ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން

އަލްއިމާމު އަބޫޒަކަރިއްޔާ ޔަޙްޔާ ބިން ޝަރަފު އައްނަވަވީ

ތަރުޖަމާ: އަޙްމަދު ފާރޫޤް މުޙައްމަދު

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް، މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ

بسم الله الرحمن الرحيم

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް
މާލެ،
ދިވެހިރާއްޖެ

މިނިސްޓަރ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް
ޑރ. އަބްދުލްމަޖީދު އަބްދުލްބާރީގެ ޚިޔާލު

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِيْ أَرْسَلَ رَسُوْلَهُ بِالْهُدَى وَدِيْنِ الْحَقِّ بَشِيْرًا وَنَذِيْرًا، وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى قُدْوَتِنَا وَحَبِيْبِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحَابَتِهِ أَجْمَعِيْنَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّيْنِ، أَمَّا بَعْدُ:

އިންސާނުން ދުނިޔޭގައި އުޅުމަށް، މާތްالله ޚިޔާރު ކުރައްވައިފައިވާ މަގަކީ އިސްލާމްދީނެވެ. އެކަލާނގެ ރަސޫލުން މިދީން އަޅުގަނޑުމެންނާ ހަމައަށް އައިސްފައިވަނީ، ރަސޫލާ ގުދުވެރިކުރައްވައެވެ. އެއީ އެއިލާހުގެ ރަސޫލާ މުޙައްމަދު ﷺ އެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވުން މި އިސްލާމީ ޝަރީޢަތް އެކުލެވިގެންވަނީ، މައިގަނޑު ދެ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ اللهގެ ފޮތާއި، އެއިލާހުގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތެވެ. އެހެންކަމުން، އިސްލާމްދީނުގެ ފުރަތަމަ މަސްދަރަކީ، ކީރިތި ޤުރުއާންކަރީމެވެ ތަރުތީބުން، ދެވަނަ މަސްދަރަކަށްވަނީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ސުންނަތެވެ.

ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ބާވައިލެއްވުނު ކީރިތިޤުރުއާނުގައިވާ ޙުކުމްތައް މީސްތަކުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށް، اللَّهُ ވަޙީ، އެކަލޭގެފާނަށް ނާޒިލުކުރައްވައިފައެވެ.

﴿وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النحل: ٤٤) މާނައީ: ”އަދި ތިމަންއިލާހު ކަލޭގެފާނަށް ޤުރުއާންބާވައިލެއްވީ، އޭގައިވާ އެއްޗެއް ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް ބަޔާން ކޮށްދެއްވުމަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ފިކުރުކުރުމަށްޓަކައެވެ.“

އެހެންކަމުން، ޤުރުއާނުގެ ޙުކުމްތަކާ ހަމައަށް ވާޞިލުވެވެންއޮތް މަގަކީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ސުންނަތް އުނގެނި، ދަސްކުރުންކަން ކަށަވަރެވެ. ޤުރުއާނުގައިވާ އެންމެހައި ޙުކުމްތަކާއި، އިޖުތިހާދުތަކާއި، އެކަލޭގެފާނުވެސް، މީސްތަކުންނަށް ޢަމަލީގޮތުން ދަސްކޮށްދެއްވައިފައެވެ.

ދިވެހިރާއްޖެ އިސްލާމްވީތާ ނުވަސަތޭކަ އަހަރާ ގާތްގަނޑަކަށްވާއިރު، މިއަދާ ހަމައަށްވެސް ދިވެހިބަހުން އެކުލަވައިލެވިފައިވާ ދީނީފޮތްތަކާއި، ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާ އިސްލާމްދީނުގެ މައިގަނޑު މަސްދަރުފޮތްތަކެއް ނުހުރެވެ. ވަކިން ޚާއްޞަކޮށް އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ދެވަނަ މަސްދަރުކަމުގައިވާ ސުންނަތުގެ މުހިއްމު މަސްދަރު ފޮތްތަކުގެ ތަރުޖަމާއެއް މިއަދާ ހަމައަށް އައިއިރު ވެސް، އަޅުގަނޑުމެންގެ ބަހުގައި ނެތްކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، އިސްލާމްދީނުގެ މައިގަނޑު މަސްދަރުފޮތްތައް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މަޝްރޫޢެއް މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒުން ފަށައި، މި މަޝްރޫޢުގެ ފުރަތަމަ މަސައްކަތެއްގެ ގޮތުގައި އިންތިޚާބުކުރެވުނީ، މުޅި އިސްލާމީދުނިޔޭގައި ވެސް ވަރަށް މަޝްހޫރު މަޤުބޫލުކިތާބެއްކަމުގައިވާ ފޮތެއްކަމުގައިވާ، އަލްއިމާމު ޙާފިޡު ބިން ޙަޖަރު އަލްޢަސްޤަލާނީ އެކުލަވައިލައްވައިފައިވާ ”ބުލޫޣުލް މަރާމް“ މި ފޮތެވެ. މި ފޮތަކީ، ބުޚާރީއާއި، މުސްލިމާއި، އަބޫދާއޫދާއި، ތިރުމިޛީއާއި، ނަސާއީ ފަދަ ޙަދީޘް އޮތް ބައިވެރިކަމާއި ޙަދީޘްތަކެއް އެކުލަވައިލެވިފައިވާ ވަރަށް އަދުލުވި ފޮތެކެވެ. ”ބުލޫޣުލް މަރާމް“

ވަނީ، ދުނިޔޭގެ ވަރަށް ގިނަ ބަސްބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައެވެ. މިއަދު މި އަގުހިރި ޤުރުއާން، ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވި ޝާއިޢުކުރެވުނުކަމީ، އުފާކުރަން ބޮޑުކަމެކެވެ. މިފުރުޞަތުގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް މިފަދަ ފުރުޞަތު މަސައްކަތެއް ނިންމައިލުމުގެ ތައުފީޤުދެއްވި، ދިރިހުރިވަންތަ اللهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތަށް ޙަމްދާއި ޝުކުރުކުރަމެވެ.

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކްއެފެއާޒްގެ ފަރާތުން މި ޤުރްއާން ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރަން ނިންމުމާގުޅިގެން ކުރި އިޖްތިމާޢަކަށް ކުރިމަތިލެއްވި ޢާލިމުންގެ ތެރެއިން މިކަން ބަލާފުޅުކުރެވިފައިވަނީ، މިކަމަށް އެންމެ އެކަށީގެންވާ ފަރާތަކަށްކަމުގައި އަޅުގަނޑު ޤަބޫލުކުރަމެވެ. އެއީ، މަދީނާގެ އިސްލާމިކް ޔުނިވަރސިޓީއިން ބަކަލޯރިއޯސް ޑިގްރީ ހާސިލް ނަންގަވައިގެން ހުންނެވި، ކުރީގެ އިސްލާމިކަންތައްތަކާބެހޭ އެންމެމަތީމަޖިލީހުގެ ނާއިބު ރައީސްކަމުގެ މަޤާމު އަދާކުރެއްވި، ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޢަބްދުލްމަޖީދު ޢަބްދުލްބާރީއެވެ. ވަރަށް ބޮޑު މަސައްކަތްކޮށްދެއްވާފައި އެ މަސައްކަތުން މި ޤުރްއާން ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރައްވައި، އެ މަސައްކަތުން ކޮށްދެއްވައިފައި މިވަނީ، ވަރަށް އަގުހިރި މަސައްކަތެކެވެ. ތަރުޖަމާ ކުރެއްވުމުގެ އިތުރުން، ޤުރުއާނާ ބަސްދޭހަކުރުމުން މި ފަންނުގެ އިލްމުވެރިން ކުރައްވައިފައިވާ ދިރާސާތަކުގެ މަޢުލޫމާތުވެސް ބައްލަވައިލައްވައިފައެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ ތަފްސީރު ކީރިތި އަޅާއިރުވެއްވި، ބަރަކާތްތެރިކަމުގެ ތަފްސީރުތަކާއި ޙަދީޘްތަކާއި އިލްމުވެރިންގެ ބަޔާންތަކުގެ ތަފްސީރުތަކުގެ މައްޗަށް ވެސް ބެލުމަށްފަހުގައެވެ. މިގޮތުން މި ތަފްސީރުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ޝަރީޢަތުގެ ބަޔާންތަކާއި، އެފަދަ ބަޔާންތަކުގެ ތެރެއިން، އެ ބަޔާންތަކަށް ބަލައިގެން ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކާއި ބަޔާންތަކާ ގުޅުންހުރި އިސްލާމީ ދީނުގައި އަދިވެސް ބަޔާންތަކާ ވަރަށް ފުރިހަމަ ބަޔާން ޚިޔާލުތައް ބަރާބަރަށް، އެ ކަންކަމުގެ އިސްތިހާދުކުރައްވައި، އަދި ބަޔާންތަކުގެ ދަލީލުތަކާއި އެ ބަޔާންތަކުގެ ނަޞްތަކަށް ވިދާޅުވެފައި ހިމެނޭކަމުގައި ރައްކާތެރިކަމާއެކުގައިވެސް ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ. މިގޮތުން ދިރާސާކުރަމުން، މި ފަންނުގެ ބޭނުންތަކަށް ކަނޑައެޅިގެން ކަރަނާކުރެވެ. އެހެންކަމުން، ފަސޭހަކަމެއްސާފުކޮށް އަރުމަދު ފާރުގޭ މުޖުތަމަޢުތަކުގެ މި ތަރުޖަމާއަށް، ވަރަށް ރަނގަޅު ތަރުޖަމާއެއްކަމުގައި އަޅުގަނޑު ޤަބޫލުކުރަމެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ އުއްމީދަކީ، މި މަސައްކަތުގެ ސަވާބުން، ދިވެހި ދީނުގެ

އަހުލުވެރިންނަށް ރަނގަޅު ފައިދާތަކެއް ކުރުމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެންމެންނީ، ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ތަބިޢުވާ، އެއާ އެއްގޮތަށް ޢަމަލުކުރާ ބަޔަކުކަމުގައި ލެއްވުން އަދި، ކީރިތިވަންތަ اللّٰهُ ގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާދަންނަވަމުއެވެ.

وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحَابَتِهِ أَجْمَعِيْنَ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

5 ރަމަޟާން 1431
15 އޯގަސްޓް 2010

އަލްމުޙްތާޖް

ޢަބްދުލްމަޖީދު ޢަބްދުލްބާރީ
މިނިސްޓަރ އޮފް އިސްލާމިކްއެފެއާޒް

بسم الله الرحمن الرحيم

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް

މާލެ،

ދިވެހިރާއްޖެ

މިނިސްޓަރ އޮފް ސްޓޭޓް ފޯރ އިސްލާމިކް އެފެއާޒްގެ ބަސްފުޅު

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَو كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، وَأُصَلِّي وَأُسَلِّمُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْنَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَومِ الدِّينِ. وَبَعْدُ:

ގަދަފަޅުރިވެތިވަންތަ الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއަށް ޙަމްދުކުރަމެވެ. އެކަލާނގެއި، އިންސާނިއްޔަތަށް ހިދާޔަތުގެ މަގު ދެއްކެވުމަށް އެކަލާނގެ ރަސޫލާ، މުޙައްމަދު ﷺ ފޮނުއްވި މަތިވެރި ރަސޫލަކު ކަމުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ރިސާލަތު އެހެނިހެން ދީންތަކުގެ މައްޗަށް އިސްކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނަށް ނަސްރުދެއްވައި، ގަދަކަންދެއްވާނެކަމަށް މާތް الله ވަނީ ވަޢުދުވެ ވޮޑިގެންފައެވެ. ހައްދަވައިޤުރުއާނާއި ކީރިތިރަސޫލާގެ ސުންނަތާ! އަޅުގަނޑުގެ މާތްނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ އަށާއި، އެމާތް ނަބިއްޔާގެ ޢާއިލާ އަހުލުބައިތުންނަށާއި، ވަފާތެރި އަސްޙާބު ބޭކަލުންނަށާއި، އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވީ ބޭކަލުން ބަރަކާތް ސަލަވާތާއި ސަލާމާއި ބަރަކާތްލެއްވުން އެދެމެވެ! އާމީން!

އާދެ! އިސްލާމްދީނުގެ އަސާސްތަކަށް ބިނާވެގެންވަނީ، اللَّهُ ގެ ވަޙީބަސްފުޅުގެ މައްޗަށެވެ. ވަޙީބަސްފުޅުގެ ތެރޭގައި اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަޔާނާ ސުންނަތް ހިމެނެއެވެ. ޞަޙީޙު ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތަކީ، ޞަޙީޙު ރިވާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން ލިބިގެންވާއެވެ. ޞަޙީޙު ރިވާޔަތްތަކުގައި އައިސްފައިވާ އިޖްމާޢީ ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙު ބުޚާރީ އައިސްފައިވަނީ، އިމާމު އުސޫލުގެ ޞަޙީޙު ސުންނަތުގެއެވެ. މިހެންކަމުން، ސުންނަތް ރަނގަޅަށް އުނގެނުމަކާނބެހި، މުސްލިމު އިންސާނާ، އާދަމާ ދީނާ އެއްގޮތަށް އުޅުން ބަޔަށްޓަކައި ނާންގާނެއެވެ. ސުންނަތް އުނގެނި ދަސްކޮށް، އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަކީ، ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެއީ އެހާމެ ދަރުމަ ލިބޭ ޢިބާދަތެއްކަމެއެވެ.

ކަން މިހެން އޮތް ހިނދު، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރައްޔިތުން އިސްލާމްދީން ޤަބޫލުކުރީ ނަބަވީ ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް ވެގެން ދިރިއުޅުމުގެ ވެސް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ސުންނަތުގެ އެކަށީގެންވާ ރަނގަޅު މަސްދަރަށް ސަރުކާރުގެ ފަރާތުން، ނުވަތަ އެހެން ފަރާތަކުން ވެސް ތަރުޖަމާކޮށް، ދިވެހިބަހުން ނުލިބޭ ޝާއިޢުކުރެވިފައިނުވާކަމީ، ދިވެހިންނަށް ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތް އެނގެނުޖެހޭ މިންވަރަށް ނާނގެމުން ދުރުވެރިވި ސަރަޙައްކަމުގައި އަޅުގަނޑު ދެކިލެވެ. މިހެންކަމުން، ޞަޙީޙު ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތައް ޖަމާކުރެވިފައިވާ ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން، މިސްކާތުން ނަބަވިއްޔާގެ ފޮތް، މިއޮތުބިފުގެ ކަމަށް އެހިމަ ވަނިކަމުން، އިސްލާމިކަށް ފެންޏާރަމުގެ ދިވެހިބަހަށް ކަރުގައި ދެނެގަތުމުގެ ބޭނުން ދިމާވީ ބޮޑުމަނުން ޤަބޫލުކުރެވިގެން ކަނޑައެޅީމެވެ. މިފޮތުން އިހުތިޔާރުކޮށްފައިވާ ފޮތަކީ، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ މުޙައްދިޘް ދަންނަބަޔަކު ނެރުއްވަވާ ފޮތެއްގައިވާ، އަލްއިމާމުލް ޙާފިޡު ބަޣަވީ ބޭފުޅާ ކަރުގައި ޝަރަޙަކުރެއްވި "ޝަރަޙުއްސުންނަ" ފޮތުގެ ތަރުޖަމާއިއެވެ. މި ފޮތް އިހުތިޔާރުކުރުމުގެ ސަބަބަކީ، މި ފޮތަކީ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ބޮޑުކަމެއްހެން ދެނެގަތުން ޙަރަކާތްތެރިވާ ރަމަޟާނުއަހަރު، އަދި އިސްލާމީ ފިޤްހުގެ މަތިވެރި ޢިލްމުވެރިން ކަރަތަށްގައި ފުރަތަމަ ފޮތްތަކަކީ ކަމަށްވާތީއެވެ.

އާދެ! މިސްކާތުގެ ފަރާތުން މި ފޮތް ތަރުޖަމާކުރުމަށް ނިންމައި، މި މަސައްކަތް ކުރުމުގެ ފުރުސަތެއް އަޅުގަނޑަށް ދެއްވި ކަމަށްޓަކައި ޝުކުރުދަންނަވަން ހިނދެވެ، މި ކަމަށް ކުރިމަތިލެއްވި ބައިތަކުގެ ތެރެއިން މި މަސައްކަތް ކުރުމުގައި ކުރިއާއި އިސްލާމިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ ބަދަލުގައި ޤަރާރުގެ ދުނިޔޭގައި އިސްލާމްކުރުގެ ޝަރީޢަތުން ކުރިއަށް ދާގޮތަށް ފަސޭހަކުރެއްވި ހުރިހާ ބޭފުޅުން މި ފޮތާ އަދި ބަލަހައްޓައިދެއްވިއެވެ. އެ މަސައްކަތާއި މި މަސައްކަތް

ހަވާލުކުރުމުން، 27 ޖަނަވަރީ 2010 ގައެވެ. ކުޅަ މުރާޖަޢާއްގެ ތަރުތީބުގައި ޑިޒައިން ބޭރު
އެކުއް މަސައްކަތްތަކެއްކުރަން، އެ މަސައްކަތުން މި މަސައްކަތް ނިންމަވައި، މިނިސްޓްރީ އޮފް
އިސްލާމިކް އެފެއާޒާ ހަވާލުކުރެއްވީ، 03 އޯގަސްޓް 2010 ގައެވެ. އެއަށްފަހު، މާތް
اللهُގެ ހެޔޮ މިންވަރުފުޅާއި ތައުފީޤާއެކު އަޅުގަނޑު އެ ފޮތުގެ ބޭނުމެއް ބަލައި
މުރާޖަޢާކުރީމެވެ. ފަސޭހަތަކުއްސަރުކު އެބުމަދު ފާރޫޤު މުޙައްމަދު މި މަސައްކަތް
ކުރައްވައިދެއްވުމަށް، ވަރަށް ފުރިހަމަކޮށް، ވަރަށް ބުރަ މަސައްކަތްތަކެއް ކުރުގެއިކަން
ފާހަގަކޮށް، މާތް اللهُ، އެ މަސައްކަތަށް ހެޔޮ ޖަޒާއެއް ދެއްވުން އެދި ދުޢާކުރަމެވެ.

އިސްލާމްދީނަކީ، اللهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ކަނޑައަޅުއްވައިދެއްވާ
ގޮތެވެ. އެ ގޮތަށް ތަބާވުމަކީ، މުސްލިމުންނަށް މަޖުބޫރު ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތް اللهُ

ވަޙީ ކުރައްވައިދެއްވެވެ. ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ

مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَـٰلًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٣٦) މާނައީ: "اللهُ އާއި
އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމެއް ނިންމަވައިފިނަމަ، މުއުމިނު ފިރިހެނަކަށް ވެސް، އަދި
މުއުމިނު އަންހެނަކަށް ވެސް، އެބައިމީހުންގެ އެކަމުގައި، އަމިއްލަ ގޮތެއް އިޚްތިޔާރުކުރުމަކީ
ހުއްދަކަމެއް ނޫނެވެ. اللهُ އަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އުރުދުއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ،
ފާޅުވެގެންވާ މަގުފުރެދުމަކުން އެ މީހާ މަގުފުރެދިއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ."

އާދެ! ތަބާވާންވީ މަގަކީ، اللهُ ގެ މަގެވެ. ކިޔަމަންވާންވީ، اللهُ އަށާއި،
އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށެވެ. ޝަރުޢުކޮށްދެއްވީ ގޮތުގައި މާތް اللهُ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ގޮތަށް
ރަސޫލާ ފޮނުއްވައިދެއްވީ، އެކަލާގެ ފާނަށް ތަބާވުމަށެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ދިރިއުޅުމުގެ
ހުރިހާ ކަމެއްގައި ވެސް، އެކަލޭގެފާނަށް ނަމޫނާއެއްކަމުގައި ބެލުމަށެވެ. މި ކަން އަންގަވައި،
މާތް اللهُ ވަޙީ ކުރައްވައިދެއްވެވެ. ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ

وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴾ (الأحزاب: ٢١) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން اللهُ ގެ ރަސޫލާގެ
ކިބައިގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތި ވެގެންވާ ނަމޫނާއެއް ވެއެވެ. (އެއީ) اللهُ ގެ ދުވަހާއި،
އާޚިރަތުގެ ތަރުހީބަށް ހިތާއި ، އަދި ގިނަގިނައިން اللهُ ހަނދުމަކުރާ ކަމުގައިވާ މީހަކަށެވެ."

ޝަރުޢުކޮށްދެއްވި މި ދީނުގައި އިންސާނަކަށް ދިޔާނުވާ އެއްވެސް މަސްލަޙަތު
ނުހުމަކަށް، ކަނޑާ ހުއްޓުވީ ފަރާތުގެ ދުނިޔޭގެއަށް ބާޠިލުވެއްވެވެ. މި މަސްލަޙަތު ނުހުމަތް

ބާޠިލުވާން އޮތީ ވެސް، އެކަލާނގެ ދީނުގައި ރަސޫލާއަށް ފުރިހަމައަށް ކިޔަމަންވެ،

މަތީވެގެންނެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ (آل عمران: ٣١) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ!

ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ލޯބިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން الله، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައި މީހުންނަށްޓަކައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. اللهއީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އެބޭކަލުންނަކީ، ފުރިހަމަ މުއުމިނުންކަމުގައި ވާނަމަ، އަދި الله ދެކެ ލޯބިވާ ބައެއްކަމުގައި ވާނަމަ، އެބޭކަލުން، އިތުރު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ތަބާވުމަކީ ލާޒިމު ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް، އެ ނަމޫނާ ދޫކޮށް، އެބޭކަލުން، އެ ނޫން މީސްމީހުން ނަމޫނާކަމުގައި ދެކެވިނަމަ، ހެދި ހަލާކެއްގެ ބޮޑުކަމެވެ. މިފަދަ މީހުންގެ ބާރަށް ކިރިޔާ ދުށް ނަގާނެ ބަޔަކީ ކުރައްވަނީ މިފަދައިންނެވެ. ﴿ يَوۡمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمۡ فِي ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴾ (الأحزاب: ٦٦ – ٦٧) މާނައީ: "އެބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ނަރަކައިގައި ފުރަގަހުރަގައި ތިބޭ ދުވަހެވެ. އެބައިމީހުން ބުނާނެއެވެ. ތިމަންމެން الله އަށް ކިޔަމަންވީނަމަ، އަދި (އެކަލާނގެ) ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވީނަމަ ކިހާ ރަނގަޅުވީހެވެ؟ އަދި އެބައިމީހުން ބުނާނެއެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަޅަމެންގެ ސަރުދާރުންނާއި، އަޅަމެންގެ ބޮޑެތިންނަށް އަޅަމެން ކިޔަމަންވީމުއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އަޅަމެން މަގުފުރެއްދީއެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޒާބުގެ ދެގުނައިން ދީ ދޭނަ، އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ބޮޑުވެގެންވާ ލަޢުނަތެއްލެއްވުމުން އެބައިމީހުންނަށް ލަޢުނަތްލައްވާނދޭވެ!"

ދެން! އެބޭކަލުންގެ ހެއްދެވުމާއި، އެބޭކަލުންނަކީ، الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރާ ބައެއްކަމުގައި ވެއްޖެއްޔާ. އަދި މި މަތީގައި މަސްއޫލިއްޔަތުގައި الله، އެބޭކަލުންނަށް އިޚްލާސްތެރިކަން ދެއްވާށެވެ. އަދި މިނިސްޓްރީގެ އެހީތެރިކަމާއި، މި މަސްއޫލިއްޔަތު ނުހަނު އަވަސް ފުރިހަމަކޮށްދިނުމަށް ނިންމަވައިދެއްވި، އެބޭކަލުންގެ ޝުކުރުވެރިކަމަކީ އަބަދު، ތަސްމީރުކުރެއްވި އަޅުގަނޑު ދުޢާކުރަމުން މާތް الله

ހެޔޮ ޖަޒާދެއްވާށިއެވެ. އަދި މި މަސައްކަތުގެ ސަވާބުން، ދިވެހި ރައްޔިތުންގެ ހިތްތަކުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް އޮތް ލޯބި އިތުރުވެ، ސުންނަތާބެހޭ ގިނަގުނަ މަޢުލޫމާތުތަކެއް މި ފޮތުގެ ޒަރީޢާއިން ލިބިގެންދިއުމުގެ ހެޔޮނަސީބު މިންވަރު ކުރައްވާށިއެވެ. އަދި، އިސްލާމްދީނަށް ޚިދުމަތްކުރުންމަތީގައި އަބަދުމެ އަހަރުމެން ފަހައްޓަވާށިއެވެ. އަދި، މި މަސައްކަތް ދިވެހިރާއްޖެ ދެމިއޮތްހާ ހިނދަކު އަބަދުގެ އަބަދަށް ދިވެހިއުއްމަތަށް ވާރުތަވެގެންދާށިއެވެ.

މި ކަމުގައި اللهُ ގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ޚިދުމަތްކޮށްދީ، އެ ސުންނަތް ދިރުވުން ލިބިވަޑައި އެމެން މަގު ބަލައިގެން ނުވާކަން މާތް اللهُ ދުޢާކޮށްދެންނެވުމެވެ. އެކަލާނގެއީ، އިޚްލާޞްތެރިންނަށް ހެޔޮޖަޒާދެއްވާ އިލާހެވެ. ކުރިންވެސް އަދި ފަހުންވެސް ޙަމްދުއާއި އެކަލާނގެ ޙައްޤުފުޅެވެ.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيماً كثيْرًا، سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ، وَسَلاَمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

29 ޝަޢުބާން 1431
10 އޯގަސްޓް 2010

އަލްމުޚްލިސް

މުޙައްމަދު ޝަހީމް އަލީ ސަޢީދު
މިނިސްޓަރ އޮފް ސްޓޭޓް ފޯރ އިސްލާމިކް އެފެއާޒް

بسم الله الرحمن الرحيم

ސ. ހިތަދޫ
މާލެ

ފުރުމުގެ ބަސް

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِيْنَ، نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ، وَمَن تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَومِ الدِّيْنِ. وَبَعْدُ:

އެންމެހައި ހަމްދު ޘަނާއާއި ޝުކުރު ހައްޤުވެގެންވަނީ، ޢާލަމްތަކުގެވެރި، ގަދަރުވެރިވަންތަ اللهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާއަށެވެ. ސަލަވާތާއި ސަލާމް ވެދުންނަވަނީ، ނަބިއްޔުންނާއި ރަސޫލުންގެ އެންމެމަތީ، ނަބިއްޔާއި ރަސޫލާކަން ޚަތިމްކުރެއްވި އަހަރެމެންގެ ސާހިބާ މުޙައްމަދު ﷺ އަށެވެ. މި ސަލަވާތާއި ސަލާމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އިތުރު އާލުންނާއި މިތުރު ސަހާބީން ޝާމިލުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް އެ ބޭކަލުންނަށް ހެޔޮގޮތުގައި ތަބާވެރިވި ބޭކަލުން ޝާމިލުވެގެންވެއެވެ.

"ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" މި ފޮތަކީ، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ މުޙްޔިއްދީނުގައި ލިޔުއްވި އުފާން ދުވަސްވަރުއްސުރެ ވަރަށް ގާއިބު ގޮތެއްގައި ދުނިޔޭގައި ފޮތެކެވެ. ވަކިން ހާއްސަކޮށް، ރާއްޖެ އައްމަލީ ގޮތުން، އިލްމުވެރި ފޮތްކިޔަވާމީހުންގެ ވަރަށް ގިނަ ފަރާތްތަކާއި، ދީނީ ސިޔާސީ ފޮތްތަކުން، އެ ފޮތަކުން އެނގޭ ގިނަ ފަހަރު ފޮތްތަކުގެ ހަމަގައިމުވެސް ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން ހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މި ފޮތުގެ ތަރުޖަމާގައި ވަރަށް މަތިވެރި ޚިދުމަތެއްވެސް އުފެދިގެންދެއެވެ. މި ފޮތް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރުމުގެ ދަތިތަކާ ކުރިމަތިލައިގެން، ވަރަށް ގިނަ ބޭފުޅުން އެކަމުގެ މަސައްކަތްތަކެއް ކޮށްގެން އަންނަނީއެވެ. ނަމަވެސް، ދިރާސާ އެކިއެކި ސަރަޙައްދުތަކުން މަސައްކަތްކުރެވުނު ގޮތްތަކަށް ބަލާއިރު ދިވެހި ބަހުން ހޯދޭނެ ގޮތް ވަނީ ނުވެފައެވެ.

މި ފޮތަށް މި ކަންކަމުގައި، މި ފޮތް ބަލައިގަނެވޭނެ ގޮތަށް ތަރުޖަމާކުރުމަށް

ބޭނުންވެގެން، މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކްއެފެއާޒުން ކުރެއްވި އިޖުތިހާދުތަކުގެން އަލުގަނޑު ވެސް، އެ މަސައްކަތާ ކުރިމަތިލީއެވެ. އެ ފަހަރު މަސައްކަތަށް ކުރިމަތިލީ ފަރާތްތައް މަދުވެގެން، ފުރަތަމަ ކުރެއްވި އިޖުތިހާދު ބާޠިލުކުރައްވައި، ދެވަނަ ފަހަރަށް ވެސް އިޖުތިހާދުކުރެއްވިއެވެ. އެ ފަހަރު ވެސް އަލުގަނޑު އެ މަސައްކަތާ ކުރިމަތިލީމެވެ. ދެވަނަ ފަހަރު މަސައްކަތަށް ކުރިމަތިލީ ފަރާތްތަކުގެ ތެރެއިން، އެ މިނިސްޓްރީން ބައްލަވަންފުރި ކަންތައްތަކަށް ބެއްލެވުމަށްފަހު، އަލުގަނޑާ މަސައްކަތް ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ.

މި މަސައްކަތަށް ތައްޔާރުވުމުގެގޮތުން، އަލުގަނޑު ފުރަތަމަކަމަކަށް ހެދީމެވެ. އެއީ، މިފަދަ ބޮޑު ފޮތެއްގައިވާ އެންމެހައި ހަދީޘްތައް ލިޔަންފެށުމުގެކުރިން، އެއީ ވަރަށް ބޮޑު މަސައްކަތަކަށް ވާނީ، އިންޑެކްސް ތަރުތީބުކުރުން، މި ފޮތުގެ ސޮފްޓްކޮޕީއެއް ލިބިގެން މަސައްކަތްކުރީމެވެ. اللهُ ގެ ހެޔޮ ރަޙުމަތްފުޅާއި، “ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން”ގެ ތަރުޖަމާ ތިން ނުސްޚާއެއް ނަގަން ލިބުނެވެ. އޭގެ އެއް ނުސްޚާއަކީ، ވޮލި ޖާލިޔުތުމަނިޖުއްގެ ގޮތުގައި އޮތް ނުސްޚާއަކަށެވެ. އަނެއް ދެ ނުސްޚާއަކީ، ޗާޕު ދެ ނުސްޚާއެވެ. އެއީ އެއިން ކޮޕީކޮށް ނުހަރުދަނާކަން ތަޢާރަފުކުރައްވާފައިވާ ދި ނުސްޚާއެވެ. މިގޮތުގެއިން އެއް ނުސްޚާއަކީ، ފަހަރަކަށްއިސް އިސްލާމީ ދިރާސާގައި އުފެދުން ބަޔާނު އިލްމުގެ މަޝްހޫރު މުޙައްދިޘް ކުރުގައިވާ އަލްޢައްލާމާ މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްއަލްބާނީ (ރަޙިމަހުاللهُ) ތަޙުޤީޤު ކުރައްވައި، ބައިރޫތުގެ އަލްމަކްތަބުލް އިސްލާމީން، 1979 ވަނައަހަރު ޗާޕުކޮށް ޝާއިޢުކޮށްފައިވާ ނުސްޚާއެކެވެ. އަދި ދެ ވަނަ ނުސްޚާއަކީ، ދިމަޝްޤުގެ އަލްއަންބާރު ޔުނިވަރސިޓީގެ ބަދީޢުއިލްމުގެ ޕްރޮފެސަރ ސަލީމް އަލްހިލާލީއާއި، ޝެއިޚު ޢަލީ ޙަސަން އަލްޙަލަބީ، ނަމަކަށްކިޔުން އިލްމުވެރިޔަކު ތަޙުޤީޤުކުރައްވައިފައިވާ ނުސްޚާއެކެވެ. މި ފޮތް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި ވަރަށް ގިނަ ފަހަރަކަށް، ޑރ. ސާލިމު ތަޙުޤީޤުކުރައްވައިފައިވާ ނުސްޚާއިން އެހީތެރިކަން ހޯދިފައިވާނެއެވެ.

ނަޖުން ލިބުން ނުސްޚާތަކުގެތެރެއިން ތަރުޖަމާކުރުމުގައި އަސާސެއްކަމަށްބެލި ވޯޑް ޑޮކިއުމަންޓް ނުސްޚާގައި ފުރިޖަހައިފައި ވިއްސަކަމުން، ވަރަށް ގިނަ ތަންތަނގައި ފިޔަވަޅު ހުރި، ރަނގަޅުކަން ނޫނެވެ. އަދި ވަރަށް ގިނަ ބަދަލުތަކުގެ އިޞްލާޙު ތަރުތީބުވެސް ނުބައިކަން ލިޔުމުގައި ހުރުމުންނެވެ. ވީމާ، ކޮންމެ ބަދަލެއްވެސް އެހެން ނުސްޚާތަކާ އަޅާބަލައި، އަދި ވަރަށް ގިނަ ފަހަރަކު، އެ ބަދަލެއް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އަސްލު ފޮތްތަކަށް ރުޖޫޢަވެ،

ބަލައިލައި ވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑެން ވެވުނުހައި މަސައްކަތް ކޮށްފައިވަނީ، ބަދިލުކުރުމުގެ ކަމާއި،
ތަރުޖަމާގައިވެސް ކުރެއްސުނު ޗިލޭލޫ ބަދަލުކުރެވެ.

ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މަސައްކަތަކީ ވަކި ރިސާލަތަކަށްދިޔަކަމަށް، އަޅުގަނޑުގެ އަރު، މ.އަސްދޫރުކެރި، އަލްފާޟިލް ޙަސަން އިބްރާހީމް، ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީންގެ އުރުދޫ ތަރުޖަމާއާއި ބަލައިލުމަށް ދެއްވިއެވެ. އެއީ، "ދަލީލުލް ފާލިޙީން ލިޠުރުޤި ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" މި ނަމުގައި، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ޢާލިމަކު ލިޔުއްވާފައިވާ ލިޔުއްވައިފައިވާ ޝަރަޙައާއި، "ނުޒްހަތުލް މުއްތަޤީން" މި ނަން ކިޔާފައިވާ، ޝަރަޙަކާއި، ބަޔާންކުރެއްވި ޤާނޫނީ އުޞޫލު ތަރުޖަމާ އާއި، އަލްއިމާމްއާއި މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްއަލްބާނީ ތަޙްޤީޤުކޮށްފައިވާ ނުސްޚާއާއި، ޝައިޚާގެ އިލްމުވެރިޔަކު ކުރައްވާފައިވާ ތަޙްޤީޤުގެ ސަލީމް ބިން ޢީދު އަލްހިލާލީ ތަޙްޤީޤުކޮށްފައިވާ ނުސްޚާއާއި، ޢާދިލް މަރްޝަދު ޙަސަން އަލްމުރްއިދުގެ ޝަރަޙު ތަރުޖަމާކޮށްފައިވާ ނުސްޚާއެވެ.

"ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" މި މަތިވެރި ފޮތަކީ، އެ ފޮތުގެ ނަމާ އެކަށީގެންވާ މުހިއްމު ފޮތެކެވެ. އެއީ، ހަމަ ޙަދީޘްތަކުގައި ވެސް "ޞާލިޙުންގެ ބަގީޗާ"ގެ ނަން ދިނުން އެކަށީގެންވާ ފޮތެކެވެ. އިންސާނަކު އަމާން ދުނިޔެއަކަށް، ސަލާމަތުގެ އާޚިރަތަކަށް، އޮންނަ ދަރުބު ނިންމައިލުމަށް ބޭނުންވާ ފުރިހަމަ އިރުޝާދުތަކެއް، މި ފޮތުގައި އެކުލެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަމަކާ ގުޅޭގޮތުން މާތް اللهُ، ރަސޫލާއާއި ގުޅޭ އަންގަވައިފައިވާ ބަސްފުޅުތައް ކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ދެއްވައިފައިވާ އިރުޝާދުކުރެއްވުމުގައި ވިޔަސް، މި ފޮތުން ފެނިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މި ފޮތް ދިރާސާކުރާ އަޚްލާޤުން ނަފްސާނީ ސުލޫކު މިއަދަށްވުރެ ވާގޮތަށް ދިގުމުއްދަތަކަށް މި ފޮތަށް، އިސްލާމީ ތަރުބިއްޔަތުގެ ޖާމިޢާ މަދުރަސާތަކުގައި، މުދައްރިސުންނާއި، ދަރިވަރުން، މުދައްރިސުންނާއި، ޚަޠީބުން، އިމާމުންނާއި، ޚާއްސަކޮށް އުފެދިގެން ކަންކަމުގައި މި ފޮތުން އެހީއަކަށްވުން އެދިވަޑައިގަތުމަށް

ދެވަނައެއްޗަކީ މަސްއޫލިއްޔަތު ޤަބޫލުކުރުމެވެ.

މި ޤައުމު ހިމާޔަތްކުރުމަށް ޤަސްދުގައިވެސް، އަލްއިމާމުއްސަލަފީ، މި ޤައުމުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ޖިހާދުކުރައްވައިފައިވާ މުޤައްދިމާގައި، އެކަމަށް އެދިވަޑައިގެން، ދުޢާކުރައްވައިފައިވާކަމަށް ޤަބޫލު ކަމުގައެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުޢާ އިޖާބަދެއްވައިފައި ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އަޅުގަނޑަށް މި ޤައުމު ނިސްބަތްވުމަކީ، މި ޤައުމަކީ ހަރުކަށި މީހުންގެ ކުރިމަތީ ދީނުގެ މަސައްކަތްކުރާ ޤައުމު ދިރުމަށް، އެ މީހުންގެ އެހީތެރިކަން ދެވިދާނެ ޤައުމަކުގެ މީހުންނަށް އަޅުގަނޑު އެދުމެވެ. އެހެންނަމަ ބަލާބަލާގެ ހަމަހަމަ ގައުމުތަކުގެ ތެރެއިން، މިހާރު ކަމުގެ ޤަބޫލުކުރުމުގެ ސަބަބުތަކުގެ ތެރެއިން ތަރުތީބު ކުރެއްވީ ޤައުމުގެ ވަޒަނަށް ފަހު އެއްމެ ދުރަށްކަމެވެ."

ސަރުކާރުންނެވެ. اللّٰهُ އަށް ހަމައަށް ހާމަކޮށްދިން، ދެއްކުންތެރިކަމުން ސަބަބުތަކުން، މިހާރު މަސައްކަތް ކުރިއަށް، އެ މަސައްކަތަށް، اللّٰهُ ގެ ރަސޫލުގެ މަގުބޫލު މަސައްކަތްކުރުމުގައި ވެސްނެތުމެވެ. އަދި އެކަމާގެ އަޅުގަނޑުން ވެސް، އެ ކަމަށް ބަލައިގަންނަނީ، ހަމަތަކުގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ދޮރުބަންދުކުރެވެ. އަލްއިމާމުއްސަލަފީގެ މި އަޅުގަނޑު މަސައްކަތްތަކެއް އެ ކަމުގެ ދިރިހުރި މިސާލެވެ.

"ދިރާސާއަށް ބޭނުންވާ" އެކަލޭގެފާނުގެ 19 ޤައުމުގެ މައްސަލަ.

އަލްއިމާމުއްސަލަފީ، މި ޤައުމު އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގައި 372 ބާބު، ނުވަތަ ތަފްސީރު ހިމެނެއެވެ. ޤައުމުގައިވާ ބަދަލުކަމުގެ އަހަރަކީ 1897 އެވެ. މިހެން ދެންނެވިއަސް، މި ޤައުމުގެ ތަފްސީރު ނުސްޚާތަކުގައި ބަދަލުތަކެއް އަހަރުދުވަސްތަކުގައި އެކި ބޭކަލުން އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެކި ގޮތްތަކެވެ. އެއް ބަދަލެއްގެ ތަފްސީރު ރިވާޔަތް އަލްއިމާމުއްސަލަފީ ބާރުގަދަ ހަދިޔާއެއް، އެއީ ވަކި ބަދަލެއްގެ ޤައުމުގައި ބާރުގެ ބޭކަލުން އަޅުގަނޑުމެން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. މިގޮތުން އަޅުގަނޑު ކުރިން އިސްލާމީ ހަ ނުސްޚާގައި ކުރީގެ ތަފްސީރުތަކެވެ.

އެހެންކަމުން، ބަދަލުތަކުގެ އަހަރުދުވަސްތަކުގައި އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާކުރައްވާ، އަލްއިސްލާމް ޝަރީޢަ އަލްއަޒްހަރުގެ ޤައުމުގެ ތަރުޖަމާ. އެކަމުގެ ބޭނުން މި ޖިހާދުވަނީ ބޭނުންތަކެއް ތަރުތީބުކުރުން އެދިވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

ބަދަލުތަކުގެ ތަރުޖަމާކުރައްވައި ތަރުޖަމާކުރެއްވި އިލްމުވެރިންނަށް އަލްއިމާމުއް ނަވަވީއަށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ރައުޔުތަކެއްކަމުގައި ބެލުމަށް، އެންމެ މަތީ ފެންވަރު

އިޞްލާޙުވެރިއެކެވެ. އަދި މި ޤައުމުގެ މުޖްތަމަޢުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެސް، އެއީ ސިޔާސީ ބިދުޢައްކަން ކަނޑައެޅިގެން އެނގި ކަށަވަރުކުރާ ބިދުޢަތް މި ޤައުމުގައި ނުލިބުއްވާން ކަމަށެވެ. އެހެންކަމާއެކު ވެސް، މި ޤައުމުގައި ކޮންމެވެސް ވަރަކަށް "ސަލަފީ" ނުވަތަ ވަހާބީ ބަޔަކު ހިމެނިފައިވާއެވެ. އިޞްލާޙުވެރިންވެސް، އެ މައްޗަށް ވާހަކަ ދައްކަވައި، ބަޔަކު އެގޮތުން ދުރުވެފައިވެއެވެ.

މިހެން ދިމާވުމުގައި ދެތިން ސަބަބެއް ވާކަމަށް ދެންނެވިދާނެއެވެ.

ފުރަތަމައީ: އެ ދުވަސްވަރަކީ، ޢާލަމުގެ ހުރިހާ ބޮޑެތިބާރުތަކާއި ޢަރަބިއްޔާ ކަމަށްވުމެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މިހާރުން ފުރަތަމަ ބާރުވެރި ސަރުކާރުތައް ހުރީ ވެސް ޢާލަމީ ޚިޔާލުތަކުގެ ދަށުގައެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ތަރިކަތަށް، އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދުލްވައްހާބް ފުރަތަމަ ޚިޔާލު ކުރެއްވީ، އެމީރު މުޙައްމަދު ބިން ސަޢޫދުގެ އެއްބާރުލުމާއެކުއެވެ. މިހާ، އެއްވެސް ފުރަތަމަ މިހާރުން ބާރުވެރިކަން އޮތްތަނުގައެވެ.

ދެވަނައީ: އެ ދުވަސްވަރު ކަމުގެ ޚިލާފަތުގެ ފަސާދަތަކަށް ވަސީލަތްތަކެއް ނެތެވެ.

މިހާ، ތަޢުލީމާއި އިޞްލާޙީ ވެސް، ބައްލަވަމުން ގެންދަވަނީ ހެއްޔެވެ، އަދިވެސް ފަތުރަނީ ތަފްސީރު ކަމާކުޑަކަމަށެވެ. މިހާ، އެއް ކަމާބެހޭ ޚިދުމަތްތަކުން މިހާރުން ފަސާދައިން މަދުވެގެން ދިޔައީ މީޑިއާގެ ބާރުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ބައިގަނޑު މަޢުލޫމާތު ނަޝްރުވާނެ ކަމަށް ސަބަބު ހޯދުމުގެ ތަފާތު ތަރުތީބު ހިމެނިގެން ވަނީ ފުރަތަމަ ގުރޫޕްތަކެކެވެ. އެ ޢަމަލުގެ އިޞްލާޙީ ޙަރަކާތުގެ މަސައްކަތުން ފަރުދުންގެ ޙައްޤުތަކަށް ހިތްވަރު ދިނީ ޙަސަން ފާޅުކޮށް ތަޢާރަފު ކޮށްދިނީ ހާލަތަކެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ޙައްޤުތައް މަސްއޫލިއްޔަތުގެ ފުރާނަ ވަޒަންކުރެވޭ ހުރިހާ އިޞްލާޙުވެރިން ފެނިގެންނެވެ. އާދައިގެ މީހުންނަށް މި ކަންކަމާ ހެޔޮވަނަ ވެސް ގެންނަން ފަސޭހަވާނެ ކަންކަން ނުވެއެވެ. އަދިއާއިމުއްސަނދި ޢާއި، އެހެން ވެސް އެގޮތަށް މުޅިއެއްޗެހި އިޞްލާޙުވެރިން ޚިދުމަތްކުރިޔާ ޙައްޤުތަކަށް، މިއަދު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ފިލާވަޅު ވަސީލަތްތަކާ އެކުގައި ވެސް މިހާރު ޚިދުމަތް ފަސޭހަ ކަމަށްވާކަމުން ހިތްވަރުލިބޭ.

އަޅުގަނޑު މި ތަޢާރަފުކޮށްދިނުމުގައި ބަލައިގަނެވޭނެ ރިޔާސީ ބޮޑުކަމާ ތަފާތު ނަސޭހަތްތަކުގެ ތަރުޖަމާ އެކަމުގެ ފުރިހަމަ ތަފްސީރު ޚިދުމަތްކުރައްވައިފައިވެސް، އަދިއާއިމާ

މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީނުލް އަލްބާނީ (ރަޙިމަހުﷲ) އާއި، އައްޝައިޚް ޝުޢައިބު އަލްއަރްނަޢޫޠު ދެ ބޭކަލުންނެވެ. ޝުޢައިބު އަލްއަރްނަޢޫޠީ، އެ ކަލޭގެފާނު ތަޚްރީޖުކުރެއްވި ފޮތުގެ މުޤައްދިމާގައި، މި ފޮތުގައި ހިމެނިގެންވާ ސަހީޙު ޙަދީޘްތައް ދެ ބައިކަށް ބައިކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

ފުރަތަމަ ބައި: އެ ސަހީޙު ޙަދީޘްތަކަށް އެއްވެސް އިތުރު ގޮތަކުން ތަޤްވިޔާކުރަ ޝާހިދެއް ލިބިގެންނާ، ނުވަތަ އިތުރު ގޮތެއް ފެންނާނެތީ، އަދި އެހެން ސަނަދުތަކަށް އެ ރުޖޫޢަ ކުރެވިފައި ވެސް ނުވާ، ސަހީޙު ޙަދީޘްތަކެވެ.

ދެވަނައީ: އެއީ ސަހީޙު ޙަދީޘެއްކަމުގައި ވިޔަސް، އެހެން ސަނަދުތަކުން އެ ޙަދީޘް ރިވާވެފައިވާތީ، އަދި އެ ޙަދީޘަކުން ތިބުގެންވާ އިތުރު ސަނަދުތަކާއި ޝާހިދުތަކުގެ ސަބަބުން، ޙަދީޘްގައިވާ ބަޔާން ތަޤްވިޔާވެ ސަހީޙު ޙަދީޘްތަކެވެ. މި ދެބައި ވަކިކުރައްވައި، އަސްލުފޮތުގައިވާ މި ދެބަވަތުގެ ސަހީޙު ޙަދީޘުގެ ނަންބަރުތަކަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ މުޤައްދިމާގައި އެ ދެބަވަތުގެ ސަހީޙު ޙަދީޘްތަކުގެ ލިސްޓު ހުށަހަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އަދި ފޮތުގައި އެއިން ކޮންމެ ބަވަތެއްގެ ޙިސާބުގައި، އެ ބަވަތުގައިވާ މައްސަލަ ވަކިން ސާފުކޮށް ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

ކިޔުންތެރިންގެ މަޢުލޫމާތަށްޓަކައި މިމާނަގައި ދޮންނަވިދިޔަ ދެ ބަވަތުގައިވާ ނަންބަރުތައް ހުށަހަޅައިލާނަމެވެ. ނަމަވެސް ފޮތް މާބޮޑަށް ދިގުވެދާނެކަން ބެލުމުން، އެއިން ކޮންމެ ބަވަތެއްގެ ތިރީގައި ހިމެނިފައިވާ ޙަދީޘްތައް މި ތަޢުރީފުގައި ޝާމިލުކޮށްފައެއް ނުވާނެއެވެ.

އެ ސަހީޙު ޙަދީޘްތަކަށް އެއްވެސް އިތުރު ގޮތަކުން ތަޤްވިޔާކުރަ ޝާހިދެއް ލިބިގެންނާ އަދި އެހެން ސަނަދުތަކަށް އެ ޙަދީޘް ރިވާވެފައިވެސްނުވާ ސަހީޙު ޙަދީޘްތައް:

(66) ، (68) ، (93) ، (196) ، (286) ، (343) ، (356) ،

(359) ، (373) ، (408) ، (482) ، (484) ، (519) ، (578) ، (596) ،

(642) ، (758) ، (812) ، (830) ، (889) ، (891) ، (909) ، (912) ،

(983) ، (1000) ، (1060)، (1096) ، (1103) ، (1235) ، (1248) ،

(1335) ، (1386) ، (1398)، (1440) ، (1490) ، (1493) ، (1539) ،

(1569) ، (1577) ، (1626) ، (1670)، (1677) ، (1722) ، (1873)

އިސްވެ މި ބަޔާންކުރެވުނު ނަންބަރުތަކުގެ ދަށުގައިވާ ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތަކާއި، އެއްވެސް ހާލެއްގައި އެއިން ޙަދީޘެއް، ޞަޙީޙު ޙަދީޘެއްގެ ދަރަޖައިން އެއަށްވުރެ ތިރީގެ ދަރަޖައަކަށް ބަދަލުވާނެކަމެއް ނުފެންނާނެހެން ޙަދީޘްތަކެވެ.

މަޢުލޫމާތަށްޓަކައި ދަންނަވަމެވެ. އިސްވެދިޔަ ލިސްޓުގައި ދެކިން ޙަދީޘެއްގެ ނަންބަރު ފޮތުގައި ސަފްޙާގައި ހުރިގޮތަށް ދެއްކިފައިވާ ގޮތް ތަރުތީބުން އޮންނާނެ ހަމަ މުޤައްދިމާގައިވާ ލިސްޓުގައި ލިޔުއްވިފައިވެއެވެ. އެކަން މިތަނުގައިވެސް ތަކުރާރުކޮށްލަމެވެ.

މި ދެންނެވުނު ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން، (343) ، (642) ، (812) ، (1398) ، (1440) ، (1539) ، (1746) މި 7 ޙަދީޘް ފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ ޙަދީޘްތަކަކީ ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތަކެއްކަމަށް މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްބާނީ އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައެވެ. ނަމަވެސް އެކަމާބެހޭގޮތުން ފޮތުގައި މި 7 ޙަދީޘް ބަޔާންކުރުމުން އެއްޗެއް ވިދާޅުވެފައެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘްތަކުގެ އިތުރުން، އަންނަނިވި ނަންބަރުތަކުގައިވާ ޙަދީޘްތަކަކީވެސް ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތަކެއް ކަމުގައި އަލްބާނީ ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ފޮތުގައިވާ ތަޢުލީޤުން އެ ޙަދީޘްތަކާއި، (358) ، (944) ، (947) ، (1021) ، (1094) ، (1121) ، (1157) ، (1159) ، (1266) ، (1394) ، (1518) ، (1711) ، (1832) މި ނަންބަރުތަކުގައިވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. އެހެންކަމާއެކު ފޮތުގައި ހިމެނިގެންވާ އެއިން ބަދަލުއައުމާއެކު ޞަޙީޙު ޙަދީޘްގެ ޖުމްލައަކީ، 57 ޙަދީޘެވެ.

އަދި ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތަކުގެތެރެއިން، އެހެން ސަނަދުތަކުން އެ ޙަދީޘް ރިވާވެފައިވާތީ، އެ ޙަދީޘަށް ލިބިގެންވާ ސާބިތުކަމުގެ ނުވަތަ އިތުރުކަމެއްގެ ސަބަބުން ޙަދީޘްތަކުގައިވާ ޙަސަނުން ފިޔަވައިދާފައިވާ ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތަކަކީ:

(43) ، (67) ، (108) ، (194) ، (367) ، (409) ، (410) ،

(472) ، (477) ، (478) ، (486) ، (511) ، (515) ، (584) ، (591) ،

(626) ، (732) ، (743) ، (797) ، (807) ، (834) ، (836) ، (855) ،

(861) ، (887) ، (888) ، (890) ، (940) ، (942) ، (957) ، (980) ،

(1041) ، (1058) ، (1159) ، (1228) ، (1256) ، (1340) ، (1384) ،

(1385) ، (1439) ، (1442) ، (1487)، (1489) ، (1492) ، (1500) ،

(1520) ، (1556) ، (1597) ، (1641) ، (1651)، (1756) މި ނަންބަރުތަކުގައިވާ ޙަދީޘްތަކަކީ، އެހެނިހެން ސަނަދުން އައިސް ކޮންމެ ޙަދީޘެއް ރިވާވެފައިވުމާއި، އެ ޙަދީޘްތަކަށް ގަދަކަން ލިއްބައިދޭ ޝާހިދު ނުވަތަ އިތުރު ހެކި ހުރުމުގެ ސަބަބުން، ސަޙީޙުކަމަށް ނިސްބަތްވާ ޙަދީޘްތައްކަމުގައި އައްސަޙީޙު ޝުޢަބުލް އަލްޖާމިޢުއްސަޙީޙު ބާރުކުރައްވައިދެއްވައި ވެއެވެ. އަދި މިދެންނެވުނު ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން އަންނަނިވި ޙަދީޘްތައް ފިޔަވައި އެހެން ޙަދީޘްތަކަކީ، އެ ޙަދީޘްތަކުގައިވާ ބަޔަކަށް ފިލައިދާފަދަ ޝާހިދެއް އިތުރުކޮށް ލިބިގެންވާ ޙަދީޘްތަކެއްކަމުގައި އަލްޢައްލާމާ އަލްބާނީ ވަނީ، އެއްބަސްވެ ވަޑައިގެންފައެވެ. (43) ، (67) ، (194) ، (367) ، (409) ، (410) ، (472) ، (477) ، (478) ، (511) ، (515) ، (591) ، (743) ، (807) ، (834) ، (836) ، (855) ، (861) ، (887) ، (888) ، (942) ، (957) ، (1041) ، (1058) ، (1159) ، (1228) ، (1256) ، (1340) ، (1384) ، (1385) ، (1439) ، (1489)، (1492) ، (1500) ، (1520) ، (1556) ، (1651) މި ނަންބަރުތަކުގެ ޙަދީޘްތަކާބެހޭގޮތުން އަލްއަލްބާނީ ވަކިއެއްކޮޅު ބާރުންފިލަ ވިދާޅުވެފައިވާކަމެއް އަޅުގަނޑަކަށް ނުފެނިއްޖެއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް، ފޮތުގައި މި ޙަދީޘްތައް އެކުލެވިގެންވާގޮތަށް، މި ފޮތުގެ އަރަބި އަސްލާއި، ބޭނުންކުރަނިވި ކޮމްޕިއުޓަރ ޕްރޮގްރާމްތަކުގައި ނަންބަރުދީފައެވެ. އެހެނީ، ފޮތުގައި ޝާމިލުކުރެވުނު ޞަޙީޙު ޙަދީޘްތައް ނުލައިވެސް، ސަޙީޙު ޙަދީޘްތަކުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ 1837 ޙަދީޘް މި ފޮތުގައި ޝާމިލުކުރެވިފައިވާކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

(ނޯޓް: މިއާދަކީ ބަޔާންކުރެވުނު ޝާހިދު ނުވަތަ އިތުރު ހެކިތަކުގެ ބަސްތަކުން، އިތުރަށް ޝާހިދުކަމުގައި ބަހުން ބޭނުން، އަޅުގަނޑު ތަޚްރީޖުކޮށްފައިވާ “ޢުމްދަތުލް ޙަދީޘް” މި ނަންބަރުން ފޮތުގެ 230 ވަނަ ޞަފްޙާއިން ފެށިގެން ބައްލަވައިލެއްވުން ރަނގަޅުވާނެއެވެ.)

ޙަދީޘްތައް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި، މުސައްނިފު ގެނެސްދެއްވައިވާ، އަސްލު ޢިބާރާތުގައިވާ އެއްޗެއް އެއާ ލިޔަނާވެސް އެއްގޮތަކާ ބަދަލުކޮށްދީފައެވެ. އެ ގޮތުން ޢިބާރާތް ހަމަޖެހޭގޮތަށް، ބައެއް ޢިބާރާތްތަކުގައި ބަދަލު ޢިބާރާތްތަކެއް ލިޔުނުގައި ހުންނާނެއެވެ. މިގޮތުން ތަރުޖަމާކުރުމުގައި ބައެއް ލިޔުނުގައި ޢިބާރާތްތަކަށް، މިފޮތުގެ އަސްލާ ޚިލާފަށް

ޝަރީޢަތުގައިވާ ދަލީލުތައް ފާލިހުވެސް ނަގައިފައިވާ އިބާރާތްތަކެވެ. މިގޮތުންނަމަ، ބައެއް
ބަދިގެގެ ގައުމަށް އިޖުރަ ޝަރީޢަތުން ބޭނުންވުރުވަރު ޙާލަތްތަކުގައި އިޖުރަ ޝަރީޢަ
ގެނައުމަކީ ހުންނަންނަޖެ. އެއަދި ޖިހާދުގެ ހުކުމްތަކާ ހުންނަނީ، ބަދިގެގެ މާނައަށްފަހު، ބާބުތަކާއި
ތިރީގައި ނޯޓް: މިފަދައިން ލިޔުމަށްފަހުގައެވެ. އެއްވެސް ޙަދީޘުން ނަގައިފައިވާ
އިބާރާތެއްނަމަ، އެ ޙަދީޘެއް، ބުޚާރީ ނަންބަރާ ބާވާދިދައިވާތަނެވެ. އަދި އެނޯޓް
ނިމޭތަނުގައި "މުތަފަޤުން ޢަލައިހި" މިފަދައިން ލިޔެވިފައިވާނެއެވެ.

ޙަދީޘް ފަރަނާ ގިނަ ބާބުތަކުގެ ސުރުޚީ ލިޔުއްވުމުގައި އަލްޢަސްޤަލާނީ،
އަލްއިމާމުއްސަނަދީ، އެ ބާބުގައި ފަރުވާ އެއްޗެއްގެ މަޤްސަދު ނުގެއްލޭފަދަ، ބާބުގެ
ސުރުޚީ ކުރުކޮށްލައިފައެވެ. ސަޙަބާ، އިމާމުއްސަނަދީ، ގިނަ ބާބުތަކުގެ ސުރުޚީގައި
ބޭނުންކުރައްވާ ހުރިހާ ކަމެއް، ދިފާޢުކުރުން ބާރުއެޅި، ސުރުޚީއަކަށް އެކަށީގެންވާ ފަދަ ގޮތަށް
މަޢޫނަ ދީގެންނެވެ. ފަހެ އެފަދަ ބާބުތަކުގެ ސުރުޚީ ކުރުކޮށްލެވިފައިވާގޮތް، ސުރުޚީގެ ފަހަތުގައި،
މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ އިތުރު މަޢުލޫމާތު ބަޔާން
ކުރެއްވުން ހިމެނިއްޖެއެވެ، އެ ކަންކަމާ ލިޔުއްވިފައިވާ ހުރިހާ ކަމަކަށް އިސްނާދުތަކުގެ
މަސްއަލަތައް ލިޔުއްވި ވާނެއެވެ.

މިސާލަކަށް، ޙަދީޘް 9 ވަނަ ބާބުގެ ސުރުޚީއަކަށް އަލްއިމާމުއްސަނަދީ
ލިޔުއްވައިފައިވަނީ، "ﷲ ގެ ރަސޫލުﷺ ބޭކަލުންނަށް ވަޢުޡު ފޯރުކޮށްދެއްވުމުގައި، އަދި ދަރިވަރު
ފަރާވާތްތެރިވުމަށް، އާދަޔާގޮތުގެ ދަތިތައް ކުރައްވައި، އެ ދެމެދު އިންސާފުކުރެއްވުމަށް، މަތީ
ހަދާންކުރައްވާ، ނަމޫނާ ދަސްކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައި، ކުރެއްވިކަމެއްކަމުގައިވީއިރު، ﷲ
ގެ ރަސޫލު ނަމޫނާ ސިފަތަކުގެ ވާހަކަ ނަން ދެއްވާ ބާބު" މި ފަދައިންނެވެ.

މި ބާބުގެ ސުރުޚީ އަލްއިމާމު ލިޔުއްވައިފައިވަނީ، "ﷲ ގެ ރަސޫލުﷺ ބޭކަލުންނަށް
ފޯރުކޮށްދެއްވި، އެކަށީގެ މަތީ ނަމޫނާ ސިފަތަކުގެ ވާހަކަ ނަން ދެއްވާ ބާބު" މި
ގޮތަށެވެ. އަދި ބާބުގެ ސުރުޚީގެ ތިރީގައި، "މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ
ކަންތައްތަކުގެތެރޭގައި، ﷲ ގެ ރަސޫލުﷺ ބޭކަލުންނަށް ވަޢުޡު ފޯރުކޮށްދެއްވުމުގައި، އަދި ދަރިވަރު
ފަރާވާތްތެރިވުމަށް، އާދަޔާގޮތުގެ ދަތިތައް ކުރައްވައި، އެ ދެމެދު އިންސާފުކުރެއްވުމަށް، މަތީ
ހަދާންކުރައްވާ، ނަމޫނާ ދަސްކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައި، ކުރެއްވިކަމެއްކަމުގައިވީއިރު، ﷲ
ގެ ރަސޫލު ނަމޫނާ ސިފަތަކުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ." މި ފަދައިން އެބަ

ކަންކަމަށް އިޙްތިރާމް ކޮށްދެއްވާނެއެވެ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، މި ފޮތުގައި ބަޔާންކޮށް ދެއްވައިފައިވާއިރު، ބައެއް ބަޔާން ރިވާކުރެއްވި ރާވީންގެ ނަންތަކު ދިނުމުގައި އެ ޞަޙާބީންގެ ނަސަބު ބަޔާންކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. ފޮތުގެ އެންމެ ފުރަތަމަ ބަޔާނާ، މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އުމަތުގެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ރިޔާވެގެންވާ ބަޔާންތަކެވެ. އެ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުގައި މިދުނިޔެއިން އުމަތުގެ ފަރާތުގެ ނަސަބު ދެއްކުމަށްޓަކައިވެއެވެ. މިދުނިޔެ ފުރަތަމަ ބަޔާންގައި ނަބަވީ ދެއްކުމަށްޓަކައިވާ ފަރާތައިން އަށެއްސިޔާސީ ނަސަބުތަކު ދެނެގަތުމަށެވެ. ނަމަވެސް، އެހެން ދެއްކުމަށްޓަކައި ހުރިހާ ބަޔާންތަކެއް، އެ ބަދަލުވާއިރު ދެއްކުމަށް، ފޮތުގެ ސިފަކުރުމުގެ ޢަދަދު އިބާރާތްތަކުން ގޮތްތަކެއް ސަބަބުން ތަކުގައި ފުރުޞަތު، އެހެން ދެއްކުމަށްޓަކައިވާ އެހެން ބަޔާންތަކުގައި އެކަމާ ދެއްކުމަށް ނަމާނެއެވެ. މި ބައިއަމާކުރުމުގައި ބަޔާންގެ ނިޔަތު އެއް އަބަދުއްވާލުމާއި، އައްސަވައިދު މުޙައްމަދު އަދި އައްސަބަބުން ބަޔާނީގައި، އަސާވެސް ވަނީ އެފަދަ ބަދަލު ހާދިސާތަކެއް ދުއްކުރެއްވިގައެވެ. އަދި ބަލާއް ބާބުގައި ބަޔާންގެ ނަސްބަރުބަށް އިބާރާތް ދެއްކުމަށްޓަކައި ނަމަވެސް، ގިނަ ބާބުބަށުގައި އެހެން ދެއްކުމަށްޓަކައިނާކި އެއްގޮތުގެ އެކުގޮތުގެ، ބަޔާންގެ ނަސްބަރު، އިބާރާތް ދެއްކުމަށްޓަކައިވާބައި އުނިކުރެއްވީ ވާނެއެވެ.

މިގޮތުންނެވެ، އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ މުޤައްދިމާގައި އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވެފައިވާ ފަދައިން، ބަޔާންތަކުގައި ސަބަބުތަކުގައި ދެކިދާނެ ތަންތަނުގައި އެކަށީ: އަކުރުތަކުގައި ނުކުތާ ޖަހަންވީގޮތައި، ފުލުޖަހަންވީގޮތް ބަސްތަކުގެ ފަހަތުގައި، އާދައިގެ މިޒާނާއި، އެ ބަސް ކިޔަންވީ ދަންނަވާގޮތް އަލިފުލަ ތަންތަނުގައި، އެ ކަލާގެ ނުކުތާ ޖަހަނީ، ނުކުތާ އާއި ފުލުޖަހަންވީގޮތް ބަޔާންކޮށް ބަޔާންކޮށް ދެއްވައިފައެވެ. މި ތަރުޖަމާގައި އެކަށަތަށްވެސް ދެއްކުމަށްފައެވެ. ނަމަވެސް، އެފަދަ ތަންތަނުގައި ނުކުތާ އާއި ފުލުޖަހައިފައިވާ، އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާގޮތް އެއްގޮތަށެވެ.

ހަމައެފަދައިން، އެ ކަލާގެ ފާނުވެސް ގިނަ ބަޔާންތަކުގެ އުނުލުވިގެންވާ އުނދަގޫ ބަސްތަކަށް މާނަކުރައްވައިދީފައިވެއެވެ، އިބާރާތް ސަރަހައްދު ބަޔާންވާފަދަ ތަންތަނުގައި އިބާރާތް ސަރަހަ ދެއްކުމަށްފައެވެ. މި ތަރުޖަމާގައި މަސައްކަތް ކުރެވުނުވެސް، ބަޔާންތައް މާނަކުރުމުގައި، މިދުނިޔެ އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ގެންނަވައިފައިވާ ސަރަހައްދު ރިޢާޔަތްކުރުމަށް

އެއީ އެއްގޮތަށް ހަދީޘްތަކުގެ ތަރުޖަމާކުރުމަކީ. ނަމަވެސް، އެފަދަ ޝަރަހަކާއެކު ވަކިން ތަރުޖަމާކުރުމަކީ، ބޭނުންތެރިކަމާއެކުގައި ފުންނަ ތަންތަނުގައި އެގޮތަށް ލިޔުއްވައިފައިވާ ޝަރަހަ ވަކިން ތަރުޖަމާކޮށްދީފައި ވެސް ހުންނާނެއެވެ.

މި ފޮތުގައިވާ ޞަޙީޙުލްބުޚާރީގެ އާޔަތްތަކުގެ ތަރުޖަމާ ލިޔުއްވައިވާނީ، ރައީސުލްޖުމްހޫރިއްޔާގެ އޮފީހުން 2007 ވަނައަހަރު ޗާޕުކުރައްވައި ޝާއިޢުކުރައްވައިފައިވާ، ޞަޙީޙުލްބުޚާރީގެ ދިވެހިތަރުޖަމާގައިވާގޮތަށެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ މި ބަސްކޮޅު ނިންމައިލުމުގެކުރިން އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ ތަޢާރުފެއް ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައޮގްރަފީއެއް ކުރުކޮށްދީނަން އަރިސްކުރަމެވެ. މި ތަޢާރުފު ލިޔުމުގައި އެންމެބޮޑު އެހީތެރިކަމެއް ހޯދައިފައިވަނީ، ފަޟީލަތުލްޝައިޚް އަލްޢައްލާމާ ޝަމްސުއްދީން އައްޛަހަބީގެ ފޮތުންނެވެ. އޭގެ އިތުރަށް އެހެން ބައެއް ފޮތްފޮތުން ވެސް އެހީތެރިކަން ހޯދައިވާނެއެވެ.

ހަމަ މިންވާގައި، މި ފޮތުގެލިޔުންތަކާ މުޤައްދިމާކުރައްވާފައިވާ ބަރައްދުއްލިދި ބާބުތަކުގެ ނަންތަކުގެ ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވަނީ. އާގޮތުގައި ބާބުގަޔާ، މިސިއްޖަރު އެފް ސިއްޗީ ފޮތް އިސްލާމީގެއެއްފާހަގަ، ފަސޭހަފޮތްޝައިޚު ޤުރްއާންގެ ޝަރީޢަ ޙަދީޘް ސަލީޢުވެ. އަޅުގަނޑު މިފޮތުގެ ލިޔުންތަކާ ބައިފާހަގަ ނިޔަލަން، މިސިއްޖަރުގެ ކަރާބާރު ބާބުތަކުން ބައެއްފަހަރަތައް ވަކިވަކިން ފާހަގަވޭ، މި ފޮތުގެ ބާބުތައް ބައްޔަރަފައި، ކުރުމަށް އިސްލާމީކުރައްވާގެއްގެ ފަރާތުން މަސައްކަތްތަކުގެ ކުރީގަ ފުރިހަމަވާނެ. ވީމާ، ރަސޫލު މަސައްކަތްތަކުގެ ދާދިފަހުން ވަކިވަކި ޙަދީޘްތަކުގެ އިސްލާމީ ސިޔާސަތާއި، މިކަމަށް ބެހޭބައެއްގެ ހުކުމްބަޔާ ސަލާމަތުކަމާއި އެ މަސައްކަތް އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ޝަރުޢީ ހުކުމްތަކަށެވެ.

މުޙައްދިޘުންގެ އިސްލާމީގެ ފިޤްހީ މަސްއަލަތަކަށް ޤ.ދ.ނ.ބ.އަން ކުރުމަށްފަހު ލިޔެލުމަށް ގެންދަވާ އަޅުގަނޑުގެ އެންމެއެކުފުރިހަމަ، ފަސޭހަފޮތް ޝައިޚް އިބްނާރަޖަބް ޢަބްދުއްރަޙްމާން މުސްލިމް މި ފޮތުގެ ތަރުޖަމާ އަދި ޤާނޫން ފޮތުތަކުން، އަޙްމަދުބުނާ އެހެން މަސައްކަތް ވެސް، ތަރުޖަމާ މުޤައްދިމާކުރުމަކީ، ވަރަށްއަޅުގަނޑު އިސްލާމީކުރައްވާ ހުރިހާހެއްކުރައްވައިފައިވާތީ، އަދިމުޤައްދިމާކުރުމަށް އަޅުގަނޑު މަސައްކަތް ކުރުމަށް ސަލާމަތް ފަރާތުން، ނަހަރު އިސްލާމީ ބިޔާއާރުގެ ޝަރުޢީ ދުޢާކުރަމެވެ. ހަމަ މިންވަރުގައި އަޅުގަނޑުގެ ނަހަންއެކުވެރި އަލްއަޚުނޫރާ ސަޢީދު، އައްޝައިޚް ޢަބްދުﷲ ޙަސަން މުޙައްމަދު ސ.ހިތަދޫ/އައްޑޫ، މި ފޮތުގެ ތަރުޖަމާ ބައްޔަރަފައި، ކުރުމަށް ފަރާތަށް

ކޮށްދެއްވުމުގައި ބަރަކާތްލެއްވި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި، އާންމުން ވެސް ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ.

ހަމައެފަދައިން މި ފޮތުގެ ދިވެހިތަރުޖަމާ ބަލައިދެއްވި އިސްލާމިކް ފައުންޑޭޝަނާއި،

އެމީހުންގެ އަދި އަލްއުސްތާޛު މަޖިދު މުޙައްމަދު ވަޙީދުން ވެސް އާއި ކޮންސެޕްޓް ބޯޑު

މަސައްކަތްތަކުގެ އެހީތެރިކަން، ވަރަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ. އަދި ފޮތުގެ

ޗާޕުކޮށް ނެރެއްވުމުގައި ހަމަވެސް، ދިވެހިބަހުގެ ތަރުޖަމާއާއި އެކުލެވޭމުއްދަތުގައި،

އެމީހުންގެ އެކުލަވާ އަދި، ދިވެހިބަހުގެ އުސްތާޛު، ޑރ.އަޙްމަދު އަލްއުސްތާޛު ޢަބްދު ﷲ

ސާދިޤުން ފަޒީލަތުގައި، ދަންނަވައިދީ ކޮންމެ ފަހަރަކު، ދެއްވައިފައިވާ އިރުޝާދުދެއްވުމަށް،

އަދި މި ފޮތުގައި އަޚުލާޤީވާ ބައެއް ޢަރަބި ލަފުޒުތަކުގައި ދިވެހިބަހުގެ ލަފްޒުތަކުގެ

ފޯރުކޮށްދެއްވުމުގައި، އާލާކޮންޓްރޯލު މަސައްކަތަށް، ހިތާ އަންގައިދިނުން ޝުކުރު

ދަންނަވަމެވެ. އަދި ތަރާޖިމް ސާފުކުރުމުގެ ވަރަށް މުހިއްމު އުފުލި ޢަމަލީގޮތުން ދެއްވައި،

އެމީހަކު މި މަސައްކަތުގައި މަގުފަހިކޮށްދެއްވި ޑ.އަޙްމަދުޝަރީފް އަލްއުސްތާޛު އަލްއުސްތާޛު

ޢަބްދުލް އިބްރާހީމާއި، މި މަސައްކަތުގައި ގިނަގުނަ އެހީތެރިކަމާ ދެއްވި ޑ.ވަޙީދާ

އަލްއުސްތާޛު ޢަލީ ޢުސައިނަށް ނަހަރު ދިވެހިބަހުރިކަމާއި ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. އަދި

މިފަދަ މުހިއްމު ފޮތެއް ދިވެހިބަހުން ތަރުޖަމާކުރަން ނެރުއްވާކަމަށްޓަކައި، މިނިސްޓްރީ އޮފް

އިސްލާމިކްއަފެއާޒުގެ ވެރިންނަށް ތަހުނިޔާއާއި މުބާރަކްބާދު އަރިސްކުރަމެވެ.

އެމީހުންގެ ދިވެހިބަހުރި ދުޢާއަކީ، މި ފޮތަށް ދިވެހި އިސްލާމީ މުޖުތަމަޢަށް

ފައިދާ ހިތްވާގޮތް މާތް ﷲ ގަބޫލުކުރެއްވުމެވެ. އާމީން ޔާރައްބަލް ޢާލަމީން ދިރިއުޅުމަށް

ހަރުބަދަލެއް މިނިވަންކަމެއް، އެމީހުންގެނާޅި ދަރިފުޅުގެ ބާރުގެއިންކަމުގައި

ލެއްވުމެވެ.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلَى نَبِيِّنَا وَ حَبِيْبِنَا وَ شَفِيْعِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

24 ޝަޢުބާން 1431

05 އޮގަސްޓް 2010

އަޙްމަދު ފާރޫޤު މުޙައްމަދު

بسم الله الرحمن الرحيم

އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ ތަޢާރުފު

ނަންފުޅާއި ނަސަބުފުޅު:

އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅަކީ، ޔަޙްޔާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޙިޒާމުގެ ދަރިކަލުން، ޖުމްޢާގެ ދަރިކަލުން، މުޙައްމަދުގެ ދަރިކަލުން، ޙުސައިނުގެ ދަރިކަލުން، ޙަސަނުގެ ދަރިކަލުން، މުއްރީގެ ދަރިކަލުން، ޝަރަފުގެ ދަރިކަލުން، ޔަޙްޔާއެވެ. ލަޤަބަކީ، މުޙްޔިއްދީނެވެ. ކުންޔަތަކީ، އަބޫޒަކަރިއްޔާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުފަންރަށް، ނަވާއަށް ނިސްބަތްވެ، އަންނަވަވީ މި ނަމުން މަޝްހޫރުވެވަޑައިގެންފައެވެ. ނަވާއަކީ، ޝާމުކަރައިގެ ދިމަޝްޤު ޕްރޮވިންސްގެ ޙަރުއްކަމުގައިވާ ބަސްތާނުގެ އަވަށެކެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަސްލު ދުރު ކާފަ، ޙިޒާމު، ނަވާގައި ވަޒަންވެރިވެލެއްވިއެވެ. އަދި اللهُ ތަޢާލާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިފަސްކޮޅު އެ ރަށުގައި ފުޅާކުރެއްވިއެވެ.

ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތުމާއި ތުއްފުޅުއިރުގެ ޙާލަތު:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ދުނިޔޭގެއަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތީ، ހިޖުރައިން 631 ވަނަ އަހަރުގެ މުޙައްރަމް މަހުއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިގައިވާ ވިސްނުންތެރިކަމާއި، ޛެހީންތަކު، ތުއްތު އުމުރުފުރާގައި ވެސް، ފާޅުވެ އެނގެންފެށިއެވެ. އެހެންކަމާއެކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބާފިޅު މާތް ބޮއްޖޭ، ދަރިކަލުންގެ ތަޢުލީމާއި ތަރުބިއްޔަތާމެދު ވަރަށް ބޮޑަށް ސަމާލުކަމެއް ދެއްވިއެވެ.

އެއްޝައިޚު ޔާސީން ބިން ޔޫސުފު އަލްމަރާކިޝީ ނަމަކަށްކިޔުން

ޢިލްމުވެރިޔަކު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ އުމުރުފުޅުން ދިހަ އަހަރުފުޅުގައި، ތިމަންނާ އެއް ދުވަހަކު، އެ ކުއްޖާފުޅު ދުށީމެވެ. އޭރު އެ އުމުރުގެ ކުޑަކުދިންތަކެއް، އެ ކުދިންނާއެކު ކުޅުއްވަން ވަޑައިގަތުމަށް، އެ ކުއްޖާ ދަންނަވަމުން މަޖުބޫރުކުރުވަމުން ގެންދެއެވެ. އެ ކުއްޖާފުޅު ހިތިހިތިކުރައްވާ ބާރުލާފުޅުގައި، ހިތަވައިވިދާޅުވަމުން އެ ކުދިންނާ ދުރަށް ދުވެވަޑައިގަންނައެވެ."

ޝައިޚް ޔާސީން ވިދާޅުވިއެވެ. "މިމަންޒަރު ފެނުމުން، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ މައްޗަށް ތިމަންނާގެ ހިތުގައި ޚާއްސަ ލޯތްބެއް އުފެދުނެވެ. ފަހު، ތިމަންނާ އެ ކުއްޖާފުޅުގެ އުސްތާދު ބައްދަލުކުރީން، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ތަޢުލީމާއި ތަރުބިއްޔަތުގެ ކަންކަމުގައި ފަރުވާ ބޮޑުކޮށްދެއްވުމަށް އާދޭސްކޮށް ވަސިއްޔަތްކުރީމެވެ. އެ ކުއްޖާފުޅުގެ އުސްތާދަށް ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މި ކުދިކުއްޖާއަކީ، އޭނާ ބޮޑުވެގެން، އެ ޒަމާނުގެ އެންމެ ބޮޑު ޢިލްމުވެރިޔާ ކަމުގައިވާނެ، އެންމެ އަޅުވެރި ދީންވެރިޔާކަމުގައި ވާނެކަމުގައި، މީސްތަކުންނަށް އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ފައިދާފުޅުން ގިނަގިނަ މަންފާއެއްލިބޭނެ ބޭކަލަކުކަމުގައި ވާނެކަމުގައި ތިމަންނާއަށް ޔަޤީންކުރުވައިފިއެވެ. ފަހު، އެ ކުއްޖާފުޅު ތިމަންނާއަށް ބުނުއްވިއެވެ. ތިޔައީ ތިބާ ދުނިޔޭގެ، އަސްލުކާ ތިބާއި ނުޖެހޭ އިތުރުވެރިޔަކު ހޯއްދަވާތީވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ނޫނެކެވެ! ނަމަވެސް މިއީ، އަޅުގަނޑުގެ ހިތަށް މާތް اللّٰهُ، ކުރުއްވި އިލްހާމެކެވެ. ފަހު، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ބައްޕާއަށް މި ވާހަކަދެންނެވީމެވެ. ކޮންމެއަކަސް، އެ ކުއްޖާފުޅު، ދަރިކަލުންނަށް ވަރަށްބޮޑަށް އަޅާލުއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. އަދި އެ ކުއްޖާފުޅު ފުރާވަރަށް އުމުރުގެ ކުރީގައި ޤުރްއާން ހިތުޒުވާން ދަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ."

އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ބަރަން ނަމާގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ އިސްމުފުޅާއި ޔަޙްޔާ ފުރިހަމަ ކުންޔާފުޅަކީ، ހިޖުރައިން 649 ވަނައަހަރު، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ އުމުރުފުޅުން ގާތްގަނޑަކަށް 19އަހަރުފުޅުގައި، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ބައްޕާ ދިމަޝްޤަށް ދަރިކަލުން ގެންދެވިއެވެ. އެ ދުވަސްވަރު ދިމަޝްޤަކީ، އިލްމުވެރިންގެ ޚިޒާނާއެވެ. އިސްލާމީ ދުނިޔޭގެ އެންމެ ނަންމަޝްހޫރު އިލްމުވެރިން، އެ ބަނދަރުގައި ދިރިއުޅުއްވައެވެ. އެހެންކަމާއެކު، ދުނިޔޭގެ އެކި ކަންކޮޅުތަކުން ޠާލިބުންތައް އެ ބަނދަރަށް އަންނާދެއެވެ. ޖާމިޢު އިލްމުވެރިކާއި ފެންނަނީ އުނގަންނައިދިނުމަށް އެ ބަނދަރުގައި 300 އަށްވުރެ ގިނަ މަދުރަސާތައް އޮތެވެ.

ދިމަޝްޤަށް ވަޑައިގަތުމާއެކު، އެ ކުއްޖާފުޅުގެ ބައްޕާ ދަރިކަލުންގެނުއްވައިގެން

ވަޑައިގަތީ، އައްސައިދު ޢަބްދުލްގާދިރީ ބޭސް، ޢަބްދުލްމަޖީދު އައްރަބީޢީއެވެ ހިދުން ބޭކަލުންގެ އަރިހުންނެވެ. އަދި ދަރިކަލުންގެ ތަޢުލީމާބެހޭގޮތުން، އެ ކަލޭގެފާނާ މަޝްވަރާކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެއަކަސް އެ ކަލޭގެފާނު، އެދުވަސްވަރުގެ ވަރަށް މަޝްހޫރު އިލްމުވެރިޔަކު ކަމުގައިވާ އަލްޢާލިމުލްޖަލީލް، އައްސައިދު ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ބޭސް އިބްރާހީމު ބޭސް އަލްފަރްފޫރީގެ އަރިހުން އައްނަވަވީ ގެންދެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދުވަސްކޮޅަކު އިލްމު ހާސިލު ކުރެއްވުމަށްފަހު، އެ ބަޔާންގައި ވަޒަންކޮށްދެއްވައިގެން ހުންނަވައިގެން އިލްމު ހާސިލު ކުރެއްވީ ބަޔާން ރައްދުވެސް ޝާމުގާ މަޝްވަރާކުރެއްވިއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަޝްވަރާގެމަތިން، މަދްރަސަތުލް ޝަރީޢާއިއްޔާ ދަރިވަރުން މަދްރަސާ އެއްސަހޯދު ބަދަލުވެ ވަޑައިގަތެވެ. އެ މަދްރަސާގެ އިސް މުދައްރިސަކީ، އަލްއިމާމުލް ވަރަޢު، ކަމާލުއްދީން އިސްމާޢީލް ބޭސް، އަބޫބަކުރު ބޭސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މުޙައްމަދު ބަޝީރު އަލްމުރާދީ ބޭސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރައްޔިތުން ދަސްކުރެއްވީ އަލްފިޤްހާއި ޢިލްމުވެރިންގެ މަތީފެންވަރުގެ ދަރިވަރުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ.

އަލްއިމާމު ބިދާޔަތުއަލްމުޖްތަހިދު. "އެ މަދްރަސާގައި ހުންނެވި ދެ އަހަރު ދުވަހުގެ ތެރޭގައި، ޒިޔާރަތް އަރަބީ ކޮންމެ އިލްމުވެރިޔަކާއި ފަހަރެއްގައި ވެސް އަރިހަށް ބޭނުންތެރިވާ ޢިލްމުވެރިންނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަދީޘް ބަލައިލުމުން މަދްރަސާ މަދު ކާމިޔާބުކަމެއް ދެއްވިއެވެ." އެ މަދްރަސާގައި ހުންނެވި ދުވަސްވަރު ހާއްސަކޮށް ވީ ހަމަމަގުން ގެންދެވި ޖަމާޢަތެއްގެ އުސޫލު މަދުރަސާތަކުގައި ބާއްވަމުންދާ ދަރުސްތަކުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހާޒިރުވެ، އިލްމު ޝަރީޢަތާއި ނަޙްވުގެ ޢިލްމުތަކާއި ވާދަވެރިކޮށްދިނެވެ. ނަފްސު ގަބޫލުކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވިސްނުންފުޅުގެ ފުރިހަމަކަން ދެނެގަނެވި، މަދުރަސާގެ އުސްތާޛުންގެ ރިޢާޔަތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު މަދުރަސާގައި ހުރިހާ ދަރިވަރުންގެ ތެރެއިން އުފުލިއްޖެވެ. އަދި މަދުރަސާގައި ކިޔަވައިދިނުމުގެ ފުރުޞަތުދެއްވައި، ކިޔަވައިދިނުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ގެތެރޭ އެ ކަލޭގެފާނަށް އަރުވައިލެއްވިއެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުސްތާޛުން:

ދިމަޝްޤުގައި ހުންނެވި ދުވަސްވަރު، އެ ބަފާފުޅުގެ އަރިހުން އަލްއިމާމުއްނަވަވީ އިލްމު ޙާސިލުކުރެއްވި އުސްތާޛުންނަކީ، އެ ޝާމުގެ އެންމެ މަތީފެންވަރުގެ ޢިލްމުވެރިންނެވެ. އެ ބޭކަލުންނަކީ، ޝައިޚު ޙުސައިން އިލްމީ، ޝައިޚު ޢަބްދުލް ޣަނީ، ޝައިޚު ބަދުރުއްދީން، ޝައިޚު އުސްމާނުގެ ޢިލްމީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ޢިލްމީ، އަދި މީ ނޫން ފަސް ބޭފުޅ

ޢިލްމުތަކުގައި އަރައިތިއްބެވި މުތަޚައްޞިޞުން، ނުވަތަ އެ ފަންނުތަކުގެ ސްޕެޝަލިސްޓުންނެވެ. ހަމަ އެއާއެކުއެކުގައި، އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކީ، އެ ބޭކަލުންގެ އަޚުލާޤާއި ސުލޫކުގެ ފުރިހަމަކަމުގައި ނަމޫނާ ބޭކަލެކެވެ. ވުމާއެކު އައްނަވަވީގެ ޝަރަފުވެރިކަމުގައި އެ މުދައްރިސުންގެ މަތިވެރި އަޚުލާޤާއި ސުލޫކުގެ އަސާސު ވަރަށް ފުރިހަމައަށް އަރަގަންނަވައިފައެވެ.

އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން އައްނަވަވީ ފިޤްހު އިލްމު ހާސިލުކުރައްވައިގެން ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ވަރަށް މަޝްހޫރު އެތަކެއް ބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި އަންނަނިވި އިލްމުވެރިން ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ.

1- އަލްއިމާމުލް ޙާފިޡު، ކަމާލުއްދީން އިސްޙާޤު ބިން އަޙްމަދު ބިން ޢުޘްމާން އަލްމަޣްރިބީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 650ގައި) މި ކަލޭގެފާނަކީ، ނަޙުވުގެ އިލްމުވެރިޔަކާއި، އަދަބުވެރިޔަކާއި، އަޚުލާޤުގެ ފުރިހަމަކަމާއި، އެ ފަންނުގެ އެހެނިހެން ބޭކަލުންގެ މަސައްކަތް އެ ކަލޭގެފާނަށް ހިއްސާވެރިވެވަޑައިގެން މަތިވެރިކަމުގެ ސަލަފުން ޒާތަކަށްކޮށްދެއްވާ ބޭކަލެކެވެ.

2- އަލްއިމާމު އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢުމަރު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމު ބިން މޫސާ އަލްމަޤްދިސީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 654ގައި) އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ދިމަޝްޤުގެ މުފުތީއެވެ. އަދި އިލްމުވެރިޔަކާއި އަދަބުވެރިޔަކާއި، ތަޤުވާވެރިކަމުގައި ފާހަގަ ބޭކަލެއްމެއެވެ.

3- އަބޫ ޙަފްޞު، ޢުމަރު ބިން އަސްޢަދު ބިން އަބޫ ޣާލިބު އައްރަބަޢީ އަލްއިރްބިލީ.

4- އަބުލްބަޤާއު ޚާލިދު ބިން ޔޫސުފު އައްނާބުލުސީ. (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 670 ގައި) އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޝާފިޢީ ފިޤުހުގައި އެ ޒަމާނުގެ އެންމެ މަޝްހޫރު ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އަރާރުންނުވި ބޭކަލެކެވެ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ އެ ބޭކަލުންގެއަރިހުން ޙަދީޘް އިލްމު ހާސިލުކުރައްވައިގެން އުސްތާޛުންގެ ތެރޭގައި އަންނަނިވި އިލްމުވެރިން ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ.

1- އަބޫ އިސްޙާޤު، އިބްރާހީމު ބިން ޢީސާ އަލްމުރާދީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 668ގައި) އެ ކަލޭގެފާނަކީ އަރިހުގައި އިލްމު ހާސިލުކުރައްވައިގެންގައި ދިރާސާކުރެއްވި، އައްނަވަވީ ދެމިހުންނެވިއެވެ.

2- އަބޫ އިސްޙާޤު، އިބްރާހީމް ބިން އަބްދުއްރަޙްމާނު ޢުމަރު ބިން މުސައްރު

އަލްފާސީ، އެ ކަށަވަރުކުރެވޭ އަރިހުން އަލްއިމާމު މުސްލިމުގެ “އައްޞަޙީޙު” އެކުގައި

އަޑުއައްސަވައި އުނގެނިވަޑައިގަތެވެ. މި އުސްތާޛުގެ ތަރިކުގައި އައްނަވަވީ، ވިދާޅުވިއެވެ.

“އައްޝައިޚުގެ އަމީން އަލްއިމާމު އައްރިޟާ” އެއީ އަލްމުނާޒިރު، އަދުލުވެރި، ކުރެވިގެންވާ

ޝަޢިރުވެ.

3- އައްޝައިޚުގެ މުޙައްމަދު، އަލްޙާފިޡު ޒައިނުއްދީން އަބޫބަކުރު،

ހާމިދު ބިން ޔޫސުފު ބިން ސައިދު އައްނާބުލުސީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 663ގައި)

4- އަބޫޙަފްޞު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަބޫޙަފްޞު ބިން އަލްއަންޞާރީ

އައްޝާފިޢީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 662ގައި)

5- އަބޫޒަކަރިއްޔާ، އަބޫޙަފްޞު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން

އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޤުދާމާ އަލްމަޤްދިސީ، (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 682 ގައި)

މި ކަށަވަރުކުރެވި، އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ އެންމެ ހާއްސަ އުސްތާޛުވެ.

6- ފަޤީހުގެ ޝައިޚު (ޝައިޚުއްސުއްޔާ) އިމާމުއްދީން، އަބޫޙަފްޞު ޝާފިޢީ

އަބޫޙަފްޞު ޢުމަރު ބިން އަބޫބަކުރު ބިން މުޙައްމަދު އަލްޙަރަމައިނުއްޝާމީ، (އަވަހާރަވީ،

ހިޖުރައިން 662 ގައި) މި ކަށަވަރުކުރެވި ދިމަޝްޤުގެ ޤާޟީވެ.

7- އަލްއިމާމު ޖަމާލުއްދީން އަބޫ މުޙައްމަދު، އިސްމާޢީލު ބިން އަބޫ އިސްޙާޤު

އިބްރާހީމް ބިން އައްޖަމާޢަތު، (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 672ގައި)

8- އަލްއިމާމު އަލްމުޙައްމަދު ދީނާރުއްދީން އައްސުލައިމާނު ބިން، ޖައްމާމު އަލްޙަނަފީ.

9- އަލްމުޙައްދިޘު، ޒައިނުއްދީން އަބޫޙަފްޞު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސާލިމު ބިން ދަހްރާ

އަލްއަންޞާރީ އަލްޙަނަބަލީ، (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 661ގައި)

10- ޒައިނުއްދީން އަބޫއަލްޢައްބާސް، އަޙްމަދު ބިން އަބޫޙަފްޞު ބިން ނިޢުމާ

އަލްމަޤްދިސީ، (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 678ގައި)

މި ޙަދީޘުތަކުގެ އިލްމަށް އިތުރުން އުޞޫލު ޙަދީޘުގެ، އައްނަވަވީގެ

އުސްތާޛުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިވަޑައިގަންނައެވެ. އެ ޙަދީޘުތަކުގެ އަރިހުން އެ ކަށަވަރުކުރެވޭ

އުޞޫލުގެ އިލްމާއި، ޢަރަބިބަހުގެ އިލްމާއި، ނަޙްވު އިލްމާއި، މިނޫން ފިޤުހު ތަފްސީރު

އިލްމުތައް އުނގެނިވަޑައިގަތެވެ.

މި ބޭކަލުންގެތެރޭގައި ފާހަގަކޮށްލެވޭ ބައެއް ބޭކަލުންނަކީ:

1- އަލްޤާޟީ އަބޫލްފަތުޙު، ޢުމަރު ބިން ބުންދާރު ބިން ޢުމަރު ބިން ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު އައްތަފްލީސީ، އެ ކާބޭފުޅާގެ އަރިހުން، އަލްފަޚްރުއް ރާޒީގެ “އަލްމުންތަޚަބު” މި ފޮތާއި، އަލްޣަޒާލީގެ “އަލްމުސްތަޞްފާ”ގެ ބައިތަކާއި އުޞޫލުލް ފިޤްހު އުނގެނިވަޑައިގަތެވެ.

2- އަބުލްޢަބްބާސް، އަޙްމަދު ބިން ސާލިމު އަލްމިޞްރީ، އައްނަޙްވީ އައްލުޣަވީ، (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 664ގައި) އެ ކާބޭފުޅާގެ އަރިހުން އިބްނުއްސިއްކީތުގެ “އިޞްލާޙުލް މަންޠިޤު” މި ނަންކިޔުން ފޮތާއި، އަދިވެސް ބަޔަކުގެ ފޮތްތަކާއި، މި ފަދަ އެތައް ފޮތެއް އުނގެނިވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.

3- އަލްއިމާމު ޖަމާލުއްދީން، މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދު اللهِ ބިން، ޢަބްދު اللهِ ބިން މާލިކު އައްޠާއީ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 672ގައި) މި ކާބޭފުޅާނަކީ، ޢަރަބި ނަޙްވުގެ އިލްމުވެރިންގެ އިމާމުގެ ދަރަޖައިގައި މަޝްހޫރުވެގެންވާ ބޭކަލެކެވެ.

4- އަލްޙާފިޡު އަލްމުއައްރިޚު، ޝިހާބުއްދީން އަބޫމުޙައްމަދު، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އިސްމާޢީލް އަލްމަޤްދިސީ، އަބޫ ޝާމާ (އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 665 ގައި) މި ބޭބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަންނައެވެ.

އިލްމުވެރިޔަކުގެ އިލްމުގެ މަންފާ ޢާއްމުވަނީ، އެ މީހެއްގެ ދަރިވަރުގައިވާ އިލްމުވެރިކަމާއިކުޅުނުގައި، އަޚްލާޤީ ރިވެތި ސިފަތައް އަދަގެންފައިވާ މިންވަރަކުންނެވެ. ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި މި ކަމަށް، ފަޟީލަތްތެރި ތަޤްވާވެރިކަމަކަށްވުރެ ބޮޑުން، އަމަލީ ކަމުގެވެ. ވީމާ، މައިންބަފައިންނާއި، އުސްތާދުންގެ އަރިހުން އަދަބުވެރިކަމާއެކު އުނގެނުމަށް ދަރުސްވެރިކަމުކުރު، މިހެންގެ ޝަރީޢަތުގައި އަޚްލާޤީ މާތް ސިފަތައް ހަރުލުން އެހެން ގޮތެއް ނުވެއެވެ. އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ ކޮންމެ އުސްތާޒަކާ ވެސް، އަޚްލާޤީގޮތުން ނަމޫނާއެއްކަމުގައި ފެނިވަޑައިގެންނެވި، އެ ކާބޭފުޅާގެ ދަރިވަރުގައި އެ ސިފަތައް އަދަބުގެ އޮންނަ ފުރިހަމަކަމާއެކު ބޮޑު ސަބަބެވެ.

ށ. ކުރީގެ ފޮތް އަޅުގަނޑުމެން ބަލައިގަތް ގޮތް:

އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީގެ ފޮތް "އަލްޖާމިޢުއް ޞަޙީޙު" ނުވަތަ ޞަޙީޙުލް ބުޚާރީ އާއި، އަލްއިމާމު މުސްލިމުގެ ފޮތް "އައްޞަޙީޙު" އާއި، އަބޫދާވޫދުގެ "ސުނަން" އާއި، އަލްއިމާމުއް ތިރްމިޛީގެ "ޖާމިޢު އައްތިރްމިޛީ" އާއި، އިބްނުމާޖާގެ "ސުނަން" އާއި، އައްނަސާއީގެ "ސުނަން" އާއި، އަލްއިމާމު މާލިކުގެ "އަލްމުވައްޠާ" އާއި، އަލްއިމާމުއް ޝާފިޢީގެ "މުސްނަދު" އާއި، އަލްއިމާމު އަޙްމަދުގެ "މުސްނަދު" އާއި، އަލްއިމާމުއް ދާރިމީގެ "މުސްނަދު" އާއި، އަލްއިމާމު އަބޫޙަނީފާގެ "މުސްނަދު" އާއި، އަލްއިމާމު އިބްނުޚުޒައިމާގެ "އައްޞަޙީޙު" އާއި، އަލްއިމާމު އަލްބައިހަޤީގެ "ސުނަން" އާއި، އަލްއިމާމު އަލްބަޣަވީގެ "ޝަރަޙުއް ސުންނާ" މި ނަންކިޔާ ފޮތާއި، އަލްއިމާމު އިބްނުއް ސުންނީގެ "ޢަމަލުލް ޔައުމި ވައްލައިލާ" މި ނަންކިޔާ ފޮތާއި، އަލްއިމާމު އަލްނަވަވީގެ "ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" މި ނަންކިޔާ ފޮތާއި، އަލްއިމާމު ޢަބްދުލްޢަޒީމުލް މުންޛިރީގެ "އައްތަރްޣީބު ވައްތަރްހީބު" މި ނަންކިޔާ ފޮތާއި، އަލްއިމާމު ޖަލާލުއްދީން ސުޔޫޠީގެ "އަލްޖާމިޢުއް ޞަޣީރު" މި ނަންކިޔާ ފޮތާއި، އަދި މިނޫން އިތުރު ފޮތް ތަކެއްގެ ފޮތްތަކުން ނަގައިގެންނެވެ.

(ނޯޓް: ފޮތްފޮތް އަޅުގަނޑުމެން ބޭނުންކުރި، ހ. ފޮތުގެ ފަހަރިސްތު ނިޔަލަށް [illegible] ނުވަތަ [illegible]، [illegible] ހ. ފޮތް [illegible]، ހ. ފޮތުގެ [illegible] މުސްލިމުންނާއި، [illegible] ޙަދީޘް [illegible]، ހ. [illegible] އަދި [illegible].

XXVIII

ގޮތުގައިދިރިއުޅުއްވާ ކޮންމެ މީހަކު އިހަށް ވެސް، އަދި މިހާރު ވެސް ޢަމަލުކުރަން ކޮންމެހެން ބޭނުން ގޮތެކެވެ.

މި ކަމުގެ އިތުރު ތަފްސީލު ހޯއްދަވާލަން ބޭނުންފުޅުވާ ބޭފުޅުން، އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާކޮށްފައިވާ، "އުޞޫލުލް ހަދީޘް" މި ނަންކިޔާ ފޮތުގައިވާ، މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ބައިތައް ބައްލަވައިލެއްވުން ރަނގަޅުވާނެއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

އެ ކަލޭގެފާނު ދިރާސާކުރެއްވި މަޝްހޫރު މަދުރަސާތައް:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ އުސްތާދު އަބޫޝާމާ، ހިޖުރައިން 665ވަނަ އަހަރު އަވަހާރަވުމަށްފަހު، "ދާރުލްޙަދީޘް އަލްއަޝްރަފިއްޔާ" ގެ އެންމެ އިސް މުދައްރިސުގެ ބާރުތިއްބެވުން އަތުވެއްޖެ، އެ މަދުރަސާގައި ދިރާސާކުރައްވައިފިއެވެ. މި މަދުރަސާއަކީ، އައްދާބި ރަސްމީ ކުލިނުނަގާ މަދުރަސާއެކެވެ، އަލްމަދިރިސަތުއްރުކުނިއްޔާ، ބާރުލްކިތާބު މަދުރަސާއެކެވެ. މީގެ އިތުރަށް "އަލްމަދުރަސަތުލް ރަވާޙިއްޔާ" މި ނަންކިޔުން މަދުރަސާއެއްގައި ވެސް ދިރާސާކުރައްވައިފިއެވެ. މީގެ، "ރުކުނުއްދީން މަންކޫރަސް" ކިޔުން ބޭކަލަކު ބިނާކުރި މަދުރަސާއެކެވެ. މި ތަންތާނގައި އެ ކަލޭގެފާނު ދިރާސާކުރެއްވި ދުވަސްވަރަކީ، ދަރިވަރުންނަށް ހިނގައިގެންދިޔަ ވެސް އެންމެ ބޭބޭ ކިޔެއްވުން ފިޔަވައެގެންދިޔަ ދުވަސްވަރެވެ.

އިލްމު ޝާފިޢީއްޔާތުގައި އައްނަވަވީގެ ހިއްމަތްތެރިކަން:

އަލްމަދުރަސަތުލް ޝާފިޢީއްޔާގައި އައްނަވަވީ ހުންނެވި ދުވަސްވަރު، އެ ކަލޭގެފާނު ދާއިރާ ހަމަ ފިޤުހުގެ ރިސާލާތުގައިކަން، އިލްމު ޝާފިޢީ ފިޤުހަށް ގެންދެވިއެވެ. އެ މަގުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ތަރައްގީވެގެންގޮސް، ފަތުވާދިނުމުގައި ނަން މަޝްހޫރުވެއްޖެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ މުދައްރިސުންގެ އަދަދަށް ކުރިން ދިވަހަށް 12 ފޮތް ވަކިގެ ނަންހުރެއެވެ. އެއީ އެ ދާއިރާއާ އެއްގޮތް އެންމެ ހާއި މަތިވެރިކަން ހުރިފޮތްތަކުގައި، ކުރިއަށް ރަނގަޅު ކުރައްވައި، ޝަރަހަކުރައްވާފައިވާ ފޮތްތަކެވެ. މިގޮތުން، އަލްއިމާމުލް ޣަޒާލީގެ "އަލްވަސީޠް" މި ފޮތުން، ދެ ފޮތްވަރު، އައްޝީރާޒީގެ "އަލްމުހައްޒަބު" މި ފޮތުން، އެއް ފޮތްވަރު، އަލްޤަޒްވީނީގެ "އަލްޢަޒީޒު ޝަރަހުލް ވަޖީޒު" މި ފޮތުން، އެއް ފޮތްވަރު، އަލްއިމާމު މުސްލިމްގެ "ޞަޙީޙު މުސްލިމު" މި ފޮތުން، އެއް ފޮތްވަރު، އިބްނުއްސިއްކީތުގެ

"އިސްލާހުލް މަންޠިޤު" މި ޤާމޫސް، އެއް ފިލާވަޅު، އިބްނު ޖިންނީގެ "އަލްޚަޞާއިޞު" މި ޤާމޫސް، އެއް ފިލާވަޅު، އައްޘަޢާލިބީގެ "ފިޤްހުލް ލުޣަތި" މިޤާމޫސް އެއް ފިލާވަޅު، އައްޒަބީދީގެ "އަލްމުސްތަޢަރަބު" މިޤާމޫސް އެއް ފިލާވަޅު، "އަސާސުލްބަލާޣާ" ނުވަތަ ނަބިއްޔާ ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘްތަކާބެހޭގޮތުން، އެއް ފިލާވަޅު، "އަލްފާއިޤު" ނުވަތަ އިސްލާމީ އަދަބީފަންނުތަކަށް، އެއް ފިލާވަޅު ނަންގަވައެވެ. މިއިން ކޮންމެ ފިލާވަޅެއް ނަންގަވާ ހިނދު، އެ ފިލާވަޅުގައި އެކުލެވިގެންވާ އެއްޗެހި ފުރިހަމަކަމާއި ޙަޤީޤީ ފިލާވަޅުތަކާއި، އުނދަގޫ ބަސްތަކާއި ޤަވާޢިދުތައް މާނަކުރަނިވި، ޝަރަޙަކުރެއްވުމާއި، ބަހުގެ ތަރުތީބު މައްސަލަތަކާއި ބަދަލުކުރައްވާފައެވެ.

އެ ކަރުދާސް ތަރުތީބު އަރަބި ބަހުގެ ލަފުޒުތަކާ ހިސާބު ކުރުމެވެ. އެ ކަރުދާސްތަކަށް އަރަބި ބަސްތަކުގެ އުސޫލުތައް ބަދަލުކުރުމަށް ހުރި ނިޒާމު ތަރުތީބުކުރުމަކީ ކުރިން ފެށިގެންވާ އިލްމެކެވެ. އެއަށްފަހު، އަސްލާ ފިޔަ ތަރުތީބުކުރުން މަސްއޫލިއްޔަތު ހަވާލުކުރެވިފައިވާ ގޮތެވެ. އެގޮތުން އިލްމުގެ ނިޒާމު އެކިކަހަލަ ތަޢުރީފުތަކާއި، ތަރުތީބުތައް ބަދަލުވެ، ހިމެނުމުގެ ބަސްތަކުގެ ތަރުތީބުތަކެއް، އިޖުތިމާޢީ ތަރުތީބުތައް ބަދަލުވެއްޖެއެވެ، އަރަބިބަހުގެ ދިރާސާ ހިސާބުން އެކަކުވެފައިވާ މިޒާނުގެ ކަރުދާސް، އިލްމުގެ ދާއިރާގައި ފުރިހަމަވި އެކަމަކު ދިރާސާއަކީ އާދައިގެ ބަސްތައް ތަރުތީބު ލިޔުމާއި ފެށުނުއެވެ. އެ ކަރުދާސް މަސްލަހަތުގައި ހިސާބުކޮށް ފަސް، އެ ކަރުދާސް ތަފްސީލު ތަރުތީބު ފިލާވަޅު ތަރުތީބުކުރުމުގެ ނިޒާމުތަކުގެ ތަރުތީބު ބަދަލުކޮށްފައެވެ.

އަލިއުޅުން ނަޒަރިއްޔާ، މައުސޫއާތުގެ ތަރުތީބު ވަރުވަރުގެ އާދައިގެ ބަސް، ފިހުރިސްތު ގޮތް، މައުސޫޢާތު ދިރާސާތު އެއްބަސްވުން އެ ކަރުދާސްގެ ސިޔާސީ ބަޔާން އެހެން މައުސޫޢާތުގެ ނަޒަރިއްޔާ ބާރުވެރިކަން. އެހެންކަމުން، ކަމަށް ބުނާނަމަ މައުސޫޢާތު ފަސް، އެހެންގެ ބާރުވެރިކަން ހިނދު، އެ ކަރުދާސް ފިހުރިސްތުގެ ހިސާބުކުރަން ދަށްކުރުމެވެ. އެ ކަރުދާސްގެ ހިއްސާތަކުގެ ދުނިޔެ ތަރުތީބު އެކަމަށް ހުރި ސިޔާސަތު، އެއްފަހަރު މައުސޫޢާތު ހިސާބު އެހެން މިގޮތް ތަރުތީބުގައި ދިރާސާ އެއްކޮށް ކަރުގެ ބަރަކާތް ހަމައެކަނި ދެފުށުގެ ބަދަލުތަކުގެ.

ހަމައެއާއެކު އެ ކަރުދާސް، ދަރުސް ތަރުތީބު ދިރާސާ ހިސާބު އިސްލާމީ ގޮތް

ބޭކަލުނެވެ. އެހެންކަމާއެކު އެއްވެސް ފިލާވަޅެއް ނަންގަވާ ހިނދު، އެ މައްސަލަ އާދޭކުރާ ފުރިހަމަ މިންވަރަކަށް، އެއާ ގުޅުންހުރި އެހެނިހެން ކަންތައްތަކާއި، މިހެންގޮސް އެ ފިލާވަޅާބެހޭ ހުރިހައި ފިޔަވަޅުތަކުން މައުލޫމާތު ހޯއްދަވައި ދަސްކުރުވުމަށްވެއެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިލްމު ހާސިލުކުރުމަށް އެދޭ މީހަކުނަމަ، އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ދުހިއްމު ސިފަތަކެއް ހުންނަން ޖެހޭނެއެވެ.

ފުރަތަމައީ: އިލްމުއުނގެނުމުގައި ހަމައެކަނި اللّٰهُ ގެ ވަޖުހުފުޅުއެދިގެން، އެކަން ކުރުމެވެ. އުނގެނުމުގައި ދުނިޔަވީ އެއްވެސް ކަމެއް ހާސިލުކުރުމުގެ އެދުމެއް ނުހުރުމެވެ.

ދެވަނައީ: ޝަރީއަތުގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ރިވެތި ސިފަތަކުން ޒީނަތްތެރިވުމެވެ. މިގޮތުން ދުނިޔެއިން ލިބޭނެ މިންވަރު މަދުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމާއި، އެއިންކަމެއް ނުލިބުމުން ދެރަނުވުމާއި، މަކަރުމުލު އަޒުމާތުގެ އެންމެހައި ސިފަތައް ތިމާގެ އަމަލުތަކުގައި ސާބިތުކުރުމާއި، ވަރަށް ތެދުވެރިވުމާއި، اللّٰهُ ގެ ބިރުވެތިވެ ހުޝޫއުތެރިވުމާއި، ތަވާޟުއުވެރިވުމާއި، ބޭކާރު ސަމާސާތަކުން އެއްކިބާވުމާއި، ސަބުރާއި ފަރުވާގައި އިސްތިޤާމު ދިރާސާގެ ތެރޭގައި ދިރިއުޅުން ސާފުކުރުމެވެ.

ތިންވަނައީ: ބޮޑާކަމާއި، ކިބުރުވެރިކަމާއި، ހަސަދަވެރިކަމާއި، އަނެކުންނަނި ތިމާއަށްވުރެ ދެރަ ހިތާމީ ބޭރުކަލުގައި ދުރުމާއި، މިފަދަ އެންމެހާ ނުބައި ސިފަތަކުން އެއްކިބާވެގެންވުމެވެ.

ހަތަރުވަނައީ: ސަބުރާއި ތަވައްކުލުގައި ތިމާގެ ހުރިހާ ކަމެއް اللّٰهُ، ދަށުވަކީލުކަން ވަކާލާތު ދޫކޮށްގެންވާކަން އަބަދުވެސް ހަނދާންކުރުމެވެ. އަދި ކިރިޔާ ތިލުރުއްސާން ކިޔުން އާދަކުރުމާއި، ފާރިދެވުމާއި، ދުއާތަކާއި ދިކުރުތަކާއި ކިޔުން ދުކުރުނުއްވާއި، ސުންނަތް ނަމާދުތަކާއި، އެގޮތަށް ރޯދަތަކަށް ރައްކާތެރިވުމާއި، ކާންދު ކަމާއްސަކަށް اللّٰهُ އަށް ވަކިކުރުން އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ފާރާގެތެރިވުމެވެ.

ފަސްވަނައީ: އިލްމުއުނގެނުމުގެ މަސައްކަތުގައި ދޮދުނުކާނގެ ދަރިވަރުކުރުމެވެ. މިގޮތުން މުތާލާއާކުރުމާއި، އަންނަނިވި މަސައްކަތް މުޒާކަރާކުރުމާއި ދިރާސާކުރުމުގައި ދަރިވަރުމާއި، ތިމާއަށްވުރެ އުމުރުގައި ޒުވާންނާއި ބަޔަކުގެ ނަސޭހަތެވެ ޒުވާން އާދަޔައީ މީހަކުމުގައިވާ މީހެއްގެ ގާތުން ވެސް، އިލްމުގެ ފިޔަވަޅުގައި ކަންފަސާހަކަތް ނެތުމާއި، ތިމާގެ މަހާރާތް ޖަހާގެ މަލިފާރަތްތަކުން ތިމާއަށްވުރެ ހަމައަށްފެންސީ، ތިމާއަށްވުރެ އާދަޔައީ މީހެއްގެ

ގާތުން އެއްކޮށް އޮޅުންފިލުވުމަށް ފަސްޖެހުމުގެ ނުބައިކަމުން ދުރުވުމެވެ.

ހަވަނައީ: ތިމާގެ ކިބައިގައި ހުނަރުގެ ކުޅަދާނަކަން ހުރި މިންވަރެއްގެ މަތިން މަގާމު މަސްއޫލިއްޔަތުތަކާ ޖިހުންބަހް ދިޔޮ، ބޮޑު އުނދަގޫވުމުގެ މަސައްކަތެއްކުރުންމަތީ ދުރުހުރުމެވެ.

ހަތްވަނައީ: ތިމާގެ ގާތުން ކިޔަވާ ދަރިވަރުންނަށް އެއްވެސް ކަމެއް ނުފޮރުވުމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ކަނޑައެޅިގެން އޮޅުންފިލުވާދިނުމެވެ. އެއިން ކޮންމެ ދަރިވަރަކު ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި އެއްކޮށް އޮޅުންފިލުވުމަށް އަދި ޝައުގުވެރިކަމާއި، އެ ކަމަކާމެދުގައި ފުރުސަތުދިނުމެވެ.

އަށްވަނައީ: ތިމާގެ އުސްތާޒުންގެ ކުރިމަތީގައި އެއްވެސް ފިލާވަޅެއް ކިޔާހިނދު އޭނާއަކަށް އުނދަގޫވިޔަސް އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރުމެވެ. މިއީ ވަރަށް ގިނަބަސްތަކުން ފުރަތަމަ ކަލޭގެފާނުގެ ނަސޭހަތެވެ. އަދި މިއީ އިލްމު އުނގެނުމުގައި އެ މީހާގެ ހެޔޮނިޔަތް ގާބިލް ސުންނަތުގެ ހުރިކަމެއްވެއެވެ.“

އަލްއިމާމުއްނަވަވިއްޔާ، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ އެންމެ އިސް އިމާމުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިވަޑައިގަތް މުޙައްދިސް އިލްމުވެރިއެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ތަސްނީފުކުރައްވާފައިވާ ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި، ތަހުޒީބުލްއަސްމާ، ބޮޑެތި ޝަރަހަތަކާއި، ފަތާވާތަކާއި، އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘުގެ އިލްމުގެ ދަރުސްތަކުގައި ހިމެނެއެވެ.

ފިޤުހުގެ މައްސަލަތަކުގައި ބަޙުސްކުރައްވާ ހިނދު، މަޒުހަބުތަކުގެ އިމާމުން އެ މައްސަލަތަކުގައި ދެއްކެވި ގޮތް ހަމަގޮތުގެ މަތިން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ކަމުގައިވާ ފޮތުގެ އަރިހުން ނަގަން ދޮޅަސް ކުރިމަތީގެ ފިޤުހު އިމާމުން ބަޔާންކުރައްވާ ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ އިމާމު، އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ، އެ މަހްސޫލްވެ ދެއްވި ގޮތް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ”ޙަދީޘް ޝަރަޙަވެގެން މިފަދަ އަހަރެމެން ބައްޓަން ކުރުމެވެ.“ އަދި ”ޙަދީޘް ސަޙީޙުވެގެން ހުރިގޮތަށް ޢަމަލުކުރެވެން ވާނެއެވެ.“

އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ ހުރިހާކަމެއްގައި ބޮޑުވެރިޔާ، އެ ކަލޭގެފާނަކީ،

ތުއްބުގުއިރުއްސުރަ ވިއްސުންވާ ބޭކަރު ކަންކަމާ ދުރުހެލިވުމަށް އިސްކަންދެއްވި ބޭކަލުކަމުގައެވެ.
އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުސްވަގުތުތަށް ކިޔެވުމާއި ފޮތްލިޔުމާއި ކިޔަވައިދިނުމާއި ވިރުދުފުޅާއި، اللهُ އާ ކުއްތަންކުރެވޭ ކަންތަކުގައި ހަމަޖެހިލައްވާފައިވެސް ބޭކަލުކަމުގައެވެ. اللهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވެތިއްވާ، ދުނިޔޭގެ ހެއްލުންތެރިކަމުން އެއްކިބާވެވަޑައިގަތުމަށް، އަޅުވެރި ޒާހިދު ބޭކަލުކަމުގައެވެ.

އިލްމުވެރިންގެ ތާރީފުގެ ބަސްފުޅުތައް:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީއަށް އެ ޒަމާނުގެ އިލްމުވެރިންނާއި، ފަހުގެ އިލްމުވެރިންގެ ތާރީފާއި ޘަނާގެ ބަސްފުޅުތައް ވަރަށް ދިރިހަޔާތުގައި ލިބިވަޑައިގެންފައެވެ.

އަލްނަވަވީއާމެދު، އަލްއިމާމުއްދަހަބީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ "އަލްއިބަރު" މި ނަން ކިޔުން ފޮތުގައި ލިޔުއްވައިފައެވެ. "އެ ކަލޭގެފާން ދުރުބަހުރީކަމުގެ ހިންގާ ބަލާފާފައިވި އެވެ. އަދި އެތަނުން އެކަލޭގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގެންނެވި މުސާރަފުޅުން، އެއްވެސް މިންވަރަކަށް ބޭނުމެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ހިއްސާއަށް. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބަދިގެ ފުރުއްވާ އާދޭ ތެރެއިން ވެސް މަދު މިންވަރެއްގެ ގަދައްކަން. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދިރިއުޅުއްވުން ހަމަ ޒާހިދުސަފަ އެވެ. އަދި ހަމަޖެހިލައްވައިގެ، އެއްވެސް މީހެއްގެ އަޑުން އެ ކަލޭގެފާނު އެކަށޮއް ވެސް ނުހަނު ދަންނަވައެވެ. ހަދިޔާއެއްގެ ދަރަޖައިގައި އެ ކަލޭގެފާނަށް ހުށަހެޅުނަމަ ވެސް، އެ މިހާ، އާދޭ ދިނުމުގެ ރިޒާވެރިވެ، އަހުރާޒު ރަނގަޅު މިހާރު ކަރަވަރުކުރުމާ މިހާރުގެ އަމުން އެވަގު އެއްޗެއް ވެސް ގަބޫލުއެއް ނުކުރައްވައެވެ."

އަދިވެސް ބިރުއްވައެވެ. "އެ ކަލޭގެފާނަކީ، اللهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވެ ޚާއްޞަކޮށް ވެރިކަމަށް ދީރާސާކުރެއްވި ބޭކަލެއް. ނަފްސަށް ކުޑަވެރިކަން ދެއްކެވި ބޭކަލެކެވެ. ހަމަ އަށް ދޫކޮށްލެއްވި ދުނިޔޭގެ އަރާމުއްކަން ބޭކަލުކަން އެބަވެރިކަމުގެ ޒަމާނެއްގައި ވިއްސުން ބަހައްޓަވަމުން ދިޔަ ބޭކަލެކެވެ. އެކަނިކަމާއި، އަރާބުގެ ފަރުމާއި، ސުވާލު ކަމަށް ތަގުދީރުވިއް ނިކަމެތިވުމާއި އަދި ދުނިޔޭގެ ފަހިވުމާ ދުރުހެލިވުމަށް ދިވެހިވެދޭ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ތަރިއްދުވަނީ، އެކަމު ފަހުމުގެ ކަރުމަތީ (އެބަހީ: ސުވާލުކަރުގެ ތަރިއްދުވަނީ) ހިނދު ހުރިކަމުގެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފުރަތަމަ ބަހާރުންނާއި ހެދުމުގެ ބަޔެއްގެ އެއްޗެހި ހުރީ ފާރަވެ."

އަލްމުބާރަކްފޫރީ އަބްދުއްރަހްމާން ބިން ފަހަދު މިހާރުފުރައިވައެވެ. "އަލްއިމާމު

ނަވަވީގެ ޝަރުޙު ބެއްލެވުމުގައި ވިސް ދަރަޖައެއް އުނގެނިގެންފައެވެ. އެއިން ކޮންމެ ދަރަޖައަކީ ވެސް، މީހުންގެ ކިބައިގައި އެއިން ދަރަޖައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، ދުނިޔޭގެ ކަންކޮޅުތަކުން އެ މީހެއްގެ ގާތަށް މިސްކީނުން ދަރުވޭޝްކަން، އިލްމު ބާރުވެރިކުރުމަށް ގަދަރުގައިއްޔާ ކަމެއްކަމުގައި ވެއެވެ. ފުރަތަމަ ދަރަޖައަކީ، އިޚުލާޞްތެރިކަމާއި، އެކަމުގެ ޙައްޤާ އަދާކުރެއްވުމުގެ ބޭނުކަމެވެ. ދެވަނަ ދަރަޖައަކީ، ދުނިޔޭގެ ޒީނަތްތެރިކަމުން އެކަހެރިކަމާއި ކަން އެއްކިބާވުމެވެ. ތިންވަނަ ދަރަޖައަކީ، ހުރިހާކަމެއްގައި އުޅުއްވުމުގެ މިސްކީނުކަމާއި ނަފުސަށް ކުރުއްވުމެވެ. އަލްއިމާމުއްނަވަވީއަކީ، މި ތިން ސިފަ ހުރިހާ އެއްކޮށް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވިގައި ތިބެފަޅުވައިވާ ބޭކަލެކެވެ.“

ބަރަކާތްތެރި އުމުރުފުޅު:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ އުމުރުފުޅުގެ ދުވަސްތަކުގައި ދިރާސާކޮށްފިނަމަ ފެނިގެންދާނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅަކީ، އާދޭ ގިނަގިނަ ފޮތްތަކެއް ލިޔުއްވާ ވަރަށްވުރެ ކުރު އުމުރުފުޅެއް ކަމުގައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ދުނިޔޭގައި ހުންނެވީ، އެންމެ 46 އަހަރުއެވެ. އެހެންކަމާއެކު މިވަރު ދިރާސާއެއް ކޮށްފި މިހާ ބަޔާންކޮށް އަޖައިބުވާނީ، އެވަރު ކުރު އުމުރުފުޅެއްގައި އާދޭހުގެ މަސައްކަތް އެ ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވި ގޮތުން ގޮވާލާކުރެއްވުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުވަނީ ބޮޑެތިބޮޑެތި އެތައް މުޖައްލަދެއް ހިމެނޭ ފޮތްތަކާއި، އެ ނޫން އެތައް ފޮތެއް ލިޔުއްވައިފައެވެ. އަލްއިމާމު އިބްނު އިމާދުލް ހަނބަލީ، އެ ކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވި “ޝަޛަރާތުއް ޛަހަބު” މި ނަންކިޔުނު ފޮތުގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީގެ ހާލާތު ބަޔާންކުރައްވައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. އައްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. “މިއަންގެ ވަގުތުތަކުގައި اللّٰهُ ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. އިބްނު ދާއި ތައުލީމު ކިޔަވައި، މިއަންނާ ޒިޔާރަތުކުރެއްވި ޖިހާދު، ނަވަވީ ބޯސްޓަރީކަން އުނގެނި ވަޑައިގަތުމުގެ. އެކަމަކު ހަކަމަތުގައި (އިބްނު ސޯނާގޭ) “އަލްފަޤީހުން” މި ނަންކިޔުނު ފޮތް މިއަންނާ ބައްލަވައިގަތީމެވެ. އެ ފޮތް ވިދާޅުވާން ފަށައިފައްވުން މިއަންގެ ހިތްޕުރަށް ބާރުހުރުވެގޮތުގެ ކިޔަވައިދެއްވާ ތަނެއްގެ ފެނިވިއެވެ. ވަރު، މިއަންނާ ބައިރާކަތުގަތުގައި ހައްދަވާށެވެ ވަޑައިގަތުމު، ދުވަސްވަނީ އެ ބާރުގައި ހުންނެވިއެވެ. އެ ދުވަސްވަރު މިއަން އެއްމަސް ކަމުގައި ކިޔަވާ ލިޔުމުގައެވެ. މިއަންނާ ވިސްނާވަޑައިގެން ފިކުރުކުރައްވާފަތުލާނުލާ، މިފަދަ ބަދަލުގައި އަދި ކޮން

ސަވަބަކާހުރެތޯއެވެ؟ ފަހެ، ތިމަންގެ ހިތްޖެހުން اللهُ ތަޢާލާ އިލްހާމުކޮށްދެއްވީ، އެއީ ބާސްފިލާކަން ދަސްކުރުގެ ކުރެއްވުމަށް އުޅެއްވުމުން މެދުވެރިވީ ކަމެއްކަމުގައެވެ. ފަހެ، އެ ހިސާބުން ތިމަންނާ ބާސްފިލާކަމާބެހޭ ފޮތްތަކެއް ލިޔުއްވައިލެއްވީމެވެ. އަދި އަލުން ސަޢޫދީ ޢިލްމު އުނގެނިވަޑައިގަތުމަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެހާރުން، اللهُ ތަޢާލާ ތިމަންގެ ހިތްޖެހުން އަލިކަން ލިބިދެއްވިއެވެ."

އެ ކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވިފޮތްތައް:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވަނީ، އެކި ރޮނގުރޮނގުން ވަރަށް ބޮޑުބޮޑު ގިނަގުނަ ފޮތްތަކެއް ލިޔުއްވައިފައެވެ. އެއިން ކޮންމެ ފޮތަކީ، ފުރިހަމަ ތަޙްޤީޤާއެކު ވަރަށް ފަސޭހަ އިބާރާތުން އެކުލަވައިލައްވައިފައިވާ ފޮތްތަކެވެ. ނަތީޖާއެއްގެގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުވަސްވަރުގެ އެހެނިހެން އިލްމުވެރިންގެ ލިޔުއްވުންތަކާއި ނުފޫޒްނަޒަރު ބަލާޣަތްތެރިކަމާއި ފަސާޙަތްތެރިކަމާއި، އައްނަވަވީގެ ފޮތްފޮތުން ފެނެއެވެ. މިގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުސްތާޛުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވޭ، އަދި ޝަރަހަ ނަހުވުގެ އިމާމު އިބްނުމާލިކާ، އައްނަވަވީގެ ފޮތްތަކުގައި އެކުލަވައިލެއްވުމާ ޝަރަހަ ބަދަލު އުސޫލުފިޤުހުގެ ފުރިހަމަކަމާހުރި، އެ ފޮތް ހިތްޖެހުން ދަސްކުރުކުރައްވައިފައިވާ މަސައްކަތްކުރައްވައިފައެވެ. އެހެނަސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅުގެ ކުރުކަމާހުރެ، އެކަން ކުރެއްވުމަށް ފުރުސަތު ނުލިބުނެވެ. އައްނަވަވީގެ ފޮތްފޮތުގެ ތެރެއިން ބައެއް ތިރީގައި މި ވަނީއެވެ.

1- **ރައުޟަތުއް ޠާލިބީން:** މިއީ، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ފިޤުހު ފޮތްފޮތުގެ ތެރޭގައި އެންމެ މަޝްހޫރު އެއް ފޮތެވެ. މިއީ، އައްރާފިޢީގެ "އަލްޝަރަހުލްކަބީރު" މި ފޮތް ޚުލާޞާ ކުރައްވައި، އަދި އެއަށް އިތުރު ފައިދާތައް އެއްކުރައްވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ. ފޮތް ލިޔުއްވަން ފެއްޓެވީ، ހިޖްރައިން 666 ގައެވެ. ނިންމަވައިފައިވަނީ، އެންމެ 3 އަހަރުން ހިޖްރައިން 669 ގައެވެ. ފޮތަކީ، 12 ވޮލިއުމް ހިމެނޭ ބޮޑު ފޮތެކެވެ.

2- **އަލްމިންހާޖު:** މިއީ އެއް ވޮލިއުމްގެ ފޮތެކެވެ. ނަމަވެސް، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ފިޤުހު މަތްސަލަތައް ދެނެގަތުމުގައި، މިއީ އިލްމުވެރިންނާއި ކިޔަވާކުދިންގެ އަތްމަތީ ފޮތެވެ. މި ފޮތް ނިންމަވައިފައިވަނީ، ހިޖްރައިން 669 ވަނައަހަރުގެ

ރަމަސާންމަހުއެވެ.

3- އަލްއީސާހު ފީ މަނާސިކި: މި ފޮތަކީ، ހައްޖުވެރިންނަށް އެނގެންޖެހޭ
އެންމެހައި ކަންތައްތައް ދިނަގުނަ ތަފުސީލާއެކު ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ.

4- އަލްމަޖުމޫޢު: މި ފޮތަކީ، އަބޫ އިސްހާޤުއް ޝީރާޒީގެ "އަލްމުހައްޛަބު" މި
ނަންކިޔުން ފޮތުގެ ޝަރަހައެވެ. މުޅި ފޮތް ނިންމަވައިލެއްވުމުގެ ކުރީގައި އެ ކަލޭގެފާނުން
އަވަހާރަވީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުން ނިންމަވާލެއްވީ ރިބާގެ ވާހަކަ ނަންގަތް ފޮތް ހަމައަށެވެ. ފޮތް
ވަނީ ބާރަ ނުވަ ވޮލިއުމުގައި ޝާއިޢުކޮށްފައެވެ. މިއީ ވަރަށް މަޝްހޫރު ފޮތެކެވެ.
އިސްލާމްދީން އުނގެނޭ ކުދިން ކިޔަވާކިޔަވާ މި ފޮތް ގިނަގިނައިން މުޠާލަޢާކުރުން އެދެމެވެ.

5- ސަހީހު މުސްލިމުގެ ޝަރަހަ: މި ފޮތަކީ، ސަހީހު މުސްލިމުގެ މައްޗަށް
ލިޔުއްވުނު އެންމެ ފުރިހަމަ ޝަރަހައެވެ. ފުޅާ މަޢުލޫމާތުތަކެއް، ޖަމާ ބަހުގެ
މަޢުލޫމާތުތަކާއި، ހަދީސް އިލްމުގެ ގަވާޢިދު ބައިގަނޑުގެ މައްޗަށް މި ފޮތުގައި ހުށަހަޅުއްވާފައިވާ
ދިރާސާތަކާއި، ވަރަށް ފަސޭހަ ފުރިހަމަ، އެކަމު މަސްލަހަތު ދިރާސާތަކެވެ. ހަދީސް އިލްމާއި
ފިޤުހު އިލްމުގައި އަދި ޖަމާ ބަހުގެ އެކިފަންނުތަކުގައި ފުންނަން ފިލާއި، މަސްއަލަތަށް
މުއްސަނދިކުރުމަށް ބޭނުން ކުރެވޭ މީހަކު، މި ފޮތް މުޠާލަޢާކުރުން ހުށަހެޅެވެ. ފޮތަކީ، 18
ވޮލިއުމް ހިމެނޭ ބޮޑު ފޮތެކެވެ.

6- ރިޔާސުއްސާލިހީން: އެއްވެސް ޝައްކެއްނެތްގޮތުގައި، ނަވަވީގެ
އިސްލާހީ ތަރުބިއްޔަތު ބާބުން ގެނައި ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން ލިޔުއްވާފައިވާ ފޮތެކެވެ.
ނަމަވެސް، މިއީ ބޮޑުފުޅު އަޚްލާޤީ އަދަބުތަކާއި މި ފޮތަށް އިސްލާމީ ދުނިޔޭގައި
ލިބިފައިވާ ޝުހުރަތަކީ މަތިވެރި ދަރަޖައެއް، އެހެން ބޮލޯ ފޮތަކުން ލިބިފައިނުވާ ތަނެއްކަމެވެ.
ހުރިހާ މަދަރުސާތަކެއްގެ އިސްލާމީ ނިސާބުގައި ހިމެނިފައިވާ ފޮތް މިހުން ފަސް މި ފޮތުގެ
ބޭނުންކުރެއްވުމަށް އާދޭސްކުރަމެވެ.

7- އަލްއަޛްކާރު: މިއީ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާތަކާއި
ޛިކުރުތަކުގެ މަޖްމޫޢު އެކުލަވާލައިދީފައިވާ ފޮތެކެވެ. މި ފޮތަކީ ވެސް ރިޔާސުއްސާލިހީން
ފަދައިން އެންމެހައި އިލްމުވެރިންނާއި އާންމުންގެ ގާތުގައި ވެސް މަޤުބޫލު ފޮތެކެވެ.

8- އަލްއަރުބަޢޫން ފީ އަހާދީސް އައްނަބަވީ: މިއީ ގިނަ އިލްމުވެރިން އެކިއެކި
މަޖްލިސްތަކުގައި ދަރިވަރުންނަށް ކިޔަވައިދެއްވާ ހަދީސް ފޮތެކެވެ

އިލްމުވެރިން ދަލީލުނަންގަވައިފައިވާ ބަޔާންތައް ހަދީޘް ކުރައްވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ.

9- **އަލްއަދަބުލްމުފްރަދު ނަބަވިއްޔާ:** މިއީ ދީނުގެ މުހިއްމު މައްސަލަތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާވެގެންވާ ސާފީ ބަޔާނުގެ މައްޗަށް އުނގެނިގެންވާ ފޮތެކެވެ. އަދި އެއިން ކޮންމެ ބަޔާނެއްގެ ކުރު ޝަރަހައެއް މި ފޮތުގައި ހިމެނެއްވައިފައިވެއެވެ. އިލްމުވެރިން، މި ފޮތުގެ އެތަކެއް ޝަރަހަ ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ.

(ނޯޓް: ޙާއްޖީގެ އިލްމުވެރިޔަކު ކަމުގައިވާ، މ.ކާޒީމީރު، އައްޝައިހު މުހައްމަދު ފާރޫގު، "އަލްއަދަބުލްމުފްރަދު ނަބަވިއްޔާ" ގައިވާ ބައްޔިނާތުގެ ޝަރަހައެއް ދިވެހިބަހުން ލިޔުއްވަމުން އެބަގެނބަވަނީވެ. "މުހަރުރިމު")

10- **އަލްއިރުޝާދު:** މިއީ، ބައްޔާ އިލްމުގެ މައްސަލަ ލިޔުއްވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ. ފޮތަކީ، އަލްއިމާމު އިބްނުއްސަލާހްގެ "މުޤައްދިމަތު އިބްނުއްސަލާހް" މި ނަންކިޔުން ފޮތް އިޚްތިސާރުކުރައްވައި، ހުލާސާކުރައްވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ. އެއަށްފަހު، އަންނަވާ އެ ފޮތް ހުލާސާކުރައްވައި، "އައްތަޤްރީބު ވައްތައިސީރު ލި މައުރިފަތި ސުނަނިލް ބަޝީރިން ނަޒީރި" މި ނަމުގައި އެހެން ފޮތެއް ލިޔުއްވި އަންނަވާ ފޮތަކީ އަލްއިމާމު ނަވަވީގެ ފޮތެކެވެ. މި ފޮތުގައި އިލްމުގެ އެތަކެއް މަސްއަލަތައް އެއް ފޮތަކުގައި މި ފޮތް ހިމެނެއެވެ.

11- **ތަހްޒީބުލް އަސްމާއި ވައްލުޣާތި:** މިއީ ދެ ބައިކަން ބައްސަވައިފައިވާ ފޮތެކެވެ. ފުރަތަމަ ބައިގައި ވަނީ، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ މުހިއްމު ފޮތްތަކުގައިވާ "މުޚްތަޞަރުލް މުޒަނީ"، "އަލްމުހައްޒަބު"، "އައްތަންބީހު"، "އަލްވަސީޠު"، "އަލްވަޖީޒު"، ރައުޟަތުއްޠާލިބީން" މި ފޮތްތަކުގައި އެ ބައްޔާގެ ނަންތައް އައިސްފައިވާ އިލްމުވެރި ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންގެ ވަނަވަރު ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ދެވަނަ ބައިގައި، ހަމަ މި ހަ ފޮތުގައި އައިސްފައިވާ އުނދަގޫ ބަސްތައް މާނަކުރައްވައި، ޝަރަހަ ކުރައްވައިފައިވާ ބައެވެ. ފޮތަކީ ދެބެހިގެންވާ ފަރާތް ވަކި ބޯޑުބޮޑު މުހިއްމު ފޮތެކެވެ.

12- **ޖަވާބުލް މަސާއިލް:** މި ފޮތަކީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުވަސްވަރުގެ ސުވާލުތަކަށް އިލްމުވެރިންގެ ޝާފިޢީ މަޛްހަބުން ނިސްބަތްވެވަޑައިގަންނަވާ އިލްމުވެރިންގެ ދަރަޖަ ހާއި، ވަނަވަރުގެ މައްޗަށް އުނގެނިގެންވާ ފޮތެކެވެ.

މިގެ އިތުރަށް ވެސް، އެތައް ފޮތްތަކެއް އެ ކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ.

ވަފާތުވުން:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅުން 19 އަހަރުފުޅުގައި ދިމަޝްޤަށް ވަޑައިގެން، އެ ތަނުން މަތީ ތަޢުލީމު ހާސިލުކުރެއްވުމަށްފަހު، ގާތްގަނޑަކަށް 27 އަހަރު އެ ތަނުގައި ދިރިއުޅުއްވިއެވެ. އަދި ދިމަޝްޤުގެ އެތަކެއް މަދުރަސާގައި ކިޔަވައިދެއްވުމުގައި އަވަދިނެތި އުޅުއްވިއެވެ. އަދި ބައްޔަނާފުވިޔަ ޒުހުދުވެރިކަމާއި އެއްޗަން ވެސް ދިނުމަށް ޒުހުދުކަމާ އެ ތަނުގައިރުހުންތިބި ދުވަސްވަރު ތަޢުލީމުހޯދުއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން، އެ ކަލޭގެފާނު އަންބަކައި ދެއްކެވުމަށް އަދުގެފުން ނަސޭހަތްތެރިވާ ތަޢުލީމާއި ބަރުދުނެރެއްވައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުސްތާދުންނަށް އަވަހަށްގެދިޔާ ބޮކޮފުޅުގެ މަޤްބޫލުކަމުން ޝާގިރުންދެކެވުނެއެވެ، އެ ބޮކޮފުޅުނަށް ހުރަސްއަޅަނެއްވިއެވެ. އަދި އެ ބޮކޮފުޅުގެ ތަރުބިއްޔަތުން ދުނިޔޭގައި ތިމާގެ އުސްތާދުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން، އެ ބޮކޮފުޅުނާ ވަދާޢުކުރެއްވުމަށްފަހު، އުފަންވި ވަޑައިގެންނެވި ރަށް ނަވާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެގޭ ކުދި ދުވަސްކޮޅެއްގެ ފަހުން އެ ކަލޭގެފާނަށް އާލާތަހުމުންވެ ބަލިމަރުވައިގަތެވެ. އަދި ހިޖުރައިން 676 ވަނައަހަރުގެ ރަޖަބުމަހުގެ 24ވީ ބުދަދުވަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅުން އެންމެ 46 އަހަރުފުޅުގައި މި ފާނީދުނިޔެ ދޫކޮށްލައްވައި، ދާއިމީ ދާރަށް ރިހުލަތްކުރެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިލްމީ ޚިދުމަތްތަކާއި ތަރިކަތައް ދުނިޔެ ދެމިހުރިހާހިދުވަހަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަތިވެރިކަން ދިރި ހުންނާނެއެވެ.

މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފާފަފުޅުތައް ފުއްސަވައި، ސުވަރުގޭގެ މަތިވެރި ދަރަޖަތް ދެއްވާށިއެވެ. އާމީން!

އިތުރަށް މަޢުލޫމާތު ބޭނުން އަންނަނިވި ފޮތްތަކުން ބައްލަވާލައްވާށެވެ.

އަލްއިމާމު ޛަހަބީގެ "ތަޛްކިރަތުލް ޙުއްފާޡް" (250/4) ، "ޠަބަޤާތުއް ޝާފިޢިއްޔާ" (395/8) ، "އައްނުޖޫމުއްޒާހިރާ" (676/7) ، "އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ" (278/13) ، "މިރްއާތުލް ޖިނާން" (182/2) ، "ޝަޛަރާތުއް ޛަހަބް" (354/5) ، "މިފްތާޙުއް ސަޢާދާ" (398/1) ، "ކަޝްފުއް ޡުނޫން" (115/1)

މަޢުލޫމާތުނެގީ، ''ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން'' ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި، އައްޝައިޚުލްޢައްލާމާ ޝުޢައިބު އަލްއަރުނައޫޠުގެ މުޤައްދިމާ އާއި، ހަމަ އެފޮތް ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި އައްޝައިޚު މުޙައްމަދު ޢަލީ އައްޞާބޫނީ ލިޔުއްވައިފައިވާ މުޤައްދިމާ އާއި، ''އަލްއިމާމުން ނަވަވީ'' މި ނަމުގައި އައްޝައިޚު އަޙްމަދު ފަރީދު ނަޞަރަށްލިޔުން ޢިލްމުދުވެރިއަކު ލިޔުއްވައިފައިވާ ފޮތުންނެވެ.

* * * * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُقدِّمَةُ الْمُؤلِّف

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ القَهَّارِ، العَزِيزِ الغَفَّارِ، مُكَوِّرِ اللَّيْلِ عَلَى النَّهَارِ، تَذْكِرَةً لأُولِي القُلُوبِ وَالأَبْصَارِ، وَتَبْصِرَةً لِذَوِي الأَلْبَابِ وَالاعْتِبَارِ، الَّذِي أَيقظَ مِنْ خَلقِهِ مَن اصْطَفَاهُ فَزَهَّدَهُمْ فِي هَذِهِ الدَّارِ، وَشَغَلَهُمْ بِمُرَاقَبَتِهِ وَإِدَامَةِ الأَفْكَارِ، وَمُلازَمَةِ الاتِّعَاظِ وَالادِّكَارِ، وَوَفَّقَهُمْ لِلدَّأْبِ فِي طَاعَتِهِ، وَالتَّأَهُّبِ لِدَارِ الْقَرَارِ، وَالْحَذَرِ مِمَّا يُسْخِطُهُ وَيُوجِبُ دَارَ الْبَوَارِ، وَالْمُحَافَظَةِ عَلَى ذَلِكَ مَعَ تَغَايُرِ الأَحْوَالِ وَالأَطْوَارِ.

أَحْمَدُهُ أَبْلَغَ حَمْدٍ وَأَزْكَاهُ، وَأَشْمَلَهُ وَأَنْمَاهُ.

وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ الْبَرُّ الْكَرِيْمُ، الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ، الْهَادِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، وَالدَّاعِي إِلَى دِينٍ قَوِيْمٍ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيهِ، وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّيْنَ، وَآلِ كُلٍّ، وَسَائِرِ الصَّالِحِيْنَ.

أَما بَعْدُ: فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴾ (الذاريات: ٥٦ – ٥٧) وَهَذَا تَصْرِيحٌ بِأَنَّهُمْ خُلِقُوا لِلْعِبَادَةِ، فَحَقَّ عَلَيْهِمُ الاعْتِنَاءُ بِمَا خُلِقُوا لَهُ وَالإِعْرَاضُ عَنْ حُظُوظِ الدُّنْيَا بِالزَّهَادَةِ، فَإِنَّهَا دَارُ نَفَادٍ لا مَحَلُّ إِخْلادٍ، وَمَرْكَبُ عُبُورٍ لاَ مَنْزِلُ حُبُورٍ، وَمَشْرَعُ انْفِصَامٍ لاَ مَوْطِنُ دَوَامٍ، فَلِهَذا كَانَ الأَيْقَاظُ مِنْ أَهْلِهَا هُمُ الْعُبَّادُ، وَأَعْقَلُ النَّاسِ فِيهَا هُمُ الزُّهَّادَ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (يونس: ٢٤)

وَالآيَاتُ فِي هَذَا الْمَعْنَى كَثِيْرَةٌ. وَلَقَدْ أَحْسَنَ الْقَائِلُ

إنَّ لِلَّهِ عِبَادًا فُطَنَا طَلَّقُوا الدُّنْيَا وَخَافُوا الْفِتَنَا

نَظَرُوا فِيهَا فَلَمَّا عَلِمُوا أَنَّهَا لَيْسَتْ لِحَيٍّ وَطَنَا

جَعَلُوهَا لُجَّةً وَاتَّخَذُوا صَالِحَ الأَعْمَالِ فِيهَا سُفُنَا

فَإِذَا كَانَ حَالُهَا مَا وَصَفْتُهُ، وَحَالُنَا وَمَا خُلِقْنَا لَهُ مَا قَدَّمْتُهُ، فَحَقٌّ عَلَى الْمُكَلَّفِ أَنْ يَذْهَبَ بِنَفْسِهِ مَذْهَبَ الأَخْيَارِ، وَيَسْلُكَ مَسْلَكَ أُولِي النُّهَى وَالأَبْصَارِ، وَيَتَأَهَّبَ لِمَا أَشَرْتُ إِلَيهِ، وَيَهْتَمَّ لِمَا نَبَّهْتُ عَلَيهِ، وَأَصْوَبُ طَرِيقٍ لَهُ فِي ذَلِكَ، وَأَرْشَدُ مَا يَسْلُكُهُ مِنَ الْمَسَالِكِ، التَّأَدُّبُ بِمَا صَحَّ عَنْ نَبِيِّنَا سَيِّدِ الأَوَّلِيْنَ وَالآخِرِينَ، وَأَكْرَمِ السَّابِقِيْنَ وَاللاَّحِقِيْنَ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيهِ وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّيْنَ، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ﴾ (الْمائدة: ٢) وَقَدْ صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ". وَأَنَّهُ قَالَ: "مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ". وَأَنَّهُ قَالَ: "مَنْ دَعَا إِلَى هُدَىً كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ، لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا". وَأَنَّهُ قَالَ لِعَلِيٍّ ﷺ: " فَوَاللَّهِ لأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ".

فَرَأَيْتُ أَنْ أَجْمَعَ مُخْتَصَرًا مِنَ الأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، مُشْتَمِلاً عَلَى مَا يَكُونُ طَرِيقًا لِصَاحِبِهِ إِلَى الآخِرَةِ، وَمُحَصِّلاً لآدَابِهِ الْبَاطِنَةِ وَالظَّاهِرَةِ، جَامِعًا لِلتَّرْغِيْبِ وَالتَّرْهِيْبِ وَسَائِرِ أَنْوَاعِ آدَابِ السَّالِكِيْنَ، مِنْ أَحَادِيثِ الزُّهْدِ، وَرِيَاضَاتِ النُّفُوسِ، وَتَهْذِيبِ الأَخْلاَقِ، وَطَهَارَاتِ الْقُلُوبِ وَعِلاَجِهَا، وَصِيَانَةِ الْجَوَارِحِ وَإِزَالَةِ اعْوِجَاجِهَا، وَغَيْرِ ذَلِكَ مِنْ مَقَاصِدِ الْعَارِفِيْنَ.

وَأَلْتَزِمُ فِيهِ أَنْ لاَ أَذْكُرَ إِلاَّ حَدِيثًا صَحِيحًا مِنَ الْوَاضِحَاتِ، مُضَافًا إِلَى الْكُتُبِ الصَّحِيحَةِ الْمَشْهُورَاتِ، وَأُصَدِّرَ الأَبْوَابَ مِنَ الْقُرْآنِ الْعَزِيزِ بِآيَاتٍ كَرِيْمَاتٍ، وَأُوَشِّحَ مَا يَحْتَاجُ إِلَى ضَبْطٍ أَوْ شَرْحِ مَعْنَى خَفِيٍّ بِنَفَائِسَ مِنَ التَّنْبِيْهَاتِ، وَإِذَا قُلْتُ فِي آخِرِ حَدِيثٍ: "مُتَّفَقٌ عَلَيهِ". فَمَعْنَاهُ: رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

وَأَرْجُو إِنْ تَمَّ هَذَا الْكِتَابُ أَنْ يَكُونَ سَائِقًا لِلْمُعْتَنِي بِهِ إِلَى الْخَيْرَاتِ، حَاجِزًا لَهُ عَنْ أَنْوَاعِ الْقَبَائِحِ وَالْمُهْلِكَاتِ، وَأَنَا سَائِلٌ أَخًا انْتَفَعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي، وَلِوَالِدَيَّ، وَمَشَايِخِي، وَسَائِرِ أَحْبَابِنَا، وَالْمُسْلِمِيْنَ أَجْمَعِيْنَ، وَعَلَى اللَّهِ الْكَرِيْمِ اعْتِمَادِي، وَإِلَيْهِ تَفْوِيضِي وَاسْتِنَادِي، وَحَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ.

* * * * *

بسم الله الرحمن الرحيم

ދުރައްސީގެ މުޤައްދިމާ

އެންމެހައި ޙަމްދު ޘަނާއާއި ޝުކުރު ރައްބުލްޢާލަމީން، ގަދަރުވެރިވަންތަ، އެއްކައުވަންތަ الله އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ އަޒީޒުވަންތަ، ޙިކުމަތްތެރިއިން ފުރިހަމަވެގެންވާ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެ ޙަގަނޭގެމައްކަން ދުވާލު އާޔަރަށްވަޑައިގެ. އެބަހީ: ޙަގަނޭއްޙަޞް ދުވާލު އަދި ދުވާލުރަށް ޙަގަނޭ އަންނަގައިމު ގެދުވެރިކަމަށްވެވެ. އެއީ ވިސްނައި ފިކުރުކުރާ ބައިމީހުން އިބްރަތްލިބިގަނެ ނަސޭހަތްލަކޮށްލައްވެ. އަދި ކަންކަމުން އިބްރަތްލިބިގަނެ ބައިކަން ނަޞޭޙަތްލިބިގަނެއެވެ. އެކަލާނގެއި، އެކަލާނގެ ހަލާލުތަކުން އެކަލާނގެ ޙައްޤަށް ރައްޔިތުންނާ ބައިކަން، މި ދުނިޔޭގައި ވެރިން މަދު ހައިރާނުކުރެގެ މައްސަލަ ފުރިހަމަކަން ރަސޫލާކަލާނގެއެވެ. އަދި އަބަދުވެ ދުނިޔޭގެ ހައްލުކަންފުރިހަމަކުރުމަށް އެބައިމީހުން ބިރުވެރިވާ، ދުނިޔޭގައި ލައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުން އިބްރަތްލިބިގަން، ފުރުޞަތު ބައިޖަހާކަމުގައި އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން ލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް، އެބައިމީހުންގެ އާޚިރަތުކަމުގައި އެކަލާނގެ ލެއްވިއެވެ. އަދި ރައްޔިތުން ދުޅަހެޔޮކަމުގެ މަސައްކަތްކުރާ ނަފްސުގެ ބަދުނާމުއެވެ، އެކަމަކު ހައްޤަށް ބައިކަމުގެ ވެސް ލެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ކީރިތި ހުރިހާ ގޮތަކަށް ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިވާންޖެހެއެވެ. އަދި ގެއްލުމާއި ހަލާކުގެ ގޮތުގެ ވަންހަނާވުމުގެ ކަންތައްތަކުގެމައްޗަށް ރައްކާތެރިވާން ޖެހެއެވެ. އަދި ރަހުމާ ބަދަލުވެވުން، އެއް ރަޙްމަތުން އަށެއް ރަޙްމަތަށް ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުން ފުރުޞަތުގެން ހިނދު، މި ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށް ރައްކާތެރިވުން ޖެހެއެވެ.

އެކަލާނގެ ރަސޫލުން އަންގާ ފުރިހަމަ، އަދި ހުރިހާއިގޮތްކަން އަންގާ އަޅުތަކުންގެތެރެއި މިއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށެވެ.

އަދި الله ގެންދި، އަޅުކަމުގެ ރައްބުލްޢާލަމީން ދީލަތި ނިޢުމަތްތަކުން އަޅު

ކިޔަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެނީ، އިހްސާންތެރިވަންތަ، ނުހަނު ރަޙްމަތްތެރިވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ނުހަނު އޯގާވަންތަ ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި މުޙައްމަދުގެފާނީ، އަޅުގަނޑުގެ
އަގުހުރި، އަޅުގަނޑުގެ ރަސޫލާކަމުގެ އަދު ކިޔަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެނީ، އަޅުގަނޑުގެ
ދީނަށްޓަކައި ގެންނަވާ އަޅުގަނޑުގެ ހަޔާތެވެ. އަޅުގަނޑުމެނީ، އެންމެ ސިފަވެގެންވާ ތެދުމަގަކީ
ވިސްނައިދޭނަން މަގުދައްކައި މާތްސާހިބާއެވެ. ދުނިޔަމަތީގައި ނިންމާ މަގަކީ
ވިސްނައިދޭނަން ގޮވައިލައްވާ ނަބިއްޔާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް ﷲގެ ރަޙްމަތާއި
ބަރަކާތާއި ސަލާމާއި ސަލަވާތްލެއްވުން! އަދި އެންމެހައި ނަބީބޭކަލުންނާއި، އަދި އެންމެ ބޭކަލުންގެ
އާލުންގެ މައްޗަށާއި، އެންމެހައި ސަހާބީންގެ މައްޗަށް ބަރަކާތާއި ސަލާމާއި ސަލަވާތްލެއްވުން.

އޭ އަޚުންނޭވެ! މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ﴾ (الذاريات: ٥٦ – ٥٧) މާނައީ:
"ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށްމެނުވީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޖިންނިންނާއި
އިންސީންނާއި ނުހައްދަވަމެވެ. އެމީހުންގެ ކިބައިން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރިޒުޤަކަށް
އެދިވަޑައިނުގަންނަވަމެވެ. އަދި ކާންދިނުމަކަށް ވެސް އެދިވަޑައިނުގަންނަވަމެވެ."

މި އާޔަތުގައި ކަނޑައެޅިގެން އަންގަވައިދެއްވީ، އިންސާނުންނާއި
ޖިންނިން ހެއްދެވީ މަޤްޞަދު ބަޔާންކޮށްދެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ﷲއަށް އަޅުކަންކުރުމެވެ.
އެހެންކަމާއެކު، އެބައިމީހުން އެ ބޭނުމެއްގައި ހަމައެކަނި ބޭނުމަކީ އެބައިމީހުން އެންމެ
ފުރިހަމައަށް އަދާކުރުން ބޭނުމެވެ. ދުނިޔޭގެ ހުއްޓުން ބޭނުމެއް ނުވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ މައްޗަށް
ބޮޑުވުމެވެ، ދުނިޔޭގައި ރައްކާތެރި ދިރިއުޅުމެއް އުޅުން ހުއްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ދުނިޔައަކީ، ނުތިބި ފަނާވެދާނެ ތަނެކެވެ. އެ ތަނުގައި އަބަދު ދިރިއުޅެވޭނެ ހަމަޖެހުމެއް ހިމެނޭނެއެވެ.
އެއީ މަގުހުރަސްކުރާ ސަފަރެއްގެ ތަނެކެވެ. ބަދަލު އުފެދިގެންދާއެވެ. އެ ތަނަކީ ނުވެއެވެ.
އެއީ ވަކިވެދިޔުމުގެ މަންޒިލެވެ. އަބަދުގެ އަބަދަށް ދެމިއޮތް ގާއިމުން ދިރިއުޅޭނެ ވަޒަންކުރެވޭގައި އެ
ދުނިޔެ ނޫނެވެ. އެހެންކަމާއެކު މިކަންކަމުގެ މައްޗަށް ގެންދިޔުމާ ބަލައިލަމުގައި ވަނީ،
އަޅުވެރިންނެވެ. ދުނިޔޭގައި ވިސްނައިލަންޖެހޭ އެންމެ ބޮޑުވެރި ބަލާލި، މަތި އެތިކަފާގެ
މައްޗަށް ފުރުސަތުދޭ އަޅުވެރި، ތަރުތީބުކުރެވޭ. މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ

زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَـٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارًا فَجَعَلۡنَـٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأَيَـٰتِ لِقَوۡمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (يونس: ٢٤) މާނައީ: "ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ މިސާލު ވާކަން ކަނަވަރީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އުޑުން ވެއްސެވި ފެނެއްގެ މިސާލު ކަމުގައެވެ. ފަހެ، އިންސާނުންނާއި، ޖަނަވާރުތައް ކައިދޭ ބާވަތްތަކުގެ ތަކެތިން ބިމުގެ ގަސްގަހާގެހި، އެ ވާރޭފެނާއި ގުޅިގެން، އެންމެ ފުރިހަމައަށް އެ ބިމަށް ރީތިކަމާއި އާރާސްތު ދިޔ (މާމެލާއިން ފާޅުކަން) ޒީނަތްތެރިވެ، އެ ބިމުގެ އަހުލުވެރިން، އެ ތަކެތީގެ މައްޗަށް ބާރުހިފޭނެކަމުގެ ގަދަކަން ހޯދައިގެން ތިބިއިރު، (އެ ތަކެތި ހަލާކުވެދިޔުމަށް) ރަށްވެހިކަލާނގެ އަމުރުފުޅު އައެވެ. ފަހެ، އެރޭގަނޑު ނުވަތަ ދުވާލެއްގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަމުރުފުޅު އައެވެ. ފަހެ، އިހުނދު ކޮންމެހެން ގޮސް އެ ތަކެތި ކަނޑާލެވިފައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ތަކެތި ލެއްވީމެވެ. އެ ތަކެތި އިއްޔެ ނުވެސް ނެތް ކަހަލައެވެ. ފިކުރުކުރާ ބައެއްގެ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތައް ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއްވަނީ އެގޮތަށެވެ."

މި މާނައިގައި އަހަރެމެންނަށް އާޔަތްތަކެއް ވަރަށް ފުޅާ މިސާލެއް ދިނެވެ. ދަރަބާ ފެންވެރިކަން ކުރެއްވި ގޮތެއްގައި ފެނޭ ވަރަށް ފުރިހަމައަށް މިކަން ހާމަކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

"އެކަލާނގެ އަޑުއަހާކަށްގެތޯން ބެއްލަވާލަމުން
ނިކަމެތިވެފައިކަން ދެކޭނު ދުނިޔޭގެ ތެދު
ހުއްޓުމުތަކުގެ ދިރުންހުރި، މިތަނަށް ނުރުއްވަވާ
ފެންބޮކިތަކުގައިވެސް އޮފުދު ނެތިފަހާވެދު
ފުނބުން ކަނޑެއްކަމަށް މިދުނިޔެދިޔާ އެތަކެއް
ސާފިޔާކަމަށް މިދަތުރުގެ އުޅަނދެއްކަމަށް ހެދު"

(ނޯޓް: އަބްއިމާމުއް ނަވަވީ އެ އިސްލާމްދީނުގެ ގެންބޮޑުއިމާމުގެ މަޝްހޫރު އަދުގަނޑު ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކޮށް، ދަންނަވައިލުމުން، އެ އިބާރާތްތަށް ގެންބަޔާނުކުރެވިން އެކުލަވައިލައިފި، އަދުގަނޑުގެ އެކުވެރި އަހް، އަރުވާސީލް ޖަބަލު الله ސާހިބުގެ ނުފަސް އިޙްސާންތެރިކަމާއެކު ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ. "މުޙައްމަދު")

އިސްލާމް ބާރުއަޅާފައިވާ އާއިލާއި ގުޅުންބެހުމުގައި އެ ވަނީ، ދުނިޔޭގެ
ބަރަކާތްތަކުގައި ވިސްނުމ، އަދި އިންސާނުން ހެއްދެވުމ، މި ބައިގައި ޖައްވައިފާ
ބާރުމަތީ، މަތީ ސަބަބު ކުރިމަތިލާނުއާއި، މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ އަލިގައި
އަޅުގަނޑު ބައްޓަންކުރަމުގައި އެ ވަނީކަމުން ވާހަކަ، ބެއްލި ސަލާމަތުންނުނާ ކާންނާ ދިރިހުރި،
ގުޅުމެއްގައި މަސައްކަތްތެރިކަމަށް، اللّٰهُ ހާދިކުރެއްވި މާތް ބާރުތަކުން ހިންގެވި މަގުންހިނގައި،
އެ މަގުގައި ކުރިއަށްދިޔުމަށް. އަދި ކަމުގެ ބަރަކާތް ދެންނެވިއްޔާއި، ސަލާމަތްވުން
އެދިވަޑައިގެން މަސައްކަތްކުރުމުގައި ތަރުތީބުން، ވިސްނުންތެރިން ހިނގުމ މަގުގައި ކުރިއަށް
ހިނގައިދިޔުމަށް ގުޅިގެން މަސައްކަތްކުރަނީ. މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއިރުވެސް.

﴿وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ﴾ (الْمائدة: ٢) މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަމާއި ތަޤުވާގައި،
ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެކަކަށް ލަވައިދީގެން އެހީވެ، ވާދަވެރިވާށެވެ!"
ހަމަހެންހެން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘް ސަބަބުން ސާބިތުވާ ބަރަކާތްގައި
އެކަކު އަނެކަކަށް ބަރަކާތް ލިބެއްވުމަށް ވީއިރުވެ. "وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيْهِ". (رَوَاهُ
مُسْلِمٌ) މާނައީ: "އަޅާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިވުމުގައި ވާހައިރުވަރަކު، اللّٰهُ، އެކަލާނގެ
އަޅާއަށް ވާއިރުވާނޭ ގޮތުގައި ދިރިވެރިވެގެންވާހުށެވެ." މިފަދަ އެހެން ބަސްފުޅެއްގައި
ވެއެވެ. "مَن دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) މާނައީ: "ހެޔޮކަމަކަށް
މަގުދައްކައިދޭ މީހާއަށް (ދަންނާށެވެ!) ވެސް، އެ ކަންކުރި މީހާއަށް ލިބޭހާ ދަރުމަ، އެ
މީހާއަށް ވެސް ލިބިގެންވެއެވެ." އަދިވެސް ބަރަކާތްތަކުގައި ވެއެވެ. "مَن دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ
لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَن تَبِعَهُ لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِن أُجُورِهِمْ شَيْئًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) މާނައީ: "(اللّٰهُ ގެ)
ތެދުމަގަށް ގޮވައިލާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހާއަށް ތަބާވި މީސްތަކުންނަށް ލިބޭހާ
ދަރުމަ، އެ މީހާއަށް ވެސް ލިބިގެންވެއެވެ. އެ ކަމުގައި އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވާ ދަރުމައިން
ކުޑަވެސް އެއްޗެއް އުނިއެއްނުވާނެ ގޮތުގައެވެ." މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ މީހަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްވުމުގައި
ޝަރަފުވެރިކަން ދެއްވާ ކަމަށްވާއި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަރަކާތް ކުރެއްވި ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ.
"فَوَاللَّهِ لأَن يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) މާނައީ:
"اللّٰهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެވޭ. މާތް اللّٰهُ، ތިބާގެ އަތްމަތިންގައި މީހަކަށް ތެދުމަގުގެ ދިއްލާވުން
އައި، ރަތް ކަނބަލުގެ ޖަމަލުތަކެއް ތިބާއަށް ލިބުމަށްވުރެ ހެޔޮކަން ބޮޑު ކަމެވެ."
(ނޯޓް: މިފަދަ ވަރަށްގިނަ ބަސްފުޅުތަކެއް، ރަތްކަލަނގެ ޖަމަލުގެ ވާހަކަ

ބަޔާންވެފައިވެސް، ރަސްކަލުކަމުގެ ޖަމަޢަތީ، އެ ދުވަސްވަރުގެ ޕަރަބީންގެ ގޮތުގައި އެންމެ
އަދުރުޒި މުދަލުގެގޮތުގައި ބޮޑުވުން އެއްޗެއްކަމުގައިވީ، އެކަމަށް އިސްލާމްކުރެއްވުމުގެ
ގޮތުންނެވެ. "މުގަދިޝު")

ފަހު، މިކަންކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، އަޅުގަނޑު ގަސްދުކުރީ، އިސްލާމްގެ މަގުގައި ކުރިއަށް ހިނގުމަށް ބޭނުންވާ ކޮންމެ އިންސާނަކު، އާދާގެ އުޅުނުގޮތާއި ބޭރުފުން އިސްލާމްކުރޮސް، އަދަބުވެރިވުމަށްޓަކައި، އެހީތެރިވެ މަޑުދައްކާތް، ސަޤާފަތް ބަދިޔާތަކުގެ ޒުފާބަތް، އެއްކަމަކުމަތީ. އެ ބަދިޔާތަކުގެ ތަރުތީބުގައި ހާސިލްކަމަކުން ބާރުވެރިކަމާއި ހިތްވަރުދެއްވައިފައިވާ ބަދިޔާތަކާއި، އެ ކަންކަން ކޮންފިޔަވަ، އިންސާނާ ހަރާކާތް މަޑަން އެއްޗެއްޗާފަނަކަމަށް ބަޔަކާއި އިންސާނުދޭނަކަށްވާ ބާރުލިބިފައިވާ ބަދިޔާތާއި، މި ދީނަށް اللَّهُ ގެ މަގުގައި ސަބަބުވެ ހުރުމަކަށް އެނޫ މިހެކަ، އެ މަގުގައި އަދަބުވެރިކަމުގައި، ސަބަބުކަމުގެ އެންމެހައި ބަޔަކާއި އާގެތެރޭގައި ޝަރީފުކަމުގެ އަޅުގަނޑު މަސައްކަތްކުރެވުނެވެ. އާގެ ތެރޭގައި ދީނީޢާލިމީ ހައްޔަރުކުރިމަށް އަސްލެއްފައިވާ ބަދިޔާތާއި، ނަފުސުއަކާ ޖާހިލުކަން އިސްލާމްދުނިޔެގެ ދީނާއި ފައިވާ އިސްލާމްދީނާއި، އަދާލާ ރަނގަޅުކުރުމަށް އަސްލެއްފައިވާ ބަދިޔާތާއި، ހެއްޔެ ޖާހިލުކަން ހެއްދެވުނު (ރިސާލަތު) ބަޔަކާއި ސަލާމުގެ ފަރާތް އާގައި ހިތްހެއްލާ ބަދިޔާތާއި، ތިމަތިމާފުއްގެ އަމިއްލަ، ގަނޑުމަށް ރައްކާއުޅުނުރާ ގޮތަށް އެއިސްފައިވާ ބަސްފުލުދާއި، އަދި މި ދީން ވެސް، ތެދުމަގެ އާބާދުފުރުމަށް އެނޫ ކޮންމެ މިހާކަށް މަގުދައްކާން އެތަށް ބަދިޔާތަކެއް މި ފޮތުގައި ހިމަނައިފައި ވާނެއެވެ.

މި ފޮތުގައި އަޅުގަނޑު ގަދައަގައި މަސައްކަތްކޮށްފައިވާނީ، ފާޑުކަން ބޭގ ގޮތެއްގައި އެއީ، ސަހީޙު ބަދިޔާތަކުން ސަބަބުވެ، ކަރަމަތާ ބަދިޔާތް ފަސޭހަ ފޮތުގައި ޝަރީޢަތުގެ ޝަރުޢީ. ދީނީ ޢިލްމުގެ ބަޔަށް ފުދެންހުރި ރަނގަޅުކަމުގައި، އެ މަސައްކަތުގެ ދެރަގޮތުން اللَّهُ ގެ ރަހުމަތް، ޝަރީޢަތުގެ އަސްލަކަށްވާ ބަދަލު އާދަމް ހިމަނައިފިވެ. ހަމަ އެފަދައިން ބަދިޔާތަކުން ބަޔާންކުރުމަށް ބޭނުންވާ ތަރުތީބުގައި ސަބަބުތަކެއް، އެބަހީ: އަހުލުކަމުގައި ނަބަވީޙަދީސް ގޮތުގައި، ފިޤުހުގެ ބާވަތް، ބައިވަރު މިހާރު އެ ބަސް ހަދީސް ބަޔަކު ގޮތް އަދުވާ ތަރުތީބުގައި، ނަބަވީމާއި ފިޤުހުގެ ގޮތް ބައިވަރު، އިތުރު ޝަރީޢަތާއި ބާބުތަކުގެ ތަރުތީބުގައި، ފިޤް

އެކަކާނަގޮތުގައި ކުރުކޮށް ޝަރަހަ ކުރުމަށް މަސައްކަތްކޮށްލީމުގައި ވާނެއެވެ. ބަރީއޫ ނިމޭތޯގައި (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ) "އެބަރީއޫ ސަވްބަބަކަމަން އިއްތިބާޢުވެވޭ" ބެންގައި ވާނަމަ، އާދޭ މާނައަކީ، ބަރީއޫ ސަވްބަބަކަމަށް ދީ އިމާމުން، އަލްއިމާމުލްބުޚާރީ އާއި، އަލްއިމާމު މުސްލިމް އިއްތިބާޢުވެވޭ ގޮތުގައެވެ.

އަޅުގަނޑަށް މި ފޮތް ނިންމައިލެވިއްޖެ ނަމަ، މި ފޮތަކީ، ހެޔޮކަމުގެ މަގުގައި ކުރިއަރައި ދިޔުމަށް މަސައްކަތްކުރާ ކަންމަތި ހިކަނު އެ މަގުގައި އުޅޭމީހުން ލިބިދާނެ ފޮނުވައިދޭ ތުހުފާއެއް ކަމުގައި ވާނީއެވެ. އަޅުގަނޑު ހިތުން ދަންނަވާލަމެވެ. އެންމެހައި ހާދަ ސުހުތާ އަދި ކުރީގެ ހަރުދަނާ ކަމެއްގައި ރަނގަޅު ގޮތުން ވިސްނުން ގެނެސްދީ ހިތުގެ ޝުކުރު މިފޮތުން ލިބޭނެކަމަށް އުއްމީދުކުރަމެވެ. އަދި މި ފޮތުން އެއްވެސް ކަމެއްގައި އިސްލާމް ދީނުގެ ހުކުމް ބުނެދީފައިވާނަމަ ޢިލްމީ ފަރާތްތަކުން ދިރާސާކޮށް (އެއީ ޙަދީޘް އުސޫލުގެ ބަލާ އިމާމުންގެ ބަސްތަކުން) އަޅުގަނޑުގެ ހުކުމް ދަލީލަކަށް އެޅިފައިވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މިފޮތުގައިވާ ހުރިހާ ގޮތްތައް ބަލައިގަތުމުގެ ކުރިން ނަސޭހަތް ހޯދުން މުހިއްމު ކަމުގައިވާނެއެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ މި މަސައްކަތުގައި (އެންމެހައި ކަމެއްގައި) އަޅުގަނޑު އިޚްލާޞްތެރިކަން، އެހީތެރިކަން އެދެން، ދިރިހުރިމީހަކަށް اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ އެންމެހައި ކަމެއްގައި ވަކިވުމުން ވާގިވެދޭ ފަސް، އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާކުރަމެވެ. މި އަޅުގަނޑު اللّٰهُ ހަމައެކަނި. އަދި ވަކިވުމުގެ ފަށުގައި ވެރިވާނެ ކަލާނގެ! ގަބޫލުކުރައްވާނޭ، އެންމެހައި ކަމެއްގައި اللّٰهُ ހަޟްރަތުން ދުޢާ، ކުރަނީ ފިނޑިއުޅޭ ސަލާމަތްވެވޭނެ ކުރަނީ އަޅުގަނޑުމެން. އަދި އެކަލާނގެއަށް ކުރަމުން ހުރިހާ ޢަމަލުތަކުގެ ބަދަލު ލިބިގަތުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ.

* * * * *

1- ބަހާއި ޢަމަލުތަކާއި އިޚްލާޞްތެރިވުމާއި، ނިޔްޔަތްތެރިވުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަންނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ބޭރުފުށުގެ އެންމެހައި އަމަލުތަކާއި، އެތެރެފުށުގެ އެންމެހައި އަމަލުތަކާއި އެންމެހައި ހާލަތްތަކުގައި އިޚްލާޞްތެރިވުމާއި، ނިޔްޔަތްތެރިވުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން ސާފުކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴾ (البينة: ٥) މާނައީ: "ބާޠިލު މަގުން އެއްކިބާވެ، اللَّهُއަށް ދީން ޚާލިޞްކުރި ޙަނީފުން ގޮތުގައި، اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރުމަށާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ޒަކާތްދިނުމަށް މެނުވީ، އެއުރެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ސީދާވެގެންވާ ދީނަކީ، އެއީއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقۡوَىٰ مِنكُمۡۚ ﴾ (الْحج:٣٧) މާނައީ: "އެތަކެތީގެ މަހެއްވެސް، އަދި ލޭއެއްވެސް، اللَّهُގެ ޙަޟްރަތަށް ނުދާނެއެވެ. އަދި ޔަޤީނުންވެސް! ތިޔަބައިމީހުންގެ ތަޤްވާ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ތަޤްބޫލުކުރެވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُلۡ إِن تُخۡفُواْ مَا فِي صُدُورِكُمۡ أَوۡ تُبۡدُوهُ يَعۡلَمۡهُ ٱللَّهُ ﴾ (آل عمران: ٢٩) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައިވާކަމެއް، ތިޔަބައިމީހުން ވަންހަނާކުރިޔަސް، ނުވަތަ އެ ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުން ފާޅުކުރިޔަސް، اللَّهُ، އެ ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

1– وَعَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِيْنَ أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بْنِ نُفَيْلِ بْنِ عَبْدِ الْعُزَّى بْنِ رِيَاحِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطِ بْنِ رَزَاحِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبٍ الْقُرَشِيِّ الْعَدَوِيِّ. ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ

إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَى صِحَّتِهِ)

رَوَاهُ إِمَامَا الْمُحَدِّثِيْنَ: أَبُوعَبْدِ اللَّهِ، مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيْلَ بْنِ إِبْرَاهِيْمَ بْنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ بَرْدِزْبَهْ الْجُعْفِيُّ الْبُخَارِيُّ، وَأَبُو الْحُسَيْنِ، مُسْلِمُ بْنِ الْحَجَّاجِ بْنِ مُسْلِمٍ الْقُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي صَحِيْحَيْهِمَا، اللَّذَيْنِ هُمَا أَصَحُّ الْكُتُبِ الْمُصَنَّفَةِ.

މާނައީ: “ޣާލިބުގެ ދަރިކަލުން، ލުއައްޔުގެ ދަރިކަލުން، ކަޢުބުގެ ދަރިކަލުން، ޢަދިއްޔުގެ ދަރިކަލުން، ރަޒާޙުގެ ދަރިކަލުން، ޤުރުޠުގެ ދަރިކަލުން، އަބްދުاللّٰهِގެ ދަރިކަލުން، ރިޔާޙުގެ ދަރިކަލުން، އަބްދުލްޢުއްޒާގެ ދަރިކަލުން، ނުފައިލުގެ ދަރިކަލުން، އަލްޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުން، ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި މުއުމިނުންގެ އަމީރު، އަބޫޙަފްޞު، އުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަމަލުތަކަށް (ސަވާބުލިބުން) ބިނާވެގެންވަނީ، ނިޔަތްތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ މީހަކަށް އެ މީހަކު ނިޔަތްކުރި ތަކެއްޗެއް އެ ކަމެއް ލިބޭނެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ހިޖުރަކުރީ، اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށްޓަކައިނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ ހިޖުރަތް ވާނީ، اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށްޓަކައެވެ. އަދި އެ މީހަކު ހިޖުރަކުރީ، އޭނާގެ ދުނިޔަވީ ބޭނުމަކަށްޓަކައިނަމަ، ނުވަތަ އިންނަންއޮތް އަންހެނަކަށް ޓަކައިނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ ހިޖުރަތްވާނީ، އޭނާ އެ ކަމަކަށްޓަކައި ހިޖުރަކުރި ކަމަކަށެވެ.}”

رَوَاهُ إِمَامَا الْمُحَدِّثِيْنَ: أَبُوعَبْدِ اللَّهِ، مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيْلَ بْنِ إِبْرَاهِيْمَ بْنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ بَرْدِزْبَهْ الْجُعْفِيُّ الْبُخَارِيُّ، وَأَبُو الْحُسَيْنِ، مُسْلِمُ بْنِ الْحَجَّاجِ بْنِ مُسْلِمٍ الْقُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي صَحِيْحَيْهِمَا، اللَّذَيْنِ هُمَا أَصَحُّ الْكُتُبِ الْمُصَنَّفَةِ.

މި ޙަދީޘަކީ، އެންމެހައި މުޙައްދިޘުންގެ ދެ އިމާމުންކަމުގައިވާ އަބޫޢަބްދު اللّٰهِ، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު ބިން އިބްރާހީމު ބިން އަލްމުޣީރަތު ބިން ބަރްދިޒްބާ އަލްޖުޢުފީ އަލްބުޚާރީ އާއި، އަބޫލްޙުސައިން، މުސްލިމު ބިން، އަލްޙައްޖާޖު ބިން، މުސްލިމު އަލްޤުޝައިރީ އައްނައިސާބޫރީ އާ އެ ދެބޭކަލުންގެ ސަޙީޙްގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އެ ދެ ފޮތަކީ، ތަޞްނީފުކުރެވިފައިވާ ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ކުރެއްސެވި އެންމެ ޞައްޙަ ދެ ފޮތެވެ.

2– وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ أُمِّ عَبْدِاللَّهِ، عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ، فَإِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ ، يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ". قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ يُخْسَفُ بَأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ، وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنهُمْ؟ قَالَ: "يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ، ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) هَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ.

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި މުއުމިންތަކުންގެ މަނިކަމަނާ، އުއްމުޢަބްދު ﷲ ޢާއިޝަތުމްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އަންނަނިން އެއް ޒަމާނުގައި) ކަޢުބަތުﷲ ދެކޮޅު ހަނގުރާމަކުރުމަށް ލަޝްކަރެއް އަންނަހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އަލްބައިދާއު ކިޔުން ވާދީއާ ހަމައިގައި ވަނިކޮށް އެބައިމީހުންކުރި އެންމެ ކުރީގައިވާ މީހުންނާއި، އެންމެ ފަހަތުގައިވާ މީހުން (އެބަހީ: އެބައިމީހުން އެންމެން) ބިމަށް ގަނބަވައިގަންނަވާހުއްޓެވެ.} ޢާއިޝަތުމްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ޔާ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އެބައިމީހުން އެންމެން އެކުގައި ގަނބަވައިގަންނަވާނީ، ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ އެބައިމީހުންގެ ބާޒާރުގައި އާދައިގެ މީހުންނާއި ދެކޮޅު ހަނގުރާމަކުރުމުގެބޭނުމުގައި ނުކުތް މީހުން ނޫން އެހެން މީހުން ވެސް ތިބޭނެ ނޫންތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަހެ، އެ އެންމެން އެކުގައި ގަނބަވައިގަންނަވާ ހުއްޓެވެ. އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުން މަޙްޝަރު ކުރައްވާނީ، އެބައިމީހުންގެ ނިޔަތްތަކާއެއްގޮތަށެވެ.}"

3– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުމްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މައްކާ ފަތަޙަވުމަށްފަހު، ހިޖުރަކުރުމެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، ޖިހާދާއި މީހުންގެ ކިބައިން، ޖިހާދަށް ނުކުތުމަށް (މުސްލިމުންގެ ވެރިޔަކުގެ ފަރާތުން) ގޮވައިލެވިއްޖެނަމަ ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޖިހާދަށް ނުކުންނަހުރިކަމެވެ.}"

وَمَعْنَاهُ: لاَ هِجْرَةَ مِنْ مَكَّةَ لأَنَّهَا صَارَتْ دَارَ إِسْلامٍ.

އައިއްމާމުއްނަވި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މައްކާ ފަތަޙަވުމަށްފަހު، އެ ރަށުން، މަދީނާއަށް ނުވަތަ އެހެން ރަށަކަށް ވެސް ހިޖުރަކުރުމަކީ

ޢުމްރާގެއުސޫލުން. އެހެނީ، އެބަހީ، (އެބަހީ: މައްކާއަހުލު) މުޝްރިކުންނަށް ބައްޓަންކުރި އިސްލާމީ ދަރުމަކަމުގައިވެއްޖެއެވެ.“

4– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، جابرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غزَاةٍ، فَقَالَ: "إِنَّ بِالْمَدِينَةِ لَرِجَالاً مَا سِرْتُمْ مَسِيْرًا، وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِيًا، إِلاَّ كَانُوا مَعَكُم حَبَسَهُمُ الْمَرَضُ".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، ޖާބިރު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޖިހާދުގެ ހަނގުރާމައަކަށް (އެބަހީ: ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް) ފުރައިގެންދިޔައީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މަދީނާގައި ތިބި ބައެއް ފިރިހެނުން (އެބަހީ ތިޔަބައިމީހުން ދަތުރުކުރި ކޮންމެ މަގެއްގައި) ތިޔަބައިމީހުންނާއެކުގައެވެ. (އެބަހީ ތިޔަބައިމީހުންނާ އެކު ތިބިހެން ތިބި ބައެކެވެ.) ކޮންމެ ތަނަކުން ތިޔަބައިމީހުން ދަތުރުކުރިޔަސް، ކޮންމެ ވާދީއެއް ތިޔަބައިމީހުން ހުރަސްކުރިޔަސް، ބަލިމަޑުކަމާއި ކަމުދާ އުޒުރު ހުރުމުން ދަތުރުނުކުރެވިގެން ތިބި ބައިމީހުން (ތިޔަބައިމީހުންނާއެކު) ބައިވެރިވެތިއްބެވެ. (ނަމަވެސް ދަތުރުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅުނީ އެބައިމީހުންނަށް ބަލިމަޑުކަމެވެ) ސަވާބުލިބެނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةِ: "إِلاَّ شَرِكُوكُمْ فِي الأَجْرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، {އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައިމީހުންނާއެކު އެބައިމީހުން ވެސް، ޘަވާބުގައި ބައިވެރި ކުރެއްވޭނެއެވެ.} މިހެންނެވެ.

وَرَوَاهُ البُخَارِيُّ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: رَجَعْنَا مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "إِنَّ أَقْوَامًا خَلْفَنَا بِالْمَدِينَةِ، مَا سَلَكْنَا شِعْبًا، وَلاَ وَادِيًا إِلاَّ وَهُمْ مَعَنَا، حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ".

މާނައީ: ”އަދި މިބަސްފުޅު، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސް ގެފާނުގެ އަރިހުން، އަލްއިމާމު ބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާ ރިވާޔަތެއްގައިވެސް މިފަދައިންނެވެ. އަނަސް ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ”މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން، ތަބޫކު ހަނގުރާމައިން އަނބުރާ ވަޑައިގަތުމުގައި، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނާ ބައިވެރިންވެ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ފަހަތުގައި މަދީނާގައި (ދޫކޮށްލައި) ތިމަންމެންނާއެކު އެބައިމީހުން ދަތުރުކުރި ކަމުގައި ސަވާބުގެ ބައެއްގައި

ތިމަންމެން ޙަރުބަޙަރަކާތުގެ ފުރަގަހިވާ މަގެއްގައި، ނުވަތަ ވާދީއެއްގައި ދަތުރުކޮށް ނުހަދަމުއެވެ. (ތިމަންމެންނާ ބައިވެރިންވެވި) އެބައިމީހުން (ޢުޛުރުގައި) މިވީ، ހުދުރުވެރިވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.}“

5- وَعَنْ أَبِي يَزِيدَ، مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ الأَخْنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، وَهُوَ وَأَبُوهُ وَجَدُّهُ صَحَابِيُّونَ، قَالَ: كَانَ أَبِي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيْرَ يَتَصَدَّقُ بهَا، فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُل فِي الْمَسْجِدِ، فَجئتُ فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُهُ بِهَا. فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ!! فَخَاصَمْتُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "لَكَ مَا نَوَيْتَ يَا يَزِيدُ، وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يَا مَعْنُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާޝާ اللَّهُ، އެ އެންމެ ބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަލްއަޚްނަސްގެ ދަރިކަލުން، ޔަޒީދުގެ ދަރިކަލުން، އަބޫޔަޒީދު، މަޢުނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ (ޔަޒީދު) އާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކާފަ (އަލްއަޚްނަސް) އާއި، އަސްޙާބު ބޭކަލުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބައި: މަޢުނު) ވިދާޅުވިއެވެ. “ތިމަންގެ ބައްޕާ ޔަޒީދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ (މިލްކުގައިވާ) ދީނާރުތަކެއް ޞަދަގާތްކޮށްދެއްވުމަށް ނެރުއްވިއެވެ. އަދި (ބޭނުންތެރިޔަކަށްވާ މީހަކަށް ދެއްވުމަށްޓަކައި) މިސްކިތުގައި އިންނެވި ބޭކަލަކާ އެ ތަކެތި ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ބޭކަލަކުގެ އަރިހަށްގޮސް، (އޭނާގެ ހުއްދައާނުލާ) އެ ތަކެތި ހިފައިގެން ބައްޕާގެ އަރިހަށް އައިސްފީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންގެ ބައްޕާ ވިދާޅުވިއެވެ. ވަ اللَّهُ ގަސަމްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. “ތިޔަބައި ތިޔަތަކުގައި ތިމަން ގަސްދުކުރީ ނޫނެވެ!!“ (އެބައި: ދަރިފުޅު ތިޔަ ބޭނުމަކަށް ތިޔަ ގެންނެވި ގެންނެވުމަކީ، ބައްޕާ ގަސްދުކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. ބައްޕާ ތިޔަ ތަކެތި ވަކި ނިކަމެތިންނަށް ޞަދަގާތް ކުރައްވައިފިއެވެ. (މަޢުނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންނާ އެކަމާއިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބައްޕާގެ ޝަކުވާދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޔަޒީދެވެ! ތިބާ (ގެ ދަރިފުޅު އެއަށް ބޭނުންވެފައި ވިޔަސް، ދަރިފުޅަކަށް ދެއްވުމަކަށްނުވި، އެހެން މިސްކީނުންނަށް ޞަދަގާތް ކުރެއްވުމަށް ގަސްދުކުރެއްވިޔަސް) ނިޔަތްކުރި ގޮތަށް ތިބާއަށް (ޘަވާބު ލިބިދޭނެ) ލިބެއެވެ. އަދި އޭ މަޢުނެވެ! ތިބާ (އެއަށް ބޭނުންތެރިޔަކަށްވުމާއެކު، ބައްޕާ އެ ދަރިފުޅަކަށް ބައްޕާގެ އިޒުނަކާނުލާ) އެ ތަކެތި ނަގަނެވުނަސް ތިބާއަށް ވެސް ޙަލާލުވެއްޖެއެވެ.}“

(ޝަރަޙް: މުއްސަނދި ބައްޕައަކު، އޭނާގެ ބޭނުންތެރިކަމާއި ދަރިކުދިންގެ ކަން ދިނުމުގެ ބަދަލުގައި ސަދަޤާތުގެ ގޮތުގައި ނުދުން އެއްކޮޅު، ޤާނޫނުވެސް ގޮތުކަން އޭނާގެ ބޭނުންތެރިކަމާއި ދަރިކުދިންގެ ވިޞްޔަތްކަމަ، އޭނާގެ އަތުން އެ ތަކެތި ނުދާނެކަމަށް މި ހަދީޘްގެ އަލީގައި އިޝާރާތްކުރެވޭ ދެއްކެވުމެވެ. ނަމަވެސް، އެއީ، ސުންނަތް ސަދަޤާތްތައްކަމަށްވެއެވެ. އެ ވިޔަފާރި މުދަލުން ނުދުން ވާޖިބުވާ މުދަލުގެ ޓަކައްކުން އޭނާގެ ދަރިންނަށް ދިނުން ހުރަސްއަޅާކަމަށްވެއެވެ.

ސަދަޤާތް ބަހާއަންނަ ކަންތައް، ވަޞިއްޔަތް ކަމާބެހޭ ހުކުމް ބަޔާންކުރެވޭނެ ކަމަށް މި ހަދީޘްގެ އަންގައެވެ.

ސަޢުދު ބިން އަބީ ވައްޤާޞް ދުޢާކުރެއްވި ބަޔާނެއް، އަދި ސަޢުދު ބިން އަބީ ވައްޤާޞްގެ ހަދީޘުގެ އަށާރަން ނަމްބަރު ސަޢުދު މުދަލުގެ އަށާރަން ތިލަވެ ތިއްބަވައިފި، ބައްޕަ ދޭނެކަމަށް ނިޔާވަމުންދިޔަ ހާލަތުގައި ކަންތަކެއް މި ހަދީޘް ދައްކައެވެ.

ހަދީޘް ސަޙީޙުލްބުޚާރީ ކިތާބުގެ ތަރުޖަމާއިން (37/1) ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

6– وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ، أَحَدِ الْعَشَرَةِ الْمَشْهُودِ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ: "جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي، عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلاَ يَرِثُنِي إِلاَّ ابْنَةٌ لِي، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْ مَالِي؟ قَالَ: {لاَ} قُلْتُ: فَالشَّطْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ : {لاَ} قُلْتُ: فَالثُّلُثُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: {الثُّلُثُ، وَالثُّلُثُ كَثِيْرٌ } أَوْ كَبِيْرٌ، {إِنَّكَ إِنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ، خَيْرٌ مِن أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً، تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ، إِلاَّ أُجِرْتَ عَلَيْهَا، حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ} قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أُخَلَّفُ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: {إِنَّكَ لَن تُخَلَّفَ، فَتَعْمَلَ عَمَلاً تَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ إِلاَّ ازْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً، وَلَعَلَّكَ أَنْ تُخَلَّفَ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ، اللَّهُمَّ أَمْضِ لأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ} لَكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ، يَرْثِى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުންވާތި އަބޫއިސްޙާޤު، ސަޢުދު ބިން އަބީ ވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ، އެ ބޭކަލުން

ދުނިޔޭގައި ތިއްބަވަނިކޮށް ސުވަރުގެވަންތަވެރިންކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވުނު، އެ ބޭކަލުންނަށް މާތް اللهُ ރުހުންދެއްވި ދިހަ ބޭކަލުންކުރެ އެއް ބޭކަލުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރައްޖެހިމަތުވަތަރުގެ އަހަރުގައި ތިމަންނާގެ ގައިގާ އަހަރުމެންދިޔަ ގަދަ ފާނުއްގެ ތެރޭގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ތިމަންނާގެ ބަލިބައްޔަށްއަރުވައިދެއްވުމަށްޓަކައި ވަޑައިގަތެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިލީމެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު މިހިރީ، ބަލިގަދަވެފައިކަން ކަލޭގެފާނު ވެސް ދެކެވަޑައިގަންނަވާނެވެ. އަޅުގަނޑަކީ މުދާ ގިނަ މީހެކެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ އެންމެ އަންހެންދަރިއަކު މެދުވެރިވާރުތަވެރިއަކު ނުވެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މުދަލުގެ ތިންބައިކުޅަ ދެ ބައި (ސަދަޤާތުގެގޮތުގައި) ހިލޭކޮށްލެއްވީމާވޭތޯ؟ ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ.} (އެވަރު މާގިނައެވެ.) ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިލީމެވެ. (އެހެންވިއްޔާ) ދެބައިކުޅަ އެއް ބައި (ސަދަޤާތުގެގޮތުގައި) ހިލޭކޮށްލައްވާލީމާވޭތޯ؟ އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ.} (އެވަރު ވެސް މާގިނައެވެ.) ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިލީމެވެ. (އެހެންވިއްޔާ) ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި (ސަދަޤާތުގެގޮތުގައި) ހިލޭކޮށްލައްވާލީމާވޭތޯ؟ އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި (ސަދަޤާތުގެ ގޮތުގައި ހިލޭކޮށްލާށެވެ). އެހެނަސް ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި (ވެސް) ގިނަ މިންވަރެކެވެ.} ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ވާރުތަވެރިން، އެމީހުން ބޭނުންތެރި ފަގީރު މީހުން ކަމުގައި ދޫކޮށްލައްވާ ވެސް ހަމަ ދުނިޔޭގައި ރަށްޓެހިކަމާއެކު މުއްސަނދި މީހުން ކަމުގައި ދޫކޮށްލެއްވުން ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު، اللهُ ގެ ވަޖުހުފުޅު އެދިވަޑައިގެން ހަރަދުކުރައްވާ ކޮންމެ ތަކެއްޗަކަށް ވެސް ދިނުމުގެ އަޖުރު ލިބިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. (ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ އަނގައަށް ވިއްސާ ބޮކިބޯކޮޅުވެސް) އެއީ، ކަލޭގެފާނު ކަމުގައި ޢަމަލުކުރައްވާ ކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަޖަ މަތިވެ، ކަލޭގެފާނު އަބަދުމަ ބާކީވެ ހުންނާނެކަމެވެ. ދުނިޔޭގައި ސުވަރުގެވަންތަ ވުން (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު ދުނިޔޭގައި ދިގު އުމުރެއް ލިބިވަޑައިގެން ދެމިތިބުމެވެ.) ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިލީމެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ އެކުވެރިން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެނބުރި (މަދީނާއަށް) ދާނީތޯ، އަޅުގަނޑު މައްކާގައި ހުންނަންވާނެތޯ؟ (އެ ކަލޭގެފާނު މަރުވުން ދެކެވޮޑިގަތީ، އެ ކަލޭގެފާނު ހިޖުރަކުރެއްވި، اللهُ އަށް ޓަކައި މައްކާ ދޫކޮށްލެއްވި، ބިމުގައި ޝަހީދުވުމުގެ ބާވަތުގައި، މައްކާގައި ދެވަރުންނެވުމަށްވުރެ ރިޔާޟަތުގެ މަތިވެރި އާޚިރަތެއް ލިބިވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި އެ ކަލޭގެފާނު ދެކިވަޑައިގެންނެވިއެވެ،) ނަމަވެސް އެ

ކަލޭގެފާނު އެ މައްކާގައި އުޅުއްވުމާއެކު، އާދާސްކަންފުޅާ ބޮޑަށް ވަރަށް ކަލޭގެފާނު
އަވަހަށްވުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާތީ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެއްކަމަށް އިސްތިފުރިން ޖިހުއްވައިފައި
ފުއްޓެވެ.) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނޭ، މައްކާގައި ދުވަހުންނަވާން
ބާކީވިމަށް ނުދެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު އެހެން އަވަހަކަށް އަވަހާރަވެ އަހަރެމެން ދުވާނެއެވެ.) ފަހެ،
ކަލޭގެފާނު ހަމައެކަނި اللّٰهُ ގެ ވަޙީފުޅު އަތުރައިގެން ކަމެއް ކުރައްވައިދިނަމަ، އެއީ
ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަޖަ މަތިވެރިވެ، ތަޤުވާ އިޚްލާޞްކޮށް ކަމެއްކުރުމުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ.
ކަލޭގެފާނީ އުމުރުދަރުމަވަންތަ، ކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ސަޚާވާތްތެރިކަމާ މިސްކީނުންނަށް
މަސްތޫރުވެ، އަދި އަނބިން ބަރަކާތް އަހުގެ ސަޚާވާތް ގެއްލުމާ ކުރިމަތިވާ ޖެހޭމީހުން ބާކީނު
ކުރުމަށް ވާހަކަތެވެ. އޭ އަލީގެ ވިރުރަސްކަލާނގެ! އަލީގެ އަނބިކަޅުން ކަށަ ސިޔާރަތުގެ ތަނަވަސް
އެއްކަލުންނަށް ފުރިހަމަ ކާރުދައްވާނދޭވެ! އަދި އެއްކަލުނީ، ސިޔާރަތުގެ އުސޫލުތަކާ ހިފާވާ،
އޭގެ ސަޚާވާތް، އެކަމުގެ ޙައްޤުވާ މަސްއޫލިއްޔަތު ބަރަކާތްކަމުގައި އެއްކަލުނު ނިކަމެތީނަށް!}
އެހެންނަމަވެސް، އަދިމަތި ދަތި މިހެން ކަމުގައި ސަފަރު ބޮޑު ހަމައާ ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު،
މައްކާގައި އަވަހާރަވުމުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތް ލެއްވުން
އެދިވަޑައިގަތެވެ.“

(**ނޯޓު:** (ހ) ސަފަރު ބޮޑު އަހަރު ވަރަހްމަތް އަވަހާރަވީ، ހިޖުރައިން 55 ނުވަތަ
58 ވަނަ އަހަރުއެވެ. އޭރު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅަކީ ކަރުބިކަމާގެދު ތަފާތު ރިވާޔަތްތަކެއް
ވެއެވެ. ފަސްދޮޅަސް އެތައް އަހަރުފުޅުއްކަމަށާއި، ނުވަދިހަ އެތައް އަހަރުފުޅުއްކަމަށާއި، އެ
ދުވުދުގެ އުމުރުފުޅު ކަމުގައި ބެލެވިފައިވެއެވެ. މި ޙަދީޘްގައިވާ ޙަދީޘްއަކީ، ޙައްޖަތުލް
ވަދާޢުގެ އަހަރުކަމުގައިވާ، ހިޖުރައިން 10 ވަނައަހަރުގެ ޙަދީޘްއެކެވެ.

(ށ) ސަޢުދުގެފާނާ މުޢާޒުބުނުއްވައި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވާ
ބަސްފުޅު، {ކަލޭގެފާނީ އުމުރު ދިގުމީހެއް، ކަލޭގެފާނުގެ ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ބައެއް
މިސްކީނުންނަށް މަންފާވާނެ، އަދި އެހެން ބައެއް ގޮތުން މީހުނަށް ގެއްލުމާ ކުރިމަތިވާނެ
ޖެހޭން ބާކީވާކަމުގައި ވާހަކަވެ.} މިއީ، ފުރުސަތުކަމާކުރާ މަސްކަތުން ހިސާބުކުރުވާ
ބަސްފުޅެކެވެ. އޭރުން، ސަޢުދުގެފާނު، ބިރުގެން އެ ކަލޭގެ ބޮޑުކަމަށް ފެބުރާކުރީމަކީ
ބައިވެރިވެވަޑައިގަނެފި ބާކީވެކެވެ. އެގޮތުން އިސްލާމްދީނަށް ނަސްރުދެއްވާ، އެ ބޮޑުބޮޑު
އިސްލާމްގެ މިސްކީނުންނަށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އެ މަޤާމު، ހެޔޮ ބަދަލުތަކުގެ މަންފާ

ލިބިދިއުމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނާ އިދިކޮޅުވެ، ކާފިރުވި މުޝްރިކުންނަށް އެ ޢަމަލުތަކުގެތަކުން ވަނީ، ދުނިޔޭގައި އާޚިރަތުގެ ގެއްލުމާ ކުރިމަތިލާންޖެހޭގޮތަށެވެ.

(ނ) މި ޙަދީޘް ނިމުމުގައިވާ، "لَكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ". މި ތަންކޮޅުގެ ޙަދީޘް ނިމެންދެން އެވަނީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅެއް ނޫނެވެ. އެއީ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީއަކު އިދުރާޖު ކުރައްވައިފައިވާ، އެބަހީ: ޙަދީޘްގެ އަސްލު ޢިބާރާތުގެތެރެއަށް އިތުރުކުރައްވައިފައިވާ ޢިބާރާތެއްކަމެވެ. އިމާމުޒުހުރީ ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެއީ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީއަކު ކަމުގައިވާ އަލްއިމާމު ޒުހުރީގެ ޢިބާރާތެއްކަމެވެ. "ފަތުޙުލް ބާރީ" (59/1) ން ނަގައިފައި،

ޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައި ނުވަތަ މަތުންގައި އިދުރާޖުކުރަމުގެ ކަންތައްތަކާއި، އެ ކަމުގެ ވަޒަންތެރިކަމާއި، އެ ކަމުގެ ޙުކުމް އާދެން ފުޅާކޮށްދަށް އެރިވަޔައިގަންނަވާ ބޭފުޅުންގެ މައުޟޫޢުތަކަށްބަލާ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާކުރައްވާ "އުޞޫލުލް ޙަދީޘް" މި ނަންކިޔުނު ފޮތުގައި، އެ ފޮތުގެ 165 ވަނަ ސަފްޙާއިން ފެށިގެން އެ ކަމުގެ ތަފްސީލުތައް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

7– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَخْرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلاَ إِلَى صُوَرِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ".(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ޢަބްދުންގެ ހަށިގަނޑުތަކަށް، އަދި އެއުރެންގެ ސޫރަތްތަކަށް ނުބައްލަވާނެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ބައްލަވަނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللَّهُ ތިޔަބައިމީހުންގެ ހަށިތަކަށް ބައްލަވާވޭއެއް ނުގަންނަވައެވެ. (އެބަހީ: މީހުންގެ ރީތިކަމާއި ހުތުރުކަން، ތަންކަމާއި ކުޑަކަން އެއީ މީހަކަށް ދަރުމައާއި ތަފާތުތަކާއި ނުވަތަ އަދަބު ދެއްވާނެކަމެއް ނޫނެވެ.) އެކަމަކު އެކަލާނގެ ބައްލަވާވޭގަންނަވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަކާއި (އެބަހީ: ނިޔަތްތަކާއި) ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކަށެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘް، ނިޔަތް ރަނގަޅުކުރުމާއި، ޢަމަލުގައި އިޚްލާޞްތެރިވުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން ހާމަކޮށްދެއްވާ ޙަދީޘެކެވެ. ކަންމަ ހެޔޮކަމަކަށް ފުރަތަމަ ބަލާނީ، އެ ކަމުގައި ނިޔަތް ރަނގަޅުވުމާއި، އިޚްލާޞްތެރިކަން އެކުލެވިގެންވުމަށް ކަންމަހެން ވާޖިބު ބޭނުންކަމެވެ. ޢަމަލުތަކުގެ ޙަޤީޤަތް ހާމަވާނީ، ދާޚިލީ ގޮތުންނެވެ. އެއީ اللَّهُ ގެ އަރިހުގައި

ނިޔާކުރެއްވުމުގެ ދަރުބާރުގައި ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާދެއްވާ ދުވަހެވެ. މިހާރު ކަލަންނާ ބަސްގަނޑުކަމުގެ ކުރުމުގައި ވެސް، އެ ކަމުގެ ތަރުތީބުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ދީނުގެ އަދުލުވެރި އިސްލާމީދީނުގައިވާ، އެ ކަމަށް އެއްވެސް އަޑުއެހުމެއް ކަމުގެ ކުރަމުން ދިޔައެވެ. މި ޙަދީޘްގައި އެކަން ހާމަވެގެންދިޔައެވެ.

ރިޔާޟުއްޞާލިޙީންގެ ބައެއް ނުސްޚާގައި މި ޙަދީޘް ލިޔުއްވިފައިވާ ނިހާޔަތް، ޙަދީޘް ނިމުމުގައިވާ "وَأَعْمَالِكُمْ" މި އިބާރާތް ނުލިޔެއެވެ. އަސްލުގައި ނުސްޚާގައި އެ އިބާރާތް ހުރެއެވެ. މި ޙަދީޘް، އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘްއްކަމުގައިވީ ހިނދު، މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތުގައި މި ދަސްނަކަ އިބާރާތް ހުރެއެވެ. ވީމާ، މި އިބާރާތް މިޙަދީޘްގައި އޮތުމަކީ ކަނޑައެޅިގެން ވާ ކަމެކެވެ. ސަލަފުން، އެ އިބާރާތާ ނުލައި، ޙަދީޘްގެ މަޤްސަދު ދެނެގަތުމަށް އުސޫލުތަކުގެ ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. އަދި ދީން މި ފަރާތުގައި ބައްޓަން ހިތްގައިވާ ނުބައި ކަމެއްގެ ނަތީޖާ، އޭރު މީހުން ބައްލަވާ ދަންނަވައެވެ. މިހާރު ދީނުގެ ޢަމަލުތަކާއި ނިޔަތްތަކުގެ ނަތީޖާ، އެއީ، މިދީނަށް ބައްލަވާނުލައި ޙަދީޘްގެ މަނިކުފާނު އެންމެހައި، الله ބައްލަވާވާނީ ހިތުގެ ހާލަތާއި، މިސްކީނުގެ ޢަމަލުތަކެވެ. ނަމަވެސް، ޙަދީޘްގައި އެ އިބާރާތް އެބަހުރިކަން އެނގޭ ބަހުރުވާ ޢަމަލުގެ ބަދަލު ނުލިބި ކަމަކަށްވުރެއެވެ. އެހެން، މިސްކީނުގެ ހިތްތަކާއި ޢަމަލުތަކުން އެކަމަކަށް ބައްލަވައިވާނީ ވެއެވެ.

ޔަޤީންކޮށް އެއް ޢަމަލެއްވެސް ގެން ޢަމަލުން ވެސް މިކަން ކަމަށްވެއެވެ. އިމާންވާމީހުން ހީވީ އަދަލު ކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާއެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَانَتۡ لَهُمۡ جَنَّٰتُ ٱلۡفِرۡدَوۡسِ نُزُلًا﴾ (الكهف: ١٠٧) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވި، ޞާލިޙު ޢަމަލުތައް ކުރި މީހުންނަށް އެއުރެންގެ ދެކުމަށް ހާއްޞަކޮށް، ފިރުދައުސް ސުވަރުގެ ތައްޔާރުކުރެވިފައިވެއެވެ."

ޔަޤީންކޮށް އަންގަވައިފައިވާ ގޮތުގައި، އިމާންވުމާއި ޞާލިޙު ޢަމަލު ނުކުރާ މީހުނަށް، ގެއްލުމެއްވާނެ ބަޔަކެވެ. އަލްޤުރްއާނުގައި ސޫރަތުގައި އިންސާނާއި ނުހަނު ސަމާލުކަމެއް ބަޔާންކޮށް، ގެއްލުމުގެ ތެރޭގައިކަމުގެ، އެ ކަމުން ސަލާމަތްވާނީ ބައެކޭ، އިމާންވުމާއި ޞާލިޙު ޢަމަލުތައް، ބައްޕަތުގެ މަގުގައި ސާބިތުވެހުރުން އެކަކު އަނެކަކަށް ވަޞިއްޔަތްކުރުމާއި ނިކަމެތިކަމާއި ދުރަކުރާތީއެވެ މީހުން ކަމަށްވެއެވެ، އެ މަގުގައި ދިރުމާ އުސޫލުވެރިކަމާ

ކެތްތެރިވުމަށް އެކަކު އަނެކަކަށް ވަސިއްޔަތްކޮށް އުޅުން މުހިންމުކަން އަންގަވައިދެއްވައެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱلْعَصْرِ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَفِى خُسْرٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ﴾ (العصر: ١ – ٣) މާނައީ: "ޒަމާން ގަސަމްކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިންސާނާ ވަނީ، ގެއްލުމެއްގައިކަން ކަށަވަރެވެ. އީމާންވެ ޞާލިޙު ޢަމަލުތައްކޮށް، އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ޙައްޤުގެ ވަސިއްޔަތްކޮށް، އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ކެތްތެރިވުމަށް ވަސިއްޔަތްކޮށް އުޅުނު މީހުން ފިޔަވައެވެ."

މިފަދަ އާޔަތްތަކުން ސާފުކޮށް އަންގަވައިދެއްވަނީ، ނިޔަތުގެ ހެޔޮސިފަތަކާއެކު ހެޔޮވާ ޢަމަލުތަކުން އެއްވެސް މީހަކު ސަލާމަތް ނުވާނެކަމެވެ. ކުރީ އާޔަތުގައި އަންގަވައިދެއްވައިފައިވަނީ، ސުވަރުގެވަންތަވެރިންކަމުގައިވުން ބޭނުންވަނީ، ސާލިޙު ޢަމަލު ކުރުމުގެ މައްޗަށެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ٱلَّذِينَ تَتَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ ۙ يَقُولُونَ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمُ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (النحل: ٣٢) މާނައީ: "އެއުރެންނަކީ، ކަންތައްތަކުން ޠާހިރުވެގެންވާ ޙާލު، މަލާއިކަތުން އެއުރެން މަރުގެންނަވާ މީހުންނެވެ. (އެ ހިނދު) އެ މަލާއިކަތުން ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްލެއްވުން! ތިޔަބައިމީހުން ކުރެއްވި ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން، ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގެއަށް ވަންނާށެވެ!"

ސުވަރުގޭގައި މީސްތަކުންގެ ދަރަޖަތައް ތަފާތުވުން ބިނާވެގެންވަނީ ވެސް، އެމީހުން ކުރި ޢަމަލުތަކުގެ މައްޗަށެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوا۟ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾ (الأنعام: ١٣٢) މާނައީ: "އަދި ކޮންމެ ބަޔަކަށްވެސް އެ ބަޔަކު ކުރި ޢަމަލުތަކާ އެއްގޮތަށް ދަރަޖަތަކެއް ހުއްޓެވެ. އަދި އެއުރެން ކުރާ ޢަމަލުތަކާމެދު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެއްވެސް ގޮތަކަށް ގާފިލުވެވޮޑިގެން ނުވެއެވެ."

މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައިވާ ޙަދީޘެއްގައިވެއެވެ. "أَلاَ وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ: أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ) މާނައީ: {ތިޔަބައިމީހުން ދަންނާށެވެ! އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ހަށިގަނޑުގައި މަސްގަނޑެއް ވެއެވެ. އެ (މަސްގަނޑު) ސުލްޙަވެ ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ، މުޅި ހަށިގަނޑު ރަނގަޅުވެގެންދެއެވެ. އަދި އެ (މަސްގަނޑު) ފަސާދަވެ ނުބައިވެއްޖެނަމަ، މުޅި ހަށިގަނޑު ފަސާދަވެ ނުބައިވެގެންދެއެވެ. ދަންނާށެވެ! އެ (މަސްގަނޑަކީ) ހިތެވެ.}" ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، މާތް الله

ބައްލަވާވަޑައިގަންނަވަނީ ހިތަށް، ތިމަންގެ ހިތުގައި އުފެދޭ ފުރަތަމަ ދުވަހުގައިވާ
އިސްލާމްދީނުގެ އަޤީދާއާ ދުވަހުގެ ޢަމަލުތައް ބަލައިލައްވާ، ބޮޑުހިތް އަމަލުތަކުން ނުކުމެވަޑައި، އެ
މީހަކީ ޝަރުޢީ އިސްލާމް ދިނުމަށް ބަލަން ޤަބޫލުކުރައްވާ. އަދި ޢަމަލު ހެޔޮކަމުގައިވާ
އަތްޖެހުނުކަމަށެވެ.

ޝަރުޢީއަށްވެ. ހިތުގެ ހިތުވަރު، ނިޔަތް ރަނގަޅުވުމުގައި ޢަމަލު
ބަލަހައްޓަވާ، އެއް ކަމެއް އަނެއް ކަމަކާ ވަޒަންކުރާ ދީ ކަމަށްވެ. ނިޔަތް ރަނގަޅުވާނަމަ
ބަލާލު ފަސް ރަނގަޅުވާނެއެވެ. ނިޔަތް ނުބައިވާނަމަ، ބަލާލު ފަސް ނުބައިވާނެއެވެ.
މާނައިއަށް ﷺ ގެ އަސްލުޙަދީޘް، އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘްގައި އުޅުނު މުސްލިމުންގެ
ކިބައިން ފެނިގެން ޖަސަދުއިވެސް، ބިރުނުކުރި ބަދަލު ބަރަކާތެވެ.

ބަޔަކު ހިތުގެ ބޮޑުސަރުކާރު ހާލަތު ސަރުކާރުއިން ދުސަރުގެ ބޮޑުތަކުމަހުން
"މުޢުޖިޒާ" ނުގައިވައި، (39/1)

8– وَعَنْ أَبِي مُوسَى، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً، وَيُقَاتِلُ رِيَاءً، أَيُّ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا، فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މޫސާ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެން އަބޫމޫސާ، ޢަބްދު
اللّٰهِ ބިން ޤައިސް އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. މިހެން، އެމީހާ ހިތްވަރުގެ ދަށުން
ޙަމިއްޔަތުގެ ދަށުން ހަނގުރާމަ ކުރައްވެ. އަދި އަނެކަކު އެމީހާގެ ޤަބީލާ ޙިމާޔަތުގެ ދަށުން
ހަނގުރާމަ ކުރައްވެ. އަދި އަނެކަކު ދައްކައިލުމަށް ހަނގުރާމަ ކުރައްވެ. މިއެއްކުރިން اللّٰهُ ގެ
މަގުގައި ހަނގުރާމަ ކުރަނީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަރީޢު ކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު
ހަނގުރާމަ ކުރީ، اللّٰهُ ގެ ކަލިމަތް މަތިވެރި ކުރުމަށްޓަކައިނަމަ، އެއީ، އެކަލާނގެ މަގުގައި
ހަނގުރާމަ ކުރީ މީހެކެވެ.}"

9– وَعَن أَبِي بَكْرَةَ، نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ الثَّقَفِيِّ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا الْقَاتِلُ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: "إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫބަކުރާ، ނުފައިޢު ބިން އަލްޙާރިޘް އައްޘަޤަފީގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންނަށް ދެ މީހުން އެމީހުންގެ ކަނޑި ހިފައިގެން (އެބަހީ: ހަތިޔާރު ހިފައިގެން)، އެ ދެ މީހުން ކުރިމަތިވެ، އަނެކާ ތަޅުގަދަކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި) އެ ދެ މީހުން ކުރިމަތިލައިފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ތަޅާލި މީހާއި، ތަޅާލެވުނު މީހާ ދެމީހުން ވެސް ވާނީ ނަރަކައިގައެވެ.} (ޞަޙާބީން ވިދާޅުވިއެވެ.) ޙިމާޔަތާ ދަންނަވަމުންނެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ތަޅާލި މީހާ ނަރަކައިގައިވާން އެއީ އެނގޭކަމެކެވެ. އެކަމަކު ތަޅާލެވުނު މީހާ ނަރަކައިގައިވަނީ ކިއްވެގޮތެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާވެސް، އޭނާގެ އެކުވެރިޔާ (އެބަހީ: އޭނާ ތަޅާލި މީހާ) މަރާލުމަށް ގަސްތުކޮށްގެންނެވެ.}''

10– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "صلاَةُ الرَّجُلِ فِي جمَاعَةٍ، تَزِيْدُ عَلَى صلاَتِهِ فِي سُوقِهِ وَبَيْتِهِ، بِضْعًا وَعِشْرِيْنَ درَجَةً، وَذَلِكَ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذَا تَوَضَّأَ، فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ، لاَ يَنْهَزُهُ إِلاَّ الصَّلاَةُ، لاَ يُرِيدُ إِلاَّ الصَّلاَةَ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً، إِلاَّ رُفِعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيْئَةٌ، حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ فِي الصَّلاَةِ، مَا كَانَتِ الصَّلاةُ هِيَ تَحْبِسُهُ، وَالْمَلاَئِكَةُ يُصَلُّونَ عَلَى أَحَدِكُمْ، مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ، يَقُولُونَ : اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ، مَالَمْ يُؤْذِ فِيهِ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) وهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ.

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު އޭނާގެ ގެއިގައި ނުވަތަ އޭނާގެ ފިހާރައިގައި (އެބަހީ: ބާޒާރު ތެރޭގައި ވިޔަފާރި އެކަނިހުރެ) ކުރާ ނަމާދަށްވުރެ (މިސްކިތުގައި) ޖަމާޢަތުގައި ކުރާ ނަމާދުގެ އިތުރުކަން، ފަންސަވީސް ނުވަތަ ހަތާވީސް ދަރަޖަ މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، އެއިން ކޮންމެ މީހަކު (ގެގައި) ވުޟޫކުރާ ނަމަ، ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކުރެއްވުމަށް ފަހު، އޭނާ މިސްކިތަށް އަންނަ ހިނދު، އޭނާ ގެއިން ނުކުންނަނީ ނަމާދުކުރުމަށް، ނަމާދުކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ނުކުތުން ނުކުތުމުގެ އެކަމުގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ. ނަމާދުކުރުން ނޫން އެހެން ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. (އެ ބޭނުމުގައި ހިނގާ ހިނގުމުގައި) އޭނާ އަޅާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް، އޭގެ ސަބަބުން އޭނާއަށް ދަރަޖައެއް އުފުލިގެންވެއެވެ. އަދި އޭގެ ސަބަބުން ޚަޠާއެއް ފުހެލެވެއެވެ. އެގޮތުގައި އޭނާ

މިސްކިތަށް ވަދެއްޖައުމަށް ދާންދެން ދުރުހުންނަ ހުއްޓެވެ. ފަހު، އޭނާ މިސްކިތަށް ވަދެއްޖެނަމަ، އޭނާ އެ ވަނީ، ނަމާދުގައެވެ. (އެބަހީ: ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައެވެ.) ނަމާދު ހިފަހައްޓައި އެހެން ކަމެއް މިސްކިތުން ނުނިކުމެ އިނދެގެން އޭނާ ނުހިފެހެއްޓިއެވެ. މީހާ ނަމާދުކުރި ތަނުން ދުރަށްނުޖެހި، އިންނަހައި ހިނދަކު މަލާއިކަތްތަކުން މިހެން ދުޢާ މިހަކަށް ހުރުދުއް ކުރުއްވުމަށް ދުމިއްޔެއްވާނެއެވެ. އެ ބަސްތަކުން ދަންނަވައެވެ. އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ރަޙްމަތް ލައްވާނދޭވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާނދޭވެ! އޭނާ މިސްކިތުގައި އިނދެ، ވުޟޫ ބަތިލުކުރު ވެސް ނުގެއްލިގެންވާހާ ހިނދަކު އެ ބަދަލުން ދަރަޖަކުރައްވައިގައި ދުމިއްޔެއްވާހުށްޓެވެ.}" މި މާނައިގައި މި ވަނީ، މުސްލިމުގައިވާ ރިވާޔަތެވެ.

11– وَعَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِيمَا يَرْوِى عَنْ رَبِّهِ، تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ: فَمَنْ هَمَّ بحَسَنَةٍ، فَلَمْ يَعْمَلْهَا،كَتبَهَا اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللَّهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيْرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ، فَلَمْ يَعْمَلْهَا، كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި، ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބުލްޢައްބާސް، ޢަބްދު اللهِގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްރަސޫލާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ކަމުގައިވާ اللهُ ތަބާރަކަވަތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުން ރިވާކުރެއްވި (ޤުދުސީޙަދީޘް) ޙަދީޘްގައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާ، ހެޔޮ ކަންތައްތަކާއި ނުބައި ކަންތައްތައް ލިޔުއްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު އެ ކަންކަންވަނީ، ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. (އެބަހީ: ލިޔުއްވާނެ ގޮތް މަލާއިކަތުންނަށް އަންގަވައިފައެވެ.) ފަހު، މީހަކު ހެޔޮކަމެއް ކުރުމަށް ނިޔަތްގަނެފައިވާނަމަވެސް ފަހު، އޭނާ އެކަން ނުކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ފަހު، (އޭނާ އެ ކަމަށް ގަސްދުކުރި ކަމަށްޓަކައި) اللهُތަބާރަކަވަތަޢާލާ އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި އީ، ފުރިހަމަ ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ހެޔޮކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްދުކުރުމަށްފަހު، އެ ކަން އޭނާ ކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) اللهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި އީ، ދިހަ ހެޔޮކަން ކަމުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. (އަދި އޭނާގެ ނިޔަތުގެ ފުރިހަމަކަމުން ބައްލަވައި) އީ

ހަތްސަތޭކަ ގުނައަށް، ނުވަތަ ވަކި މިންނުން ގުނަވަރަކަށް އިތުރުވެގެންވާ ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި މީހަކު ނުބައިކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްދުކުރުމަށްފަހު، އޭނާ އެކަން ނުކޮށް ފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) اللَّهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެއީ، ފުރިހަމަ ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ނުބައިކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްދުކުރުމަށްފަހު، އޭނާ އެކަން ކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) اللَّهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެއީ، އެންމެ ނުބައިކަމެއް ކަމުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ.}"

12– وعَن أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: "انْطَلَقَ ثَلاثَةُ نَفَرٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، حَتَّى آوَاهُمُ الْمَبِيْتُ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ، فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ، فَقَالُوا: إِنَّهُ لاَ يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ تَعَالَى بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ!!

قَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: اللَّهُمَّ! كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيْرَانِ، وَكُنْتُ لاَ أَغْبِقُ قَبْلَهُمَا أَهْلاً وَلاَ مَالاً، فَنَأَى بِي طَلَبُ الشَّجَرِ يَوْمًا، فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا، حَتَّى نَامَا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا، فَوَجَدْتُهُمَا نَائِمَيْنِ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ، وَالْقَدَحُ عَلَى يَدِى ، أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ، فَاسْتَيْقَظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ! إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَانْفَرَجَتْ شَيْئًا، لاَ يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهُ.

قَالَ الآخَرُ: اللَّهُمَّ! إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ ". وَفِي رِوَايَةٍ: "كُنْتُ أُحِبُّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَأَرَدْتُهَا عَلَى نَفْسِهَا، فَامْتَنَعَتْ مِنِّى حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِيْنَ فَجَاءَتْنِى، فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ، عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِى وَبَيْنَ نَفْسِهَا فَفَعَلَتْ، حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا". وَفِي رِوَايَةٍ: فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا، قَالَتْ: اتَّقِ اللَّهَ وَلاَ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ، فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أَعْطَيْتُهَا، اللَّهُمَّ ! إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ، فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لاَ يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا.

وَقَالَ الثَّالِثُ: اللَّهُمَّ! إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ وَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ، تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ، حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الأَمْوَالُ، فَجَائَنِى بَعْدَ حِيْنٍ، فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي، فَقُلْتُ: كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ: مِنَ الإِبِلِ، وَالْبَقَرِ، وَالْغَنَمِ، وَالرَّقِيقِ، فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ! لاَ تَسْتَهْزِيْ بِي، فَقُلْتُ: لاَ أَسْتَهْزِيُ بِكَ، فَأَخَذَهُ كُلَّهُ، فَاسْتَاقَهُ، فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ، فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، فَخَرَجُوا يَمْشُونَ ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުވި، ޢުމަރު ބިންޚް
ޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުން އަބްދުﷲބްނުޢުމަރުމެން، އަބްދު اللهِގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު
އަޅުއްސަވިމުވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖިބްރައީލުމެންގެ ކުރިމަތީ ދިރިއުޅުން
މިންކުރު ޖެހޭ މީހަކު (ދަޑިދަރު) ނުކުތީއެވެ. ފަހެ، އެބަޔަކުމެންނަށް އޭނާ ހުރިހާ
ފެހުރެބަޔާއެއްގެ ކޮށްގުޅިއަށް ނިކަންބޮލުނެވެ. ފަހެ، އެބަޔަކުމެން އެ ކޮށްގުޅައަށް ވަރަށް ފެނެވެ. ފަހެ،
(އެމީހުންގެ) ފެހުރެބަޔާއެއްގެ ވެއްޖިގެން އަޔި (ބޮޑު) ހިފައެއް އެ ކޮށްގުޅި ދޫކުރައްވައިދޭށި، އެ
ދޫކު ބަންދުވިއެވެ. ފަހެ، އެބަޔަކުމެން އެކަކު އަށްކަކަން ބޮޑުއެވެ. ޖިބްރައީލުމެން (އެބަޔަ:
އަހަރުމެން) ކޮންފައިވާ ހެދު އުމަރުފާޅަށް ގެދުވެރިކޮން، اللهُ އަށް ދަންނަވައިގެންދެނިވި، މި
ހިތައިގެ ކިބައިން އެކަލާނގެ އަހަރުމެން ސަލާމުވާހުރި ނުކުރައްވާފުއްޖެވެ.

އޭގެ ތެރެއިން އެކަކު ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގެ ފުރިރަސޫލާއެވެ! އަޅުގެ މަންމަ
އާއި ބައްޕައަށް، އުމުރުން ދުވަސްވެ، މުސްކުޅިވެފައިވާ ބައްޕަވެ. އަޅާގެ މައިންބަފައިން
ރޭގަނޑުގެ ބޭރުން (އެބަ: ރޭގަނޑު އެބައިމީހުންނަށް ދުވާ ހިރު) ބޮޑުފުމަށްދާނދުން، މި
އަޅާގެ އަނބިދަރިންނަށް ވެސް ކާނެކަކަށް ވެސް ރޭގަނޑުގެ ބޭރުން ނުދެމެވެ. ފަހެ، އެއް
ދުވަހަކު މި އަޅާގެ ބަކަރިތަށް ހުއިހަށްޖެހުނުކަމު، ވިނަކޭގެ ފެންމޮ ވަރަށް ދުރަށް
ނުކުމެވުނެވެ. ފަހެ، މި އަޅާގެ މައިންބަފައިން ނިދުމުގެ ކުރިގައި މި އަޅާއަށް ގެނައަށް
ނާދެވުނެވެ. ފަހެ، އެ ދެމީހުން ދިނުމަށް ކިރުފެވައިގެން މި އަޅާ އައިސް ބެލިއިރު، އެ
ދެ މީހުންނީ ނިދައިފައެވެ. ފަހެ، އެ ދެ މީހުންނަށް ގޮވައި ހޭލުއްވުމަށް ވެސް، އަދި އެ
ދެ މީހުންގެ ކުރިން މިއަޅާގެ އަހުލުވެރިންކުރު މީހަކަށް ނުވަތަ ކާނެކަކަށް ވެސް އެއްޗެއްގެ
ރޭގަނޑުގެ ބޭރުން ދިނުމަކަށް މިއަޅާގެ ހިތެއް ނުކުރުނެވެ. ފަހެ، ކިރުބައެއްފައިވާ ކަންވާރު
ހިފައިގެން އެ ދެ މީހުން ހޭލާން އިރުއެރިއްޖެހެނދެއް މި އަޅާ ހުރީމެވެ. މި ގޮތުގައި
ހުރި ފަޅިސްވިއެވެ. އޭރު މި އަޅާގެ ދެފައިގައި ހިފައިގެންވިއަ ކުދި ދަރިންކޮޅު
ބަނޑުހައިވެގެން ރޯއި އާދޭސްކުރައެވެ. ފަހެ، އެހާރުން އެ ދެ މީހުން ހޭލައި، އެ ދެ
މީހުންގެ ރޭގަނޑުގެ ބޭރުން ބޮއިފިއެވެ. އަޅުގެ ފުރިރަސޫލާއެވެ! މި އަޅާގެ މި އަމަލަކީ،
ތިބާރަސޫލާގެ ވަޖުހުފުޅު އެދިގެން ކުރިފުން ހެދީ ކަމަށްކުރުގައި ވާނީ ނަމަ، މި
ހިލަގަނޑުގެ ސަބަބުން އަޅަމެން ބަންދުވެފައި މި ވާ ބަންދުވުމުން، އަޅަމެން ސަލާމަތް

ކުރައްވާނެތޯ! ފަހެ، އެ ހިނދު، އެ ހިތްވަރުގަދަ ކުޅަދާނަ އެއްފަރާތްވެފައެވެ. އެކަމަކު
އެބައިމީހުންނަށް ނުކުޅެދުނެވެ.

ދުވަސް މާ ދުރުނުވެއެވެ. އަހުރެ ފިރިހެންކަލޭގެފާނު! އަހުރެ ބޮޑުބޮޑު ކަންތައް
ދަރިއަކު ލިބުނެވެ. އާންމުކޮށް މިސްކިތަށް މި އަހާ ހިތްވާ ވާހަކަ އިސްކޮށްލައެވެ. އެހެން
ރަސްކަލުންގެ ފުރިހަމަ ގެންގުޅުނު ވާހަކަ ކިޔައިދޭށެވެ. ފިރިހެން މި އަހާ ކަމަކާ
އިސްލާމް ވާހަކަ ... (ގަޑިން ރައްކާ ...) ...

އޭގެ އެތައް ދުވަހެއްގެ ފަހުން އޭނާ އައެވެ. އަދި ބުންޏެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރެންގެ މަސައްކަތަށް ލިބުން ބަދަލު އުޖޫރަ ދޭށެވެ! މި އަޑާ ބުނީމެވެ. މިބާއަށް ފެންނަން މި ހުރި ޖަމަލާއި، ގެރި ބަކަރިއާއި، އަނގުނާއި، މި ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް، މިބާގެ ބައްދަލުވެ. އޭނާ ބުންޏެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރެންނާ ސަމާސާ ނުކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މިފަދަނާއަށް ލިބުނީ އެއްކަލަކުވެސް ވީ މާ ގިނަ މުސްތަޤިލާވެ.) މި އަޑާ ބުނީމެވެ. އަހަރެން މިބާއަށް ސަމާސާއެއް ނުކުރަމެވެ. ފަހު، އޭނާ އެ ހުރިހާ އެއްޗެއް ހިފައިގެން ދިޔައީއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުބަހައްޓައެވެ. އަޑާގެ ފިރިހަށްކަލާނގެ! އަޅާގެ މި ބަދަލުކޮށް، ރިޒިޤުކަލާނގެ ވަޤުދިވާފު އެދިގެން ކުރެވުނު ކަމެއްކަމުގައި ވާނަމަ، މި ހިފަހަށްގެ ސަދަޤާން އަޅުގެން ބަންދުވެފައި މި ވާ ބަންދުވުމުން އަޅުގެން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ! ފަހު، އެ ހިނދު އެ ހިފަހަށް އެއްފަހަރަކުން ޖެހުނެވެ. ފަހު، އެބައިމީހުން، އެ ތަނުން (ސަލާމަތުން) ނުކުމެއްޖެއްޔެވެ.}"

* * * * *

2- ތައުބާވުމުގެ ވާހަކަ ނަސްރަށްވާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. "އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ކޮންމެ ފާފައަކުން ތައުބާވުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެ ކުށުވުން ފާފައަކީ، ހަމައެކަނި އަޅާ އާއި އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއާ ދެމެދުގައިވާ ކަމެއްނަމަ، އަދި އެކަމުގައި އިންސާނެއްގެ ޙައްޤެއް ނުވާނަމަ، އެފަދަ ފާފަތަކުން ތައުބާވުމަށް ޝަރުޠު ތިނެއް ވެއެވެ.

ފުރަތަމައީ: އެ ފާފައަކާ ދުރުވުން ދުރުވެ އެއްކިބާވުމެވެ.

ދެވަނައީ: އެ ފާފަކުރުމުން ހިތާމަކުރުން ދެރަވެ ހިތާމަކުރުމެވެ.

ތިންވަނައީ: ދެން އެކަން ނުކުރުމަށް ގަސްދުކުރުން ޢަޒުމް ކަށަވަރުކޮށް ގަތުމެވެ.

ފަހު، އެ ފާފައަކީ އިންސާނެއްގެ ބައްޔަށް އެކަމުގައި ހިމެނޭ ފާފައެއްނަމަ، އެކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް ތައުބާވުމުގައި، ހަތަރު ޝަރުޠުއްވެއެވެ. އެއީ، ކުރިން ބުނެވިދިޔަ ތިން ޝަރުޠާއި، އޭގެ އިތުރަށް އެ މީހެއްގެ ބައްޔާ އޭނާއަށް ރައްދުކުރުން، އެކަމުން މިނިވަންވުމެވެ.

މީހެއްގެ މުދަލެއް ފަދަ އެއްޗަކަށް އަރައިގެންފައިވާނަމަ، އެ އެއްޗެއް އޭނާއަށް ރައްދުކުރުމެވެ. އަދި ޤަޛުފުކުރުން ފަދަ ޙައްދުކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެއްނަމަ އެ ޙައްދު ތަންފީޛުކުރުވުމެވެ. (އެބަހީ: އެފަދަ މީހަކު، ޙާކިމާ ހަވާލުވުން، އޭނާއަށް ޤަޛުފުކުރި ފަރާތުން ވާނަމަ، ޝަރީޢަތުން އެކަމުގެ އަދަބު ދިނުމާ ހަވާލުވުމެވެ.) ނުވަތަ އޭނާގެ ކިބައިން މާފުލިބިގަތުމެވެ. ނުވަތަ އޭނާއަށް ގީބަތް ފަދަ ކަމެއް ކުރެވިފައިވާނަމަ، އެ ކަން ހިނގި ގޮތް އޭނާގެ ގާތުގައި ބުނެ، އެ ކަމަށް އޭނާގެ ކިބައިން މާފުހޯދުމެވެ.

ކޮންމެއަކަސް، އެންމެހައި ފާފަތަކުން ތައުބާވުމަކީ، ވާޖިބުކަމެކެވެ. ފަހެ، މިހާރު އެބައި ފާފަތަކެއް ކުރުމަށްފަހު ހިނދު، އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންކަމުން ތައުބާވެއްޖެނަމަ، އޭނާ އެ ތައުބާވި ތައުބާވުން ޞައްޙަވާނެކަމަށް، ބާކީހުރި ފާފަތަކުން ތައުބާވުން އޭނާގެ ޛިއްމާގައިވާނެކަމަށް، މިފަދަ މަޛްހަބުތަކުގައިވެސް ގިނަ އިލްމުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވައެވެ. ފާފަތަކުން ތައުބާވުން ވާޖިބުކަމަށް ކީރިތި ޤުރުއާނާއި، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ސުންނަތާއި، އިލްމުވެރިންގެ އިޖުމާޢުން ދަލީލުލިބިގެންވެއެވެ."

(ނޯޓް: އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ބައެއް ކަސްދުވުމުގެ ނަމުގައި މީހެއްގެ ބައްޓީގައި ޙިމާޔަތް ކުރުވައިވާ ކަންކަމުގެ ވާހަކަ އެ މީހެއްގެ ގާތުގައި ބުނުން ހިތްދަތިވާނި، އޭގެ ސަބަބުން، އެވަގުތު ގުޅުވިފައިވާ ކަންތަކަށްވުރެ ބޮޑު ނުބައެއް ކުރިމަތިވާނެ ކަމަށް ވަސީލަތަކެވެ. މިސާލަކަށް، މީހެއްގެ އަނބިކަނބަލާއި ނަހަމަ ގުޅުމާއި ހިނގައިފައިވާ މިހެން، ބައްޓީކަސްދުވުމުގެ ނަމުގައި، އެ ވާހަކަ ދައްކައިގެން ނުކުންނަ ނަތީޖާއަކީ، އެ ވަގުތު ގުޅުވިފައިވާ ނުބައިކަމަކަށްވުރެ ބޮޑު ނުބައިކަމަކަށްވުމުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭކަން اللّٰه ސިއްރުކޮށްދެއްވައިފައިވާނަމަ، އެކަލާނގެ ސިއްރުކޮށްދެއްވުން ފާޅުކޮށްގެން ނުވާނެ ކަމުގައި، ވީމާ އެފަދަ ފާފަ ދައްކަން ނުޖެހޭނެކަމުގައި، އަދި ތައުބާވުމުން އެ މައްސަލަ ބައްލަވާނެކަމަށް އިލްމުވެރިންނަކީ ވަރަށް ގިނަ ބާކީވުން ވިދާޅުވެއެވެ.
"ފަތުޙުލްބާރީ")

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَتُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾ (النور: ٣١) މާނައީ: "އޭ މުއުމިނުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން އެންމެން اللّٰه އަށް ތައުބާވާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ދިނުނުވައި ނަސީބު ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ﴾ (هود: ٣) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އެދޭށެވެ! އަދި އެކަލާނގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ތައުބާވާށެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوۡبَةٗ نَّصُوحًا﴾ (التحريم: ٨) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތެދުވެރި، އިޚްލާޞްތެރި ތައުބާއަކުން ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ތައުބާވާށެވެ!"

13– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "وَاللَّهِ إِنِّي لأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، فِي اليَوْمِ، أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ، ތިމަންނާ އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {الله ގަންދެއްވަމި ޙަދީޘްކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުވާލަކު ހަތްދިހަ ފަހަރަށްވުރެ ގިނައިން الله ގެ ޙަޟްރަތުން ތައުބާވެވަޑައިގެން، އިސްތިޣްފާރު ކުރައްވަމެވެ.}"

14– وَعَنِ الأَغَرِّ بْنِ يَسَارٍ الْمُزَنِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ، تُوبُوا إِلَى اللَّهِ، وَاسْتَغْفِرُوهُ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަލްއަޣައްރު ބިން ޔަސާރުލްމުޒަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ ޙަޟްރަތަށް ތައުބާވާށެވެ، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން އެދިލައްވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ދުވަހަކު ސަތޭކަ ފަހަރު ތައުބާވެވަޑައިގަންނަވަމެވެ.}"

15– وَعنْ أَبِي حَمْزَةَ، أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ الأَنْصَارِيِّ خَادِمِ رَسُوْلِ اللَّهِ ﷺ، ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَلَّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ، سَقَطَ عَلَى بَعِيْرِهِ، وَقَدْ أَضَلَّهُ فِي أَرْضٍ فَلَاةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޙަމްޒާ، އަނަސް ބިން މާލިކު، އަލްއަންޞާރީ، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ޚާދިމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {الله ގަންދެއްވަމި

ވިދާޅުވެފެވެ. ތިޔައިގެ ތެރެއިން މީހަކު، ފަދަ ސަވަރަކާއެއްގައި ދަތުރުކޮށްފައި ދަނިކޮށް، އޭނާގެ ސަވާރީން އޭނާ ވެއްޓޭ ހިނދު، އެ ސަވާރީ ދުވެ ދިޔުމުން، އެ ސަވަރަކާގައި ކާން ދިޔައުމާ ނުބޮއުމުގެ ތަކެތިވާހެން، އޭނާގެ ސަވާރީ ލިބުމުން އޭނާ އުފާވާފަދަށްވުރެ، ﷲގެ އަޅާ (ތައުބާވުމާ ދުރުވެ ބެހެލިވެ) ތައުބާވުމުން، އެކަލާނގެ މާއްކަން އެކަލާނގެ ގަނޑުވާބިސްގޮތުން މާޒޭގެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِيْنَ يَتُوبُ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ، كَانَ عَلَى رَاحِلَتِهِ بِأَرْضٍ فَلاَةٍ، فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ، وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ، فَأَيِسَ مِنْهَا، فَأَتَى شَجَرَةً فَاضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا، وَقَدْ أَيِسَ مِنْ رَاحِلَتِهِ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِهَا قَائِمَةً عِنْدَهُ، فَأَخَذَ بِخِطَامِهَا، ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ، أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ".

އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ މި ޙަދީޘްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔައިގެ ތެރެއިން މީހަކު، އޭނާގެ ޖަމަލަށް ސަވާރުވެ، ފަދަ ސަވަރަކާއެއްގައި ދަތުރުކޮށްފައި ދަނިކޮށް، އެ ސަވާރީ އޭނާއަށް ގެއްލިދިޔައެވެ. އޭނާގެ ކާބޯތަކެތި ވެސް ވަނީ، އެ ސަވާރީގައެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އެކަމުގެ މައްޗަށް ނާއުއްމީދުވެ، މާޔޫސްވެފައިވާ ހާލު، ގަހެއްގެ ހިޔަލަށް އައިސް އޮށޯވެލައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާވަނީ އޭނާގެ ސަވާރީ ލިބުމަށްޓަކައި މާޔޫސްވެފައެވެ. އޭނާ އެ ހާލުގައި ވަނިކޮށް، ކުއްލިއަކަށް އޭނާއަށް ފެނިއްޖެ، އޭނާގެ ސަވާރީ، އޭނާގެ ކައިރީގައި އަރިސް ކޮށްވާތީ. ފަހެ، އޭނާ އޭގެ ވާގަނޑުގައި ހިފައިފިއެވެ. ދެން، ވަރަށް އުފާވުމުގެ ބާރުކަމުން އޭނާއަށް ބުނެވުނެވެ. ކަލޭ ވަނީ އަހަރެންގެ އަޅާއެވެ! މިބާ އަހަރެންނަކީ ކަލޭގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.) އޭނާ ވަރަށް އުފާވުމުގެ ބާރުކަމުން (ﷲއަށް ޙަމްދުކޮށް ޝުކުރު ކުރުމުގައި ދޮގެއްވެސް) އޭނާއަށް ނުބައިކޮށް ކިޔުނީއެވެ.}"

16- وَعَنْ أَبِي مُوسَى، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الأَشْعَرِيِّ، رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ، لِيَتُوْبَ مُسِيءُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ، لِيَتُوْبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބުއްވި އަބޫމޫސާ، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޤައިސް އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ދުވާލު ކުށްފާފަކަން އަރައިގެންފައިވާ މީހުންނަށް ތައުބާވުމަށްޓަކައި، اللّٰهُ ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ (ދުލުރަޙްމަތްތެރިކަމުގެ) އަތްޕުޅު ރޭގަނޑު ފަތުރުއްވައެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރެއްވުމަށްޓަކައި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތް ފޯރިގެންނެވެ.) އަދި ރޭގަނޑު ކުށްފާފަކަން އަރައިގެންފައިވާ މީހުންނަށް ތައުބާވުމަށްޓަކައި اللّٰهُ ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ (ދުލުރަޙްމަތްތެރިކަމުގެ) އަތްޕުޅު ދުވާލު ފަތުރުއްވައެވެ. މިގޮތުގައި ހުޅަނގުފަރާތުން އިރުއަރަންދެން ތަނބާލަން ދެވޭނެކަން ވާހުއްޓެވެ.}“

17– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހުޅަނގުފަރާތުން އިރުއަރުމުގެ ކުރިން ތައުބާވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللّٰهُ ތަޢާލާ އޭނާގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ!}“

18– وَعَن أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި، އުމަރު ބިން އަލްޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުން އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ޢަބްދު اللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (އަޅާ މަރަށް ގާތްވެ) ނޭވާ ޓެހިއަރަން ފެށުމުގެކުރިން އަޅާ، ތައުބާވެއްޖެނަމަ، اللّٰهُ ތަޢާލާ އޭނާގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ.}“

19– وَعَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ قَالَ: أَتَيْتُ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ رضي الله عنه، أَسْأَلُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ يَا زِرُّ؟ فَقُلْتُ: ابْتِغَاءَ الْعِلْمِ، فَقَالَ: إِنَّ الْمَلاَئِكَةَ تَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَطْلُبُ،

فَقُلْتُ: إِنَّهُ قَدْ حَكَّ فِي صَدْرِي الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَكُنْتَ امْرَءًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ ، فَجِئْتُ أَسْأَلُكَ: هَلْ سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ فِي ذَلِكَ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، كَانَ يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا سَفْرًا أَوْ مُسَافِرِيْنَ أَنْ لاَ نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ إِلاَّ مِنْ جَنَابَةٍ، لَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَنَوْمٍ.

قَالَ: فَقُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ فِي الْهَوَى شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَبَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ إِذْ نَادَاهُ أَعْرَابِيٌّ بِصَوْتٍ لَهُ جَهْوَرِيٍّ: يَا مُحَمَّدُ! فَأَجَابَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَحْوًا مِنْ صَوْتِهِ: "هَاؤُمْ" فَقُلْتُ لَهُ: وَيْحَكَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ، فَإِنَّكَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ نُهِيتَ عَنْ هَذَا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لاَ أَغْضُضُ، قَالَ الأَعْرَابِيُّ: الْمَرْءُ يُحِبُّ الْقَومَ وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" فَمَا زَالَ يُحَدِّثُنَا، حَتَّى ذَكَرَ بَابًا مِنَ الْمَغْرِبِ مَسِيْرَةُ عَرْضِهِ أَوْ يَسِيْرُ الرَّاكِبُ فِي عَرْضِهِ أَرْبَعِيْنَ أَوْ سَبْعِيْنَ عَامًا.

قَالَ سُفْيَانُ: أَحَدُ الرُّوَاةِ، قِبلَ الشَّامِ خَلَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ مَفْتُوحًا لِلتَّوبَةِ، لاَ يُغْلَقُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”(ރާޟީ اللّهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ޞަޙާބީ ބާކަރު ކަމުގައިވާ) ޒިއްރު ބިން ހުބައިޝް ވިދާޅުވިއެވެ. ރާޟީ اللّهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ސަފްވާން ބިން ޢައްސާލްގެ އަރިހަށް ޚުފްފަ އަޅާލެވެ. (އައިސް) މަސްހުކުރުމުގެ މައްސަލަ (އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަސްނަފާއިޔަތުގެ) ސުވާލު ދެންނެވުމަށްޓަކައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޒިއްރުއެވެ! ތިބާ ތިއަ ފައިމަތީ، ކޮން ބޭނުމަކަށްތޯއެވެ؟ ދެން، ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. ހަމައެކަނި ޢިލްމު އުނގެނުމުގެ ބޭނުމުގައެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޢިލްމުއުނގެނުމަށް ނުކުމެއައިމީހާ، މަލާއިކަތުން ތިބާވެފައިވާ (ހެއްދުވާ ކަލޭގެފާނުގެ) އެބައިމީހާ ކުރާ ކަންތަކަށް ރުހުމުގެ ގޮތުން އެ ބާކަރުގެ ފިޔަތައް ތިރިކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ދީނުގެ ޢިލްމު އުނގެނުމަށް ހިނގާ، އެ ދެއް އެއްސަވާފަދަ ހަމަ ދިޔުމަކަށް ކުރާ ކަނޑައެޅިފައި، އާފިޔަތަ ދޭށެވެ ވާދޭކަތްތެރިން މަލާއިކަތުން ފިޔަތަށް ވަޑައިގަތީމެވެ.)

(ޒިއްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. (ކުރިން ހަމައެކަން ހަމަ ކުރަނީ ކުށް ބޮޑު ވަރެއް) ހިނދަކު ކުޑަކުޑަ ފެށޭ، ކުރިމަގުގައި ހުށަހެޅުން (ސަފަރުނަގާފައި) ތިމަންނާގެ ހިތުގައި ސުވާލު އުފެދުނެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަކީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުގެ ތެރޭން، ވަގުތު ހުރިހާ ރަސޫލުން، ރަސޫލާ ފެށިގެން ސިފަ ފުޅުގައި، ސަޚާބަކޭ ނަމާދު ކަމުގައި ފިލަވަރާއިފަތުން ކަލޭގެފާނަށް ހަމަވާމެ ކަމާއިބެހޭ ހުކުމްތަކުގެ ސުވާލުތަކެއް ދަންނަވަން އަރިހަށް އައިމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. (އަޅުގަނޑު ކަލޭ ހަމަ ގަޔަށް އައީއެވެ.)

އެއްގަމުގެން (އަސްޙާބުން) ކުރު މިހާރު ދެތަނުން ހިނދު (ކުރިން ހަމައެކަން ހުރި

ނަމަ) ޖުނުބުވެރިވެގެން (ނުވަތަ އަންހެނުންނަމަ، ހައިޟު ނިފާސްވެރިވެގެން) ފެނުވީ،
ބޮޑުކަމު ނުވަތަ ކުޑަކަމު ފަސާދަޖެހުން ކުރުމަށްފަހު ވެސް، ހިން ބާއި ހިން ދުވަހު ހުރުމު
ނުބާޔުމަން (އުބަޔި: އެ މުއްދަތުގައި ވުޟޫކުރާއިރު ދެފައި ދޮވުމުގެ ބަދަލުގައި ޚުއްފުގައި
ފެން ފުރުމަން) އަލުގަނޑުގެންނަން އިޖާޒަތު އެކަށީގެން އަމުރުކުރައްވައެވެ.

(ޖިއްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހިމަނުން ގެންނުވިއެވެ. މިހަކު އަންކަކު ދެކަ ކޮތުވުމާ
ދުވަސްދުވަހުން އިތުރު އެކަށީގެން އެއްވެސް ބަސްފުޅެއް ބަރީޔާކުރައްވިކަން ކަށީގެނަން
އުނިވަޔަމިގެންވާނެއެވެ؟ އެ ކަށީގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. (އެއް ފަހަރަކު)
ހިމަންގެން، މާނިނުބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހުގައި ދަމުނުއްގައި ވިހުމެވެ. ފަހެ، އަލުގަނޑުގެން
އެކަށީގެންގެ އަރިހުގައި ހިއްބަތި، ބަދަލުންގެ ދިހަކު (އަޑިސް) ވަރަށް ގަދައަޑުން، އާ
މުނައްމަދު އެވެ ކިބައި، އެކަށީގެންގެ ތަންނަވާން ފެނިއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ އަގު އެއްފުތަ
(ގަދަ) އަޑުފުޅުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޖަވާބުދެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަންކަށީގެން
މުހުންނުވިއެވެ. (ސަލާމާން) ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަނުނާ އެ މީހާއަން ބޭނުމެވެ. ހިތަދި ކާ
އަދުބަކުޖެ ކަމުއްހުއްޕެވެ؟ ނިކަން ކަށީގެ އަޑު މަޖްލިސްބަޔާނެވެ! ކާހާ ހިތަ ހުރި اللّٰهُގެ
ނަބިއްޔާގެ ކައިރުފުރުމިގައެވެ. އެއީ (އުބަޔި: އިތުރު އެކަށީގެންގެ އަރިހުގައި އަޑުގަދަކޮށް
ވާހަކަދެއްކުމަކީ) ކަށިއަން (އަދި އޭނާ މުހުންނަވެސް) ނަހި ކުރެއްވިގެންވާ ކަމެކެވެ.
އާނާބެންޖެވެ. اللّٰهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. އަހަރެންގެ އަޑު މަޖްލިސް ކުރައްވަމެވެ. ދީން، އެ
ބަދަލުންގެ މީހާ، މާނިނުބިއްޔާ ﷺއަށް ދެންނެވިއެވެ. މުހުން، ހަމުދުގެ ރުޅިވެރި މާތް
މުހުންދެކޭ (އުބައިމުހުން ދެނިވާގައިވާ ޖަވާބެއް ހިތްޖެހުނުގައި ފަހު) ހިތްވިއެވެ.
އެ މުހުން ކަންފަތާ ފަދަ ހަދު ބަރުދަސްއާ (ހިމާއަން) ކަރުވިފަތި ނުވާނަމަ، ހިމާމުން ހިތްވި
މުހުންނާއެކުގައި (ޖަހާދަމް ދުވަހުން) ވާނުވިއެވެ؟ (ޖަވާބުގައި) މާނިނުބިއްޔާ ﷺ
ބަރީޔާކުރައްވިއެވެ. {އެ މީހާ ހިތިވި ބަހަނާއެއް، ޖަހާދަމު ދުވަހުން އެ މީހާ ވާނުންޖެވެ.}
ފަހެ، އެއަރުފަހު، އެބައްއެބަހެއް ކަނބަލުންކާއް އަހުރުމެންނަން އެކަށީގެން ބަޔާންކޮށް
ދެއްވުމުން ގެންދިޔައެވެ. (އެކަނބަލުންކަނުގެ ތެރޭގައި) ހުރެނުގެ ފަހަރެއްގައިވާ ދެޚަބަރުގެ
ވާހަކަ ވެއެވެ. އެއީ، އެ ދެޚަބަރުގެ ފުރަތަމަނުގައި، ނުވަތަ ސަވާރުވެގެންވާ މިހާ ހާނާގެ
ސަވާރުގައި އެ ދެޚަބަރުގެ އެއް ފަހަރުން އަނެއް ފަހަރަން ދިޔުމަން، ސާމިސް އަހަރު ނުވަތަ
ހަތްދިހަ އަހަރު (ހާދަވާފަދަ) ފުރަތަ ދެޚަބަރުގެވާހަކަ ވިދާޅުވި ދެއްވިއެވެ.

މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިވަޑައްވާ އެއް ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ ސުވަރުގޭން (އިބްނު ބުހައިސާ) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދަރަޖައިގެ، ސަތޭކަ ދަރަޖަ ވިޔަފާރިގައިވާ ދަރަޖައެކެވެ. އެއީ މާތް اللَّهُ، އުޑުމަތީގައި، ބިން ގެއްލުވި ދުވަހު ހަށްދަލައިގަތުމާއި، އަޅުވަތަކުންގެ ތަޅުމަށް ޤަތަލުކުރެއްވުމަށްފަހު ޢާދުއަސްލަމް ހެޔޮލާމާއި ދަރަޖައެކެވެ. އެ ދަރަޖައާ ވި ޙަޤީޤަތް ނުވާނަ އަދާލަތުން އިޚްލާޞްގެ ކަނޑަކި، އެ ދަރަޖާ ބަހުރުގެ ނުކުރެވޭ ދަރަޖައެވެ.“

20– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ، سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ نَفْسًا، فَسَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الأَرْضِ، فَدُلَّ عَلَى رَاهِبٍ، فَأَتَاهُ ، فَقَالَ: إِنَّهُ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ نَفْسًا، فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ: لاَ، فَقَتَلَهُ فَكَمَّلَ بِهِ مِائَةً، ثُمَّ سَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الأَرْضِ، فَدُلَّ عَلَى رَجُلٍ عَالِمٍ، فَقَالَ: إِنَّهُ قَتَلَ مِائَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، وَمَنْ يَحُوْلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ؟ انْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا، فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُونَ اللَّهَ تَعَالَى فَاعْبُدِ اللَّهَ مَعَهُمْ، وَلاَ تَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوءٍ.

فَانْطَلَقَ حَتَّى إِذَا نَصَفَ الطَّرِيقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ، فَاخْتَصَمَتْ فِيْهِ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ، وَمَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ، فَقَالَتْ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ: جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلاً بِقَلْبِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَقَالَتْ مَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ: إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ، فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِي صُورَةِ آدَمِيٍّ، فَجَعَلُوهُ بَيْنَهُمْ أَي حَكَمًا،فَقَالَ: قِيْسُوا مَا بَيْنَ الأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ، فَقَاسُوا ، فَوَجَدُوهُ أَدْنَى إِلَى الأَرْضِ الَّتِي أَرَادَ، فَقَبَضَتْهُ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީ، ސަޢުދު ބިން މާލިކު ބިން ސިނާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ އުންމަތްތަކުގެ ތެރޭގައިން އުންމަތެއްގެ މީހަކު، ނުވަދިހަ ނުވަ މީހުން މަރައިފިއެވެ. (އެއަށްފަހު) ބިންމަތީގައި ހުރި އެންމެ ބޮޑު ޢާލިމަކީ ކާކުކަން އޭނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް ރާހިބަކު ދައްކައިދެވުނެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އެ ރާހިބުގެ ގާތަށް އައެވެ. އަދި ބުނެފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިމީހާ މި ވަނީ، ނުވަދިހަ ނުވަ މީހުން ޤަތުލުކޮށްފައެވެ. ފަހެ، މިމީހާއަށް ތައުބާވުމަށް ގޮތެއްވޭތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ރާހިބު ބުނެފިއެވެ. ކަލޭއަކަށް ތައުބާއެއް ނުވެވޭނެއެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު، އެ ރާހިބުކަލޭގެ ޤަތުލުކޮށްލައި، އޭނާގެ ޢަދަދު ސަތޭކަ

އިލްމުވެރިޔަކު އެންމެބޮޑު ހުރި ބިންމަތީގައި މި އެއަށްފަހު، ދެން ހަމަކޮށްފިއެވެ. މީހުން
އެހެންދުވަހު ދިނުމަށް އެދުނެވެ. ދެން، އޭނާއަށް އިލްމުވެރިޔަކު ބަލައިދިނެވެ. ދެން، އޭނާ،
އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައެވެ. އަޅުގަނޑު މަރައިފިން، ސަތޭކަ މީހުން
ހަމަކޮށްފިއެވެ. (ވީމާ) އަޅުގަނޑަށް ތައުބާވުމުގެ މަގެއް ހުރިތޯއެވެ؟ އެ އިލްމުވެރިޔާ ވިދާޅުވިއެވެ.
އާނއެކެވެ. ތައުބާވުމާ އެ މީހާ ދެމެދުގައި ހުރަސްއަޅާނީ ކާކުހެއްތޯއެވެ؟ މިވެނި އެވެނި
ބިމަކަށް ދާށެވެ! އެހެނީ، އެ ބިމުގައި ﷲ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއަށް އަޅުކަންކުރާ މީހުން
ތިބިއެވެ. ދެން، މިފަދައިން، އެބައިމީހުންނާއެކު ﷲއަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި ދެމިހުންނާށެވެ!
އަދި މިބާގެ ވަޠަނަށް ނުދާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ނުބައިކަންހުރި ބިމެކެވެ.
ދެން، އޭނާ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބިމަށް ދިޔުމަށް ގޮސްދަނިކޮށް، ދަތުރު
ދެމެދުގައި އޭނާގެ މަރު އައެވެ. ދެން، ރަޙްމަތުގެ މަލާއިކަތުންނާއި ޢަޒާބުގެ މަލާއިކަތުން
ވިވާދުކުރިއެވެ. ދެން، އެ ހިސާބަށް އިންސާނެއްގެ ސޫރަތުގައި މަލާއިކަތަކު
ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލުން އޭނާއަށް، އެ ބޭކަލުންގެ ދެމެދުގައި ޙުކުމްކުރާ
ފަރާތަކަށް ހަދައިފިއެވެ. ނިންމަވާލެއްވީ ޤަބޫލުކުރެވޭ ގޮތަކަށް ބަލައިގަންނަވާށެވެ. ދެން، އެ
ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މިދެބޭކަލުން އެ ދެ ބިމުގެ ދުރުމިނުގައި މިންކުރައްވާށެވެ! އެ
ދެ ބިންތަކުން، އޭނާ ކައިރި، ކޮން ބިމަކާތޯ ބައްލަވައިގެން، އެގޮތަކަށް ނިންމަވާނީއެވެ.
ދެން، އެ ބޭކަލުން، އެ ދެ ބިމުގެ ދުރުމިން ބައްލަވައިފިއެވެ. އެ ހިނދު އޭނާ
ކައިރި، އެ ބިމަކަށް ދިޔުމަށް ގަސްދުކޮށްގެން ނުކުތް ބިމަކާ އެންމެގާތެވެ. އެ ހިނދު
ރަޙްމަތުގެ މަލާއިކަތުން އޭނާ ގެންދަވައިފިއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيْحِ: "فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ ، فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”{އޭނާ، ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ
އަވަށާ ކައިރި އެއްވަރު ކައިވަޅެއްގެ މިންވަރެވެ. ދެން، އޭނާއާ، އެ އަވަށުގެ މީހުންކަމުގައި
ލެއްވުނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيْحِ: " فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى هَذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي، وَإِلَى هَذِهِ أَن تَقَرَّبِي، وَقَالَ: قِيسُوا مَا بَيْنَهُمَا، فَوَجَدُوهُ إِلَى هَذِهِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ".

އަދި (އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "{ފަހެ، (ނުބައި މީހުންއުޅުން) ބިން (އަށާއި) ދުރުވުމަށް، މާތް اللّٰهُ، އެ ބިމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހެޔޮލަފާ މީހުން އުޅުން ބިން (އަށާއި) ކައިރިވުމަށް، މާތް اللّٰهُ، އެ ބިމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދިމާލަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަދެބިމުން، އެ ދެ ބިމުގެ ދުރުމިނުގައި މިންއަޅުއްވައި ބެއްލެވުމަށް! ފަހެ، އޭނާ، ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ އަވަށްޓެރި، އެންމެ ކައިރިވެއްޖެ މިންވަރުކުރެވުނުއިރު ފެނުނެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ފާފަފުއްސެވުނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَنَأَى بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "{ފަހެ، އޭނާ ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ އަވަށާ ކައިރިއަށް ދިޔައީ، ބަނޑުދަށުގައި ފުރޭވަމުންނެވެ.} (އެބަހީ: މަރުގެ ސަކަރާތުގެ ތެރޭގައި، ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ އަވަށާ ވީވަރަކަށް ބަނޑުދަށުގައި ފުރޭވަމުން ދިޔުމަށް، މާތް اللّٰهُ، އޭނާއަށް ތައުފީޤުދެއްވިއެވެ.)"

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘް، ކިޔަންވާ ބޭނުން ފާފަވެރިޔަކަށް ވެސް ތައުބާގެ ދޮރު ހުޅުވިފައިވާކަން ކަށަވަރުކޮށްދޭ ޙަދީޘެކެވެ. ހަމަ އެފަދައިން، މި ޙަދީޘް، އިޚްލާޞްތެރިން މަސްއޫލިއްޔަތުގެ ބޮޑުކަން ހަމަވެފައިވާ ޙަދީޘެއްވެއެވެ. މިހާރު ކަލޭގާ ސުވާލުކުރެވުނުކަމަ، އާދެ އަވަސް ތައުބާވުމަށް ހިތްވަރުދޭ ޙަދީޘެއް ކަމުގައިވެސް، އެފަދަ ތައުބާވުމަކީ، މާތް اللّٰهُގެ ރަޙްމަތްފުޅު ބިރުގަންނަ ހަމަހަމަ ކަމެއް ނުވާނެ ދަރަޖަ ކަމުގައިވެސް، ކަޅުކިބައި ނުޖެހޭނެ ކަމަށް ކިޔާދޭ މިނިވަން ހާލަތުގައި ކުރެވޭކަމަ މި ޙަދީޘް ސާބިތުކޮށްދެއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން، ތައުބާކުރުމުގެ ދައުރުގައި ވެސް ނުކުތާކުރެވޭގޮތް ކުރެއްވުމަށް މި ޙަދީޘް އިޝާރާތްކުރެއެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން، ދީނުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުތަކުގެ ހަމަހަމަކަމަށް މީހުން ބޭނުންވާ ކަމެއްކަން މި ޙަދީޘް ފާހަގަކުރެއެވެ. އަދި މީހުން އެކަމެއްކަމުގެ ވެސް މި ޙަދީޘް ސާބިތުކޮށްދެއެވެ.

ބައެއް އިލްމުވެރިން ޝަރަޙަކޮށްފައިވާ، ބާރުލުތު ސަލާމަތްއިރުން ދުސްތޫރުގެ ޝަރަޙަމާއިން (52/1) ނަގައިފައި، "މުޝަރަޙަމު")

21- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ ﷺ، مِنْ بَنِيهِ حِيْنَ عَمِيَ، قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ بِحَدِيثِهِ حِيْنَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ.

قَالَ كَعْبٌ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلاَّ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَلَمْ يُعَاتَبْ أَحَدٌ تَخَلَّفَ عَنْهُ، إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ، يُرِيُدونَ عِيْرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَهُم وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيْعَادٍ. وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِيْنَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الإِسْلاَمِ، وَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا.

وَكَانَ مِن خَبَرِي حِيْنَ تَخَلَّفْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلاَ أَيْسَرَ مِنِّي حِيْنَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَاللَّهِ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَلَمْ يَكُن رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيْدُ غَزْوَةً إِلاَّ وَرَّى بِغَيْرِهَا حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ، فَغَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَرٍّ شَدِيْدٍ، وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيْدًا وَمَفَازًا. وَاسْتَقْبَلَ عَدَدًا كَثِيْرًا، فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِيْنَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ. فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيْدُ، وَالْمُسْلِمُون مَعَ رَسُولِ اللَّهِ كَثِيْرٌ، وَلاَ يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ "يُرِيدُ بِذَلِكَ الدِّيوَانَ".

قَالَ كَعْبٌ: فَقَلَّ رَجُلٌ يُرِيْدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلاَّ ظَنَّ أَنَّ ذَلِكَ سَيَخْفَى بِهِ مَالَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيٌ مِنَ اللَّهِ، وَغَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِيْنَ طَابَتْ الثِّمَارُ وَالظِّلاَلُ، فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعَرُ، فَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُ، فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، وَأَقُولُ فِي نَفْسِي: أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ، فَلَمْ يَزَلْ يَتَمَادَى بِي حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ، فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جِهَازِي شَيْئًا، ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَلَمْ يَزَلْ يَتَمَادَى بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ، فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأُدْرِكَهُمْ، فَيَالَيْتَنِي فَعَلْتُ، ثُمَّ لَمْ يُقَدَّرْ ذَلِكَ لِي.

فَطَفِقْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَحْزُنُنِي أَنِّي لاَ أَرَى لِي أُسْوَةً، إِلاَّ رَجُلاً مَغْمُوصًا عَلَيْهِ فِي النِّفَاقِ، أَوْ رَجُلاً مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الضُّعَفَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ، فَقَالَ: وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ: "مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ؟" فَقَالَ رَجُلٌ مِن بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ، وَالنَّظَرُ فِي عِطْفَيْهِ.

فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ ﷺ: بِئْسَ مَا قُلْتَ، وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلاَّ خَيْرًا، فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَبَيْنَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلاً مُبْيِضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ". فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الأَنْصَارِيُّ، وَهُوَ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حِيْنَ لَمَزَهُ الْمُنَافِقُونَ،

قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلاً مِنْ تَبُوكَ حَضَرَنِي بَثِّي، فَطَفِقْتُ أَتَذَكَّرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمَ أَخْرُجُ مِن سَخَطِهِ غَدًا وَأَسْتَعِيْنُ عَلَى ذَلِكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي، فَلَمَّا قِيلَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَمْ أَنْجُ مِنْهُ بِشَيءٍ أَبَدًا، فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ.

وَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَادِمًا، وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ، فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَحْلِفُونَ لَهُ، وَكَانُوا بِضْعًا وَثَمَانِيْنَ رَجُلاً، فَقَبِلَ مِنْهُمْ عَلاَنِيَتَهُمْ، وَبَايَعَهُمْ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى جِئْتُ، فَلَمَّا سَلَمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ: تَعَالَ، فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: مَا خَلَّفَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ قَدِ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ؟

قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَنِّي سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ، لَقَدْ أُعْطِيْتُ جَدَلاً، وَلَكِنَّنِي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِن حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشَكَنَّ اللَّهُ يُسْخِطُكَ عَلَيَّ، وَإِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيْثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيْهِ، إِنِّي لأَرْجُو فِيهِ عُقْبَى اللَّهِ عَزَّ وَجلَّ، وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي مِن عُذْرٍ، وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلاَ أَيْسَرَ مِنِّي حِيْنَ تَخَلَّفْتُ عَنكَ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِيكَ".

وَسَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ فَاتَّبَعُونِي، فَقَالُوا لِي: وَاللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا، لَقَدْ عَجَزْتَ فِي أَن لاَ تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَا اعْتَذَرَ إِلَيهِ الْمُخَلَّفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَنْبَكَ اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَكَ. قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا يُؤَنِّبُونَنِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأُكَذِّبَ نَفْسِي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِي مِنْ أَحدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ لَقِيَهُ مَعَكَ رَجُلاَنِ، قَالاَ مِثْلَ مَا قُلْتَ، وَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيْلَ لَكَ، قَالَ قُلْتُ: مَن هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْعَمْرِيُّ ، وَهِلاَلُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ؟ قَالَ: فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا، فِيهِمَا أُسْوَةٌ. قَالَ: فَمَضَيْتُ حِيْنَ ذَكَرُوهُمَا لِي.

وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كَلاَمِنَا أَيُّهَا الثَّلاَثَةُ مِن بَيْنِ مَن تَخَلَّفَ عَنْهُ، قَالَ: فَاجْتَنَبَنَا النَّاسُ أَوْ قَالَ: تَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرَتْ لِي فِي نَفْسِي الأَرْضُ، فَمَا هِيَ بِالأَرْضِ الَّتِي أَعْرِفُ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِيْنَ لَيْلَةً. فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكَانَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا يَبْكِيَانِ، وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ، فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلاَةَ مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ، وَأَطُوفُ فِي الأَسْوَاقِ وَلاَ يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ، وَآتِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأُسَلِّمُ عَلَيْهِ، وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي: هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيهِ بِرَدِّ السَّلامِ أَمْ لاَ؟ ثُمَّ أُصَلِّي قَرِيبًا مِنْهُ، وأُسَارِقُهُ النَّظَرَ، فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلاَتِي نَظَرَ إِلَيَّ، وَإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي، حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَيَّ مِن جَفْوَةِ الْمُسْلِمِيْنَ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ،

وَهُوَا ابْنُ عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلاَمَ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُنِي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ؟ فَسَكَتَ، فَعُدْتُ فَنَاشَدْتُهُ فَسَكَتَ، فَعُدْتُ فَنَاشَدْتُهُ فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَفَاضَتْ عَيْنَايَ، وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ.

فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي فِي سُوقِ الْمَدِينَةِ إِذَا نَبَطِيٌّ مِنْ نَبَطِ أَهْلِ الشَّامِ مِمَّنْ قَدِمَ بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ يَقُولُ: مَنْ يَدُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ؟ فَطَفِقَ النَّاسُ يُشِيْرُونَ لَهُ إِلَيَّ حَتَّى جَاءَنِي، فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانَ، وَكُنْتُ كَاتِبًا. فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ، وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلاَ مَضْيَعَةٍ، فَالْحَقْ بِنَا نُوَاسِكَ، فَقُلْتُ حِيْنَ قَرَأْتُهَا: وَهَذِهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلاءِ، فَتَيَمَّمْتُ بِهَا التَّنُّورَ فَسَجَرْتُهَا.

حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِيْنَ وَاسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِينِي، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ، فَقُلْتُ: أُطَلِّقُهَا، أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لاَ بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلاَ تَقْرَبَنَّهَا، وَأَرْسَلَ إِلَى صَاحِبَيَّ بِمِثْلِ ذَلِكَ. فَقُلْتُ لامْرَأَتِي: الْحِقِي بِأَهْلِكِ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الأَمْرِ، فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ لَهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ هِلاَلَ بْنَ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ، فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ؟ قَالَ: لاَ، وَلَكِنْ لاَ يَقْرَبَنَّكِ. فَقَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ مِنْ حَرَكَةٍ إِلَى شَيْءٍ، وَوَاللَّهِ مَا زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا.

فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي: لَوِ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي امْرَأَتِكَ، فَقَدْ أَذِنَ لامْرَأَةِ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ؟ فَقُلْتُ: لاَ أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَمَا يُدْرِيْنِي مَاذَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا، وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ، فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ، فَكَمُلَ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِيْنَ نُهِيَ عَنْ كَلاَمِنَا. ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلاَةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِيْنَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى مِنَّا، قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَيَّ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ، سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ، يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ.

فَخَرَرْتُ سَاجِدًا، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ فَآذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلاَةَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا، فَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ، وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا، وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قِبَلِي، وَأَوْفَى عَلَى الْجَبَلِ، وَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ، فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي، نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ بِبِشَارَتِهِ، وَاللَّهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا وَانْطَلَقْتُ أَتَأَمَّمُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا، يُهَنِّئُونَنِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لِي: لِتَهْنِكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ، حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ حَوْلَهُ

النَّاسُ، فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ ﷺ، يُهَرْوِلُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَّأَنِي، وَاللَّهِ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ، فَكَانَ كَعْبٌ لاَ يَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ.

قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ، "أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُذْ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ"، فَقُلْتُ: أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: "لاَ بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ "، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ، اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ، وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ مِنْهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِن مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ "، فَقُلْتُ: إِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ. وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِنَّمَا أَنْجَانِي بِالصِّدْقِ، وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي، أَن لاَ أُحَدِّثَ إِلاَّ صِدْقًا مَا بَقِيتُ، فَوَا للَّهِ مَا عَلِمْتُ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ أَبْلاَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي صِدْقِ الْحَدِيْثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلاَنِي اللَّهُ تَعَالَى، وَاللَّهِ مَا تَعَمَّدْتُ كِذْبَةً مُنْذُ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَإِنِّي لأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ تَعَالَى فِيمَا بَقِيَ.

قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِى سَاعَةِ ٱلْعُسْرَةِ ﴾ حَتَّى بَلَغَ: ﴿ إِنَّهُۥ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ﴾ حَتَّى بَلَغَ: ﴿ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴾ (التوبة: ١١٧ – ١١٩)

قَالَ كَعْبٌ: وَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللَّهُ لِلإِسْلاَمِ، أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَن لاَّ أَكُونَ كَذَبْتُهُ، فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِلَّذِيْنَ كَذَبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرَّ مَا قَالَ لأَحَدٍ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمْ إِذَا ٱنقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُواْ عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُواْ عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْاْ عَنْهُمْ ۖ فَإِن تَرْضَوْاْ عَنْهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴾ (التوبة: ٩٥ – ٩٦)

قَالَ كَعْبٌ: كُنَّا خُلِّفْنَا أَيُّهَا الثَّلاثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولَئِكَ الَّذِيْنَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِيْنَ حَلَفُوا لَهُ، فَبَايَعَهُمْ، وَاسْتَغْفَرَلَهُمْ، وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّى قَضَى اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ بِذَلِكَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ ﴾ وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ مِمَّا خُلِّفْنَا تَخَلُّفَنَا عَنِ الْغَزْوِ، وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيْفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހްސަތުލިބިއްޖެ ކަމުގެ ބުން މާލިކުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ، ކައުބުގެފާނުގެ ދޮރޮޔުގެ އަނދިރީގެ ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިދަރިކަލުންކަލު، ބައްޕާ ތަންތަނަށް ގެންދޭސްފުރުވައި، މަގުދައްކަވައިދެއްވި އެހީތެރިއާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހުގައި ތަބޫކުހަނގުރާމައަށް ނުކުންނެވުމަށް، ތިމަންގެ ބައްޕާ، ފަސްޖެހިލެއްވުމުން ކަންވީގޮތް، ބައްޕާ ވިދާޅުވެދެއްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއައްސަވައިފައި ވެއެވެ.

(ނޯޓް: މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތަބޫކުހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ، ހިޖުރައިން 9 ވަނައަހަރުގެ ރަޖަބުމަހުގެ ތެރޭގައެވެ. "މުތަރުޖިމު")

(ތިމަންގެ ބައްޕާ) ކައުބުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތަބޫކުހަނގުރާމަ ނޫނީއާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ހަނގުރާމައަކާ ނުކުމެވަޑައިގެންނެވި އެއްވެސް ހަނގުރާމައެއްގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ނުކުތުމަކު ތިމަންނާ ފަސްޖެހިފައެއް ނުވާހުއްޓެވެ. އެކަމަކު ބަދުރު ހަނގުރާމައަށް ތިމަންނާއެއް ނުނިކުންނަމެވެ. އެ ހަނގުރާމައަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ނުނިކުންނަ އެއްވެސް މީހަކަށް ކާފާގެ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވެފައެއް ނުވެއެވެ. އެ ފަހަރު ރަސޫލު اللهِ ﷺ އާއި، މުސްލިމުން ނުކުމެވަޑައިގަތީ، (ހަނގުރާމަކުރައްވާށެވެ ގަސްދެއްގައެއް ނޫނެވެ.) ޤުރައިޝުންގެ ވިޔަފާރި ގާފިލާ ބައްދަލުކުރައްވާށެވެ ބޭނުންފުޅުގައެވެ. އެގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިކަން، މާތް اللهُ އިއްތިފާގުކުރައްވައިފާ ޢަދުވުގެ މީހުން މުސްލިމުންނާ އެބައިމީހުންގެ ޝައްތުރުންނާ ކުރިމަތިލުއްވައިދިނެވެ. އަދި ތިމަންނާއީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހުގައި އަޤަބާގެ ރޭގައި، (ނޯޓް: އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމުން، އެކަލޭގެފާނަށް ނަސްރުދެއްވުމާ، ފާޅުކުރެއްވުމުގެ މައްޗަށް އަންސާރުންނާ ދެމެދު ވާހަކަ ބައިޢަތު ހިއްޖުގެ ވަގުތު) މީމަންޖެހުން އިސްލާމްދީނަށް ނަސްރުދީނުމަށް އެއްބަސްވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޙާޟިރުވެ ހުރި މީހަކީމެވެ. މި ޙާދިސާއަށްފަހު، (ނޯޓް: އަޤަބާގެ ޙާދިސާއަށްފަހު) މިސްކީނުކަމުގެ ދުވަހު ބަދުރުހަނގުރާމަ މަޝްހޫރުވީ ވިއަމަށް، މިކަމުގައި (ނޯޓް: އަޤަބާގެ ބައިޢަތު ހިއްޖުމުގައި) ހާޒިރުނުވުން ބައިވެރިވެ ވެއެވެ، ބަދުރުހަނގުރާމާގައި ބައިވެރި ނުވެސްނުކާމުދު މިމަންނާ ދަރަޖައެއްކަމުއެވެ. (ނޯޓް: ބަދުރުހަނގުރާމަ ހަނގައިވަނީ، ހިޖުރައިން ދެވަނަ އަހަރު

ކަމަށްވެފައި، އޭރު މުސްލިމުންގެ ޙާލަތު ޙުދައިބިއްޔާގެ ބައިޢަތުއްރިޟްވާ ދުވަސްވަރަށްވުރެ
ރަނގަޅުވެފައިވާތީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ނަޞޭޙަތުގައި ޙުދައިބިއްޔާގައި، އެ ބޭއްވުން ބައްދަލުކުރެއްވުމުގައި
އިސްލާމްދީނަށް ނަޞްރުދެއްވައި، ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، މުސްލިމުން ހިމާޔަތް ކުރެއްވުމަށް
ވުމުން އެއްބަސްވުމަކީ، ލުއި ކަމެއްކަމުގައި ދެކެނުވަޑައިގަތީ، އެހެން ވިދާޅުވެފައި ވަނީއެވެ.)

ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާއަށް ތެދުކަށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުމުން
ފަސްޖެހުމުން ޖޯޝުގެ ވާހަކަ ދަންނަވައެވެ! ތިމަންނާމެން އެ ހަނގުރާމާގައި ބައިވެރިވުމުން
ހުރުމަށް ކަމުގައި ވިއަސް، (ރަސޫލުﷲ ﷺ) އެ ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގެން
ދުވަސްވަރަށްވުރެ، ތިމަންނާގެ އަމިއްލަ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތައް ވަކިން ރަނގަޅުކުރެވޭ އެހެން
ދުވަސްވަރެއް ތިމަންނަ ދޫކޮށްލެއްވުން ނުވެއެވެ. ﷲ ގަސްތު ފަސްކުރެއްވިއެވެ. އޭގެ ކުރީގެ އެއްވެސް
ޒަމާނަކު، ތިމަންނާގެ އަމިއްލަ ސަލާމަތުގައި ތި ސަވާރީއެއް ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، އެ
ހަނގުރާމައިގެ ދުވަސްވަރު އެ ތިމަންނަވަސް ސަވާރީއަކާ ހިފޭ ވަގުތެވެ. އެ ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވޭ
ހަނގުރާމަކަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވީ ހިނދު، ރަސޫލުﷲ ﷺ، އެ ކަން ސިއްރު
ކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ވަޑައިގަންނަވާން ގަސްދުކުރެއްވި ވަކި ދިމާއެއް މުސްލިމުންނަކަށް
ބާއްވާ މިސްރާކަކަށްނުކޮށް ހާމަކޮށްނުދެއްވައެވެ.) މި ހަނގުރާމައަށް އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެން
ދުވަސްވަރަކީ، ނުވާހިކަ ހޫނުގަދަ ދުވަސްވަރެކެވެ. ވަޑައިގަންނަވާން ގަސްދުކުރެއްވީ،
އެހާމެ ދުރުދަތުރެވެ. އެއީ ހަމަ ސަރަހައްދުގެ ބިމަކަށެވެ، ފުރިހަމަ ބޮޑު ގަދަވަންތަ ކަނޑައެޅިގެން ދުށުގެ،
އަނބިދަރީ ދަތުރެކެވެ. މި ހަނގުރާމާގައި ބައިވެރިވުމަށް މުސްލިމުންގެ ގިނަ ބަޔަކު
ގަސްދުކުރައްވައިފި. އެހެންކަމާއެކު، އެބައިމީހުން މިކަމަށް ތައްޔާރުވުމަށްޓަކައި، އެއްވެސް
ފުރުޞަތުވެސް، ވަކިކަހަލަ ތައްޔާރީއެއްވެސް، އެބައިމީހުންނަށް މިކަމުގެ ހަބަރުދޭއްވިއެވެ.
ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިބި މުސްލިމުންގެ އަދަދު ވަރަށް ގިނައެވެ. ނަމަވެސް،
އެބައިމީހުންގެ ފިހިރަސް އަދަދެއް ބެލިފައެއް ނުވެވެއެވެ.

ކަޢުބު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲގެ ބަޔާންކުރުން ބާވައިލެއްވާ ވަހީއެއްގެ ޚަބަރާއިން
އެކަން އެންގެވުމުން ނޫނީ، އެކަން (އެބަހީ: އެ ތިމަނަށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެސަކުރިކަން)
ސިއްރުވެފައި އޮތުމަށްނުކަމަން ހިސާބުތައްކަމުގައިވެ، މި ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެ ހުރުމަން
ގަސްދުކުރި މީހަކު ވަރަށްމަދުވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މި ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ
ދުވަސްވަރަކީ، ގަސްގަހުގައި މޭވާތައް ފައްކާވެ، ބިންނަން ކައިރިވެފައިވާ، އަދި ގަސްގަހުގެ

ހިތާބުޖެހުވެފައިވާ ދުވަސްވަރަކަށެވެ. (އުހުދުހަނގުރާމާ) ތިމަންގެ ހިތް ވެސް އެ ކަންކަމަށް ވަނީ، އުނބިރިފުޅުއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވެ ވަޑައިގަތެވެ. އަދި މުސްލިމުން ވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތައްޔާރުވިއެވެ. ތިމަންނާ ވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ނުކުތުމަށް ގަސްދުކޮށް، އެކަމަށް ތައްޔާރުވުމަށް ހިނގައިފީމެވެ. އެކަމަކު ނުކުތުމުގެކުރިން ނިމިއެވެ. އުހުދުހަނގުރާމާ، ދަތުރަށް އެއްވެސްކަމެއް ތައްޔާރުނުކޮށް ހުރެވުނީއެވެ. ތިމަންގެ ހިތާހިތުން ބުނަމުން ގެންދިޔައީމެވެ. ތިމަންނާއަކީ، ކޮންމެ ވަގުތަކު ވެސް ނުކުމެވޭނެކަމަށް ތަނަވަސްކަމުގައިވާ މިހިރީމެވެ. މިހާ ކޮންމެ އިރަކުން ވެސް ނުކުމެވިދާނެކަމަށް ހިކަނދެން ހުރެވުނީއެވެ. އެގޮތުގައި ހުއްޓާ، މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ތައްޔާރީތައް ނިންމައިފިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެންމެފަހުން، ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ނިކުތީއެވެ. އޭރުވެސް ތިމަންނާއަށް އެއްވެސް ކަމެއް ތައްޔާރު ކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އޭގެފަހުން ވެސް ތިމަން، މި ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް ހިނގައިފީމެވެ. އެކަމަކު ވަގުތު ފާއިތުވެ ދިޔައިރު ވެސް އެއްކަމެއްވެސް ނުކުރެވުނެވެ. މުސްލިމުން އެމަގުގައި ކުރިއަށް ނުކުމެގެން ދިޔައީއެވެ. ދުރު އަހަރެން ހިތަށް، އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުންގޮސް، މުސްލިމުންނާ ބައްދަލުކޮށްލާނަމެވެ. އަހަރެންނަށް އެޅޭތަން ވެސް އެކަން ކުރެވުނުނަމަ، ކާކު ހަނގުރާމައިގެފަސްނުހުރިތޯ؟ އެކަމަކު އެކަން އެޅޭތަކަން ވެސް ނުކުރެވުނެވެ.

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިފަހުން، މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން ތިމަންނާއަށް ނުކުމެވޭ ހިނދު، ތިމަންނާއަށް ވަރަށް ބޮޑު ހިތްދަތިކަމާއި ދެރަވެރިކަމާއި އިހްސާސްވެއެވެ. އެއީ އެ މީހަކަށް އިހުމާލުވީ، ތަބާވާން ހުށަހެޅި ހަނގުރާ މީހަކު ތިމަންނާއަށް ނުފެނުނީއެވެ. މުނާފިޤުން ވެސް ފެންނަނީ، އެ މީހާދުރު، އެއީ މުނާފިޤުކަމުގައި ޝައްކުކުރެވޭ ފާޅުވާ މީހުންނެވެ. ނުވަތަ އެ މީހަކީ (ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސް ހުރުމަށް) اللهُ ޢުޛުރު ދޫކުރައްވާފައިވާ ބަލިކަށި، ނިކަމެތި މީހުންނެވެ. (ތިމަންނާއަށް އުނގެނިފައިވާގޮތުގައި) ތަބޫކަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރުވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ތިމަންނާ ޒިކުރުގައި އެއްވެސް ސުވާލެއް ނުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ތަބޫކަށް ވަޑައިގެންނެވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އަސްޙާބުންގެ މެދުގައި އިންނަވައި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަޢުބު ބިން މާލިކަށް ކިހިނެއްވީތޯ؟} ފަހެ، އެ ޤައުމުގެ ތިއްބެވި ބަނޫސަލިމާގެ،

ބަދުނަސީބުވާ ޔަހޫދީންގެ (ކާފިރުވެރިން) ބާކީވާނެ ދުނިޔޭގައެވެ. اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އާޚިރަތީ،
އާޚިރާގެ އަމިއްލަ ޖާގައި، އަށްނަތުއްނާގެން ބޮޑުވެ، ފަހުރުވެރިވެފައިވެއެވެ.

(ނޯޓް: އަލްބާނީގެ، އެ ހަދީޘްގެ "އަލްމުޢްޖަމު" އެވަނަތުން ފޮތުގައި، އެހެން ދުނިޔެ ބާކީވާނީ، މާތް اللهُ، އެ ހަދީޘްތަކަށް ރުއްސުންލެއްވި ރަޙްމަތު اللهِ ބާރު އުނަގެނިސް ކުރުގައި ޖިހާދުކުރައްވައިފައެވެ. ޙަދީޘްތަކަށް ވިދާޅުވާތީއެވެ، ކަލުބު ބާރު މާލިކަށް އެ ހަދީޘްތައް ބަޔާންކުރުމަށް އެގޮތަށް ވާހަކައެއް މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދުނިޔެ ބާކީވާއެގެ ނަސީހަތް އިސްލާމީގޮތުގައި ޝީރުކުފަސް، މި ތަނުގައި އެ ނަސީހަތް ގެންނަވައިފައި ނުވުމުން، އެ ހަދީޘްގެ ތަރުޖަމާކުރުމަށް އަރުތަފީރުކުރައްވާ ހުމަވެއެވެ. އަދި ތިމާއާ ދުނ ދިޔަ ގޮތުއްނާދައި، ތިމާއަށް ނިކަމެތި ބަޔަށްބޭނި މިނިކަން ފެސް، ހަމައެކަނި މާބޮޑު ކުރުމާއި، އާނާއަށް ދިރިބައެއް ނުބައިނުމާއި، އިސްލާމީ އަޅުގަނޑު އަށްގެ ފުރިހަމަ ގޮތްކަން ކަށަވަރު ކުރުމުގެ ބަރަކާތްކަން ދަރާކަށްވެފައިވާކަން އޮތުގެވެ. ފަހަރުން މި އަށްނަ ވާހަކައިން މި ކަން މާބޮޑަށް ނަތީޖާކުރާ ގޮތަށްމެ. އެއީ އުނގެނުމާ ބާކީވާ އެ ވިދާޅުވި ރަނގަޅަށް ނުންކަން، އެހެން އަބަދަށް ބާކީވާ ވިދާޅުވިކަމާއި، އެ ބާކީވާގެ ނަސީހަތް ކަރަބެގެ ފުން ބައިންކަރާތައިފައިވާތީއެވެ.

ބަލާއް އިބްނުމަޖުބިވާއްކާ "ދަރިދުލް ފުރިހުން" (106/1) އަދި ބަޔާނުލް ބުޚާރީގެ ޝަރަހަ، ފަތުޙުލްބާރީ (130/7) ނު ނަގައިފައި، "މުސްލިމް")

ފަހެ، އެ ވަގުތު، މާތް اللهُ، އެ ހަދީޘްތަކަށް ރުއްސުންލެއްވި، ދުނިޔާ ބާރު ޖަބަލުގައި، އެ ބާކީވާކަން ވިދާޅުވިއެވެ. ދިޔާ ދިރުމުންނިވި، ރަނގަޅު ވާހަކައެއް ނުނެވެ! اللهُ ގަސްދުކުރައްވައި ރަނގަނޑުވެވެ. ނަ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އާޚިރާގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ރަނގަޅުކަމެއް ފެނުނު، އެނދިޔަންނާއި ނުވެއެވެ. ފަހެ، (މި ބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވައި) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަރު އިންނަވައިފިއެވެ. އެކަހަލަ އެހެން އިންނެވިކަމުގެ، ހުރި ހުރިއްޔައިހުނުދު ބާކީވާ (ދުނިޔެ) ވަގުތުގައި ދެކިވަޑައިގަތެވެ. އެ ބާކީވާ ވަގުތުގައި، އަވަސްކުރެއް ބަރަކާތްތަކުން ދިޔައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަދިގެތެރެއިން ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. {އެއީ އަށް ހައިބަތާ ކަލުގައި ވާނެއެވެ!} (އެ ބާކީވާ ކައިރިއަށް ވަގުތުގައިމުން) އެއީ، (މާތް اللهُ، އެ ހަދީޘްތަކަށް ރުއްސުންލެއްވި) އަށް ހައިބަތާ އަލްއަސްބާބުކަން އެނގެނެވެ. އެ ހަދީޘްތަކަށް (اللهُ ގެ މަދުގައި) ކަރުދާސްއެއް ބަލަހައްޓާ

ކުރެއްވުމުން މުނާފިޤުން އެކަލޭގެފާނަށް ފުރައްސާރަކުރި ކަލޭގެފާނެވެ. ކަޢުބު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަނގުރާމައިން އަވަދިވެވަޑައިގެން، ތަބޫކުން އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވާ ހަބަރު ތިމަންނާއަށް ލިބުނުމުން، ތިމަންގެ ހިތާމައާއި ދޮގުވެރިކަން އިތުރުވެގެން ދިޔައެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ ދޮގެއްހަދައިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާނީ ކީކޭތޯ ވިސްނަންފެށީމެވެ. ތިމަންގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް ބުނީމެވެ. މާދަމާ އެކަލޭގެފާނުގެ ނުރުހިވަޑައިގަތުމުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ދަންނަވާނީ ކީކޭހެއްޔެވެ؟ އެކަމަށްޓަކައި، ތިމަން އަމިއްލައަށް ވެސް ވިސްނައި، އަދި ތިމަންގެ ގާތްތިމާގެ މީހުންނާ ވެސް މަޝްވަރާކުރީމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ (މަދީނާއަށް) ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންފިކަމުގެ ހަބަރު ލިބުމުން، ތިމަންގެ ހިތުން ބާޠިލު ޚިޔާލު ފިލައިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. ތެދުބަހުން ވާހަކަދައްކައިގެން މެނުވީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ސަލާމަތެއް ނުވާނެކަން ކަށަވަރުވެއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން، ތެދުބަހުން ނޫނީ އެއްބަހެއްވެސް ނުދަންނަވާނޭކަމަށް ޢަޒުމް ކަނޑައެޅީމެވެ.

އެންމެފަހުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޑައިގެންފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ދަތުރުފުޅަކުން އެނބުރި (މަދީނާއަށް) ވަޑައި ގެންނެވިހަމަ، އެންމެ ފުރަތަމަ ވެސް ވަޑައިގަންނަވަނީ، މިސްކިތަށެވެ. މިސްކިތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދު ކުރެއްވުމަށްފަހު، މީސްތަކުންނާ ބައްދަލުކުރެއްވުމަށް (މިސްކިތުގައި) އިށީނދެވަޑައިގަންނަވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަރިހަށް ކަންކުރެއްވުމުން، ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުތް ފަސްޖެހުނު މީހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސް ޢުޛުރުތައް ދަންނަވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި ހުވައިކުރަން ފެށިއެވެ. އެއީ އަށްޑިހަ އެތައް މީހުންނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންގެ ބޭރުފުށުން ބައްލަވައި، (އެބަހީ: އެބައިމީހުން އެ ދެންނެވި ޢުޛުރުތައް އަޑުއައްސަވައި) އެ ދެންނެވި ވާހަކަތައް ޤަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ބައިޢަތު ހިއްވަވައި، އެބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގެން، ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ބާޠިނުގައިވާ ސިއްރުތައް اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއާ ވަކީލުކުރެއްވިއެވެ. މިހެން ގޮސް، ތިމަންގެ ދައުރު އައުމުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ތިމަންނާ އައިސް، ސަލާމްދެންނެވީމެވެ. އެހިނދު ނުރުހިވަޑައިގަތުމުން މީހަކު ހިނިތުންވާފަދައިން، އެކަލޭގެފާނު ހިނިތުންވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {މިހާތަނަށް އަންނާށެވެ!} ފަހެ، ތިމަންނާ އައިސް، އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި އިށީނދެއްޖީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.

{ތިބާ ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސް ހުރީ، ކޮން ސަބަބަކާ ހެދެހެއްޔެވެ؟ ތިބާ މި ހަނގުރާމައަށް ދިޔުމަށްޓަކައި ސަވާރީއެއް (އެބަހީ: ސަވާރުވާން ޖަމަލެއް) ނުގަންނަވަނީ ހެއްޔެވެ!}

(ނޯޓު: މި ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސް، ފަސްވެތިބި މީހުންގެ ތެރޭގައި، ބަޔަކީ މުސްލިމުންނަކީ ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެވޭފަދަ އުޒުރެއްއޮތް މަދު މީހަކާއި، އެފަދަ އުޒުރެއްނެތި، ނުނިކުންނަވުނު ދެތިން ބޭކަލުން ތިއްބެވިނަމަވެސް، އެބޭކަލުން ފިޔަވައި ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުތް މީހުންނަކީ، މަދީނާގައި އުޅުއްވަސްވަރު ތިބި މުނާފިޤުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ބައެކެވެ. މިގޮތަށް ތަންކޮޅެއް ފަހަށްޖެހުން އަންނަ ފަހަރުން، މި ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެ ފަސްވެތިބި މީހުންނަކީ، އެއްގޮތް ތިން ބޭކަލަކާ މުސްލިމުން ގޮސްނިކަންނަވައި، ވާހަކަތަކެއް ހަދައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށްގަވައިދުވުމުން، އެއްވެސް އުޒުރެއްނެތި، ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެވުނު މީހުންގެ ތެރޭގައި އެ ތިން ބޭކަލުން ފިޔަވައި އެހެން ބައެއް ނެތްކަން ވާހަކަ އެނގެއެވެ. "މުނާފިޤުން")

އެ ކަޢުބުގެފާނު (އެބަހީ: ކަޢުބުބިނު މާލިކް) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللهُގަސަމުން ދަންނަވަމެވެ. ކަޢުބުގެފާނު ނުވެސް، މި ދުނިޔޭގެ ކޮންމެ މީހެއްގެ ކުރިމަތީގައި އަޅުގަނޑު އިށީނދެ އިނީނަމަވެސް، އެ މީހެއްގެ ރުޅިހަމަނުވާނެ ގޮތަށް، ތެދުވެރިކަމާ ނުގުޅޭ ޢުޛުރުތަކެއް ދައްކާ ސަލާމަތްވެވޭނެ ގޮތްތައް ހޯދުމަށް އަޅުގަނޑު އެނގިހުރެއެވެ. (اللهُގެ ރަސޫލުއްލާހުގެ ކުރިމަތީގައި) އަޅުގަނޑަކީ، ވާހަކަދެއްކުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހެކެވެ. ނަމަވެސް، اللهُ ގަސަމުން ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑު ދޮގުހަދައި ދަންނަވާ ބަސްތަކުން، ކަޢުބުގެފާނު އަޅުގަނޑާމެދު ރުހިވޮޑިގަތުމަށް ފަހު، ވަރަށް އަވަހަށް اللهُ ތަޢާލާ ކަޢުބުގެފާނު ރުޅިއައުން ލިބުމަށް ސަބަބު ކުރެއްވުން އެކަށީގެންވެއެވެ. ކަޢުބުގެފާނު ކުރިމަތީގައި ތެދު ވާހަކަ ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކަމަކު ކަޢުބުގެފާނު ރުޅިއައުމާއެކު، اللهُގެ ރުހިވޮޑިގަތުން ލިބުމަކީ ހަމަގާތްކަމެކެވެ. اللهُ ގަސަމުން ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑު (ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުތް ހުރިހުރުމުގައި) އެއްވެސް ޢުޛުރެއް ނެތެވެ. اللهُ ގަސަމުން ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑު ކަޢުބުގެފާނާ އެކުގައި މި ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުތް ހުރިއިރު، ވަރަށް އެކަނިވެރި އަޅުގަނޑުގެ ޙާލަތު ރަނގަޅު، އަޅުގަނޑުގެ އަތްމަތީ ތަނަވަސް ހާލެއްގައި އަޅުގަނޑު ހުރީމެވެ. އެ ކަޢުބުގެފާނު (އެބަހީ:

ކަޅުބޮޅުގާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަދުރީގެ ހެނދުނުވިއެވެ. {މިނާ ދަންނަށް!
ހަމަކަށަވަރުން، މިނާ ތެދުބަސްދިނީއެވެ. ފަހެ، اللهُ ތިބާއާމެދު ބުނެވުނު އަންގަވައިދިން ތިބާ
ތެދުވެގެން ދާނެވެ!}

އެހިނދު ބަދުރުހަނގުރާމާ ޤުރައިޝުގެ ބަޔަކުމީހުން މިމަނާ ވަރަށްގަދައިގެން
ބާނާކުރިއެވެ. اللهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. މިގެ ކުރީގައި ތިބާ އެއްވެސް ފަރާތެއް ކޮންފަރާތަކުން
ތިމަންމެން ދަންނައެއް ނުބޭތުމުއެވެ. މި ހަނދުމަފުޅަކަށް ނުގެނެސް ތިބި މީހުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ
އަރިހުގައި ވާހަކަދައްކާ ދަންނަވަދަންނަވައިގެން އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅު ހަމަޖެއްސުމަށް ފަދައިން
ތިބާއަށް ވާހަކަ ނުދައްކަނިކަމެވެ! ތިބާއަށް ތިޔަ ކުރުވުން ފާފައިގެ ކައްފާރާއެއްގެ ގޮތުން،
ތިބާގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވައިދެއްވައި،
ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުޢާކުރައްވާށެވެ ފުރަމާލެއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެބައިމީހުން
މިފަދައިންބުނި ތިމަންނާ ކަންކަމަކީ ގޮތް ރަނގަޅުނޫންކަން ދެއްކުމުގެގޮތުން ވާހަކަދެއްކުން
ހުއްޓައިނުލުމުން، ތިމަންނާ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގޮސް، ތިމަންނާއަށް ދެންނެވުނު
ވާހަކަތައް ދަންނަވާލީމަ ހިތްހަމަޖެހިއްޖެއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުންނަށް ތިމަންނާ
ބުނީމެވެ. ތިމަންނާ ނުކުތް މިގޮތަށް ދިމާވި އެހެން މީހަކު ވާހަކަތަކެއްވެ؟ އެބައިމީހުން
ބުނުއްވެ. އާނއެކެވެ. ތިބާގެ އިތުރު އެހެން ދެ މީހަކު ވެއެވެ. އެ ދެ މީހުން ވެސް ތިބާ
ދެންނެވި ގޮތަށް (ތެދުބަހުން) ދެންނެވިއެވެ. އެ ދެ މީހުންނަށް ވެސް، ތިބާއަށް
އެންގެވި ފަދައިން އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އިތުރު އެކަލޭގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
(އެބަހީ: ކަޅުބޮޅުގާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެހީމެވެ. އެއީ ކޮން ދެ މީހަކު ހެއްޔެވެ؟
އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ. އެއީ، މުރާރަތު ބުނު އަލްރަބީޢުލް އަމްރީ އާއި، ހިލާލު ބުނު
އުމައްޔަތުލް ވާޤިފީއާ ދެ ކަލޭގެފާނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެބައިމީހުން އެ ބުނެދިން
ދެ ބޭކަލުންނަކީ، ޞާލިޙު ބަދުރީ ދެ ބޭކަލުންނެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުންނީ، ބަދުރު
ހަނގުރާމާގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެންނެވި ދެ ބޭކަލުންނެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިގައި
ރިވެތި ނަމޫނާވެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ ދެ ބޭކަލުންގެ ވާހަކަ ބުނުމުން، ތިމަންނާ
އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދެންނެވުމުގެ މަސައްކަތް ސާބިތުވެ ހުރުމަށް
ބަޖުމުކަނޑައެޅީމެވެ.

އަދި، މި ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސް ފަސްޖެހުނު މީހުންކުރެ، ތިމަންމެން ތިން
މީހުންނާ އެއްވެސް މީހަކު ވާހަކަދައްކައި އުޅުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ. އެ
ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ކަޢުބުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްލިމުން ތިމަންމެންނާ ދުރީން ގުޅުން
ކަނޑައިލިއެވެ. ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި، މުސްލިމުން ތިމަންމެންނާދުރު ގުޅުން
ބަދަލުވެއްޖެއެވެ. މިހެންނެވެ. (އެބަހީ: އަސްބާބު ބޭކަލުންގެ ސިބައިގައި، އެއް ބޭކަލަކު
އަނެއް ބޭކަލާގާ ގުޅިގައި އޮންނަ ފާޟިލީކަމާއި، އަޚައިލުއްވުންނުމި، މުޅިން
އެކަނިވެރި ވުމެވެ.) އެއީ، އަހަރެންނަށް މުޅި ދުނިޔެ ވެސް ބަދަލުވެފައިވާކަމުގެ އިޙްސާސްވާ
ވަރަށެވެ. އެއީ، ކުރިން އަހަރެން ދަންނަ ބިން ނޫންކަހަލައެވެ. ފަހެ، މި ޙާލުގައި
ތިމަންމެން ފަންސާސް ރޭ (ފަންސާސް ދުވާ) ހޭދަކުރީމުއެވެ. ތިމަންގެ އަނެއް ދެ
އެކުވެރިން ދަންނައެވެ! އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެންގެވި އަމުރުފުޅަށް
ކިޔަމަންވެގެން، އެ ބޭކަލުންގެ ގެއިންވެސް ބޭރަށްނުނިކުންނަވައި، ކީރިތިކުރައްވަން ގޭގައި
ތިއްބެވިއެވެ. ނަމަވެސް، ތިމަންނައަކީ މީހުންކުރެ ޢުމުރުން ޒުވާން، އަދި ގައިބާރުގަދަ
މީހެކެވެ. ފަހެ، ތިމަންނަ ގެއިންނުކުމެ، މުސްލިމުންނާއެކު ޖަމާޢަތުގައި
ނަމާދުކޮށް ހަދަމެވެ. އަދި ބާޒާރަށް ނުކުމެ ހިނގައި އުޅުމެވެ. އެކަމަކު އެއްވެސް މީހަކު
ތިމަންނާއާ ވާހަކައެއް ނުދައްކައެވެ. އަދި ނަމާދުކުރީމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިސްކިތުގައި
އިންނަވާނިނދު، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށްއައިސް، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ދަންނަވައި
ހަދަމެވެ. އެހިނދު ތިމަންގެ އަމިއްލަ ނަފުސާ ސުވާލުކުރަމެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ތިމަންނާ
ސަލާމްދަންނަވަމުން، ޖަވާބު ދެއްވުމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ތުންފަތްތެޅުވު ބަރަކާތްތެރި
ކުރެއްވިތޯއެވެ؟ ނުވަތަ ނުކުރައްވާތޯއެވެ؟ ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިހުރެ (ސުންނަތް)
ނަމާދުކުރަމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނައަށް ބައްލަވާލައްވާ ވައްކަންހެން ސިއްރުންބަލަމެވެ.
ފަހެ، ތިމަންނަ ނަމާދަށް ފަށައިފިނަމަ، ތިމަންނާ ދިމާއަށް އެކަލޭގެފާނު ބައްލަވާލައްވައެވެ.
އަދި ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނާދިމާއަށް (ވައްކަންހެން) ބަލާލަމަ، އެހެން ދިމާއަކަށް މޫނުފުޅު
އަނބުރާލައްވައި ފޮރުވައެވެ. މުސްލިމުން ތިމަންނާ ގުޅުންކަނޑައިލައިގެން މިގޮތުގައި
ދިގުދުވަސްވުމުން، (ހިތްދަތިވެގެން) ތިމަންނާ (އެއް ދުވަހަކު) ހިނގައިފައިގޮސް، ތިމަންގެ
ބޮޑުބޭބޭގެ ދަރިފުޅު، އަދި ތިމަންނާ އެންމެ ލޯބިވާ އެކަކުކަމުގައިވާ އަބޫ ޤަތާދާގެ ބަގީޗާގެ
ފާރުމަތިން އަރައިގެން، އެ ބަގީޗާ ތެރެއަށް ވަދެއްޖައީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އޭނާއަށް ސަލާމް

ގޮވައިލީމުއެވެ. اللّٰهُ ގަންދީ ބުނަމުއެވެ. އޭނާ ތިމަންގެ ސަލާމުގެ ޖަވާބެއްނުދެއެވެ. ތިމަންނާބުނީމުއެވެ. އޭ އަބޫ ޤަތާދާއެވެ. اللّٰهُ ހުވައިކޮށް ބުނަބަލާށެވެ! ތިމަންނާ اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާދެކެ ލޯބިވާކަން ތިބާ ނުދަންނަމުހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އޭނާ އެކަމަކާކާ ވެސް ނުބުނެ ހަމަހިމޭނުން ހުރެއްޖެއެވެ! ތިމަންނާ އަނެއްކާވެސް اللّٰهُ ހުވައިކޮށް އެ ސުވާލުކުރީމުއެވެ. އޭނާ ހަމަ އެއްވެސް ޖަވާބެއް ނުދިނެވެ. އަނެއްކާވެސް اللّٰهُ ހުވައިކޮށް އެ ސުވާލުކުރީމުއެވެ. ފަހެ، އޭނާބުނެއެވެ. މާތް ދަންނަވައިދެއްވާނީ اللّٰهُއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައިދެއްވާން ބޭނެވެ. ފަހެ، (މިޤާވާބު ޖިބުރުން) އަހަރެންގެ ދެލޯލޯން ހިފެހެއްޓުމެއްނެތި ކަރުނަ އޮހިގަތެވެ. ދެން އެތާ ނުހުރެވިގެން އަވަހަށް ގޭން ބޭރަށް ނުކުތީމުއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު (އެއް ދުވަހު) އަހަރެން މަދީނާގެ ބާޒާރުގައި ހިނގައިފައި ދަނިކޮށް، ކާބޯތަކި ހިފައިގެން އެ ތަކެތި ވިއްކަމަށް އައިސްއުޅުނު ޝާމުކަރައިގެ ނަބަޠީންގެ ތެރެއިން ނަބަޠީއަކާ ބައްދަލުވިއެވެ. އޭނާ މީހުންގާތުގައި ބުނާށާއިލުމެވެ. ތިމަންނާއަށް ކައުބު ބިން މާލިކު ދައްކާދީ ފަހެ، ކާކުހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، މީސްތަކުން އަހަރެންނާ ދިމާއަށް އިޝާރާތްކުރުމުން އޭނާއަށް އަހަރެން ދައްކާދެނީއެވެ. އޭނާ އަހަރެންގެ ގާތަށް އައިސް، ޣައްސާން ވެރަމީހާގެ ރަސްގެފާނު (ޖަބަލަތު ބުނު އައިހަމް) ގެ ސިޓީއެއް ދިއްކާލިއެވެ. ތިމަންނާއަށް، ލިޔުންކިޔުން ދަންނަ ކަމަށްވީމުއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ސިޓީ ކިޔައިލީމުއެވެ. ލިޔުއްވާފައިވަނީ ވެއެވެ. "އަހަރެންނަށް ބުނެވުނީއެވެ. ތިބާގެ އެކުވެރިޔާ ތިބާ ދުރުކޮށްލައިފި ކަމުގެ ޚަބަރު ތިމަން ރަސްގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ތިބާ ތިމަން ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންނާށެވެ. ތިބާގެ ޙައްޤުތައް ގެއްލި، އެކަހެރިވެގެންވާގޮތަށް ބިމުގައި މާތް اللّٰهُ ތިބާ ނުލައްވާނެއެވެ! ތިބާ އަވަހަށް ތިމަން މަނިކުފާނުގެ އަރިހަށް އަންނާށެވެ. އާދެ، ތިމަން ރަސްގެފާނު ތިބާގެ ހިތްހަމަޖެއްސައި ދެއްވާނަމުއެވެ." ތިމަން، މި ސިޓީ ކިޔައިލުމަށްފަހު ހިތަށްއެރިއެވެ. އަނެއްކާ މިޖެހުނީ އަނެއް މުސީބާތެވެ. މިހެން ހިތަށްއެރުމާއެކު، އެ ސިޓީ ހިފައިގެން އުދުން ކައިރިއަށް ގޮސް އަލިފާނުގައި އަންދައިލައިލީމުއެވެ.

އަހަރެމެން މިގޮތުގައި ވޭތުވަ ފަންސާސް ދުވަހުގެ ތެރެއިން ސާޅީސް ދުވަސް ފާއިތުވެ ދިޔައިރު، (މި މައްސަލައާ ގުޅިގެން) ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ގެ މައްޗަށް ވަޙީވެފައެއްވެސް ނާދެވެ، (ތިމަންނާގެ ވަރަށް ކަންބޮޑުވެފައިވެއެވެ. މިހެން ހުއްޓައި) ކުއްލިއަކަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ފޮނުއްވި ބޭކަލަކު ތިމަންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަހަވަރުން،

ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެންގެވި، ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާ ގާތްވެވޭއިރުގަތުމަކަށް ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުމަށެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އާން ވަރިކޮށްލަންވީތޯއެވެ؟ ނުވަތަ އަޅުގަނޑު ކުރަންވީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ވަރިކުރައްވާނެކަމެއްނޫނެވެ. އެކަމަކު، އެ ކަމަނާއާ އެއްދާންކުރައްވުމަށެވެ، (އަނބިދަރިކަލުގެ އެއްވެސް ގުޅުމެއް ބޭއްވުމުން) ދުރުހެލިވެލައްވަންވީއެވެ. އަދި އަހަރެންގެ ދެ އެކުވެރިންނަށް ވެސް ހަމަ އެފަދައިން އެންގެވިއެވެ. ތިމަންގެ އަނބިކަމަނާއަށް ތިމަން ބުނީމެވެ. ކަމަނާގެ ބައްޕާގެ ގެއަށް ދާށެވެ! މާތް اللهُ، މި މައްސަލާގައި ގޮތެއް ނިންމަވަންދެން ކަމަނާ މައިންބަފައިންގެ ގާތުގައި އިންނާށެވެ! ފަހެ، ހިލާލު ބުނު އުމައްޔާގެ އަނބިކަމަނާ، ޔިރިޔި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ހިލާލު ބުނު އުމައްޔާއަކީ އުމުރުން ދުވަސްވީ، އެކަނިވެރި ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ބޭނުންވާ ކަންތައްތައް ކޮށްދޭނެ އެހެން ޚާދިމަކު ނެތް ބޭކަލެކެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަންތައްތައް ކޮށްދިނުމަކީ ކަލޭގެފާނު ނުރުހެވޭ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ރަސޫލާކޮށްތޯ އެވެ. {ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: ކޮންމެހެން ކޮށްދެއްވާނެކަމަށް ކަންތައްތައް ކޮށްދެއްވާށެވެ!) އެކަމަކު، އާނާ ކަމަނާއާ އެއްދާން ނުކުރައްވާށެވެ.} އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. اللهُގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެއްވެސް ކަމަކާމެދު އެދުމެއް، ހަރަކާތެއްކުރި ބޭކަލެއް ނޫނެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަމަނާގެ ފިރިކަލުންނަކީ އުމުރުން ދުވަސްވީ، އަނބިދަރިކަލުގެ ޝަހުވަތްތެރިކަން ކެނޑިފައިވާ އެ ކަމަނާ ބޭނުންވާ ނުލައްވާ ބޭކަލެކެވެ.) އަދި اللهُގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް މި ދުވަސްވަރު ކަންތައް ދުވަސްވަރު ދުވަހުން ފިރިގެން، މި އަދާހަމަވަނީ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަމަކީ، އަބަދުވެސް ހިތާމަ ކުރައްވައި ރޮއްވަވުމެވެ.

ފަހެ، (މި ޚަބަރު ލިބުމުން) އަހަރެންގެ އަހުލުވެރިން ކުދި ބައެއް މީހުން ބުނުއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިގެން، ތިބާގެ އަނބިކަމަނާ ވެސް، ތިބާއަށް ޚިދުމަތްކޮށްދިނުމުގެ ހުއްދަހައްދަވާތޯ ބަލަންވީނޫންހެއްޔެވެ؟ ހިލާލު ބުނު އުމައްޔާއަށް ޚިދުމަތް ކުރައްވުމަށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާއަށް ހުއްދަދެއްވިފަދައިން ނޫންހެއްޔެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ކައުބުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ބުނީމެވެ. ނޫނެކެވެ! ތިމަންނާ މިކަމުގައި ކަމަކަށް އިދިކޮޅަކަށް ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުން ނުދަންނަވާނަމެވެ. އެކަމަކުއިރު ދަންނަވައިފިނަމަ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެއްވާނީ ޖަވާބެއްވެސް ތިމަންނާއަކަށް

ނޫނިގެއެވެ. އަހަރެންނަކީ ޖުވާނަކީދެވެ. ފަހެ، މިބާރުގައި ތިމަންނާ ދިހަރުދާ ފުރިހަމަ ކުރީމެވެ. ފަހެ، އަހަރެމެންނާ ވާހަކަދެއްކުން މިސްކީނުންނަށް ނަފީކުރެއްވިފަދުން، ފަންސާސް ދުވަސް ފުރިހަމަވެއްޖެއެވެ. ދެން ފަންސާސް ދުވަސް ފުރިހަމަވީ ދުވަހު، ތިމަންނާ ފަތިސް ނަމާދުކުރީ، ތިމަންމެންގެ ގެއެއްގެ ފުރާޅުމަތީގައެވެ. (އެއަށްފަހު) އަހަރެމެންނާމެދުގައި މާތް اللهُ (ކީރިތި ޤުރްއާނުގައި) ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވާގޮތުން، ބިން ތަނަވަސްވެގެން ވުމާއެކު ވެސް، އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް އެ ބިން ދަތިވެ، އަދި އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ދަތިވެގެންވާ ބާރުގައި އަހަރެން އިންދައި، ސަލްޢު ފަރުބަދައަށް އަރައި ހުރި މީހަކު، އޭނާގެ ގަދައަޑުން ގޮވައިލި އަޑު އިވުނެވެ. އޭ ކަޢުބު ބިން މާލިކެވެ. އުފާކުރާށެވެ!

ފަހެ، މި އަޑު އިވުމާއެކު އަހަރެން (ޝުކުރުގެ) ސަޖިދަކުރީމެވެ. އަދި އަހަރެމެން މި ތިބި ދަތިބާރުން ސަލާމަތްވުމުގެ ވަގުތު އައިކަން އަހަރެންނަށް ޔަޤީންވިއެވެ. ފަހެ، މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އަހަރެމެންގެ ތައުބާ ގަބޫލުކުރެއްވިކަން އެދުވަހުގެ ފަތިސްނަމާދުދަންނަވައިފައި، މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ އިޢުލާން ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، މީސްތަކުން އަހަރެމެންނަށް ތަހުނިޔާދިނުމަށް، ހިތްހަމަޖައްސައިދިނުމަށް އުޅުނީއެވެ. އަހަރެންގެ ދެ އެކުވެރިންނަށް ވެސް މި ހަބަރުދިނުމަށް ބައެއް ދިޔައެވެ. އަހަރެންނަށް އެ ހަބަރުދިނުމަށް އައި މީހާ އައީ، އަސަކަށް ސަވާރުވެގެންނެވެ. އަދި އަސްލަމް ޤަބީލާގެ މީހަކު އަހަރެންނަށް ހަބަރުދިނުމަށް ކުރިމަތިލީއެވެ. އޭނާ ފަރުބަދައަށް އަރައިގެން (އެ ވާހަކަ ގޮވައި) އެންގިއެވެ. އެ އަޑަކީ ސަވާރުވެގެން އައި މީހާއަށްވުރެ ކުރިގައި އޭނާގެ ގޮވައިލުމުގެ އަޑު އަހަރެންނަށް އިވުނެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ އަޑު އަހަރެންނަށް އިވުނު ހިނދު އައިސް އެ ހަބަރު އަހަރެންނަށް ދިން މީހާ (އެކަމާ އުފާވެރިވެ ބޭނުމުން) އަހަރެން ލައިގެންހުރި ދެ ހެދުން (އެބަހީ: ގައިގައި ލައްވައިފައިވާ ފޮތިގަނޑާއި، އަނދުވަތިގަނޑެން ހެދުމުގައި ފޮރާން ނުވަތަ ފޮސާ) ބާލައި، އޭނާގެ ގައިގައި ލައްވާލީމެވެ. (އެބަހީ: އެހެން ފޮރާވާއި ބިޔާދާނުކުރީވާ، އެ ވަގުތު ގައިގައި ހުރި ފޮރާން އޭނާއަށް ދިނީއެވެ.) އެއީ އެ ދުވަހު އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު އައިސް ގެނެސްދިން ކަމަށްޓަކައެވެ. اللهُ ގަސަމެއް ބުނަމެވެ. އެވަގުތު އަހަރެންގެ އަތުގައި އެ ނޫން ހެދުމެއް ނެތެވެ. އަދި އެހެން މީހެއްގެ އަތުން ޢާރިޔަތަކަށް ދިނުމަށް ދެ ހެދުން ހޯދައި، އެ ހެދުން ލައިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިޔުމަށް ގޭދޮރާށިން ނުކުތީމެވެ. މީސްތަކުން ބައިބަޔަށް އަހަރެންނާ ބައްދަލުކުރަން،

ތަޤުވާ ޙާޞިލުކުރެއްވުމަށްޓަކައި ތަރުބިއްޔަތުކުރައްވަން ގެންދެވިއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނަމުން ގެންދިޔައެވެ. މާތް اللهُ ތިބާގެ ތަޤުވާ ޙާޞިލުކުރެއްވުމަށް ކަމަށްޓަކައި ތަރުބިއްޔަތުކުރައްވަމުއެވެ. އަދަބުން މިސްކިތަށް ވަދެއްޖެއުމަށް ދާންދެން މިސްކިތުން ތަރުބިއްޔަތުކުރުމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދަބުން މިސްކިތަށް ވަންނައިރު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ (މިސްކިތުގައި) އިންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ވަރައިގެން މިސްކިތުން ތިބޫއެވެ. ދެން، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވި ޖިބްރީލް ބަލާ އުބައިދު اللهِ ތެދުވެވަޑައިގެން، (އަހަރެންގެ ގާތަށް) ވަޑައިގެން، އަތާއަރުޖީ ކުރައްވައި، ސަލާންކުރައްވައި ތަޙިއްޔާތުދެއްވިއެވެ. اللهُގެ ނަމުގައި ބަލަހައްޓަވާ. މާތްޖެހުންގެތެރެއިން އެ ކަލޭގެފާނުންނުން އެއްވެސް ތަކަލީފު ތުރުވަވަޖެއްވި ނުވަތަ ނުވަވެއެވެ. (އެ ދުވަސް) ޖިބްރީލް އެ ކަންކުރައްވާ ގޮތް އަދި، ދުވަހަކުވެސް ކަމުގެ ހަނދާންނެތުމަކީ ކަލޭގެފާނުންނެވެ.

ކަމުގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޒާ (ކުރިއަށް ގެންދޭ) ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ސަލާމް ދެންނެވީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު އެފާޅުކުރެއްވީ ވާހަކަތަ ވިދާޅުވިއެވެ. (އަދި) ބަރަކާތްލައްވާށެވެ. {މިބާގެ މަންޒާ މިބާ ވިދާ ދުވަހަކު ގެނައުން، މިބާއާ ބައްދަލުވީ އެންމެ ގާތްކަމެއް ދުވަހަށް ޙާޞިލުކުރުމަށް އެދުނުކުރިން!} ދެން، މިމަންޒާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ ހަރުހުނިވަޅުން މަޖިލިހުގައެވެ. ނުވަތަ اللهُގެ ރަސޫލުގެ ނަމުގައެވެ؟ ބަރަކާތްލައްވާށެވެ. {ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: މިމަންޒާ ކަލޭގެފާނުގެ ހަރުހުނިވަޅު ނޫނެވެ.) ހަރުމީހުންނަށްވެ. މިއީ اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ރަސޫލުގެ ހަމަ މަޖިލިހެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކަމަކާ އެފާޅުކުރެއްވިއިރަށް، އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅުން އެކަމުގެ ހަދިކަން ފެނިގެންދިޔައެވެ. އެ ބަރަކާތްތެރި ވާހަކަފުޅު ހަނދާނީ އެފިކުރާ ދެއްވުން ތަފާތުކަން ނުހުރެއެވެ. މިގެ ކުރިން ވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތްފުޅުން މިކަން އަހަރެމެންނަށް ފެނި، އެނގިފައިވެއެވެ. ދެން، އަހަރެން އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިފުޅުމަތީ އިށީނދެ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ތަޤުވާ ޙާޞިލުކުރެއްވުމުގެ (އުފުލުމަކީ) އަޅުގަނޑުގެ ދުވަސްތަކަށް اللهُ ހާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ޓަކައި (އެބަހީ: اللهُގެ މަގުގައި) ޚަރަދުކޮށްފުމަށް އަޅުގަނޑު ގަސްދުކުރަމެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރަކާތްލައްވާށެވެ. {ތިބާގެ މުދަލުގެ ބައެއް ތިބާ ބަހައްޓާށެވެ! އެއީ ތިބާއަށް އެންމެ ރަނގަޅުގޮތެވެ.} ދެން، މިމަންޒާ ދެންނެވީމެވެ. (އެހެންވިއްޔާ) އަޅުގަނޑަށް ހައިބަރުން ލިބިފައިވާ ބައި، އަޅުގަނޑުގެ

ބޭނުމަށް ބަހައްޓާނީއެވެ. އަދި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ޔާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ ތަޢާލާ އަޅުގަނޑު ސަލާމަތްކޮށްދެއްވީ، އަޅުގަނޑު ތެދުބަހުން ވާހަކަދެއްކި ކަމަށްޓަކައެވެ. އެހެންކަމާއެކު، އަޅުގަނޑުގެ ތައުބާގެ ބައެއްގެގޮތުގައި އަޅުގަނޑު ދުނިޔޭގައި ދިރިހުރިހާ ދުވަހަކު، ތެދުއެއްނޫނީ ނުބުނާނަން އަޅުގަނޑު ވައުދުވަމެވެ. (ކައުބުގެ ޙަދީޘް ނިމުނީއެވެ.) ﷲގެ ނިޢުމަތެވެ. ތެދުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުންނާ އެއްވެސް މިހާރު (ތިމަންމެން ތިން މީހުން ފިޔަވައި) މިފަދަ ބޮޑު އިމްތިޙާނަކާ ގާތް ﷲ ކުރިމަތިކުރެއްވިކަމެއް ތިމަންނާ ނުދަންނަމެވެ. އަހަރެން މިކަމުގެ ވައުދަކީ (އެބަހީ: ތެދުއެއްނޫނީ ނުބުނާނަން) ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ވައުދުވި ދުވަހުން، މިއަދާހަމައަށް ވެސް ދޮގެއް ބުނުން ގަސްދުކޮށްފައެއް ނުވަމެވެ. ތެދުބަހަށް ނޫނީ ބުނުވައިފައެއް ނުވާނަމެވެ. އަދި އަހަރެންގެ އުމުރު ދިރިހުރިހާ ދުވަހަކު، ވާތީ ﷲ އަހަރެން (މިކަމުގައި) ރައްކާތެރިކުރެއްވުން އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުން އެދެމެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެމެންގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރެއްވިކަން އަންގަވައި) ވާތީ ﷲ ވަޙީ ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ ٱلْعُسْرَةِ مِنۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُۥ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا۟ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓا۟ أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَكُونُوا۟ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴾ (التوبة: ١١٧ – ١١٩)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ނަބިއްޔާގެ މައްޗަށާއި، މުހާޖިރުންނާއި، އަންޞާރުންގެ މައްޗަށް، ﷲ ތައުބާކުރެއްވިއެވެ. އެ ބޭކަލުންނީ، ދަތިކަމުގެ ވަގުތުގައި އެކަލޭގެފާނާ ތަބާވި ބޭކަލުންނެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއްގެ ހިތްތައް، ތެދުމަގުން އެއްކިބާވެ ދިއުމަށް ގާތްވެފައިވަނީ ފަހުގައެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތައުބާވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެއީ، އެބައިމީހުންނަށް ނުހަނު އޯގާވަންތަ، ރަޙީމުވަންތަ ކަލާނގެއެވެ. އަދި ފަސްޖެހުނު ތިން މީހުންގެ މައްޗަށް ވެސް (ތައުބާވެރިވީ) ވެއެވެ. ބިންގަނޑު ތަނަވަސްވެގެންވާ އެކުވެސް، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެ ބިން ދަތިވެ، އަދި އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތައް އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ދަތިވެ ހިނދުގައެވެ. އަދި ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން

(އެބަހީ: އެކަލާނގެ ނުރުހުންވުމުން) ސަލާމަތްވުމަށް، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅަށްތަބާވުމުން ދާނެ ތަނުގެ ނުތަކަން އެއުރެންނަށް ތަކުރާރު ހިނދުގައެވެ. ދެން އެއުރެން ތަބާވެވުމަށްޓަކައި، އެކަލާނގެ އެއުރެންގެ މައްޗަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން اللّٰهއި، ފާސިޤުންގެ ތަރުޙީ ދޮގުހެދުމަށާއި ރައްކާތެރިވުމަށް ރައްޔިތުންގެ ... މުސްތަޙިއްޤުނުވާނެއެވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللّٰهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އަދި ތެދުވެރިންނާއެކުގައި، ތިޔަބައިމީހުން ވާށެވެ!"

(ނޯޓު: ބަދުރުގައި މި އާޔަތްތައް އައިސްފައިވަނީ، ތިން ބަތަކާ ވަކިވަކިން، ކޮންމެ އާޔަތަކުން ފެނީ ބައެއްގެ ތަރުތީބާ، ތިއޮތީ ފައްތަކުން ... ކުރީގައި ... މުނާފިޤުންނާއި، ތަބޫކާ ... ތަރުތީބާ ހިނގާފައިވާ "މުތަރުޖިމު")

ކަމުގެ ... ތިބާވެއްޖެއެވެ. اللّٰهُ ގަންދީ ... ދޮގުހެދުމުގެ ...

﴿ سَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمۡ إِذَا ٱنقَلَبۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ لِتُعۡرِضُواْ عَنۡهُمۡۖ فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمۡۖ إِنَّهُمۡ رِجۡسٞۖ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ يَحۡلِفُونَ لَكُمۡ لِتَرۡضَوۡاْ عَنۡهُمۡۖ فَإِن تَرۡضَوۡاْ عَنۡهُمۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَرۡضَىٰ عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴾ (التوبة: ٩٥ – ٩٦)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އެއުރެންގެ ގާތަށް އެނބުރި އަތުވެއްޖެހިނދު، އެއުރެންގެ ކިބައިން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލިވުމަށްޓަކައި، اللّٰهގަންދީ އެއުރެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ހުވާކުރާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއުރެންނާ ދުރުހެލިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނަކީ ނަޖިސްބައެކެވެ. އަދި އެއުރެން ތިބެނިވި ތަނަކީ ނަރަކައެވެ. (އެއީ) އެއުރެން ކުރަމުންދިޔަ ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާއެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެއުރެންނަކީ ތިޔަބައިމީހުން ރުހުމަށްޓަކައި،

އުޅުނަސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި ހުވަދާނު އުޅެނީމެވެ. ދެން، އުޅުނަސްނަން ތިޔަބައިމީހުން ކުރުނަސް، ހަމަކަށަވަރުން، ޖިހާދުކުރުމާ ބަރަކާތް اللّٰهُ ކުރިޔަށްޓަކައި ނުގެންނަވާނެތެވެ."

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނަޒީލްބައްލަ އަންގަވައިފައި މިވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޙަޤީޤަތް ޖިހާދުވެ، ނަޒީލްވެފައިވާ ވާހަކައެވެ. "ގޮތަކުޒީވު")

ކަޢުބުގެ ވާހަކަވިއްޔެވެ. ތިމަންމެން ތިން މީހުންނަށް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޢަހުދުގައި ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެ ޖިހާދުކުރުމަށް ތަބޫކުގައިން ހުއްޓެވުމަށް ޕާރްޓަކަމުގައި ފަހަތުގައިވި ތިމަންމެން ބަޔަކަށް ކަލޭ ގޮތުގައެވެ. އެކަމަކު ހަނގުރާމައަށް ނިކުންނަން ގާބިލު މީހުންގެ ތެރޭގައި

ހިމެނޭ އެހެން މީހުން، އެކަކުވެސް ތިމަންމެނަށް ކުރިއެރުމެއް ނުލިބުނުކަމުގައި (އެހެކަހަކު ވާހަކައެއް ދަންނަވާފައިވެނީ) އެމީހުންގެ އުޒުރު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޤަބޫލުކުރެއްވުމަށް، އެބައިމީހުންނާ ބައިޢަތުހިފެއްވި، އެބައިމީހުންގެ ވާހަކަތަށް އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި

އަހުރެމެންގެ ކަންތައް (ވަޢުދުތަކަށް ނިޝާންކުރަމުންވައި) ރަސޫލުﷲ ﷺ ފަސްކުރެއްވިއެވެ. އެއީ

އެކަމަށް اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ ޙުކުމް ނިންމެވުމަށް ދާންދެނެވެ. މިކަމުގައި މާތް اللّٰهُ ގެ

ނިޔާކުރު އަދި އިތުރު އަންގަވައިފައިވަނީ، މިފަދައިންނެވެ. ﴿وَعَلَى ٱلثَّلَـٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا۟﴾ "އަދި ފަސްޖެހުނު ތިން މީހުންގެ މައްޗަށް ވެސް (ތައުބާވެއްޖެ) ދެއްވެ." ފަސްޖެހުނު މީހުންގެ މާނައަކީ ތިން ހަނގުރާމަ ތިން މީހުންގެ މާނަ އަރިސްކުރި އެވަނީ، ހަނގުރާމައަށް ތިން

މީހުން، އެ ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުމެ ފަސްޖެހުން މާނަކުރެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އެގޮ ޙާނައިކު، ދެއްކުމަށް އެކަކުވެސް ހަނގުރާމައިގައި ޝަރުތަށް ދަންނަވައި އުޒުރުއެދުމެއް

މީސްތަކުންގެ މާނަ އެކަކުވެސް ޤަބޫލުކުރައްވައި، އެބައިމީހުންނާމެދު އެކަކުވެސް ކުރިޔަށްވައިގެން މީހުންގެތެރޭގައި ހަނގުރާމަ ތިން މީހުންނެވެ، ހަނގުރާމަގެ ތަރުތީބު

ޤަބޫލުކުރެއްވުން ފަސްކުރެއްވުން މާނަކުރެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ فِي غَزْوَةِ تَبُوْكَ يَوْمَ الْخَمِيْسِ، وَكَان يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيْسِ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް ނިކުމެވަޑައިގަތީ، ބުރާސްފަތި ދުވަހެއްގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބުރާސްފަތިދުވަހު ދަތުރުފުޅަށް ނިކުމެވަޑައިގަތުމަށް، ލޯބިކުރައްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَكَانَ لاَ يَقْدُمُ مِنْ سَفَرٍ إِلاَّ نَهَارًا فِي الضُّحَى، فَإِذَا قَدِمَ، بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ فِيهِ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “އިރު އެކަލޭގެފާނު ދުވާލުގެ ސުބާވަގުތުގައިމެނުވީ، ދަތުރުފުޅަކުން އެނބުރި (ރަށަށް) ވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ރަށަށް ވަޑައިގެންފިނަމަ، އެންމެ ފުރަތަމަ ވަޑައިގަންނަވަނީ، މިސްކިތަށެވެ. އަދި މިސްކިތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދުކުރެއްވުމަށްފަހު، (މީސްތަކުންގެ ބައްދަލުވުމަށް އެއްސެވުމަށްޓަކައި އިށީނދެވަޑައި) މިސްކިތުގައި އިށީންނަވައެވެ.”

22– وَعَنْ أَبِي نُجَيْدٍ، عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، فَدَعَا نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَلِيَّهَا فَقَالَ: {أَحْسِنْ إِلَيْهَا، فَإِذَا وَضَعَتْ فَأْتِنِي} فَفَعَلَ فَأَمَرَ بِهَا نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ، فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ، ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: تُصَلِّي عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَقَدْ زَنَتْ، قَالَ: {لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ بَيْنَ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ وَهَلْ وَجَدْتَ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَادَتْ بِنَفْسِهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟} (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ހުރިހާ ރަޙްމަތްތަކެއް ދެއްވާ ...ގެ ދަރިކަލުން ޢިމްރާން ރިވާކުރައްވައެވެ. ޖުހައިނާ ޤަބީލާގެ އަންހެނެއް ޒިނޭގެ ބަލިވެ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް އައެވެ. އެ އަންހެނާ ދަރިއަކަށް ބަލިވެ ތިބީ ޒިނޭގެ ސަބަބުންނެވެ. ދެން، އެ އަންހެނާ ބުނީއެވެ. އޭ ރަސޫލުﷲ! ތިމަން ޙައްދު ޖަހަންޖެހޭ ކަމެއް ކުރީމެވެ. ދެން، އެ ކަމަށްޓަކައި ތިމަންގެ މައްޗަށް ޙައްދު ޖައްސަވާށެވެ! ދެން، ނަބިއްޔާ ﷺ، އެ އަންހެނާގެ ވަލީ (ބެލެނިވެރިޔާ) ގޮވާލެއްވިއެވެ. އަދި އޭނާއާ މެދު ހެޔޮކޮށް ހިތުމަށް އަންގަވައެވެ. {ދެން އެ އަންހެނާ ވިހެއުމުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ގެނެސްދޭށެވެ!} ދެން، އޭނާ އެގޮތަށް ކަންތައް ކުރިއެވެ. ދެން، އެ އަންހެނާގެ (ހެދުންތަކުން) ބަނދެލުމަށް ނަބިއްޔާ ﷺ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އޭނާ ވިހައިގެން ހުރީމާ، ގަލުން ގަޑަށް ޖަހައި މަރާލަން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ އަންހެނާގެ ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، (އެބަހީ: ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރެއްވުމުން) ނަބިއްޔާ ﷺ، އެ އަންހެނާގެ މައްޗަށް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނަށް ޢުމަރުގެ

ދުވަހުގެ ޒަމާން ދަންނަވައެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! (ﷺ) އެ ކަނބަލުންގެއަށް، ޒިނޭކޮށްފައިވާ

މީހަކާ ގުޅިގެން ވިހެ، ކަނބަލުން އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި (ކިޔުއްވި) ތޯއްވެ؟

(މާތްރަސޫލާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އެކަނބަލުންގެ ތައުބާ، ތަފާތުކޮށް ބަހައިލާނަމަ

ބަހައިލެވޭނެއެވެ. އޭނާ އެއީ ބަހައިލެވުން މަދީނާގެއަހުލު (ހުރިހާ މީހުންނަށް) ކިފާވާ

މިންވަރު ތައުބާއެކެވެ، އެ އަމިއްލަ ނަފްސު ހުރަސްކޮށްދިނުމަށެވެ. (އެ މީހާގެ މަތިން

ޝަރުޢީ ހުކުމް ތަންފީޛުކުރެވުމަށް) ﷲ

ތަޢާލާއަށް ހަވާލުކުރުމަށް ވުރެ މާތް ތައުބާއެއް އޮތްތޯއެވެ؟}“

23– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِيًا مِنْ ذَهَبٍ، أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَادِيَانِ، وَلَنْ يَمْلأَ فَاهُ إِلاَّ التُّرَابُ، وَيَتُوْبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ޢަބްދު ﷲ، އަދި ބިން މާލިކުގެ ދަރިކަލުން އަނަސް ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާގެ

ރިވާޔަތެއް (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު) ނަމަ، ޢަބްދު ﷲ، އަދި އަނަސްގެ ރިވާޔަތުގައި، އަނަސްގެ

ކުރުނުގެ ދޮން ރަންގެ ކަންތައް ކިޔައިދެއްވެއެވެ. އެ ދޮން ރަނގެ މައްޗަށް ވިދާޅުވިއެވެ.

ރަސޫލުﷲ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެ ދަރިކޮޅުގެ ދަރިއަކަށް ފަރާތުން

ރަނގެ ވާދީއެއް (އެ ވާދީ) ދިން ނަމަވެސް އޭނާ އެދޭނެއެވެ. އަދި

ދެވާދީގެ ބޮޑު ކުޅަދާނަކަމުގެ ނަފްސެވެ. (އެބަހީ: ބުއްދީގެ ދެމެހެއްޓޭނެ މިންވަރު

ނޯ ކުޅަދާނަކަމެއް ނުވެއެވެ. މިސާލަކަށް ދެވާދީ ލިބިއްޖެނަމަ، އޭނާ ތިން ވާދިއަށް

އެދޭނެއެވެ.) އަދި ﷲގެ ރަޙުމަތުން ތައުބާވާ މީހެއްގެ ތައުބާ ބަލައިގަނެއްވުމަށް

ވެއްޖެއެވެ.}“

24– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَضْحَكُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الآخَرَ يَدْخُلاَنِ الْجَنَّةَ، يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ، ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْلِمُ فَيُسْتَشْهَدُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ޢަބްދު ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާޔަތްކުރައްވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތެއް

ކިޔައިދެއްވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ

ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އެކަކު އަނެކާ ގަތުލުކޮށް ދެމީހުން ސުވަރުގެއަށް ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ

ރަޙުމަތް ދެއްވައެވެ، އެ ދެ މީހުން ސުވަރުގެއަށް ވަންނަވާނެއެވެ. އޭގެ މީހަކު އެކަކު، ﷲގެ

މަގުގައި ހަނގުރާމަކާށް ދަތުރުފަތުރުން ވީނެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ތާޖިރަށް اللهُ ތައުބާކުރައްވައެވެ. ފަހު، އޭނާ އިސްލާމްވިއެވެ. (އަދި اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރަން) ޝަހީދުވެއެވެ.}”

*   *   *   *   *

3- ކެތްތެރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ﴾ (آل عمران: ٢٠٠) މާނައީ: “އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ކެތްކުރާށެވެ! އަދި (ދުޝްމަނުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުމުގައި، އެއުރެންނަށްވުރެ ބޮޑަށް) ތިޔަބައިމީހުން ކެތްތެރިވާށެވެ! އަދި، ދުޝްމަނުން އަރުވާލާން މަގުތަކަން ބަލަބަލައި، ޖިހާދުކުރުމަށް ތައްޔާރީގައި ތިބޭށެވެ!”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ﴾ (البقرة:١٥٥) މާނައީ: “ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން އިމްތިޙާނު ކުރައްވާހުށީމެވެ. (އެއީ) ބިރުވެރިކަމާއި ބަނޑުހައިހޫނުކަމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ފޮނުވައި ކުރައްވާހުށީމެވެ. އަދި މުދަލާއި، ފުރާނަތަކާއި، މޭވާތައް އުނިކުރައްވާހުށީމެވެ. އަދި ކެތްތެރިންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު، ކަލޭގެފާނު ދެއްވާށެވެ!”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ﴾ (الزمر: ١٠) މާނައީ: “ކެތްތެރިންނަށް އެއުރެންގެ ދަރުމަދެއްވާނީކަން ކަނޑައަޅާ ހިސާބުކޮށްނުލައެވެ.”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ﴾ (الشورى: ٤٣) މާނައީ: “އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކެތްތެރިވެ، މާފުކުރި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެކަން ވަނީ، ޙަޤީގަތު ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިންކަން ކަށަވަރެވެ.”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٣) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ކެތްތެރިކަމާއި ނަމާދުން، ތިޔަބައިމީހުން ވާގިއެދޭށޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ވޮޑިގެންވަނީ، ކެތްތެރިންނާ އެކުގައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ ٱلْمُجَـٰهِدِينَ مِنكُمْ وَٱلصَّـٰبِرِينَ ﴾ (مُحمد: ٣١) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ޖިހާދުކުރާ މީހުންނާއި، ކެތްތެރިވާ މީހުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވުމަށް، އެކަން ހާމަވުމަށްޓަކައިވެސް، ޔަގީނުން، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ޚަބަރުތައް އަންގަވައި ފާޅުކުރައްވައިދެއްވުމަށް ޔަގީނުން ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން އިމްތިޙާނު ކުރައްވާހުށީމެވެ."

ކެތްތެރިވުމާއި، ކެތްތެރިވުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ އާޔަތްތަކާ ވަރަށްގިނަ، އެހާމެ ޙަދީޘްތަކާ އާޔަތްތަކެކެވެ.

25– عَن أَبِي مَالِكٍ، الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمِ الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيْمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيْزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلآنِ ــ أَوْ تَمْلأُ ــ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ، وَالصَّلاَةُ نُوْرٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا، أَوْ مُوْبِقُهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ރުއްސަވައިފައިވި އަޅުގަނޑުމެން އަސްޙާބީ، އަލްހާރިސް ބިން ޢާޞިމް ގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުالله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސާފުތާހިރުކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ދެބައިކުޅަ އެއް ބައެވެ. އަދި ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ (މި ކަލިމަ ކިޔުމުން) މީޒާން ފުރިހަމަވެއެވެ. އަދި ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ (މި ކަލިމަ ކިޔުމުން) ނުވަތަ އެކަލިމަތަކުން ބަޔާންކުރެއްވި، އެއިން ކޮންމެ ކަލިމައެއް ކިޔުމުން، އުޑުތަކާއި ބިމާ ދެމެދު (ހުސްކަމުން) ފުރިހަމަވެއެވެ. ނަމާދަކީ، (އަލިއަށްބަލައިވާ) ނޫރެކެވެ. އަދި ސަދަޤާތަކީ، (އެއީ އީމާންކަން ހުރިކަމުގެ) ހެކިކެވެ. އަދި ކެތްތެރިކަމަކީ، (އަލިއަށްބަލައިވާ) އަލިކަމެކެވެ. އަދި ޤުރްއާނަކީ، ތިބާއަށްބަލައިވާ ހެކިކެވެ. ނުވަތަ ތިބާގެ ދެކޮޅަށްވާ ހެކިކެވެ. ކޮންމެ މީހަކު ވެސް، (މި ދުނިޔޭގައި) އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ނަފްސު ވިއްކައިގެން އެ ނަފްސު މިނިވަންކޮށްދެއެވެ. ނުވަތަ، ހަލާކުކޮށްލައެވެ.

اللهُ ގެ ކޯފާއި ޢަދާބުން ނަޖާތްވުންއެދި، އޭނާގެ ނަފްސު ވިއްކައިލާ މީހަކު ކަމުގައެވެ.
(އެބަހީ: ހެޔޮ އަމަލުތަކެއް ކުރާ މީހަކު ކަމުގައެވެ.) ނުވަތަ، އޭނާގެ ނަފްސު ވިއްކައިލަނީ، ހަވާނަފްސުގެ އެދުންތަކާއި ޝައިޠާނާގެ ގޮވައިލުންތަކަށެވެ.} (އެބަހީ: ނުވަތަ އޭނާ ވަނީ، ނުބައި އަމަލުތަކެއްކުރާ މީހަކުކަމުގައެވެ.)"

(ނޯޓު: "ޠުހޫރަކީ، ޠާހިރުކަމާއި ހެޔޮކަމެވެ. ނުވަތަ ތިބާއާ ދުރުވެރުއްޔާ ކަމުގައިވެއެވެ." މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ޠަހާރަތަކީ، އިސްލާމުގެ ބާއްޖަވެރިކަމުގެ ސަތަބަށްކަމުގައި ފާހަގަކުރައްވައިން، އެ ކޮޅަކީ، އިސްލާމާ އަބާއްޖަވެރިވުމުގެ ސަބަބަކީ ފަރުވާ އެވެ. އެ ކޮޅަކީ އަޅުކަމުގެ ގޮތުން އިސްލާމް އޭނާގެ އުޅުން ބަޔައްޖެހުމަށް، އެއީ، އޭނާގެ އިމާންކަމުގެ ކުރިޔަކާއިގެ ވައްތަރެއް ކަމުގައެވެ. އެއާ ޙިކުމަތް އެ ކޮޅުގައި އަންގަވައިދެއްވާ ގޮތް ދިމާއިދިރިކަން އޭނާގެ އުޅުންބަޔައްޖެހުމަށް، އެ ކޮޅަކީ، އޭނާއާ ދިރިކަން އޮތް ހެޔޮކަން. އެއީ، "ހެޔޮކަމަށްވާނަމަ، ދުޢާއެއްގެ ދަރުމަތުން މާތް اللهُ، ބައެއް ގަދަފާފަތަކެއް މާފުކުރައްވާނެއެވެ، އަދި ހެޔޮ އަޅުކަމުގެ ދަރުމަތުން އެކަލާނގެ ބައެއް ގަދަފާފަތަކެއް ނިކަމެތި ކުރައްވާނެއެވެ." ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރިކުރެއްވި ވަޒަން ބަސްފުޅުގައި އެ ވާހަކަ ހިމެނެއެވެ. ބައްލަވާ ޙަދީޘް ނަންބަރު: 996 "މުވައްޠައު")

26– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ، سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَاسًا مِنَ الأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَعْطَاهُم، ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ، حَتَّى نَفِدَ مَا عِنْدَهُ، فَقَالَ لَهُمْ حِينَ أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ بِيَدِهِ: "مَا يَكُنْ عِنْدِى مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ، وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްވި ސަޢުދު ބިން މާލިކު ބިން ސިނާން، އަލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަންޞާރުންގެ ބައެއް ބޭކަލުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި (މުދަލަށް ބޭނުންވެވަޑައިގެން އެދިލެއްވި) ދެއްވުމަށް އެދިވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެ ބޭކަލުންނަށް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަނެއްކާ ވެސް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެ ބޭކަލުންނަށް ދެއްވިއެވެ. އެންމެ ފަހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުދަލުގައި ހުރި ހުރިހާ އެއްޗެއް ހުސްވީ ހިނދެއްގައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުދަލުގައި ހުރި ހުރިހާ އެއްޗެއް ހުސްވުމުން، އެ ބޭކަލުންނަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގަންނާ

ތަނަވަސްކަމުކަން މިއުޅުބަދަލުކުރުންނަން ނުދެއްވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް މިކަލޭގެފާނު
ބައްޔާކުބައްވާލައި ނުވާނެއެވެ. އަދި އަނގާކުރުންނަން ސަލާންނުވީހައި، ލަދުވެރިވެއްޖެމީހާ
(ދަންނަވާނެ!) اللّهُ، އާދަމް ދަރިކޮޅުމީ ކުރައްވައި، ބައްލަވާތީ ޒިކުރުކުރެއްވުމާ ހަމައެވެ. އަދި އެ
މީހަކު އަދިއެއްފަހަރު ދުރުކުރެއްވީމާ ދެން (ދަންނަވާނެ!) اللّهُ، އާދަމް މީސްމަކުންނަށް
އާރުސްކުރަންދޭ މީހުންކަމުގައި ބައްލަވާށެވެ. އަދި، ދަރިއަށްގަދަކަމާއި ވަސް،
ކަމުދެކެވޭ މީހާ (ދަންނަވާނެ!) اللّهُ، އާދަމް ކަމުދެކެވޭކަމުގައި ބައްލަވާށެވެ. އަދި
(ދަންނަވާނެ!) އެއްވެސް މީހަކަށް ކަމުދެކެވޭކަމަށް ވެސް ވަރަށް ހަމަވެސް ނުދެކެމެވެ
ދެއްވިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}"

27– وَعَنْ أَبِي يَحْيَى، صُهَيْبِ بْنِ سِنَانٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "عَجَبًا لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ: إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޔަޙްޔާ،
ސުހައިބު ބިން ސިނާން (އަބޫޔަޙްޔާ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނާގެ ކަންތައްތަކީ ހައިރާންވާންޖެހޭ
ކަމެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ކޮންމެ ކަމެއް، އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ.
އަދި މިކަމަކީ، މުއުމިނަކު ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް މީހަކަށް ލިބިގެންވާ (ހަމަވުން) ކަމެއް
ނޫނެވެ. އޭނާއަށް އުފާވެރިކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، އެކަމަށްޓަކައި އޭނާ اللّهُއަށް
ޝުކުރުކުރެއެވެ. ފަހެ، އެއީ، އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ހިތާމަވެރިކަމެއް،
ހިތާމައެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، އެކަމަށްޓަކައި އޭނާ ކެތްތެރިވެއެވެ. ފަހެ، އެއީ،
އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ.}"

28– وَعَنْ أَنسٍ ﵁، قَالَ: لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ الْكَرْبُ، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَاكَرْبَ أَبَتَاهُ! فَقَالَ: "لَيْسَ عَلَى أَبِيْكِ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ". فَلَمَّا مَاتَ، قَالَتْ: يَا أَبَتَاهُ أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ، يَا أَبَتَاهُ جَنَّةُ الْفِرْدَوْسِ مَأْوَاهُ، يَا أَبَتَاهُ إِلَى جِبْرِيْلَ نَنْعَاهُ، فَلَمَّا دُفِنَ، قَالَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَطَابَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ التُّرَابَ؟" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ސަކަރާތުގެ ވޭން އިތުރުވުމުގެ

އާހާސްކަންފުޅުގައި އެކަލޭގެފާނަށް އަވަހާރަވުމުގެ ވާހަކަދަވާ، އެނގަދުފުޅު ބޭރުވިއެވެ. ފަހެ، (އެ ބޭފުޅާ ދަރިކަލެއިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ލޮބުވެތި ދަރިކަނބަލުން) ފާޠިމަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބައްޕާފުޅުގަން ދުޢާވެރިކަންނަވާ ވާނުގެ ބާރުކަމާއެވެ! ފަހެ، (މި އަޅުގަނޑު އައްސަވައި، އިޢުރު އެކަލޭގެފާނު) ބަރީޢުކުރައްވިއެވެ. {ކަނބަލުގެ ބައްޕާއަށް މިއަދަށް ފަހު، އަހުވަސް ވާނައް ނުވިބާވަރުހެވެ!} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަން ހިނދު، އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ލޮބުވެތި ބައްޕާފުޅާއެވެ! ބައްޕާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގޮވައިލައްވާފައި އިޖާބަދެއްވައިފިއެވެ. އޭ ލޮބުވެތި ބައްޕާފުޅާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ މަޤާމަކީ އަލްފިރުދައުސްވިލާތުން ސުވަރުގެއެވެ. އޭ ލޮބުވެތި ބައްޕާފުޅާއެވެ! ބައްޕާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަން ޖިބްރީލުއަށް ތަޢުޒިޔާ ދަންނަވާލަމުން، ޢިޝްރީލުގެފާނުގެ އަރިހުގައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ވަޅުލާންނެރުމުން ހިނދު، މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުމުގެ ފާޠިމަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ހަށިކޮޅުގެ މައްޗަށް ވިރުވުސް ވެލިތަށް އެޅުމަށް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަށް އެކަމަށް ރުހުނީ ހެއްދެވޭ؟“

(ނޯޓް: އަލްއިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ފާޠިމަތުގެފާނު މިހެން ވިދާޅުވެވަޑައިގަތީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މައްޗަށް އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ހިތްފުޅުގައިވާ ލޯތްބާގެ މަތިވެރިކަމާއި، އެކަލޭގެފާނަށް ހިތްފުޅުތަކުގައިވާ މަތިވެރި ޤަދަރާއި، އިޙްތިރާމާއި ވިސް، އެ މާތް ހަށިކޮޅުގެ މައްޗަށް އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ އަތްފުޅުން ވެލިއެޅުއްވައި، ނިވާކުރައްވަން ޖެއްސެވުމުންނެވެ. އެކަމަނާގެ ބޭފުޅާ ދަރިކަލެއިގެން އަނަސްގެފާނު އެއްވެސްއިވިދާޅުނުވެ، ހަނުހުންނެވިއެވެ. ނަމަވެސް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭފުޅު ދުރުފުން އެ ކަމަށް ޖެހޭ ދައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ވިދާޅުވާކަހަލައެވެ. ”އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ބިމުގެ ބަނޑުމަތީގައި ފުރުވުމަކަށް އަޅުގަނޑުމެންގެ ހިތްތަކުއްވުން ހަމައެއް ނުޖެހުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އަޅުގަނޑުމެން މިވަނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅަށް ކިޔަމަންވުމަށް މަޖުބޫރުވެގެންނެވެ.“ އަނަސްގެފާނުގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ އަންނަނިވި ގެންބައިތުން މިކަމަށް އިޝާރާތް ކުރެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

وَمَا نُفْضِنَا أَيْدِيْنَا مِن دَفْنِهِ * حَتَّى أَنكَرَنَـــا قُلُوبُنَـــا

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނު ތަސްލީމުވުމުގެ ފުރުޞަތުގައި އަހަރުމެންގެ އަޚްބާރުވެސް،
މަޢުލޫމާތުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބިރުވެތިވެ އަހަރުމެންގެ ހިތްތައް އިނާޔަތްދީ ދުރުވާނަމަ ދުރާލާވެސް
އެކަލާނގެއެވެ."

ހިތާމަތަށް ސަބަރުކުރުމުގެ މުއްމިނުން އަށްބައިތު ދުނިޔެއަށްދާ އަދި އަޚްލާޤުވެސް
ޖިހާދަށްވައިތަށް ސަބަރުވެރިން (ސޫ/31) ނަމަވެއްޔާ، "މުޙައްމަދު")

29– وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ مَولَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ وَحِبِّهِ وَابْنِ حِبِّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَرْسَلَتْ بِنْتُ النَّبِيِّ ﷺ: إنَّ ابْنِي قَدِ احْتُضِرَ فَاشْهَدْنَا! فَأَرْسَلَ يُقْرِئُ السَّلاَمَ، وَيَقُولُ: {إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ، وَلَهُ مَا أَعْطَى، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ}. فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ تُقْسِمُ عَلَيْهِ لَيَأْتِيَنَّهَا. فَقَامَ، وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَرِجَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَرُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الصَّبِيُّ، فَأَقْعَدَهُ فِي حِجْرِهِ ونَفْسُهُ تَقَعْقَعُ، فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذَا؟ فَقَالَ: "هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ تعَالَى فِي قُلُوْبِ عِبَادِهِ" وَفِي رِوَايَةٍ: "فِي قُلُوْبِ مَنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ، وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް ޓަކައި ބޭން
ނަބިއްޔާގެ ދަރިކަލުން އުސާމާއާ އާ ބިލިދޭ ހިތާވެގެންނެވިއެވެ. ޓަކައިދޭން ނަބިއްޔާ،
ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިނިވަންކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނު ޙިއްބުފުޅާ ދަރިކަލުންގެ ބާކިލައްވާ.
އުސާމާއަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙިއްބުފުޅާ ޓަކައިދުގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ދަރިކަލުނބަލަ (އެބަހީ: ޓައިނަބުގެފާނު) އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް މިހާރު ޚާއްވައި، ދަންނަވިއެވެ. ހަމަކައިވަރަށް، އަޅުގަނޑުގެ ދަރިފުޅުވެސް،
މަރަށް ހާޒިރުވެފައެވެ. ފަހު، (ބައްޕާ) އަޅުގަނޑުގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންނެވުން އެދެމެވެ.
(މިހަބަރު ލިބިވަޑައިގަތުމުން) ރަސޫލު އެކަލޭގެފާނު، އެ ކަމަނާގެއަރިހަށް މިހާރު ޚާއްވިއެވެ.
އަދި ބަދަލުކުރައްވިއެވެ. (ދަރިފުޅަށް ސަލާމްބުނެފައި ބުނާށެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ
ގެންދަވައިފި އެއްޗަކީ، އެކަލާނގެ މިލްކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަރުވަން ދެއްވާ އެއްޗަކީ
ވެސް އެކަލާނގެ މިލްކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ކޮންމެ ކަމަކަށް ވަގުތު ވަކި،
ވަޒަނެއް ކަނޑައަޅުއްވައިފައެވެ. ފަހު، (ދަރިފުޅު) ކެތްތެރިވާށެވެ! އަދި اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުން
އެކަމުގެ ޘަވާބަށް (ދަރިފުޅު) އެދޭށެވެ!} ފަހު، (އެކަލޭގެފާނަށް ވަޑައިގެންނެވުން
އެދުއްވަނީކަން) އެ ކަމަނާ ހުވަފުޅު ކުރައްވައި ދަންނަވައިފިއެވެ. اللهُ ގެ މަތިން ގަސަމް ކުރައްވައި އަރަނަން

ވަޅެއިގެންދެއްވާށެވެ! ކަލޭ، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ބުރުވުވަޅެއިގެންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ
ދަރިފުޅުގައި، މާތް الله، އަ އެންމެ ބޭކަލުންނަށް ބުއްދިސްޓުވެދިނީ، ސަލާމަތް ބެން ޖެހިލުމުގެ
ފާނަށް، ގުޅޭ ބަން ޖަބަލުގެ ފާނަށް، އުތަރުރ ބަން ކުރުބަގެ ފާނަށް، ޖަހިކ ބަން ހާބިލުގެ
ފާނަށް، އަދިން އަލަކުއަށް އަސްލަމާ ބޭކަލުން ވަޅައިގަތުމެވެ. ކަލޭ، އަ ޖުއްބުގެ ދަރިކަލުން
ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އެދުވެނީ. ކަލޭ، އެކަލޭގެފާނު އަ ދަރިކަލުން އެނގެވުނުގައި
ބާއްވައިވެ. އެހެ އަ ދަރިކަލުންގެ ނާޖާއިބު ހާލަތުގައި، ނާޖާއިބުން ވަޑައިގަތުން ދެއްވެ.
(ވާހަކަ ދެކެވެނީ) އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ޖާއިޒު ކަމަށްކުރު ކަމަކަށް އަރާރުކަނިވެއެވެ. ކަލޭ،
އެބަހުވާ ސަލާމަތުގެ ދަންނަވައިވެ. އަ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ތިޔައީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟
(އެބަސް: ވިދާޅު ބާރުމުގައި ކަންތައްތަކުގައި ޙަޤީޤަތުގައި ކަލޭގެފާނު. ސަލަވާތް ކަލޭގެފާނު
ތިޔަ ޔަގީނުކަމެއްވާ ޔާއްލާހުއްވެ؟) ބަދަލުތަކުއްވެ. {ވީ އެކަލާނގެ ކަމުނަވެ.
الله، އެކަލާނގެ ޙަޤީޤަތުގެ ޢިބާދަތުގައިވާ، އެކަލާނގެ ޚަލްވައިވެ.} އެހެން
ރަޙްމަތްއޮގައިވާ، {ދަރަނިކަމުން، الله ގެ ޙަޤީޤަތުކުރު އެކަލާނގެހުންނަ އެކަލާނގެ
އެކަލާނގެވެ ދެކޭގެ ވަންނަވައިވެ.} ވިދާޅުވިއެވެ.

30– وَعَنْ صُهَيْبٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ، فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ: إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَابْعَثْ إِلَيَّ غُلامًا أُعَلِّمْهُ السِّحْرَ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلامًا يُعَلِّمُهُ، وَكَانَ فِي طَرِيْقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ، فَقَعَدَ إِلَيْهِ، وَسَمِعَ كَلامَهُ فَأَعْجَبَهُ، وَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ، فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيْتَ السَّاحِرَ فَقُلْ: حَبَسَنِي أَهْلِي، وَإِذَا خَشِيْتَ أَهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ.

فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ إِذْ أَتَى عَلَى دَابَّةٍ عَظِيْمَةٍ قَدْ حَبَسَتِ النَّاسَ فَقَالَ: الْيَوْمَ أَعْلَمُ السَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمِ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ؟ فَأَخَذَ حَجَرًا فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَاقْتُلْ هَذِهِ الدَّابَّةَ حَتَّى يَمْضِيَ النَّاسُ! فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا وَمَضَى النَّاسُ، فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: أَيْ بُنَيَّ، أَنْتَ الْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي، قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَى !! وَإِنَّكَ سَتُبْتَلَى، فَإِنِ ابْتُلِيْتَ فَلاَ تَدُلَّ عَلَيَّ.

وَكَانَ الْغُلامُ يُبْرِئُ الأَكْمَهَ، وَالأَبْرَصَ، وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الأَدْوَاءِ. فَسَمِعَ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ كَانَ قَدْ عَمِيَ، فَأَتَاهُ بِهَدَايَا كَثِيْرَةٍ فَقَالَ: مَا هَهُنَا لَكَ أَجْمَعُ إِنْ أَنْتَ شَفَيْتَنِي، فَقَالَ: إِنِّي لاَ أَشْفِي

أَحَدًا، إنَّمَا يَشْفِي اللَّهُ تَعَالَى، فَإِنْ آمَنْتَ بِاللَّهِ تَعَالَى دَعَوْتُ اللَّهَ فَشَفَاكَ، فَآمَنَ بِاللَّهِ تَعَالَى فَشَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى.

فَأَتَى الْمَلِكَ فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ؟ قَالَ: رَبِّي. قَالَ: وَلَكَ رَبٌّ غَيْرِي؟، قَالَ: رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْغُلَامِ فَجِئَ بِالْغُلَامِ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: أَىْ بُنَيَّ قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبْرِئُ الأَكْمَهَ وَالأَبْرَصَ وَتَفْعَلُ وَتَفْعَلُ، فَقَالَ: إِنِّي لاَ أَشْفِي أَحَدًا، إنَّمَا يَشْفِي اللَّهُ تَعَالَى، فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الرَّاهِبِ، فَجِئَ بِالرَّاهِبِ فَقِيْلَ لَهُ: ارْجِعْ عَنْ دِيْنِكَ، فَأَبَى، فَدَعَا بِالْمِنْشَارِ فَوُضِعَ الْمِنْشَارُ فِي مَفْرِقِ رَأْسِهِ، فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَّاهُ، ثُمَّ جِئَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ: ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَى، فَوُضِعَ الْمِنْشَارُ فِي مَفْرِقِ رَأْسِهِ، فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَّاهُ، ثُمَّ جِئَ بِالْغُلَامِ فَقِيْلَ لَهُ: ارْجِعْ عَنْ دِيْنِكَ، فَأَبَى، فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: اذْهَبُوابِهِ إِلَى جَبَلِ كَذَا وَكَذَا فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ، فَإِذَا بَلَغْتُمْ ذِرْوَتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِيْنِهِ، وَإِلاَّ فَاطْرَحُوْهُ!

فَذَهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِيْهِمْ بِمَا شِئْتَ، فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا، وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ فَقَالَ: كَفَانِيْهِمُ اللَّهُ تَعَالَى، فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرْقُوْرٍ وَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ، فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلاَّ فَاقْذِفُوهُ! فَذَهَبُوا بِهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِيْهِمْ بِمَا شِئْتَ، فَانْكَفَأَتْ بِهِمُ السَّفِيْنَةُ فَغَرِقُوا، وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ فَقَالَ: كَفَانِيْهِمُ اللَّهُ تَعَالَى.

فَقَالَ لِلْمَلِكِ، إِنَّكَ لَسْتَ بِقَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا آمُرُكَ بِهِ. قَالَ: مَا هُوَ؟ قَالَ: تَجْمَعُ النَّاسَ فِي صَعِيْدٍ وَاحِدٍ، وَتَصْلُبُنِي عَلَى جِذْعٍ، ثُمَّ خُذْ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي، ثُمَّ ضَعِ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قُلْ: بِسْمِ اللَّهِ رَبِّ الْغُلَامِ، ثُمَّ ارْمِنِي، فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي.

فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيْدٍ وَاحِدٍ ، وَصَلَّبَهُ عَلَى جِذْعٍ، ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ، ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ، ثُمَّ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ رَبِّ الْغُلَامِ، ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ، فَوَضَعَ يَدَهُ فِي صُدْغِهِ فِى مَوضِعِ السَّهْمِ، فَمَاتَ. فَقَالَ النَّاسُ: آمَنَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ، فَأُتِيَ الْمَلِكُ فَقِيلَ لَهُ: أَرَأَيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ وَاللَّهِ نَزَلَ بِكَ حَذَرُكَ. قَدْ آمَنَ النَّاسُ. فَأَمَرَ بِالأُخْدُودِ بِأَفْوَاهِ السِّكَكِ فَخُدَّتْ وَأُضْرِمَ فِيْهَا النِّيْرَانُ، وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَقْحِمُوهُ فِيْهَا، أَوْ قِيْلَ لَهُ: اقْتَحِمْ ، فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتِ امْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا، فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيْهَا، فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ: يَا أُمَّاهْ اصْبِرِي فَإِنَّكِ عَلَى الْحَقِّ". (رَوَاهُ مُسْلَمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޞުހައިބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ ދުވަސްވަރެއްގައި ރަސްކަލަކު އުޅުއްވިއެވެ. އެ ރަސްގެފާނުގެ

ދަރުބާރުގައި، ރަސްގެފާނަށް ސިޔާރުހަދައިދީ ސިޔާރުވެރިޔަކު އުޅުނެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ އުމުރުން ދުވަސްވެ، މުސްކުޅިވި ހިނދު، އޭނާ ރަސްގެފާނަށް ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު މިހާރު މި މަސައްކަތް ކޮށްނުލެވޭ ވަރަށްވުރެ މުސްކުޅިވެއްޖެއެވެ. ވީމާ، އަޅުގަނޑުގެ ގޮތަށް ޖުވާނަކު ދޫކޮށްލައިދެއްވާށެވެ! އޭރުން އޭނާއަށް އަޅުގަނޑު ސިޔާރު ދަސްކޮށްދީން ހުރިމެވެ. ފަހެ، ރަސްގެފާނު އޭނާގެ ގޮތަށް ޖުވާން ކުއްޖަކު ދޫކޮށްލިއެވެ. އޭނާ އެ ސިޔާރުވެރިޔާގެ ގެއަށް ދިޔަ މަގުމަތީގައި، އޭނާއާ ކުރިބަލު ބައްދަލުކުރިއެވެ. (ކުރިބުންނަކީ، ދުނިޔޭގެ އެންމެހައި މަޖާތަކުން ދުރުހެލިވެ، އަޅުކަމާއިގެން މަޝްއޫލުވެ އުޅޭ ނަސީބުދާރީންގެ އިލްތުވެރިންނަންހިލާ ނަމޫނާވެ.) ފަހެ، އެ ޖުވާނާ، އެ އަޅުވެރިކަލާގެފާނުގެ އަރިހުގައި މުޤީމްކުރިއެވެ. އަދި އޭނާދައްކަވާ ވާހަކަތައް އަޑުއަހައި، އެ ވާހަކަތައް އޭނާއަށް ކަމުދިޔައެވެ. އަދި (އެއް ދުވަހަކު) އޭނާ އެ ސިޔާރުވެރިޔާގެ ގޮތަށްދިޔަ މަގުމަތީގައި އެ އަޅުވެރިޔާގެ އަރިހުގައި މުޤީމްކުރިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ސިޔާރުވެރިޔާގެ ގޮތަށް ދިޔުމުން (އޭނާ އަޅުން ވަސްވެ، އެކަމާ ކުރިއަރައިސްގެން) ސިޔާރުވެރިޔާ އޭނާގެ ގައިގައި ޖަހައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ ޖުވާނާ އެ ވާހަކަ އަޅުވެރިޔާއަށް ނަންގަވައިފިން، އޭނާ ބުނެއްވިއެވެ. ކައިރިއަށް އެ ސިޔާރުވެރިޔާ ދަނޑި ބިރުގަންނަވަ އޭނާއާ ބުނާށެވެ! އަޅުގަނޑުގެ އަހުރުވެރިންނާހުރި އަޅުން ތަސްވިއެވެ! އަދި ކާއިރުޔު ގެއަށް އަޅުން ތަސްވެގެން އެބައިމީހުން އެއްޗެއް ބުނެފިނަމަ، އެ ސިޔާރުވެރިޔާގެ ސަބަބުން ތަސްވިކަމުގައިބުނާށެވެ!

ފަހެ، މިފަދައިން އޭނާގެ ކަންތައް ވަނިކޮށް، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވަރަށްބޮޑު ދާއްބައެއް (އެބަހީ: ބޮޑު ޖަނަވާރެއް) ނުކުމެއްޖެއެވެ. (ގިނަ ލިޔުންތަކުގައި ވަނީ، އެއީ، ވަރަށްބޮޑު ސިންގާއެއް ކަމުގައެވެ.) މިސްތަކުން އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް ގޮސް އައިސްވުމަށް އެ ސަފަރު ހުރަސްއެޅަންފަށައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ ޖުވާނާ (ހިތްހިތުން) ބުނެފިއެވެ. ކޮބާ ސިޔާރުވެރިޔާގޭ ނުވަތަ އަޅުވެރިޔާގޭ މިއަދު އަހަރެން ބަލާނަމުއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ހިތަގައިވެސް ނަގައި، މިފަދައިން ދުޢާކުރިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ބަޝަރުގައި އެ ސިޔާރުވެރިޔާއަށްވުރެ، އެ އަޅުވެރި ކަލާގެފާނު ތަޢުލީމުކުރަން ބޭނުމަށް، މި (ހިތަގައިގެން) އެ ދާއްބާ މަރުއްވައިދެއްވާށެވެ! އަދި އެސްބަރުގެ އިންދަރުގޮތުން މިސްތަކުން ސަލާމަތް ކުރެއްވައިދެއްވާށެވެ! (މިހެން ކިޔައި ދުޢާކުރުމަށްފަހު) ހިތަގައިގެ އެއްޗިއެވެ. ފަހެ، ހިތަގައިގެން ޖަހާލައިފި، އެ ސަފަރު މަރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެ ސަފަރުގެ ބަރުވެރިކަމުން

މީސްތަކުން ސަވާބުލިބިގެންދެއެވެ! ފަހެ، އެ ޖުވާނާ އަޑުވެރިޔާގެ އަރިހަށް އައިސް އެ ވާހަކަ ނަންގަވައެވެ. ފަހެ، އެ އަޑުވެރިކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ބުނުއްވިއެވެ. އޭ ޖުވާނާއެވެ! އަހަރެންނަށްވުރެ، މިއަދު ތިބާގެ މަތިވެރިކަންބޮޑުވެއެވެ. ކީއްވެގޭ ކިބައިން ފުރުން ކަންތަކުގެ މައްޗަށް އަހަރެން މި ވަނީ، ޝައިޚާންވެފައެވެ. އަދި ބުނަންހުއްޓެވެ. ކީއްވެގާ ވަރަށް ބޮޑު ދިމިޔާނަކާ ކުރިމަތިވާހުށިބެވެ. ކީއްވެގާ އެ ދިމިޔާން ކުރިމަތިވާހިނދު، އަހަރެންގެ ހަބަރު އެއްވެސް މީހަކަށް ނުދިނުމަށްދެމެވެ.

އަދި އެ ޖުވާނާއަކީ (އުޝަންވުދުގައި) ދެ ލޯކަށް މިހުންނާއި، ބަރަސްބަލި ޖެހިފައިވާ މީހުންނަށް (ފަރުވާކޮށް) އެބައިމީހުން ރަނގަޅުކޮށް، އެ ހުރިހާ ބަލި މީހުންނަށް ވެސް ޖެހިފައިވާ އެންމެހައި ބަލިތަކަށް ފަރުވާކޮށްދެއްވާ ކުއްޖެކެވެ. ފަހެ، ރަސްގެފާނުގެ އަރިހުގައިތިބިކުދިން އެކަކަށް މި ހަބަރު ލިބުނެވެ. އޭނާއަކީ، ދެ ލޯކަށް މީހެކެވެ. ފަހެ، އޭނާ ގިނަގުނަ ހަދިޔާތަކާއިގެން އެ ޖުވާނާގެ ގާތަށްއައެވެ. އަދި ބުނެއެވެ! ކީއްވެތޯ އަހަރެންގެ ދެ ލޯ ރަނގަޅުކޮށްދީފިނަމަ، މިއެންމެ ހަދިޔާތައް ކީއްވެގަން ދޭނަމެވެ! އެ ޖުވާނާ ބުންޏެވެ. އަހަރެންނަކު އެއްވެސް މީހަކަށް ޝިފާއެއް ނުދެމެވެ. އެކަމަކު އައި، އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ اللّٰهތަޢާލާ ހިންގަވައިދެއްވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ، ތިބާ اللّٰهއަށް އީމާންވެއްޖެނަމަ، އެކަލާނގެ ބަރަކާތަށް އަހަރެން ދުޢާކޮށްދީފާ ހުރެމެވެ. އެކަލާނގެ ތިބާއަށް ޝިފާދެއްވައިފާ ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ اللّٰهއަށް އީމާންވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ، އޭނާގެ ދެލޯވަން ޝިފާދެއްވިއެވެ.

ފަހެ، އޭނާ (އާދައިގެމަތީން) ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް ގޮސް، އެހެންނާ ވެސް ދަރުބާރުގައި އިންނަވަދައިން ރަސްގެފާނުގެ ދަރުބާރުގައި އިށީދެއްޖެއެވެ. (އޭނާގެ ދެ ލޯ ރަނގަޅުވެފައިވާ ބަޔަށް ފުރިވަޑައިގެން) ރަސްގެފާނު ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭގެ ދެލޯލުގެ ފުރުން ރައްދުކޮށްދިނީ ކާކުހެއްތޯ؟ އޭނާދިންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ރައްބެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. ރަސްގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. އަހަރެންނޫންތަވައި ކަލޭއަށް އިލާހަކު ވޭހެއްތޯ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! އަޅުގަނޑާއި، ތަނބުރާނގެ ވެރި އިލާހަކީ، اللّٰهُ އެވެ! ފަހެ، ރަސްގެފާނު އޭނާ ހައްޔަރުކުރައްވައި، އޭނާއަށް އަނިޔާކޮށް ދެއްވަމުން ގޮސް އެންމެފަހުން، އެ ޖުވާނާގެ ހަބަރު ރަސްގެފާނަށް އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް އެ ޖުވާނާ ގެނެސްދެވުނުއެވެ. އެ ހިނދު، ރަސްގެފާނު އޭނާއާ

ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އޭ ޖަވާނާއެވެ! ތި ޤާބިލުން މީހުންނާއި، ބަރަސްބަލި ޖެހިފައިވާ
މީހުންނަށް، ކަލޭގެ ސިހުރުން ފަސޭހަކަންލިބިދެއްކަމަށް، އަދި މީހުންނަށް އެހެން ކަމެއް
ކަލޭ ކަންތައްޔާކަމުގެ ހަބަރު ތިމަން ރަސްގެފާނަށް ދެއްވައިގެންފިއެވެ. (އެއީ ތޯދެއް
ހެއްޔެވެ؟) އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ސާހިބާއެވެ! އަޅުގަނޑު އެއްވެސް މީހެއްގެ ބައްޔެއް
ފަސޭހަކަމެއް ނުދެކެމެވެ. އެކަމަކު އެއީ، الله ތަޢާލާ ހިންގަވައިދެއްވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ،
ރަސްގެފާނު އޭނާ ހައްޔަރުކުރައްވައި، އެކި ބާވަތްބާވަތުގެ އަނިޔާތައްދެއްވަމުން ގޮސް،
އެންމެފަހުން، އެ ރާހިބު އަޅުވެރިޔާގެ ހަބަރު ރަސްގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ،
ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް އެ ރާހިބު ގެނެވުނެވެ. އަދި އޭނާއަށް އެންގެވިއެވެ. ކަލޭގެ ދީން
ދޫކޮށްލާށެވެ! ރާހިބު އެކަމަށް އިންކާރުކުރުމުން، ބޮޑު ހަސް ގެނައުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
އަދި އޭނާގެ ބޮލުގެ މެދުގައި ހަސް ބަހައްޓައި، ދެ ފަޅިއަށް ހިރަވައި، ދެ ފަޅި
ވަކިކުރިއެވެ. އެއަށްފަހު ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް މީހާ ގެނެވުނެވެ. އޭނާއަށް ވެސް އޭނާގެ
ދީން ދޫކޮށްލުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ އިންކާރުކުރުމުން، އޭނާގެ
ބޮލުގެ މެދުގައި ބޮޑުހަސް ބަހައްޓައި، ދެ ފަޅިއަށް ހިރަވައި ދެ ފަޅި ވަކިކުރިއެވެ. ދެން
އެއަށްފަހު، އެ ޖަވާނާއާ ގެނެވުނެވެ. އޭނާއަށް ވެސް އޭނާގެ ދީން ދޫކޮށްލުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ އިންކާރުކުރުމުން، ރަސްގެފާނުގެ އަރިހުބޭކަލުންނަކު
ބަޔަކާ އެ ޖަވާނާ ހަވާލުކުރެއްވުމަށްފަހު އެންގެވިއެވެ. މިނާ ގޮވައިގެން ފަރުބަދައިމަތިން
ގޮސް އެވަނި ފަރުބަދައިގެ އެންމެ އުހުން އޭނާ އަރުވާށެވެ! އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ދީން
ދޫކޮށްލައިފިނަމަ އަނބުރާށެވެ! ފަހެ، ދީން ދޫކޮށްނުލާނަމަ، ފަރުބަދަމަތިން ވައްޓާ
(މަރައި) ލާށެވެ!

ފަހެ، އެބައިމީހުން އޭނާ ގޮވައިގެންގޮސް ފަރުބަދައިގެ އެންމެ މަތިއަށްއެރިއެވެ.
އެ ހިނދު އޭނާ (މިފަދައިން) ދުޢާކުރިއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ
ކުރިވިޑިގެންވިސްނަމަ، މިބައިމީހުންގެ ނުބައިކަމުން މި އަޅާ ސަލާމަތް ކުރައްވާނދޭވެ!
ފަހެ، އެ ހިނދު އެބައިމީހުންނާއިގެން ފަރުބަދަ ތެޅިގެންފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެންމެން
ފަރުބަދަމަތިން ވެއްޓިއްޖެއެވެ. އަދި އެ ޖަވާނާ ހިނގައިފައި، ރަސްގެފާނުގެ އަރިހަށްއައެވެ.
ފަހެ، ރަސްގެފާނު އޭނާއާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭއާ އެކުގައި ދިޔަ މީހުން ކޮބި
ހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. الله ތަޢާލާ އެބައިމީހުންގެ ޝަރުން އަޅުގަނޑު

ސަވާރުކަމުގެހުރުމެވެ. ފަހެ، ރަސްގެފާނު އެހެން ބަހަނާ އޭނާ ބަލާލުމުން ސަވާރުކުރުއްވިއެވެ.

އެންގެވިއެވެ. މިއަރަބިއްޔާ ދިޔާ ގޮތަށްގޮސް ބޭސް ބައްޕައްހަރަކާ ދިޔާ ތަރައްގީ ކަނޑުގެފަރާ ގެންދާށެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ދިޔަ ދަރާޖަސްކުރައްވަމާ، އޭނާ ކަނޑުކަނ

އެއްކަލުވާށެވެ! ފަހެ، އެބަރިމާތު (ރަސްގެފާނު އެންގެވުމަށްފަހު) އޭނާ ގޮވައިގެން ދިޔައެވެ. ފަހެ، އޭނާ (މިފަހަރު) ދެއްކެވިއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ

ދެރިވުޅެގެންވަނީމަ، މިބައިމީހުންގެ ނުބައިކަމުން މި އަހާ ސަވާރުކަމުކުރައްވައިދޭނުވާށެވެ! އެ

ހިނދު، އެބައިމީހުންނާއިގެން އެ ބައްލަވާ ބަންދުނުވެއްޖެއެވެ. އަދި (އޭނާ ފިއަރަވައި) އެ

އެންމެން އަރަފުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ (އެއްގަމަށްއައިސް) ހިނގައިފައި، ރަސްގެފާނުގެ

އަރިހަށް އަތުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، ރަސްގެފާނު ސަވާރުކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭގެ އެކަމަކީ ދިޔަ

މިހެން ކުރި ކިޔަހުށިތޯ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. اللّٰهُ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން

އަޅުގަނޑު ސަވާރުކަމުކުރުއްވިއެވެ.

ދެން ރަސްގެފާނަށް އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދަންނަވާ ގޮތަކަށް

ކަންކުރައްވައިގެން ނޫނީ، މަނިކުފާނަކަށް އަޅުގަނޑު މަރުއްވާއެއް ނުލައްވާނެއެވެ.

ރަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކޮންގޮތެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. މަނިކުފާނުގެ

ރައްޔިތުން، ހުރި މައިދާނަކަށް އެއްކުރައްވާށެވެ! އަދި އެއަށްފަހު (މިސްތަކުންނަކަށް

ފެންނާނެހެން) ކަރުކުރުކެއްގެ ގަސްގަނޑެއްގައި، އަޅުގަނޑު ބަނދެބަންއަރުއްވާށެވެ! ދެން

އަޅުގަނޑުގެ ތުރުއްޔާ ކޮތަޅުން ތިރުއް ނަންގަވައި، ދުނިދަނޑީގައި ރުވުމަށްފަހު،

ވިދާޅުވާށެވެ! ޖަވާނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ކަމުގައިވާ اللّٰهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން

އެއްލަމުގެ. މިހެން ވިދާޅުވެލައްވާފަހު، އަޅުގަނޑުގެ ދިމާއަށް (އެ ތިރު) ފޮނުވައިލައްވާށެވެ! ފަހެ،

މި ދެންނެވި ގޮތަށް މަނިކުފާނު ކަން ކުރައްވައިފިނަމަ، އަޅުގަނޑު މަރުއްވައި

ލެއްވިދާނެއެވެ!!"

ފަހެ، އޭނާ ދެންނެވި ގޮތަށް، ރަސްގެފާނު (ގެ އަމުރުފުޅަށް) މިސްތަކުން ހުރި

މައިދާނަކަށް އެއްކުރުވިއެވެ. އަދި ކަރުކުރުކެއްގެ ގަސްގަނޑެއްގައި އޭނާ ބަނދެބަން

އަރުއްވިއެވެ. ދެން (ތިރު އެއްލާ މީހާ) އެ ޖަވާނާގެ ތިރުއްޔާ ކޮތަޅުން ތިރުއް ނަގައި،

ދުނިދަނޑީގައި ރުވުމަށްފަހު، ޖަވާނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެކަމުގައިވާ اللّٰهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ

ބަރަކާތުން އެއްލަމުގެ. މިހެން ބުނެ ތިރު އެއްލިއެވެ. ފަހެ، އެ ތިރު ގޮސް، އޭނާގެ ދުލުފަތުގެ

ދެމެދަށް ނިޔާކުރިއަށް ހުރުނަށެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ އަމުރު އެ ޒިކުރު ހުރުމުގައި ނިޔާކުރިގައި ހިފަހައްޓައިދިނުމަށް، އޭނާ މަޖުބޫރުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، މިޔަން ދެކޮށް ޙިޔަ މިސްރަކުން ބޮޑުވެއެވެ. އެ ޖުވާނާގެ ފިރިހަސްކަތާހުރިގައަށް ހިމަނަށް އިޙްސާނުވެއްޖެއިރުއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލާގެ އަރިހަށް ދި ހަބަރުގެންގުންނެވެ. އަދި ދޮންނުވުނެވެ. މަނިކުފާން، އެ ކަމަކާ ބަރުވުމަށް އުޅުއްވި ކަންތަކާމެދު ދަންނަވައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަން ޝަރުޢީ ކުރެއްވިއެވެ. މިސްރަކުން (އެ ޖުވާނާގެ ދިހަނުވަދު، اللّٰهُ އަށް) އިޙްސާނުވެއްޖެއްޔާއެވެ! ފަހެ، (އެ ހިނދު) ރަސޫލާގެ މަގުބައިގައި ގެޔިބަކުގައި ފުރަ ވަރުގަނޑުބައް ކަނުމަށް ރަސޫލާގެ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ވަރުގަނޑުބަކުގައި އަތިފުރަ އެނދުމަށް އެޅުވިއެވެ. އެ މިހާރުގެ (އަހަރު) ދިޔަ ތަކަށްޒުމަދީގެ ކަނޑުގެ މިހާރު، އެ ވަރުގަނޑުބަކަށް އެތެރެއިފާނބެ! ފަހެ، އެބައިމީހުން އެފަދައިން ކަނޑުރަކުއެވެ. އެ ގޮތަކައި ކުރަކުއްޖަރު ގޮވައިގަނޑުގޮތި އަނބުރާއިގެ ދައްކަ އައެވެ. އެ ހިނދު އެ ކުރަކުއްޖާ ދުރެ އެ ވަރުގަނޑުގައި އެއްޗެއިހާގެ ކަނޑަމަށްބަކައި، އެ ކަނޑުހާގެ ބަދުވެދިވެއެވެ. އެ ހިނދު އޭނާ (ގެ މަސްތަ) އަށް އެ ކުރަކުއްޖެ ބޮނޑުވެ! އޭ ޒަބުވިދީ މަށާއެވެ! ކައިދިރިވަލައްވާނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މަސްތާ ދިހާރުންނިވި ރައްޔިތުދީގައިކަން ކަރަވަރުވެ!}"

31– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ، فَقَالَ: "اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي". فَقَالَتْ: إِلَيْكَ عَنِّي، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيبَتِي، وَلَمْ تَعْرِفْهُ، فَقِيلَ لَهَا: إِنَّهُ النَّبِيُّ ﷺ، فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِينَ، فَقَالَتْ: لَمْ أَعْرِفْكَ !! فَقَالَ: "إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "تَبْكِي عَلَى صَبِيٍّ لَهَا".

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވުމާއި އަރަސޫލާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤަބުރެއްގެ ކައިރީގައި އިނދެގެން އިނދެގެން ރޮމުން ދިޔަ އަންހެނަކުގެ ގާތުން (އެއް ފަހަރަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހުރަސްކޮށްލައްވައި ވަޑައިގަތެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ރޮމުން ދެކެވަޑައިގެން) ޙަޟްރަތުކޮށްލައްވައިއެވެ. {ކަލޭމާ اللّٰهُ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި ކަލޭމާ ކެތްކުރާށެވެ!} އެ ކަލޭގެ ދެކެނުވިއެވެ. މިބާ މިމަނިކާ ދުރަށްދާށެވެ! މިމަނިކާއަށް ޖެހިގެއި މި މުޞީބާތް ތިބާއަށް ނުޖެހިގެންވާތީއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނަށް އެއީ، ކާކު ބާވައްކަމެއް ނޭނގުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަކީ ބޮނޑުވިއެވެ. އެއީ މާތްނަބިއްޔާ ﷺއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ (ދޮރާށަށް ބޮނޑުވި ބަޔެއް މައްޗަށް ދަތުރެވެ)

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ގޮތުގެ ދަރަންދިޔައަށެވެ. އަދި އެ ތާނގައި ހަރުފަތަރުވެރިންތަކެއް ނުމުން
އާނާ ބައިރާންވިއެވެ. އަދި ދުންނުވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ޝިޔާއީ ކޮން ބޮކަޖުކަން
ނޫނުގެނީއެވެ! (އެބަހީ: އަޅުގަނޑަށް ދުންނުވުނު އަދަބުކުޅަ ބަސްތަކަން މަޢާފުކުރައްވާނުވެ!)
ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭރިވެއުގެ ތަވާބު ލިބުންވަނީ،
ދުސޫބަތު ގެދުވެރިވާ ހިނދު (އަންގެ ކަރިން) އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވުމުގަޔެވެ.}" މުސީބާގެ
އެރުން ރިވާވަތަށެއްގައިވާނީ، އެކަނބޮޑޭގެ ދަރިފުޅަކު މަރުވެގެން އެކަމާ ދޮންއިން އަންގަނަގައިގެ
ވާހަކައެވެ.

32– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَقُوْلُ اللَّهُ تَعَالَى: مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلاَّ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާށި! އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (ޚުދުރަސޫލާ
ބަޔާންކުރެއްވި) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ.
{ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އީމާންވާ މުއުމިން އަޅަކު ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ލޯބިވާ
މީހަކު ތިމަންރަސްކަލާނގެ ގެންދަވައިފި ހިނދު، އޭނާ އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވެއްޖެނަމަ،
ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަދަލުގައި އޭނާއަށްދޭކަމެއް ސުވަރުގެފިޔަވާ އެހެން ބަދަލެއް
ނެތެވެ.}}"

33– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الطَّاعُوْنِ، فَأَخْبَرَهَا أَنَهُ كَانَ عَذَابًا يَبْعَثُهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى مَنْ يَشَاءُ، فَجَعَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِيْنَ، فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ فِي الطَّاعُونِ فَيَمْكُثُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ يُصِيْبُهُ إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ، إِلاَّ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާށި! ޢާއިޝާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ޠާޢޫނުބައްޔާމެދު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ
އަރިހުން ތިމަންކަމަނާ ސުވާލުދެންނެވީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންކަމަނާއަށް
ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ اللَّهُ ގެ އަޒުމަތްކަންކަމުގެ، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ
ބައެއްގެ މައްޗަށް ފޮނުއްވާ ޢަޛާބެކެވެ. ދެން، އެ ކަލާނގެ، މުއުމިނުންނަށްކަމުގައި މައްޗަށް
ރަޙްމަތެއްކަމުގައި اللَّهُ ތަޢާލާ ލެއްވިއެވެ. ދެން، މުއުމިން އަޅަކަށް ޠާޢޫނު ބަލިޖެހި، އެ ކަމަށް

އޭނާ ކެތްތެރިވެ، އޭނާގެ ވަޢުދުގައި ފާއިތުވެދުރުވެއްޖެނަމަ، (އަދި) އެ މީހަކަށް އެ ކަލޭގެ ދުރުވެރިވުމަށް اللهُ މިންވަރު ކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމުގެ ނުފެނުނުކަމަށް، އޭނާ ރަޟީވެގެން އެކަމަށް އިޙްސާނުވާނަމަ، ސަވާބުލިބި މީހަކަށް ދެއްވާ ދަރަޖަ، އޭނާއަށް ނުލިބިގެނެއްނުވާނެއެވެ.}"

34– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ، فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ޙަދީޘްގައި އަހަރެންގެ ޢަބްދާއަށް ދޭ ބަލާއިން ދެދޭ ދިރުމަށް ކުރެވޭނެ ކޮނޑުމެއް ބެލިއެވެ. (ދެ ދުރިހާއަށް ބަޔާންކުރައްވައި) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފި، މިގޮތަށް ކަލާނގެ އަމުރުފުޅުވިއެވެ. އެކަލާނގެ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. {މިވަރުގެ ބަލާއެއް ކުރިމަތިވުމުން ކެތްތެރިވި އޭނާ ކޮނމެ ޢަބްދަކު ކެތްތެރިވެއްޖެނަމަ، އޭގެ ބަދަލުގައި މިވަރުގެ ބަލާގެ އޭނާއަށް ސުވަރުގެ ދެއްވާނެއެވެ.}}"

35– وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَلاَ أُرِيكَ امْرَأَةً مِن أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى، قَالَ: هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنِّي أُصْرَعُ، وإِنِّي أَتَكَشَّفُ، فَادْعُ اللَّهَ تَعَالَى لِي قَالَ: "إِن شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ، وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُعَافِيَكِ؟" فَقَالَتْ: أَصْبِرُ ، فَقَالَتْ: إِنِّي أَتَكَشَّفُ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ لاَ أَتَكَشَّفَ، فَدَعَا لَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ޢަޠާއު ކަލޭގެފާނު) ބިޔާދު ބިން އަބީރަބާޙުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ދެބައިމީހުންނަށް ރުއްސެވުން އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ ފާނު) މިގޮތަށް ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިބާއަށް ސުވަރުގެވަންތަވެރި އަންހެނަކު ދައްކަވަންތޯއެވެ؟) ފަހެ، މިގޮތަށް ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ދައްކަވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެވޭނި ކަޅުއަންހެނާ، (އެކަމަނާގެ ނަމަކީ، ސުޢައިދާ ކަމަށް ޝުޢުބާއިން ރިވާވެއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ވެއްޓޭ ބަލިޖެހެއެވެ. އަދި (އޭގެ ސަބަބުން އަޅުގަނޑު ވެއްޓޭ ހިނދު ބައެއް ފަހަރަށް) އަޅުގަނޑުގެ ޢައުރަ ކަނޑުވެއެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑާމެދު اللهُއަށް ދުޢާކުރައްވަން އެދެމެވެ. އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ކަނބަލާގެ އެދުނަމަ އެކަމަށް ކެތްތެރިވާށެވެ! އޭރުން ކަނބަލާގެ އަށް ސުވަރުގެ ލިބޭނެއެވެ. އަދި ކަނބަލާގެ އެދުނަމަ، ކަނބަލާގެއަށް

ޝިފާދެއްވުން އުރިވަޔިގެން اللهُއަށް ދުޢާކޮށްދެއްވާހިމެވެ.} އެ ކަސްބުތަކުގެ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ކޮޅުކޮޅަށިއެވެ. (ދެން އަނެއްކާ) އެ ކަސްބުތަކުގެ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު (ވެއްޓި ހިނދު) ޖެހުނީ ކަށިފުޅާފައެވެ. (ވީމާ) އަޅުގަނޑުގެ ޖަހަރާ ކަށިފުޅުވާގޮތް މެދުވެރިކޮށްފާވާތީ اللهُއަށް ދުޢާކޮށްދެއްވުން އެދުމެވެ. ދެން، އެކަލާނގެފާނު އެކަމަށް (އުރިވަޔިގެން އެ ކަސްބުތަކުގެއަށް) ދުޢާކޮށް ދެއްވިއެވެ.“

36– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الأَنْبِيَاءِ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِمْ، "ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުމުގައި އަބްދުއްރަޙްމާން، އަބްދު اللهِ ބުނު މަސްޢޫދުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُގެ ނަބިއްޔުންގެ ތެރެއިން ނަބިއްޔަކުގެ ވާހަކަ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދާކުރައްވަމުން ވިދާޅުވެދެއްވި މަންޒަރު (މިހާރު ވެސް) ތިމަންނަށް ފެންނަހައެވެ. މާތް اللهُ، އެ އުންމަތުގެ ބޭކަލުންނަށް ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލައްވާށިއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދާރުކޮށްދެއްވިއެވެ.) {އެބައިމީހުން، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުން، ހަނދާނުން ތަޅައި ލޭއޮހޮރުވައިލިއެވެ. އަދި އެ ކަލާނގެފާނު، އެ ކަލާނގެފާނުގެ މޫނުމަތިން ލޭ ފޮހެލައްވަމުން ވިދާޅުވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އެބައިމީހުންނަށް ނަގަ، ނޭނގޭތީއެވެ.}“

37– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا يُصِيْبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ، وَلاَ وَصَبٍ، وَلاَ هَمٍّ، وَلاَ حَزَنٍ، وَلاَ أَذًى، وَلاَ غَمٍّ، حَتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُهَا، إِلاَّ كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުމުގައި އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދްރީ) ގާއި، މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުމުގައި އަބޫހުރައިރާގެ ކޮޅުން ދެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދާޅުކުރައްވަމުން އެވެ. {އެ މުސްލިމަކަށް ވަރުބަލިކަމެއް، ދެރަވުމެއް، ހިތާމައެއް، އުނދަގޫތައް، އަދި ބޮޑު ހިތާމައެއް ކުރިމަތިވެ، އެކަށްކަމުން އޭނާ ކަންތައްތަކުގެ ނުރަ، އަދި

އުނދަގޫވެސް ގައިން ކަނޑުއާކުރުމަކުން (އެ ކަމަކީ ކަށިއެއްޖެހުމަކުވިޔަސް) އޭގެ ސަބަބުން، މާތް اللّٰهُ، އެ މީހެއްގެ ކުށްތަކާއި ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާ ނުވެއެވެ.}"

38– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى النَبِيِّ ﷺ وَهُو يُوْعَكُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّه! إِنَّكَ تُوعَكُ وَعْكاً شَدِيدًا. قَالَ: " أَجَلْ، إِنِّي أُوْعَكُ كَمَا يُوْعَكُ رَجُلاَنِ مِنْكُمْ" قُلْتُ: ذَلِكَ أَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ؟ قَالَ: "أَجَلْ، ذَلِكَ كَذَلِكَ!! مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيْبُهُ أَذًى، شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا إِلاَّ كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا سَيِّئَاتِهِ، وَحُطَّتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ވަދެވަޑައިގަތީ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު، އެކަލޭގެފާނުވަނީ ވަރަށް ގަދައަށް ހުންފުޅުއަރައިސްފައެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނަށް ތިއައީ، ވަރަށް ގަދައަށް ހުންފުޅުއަރައިސްފައި ހުންނަވަނީއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާއެކެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހުންފުޅު އަރަނީ، ތިޔަބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ދެ ބޭކަލުން ހުންފުޅުއަރާނޭ ގަދައަށެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނަށް ދެ ދަރުމަ ލިބިވަޑައިގަންނަވާތީތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާއެކެވެ! އެއީ އެހެން ކަމެކެވެ!! އެ މުސްލިމަކަށް އުނދަގޫއެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު (އެ ކަމަކީ ކަށިގަނޑެއްޖެހުމަކުވިޔަސް) އެއީ ގައިގައި ކަށިޖެހުމަކުން، ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ބޮޑު ކަމެއްކަމުގައި ވިޔަސް ވެސް، އެ މީހެއްގެ ކުށްތަކާ ގުނާހުތައް ކަމުގައިވާ މާތް اللّٰهُ، (އެ ކަން) ފުއްސަވައި، ގަސްގަހުގެ (ހިކި) ފަތްތައް ވެއްޓިގެން ދާފަދައިން، އެ މީހާގެ (ކުށްތައް) ފާފަތަކުން، އެކަލާނގެ އޭނާ ސާފުކުރައްވާނެއެވެ.}"

39– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللّٰهُ، އެ މީހަކަށް ހެޔޮކަމެއް އިރާދަކުރައްވައިފި މީހަކަށް، މުސީބާތް ދިމާކުރައްވާ ހުއްޓެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: އެ މީހަކަށް އެކިކަހަލަ ހިތާމަތަކާއި މުސީބާތްތަކަށް ކުރިމަތިވުމަކީ، އެ ކަމާ ކަންބޮޑުވެ، މާޔޫސްވާނީ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެނީ، އެއީ، އެ މީހަކުދެކެ اللّٰهُ ތަޢާލާ ލޯބިގެންވުމުގެ ޢަލާމާތެކެވެ. އެހެނަކަ ކަންކަމަށް އެ މީހާ ހުރި، اللّٰهُ ގެ މިންވަރުފުޅަށް ރުހިގެން، ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތުމުން، ތިމާއާއި ދިމާވާ ކަންކަމުގެ ޙައްޤަށް ދަމަހައްޓާ ކަމުގެ މުސީބާތްތަކާއި ދިމާވެހުރުމުން ހިތްހަމަޖެހުމެއް ލިބިގެންދެއެވެ، އެ ބަލަހައްޓަވާ اللّٰهُ، އެންމެ ރަނގަޅު ނިޢުމަތްތައް ދެއްވާނެއެވެ. އަދި، މުސީބާތް ދިމާވުމުން ގެއްލުމަށް ސަބަބު ވާ މުސީބާތްތަކާއި، ހިތާމަތަކާ، އެކަށީގެން އަދަބު ލިބުމާއި، ބަލިމަރަޙަތާއި، ގެއްލުންތަކުން މިނިވަންވާނެ ދަރަޖަ ހުރިކަމުގައި ބާކީ ބަޔަކު އެ ކަން ނިކަމެތިވެ. ''މުހިއްމު'')

40– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ، فَإِنْ كَانَ لاَ بُدَّ فَاعِلاً فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ކުރިމަތިވި އުނދަގުލަކާހުރެ، އެއްވެސް މީހަކު މަރުވުމަށް ނުއެދޭހަމައެވެ. ފަހެ، ކޮންމެހެން އެކަމަށް އެދޭ މީހާ ވެސް، މިފަދައިން ބުނާހުރިއެވެ. އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެތާ! މި އަހަރެ ދިރިހުރުމަކީ، މި އަހަރެންނަށް ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ވާހިނދަކު، މި އަހަރެ ދިރިހުރުއްވާނދޭވެ! އަދި މި އަހަރެ މަރުވުމަކީ، މި އަހަރެންނަށް ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ވާނަމަ، މިއަހަރެ މަރުގެންނަވާނދޭވެ!}''

41– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، خَبَّاب بْنِ الأَرَتِّ ﷺ، قَالَ: شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُو مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، فَقُلْنَا: أَلاَ تَسْتَنْصِرُ لَنَا؟ أَلاَ تَدْعُو لَنَا؟ فَقَالَ: قَدْ كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ، فَيُحْفَرُ لَهُ فِي الأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيْهَا، ثُمَّ يُؤْتَى بِالْمِنْشَارِ، فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيُجْعَلُ نِصْفَيْنِ، وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيْدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، مَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَاللَّهِ لَيُتِمَّنَّ اللَّهُ هَذَا الأَمْرَ حَتَّى يَسِيْرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لاَ يَخَافُ إِلاَّ اللَّهُ وَالذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޢަބްދު اللهِ، ޚައްބާބު ބިން އަރައްތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ އުނދަގޫތައް އިންތިހާއަށް ދިއުމުން) ތިމަންމެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޝަކުވާދެންނެވީމެވެ. އެވަގުތު އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ، ރިދާކޮޅެއް ބޮލުދަށަށްލައްވައިގެން، ކައުބަތު اللهِ ގެ ފުގެ ހިޔަލުގައެވެ. ތިމަންމެން ދެންނެވީމުއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް ނަސްރު ދެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައި ނުގަންނަވާނީތޯއެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނު ދުޢާކޮށް ނުދެއްވާނީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ އުންމަތްތަކުގެ މީހުންކުރެ، އީމާންވީ (ނިކަމެތި) މީހުން (ނަރު އަނގާ ދިނުމަށްޓަކައި އެބައިމީހުން) ހިފައި ގައްޔަރުކުރު، ބިންމަތީގައި ފުންކޮށް ވަޅުކޮށް، އެ ވަޅުގެތެރޭގައި އޭނާ ބަހައްޓައިފައި، ބޮޑުކަތިރަފުން (އޭނާގެ ބޮލުގެ މެދުން) ކަނައިލައި، ދެ ފަޅިކޮށްލެވިއެވެ. އަދި (އޭނާގެ ބަދަނުގެ ބޮލާއި، ގައިގެ އެތެރޭގައި) ދަގަނޑު ފުނާ ފަށުވައި، އޭނާގެ ގައިގެ ކަށިތައް މަސްތަކާއި ވަކިކުރެވިއެވެ. ނަމަވެސް، އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދީނުން އެބައިމީހުން ފުރުކައިގަނެވުނު ކަމެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެއްވެވެ. اللهُ، މި ދީން ފުރިހަމަކުރައްވައި، މިސްރާބުގެ ދެމެދު މި ދީން ފެތުރެއްވާހުށްޓެވެ. އެއީ މީހަކު ތަމަންކަރައިގެ ސަންޢާއިން ޙަޟްރަމައުތަށް އޭނާ ދަތުރުކޮށްފައި ދާނެތީ، اللهُ ނޫން އެހެން އެއްޗެއް ފަރުވާކުރާނެ ބިރެއްނެތި ދާނެކަމަށް ދިއުމަށް ވާނދޭނެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަކަރިތައް މިނާކުއްޖާ ގެންގުޅެ ދާނެކަމެވެ. ބިރެއްނެތިނިވެވޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައިމީހުން ހިތްއަވަސްވެނިއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ : " وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً وَقَدْ لَقِينَا مِنَ الْمُشْرِكِيْن شِدَّةً".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެނީ، "އިރުޝާދު އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ ރިދާކޮޅެއް ބޮލުދަށަށްލައްވައިގެން ކަމަށާއި، ތިމަންމެންނަށް މުޝްރިކުންގެ އުނދަގޫތައް ބޮޑުވެގެން (އެހެން ދެންނެވި) ކަމަށެވެ."

42- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ آثَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ: فَأَعْطَى الأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الإِبِلِ، وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ مِثْلَ ذلِكَ، وَأَعْطَى نَاسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ، وَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ قِسْمَةٌ مَا عُدِلَ فِيْهَا، وَمَا أُرِيْدَ فِيْهَا وَجْهُ اللَّهِ!! فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لأُخْبِرَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ

كَالصِّرْفِ. ثُمَّ قَالَ: "فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟" ثُمَّ قَالَ: "يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُوْذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ". فَقُلْتُ: لاَ جَرَمَ لاَ أَرْفَعُ إِلَيهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا".(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޙިމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޙުނައިނުގެ ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި، (ޣަނީމާ މުދަލު) ބެއްސެވުމުގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބައެއް މީހުންނަށް (އަޝްރާފް ބަޔަކަށްވުރެ) އިސްކަން ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސްއަށް ސަތޭކަ ޖަމަލު ދެއްވިއެވެ. އަދި ހަމަ އެއްވަރަކަށް ޢުޔައިނަތު ބިން ޙިޞްނަށް ވެސް ދެއްވިއެވެ. އަދި ޢަރަބިންގެ ބޮޑުންނަށް، އެގޮތަށް މީހުންނަށް ދެއްވިއެވެ. އެ ދުވަހު (ޣަނީމާ މުދަލު) ބެއްސެވުމުގައި، އެ މީސްމީހުންނަށް އެހެން މީހުންނަށްވުރެ އިތުރަށް ދެއްވިއެވެ. (މިކަމާ ގުޅިގެންދިޔައީ) މީހަކު ބުންޏެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މި ބެއްސެވުމަކީ، އިންސާފުން އެއްކިބާވެގެންވާ ބެއްސެވުމެކެވެ! އަދި އެއީ اللهُ ގެ ވަޖުހުފުޅު ބޭނުންކޮށްގެން ކަމެއްވެސް ނުވެއެވެ!! (ޢަބްދު اللهِ ބިން މަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިކަމާ ބުނީމެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. މިޚަބަރު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވާހުށީމެވެ. ފަހެ، މިކަން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެންގޮސް ދެއީމެވެ، އެ މީހާ އެ ބުނި ބަސް ދަންނަވާލީމެވެ. (އެވާހަކަ އަޑުފުޅު އިވިވަޑައިގަތުމުން) އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅުގެ ކުލަ ބަދަލުވެގެން ދިޔައެވެ. މޫނުފުޅު ރަތްވެގެން ދިޔައެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. {اللهُ އާއި އޭނާގެ ރަސޫލާ އިންސާފުން ކަމެއް ނުކުރައްވާނަމަ، ދެން އިންސާފުން ކަންކުރާނީ ފަހެ، ކާކު ހެއްޔެވެ؟!} އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. {ރަޙިމަ اللهُ، މޫސާގެފާނަށް ރަޙްމަތްފުޅު ލައްވާށިއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނަށް މިއަށްވުރެ އަދި މާބޮޑަށް ދެއްކުމާކުރެވުނެވެ. އެކަމަކު އެ ކަލޭގެފާނު ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ.} (ޢަބްދު اللهِ ބިން މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިކަމާ (އަޅުގަނޑު ނަފުސަށް) ވިދާޅުވީމެވެ. ޝަރުޠުކޮށްލީމެވެ. (ކަން އޮތީ ގޮތަކީ އެއީއެވެ. އެހެނަސް) މިގެ ފަހުން، މީހުން ދަތުރާ މި ބަރަކާތުގެ ވަރަކާއި، މިކަމާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ނުދަންނަވާނީމެވެ. (އެބަހީ: މުސްލިމުންނަށް ޖިހާދުން ދަތުރާ މި ފަދަ ނޭދެވޭ ވާހަކައިން، އިލްމު އެކަލޭގެފާނު ދުރުކޮށްދިނުމަށް، އެފަދަ ވާހަކަ ދަންނަވާ މީހުނަކުމެއް މިކަން ނުވާނީމެވެ.)”

(ޝަރްޙު: ޙުނައިން ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް ގިނަ މުދަލް ޣަނީމާގެ ގޮތުގައި ލިބުނެވެ. އޭގެތެރޭގައި 24 ހާސް ޖަމަލާއި، 40 ހާސް ބަކަރި ހިމެނެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޣަނީމާ މުދަލު ބައްސަވި ގޮތާމެދު ހިތްހަމަނުޖެހިގެން އެ ވާހަކަދެއްކި، މުނާފިޤުންގެ ބަޔެއް މީހުންނެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ އަށް ނިސްބަތްކޮށް އެބުނަ ނާއިންސާފު ވާހަކައެއް ދެކުނުކަމަށް މި ބަލައިގަތީ، އައިސްތަފާއާ ދިޔަ، މުޙައްމަދު ބޮން ފުރުޞަތު ނަމަކަށްނުލިބޭނެ ދިޔަކެވެ. އެއީ މަދީނާގެ މުނާފިޤުންގެ ބަޔެއް ދިޔަކެވެ.

އައްޝައިޚު މުޙައްމަދު ބިޖީ އައްސާބޫނީގެ ޞަފްވަތުއްތަފާސީރު (ސޫ/38) ނަގައިލެވި "މުޚްތަޞަރު")

43- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ خَيْرًا عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُوَافِيَ بِهِ يَومَ الْقِيَامَةِ".

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ عِظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلاَءِ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلاَهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ޓަކައި ރުއްސުންފުޅުވި އަޅަކަށްގެ ހެޔޮކަން ރައްބަނީވެއްޖެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللَّهُ، އެކަލާނގެ އަޅަކަށް (އެޔާގެ ޙަޔާތްތެރިކަމުގެ ދުނިޔަވީ ކަންކަމުގައި) ޢަޒާބު ދިނުމުގެ ގޮތުން ހެޔޮ، (އޭނާ ކުށްތަކާއި ފާފަތަކުގެ) ޢުޤޫބާތް ދުނިޔޭގައި އެ މީހަކަށް ވަގުތުން ދިނުމަށް ކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް މުސީބާތްތަކާއި ނުރައްކާތަކުން ގެއްލުންތައް ކުރައްވައި، އޭގެ ސަބަބުން، އޭނާ އެކަމަކަށް ކެތްތެރިވުމުގެ ނަމުގައި، އޭނާގެ ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއެއް ކަމުގައި އެކަމެއް ވެއްޖެއެވެ.) އަދި މާތް اللَّهُ، އެކަލާނގެ އަޅަކަށް (އޭނާގެ ޙަޔާތްތެރިކަމުގެ ނުބައިކަމަށް) ނުބައިގޮތް ޢަޒާބު ދިނުމަށް ހެޔޮ، (އޭނާ ކުށްތަކާއި ފާފަތަކުގެ) ޢުޤޫބާތް (ދުނިޔޭގައި) އޭނާއަށް ނުދީ ފަސްކުރައްވައެވެ. އެއީ ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެކަންކަމުގެ ޢުޤޫބާތް އޭނާއަށް ފުރިހަމަ ކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ.}"

އަދި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މުސީބާތްތަކާ ބޮޑުވި ވަރަކަށް (އޭގައި ކެތްތެރިވުމުން) ދިނާ ތަޢާލާއި ދަރުމަ ބޮޑުވާނެއެވެ. އަދި މާތް اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، ބައެއް މީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފިނަމަ ހިތަދު، އެ ބައެއްގެ މުސީބާތްތަކަށް ކުރިމަތިކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އެ ބަޔަކު އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވެ ރުހުނުނަމަ، އެ ބަޔަކަށް، اللَّهُ

ރުއްސަވާހުންނެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ އެ ބަރަކާ ކޮށްބޮޑިޔަސްވާ ނުރުހޭވެސް ނަމަ، އެ ބަރަކާއަށް، ﷲ ރުހިވޮޑިގެން ނުވާހުންނެވެ.}“

44– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ ابْنٌ لأَبِي طَلْحَةَ رضي الله عنه يَشْتَكِي ، فَخَرَجَ أَبُو طَلْحَةَ، فَقُبِضَ الصَّبِيُّ، فَلَمَّا رَجَعَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ: مَا فَعَلَ ابْنِي؟ قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٌ، وَهِيَ أُمُّ الصَّبِيِّ: هُوَ أَسْكَنُ مَا كَانَ، فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ الْعَشَاءَ فَتَعَشَّى، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَتْ: وَارُوا الصَّبِيَّ، فَلَمَّا أَصْبَحَ أَبُو طَلْحَةَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرَهُ، فَقَالَ: "أَعَرَّسْتُمُ اللَّيْلَةَ؟" قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمَا". فَوَلَدَتْ غُلاَمًا، فَقَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ: احْمِلْهُ حَتَّى تَأْتِيَ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ، وَبَعَثَ مَعَهُ بِتَمَرَاتٍ، فَقَالَ: "أَمَعَهُ شَيْءٌ؟" قَالَ: نَعَمْ، تَمَرَاتٌ، فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ فَمَضَغَهَا، ثُمَّ أَخَذَهَا مِنْ فِيهِ فَجَعَلَهَا فِي فِيِّ الصَّبِيِّ، ثُمَّ حَنَّكَهُ وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންގެ ދޮންބެއްޔާ) މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫޠަލްޙާގެ ދަރިކަލުން ބަލިވެ ތިއްބެވިއެވެ. ދެން، އަބޫޠަލްޙާ، ބޭރަށްވަޑައިގެން ވަނިކޮށް، އެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވިއެވެ. ދެން، އަބޫޠަލްޙާ ބޭރުން ގެއަށް ވަޑައިގެން އެއްސެވިއެވެ. ތިމަންގެ ދަރިފުޅުގެ ހާލު ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟ (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ވެސް މަންމާ، އަދި) އެކުއްޖާގެ މަންމާ، އުއްމުސުލައިމު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭނާވަނީ، ކުރިއަށްވުރެ ހަމަޖެހިއްޖެއެވެ! (މިހެން ވިދާޅުވީ މަރުވުމަކަށް) ރޭގަނޑުގެ ކެއުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެނެސްދެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ކެއުން ކެއްވުމަށްފަހު، ނިދަން ވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ އެއްދާނުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމުން އަވަހިވެވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. ދަރިފުޅު ވަޅުލައްވަން ގެންދަވާށެވެ! ދެން، ހެނދުނުވުމުން، އަބޫޠަލްޙާ ވަޑައިގެން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެކަން ހިނގައިދިޔަ ގޮތުގެ ވާހަކަ ދަންނަވައިފިއެވެ. އެ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގައި ތިޔަ ތި ކަނބަލުން އެއްދާނުކުރެއްވިތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. އާދޭހެވެ! ދެން، ނަބިއްޔާ އެކަލޭގެފާނު، (އެ ދެކަނބަލުންނަށް ހެޔޮ ދުޢާކުރައްވައި) ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އެ ދެކަނބަލުންނަށް ތިބާރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްލައްވާނދޭވެ!} ދެން، އެ ކަމަނާ ހާމިލާވެ އިންނެވުމަށްފަހު، ފިރިހެން ބޭފުޅަކު ހެއްދެވިއެވެ. (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، އަބޫޠަލްޙާ ތިމަންނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެކުއްޖާ އޭނާ އުފުލައިގެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ

އަރިހަށް ގެންދާށެވެ! އަދި އޭނާއާއެކުގައި ކަދުރުކޮޅެއް ވެސް ފޮނުއްވިއެވެ. (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ކޮއްކޯ ގޮވައިގެން، އިމްރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔުމުން) ބަދިރީޕުކުރުއްވިއެވެ. {އޭނާއާއެކު އެއްވެސް އެއްޗެއް ވޭހެއްތޯ؟} ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ކުޑަ ކަދުރުކޮޅެއް އެބަހުރިއޭވެ. ދެން، މާތްރަސޫލާ ﷺ، އެ ކަދުރުކޮޅު ނަންގަވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނގަމުބާރަކުގައި ހަޕުއްވައި ހިމުންކުރުއްވުމަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނގަމުބާރަކުން އެއްޗެކޭ ނެރުއްވައި، އެ ކުއްޖާގެ އަނގައަށް ލައްވައިފިއެވެ. އަދި އެ އިން، އެ ކުއްޖާގެ ތަޙްނީކު ކުރުއްވިއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ޢަބްދުﷲއޭ ވިދާޅުވެ ނަން ދެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ: فَرَأَيْتُ تِسْعَةَ أَوْلاَدٍ، كُلُّهُمْ قَدْ قَرَؤُوا الْقُرْآنَ، يَعْنِي مِنْ أَوْلاَدِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَوْلُودِ.

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "(މި ރިވާޔަތުގެ ރާވީއަކުކަމުގައިވާ ސުފްޔާން) އިބްނު ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަންޞާރީންގެ ބޭކަލަކު (އެބަހީ: ޢަބާޔަތު ބިން ރިފާޢާ) ވިދާޅުވިއެވެ. މި (ބަނަވުން) ޢަބްދުﷲގެ ބޭބޭކަލުންނަށް ނުވަ ދަރިކަލުންބޭކަލުން ތިމަންނާ ދުށިއްޖީމެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކީ، ޤުރުއާން ކިޔެވުން ދެނެވަޑައިގަންނާ، އިލްމުވެރިއެކެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: مَاتَ ابْنٌ لأَبِي طَلْحَةَ مِنْ أُمِّ سُلَيْمٍ، فَقَالَتْ لأَهْلِهَا: لاَ تُحَدِّثُوا أَبَا طَلْحَةَ بِابْنِهِ، حَتَّى أَكُونَ أَنَا أُحَدِّثُهُ! فَجَاءَ، فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ عَشَاءً، فَأَكَلَ وَشَرِبَ، ثُمَّ تَصَنَّعَتْ لَهُ أَحْسَنَ مَا كَانَتْ تَصَنَّعُ قَبْلَ ذَلِكَ، فَوَقَعَ بِهَا، فَلَمَّا أَنْ رَأَتْ أَنَّهُ قَدْ شَبِعَ وَأَصَابَ مِنْهَا، قَالَتْ: يَا أَبَا طَلْحَةَ، أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ قَوْمًا أَعَارُوا عَارِيَتَهُمْ أَهْلَ بَيْتٍ، فَطَلَبُوا عَارِيَتَهُمْ، أَلَهُمْ أَنْ يَمْنَعُوهُمْ؟ قَالَ: لاَ، فَقَالَتْ: فَاحْتَسِبْ ابْنَكَ. قَالَ: فَغَضِبَ، ثُمَّ قَالَ: تَرَكْتِنِي حَتَّى إِذَا تَلَطَّخْتُ ثُمَّ أَخْبَرْتِنِي بِابْنِي؟! فَانْطَلَقَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بَارَكَ اللَّهُ لَكُمَا فِي لَيْلَتِكُمَا". قَالَ: فَحَمَلَتْ.

قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ وَهِيَ مَعَهُ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَى الْمَدِينَةَ مِنْ سَفَرٍ، لاَ يَطْرُقُهَا طُرُوقًا، فَدَنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ، فَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ، فَاحْتَبَسَ عَلَيْهَا أَبُو طَلْحَةَ، وَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: يَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: إِنَّكَ لَتَعْلَمُ يَارَبِّ أَنَّهُ يُعْجِبُنِي أَنْ أَخْرُجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ، وَأَدْخُلَ مَعَهُ إِذَا دَخَلَ، وَقَدِ احْتَبَسْتُ بِمَا تَرَى، تَقُولُ أُمُّ سُلَيْمٍ: يَا أَبَا طَلْحَةَ، مَا أَجِدُ الَّذِي كُنْتُ أَجِدُ، انْطَلِقْ.

فَانْطَلَقْنَا، وَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ حِيْنَ قَدِمَا فَوَلَدَتْ غُلاَمًا، فَقَالَتْ لِي أُمِّي: يَا أَنَسُ! لاَ يُرْضِعُهُ أَحَدٌ، حَتَّى تَغْدُوَ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا أَصْبَحَ احْتَمَلْتُهُ فَانْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އުންމުސުލައިމުގެ ބަނޑުފުޅުން އަބޫޠަލްޙާއަށް ލިބިވަޑައިގެންފައިވާ ފިރިހެން ބޭފުޅަކު އަވަހާރަވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ، (އެބަހީ: އުންމުސުލައިމު) އެ ކަމަނާގެ (ދަރިކަލުން އަވަހާރަވިކަން އެނގިވަޑައިގަތާ އެ ކަމަނާގެ) ގާތް މީހުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަބޫޠަލްޙާއަށް އޭނާގެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވިކަން ނުއަންގާށެވެ! އެވާހަކަ އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާނީ މިމަންނާއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ގެއަށްވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ ޢަޝާނަސްދެގެ ފަރިއްކާބެ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެނެސްދިނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ފަރިއްކާލެއްވިއެވެ، ފެންފުޅުވިއަށްވުމަށް ނިމިވަޑައިގެންނެވުމުން، އެ ކަމަނާ ހުރެސްވި، ފުރިހަމަ ހަމަޖެހި އެންމެ ފުރިހަމައަށް ޒީނަތްތެރިވެ ވަޑައިގެންނެވެ. އޭރު އޭގެ ކުރިން ވުރެ، އެ ކަމަނާ ޒީނަތްތެރިވެ ވަޑައިގެންނެވީ ފަތަރެއިންނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ކަމަނާއާ އެއްދުރުންކުރައްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާއަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުރި ހަމަޖެހިވަޑައިގެން، އެ ކަމަނާގެ ހިތައިން ފުރިހަމަ ތަރައްގީ ލިބިވަޑައިގެންފިކަން ކަށަވަރުވެވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ އަބޫޠަލްޙާއެވެ! ވިދާޅުވެބަލައްވާށެވެ! ބައެއް މީހުން އެބައިމީހުންގެ އެއްޗެއް އަމާނާތެއްގެ ގޮތުގައި ބަޔަކަށް ދިނުމަށްފަހު ދެފަރާތުގެ އަރުވާލުމަށް ވަނީކަން، އެބައިމީހުން އަރިހަސް، އެ ގޭގެ އަރުވާލާމީހުންގެ ގޮތުން އެބައިމީހުންގެ އަމާނާތް އަނބުރާ ދިނުމަށް އެދިފިނަމަ، އެބައިމީހުންނަށް އެ އަމާނާތް ރައްދުނުކުރެއްސުން، އެ ގޭގެ އަރުވާލާމީހުންނަށް ފުރުޞަތުހުރި އިންކާރުކުރެވޭނެތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: ރައްދުނުކުރާކަށް ފަރުވާލެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.) އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ކޮށްދެއްވާ ވަޑައިގެންނެވީތީއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވެއްޖެއެވެ!! (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަބޫޠަލްޙާ ކޯފާއިސްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންނާ (ޖުނުބުވެ) މިމަންނާގެ ހަށިގަނޑު ނަޖިސްވެފައިވަނިސް، ކަމަނާ އެ ވާހަކަ ވިދާޅުނުވެ ސިއްރުކުރައްވާފައި ހުއްޓެވީތޯއެވެ؟ ދެން މިމަންނާގެ ދަރިފުޅުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވަނީ މިހެރީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށްވަޑައިގެން، އެ ކަން ހިނގައިދިޔަގޮތް އެކަލޭގެފާނަށް

ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަދީއުކުރެއްވިއެވެ. {ޖަޒާކް اللهُ، ތިޔަ ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ހެޔޮކަމުގައި (އެބަހީ: ހެޔޮގައި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި) ބަރަކާތް ލައްވާށި އެވެ!} (އަނަސްގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ކަމަނާ އާދާވެސްވިއްނނެވިއެވެ.

(އަނަސްގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދަރުބާރު ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އެ ކަމަނާ ވެސް (އެ ކަމަނާގެ ފިރިކަލުން އަބޫޠަލްޙާއާއެކުގައި) އިރުވާ އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދަރުބާރުން އެނބުރި މަދީނާއަށް ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ހަމަގޮތަކަށް ދަރަން ވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. ފަހެ، އެކަމަނާގެ މަދީނާ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން ހިނދު، އެ ކަމަނާގެ ބަނޑުގެ ދަރިފުޅު ދުރުވާން ފެށިއެވެ. އެކަމަނާ ރައްކާތެރިކޮށް އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި މަޑުކުރައްވަން ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ރަސޫލުاللهِ ﷺ ވަޑައިގަތުމަށް ވަޑައިގަތީއެވެ. (އަނަސްގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ.) އަބޫޠަލްޙާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެ ފިރިހެނުކަލާނގެއެވެ! ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދަރުބާރު ވަޑައިގަންނަވައިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދިއުމަކީ، އެކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވައިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އަހުރެމެން، އަހަރެ ކޮބައިކަމާ މިންވަރު އިބަރަސްކާރާގެ ދެންވާގޮތް ގެންގުޅުއްވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، މި ފަހަރު މި އަހާ މި ވަނީ، އެ ބަރަކާތްތެރިކަމުން މަޖުބޫރުވެފައެވެ. (މި ވާހަކަ އައްސަވައި) އެންމެ ސަލާމަތް ވިދާޅުވިއެވެ. ހާ އަބޫޠަލްޙާއެވެ! ކަލޭން އަހުގަނޑުގެ ބަނޑުގައި ރިއްސާ ވަރަކަށް މިހާރަކު ނުރިއްސައެވެ. ވީމާ، ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!

(އަނަސްގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެމަފިރިން އެންމެން ދަރުބާރުކަރައިގެން ފުރުއެވެ.

(އަދި ރަސޫލު اللهِ ﷺ އާ ބައްދަލުވެވޭނެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި) އެ ދުނިޔެއާއިމެން ވެސް (މަދީނާއަށް) ވަޑައިގެން ހިނދު، އެ ކަމަނާގެ ބަނޑުގެ ދަރިފުޅު ދުރުވާން ފެށިއެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ ފިރިހެން ބޮޑުކަމާއިގެން ދަރިކާވިއެވެ. ފަހެ، ދެމަފިރިނާއަށް ދެމަފިރިގެމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދަރިފުޅާ އަނަސްއެވެ. ދަރިފުޅު ކޮއިކާ ގެވައިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށްދިއުމުގެ ކުރިގައި އެކާތަށް އެއްވެސް މިހަކާ ކަރުދާނެގެންނުވާނެއެވެ. (އަނަސްގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ފަތިސްވުމުން ދެމަފިރިނާ، އެ ކުއްޖާ ފުރާ އުފުލައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައިމެވެ.“ ދެން ކުރީ ބަރަކާތަށް ބައްލަވައިލެއްވުމުގައި ކުރިޔާގެއިން (އެހެން ވާހަކައެއް) ބަރަކާތް ހިމެނޭތަން ބައްލަވައި ފެނިވަޑައިގަތެވެ.

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘަކީ، ބާއްޖަވެރި ޒަވާޖީ ހަޔާތަކާބެހޭގޮތުންނާއި، އެ ނޫން ވެސް އެތައް ކަމެއްގެ އިރުޝާދު ދިޔާ ޙަދީޘެކެވެ. މިގޮތުން، ވިސްނުންތެރި، ކެތްތެރި، ވަފާތެރި އަންހެނެއްގެ ކިބައިގައި ހުރުން ލާޒިމު ސިފަތައް، މި ޙަދީޘުގައި ހާމަވެފައިވެއެވެ. އަބޫޠަލްހާގެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވުމުގެ ހިތާމަވެރި ވަގުތުގައި، އޭނާ ހިތާމައަށް ކެތްތެރިވެ ވަގުތުން، އެ ކަމާގެ ޚަބަރު ފިރިކަލުންގެ ހިތާމަ ފުއްދައިދީފައި، ފިރިކަލުންގެ ހިތްޖެހު ހަމަޖެއްސަވައިދިނުމުގެދެން ބަލަހައްޓަވައި، އެންމެ ސުފަވައިގެން ގެންގުޅުއްވި ވިސްނުންތެރި ކަމާއި، ފާހަގަކުރެވޭ ކަމެކެވެ. އަވަހާރަވި ދަރިކަލުންނާއި، ހުދު އެ ކަމާގެ ބަދަލުގައި އުފާވެރިވާނެ ބަރަކާތުގެ ކުރިމަގުގައި ދުވަސްވެ ކަލާލާ ވަސް، އެ ކަމަށް ދެއްކެވި ކެތްތެރިކަމާ، އެކަމުގެ ދުވަސްއަށް ނުވާކަހަ ހާމަސިލުވެ މިސާލެކެވެ. އެ ކަމާގެ މި ޢަމަލުތަކަށް ފިރިމީހާގެ ހިތަށް ހަމަޖެހުން ލިބުނު ކަމެކެވެ، އަނބިމީހާގެ އެންމެ މުހިއްމު ވާޖިބުތަކަކީ ކަލައަށް ހަމަ ދެނެގަތުމެވެ.

ގޯތިތެރޭގައި ފިރިމީހާއަށް ހަމަޖެހުމުގެ އަނބިމީހާ ޖިންސީގޮތުން ގާތުވުމަކީ އުދުވިޔަނާ އަދި ކިއްސާއެވެ. އެއީ އަނބިމީހާ ޚާއްޞަކޮށް ކުރަންޖެހޭ ކަމެއްކަން މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ.

ކުއްޖަކު އުފަންވުމުން، އޭނާގެ ތަރުބިޔަތު ކުރުމަކީ ސުންނަތެއްކަން ވެސް، މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ.

ގުދުވެރިވާ ދުސްވާހުތަކާއި ތަކުލީފުތަކަށް ކެތްތެރިވުމަކީ، މާތް اللَّهُ، އެކަލޭގެ ހެޔޮބަދަލު މި ދުނިޔޭގައިވެސް ދެއްވާނެ ކަމެއްކަން މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ. މިގޮތުން އަބޫޠަލްހާ އާއި އުއްމުސުލައިމާ ދެ ކަނބަލުންގެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވުމުން ފަހު، އެ ދެ ކަނބަލުންނަށް މާތް اللَّهُ ދެއްވި ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللَّهِ އަށް ލިބިވަޑައިގެން ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ނުވަ ބޭފުޅުންނަށް، ކީރިތި ޤުރުއާން ދަސްވެވަޑައިގެންނެވި އިލްމުވެރިން ކަމުގައި ވެއްޖެކަމުގެ، އެ ދެ ކަނބަލުންގެ ކެތްތެރިކަމުގެ ހެޔޮ ބަދަލުކަމުން އެކަން ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި މިއޫން ވެސް އެތައް ކަމެއް މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ.

ބައެއް އިލްމުވެރިޔަކު ބުނާގޮތުގައި، ހާފިޒު ބިން ޙަޖަރު ފަތުޙުލް ބާރީގައި (87/1) ނަގައިފައި،

މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން، އަބޫޠަލްހާގެ ދަރިކަލުން ތަރުބިޔަތުކުރައްވާދެވުމުގެތެރޭން، އެ ތެރެއިން ދަރިކަލުންނާއެކުގައި އަނަސްގެ ފަރާތުން

ކަދުރުކޮޅު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ނަންގަވައި، އުކާށާގެ ފުނުގެ އަތްފުޅުގަނޑަވައި، އެ
ހެއްޕެވި ހިމުނުކުރެއްވުމަށްފަހު، އުކާށާގެ ފުނުގެ އަތްފުޅުން އެ އުތީކުރު ނުރުއްވައި، އެ
ކާއިފުޅުގެ އަސަގައިން ތަށްވައި، އަދި އެ އިން، އެ ކާއިފުޅު ތަޅުނިކު ކުރެއްވިކަމުގައި
އަނަސްގެ ފުން ވިދާގެވެރިޔާ ބަލްފުޅުބަހައްޓާކަމުން، މިތަނުގައި އިތުރު ބާރުގައި ލިޔެފައިވާން
މުހައްމަދުކަމުގައި ފެންނާތީ ލިޔުއްވާފައެވެ.

ޢަރަބިބަހުން އަލްޢަރަނުކު އުޖުޢިހާރީ، އަނގައިގެ މަތިތަށްޓަށެވެ. އައްޓަރަނިކު
މިބަސް ނެގިފައިވަނީ، "ރަނަކު" މިއިންނެވެ. އައްޓަރުނިކުގެ މާނައަކީ، ކުޅަކުރެއްޖާއަށް
ވައިމިހާގެ ގާތުން ބައްދައްނުހުރުމުގެ ކަރުން، އާދާގެ އަނގައިގެ މަތިތަށީގައި މާލުއި،
އަސްނާރުދިއަ، ނުވަތަ އުހުންފަސް އުފަދައިސާއި ކާއްޓައިފުތްވެ. އަޞްޙާބުބޭކަލުން،
އެބޭކަލުންނަށް ބާފުތު ފިލިވަތައިގެ މުދުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އެ ތުއްޕުރުދަރިކުރުން
ގެނދަވައި، ތަރުނިކާރުދައްވެމަން އުދިވަތައިގަތްއެވެ. އުކާޝާގެ ކުޅަކުދުރުކުރުއް
އަނގަފުޅުހައްޕަވައި، ހިމުނުކުރެއްވުމަށްފަހު، اللهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން، އެ
ކުއްޖުއްގެ އަނގައިގެ މަތިތަށިގައި އުޅުނިކުރު ހާކައިފައްވައި ތަރުނިކާރުދައްވައިއެވެ.

އެ ބޭކަލުން މިހެން ހައްދަވަނީ، އެ ކުޖާކުއްޖާގެ ހަރިގަނޑުގެ ތަޅުއަން
އުނދޫ ފުރަތަމަ ފެށީ އުއްޓަރި، މާތް ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަރަކާތުތަކުން ކުރުފުޅުއްކަމުގެއިވުމުގެ
ބާނުނުފުދުގައެވެ. ސަލްހަ ހަދިޔާން ސާބިތުވާގޮތުގައި، އަޞްޙާބު ބޭކަލުން ތިއްބެވި
ތަނުއްގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކުރުފުދުއް ޖަހާސަވައިފިނަމަ، އެ ކުރުފުދު ބިނމަހުކަން ޖެހުމުގެ
ކުރިގައި، އެއް ބޭކަލަކަށްވެރި ކުރިން އަނެއް ބޭކަލަކު އެ ކުރުފުދު، އެ ބޭކަލެއްގެ
އަތްފުދުގައިޖެހުނީ ބައްލަވައެވެ. އަދި އެ ބޭކަލެއްގެ އަތްފުޅުގައި އެ ކުރުފުދު ޖެހިއްޖެ
ބޭކަލު، އެ ބޭކަލެއްގެ މޫނުފުޅާއި ހަރިކާގައި ހެއްކަވައި، ބަރަކާތް ލިބިވުމަށްކަމަވަ
އެވެ.

އަދުގަނޑުވުން އާދައިގެ މިހެކަން ޒަބޫލުނުކުރުވަނަސް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ
ހިރުކުންހިއްލާ ދާފުދައި، އުކާށާގެ ކުރުފުދަތީ ފެސް، އުއިން މިރުވަސްދުވާ
އެއްޗެކެވެ. އުކާށާގެ ކުރުފުދަތީ، އާގައި މާތް اللهُ ނުހަނު ގަދަފިރި ބަރަކާތް
ލައްވައިފައިވާ އެއްޗެކެވެ. މިއަދު އަޅުގައި، ސެންޓް ބޭނުންކުރާ ފަދައިން، އަޞްޙާބު
ބޭކަލުން ނަމާދަށް ވެއައިގަނނަވައިރު، އެ ބޭކަލުންގެ ހިރިކާއި ފާރާމުގައި ހުވަނދު

ހެއްވުމަށްޓަކައި، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ދާފުޅުގައި، އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ތަބައްރުކު އެ ބޭކަލުންގެ ހުދުންކޫގައި ރާއްކަވައި ހައްދަވާކަށް ސާބިތުވެއެވެ. ތިރީގައި މިވަނީ، އެފަދަ ބައެއް ހަދީޘެވެ.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَ عِنْدَنَا فَعَرِقَ، وَجَاءَتْ أُمِّى بِقَارُورَةٍ فَجَعَلَتْ تَسْلُتُ الْعَرَقَ فِيهَا فَاسْتَيْقَظَ النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا هَذَا الَّذِى تَصْنَعِيْنَ". قَالَتْ: هَذَا عَرَقُكَ نَجْعَلُهُ فِى طِيبِنَا وَهُوَ مِنْ أَطْيَبِ الطِّيبِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު ރަސޫލުﷲ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގެއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، ތިމަންމެންގެ ގޭގައި އެކަލޭގެފާނު މެންދުރު އަރާމުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުން ދާފުޅު އެރެންފެށިއެވެ. އަދި އެ ހިނދު ތިމަންނާގެ މަންމާ ކުރެ ފުޅިއެއް ހިއްޕަވައިގެން ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ދާފުޅު އެ ފުޅިއަށް އަޅުއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން، އެ ތަންކޮޅު ރަސޫލުﷲ ﷺ ހޭލައްވައިފިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ އުއްމު ސުލައިމެވެ. ކަލޭ ތިޔަކުރައްވަނީ، ކީއްކުރަނީތޯ؟} އެ ކަމަނާ ދަންނަވިއެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ ދާފުޅެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ހުވަނދުގެ ތެރެއަށް އެ ދާފުޅު އަޅުގަނޑުމެން އެއްކުރަނީއެވެ. އަދި، ހުވަނދުގެތެރެއިން އެންމެ ވަސްމީރު ހުވަނދެވެ.“

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اضْطَجَعَ عَلَى نِطَعٍ، فَعَرِقَ، فَقَامَتْ أُمَّ سُلَيْمٍ إِلَى عَرَقِهِ، فَنَشَفَتْهُ فَجَعَلَتْهُ فِي قَارُوْرَةٍ، فَرَآهَا النَّبِيُّ ﷺ قَالَ: "مَا هَذَا الَّذِي تَصْنَعِيْنَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ؟" قَالَتْ: أَجْعَلُ عَرَقَكَ فِي طِيْبِي فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، وَقَالَ: الشَّيْخُ الأَلْبَانِيُّ: صَحِيحٌ) މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވާ އަނަސް ބުނު މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު ރަސޫލުﷲ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގެއަށް ވަޑައިގަތެވެ.) އަދި ހަމުން ހަދައިފައިވާ ބިސްތަރުތަކުގައި އެކަލޭގެފާނު އޮށޯވެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިކޮޅުން ދާފުޅު އެރެންފެށިއެވެ. ދެން، (ތިމަންނާގެ މަންމާ) އުއްމު ސުލައިމު، އެ ދާފުޅުތައް އުނގުޅުއްވައި، ކުރެ ފުޅިއަކަށް އަޅުއްވަވައިފިއެވެ. ދެން، (ރަސޫލުﷲ ﷺ އެކަން ދެކެވަޑައިގެން) އެކަން ދެކެވަޑައިގެން ބަލާލެއްވިއެވެ. {ކަލޭ ތިޔަކުރައްވަނީ ކީއްތޯ؟} އެ ކަމަނާ ދަންނަވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ދާފުޅު އަޅުގަނޑުގެ ހުވަނދުގެ ތެރެއަށް އަޅަނީއެވެ. ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ހިނިތުންވެވަޑައިގަތެވެ.“

ހަމަ މި ކަމަށް އިސްތިދުލާލުކުރާ ބަޔާނެއް، މިރްޤާތުގެ 622 ނަންބަރުގައި ވެއެވެ.
އެ ބަޔާނުގައި، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުންތެރިކަމުގެ އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
"وَلاَ شَمَمْتُ رَائِحَةً قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (އެބަހީ: ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަށިގަނޑުގެ މީރުވަހަށްވުރެ، ވަކިން މީރުވަހެއްދުވާ ހުވަނދެއްގެ ވަސް ތިމަންނާ ފަހަރެއްގައިވެސް ދުށެފައެއް ނުވެމެވެ.)

ސަބަކެއްނެތެވެ. ޔަޤީނީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ މުޢުޖިޒާތުން ފުރިހަމަވާ ސަރުސިފައްތަކާއި، އާންމު އިންސާނުންނާ ވަރަށް ތަފާތު ސަރުސިފައްތަކެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ ވެސް، އިންސާނެކެވެ. އިންސާނުންގެ ސަރުސިފައްތަކުގައި އެކުލެވިގެންވާ އަންނާރަ އިންސާނީ ސިފަތަކާއި، ޖަޖްބާކުރުވަނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަތިވެރި ސަރުސިފައްތަކުގައި ވެސް އެކުލެވިގެން ވެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު ވެސް، އެ ކަލޭގެފާނަކީ ސިފަފުރިހަމަ ކާމިލު އިންސާނެކެވެ. އަދި މުޢުޖިޒާތުގައި ވެސް ބާރުގަދަވެރިކަން ވާގިވެފައިވާ ބޭފުޅެކެވެ. މި ފުރިހަމަކަން ބޭނުންވާ ޚާއްޞަ ކަމުގެ ބޭފުޅަކީ ވެސް (ބައްލަވާ 175 ނަންބަރު ބަޔާނު) އަދި، ބޭފުޅާއެއްކޮށް ކިޔުމުގެ ދެމެހެއްޓުން ކަމުގައި ވެސް ލިބިވަޑައިގަތީވެ. (ބައްލަވާ 520 ، 521 ނަންބަރު ބަޔާނު) ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، ކުޅަދާނަކަމާއި ބާރުގަދަ ކަމުގެ ގޮތުން ޔަޤީނީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑަކީ، އެ ކުޅަދާނަކަން އަނގައިދެން އެ ބާރުގަދަ ކަމުގައި ވެސް ފާހަގަކުރެވެ، އެ ކުޅަދާނަކަން ފުރިހަމަ ސިފަވެގެން ބޭފުޅާއެއްކޮށް ހުރިތަނަށް، އެއްވެސް ގޮތަކުން އެ ކުޅަދާނަކަންތައް ކަމުގެ ބަލިކަށިކަން ކަނޑައެޅިގެން ނުވެއެވެ. އަދި މިކަމަކީ، އިޖުތިމާޢީ ގޮތުން ހުރިތަނަށް، އެހެން އެއްވެސް ބޭކަލުގެފާނަށް ބާރުގަދަކަމާއި ކުޅަދާނަކަން ސާބިތުވާކަން ނުވެއެވެ. ވީމާ މިއީން ފަހުގެ ކަމަކަށްވެސް، މިކަމަކީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހުރިތަނަށް، އެ މިކަމަކީ ޚާއްޞަ މާތް މިކަން ކަމުގައިވީއެވެ، އެހެން އެއްވެސް މިކަމަކަށް ލިބިވަޑައި ނުލިބުން ރަނގަޅުކަމެވެ. އެކަމުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެން ގޮތަށް ފަހުމްކުރެވެ. "މުޢުޖިޒާތު")

45- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ الشَّدِيْدُ بِالصُّرَعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيْدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.
{ގަދަފަދަ މީހަކީ، މީހަކާ ހިފައިގަނެގެން އޭނާ ބިމަށް ޖައްސާ މީހެއްނޫނެވެ. އެހެނެއްކަމަކު،
ގަދަފަދަ މީހަކީ، ރުޅިއައިސް ހިނދު، އޭނާގެ ނަފްސު ކޮންޓްރޯލްކުރާ މީހާއެވެ.}"

46– وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبي ﷺ، وَرَجُلاَنِ يَسْتَبَّانِ، وَأَحَدُهُمَا قَدِ احْمَرَّ وَجْهُهُ، وَانْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " إِنِّي لأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ، لَوْ قَالَ: ﴿ أَعُوذُ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴾ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ". فَقَالُوا لَهُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "تَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِن الشَّيَطَانِ الرَّجِيمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ސުލައިމާނު ބިން ޞުރަދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ތިބީމެވެ) ނަބިއްޔާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އިށީނދެގެންނެވެ. އެ ހިނދު، ދެ މީހަކު ދެބައިމީހުން، އެކަކު އަނެކަކަށް ހަޑިހުތުރު ބަސްބުނެއެވެ. އޭގެ އެކަކުގެ މޫނުވަނީ ރަތްވެ، ކަރުގެ ނާރުތައް ފުފިފައި ހުއްޓެވެ. (މިހެން ދެކުނުވަމައިގެން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އެ ކަލިމަ އޭނާ ކިޔައިފިނަމަ، އޭނާއަށް ލިބިގެންވާ ހާލަތު ކަނޑައިގެން ދާނެ ކަލިމައެއް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވަނީ އެގެންނެވެ. އޭނާ ﴿ أَعُوذُ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴾ މި ކަލިމަ ކިޔައިފިނަމަ، އޭނާގެ ކިބައިން ހުރި ހިތައިރުވައިގަތުމެވެ.} ފަހެ، (މީހުން ހުރި އެއްސަބަބު) އަސްބާބުތަކަކުން އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ."

47– وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَظَمَ غَيْظًا، وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ، دَعَاهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَلَى رُؤُوسِ الْخَلاَئِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُخَيِّرَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِيْنِ مَا شَاءَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި މުޢާޛު ބިން އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ރުޅިއައިސް ހިނދު، އޭނާ ހިފެހެއްޓުމަށް ކުޅަދާނަވެގެންވާ ކަމުގައިވާ ހާލު، ރުޅި ފަހަނައަޅާ ފުރިހަމަ މީހާ، (ދުނިޔޭގައި!) ގިނަމީހުންގެ މެދުގައި ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ރަޙްމަ اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ

އޭނާއަށް ގޮވާލައްވާނެއެވެ! އަދި ޚަލާއިޤުންގެ ތެރެއިން، އޭނާ ހިތްއެދޭ ޙޫރު ޚިޔާރުކުރުމަށް އޭނާއަށް ފުރުޞަތު ދެއްވާނެއެވެ!}"

48– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَوْصِنِي، قَالَ: "لاَ تَغْضَبْ" فَرَدَّدَ مِرَاراً، قَالَ: "لاَ تَغْضَبْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ޢަރަބަކު) ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް (ނަޞޭޙަތްތެރިކަމެއް) ވަޞިއްޔަތެއް ކޮށްދެއްވުން އެދުނެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ރުޅި އިސްނުކުރާ ހުރިކަމެވެ.} ދެން، އެ ބޭކަލަކު ތަކުރާރުކޮށް، އެކަން ދަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. (އެބަހީ: ވަޞިއްޔަތެއް ކޮށްދެއްވާށޭ ތަކުރާރުކޮށް ދަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ.) އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ގެންދިޔައެވެ. {ތިބާ ރުޅި އިސްނުކުރާ ހުރިކަމެވެ.}"

49– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا يَزَالُ الْبَلاَءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ، وَوَلَدِهِ، وَمَالِهِ، حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިން ފިރިހެނާއި، މުއުމިން އަންހެނާ އަށް އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސާއި، އޭނާގެ ދަރިންނާއި، އޭނާގެ މުދަލުގައި ބަލާއާއި މުސީބާތް ދުވަހުވެސް ކުރިމަތިވަމުން ހުރެއެވެ. (އެކަމަކު އޭނާ ކުށްތަކުން ސާފުވެގެން) އޭނާ (މަރުވެ) اللّٰهُ ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތަށް ދާންދެން، އޭނާގެ އެއްވެސް ފާފައެއް ނުހުންނަ ހުއްޓެވެ.}"

50– وَعَنِ ابْنِ عَبَاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ فَنَزَلَ عَلَى ابْنِ أَخِيْهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ، وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِيْنَ يُدْنِيْهِمْ عُمَرُ ﷺ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أَصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُولاً كَانُوا أَوْ شُبَّانًا.

فَقَالَ عُيَيْنَةُ لاِبْنِ أَخِيْهِ: يَا ابْنَ أَخِي لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الأَمِيْرِ فَاسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ، فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ عُمَرُ. فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ: هِيْهِ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! فَوَاللَّهِ مَا تُعْطِينَا الْجَزْلَ وَلاَ تَحْكُمُ فِيْنَا بِالْعَدْلِ، فَغَضِبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ، فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ: يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ ! إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ

لِنَبِيِّهِ ﷺ: ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴾ (الأَعْرَاف: ١٩٩) وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِيْنَ !!

وَاللَّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِيْنَ تَلاَهَا، وَكَانَ وَقَّافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ދުވަސްވަރު) ޢުޔައިނާތު ބިން ޙިޞްން (މަދީނާއަށް) އައެވެ. އަދި އޭނާގެ އަޚާގެދަރިކަލުން (މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި) އަލްޙުއްރު ބިން ޤައިސްގެ އަރިހަށް ފޭބިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގެ ބޭކަލުންތަކުގެ އެއް ބޭކަލެކެވެ. ޤާރީއިންނާއި ޢިލްމުވެރިން ދަރުސް ބޭކަލުންނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި މަޝްވަރާކުރައްވާ ބޭކަލުންނެވެ. އެ ބޭކަލުންނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ މަޖިލީހުގައި އިށީނދެވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި، އުމުރުން ދުވަސްވީ ބޭކަލުން ނުވަތަ ޒުވާން ބޭކަލުންނަށްވީނަމަވެސް، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބޭކަލުންނާ ކަންކަމުގައި މަޝްވަރާކުރައްވައެވެ.

ވީމާ، ޢުޔައިނާ، އޭނާގެ އަޚާގެ ދަރިކަލުންނަށް ދެންނެވިއެވެ. ”އޭ އަޚާގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! މި އަމީރުގެ އަރިހުގައި (އެބަހީ: ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި) ތިބާއަށް ވަރަށް އަރިސްކަން ލިބިގެންވޭތޯ؟ އަޅުގަނޑަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ވަދެވޭނެ ހުއްދައެއް ދަންނަވައިދެއްވާނެތޯ. ވީމާ، އެ ކަލޭގެފާނު، ޢުމަރުގެފާނަށް ދެންނެވުމުން، އޭނާއަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. ވީމާ، އޭނާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ވަން ހިނދު ބުނެފިއެވެ. ޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުންނޭ ބިރުވެރިވާށެވެ! اللهُގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކަލޭގެފާނު ގިނަގިނައިން ދީ ދެއްވާކަށް ނުވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ މެދުގައި ޢަދުލުވެރިކަމާއެކު ޙުކުމް ނުކުރައްވައެވެ. ފަހެ، ޢުމަރުގެފާނު ވަރަށް ރުޅިއައިސް އޭނާއަށް ތަޅުއްވާލެއްވުމަށް ގާތްވެއްޖެއެވެ. އެ ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަލްޙުއްރު ދެންނެވިއެވެ. ”އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރުގެފާނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ވަޙީކުރައްވައި ވަނީ، ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴾ އެބަހީ: {ކަލޭގެފާނު މާފުކުރުމުގެ ގޮތް ހިފެއްވާށެވެ! އަދި ހެޔޮކަންތައްތަކަށް

އަމުރުކުރައްވާނެވެ! އަދި ޖާހިލުންނާ އެއްކިބާވެވަޑައިގަންނަވާނެވެ!} މިހެންނޫންތޯއެވެ؟!
ހަމަކަށަވަރުން، މިނާއަކީ، ޖާހިލުންގެތެރެއިންވާ މީހެކެވެ.“

(އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ.) اللهُ، ގަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، އެ އާޔަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވުމުން، އުމަރުގެފާނު ހަމަ އެއް ކަމެއް ވެސް ނުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ކޯފާ އިސްކުރައްވައި، އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރެއްވިއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނަކީ، اللهُގެ ފޮތުގެ ހުކުމްތަކަށް ކިޔަމަންތެރިވެވަޑައިގަތުމުން ބޮޑު ބޭފުޅެކެވެ.“

51– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِى أَثَرَةٌ، وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: تُؤَدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތުން ދަންނަވާލަނީއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމަށްފަހު، ވެރިކަމުގައި ތިބޭ މީހުން) އަނިޔާ ކުރާ ބޮޑު ގޮތްތައް އަދި އެއާ ނުފެތޭ ކަންތައްތައް ފެނިގެންދާނެއެވެ. އަދި އެ ކަންތަކެއް، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަންކަމަށް އިންކާރުކުރާނެ އެތައް (ފިތުނަތަކެއް) ފެންނާނެއެވެ. އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (ﷺ) އެހިނދު އަޅުގަނޑުމެން ކަންކުރާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވާޖިބުވާ ޙައްޤު ތިޔަބައިމީހުން އަދާކުރުން ލާޒިމުވާ ގޮތަށް އަދާކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބެންވާ ޙައްޤު ލިބިދެއްވުމަށް، اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާކުރަންވާނެއެވެ!}“

(**ނޯޓް:** މި ޙަދީޘުގައި މިވަނީ، މުސްލިމުންގެ ވެރިންކުރާ ބައެއް މީހުން ނުވަތަ ގިނަ މީހުން، އާއްމު ރައްޔިތުންގެ މުދަލާ ނުވަތަ ސަރުކާރުގެ ބައިތުލްމާލުގެ މުދަލުން އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ކަންކަމަށް ބޭނުންކުރުން ފަރާތްކަމުގެ އިސްތިޢުމާލް ކުރުން ފިތުނަތަކުން ލިބޭ ގޮތަށް ޙަރާމްކަމެވެ.

އައްސަޢިދީ މުޙައްމަދު އަލީ އައްބާރިޒީގެ ތަރުޖަމާއިން (ސ/42)
ނަގައިފައި ”މުތަރުޖިމު“)

52– وَعَن أَبِي يَحْيَى أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ تَسْتَعْمِلُنِي كَمَا اسْتَعْمَلْتَ فُلاَنًا وَفُلاَنًا؟ فَقَالَ: " إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނު ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އަޞްޙާބީއާ، އުސައިދު ބިން ޙުޟައިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. (ﷺ) އެފަދަ މީހަކު މީހުން [illegible] ގޮތަށް އަޅުގަނޑު އަށްވެސް ކަމަކަށް [illegible]؟ ފަހެ، އެކަލާނގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ކަލާނގެފާނަށް ފަހުގައި، [illegible] (ބައެއް ފަރާތުން، އެއްބަޔަކަށް) [illegible] ތިޔަބައިމީހުން [illegible]. ފަހެ، (ހައުޟު) [illegible] ތިމަންކަލާނގެފާނާ [illegible] ތިޔަބައިމީހުން [illegible] ކުރާށެވެ.} (އެބަހީ: [illegible] ފަހުން، [illegible])

53– وَعَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ، انْتَظَرَ حَتَّى إِذَا مَالَتِ الشَّمْسُ، قَامَ فِيهِمْ فَقَالَ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ لاَ تَتَمَنَّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُم فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ" ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ، وَهَازِمَ الأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނާ ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އަބޫއައުފާ [illegible]ގެ ދަރިކަލުން، އަބޫއިބްރާހީމު، ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. ([illegible]) [illegible]. ފަހެ، [illegible]. {އޭ [illegible]! [illegible]

ކުރިމަތިލުމަށް (އިސްލާމް) ނާޒިލުވިކަމެވެ. އަދި اللهގެ ރަސޫލާއަށް ތިރަބައިވިލުން ރައްކާއުތެރިކަމަށް އުދާރެރިކާވެވެ. އަދި ސުލޫކުގެ ތިބެންވަނީ، ކާސިޔަތުކާގެ ހިދުރުގައިކަން (އުބައި: ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި އިސްލާމްދީނުގެ ރައްޔިތުންނާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، އިސްލާމީ ރަޢިއްޔަތު ރައްކާތެރިކުރުމަށްޓަކައި ހަނގުރާމަކުރުމުގައި ސާބިތުވެ ތިބެ، ހަނގުރާމަ ކުރުމުގައިކަން) ދަންނާށެވެ!} ދުން އުއަސްދެއް، މާތްރަސޫލާ ﷺ ދަރާލާކުރައްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ، وَهَازِمَ الأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ". (އުބައި: ދާތް ބާވައިލެއްވި، ވިލާތައް ހިނގަވައި، ދަޝްކާކުރުބައް ބަލިކުރައްވާ (ކާފަރުންވަންތަ) މާތްރަސްކާލާތޯ! އެބައިމީހުން ބަލިކުރައްވައި، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އަޅަމެންނަށް ނަސްރު ދެއްވާނދޭވެ!)“

* * * * *

4- ތެދުވެރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޭވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴾ (التوبة: ١١٩) މާނައީ: “އޭ އީމާންވެއްޖެމީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللهއަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ! އަދި ތެދުވެރިންނާ އެކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ވާށެވެ!“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلْمُسْلِمِينَ وَٱلْمُسْلِمَٰتِ وَٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ وَٱلْخَٰشِعِينَ وَٱلْخَٰشِعَٰتِ وَٱلْمُتَصَدِّقِينَ وَٱلْمُتَصَدِّقَٰتِ وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَٱلْحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٣٥) މާނައީ: “ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމު ފިރިހެނުންނާއި، އަންހެނުންނާއި، މުއުމިނު ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނު އަންހެނުންނާއި، ކިޔަމަންތެރި އަޅުވެރި ފިރިހެނުންނާއި، ކިޔަމަންތެރި އަޅުވެރި އަންހެނުންނާއި، ތެދުވެރި ފިރިހެނުންނާއި، ތެދުވެރި އަންހެނުންނާއި، ކެތްތެރި ފިރިހެނުންނާއި، ކެތްތެރި އަންހެނުންނާއި، ބިރުވެތިވާ ފިރިހެނުންނާއި، ބިރުވެތިވާ

އަންހެނުންނާއި، ސަދަޤާތްދޭ ފިރިހެނުންނާއި، ސަދަޤާތްދޭ އަންހެނުންނާއި، ރޯދަހިފާ ފިރިހެނުންނާއި، ރޯދަހިފާ އަންހެނުންނާއި، އެއުރެންގެ ފަރުޖުތައް (އެބަހީ: ޖިންސީގުނަވަންތައް) ރައްކާތެރިކުރާ ފިރިހެނުންނާއި، އެއުރެންގެ ފަރުޖުތައް ރައްކާތެރިކުރާ އަންހެނުންނާއި، ގިނަގިނައިން اللَّهُ ހަނދުމަކޮށް، ދިކުރުކުރާ ފިރިހެނުންނާއި، ގިނަގިނައިން اللَّهُ ހަނދުމަކޮށް، ދިކުރުކުރާ އަންހެނުންނާއި، އެ އެންމެންނަށްޓަކައި اللَّهُ، ފާފަފުއްސެވުމާއި، ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމަ ތައްޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ."

(ނޯޓް: ތިރީގައި މި އާޔަތް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކޮށްފައިވަނީ، ހަމައެކަނި ފިރިހެނުންގެ ތެދުވެރި ކަލުނަށާއި ﴿وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلصَّـٰدِقَـٰتِ﴾ މި ބަސްތައް. މި ތެދުވެރި، ދިވެހިބަހުން ތަރުޖަމާކުރުމުން، އެއިން ބޭނުންވާނީ ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުން ދެބައިމީހުން ތަރުޖަމާ ކުރެވޭ ގޮތަށް ލިޔުނީއެވެ. "ތަރުޖަމާ")

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَلَوْ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (مُحمد: ٢١)

މާނައީ:" اللَّهُ އަށް އެއުރެން ތެދުވެރިވިނަމަ، އެކަން އެއުރެންނަށް ހެޔޮކަން ބޮޑުވާނެކަން ކަށަވަރެވެ."

މަޢުލޫމާތަށް ރަސޫލުﷲ ގެ ޙަދީޘް!

54- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا، وإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއްޖެ (ޢަބްދު اللَّهِ) ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތެދުވެރިކަން ހެޔޮކަމަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮކަން، ސުވަރުގެއަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތެދުބުނުން އާދަކޮށް، އެކަމުގައި ދެމިހުންނަ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެމީހަކީ އޭނާ ތެދުވެރިޔަކަށް، اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި އޮންނާނީ ޞިއްދީޤުކަމުގައި ލިޔުއްވިފައި (އެބަހީ: ތެދުވެރިޔަކު ބޮޑު މިންވަރަކަށް) ލިޔުއްވޭނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ދޮގުވެރިކަން ނުބައިކަންތަކަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ނުބައިކަންތައް، ނަރަކައަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ދޮގުބުނުން އާދަކޮށް، އެކަމުގައި ދެމިހުންނަ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެމީހަކީ އޭނާ ދޮގުވެރިޔަކަށް، اللَّهُ ގެ

ހަޟްރަތުގައި ދޮގުވެރިއެއް ކަމުގައި ކަމުގައި (އެބަހީ: ދޮގުވެރިޔަކަށް ބޮޑު ފިޔަވަކުގައި)
ލިޔުއްވިދާނެއެވެ.}"

55– وَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: "دَعْ مَا يَرِيبُكَ، إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَالْكَذِبَ رِيبَةٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބޫމުޙައްމަދު، އަލްޙަސަނުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަސްކޮށް ހިފަހައްޓަވައިފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ކަންކަމުގައި ތިބާއަށް ޝައްކުވާ ކަންތައްތައް ދޫކޮށްލާ، ޝައްކުނުވާ ކަންކަމުގައި ހިފާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތެދުވެރިކަމަކީ، ހިތްހަމަޖެހުމެކެވެ. އަދި ދޮގަކީ ޝައްކުކުރުވާ ކަމެކެވެ.}"

56– وَ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ صَخْرِ بْنِ حَرْبٍ، رضي الله عنه ، فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ فِي قِصَّةِ هِرَقْلَ، قَالَ هِرَقْلُ: فَمَاذَا يَأْمُرُكُمْ يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: قُلْتُ: يَقُولُ: "اعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ، لاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَاتْرُكُوا مَا يَقُولُ آبَاؤُكُمْ، وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلاَةِ وَالصِّدْقِ، وَالْعَفَافِ، وَالصِّلَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޞަޚްރު ބިން ހަރުބު، އަބޫސުފްޔާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވާ، ހިރަގްލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެވަޑައިގެންވާ ވަރަށް ދިގު ބަޔާންކުރެއްވުމުގައިވެއެވެ. (އަބޫ ސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހިރަގްލު އެއްސެވިއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ނަބިއްޔާ (ﷺ) އަމުރު ކުރައްވަނީ، ކޮންކަން ކަންތައްތަކަކަށް ހެއްޔެވެ؟ އަބޫސުފްޔާން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ހަމައެކަނި އެއްކައުވަންތަ اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރާ ހިނގާށެވެ. އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ ހިނގާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާބަފައިން އެ ބުނާ ކަންތައްތައް (އެބަހީ: ބުދަށް އަޅުކަންކޮށް اللَّهُ އަށް ޝަރީކުކުރުން) ދޫކޮށްލާށެވެ!} އަދި އަޅުގަނޑުމެން ނަމާދުކުރުމަށާއި، ތެދުވެރިވުމަށާއި، ޢިއްފަތްތެރިވުމަށާއި، ރަހިމުގެ ގުޅުން ދެމެހެއްޓުމަށް އެކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަމުރު ކުރައްވައެވެ."

57– وَ عَنْ أَبِي ثَابِتٍ، سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، وَهُوَ بَدْرِيٌّ، ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ سَأَلَ اللَّهَ، تَعَالَى الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް الله، އެ ކަލާނގެފާނަށް ތެދުއަސްލުގައި ޝަހީދުކަމަށް އެދުނުމީހާ، ސަވާބު ބޮޑު ޝަހީދުންގެ ދަރަޖައަށް ގެންދެވޭނެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނަށް ބޮޑުވެރިކަންކުރުމުގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެންނެވި ބޭކަލެކެވެ. (ސަހްލުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޞިދުޤުވެރި ހިތަކާއިގެން (އެކަލާނގެ މަގުގައި) ޝަހީދުވުމަށްއެދިގެން، اللهގެ ހަޟްރަތުގައި ދަންނަވައިފި މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) އޭނާ ބޯތިލަ، މަރުވެދިޔައިކަމުގައިވިޔަސް، މާތް الله، އޭނާއަށް ޝަހީދުންގެ ދަރަޖަ ދެއްވާނެއެވެ.}''

58– وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "غَزَا نَبِيٌّ مِنَ الأَنْبِيَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيهِمْ فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لاَ يَتْبَعَنِّي رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ. وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَبْنِيَ بِهَا وَلَمَّا يَبْنِ بِهَا، وَلاَ أَحَدٌ بَنَى بُيُوتًا لَمْ يَرْفَعْ سُقُوفَهَا، وَلاَ أَحَدٌ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خَلِفَاتٍ وَهُوَ يَنْتَظِرُ أَوْلاَدَهَا. فَغَزَا فَدَنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَلاَةَ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ لِلشَّمْسِ: إِنَّكِ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ، اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَينَا، فَحُبِسَتْ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَجَمَعَ الْغَنَائِمَ، فَجَاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لِتَأْكُلَهَا فَلَمْ تَطْعَمْهَا، فَقَالَ: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولاً، فَلْيُبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ، فَلَزِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمُ الْغُلُولُ، فَلْيُبَايِعْنِي قَبِيلَتُكَ، فَلَزِقَتْ يَدُ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمُ الْغُلُولُ، فَجَاءُوا بِرَأْسٍ مِثْلِ رَأْسِ بَقَرَةٍ مِنَ الذَّهَبِ، فَوَضَعَهَا فَجَاءَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهَا، فَلَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لأَحَدٍ قَبْلَنَا، ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا الْغَنَائِمَ لَمَّا رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا، فَأَحَلَّهَا لَنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް الله، އެ ކަލާނގެފާނަށް ތެދުއަސްލުގައި އަބޫހުރައިރާގެފާނު ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهގެ ނަބީބޭކަލުންކުރެ ނަބީބޭކަލަކު ހަނގުރާމައަށް ކުރެއްވިއެވެ. (އަލްއުސްތާޛު އާއި އެ ދުވަސް، ބައެއް ދިރުމުގައިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެ ބޭކަލަކީ، ޔޫޝަޢު ބިން ނޫން ބަލައިގެންނެވީއެވެ.) އެ ކަލާނގެފާނު ޤައުމުގެމީހުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކާއި ނިކާހު ކޮށްގެން، އެކަމުގެ ކަނޑައެޅުމާއި ހަމަޖެއްސުމަށް (އެބަހީ: ކައިވެނިކޮށް) އަނބިމީހާއާއެކު ދެންކޮށްފައި ހުރި މީހެއް ތިބެކޮށްދީނުގައި (ހަނގުރާމައަށް) ނުކުމެގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި ގެއެއް ބިނާކުރުމުގެ މަސައްކަތްކޮށް، ގޭގެ ފުރާޅުއަޅައި ނުނިމޭ މީހުންނާއި، މާބަނޑުވެފައިވާ ބަކަރިއެއް ނުވަތަ މާބަނޑުވެފައިވާ ޖަމަލެއްގަނެ، އޭގެ ދަރި ވިހާން

އިރަކަށް އިންތިޒާރުކުރައްވާ މީހުން ވެސް ނުނިކުންނަވާނެކަމެވެ. (ޖިބްލުފުރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މީހުން އެކަލޭގެފާނު އެންގެވީ، އެފަދަ މީހުން ތަސްބީހުކުރުގައި ބައިވެރިވެ، ހަސްދުރާމައަށް ނުކުތުމަކުގައި ވިއަސް، އެބައިމީހުންގެ ހުރިހާ ސަވާބުކަމެއް ހުއްޖަތައިވާނީ، އެ ކަންކަމުގެ މައްޗަށްކަމަށްވާތީ، ޖިހާދަށް ފުރިހަމައަށް ތައްޔާރުވެގެންވާ ބަރަކާތުގައި އެފަދަ މީހުން ނުވާނެކަމަށްޓަކައެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ހަސްދުރާމައަށް ވަޑައިގެން، އެ ރަށާ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވީ، ޖިބްރީލްނަބިއްޔާގެ ވަގުތުގައެވެ. ނުވަތަ ގާތު އެހާއިރުއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އިރަށް މުޖާހަދުކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައި އަހުރެމެންގެ އެއްކަލިމުއެވެ. މިހަންކަލޭގެފާނަކީ ވެސް، އަހުރެމެންގެ މީހަކަލެވެ. (ދެން ﷲ އަށް ދުޢާކުރައްވައި ދެންނެވިއެވެ.) އަޅުގެ ފިރިކަސްކަލާނގެ! އަޅުމެންނަށްބަލައި އެ އިހު ހިފަހައްޓަވާނެތޯވެ! ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ރަށާ (އެބަސް: އެ ރަށުގެ އަހުލުވެރިންނާ) ހަސްދުރާމާކުރައްވައި، އެ ރަށް ފަހަރަކުކުރައްވަންދެން އިހު (ނުއްޢައްސި) ހިފުހެއްޓެވިއެވެ. ފަހެ، (ހަސްދުރާމާކުރަންފަހު) އަނިޔާ ދުރަށް އެއްކަލިމެވެ. އަދި އަނިޔާ ދުރަށްބަލާ އަންދައިހުމަށްކަމަށް (އޭގެން އަޖިފާނަ އަށެވެ. ނަމަވެސް، އެ ބަކަމި އަންދައިއަޅައްލިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަރަމަތުން، މިއަހަރިހުންގެ ބެއްދަވައި އަނިޔާއިން ޒާރާބޮޑުވީ މީހަކަ ވެއެވެ. ފަހެ، ކާންމު ޤަބީޢާއަކުން މީހަކު، މިމެންކަލޭގެފާނުގެ އަބޫޖުބައިގެ ހިފައި، ބައިއަޅާ ހިފުހިނަކާވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ބެލެއިން އެކަލޭގެ އަބޫ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަބޫޖުބައިގައި ބަޔަށްވިއެވެ. ފަހެ، (އެ މިހާރަން) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަރަމަތުން، އަނިޔާއިން ޒާރާބޮޑުވީ މިހަކަވީ، ކަލޭގެ ދަބާރާގެ ބެލެއިންނެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެ ދަބާރާގެ އެންމެން މިމެން ކަލޭގެފާނުގެ އަބޫޖުބައިރިހިފައި، ބައިއަޅާހިފުހިނަކާވެ. ފަހެ، އޭގެބެލެއިން ދި މީހުން، ނުވަތަ ތިން މީހުންގެ އަބޫ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަބޫޖުބައި ބަޔަށްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަރަމަތުން، މިހަރަބައިމީހުންގެ ބެއްދަވައި އަނިޔާއިން ޒާރާބޮޑުވީ މީހަކަ އަޅުލުވެ ވެއެވެ. ފަހެ، (އެހުޅު) އެބައިމީހުން ގެރުއަގެ ޤުރުގެ ސިފައިގައި ރަސްމެން ހަމައިހުއިވާ އެއްކަމެއް ގެނބުމާއެވެ. ފަހެ، އެ އެތި އަނިޔާ ދުރުއްޖަކަގެ ބެއްދައިބޯއްޕާލިއެވެ. އެ ހިނދު، އަޖިފާނަ އަހިސް، އެ ބަކަމި އަންދައިލައިފިއެވެ. ފަހެ، މިމެންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ކުރީގެ އެއްވެސް އުއްމަތަކަށް އަނިޔާ ދުރުއް ބަރާބަރު

ނުކުރައްވައެވެ. އެއަށްފަހު، އަހަރެމެންގެ ކިބައިގައިވާ ނިކަމެތިކަމާއި ބޭނުން ދޮޑުކަން ދެނެވޮޑިގެން، އަހަރެމެންނަށް މާތް الله، ޒަނީމާ ދުރައް ބަޔާންކުރައްވައެވެ.}"

59– وَ عَن أَبِي خَالِدٍ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِن كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބޫޚާލިދު، ޙަކީމު ބިން ޙިޒާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ވިޔަފާރިކުރާ ދެ މީހުންގެ ވަކިވެދިޔުމުގެ ކުރީގައި ވިޔަފާރި އުވާލުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިގެންވެއެވެ. ފަހެ، އެ ދެމީހުން، އެކަކު އަނެއްކަކަށް ތެދުވެރިވެ، ބަޔާންކޮށް ހާމަކޮށްދިނުމުގައިވާނަމަ، އެ ދެމީހުންގެ ވިޔަފާރިގައި ބަރަކާތްލެއްވުން ހުރެއެވެ. އަދި އެ ދެމީހުން، އެކަކު އަނެއްކަކަށް ސިއްރުކުރައިފި، ދޮގުހައިދައިފިނަމަ، އެ ދެމީހުންގެ ވިޔަފާރީގެ ބަރަކާތް ނެތިގެންދާނެއެވެ.}"

* * * * *

5– އަބަދާއި އަބަދު الله ބައްލަވާވޮޑިގެންވާކަން ހަނދާންބެހެއްޓުން މުހިއްމުކަން ނަންގަންވާ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ٱلَّذِى يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ۝ وَتَقَلُّبَكَ فِى ٱلسَّـٰجِدِينَ﴾ (الشعراء: ٢١٨ – ٢١٩) މާނައީ: "އެކަލާނގެއީ، ކަލޭގެފާނު (ނަމާދަށް) ތެދުވެވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ކަލޭގެފާނު ދެކެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރާ ނަމާދުކުރާ މީހުންގެ ތެރޭގައި ކަލޭގެފާނު ހަރަކާތްތެރިވުމާއި ވެވަޑައިގަންނަވާ ތަން ވެސް، އެކަލާނގެ ދެކެވޮޑިގެން ވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾ (الحديد: ٤) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންވީ ކޮންތާކު ތިބުނަސް ތިޔަބައިމީހުންނާއެކު އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴾ (آل عمران: ٥) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ، ބިމާއި އުޑުގައިވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް އެކަލާނގެއަށް ވަންހަނާވެގެންނުވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلْمِرْصَادِ ﴾ (الفجر: ١٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ (އެއުރެން ކުރާ ކަންތައް) ބައްލަވާވުމުގައި ތިއްބަވާނޭކަމާކަށަވަރެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ ٱلْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي ٱلصُّدُورُ ﴾ (غافر: ١٩) މާނައީ: "ލޮލުގެ ޚިޔާނަތްތެރި ބެލުންތަކާއި، ހިތްތަކުގައި ފޮރުވިފައިވާ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

މި ނޫނަސް، މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭ އާޔަތްތައް ވަރަށްގިނަކޮށް ވެއެވެ. އެއީ ތަދުކަންބޭ އާޔަތްތަކެކެވެ.

ދެން މި ބަޔާންކުރަނީ، މައުޟޫޢާގެ (ބައެއް) ޙަދީޘްތަކެވެ.

60- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رضي الله عنه، قَالَ: "بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيْدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الإِسْلاَمُ: أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيْلاً. قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ، يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِيْمَانِ. قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ، يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ. ثُمَّ انْطَلَقَ، فَلَبِثْتُ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: يَا عُمَرُ! أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންވެވޮޑިގެންވާ ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، ތިމަންމެން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އިށީނދެ ތިއްބަވަނިކޮށް، ކުއްލިއަކަށް ފެނުނީ، ވަރަށް ހުދު

ހުދު ހެދުމެއްގައި ހުންނެވި ބޭކަލަކު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ އިސްތަށިފުޅުގެ
އިސްތަށިގެ ކަޅުކަމަ ނުހަނު ގަދައެވެ. ދަތުރުކުރައްވައިފައި ވަޑައިގެންނެވިކަމުގެ އެއްވެސް
އަލާމާތެއް އެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ނުފެނެއެވެ. އަދި އެއީ، އަހަރެމެންކުރެ އެކަކުވެސް
ދަންނަ، ބޭކަލެއް ނުދެނެއްނެވުމެވެ. އެ ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދެ
ކަކޫފުޅުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެ ކަކޫފުޅުޖައްސަވައިގެން، އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެ
އަތްތިލަފުޅު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެ ފައިންފުޅުގެ މަތީގައި ބާއްވަވައިގެން (އަދަބުވެރިވެ)
އިށީންނެވިއެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ. ޔާ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! އިސްލާމުކަމަކީ ކޮބައިކަން،
ކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{އިސްލާމުކަމަކީ: ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ މެނުވީ ޙައްޤުވެގެން އަޅުކަމްވާ އެހެން އިލާހަކު
ނުވާކަމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނީ، اللهُ ގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިދިނުމާއި، ތިބާ (ފަރުޟު ފަސް
ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ތިބާ (ގެ މުދަލުގެ) ޒަކާތްދިނުމާއި، ތިބާ ރަމަޟާންމަހުގެ
ރޯދަހިފުމާއި، ތިބާއަށް އެކަމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެނަމަ، (ކަޢުބަތު اللهِ) ގެ ޒިޔާރަތަށް
ޙައްޖުކުރުމެވެ.} އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިޔަވިދާޅުވީ ހަމަތެދެކެވެ!
(ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލުންގެ ކަންތަކާމެދު ތިމަންމެން ހައިރާންވީމެވެ.
އެއީ، ކަމެއް އަހުރެން ސުވާލުކުރައްވާފައި، އެކަމުގެ ޖަވާބު ތަސްދީޤުކުރަން
ވިދާޅުވާތީއެވެ. އަނެއްކާ އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އީމާންކަމަކީ ކޮބައިކަން ކަލޭގެފާނު
އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އީމާންކަމަކީ) ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ
އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ
ރަސޫލުންނާއި، ޤިޔާމަތްދުވަހާއި، ހެޔޮނުބައި ޤަދަރަށް ތިބާ އީމާންވުމެވެ.}
އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިޔަވިދާޅުވީ ހަމަތެދެކެވެ! އަނެއްކާ އެ ބޭކަލަކު
ދެންނެވިއެވެ. އިޙްސާންކަމަކީ ކޮބައިކަން ކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ!
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އިޙްސާންކަމަކީ) ތިބާ اللهُ އަށް އަޅުކަން ކުރާއިރު، އެކަލާނގެ ދުށުއްވާ
ތިބާ ދުށެނީ ދުށުމަކުން ފަދައިން އަޅުކަމްކުރުމެވެ. އެހެނީ، ތިބާއަށް އެކަލާނގެ
ދުށުމަކު ނުވިޔަސް، އެކަލާނގެ ތިބާ ދުށުއްވަވައެވެ.} އަނެއްކާ އެ
ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޤިޔާމަތްވާނެ ވަގުތެއް ކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ!
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސުވާލުކުރެވޭ މީހާއަށް (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނަށް) ސުވާލުކުރާމީހާ

މިހާރުވެސް (އުބައި:ކަލޭގެފާނަށްވެސް) ބޭނުން، އެ ކަން އުނގެނުމަށާ މިހާރުވެސް ނޫނީމެވެ.}
އަށްވުރެ އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. (އުނގެނުމުގާ) ޒިޔާދަކުރުމަށް އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަލޭގެފާނު
އަޑުގަސްދަން ވިދާޅުވެ ދެއްވާށެވެ! ހަދިޔާކުރައްވިއެވެ. {(އުބައިގެ ބޭބެ އަޅުގަނޑުމެންގެ
ތިޔަގައި) އަށް އަންހެނުން އާދަގެ ސޫރަތުގެ ވިސްނުމަކީ، (އުބައި: އަޅުއަންހެނުން ގިނަވެ،
އުބައިދުންނަން ކިބާ ދަރިންނަށް، އެއްޗެހިގެ ސޫރަތުން ކަލޭގެފާނުގެ، ނުލަބަ
ވަރުގަދަކަމުގައި ދަރިން މައިންބަފައިންނަށް ނުބައިވެ، އަންހެނުން ދަރިންނާއި ފިރިހެން ދަރިން
ވެސް މައިންބަފައިންނާމެދު އަޅުވަފަރިން މުޅިއެކުގައި އެއްވަރަށް ޖެހިލުންވެރިވާއިރު) ހުސްވަރިކަމަށް ބަކަރި
ހުރަސްއަޅައިގަތުމާއި އެޑިޔާޖުނިވަރުމަށް ހަދުވަރިއާ އަމުރަޖުއްލުމު މިސްރަކަން، އުބައިދުންނަށް
އަސް ބިޔަދަރިކަން އަށްބަދަލު އަނބިމަކަށް ގަވިކަން ފަރުވާކަހަލަ އަޅާ ޕިރާޖީހުމަށެވެ.}
ދެން އެ ބޭކަލަކު އަނބިދަރި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (ދަރަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހު، އުޅަނދުފަހު
ތިމަންނާ (އެއި ކަން ބޭކަލަކާ ކަމުގެ ފަހަރުވަޑައިގެންނެވުނު ގޮތް) އަނބުރާ
ބޭނުންފުޅުގައި) އެއީ ދެވަރަކު ހުންނަވާ ވަޑައިގެންފުޅު. އަދަރަސްފުޅު (ގޮސްވިލާ ބޯޓުތަކަށް ބޭރަށް،
ތިން ދުވަސް ފަހުން) (ރަސޫލު الله ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާ އަދަމްގެ! އަ
ސޯފަށް ހަދާއިރު ގަލަކަން ކަލޭގެފާނަށް އުނގެނިދޭނެ ގޮތް ބަހާލެވޭނޭ؟} (ދަރަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ތިމަންނާ ދެންނެވިއެވެ. اللهُ، ދެންނެވީ ގޮތް ދެއްވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދެންނެވި ގޮތަށް
ބޭނުމެވެ! ހަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {އާއި، ބިޔަބޮޑު ވާހަކަށެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވެއްޓިގެން،
ތިއްބަވާކަށް ނުކުރަނީ ދިޔަޔަގެ ކަންކަން ހުރިހާ ބަރަކާތެއް ބޮޑުކަމާ ދެއްވާއަކަށެވެ.}"

61– وَ عَن أَبي ذَرٍّ جُنْدُب بْنِ جُنَادَةَ، وَأَبي عَبْدِ الرَّحْمَانِ، مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: " اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޛައްރު،
ޖުންދުބް ބިން ޖުނާދާ އާއި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި
އަބޫ އަބްދުއްރަޙްމާން، މުޢާޛު ބިން ޖަބަލު (ދެ ކަލުންގެ) ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ
ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ކޮންތާކު ތިބެއްޔާ، ތިބާ
اللهُ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި ނުބައިކަމެއް ކުރުމުން ޖަހަނަމަ، އެއާ ވިދިގެން ރަނގަޅުކަމެއް

ތިބާ ކުރާށެވެ. އެއީ އެ ނުބައިކަން ފުހެލައިދޭނެ ކަމެކެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާއެކު ތިބާ ޚުލްގުން ކަންކުރާށެވެ!}“

62– وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمًا فَقَالَ: "يَا غُلاَمُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: "احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ: أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ، لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނު)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ (ސަވާރީގައި އެކަލޭގެފާނުގެ) ފަހަތްފުޅުގައި އިންނަވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ކުޑަކުދި ކޮއިފުޅާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް ކަންތައްތަކެއް އުނގަންނައި ދެއްވާނަމެވެ. ތިބާ اللَّهُއަށް ތެދުވެރިވާށެވެ. އޭރުން އެކަލާނގެ ތިބާ ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވާނެއެވެ. ތިބާ اللَّهُއަށް ތެދުވެރިވާށެވެ. އޭރުން އެކަލާނގެ ތިބާގެ އަރިމަތީގައި ކަލޭ ހިމާޔަތްކުރައްވައިދެއްވާ ވޮޑިގެންވާނޭ، ތިބާ ދުޢާކުރާނަމަ، ތިބާ ކަމަކަށް އެދެނީނަމަ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން ތިބާ އެ ކަމެއް އެދޭށެވެ! ތިބާ ކަމަކުން އެހީތެރިކަމަށް އެދޭނަމަ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން ތިބާ އެހީތެރިކަމަށް އެދޭށެވެ! އަދި ތިބާ ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އުއްމަތުގެ އެންމެން ތިބާއަށް މަންފާއެއް ލިބިދިނުމަށްޓަކައި، އެކަތުވެ އެންމެން އެކުގައި މަސައްކަތް ކުރިކަމުގައި ވިޔަސް، اللَّهُ އެ ކަމެއް ތިބާއަށް މިންވަރުކުރެއްވިފައިވާ ކަމެއް، އެހެންނޫންނަމަ ތިބާއަށް ގެނެސް ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އުއްމަތުގެ އެންމެން ތިބާއަށް ގެއްލުމެއް ދިނުމަށްޓަކައި، އެކަތުވެ އެންމެން އެކުގައި މަސައްކަތް ކުރިކަމުގައި ވިޔަސް، اللَّهُ އެ ކަމެއް ތިބާއަށް މިންވަރުކުރެއްވިފައިވާ ކަމެއް، އެހެންނޫންނަމަ ތިބާއަށް ގެއްލުމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ގަލަންތައް އުފުލިއްޖެއެވެ. ޞަފްޙާތައް، ހިކިއްޖެއެވެ.} (އެބަހީ: ވަކިވިޔަސް ކަމެއްވެސް، اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައި، މިންވަރު ކުރައްވައި، ލިޔުއްވައި ނިންމަވައިފައެވެ. އެއަށް ބަދަލެއްއައުމެއް ނުވެއެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةِ غَيْرِ التِّرْمِذِيِّ: "احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُن لِيُخْطِئَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً".

އަދި ތިރްމިޛީގެ ރިވާޔަތްކުރުން އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި (އެބަހީ: އަޙްމަދުގެ މުސްނަދުގެއްގައި އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލުގެ މުސްނަދުގައި) ވެއެވެ. {ތިބާ ﷲއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އޭރުން، އެކަލާނގެ ތިބާގެކުރިމަތީގައި (އެބަހީ: ތިބާގެ ހުރިހައިކަމެއް ރަނގަޅުވެދެއްވުމުގައި) ވޮޑިގެންވާނޭ، ތިބާ ދެކޭނެއެވެ. ތިބާގެ އަރާމުގައި ތަނަވަސްވަގުތުގައި ތިބާ ﷲއަށް ޤުރުބަވާށެވެ! (އެބަހީ: އެ ތަނަވަސްކަމުގެ ދުވަހު، އެކަލާނގެ އަޅުކަންކުރަންތަން ޝުކުރުކުރާށެވެ!) އޭރުން، ތިބާގެ އަނިޔާގައި ނުތަނަވަސް ވަގުތުގައި އެކަލާނގެ ތިބާގެ ކަންތައްތައް ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ތިބާ ދަންނާށެވެ! ތިބާއަށް އެކަމެއް ގުޅިގެންވުމަކީ ކަނޑައަޅުއްވައިފައިނުވާ އެއްވެސްކަމެއް، ތިބާއަށް ގުޅިގެނެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް ގުޅިގެންވުމަކީ މިންވަރުކުރައްވައިފައިވާ އެއްވެސްކަމެއް ތިބާއާ ކުރިމަތިނުވެ ނުދާނެއެވެ! އަދި ތިބާ ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނަސްރު ލިބެންވަނީ، ކެތްތެރިކަމާ ގުޅިގެންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އުފާވެރިކަމާއި ބޮޑުވެރިކަންވެސް، ދަތި އުނދަގޫތަކާއި ޖެހިގެންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ދަތި އުނދަގޫތަކާއި ޖެހި، ފަސޭހަކަމާއި ތަނަވަސްކަންވެސްވެއެވެ.“

63- وَ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "إِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أَعْمَالاً هِيَ أَدَقُّ فِي أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعْرِ، كُنَّا نَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْمُوبِقَاتِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَقَالَ: "الْمُوبِقَاتُ" الْمُهْلِكَاتُ)

މާނައީ: ”ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޙަދީޘްކުރައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ޢަމަލުތައް ކުރަށްވެއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަޒަރުގައި އިސްތަށިގަނޑަށްވުރެ ފަސް ހިމަ ކަމެއްކަމުގައި (އެބަހީ: އެއީ އެއްވެސް ކަމެއް ނޫންކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން) ދެކެއެވެ. ނަމަވެސް، އެކަމަކީ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ބޮޑެތި ފާފަކަމުގައި އަހަރެމެން (އަޞްޙާބުން) ބަލައިގަތް ކަންކަމެވެ. (އެބަހީ: ކުޑަ ކަމެއްވެސް ﷲ ބާރުވެރިވެ މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެ އެ ބާރުވެރިކަމުގައި ނަފުސާނީ ކަމަށް އަމަލުކުރުމަކީ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އަޞްޙާބުން ބާރުވެރި އެ ކަންކަމީ ބޮޑެތި ފާފަކަމުގައި ދެކެވަޑައިގެން، އެކަންކަމާ އެ ބާރުވެރި ދުރުހެލިވެވަޑައިގެން ހިތްވަރާ ކަމެއް، އެއީ ފާފަ ކަމެއް ހިފެހެއްޓުމަށް ކަމެއް ނޫންކަމަށް ދެކެއެވެ.)“

64- وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغَارُ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ تَعَالَى، أَنْ يَأْتِيَ الْمَرْءُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ފާނަށް ރުއްސުންތެރިވުމެވެ އަޅުގަނޑުމެންގެ ކިބައިން ރިވެވޭގޮތުގައެވެ. އެ ކަލާނގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޣައިރަތްތެރިވޮޑިގެންވެއެވެ. (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ކަންތައްތަކާއި މަނާކުރައްވައި ޙަރާމްކުރައްވައެވެ.) އަދި اللَّهُ ޣައިރަތްތެރިވޮޑިގެން ކަމުގައިވަނީ، އެކަލާނގެ ޙަރާމްކުރައްވާ ކަމެއް މީހަކު ކުރުމުން އެކަމުގެމައްޗަށް އެކަލާނގެ ކޯފާވެރިގަތުމެވެ.}"

(**ނޯޓް:** ޣައިރަތްތެރިވުމުގެ މާނައަކީ، ކަމެއް މަނާކުރުމެވެ. ފިޔަވަޅާ އެއްގެ އަނބިމީހާގެ މައްޗަށް ޣައިރަތްތެރި ވުމުގެމާނައަކީ، އަނބިމީހާ، ހާލާ ފިރިހެނުންނާ ގުޅުން ބެހެއްޓުން މަނާކުރުމެވެ. އަދި اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޣައިރަތްތެރިވޮޑިގަތުމަކީ، މިސްކީނުންނަށް ފާޙިޝަކަންތަކާއި ކުށްކަމުގެތައް ނަހީކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެއިން ކަމަކަށް މީހަކު އަޅައިގަނނަ ހިނދު، އެކަމުގެމައްޗަށް އެކަލާނގެ ނުރުހުންވެވުމާއި ކޯފާވެރިގަތުމެވެ.

"ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" (235/1) ން ނަގައިފައި، "މުއައްލިފު")

65- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ ثَلاثَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ: أَبْرَصَ، وَأَقْرَعَ، وَأَعْمَى، أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا.

فَأَتَى الأَبْرَصَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قَالَ: لَوْنٌ حَسَنٌ، وَجِلْدٌ حَسَنٌ، وَيُذْهَبُ عَنِّي الَّذِي قَدْ قَذِرَنِي النَّاسُ، فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ قَذَرُهُ، وَأُعْطِيَ لَوْنًا حَسَنًا. قَالَ : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الإِبلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ شَكَّ الرَّاوِي فَأُعْطِيَ نَاقَةً عُشَرَاءَ، فَقَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا.

فَأَتَى الأَقْرَعَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ ، وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا الَّذِي قَذِرَنِي النَّاسُ، فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ، وَأُعْطِيَ شَعْرًا حَسَنًا. قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْبَقَرُ، فَأُعْطِيَ بَقَرَةً حَامِلاً، وَقَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا.

فَأَتَى الأَعْمَى فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قَالَ: أَنْ يَرُدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْصِرَ النَّاسَ!! فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ. قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْغَنَمُ فَأُعْطِيَ شَاةً وَالِدًا.

فَأَنْتَجَ هَذَانِ وَوَلَّدَ هَذَا، فَكَانَ لِهَذَا وَادٍ مِنَ الإِبِلِ، وَلِهَذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ، وَلِهَذَا وَادٍ مِنَ الْغَنَمِ.

ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى الأَبْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ، فَقَالَ: رَجُلٌ مِسْكِيْنٌ قَدِ انقَطَعَتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفَرِي، فَلاَ بَلاَغَ لِيَ الْيَوْمَ إِلاَّ باللَّهِ ثُمَّ بكَ، أَسْأَلُكَ بالَّذِي أَعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ، وَالْجلْدَ الْحَسَنَ، وَالْمَالَ، بَعيرًا أَتَبَلَّغُ بِهِ فِي سَفَرِي، فَقَالَ: الْحُقُوقُ كَثِيْرَةٌ. فَقَال: كَأَنِّي أَعْرِفُكَ، أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَصَ يَقْذُرُكَ النَّاسُ، فَقِيْرًا، فَأَعْطَاكَ اللَّهُ، فَقَالَ: إِنَّمَا وَرِثْتُ هَذَا الْمَالَ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيَّرَكَ اللَّهُ إِلَى مَا كُنْتَ.

وَأَتَى الأَقْرَعَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِهَذَا، وَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَارَدَّ هَذَا، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيّرَكَ اللَّهُ إِلَي مَاكُنْتَ.

وَأَتَى الأَعْمَى فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ، فَقَالَ: رَجُلٌ مِسْكِيْنٌ وَابْنُ سَبيلٍ انْقَطَعَتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفَرِي، فَلاَ بَلاَغَ لِيَ الْيَوْمَ إِلاَّ باللَّهِ ثُمَّ بكَ، أَسْأَلُكَ بالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغُ بهَا فِي سَفَرِي؟ فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي، فَخُذْ مَا شِئْتَ وَدَعْ مَا شِئْتَ، فَوَاللَّهِ مَا أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ بشَيْءٍ أَخَذْتَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ!! فَقَالَ: أَمْسِكْ مَالَكَ فَإِنَّمَا ابْتُلِيتُمْ فَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ، وَسَخِطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކިޔުއްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ބަނީއިސްރާއީލުގެ ތިންބައި (ގުޑިބޮލު ބާލުނެތިމީހާ) މީހުން ތިބިއެވެ. އެއިގެތެރެއިން ކެހެރި، ބަގުޅަލީ ބާލުނެތިމީހާ ލޯފަނާ. އެނގެނަމަ، އޭނާގެ ބާވަތުގެ އިސްކަމުގައި ވެއެވެ. ވިސްނާނަމަ، އޭނާގެ ދެކޮޅު ބާވަތެއްގެ. ދެން، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އެބައިމީހުން އިމްތިޙާނުކުރެއްވުމަށް އިރާދަކުރެއްވީ، އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް (އިންސާނެއްގެ ސޫރަތުގައި) މަލާއިކަތެއް ފޮނުއްވިއެވެ.

ދެން، އެ ކަލާނގެ ބަގުޅަބޭނުނެތި މީހާގެ ގާތަށް މަލާއިކަތެއް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަށް އެންމެ ލޯބިވާނީ ކޮން ކަމެއް ކަމެއްތޯ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ގައިގެކުލަ ރީތިވުމާއި، ގައިގެ ހަން ރީތިވުމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ދުލެ މީސްތަކުން ދުރުވެ ނަފްރަތުކުރާ މި ބަލި ފިލައިދިއުމެވެ!! ދެން، އެ ކަލާނގެ އޭނާގެ ގައިގައި އަތްލުއްވުން ފިލައިގެން، އޭނާގެ ކިބައިގައިހުރި ރީތިކުލަ ބަލިގަނޑު ނެތި ފަލައިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. އަދި ގައިގެ ހަމަވެސް އަލުގައި ރީތިވެއްޖެއެވެ! ދެން އެ ކަލާނގެ އޭނާގެ

ގާތުގައި އެއްސެވިއެވެ. މުދަލުގެ ތެރެއިން ތިބާ އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ ކޮން އެއްޗެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ ޖަމަލެވެ. ނުވަތަ އޭނާދަންނަވީ ގެރި ކަމުގައެވެ. މިއީ ރާވީއަށް އަރައިފައިވާ އޮޅުމެކެވެ. (އެބަހީ: އޭނާ ދަންނަވިކަމުގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވީ، ޖަމަލު ތޯ ނުވަތަ ގެރި ތޯ މި ދެމީހުންކުރެ ކާކުކަން ރާވީއަށް އޮޅުނީއެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އޭނާއަށް މާބަނޑު ޖަމަލެއް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަށްޓަކައި މި ޖަމަލުގައި اللهُ ބަރަކާތް އިހްސާންކުރައްވާށިއެވެ!

އެއަށްފަހު ބޮލުގެ އިސްތަށި ފައިބައިފައިވާ މީހާގެ ގާތަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަށް އެންމެ ބޮޑަށް ކޮން ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެ ބޮޑަށް ބޭނުމީ، ބޮލުގައި ރީތި އިސްތަށިގަނޑެއް އޮތުމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުދެކެ މީސްތަކުން ދުރުވެ، ނަފްރަތުކުރާ މި ބަލި ފިލައިދިޔުމެވެ!! ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ގައިގައި އަތްފުޅު ފިރުމާލެއްވުމުން، އޭނާގެ ހަށީގައިހުރި ބަލިމަޑުކަން ފިލައިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. އަދި ރީތި އިސްތަށިގަނޑެއް އޭނާއަށް ދެއްވުނެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު، އޭނާގެ ގާތުގައި އެއްސެވިއެވެ. މުދަލުގެ ތެރެއިން ތިބާ އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ، ކޮން އެއްޗެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެ ބޭނުމީ ގެރި އެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް މާބަނޑު ގެރިއެއް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަށްޓަކައި މި ގެރިގައި اللهُ، ބަރަކާތް އިހްސާންކުރައްވާށިއެވެ!

އެއަށްފަހު، ދެން ލޯކަނު މީހާކައިރިއަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަށް އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ ކޮން ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ، އަޅުގަނޑުގެ ލޮލުގެ ފެނުން މާތް اللهُ އަނބުރައި އަޅުގަނޑަށް ދެއްވުމެވެ. އަދި އެ ލޮލުން އަޅުގަނޑު މީސްތަކުން ދުށުމެވެ!! ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އޭނާގެ ގައިގައި އަތްފުޅު ފިރުމާލެއްވުމުން، اللهُ، އޭނާގެ ލޮލުގެ ފެނުން އޭނާއަށް އަނބުރައި ދެއްވިއެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ގާތުގައި އެއްސެވިއެވެ. މުދަލުގެ ތެރެއިން ތިބާ އެންމެބޮޑަށް ބޭނުމީ ކޮން އެއްޗެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެ ބޭނުމީ، ބަކަރިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ވިހައިގެންއޮތް ބަކަރިއެއް ނުވަތަ ބަނޑު ބޮޑު ބަކަރިއެއްދެއްވިއެވެ.

ފަހެ، އެ ދުވަހުންނަށް ދެއްވުނު ޖަމަލާއި ގެރިއާއި، އަދި މި މިޔާއަށް ދެއްވުނު ބަކަރި ވިހައި، މި ހުރިހައި ތަކެތި އިތުރުވެ ގިނަވިއެވެ. ފަހެ، އެ މިޔާގެ އަތުގައި ވާދީއެއް ފުރެންދުން ޖަމަލުތަކެއް އޮތެވެ. އަދި އަނެއްކާގެ އަތުގައި ވާދީއެއް ފުރެންދުން ގެރިތަކެއް އޮތެވެ. އަދި އަނެއްކަކުގެ އަތުގައި ވާދީއެއް ފުރެންދުން ބަކަރިތަކެއް އޮތެވެ.

ދެން އުއަރުވަހު (އަންއާމާ) އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ބަރަސްބޮޑި ޖެހިފައިވި މިޔާގެ ގާތަށް، އޭނާގެ ސިފައިގައި އެ ބޮޑުތޮށިގައި ވަޑައިގަތެވެ. (އެބަހީ: ކުރިން އޭނާ ބަރަސްބޮޑި ޖެހިފައިހުރި ހުރިހެން ބޮޑު ބޮލުތޮށިގައި އެ ސިފައިގައި ވަޑައިގަތެވެ.) އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަކީ ވަރަށް އުނދަގޫ މިސްކީނެކެވެ. ދަތުރުމަތީގައި މި ވަނީ ބާރުގަދައިޖެހި ކަނޑާބަން ފަދައިން ވެސް ނުތިފައެވެ. މިއަދު ތިމަންނާ އުޅުމަކަށްއުދުމަށް، اللّٰهُ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. ދެން ތިބާގެ އަރިހުގައި ދުވަސްވީ ގޮތް ނުވެއެވެ. ތިބާއަށް ތިޔަފަދަ ރީތި ގައިކުލަ ހާއި އަމާން ހަމާއި، ދުރަށް ދެއްވި ފަރާތުގެ ޝުކުރުގައި، އަހަރެންގެ މި ދަތުރުގައި ސަފަރުކުރުމުގައި ޖަމަލެއް ދިނުމަށް ތިބާގެ ނިޢުމަތުން އެދެމެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަހަރެން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައެއް ހައްގުތަށް ވަރަށް ގިނައެވެ. (ވީމާ ޖަމަލެއް ދޭކަށް ނެތެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން މިގޭ ކުރިން ވެސް ކަލޭ ދެނެ ހަނދާންވެއްޖެ! ކަލޭއަކީ ބަރަސްބޮޑުޖެހިގެން، މިސްކީނުން ކަލޭދެކެ ފަސްޖެހިވެ، އުކާލާފައިވާ، ނިކަމެތި ފަގީރު މީހާ ނޫންހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، اللّٰهُ، ކަލޭއަށް ދީފައިވަނީ ބޮޑު މުދާވެރިކަން ދެއްވީ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަ އަހަރެން ނަސަބުން ނުވާރުތަވީއެވެ. މިއީ އަހަރެންގެ ކާބަފައިންގެ ފަރާތުން މިރާތުން ވާރުތަވެއްޖެ ތަކެއްޗެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭ މިއަދަ ބުނާ ބަހުގައި ކަލޭ ތެދުވެރިއަކުކަމުގައި ވާނަމަ، ކަލޭ ކުރިންހުރި ނިކަމެތި ހާލަތަށް މާތް اللّٰهُ، ކަލޭ އަނބުރާ ބަދަލުކޮށްލައްވާދޭވެ!!

ދެން އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތީ، ބޮޑުން އިސްތިރިވެރިޔަކުހުރި މިޔާގެ ގާތަށެވެ. އޭނާ ކުރިންހުރި ސިފައިގައި، އެ ބޮޑުތޮށިގައި ވަޑައިގެން، ކުރި މިޔާގެ ގާތުގައި ވެސް ވިދާޅުވިހެން އެހެންސުވާލުކޮށްފައި، އެހީއަކަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، މި މިޔާ ވެސް ކުރި މިޔާ ދެންނެވިކަހަލަ ގޮތަކަށް އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭ މިއަދަ ބުނާ ބަހުގައި، ކަލޭ ތެދުވެރިއަކުކަމުގައި ވާނަމަ، ކަލޭ ކުރިންހުރި ނިކަމެތި ހާލަތަށް މާތް اللّٰهُ، ކަލޭ އަނބުރާ ބަދަލުކޮށްލައްވާދޭވެ!!

ދުން އެކަލޭގެފާނުން ފަޅެއިގައި، ދާ ތަކެތި މިހާގެ ގޮތަށެވެ. އާއި ކުރިންހުރި ސިފައިގައި، އެ ބާރުމިނުގައި ފަޅެއިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ދީމަންނާއަށް ފަހަރު އުކާލާފައި މިސްކީނުންގެ. ދަތުރުމަދުގައި މި ފަހު ބާރުގައިޖެހި، ކާންބޭނި ހަދައިއެ ފުސް ނަމަވެއެވެ. މި އަދު ދީމަންނާ އިޚްލާސްތެރިކަން ﷲ ވިރުވައި އެކަން ހަރާމްކުރެއްވިއެވެ. ދުނ

[illegible]

66– وَ عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ، وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا، وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ...

67– وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مِنْ حُسْنِ إِسْلاَمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالاَ يَعْنِيهِ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކާ ނުބެހޭ ކަންކަމާ ނުބެހުމަކީ، އެ މީހާގެ އިސްލާމްކަން ފުރިހަމަކަމުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ.} (އެބަހީ: އެހެން މީހަކާ، އިސްލާމްދީނުގެ އަދަބުތެރިކަމުން ޖިނސީތެރިވެގެންވާ ފުރިހަމަ މުސްލިމުކަމެވެ.)"

68- وَ عَنْ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު އޭނާގެ އަންބިމީހާގެ ގައިގާ ޖެހީ ކޮންކަމަކާތޯ ސުވާލެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.}" (އެބަހީ: އެ ކަމަކީ اللَّهُ އާއި އެ މީހާ ދެމެދުގައިވާ ކަމެކެވެ. ވީމާ، އަންބިމީހާއަށް އިހްސާންތެރިވެ، އަނިޔާވެރިވުމުގައި ފިރިމީހާ اللَّهُ އަށް ބިރުވެތިވާންޖެހެއެވެ.)

(ޝަރަހަ: މި ހަދީޘަކީ އިބްނުމާޖާގެ ސުނަނުގައްޔާއި، އަލްއިމާމު އަޙްމަދުގެ މުސްނަދުގައްޔާއި، އަދި އައްނަސާއީގެ ސުނަނުގައި ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘެކެވެ. ނަމަވެސް، އެއިން ކޮންމެ ފޮތެއްގައި ވެސް، މި ހަދީޘް ރިވާވެގެންވަނީ، ދާވޫދު ބިން ޢަބްދު އަލްއައުދީގެ މަގުން އެވެ، ޢަބްދުއްރަޙްމާނުލް މުސްލިއްޔުގެ ރިވާއިން ރިވާކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘެއް ކަމުގައެވެ. މި ޢަބްދުއްރަޙްމާނަކީ، ކާކުކަން އެނގެން ނޭނގޭ ސަޙާބީއެއް، މި ހަދީޘަކީ އެއިން ދަރިވަރެއް ނުވެގެން ޟަޢީފު ހަދީޘެއް ކަމުގައި އަލްއިމާމު ދަހަބީއާއި މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީނު އަލްބާނީއާއި، އައްޝައިޚު ޝުޢައިބު އަލްއަރްނާއޫޠު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މިއީ ޞައްޙަ ހަދީޘެއް ނޫނެވެ.

ހަގީގަތުގައި އިސްލާމްދީނުގައި ފިރިމީހާއަށް ވަރަށްގަދައަށް އަމުރުކޮށްފައި ވަނީ، އަންބިމީހާއަށް އަނިޔާވެރި ނުވުމަށާއި އެހީތެރިވުމަށެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޢުދެއް އާދާސުކަނުގައި، އެންމެ ހެޔޮ މީހުން ކަމުގައި ވިސްނުއްވާފައިވާ ދަރަޖައިގައި ވެސް ނަމާދަށް ރައްކާތެރިވެގެން، އަނބިމީހުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އަދި އަނބިމީހުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމަކީ، އެބައިމީހުންނަށް އާދޭސްކުރުމަށް ދީނީ އިޙްސާންތެރިކަމަށް

ދެއްވައިފައިވުމުން، އަނބިންގެ ގައިގައި ތެޅުމަކީ ފިރިންނަށް ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ނުބުނެވޭނެއެވެ.

އަނބިމީހާ ނުކިއްބަސްތެރިވެއްޖެނަމަ، އިސްލާމްދީނުގެ ފިޤުހުވެރިއުލަމާ، ފިރިމީހާއަށް ދިނުގައި އަންގަވައިފައިވާކަމެކެވެ. މިގޮތުން އެ ކަނބަލުންނަށް ނަސޭހަތްދިނުން، ނުވަތަ އެ ކަނބަލުންނާއެކު އެއްދާނުކުރުން ދުރަށްހުރުން ނުނިމުނަމަ (ހާނިއްކަނުވާގޮތަށް) ތަޅުމަށް ހުއްދަދީފައިވާކަން އައްނިސާއު ސޫރަތުގެ 34 ވަނަ އާޔަތުގައި އަންގަވައިފައިވުމުން، އޭގެ މާނައަކީ، ތިމާ ހިތުހުރިގޮތަކަށް އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ތެޅުމުގެ ހުއްދަ ފިރިންނަށް ދެއްވައިފައެއްނުވެއެވެ. އިޝާރާތްކުރެއްވީ ވަރަށްލުއިލުއިގޮތުގައި، ދެމަފިރިންނަށް އެކަކު އަނެކަކަށް އާދޭހަކި، ލޯބިވާ ބަދަލުކުރުމުގައިވުމުން، އެއިން އެކަކުގެ ވަސް، ވަކިންހާއްސަކޮށް ފިރިމީހާގެ ކޮންމެ ބޭނުމަކީ، ކުރެސްވުރި، މަޢުމަނިއްޔަތު، ލޯބިވެރި ބޭނުމެކެވެ. އެފަދަ މީހަކު ފެތުރިގެންދިޔުން ތަޅައިލުމަކީ ވެސް، އަނބިމީހާގެ ބައްޕުގައި "ހާނިއްކަނުވާގޮތަށް ތަޅުން ތަޅުމެވެ" ކަމުގައިވާނެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު މި މަސައްކަތުގައި ތަފްސީރު އިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކަކީ ބަލައިލާނީ، ދަތި ބާކަށުން ވެދުމުވިއްސާ، ކަންމުގުން ތަޅައިގެންނެސް، ދަތްއަތްގެއްސާ ބޭނުންކޮށްގެން ތަޅައިލަން ބުނާކަމެވެ. ނަމަވެސް އަނބިމީހާގެ ކަށުގައި ނަމަވެސް އެކަހަލަ ތަޅައިލުމަކީ ތަޅައިލައިގެން ނުވާކަމެވެ.

އަނބިމީހާ ނުކިއްބަސްތެރިވެއްޖެނަމަ (އަނިޔާނުވާގޮތަށް) ތަޅުން ޝަރީޢަތުގައި ހުއްދަކުރައްވައިފައި ވިޔަސް، ބޭނުން އިސްކަންދޭނީ، އޭގެ ގައިގައިނުތަޅުމެވެ.

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "وَلَنْ يَضْرِبَ خِيَارُكُمْ". (رَوَاهُ البَيْهَقِيُّ وَحَسَّنَهُ الشَّيْخُ الأَلْبَانِيُّ) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންތެރެ އަނބިންނަށް ހެޔޮ މީހުން، ފާރަވެރިގައި ވެސް އޭނާގެ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ނުތަޅާހުށިއެވެ." މިފަދަ އެހެން ބަސްފުޅެއްގައިވެއެވެ. "لاَ يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ ثُمَّ يُضَاجِعُهَا فِي آخِرِالْيَومِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) މާނައީ: "އަޅު ޖަހާގޮތަށް ގައިގައި ތަޅާލައިގެން ތިޔައިން އެކަކު ވެސް، ތިމާގެ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ނުތަޅާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ (އޭނާގެ ގައިގައި ތެޅުމަށްފަހު) ރޭގަނޑު އޭނާއާ އެއްދާނުކުރަން ވާނެތީއެވެ."

ކަންމިހެންކަމުން މި ބަދަލުވީ ސަރުޙަދު ބަދަލުއެއްކަމަށްވުމުގެ އިތުބާރުން، އިސްލާމް ބައްލަވައިލަވާ ބަސްފުޅަކަށް އުނދަގޫ، ބަދަލުގައި ބައްލަވައިލަދީ ކަމުގަ،

އިސްލާމުދީނުގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ މުހިއްމު އަސާސީ ކަމަކާ ޚިލާފުވާ ގޮތަކަށް އަމިއްލަ ހިތުން އައިސްފައިވާ ކަމެއްކަމެވެ. ވީމާއެކު މި ބަދީޢުގައިވާ ގޮތަށް އަމަލުކުރަން ނުޖެހޭނެކަމަށް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. ބައެއް އިލްމުވެރިން ބާރުދީ ސަލަފުއްޞާލިޙުން ދުރުސްވުމުގެ ތަރުޖަމާއިން (106/1) ނަގައިފައި،

މިގޮތުން މި މަޢުލޫމާތުގައި، މަޝްހޫރު އިލްމުވެރިޔާކަމުގައިވާ އައްޝައިޚް އަބްދުލްޢަޒީޒް މުޙައްމަދު އައްސަލްމާނު، "ތަރުޖަމަތުލް... މި ... " މި ސަނަދުގެ ޙަދީޘް ބުނާނެ... 276 ނަންބަރު ... އިޝާރާތްކޮށްފައިވެއެވެ. ...، އެ ... "...")

* * * * *

6- ތަޤްވާވެރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަންވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ﴾ (آل عمران: ١٠٢) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! އުނަގަންނަވާ ގޮތުން ތަޤްވާވެރިވުން ޙައްޤުވެގެންވާ ގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ (التغابن: ١٦) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ ވަރަކުން، ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ (الأحزاب: ٧٠) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ! އަދި ސީދާވެގެންވާ ބަސްފުޅެއް ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُ﴾ (الطلاق: ٢ – ٣) މާނައީ: "އަދި اللَّهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ނުކުންނާނެ މަގެއް ދައްކަވާނެއެވެ. އަދި ހީވެސްނުކުރާ ފަދަ ގޮތްގޮތުން އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ރިޒްޤު ދެއްވާނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا وَيُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ﴾ (الأنفال: ٢٩) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވާނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޙައްޤާއި ބާޠިލު ވަކިކުރާނެމަގު، އެކަލާނގެ ދައްކަވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުށްތަކަށް ފިއްލަވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ. اللَّهُ އީ ބޮޑުވެގެންވާ ފަޟްލުވަންތަކަމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ."

މި ޙަދީޘް، މި މައުޟޫޢާގެ އާދަޔާއި ވަރަށްވެސް ގުޅެއެވެ.

ދެން މި ބާބުން ކިޔަނީ މައުޟޫޢާގެ (ބައެއް) ޙަދީޘްތަކެވެ.

69– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَن أَكْرَمُ النَّاسِ؟ قَالَ: "أَتْقَاهُمْ". فَقَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ، قَالَ: "فَيُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللَّهِ". قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ، قَالَ: "فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونِي؟ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، خِيَارُهُمْ فِي الإِسْلَامِ إِذَا فَقُهُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުމެއްގައި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. މީސްތަކުންނަށް އެންމެ މާތް މީހަކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ބަލިކުރައްވައިވެއެވެ. {އެއީ އެމީހުންނަށް اللَّهُ އަށް އެންމެ ތަޤުވާވެރި މީހާއެވެ.} ފަހެ، އެ ބޭކަލުން (އަޞްޙާބު: ރަސޫލާބާ ބޭކަލުން) ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނަށް މި ދަންނަވާ ތިއީ ވާހަކައެއްނޫނޭވެ! ބަލިކުރައްވައިވެއެވެ. {ފަހެ، (ނަސަބުގެ ގޮތުން އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ، ޔޫސުފުގެފާނެވެ.) ފަހެ، ޔޫސުފުގެފާނަކީ اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާ، އަދި އެކަލޭގެ ބައްޕާފުޅު (އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމް)ގެ ދަރިކަލުން، اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާ (އިސްޙާޤު ޢަލައިހިއްސަލާމް)ގެ ދަރިކަލުން، اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާ (ޔަޢުޤޫބު ޢަލައިހިއްސަލާމް)ގެ

ދަރިކަލުންނެވެ.} ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނަށް މިދެންނެވި ތިޔަކަމާ ދެކޮޅުވެސް ނޫނެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެހެންވީއިރު) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތިޔަ އަހުއްސަވަނީ ޢަރަބިންގެ އެންމެ މާތް ބަޔަކާބެހޭގޮތުގައިތޯއެވެ! (ދަންނާށެވެ!) އެއުރެންކުރެ އެންމެ މާތް ބަޔަކީ، ޖާހިލިއްޔަތުގައި ވެސް (އެބަހީ: އިސްލާމްވުމުގެ ކުރީގައި ވެސް) އެ ބަޔަކީ، އެންމެ ރަނގަޅު ޚުލްޤު މީހުންކަމުގައިވެފައިވުން މީހުންނަކީ، އެބައިމީހުން އިސްލާމްވުމަށްފަހުގައި ވެސް ދީނުގެ ކަންކަން އެންމެ ބޮޑަށް ދަންނަ އެއާ އެއްގޮތަށް ޢަމަލުކުރާކަމުގައިވާ މީހުންނެވެ.}"

70– وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ، فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ދުނިޔެއަކީ ފޮނިކަމާއި ފެހިކަން އެކުލެވިގެންވާ (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް މީހުންގެ ހިތްތައް ފުންބޮޑުކަމާ ރީތި ކުރަހަމާއި ކަންތައްތަކާއި އެކުލެވޭ) ތަކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ތަނުގައި ޚަލީފާވެރި ކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، (ދުނިޔޭގައި) ތިޔަބައިމީހުން ކަންކުރަނީ ކިހިނެއްތޯ އެކަލާނގެ ބައްލަވާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއާމެދު ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި އަންހެނުންގެ ފިތުނަތެރިކަމުގައިޖެހި ނުލެވުމަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުން ބިރުވެތިވެ ރައްކާތެރިވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ބަނީ އިސްރާއީލުންގެ ތެރޭގައި އުފެދުނު ފުރަތަމަ ފިތުނައަކީ، އަންހެނުންނާމެދު އުފެދުނު ފިތުނައެވެ.}"

(ޝަރަޙު: ތިރީގާ މާވައަށި، އާދައިވާ ފުރިހަމަ ކުޅަދާއި، މީހު ވަރުގެ ސަބަބުން ބާވަތުގެ ހިތްތަކަށް އުފާވެރިކަން ޖައްސައިދޭ އެއްޗެއްކަމުގައި ވަގުތެއްގައި، ދުނިޔޭގެ ފުރަތަމަ ވެސް އިންސާނުންގެ ހިތްތައް އެ ފަރާތަށް ޖަހާލާ އެއްޗެއްކަމެވެ. ދުނިޔޭގައިވާ ހުރިހާ އެއްޗެއްގެ މުޅިއިން ވެސް އަންހެނުންނަކީ، އެ ފަރާތަށް ހިތްތަކުގައި ފިތުނަބޮޑުވާ ބާރުކަމުގައި ޖެއްސާލައިދޭތީއެވެ. ޝަރީޢަތުގެ އިލްމުން ބާރުގައި ދުނިޔޭގެ މުދަލާއި އަންހެނުންގެ ފާރަގަތުން އަސްފިރުއްޖާ ދީނަހީ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަލާނގެ ފާރަވެރިވާ

މިޒަމާނުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، اللهُ، ކަނޑައެޅުއްވައިފައިވާ އިމުން ބޭނުންވާ ދުނިޔެއިން މަންޒަ މިޒޭގަނޑަ މީހުންނަށް، ހަރާމްގައި ގޮތުގައި ސަލާމަތްވާން ބޭނުމެވެ.

ނަވަވީގައި (108/1) ތަރުޖަމާކުރެވޭ ޝަރަހުގެ ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން ބާބްތް ''މުތަރުޖިމު'')

71– وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ، وَالْغِنَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ތަޤްވާވެރިކަމާއި (ޚަޝްޔަތު اللهِ) އިބާދަ މަސްއޫލުގެ ހިތައިން ރިވެތިގޮތުން ދީފިއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނަށް މިސްކީނުވެއެވެ. ހަމަކަހަލަކަމަށް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިދަރަލިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ، وَالْغِنَى" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާ، ހިދާޔަތްކަލާނގެ ހަމަތަކަށް ހިފާތަމަން އެދެމެވެ. އަދި ތަޤްވާވެރިކަމާއި، އިއްފަތްތެރިކަމާއި، ފުދުންތެރިކަން، މި އަޅާއަށް ދެއްވުމަށް ވެސް އެދެމެވެ.)''

72– وَ عَنْ أَبِي طَرِيفٍ، عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ الطَّائِيِّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: " مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، ثُمَّ رَأَى أَتْقَى لِلَّهِ مِنْهَا فَلْيَأْتِ التَّقْوَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ތަޤްވާވެރިކަމާއި އަދީބުނު ހާތިމް ބިން ބާރިމް އައްޠާއީގެ ހިތައިން ރިވެތިގޮތުން ދީފިއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނަށް މިސްކީނުވެއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ވިދާޅުވެއްވި ބަސްކަލޭގެފާނަށް އަޑުއެހުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވީއެވެ. {(ވަކިކަމަކަށް اللهُ ގަންދީ) ހުވައިކޮށްފި މީހާ، (ދެން ފަހުން!) އެއަށްވުރެ، އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު ކަމެއް އެނގިއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: އެ ކަމެއް ކުރުމަށް އޭނާ ހުވައިކުރި ކަމަށްވުރެ، اللهُ އާ ކުއްތަނުވުން ބޮޑު އެހެން ކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ) ހުވައިކުރި ކަންތައް (ނުކޮށް) ދޫކޮށްލަންވާނެ، އެ ކުއްތަނުވުންބޮޑު ކަންތައް އެނބުރި އަންނަހުރިކަމެވެ.}''

73– وَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ صُدَيِّ بْنِ عَجْلَانَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَقَالَ: "اتَّقُوا اللَّهَ، وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ، وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ، وَأَطِيعُوا أُمَرَاءَكُمْ، تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، فِي آخِرِ كِتَابِ الصَّلَاةِ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބުއްދުމާ، ބުތަރުއްދުބުން ޖަޢްފަރުގެ ބާރިޔާގެ ޔަބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަޢްފަރުގެ ވަގުތުގެ ފުޅުބާގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޚަންދަޤު ކޮނުއްވަމުން، ދިމަންކަލޭގެފާނު އަރުއްވައިސްވިއެވެ. ވަރު، އެކަލޭގެފާނު ޚަންދަޤު ކޮނުއްވިއެވެ. {ޔިއްތަބައިމީހުން اللهُއަށް ޝުކުރުވެރިވެއެވެ. އަދި ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ދައްކަން ވަރުސޫރަތްވައިވަރިވާ ވަރަށް ނަގާދު ޔިއްތަބައިމީހުން ކުރެއެވެ. އަދި ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ދައްސަތުގެ (އެބައި: ތަދަސްލާމްދަހުގެ) ލަހަރު ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ވެރިވެއެވެ. އަދި ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ދުރަތުގެ ޖަހާތު ޔިއްތަބައިމީހުންތައްވެއެވެ. އަދި ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ފެތުންނަށް ޔިއްތަބައިމީހުން ކިއަމަންދުތިރިވެރެވެ. (އަތުން، އަމާންކަމާއިކު) ޔިއްތަބައިމީހުންގެ ފެތުރެސްކަވާނުގެ ސުވަރުގެއަށް ޔިއްތަބައި މީހުންނަށް ވަރުވާރުއްޖެވެ.}''

* * * * *

7- اللهُ މިންވަރުކުރައްވައި ގޮތަށް ނޫނީ ނުވާނެކަމަށް ޔަޤީންކުރުމާއި، اللهُ އަށް ވަކިލުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިވެއެވެ. ﴿ وَلَمَّا رَءَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْأَحْزَابَ قَالُوا۟ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّآ إِيمَٰنًا وَتَسْلِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٢٢) މާނައީ: ''އަދި (ކާފިރުންގެ) ޖަމާޢަތްތައް މުއުމިނުންނަށް ފެންނަހިނދު، އެއުރެން ބުނެއެވެ. މިއީ ޔަމަންކުރުނަން اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ވަޢުދުކުރައްވައިކަންތައްވެ. އަދި اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ އިއްތިޙާ، ތެދުބަސްފުޅުވެއެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް އެކަމުގެ ސަބަބުން އީމާންކަމާއި، ކިޔަމަންތެރިކަން މެނުވީ އިތުރުއެއްނުވެއެވެ.''

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَـٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ فَٱنقَلَبُوا۟ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُوا۟ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ﴾ (آل عمران: ١٧٣ – ١٧٤) މާނައީ: "އެއީ އެއުރެންނަށް މީސްތަކުން ބުނި މީހުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންނާ ދެކޮޅަށް މީސްތަކުން (ލަޝްކަރު) އެއްކޮށްފިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއުރެންދެކެ ބިރުގަންނާށެވެ! ފަހެ، އެ ބަސް، އެއުރެންނަށް އީމާންކަން އިތުރުކޮށްދިނެވެ. އަދި އެއުރެން ބުންޏެވެ. ތިމަންމެންނަށް اللهُ ފުދެއެވެ. އަދި، ވަކީލުކަލޭގެފާނަކީ މޮޅުކަލާނގެއެވެ. ފަހެ، اللهُ ގެ ހަޟްރަތުން ދެއްވި ނިޢުމަތަކާއި، ފަޟްލުވަންތަކަމަކާއިއެކުގައި ގެއްލުމެއް ނުޖެހި އެއުރެން އެނބުރި އައީއެވެ. އަދި، އެއުރެން اللهُ ގެ ރުއްސެވުން ހޯދި މަގަށް ތަބާވީއެވެ. اللهُއީ، ބޮޑުވެގެންވާ ފަޟްލުވަންތަކަމުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا﴾ (الفرقان: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އަވަހާރަވެވޮޑިނުގަންނަވާ، ދިރިހުރިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއަށް ކަލޭގެފާނު ވަކީލުކުރައްވާށެވެ! އަދި ރަސްކަލާނގެއަށް ހަމްދުކުރައްވާ ތަސްބީހަކިޔުއްވާށެވެ! ރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ފާފަތަކާ ބެހޭގޮތު ޚަބަރު ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެކަމުގައި ރަސްކަލާނގެ ފުދެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ﴾ (آل عمران: ١٥٩) މާނައީ: "ފަހެ، (ކަމަކާމެދު) ކަށަވަރުން އަޒުމު ކަނޑައަޅުއްވައިފިނަމަ، ފަހެ، ކަށަވަރުން اللهُ އަށް ވަކީލުކުރައްވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ﴾ (الطلاق: ٣) މާނައީ: "އަދި اللهُއަށް ވަކީލުކުރާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއަށް ރަސްކަލާނގެ ފުދެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (الأنفال: ٢) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާނީ ކަށަވަރީ، اللهُ ހަނދުމަކުރެވުނު ހިނދު، އެއުރެންގެ ހިތްތައް ބިރުވެރިވާ މީހުންކަމުގައެވެ. އަދި ރަސްކަލާނގެ (ބަސްފުޅުތައް) އާޔަތްތައް އެއުރެންނަށް ކިޔައިދެވުނުހިނދު، އެއުރެންގެ އީމާންކަން

އިތުރުވާ މީހުންކަމުގައެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކުރާ މީހުން ކަމުގައެވެ.“

މި ނޫނަސް މި މައުޟޫޢުގެ އާޔަތްތައް ވަރަށް ވެސް ގިނައެވެ. ދެން މި ބަޔާންކުރަނީ މައުޟޫޢުގެ (ބައެއް) ޙަދީޘްތަކެވެ.

74– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "عُرِضَتْ عَلَيَّ الأُمَمُ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ وَمَعَهُ الرّ؛ُهَيْطُ، وَالنَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّجُلُ وَالرَّجُلاَنِ، وَالنَّبِيَّ وَلَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ، إِذْ رُفِعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ، فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ أُمَّتِي، فَقِيلَ لِي: هَذَا مُوسَى وَقَومُهُ، وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الأُفُقِ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي: انْظُرْ إِلَى الأُفُقِ الآخَرِ، فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ، فَقِيلَ لِي: هَذِهِ أُمَّتُكَ، وَمَعَهُمْ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلاَ عَذَابٍ".

ثُمَّ نَهَضَ فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ، فَخَاضَ النَّاسُ فِي أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بغَيْرِ حِسَابٍ وَلاَ عَذَابٍ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: فَلَعَلَّهُمْ الَّذِينَ صَحِبُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَقَالَ بَعْضُهُم: فَلَعَلَّهُمْ الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الإِسْلاَمِ، فَلَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئاً، وَذَكَرُوا أَشْيَاءَ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "مَا الَّذِي تَخُوضُونَ فِيهِ؟" فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ: "هُمُ الَّذِينَ لاَ يَرْقُونَ، وَلاَ يَسْتَرْقُونَ، وَلاَ يَتَطَيَّرُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ". فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مُحْصِنٍ، فَقَالَ: ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، فَقَالَ: "أَنْتَ مِنْهُمْ". ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ: ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، فَقَالَ: "سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނާމެދު ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިމަން ކަލޭގެފާނަށް އުންމަތްތައް ދެއްކެވުނެވެ. (އެބަހީ: މިޢުރާޖުގެ ރޭގައި ނުވަތަ އެހެން ވަގުތެއްގައި ދެއްކެވުނެވެ.) ފަހެ، ނަބިއްޔަކަލުމަކާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މަދު މީސްކޮޅެއް ވަނިކޮށް މިމަންކަލޭގެފާނު ދުށްވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި ނަބިއްޔަކަލުމެއްގެ އަރިހުގައި އެކަކު ނުވަތަ ދެ މީހަކު ވަނިކޮށް ވެސް ދުށްވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި އެ ބަކަލުމެއްގެ އަރިހުގައި އެއްވެސް މީހަކުނެތި ނަބިއްޔަކަލުމެއް ވެސް ދުށްވަޑައިގަތީމެވެ. އެ ހިނދު ކުއްލިއަކަށް މާގިނަ މީސްތަކަކު މިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްކެވުނެވެ. ފަހެ، މިމަންކަލޭގެފާނު ހިތްޕެވީ، އެއީ މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތްކަމުގައެވެ. ފަހެ، މިމަން ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. މިއީ މޫސާގެފާނާއި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނެވެ. ނަމަވެސް ކަލޭގެފާނު އުފުރަށް ބައްލަވައިލައްވާ ބައްލަވާށެވެ! ފަހެ، މިމަންކަލޭގެފާނު

ބައްލަވައިލެއްވި އިރު ފަހެ، އެއީ ވަރަށް ގިނަ ބައެކެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. އަނެއްފަރާތް އުފުގަށް ކަލޭގެފާނު ބައްލަވައިލައްވަ ބައްލަވާށެވެ! (ތިމަންކަލޭގެފާނު ބައްލަވައިލެއްވި އިރު) ފަހެ، އެއީ ވަރަށް ގިނަ ބައެކެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އެއްވެސް ހިސާބެއް ބެއްލެވުމެއް، އަޛާބެއް ދެއްވުމެއް ނެތި، ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާ ހަތްދިހަ ހާސް މީހުން ވެއެވެ.}

(އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ.) މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ގެކޮޅަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ މީހުން، ހިސާބާ ބެއްލެވުމަކާ، އަޛާބު ދެއްވުމަކާ ނުލައި، ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާ މީހުންނަކީ، އެބޭފުޅުން ބަހުސްކުރައްވަން ފަށައިގަތީއެވެ. ފަހެ، އޭގެތެރެއިން ބައެއް ބޭފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީހުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން ކަމުގައެވެ. އަނެއްބައި ބޭފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީހުން، އިސްލާމްދީނުގައި އުފަންވި، އަދި اللهُ އަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ މީހުންކަމުގައެވެ. އަދި މިނޫން އެތައް ވާހަކައެއް އެބޭފުޅުން ވާހަކަދައްކަވައިފިއެވެ. ފަހެ، (އެއަށްފަހު) އެ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މިއަދު ބޭފުޅުން މިހާ ވާހަކަދައްކަވަނީ ފަހެ، ކޮންކަމަކާ ބެހޭގޮތުންތޯއެވެ؟} އެބޭފުޅުން އެކަލޭގެފާނަށް އެ ވާހަކަ ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެބައިމީހުން، ފަންޑިތަ ނަހަދާ މީހުންނެވެ. އަދި އެހެނުންގެ ކިބައިން ފަންޑިތަ ހަދައިދިނުމަށް އެދިނުގަންނާ މީހުންނެވެ. އަދި ސޫނުކަން ގަބޫލުނުކުރާ މީހުންނެވެ. އަދި (ކަނދު ކަފުއްގައިދު) އެބައިމީހުންގެ ފޭރިރަސްކަމުގެ ބަންދުރަމަން ވަޅުދުކުރާ މީހުންނެވެ.} ފަހެ، އެ ހިނދު ޢުއްކާޝަތު ބުނު މިޙްޞަން ތެދުވެވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންކަމުގައި ލައްވައިދެއްވުމަށް ދުޢާކުރައްވާށެވެ!! ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުވެސް، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ.} އެއަށްފަހު، އެހެން ބޭކަލަކު ތެދުވެވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުވެސް އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންކަމުގައި ލައްވައިދެއްވުމަށް ދުޢާކުރައްވާށެވެ! ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މިކަމުގައި ކުރިން ޢުއްކާޝަތުވެސް އެ ކަމަށް އެދިލައްވައިފައެވެ.}“

75– وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا أَيْضًا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَنْ تُضِلَّنِي، أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لاَ تَمُوتُ، وَالْجِنُّ وَالإِنْسُ يَمُوتُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (މިދުޢާއިން ދުޢާ) ކުރައްވަވައެވެ. "اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَنْ تُضِلَّنِي، أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لاَ تَمُوتُ، وَالْجِنُّ وَالإِنْسُ يَمُوتُونَ". (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާ ތިބާރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައި ކިޔަމަންތެރިވެ، އިސްލާމްވެއްޖައީމުއެވެ. އަދި މިއަޅާ ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ. އަދި މިއަޅާ ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކޮށްފީމުއެވެ. އަދި މިއަޅާ ރުޖޫޢަވީ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ. އަދި މިއަޅާ (ދީނުގެ ޢަދުއްވުންނާ) ދެބަސްވީ ވެސް، ތިބާރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައެވެ. އަޅުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. މިއަޅާ މަގުފުރެއްދުމުން ސަލާމަތްކުރެއްވުމަށްއެދި، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޢިއްޒަތްތެރިކަމާ ދުރުވެރިކަން، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މިއަޅާ ރައްކާތެރިކަމަށް އެދި އާދޭސްކުރަނީމުއެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެއީ، އަބަދަށްވެސް ދެމިހުންނަވާ، ދިރިހުރިހަރުވެތިގެންވާ އިލާހެވެ. އަދި ޖިންނުންނާއި އިންސީންނަކީ، މަރުވާނޭ ބައެކެވެ.}“

76– وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا أَيضًا، قَالَ: "حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ". قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ ﷺ حِيْنَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ ﷺ حِيْنَ قَالُوا: ﴿إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴾ (آل عمران: ١٧٣) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ". (އެބަހީ: މިއަޅުންނަށް اللَّهُ ފުދެއެވެ. އަދި، ވަކީލުކަމަށް ރަނގަޅު މާތްކަލާނގެއެވެ!) މިއީ އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމު އަލިފާނުގެތެރެއަށް އެއްލައިލެވުނު ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅުކަމެވެ. އަދި މުޙައްމަދު ﷺ ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ،

އެކަލޭގެފާނަށް މުސްލިމުން ދެންނެވި ހިނދުގައެވެ. ﴿إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ﴾ {މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، މިޔަބައިމީހުންނާ ދެކޮޅަށް މުސްލިމުން (ލަޝްކަރު) އެއްކޮށްފިއެވެ. ފަހެ، މިޔަބައިމީހުން އެއުރެންނަށް ބިރުގަންނާށެވެ! ފަހެ، އެބަސް އެއުރެންނަށް އީމާންކަން އިތުރުކުރިއެވެ. އަދި އެއުރެން ބުންޏެވެ. ތިމަންމެންނަށް اللهُ ފުދެއެވެ. އަދި ވަކީލުކުރެވޭ ފަރާތުގެ މޮޅުކަމާއެވެ!} (އާލު ޢިމްރާން ސޫރަތުގެ 173 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނަ)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا قَالَ: "كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ ﷺ حِيْنَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ"حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ".

އަދި އަލްބުޚާރީގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި، މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ ގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމު އަލިފާނުގެ ގަނޑަށް އެއްލައިލެވުނު ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނު އެންމެފަހުން ވިދާޅުވި ބަސްފުޅަކީ، "حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ". (މާނައީ: ތިމަންނާއަށް اللهُ ފުދެއެވެ. އަދި ވަކީލުކުރެވޭ ފަރާތުގެ މޮޅުކަމާއެވެ!) މިއެވެ."

77– وَ عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَقْوَامٌ أَفْئِدَتُهُمْ مِثْلُ أَفْئِدَةِ الطَّيْرِ".

(رَوَاهُ مُسْلِمُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެއަށް ވަންނާނެ ބައެއް މީހުންގެ ހިތް، ދޫނީގެ ހިތްތަކާއިން (ހައިބަތާއި ބިރުވެގެން) ވާނެއެވެ.} (މާނައީ: اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމުގައި، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅަކަށް ވަކިކުރުމުގައި، އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކާ ދޫނީގެ ހިތްތަކާއިން މަޢުލޫމާތުވެގެން ވާނެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު، އެފަދަމީހުންނީ، ކޮންމެކަމުގައި ކުރުމަތީ އިސްތިޤުބާލު ބޭނުންކުރުމުގައި ވާނެއެވެ.)"

78– وَ عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّهُ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قِبَلَ نَجْدٍ، فَلَمَّا قَفَل رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَفَلَ مَعَهُمْ، فَأَدْرَكَتْهُمُ الْقَائِلَةُ فِي وَادٍ كَثِيْرِ الْعِضَاهِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَتَفَرَّقَ النَّاسُ يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ، وَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ سَمُرَةٍ، فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ، وَنِمْنَا نَوْمَةً، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُونَا، وَإِذَا

عِنْدَهُ أَعْرَابِيٌّ، فقَالَ: "إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ عَلَيَّ سَيْفِي وَأَنَا نَائِمٌ، فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ فِي يَدِهِ صَلْتًا، قَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قُلْتُ: اللَّهُ ــ ثَلاثًا ــ وَلَمْ يُعَاقِبْهُ وَجَلَسَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވާށި ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ނަޖްދުގެ ދިމާލަށް ހަނގުރާމައަކަށް ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (ހަނގުރާމައިން) އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވިއިރު، އެކަލޭގެފާނު ވެސް (އެބަހީ: ޖާބިރުގެފާނު ވެސް) އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލުންނަށް ޤައިލޫލާގެ ވަގުތު (އެބަހީ: މެންދުރު އަރާމުކުރުމަށްޓަކައި ނިދާ ނިދުމުގެ ވަގުތު) ދިމާވި، ވަރަށް ކަނިހިގަސް ގަސްބަރައް ހުރިހިސާ ވާދީއަކަށެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (އެ ވާދީއަށް) ފައިބައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި މީސްތަކުން އެ ގަސްތަކުގެ ދަށުގައި ހިޔާ ލިބިގަތުމަށްޓަކައި، އެކި ދިމަދިމާއަށް ފެތުރިގަތެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފައިބައިވަޑައިގަތީ، ވަރަށް ބޮޑު ކަނިގަހެއްގެ ހިޔަލަށެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނޑިކަށި، އެ ގަހުގައި އަޅުވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އަހަރެމެން އެންމެން ކުޑަނިދިކޮޅަކަށް ނިދައިލީމުއެވެ. ކުއްލިއަކަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަހަރެމެންނަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އެ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ބަދަވީގެ މީހަކު ހުއްޓެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު އަރާމުކުރައްވަން އޮންނަވަނިކޮށް، މިހިރަ މީހާ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކަނޑިދަމައިގަނެގެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ހޭލެއްވުމުން އަތު ދަމައިގަތީމެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހޭލެވިފައިވާއިރު، އެ ކަނޑި ވަނީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ދިމާއަށް ދަމައިގެންނެވެ. އަދި އޭނާ ބުންޏެވެ. ތިމަންގެ ކިބައިން ކަލޭގެފާނު ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިން ފަހަރަކުވިދާޅުވީމެވެ. اللَّهُ އެވެ.} (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެކަލޭގެފާނު، އެ މީހާއަށް އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރައްވައި ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

وَفِي رِوَايةٍ: قَالَ جَابِرٌ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللِّهِ ﷺ بِذَاتِ الرِّقَاعِ، فَإِذَا أَتَيْنَا عَلَى شَجَرَةٍ ظَلِيْلَةٍ، تَرَكْنَاهَا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ، وَسَيفُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُعَلَّقٌ بِالشَّجَرَةِ، فَاخْتَرَطَهُ فَقَالَ : تَخَافُنِي؟ قَالَ: "لاَ" قَالَ: فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ: "اللَّهُ"!

وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ الإِسْمَاعِيلِيِّ فِي صَحِيحِهِ، قَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ: "اللَّهُ" قَالَ: فَسَقَطَ السَّيْفُ مِنْ يَدِهِ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ السَّيْفَ فَقَالَ: "مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟" فَقَالَ: كُن خَيْرَ آخِذٍ، فَقَالَ: "تَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟" قَالَ: لاَ، وَلَكِنِّي أُعَاهِدُكَ أَنْ لاَ أُقَاتِلَكَ، وَلاَ أَكُونَ مَعَ قَوْمٍ يُقَاتِلُونَكَ، فَخَلَّى سَبِيلَهُ، فَأَتَى أَصْحَابَهُ فَقَالَ: جِئْتُكُمْ مِنْ عِنْدِ خَيْرِ النَّاسِ".

އަދި (އަލްއިސްމާޢީލީ ރިވާކުރެއްވި) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ޖާބިރުގެ ބަސް ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިމަންމެން ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދާތުއްރިޤާޢު ހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވީމެވެ. ދެން، ތިމަންމެންނަށް ހިޔަލާލު ގަހެއްގެ ކައިރިއަށް އާދެވުނު ހިނދު، އެ ގަހުގެ ހިޔަލުގައި ރަސޫލު الله ﷺ އަރާމުކުރައްވާފައިވުމަށް ހަމަޖެއްސެވީމެވެ. ދެން، މުޝްރިކުންގެ ތެރެއިންނާ މީހަކު އައެވެ. އޭރު ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ކަނޑިފަތް ހުރީ އެގަހުގައި އެލުވައިލައްވާފައެވެ. ދެން، އޭނާ (އެ ކަނޑިފަތް ނަގައިގެން) އިސްތިރި އެކަލޭގެފާނާ ދިމާއަށް ކަނޑިފަތް މަތަށްގެން ހުރެ ދަންނަވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއާ ބިރުގަންނަވަމުތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބިރުނުގަންނަވަމެވެ.} ދެން، އޭ މީހާ ދަންނަވިއެވެ. ތިމަންނާގެ ކިބައިން ކަލޭގެފާނު ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ ކާކުތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.{اللهُ އެވެ.}"

އަދި އަބޫބަކުރު އަލްއިސްމާޢީލީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އޭ މީހާ ދަންނަވިއެވެ. ތިމަންނާގެ ކިބައިން ކަލޭގެފާނު ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ ކާކުތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ އެވެ.} (ޖާބިރުގެ ބަސް) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ ހިނދު) އެ މީހާގެ އަތުން، އެ ކަނޑިފަތް ވެއްޓިއްޖެއެވެ. ދެން، ރަސޫލު الله ﷺ، އެ ކަނޑިފަތް ނަންގަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، ކަލޭ މިންޖުކޮށްދޭނީ ކާކުހެއްތޯއެވެ؟} ދެން، އޭ މީހާ ދަންނަވިއެވެ. ކަނޑިގަނެއްފި ހެޔޮ ބޭކަލަކުކަމުގައި ކަލޭގެފާނު ވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! (އެބަހީ: އަޅުގަނޑަށް ކަމެއް ނުކުރައްވައި މާފުކުރައްވާ ދެއްވާށެވެ.) ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. اللهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނީ، اللهُގެ ރަސޫލާކަމަށް ޝަހާދަތްދޭތޯއެވެ! އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: އަޅުގަނޑު އީމާންއެއް ނުވާނަމެވެ.) އެކަމަކު މިގޮތަށް، ކަލޭގެފާނާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަ ނުކުރާނަމަކަށް ކަލޭގެފާނާއި އެކު އަޅުގަނޑު ވަޢުދުވެވޭނެއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަކުރާ ބަޔަކާ އެކު، އަޅުގަނޑު ބައިވެރިއެއް ނުވާނެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު، އޭނާ ދޫކޮށްލައްވައިފިއެވެ. ދެން، އޭނާގެ އެކުވެރިންގެ ގާތަށް ގޮސް،

އަބަދުމެ ދިރިހުރުއްވާ ފަރާތް ބޭނުންވެ. ތިޔަބައިދިރުންގެ ގޮތް އަޅުވެން މި ޖިންނީން، އިންސީ
ހުރިހާ، އިންސާނުންނަކީ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުންނެވެ."

79– وَ عَنْ عُمَرَ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَوْ أَنَّكُم تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُم كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُއަށް ތަވައްކަލްކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ ގޮތުގައި ތަވައްކަލްކުރިނަމަ، އެކަލާނގެ ދޫނިތަކަށް ރިޒުޤުދެއްވާފަދައިން ރިޒުޤު ދެއްވާނެ ގޮތަށް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެސް، އެކަލާނގެ ރިޒުޤު ދެއްވާނެއެވެ. އެ ދޫނިތައް ހެނދުނު އުދުހިގެންދަނީ، ހައިބަނޑާ ތިބޭގޮތުންނެވެ. އަދި ހަވީރު އެނބުރި އައިސްފައި ބަނޑުފުރިގެން ތިބޭގޮތުންނެވެ.}"

80– وَ عَنْ أَبِي عُمَارَةَ، الْبَرَّاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا فُلاَنُ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُل: {اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَى مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ} فَإِنَّكَ إِنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ، مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصَبْتَ خَيْراً". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. ޢާޒިބުގެ ދަރިކަލުން އަބޫއުމާރާ، އަލްބަރާއުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މިފުޅު މީހާއެވެ! ތިބާ ނިދުމަށްޓަކައި ތިބާގެ ގޮނޑުމަތިމަށް އެރުމަށްފަހު، މިފަދައިން ކިޔާށެވެ! {اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَى مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ} (އިބާރާ: އަހުގެ ފުރިހަމަކަލާނގެއާ! އަހުގެ ނަފްސު އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ހަވާލުކޮށްފީމެވެ. އަދި އަހުގެ މޫނު (އިބާރާ: މުޅި ހަށިގަނޑު) އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށްތުރަށް (ހިތްވަރުގައި ކަލާނގެއަށް) ކުރިމަތިލާފީމެވެ. އަދި އަހުގެ އެންމެހައި ކަމެއް، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކޮށްފީމެވެ. އަދި މިއަހުގެ އެންމެހައި

ކަމެއްގައި ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަން ލިބިގަންނަނީ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަށްޓަކުންނެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަށްޓަކުން ބާވަތާއި ދަރުމައަށް އެދި ހާލު، ތިބާރަސްކަލާނގެ ކޯފާއި ޢަޛާބަށް ބިރުވެތިވާ ހާލުގައެވެ. ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަމަށް އެދޭން އެހެން އެއްވެސް ފަރާތެއް، ތިބާރަސްކަލާނގެ ނޫނީ ނުވެއެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ފޮތަށް އަހުރެން އީމާންވެއްޖައީމެވެ. އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާއަށް (ﷺ) އަހުރެން އީމާންވެއްޖައީމެވެ.) ފަހެ، މިބާ މިފަދައިން ކިޔައިގެން ވަނީނަމަ އެއީ މިބާ މަރުވެއްޖެނަމަ، މިބާގެ މަރުވެގެންވާނީ، ފިޠްރަތާ އެއްގޮތަށް (އެބަހީ: اللّٰهُ އެއްކައުވަންތަ ކަމުގެ މަތީގައި) މަރުވެވުމަށެވެ. އަދި މިބާ (މަރުނުވެ) ފާޅުސޯކުރިނަމަ، މިބާއަށް ހެޔޮވެގެންވާ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيحَيْنِ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاَةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الأَيْمَنِ، وَقُلْ: وَذَكَرَ نَحْوَهُ ثُمَّ قَالَ وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ".

އަދި ޞަޙީޙައިނުގައި (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގައި) އަލްބަރާއުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ”މިމަންކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {މިބާ ނިދުމަށް ތަންމަތީގައި އޮށޯންނަވާލުމުން، ނަމާދަށް ވުޟޫކުރާފަދައިން މިބާ ވުޟޫކުރާށެވެ. ދެން (ތަންމަތީގައި) މިބާގެ ކަނާތު އަރިކައްޔަށް އޮށޯންނާށެވެ. އަދި މިބާ މިފަދައިން ކިޔާށެވެ.} ދެން އިސްވެދިޔަ އިބާރާތްތައް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އަދި އެއީ މިބާގެ (ދުވަހުން ފަހު) އެންމެ ފަހު ބަސްތައްކަމުގައި ހަދާށެވެ.}“

81- وَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رضي الله عنه، قَالَ: نَظَرْتُ إِلَى أَقْدَامِ الْمُشْرِكِيْنَ وَنَحْنُ فِي الْغَارِ، وَهُمْ عَلَى رُؤُوسِنَا فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لأَبْصَرَنَا! فَقَالَ: "مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِاثْنَيْنِ، اللَّهُ ثَالِثُهُمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބޫބަކުރު އައްޞިއްދީޤުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންކަލޭގެ ޣާރުގައިވީ ހިނދު، (އެބަހީ: ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އާއި ކަލޭގެ ދެމީހުން ޘައުރު ފަރުބަދައިގެ ޣާރުގައި އެ ދެބޭކަލުން ފިއްބެވިހިނދު) މިމަންކަލޭގެފާނު، މުޝްރިކުންގެ ފައިތިލަތަކާދިމާއަށް (މައްކާން)

ބެއްލެވީމެވެ. އެބައިމީހުން ތިބީ، ތިމަންމެންގެ ބޮލުމަތީގައެވެ. (އެބަހީ: ހިސްތަރިކުގާ ގުމާއިން މަތީގައެވެ.) ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއިން މީހަކު، އެ މީހެއްގެ ފައިތިލަތަށް ބަލައިލައިފިނަމަ، އެ މީހަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ފެންނަހުއްޖެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫބަކުރެވެ! ތިމަންގެން ދެ މީހުން އެކަނި މި ގާރުގައިވަނިކަމަށް ތިބާ ހީކުރެއްވީތޯއެވެ؟ (ތިމަންގެން ދެ މީހުންނާއެކު) ތިންވަނަ ފަރާތެއް ކަމުގައި ﷲ ވޮޑިގެންވާއެވެ.}"

82 – وَ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ أُمِّ سَلَمَةَ، "هِنْدُ بِنْتُ أَبِي أُمَيَّةَ" رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: {بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ، أَوْ أُزَلَّ، أَوْ أَظْلِمَ، أَوْ أُظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ، أَو يُجْهَلَ عَلَيَّ}. (حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُمَا بِأَسَانِيدَ صَحِيْحَةٍ. قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، އުއްމުލްމުއުމިނީން އުއްމުސަލަމާ، ހިންދު ބިންތު އަބީއުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅުން ނިކުމެވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު (މި ބަހައިން) ވިދާޅުވެއެވެ. {بسمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَو أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ، أَوْ أُزَلَّ، أَوْ أَظْلِمَ، أَوْ أُظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ، أَو يُجْهَلَ عَلَيَّ} (އެބަހީ: ﷲގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން (އަޅާ ނިކުންނަމުއެވެ.) މި އަޅާ ﷲއަށް ވަކީލުކޮށްފީމެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ހަމަކަށަވަރުން، މިއަޅާ ގޮތްމަގުން އެއްކިބާވެވުމުންނާއި، އެހެން މީހަކު މިއަޅާ މަގުފުރައްދުވުމުންނާއި، މިއަޅާ ސީދާމަގުން އެއްފަރާތްވުމުންނާއި، އެހެން މީހަކު މިއަޅާއަށް (ކުށް) ކަށް ވައްދައިލެވުމުންނާއި، މިއަޅާ މީހަކަށް އަނިޔާވެރިވުމުންނާއި، އެހެން މީހަކު މިއަޅާއަށް އަނިޔާވެރިވެވުމުންނާއި، މީހެއްގެ މައްޗަށް މި އަޅާއަށް އަނިޔާވެރިވެވުމުންނާއި، އެހެން މީހަކު މިއަޅާއަށް އަނިޔާވެރިވެވުމުން، ހިބަރަސްކަލާނގެ ޖަހާލަތުން މިއަޅާ ހައްކަށްވެރިކަމުން އުޅުމެވެ.)"

83 – وَ عَنْ أَنَسٍ ؓ، قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ قَالَ: يَعْنِي إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ {بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ} يُقَالُ لَهُ هُدِيتَ، وَكُفِيتَ، وَوُقِيتَ، وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ وَغَيْرُهُم وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ) زَادَ أَبُو دَاوُدُ: فَيَقُولُ: يَعْنِي الشَّيْطَانَ لِشَيْطَانٍ آخَرَ: كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ، وَكُفِيَ، وَوُقِي؟"

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޙަޟްރަތު އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކުގެ ގެއިން (ބޭރަށް) ނުކުންނަވުމުން، މިފަދައިން ކިޔައިފި މީހާ ދަންނާށެވެ! {بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ} (އެބަހީ: اللهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން (ނުކުންނަމެވެ.) މި އަޅާ اللهُއަށް ވަކީލުކުރީމެވެ. اللهُ، ރައްކާތެރިކުރެއްވުމުން ނޫނީ، ފާފަތަކުން ސަލާމަތްވެވޭނެ ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ތައުފީޤުދެއްވުމުން ނޫނީ، ހެޔޮކަމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.) އެ މީހަކަށް ބުނެވޭނެއެވެ. ތިބާ ތެދުމަގުގެ ހިދާޔަތް ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި ކިފާޔަތް ކުރެވޭނީ ކަމަކުން ފުދިގެންފިއެވެ. އަދި ތިބާ ރައްކާތެރިކުރެއްވުނީއެވެ. އަދި ޝައިޠާނާ އެ މީހެއްގެ ގާތުން ދުރަށް ހިނގައިދާނެއެވެ.}" އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ޝައިޠާނާ، އެހެން ޝައިޠާނަކަށް ބުނާހުއްޓެވެ! އެ މީހަކަށް ތެދުމަގު ދެއްކެވުނީ، އަދި އެ މީހަކަށް اللهُ ކިފާޔަތްކުރެއްވީ، އަދި އެ މީހަކު ރައްކާތެރިކުރައްވައިދެއްވުނު މީހެއްގެ މައްޗަށް ކަލެއަށް ކޮން ބާރެއް ހުރީހޭ؟}"

84 – وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ أَخَوَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، وَكَانَ أَحَدُهُمَا يَأْتِي النَّبِيَّ ﷺ، وَالآخَرُ يَحْتَرِفُ، فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أَخَاهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "لَعَلَّكَ تُرْزَقُ بِهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޙަޟްރަތު އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ދެއަޚުން އުޅުނެވެ. އެއީ ދެބެއިން އެކަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް (އުނގެނި) އުޅުނެވެ. އަދި އަނެކަކު މަސައްކަތްކޮށްކާން އުޅުނެވެ. ފަހެ، މަސައްކަތްކޮށްކާންއުޅުނު މީހާ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އޭނާގެ އަޚާގެ ޝަކުވާ ދަންނަވައިފިއެވެ. (އެބަހީ: އޭނާގެއަޚާ މަސައްކަތްކޮށްކާން ނުދޭތީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އޭނާގެ ޝަކުވާކުރިއެވެ.) ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާއަށް ރިޒްޤު ލިބެނީ، އޭނާގެ ސަބަބުންކަމުގައި ވެދާނެ ހުންނާނެއެވެ.} (އެބަހީ: ތިބާއަށް ރިޒްޤު ލިބެނީ، ތިބާގެ އަޚާއަށް ތިބާ ހޭދަކުރާތީ، އޭނާގެ ޚިދުމަތުގެ ބަރަކާތުން ކަމުގައި ވާނެއެވެ.)"

* * * * *

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ﴾ (هود: ١١٢) މާނައީ: "ފަހެ، ކަލޭގެފާނަށް އަމުރު ކުރެއްވިފައިވާ ފަދައިން ކަލޭގެފާނު ސީދާވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ!"

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُواْ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحْزَنُواْ وَأَبْشِرُواْ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْأٓخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِيٓ أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ﴾ (فصلت: ٣٠ – ٣١) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީ اللّٰهُ ބުނެ، ދެން ސީދާމަގުގައި ދެމިތިބި މީހުން (ދަންނާށެވެ!) އެއުރެންގެ މައްޗަށް މަލާއިކަތުން ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. (ވިދާޅުވަމުންނެވެ.) ތިޔަބައިމީހުން ބިރުނުގަންނާށެވެ! އަދި ހިތާމަނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަޢުދުކުރެއްވި ކަމުގައިވާ ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު ލިބިގަންނާށެވެ! ތިމަންބޭކަލުންނީ، ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައާއި، އާޚިރަތުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ އެހީތެރިންނެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފުސުތަކުން އެދޭ ކަމެއް އެ ތިވަފުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޙާޞިލުވާނެއެވެ. އަދި (އުޚްރަވީ، އަރާމުގެ ތެރެއިން) ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަވާ ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެއެވެ."

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُواْ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴾ (الأحقاف: ١٣ – ١٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއީ اللّٰهُ ބުނެ، ސީދާވެގަތް މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެއުރެންގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިކަމެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންނީ ހިތާމަކުރާނޭ ބައެއްކަމުގައި ވެސް ނުވާނެއެވެ. އެއުރެންނީ، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެތާނގައި އެއުރެން އަބަދަށް ދެމިތިބޭނޭ މީހުންނެވެ. (އެއީ) އެއުރެން ކުރިއުޅުނު ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާއެއްގެ ގޮތުންނެވެ."

85- وَعَنْ أَبِي عَمْرَةَ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي فِي الإِسْلاَمِ قَولاً لاَ أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ. قَالَ: " قُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ: ثُمَّ اسْتَقِمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫ ޢަމްރާ، ސުފްޔާނު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އިސްލާމްދީނާމެދުގައި ކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެން މީހަކާ އަހާލަނުޖެ ސުވާލުކުރަން ނުޖެހޭގޮތަށް (ކޮޅުކަނޑައެޅޭ) ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވެދެއްވުން އެދުމެވެ. އެކަލާނގެ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ اللَّهُ އަށް އީމާންވެއްޖައީމޭ ބުނޭ (އެބަހީ: އީމާންވެ) އެގޮތުގައި ސާބިތުވެ ހުންނާށެވެ.}“

86- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " قَارِبُوا وَسَدِّدُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَنْ يَنْجُوَ أَحَدٌ مِنْكُمْ بِعَمَلِهِ" قَالُوا: وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَلاَ أَنَا إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ޙައްދާ އެއްގޮތަށް، އުނިއިތުރު ނުކޮށް، ތިޔަބައިމީހުން އެ ޙައްދުގެ މެދުގައި ސާބިތުވެ ތިބޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދަންނާށެވެ! އެއްވެސް މީހަކު (ހަމައެކަނި އޭނާގެ ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން (ނަރަކައިން) މިންޖެއްސުމާ ހުއްޓެވެ!} އަސްޙާބުން ދަންނަވުއެވެ. ކަލާނގެ ވެސް ތޯއެވެ؟ އާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލާނގެ ވެސް މެއެވެ. އެކަމަކު اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުފުޅާއި، އެކަލާނގެ އޯގާވަންތަކަން ތިމަންކަލާނގެއަށް ލިބިވަޑައިގަތުން ނޫނި (ސަލާމަތް ވެވޭނެ) ނުވާނެއެވެ.}“

* * * * *

9- اللّٰهُގެ މަޚްލޫޤުންނާމެދު ފިކުރުކުރުމާއި، އެކަލާނގެ މަތިވެރި ނަފުސް ސިފަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، اللّٰهُގެ މަޚްލޫޤުންގެ ޙަޤީޤަތުގައި ވިސްނައި ފިކުރުކުރުމާއި، އަދި ދުނިޔެ ފަނާވެދިޔުމާއި، އާޚިރަތުގެ ބިރުވެރިކަމާއި، އެ ދުވަހުގެ އެންމެހައި ކަންކަމާއި، މަރު ހަނދާންކުރުން، ނަފްސު އިސްލާހުކުރުމާއި، ނުބައި ކަންކަމުން ނަފްސު ސަލާމަތްކުރުމާއި، اللّٰهُގެ މަތިވެރި ނަފްސު ސިފަކުރުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެވިފައި ހިމެނިގެންވެއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ أَن تَقُومُواْ لِلَّهِ مَثۡنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُواْ﴾ (سبأ: ٦) މާނައީ: "ތިމަން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވާކަން ކަމަކަށް، އެންމެ ކަމަކަށެވެ. (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ދޭދޭ މީހުންނާއި، ވަކިވަކިން، اللّٰهُ އަށްޓަކައި (ޙައްޤު މަގު ހޯދުމުގައި) ގާއިމުވެ ތެދުވުމެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން ވިސްނައި ފިކުރުކުރުމެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ لَأٓيَٰتٖ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبۡحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾ (آل عمران: ١٩٠ – ١٩١) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމުގައްޔާއި، ރޭއާ ދުވާލު ތަފާތުވުމުގައި، ބުއްދިވެރިންނަށް ކަށަވަރުވެގެން ހުރި ހެކިތައްވެއެވެ. އެއުރެންނީ، ކޮޅަށް ތިބެގެންނާއި، އިށީނދެ ތިބެގެން، އޮށޯވެ ތިބެގެން، اللّٰهُ ހަނދުމަކުރާ، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމާ މެދު ފިކުރުކުރާ މީހުންނެވެ. (އެއުރެން ދަންނަވާނެތެވެ.) އަހަރެމެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މި ތަކެތި ހެއްދެވީ ބާޠިލު ގޮތެއްގައެއް ނޫނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ހުސް ޠާހިރުވަންތަކަލާނގެއެވެ! ފަހެ ނަރަކައިގެ އަޛާބުން އަހަރެމެން ދިންނަވާނދޭވެ!"

މާތް اللهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿ أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴾ (الغاشية: ١٧ – ٢١) މާނައީ: "ފަހެ، ޖަމަލު ހެއްދެވިފައިވާގޮތް، ކޮންފަދައަކުންކަމާމެދު އެއުރެން ޖަމަލަށް ނުބަލަނީހެއްޔެވެ؟ އަދި އުޑު އުފުއްލެވިފައިވާގޮތް، ކޮންފަދައަކުންކަމާމެދު އެއުރެން އުޑަށް ނުބަލަނީހެއްޔެވެ؟ އަދި ފަރުބަދަތައް ކޮޅަށް ހަރުލެވިފައިވާގޮތް، ކޮންފަދައަކުންކަމާމެދު އެއުރެން ފަރުބަދަތަކަށް ނުބަލަނީހެއްޔެވެ؟ އަދި ބިން ފަތުރުއްވައިފައިވާގޮތް، ކޮންފަދައަކުންކަމާމެދު އެއުރެން ބިމަށް ނުބަލަނީހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، ކަލޭގެފާނު (އެއުރެންނަށް) ހަނދުމަކޮށްދެއްވާށެވެ! ކަލޭގެފާނު ވާނީ ހަމައެކަނި، ހަނދުމަކޮށްދެއްވާ ބޭކަލަކުކަމުގައެވެ."

މާތް اللهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَٰفِرِينَ أَمْثَٰلُهَا ﴾ (مُحمد: ١٠) މާނައީ: "ފަހެ، އެއުރެން ބިމުގައި ދަތުރުފަތުރުކޮށް އެއުރެންގެ ކުރީންދިޔަ މީހުންގެ ނިމުން ކޮންފަދައަކުންކަން، ފަހެ، އެއުރެން ނުބަލަނީހެއްޔެވެ؟ އެއުރެންގެ މައްޗަށް اللهُ ހަލާކު ފުރުއްވައި، ނިކަމެތިކުރެއްވިއެވެ. އަދި ކާފިރުވި މީހުންނަށްވެސް އެފަދަ އުކުޅުތައް ވާނެއެވެ."

މި ނުކުތާ މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭ އާޔަތްތަކާއި ވަރަށްގިނަ ޙަދީޘް ހިމެނެއެވެ.

މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި އިސްވެ ބަޔާންކޮށްފައިވާ "الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ." މި ޙަދީޘް ވެއެވެ. (ބައްލަވާ 66 ވަނަ ޙަދީޘް)

* * * * *

10- ހެޔޮކަންތަކުގައި އިސްނެގުމުގެ މާތްކަން ދަންނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ދަންނަވާލެވޭނީ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން، ހެޔޮކަންތަކުގައި އިސްނެގުމާއި، ހެޔޮކަމަށް އަވަސްވުމާއި، މަޑުޖެހުމަކާނުލައި ފަރުދަކު ހެޔޮކަމަށް އަވަސްވެގަތުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވާ ހަދީސް ހިމެނެއެވެ.

ތަޢާލާ اللّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ﴾ (البقرة: ١٤٨) މާނައީ: "ފަހެ، ހެޔޮކަންތަކަށް ކަންތައްދެވުމުގައި މުބާރާތްކުރުން އެކަކު އަނެކަކާ ވުރެކުރިން، (އެކަކު އަނެކަކަށްވުރެ ކުރިއަރައިގަންނާށެވެ!)"

ތަޢާލާ اللّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (آل عمران: ١٣٣) މާނައީ: "އަދި މުބާރާތްކުރުމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން ލިބިގަތުމަށާއި، އުޑުތަކާއި ބިން ފަދަ ތަނަވަސްކަން ހުރި ސުވަރުގެއަށް މުބާރާތްކުރުން އަވަސްވެގަންނާށެވެ! އެސުވަރުގެ ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވަނީ، ތަޤުވާވެރިންނަށެވެ."

މި މައުޟޫޢާގެ ބަޔާންކޮށްދެވޭގޮތުގައި އަންނަނިވި ބަޔާންކޮށް ވެއެވެ.

87- عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَادِرُوا بِالأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ، فَسَتَكُونُ فِتَنٌ كَقِطَعِ اللَّيلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا، وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا، يَبِيعُ دِيْنَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ތަޢާލާ اللّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ދުނިޔޭގެ ކަންތައްތަކުގެ ފިތުނަތަކުން ރައްކާތެރިވުމަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {މުބާރާތުގައި ހެޔޮ ޢަމަލުތައް ކުރުމުގައި ކުރިއަރައިގަންނާށެވެ! ފަހެ، (ކުރިއަރާނުލެވޭ ތިބެގެން) ކަޅުއަނދިރި ރޭގަނޑުގެ އަނދިރިކަން ފަދައިން ފިތުނަތައް އަތުވެދާނެއެވެ. (އެ ހިނދު) މީހާ ފަތިހުސްކުރީ، މުއުމިނެއްގެ ގޮތުގައި ހުށެގެންނަމަ، ހަވީރުވާ އިރު އޭނާ ހުންނާނީ، ކާފިރެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ހަވީރުވާ އިރު އޭނާ މުއުމިނެއްގެ ގޮތުގައި ހުށެއްޖެނަމަ، ފަތިސްވާ އިރު އޭނާ ހުންނާނީ ކާފިރެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ދުނިޔޭގެ އަގުއްސުން ކުޑައެއްޗަކަށްގެ ބަދަލުގައި އޭނާގެ ދީން ވިއްކައިލާނެއެވެ.}"

(**ޝަރަޙަ**: މި ޙަދީޘް ޝަރީފުގައި ގެއްލެވިޔަށްއަންނަ ހިނދު، ފިތުނަތައް ވިންދަލެވިދާނެ ކަމާއި، އޭގެ ސަބަބުން މީސްމީހުންނަށް އެބަހިރުމުގެ އިމާންކަމާއި ދީނުގެ ޙަޤީޤަތް ނެތިގެން ދާނެކަމާއި، ދުނިޔޭގެ އުދުންތަކުގެ ފަހުން މީސްމީހުން ދުވަސްފަހުނާކަމާއި، އެކަމަކަށްޓަކައި ދީނާއި އިމާންކަން ނިކަންހިއްޔައި، ދުނިޔޭގެ ފަސާދުވެރިކަމާއި މާލުގެ ފައިދާއަށްޓަކައި މީސްމީހުން އަވަދިނުވީ މަސައްކަތްކުރާނާކަމުގެ އިންޒާރުދެއްވައި،

ހެދީ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިވުމަށް އިރުޝާދުދެއްވައިދެއްވާ ބަދީލުތަކެވެ. މި ބަދީލުތަކަކީ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ފަދަ މީސްތަކުން މިއަދު ފެންނަކަށް މަދުވެ ހުންނެވެ. މިފަދަ ބާރުތަކުގައި ކޮންމެ މިހާރުވެސް އީމާންކަންމަތީ ސާބިތުކުރައްވައި ދެރައްޖެވުންއެދި ހެޔޮ ބަދަލުތަކެއް ދިނުމަކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުން ހުއްޓެވެ. މާތް اللَّهُ އަޅުގަނޑުން މިފަދަ ނިކަމެތިކަމުން ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ.

ބައްލަވާ އިތުރު ތަފުސީލާއެކު ބާރިދު ސަލާމްއަލައިކުމް ޝަރުޙުގެ ތަރުޖަމާއިން ނަގައިފައި، "ދަލީލުލްފާލިޙީން" (123/1)

88- وَ عَنْ أَبِي سِرْوَعَةَ، عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ ﵁، قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَبِيِّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ الْعَصْرَ، فَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ مُسْرِعًا فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ، فَفَزِعَ النَّاسُ مِن سُرْعَتِهِ، فَخَرَجَ عَلَيهِمْ، فَرَأَى أَنَّهُمْ قَدْ عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ، قَالَ: "ذَكَرْتُ شَيئًا مِن تِبرٍ عِنْدَنَا، فَكَرِهْتُ أَن يَحْبِسَنِي، فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: كُنْتُ خَلَّفْتُ فِي الْبَيتِ تِبْرًا مِنَ الصَّدَقَةِ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُبَيِّتَهُ".

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސިރްވަޢާ، ޢުޤްބަތު ބިން އަލްޙާރިޘުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންކަލޭގެފާނު މާތްރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ފަހަތުގައި، މަދީނާގައި ޢަޞްރުނަމާދު ކުރެއްވީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ސަލާމުދެއްވުމަށްފަހު، މީހުންގެ ކަނދުރާތަކުމަތިން ދިރާކަށްވައިގެން، ވަރަށް އަވަސްއަވަހަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ގޭތަކުގެ ތެރެއިން ގޭތަކަކާ ދިމާއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިފަށް އަވަސްކަމާމެދު ބިރުވެރިވިއެވެ. (އެއަށްހެދު ކުޑައިރުކޮޅަކުން) އެބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިފަށް އަވަސްކަމާމެދު މީސްތަކުން ހައިރާންވެފައިވާތީ ދެކެވަޑައިގެން، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގޭކޮޅުގައި ގަނޑު ރަނގެ ނުވަތަ ގަނޑު ރިހިގެ އެތިކޮޅެއް ބާކީވެފައި އޮތްކަން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހަނދުމަފުޅުވިއެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅު އެ މަޝްގޫލުކަމުގެ އޮތުމަށްވުރެ ހަމަނުޖެހުނީއެވެ. (ވީމާ) އެ އެތިކޮޅު ބަހައިލުމަށް އަމުރުކުރައްވައިފީމެވެ.}"

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: ޢުމައިރުގެ) އެހެން ދިވާހަކޮށްގަދިވެއެވެ.

(ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ.) {މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގޮތުގައި ސަބަބުގެ ގޮތުން އަދާކުރައްވަން ޖެހިވަޑައިގެންފައިވާ ގަނޑު ރަނގެ ނުވަބަ ދަރީގެ އެމީހުގެއް ބޭއްވިފައިވާފަދައިން ހަނދުމަފުޅުވިއެވެ. ފަހެ، އޭގެ ބަހެއްޓެވިރިންނަން އަދާނުކުރެއްވި، ބާކީގައި އެ އެމީގާގު ބޭއްވުމަށް މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅު ހަމަޖެހުނީއެވެ.}“

89- وَ عَن جَابرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ يومَ أُحُدٍ: أَرَأَيتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَينَ أَنَا؟ قَالَ: "فِي الْجنَّةِ" فَأَلْقَى تمرَاتٍ كُنَّ فِي يَدِهِ، ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ! ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އުހުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. {އަޅުގަނޑު މި ހަނގުރާމައިގައި ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑު ވާނީ ކޮންތާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {މިއީ ސުވަރުގެ ސުވަރުގޭގައެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި އޮތް ކަދުރު ކޮޅުތައް އެއްލާލައްވާފައި ހަނގުރާމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުވުމަށް ދާންދެން ހަނގުރާމަކުރައްވައިފިއެވެ.“

90- وعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: جاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْظَمُ أَجْرًا؟ قَالَ: "أَنْ تَصدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ، تَخْشَى الْفَقْرَ، وَتَأْمُلُ الْغِنَى، وَلاَ تُمْهِلْ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ، قُلْتَ: لِفُلاَنٍ كَذَا وَلِفُلاَنٍ كَذَا، وَقَدْ كَانَ لِفُلاَنٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ސަދަޤާތުގެ ތެރެއިން އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ސަދަޤާތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {އެއީ، ތިބާގެ ސިއްޙަތު ސަލާމަތްކަމާ އެކު، މުދަލުގެ ދަހިވެތިކަން ތިބާގެ ހިތުގައި އޮވެއްޖެއެވެ، ފަގީރުވެދާނެކަމުގެ ބިރު ތިބާ ބޮޑުކަމުގައި، މުއްލަވެރިކަން އިތުރުވުމަށް ތިބާ އެދިއެދިހުރެ ކުރާ ސަދަޤާތެވެ. އަދި ސަދަޤާތްދިނުން ފަސްކުރަން ނުވާނެއެވެ. އެގޮތުން މަރަށް ދާނދެން، ނޭވާ ހަލުގައަށް އެރުމަށް ދިމާވާންދެއެވެ. އެވަގުތު މިމީހަކަށް މިވެނި އެއްޗެއް. މިވެނި މީހަކަށް އެވެނި އެއްޗެއް. އަދި ހަމަ ކަމަކަށް ވެރިން،

ދެވޭނީ މިހާރަކަށް ދެވޭނި އެއްކޮށް (ދުނިޔަވީއްލައި) ވެއެވެ.} (އެބަހީ: އެވަގުތު މުސްލިމުންނަށް
އެއްކޮށް ދިނުމަކަށް ކުރީން ވަޢުދުވެ ނުލެއްވިއްޖެވެ.)”

91- وَ عَن أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ سَيْفًا يومَ أُحُدٍ فقَالَ: "مَنْ يَأْخُذُ مِنِّي هَذَا؟" فَبسَطُوا أَيْدِيَهُم، كُلُّ إِنْسَانٍ مِنهُمْ يَقُولُ: أَنَا أَنَا. قَالَ: "فَمَنْ يَأَخُذُهُ بِحقِّهِ؟" فَأَحْجَمَ الْقَومُ، فقَالَ أَبُو دُجَانَةَ ﷺ: أَنَا آخُذُهُ بِحقِّهِ، فَأَخَذَهُ، فَفلَقَ بِهِ هَامَ الْمُشْرِكِينَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟިޔަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އުހުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކަނޑިއެއް ހިއްޕަވައިގެން ހުންނަވައި ބައިތިއްބަވައިލެއްވިއެވެ. {މިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން މި ކަނޑި ލިބިގަންނާނީ، ކާކުހެއްޔޯ؟} ވީ، ކޮންމެ މީހަކު ވެސް، އަތްދިއްކޮށްކޮށްލަމުން، މިމަންނާއޭ! ދަންނަވަމުން ގޮސްދިޔައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބައިތިއްބަވައިލެއްވިއެވެ. {އެ ކަނޑި، އޭގެ ޙައްޤު އަދާކުރުމަށް އެ ކަނޑި ލިބިގަންނާނީ ކާކުހެއްޔޯ؟} (މިފަހަރު ބައިތިއްބަވައިލެއްވުމުން) އެންމެން އަނބުރާ ކަނޑިއެއް ނުޖެހެއެވެ. ވީ، ރަޟިޔަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫދުޖާނާ (ސިމާކު ބިން ޚަރަޝާ) ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑު، އެ ކަނޑީގެ ޙައްޤު އަދާކުރުމަށްޓަކައި، އަޅުގަނޑު އެ ކަނޑި ދެއްވާށެވެ! ވީ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ކަނޑި އަތުލައްވައި، އެއިން މުޝްރިކުންގެ ބޮލުގައި (ކަނޑުރުވާ) ވަޅިކުރައްވަމުން ގެންދިޔައެވެ.”

92- وَ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ، قَالَ: أَتَيْنَا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ، فَشَكَوْنَا إِلَيهِ مَا نَلْقَى مِنَ الْحَجَّاجِ، فَقَالَ: "اصْبِرُوا فَإِنَّهُ لاَ يَأْتِي زَمَانٌ إِلاَّ وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنهُ حَتَّى تَلْقَوا رَبَّكُمْ" سَمِعْتُهُ مِنْ نَبِيِّكُمْ ﷺ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “(ރަޟިޔަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޒުބައިރުބްނު ޢަދިއްޔު ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) އަލްޒުބައިރު ބިން ޢަދިއްޔު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟިޔަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ އަރިހަށް މިއަހަރެމެން (ގޮތުގައިން ބަޔަކު) އައީސް ޙައްޖާޖު (އިބްނު ޔޫސުފު)ގެ ޒުލުމުން ކުރިމަތިވަމުންދާ އަނިޔާތަކުގެ ޝަކުވާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދަންނަވަމުންނެވެ. ވީ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކެތްތެރިވާށެވެ! ވީ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބައްދަލުވަން ދަތުރުކުރައްވަން ދާންދެން، މިސްކީނުންގެ ކުރިމަތީގައި ކޮންމެ ޒަމާނެއް ވެސް،

އޭގެފަހުން އަންނަ ޒަމާން ކުރިއަށްވުރެ ނުބައިވާނެ ނުވާނޭތޯއެވެ.} މިހެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައި ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ."

93- وَ عَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَادِرُوا بِالأَعْمَالِ سَبْعًا، هَلْ تَنْتَظِرُونَ إِلاَّ فَقْرًا مُنْسِيًا، أَوْ غِنَى مُطْغِيًا، أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا، أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا، أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا، أَوِ الدَّجَّالَ فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ، أَوِ السَّاعَةَ فَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ހަތް ކަމެއް ދެކުމުގެ ކުރިން، އެ ކަންކަމާ ތިޔަބައިމީހުން އަވަދިނެތި އުޅެންޖެހުމުގެ ކުރީގައި ހެޔޮޢަމަލުތައްކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އަވަސްވެގަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އެކަންކަމަށް އިންތިޒާރުކުރަމުންދާއިރުވެސް ނުވަތުއެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަންތައްތައް ތިޔަބައިމީހުންނާ ދިމާވުން ބަލައިލުމަށްޓަކައިއެވެ.) (އެއީ) އެހެން ކޮންމެ ކަމެއް ހަނދާން ނައްތައިލާ ފަދަ ފަގީރުކަމާއި، ނުވަތަ އެހެން ކަންކަމުން މީހާ ބަޣާވާތްތެރިކުރުވާ ފަދަ މުއްސަނދިކަމާއި، ނުވަތަ މީހާގެ ގައިބާރު ދުރުކޮށް، ހަށިގަނޑުން ބަލިމަޑުވާ ފަދަ މުސްކުޅިކަމާއި، ނުވަތަ ކުއްލިއަކަށް ދެރުވެރިވާ މަރުވުމާއި، ނުވަތަ ދައްޖާލުގެ ބިރުވެރިކަމާއި ފަދަ، އެއީ އިންތިޒާރުކުރެވޭ ނުބައިކަން ބޮޑު ފިތުނައެކެވެ. ނުވަތަ ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވުމާއި (މި ހަތް ކަންތައްތަކެވެ.) ފަދަ، ޤިޔާމަތްވުމަކީ، އެންމެބޮޑު ބިރުވެރިކަމެވެ.}"

94- وَ عَنهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يومَ خَيْبَرَ: "لأُعْطِيَنَّ هَذِهِ الرَّايَةَ رَجُلاً يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيهِ" قَالَ عُمَرُ ﷺ: مَا أَحْبَبْتُ الإِمَارَةَ إِلاَّ يَوْمَئِذٍ، فَتَسَاوَرْتُ لَهَا رَجَاءَ أَنْ أُدْعَى لَهَا، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، ﷺ ، فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، وَقَالَ: "امْشِ وَلاَ تَلْتَفِتْ حَتَّى يَفْتَحَ اللَّهُ عَلَيكَ" فَسَارَ عَلِيٌّ شَيئًا، ثُمَّ وَقَفَ وَلَم يَلْتَفِتْ، فَصَرَخَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَى مَاذَا أُقَاتِلُ النَّاسَ؟ قَالَ: "قَاتِلْهُمْ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، فَقَدْ مَنَعُوا مِنْكَ دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّهَا، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މިވަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޚައިބަރު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާދެންނަ ލޯބިވާ މީހަކަށް،

މި ދިދަ ދެއްވާހުށީމެވެ. އެ މީހެއްގެ އަތްމައްޗަށް، މާތް اللهُ، (ޚައިބަރުގެ ކިއްލާތައް) ފަތަޙަކޮށްދެއްވާ ހުއްޖެވެ.} (މި އަޑުފުޅު އަހުއްސަވައި) މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދުވަހު ނޫނީ، ވެރިކަމަކަށް ލޯބިވެއިގެންމަކުން އެދިވަޑައިގެންނުވަމެވެ. ދެން، އެކަމުގެ އުއްމީދުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަރުދުދަންމަވައިގެން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެ ދިދަ ދެއްވުމަށް ގޮވާލައްވާނެކަމަށް ހިއްވަވައި، ބަލަހަށްޓަވަމުން ގެންގުޅުނީމެވެ. ދެން، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެ ދިދަ ދެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގޭފާނު (މި ދިދަ ހިއްޕަވައިގެން) ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި ކަލޭގޭފާނުގެ އަތްޕުޅު މައްޗަށް މާތް اللهُ، (ޚައިބަރުގެ ކިއްލާތައް) ފަތަޙަކޮށްދެއްވައިފިނަމަ ދާންދެން އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް އެނބުރި ނުވަޑައިގަންނަވާށެވެ!} ދެން، ޢަލީގެފާނު ކުޑަ ތަންކޮޅަކަށް ހިނގަވައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ހުއްޓިވަޑައިގެން ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އަނބުރާ ނުބައްލަވައި އެ ކަލޭގެފާނު އަޑުގަދަކޮށް ނުގަންނަވައެވެ. ޢަލީ އަޑުގަދަކޮށް (ވިދާޅުވިއެވެ) ޔާ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރާނީ، ކޮންކަމެއްގެ މައްޗަށްތޯއެވެ؟ ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ މެނުވީ އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ اللهُ ގެ ރަސޫލާކަމަށް އެބައިމީހުން ހެކިދެއްވަންދެން ކަލޭގޭފާނު އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވާށެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން މިގޮތަށް ކަންކޮށްފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންގެ ފުރާނަތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ މުދަލުތައް ރައްކާތެރިކަމުގައި ވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ބައެއް ޙާލަތްތަކުގައި މަރަން މަރުހިފުމާއި، މުދަލުން ނަގަންޖެހޭ ޒަކާތްފަދަ ޙައްޤުތައް ފިޔަވައި) އެ ބަޔާ (އަނިޔާވުން) ކަލޭގޭފާނުގެ ކިބައިން އެބައިމީހުން ސަލާމަތްކޮށްވީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިސާބު ބެއްލެވުން ވަނީ، اللهُ އަށެވެ.}“

* * * * *

11- اللّٰهُގެ ރުއްސެވުން އެދި، ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ جَـٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾ (العنكبوت: ٦٩) މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރި މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ މަގުތަކަށް މަގުދައްކަވާނީމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ވޮޑިގެންވަނީ، އިޙްސާންތެރިންނާ އެކުގައިކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱعۡبُدۡ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأۡتِيَكَ ٱلۡيَقِينُ ﴾(الحجر: ٩٩) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޔަޤީންވެގެންވާ ކަންތައް (އެބަހީ: މަރު) އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރައްވާށެވެ!"

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ﴾ (الْمُزَّمل: ٨) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅު ހަނދުމަކުރައްވާށެވެ! އަދި (އެހެން ހުރިހާ ތަކެތިކުން އެއްކިބާވެވަޑައިގެން، ހަމައެކަނި) އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް އިޚްލާޞްތެރި ކަމާއެކު ކުއްތަންވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!"

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ﴾ (الزلزلة: ٧) މާނައީ: "ފަހެ، ޛަރްރާއެއްގެ މިންވަރުވިޔަސް، ހެޔޮކަމެއްކުރި މީހާ، އޭނާ އެކަން ދެކޭނެއެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنۡ خَيۡرٖ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيۡرٗا وَأَعۡظَمَ أَجۡرٗاۚ ﴾ (المزمل: ٢٠) މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން ތިޔަބައިމީހުން އަމިއްލަ ނަފުސުތަކަށްޓަކައި އިސްކުރާ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ސަވާބު، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ހެޔޮކަން ބޮޑުވެގެންވާގޮތުގައި އާއި، އަދި ދަރުމަ ބޮޑުވެގެންވާގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނާނެއެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ٢٧٣) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މުދަލުން ހޭދަކުރާ ކޮންމެ އެއްޗަކާމެދު (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ، އެ ކަންތައް މޮޅަށް ދަންނަވޮޑިގެންވެއެވެ."

މި ދުރޫސް މި މަޢުޟޫޢާގެ އާއިލާއާ ވަރަށްގޮސް ގިނައެވެ.

މި މަޢުޟޫޢާގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި އެންމެހާ ޙަދީޘްތަކެވެ.

95- عَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا. فَقَدْ آذَنتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ،كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لأُعِيذَنَّهُ". (رَوَاهُ البُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ރުއްސެވުމުގައިވި ޤުދުސީ ޙަދީޘެއްގައި ކިޔައިން ދިވެވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ރަސޫލު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، އެކަލާނގެ ރަސޫލު ވެރިކަލާނގެ ބަސްފުޅު ދެއްވާއިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ޚާއްސަކޮށް ބަރަކާތްލެއްވި ބަރަކާތް ލިބިވަޑައިގަންނަވައިފައެވެ.

{ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަލީވެރިއަކާ (އެބަހީ: اللّٰهُ އަށްގޮވާލާމީހެއް، އެ މީހެއްގެ ދީނުއަށްޓަކާ ހުރިހާ ކަމެއް ބަހައްޓާ ފުރިހަމަ މުއުމިނަކާ) ދުރުކުރިމަށް މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކާ ދެކޮޅަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނގުރާމަ އިޢުލާންކުރައްވާނީމުއެވެ! އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވާ ކަމެއްކަންތައްގެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތާ ކުރިއަށްވުމަށްވުރެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ކަމަކަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ ކަމެއް ނުވެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ސުންނަތް އަދާކަންތައްތަކުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާ ދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވުމަށް ތާނަގަން ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ކުރިމަތިވުމުގައި އޭނާ ދުވުނުކުރެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވީމަ، އޭނާ އޭނާ އަޑުއަހާ ކަންފަތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ބަރަކާތުގެ ރަޙްމަތް) ކަންފަތްމަތިކުރާ ގޮތަށް ވެއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާގެ ލޯތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ބަރަކާތުގެ ރަޙްމަތް) ލޯތައްމަތިކުރާ ގޮތަށް ވެއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާ ކަންތައްތަކުރާ އަތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ބަރަކާތުގެ ރަޙްމަތް) އަތްމަތިކުރާ ގޮތަށް ވެއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާ ހިނގައިއުޅޭ ފައިތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ބަރަކާތުގެ ރަޙްމަތް) ފައިތައްމަތިކުރާ ގޮތަށް ވެއެވެ. އަދި އޭނާ

ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ކަމަކަށްއެދި ދަންނަވައިފިނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ކަމެއް އޭނާއަށް ފުއްދަވައިދެއްވާނީމެވެ. އަދި އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިފިނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ރައްކާތެރިކަން ދެއްވާނީމެވެ.}}"

96- وَ عَن أَنَسٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: "إِذَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَيَّ شِبْرًا، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِذَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا، تَقَرَّبْتُ مِنهُ بَاعًا، وَإِذَا أَتَانِي يَمْشِي، أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޢައްޒަވަޖައްލަގެ ޙަޟްރަތުން ރިވާކުރައްވާ ޤުދުސީއައްޔަ ޙަދީޘްތަކުގައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(اللهُ) ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ކައިރިވުމުގެ މިންވަރަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތާ ކުއްތަން ވެއްޖެނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މީހާ ދުރަކަން ކުއްތަންވެގެ ގާތްވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ދުރުމެގެ މިންވަރަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތާ ކުއްތަންވެއްޖެނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މީހާ ބާމައިކަން ކުއްތަންވާ ގާތްވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. (އެބަހީ: އަތާ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ކުއްތަންވާވަރަށްވުރެ ބާވަރު އަތާގެކަންތައް ހިންގަވައިދެއްވުމުގައި އެކަލާނގެ ގާތްވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ.) އަދި އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ހިނގާފައި އަންނަނަމަ، އޭނާއަށް ދުވެފައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއާ ބައްދަލުކުރައްވާނީމެވެ.} (އެބަހީ: اللهُގެ ޙަޟްރަތާ ގާތްވުމުގެ ގޮތުން ކުޅުދަ ކަމެއް ކުރި ނަމަވެސް، އެކަމުގެ ޘަވާބު އެތައް ގުނައަކަށް އިތުރުކޮށްދެއްވާނީމެވެ.)}"

97- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުން އާދައިގަ ކަންފަސްކުރާކަން ފަރުވާކުޑަކޮށްލާ ދެ ނިޢުމަތެއްވެއެވެ. އެއީ، ސިއްޙަތު ސަލާމަތުންވުމާއި، ހުސްވަގުތު ލިބިގެންވުމެވެ.}"

98- وَ عَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ، لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَارَسُولَ اللَّهِ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ؟ قَالَ: "أَفَلاَ أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا شَكُورًا؟" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލަނގާއަށް ރުއްސެވުނުގޮތުގައި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ރޭގަނޑު (ސުންނަތް ނަމާދުކުރައްވަމުން) ކޮޅަށް ހުންނަވާފުޅުގެ ސަބަބުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިތިލަފުޅު ފަޅައިގަންނަވައެވެ. ވަކި، ތިޔަހެންކުރައްވަނީ ކީއްވެތޯއެވެ. ކަލޭގެފާނު ތިޔަހާ އުނދަގޫ ހުށްޓުވަނީ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އިސްވެދިޔަ ފާފައާއި ފަސްވެދާނެފާފަ (އެބަހީ: އެންމެހައި ފާފަތައް) ކަލޭގެފާނަށްޓަކައި اللّٰهُ ވަނީ އަފޫކުރައްވައިފައި ނޫންހޯއެވެ؟ ބަހިޖާބުދެއްވިއެވެ. {ޝުކުރުވެރިވާ އަޅަކުކަމުގައި ވުމަށް އަހަރެން ލޯބި ނުވާނެ ކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުނުވާނެ ހެއްޔެވެ؟}"

99- وَ عَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا أَنَّهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ أَحْيَا اللَّيْلَ، وَأَيقَظَ أَهْلَهُ، وَجَدَّ وَشَدَّ الْمِئزَرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލަނގާއަށް ރުއްސެވުނުގޮތުގައި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހުދިހަރޭ އައުމުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ރޭގަނޑު ދިރުއްވަވައެވެ. (އެބަހީ: އެރޭތަކުގެ ހުރިހާ ރޭގަނޑެއްގެ ދިނަ ވަގުތު އަޅުކަމުގައި ހޭދަކުރައްވައެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިން ނިދިން (ހޭލައްވަވައި) ނަންގަވައެވެ. އަދި އަޅުކަމުގައި ގަދައަޅުއްވައި މަސައްކަތްކުރައްވައެވެ، ގަދައަޅުއްވައި އަޅުކަމާއިގެން މަސްދުލުވެ ވަޑައިގެންނަވައެވެ."

100- وَ عَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ، احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلاَ تَعْجِزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلاَ تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ (لَوْ) تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ". (رَوَاهُ مُسْلِمُ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުގޮތުގައި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ބާރުގަދަ މުއުމިނާކީ ދެރަބަލި މުއުމިނާއަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑުއެކެވެ. އަދި اللّٰهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި

ތޮބުވެމިކަންބޮޑުވެއެވެ. އަދި އެއިން ކޮންމެ މީހެއްގައި ހުރިކަންވެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް (ޝަރުޢީ ހަމަތަކުގެމަތިން ދީނާއި ދުނިޔޭގައި) މަންފާކުރި ކޮންމެ ކަމެއް ލިބިގަތުމަށް ދަހިވެތިވެ، ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރާށެވެ. އަދި اللهُގެ ބަރަކާތުން ވާގިއެދޭށެވެ. އަދި މާޔޫސްވެ ނާއުއްމީދު ނުވާށެވެ. އަދި ތިބާ ހިތްހަމަނުޖެހޭ ކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، ތިމަންނާ އެވެނި މިވެނިގޮތަކަށް ކަންކުރިނަމަ، އެވެނިހެން ވީހޭ ނުބުނާށެވެ. އަދި ބުނާށެވެ! އެއީ اللهُ މިންވަރުކުރެއްވިގޮތެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށް ކަންކުރައްވައެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، "ނަމަ" އަކީ، ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްތަކަށް ހުޅުވައިދޭ ދޮރެކެވެ.}"

101– وَ عَنهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّه ﷺ قَالَ: "حُجِبَتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވަށައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ދުއްސުންދެއްވި އަބަދުހަދައިދެއްވާގޮތުގެ ވަށައިން) ދިމާވާގޮތަށްވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނަރަކަ ވަށައިލެވިގެންވަނީ ޝަހުވަތްތަކުންނެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަންކަމަށް އިންސާނާ ހިތްއެދޭގައި ނުބައި އެދުންތަކާއި، ނުރަނގަޅު ހަމަޖެހުންތަކެވެ.) އަދި ސުވަރުގެ ވަށައިލެވިގެންވަނީ، ހިތްނުއެދޭ ކަންތައްތަކެވެ.} (އެބަހީ: އެކަންކަން ކުރުމަށް އިންސާނާގެ ނަފްސަށް އުނދަގޫ ކަންތައްތަކެވެ.)"

102– وَ عَن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَافْتَتَحَ الْبَقَرَةَ، فَقُلْت يَرْكَعُ عِندَ الْمِائَةِ، ثُمَّ مَضَى، فَقُلْتُ يُصَلِّي بِهَا فِي رَكْعَةٍ، فَمَضَى، فَقُلْتُ يَرْكَعُ بِهَا، ثُمَّ افْتَتَح النِّسَاءَ، فَقرَأَهَا، ثُمَّ افْتَتَحَ آلَ عِمْرَانَ فَقَرَأَهَا، يَقْرَأُ مُتَرَسِّلاً ، إِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ، وَإِذَا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ، وَإِذَا مَرَّ بِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ، ثُمَّ رَكَعَ فَجَعَلَ يَقُولُ: "سُبحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ". فَكَانَ رُكُوعُهُ نَحْوًا مِنْ قِيَامِهِ ثُمَّ قَالَ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَن حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ". ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلاً قَرِيبًا مِمَّا رَكَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَقَالَ: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى". فَكَانَ سُجُودُهُ قَرِيبًا مِنْ قِيَامِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދުބައިކަމުންނަން ރުއްސުންލެއްވި، ހުދައިފާގެ ދަރިކަލުން، އަބޫއަބްދު اللهِ، ޙުޒައިފާގެ ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއަދަނަ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ފަހަތުން ނަމާދުގައި އެއް ރެއެއް (ރޭގަ) ނަމާދު ކުރައްވިމުވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަލްބަޤަރާ ސޫރަތް ކިޔަވާވިދާޅުވާން ފެށިވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ ހިތަށްއެރިއެވެ. ސަތޭކަ އާޔަތް ކިޔަވާވިދާޅުވުމުން، އެކަލޭގެފާނު ރުކޫޢު

ކުރައްވައިފާނެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު (ސަކޫނާ އާރާމް ހަމަވުމަށް ވެސް) ކުރިއަށް
ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، ތިމަންގެ ހިތުން އުރެވެ. އެކަލޭގެފާނު މުޅިން (ތޮ ރުކޫޢު) އަށް
ސުޖޫދުން ފުރިހަމަކުރައްވައިފާނެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ކުރިޔަށްވަޑައިގަތެވެ. ދެން،
ތިމަންގެ ހިތުންއުރެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެސުޖޫދާއެކު (އެބަހީ: ސުޖޫދު ނިސްބަތްވާފަދައި، ފުރަތަމަ
ރަކުޢަތުގެ) ރުކޫޢަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު އެއްސަރާއި ސުޖޫދު
ކިޔާވިދާޅުވާން ފުރުޞަތުދިނެވެ. ދެން، އެ ސުޖޫދު ނިސްބަތްވައި، އާދެއިވުރެން ސުޖޫދު
ކިޔާވިދާޅުވާން ފުރުޞަތުދިނެވެ. އެ ސުޖޫދު އެކުގައި ކިޔާވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު
ކިޔާވިދާޅުވުން، އަކުރުތަކުގެ މަޚްރަޖުން އާދޭއަށް އަދާކުރައްވަމުންނެވެ. އެ އާޔަތެއްގައި
ތަސްބީޙުގެ ޢިބާރާތް ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔާވިދާޅުވާ ހިނދު، ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވިއެވެ. اللّٰهُ ގެ
ރަޙްމަތަށް ކާމިލް އެދި ދުޢާކުރުން ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔާވިދާޅުވާ ހިނދު، އެކަލާނގެ
ރަޙްމަތަށް (ދުޢާ) ދަންނަވައެވެ. އެކަލާނގެ ޢަޛާބުންރައްކާތެރިކަން އެދުމަށް އެދެވޭ ފަދަ
އާޔަތެއް ކިޔާވިދާޅުވާ ހިނދު ޢަޛާބުންރައްކާތެރިކަން އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު،
އެކަލޭގެފާނު ރުކޫޢުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރުކޫޢުގައި ޙަޟްރަތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "سُبحَانَ رَبِّيَ
الْعَظِيمِ." (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހުސްޖެހިކަމުގެ ކަލާނގެއި، އެކަލާނގެ މަތިވެރިކަމަ
ކަމެވެ!) އެކަލޭގެފާނުގެ ރުކޫޢު (ގެ ދިގުމިން) އެކަލޭގެފާނު ކިޔާވިދާޅުވި ވަގުތާ
ގާތްކަމަށް ވެއެވެ. އެއަށްފަހު، "سَمِعَ اللَّهُ لِمَن حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" (އެބަހީ: އެކަލާނގެއަށް
ޙަމްދުކުރާ އަޅުގެ ބަސް އެކަލާނގެ އަޑުއައްސަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ!
ހުރިހާ ޙަމްދުތަކެއް އެކަލާނގެއަށެވެ.) (މި ކޮޅަށް ވިދާޅުވި) ތެދުވެވަޑައިގެން
ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ވަރަށްދިގުކޮށް ތެދުވެގެން ހުންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ
ރުކޫޢާ ގާތަށް އައިސް، ތެދުވެގެން ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ސަޖިދަ ވަޑައިގަތެވެ.
ދެން، ސަޖިދާގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ
ހުސްޖެހިކަމުގެ ކަލާނގެއި، އެކަލާނގެ މަތިވެރިކަމާއެކުއެވެ!) އެކަލޭގެފާނުގެ ސަޖިދަ (ގެ
ދިގުމިން) އެކަލޭގެފާނުގެ ތެދުވުމާ ގާތްކަމަށް ވެއެވެ."

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީޘްގައިވާ "يُصَلِّي بِهَا فِي رَكْعَةٍ" އާދެދޭގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީ،
ބަޔާނުކުރެއްވި ސަރަޙައްދުގައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. "އެއީ މާނައަކީ، (ޙަދީޘްގެ
ވިދާޅުވުން) ތިމަންގެ ހިތުގައި އުފެދުނެވެ. އެ ސުޖޫދު ވިދާޅުވިއިރު އެކަލޭގެފާނު

ސަލާމުދެއްވާނެއެވެ. އަދި ދެ ރަކުޢަތުން ބައްސަވައިލައްވައިގެން (ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދު) އެސްތޫރަމުން ފުރިހަމަކުރައްވައިފާނެއެވެ. ރަކުޢަތް ވިދާޅުވެފައި އޮތީ، މުޅި ނަމާދަށެވެ. އެއީ ދެރަކުޢަތެވެ. މިގޮތުން އެބަހުގެ މާނަކުރުމަކީ، ކޮންމެހެން ޚާއްޞު ކަމެކެވެ. އެހެނީ، މިގޮތުން މާނަކުރެވެން ވެސް، ވިދިގެންއަސްނަ، "فَقُلْتُ يَرْكَعُ بِهَا" “(ބަޤަރާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންގެ ހިތަށްއެރިއެވެ. އެކަމަކު އެ ސޫރަތާއެކު (އެބަހީ: ސޫރަތް ނިންމަވާފައި ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގެ) ރުކޫޢަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.” މި ޙަދީޘްގައި މާނަ ފުރިހަމަކަމެއް ނުވާނެތެވެ.” “ޝަރަޙަ އަންނަވަވީ ޢަލާ ސަޙީޙި މުސްލިމް” ކިތާބު ބައިރޫތު މުއައްސަސަތު ވަ ޤުރްޠުބާ، ބާބު، އިސްލާމީ ކިތާބުތަކުގެ ޝަރަޙަ ސަރުކާރުގެ އިޞްދާރެއް، 6 ވަނަބައިގެ 61 ވަނަ ސަފުހާ، ޗާޕުކުރި، ދާރު އިޙްޔާއުއްތުރާޘިލް ޢަރަބީ، ބައިރޫތު ލުބުނާން، ދެވަނަ ޗާޕު 1392ހ.” ބަލާ، އިބްނު ޙަޖަރުލް ޢަސްޤަލާނީ، ފަތުޙުލް ބާރީ ޝަރަޙު ޞަޙީޙިލް ބުޚާރީގެ ތަރްޖަމާއިން (109/2) ނަގައިފައި،

މި ބަރިޙުގައި، މި ފޮތުގައިވާ “މާތްކަން ބަޔާންކުރާ ފޮތް” މިސަންކިޔުން ފޮތުގެ، “ރަސޫލާގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބަސް” ގައިވެސް ބަޔާންކުރާ ބަރިޙެކެވެ. އަދި، މިފޮތުގެ 1175 ނަންބަރު ބަރިޙެވެ. ބާރީގެ ސަރަހައްދުން، މި ބަޔާންފޮތުގައި މަޢުލޫމާތު ލިޔުއްވައިފައިވީ، އެ ބަރިޙުގައެވެ. ނަމަވެސް، އަދިވެސް މި ފުރަތަމަ ތަފްސީލުގައި އެ ތަފްސީލު ބަސްފުޅުން ރަނގަޅުވަނީކަމަށް ދެކެ، އެގޮތުން އަޅުގަނޑު ބަލައިލަމެވެ. “މުތަރުޖިމު”)

103– وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَبِيِّ ﷺ لَيلَةً، فَأَطَالَ الْقِيَامَ حَتَّى هَمَمْتُ بِأَمْرِسُوءٍ!! قِيلَ: وَمَا هَمَمْتَ بِهِ؟ قَالَ: هَمَمْتُ أَنْ أَجْلِسَ وَأَدَعَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ފަހަތުގައި އެއް ރޭގަ ތަހައްޖުދު (ދަމު) ނަމާދުކުރެއްވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޤިޔާމުގައި ހުންނެވިއިރު ދިގުކޮށްލެއްވިއެވެ. އެންމެ ފަހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުބައިކަމަކަށް ހިތްވީއެވެ!! އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ކަލޭގެފާނު ކުރައްވަން ގަސްދުކުރެއްވި ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅަށްއެރީ، އެކަލޭގެފާނު ވަކިވެވަޑައިގެން، (އެބަހީ: ނަމާދު ދޫކޮށްލައްވައި) އިށީންނެވުމަށެވެ.”

104- وَ عَن أَنَسٍ ﵁ عَن رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَتْبَعُ الْمَيِّتَ ثَلاثَةٌ: أَهْلُهُ، وَمَالُهُ، وَعَمَلُهُ، فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى وَاحِدٌ: يَرْجِعُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ، وَيَبْقَى عَمَلُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މައްޔިތާއާ ތިންއެއްޗެއް ތަބާވެއެވެ. (އެއީ) އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އޭނާގެ މުދަލާއި، އޭނާގެ ޢަމަލެވެ. ފަހެ، މިގެ ތެރެއިން ދެ އެއްޗެއް އެނބުރި އާދެއެވެ. އަދި އެކައްޗެއް (އޭނާއާ އެކުގައި) ދެމިހުރެއެވެ. އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އޭނާގެ މުދަލު އެނބުރި އާދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޢަމަލު (އޭނާއާ އެކުގައި) ދެމިހުރެއެވެ.}"

105- وَ عَنِ ابْنِ مَسعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ، وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހެއްގެ ފައިވާނުގެ ވަރުންފުށް ސުވަރުގެ ވަނީ، އެ މީހާއާ ގާތްވެއެވެ. އަދި ނަރަކަ ވެސް ވަނީ، ހަމަ އެފަދައިންނެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކު ކުރާ އަމަލަކާ ގުޅިގެން ސުވަރުގެ ވެސް، އަދި ނަރަކަ ވެސް ވަނީ، އެ މީހާއާ އެހާމެ ގާތްވެއެވެ. ހެޔޮއަމަލުކުރާ މީހާއަށް ސުވަރުގެ ކައިރިވެގެންވާ ހިނދު، ނުބައި އަމަލުކުރާ މީހާއަށް ނަރަކަވެސް އެހާމެ ކައިރިގައިވެއެވެ.)"

106- وَ عَن أَبِي فِرَاسٍ، رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبٍ الأَسْلَمِيِّ خَادِمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَمِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ ﵁، قَالَ: كُنْتُ أَبِيتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَآتِيهِ بِوَضُوئِهِ، وَحَاجَتِهِ، فَقَالَ: "سَلْنِي" فَقُلْتُ: أَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ. فَقَالَ: "أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ؟" قُلْتُ: هُوَ ذَاكَ، قَالَ: "فَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާންލެއްވި އަބޫފިރާސް، ރަބީޢަތުބްނު ކަޢުބު އަލްއަސްލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޞުއްފާގެ އަހުލުވެރިއެއްކަމެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޚާދިމެއް ވެސްމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިގޮތަށް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ގާތުގައި އަޅުގަނޑު ރޭއޮވެމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވުމަށް (ބޭނުންފުޅުވާފެން) ގެންގޮސްދިނީމެވެ، އެކަލޭގެފާނަށް ބޭނުންފުޅުވާ އެހެން

އެއްބާރުލުމުގެ ތިމަންނާ އަރިހަށް ގެނެސްދެނީމެވެ. ދެން، (އެއް ދުވަހަކު) އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެދޭކަމެއް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދަންނަވާށެވެ.} ދެން، ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ސުވަރުގޭގައި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާވުމަށް (ދާއިމަށްދެއްވުމަށް) ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތިމަންނާ އެދެމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ނޫން ކަމެއް ނުވާނެތޯއެވެ؟} ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑު އެދޭ އެދުމަކީ އެއީއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެހެންކަމަށްވާނަމަ) ގިނަގިނައިން ސަޖިދަކުރުމަށް ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ޚާއްޞަކުރުމުން، ތިޔަކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް މަދަދުވެދޭށެވެ!} (އެބަހީ: ތިބާ އެދުނު އެދުން ފުރިހަމަވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރައްވާނީމެވެ. އެކަމުގައި ތިބާ ވެސް ބައިވެރިވުން ވެއެވެ. އެއީ ފަރުވާ ނަމާދުގެ އިތުރަށް، ވީހާ ގިނައިން ސުންނަތް ނަމާދުކުރުމެވެ.)"

(ޝަރަޙަ: ބުއްހާގެ އަހުލުވެރިންނަކީ، އަސްލަމާ ޤަބީލާގެ ރިޔާސީވެރިކަންކާ، އެ ޤަބީލާގެ މާތްއިރާއަތުންތަކެއް، މަރަން ވަރަށް ނިކަމެތި ޤަބީލާއެއް ކަމަށް ނިސްބަތްވާ ބަޔަކު ވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ޚިދުމަތުގައި ވަރަށްބޮޑަށް، އެ ޤަބީލާގެ ހެނދުނު ޚާއްސަކޮށް ވަޑައިގަތް ޚާއްޞަވެރިޔާ، ތިއްބަވަން އަވަހަށް ބޭނުންވުމަށް، ތިއްބެވުން ހަދާރަކުގައި އެ ޚިދުމަތް ކުރިއެވެ. އެޤަބީލާގެ މަސައްކަތްތައް ކުރުވިޔަ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުން ދީނުގެ ކަންކަން އުނގެނިގަތުމަށް ދަސްކޮށްދެއްވުމަށް، އެކަލޭގެފާނަށް ހުދުމަތްކުރުވެވެ. ﷲ ތަޢާލާ ސުބްޙާނަހޫ ވެސް، ބުއްހާގެ އަހުލުވެރިން ވެސް. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަސީލަތެއް ހޯދައިދީ، ޢާއިލާގެ ފަރާތުގެ ތަރުބިޔަތު ވެރިކަމުގައި، މިސްކީނުގެ ވެރިކަމުގައި ދެއްވައި ފަނޑުކުރެއްވި، ބުއްހާގެ އަހުލުވެރިން ތިއްބެވި ވަގުތު. "މުޙައްމަދު")

107– وَ عَن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ثَوْبَانَ ﷺ، مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: عَلَيكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ، فَإِنَّكَ لَنْ تَسْجُدَ لِلَّهِ سَجْدَةً إِلاَّ رَفَعَكَ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ މިނިވަންކުރެއްވި ޚާދިމުކަލޭގެފާނު، ޘައުބާނު، ﷲ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި ޞަޙާބީއެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއިވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ގިނަގިނައިން ސަޖިދަކުރުން ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް ލާޒިމުކުރައްވާށެވެ! ފަށް، ތިބާ اللّٰهُ އަށްޓަކައި ސަޖިދަކުރައްވާ ކޮންމެ ހިނދަކު، އޭގެ ސަބަބުން اللّٰهُ، ތިބާގެ ދަރަޖައެއް އުފުއްލަވައި، އޭގެ ސަބަބުން އެކަލާނގެ ތިބާގެ ފާފައެއް ފުއްސަވައި ނަގާލުއްވާނެއެވެ.}"

108– وَ عَن أَبِي صَفْوَانَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ الأَسْلَمِيِّ، ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "خَيْرُ النَّاسِ مَن طَالَ عُمُرُهُ، وَحَسُنَ عَمَلُهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޞަފްވާން، ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ބުސްރުލްއަސްލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ހެޔޮރަނގަޅު މީހަކީ، އެ މީހެއްގެ އުމުރު ދިގުވެފައިވާ، އެ މީހެއްގެ ޢަމަލު ވެސް ރަނގަޅުވެގެންވާ މީހާއެވެ.}"

109– وَ عَن أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: غَابَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ ﷺ، عَن قِتَالِ بَدْرٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! غِبْتُ عَن أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلْتَ الْمُشْرِكِيْنَ، لَئِنِ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ الْمُشْرِكِيْنَ، لَيُرِيَنَّ اللَّهُ مَا أَصْنَعُ! فَلَمَّا كَانَ يَومُ أُحُدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ، يَعْنِي أَصْحَابَهُ، وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ يَعْنِي الْمُشْرِكِيْنَ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ، فَقَالَ: يَا سَعْدُ بْنَ مُعَاذٍ!! الْجَنَّةُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، إِنِي أَجِدُ رِيْحَهَا مِنْ دُونِ أُحُدٍ.

قَالَ سَعْدٌ: فَمَا اسْتَطَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاصَنَعَ، قَالَ أَنَسٌ: فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعًا وَثَمَانِيْنَ ضَرْبَةً بِالسَّيفِ، أَوْ طَعْنَةً بِرُمْحٍ، أَوْ رَمْيَةً بِسَهْمٍ، وَوَجَدْنَاهُ قَدْ قُتِلَ وَمَثَّلَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ، فَمَا عَرَفَهُ أَحَدٌ إِلاَّ أُخْتُهُ بِبَنَانِهِ!! قَالَ أَنَسٌ: كُنَّا نَرَى أَوْ نَظُنُّ أَنَّ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَشْبَاهِهِ: ﴿مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا۟ مَا عَـٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا۟ تَبْدِيلًا﴾ (الأحزاب: ٢٣) (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ބޮޑުބޭބެ، ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސް ބިން އައްނަޟްރު ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވެ ނުވަޑައިގަތެވެ (އެކަމާ ދެރަވެވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު މުޝްރިކުންނާ ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ހަނގުރާމައިގައި އަޅުގަނޑު ބައިވެރިއެއް ނުވެވުނެވެ. މުޝްރިކުންނާ ކުރާ ހަނގުރާމައެއްގައި اللّٰهُ، އަޅުގަނޑު ބައިވެރިކޮށްދެއްވައިފިނަމަ (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވައިފި ނަމަ) އެބައި

ދިހުންނާ ދުރުގައި އަޅުގަނޑު ކަންކުރަނީ ކާރިސާކަންކަން މިސްތަކުންނަން އުކާލާނީގެ
ދައްކަވާރުންޖެވެ!! (އެބަހީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ހިތްޕުޅަށް އުފާވެރިކަން ލިބުނުތަވަދައްކަން
މުސްލިމުންނާ މުޢާމަލާ ކުރައްވާހުރިގޮތެވެ.) ފަހެ، އުހުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު،
(މުސްލިމުންނަށް ނަސްރުދިނުމަށްފަހު، މުސްލިމުންގެ ކުރިމަތީގައި) މުސްލިމުން ބައިބައިވެ
ވިއްސުރާލިވެގެން ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަނަސް ބިން އައްނަޟްރު)
ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިބައިމީހުން، އެބަހީ: އަސްޙާބުބެ ބޭކަލުންނަން
ކަންކުރެއްވުނު ގޯތުގެ އިބަރަސްކާރާތުގެ ބަސްކުރުމުން އުޒުރުދެއްވުމަށް މި އަޅާ އެދުމެވެ.
އަދި މިބައިމީހުން، އެބަހީ: މުޝްރިކުން ކަންކުރި ގޮތުގެ އިބަރަސްކާރާގެ ބަސްކުރުމެއްގައި
މިއަޅާ ބަރީއަވާގެންވާމެވެ. (އެބަހީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ އާއި، މުސްލިމުންނަން އެބައިމީހުންގެ
ކިބައިން ދިޔަވަޑައިގަތުމާ އަނިޔާ އާއި ގެއްލުމަކަން ލިބުނަކާ އެބައިމީހުންގެ ވަގުތަން
ނަފްރަތުވެރިކަން، ބުރި އަންނަމެވެ.) އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ކުރިއަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ.
ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނާ ސަޢުދު ބިން މުޢާޛުގެ ބައްދަލުވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ސަޢުދު ބިން މުޢާޛެވެ! ކަޢުބަތު اللهِ ގެފުޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ
ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. ޔަގީންނާއަށް ސުވަރުގެ އެބަފެންނައެވެ! ނުވަތަ ޔަގީންނާ ސުވަރުގެ
ބޭނުމެވެ. އުހުދު ފަރުބަދައިގެ އަރިއަށް ފަރާތުން ޔަގީންނާއަށް ސުވަރުގޭގެ މީރު ވަސް
އެބަދުވައެވެ!!“

ސަޢުދުގެފާނު، (އެވަގުތު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވަމުން)
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު އެކުރެއްވި ފަދަ ހިތްވަރެއް (ހަމަގައިމު
ވެސް) އަޅުގަނޑަކަށް ނުކުރެވުނެވެ. އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، (އެ ކަލޭގެފާނު
ޝަހީދުވެވަޑައިގެންނެވުމުން) މިބައިމީހުން އެ ކަލޭގެފާނު ފެނުނީ އިރު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ
ހަށިޕުޅުގައި އަށްޑިހަ އެތަކެއް ޖަހަލު ހުރެއްޖެވެ. އެއީ، ކަނޑިން ޖެހުމުން ވުނު ޒަޚަމާއި ޖަހަލާއި،
ތޮރަސިގެ ޖަހަލާއި، ތީރީގެ ޖަހަލެވެ. މިބައިމީހުން އެ ކަލޭގެފާނު ފެނުނީއިރު،
މުޝްރިކުންވަނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޝަހީދުކުރުވައިވާ ގޭނުވަނީމަ ކަނޑެއި
ހަލާކުކޮށްލައެވެ. (ހަށިގަނޑު ގައިމުންދިފައިވާ ބޭނުކަމުން) މިބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ
ކަލޭގެފާނުގެ އުޚުތުކަލޯއެކަން ޙަމަލި އެކަލޭގެފާނު ވަކިކަރުކަން ނޭނގުނެވެ. އެ
ކަމަނާއަށް، އެ ކަލޭގެފާނު އެނގިވަޑައިގަތީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގެ އިނގިލިފުޅުންނެވެ.

އަނަސްގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދެކޭގޮތުގައި، ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީ، ތިމަންމެން ހީކުރާގޮތުގައި، ކީރިތިޤުރުއާނުގެ އަންނަނިވި އާޔަތް ބާވައިލެއްވީ، އެކަލޭގެފާނާ ގުޅިގެންނެވެ. އަދި އެ ނޫން އެހެން މީހުންނާ ގުޅިގެންނެވެ. (އެއީ) އަލްއަޙްޒާބު ސޫރަތުގެ 23 ވަނަ އާޔަތެވެ. ﴿ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُواْ مَا عَـٰهَدُواْ ٱللَّهَ عَلَيْـهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُواْ تَبْدِيلًا ﴾ (އެބަހީ: اللهއަށް އެމީހުން ޢަހުދުވި ކަންތައްތަކަށް ތެދުވެރިވި ފިރިހެނުންތަކެއް މުއުމިނުންގެ ތެރެއިންވެއެވެ. ފަހެ، އެމީހުންގެ ތެރެއިން (ޝަހީދުވެ) މަރުވެގެންދިޔަ ބައެއްވެއެވެ. އަދި (ޝަހީދުވުމަށް) އިންތިޒާރުކުރާ ބައެއް ވެސް އެމީހުންގެ ތެރެއިންވެއެވެ. އަދި އެމީހުން (އެ ޢަހުދުތަކަށް) އެއްވެސްކަހަލަ ބަދަލެއް ނުގެނައެވެ.)"

110- وَ عَن أَبِي مَسْعُودٍ، عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الصَّدَقَةِ كُنَّا نُحَامِلُ عَلَى ظُهُورِنَا، فَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ، فَقَالُوا: مُرَاءٍ، وَجَاءَ رَجُلٌ آخَرُ، فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ ، فَقَالُوا: إنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعِ هَذَا، فَنَزَلَتْ ﴿ ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَـٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (التوبة: ٧٩) (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ދާތު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫމަސްޢޫދު، ޢުޤްބަތު ބިން ޢަމްރުލްއަންޞާރީގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ބަދުރު ހަނގުރާމާގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެންނެވި ޞަޙާބީއެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޞަދަޤާތުގެ އާޔަތް (އެބަހީ: އައްތައުބާ ސޫރަތުގެ 103 ވަނަ އާޔަތް) ބާވައިލެއްވުމުން، (ސަދަޤާތްކޮށްދިނުމަށް ނުވަތަ ޞަދަޤާތުގެގޮތުގައި ދޭނެ ތަކެތި ލިބިގަތުމަށްޓަކައި) ތިމަންމެންގެ ކަނދުފަތުގައި އެ ތަކެތި، އުޖޫރައަށް އުފުލައިދޭކަމުގައި އުޅުނީމުއެވެ. ފަހެ، ބޭފުޅަކު ވަޑައިގެން ވަރަށްގިނަތަކެތި ސަދަޤާތްކޮށްދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެމީހުން (އެބަހީ: މުނާފިޤުން) ބުނިއެވެ. (އެއީ) ކަންދައްކާ ދިނުމެވެ. އަދި އެހެން ބޭފުޅަކު ވަޑައިގެން (އެކަކު) ސާޢެއް ސަދަޤާތްކޮށްދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެމީހުން (އެބަހީ: މުނާފިޤުން) ބުނިއެވެ. އެކަކު ސާޢެއްގެ މިންވަރު ބޭނުންތެރިކަމުން اللهُ ފުދިވޮޑިގެންވެއެވެ. (އެބަހީ: އެހާކުޑަ އެއްސާޢެއް އެކަލާނގެ ބޭނުމެއް ނުކުރައްވާނެކަމުގައެވެ!) ފަހެ، (އެ ހިނދު) މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَـٰتِ

وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (التوبة: ٧٩)
(އެބަހީ: އެއުރެންނީ، މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން ތަބަރްރުޢުވެރިވެގެން ސަދަޤާތްތެރި މީހުންގެ ސަދަޤާތްތަކާމެދު، ފާޑުކިޔާ ބަސް ބުނާ މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންނީ (އެބަހީ: މުއުމިނުންނީ) އެއުރެންނަށް ލިބޭނެ ކުޑަކުޑަ ތަކެތި ނޫނީ، ނުލިބޭ މީހުންނެވެ. ދެން، އެއުރެންނަށް އެއުރެން (އެބަހީ: މުނާފިޤުން) މަލާމާތް ކުރެތެވެ. اللَّهُ، އެއުރެންނަށް (އެބަހީ: މުނާފިޤުންނަށް) މަލާމާތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް ވޭންދެނިވި އަޒާބެއްވެއެވެ.)"

111- وَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ رَبِيْعَةَ بْنِ يَزِيْدٍ، عَنْ أَبِى إِدْرِيسِ الْخَوْلاَنِيِّ، عَن أَبِي ذَرٍّ، جُنْدُب بْن جُنَادَةَ، رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَرْوِى عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: "يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلاَ تَظَالَمُوا، يَا عِبَادِي كُلُّكُم ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي، يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنكُم، مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا، يَا عِبَادِي لَو أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا، يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ، يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ".

قَالَ سَعِيدٌ: كَانَ أَبُو إِدْرِيسَ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ جَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

وَرَوَيْنَا عَنِ الإِمَامِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: لَيْسَ لأَهْلِ الشَّامِ حَدِيثٌ أَشْرَفَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ.

މާނައީ: "ސަޢީދު ބިން އަބްދުލްޢަޒީޒު، ރަބީޢާ ބިން ޔަޒީދުގެ އަރިހުން، އަބޫ އިދްރީސުލް ޚައުލާނީގެ އަރިހުން، އެ ކަލޭގެފާނު، މާތް اللَّهُ، ރިވާކުރެއްވި އަބޫޛައްރު، ޖުންދުބު ބިން ޖުނާދާގެ ރިވާޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، اللَّهُ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސީ ޙަދީޘެއްގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް

ކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. }އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ
އަޅުކަލުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޛާތުގެ މައްޗަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ
އަނިޔާވެރިކަން ހަރާމު ކުރެއްވީމެވެ. އަދި އެއީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ވެސް، ހަރާމު
ކަމެއްކަމުގައި ހެއްދެވީމެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، އެކަކު އަނެކަކަށް އަނިޔާވެރި ނުވާށެވެ.
އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! އެ މީހަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތެދުމަގު ދައްކަވައި
މީހަކުމެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންވެސް، މަގުފުރެދިގެންވާ މީހުންނުވެއެވެ. ފަހެ،
ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ތެދުމަގުދައްކަވުމަށް އެދި
ދުޢާކުރާށެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ދައްކަވާހުށީމެވެ. އޭ
ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! އެ މީހަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކާނާގެ ބަނޑުހައިކަން
ފިލުއްވައިދެއްވާ މީހަކުމެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންވެސް، ބަނޑުހައިކަމުގައިވާ
މީހުންނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ކާން ބުއިން ދެއްވުމަށް އެދި
ދުޢާކުރާށެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކާން ބުއިން ދެއްވާހުށީމެވެ.
އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މީހެއްގެ އުނުއޮރިޔާން
ނިވައިކޮށްދެއްވި މީހަކުމެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންވެސް، އޮރިޔާންކަމުގައިވާ
މީހުންނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އުނުއޮރިޔާން
ނިވައިކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރާށެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ އޮރިޔާން
ނިވައިކޮށްދެއްވާހުށީމެވެ. އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ރޭގަނޑާއި
ދުވާލު ކުށްފާފަތައް ކުރަމުއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ހުރިހާ ފާފަތަކެއް ފުއްސަވަމުއެވެ.
ފަހެ، ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވުން އެދި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި
ދުޢާކުރާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާހުށީމެވެ. އޭ
ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ގެއްލުމެއް
ދިނުމަށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ގެއްލުމެއް ދެވޭ ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް
ނުފޯރާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ފައިދާއެއް ދިނުމަށް،
ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ފައިދާއެއް ދެވޭ ވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނުވެ
އޮންނާނެއެވެ! އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކަލުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އެންމެ ފުރަތަމަ
މީހާ އާއި، އެންމެފަހު (ސް ދުނިޔޭގައި އުޅުނު) މީހާ އާއި، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންގައި

އިންސާނުންނާއި، އެންމެހައި ޖިންނީންނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ތަޤުވާވެރި އެކަކުގެ ހިތްފަދައިން (އެބަހީ: ޚާތަމުނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ އާއި އެއްފަދައިން) ތަޤުވާވެރި، ހިތްތަކާ ބަދަލުކުރުގައި ވިޔަސްވެސް، އެއީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މުލްކަށް ކުޑަވެސް މަންފާއެއް އޮތް ކަމެއްނުވެއެވެ. އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އެންމެ ފުރަތަމަ މީހާ އާއި އެންމެ ފަހު (ން ދުނިޔޭގައި އުޅޭން) މީހާ އާއި، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެހައި އިންސާނުންނާއި، އެންމެހައި ޖިންނީންނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ފާޖިރު ނުބައި އެކަކުގެ ހިތްފަދައިން (އެބަހީ: ޚަބީޘް އިބުލީހާ އެއްފަދައިން) ނުބައި ނުރަގާ ފާޖިރު ބަދަލުކުރުގައި ވިޔަސްވެސް، އެއީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މުލްކަށް ކުޑަވެސް ގެއްލުމެއް އޮތް ކަމެއްނުވެއެވެ. އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އެންމެ ފުރަތަމަ މީހާ އާއި އެންމެ ފަހު (ން ދުނިޔޭގައި އުޅޭން) މީހާ އާއި، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެހައި އިންސާނުންނާއި، އެންމެހައި ޖިންނީން، އެއް ތަނަކަށް އެއްވެ ތިބެ، ފަހެ، އެ އެންމެން ހިތައްއަރާކަމެއް (ހިނގަވައިދެއްވުމަށް) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދަންނަވައިފިނަމަ، އެ އެންމެންގެ އެދުންތައް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުރިހަމަކޮށްދެއްވިޔަސް، އެއީ، ތިމާއް ކަނޑެއް ގަނޑުބާރުވި ނިގުޅުން، އާދައި ލާވައިރުންނާ ވިރިވަރަން، ކަނޑުގެ ފުންކަނޑެއްން އެއްކޮޅު އުނިކަމެއްވާން ނުދާނެތަކުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްތެރިކަމުގައިވާ އެއްކޮޅުން އުނިވާން ކަމެއްނުވެއެވެ. (އެބަހީ: ކަނޑެއް މިސްކުއް ގަނޑުބާރުވި ނިގުޅުން، އާދައި ލާވައިރުންނާ ވިރިވަރަން، ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި ކަނޑުގެ ފުންކަނޑެއްން އެއްކޮޅު އުނިކަމުގައި ސުރުޚުވުޢަރިން، އެންމެހައި އިންސާނުންނާއި ޖިންނީންނަށް އެބައިމީހުން ހިތައްއަރާކަމެއް ކަލޭގެ ﷲ ހިތައްއަރާކަމެއް ވެސް، އެކަލާނގެ ޚަޒާނާއަށް ކުޑަވެސް އުނިކަމެއް ނާންނާނެއެވެ.) އޭ ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހިސާބުކުރައްވާ، އެ ޢަމަލުތައް ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވަމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެ ޢަމަލުތަކުގެ ބަދަލު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމައަށް ދެއްވާނަމެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ހެޔޮކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ (އެކަމަށްޓަކައި) ﷲ އަށް ޙަމްދުކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ ނޫން ކަމެއް ފެނިއްޖެމީހާ، އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށްމެނުވީ މަލާމާތް ނުކުރާހުށިކަމެވެ.}}“

މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީންކުރެ ސަޙީޙު (އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު) ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫއިދްރީސް (އަލްޚައުލާނީ) މި ޙަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވާ ހިނދު، އިބްނިޢުމަރުގެ ގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނު، މަޤްބޫލުކަމާއެކު ދަރުސްދޭކަމުގައި އިރުޝާދުވަޑައިގެން އިންނަވައެވެ.

މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ އަލްއިމާމު އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ. "ސާޅީސްއަހަރުގެ އުމުރުފުރާނަ ހަމަވެއްޖެނަމަ ފަރާތް މަތިވެރި، އެހެން ޙަމްލުވާނޭ ސަރިޔަތުގެ ހުރިހާ ނުފެއްވިއެވެ."

* * * * *

12- ޚާއްޞަކޮށް ޢުމުރުގެ ފަހުކޮޅުގައި

ހެޔޮ އަމަލުތައް ގިނަކުރުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން ނަގަންވާ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُ﴾ (فاطر: ٣٧) މާނައީ: "ހަނދުމަކުރާނޭ މީހަކު އެ ދުވަސްތަކުގައި ހަނދުމަކުރާނޭ ދުވަހު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢުމުރު ނުދިނީމު ދެއްތޯއެވެ؟ އަދި އިންޒާރުކުރައްވާ ބޭކަލަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ."

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ ޢަބްދުން ޢުމުރުދެއްވުމުގައި އިބްނު އާދަމުގެ ދަރިންނަށް، ތަފްސީރު އިޚްތިޔާރުކުރުމަށް މުހްލަތު ދިނުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢުމުރު ނުދިނީމުދެއްތޯ} އޭގެ ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، ފަސްދޮޅަސް އަހަރުގެ ޢުމުރު ދެއްވުމެވެ. اللّٰهُ ޙަޟްރަތުގައި ޢުޛުރު، އަދުލުގެ ބަރާބަރުވާން ބަޔާންކުރާ މި ބަސްފުޅުގެ ތާއީދުދޭއެވެ. (އެއީ، މިބާބުގެ ފުރަތަމަ ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާ 112 ނަންބަރު ބަޔާންވެ.) ބައެއް ޢަދަދުން ވިދާޅުވެފައިވަނީ އޭގެ މާނައަކީ، ސާޅީސް އަހަރެވެ. ހަމަ މި ޚަބަރު އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ކިބައިން ވެސް ބަޔާންވެފައި ވެއެވެ.

ރިވާވެގެންވާގޮތުގައި، އަލްމަދީނަތުލް މުނައްވަރާގެ އަހުލުވެރިންނަށް މީހާއްގެ ޢުމުރުން ސާޅީސް އަހަރު ވުއްޖެނަމަ، އެ މީހަކު އަޅުކަމަށްޓަކައި ހުސްވެގަން އުޅެންވެ. “ޢުމުރު ނުރަންދަވަން” އޮތްބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މީހާ ބޮޑުވެ ބާރުދެރަވުންކަމަށް ވެސް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

{އަދި އިންޒާރުކުރައްވާ ބޭކަލަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ.} މި ބަސްފުޅުން އަންގަވައިދެއި އެ ވަނީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މީސްތަކުންގެ ގާތަށް ފޮނުއްވުން ކަމުގައި، އިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

އިކްރިމާ އާއި، އިބްނު ޢުޔައިނާ އާއި، އެހެން ބަޔަކު އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މީހާގެ ގައިގައި ނުރައަރަން ފެށުމެވެ. ވަނަވެސް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ اللّٰهُ އެވެ.”

ދެން މި ބަޔާންކުރެވި މައުޟޫޢާގުޅޭ ބައެއް ޙަދީޘެވެ.

112- عَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَعْذَرَ اللَّهُ إِلَى امْرِىءٍ أَخَّرَ أَجَلَهُ حَتَّى بلغَ سِتِّيْنَ سَنَةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޢުމުރުދިގުކޮށްދެއްވި އަހަރުދުވަހަކަށްގެފާނަށް ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللّٰهُ، އެ މީހެއްގެ ޢުމުރު ފަސްދޮޅަސް އަހަރުވަންދެން ދިގުކޮށްދެއްވައިފިއްޔާ މީހެއްގެ ކިބައިން އެކަލާނގެ އުޛުރެއް ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ.}”

113- وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ : كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُ يُدْخِلُنى مَعَ أَشْيَاخِ بَدْرٍ، فَكَأَنَّ بَعْضَهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ، فَقَالَ: لِمَ يَدْخُلُ هَذَا مَعَنَا، وَلَنَا أَبْنَاءٌ مِثْلُهُ؟ فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّهُ مِن حَيْثُ عَلِمْتُمْ، فَدَعَانِى ذَاتَ يَوْمٍ فَأَدْخَلَنِى مَعَهُمْ، فَمَا رَأَيْتُ أَنَّهُ دَعَانِى يَوْمَئِذٍ إِلاَّ لِيُرِيَهُمْ، قَالَ: مَا تَقُولُونَ فِي قَولِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴾ (النصر: ١)، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: أُمِرْنَا نَحْمَدُ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرُهُ إِذَا نَصرَنَا وَفَتحَ عَلَيْنَا، وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، فَقَالَ لِى: أَكَذَلِكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ؟ فَقُلْتُ: لاَ. قَالَ: فَمَا تَقُولُ؟ قُلْتُ: هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَعْلَمَهُ لَهُ، قَالَ: ﴿ إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴾ وَذلِكَ عَلامَةُ أَجلِكَ ﴿ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَٱسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابًا ﴾ (النصر: ٣) فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُ: مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلاَّ مَا تَقُولُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ ﷲُ، އަށް ދުވަހަކުރިކަލުންނަން ރުހުސްނުވެއްޖެ ޢައްބާސްގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲِ ގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
(އުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަޝްވަރާ މަޖިލީސް އެއްކުރައްވާ އިރު)
ބަދުރު ހަނގުރާމަގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެންނެވި ބޭކަލުން އިޚްލާޞްތެރި އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި
ތިމަންނާ ވެސް، އުމަރުގެފާނުގެ މަޖިލީހަށް އެ ކަލޭގެފާނު ގެންނަވައި އުޅުއްވިއެވެ. އެ
ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު ﷲِ ބިން ޢައްބާސްގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އުމަރުގެފާނު
އަމުރުކުރައްވާގޮތުން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ހިތްހަމަ ހަމަނުޖެހުނުކަމުގައި ތިމަންނާއަށް ހީވިއެވެ.
އެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފް ބައިވެރިވާ ގޮތުގައި އެ ބޭކަލަކު،
ރަޙިމަ ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުސްނުވެއްޖެ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފްގެފާނެވެ.)
އަޅުގަނޑުމެންނަށް (އުމަރުގެފާނުގެ މަޖިލީހަށް) މި ޒުވާނާ ވައްދަވަނީ
ކީއްވެހޭއްޔެވެ! މި ޒުވާނާ އެއް އުމުރުގެ ދަރިން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވެސް އެބަ ތިއްބެވެ؟
ފަހެ، އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާ، ތިޔަބޭކަލުންނަށް ވެސް އެނގިލައްވާފައިވާ
ފަރާތުންނެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންނަކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނު އަރިސްކުރައްވަނީ، ތިޔަބޭކަލުންނަށް
ވެސް އެނގިލައްވާފައިވާ ފަރާތެއް، އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ދަރިކަލުންގެ ބޭކަލަކާ
ވެފައި، އިލްމުވެރިކަމާއި، ފަހުމުގައި ފަރާތްތަކުގައި ބޭކަލަކަށްވާތީއެވެ.)
(ޢަބްދު ﷲِ ބިން ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހަރެއްގައި) އެއް ދުވަހަކު އެ ކަލޭގެފާނު،
ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަޖިލީހަށް ވައްދަވައި އިނދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންނާއެކު
ތިމަންނާ ވެސް، އެ މަޖިލީހަށް ވައްދަވައިފިއެވެ. (ޢަބްދު ﷲِ ބިން ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
އޭރު، އެ ބޭކަލުންނަށް ކަމެއް އަންގަވަން ގޮތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ނިސްބަތް ދައްކަވާލުމަށް
ތިމަންނާ ދައްކަވާލުމަށްޓަކައި ނުގެންނަވާނެކަމެވެ. (އުމަރުގެފާނު ތިމަންނާ މަޖިލީހަށް ގެންނެވީ)
ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް ﷲ ގެ ވަޙީކުރެއްވުން ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ (އެބަހީ: ﷲ ގެ
ނަސްރާއި ފަތަޙަ އައުމާއި ހިނދު.) މި އާޔަތުގައި އަންގަވާފައިވަނީ، ކިހިނެތްބާވަ
ތިޔަބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ ކިހިނެއްތޯ؟ ފަހެ، އޭގެ ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެ
އާޔަތުގައި އަންގަވާފައި އެވަނީ، ﷲ ގެ ހަޟްރަތުން ތިމަންނަމެން ނަސްރާ ފަތަޙަ
ދެއްވައިފިނަމަ، ތިމަންނަމެން އެކަލާނގެ ހަމްދުކުރުމާއި، އިސްތިޣްފާރު ކުރުމަށް، އެކަލާނގެ
އަށް ތައުބާވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިކަމެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ވިދާޅުނުވެ

ހާޒިރުވުމުން މިއޮބަވަނީއެވެ. ފަހެ، ޢުމަރުގެފާނު މިމަންފަރާތަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެ އާޔަތުގެ މާނައާމެދުގައި ކަލޭގެފާނު ވެސް ވިދާޅުވަނީ އެގޮތަށްތޯއެވެ؟ އޭ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނޯވެ! (ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ނޫނެކެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންވިއްޔާ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ކީކޭތޯއެވެ؟ ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އެ އާޔަތުގައި އެ ވަނީ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަޖަލުގެ ވާހަކައެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅު ހަމަވެއްޖެކަން އެކަލޭގެފާނަށް އަންގަވާފައިވާ ވާހަކައެވެ.) އެކަލޭގެފާނަށް އެކަން އަންގަވައި، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ {اللّٰهُ ގެ ނަސްރުވެރިކަމާއި ފަތަޙަ އަތުވެއްޖެ ހިނދެވެ.} (އެބަހީ: މައްކާ ފަތަޙަވެ، މީސްތަކުން اللّٰهُ ގެ ދީނަށް ބައިބަޔަށް ވަންނަމުންދިއުން) އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅު ހަމަވެއްޖެކަމުގެ ޢަލާމާތެވެ. ﴿فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا﴾ {ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރައްވާ ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވާށެވެ! އަދި ފާފަފުއްސެވުން އެދިވަޑައިގަން، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ދަންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތައުބާވެރިޔާގެ ތައުބާ ގަބޫލުކުރައްވާ ކަލާނގެކަމުގައި އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ.} އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއާޔަތުގެ މާނައަކީ، ކަލޭގެފާނު މިއަދު ވިދާޅުވިގޮތް ނޫންކަމަކަށް ތިމަންނާކަލޭގެފާނު ދެނެވަޑައިގެން ނުވަމެވެ.“

114- وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلاَةً بَعْدَ أَنْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ إِلاَّ يَقُولُ فِيهَا: " سُبْحَانَكَ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ޢާއިޝާ اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ މައްޗަށް ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ މި އާޔަތް ބާވައި ލެއްވުމަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ނަމާދު ކުރައްވާފައިވާ، ނަމާދެއްގައި (ރުކޫޢާއި ސަޖިދާގައި) "سُبْحَانَكَ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي". (އެބަހީ: އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއާ! ޙަމްދާއެކު ތިބާއަށް ތަސްބީޙަ ކިޔަމެވެ. އަދި ޙަމްދުވެސް ތިބާއަށް ހުއްޓެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއާ! އަޅުގެ ފާފަ ފުއްސަވާދެއްވާނދޭވެ!) މިހެން ވިދާޅުވާ ދުޢާ ނުކިޔުއްވާ އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةِ الصَّحِيحَيْنِ عَنْهَا: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهمَّ اغْفِرْ لِي". يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ.

އަދި ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގައި، އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) "ރަސޫލު الله ﷺ (ނަމާދު ކުރެއްވުމުގައި) ރުކޫޢުގައާއި ސަޖިދާގައި "سُبْحَانَكَ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى". (އެބަހީ: އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހަމްދުފުޅާއެކު ތަސްބީހަކުރަމެވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ފާފަ ފުއްސެވުން އެދެމެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ޢާފިޔަތުގެ ޙާޖަތްތައް ފުއްދަވާށެވެ!) މިހެންވިދާޅުވާ ތަކުރާރުކުރައްވައެވެ. އެއީ ގުރުއާނުގައި އަންގަވައިދެއްވާގޮތަށް ޢަމަލުކުރައްވާގެ ގޮތުންނެވެ."

وَفِي رَوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ" قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!! مَا هَذِهِ الْكَلِمَاتُ الَّتِي أَرَاكَ أَحْدَثْتَهَا تَقُولُهَا؟ قَالَ: "جُعِلَتْ لِي عَلاَمَةٌ فِي أُمَّتِي إِذَا رَأَيْتُهَا قُلْتُهَا ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ إِلَى آخِرِ السُّورَةِ".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) "ރަސޫލު الله ﷺ ވަފާތުވުމުގެ ކުރިން މި ބަސްތަކަށް ގިނަގިނައިން ވިދާޅުވެއެވެ. "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ" (އެބަހީ: އިބަރަސްކަލާނގެ ހަމްދުފުޅާއެކު ތަސްބީހަކުރަމެވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ފާފަ ފުއްސެވުން އެދެމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ތައުބާވެ ރުޖޫޢަވަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ތައުބާވެ ރުޖޫޢަވަމެވެ.) ޢާއިޝާގެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ ކޮންކަހަލަ ބަސްތަކެއްތޯ؟ ތިޔަ ގޮތަށް އަލަށް ވިދާޅުވާ ބަސްތަކަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {މިއުއްމަތުގައި (އެބަހީ: މިއުއްމަތުގެ ތެރޭގައި) ތިމަން ނަބިއްޔާއަށް ޢަލާމާތެއް ލައްވާފައިވެއެވެ. އެ ޢަލާމާތް ފެނުމުން ހަމަ މި ބަސްތައް ކިޔުމަށް އަންގަވާފައިވެއެވެ. (އެ ޢަލާމާތަކީ) ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ މި ސޫރަތުގައި އެވަނީއެވެ.} (އެބަހީ: މައްކާ ފަތަޙަވެ، މީސްތަކުން الله ގެ ދީނަށް ބައިބައިން ވަދެވަދެ ހުންނާތީ ތިމަން ފެންނަ ދުވަހުގައި)

ނަމަ، އެއީ ކަލޭގެފާނާ މަތިކުރެއްވުން އަމާނާތް ފުރިހަމަކުރައްވައި، ކަލޭގެފާނުގެ ޢުމުރުދުވު ހަމަވެ، އަޖަލު އަރިސްވެއްޖެކަމުގެ ޢަލާމާތެކެވެ.)"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "كَانَ رَسُولُ اللَّه ﷺ يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ: "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْه". قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَاكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؟ فَقَالَ: "أَخْبَرَنِي رَبِّي أَنِّي سَأَرَى عَلَامَةً فِي أُمَّتِي فَإِذَا رَأَيْتُهَا أَكْثَرْتُ مِن قَوْلِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ: فَقَدْ رَأَيْتُهَا: ﴿ إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴾ فَتْحُ مَكَّةَ، ﴿ وَرَأَيْتَ ٱلنَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ ٱللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَٱسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابًۢا ﴾(النصر: ٢ – ٣)

އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އާއިޝާ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ""سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ" (މާނައީ: اللَّهُ ގެ ހަމްދާއިއެކު ތަސްބީހަ ކަމަށްވެ! އަހަރެން ތައުބާވެ ރުޖޫޢަވަމެވެ. اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން އެދެމެވެ. އަދި އަހަރެން ތައުބާވެ ރުޖޫޢަވަނީ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ.) މި ކަލިމަތް ވިދާޅުވުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގިނަކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު، "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْه" މި ކަލިމަތް ގިނައިން ވިދާޅުވާތީ ތިމަންކަމަނާ އަށް ފެނެއެވެ. (އެ ކަމުގެ ސަބަބަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟) ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވައިފިއެވެ. ތިމަންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ތިމަންނަށް އެންގެވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ (އުއްމަތުގެ ތެރެއިން) ޢަލާމާތެއް، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ތެރެއިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގަންނާނެކަމަށެވެ! ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެ ޢަލާމާތް ފެނިވަޑައިގަތުމުން، "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْه" މި ކަލިމަތް ގިނަގިނައިން ކިޔުއްވަމެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ﴿ إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴾ {اللَّهُ ގެ ނަސްރާއި ފަތަހަ އައިސްފިނަމަ} ތިމަންކަލޭގެފާނު (އެ ޢަލާމާތް) ފެނިވަޑައިގެންފީމެވެ. އެއީ މައްކާ ފަތަހަކުރެއްވުމެވެ. (އަދި) ﴿ وَرَأَيْتَ ٱلنَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ ٱللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَٱسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابًۢا ﴾ { اللَّهُ ގެ ދީނަށް މީސްތަކުން ބައިބައިން ވަންނަތަން، ކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގެންފި ހިނދު. ދެން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ހަމްދާއި

ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާށެވެ! އަދި ފާފަފުއްސެވުން އެދިވަޑައިގެން އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ދަންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ދިނދިނައިން ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ ކަލާނގެކަމުގައި އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

115– وَ عَن أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَابَعَ الوَحْيَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ وَفَاتِهِ، حَتَّى تُوُفِّيَ أَكْثَرَ مَا كَانَ الْوَحْيُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން، އެކަލޭގެފާނަށް ދައްކަން މާތް ﷲ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވަޙީބާވައިލެއްވުން ގިނަކުރައްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަތީ، ވަޙީބާވައިލެއްވުން އެންމެ ގިނަވެފައި ވަނިކޮށެވެ. (އެބަހީ: ދީނުގެ ކަންތައްތައް ފުރިހަމަ ކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން ވަޙީބާވައިލެއްވުން އިތުރުކުރައްވައި، ﷲُގެ ދީން ފުރިހަމަކުރެއްވުމަށް ފުރުޞަތު ދެއްވިއެވެ.)"

116– وَ عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ އަޅަކު ވެސް، މަރުވެގެން ޤިޔާމަތްދުވަހު، އެ މީހަކު އެކަމެއްގެ މަތީގައި މަރުވި ކަމަކާއިގެންނެވެ.}"

* * * * *

13- ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ ގިނަކަން ހާމަކުރުމުގެ ބާބު

މާތް ﷲُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ٢١٥)

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ކޮންމެ ހެޔޮކަމެއް، ހަމަކަށަވަރުން، ﷲُ އެކަން ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ يَعۡلَمۡهُ ٱللَّهُۗ﴾ (البقرة: ١٩٧) މާނައީ: "ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ކޮންމެ ކަމެއް (ވެސް) الله ދަންނަވޮޑިގެން ވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ﴾ (الزلزلة: ٧) މާނައީ: "ފަހެ، ދަށްކުދިއެއްގެ މިންވަރުވިޔަސް، ހެޔޮކަމެއް ކޮށްފި މީހާ، އޭނާ އެކަން ދެކެންހުށްޓެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا فَلِنَفۡسِهِۦ﴾ (الْجاثية: ١٥) މާނައީ: "ސާލިޙު ޢަމަލެއް ކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ ކަމުގެ ދަރުމަވަރުކަމީ، އެ މީހާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށެވެ."

މި ޙަދީޘް މި މަޢުޟޫޢާގެ އާޔަތްތަކާއި ވަރަށް ގިނައެވެ.

މި މަޢުޟޫޢާގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި ގިނަ އަދަދަކަށް ޙަދީޘްތައް ވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއް ޙަދީޘް މިތަނުގައި ބަޔާންކުރަމެވެ.

117- عَن أَبِي ذَرٍّ، جُنْدُب بْنِ جُنَادَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الإِيْمَانُ بِاللَّهِ، وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ". قُلْتُ: أَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "أَنْفَسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، وَأَكْثَرُهَا ثَمَنًا". قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: "تُعِيْنُ صَانِعًا، أَوْ تَصْنَعُ لأَخْرَقَ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيتَ إِنْ ضَعُفْتُ عَنْ بَعْضِ الْعَمَلِ؟ قَالَ: "تَكُفُّ شَرَّكَ عَنِ النَّاسِ، فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ مِنْكَ عَلَى نَفْسِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫޛައްރު، ޖުންދުބު ބިން ޖުނާދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އެންމެ ހެޔޮކަންބޮޑީ ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {(އެއީ) މާތް الله އަށް އީމާންވުމާއި، އެކަލާނގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.} ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. މިނިވަންކުރުމަށް އެންމެ އިތުރުކަން ބޮޑީ، ކޮންކަހަލަ އަޅެއްތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އޭނާގެ ސާހިބުންގެ ގާތުގައި އެންމެ މަންފާބޮޑު، އަދި އެންމެ އަގުބޮޑު އަޅުންނެވެ.} ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އަޅުގަނޑަށް އެއިން ކަމެއް ނުވެވުން ނަމަ (ހަދާނީ) ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އެކަމަށް

ގަސްތުކުރާ މީހަކަށް ނުވަތަ އެކަން ކުރާނީ ހަރާމްގޮތުގައި ނޫނީ މީހަކަށް ތިޔާ
އެހެންވީމާ ފާފަ ލިބޭނެއެވެ.} ތިޔަބައިމީހުން ދެކެނީ ކީއްވެތޯއެވެ. އެ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ؟ މިއިންކަމެއް ކުރެވިއްޖެ
އަދުގަނޑު ނުކުރަނީ ޙަލާލުގޮތުގައި (ހަލާލު) ކުރިނަމަ ވާނީކީއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެ ހިނދު)
ތިޔާގެ އެންމެހާ ބާޠިލް ގޮތަކުން ސަލާމަތްވެގެންނެވެ. އެއީ ތިޔާގެ އަދިއެކަ ނަފްސުގެ
މައްޗަށްވާ ޞަދަޤާތެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ.}"

118– وَ عَن أَبِي ذَرٍّ ﷺ أَيْضا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيْدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيْلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيْرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން، (އެބަހީ: ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިން ކޮންމެ މީހަކު ހެނދުނު
ނިކުންނާތީވޭ ހިނދު، އޭނާގެ (ހަށިގަނޑުގެ) ކޮންމެ ޖޯޑެއްގެ މަތިން ޞަދަޤާތެއް ދިނުން
ވެއެވެ. (އެބަހީ: އާދަމުގެދަރިއާގެ ބަދަލުގައި ދިނުމަށް ކުރެއްވިގެންވާ ޝުކުރު، ހަރަކާތްތެރިވުމާ
ބެހޭގޮތުން ކުރެއްވިކަމަށް ބަލާއި، އަސާސީ ޖޯޑު އަދަދު ތިންސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް، ހަށިގަނޑުގައި
ހުރިހާ ހަރަކާތެއް ކޮންމެ ޖޯޑެއްގެ މަތިން ޞަދަޤާތެއްދިނުމަކީ، ނުކުތް ދުވަހެއްގެ ޝުކުރެއް
ނުނަގާ ޞަދަޤާތް ދިނުމަކީ ހަމަހަމަކަމުގެ ބަދަލުގައި ސަލާމަތްވުމަށް ވާޖިބުވާ ކަމެކެވެ.
ހަށިގަނޑުގައި ހުރިހާ ހަރަކާތެއް، މިން ސަލާމަތް ފަސްޖެހުމަކީ ހަރަކާތްތަކުގައި ބަދަލު ބަޔާންވެސް
ސުބްޙާނަކޮށްކުރެއްވި.) ފަހެ، ކޮންމެ ތަސްބީހަކީ (އެބަހީ: ސުބްޙާނަ اللّٰهِ، މިފަދަ ކިޔުމަކީ)
ޞަދަޤާތެކެވެ. ކޮންމެ ތަޙްމީދަކީ (އެބަހީ: އަލްޙަމްދު ލި اللّٰهِ، މިފަދަ ކިޔުމަކީ)
ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަހުލީލަކީ (އެބަހީ: ލާއިލާހަ އިއްލަ اللّٰهُ، މިފަދަ ކިޔުމަކީ)
ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަކުބީރަކީ (އެބަހީ: اللّٰهُ އަކްބަރު، މިފަދަ ކިޔުމަކީ)
ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުމަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ނުބައިކަމުން
ނަހީކުރުމަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. މިކަންކަމުގެ ބަދަލުގައި ފުދިގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ދެ ރަކުޢަތް
(ނަމާދެއް) ވެއެވެ. (އެއީ) ޟުޙާވަގުތުގައި ދެ ރަކުޢަތްކުރުމެވެ.}"

119- وَ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "عُرِضَتْ عَلَيَّ أَعْمَالُ أُمَّتِي حَسَنُهَا، وَسَيِّئُهَا فَوَجَدْتُ فِي مَحَاسِنِ أَعْمَالِهَا الأَذَى يُمَاطُ عَنِ الطَّرِيقِ، وَوَجَدْتُ فِي مَسَاوِىءِ أَعْمَالِهَا النُّخَاعَةُ تَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ لاَ تُدْفَنُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އުޒައިރީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވުމެވި އަބޫޛައްރުލްޣިފާރީ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ (މީހުންގެ) ޢަމަލުތައް، ހެޔޮޢަމަލުތަކާއި ނުބައިޢަމަލުތައް ދައްކަވައިފިއެވެ. ފަހެ، މަގުމަތީގައި މީހުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް ހުންނަ އެއްޗެހި އެއްލާލުމަކީ، އެބައިމީހުންގެ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރޭގައި، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށިމެވެ. އަދި މިސްކިތުގައި ހުންނަ އަނގަތުފުސް ވަޅުނުލައި ހުރުން، އެބައިމީހުންގެ ނުބައި ޢަމަލުތަކުގެ ތެރޭގައި، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށިމެވެ.}"

(ޝަރަޙް: މިސްކިތުތަކުން ރިޢާޔަތް ތަރުޖަމާގެ ކުރެވުމަށް ކަމަކުންވެސް ދުރުވުމައި ތަރާޒު ޚިޔާނާތްތަކާއި ޤަވާޢިދުތަކުން ކޮންމެވެސް ކަމެއް ދެކެވޭގެ ބަސްތަކުގެ ޑިޝްޕްލޭއަށް ބަރަކާތް ލިބިގެންވާ اللهُގެ އަމުރުތަކަށް ޒާތީ ކަމަށް ދުރުވާ ކަމެކެވެ. މަގުމަތީގައި މީހުންނަށް އުނދަގޫވާ އެއްޗެހި އެއްލާލުމާއި، މިސްކިތުގައި އަނގަތުފުސް ކުރުމާއި، އެއްޗެހި ބޭއްވުމާއި، ހަރުދަނާ ސާފުކުރުމަށް ކަންނަގަލާ، ވަރަށް ކުޑަކުޑަ ކަމެއްކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. އެއީ ހަމަ ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ ރައްކާތެރިކަމަށް ކޮށްދޭ ކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ.

މިސްކިތުގައި އަނގަތުފުސް ގަނޑެއް އެއްލާލުން ފާފައެއް ވިޔަސް، އެ ވަޅުލުމުގެ ކައްފާރާ ވަނީ މިސްކިތުގެ ޙުރުމަތްތަކުގެ ތެރޭގައި އެއްވެސް، ހަމަ މާނަކަމަށް ވުރެ، އެ ގޮތުގައި، މިސްކިތް ސާފުކުރުމެވެ. އެހެން، މިސްކިތް ނަޒާފާތުގެ މިސްކިތްތަކުގެ ބާރުކުރުމުގެ ޤަވާޢިދެއްގެ ވަރަށް މުހިންމު، އެ ގޮތަށް އެއްޗެހި މިސްކިތުތަކުގައި ބޮޑެތި ޒިންމާތަކެއް ނަންގަވާނަމެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ މިސްކިތް ބާރުކުރުމުގެ ފަރާތުން، މިސްކިތުގެ ތަކެތި އެހެން މިގޮތަށް ބަދަލުކޮށްދިނުމަށް ގެންގުޅުއްވުން ކަމަށްލާފައި، އެ ޒަމާނުގައި އެގޮތަށް މިސްކިތުގައި ވަރުގަދަ ޖަމާޢަތްތަކެވެ. ޙަދީޘްގެ ތަރުޖަމާ އެގޮތަށް ވަރަށް ކަމަކީ، މިއަދު ޙަދީޘް ބަޔާންކުރެވޭ ކަމަކީ އެއީ ޙަދީޘްގެ މަޤްޞަދުތަކެވެ. މިކަން ޢަމަލުކުރަން ހިތްޖެހުމަކީ އެއީ ޙަދީޘްގެ ހަމަޖެހުންތަކުގެ ޢަމަލުކުރުމެވެ.

ބަޔާން ކުރިއިތުރާއެކު ބާރިޒު ސަފާރުއްދީން ޢުލޫމުގެ ތަރުޖަމާއިން
(148/1) ނަގައިދެއި، "ފުރަތަމަފުރު")

120– وَ عَنهُ، أَنَّ نَاسًا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ، قَالَ: "أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ بِهِ؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ، وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟! قَالَ: "أَرَأَيْتُمْ لَو وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيهِ وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلاَلِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫ ޛައްރު ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބައެއް މީހުން (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް) ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މުދާވެރިންނަށް، ގިނަ ދަރުމަ ލިބިގަތުމުގައި، ކުރިއަރައި ގޮސްފިއެވެ!! (ހަމައެއާއެކު) އެބައިމީހުން ނަމާދުކުރަނީ، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް ނަމާދުކުރާ ފަދައިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ރޯދަހިފަނީ، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް ރޯދަހިފާ ފަދައިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަތްގައި އިތުރުވެފައިހުންނަ މުދަލުން ޞަދަގާތްކުރައެވެ. ބަދިޔާކުރައްވައެވެ. {(ދިޔައީން ނުވެސްހެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ޞަދަގާތްކުރުމަށް ތަކެތި ނުދެއްވާފައެއްނުވޭތޯއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ ތަސްބީޙައް (އެބަހީ: ސުބްޙާނަ اللّٰهِ، މިކިޔުން ކިޔުމަކީ) ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަކްބީރަކީ (އެބަހީ: اللّٰهُ އަކްބަރު، މިކިޔުން ކިޔުމަކީ) ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަޙްމީދަކީ، (އެބަހީ: އަލްޙަމްދު ލި اللّٰهِ މިކިޔުން ކިޔުމަކީ) ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަހްލީލަކީ، (އެބަހީ: ލާއިލާހަ އިއްލަ اللّٰهُ، މިކިޔުން ކިޔުމަކީ) ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮކަންތައް އަމުރުކުރުމަކީ ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި މުންކަރާތްތައް ނަހީކުރުމަކީ ޞަދަގާތެކެވެ. އަދި ތިޔައިން މީހެއްގެ (ޖިމާޢު) ގަނޑުވަރުގައި ޞަދަގާތްތައް ވެއެވެ.} (އަސްޙާބުން) ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންކުރެ މީހަކަށް ޝަހުވަތްތެރިކަން އަންނަ އައުމުގައި އޭނާގެ ސަވާބުން ހައްގުވާ ލިބޭނެތޯއެވެ؟! ބަދިޔާކުރައްވައެވެ. {ނިކަން ދެކެބަލާށެވެ! އޭނާ ބޭނުންތެރިކަމުގައި ޙަރާމުގައިވީނަމަ އެއީ، އެ

މީހަކު ފާފަވެރިވާނެކަމެއް ނުވާނެހެއްޔެވެ؟ ދެން، ހަމަ އެފަދައިން، އެކަން ޙަލާލުގޮތުގައި ކުރައްވައިފިނަމަ އެއީ، އެ މީހަކަށް ދަރުމަ ލިބޭނެ ކަމެކެވެ.}"

121– وَ عَنهُ، قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "لاَ تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلِيقٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިހެން ކަލޭގެފާނަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ހެޔޮކަމުގެތެރެއިން އެއްވެސް ކަމަކަށް، އެއީ ކުޑަ ކަމެއް ނިކަމެތިނުކުރާށެވެ! އެއީ ތިބާގެ އަޚާއާ މޫނުމަތިކާން (އެބަހީ: އުފާވެރި މޫނަކާއިގެން) ބައްދަލުކުރުން ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.}"

122– وَ عَن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ: تَعْدِلُ بَيْنَ الاثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِيْنُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ، فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا، أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَبِكُلِّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيْطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދުވަހެއްގައި އިރުއަރާ ކޮންމެ ދުވަހަކު، ކޮންމެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގެ ކޮންމެ ހުޅުއެއްގެ މަތިން ޞަދަޤާތެއް ދިނުންވެއެވެ. (ދެބަސްވެރިވާ) ދެ މީހުންގެ ދެމެދު ސުލްހަ ކުރުވުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. މީހަކަށް އޭނާގެ ސަވާރީގައި އެހީތެރިވުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. ދެން، އޭނާ އެޔަށް ސަވާރުކޮށްދިނުމުގައި ނުވަތަ އޭނާގެ މުދަލު އެއަށް އުފުލުމުގައި އެހީތެރިވުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮބަސް ބުނުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. ނަމާދަށް ހިނގައިދިއުމުގައި އަޅާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. މީސްމީހުންނަށް އުނދަގޫވާފަދަ މަގުމަތީގައި ހުންނަ އެއްޗެއް އެއްކިބާކޮށްލުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ.}"

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ أَيضًا مِن روَايَةِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنها قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ بَنِي آدَمَ، عَلَى سِتِّينَ وَثَلاَثِمِائَةِ مَفْصِلٍ، فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ، وَحَمِدَ اللَّهَ، وَهَلَّلَ اللَّهَ، وَسَبَّحَ اللَّهَ، وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ، وَعَزَلَ حَجَرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ شَوْكَةً، أَوْ عَظْمًا عَن طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ، عَدَدَ السِّتِّينَ وَالثَّلاَثِمِائَةِ، فَإِنَّهُ يُمْسِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحْزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ".

އަދި މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން (ވެސް) އަޙްމަދާއި މުސްލިމު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިދެއްވައެވެ. އެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ އާދަމުގެ ދަރިއެއް ވެސް ޚަލްޤުކުރައްވާފައިވަނީ، ތިން ސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ޖޯޑުގެ މައްޗަށެވެ. (އެބަހީ: ކޮންމެ އިންސާނެއްގެ ހަށިގަނޑުގައި ތިން ސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ޖޯޑު އެކުލެވިގެން ވެއެވެ.) ފަހެ، (ކޮންމެ ޖޯޑަކަށް) ތިން ސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ޖޯޑުގެ ޢަދަދަށް ހަމަވާންދެން، އެ މީހަކު، اللهُ އަކްބަރު ކިޔައިފިނަމަ، އަދި އެ މީހަކު، އަލްޙަމްދު لِلّٰهِ ކިޔައިފިނަމަ، އަދި އެ މީހަކު ލާއިލާހަ އިއްލަ اللهُ ކިޔައިފިނަމަ، އަދި އެ މީހަކު، ސުބްޙާނަ اللهِ ކިޔައިފިނަމަ، އަދި އެ މީހަކު، އަސްތަޣްފިރު اللهَ ކިޔައިފިނަމަ، ނުވަތަ މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް މަގުމަތީގައިއޮތް ގާކޮޅެއް (ފަދަ އެއްޗެއް) އެއްލައިލާފިނަމަ، ނުވަތަ މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް މަގުމަތީގައިހުންނަ ކަށިހުޅިކޮޅެއް، ކަށިގަނޑެއް (ފަދަ އެއްޗެއް) އެއްލައިލާ ފިނަމަ، ނުވަތަ ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކޮށްފިނަމަ، ނުވަތަ މުންކަރާތަކުން ނަހީކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކު (އެ ޢަދަދަށް) ހަމަޖެހޭނީ، (އެބަހީ: ހަމަޖެހޭ ވަގުތު އެ މީހަކު ބައްޓަންވެހުރީ) އޭނާގެ ނަފްސު ނަރަކައިން ދުރުކުރެވިގެންވާ ޙާލުގައެވެ.}"

123– وَ عَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ أَوْ رَاحَ، أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ نُزُلاً كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ:މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ނަމާދުކުރުމަށް މިސްކިތަށް އަވަހަށްގޮސް، އަދި (ނަމާދުން ނިމިގެން މިސްކިތުން) ފަހުން އަންނަކަމުގައި ވިޔަސްމެ، މާތް اللهُ ސުވަރުގޭގައި އެ މީހަކަށްޓަކައި، ރިޒުޤު ތައްޔާރުކޮށްދެއްވާ ހުއްޓެވެ. އެއީ އެ މީހަކު މިސްކިތަށް އަވަހަށްދިޔަ، އަދި މިސްކިތުން ފަހުން އައި ކޮންމެ ފަހަރަކަށްޓަކައެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ޙަދީޘްފުޅުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، "ޣަދާ" ގެ މާނައަކީ، ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި ދަނިކަން ދިއުމެވެ. އަދި "ރާޙަ" ގެ މާނައަކީ، ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި ދަނިކަން ދިއުމެވެ. ވީމާ، މި ބަސްފުޅުގެ މަޤްޞަދަކީ، ނަމާދުކުރުމަށްޓަކައި، ވީއާ އަވަހަކަށް މިސްކިތަށް ދިއުމާއި، ނަމާދުން ނިމިގެން، ވީއާ ފަހަކަށް އެނބުރި ގެއަށް އައުމެވެ. އަދި

"އައްނުޖެހު" ގެ މާނައަކީ، ކާބޯތަކެތި އަދި ރިޒްޤު ކަމަކާއި، ދުރުމާނުންނަށްޖަކައި ތައްޔާރުކުރުމާ ކޮންމެ ތައްޔާރީއެކަން ބެލުމާ ބަހެއްކަމުގައި، އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ މާނަކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "ބުމަޢްރޫފު")

124– وَ عَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لاَ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުސްލިމު އަންހެނުންނޭވެ! ތިޔަކަނބަލުންކުރެ އަވަށްޓެރި އަންހެނަކު، އެމީހާގެ އަވަށްޓެރި އަންހެނަކަށް ދޭ ކުޅަކުޅަ ހަދިޔާއެއްކަން ކުޑައިމީސާކަން ނުދިޔާ ހުރިކަމެވެ. އޭގެ ބަކަރިއްޔެއްގެ ފައިގެ ގޮންޑަނޑުކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

125– وَ عَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الإِيْمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً: فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيْمَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އީމާންކަން ބައިގެންވެގެން، ހަތްދިހަ އެތަކެއް، ނުވަތަ ފަސްދޮޅަސް އެތަކެއް ބައިބައިކަމެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތް ބައިބައެއް، لاَإِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ވިދާޅު ކިޔުމެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُގެ އެއްކަލާކުވެސްތަކަލާން ނެތެވެ، އެއާ އެއްޗެތިން ޝަރީކުކުރުމެވެ.) އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ ދަށްވީ ބައިބައެއް، މަގުމަތިން އުނދަގޫވާތަކެތި ދުރުކުރުމެވެ. ކަލަމިނުގައި އެއްޗެއްޗޭހާ ދުރުކުރުމެވެ. އަދި ލަދުވެތިކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ބައިބައިކަމުގެ ތެރެއިން ބައިބައެކެވެ.}"

126– وَ عَنهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي، فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلأَ خُفَّهُ مَاءً، ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ فَقَالَ: "فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيه)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޝުކުރުވެރިވެވޮޑިގެން އަޅުގަނޑުމެންގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ޤަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އިސްވެދިޔަ ޒަމާނުގައި) އެއް ފިރިހެނަކު މަގުމަތީގައި ހިނގައިފައި ދަނިކޮށް، އޭނާއަށް ވަރަށްބޮޑަށް ފެންބޯވައިގަތުމާއި ކަރުހިއްކާލުމުގެ އުނދަގޫ ކަރުހިއްކާލިއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް ފެންވަޅެއް ފެނުނެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެ ވަޅަށް ފައިބައި، ފެންބޮއިފިއެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާ (އެ ވަޅުން) ނިކުތެވެ. ފަހެ، އެވަގުތު ފެންބޯވައިގެން އަވަދިވެފައިވާ ކުއްތާއެއް އޭނާއަށް ފެނުނެވެ. އެކުއްތާ، ކަރުހިއްކައިގެން ބިންމަތީގައި ދޫދާއަމުން ގެންދެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ހިތަށް އެރިއެވެ. މި ކުއްތާ ފެންބޯވައިގެން މުޅިވެރިވެފައި މިވަނީ، މީގެ ކުރެއިރުކާލެއްގެ ކުރިން އަހަރެންނަށް މުޅިވެރިވި ބަޔަކުމީހާވެ! ފަހެ، އޭނާ (އަނބުރާ) އެ ވަޅަށް ފޭބިއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޚުއްފު ބާލައި، (ޚުއްފަކީ، އިސްތަށިކޮޅުން ފައިގައިލާ ހަމަހިމެނޭ ހަރުގަނޑު ކިޔާނަމެވެ.) އޭގައި ފެންއެޅިއެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާގެ އަނގައިން އެ ހިފަހައްޓައިގެން ވަޅުން އެރިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެ ކުއްތާއަށް ފެންބޮއްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ އެ ޢަމަލަށް، اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޝުކުރުވެރިވެވޮޑިގެންފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވައިފިއެވެ.} އަސްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންނަށް މި ޖަނަވާރުތަކުގައި (އެބަހީ: އެތަކެއްޗަށް ހެޔޮހިތުމުގައި) ދަރުމައެއްވޭތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އަދި ޔާ ރަސޫލާއެވެ!) ދިރުމެއްހުރި ކޮންމެ އެއްޗަކަށް (ހެޔޮހިތުމުގައި) ދަރުމަ ދެއްވާނުއްޖެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: "فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ، فَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، އޭނާގެ އެ ޢަމަލަށް اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޝުކުރުވެރިވެވޮޑިގެންފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަފުއްސަވައިފިއެވެ. އަދި އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވައިފިއެވެ.} (އެބަހީ: އޭނާއަށް ސުވަރުގެވަންނަ ވެރިކަން ދެއްވިއެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: "بَيْنَمَا كَلْبٌ يُطِيفُ بِرَكِيَّةٍ قَدْ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ، إِذْ رَأَتْهُ بَغِيٌّ مِنْ بَغَايَا بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَنَزَعَتْ مُوقَهَا فَاسْتَقَتْ لَهُ بِهِ، فَسَقَتْهُ فَغُفِرَ لَهَا بِهِ".

އަދި އެ ދެބޭކަލުންގެ (އެބަހީ: ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {(އެއް ފަހަރަކު) ފެންބޯވައިގެން މަރުވާން ކައިރިވެފައިވާ ކުއްތާއެއް،

ވަޅެއްގެ ވަށައިގެން ދުވުދުވުއްޖެވައި، ބަނީއިސްރާއީލުގެ ޒިނާކުރާ އަންހެނަކަށް އެކުއްތާ ފެނުނެވެ. ދެން، އެ ކަސްބިތާގެ އޭނާގެ ޚުއްފުގައި، އެއަށް ފެންއަޅައިގެން، އޭގައި އެ ކުއްތާއަށް، އެ ކަސްބިތާގެ ފެންބޯންދިނެވެ. ދެން، އެ ކަސްބިތާގެ (އެ ބަދަލުގައި ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޝުކުރުދެއްވުން، އެކަސްބިތާގެ) ފާފަ ފުއްސެވުނެވެ.}"

127– وَ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلاً يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَانَتْ تُؤْذِي الْمُسْلِمِيْنَ ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަނޑާލެވުނު ގަހުގެ ހިޔައިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަނޑާލެވުނު ގަސް ކުރިއްސެންފުރެއްވި އަކަރީނުޖެހި ގަހުގެ ހިޔައިން) ޖަންނަތުގައި ހިނގާލިއެވެ. އެ ކަނޑާލެވުނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަ ކަނޑައިލެވުނު، ސުވަރުގޭގައި އޭނާއަށް ނިޢުމަތްތައް ލިބުނުކަމާ މިފަދަ ތިމާންކަނޑާލެވުނު ދުނިޔޭގައިވާމީހެވެ. އެއީ، މުސްލިމުންނަށް އުނދަގޫވާ ގަހެއް މަގުމަތިން ގަނޑެއް، އޭނާ ކަނޑައިލުމި، (މަގު ސާފުކުރި) ކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "مَرَّ رَجُلٌ بِغُصْنِ شَجَرَةٍ عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ فَقَالَ: وَاللَّهِ لأُنَحِّيَنَّ هَذَا عَنِ الْمُسْلِمِيْنَ لاَ يُؤْذِيهِمْ، فَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {މިހެންނެން އުނދަގޫވާގޮތަށް މަގުމަތީގައި ގަހެއްގެ އޮށްޓެއް ކައިރިން މިހާރު ދިޔައެވެ. ދެން، އޭނާގެ ހިތަށް އެރިއެވެ. ﷲގަންދީ ބުނަމެވެ. މިމަންޓަ މި އޮށްޓެއް ކަނޑައިލާ (މަގު ސާފުކުރާ) ހުރިމެވެ. މި ގަހުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުންނަށް އުނދަގޫވިޔަކަ ނުދޭނަމެވެ. ދެން، (އެ ކަމަށްޓަކައި) އޭނާ ސުވަރުގެ ވެއްދެވުނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَّهُمَا: "بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ، فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ".

އަދި އެ ދެބޭކަލުންގެ (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {(އެއް ދުވަހަކު) މިހެން ހިނގައިދާއިރު ދަނިކޮށް، މަގުމަތީގައި ކަޓު ކަށި އޮށްޓެއް ފެނުނެވެ. ދެން، އޭނާ އެ އޮށްޓެއް މަގުން އެއްދުރުކޮށް ކަނޑައެވެ. ދެން، އޭނާގެ އެ ޢަމަލަށް ﷲ ޝުކުރުދެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަމާހެދި އޭނާގެ ފާފަފުއްސެވިއެވެ.}"

128– وَ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ، فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ، وَزِيَادَةُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ، وَمَنْ مَسَّ الْحَصَا فَقَدْ لَغَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللّهُ، އެ ޞަޙާބީއާމެދު ރުހިވޮޑިގެންވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ޞަޙާބީގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޞަޙާބީގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ވުޟޫކުރާ ހިނދު، ފުރިހަމައަށް ވުޟޫކޮށް، އެއަށްފަހު، ހުކުރުނަމާދަށް (މިސްކިތަށް) އައިސް، ޚުޠުބާއަށް ކަންލައި އަޑުއަހައިފިނަމަ، އެ ހުކުރާއި، އަނެއް ހުކުރާ ދެމެދު އޮތް ކުށްތައް ފުއްސަވައިދެއްވޭއެވެ. އަދި އިތުރު ތިން ދުވަހުގެ ކުށްވެސް ފުއްސަވައިދެއްވޭއެވެ. (ހުކުރު ޚުޠުބާ ކިޔަމުންދާ ހިނދު) ގަނޑުވަޅުކޮޅާ ކުޅެލުމަކީ ވެސް ބާޠިލު (ހުއްދަނޫން) ކަމެކެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: އެޙަދީޘްގައި ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ މިސްކިތުގައި ކުރެވުނު ދުވަހު އަޑުއިވޭތޯ ނެތިއެވެ. މިސްކިތަކީ ހުންނަނީ ތަޅުމުގައި ތިބޭ ގޮތަށެވެ. މިހާ، ޚުޠުބާ އަޑުއަހަން އިންނަ ހިނދުގައި ގަނޑުވަޅުކޮޅުތަކުން ކުޅެލުމަކީ، ޚުޠުބާއަށް ދޭންޖެހޭ ސަމާލުކަން ކެނޑިދާ ކަމަކަށްވީތީ، އެއީ ބާޠިލު ކަމެއްކަމުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފިއެވެ.

މި ޒަމާނުގައި ޚުޠުބާ އަޑުއަހަމުންދާ ހާލު މިހުންނައި، ކުޑަކުޑަ ވެސް ކަންކަމުގައި ވިޔަނުދެއްވުމަށް، މިސްކިތުގެ ބިރުތަކާ ކަމެއް ކުރުމަކީ ފެންނަވެ. މިހާ، މިއީ މިސްކިތުން ދުރުކުރަ ކަމެކެވެ. "މުސްލިމު")

129– وَ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ، أَوِ الْمُؤْمِنُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَينهِ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيْئَةٍ كَانَ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ، خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيْئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلاَهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًا مِنَ الذُّنُوبِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللّهُ، އެ ޞަޙާބީއާމެދު ރުހިވޮޑިގެންވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ޞަޙާބީގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޞަޙާބީގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {މުސްލިމު އަޅާ ނުވަތަ ބަޔާންކޮށްދެއްވި މުއުމިނުއަޅާއެވެ. (މިއީ ރާވީއަކު ޝައްކުކުރެއްވި އަށްޗެކެވެ.) ވުޟޫކުރާ ހިނދު، އޭނާގެ މޫނު ދޮވުމުން، އޭނާގެ ލޮލުން އޭނާ ބަލައިލައިވާ އެންމެހައި

ކުރިޔާވަތައް (މުސްތަޙްސަން) ވަގުތުގެ، އާންމު މުސްތަސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ނުވަތަ ބަރިޕޮލުގައިވި، (މުސްތަޙްސަން ވަގުތު) އެންމެ ވަގުތު ވަގުތުއަކީ ނުކުރެވޭނެއެވެ. މިހެންނެވެ. ވަނީ، އާންމު ދުވަހު ތަވުވުމުން، އާންމު ދުވަހުން ކަސްވެދީފާ އެންމެ ހައި ކުރިޔާވަތައް (ދުވަހުތަސްނަ) ވަގުތު، އާންމު ދުވަހުން ނުކުރެވޭނެއެވެ. ނުވަތަ ބަރިޕޮލުގައިވި، (ދުވަހު ތަސްނަ ވަގުތު) އެންމެ ވަގުތު ވަގުތުއަކީ ނުކުރެވޭނެއެވެ. މިހެންނެވެ. ވަނީ، އާންމު ދުވަހި ތަވުވުމުން، އާންމު ދުވަހިން އެކަމަކާ ދިމާއަށް ހިނގައިވާދޫ އެންމެ ހައި ކުރިޔާވަތައް (ދުވަހިތަސްނަ) ވަގުތު، އާންމު ދުވަހިން ނުކުރެވޭނެއެވެ. ނުވަތަ ބަރިޕޮލުގައިވި، (ދުވަހި ތަސްނަ ވަގުތު) އެންމެ ވަގުތު ވަގުތުއަކީ ނުކުރެވޭނެއެވެ. މިހެންނެވެ. އެންމެ ވަގުތުން (ވުޟޫކުރު ނިމުދިޔު) އާނގާ ހުރިހާހި، ކުރި ގޮވަމުން ޖަހިދުވެ ސަލާމަތްވެއެވެ.}“

130– وَ عَنهُ، عَن رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައި: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތް ލެއްވުމާއި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. {ފަސް ވަގުތު ނަމާދާއި، (އެބަހީ: އެއް ނަމާދުން އަނެއް ނަމާދަށާއި) އެއް ޖުމުޢާން އަނެއް ޖުމުޢާއަށް، އަދި ރަމަޟާންމަހުން އަނެއް ރަމަޟާންމަހަށް ދެމެދުގެ ފާފަތަކާއި، އެ މީހަކު ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ދުރުހެލިވެއްޖެނަމަ، (އެ ފާފަތަކާއި އާދައާއި ކުޑަ ކުދި) ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއެއް ކަމުގައި ވެދެއެވެ.}“

131– وَ عَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلاَ أَدُلُّكُم عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِسْبَاغُ الْوُضوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައި: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތް ލެއްވުމާއި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. {އެ ކަމެއްގެ ސަބަބުން اللَّهُ ތަޢާލާ ކުރިމަތިވެއް ފުއްސަވައި، އަދި ސަބަބުން (އެމީހާގެ) ދަރަޖަ އުފުއްލަވާނެ ކަމެއް

ތިޔަބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟} އަޞްޙާބުން ދެންނެވީއެވެ. އަދި ޔާއްތޯއެވެ. (އަވަހަށް) ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އުނދަގޫ ވަގުތުގައި (އެބަހީ: ފިނިގަދަވެގެން، ނުވަތަ ބަލިޔާއި ވެގެން ވިޔަސް ވުޟޫކުރުމަށް ދަތިވެފައިވާ ވަގުތުގައި) ފުރިހަމައަށް (އެބަހީ: ވުޟޫގެ ގުނަވަންތަށް ރަނގަޅަށްދެޔޮފަދަ، ގުނަވަނަކާއި ފެންޖެއްސުން ފަރުޟުވާ މިންވަރަށްވުރެ އިތުރަށްތަކުރާރުވާ) ވުޟޫކުރުމާއި، މިސްކިތަށް ހިނގާ ފިޔަވަޅުތައް ގިނަކުރުމާއި، (އެބަހީ: ދުރު މަސްކަތް ހިނގައިފައި މިސްކިތަށްދިއުމާއި، ނަމަދު ގެއާ ދުރު މިސްކިތަކަށް ހިނގައިފައި ދިއުމާއި) އެއް ނަމާދަށްފަހު، އަނެއް ނަމާދަށް އިންތިޒާރުކުރުމެވެ. ފަހެ، މިކަންކަމީ (ޚައިރު) ރިބާޠުވެ. (އެބަހީ: ދީނުގެ ޝަރުޢީ ޢަމަލުތަކުގައި ދެމިތިބުމުގެ އަސްލުވެ.)"

(ނޯޓް: ރިބާޠުގެ މާނައަކީ، މުސްލިމުންނަށް ގެއްލުމެއް ވާނެތީ، ޢަދުއްވާ ކޮންމެ ދެކޮޅުވެރިކަމަކުން ބަޔާކުރުމަށްޓަކައި، ޢަދުއްވުންގެ ކުރިމަތީގައި ހުރުމެވެ. މިއްސަލާކީ ޝަރުޢީ ޢަމަލުތަކުގައި ދެމިހުރެ ނަފްސާނީ ޝަހުވަތްތަކާއި ދެކޮޅު ހެދުމަށް ބޭނުންކުރެވޭ ލަފުޒެކެވެ. މިސްކިތަށް ދިޔުމާއި ނަމާދު ފަދަ ޢަމަލުތަކުގައި ދިމާވާ ދަތި ދުއްތިތަކާއި ކެތްތެރިވުމަކީ، ނަފްސާއި ދެކޮޅަށް ކުރެވޭ ޖިހާދެކެވެ. ޝަރުޢީ ޢަމަލުތަކުގައި ދުވާލުހުރުން ކަރަކުރެއްކަމަށް ނަފްސާއިޙާލެވެ. "މުރާބިޠު")

132- وَ عَن أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުއްސެވުންވުމެވި އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަލްބަރްދައިން ނަމާދު (އެބަހީ: ފަތިސްނަމާދާއި، އަޞްރުނަމާދު) ކުރުމަށް އާދަކޮށްފި މީހާ ސުވަރުގެވަންނާނެއެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި ފަތިސްނަމާދާއި އަޞްރުނަމާދު ހާއްސަކުރައްވައިފައި ވުމުން، ހަމައެކަނި އެ ދެނަމާދު ކޮށްފިމަކަސް ފުރިހަމައެއްނުވެއެވެ، ޙަދީޘްގެ މަޤްޞަދަކީ ހިޔާލު ކުރުމަށްކުރުމާއި ޔަގީންކުރުވުމެވެ. އަދި އެއީ ކަސްޖެހިލުމުން ﷲގެ އަމުރުތަކާ ހިލާފުވުންކަމުގައިވެދާނެ ވާހަކަ. އެއީ، މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ހުރިހާ ދުވަހަކު ވަގުތުތަކުގައި ފަސްނަމާދު ފަރުޟުކުރައްވައިފައި ވާތީއެވެ. އޭރުން ކޮންމެ ނަމާދެއް، އެ

ނަމާދުގެ ވަގުތުތަކުގައި ކުރުން ވާޖިބުކަމެކެވެ. ބަޔަކުތަކުގައި ޚާއްސަ ފަތިސް ނަމާދާއި ޢަސްރު ނަމާދުގެ ވަގުތަށް، މީސްތަކުންގެ އަމަލުތައް ލިޔުއްވާ މަލާއިކަތުންގެ ޖެއްސި ބަދަލުވާ ވަގުތެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. "يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلاَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلاَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ وَصَلاَةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) މާނައީ:

“ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރޭގަނޑުގެ މަލާއިކަތުންނާއި، ދުވާލުގެ މަލާއިކަތުން، އެ ބަދަލުންގެ އެއް ބަދަލު އަނެއް ބަދަލާ ބައްދަލުކުރައްވައެވެ. އަދި އެ ބަދަލުން ފަތިސްނަމާދުގެ ވަގުތުގައްޔާއި، ޢަސްރުނަމާދުގެ ވަގުތުގައި އެ ބަދަލުންގެ އެއް ބަދަލު އަނެއް ބަދަލާ ބައްދަލުކުރައްވައެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރެއްވި މަލާއިކަތުން (މަލާއިކަތުން) އަރާވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން، އެބޭކަލުންނަށްވުރެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަންތައް އެކަލާނގެ މާތްވެ ދެނެވޮޑިގެންވާއިރު، އެއުރެންގެ ފިރިކަލުކަލާނގެ އެބޭކަލުންނާ ސުވާލުކުރައްވައެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުން ދޫކޮށްލައި ތިޔައައީ އެއުރެން ކޮންހާލަތެއްގައި ވަނިކޮށްހުއްޓައިތޯ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އަހަރެން އެބައިމީހުންގެ ގާތުން ދިޔައީ އެބައިމީހުން ނަމާދުކުރަމުން ތިއްބައެވެ. އަދި އަހަރެން އެބައިމީހުންނާ ވަޑައިގެން އައީ ވެސް، އެބައިމީހުން ނަމާދުކުރަމުންތިއްބައެވެ.”

އިބްނު ޙަޖަރާ، އެ ކަލާމުގެ ޝަރަޙުގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތްތަކުގައި މިއަށްވުރެ މާ ސާފުކޮށް އައިސްފައިވެއެވެ. އެ ރިވާޔަތްތަކުގައި ވާގޮތުން، ފަތިސްވަގުތުގައި ފައިބަންނަވާ މަލާއިކަތުން، އަސްރުވަގުތުގައި ފުރިގެން މީސްތަކުންގެ ކަންތައްތައް ބަލަހައްޓަވަމުން ތިއްބެވި މަލާއިކަތުންނާ ބައްދަލުކުރައްވައިފައިވުން، އެބޭކަލުން ފަތިސްނަމާދުގެ ވަގުތު ދައްކަން އަރާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އިސްވެ ދެންނެވުނު ޙަދީޘްގައިވާ ފަދައިން އެ ބޭކަލުންނާ މާތް اللّٰه ސުވާލުކުރައްވައެވެ. އަދި އެބޭކަލުންވެސް މަލާއިކަތުންގެ ޙާޟިރުވުން ބިމަށް ފައިބަންނަވައެވެ. އަދި ފަތިސްވަގުތުން ފުރިގެން އަސްރުނަމާދުގެ ވަގުތާ ހަމައަށް ތިއްބެވި ބޭކަލުންނާ ބައްދަލުކުރައްވައިގެން، ފަތިސްވަގުތުން އަސްރުނަމާދާ ހަމައަށް މީސްތަކުންގެ ކަންތައްތައް ބަލަހައްޓަވައިގެން ތިއްބެވި ބޭކަލުން، އަސްރުނަމާދުގެ ވަގުތު ދައްކަން އަރާވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންނާ މާތް اللّٰه ސުވާލުކުރައްވައެވެ. މި ސަބަބަށްޓަކައި، ފަތިސްނަމާދުގެ ވަގުތާއި އަސްރުނަމާދުގެ

ވަގުތު ހާއްސަވެފައިވާތީ، އެ ދުނިޔާދަރުން ހާއްސަވަގުތުއްގައި މުސްލިމުން ފަރުވާތެރިވުމަން އަންގަވައިފައިވަނީއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

133– وَ عَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަށަވަރުގެ ލިބޭނެ (އަޖުރު: މާތް ﷲ، އެ ކަށަވަރުގެ ރައްސުންގެއްލާ އަބަދު މުސާފިރުއަކަށް ދިޔައީކަމާއި ލިބޭނެ) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަށަވަރުގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘް ކިޔުއްވިއެވެ. {އަޅާ ބަލިވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ އޭނާ ދަތުރެއްގައި ވާނަމަ، ފަރިހަމަ ސިއްހަތުގައި ރަނގަޅުގައި ހުއްޓުމުގެ ގޮތުން އޭނާކުރާ ހެޔޮއަމަލުތަކާ އެއްފަދައިން (މުދުންކަށް އެކަމުގެ ދަރުމައިގެ ތަވާބު) ލިޔުއްވާފައްބަވެ.}"

(ނޯޓް: ބަލިވުމާ މިހެންނެހާއި ދަތުރުވެރިންނަށް ނަމާދުކުރުމާއި، އެހެނިހެން ކަންކަމުގައި ލުއިފަސޭހަ ގޮތްތަކެއް ދަތްކަވައިފައިވާއިރު، ފަރުޟު އަޅުކަމުގެ ތަވާބު އެ މީހަކަށް ލިބޭނީ، ޝަރުޢީހަމަތަކާއެއްގޮތަށް، އެ ވަގުތަކު އެކަން ކުރުވެންއޮތް ގޮތުގެ މަތިން އެކަން ކުރުމުންނެވެ. މި ޙަދީޘްގައި އަހުލުވެރި މިފަދަ، ސުންނަތް އަޅުކަމުގެ ވާހަކައެވެ. އެއީ މީހަކު ރަނގަޅުގައި ފާއިދުވާހުރި، ޖޯއްދުކުރި ކުރަމުގެ ސުންނަތް އަޅުކަންތަކުގެ މިސާލަކަށް ސުބަހަނާމަދު ކުރުމާއި ހަމަ ބަރާބަރަކީ އަދި ދުރުލާއި ތިލާދުވަހުގެ ސުންނަތް ރޯދަހިފުމާއި، މިބާވަތުގެ އިތުރު ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ވާހަކައެވެ. އެފަދަ ސުންނަތް އަޅުކަން ބައްދަލުވެގެން، ނުވަތަ ދަތުރުއެއްގެ މަސައްކަތުގެން، އޭނާއަށް އެކަންކަން ނުވެވުނުކަމުގައި ވިޔަސް، އޭނާގެ ހިތުގައި އެކަންކަން ކުރުމުގެ ޝައުޤުވެރިކަން އޮތުމާއެކު، ބަލީގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ދަތުރުގެ ސަބަބުން އެކަންކަން ނުވެވުނީ، އޭނާއަށް ރަނގަޅު ސަލާމަތުން ހުރިއިރު ކުރާކަންތައްގެ ސުންނަތް އަޅުކަމުގެ ތަވާބު މުދުންކަށް ލިޔެވޭނެކަމާއެވެ.

ބައްލަ އިނގިރޭސިބަހުން "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (386/1)ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

134– وَ عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވާއި، ހިނގާނެކަންތައް.}”

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ مِن رِوَايَةِ حُذَيفَةَ ﷺ.

އަދި ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ހުޛައިފާގެ އަރިހުން އަލްއިމާމު މުސްލިމު، މި ބަޔާން ރިވާޔަތްކުރައްވައިފައެވެ.

135- وَ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا إِلاَّ كَانَ مَا أُكِلَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةً، وَمَا سُرِقَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةً، وَلاَ يَرْزَؤُهُ أَحَدٌ إِلاَّ كَانَ لَهُ صَدَقَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމަކު ގަހެއް އިންދައިފިނަމަ، އެ ގަހުން ކާވުން ކާނާ އެއްޗަކީ، އޭނާއަށް ސަދަޤާތެއްކަމުގައި ނުވާ ނުލިޔުއްޖެވެ. އަދި އޭގެން ވަގަން ގެންދެވުނަސް، އެއީ ވެސް އޭނާއަށް ސަދަޤާތެއްކަމުގައި ނުވާ ނުލިޔުއްޖެވެ. އަދި މީހަކު އެ ގަހުން އެއްޗެއް އުނިކޮށްފިނަމަ، އެއީ ވެސް އޭނާއަށް ސަދަޤާތެއްކަމުގައި ނުވާ ނުލިޔުއްޖެވެ.}”

وَفِي رِوَايَةٍ لَّهُ: "فَلاَ يَغْرِسُ الْمُسْلِمُ غَرْسًا، فَيَأْكُلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ وَلاَ دَابَّةٌ، وَلاَ طَيْرٌ إِلاَّ كَانَ لَهُ صَدَقَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އަރިހުން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {މުސްލިމަކު ގަހެއް އިންދައި، އެ ގަހުން އިންސާނެއް، ނުވަތަ ޖަނަވާރެއް، ނުވަތަ ދޫނިއެއް، އެއްވެސް އެއްޗެއް ކައިފިނަމަ، އެއީ ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް އެ މީހަކަށް ލިބޭ ދެމިގެންވާ ސަދަޤާތެއްކަމުގައިމެނުވީ ނުވާނުއްޖެވެ.}”

وَفِي رِوَايَةٍ لَّهُ: "لاَ يَغْرِسُ مُسْلِمٌ غَرْسًا، وَلاَ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ، وَلاَ دَابَّةٌ، وَلاَ شَيْءٌ إِلاَّ كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އަރިހުން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {މުސްލިމަކު އިންދައިދޭ ގަހަކުން، ނުވަތަ ހައްދައިދޭ ދަނޑުވެރިކަމުން އިންސާނެއް، ނުވަތަ

ޖަނަވާރެއް، ނުވަތަ އިންސާން އެއްޗެއް އެއިން (އެބަހީ: އެ ގަހުން ނުވަތަ އެ ދަނޑުން) އެއްޗެއް ކައިފިނަމަ، އެއީ، އުމުރަކަށްޓަކައިވާ ސަދަޤާތެއްކަމުގައި ލިޔުނު ނުވާހުއްޓެވެ.}“

وَرَوَيَاهُ جَمِيعًا مِنْ رِوَايَةِ أَنَسٍ رضي الله عنه.

އަދި އެ ދެބޭކަލުން ވެސް (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމު) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންއެދެމި އަނަސްގެ ފާނުގެ ރިވާޔަތުން ވެސް މި ހަދީޘް ރިވާކުރައްވާފައިވެ ވެއެވެ.

136– وَ عَنْهُ، قَالَ: أَرَادَ بَنُو سَلِمَة أَنْ يَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ، فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ لَهُمْ: "إِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ؟" فَقَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ، فَقَالَ: "بَنِي سَلِمَةَ دِيَارَكُمْ، تُكْتَبْ آثَارُكُمْ، دِيَارَكُمْ، تُكْتَبْ آثَارُكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންއެދެމި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަނޫސަލިމާ ގެބިލާގެ މީހުން، އެބައިމީހުންގެ ގެދޮރު މިސްކިތާ ކައިރިއަށް ބަދަލުކުރުމަށް ގަސްދުކުރުއްވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް މިޚަބަރު ލިބިވަޑައިގެން ބަޔާންފުޅުކުޅެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން މިސްކިތާ ކައިރިއަށް ބަދަލުވުމަށް ގަސްދުކުރާކަމުގައި މިޚަބަރު އަހަރެންނަށް ލިބިއްޖެއެވެ.} އެބައިމީހުން ދެންނެވީއެވެ. އާދޭހެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން އެކަމަށް ގަސްދުކުރީމުއެވެ. ބަޔާންފުޅުކުޅެއްވިއެވެ. {ބަނީސަލިމާ ގެބިލާގެ މީހުންގެ ގޮތަށް (މިސްކިތާ ދުރުގައިވިޔަސް ދެމިހުންނާށެވެ!) ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ފިޔަވަޅުތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިޔުއްވޭއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ފިޔަވަޅުތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިޔުއްވޭއެވެ.} (އެބަހީ: ތިޔަބައި މީހުންގެ ގޮތަށް މިސްކިތާ ދުރުގައިވިޔަސް، މިސްކިތަށް ނަމާދަށް އައުމަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުން އަޅާ ފިޔަވަޅުތައް ލިޔެވޭ، އެކަމުގެ ދަރުމަ ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިބިގެން ދިއުމުގެ ސަބަބެއްކަމުގައި ވާނެކަމެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ بِكُلِّ خَطْوَةٍ دَرَجَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުޅެއްވިއެވެ.) ”{ހަމަކަށަވަރުން، (މިސްކިތަށް ނަމާދަށް އާ) ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް ދަރަޖައެއް (އުފުއްލޭ) ވެއެވެ.}“

وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ أَيضًا بِمَعْنَاهُ مِنْ رِوَايَةِ أَنَسٍ رضي الله عنه.

އަދި އަލްބުޚާރީ، މި މާނައިގައި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ވެސް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

137– وَ عَنْ أَبِي الْمُنْذِرِ، أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ لاَ أَعْلَمُ رَجُلاً أَبْعَدَ مِنَ الْمَسْجِدِ مِنْهُ، وَكَانَ لاَ تُخْطِئُهُ صَلاَةٌ، فَقِيلَ لَهُ، أَوْ فَقُلْتُ لَهُ: لَوِ اشْتَرَيْتَ حِمَارًا تَرْكَبُهُ فِي الظَّلْمَاءِ، وَفِي الرَّمْضَاءِ؟ فَقَالَ: مَا يَسُرُّنِي أَنَّ مَنْزِلِي إِلَى جَنْبِ الْمَسْجِدِ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ يُكْتَبَ لِي مَمْشَايَ إِلَى الْمَسْجِدِ، وَرُجُوعِي إِذَا رَجَعْتُ إِلَى أَهْلِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "قَدْ جَمَعَ اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ كُلَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަބުލްމުންޒިރު، އުބައްޔު ބުނު ކަޢުބުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަންނަވާ މިސްކިތާދުރުގައި އުޅެން މީހެއްގެ ހަނދާނެއް ނުވަނީއެވެ. އަދި އެމީހާ ނަމާދެއް ކެނޑިގެން ނުދެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، އެއްފަހަރަކު ނުވަތަ ކަލޭގެފާނު މިސްކިތަށް ދިޔަ ހިނދެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލެވުނެވެ. ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް މިދަންނަވަނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނޑައެޅިގެން ވަގުތުގައި އަނދިރީގައި ތިބާ ސަވާރުވެފައިވާ ހިމާރެއް ގަނެއްފާނަމަ، އަވަސް ފަހަރެއްގައި ކިޔަނީ ވާނެތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު މިސްކިތާއި ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެމެންގެ ގެ މިސްކިތާ ޖެހިގެން ހުރުމަކީ އަހުރެމެން ހިތްހަމަޖެހޭ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަހުރެމެން އެދެނީ، މިސްކިތަށް ދިޔުމާއި އަހުރެމެން ހިނގާ ހިނގުމާއި، މިސްކިތުން ނިމިގެން އަހުރެމެންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް އަހުރެމެން ހިނގާ ހިނގުން، އަހުރެމެންނަށް ލިޔުއްވުމަށެވެ. ފަހެ، (މި ވާހަކަ އިވިވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއަށްޓަކައި اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ މި ހުރިހާ ކަމެއް (އެބަހީ: މިސްކިތަށް ހިނގަވައިފައި ވަޑައިގަތުމާއި، މިސްކިތުން ނިމިވަޑައިގެން ހިނގަވައިފައި ގެއަށް ވަޑައިގަތުމު) ގެ ޘަވާބު ލިޔުއްވާ ހުއްޓެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ لَكَ مَا احْتَسَبْتَ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.) {ތިބާއަށްޓަކައި ތިބާ އުންމީދުކުރި ކަންތައްވެއެވެ.}"

138– وَ عَنْ أَبي مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَعْلاَهَا مَنِيحَةُ الْعَنْزِ، مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا رَجَاءَ ثَوَابِهَا وتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކޮޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ. ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން، އަބޫމުޙައްމަދު، ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ހެޔޮކަމުގެ ސިފައިންނާ) ސާޅީސް ކަމެއް ވެއެވެ. އޭގެ ސިފައިން އެންމެ މަތިވެރިކަމަކީ، ކިރުބުއިމަށް ބަކަރިއެއް، ކިރު ބޭނުމަށްފަހު އަނބުރައި ދިނުމަށް ހަދިޔާކުރުމެވެ. އެ ކަންކަމުގެ ސިފައިން ކަމެއް ކުރާމީހާ، (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އެ ކަމުގެ ޘަވާބު އުއްމީދުން އަދި ހެޔޮވަޢުދުގެ ކަން ކަމަށްވުރެ ތެދުވެރިކަމުގެ މަތީން އެކަން ކުރާނަމަ، މާތް اللَّهُ، އެ މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ނުވައްދަވައި ނުދޫކުރައްވާނެއެވެ.}“

139– وَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ. ޙާތިމްގެ ދަރިކަލުން ޢަދިއްޔުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާތީ މިއަސްކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކަދުރުފަޅިއެއްކަމުން (ސަދަޤާތްތެރިވެގެން) ވިއަސް، ނަރަކައިން ސަލާމަތްވާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا عَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا مِنكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ، فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ مَا قَدَّمَ، وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ مَا قَدَّمَ، وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ، فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ. ޙާތިމްގެ ދަރިކަލުން ޢަދިއްޔުގެ ކިބައިން) އެ ދެބޭކަލުން (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމު) ރިވާކުރެއްވި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކާ ދެމެދުގައި މީހުންގެ ތަރުޖަމާނުކުރާ ބަސްވެރި ނުހުންނަ ގޮތުން އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅު ނުކުރައްވާނެ މީހަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ނުވެއެވެ. އެ މީހަކު އޭނާގެ ކަނާތްފަރާތް ބަލާލާނެއެވެ. ފަހެ، (އޭނާ ހިތުން) އެރުވި ކަންތައްތަކެއް ނޫނީ ނުފެނޭނެއެވެ. އަނެއްކާ

ކުރުވިފައިވާ (ހެޔޮ) ބަދަލެއްލިބުނީ، އެ ތަނުން އޭނާއަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ވާތްފަރާތަށް އޭނާ ބަލާހުށްޓެވެ. އޭނާއަށް ކުރުވިފައިވާ (ނުބައި) ބަދަލެއްލިބުނީ، އެ ތަނުން އޭނާއަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކުރިމައްޗަށް އޭނާ ބަލާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ މޫނުމަތީ ކުރިމަތިން، ނަރަކަ ނޫން އެއްޗެއް، އޭނާއަކަށް ނުފެންނާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ނަރަކައިން ދުރުވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ. އެއީ، ކަދުރުފަޅިއަކުން ކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. (މާނައީ: ހަދިޔާއެއް ކަމުގައި ކަދުރުފަޅިއެއް ދިނުމަށް ވިޔަސް، ނަރަކައިން މިންޖުވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ.) އެ ވެސް ފެނެ ނުވި މީހާ، ހެޔޮބަހެއް ބުނުމުން ވިޔަސް ނަރަކައިން ދުރުވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ.}"

140– وَ عَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا، أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަނަސް ގެ ރިވާޔަތް ކުރައްވައެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ. (އެއީ) އޭނާ އެއްޗެއް ކެއުމަށްފަހު، އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރުމުންނާއި، ނުވަތަ އެއްޗެއް ބުއިމަށްފަހު އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރުމުންނެވެ.}"

141– وَ عَن أَبِي مُوسَى ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ". قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: "يَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ". قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ؟ قَالَ: يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ". قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ؟ قَالَ: "يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ أَوِ الْخَيْرِ". قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَفْعَلْ؟ قَالَ: "يُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ރިވާޔަތް ކުރައްވައެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް (ކޮންމެ ދުވަހަކު) ޞަދަޤާތެއްވެއެވެ.} އެ ކަލާނގެ (މާނައީ: އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޞަޙާބީންނާ) ދަންނަވައިފިއެވެ. އެ މީހަކަށް ޞަދަޤާތެއްކުރާނެ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެނަމަ، ދެން ހުށަހެޅޭ ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯ ދެއްވާނދޭވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހާގެ ދެ އަތުން މަސައްކަތްކޮށް، އެ މީހާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ފައިދާކުރުވަމުން ޞަދަޤާތްކުރާނީއެވެ.} އެ ކަލާނގެ (މާނައީ: އަބޫމޫސާ

ވިދާޅުވިއެވެ. ރިވަނާ) ދެންނެވިއެވެ. އެ މީހަކު މަސައްކަތްކުރުމަށް ކުޅަދާނަވާކަށް ނުވާނަމަ، ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯ ވިދާޅުވެދެއްވާނޮއެވެ! ބަދިހިތުކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންކަމަކަށްވާނަމަ، ބޭނުންތެރިކަމުގައިވާ، މަޖުބޫރު ބާރުތެރޭގައިވާ މީހަކަށް އެހީތެރިވެދޭނީއެވެ.} އެ ކަންތައްވާން (އެބަހީ: އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރިވަނާ) ދެންނެވިއެވެ. އެކަމަށް ވެސް އެ މީހަކު ކުޅަދާނަ ނުވިނަމަ، ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯ ވިދާޅުވެދެއްވާނޮއެވެ! ބަދިހިތުކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންކަމަކަށްވާނަމަ، ހެޔޮކަމަކަށް ނުވަތަ އެކަންތައްގެން ބަދިހިތުކުރެއްވި ތަނަކަށްވާކަން އަމުރުކުރާނީއެވެ.} ވިހެންނެވެ. އެ ކަންތައްވާން (އެބަހީ: އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރިވަނާ) ދެންނެވިއެވެ. އޭގެއަށް އެކަން ވެސް ނުކުރެވުނުނަމަ، ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯ ވިދާޅުވެދެއްވާނޮއެވެ! ބަދިހިތުކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ އޭނާގެ ނަފްސު ނުބައިކަމުން (އަނބުރާ) ސަލާމަތްވާނީއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އޭނާއަށް ޓަކައިވާ ސަދަޤާތެކެވެ.}"

* * * * *

14- އަޅުކަންކުރުމުގައި ދެދުރިންވުމުގެ ވާހަކަ ނަހީކުރެއްވި ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿طه مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ﴾ (طه: ١ – ٢) މާނައީ:" (ط هـ މިއަކުރުތަކުގެ މުރާދު ދެނެވޮޑިގެންވަނީ اللّٰهُ އެވެ.) ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެމައްޗަށް މިޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީ، ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅުދަތިވުމަށް، އަބާރްޖަވެރި ވުމަކަށްނޫނެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ﴾ (البقرة: ١٨٥) މާނައީ: "اللّٰهُ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލުއިފަސޭހަކަމެ އިރާދަކުރައްވައެވެ. އަދި ދަތިއުނދަގޫ ކަމެ ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅެއް ނުކުރައްވައެވެ."

142- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا امْرَأَةٌ، قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَتْ: هَذِهِ فُلاَنَةُ تَذْكُرُ مِنْ صَلاَتِهَا! قَالَ: "مَهُ عَلَيكُمْ بِمَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ لاَ يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا، وَكَانَ أَحَبُّ الدِّينِ إِلَيْهِ مَا دَاوَمَ صَاحِبُهُ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންވެރިވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވި، އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި އަންހެނަކު އިނެވެ. (މިޢަން ދެކެވަޑައިގެން) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ ކާކުތޯއެވެ؟} އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ އެފުލާނި އަންހެނާއެވެ. (މިހެން ދެންނެވުމަށްފަހު، އެކަމަނާ) އެ އަންހެންމީހާގެ އަޅުކަމުގެ ބޮޑުކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވުން ފެށިއެވެ. (ޢާއިޝަތުގެފާނު ދެންނެވިކަމަށްވެއެވެ. އެއީ މަދީނާގައި އިން އެންމެ އަޅުވި އަންހެނާއެވެ. އޭނާ ރޭގަނޑު ނުނިދައި އަޅުކަމުގައި ހޭދަކުރެއެވެ.) (އެ ކަމަނާ މިހެން ވިދާޅުވުމުން) އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުއްޓާލާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން (ސުންނަތް) އަޅުކަންކުރަންވީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަމަށް ކުޅަދާނަވާ ވަރަކަށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައި މީހުންނަށް އެކަން ނުވެވިގެން ހުއްޓާލުމަށްދާނދެން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޘަވާބުތަކަށް ބާވާބައި ދިނުމުގައިވުން اللّٰهُ ވާޝާހީ، ވުޒުކަނޑައްލަވައެއް ނުލައްވައެވެ. އަޅުކަމުގެ ކަންކަމުގެތެރެއިން، އެކަލޭގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވީ ކަމަކީ، އެ މީހަކު އެކަން ހުއްޓައިނުލައި ކުރުމުގައި ދެމިހުންނަކަމެވެ.}''

143- وَعَن أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: جَاءَ ثَلاَثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوْهَا، وَقَالُوا: أَينَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ، قَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فَأُصَلِّي اللَّيلَ أَبَدًا، وَقَالَ الآخَرُ: وَأَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ أَبَدًا وَلاَ أُفْطِرُ، وَقَالَ الآخَرُ: وَأَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلاَ أَتَزَوَّجُ أَبَدًا.

فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: "أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا؟، أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُم لَهُ لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ، وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެރިވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޅުކަމުގެ ޚަބަރުކުރުމަށް

ހުންނަގޮތް އޮޅުންފިލުއްވުމަށްޓަކައި، ތިން ބޭކަލަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަނބިއަނބި ކަނބަލުންގެ ގޭގޭއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ޢަމަލުފުޅު ހުންނަގޮތް އެބޭކަލުންނަށް ދަންނަވުމުން ހިނދު، (އިޖުތިހާދާއެކުގެ އަޅުކަމުގެ އަދަދުކުޑުމާ ނިސްބަތުން ކުޑާއިރު) އެ ބޭކަލުންނަށް ކުރެއްވޭ ޢަމަލުތަކަކީ މާ މަދު މިންވަރެއްކަމުގައި، އެ ބޭކަލުން ދެކެލެއްވިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އާ ނިސްބަތްކޮށްލާއިރު އަހުރެމެންނަކީ ކޮންބައެއްހުރިތޯއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްވެދިޔައި ފާފައާއި، ފަސްވެދިޔައި ފާފައެއްވިޔަސް ފުއްސަވައިދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނީ އެއްވެސް ފާފައެއް ކުރެއްވުމުންދުރު މަޢުޞޫމު ބޭކަލަކަށެވެ.) އޭގެތެރެއިން އެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނާމެދު ދަންނަވަމެވެ! އަހުރެން މުޅިރޭގަނޑު އެކައި ހޭލައިގެން، ނަމާދުކުރާނަމެވެ. އަދި އަނެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނާމެދު ދަންނަވަމެވެ! އަހުރެން، އަބަދުގެ ހުރިހާ ދުވަހަކު، (އެބަހީ: ރޯދަހިފުން ޙަރާމު ދުވަސްފިޔަވައި ހުރިހާ ދުވަހަކު) ރޯދަހިފާނަމެވެ. އެއް ދުވަހުވެސް ރޯދަ ދޫކޮށެއް ނުލާނަމެވެ. އަދި އަނެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނާމެދު ދަންނަވަމެވެ! އަހުރެން އަންހެނުންނާ ދުރުވެ އެކަހެރިވެހުންނާނަމެވެ. ފަހެ، ދުވަހަކުވެސް މީހަކާ ކައިވެނިއެއް ނުކުރާނަމެވެ.

ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {އެވީ ތިޔަފަދަ ވިދާޅުވި ތިޔަބޭކަލުންތޯއެވެ؟ ތިޔަވާހަކަތައްދެއްކީ ދަންނަވަމެވެ! ﷲގަންދެއްވައި ވިދާޅުވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ކަލޭގެފާނު، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންނަށްވުރެބޮޑަށް ﷲއަށް ބިރުވެތިވާ ވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންނަށްވުރެ ބޮޑަށް އެކަލާނގެއަށް ތަޤުވާވެރިވެ ވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އެހެންނަމަ ވެސް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ރޯދަފުޅު ހިއްޕަވަމެވެ. ރޯދަފުޅު ނުހިއްޕަވާ ވެސް ހުންނަވަމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު (ރޭގަނޑު ސުންނަތް) ނަމާދު ވެސް ކުރައްވަމެވެ. އަދި އަރާމުކުރުމަށް ތައްޓަވަނަވަމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު މީހުންނާ ކައިވެނިބައްޓަވަމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް ފުރަގަސްދިނު މީހާ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގެންނެވި ގޮތުގައި މީހެއްނޫނެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކީ އިސްލާމްދީނުގެ މަގު އުސޫލާއި ގަބޫލުކުރާ މުސްލިމަކަށް ނުވާނެއެވެ.)"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ތިން ބާރުލުންނަކީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނުން ދެއްސެވުމުގައި ހަމަ ބަސް އަޑުއްސަވައި، ޙަބީބު اللَّهِ ބަސް ހަރުދަނާކޮށް ހާމަ ކުރެއްވުމަށް ހާއި، ދުކޮޅުން ބަސް ޒަމާނުން ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން ދަލީލުކުރައްވައި ވެއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (380/1) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު"")

144– وَعَنِ ابْنِ مَسعُودٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ" قَالَهَا ثَلاَثًا. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ދުރޫދާއިސަލާމްލެއްވި ޢަބްދު اللَّهِ ބުނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ދީނުގެ ކަންކަމުގައި) ހަދުކަށި ފަހަނަޅާ މީހުން ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ.} މިހެން ތިން ފަހަރަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ."

145– عَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينُ إِلاَّ غَلَبَهُ، فَسَدِّدُوا، وَقَارِبُوا، وَأَبْشِرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ، وَالرَّوْحَةِ، وَشَيْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ދުރޫދާއިސަލާމްލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (އިސްލާމް) ދީނަކީ، ލުއިފަސޭހަ ދީނެކެވެ. އަދި ދީނުގެ ކަންކަމުގައި މީހަކު ހަދުކަށިކޮށްފިނަމަ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ދީން ގަދަވެގެން ނުދާނެއެވެ. (އެބަހީ: ދީނުގައި ކަންކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާ ގޮތް ހިތްވަރުން ކަންކުރަން އުޅެފި މީހަކަށް، ދީނަށް އުޅެން ދަތިވެގެން ނުދާނެއެވެ.) ވީމާ، ތިޔަބައިމީހުން ކަންކަމުގައި މެދުމިންވާށެވެ! އަދި އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތާ ކައިރި މިންވަރުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! އަދި (ކިތަންމެ ކުޑަ ކަމެއް ވިޔަސް އެކަމެއް، ދުރުކަނޑައިނުލައި ކުރުމުގައި ދެމިހުންނަ މީހަކަށް، އެކަމުގެ ޘަވާބު ލިބޭނެކަމުގެ) އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދޭށެވެ! އަދި ދުވާލުގެ ކުރީގަޑިއާއި ދުވާލުގެ ފަހުކޮޅުގައި، އަދި ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި، (އެބަހީ: އަޅުކަމަށް ނަފުސް ތައްޔާރުވެ، ވަރުބަލިކަމާއި ލޮބުކަން ފިލައިފައިވާ ވަގުތުތަކަށް ބަލައި، އެ ވަގުތު ވަގުތުގައި) އަޅުކަން ކުރުމަށް (ތައުފީޤު ދެއްވުމުގައި اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން) ވާގިއެދޭށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "سَدِّدُوا، وَقَارِبُوا، وَاغْدُوا، وَرُوحُوا، وَشَيْءٌ مِنَ الدُّلْجَةِ، الْقَصْدَ الْقَصْدَ تَبْلُغُوا".

އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ޞަޙާބައިމީހުން ކަންކުރުމުގައި މެދުމިން ވާށެވެ! އަދި އެންމެ ރަނގަޅުކަމާ ކައިރި މިންވަރުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! އަދި (ކިޔަންދޭ ކުރޭ ކަމެއް ވިޔަސް އެ ކަމެއް، ގުދުކަސޭއިސްތަރި ކުރުމުގައި ދުވުރުންނަ ރިޔާކަން، އެ ކަމުގެ ޙަޤީޤަތް ބަޔާންކުރުމުގެ) އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދޭށެވެ! އަދި ދުވާލުގެ ކުރީކޮޅުގައްޔާއި ދުވާލުގެ ފަހުކޮޅުގައި އަދި ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި، (އެބަހީ: އަޅުކަމުން ނަފުސު ތައްޔާރުވެ، ވަރުބަލިކަމާއި ކުޑަކަން ފިލައިފައިވާ ވަގުތުތައް ބަލައި، އެފަދަ ވަގުތުގައި) އަޅުކަންކުރުމަށް (ތައުފީޤުއެއްވުމަށްއެދި اللّٰهُ ގެ ހަޟްރަތުން) ދުޢާކުރާށެވެ! ކަންކަމުގައި އުނިއިތުރުނުކޮށް މެދުމިންވަރުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! ކަންކަމުގައި އުނިއިތުރުނުކޮށް މެދުމިންވަރުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! އެހިނދު، ޞަޙާބައިމީހުންނަށް މަންޒިލަށް ވާސިލުވެވޭނެއެވެ!} (އެބަހީ: اللّٰهُ ރުއްސެވުމާ އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް އަބަދުމެ އަޅުކަންކުރުމުގެ މަގުފުރިކަމާއި، ފަރުވާއްސެވުން ލިބުމުން ދަންނައެވެ.)"

146– وَعَن أَنَسٍ ﵁، قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَسْجِدَ فَإِذَا حَبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ. فَقَالَ: "مَا هَذَا الْحَبْلُ؟ قَالُوا، هَذَا حَبْلٌ لِزَيْنَبَ، فَإِذَا فَتَرَتْ تَعَلَقَتْ بِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "حُلُّوهُ! لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ نَشَاطَهُ، فَإِذَا فَتَرَ فَلْيَرْقُدْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިސްކިތަށް ވަދެވަޑައިގެން އިރު، މިސްކިތުގެ ދެތަނބުގެ ދެމެދުގައި ދަމައިފައި ހުރި ވާއްތަށް ދެކެވަޑައިގެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ ކޮން (ކަމަކާ ދަމައިފައިހުރި) ވާއްތަށްތޯ؟} އަސްޙާބު ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އެއީ ޒައިނަބުގެފާނުގެ ދަމައިފައިހުރި ވާއްތަކެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ ނަމާދުކޮށްލައްވާއިރު، ވަރުބަލިވެލައްވުމުން، އެ ވާއްތަކުގައި ހިފަހައްޓަވައި (ބުރަ އެޅިގަތައި) ކޮށްލެއްވުން ހުންނަވައެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ވާއްތަށް ދޫކޮށްލާށެވެ! ތިޔައިން މީހަކު ކުޅަދާނަކަމާއި ހިތްވަރުގައި ނަމާދުކުރާށެވެ! ފަހެ، އެ މީހަކު ވަރުބަލިވެއްޖެނަމަ (ނަމާދުން ސަލާމްދީ) ނިދިއްޖައުމުން ކަމެވެ.}"

147– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي، فَلْيَرْقُدْ، حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنَّ أَحَدَكُم إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ، لاَ يَدْرِي لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ، فَيَسُبُّ نَفْسَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ނަމާދުކުރަންހުރެ (މާބޭރު ނިދިއައިސް) އޮށޯވެ ވަރަށް ނިދިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ކިބައިން ނިދިފިލައިދާނެ ހަދަން އޮށޯވެ ނިދާށެވެ. ވީމާ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ނަމާދުކުރަންހުރެ ނިދިއައުމުގެ ހާލަތު، އޭނާ اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން އެދުމަށްޓަކައި އެކަށްނޭނގި، އެކަމަށްޓަކައި އަމިއްލަ ނަފްސަށް ހުތުރުބަސް ބުނާކަށް ނޭނގޭނެއެވެ.}"

148– وَعَن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الصَّلَوَاتِ، فَكَانَتْ صَلاَتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، ޖާބިރު ބިން ސަމުރަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަމަޔަށް ނަމާދުތައް ކުރެއްވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ނަމާދުތަކަކީ، މާ ދިގުނޫން އަދި މާ ކުރުނޫން، މެދުމިން ނަމާދުތަކެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުޠުބާއަކީ ވެސް މެދުމިން ޚުޠުބާއެވެ."

149– وَعَن أَبِي جُحَيْفَةَ، وَهْب بْنِ عَبدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، فَزَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً، فَقَالَ: مَا شَأْنُكِ؟ قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا. فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا، فَقَالَ لَهُ: كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ، قَالَ : مَا أَنَا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ، فَأَكَلَ ، فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ، فَقَالَ لَهُ: نَمْ فَنَامَ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ، فَقَالَ لَهُ: نَمْ، فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ: قُمْ الآنَ، فَصَلَّيَا جَمِيعًا، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَلأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : "صَدَقَ سَلْمَانُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޖުޙައިފާ، ވަހްބު ބިން ޢަބްދު اللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލްމާނު (އަލްފާރިސީ)

އާއި، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު (އަބޫބަކުރު) އާ ދިޔަދުވަހު ދެމެދުގައި މާތްރަސޫލާ ﷺ އަރިހުގައި ހުންނެވިއެވެ.
ވީ، (އެއް ޙަޒްރަތު) ސަޢުދާން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަށް، އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ބާރުބޮޑުއެއްވުމަށް
އެ ގެއަށްވަދެއިގަތެވެ.ވީ، އެ ކަލޭގެފާނު ދިޔަވަދެއިގަތީ (އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އަނބިކަނބަލުން)
ޢުމްމުއަބްދުއްރަޙްމާނު (ހަޢިދާ) ވަރަށްބޮޑު ހުދުނަކަޅެއް ތެދުކޮށްވައިގެން ހުންނަވަމުންނެވެ. ވީ،
އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ސަޢުދާން) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަމަނާގެ ބާރުކާޑު ކިހިނެއްތޯއެވެ؟
އެ ކަމަނާ ދިނުމެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަށް، އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނާއި، ދުނިޔޭގެ އެއްވެސް އެދުމެއް
ނެތް ބައްޕަކަލޭގެފާނުގެ ނުވެއެވެ! ވީ، (ޢިދުކާލަކުން) އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނު ގެއަށް ވަދެއިގެންނެވި
އެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ބަކައި (އެބަހީ: ސަޢުދާނަށްބަކައި) ފިރިއްކާލުއްވާން އެއްޗެއް
ތައްޔާރުކުރެއްވިއެވެ. ވީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ފިރިއްކާލުއްވާށެވެ!
ވީ، ތިމަން މިހުނންނި (ސުވިންނަތު) ޝަރުޢަނުވެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ސަޢުދާން)
ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ފިރިއްކާލުއްވާ ހިނދަކު، ތިމަންނާއާ ނުކާނަމެވެ. ވީ، އެ
ކަލޭގެފާނު ފަސް ފިރިއްކާލުއްވައިފިއެވެ. ވީ، ރޯދަމުން، އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ފަރާތު
ކާރުވަން ފުއްޓިވިއެވެ. ވީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް (ސަޢުދާން) ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ފަސް
އަވަހަށްއަރުވާލާށެވެ! ވީ، އެ ކަލޭގެފާނު އަވަހަށްއަރުވާލައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު
(ކެއިރިކަލަކުން ތެދުވަންނަވައި) ނަމާދުކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. ވީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
(ސަޢުދާން) ވިދާޅުވިއެވެ. އަވަހަށްއަރުވާލާށެވެ! ވީ، ތަކެއްޗެއް ފުރުދަމަށް އެކުވެން
ސަޢުދާން (ތެދުވެވަޑައިގެން) ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރު ދިން ތެދުވަންނަވާށެވެ! ވީ، އެ ދެ
ބައްޕަ އެކުގައި ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ވީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ސަޢުދާން ވިދާޅުވިއެވެ.
ހަމަކަނޑަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ފުރިހަމަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރަންޖެހޭ ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ
މައްޗަށްވެއެވެ. އަދި ހަމަކަނޑަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަފުށް ހިތްކާށަށް އަޅުކަންކުރަންޖެހޭ
ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ. އަދި ހަމަކަނޑަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ
މައްޗަށް އަޅުކަންކުރަންޖެހޭ ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ. ވީ، އެއިން ކޮންމެ
ވެރިޔަކަށް އެ ވެރިޔެއްގެ ބައެއް އަދާކުރައްވާށެވެ! ވީ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ:
އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ބައްޕަ) މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނާމެދު
ކަން ހިނގައިދިޔަގޮތުގެ ހަބަރު ދެންނެވިއެވެ. ވީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ.
{ސަޢުދާން އެ ވިދާޅުވީ ތެދުބަހެކެވެ.}“

150- وعَن أَبي مُحَمَّدٍ، عَبْدِ اللَّهِ بْن عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عنهُمَا، قَالَ: أُخبرَ النَّبيُّ ﷺ أَنِّي أَقُولُ: وَاللَّهِ لأَصُومَنَّ النَّهارَ، ولأَقُومَنَّ اللَّيْلَ ما عِشْتُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَنْتَ الَّذِي تَقُولُ ذَلِكَ؟ فقُلْتُ لَهُ: قَدْ قُلْتُهُ بأَبي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: "فإِنَّكَ لاَ تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ، فصُمْ، وَأَفْطِرْ، وَنَمْ، وَقُمْ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ الْحَسنَةَ بعَشْرِ أَمْثَالِهَا، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ" قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ! قَالَ: "فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمَيْنِ"، قُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أفْضَلَ مِنْ ذَلِك، قَالَ: "فَصُم يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا"، فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ ﷺ، وَهُوَ أَعْدَلُ الصِّيَامِ".

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާ އަބޫމުޙައްމަދު، ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ބުނި ބަހެއްގެ ޚަބަރު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. (އެއީ اللّٰهُ ގަންދީ ތިމަންނާ ބުނީމެވެ. ތިމަންނާ ދިރިހުރިހާ ހިނދަކު ދުވަހަކު، ކޮންމެ ދުވަހަކު ރޯދައަށް ހުންނަހުރީމެވެ. އަދި ތިމަންނާ ކޮންމެ ރެއަކު (ނިދިނުލައި) ރޭއަޅުކަންކުރާ ހުރީމެވެ. ދެން، (މި ޚަބަރު ލިބިވަޑައިގެންފުން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެބުނިހެން ވިދާޅުވީ ކަލޭގެފާނުތޯއެވެ؟} ދެން، އެކަލޭގެފާނަށް ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. އާ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އަޅުގަނޑުގެ މައިންބަފައިން ފިދާކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު އެހެން ބުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ކަލޭގެފާނަށް ކުޅަދާނަވާނެ ކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. ދެން، ކަލޭގެފާނު ރޯދަހިފައްވާށެވެ! އަދި (ބައެއް ދުވަހަށް) ރޯދަ ނުހިފައްވާށެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނު (ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި) އަޅުކަމުގައި ހޭލުއްވާށެވެ! އަދި (ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި) ނިދާލެއްވުމަށް ހޮވާވާށެވެ! އަދި ކޮންމެ މަހަކުން ތިން ދުވަސް (އެބަހީ: ހަނދުމަހުގެ 13، 14، 15 މި ތިން ދުވަސް) ރޯދައަށް ހުންނަވާށެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، (ކޮންމެ) ހެޔޮކަމެއް (ގެ ތަވާބު) ދިހަގުނައަށް އިތުރުވެގެންވެއެވެ. އެއީ މުޅި އަހަރުގެ ރޯދައާ އެއްވަރުވާނެއެވެ.} ތިމަން ދަންނަވާލީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައަށްވުރެ އިތުރަށް ކުޅަދާނަވެގެންވެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެހެންކަމަށްވާނަމަ) ކަލޭގެފާނު އެއް ދުވަހު ރޯދައަށް ހުންނަވާށެވެ. އަދި ދެ ދުވަހު ރޯދައަށް ނުހުންނަވާށެވެ!} ތިމަން ދަންނަވާލީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައަށްވުރެ އިތުރަށް ކުޅަދާނަވެގެންވެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެހެންވިއްޔާ) ކަލޭގެފާނު އެއް ދުވަހު ރޯދައަށް ހުންނަވައި އަނެއް ދުވަހު ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. ދެން، މިއީ ދާވޫދު

ބަދަލުގައި އަހަރުގެ ރޯދައަށްވުރެ ރަނގަޅުކަމެއް ނެތެވެ. އަދި އެއީ އެންމެ ބޮޑުފުރިހަމަ (އެބަހީ: އެންމެ ފުރިހަމަ ސުންނަތުގެ) ރޯދައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "هُوَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ" فَقُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ" وَلأَنْ أَكُونَ قَبِلْتُ الثَّلاَثَةَ الأَيَّامَ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَهْلِي وَمَالِي".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ، "{އެއީ އެންމެ މާތް ރޯދައެވެ.} މިހެންވެ. (އިބްނު ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން އަހުރެން ދަންނަވައިލީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިއަށް ވުރެ އިތުރަށް ރަނގަޅަށް ކުރުމަށް އަހުރެންނަށް ކުޅަދާނަވެއެވެ. ބަދަލުގައި ރަސޫލާ ﷺ {މިއަށްވުރެ މާތް އެއްވެސް ރޯދައެއް ނެތެވެ.} (އިބްނު ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވި ތިން ދުވަހުގެ ރޯދަ ޤަބޫލުކުރުމަކީ، އަހުރެންގެ އަހުލުވެރިންނާއި، މުދަލަށްވުރެ މިއަދު ލޯބިވާ ކަމެއް ކަމުގައި ވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟" قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: "فَلاَ تَفْعَلْ: صُمْ وَأَفْطِرْ، وَنَمْ، وَقُمْ، فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِعَيْنَيْكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ بِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ فِي كُلِّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا، فَإِنَّ ذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ" فَشَدَّدْتُ، فَشُدِّدَ عَلَيَّ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، قَالَ: "صُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ داوُدَ، وَلاَ تَزِدْ عَلَيْهِ" قُلْتُ: وَمَا كَانَ صِيَامُ دَاوُدَ؟ قَالَ: "نِصْفُ الدَّهْرِ" فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ بَعْدَ مَا كَبِرَ: يَالَيْتَنِي قَبِلْتُ رُخْصَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އަ ކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.) {ކަލޭ ދުވަހު ރޯދައަށް ހިފަހައްޓައިފައި، ރޭގަނޑު ތެދުވެ ނަމާދުކުރާކަން އަހުރެންނަށް ނޫނީ އެނގިވަޑައިގެންފައި ނުވަނީ ހެއްޔެވެ؟} މިހެން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! އެއީ ހަމަކަށަވަރު ކަމެއްމެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަކަލޭގެފާނު ބުނީ ކަންތައް ކުރައްވާށެވެ. {ކަލޭގެފާނު ރޯދަ ހިފައިމާނަވެ! އަދި (ބައެއް ދުވަސް) ރޯދައާ ނުހިފާ ހުންނަވާށެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނު (ރޭގަނޑު ބައެއްގައި) އަރާމުކުރައްވާށެވެ! އަދި (ރޭގަނޑު ބައެއްގައި) ނަމާދު ކުރެއްވުމަށް ތެދުވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑަށް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޙައްޤެއް ވެއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ދެލޯ ބުރަނުކޮށްލުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޙައްޤެއް ވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޙައްޤެއް

ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަދާކުރައްވަންޖެހޭ ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ޒުވާރުންނަށް އަދާކުރައްވަންޖެހޭ ބައެއް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު ކޮންމެ (ހަނދު) މަހަކުން ތިންދުވަހު ރޯދައަށް ހުންނެވުމީ، ކަލޭގެފާނަށް ފުދިގެންވާނެކަމެކެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ ހެޔޮކަމަކަށް ކަލޭގެފާނަށް ދިހަ ގުނައަށް ޘަވާބުލިބޭނެއެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ދަހަރު ރޯދައެވެ. (އެބަހީ: މުޅި އަހަރު ރޯދަހިފުން ފަދަ ޘަވާބުލިބޭކަމެވެ.) (ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، މިކަމާ ހަރުކަށިކުރީމެވެ. (ފަހެއެކު) މިކަމުގެ މައްސަލަ ހަރުކަށިކޮށްލެވުނެވެ. މިކަން ދަންނަވައިލީމެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ބާރުގަދައި (މިއަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް ކުރެވޭން، ގަދަބާރެއް ލިބިގެންވެއެވެ.) ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު، اللّٰهُ ގެ ނަބިއްޔާ ދާއޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމް ރޯދަހިފުއްވި ގޮތަށް ރޯދަހިފުއްވާށެވެ! އެއަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވާށެވެ!} މިކަން ދަންނަވައިލީމެވެ. ދާއޫދުގެފާނު ރޯދަހިފުއްވި ގޮތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ.{(އެއީ ބައި ދަހަރުގެ. (އެބަހީ: އަހަރުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައެވެ.)} ދެން، ޢަބްދު اللّٰهِ ގެފާނު މުސްކުޅިވުމުން ހިނދު، ވިދާޅުވާކަމުގައި ވިއެވެ. އޭ ހިތާމައެވެ! ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ދެއްވި ލުއިކަމުގައި ހިފައި، އެ ގޮތް މިކަންތައް ގަބޫލުކުރުންނަމަ ކޮންފަދަ ހެޔޮއެވެ؟"

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ الدَّهْرَ، وَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَةٍ؟ " فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَلَمْ أُرِدْ بِذَلِكَ إِلاَّ الْخَيْرَ، قَالَ: "فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ، فَإِنَّهُ كَانَ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَاقْرَإِ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ" قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: "فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عِشْرِينَ " قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: "فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عَشْرٍ" قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيق أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: "فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ سَبْعٍ وَلاَ تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ". فَشَدَّدْتُ، فَشُدِّدَ عَلَيَّ، وَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّكَ لاَ تَدْرِي لَعَلَّكَ يَطُولُ بِكَ عُمُرٌ" قَالَ: فَصِرْتُ إِلَى الَّذِي قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا كَبِرْتُ وَدِدْتُ أَنِّي قَبِلْتُ رُخْصَةَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.) {ކޮންމެ ދުވަހަކު ރޯދައަށް ހުންނެވުމާއި، ކޮންމެ ރެއަކު ޤުރުއާން ޚަތިމުކުރެއްވުމުގެ ޚަބަރު އަޅުގަނޑަށް ނުލިބެނީހެއްޔެވެ؟ މިކަން ކަލޭގެފާނަށް

އެނގިވަޑައިގެންފައިވޭ ހޭ ވަނީ، ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަތޯއެވެ؟} (ޢަބްދުﷲގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
މިހެން ދަންނަވީމެވެ. އާދޭހެވެ! އެއީ އަޅުގަނޑުގެ ވާހަކައެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ.
މިކަމުގައި ހަމައެކަނި ހެޔޮ އެދުން ނޫން އެހެން އެއްވެސް ބޭނުމެއް ނުވެއެވެ! އިތުރު
އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު، ﷲގެ ނަބިއްޔާ ދާއޫދުޢަލައިހިއްސަލާމު
ރޯދަހިއްޕެވިގޮތަށް ރޯދަހިއްޕަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނީ މީސްތަކުންކުރެ
އެންމެ އަޅުވެރި ކަލޭގެފާނެވެ. އަދި ކޮންމެ މަހަކުން ކިރިޔާ ޤުރްއާން ޚަތިމްކުރައްވާށެވެ!}
މިހެންދަންނަވީމެވެ. އޭ ﷲގެ ނަބިއްޔާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިއަދަދަށް ވުރެ އިތުރަށް
އަޅުގަނޑަށް ކުޅަދާނަވެވޭނެއެވެ. ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(އެހެންވިއްޔާ) ކޮންމެ ދިހަ
ދުވަހަކުން (ޤުރްއާން) ޚަތިމްކުރައްވާށެވެ!} މިހެންދަންނަވީމެވެ. އޭ ﷲގެ ނަބިއްޔާއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން، މިއަދަދަށްވުރެ ވެސް އިތުރަށް އަޅުގަނޑަށް ކުޅަދާނަވެވޭނެއެވެ.
ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(އެހެންވިއްޔާ) ކޮންމެ ހަތްދުވަހަކުން (ޤުރްއާން) ޚަތިމްކުރައްވާށެވެ!
އެއަށްވުރެ އަވަސްނުކުރައްވާށެވެ!} ފަހެ، މިހެންނާ ހަރުކަށިވެގަތީމެވެ. (ވުމާއެކު) މިހެނުގެ
މައްސަލަ ހަރުކަށިވުމުންނެވެ. މިހެންނާއަށް ކީރިތިނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.
{ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުދިގުވެ ދެމިހުރެވިދާނެ މިންވަރެއް ކަލޭގެފާނަކަށް
އެނގިވަޑައިގެން ނުގަންނަވާނެއެވެ.} ފަހެ، ކީރިތިނަބިއްޔާ ﷺ މިހެންނާއަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވި
ގޮތަށް މިހެންނާ ވިއެވެ. (އެބަހީ: އުމުރުދިގުވެ ދިގު ބާކީވެގަތުމުގައި އޭ ކަލޭގެފާނުވިއެވެ.
އޭ ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވި، އުމުރުދުވަސްވުމުން ހަށިހުރި އަނިޔާވެގަތެވެ.) (އޭ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ.) މިހެންނަމަވެސް ކީރިތިނަބިއްޔާ ﷺ ދެއްކެވި ލުއިކަމުގައި ހުރުމަކީ މިހެންނާ
ފުރުސަތުދިނީ ހިނދު، ހިތްހަމަޖެހެއެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَإِنَّ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ކީރިތިނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާން
ކޮށްދެއްވިއެވެ.) {އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިންގެ މައްޗަށް އަދާކުރައްވަންޖެހޭ
ޙައްޤެއް، ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްވެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "لاَ صَامَ مَن صَامَ الأَبَدَ" ثَلاثاً.

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ.) {މުޅި އަހަރުގެ ހުރިހާ ދުވަހަކު ރޯދަހިފައިފިނަމަވެސް ރޯދައެއް ނުވެއެވެ.} (އެބަހީ: އެދުވަހު ރޯދައެއް މާތް اللهُ، ގަބޫލުކުރައްވާ ނުކުރައްވާ ހުއްޓެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صِيَامُ دَاوُدَ، وَأَحَبُّ الصَّلاَةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صَلاَةُ دَاوُدَ: كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيلِ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا، وَلاَ يَفِرُّ إِذَا لاَقَى".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ.) {(ސުންނަތުގެ ރޯދައިގެ ތެރެއިން) اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވާ ރޯދައަކީ، ދާވޫދުގެފާނުގެ ރޯދައެވެ. އަދި (ސުންނަތް ނަމާދުގެ ތެރެއިން) اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެލޯބިވާ ނަމާދަކީ (ވިތުރު) ދާވޫދުގެފާނުގެ ނަމާދެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއް ބައިގައި އަވަހާރަލައްވަވައެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައިގައި ތަހައްޖުދުކޮށް ކޮޅަށްހުންނަވައެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ހަ ބައިކުޅަ އެއް ބައިގައި އަވަހާރަލައްވަވައެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު އެއް ދުވަހު ރޯދަ ހިފައިފައި ހުންނަވައި، އަނެއް ދުވަހު ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވައެވެ. އަދި ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ދުޝްމިނުން (އެބަހީ: މުސްލިމުންނާއި މުޝްރިކުން) ބައްދަލުވެއްޖެ ހިނދެއްގައި، އެ ކަލޭގެފާނު ފިލާވަޑައިގެން ނުގަންނަވައެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: "أَنْكَحَنِي أَبِي امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ، وَكَانَ يَتَعَاهَدُ كَنَّتَهُ أَي: امْرَأَةَ وَلَدِهِ، فَيَسْأَلُهَا عَنْ بَعْلِهَا، فَتَقُولُ لَهُ: نِعْمَ الرَّجُلُ مِنْ رَجُلٍ لَمْ يَطَأْ لَنَا فِرَاشًا، وَلَمْ يُفَتِّشْ لَنَا كَنَفًا مُنْذُ أَتَيْنَاهُ، فَلَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَيهِ ذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ: "الْقَنِي بِهِ" فَلَقِيتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَقَالَ: "كَيفَ تَصُومُ؟" قُلْتُ: كُلَّ يَوْمٍ، قَالَ: "وَكَيْفَ تَخْتِمُ؟" قُلْتُ: كُلَّ لَيلَةٍ، وَذَكَرَ نَحْوَ مَا سَبَقَ.

وَكَانَ يَقْرَأُ عَلَى بَعْضِ أَهْلِهِ السُّبُعَ الَّذِي يَقْرَؤُهُ، يَعْرِضُهُ مِنَ النَّهَارِ لِيَكُونَ أَخَفَّ عَلَيْهِ بِاللَّيْلِ، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَقَوَّى أَفْطَرَ أَيَّامًا وَأَحْصَى وَصَامَ مِثْلَهُنَّ كَرَاهِيَةَ أَن يَتْرُكَ شَيئًا فَارَقَ عَلَيهِ النَّبِيَّ ﷺ".

كُلُّ هَذِهِ الرِّوَايَاتِ صَحِيحَةٌ مُعْظَمُهَا فِي الصَّحِيحَيْنِ، وَقَلِيلٌ مِنْهَا فِي أَحَدِهِمَا.

އަދި (އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢަމްރު) ވިދާޅުވިއެވެ. ”ޙަސަބާއި ނަސަބުން އަރައިގަތް އަންހެނަކާ ތިމަންގެބައްޕާ،

ތިމަންނާ ކައިވެނިކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޖީދަރިކަސްބަފުންގެ ގާތުން، (ތިމަންނާގެ) ޚަބަރު އޮޅުންފިލުއްވުމަށް ވަޑައިގަތުމުން އާދަކުރައްވައިވާ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ ގާތުން، އެ ކަމަނާގެ ފިރިމީހާގެ ޚަބަރު އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ، އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިދިނެވެ. އޭރު ފިރިހެނުންނަކީ ރަނގަޅު ފިރިހެނުންނެވެ. (ނަމަވެސް) އެ ކަލޭގެފާނު އަޤީދާ ބަދަލުކުރެއްވި ތަންމަތީގައި ނުފޮޅުއްވައެވެ. (އެބަހީ: އަޤީދާ އެއް ތަންމަތީގައި އަވަހާރަވި ނުވަތަ ފަރުވާ ކުރެވިފައެވެ.) އަދި އެ ކަލޭގެފާނާ ހިނދުކޮޅަކު އަޤީދާ އަދިއްސަލާ، އަޤީދާ އެއްގޮތް ސިޔާސީ ހާލަތު ނުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެއްދާނުކުރެއްވި، އަސްބާބުތަކުގެ އެއްގޮތް ދުނިޔެ ބާރުވެރި ނުހުރެއްވިއެވެ. މިތަނުގައި އެ ކަމަނާ، އޭނާގެ ފިރިކަލުންގެ ބައްޔާ އަދިގޮތައި، ފިރިކަލުންގެ އަޤީދާ ދެކޭ މުޅި ގޮތަކީ ދުނިޔަވީ ބޭނުން ފިޔަވައި މި ވާހަ، ބޮޑުތަކުން ބާރުވެރިކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން އެ ކަމަނާ، ފިރިކަލުންގެ ސަލާމަތާ ދުނިޔަވީ ކަމަށް އެއްޗެއް ނުދެއްވިއެވެ. އަދި ދުވަހަކު ލިބޭގޮތުގެ އަސްބާބު އެއްޗެއް ދުނިޔެ އެ ކަލޭގެފާނު ނުބެލެހެއްޓެވުމަށް ނުނިމުނަތީ، ސިޔާސީ ބަދަލު ނުކުރެއްވިއެވެ. ފަރިތަވެ ފާރާވެ (399/1) އަށް ނަގައިފައި) ފަހެ، މިތާވެގައި އެ ކަލޭގެފާނު ދީނަ ދޫކޮށްލެއްވުން، (އެބަހީ: ރަސޫލު ބޭނުންވާ ބާވަތުގެ ދަރިކޮޅުން، ރަސޫލު اللهِ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަސްބާބުތަކަށް އެއްގޮތް ދުނިޔެ ބާރުވެރިކަމުގެ ސިޔާސަ އެ ކަލޭގެފާނު އަތުއްސަލާމަތް ދިނުވައްޓާލެއްވުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޔާ، ރަސޫލު ބާރުވެ ދާސަލ) މާދަރުއްސަލާމް ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެ ކަމުގެ ސިޔާސަ ދެއްކެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަރާބަރުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނާ އާދާއާ ބައްދަލުކުރުމަށްވެސް!} (ރަސޫލު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭގެ ފަހުގައި ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (ތިމަންނާއަށް) ބަރާބަރުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ރަޙްމަތްތެރިވެސް ކިޔަނުކޮށްދެއްވާނެތޯ؟} (ރަސޫލުاللهِ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ކޮންމެ ދުވަހަކު ރަޙްމަތްތެރިވެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (ތިމަންނާއަށް) ބަރާބަރުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ފުރުޞަތު ހަމަޖެހުމެއްވެސް ކިޔަނުކޮށްދެއްވާނެތޯ؟} (ރަސޫލު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ކޮންމެ ހުރިހާކަމެވެ. (އެބަހީ: ކޮންމެ ހުރިހާ (ދުވަސްވާދުވަހު) ހަމަޖެހުމުގައެވެ.) ދެން އިސްލާމް ބަލާނުލެވިފައިވާ

މި ޙަދީޘުގެ އެހެން އިބާރާތްތަކުގައި ވެސް އެ ވާ ފަދައިން އެހެން ވާހަކަތައް ބަޔާންކޮށްފައި ވެއެވެ.

އުމުރުދުވަސް ދިޔަދުވަސްވެސް މުސްލިމުންނަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ޙަޟްރަތު ހާޒިރުވެވަޑައިގަތުމުން ކަންނޭނގެއެވެ ބައި، ދެވާލު އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިބެންޏާ މިހާރު ހާޒިރުވެއްޖެ ހިނދު މެ ކަންކޮޅަކު ހުރިނަމަ ވެއެވެ. އަދި، ޙަޟްރަތު އެ ކަލޭގެފާނު ހާޒިރުވެވަޑައިގަތުމުން ފަސްޓަކުރެވުނު ކަމެއްކަމެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަޞޭޙަތުގެ ވަރުގަދަ ބަސްތަކެއް ބަލިގަދަކުރެވުން އެދުވަޅުގައިންނާ ހިނދު، ބައެއް ދުވަސްދުވަހަކު ރޭދުވަހު ނުހުންނަވައި ދުވަސްކޮޅުވައެވެ. އަދި އެ ދުވަސްތަކުގެ އަދަދު ބައްޔަވައި، އެ ދުވަސްތަކުގެ ތަކުރު ފަސްގަނޑު ކަމަށްވުމަށް ހަރުދަނާވައެވެ. އަދި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ބަރަކާތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ކުރައްވަންފުރުޞަތު ހުރި ޢިބާދަތް ނުކުރައްވައި ދުނިޔެ ނުކުރައްވަދެކަނެވެ.“

(އަޅުއިމާމުންނަވާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ”މިހިރީ ނިފާޤުތަކުގެ ވެސް، ސަބަބު ނިފާޤުތަކެވެ. މިފަދައިން ގިނަ ނިފާޤުތައް ވެސް އަޅުބޭނުން ހުރި މުސްލިމުގެއެވެ. އާދައިން ވެދު ނިފާޤުތައް ވެސް، އެއިން ކޮންމެވެސް އެއް ފާޅުކުރެވެއެވެ. (އެބަހީ: ގިނަ ނިފާޤުތަކާ ބެހޭ އާއި މުސްލިމުގެ އިޚްލާޞްނެތް ނިފާކުރުމާއި ފާއިތުވާ ނިފާޤުތަކެވެ.)“

151- وَعَن أَبِي رِبْعِيٍّ، حَنْظَلَةَ بْنِ الرَّبِيعِ الأُسَيدِيِّ الْكَاتِبِ، أَحَدِ كُتَّاب رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه، فَقَالَ: كَيْفَ أَنْتَ يَا حَنْظَلَةُ؟ قُلْتُ: نَافَقَ حَنْظَلَةُ! قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ مَا تَقُولُ؟: قُلْتُ: نَكُونُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُذَكِّرُنَا بِالْجَنَّةِ وَالنَّارِ، كَأَنَّا رَأْيَ عَيْنٍ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَافَسْنَا الأَزْوَاجَ، وَالأَوْلادَ، وَالضَّيْعَاتِ، نَسِينَا كَثِيْرًا.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه: فَوَاللَّهِ إِنَّا لَنَلْقَى مِثْلَ هَذَا، فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ، حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقُلْتُ نَافَقَ حَنْظَلَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَمَا ذَاكَ؟" قُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ، نَكُونُ عِنْدَكَ تُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَأَنَّا رَأْيَ الْعَيْنِ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافَسْنَا الأَزْوَاجَ، وَالأَوْلادَ، وَالضَّيْعَاتِ، نَسِينَا كَثِيرًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي، وَفِي الذِّكْرِ، لَصَافَحَتْكُمُ الْمَلائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُم، وَفِي طُرُقِكُم، وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةً وَسَاعَةً". ثَلاثَ مرَّاتٍ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

ވާނީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫރިބުއީ، ޙަންޡަލަތު ބުނު އަރްރަބީޢުލްއުސައިދީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ ކާތިބުންކުރެ އެއް ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންނާއާ މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނާ ބައްދަލުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އައްސަވިއެވެ. ޙަންޡަލާ ކޮންހާލެއްހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ޙަންޡަލާ މުނާފިޤުވެއްޖެއެވެ! (އެބަހީ: ދީނުގެ ކަންކަމުގައި އަޅުގަނޑަށް ޝައްކުތަކާއި ވަހުމުތައް ގިނަވެއްޖެއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ސުބުޙާނަ اللهِ އެވެ! ތިޔަ ދައްކަވަނީ ކޮންކަހަލަ ވާހަކައެއްހެއްޔެވެ؟ ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިބޭ އިރު، އަޅުގަނޑުމެންނަށް، އެ ދެ ތަން ހަމަލޮލުން ފެންނަހާކަމުގެ އިރްޝާދު ކުރައްވަވާ ސާފުކޮށް އެކަލޭގެފާނު، އަޅުގަނޑުމެން ނަރަކަ އާއި ސުވަރުގޭގެ ހަބަރުތައް ދެއްވަމުއެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުމެން، މާތް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ދުރަށް ހިނގައްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑުމެންގެ އަނބިންނާއި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ދަރިންނާއި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތަކުން އަޅުގަނޑުމެން މަޝްޣޫލުކުރުވައެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުމެން އެތައް ކަމެއްގެ މަތިން ހަނދާންނެތި ދެއެވެ!

މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަމްކުރައްވައި ވިދާޅުވަމުއެވެ. ތިމަންނާއަށް ވެސް ހަމަ ތިޔަފަދަ ގޮތްތަކެއްވެއެވެ. (ޙަންޡަލާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންނާ އާއި އަބޫބަކުރުގެފާނު ދިޔައީ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައީމެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ޙަންޡަލާ މުނާފިޤުވެއްޖެއެވެ! ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ކިހިނެއްތޯ ކަލޭ ހެއްދުވީ؟} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިތިބޭއިރު، އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެ ދެ ތަން ހަމަލޮލުން ފެންނަހާކަމުގެ އިރްޝާދު ކުރައްވަވާ ސާފުކޮށް ކަލޭގެފާނު، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ނަރަކަ އާއި ސުވަރުގެގެ ހަބަރުތައް ދެއްވަމުއެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދުރަށް ހިނގައްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑުމެންގެ އަނބިންނާއި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ދަރިންނާއި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތަކުން އަޅުގަނޑުމެން މަޝްޣޫލުކުރުވައެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުމެން އެތައް ކަމެއްގެ މަތިން ހަނދާންނެތި ދެއެވެ! ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ

ފުރާނަފުޅު އުނާލާނެ ޤުދުރަތުފުޅުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޛާތުފުޅު ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިއްބަވައިދިނުން ތިބޭ ފަރައިން (އެފަދަ ހަމްދަނާ އިމާންކަންމަތީ) ސާބިތުވެ ތިބޭނަމަ، އަދި (اللهُ) ހަނދުމަކުރުން މަތީ ތިއްބަވައިދިނުން ދެމިތިބޭނަމަ، ތިއްބަވައިދިނުން ނިޔާ ތަންމަތީގައި ތިބޭހިނދުގެއްނާއި، ތިއްބަވައިދިނުން މަގުމަތީގައި ހިނގާހިނދުގައި، މަލާއިކަތުން ތިއްބަވައިދިނުނާ އަތާއަތުޖެހުކުރައްވައި ސަލާންކުރައްވާނުއްޖެވެ! ނަމަވެސް އޭ ބަންދާފާއެވެ! އެއްކަމަކަށްވުރެ އަނެއްކަމެއްކެވެ.}
(އެބަހީ: ބައެއް ވަގުތަކު، މިދާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި އަޅުކަމާއިގެން އަވަދިނުވި ކުޅެންޖެހޭނެ ވަގުތެވެ. އަދި އަނެއްބައި ވަގުތަކު، اللهُ ހެއްދަކުރައްވައި ބަރަކާތްކުރައްވައިދެއްވާ އިރުގެ ތެރޭގައި، ދުނިޔެގެ މައިދާނުގައި އަވަދިނުވި ކުޅެންޖެހޭ ވަގުތެވެ. އެއީ އެއްވެސް މަސައްކަތެއް ނޫނޭ ކަމެއްނުކުރެވޭ!) ދިނުން ތިން ފަހަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ."

152– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: أَبُو إِسْرَائِيلَ، نَذَرَ أَنْ يَقُومَ فِي الشَّمْسِ وَلاَ يَقْعُدَ، وَلاَ يَسْتَظِلَّ، وَلاَ يَتَكَلَّمَ، وَيَصُومَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ، وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: " މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޚުޠުބާ ވިދާޅުވަމުން ހުންނަވަނިކޮށް ކޮޅަށްހުންނަވާ ބޭކަލަކު އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތެވެ. އެ ހިނދު އެއީ ކޮންބޭކަލެއްތޯ (އޭނާ ކޮޅަށް ހުންނަނީ ކީއްވެތޯ) އެކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، (އަބޫއިސްރާއީލް) ދަންނަވައިދިނެވެ. (އޭނާ އަބޫއިސްރާއީލެވެ! އޭނާވަނީ، ނުއިށީނަވައި އަވީގައި ކޮޅަށްހުންނަންވާނޭ ހިޔާލެއް ނިޔަލަގަތުމަކާއި، އެއްވެސް ބަހެއްނުބުނުމަކާއި، ރޯދަވެސް ހުންނަވަނީ ނަދުރެއް ގަންނަވައިގެންނެވެ! ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިހެންނާ ވާހަކަދެއްކުމަށާއި، ހިޔަލަށްވަނުމަށާއި، އިށީނުމަށާއި، އޭނާގެ ރޯދަ ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ތިއްބަވައިދިނުން އޭނާއަށް އަމުރުކުރާށެވެ!}"

* * * * *

15- ހެޔޮ ޢަމަލުތަކަށް ތަރްކުކުރުމާއި،

އުކަމަށް ކަންތައްތަކެއް ފަރުވާކުޑަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަސޭހަތާ ބާބު

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ﴾ (الْحديد: ١٦) މާނައީ: "اللّٰه ހަނދުމަކުރުމަށާއި، ޙައްޤުބަސްފުޅުގެތެރެއިން ބާވައިލެއްވިއެއްޗަށް އެއުރެންގެ ހިތްތައް މަޑުމައިތިރިވުމަށާއި، މީގެ ކުރިން ފޮތް ދެއްވުނު މީހުން ފަދައިން ނުވުމަށް އީމާންވި މީހުންނަށް އަދިވެސް ވަގުތު ނާންނާނީހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެއުރެންނަށް ޒަމާން ދިގުވެގެންދިޔައެވެ. ދެން (އެކަމުގެ ސަބަބުން) އެއުރެންގެ ހިތްތައް ހަރުކަށިވިއެވެ."

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ﴾ (الْحديد: ٢٧) މާނައީ: "އަދި މަރްޔަމްގެ ދަރިކަލުން ޢީސާގެފާނު އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ފޮނުއްވީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ކަލޭގެފާނަށް އިންޖީލު ދެއްވީމެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުންގެ ހިތްތަކުގައި އޯގާތެރިކަމާއި، ރަޙްމަތްލެއްވީމެވެ. އަދި ދުނިޔެދޫކޮށްލައިގެން (އަޅުކަމުގެނަމުގައި) ބިދުޢަ، އެއުރެން އަމިއްލައަށް އުފެއްދިކަމެކެވެ. އެ ކަމަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ. އެހެނެއްކަމަކު، އެ ކަން އެއުރެންކުރީ، اللّٰهގެ ރިޟާލިބިގަތުން އެދިގެންނެވެ. ފަހެ، އެއުރެން ބެލެހެއްޓުމުގައި އެކަމަށް ޙައްޤުވާގޮތުގެ ވަރަކަށް ބަލަހައްޓާފައެއްނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ، އެއުރެންގެ ތެރެއިން އީމާންވި މީހުންނަށް އެއުރެންގެ ދަރުމަދެއްވީމެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ތެރެއިން ގިނަމީހުންނީ ފާސިޤުންނެވެ."

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّتِى نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنۢ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَٰثًا ﴾ (النحل: ٩٢) މާނައީ: "އަދި އުއިގައި ގުރިއަގައި ހަރުކަށިކުރުމަށްފަހު،

އެއިއްޔިކާވަސް އެ ކޯރަށް، ހަމަހުރުކުރުކޮށްދި ކަނޑައެޅޭފަދައިން ޢިބާދަތުގައި ދެމިހުރުން ނުވާނެތެވެ! (އެބަހީ: ބަރުދަވަކުގެ ބޮޑު ޖިހާދެއްކަމުގައިވިޔަސް، އެ ބަރުދުކަމުގައި އުވައިލާ ބޮޑުކަމުގައި ޢިބާދަތުގައި ދެމިހުރުން ނުވާނެތެވެ!)"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱعۡبُدۡ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأۡتِيَكَ ٱلۡيَقِينُ ﴾ (الْحجر: ٩٩) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޔަޤީންވެގެންވާ ކަންތައް (އެބަހީ: މަރު) އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރައްވާށެވެ!"

فَمِنْهَا حَدِيثُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، "وَكَانَ أَحَبُّ الدِّيْنِ إِلَيْهِ مَادَاوَمَ صَاحِبُهُ عَلَيْهِ". وَقَدْسَبَقَ فِي الْبَابِ قَبْلَهُ.

ދެން މި ބާބުގެކުރީ، މަޝްހޫރުވެގެންވާ ބައެއް ޙަދީޘްވެ. އާއިޝާގެކަމަނާ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! ރަސޫލާގެ ޙަދީޘްގައި ވާ ޤާޢިދާތަކަށް ރިވާވެގެންވާ މި ޙަދީޘްވެއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ދީނުގެ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވާ ކަމަކީ، އެ މީހަކު އެކަން ހުއްޓުމެއްނެތި ކުރިއަށް ގެންދާން ކަމެވެ.}" މި ޙަދީޘް އުރެދޭ، މީގެ ކުރީ ބާބުގައި ވެސް އައިސްފައި ބާބުވެއްޖެ. (ޙަދީޘް ނަންބަރު 142 ބައްލަވާ!)

153– عَنْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّاب رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ مِنَ اللَّيْلِ، أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ مَا بَيْنَ صَلاَةِ الْفَجْرِ وَصَـــلاَةِ الظُّهْرِ، كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ:" މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާ އުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑު އެ މީހެއްގެ ޙިޒްބު ކިޔަވަނިކޮށް (އެބަހީ: ތަހައްޖުދު ނަމާދު) ނިދިގެން އޭގެތެރެއިން ކުރު އަދާކުރެވިގެން ނުވެއްޖެ ނަމަ (ބަލައިލައްވާ!) ފަހެ، ފަތިސްނަމާދާއި މެންދުރު ނަމާދާ ދެމެދު، އެކަން ކިޔަވައިފިނަމަ، އޭނާ ރޭގަނޑު އެކަން ކިޔަވައިފިމެން ލިޔޭ ދެއްވާ އެ މީހަކަށް ލިޔުއްވާނެއެވެ.}"

154– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا عَبْدَ اللَّهِ لاَ تَكُنْ مِثلَ فُلاَنٍ، كَانَ يَقُومُ اللَّيْلَ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢަމްރު ބިންޢާޞް ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންނާއާ (މުހާޠަބު ކުރައްވައި) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަބްދު اللهِ އެވެ! ކަލޭގެފާނު އެފަދަ މީހަކާ އެއްފަދަ ބޭކަލަކުކަމުގައި ނުވާށެވެ. އޭނާ ރޭއަޅުކަން ކުރަމުންގޮސް ފަހު، އޭކަން ހުއްޓާލިއެވެ.}"

155– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلَاةُ مِنَ اللَّيْلِ، مِنْ وَجَعٍ، أَوْ غَيْرِهِ، صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَى عَشْرَةَ رَكْعَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ދުޅަވެރިވެވަޑައިގަންނަވާ އާދޭސްކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެހެންވެސް ސަބަބަކާހުރެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ރޭގަނޑުގެ ނަމާދެއް ފައިތުވެއްޖެނަމަ (އެބަހީ: ރަމަޟާނާއި އޮތުމަސް އެހެން ސުންނަތް ނަމާދެއް ނުކުރެއްވިނަމަ) ދުވާލު ބާރަ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ."

* * * * *

16- ސުންނަތަށް ތަބާވެރިވުމާއި، އެކަމުގެ އަދަބުތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُواْ ﴾ (الْحشر: ٧) މާނައީ: "އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވިސުންނަތުގައި ކޮންމެ އެއްޗެއްގައި، ފަދަ، ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމަކުން، ފަދަ، ތިޔަބައިމީހުން، ދުރުވެގަންނާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ﴾ (النجم: ٣ –

٤) މާނައީ: "އަދި އެކަލޭގެފާނު އަމިއްލަ އެދުންފުޅަކަށް ވާހަކަފުޅެއް ނުދައްކަވައެވެ. އެއީ، އެކަލޭގެފާނަށް އިއްވަވާ ވަޙީއެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ﴾ (آل عمران: ٣١) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން الله ދެކެ ލޯބިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން، الله، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴾ (الأحزاب: ٢١) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، الله ގެ ރަސޫލާގެ ކިބައިގައި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތިވެގެންވާ ނަމޫނާއެއްވިއެވެ. (އެއީ) الله ގެ ރަޙްމަތާއި، އާޚިރަތުގެ ދުވަހަށް އުއްމީދުކުރާ، އަދި ގިނަގިނައިން الله ހަނދުމަކުރާ ކަމުގައިވާ މީހަކަށެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴾ (النساء: ٦٥) މާނައީ: "އެހެންނަކުންނޫނެވެ! ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގަސަމްކުރައްވަމި ވަޙީކުރައްވަމެވެ. އެއުރެންގެ ދެމެދުގައި ޚިލާފުވިހާ ކަންތައްތަކެއްގައި، ކަލޭގެފާނު ޙުކުމްތިރިކުރައްވާ ފަރާތަކަށް ހަދާހަދާ، އެއުރެން އީމާންއެއް ނުވާނެއެވެ. އެ ހިނދު، ކަލޭގެފާނު ނިންމަވައިފި ގޮތަކުން، އެއުރެންގެ ހިތްތަކުގައި ދަތިކަމެއް ވާކަމުގައި އެއުރެން ނުދެކޭނެއެވެ. އަދި އެއުރެން (އެ ނިންމެވުން) ފުރިހަމަގޮތުގައި ކިޔަމަންވުމަށް ކިޔަމަންވާންދެނެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَإِن تَنَٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ﴾(النساء: ٥٩) މާނައީ: "ފަހެ، ކަމަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، الله އަށާއި، ރަސޫލާއަށް އެ ކަމެއް ރުޖޫޢަކުރާށެވެ! (އެބަހީ: އެ ކަމާމެދު الله އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ޙުކުމް ޤުރުއާން ސުންނަތުން ބަލައި، އެ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރާށެވެ!) ތިޔަބައިމީހުން الله އަށާއި، އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާކަމުގައި ވާނަމައެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ﴾(النساء: ٨٠)

މާނައީ: "ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވާމީހާ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ އަށް ކިޔަމަންވެއްޖެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (الشورى: ٥٢)
މާނައީ: "އަދި، ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު މަގުދައްކަވަނީ، ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގަށްކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَلْيَحْذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (النور: ٦٣) މާނައީ: "ފަހެ، އެކަލާނގެ އަމުރުތަކާ ޚިލާފުވާ މީހުންނަށް ބަލާއެއް، ނުވަތަ ވޭންދެނިވި އަޒާބެއް ޖެހިދާނެކަމަށް އެއުރެން ބިރުވެތިވާހުށި ކަމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱلْحِكْمَةِ﴾ (الأحزاب: ٣٤) މާނައީ: "އަދި ތިޔަ ކަނބަލުންގެ ގެތެރޭގައި اللهُގެ އާޔަތްތަކާއި، ޙިކުމަތުގެތެރެއިން ކިޔެވޭ ތަކެތި، ތިޔަ ކަނބަލުން ހަނދުމަކުރާށެވެ!"

މި ނުކުތާ، މި މައުޟޫޢާގުޅޭ އާޔަތްތައް ވަރަށްގިނަވެއެވެ. އެއީ ފާޅުކަންބޮޑު އާޔަތްތަކެކެވެ.

ދެން މިބާބުންކުރަނީ މައުޟޫޢާގުޅޭ (ބައެއް) ޙަދީޘްތަކެވެ.

156- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "دَعُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ: إِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، كَثْرَةُ سُؤَالِهِمْ، وَاخْتِلاَفُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭމެންގެ މައްޗަށް ތިމަން ކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުން ދޫކުރައްވާފައި ކަލޭމެންގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޫކުރައްވާފައިވާހިނދަކު. (އެބަހީ: ދީނުގެ ކަމެއްގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވުމުގައި ގޮތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ހަމަޖެހިލައްވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އިސްވެ، ކަންކަމާ މާދިރަ ސުވާލުތައް ކުރަން ނުހަމަޖައްސާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގައި އުޅުނު މީހުން ހަލާކުވެދިޔައީ، އެބައިމީހުންގެ ސުވާލުތައް ގިނަވުމާއި، އެބައިމީހުންގެ (ގޮތަށް ޚިލާފުވުން) ނަބީބޭކަލުންނާ ދެބަސްވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

ފަހެ، ތިމަންކަލޯގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމެއް ނަހީކުރައްވައިފިނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމަކާ ދުރުހެލިވާހުށި ކަމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޯގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމަކަށް އަމުރުކުރައްވައިފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވާވަރަކާ އެންމެފުރިހަމަ ގޮތުގައި އެ ކަމެއް ކުރާހުށިކަމެވެ.}"

(ޝަރަހަ: ކޮންމެހެން ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ ކަމެއް ނޫން ކަންކަމުގައި ސުވާލު ގިނަކުރުމަކީ، الله އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުފުޅުތަކާ ދެކޮޅުހެދުންކަމުގައި ބެލެވޭކަމެކެވެ. އަދި އެއީ މުސްލިމުން ހަލާކުވެދިޔުމުގެ ސަބަބެއް ވެއެވެ. އެހެނީ، ކަމަކާނުލައި ސުވާލުކުރުމަކީ ގިނަކުރުމަކީ، ތިމާމެންނަށް ތަކުލީފުވެދާނެ އިތުރުވެ، އެކަންކަން ކުރުމަށް ނުކުޅެދި، ހަލާކަށް ހުށަހެޅިދާނެ ކަމެކެވެ. މިކަމުގެ މިސާލަކީ، ހައްޖު ފަރުޟުކުރެއްވިކަން އެންގެވުމުން، އެއީ ކޮންމެ އަހަރަކުތޯ ބޭކަލަކުކުރެއްވި ސުވާލެކެވެ. މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވުމެއްވި ބައްޕާސޭގޮތުގެ ތަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޯގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ ". فَقَامَ الأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ فَقَالَ: أَفِي كُلِّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "لَوْ قُلْتُهَا لَوَجَبَتْ، وَلَوْ وَجَبَتْ لَمْ تَعْمَلُوا بِهَا، وَلَمْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْمَلُوا بِهَا، الْحَجُّ مَرَّةً فَمَنْ زَادَ فَتَطَوُّعٌ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ، وَالنَّسَائِيُّ) މާނައީ: "ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އެ ޚުޠުބާގައި އެކަލޯގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެމައްޗަށް اللهُ ތަޢާލާ ޙައްޖު ފަރުޟުކުރައްވައިފިއެވެ.} ފަހެ، (މި ބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވައި) އަލްއަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސް ތެދުވެވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ޙައްޖުވާނީ ހަމަ ކޮންމެ އަހަރަކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޯގެފާނު (ތިޔަސުވާލަށް) އާނއޭ ވިދާޅުވިނަމަ، (ކޮންމެ އަހަރަކު ޙައްޖުވުން) ވާޖިބުވެއްޖައީހެވެ. އަދި އެކަން އެގޮތަށް ވާޖިބުވިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަމެއް ނުކުރެވުނީހެވެ. އަދި އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ކުރުމަކަށް ކުޅަދާނަވެވޭނޭ ކަމެއްކަމުގައި ވެސް ނުވީހެވެ. ޙައްޖު ވާޖިބުވެގެންވަނީ އެންމެ ފަހަރަކުއެވެ. އެއަށްވުރެ އިތުރަށް އެކަން ކުރުމަކީ، ސުންނަތެކެވެ.}"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسۡـَٔلُواْ عَنۡ أَشۡيَآءَ إِن تُبۡدَ

لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْـَٔلُوا۟ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا۟ بِهَا كَـٰفِرِينَ ﴾ (الْمائدة: ١٠١ – ١٠٢) މާނައީ: “އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަންކަން ފާޅުކުރައްވައިފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އުނދަގޫވާ، ނުރުހެންވާނެ ކަންކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުވާލުނުކުރާށެވެ. އަދި ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވޭ ހިނދު އެކަންކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުވާލުކުރާނަމަ، އެކަންކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާޅުކުރައްވައިދޭނެއެވެ. (އިސްވެ ގޮސްފައިވާ) ސުވާލުކުރުމުގެ ކުށް، اللهُ ޢަފޫކުރައްވައިފިއެވެ. اللهُއީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ހަލީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިން އުޅުން ބަޔަކުވެސް، ހަމަކަހަލަވަރުން، އެފަދަ ސުވާލުކުރިއެވެ. ދެން (އެ ކަންކަމުގެ ޙުކުމް ބަޔާންކުރެއްވި ހިނދު) އެ ކަންކަމަށް ކާފިރުވި ބަޔަކު ކަމުގައި އެއުރެންވިއެވެ.“

ބައެއް ތަފްސީރުތަކުގައި ޝައިޚު ސަޢްދީއިން ތަފްސީރުގެ ތަރުޖަމާއިން (176/1)
ނަގައިފައި “ތަރުޖަމު“)

157– وَ عَنْ أَبِي نَجِيحٍ، الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رضي الله عنه، قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَوْعِظَةً بَلِيْغَةً وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصِنَا! قَالَ: "أُوصِيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَأَنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيْرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ الْمَهْدِيِّيْنَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ތަޤުވާވެރިވުމާއި އަޑުއަހައި، އަޅުގަނޑުމެން ބޮން ސޮރަތަކުގެ ކިބައިން ވާޖިބުވެއެވެ. އެ ކަލާނގެއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ތަޤުވާ) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގާތުގައި ވަޢުޡް އަސަރުގަދަ ބަޔާނެއްދެއްވި ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ހިތްތައް ބިރުގަނެ، ލޮލުން ކަރުނަ އޮހޮރިގެން ދިޔައެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމުއެވެ. “އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ އަޅުގަނޑުމެންނާ ވަކިވެވަޑައިގެން އުޅުއްވާ ފަރާތެއްގެ ނަޞޭހަތެއްކަމަށް ހީވެއެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަޞިއްޔަތެއް ދެއްވާށެވެ!! ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން اللهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިޔަކަށް އަޅަކު ވެރިކުރެވިއްޖެނަމަވެސް (އަނގެ ބަސް) އަޑުއަހައި، ކިޔަމަންތެރިވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޞިއްޔަތްކޮށްލައްވަމެވެ. އަދި

ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކަރު (ގިނަދުވަރު) ދިރިހުރުއްޖެ މީހަކު ގިނަގެނަވެގެންވާ ދުބަސްވުންތައް ދޫކޮށްލާށެވެ! ދެން، (ހުއްބަޒާތް އެފަދަ ވަގުތުގައި) ތިޔަބައިމީހުން މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި، ތެދުމަގު ދުރުވެއިގެން ތިޔައުޅެނީ (މިމަންކަލޭގެފާނުގެ) ނަޞީޙަތްތަކުގެ ސުންނަތުގައި ގަދައަޅައި ހިފަހައްޓުމަށް މިމަންކަލޭގެފާނު އިސްކަންދެއްވުނުކަމެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތިކޮޅުން އާދައި ގަދައަށް ހިފެހެއްޓީގޮތުހުރިކަމެވެ. (އެބަހީ: މިމަންކަލޭގެފާނާއި، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޚަލީފާވަރި ރާޝިދުންގެ ސުންނަތުގައި ސާބިތުވެ ހިފެހެއްޓުމެވެ.) އަދި (ދީނުގެ ނަމުގައި) އަލަށް އުފެދޭ ކަންކަމާމެދު މިމަންކަލޭގެފާނު ރައްކާތެރިކުރައްވާފައިވެއެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ (އެބަހީ: ޝަރީޢަތުގައި އަސްލެއްނުވާ ކަމެއް ނުވާކަމަކު) މަގުފުރެދުމެކެވެ.}"

158- وَ عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ أَبَي". قِيلَ وَمَنْ يَأْبَى يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَي". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ހުރިހާ މީހަކު، ސުވަރުގެ ވަންނާނެ މީހެކެވެ. އެކަމަކު (އެކަމަށް) ފުރަގަސްދީ އިންކާރުކޮށްފި މީހަކު ފިޔަވައެވެ!} އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވުނުއެވެ. ފުރަގަސްދީ އިންކާރުކުރާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟! އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވި މީހާ ސުވަރުގެ ވަންނާނެއެވެ. އަދި މިމަންކަލޭގެފާނަށް އުރުދި، ދެކޮޅުވެރިވެއްޖެ މީހާ އެއީ (އެކަމަށް) ފުރަގަސްދީ އިންކާރުކޮށްފި މީހާއެވެ.}"

159- وَ عَن أَبِي مُسْلِمٍ، وَقِيلَ: أَبِي إِيَاسٍ، سَلَمَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الأَكْوَعِ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً أَكَلَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِشِمَالِهِ، فَقَالَ: "كُلْ بِيَمِينِكَ" قَالَ: لاَ أَسْتَطِيعُ، قَالَ: "لاَاسْتَطَعْتَ؟ مَا مَنَعَهُ إِلاَّ الْكِبْرُ". فَمَا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާ އަބޫމުސްލިމު، ނުވަތަ އަބޫއިޔާސް، ސަލަމަތު ބުނު ޢަމްރު ބުނު އަލްއަކްވަޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ އަރިހުގައި އިނދެގެން މީހަކު

އޭނާގެ ވާތުން ކެއުންގެންދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ ކަނާތުން ކާށެވެ!} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ކަނާތުން ކެއުމަށް ކުޅެދެނަވެގެންނުވެއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކުޅެދެނަކަށް ތިބިގެންނުވާނީއްޔާ ހެއްޔެވެ؟! އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަން ނޫން އެހެންކަމެއް އޭނާއަށް އެކަން މަނާއެއްނުކުރެއެވެ.} (އެބަހީ: ކަނާތުން ނުކެވޭނެކަމަށް އެ ބުނީ، އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.) (މިޙަދީޘްގެ ރާވީ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި ސަލަމަތުބިން އަކްވަޢު ބިން އަލްއަސްލަމީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ކަނާތް އޭނާގެ އަނގަޔާހަމައަށް އޭނާއަށް އުފުލުމަކަށް ނުކުޅެދުނެވެ.“

160– وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: " لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި، ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން، އަބޫޢަބްދު اللّٰهِ، އައްނުޢުމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިކަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވާފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ނަމާދުގައި) ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތަކުގައި ހުސްތަން ނުބަހައްޓައި، ހަމަހަމަކޮށް ސީދާކުރާށެވެ. އެނޫން ނަމަ، اللّٰهُ ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެތެވެ.} (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ދެބަސްވުންތަކާއި، ޚިލާފުތައް އެކަކާއިގެ އުފައްދަވައިފާނެތެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ، حَتَّى إِذَا رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا، فَقَامَ حَتَّى كَادَ أَنْ يُكَبِّرَ، فَرَأَى رَجُلاً بَادِيًا صَدْرُهُ، فَقَالَ: "عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ".

މުސްލިމުގެ އެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އައްނުޢުމާނުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
”ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަޅުގަނޑުމެންގެ ސަފުތައް ސީދާކުރައްވައި، ހަމަހަމަކުރައްވައެވެ. އެއީ ތީރުތައް އެއްވަސް ގެދެއްނަތި ތެދުކުރާފަދައިންނެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އެކަން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދަސްވެއްޖެކަމަށް ބެއްލެވިއެވެ. (އެބަހީ: ސަފުތައް ހަމަހަމަކުރެއްވުމަށް އެކަލޭގެފާނު ދެއްވާ ސަމާލުކަމާ އެއްގޮތަށް ހަމަހަމަކުރުމުން، ސަފުތަކުން މިކަން ދަސްވުމުން ދަސްކޮށްދެއްކުމުގައި ދެކެވަޑައިގަތެވެ.) އެއަށްފަހު، އެއް ދުވަހަކު (މިސްކިތަށްވަޑައިގެން

ނަގާދުކުރުމުގެމަތިންޖަވާބު ކޮޅަރިކޮޅުން) ނުކުރެވޭނެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު
(އިމާމުކުރަނީއެވެ) ހުއްޓުވައިލައްވައެވެ. އަދި (ހަކަތަސްބަތަށް) ތަހުގީރު ވިދާޅުވިއެވެ.
ހިފެހެއްޓިކަން، މިހަކު ތަސްކާރެއް ކުރިއަށް ޗެހިފައިހުރިތީ، އެކަލޭގެފާނު ދަނެވެއެވެ.
ފަހެ، (އޭ ހިނދު) ހަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {اللّٰهُ ގެ ޙަޟްރަތުންނޭވެ! (ނަމާދުގައި) ތިޔަބައި
މީހުން ސަލާމްދޭއިރު ހުސްބަސް ނުބަހައްޓާ، ހަމަހަމަކަމާ، ސިލާކުރާހިނާ... އެހެން
ނުހިނގަވަ، اللّٰهُ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މުސްތަޤް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެއެވެ.} (އެބަހީ:
ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ދުޝްމަނުކަން، ހިތާމަތް އެކަލާނގެ ވަސްވާސްއާލާއެވެ.)"

161- وَ عَن أَبِي مُوسَى ﵁، قَالَ: احْتَرَقَ بَيْتٌ بِالْمَدِينَةِ عَلَى أَهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا حُدِّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَأْنِهِمْ، قَالَ: "إِنَّ هَذِهِ النَّارَ عَدُوٌّ لَكُمْ، فَإِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوهَا عَنْكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާންވި، އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެފާނުގެ ރިވާޔަތެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ރޭގަނޑު) މަދީނާގައި ގެއަކަށް (މީހުން ނިދައިފައިހުއްޓާ) ގެއެއްގައި އަލިފާންރޯވެ އަނދައިފިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި މި ވާހަކަ ދަންނަވާލުން ހިނދު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި އަލިފާނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަދުއްވެކެވެ. (އެބަހީ: ގެއްލުން ދިނުމު އެއްޗެކެވެ.) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ނިދާ ހިނދު، އަލިފާން ނިއްވާލާށެވެ.}"

162- وَ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ مَثَلَ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ، كَمَثَلِ غَيْثٍ أَصَابَ أَرْضًا، فَكَانَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ طَيِّبَةٌ، قَبِلَتِ الْمَاءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ، وَكَانَ مِنْهَا أَجَادِبُ أَمْسَكَتِ الْمَاءَ، فَنَفَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وسَقَوْا وَزَرَعُوا، وَأَصَابَ طَائِفَةً مِنْهَا أُخْرَى، إِنَّمَا هِيَ قِيْعَانٌ، لاَ تُمْسِكُ مَاءً وَلا تُنْبِتُ كَلأً،

فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينِ اللَّهِ تَعَالَى، وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ، فَعَلِمَ وَعَلَّمَ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތެވެ (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާންވި، އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެފާނުގެ ރިވާޔަތެވެ) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލާނގެއިން اللّٰهُ ތިއްބާ ފޮނުއްވާވަޑައިގެން (ރަސޫލުކަމާއިގެން) ފޮނުއްވި ހެދާތާއި، އިލްމުގެ މިސާލަކީ،

ބިމަކަށް ވެހުނު ވާރޭއެއްގެ މިސާލެވެ. ފަހެ، އެ ބިމުގައި ވަރަށް ފަސްވަރުގެ ރަނގަޅު ބިންގަނޑުތަކެއް ތަންތަންވެއެވެ. ފަހެ، އެ (ރަނގަޅު) ބިން، އެ ފެން ގަބޫލުކޮށް، އެ ބިމުން ގިނަގުނަ ވިނަތަކާއި ގަސްތަކެއް ފުރުވިއެވެ. އަދި އެ ބިމުގައި (ރަނގަޅު ނޫން ހިތަ) ބިން ފެން ވެއެވެ. އެ ތަންތަނުގައި ފެންގަނޑު ހިފެހެއްޓި (ނުހިނދި) ހުރެއެވެ. ފަހެ، މީސްތަކުން (ނާއި ޖަނަވާރުތަކަށް) އެއިން ފެންބޮއި، ދަނޑުތަކަށްފެންދީ، ދަނޑުހައްދައި ހަދައެވެ. އަދި (އެ ވާރޭފެން) އެ ބިމުގެ އެހެން ހިސާބަކަށް ވެސް ފޭބައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، އޮތްގައި ދަނޑުހެއްދުމަށް އެކަށިގެންނުވާ ބިމެވެ. އެބިމުގައި ފެންގަނޑު ހިފެހެއްޓުމެއް ފެން ނުހުރެއެވެ. އަދި އެބިމުގައި (އެ ފެން ދިރުންއޮތުމަކަށް) ވިނައާއި ގަސްތަކެއް ވެސް ނުފެޅެއެވެ.

ފަހެ، اللَّهُ ގެ ދީނުގެ ފިޤުހު ލިބިގަންނަ މީހުންގެ މިސާލަކީ ވެސް މިއީއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަންކަމާއިގެން ފޮނުއްވުނު ކަންކަމުގެ ޢިލްމު އުނގެނި، އެބައިމީހުން އެއަށް ޢަމަލުކުރުމާއެކު، އެހެން މީހުންނަށް ވެސް އެ ޢިލްމު އުނގަންނައިދެއެވެ. އަދި އަނެއް ބައެއްގެ މިސާލަކީ، (އެބަހީ: އެ ބިމުގައި ވާރޭފެން ހިފެހެއްޓި ހުރުމާއި ގަސްގަހާގެހި ފުރުވުމުގެ ބަދަލުގައި މީހުންނަށާއި ޖަނަވާރުތަކަށް އެފެނުގެ މަންފާލިބިދޭ ބިމުގެ މިސާލެވެ.) އެބައިމީހުންނަށް ލިބިގެންވާ ޢިލްމާއި އެބައިމީހުން އިސްލާމްފުޅުލައިނުގަ މީހުންނެވެ. (އެބަހީ: އެ ޢިލްމު އުނގެނިގެން ތިބޭގެންވެސް އެއަށް އެބައިމީހުން ބޮލުލަނބާނުލާ) އަށްކަންނަމަށް އުނގަންނައިދިނީ މީހުންނެވެ.}“

163- وَ عَن جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَوْقَدَ نَارًا، فَجَعَلَ الْجَنَادِبُ وَالْفَرَاشُ يَقَعْنَ فِيْهَا، وهُوَ يَذُبُّهُنَّ عَنْهَا، وَأَنَا آخِذٌ بِحُجَزِكُمْ عَنِ النَّارِ، وَأَنْتُمْ تَفَلَّتُونَ مِنْ يَدِي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައި: “ރަޙިމަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި، ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މިސާލަކީ، އަލިފާންގަނޑެއް އަންދާ މީހަކާއި (ޖަރަވާނާގެ މިސާލެވެ.) ފަހެ، އެ (އަލިފާންގަނޑު އަންދާ މީހާ) އެއިން ޖަރަވާނާތަކަށް އެއްކަރާބާތަކުން ދުރުކުރަމުން މަސައްކަތްކުރައްވައެވެ. (އެހެން ނަމަވެސް) ޖަރަވާނާތަކާއި ކުރިއާކުރި ސޫފިތައް، އެ އަލިފާންގަނޑަށް ވެއްޓެއެވެ (އަނދައިގެންދެއެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައި

މީހުންގެ އުނގަނޑު ކޮރިގަނޑުގައި ހިއްޕަވައި، އެ އަލިފާނުން ތިރަބައިތިހުން ސަލާމަތް ކުރެއްވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ. އެކަމަކު ތިރަބައިތިހުން ގަދަކަމުން ރޫޅުވިޔަސް، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ވިއްލިގަނެގެން، އެ އަލިފާނުގަނޑަށް ވެއްޓިގަނޑުނަރުދުއެވެ.}“

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީޘް، އުއްމަތުގެ މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ހިތްޕުޅުގައިވާ އޯގާތެރިކަމާއި، ލޯބިވެވޮޑިގެންވާކަމާއި، އެބައިމީހުން ނަރަކައިން މިންޖުކުރެއްވުމަށް އެކަށޭގޮތުން އެދިވަޑައިގަންނަވާ މިންވަރުގެ ބޮޑުކަން ހާމަވެގެންވާ ޙަދީޘެކެވެ. اللهُ ގެ ދީނުގައިވާ ހުރިހާކަމެއް އެކަށޭގޮތުން މީސްތަކުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވައި، އުގަންނަވައި ދެއްވާއިރު ވެސް، މީސްތަކުން އެކަމަކު ކަންކުރަސްސޯރަކަން، ފަހުވާދުވަހު ކަންތައްތަކުގެ ނަތީޖާއަކަން ވަނީ، އެކަށޭގޮތުން ހިތްހަމަ މަސައްކަތްކުރެއްވުމުގައި ކުރެއްވިއަސް، އެބައިމީހުން ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރުމަށް ވެގެންވުމެވެ. މާތް اللهُ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ފުރިހަމަވާގޮތުގައި ތަބާވާ ބަރަކާތްކުރެއްވުމުގައި، ނަރަކައިން ދުރުކޮށްދެއްވާށިއެވެ.
”މުތަރުޖިމު“)

164– وَ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِلَعْقِ الأَصَابِعِ، وَالصَّحْفَةِ وَقَالَ: "إِنَّكُم لاَ تَدْرُونَ فِي أَيِّهَا الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި، ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިލަފަތުން (ކައި ނިމުމުން) އަތުގެ އިނގިލިތަކާއި، ކާތަށި ލޮވެ ސާފުކުރުމަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އިރުޝާދު ދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަރަކާތް ލައްވައިލައިވަސް، އެ ކާއެއްޗެއްގެ (އެބަހީ: ކާތަކެއްޗާއި، އަތުގެ އިނގިލިތަކާއި ތަށިއިން) ކޮން އެއްޗަކުންކަން ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އެނގިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "إِذَا وَقَعَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ، فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ، وَلاَ يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمِنْدِيلِ حَتَّى يَلْعَقَ أَصَابِعَهُ، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي فِي أَيِّ طَعَامِهِ الْبَرَكَةُ".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔައިން މީހެއްގެ ކާއެއްޗެއްގެ (ބިމަށް ވެއްޓިއްޖެނަމަ، ފުހެ، އެ ނަގާ ހިފާށެވެ. އަދި އޭގައި އުނދަގޫވާ ހުރި އެއްޗެއް

ފިލުވައިލާށެވެ. އަދި އެ އުމިކާޅު ކައިލާހުރިކަށެވެ. އަދި ޝައިޠާނާއަށް އެ އެއްޗެއް ދޫކޮށް ނުލާހުރިކަށެވެ. އަދި އެ މީހަކު ކާއަތުގެ އިނގިލިތައް ލޮވެ ސާފުކުރުމުގެކުރީގައި ރުމާލުން އަތްނުފޮހޭ ހުރިކަށެވެ. އެހެނީ، ބަރަކާތް ލިބިގެންވަނީ، އެ މީހާގެ ކާތަކެތީގެ ތެރެއިން ކޮން ކާއެއްޗެއްގައިކަން އެ މީހަކަށް އެނގިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَحْضُرُ أَحَدَكُمْ عِنْدَ كُلِّ شَيءٍ مِنْ شَأْنِهِ، حَتَّى يَحْضُرَهُ عِنْدَ طَعَامِهِ، فَإِذَا سَقَطَتْ مِنْ أَحَدِكُمْ اللُّقْمَةُ فَلْيُمِطْ مَا كَان بِهَا مِنْ أَذًى، فَلْيَأْكُلْهَا، وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާ ތިޔައިން މީހެއްގެ ހަމަ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ވަގުތުގައި އެ މީހެއްގެ ގާތަށް ޙާޟިރުވެއެވެ. މިގޮތުން، ކެއުމުގެ ވަގުތުގައި ވެސް އެ ކަލޭގެ ޙާޟިރުވެއެވެ. ފަހެ، ތިޔައިން މީހެއްގެ ކާއެއްޗެއްގެ (ބިމަށް ވެއްޓިއްޖެނަމަ، ފަހެ، އެ ނަގާހުރިކަށެވެ. އަދި އޭގައި އުނދަގޫވާ ހުރި އެއްޗެއް ފިލުވައިލާށެވެ. އަދި އެ ކައިލާހުރި ކަށެވެ. އަދި ޝައިޠާނާއަށް އެ އެއްޗެއް ދޫކޮށްނުލާހުރި ކަށެވެ.}"

(**ޝަރަޙް:** ކައިނިމުމުން އިނގިލިތައް ލޮވެ ސާފުކުރުމާއި، ކާތަށިގައި ކާތަކެތި ބާކީކޮށްލައި ނުބަހައްޓައި، ކާތަށި ސާފުކުރުމާއި، ބިންމައްޗަށް ވެއްޓޭ ކާއެއްޗެތި ނަގައި ސާފުކުރުމަށްފަހު، ކައިލުމަކީ އަންގަވައިފައިވާ ކަމެއް، ދީނުގައި މަންދޫބުކަމެއް ވެއެވެ. **ފުރަތަމައީ:** އެ މީހެއްގެ ކާތަކެތީގެ ތެރެއިން اللهُ ބަރަކާތް ބާވައިލައްވަނީ ކޮން ކާއެއްޗަކަށްކަން އެއްވެސް މީހަކަށް އެނގެންނުވާނެތެވެ، ކައިނިމުމުން އިނގިލިތަކާއި ކާތަށިގައި ހުރި ބާކީއެއްޗެއް ކާތަކެތި ސާފުކުރުން، އަދި ސާފުކުރުމަށްފަހު ބިމަށްވެއްޓުން ކާއެއްޗެއް ވެސް ނަގައި، ސާފުކުރެއްވުމަށްފަހު ކައިލުމަކީ އަންގަވައިފައިވާ އެހެންވެއެވެ. **ދެވަނައީ:** މިއީ ތިމާގެ ތަވާޟުޢުވެރިކަމާއި ޔަޤީންކަންތެރިކަން އިސްލާމް، ބޮޑާކަމާއި ދުރުވުމުން ސަލާމަތްވެގެންވާ ހަމަ ކަމެކެވެ. **ތިންވަނައީ:** اللهُ ގެ ނިޢުމަތަށް ޝުކުރު ނުކުރުމާއި، އިސްރާފުކުރުމުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުން މިކަމުން ލިބެއެވެ. **ހަތަރުވަނައީ:** ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުގެ އިންޒާރި ސަލާމަތްވުމާއި، އެ ކަލޭގެ ނިކަމެތިކުރުން މިކަމުން ހާސިލުވެއެވެ. މިކަންކަމުން ވިސްނައިލުމުން، އިސްލާމްދީނުގެ މިފަދަ އަދަބުތަކަކީ މުސްލިމުން ފުރިހަމަކުރުމުގެ ނަޒާހަތްތެރިކަމުގެ މިއަދު ކާބޯތަކެތީގެ އިސްރާފުކުރުމަކަށް

އެއްވެސް ބަޔަކު ފަސްނުޖެހޭ މިންވަރަށް ހަމަވެގެންދެއެވެ. ރޯޖަމަލާއި ރުސްތަމްޖަހަނިމަލާއި،
ގޭގޭގައި ވެސް ކާބަލަކީ އިސްލާމްދުރާށް އުނަދިގޫވަން ފެންނަނީ މަރުހަލާކަށްއުޅުނެވެ.
މިކަމުގެ ނަމިޖާއަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ މަގުތު ބާވަތްބާވަތުގެ ދިނަގުނަ ކާބަމަކީގެ ބޭނުން
ހިފުމާއުކު ވެސް، ދިނަބަޔަކަން ފުރިހަމަ ސިއްރުތުގެ ނަސީޙަތް ނުލިބެއެވެ. އަނެއްބަޔަކު
ކާބަމަކީގެ ބޭނުންކުރުން ދިނަވެގެންގޮސް މަގުތު ބަލިމަކުގެ ޝިފާރައްކަން ވަނީއެވެ. އަދި
އަނެއްބަޔަކު ކާބަމަކީން މަރުދުމުވެ ކުރިމަނިޖުމަކަން އުކައިލުވާ މަކަލީ ހާވައިގެން
ކުއްމަންވެސް މަޖުބުރުވަނީއެވެ. އެހެންމަކަން ބުނާނަމަ، ކާބަމަކީގައި ޙަރްވައިފައިވާ
ބަރަކާތްތެރިކަން ނެތިވެ ދިޔައީއެވެ. ނަމަވެސް، އިސްލާމްދީނުގެ މަތިވެރި އުސޫލުތަކަން
ފުސްލިމުން ޢަމަލުކުރަމުން ގެންދިޔަ ދުވަސްވަރު، ހިނި ޙުދުކާމާއި ފެންފުދުއްގައިވެސް اللّٰهގެ
ބަރަކާތް ސާބިތުވެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ސިއްހަތާއި ހަރިގަނޑުގެ ބާރުމަތް ވެސް މާ
ފުރިހަމައެވެ.

ދިވެހިބަހުގައި އެއްޗެއް ތަވެ ސާފުކުރުމާ ބުނުމުން އޮގެ މާނައަކީ، އެ އެއްޗެއް
ދުރުން ސާފުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް ކާ ތަރި ތަވެ ސާފުކުރުމަކީ އަންގަވައިފައިވާގޮތުން، އޮގެ
މާނައަކީ، ތަރިގައި ދޮ ދުވެއްސުންނެވެ. އިނގިލިތަށް ތަވެ ސާފުކުރުމަކީ އަންގަވައިފައިވާގޮތަކީ،
ކާތަރިގައި ހުރި ފައިހުރި އެއްޗެއް އިނގިލިން ސާފުކޮށް، އިނގިލިތައް ތަވެ ސާފުކުރުމުން އެ
ބޭނުން އަންނާނީ ފުރިހަމަވެފައެވެ.

ބުނުމުގެ ބަދުވެއްޖެ ކާއެއްޗެއްގައި ނަޖިހެއް އުނގުޅިފައިވާނަމަ އެ އެއްޗެއް
ކާކަން ނުޖެހޭނެއެވެ. ނުވަތަ ހިރަފުހާއި ވެލި ހާކުގެ ސަވަބުން، ކެއުމަށް އުކަނިގެން
ނުވާނަމަ ވެސް، އެފަދަ އެއްޗެއް ސާފުޖާއަކަށް ދުރުކޮށްފައިވާ ކެއުމަށް ޖަހަމާތަކަން
ކާންޖެހެން އަމުރުވެގެންވާކަން މި ހަދީޘުން އެނގެއެވެ.

އިމާމް ބައިހަޤީ ސުނަނުލް ކުބްރާ ސަލަފްއިކާރިން ރިވާކުރި ޙަދީޘްމާއިން
(182/1) ނަގައިފައި "މުޙަދްދިޘު")

165– وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَوْعِظَةٍ، فَقَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى حُفَاةً، عُرَاةً غُرْلاً ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَـٰعِلِينَ﴾ (الأَنْبِيَاءُ: ١٠٤) أَلاَ وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلاَئِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ ﷺ أَلاَ وَإِنَّهُ سَيُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِى، فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ: يَارَبِّ أَصْحَابِي، فَيُقَالُ: إِنَّكَ لاَ

تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: ﴿ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ إِن تُعَذِّبۡهُمۡ فَإِنَّهُمۡ عِبَادُكَۖ وَإِن تَغۡفِرۡ لَهُمۡ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴾ الْمَائِدَةُ: (١١٧ – ١١٨) فَيُقَالُ لِي: إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ވަﷲُ، އެ ދަރިކަލުން ކަލޭގެފާނަށްފަހު އުފެއްދި، ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުﷲ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު ﷲ ﷺ މިމަންބަރުގެ މަތީގައި ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. (އެ ޚުޠުބާގައި) އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ޙަޟްރަތަށް (ޤިޔާމަތް ދުވަހުން ތަޅުމަށް) ޖަމާކުރެވޭނީ، ފައިވާނު، ހެދުމެއް، ހުކުރެއް ނުލައެވެ. ދެން (އިތުރަށް ސޫރަތުލް އަންބިޔާއު 104 ވަނަ އާޔަތް) ކިޔުއްވާ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.) ﴿ كَمَا بَدَأۡنَآ أَوَّلَ خَلۡقٖ نُّعِيدُهُۥۚ وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴾ (އެބަހީ: އެންމެ ފުރަތަމަ އުފެއްދެވި ގޮތަށް، އެ ތަކެތި އަލުން އިޢާދަކުރައްވާ ހުށްޓެވެ. އަދި، ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ތެރެއިން ހަރުފަޅާ ލެވޭނީ ކަލޭގެފާނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހު އެ ކައުމުގެ ކުރެއްވުނު ރިޔާޖެހޭނެއެވެ.) ދަންނާށެވެ! ހަމަ ބޭނުންކުރެވޭ ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ބައެއް ކަމުގެ ތެރެއިން ކަނާތްފަރާތަށް ނުގެނެވޭނެއެވެ. އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމެވެ. ދަންނާށެވެ! (އެ ދުވަހުން) ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ ބައެއްމީހުން ގެނެވޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ވާތްފަރާތަށް ގެންދެވޭނެއެވެ. (އެބަހީ: އެއްޗިސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވުމަށް ހުށަހެޅުމަށް ހުއްޓެވެ.) ވަހީ، ޤިޔާމަތްދުވަހު ދަންނަވާނީއެވެ! އޭ ރަބްބެވެ! އަޅުގަނޑުގެ އުއްމަތުގެ (އެއީ) އަޅާގެ އުއްމަތުގެ ބައެކެވެ! އެންގެވޭނެއެވެ. ކަލޭގެފާނު ނުދަންނަވާ، އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށްފަހު ކިހިނެއް ކަލޭގެފާނަށް އަނިޔާވެރިވި ކަންތައްތަކެއް ނުދަންނަވާނެއެވެ. ވަހީ، ސާލިޙު އަޅާ (އެބަހީ: ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމް) ދަންނަވައިގެން ދެއްވި ފަދައިން ކަލޭގެފާނު ވެސް ދަންނަވާނީއެވެ. (އެއީ، އަލްމާއިދާ ސޫރަތުގެ 117، 118 ވަނަ އާޔަތުގައި އެވާ ވަޑައިގެންނެވެ.) ﴿ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ إِن تُعَذِّبۡهُمۡ فَإِنَّهُمۡ عِبَادُكَۖ وَإِن تَغۡفِرۡ لَهُمۡ فَإِنَّكَ

أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴾ (އެބަހީ: އެއުރެންގެ ތެރޭގައި، މިޔާ ހުރިހައި ހިނދަކު، އެއުރެންގެ މައްޗަށް ހިލޭ ފުރިހަމަކޮށް ކަމުގައިވުމެވެ. ދީން ތިޔަރަސްކަލާނގެ މިއަދާ ގެންދިޔުމާ ހިނދު، އެއުރެންގެ މައްޗަށް ބަރަކާތްލައްވާށެވެ ކަލާނގެ ޙިކްމަތުގެ ކުރުކޮށް ތިޔަރަސްކަލާނގެ ވަރުގަދަކަމުގެ ތަނަވަސްކަމެވެ. ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ، ޢަޒީޒު ކަލާނގެ މައްޗަށް ހިފެހެއްޓެވުމުގެ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެއުރެންނަށް ތިޔަރަސްކަލާނގެ އަމުރު ދީނުގެ ޙަކީމަކަށް، ވީއެ، ހުސްކޮށްވާރުން، އެއުރެންނަށް ތިޔަރަސްކަލާނގެ އަމުރުކުރެއްވި. އަދި އެއުރެންނަށް ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙުކުމް ކުރުއްވާނެކަމަށް، ހުރިހާ ކަމެއްގައި ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ، ޢާލިމުވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.) ވީއެ، ތިޔަރަސްކަލާނގެ ބަލައިގަތުމެވެ. ހުރިހާކަމެއްގައި، ކަލާނގެ ޙުކުމް އެބަހީ ކަލާނގެ ވާޖިބުކުރެއްވި ކަމެއް، އެއުރެންނަށް ކުރުކޮށްދިނުމަށް ދީނުގެ ބާރުވެރިކަމުގެ ރަސްކަލާނގެއެވެ.}“

166- وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، رضي الله عنه، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، عَنْ الْخَذْفِ وَقَالَ: "إِنَّهُ لاَ يَقْتُلُ الصَّيْدَ، ولاَ يَنْكَأُ الْعَدُوَّ، وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ، ويَكْسِرُ السِّنَّ". (مُتَفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟިﷲ ޢަ ނަބިއްޔާ ރަސޫލުﷲ ﷺ، ޢަބްދުﷲ ބިން މުޣައްފަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެތިކޮޅާ ކޮށްގެން ހިލަ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (ޚަޛްފު) ޝިކާރު ކުރުވުން ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއީ ދުޝްމަނާ ބަލިކޮށްލުމަކަށް ކަމެއްވެސް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެ ކަމަކީ، ލޮލަށް ޖެހި (އަދި ދަތް ފަޅާ) ފަޅައިގެން ހިނގައިދާނެ ކަމެކެވެ. އަދި ދަތް ބިންދައިގެން ހިނގައިދާނެ ކަމެކެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّ قَرِيْبًا لاِبْنِ مُغَفَّلٍ خَذَفَ، فَنَهَاهُ وَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْخَذْفِ، وقَالَ: "إِنَّهَا لا تَصِيدُ صَيْدًا". ثُمَّ عَادَ، فَقَالَ: أُحَدِّثُكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، نَهَى عَنْهُ، ثُمَّ عُدْتَ تَخْذِفُ؟ لاَ أُكَلِّمُكَ أَبَدًا".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”ހަމަކަށަވަރުން، (ޢަބްދުﷲ ބިން މުޣައްފަލުގެ ގާތް މީހަކު، ހިލަ ގަހާކޮށްލިއެވެ. ވީއެ، އެ ނަބިއްޔާ އޭނާއަށް އެ ކަން މަނާކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވަނީ، ހިލަ ގަހާކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައެވެ.} އަދި ވިދާޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ އެއްޗަކަށް ޝިކާރު ކުރުވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ.} އެއަށްފަހު އެ މީހަކު އަނބުރައިވެސް ހިލަ ގަހާކުރެއްވެ

އެއްޗިއެވެ. ފަހު، އަސާއަށް (ޢަބްދު اللهِ ބިން މުޣައްފަލު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަނީ، ޚަޛްފްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިކަމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ހަދީޘް ބުނަމާ، ކަލޭމަން ބައްސަވާކަހަލަކަމެއް ކުރަނީ، ކަލޭ (ޚަޛްފްކުރުން ހުއްޓައިނުލާކަމި) އަހަރެމެ އެކަސިހުޅެވެ؟ اللهُ ގަސަމު ވިދާޅުވިއެވެ. (މީގެ ފަހުން) ޝިމަނާ ދުވަހަކު ވެސް ކަލޭމަނާ ވާހަކައެއް ނުދައްކާނަން ހުރީމެވެ."

(**ނޯޓް:** އެއްމުސްލިމަކު އަނެއްމުސްލިމަކާ އަނގައިނުޅުން ވާހަކަނުދައްކައި ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު ހުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވަނީ، ޢާއްމު ދުނިޔެއުޅުމުގައި އެކަކު އަނެކަކާ މުޅިގައި އުޅުނު ހިތްހަމަނުޖެހުމެއް، ނުރުހުންތެރިކަމުގެ ހާލަތުގައެވެ. ނަމަވެސް، ދީނުގެކަމަކަށް ފުރައްސާރަކޮށް، ދީނުގެ ބޭކަލުންނާއި ބިދުޢަވެރިންނާއި، ފާސިގުންފަދަ މީހުން އެކަން ހުއްޓައިނުލައިފިނަމަ، އެފަދަމީހުންނާ ވާހަކަނުދައްކައި ހުއްޓުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. މި ހަދީޘް ވެސް މިކަން ހުއްޓުވައިލުމުގެ ދަށުގެނުވޭ. އަދި ބައްޕަލްމުގޭވާހަކަ ނަހުގެހަމުން ބާބުގައި އިސްވެ ގޮސްފައިވާ ކައުބު ބިން މާލިކުގެ ހަދީޘްން ވެސް (21 ނަންބަރު ހަދީޘް) މިކަން ސާބިތުވެ އެވެ. "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (429/1)ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

167– وَعَنْ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رضي الله عنه، يُقَبِّلُ الْحجَرَ، يَعْنِي الأَسْوَدَ، وَيَقُولُ: إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ، مَا تَنْفَعُ، وَلاَ تَضُرُّ، وَلَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޞަޙާބީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) ޢާބިސް ބިން ރަބީޢާ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު، ޙަޖަރުލް އަސްވަދު ގައި ބޮސްދެއްވަނިކޮށް ދުށީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައީ ހިލަގަނޑެއްކަން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވަޑައިގަންނަވަމެވެ. ކަލޭގެ (އެއްވެސް ނަފާކަން ފައިދާއެއްވެސް އަދި ގެއްލުމެއްވެސް ދޭކަށް ނުކުޅެދޭނެއެވެ. ނަމަވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބޮސްދެއްވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިނުގަތްނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔައިގައި ބޮސްނުދެއްވީމުހެވެ."

* * * * *

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، اللهُގެ ހުކުމަށް ބޯލަނބައިގަތުން ވާޖިބުއެއްކަމާއި، އަދި އެ މިހާރަކަން އެ ކަމުގެ އަމުރުކުރެއްވިއްޖެ ހިނދު، ނުވަތަ ހުކުމްކުރެއްވުން ކުރުމަށް ނުވަތަ ނުބައިކަމުގެ ދުރުކުރިއްވުމަށް އިންގިރޭސި ހިނދު، ބޭނުން ކިޔާކަން ބަޔާން ކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء: ٦٥) މާނައީ: “އެހެންނަމަވެސް ނޫނެވެ! ތިބާ، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގަންދެއްވައި ވަޙީކުރައްވަމެވެ. އެއުރެންގެ މެދުގައި އުފެދިގަތާ ދެބަސްވެރިކަމުގައި، ކަލޭގެފާނު ހުކުމްވެރިއަކަށް ހަދައިގެން ނުހަދާހާ، އެއުރެން އީމާންވެ ނުވާނެތެވެ. އެ ހިނދު، ކަލޭގެފާނު ނިންމަވާނޭ ގޮތަކުން، އެއުރެންގެ ހިތްތަކުގައި ދަތިކަމެއް ވާކަށްނުވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން ނުކިޔަމަންވާނެތެވެ. އަދި އެއުރެން (އެ ނިޔާއަށް) ފުރިހަމަގޮތުގައި ކިޔަމަންތެރިވާނެތެވެ.”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾ (النور: ٥١) މާނައީ: “އެއުރެންގެ މެދުގައި ހުކުމްކުރެއްވުމަށް اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ އަރިހަށް އަޑުގަން، އެއުރެންނަށް ގޮވައިލެވިއްޖެ ހިނދު، މުއުމިނުންގެ ބަސްއެކަމުގައި ވާކަށް ނަހަވެ، މިވަނީ އަހަރެމެން އަޑުއެހީމެވެ، އަދި މިވަނީ ކިޔަމަންވެއްޖައީމެވެ. އެއުރެން ބުނެވެ. އަދި ދިނުގައި ކާމިޔާބީ ލިބޭ އެއުރެންނެވެ.”

މި މައްސޫރުގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި، މި ބާބުގެ ކުރިޔަށްދާ ބާބުގެ ފަހުގައިވާ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއް، އަބަދުވެރިކަމެއް ފޮނުވާ ކިބައިން

ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘް (156 ނަންބަރުގެ ހަދީޘް) ހިމެނިގެންވެއެވެ. އަދި އެ ނޫން އެތަކެއް ހަދީޘް ވެސް ވެއެވެ.

168– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: ﴿ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴾(البقرة: ٢٨٤)

اشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكَبِ، فَقَالُوا: أَيْ رَسُولَ اللَّهِ! كُلِّفْنَا مِنَ الأَعْمَالِ مَا نُطِيقُ: الصَّلاَةُ، وَالْجِهَادُ، وَالصِّيَامُ، وَالصَّدَقَةُ، وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الآيَةُ وَلاَ نُطِيقُهَا.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ: سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا؟ بَلْ قُولُوا: ﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴾" فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ، وَذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ، أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي إِثْرِهَا:

﴿ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ ۚ وَقَالُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴾ (البقرة: ٢٨٥)

فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ ﴾ قَالَ: نَعَمْ

﴿ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ ﴾ قَالَ: نَعَمْ

﴿ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ ﴾ قَالَ: نَعَمْ

﴿ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾ قَالَ: نَعَمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ރަސޫލާއަށް ބާވައިލެއްވި އާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން

ކިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ ﴾

(މާނައީ: އުޑުތަކުގައި ވާހައި އެއްޗަކާއި، ބިމުގައި ވާހައިއެއްޗެއް މިލްކުވެވޮޑިގެންވަނީ، اللهُ އަށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގައިވާ އެއްޗެއް، ތިޔަބައިމީހުން ފާޅުކުރިޔަސް، ނުވަތަ އެކަން، ތިޔަބައިމީހުން ސިއްރު ކުރިޔަސް، اللهُ، އެ ކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުންނާ (ސުވާލު ކުރައްވައި) ހިސާބު ބައްލަވާނެއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުކުރައްވާ މީހަކަށް ފާފަ ފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުކުރައްވާ މީހަކަށް އަޒާބު ދެއްވާނެއެވެ. اللهُ، ކޮންމެކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.) (އަލްބަޤަރާ: 284)

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މައްޗަށް މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަސްހާބުބޭކަލުން އެކަމާ ކަންބޮޑުވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު (އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތީގައި) އެ ބޭކަލުން ކަކޫމައްޗަށް ތިއްބަވައިގެން އިށީނދެވަޑައިގަތެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން މި ވަނީ، އަޅުގަނޑުމެން (އެ ކަންކަން ކުރުމަށް) ކުޅަދާނަވާގޮތަށްވާ ކަންތައްތަކެއް ކުރުމާ މަތިކުރައްވައިފައެވެ. (އެއީ) ނަމާދުކުރުމާއި، (اللهُ ގެ މަގުގައި) ޖިހާދުކުރުމާއި، ރޯދަހިފުމާއި، ޞަދަޤާތްދިނުމާއި މި ކަންކަމެވެ. (މިއީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކުޅަދާނަ ކަންކަމެވެ. ނަމަވެސް) ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް މިހާރު މި ބާވައިލެއްވުނު އާޔަތުގައި އެ ވަނީ، އަޅުގަނޑުމެންނާ ކުޅަދާނަ ކަމެއްނޫނެވެ. (މާނައީ: ހިތަށްއަރާ ކަންކަމަކީ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބާރުގުރުވާ ކަންކަމެއްނޫނެވެ. ވީމާ އެކަމުން ރައްކާތެރި ވުމަކީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކުޅަދާނަ ކަމެއްނޫނެވެ.)

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން ތިޔަ އުޅުއްވަނީ، ތިޔަބޭކަލުންގެ ކުރިން، ދެ ފޮތުގެ އަހުލުވެރިން (މާނައީ: ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން) ބުނިފަދައިން ތިޔަބޭކަލުން ވެސް ވިދާޅުވުމަށްތޯއެވެ؟ (އެއުރެން ބުނެފައިވަނީ) ތިމަންމެން (ތިޔަ ބަސްފުޅު) އަހައި، (ތިޔަ އަމުރުފުޅަށް) ނުކިޔަމަންތެރިވެ، އުރެދިއްޖައީމުއެވެ. (މިފަދައިންނެވެ.) ނަމަވެސް، ތިޔަބޭކަލުން މިފަދައިން ވިދާޅުވާށެވެ! ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ {މާނައީ: ތިމަންމެން އަހައި ކިޔަމަންތެރިވެއްޖައީމުއެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅަމެންނަށް ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާށެވެ! އަދި، އެނބުރި ދިޔުންވަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ.} ފަހެ، އެ ބޭކަލުން މި އާޔަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވެ، އޭގައި

އަންގަވައިފައިވާ ބަސްފުޅު ތެދުކުރައްވައި، އެ ކަން ތަސްދީޤު ކުރައްވައި، ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރައްވާފުން، އެ އާއްމު މީހުންވެސް މާތް اللّٰهُ، މިފަދައިން ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ.

﴿ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ﴾

{އެބަހީ: ރަސޫލާއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ބާވައިލެއްވި އެއްޗަކަށް (އެބަހީ: ކިޔަމަން ފުރިހަމަކަން) ރަސޫލާއާއި، މުއުމިނުން އީމާންވިއެވެ. އެ އެންމެން، اللّٰهُ އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ (ބާވައިލެއްވި) ފޮތްތަކާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވިއެވެ. (އެއުރެން ބުނެއެވެ.) ތިމަންމެން އެކަލާނގެ ރަސޫލުންކުރެ އެކަކާދެމެދު ތަފާތެއް ނުކުރަމުއެވެ. އަދި އެއުރެން ބުނޫއެވެ. ތިމަންމެން އަޑުއަހައި، ކިޔަމަންވީމުއެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ތިބާއެވެ! އަޅަމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވާށެވެ! އަދި، އެނބުރި ދިޔުންވަނީ، ހަމައެކަނި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ.} (އަލްބަޤަރާ: 285)

ފަހެ، މިއާޔަތުގައި އެބޭކަލުންނަށް އަންގެވުންފަދައިން އެބޭކަލުން އެއަށް ބޯލަނބައި ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރައްވާފުން، اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެ ބޭކަލުން އެ ކަމާމެދު ކަންބޮޑުވެވަޑައިގަތުމުން ބަރުދަނުވެފައިވާ އާޔަތުގައި އަންގަވައިފައިވާ އެއްޗެއް އިތުރަން އާޔަތްކީރިތިވެ ތެރެއްވިއްޖެކަމުން ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَآ إِن نَّسِينَآ أَوۡ أَخۡطَأۡنَاۚ ﴾ {އެބަހީ: اللّٰهُ އެއްވެސް ނަފްސަކަށް، އެ ނަފްސަކަށް ކުޅަދާނަވެވޭނެވާ މިންވަރަކަށް މެނުވީ ތަކްލީފެއް ނުދެއްވަވާއެވެ. އެ ނަފްސެއް ހެދި ހެޔޮކަމުގެ (ގެ ތަވާބު) އެ ނަފްސަކަށް ވެއެވެ. އަދި އެ ނަފްސެއް ހެދި ނުބައިކަމުގެ (ގެ އިޤާބު) އެ ނަފްސެއްގެ މައްޗަށްވެއެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަމެން ހަނދާން ނެތިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ގޯސްތަކެއްނެތި އަޅަމެންނަށް ކުށެއް ފެނިއްޖެނަމަ، (އެ ކަމަށް) އަޅަމެންނަށް އުޤޫބާތް ނުދެއްވާނދޭވާށެވެ!} (ފަހެ، އެ ބޭކަލުން، މިފަދައިން ވިދާޅުވުމުން، اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ.) ތައްބަހިކަލައެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން އެދުނުފަދައިން ހިންގަވައިދެއްވައިފީމެވެ.)

﴿ رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَآ إِصۡرٗا كَمَا حَمَلۡتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِنَاۚ ﴾ (އެބަހީ: އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެމެންގެ ކުރިން ތިބި މީހުންނަށް އުފުލުމަށްޖެއްސެވި ފަދަ ބުރަކަމެއް އަހަރެމެން އުފުލުމަށް ނުޖެއްސަވާނދޭވެ!) (ދެން، އެ ބޭކަލުން، މިފަދައިން ވިދާޅުވުމުން، اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ.) ތައްބައިކައެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން އެދުނުފަދައިން ހިންގަވައިދެއްވައިފީއެވެ.)

﴿ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦۖ ﴾ {އެބަހީ: އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެމެންނަށް އެކަމަކަށް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާކަމެއް އުފުލުމަށް އަހަރެމެންނަށް ނުޖެއްސަވާނދޭވެ!} (ދެން، އެ ބޭކަލުން، މިފަދައިން ވިދާޅުވުމުން، اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ.) ތައްބައިކައެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން އެދުނުފަދައިން ހިންގަވައިދެއްވައިފީއެވެ.)

﴿ وَٱعۡفُ عَنَّا وَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَآۚ أَنتَ مَوۡلَىٰنَا فَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾ {އެބަހީ: އަދި އަހަރެމެންނަށް ޢަފޫކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެމެންނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާނދޭވެ! ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ އަހަރެމެންގެ އެހީތެރިވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ދެން، ކާފިރުވެގެންވާ މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އަހަރެމެންނަށް ނަޞްރު ދެއްވާނދޭވެ!} (ދެން، އެ ބޭކަލުން، މިފަދައިން ވިދާޅުވުމުން، اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ.) ތައްބައިކައެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން އެދުނުފަދައިން ހިންގަވައިދެއްވައިފީއެވެ.)“

* * * * *

18- ބިދުޢަތާއި ދީނުގައި އަލަށްއުފެއްދާ ކަންކަމުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ (يونس: ٣٢) މާނައީ: ”ފަހެ، ޙައްޤުގެ ފަހުގައި ވަނީ، މަގުފުރެދުން ނޫން ކޮން އެއްޗެއްހެއްތޯ؟ (އެބަހީ: ޙައްޤުގެ ބޭރުން އެއްޗެއް ބޭނުންކުރީމާ، ދެން ދެމޭނީ ފުރެދުމުގެ މަގުގައެވެ.)“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ (الأنعام: ٣٨) މާނައީ: ”ފޮތުގައި (ލައުޙުލްމަޙްފޫޒު) މިމަންރަސްކަލާނގެ އެއްވެސް އެއްޗެއް ދޫކޮށް ނުލައްވަމެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ (النساء: ٥٩) މާނައީ: ”ފަހެ، ކަމަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، اللهُ އަށާއި ރަސޫލާއަށް އެ ކަމެއް ރުޖޫޢަކުރާށެވެ! (އެބަހީ: އެ ކަމަކާމެދު اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ބުނުއްވުމާ ޙުކުމް ބަލައި، އެ ޙުކުމަށް ތަބާވާށެވެ.)“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (الأنعام: ١٥٣) މާނައީ: ”އަދި މިއީ މިމަންރަސްކަލާނގެ ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގެވެ. ފަހެ، އެ މަގަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވާށެވެ! (އެހެން) މަގުމަގަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަބާނުވާށެވެ. (އޭރުން) އެކަލާނގެ މަގުން ތިޔަބައިމީހުން ވަކިވަކިވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ (آل عمران: ٣١) މާނައީ: ”ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللهُ ދެކެ ލޯބިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދެން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން، اللهُ، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެން ވާނެއެވެ.“

މި މައުޟޫޢުގައި އައިސްފައިވާ އާޘާރުތައް ވަރަށްގިނައެވެ. އަދި އެހެން

ތަކުލީފުދޭށެވެ.

މައުސޫފް ގުޅުން ހުރި ހަދީޘްތައް ފަސް އަހަރު މަސްއޫލުވެފައި ވިސްނުމެވެ.

މި މާނަގައި އާޘާރުތަކުން ބައެއް ހަދީޘް ބަލާނެކޮށް ނުވާނަމެވެ.

169– عَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންމެންގެ މިކަމުގައި (އެބަހީ: އިސްލާމްދީނުގައި) އާޘާރުތަކުން ނުވާކަމެއް ގެންގުޅުމީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ ކަމެއްވިޔަސް، އެ މީހަކަށް ރައްދުވެގެންވެއެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ އެ ކަމަކީ ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ކަމެއްކަމުގައިނުވެއެވެ. އަދި އެ ކަމަކީ، އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރާ މީހެއްގެ މައްޗަށްވާ ގެއްލުމެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ.)"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ".

އަދި މުސްލިމުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު ގެންނެވި ގޮތާ ހިލާފު އަރިހުން ގޮތަކަށް (ދީނުގެ ކަމެއް ކޮށްފި މީހާ ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ ކަމެއް ވަނީ، އެ މީހަކަށް ރައްދުވެގެންނެވެ. (އެބަހީ: އެއީ އެކަމަކީ ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ކަމެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. އަދި އެ ކަމަކީ، އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރާ މީހެއްގެ މައްޗަށްވާ ގެއްލުމެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ.)"

(ނޯޓް: "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" ގެ 1 ވަނަބައިގެ 437 ވަނަ ސަފްޙާގައި، މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރައްވަމުން އަލްޢައްލާމާ، މުޙައްމަދު ބިން ޢައްލާން ލިޔުއްވާފައިވަނީއެވެ. {މި ޙަދީޘްގެ މުރާދުގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މިހެންކަމުން މި ޙަދީޘަކީ އަސާސްނެތް ކަންކަމާއި ބިދުޢަތްތައް ރައްދުކުރުމުގައި، މި ޙަދީޘަކީ، ކޮންމެ ކަމެއްގައި ދަސްކޮށްގަންނަން ޖެހޭ ޙަދީޘެކެވެ. އެހެންކަމުން، މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި މި ޙަދީޘް ފާޅުކޮށް ފެތުރުމަކީ، އެންމެ ބޮޑު ކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ.

ޝައިޚުލްއިސްލާމް އިބްނު ޙަޖަރު އަލްޢަސްޤަލާނީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

"މި ޙަދީޘަކީ، ދީނުގެ އަސްލުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ބޮޑު ޝަރީޢަތުގެ އަސްލެކެވެ."

އިތުރުވެރިޔަކު (ސުވަރުގޭން ބޭނު އަޅުގަނޑުމެންގެ) ނަމަކަށްޓަކައިން އައްޑުވީ
ވިދާޅުވާގޮތުގައި "މި ބަދިރުވެރި ސަރުދި ދަރިދޮރުކުގެ ދެބައިކުރެ އެއްބައި ކަމުގައި ދުވެން
ބަލައިދެވޭނެހާ ބަދިރުވެރިކަމެވެ."} ("މުނޛިރު")

170- وَعَنْ جَابِرٍ، رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ، وَعَلاَ صَوْتُهُ، وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ، حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ، يَقُولُ: "صَبَّحَكُمْ ومَسَّاكُمْ" وَيقُولُ: "بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ" وَيَقْرِنُ بَيْنَ أُصْبُعَيْهِ، السَّبَّابَةِ، وَالْوُسْطَى، وَيَقُولُ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيْثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْىِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ " ثُمَّ يَقُولُ: "أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، مَنْ تَرَكَ مَالاً فَلأَهْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا، فَإِلَيَّ وَعَلَيَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޅިއައިސްފައިވާ ހާލަތުގެ ރިވާޔަތުން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޚުޠުބާދެއްވާ ހިނދު،
އެކަލޭގެފާނުގެ ދެލޯމަތި ރަތްވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޑުވެސް އުފުލިއެވެ. އަދި
އެކަލޭގެފާނު ކޯފާވެރިވެވަޑައިގަނެއެވެ. (އިތުރުވެރިން ތިއްބަވާގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު އެކަށީގެން
ވަޒަންކުރެއްވުމަށް ބައިވެރިވާ އެއްވެސް ފުރިހަމަ އަސްކަރީ ޖަމާޢަތެއް ނެތެވެ، އެކަލޭގެފާނަކީ
ކަމުގައިވާ އަޅަކާއި، ސަލާމަތް ދޭ ރަސޫލަކެވެ، އެ ކަންކަމުން މިސާލަކަށް
ފުރިހަމަ ދަތުރުކުރަމުންދާ ޤައުމަކަށް އެކަލޭގެފާނު ކާފިރުންނަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ.)
އެކަލޭގެފާނަކީ (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އަޑުފުޅަކީ) ދަރުސްކުރާކަން ގެނޭ މިކަހަލަ އެއްޗެކެވެ.
ބަދިރުވެރިކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުޝްމަނުން ހަނދުން ނުވަތަ ހަވީރު ތިޔަބައިމީހުންނަށް
ހަމަލާދީފާނެކަމަށް (އެބަހީ: ކާފަރު ލަޝްކަރު ފަސް ސަލާމަތުގެ ބަދަލުގައި އަނގޮތަކަށް
ތިޔަބައިމީހުން) ޙައްޤުގައި ބޭނުންކުރާނެ.} އަދިވެސް ބަދިރުވެރިކުރައްވައެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު
ފޮނުއްވުނީ، (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމާއިގެން ފޮނުއްވުނީ) ޤިޔާމަތާ މިހާ ވަރަށް
ކައިރިގައެވެ.} މިހެން ބަދިރުވެރިކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ސަބާބާތާއި އިނގިލިވެސް
ގުޅުއްވައިގެން ކައިރިކޮށްލައްވައި ދައްކަވައިދެއްވިއެވެ. އަދި ބަދިރުވެރިކުރައްވިއެވެ. {އެއަށްފަހު
ދަންނައެވެ. (އެބަހީ: ބަސްދީ ޙަމްދައްފަހު ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެންމެ ފުރިހަމަ
ބަހަކީ اللَّهُ ގެ ފޮތެވެ. އަދި އެންމެ ފުރިހަމަ ގޮތަކީ، اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ މުޙައްމަދުގެ ގޮތް (اللَّهُ ގެ
ރަސޫލުމެން) ގެންގުޅި ގޮތެވެ. ކަންކަމުގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުބައި ކަމަކީ، (ދީނުގެ ނަމުގައި)
އަލަށް އުފައްދާ (ބިދުޢަ) ކަންކަމެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ، މަގުފުރެދުމެކެވެ.} ދެން

އުއަންގަވުމެ، ބަރަކާތްތެރިކުރައްވައެވެ. {ކަންމަތު މުޅިދުނިޔެ އާއްމު އަދިއްލާ ނަފްސުގެ މަސައްކަތް ހިއްސާކުރަން ތިބިމީހުންގެ ތެރެއިން، އެ މީހަކާ ގުޅިގެން ބޭނުންވާ ކަންތައްތަކުގައި ވަޒަން. ވީމާ، އެއްވެސް މީހަކު (ޞަދަޤާ ދިނުމަށް) މުދަލެއް ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އެއީ އާންމު ގޮތުގެ ވެރިކަމުގެ ސަބަބެވެ. އަދި މީހަކު (ޞަދަޤާ ދިނުމަށް) ދަރަނިވެރިވެގެންވާނަމަ، އެ ދަރަނި އަދާކުރެ ދައްކަވާ މިމައްސަލާގެ ބަޔާންކުރެވެ. ނުވަތަ ބަލައިގަތުން ބަލަހައްޓާ ގަދަރުގައި ދޫކޮށްލައިވާނަމަ، އެ ކަރުދާސް ބަދަލުކޮށް ކުރެއްވުމާއި، މިމައްސަލާގެ ވާހަކަތަކެއް ބަޔާންކުރެވެ.}"

وَعَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ، ﷺ، حَدِيثُهُ السَّابِقُ فِي بَابِ الْمُحَافَظَةِ عَلَى السُّنَّةِ.

މި ޢަރަބުސޫރާ ބުނާ ބަޔާންކުރެއްވުމެއް މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢިރްބާޟު ބިން ސާރިޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ބަޔާނެ ވެއެވެ. އެ ބަޔާނުގައި، "ސުންނަތަށް ތަބާވުމާއި، އެކަމުގެ އަދަބުތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު" ގައި އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ.

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘް އިސްލާމްގެ ކަންތައްތަކުގައި އެ ވާ ބަޔާނެވެ، މި ފޮތުގެ 157 ވަނަ ބަޔާނެވެ. "މުޙައްދިޘް")

* * * * *

19- ދީނުގައި ރަނގަޅު ކަމެއް ނުވަތަ ނުބައި ކަމެއް އުފައްދައިދޭ މީހާގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَٱجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴾ (الفرقان: ٧٤) މާނައީ: "އަދި އެއީ ބުނާ މީހުންނެވެ. އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެމެންގެ އަނބިންގެ ކިބައިންނާއި، އަހަރެމެންގެ ދަރިންގެ ކިބައިން، ލޮލަށް ފިނިކަން ލިބިދޭ އަހަރެމެންނަށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތަޤުވާވެރިންނަށް

އިމާމުންކަމުގައި އަހަރުމެން ޖައްސަވާނދޭވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَجَعَلْنَـٰهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا ﴾ (الأنبياء: ٧٣)
މާނައީ: "އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަމުރުފުޅަށް ތެދުމަގުދައްކާ އިމާމުންކަމުގައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ބޭކަލުންލެއްވީމެވެ."

171– عَنْ أَبي عَمْرٍو جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، رضي الله عنه، قَالَ : كُنَّا فِي صَدْرِ النَّهارِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجاءَهُ قَوْمٌ عُراةٌ، مُجْتَابي النِّمارِ، أَو الْعَبَاءِ، مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ ، عَامَّتُهُمْ مِن مُضَرَ، بَل كُلُّهُم مِنْ مُضَرَ، فَتَمعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ، فَأَمَرَ بلالاً فَأَذَّنَ وَأَقَامَ، فَصَلَّى، ثُمَّ خَطَبَ.

فَقَالَ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ ﴾ إِلَى آخرِ الآية: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾، والآيةُ الأُخْرَى الَّتِي فِي آخرِ الْحَشْرِ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ﴾ تَصدَّقَ رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهَمِهِ، مِنْ ثَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ، حَتَّى قَالَ: "وَلَوْ بشِقِّ تَمْرَةٍ"

فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ الأَنْصَارِ بصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ تَعْجزُ عَنْهَا، بَلْ قَدْ عَجزَتْ، ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وثِيَاب، حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، يَتَهَلَّلُ كَأَنَّهُ مُذْهَبَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الإِسْلامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫޢަމްރު، ޖަރީރު ބިން ޢަބްދު اللهِ (އަލްބަޖަލީ)ގެ ރިވާއަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ހެނދުނުގެ އެންމެ ކުރީކޮޅުގެ ވަގުތެއްގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން (އަސްޙާބުން) ތިއްބެވީމުއެވެ. ކުއްލިއަކަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައީ، (ވިހި ހަށްފަސްނިކަމުގައިވާ) ކުރަހި ފޮތިގެ ބައެއް ހަމަ ނުވަތަ ސާފު ގައިގައި ލައިގެން، އެބައިމީހުންގެ ކަނޑިތައް ކަމަރުގައި އަޅުވައިގެން ހުސްވެއިގައިމިވެ ބަޔަކުވެ. (އެބައިމީހުންގެ ޢާއްމުން މިޞްރުއިލާގެ ބޮޑުކަމުން) އެބައިމީހުންގެ ބައެއް ނިސްބަތްވާ ފަސް ނުވެއެވެ. އާގެ ގިނަ މީހުންނަކީ، މުޟަރު ގަބީލާގެ މީހުންނެވެ. އަދި ހުރިހާއެއްގެ؟ އެބައިމީހުން

އެންމެންނަކީ ވެސް، މުސްލިމު ޤަބީލާގެ މީހުންނެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ފަޟީލަތާއި ބާރަކާތްތެރިކަން ދެކެވިގެންވެއެވެ (ހިޖުރަކުރުމުން) ރަސޫލު الله ﷺ ގެ މަސްޖިދުގެ ކުރި ތަޢައްލުޤު ވެގެންދިޔައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ގެކޮޅުގެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު ނުކުމެވަޑައިގެންވެއެވެ. ފަހެ، ނަމާދަށް ގޮވައިލުއްވުމަށް ބިލާލުގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ބަންގި ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ހުކުރުނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. (އިޤާމަތްކުރެއްވުމަށް ފަހު)، ބަންގިގޮވައިލެއްވުމަށް، ދެން ޚުތުބާ ނަމާދު ފަށެއް ފުރުސަތުކޮށް. އަދި ޒަކާތާއި، ފަޚުރު ނަމާދު ކަރުދާސްކަމުގައިވާތީ، އެއީ ފަޚުރު ނަމާދުގެ ކަލާމާއި، އަދި ދެންދެން ދެންދެން ނަމާދުކަން އެކަށީގެންވެއެވެ. ޝަރަޙުލް ފާޠިމާ ޙަދީޘުން (442/1) ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (މީސްތަކުންނާއިގެން ދެންދެން) ނަމާދު ކުރައްވައިވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ޚުތުބާއެއް ދެއްވިއެވެ.

އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުތުބާގައި (މިއާޔަތް ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ﴾ ނިމެންދެން) ވިދާޅުވިއެވެ. (މާނައީ: އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އެކަލާނގެއީ، އެއްނަފްސަކުން ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި، އެ ނަފްސުގެ ތެރެއިން އޭގެ އަނބި ޚަލްޤުކުރެއްވި ހެއްދެވިއެވެ. އަދި، އެ ދެ ކަނބަލުންގެ ތެރެއިން ގިނަ ފިރިހެނުންނާއި ގިނަ އަންހެނުން ފެތުރުއްވިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން اللهއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އެކަލާނގެ ދަރުވެރިކަމާއި ތިޔަބައިމީހުން އެކަކުއަނެކަކާ ސުވާލުކުރާ ކަންކަމުން އެދިއުޅޭ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ރަޙިމްގެ ގުޅުންތަކާ ތިޔަބައިމީހުން ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަންތައް ބަލައިގަތުމުގައި ކަށަވަރުކަމާއެކު الله، ވާހަކަވެއެވެ.) (އައްނިސާ :1) އަދި ޙަޝްރު ސޫރަތުގައިވާ އަންނަނިވި އާޔަތްވެސް ކިޔުއްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖ﴾ (މާނައީ: އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އަދި ކޮންމެ ނަފްސެއް މާދަމާއަށްޓަކައި އިސްކޮށްފައިވާ ޢަމަލެއް ބަލައިލާހުށިކަމެވެ.) (އަލްޙަޝްރު: 18) (އެއަށްފަހު، މީސްތަކުންނަށް ޞަދަޤާތްކުރުމަށް ހިތްވަރުދެއްވައި، ހާސިލުކުރެވުނު ގޮތުގައި ކުރަނީމަކަށް ދަޢުވަތުދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ މީހަކު ވެސް އެ

މީހެއްގެ އަތުގައި ހުރި ދިނާރާއި، ދިރުހަމާއި، އަންނައުނާއި، ގޮދަނޑުގެ ބާވަތް ނުވަތަ ކަދުރުގެ ބާވަތް ހުރި މީހުން އެތަކެތީން ސަދަގާތްކުރުން ނުކުރެވެ.} އަދި އެންމެފަހުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަދުރުގެ ފަޅިވަރެއް އޮތް މީހާ ވެސް އެ އޮޅިކާވެ ސަދަގާތްކުރަހުރި ކަމެވެ.}

(ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވައި) އަންސާރުންކޮޅު ބޭކަލަކާ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުގައި ހުރި ދިރުހަމްތަކެއް އަތައިގަނެވާ ޖުކުރައްވައި ހިއްކަވައިގެން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (އެ ޖުކުރި ބަރުކަތުން) އެކަލޭގެފާނަށް އެ އުފާވެރިވަރު ނުވާނެކަމަށް ފެނިއެވެ. އަދި ކިއްހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު އެ (ޖުކުރި) އުފާވެރިވި ވަރަށް ބޮޑު މަސައްކަތެއްނެވެ. ފަހެ، (މިއަނދާކު) މިސްކިނުން، އެބައިމީހުންގެ އަތުގައި ހުރިނަމަވެސް އެއްޗެއް ގެންނާނެ ފަރާއިޒުވެ. (ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެންމެފަހުން ކާބަކަށްތަކާއި އަންނައުނުގެ ދެ ފުރިވަރު ހުއްޓައި ތިމަންނާ ދެކެވެސްއިވެމެވެ. އަދި (މިކަމާ އުފައްފުޅުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މޫނުފުޅު އަލިވެ ވިދައިބައްދަލުވަނދާތީ ހިމަނާން ދެކެވެއްއިމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅަކީ ސޯނަ ރަން ފެންޖެހިތަކާ އެއްފަދައިން އަލިވެގެއިވެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އިސްލާމްދީނުގައި (ސުންނަތެއްގެ ހަމަތަކާ ހެޔޮފުރުމާރެއްސަރި) ރަނގަޅު ކަމެއް ދިޔުވައިފި މީހާ (ދަރުމަތަދު!) ފަހެ، އެ މީހާކަށް އެކަމުގެ ދަރުމަ ހުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފަހުން އެ ކަމަށް އަމަލުކުރާހައި ބައެއްކަށް ދައްމާ ދަރުމަހަރިން އޭނާއަށް ބައެއް ލިބެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދަރުމަހަރިން އެއްޗެއް އުނިކުރެއްވިޔަލާ ނުވާނެއެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނުގައި (ސުންނަތެއްގެ ހަމަތަކާ ހެޔޮފުރު) ނުރަނގަޅު ކަމެއް ދިޔުވައިފި މީހާ (ދަރުމަތަދު!) ފަހެ، އެ މީހާކަށް އެކަމުގެ ފާފަ ހުންނަނީހުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފަހުން އެ ކަމަށް އަމަލުކުރާކަރި ބައެއްގެ ފާފައިން އޭނާއަށް ބައެއް ލިބެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ފާފައިން އެއްޗެއް އުނިކުރެއްވިޔަލާ ނުވާނެއެވެ.}“

(**ނޯޓް:** (1) މިއީ، އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. މުސްލިމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ސަޙީޙުގެ ދެ ތަނެއްގައި މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. އެއީ ޒަކާތުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފޮތުގައި، "ކަދުރުފަޅިއަކުން ވިޔަސް ސަދަގާތް ކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ބާބު" ގައެވެ، އިލްމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފޮތުގައި، "ރަނގަޅު ސުންނަތެއް ނުވަތަ ނުބައި ސުންނަތެއް ދިޔުވައިފި މީހާގެ ވާހަކަ ނަންގެން ބާބު" ގައެވެ.

ޖަހާލުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ޒުވެގައި، މި ހަދީޘް ރިވާކުރައްވައިދެއްވާ ހިނދު،
ސަދަގާތްކުރުމަށް މިސްކީނުންނަށް ހިތްވަރުދެއްވައި ހެޔޮކަމުގައި ތަރުހީބުދެއްވުމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ޚުޠުބާއެއްދެއްވުން، އަންސާރުންކުރު ބޭކަލަކު، އެ ކަތޭގެ ފުރާގެ އަތްޕުޅުގައިހުރި ބޮލުރިއައް
ހިއްފެވައިގެން ވަޑައިގެންނެވިކަމުގައި ބައްލަވައިލެއްވުން، އެ ބޮލުރިގައިހުރި ކޮށް
އެއްޗެއްކަމުގައި އެ ރިވާޔަތުގައި ބައްލަވައިލެއްވުން ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، އިތުރުގެ ވާހަކަ ނަންގެން
ޒުވެގައި މި ހަދީޘް ރިވާކުރައްވައިދެއްވާ ހިނދު، އެ ބޭކަލަކު ގެންނެވި ދިރުހަމުޕުޅެއް
އަތައިގެން ދިޔަކަށްވާ ބޮލުރިއެއްކަށް ސޫރަތް ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ.
އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، މި ޒުވެގައި މި ހަދީޘް ޝަރަހަކުރައްވައިދެއްވި، މުސްލިމުގެ
ސަޙީޙުގައި ޖަހާލުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ޒުވެގައި ރިވާކުރައްވައިދެއްވާ ޒުވެރެވެ. ނަމަވެސް، މި
ވާނަގައި ހަދީޘް މާނަކޮށްދިނުމުގައި އެ ވެސް، މުސްލިމުގެ ސަހީހުގައި އިތުރުގެ ވާހަކަ ނަންގެން
ޒުވެގައި މި ހަދީޘް ރިވާކުރައްވައިދެއްވާ އެއްގޮތަށް، އެ ޖަރީރުބުނި އެކަށަވެވެ. ބައްލަވާ
އިޙްޔާ ޖަރީރުބުނިއްކަ "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (443/1) އިން ނަގައިފައި،
(2) މި ހަދީޘުގައި އައިސްފައިވާ "مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلاَمِ سُنَّةً حَسَنَةً"
"އިސްލާމްދީނުގައި ރަނގަޅު ސުންނަތެއް ދިޔުވައިދޭ މީހާ (ދަންނާށެވެ!)" މި ބަސްފުޅު
މާނަކުރުމުގެ ބާބުއެއްގޮތުން "بِدْعَةٌ حَسَنَةٌ وَ بِدْعَةٌ سَيِّئَةٌ" "ރަނގަޅު ބިދުޢަ އާއި ނުރަނގަޅު
ބިދުޢަ" ގެ ނަމުގައި ކަންތައްތަކެއް އުފައްދައި، އެއަށް ދަލީލުކުރުން ގެންދެއެވެ.
ދަޢުވާކުރައި، ދީނުގައި އަލަށް އުފެއްދާ ކޮންމެ ކަމަކީވެސް ބިދުޢައެވެ. އެއަކީ ރަނގަޅު
ބިދުޢައެއް ނޫނެއް ބިދުޢައެއް ނުވެއެވެ. ބިދުޢައަކީ ހަމަ ބިދުޢައެވެ. ދީނުގައި އުފެދިކަމެއް
އުކުރައެއްގެކީ، މުސްލިމުންނަށް ކަމެއް ޝަރުޢުކޮށް ކަނޑައެޅުމެވެ. ޝަރީޢަތް ނުވަތަ
ދީނީގޮތުން ކުރަންވީކަންތައް ކަނޑައަޅުއްވާނީ، اللهُ ނޫން އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށްނޯވެ
ހައްގެއްނޫނެވެ. އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާކަލަން ރަސޫލުއްލާހުކަލަން އަދި ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ
ކަމެއް ޝަރުޢުކުރައްވާނީ އިލްހާމެއް ދެއްވައިފައެވެ. އެ ބޭކަލުން އެ ކަންކަމަށް
ޢަމަލުކުރައްވައި، އަންގަވާ ކަންކަމަކީ، اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ރަސޫލުކޮށްން އެ ކަންކަން
ކަނޑައަޅުއްވައި އަމުރުކުރައްވާ އެންގެވުމަށް ރަސޫލުންނާއި ނަބިއްޔުންނަށް އެކަލާނގެ
އަންގަވާން، އެ ބޭކަލުން އަންގަވާ ކަންކަމެވެ. މިހެން ކޮންމެ ކަމެއްގައި ދީނުގެ މާބޭހު
ދަންނަބޭކަލަކު މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުކަމެއް ކުރުމަށް ނުވަތަ ކުރުމަށް އެންގުމަކީ

އެއްވެސް ހަމައަކުން ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއީ މި ޙަދީޘުން ދޭހަވާ ކަމެއް ވެސް ނުވާނެއެވެ.

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ، އިސްލާމްދީނުގައި އެ ކަމެއް ކަނޑައަޅުއްވައި ޝަރުޢުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއް ދިރުވައި، މީސްމީހުން އެ ކަންކުރުމަށް ހިތްވަރުދިނުމުގެ ޘަވާބުން މިހެނެ އިސްވެ އެ ކަމެއް ކުރުމެވެ. އެއީ، މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ފަދައިން، އެ މީހެއްގެ އަމަލަކުން ދީނާއި ދުނިޔޭގައި، އަންނަނިވި ކާމިޔާބީން ސަލާމަތްވުމަށްފަހުގެ މީސްމަކުންނަން ގޮވައިލެއްވައި އަދި ކަދުރު ފަޅުއެއް ޚާލިޤު މިހާ އެކަމު ކުޅުފަ އެއްޗަކުން ވިޔަސް، ސަދަޤާތްކުރުމަށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގޮވައިލެއްވުމުން، އަންސާރުންކުރު ޢާކަށް ދިރިހުރުމުގައި އަދައި ފުރަތަމައިން ޝިކުރިއްޔާ ހިއްޖަވައިގެން ވަޒީފާތުނ އިސްނަންދެވުމާއި، އެފަދަ ކަންތައް ދިރުވުމުގެ މަސައްކަތް ކުރުމުގެ ވާހަކައެވެ. ފަހުރެއްގައި ވެސް އޭގެ މާނައަކީ، ދީނުގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައި ނުވާކަމެއް އުފެއްދުމެއް ނޫނެވެ.

ބާރިދު ބަޔާޒުއްދީން ޙަދީޘުގެ ތަރުޖަމާއިން (191/1) ނަގައިފައި، ”މުޚްތަޞަރު“)

172– وَعَن ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَيس مِنْ نَفْسٍ تُقْتَلُ ظُلْمًا، إلاَّ كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الأَوَّلِ، كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا لأَنَّهُ كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ޢަބްދު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އިންސާނަކު އަނިޔާވެރިގޮތުގައި ކަތިލުކުރެވިއްޖެނަމަ، އާދަމުގެ ފުރައިގެ (އެބަހީ: ބައްޔަކާނުލާއި އޭނާ މަރައިލެވުނުކަމުގެ ފުރައިގެ) ބައެއް، އެންމެ ފުރަތަމަ އާދަމުގެދަރިފުޅާއަށް (އެބަހީ: ޤާބީލަށް) ނުލިބި ނުދާނެއެވެ. އެހެނީ، އޭނާއަކީ، އެންމެ ފުރަތަމަ (ބައްޔަކާނުލާއި) މީހަކު މަރައިލި މީހާއެވެ.} (އެބަހީ: ބައްޔަކާނުލާއި މީހަކު މަރައިލުމުގެ ނުބައިކަމުގެ ކަންތައް އެންމެ ފުރަތަމަ ފެށި މީހާއަކީ އޭނާއެވެ.)“

* * * * *

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَٱدۡعُ إِلَىٰ رَبِّكَۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدٗى مُّسۡتَقِيمٖ﴾ (الْحج: ٦٧) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މަގަށް (މުސްލިމުންނަށް) ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުވަނީ، ސީދާވެގެންވާ ހިދާޔަތެއްގެ މަތީގައިކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ ﴾ (النحل: ١٢٥) މާނައީ: "ޙިކުމަތާއި، ރިވެތި ވަޢުޡުއާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މަގަށް ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰ ﴾ (الْمائدة: ٢) މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަންތައް ކުރުމާއި ތަޤުވާވެރިވުމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވެ، ވާހިވެރިވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ ﴾ (آل عمران: ١٠٤) މާނައީ: "ހެޔޮކަމުގެ މަގަށްގޮވާ، އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރާ ބަޔަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވާޖިބުކަމެވެ."

173– وَعَن أَبِي مَسْعُودٍ عُقبَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَنْصَارِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަބޫމަސްޢޫދު، ޢުޤްބަތުބްނު ޢަމްރުލް އަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮކަމަކަށް މަގުދައްކައިދޭ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކަށް، އެ ކަންކުރާ މީހަކަށް ދެއްވާ ދަރުމަ ދެވޭނެއެވެ.}"

174– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِم شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلاَلَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لاَ يَنقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ތެދުމަގަށް ގޮވައިލައިފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ދަރުމަޔާއި ޘަވާބުގެ ތެރެއިން، އެ މީހަކަށް ތަބާވީ މީހުންނަށް ލިބޭ ޘަވާބާ އެއްވަރު ޘަވާބު، އޭނާއަށް ލިބޭނެއެވެ. އެކަމަކު އޭގެ، އޭނާއަށް ތަބާވި މީހުންނަށް ލިބޭ ޘަވާބުން އުނިވެގެންނުދާނެއެވެ. އަދި މަގުފުރެދިގެންވާކަން (މިސްކީންކަންކަމަށް) ގޮވައިލާ މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ފާފައިގެ ތެރެއިން އޭނާއަށް ތަބާވީ މީހުންގެ ފާފަ ފަދަ ފާފައާ އެއްވަރު ފާފަ، އޭނާއަށް ލިބޭނެއެވެ. އޭގެ އެ މީހުންނަށް ލިބޭ ފާފައިން އުނިވެގެންނުދާނެއެވެ.}''

175– وَعَن أَبِي الْعَبَّاسِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ: "لأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلاً يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ" فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَاهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: كُلُّهُمْ يَرْجُونَ أَنْ يُعْطَاهَا، فَقَالَ: "أَيْنَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ" فَقِيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هُوَ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ، قَالَ: "فَأَرْسِلُوا إِلَيْهِ". فَأُتِي بِهِ، فَبَصَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي عَيْنَيْهِ، وَدَعَا لَهُ، فَبَرأَ حَتَّى كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ، فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ. فَقَالَ عَلِيٌّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أُقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا؟ فَقَالَ: "انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ، حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الإِسْلاَمِ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ مِنْ حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى فِيهِ، فَوَاللَّهِ لأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބުލްޢައްބާސް، ސަހްލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ޚައިބަރު ހަނގުރާމައިގެދުވަހު (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާދަމާ (ހަނގުރާމައިގެ) ދިދަ ދެއްވާނަމެވެ، އެ ބޭކަލެއްގެ އަތްޕުޅުމައްޗަށް މާތް اللَّهُ (ޚައިބަރު) ފަތަޙަކުރައްވާނޭ ބޭކަލަކަށެވެ. އޭނާ، اللَّهُ އާއި، އޭނާގެ ރަސޫލާއަށް ލޯބިވެވޮޑިގެން، އަދި އެ ބޭކަލަކަށް اللَّهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ، އަދި

އެކަލޭނގެ ރަސޫލާ ވެސް ލޯބިކުރާ ބޭކަލަކަށެވެ.} (ސަހުލުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މީސްތަކުން ރޭގަނޑުގެ ވަގުތު ހޭދަކުރީ، އެ ދިދަ ދެއްވާނީ، ކާކަށް ބާއޭ ވާހަކަދައްކަމުން ފުރިހަމަކުރުމުގައެވެ. ފަހެ، ފަތިސްވުމުން، މީސްތަކުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ހާޒިރުވިއެވެ. ކޮންމެ މީހަކު ވެސް އުންމީދުކުރަމުންދިޔައީ، އެ މީހަކަށް އެ ދިދަ ދެއްވާނެކަމަށެވެ. ފަހެ، (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޢަލިއްޔު ބިން އަބޫޠާލިބު ކޮބައިހެއްޔެވެ؟} އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ޔާ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު އުޅުއްވަނީ، ލޮލުތަދު ޖެހިލައްވައިގެންނެވެ. ފަހެ، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ފޮނުވާށެވެ.} ފަހެ، ނަބިއްޔާއެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ގެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުގައި ނަބިއްޔާއެކަލޭގެފާނު (ގެ ބަރަކާތްތެރި ތުފުން) ތުފުލައްވައިފިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ޝިފާދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުރިން އެއްވެސް އުނދަގުލެއް ނުވާހެން (ހަމަ އެ ވަގުތު) އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުޅަ ހެޔޮކަން ލިބި ހަމަޖެހިވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ނަބިއްޔާއެކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދިދަ ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، ޢަލީގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރަންވީ، އެބައިމީހުން އަޅުގަނޑުމެން ފަދައިން (މުސްލިމުން ކަމުގައި) ވުމަށްދާނދެން ހަނގުރާމަކުރަންވީހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކުރިއަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އެކަމަކު އަވަސްނުވެވަޑައި ނުގަންނަވާށެވެ! އެބައިމީހުންގެ ގާތާ ކައިރިއަށް ކަލޭގެފާނު ވަޑައި ނުގަންނަވާހާ ހިނދަކު ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވާށެވެ! އެހެންކަމުން، އެބައިމީހުންނަށް އިސްލާމްދީނަށް ދަޢުވަތުދެއްވާށެވެ! އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާ اللّٰهُ ގެ ޙައްޤު އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ! اللّٰهُ ގަންދެއްވައި ޙަދީޘްކުރައްވަމެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން އެއް މީހަކަށް اللّٰهُ ހިދާޔަތް ދެއްވުން އެއީ، ކަލޭގެފާނަށް ރަތްކުލައިގެ ޖަމަލުތަކަށްވުރެ މިލްކުވުމަށްވުރެ، ކަލޭގެފާނަށް ހެޔޮކަމެކެވެ.}“

176– وَعَن أَنَسٍ ﵁، أَنَّ فَتًى مِنْ أَسْلَمَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ الْغَزْوَ وَلَيْس مَعِي مَا أَتَجَهَّزُ بِهِ؟ قَالَ: "ائْتِ فُلانًا فَإِنَّهُ قَدْ كَانَ تَجهَّزَ فَمَرِضَ" فَأَتَاهُ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُقْرِئُكَ السَّلامَ، وَيَقُولُ: أَعْطِنِي الَّذِي تَجَهَّزْتَ بِهِ، فَقَالَ: يَا فُلانَةُ، أَعْطِيهِ الَّذِي تَجَهَّزْتُ بِهِ، وَلاَ تَحْبِسي مِنْهُ شَيْئًا، فَوَاللَّهِ لاَ تَحْبِسِينَ مِنْهُ شَيْئًا فَيُبَارَكَ لَكِ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އަސްލަމު ޤަބީލާގެ ޒުވާނުކުއްޖަކު ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ދަންނަވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު ޖިހާދުކުރުމަށް ދާން ބޭނުންވެއެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑުގެ އަތުގައި، އެކަމަށް ބޭނުންވާ ސާމާނެއް ނެތެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، އެވަނީ ފިލާނުގެ ގާތަށް ދާށެވެ! އޭނާ ވަނީ، ހަނގުރާމައަށް ދިޔުމަށް ތައްޔާރުކޮށްލެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ބަލިވެ، ދެވޮވެރިއް ނުކުތެވެ.} ފަހެ، އެ ޒުވާނާ، އެ މީހަކުގެ ގާތަށް ދިޔައެވެ. އަދި ބުންޏެވެ! ތިބާއަށް اللهُގެ ރަސޫލާ (ﷺ) ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ، ޖިހާދުކުރުމަށް ދިޔުމަށްޓަކައި ތައްޔާރުކުރި އެއްޗެހި ތިމަންނާއާ ހަވާލުކުރާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ (އޭނާގެ އަނބިމީހާއަށް) ބުންޏެވެ. އޭ ކަނބަލޭގެއެވެ! ތިމަންނާ (ހަނގުރާމައަށް ދިޔުމަށްޓަކައި) ތައްޔާރުކުރަ ހުރިހާއެއްޗެއް މި ޒުވާނާ ހަވާލުކުރާށެވެ! އޭގެތެރެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ކަނބަލޭގެ ނުހިފަހައްޓާށެވެ! ފަހެ، اللهُ ގަންދީބުނަމެވެ. (އެއިންއެއްޗެއް ކަނބަލޭގެ ނުހިފަހައްޓައިފިނަމަ) އޭގައި ކަނބަލޭގެއަށް ބަރަކާތެއް ނުލިބޭނެއެވެ."

* * * * *

21- ހެޔޮކަމާއި ތަޤްވާގެ މަގުގައި އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް އެހީތެރިވެ ވާދަވެރިވުމުގެ ވާޖިބު ކަނޑައެޅުނު ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ ﴾ (الْمائدة: ٢) މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަންތަކާއި ހެޔޮލަފާކަމާއި، ތަޤްވާވެރިވުމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވެ، ވާދަވެރިވާށެވެ! އަދި ފާފަވެރިވުމާއި، ޢަދާވަތްތެރިވުމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީ، ވާދަވެރިނުވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلْعَصْرِ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَفِى خُسْرٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ﴾ (العصر: ١ – ٣) މާނައީ: "ޒަމާން ގަސަމްދެއްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިންސާނާ ވަނީ، ގެއްލުމެއްގައިކަން ކަށަވަރެވެ. އީމާންވެ، ސާލިޙު ޢަމަލުތައްކޮށް، އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ޙައްޤަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށް، އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ކެތްތެރިވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްދޭ މީހުން ފިޔަވައެވެ."

އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ ރަޙިމަހު اللهُ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުން، ނުވަތަ މީސްތަކުންނަކީ ގިނަބަޔަކުވެސް، މި ސޫރަތާ ދުރު ވިސްނައި ފިކުރުކުރިން ބައްޓަންކުރުމަށް އެ ކަން ނުކުތް، ހުރިހާވެއެވެ."

177– عَن أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَانِ، زَيدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ ﷺ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ، فَقَدْ غَزَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމުވި އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން، ޒައިދު ބިން ޚާލިދުލްޖުހަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާން ހަނގުރާމަކުރައްވާކަން އެނގޭ ދަތުރުގެ އެއްޗެހި ކަނޑައި ތައްޔާރުކޮށްދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަކީ ޖިހާދުކުރި މީހެއް އެއްފަދައެވެ. އަދި ޖިހާދުކުރުމަށް ނުކުމެފައިވާ މީހެއްގެ އަހުލުވެރިންގެ ބޭނުންތަކާ ފުރިހަމަކޮށްދިނީ، ހެޔޮގޮތުގައި އެބައިމީހުންގެ ބާރުބަލައި ހަދައިދި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަކީ ޖިހާދުކުރި މީހެއް އެއްފަދައެވެ.}"

178– وَعَن أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، بَعَثَ بَعْثًا إِلَى بَنِي لِحْيَانَ مِنْ هُذَيْلٍ، فَقَالَ: "لِيَنْبَعِثْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا وَالأَجْرُ بَيْنَهُمَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމުވި އަބޫ ސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ހުޒައިލު ޤަބީލާގެ ގޮތެއްކަމުގައިވާ ލިޙްޔާން ޤަބީލާއާ ހަނގުރާމަކުރަން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ލަޝްކަރެއް ފޮނުއްވި އެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ ޤަބީލާއެއްގެ މީހުންގެ ތެރެއިން ދެ މީހުންކުރެ އެކަކު (ހަނގުރާމައަށް) ނުކުންނަހުރިކަމެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދަރުމަ ވަނީ، ދެބައިމީހުންގެ މެދުގައެވެ.} (އެބަހީ: ކޮންމެ ޤަބީލާއަކުން ވެސް، އެބައިމީހުންގެ ޖުމުލަ އަދަދުގެ

ދުވަހުކުގަ ޢުއްޒަތް ހަނދުވާވަޑައިގަތް ނުކުންނަވާނެކަމަށް. ޖިހާދުގެ ތަވާބު ޖިހާދަށް ނުކުތުމުންނާއި ރަނގަޅުގައި ހިތް މިހުންނާ ދުވަހިމިހުންނަށް ލިބޭނެއެވެ.)"

179– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَقِيَ رَكْبًا بِالرَّوْحَاءِ، فَقَالَ: "مَنِ الْقَوْمُ؟ "قَالُوا: الْمُسْلِمُونَ، فَقَالُوا: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: "رَسُولُ اللَّهِ " فَرَفَعَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا فَقَالَتْ: أَلِهَذَا حَجٌّ؟ قَالَ: "نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އަ ދުވަހަކުރަސޫލުންނަށް ރައުޙާއު ނަމުގައި ބައްޔަކާއި ދިމާވެއްޖެއެވެ. ތަވާބޭ ރަސޫލުﷲ (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. (އަ ކަމަކީ ރައްކާތެރިކަމެކެވެ.) ހަމަކަހަލަތަކުން، (މުސްލިމުންގެ ބަޔަކާ) އައްސަލާމު އަލައިކުމް ކިޔުން ހިތާމަތުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަށް އަސްލާމަށް ދިނުމަށް ގޮސްފިއެވެ. ދެން، (އަ މިހާރު ސަލާމާއި ކަރުނައިގެ މީހުންދަށު) އަކަށްގޮނ އައްސަލާމުއެވެ. {(ކޮބާއާއި ކަހާލަތު) ކާނދަށު ހައްޤެވެ؟} އަބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. (އަޅުގަނޑުމެން ދެސްކުރެން ނިޔާއެވެ. އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. ކިޔައި ކާންބަކަށް ކިޔުމެއެވެ؟ ބަރަކާތްތެރިވިއެވެ. {ކިޔަންނާއި اللّٰهُގެ ރަސޫލާއީއެވެ.} ދެން، (އަނިދިމް އަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން) އަންހެނަކު، އަކަށްގޮތާ ކުޑައަށް ކުޑަ ކުއްޖަކު އުފުލައިގެންގޮސް ދެންނެވިއެވެ. މިކުއްޖާއަށް ޙައްޖުވެވޭނެތެވެ؟ ބަރަކާތްތެރިވިއެވެ. {އާނއެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ ތަރުމަ ކަނބަލުގެއަށް ލިބޭނެއެވެ.}"

180– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "الْخَازِنُ الْمُسْلِمُ الأَمِيْنُ الَّذِي يُنَفِّذُ مَا أُمِرَ بِهِ، فَيُعْطِيهِ كَامِلاً مُوَفَّرًا، طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ، فَيَدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أُمِرَ لَهُ بِهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِيْنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އަ ކަތަކާތުނަން ދުއްސުންރެއްވި އަބޫމޫސާ އަލްޢަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. (އަ ކަތަކާތުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަރަކާތްތެރިވި އެވެ. {އަމާނާތްތެރި، މުސްލިމު ޚަޒާނާދާރު (ޚަޒާނާދާރު!) އޭނާއަށް އަމުރުކުރެވޭނީ ގޮތަށް ތަނުގައިތެރިވެ ނުކެޔޮ، އޭނާގެ ބަރަކާތަގައިވާ ފުރަތަ ޚަރަދުކާތު ހަދުވުގައި، ހިތުގައި ރުހުމާއިގެ އަ ކަން ކޮނ، އަ މިހާރު ދިނުމަށް އަމުރުކުރުން މިހާރު ހަމައަރިއި ހަދާނަމަ، އޭނާއަކީ ސަދަޤާތްދިން ދެ މީހުންކުރު އެކެކެވެ ފަހުގައި ވާހަކަވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "الَّذِي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ"

އަދި (އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) ރުއިން ރިވާޔަތްތަކެއްގައިވަނީ،(الَّذِي يُنَفِّذُ مَا أُمِرَ بِهِ ގެ ބަދަލުގައި) "الَّذِي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ" މިލަފުޒުންނެވެ. މާނައަކީ، {(އެމީހަކަށް ދިނުމަށް) އަންގާއަން އަމުރުކޮށްފައިވާ އެއްޗެއް އަންގާފައިވާގޮތަށް ދޭމީހާއެވެ.} މިއެވެ.

وَضَبَطُوا "الْمُتَصَدِّقَيْنِ" بِفَتْحِ الْقَافِ مَعَ كَسْرِ النُّونِ عَلَى التَّثْنِيَةِ، وَعَكْسُهُ عَلَى الْجَمْعِ، وَكِلاَهُمَا صَحِيحٌ.

މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ "الْمُتَصَدِّقَيْن" މިބަސްގައި ޙަރަކާތްޖެހުމުގެ ގޮތުގައި ތިރީގައިވާ ދެ ގޮތަށް ވާހަކަދައްކައި، އެ ދެ ސަބަބުން މާނައަށް އަންނަ ބަދަލު ހާމަކުރައްވައި އަލްއިމާމް އަންނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

""الْمُتَصَدِّقَيْنِ" މި ބަހުގައި ދެ ގޮތަކަށް ކިޔުން ހުރިއެވެ. އެއް ގޮތަކީ، ޤާފުގައި އަބަދު، އަދި ނޫނުގައި ކަސްރާ ޖަހައި، "الْمُتَصَدِّقَيْنِ" އެއީ ތަޘްނިޔާއެއްކަމުގައި، އެބަހީ: ދެ އެއްޗެއްކަމުގައި މާނަކުރުމެވެ. އެ ހިނދު މާނައަކީ ދެމީހުންގެ ތެރެއިން {އެހެންމީހާ، ސަދަޤާތްދިނުން ދެ މީހުންކަމުގައި ލެއްވެ.} އަނެއް ގޮތަކީ، އެ ގޮތުގައި ކިޔުމެވެ. (އެބަހީ: ޤާފުގައި އަބަދު، ނޫނުގައި އަބަދު ޖެހުމެވެ. "الْمُتَصَدِّقِيْنَ" މިލަފުޒުންނެވެ. އެއީ ޖަމްޢު، ނުވަތަ ގިނަބަޔަކު މާނަކުރާ ބަހެއްކަމުގައި ބެލުމެވެ. އެހިނދު މާނައަކީ ދެމީހުންގެ ތެރެއިން {އެހެންމީހާ، ސަދަޤާތްދިނުން މީހުންކަމުގައި އެކަކަމުގައި ވާހެއްޖެވެ.}" މިއެވެ. މި ދެގޮތަށް މާނަކުރުން ވެސް ރަނގަޅެވެ."

* * * * *

22- ނަސޭހަތްތެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ﴾ (الْحجرات: ١٠) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާކަށްކަނީ، އަޚުންތަކެއް ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެއަޚުން ދެމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުލްޙަކުރާށެވެ!"

ނޫޙު ޢަލައިހިއްސަލާމު ވިދާޅުވިކަމުގައި، މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَأَنصَحُ

لَكُمْ ﴾ (الأعراف: ٦٢) މާނައީ: "(އަހަރެން) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަޞޭހަތްތެރިވަމެވެ."

ހޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމު ވިދާޅުވިކަމުގައި، މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴾ (الأعراف: ٦٨) މާނައީ: "އަހަރެންނީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމާނާތްތެރި ނަޞޭހަތްތެރިއެކެމެވެ."

ވަރުސޫލާގެ ހަރުމަތްތަކުގެތެރޭގައި އެންމެ ހަރުމަތެއްވެއެވެ.

181– عَن أَبِي رُقَيَّةَ، تَمِيْمِ بْنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الدِّيْنُ النَّصِيحَةُ" قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: "لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِيْنَ، وَعَامَّتِهِمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ރަޟިޔަލްލާހު ޢަންހުއާ، ތަމީމު ބިން އައުސްއައްދާރީއާ، ތަމީމު ބިން އައުސް އައްދާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ރަޟިޔަލްލާހު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދީނަކީ، ނަޞޭހަތެވެ.} (އެބަހީ: އިސްލާމްދީން ބިނާވެގެންވަނީ، ނަޞޭހަތުގެ މައްޗަށެވެ.) (ތިމަންމެންގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން ދަންނަވާލީމެވެ. އެއީ (އެބަހީ: ނަޞޭހަތްތެރިވުންވަނީ) ކާކަށްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އަށްޓަކައެވެ. (އެބަހީ: اللهُ އަށްޓަކައި ޚާލިޞްކޮށްގެން، ދީނުގައި ތެދުވެރިވުމެވެ.) އަދި އެކަލާނގެ ފޮތަށްޓަކައެވެ. (އެބަހީ: اللهُގެ ފޮތް، ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ޚާލިޞްކޮށް އެކަށޭގެން ދީނުގައި ތެދުވެރިވުމެވެ.) އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށްޓަކައެވެ. (އެބަހީ: اللهُގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށްގޮވާލެއްވި ދީނުގައި ތެދުވެރިވުމެވެ.) އަދި މުސްލިމުންގެ ވެރިންނަށްޓަކައެވެ. (އެބަހީ: އިސްލާމްދީނުގެ އުސޫލުތަކާ ޚިލާފުނުވާގޮތުގައި، މުސްލިމުންގެ ވެރިން އަންގާގޮތަށް، ވެރިންނާ ދެކޮޅުނުހެދުމާއި ތެދުވެރިވުމެވެ، ވެރިން، اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށްގޮވާލެއްވި ގޮތަށް އަދާކުރުމުގައި ނަޞޭހަތްތެރިވުމެވެ.) އަދި މުސްލިމުންގެ ޢާއްމު މީހުންނަށެވެ. (އެބަހީ: ޢާއްމު މުސްލިމުން، އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް ކުރުމުގައި اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށްގޮވު ގޮތުގައި ސާބިތުވެ ތިބުމަށް އެބައިމީހުންނަށް ނަޞޭހަތްދިނުމެވެ.)}"

182– وَ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبدِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى: إِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުاللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތް ދިނުމާއި، ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ނަޞީޙަތްތެރިވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ތިމަންނާ ބައިޢަތުދިނީމެވެ."

183- وَ عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް އެދޭ ކަންތައް ކަމެއް، އޭނާގެ އަޚާއަށް ލިބުމަށް ނުއެދޭހާ ހިނދަކު، ތިޔައިން ހަމަ އެކަކުވެސް އީމާންވެރިކަމުގައި ނުވާހުއްޓެވެ.}"

* * * * *

23- ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި
މުންކަރާތް ނަހީކުރުމުގެ ވާހަކަ ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴾ (آل عمران: ١٠٤) މާނައީ: "ހެޔޮކަމުގެ މަގަށް ގޮވާ، އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރާ، އަދި ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރާ ބައެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވާންވާނެއެވެ! އެއުރެންނަކީ ހަމަ، ދިންނަވާ މީހުންނެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ﴾ (آل عمران: ١١٠) މާނައީ: "މީސްތަކުންނަށްޓަކައި ނެރުއްވި އެންމެ ހެޔޮ އުއްމަތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ވީއެވެ. (އެގޮތީ) ތިޔަބައިމީހުން ހެޔޮކަންތަކަށް

އަމުރުކުރަމުއެވެ. އަދި ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރަމުއެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴾ (الأعراف: ١٩٩) މާނައީ: ”ކަލޭގެފާނު ޢަފޫކުރެއްވުމުގެ ގޮތް ހިފައްވާށެވެ! އަދި ހެޔޮކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ! އަދި ޖާހިލުންނާ ދުރުހެލިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ﴾ (التوبة: ٧١) މާނައީ: ”މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުން، އޭގެ ބައެއްބަޔަކީ އަނެއްބަޔަކުގެ އެހީތެރިން ކަމުގައިވާ މީހުންނެވެ. އެމީހުން ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރެތެވެ. އަދި އެމީހުން ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރެތެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴾ (الْمائدة: ٧٨ – ٧٩) މާނައީ: ”އިސްރާއީލުގެ ދަރިންގެ ތެރެއިން، ކާފިރުވި މީހުންނަށް، ދާއޫދުގެފާނާއި، މަރްޔަމްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢީސާގެފާނުގެ ދޫފުޅުމަތިން ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ. އެއީ، އެމީހުން ނުކިޔަމަންތެރިވިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ޙައްދުތަކުގައި ހައްދުފަހަނައަޅައި ތަޖާވުޒުވާކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެމީހުން ކުރަ ނުބައިކަންތަކުން އެއްބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް ނަހީނުކުރެތެވެ. އެމީހުން ކުރަމުންދިޔަ ކަންތައްތަކީ ނުބައިކަމެއެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ ﴾ (الكهف: ٢٩) މާނައީ: ”އަދި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އައިސްފައިވާ ޙައްޤުތެރިކަމެވެ. ފަހެ، ބޭނުން މީހަކު އީމާންވާށެވެ! އަދި ބޭނުން މީހަކު ކާފިރުވާށެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَٱصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾ (الْحجر: ٩٤) މާނައީ: ”ފަހެ، ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައި ދީނަށް ދަޢުވަތުދެއްވާށެވެ! އަދި ޝިރުކުކުރާ މީހުންނާ ދުރުހެލިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَنجَيْنَا ٱلَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذْنَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟

بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴾ (الأعراف: ١٦٥) މާނައީ: "ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކޮށްދޭ
މީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ މިންޖުކުރެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ގަދަފަދަވެގެންވާ
ޢަޛާބަކުން އަނިޔާވެރިވި މީހުން ހިއްޕެވީމެވެ. (އެއީ) އެއުރެން ފާސިޤުވެ އުޅުން
ކަމުންޖެހެއެވެ."

މި ނޫނަސް މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭ އާޔަތްތައް ގިނަކަން ބޮޑުވެފައި، ކިޔަންތުކައި
ވެސް ދިނަމެވެ.

ދެން މި ބާބުންކުރެ މައުޟޫޢާގެ ބައެއް ޙަދީޘްތަކެވެ.

184- عَن أَبي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ رَأَى مِنْكُم مُنْكرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيْمَانِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ
މިޔަކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ
މީހަކު މުންކަރެއް ފެނިއްޖެނަމަ (އެބަހީ: މީހަކު މުންކަރާތެއް ކުރަމުންދާތަން
ފެނިއްޖެނަމަ) ފަހެ، އެ މީހަކީ (އަތުން އެކަން މަނާކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ވީނަމަ)
އަތުން އެކަން މަނާކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، އެކަމަށް ނުކުޅެދުންނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ
ދުލުން އެކަން މަނާކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، އެކަމަށް ނުކުޅެދުންނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ
ހިތުން އެކަމާ (އިންކާރުކުރުން) ދުރުހެލިވާހުށިކަމެވެ. އަދި މިއީ، އީމާންކަމުގެ އެންމެ ބަލިކަށި
ދަރަޖައެވެ.}"

185- وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا مِنَ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّةٍ قَبْلِي، إِلاَّ كَانَ لَهُ مِن أُمَّتِهِ حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَابٌ، يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ، وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ، ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلُوفٌ، يَقُولُونَ مَالاَ يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَالاَ يُؤْمَرُونَ، فَمَنْ جَاهَدَهُم بِيَدِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ، وَمَنْ جَاهَدَهُم بِقَلْبِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ، وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ، وَلَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الإِيْمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަން ރިވާކުރައްވާފައިވާ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު
މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރީގެ އެއްވެސް އުއްމަތެއްގެ ތެރެއަށް ނަބިއްޔަކާއިގެން اللهُ ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާބޭކަލުންނަށް އެ ބޭކަލުންގެ އުއްމަތުގެ ތެރެއިން، އެބައިމީހުން އެ ބޭކަލުންގެ ސުންނަތް ހިފާ، އަދި އެ ބޭކަލުންގެ އަމުރުތަކަށް އިއްތިބާޢުވާ ޙަވާރީންނާއި، އަޞްޙާބުންނާ ނަބިއްޔާބޭކަލުން ނުވެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުންނާ ވިދިގެން (އެބަހީ: އެ ތަބާވެރި ޖީލަށްފަހު) ނުބައި ނުލަފާ މީހުން އާދެއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނާގޮތް ހިނގަން އެބައިމީހުން ޢަމަލުނުކުރެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވާފައިނުވާ ގޮތަކަށް ހިނގަން އެބައިމީހުން ކަންކުރެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހެއްގެ އަތުން އެބައިމީހުންނާ ޖިހާދުކޮށްފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއީ މުއުމިނެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ހިތުން (އިންކާރުކޮށް ދެކޮޅުހެދުމުން) އެބައިމީހުންނާ ޖިހާދުކޮށްފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއީ މުއުމިނެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ދުލުން އެބައިމީހުންނާ ޖިހާދުކޮށްފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއީ މުއުމިނެކެވެ. އަދި (ދަންނާށެވެ!) މިއަށްފަހު، އީމާންކަމުގެތެރެއިން ހުރި އޮށްޓެއްގެ މިންވަރު ވެސް ނުވެއެވެ.}"

186- وَ عَن أَبِي الْوَلِيدِ، عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﵁، قَالَ: "بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، فِي العُسْرِ وَاليُسْرِ، وَالْمَنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ، وَعَلى أَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وَعَلى أَن لا نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ، إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا، عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فِيْهِ بُرْهَانٌ، وَعَلَى أَنْ نَقُولَ بِالْحَقِّ أَيْنَمَا كُنَّا، لاَ نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةَ لاَئِمٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތައްވި އަބޫލްވަލީދު، ޢުބާދަތު ބިން އައްޞާމިތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާ ބާރަތުގައްޔާއި ދަތި ހާލުގައި، ތަނަވަސްކަމުގައްޔާއި، ދަތި އުނދަގޫ ހާލުގައި، އަދި ބައެއް ކަންކަމުގެ މައްޗަށް އަނެއްބައި ކަންކަން ގާއިމުކުރާ ހިނދުގައި ވެސް، ވިރިނާ ދެހަށް ނުވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި اللهُގެ ޙަޟްރަތުން އެ ކަމެއްގެ ސާބިތު ދަލީލެއްވާ ކަމެއްގައި، ފާޅުކުފުރުގައި މިޖީބަހަށް ކަނޑައެޅިގެން ކުފުރުވެރިކަމަކަށް އަނބުރާ ގެނެސްދިނުމާއި، ފިރިހެނުގެ ބަސްއަހާ ކަމަކާ ދުރުވުމުގައި، ތިމަންނާމެން ކޮންމެ ހިނދެއްގައި ވެސް ޙައްޤުބަސް ބުނުމުގައި ދުރުވިޔަމުންނާއި، (އެކަމުގައި) اللهُ އަށްޓަކައި އެއްވެސް މީހެއްގެ މަލާމާތަކަށް ތިމަންނާމެން ބިރުނުގަތުމަށް، ތިމަންނާމެން، (އަސްޙާބުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަތްޕުޅުގައި ބައިއަތު ހިފީމެވެ."

187– وَ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: "مَثَلُ القَائِمِ فِي حُدُودِ اللَّهِ، وَالْوَاقِعِ فِيهَا،كَمَثَلِ قَومٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِيْنَةٍ، فَصَارَ بَعْضُهُمْ أَعْلاَهَا، وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا، وَكَانَ الَّذِيْنَ فِي أَسْفَلِهَا إِذَا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ، مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوْقَهُمْ، فَقَالُوا: لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا! فَإِنْ تَرَكُوهُمْ وَمَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعًا، وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِم، نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން އައްނުޢުމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُގެ ޙައްދުތަކަށް ހައްކާތެރިވުމުގައި ދެމިތިބޭ ބަޔަކާއި، އެ ޙައްދުތަކަށް އަރައިގަންނަ ބައެއްގެ މިސާލަކީ، ނަވެއްގައި ދަތުރުކުރުމަށް ގުރުއަތުލީ ބައެއްގެ މިސާލެވެ. ފަހެ، އޭގެތެރިން އެއް ބަޔަކު ތިބެންޖެހުނީ، ނަވުގެ މަތިބައިގައެވެ. އަދި އަނެއް ބަޔަކު ތިބެންޖެހުނީ، އެ ނަވުގެ ތަޅުމުގައެވެ. ތަޅުމުގައި ތިބެންޖެހުނު މީހުން ފެނަށް ބޭނުންވެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުންނަށް ޖެހުނީ، އެބައިމީހުންގެ މަތީގައި ތިބޭމީހުންގެ ތެރެއަށް ނުކުންނަންވާތީއެވެ! ފަހެ، އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ތިރިބައިގައި ތިބެންޖެހުނު މީހުން) ބުނެއެވެ. އަހަރުމެން ނަވުގެ ބަނޑުފަޅާ ތުރުވައިދައިފިނަމަ (މާ ފަސޭހައިން ފެން ލިބިދާނެއެވެ.) އޭރުން މަތީގައިތިބޭ މީހުންނަކަށް އަހަރުމެންގެ ފަރާތުން އުނދަގޫއެއް (ވެސް) ނުވާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ އެދުނު ގޮތަށް ކަންކުރުމަށް ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އެބައިމީހުން އެންމެން (މަރުވެ) ހަލާކުވެދާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަތުމަތީގައި ހިފަހައްޓައިފިނަމަ، (އެބަހީ: އެބައިމީހުން ގަސްދުކުރި ކަންތައްކުރުން ހުއްޓުވައިފިނަމަ) އެބައިމީހުން ވެސް ސަލާމަތްވާނެއެވެ. އަދި އެ އެންމެން އެކުގައި ސަލާމަތްވާނެއެވެ.}"

188– وَ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ أُمِّ سَلَمَةَ، هِنْدٍ بِنْتِ أَبِي أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "إِنَّهُ يُسْتَعْمَلُ عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ، فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ، فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِىءَ، وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ نُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: "لاَ، مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، އުއްމުލްމުއުމިނީން އުއްމުސަލަމާ، ހިންދު ބިންތު އަބޫ އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ

ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (އަންނަން އޮތް ދުވަސްވަރުގައި) ތިރީބައިމީހުންގެ މަސައްކަތް ފެނިގެންވާނެ ބައެއްމީހުން ކުރުވާނެއެވެ. ދެން، (އެބައިމީހުންގެ ބައެއް ބަދަލުވެގެން ސަލާމަތުވާނެ އަބްސޯލިއުޓް އެއްގޮތްވެގެންވާ) ތިރީބައިމީހުން ދަށުވާނެއެވެ. އަދި (އެބައިމީހުންގެ ބައެއް ބަދަލުވެގެން ސަލާމަތުވާނެ އަބްސޯލިއުޓް އެއްގޮތްވެގެން ނުވާ) ތިރީބައިމީހުން (އެކަމަކު ބަލައި) އިންކާރުކުރާނެއެވެ. ދެން، (އެ ހިނދު) އެ މީހުންގެ ހިތުން އެ ކަމަށް އިންކާރުކުރާނީ މިހާ، (ދެންނެވީ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހާ ވާހަކަ (މުސްލިމު ނަހީކުރުމުގެ ޝަރުޢީ ހުކުމް) ބައިއޮވެގެންނެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހަކު ފުރަތަމަ ހިތްވަރު ދެއްވާނެއެވެ.) އަދި (އެބައިމީހުންގެ ބަދަލުވެގެން އަޅުގަނޑު ނުވާނެ ދުވަސް އިންކާރުކުރަން) އެކަން ހުއްޓުވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީ މިހާ، (ދެންނެވީ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު ވާނީ (އާހިރަތުގެ އަދާބުން) މިންޖުވެގެންނެވެ. އެހެނެއްކަމަކު، އެބައިމީހުންގެ ބަދަލުވުމަކަށް ރުހި، އެއީ ތަބާވެއްޖެ މީހާ، (ދެންނެވީ.) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ.} އަސްހާބުން ދަންނަވައެވެ. ދެ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! (އެބައިމީހުންނާ އަޅުގަނޑުމެން ބަރުބާދުވެއްޖެ ނަމަ) އަޅުގަނޑުމެން އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރަމުންނުދާނަމުވޭ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަނގުރާމަކުރާ ނުވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ތިރީބައިމީހުންގެ މެދުގައި ނަމާދު ޤާއިމުކުރާހާ ހިނދަކު، އެ މީހުންނާ ދެކޮޅުހެދުން ނުހުއްދަވެއެވެ.}"

189– وَ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ أُمِّ الْحَكَمِ، زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فَزِعًا، يقُولُ: "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ، فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هَذِهِ". وَحَلَّقَ بِأُصْبُعَيْهِ الإِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ: "نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި، އުއްމުލްމުއުމިނީނަ އުއްމުލް ހަކަމު، ޒައިނަބު ބިންތު ޖަޙްޝުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު) މާތްރަސޫލާ ﷺ (ކަންބޮޑުވުން ކަލަނގާ) ބިރުފުޅުގެން ވަޑައިގެންނެވި، އެ ކަލަނގެ ގެއަށް ޖާނަބަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. {اللَّهُ މެނުވީ އަޅުކަމް ލިބިގެންވާ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. ކައިރިވެއްޖެ ނުބައިކަމަކުން، އަރަބިންނަށް ހަލާކެވެ. މިއަދު ޔައުޖޫޖު މައުޖޫޖު ބަންދުކުރެވިފައިވާ ފާރުން މިހާވަރު ހުޅުވިއްޖެއެވެ.} (މިހެން

ބަދަލުކުރައްވައި) އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ހާޒިރުވާނޭ އިނގިލިތަކު

(އެބަހީ: ޝަހާދަތް އިނގިލިތަކު) ޖަހައިގަނެވުނީ ޤަބުރު ހަރުދަނައި (ދަރުމަވެރި)

ފުރުޅުވެވެ. (އެ ކަމަކާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަނިކަމާ ދުންނަވިއެވެ. ރަ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ!

އަޅުގަނޑުމެންގެ ގޮތުގައި ހުރިހާ ބާވަތް މީހުންނަކީ އަޅުގަނޑުމެން ވަރަށްވެރިން

ތިއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އާނއެކެވެ. ހަމަ ޝަރުކަހަށް ގިނަވެއްޖެނަމައެވެ.}"

190- وَ عَن أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُم وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ" فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَالَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدٌّ، نَتَحَدَّثُ فِيْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلاَّ الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ" قَالُوا: وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الأَذَى، وَرَدُّ السَّلاَمِ، وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوْفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރެއްވީ، އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަދަލުދެއްވި

އެވެ. {މަގުމަތީގައި (މަސްލަހަތެއް ނުހުންނައިރު) މަގުމަތީގައި އިށީނދެވެނުން

ދުރުހެލިވާށެވެ.} ދެން، އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. ރަ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ!

އަޅުގަނޑުމެން މަގުމަތީގައި ނުތިބެ ދެކެވުނަކަސް ނުވެއެވެ. އެ ތަނުގައި ތިބެ،

އަޅުގަނޑުމެން އެކަކުއަނެކަކާ ވާހަކަދައްކައި އުޅެމުއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ

ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {މަގުމަތީގައި މަގުމަތީގައި ނުތިބެ ދެކެވޭނަމަ، ދެން، މަގުމަތީގައި

މަގުމައްޗަށް އޭގެ ޙައްޤު އަދާކުރާށެވެ.} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. މަގުމަތީގެ ޙައްޤަކީ

ކޮބައިތޯއެވެ؟ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ލޯތައް ތިރިކުރުމާއި، (އެބަހީ:

ބެލުން ނުހުއްޓައިލާ ތަންތަން ނުބެލުމާއި) މަގުމަތީގެ އުނދަގޫތައް ނައްތައި

ސަލާމަތްކުރުމާއި، ސަލާމް ރައްދުކުރުމާއި، ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި، މުންކަރާތް

ނަހީކުރުމެވެ.}"

191- وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فِي يَدِ رَجُلٍ، فَنَزَعَهُ فَطَرَحَهُ وَقَالَ: "يَعْمَدُ أَحَدُكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيَجْعَلُهَا فِي يَدِهِ؟". فَقِيلَ لِلرَّجُلِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: خُذْ خَاتَمَكَ، انتفِعْ بِهِ. قَالَ: لاَ وَاللَّهِ لاَ آخُذُهُ أَبَدًا وَقَدْ طَرَحَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި، ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ފިރިހެނެއްގެ އަތުގައިވާ ރަނުގެ އަނގޮޅިއެއް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު (އޭނާގެ އިނގިލިން) އެ އަނގޮޅި ބާލުއްވިއެވެ. އަދި އެ އެއްލުއްވާލެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔައިންކުރެ މީހަކު އަނގުރު އަލިފާނުގަނޑެއް ނަގައި، އޭނާގެ އަތުގައި އެ ބާއްވަމުން ކުރިމަތިލަނީއްތޯ؟} ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ފުރާވަޑައިގަތުމުން، އެ ފިރިހެނަކަށް ދެންނެވުނެވެ. ތިބާގެ އަނގޮޅި ނަގައިގެންނެވެ! އޭގެ މަންފާ ލިބިގަންނާށެވެ! (އޭނާ: ނޫނެކޭ، އަޅުގަނޑު މަތިވެރިކަލާނގެ ގަންދީ، އެ އަނގޮޅި ވިއްސާލައްވައިލެއްވި ހިނދު، އަޅުގަނޑު އަބަދާ ނުނަގާނަމެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނަސޭހަތަކީ! (ތިޔަބާކަލުން އެ ނަސޭހަތްދެއްވީ ނަސޭހަތްތެރިކަމެވެ!) اللهُ ގަބޫލު ވިދާޅުވަމާވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެއްލުއްވާލެއްވި ހިނދު، ހަމަހިތާ ތިމަންނާ އެ (އަނގޮޅި) އެއް ނުނަގަނީ ގޮތުގައިމެވެ.“

192- وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، الْحَسَنِ البَصْرِيِّ، أَنَّ عَائِذَ بْنَ عَمْرٍو ﵁، دَخَلَ عَلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ، فَقَالَ: أَيْ بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الْحُطَمَةُ" فَإِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ! فَقَالَ لَهُ: اجْلِسْ فَإِنَّمَا أَنْتَ مِنْ نُخَالَةِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ، فَقَالَ: وَهَلْ كَانَتْ لَهُمْ نُخَالَةٌ؟ إِنَّمَا كَانَتِ النُّخَالَةُ بَعْدَهُمْ وَفِي غَيْرِهِمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި ޢާއިޒު ބާކަލަކު ކަމުގައިވާ) އަބޫސަޢީދު، އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި، ޢާއިޒު ބިން ޢަމްރުގެފާނު (އެއް ފަހަރަކު ބަޞްރާގެ ގަވަރުނަރު) ޢުބައިދު اللهِ ބިން ޒިޔާދުގެ މަޖިލީހަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (ޢުބައިދު اللهِ ބިން ޒިޔާދަށް ނަޞީޙަތްތެރިވެ ވަޑައިގެން) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވާތީ ތިމަންނާ އަޑު އެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) {އެންމެ ނުބައި ވެރިންނަކީ، އެބައިމީހުންގެ ރަޢިއްޔަތުންނަށް ގޯނާކުރާ ނުބައި ހަރުކަށި ވެރިންނެވެ!} ފަހެ، ތިބާ އެފަދަ މީހުންގެ ތެރެއިން ވުމާ ކަމަށް ބިރުވެތިވެރިހުރުމަށެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އިށީންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނަކީ، މުޙައްމަދު

ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންކުރެ އާދައިގެ، ދުވަހު ބޭކަލަކަށްވުރެއެވެ. ވަރަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެތެރޭގައި ވަކި ދުރުބައިތަކެއް ވާނެއެވެ؟ (އެބަހީ: އެންމެހައި އަސްޙާބުބޭކަލުން ބައްލަވައިނުލެއްވި، މިސްކީނުކަމުން ހުރިހާ ގޮތަކުން އެންމެ މަތިވެރި، އެންމެ ފުރިހަމަ ބޭކަލުންނެވެ.) އެހެންވީމާ ދުރުވެހުން ނުވޭ، އެބޭކަލުންގެ ފަހުން އައި މީހުންގެތެރޭގައެވެ. އެ ބޭކަލުންނާއި މީހުންގެ ތެރޭގައެވެ."

193– وَ عَنْ حُذَيفَةَ ﵁، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ قَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بالْمَعْرُوفِ، ولَتنهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُم عِقَابًا مِنْهُ، ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَكُمْ ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި، ޙުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅު އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތުގައި ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ގެ ޢަޛާބެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފޮނުއްވުން ކައިރިވެއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު، ތިޔަބައިމީހުން އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ދުޢާކުރަންވާނެއެވެ. ވަރަށް، (އެހެންނަމަވެސް) ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުޢާ އިޖާބަ ނުކުރެއްވޭނެއެވެ.}"

194– وَعَن أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِندَ سُلْطَانٍ جائِرٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި، އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެންމެ މަތިވެރި ޖިހާދަކީ، އަނިޔާވެރި ވެރިއެއްގެ ކުރިމަތީގައި ޙައްޤުބަސް ބުނުމެވެ.}"

195– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، طَارِقِ بْنِ شِهَابِ الْبَجَلِيِّ الأَحْمَسِيِّ ﵁، أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبيَّ ﷺ، وَقَدْ وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الغَرْزِ: أَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ދުއްސުންގެއްވި، ހަމަ ބަޅުދު اللهِ،
ތިރިދު ބޮނު ސަހާބުބުންތެރި އަދިއެއްމަސްވި ކިބައިން ތިޔާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ރަސޫލު
ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަނަކަމަށް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބާކީވާ ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ.
އެވަގުތު އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް، އެކަލާނގެ ރަސޫލުގެ ޖަމާޢަތް ސަލާމްކުރު ވަޒީރަށް މުތަބާރާއި އާގެ
ހިލާބުގައި އެއް ޖެހިލުމުގެ އަޅުއްވައިގެންނެވެ. އާދާ ދެންނެވިއެވެ. އެންމެމީހުންވެސް ޖާހިލުގެ
ކަބައިޖެހުނީތޯ؟ ހަމަހޯކަމުއްވިއެވެ. {(އެއީ) އަންހާރުންގެ ވެރިންގެ ކުރިމަތީގައި ހައްޖުބަސް
ބުނުމެވެ.}"

196- وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ أَوَّلَ مَا دَخَلَ النَّقْصُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، أَنَّهُ كَانَ الرَّجُلُ يَلْقَى الرَّجُلَ فَيَقُولُ: يَا هَذَا اتَّقِ اللَّهَ، وَدَعْ مَا تَصْنَعُ، فَإِنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَكَ، ثُمَ يَلْقَاهُ مِن الْغَدِ وَهُو عَلَى حالِهِ، فَلاَ يَمْنَعُهُ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ، وَقعِيدَهُ، فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ" ثُمَّ قَالَ :

﴿ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعۡتَدُونَ كَانُواْ لَا يَتَنَاهَوۡنَ عَن مُّنكَرٖ فَعَلُوهُۚ لَبِئۡسَ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ تَرَىٰ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ يَتَوَلَّوۡنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ لَبِئۡسَ مَا قَدَّمَتۡ لَهُمۡ أَنفُسُهُمۡ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَفِي ٱلۡعَذَابِ هُمۡ خَٰلِدُونَ وَلَوۡ كَانُواْ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِيِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمۡ أَوۡلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ﴾(المائدة: ٧٨ – ٨١)

ثُمَّ قَالَ: "كَلاَّ، وَاللَّهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَر، وَلَتَأْخُذُنَّ عَلَى يَدِ الظَّالِمِ، ولَتَأْطِرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا، ولَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا، أَوْ لَيَضْرِبَنَّ اللَّهُ بِقُلُوب بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ، ثُمَّ لَيَلْعَنَنَّكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ هَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدُ)

وَلَفْظُ التِّرْمِذِيُّ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَمَّا وَقَعَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ فِي الْمَعَاصِي نَهَتْهُمْ عُلَمَاؤُهُمْ فَلَمْ يَنْتَهُوا، فَجَالَسُوهُمْ فِي مَجَالِسِهِمْ، وَوَاكَلُوهُمْ، وَشَارَبُوهُمْ، فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ، وَلَعَنَهُمْ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ مُتَّكِئًا، فَقَالَ: "لاَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، حَتَّى تَأْطِرُوهُمْ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا".

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދު ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ބަނީއިސްރާއީލު ބާގައި މީހުން (ހަލާކުވެރިވުމުގެ) ފެށުމެއްކަމުގައިވީ (އެބައިމީހުން މުންކަރާތް ނަހީނުކުރުމެވެ.) އެބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އަނެކަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު (އެ މީހަކު ފާފައެއް ކުރުމުގައި ވާތަން ފެނިއްޖެނަމަ) ބުނެއެވެ. އޭ އެވްނި މީހާއެވެ. ތިބާ ތިޔަ ކުރާކަންތައް ހުއްޓައިލާށެވެ! އެހެނީ ތިޔައީ ތިބާއަށް ހުއްދަކަމެއް ކަމުގައި ނުވެއެވެ. ދެން އެއަށް ފަހު، އަނެއް ދުވަހު، ހަމަ އެ މީހާއާ ބައްދަލުވާ ހިނދު، އޭނާ އެ ކަން ކުރުމުގައި ވަތަންދުކަމެއްވެ. ފަހު، އެ (ހިނދު) އެ ކަން މަނައެއްނުކުރެއެވެ. އަދި އޭނާއާ އެއް މަޖިލީހުގައި ކައިބޮއި، އިށީނދު ހަދައެވެ. ފަހު، އެބައިމީހުން މި ގޮތް ކަން ކުރުމުން، މާތް الله، އެބައިމީހުންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ބަރާބަރުކުރައްވައި އެއުރުން ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ.} މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު، ﴿ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَۚ ﴾ (މި އާޔަތާއި، އޭގެ ފަހުގައިވާ ތިން އާޔަތް ނިޔަލަށް) ކިޔަވައި ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ އާޔަތްތަކުގެ މާނައީ) {އިސްރާއީލުގެ ދަރިންގެ ތެރެއިން، ކާފިރުވި މީހުންނަށް، ދާއޫދުގެފާނާއި، މަރްޔަމްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢީސާގެފާނުގެ ދުލުގެ މަތިން ލަޢުނަތްލެވިއްޖެއެވެ. އެއީ އެމީހުން އުރުދުން ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އުރުދުމުގައި ހައްދުފަހަނައަޅާ ބަޔަކު ކަމުގައި އެމީހުން ވި ކަމަށްޓަކައެވެ. އެމީހުން ކުރާ ނުބައިކަމަކުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު ނަހީއެއް ނުކުރެއެވެ. އެމީހުން ކުރަމުން އައި ކަންތައްތަކީ ނުބައިކަމެވެ! އޭގެ ތެރެއިން ގިނަ މީހުން ކާފިރުވި މީހުންގެ އެކުވެރިކަން ތިބެގަންނަނީ ކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އެމީހުންގެ ނަފުސުތައް އެމީހުންނަށްޓަކައި ކުރިމަތިލާ ކަންތަކީ ނުބައިކަމެވެ! އެއީ اللهُ، އެމީހުންގެ މައްޗަށް ކޯފާވެއްޖެއެވެ. އަދި އެމީހުންނީ، ޢަޛާބުގެ ތެރޭގައި އަބަދަށް ދެމިތިބޭނޭ ބަޔަކުކަމުގައިވެއެވެ. އެމީހުން اللهُ އަށާއި، ނަބިއްޔާއަށާއި، އެކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވި ތަކެތި އީމާންވާކަމުގައި ވީނަމަ، އެ ކާފިރުންނީ، އެކުވެރިން ކަމުގައި ނުހިފާނެއެވެ. އެމީހުންނެއްކަމަކު އޭގެ ތެރެއިން ގިނަ މީހުންނީ ފާސިޤުންނެވެ.” (އަލްމާއިދާ: 78-81)

އެއަށްފަހު ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. {ހަމަހިލާ އެހެންނަމަވެސް ނުވާހުށިތޯއެވެ.
ﷲُ ގަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ހުއްޓާލަން އަޅުގަނޑުގާއި
ކަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން މުސްކުޅިވާ ނަފުސުގަޔަށްވެސް ކަމެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން އަނިޔާވެރިވާ އަނބިމީހުންނަށްވެސް ކަމެވެ. (މާނައަކީ: އާދަމް
އަނިޔާވެރިކަން ހާމަކުރަނީ ޤަބޫލުކުރާނޭ ކަމެވެ.) އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން
ހާމަ ބައްޔެއް މަގުން އަނބުރާހުށަހަޅާ ކަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ގެދޮރުވެރިން
ވިއަސް ހާމަ ބައްޔެއް ގޮތް ގުޅުއްވާފައިވަނީ މަޤާމުފުޅުގައި ކަމެވެ. (ތިޔަބައިމީހުން މި
ގޮތަށް ކަންތައް ނުކުރަނަމަ) ހަމަކަށަވަރުން، މާތް ﷲُ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އެއް ބައިވެސް އަނެއް
ބައިވެސް ޖަޒާދޭއްވާނެއެވެ ތިޔަބައިމީހުން ހަރާމުކުރުމަށްޓަކައި ގާތްވާގޮތެއް ކަނޑައެޅޭނެއެވެ.
އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުންނަށް އެކަލާނގެ ރަޙްމަތްލެއްވުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަލާނގެ
ރަޙްމަތްލައްވާނެކަމަށް ކަށަވަރެވެ.}” މި ބަރަކާތް ލިބިވަޑައިގެން އަޅުގަނޑުގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ނިޔާވެ.
އަދި މިއީ ބަސްފުޅު ދެކެލަވާދާ ބައިވެރިވެވަޑައިގެން އެ ކަލޭގެފާނު (މާނައަކީ: އަމިއްލަ ނަފްސު)
ވިދާޅުވިއެވެ. މިބައިގައި މިވަނީ އަޅުގަނޑުގެ ނިޔާވާނެއެވެ.
އަމިއްލަ ނަފްސު ނިޔާވާނެ ހިތްވަރުދިނުމަށްވާއެވެ. (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަރަކާތްލިބިވަޑައިގެން
އެވެ.) {ޢުޘްމާނު ބިން ފާރުގެ މަޢުން ކުރިއްޖެ، އެއްޗެހީގެ އިހުތިރާމް
އެއްޗެހިތަކެއް އެކަން ނަމާދުކުރައްވާ. ދެން، އެއްޗެހި އެ ކަން ކުރުން ހުއްޓާލައި ނުދެއްވާ.
ދެން، (އެ ހިތާނު އެ އިހުތިރާމް އެބައިމީހުންނަށް މަސައްކަތްތަކެއް ނަމާދުކުރުން ހުއްޓާލައިގަ)
އެބައިމީހުންނާ އެކުގައި އެއް މަޖިލީހުގައި ހިނގާލާ އުޅުން ދޫކުރިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ
އެކުގައި ކައިބޮއި އުޅުން ދޫކުރިއެވެ. ދެން، މާތް اللّٰهُ، އެބައިމީހުންގެ އެއް ބައިވެސް އަނެއް ބައިވެސް
ޖަޒާދޭއްވާނެ އަމިއްލަ ނަފްސުގައި އެއްޗެހި ރަޙްމަތްލައްވާނެއެވެ. އަދި އުފާވެރިކަމާއި، މަޢާރަފްވާނެކަމާ
ތަޤްވާވެރިން އިސްލާހުވުމާއި ހުރިހާ ކަންތައްތަކެއް އެއްޗެހިތަކެއް ގާތްވާނެއެވެ. އެއީ އެއްޗެހި
އެކިގޮތް ކުރަންޖެހޭއެވެ. އަދި އެކިގޮތްތަކުގައި ހަމަތަކަށް ނަގައިގަތު ބައްޔާއި ރަޙްމަތުގައި އެއްޗެހި
ވިކަރަންޖެހޭއެވެ.} (ތިޔަ ބަރަކާތްލިބިވަޑައިގެން ދެން،) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހިތާމަކުރައްވައިގެން
ހަމަޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ކިޔުން (އެ ބަސްފުޅުތަށް ބަރަކާތްލިބިވަޑައިގެން ހިނދު) އެކަލޭގެފާނު
އިންނެވި، ދުނިޔަވިފައިގެންނެވި. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަރަކާތްލިބިވަޑައިގެންނެވި. {ޢުޘްމާނެވެ! (މާނައަކީ:
އެ ބައްޔެގެ އަޅުން މުސްކުޅިވާ ނަފުސުތަކުގެ ކުޑަކުރަންކަން އެ ބައްޔަކަށް ވިހަގޮތްވާ ބާވާ،

ހަމައެކަނި ދުލުން ބުނެވާ ބުނެވުމަކުން ނުފުދޭ ހުއްޖަތެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅު،
އެކަލާނގެ ޤުދުރަތްފުޅުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޛާތުފުޅު ކަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ.
އެބައިމީހުން ވާޖިބުން ދޫކޮށްލައި، ބަރުޤު މަގަން އެނބުރި ހައްޤަށް އެބަހައްޓަން
މަޖުބޫރުކުރާނައި ހިނދަކު ތިޔަބައިމީހުން ނަރަކަޔަށް ނުވާނެއެވެ.}“

197– وَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، ﷺ، قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ ﴾ (الْمائدة: ١٠٥) وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ بِأَسَانِيدَ صَحِيحَةٍ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި، އަބޫބަކުރުއްޞިއްދީޤުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ކިރިޔާ ޤުރުއާނުގެ މި އާޔަތް ކިޔަވަމުއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ ﴾ މާނައީ: {އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ރައްކާތެރިކޮށް، އިސްލާހުކުރާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ތެދުމަގު ތިބިއްޖެނަމަ، މަގުފުރެދުން މީހުންގެ ކިބައިން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެއްލުމެއް ނުލިބޭނެއެވެ.} އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންނަށް، އަނިޔާވެރިޔަކު ފެނި، (އެބަހީ: ފާފަވެރިޔަކު އަރައިގަންނަ މީހަކު ފެނި) އެބައިމީހުން އޭނާގެ އަތުގައި ނުހިފިނަމަ (އެބަހީ: އޭނާގެ ފާފަވެރިކަމުން އޭނާ ދުރުނުކުރިނަމަ) (މީސްތަކުންނޭވެ!) اللهُގެ ބަދުރުމުން، އެބައިމީހުން އެންމެންގެ މައްޗަށް ޢާއްމުވެގެންވާ ކާފަރުއް އަދަބަކީ ދުރުގައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

* * * * *

24- ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކޮށް، މުންކަރާތް ނަހީކުރުމަށްފަހު،

އެ މީހުންގެ އަމަލު އެއާ ޚިލާފުވުމުގެ ފާފަވެރިކަން ބޮޑުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾(البقرة: ٤٤) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ފޮތް ކިޔަވާކިޔަވާ ތިބި ހާލުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކުގެ މަތިން ހަނދާން ނައްތައިލައި، މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރަނީހެއްތޯ؟ ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ނުވިސްނަނީ ހެއްތޯ؟"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ (الصف: ٢ – ٣) މާނައީ: "އޭ އީމާންވީ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާކަންތަކުގެ ވާހަކަ ތިޔަބައިމީހުން ބުނެދޭނީ ކީއްވެގެންހެއްތޯ؟ ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާކަންތަކުގެ ވާހަކަ ބުނުން، اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި ނުރުހުންވުން ބޮޑުވެގެންވާކަމެވެ."

ޝުޢައިބު ޢަލައިހިއްސަލާމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ވިދާޅުވިކަމަށް، މާތް اللَّهُ މިގޮތަށް ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَآ أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُ ﴾ (هود: ٨٨) މާނައީ: "އަދި އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރާ ކަންތައް އަހުރެން ކުރުމަށް ބޭނުމެއް ނުވަމެވެ."

198– وَعَن أَبِي زَيدٍ، أُسَامَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يُؤْتَى بالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيامةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ، فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ، فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ فِي الرَّحَا، فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: يَا فُلانُ مَالَكَ؟ أَلَمْ تَكُن تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ؟ فَيَقُولُ: بَلَى، كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلاَ آتِيهِ، وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ދުރުބަޔަކަށްކަލުންނަށް ޙުއްސުންތެރިއްވި، ޔައިދު ބިން ބާރިޤުޔުގެ ދަރިކަލުން، އަބޫޖަޢިދު، އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު الله ﷺ ބަދިޤުކުރައްވާމި ޙިމަން ކަލޭގެފާނު އަޅު އެއްސެވިމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަދިޤުކުރައްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން މިހާރު ގެންގުޅޭނީކޮންބާވައެވެ، ވަރަ، އޭނާ ނަރަކައިން އެއްޗެއްހިފުވާލުއްޖެވެ. ވަރަ، އޭނާގެ ގޮސްތު އޭނާގެ ބަނޑުން ބޭރަށް ނުކުންނަ ހުއްޖެވެ. އަދި އޭނާ، އެ ހިފައިގެން (އެބަހީ: އޭނާގެ އަތުން އޭނާގެ ގޮސްތު ހިފައިގެންހުރެ) ފެންމުގުރާ އުޅޭގެ ވަރަށްގެން ހިމާރު އެނބުރޭތަކަށް އަނބުރާލާނެތެވެ. ވަރަ، (އެ ހިނދު) ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން އެ މީހާގެ ގާތަށް ޖަމާވެދާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން ބުނާނެއެވެ. އޭ މިފަދި މީހާއެވެ! ކަލުމަށް ކިހިނ ޖެހުނީ ކޮންކަމަކަށް ކަމެއް ހުއްޓެވެ؟! ކަލުމަކީ، މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކޮށް އެކަލޭގެފާނުން މުންކަރާތްތަކުން ނަހީކޮށް އުޅުނު މީހަކުމެއްނޫނު ހެއްޔެވެ؟ ވަރަ، އެ މީހާ ބުނާނެއެވެ. އާނއެކެވެ! އަދި ޔަގީންއެވެ. ތިޔަބައި މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރިނަމަވެސް އުޅުނީމެވެ. އެކަމަކު ތިމަން އެކަން ކުރެއްނުކުރަމެވެ. އަދި ތިޔަބައި މުންކަރާތް ނަހީކުރަމު އުޅުނީމެވެ. އެކަމަކު ތިމަންނާ އެކަން ކުރީ އުޅުނީމެވެ.}”

* * * * *

25- އަމާނާތް އަދާކުރުމުގެ ވާޖިބަ ނަންގަވާ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَـٰنَـٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا ﴾ (النساء: ٥٨) މާނައީ: “ހަމަކަށަވަރުން، އަމާނާތްތައް އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަދާކުރުމަށް الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވަތެވެ.”

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَـٰنُ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ (الأحزاب: ٧٢) މާނައީ:

"ހަމަކަށަވަރުން، އުޑުތަކާއި، ބިމާއި، ފަރުބަދަތަކަށް، ތިމަންނަށްކަލާނގެ އަމާނާތް (އެބަހީ: ތަކާލީފުތައް) ހުށަހެޅުއްވީމެވެ. ފަހެ، އެ ތަކެތި އެ ކަން އުފުލުމުން ދެކޮޅުހެދިއެވެ، ވަނީވެގެންނެވެ. އަދި އެ ކަމުގައި އެ ތަކެތި ބިރުވެތިވިއެވެ. އަދި އިންސާނާ އެ އަމާނާތް އުފުއްލިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ އިންސާނާ އަނިޔާވެރި، ތަންދޮރު ނުދަންނަ މީހަކު ކަމުގައެވެ."

199– عَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ :"آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وإِذَا آؤْتُمِنَ خَانَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުނާފިޤުންގެ އަލާމާތް ތިނެކެވެ. (އެއީ) ވާހަކަދައްކާއިރު ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދުވެއްޖެނަމަ އެއާ ޚިލާފުވުމާއި، އަމާނާތެއް ބަލަހައްޓަން ދޫކޮށްފިނަމަ އެއަށް ޚިޔާނާތްތެރިވުމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ".

"އަދި (މުސްލިމްގެ) އެއްރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އަދި އޭނާ ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފައި އޭނާ އަމިއްލައަށް، މުސްލިމެއްކަމުގައި ހިތަށް ހީކުރިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކު ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފައި، ތިމާއަކީ މުސްލިމެއްކަމުގައި ހީކުރިޔަސް ވެސް، ބަޔާންވެގެން މިދިޔަ ސިފަ އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ހުރެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކީ މުނާފިޤެއްގެ ސިފައަށް އުފެދިގެންވާ މީހެކެވެ.)"

200– وَعَن حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ، ﵁، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، حَدِيْثَيْنِ، قَدْ رَأَيْتُ أَحَدُهُمَا، وَأَنَا أَنْتَظِرُ الآخَرَ، حَدَّثَنَا أَنَّ الأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ، ثُمَّ نَزَلَ الْقُرآنُ، فَعَلِمُوا مِنَ الْقُرْآنِ، وَعَلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ،

ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِ الأَمَانَةِ فَقَالَ: "يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ، فَيَظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ الْوَكْتِ، ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ، فَيَظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ أَثَرِ الْمَجْلِ، كَجَمْرٍ دَحْرَجْتَهُ عَلَى رِجْلِكَ، فَنَفِطَ فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا وَلَيْسَ فِيهِ شَيءٌ". ثُمَّ أَخَذَ حَصَاةً فَدَحْرَجَهُ عَلَى رِجْلِهِ، "فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ، فَلاَ يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الأَمَانَةَ حَتَّى يُقَالَ: إِنَّ فِي بَنِي فُلاَنٍ رَجُلاً أَمِينًا، حَتَّى يُقَالَ لِلَّرجُلِ: مَا أَجْلَدَهُ! مَا أَظْرَفَهُ! مَا أَعْقَلَهُ! وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ".

وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيُّكُمْ بَايَعْتُ، لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ دِينُهُ، وَلَئِنْ كَانَ نَصْرَانِيًا أَوْ يَهُودِيًّا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ، وَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أُبَايِعُ مِنْكمْ إِلاَّ فُلاَنًا وَفُلاَنًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޙުޛައިފާ ބިން ޔަމާނުގެ ދަރިކަލުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ދެ ކަމެއްގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭގެ ތެރެއިން އެއް ކަމެއް ތިމަންނާ ދުށީމެވެ. އަނެއް ތިމަންނަ މި ވަނީ، އޭގެ ތެރެއިން އަނެއް ކަންތައް ދުށުމުގެ އިންތިޒާރުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަމާނާތްތެރިކަން އިންސާނުންގެ ހިތްތަކުގެ އަސްލު ފުނަށް ބާވައިލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އަމާނާތްތެރިކަމަކީ، މީސްތަކުންގެ ހިތްތަކުގެ އަސްލު ފުނުގައި ޖިބިއްލަތުގައި އުފައްދަވައި އެކަލާނގެ މީސްތަކުން ހެދެވުނުކަމުގައި ފިޠުރަތުގެ ގޮތުން ހުރިކަމާ ކަލޭގެކަމުގައި ލެއްވެވި ގޮތެވެ.) ދެން އެއަށްފަހު، ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ޤުރުއާނުން އެނގުން (އެބަހީ: އަމާނާތުގެ ޙަޤީޤަތް) ދަސްކޮށްފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ސުންނަތުން ވެސް، އެ ކަން ދަސްކޮށްފިއެވެ. (އެބަހީ: ޤުރުއާނުގެ މި ޢަމަލުކުރި ޤަވާޢިދު ކިޔަވައިދެއްވާ ޤުރުއާނުން ނަބިއްޔާ މާތް ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން އެބައިމީހުން ޙާޞިލްކޮށްފިއެވެ.)

ދެން އެއަށްފަހު، (ދުނިޔެއިން) އަމާނާތް ނައްތާލެވިގެންދާގޮތުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. {މީހާ (ނިދިލަނީ) ކުޑަ ނިދުމެއްކަމަށް ނިދައިލާފައެވެ. ފަހެ، (އެ ނިދުމުގައި) އޭނާގެ ހިތުން އަމާނާތް ނައްތާލެވިގެންދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ނިދުން އެއްކޮށްގައި ހުރިފައިވުމުން ކުރެވިފައިވާ ކަޅުކަމެއް ފަދައިގެން ފެނުމަކީ ވެސް، މެދުން ނިކުމެފައި ހުންނަ ޖެހުނު ތަރިއެއްފަދައިން، އޭނާގެ ހިތުގައި އަމާނާތްތެރިކަމުގެ ވަރަށް ކުޑަކުޑަ މިންވަރެއް ފެނިގެން ނުވާނެއެވެ. އެއަށްފަހު އަނެއްކާވެސް އޭނާއަށް ކުޑަކޮށް ނިދިލިކޮށްލެވެއެވެ. ފަހެ، (އެ ނިދުން) އޭނާގެ ހިތުން އަމާނާތް ނައްތާލެވިގެންދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ނިދުން އޭނާގެ ކުޑައިން އަމާނާތް (ތެރިކަމުގެ ބާކީހުރި އެއްކޮށް) ނައްތާލެވިގެންދާ ހިނދެވެ. ފަހެ، އެ ނިދުން އޭނާގެ ހިތުގައި އޭގެ އަސަރު ހުންނަހުރި، ފޭށެއް ނަގާފައި، އެ ހުންނަ ފަދައިންނެވެ. (އެބަހީ: މަސައްކަތްކޮށްގެން ނުވަތަ އަތުގާނުކަންޖެއް ޖެހިގެން ނަގާ، ފެންފުށު ކަނޑާއިގެން ނުގުސް ހުރި ހިނދުމުން އެއްވެސް ކަމެއް ނުވާ ފަދައިން އެ ތަން ސަލާމަތުން ހުރެއެވެ. އެހެން ކުޑަ ގޮތަކަށް ނުހަނު އަމާނާތްތެރިކަން އެ މީހެއްގެ ހިތުގައި ނުވާހުއްޓެވެ.) އޭރު، ތިބާގެ ފައިގައި

އަލިފާންކަނޑެއް ޖެހުމުން އެހެންނަ ފަދައިންނެވެ. ފަހެ، އެ ތަން އުފުލިފައިވާތީ، ތިބާ ދެކޭނެއެވެ. އެކަމަކު އޭގެތެރޭގައި އެއްޗެއްނުވެއެވެ.} (މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު، އެކަން ބޭކަރު އެގުންފުޅުއްވައިދެއްވުމުގެ ގޮތުން) އެކަލޭގެފާނު ހެޔޮ އިޝާރާތްކޮށް ކުދި ހިލަގަނޑެއް ނަންގަވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިމަތީގައި ހިއްލަވައިލެއްވިއެވެ. {ފަހެ، އެއަށްފަހު، މުސްލިމުންގެ ކިބައިން އެކަން (އެބަހީ: އަމާނާތްތެރިކަން) ނެތިގެން ހިނގައިދާ ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭގެ ވިޔަފާރިން މީހުން އަމާނާތް އަދާކުރާކަށް ނުވާހުއްޓެވެ. އެންމެފަހުން، މުސްލިމުން ބުނާނެ ފަދައިން ބުނެވޭނެއެވެ. އެވަނީ ބަޔަކުގެ ތެރޭގައި އަމާނާތްތެރިޔަކު އެބައޮތުއްޓެވެ. އެންމެފަހުން މީހުންނާމެދުގައި އެއްވެސް ބޭނުމެއްނުވާނެއެވެ. އެވަނީ މީހާއީ މުސްލިމުންގެ ހަދަރަކީ ހަރުދަނާކަން ހުރި، ހަދަރަކީ ކޮންމެ ޒަމާނެއް ގަދަވެސް ހުރިއެވެ. (އެހެން ބޭނާ އިރުގެ) އެ މީހާގެ ހިތުތެރޭގައި އީމާންކަމުގެ ތެރެއިން ރޭނދޫގެ މިންވަރު ވެސް ނުވާނެއެވެ.}“

(ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރިވާކުރާގޮތުން އެފަދަ ދުވަސްވަރެއް ދެކިއްޖެއެވެ. އެދުވަސްވަރު، މިހާރު އެއްވެސް މީހަކާއި ވިޔަފާރިކުރުމާއި ދެމެދުގައި ފިކުރުކުރާކަށް ނުޖެހުނެވެ. އެހެނީ، އޭނާ މުސްލިމަކު ނަމަ، އޭނާގެ ދީނުން ވެސް އަމާނާތްތެރިކަމުގެ ދަރަޖައަށް ބާލާ ހުރިހާ މާޒީ އަމާނާތްތެރިކަމަށް ތަރުޙީބުދޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ ނަޞާރާއަކު ނުވަތަ ޔަހޫދީއަކު ނަމަވެސް، (އެބައިމީހުންގެ ވެރިޔާ ހަވާލުކުރާ އަމާނާތް) އޭނާ ހަވާލުކުރާ ވެރިޔާ އޭނާގެ ބަދަލުގައި އަދާކުރާނެއެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންގެ ވެރިޔާ އޭނާގެ ޙައްޤުތައް ދޭނެއެވެ.) ނަމަވެސް މިއަދު ކަންތައްތަކުގެ ބަދަލުތަކެއްވެ، ވިޔަފާރިކުރާ ކަމާއި އެއްބަޔަކަށް ބަދަލުކޮށްފިއެވެ. ބޭނުންވަނީ ނަމަވެސް، ބަޔަކާއި ވެސް އަމާނާތްތެރިކަމާއި އެކުގައި ހިނގަންޖެހޭނެއެވެ. (އެ މީހާގެ އިމާންތެރިކަމާއި) ފަހަރެއްގައި ހަމައެކަނި މީގެ ސިފަތަކެއް ޚާއްޞަވާނެއެވެ.“

201– وَعَن حُذَيْفَةَ، وَأَبِي هُرَيرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَجْمَعُ اللَّهُ، تَبَارَكَ وَتَعَالَى، النَّاسَ، فَيَقُومُ الْمُؤْمِنُونَ حَتَّى تُزْلَفَ لَهُمُ الْجَنَّةُ، فَيَأْتُونَ آدَمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ،

فَيَقُولُونَ: يَا أَبَانَا اسْتَفْتِحْ لَنَا الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ: وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلاَّ خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ، لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ، اذْهَبُوا إِلَى ابْنِي إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ.

قَالَ: فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ: لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ، إِنَّمَا كُنْتُ خَلِيلاً مِنْ وَرَاءَ وَرَاءَ، اعْمَدُوا إِلَى مُوسَى الَّذِي كَلَّمَهُ اللَّهُ تَكْلِيمًا، فَيَأْتُونَ مُوسَى، فَيَقُولُ: لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ، اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى كَلِمَةِ اللَّهِ وَرُوحِهِ، فَيَقُولُ عِيسَى: لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ، فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا ﷺ، فَيَقُومُ فَيُؤْذَنُ لَهُ، وَتُرْسَلُ الأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ، فَيَقُومَانِ جَنْبَتَي الصِّرَاطِ يَمِينًا وَشِمَالاً، فَيَمُرُّ أَوَّلُكُمْ كَالْبَرْقِ"

قُلْتُ: بِأَبِي وَأُمِّي، أَيُّ شَيءٍ كَمَرِّ الْبَرْقِ؟ قَالَ: "أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ يَمُرُّ وَيَرْجِعُ فِي طَرْفَةِ عَيْنٍ؟ ثُمَّ كَمَرِّ الرِّيحِ، ثُمَّ كَمَرِّ الطَّيْرِ؟ وَأَشَدُّ الرِّجَالِ تَجْرِي بِهِمْ أَعْمَالُهُمْ، وَنَبِيُّكُمْ قَائِمٌ عَلَى الصِّرَاطِ، يَقُولُ: رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ، حَتَّى تَعْجِزَ أَعْمَالُ الْعِبَادِ، حَتَّى يَجِيءَ الرَّجُلُ لا يَسْتَطِيعُ السَّيْرَ إِلاَّ زَحْفًا، وَفِي حَافَتَي الصِّرَاطِ كَلاَلِيبُ مُعَلَّقَةٌ مَأْمُورَةٌ بِأَخْذِ مَنْ أُمِرَتْ بِهِ، فَمَخْدُوشٌ نَاجٍ، وَمُكَرْدَسٌ فِي النَّارِ".

وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ إِنَّ قَعْرَ جَهَنَّم لَسَبْعُونَ خَرِيفًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދުވަހަކުންނަން ރުއްސުންތެރިއްވި ބުރަޔާ (އިބްނުކު ދަވާން) އާއި، އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާ ފާ ބައްޔަކުންގެ ރިހައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދުވަހަކުން މިދާލުމިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިއެވެ. {ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވި (ޤިޔާމަތުދުވަސް ވަރުސްތަކުގެ ވައިރުނަން) މީސްތަކުން އެއްކުރައްވާނެއެވެ. ދެން، މުއުމިނުން (ސުވަރުގެ ވަޔަން) ކައިރިކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުން ސުވަރުގެ ދޮރުނަ ވަރަށް ކައިރިކުރެވޭނެއެވެ. (ނަމަވެސް، ސުވަރުގެ އެއްވެސް ދޮރެއް ހުޅުވިގެންނުވާނެއެވެ.) ދެން، އެބައިމީހުން ބައްޕާފުޅު ސައްޔިދުނާ އާދަމްގެ ޙަޟްރަތަށް އަންނާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އަހަރެމެންގެ ބައްޕަކަލޭގެފާނެވެ! އަހަރެމެންނަށްޓަކައި ސުވަރުގެ ހުޅުވައިދެއްވުމަށް (ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި) ދަންނަވާދެއްވާށެވެ! ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގެއިން ނެރުނީ ކަލޭގެ އިރުޝާދުގެ ކުށެއް ނޫންހޭ؟ ތިޔަކަމަކަށް އަހުރެއް ނެތެވެ. ތިޔަކަމަށް ނުކުމެވޭނެ ކަމަކު ކަލޭގެފާނެއް ނޫނެވެ. އަހަރެން ބަލަނީ ބައްޕާފުޅު އިބްރާހީމްގެ ޙަޟްރަތަށެވެ! (އިބްރާހީމްގެ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ޚަލީލުކަމުގެ ދަރަޖަ ލިބިވަޑައިގެންނެވި) އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަކަމަކަށް އެކަލޭގެފާނު ކަމާއިގޮތެއް ނޫނެވެ. ﷲ ގެ ޚަލީލު، އިބްރާހީމްގެ ކަލޭގެފާނު އަރިހަށް ދާށެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަހެ، އެބައިމީހުން އިބްރާހީމްގެފާނުގެ
އަރިހަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. ފަހެ، އިބްރާހީމްގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ،
ތިޔަކަމަށް (އެދިވަޑައިގެން اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވާދެވުން) އެކަށީގެންވާ ބޭކަލެއް
ނޫނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނީ (اللهُ ގެ) ޚަލީލުކަމުގައި ވޮޑިގެންނެވި ބޭކަލެކޭ، އެއީ ތިޔަކަމާ
ދުރުދުރުންވެސް ކުރިމަތިވާ ކަމުއްސުމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން، މޫސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ! އެ
ކަލޭގެފާނަކީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެއްވެސް ވާސިޠާއެއް ނުލައި ދުލުފުޅުން، اللهُ ބަސް
ފުޅުދެއްކެވި ބޭކަލެކެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން މޫސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައިދާ
ނެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ، ތިޔަކަމަށް (އެދިވަޑައިގެން
اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވާދެވުން) އެކަށީގެންވާ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ. ތިޔަބައިމީހުން، اللهُ ގެ
ކަލިމަތުފުޅު، އަދި އެކަލާނގެ ރޫޙުފުޅުކަމުގައިވާ ޢީސާގެފާނުގެ އަރިހަށްދާށެވެ. ފަހެ،
ޢީސާގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ، ތިޔަކަމަށް (އެދިވަޑައިގެން اللهُ ގެ
ޙަޟްރަތުގައި ބަސްދަންނަވާދެވުން) އެކަށީގެންވާ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، (އެހެންކަމުން)
އެބައިމީހުން މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަރިހަށް އަންނަހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (اللهُ ގެ
ދަރުބާރުގައި އާދޭސްކުރުމުގެ) ހުއްދައަށް ދަންނަވާނޭމެވެ. ފަހެ، (އެންމެ ފަހުން) އެކަލޭގެފާނަށް
އެކަމުގެ އިޛުނަ ދެއްވާނުއެވެ. (އެ ހިނދު) އަމާނާތްތެރިކަމާއި، ރަޙިމުގެ ގުޅުން (اللهُ
އަރިވަޑައިގެންވާ ސިފަވެއަކަން ހުށަހެޅުމަށް) ފޮނުއްވާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ދެ ކަންތައް
ސިރާޠުމަގުގެ ދެ ފަރާތުގައި (އެ މަގުގެ) ކަނާތްފަރާތާއި ވާތްފަރާތުގައި ހުއްޓިގެން
ތިބޭނެއެވެ. (އެހެންފަހު، މީސްތަކުން ސިރާޠުމަގުމަތިން ކުރިއަރަން ދާންފަށާނެއެވެ.) ފަހެ،
ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ފުރަތަމަ (އެ މީހުން ކޮ) މީސްތަކުން ވިދާއިރު ވިދުވަރެއް ފަދައިން
ކުރިއަށް ހިނގައިދާނެއެވެ.}
(ޙަދީޘްގެ ދެ ވާހަކަކުރު އެއް ބާކީވަކު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ.
ތިމަންގެ މަންމަ އާއި ބައްޕަ ކަލޭގެފާނަށް ޙައްޤަށް ފިދާކުރަމެވެ. ވިދުވަރުގެ ހަރަކާތަކީ
ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެސްދިލަ ޖަހާއިރާވަދުމު، ވިދުވަރުގެ އަލިކަން އައިސް
ގޮސްވާ ހަރަކާތް ތިޔަބައިމީހުން ނުފެނުނީހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެ ވާ ޖެހުން ފަހުން،
ވައިރޮޅިއެއް ފަދައިން (އެހެރީވެސް ހަލުއިކަމާއި) އެ ދާ ދުވެލިތަކަށް ދާނެއެވެ. ދެން އެ ވާ
ޖެހުން ފަހުން، ދޫނިފެއް އުދުހޭއިރު ފަދައިން (އެހެރީވެސް ހަލުއިކަމާއި) ދާނެއެވެ.

ޞިރާޠަބައިވީހުރުންކުރު އެ ބަރުއްގެ އިހަގުތަކެއް އެންމެ ހުރި ވީހުން އެތަކަށް އެ މަގުން
ކުރިއަށްދާނެއެވެ. އަދި ޞިރާޠަބައިވީހުރުންގެ ނަބިއްޔާ (ﷺ) ސިފަކުރައްވައިދެއްވައި (އެބަހީ:
މީސްތަކުން އެ މަގުން ކުރިއަށް ދާއިރު ދިމާވާނެތަން ބިރުވެރި ކަންތައްތަކުން އެއްމަތީގެ
ހުރެން ސަލާމަތްކުރައްވާށި) ހުންނެވާނެތެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވުން ގެންދަވާނެތެވެ.
އަހުގެ ފިރިކަސްކަލާނގެ! ސަލާމަތްކުރައްވާންދޭވެ! ސަލާމަތްކުރައްވާންދޭވެ! އެއީ، އެ
މީސްތަކުންގެ ހުރި ބިރުވެރިކަން މަދުވެ، އެ މަގު ހުރަސްކޮށް ދިއުމަށް އެއުރުން
ނުކުޅެދޭނަފްސާގައިވާ ހިނދުގައެވެ. އެ ހިނދު މިހާރު ގޮސްވާނެއެވެ. ދުވާލަކު ފުރިހައިގައި ނުބައި
ކުރިއަށް ނުދެވޭނެއެވެ. ސިފަކުރައްވަދޭ ދެ ފަހަރުގައި (ނަރަކައިގައި) ދަރަޖަ
ބަލަފާނެ ތަނެއް ބަލަފާނެ ތަކެއްވެއެވެ. އެ ހިނދު ހިފައިގަތުމަށް އެ ބަލަފާނަ ތަކެއް
އުޅެމުންދާނެއެވެ ހުރެވޭ ގަބުދަނީ އެ ބޮޑުތަން އެހެރެނީއެވެ. ފަހު، ބައެއް ހުރިން އާދައި
އަބައިގެ މަހޭ ކިބައިން (ފަސް، اللهُގެ ރަޙްމަތުފުޅާއެކު) ސަލާމަތްވާނެއެވެ. އަދި
އަނެއްބައިހުރިން (އާދައި އަބައިގަނޑު) އެކަށީގެން ފޯރި ބަރުއްގެ މައްޗަށް އަނގެ ބަރަކާ
ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ވެއްޓި ހުރިއެވެ.}

(ބަދިބަތެއް ދެއް ރާފިބަދުލުވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފުރުޅުގެ ވިދާޅުވިއެވެ.)
އަބޫހުރައިރާގެ ފުރުޅަ އެކަލޭގެ ރިދި ފުޅުކޮށްދާވާ ކަލާނގެ ގެންދެވުނުއިރު
ވިދާޅުވީވެ. ހަލާކުވެހުރޭ، ޤިޔާމަތުގެ ދުވަސްހުގެ ހަމަތަކުން އަރައިގަންނަވާނެއެވެ. (އެބަހީ:
މަތިން ފައްޓަސްގެން ގެދުވަހުނެ ހަމަތަކުން އަހަރު މިހާރު ދިރިދުންގާ ފޮނުވާ.)"

(ނޯޓް: ބަލިކޮޅަކުން ސަހީޙް ބުޚާރީގައި، ނަރަކައިގެ މަތީގައި
ޞިރާޠުގެ ޙަދީޘްގައިވެ. ނަރަފުސް އެއީ، އިސްތަކުންދެކަމުގެ ހުދަ، ކަނޑު މިހާރުއިރުގައި
ފިރިން މަގުކަމެވެ. މި މަގު ހުރަސްކޮށްފައި ދޮންބުރަކަން އެކަކަށްވެސް ސަލާމަތުގެ އަރަކަށް
ނުވަދެވޭނެއެވެ. ކޮންމެ އިންސާނަކުވެސް، އެމަގު ހުރަސްކޮށް ދާންޖެހޭނެކަމުގައި، އެއީ،
اللهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންކުރައްވައި، ކަށަވަރުކޮށްދެއްވައިވާ ކަމެކެވެ. މަރުޔަމު
ސޫރަތުގެ 71 ވަނަ އާޔަތުގައި މިކަން އަންގަވައި ވަރަކަށް ދެއްވައިވާކަމެވެ. ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا
وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴾ މާނައީ: "އަދި ޞިރާޠަބައިވީހުރުން ނަރަކަ މަތިންދައި ގައި
ނުދާނެ ހަމަ އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ ކަލާނގެ ފިރިކަސްކަލާނގެއަށް ކަށަވަރު

ޙާޟިރުކުރައްވައިފިއެވެ ކަމުކަމުގައި ވިއެވެ." އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ، މިތަނުގެ 953
ނަސޭހަތް ބަދަރީގެ ތުރުގައި އަލްއިމާމުގެ ޙުރްމަތްތެރި ބޭނުން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ!

ސަބަބަކީ ބަދަރީ ކަލުން އެނގި ބޭނުންވާ ކަމަކީ ވާ ޙަޤީޤަތް،

اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ (ﷺ)ގެ އަންގަވާފައިވާ އިސްލާމީ ތަޢުލީމާއި އެއްގޮތަށް، ސަލާމަތީ ދޭ ކަމެއް ހުރަސްކޮށް، ދެކޮޅަށް ހަރަކާތްތެރިވެއެވެ. ސިޔާސީ މަސްލަ
ތަރިކައި ދޭންނެ ބެހިގެންވާ ނަމަވެސް ޙުކުމަށް ނަސީޙަތެވެ. އެ މަސްލައި ކުރިން
ދުވަސް ހިނގާދިޔަ އަނިޔާއަށް ދާނޭތޯ، އެ ފަހަރު ނަސީޙަތް ވެއްޖެއްޖެވެ. އަދި
އެމަސްލަ ދީ ވަރަށްގައި، ޢަދާލަތުގައިވާ ބެލުމާއި ކުރިން އެ ފަހަރު ހިނގައިގެންދާ
އަމުރުކުރުންތަކާއި ދުރެހެ ގައިގައި އެބޮޑުކަން އެކުރިއްޖެ އެ ފަހަރު ނަސީޙަތް
ވެއްޖެއިރާހެއްޖެވެ.

ބަދަރީގައި އަޅުގަނޑުމެން އަޚްލާޤީ ތަރުބިއްޔަތުގެ ކުރިން
ބަދަލުކުރުމަށް، اللّٰهُ ތަޢާލާ އެދިވަޑައިގަންނަވާ ގޮތަށް ގެނެސް ސިޔާސަތު
ސިޔާސަތުގައި ޙުރުމަތް، ސިޔާސީ މަޤާމްތަކުގައި ހުރިހާ ކަމަކަށް ޒިންމާ ވާނީ
ނަސީޙަތް އެބައިގެން ސިޔާސީ ވެރިކަމުގެ ތެރެއިން، އެ މަސްލަ ދަރިކަލުގެ ތަރުބިއްޔަތު
ބޭނުމެވެ. މި ކަމުން ދުރުވެ، އެ ދަރިކަލުގެ އަޚްލާޤީ ޤާނޫނީ ޙައްޤު، ދުނިޔޭގައި
އަޚްލާޤީ އަދަބުގައި ވަރުގަދަ ނިޒާމު، ޙުރުމަތްތެރިކަމުގެ ކުރިން
ކަނޑައެޅުން، ސިޔާސީ ދަރިކަލުގެ ދީނުގައި ސިޔާސީ ވެރިންގެ އިލްމީ ކަނޑައެޅެވެ.

ބުޚާރީ ރިވާ (500/1) އަދި ފަތްޙުލްބާރީ (515/11) އިން
ނަގައިފައި "ކުރެވުނު")

202– وَعَن أَبِي خُبَيْب، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: لَمَّا وَقَفَ الزُّبَيْرُ يَوْمَ الْجَمَلِ، دَعَانِي فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَقَالَ: يَا بُنَيَّ إِنَّهُ لاَ يُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلاَّ ظَالِمٌ أَوْ مَظْلُومٌ، وَإِنِّي لاَأُرَانِي إِلاَّ سَأُقْتَلُ الْيَومَ مَظْلُومًا، وَإِنَّ مِنْ أَكْبَرِ هَمِّي لَدَيْنِي، أَفَتَرَى دَيْنَنَا يُبْقِي مِنْ مَالِنَا شَيْئًا؟ ثُمَّ قَالَ: يَا بُنَيَّ بِعْ مَالَنَا وَاقْضِ دَيْنِي، وَأَوْصَى بِالثُّلُثِ، وَثُلُثِهِ لِبَنِيْهِ، يَعْنِي لِبَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ثُلُثُ الثُّلُثِ، قَالَ: فَإِنْ فَضَلَ مِنْ مَالِنَا بَعْدَ قَضَاءِ الدَّيْنِ شَيْءٌ، فَثُلُثُهُ لِبَنِيكَ.

قَالَ هِشَامٌ: وَكَانَ بَعْضُ وَلَدِ عَبْدِ اللَّهِ قَدْ وَازَى بَعْضَ بَنِي الزُّبَيْرِ: خُبَيْبٍ وَعَبَّادٍ، وَلَهُ يَوْمَئِذٍ تَسْعَةُ بَنِيْنَ وَتِسْعُ بَنَاتٍ،

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَجَعَلَ يُوصِينِي بِدَيْنِهِ وَيَقُولُ: يَا بُنَيَّ إِنْ عَجَزْتَ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَوْلاَيَ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا دَرَيْتُ مَا أَرَادَ حَتَّى قُلْتُ: يَا أَبَتِ مَنْ مَوْلاَكَ؟ قَالَ: اللَّهُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا وَقَعْتُ فِي كُرْبَةٍ مِنْ دَيْنِهِ إِلاَّ قُلْتُ: يَا مَوْلَى الزُّبَيْرِ اقْضِ عَنْهُ دَيْنَهُ، فَيَقْضِيَهُ.

قَالَ: فَقُتِلَ الزُّبَيْرُ وَلَمْ يَدَعْ دِينَارًا وَلاَ دِرْهَمًا، إِلاَّ أَرَضِيْنَ، مِنْهَا الْغَابَةُ وَإِحْدَى عَشَرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ، وَدَارَيْنِ بِالْبَصْرَةِ، وَدَارًا بِالْكُوفَةِ، وَدَارًا بِمِصْرَ، قَالَ: وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ، أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ يَأْتِيهِ بِالْمَالِ، فَيَسْتَودِعُهُ إِيَّاهُ، فَيَقُولُ الزُّبَيْرُ: لاَ وَلَكِنْ هُوَ سَلَفٌ إِنِّي أَخْشَى عَلَيْهِ الضَّيْعَةَ، وَمَا وَلِي إِمَارَةً قَطُّ، وَلاَ جِبَايَةً وَلاَ خَرَاجًا وَلاَ شَيْئًا إِلاَّ أَنْ يَكُونَ فِي غَزْوٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَوْ مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمْ.

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَحَسَبْتُ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ، فَوَجَدْتُهُ أَلْفَيْ أَلْفٍ وَمِائَتَيْ أَلْفٍ! فَلَقِيَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدَّيْنِ؟ فَكَتَمْتُهُ وَقُلْتُ: مِائَةُ أَلْفٍ، فَقَالَ: حَكِيْمٌ: وَاللَّهِ مَا أَرَى أَمْوَالَكُمْ تَسعُ هَذِهِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَرَأَيْتُكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفَي أَلْفٍ؟ وَمِائَتَيْ أَلْفٍ؟ قَالَ: مَا أَرَاكُمْ تُطِيقُونَ هَذَا، فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُوا بِي!

قَالَ: وَكَانَ الزُّبَيْرُ قَدِ اشْتَرَى الْغَابَةَ بِسَبْعِيْنَ وَمِائَةِ أَلْفٍ، فَبَاعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِأَلْفِ أَلْفٍ وسِتِّمِائَةِ أَلْفٍ، ثُمَّ قَامَ فَقَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ شَيْءٌ فَلْيُوَافِنَا بِالْغَابَةِ، فَأَتَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرَ، وَكَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ أَرْبَعُمِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ: إِنْ شِئْتُمْ تَرَكْتُهَا لَكُمْ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لاَ، قَالَ: فَإِنْ شِئْتُمْ جَعَلْتُمُوهَا فِيمَا تُؤَخِّرُونَ إِنْ أَخَّرْتُمْ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لاَ، قَالَ: فَاقْطَعُوا لِي قِطْعَةً، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَكَ مِنْ هَاهُنَا إِلَى هَاهُنَا، فَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْهَا فَقَضَى عَنْهُ دَيْنَهُ، وَوَفَّاهُ وَبَقِيَ مِنْهَا أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ.

فَقَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ وَعِنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، وَالْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَابْن زَمْعَةَ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: كَمْ قُوِّمَتِ الْغَابَةُ؟ قَالَ: كُلُّ سَهْمٍ بِمِائَةِ أَلْفٍ، قَالَ: كَمْ بَقِيَ مِنْهَا؟ قَالَ: أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَالَ الْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، وَقَالَ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، وَقَالَ ابْنُ زَمْعَةَ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: كَمْ بَقِيَ مِنْهَا؟ قَالَ: سَهْمٌ وَنِصْفُ سَهْمٍ، قَالَ: قَدْ أَخَذْتُهُ بِخَمْسِيْنَ وَمِائَةِ أَلْفٍ.

قَالَ: وَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ نَصِيبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِسِتِّمِائَةِ أَلْفٍ. فَلَمَّا فَرَغَ ابْنُ الزُّبَيْرِ مِنْ قَضَاءِ دَيْنِهِ قَالَ بَنُو الزُّبَيْرِ: اقْسِمْ بَيْنَنَا مِيرَاثَنَا، قَالَ: وَاللَّهِ لاَ أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ حَتَّى أُنَادِيَ بِالْمَوسِمِ أَرْبَعَ سِنِيْنَ: أَلاَ مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فَلْنَقْضِهِ، فَجَعَلَ كُلَّ سَنَةٍ يُنَادِي فِي الْمَوْسِمِ، فَلَمَّا مَضَى أَرْبَعُ سِنِيْنَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ، وَدَفَعَ الثُّلُثَ، وَكَانَ لِلزُّبَيْرِ أَرْبَعُ نِسْوَةٍ، فَأَصَابَ كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفُ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ، فَجَمِيعُ مَالِهِ خَمْسُونَ أَلْفَ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދުރާވަރިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އައްޖުބައިރު (އިބްނުލް ޤައްޔިމު)ގެ ދަރިކަލުން، އަލީ ހުބައިބު، ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޙިމަންގެ ބައްޔާ) ޒުބައިރުގެފާނު، ޢަމަލުކުރަނީގުރާތައިގެ ދުވަހު، ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނެވި ހިނދު، ޙިމަންނާއަށް ވިދާޅުވެ އަރިހަށް ގެންދިޔައެވެ. ފަހު، ޙިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހުރެއްޖައިމުވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިއަދު އަނިޔާވެރިޔަކު ނުވަތަ އަނިޔާލިބިގެންވާ މީހަކު މެނުވީ، ޤަތުލުކުރެވިގެންނުވާނެއެވެ. ޙިމަންނާއަށް ޤުރުބާނީވެދާނޭތީ، މިއަދު އަނިޔާލިބިފައިވާގޮތުގައި ޙިމަންނާ ޤަތުލުކުރެވޭނީމެވެ. އަދި ޙިމަން އެންމެ ކަންބޮޑުވާ ކަމަކީ، ހިމަންގެ ޖިންމާގައިވާ ދަރަނިގެ މައްސަލައެވެ. ހިމަންމެންގެ ދަރަނީގެ ސަބަބުން (އެބަހީ: ދަރަނި އަދާކުރުމަށްފަހު) ހިމަންމެންގެ މުދަލުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ބާކީހުރިނަމަ ކަމަށް (ދަރިފުޅަށް) ހިފޭނެހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ! އަހަރެމެންގެ މުދަލުއަރާ ވިއްކައިލާށެވެ. އަދި ހިމަންގެ ދަރަނި އަދާކޮށްދޭށެވެ! އަދި މުދަލުގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭފުޅުންނަށް އުޅުއްވަން) ވަޞިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި (އެބަހީ: ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައިގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއް ބައި) އޭނާގެ ކުދިންނަށް (އެބަހީ: ޒުބައިރުގެ ދަރިން، ޢަބްދު اللهِ ބިން ޒުބައިރުގެ ބޭފުޅުންނަށް އުޅުއްވަން) ވަޞިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަންގެ މުދަލުން ހިމަންގެ ދަރަނި އަދާކުރުމަށްފަހު އެއްޗެއް ބާކީވެއްޖެނަމަ، އެ އެއްޗެއްގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި އޭގެ ދަރިފުޅުގެ ކުދިންނަށެވެ.

(ޒުބައިރުގެފާނުގެ ކާފަދަރިކަލުކަލުންގެއިން މި ބަދިލުގެ އެއް ދަރިއް) ހިޝާމު ވިދާޅުވިއެވެ. (ހިޝާމަކީ، ޒުބައިރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އުރުވާގެ ދަރިކަލެކެވެ.) ޢަބްދުاللهِގެ ބައެއް ބޭފުޅުންކުރެއިވާ ހުބައިބު އާއި ޢައްބާދު (ތިރިކަ މުދަލުން ދައްވާދުގައި) ޒުބައިރުގެފާނުގެ ބައެއް ބޭފުޅުންނާ ހަމަހަމަކުރައްވައިފިއެވެ. އޭރު އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: ޒުބައިރުގެފާނުގެ) ނުވަ ފިރިހެން ބޭފުޅުންނާއި، ނުވަ އަންހެން ބޭފުޅުން ހުއްޓެވިއެވެ.

ޢަބްދުاللهِ ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަންނާއަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: ބައްޔާގެ) ދަރަނީގެ މައްސަލައިގައި ވަޞިއްޔަތް ކުރައްވައިވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ދަރިފުޅާއެވެ. ހިމަންގެ މުދަލުން އެ ދަރަނިއަށް އަދާނުކުރެވުނު، އެކަމުގައި ހިމަންގެ މަދަދުގާރު އެދިގަންނާށެވެ! (ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަމެއް ބުނަމުވެ. ބައްޔާ އެ

ވިދާޅުވަނީ ޔަހޫދީން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތިމަންނާ އަހައި، އޭގެންފުޅުވުމުން ނޫނީ، ތިމަންނާއަކަށް ނޭނގުނެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ ބައްޕާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ މަދަދުގާރަޔަ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ބައްޕާ) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ) اللهُ އެވެ. (ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަމު ބުނަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަނި އަދާކުރުމުގައި ތިމަންނާއަށް ދަތިކަމެއް ދިމާވި ކޮންމެ ފަހަރަކު، ތިމަންނާ ދުޢާކުރައްވަމެވެ. އޭ ޒުބައިރުގެފާނުގެ މަދަދުގާރުވެ! އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަނި އަދާކޮށްދެއްވާށްދޭވާށެވެ! ފަހެ، އެކަލާނގެ އެ ކަމަށް މަދަދުކުރައްވައެވެ.

އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ ހަނގުރާމާގައި ޒުބައިރުގެފާނު ޝަހީދުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (ނަގުދު ފައިސާގެ ގޮތުގައި) ދީނާރެއް ދިރުހަމެއް ފަރުމާއެއް ނުކުރައްވައެވެ. އެކަމަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މިލްކުގައިވާ ދެ ބިމެއް އޮތެވެ. އޭގެތެރޭގައި (މަދީނާގެ އަލްޣާބާއިގައިވާ ވަރަށް މަޝްހޫރު ބޮޑު ބިމެއްކަމުގައިވާ) އަލްޣާބާއެވެ ބިމާއި، އަދި މަދީނާގައި ހުރި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އެގާރަ ގެކޮޅާއި، (ބަޞްރާގެ) ބަޞްރާގައި ހުރި ދެ ގެކޮޅާއި، (ކޫފާގެ) ކޫފާގައި ހުރި ގެކޮޅަކާއި، މިޞްރުގައި ހުރި ގެކޮޅެއް ފަދައެވެ. (ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަނިޖެހުނު (އެބަހީ: ދަރަނިވެރިވީ ވަޑައިގެންގޮތުން) ދަންނަވައެވެ! އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މީސްތަކުން އަބަދުހުންނަ މުދަލެއްބަހައްޓާގެން އާދައެވެ. އަބަދުހުރުން އޮޅުމެއް، އެ ބަހާނި އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްލަވާފައިވާ އަބަދުހުރުން ބޭނުންވާގެން އަމާނާތްކޮށްގެގައި ރައްކާކޮށްދެއްވުމަށް ދޫކުރެއްވިއެވެ. އަބަދުހުރުން ޒުބައިރުގެފާނުގެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެން ނުކުރާށެވެ! މިއީ ތަކެތި ތިމަންނާއަށް ދަރަނީގެ ގޮތުގައި ދޭށެވެ! މިސަބަބުން އަބަދުހުރުން ބަހައްޓާފައިވާ ތިމަންނާ އެ ތަކެތި ދެއްވާނަމެވެ. ތިމަންނާ އެ ތަކެތި ބަލަހައްޓައިގެން ހަލާކުވެދާނެތީ، އެހެން އެއްޗަކީ ގެއްލިދާނެކަމަށް ތިމަންނާ ބިރުގަތީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެއްވެސް ވެރިކަމެއް ކުރެއްވި ބަޔަކު ބަލަހައްޓަވާފައިވާ. އަދި މީސްކޮޅުގެ އަމުން ނަގަންޖެހޭ އެއްވެސް މުދަލެއް ނަގާނުލެއްވުމަށް، ފަދަ ނުނަގާ ފަތުރަވާނަމަ ކަމެއް އެ ކަލޭގެފާނު ކުރައްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައްޔާއި، މާތް اللهُ، އެ ރަސޫލާގެ ޙަޟްރަތުގައި، އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާއި، ޢުސްމާނުގެފާނުގެ (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމް) އަރިހުގައި އެކުއެކު ހަނގުރާމަތަކެއްގައި ބައިވެރިވެ ލައްވާނު ދުނިޔަކަމެއް އެ ކަލޭގެފާނު ކުރައްވައިފައި ނުވެއެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނިގެ
މިންވަރު ތިމަންނާ އަންދާޒާކުރެއްވީމެވެ. އެއީ ބާވީސް ތަރަކާއެވެ. (އެއަށްފަހު، މާތް اللهُ
އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި) ޙަޔާތު ބިން ޙިޖާބުގެފާނު، ޢަބްދު اللهِ ބިންޢަބްދުލްމުއްޠަލިބާ
ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޢަބްދު اللهِގެ ބައްޕާ، ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެފާނާ ދިމާވެސްގެދަރި
ބޭކަލުކަމެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަހަރެގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ތިމަންގެ އަޚު
ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނިގެ މިންވަރަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެ
ކަލޭގެފާނަށް (އެކަން) ސިއްރުކުރެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އެއީ،
އެއްވަރެއްކަމެވެ. ފަހެ، ޙަޔާތު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސްދު ބޮޑުވެވެ. ތިޔަކަލޭގެ މުދަލުން، އެ
ދަރިކަނި އަދާކުރަންވާވަރު ފާސްކަމަކަށް (ބާބައަކަށް) ނުފުދެއެވެ. ފަހެ، ޢަބްދު اللهِ
ވިދާޅުވިއެވެ. ބާބާ ދެކަލަށްވާގޮތެއްތޯއެވެ، ދަރިކަނިގެ މިންވަރަކީ ބާވީސްވަރަކަށް ކަރުގައިވާނަމަ
(ހަދިޔާ) ކޮށްނުދެއްވޭތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަކަލޭނަކަށް އެކަން ވެވޭނެ ކަމަކަށް
ނުފުދެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަކަލޭނަކަށް އެއީން ކަމެއް ދަތިވާއެޖެހެނަމަ، ބާބާގެ ކިބައިން އެހިއަށް
އެދޭތޯވެ!

(ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށްވެސް ކިޔުން ބިން، ޙިޖާބުގެފާނު
ބައްދަލުވެއްޖެ، އެއްވަރެއް ހަމަވަރު ހާހަކެވެ. ފަހެ، ޢަބްދު اللهِ، އެ ބިން ޝަރަފް ވަރުކަމަށް
ވެލްކަމަށްވެއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު މިސްކަތްކުރެއްވުމުގައި އިޙްލާޞްތެރިވެއްޖެއެވެ.
ޙިޖާބުގެފާނު އެއްވެސް މިކަހަލަ ދަރުވަޖައިގެން ވަޑައިގަތުމަށް، އަޅުގަނޑާ އިން ތިމަންނާއާ އެ
މިހާރު ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޙަޔާތު ޙިޖާބުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން،
ޢަބްދުاللهِ ވަޑައިގަތެވެ. ޙިޖާބުގެފާނުވަނީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ހަމަޔަށް ވަޙީކަ ދިރުހަމު
ދަރުވަޖައިގެން ވަރުވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޙަޔާތު ޙިޖާބުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهِ)
(ޙިޖާބުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން) ޢަބްދު اللهِއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ބޭނުން ވެސްނަމަ،
ތިމަންނާ އެ ދަރިކަނި މާލުގޮތުގައި ވެހެއްޓުމަށް ވަޑައިގެންނެވެ. ޢަބްދު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ:
އެކަމު ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންކަމަށްވާނަމަ، ތިޔަބޭކަލުން
ބޭނުމެއް ވާނީ އަދާކުރެއްވުމަށް، އެ ދަރިކަނި (އަދާކުރެއްވުން) ފަސްކޮށްލައްވައިގެންވެވެ.
ފަހެ، ޢަބްދު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: އެކަމެއް ވެސް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.) އެ
ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންކަމަށްވާނަމަ، ތިމަންނާއަށް (އަޅުގަނޑާއިން) ބަންކެއް

ވަކިކޮށްދެއްވާނެވެ. ޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. (އުބައްޔު) އެވެސް ހިސާބަކުން ފެނިގެން މިވެސް ހިސާބަކަށް އެއީ، ކަލޭގެފާނަކުވެ. ދެން، (ޢަބްދުﷲ) އެ ބިމުގެ ބަހެއް ވިސްނަވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އުބައި: ޢަބްދުﷲ ގެ ބައްޕާ، ކުބައިރުގެ ފާނުގެ) ދަރަނިބަޔެއް ހަދާބުދުކުރުއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތުޖެހުނުތަނާ ބާރިއްކި (އަލްޖާބާގެ ބިމުގެ) ހަތްތަކެއް ބައި ހިއްސާވެއެވެ.

އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު (އުބައި: ޢަބްދުﷲ) މުޖާހިދުންގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އާދެ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި، ޖިންނީގެފާނުގެ ދަރިކަލުކަލުކުދިގައިވާ ޢަމްރު ހާމި، ޖުބައިރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުކަލުކުދިގައިވާ އަލްމުންޛިރު ހާމި، އިބްނު ޖަމީލާ ތިއްބެވިއެވެ. ދެން، މުޖާހިދުންގެ އެ ކަލޭގެފާނާ (އުބައި: ޢަބްދުﷲ ހާ) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އަލްޖާބާ އަށުކުރުވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. ކާރަން ބައްޔެއް އެއްކޮށްލައިފިއެވެ. އަނބުރާ އެ ކަލޭގެފާނު (އުބައި: މުޖާހިދުންގެފާނު) އެއްސެވިއެވެ. މިހާރު ބާރުޔާ ކިޔައި ބައިތައްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. މިހާރު ރޭޔާ ހަތަރު ބަނދަރުގެ ދޮބައިކުގަ އެއްބައެވެ. އެ ވަގުތު، ޖުބައިރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަލްމުންޛިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ބިމުގެ އެއް ހިއްސާ، އެއް ތަކެއްކަމަށް އަޅުގަނޑު ގަބޫލުކުރަމެވެ. އަދި ޖިންނީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ބިމުގެ އެއް ހިއްސާ އެއްތަކެއްކަމަށް އަޅުގަނޑު ވެސް ގަބޫލުކުރަމެވެ. އަދި އިބްނު ޖަމީލާ ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ބިމުގެ އެއް ހިއްސާ އެއްތަކެއްކަމަށް އަޅުގަނޑު ވެސް ގަބޫލުކުރަމެވެ. ދެން، މުޖާހިދުންގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރު ދަރަނި ބާރުޔާ ކިޔާކަށްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. މިހާރުރޭޔާ އެއްބައެވެ، ބައްޔެއްގެ ދަރަނިކަމަ އެއްބައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އުބައި: މުޖާހިދުންގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އެބައި އެއްކަލޭގެ ތަންސާވެ ހާލަތު އަޅުގަނޑު ގަބޫލުކުރަމެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު (އުބައި: ޢަބްދުﷲ) ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަޒާތުދީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުﷲ، (އަލްޖާބާއިން) އެ ކަލޭގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގެން ހިއްސާ، ހަލާކަކަށް މުޖާހިދުންގެފާނަށް ވިސްނަވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، ޖުބައިރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (ޢަބްދުﷲ) އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އުބައި: ޖުބައިރުގެފާނުގެ) ދަރަނި އަދާކުރައްވައި ނިމުމުން، ޖުބައިރުގެފާނުގެ ބައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ މެދުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ (ބައްޖާގެ) ތަރިކަ

ބައްސަވައިދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އެއްވެސް މީހަކަށް ޖެހިލުނުގޮތުގެ ދަރަންޏެއް އޮތްނަމަ، އެ މީހަކު ތިމަންމެންނާ ބައްދަލުވާކަށް، އެ ދަރަނި ކަނޑައެއް ހެޔޮޢަމަލުތަކުން ހޯދަނީއެވެ، ހަމަހެދު އަހަރުމެންނަށް ދީނާރު (ބަޤީޢު) މޭސްތިރީގައި ތިމަންނާ އިށީނދެވަޑައިގެން ހުންނެވީ، ތިމަންނަށް ގެއްލިގެން އެ މީހުން ބަނޑުއަޅުއްވައި ކުރިމަތިލާށެވެ. ހަމަހެދު އަހަރުމެންނަށް އެކަލޭގެފާނު އިނގޭތޯކަމުގަތުކަމަށްވެސް ޖެހިލުނުގޮތުގެ ދަރަންޏަކީ ހެޔޮޢަމަލުކުރަމުގެ މިހަކަތާފުށުކަމަށް، އެ ގޮތަށް ހެޔޮޢަމަލު ހުއްޓުވިޔަސް ނަހަގަތުޙަސަނާތު ބަދަލުގަތުމުން. ހަމަހެދު ހަޤީޤަތުގައި ކިޔަނީ ތިމަންމެން ނުވަތަ ދީނާރެއް ދިރުހަމެއްވެސް ނުހުންނާނެއެވެ. އެ ބާކީވާނަމަ (ޖެހިލުނުގޮތުގެ މީހުންނަށް) ހެޔޮޢަމަލު އެއްކޮށް ދޭހެއްވެއެވެ. ޖެހިލުނުގޮތުގެ ހަމަހެދު އަނިޔާވެރިކަމުން ހިތްބަވެއެވެ. އެއިން ކަނޑު ބާކީވެގެން، ބާކީވާ ކުށްތައް ބޮޑުވެދާނެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު މެދުވެރިކޮށް ދަރަނި ޢަދާކުރަމުންނެވެ."

* * * * *

26- އަނިޔާވެރިކަން ހަރާމްވެގެންވުމާއި، ހައްޤުތައް އަދާކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިގެންވާކަން ނަންގަންވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْأَزِفَةِ إِذِ ٱلْقُلُوبُ لَدَى ٱلْحَنَاجِرِ كَٰظِمِينَ ۚ مَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴾ (غافر: ١٨) މާނައީ: "ކައިރިވެގެންއަންނަ ދުވަހާމެދު، ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް އިންޒާރުދެއްވާށެވެ! މޫނުތައް، ހިތާމައިން ފުރިގެންވާހާލު، ހިތްތައް ކަރުނޑުގައި އަރައިގެން އަންނަނިރުއެވެ. (އެ ދުވަހުން) އަނިޔާވެރިންނަކަށް ރައްޓެހިއަކު ނުވާނެ ކިޔަމަންވެވޭ ޝަފާޢަތްތެރިއަކުވެސް ނުވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަހީކުރައްވައެވެ. ﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِۦ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ﴾ (الْحج: ٧١) މާނައީ: "(އެ ތަކެއްޗަކަށް އަޅުކަންކުރުމަށް) އެއްވެސް ދަލީލެއް އެކަލާނގެ ބާވައިލައްވައިފައިނުވާ ތަކެއްޗަކަށް، اللَّهُ ފިޔަވައި އެއުރެން އަޅުކަންކުރެއެވެ. އަދި އެއުރެންނަކަށް އެކަމާމެދު އެއްވެސް ޢިލްމެއް ލިބިގެންނެއްނުވެއެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިންނަކަށް، ނަސްރުދޭނޭ އެއްވެސް މީހަކު ނުވެއެވެ."

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުން ހުރި ހަދީޘްތަކުގެތެރޭގައި، اللَّهُ ގެ ޤުދުސީހަދީޘެއްގައި، ޙަރާމްކުރެއްވިކަމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވާ ބާބުގައި، މީގެކުރިން އިސްވެ ގޮސްފައިވާ އަބޫ ޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ، (މިފޮތުގެ 111 ވަނަ) ހަދީޘް ވެސް ހިމެނިގެންވެއެވެ.

203– وَعَن جَابِرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاتَّقُوا الشُّحَّ، فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَــنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އަނިޔާވެރިކަމާ ދުރުހެލިވުމާ ހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އަނިޔާވެރިކަމަކީ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އަނދިރިތަކެއް ކަމުގައި ވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދަހިވެތިކަމުން ސަލާމަތްވާ ހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ އުއްމަތްތައް ހަލާކުވެދިޔައީ ސަބަބެއްކަމުގައިވެސް، ދަހިވެތިކަމެވެ. އެއީ ސަބަބުން އެބައިމީހުން އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކުގެ ލޭއޮހޮރުވައިލައި، އެބައިމީހުންނަށް ހަރާމްކުރެވިގެންވާ ކަންތައްތައް ހުއްދަކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައި (އެބައިމީހުން) ވެއެވެ.}"

204– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيامَةِ، حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ޙައްޤުތައް އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން

ލިބިދެއްވާހުންނެވެ. (މިގޮތުން) ދަރުވު ނުހުންނަ ބަޔަކިއަށް، ދަރުވު ހުންނަ ބަޔަކީގެ ކިބައިން ވެސް ބަދަލު ލިބިދެއްވާ ހުއްޓެވެ.}"

(ނޯޓް: ބަސްނުމަދުކަވާ، އަދި އެއްވެސް ތަކުލީފެއް، މަސްއޫލިއްޔަތެއް އުފުއްލަން ނުޖެހޭ މިފަދަ ޖަނަވާރުތަކަށް، އާދެމީހުން އެހެންޖަނަވާރުތަކުގެ ކިބައިން ލިބިދިނުމާ އަނިޔާއަށް ބަދަލު ނަންގަވައިދެއްވާނެކަމަށް އަންގަވައިދެއްވުން، ކަންކަމަށް މަސްއޫލުވާނެކަމާއި، ހުރިހާ ތަކުލީފެއް އުފުއްލަވައިގެންނެވި އިންސާނުން، އެކަކު އަނެކަކަށް އަނިޔާވެރިވުމުގައި ހުރި ގެއްލުމާއި ބިރުވެރިކަން އަންގަވައިދެއްވާހުއްޓެވެ. "މުތަރުޖިމު")

205– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: كُنَّا نَتَحدَّثُ عَنْ حَجَّةِ الْوَدَاعِ، وَالنَّبيُّ ﷺ بيْن أَظْهُرنَا، ولاَ نَدْرِي مَا حَجَّةُ الْوَدَاعِ، حتَّى حَمِدَ اللَّهَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ ذَكَرَ الْمَسيحَ الدَّجَالَ فَأَطْنَبَ فِي ذِكْرِهِ، وَقَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ مِنْ نَبيٍّ إلاَّ أَنْذَرَهُ أُمَّتَهُ: أَنْذَرَهُ نُوحٌ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ بَعْدِهِ، وَإِنَّهُ إنْ يَخرُجْ فِيكُمْ، فَمَا خَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ شأْنِهِ، فَلَيْسَ يَخْفَي عَلَيْكُمْ، إنَّ رَبَّكُمْ لَيس بأَعْوَرَ، وَإِنَّهُ أَعوَرُ عَيْنِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ، أَلاَ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ"؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: "اللَّهُمَّ اشْهَدْ – ثلاَثًا – وَيْلَكُمْ أَوْ: وَيْحَكُمْ، انظُرُوا: لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَوَى مُسْلِمٌ بَعْضَهُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދީބަޔަކިއަލުންނަން ހެއްސުންތެރިއެވި ޢުމަރުގެ ފަސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ހައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ވާހަކަދައްކަމުންދިޔުމެވެ. އޭރު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި ހުންނެވިއެވެ. އެކަމަކު ހައްޖަތުލްވަދާޢު އަކީ ކޮބައިކަމެއް ތިމަންމެންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. (އެބަހީ: އެނަން ކިޔުނީ، ކޮން ސަބަބަކާހުރެކަން ތިމަންމެންނަކަށް އެނގޭގޮތެއް ނުވިއެވެ.) އެއީ، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ވަފާތުވުން އެކަން އެނގުމުގެ ކުރިގައެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ، اللهُ އަށް ޙަމްދުކުރައްވައި، އެކަލާނގެ ބަސްތުތަކަށް ޘަނާ ދެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އަލްމަސީޙުއް ދައްޖާލުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެ (އެބަހީ: ދައްޖާލުގެ ފިތުނަވެރި ކަމާމެދު، މިސްކިތުން އިންޒާރުކުރައްވައި، ބިރުވެރިކުރައްވައިގެންނެވެ) ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {މާތް اللهُ ފޮނުއްވި ކޮންމެ ނަބިއްޔަކު ވެސް، ދައްޖާލުގެ ފިތުނަތަކާ ދުރު، އެ ބޭކަލެއްގެ އުއްމަތަށް

މިސްކީނުންނަށް އިންފާޤުކުރުމަށާއި ބެލެނިވެރިކަމަށާއި ކަމުގައި ދެއްވިއެވެ. ދަރަޖާތުގެ
ނުބައި ކަލާމާއި ނުރުހޭގޮތުން އިންޒާރުކުރުއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި ޙަވާރިއްޔުން
ނަޞީޙަތްދެއްވުން ވެސް (އިންޒާރުކުރުއްވި) ދެއްވެ. އަދި ޙަވާރިއްޔުން، އެ ކަލޭގެ
ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުރުގައި ފާޅުވެއްޖެނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޙާލަތުގެ ކަންތައް ވަންހަނާވެގެން
ނުލާހިކުގެވެ. ފަހު، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަން ސިއްރެއް ނުލާހިކުގެވެ. ޙަވާރިއްޔުން،
ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އަވަހަށްކުރުން ހުސްޖެހިއްޖެ ފޭޑެގެންވެއެވެ. އަދި
ޙަވާރިއްޔުން، އެ ކަލޭގެއަށް (އެބަހީ: ޢީސާގެފާނަށް) އާދޭސް ކުރައްވާ އަވަހަށް މިހާރެވެ. އާދޭސް
ޤަބޫލު (އެ ހާސްގައި ހަތްހުނަރެއްވާ) ފޮނިސްކަރުހާ އެއްފަރާތެ ހެ، ބާރަތެއްފުރު
(އަވަރުވަރި) ފާރުއްޖެވެ. ދަންނާށެވެ! ޙަވާރިއްޔުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޭ (ބައްޔާ
ނުލައި) އާޚިރަތުގެ ވަހީއެއް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުވަހުގައި (ބައްޔާނުލައި ކުރިން)
ތިޔަބައިމީހުންގެ މަރުޙަލާ اللّٰهُ، ހިފާތުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ދުވަހުގެ
ހުރުމަތްތެރިކަމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ރަށުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި
މައްސަރުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދައިންނެވެ. (އެބަހީ: ބައްޔާނުލައި މިހުން ދުރުމާއި،
މީހުންގެ ދުރުވެ ނުބައްޔިތުން ކުއްލިޔާ، ބައްޔިތުވެގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާއި، މައްސަރުގެ
ހުރުމަތްތެރިކަމާއި، ބައްޔިތުމަރުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދައިން ހަރާމުކުރައްވައިފައިވާ
ކަންތައްތައްކަމެވެ.) ދަންނާށެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް (މިކަން) އަންގަވައިފިން
ހެއްޔެވެ؟} އެބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އާދޭހެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަލްލާ
ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބިރަސްކަލާނގެ ދިވަރުގެ މައްސަރު ހުރިވަރަށްޤުރުއާން ދެއްވާށެވެ!}
މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. (ދޭން އެހެންނަމަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަމަހަމަކުރޭށެވެ.} ނަބަވީ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި {ތިޔަބައިމީހުން
ހަމަހަމަކުރޭށެވެ.} މިއީން ކުރިމަތިވެސް އެއްބަސްވެވުނުކަމެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއަށް ތިބޭނަމަ
ކަމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން، ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު މަރައި،
ކާފިރުން ކަމުގައިވެގެން ނުވާތިވާއިރު ބަހައްޓާކަމުގައި ނުވާހުށިކަމެވެ.} (އެބަހީ: އެ ކަން އެ ގޮތަށް
ކުރުމަކީ އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ގެއްލި ހަމަކުރުގެން ކަމުކަމެވެ. ނަބަވީ އެއީ ތިޔަބައިމީހުން
ހަމަކަށަށް ކުރުމަކީ ފާބަ ކަމުކަމެވެ.)“

206– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الأَرْضِ، طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرَضِيْنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{އަނިޔާވެރިގޮތުގައި، ބިމުގެ ކާވަތެއްހާ މިންވަރު ވީހާ އަތުލައިފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ މީހެއްގެ ކަރުގައި (ޤިލާދާއެއް ފަދައިން) ހަތް ބިން އަޅުއްވާ ލެވޭނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެ ކަމުގެ ބަދަލާއި ތަކުލީފު، އެފަދަ ބިމުން އަޅުއްވައިން ޖެއްސާ ލެވޭނެއެވެ.)''

207– وَعَن أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ، فَإِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفلِتْهُ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخۡذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلۡقُرَىٰ وَهِيَ ظَٰلِمَةٌۚ إِنَّ أَخۡذَهُۥٓ أَلِيمٞ شَدِيدٌ﴾ (هود: ١٠٢) (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އަނިޔާވެރިޔާއަށް (އޭނާ އިސްލާހުވުމަށް ތައުބާވުމަށްޓަކައި) ފުރުޞަތު ދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އޭނާގައި ހިފައްވައިފިނަމަ، (އެބަހީ: ޢުޤޫބާތް ދެއްވައިފިނަމަ) އޭނާއަށް ސަލާމަތެއް ނުލިބޭނެއެވެ.} މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު (ސޫރަތު ހޫދުގެ މި އާޔަތް) ކިޔަވާވިދާޅުވި އެވެ. ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخۡذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلۡقُرَىٰ وَهِيَ ظَٰلِمَةٌۚ إِنَّ أَخۡذَهُۥٓ أَلِيمٞ شَدِيدٌ﴾ މާނައީ: {ރަށްތަކަށް (އެބަހީ: ރަށްތަކުގެ އަހުލުވެރިން) އަނިޔާވެރިވެގެންވާހާލު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެ ރަށްތަކަށް ހިފެއްވި ހިނދު، އެކަލާނގެ ހިފެއްވުން އެފަދައިންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ހިފެއްވުމަކީ، ވޭންދެނިވި، ގަދަފަދަކަމެކެވެ.}}''

208 – وَعَن مُعَاذٍ رضي الله عنه، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

ވަނީ: "މާތް الله އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޛުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު (ތިމަންކަލޭގެ އަޅުކަލުގެ މަޖުމުޢާގައި) ރަސޫލު الله ﷺ ފާޅުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު މިއަދު ވަޑައިގެންނެވީ، ފުރާގެ އަހުލުވެރި ފަރުދުއްގެ ބަޔަކު ދިރިއުޅޭ ރަށަށެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، الله ގެންދި އަޅުކަލުގެ ބައެއްޓެވެގެންވާ އުޅުން އިލާހަކު ނުވާކަމަށް، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވެރިވާ އުޅެމީހުނަށް ކަލޭގެފާނު ހާވުރިއެއްވާނެއެވެ. ދެން، އުޅެމީހުން އެކަލޭގެ ކަލޭގެފާނަށް ދަޢުވަ، ކިއަމަންތެރިޔާގެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތް ދުވަހުން ފާޅުކަރާދާވެ އުޅެމީހުންގެ މަތިކަށު މާތް الله ވަސް ނަމާދު ކުރުން ވެދުސުލުކުރައްވައިވާނެކަން، ކަލޭގެފާނު އުޅެމީހުންނަށް ޢަޖުލީއްވައިދެއްވާނެއެވެ. ދެން، އުޅެމީހުން އެކަލޭގެ ކަލޭގެފާނަށް ދަޢުވަ، ކިއަމަންތެރިޔާގެ، ހަމަކަށަވަރުން، އުޅެމީހުންގެ މުއްސަނދިންގެ މުދަލުން ޒަކާތްނަގައި، އުޅެމީހުންގެ ފަގީރުންނަށް އަށް ދަރުމަ ދިނުން މާތް الله އުޅެމީހުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކޮށްފައިވާކަން ކަލޭގެފާނު އުޅެމީހުންނަށް އަންގައިދެއްވާނެއެވެ. ދެން، އުޅެމީހުން އެކަލޭގެ ކަލޭގެފާނަށް ދަޢުވަ، ކިއަމަންތެރިޔާގެ، (ކަންނޭނގެވެ!) ދެން، ކަލޭގެފާނު އުޅެމީހުންގެ އެންމެ ރަނގަޅު މުދަލާ (ޒަކާތަށް) ނެންގެވުމާމެދު ރައްކާތެރިވެ ވަޑައިގެންނަވާނުދޭށެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިވެގެންވާ މީހާގެ (ދުޢާ) ދުރުހެލިވުން ސަލާމަތްވެ ވަޑައިގެންނަވާނުދޭށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އަނިޔާވެރިވެގެންވާ މީހާގެ (ދުޢާ) ދުރުހާއި الله އާ ދެމެދު، ހުރަހެއް، ހިފެހެއް ނުވެއެވެ.}"

209- وَعَن أَبي حُمَيْدٍ، عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً مِنَ الأَزْدِ يُقَالُ لَهُ: ابْنُ اللُّتْبِيَّةِ عَلَى الصَّدَقَةِ، فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ: هَذَا لَكُمْ، وَهَذَا أُهْدِيَ إِلَيَّ.

فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَسْتَعْمِلُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ عَلَى الْعَمَلِ، مِمَّا وَلاَّنِيَ اللَّهُ، فَيَأْتِي فَيَقُولُ: هَذَا لَكُمْ، وَهَذَا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ إِلَيَّ.

أَفَلاَ جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ، حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا، وَاللَّهِ لاَ يَأْخُذُ أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ، إِلاَّ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى، يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَلاَ أَعْرِفَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ لَقِيَ اللَّهَ يَحْمِلُ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ، أَوْ بَقَرَةً لَهَا خُوَارٌ، أَوْ شَاةً تَيْعَرُ، ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رُؤِيَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ". ثَلاَثًا (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޙުމައިދު،
ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސަޢުދު އައްސާޢިދީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) އަޒުދު ޤަބީލާގެ ބަޔަކުކަމުގައިވާ އިބްނުލް ލުތުބިއްޔާއަށް
ޞަދަޤާތްހިފުން ބެލެހެއްޓުމަށް، ޢާމިލަކުކަމުގައިކުރުއްވުމަށްފަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ފޮނުއްވިއެވެ.
ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (މަސައްކަތް ނިންމަވައި) އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ.
މިއީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވާކަމެއް (އެބަހީ: ޒަކާތުގެ ގޮތުގައި) ލިބުނު ތަކެއްޗެވެ. އަދި މިއީ (މި
މަސައްކަތުގެ ތެރޭގައި) މީސްތަކުން އަހުރެންނަށް ހަދިޔާގެ ގޮތުގައި ދީފައިވާ ތަކެއްޗެވެ.

(އަބޫ ޙުމައިދު ވިދާޅުވިއެވެ. މިވާހަކަ އަޑުއެއްސެވުމުން) ރަސޫލު ﷲ ﷺ،
މިންބަރަށް އަރުއްވަވައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ﷲ އަށް ޙަމްދު ޘަނާދަންނަވައިވީމަށްފަހު،
ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެއަށްފަހު ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ
ކަންތައްތައް ކުރުމުގައި ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ތިމަންކަލޭގެފާނާ ޙަވާލުކުރައްވައިފައިވާ
ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ތިމަންކަލޭގެފާނު
އައްޔަންކުރައްވައި، އެ މީހާ އެ ކަމަށް ޢަމަލުކުރައްވައި ފޮނުއްވުމަށްފަހު، އެ މީހާ އައިސް
އެބަ ބުނެއެވެ. މިއީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހުރި ތަކެއްޗެވެ. އަދި މިއީ މީސްތަކުން ތިމަންނާއަށް
ހަދިޔާގެ ގޮތުގައި ދީފައިވާ ތަކެއްޗެވެ.

ފަހެ އޭނާ ބައްޕައިގެ، އަދި މަންމައިގެ ގެއިތެރޭގައި ތިބެނިކޮށްހުރިކަމުގައިވާނަމަ،
އޭނާއަށް އެ ހަދިޔާތަކެއް ލިބިފައިވާނެތޯ، އޭނާގެ ބައްޕަގެ ގޭގައި ނުވަތަ އޭނާގެ މަންމަގެ ގޭގައި
އިށީނދެގެން ހުންނައިރުއެވެ؟ ﷲ ގަސަމްކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ނުޙައްޤުން އެ މީހަކު
(މުދަލުގެ ތެރެއިން) އެއްވެސް މިންވަރެއް ނަގައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތް ދުވަހުން އެ
މީހަކު ﷲ ޙަޟްރަތަށް ހާޒިރުވާނީ، އެ މީހަކު ނަގައިފައިވާ އެއްޗެއް އޭނާ
އުފުއްލައިގެން ހާޒިރުކުރެވޭ ގޮތުގައި ނުވާނެއެވެ.

ފަހެ، އެ މީހަކު ﷲ ޙަޟްރަތަށް ހާޒިރުކުރެވޭނީ، (ޒަކާތުގެ
ގޮތުގައި ނަގައިފައިވާ) ތަކެތި ހަދިޔާކުރި ޖަމަލެއް، ނުވަތަ ގެރިއެއް ...
ނުވަތަ ބަކަރިއެއް ... ތިމަންކަލޭގެފާނު
... } އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ ... ދޮންކަން
... އެކަލޭގެފާނުގެ ... އުފުއްލަވާލިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު

ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! މިއަދާއަށް މިކަން އެންމެ އެނގިއްޖެކަމުގައި ނުވޭތޯއެވެ؟} (އެބަހީ: އެބައިމީހުންނަށް އެ ކަން އެނގޭގޮތަށް ތިބާރަސްކަލާނގެ މިއަދާއަށް އަޅުކުރުއްވި ކަންތައް މިއަދާއަށް އަންގައިދެއްވިއްޖެކަމުގައި ނުވޭތޯއެވެ؟) މިފަދައިން ތިން ފަހަރަށް ބަޔާންކުރައްވައެވެ.“

210- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ لأَخِيهِ، مِنْ عِرْضِهِ أَوْ مِنْ شَيْءٍ، فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لاَ يَكُونَ دِينَارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ، أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ، أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ، فَحُمِلَ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ވާރިދުވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކަށް ތިމާގެ އަޚާގެ ބައްޔަކަށް އަނިޔާކޮށްފައިވާނަމަ، އޭނާގެ އަބުރާބެހޭގޮތުން، ނުވަތަ އެ ނޫންކަމެއްގައި ވެސް މީހާގެކިބައިން އޭނާއަށް ގޯސްކުރުމުން ދޫކުރައިވާ މިއަދު (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ދީނާރަކުން ނުވަތަ ދިރުހަމަކުން އެ މީހަކަށް ފައިދާއެއް ނުކުރާނެ ދުވަސް އައުމުގެ ކުރީގައި، އެ މީހަކު މި ދުނިޔޭގައި އެ ކަމުކުން އަވަހަށް ސާލިޙުއަމަލެއްވާނަމަ ކަމެވެ. (އެ ދުވަހަކު) އޭނާގެ ޒުލްމު ބަދަލުގައި ވާނަމަ، އޭނާ ކަނޑައިވާ އަނިޔާގެ ބަދަލު ހަމަޖެހެންދެން އެ ހެޔޮ އަމަލުތަކުން ނަގައިދެވޭނެއެވެ. އަދި (ބަދަލުދޭނެ ހެޔޮ ކަމެއް) އެ މީހާގެ ޒުލްމު ބަދަލުގައި ނުވާނަމަ، އޭނާގެ ފުށުން އަނިޔާލިބިފައިވާ މީހާގެ ކުށްތަކުން ނަގައިގެން، އެ މީހާގެ މައްޗަށް އެ ކަން ތަޙުމީލުކުރެވޭނެ ދެވޭނެއެވެ.}“

211- وَعَن عَبدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި ޢަމްރު ބުނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ރިވާއިން ވާރިދުވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމަކީ، އޭނާގެ އަތާއި ދުލުގެ ނުބައިކަމުން އެހެން މުސްލިމުން ސަލާމަތްވެގެންވާ މީހާއެވެ. އަދި (ހިޖުރީ މާނަގައި) މުހާޖިރަކީ، اللَّهُ ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތައް ދުރުހެލިވެއްޖެ މީހާއެވެ.}“

212- وَعَنهُ ﵁، قَالَ: كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرَةُ، فَمَاتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هُوَ فِي النَّارِ" فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅެއްވި ޢަމްރު ބިންޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޢްރާބިއްޔަކު އުޅުއްސަހަރީ އުޅުން މީހަކު އުޅުނެވެ. އޭނާގެ ނަމަކީ "ކިޔެރިކަމް" އެވެ. ދެން އެ މީހާ ދަރުވުވުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާއީ ނަރަކަވަސްކަވެރިއެކެވެ.} ދެން، މީސްކަލުން އޭނާގެ އެއްކޮޅި ހޮޓަރި ބަޔަކުރިއެވެ. ދެން، އޭނާ (އަސިމާ މުދަލުގެ ތެރެއިން ސިއްރުން) ނަގައިފައިވާ ރިޒާޤެއް އެބައިމީހުންނަށް ފުނުހޮވެ."

213– وَعَن أَبِي بَكْرَةَ، نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ، يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلاَثٌ مُتَوَالِيَاتٌ: ذُو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ، وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَي وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟" قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ ! فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ : أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ؟ قُلْنَا: بَلَى: قَالَ: "فَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟" قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: "أَلَيْسَ الْبَلْدَةَ الْحَرَامَ؟" قُلْنَا: بَلَى: قَالَ: "فَأَيُّ يومٍ هَذَا؟" قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: "أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟" قُلْنَا: بَلَى: قَالَ: "فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلاَ فَلاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، أَلاَ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يَبْلُغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِن بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ " ثُمَّ قَالَ: " أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ، أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ؟" قُلْنَا: نَعَمْ، قال: "اللَّهُمْ اشْهدْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅެއްވި އަބޫބަކުރަތު، ނުފައިޢު ބިނުލް ޙާރިޘުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަނަކަވަރުން، މާތް اللَّهُ، އުޑުތަކާއި ބިން އުފެއްދެވި ދުވަހުގެ އައްޞޫރަތަށް ޒަމާން ދަނީ ތަކުރާރުވަމުން، ދައުރުވަމުންނެވެ. އަހަރަކީ، ބާރަ މަސްދުވަހެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ހަތަރު މަސް ވެއެވެ. އޭގެ ވިދިވިދިގެން އަންނަ ތިން މަސްކަމުގައިވާ، ޛުލްޤަޢިދާ މަހާއި، ޛުލްޙިއްޖާ މަހާއި، މުޙައްރަމް މަހާއި، ޖުމާދަލްއާޚިރު އާއި ޝަޢުބާންމަހާ ދެމެދުގައި އަންނަ މުޟަރުގެ ރަޖަބު މަހެވެ.} (އެބަހީ: މުޟަރު ޤަބީލާގެމީހުން ކަޑާރިމުންބަޔާ ރަޖަބު މަހެވެ.) (ދެން އެއްސެވިއެވެ.) {މިއީ ކޮން

ވަހެއް ހެއްދެވީ؟} މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. މޫސާ ދަންނަވާދެންނެވި، ﷲއެވެ. އަދި
އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައިދެއްވުމަށްބެހެވެ. ވަގުތު، އޭ މަހަނާ ސާހިބުއްދޭ ނަން ނޫން އެހެން
ނަމެއް، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއަޅާ މިވަނީ ހިމާޔަތްކުރަމުން ދާނދާން (ޢަލައިހިއްސަލާމް ވިދާޅުވެއެވެ)
ހަނދުމަކުރިއެވެ. (އަލައިހިސް) ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {މިއީ، ދޫކުރައްވާ މަސް ނޫނުހެއްޔެވެ؟}
މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. ތިމަންނަވެ! ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {މިއީ ކާން ހަޖަމް ހެއްޔެވެ؟}
މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. މޫސާ ދަންނަވާދެންނެވި، ﷲއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ
ދަންނަވައިދެއްވުމަށްބެހެވެ. ވަގުތު، އެހެރަން ސާހިބުއްދޭ ނަން ނޫން އެހެން ނަމެއް، އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއަޅާ މިވަނީ ހިމާޔަތްކުރަމުން ދާނދާން (ޢަލައިހިއްސަލާމް ވިދާޅުވެއެވެ) ހަނދުމަކުރިއެވެ.
(އަލައިހިސް) ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {މިއީ، ބުރުމަތިބިހި ކުރެއްވައިފައިވާ ހަރު (އާޔަތް: މަސްކާ)
ނޫނުހެއްޔެވެ؟} މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. ތިމަންނަވެ! ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {މިއީ ކާން
ދުވަހު ހެއްޔެވެ؟} މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. މޫސާ ދަންނަވާދެންނެވި، ﷲއެވެ. އަދި
އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައިދެއްވުމަށްބެހެވެ. ވަގުތު، އޭ ދުވަހަން ސާހިބުއްދޭ ނަން ނޫން
އެހެން ނަމެއް، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއަޅާ މިވަނީ ހިމާޔަތްކުރަމުން ދާނދާން (ޢަލައިހިއްސަލާމް
ވިދާޅުވެއެވެ) ހަނދުމަކުރިއެވެ. (އަލައިހިސް) ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {މިއީ އަށްނަބުރުގެ (އާޔަތް:
ދުރުބިއްޖާމަހުގެ ދިހަ ވަނަ) ދުވަސް ނޫނުހެއްޔެވެ؟} މިވަނީ ދަންނަވާދެއްވިއެވެ. ތިމަންނަވެ!
ހަދިޔާކުރައްވައިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްސަރު ތިޔަބައިމީހުންގެ ލޭ
(ބައްޕާރާކަރައި) އަދުރުވައިފާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލުތައްވެސް، ބުރުމަތިބިހި
ކުރެއްވިގެންނެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މިދުވަހުގެ ބުރުމަތިބިހިކަމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ
މިރަށުގެ ބުރުމަތިބިހިކަމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މިމައްސަރުގެ ބުރުމަތިބިހިކަމާ
އެއްހަމައިންނެވެ. އަދި ނިކަންހުރި ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއާ
ބައްދަލުކުރައްވާނެއެވެ. ވަގުތު، (އެ ހިނދު) ތިޔަބައިމީހުން (ކޮން އުޅުން) ހަމަޖެހިކަމުގެދަށުގައި
އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެ ދުނިޔާ ތިބާ
އަޑުއަހާނީ ކަމެވެ! މިހަކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން، ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު މަރައި،
ކާފިރުކަމުގެ މަގުގައި ނުދާނީ ކަމެވެ. ދަންނާނެވެ! ތިޔަބައިމީހުންކުރު މި ތަނުގައި
ޙާޟިރުވެ ތިބި ބަޔަކު، މި ތަނުގައި ނެތް މީސްތަކުންނަށް މި ކަން އަންގައިދޭނީ ކަމެވެ.
ވަގުތު، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ވާހަކަ އަޑުއިވޭ މީހަކަށްވުރެ، އެ މީހަކު އަޑުއިއްވުން މީހުންގެ

ތެރޭގައި ހުއަރު ވިސްނުންހިންގުން ބޭޒު ބަހަކު ވެދާނުކުޅެވެ.} އުއަންފަހު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

{ދަންނަވަމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބަޔަކުފުރަނަރަ (މި ކަން) އަންގަވައިދީފު ހެއްޔެވެ؟

ދަންނަވަމެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބަޔަކުފުރަނަރަ (މި ކަން) އަންގަވައިދީފުހެއްޔެވެ؟}

ތިމަންމެން ދަންނަވިމުއެވެ. އާދޭހެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ!

އިބަރަސްކަލާނގެ މިކަމުގެ މައްޗަށް ހެކިވެވޮޑިގެންވާށެވެ!}“

214– وَعَن أَبِي أُمَامَةَ، إِيَاسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ الْحَارِثِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنِ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ، فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ" فَقَالَ رَجُلٌ: وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيْرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: "وَإِنْ قَضِيبٌ مِنْ أَرَاكٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ:”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގޭގެ ރަސޫލުން ދުއްސުންކުރެއްވި އަބޫއުމާމާ، އިޔާސް ބިން ތަޢުލަބަތުލްޙާރިޘީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހުވައެއްކައިގެން އެ މީހެއްގެ މުސްލިމު އަޚެއްގެ ބައެއްޙައް ނިގުޅައިގަތުމަކީ މިޔާ (ދަންނަވަމެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކަށް اللَّهُ ތަޢާލާ ނަރަކަ ވާޖިބުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ސުވަރުގެ ޙަރާމްކުރައްވާފައިވެއެވެ.} ފަހެ، ބޭކަލަކު ދަންނަވިއެވެ. ”އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ނިގުޅައިގަތީ އެއްޗަކީ، ކުޑަކުޑަ ކުޑަ އެއްޗެއް ނަމަވެސް ކަން އެއީ ގޮތަކީ ތިޔައިފާއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ ދަތްއުނގުޅާ) އިރާކު ދަނޑިގަހެއް ކޮޅެއް ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.}“

215– وَعَن عَدِيِّ بْنِ عُمَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ، فَكَتَمَنَا مِخْيَطًا فَمَا فَوْقَهُ، كَانَ غُلُولاً يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَسْوَدُ مِنَ الأَنْصَارِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! اقْبَلْ عَنِّي عَمَلَكَ، قَالَ: "وَمَالَكَ؟" قَالَ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: "وَأَنَا أَقُولُهُ الآنَ: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَجِيءْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيْرِهِ، فَمَا أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَ، ومَا نُهِيَ عَنْهُ انْتَهَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގޭގެ ރަސޫލުން ދުއްސުންކުރެއްވި ޢަދިއްޔު ބިން އުމައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ، ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު (ޒަކާތު ޖަމާކުރުމުގެ މަސައްކަތް ފަދަ، ދައުލަތުގެ މަސައްކަތްތަކުގެ ތެރެއިން މަސައްކަތެއް ކުރުމަށް) ކަމެއް ބެލެހެއްޓުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްކުރައްވައިފިއްޔާ، ފަހެ، އެ މީހަކު

ތިބާފައި ނުވަތަ އުޅަނދުތަކު ކޭގަ އުއްޓެއް ވިޔަސް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރައްވާނޭމަ
(ދަންނަވާށެވެ!) އެ ވަގު ހުށަހަޅައިގެން ކަމުގައެވެ. އެ މީހާ ރަނގަޅުކޮށްފިއްޔާ އެ
އުޅަނދަކީ ގޮތަށް (މަކަރުވެރިން) އަންނަހުށީ ބެވެ.} ދެން، އަންބަދަލުގެ ތެރެއިން ހިފާނެތާ
ގޮތްކަމުގެ ކަމާ ކަލޭ ބަލައިލާ ތެރެވެސްނަވެއެވެ. (ބަލިކޮށްގައި ވިދާޅުވިއެވެ.) މިހާރުވެސް
ތިމަންނާއަށް އެ ބަލައިލާ ގެންނަކަނަވައެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ! އޭ ﷲ ގެ
ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ބަލައިލެއްވުމާ (މިއަ ވިދާޅުވި ދަރަ) ކަންތައްތަކަކުން އަޅުގަނޑު
އެކަކަށްވެސް ދެއްވާށެވެ! ބަލިކޮށްލެއްވިއެވެ. {މިބައިން ވީ ކިހިނެއްވެ؟} އެ ބަލައިލާ
ދަންނަވިއެވެ. ދެންމު ކަލޭގެފާނު އެވެސް މިވަރުން ބަލިކޮށްލެއްވީ އަޅުއަހުމެވެ. (އެ ކަމާ
އަޅުގަނޑު ބެލުމަށްވާނެވެ.) ބަލިކޮށްލައްވިއެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނު މިހާރު ވެސް މި
ވިދާޅުވެސް، އެ ވަހަކައެވެ. {ކަމެއް ބޭނުމެއްޖެހުން، މިމަންކަލޭގެފާނު މިހާރު
އިސްލާމްވެއްޖައީ ވަޒީފާ، އެ މީހަކަށް ކިޔަމަން ދަތުރު އުޅަނދު، ނުވަތަ ގިނަ އުޅަނދު
ބަލައިލާފިންކަމުގައި ވިޔަސް، (އަމާނާތްތެރިކަމާއިލާ) އެ ހުރި އުޅަނދު ތިމަން
ކަލޭގެފާނު އަރިހަށް އެ މީހާ ގެންނަހުށިކަމެވެ. ދެން، (އެ މަސައްކަތްގެ އުޖޫރައިގެ
ގޮތުގައި) އޭނާއަށް ދޭން އުޅަނދުގައި ހިފައިފުހިކަމެވެ. އޭރުން އުޅަނދު (ގައި ނުހިފައި)
ދޫކޮށްލުންކަމެވެ.}“

216– وَعَن عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ أَقْبَلَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: فُلاَنٌ شَهِيدٌ، وَفُلاَنٌ شَهِيدٌ، حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ، فَقَالُوا: فُلاَنٌ شَهِيدٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "كَلاَّ إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ، فِي بُرْدَةٍ غَلَّهَا أَوْ عَبَاءَةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ޢުމަރު ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލިބިވޮޑިގެން ވިދާޅުވިކަމަށް
ޚައިބަރު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޞަޙާބީ ބައެއް ދަރުމައިގެ ދުވަހު،
ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން ކަލޭގެފާނުގެ ވަރަށް ދަންނަވިއެވެ. އެވެސް ބަލައިލާ
ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެވެސް ބަލައިލާ ވެސް ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. މިހެން ގޮސް މިހާރު
ހަން ދަންނަވައި، އެބަލައިން ދަންނަވިއެވެ. އެވެސް މިހާރު ވެސް ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. ދެން،
ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަލިކޮށްލެއްވިއެވެ. {ނަމަވެސް އެހެންނެއްނުވެއެވެ. އޭނާ ހުށަހަޅައިގެން
ނަގައިފައިވާ ގަމީސް، ނުވަތަ ރިދާއެއްގެ ސަބަބުން އޭނާ ނަރަކައިގައި ވާތީ،
މިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.}“

(ނޯޓް: މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެ އުޅުނު އަންހެނުންނަކީ، ފިރިހެނުން ހުސްވިހުރެއް ނޫނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ބައެއްފަހަރަށް މުސާފިރުން ވެސް ނުކުމެ އުޅުއްވިއެވެ. ފަހަރެއްގައި ވެސް އެކަށީގެންވާ އަސްބާބުތަކުން ކުރި، اللهُ، އެއުރުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ، އަދި އެއުރުން ވެސް އެކަލާނގެއަށް ރުހިގެންވާ ފިރިހެނުން މުއުމިނަކު މިފަދަ ކަމެއް ނުކުރައްވާނެކަމީ ގެންދަވާ އިތުރުފަދައިން ކަށަވަރުކަމެކެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ އީމާންތެރިކަމުގެ ފިރިހަލަކާމެދު އިތުބާރާއި ތަޤްވާކަން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ސާބިތުވެގެނެއް ނަޞީޙަތްތެރިކަމަށް، އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ އީމާންކަން ފިރިހަލަ ނުންކަމުގެ ހެކިކަމެވެ.
"މުތަރުޖިމު")

217– وَعَن أَبي قَتَادَةَ، الْحَارِثِ بْنِ رِبْعِيٍّ ﷺ، عَن رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنَّهُ قَامَ فِيهِمْ، فَذَكَرَ لَهُمْ أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، وَالإِيْمَانَ بِاللّٰهِ، أَفْضَلُ الأَعْمَالِ، فَقَامَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، تُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: "نعَمْ، إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ"

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: "كَيْفَ قُلْتَ؟" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، أَتُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: "نَعَمْ، وأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ، إِلاَّ الدَّيْنَ، فَإِنَّ جِبْرِيلَ قَالَ لِي ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށި އަބޫޤަތާދާ، އަލްޙާރިޘް ބިން ރިބްޢީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު الله ﷺ، ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ މެދުގައި ހުއްޓަވައި ދެއްވިޔަން ތެދުވެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާއި، اللهُ އަށް އީމާންވުމަކީ، އަންމަ ހެޔޮކަން ބޮޑު ޢަމަލު (ތަކުގެ ތެރޭގައި ކަމެއް) ކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ހުޒޫރުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން، ބޭކަލަކު ތެދުވެފައި ދަންނަވައިފިއެވެ. "އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! اللهُ ގެ މަގުގައި އަޅުގަނޑު (ޖިހާދުކުރުމުގައި) ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ އެއީ، އަޅުގަނޑުގެ ކުށްފާފަތައް ފުހެވިދާނެ ކަމަކަށް ވާނެހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެ ބޭކަލަކަށް ރަސޫލު الله ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ! މިޒާ اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި ކެތްތެރިވެ، އެކަލާނގެ ރިޟާހަމަށް ތެދުވެރި ތަސްދީޤުން އެދިގެންނަމަ، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާން

ދޫކުރައްވައި ފިލަން ދުވެސްލައްވައި، ކުރިގެންނުނަވައި، ކުރިއަށް އަރާވަޑައިގެން ހަނގުރާމަކުރައްވުމުގައި ދެމިހުންނަވަނިކޮށް މިބާ ޝަހީދުވެއްޖެނަމައެވެ.}

ދެން އެއަށްފަހު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ދެންމެގައި ވިދާޅުވީ ކީކޭތޯއެވެ؟} އެ ބޭކަލު ދަންނަވިއެވެ. (އަޅުގަނޑު ދަންނަވީ) اللهُ ގެ މަގުގައި އަޅުގަނޑު (ޖިހާދުކުރުމުގައި) ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ އެއީ، އަޅުގަނޑުގެ ކުށްފާފަތައް ފުއްސަވާނީ ކަމަށްކަމުގައި ވާނޭތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ! މިބާ اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރައްވުމުގައި ކެތްތެރިވެ، އިހުތިސާބުގެ ބަސްލައްވައި ދަރުމައަށް ތަވާބަށް އުއްމީދުކުރައްވައި، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުންދޫކުރައްވައި ފިލަން ދުވެސްލައްވައި، ކުރިގެންނުނަވައި، ކުރިއަށް އަރާވަޑައިގެން ހަނގުރާމަކުރައްވުމުގައި ދެމިހުންނަވަނިކޮށް މިބާ ޝަހީދުވެއްޖެނަމައެވެ. ނަމަވެސް މިބާގެ ދަރަންޏެއް އޮތްކަމުގައި ނުވާނަމައެވެ. ފަހެ، (ހަމަ ދެންމެ) މިމަންކަލޭގެފާނަށް ޖިބްރީލު (ޢަލައިހިއްސަލާމު) މިހެން އަންގަވިއެވެ!}

(ނޯޓު: ދަރަންޏަކީ، ހާދަހާމަ ސަންގީން އެއްޗެކެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، ބައެއް ފަހަރު، ނިކަމެތި ބޭކަލުން އަވަހާރަވާ ހިނދު، އެބޭކަލުންގެ ދަރަންޏެއް ވާނަމަ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަފުޅު ފަރާތުން އެ ދަރަނި އަދާ ބަދަލުދިނުމަށް ޒިންމާވާނެ ފަރާތެއް ނުވާނަމައެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ޖަނާޒާ ނަމާދު ﷺ ކަށަވަރުކުރައްވާ ކުރައްވައިނުދެއްވައެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ދަރަނި އަދާކުރެއްވުމަށް ﷺ އެ ދަރަނި އަދާކުރެއްވުމަށް ނިންމަވައިފިއިރު، އެ ބޭކަލުންގެ ޖަނާޒާ ނަމާދު ﷺ ކުރައްވައިފިއެވެ! ނަމަވެސް، އަޅުގަނޑުމެންގެ ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވާނީ އަންގަވައެވެ.

އެ މިހެންގެ މަސްއަލަ اللهُ ގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އިޢުލާނުކުރައްވައިގެން ކަށަވަރު ކޮށްދެއްވައިފި މިހެންގެ ނަސޭހަތުގެ މަތިވެރިކަމާއެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު އެއްބާރުލުމާއި ބޮޑުކަމާއެވެ! އަދި ދަރަނި ސުންނަތުގައެވެ! އަޅުގަނޑުމެން މުސްލިމުން ދަރަންޏަށް ބަރުދާސްތުކުރުމުގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! މިއަދު އަޅުގަނޑުމެން ދަރަނިވެރިވުމަށް ކަންބޮޑުނުވާ ބޮޑުކަމާއެވެ! މިއީ ހިތާމަވެރި ކަމެކެވެ. ދަރަންޏަކީ އެއީ ސަލާމަތުވެވޭނެ ގޮތެއް ދަށުން ބޭނުން ކަމެއްނޫނެވެ. "މުސްލިމު")

218- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَتَدْرُونَ مَنِ الْمُفْلِسُ؟" قَالُوا: الْمُفلِسُ فِينَا مَنْ لاَ دِرْهَمَ لَهُ وَلاَ مَتَاعَ! فَقَالَ: "إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي، مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، بِصَلاةٍ، وَصِيَامٍ، وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي وَقَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِن حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَيَ مَا عَلَيْهِ، أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ))

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {އަތްމަތި ހުސްވީ، އިފްލާސްވެފައިވާ މީހަކީ ކޮބައިކަން، ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަވާތީ؟} އަސްހާބުބެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަހުރެމެންގެ ތެރޭގައި އިފްލާސް ވެފައިވާ މީހަކީ، އޭނާގެ އަތުގައި ދިރުހަމެއް، އަދި އެ ނޫން މުދަލެއްވެސް ނެތް މީހާއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރު އިފްލާސްވެފައިވާ މީހަކީ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން (اللَّهُ ގެ ދަރުބާރަށް) އަންނަ ހިނދު، ނަމާދުތައް، ރޯދަތައް، ޒަކާތްތައް (މިފަދަ ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ތަކެތި) ގެން އައުމާއެކު ވެސް، އޭނާ ވާހަކަ، އެމީހާ މީހަކަށް ހަޖަހުއްޓު އެއްޗެހި ކިޔައިފައެވެ. އަދި އެމީހާ މީހަކަށް ތުހުމަތު ކަނޑައެވެ. (އެބަހީ: އޭނާ ޒިނޭގެ ތުހުމަތު ބޭނުންކޮށްފައެވެ.) އަދި އެމީހާ މީހެއްގެ މުދަލު ބަލިކޮށްގެން ކައިފައެވެ. އަދި (ނުހައްގުން) އެމީހާ މީހެއްގެ ލޭ އޮހޮރުވައިލައިފައެވެ. އަދި އެމީހާ މީހެއްގެ ގައިގައި ޖަހައިފައެވެ. ފަހެ، (އޭނާގެ ފުރުސަތު ނިމިގެން ދިޔައިމާ) އެމީހާ މީހަކަށާއި، މިމީހާ މީހަކަށް، އޭނާ ކުރި ހެޔޮކަމާ ހޯދަމަކަށް ހެޔޮއަމަލުތަކުން (ބަދަލު) ދޭއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ހެޔޮއަމަލު (ހެސްކުސްގެ) ކޮށްދީފައި އޭގެ ނިމުމުގެ ކުރިން، އޭނާގެ ހެޔޮ ހަމަހެއްޔާ (އެބަހީ: އެ ކުށްކޮށްގެ ބޮޑުބާރު) ހުށަހެޅުއްވާ، އޭނާއާމިހުންގެ ނުބައި ހަމަހެއްޔާ ނަގައިގެން ކުރިއަށް ނެގޭ، އޭނާގެ މައްޗަށް އެ ކަސްތަވާއްޔާ ހަރާމުކަން ދޭއްވާނެއެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުން (އޭނާވެސް ގޮތް ހަމަޖެހި ނާރެ އަތްމަތިހުސްވެ، އިފްލާސްވެގެންވާ ހާލު) އޭނާ، ނަރަކައަށް އެއްލައިލެއްވާނެއެވެ!!}“

219- وَعَن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، فَأَقْضِي لَهُ بِنَحْوِ مَا أَسْمَعُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ أَخِيهِ، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވާށި (އުއްމުލްމުއުމިނީނަ)
އުއްމު ސަލަމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ (ވެސް) އިންސާނަކުމެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދަޢުވާތަކާއިގެން
އަންނަމުއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ބައެއް މީހުންނަކީ، އަނެއް ބައި
މީހުންނަށް ވުރެ، އެ މީހެއްގެ (ދަޢުވާގައި) ހުއްޖަތްތެރިކަން މޮޅު މީހަކު ކަމުގައި
ވެދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ދައްކާ ކަމެއް އަޑުއަހުއްސަވާފައި، އެ މީހާއަށް ބައްޓަމަށް
ތިމަންކަލޭގެފާނު ނިޔާ އިއްވަވައިފިމެވެ. ފަހެ، (އަޚާ ބާޠިލްގައި) އެ މީހާގެ އަތަށް
ބައްޔެއް އެ މީހަކަށް ލިބިއްޖެއްޔާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ނިޔާކަނޑައެޅުއްވުން ކަމުގައިވާ
ނަމަވެސް، (ކަމުގެ ބަޔަކީ އެ މީހަކަށް އޮޅިގެންވާ ބަރު، އެ އުއްކަމުގެ ދިބިގޮތުމުގައި)
ޙައްޤުގެ ބަޔާންތެރި ކެނޑި ދާކަށް ނުވާނެއެވެ. އެ އަށްޓެއް ދިބިގެންވާކަމެއް
ހަމަ ލިބެނީ (ކަމުގެ ބަޔަކީ އެ މީހަކަށް އަލިފާނުގެ ބަނޑެއް، އެ އަށްޓެއް ދިބިގެމުގައި
ބަރުކަތުގެ ފަށައިގަތް ހުއްޓުމެއް.) ވަނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ވާހަ، ނަފުސު ފަރިއިދާ އަނގުރުގެ
ތިޔައިން އަނގުރުގައި އެ ކަމަނާގެ ވިހަތުގެ ދިޔާގެ ނިޔާގޮތުން ކަމާކޮށްދެއްވާށެވެ.}"

220– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ، مَالَمْ يُصِبْ دَمًا حَرَامًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވާށި. ޢުމަރުގޭފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގޭފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ
ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ބަރާބަރު މުއުމިނު ދީނުގެ މައްޗަށް ހަރުދަނާ ކުރިމަތީ
(ޢަމަލު: ބައްޔަކާނުގައި ދީނުގެ މައްޗަށް ހުރެވޭ ކުރިމަ) ދުއިސްތް އެއް ވަގުތު އަޑެގެ
ދަންނައިވާ ތަނަވަސް ކަމުގެ ތެރޭގައެވެ.} (ޢަމަލު: ކަނޑަވައިލާން ތެޔޮޅުއްވުމުގެ ތަނަވަސް
ހަރުދަނާ ތެރޭގައެވެ.)"

221– وَعَن خَوْلَةَ بِنْتِ عَامِرٍ الأَنْصَارِيَّةِ، وَهِيَ امْرَأَةُ حَمْزَةَ رضي الله عنه وَعَنْهَا، قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ رِجَالاً يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ، فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެކަނބަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވާށި. ޙަމްޒާގެފާނުގެ
އަނބިކަނބަލުން، ޚައުލާ ބިންތު ޢާމިރުލްއަންޞާރިއްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ
ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަމަނާ އަޑުއެހީމެވެ.

އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ، ދުރުމަތީގައި ކުރައްވައިފައިވާ މުރާދު ބައްދުނުން ގޮތްގޮތުން ލިބިގަތުމުގައި ކަންފަސޭހަކަން، ފަރުވާކުޑަކަންތާ ބަޔައި މިހެންވެއެވެ. (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެބައިމީހުންނަށް ވަނީ ނަރަކައިގެ އަޒާބެވެ.}“

* * * * *

27- މުސްލިމުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންތައްތައްކުރެވޭހާގައި، މުސްލިމުންގެ ދުރުމަތްތެރިކަން ބޮޑުކަމާއި، އެބައިމީހުން އެއް ބައިކު އަނެއް ބައިކަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތަކާއި، އެބައިމީހުން އެއް ބައިކު އަނެއް ބައިކަށް އޯގާތެރިވުމާއި، ރަޙްމުކުރުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَٰتِ ٱللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ ﴾ (الْحج: ٣٠) މާނައީ: “(ކަންހުރިގޮތީ) އެއީއެވެ. އަދި اللهُ ގެ ދުރުމަތްތަކަށް މާތްކޮށްހިފާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އެ މީހަކަށް ހެޔޮކަމެއް އެ މީހާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ހުރިކަމެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴾ (الْحج: ٣٢) މާނައީ: “އަދި اللهُ ގެ ޝަޢާއިރުތަކަށް (އެބަހީ: ހަދިޔާ ކަތިލުމާއި، އުޅުހިޔާ ކަތިލުމާއި، ޙައްޖުގެ އަމަލުތަކާއި، އެ ނޫން ވެސް ދީނީ އަޅުކަންތަކަށް) މާތްކޮށްހިފާ މީހާ

(ދަންނާނުވޭ!) ފަދަ، އެ ކަންތައް ވެސް، ހިތުތަކުގެ ތަޤްވާވެރިކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ (الْحجر: ٨٨) މާނައީ: „އަދި މުއުމިނުންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަތޮށި ތިރިކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މުޢާމަލާތުގައި ތިރިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!)“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿مِنۡ أَجۡلِ ذَٰلِكَ كَتَبۡنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا وَمَنۡ أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۚ وَلَقَدۡ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُم بَعۡدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلۡأَرۡضِ لَمُسۡرِفُونَ﴾ (الْمائدة: ٣٢) މާނައީ: „އެކަމަށްޓަކައި އިސްރާއީލުގެ ދަރިންގެ މައްޗަށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަނޑައެޅުއްވީމެވެ. ނަފްސަކާ ބަދަލުގައި ނޫނީ، ނުވަތަ ބިމުގައި ފަސާދަ އުފެއްދުމުގެ ސަބަބުން ނޫނީ، ނަފްސެއް މަރައިފި މީހާ، އެއީ އެންމެހައި މީސްތަކުން މަރައިފި ފަދައެވެ. އަދި އެ ނަފްސު ދިރުވައިފި މީހާ، (އެބަހީ: ނުމަރައި ދުނިޔޭގައި ބަހައްޓައިފި މީހާ) އެންމެހައި މީސްތަކުން ދިރުވައިފި ފަދައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބަޔާންވެގެންވާ ހެކިތަކާއިގެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަސޫލުން އެއުރެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެއުރެންގެ ތެރެއިން ގިނަ މީހުންނީ ބިމުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ދާ މީހުންނެވެ. (އެބަހީ: މީހުން މަރުމައި، ކާފިރުކަމުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ގޯސްކަމުގައި މީހުން ހައްދުފަހަނަޅައި ދާ މީހުންނެވެ.)“

222– وَعَن أَبي مُوسَى ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ، يَشدُّ بعْضُهُ بَعْضاً". وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: „މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ރިވާއިން ދެންނެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުއުމިނަކު އަނެއް މުއުމިނަކާ (ދެމެދުގައިވާ ގުޅުމުގެ މިސާލަކީ) ބިނާއެއްގެ މިސާލެވެ. އެ ބިނާގެ އެއް ގައުގަނޑު އަނެއް ގައުގަނޑު ގަދަކަންދެއެވެ.} އަދި (މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވިއިރު)، އެ ގަދަކަމުގެ މިސާލު ދައްކަވައިދެއްވުމުގެ ގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އެއް އަތުގެ އިނގިލިތައް އަނެއް އަތުގެ އިނގިލިތަކުގެ ތެރެއަށް ވަރައިލެއްވިއެވެ.“

223– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ مَرَّ فِي شَيْءٍ مِنْ مَسَاجِدِنَا، أَوْ أَسْوَاقِنَا، وَمَعَه نَبْلٌ فَلْيُمْسِكْ، أَوْ لِيَقْبِضْ عَلَى نِصَالِهَا بِكَفِّهِ، أَنْ يُصِيبَ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهَا بِشَيْءٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަހަރެމެންގެ މިސްކިތްތަކުގެ ތެރެއިން، ނުވަތަ އަހަރެމެންގެ ބާޒާރުތަކުގެ ތެރެއިން (އެބަހީ: ޖަމާޢަތް މީހުން އެއްވެއްޖެ ކަންކަމު ތަނަކުން ވިއަސް) ތޫނުވެފައި (ފަތަ ތޫނު އެއްޗެއް) ހިފައިގެންނާ މީހާ (ދަނީނަމަވެސް!) ފަހެ، އޭނާ (މީހަކަށް ގެއްލުމެއް ނުވާ ގޮތުގައި) އޭގައި ހިފަހައްޓާށެވެ. ނުވަތަ އޭގެ ތިލަފައިގައި އޭނާގެ އަތުން ހިފަހައްޓާށެވެ. އެއީ އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް (އެބަހީ: މުސްލިމުންނާއި އެއްވެސް މީހަކަށް ވިޔަސް) އޭގެ ސަބަބުން އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުވުމަށްޓަކައެވެ.}"

224– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَثَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ فِي تَوَادِّهِمْ، وَتَرَاحُمِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ، تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އައްނުޢުމާން ބިން ބަޝީރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުއުމިނަކު އަނެއް މުއުމިނަކަށް ކަރުނަވެރިވުމާއި، އޯގާތެރިވުމާއި، ހެޔޮއެދުމުގައި އެބައިމީހުންގެ މިސާލަކީ، ހަށިގަނޑުގެ މިސާލެވެ. ހަށިގަނޑުގެ ގުނަވަނެއްގައި ވޭނެއްއަރައިފިނަމަ، ނިދި އަދުމުންނާއި ހޫނުގަނޑުން، ހަށިގަނޑުގެ އެންމެހައި ގުނަވަންތައް އެ ގުނަވަނާ ބައިވެރިވެއެވެ.}"

225– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ : قَبَّلَ النَّبِيُّ ﷺ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، وَعِنْدَهُ الأَقْرعُ بْنُ حَابِسٍ، فَقَالَ الأَقْرَعُ: إِنَّ لِي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَدِ، مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا! فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "مَن لاَ يَرْحَمْ لاَ يُرْحَمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް

ރުހުންފުޅުވި އަލީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ކާފަދަރިކަލުން ކަމުގައިވާ) އަލްޙަސަންގެފާނުގެ ގައިކޮޅުގައި (އެއް ފަހަރަކު) މާތްރަސޫލާ ﷺ ބޮސްދެއްވިއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އަޤްރަޢުބުނު ޙާބިސް އިށީންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ދިހަ ފިރިހެން ދަރިން ވޭއެވެ. އަޅުގަނޑު އެއިން ކުއްޖެއްގެ ގައިގައި ދުވަހަކު ވެސް ބޮސްދީފައެއް ނުވޭއެވެ! ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ އޭނާއާ ދިމާއަށް ބައްލަވައިލެއްވުމަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.{މީސްތަކުންނަށް އޯގާތެރިނުވާ މީހާ (ދުނިޔާގައި!) އޭނާގެ މައްޗަކަށް (ﷲ) އޯގާތެރިވެވޮޑިނުގަންނަވާހުށީއެވެ.}"

226– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: قَدِمَ نَاسٌ مِنَ الأَعْرَابِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالُوا: أَتُقَبِّلُونَ صِبيْانَكُمْ؟ فَقَالَ: "نَعَمْ" قَالُوا: لَكِنَّا وَاللَّهِ مَا نُقَبِّلُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَوَ أَمْلِكُ إِنْ كَانَ اللَّهُ نَزَعَ مِنْ قُلُوبِكُمْ الرَّحْمَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންފުޅުވި (އުއްމުލްމުއުމިނީން) ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ބަދަވީންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ މީހުން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދެންނެވީއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ކުޑަކުދިންގެ ގައިގައި ބޮސްދެއްވައްވަމުތޯއެވެ؟ ފަހެ، (ރަސޫލުﷲ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާނއެކެވެ.} އެބައިމީހުން ދެންނެވީއެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑުމެން ކުޑަކުދިންނަށް ބޮސްދީއެއް ނުދެމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ﷲ ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތުން އޯގާތެރިކަން ނަގާލައްވައިގެންވާނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިގައި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެކަން އަރައިގަންނަވާނެ ކޮށެވޭ ފަހެ، ކޮބައިތޯއެވެ؟}"

227– وَعَن جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ لاَ يَرْحَمُ النَّاسَ لاَ يَرْحَمْهُ اللَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންފުޅުވި ޖަރީރު ބުން ޢަބްދުﷲގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް އޯގާތެރިނުވާ މީހާ (ދުނިޔާގައި!) އޭނާގެ މައްޗަކަށް ﷲ އޯގާތެރިވެވޮޑިނުގަންނަވާހުށީއެވެ.}"

228– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ، فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ، وَالسَّقِيْمَ، وَالْكَبِيْرَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ، فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު މީހަކު، މީސްތަކުންނާއިގެން އިމާމުވެ ނަމާދުކުރާނަމަ، އެބައިމީހުންނަށް ލުއިކޮށްދޭށެވެ. ސަބަބަކީ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ބަލިކަށި މީހުންނާއި، ބަލިވެއްޖެ މީހުންނާއި، އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުން ތިބޭނެތީއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު މީހަކު އެކަނި ނަމާދުކުރާނަމަ، އޭނާ ބޭނުންވާވަރަކަށް ދިގުކޮށްލާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَذَا الْحَاجَةِ".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެނޫން ރިވާޔަތެއްގައި، (ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތުގައި ބައިވެރިވާ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި) {އެކިއެކި ބޭނުންތަކެއްހުރި މީހުން} ވެސް ތިބޭނެކަމަށް އައިސްފައިވެއެވެ.

229– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيَدَعُ الْعَمَلَ، وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ، خَشْيَةَ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ النَّاسُ فَيُفْرَضَ عَلَيْهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށިވި (އުއްމުލްމުއުމިނީނާ) ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (ބައެއް ފަހަރު) ރަސޫލު الله ﷺ ކުރައްވާ ބައެއް (ޢަމަލު) ދޫކޮށްލައްވައި ވެއެވެ. (އަދި) އެ ކަމެއް ކުރައްވަން ބޭނުންފުޅުވެވޮޑިގެން ވާ ހާލުގައިވެސް އެކަން ދޫކޮށްލައްވައެވެ. (އެއީ ހަމައެކަނި) އެ ކަމަކީ މީސްތަކުން ކުރަންފަށައި، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެ ކަން ފަރުޟުވެދާނެތީ ދޫކޮށްލެއްވުމުން ކަމުގައިވެއެވެ.“

230– وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: نَهَاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ، فَقَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ؟ قَالَ: "إِنِّي لَسْتُ كَهَيئَتِكُمْ، إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށިވި (އުއްމުލްމުއުމިނީނާ) ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ

ކަމަށާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެބައިމީހުންނަށް (އެބަހީ: އެކަކަށްފަހުންގެ އުއްމަތްތަކުގެ މީސްތަކުންނަށް) އާމާޒުދީފާ ވަޙީއަކުރުވިދުވަހުން، އަލްވިސާލު ނުވަތަ ދެވައިލުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އަލްވިސާލުގެ މާނައަކީ، ސުންނަތް ރޯދައަށް ހުރުމުގައި، ރޯދައަށްހުންނަ ދުވަހުގެ އިފްޠާރުކުރުން ފަސް، ރޯދަވިއްލުމަކާ ނުލައި، އެ ރޭ ފަސް ހުރުލައި އަނެއް ދުވަހު ފަސް ރޯދައަށް ހުރުމެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލުން (އެބަހީ: އަސްޙާބުން) ދެންނެވީއެވެ. ކަލޭގެފާނު ފަސް ވިޞާލުކުރައްވަމު ނޫންތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނާ ތިޔަބައިމީހުންނާ އެއްގޮތެއް ނޫނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ރޭގަނޑު ފޮނުކުރައްވާހިނދު، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ކާންދޭއެވެ. ބޮއެން ދެއްވައެވެ. (އެބަހީ: މިހާރު ކައިބޮއި ހެދުމުން އެއްފަދަ ބާރު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކަށްގައި ލައްވަވައިދެއްވައެވެ.)}“

231– وَعَن أَبِي قَتَادَةَ، الْحَارِثِ بْنِ رِبْعِيٍّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنِّي لأَقُومُ إِلَى الصَّلاَةِ، وَأُرِيدُ أَنْ أُطَوِّلَ فِيهَا، فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَأَتَجَوَّزَ فِي صَلاَتِي، كَرَاهِيَةَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޤަތާދާ، އަލްޙާރިޘް ބިން ރިބްޢީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރެއްވުމަށް ފޯރިއްޖާ ހިނދު، އެ ނަމާދު ދިގުކޮށް ކުރެއްވުމަށް ޚިޔާލުކުރައްވައި (ހުންނަވަމުވެމެވެ.) ފަހެ، (ނަމާދުގައި ފޯރިއްޖެ ހިނދު) ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ކުޑަކުއްޖެއްގެ ރުއިމުގެ އަޑު އިވިވަޑައިގަންނައެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު ތިމަންކަލޭގެފާނު ނަމާދު ކުރުކޮށްކުރައްވަމެވެ. އެއީ، (ނަމާދު ދިގުކޮށްކުރައްވައިފި ނަމަ) އެ ކުއްޖާފުޅުގެ މަންމައަށް އެ ކަން އުނދަގޫވާކަން ފޯރާނުލާކަމަށްޓަކައެވެ.}“

232– وَعَن جُنْدُب بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ صَلَّى صَلاَةَ الصُّبحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلاَ يَطْلُبَنَّكُمُ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ، فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدْرِكْهُ، ثُمَّ يَكُبُّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޖުންދުބު ބިން ޢަބްދުاللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަތިސްނަމާދު (ޖަމާޢަތުގައި) ކޮށްފިމާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އެ ވަނީ،

اللّٰهُގެ ރަޙްމަތްތެރިކަމުގެ ދަރުމައެވެ. ދެން، اللّٰهُގެ ރަޙްމަތްތެރިކަމުން ތިޔައިންމިހިރަކަ ވަކިވެދާނެކަމަށް ބަލައި ކަޑައެޅިގެން ހުއްޓެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އުނަދާރީގެ ރަޙްމަތްތެރިކަމުން ވަކިވެދާނެކަމަށް ބަލައި ކާފިރު މީހާގެ މައްޗަށް އުނަދާރީގެ ކާފަރެ ހިއްޖަވެން ލާޒިމުވާހުއްޓެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެ މީހަކު އެކަމުގެ ނަޖާތަށް އެއްވަރިވެއްޖޭ ހުއްޓެވެ!}“

233– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يُسْلِمُهُ، مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ، كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً، فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ދުވަހަކުރިކަމުންނަން ރައްސަސްތެއްވި އުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުސްލިމަކީ، އަނެއް މުސްލިމުގެ އަޚާއެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އަނިޔާއެއް ނުކުރާހުއްޓެވެ. އަދި އޭނާގެ ޙަވާލުކޮށްނުލަނީ އޭނާ ދުޝްމަނުންނަށް ހަވާލުކޮށްނުދޭހުއްޓެވެ. އެ މީހުގެ އަޚާގެ ބޭނުން ފުއްދައިދިނުމުގައިވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާގެ ބޭނުންތައް ހިނގަވައިދެއްވުމުގައި اللّٰهُ، ވާޒެވެންވާނެވެ. އަދި މުސްލިމުގެ ކިބައިން ދަތި އުނދަގޫއެއް ފިލުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން، اللّٰهُ ތަޢާލާ، އެ މީހުގެ ކިބައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ދަތި އުނދަގޫއެއް ފިލުވާދެއްވާހުއްޓެވެ. އަދި މުސްލިމުގެ ޢައިބު ފޮރުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެ މީހުގެ ޢައިބު ފޮރުވައިދެއްވާހުއްޓެވެ.}“

234– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَخُونُهُ، وَلاَ يَكْذِبُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ عِرْضُهُ، وَمَالُهُ، وَدَمُهُ، التَّقْوَى هَاهُنا، بِحَسْبِ امْرِىءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ". (رَوَاهُ التِّرمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވަންތަވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުސްލިމަކީ، އަނެއް މުސްލިމުގެ އަޚާއެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް ޚިޔާނާތްތެރި ނުވާހުއްޓެވެ. އަދި އޭނާގެ އަޚާއަށް ދޮގެއްނުހަދާހުއްޓެވެ. އަދި އޭނާގެ އަޚާއަށް (ކަމެއް) ދޫކޮށްނުލާހުއްޓެވެ. އެއް މުސްލިމަކާ އަނެއް މުސްލިމުގެ މައްޗަށް، އޭނާގެ އަބުރާ

ޢިއްޒަތާއި، އޭނާގެ މުދަލާއި، އޭނާގެ ފުރާނައާއި، މިހުރިހައި އެއްޗެއްވެސް ހަރާމްވެގެންނެވެ. ތަޤްވާވެރިކަމެއްވެސް މި ތަނުގައެވެ. (އެބަހީ: ހިތުގައެވެ.) މުސްލިމަކު އޭނާގެ އަޚާއަށް އިހާނެތިކޮށް ހިތުމަކީ، އޭނާއަށް ކުރުވާ ނުބައިކަމެއްކަމުގައި ފުދޭކަމެވެ. (އެބަހީ: އެއީ ނުބައިކަމެކެވެ.)}"

235– وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ: لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَحْقِرُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ، التَّقْوَى هَاهُنَا". وَيُشِيْرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، "بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، دَمُهُ، وَمَالُهُ، وَعِرْضُهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނު އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، އެއް ބައެއް އަނެއް ބައެއްކަން ހަސަދަވެރި ނުވާނުހިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއް ބައެއް އަނެއް ބައެއްކަން ކަރިހީ ނުހަދާނުހިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއް ބައެއް އަނެއް ބައެއްކަން ކުރިވެރިންވާނުހިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއް ބައެއް އަނެއް ބައެއްކަން ފުރަގަސްނުދީ ނުކުރާނުހިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަކީ اللّٰهُގެ އަޅުންކަމުގައިވާ ބޭކަ، އަޚުންކަމުގައި ވާނުހިކަމެވެ. އެއް މުސްލިމަކީ، އަނެއް މުސްލިމެއްގެ އަޚާއެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އަނިޔާވެރިއެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް ނިކަމެތިކަމުގައި ނުބަލާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިނުވެ، ކެއްސެއް ނުދޫކޮށްލާނެއެވެ. އަދި ތަޤްވާވެރިކަމެއްވަނީ މި ތަނުގައެވެ.} މިހެން ބަރީތޮޅުކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްމަތީގައި ތިން ފަހަރު އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. (ތިން ބަރީތޮޅުކުރެއްވިއެވެ.) {މުސްލިމަކު އޭނާގެ އަޚާއަށް އިހާނެތިކޮށްހިތުމަކީ، އޭނާއަށް ކުރުވާ ނުބައިކަމެއްކަމުގައި ފުދޭކަމެވެ. (އެބަހީ: އެއީ ނުބައިކަމެކެވެ.) ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް އަނެއް މުސްލިމާގެ ތިން ކަންތައްތަކެއް (ހަރާމްވެގެން) ވެއެވެ. އޭނާގެ ލޭއާއި (އެބަހީ: ފުރާނަ އާއި) އޭނާގެ މުދަލާއި، އޭނާގެ އަބުރާއި ޢިއްޒަތް ހަރާމްވެގެން ވެއެވެ.}"

236– وَعَن أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް (ހެޔޮކަން) އެދޭ ކޮންމެ ކަމެއް، އެ މީހެއްގެ (މުސްލިމު) އަޚާއަށް ހެޔޮކަން ނުއެދޭހާ ހިނދަކު، ތިޔައިން ހަމަ އެކަކު ވެސް އީމާންވީކަމުގައި ނުވާނެއެވެ.}''

237– وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا" فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظلُومًا، أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ؟ قَالَ: "تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ، فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، އަނިޔާވެރިވާ ހިނދުގައްޔާއި، އޭނާއަށް އަނިޔާލިބިގެންވާ ޙާލުގައި، ތިބާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިވެ، ނަސްރުދެއްވާށެވެ.} ފަހެ، (އެ ބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވައި) ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާއަށް އަނިޔާލިބިގެންވާ ޙާލުގައި އަޅުގަނޑު އޭނާއަށް އެހީތެރިވެ، ނަސްރުދޭނީ ކިހިނެއްކަން އެނގެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާ އަނިޔާވެރިވާ ހިނދު، އަޅުގަނޑު، އޭނާއަށް ވިޔެރިވާނީ ކިހިނެއްކަން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެދެއްވާންދޭވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، އޭނާ އަނިޔާވެރިކަމުން ދުރުކުރުވާށެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި {ތިބާ، އޭނާ އަނިޔާވެރިވުން މަނާކުރާށެވެ. ފަހެ، އޭނާ އަނިޔާވެރިވާހިނދު، އޭނާއަށް ނަސްރުދިނުމަކީ މިއީއެވެ.}''

238– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "حَقُّ الْمُسْلمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُّ السَّلَامِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް އަދާކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ ފަސް ޙައްޤެއްވެއެވެ. (އެއީ) (މުސްލިމަކު ސަލާމުކޮށްފިނަމަ) ސަލާމު ރައްދުކުރުމާއި، (މުސްލިމަކު) ބަލިވެއްޖެނަމަ، އޭނާއަށް ޒިޔާރަތާއި ބަލާބަލައިގަތުން ދިޔުމާއި،

(މުސްލިމަކު މަރުވެއްޖެނަމަ) އޭނާގެ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، (މުސްލިމަކު ދަޢުވަތެއް ދިނީނަމަ) އެ ދަޢުވަތު ޤަބޫލުކުރުމާއި، (މުސްލިމަކު) ކިނބިހި އެޅުމަށްފަހު (اللهُ އަށް ޙަމްދުކޮށްފިނަމަ) އޭނާއަށް ހެޔޮދުޢާކުރުމެވެ.}"

(ނޯޓު: ކިނބިހި އެޅުމުގައި އޮތް އިސްލާމީ އަދަބަކީ، އޭނާގެ ކިބައިން އެތައް ބަލިމަޑުކަމެއް ދުރުކުރެއްވުމަށްޓަކައި، ކިނބިހިއަޅާ މީހާ اللهُއަށް ޝުކުރުކުރުން، އެކަލާނގެ އަށް ޙަމްދުކުރުން، {އަލްޙަމްދު لِلَّهِ } "ޙަމްދުހުރީ اللهُ އަށެވެ." މިފަދައިން ކިޔުމެވެ. އަދި މީހަކު ކިނބިހި އެޅުމަށްފަހު، މިފަދައިން ދުޢާކުރި އަޑުއަހައިފި ކޮންމެ މުސްލިމަކު، އޭނާއަށްޓަކައި ހެޔޮދުޢާކުރުމަކީ، މި ޙަދީޘްގައި، މިފަދަ އެހެން ބަޔާންކޮށްފައިވާ އިސްލާމީ ގޮތުގައި، އެ އަޅުއަކީ މީނާގެ މައްޗަށް ރަޙްމަތް ބަރަސްދީލާށެވެ. ވީމާ، އޭނާ ކިޔާނީ، {ޔަރްޙަމުކަاللهُ} "ތިބާއަށް اللهُ ރަޙްމަތް ކުރައްވާށިއެވެ." މިފަދައިންނެވެ. އޭނާ މިފަދައިން ކިޔާއިރު ހެޔޮ ދުޢާކުރާފަރާތަށް، ކިނބިހި އެޅި މީހާ އަނބުރާ އެ ދުޢާކުރި މީހާއަށް ވާގޮތަށް ހެޔޮދުޢާކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވެއެވެ. ކިނބިހިއަޅާ މީހާ ވެސް ކިޔާނީ، {ޔަހްދީކުމު اللهُ، ވަ ޔުޞްލިޙު ބާލަކުމް} "ތިބާއަށް اللهُ ހިދާޔަތް ދެއްވައި، އެކަލާނގެ ތިބާގެ ކަންތައްތައް އިޞްލާޙްކުރައްވާށިއެވެ!" މިފަދައިންނެވެ. މިއީ، ސުންނަތް ބަޔާންކޮށްދޭން އަންގަވައިފައިވާ ކަމެކެވެ. މިއަށްވުރެ އިތުރަށް އެއްޗެއް ކިޔާކަށް އަންގަވައިފައެއް ނުވެއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلمٍ: "حَقُّ الْمُسْلمِ سِتٌّ: إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ، وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ".

އަދި މުސްލިމްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އެއް މުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމަކަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތައް ހައެކެވެ. (އެއީ ތިބާ، އޭނާއާ ބައްދަލުވާހިނދު އޭނާއަށް ސަލާމްކުރުމާއި، އަދި އޭނާ ތިބާއަށް ދަޢުވަތެއް ދިނީނަމަ، އެ ދަޢުވަތު ޤަބޫލުކުރުމާއި، އޭނާ ތިބާގެ ކިބައިން ނަސޭހަތަކަށް އެދިއްޖެނަމަ، ނަޞޭހަތް ދިނުމާއި، އޭނާ ކިނބިހި އެޅުމަށްފަހު، اللهُއަށް ޙަމްދުކޮށްފިނަމަ، އޭނާއަށް ހެޔޮދުޢާކުރުމާއި، އޭނާ ބަލިވެއްޖެނަމަ، ތިބާ އޭނާގެ ޒިޔާރަތަށް ދިއުމާއި، އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ، ތިބާ އޭނާގެ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމެވެ.}"

239– وعَن أَبي عُمارَةَ، الْبَراءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عنهُمَا، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِسَبْعٍ: أَمَرَنَا بِعِيادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَازَةِ، وتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ، وَنَهَانَا عَنْ خَوَاتِيمَ أَوْ تَخَتُّمٍ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ شُرْبٍ بِالْفِضَّةِ، وَعَنِ الْمَيَاثِرِ الْحُمْرِ، وَعَنِ الْقَسِّيِّ، وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ، وَالإِسْتَبْرَقِ وَالدِّيبَاجِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَإِنْشَادِ الضَّالَّةِ، فِي السَّبْعِ الأُوَلِ"

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްޖެ ޢަބޫޢުމާރާ، އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ހަތް ކަމަކަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) ބަލިމީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދެއްވުމަށާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމަށާއި، ކިނބުހިއަޅާ މީހާއަށް ހެޔޮދުޢާކުރުމަށާއި، ހުވާ ފުރިހަމަކުރުމަށާއި، (އެބަހީ: މިފަދައިކަމެއް ކުރުމަށް اللّٰهُ ގަންދީ ހުވާކުރާ ބޯނުދިނަމަ، އެއީ ފޫޅުއްކަމުގައި ނުވާ ކަމެއްނަމަ އެ ކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި ބާރުއެޅުމެވެ.) އަނިޔާވެރިވެވޭނާ މީހާއަށް ނަސްރުދިނުމަށާއި، ދަޢުވަތަކަށް އިޖާބަދިނުމަށާއި، ސަލާންކުރުން ގިނަކުރުމަށާއި، މިކަންކަމަށް އެކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރަންއަނގޮޓި ނުވަތަ ރަނުން ހަދައިފައިވާ އަނގޮޓިއަޅުމާއި، (ރަން) ރިހީގެ ކަންތާރުގައި (ކާއި) ބޯއިހުރުމާއި، ރަތް ފަށުފިލީގެ އަސްގަނޑުގެ ބޭނުންކުރުމާއި، (އެބަހީ: ފުސްގިފޮތްތިން އެބައިމީހުންގެ ސަވާރީތަކުގައި ބޭނުންކުރާ އަސްގަނޑުގެ ބޭނުންކުރުމާއި) އާދައިގެ ފަރުމާލާއި، އިސްތަބްރަގާއި، ދީބާޖްފަދަ ބޮޑުމުގެ ފަށުފިލީގެ ހެދުން އެކަލޭގެފާނު ނަހީކުރެއްވިއެވެ.}"

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވާގޮތުގައި، ކުރިން ބަޔާންވި ހަތް ކަންތައްތަކުގެތެރޭގައި "ގެއްލިގެންދާ އެއްޗެއް ހޯދުމަށް އިޢުލާންކުރުން" އިތުރުކޮށްފައި ވެއެވެ.

* * * * *

28- މުސްލިމުންގެ ސިއްރުތައް ފޮރުވުމާއި، ކޮންމެހެން ހާމަކުރަންޖެހިގެން މެނުވީ އެއިން ކަމެއް ހާމަކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ﴾ (النور: ١٩) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވި މީހުންގެ ތެރޭގައި ހުތުރުކަން ބޭޒާ ގޯނާގެ ވާހަކަ އާއި، ޢަމަލު ފެތުރިގެންދިއުމަށް ލޯބިކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި ވޭންދެނިވި ޢަޛާބު އެއުރެންނަށް ހުއްޓެވެ."

240– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يَستُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلاَّ سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަޅަކު (މާނައީ: އެއްވެސް މީހަކު) އަނެކުގެ ސިއްރު މިދުނިޔެމަތީގައި ވަންހަނާކޮށްފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހުން މާތް اللَّهُ، އެ މީހެއްގެ ސިއްރު ވަންހަނާކޮށް ނުދެއްވައި ނުދާނެއެވެ.}"

241– وَعَنهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلاَّ الْمُجَاهِرِينَ، وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهَرَةِ، أَن يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيلِ عَمَلاً، ثُمَّ يُصبِحَ، وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولُ: يَا فُلاَنُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَستُرُهُ رَبُّهُ، وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (މާނައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ، މިކަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިކަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ކޮންމެ މީހަކީ، ޢަފޫކުރެއްވި މަޢާފުކުރެއްވިގެންވާ މީހެކެވެ. އެ މީހުން އަމިއްލައަށް އެކަމަކީ އިޢުލާންކުރާކަށްނުވި މީހާ މެނުވީއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ބޭނުމީ އެ މީހަކު ވަކިކަމެއް ކުރުމަށްފަހު، ފަތިސްވެ،

އިރުއަރާއިރު، އެ މީހާއަށްޓަކައި اللهُގެ ނިވައިކުރުއްވުމުގެ ދަށުގައި އެ ކަމެއްދެއްވައި ސިއްރުކުރައްވައިދެއްވައި ވަނިކޮށް، އެ މީހާ އަމިއްލައަށް، އޭ އެވެނި މީހާކަލޯ! އަހަރެން ރޭގައި އެވެނި މިވެނި ކަމެއްކުރީމުވެ. މިހެން ކިޔައި ވާހަކަދެއްކުމަކީ، އަމިއްލައަށް އިސްކާރުކުރުން ގަބޫލުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރޭގަނޑު އޭނާ ހޭދަކުރީ اللهُގެ ނިވައިކުރެއްވުމާއެކުގައެވެ. ފަތިސްވުމުން، އޭނާ އަމިއްލައަށް اللهُގެ ފަރުދާ ކަޝްފުކޮށްލަގަތީއެވެ.}"

242– وَعَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا زَنَتِ الأَمَةُ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ، وَلاَ يُثَرِّبْ عَلَيْهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّانِيَةِ فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلاَ يُثَرِّبْ عَلَيْهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ، فَلْيَبِعْهَا وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުއަންހެނަކު ޒިނޭކޮށް، އޭނާގެ ހެކިން އެ ކަން ހާމަވެ އެނގިއްޖެނަމަ، ފަހެ، މިލްކުވެރިމީހާ އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ޙައްދު ޖަލްދުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް އަދަބުދިނުމުގައި މިލްކުވެރިމީހާ ހަރުކަށިކަމަކަ ނުދަރުނިކަލާވެ. (އެބަހީ: އޭ ޒިނޭކުރި އަންހެނާއެވެ. މިފަދަ ބަސްމަހާ ނުބަނާށި ކަމެވެ.) ދެން އޭނާ އަނެއްކާ، ދެވަނަ ފަހަރަށް ވެސް އެ ކަސްބުތަކުގެ ޒިނޭކޮށްފިނަމަ، ފަހެ، މިލްކުވެރިމީހާ އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ޙައްދު ޖަލްދުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް އަދަބު ދިނުމުގައި މިލްކުވެރިމީހާ ހަރުކަށިކަމަކަ ނުދަރުނިކަލާވެ. ދެން އޭނާ އަނެއްކާ، ތިން ވަނަ ފަހަރަށް ވެސް އެ ކަސްބުތަކުގެ ޒިނޭކޮށްފިނަމަ، ފަހެ، މިލްކުވެރިމީހާ އެ ކަނބަލުންގެ ވިއްކައިލާށެވެ. އޭނާ ކާކުރިން އަގުގައިވާ ވާގަނޑަކާ ކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

243– وَعَنهُ، قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ خَمْرًا، قَالَ: "اضْرِبُوهُ" قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ، وَالضَّارِبُ بِنَعْلِهِ، وَالضَّارِبُ بِثَوبِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ، قَالَ بَعْضُ الْقَومِ: أَخْزَاكَ اللَّهُ، قَالَ: لاَ تَقُولُوا هَكَذا، لاَ تُعِينُوا عَلَيهِ الشَّيْطَانَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: ރަޟި اللهُ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ބަނގުރާބޮއިގެން ހުރި މީހަކު ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ އަރިހަށް

ގެނެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އާނާގެގައިގައި ބައްދު ޖަހާށެވެ!} އަޅުގަނޑުމެންގެ ކިބައިން ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، ތިމަންމެންގެ ތިމާގައި، އެ މީހުންގެ އަތުން އާނާގެ ގައި ޖެހި މީހުންނަށް، އެ މީހުންގެ ފައިވާނުން ޖެހި މީހުންނަށް، އެ މީހުންގެ ފަރުވާ އާނާގެ ގައިގާ ޖެހި މީހުން ތިއްބެވެ. ދެން، އާނާ އަނބުރާ ދިޔުމަށް ހިނގައިގަތުމުން އަހުރެމެންގެ ތިމާއިން ބަޔަކު މީހުން ބޭނުވެ! ޙައްޤު ﷲ، ކަލޭ ނިކަމެތިކޮށްލައްވާނީވެ!! ދެން، (ރަސޫލު ﷲ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ނުބުނާށެވެ! އާނާގެ މައްޗަށް (ފަތްގަނޑުގައި) ސަލާމަތްކޮށް އެދިވަޑައިގަތީ ބަރަކާތްލައްވާ ތިޔަބައިމީހުން ނުވާނުރިކަމެވެ.}“

* * * * *

29- މުސްލިމުންގެ ބޭނުންތައް ފުއްދައިދިނުމުގައި
އިސްނެގުމުގެ ފަޟީލަތާ ނަސޭޙަތް ބާބު

ޙައްޤު ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱفْعَلُوا۟ ٱلْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الْحج: ٧٧) މާނައީ: ”އަދި ތިޔަބައިމީހުން ހެޔޮކަންތައް ކުރާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ދިނުނުވައި ނަސީބު ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ.“

244– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ، كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً، فَرَّجَ اللَّهُ عَنهُ بِهَا كُرْبَةً مِن كُرَبِ يومِ الْقِيَامَةِ، وَمَن سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ޙައްޤު ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ރިވާޔަތެއްގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުސްލިމަކީ، އަނެއް

މުސްލިމުންގެ އަޚެކެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އަނިޔާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަދުވާތްތެރިންނަށް އޭނާ ދޫކޮށްލާ ނުދޭނެއެވެ. އެ މީހެއްގެ އަޚާގެ ބޭނުން ފުއްދައިދިނުމުގައިވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާގެ ބޭނުންތަކެއް ހިންގަވައިދެއްވުމުގައި اللهُ، ވޮޑިގެންވާނެތެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ދަތި އުނދަގޫތައް ފިލުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން، اللهُ ތަޢާލާ، އެ މީހެއްގެ ކިބައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ދަތި އުނދަގޫތައް ފިލުވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ޢައިބު ފޮރުވައިދީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެ މީހެއްގެ ޢައިބު ފޮރުއްވައިދެއްވާނެއެވެ.}“

245- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَن نَفَّسَ عَن مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَومِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ تَعَالَى، يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކަށް ދުނިޔޭގައި ދިމާވާ އުނދަގޫތަކެއް ފިލުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން ދެރަވެރިވާ އުނދަގޫތަކެއް ފިލުވައި اللهُ ތަޢާލާ ފިލުވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި އަތްމަތިދަތިވެ، ބޮޑުދަތިޖެހިފައިވާ މީހެއްގެ ދަތިކަން ފިލުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކަށް ދުނިޔޭގައާއި އާޚިރަތުގައި اللهُ ތަޢާލާ ތަނަވަސްކަން ދެއްވާނެއެވެ. އަދި މުސްލިމެއްގެ ޢައިބު ފޮރުވައިދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި اللهُ ތަޢާލާ އެ މީހެއްގެ ޢައިބުތައް ފޮރުވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި، އޭނާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިވުމުގައި ހުރިހާ ހިނދަކު، اللهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅާއަށް ވާގިވެރިވެދެއްވުމުގައި ދެމިވޮޑިގެންވާނެއެވެ. އަދި (ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި މުސްލިމުންނަށް މަންފާހުރި) ޢިލްމެއް ހާސިލުކުރުމުގެ މަގެއްގައި ހިނގައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ދިޔުމަށް ފަސޭހަވާނެ މަގެއް، اللهُ ތަޢާލާ އެ މީހަކަށް ދައްކަވާނެއެވެ. އަދި اللهُގެ ގެކޮޅުތަކުގެ ތެރެއިން ގޭޔެއްގައި،

(އެބަހީ: މިސްކިތެއްގައި) ބަޔަކު މީހުން އެއްވެތިބެ، އެ ތަންގައި އެކަލާނގެ ފޮތް (ކީރިތި ޤުރުއާން) ކިޔަވައި، އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި އެ ފޮތް އުނގެނި ދަސްކުރާބަޔަކަށް (ދަންނާށެވެ!) އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހިތްހަމަޖެހުން ބާވައިލައްވައި ނުދާހުއްޓެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް (اللّٰهُގެ) ރަޙުމަތް ފޮރުވުކުރައްވާ ހުއްޓެވެ. އަދި މަލާއިކަތުން އެބައިމީހުން ވަށައިލައްވައިގެން ތިއްބަވާހުއްޓެވެ. އަދި اللّٰهُތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ބަޔަކުގެ ގޮތުގައި (އެބަހީ: ކުޑަތަމަތަކާއިމަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ކުއްތަން ކުރައްވައިވާ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި) އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތަޢުރީފު ވިދާޅުވާހުއްޓެވެ. އެ މީހަކު ހެޔޮޢަމަލުތަކުގައި ފަސްވެއްޖެނަމަ، ކަންތައްތަކުގައި ފަހަތަށް ލަސްވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާގެ ނަސަބުގެ މަތިވެރިކަމުން އޭނާއަށް ކުރިން ފައިދާއެއް ނުވާހުއްޓެވެ.}“

* * * * *

30- ޝަފާޢަތްތެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނާ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا ﴾ (النساء: ٨٥) މާނައީ: ”ހެޔޮ ޝަފާޢަތަކުން ޝަފާޢަތްތެރިވާ މީހާއަށް އޭގެ (ދަރުމަވަންތަކަމުން) ބައެއް ވެއެވެ.“

246– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: كَانَ النَّبيُّ ﷺ إِذَا أَتَاهُ طَالِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلَى جُلَسَائِهِ، فَقَالَ: "اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا، وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا أَحَبَّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް މީހަކު ކަމަކަށް އެދިގެން އަތުވެއްޖެނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވި ޖަލީސުންނާ ކުރިމަތިލައްވައި، ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ޝަފާޢަތްތެރިވެދީށެވެ. އެހެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޘަވާބު ލިބޭނެއެވެ.} (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، اللّٰهُ ތަޢާލާ

ރުހިވޭގެންވާ ގޮތަކަށް، (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އަޖުރުއްސުވާބު ކަށަވަރުކުރެއްވުމަށް، މިންވަރު ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތަކަށް) އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާގެ ދުޢާގެ މިން، އެ ކަމެއް ހިނގަވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "مَا شَاءَ"

"އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، ("مَا أَحَبَّ" ގެ ބަދަލުގައި) "مَا شَاءَ" އެވެ. މާނައީ: "އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށް" މިއެވެ.

ލަފްޒުގެ މި ބަދަލާއެކު މާނައަކީ ވާނީ، "ދެން، اللّٰهُ ތަޢާލާ އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށް، (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އަޖުރުއްސުވާބު ކަށަވަރުކުރެއްވުމަށް، މިންވަރު ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތަކަށް) އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާގެ ދުޢާގެ މިން، އެކަމެއް ހިނގަވައެވެ." މިއެވެ.

(ނޯޓު: ޝަފާޢަތްތެރިވުމޭ ބުނުމުން ބޭނުންވަނީ އެހެންމީހަކަށް ދަރުމަވައިދިނުމަށް ވަކާލާތުކުރުމެވެ؛ ކަމެއްގައި އެހީތެރިވުން، ހެޔޮކަމަކަށް ބާރުލެއްވުން، ކަމެއް ފުދުވައިދިނުމަށް ބަދަލުގައި މީހަކަށް ފަރުވާ ތަދުވާއިރު ...ބުނުމެވެ. ދިރުން މަސައްކަތްތަކުގައި ދެކޮޅުގައި ...

މިސާލަކަށް، ބޮޑުގެ ގޮތުގެ ކަމަކަށް އެދޭގޮތް އަނގައިން މީހަކަށް ދިއުމުން، ...

ކަމަށް ...، ... އެކަލާނގެ ...

(38/2) ނަ ... "ފަތުޙުލްބާރީ")

247– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فِي قِصَّةِ بَرِيرَةَ وَزَوْجِهَا، قَالَ: قَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ "لَوْ رَاجَعْتِهِ؟" قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: "إِنَّمَا أَشْفَعُ" قَالَتْ: لاَ حَاجَةَ لِي فِيهِ ." (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(ރަޟިﷲ އަންހުމާ) ... ބަރީރާ ...، އެ ކަމަނާގެ ފިރިކަލުން (މުޣީޘު)ގެ (ކައިވެނި ...) ... ބަރީރާ ...، ރަޟިﷲ ...، (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ...، ... ﷺ ... {ކަމަނާ ... (އެބަހީ: މުޣީޘު) ... ކަމަނާގެ ...} އެ ކަމަނާ ... اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ...

އަޅުގަނޑުނުކުރައްވާ އަމުރުޖެއްސެވިއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަރީހޮކުރެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ.
އެކަމަކު މިއީ އާނާގެ ލިބައިން މިކަންކަލޭގެފާނު ސަލާމަތްތެރިވެވަޑައިގަތީއެވެ.} (އާބަދި:
މުއުޖިޒާ ކަމަށާއި ކައިވެނި ރޫޙުއަކުރެއްވުމަކީ، މިކަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވާ
ކަމަކީއެވެ.) އެ ކަމަށް ދަންނަވައިއެވެ. "(އެހެންކަމަކުވެނިކަމަ ދަންނަވަމުވެ!) އަޅުގަނޑު
ދަން އާންމާއެކު އުޅެކަށް ބާނުމުން ނޫނެވެ."

(**ނޯޓް:** ބަރީހާއަކީ، އެއްމުމެއްމުއްމިނިކަ ޖާއިސަތުގެ ގޮތުން ގެންގުޅެއްވި އަދު
އަންހެންކުއްޖަކެވެ. އެ ކަމަށްގެ ފިރިކަލުންނަކީ، ގައިކުމަ ކަދު އަޅުކެވެ. އާނާއި
މުމިއްވަންހައި މިހެންގެ އަޅުއްކަމަނާއި، މުޙައްމަދުވަންހައި މިހެންގެ އަޅުއްކަމަން ވެސް
ބެހެވުއެވެ. ފަހު، މި ދަމިހެން ކައިވެނިކޮށްގެން އުޅެނިކޮށް، ޖާއިސަތުގެ ފަށް، ބަރީޙާ
މިނިވަންކުރެއްވިއެވެ.

އަޅުއަހެންހެނާއި އަޅުފިރިހެނަކު ކައިވެނިކޮށްގެންއުޅެނިކޮށް، އަޅުއަހެންހެން
މިނިވަންވެއްޖެނަމަ، އެފަރާ އަހެންހެނަކު، އަޅު ފިރިއާއެގެ ކައިވެނިގައި ދެމިހުރުމަށް
ނުވުރުހަމަ، އެ ހިނދު ކައިވެނި ފަސްޚުކުރުމުގެ ބައްޓު މިނިވަންވީ އަހެންހާއަށް
އިސްލާމްދީނުގައި ލިބިދެއްވައިފައިވާ މުޙައްމަދު، ބަރީޙާ އެދިފައްވި، އިސްލާމްދީނުގައި
ދެއްވައިފައިވާ ބައްޓުގެ ބާރުން ހިއްފުވުމަށެވެ. ފުޅާއަކު، އެ ކަމަށްގެ ބައްޓުގެ
ބާރުންހިއްފުވައި، ކައިވެނި ފަސްޚުކުރައްވައި، މުޢިޒުގެ ގޮތުން ވަރިވެވަޑައިގަތެވެ. ސަލާމަ
ބަރީޙާގެކަން އެނގިގޮތެވަޔި، މި މުޢިޒުގެ ހިތްފުޅުގައި ބަރީޙާގެ މައްޗަކަން އުފެދިފައިވާ
ލޯބިގެ ބާރުކަމުން، އެ ކަލޭގެފާނު ޝަރީޢަތުކަމުން ބަރީޙާގެ ފަހަތުފުޅުން ހިނގަވައި
ކައިވެނިގަތީ ދަމިހެންހެންވެސް އެދި އާދޭސްކުރައްވަމުން ގެންދިއުމެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ،
މުޢިޒުގެ ފަރާތުން ކައިވެނި ރޫޙުއަކުރެއްވުމަށްދޭ ބަރީޙާގެ ހުށަހަޅާ ކޮބައިތޯ އައްސަވައި،
އެކަމަށް އެދިވަޑައިގަތީ އެހެންވީއެވެ. ކޮންމެއަކަސް، ބަރީޙާ ވަނީ، އެ ސަލާމަތް
ފޯބީސަނުކުރައްވައި ރައްދުކުރައްވައިފައެވެ.

މިއީ، އިސްލާމްދީނުގައި ފުރިހަ މިނިވަންކަމާއި ފުރިހަ ބައްޓުބަކަން
ދެއްވައިފައިވާ އަހައްމިއްޔަތު ވަރަށް ސާފުކަން އެނގިދެންހާ ބާރީބާއެކެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ
ބަރަހައިގެބަރަގައި ފުރިހަ މިނިވަންކަން އެއްވެސް މިހެކަން ނިގުޅައިގަނެވޭނެކަން މި
ބާރީބާން ސާބިތުވެއެވެ.

ބާވަތް ސަލާހުއްދީން ރިސާލާގެ ތަރުޖަމާއިން (248/1) ނަގައިފައި،
"މުތަރުޖިމު")

* * * * *

31- މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ސުލްހަކުރުވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނާ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿لَّا خَيۡرَ فِي كَثِيرٖ مِّن نَّجۡوَىٰهُمۡ إِلَّا مَنۡ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوۡ مَعۡرُوفٍ أَوۡ إِصۡلَٰحِۭ بَيۡنَ ٱلنَّاسِۚ﴾ (النساء: ١١٤) މާނައީ: "ސަދަޤާތެއް ކުރުމަށް، ނުވަތަ ހެޔޮކަމެއް ކުރުމަށް، ނުވަތަ މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ސުލްހަކުރުވުމަށް އަމުރުކުރާ މީހާގެ (ސިއްރުގޮތުގައި ދައްކާ ވާހަކަ) މެނުވީ، އެއުރެން ސިއްރުގޮތުގައި ދައްކާ ގިނަ ވާހަކަތަކުގައި ހެޔޮކަމެއް ނުވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلصُّلۡحُ خَيۡرٞۗ﴾ (النساء: ١٢٨) މާނައީ: "ސުލްހަވުން ހެޔޮކަން ބޮޑެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُواْ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡ﴾ (الأنفال: ١) މާނައީ: "ފަހެ، الله އަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގެ ގުޅުންތައް އިސްލާހު ކުރާށެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَ أَخَوَيۡكُمۡۚ﴾ (الْحجرات: ١٠) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާނީހަމައެކަނި އަޚުންތަކެއް ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެ އަޚުންގެ ދެމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުލްހަކުރުވާށެވެ!"

248– وَعَن أَبِي هُرَيرَة ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلُّ سُلامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ، تَعْدِلُ بَيْنَ الاثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ، فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا، أَوْ

تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَبِكُلِّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދުވަހެއްގައި އިރުއަރާ ކޮންމެ ދުވަހަކު، ކޮންމެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގެ ކޮންމެ ހުޅުއެއްގަމުން ޞަދަޤާތެއް ދިނުންވެއެވެ. (ދެބަސްވެފައިވާ) ދެ މީހުންގެ ދެމެދު ސުލްޙަ ކުރުވުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. މީހަކަށް އޭނާގެ ސަވާރީގައި އަރުވައިދިނުމަކީ، (ޞަދަޤާތެކެވެ.) ނުވަތަ، އޭނާ އެއަށް ސަވާރުކޮށްދިނުމުގައި ނުވަތަ އޭނާގެ މުދާ އެއަށް އުފުލުމުގައި އެހީވެދިނުމަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮބަހެއް ބުނުމަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. ނަމާދަށް ހިނގައިގަތުމުގައި ދިޔުމުގައި އަޅާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. މަގުމަތިން އުނދަގޫވާ ތަކެތި ދުރުކޮށްލުމަކީ އެއީވެސް ޞަދަޤާތެކެވެ.}”

249– وَعَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ، بِنْتِ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَيسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ، فَيَنْمِي خَيْرًا، أَوْ يَقُولُ خَيْرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނާއި ރުއްސެވުން ލައްވާށި! އުއްމު ކުލްޘޫމް ބިންތު ޢުޤްބާ ބިން އަބޫމުޢައިޠުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވާފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ދެބަސްވެފައިވާ) ދެ މީހުންގެ ދެމެދު ސުލްޙަކުރުވުމަށްޓަކައި ހެޔޮބަހެއް ދައްކާ މީހާ، ހެޔޮބަހެއް ދައްކާ މީހަކީ ދޮގުހަދާ މީހެއް ނޫނެވެ. ނުވަތަ، އޭނާ ގެނެސްދެނީ ހެޔޮކަމެކެވެ. އަދި އޭނާ ބުނަނީވެސް ހެޔޮބަހެކެވެ.}”

وَفِي رِوَايَةِ مُسْلِمٍ زِيَادَةٌ، قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ يُرَخِّصُ فِي شَيْءٍ مِمَّا يَقُولُهُ النَّاسُ إِلاَّ فِي ثَلاَثٍ، تَعْنِي: الْحَرْبَ، وَالإِصْلاَحَ بَيْنَ النَّاسِ، وَحَدِيثَ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ، وَحَدِيْثَ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި އިތުރު ބަސްފުޅެއްވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. “މީސްތަކުން ބުނާ ބުނުންތަކުގެ ތެރެއިން ތިން ކަމަކަށް މެނުވީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުއްދަދެއްވާކަން އަޑުއައްސަވާފައެއް ނުވެއެވެ. އެ ތިން ކަމަކީ، ހަނގުރާމައިގެ ވާހަކަ ދެއްކުމާއި، (ދެބަސްވެފައިވާ) ދެ މީހުންގެ ދެމެދު ސުލްޙަ ކުރުވުމާއި، ފިރިމީހާ އޭނާގެ އަނބިމީހާ ދެއްކުމާއި، އަނބިމީހާ އޭނާގެ ފިރިމީހާ ދެއްކުމެވެ.”

250– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ، سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَوْتَ خُصُومٍ بِالْبَابِ عَالِيَةٍ أَصْوَاتُهُمَا، وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوْضِعُ الآخَرَ، وَيَسْتَرْفِقُهُ فِي شَيءٍ، وَهُوَ يَقُولُ: وَاللَّهِ لاَ أَفْعَلُ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: "أَيْنَ الْمُتَأَلِّي عَلَى اللَّهِ لاَ يَفْعَلُ الْمَعْرُوفَ؟" فَقَالَ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَلَهُ أَيُّ ذَلِكَ أَحَبَّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި (އުއްމުލްމުއުމިނީނަ) ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންކަމަނާގެ) ގޭގެ ދޮރުމަތީގައި ތިބި ބަޔަކު ރުޅިއައިސްގެން އަޑުގަދަކޮށް ހަޅޭއްލަވާ އަޑު ރަސޫލުاللهِ ﷺ އަށް އިވިވަޑައިގަތެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެކަކު އަނެކަކުގެ ކިބައިން އެތި ލުއިކޮށްދިނުމަށް، އޭނާގެ އަދާކުރަންޖެހިފައިވާ ދަރަންޏެއްގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަނޑައިދިނުން އެދިއެވެ. އަދި އަނެއް މީހާ ބުނަމުންދިޔައެވެ. اللهُގަންދީ ބުނަމެވެ. ހަމަހިމާ އެކަން ނުކުރާނަމެވެ. ދެން، (މި އަޑު އިވިވަޑައިގެން) އެ ދެ މީހުންގެ ތެރެއަށް ރަސޫލުاللهِ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ ނަންފުޅުގެ މައްޗަށް ހުވާކޮށް، ހެޔޮކަމެއް ނުކުރާނަމޭ އެކަލާނގެ ގަސަމުގެ ދަރުމަތުގެ ހުވާކުރާ މީހާ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟} ދެން، އެ މީހާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ އަޅުގަނޑެވެ! (ހަމަ އެހިނދުގެ އޭނާ މަދުކޮށްދިނުމުން ކުރަންނުކުރު ބަސްއަނގައިން ފޫހިވިއެވެ.) ދެން، އެ ދަރަނިވެރިޔާއަށް އޭނާ ބޭނުން ކޮންމެކަން ހަމަޖެހިއްޖައުމަށް އަޅުގަނޑު ދެއިރާނެއެވެ.“

251– وَعَن أَبِي الْعَبَّاسِ، سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَلَغَهُ أَنَّ بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ كَانَ بَيْنَهُمْ شَرٌّ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصْلِحُ بَيْنَهُمْ، فِي أُنَاسٍ مَعَهُ، فَحُبِسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَحَانَتِ الصَّلاَةُ، فَجَاءَ بِلاَلٌ إِلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ حُبِسَ، وَحَانَتِ الصَّلاَةُ، فَهَلْ لَكَ أَنْ تَؤُمَّ النَّاسَ؟

قَالَ: نَعَمْ! إِنْ شِئْتَ، فَأَقَامَ بِلاَلٌ الصَّلاَةَ، وَتقَدَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَكَبَّرَ وَكَبَّرَ النَّاسُ، وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْشِي فِي الصُّفُوفِ حَتَّى قَامَ فِي الصَّفِّ ، فَأَخَذَ النَّاسُ فِي التَّصْفِيقِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه، لاَ يَلْتَفِتُ فِي صَلاَتِهِ، فَلَمَّا أَكْثَرَ النَّاسُ التَّصْفِيقَ الْتَفَتَ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه، يَدَهُ فَحَمِدَ اللَّهَ، وَرَجَعَ الْقَهْقَرَى وَرَاءَهُ، حَتَّى قَامَ فِي الصَّفِّ، فَتَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَصَلَّى لِلنَّاسِ.

فَلَمَّا فَرَغَ، أَقْبلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ! مَالَكُمْ حِيْنَ نَابَكُمْ شَيْءٌ فِي الصَّلاَةِ أَخَذْتُمْ فِي التَّصْفِيقِ؟، إِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ، مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيَقُلْ: سُبْحَانَ اللَّهِ؟ فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُهُ أَحَدٌ حِيْنَ يَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ، إِلاَّ الْتَفَتَ، يَا أَبَا بَكْرٍ: مَا مَنَعَك أَنْ تُصَلِّيَ بِالنَّاسِ حِيْنَ أَشَرْتُ إِلَيْكَ؟" فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا كَانَ يَنْبَغِي لاِبْنِ أَبِي قُحَافَةَ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަބުލްޢައްބާސް، ސަހުލު ބްނު ސަޢުދުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަމްރު ބްނު ޢައުފުގެ ޢާއިލާގެ މެދުގައި ދެބަސްވުމެއް އުފެދިގެން އެމީހުންގެ ޚަބަރު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި ސުލްހަ ޤާއިމުކުރުއްވުމުގެ ބޭނުންފުޅުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިތިއްބެވި ބަޔަކާއެކު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ލަސްވެލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންނާ ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމުގައި، ގިނައިރުވެވަޑައިގަތުން، ނަމާދު ވަގުތު ޖެހުނުއިރު ވެސް، މިސްކިތަށް ވަޑައިގެންނެވޭނޭގޮތެއް ނުވިއެވެ.) ދެން، ނަމާދު ވަގުތުވުމުން، (ބިލާލުގެ ރިވާޔަތުގައި އެއީ އަޛާނުދިނުމަށްފަހު ވަގުތު ކައިރިވުމުންނެވެ.) މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަސްވުމުން ރުއްސުންވުމުގައި ބިލާލުގެފާނު ވަޑައިގެން އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދުވަގުތުވީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް (މިސްކިތަށް) ވަޑައިގެންނެވޭ ގޮތެއް ނުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ ވަޑައިގެން ކަމެއްގައި ލަސްވެލައްވައިގެން ވެއެވެ. ނަމާދުވަގުތުވެއްޖެއެވެ. ދެން، ކަލޭގެފާނު އިމާމުވެވަޑައިގެން މީސްތަކުންނަށް ނަމާދުކުރައްވައިދެއްވުން ކިޔައްތޯއެވެ؟

އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާން ރަނގަޅޭ. ކަލޭގެފާނު އިޤާމަތްކިޔަނަވާލާ ނަމަ، ތިމަންނާ ނަމާދު ކޮށްދެއްވާނަމެވެ. ދެން، ބިލާލުގެފާނު އިޤާމަތްކިޔައިފިއެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިސްވެވަޑައިގެން ތަކުބީރު ވިދާޅުވެ ނަމާދު ފެށުއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުން ވެސް ތަކުބީރު ބުނެ ނަމާދަށް ވަދެއްޖެއެވެ. އަދި (އެ ހިނދު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ސަފުތަކުގެ މެދުން ހިނގަވައި (ކުރިއަށް) ނުކުމެވަޑައިގެން (ފުރަތަމަ ސަފުގައި) ހުއްޓިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (މި ކަން އެނގިވަޑައިގެން) ދެން، ތަސްފީޤު ކުރަމުން (ބަރާބަރުކަމަކައިގެން ތިއްބެވި) ކަންތަށްތިކުރުމުން ވަރަށްތިކިއިފައިގެ ދަތިކަމަށްގަތައި ތަޅުއަތްޖަހަން ފެށީއެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުގެފާނަކީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަމާދުގައި އެނބުރި އިސްވެވެސް

ކަމަކަށް ހިތާމަބަހައްޓަވާ ބޭކަލެއްނޫނެވެ. ފަހެ، އަސްބާބުން އަތްތިލަބަހެޖެހުމުގައި ހައްދުފަހަނަގައި ވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު އެކަމަށް ސަމާލުކަން ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު، ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޑައިގެން ހުންނެވިކަން އެ ކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ އަތްޕުޅުން އިޝާރާތް ކުރައްވައި، އެ ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނާއިގެން އިމާމުވެވަޑައިގެން، ނަމާދު ފުރިހަމަކުރެއްވުމަށް އެންގެވިއެވެ. ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު އުފުއްލަވައި ﷲއަށް ޙަމްދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު އެ ހުންނެވި ޖާގައިން ހުންނަވައި، ފަހަތަށް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އަދި (ފުރަތަމަ) ސަފުގައި ހުއްޓިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ކުރިއަށް ޖެހިވަޑައިގެން މީސްތަކުންނާއިގެން ނަމާދުކުރައްވައި ނިންމެވިއެވެ.

ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތުމަށްފަހު، މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައި ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަމާދުގައި ކޮއްމެ ގޮތަކަށް ހީވިޔަސް އަތްތިލަބަހެޖެހުމަށް ފެށީ ކީއްވެތޯ! ހަމަކަށަވަރުން، (ނަމާދުގައި) އަތްތިލަބަހެޖެހުން ވަނީ، އަންހެނުންނަށެވެ. ފަހެ، (ފިރިހެނުން) ކުރާ މިކަމަކީ ނަމާދުގައި ކޮއްމެ ގޮތަކަށް ވެއްޖެނަމަ، (އެ ކަން އެހެންގޮތަކަށް ކުރަ) އެބައިމީހުންނަށްވީ، "ސުބްޙާނަ ﷲ" މިހެން ކިޔާށެވެ. އެހެނީ، މިހެން (ނަމާދުގައި) "ސުބްޙާނަ ﷲ" އޭވެ ކިޔާއިރު ފިޔަވާ، (އިޝާރާ) އެ ކަމަށް ސަމާލުކަންދިނުމަށް ޗާސްގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭ އަބޫބަކުރެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު އިޝާރާތްކުރީމައި، މީސްތަކުންނާއިގެން ނަމާދު ފުރިހަމަކުރެއްވުމަށް އެނގިވިޔަސް ފަހަ، ކަލޭގެފާނު އިމާމުވެވަޑައިގެން ނަމާދު ކުރެއްވުމަށް ފަހަޖެހިވަޑައިގަތީ ކޮންކަމަކާހުރެތޯއެވެ؟} ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޑައިގެން ހުންނަވަނިކޮށް، އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި އަބޫޤުޙާފާގެ ދަރި، މީސްތަކުންނާއިގެން (އިމާމުވެ) ނަމާދުކުރުމަކީ ހަމައަށް އެކަށީގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ!"

* * * * *

32- މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ނިކަމެތިންނާއި، ފަގީރުންގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ﴾ (الكهف: ٢٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުރުޟާ އެދިގެން އެކަލާނގެއަށް ހެނދުނާއި ހަވީރު، ދުޢާކޮށް އަޅުކަންކޮށް އުޅޭ މީހުންނާއެކު ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހިފެހެއްޓެވުއި، ކެތްތެރިވެއްވާށެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ލޯލު، އެއުރެން ފިޔަވައި ފަހަނަޅައި ދިޔަނުދެއްވާށެވެ!"

252– عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ؟ كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَعِّفٍ، لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ، أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޙާރިޘާގެ ބިން ވަހުބުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ސުވަރުގެވަންތަވެރިންނަކީ، ކޮބައިކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟ (އެއީ) ތަވާޟުޢުވެރި، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެހެންމީސްތަކުން ބޮޑާވެގަން ނިކަމެތިކޮށްލާ ބަލިކަށި، ކޮންމެ މީހާއެވެ. އެއިން މީހަކު، اللّٰهُ ގަސަމު ހުވާކޮށްފިނަމަ، އޭނާ އެ ހުވައިކުރިގޮތް އެކަލާނގެ ފުއްދަވައިދެއްވާނެއެވެ. ދަންނާށެވެ! ނަރަކަވަންތަވެރިންނަކީ، ކޮބައިކަން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟ (އެއީ) ހުތުރު ނުބައި، ހަރުކަށި، މުދާއެއްކޮށް ޖަމާކޮށް އުޅޭ ދަހިވެތި، ބޮޑާ، ކޮންމެ މީހާއެވެ.}"

253– وَعَن أَبِي الْعَبَّاسِ، سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ، قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلَى النَبِيِّ ﷺ فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ جَالِسٍ: "مَا رَأْيُكَ فِي هَذَا؟" فَقَالَ: رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِ النَّاسِ، هَذَا وَاللَّهِ حَرِيٌّ إِنْ خَطَبَ أَنْ يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَعَ أَنْ يُشَفَّعَ، فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ آخَرُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ

ﷺ: "مَا رَأْيُكَ فِي هَذَا؟" فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِيْنَ، هَذَا حَرِيٌّ إِنْ خَطَبَ أَنْ لاَ يُنْكَحَ، وَإِنْ شَفَعَ أَنْ لاَ يُشَفَّعَ، وَإِنْ قَالَ أَنْ لاَ يُسْمَعَ لِقَوْلِهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هَذَا خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ الأَرْضِ مِثْلِ هَذَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫލްޢައްބާސް، ސަހްލު ބިން ސަޢުދު އައްސާޢިދީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ފާއިތުވެ ދިޔައެވެ. އެ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އިށީނދެ ހުންނެވި ބޭކަލަކަށް (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޛައްރުލް ގިފާރީއަށް) ބަސްފުޅުކުރައްވައިފިއެވެ. {މިސާފަރުގެ ދެކުނުގައި ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އޭނާއަކީ، މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން ބަސްއިވޭ މާތް މީހެކެވެ. اللهُ ގަސަމް ދަންނަވަމެވެ. އޭނާ ކައިވެނިޚިޠުބާކޮށް އެދިއްޖެނަމަ، (ޚިޠުބާ ބަޔަކުވެސް އެ ބައްޔެއްގެ ދަރިފުޅު) އޭނާއާ ކައިވެނިކޮށްދިނުން ގޮތްކަށަވަރެވެ. އަދި އޭނާ ކަމަކަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެއްޖެނަމަ، އެ ބަސްފުޅުން އޭނާގެ ޝަފާޢަތް ގަބޫލުކުރައްވާނެކަމެވެ. ފަހެ، (މިހުން ދެންނެވުމުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުނުވެ ހަނުހުރެއްވިއެވެ. ދެން އެހެން ފިރިހެނަކު، އެހެން މިހާރު ފާއިތުވެ ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަސްފުޅުކުރައްވައިފިއެވެ. {މިސާފަރުގެ ދެކުނުގައި ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާއަކީ، މުސްލިމުންގެ ފަޤީރު، ނިކަމެތިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެކެވެ. އޭނާ ކައިވެނިޚިޠުބާކޮށް އެދިއްޖެނަމަ، (ޚިޠުބާ ބަޔަކުވެސް އެ ބައްޔެއްގެ ދަރިފުޅު) އޭނާއާ ކައިވެނި ނުކޮށްދިނުން ގޮތްކަށަވަރެވެ. އަދި އޭނާ ކަމަކަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެއްޖެނަމަ، މިސްކީނުން އެ ކަމަށް ދެކޮޅުހެދުން ގޮތްކަށަވަރެވެ. އަދި އޭނާ އެއްޗެއް ބުނެފިނަމަ، އެއްޗެހި ބަހަށް އެ ބަޔަކު ސަމާލުކަމެއް ނުދޭނެކަމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަސްފުޅުކުރައްވައިފިއެވެ. {މިއީއަކީ، ކުރިން އެ ދިޔަ މީހާއާ އެއްފަދަ ބައިވަރު، މިނާގެ ދަރުމަވެރިކަމުން ދުވި ބިން ފުރިގެންވާވަރުގެ (ހެޔޮވެރިކަމުން) މިހެނެވެ.}”

254- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "احْتجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: فِيَّ الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: فِيَّ ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَمَسَاكِينُهُمْ، فَقَضَى اللَّهُ

بَيْنَهُمَا: إِنَّكِ الْجَنَّةُ رَحْمَتِي، أَرْحَمُ بِكِ مَــنْ أَشَاءُ، وَإِنَّكِ النَّارُ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ، وَلِكِلَيْكُمَا عَلَيَّ مِلْؤُهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެ އާއި ނަރަކަ އާދޭ އެއް ތަން އަނެއްތަނާ ދެބަސްވެ ޒުވާބުކުރިއެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُ، އެ ދެތަނަށް ދެއްވި ބަސްދެއްކުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއްގައި ވާހަކަދައްކާކަމުގައި ދެއްވިއެވެ.) ނަރަކަ ބުނެއެވެ. ނުލަފާ ޖައްބާރުން، ބޮޑާވެގެންވާ ކާފިރު މީހުންވަނީ ތިމަންނާއަށް ޚާއްޞަކޮށެވެ. ސުވަރުގެ ބުނެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ނިކަމެތިންނާއި، މިސްކީނުންވަނީ ތިމަންނާއަށް ޚާއްޞަކޮށެވެ. ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ އެ ދެތަނުގެ ދޭތެރޭ ފައިސަލާކުރައްވައި ނިޔާކުރެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައީ ސުވަރުގެއެވެ. ތިބާއަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޯގާވަންތަކަމުގެ ނިޢުމަތެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް، ތިބާ ލައްވާ ރަޙްމަތްކުރައްވާނަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައީ ނަރަކައެވެ. ތިބާއަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާއާއި ޢަޛާބުގެ ނިޢުމަތެވެ. ތިބާ ލައްވާ ޢަޛާބުކުރައްވައި ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް އަޒާބުދެއްވާނަމެވެ. އަދި މިދެތަން ފުރުއްވުން ވަނީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޒިންމާގައި ކޮށްދެއްވުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ.}”

255– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ السَّمِيْنُ الْعَظِيمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لاَ يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހުން، اللَّهُ ތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތަށް (ހިސާބުބެލުމަށް ޖަހައި) ސަލާމަތްތެރިކަމާ، ފަލަ މީހަކު (އެބަހީ: އެފަދަމީހުން) އަންނާނެއެވެ. (ނަމަވެސް، އެފަދަ މީހުންގެ ހިޔާނަތްތެރިކަމެއް ބޮޑުވެފައިވުމުން، އެބައިމީހުންގެ ފަލަކަމާއި، ސަމާލުތެރިކަން) اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި މަދިރިއެއްގެ ފިޔައެއްގެ ބަރުދަނާ ވެސް އެއްވަރުވެސް ނުވާނެއެވެ!}”

256– وَعَنْهُ، أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقُمُّ الْمَسْجِدَ، أَوْ شَابًّا، فَفَقَدَهَا، أَو فَقَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَاتَ، قَالَ: "أَفَلاَ كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي" فَكَأَنَّهُمْ صَغَّرُوا أَمْرَهَا، أَوْ أَمْرَهُ،

فَقَالَ: "دُلُّونِي عَلَى قَبْرِهِ" فَدَلُّوهُ فَصَلَّى عَلَيهِ، ثُمَّ قَالَ : "إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً عَلَى أَهْلِهَا، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلاتِي عَلَيْهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަބުރުތަކުގެ ކަޅުއަނދިރު (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަބުރުތަކުގެ ވެރިންނަށް ކުރެއްވުމުގެ އަނދިރިކަމުގެ ފުރުގެ ކަޅުއަނދިރު) ފުރިފައިވެއެވެ. (އެ ކަބުރުތަކުން ވިދާލުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭ އަންގާށެވެ، (މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ) މިސްކިތް ސާފުކުރުން އެދުނެވެ. ނުވަތަ އެ ކަބުރުތަކުން ވިދާލުވި، ކީކޭ ތިޔަހުށިކަލޭ ކަމުގައެވެ. (މިއީ ޙަދީޘްގެ ޙަވާލާ އަޅައިލައިވާ އެޅުމެވެ. އެ ކަބުރުތަކުން ވިދާލުވި އެއްޗެއް އޮންނާ ޙަސަދަކަން ކަނޑައެޅިފައެވެ.) ދެން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަށް އެ ޚަބަރު، ނުވަތަ އެ ކަބުރާ (ވަނީމަޢެނގެއްސާމީ) ޙަޤީޤަތުގައި ސާބިތުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެ ބޮޑުކަމުގައެވެ. ގާނޫ ނިޔަޔާފަޔާޅާއެވެ. ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. (އެކާ ނިޔަޔާފުޅުން) ގިއްލަކަމުގެ ގިނަކަމުގެ ތަކުރާރު އެކަކު ޝާނުގައި ޔާއްވާލަދީއެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެ، އެ ކަލޭގެ ކުރެއްވި ނުވަތަ އެ ހަމަޖެހުމާއި އެކުގައި ވޭނެއްކަމުގައި ސޮރުއްވި ކަމަށް އެކަބުރުތަކުގެ ދުށްވަޢިލާވެއްޖެވެ. ދެން، އެކަބުރުތަކުން ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. ގިލަންކަކުރުތަކުން އަށްގެ މަޤާމު ގިއްލަކަމުގެ ދުރުކަމުގެ ދެކެވެ! ދެން، އެ ކަލޭގެ، އެކަބުރުތަކުން އަށްގެ މަގާމު ދުއްކަވިއެވެ. ދެން، އެކަބުރުތަކުން އަށްގެ މަތްޗަށް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން ފަޅުރަސޫލާ، އެޖަސީގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަނދިރިކަން ޝަރީޢަތާ ޖަހާކަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެބަހީހުރީގެ މަތްޗަށް ގިލަންކަކުރުތަކުގެ ނަމާދުކުރައްވުމުގެ ސަބަބުން ﷲ ތަޢާލާ އެބަހީހުރީނަށް އަލިކަން ދެއްވާހުށްޖެވެ.}''

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘް، އަލްއިމާމުލްބުޚާރީ، އެ ކަބުރުތަކުގެ ސަބަބުގެ ތިން ތަންއެގައި ރިވާކުރެއްވައިފައިވެއެވެ. އެއީ، ނަމާދުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފުރޭގެ ''މިސްކިތް ފުރަތަމަ ސާފުކުރުން'' މި ބާބުގައެއް، ''މިސްކިތުގެ ހުރިމުން ކަނޑައެޅުން'' މިބާބުގައެއް، ކަށްކަމާކަތިގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފުރޭގެ ''މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު ކަށްނަމާދުކުރުން'' މި ބާބުގައެވެ.

މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަހަކުރެއްވުމުގައި، ''މިސްކިތް ފުރަތަމަ ސާފުކުރުން'' މި ބާބުގެ ދަށުގައި ލިޔުއްވާފައިވާ، އަލްއިމާމު އިބްނުޙަޖަރު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ''މި ޙަދީޘްގައި މިސްކިތް ސާފުކުރުމުގެ އަންހެނުންނަށް ނުވަތަ ފިރިހެނުންނަށް ކަނޑައެޅުމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަނދިރިވެގެން

ނުގެންފައިވަނީ، މި ބަދުރީގެ ތާބިޢީންގެތެރޭގައި ހިމެނިގެންވާ ތާބިޢީއެކެވެ. އެހެނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ބަދުރީ ރިވާކުރެއްވި އެތަކެއް ޞަހާބުން ރިވާކުރައްވައިފައިވަނީ، މިހެން ސަހްލުގެ އިބާރާތުންނެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، (ތާބިޢީގެ އުސްލޫބު) އަބޫހުރައިރާ ރަޟިޔައްލޯ ޢަންހުގެ ރިވާޔަތުގައި ވެސް ވާރިދުވެއެވެ. އިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު، މި ބަދުރީ ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތްތަކުގައި، ސަހްލުގެ އިބާރާތުންނުވާ އެއީ އަންހެނަކަށްވާކަން ސާބިތުކޮށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ. އަދި އިމާމު ބައިހަޤީ، ސަނަދުތަކުން މިބަދުރީ ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތުގައި އެއީ "އުއްމު މިޙްޖަން" ނަމަކަށްކިޔުނު އަންހެނެއްކަމުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ.

އެ ކަނބަލުންގެ ނިޔާވުމުން، އަސްޙާބުބޭކަލުން ރަސޫލު اللّهِ ﷺ އަށް އެވާހަކަ ނުދަންނަވާ ކީއްވެތޯ ސުވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. ޖަވާބު، އިބްނު ޙަޖަރުގެ ރިވާޔަތުގައި އޮތީއެވެ. އިތުރުއެކަލޭގެފާނަށް އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. "مَاتَ مِنَ اللَّيْلِ فَكَرِهْنَا أَنْ نُوقِظَكَ". "އޭނާ ނިޔާވީ ރޭގަނޑުގެ (ދަންވަރުގެ) ވަގުތެއްގައެވެ. ވީމާ، ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލަން އަޅުގަނޑުމެން ނުކަމުދިނީއެވެ."

މި ބަދުރީޔާ، މިސްކިތް ސާފުކުރުމުގެ މަސައްކަތާއި، އެ މީހާގެ ހަރުމަސައްކަތްތަކަކީ ނުވަތަ ގާއިމުކޮށްދޭ ނުކުތީ ދިރުމުގެ ސާފުތާހިރުކަން، އެ މީހާ ކޮށްދިން ޚިދުމަތްތަކާއި ކުދިކުދި ކަނޑައްތަކާއި، އެބަހީ ހުސްހިސް ހަފުތާކަމާއި، ހުރިހާ މީހުންގެ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމަށް ރިޢާޔަތްކުރުމާއި، އެ މީހާގެ މަސައްކަތް ތިމާ ކަމާމެދު ކަމަށްވުމާއި މަސައްކަތްތަކެއް ފެށުމުގައި ޒިންމާއުފުލުމާއި ކަންތައްތަކުގެ ފުރިހަމަކަމާއި، މިހެން މަސައްކަތްކުރުން އޭނާ މިސްކިތުގެ ކަންތައްތަކާއި ގުޅިފައިވާ ކަމެއްކަން ސާބިތުކުރެއެވެ."

"ފަތުޙުލްބާރީ" (658/1، 665) އިން ނަގައިފައި،

މިއީތާ ވަޒީފާތަކުން އޭނާގެ މަސައްކަތް ކަންތައްތަކާއި ގުޅިފައިވާ ސާބިތު ސަބަބުތަކެވެ. "ފީސަބީލިއްލާހި" މިސްކިތުގެ ޚިދުމަތުގައި ޚިދުމަތްކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "މިއީތާ ވަޒީފާތަކެއްކަމަށް، އޭނާގެ މަސައްކަތް ކަންތައްތަކުގެ ތަރުތީބު ކޮށްދިނުމަށް އޭނާގެ މަސައްކަތް ކޮށްދިނެވެ. އެއީ، އޭނާ ވަޒީފާގެ ކަންތައްތަކުގައި ޚިދުމަތް ފުރިހަމަކޮށްދިނެވެ. ބަދުރީން ސާބިތުކޮށްދެއްވި ހަދީސް ހަދީސްތަކުގެ ޝަރީޢަތުގެ މަސައްކަތް އެ ޞަހާބުން ވަޒީފާތަކުގެ އަށް އަހަރު ފެށިގެން ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ކަންތައްތަކުގައި ޚިދުމަތްކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އަދި އިތުރު އަޅުގަނޑު،

އައްނަސާއީ އާއި، އަލްބައިހަޤީ އާއި، އަލްޙާކިމާއި، އިބްނުޙިއްބާން، މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޝަހީދު ބޭނުން ހާބީލުގެ ރިވާލުކުރެއްވި ބަރީޖެއްގެ މާނަގައި ވެއެވެ. "ޖައިދުގެ ފަސް ވިދާޅުވިއެވެ. ދިމަސްލަން (އެއް ފަހަރަކު) މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭރަށް ނުކުންނަވާފަވެ. ފަހެ، ދިމަސްލަންނަން ބަޔަކު ވަޑައިގެންނެވުން ހިނދު، އެ ބަޔަކު އަރަން ވަޑުލުވިފައިވާ ދޮރުތެރެ ފެނިވަޑައިގެން، (އެއީ ގާތުގެ މަގުނަށްއޮތް) އެކަށީގެން ސޯފާތުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެވަނީ އަންހެނުންގެ ދޮރުކަލުގައި އެކަށީގެން ދަންނަވާލެވެ. ފަހެ، އެކަށީގެންނަށް އެ މިހާރު އެނގިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {އާނާ ނިޔާއުވުމުން ދިދަބާކުރުން ދިމަސްކަށީގެންނަށް އެކަން ނޭނގެވި ކިއެވޮތެވެ؟} އެ ބާކުރުން ދަންނަވުއްވެ. އާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަށީގެން ހޯދަދެވުން ހުށަހެޅުއްވުމަށްގައި މެންދަރު އަވަހަށްދުވަހަކުވެފައިވާ ވަގުތުއަކުން ކަށީގެންނަށް އުނދަގޫވުޅުކަމުން އަވަސްމެދުނަށް ނުކުރުނީއެވެ. ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {އެހެން ނުހައްދަވާނަވެ! ދިމަސްކަށީގެން ދިދަބައިމުނުގެ ޖެހުނެވެއްގައި ހުށަހަޅާނެ ދިދައިން އެކަކުވެސް މަރުވެގެން ދިމަސްކަށީގެންނަށް އެކަން ނޭގެވި ދަރަނުއްވުމަށްވާނެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މިހާރަކަށް ދިމަސްކަށީގެން ނަމާދުކުރެއްވުމަކީ، އޭނާއަށްވާ ރަނގަޅުމަކަށެވެ.} ދެން އެއަށްފަހު ދޮރުކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ދިމަސްކަށީގެން އެކަށީގެންގެ ފަހަތުގުޅުގައި ސަފުހެދިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަށީގެން ހަތަރު ތަކުބީރުދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ކަށްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.)

އަލްއިމާމް ދިރިމިޒީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންކުރެ ގިނަ ބާކުރުންނާއި، އެހެން އިމާމުރިންކުރެ ގިނަ ބާކުރުންގެ ޢަމަލުކުރުމީ މިގޮތަށެވެ. ޝާފިޢީގެ ފާނާއި، އަޙްމަދުވެސް ދަލާފައިވަނީ އެގޮތަށެވެ.

މި ބަދިޔާން އެނގިގެންދަނީ މާތްރަސޫލާ ﷺ މި ނަމާދުކުރައްވައިފައިވަނީ، ކުރިން ކަށްނަމާދުނަކުރެވޭ ވަގުތުތަކެއްގައި މިހާރުގެ މައްސަލަ. އެހެން، ކަށްނަމާދު ނުކުރައްވައި އަޞްޙާބުބާކުރުން އާއްވެސް މިހާރު ވަޒީފާއަދާކުރައްވައެވެ.

އަދި މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން، އެކަށީގެންގެ އަރިހުގައި އެ ދޮރުގެ މައްސަލަ ކަށްނަމާދު ކުރުއްވިއެވެމުން އެނގެނީ މިކަމަކީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ އަށް ޚާއްޞަކަމެއް ނޫންކަމެވެ."

އަލްއިމާމު އިބްނުލްޤައްޔިމު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އެދެން ބަސްފުޅުތައްގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، މި ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރުން ބައެއްމީހުންނަށް، ދޫކޮށްލައިފައެވެ. އެއީ، މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ، "لاَتَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ، وَلاَتُصَلُّوا إِلَيْهَا". މާނައީ: {ތިޔަބައިމީހުން ޤަބުރުތަކުގެމަތީގައި ނުއިށީންނަވާށެވެ. އަދި ޤަބުރު ކުރިމަތިލައި ނަމާދުވެސް ނުކުރާށެވެ.} މި ޙަދީޘެވެ. މިއީ ސައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. ޤަބުރު ކުރިމަތިލައި ނަމާދު ނުކުރާށޭ އެންގެވި ޤަބުރުތަކުން މިއަދު ޤަބުރުތަކުގެ މައްޗަށް ކުރުމަށްދަނީ ކުރައްވައިފައެވެ. ކުރީން ބަޔާންވެފައި އެ ވަނީ، އެކަކާގެ ފާނުގެ ބަސްފުޅެވެ. މިއީ، ޢަމަލުތަކެވެ. މިއިން އެއްކަލަކޮށްފަސް އަނެއްކަލޭގެ ނަހީކުރެއްވުން ކަޑައްތުއްނެވެ. މަނާކުރައްވާފައިވަނީ، ޤަބުރަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނަމާދުކުރުމެވެ. ޤަބުރުގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރުމެއްނުނެވެ.

މައްޗާގެ މައްޗަށް ކަށުނަމާދުކުރުމަށް ވަޒީފާސްދަނީ ނުވެއެވެ. އަދި ޔާހުއްދުވެ. މިސްޔާއްޗަކީ ކަށުނަމާދު ކުރުމަށް ބޮޑު މިސްޔާއް ދޫން ތަންޕަށްގައި ކުރުން މުޤައްރަދުވެގެންވެއެވެ. އަދި މައްޗާގެ ހަދިގަސްބޭ (ނުވަތަ ސަލާމްދާއް) ކުރިމަތީ ބަހައްޓައިގެން ކަށުނަމާދުކުރުމަކާ، އެކާ ވެރިދުވަސްވަރު، އެ ޤަބުރުގެ މައްޗަށް ކަށުނަމާދުކުރުމަކާ އެއްވެސް ތަފާތެއްނުވެއެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ، މައްޗާ ވެރިކުރަނިއްވެ، އާނގެމައްޗަށް ކަށުނަމާދުކުރުމަކާ އާނާ ވެރިދުވަސްވަރު ކުރުމަކާ ތަފާތެއްނުއެވެ. މި ދެ ގާތްގަޑި ވެސް މަޑުސްބަދަލު އެއް ކަމެކެވެ. އެއީ މައްޗާގެ މައްޗަށް ކުރުން ހާއްސަ ނަމާދު ކުރުމެވެ. އަށްރުން އުޅުން ނަމާދުއް ޤަބުރަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނުވަތަ ޤަބުރުސްތާނުގައި ކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ."

"ޢިޤްދުއްސުންނަތި" (1/66،65) އިން ނަގައިފައި "ފަތުޙުލްމަޖީދު")

257– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "رُبَّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالأَبْوَابِ، لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ބޮލަށް ހިރަފުސްއެރި، ބުރާސްޖެހިފައިވާ، ގޭގޭގެ ދޮރުތެރިން ފަސް ފަހަސްކޮށްލާ ބައެއް މީހުންނަކީ، (އެފަދަ

ނިކަމެތި ސުވާލުގައި އުޅޭއިރުވެސް ފުރުސަތުލަދުނު، އުޅޭއިރުވެސް ހަރަދުކުރުމަށް ގިނަވުމުގެ ސަބަބުން اللهُގެ ރަސޫލުންގައި މާތް ބަރަކާތްގައި ވެދެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު) އެތަކުރުވިހަކު اللهُގެނެސް ހުވައެއްކާރިޔާނަމަ، އެކަލާނގެ އޭނާ ހުވައިކުރިކަމެއް (އެޔާއެގެ ބަލީން ހިނގަވައިދެއްވައެވެ.}“

258– وَعَنْ أُسَامَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "قُمْتُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَإِذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا الْمَسَاكِيْنُ، وَأَصْحَابُ الْجَدِّ مَحْبُوسُونَ، غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ، وَقُمْتُ عَلَى بَابِ النَّارِ فَإِذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުއްވި އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖަމާޢަތާއި ގެފާނު ސުވަރުގޭގެ ދޮރުކޮޅުމަތީގައި ހުރެފަވައިގެން ހުންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެ ތަނަށް ވަންނަ ގިނަ މީހުންނަކީ، ނިކަމެތި މިސްކީނުންނަކުގައި ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. މުއްސަނދި، ތަނަވަސްކަމުގެ އަހުލުވެރިން، އެ ތަނަށް ވަނުމަށް ހުރަސްއެޅިފައެވެ. (އެބައީ: އެފަދަ މީހުންގެ މައްސަލަތަކާއި ގިނަވެ، ހިސާބު ކުރާބަލާ ބެއްލެވުމަށްޓަކައި، ހިފެހެއްޓިފައެވެ.) ނަމަވެސް (އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން) ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން ކަމުގައިވާ މީހުން ނަރަކައަށް އެއްލައިލެއްވުމަށް އަމުރުކުރައްވައިފައިވޭއެވެ. އަދި ޖަމާޢަތާއި ގެފާނު ނަރަކައިގެ ދޮރުމަތީގައި ހުރެފަވައިގެން ހުންނެވީމެވެ. ފަހެ، ނަރަކައަށް ވަންނަ މީހުންކުރެ ގިނަބައިމީ، އަންހެނުންނަކުގައި ޖަމާޢަތާއި ގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.}“

(ނޯޓް: ”ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަންގަވައިދެއްވާ އެއްބަސް މާނަކުރުމުގައި، ބައެއް މީހުންނަށް ބޭނުމެއް އަޅުގަނޑުމެން ފެނުނުކަމުގައިވިއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން، އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔެ އެއްގޮތަށް ދުނިޔަވީ މާނަކުރުމުގެ ސަބަބުން، އިސްލާމްދީނާމެދު މީހުންގެ ހިތްގައި ނުރައްކަލެއް ކުރިމަތިވެދާނެ ފަސް ދެކުނެވިއްޖެއެވެ. މި ޙަދީޘްއިން އެފަދަ ޙަދީޘްތަކެވެ. {ފަހެ، ނަރަކައަށް ވަންނަ މީހުންކުރެ ގިނަބައިމީ، އަންހެނުންނަކުގައި ޖަމާޢަތާއި ގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.}

މި ޙަދީޘް އަންގައިދޭނީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ނަރަކަށްވަންނަމީހުންކުރެ ގިނަބައިމީހުން، ފިރިހެނުން ހޯދާ އެކަކަށްވުރެ ދީނީގޮތުގައި ނުބައިކަން ބޮޑުވެ ހުރެގެންތޯއެވެ؟ އެހެންކަމުން ވީނަމަ، އަންހެނުން، ހުރި ޤަވާޢިދުކުރުން

ގިނަކުރަން އެންގެވުމަކީ މާނައެއްހުރި ކަމެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް، މި ޙަދީޘުން ހާމަކުރައްވަނީ، އަންހެނުން ޒިއްމާވާންޖެހޭނީ، ޢާއްމުގޮތެއްގައި އެ ކަނބަލުންގެ ކިބައިގައިވާ ނުރަނގަޅު ސިފައަކާމެދުގައިކަމެވެ. އެއީ، އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންގެ ހައްޤަކަށް އިންސާފުކުރުމާއި، އިޙްސާންތެރިކަން ހަދާންނައްތައިލުމުގެ ސިފަ އެކަނބަލުންގެކިބައިގައި ވުމުންކަމެވެ.

އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ޙަދީޘުގެ ފާޑުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ޙަދީޘްތަކުން އެނގޭގޮތުގައި، ނަރަކައިގައި އަންހެނުން ގިނަކަމުގައި ދެކެވޭއިރުގެންނަކަން އައިސްފައިވަނީ، އެ ކަނބަލުންގެ ކިބައިގައިވާ ޙަސަދުކުރުން ސިފަތަކެއްގެ ސަބަބުންނެވެ. އެ ޙަދީޘުގައިވެއެވެ. {އެ ކަނބަލުންނަކީ ކަލާމް ސިއްރުކުރަން ބޭނުވިއްޖެނަމަ، އެ ކަމެއް ހާމަކުރާށެވެ. އަދި އެއްކަލަ ދިނުން އެދޭ މިހުންނަން ދިނުމާމެދު ދަށުވެލިޔެއެވެ. އަދި އެ ކަނބަލުން ކަމަކަށް އެދޭނަމަ ގަދަކަމުގައެވެ. އަދި އެ ކަނބަލުންނަން ދެވޭ އެއްޗަކަށް ޝުކުރުވެރިއެއް ނުވެއެވެ.} މިހާ، ނަރަކައިގައި އަންހެނުން ގިނަވުމަކީވެސް، އެ ކަނބަލުންގެ ކިބައިގައިވާ ނާޝުކުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

އެހެން ޙަދީޘްއެއްގައިވެއެވެ. {ތިމަންކަލޯގެފާނު ނަރަކަ ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެތަނުގައި ގިނަބަޔަކު ފެނުނީ އަންހެނުންކަމުގައި ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.} ސުވާލަކީ، ސުވަރުގެގައި އަންހެނުންގެ ޢަދަދު މަދުވެސް، ދުނިޔޭގައި މުސްލިމުން މަދުވަނީތޯ؟ ޖަވާބަކީ، މުސްލިމުން މަދެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް، މުސްލިމުންނަކީ ގިނަ މީހުންނެވެ، ބަރާބަރުގައި މުޅިއުމަތުގެ މުސްލިމުންނާއި ބަރާބަރުވެއެވެ. ނަމަވެސް، އެބައިމީހުންގެ މުޅިން ބަރާބަރު ކަންކަމުން ހިދުރާ ބަރަކާތްވެރިވެ. ނަމަވެސް، އެބައިމީހުންނަކީ اللّٰهُ ދެއްވައިވާ އެކަލާނގެ މުދަލުން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައްޓަމަށް އަދާކުރުމަށް ދަރިވެރިވެ، ހައްގުތަކުގެ މަގުގައި ހުރަސްކުރުމަށް ފާސްޖެހޭ ބަރަކާތްވެރިވެ. މިގާ، މި ޙަދީޘުން ދަރަވެސް، މުސްލިމުންކުރު ދިނަބަހަށް، މި ބާބުގެ ނުރުއްސުވިގައި ސިފަތައް އެބައިމީހުންގެ ކިބައިގައިވާ ބާރުކަމެވެ. ސުވާލުގައި މުސްލިމުންގެ އަދަދުމަދުވެސް އެ ސަބަބުތަކާހުރިކަމެވެ.

މި ޙަދީޘުގެމަގުގައި އަދި އެހެންގޮތަކުން ވެސް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. މި ޙަދީޘުން އަޅުގަނޑުމެން މުސްލިމުންނަކީ އިޙްސާނުގެ އަހުލުވެރިން ފިރިހެނުންނާއި ވެސް ނަރަކައިން މިންޖެހިފައިން ގަރާރުއަޅައި މަސްއޫލިއްޔަތު ކުރިމަތިކުރާ ފަދައިން

ޤުރުއާނާއި ހަދީޘްގައި އައިސްފައިވަނީ، އެ ތަނުން މިންޖުމުލަން ގަދައަށައި މަސައްކަތް ކުރުމަށްޓަކައެވެ. އެހެންކަމުން ވާނަމަ، އަންހެނުން ނަރަކައިން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި މަސައްކަތްކުރާނީ ކިހިނެއްކަންހުރިތޯއެވެ؟ އެ ކަނބަލުން މަސައްކަތްކުރާނީ، ފިރިހެންގެ ބަސް ދެކޮޅުކުރުމުންނެވެ. މިކަން އެ ކަނބަލުންގައި އަދަދުންނުވޭ އެންމެ ކުރިއަސްތޯ، اللهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވުމާއި އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ މައްޗަށް އެ ކަނބަލުން ތަރުބިއްޔަތު ކުރުވިދާނެއެވެ. އަދި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އެހެން ބަސްފުޅެއްގައި ވާފަދައިން، އެ ކަނބަލުންގެ ހިތަށް ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްތަކެއް ވަންނަ ހިނދު، اللهُ ހަނދުމަކުރަން އިސްތިޣްފާރުކުރުމާއި، ސަދަޤާތްދިނުން ގިނަކުރުމުންނެވެ. އޭރު މުސްލިމު ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘެއްގައި ވާފަދައިންނެވެ. އަބޫސައީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއް ފަހަރަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އީދުނަމާދަށް ނުކުމެވަޑައިގެންފި. އަދި އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ ކައިރިން ވަޑައިގެންނެވުމުން ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެވެ ދީލަތިވޭށެވެ! ތިޔަކަނބަލުން ގިނަގިނައިން ސަދަޤާތްކުރާށެވެ.} އަދި (އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.) {ތިޔަކަނބަލުން އިސްތިޣްފާރުކުރުން ގިނަކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކައިގައި ގިނަބަޔަ އަންހެނުންކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށްވަޑައިގަތީމެވެ.} ވަކި އަންހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އެއީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ތިޔަކަނބަލުން (ރުޅިއަންނަ ހިނދު) ހުތުރު ބަސްތައް ބުނުން އާދަކޮށްފައިވުމާއި، ފިރިންގެ ހެޔޮކަމަކަށް އިންކާރުކުރުން ބޮޑުކަމަށްޓަކައެވެ.}

މި ހަދީޘުފުޅުގައި އަލްއާލޫސީ އިބްނުޢަބްދު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މި ބަސްފުޅަކީ، އަންހެނުންނަށް ނަސޭހަތްދެއްވުމުގައި ވަރަށް ބާރުއަޅުއްވާ ބަސްފުޅެކެވެ. އެ ކަނބަލުންގެ ކިބައިގައިވާ ނުބައިކަމެއް ފިޔަވައި ދުރުކުރުމަށް އިސްތިޢުދާދުވުމަށް ދެއްވައިފައިވާ ބާރުއެޅުމެކެވެ. އަދި ސަދަޤާތްކުރުމަކީ، ނަރަކައިގެ އަޒާބުން ދިފާޢުވާ ކަމެއްކަމާއި، އަދި އެއީ ބަލަން އަރާމުން ބަލާ ދުވަސް ކުރާ ނުބައިކަމުގެ ފާފައިން ނަޖާތްވުމުގެ ވަސީލަތެއް ކަމެއްކަން ވެސް އެނގޭތީއެވެ."

އަންހެނުންނަކީ އެއްވެސް ފިރިހެނަކު ވެސް އެބައިމީހުންގެ ނުބައިކަމަށް ބަލަމުންދާ ޖިންސާ އުފެއްދެވުމުގެ ބައެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމާއެކު ފިރިހެނުން، ނަރަކައިން މިންޖުމުލަން ކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތަކަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ޝަރުޢީ ކަންތައްތަކުގައި،

އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވައިދެއްވާ ވާޖިބުތައް އަދާކުރުމާއި، އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވި
ކަންތައްތަކުން އެއްކިބާވުން އާދޭސްދެއްވައިފައެވެ. އެބައިމީހުން އަދާކުރަންޖެހޭ ވާޖިބުތަކުގެ
ތެރޭގައި މައިންނާއި، އުރުމުންނާއި، އަނިބިންނާއި، އަންހުންތަކިންގެ ހައްދުތަކާއި ވާޖިބުތައް
ފުރިހަމައަށް އަދާކުރަންވާނެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި އަޅުކަމުގެ ކަންތައްތައް އަދާކުރުމުގައި
ޚާއްޞަކޮށް ހުކުރުނަމާދާއި، ދޯދި ދޯނަޅާއި، ރަމަޟާންމަހުގެ ޙައްޖަ
އަޅުކަމްއަކުމުގައިވާ ތެރެވިހިނގާދާއި، ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކާއި، އެ ކަންތައްތަކުން
ވެސް އެ ކަންތަކުގައި ބައިވެރިވުމުން ހިފެހެއްޓެވެ. އަދި، އެ ކަންތައްތަކުން ފުރިހަމަ
ގޮތުގައި ވަޅުވި ނަސޭހަތްތެރި ވެރިކަމުގެ ތިބިހިނގާމަތިކަމަށްވެއެވެ."

އައްޝައިޚް ހައްދުކުރުކުރުމު މުހައްމަދު އަލްބާނީގެ "ސިލްސިލަތުލް އަޙާދީޘް އައްޞަޙީ
ހަސަނާ ޞަޙީޙާ" މިފޮތުން (273/1) ނަގައިފައި "މުސްނަދުއަޙްމަދު")

259– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلاَّ ثَلاَثَةٌ: عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ، وَكَانَ جُرَيْجٌ رَجُلاً عَابِدًا، فَاتَّخَذَ صَوْمَعَةً فَكَانَ فِيهَا، فَأَتَتْهُ أُمُّهُ وَهُو يُصَلِّي، فَقَالَتْ: يَا جُرَيْجُ، فَقَالَ: يَارَبِّ أُمِّي وَصَلاَتِي! فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ، فَانْصَرَفَتْ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُوَ يُصَلِّي، فَقَالَتْ: يَا جُرَيْجُ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ أُمِّي وَصَلاَتِي! فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُوَ يُصَلِّي، فَقَالَتْ: يَا جُرَيْجُ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ أُمِّي وَصَلاَتِي! فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ، فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ لاَ تُمِتْهُ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى وُجُوهِ الْمُومِسَاتِ!

فَتَذَاكَرَ بَنُو إِسْرائِيلَ جُرَيْجًا وَعِبَادَتَهُ، وَكَانَتِ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ يُتَمَثَّلُ بِحُسْنِهَا، فَقَالَتْ: إِنْ شِئْتُمْ لأَفْتِنَنَّهُ، فَتَعَرَّضَتْ لَهُ، فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهَا، فَأَتَتْ رَاعِيًا كَانَ يَأْوِي إِلَى صَوْمَعَتِهِ، فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا فَوَقَعَ عَلَيْهَا، فَحَمَلَتْ، فَلَمَّا وَلَدَتْ قَالَتْ: هُوَ جُرَيْجٌ، فَأَتَوْهُ فَاسْتَنْزَلُوهُ، وَهَدَمُوا صَوْمَعَتَهُ، وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ، فَقَالَ: مَا شَأْنُكُمْ؟ قَالُوا: زَنَيْتَ بِهَذِهِ الْبَغِيِّ فَوَلَدَتْ مِنْكَ! قَالَ: أَيْنَ الصَّبِيُّ؟ فَجَاءُوا بِهِ، فَقَالَ: دَعُونِي حَتَّى أُصَلِّيَ فَصَلَّى، فَلَمَّا انْصَرَفَ، أَتَى الصَّبِيَّ فَطَعَنَ فِي بَطْنِهِ، وَقَالَ: يَا غُلاَمُ مَنْ أَبُوكَ؟ قَالَ: فُلاَنٌ الرَّاعِي، فَأَقْبَلُوا عَلَى جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ، وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ، وَقَالُوا: نَبْنِي لَكَ صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ؟ قَالَ: لاَ، أَعِيدُوهَا مِنْ طِينٍ كَمَا كَانَتْ، فَفَعَلُوا.

وَبَيْنَا صَبِيٌّ يَرْضَعُ مِنْ أُمِّهِ، فَمَرَّ رَجُلٌ رَاكِبٌ عَلَى دَابَّةٍ فَارِهَةٍ، وَشَارَةٍ حَسَنَةٍ، فَقَالَتْ أُمُّهُ: اللَّهُمَّ اجْعَل ابْنِي مِثْلَ هَذَا، فَتَرَكَ الثَّدْيَ، وَأَقْبَلَ إِلَيْهِ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى ثَدْيِهِ فَجَعَلَ يَرْتَضِعُ". فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَحْكِي ارْتِضَاعَهُ بِأُصْبُعِهِ السَّبَّابَةِ فِي

فِيهِ، فَجَعلَ يَمُصُّهَا، قَالَ: "وَمَرُّوا بِجَارِيَةٍ وَهُمْ يَضْرِبُونَهَا، وَيَقُولُونَ: زَنَيْتِ، سَرَقْتِ، وَهِي تَقُولُ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، فَقَالَتْ أُمُّهُ: اللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهَا، فَتَرَكَ الرِّضَاعَ وَنَظَرَ إِلَيْهَا، فَقَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا،

فَهُنَالِكَ تَرَاجَعَا الْحَدِيثِ، فَقَالَتْ: مَرَّ رَجُلٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهُ فَقُلْتَ: اللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ، وَمَرُّوا بِهَذِهِ الأَمَةِ وَهُم يَضْرِبُونَهَا، وَيَقُولُونَ: زَنَيْتِ، سَرَقْتِ، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهَا، فَقُلْتَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا؟، قَالَ: إِنَّ ذَلِكَ الرَّجُلَ كَانَ جَبَّارًا، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ، وَإِنَّ هَذِهِ يَقُولُونَ لَهَا زَنَيْتِ، وَلَمْ تَزْنِ، وَسَرَقْتِ، وَلَمْ تَسْرِقْ، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {(މިސްރަކުންނުކުރު) ފުންކާރީގައި އެބައި: (ބޯއެބޯ ކުއްޖެއްގެ ބޭބޭގައި) މަންމަގެ އުނގުގައި އޮވެ، ބިން މިހާރުގެންވި ވަރަކަށް ނުވެއެވެ. (ކުދި ބޭބޭގައި) މަތިމަތުގެ ދަރިކަލުން އިސްރާއީލުގެ ދަރިކޮޅުގެ އެކުވެރިޔާ ހިފެހެއެވެ. ދަރައިދަރި އަށުވަރު ޖަހިދިކަވެ. އޭނާ އަތުކަނުކުރުމަށްޓަކައި ފާއިދާއެއް އިހުމާލުކުރަން، އެ މާނަގައި އޭނާ ދަރިއެއްގުން ދިރިއައެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) އޭނާގެ މަންމާ (އޭނާއަށް ގޮވައިލީން) އައެވެ. އޭރު އޭނާ ހުރީ އަށުކަނުކުރަމުންނެވެ. ފަހު، އެ ކަނބުލޭގެ އޭނާއަށް ގޮވައިލިއެވެ. އޭ ދަރައިދައެވެ. ފަހު، އޭނާގެ ހިތަށްއާދެއެވެ. އަށުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އަށުގެ މަންމައަށް ޖަވާބުދިނުމާއި، ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމާ ދެ ކަންތައް އަދާގެ މައްޗަށް ވާދީބު ވެއްދެއެވެ. ފަހު، އޭނާ، އޭނާގެ އަށުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި ދެމިހުރިއެވެ. (ދަރިފުޅު ޖަވާބުނުދިނުމުން) އެ ކަނބުލޭގެ އެނބުރިދިޔައެވެ. އަނެއް ދުވަހު ވެސް އެ ކަނބުލޭގެ އައެވެ. އެ ވަގުތު ވެސް އޭނާ ހުރީ ނަމާދުކުރަމުންނެވެ. ފަހު، އެ ކަނބުލޭގެ އޭނާއަށް ގޮވައިލިއެވެ. އޭ ދަރައިދައެވެ. ފަހު، އޭނާގެ ހިތަށްއާދެއެވެ. އަށުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އަށުގެ މަންމައަށް ޖަވާބުދިނުމާއި، ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމާ ދެކަންތައް އަދާގެ މައްޗަށް ވާދީބު ވެއްދެއެވެ. ފަހު، އޭނާ އަށުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި ދެމިހުރިއެވެ. އަނެއް ދުވަހު ވެސް އެ ކަނބުލޭގެއައެވެ. އެ ދުވަހު ވެސް އޭނާ ހުރީ ނަމާދުކުރަމުންނެވެ. ފަހު، އެ ކަނބުލޭގެ އޭނާއަށް ގޮވައިލިއެވެ. އޭ ދަރައިދައެވެ. ފަހު، އޭނާގެ ހިތަށްއާދެއެވެ. އަށުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.

އަޅުގެ މަންމައަށް ޖަވާބުދިނުމާއި، ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމާ ދެ ކަންތައް އަޅާގެ މައްސަލަ ވާޖިބު ފެށޭއެވެ. ފަހެ، އޭނާ އޭނާގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި ދުވަހުކުރިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބުލޭގެ ދުޢާކުރިއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ޖިންނީންނާ އަންހެނުންނާ ބައްދަލުވުމުގެ ކުރިމަތީ އޭނާ މަރުންދަނަވާނުދޭށެވެ!

ފަހެ، ބަނީއިސްރާއީލު ބާގައިގެ މީހުން، އެބައިމީހުންގެ ދުރުގައި ޖެހިއްޖެގެ އަޅުވެރިކަމުގެ ވާހަކަދައްކައި އުޅުނީއެވެ. އެ ދުވަސްވަރު، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި، އޭނާގެ ރިވެތިކަން މަޝްހޫރުވެ ނަސްރާނީގައިވާ ޖިންނިތާ އަންހެނަކު އުޅުނެވެ. އެކަނބުލޭގެ ބެހެއްވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެދިނީމަ، އަހަރެން އޭނާ މަތީގައި ޖައްސައިފާރުކުރިމެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބުލޭގެ އޭނާއާ ކުރިމަތިލިއެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަނބުލޭގެ ހުށަހެޅުންތެރިކަމަށް އޭނާ އިނބުރިއެއްނުގަތެވެ. ފަހެ، އެ ފަހަރުގެ ކައިރިގައި ބަގަނޑު ނިދައިލައިގެ ބަކަރިހުރިއަށް މިހާކަ އެ ކަނބުލޭގެ ބައްދަލުކުރިއެވެ. އަދި އޭނާ ބަނޑުކަމުގެ ކުރުމަށް އެކަނބުލޭގެ ނަފްސު އެ ކަރުގައި ހަވާލުކުރިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަރުގެ އޭނާއާ ޖިނާކުރިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބުލޭގެ ވިހެއްމުން (މީސްތަކުން ސުވާލުކުރަނީ ފިރިއެވެ. ތިއަދި ނާކުގެ ދަރިއަކީ ކާކުތޯ؟) އެ ކަނބުލޭގެ ބުނެވެ. މިއީ ޖުރައިޖުގެ ދަރިއެކެވެ. ފަހެ، މީސްތަކުން އޭނާއާ ދިމާކުރުމަށް އައިސް، އޭނާ ފައްޅިން ބޭރުކުރެވުނެވެ. އަދި އޭނާގެ ގައިގާ ތަޅާ ތަޅައިފިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކީ ވެގެން ތިޔައުޅެނީ ކީއްކުރަންތޯ؟ އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ. ޖަނަވާރާ އެކުއި އަންހެނަކާ ކުރީ ޖިނާކުރީ ނުންކުރެއްވީއެވެ. އޭނާވެސް ކަލޭއަށް ދަރިއަކު ލިބިއްޖެއެވެ! އޭނާ އެއްސެވެ. އެ ކުއްޖާއީ ކޮބައިހުރީތޯ؟ ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ ކުއްޖާ ގެނެސްދިނެވެ. ފަހެ، އޭނާ ބުނެވެ. އަހަރެން ނަމާދުކުރެއްވުމަށް ދޫކޮށްދީބަލާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ ނަމާދުކުރެއްވުމުން ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، އެ ކުއްޖާގެ ގާތަށް އައެވެ. އަދި އޭނާގެ ބަނޑުގައި ޖަހައިލުމަށްފަހު އެއްސެވެ. އޭ ކުޑަ ކުއްޖާއެވެ! ކުއްޖާގެ ބައްޕައަކީ ކާކުތޯ؟ އެކުއްޖާ ބުނެވެ. އެއީ ބަކަރިހުރިއަށް އެވެސް މިހާއެވެ. ފަހެ، (މިވާހަކަ އަޑުއަހައި، ތެއްމުގެ މީހުން) ޖުރައިޖުގެ ގައިގައި ބޮސްދީ، އޭނާގެ ގައިގައި ފިރުމާންފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ފައްޅި ރަނުން ހަދައިދެނީމުއެވެ؟ އޭނާ ބުނެވެ. ނޫނެކެވެ. އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ. (އެހެންވިއްޔާ) ކަލޭގެފާނުގެ ފައްޅި ރިހިން

ހަދައިދެންތޯއެވެ؟ އޭނާ ބުންޏެވެ. ނޫނެކެވެ. އެންމެ ކުރިން ވެސް އެ ތަން ހުރިގޮތަށް މަނިން ހަދައިދޭށެވެ! ދެން، އެބައިމީހުން އެގޮތަށް އެތަން ހަދައިދިނުމެވެ.

(ފެންކޮޅިގައި ވާހަކަދެއްކި ތިންވަނަ މީހާ) އެ ކުއްޖާގެ މައިމީހާގެ އުމުރަކީ ބުއްބުންއޮތް ކުއްޖެކެވެ. ދެން، އޭނާގެ ކައިރިންނަގައިފައި، ވަރަށް އަގުމާތް ޒީނަތްތަކައި، ވަރަށް ރީތި ސަވާރީއަކަށް ސަވާރުވެގެންދިޔަ މީހަކު ހުރަސްކުރިއެވެ. އެ ހިނދު އެކުއްޖާގެ މަންމާ، މިފަދައިން ދުޢާކުރިއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅުގެ މި ދަރިފުޅަކީ، މި މީހާފަދަ (ތަނަވަސް) ކަމުގެ ވެރިޔަކުކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ! ދެން، އެ ހިނދު އެ ކުޑަކުއްޖާ، އޭނާގެ މައިމީހާގެ އުރަމައިން ތުންނައްބައިލައި، އެ މީހާދިމާއަށް އެނބުރި، އޭނާއަށް ބަލައިލުމަށްފަހު ބުންޏެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާއި، އޭނާފަދަ (ބޮޑާ ހިތްބޮޑުވެރި) މީހަކުކަމުގައި ނުލައްވާނދޭވެ! އެއަށްފަހު، އޭނާގެ މަންމަގެ އުރަމަތީގައި ތުންޖަހައި ބުއްބުންފެށިއެވެ.} (ހަދީޘްގެ ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ކުއްޖާ ބުއްބުންފެށިގޮތް ސިފަކޮށްދެއްވައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ދައްކަވައިދެއްވި ގޮތް މިހާރު ވެސް ތިމަން ފެންނަ ކަހަލައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަހާދަތްއިނގިލިފުޅު އަނގަފުޅުގައި ލައްވައި ހިއްޕަވައިލެއްވި އެވެ. އެއަށްފަހު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެން އެ ދުވަހުގެ ކައިރިން ހުރަސްކުރި، ޖުވާން އަންހެނެއްގެ ގައިގައި ތަޅަމުން ދިޔަ ބަޔަކެވެ. އެބައިމީހުން ބުނަމުންދިޔައެވެ. ކަނބަލާ ޒިނޭކުރީމާއެވެ! ކަނބަލާ ވައްކަންކުރީމާއެވެ. އެ ކަނބަލާ ބުނަމުންދިޔައެވެ. އަހަރެންނަށް ﷲ ފުދެއެވެ. އަދި ވަކީލުކަމަށް ފުރިހަމަވީ ކަލާނގެއެވެ! ދެން، (އެ ހިނދު) އެ ކުޑަކުއްޖާގެ މަންމާ މިފަދައިން ދުޢާކުރިއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅުގެ މި ދަރިފުޅަކީ، މި ކުއްޖާފަދަ މީހަކު ކަމުގައި ނުލައްވާނދޭވެ! ދެން، އެހިނދު އެކުޑަކުއްޖާ އޭނާގެ މައިމީހާގެ އުރަމައިން ތުންނައްބައިލައި، އޭނާއަށް ބަލައިލުމަށްފަހު ބުންޏެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާ، އޭނާފަދަ (ތެދުވެރި) މީހަކުކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ!

އެ ހިނދު އެ ކުއްޖާގެ މަންމަ، އޭނާގެ (ކިޔުމުންބުން ނުވިއްޔާ ތުއްތު) ދަރިފުޅު ކުރެން (އޭނާގެ މަންމަގެ ދުޢާއަށް އިންކާރުކުރުމަށް ސަބަބު ދެއްކެވުންފުޅުވުމުންޖެހުނީ) ސުވާލުކުރިއެވެ. މަންމަ ބުންޏެވެ. ވަރަށް އަގުމާތް ޒީނަތްތަކައި، ވަރަށް ރީތި ސަވާރީއަކަށް ސަވާރުވެގެންދިޔަ މީހަކު ހުރަސްކުރިހިނދު، އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅުގެ މި ދަރިފުޅަކީ، މި މީހާފަދަ (ތަނަވަސް) ކަމުގެ ވެރިޔަކުކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ! (މަންމާ)

ދެއްކެވުމުން (ދަރިފުޅު އުރާމާ އިސްލާމްކުރެއްވި) އަތުގެ ފުރިހަމަސްކަލާނގެކެވެ! މި އަހާރި، އެކަން ވަރަ މިހާރުކަމުގައި ނުރައްކާނެތްވެއް ބޮޑުމުއްލެވެ. އަދި އަތު އަންހެނުންކުއްޖަކު ހުރަސްކުރި ހިނދު، އެބައިމީހުން އާލާބިނާކާން، ވައްކަންކަން ހުރިކަމަށްބުން، އެކާގެ ގައިގައި ތަތަމުން ދާތަނުވާހި، އެ އަތުގެ ފުރިހަމަސްކަލާނގެކެވެ! އަތުގެ މި ދަރިފުޅުގަޔާ، މިކަހަބޮޑުގޮވާ ވަރަ މިހާރުކަމުގައި ނުރައްކާނެތްވެއް މަނާ ބުނުމުން (ދަރިފުޅު އުރާމާ އިސްލާމްކުރެއްވި) އަތުގެ ފުރިހަމަސްކަލާނގެކެވެ! މި އަހާރި، އެކަން ވަރަ މިހާރުކަމުގައި ތައްލާނެތްވެއް ބޮޑުމުއްލެވެ. (މިކަމުގެ ސަބަބުން ކޯފާއެރުއްވީތޯ؟) އެ ކުއްޖާ ބުނުވެ. އެ މިހާރަށް، ބޭބޭ، ކިބައިގެން މިހެކެވެ. އެހެނެވެ، އެކަން ވަރަ (ބޭބޭ) މިހާރު ކަމުގައި ނުރައްކާނެތް (އަތުގެ ނޫނު) ދެއްކެވިއެވެ. އަދި އެ އަންހެން ކުއްޖަށް ޖެހޭކާންވައިވާ ކުއްޖަކުކަމުގައި އެބައިމީހުން ބޭނު ނަމަވެސް، އެކާއަށް ޖެހޭކާންވައިވާ ކުއްޖެއް ނުނުވެ. އަދި ވައްކަންކާންވައިވާ ކުއްޖަކުކަމުގައި އެބައިމީހުން ބޭނުނަމަވެސް އެކާއަށް ވައްކަންކާންވައިވާ ކުއްޖެއް ނުނުވެ. މި އަހާރި، އެކަން ވަރަ މިހާރު ކަމުގައި ތައްލާނެތްވެއް އަތުގެ ނޫނު ބޭނި އެހެންވެއެވެ."

* * * * *

33- އަންހެން ދަރިންނަށާއި، ޔަތީމު ކުދިންނަށާއި، އަދި ޚާއްޞަކޮށް ނިކަމެތިންނަށާއި މިސްކީނުންނަށް ކަރާމަތުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ (الحجر: ٨٨) މާނައީ: "އަދި މުއުމިނުންނަށްޓަކައި، ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަތޮށި ތިރިކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މުއުމިނުންނާމެދު ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!)"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ﴾ (الكهف: ٢٨) މާނައީ:

"އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުގެ އެދިގެން، އެކަލާނގެއަށް، ހެނދުނާއި، ހަވީރު ދުޢާކޮށް އަޅުކަންކޮށް އުޅޭ މީހުންނާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހިފެހެއްޓަވައި، ކެތްކުރައްވާށެވެ! އަދި ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ ޒީނަތްތެރިކަން އެދިވަޑައިގެން، ކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުގެ، އެއުރެންކޮޅުންވައި ފަހަނަޅައި ދިޔަނުދެއްވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ﴾ (الضحى: ٩ – ١٠) މާނައީ: "(ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ޔަތީމުކުއްޖާ ނިކަމެތިކޮށް ނުލައްވާށެވެ! އަދި ދަންނާށެވެ! ކަމަކަށް އެދި އަންނަ މީހާއަށް، ކަލޭގެފާނު ނުރުހުމުގެ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުނުވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ﴾ (الْماعون: ١ – ٣) މާނައީ: "(ޤިޔާމަތްދުވަހުން) ޖަޒާދެއްވާނެކަން ދޮގުކުރާ މީހާ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންނެވީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އޭނާ ޔަތީމުކުއްޖާ ކޮއްޓައި ދުރަށްލާ މީހާއެވެ. އަދި މިސްކީނުންނަށް ކާނާދިނުމުގެ މައްޗަށް ބާރުނާލާ މީހާއެވެ."

260– عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﵁، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سِتَّةَ نَفَرٍ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: اطْرُدْ هَؤُلاَءِ لاَ يَجْتَرِئُونَ عَلَيْنَا، وَكُنْتُ أَنَا وَابْنُ مَسْعُودٍ، وَرَجُلٌ مِنْ هُذَيْلٍ، وَبِلاَلٌ، وَرَجُلاَنِ لَسْتُ أُسَمِّيهِمَا، فَوَقَعَ فِي نَفْسِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقَعَ، فَحَدَّثَ نَفْسَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

﴿وَلَا تَطْرُدِ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ﴾ (الأنعام: ٥٢) (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަޢްދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެން (އަސްޙާބުބޭކަލުން) ހަ ބޭކަލުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވީމުއެވެ. ފަހެ، މުޝްރިކުން (ގެ ބޮޑެތިންގެ ބަޔަކު އައިސް) މާތްރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މި ދުރަ ނިކަމެތި މީސްތަކުން ދުރުކުރައްވާށެވެ! (އޭރުން އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނަށް އިހާނެތިވާނެތީއެވެ.) އެބައިމީހުންނަކީ، އަޅުގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް، މާ އިސްބަހަކަށްވެގެން ވިއްސަރުވާނެއެވެ. (ސަޢްދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިތިއްބެވީ، ތިމަންނާ އާއި، (މާތް اللهُ، އެ ބޭކަލުންނަށް

ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނާއި، ހުޛައިލު ޤަބީލާގެ ދެ ބޭކަލަކާއި،
ބިލާލުގެފާނާއި، އަދި އެ ދެބޭކަލުންގެ ނަންފުޅު ހިމަނުއްވާފައި ނުވާ ދެ ބޭކަލުންނެވެ.
ފަހެ، (އެބައިމީހުން އެހެން ދުރުކުރުމުން، މުޝްރިކުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދުރަށް
ފޮނުއްވައިލައްވާށެވެ) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ހިތްފުޅުގައި އެކަމަށް اللّٰهُ އިރާދަކުރެއްވި
ގޮތަކަށް ޚިޔާލުކުރެއްވުމެއް ވެރިވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެކަމަށް ގަސްދުކުރެއްވިއެވެ.
އެ ހިނދު، މާތް اللّٰهُ، މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا تَطۡرُدِ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥ ﴾ (އެބަހީ: އަދި އެއުރެންގެ އެކަލާނގެ ވަޖްހުފުޅު އެދި ހެނދުނާއި،
ހަވީރު އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރާ މީހުން ކަލޭގެފާނު ދުރުނުކުރައްވާ
ށެވެ.) (އަލްއަންޢާމް: 52 ވަނަ އާޔަތުގެ ބައެއްގެ މާނަ)

261– وَعَن أَبِي هُبَيْرَةَ، عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو الْمُزَنِيِّ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ رضي الله عنه، أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَتَى عَلَى سَلْمَانَ، وَصُهَيْبٍ، وَبِلَالٍ، فِي نَفَرٍ فَقَالُوا: مَا أَخَذَتْ سُيُوفُ اللَّهِ مِنْ عَدُوِّ اللَّهِ مَأْخَذَهَا، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه: أَتَقُولُونَ هَذَا لِشَيْخِ قُرَيْشٍ وَسَيِّدِهِمْ؟ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ، فَأَخْبَرَهُ، فَقَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ لَعَلَّكَ أَغْضَبْتَهُمْ؟ لَئِنْ كُنْتَ أَغْضَبْتَهُمْ، لَقَدْ أَغْضَبْتَ رَبَّكَ؟ فَأَتَاهُمْ، فَقَالَ: يَا إِخْوَتَاهُ آغْضَبْتُكُمْ؟ قَالُوا: لَا، يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ يَا أُخَيَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުބައިރާ، ޢާއިޛު ބިން
ޢަމްރު އަލްމުޒަނީގެ ރިވާޔަތެއްގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ބައިޢަތުއްރިޟްވާންގައި
ބައިވެރިވެލައްވި ބޭކަލެކެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) (ބައިޢަތު ހުދައިބިއްޔާގައި ވެސް)
އަބޫސުފްޔާނު، (މާތް اللّٰهُ، އެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި) ސަލްމާނުގެފާނާއި، ޞުހައިބުގެ
ފާނާއި، ބިލާލުގެފާނާއި، އަދި އެހެން ވެސް ބައެއް ބޭކަލުންގެ އަރިހަށް، އައްސަލާމުޢަލައިކުމް
ވިދާޅުވެއެވެ. (އޭރު އަދި އައްސަލާމު އިސްލާމްވެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލުން
ވިދާޅުވިއެވެ. اللّٰهُގެ ކަނޑިތަކުން، اللّٰهُގެ ޢަދުއްވަކަށް (އެބަހީ: ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ
ދުވަހު، މުސްލިމުންގެ ކަނޑިތަކުން އައްސަލާމުއާނާއަށް) އަދުލުވެރިކަމާއެކު ފުރިހަމައަށް
ނުވެއެވެ. ފަހެ، (އެބޭކަލުންގެ ވާހަކައަށް އިވިވަޑައިގެން) މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ޝައިޚާއި ވެރިމީހާއަށް،
ތިބޭފުޅުންގެ ސަލާމަތް، އަދި އެބައިމީހުންގެ އެއްވެސް މީހަކަށްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ
ކަލޭގެފާނު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް އެ ވާހަކަ

ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، (މާތްރަސޫލާ ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާ އަޅުގަނޑުކުރެވެ! އަނބުރާ ކަލޭގެފާނު (ތިޔަބައިގައި) އެބޭކަލުން ކާފިރުންގެ ކުރަހުގައި ތިއްބެވިއެވެ؟! އެބޭކަލުން ކާފިރުންގެ ތަކުލީފުތަކުން ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވިނަމަ އެއީ، ހަމަކަންތައްކުރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ފުރަތަމަ ކަލޭގެފާނުގެ ނުރުއްސެވުން ލިބިގެންވާކަމުގައި ވާހުށިއެވެ.} ފަހެ، (މި ބަސްފުޅު އަޅެ އައްސަވައި) އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އާ އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީވެ! އަޅުގަނޑު މިއަދު ބޭކަލުން ކާފިރުންގެ ކުރިމަތީގައި ކުރެވުނީބާވެ؟ އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. އާ އަޑުއެވެ. މާތް اللهُ، ކަލޭގެފާނުގެ ފަރުދުއްސާފީއެވެ.“

262– وَعَن سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا". وأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى، وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގަނޑާއި ކަލޭގެ ބެލެހެއްޓޭ ހަމަޖެހޭ (ހުރިހާތަކުގައި) އާއި ބެލެހެއްޓެނީ މިހާ (ދަރިންނެވެ!) ސުވަރުގޭގައި އެ މިހެން ވާނޭ، މިލަނކަލޭގެފާނާ މެދުތެރިން އަރިސްކޮށެވެ.} މިހެން ހަދީޘްކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަހާދަތް އިނގިލިޔާއި ދެމެދުއިނގިލިން އިޝާރާތްކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދެއިނގިލި ކެނޑޭކަށް ދުރުކޮށްދެއްވިއެވެ.“

263– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ، أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ". وَأَشَارَ الرَّاوِي وَهُوَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަޖެހުނުކަމަށް ބެލެހެއްޓެނީ، އާއްމާ ގާތްތިމާގެ (އެބަހީ: އެ ކުއްޖާގެ މަންމަ، ނުވަތަ ކާފަ، ނުވަތަ އަނބުދަރި ގާތްތިމާގެ) ކަމުގައިވިޔަސް، ނުވަތަ އާއްމާ ދުރުގައިވާ މީހަކު ކަމުގައިވިޔަސް، އެ މީހާ މިލަނކަލޭގެފާނާ ސުވަރުގޭގައި ވާނޭ މިދެއިނގިލިފަދައިންނެވެ.} (އެބަހީ: ކުރީބަރުގައި، މާތްރަސޫލާ ﷺ އަރިސްކަން ދެއްކެވުމަށްވެ އެވެދުވެއްޖެއެވެ.) މިބަރުގެ ރިވާކުރެއްވި އެއްބަހާލް މާލިކު ބިން އަނަސްގެ ކަލޭގެފާނުގެ ޝަހާދަތް އިނގިލިޔާއި ދެމެދުއިނގިލިން އިޝާރާތްކޮށްދެއްވައި އެ ގާތްކަމުގެ މިސާލު ދެއްކެވުމެއް ކޮށްދެއްވިއެވެ.“

264- وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَيسَ الْمِسْكِيْنُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلاَ اللُّقْمَةُ واللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِيْنُ الَّذِي يَتعَفَّفُ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިސްކީނަކީ، (އޭނާ ސަލާންޖެހުމުން އޭނާއަށްދެވޭ) ކަދުރެއް ދެކަދުރެއް، ނުވަތަ ސުވެލެއް ދެސުވެލެއް (ގައި ނުހިފައި) ދޫކޮށްލާ މީހާއެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު (ޙަޤީޤީ) މިސްކީނަކީ، (އޭނާއަށް ބޭނުންތެރިކަމާއި ފުދޭއަކު ވެސް) މިސްކީނުންނަކީ އާދޭސްކޮށްގެން ސަލާންޖެހުމުން ދުރުހެލިވާ މީހާއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ فِي "الصَّحِيحَيْنِ": "لَيْسَ الْمِسْكِيْنُ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، ولَكِنَّ الْمِسْكِيْنَ الَّذِي لاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ، وَلاَ يُفْطَنُ بِهِ فَيُتَصَدَّقَ عَلَيهِ، وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ".

އަދި ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.

{މިސްކީނުންނަކީ ސަލާންޖެހުމުން ހިނގާ ހިނދު (މީހުން އޭނާއަށް ދޭ) ސުވެލެއް ދެސުވެލެއް ނުވަތަ ކަދުރެއް ދެކަދުރެއްގައި ހިފުމަށް އިންކާރުކުރާ މީހަކީ މިސްކީނެއް ނޫނެވެ. ނަމަވެސް (ޙަޤީޤީ) މިސްކީނަކީ، އޭނާގެ (ޟަރޫރީ) ބޭނުންތައް ފުއްދައިލެވޭނެ ވަރަށް ނުލިބޭއަކު ވެސް (މިސްކީނުންނަކީ ސަލާންޖަހައި ނުދާ ސަބަބުން) އޭނާއަށް، ބޭނުންތެރިކަމާ ނިކަމެތި މީހާކަން މިސްކީނުންނަކީ އެނގެންނުލިބޭ، އެބައިމީހުން ޞަދަޤާތާއި ގޮތުގައި އޭނާއަށް އެއްޗެއް ދިނުމަށް މީހާއެވެ. އަދި އޭނާ މިސްކީނުންނަކީ ސަލާންޖަހައިނުދާ މީހާއެވެ.}“

265- وَعَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "السَّاعِي عَلَى الأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِيْنِ، كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ". وَأَحْسِبُهُ قَالَ: "وَكَالْقَائِمِ الَّذِي لاَ يَفْتُرُ، وَكَالصَّائِمِ الَّذِي لاَ يُفْطِرُ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުވަފެން އަންހެނާ އާއި މިސްކީނަށް ބޭނުންތައްހޯދަން ކުރިމަތިލައި އެކަމުގައި ދެމިހުރުމަށް މީހާ ދެނެގަންނާށެވެ. (ދަރުމައިގެ ކަމުން) އޭނާއަކީ اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މުޖާހިދަކާ އެއްވަރުވެގެންވެއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު

ބަރީތީކުރެއްވި، {އޭނާއަކީ ދުނިޔޭގަނޑު އެކުގައި ތަޢައްލުކުރެވިގެން ހުއްޓުވާ ކުޅުނަ މިހާރާ
ނުވަތަ ރުޖޫޢުވެފައިވާ މުޢާމަލާތު ރުޖޫޢަކުރުމަށް މިހާރާ ތަފާތުވެއްޖެނަމަ} މިހެންނެވެ.

266– وَعَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ، يُمْنَعُهَا مَنْ يأْتِيهَا، وَيُدْعَى إِلَيْهَا مَنْ يَأْبَاهَا، وَمَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّعْوةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކައިވެނީގެ ކާނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކައިވެނީގެ ކާނާ
ދުއްސެނުމުގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކައިވެނީގެ ކާނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަރީތުކުރެއްވިއެވެ. {ކާމަކުދީގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުބައި
ކާތަކެއްޗަކީ، ކައިވެނީގެ ވަލީމާގެ ކެއުމެވެ. (އެއީ) އެއަށް ބޭނުންވާމީހުން އަންނަ (ނިކަމެތި
މީހުން (ކެއުމަށް ބައިވެރިވުން) މަނާކުރޭ، އަދި (ކާންމީހުން އެއަށް ބޭނުންނުވާ
މަތިވެރިކަމުގެ އަހުލުވެރިންނަށް) އެ ކެއުމަށް ދަޢުވަތުދޭކަމުގައި ވާނަމައެވެ. އަދި
(ދަންނާށެވެ!) ދަޢުވަތަށް އިޖާބަނުދީފި މީހާ، اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް
ނުކިޔަމަންތެރިވެ އުޅުއްޖެމީހެކެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، مِن قَولِهِ: "بِئْسَ الطَّعَامُ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ، يُدْعَى إِلَيْهَا الأَغْنِيَاءُ، وَيُتْرَكُ الْفُقَرَاءُ".

އަދި ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގައިވާ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކައިވެނީގެ ދުއްސެނުމުގައި
އަޅުގަނޑުމެންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލުﷲ ﷺ
ބަރީތުކުރެއްވިއެވެ.) {އެންމެ ނުބައިކަމުގެ ކެއުމަކީ، އެ ކެއުމަށް މުއްސަނދިންނަށް
ދަޢުވަތުދޭ، އަދި އެއިން ފަގީރު ނިކަމެތިން މަހުރޫމުކުރާ ވަލީމާގެ ކެއުމެވެ.}"

(**ނޯޓް**: އިސްލާމީ ދީން ބަރީތުގައި އިންސާފުކުރުމަށް ފަރިތަ ނުބައިކަމުގެ
އިތުރަން، ފަހަކަށްއައިސް، މުސްލިމް ކަމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އެބައިމީހުންގެ ޚަމުސްމަކާން
އަސާސުތައްގެން ދުރަ ނިކަމެތި އާދައިގެ މީހުންވެސް ކައިވެނީގެ ވަލީމާގެ ބަރުނާމަކަން
ކުރަމުންދާ ބޭކާރު ހަރަދުމަކާއި އިސްރާފަށް، ދީނީގޮތުންނާއި، އަހުލާޤީގޮތުންނާއި،
އިޖުތިމާޢީގޮތުން ނުރަނގަޅު އެމަށްކަންތައްތައް އެކުލަވިގެންވާ ކަމެކެވެ. ދީނީގޮތުން
ބަލާއިރު، ކައިވެނިވާ ދުކުރިން ހުޅަނބުކައި މަސްއޫލުކުރާ އަޑުބޭ ހެދުމާއި، ވަލީމާގެ
ބަރުނާމަށް މަސްއޫލުކުރާ ބާވަތްތަކެތީގެ ކާއްސަކާއި، ބަރުނާ ބާއްވާ ޖަގަހަ
މަސްއޫލުކުރަނިކުރާ ހުރަގާއި، މިހެންގޮސް ކައިވެނީގެ ބަރުނާމަކަން ކުރުވާ ބޭ ހުރަހަކީ،

އިސްލާމްދީންގައި ގަދައަށް ނަހީކުރައްވައިފައިވާ އިސްލާމްދީނުގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވާ ކަމެކެވެ. ކިރިޔާ ޤުރުއާނުގެ އިބާރާތުންނަމަ "ހަމަކަށަވަރުން، އިސްލާމްދީނަކީ މީހުން، ސަލާމަތާގެ އަރުންކަމުގައިވެއެވެ."

މިކަމުގައިވާ އަދުލާ ގެއްލުމަކީ، އިސްލާމް ބައްޓަންވެފައި އަހުރެ ކާފަރު ހުށަހަޅާފައިވާ ދަރުވަތުދޮރުވެސް، "ތިމާގެނަފްސާ އަރައިގަތުންވާ" މާތް މީހުންނަށް ކަމުގައިވެއެވެ. އަދި މުޖުތަމަޢުގައި ކާބޯތަކެތި ކަންމުހިން ބޭނުންވެފައިވާ ދަރަ ނިކަމެތި ފަގީރުންނާއި، މިސްކީނުން، އަދި ހުށަހަޅާކަމުގައި ބައިވެރިވުން މަޖުބޫރުވެއެވެ. ހަފުތާތަކުގައި އަދި "ރޯދަ" މީހުންނަކީ، އެބައިމީހުން ކާއިމީއެކަނި ބޭނުންޖެހިފައިވާ ބައެއް ނުވެދާނެއެވެ.

މިފަދަ އަމަލާ ކައިވެނި ހުށަހަޅާކަން މުޖުތަމަޢުގެ ދުރަވަރު މީހުނަން ދަރުވަތުދޮރުވަނީ، ތިމާގެ އަމަލުން ބައިތުލްމާލުގެ އެބައިމީހުން ދުލައެވެ. އިސްލާމީ ނަޒަރުން ބަލާއިރު މިފަދަ ކަމުގައި ފެށި އިސްކަންދީނުން ބައްޓަފެނިވެސް، މުޖުތަމަޢުގެ ދަރަ ނިކަމެތި، ބޭނުންތެރިންނަށެވެ.

މިކަމުގެ އިޖުތިމާޢީ ގެއްލުމަކީ، މުޖުތަމަޢުގެ ނިކަމެތި މީހުންގެ ހިތުގައި ކުރިއަށްވެރިބަޔަކު ތިބާގެ ނުކުޅެދުންތެރިކަމާއި އަނިޔާތެރިކަމުގެ އިހުސާސް އުފެދުމެވެ. އަދި ތަނަވަސްކަމުގެ އަހުލުވެރިކަމުގެ ނަފްސުތަކާއި ރުޅިވެރިކަމުގެ ޝުޢޫރު އެބައިމީހުންގެ ހިތުގައި އުފެދުމެވެ. ނަތީޖާއަކަށްވެސް، މުސްލިމުންގެ އެއްބައިއެއްވަންތަކަމުގެ އިޙްސާސް ނެތިގެންދިޔުމެވެ. ވީހާވެސް އިޖުތިމާޢީ މުއާސަލާތައް ދުރަބައިމީހުންގެ ދުރުގައި އުފެދުމެވެ.

އިސްލާމީ މުޖުތަމަޢުތަކުގައި މިފަދަ ބޭނުމެއް ހުރިކަމަކީ ކާއިވެނިތަކުގެ ނަތީޖާ ފެންނަގޮތުގައި ކައިރިގެންތައް ބަދަލުވެދާނެ، ވަރަށް ހިތާމައާއި ކަމަނަވަރުވެސް، ވީހަވާކަށް އެކަމަކު އިސްލާމްބޭނުން ކައިވެނިތަކުގެ ނަތީޖާ ފެނުނީ މީހުން އެއްމީރުކަލާ އުފާވެރިކަން ނެތްކަމެވެ. ވީނަ ކައިވެނިތައް ޖަހާއްޓާ ތަފާތުވެސްދިޔައީ ދުވަހަކު ވަރިކުރުން ވަރަށްވެސް، ދުވަސްދުވަހުގެ ހަމަނުޖެހުމާއި މައްސަލަތަކުން ފުރިގެންވާ ކައިވެނިތަކެއްކަމުގައިވެއްޖެނީ، އަދި ވީނަ ކައިވެނިތައް ނިމުނެވެ.

ކައިވެނީގެ ޚަރަދުތަކާއި އޮޅުންފިލުވުން ކުއްލިގެ ޚަރަދުތަކުގައި މުސްލިމުން ކުރަމުންގެންދާ އިސްރާފުގައި ބާކީވާ ހަރަދުތައްވަމުން ދާކަން، އެ ޚަރަދުތަކަށް ވާތިވެރިންނާއި، އެކުވެރި ރަހުމަތްތެރިންނާއިކާ، މުޖުތަމަޢުގެ ދެރަނިކަމެތި މީހުންނަށްވެސް ދަރުވަތުދޮރު

ކަމުގައިވާނަމަ އުޅަބިލިކުންނަށް اللّٰهُގެ ރުއްސުވުމާއި ބަރަކާތް މިންވަރުކުރެއްވުމާއި، ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ގެއްލުމާއި ހަލާކުން އުޅަބިލިކުން ސަލާމަތްކުރެއްވުން ކަނަވަރެވެ.

ޙަދީޘްގައި ވަލީމާގެ ދަޢުވަތު ޤަބޫލުކުރުމަށް ބާރުލައްވައިލައި އެވަނީ، ބާންވިދިއަލަ ނުބަލަނިކޮށް ކަސްތޮއްތޮކުން ސަލާމަތްވެ، އިސްލާމްދީނުގެ އުސޫލުތަކަށް އިޙްތިރާމުކުރާއުކު، އިސްލާމްދީން ކަނޑައެޅިގެން ނަހީކުރާ ކަސްތޮއްތޮކުން އެއްކިބާވާ ގޮތުގައި ތަޢާރަފުކުރާ ވަލީމާގެ ދަޢުވަތުގެ ވާޖިބާއެވެ.

އިތުރު ބައްޔެއްވިސްނާއިދެ ބާޒާރުއްދީން ޝަރުޢުގެ ތަރުޖަމާއިން ނަޒަރުފަދި "މުތަރުޖިމު") (266/1

267– وَعَن أَنَسٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ عَالَ جَارِيتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يَومَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُو كَهَاتَيْنِ". وَضَمَّ أَصَابعَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ އަންހެންދަރިން ބާލިޣުވެ ތަބާއަށްދުވަހި ޒުވާނުންނަށް، އެ ދަރިދަރިން ގެންގުޅުމަށް ބަލާ ޒިޔާރަށް ތަރުބިއްޔަތުކޮށް ހެދި (ދަރިންނަށް!) ޤިޔާމަތް ދުވަހުން އެ މީހަކު ތިމަންކަލޭގެފާނާއި މިފަދައިން އަރިއްސައިގެން ވާހުއްޓާވެ.} މިހެން ބަޔާންކުރެއްވީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިތަކެއް ކައިރިކޮށްލެއްވިއެވެ."

268– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: دَخَلَتْ عَلَيَّ امْرَأَةٌ وَمَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا تَسْأَلُ، فَلَم تَجِدْ عِنْدِى شَيْئًا غَيْرَ تَمْرَةٍ وَاحِدَةٍ، فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا، ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ، فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْنَا، فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: "مَنِ ابْتُلِيَ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ، فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާމްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންކަމަނާގެ އަރިހަށް (ސަވާލްކުރާ) އަންހެނަކު އައެވެ. އޭނާއާއެކު ދެ ދަ އަންހެންދަރިން ތިއްބެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަމަނާގެ ގާތުގައި އެ ވަގުތު ހަމަ އެންމެ ކަދުރެއް ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް (ކާ) އެއްޗެއް ނެތެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަމަނާ އެ ކަދުރު، އެ އަންހެންމީހާއަށް ދެއްވީމެވެ. ފަހެ، އެ އަންހެނާ އޭނާގެ ދެ ދަރިންނަށް އެ ކަދުރު ހަމައަށް ބަހައިލިއެވެ. އޭނާ އެއިން އެކަތިވެސް

ވެސް ނުކުރެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާ ބޭރުވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ. ފަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަން ކަމަނާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންފުމުން، އެކަލޭގެފާނަށް އެވާހަކަ ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ފަހު، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަންހެން ދަރިންގެ ފަރާތުން އެއްވެސް ބަލާއެއް ތަކުލީފެއް ކުރިމަތިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހު، އެ ކުދިންނަށް އޭނާ އިޙްސާންތެރިވެ (ހެޔޮކޮށް ބަލައިގަނެ، ތަރުބިއްޔަތުކޮށްދީ) އެ ކުދިންނަކީ، އޭނާއާ ނަރަކައާ ދެމެދުގައިވާ ހިޔާރެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ.}"

269– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: جاءَتْنِي مِسْكِينَةٌ تَحْمِلُ ابْنَتَيْنِ لَهَا، فَأَطْعَمْتُهَا ثَلاثَ تَمْرَاتٍ، فَأَعْطَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا تَمْرَةً، وَرَفَعَتْ إِلَى فِيهَا تَمْرَةً لِتَأْكُلَهَا، فَاسْتَطْعَمَتْهَا ابْنَتَاهَا، فَشَقَّتِ التَّمْرَةَ الَّتِي كَانَتْ تُرِيدُ أَنْ تَأْكُلَهَا بَيْنَهُمَا، فَأَعْجَبَنِي شَأْنُهَا، فَذَكَرْتُ الَّذِي صَنَعَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْجَبَ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ، أَوْ أَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ކުޑަކުދި ދެ އަންހެންދަރިން ގޮވައިގެން، ތިމަންކަމަނާގެ އަރިހަށް މިސްކީން އަންހެނަކު އައެވެ. ފަހު، އެ މީހާ ދައިންކުރު ތިން ކަދުރު ތިމަންކަމަނާ ދެއްވީމެވެ. ފަހު، އޭނާއަށް ދެއްވި ކަދުރު ކައިލުމަށްޓަކައި އޭނާގެ އަނގައަށްލުމަށް އަތް އުފުއްލައިލުމުގައި، އެ ކަނބުލޭގެ ދެ ކުދިން އޭނާގެ ކިބައިން ކާއެއްޗެހި އެދިގަތެވެ. އެ ހިނދު، އޭނާ ކައިލުމަށް ގަސްދުކުރަ ކަދުރު ދެފަޅިކޮށްލައި، އެ ދެކުދިންނަށް ދިނެވެ. ފަހު، އެ ކަނބުލޭގެ ކަންތައްގޮތުގެ ތިމަންކަމަނާ ހައިރާންކުރުވިއެވެ. ފަހު، އޭނާ ކަންތައްކުރި ގޮތަށް ތިމަންކަމަނާ، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވީމެވެ. (އެ ހިނދު) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެކަމުގެ ސަބަބުން މާތް اللهُ އެ ކަނބުލޭގެއަށް ސުވަރުގެ ވާޖިބުކުރައްވައިފިއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި {އެ ކަމުގެ ސަބަބުން މާތް اللهُ އެ ކަނބުލޭގެ ނަރަކައިން މިނިވަންކުރައްވައިފިއެވެ.} މިހެންނެވެ."

270– وَعَن أَبِي شُرَيْحٍ، خُوَيْلِدِ بْنِ عَمْرٍو الْخُزَاعِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أُحَرِّجُ حَقَّ الضَّعِيفَيْنِ الْيَتِيمِ وَالْمَرْأَةِ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ النَّسَائِي بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަބޫޝުރައިޙު، ޚުވައިލިދު ބިން ޢަމްރު އަލްޚުޒާޢީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ސަޢީދު ނިކަމެތި ދެ މީހުން ކަމުގައިވާ ޔަތީމުކުއްޖާ އާއި އަންހެނާގެ ޙައްޤު ގެއްލިދާނެކަމާމެދު ތިމަން ކަލޭގެފާނު ކަންބޮޑުވެވަޑައިގަންނަވަމެވެ.}“

271– وَعَن مُصْعَبِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ: رَأَى سَعْدٌ أَنَّ لَهُ فَضْلاً عَلَى مَنْ دُونَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "هَل تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلاَّ بِضُعَفَائِكُم". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ هَكَذَا مُرْسَلاً، فَإِنَّ مُصْعَبَ ابْنَ سَعْدٍ تَابِعِيٌّ، وَرَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو بَكْرٍ الْبَرْقَانِيُّ فِي صَحِيحِهِ مُتَّصِلاً عَن أَبِيهِ ﷺ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަޢުދު ބިން އަބޫ ވައްޤާޞްގެ ދަރިކަލުން، (މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި މާބޮޑު ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) މުޞްޢަބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންގެ ބައްޕާ) ސަޢުދަކީ (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްވަރުފުޅު ގަދަކަމާއި އެހެނިހެން ކަމާކާރުން) އެހެން މިސްކީނުންނަށްވުރެ އަރައިގަންނަވާ ބޭކަލަކުކަމުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، މާތްރަސޫލާ ﷺ (އެކަން މިކަން އެނގިވަޑައިގެން) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަޞްރުދެއްވެނީ އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިޒުޤުދެއްވެނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ތިބި ދެރަ ނިކަމެތި މީހުންގެ ސަބަބުން ނޫންތޯއެވެ؟}“

272– وَعَن أَبِي الدَّرْدَاءِ، عُوَيْمِرٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "ابْغُونِي الضُّعَفَاءَ، فَإِنَّمَا تُنْصَرُونَ، وَتُرْزَقُونَ بِضُعَفَائِكُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބުއްދަރުދާއު، ޢުވައިމިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ބަލިކަށި ދެރަ މީހުން އަރިހަށްގެނެސްދޭށެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަޞްރުދެއްވެނީ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިޒުޤުދެއްވެނީ ތިޔަބައި މީހުންގެ ތެރޭގައިތިބި ދެރަ ނިކަމެތި މީހުންގެ ސަބަބުންނެވެ.}“

* * * * *

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (النساء: ١٩) މާނައީ: “އަދި ހެޔޮގޮތުގައި އެކަނބަލުންނާ އެކު އުޅޭށެވެ!”

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَن تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ ۖ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۚ﴾ (النساء: ١٢٩) މާނައީ: “ތިޔަބައިމީހުން ކިތަންމެ ވަރަކަށް އެދި ދަރަވެތިވިޔަސް، އަނބިންގެދެމެދުގައި (ލޯބީގެ ކަމުން) އަދުލުވެރި ވުމަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ކުރެވޭނެކަމަކަށް ނުވާނޭކަމެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން (އެކަކުގެ ފަރާތަށް ދުރުކޮށް) މުޅިން ފުރިހަމަކޮށް ނުޖެހިހަދާށެވެ! [illegible] އެކަނބުލޭގެ ދުރުކޮށްލާ ކަމުގައި ނުވާނޭކަމެވެ. (އެބަހީ: ވަކިވެސް ނުކޮށް، ބަލިބަލިވެފައި ވަނިކޮށް ހިނގަނދެވިފައި ހުރި އެއްޗެއް އަނބިކަމުގައި އަނގައިންނަމަ، އަނެއް އަނބިންގެ ފަރާތަށް މުޅިން ދޫކޮށްގެން ނުލާށެވެ!)”

273– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اسْتوْصُوا بالنِّساءِ خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ مَا فِي الضِّلَعِ أَعْلاَهُ، فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وإِنْ تَرَكْتَهُ، لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަންހެނުންނަށް ހެޔޮހިތުގެ ނަސޭހަތްދިނުން އެއް ބަހަކީ އަންހެން ބަޔަކަށް ވަސިއްޔަތްކުރެއްވި ހިނދެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އަންހެނުން ހެއްދެވީ، އެރިކަރީގެ ކަށިގަނޑުގެ ކަށިގަނޑުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެރިކަރީގެ ކަށިބާރުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ގުދުކަމުގައިވާ ކަށިގަނޑަކީ، އެންމެ މަތީ ކަށިގަނޑެވެ. ފަހެ، ތިބާ (ގުދުކަމުން) އެ ކަށިގަނޑު ސީދާކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރިއަސް، (އެބަހީ: އަންބިމީހާގެ ކިބައިގައިވާ ފިރިހެނުގެ ސިފަފަހާ

ދުރުކުރުވުމަށް ފިރިމީހާ ގަދަކަމުން މަސައްކަތްކޮށްފިނަމަ) ތިބާ، އެ ކަށިގަނޑު ބިންދައިލާނެއެވެ. (އެބަހީ: އިސްލާހުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ދެމަފިރިން ވަކިވާންޖެހިދާނެއެވެ.) އަދި ތިބާ އެ ކަށިގަނޑު އޮތްގޮތަށް ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އަބަދުވެސް އޮންނަހުރި، ގުދުރަކަންމަތީގައެވެ. (އެބަހީ: އަނބިމީހާގެ ޖިބިއްލަތާ އެއްގޮތަށް އެކަނބުލޭގެ ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އޭނާގެ ކިބައިގައިވާ ހިތްހަމަނުޖެހޭ ސިފަތައް އަބަދުވެސް އެގޮތުގައި ހުންނާނެއެވެ.) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުންނަށް ކަލޭހިތުމަށް އެއްބަހަކު އަހަރެންބަހަތަކަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވާހުރި ކަމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيْحَيْنِ: "الْمَرْأَةُ كَالضِّلَعِ، إِنْ أَقَمْتَهَا كَسَّرْتَهَا، وَإِنِ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا،اسْتَمْتَعْتَ وَفِيهَا عَوَجٌ".

އަދި އެންމެ ސައްބަރު ދެ ކޮޅުގައިވާ (އެބަހީ: ބޮޑުތިރީގައި މުސްތަޤުބަލުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އަންހެނާއަކީ (އަރިކަށީގެ) ގޮތް ކަށިގަނޑެއްފަދަ މިސާލެވެ. ތިބާ ގަދަކަމުން އެ ކަނބުލޭގެ ސީދާކުރުމަށް މަސައްކަތްކޮށްފިނަމަ، ތިބާ އެ ކަނބުލޭގެ ކުދިކުދިކޮށްލެވިގެންދާނެއެވެ. އަދި ތިބާ (އެ ކަނބުލޭގެ ކިބައިގައިވާ ވަކުރުކަމާ ޖިބިއްލަތާއިކު ވެސް) އެކަނބުލޭގެ ކިބައިން މަންފާ ލިބިގަންނަނަމަ، މަންފާލިބިގަންނަވާނެއެވެ. އެ ކަނބުލޭގެ ކިބައިގައިވާ ގުދުރަކުން އޮޅު ވެސް ހުންނަހުއްޓެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "إِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِن ضِلَعٍ، لَنْ تَسْتَقِيمَ لَكَ على طَرِيقَةٍ، فَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا، اسْتَمْتَعْتَ بِهَا، وَفِيهَا عَوَجٌ، وَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهَا كَسَّرْتَهَا، وَكَسْرُهَا طَلاَقُهَا".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަންހެނާ ޚަލްޤުކުރެއްވިގެންވަނީ، އަރިކަށީގެ ކަށިގަނޑުންނެވެ. އެއީ ތިބާ ބޭނުންވާ ފަދައަކަށް ސީދާކުރެވޭނެ މިހުރިންނެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބުލޭގެ (ކިބައިގައިވާ ނުރުހޭ ސިފަތަކާއިކު ވެސް) އޭނާގެކިބައިން ތިބާ މަންފާލިބިގަތުމަށް އޮތީނަމަ، މަންފާލިބިގަންނަވާނެއެވެ. އޭނާގެކިބައިގައި ހުރި ސިފަތައް އޮޅު ވެސް ހުންނަހުއްޓެވެ. އަދި ތިބާ (ގަދަކަމުން) އެ ކަނބުލޭގެ ސީދާކުރުމަށް މަސައްކަތްކޮށްފިނަމަ، ތިބާ އެކަނބުލޭގެ ކުދިކުދިކޮށްލެވިގެންދާނެއެވެ. އެ ކަނބުލޭގެ ކުދިކުދިކޮށްލެވުމަކީ، އެ ކަނބުލޭގެ ވަރިކޮށްލެވުމެވެ.}“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘާ، ހައްދުގޮތެއްގައި އަންހެނުންނަށް ކަލޭހިތުމަށާއި، އެ ކަނބަލުންގެ ފާޑުކިޔުން ދުރުކުރުވި ކަންކަން ކެތްތެރިވުމަށް ފިރިހެނުންނަށް ދެއްވާފައިވާ

އަގުހުރި އިޙްސާނެކެވެ. އެހެންކަމުން އަންހެނުންނަށް ކަލޭހިތުމަގާއި އެ ކަނބަލުންނަށް ޢާދަވެރިވުމަށް އެއްބަރަށް އަންއްބަރަކަށް ވަސިއްޔަތްކޮށްދިނުމުން ނަބިއްޔާގެ އަންގަވައިފައި ވެއެވެ.

މީގެއިތުރުން މި ނަބިއްޔާ، އަންހެނުންގެ ޙައްޤުތަކާއި ރައްކާތެރިކަމާ ސިފަތަކަށްގެމަށްޓަކައި އަޚްލާގީއްކަމައި ރައްކާތެރިކަމާ ބަރަކާތްވާނެ. އެހެން، އަންހެނާ ހެއްދެވިގެންވަނީ، އަތިރިކޮޅުގެ ކަނޑަށްގަދަވާކަށް. އަތިރިކޮޅުގެ ކަނޑަށް ގޮތް ކަނޑަށްވާނެ. އަދި އަތިރިކޮޅުގެ ކަނޑަށްގޮތުގޮތުން އެންމެ ގޮތް ކަނޑަށް އެންމެ މަތީ ކަނޑަށްވެ. އެހެންކަމަށް، އަންހެނާގެ ޙައްޤުތަކައި އެސިފަ ރައްކާތެރިކަމަށް ބަޔާންކޮށްދެ ކަމެއްނުވެ. އަންހެނުންނަށް ފުރިހެނުންނާ ހިތާވެން ކަންކަމާ ދެރަވެ ކަންތައްތަކުން އަމާން، ވަރަން އާދައިގެ ކަންކަމާ ފެން އަމާނާތް ރައްކާތެރިކަން އެއް. އެ ކަނބަލުންގެ މައްސަލަ ރަނގަޅުވާގޮތް ބައްދަލުގެ ސަމާސާއެވެ. ބަރަކާތްގެ ސަލާމްގެ މައިދާނުގައި ކަލޭ ނިންމުމުގައި ހަވާ ހުރިކަމައި ފުރުތަމަ ނަސޭހަތްދިނުމަށް، ކަލޭގެ ނަބީއާއަށް ވިސްނުމަށްކަނޑައި، ގޮތް ކަނޑަށްވެގެން އަމާން ބަދަލުވެއެވެ. އެހެންވެ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ނަބީކަލޭގެފާނުވެސް {އަހަރެ މީހާ ބޭނުންވާ ފަސޭހައިން ސިފަކަމަށް މިހެއްސަން} ކަލޭގެވެ. އަންހެނާގެ މި ސިފައަކީ، ފިރިހެނުގެ ހިތްހަމަޖެހުމާއި ނަރުހުން، އެ ކަނބަލުންނަށް އަމާޒާ ކަލޭކަވެ.

އެހެން ބަރަކާތްގައި އަންހެނުންނަށް އިޙްސާންތެރިވުމަށް މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަރަކާތްތެރިވައިފައިވެ. {ތިޔަކަނބަލުންނަށް (ފިރިހެނުން) އެއްބާރުލުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ހެޔޮކަން ފޯރުކޮށްދިނުން ބޭނުމެއް ބަދަލުގަވެ.} ސަލާމްކަމުގައި، މިއީ އަންހެނުން ރުޅިއައިސް ހިނދު އެކަނބަލުންގެ ލިބައިން ފުރުސަ ކަނޑަށްއެޅެކަށެވެ.

މި ބަރަކާތް އަންހެނުންގެ ލިބައިން ގެދުވަހާ ކަންކަމާވެ ފިރިހެނުން ކަމުދިޔުމަށް އަޅުދުކަށްވެ އިޙްސާންތެރިވައިފާ ބަރަކާތްވެ. އަދި އަންހެނާގެ ޙައްޤުތަކައިފާ ސިފަތަކާވެ ހިތްތަކަށްކަށް، މަޢުލޫމާތުދެއްވާ އާދަވެރިކަމައި އިސްކަންކަމަށް އެއްބާރެވެ ކަމެއްގައި އަންހެން އިސްތިރާހަތުކަމަށް އުޖޫރަތުދިނުމަކަށް ދޫކޮށްނުދިނުން ވަރިވާން ޖިނާއަތްކަމަށް އިންޒާރުކަމައި ބަރަކާތް ބަރަކާތްމެވެ. ބަރަކާ ފައިދާކުރުން ވެސް އަދި ނިންމަވަމުން ވެސް، އަންހެނުންނަށް ޢާދަވެރިވުމަށް އިޙްސާންތެރިވައިފުމުން

އެކަށަވަރުންނަން ކަމޭހިތުމަކާއި އޯގާތެރިވުމަށް އިސްލާމްދީނުގައި އިސްކަންދެއްވައިފައިވާ މިންވަރުގެ ބޮޑުކަން ހާމަވެއެވެ.

އައްޝައިޚް ޢަބްދުލްޢަޒީޒް މުޙައްމަދު އަލްޢުޘައިމީނުގެ “ޝަރަޙު ރިޔާޟު ރި ޔާޟުއް ޞާލިޙީން” މިފޮތުން (288/1) ނަގައިފައި “މުޚްތަޞަރު”)

274– وَعَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ، وَذَكَرَ النَّاقَةَ وَالَّذِى عَقَرَهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا" انْبَعَثَ لَهَا رَجُلٌ عَزِيزٌ، عَارِمٌ مَنِيعٌ فِي رَهْطِهِ، ثُمَّ ذَكَرَ النِّسَاءَ، فَوَعَظَ فِيهِنَّ، فَقَالَ: "يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ، فَلَعَلَّهُ يُضَاجِعُهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ" ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ، وَقَالَ: "لِمَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ؟" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟިޔަ اللهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު اللهِ ބިން ޒަމްޢާގެފާނު ދެއްކެވިއެވެ. (އަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޚުޠުބާއެއް ދެއްވާތީ ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފިއެވެ. ޖަމަލުގެ ވާހަކައާއި، އެސޯތު ކަތިލައިލި މީހާގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ޞާލިޙު ނަބިއްޔާގެފާނުގެ ޤައުމަށް ފޮނުއްވި މާތް اللهُ ގެ ނިޢުމަތް ޖަމަލުގެ ވާހަކަ އާއި، އެ ޖަމަލު މަރައިލި މީހާގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{އެއުރެންކުރު އެންމެ އަބާއްޖަވެރި މީހާ (ޖަމަލު މަރުވަން) އަވަސްވެގަތް ހިނދުވެ. އެކަމަށްޓަކައި އެއުރެން ނުކުނު، އެއުރެންގެ ޤައުމުގެ ތެރޭގައިވާ އެންމެ ނުބައި ނުލަފާ، އަދި އެންމެ ބާރުގަދަ މީހާއެވެ.} ދެން އެއަށްފަހު، އަންހެނުންގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު އެ ކަސްބުރުންނާމެދުގައި (ފިރިހެނުންނަށް) ނަސޭހަތްތެރިވެ ވަޙުޔު ލެއްވިއެވެ.

ދެއްވަމުން ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އަނބިމީހާދެކެ ހިތްހަމަޖެހުމާ ހިނދު) ތިޔައިން މީހަކު، އެ މީހާގެ އަޅެއްގެ ގައިގައި ތަޅާފަދައިން އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ތަޅައި އަނިޔާކުރެއެވެ.

އެއަށްފަހު، ދުވާލުގެ ފަހުކޮޅު ވަގުތެއްގައި އެ ކަސްބުނާގައާ އެއްދާންކުރެއެވެ. (އެބަހީ: ދުވަހުގެ ގޮތުން އެތިކޮޅެއް މެދުވެރިކޮށް ވާހުޅާ، ފިރިމީހާ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ތަޅުވާން ތިޔައި އަނިޔާކުރުމަކީ، އެއްތިކޮޅުން ފަސް ކޮންމެސްނަމަކަށް ކަމެއްނޫނެވެ. އެއާއިލާފަން ފިރިމީހާއަށް ޙައްޤުވާގޮތުގައި، އަނބިމީހާއަށް ޙަޤުކުން، އެކަމާގެ މަޢްލޫމް ހެޔޮނަރުކުރުމެވެ.)} ދެން އެއަށްފަހު، ވައިއްޖެހުމުގެ އަޑުއިވިގެން، އަސްފަދައިކުރާ ހިނދުވުމެވެ.

ކަމާމެދު އެބާކަފުންނަން އިޙްސާނުފުރުވައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖެއްސުމަކީ މިހުސްނަން ދިމާވާ

ކަމަކާވެދާ ތިޔަބައިމީހުން ހުއްޓެ ކޮން ސަބަބަކާހުރެ ހެއްދެވީ!} (އެބަހީ: މީހުންގެތެރޭގައި ކުރެން ހުތުރު، ނުރުހުމާ ކަމެއްކަމުގައި ވެއްޖެ ވެސް، މިހާކަން ވާއިރު ބޭރުކުރުވިއްޖެނަމަ އެކަމާ ހުރިހަ، އެއްޗެހަކަށްވުރެ ކެރެވޭނެކަމެއްނޫނެވެ.)"

275– وَعَن أَبي هُرَيرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: "لاَ يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخرَ". أَوْ قَالَ: "غيْرَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރެއްވުމުގައިވޭ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިން ފިރިހެނާ (އަނބިމީހާ) މުއުމިން އަންހެނަކާމެދު ނަފުރަތުކުރުމުގައި ރުޅިނުގަތާ ހުއްޓެވެ. އެހެނީ، އެ އަންހެނާގެ ޚާޞިޔަތެއް އެއް ކަމަކާވެދާ އޮޅޭ ހުތުރުކަމެއް ނުހުއްޓަސް، ތިމާ ހުތުރުކަމެއް އެހެން ސިފައެއް (މިސާލަކަށް، އަންހެނާގެ ދީންވެރިކަމާއި، ރީތިކަމާއި އަޚްލާޤު ސިފައެއް) އެ އަންހެނާގެ ޚާޞިޔަތެއް ތިބޭނެއެވެ.} ނުވަތަ ޙަދީޘްކުރެއްވި ހުތުރުކަމެއް "އެހެންކަމެއް" ވިސްނާނެއެވެ.

276– وَعَن عَمْرِو بْنِ الأَحْوَصِ الْجُشَمِيِّ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبيَّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، يَقُولُ بَعْدَ أَنْ حَمِدَ اللّٰهَ تَعَالَى، وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَّرَ وَوَعَظَ، ثُمَّ قَالَ: "أَلاَ وَاسْتَوْصُوا بالنِّسَاءِ خَيْرًا، فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٍ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غيْرَ ذَلِكَ، إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ، فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً، أَلاَ إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، فَحَقُّكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلاَ يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَن تَكْرَهُونَ، أَلاَ وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَن تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރެއްވުމުގައިވޭ ޢަމްރު ބިން އަލްއަޙްވަޞް އަލްޖުޝަމީގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަޖަކަށްވެދާނުން، ޙައްޖަތުލް ވަދާޢުގެތެރޭގައި، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަން ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފިއެވެ. اللّٰهُ ތަޢާލާއަށް ޙަމްދުކުރައްވާ ވިދާޅުވުމަށްފަހު، މިސްކީނުކަންކަން ވައުޒު އިރުޝާދު ދެއްވުމުގެ ފަހުން އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތަންބީހެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުންނަށް ހެޔޮކަންތައްތަކުގެ އެއް ބަޔަކު އަންގައި ބަޔަކަށް ވަޞިއްޔަތް ކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަނބަލުންނަކީ ތިޔަބައިމީހުން އެއްލާންކަންކުރާތި،

ކައިވެނީގެ ރައްކާތެރިކަމުގައި އެކަނބަލުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި ހިފެހެއްޓެވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި ދަރިންނަށް އެކަނބަލުން ރައްކާތެރިވުން ފަދައިން އެހެން ކަމުގައި އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް ބާރެއް، އިޚުތިޔާރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. މިކަން މިހެންއޮތުމާއެކު ވެސް، އެ ކަނބަލުންކުރެ ކަނބަލަކު ފާޙިޝް ފާޅުވާ ކަމެއްކުރުމުން މެނުވީ އެއިން އެކަމުގެ މައްޗަށް ވެސް ފިރިހެނުންގެ ފާޅުވެގެންނުވި ގަދަކަމުގައި ދެއްކުމުގައި ނުޖެހެއެވެ. ފަހެ، އަނބިމީހާ އެފަދަކަމުގައި ކުރުމުން، ތިޔަބައިމީހުން ތަންތަނުގައި އެކަނބަލުންނާ އެއްކިބާވާށެވެ. އަދި އަނިޔާއަކަށް ނުވާގޮތަށް އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ޖަހާށެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބަލުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ، އެ ކަނބަލުންނަށް އަނިޔާކުރުމުގެ އެއްވެސް މަގެއް ނުހޯދާށެވެ. ދަންނާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާ ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބީންގެ ހައްޤުތަކެއްވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބީންގެ މައްޗަށްވާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ހައްޤުތަކެއް ވެސް ވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބަލުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ހައްޤުތަކަކީ، ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭ މީހަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޮނޑުމަތީގައި އިށީނަން ނުދިނުމާއި، (އެބަހީ: ހިލޭފިރިހެނުންނާ އެއްވެސް ގުޅުމެއް ނުބެހުމަށްޓަކައި) ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭ މީހަކު ގެއަށް ނުވައްދުމެވެ. (އެބަހީ: ފިރިން ނުރުހޭ މީހަކު އެއީ އަންހެނަކު ކަމުގައި ފިރިހެނަކު ކަމުގައިވިޔަސް ގެއަށް ވައްދައިދީ، އެ މީސްމީހުންނާ ފާޅުކަމުގައި ނުބެހުމެވެ.) ދަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެމައްޗަށްވާ އެ ކަނބަލުންގެ ހައްޤުތަކަކީ، އެކަނބަލުންނަށް އިހްސާންތެރިވެ ރަނގަޅަށް ކެއުންބުއިމާއި، އަންނައުނުދިނުމެވެ.}“

(ނޯޓް: އަނބިމީހާ ނުކިޔަމަންތެރިވެ، ފިރިމީހާގެ ނަސޭހަތް ގަބޫލުނުކޮށް، ވާހަކަ އެހުން އަޑުނާހަމަ، އޭނާގެ ގައިގައި ޖަހައިގެން އިސްލާހުވުމުގައި ހުރިހާކަމެއް ކޮށްފިނަމަވެސް ކަމެއްނުވެއްޖެނަމަ، އިސްލާހުކުރުމަށް ފިރިމީހާގެ ފަރާތުން ކުރެވޭނެ ކަމެއް ނުވެއްޖެނަމަ ކަމަށްވެއެވެ. މިކަމުގެ ދެފަރާތުގެ ތެރެއިން ބޭނުންތެރިކަމުގައި އެއްޗެއް އެބަ ގުޅުވާ ބައިވެރިކަމުގެ ތެރެއިން، އެކަމުގެ "މަސްލަހަތު ހޯދުމަށް ދެ ފަރާތުން ބައިވެރިވުން" މި ނަސޭހަތުން ގޮތުގައި ވިސްނުމުގައި ބަލާނަކަށް ދެފަރާތުގެ މަޝްވަރާ ތަކެއް ކުރުމުގައި ވެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. ﴿ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٞ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ وَٱلَّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهۡجُرُوهُنَّ فِي ٱلۡمَضَاجِعِ وَٱضۡرِبُوهُنَّۖ فَإِنۡ أَطَعۡنَكُمۡ فَلَا تَبۡغُواْ عَلَيۡهِنَّ سَبِيلًاۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيّٗا كَبِيرٗا﴾ (النساء: ٣٤) މާނައީ: "ފިރިހެނުންނަކީ، އަންހެނުންގެ މައްޗަށް ރައްކާތެރިވެ ބެލެހެއްޓުމުގައި ޤާއިމުވެގެންވާ ބަޔެކެވެ. (އެއީ) އެއުރެންގެ އެއްބަޔަކުގެ މައްޗަށް އަނެއްބަޔަކު الله މާތްކުރައްވައި، އިތުރުކުރައްވައިފައި ވާކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި، އެއުރެންގެ މުދަލުން ޚަރަދުކުރައްވާ ކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ޞާލިޙު އަންހެނުންނަކީ، ކިޔަމަންތެރި އަންހެނުންނެވެ. ރައްކާތެރިކުރައްވަން الله އެންގެވި ކަންތައް، ސިއްރުގައިވެސް، ރައްކާތެރިކުރާ އަންހެނުންނެވެ. އެ ކަނބަލުން ނުކިޔަމަންތެރިވެދާނެކަމަށް، ތިޔަބައިމީހުން ބިރުގަންނަނަމަ، ފަހެ، އެ ކަނބަލުންނަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވާށެވެ! އަދި، އެ ކަނބަލުންނާއެކު އެއްދާންނުކުރުން ދުރުކޮށްލާށެވެ! އަދި، އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި (ހާނިއެއް ނުވާގޮތުން) ޖަހާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަނބަލުން ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ، އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް (އަނިޔާވެރި) މަގެއް ނުހޯދާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللهއީ، އެންމެ މަތިވެރި، އެންމެ ބޮޑު ރަސްކަލާނގެ ކަމުގައިވެއެވެ."

މި އާޔަތުގައި އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުން ހުއްދަކުރައްވައިފައި ވީނަމަވެސް، އެ ޖެހުމަކީ އަނިޔާވެރިވާފަދަ ޖެހުމެއް ނޫނެވެ. އެބަހީ: އިތުރު ތަފްސީލުއެއް ނުދެއްވައެވެ. މިގޭ މާނައަކީ، ޖެހުން ހުއްދަކުރެވޭ ކޮންކޮން ބާވަތެއްގައި ކޮން ގޮތަކަށްތޯ؟ ކިތަންމެ އާދައިގެ ކަމެއްގައި ވެސް ޖެހިދާނެތޯ؟ މިފަދަ އެއްވެސް ތަފްސީލެއް ނުދެއެވެ. ނަމާދުގައި، ޖަވާބުގައި، ބައްޖައި، މި ނޫނަސް ވަރަށްގިނަ ކަންކަމުގެ ބާވަތް، ރިވާޔަތްތަކުން އަންގަވައިދެއްވާފަދައިން ޖެހުމުގެ ތަފްސީލު ވެސް ރިވާޔަތްތަކުން އެނގެއެވެ. މިއީ، ރިވާޔަތްތަކުގެ އަސާސެވެ. ޖެހުމުގެ ތަފްސީލު އަންގަވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތަފްސީލު ދެއްވީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުންނެވެ. މި މައުޟޫޢުގައި ވެސް ކަންއޮތީ އެގޮތަށެވެ.

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތަކުން ބަލާއިރު، ފިރިމީހާ ރުޅިއައިސް ކޮންމެ ކޮންމެ ފަރާތަކުން އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުމަކީ ކޮންގޮތަކަށްވެސް ކަމެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް އެ

ކަން ހުއްދަވެފައިވަނީ، އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެންމެ ނުރަނގަޅު ކަންތައް މެދުވެރިވާ ހިނދުގައެވެ.

ޖެހުން ހުއްދަވެފައިވަނީ، އަނބިމީހާ ހިތާ ފިރިހެނުންނާ ނަހަމަ ގުޅުންބަހައްޓާނަމައެވެ.

މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވާ ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ދުވަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އެ ޚުޠުބާގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "فَاتَّقُوا اللَّهَ فِى النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ. فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ". މާނައީ: {اللَّهُ އަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުންނަށް އިހްސާންތެރިވުމުގައި ބިރުވެތިވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބިން ތިޔަބައިމީހުން ލިބިގަނެފައިވަނީ، اللَّهُ ގެ ރައްކާތެރި ކަމާއެކުގައެވެ. އަދި އެ ކަނބަލުންގެ ފަރުޖުތައް ތިޔަބައިމީހުން ހަލާލުކޮށްގެންފައިވަނީ، اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުގައެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި އެ ކަނބަލުން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައެއްޗީޒުގެ ތެރޭގައި، ހިތާ ފިރިހެނުންނާ އެ ކަނބަލުން އެކަކަށްވެސް ބައިތުރަކުގައި ކޮންމެ ކަނބަލަކު ތިބޭނަމަ، އެ ކަނބަލުންނަށް ނުރުހޭކަހަލަ ބޭބޭތަކެއް، ތިޔަބައިމީހުން އަނބިކަނބަލުންގެ ގައިގައި ޖަހާށެވެ.}

މިގޮތުން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ބަރަކާ ބިން އަބްދުﷲ ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. (ނޯޓް: އަބޫދާއޫދާ އިސްނާދުކުރައްވައި ބަޔާންވާ މިޙަދީޘް 276 ނަންބަރުގައި ބަޔާންވެގެން އެ ވަނީއެވެ. މިޙަދީޘްގައި ބަޔާންވާ، މާނައަކީ ޙުކުމެވެ. "މުތަބަރު")

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ބަރަކާ ބިން އަބްދުﷲ ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ބައްޔަތުގެ ވަދާޢުގެ ދުވަހުގައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައި ވިދާން ކަލޭގެފާނު އަޅުއްސަވިއެވެ. اللَّهُ ތަޢާލާއަށް ބަރުދަހަށް ވިދާޅުވެފައިވާ، މިސްމިލްކުރުން ވަރުގަދަ އިޚްސާން ދެއްވުމުގެ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތަށް އެކަމާ ބަދަލުގައި އަނބުރާ ބަދަލުކަން ވަޞިއްޔަތް ކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަނބަލުންނާ ތިޔަބައިމީހުން އެއްބާރުލުމުގައި،

ކައިވެނީގެ ރައްކާތެރިކަމުގައި އެކަނބަލުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ހިފެހެއްޓިފައިވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި ދަރިންނަށް އެކަނބަލުން ރައްކާތެރިވުން ފިޔަވައި އެހެން ކަމެއްގައި އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް ބާރެއް، އިޚްތިޔާރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. މިކަން މިހެންއޮތުމާއެކު ވެސް، އެ ކަނބަލުންކުރު ފާޅުވެގެންނުދި ފާޙިޝް ކަމެއްކުރުމުން އެހެން އެކަމުގެ ވެސް ފިރިހެނުންގެ ފަރާތުން ގަދަކަމުން ދެއްކުމުން ނުވެއެވެ. ފަހެ، އަނބިމީހާ އެފަދަކަމެއް ކޮށްފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން ތަންމަތީގައި އެކަނބަލުންނާ އެކަހެރިވާހުރިކަމެވެ. އަދި އަނިޔާއަކަށް ނުވާގޮތުގައި އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ޖެހުމެވެ. ދެން، އެ ކަނބަލުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ، އެ ކަނބަލުންނަށް އަނިޔާކުރުމުގެ އެއްވެސް މަގެއް ނުހޯދާށެވެ. ދަންނާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާ ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބީންގެ ޙައްޤުތަކެއްވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބީންގެ މައްޗަށްވާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޙައްޤުތަކެއް ވެސް ވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަނބަލުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތަކަކީ، ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭ މީހަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ތަންމަތީގައި އިށީނަ ނުދިނުމާއި، (އެބަހީ: ހިތާފިރިހެނުންނާ އެއްވެސް ގުޅުމެއް ނުބައްދަލުވުމާއި) ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭ މީހަކު ގެއަށް ނުވެއްދުމެވެ. (އެބަހީ: ފިރިން ނުރުހޭ މީހަކު އެއީ އަންހެނަކު އަދި ފިރިހެނަކު ކަމުގައިވިޔަސް ގެއަށްވައްދައިދިނުމާއި، އެ މީސްމީހުންނާ ވާހަކަދައްކައި ނުހުރުމެވެ.) ދަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެމައްޗަށްވާ އެ ކަނބަލުންގެ ޙައްޤުތަކަކީ، އެކަނބަލުންނަށް ރިވެތިގޮތުގައި ހެދުމާއި، ކާއެއްޗެހިދިނުމާއި އަންނައުނުދިނުމެވެ.}

މި ދަރުސްތުގައިވެސް، އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުން ހުއްދަކުރައްވައިފައިވަނީ، ދެމަފިރިކަމުގެ ދައިރާގައި އަނބިމީހާ އެންމެފަހު ފަރުވާއެއް އަރައިގަންނަ ބާޣީވުމުގައެވެ. އަދި އެހާލަތުގައި ވެސް އަނބިމީހާއަށް ގެއްލުމެއް، އަނިޔާއެއް ވާގޮތަށް ޖަހައިގެން ނުވާނެކަމަށް އަންގަވައިފައިވެއެވެ. މި ދަރުސްތުގައި ވެސް އަންގަވައިފައިވަނީ، ޖެހުން ހުއްދަވީ، "ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ" "އަނިޔާއެއްކަމުގައި ނުވާފަދަ ޖެހުމެއްކަމުންނެވެ." މިއީ ވިސްނައިލުން މުހިއްމު ނުކުތާއެކެވެ.

ދެމަފިރިންނަށް، އެކަކު އަނެކަކަށް ނުހަނުފޫބިން ބަހި، ފިރިމަދިޔާ ބަރުކަވެ. އެހެންކަމާއެކު، އޭނާގެ ރޫޙާއި ފިރިމީހާގެ ބޭނުންތަކަށް ހިތް ދޫކުރައިވާ

އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ފިރިހަކު "ފޮނުއިނގިލިކިރިން" ޖަހައިލުން ވެސް ވާނީ، އަނބިމީހާއަށް ބޮޑު ކަމަކަށެވެ. އޭނާގެ މޫނު އިހުސާސްކޮށްލައި ފުނޑުފުނޑުވެފައިވާ ކަމެއްކަމުގައެވެ. ވީމާ، ބަދުލުގައި "އަނިޔާނުވާގޮތަށް ޖަހާށޭ" އޮތުމުން، އެއީ އަރަބިއްޔާއިންނެވެ. ޖަހަން ވެސް ވީއެވެ. އެކަމަކު އަނިޔާއެއް ވެސް ވެގެންނުވެއެވެ. މިއިން ދޫކޮށްލަނީ، ފިރިމީހާ އަތުރަމައިފައި އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖަހަން ހުއްދަކަމެވެ. ނަމަވެސް، އަނބިމީހާގެ ޝުޢޫރުތައް ޖަރުހުވާފަދަ އާދައިގެ ގޮތަކުން ޖެހުން ނުހުއްދައެވެ.

މި މައްސަލައިގައި އެހެންގޮތަކުން ވެސް ބަލައިލަންޖެހެއެވެ. ސަބަބަކީ ނަސްގޮތުގައި އިސްލާމްދީނުގެ ހުކުމްތައް އައިސްފައިވަނީ، ތަފާތު ޖާގަތަކަށް ތަފާތު ވަގުތަކަށް އަދި ތަފާތު މީސްތަކުންނަށް ބެހޭގޮތުގައެވެ. މި ތަފާތުތަކަކީ، މީސްތަކުންގެ ދުރުގައި ވަރަށްބޮޑު ރިޢާޔަތްކުރެވޭ ކަމެކެވެ. މި ގޮތުން މީސްތަކުންގެ ތާރީޚީ ތަފާތުތައް ކުރުގައިވެސް، ނުވަތަ އެބައިމީހުންގެ ރަސްމީކަލާއި ތަފާތުތަކުގެ ސަބަބުންވެސް، އެއީ ރިޢާޔަތްކުރަންޖެހޭ ކަމެކެވެ. ކަމެއް އިޖުތިމާޢީގޮތުން އަހަރެމެންގެ ވަސީލަތްތަކާއި މީސްތަކުންގެ ބާރުވެރިކަމާއި ތަފާތުތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ ދިރިއުޅުމާއި ގޮތްބަދަލުވުމާއި، ވިސްނުމާއި ފިކުރުތަކުގެ ތަފާތުތަކާ ގުޅިގެންވެއެވެ. އެހެންކަމާއިކު، ބައެއް މުޖުތަމަޢުތަކުގައި އަދި ބައެއް މުޖުތަމަޢުތަކުން އެ ވަސީލަތަކީ އެކަށީގެންވާ ވަސީލަތެއްކަމުގައިވިޔަސް، އެހެން ބައެއް އަދި އެހެން މުޖުތަމަޢުތަކުގައި ކަމުނުދާ ހިނގައިދާނެއެވެ. އަދި އެ ކަމަކީ ރަނގަޅުގެ ބަދަލުގައި ނުބައްޔެއްކަމަށް ވެސް ވެދާނެއެވެ.

ބައެއް މުޖުތަމަޢުތަކުގައި ދެމަފިރިންގެ އުމުރުގައި ވަރަށް ބޮޑު ތަފާތު ހުންނަކަށް ދާއެވެ. އެގޮތުން އަނބިމީހާއަކީ، ފިރިމީހާގެ ދަރިފުޅެއް ނުވަތަ އޭނާގެ ދަރިފަދައެއް ހެން މީހަކުކަމުގައި ވެއެވެ. އެފަދަ ބައެއްގައި އަނބިމީހާގެ ފުރުޞަތު ދެމުން ދުރުވެރިވާ "ބޮޑުކުރެއްގައި" ފިރިމީހާ ޖެހުން އެއީ، އޭނާގެ ދަރިފުޅަކު ނުވަތަ ދަރިވަރަކު އިސްލާހުކުރުމަށް ޖެހުންފަދަ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ގަބޫލުކުރެވިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް، އަނބިމީހާއަކީ، އުމުރުގެ ގޮތުން ބޮޑުމީހާއާއި، ފިކުރުގެ ގޮތުން އިލްމާއި ތަޖުރިބާގެ ގޮތުން ފިރިމީހާއާ ދެކޭ އެއް ހަމައިގައިވާ ޝަރީކެއްގައި އަނބިމީހާއަށް ކެރުވެއްސެއް ކަމުގައިވާނަމަ، އޭނާގެ ގައިގައި ޖެހުމަކީ، އެކަމުގެ ނަތީޖާ ރަނގަޅުނުވާނެ ކަމެއްކަމުގައިވާނެއެވެ.

މިދެންނެވުނު ވާހަކަތަކަށް ދަލީލުކަމާ އެތަކެއް ހަދީޘް އެބަހުއްޓެވެ. މިގޮތުން، އަނަސްބިނުމާލިކުގެ ގައިގައި ޖެހުން ހުއްދަކުރެއްވުމާއި ނަމަވެސް، އެކަމާ ދުރުހެލިވުމަށް އެ ހަދީޘްތަކުން ބާރުލިބެއެވެ.

މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހެއްސުންދެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘެއްގައިވެއެވެ. (ނޯޓް: އައްޝައިޚާ އިޝާރާތްކުރެއްވި ހަދީޘް މިގޮތުގެ 644 ނަންބަރުގައި ބަޔާންވެގެން އެ ވަނީއެވެ. މިޙާލަތުގައި ހަދީޘްނުލިޔެ، މާނައެކަނި ލިޔުނީމެވެ. "މުސްތަދުރަކު")

މާނައީ: އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުވަހަކު ވެސް އެއްވެސް އެއްޗެއްގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުބާރަކުން ޖެހިއްސަވައިފައެއްނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ގައިގައި ވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމުންގެ ގައިގައި ވެސް ނުޖެއްސަވައެވެ. އެކަމަކު اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރެއްވުމުގައި މެނުވީއެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެކަލޭގެފާނަށް ކުށެއް ކަމަކާހުރެ ފުރަގަހުގައި ވެސް، އެއިން މީހެއްގެ ކިބައިން އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުހިފައިފައެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު اللهُ ހުރުމަތްތަކެއް ރޫޅައިލެއްވުމުގައި ކަމެއްގެ ހުރުމަތްކަނޑައިލިއިރު މީހެއްގެ ކިބައިން ބަދަލުހިފުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެހިނދު اللهُ އަށްޓަކައި އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުހިފުއްވައެވެ. (އެބަހީ: اللهُ ހަރާމްކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް މީހަކު ކޮށްފިނަމަ، އެކަމަކަށް اللهُ ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ހުކުމް އެމީހެއްގެމައްޗަށް އެކަލޭގެފާނު ތަންފީޒު ކުރައްވައެވެ.)"

ހަމައެފަދަ ހަދީޘްތަކެއްގެތެރޭގައި މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހެއްސުންދެއްވި އިމާމް ބުޚާރީ ޢަބްދުاللهِ ބިން އަބީއައުފާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘެއްގައިވެއެވެ.

(ނޯޓް: އައްޝައިޚާ އިޝާރާތްކުރެއްވި ހަދީޘް މިގޮތުގެ 279 ނަންބަރުގައި ބަޔާންވެގެން އެ ވަނީއެވެ. މިޙާލަތުގައި ހަދީޘްނުލިޔެ، މާނައެކަނި ލިޔުނީމެވެ. "މުސްތަދުރަކު")

މާނައީ: "އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{اللهُގެ އަންހެނުން އަޅުންގެ ގައިގައި (އެބަހީ: އަންހެނުންގެ ގައިގައި) ތަޅައިބިލުމުން ނުޖަހާށެވެ! ފަހެ، (އެ ހިނދު) މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހެއްސުންދެއްވި ޢުމަރުގެފާނު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަނބިން އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންގެ ކުރިމަތީގައި އަޅުގަދަކުރަނީއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއެކަލޭގެފާނު އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ފިރިން ޖެހުމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއެކަލޭގެފާނުގެ

އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ގޭދޮރަށް އެތަކެއް އަންހެނުން އަންނަންފެށިއެވެ. (އެބަހީ: ފިރިން، އެކަނބަލުގެ ގައިގައި ޖަހާތީ، އެކަމުގެ ޝަކުވާއާއިގެން އެތަކެއް އަންހެނުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަނބިއަނބި ކަނބަލުންގެ ގޭގޭދޮރަށް އައިސް ޝަކުވާދަންނަވާންފެށިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެ ޢާއިލާގެ އަނބިއަނބި ކަނބަލުންގެ ގޭގޭދޮރަށް ގިނަ އަދަދެއްގެ އަންހެނުން އައިސް، (އެ ކަނބަލުންނަށް ފިރިން އަނިޔާކުރާތީ) އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންގެ ޝަކުވާކޮށްފިއެވެ. (ދަންނާށެވެ!) އެފަދަ ފިރިހެނުންނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރަނގަޅު މީހުންނެއްނޫނެވެ.}“

މިފަދަ އިތުރުޝާހިދުތަކުން ހުއްދަކޮށްދެއްވައިފައިވިޔަސް، އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުމަށް އިސްލާމްދީނުގައި ހުއްދަ ދެއްވައިފައިވިޔަސް، ވަރަށްމުހިއްމު ދާއިރާއެއްގައި މަޖުބޫރު މަޤްޞަދު ހާސިލުކުރުމަށްޓަކައިކަމެވެ. އަދި އެ މަޤްޞަދު ހާސިލުވާނީ ބޭނުންވާނަމަވެސް، ޖަހާމީހާ އާއި އެ މީހާގެ ގައިގަ ޖެހޭ މީހާއާ ދެމެދުގެ ވިސްނުމާއި ހުކުމުގެ މައްސަލަތަކެވެ. އަދި ޖަހާ ޖެހުމުން، ހާސިލުކުރަން އެދޭ މަޤްޞަދު ފިޔަވަޅުތަކެއް ފާޑު ވޭނެ ވާހަކަ.

އަނބީންގެ ގައިގަ ޖެހުމަކީ، އެކަމާ ފިރިން ދުރުހެލިވުން ބޮޑުންކަމެއްކަމަށް ޝަރީޢަތުގެ ވެރިރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތަކުންނާއި ޢަމަލުފުޅުން އިރުޝާދުކުރައްވާ ދެއްކަވައި އިރުޝާދު ދެއްވައިފައިވާއިރު، ކަންތައްތަކެއް ޖަހަން ޖެހިގެން މިހާރު ޖެހޭކަމުގައިވިޔަސް، އެކަމުގެ އަނިޔާއާއި އަސަރު ވީހާވެސް ކުޑަކުރެއްވުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައި ވެސް ވޭ، ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވެއެވެ.

ފުރަތަމައީ: އަނބިއްޔާއާއިމެދު ގޮތަށް ޖެހުމެވެ.

މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! ޢަބްދު اللّهِ ބިން ޒަމްޢާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްގައި މިހެން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. وَعَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ، وَذَكَرَ النِّسَاءَ، فَوَعَظَ فِيهِنَّ، فَقَالَ: "يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ، فَلَعَلَّهُ يُضَاجِعُهَا مِنْ آخِرِ يَومِهِ"(مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: މާތް اللّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! ޢަބްދު اللّهِ ބިން ޒަމްޢާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޚުޠުބާއެއް ދެއްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. އެ ޚުޠުބާގައި

އަންހެނުންގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ފަހު، އެކަލޭގެފާނު އެކަނބަލުންނާމެދުގައި (ފިރިހެނުންނަށް) ނަޞީޙަތް ދެއްވައި އިރުޝާދުދެއްވަމުން ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އަނބިމީހާދެކެ ހިތްހަމަނުޖެހުނަސް) ތިޔައިންނިމިހަކު، އެ މީހާގެ އަޚުލާގެ ގައިގައި ހަގާފަތައިން އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ހުރިގައި އަނިޔާކުރުމެވެ. އެއަށްފަހު ދިފާޢުގެ ފަހުގެ ވަގުތެއްގައި އެ ކަނބަލޭގާ އެއްދުވަހުން ކުށްތަކެއް ހުރެދާނެކަމެވެ. (އެބަހީ: ދުވަހުގެ ގޮތުން ޢަމަލީ ގޮތުން މިއީކަމުގައި ވާއިރު، ފިރިމީހާ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ރަޙްމަތްތެރި ހުވާގައި އަނިޔާކުރުމަކީ އެއްގޮތަކުން ވެސް ކަމުދާނެކަމެކެވެ. އެއާއިއެކު ފިރިމީހާއަށް ހައްގުވާ ގޮތުގައި، އަނބިމީހާއަށް ހުކުމްތަކާ އެއްގޮތަށް ހިފެހެއްޓުމެވެ.)“

މި ހަދީޘްގައި އިރުޝާދުދެއްވައިފައި މިވަނީ، އެ ދުވަހުގެ ގޮތާއި ލޯބީގެ ޙަޤީގަތް އިންސާނީ ފިތުރަތާ އަނބިމީހާ އާއި ފިރިމީހާ ދެމެދުގައި ގުޅުމްތައް ހިނދުގައި ފިރިމީހާ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުމަކީ އެއްގޮތަކުން ވެސް ވެގެންވާ ކަމެއް ނޫންކަމެވެ. އެކަމުގެ އަސަރު އާދަމީ ނުބައިކަމަށް ނުވާނެކަމެވެ. އަދި އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ތަޅުމަކީ އަޚުލާގެ ގައިގައި ތަޅުންފަދަ ކަމެއްގެ ތެރޭގައި ސިފަކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ވާނެކަމެވެ. ޖިސްމާނީ ގޮތުން ނުރައްކަލަށް އެކަށީގެންނުވާ އަނިޔާ ނުވަތަ ގަދަކަން ވެސް އެއްގޮތަކުން ނުކުރެވޭނެކަމެވެ. ނަމަވެސް އިސްލާމްދީން އަޚުލާގު (އަޚުލާގީ ގޮތުން ދިނުމުގެ ފުރުޞަތު ދެއްވާފައިވާ ވާހަކަ) އަޚުލާގެ ބަދަލުވެދާނެ ގޮތް ވެސް، ކަނޑައަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އެބައިމީހުން ވެސް އަނިޔާއާ ކުރުމަކީ އިސްލާމްދީން ހަމަޖައްސަވައިދެއްވާ ކަމެކެވެ.

މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްގައި އަޑުއެހުމުގެ ފާނުގެ ހިތުގެ ބާރުވެރިކަމުގައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ إِخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ، جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدَيْهِ، فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ، وَلاَ تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ، فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ وَ مُسْلِمٌ) މާނައީ: {ތަޙަކަނަށްވުރެން، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުންނަކީ (އެބަހީ: އަޅުންގެ ޚިދުމަތައިގެ މީހުންނަކީ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ޚާދިމުންނެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ބާރުގެ ދަށުގައި ލައްވައި ވެއްޖެއިހެވެ. ފަހު، އެ މީހެއްގެ ބާރުގެ ދަށުގައި އެމީހެއްގެ އަޚަކު ހުރެއްޖެ ނަމަ، އޭނާ ކާ ކާނާ (ދޭން ޖެހޭނެ!) ފަހު، ތިމާ ލާ އެއްގޮތް ބާވައްސަ މީހަކަށް ލެވެހެވެ! އަދި ތިމާ ހަދާލާ ހެދުމުން ބާވައްސަ ލަނޑު ދޭން ޖެހޭނެ! އަދި އެބައިމީހުންނަށް ނުކުރެވޭނެ ކަމެއް ވެސް ކުރުވަން ވާނެ...

އެބައިމީހުންނަށް މަސައްކަތް ނުދީއްސަވާށެވެ! ފަހެ، ބޮޑު މަސައްކަތެއް ދީއްސަވައިފިނަމަ، އެކަމުގައި އެބައިމީހުންނަށް އެހީތެރިވެދެއްވާށެވެ!}“

މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "لاَ يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ عَبْدِى وَأَمَتِى، كُلُّكُمْ عَبِيدُ اللَّهِ وَكُلُّ نِسَائِكُمْ إِمَاءُ اللَّهِ، وَلَكِنْ لِيَقُلْ غُلاَمِى وَجَارِيَتِى، وَفَتَاىَ وَفَتَاتِى". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ وَ مُسْلِمٌ) މާނައީ: { ތިޔައިން އެކަކުވެސް، (އަޅުމީހާއާ ނިސްބަތްކޮށް) ތިމަންގެ އަޅު ފިރިހެނާ، ތިމަންގެ އަޅު އަންހެނާ ނުބުނާހުށިކަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެންމެހައި ފިރިހެނުންނީ، اللّٰهُ ގެ އަޅު ފިރިހެނުންނެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެންމެހައި އަންހެނުންނީ، اللّٰهُ ގެ އަޅު އަންހެނުންނެވެ. އެހެންކަމުން ތިޔަބައިމީހުން (މިފަދައިން) ބުނާށެވެ. ތިމަންގެ ޣުލާމުއެކަލޭ. ނޫނީ ތިމަންގެ ޖާރިޔާއެކަލޭ. ތިމަންގެ ނޮކަރު ފިރިހެނާއެވެ. ތިމަންގެ ނޮކަރު އަންހެނާއެވެ.}“

ނޮކަރުންނާއި ޚާދިމުންގެ ގައިގައި ތަޅާފުމުގެ މައްސަލައިގައި ރަސޫލާގެ ސުންނަތުގައި މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ހިލާލު ބުން ޔަސާފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އަންނަނިވި ޙަދީޘްވެއެވެ. "عَنْ هِلاَلِ بْنِ يَسَافٍ قَالَ عَجِلَ شَيْخٌ فَلَطَمَ خَادِمًا لَهُ فَقَالَ لَهُ سُوَيْدُ بْنُ مُقَرِّنٍ عَجَزَ عَلَيْكَ إِلاَّ حُرُّ وَجْهِهَا، لَقَدْ رَأَيْتُنِى سَابِعَ سَبْعَةٍ مِنْ بَنِى مُقَرِّنٍ مَا لَنَا خَادِمٌ إِلاَّ وَاحِدَةٌ لَطَمَهَا أَصْغَرُنَا فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُعْتِقَهَا." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ހިލާލު ބުން ޔަސާފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްކުޅި (ދުވަސްވީ މީހަކު) އަވަސްވެގަތުމުން އޭނާގެ ނޮކަރުއެއްގެ (މޫނުމަތީގައި) ތަޅައިފިއެވެ. ފަހެ، (މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ) ސުވައިދު ބުން މުޤައްރިން އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ އަވަސްވެގަތީތޯއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކޯފުޅުމޫނުގައި ތަޅަން ތިބާއަށް ނުފެތުނީތޯއެވެ! ތިމަންނައަކީ، މުޤައްރިނުގެ ހަތް ދަރިދަރިކަލުންކުރެ އެއް ދަރިކަލެކެވެ. ތިމަންމެންނަށް އެންމެ ޚާދިމާއަކަށްވީ އެކަނި ނުވެއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެންކުރެ އެންމެ ހަގު ކުއްޖާ، އެ ކަނބަލުގެ މޫނުމަތީގައި އުރާފަހަރެއް ދީފިއެވެ. ފަހެ، (މިކަން އެނގިވަޑައިގެން) އެ ކަނބަލުގެ މިނިވަންކުރުމަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.“

ޢަމަލުކުރުމަށް ޝަކުރުންނާދުރުގައި އަޅުންނާއި މިއީ ވިސްނަވާށެވެ!
އިސްލާމްދީނުގައި ދަރުސްކަމަށްފައިވާ އަދުލުވެރި ގޮތްކަންވީހިނދު، اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއަށްތަބާވުމާއި
އެކަލާނގެ އިސްލާމުދީނުގެ ބަރަކާތްތެރިކަމާއި އެބައިއެއްގެކަމަށް ތިމާގެއިންސާން ބައްދަލުވެފައި
ހިތްގެން ހިފައިވާ އަނބިންގެ ގައިގައި ހިތްހަރުދަތިކަން ތަކައި އަނިޔާކުރުމަށް އިސްލާމްދީން
ނުވަތަ އުނިކަމެއްވާނެހެން، ވިސްނުމުގައި އެއީހެއްގެ ގޮތުގުޅުކުރަނީ، ދޫނުކުރަން ފުރުސަތު
އިސްލާމް ދީނަށް ރަނގަޅު ހަދާނެގޮތް މަޖުބޫރުވާ ދޫނުގެތެރޭން ނުކުތުމަށްވުރެ މިހެނެވެ.

ދަލީލު: ދީނުގައި ނަޞޭހަތެވެ.

އަނބިދަރިންގެ ދީނުމަތީގައި ނަޞޭހަތްދެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމަށްފައިވާ ބަރީއާ މާތް
اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލުއްލާހުގެ ޙަދީޘްތަކަށް ބޭނުން ކުރައްވާ ބަޔާން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

(ނޯޓް: އަބޫސަޢީދު އިސްތިޢާޟުކުރެއްވި ބަޔާން މިފޮތުގެ 277 ނަންބަރުގައި
ބަޔާންވެގެން އެ ވަނީއެވެ. މިޒަމާނުގައި ބަޔާންކުރެވިން، މާނައެއް ލިޔުނުމުގެ. "ދީނަކީ ނަޞީހަތު")
"އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ދީނާއިއްޒަތް ބޭން ބައިއާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ދަންނަވައިލީމެވެ. ކާކު اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ކާކާ ދެވޮށީމު ބަޔާނީ؟ ބަރީޢުކުރުވިއްޖެއެވެ. {(އެއީ) މާތް ކަލާނގެއަށް އެ
ކަލާނގެ ފޮތަށް ދީނުގައި، މާތް އަނބިދަރިން ހާލަތަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޙީ އަނބިދަރިން
ދީނުގައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މުސްލިމުންގެ ނަޞޭހަތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނު ހެޔޮއުޅުއްވުމަށް
ނަޞޭހަތުގައި، (އެބަހީ: اللّٰهُ، މާތްގެ މުސްލިމުންގެ ހެޔޮއުޅުއްވާނެއެވެ! ނުވަތަ މާތްބަޔަކު ވިދާޅުވި
ބައިތަކުގެ މިހެނެވެ. މިފަދަ ނަސޭހަތްދެއްވުމަށް ބަޔާން ނަޞޭހަތުގައި) ގޮތުގެގައި ޓީނީ
އެކަލޭގެފާނު ގެންގޮސްދެއްވާނެތެވެ.} (އެބަހީ: އަނބިދަރިން ނަޞޭހަތްދެއްވާނެ ހިނދު، އޭނާ
އިސްލާމް ކުރުމަށްދެކޭ ދަރުމަވެރިން އެއްގޮތުގައި ނިކަމެތިވެރިން ވަޑައިގެންނަ ދުވަހުގެ
ނަމަވެސް، އަނބިދަރިން ވަރަށްގާތްކަމާއި އެކަށީގެންވާ ދުވަހުން ދެއްވާށެވެ.)"

މި ބަޔާނުގައި ދަރަޖައިންގެ ގެތުގައި ދަރަމަކަށްބަޔާން މުސްލިމު ދެ އަދަބުކުން
އިސްލާމްދީނުގައިވާއިރުވެއެވެ. ފުރަތަމަ، އަނބިދަރިން ގައިގައި ޖަހަންޖެހުން، ޖެހި
ނަމަވެސް، އޭނާގެ މުސްލިމުގައި ނަޞޭހަތެވެ. އެހެން މުސްލި، އިސްލާމްގެ އެންމެ މާތް
ގެނަޖެހެ. ވީމާ، މުސްލިމު ޖެހުމަކީ، އޭނާ ނިކަމެތިކަމުގެ ކަލޭގެފެވެ. ދަލީލަކަކީ،
އަނބިދަރިން އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި ހަޖެހުމަކީ އެއްކޮށް ނުކުޅެދެވެ. ވަކިންގެއްސާ ގޮތުން،

ޖަހަންނިކުރާ ވަގުތުގައި ވެސް އުފާވާ ބަހެއް ބުނުން މުޅިން ނަހީކުރެއްވައިފައެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އެހެން ޙަދީޘެއްގައި މިކަން ހާމަކުރައްވައި އަންގަވައިދެއްވައިފައެވެ. "سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) މާނައީ: {މުސްލިމަކަށް ހުތުރުބަސް ބުނުމަކީ، ފާސިޤުކަމެކެވެ.} (ބަލާ: اللّٰهُ ގެ އަމުރުފުޅާ ޚިލާފުވުމެކެވެ.)" (ބުޚާރީ! މި ޙަދީޘް 1559 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

ކުޑިއަޑިއަސްފައި އުއްސޮރިޔާއާޒޮންއަންނަނި ހަޖުރުކޮށް ޝަރުޢީއަންނަގޮތުގައި ހުންނަ ވަގުތެވެ. އުފާވާ ވަގުތެއްގައި މީހާގެ ގައިގައި ޖަހާނަމަ، އެ ޖެހުންވާނީ، އަނިޔާލިބޭން އުނަހިގެންވާ ގަދަފަދަ ޖެހުމެއްކަމުގައެވެ. މިއީން ތާހަލަސް، ހުތުރުބަހެއްބުނުން ނަހީކުރެއްވުމުން، ކުޅި މައިބަފައިން ނުކުތުމަށް ވެސް މިލިބި އިސްލާމްދީނުގައި ނަހީކުރައްވާފައެވެ. އަދި ކުޅި މައިބަފައިން ނުކުތުމަށް ޖެހުމުގައި ވެސް މަޖުމައިބަފައިން އުނުޅުމަށް ތަމްރީނުދިނެވެ. ނުވަތަ ނުޖެހިފައިވެސް ފުރަތަމަ ކުޅުމަށް ދިނުމަށްދެވެ.

ތިންވަނައީ: ތިމާ އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖަހާފަހަރަކަށްވުރެ ހިނދުކޮޅެއްގައި އެކަން ނުކުރުމަށް ނަސޭހަތްތެރިވާ މިހާރު ބަސްގަބޫލުކުރުމަށް އެންގެވުމެވެ.

ބަނގުރާންކުރުމަކީ ޝަރީޢަތްތެރިވުމަކީ، އިސްލާމުދީން ތަޢުރީފްކުރާ ކަމެކެވެ. މިގޮތުން މިހާރުގެ ކުޑި މައިބަފައިން ކުރުމަށް، ނުވަތަ اللّٰهُ ނަހީކުރެއްވައިފައިވާ ކަމަކުން ދުރުހެލިވުމަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަށް ބަނގުރާން ޝަރީޢަތް ނުވާހަކަޔެވެ.

އިތުރުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތައް:

އަލްޖައްޞާޞް، (އަބޫބަކުރު ބިން ޢަލީ) އެ ކިތާބުފުޅުގެ "އަޙްކާމުލް ޤުރްއާން" މި ނަންބަރުން ތަފްސީރުގައި އިބްނު ޖަރީރުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާކުރައްވައިފައެވެ. އެ ކިތާބުފުޅުން ވިދާޅުވެއެވެ. "ޙަސަނު ވިދާޅުވެއެވެ. އަނިޔާނުވާގޮތަށް ޖެހުމަށްޓަކައި ދޮއްނުގަނޑެއްގެ ދަނޑިކޮޅެއްފަދަ އެއްޗަކުން ޖެހިދާނެއެވެ. އެހެންވެސް ބޮޑު އެއްޗަކުން ޖެހުމަކީ ޝަރީޢަތުގެ މަނާކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމުގައެވެ."

އަލްއިމާމް އިބްނު ޙަޖަރު އެ ކިތާބުފުޅުގެ "އަލްމުފްހިމް" މި ނަންބަރުން ފޮތުގައި ވިދާޅުވެއެވެ. "އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުމަކީ ހުއްދަކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމުގައިވިޔަސް، އެ ޖެހުމަކީ އެ ކަނބަލުންގެ އަނިޔާއެއްނުވާގޮތަށް، ޖަހައިލުމެއްކަމުގައެވެ، ބޮޑެތި ބައިތަކަށްނުޖަހައި، އަދި ނުފުރިގެން، އެހެން ކަނބަލެއް، ހަރުކަށި ވެސް ނުވާގޮތަށް "ކަޅި" ގޮތަކަށެވެ. އަދި

(ޝަރީޢަތުގައި ހުއްދަކުރައްވައިފައިވާފަދަ ކުރަނާ ބަލައިގަންނަނުވާގޮތްގައި) ޖަހައިދީ މީހުންގެކިބައިން ބަދަލުވެގެންދިޔުންޖެވެ......"

އަލްއިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު، ފަތުޙުލްބާރީގައި (360/9) މިފަދައިން ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. "އަނބިމީހާ އަދަބުވެރިކުރުމަށްޓަކައި ކޮންމެހެން ޖަހަންޖެހުން ނަމަވެސް، އެ ޖެހުން ވާންވާނީ، ވަރަށް އާދައިގެ ކުޑަކުޑަ ޖެހުމަކަށެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ދާއިމީ ނަފްރަތްތެރިކަމާއި ދުރުކަން އުފެދިގެންނުދާފަދަ ޖެހުމަކަށެވެ. އިންޒާރުކޮށް، ބިރުދައްކައިގެން އިސްލާޙުކުރެވިއްޖެނަމަ، ޖެހުމަށްވުރެ މާބޮޑަށްވެސް އެގޮތް ރަނގަޅެވެ. އެހެނީ، އެއްވެސް ވަސީލަތެއް ބޭނުންކުރުމަށްފަހު، އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ނުޖެހި މަޤްޞަދު ހާސިލުވެއްޖެނަމަ، ޖެހުމަށްވުރެ ރަނގަޅުކަމުގައި ވާނީ އެވެ. އެއީ ﷲއަށް އުރުދުމުލްކަމުގައިވާ ކަމެއް ޖެހުމެވެ، ދަމަހައްޓާގެ ދެމެދުގައި ހުރިހާ ޝަރީޢަތުން ކަށަވަރުކޮށްދީފައިވާ އެކުވެރިކަމާއި، އެހެވެރިކަމުގެ ގުޅުންކަނޑާ، ދޫކުރަމާއި ދުރުކަމުގައި ދެކޭސްކުރުން އެދުނުރަން މަގުފަހިވާނެ ކަމުގައި ވާކަމަށްޓަކައެވެ."

އަލްޝައިޚް އަބްދުލްޢަޒީޒު މުޙައްމަދު އަލްސަލްމާންގެ "ތަޢުލީޤާތުލްމުޚްތަޞަރު ފީ އަލްފިޤްހިލްޙަނަފީ" (247-243/5) އިން ނަގައިފައި، މިބައިގެން މާބޮޑަކަށް ދިގުވާކަމުގެ ބަޔަކުދަސްކުރަކަށް، އަލްސަލްމާންގެ ފޮތުގައި ގެންނަވައިފައިވާ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ ތެރޭގައިވާ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ މާނަ އަދި އިބާޙަތު ނުކުރެ، ޢަދުލުވެރިކަމުގެ ނަންބަރު އިސްތިޙްސާނު، މިފަދަގައި ޙައްޤުވެސް ޢަދުލުވެރިކަމުގެ މާނައެވެ.

މިހެންސަރިއްގައި، ރަސޫލުﷲ ﷺގެ އިސްވެދިޔަ އިރުޝާދުތަކާއި، އިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލައިލުމުން، ދޭހަވެ، އަނބިމީހާގެ ގައިގައި ޖެހުމަށް އިސްލާމްދީނުގައި ހުއްދަކޮށްދެއްވާފައިވީ، ވަރަށް ހަނި ދާއިރާއެއްގައިކަމެވެ. އެ ހުއްދަ އެހެން ޢުމުރާއެއް ވެސް، ރަސޫލުﷲ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް އަނބިކަނބަލުންގެ ގައިގައިޖެހުމަށް ދުވަހަކު ވެސް ހަމައެކަނި ފުރުސަތުދީފައިނުވެއެވެ. އަދި އަނބިންގެ ގައިގައި ޖެހުމަކީ، މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ކުރާނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން ވެސް އެކަލޭގެފާނު އިރުޝާދު ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ވީމާ، އިސްލާމްދީނުގައި ހުއްދަދެއްވައިފައިވާކަމަށްބުނެ، އަނބިންގެ ގައިގައި ތަޅައި އަނިޔާކުރުން، ވަގުތީގޮތެއްގައި ބޭކަރު ފެންނަކަށް ފެންނަނީ ވާހަކަތަކައިން ތިމަންނާއަށް އިސްލާމްދީން އުސޫލުތަކާ ދެކޮޅު މީހުންނެވެ. އެފަދަ މީހުން މަގުސަދުކޮށް

ހުރިހައިފަރާތަކަށް ބަލައި ވިސްނާކަށް ބޭނުމެއްނުވާނެއެވެ. މި މައްސަލައިގައި އުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި، އެތަކެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެސް، އަނބިން ނުކިޔަމަންތެރިވެ، އަނބިފިރިކަމުގެ ދާއިރާގައި އެންމެބޮޑު ފާފައަށް އަރައިގެންފާނަކަމަށް ފެންނަ ހިނދު އެކަނބުލޭގެ ގައިގައި ޖެހުމުގެ ހުއްދަ އޮތީނަމަ ވެސް، ޖެހުމަށްވުރެ ހުރިހައިގޮތަކުން ވެސް ރަނގަޅީ، ނުޖެހުން ކަމުގައެވެ. އިސްލާމީ ބާރުލުން މިކަން ކަށަވަރުވެއެވެ. ވީމާ، މިއީ އިސްލާމްދީނަށް މަލާމާތެއް ރައްދުވާގޮތަށް މައްސަލައެއްކުރުމުގައި ދެކޭން ތަރުތީބެއް މައްސަލައެއްނުދެކެވެ. ހުރިހައިވެސް މައްސަލައިގައި ހުކުމް ދިމާވާނީ ކިބައިގައިހުރި ނުރަނގަޅު ސިފަތަކުގެ ގިނަކަމެވެ. “މުތަރުޖިމު”)

277– وَعَن مُعَاوِيَةَ بْنِ حَيْدَةَ ﷺ، قَالَ : قُلتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا حَقُّ زَوْجَةِ أَحَدِنَا عَلَيْهِ ؟ قَالَ: "أَن تُطْعِمَهَا إِذَا طَعِمْتَ، وَتَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ وَلاَ تَضْرِبِ الْوَجْهَ، وَلاَ تُقَبِّحْ، وَلاَ تَهْجُرْ إِلاَّ فِي الْبَيْتِ." (حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާށި މުއާވިޔަތު ބިން ޙައިދާގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންކުރެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޒައުޖާގެ އަނބިމީހާގެ ޙައްޤަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ތިބާ ކާއެއްޗެހި އަ ކަނބަލުންނަށްވެސް ކާން ދިނުމާއި، ތިބާ އަންނައުނު ގަނނަމަ، އަ ކަނބަލުންނަށް ވެސް އަންނައުނު ގަނެދިނުމާއި، އަ ކަނބަލުންގެ މޫނުމަތީގައި ނުޖެހުމާއި، އަ ކަނބަލުންނަށް ހުތުރުއެއްޗެއް ނުކިޔުމާއި، (އެބަހީ: اللهُ، ތިބާގެ ކަންތައްތައް ހުތުރުކުރައްވާށިއެވެ! މިފަދަ ބަސްތައް ވެސް ނުބުނުމާއި) ގޭތެރޭގައިނޫނީ އަ ކަނބަލުންނާ ދުރުނުވުމެވެ.} (އެބަހީ: އަނބިމީހާ ނުކިޔަމަންތެރިވާ ހިނދު، އޭނާ އިސްލާހު ކުރުމަށްޓަކައި ދުރަކުރިން އެއްތަނެއްގައި ނިދައިގެން ވަގުތީގޮތުން ދުރުކޮށްލި ނަމަވެސް، އަނބިމީހާ ވާހަކަދެއްކުމާއި އެހެނިހެން ކަންތައްތައް ދުރުނުކުރުމެވެ.)”

278– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيْمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ." (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނުންކުރެ އެ ބައެއްގެ އީމާންތެރިކަން އެންމެ ފުރިހަމަ ބައަކީ، އެ ބައެއްގެ އަޚްލާޤު

އެންމެ ރަނގަޅު ބަފައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅު ބަފައަކީ، އަ ބަފައެއްގެ އަނބިންނަށް އެންމެ ރަނގަޅު ބަފައެވެ.“

279– وَعَن إِيَاسِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ذُبَاب ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَضْرِبُوا إِمَاءَ اللَّهِ" فَجَاءَ عُمَرُ ﷺ، إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: ذَئِرْنَ النِّسَاءُ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ، فَرَخَّصَ فِي ضَرْبِهِنَّ، فَأَطَافَ بِآلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نِسَاءٌ كَثِيْرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَقَدْ أَطَافَ بِآلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ نِسَاءٌ كَثِيْرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ لَيْسَ أُوْلَئِكَ بِخِيَارِكُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިޔާސް ބިން އަބްދު اللَّهِ ބިން އަބޫދުބާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ގެ އަޅުކަނބަލުންނަށް ތަޅައި (އެބަހީ: އަނބިންނަށް ތަޅައި) ތިޔަބައިމީހުން ނުޖަހާށެވެ! ފަހެ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަނބިން، އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންގެ ކުރިމަތީގައި އަޑުގަދަކުރަނީއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއަށް ކަލާނގެފާނު، އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ތަޅުން ޖެހުމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއަށް ކަލާނގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ގާތަށް އެތަކެއް އަންހެނުން އައިސްފިއެވެ. (އެބަހީ: ފިރިން އެ ކަނބަލުންގެ ގައިގައި ތަޅާތީ، އެކަމުގެ ޝަކުވާކުރައްވަން އެތަކެއް އަންހެނުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ގާތަށް އައިސް ޝަކުވާކުރަންފަށައިފިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެ ފިރުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ގާތަށް ދިޔައީ އަންހެނުން އައިސް، (އެ ކަނބަލުންނަށް ފިރިން އަނިޔާކުރުމާ) އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންގެ ޝަކުވާކޮށްފިއެވެ. (ތިޔަބައިމީހުން!) އެފަދަ ފިރިހެނުންނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ހެޔޮމީހާ ރަނގަޅު މީހުންނެއް ނޫނެވެ.}“

280– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަމްރު ބިން އާޞްގެ ދަރިކަލުން އަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔެއަކީ ތަކެއްޗެކެވެ. އެތަކެތިން

މީސްތަކުން މަންފާލިބިގަންނަ މުދަލެކެވެ. އަދި އެމަތުން ލިބޭން އެންމެރަނގަޅު މަންފާއަކީ، ސާލިޙު އަންހެނަކު ލިބުމެވެ.}"

* * * * *

35- އަނބިމީހާގެ މައްޗަށްވާ ފިރިމީހާގެ ޙައްޤުތަކުގެ ވާހަކަ ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٌ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ﴾ (النساء: ٣٤) މާނައީ: ފިރިހެނުންނަކީ، އަންހެނުންގެ މައްޗަށް ޙައްޤުވެރިވާ ބެލެހެއްޓުމުގައި ޤާއިމުވެގެންނެވީ ބަޔެކެވެ. (އެއީ) އެމީހުންގެ އެއް ބައެއްގެ މައްޗަށް އަނެއް ބައެއް اللهُ، މާތްކުރައްވައި، އިތުރުކުރައްވައިދެއްވާ ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި، އެމީހުންގެ މުދަލުން ޚަރަދުކުރާތީ ވާކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ޞާލިޙު އަންހެނުންނީ، ކިޔަމަންތެރި އަންހެނުންނެވެ. ރައްކާތެރިކުރުމަށް اللهُ އަންގަވާ ކަންތައް، ސިއްރުގައި ވެސް ރައްކާތެރިކޮށް ދޭ އަންހެނުންނެވެ."

މިބާބާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކުގެތެރޭގައި ޢަމްރު ބިން އަލްއަޙްވަޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ، އިސްވެ ދަންނަވައިފި ޙަދީޘް ހިމެނިގެންވެއެވެ. (އެއީ ނަމްބަރު 276 ވަނަ ނަންބަރު ޙަދީޘެވެ.)

281– وعَن أَبي هُرَيرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ، فلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا، لَعَنَتْهَا الْمَلائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ޞަޙާބީ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ، އޭނާގެ ބޮނޑިމައްޗަށް އައުމަށް އޭނާގެ އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެދުމުން، (އެބަހީ:

އަނބިމީހާގެކިބައިން އެއްޗަކަށްވާނަމަ އެދުމެއް ސަބަބު ހުށަހެޅުމަކީ) އެ ކަނބުލޭގެ
ނިދައިފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) މަލާ އެ ކަނބުލޭގެ ރުޅިވަރުގައި، އެކަމާ ވާދަކުރެވިނަމަ،
ފަޖުރުވެރިވާވަރަށް މަލާއިކަތުން އެ ކަނބުލޭގެ މައްޗަށް ލަޢުނަތްދެއްވާނެއެވެ. ދުޢާކުރާނެ
ކަމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: "إِذَا بَاتَتِ الْمَرْأَةُ هَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا، لَعَنَتْهَا الْمَلاَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ".

"އަދި އެ ދެބޭކަލުން (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމް) ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތެއް
އެނބުރި ރިވާކޮށްދެއްވައެވެ. {(ފިރިމީހާދެކެ ރުޅިއައިސްގެން) ފިރިމީހާގެ ބޮންޑިބުން
ދުރުގައި އަންހެނަކު ނިދައިފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ފަތިސްވެއްޖައުމަށް ދާނދެން މަލާއިކަތުން
އެ އަންހެނަކަށް ލަޢުނަތްދެއްވުމުގައި ވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا مِن رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْبَى عَلَيْهِ، إِلاَّ كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاخِطًا عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا".

"އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ އެކަލާނގެ އަތްދަށުގައިވާ ކަލާނގެ
ގަންދެއްވުމީ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްވެސް ފިރިހެނަކު އޭނާގެ ބޮންޑިއަށް އަދުވަން އޭނާގެ
އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެދި، އަނބިމީހާ އެ ކަމަށް އިންކާރުކުރިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!)
ފިރިމީހާ އެ ކަނބުލޭގެ ރުހިއްޖައުމަށްދާނދެން އުޑުގައިވާ ފަރާތް (އެބަހީ: اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ
ވަތަޢާލާ) އެ އަންހެނާގެ މައްޗަށް ކޯފާވެރިވެގެންވާނެއެވެ.}"

282- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، أَيضًا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَحِلُّ لامْرَأَةٍ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ، وَلاَ تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "ވީމާ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަނޑައެޅިން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ އަންހެނެއްގެ ފިރިމީހާ ހާޒިރުގައި ބާސްކުރަ ހުއްދައެއްނުވެއި، އޭނާގެ
އިޒުނަތާނުލައި (ސުންނަތް) ރޯދަހިފުމަކީ، އެއްވެސް އަންހެނެއްގެމައްކަތް ހުއްދަވެގެންވާ
ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި ފިރިމީހާގެ ގެއަށް އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި އެއްވެސް މީހަކު ވަންނަން
ހުއްދަދީގެންވެސް ނުވާނެއެވެ.}"

283- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالأَمِيْرُ رَاعٍ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهِ، فَكُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު ކޮންމެ މީހަކީ ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު ކޮންމެ މީހަކީ، އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ބަޔަކާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މަސްއޫލު މީހެކެވެ. އަދި (މުސްލިމުންގެ) ވެރިމީހާއީ ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި ފިރިމީހާއީ އޭނާގެ ގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށްވާ ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި އަނބިމީހާއީ، އޭނާގެ ފިރިމީހާގެ ގެއާއި، އޭނާގެ ދަރިންގެ މައްޗަށްވާ ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު ކޮންމެ މީހަކީ، ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކޮޅު ކޮންމެ މީހަކީ، އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ބަޔަކާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މަސްއޫލު މީހެކެވެ.}"

284- وَعَن أَبِي عَلِيٍّ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا دَعَا الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ لِحَاجَتِهِ فَلْتَأْتِهِ، وَإِنْ كَانَتْ عَلَى التَّنُّورِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫޢަލީ، ޠަލްޤު ބުން ޢަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ އޭނާގެ ބޭނުމަކަށްޓަކައި އޭނާގެ އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެދިފިނަމަ، ފަހެ، އެ ކަނބަލުގެ އޭނާގެ ގާތަށް (އަވަހަށް) އަންނަހުށިކަމެވެ. އެއީ އުނދުން ކައިރީގައި ހުރިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

285- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لأَحَدٍ لأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އިންސާނަކު އެހެން އިންސާނަކަށް ސަޖިދަ ކުރުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު

އަމުރުކުރައްވާނެތެވެ، އަނބިމީހާ، އޭނާގެ ފިރިމީހާއަށް (ކަލޭގެފުޅުގެ ގޮތުން) ސަޕޯޓުކުރުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާނީމުއެވެ.}"

286– وَعَن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عنها رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އުއްމުސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަންހެނަކު މަރުވެއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ފިރިމީހާ މައްޗަށް ރުހިގެންވާނަމަ، އެ އަންހެނަކު ސުވަރުގެވަންނަހުށްޓެވެ.}"

287– وَعَن مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تُؤْذِي امْرَأَةٌ زَوْجَهَا فِي الدُّنْيَا إِلاَّ قَالَتْ زَوْجَتُهُ مِنَ الْحُورِ الْعِيْنِ، لاَ تُؤْذِيهِ، قَاتَلَكِ اللَّهُ، فَإِنَّمَا هُو عِنْدَكِ دَخِيلٌ، يُؤْشِكُ أَنْ يُفَارِقَكِ إِلَيْنَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި މުޢާޛު ބިން ޖަބަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަންހެނަކު، މި ދުނިޔެމަތީގައި އޭނާގެ ފިރިމީހާއަށް ދެއްތޮރުކޮށް އުނދަގޫކޮށް ހަދައިފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ޙޫރުލްޢީނުންކުރެ އެ މީހެއްގެ އަނބިންކަމުގައިވާނެ ބައަކު ބުނާހުށްޓެވެ. اللَّهُ، ތިބާ ހަލާކުކުރައްވާހުށްޓެވެ! ދެން، އޭނާއީ ތިބާގެ ގާތުގައި ކުޑަހިނދުކޮޅަކަށްވާ މެހުމާނެކެވެ. ތިބާއާ ވަކިވެ، އޭނާ ތިމަންމެންގެ ގާތަށްއައުން ދުރެއްނޫނެވެ.}"

288– وَعَن أُسَامَةَ بْنِ زَيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً هِي أَضَرُّ عَلَى الرِّجَالِ: مِنَ النِّسَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޒައިދުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހު (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނާ ވަކިވެވަޑައިގެންނެވުމަށް ހިނދު) ފިރިހެނުންގެ މައްޗަށް އަންހެނުންގެ ފިތުނައަށްވުރެ ވަކިން ގެއްލުންބޮޑު ފިތުނައެއް ނުވެއެވެ.}"

* * * * *

36- އަނބިދަރިންނަށް ޚަރަދުކުރުމުގެ މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (البقرة: ٢٣٣) މާނައީ: "އަދި އުފަންދީގެންވާ ބައްޕަގެމައްޗަށް އެއަންހެނުންނަށް ކާންދިނުމާއި އަންނައުނު ދިނުން އެއީ، (ކުއްޖާގެ) ބައްޕަގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ (الطلاق: ٧) މާނައީ: "ތަނަވަސްކަމުގެ ވެރިޔާ، އޭނާގެ ތަނަވަސްކަންހުރި މިންވަރަކުން ޚަރަދުކުރާހުށިކަމެވެ! އަދި އެ މީހެއްގެ ރިޒްޤު ދަތިކުރައްވައިފިއްވާ މީހާ، ފަހެ، އެ މީހާއަށް اللَّهُ ދެއްވައިފިއްވާ އެއްޗަކުން ޚަރަދުކުރާހުށިކަމެވެ. އެއްވެސް ނަފުސަކަށް، އެ ނަފުސަކަށް ދެއްވައިފިއްވާ އެއްޗެއްގެ މިންވަރުން ފިޔަވައި، اللَّهُ، ތަކުލީފެއް ނުދައްވަވައެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ﴾ (سبأ: ٣٩) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން (އެކަލާނގެ މަގުގައި) ޚަރަދުކުރި ކޮންމެ އެއްޗަކަށް، އެކަލާނގެ އޭގެ ބަދަލުދެއްވައެވެ."

289– عَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ على أَهْلِكَ، أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. اللَّهُގެ މަގުގައި ތިބާ ޚަރަދުކުރާ ދީނާރަކާއި، އަޅަކު މިނިވަންކުރުމަށްޓަކައި ތިބާ ޚަރަދުކުރާ ދީނާރަކާއި، މިސްކީނަކަށް ތިބާ ޚަރަދުކުރާ ދީނާރަކާއި، ތިބާގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ތިބާ ޚަރަދުކުރާ ދީނާރަކާއި، މިހުރިހާއި ޚަރަދުތަކުގެ ތެރެއިން (اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި) އޭގެ

ދަރުމައާއި ޘަވާބު އެންމެ އިތުރުވެގެންވާނީ، ތިބާގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ތިބާ ޚަރަދުކުރި ދީނާރެވެ.}"

290– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، وَيُقَالُ لَهُ: أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَانِ، ثَوْبَانَ بْنِ بُجْدُدَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިނިވަންކުރެއްވި ޚާދިމުކަމުގައިވާ (ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުންޔާއިގެންނެވި) އަބޫޢަބްދު اللهِ، އަދި އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނު، ޘައުބާނު ބިން ބުޖްދުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ޚަރަދުކުރާ އެންމެ ދަރުމަބޮޑު ޚަރަދަކީ، އެ މީހެއްގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ކުރާ ޚަރަދެވެ. އަދި اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށް އެ މީހެއްގެ ސަވާރީ ޖަނަވާރުތަކަށް ކުރާ ޚަރަދެވެ. އަދި اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި އެމީހެއްގެ އެކުވެރިންނަށް ކުރާ ޚަރަދެވެ.}"

291– وَعَن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ لِي أَجْرٌ فِي بَنِي أَبِي سَلَمَةَ أَنْ أُنْفِقَ عَلَيْهِمْ، وَلَسْتُ بِتَارِكَتِهِمْ هَكَذَا وهَكَذَا، إِنَّمَا هُمْ بَنِيَّ؟ فَقَالَ: "نَعَمْ لَكِ أَجْرُ مَا أَنْفَقْتِ عَلَيهِم". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ކުންޔާއިގެންނެވި (އުއްމުލްމުއުމިނީނާ) އުއްމުސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައީމެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަބޫސަލަމާގެ ދަރިންގެ މައްޗަށް އަޅުގަނޑު ޚަރަދުކޮށްދެނީމަ، އެއީ އެކަމުގެދަރުމަ އަޅުގަނޑަށް ލިބިގެންވާނެ ކަމުއްތޯއެވެ؟ އަދި އަޅުގަނޑަކީ، އެކުދިން ކާބޯތަކާއި ހެދުމުގެ ފަރާތުން، އެކޮށްދިނުމަށް އަޅައިނުލައި ދޫކޮށްލާނޭ މީހަކުނޫނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެކުދިންނަކީ އަޅުގަނޑުގެ ވެސް ދަރިންނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ. ކަމަނާ އެކުދިންގެ މައްޗަށް ކުރެއްވި ޚަރަދަކަށް ކަމަނާއަށް ދަރުމަ ލިބިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ.}"

292– وَعَن سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ؓ، فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ الَّذِي قَدَّمْنَاهُ فِي أَوَّلِ الْكِتَابِ فِي بَابِ النِّيَّةِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ: "وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلاَّ أُجِرْتَ بِهَا، حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ސަވާބު ބޮޑު އަޅުވައްޗާ ބެހޭގޮތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ދެފު ޙަދީޘްތަކުގައި، އައިސްފައިވެއެވެ. (އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) މި ޙަދީޘްގެ ފުރުމުގައި، ނިޔަތްތެރިކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ބާބުގައި އަޅުގަނޑު އެބަދަލު ގެންސޮދިވަޑައިގެންނެވީ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. { اللهُގެ ވަޖުހާއި އަރިހުގެން ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާ ހަރަދެއް އެއީ (ކަވެނިގެ ކާފަ ދިނުމަކުރެއް ކަމުގައިވިޔަސް އެއީ) ކަލޭގެފާނަށް އެ ކަމުގެ ހެޔޮރަދަ ނުލިބި ނުދާނެ ކަމެކެވެ. އެންމެކާފާ ދިނުން ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ދައްވާ ސާބިތުކަން ލިސް (އެބަހީ: ކަވެނިގެ ކާފައިޗާބަށްކަން ލިސް) ދަރުމަވިޔާބާރުއްޖެވެ.}"

293– وَعَن أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً يَحْتَسِبُهَا، فَهِي لَهُ صَدَقَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވޮޑިގަތް އަބޫމަސްޢޫދުލް ބަދްރިއްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {މީހަކު އާއިލާގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ހަރަދުކުރާ ހިނދު، اللهُގެ ރިޟާއަށްޓަކައި އެކަމުގެ ދަރުމައާއި ބާވަތަށް އެދިގެން، ހަރަދުކުރާނަމަ (ދަރުމަވާނެއެވެ!) ދެން، އެއީ އޭނާއަށް ޞަދަގާއެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ.}"

294– وَعَن عَبدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "كَفَي بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގަތް ޢަމްރު ބުނު ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ހަރަދުކުރަދު ބަލަހައްޓަންޖެހޭ ބައެއްކަން ކުރަންކާނ، އެބައިމީހުން ނަގައިލުމަކީ، (އެބަހީ: އެބައިމީހުނަށް ދިނުން ލާޒިމުވާ ހަރަދުބަހަދު ނުދީ، އެބައިމީހުން ދަތިހާލުގައި ޖެއްސުމަކީ) އެ މީހަކަށް ކުރާ ފާފައެއްކަމުގައި ފުދެންހުރިކަމެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ ފާފައެކެވެ.)"

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ بِمَعْنَاهُ قَالَ: "كَفَي بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوتَهُ".

އަދި އަލްއިމާމު މުސްލިމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި، މި ޙަދީޘް މި މާނައިގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އިމާމުއްކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ބަޔަކަށް

ތިމާ ޚަރަދުކުރަދުބަރަދު ދޫންޖެހޭ ބަރަކާތް ޚަރަދު ނުކުރިނުމަދިޔޭ، އެ މީހާއަށް ކެތްވާ ފަހަރެއްކަމުގައި ފޫދޮކަމުގައެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ ފަގީރުކަމެވެ.)“

295– وعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا، وَيَقُولُ الآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުއްލާހި ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުން އެ ދުވަހަކާ ބައްދަލުކުރާ އެއްވެސް ދުވަހަކު، އަޅުތަކުންގެ ތެރެއަށް ދެ މަލާއިކަތުން ފައިބައިވަޑައި ނުގަންނަވާ ދުވަހެއް ނުވާނެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މުދަލުގައި ޚަރަދުކުރާ މީހާއަށް އޭނާގެ ޚަރަދުގެ ބަދަލު އިތުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަނެއް ބޭކަލު ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މުދަލުގައި ޚަރަދުނުކޮށް ހިފަހައްޓާ މީހާއަށް އޭނާގެ މުދަލު ގެއްލުންދެއްވާނދޭވެ!}“

296– وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ، يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުއްލާހި ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މަތީގައިވާ އަތް، ތިރީގައިވާ އަތަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. (އެބަހީ: ދޭ މީހާއާ، ލިބިގަންނަ މީހާއަށްވުރެ އަބަދުވެސް ހެޔޮވެގެންވޭ މީހާއެވެ.) އަދި ތިބާ އެ ބަލަހައްޓަން ޖެހޭ މީހުންނާއި ހެޔޮވެގެންވާ ބަލަހައްޓަން ޖެހޭ މީހުންގެ ތެރެއިން ފަށާށެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮ ސަދަގާއަކީ، ބޭނުންތައް ފުއްދުމަށްފަހު ހޭދަކުރާ ސަދަގާއެވެ. އަދި ސުވާލުކުރުމުން ރައްކާތެރިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ސުވާލުކުރުމުގެ ނުބައިކަމުން اللهُ ތަޢާލާ އޭނާ ސަލާމަތް ކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ފުދިގެންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللهُ ތަޢާލާ އޭނާއަށް ފުދުންތެރިކަން ދެއްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް އެހެން މީސްތަކުންނަށް ބޭނުންނުވާ ގޮތަށް ފުދިގެން އުޅޭނެ ގޮތް ކުރައްވާނެއެވެ.)“

* * * * *

37- ޞަދަގާތުދަންވާނީ، އެ މީހަކު އެންމެ ލޯބިވާ
އަދި ރަނގަޅު މުދަލުންކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿لَن تَنَالُواْ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ﴾(آل عمران: ٩٢) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން، ލޯބިވާ އެއްޗަކުން ތިޔަބައިމީހުން ޚަރަދުކުރުމަށް ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ހެޔޮކަމެއް ނުލިބޭނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ﴾(البقرة: ٢٦٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ހޯދަމުންދާ ތަކެތިން ރަނގަޅު ތަކެތިން ތިޔަބައިމީހުން ޚަރަދުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ބިމުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނެރުއްވި ތަކެތިން ވެސް (ދޭށެވެ). އަދި، އޭގެން ޚަރަދުކުރުމަށްޓަކައި، ނުބައި ތަކެތި ކަސްދުނުކުރާށެވެ!"

297– عَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ : كَانَ أَبُو طَلْحَةَ ﵁، أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ، وَكَانَ أَحَبُّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرَحَاءَ، وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ،

قَالَ أَنَسٌ: فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿لَن تَنَالُواْ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْزَلَ عَلَيْكَ: ﴿لَن تَنَالُواْ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ وَإِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ تَعَالَى أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى، فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِيْنَ". فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَسَّمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ، وَبَنِي عَمِّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސް ގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މަދީނާގެ އަންޞާރީންގެ

ބޭކަލުންނަކީ، އެބޭކަލުންގެ އަތްޕުޅުގައި އެންމެ ގިނަ ކަދުރުރުއް ހުރުމުގެ ސަބަބުން އެންމެ މުދަލުވެރި ބޭކަލަކީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުނުގޮތުން އަބޫޠަލްޙާގެފާނެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ މުދަލުގެތެރެއިން އެ ކަލޭގެފާނު އެންމެ ލޯބިފުޅުވާ މުދަލަކީ، ބައިރުޙާއެވެ ކިޔުން (ކަދުރު ރުކުގެ) ބަގީޗާއެވެ. އަދި އެއީ އަލްމަސްޖިދުއްނަބަވީގެ ކައިރީގައިއޮތް ބަގީޗާއެކެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެ ބަގީޗާއަށް ވަޑައިގެން، އެތަނުން މީރު، ފެނި ފެންކޮޅު ހިއްޕަވައި އުޅުއްވައެވެ.

އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ ﴾ "ތިޔަބައިމީހުން، ލޯބިވާ އެއްޗެހިން ތިޔަބައިމީހުން ހޭދަކޮށްފުމަށް ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ހެޔޮކަން ނުލިބޭނެއެވެ." މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވި ހިނދު، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވި ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ ﴾ (މި އާޔަތް ގެނެސް ދަންނަވަމެވެ.) އަޅުގަނޑުގެ އަތުގައި ހުރި މުދަލުގެ ތެރެއިން އަޅުގަނޑު އެންމެ ލޯބިވާ މުދަލަކީ، ބައިރުޙާއެވެ. އަދި اللَّهُގެ މަގުގައި އެ (ބަގީޗާ) އަޅުގަނޑު ޞަދަޤާތްކޮށްދީފީމެވެ. اللَّهُ ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި އެ ކަމުގެ ދަރުމަ އާއި ޛުޚުރު އަޅުގަނޑު އެދެމެވެ. ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނަށް އެންގެވި ގޮތެއްގައި ބޭނުން، ކަލޭގެފާނު އެ ބަގީޗާގެ ބޭނުން ހިއްޕަވާށެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އުފުރާއްޖެވެ! ތިޔައީ މަންފާބޮޑު މުދަލެކެވެ. ތިޔައީ މަންފާބޮޑު މުދަލެކެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ތިޔަވިދާޅުވި ބަސްފުޅު އަޅުގަނޑަށް އިވިއްޖެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަންނަވަނީ، ކަލޭގެފާނުގެ ގާތްތިމާގެ މީސްތަކުންނަށްދެއްވައި އެ ބަގީޗާ ޞަދަޤާތްކޮށްދެއްވުން ރަނގަޅުވާނެ ކަމަށެވެ.} ފަހެ، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިގޮތަށް އަޅުގަނޑު ޢަމަލުކުރާނަމެވެ. ފަހެ، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގާތްތިމާގެ މީހުންގެ ތެރޭގައާއި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭބޭބެބެގެ ދަރިންގެ ތެރޭގައި އެ ބަގީޗާ ޞަދަޤާތްކޮށްދެއްވިއެވެ."

* * * * *

38- ތިމާގެ ބެލުމުގެދަށުގައިވާ ބަޔަކު

اللّٰه ތަޢާލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް އަމުރުކުރުމާއި،

އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވި ކަންކަމުން އެއުރެން

ދުރުކުރުވުމުގެ ވާޖިބު ނަންގަނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ތިމާގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ޢަސްކަރީވެރިޔާގެ ދަރިންނާއި، ތިމާގެ ބެލުމުގެދަށުގައިވާ އެންމެހައި މީސްތަކުން اللّٰه ތަޢާލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް އަމުރުކުރުމާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅުތަކަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމުން ނަހީކުރުމާއި، އެމަގުގައި އެއުރެން އަދަބުދިނުމާއި، އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވި ކަންކަމުން އެއުރެން ދުރުކުރުވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ވާޖިބުކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ (طه: ١٣٢)

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ! އަދި އެކަމުގައި ކެތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ!"

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ (التحريم: ٦)

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިން، ނަރަކައިން ސަލާމަތްކުރާށެވެ! އެ ނަރަކައިގެ ދަރަ، މީސްތަކުންނާއި ހިލައެވެ. އެ ނަރަކައިގެ މައްޗަށް (ބަސްއެރިންކަމުގައި) ހަރުކަށި، އަދި ގަދަފަދަ މަލާއިކަތުންވެއެވެ. اللّٰه، އެބޭކަލުންނަށް ދެއްވާ އަމުރަކާ އެބޭކަލުން ނުއިސްނަގަތެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް އަމުރުކުރައްވާ ކަންތައް އެބޭކަލުން ކުރައްވާނެތެވެ."

298– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ، قَالَ: أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ، فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كِخْ كِخْ، إِرْمِ بِهَا، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّا لاَ نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ؟" (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ހުއްސަވާފައިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދަރިބޭކަލުންނަށް ހުއްސަވާފައިވާ އަލީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ކާފަދަރިކަލުން ކަމުގައިވާ) ހަސަންގެފާނު (އެއް ފަހަރަކު) ޒަކާތުގެ ކަދުރުގަނޑުވާ ކަދުރުތަކުގެ ތެރެއިން ކަދުރެއް ނަންގަވައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނގަފުޅަށް ލެއްވިއެވެ. (ފަހެ، އެ ވަގުތު ދެކެވަޑައިގެން) ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ {ކަޚުކުޚުކަރަ ވަޑައިގެން، ބަހައްޓަވާތަށްވިއެވެ. އެކަދުރު އެއްލައިލާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން (އަހަރެމެން: މާތްރަސޫލާގެ އަހުލުބައިތުންނަށް) ޒަކާތާއި ސަދަޤާތުގެ ތަކެތި ކެއުމަކީ ހުއްދަނުވާކަން (ރަނގަޅަށް) ނޭނގެނީހެއްޔެވެ؟}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّا لاَ تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.) {އަހަރެމެންނަށް، ތިޔަބައިމީހުން ސަދަޤާތުގެ ތަކެތި ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ.}"

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީސްގައި މިވާ، "كِخْ كِخْ" މިއީ، ކުޑަކުދިން ކަލޭ އެއްޗެއް ނުކައި އެއްލާލުމަށް، އެ ކުދިން އަށް ދިނުމުގެ ތެރެއިން ބޭނުން ކުރާ ބަހެކެވެ. ކުޑަކުދިންނަށް ނުރަނގަޅު އެއްޗެއް ނުކާށެވެ. ނިކުމެ ދުރުވާށެވެ. މިއީ ޢަރަބި ބަހެކެވެ. އަދި "كَخِيْخُ" އެވެ. ހަސަންގެފާނަކީ ކުޑައިރު ފޮނުއްވާފައިވާ ދަރިކަލުން ކަމުގައި ވެއެވެ. އިމާމު ބައްޒާރު ޝަރަހުކުރެއްވި "ނުޒްހަތުލް މުއްތަޤީން" (130/2) އިން ނަގައިފައި "މުޚުތަޞަރު")

299– وَعَن أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الأَسَدِ: رَبِيبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كُنْتُ غُلاَمًا فِي حِجْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا غُلامُ ! سَمِّ اللَّهَ تَعَالَى، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ". فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ. (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ކޮށް ދަރިކަލެއްކަމުގައިވާ، ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ހުއްސަވާފައިވާ އަބޫޙަފްޞު، ޢުމަރު ބިން އަބޫސަލަމާ، ޢަބްދު اللَّهِ ބިން

އަބްދުލްއަސަދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއި، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ބެލެހެއްޓުމުގެ ދަށުގައި ކުޑަ ކުއްޖަކުކަމުގައިވީމެވެ. (އެ ދުވަސްވަރު) ކާވަދެމުގައި ތިމަންނާގެ އަތް، ކާތަށީގެ އެކިފަރާތްފަރާތަށް ގެންދެވެއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ކުޑަ ކުއްޖާއެވެ! بِسْمِ اللّٰهِ ކިޔައިގެން ކާށެވެ! އަދި ތިބާގެ ކަނާތުން ކާށެވެ! އަދި ތިބާއާ ގާތުން ކާށެވެ.} (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ދުވަހުން ފަހު، ތިމަންނާ ކާއިރުގެގޮތަކީ އެއީއެވެ.“

300- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالإِمَامُ رَاعٍ، وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُوْلٌ عَنْ رَعِيتِه". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލިބިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (އަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއިވުނީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކީ ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކު، އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ކަންތަކާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި (މުސްލިމުންގެ) ވެރިމީހާއި ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި އޭނާއި، އޭނާގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ މުސްލިމުންނާ މެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި ފިރިހެނާއި، އޭނާގެ އަހުލުވެރިން ބަލަހައްޓާ މީހެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ މީހުންނާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި އަނބިމީހާއި އޭނާގެ ފިރިމީހާގެ ގޭގެ ބެލެހެއްޓުން ލިބިފައެވެ. އަދި އެކަނބުލޭގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ ކަންތަކާމެދު ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި ނޯކަރުމީހާއި، އޭނާގެ ސާހިބުމީހާގެ މުދަލާމެދު ބަލަހައްޓާ މީހެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ ތަކެއްޗާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކީ، ބެލެހެއްޓުންތެރިޔެކެވެ. އަދި އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ކަންތަކާމެދުގައި ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ.}“

301- وَعَن عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، عَن أَبِيهِ، عَن جَدِّهِ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مُرُوا أَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "އަމްރު، އާނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން، ޝުޢައިބު، އާނާގެ ކާފަ، اللّٰهُ އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި، އަމްރު ބިން ޝުޢައިބުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުاللّٰهِގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކާފަގެފާނު (އެބައީ: އަމްރު ބިން ޝުޢައިބުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިން އުމުރުން ހަތް އަހަރުވުމުން، އެކުދިން ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރާށެވެ. އަދި އެކުދިން ނަމާދު ނުކުރާނަމަ، ދިހަ އަހަރުވުމުން (ބޮޑު އަނިޔާއެއްނުވާގޮތަކަށް) އެކުދިންގެ ގައިގާ ޖަހާށެވެ. އަދި (ދިހަ އަހަރު ވުމުން) ނިދާތަންތަނުގައި ދެޖިންސުގެކުދިން ވަކިކުރާށެވެ.}"

302– وَعَن أَبي ثُرَيَّةَ، سَبْرَةَ بْنِ مَعْبَدٍ الْجُهَنِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "عَلِّمُوا الصَّبِيَّ الصَّلاَةَ لِسَبْعِ سِنِيْنَ، وَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا ابْنَ عَشْرِ سِنِيْنَ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަތު اللّٰهُ، އެ ކާފަގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި، އަބޫޘުރައްޔާ، ސަބްރަތު ބިން މަޢުބަދުލްޖުހަނީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކާފަގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަތް އަހަރު ވުމުން ތިޔަބައިމީހުން ކުޑަކުއްޖާއަށް ނަމާދުކުރުން ދަސްކޮށްދިނުމަށެވެ. އަދި ނަމާދު ނުކުރާނަމަ، ދިހަ އަހަރުވުމުން، އެކުދިންނަށް (އެކަށީގެންވާ) އަދަބުދީގެން ނަމާދުކުރުވުމަށެވެ.}"

وَلَفْظُ أَبِي دَاوُدُ: " مُرُوا الصَّبِيَّ بِالصَّلاَةِ إِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِيْنَ".

އަދި އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. {ހަތް އަހަރުވުމުން، ކުޑަކުއްޖާ ނަމާދުކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އަމުރު ކުރާށެވެ.}"

* * * * *

39- އަވަށްޓެރިންގެ ހައްގުތަކާއި، އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮހިތުމުގެ މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَـٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ ۗ﴾ (النساء: ٣٦) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން اللهُއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ! އަދި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރާށެވެ! އަދި، މައިންބަފައިންނަށާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށާއި، ޔަތީމުންނަށާއި، މިސްކީނުންނަށާއި، ގާތް އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ދުރު އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ކައިރި އެކުވެރިޔާއަށާއި، ދަތުރުވެރިޔާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މިލްކުވެގެންވާ އަޅުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތާށެވެ!"

303- وَعَنِ ابْنِ عُمرَ، وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު ޢުމަރާއި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ ޢާއިޝާމައިންބޭފުޅާ ދެ ބޭފުޅުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަވަށްޓެރިޔާއާމެދު ވަޞިއްޔަތްކުރައްވަމުން ޖިބްރީލުގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ކަންހިނގަމުން ގެންދެވިއެވެ. ޙައްތާ ކަމަކީ، އަވަށްޓެރިޔާ، އެއް ބައިކު އަނެއް ބައެއްގެ ކިބައިން ވާރުތަވާނެކަމަށް ބަދަލުކުރައްވާނެކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހީވުނުހާ ހިސާބަށްއެވެ.}"

304- وَعَن أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا أَبَا ذَرٍّ! إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً، فَأَكْثِرْ مَاءَهَا، وَتَعَاهَدْ جِيْرَانَكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫ ޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ (ތިމަންނާއާ މުޚާޠަބު

ކުރައްވައި) ޙަދިޔާކުރައްވިއެވެ. {އޭ އަބޫޛައްރުވެ! ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގައި ސުރުވާފުޅު (ނުވަތަ ރިހަކުރުފުޅު) ކައްކަވާނަމަ، އޭއަށް އަޅުއްވާ ފެން ގިނަކުރައްވާށެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އަވައްޓެރިންނަށް އެއިން ފޮނުކޮށްދެއްވާށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: إِنَّ خَلِيْلِي ﷺ أَوْصَانِي: "إِذَا طَبَخْتَ مَرَقًا فَأَكْثِرْ مَاءَهُ، ثُمَّ انْظُرْ أَهْلَ بَيْتٍ مِنْ جِيْرَانِكَ، فَأَصِبْهُمْ مِنْهَا بِمَعْرُوفٍ".

އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި އަބޫޛައްރުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން އެންމެ ލޯބިވާ، ތިމަންގެ މިތުރު ﷺ، ތިމަންނާއަށް ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނުގެ ވަސިއްޔަތްތަކުގައިވެއެވެ.) {ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގައި ސުރުވާފުޅު (ނުވަތަ ރިހަކުރުފުޅު) ކައްކަވާނަމަ، އޭއަށް އަޅުއްވާ ފެން ގިނަކުރައްވާށެވެ! ދެން އެއަށްފަހު، ކަލޭގެފާނުގެ އަވައްޓެރިންކުރެ ބޭނުންތެރިވާ ގޭބިސީއަކަށް ރަނގަޅު ގޮތުގައި، އެބައިމީހުން ޒަރޫރީކަމުގައި އެއިން ފޮނުކޮށްދެއްވާށެވެ!}"

305- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ" قِيلَ: مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "الَّذِي: لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމާއި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {اللَّهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އެ މީހަކު އީމާންއެއް ނުވެއެވެ. اللَّهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އެ މީހަކު އީމާންއެއް ނުވެއެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. (އީމާންނުވާނީ) ކާކުތޯއެވެ؟ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {އެ މީހާގެ ނުބައިކަމުން އޭނާގެ އަވައްޓެރިޔާ ސަލާމަތްވެގެންނުވާ މީހާ، އީމާންއެއްނުވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "لاَ يَدْخُلُ الْجنَّةَ مَنْ لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "{އެ މީހެއްގެ ނުބައިކަމުން އޭނާގެ އަވައްޓެރިޔާއަށް އަމާންކަން ލިބިގެންނުވާ މީހާއީ، ސުވަރުގެއަށް ވަންނާނެ މީހެއް ނޫނެވެ.}"

306- وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ، لاَ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا، وَلَوْ فِرْسَنَ شَاةٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭމުސްލިމުންގެ އަންހެނުންތަކުންނޭވެ! ތިޔަކަނބަލުންގެ އަވައްޓެރިޔަކަށް އެއްޗެއް ފޮނުވުމުގައި ކަސްވަސްތާރަކަށްނުވާ ހީނުކުރާށެވެ. އެއީ ބަކަރިއެއްގެ ބޮފުއްޕާކުރުގައިވިއަސްވެއެވެ.} (އެބަހީ: އެހެނަސް އާދައިގެ އެއްޗަކުން ވިއަސް އަވައްޓެރިޔަކަށް ހަދިޔާކުރުމުގައިވާ މަޤުބޫލިކަމާއިދު ފުރުވާކޮށްދޭތަކެތީގައި ކަސްވަސްތާރަކަށްނުވާ ހީނުކުރާށެވެ.)"

307– وَعَنهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَمْنَعْ جَارٌ جَارَهُ أَنْ يغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ". ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيرَةَ: مَالِي أَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِيْنَ، وَاللَّهِ لأَرْمِيَنَّ بِهَا بَيْنَ أَكْتَافِكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު އެ މީހެއްގެ ގޭގެ ފާރުގައި އޭނާގެ އަވައްޓެރިޔާ ލަކުޑިގަނޑެއް ޖަހައިލުން (ނުވަތަ މަތީގައި ޖެހުން ކުރުމުގައިވިޔަސް، އަދި އޭގެ ސަބަބުން ތިމާއަށް އުނިކަމެއް ފޯރާކަމުގައިވި ނަމަވެސް އެކަންކަން) މަނާނުކުރާށެވެ.} އެއަށްފަހު އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެކަމުން ހުރަސްއެޅުމަށް މަނާކުރަނީ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިން ތޮޅުވޭއިގެންނެވީވެ. اللَّهُ ގަންދީވައި ވިދާޅުވެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެކަންތައް ތިޔަބައިމީހުންގެ ފުރަގަހައި ގިނަގިނައިން ބާރުންކުރައްވާ ހުރިފޮވެ."

308– وَعَنهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلاَ يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوم الآخِرِ، فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ތިޔަބައި މީހުންކުރެ) اللَّهُއަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާ، އޭނާގެ އަވައްޓެރިޔާއަށް އުނދަގޫއެއް ނުދޭހުރިކަށެވެ. އަދި (ތިޔަބައިމީހުންކުރެ) اللَّهُ އަށާއި

އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ވަރު، އޭނާ، އޭނާގެ މެހުމާނަށް ކަރާމާތްތެރިކުރާށެވެ. އަދި (ލިއުބައި މުސްލިމުން) اللّٰهُއަކާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ވަރު، އޭނާ، (ބަހެއް ބުނާނަމަ) ހެޔޮބަހެއް ނޫނީ ނުބުނާހުށިކަމެވެ. އެހެންނޫންނަމަ ހަމަހިމޭނުން ހުރިކަމެވެ.}"

309– وَعَن أَبي شُرَيْحٍ الْخُزَاعِيِّ ﷺ، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيُحْسنْ إِلَى جَارِهِ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَومِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَومِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِهذَا اللَّفْظِ، وَرَوَى الْبُخَارِيُّ بَعْضَهُ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ އަބޫޝުރައިޙުލް ޚުޒާޢީ (ޚުވައިލިދު ބިން ޢަމްރު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ލިއުބައި މުސްލިމުން) اللّٰهُއަކާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ވަރު، އޭނާ، އޭނާގެ އަވަށްޓެރިއާއަށް ކަރާމާތްތެރިކުރާށެވެ. އަދި (ލިއުބައި މުސްލިމުން) اللّٰهُއަކާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ވަރު، އޭނާ، (ބަހެއް ބުނާނަމަ) ހެޔޮބަހެއް ނޫނީ ނުބުނާހުށިކަމެވެ. އެހެންނޫންނަމަ ހަމަހިމޭނުން ހުރިކަމެވެ.}"

310– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ قَالَ: "إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާ ޞިއްދީޤާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ތިމަންކަމަނާއަށް ދެ އަވަށްޓެރިންވެއެވެ. ފަހެ، އެ ދެމީހުންކުރެ ތިމަންކަމަނާ އެއްކޮށް ދެއްވުމުގައި އިސްކަންދެއްވާނީ ކާކާތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދެމީހުންކުރެ ކަމަނާއާ އެއްގޮތުގެ ދޮރު ކައިރި މީހާއެވެ.} (ލަފާ: ކަމަނާގެ ގެއާ އެންމެކައިރީގައިވާ މީހާއެވެ.)"

311– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الْجِيْرَانِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހުންލެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކުވެރިންކުރެ اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ރަނގަޅު ބައަކީ، އެ މީހެއްގެ އެކުވެރިންނަށް އެންމެ ރަނގަޅު ބައެކެވެ. އަވަށްޓެރިންކުރެ اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ރަނގަޅު ބައަކީ، އެ ބައެއްގެ އަވަށްޓެރިންނަށް އެންމެ ރަނގަޅު ބައެކެވެ.}"

* * * * *

40- މައިން ބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތުމާއި، ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ދެމެހެއްޓުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ﴾ (النساء: ٣٦) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން اللهُއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ! އަދި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރާށެވެ! އަދި، މައިންބަފައިންނަށާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށާއި، ޔަތީމުންނަށާއި، މިސްކީނުންނަށާއި، ގާތް އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ދުރު އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ކައިރި އެކުވެރިޔާއަށާއި، ދަތުރުވެރިޔާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިލްކުވެގެންވާ އަޅުންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ﴾ (النساء: ١) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން اللهُއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އެކަލާނގެއީ، އެކަލާނގެ މެދުވެރިކޮށް ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ސުވާލުކުރާ، ކަންކަމުގައި އެދިއްޖެ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ﴾ (الرعد: ٢١) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންނީ، ގުޅުވައިލުމަށް اللهُ އަމުރުކުރައްވާ ކަންތައްތައް ގުޅުވާ، އަދި އެއުރެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއަށް ބިރުވެތިވާ، އަދި ހިސާބުބެއްލެވުމުގެ ނުބައި ނަތީޖާއަށް ބިރުވެތިވާ މީހުންނެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا﴾ (العنكبوت: ٨) މާނައީ: "އިންސާނާއަށް އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތުމަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަސިއްޔަތް ކުރައްވައި، އަމުރުކުރެއްވީމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾ (الإسراء: ٢٣ – ٢٤) މާނައީ: "އޭކަލާނގެއަށްމެނުވީ ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަން ނުކުރުމަށާއި، މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ކަނޑައަޅުއްވައި އަންގަވައިފިއެވެ. އެ ދެމީހުންކުރެ އެކަކު، ނުވަތަ އެ ދެމީހުން ތިބާގެ ގާތުގައި ތިބެ، މުސްކުޅިވުމާހަމައަށް ފޯރައިޖެނަމަ، އެ ދެމީހުންނަށް އުއްފު ވެސް ނުބުނާށެވެ! (އެބަހީ: ނުރުހުމުގެ ބަސްކޮޅު ކުޑަ ބަހެއް ވެސް ނުބުނާށެވެ!) އަދި އެ ދެމީހުންނަށް އަޑުގަދަ ނުކުރާށެވެ! އަދި މާތް ބަހުން އެ ދެމީހުންނަށް ބަސްބުނާށެވެ! އަދި އޯގާތެރިކަމުގެ ގޮތުން ނިކަމެތިކަމުގެ ފިޔަ، ތިބާ އެދެމީހުންނަށްޓަކައި ތިރިކޮށްދޭށެވެ! އަދި ބުނާށެވެ! އަހުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! ކުދިކުއްޖެއްކަމުގައި މިއަޅާ ތިބިއިރު، އެ ދެމީހުން މިއަޅާ ބަލައިބޮޑުކުރި ފަދައިން، އެ ދެމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވައިދެއްވާނދޭވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ﴾ (لقمان: ١٤) މާނައީ: "އިންސާނާއަށް، އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް (ހެޔޮކޮށްހިތުމަށް) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަސިއްޔަތްކުރެއްވީމެވެ. އޭނާގެ މަންމަ، ބަލި ނިކަމެތިކަމުގެ މައްޗަށް ބަލި ނިކަމެތިކަމާއެކު ބަނޑުގައި އޭނާ އުފުލިއެވެ. އަދި އޭނާ ކިރުދޫކުރުން ވިއްސުންވަނީ، ދެ އަހަރުދުވަހެވެ. (ތިމަންރަސްކަލާނގެ

އަމުރުކުރެއްވީމެވެ.) ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށާއި ތިބާގެ މައިންބަފައިންނަށް ޝުކުރުކުރާށެވެ!"

312– عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى؟ قَالَ: "الصَّلاةُ عَلَى وَقْتِهَا" قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: "بِرُّ الْوَالِدَيْنِ" قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާން، ޢަބްދު اللّٰهِ ބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ތިމަންނާ ސުވާލުދެންނެވީމެވެ. اللّٰهُ ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ ފަރުޟު) ނަމާދު އެ ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި ކުރުމެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްދިނުމެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}"

313– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدًا إِلاَّ أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا، فَيَشْتَرِيَهُ، فَيَعْتِقَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދަރިއަކަށް އޭނާގެ ބައްޕަގެ އަގުއަދާކޮށްދެވޭނީ ފުދޭ، (މީހާގެ އަތުގައި ފައިސާއަށް) އޭނާ ގަނެ، (اللّٰهُގެ މަގުގައި) އެބައްޕަ މިނިވަންކުރާކަމުގައި ވިޔަސްވެސް، ދަރިއަކަށް ބައްޕަގެ ޙައްޤު އަދާކުރެވެންކަމުގައި ނުވާނޭއެވެ.}"

314– وَعَنهُ أَيْضًا ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ތިޔަބައިމީހުންކުރެ) اللّٰهُއަށާއި އާޚިރަށްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ތަންނާނެވެ!) ފަހެ، އޭނާގެ މެހުމާނަށް ކަރާމާތްކޮށްދޭހުށިކަމެވެ. އަދި (ތިޔަބައިމީހުންކުރެ) اللّٰهُއަށާއި އާޚިރަށްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ

(ދަރިންނޭވެ!) ތިޔަ، އަނގާ، ގޯތިތެރޭގެ ކަލޭގެފާނު ދަމަހައްޓާހުރިކަމުގައެވެ. އަދި (މިއަށްބަލާއިރު ނުކޮށް) اللهއަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަރިންނޭވެ!) ތިޔަ، އަނގާ، (ބަހެއް ބުނާނަމަ) ހެޔޮބަހެއް ނޫނީ ނުބުނާހުރިކަމުގައެވެ. އެހެންނޫންނަމަ ހަމަހިމޭނުން ހުރިކަމުގައެވެ.}"

315– وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّى إذَا فَرَغَ مِنْهُمْ قَامَتِ الرَّحِمُ، فَقَالَتْ: هَذَا مُقَامُ الْعَائِذِ بكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ! قَالَ: نَعَمْ، أَمَا تَرْضِيْنَ أَنْ أَصِلَ مَنْ وَصَلَكِ، وَأَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكِ؟ قَالَتْ: بَلَى، قَالَ: فَذَلِكَ لَكِ،

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اقْرَءُوا إنْ شِئتُمْ: ﴿ فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ ﴾ (محمد: ٢٢ – ٢٣) (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެ ޚަލްޤު ނިމުމުން، (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުގެ ތެރެއިން ފަރުވާލާ ނުކުރުމުގެ ބޭނުން) ނިމުނުހިސާބުން. އެ ކަލާނގެ ޚަލްޤު ނިމުމުން. ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، الله ތަޢާލާ އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކެއް (ނުވަތަ ހުރިހާ މަޚްލޫޤުން) ހެއްދެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކެއް ހެއްދެވުމަށްފަހު، ރަޙިމު، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ތެދުވެއްޖެއެވެ. މިއީ އަރިހުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލުމުގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް ޙާޟިރުވެ އެދޭ ތަނެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. އާ، އަހަރެން ރަޙިމު ގުޅާ މީހަކާ ގުޅުއްވާނަމެވެ. އަދި ގުޅުން ކަނޑައިލާ މީހަކާ ގުޅުން ކަނޑުއްވާނަމެވެ. އެއީ ތިބާއަށް ރުހުން ލިބޭ ކަމަކަށް ނުވާނެބާ؟ ރަޙިމު ދަންނަވައިފިއެވެ. އާދޭހެވެ! ދެން (الله) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، އެއީ ތިބާއަށް ލިބިގެންވާ ކަމެކެވެ.}

އޭގެފަހުން، ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ބޭނުންނަމަ މި އާޔަތް ކިޔަވާށެވެ. ﴿ فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ ﴾ މާނައީ: {ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ފުރައްސާރަ ކުރަނީ ހިނގައިދާނަމަ (ކުޅިއާޚާ އެއްފަހަރުން) ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި

ފަސާދަކޮށް، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުންތައް ކަނޑައިލުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ގާތްވެގެން ނުވެދާނެއްތޯވެ؟ އެބައިމީހުންނީ، އެބައިމީހުންނަށް ލަޢުނަތްލެއްވި މީހުންނެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން ބީރުކޮށްލައްވައި، އަދި އެބައިމީހުންގެ ލޯތައް ކަނުކޮށްލެއްވިއެވެ.}}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: "مَنْ وَصلَكِ، وَصَلْتُهُ، وَمَنْ قَطعكِ قَطَعْتُهُ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”{ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ގުޅުން، އެ މީހާއާ ދަމަހައްޓަވާނީމެވެ. އަދި ތިބާގެ ގުޅުން ކަނޑައިލާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތުން އެ މީހާއާ ދުރުކުރައްވާނީމެވެ.}}“

316– وَعَنْهُ ﷺ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي؟ قَالَ: "أُمُّكَ" قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: "أُمُّكَ " قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: " أُمُّكَ " قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: "أَبُوكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މީސްތަކުންކުރެ އެ މީހަކަށް އަޅުގަނޑު ކަމާހިމެން އެންމެ ބަރުދަސްކަން ޙައްޤު މީހަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ތިބާގެ މަންމައެވެ.} އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ދެން ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ މަންމައެވެ.} އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ދެން ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ މަންމައެވެ.} އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ދެން ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ ބައްޕައެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: يَا رَسُولَ اللَّه ﷺ! مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ؟ قَالَ: "أُمُّكَ، ثُمَّ أُمُّكَ، ثُمَّ أُمُّكَ، ثُمَّ أَبَاكَ، ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ".

އަދި ”(މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތް) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ.) އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މީސްތަކުންކުރެ އެ މީހަކަށް އަޅުގަނޑު ކަމާހިމެން އެންމެ ބަރުދަސްކަން ޙައްޤު މީހަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ މަންމައެވެ. ދެން ފަހެ ތިބާގެ މަންމައެވެ. ދެން ފަހެ ތިބާގެ މަންމައެވެ. ދެން ތިބާގެ ބައްޕައެވެ. ދެން އެ ތިބާއާ އެންމެ ގާތް ބޭފުޅެވެ. ދެން އެއާ ޖެހިގެން އެ ތިބާއާ އެންމެ ގާތް ބޭފުޅެވެ.}“

317– وَعَنهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَغِمَ أَنْفُ، ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُ، ثُمَّ رَغِمَ أنفُ، مَنْ أَدرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ، أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا، فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހާގެ ނިކަމެތިވެ ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. ދެން ވެސް، އެ މީހާގެ ނިކަމެތިވެ ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. ދެން ވެސް، އެ މީހާގެ ނިކަމެތިވެ ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. (އެއީ) އެ މީހަކީ މައިންބަފައިން މުސްކުޅި ބާރުގައި، އެ ދެ މީހުން، ނުވަތަ އެއިން އެކަކާ ބައްދަލުވެ، (އެކަމާ އެބައިމީހުންނަށް ޚިދުމަތްކޮށް ނުހިފުމުން) އެކަމަށް ސުވަރުގެ ނުވަދެވިއްޖެ މީހާއެވެ.}"

318– وَعَنْهُ، ؓ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ لِي قَرَابَةً أَصِلُهُمْ وَيَقْطَعُونِي، وَأُحْسِنُ إِلَيْهِمْ وَيُسِيئُونَ إِلَيَّ، وَأَحْلُمُ عَنْهُمْ وَيَجْهَلُونَ عَلَيَّ، فَقَالَ: "لَئِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ، فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمُ الْمَلَّ، وَلاَ يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ގާތްތިމާގެ ބަޔަކުވެއެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނާ ގުޅުން ބާއްވަމެވެ. އެކަމަކު އެބައިމީހުން އަޅުގަނޑާ ގުޅުން ކަނޑައިލައެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކޮށްދެމެވެ. އެކަމަކު އެބައިމީހުން އަޅުގަނޑާމެދު ގޯސްކޮށް ކަންތައްކުރެއެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނަށް ޙިލްމްތެރިވަމެވެ. އެކަމަކު އެބައިމީހުން އަޅުގަނޑާމެދު ނުބައިކަން ކުރެއެވެ. ދެން، (މިވާހަކަ އަޑުއައްސަވައި) އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭ ހުރީ ތިބާ ތިޔަ ވިދާޅުވި ގޮތަށް ކަލޭގެ ވީނަމަ، އެބައިމީހުންނަށް ހޫނު އަޅިތަކެއް ނުވަތަ އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނަށް ކާން ދޭ ހެންނެވެ. (އެބަހީ: ތިބާ އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަންތައް ކުރާކަމުގައި ވިޔަސް، އެބައިމީހުން ނުބައިކޮށް ހުރުމުން، އެބައިމީހުން ފާފަވެރިވެއެވެ. އަދި، އަޅުގަނޑު އެވާހަކަ، ނުވަތަ ހުރި އެއްވެސް ކަމެއް ބަދަލެއް ނުކޮށް ދެމިހުންނަ ވަރަކަށް، އެބައިމީހުންގެ އެ ނުބައި އަމަލުގެ ބަދަލު އެބައިމީހުންނަށް ލިބޭނެއެވެ

ގެދޮވެރިވުމެވެ.) އަދި މިބާ މިއަދުގެ ދުވަހުންނުވާ ހިނދަކު މިބައިން ވަގުވެރިވުމަކީ
اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއަށް އެހީތެރިކަމުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}"

319– وَعَنْ أَنسٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ:"މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލިބިވޮޑި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހާގެ ރިޒުޤު ތަނަވަސްވުމާއި، އުމުރު ދިގުވުމަށް އެދޭ މީހާ، އޭނާގެ ގާތްތިމާގެކަލުންގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާށިއެވެ.}"

(ނޯޓް: ގާތްތިމާގެކަލުންގެ ގުޅުން ދެމެހެއްޓުމަކީ، އިންސާނިއްޔަތު އޭނާގެ ބޭނުން ކަންތައްތައް އޭނާއަށް ފުދިހަމަވެދާނޭ ކަމެއްކަމެވެ. އެއީ ރިޒުޤު ތަނަވަސްވުމާއި، އުމުރު ދިގުވުމެވެ. އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މި ދުނިޔޭގައި ވެސް އިންސާނާ އޭނާގެ ހެޔޮބަސް، އޭނާގެ ބާކީވުން އޭނާ ދެ ކަންތަކެވެ. އަދި ގާތްތިމާގެކަލުންގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާމީހުން، މި ދުނިޔޭކަންތައް އިންސާނާއަށް ހިނގާފައިދާއިރު. ރިޒުޤު ތަނަވަސްވުމާ އަސަރުކޮށްފައިވާ ބަސްތުގެ މާނައީ، ހަމަ ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި ވެސް، އެ މީހަކަށް ލިބިގެންވާ ރިޒުޤު އިތުރުވެ، ގިނަވުންކަމުގައި ވެސް މާނަކުރެވެއެވެ. ނުވަތަ އެ ބަސްތުގެ މާނައީ، ރިޒުޤުގައި ބަރަކާތް އިތުރުކުރައްވުން ކަމަށް ވެސް ބުނެވެއެވެ. އަދި އުމުރު ދިގުވުމަކީ އެއް ބަސްތުގެ ވެސް މާނަކުރުމެއް، މިގޮތަށެވެ. އެއީ، އިސްލާމްދީނުގައި އަންގަވައިފައިވާ ގޮތުގެމަތިން އެ މީހެއްގެ ގާތްތިމާގެކަލުންގެ ގުޅުންތައް ދަމަހައްޓާ މީހެއްގެ އުމުރު ދިގުކުރައްވައި، ފުރިހަމަ ސިއްހަތެއްގައި އޭނާ ދިރިއުޅުން ދުވަސްތައް އިތުރުކުރެއްވުމާ ކަމުގައިވެސް ވާހަކައިން. އެއީ އެ މީހާގެ އުމުރުގައި ބަރަކާތް އިތުރުވާ ކަމުގައިވެސް ބުނެވެއެވެ.

ބާރީގެ ސާފުކޮށްދިނުން ތަރުސީރުގެ ތަރުޖަމާއިން (301/1) ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

320– وَعَنهُ، قَالَ: كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ، وَكَانَ أَحَبُّ أَمْوَالِهِ بَيْرَحَاءَ، وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْخُلُهَا، وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ، فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ﴾(آل عمران: ٩٢) قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ: ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا

تُحِبُّونَۚ ﴾ وَإِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ تَعَالَى، أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى ، فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِيْنَ". فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَسَّمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މަދީނާގެ އަންސާރީއިންގެ ބޭކަލުންނަކު، އެ ބޭކަލުންގެ އަތުފުޅުގައި އެންމެ ގިނަ ކަދުރުގަސް ހުރުމުގެ ސަބަބުން އެންމެ މުދަލުވެރި ބޭކަލަކީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޠަލްޙާގެފާނެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ މުދަލުގެ ތެރެއިން އެ ކަލޭގެފާނު އެންމެ ލޯބިފުޅުވާ މުދަލަކީ، ބައިރަޙާއަށްކިޔުން (ކަދުރު ގަހުގެ) ބަގީޗާއެވެ. އަދި އެއީ އަލްމަސްޖިދުއްނަބަވީގެ ކައިރީގައިއޮތް ބަގީޗާއެކެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެ ބަގީޗާއަށް ވަޑައިގެން، އެތަނުން މީރު، ފެނިފެންފުޅު ހިއްޕަވައި ބޯއްވަވައެވެ. ފަހެ، ﴿لَن تَنَالُواْ ٱلۡبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَۚ﴾ "ތިޔަބައިމީހުން، ލޯބިވާ އެއްޗަކުން ތިޔަބައިމީހުން ހޭދަކުރަންދެން ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ހެޔޮ ކަމެއް ނުލިބޭނެއެވެ." މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވި ހިނދު، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި ދެންނެވިއެވެ. "އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ބާވައިލައްވައި ﴿لَن تَنَالُواْ ٱلۡبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَۚ﴾ (މި އާޔަތް ގެނެސް ދެންނެވިއެވެ.) އަޅުގަނޑުގެ އަތުގައި ހުރި މުދަލުގެ ތެރެއިން އަޅުގަނޑު އެންމެ ލޯބިވާ މުދަލަކީ، ބައިރަޙާއެވެ. އަދި އެ (ބަގީޗާ) اللَّهُގެ މަގުގައި ޞަދަޤާތެއްކަމުގައިވެއެވެ. اللَّهُ ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުން އެ ކަމުގެ ދަރުމައާއި ޘަވާބު އަޅުގަނޑު އެދެމެވެ. ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނަށް އިރުޝާދުކުރައްވާ ގޮތެއްގެމަތިން، ކަލޭގެފާނު އެ ބަގީޗާގެ ބޭނުން ހިއްޕަވާށެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަރިޔާކުރައްވިއެވެ. {އެފުރުއްޖެވެ! މިއީ މަންފާބޮޑު މުދަލެކެވެ. މިއީ މަންފާބޮޑު މުދަލެކެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިތޯ ބަސްފުޅު އަޅުގަނޑަށް އިވިއްޖެއެވެ. މިހެންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަންނަވަނީ، ކަލޭގެފާނުގެ ގާތްތިމާގެ މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި އެ ބަގީޗާ ސަދަޤާތްކޮށްދެއްވުން ރަނގަޅުވާނެކަމަށެވެ.} ފަހެ، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. "އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ!

ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިމަތަކަށް އަޅުގަނޑު ޢަމަލުކުރާނަމެވެ. ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގާތްތިމާގެ މީހުންގެ ގުޅުމާއި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭބޭކަލުންގެ ދަރިންގެދުރުގައި އެ ބޭފުޅާ ސިލަތުހެޔޮކުރެއްވުމެވެ."

(ޝަރަޙަ: "އެ މިހާރު އެންމެ ލޯބިވާ އަދި ރަނގަޅު ގުޅުން ގަރާބަތުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބަސް" ގައި، މިގޮތަށް މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެފައެވެ. އޭގެ ނަންބަރަކީ 297 ވަނަ ޙަދީޘެވެ.)

321– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ إِلَى نَبيِّ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: أُبَايِعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ أَبْتَغِي الأَجْرَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، قَالَ: "فهَلْ لَكَ مِنْ وَالِدَيْكَ أَحَدٌ حَيٌّ؟" قَالَ: نَعَمْ بَلْ كِلاَهُمَا، قَالَ: "فَتَبْتَغِي الأَجْرَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى؟" قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: "فَارْجِعْ إِلَى وَالِدَيْكَ، فَأَحْسِنْ صُحْبَتَهُمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބިން އާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ހިޖުރަކުރުމާއި، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގެ މައްޗަށް ކަލޭގެފާނަށް ބައިޢަތުވުމަށް އެދި އައީމެވެ. އެކަމުގެ ތަވާބު اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން (އަޅުގަނޑަށް ލިބުމަށް) އެދެމެވެ. ނަބިއްޔާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ މައިންބަފައިންކުރެ އެކަކު ވެސް ދިރި ދުނިޔޭގައި އުޅުއްވޭ ހެއްޔެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އަދި ޔާއެއްޔެވެ. އެ ދެމީހުން ވެސް (ދުނިޔޭގައި) އުޅެއެވެ. ނަބިއްޔާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން ދަރުމަޔާއި ތަވާބަށް އެދިލައްވަމުހެއްޔެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާގެ މައިންބަފައިންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި އެ ދެ މީހުންނަށް ހެޔޮކޮށް ކަންތައްކުރައްވައި އުޅުއްވާށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَأْذَنَهُ فِي الْجِهَادِ، فَقَالَ: "أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ ، قَالَ: "فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ".

އަދި "އަލްބުޚާރީއާއި މުސްލިމު ނަޤުލުކުރި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ.) ޖިހާދުކުރުމަށް ނުކުތުމުގެ ހުއްދަދެއްވުން އެދުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާގެ މައިންބަފައިން ދުނިޔޭގައި އުޅުއްވަތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ.

{އެ ދިރިއުޅުންތެރިންނަށް ކަލޭގެފާނުމެން ހެޔޮކޮށް އުޅުއްވާށެވެ. މިއީ ޖަމާޢަތަށް ހެޔޮކަން ދެއްވާށެވެ.} (އެބަހީ:
އެކަމުގައި ގެރިއަޅުއްވައި މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ!)"

322– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ، وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قَطَعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުاللهِގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ގޮތްމަތީގެ ކަމުގެ ގުޅުން (އަނބުރާ ދިނުމަށްޓަކައި) ދަމަހައްޓާ މީހަކީ، މީހަކު ކަނޑާލާ ގުޅުން ދަމަހައްޓާ މީހެއް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް (ޙަޤީގަތުގައި) އެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާ މީހަކީ، އޭނާއާ ދެމެދުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލިޔަސް މީހަކު، އެ ގުޅުން ކަނޑައިލިޔަސް ހިފަހައްޓާ އެ ގުޅުން (ކަނޑައިނުލައި) ދަމަހައްޓާ މީހާއެވެ.}"

323– وَعَن عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ، وَمَن قَطَعَنِي، قَطَعَهُ اللَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށި (އުއްމުލްމުއުމިނީނަ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ރަޙިމު (ގެ ގުޅުން) ވަނީ ޢަރުޝުގައި އެލުވިގެންނެވެ. ބުނާނެއެވެ. މިގޮތުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللهُގެ ރަޙްމަތުގެ ގުޅުން އެ މީހާއާ ދަމަހައްޓަވާނެއެވެ. އަދި މިގޮތުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހާ، اللهُގެ ރަޙްމަތުން ދުރުކުރައްވާނެއެވެ.}"

324– وَعَن أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا أَنَّهَا أَعْتَقَتْ وَلِيدَةً وَلَمْ تَسْتَأْذِنِ النَّبِيَّ ﷺ، فَلَمَّا كَانَ يومَهَا الَّذِي يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَعْتَقْتُ وَلِيدَتِي؟ قَالَ: "أَوَ فَعَلْتِ؟" قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: "أَمَا إِنَّكِ لَو أَعْطَيْتِهَا أَخْوَالَكِ كَانَ أَعْظَمَ لأَجْرِكِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ:"މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށި އުއްމުލްމުއުމިނީނަ މައިމޫނާ ބިންތު ޙާރިޘްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަމަނާގެ އަޅުއަންހެނަކު އެކަމަނާ މިނިވަންކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އިޒުނެއް އެކަމަނާ ހުއްދައެއް ނުހޯއްދަވައެވެ. ފަހެ،

ކަމަނާ އެ ދުވަހުގައި، ކަމަނާގެ ކަނބަލުންކޮޅު އަނބިއަނބި އެކަށަވާގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ތިމަންކަމަނާގެ އަޅުއަންހެންކުއްޖާ ތިމަންކަމަނާ މިނިވަންކުރެއްވިން ވީތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ކަމަނާ، އާން މިނިވަންކުރެއްވީތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާގެ މައިފުށުގެ ތިމާގެފުޅު މީހުންނަށް އެކައްޗާ ހަދިޔާކުރެއްވިނަމަ، ކަމަނާއަށް ލިބޭނީ ޘަވާބު އިތުރުކޮށެވެ.}“

325– وَعَن أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتْ: قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ: قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ رَاغِبَةٌ، أَفَأَصِلُ أُمِّي؟ قَالَ: "نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫބަކުރު އައްޞިއްދީޤުގެ ދަރިކަނބަލުން އަސްމާގެފާނުގެ ބަހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި (ޤުރައިޝުންނާއި ސުލްޙަ ހެއްދެވި ކުރެއްވިފައިވާ ދުވަސްވަރު) ތިމަންކަމަނާގެ މަންމާ ތިމަންކަމަނާގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ. އޭރު މަންމާއަކީ މުޝްރިކެއްކަމުގައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ތިމަންކަމަނާ ފަތުވާ އެއްސެވީމެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ތިމަންގެ މަންމާ ތިމަންކަމަނާއާ ބައްދަލުވުން އެދިގެން ދުރުވެއްޖެއެވެ. މަންމާ އެދުނުގެ ބަހުން އެހީއަކަށް ފެން އެދިހުރެއްވިއެވެ. (ވީމާ) އެދުގެނުގެ މަންމާއާ ބައްދަލުކުރުން ކަމުދޭތޯއި، ކަންހަރަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާގެ މަންމާއަށް ކަމުދެއްވާށެވެ.}“

326– وَعَن زَيْنَب الثَّقَفِيَّةِ، امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، وَعَنهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ، وَلَو مِنْ حُلِيِّكُنَّ" قَالَتْ: فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّكَ رَجُلٌ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ، فَأْتِهِ فَاسْأَلْهُ، فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ يُجْزِئُ عَنِّي، وَإِلاَّ صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ.

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ، فَانْطَلَقْتُ، فَإِذَا امْرَأَةٌ مِن الأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَاجَتِي حَاجَتُهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيهِ الْمَهَابَةُ. فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلاَلٌ، فَقُلْنَا لَهُ: ائْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلاَنِكَ: أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا؟ وَلاَ تُخْبِرْهُ مَنْ نَحْنُ، فَدَخَلَ بِلاَلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَن

هُمَا؟" قَالَ: امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ وَزَيْنَبُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَيُّ الزَّيَانِب هِيَ؟" قَالَ: امْرَأَةُ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : "لَهُمَا أَجْرَانِ: أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ:"މާތް اللهُ، އެ ދެކަނބަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި. އަބްދު اللهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަނބިކަނބަލުން ޒައިނަބު އައްޘަޤަފިއްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަ ކަނބަލުން (اللهُގެ މަގުގައި) ޞަދަޤާތްކުރާނީކަމެވެ. އެއީ ތިޔަ ކަނބަލުންގެ ޒީނަތްތަކުން ކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.} އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ (ގެ ފިރިކަލުން) އަބްދު اللهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަރިހަށް (ތިމަން) އައިސް އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނަކީ، އަތްމަތިދުޅު ދަތި، އެހީއަށް ބޭނުންފުޅުވާފަދަ ބޭކަލެއްމުއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެން (އަންހެނުންނަށް) ޞަދަޤާތްކުރުމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަމުރުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށްވަޑައިގެން (އަޅުގަނޑުކަށާ ޞަދަޤާތް ކަލޭގެފާނަށް އެދުވުން ހުށަހަޅާށޭ) އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައި ސުވާލުކުރައްވާށެވެ! އެއީ އަޅުގަނޑަށް ހުއްދަކަމެއްކަމުގައި ވެނީނަމަ، އަޅުގަނޑުގެ ޞަދަޤާތް ކަލޭގެފާނަށް އަރުވާލާނީމެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، ކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ކާކަށްތޯ ދީފާނީ އަޅުގަނޑު އެ ތަކެތި ޞަދަޤާތްކުރާނީމުއެވެ.

ފަހެ، އަބްދު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ކަމަނާވަޑައިގެން ސުވާލުކުރައްވާށެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންކަމަނާ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ ގޭގެ ދޮރުކޮޅު ކައިރީގައި އެހެން އަންހެނަކު ވެސް ހުއްޓެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދެ މީހުންގެ ބޭނުމަކީ ވެސް އެއް ބޭނުމެކެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ކިބަފުޅުގައި ހައިބަތުތެރިކަން ލައްވާލައްވާފައެވެ. (އެހެންކަމުން ތިމަންމެންނަށް އެކަލޭގެފާނު ވެސް ގެކުލެވުނުހަރަން ވަންދުގެ ހިތްވަރެއް ނުލިބުނެވެ.) ފަހެ، ތިމަންމެންގެ ގާތަށް ބިލާލުގެފާނު ނިކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިދެއްވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގޭ ދޮރުކޮޅުމަތީގައި ދެ އަންހެނަކު އެބަތިއްބެވެ. އެ ދެމީހުން ވެސް އެހެނީ، އެ ދެ މީހުން ކުރާ ޞަދަޤާތް، އެ ދެ މީހުންގެ ފިރިންނަށާއި އެ ފިރިންގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ ޔަތީމު ކުދިބައިތަކަށް ހުއްދަވާނެތޯއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަކީ ކާކުކަން ބަޔާންކޮށް

އެކަލޭގެފާނަށް ނުދަންނަވުން އެދުމެވެ. ފަހެ، ބިލާލުގެފާނު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދަންނަވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ކޮންބައެއް ތޯއެވެ؟} އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. އަންސާރުންނަކު އަންހެނަކާއި، ޒައިނަބުގެފާނެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެއްސެވިއެވެ. {އެއީ ކޮން ޒައިނަބެއް ހެއްޔެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. ޢަބްދު اللهِ (ބިން މަސްޢޫދުގެ) އަނބިކަނބަލުންނެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާނުކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދެ ބޭކަނބަލުންނަށް (އެކަމުން) ދެ ދަރުމަ ލިބޭހުއްޓެވެ. އެއީ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓުމުގެ ޘަވާބާއި ސަދަޤާތުގެ ޘަވާބެވެ.}"

327– وَعَن أَبِي سُفْيَانَ، صَخرِ بْنِ حَرْب ﷺ، فِي حَدِيْثِهِ الطَّوِيلِ فِي قِصَّةِ هِرَقْل، أَنَّ هِرَقْلَ قَالَ لأَبِي سُفْيَانَ: فَمَاذَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ؟ يَعْنِي النَّبيَّ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: يَقُولُ: "اعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ، وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَاتْرُكُوا مَا يَقُولُ آبَاؤُكُمْ، وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلاَةِ، وَالصِّدْقِ، وَالْعَفَافِ، وَالصِّلَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސުފްޔާނު، ސަޚްރު ބިން ހަރުބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ، އެ ކަލޭގެފާނާ ހިރަޤުލު ރަސްގެފާނާ ދެމެދު ދެކެވުނު ވާހަކަ ބަޔާންވެފައިވާ ދިގު ޙަދީޘުގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫސުފްޔާނާ ހިރަޤުލު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު، އެބަހީ: މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވަނީ ކޮން ކަންކަމަކަށް ހެއްޔެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވަނީ، ހަމައެކަނި އެއްކައުވަންތަ اللهُ އަށް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރުމަށާއި، އަދި އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރުމަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާބަފައިން ބުނާ ކަންތައްތަކާ ދުރުހެލިވުމަށެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ނަމާދުކުރުމަށާއި، ތެދުވެރިވުމަށާއި، ޢިއްފަތްތެރިވުމަށާއި، ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓުމަށް އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވައެވެ."

328– وَعَن أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّكُم سَتَفْتَحُونَ أَرْضًا يُذْكَرُ فِيهَا الْقِيْرَاطُ".

މާނައީ: "ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާނުކުރެއްވިއެވެ.

{ހަމަކަށަވަރުން، އެތަނުގައި ޤިބްޠީގެ ވާހަކަ ގިނަގިނައިންދެކެވޭ (އަދި އާގެ ބޭނުންކުރާ) ތަނެއް ތިޔަބައިމީހުން ފަތަޙަކުރާނޫއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ وَهِيَ أَرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقِيْرَاطُ، فَاسْتَوْصُوا بِأَهْلِهَا خَيْرًا، فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِمًا".

މާނައީ: "އަދި (މުސްލިމްގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން (ތަރުއްނަވެ) މިޞްރު ފަތަޙަކުރާނޫއެވެ. އެއީ، އެ ތަނުގައި ޤިބްޠީގެ ވާހަކަ ގިނަގިނައިން ދެކެވޭ ތަނެކެވެ. ފަހެ، (އެ ތަން ފަތަޙަކުރުމަށްފަހު) ތިޔަބައިމީހުން އެ ތަނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ހެޔޮ ކަންތައްތައްކުރުމަށް ވަޞިއްޔަތްކުރަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޒިންމާއާއި ރަޙިމުގެ ގުޅުމެއްވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَإِذَا افْتَتَحْتُمُوهَا، فَأَحْسِنُوا إِلَى أَهْلِهَا، فَإِنَّ لَهُم ذِمَّةً وَرَحِمًا". أَو قَالَ: "ذِمَّةً وَصِهْرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ތަން (އެބަހީ: މިޞްރު) ފަތަޙަކޮށްފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެތަނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ހެޔޮ ކަންތައްތައްކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޒިންމާއާއި ރަޙިމުގެ ގުޅުމެއްވެއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، {(އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް) ޒިންމާއާއި ކައިވެނީގެ ގުޅުމެއްވެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ."

(ނޯޓް: އިޚްލާޞްތެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ފަދައިން މިޞްރުގެ އަހުލުވެރިންނާ ގުޅިގެންވާ ޒިންމާއާއި ނުވަތަ ރަޙިމުގެ ގުޅުމަކީ، ސަބަބުތަކުން އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ މައިކަނބަލުން، ހާޖަރާ މިޞްރުގެ ބޭކަނބަލަކަށްވާތީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ ގުޅިގެންވާ ރަޙިމުގެ ގުޅުމަކީ އަންގަވައިދެއްވީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ދަރިކަލުން، އިބްރާހީމްގެފާނުގެ މައިކަނބަލުން މާރިޔާ ޤިބްޠިއްޔާއަކީ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބޭކަނބަލަކަށްވާތީއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (169/2) އިންނަގައިވެ "މުތަރުޖިމު")

329- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾ (الشعراء: ٢١٤) دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُرَيْشًا، فَاجْتَمَعُوا فَعَمَّ، وَخَصَّ، وَقَالَ: "يَا بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ، يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا بَنِي هَاشِمٍ أَنقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا فَاطِمَةُ أَنْقِذِي نَفْسَكِ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لاَ أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَأَبُلُّهَا بِبِلاَلِهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ އެންމެ ގާތްތިމާގެ ގައުމުގެ މީހުންނަށް އިންޒާރުދެއްވާށެވެ!) މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވުމުން، ޤުރައިޝްވަންޝައިގެ މީސްތަކުންނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގޮވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން އެއްތަންވުމުން، އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ޢާއްމުކޮށް (ދީނަށް) ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔަކު ގޮއްސަވަކަށްލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ގަބީލާތަކަށް ޚާއްޞަ، އެބޭފުޅުންގެތެރޭގެ ދަރިކޮޅުގެ މީސްތަކުން ގޮވާލެއްވީއެވެ.) އެކަލޭގެފާނު ހަދަރުވަރުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަބްދުޝަމްސްގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! އޭ ކަޢުބު ބިން ލުއައްޔުގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އޭ މުއްރަތު ބިން ކަޢުބުގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އޭ ޢަބްދުމަނާފުގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އޭ ހާޝިމުގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އޭ ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. އޭ (މުޙައްމަދުގެ ދަރިކަނބަލުން) ފާޠިމާއެވެ. ކަނބަލާ، ކަނބަލާގެ ނަފްސު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި، اللهُގެ ހަޟްރަތުން މިޔަންކަލޭގެފާނަކަށް ތިޔަކަމެއްކުރެއްވޭކަށް ހިއްދަކުރަށް ނުދެއްވޭނެއެވެ.

ނަމަވެސް މިބައިމީހުންނާއި މިމަންކަލޭގެފާނާ ދެމެދު ރަޙިމުގެ ގުޅުން އޮތްކަން ނޫން ކަމެއް ނުވެއެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނު އެ ގުޅުން ދެމެހެއްޓެވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާހުށީމެވެ.}"

330– وَعَن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جهَارًا غَيْرَ سِرٍّ يَقُولُ: "إِنَّ آلَ أَبِى فُلاَنٍ لَيْسُوا بِأَوْلِيَائِي إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْن، وَلَكِنْ لَهُمْ رَحِمٌ أَبُلُّهَا بِبِلاَلِهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވާށި އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، ޢަމްރު ބިން އަލްޢާޞްގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަރުޅުކޮށްއަޑުގައި މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްޖެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ބަރުޅުކޮށްއޮވި ވާހަކަތައް ގޮވައިލައްވާފައެވެ. ސިއްރުކޮށް ނޫނެވެ. ބަރުޅުކޮށްއޮވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫ އެވެނި ދަރިކޮޅެއްގެ މީހުންނީ، (އެބަހީ: އަބޫޖަހުލުގެ ދަރިން ނުވަތަ އަބޫލަހަބު ފަދަ މުޝްރިކުންގެ ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނީ، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ތިމާގެފުޅު މީހުންކަމުގައި ވިހަމަނުޖެހި) މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އެހީތެރި އެކުވެރިންނެއްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިންނީ، اللَّهُ އާއި، ޞާލިޙު މުއުމިނުންނެވެ. ނަމަވެސް އެބައިމީހުންނަކީ، އެބައިމީހުންނާއި މިމަންކަލޭގެފާނާ ދެމެދު ރަޙިމުގެ ގުޅުންތެރިކަން ހުރި މީހުންނެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނު އެ ގުޅުން ކަނޑުނުލައްވައި ދެމެހެއްޓެވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާ ހުށީމެވެ.}"

331– وَعَن أَبِي أَيُّوبَ، خَالِدِ بْنِ زَيدٍ الأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ، وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "تَعْبُدُ اللَّهَ، وَلاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ:"މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވާށި އަބޫއައްޔޫބު، ޚާލިދު ބިން ޒައިދުލްއަންޞާރީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް) ފިރިހެނެއް ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. މިމަންނާއަށް އެ ކަމުގެ ސަބަބުން ސުވަރުގެއަށް ވަދެވޭނެ، އަދި ނަރަކައިން ސަލާމަތް ވެވޭނެކަމެއް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަސްފުޅުދެއްވިއެވެ. {ތިބާ (ހަމައެކަނި) اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރާނޭވާހެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާނޭވާހެވެ. އަދި ތިބާ ނަމާދު ޤާއިމްކުރާނޭވާހެވެ. އަދި ތިބާ

ޖެހޭތީދެއްވާހުރިކަމެވެ. އަދި ދިވެހީގެ ބަރިވުގެދުވަސް (ކުނޑިބަ ނުދެއްވައި) ދުވަހަށްބުނާ ހުރިކަމެވެ.}“

332– وَعَن سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ، فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ تَمْرًا، فَالْمَاءُ، فَإِنَّهُ طُهُورٌ". وَقَالَ: "الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِيْنِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ". (رَوَاهُ التِّرمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަލްމާނު ބިން އާމިރުގެ ރިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިން މީހަކު ރޯދަވީއްލާ ހިނދު، ކަދުރުން ރޯދަވީއްލާހުށި ކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަދުރަކީ ބަރަކާތްތެރިކަން ވެއެވެ. ފަހެ، ކަދުރުކާއެއް ނުލިބުނުނަމަ، ފެނުން (ރޯދަވީއްލާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ފެނަކީ ޠާހިރުކުރަނިވި އެއްޗެކެވެ.} (އެބަހީ: ޠާހިރު އަދި މާނަވީ އެންމެހައި ނުބައިކަމެއް ފިލުވައިދާ އެއްޗެކެވެ.) އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިސްކީނަކަށް ސަދަޤާތްކުރުމަކީ، (ހަމައެކަނި) ސަދަޤާތް ކުރުމުގެ ތަވާބުލިބޭނެ ކަމެކެވެ. (ނަމަވެސް) ގާތްތިމާގެ މީހަކަށް ސަދަޤާތްކުރުމަކީ، ދެ ދަރުމަހުރިކަމެކެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ، ސަދަޤާތްކުރުމުގެ ތަވާބާއި، ގާތްތިމާގެކަން ބަދަހި ކުރުމުގެ ތަވާބު ލިބޭނެކަމެކެވެ.)“

333– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ، وكُنْتُ أُحِبُّهَا، وَكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُهَا، فقَالَ لِي: طَلِّقْهَا، فَأَبَيْتُ، فَأَتَى عُمَرُ ﷺ، النَّبِيَّ ﷺ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "طَلِّقْهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ އަނބިކަނބަލެކުވިއެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަނބަލުންނަށް ލޯބިދެއްވަމެވެ. އަދި (ތިމަންގެ ބައްޕާ) ޢުމަރުގެފާނު އެކަނބަލުން ދެކެ ނުރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ. ފަހެ، (ބައްޕާ) ތިމަންނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. (ދޫކޮށްލާ) އެ ކަނބަލާގެ ވަރިކޮށްލާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެކަމަށް އިންކާރުކުރީމެވެ. ފަހެ، (ތިމަންގެ ބައްޕާ) ޢުމަރުގެފާނު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް އެ ވާހަކަ ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، އެ ކަނބަލާގެ ވަރިކޮށްލާށެވެ!}“

334– وَعَن أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً أَتَاهُ، فَقَالَ: إنَّ لِي امْرَأَةً وَإنَّ أُمِّي تَأْمُرُنِي بطَلاَقِها؟ فقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَاب الْجَنَّةِ، فَإنْ شِئْتَ فَأَضِعْ ذَلِكَ الْبَابَ، أَوِ احفَظْهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަބޫއައްދަރްދާއުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މީހަކު އައިސް ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންނާއި، މީހަކާ އިނދެގެން އުޅޭ މީހަކީމެވެ. އަދި މިމަންނާގެ އަންހެނުން ވަރިކޮށްލުމަށް މިމަންނާގެ މަންމާ އެބަ ބުނެއެވެ. (ވީމާ އަޅުގަނޑު ކަން ކުރާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟) ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ބައްޕައަކީ، (އެބަހީ: މައިންބަފައިންނަކީ) ސުވަރުގޭގެ މެދު ދޮރުކޮޅެވެ. (އެބަހީ: މައިންބަފައިންގެ ބަސް ގަބޫލުކުރުމަކީ، ސުވަރުގޭގެ އެންމެ މަތިވެރި ދޮރުކޮޅުން ސުވަރުގެއަށް ވަދެވޭނެކަމެވެ. ނުވަތަ އެއީ ސުވަރުގެއަށް ވަނުމަށް މަގު ތަނަވަސްވާނެ ކަމެކެވެ.) މިބާ ބޭނުންނަމަ، އެ ދޮރުކޮޅު ނަގައިލާށެވެ! ނުވަތަ މިބާ ބޭނުންނަމަ އެ ދޮރުކޮޅަށް ރައްކާތެރިވެލާށެވެ.} (އެބަހީ: މައިންބަފައިންގެ ބަސް ގަބޫލުނުކުރުން، އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަނުނުވުން، ސުވަރުގޭގެ އެންމެ މަތިވެރި ދޮރުކޮޅުން ސުވަރުގެއަށް ވަނުން ނަގާނެއެވެ. ނުވަތަ އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަންތެރިވެ އުޅުމުން ސުވަރުގެއަށް ވަނުމުގެ ދޮރުކޮޅު ނަގައިލާށެވެ. އެއީ މިބާގެ އިޚްތިޔާރުގައިވާކަމެކެވެ.)"

335– وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الأُمِّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {ބޮޑުދައިތަކީ، މަންމާގެ ދަރަޖައިގައި ވާ މީހެކެވެ.}"

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ كَثِيْرَةٌ فِي الصَّحِيحِ مَشْهُورَةٌ، مِنْهَا حَدِيثُ أَصْحَابِ الْغَارِ، وَحَدِيثُ جُرَيْجٍ، وَقَدْ سَبَقَا، وَأَحَادِيثُ مَشْهُورَةٌ فِي الصَّحِيحِ حَذَفْتُهَا اخْتِصَارًا، وَمِنْ أَهَمِّهَا حَدِيثُ عَمْرِو بْنُ عَبَسَةَ رضي الله عنه، الطَّوِيلُ الْمُشْتَمِلُ عَلَى جُمَلٍ كَثِيْرَةٍ مِنْ قَوَاعِدِ الإسْلاَمِ وَآدَابِهِ، وَسَأَذْكُرُهُ بِتَمَامِهِ إن شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى فِي بَابِ الرَّجَاءِ، قَالَ فِيهِ.

دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِمَكَّةَ، يَعْنِي فِي أَوَّلِ النُبُوَّةِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا أَنْتَ؟ قَالَ: "نَبِيٌّ" فَقُلْتُ: وَمَا نَبِيٌّ؟ قَالَ: "أَرْسَلَنِي اللَّهُ تَعَالَى، فَقُلْتُ: بِأَيِّ شَيءٍ أَرْسَلَكَ؟ قَالَ: "أَرْسَلَنِي بِصِلَةِ الأَرْحَامِ، وَكَسْرِ الأَوْثَانِ، وَأَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ لاَ يُشْرَكُ بِهِ شَيءٌ". وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيْث" وَاللَّهُ أَعْلَمُ

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މި ބާބުގައި ވަރަށް މަޝްހޫރު އަދި އާއްމު ގިނަ ހަދީޘްތައް ސަޙީޙުލްބުޚާރީ އާއި ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި، ޣާރުގައި ބަންދުވި މީހުންގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވާ، (12 ވަނަ) ހަދީޘާއި، ޖުރައިޖުގެ ވާހަކަ ބަޔާންވެފައިވާ، (259ވަނަ) ހަދީޘް ހިމެނެއެވެ. އެ ދެ ހަދީޘް މީގެ ކުރީގައި ބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ. އަދި މި ނޫނަސް، އެތަކެއް ސައްޙަ ހަދީޘް މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވެން އަޅުގަނޑު ކުރުކޮށްލުމަށްޓަކައި ދޫކޮށްލީމެވެ. އޭގެ މުހިއްމު ހަދީޘްތަކުގެ އޭގެތެރެއިން އެންމެ މުހިއްމު އެއް ހަދީޘަކީ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފައިވާ ޢަމްރު ބުން ޢަބަސާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވާ، ދިގު ހަދީޘެވެ. (438 ވަނަ ހަދީޘް) އެއީ، އިސްލާމްދީނުގެ އަސާސީ އުސޫލް ޤަވާޢިދުތަކާއި، އެދީނުގެ އަދަބުތަކުގެ މައްސަލަތަކެއް ހިމެނިގެންވާ ހަދީޘެކެވެ. “ރަޖާއާއި އުންމީދުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު” ގައި އިންޝާﷲ ތަޢާލާ އެ ހަދީޘް އެއްކޮށް ބަޔާންކުރާނަމެވެ. ނަމަވެސް، މި ތަނުގައި އެ ހަދީޘުގެ ބައެއް ހިމަނާލާނަމެވެ.

(މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފައިވާ ޢަމްރު ބުން ޢަބަސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ މައްކާގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. (އެބަހީ: ނަބީކަންލިބިވަޑައިގެންނެވި ކުރީކޮޅު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ.) އަދި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ތިޔައީ ކާކު ބާވައެއްތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {ނަބިއްޔެކެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ނަބިއްޔަކީ ކާކު ބާވައެއްތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. (އެއީ، މިސްކިތުންނަން ތަރުޖަމާގެ ދެއްކެވުމަށްޓަކައި اللّٰهُގެ ހަބަރުދިނުމަށް ފޮނުއްވާ ބަޔަކުވެ.) {ތިމަންކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާއިގެން ފޮނުއްވީ اللّٰهُ އެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާއިގެން ފޮނުއްވީ ކޮން ކަމަކަށްތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވީ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ދެމެހެއްޓުމަށާއި، ބުދުތައް މުގުރާލުމަށާއި، اللّٰهُއަކީ އެއްކައުވަންތަ ކަލާނގެއަކަށް، (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތަކަމުގައި މިސްކިތުންނަން އެންގެވުމަށެވެ.) އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރުމަށް އެންގެވުމަށެވެ.}”

* * * * *

41- މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމާއި،

ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލުމަކީ ބޮޑުފާފަކަށްވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ﴾ (مُحمد: ٢٢ – ٢٣) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ފުރަގަސްދީ އަނބުރާ ހިނގައްޖެނަމަ (ކުރިއްޔާ އެއްކަރައިން) ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި ފަސާދަކޮށް، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުންތައް ކަނޑައިލުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ގާތްވެގެން ނުވާނެއެވެ؟ އެބައިމީހުންނީ، އެބައިމީހުންނަށް ލަޢުނަތްލެއްވި މީހުންނެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުން ބީރުކަރުއްވައި، އަދި އެބައިމީހުންގެ ލޯތައް ކަނުކުރުއްވައިފިއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوٓءُ ٱلدَّارِ﴾ (الرعد: ٢٥) މާނައީ: "އަދި اللَّهُ އަށް ޢަހުދު ކަށަވަރުކުރުވުމަށްފަހު، އެ ޢަހުދު އުވައިލައި، އަދި ގުޅުވައިލުމަށް اللَّهُ އަމުރުކުރެއްވި ގުޅުންތައް ކަނޑައިލައި، އަދި ބިމުގައި ފަސާދަކުރާ މީހުންނާއި (ދަންނާށެވެ!) އެއުރެންނަށް ލަޢުނަތްވެއްޖެއެވެ. އަދި އާޚިރަތުގެ ވަށުން އެއުރެންނަށް ނުބައިވެގެންވާ ގޭދޮރުވެއްޖެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنًاۚ﴾ (الإسراء: ٢٣) މާނައީ: "އެކަލާނގެއަށްމެނުވީ ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަން ނުކުރުމަށާއި، މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ކަނޑައަޅުއްވައި އެންގެވިއެވެ."

336– عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟" ثَلاَثًا، قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ: قَالَ: "الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ". وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ، فَقَالَ: "أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ". فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ:"ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫބަކްރާ، ނުފައިޢު ބުނު އަލްޙާރިޘުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަންގަވާދޭތޯ ކަބީރާ ފާފަތަކުގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަން ހެއްދެވީ؟} މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެން (އަސްޙާބުން) ދެންނެވީމެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އާއި ޝަރީކު ކުރުމެވެ. އަދި މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމެވެ.} މިހެން ޙަދީޘްކުރައްވަމުން އިނދެ، އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވީ، (ތަކިޔާގައި) ލެނބިވަޑައިގެންނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަން ހަމަޖެހިވަޑައިގެން އިށީނދެވަޑައިގަތުމަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދޮގުބަހެވެ. އަދި ދޮގު ހެކިބަސް ދިނުމެވެ. އަދި ދޮގުހެކިވެރިވުމެވެ.} ދެން، އެކަލޭގެފާނު މި ބަސްފުޅު ހުއްޓަވައިނުލައްވައި ތަކުރާރުކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއީ (އެކަލުގެ ސަލާމަތުން އެކަލޭގެފާނަށް އުނދަގޫވާނެތީ ވެދާނެހެއްޔޭކަމަށް) ދެން ހުއްޓެވުމަށްވާނަމަ ކޮންފަދަ ރަނގަޅުވީހޭ ތިމަންމެން ހިތާއިލީމުން ދެންނެވީމެވެ."

337– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْكَبَائِرُ: الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَالْيَمِينُ الْغَمُوسِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކުރެން ރިވާކުރެއްވި ޢަމްރު ބުނު އަލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهِގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބޮޑެތި ފާފަތަކަކީ، اللهُ އާއި ޝަރީކުކުރުމާއި، މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމާއި، ނަފްސަކަށް ނާޙައްޤުގައި މަރާލުމާއި، ދޮގުހުވައި ކުރުމެވެ.}"

މި ޙަދީޘްގައިވާ އުނދަގޫ ބަހެއްގެ މާނަކުރައްވައި، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ޔަމީނުލް ޣަމޫސް" "އަލްޔަމީނުލްޣަމޫސް" އެވާއުޅުނީ، ދޮގަށް ހުވާކުރުމެވެ. ދޮގު ހުވައިން "އަލްޔަމީނުލް ޣަމޫސް" އެވާއުޅުނީ، ދޮގުހުވައިގެން

ހުވައިލުމާ މިހާ، ފާފައިގެތެރެއަށް ގެނބިގެން ދާކަމަށްޓަކައެވެ. އޭނާ އިންތިހާއަށް ފާފަވެރިވާނެއެވެ.''

338– وَعَنهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهَلْ يَشْتُمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟، قَالَ: "نَعَمْ، يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ، فَيَسُبُّ أُمَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު، އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުމަކީ، ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ.} އަސްޙާބުބެއިން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެކަކު ވެސް، އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރުއެއްޗެހި ކިޔައިފާނެތޯއެވެ؟! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އާނއެކެވެ. (އެބަހީ: ކިޔައިފާނެއެވެ.) މީހަކު އެހެން މީހެއްގެ ބައްޕައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނުމުން، އޭނާ، އެ މީހާގެ ބައްޕައަށް ހުތުރުއެއްޗެއް ބުނެއެވެ. މީހަކު އެހެން މީހެއްގެ މަންމައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނުމުން، އޭނާ، އެ މީހާގެ މަންމައަށް ހުތުރުއެއްޗެއް ބުނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ، ތިމާ އަމިއްލައަށް، ތިމާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުންފަދަ ކަމެކެވެ.)''

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ". قِيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟، قَالَ: يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ، فَيَسُبُّ أُمَّهُ".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ ތެރެއިންވާ ބޮޑު ފާފައެއްކަމުގައި، މީހަކު އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުން ހިމެނިގެންވެއެވެ. ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެކަކު ވެސް އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔައިފާނެތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު، އެހެން މީހެއްގެ ބައްޕައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނުމުން، އޭނާ، އެ މީހާގެ ބައްޕައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނެއެވެ. މީހަކު، އެހެން މީހެއްގެ މަންމައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނުމުން، އޭނާ، އެ މީހާގެ މަންމައަށް ހުތުރު އެއްޗެއް ބުނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ، ތިމާ އަމިއްލައަށް، ތިމާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުން ފަދަ ކަމެކެވެ.)''

339– وَعَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ، جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ". قَالَ سُفْيَانُ فِي رِوَايَتِهِ: يَعْنِي: قَاطِعُ رَحِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫމުޙައްމަދު، ޖުބައިރު ބިން މުޠުޢިމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ގާތްތިމާގެކަމުގެ) ގުޅުން ކަނޑައިލާ މީހާ، ސުވަރުގެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ.} މި ބަޔާނުގެ އެއް ރިވާޔަތުގައިވާ ސުފްޔާން (އިބްނު ޢުޔައިނާ) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ {ރަޙިމުގެ ގުޅުންކަނޑައިލާ މީހާއެވެ.}"

340– وَعَنْ أَبِي عِيسَى، الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الأُمَّهَاتِ، وَمَنْعًا وَهَاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޢީސާ، އަލްމުޣީރަތު ބިން ޝުޢުބާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމާއި، އެ މީހުން އަދާކުރަންޖެހޭ ވާޖިބުތަކާ އަދާކުރުމުން ދުރުވެގަތުމާއި، ދިމާއަށް ބައްދުނުން އެއްޗެއް ދިނުމަކާނުލައި، އަންހެން ދަރިން ދިރިހުރިހާލުގައި ވަޅުލައި ދުރުން، މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ތިޔަބައި މީހުންގެ މައްޗަށް ޙަރާމު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބޭނުންނުވާ ކަމުގައިވެސް (އެކަމުގެ ތެދު ދޮގު ކަށަވަރުނުވާ) ހަބަރުފަތުރާކަމާއި ދެއްކުމާއި، ގިނަގިނައިން ބޭނުންވެފައިނުވާ ހިނދު ވެސް، މިސްކީނުކަމުން އެހެން ސުވާލު ކުރުން ގިނަކުރުމާއި، ބޭކާރު ތަކެތީގައި މުދާ ނަގައިލުން، އެކަލާނގެ ކަރާހިޔަތް ކުރައްވައެވެ.}"

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ سَبَقَتْ فِي الْبَابِ قَبْلَهُ كَحَدِيثِ "وَأَقْطَعُ مَنْ قَطَعَكِ". وَحَدِيثُ "مَن قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ".

މި ބާބުގައިވާ ބަޔާންތަކަށް ގުޅުން ހުރި ބައެއް ބަޔާން މީގެ ކުރީގައިވާ ބާބުގައި އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. އޭގެތެރެއިން {ތިބާއާ ގުޅުން ކަނޑައިލާ މީހާ (ދުރުކުރާށެވެ!) އެ މީހާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލާނެ ހިނގާށެވެ.} މިހެން އޮންނަ ބަޔާނާއި، (ބަޔާން ނަންބަރު 315) {ތިމަންނާއާ (އެބަހީ: ރަޙިމުގެ ގުޅުން) ކަނޑައިލާއިރު

މީހާއާ اللّٰهُ ތަޢާލާ ރަޙުމަތުގެ ގޮތުން ކަނޑައެޅުއްވާނެއެވެ.} މިހެން ޢާންމު ރިވާކުރި (ނަންބަރު 323) ވެއެވެ.

* * * * *

42- މައިންބަފައިންނާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންގެ ރަޙުމަތްތެރިންނަށް ކަރާމާތްތެރިކުރުމާއި ދުޢާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަތުމާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، މައިންބަފައިންނާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނާއި، އަނބިމީހާގެ ރަޙުމަތްތެރިންނާއި، އެނޫން ވެސް، އެ މީހަކަށް އަޅާލައި، ކަރާމާތްކުރުން އެދިވަޑައިގަންނަވާ ކޮންމެ މީހަކަށް އަޅާލައި، ކަރާމާތުގެ ދިރިއުޅުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފައި ހުންނެވެ.

341– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ أَبَرَّ الْبِرِّ أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ وُدَّ أَبِيهِ".

މާނައީ: "ޢަބްދު اللّٰهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނޭވެ. ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘްގައި ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ބަފައިން ރަހުމަތްތެރިންނެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހެޔޮކަންތަކުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ދެންނެވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ (މައިން) ބަފައިން އެބަހުރި ދުވަސް ބަލައި ކަލޭގެފުޅުގެ، ހެޔޮކަންތަކުން، މައިންބަފައިންނަށް ކަލޭގެފުޅުގެ އަންގަމުންދިޔަ ދަރިކަލުގެ ތެރޭގައި ކަމެއްކަމެވެ.}"

342– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَعْرَابِ لقِيَهُ بِطَرِيْقِ مَكَّةَ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَحَمَلَهُ عَلَى حِمَارٍ كَانَ يرْكَبُهُ، وَأَعْطَاهُ عِمَامَةً كَانَتْ عَلَى رَأْسِهِ، قَالَ ابْنُ دِينَارٍ: فَقُلْنَا لَهُ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ! إِنَّهُمُ الأَعْرَابُ، وَهُمْ يَرْضَوْنَ بِالْيَسِيْرِ. فَقَالَ

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: إِنَّ هَذَا كَانَ وُدًّا لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ أَبَرَّ الْبِرِّ صِلَةُ الرَّجُلِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ".

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، ރުހިވޮޑިގަތުމާއި ޞަޙާބީބޭކަލަކު ކަލޭގެފާނާ) ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللهُ، އެ ދަރަޖައިކަމުދެއްވާނުން ރުއްސެވުމާއި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) މައްކާގެ މަގުމަތީގައި މަޖިހުން ބައްދަލުވުމުގެ މީހަކާ އެ ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވެވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ، އެ މީހާއަށް ސަލާމްގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ސަވާރުވެވަޑައިގެން އިންނެވި ހިމާރަށް އެ މީހާ ސަވާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްލަތުރުގައި އޮޅުއްވައިގަތުމާ ފޮތިގަނޑު، އެ މީހާއަށް ދެއްވިއެވެ. (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު ދީނާރު ވިދާޅުވިއެވެ. (މި ލަފުނު) ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. މާތް اللهُ، ކަލޭގެފާނުގެ ކަންތައްތައް ރަނގަޅުކޮށްދެއްވާށިއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުން ބަދަވިންނަކީ، ފަރާތް މަދުއެއްޗަކަށްވެސް ރުހޭ ބައެއްދޭމެ. ފަހެ، އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهِ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މި މީހާގެ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރައްސްތިފާއި (ޢުމަރުގެ ބައްޕާ) އުމަރުގެފާނުގެ ގާތް އެކުވެރިއެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެހިސްވިމެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މައިންބަފައިންގެ ރައްޙަމަތްކުރަނީ ކަލޭގެފާނުވީމާ، މައިންބަފައިންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ އެންމެ މަތިވެރި ދަރުމައަކީ ބޮޑުއިނާމް ކަމުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ عَنِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ كَانَ لَهُ حِمَارٌ يَتَرَوَّحُ عَلَيْهِ إِذَا مَلَّ رُكُوبَ الرَّاحِلَةِ، وَعِمَامَةٌ يَشُدُّ بِهَا رَأْسَهُ، فَبَيْنَا هُوَ يَوْمًا عَلَى ذَلِكَ الْحِمَارِ إِذْ مَرَّ بِهِ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ: أَلَسْتَ فُلاَنَ بْنَ فُلاَنٍ؟ قَالَ: بَلَى: فَأَعْطَاهُ الْحِمَارَ، فَقَالَ: ارْكَبْ هَذَا ، وَأَعْطَاهُ العِمَامَةَ، وَقَالَ: اشْدُدْ بِهَا رَأْسَكَ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: غَفَرَ اللَّهُ لَكَ، أَعْطَيْتَ هَذَا الأَعْرَابِيَّ حِمَارًا كُنْتَ تَرَوَّحُ عَلَيْهِ، وَعِمَامَةً كُنْتَ تَشُدُّ بِهَا رَأْسَكَ؟ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنْ مِنْ أَبَرِّ البِرِّ أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ يُوَلِّيَ". وَإِنَّ أَبَاهُ كَانَ صَدِيقًا لِعُمَرَ ﵁، (رَوَى هَذِهِ الرِّوَايَاتِ كُلَّهَا مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ޢަބްދު اللهِ ބިން ދީނާރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللهُ، އެ ދަރަޖައިކަމުދެއްވާނުން

ރުއްސުންތެރިއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކައިރިން ރިވާވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު މައްކާއަށް ވަޑައިގަންނަވަމުން، އެ ދަތުރުގައި އެއް ބަދުވީން އަރަބިއް ބައްދަލު ކުރެއްވުމުގައި ޖަމަލަން ސަވާރުވެވަޑައިގަތުމަން ވަރުބަލިވެއްޖެނަމަ، ސަވާރުވެވަޑައިގަތުމަށް ބަކަރި، އެ ކަލޭގެފާނު ހިމާރާއް ގެންގުޅުއްވައެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގައި ވަޅުލެއްވި ފޭސް ތިބާކުރައްވައިފިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، އެ ހިމާރުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ތިޔާކަން ވަޑައިގަންނަވަނިކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ބައިވެރިންގެ މީހަކު ދެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ މީހާކުރަން އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. މިބައި، އެފިސް މީހާގެ ދަރި މީހާއެއް ނުވޭހެއްތޯއެވެ؟ އާން، ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ދެން، (އެ ހިސާބު) އެ ކަލޭގެފާނު (އަރާވަޑައިގަން ހިންނެވި) ހިމާރު އޭނާއަށް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މިބާ މިއަށް ސަވާރުވާށެވެ! އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވަޅުލެއްވި ފޭސް އޭނާއަށް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މިބާގެ ބޮލުގައި މި ވަޅުލާށެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައެއް އެކުވެރިން ދެންނެވިއެވެ. މާތް اللّٰهُ، ކަލޭގެފާނުގެ ހާލަތުއްސަލާމަތީއެވެ! ކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ސަވާރުވެވަޑައިގަން، އެއް މަގުން އަށް ވަޑައިގަންނަވާ ހިމާރާއި، ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގައި ވަޅުލައްވާފައިވި އޭތި ވަޅުލެއްވި، މި ބަދުވީއަށްކަލޭގެފާނު ދެއްވީ، ކޮން ކަމަކާހުރެއެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވާފައި މިހެން ކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. {މައިންބަފައިން ނިޔާވުމަށްފަހުގައިވެސް، އެ ބައިމީހުންގެ އެކުވެރިންނަށް ދަރިން ކަމާރިޢާޔަތްކުރުމަކީ، މައިންބަފައިންނަށް ކަމާރިޢާޔަތްކުރުމުގެ އެންމެ މަތިވެރި ދަރަޖައިގެތެރޭގައި ހިމެނޭކަމެވެ.} ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ބައްޕައަކީ، (ޢުމަރުގެ ބައްޕާ) ޢުމަރުގެފާނުގެ އެކުވެރިއެކެވެ."

343– وَعَن أَبي أُسَيْدٍ، مَالِكِ بْنِ رَبِيعَةَ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَقَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ مِنْ بِرِّ أَبَوَيَّ شَيْءٌ أَبَرُّهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟ فَقَالَ: "نَعَمْ، الصَّلاَةُ عَلَيْهِمَا، وَالاِسْتِغْفَارُ لَهُمَا، وَإِنْفَاذُ عَهْدِهِمَا، وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لاَ تُوصَلُ إِلاَّ بِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ)

މާނައީ:"މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިއްވި އަބޫއުސައިދު، މާލިކު ބިން ރަބީޢާގެ ކައިރިން ރިވާވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެމެން ތިއްބަމު) މިމަންދުން، (އަސްޙާބުން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އިށީނދެވަޑައިގެންނެވިއިރު،

އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ސާލަނާ ތަބަޤުގެ މިހާރު އައީއެވެ. ދެން، އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ މައިންބަފައިން ނިކަމުވެމުންވަނީ، އެބައިމީހުންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ ގޮތުން އަޅުގަނޑުގެ ކަމުގައިވާން ކަލޭގެ ވޮޑިގެންވޭތޯ؟ ބަލިއެޅުކުރެއްވިއެވެ. {އާނއެކެވެ! (އެއީ) އެ ދަރިކަލުންނަށް މިޔާ ހުރިއްޔާކަމުގައި، އެ ދަ މީހުންގެ ގޮތުގައި ސުވަރުގެއިން ބިސްމިލާހު ކަމުގައި، އެ ދަރިކަލުންނާ ނުލައި އެބަހާ ގޮތްކަމަށް އަޅުގަނޑުމެންނާ ގޮތްމާގެކަމުގެ ގުޅުން ހަމަހަމަކަމުގައި، އެ ދަ މީހުންގެ ރަބުމަތީދިނުންނަށް ކަމާހިތުމެވެ.}“

344– وَعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا غِرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيْجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. وَمَا رَأَيْتُهَا قَطُّ، ولَكِنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا، وَرُبَّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ، ثُمَّ يُقَطِّعُهَا أَعْضَاءً، ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيْجَةَ، فَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأَنْ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا إِلاَّ خَدِيْجَةُ! فَيَقُولُ: "إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ވަﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ޣައިރަތްވެރިވީ (އުއްމުލްމުއުމިނީނަ) ޚަދީޖާގެފާނުގެ ކަމުގައިވެސް ރަސޫލުﷲގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކަށް ޣައިރަތްވެރިނުވާ ފަދައިންނެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންކުރު، ވަﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ޣައިރަތްވެރިވީ ޚަދީޖާގެފާނުގެ މައްޗަށް ރިވާކުރަނީ ދިރިއުޅުއްވި ދުވަސްތަކުގައި ނުދުށެވެ. އޭރުން އެއްވެސް ބޭކަލަކު މައްޗަށް ދިރިއުޅުއްވި ދުވަސްވަރެއް ނުދެކެވެ. އަދި، މިކަމާ އެ ކަމަނާ ދެކެވި ނުވާހިނދު އުޅެއްވެ. ނަމަވެސް، އިތުރުއަށްކަމާގެ ފަރާތުން، އެ ކަމަނާގެ މަހަކަށް ކުރަކާއްތިވެގެން ދިނަކަމުހުރެއެވެ. ބައެއް ފަހަރަށް އެކަލޭގެފާނު ބަކަރިއެއް ކަތިލައްވައި ފިހައަށް، އޭގެ ގުނަވަންތައް ހުރިހާ ބައިތަކަށް ބަހައިލައްވައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޚަދީޖާގެފާނުގެ ރަހުމަތްތެރިންގެ ގާތަށް ފޮނުއްވައެވެ. ބައެއް ފަހަރަށް މިކަމާ ދެކެމުންދިޔައެވެ. މި ދުނިޔޭގައި ޚަދީޖާގެފާނު ނޫން އެހެން މީހަކު ނުހުރިހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ބަލިއެޅުކުރައްވައެވެ. {އެ ކަމަނާއީ، އެފަދަ މީހެއް ސިފަކުރާކަމުގެ ވެރިޔާކަމެވެ. އަދި އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން ދަރިކަލުންގެ ބާރުވެގެން ދިރިއުޅެވިގެންނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ، وَإِنْ كَانَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ، فَيُهْدِي فِي خَلاَئِلِهَا مِنْهَا مَا يَسَعُهُنَّ".

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަކަރިއެއް ކަތިލައްވައިފިނަމަ، އެއިން ފުރުކޮށްދެއްވުން އެންމެ ގިނައިންކަން، އެ ކަމަނާގެ (އެބަހީ: ޚަދީޖާގެ ރަހުމަތްތެރިންގެ) އެކުވެރިންނަށް ފުރުކޮށްދެއްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ، كَانَ إِذَا ذَبَحَ الشَّاةَ، يَقُولُ: "أَرْسِلُوا بِهَا إِلَى أَصْدِقَاءِ خَدِيْجَةَ".

އަދި (މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަކަރިއެއް ކަތިލައްވައިފިނަމަ، ހަދިޔާކުރައްވައެވެ. {އެއިން ޚަދީޖާގެ ރަހުމަތްތެރިންގެ އެކުވެރިންނަށް ފޮނުވާށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَتْ: اسْتَأْذَنَتْ هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، أُخْتُ خَدِيْجَةَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَعَرَفَ اسْتِئْذَانَ خَدِيْجَةَ، فَارْتَاحَ لِذَلِكَ، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ".

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެކަމަނާ (އެބަހީ: ޢާއިޝަތުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ޚަދީޖާމެންގެ އުޚުތު، ހާލާ ބިންތު ޚުވައިލިދު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތަށް (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅަށް ވަދެ) ވަދެވަޑައިގަތުމަށް އިޛުނަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، (އެ ކަމަނާގެ އަޑުގެ، ޚަދީޖާމެންގެ އަޑުގާ އެއްގޮތްކަން ބޭނުންކަމުގެ) އެކަލޭގެފާނަށް ޚަދީޖާމެންގެ ހަނދުމަފުޅުވެއްޖައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނަށް އެކަމުގެ ސަބަބުން ހިތްފުޅުހަމަޖެހިވަޑައިގަތުން ލިބިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަލްލާހ ތަޢާލާ ސުބްޙާނަހޫއެވެ! މިއީނީ ހާލާ ބިންތު ޚުވައިލިދުއެވެ.} ދެން، އެކަމަނާއަށް އެކަލޭގެފާނު ކަރާމާތްކުރެއްވިއެވެ."

345– وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ جَرِيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ ﷺ، فِي سَفَرٍ، فَكَانَ يَخْدُمُنِي، فَقُلْتُ لَهُ: لاَ تَفْعَلْ، فَقَالَ: إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ الأَنْصَارَ تَصْنَعُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْئاً، آلَيْتُ عَلَى نَفْسِي أَنْ لاَ أَصْحَبَ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلاَّ خَدَمْتُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "އަނަސް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވުމެވި ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުﷲގެ ކައިރިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެން ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވުމެވި ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުاللهِގެ އަރިހުގައި ދަތުރެއް (އެއް ފަހަރަކު) ދަތުރުކުރެއްވީމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ޚިދުމަތްތެރިކަން ކުރައްވަން ފެށެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޚިދުމަތްކުރެއްވުމެވެ. ކަލޭގެފާނު ޚިދުމަތް ނުކުރައްވާށެވެ! (މިހެން ދެންނެވީމުން) ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަންސާރީންނަ ބޭކަލުން

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި، ޢުކާޝާގެ ހިދުމަތުގައި އުޅުއްވާ ގޮތް ތިމަންނާ ދެކެފައިވަމުވާ. ދެން، އެ ތަން ފެނިގަތިމަލާއުދި، އެއީން ބޮޑުވާހަކައެކެ، އެއްވެސް ތަނަކުން ގެން ފުރުސަތު ތިމަންނާއަށް ލިބިއްޖެނަމަ، އެ ބޭފުޅާކަށް ތިމަންނާ ހެދުމުގެ ނަސްރުގައި ނުހުނދުމަށް ތިމަންނާވަނީ، ތިމަންނާގެ އަމިއްލަނަފްސުގެ މައްޗަށް ޙައްޤުކޮށް ދެއްވާށެވެ."

* * * * *

43- ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަރާމާތާއި، އެ ބޭފުޅުންގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجْسَ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ (الأحزاب: ٣٣) މާނައީ: "އޭ އަހުލުބައިތުންނޭވެ! اللهُ އިރާދަކުރައްވަނީ ކަލޭމެން ކަނޑައެޅި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ނަޖިސްކަން ދުރުކުރައްވައި، ފުރިހަމަ ޠާހިރުކުރައްވާފައި ތިޔަބައިމީހުން ޠާހިރުކުރެއްވުމަށެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ﴾ (الْحج: ٣٢) މާނައީ: "އަދި اللهُ ގެ ޝަޢާއިރުތަކަށް (އެބަހީ: ޤުރުބާން ކަމުގެ ޖަނަވާރުތަކަށް، ހަދިޔާ ކަމުގެ ޖަނަވާރުތަކަށް، އަދި އެހެން ވެސް ދީނީ ޢަމަލުތަކަށް) މާތްކަން ދިނުން ހިތާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ ކަންތައް ވަނީ، ހިތްތަކުގެ ތަޤްވާވެރިކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ."

346– عَن يَزِيدَ بْنِ حَيَّانَ قَالَ: انْطَلَقْتُ أَنَا وَحُصَيْنُ بْنُ سَبْرَةَ، وَعَمْرُو بْنُ مُسْلِمٍ إِلَى زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رضي الله عنه، فَلَمَّا جَلَسْنَا إِلَيهِ، قَالَ لَهُ حُصَيْنٌ: لَقَدْ لَقِيتَ يَا زَيْدُ خَيْرًا كَثِيْرًا، رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَسَمِعْتَ حَدِيْثَهُ، وَغَزَوْتَ مَعَهُ، وَصَلَّيتَ خَلْفَهُ: لَقَدْ لَقِيْتَ يَا زَيْدُ خَيْرًا كَثِيْرًا،

حَدِّثْنَا يَا زَيْدُ مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي وَاللَّهِ لَقَدْ كَبِرَتْ سِنِّي، وَقَدُمَ عَهْدِي، وَنَسِيتُ بَعْضَ الَّذِي كُنْتُ أَعِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَمَا حَدَّثْتُكُمْ، فَاقْبَلُوا، وَمَالاَ فَلاَ تُكَلِّفُونِيهِ، ثُمَّ قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا فِينَا خَطِيبًا بِمَاءٍ يُدْعَى خُمًّا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ، وَوَعَظَ، وَذَكَّرَ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ: أَلاَ أَيُّهَا النَّاسُ، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبَ، وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ، فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ، فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ، وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ "فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، وَرَغَّبَ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: "وَأَهْلُ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي" فَقَالَ لَهُ حُصَيْنٌ: وَمَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ يَا زَيْدُ؟ أَلَيسَ نِسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ؟ قَالَ: نِسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَلَكِن أَهْلُ بَيْتِهِ مَنْ حُرِمَ الصَّدَقَةُ بَعْدَهُ، قَالَ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ آلُ عَلِيٍّ، وَآلُ عَقِيلٍ، وَآلُ جَعْفَرٍ، وَآلُ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُلُّ هَؤُلاَءِ حُرِمَ الصَّدَقَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ރާޟީވި ބޮޑުކަލުން ކުރުގައިވާ) ޔަޒީދު ބިން ޙައްޔާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ޔަޒީދާ) ހިމަނައިގެން، (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ރާޟީވި ބޮޑުކަލުން ކުރުގައިވާ) ޙުޞައިނު ބިން ސަބްރަތު އާއި، ޢުމަރު ބިން މުސްލިމާ (ތިން މީހުން) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޒައިދު ބިން އަރްޤަމްގެ އަރިހަށް ދިޔައީމުއެވެ. ފަހެ އަހުރެމެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އިށީނދެ ހަމަޖެހިލުމުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޙުޞައިން ދެންނެވިއެވެ. އޭ ޒައިދުއެވެ! ކަލޭގެފާނަށް ފެނި، ވަރަށް ގިނަ ހެޔޮކަންތައްތަކެއް ފެނިވަޑައިގެންފިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ފެނި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދެކިވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ފެނި، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތައް އަޑުއަހާވަޑައިގަތެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ފެނި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހަނގުރާމަކުރައްވާވަޑައިގަތެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ފެނި، އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރައްވާވަޑައިގަތެވެ. އޭ ޒައިދުއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނަށް ފެނި، ވަރަށް ގިނަ ހެޔޮކަންތައްތަކެއް ފެނިވަޑައިގެންފިއެވެ.

އޭ ޒައިދުއެވެ! ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ކަލޭގެފާނު އަޑުއަހާވަޑައިގަތް ބަސްފުޅެއް އަހުރެމެންނަށް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޒައިދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަހުރެ ބޭބެގެ ދަރިކަލުންނެވެ. اللَّهُ ގަސަމާ ބުނަމެވެ. އަހަރެން މި ވަނީ، އުމުރުން ދުވަސްވެ، މުސްކުޅިވެފައެވެ. އަދި ޒަމާން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން އަހަރެން އަޑުއަހައި ދަސްކޮށްގަތިވާ ބައެއްގެ ބަސްފުޅުތަކެއް، މިހާރު މި ވަނީ ހަނދާނުން ނެތިފައެވެ. ފަހެ،

ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަހަރެން ބަޔާންކޮށްދިން އެއްޗެއް ގަބޫލުކުރާށެވެ. އަދި އަހަރެންނަށް ބުނަންދުވުން އެއްކަލަކާދުރުކަމި އަހަރެންނަށް ތަކުލީފުދުންޖައްސާށެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) މައްކާއި މަދީނާއާ ދެމެދުގައި އޮންނަ "ޚުއްމާ" އެވިޔަރުން ވާދީއެއްގައިވާ ފެންގަނޑެއްގެ ކައިރީގައި ހުންނަވައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަހަރެމެންގެ މެދުގައި ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ﷲ އަށް ޙަމްދުޘަނާ ވިދާޅުވެ، ވަޢުޡު ދެއްވަވައި ހަނދާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު (ގެ ޚުޠުބާގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއަށްފަހު ބުނަމެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނީ އާދަމުގެދަރިއަކުމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަސޫލާ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނަށް އިޖާބަދެއްވަން ޖެހިވަޑައިގަތުން ވަނީ، ދާދި ގާތުގައެވެ. (އެބަހީ: މަރުގެ މަލާއިކަތާ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އިޖާބަދެއްވައި ތިމަންކަލޭގެފާނު އަވަހަށްވުންވަނީ ދާދި ކައިރީގައެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނު (ތިޔަބައިމީހުންނާ ވަކިވާ) ވަޑައިގަންނަވާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް ވަރަށް މުހިއްމު ދެ އެއްޗެއް ދޫކުރައްވައިފައެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ އެއްޗަކީ، ﷲގެ ފޮތެވެ. އެ ފޮތުގައި ތެދުމަގާއި އަލިކަން ވެއެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ﷲގެ ފޮތުގައި ހިފާށެވެ. އަދި އެ ފޮތުގައިވާގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން ޢަމަލުކުރާށެވެ.} (ޒައިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ﷲގެ ފޮތުގައި ހިފެހެއްޓުމަށް އެކަލޭގެފާނު ބާރުއަޅުއްވައި، ގަދައަށް ޝައުޤުވެރިކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނެވެ. ﷲގެ ޙައްޤަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަމުދިޔުމަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަސިއްޔަތްކުރައްވަމެވެ. ﷲ ގެ ޙައްޤަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަމުދިޔުމަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަސިއްޔަތްކުރައްވަމެވެ.} (ޙުޞައިނު ބިން ސަބްރާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޒައިދުގެފާނު މި ހަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވުމުން) އެ ކަލޭގެފާނަށް ހުސައިން ދެންނެވިއެވެ. އޭ ޒައިދުގެފާނޭވެ! އިތުރުއެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަކީ ކޮބައިމީހުންތޯ؟ އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ ތެރޭގައި ނުވޭތޯ؟ އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޒައިދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ ތެރެއިންވާބަޔަކެވެ. އެހެން ނަމަވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަކީ، އެކަލޭގެފާނަށްފަހު، އެބަހުރުކަން ޙަރާމްވެ

ޞަދަޤާތް ހަރާމްވެވޭނެ ބޭފުޅުންނެވެ. އެހެން (އެބަހީ: ޒަކާތް) ދަރިކަލުންނެވެ. އެއީ ކޮންބައެއްތޯ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ އަލީގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ބޭފުޅުންނާއި، އަޤީލްގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ބޭފުޅުންނާއި، ޖަޢުފަރުގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ބޭފުޅުންނާއި، އަބްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ބޭފުޅުންނެވެ. އެހެން (އެބަހީ: ޒަކާތް) ދިނުންހުއްޓެވެ. މި އެންމެ ބޭފުޅުންނަށް ޞަދަޤާތް ހަރާމްވަނީތޯ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އާނއެކެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَلاَ وَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: أَحَدُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ، مَنِ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدَى، وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلَى ضَلاَلَةٍ".

އަދި (މުސްލިމުގެ ރިވާޔަ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އިތުރުއެކަލޭގެފާނުގެ ޚުޠުބާގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ދަރިންނޭވެ! މިދަންނަވާލީގެން (ތިޔަބައިމީހުންނާ ވަކިވެ) ވަޑައިގަންނަވާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް ވަރަށްމަތިވެރި ދެ އެއްޗެއް ދޫކޮށްލައްވައިގެންނެވެ. އޭގެތެރެއިން ފުރަތަމަޔަކީ، اللَّهُގެ ފޮތެވެ. އެއީ (މުސްތަޤީމުގެ މަގުގައިވާ) اللَّهُގެ ވާގަނޑެވެ. (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ރަހުމަތުގެ. މުސްތަޤީމުނާ އެކަލާނގެ ދާރުއްސަލާމް ގެއަށް ގެންދާ ވާގަނޑެވެ.) އެ ފޮތަށް ތަބާވެއްޖެ މީހާ، (ދަރިންނޭވެ!) އޭނާއީ ތެދުމަގުގައިވާ މީހެކެވެ. އަދި އެ ފޮތް ދޫކޮށްލައި އެއަށް ފުރަގަސްދިނު މީހާ، (ދަރިންނޭވެ!) އޭނާއީ މަގުފުރެދިއްޖެ މީހެކެވެ.}"

347– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ﷺ، مَوْقُوفًا عَلَيْهِ، أَنَّهُ قَالَ: ارْقُبُوا مُحَمَّدًا ﷺ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޢަބްދު اللَّهُ، އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުންނަށް ރިވާކުރެއްވީ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ޞިއްދީޤު (رَضِيَ اللَّهُ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، ޢަބްދު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވީ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ބަސްފުޅެއްގެ ގޮތުގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބޫބަކުރުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. މިޙަޟްރަތުން މުޙައްމަދު ﷺ އަހުލުބައިތުގެ އެކަލޭގެފާނުގެ ޙައްޤުތަކަށް ބަލައިގަނެ ކަމަކުރައްވާށެވެ."

* * * * *

44- ޢިލްމުވެރިންނާއި، އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުންނަށް ކަރާމާތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ޢިލްމުވެރިންނާއި، އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުންނާއި، މާތް ސަރަފަކާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކަރާމާތުގެ މުރިއްދުކަމާއި، ކާމިލު ކަމެއްގައި ވެސް އަށްކަންގެ މައްޗަށް އެވަރަ މީސްމީހުންނަށް އިސްކަން ދިނުމާއި، މަޖިލިސްތަކުގައި އިރިސްދީފައިވުމުގައި އެބައިމީހުން ކުރިއަށްޓަކުރުމާއި، އެވަރަ މީސްމީހުންނަށް ޙައްޤު މަޤާމާއި ދަރަޖަ އެބައިމީހުންނަށް ދީބިދިނުމުގެ މުރިއްދުކަން ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي ٱلَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴾ (الزمر: ٩) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ދަންނަ މީހުންނާއި، ނުދަންނަ މީހުން ހަމަހަމަވާނެހެއްޔެވެ؟ ނަސޭހަތްލިބިގަންނާނީ ކަނޑައެޅިގެން ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނެވެ."

348– عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو الْبَدْرِيِّ الأَنْصَارِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً، فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً، فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً، فَأَقْدَمُهُمْ سِنًّا وَلاَ يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަބޫމަސްޢޫދު، އުޤްބަތު ބިން ޢަމްރު ބަދްރީ އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ބަޔަކަށް އިމާމުވާ ނަމާދުކުރަންޖެހޭނީ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން اللَّهُ ގެ ފޮތް (ކީރިތި ޤުރްއާން) އެންމެ ރަނގަޅަށް ކިޔަވަންދަންނަ މީހާއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ ޤުރްއާން ކިޔެވުމުގައި އެއްވަރެއްގެ ހަމަހަމަ ބައެއްކަމުގައި، އެއުރެންނަކީ (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ) ސުންނަތް އެންމެ ރަނގަޅަށް ދަންނަ މީހާއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ ސުންނަތް ދަނެގަތުމުގައި އެއްވަރެއްގެ ހަމަހަމަ ބައެއްކަމުގައި، އެއުރެންނަކީ

ހިޖުރަކުރުމުގައި އެންމެ ކުރިހޮޅި މީހާއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ، ހިޖުރަކުރުމުގައި ވެސް އެއްވަރެއްގެ ބަޔަކުނަމަ، އެއުރެންކުރެ އުމުރުން އެންމެ ބޮޑީ މީހާއެވެ. އަދި އެ މީހަކަށް އިސްކަންދިނުން ހައްޤު މީހެއްގެ ޙާޟިރުގައި، އެ ނޫން މީހަކު އިމާމުވުމުގައި އިސްނުވާނޭ ކަމެވެ. (އެބަހީ: މިސްކިތުގެ ރަސްމީ އިމާމު ފަދަ، އެ މީހަކާ ކަމެއް ހަވާލުކުރުވިފައިވާ މީހެއްގެ ވެރިކަން އެއްވެސް މީހަކު އަމިއްލައަށް އިސްވެގެންނުވާނެކަމެވެ.) އަދި އެއްވެސް މީހަކު އަނެކާގެ ގޭގައި، އޭނާ އެ ބޭނުމުގައި އިށީނުމަށް ހާއްޞަކޮށްފައިވާ ތަނުގައި، އޭނާގެ ހުއްދައަކާނުލައި ނުއިށީންނަވާނެކަމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "فَأَقْدَمُهُمْ سِلْماً" بَدَلَ "سِنًّا": أَيْ إِسْلاَمًا".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ، {އެއުރެންކުރެ އުމުރުން އެންމެ ބޮޑީ މީހާ} އޭގެ ބަސްފުޅުގެ ބަދަލުގައި {އެއުރެންކުރެ އެންމެކުރިން އިސްލާމްވީ މީހާއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.

وَفِي رِوَايَةٍ: يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، وَأَقْدَمُهُمْ قِرَاءَةً، فَإِنْ كَانَتْ قِرَاءَتُهُمْ سَوَاءً، فَيَؤُمُّهُمْ أَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً، فَلْيَؤُمَّهُمْ أَكْبَرُهُمْ سِنًا".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “{ޤައުމަކަށް އިމާމުވާ ނަމާދުކޮށްދޭނީ، އެއުރެންގެ ތެރެއިން اللَّهُ ގެ ފޮތް (ކީރިތި ޤުރުއާން) އެންމެ ރަނގަޅަށް ކިޔަވަން ދަންނަ މީހާއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ، ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އެއްވަރެއްގެ ބަޔަކުނަމަ، އެ ބަޔަކަށް އިސްވެ ނަމާދުކޮށްދޭނީ އެއުރެންކުރެ ހިޖުރަކުރުމުގައި އެންމެ އިސް މީހާއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ ހިޖުރަކުރުމުގައި ވެސް އެއްވަރެއްގެ ބަޔަކުނަމަ، އެއުރެންކުރެ އުމުރުން އެންމެ ބޮޑީ މީހާއެވެ.}“

349– وَعَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلاَةِ وَيَقُولُ: "اسْتَوُوا وَلاَ تَخْتَلِفُوا، فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ، لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُوا الأَحْلاَمِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާފުޅުވި އަބޫމަސްޢޫދު، ޢުޤްބާ ބިން ޢަމްރު އަލްބަދްރީ އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ނަމާދުގައި (އެބަހީ: ނަމާދަށް ސަފުތައް ތަރުތީބު ކުރުއްވުމުގައި) ތިމަންމެންގެ ކޮނޑުތަކުގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަތްފުޅު ފިރުއްސަވައި،

ހަމަހަމަ ކުރައްވައެވެ. އަދި ބަދިލުދޭކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތަކުގައި ހަމަހަމައަށް ސީދާވަން ތިބޭށެވެ! އަދި ވަކިވަކިން ދުރުދުރުގައި ނުތިބޭށެވެ! (އެހެން ތިބޭނަމަ) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ވަކިވަކިވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ދެބަސްވުންތައް ދެކޮޅުވެރިކަން ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި އުފެދިދާނެއެވެ.) (ނަމާދަށް ސަފުތައް ހަދާއިރު) ތިޔަބައިމީހުންކުރު ތަންދޮރުވެރިޔާ ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން، ތިމަން ކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހުގައި ތިބޭނީއެވެ. ދެން، އެއާގުޅޭ މީހުންނެވެ. ދެން، އެއާގުޅޭ މީހުންނެވެ.}“

350– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُوا الأَحْلاَمِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ". ثَلاَثًا" وَإِيَّاكُمْ وَهَيْشَاتِ الأَسْوَاقِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢަބްދު اللّهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ނަމާދަށް ސަފުހަދާ އިރު) ތިޔަބައިމީހުންކުރު ތަންދޮރުވެރިޔާ، ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން ތިމަން ކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހުގައި ތިބޭނީއެވެ. ދެން އެއާގުޅޭ މީހުންނެވެ.} މިފަދައިން ތިން ފަހަރަށް ބަދިލުދެއްކެވިއެވެ. (އަދި ބަދިލުދެއްކެވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން ބާޒާރުތަކުގެ ހުސްބަސް ބަސްތަކާއި ހަޅޭއްލަވާކަމުން ދުރުހެލިވާށެވެ.}“

351– وَعَنْ أَبِي يَحْيَى، وَقِيلَ: أَبِي مُحَمَّدٍ، سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ الأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: انْطَلَقَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ، وَمُحَيِّصَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ إِلَى خَيْبَرَ وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ، فَتَفَرَّقَا، فَأَتَى مُحَيِّصَةُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ قَتِيلاً، فَدَفَنَهُ، ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ سَهْلٍ، وَمُحَيِّصَةُ، وَحُوَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَانِ يَتَكَلَّمُ، فَقَالَ: "كَبِّرْ كَبِّرْ" وَهُوَ أَحْدَثُ الْقَوْمِ، فَسَكَتَ، فَتَكَلَّمَا فَقَالَ: "أَتَحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ؟" وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيْثِ.(مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޔަޙްޔާ، އަދި އަބޫމުޙައްމަދު، ސަހްލު ބިން އަބޫޙަތުމާ އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަޟީ اللّهُ، އަ ބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި) ޢަބްދު اللّهِ ބިން ސަހުލާއި، މުޙައްޔިޞާ ބިން މަސްޢޫދާ ދެކަލުން (އެއް ފަހަރަކު) ޚައިބަރަށް ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެ ރަށް އޮތީ، މުސްލިމުންނާ ޞުލްޙަވެފައެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުން، އެ ރަށުގައި އޮޅި ފާޅުވެވަޑައިގަތެވެ. (އެއަށްފަހު) މުޙައްޔިޞާ (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެބެންގެ ދަރިކަލު

އަޚު) ޢަބްދުﷲ ބިން ސަހްލުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރު، އެ ކަލޭގެފާނުވަނީ ޤަތުލުކުރެވިފައިވާ ހާލަތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑު ލޭގެ ތެރޭގައި (މަރުވެ) ތިލަފިލަވަޑައިގަންނަވާ ހާލަތުގައެވެ. ދެން، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފާހަގަވެދިއުމުން) މުޙައްޔިޞާ، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޅުލުއްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު މަދީނާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، (ޤަތުލުކުރެވުނު ޢަބްދުﷲ ގެ އަޚު) ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސަހްލާއި، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބެގެ ދަރިކަލުން ކަމުގައިވާ) މަސްޢޫދުގެ ދެ ދަރިކަލުން، މުޙައްޔިޞާއާއި ހުވައްޔިޞާ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. (އެ ހިނދު) ޢަބްދުއްރަޙްމާން، އިސްވެ ވާހަކަދައްކަވަން ފެށެވިއެވެ. (ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންކުރެ ދޮށި ބޭކަލު ވާހަކަދައްކަވާށެވެ! ތިޔަބޭކަލުންކުރެ ދޮށި ބޭކަލު ވާހަކަދައްކަވާށެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނަކީ، (އެބަހީ: ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސަހްލަކީ) އެ ތިން ބޭކަލުންކުރެ އެންމެ ކުޑަ ބޭކަލު ކަމުގައިވީއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވާހަކަދެއްކެވުން ހުއްޓުވައިލެއްވިއެވެ. (އެއަށްފަހު) ދެން އިތުރު ދެ ބޭކަލުން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ދެން، (ރަސޫލުﷲ ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ހުވައިކުރާނަން ހުއްޓޭތޯ؟ އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚާގެ ޤާތިލުގެ ކިބައިން ޙައްޤުހޯދުމަށް އެދޭނަންހެއްޔޭތޯ؟}“ ދެން ހަދީޘްނިމުނުދެން ބާކީ ވާހަކަ ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ.

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘުގައި އަޚުލާޤުމުޢާމަލާތު، މިވަނީ، މި ހަދީޘްގެ މައްސަލާ ދުވަސްވުރި ބައި ބާރުން ކުރައްވައިދެއެވެ. އެއީ، ތަޢާރުފުގައި ދިން މިންވަރަށް ބޮޑުވެރިކަމާއި، މަސައްކަތުގެ ކުރިން އެންމެން ފުރި ހަމަހަމަ ނަމަ، ވާހަކަދެއްކުމުގެ ޙައްޤުވެރިކަން، އިސްވެރިން ތަޢުރީފުކުރުން އެންމެ ރަނގަޅު މިސާލެއް ހުށަހަ ބައެވެ.

ބާލަބް ސަރަޙްއީން ނޫސްލުގެ ތަޖުރަބާއީން (327/1) ނަގައިފައި

”(މުތަރުޖިމް“)

352– وَعَنْ جابرٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ يَعْنِي فِي الْقَبْرِ، ثُمَّ يَقُولُ: "أَيُّهُمَا أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟" فَإِذَا أُشِيْرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އުހުދުހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު ޝަހީދުވި ބައްޕާފުޅު ވަފާތުވެވަޑައިގަތުމުގައި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެއް ވަގުތެއްގައި އެތަކެއް ބައްޕާފުޅު ވަފާތުވެވަޑައިގެންފި ގޮތުގައި ދެންނެވިއެވެ. އަދި ދަރިކުދިންތަކެއްވެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކިޔަމި ޖާބިރު، އަހަރެން ދުނިޔެއަށް ފޮނުއްވާށޭ ކޮން ބައްޕާފުޅު ހެއްދެވީ؟ ފަހު، އޭގެ ތެރެއިން އެއް ބައްޕާފުޅު، އަންނަ ބައްޕަފުޅުގެ ބާރަށް ޖާބިރު ދުނިޔެއަށް ބައްޕާފުޅުގެ ބައްޕާފުޅު އެކަލޭގެފާނަށް ދުނިޔޭގެ ހިނދު، ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި އޭނާ ޖާބިރުގެ އެ ބައްޕަފުޅު ބާރުވެވުމުގައި އިސްކަންދެއްވައެވެ.}"

(ނޯޓް: މަސްއޫލާ ވަޢުދުވުމުގައި ދީ ގޮތަކަށް ޖަވާބު ތަޢާލާހުގެ ވަޙުޔުވެއެވެ. ޖާބިރުމަ ގޮތަކީ، ޙަޤީޤަތުގައި ވަޢުދުވުން. ޙަޤީޤަތްވަނީ، މަސްއޫލާ ނުވަތަ އެތަކެއް މަސްއޫލުން ވަޢުދުވުމަށްޓަކައި ވަޢުދާކުރުމަށްފަހު، ކަށަވަރުގެ ޖިހާދުކަމުގެ ފުރުޞަތުދިނުން އެތެރެއަށް ގޮސް، ޖާބި ތަނަވަސްކަން ތަޢާލާހުގެ ވަޢުދު ވަގުތު. މަސްއޫލާ ބައްދަލުވުމުން، ވަގުގެ ޖިހާދުކުރުމުން ގޮސް ތަޢާލާހުގެ ތަޢާލާގެ ކަންތައްތަކެއް. އެއަށްފަހު އެތަކެއް މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ހިތްހަމަޖެހުމާއި، އަދިފަހަރު ހަޔާތަށްވާ ތާއީދާއި ނިމުމާ ހިތްވަރުކުރާނޭ، ސުލޫކު އެ ނަފްސުގެ އެއްބަސްވުން އެތަކެއް މުސްލިމުގެ ނިމުމުގެ ސިފައިތަކުގެ ފާއިދާ، ވަޙީ ފަސްކުރުމެވެ.

އަދި ޖިހާދު، ޝަރީއަތް ވަގުތުގައި މަސްއޫލާ ވަޢުދުވުން. ޝަރީއަތް ވަޢުދު، މަސްއޫލާ ބައްޕާފުޅުން ތަޢާލާގެ ބަދަލު ވަގު ކަންތައްތަކެއް، ވަގުގެ ދުނިޔެ މަސްއޫލާ ބައްޕާފުޅު ވަޙީން ފަސްކުރުމަށް ތަޢާލާގެ ހިތްހަމަޖެހުމެއް ކަމުގެ ޝަރީއަތް ޖިހާދުގެ ޢަމަލުތަކުގައި ހަމަޖެހިލުން، އަދިފަހަރު ހަޔާތަށްވާ ތާއީދާއި ނިމުމާ އެތަކެއްގައި މަސްއޫލާ ބައްޕާފުޅުން، އެތެރެއަށް ފަސްކުރުމަށްވަނީ ރޫޙުގެ ފަރުން ނިސްބަތުވެއްޖެ އެކުވެރިކަމާއެކު ޝަރީއަތްގެ ވަޙީ ކަމާ ނިސްބަތުވާ، މަސްއޫލާ ފަސްކުރުމެވެ. މި ދަރަޖަ ވަޢުދުން ވަސް ހުއްދައެވެ. ބަދަލު މުދައްރިސް، ވަޙުދުވެވުމަށް ފުރަ އިޚްލާޞްތެރިން ދެކެވިއްޖައެވެ.

ޝަރީޢަތު ސާބިތުގެ "ފިޤުހުއްސުންނަތި" (78/2) ދާރުލްފަތުޙު ލިޔުއްމަތިލް އަރަބީ، ފަސްޓްޒަވާބު، 1998 އިންނަގައިރީ،

މި ބޭނުންކުރަ ދަރަޖަތަ މަސްއޫލާ ވަޢުދުވެއްޖެ، ކަޝްފުކުރުމަށްފަހު ސަރުކާރުއެހެނިހެން ވަޢުދުވިއިރު ބިދަޢުގެ ހަތަރު، ފަރުޟު ހަމަހަމަވީއެވެ. ރުއްސު ފަހަ

ފުންމިހަ، ބިންގަނޑު މަގު، އޭގެ ސަބަބުން ސަލާމަތްކަމެއް ވެދުވުން މަޖުބޫރުވާ ކުރަ
ރަނގަޅުކަމި މި ދުވަސްވަރުގެ ގޮތަކަށް ވަޒީފާތައް ނަގައިދެވޭ. "މުސްލިމު")

353– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَرَانِي فِي الْمَنَامِ أَتَسَوَّكُ بِسِوَاكٍ، فَجَاءَنِي رَجُلَانِ، أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الآخَرِ، فَنَاوَلْتُ السِّوَاكَ الأَصْغَرَ، فَقِيلَ لِي: كَبِّرْ، فَدَفَعْتُهُ إِلَى الأَكْبَرِ مِنْهُمَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ مُسْنَدًا، وَالْبُخَارِيُّ تَعْلِيقًا)

މާނައީ: "ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު މިސްވާކު ދަނޑިކޯޅުން ދަތްއުގުޅުއްވަމުންދަނިކޮށް، (ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް) ދެ މީހުން އައެވެ، އެއްމީހުންގެ ތެރެއިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުވަފެނެއްގައި ދެކެވުނެވެ. އޭގެތެރެއިން އެކަކީ އަނެކަކަށް ވުރެ ބޮޑު މީހެކެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ދެމީހުންކުޅަ އުމުރުން ކުޑަ މީހާއަށް، މިސްވާކު ދެއްވީމެވެ. ފަހެ، އެހެނީ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ބޮޑު މީހާއަށް ދެއްވާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އޭގެ އުމުރުން އަބުރުގޮވައި، އެ ދެމީހުންކުޅަ ބޮޑު މީހާއަށް އެ މިސްވާކު ދެއްވީމެވެ.}"

354– وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ تَعَالَى إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ، وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ)

މާނައީ: "ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އިސްލާމްކަންމަތީގައި ހުރި، އެ މީހެއްގެ އިސްތިރި ނުރަވެފައިވާ މީހާއަށާއި، ކިޔަވާ ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށް، ކަންތައްކުރުމުގެ ޙައްޤު، އަދި އެ ހެދުމަށް ފުރަގަސް ދިނުމެއް ނުދީ، އެ ގޮތް ކިޔަވައި، އެއަށް ޢަމަލުކުރާ މީހާއަށާއި، ޢަދުލުވެރި ވެރިމީހާއަށް މާތްކަން ހިތައި ކަމަށް ހިތުމަކީ، ﷲ ތަޢާލާއަށް މާތްކަން ހިތުމުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ.}"

355– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيْرَنَا، وَيَعْرِفْ شَرَفَ كَبِيْرِنَا". (حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ''ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެ ކާފަ، اللَّهُ، އާ ދިމަވެރިކަލުންނަށް ރުއްސުން ފުޅުވި، ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللَّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަހަރުމެން (މުސްލިމުން) ކުރެ، ކުޑަކުދިންނަށް އޯގާތެރިނުވާ، އަދި އަހަރުމެން (މުސްލިމުން) ކުރެ، ބޮޑެތިމީހުންނަށް ކަމޭހިތެނިވާ މީހާ، އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއް ނޫނެވެ.} (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު ގެންގުޅުއްވި ހިދާޔަތުގެ ތެދުމަގުގައިވާ މީހެއް ނޫނެވެ.)''

وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ "حَقَّ كَبِيْرِنَا".

އަދި އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، {އަދި އަހަރުމެން (މުސްލިމުން) ކުރެ ބޮޑެތިމީހުންގެ ޙައްޤުތައް ނުދަންނަ މީހާ، (އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްނޫނެވެ.)}'' މިފަދައިންނެވެ.

356– وَعَنْ مَيْمُونَ بْنِ أَبِي شَبِيْبٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مَرَّ بِهَا سَائِلٌ، فَأَعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وَهَيْئَةٌ، فَأَقْعَدَتْهُ، فَأَكَلَ، فَقِيلَ لَهَا فِي ذَلِكَ؟ فَقَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، لَكِنْ قَالَ: مَيْمُونٌ لَمْ يُدْرِكْ عَائِشَةَ)

މާނައީ: ''اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި (މައިމޫނު ބުނު އަބީޝަބީބު) މައިމޫނު ބިން އަބޫޝަބީބުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގަތުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާ ޢާއިޝާގެ އަރިހަށް (އެއް ފަޤީރަކު) ސުވާލުކުރަން ފަޤީރުކޮށް އައެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ އެ މީހާއަށް (ރޮށި) ކޮޅެއް ދެއްވިއެވެ. އަދި (އަނެއް ފަޤީރަކު) އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް ސުވާލުކުރަން ފަޤީރުކޮށް އައެވެ. އޭނާގެ އުނަގަނޑުމަތީގައި ރަނގަޅު ހެދުމެއް ހުރެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ އޭނާ އިށީނދުވައި ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ކާންދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ ކަން ކުރެއްވީ ކީއްވެތޯ (އެއީ ޔާއްތޯވޭ) އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވެއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް އެބައިމީހުންނަށް ޙައްޤު މަޤާމުދޭށެވެ.}

(އެބަހީ: ކޮންމެ މީހަކާއެކު ވެސް އެ މީހެއްގެ ދަރަޖައާ އެކަށީގެންވާގޮތުގައި މުޢާމަލާތު ކުރާށެވެ.)" މި ޙަދީޘް އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރެއްވުމަށްފަހު، ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މައިމޫން، ޢާއިޝަތުގެފާނާ ބައްދަލުވެފައެއް ނުވެއެވެ."

وَقَدْ ذَكَرَهُ مُسْلِمٌ فِي أَوَّلِ صَحِيحِهِ تَعْلِيقًا، فَقَالَ: وَذُكِرَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ، وَذَكَرَهُ الْحَاكِمُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فِي كِتَابِهِ "مَعْرِفَةُ عُلُومِ الْحَدِيثِ" وَقَالَ: هُوَ حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މުސްލިމު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގެ ކުރީކޮޅުގައި (އެބަހީ: ޞަޙީޙު މުސްލިމުގެ މުޤައްދިމާގައި) މުޢައްލަޤުކޮށް، މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ޙާމް ﷲ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސުންލިބިވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެވިފައިވާތީއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ތިމަންމެންނަށް އަމުރު ކުރައްވައިފިއެވެ، ތިމަންމެން {މީސްތަކުންނާ މުޢާމަލާތު ކުރުމުގައި އެ ބަޔަކާ އެކަށީގެންވާ ގޮތަށް މުޢާމަލާތުކުރުމަށެވެ.}

އަލްޙާކިމު އެ ކަލޭގެފާނުގެ "މަޢުރިފަތު ޢުލޫމިލް ޙަދީޘް" މި ނަންކިޔުނު ފޮތުގައި ވެސް މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އަދި މިއީ، ޞައްޙަ ޙަދީޘެއްކަމުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއެވެ."

(ނޯޓު: މުޢައްލަޤުކޮށް ރިވާކުރުމަކީ ބުނެވޭ، ވަކި ސަނަދަކާނުލާ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވުމެވެ، ބާބެއްގެ ފުރަތަމައިގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައި ވާފަދައިނެވެ. މުސްލިމަށްވުރެ އަލްބުޚާރީ، މި ގޮތަށް ރިވާކުރައްވާފައި ގިނައެވެ. މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްތަކާ، ބެހޭގޮތުން ޞައްޙަ ޙަދީޘްތަކުގެ ދަރަޖައިގައި ހިމެނެން ބާވަތްތަކެވެ. މި ކަމުގެ އިތުރު ތަފްސީލް ހޯއްދަވާ ބޭފުޅުން، އަލްޙާފިޡް ތަދްރީބުއްރާވީ "އުލޫމުލް ޙަދީޘް" މި ނަންކިޔާ ފޮތުގެ 110 ވަނަ ޞަފްޙާއިން ފެށިގެން ބައްލަވައިލެއްވުން ރަނގަޅުވާނެއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

357– وَعَنِ ابْنِ عَبَاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ فَنَزَلَ عَلَى ابْنِ أَخِيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ، وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِيْنَ يُدْنِيْهِمْ عُمَرُ ﷺ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أَصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُولاً كَانُوا أَوْ شُبَّانًا، فَقَالَ عُيَيْنَةُ لابْنِ أَخِيْهِ: يَا ابْنَ أَخِي لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الأَمِيْرِ فَاسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ، فَاسْتَأْذَنَ لَهُ، فَأَذِنَ لَهُ عُمَرُ ﷺ، فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ: هِيْ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! فَوَاللَّهِ مَا تُعْطِينَا الْجَزْلَ وَلاَ تَحْكُمُ فِيْنَا بِالْعَدْلِ، فَغَضِبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ، فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ: يَا أَمِيْرَ

الْمُؤْمِنِيْنَ! إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ ﷺ: ﴿ خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴾ (الأَعْراف: ١٩٩) وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِيْنَ ! وَاللَّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِيْنَ تَلاَهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَّافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ދުވަސްވަރު) ޢުޔައިނާ ބިން ޙިޞްނު (މަދީނާއަށް) ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އޭނާގެ އަޚުގެ ދަރިކަލުން (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި) އަލްޙުއްރު ބިން ޤައިސްގެ އަރިހަށް ފޭބުންވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގެ ބޭކަލުންނާ ގާތް ބޭކަލެކެވެ. ކިޔަވާފޮތުގެ ޤާރީން ދެންނެވި ނަޞޭޙަތާއި ބޭކަލުންނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވަރަށް މަޝްވަރާ ދެއްވާ ބޭކަލުންނެވެ. އެ ބޭކަލުންނަކީ، ޢުމަރުގެފާނުގެ މަޖިލީހުގައި އަރިސްކުރައްވާ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި، ޢުމުރުން ދުވަސްވީ ބޭކަލުން ނުވަތަ ޒުވާން ބޭކަލުންކަމުގައި ވިޔަސް، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބޭކަލުންނާ ކަންކަމުގައި ބަހުސްކުރައްވައި މަޝްވަރާކުރައްވައެވެ.

ފަހެ، ޢުޔައިނާ، އޭނާގެ އަޚުގެ ދަރިކަލުންނަށް ދެންނެވިއެވެ. އޭ އަޚާގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! މި އަމީރުގެ އަރިހުގައި (އެބަހީ: ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި) ތިބާއަށް ވަރަށް އަރިސްކަން ލިބިގެންވޭ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އަޅުގަނޑަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ވަދެވޭނެހެން ދަންނަވައިދެއްވާށެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ޢުމަރުގެފާނަށް ދަންނަވާލުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު ހުއްދަދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ގާތަށް ވަދެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހޭ ޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! اللَّهُ ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކަލޭގެފާނު މުދަލުގެ ބަޔަކުން ގިނަކޮށް ނުދެއްވައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ މެދުގައި ކަލޭގެފާނު ޢަދުލުވެރި ނިޔާއެއް ނުއިއްވަވައެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ފަރާތުން ޢުމަރުގެފާނު ރުޅިއައިސް، އޭނާއަށް ކުށްދެއްވުމަށް އަޒުމުކުރެއްވިއެވެ. އެ ހިނދު އެ ކަލޭގެފާނަށް އަލްޙުއްރު ދެންނެވިއެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރުވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ވަޙީކުރައްވައިފައިވޭ، ﴿ خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴾ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު ޢަފޫކުރެއްވުމުގައި ހިފެހެއްޓެވާށެވެ! އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް

ހަމަކުރައްވާނެތެވެ! ހަދި ޖާހިލުންނާ އެއްކޮށްވެ ވަޒަނަކަށްހަދާނެތެވެ!) މިހެންނޫންތޯއެވެ؟!
ހަމަކަށަވަރުން މީނާއަކީ، ޖާހިލުންގެ ތެރެއިންވާ މީހެކެވެ.

(ޙަދީޘުގެ ރާވީ، ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ ވިދާޅުވިއެވެ.) اللّٰهُ ގަސްދުކޮށްލައި ވިދާޅުވަމުވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ އާޔަތް ކިޔަވައި ވިދާޅުވުމުން، ޢުމަރުގެފާނު ހަމަ އެއްކަލިމަ ވެސް ނުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ކާފިރުސުލްކުރައްވައި، އެއްވެސް ކަލާމެއް ނުކުރައްވާ އެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނަކީ، اللّٰهُގެ ފޮތުގެ ޙުކުމްތަކަށް ކިޔަމަންތެރިވެ ވަޒަނަކުރަން ބޮޑު ބޭކަލެކެވެ."

358– وَعَن أَبِي سَعِيدٍ، سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُ ب ﵁، قَالَ: لَقَدْ كُنْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غُلاَمًا، فَكُنْتُ أَحفَظُ عَنْهُ، فَمَا يَمْنَعُني مِنَ الْقَوْلِ إِلاَّ أَنَّ هَهُنَا رِجَالاً هُمْ أَسَنُّ مِنِّي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިالله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދު، ސަމުރަތުބްނު ޖުންދުބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، ތިމަންނަކީ ކުޑަކުއްޖެއްކަމުގައި ވީމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ތިމަންނާ ބަސްތަކެއް ހިފެހެއްޓީމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘްބަޔާންކުރުމުގައި ތިމަންނާއަށް ހުރަސްއެޅުނީ އެ ބައިތަކުގައި ތިމަންނާއަށްވުރެ ދުވަހުން ބޮޑު ބޭކަލުން ހުރުމެވެ."

359– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه ﷺ: "مَا أَكْرَمَ شَابٌّ شَيْخًا لِسِنِّهِ، إِلاَّ قَيَّضَ اللَّهُ لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ حَدِيثٌ غَرِيبٌ)

މާނައީ: "ރަޟިالله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޒުވާނަކު ދުވަސްވީ މީހަކަށް، އޭނާ މުސްކުޅިވުމާއި ހެދި އިޙްތިރާމްކޮށް، ޤަދަރުކޮށްފިނަމަ، އޭނާ އެ ޒުވާނަކު ބޮޑު މުސްކުޅިވާ ހިނދު، އޭނާއަށް އަޒުމުކޮށް ޤަދަރުކުރާނޭ މީހަކު ރަޙްމަތްތެރި اللّٰهُ ގެންގުޅުއްވައި ދެއްވާނެއެވެ.}"

* * * * *

45- ހަޟްރަތު މޫސާ ދެކެ ޚަޟިރުމާއި، އެއުރެންނާ އެކުވެރިވެ އުޅުމާއި،

ހަޟްރަތު ޚަޟިރު ކުރެއްވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ޢަޖާއިބު ކަންތައްތަކާއި ޢިބްރަތް ލިބެންހުރި ފިލާވަޅުތައް

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ހަޟްރަތު މޫސާނަން ޢަލައިހިއްސަލާމް، އެކަލޭގެފާނާއި ހަޟްރަތު މޫސާ ގެ ޚާދިމާއި ހަޟްރަތު އެކުވެރިވެ އުޅުމާއި، އެބައިމީހުން ބައްދަލުކުރެއްވި ޚަޟިރުމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅު މިރާއްޖެ ހަޟްރަތު ކަންތައްތަކާއި މިވާގެ ފަހުން ޢަޖާއިބު ކަންތައްތަކާއި އެކުއެކުގެ ފައިދާތަކާއި، އެ ކަންކަމުގައި ހަޟްރަތު ޚަޟިރު ކުރެއްވި ކަންތައް ކުރައްވަން ފަށެއްވި ސަބަބުތަކާއި ކަންކަން ޢަޖާއިބު ކަންތައްތަކުގެ ޙިކުމަތްތަކާއި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ހިސާބެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. ﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَىٰهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰهُ ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا قَالَ أَرَءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى ٱلصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ ٱلْحُوتَ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ۚ وَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ عَجَبًا قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴾ (الكهف: ٦٠ – ٦٦) މާނައީ: "މޫސާގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމު ކުއްޖާއަށް ވިދާޅުވި ހިނދު ހަނދުމަކުރައްވާށެވެ! ދެ ކަނޑު ގުޅުން ހިސާބަށް މިދަތުރުކޮށްދާނަން ޚުރައްޖުއަދުމަށް ދާނދާން، ނުވަތަ ޒަމާންތަކަށް ވާދިކުރައްވައިފުމަން ދާނދާން، (ހިސާބަށް) ދުވަން ނުކުރައްވާނަހިމެވެ. ފަހެ، އެ ދެކަލުންނަ ދެކަނޑު ހިސާބަށް އެ ދެކަލުންގެ ލަފާފުވައިވުން ހިނދު، އެ ދެކަލުންގެ (އަސްލަ ދަނޑުވެ ޚާދިމުގެ) މަހުގެ މަތިން އެ ދެކަލުން ހަނދުމަނެތިއްޖެއެވެ. ފަހެ، (އެމަސް) އެ މަހަ ހަނދުހަނދުމަތަކަށް ވަނެއް ގަނޑެއް ހެދިއްޖެއެވެ. ފަހެ، އެ ދެކަލުން (އެ ތަން) ފަހަނަށް ވަޅުގެންދިޔަ ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމު ކުއްޖާއަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިދަތުރުގެ ދުވަހުގެ ކައުން މިދަތުރުނަން ގެންގޮސްދީބާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން،

ތިމަންމެންގެ މި ދަތުރުން ތިމަންމެންނަށް ވަރަށް ބޮޑު ވަރުބަލިކަމެއް ލިބިއްޖެއެވެ. އެ ހާދިމު ދަންނަވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގެންނެވިތޯއެވެ؟ (ދެ ކަނޑު ގުޅުނުތާ އިއްޔާ) ބޮޑު ހިލައިގެ މަތިގައި ތިމަންމެން މަޑުކޮށްލީ ހިނދު، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން އެ މަހުގެ މަތިން ހަނދާންނެތުނީއެވެ. އަދި އެ މަހުގެ މަތިން ތިމަން ހަނދާންކުރުން ނެތިކޮށްލީ، ޝައިޠާނާ ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗަކު ނޫނެވެ. އަދި އެ މަސް އަޖައިބުކުރަ ގޮތަކަށް ކަނޑުގެ ތެރެއިން އޭގެ މަގު ހޯދައިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ބޭނުންވެގެން މި އުޅެނީ އެ ތަނެވެ. ދެން އެ ދެކަލުންގެ ފިޔަވަޅު ބައްލަވަމުން އެ ދެކަލުން އެނބުރި ފަހަތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން (އެތަނުން) އެ ދެކަލުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުންގެ ތެރެއިން (ޚަޟިރު) އަޅަކު ފެނިވަޑައިގަތެވެ. އެބޭކަލަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ރަޙްމަތް ދެއްވީމެވެ. އަދި އެބޭކަލަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ޚާއްޞަ ޢިލްމެއް އުނގަންނައިދެއްވީމެވެ. އެބޭކަލަކަށް މޫސާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ދަސްކޮށްދެއްވައިފައިވާ ޢިލްމުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުނގަންނައިދެއްވުމަށްޓަކައި، ކަލޭގެފާނާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ތަބާވެވަޑައިގަންނަމާތޯއެވެ؟"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ﴾ (الكهف: ٢٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޖްހުފުޅު އެދިގެން، އެކަލާނގެއަށް ހެނދުނާއި ހަވީރު ދުޢާކޮށް އަޅުކަންކޮށްއުޅޭ މީހުންނާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހިފަހައްޓަވައި، ކެތްތެރިވެވޮޑިގެންވާށެވެ."

360- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَزُورُهَا، فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَيْهَا، بَكَتْ، فَقَالاَ لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَتْ: إِنِّي لاَ أَبْكِي أَنِّي لاَ أَعْلَمُ أَنَّ مَا عِندَ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ، فَجَعَلاَ يَبْكِيَانِ مَعَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވުމަށްފަހު، (އެއް ދުވަހަކު) މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އަބޫބަކުރުގެފާނު، ޢުމަރުގެފާނަށް ދަންނަވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ އުއްމުއައިމަނުގެ

ގެއަށް އަޅުގަނޑުމެން ދެމީހުން ހިނގަވައި ބައްލަވާލާށެވެ! ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ (ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޔާތުގައި) ކަމަނާ (އުއްމުއައިމަން) އަށް ޒިޔާރަތްކުރައްވައި އުޅުއްވިފަދައިން، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް އެ ކަމަނާއަށް ޒިޔާރަތްކޮށްލަން (އެ ކަމަނާގެ ޙާލުބަލައި) އުޅެން ބޭނުމެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުން، އެ ކަމަނާގެއަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ ރޮއިރޮއްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުން އެ ކަމަނާއަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަމަނާ ރޮއިރޮއްވީ ކީއްކަމަކާހެއްޔެވެ؟ ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށްޓަކައި اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި ވާކަމެއް އެއީ އެކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ހެޔޮކަންބޮޑު ކަމެއްކަން ކަމަނާއަށް އެނގިވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ރޮވެނީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށްޓަކައި اللهُގެ ހަޟްރަތުގައިވާ ކަމެއް އެއީ، އެ ކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ހެޔޮކަންބޮޑު ކަމެއްކަން އަޅުގަނޑަށް ނޭނގޭތީއެއް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަކު އަޅުގަނޑު ރޮވެނީ، އުޑުން ވަޙީބާވައިލެއްވުން ހުއްޓުނުކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، މި ބަސްފުޅުތަކަށް، އެ ދެބޭކަލުން ވެސް ރޮއިރޮއްވުމަށް ތިރިވަޑައިގެން ކަމުގައިވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާއާ އެކުގައި، އެ ދެބޭކަލުން ވެސް ރޮއިރޮއްވައިފިއެވެ."

361– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "أَنَّ رَجُلاً زَارَ أَخًا لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى، فَأَرْصَدَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى مَدْرَجَتِهِ مَلَكاً، فَلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ قَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَخًا لِي فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ، قَالَ: هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا عَلَيْهِ؟ قَالَ: لاَ، غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللَّهِ تَعَالَى، قَالَ: فَإِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ، بِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {(އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ ތެރެއިން އުއްމަތަކުގެ) މީހަކު، (އޭނާގެ އަޚަކު ނޫން) އެހެން އަވަށެއްގައި ދިރިއުޅޭ، އޭނާގެ އަޚަކަށް ޒިޔާރަތްކުރިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަތުރުކުރި މަގުގައި އޭނާއާ ބައްދަލުކުރުމަށް މާތް اللهُ މަލާއިކަތަކު ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނާހަމައަށް އޭނާ އައުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ ކޮންތަނަކަށްތޯ ދިޔަނީ ހުރީތޯ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދަނީ، މި އަވަށުގައި ދިރިއުޅޭ އަޅުގަނޑުގެ އަޚަކަށް ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި އަންނަ ދިޔައުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެއްކުރުމުގެ ފުރުޞަތެއް، އޭނާގެ ކިބައިން އެއްވެސް ބޭނުމެއް ޙާސިލުކުރަނީތޯއެވެ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ނަމަވެސް ހަމައެކަނި اللهُއަށްޓަކައި، އޭނާދެކެ އަޅުގަނޑު ލޯބިވާމީއެވެ. (އެހެން

އެއްވެސް ބޭނުމަކު ނުނެތެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއީ اللهގެ ރަސޫލަކުން ތިބާގެ ގާތަށް ފޮނުއްވި ރަސޫލަކީމެވެ. އެއީ ތިބާގެ އަޚާއަށް ތިބާ ލޯބިވެވަޑައިން، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ތިބާދެކެ ލޯބިވެ ވޮޑިގެންވާކަން އެންގެވުމަށްޓަކައެވެ.}“

362– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ، نَادَاهُ مُنَادٍ: بِأَنْ طِبْتَ، وَطَابَ مَمْشَاكَ، وَتَبَوَّأْتَ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلاً". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَفِي بَعْضِ النُّسَخِ غَرِيبٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބައި: ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަލިމީހަކަށް ގޮވައިލަން ހިނގައްޖެ މީހާ، ނުވަތަ اللهُއަށްޓަކައި އޭނާގެ އަޚަކަށް ޒިޔާރަތްކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ! اللهގެ ރަސޫލަކުން) ގޮވާމީހަކު (އެބައީ: މަލާއިކަތަކު) އޭނާއަށް ގޮވައިލައްވާނެތެވެ. ތިބާއަށްޓަކައި اللهގެ ބަރަކާތުގައިވާ ގިނަގުނަ ދަރުމަތައްޓަކައި އުފާކުރާށެވެ! ތިބާގެ ތިޔަ ހިނގުމަކީ، އެކަމުގެ ސަވާބުން ތަނަވަސް އިތުރުވެގެންވާ ހިނގުމެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ ސަވާބުން ސުވަރުގެއިން ތިބާއަށްޓަކައި ގެއެއް ވަރުން ލިބިގެންދިއުމެވެ.}“

363– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَجَلِيسِ السُّوءِ، كَحَامِلِ الْمِسْكِ، وَنَافِخِ الْكِيْرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ، إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيْحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيْرِ إِمَّا أَنْ يَحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيْحًا مُنْتِنَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސާލިޙު ރަނގަޅު ރަހުމަތްތެރިޔާއި، ނުބައި ނުލަފާ ރަހުމަތްތެރިއެއްގެ މިސާލަކީ، މިސްކުވެށްޓާ އެއްކޮށް ވިއްކާ މީހަކާއި، ގުނބާއިން އަލިފާންފުމެލާ މީހާގެ މިސާލެވެ. ފަހެ، މިސްކުވެށްޓާ އެއްކޮށް ވިއްކާ މީހާ، ދަންނާށެވެ! އެއްނޫނީ އެއިން އެތިކޮޅެއް އޭނާ ތިބާއަށް ހަދިޔާކޮށްދޭނެއެވެ. އެއްނޫނީ އެއިން އޭނާގެ އަތުން ތިބާ ގަންނާނެއެވެ. އެއްނޫނީ (އެންމެ ކުޑަމިނުން އޭނާއާ އެކުގައި އުޅުނުކަމަށްޓަކައި) ތިބާއަށް އޭގެ މީރުވަސް ދުވާނެއެވެ. އަދި ގުނބާއިން

އަދިޔާންކޮޅުކުރާމީހާ ދަންނަވައެވެ! އެހެންނޫ އޭގެ ކަންތަކުން އޭނާ ލިބޭގެ ހެދުން އަނދައިލާ ހުއްޓެވެ. އެހެންނޫ އޭގެ ނުބައި ވަސް ލިބޭނަން ދުވާލުއްޓެވެ.}"

(**ޝަރަޙު:** މި ޙަދީޘްގައި، އެކުވެރިންނަކުރުމުގައި ހެޔޮލަފާ ރަނގަޅު މީހުން އިޚްތިޔާރު ކުރުމާއި، ނުބައި ނުލަފާ މީހުންނާ އެކުވެރިވުމުގެ ނުރައްކަލުގެ ބޭނުންތެރިކަން ވަރަށް ފުރިހަމަ މިސާލަކުން ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އަދިހު ވިއްކާ މީހާ އެކުވެރިވުމަކީ އުޅުމުން، އެއީ ސިލްސިލާގައި އޭގެ މަންޒަރު ތިބާގެ ވަސްދުވަހަން، ހެޔޮލަފާ މީހުންނާ އެކުވެރިވުމުގައި އުޅުމުން، ހުރިހާ ކަމެއްގައި ތިބާގެ ފައިދާ ފަޔާވާއެވެ. އެހާގެ ހެޔޮގުޅުމާ ރަޙްމަތްލިބޭގައި، މަލާއިކަތުންގެ ދިރުމާ ސަލާމާއި ނަފްސާ ހެޔޮގުޅުމާ ފަޔާ އަބަދުވެސް ލިބިގެން ހުރެދެމެވެ. ހަމަ އެފަދައިން، ނުބައި ނުލަފާ މީހުންނާ އެކުވެރިވާ އުޅުމުން، ހަލާކަށް އެވަރަށް ދިމާލުން ލިބޭމީހާއަށް ލިބޭ ބާރަށް ފިސް ކަމުދާ، އެ ގޮތް ހުއްޓުމުގެ ކަމުގެ. އެއީ، ކަލޭގޮތުގެ އެކުވެރިވުމުގެ އެކުވެރިކަމުގައި އޭނާގެ ގޮތުގައި ދިރުމާއި ނުބައިކަމުގެ ކަލޭތަކުން ނިކަމެތި ކަމުގެ އަންނަނިވި ދުވަހުން ނުބައި އަނިޔާ ކުރާނެ އެ ދުވަހު ނުބައި ވަސް ނިކަމެތިކަމާއި އިބްނުސީނާ ކަލޭގެ އޭނާގެ ކަލޭގެ ފާރަވެރިވާން. "މުއްތަފަޤުން")

364– وَعَن أَبي هُرَيرَةَ ﵁، عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: "تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަތަރު ކަމަކަށްޓަކައި އަންހެނާ ކައިވެނިކުރެވެއެވެ. އެއީ އެ އަންހެނާގެ މުދަލަށް ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެ އަންހެނާގެ ޙަސަބާއި ނަސަބުގެ މަތިވެރި ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެ އަންހެނާގެ ޝަކުލާއި ހަށިގަނޑުގެ ރީތިކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެ އަންހެނާގެ ދީންތެރި ކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ދީނާ (މާތްކަމާއި ތަޤްވާ) ދީންތެރި (ތަޤުވާވެރި) އަންހެނާ އިޚްތިޔާރު ކުރާށެވެ. (އެހެން ނުކުރިނަމަ) ތިބާގެ ދެއަތް ފަސްގަނޑާ ގުޅިގެންދާނެއެވެ.} (އެބަހީ: ދިރިއުޅުމުގައި އަނިޔާތައް ކުރިމަތިވާނެއެވެ.)"

365- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِجِبْرِيلَ: "مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا؟ "فَنَزَلَتْ: ﴿ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُۥ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ﴾ (مريم: ٦٤) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޖިބްރީލް ޢަލައިހިއްސަލާމަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެއަރިހަށް ކަލޭގެފާނު ޒިޔާރަތްކުރައްވާވަރަށްވުރެ ގިނަގިނައިން ޒިޔާރަތްކުރައްވާމަށް، ކަލޭގެފާނަށް ހުރަސްއެޅޭކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟} ފަހެ، (މިހެން ޒިޔާރަތްކުރުމާމެދު ވިދާޅުވުން، މާތް الله) މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُۥ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ﴾ (އެބަހީ: އަހަރި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އަމުރުފުޅަކާ ނުލައި، ތިމަންމެން ބާވައިނުލަމެވެ. ތިމަންމެންގެ ކުރިމަތީގައި ވާހައި އެއްޗަކާއި، ތިމަންމެންގެ ފަހަތުގައި ވާހައި އެއްޗަކާއި، އެ ދެމެދުގައި ވާހައި އެއްޗެއް މިލްކުވެގެންވަނީ، އެކަލާނގެއަށެވެ.)” (މަރްޔަމް: 64)

366- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تُصَاحِبْ إِلاَّ مُؤْمِنًا، وَلاَ يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلاَّ تَقِيٌّ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ بِإِسْنَادٍ لاَ بَأْسَ بِهِ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކާ ފިޔަވައި ރަހުމަތްތެރިއަކަށް ނުވާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ކާއެއްޗެއް، ތަޤުވާވެރިޔަކަށް ފިޔަވައި ކާންނުދޭށެވެ.}”

367- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހާ ވާނީ، އޭނާގެ އެކުވެރިޔާގެ ދީނުމަތީގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކުވެރިވަނީ ކޮން ބާވަތެއްގެ ބަޔަކާތޯ ބަލައިލާށެވެ.}”

(ޝަރަޙު: މި ޙަދީޘަކީ، ދީންވެރި، ތަޤުވާވެރި، ހެޔޮލަފާ މީހުންނާ އެކުވެރިވުމުގެމައި، ނުބައިނުލަފާ ފާސިޤު މީހުންނާ އެކުވެރިވެ ނުވުމަށް އިރުޝާދު ދެއްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އެހެނީ، މީހާއަށް އޭނާގެ އެކުވެރިންގެ އަސަރުކޮށް ކުރާމަކަށް ނުވަތަ ނުބައިމަގަކަށް އެނބުރި ދިޔުންތެރިކަމާއި ނުހަނު ގާތްގަޑަކަށްވާތީ ދީނާ ދުރު، އަޚްލާޤު ނުބައި މީހުންނާ އެކުވެރިވެ އުޅުމަކީ، ތިމާއަށް ދީ ދުނިޔޭގެ ގެއްލުމާ ކުރިމަތިލާނެ ޚަތަރު ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ. މިއަދުގެ މުސްލިމު އުއްމަތުގެ މި ކަމުގެ ބަދުނަސީބު ކިޔަންދުރުގައި ވެސް ބޮޑެވެ. މީގެކުރިން، 363 ނަންބަރު ޙަދީޘުގައި ވެސް، މި ކަން އަންގަވައިދީފައިވެއެވެ. މާތް اللهُ، މި ފަދަ ގެއްލުންހުރި ކަންކަމުން އަޅުގަނޑުމެން ދުރު މުއުމިނުން ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ! "އާމީން")

368– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުން ލައްވާ އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހާވާނީ އޭނާ ލޯބިވާ ބަޔަކާއެކުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ ﷺ "الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَومَ وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ".

އަދި (ބުނެވޭ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވުނެވެ. މީހަކު (ހެޔޮލަފާ) ބަޔަކު މީހުންދެކެ ލޯބިވާކަމުގައިވެއެވެ. އެ ބަޔަކާ ބައްދަލުވެވިފައެއްނުވެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ހިނދު އެ ބަޔަކާއެކުގައި އޭނާ ވާނީކޮބާއެވެ؟) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހާވާނީ، އޭނާ ލޯބިވާ ބަޔަކާއެކުގައެވެ.} (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މީހާ ދުނިޔޭގައި ޢަމަލުކުރުން ކުޑަވިޔަސް، އެ މީހަކު އެބަޔަކަށް ލޯބިވުމުގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެ ބަޔަކާ އެކުވެރިވެއުޅުމުގެ ސަބަބުން ބަޔަކާ އެކުގައެވެ.)"

369– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ أَعْرَابِيًا قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا أَعْدَدْتَ لَهَا؟" قَالَ: حُبُّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ، قَالَ: "أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ބަދަވިންގެ މީހަކު ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ދަންނަވިއެވެ. ޤިޔާމަތްވާނީ ކޮންއިރަކުންތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެކަމަށްޓަކައި ތިބާ ތައްޔާރީއަކީ ކޮބައިހެއްތޯއެވެ؟} އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އެއީ، اللهُ ދެކެ ލޯބިވުމާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާދެކެ ލޯބިވުމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާވާނީ، ތިބާލޯބިވާ ބަޔަކާ އެކުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَّهُمَا: مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرِ صَوْمٍ، وَلاَ صَلاَةٍ، وَلاَ صَدَقَةٍ، وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ".

އަދި އެ ދެބަސްކޮޅުގެ (އެބަހީ: ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. (އޭނާ ދަންނަވިއެވެ.) އެކަމަށްޓަކައި އެތައްގިނަ ގޮތަކަށް ރޯދައާ ތައްޔާރީއެއް ނުވެއެވެ. މާގިނަ ނަމާދުތަކެއް ހިފައި، މާގިނަ ސަދަޤާތްތަކެއް ކާއިން، މާގިނައިން ސަދަޤާތްތަކެއް ދިނުމަކުން ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، އަޅުގަނޑު اللهُދެކެ ލޯބިވަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާދެކެ ލޯބިވަމެވެ."

370– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷛، قَالَ: جاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! (ހުރިހާ) ބަޔަކުދެކެ ދުރުން ލޯބިވާ މީހަކު އެބައިމީހުންނާ ގުޅިގެން ނުދާ ދުރުގައިތިބެއްޖެނަމަ، ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެ މީހަކު ލޯބިވާ ބަޔަކާއެކު، (ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އެ މީހަކު ވާހުށީއެވެ.}"

371– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷛، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "النَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، خِيَارُهُمْ فِي الإِسْلاَمِ إِذَا فَقُهُوا". وَالأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ، وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا، اخْتَلَفَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

{މީސްތަކުންނަކީ ރަން ރިހީގެ މަޢުދަނުގެ މިސާލުގައިވާ ބައެކެވެ. (އެބަހީ: މަޢުދަނުގެ ކާނުތަކުން ރަނާއި ރިހި ނެގޭފަދައިން، މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ވެސް ފާޅުވާނީ، އެ ހަރިގަނޑެއްގެ އަސްލުގައިހުރި ސިފަތަކެވެ.) އެއުރެންގެ ތެރެއިން ޖާހިލު ޒަމާނުގައި ވެސް މާތް، ރަނގަޅު މީހުންކަމުގައި ބެލެވުނު މީހުން، އިސްލާމްވުމަށްފަހުގައި ވެސް، މާތް މީހުންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ދީނުގެ ކަންތައްތައް އުނގެނި، ފިޤުހުވެރިވެއްޖެކަމުގައި ވާނަމައެވެ. ރޫޙުތަކަކީ ލަޝްކަރުތައް އެއްވާފަދައިން އެއްތަންވާ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ، (އެތޮކަމާއި ތަފޫވާގެ މަދުގައި) އެއުރެންކުރެ އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކާ ތަޢާރުފުވެ، ރަޙުމަތްތެރިވެފައިވާނަމަ އެ ބަޔަކު، އެއް ބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ގުޅި އެކުވެރިވެއްޖެއެވެ. އަދި ނަފުސުތަކުގެތެރެއިން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ދެބަސްވެ ދެކޮޅުވެރިވެފައިވާ ނަފުސުތައް ވާހުނީ ވަކިވަކިވެގެންނެވެ.}“

وَرَوَى الْبُخَارِيُّ قَوْلَهُ: "الأَرْوَاحُ " إِلَخ، مِن رِوَايَةِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا.

އަދި އަލްބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާފައިވާއިރު، މި ޙަދީޘްގައިވާ، ”ރޫޙުތަކަކީ.....“ މި ބަސްފުޅުގެން ޙަދީޘް ނިސްބަތް އެ ވާ ރިވާޔަތް ވަނީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝާކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ރިވާޔަތެއްގެ ގޮތުގައި ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.

372– وَعَنْ أُسَيْرِ بْنِ عَمْرٍو، وَيُقَالُ: ابْنُ جَابِرٍ، قَالَ: "كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، إِذَا أَتَى عَلَيْهِ أَمْدَادُ أَهْلِ الْيَمَنِ سَأَلَهُمْ: أَفِيكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ حَتَّى أَتَى عَلَى أُوَيْسٍ رضي الله عنه، فَقَالَ لَهُ: أَنْتَ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ قَالَ: نَعَمْ ، قَالَ: مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَكَانَ بِكَ بَرَصٌ، فَبَرَأْتَ مِنْهُ إِلاَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: لَكَ وَالِدَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ.

قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يَأْتِي عَلَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ كَانَ بِهِ بَرَصٌ، فَبَرَأَ مِنْهُ إِلاَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ، لَهُ وَالِدَةٌ هُوَ بِهَا بَرٌّ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ، فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ!" فَاسْتَغْفِرْ لِي فَاسْتَغْفَرَ لَهُ.

فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: الْكُوفَةَ، قَالَ: أَلاَ أَكْتُبُ لَكَ إِلَى عَامِلِهَا؟ قَالَ: أَكُونُ فِي غَبْرَاءِ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيَّ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، حَجَّ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ، فَوَافَى عُمَرَ، فَسَأَلَهُ عَنْ أُوَيْسٍ، فَقَالَ: تَرَكْتُهُ رَثَّ الْبَيْتِ، قَلِيْلَ الْمَتَاعِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يَأْتِي عَلَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ كَانَ بِهِ بَرَصٌ، فَبَرَأَ مِنْهُ إِلاَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ، لَهُ

وَالِدَةٌ هُوَ بِهَا بَرٌّ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ، فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ!" فَأَتَى أُوَيْسًا، فَقَالَ: اسْتَغْفِرْ لِي، قَالَ: أَنْتَ أَحْدَثُ عَهْدًا بِسَفَرٍ صَالِحٍ، فَاسْتَغْفِرْ لِي!! قَالَ: لَقِيتَ عُمَرَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَاسْتَغْفَرَ لَهُ، فَفَطِنَ لَهُ النَّاسُ، فَانْطَلَقَ عَلَى وَجْهِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) އުސައިރު ބިން ޢަމްރު ނުވަތަ (އުސައިރު) ބިން ޖާބިރު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބުގެ އަރިހަށް ޔަމަނުކަރައިން (ހަނގުރާމައިގެ) މަދަދު، (އެބަހީ: މި ޒަމާނުގެ ބަހުރުވައިންނަމަ، ޔަމަނުކަރައިގެ ރިޒާރވް ފޯސްގެ މީހުން) އަތުވެއްޖެނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އުވައިސް ބިން ޢާމިރު އެބަހުންނެވި ހެއްޔެވެ؟ (މި ގޮތަށް ސުވާލުކުރައްވަމުން ގެންދަވަނިކޮށް) އެ ކަލޭގެފާނާ އުވައިސް ބައްދަލުވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިބާއީ، އުވައިސް ބިން ޢާމިރުތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ޢުމަރުގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. (ކަލޭގެފާނީ) މުރާދު ޤަބީލާގެ ބޭކަލަކުކަމުގައިވީތޯއެވެ؟ އަދި އެއަށްފަހު ކަލޭގެފާނު ނިސްބަތްވެގެންވީ، ޤަރަން ޤަބީލާއަށްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ޢުމަރުގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ބަރަސްބަލި ޖެހުމަށްފަހު، މިހާރު ދިރުހަމެއްގެ ބޮޑުމިން ފިޔަވައި އެހެން ތަންތަން ފަސޭހަވެއްޖެ ދޫވެއްޖެތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ޢުމަރުގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މަންމާ ދުނިޔޭގައި އެބަހުންނެވި ހުރިތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ!

ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވަމުއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޔަމަނުކަރައިގެ މަދަދުތަކާއެކު، އުވައިސް ބިން ޢާމިރު ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނީ، މުރާދު ޤަބީލާއާއި ޤަރަން ޤަބީލާއަށް ނިސްބަތްވާ ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ބަރަސްބަލި ޖެހުމަށްފަހު، ދިރުހަމެއްގެ ބޮޑުމިން ފިޔަވައި (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑުން) އެ ބަލިން ފަސޭހަވެފައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަންމައަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަރަށް އޯގާތެރި، ކިޔަމަންތެރި ދަރިއެކެވެ. (އެ ކަމުގެ ސަބަބުން) އެ ކަލޭގެފާނު، اللَّهُ ގަސަމްދެއްވައި ކަމަކަށް ހުވައިކުރައްވައިފިނަމަ، އެކަލާނގެ، އެ ކަލޭގެފާނު ހުވައިކުރެއްވިކަމެއް ފުއްދަވައި ދެއްވާނެއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ލައްވައި ތިބާގެ ފާފަފުއްސެވުމަށް ދުޢާކުރުވުމަށް (اللَّهُ

އަށް) އިސްތިޣުފާރުކޮށް، ދުޢާ ދެންނެވުމަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނުހަށްޓަވައި އެ ކަށް ކުރުއްވައިފާނުނިކަމެވެ.} (އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، މާތް ﷲ ތިމަންގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، ކަލޭގެފާނު ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ! ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދުޢާ ކޮށްދެއްވިއެވެ.

ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމަށް ބޭނުންފުޅީ ކޮން ތަނަކަށްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. (އަލްގުދުސް ދާން ގަސްދުކުރަނީ) ކާކު އަހެވެ. އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ހަރަކާތް ފުރާނައިން ސަލާމްއަށް ކުރުމަށްޓަކައި ދެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު (އަބޫ: އުމަރުގެފާނާ އަދި މާތް ބައްދަލުވެވަޑައިގެން އަހަރުގެ ދަރުބާރު) އަބޫއިމާމުނަކަރު (އަބޫ: ކާފުގެ އަހުރުވެރިންނަކަރު) މާތް ދިރުން ބައްޗަށް އަހެވެ. ދެން، އުމަރުގެފާނު އޭނާއާ ބައްދަލުކުރު ވަޑައިގެން، އުވައިސް ގުދުސަށް އޭނާއާ ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ. އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަލްގަނޑު އެ ކަލޭގެފާނާ ވަކިވިއިރު، ކާކު އެހެރީ ކަލޭގެފާނުވެސް، ގާތަށި އެއްވެސް އެއްޗެއްނެތި، ވަރަށް ހާދަގޮތް ބަލާށެވެ. އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަރަކާތްތެރިކޮށްލެއްވި މީހަކަށް ކަލޭގެފާނު އަޅުއްސަވިމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ބަރަކާތްތެރިކުރެއްވިއެވެ. {މިހާރުއަދިވެސްގެ ގޮތަށް ހިމަނުކުރައިގެ މަދަދުއިގެން، އުވައިސް ބެނު ޢާމިރު ވަޑައިގަންނަވާ ހުއްޓެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، މުރާދު ޤަބީލާއަށާއި ޤަރަނު ޤަބީލާއަށް ނިސްބަތްވާ ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ބަރަސްބަލި ޖެހުނަމަވެސް، ދިރުހަމައެކޭ ބޭފުޅުންގެ ހިއްސާކުރެވުނެވެ (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތިކުރުން) އެ ބަލިވީ ފަސޭހަވެފައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަސްމާތަށް އެ ކަލޭގެފާނަށް ވަރަށް ހެޔޮތެރި، ކިޔަމަންތެރި ދަރިއެކެވެ. (އެ ކަލޭގެ ސަބަބުން) އެ ކަލޭގެފާނު، ﷲ ގަސަމްކުރައްވައި ކަމެއްކުރެ ހުވައިކުރައްވައިފިނަމަ، އެކަލާނގެ، އެ ކަލޭގެފާނު ހުވައިކުރެއްވިކަމެއް ފުއްދަވައި ދެއްވާނެއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ތަޢައިކު ތިބާގެ ފާފަފުއްސަވައި ދެއްވުން އެދިވަޑައިގަ (ﷲ އަށް) އިސްތިޣުފާރުކޮށް، ދުޢާ ދެންނެވުމަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނުހަށްޓަވައި އެ ކަށް ކުރުއްވައިފާނުނިކަމެވެ.} ދެން، އެ މީހާ (ބައްދަލުން އުވައިސް ބަރަކާ ދިރުމަކަށް ދެން) އުވައިސްގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. މާތް ﷲ ތިމަންގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، ކަލޭގެފާނު ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ ކޮންތާކަށްތޯ ދަތުރުކުރަން އިރާދަކުރައްވަނީ ގިނަދުވަސްވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ.
(އެބަހީ: ހައްޖުގެ މަތިވެރި ދަތުރުގައި ހުރި އަހުލުވެރިންގެ ތިބާގެ ދުޢާ އިޖާބަވުން އަހުލުވާކަން ބޭއެވެ.) ވީމާ، ތިމަނާގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވުން އެދި ތިބާ ދުޢާކުރައްވާށެވެ! (ދެން އުވައިސް އާނއާ ސަލާމްކޮށްލުއްވިއެވެ. ތިބާ އުމަރުގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވީތޯއެވެ؟ އާނއާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ދެން، (އުވައިސް) އާނއާއަށް އިސްތިޣުފާރުކޮށްދެއްވައި ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ދެން، މީސްތަކުންނަށް މިކަން އެނގުނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް (ދުޢާކުރުވުމަށް) އަންނާން ފެށިއެވެ. ދެން، (މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ފަރާތުން ރަސޫލާގެ ބަސްބަހަށް އަހުލުވެރިން، އެކަލާނގެ ބަސްބަހަށް ވާލައިވެރިން ދުޢާކުރުވުމަށް ކަމަށް ދެކެވަގެން) އެ ކަލޭގެފާނު އެ ރަށް ދޫކޮށްލައްވައި ނުފެނިވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ."

وَفِى رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ أَيْضًا: عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ، "أَنَّ أَهْلَ الْكُوْفَةِ وَفَدُوا عَلَى عُمَرَ رضي الله عنه، وَفِيْهِمْ رَجُلٌ مِمَّن كَانَ يَسْخَرُ بِأُوَيْسٍ، فَقَالَ عُمَرُ: هَلْ هَاهُنَا أَحَدٌ مِنَ القَرَنِيِّيْنَ ؟ فَجَاءَ ذٰلِكَ الرَّجُلُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ قَالَ: "إِنَّ رَجُلاً يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَنِ، يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ، لاَيَدَعُ بِالْيَمَنِ غَيْرَ أُمٍّ لَهُ، قَدْ كَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَى، فَأَذْهَبَهُ، إِلاَّ مَوْضِعَ الدِّيْنَارِ أَوِ الدِّرْهَمِ، فَمَن لَقِيَهُ مِنكُمْ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި، އުސައިރު ބިން ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) "ހަމަކަށަވަރުން، ކޫފާގެ އަހުލުވެރިން، ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވަފުދަކަށްވެގެން ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހަށް އައެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އުވައިސަށް މަލާމާތްކުރަމުން ހުރި މީހަކު ވެސް ވިއެވެ. ދެން، ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ޤަރަނީން ނިސްބަތްވާ މީހަކު ވޭތޯއެވެ؟ ދެން، އެ މީހާ (އެބަހީ: އުވައިސްގެ މަލާމާތް ކުރާ މީހާ، އެކަލޭގެފާނަށް މަލާމާތްކުރަމުން އުޅުނު މީހާ) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައެވެ. (އެ ހިނދު) ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޔަމަނުކަރައިން މީހަކު ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އޭނާއަށް ކިޔަނީ އުވައިސްއެވެ. އޭނާ ދޫކޮށްނުލާނީ، ޔަމަނުގައި އޭނާގެ މަންމަ ފިޔަވައި އެހެން ގާތްތިމާގަކު ނުވާނެއެވެ. އޭނާއަށް ބަރަސްބައްޔެއް ޖެހުނެވެ. ދެން، އޭނާ اللّٰهُ އަށް ދުޢާކުރެއްވުމުން، ދީނާރެއް ނުވަތަ ދިރުހަމެއްގެ ބޮޑުމިން ފިޔަވައި (އެ ބަލި) ފަސޭހަވިއެވެ.

ވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އޭނާއާ ބައްދަލުވެއްޖެ މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ވަނީ، އޭނާ ލައްވައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަފުއްސެވުން އެދި ދުޢާކުރުވާނިކަމެވެ.}“

وَفِى رِوَايَةٍ لَهُ، عَنْ عُمَرَ ﵁، قَالَ: إِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِيْنَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: أُوَيْسٌ، وَلَهُ وَالِدَةٌ وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ، فَمُرُوهُ، فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާ އަޑު ތިމަންނާއަށްއިވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތާބިޢީން ކުރެ އެންމެ ހެޔޮ ބޭކަލަކީ އުވައިސްއޭ ކިޔާ ބޭކަލެކެވެ. އޭނާގެ މަންމާފުޅަކާއި އޭނާ ގައިގައި ހުދުބަލި ޖެހިފައެވެ. އޭނާއަށް ބަޔާންކޮށްދީ ދޭށެވެ. ވަނީ، އޭނާ ލައްވައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދި ދުޢާކުރުވުމަށް ދަންނަވާށޭ ކަމެވެ.}“

373– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، قَالَ: اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي العُمْرَةِ، فَأَذِنَ لِي، وَقَالَ: "لاَ تَنْسَنَا يَا أُخَيَّ مِنْ دُعَائِكَ". فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا".

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު އުމްރާއަށް ވަޑައިގަތުމަށް ގަސްތުކުރެއްވީމަ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުން އިޛުނައަށް އެދިވަޑައިގަތީމެވެ. ވަނީ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް އެ ކަމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޚުދުވި އަޚާއެވެ. ތިބާގެ ދުޢާގައި ތިމަންމެން ހަނދާންނައްތައި ނުލައްވާށެވެ.} އެވަރުގެ ބަސް ވިދާޅުވިއެވެ. ވަނީ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެ ބަސްފުޅަކީ، ދުނިޔެއާއި އެތަނުގައިވާހާ އެއްޗެއް ތިމަންނާއަށް ލިބުމަށްވުރެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުފާވެރިކަން ބޮޑުވި ބަސްފުޅެކެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ: "أَشْرِكْنَا يَا أُخَيَّ فِى دُعَائِكَ". (حَدِيْثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

އަދި އަބޫދާވޫދާއި އައްތިރުމިޛީ ރިވާކުރައްވާ، މި ޙަދީޘްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. {އޭ ޚުދުވި އަޚާއެވެ. ތިބާގެ ދުޢާގައި ތިމަންމެންވެސް ޝަރީކުކުރައްވާށެވެ.}“

374– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَزُورُ قُبَاءَ رَاكِبًا وَمَاشِيًا، فَيُصَلِّي فِيهِ رَكْعَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވުމެވި ޢުމަރު ގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ފައިމަގު ހިނގަވައިފައްޗާއި، ސަވާރުވެ ވަޑައިގެން ޤުބާއަށް (އެބަހީ: ޤުބާމިސްކިތަށް) ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެ މިސްކިތުގައި ދެރަކުޢަތް ނަމާދު ކުރައްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْتِي مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلَّ سَبْتٍ رَاكِبًا وَمَاشِيًا وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި އައްނަސާއީ ރިވާކުރައްވައިފައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހިނގަވައިފައްޗާއި، ސަވާރުވެވަޑައިގެން ކޮންމެ ހޮނިހިރުދުވަހަކު ޤުބާއަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އިބްނުޢުމަރުގެފާނު ވެސް އެގޮތަށް ކަންކުރައްވައެވެ."

* * * * *

46- اللّٰهُ އަށްޓަކައި އެކަކުއަނެކަކުދެކެ ލޯބިވުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، اللّٰهُ އަށްޓަކައި އެކަކު އަނެކަކުދެކެ ލޯބިވުމުގެ މާތްކަމާއި، އެ ކަމަށް ބާރުއަޅުއްވައިވާގޮތް ބޭނުކަމާއި، މިހެންދެކެ ލިބޭ ލޯބިވާނަމަ، އެކަމާއި އެކަން އަންގާދޭމާއި، އެކަން އަނގަބަހުން މިގޮތަށް ބުނުމަކީ ކިޔާކަން ބަޔާންކުރެއްވިފައިވެއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ

فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنۡهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمَۢا ﴾ (الفتح: ٢٩) މާނައީ: "މުޙައްމަދުގެފާނީ، اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިވާ މީހުންނީ، ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަވެގެންވާ ބައެކެވެ. އެއުރެންގެ ދެމެދުގައި، އޯގާވެރި ރަޙުމަތްތެރި ބައެކެވެ. اللهُގެ ފަޟުލާއި ރުއްސެވުން އެދި ހޯދަމުން، ރުކޫޢުކޮށް ސަޖިދަކޮށްއުޅޭ ބައެއްކަމުގައި، ކަލޭގެފާނު އެއުރެން ދެކެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. ސަޖިދަކުރުމުގެ އަސަރުން، އެއުރެންގެ ޢަލާމަތް އެއުރެންގެ މޫނުމަތިތަކުގައިވެއެވެ. އެއީ ތައުރާތުގައިވާ، އެއުރެންގެ މިސާލެވެ. އަދި އިންޖީލުގައިވާ، އެއުރެންގެ މިސާލު، އެއީ ކަށި ނިކުމެއް ފެށިފައިވާ ގޮވާމުއްޔަކުފަދައެވެ. ދެން އެ ގޮވާންގަސްތަކަށް ގަދަކަންދިނީއެވެ. ދެން އެ ގޮވާންގަސްތައް ފަލަވެ، އޭގެ ބަނޑުބައިގެ މައްޗަށް ސީދާވެ ހުއްޓުން ދިޔައެވެ. ގޮވާންލާ ދަނޑުވެރިން އަޖައިބުކޮށް ހައިރާންކުރުވަމުންނެވެ. އެއުރެންދެކެ، ކާފިރުން ރުޅިއައުމަށް ޓަކައެވެ. އެއުރެންގެ ތެރެއިން އީމާންވެ ސާލިޙު އަމަލުތައްކުރި މީހުންނަށް ފާފަ ފުއްސެވުމާއި، ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމައެއް ދެއްވުމަށް اللهُ ވަޢުދު ވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلۡإِيمَٰنَ مِن قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّونَ مَنۡ هَاجَرَ إِلَيۡهِمۡ ﴾ (الْحشر: ٩) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ކުރީގައި، މަދީނާގައި ވަޠަނުވެރިވެ، އީމާންކަމުގައި ދާއިމުވެހުރި އަންސާރުން، އެއުރެންގެ ގާތަށް ހިޖުރަކޮށް މުހާޖިރުންދެކެ ލޯބިވެތެވެ."

375– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلاَوَةَ الإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لاَ يُحِبُّهُ إِلاَّ لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިން ސިފައެއް އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ހުރެއްޖެ މީހާ، އޭގެ ސަބަބުން އީމާންކަމުގެ ފޮނިކަން ދެނެގަތްހެވެ. (އެއީ) އެ މީހެއްގެ ގާތުގައި އެހެން ހުރިހާ އެއްޗަކަށްވުރެ ބޮޑަށް اللهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ލޯބިވެރިކަން ބޮޑުވުމާއި، މީހަކު އެހެންމީހަކަށް ލޯބިވާނީ، ހަމައެކަނި اللهُގެ

ވަޙުދަތުގެ ތެރެއިން ކަމަށްވާނަމަ، އޭނާ ކާފިރުކަމުން މާތް اللَّهُ ސަލާމަތްކުރައްވާނެއެވެ، ވަނީ ޢަމަލް، އަދިވެސް އެހެންޏާ ކާފިރުކަމުގެ ތެރެއިން ދިރިއުޅޭ، އަދިވެސް ގިނަގުނަ އޭނާ އެއްވެއްޖެނަމަ ނުލިބޭ ވަރަށްބޮޑު ބޮޑެތި އޭނާ ނުލިބޭ ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ.}”

376– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ: إمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجلَّ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بالْمَسَاجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ، وتَفرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ، فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ ހިޔަނި ފިޔަވައި އެހެން ހިޔަނިއެއް ނެތް ދުވަހު ހަތް ބަޔަކަށް ހިޔަނިން ދެއްވާނެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ޢަރުޝް މުރާދުވީއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ޢަދުލުވެރި އިމާމާއި، اللَّهُގެ ޢިބާދަތުގައި ކުޑައިރުއްސުރެ ހެދިބޮޑުވި ޒުވާނާއި، ހިތް މިސްކިތްތަކާ ގުޅިފައިވާ މީހާއި، ދެމީހުން (އެބަހީ: ދެ ބޭފުޅުން) އެކަލާނގެ ޙައްގުގައި ލޯބިވެ، އެކަލާނގެ ޙައްގުގައި އެއްވެ، އަދި ވަކިވެ ހިނގާ ދެމީހުން، ... މީހާ، اللَّهُއަށް ބިރުވެތިވާ ކަމަށް ބުނެ، ...}”

377– وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيْنَ الْمُتَحَابُّونَ بِجَلاَلِي؟ الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَومَ لاَ ظِلَّ إلاَّ ظِلِّي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލާނގެ ޖަލާލުގެ ސަބަބުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ...) ހިޔަނިން ދެއްވާނެއެވެ. އެ ކަލާނގެ

ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللهُ ތަޢާލާ ނިޔާއިއްވަވާހުށިވެ. މާތްރަސްކަލާނގެ ދަރަޖައިގެ ބޮޑުކަމުގެ ސަބަބުން ނަބިއްޔުންނާއި ޝަހީދުން ކާކުތޯ؟ (އިސްލާމްދީން ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ، އެކަލޭގެ އެކަން ދަންނަވާ ބޭކަލުން ކަލޭގެފާނު ނިޔާއިއްވަވާ، މަރުހަބާގެ ފަރާތުން އެންމެ ހެޔޮ ބޭކަލުން އެބަހީމުންނާ ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި، އެބަހީމުންނަށް ދެއްވާން މާތްރަސްކަލާނގެ ރޫޙާނީ ބޭކަލުން ދެއްކެވުމަށްޓަކައެވެ.) މާތްރަސްކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމާއި އިންޞާފުވެރިކަން ކަލޭގެފާނުގެ ހެޔޮވެރިކަން ނޫން އެހެން ހެޔޮވެރިކަމެއްނެތް ހުއްޓެވެ، އެބަހީމުންނަށް މާތްރަސްކަލާނގެ ހެޔޮވެރިކަން ދެއްވާނެއެވެ!}"

378– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَ لاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސުފުޅު އަތްޕުޅުގައިވާ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ހުވާކުރައްވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނުގެ ފުރަތަމަ ވާހަކަ ދެއްކެވުމަށްފަހު ބަޔާންކުރައްވަވައެވެ. މީހަކާއިމެދު ހިތާމަ ކުރަން ފަށާފަހުން މީހަކާއިމެދު ހިތާމަ ކުރާނެ ސަބަބުތަކެއް ނުވަތަ ހިތާމައެވެ. އަދި މީހަކާއިމެދު އެކަކު ތަބާވާނަމަ ހިތާމަ ކުރާނަމަ، މީހަކާއިމެދު ހިތާމަ ކުރާނަމަ ސަބަބު ހޯދާށެވެ. މީހަކާއިމެދު އެ ކަމެއް ކާކުދަންނަކަ، މީހަކާއިމެދު އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކު ހިތާމަ ކުރާނަމަ ހިތާމަ ކުރާ ކަމެއް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ؟ މީހަކާއިމެދުން، އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކު ސަލާމްކުރުން ފެތުރުމަށް ވެއްޖެއެވެ.} (އެބަހީ: އެއް މުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު ސަލާމްކުރުމަކީ އެކަމެއްކަމުގައި ހަދާށެވެ!)"

379– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "أَنَّ رَجُلاً زَارَ أَخًا لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى، فَأَرْصَدَ اللَّهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجَتِهِ مَلَكًا". وَذَكَرَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: "إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَقَدْ سَبَقَ بِالْبَابِ قَبْلَهُ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުމެއްވި އަބަދުހަމައިހުރުމުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އިސްލާމްދީނަށް އުއްމަތުންގެ ތެރެއިން އުއްމަތުންގެ) މީހަކު، (އަނާ ދިރިއުޅޭ އަވަސް ނުން) އެހެން އަވަހެއްގައި ދިރިއުޅޭ އަނާގެ އަހަރެން ޖިހާދަށްޓަކައިވެއެވެ. ހަމަ، އަނާ ދަތުރުކުރި މަގުގައި، އަނާއާ ބައްދަލުކުރައްވައިފިން މާތް اللهُ މަތިވެރިކަމާއި ރަނގަޅުވެއެވެ.} ދުން ނަބިއްޔާގެ އެހެނިހެން ކަންތައްތައް ބައްޓަންކުރައްވަވާން އިތުރުއެކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާގެ ރައްކަލައިފިއެވެ. {ހަމަކަންތަކުން ތިބާގެ އަޅާ ދުނި ތިބާ ހުރިހާ ކުއްޖާ، އެކަލާނގެ ތިބާދުނި ހުރިހާ ފުރިހަމަވެގެންވެއެވެ.} މިގޮތުގެ ބާބުގައި، މި ޙަދީޘް އެހެންގައި (361 ނަންބަރުގައި) ވެސް ބައްޓަންވެއެވެ.

380– وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ فِي الأَنْصَارِ: "لاَ يُحِبُّهُمْ إِلاَّ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يُبْغِضُهُمْ إِلاَّ مُنَافِقٌ، مَنْ أَحَبَّهُمْ أحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުނުމެއްވި އަލްބަރާއު ބިން އާޒިބު ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަންޞާރީއިންގެ ބާބަކުންނާ ގުޅޭގޮތުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކު ފިޔަވާ އެ ބާބަކުންނަށް ލޯބިނުވާހުއްޓެވެ. އަދި މުނާފިޤަކު ފިޔަވާ އެ ބާބަކުންނަށް ރުޅިނާންނަހުއްޓެވެ. އެ ބާބަކުންނަށް ލޯބިވާއެއް މީހަކުނަމަ، اللهُ ލޯބިވާވޭތީ ގެންގުޅުއްވާހުއްޓެވެ. އެ ބާބަކުންނަށް ރުޅިއަންނަ މީހަކުނަމަ، اللهُ، ކާފަރުވޭ ގެން ވަރުއްޓެވެ.}"

381– وَعَنْ مُعَاذٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلاَلِي، لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުމެއްވި މުޢާޛު ބިން ޖަބަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ (އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީކަސްކަލާނގެ ބަސްކަމުން ރިވާކުރައްވާ ޤުދުސީއައް ޙަދީޘްގައި) ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވާފީވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. {(ޤިޔާމަތްދުވަހުން) اللهُތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާހުއްޓެވެ. {ތިމަންކަސްކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަމަށްޓަކައި އެކަކު އަނެކަކުދެކެ ލޯބިވާމީހުންނަށްޓަކައި ނޫރުންވާ މިންބަރުތަކެއް ވާހުއްޓެވެ. އެބައިމީހުންނަށް

ދެއްވާމަތިވެރި ދަރަޖަ (ދަރުމަވަތްތެރިކަން) ނަބީބޭކަލުންނާއި، ޝަހީދުން އެބޭކަލުންނަށް ވެސް އެދޭ މަތިވެރި ދަރަޖަ ލިބިވަޑައިގަތުމަށް އެދިލައްވާ ހުއްޓެވެ.}}”

382– وَعَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: دَخَلْتُ مَسْجِدَ دِمَشْقَ، فَإِذَا فَتًى بَرَّاقُ الثَّنَايَا وَإِذَا النَّاسُ مَعَهُ، فَإِذَا اخْتَلَفُوا فِي شَيْءٍ، أَسْنَدُوهُ إِلَيْهِ، وَصَدَرُوا عَنْ رَأْيِهِ، فَسَأَلْتُ عَنْهُ، فَقِيلَ: هَذَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ ﷺ.

فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ، هَجَّرْتُ، فَوَجَدْتُهُ قَدْ سَبَقَنِي بِالتَّهْجِيرِ، وَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي، فَانْتَظَرْتُهُ حَتَّى قَضَى صَلَاتَهُ، ثُمَّ جِئْتُهُ مِنْ قِبَلِ وَجْهِهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ قُلْتُ: وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ لِلَّهِ، فَقَالَ: آللَّهِ؟ فَقُلْتُ: أَللَّهِ، فَقَالَ: آللَّهِ؟ فَقُلْتُ: أَللَّهِ، فَأَخَذَنِي بِحَبْوَةِ رِدَائِي، فَجَبَذَنِي إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَبْشِرْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمُوَطَّإِ بِإِسْنَادِهِ الصَّحِيحِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަޙްމަތްލައްވާށި (ޚައުލާނީ ބޭކަލު ކަލޭގައިވާ) އަބޫއިދްރީސް ޚައުލާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ދިމަޝްޤުގެ މިސްކިތަށް ވަދެވުނީމެވެ. އެ ހިނދު ތިމަންނާއަށް ފެނުނީ، އެ ބޭކަލުގެ ދަތްތަކުގެ (އެބަހީ: ނުހަނު ސާފު ތޮއްޓެ) ޒުވާން ބޭކަލަކު (ވާހަކަދައްކަވަން) އިންނެވި ހެންވެ. މިސްކިތުގައި، އެ ބޭކަލުގެ ވަށައިގެން އަރިހުގައިތިއްބެވެ. (ދީނުގެ) އެއްވެސް މައްސަލައަކާމެދުގައި އެބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، އެ ބޭކަލުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރަމުންދިޔައެވެ. އަދި އެ ބޭކަލު އެކަމަކާބެހޭ ޙުކުމް، އެބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވައި ދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ކިޔަނީ އެއީ ކޮން ބޭކަލެއްތޯ ތިމަންނާ ސުވާލުކުރީމެވެ. އެބައިމީހުން ބުނީއެވެ. އެއީ މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުން ލައްވާށި މުޢާޛު ބިން ޖަބަލެވެ.

ފަހެ، ދެން އައި ދުވަހު، މިސްކިތަށް ވަރަށް ހެނދުނާއި (މިސްކިތަށް) ހިނގައްޖައީމެވެ. ފަހެ، މިސްކިތަށް ދިޔައިރު ފެނުނީ، އެ ބޭކަލުން ތިމަންނާއަށް ވުރެ ކުރިން ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން ނަމާދުކުރައްވަނިކޮށް ފެނުނީމެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ނަމާދުކުރައްވާ ނިމުމާ ހަމައަށް ތިމަންނާ މަޑުކުރީމެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ބޭކަލުންގެ ކުރިމަތީން ތިމަންނާ ސަލާމް ދެންނެވީމެވެ. އެއަށްފަހު ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. اللَّهُ ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. اللَّهُއަށްޓަކައި، ކަލޭގެފާނަށް އަޅުގަނޑު ލޯބިވަމެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަނިކުފާނަށް ކަލޭގެފާނު ލޯބިވެވަޑައިގަންނަވާކަމުގައި اللهُ ގަސަމްކޮށްފައި ވިދާޅުވަނީތޯއެވެ؟ މިމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. اللهُ ގަސަމު ދަންނަވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަމްކޮށްފައި ވިދާޅުވަނީތޯއެވެ؟ މިމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. اللهُ ގަސަމު ދަންނަވަމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު މިމަނާގެ ރިދާގައި ހިއްޕަވައި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މިމަނާ ދަމައިގަތްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އުފާކުރައްވާށެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިމަނިކުފާނު އަޑު އައްސަވާލީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ތަޢާލާ ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. {މިމަނިކުފާނަށްޓަކައިވާ ލޯތްބު ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ، އެކަކު އަނެކަކާއިދޭތެރޭ ލޯބިވާ މީހުންގެ މައްޗަށާއި، މިމަނިކުފާނަށްޓަކައިވާ ލޯތްބު ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ، އެކަކު އަނެކަކާ ޒިޔާރަތްކުރާއިރުގައިވެސް މީބާ ވެރިންގެ މައްޗަށާއި، މިމަނިކުފާނަށްޓަކައިވާ ލޯތްބު ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ، އެކަކު އަނެކަކަށް ޚަރަދުކުރުމުގައިވާ މީހުންނާއި، މިމަނިކުފާނަށްޓަކައިވާ ލޯތްބު ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ، އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީތެރިވެ ހަދިޔާދިނުމުގައިވެސް މީހުންނަށް މިމަނިކުފާނަށްޓަކައިވާ ލޯތްބުވަނީ ވާޖިބުވެފައެވެ.}“

383– عَنْ أَبِي كَرِيْمَةَ الْمِقْدَادِ بْنِ مَعْدِ يْكَرِبَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ، فَلْيُخْبِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! އަބޫކަރީމާ، އަލްމިޤްދާދު ބިން މަޢްދީކަރިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު، އޭނާގެ އަޚާއަކަށް ލޯބިވާނަމަ، ދެން، މިކަމާ އޭނާއަށް ލޯބިވާކަން އޭނާއަށް އަންގާހުށިކަމެވެ.}“

384– وَعَنْ مُعَاذٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَخَذَ بِيَدِهِ وَقَالَ: "يَا مُعَاذُ وَاللَّهِ، إِنِّي لأُحِبُّكَ، ثُمَّ أُوْصِيكَ يَا مُعَاذُ لاَ تَدَعَنَّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ تَقُولُ: اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالنَّسَائِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! މުޢާޛު ބިން ޖަބަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުޢާޛު ބިން ޖަބަލުގެ) އަތްޕުޅުގައި ހިއްޕަވައިގެން ހުންނަވައި، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގަސަމްކޮށްފައި ވިދާޅުވަމެވެ. އޭ މުޢާޛެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނަށް މިމަން ކަލޭގެފާނަށް ލޯބިވަމެވެ.} ދެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހުގައި،

ބަރީތުކުރައްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛުއެވެ! ތިބާއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޞިއްޔަތްކުރައްވަމެވެ. ދެން، ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ފަހުގައި، ތިބާ މިފަދައިން ވިދާޅުވުން ދޫކޮށްނުލައްވާށެވެ! اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ. (އެބަހީ: އަޅުގޭ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް ރިވެތިގޮތުގައި އަޅުކަންކުރުމުގައި، ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް މިއަޅާ ޝުކުރުކުރުމުގައި، ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމުގައި މިއަޅާއަށް ވާގިވެރިވެ ވޮޑިގެންނެވޭށެވެ!)}“

385– وَعَنْ أَنَسٍ، رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَمَرَّ رَجُلٌ بِهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي لأُحِبُّ هَذَا، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "أَأَعْلَمْتَهُ؟" قَالَ: لاَ، قَالَ: "أَعْلِمْهُ" فَلَحِقَهُ، فَقَالَ: إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ، فَقَالَ: أَحَبَّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: “ރަޙިމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) (އެއް ފިރިހެނަކު) ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު އިންނެވިއެވެ. އެ ހިނދު އެބޭކަލުންގެ އަރިހުންފަހަނައަޅައި އެހެން ބޭކަލަކު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އޭނާ (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އިންނެވި ސަޙާބީ) ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު އެ ކަލޭގެފާނަށް ލޯބިވެއެވެ. ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ އޭނާއާ އެއްސެވިއެވެ. {ތިބާ އޭނާއަށް އެކަން އަންގައިދިނީތޯއެވެ؟} އޭ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ބަރީތުކުރައްވިއެވެ. {އޭނާއަށް އެކަން އަންގަވާށެވެ!} ދެން، އޭނާގެ ފަހަތުންގޮސް ވަޑައިގެން، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާއާ ބައްދަލުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {اللّٰهُ އަށްޓަކައި އަޅުގަނޑު ތިބާދެކެ ލޯބިވެއެވެ.} ދެން، އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާގެ ވަސީލަތަށްޓަކައި އަޅުގަނޑު ދެކެ ކަލޭގެފާނު ލޯބިވާކަމަށްޓަކައި، އޭނާގެ ތިބާދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންނެވޭށެވެ!“

* * * * *

47- އަޅުތަކާ الله ތަޢާލާ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާކަން އެނގޭނެ ސިފަތައް ނަންގަނވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެތެރޭގައި، އަޅުތަކާ الله ތަޢާލާ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާކަން އެނގޭނެ ސިފަތައް، އެ ސިފަތަކުން ޒީނަތްތެރިވުމުގެ މުހިއްމުކަމާއި، އެ ކަން ލިބިގަތުމަށް ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން ބަޔާން ކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (آل عمران: ٣١) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން، الله އަށް ލޯބިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން، މިއަހުރެން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ! އޭރުން، الله، ތިޔަބައިމީހުންދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފާނެއެވެ. އަދި، ތިޔަބައި މީހުންނަށްޓަކައި އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. الله އީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ، ރަޙްމަތްތެރިވެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَسَوْفَ يَأْتِى ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ (الْمَائدة: ٥٤) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ މީހެއްގެ ދީންދޫކޮށް މުރުތައްދުވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، (އެއުރެންގެ ބަދަލުގައި) އެ ބަޔަކަށް އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ، އަދި އެ ބަޔަކު އެކަލާނގެއަށް ލޯބިވާ ބަޔަކު الله ގެންނަވާނެއެވެ. އެއީ މުއުމިނުންގެ މައްޗަށް ނިކަމެތި، ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަ ޢިއްޒަތްތެރި ބަޔެކެވެ. الله ގެ މަގުގައި އެއުރެން ޖިހާދުކުރާނެއެވެ. އަދި މަލާމާތްކުރާ މީހެއްގެ މަލާމާތަކަށް އެއުރެން ބިރެއް ނުގަންނާނެއެވެ. އެއީ الله ގެ ފަޟްލުވަންތަކަމެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް އެކަން ދެއްވައެވެ. الله އީ، ވަރަށްފުޅާވަންތަ، ދަންނަވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ."

386- عَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا، فَقَدْ آذَنتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ،كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لأُعِيذَنَّهُ". (رَوَاهُ البُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ރިވާކުރައްވާ (ޤުދުސީ ޙަދީޘެއްގައި) ހަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން اللهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަލީވެރިއަކާ އެބައީ: اللهُ އަންގަވި ގޮތަށް އެ މީހެއްގެ ހުރިހާ ކަމެއް ބަރަހައް، ފުރިހަމަ ގުޅުމުންނާ ދެކޮޅުވެރިވެއްޖެ މީހާ (ދުޝްމަނުވެ!) ވާނަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހާއާ ދެކޮޅަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނގުރާމަ އިޢުލާނު ކުރައްވާފައިވާނެއެވެ! އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވި ކަމެއް ކޮށްގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ގާތްވުމަށްވުރެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަމަކަށް ލޯބިވެވޭނެ ކަމެއް ނުވެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ސުންނަތް އަޅުކަންކޮށްގެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާންމުކޮށް ލޯބިވެވޭގެންދިޔުމަށް ގާނގާން ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ގާތްވެއްޖެކަމުގައި ދުރުވުރުކުރެއެވެ. ވީމާ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ލޯބިވެވޭގެންދިޔުމުން، އޭނާ އެއިން އަޑުއަހާ ކަންފަތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ ކަންފަތް) ކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ އެއިން ދެކޭ ލޮލަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ ލޮލް) ކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ އެއިން ކަންތައްހިފާ އަތަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ އަތް) ކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ އެއިން ހިނގައިގަތާ ފައަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ ފައި) ކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ކަމަކަށް އެދި ދަންނަވައިފިނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަމެއް އޭނާއަށް ފުއްދައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިފިނަމަ، ނިކަންހުރި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މީހަކަށް ރައްކާތެރިކަން ލިބިދެއްވާ ހުރިމެވެ.}}“

387– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: "إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ تَعَالَى الْعَبْدَ، نَادَى جِبْرِيْلَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ فُلاَنًا، فَأَحْبِبْهُ، فَيُحِبُّهُ جِبْرِيْلَ، فَيُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلاَنًا، فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوْضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الأَرْضِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބައީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ޚާއްޞަކޮށްދެއްވި އަޅުކަމާއިރަޙްމަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ތަޢާލާ މީހަކުދެކެ ލޯބިވެ ވޮޑިގެންފިނަމަ، ޖިބްރީލުގެފާނަށް އަންގަވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ފުލާނު މީހަކުދެކެ ލޯބިވެ ވޮޑިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އޭނާދެކެ ލޯބިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ފަހެ، އޭރުން ޖިބްރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމު، އޭނާދެކެ ލޯބިވެ ވަޑައިގަންނާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އުޑުތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެތެރޭގައި އިޢުލާނުކުރައްވާހުށްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ، ފުލާނު މީހަކުދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އޭނާދެކެ ލޯބިވާށެވެ. ފަހެ، އުޑުތަކުގެ އަހުލުވެރިން އެމީހާދެކެ ލޯބިވާހުށްޓެވެ. އެއަށްފަހު، ބިންމަތީގައި އޭނާއަށް މީސްތަކުންނަށް މަޤްބޫލު އެއުރެން ލޯބިވާ މީހަކުކަމުގައި ލެއްވިދެއްވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيْلَ، فَقَالَ: إِنِّي أُحِبُّ فُلاَنًا فَأَحْبِبْهُ، فَيُحِبُّهُ جِبْرِيْلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ، فَيَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلاَنًا، فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ القَبُولُ فِي الأَرْضِ، وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيْلَ، فَيَقُولُ: إِنِّي أُبْغِضُ فُلاَنًا، فَأَبْغِضْهُ، فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيْلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فُلاَنًا، فَأَبْغِضُوهُ، فَيُبْغِضُهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ البَغْضَاءُ فِي الأَرْضِ".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އޮތް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ތަޢާލާ މީހަކުދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފިނަމަ، ޖިބްރީލުގެފާނަށް ނިދާ އިއްވަވައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާހުށްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ކަލާނގެ ފުލާނު މީހަކުދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފީމެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އޭނާދެކެ ލޯބިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ފަހެ، އޭރުން ޖިބްރީލް ޢަލައިހިއްސަލާމު އޭނާދެކެ ލޯބިވެވަޑައިގަންނާހުށްޓެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު އުޑުތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައި އިޢުލާނުކުރައްވާހުށްޓެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާހުށްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ފުލާނު މީހަކުދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންފިއެވެ. ފަހެ،

ތިޔަބައިމީހުން އޭނާދެކެ ލޯބިވާހުރިކަމެވެ. ދެން، އެހާރުން އުޅުމުގެ އަރުވާލުން އެ
މިސޫރަތާ ލޯބިވާކަމަށްޓަކައެވެ. އެހެންކަމުން، ބުނެވިދާނީ އެކަމާއި މިސްކީނުންނަށް މަޑުކޮށް
އެއުރެން ލޯބިވާ މިހާރުކަމުގައި ޚުދުވެރިކަމެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާ، މިހާރުކަލާ
ކާފަރުވާ ގެންދިޔަކަމަށް، ޖިބްރީލުގެ ފާނަށް ނިޢުމަތްތަކެއް ވެރިކަމަށްވާހުށެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނަށްކަލާނގެ އެވަނި މިހާރުކަލާ ކާފަރުވާ ގެންދިޔުމެވެ. ދެން،
ކަލޭގެފާނު އަންގަވާ ކާފަރުވާނިކަމެވެ. ދެން، އެމީހުން ޖިބްރީލު ބަރަކާތްތެރިވުމާ އަންގަވާ
ކާފަރުވަމުގެފާނުވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކު، އެ ކަލޭގެފާނު އުޅުމުގެ އަރުވާލުމެއްގެ ދުވަހު
އިޙްސާންކުރައްވާކަމެއްވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ ތަޢާލާ އެވަނި
މިހާރުކަލާ ކާފަރުވާގެންދިޔައެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން އަންގަވާ ކާފަރުވާނިކަމެވެ. ދެން،
އެމީހުން އުޅުމުގެ އަރުވާލުން އެމިހާރުކަލާ ކާފަރުވާކަމެއްވެ. އެކަމަކު، ބުނެވިދާނީ
އެސޫރަތާ ލޯބިވުމުން ތިޔައެއްގޮތަކަށް ނިޢުމަތް މިހާރުކަލާ ޖަންނަތަށް ވައްދާނެކަމެވެ.}"

388- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، بَعَثَ رَجُلاً عَلَى سَرِيَّةٍ، فَكَانَ يَقْرَأُ لأَصْحَابِهِ فِي صَلاَتِهِمْ، فَيَخْتِمُ بِـــ { قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ } فَلَمَّا رَجَعُوا، ذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: "سَلُوهُ لأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ؟" فَسَأَلُوهُ، فَقَالَ: لأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَانِ، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލިބިއްޖެ ޢާއިޝާދޮންކަމަނާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފަހަރަކު) ފަސްކަނަރެއްގެ ވެރިޔަކުކަމުގައި ބޭކަލަކު އިސްކުރައްވައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ފަސްކަނަރުގެ މީހުންނާއިގެން އިމާމުވެ ނަމާދުކުރައްވައިދޭ ކޮންމެ ރަކުޢަތެއްގެ ކިޔެވުން ނިންމަވަނީ އަޚްލާޞްސޫރަތުންނެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން އެނބުރި (މަދީނާއަށް) އައުމަށްފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺގެ ޙަޟްރަތުގައި އެކަމަކަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު އެގޮތަށް އެކަންކުރައްވަނީ ކޮން ސަބަބަކާހުރެތޯ ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކޮށްބަލާށެވެ!} ދެން، އެބައިމީހުން ސުވާލުކުރިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ސޫރަތުގައި ބަޔާންވެގެންވަނީ، ރަޙްމާންވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ސިފަތެވެ. އެހެންކަމާއެކު އެ ސޫރަތާއެކުގައި ކިޔެވުމަށް އަހުރެން ލޯބިވާކަމެވެ. ދެން، (މި ވާހަކަ

ދެންނެވުމުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާ އާދަރާތަ ގޮތުގެ ގެންގުޅޭވަރުގެ ދިރުބައިމީހުން އާދައަށް ބަލާށެވެ!}"

* * * * *

48- ބާބު ތަޤްވާވެރިންނާއި، ނިކަމެތި މީހުންނާއި، މިސްކީނުންނަށް ދުއްތުރާކޮށް އުނދަގޫކުރުމުގެ ނުބައިކަމުގެވާހަކަ ނަހީކުރުން ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކުރިކަމަކާ ނުލައި މުއުމިނު ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނު އަންހެނުންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ބޮޑުބުހުތާނާ ދޮގަކާއި ފާޅުވެގެންވާ ފާފައެއް ހިފިގެން ބަރުކަމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴾ (الضحى: ٩ – ١٠) މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ޔަތީމުކުއްޖާ ނިކަމެތިކޮށް ނުލައްވާށެވެ! އަދި ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ކަމަކަށް އެދި އަންނަ މީހާއަށް، ކަލޭގެފާނު ނުރުހުމުގެ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުނުވާށެވެ."

މި މައުޟޫޢާގެ ޙަދީޘްތައް ވަރަށްގިނައެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއް ޙަދީޘް ކުރިން އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ.

އޭގެތެރޭގައި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا މި ޙަދީޘް ހުށަހެޅިގެންވެއެވެ. މި ބާބުގެކުރީ ބާބުގައި، އެ ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. (386 ނަންބަރު ޙަދީޘް ބައްލަވާ!)

ހަމައެފަދައިން "އަންހެނުން ދަރިންނާއި، ޔަތީމުންނާއި، އަދި އާއްމުކޮށް

ނިކަމެތިންނާއި މިސްކީނުންނަށް ކަށޮޅުކުރުމުގެ ދިނުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު“ ގައި،
މާތް اللهُ، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި ސަލާމުގެ ބޮޑު އަޅުވެތިކަމުގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވާ، އެ ބާބުގެ ފުރަތަމަ ޙަދީޘް ވެސް އެގެންނުވަނީވެއެވެ. (260 ނަންބަރު ޙަދީޘް ބައްލަވާ!)

އަދި ހަމަ އެފަދަ ޙަދީޘްތަކެއްކަމުގައި، ބޭނުމިދިޔަ ބާބުގެ ދެވަނަ ޙަދީޘްތަކުގައިވާ، މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި ޢާއިދު ބޮޑު އަޅުތަކު މުޢުމިނެއް ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްވެސް ވެއެވެ. (261 ނަންބަރު ޙަދީޘް ބައްލަވާ!)

389– عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ صَلَّى صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلاَ يَطْلُبَنَّكُمُ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيءٍ، فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيءٍ، يُدْرِكْهُ، ثُمَّ يَكُبُّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލުންނާއި ޖުންދުބު ބިން ޢަބްދު اللهِގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަތިސްނަމާދު (ޖަމާޢަތުގައި) ކޮށްފި މީހާ، އެ މީހާ اللهُގެ ޛިންމާގައެވެ. (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމުގެ ދަށުގައެވެ.) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމުން ބޭރުވެގެން އަޅުވެދެވިގެން ނުވާނެ ގޮތުގައި ނުހުރެވޭނެއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމުން ބޭރުވެގެންވި މީހާ (ދަންނާށެވެ.) އެ ކަލަންޖެހި، އެކަލާނގެ އަޒާބުން ހިފުއްވައިފާނެކަން ޔަގީނެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހަކު ކާފިރެއްކަމުގައިވިޔަސްވެސް.) އެއަށްފަހު އެކަލާނގެ، އެ މީހަކު މޫނުމަތީން ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގައި ލައްވާނެއެވެ.}“

* * * * *

49- މީސްތަކުންނާމެދު ޙުކުމްކުރަންވާނީ، ބޭރުފުށުން ބަލައިގެންކަމާއި އެބައިމީހުންގެ ސިއްރުތައް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ الله ކަމުގައި ނަންގަނުވާ ބާބު

ގާތް اللّٰهُ ވަޑިކުރައްވާށެވެ. ﴿ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْۚ ﴾ (التوبة: ٥) މާނައީ: "ފަހެ، އެއުރެން ތައުބާވެ، ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް، ޒަކާތްދީ އުޅުނީނަމަ، ދެން އެއުރެން މިނިވަންކަމާއެކު ދޫކޮށްލާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ އީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

390- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ގާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށި ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވަނީ، اللّٰهُމެނުވީ ޙައްޤުވެގެން އަޅުކަމަށްޙައްޤުވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، މުޙައްމަދަކީ ޙަޤީޤަތުގައި އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށްހެކިވެ، ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް، ޒަކާތްދީފުވަންދެން، އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުމަށްވެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން މިކަންކަން ފުރިހަމަކޮށްފިނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ލޭތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ މުދަލުތަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކަމެއް ލިބޭނެއެވެ. (އެއީ) އިސްލާމްދީނުގެ ޙައްޤުތަކަކާއި މެނުވީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ޙިސާބު ބެއްލެވުންވަނީ اللّٰهُ އަށެވެ."

391- وَعَن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، طَارِقِ بْنِ أُشَيْمٍ، رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ، حَرُمَ مَالُهُ وَدَمُهُ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ދާއްމު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫއަބްދު اللهِ،
ޖާބިރު ބިން އުސާމައިގެ ރިވާއަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ
ﷺ ބަޔަކު ހަނގުރާމައަކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ފޮނުއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔަކު ހަނގުރާމަކުރެއްވިއެވެ.
{މީހަކު لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔައި، އިސްލާމްވެގެން ވެފައި، اللَّهُ އަކީ އަޅުކަން ކުރަންޖެހޭ އިލާހު ހިނދާ
އެއްކަލަން ކަމަށް ކަނޑައަޅައިގެން ނުވާނެ، އެ މީހެއްގެ ލޮލުގައި (އެބަހީ: ފެނުނުގޮތަށް) އެ މީހެއްގެ
ހިތުގެ ފާރުގައި ބުނުމަކީ ހަޤީޤަތެއްކަމަށް. އަދި ހަމަގެ (ޖައްސޫސުކުރުމަކީ) ނިސްބަތްކުރެވޭނީ،
اللَّهُ އަށެވެ.}"

392– وَعَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، الْمِقْدَادِ بْنِ الأَسْوَدِ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلاً مِنَ الْكُفَّارِ، فَاقْتَتَلْنَا، فَضَرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ، فَقَطَعَهَا، ثُمَّ لاَذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ، فَقَالَ: أَسْلَمْتُ لِلَّهِ، أَأَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا؟ فَقَالَ: "لاَ تَقْتُلْهُ"، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَطَعَ إِحْدَى يَدَيَّ، ثُمَّ قَالَ ذَلِكَ بَعْدَمَا قَطَعَهَا؟ فَقَالَ: "لاَ تَقْتُلْهُ، فَإِنْ قَتَلْتَهُ، فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ، وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ދާއްމު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމަޢުބަދު،
އަލްމިޤްދާދު ބިން އަލްއަސްވަދުގެ ރިވާއަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް މިހެން ދަންނަވައިފީމެވެ. މިސާލަކަށް، އަޅުގަނޑާ ކާފިރުންގެ ތެރެއިން
މީހަކާ ބައްދަލުވެ، އަޅުގަނޑުމެން ދެ މީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ހަނގާމިކޮށް، އެމީހާ
ކަނޑިން ޖަހައި އަޅުގަނޑުގެ އަތް އަތް ބުރިކޮށްލައިފިއްޔާ، ދެން އޭގެ ނިޔަލަށްވަދެ،
އަޅުގަނޑުގެ ކިބައިން ސަލާމަތްވުމަށް. އަދި ބުނެފި. މިހެން، اللَّهُ އަށް ބޯލަނބައި
އިސްލާމްވެއްޖައީމެވެ. އޭނާ (ޝަހާދަތުގެ ބަސް) ކިޔުމަށް ފަހުގައި، އަޅުގަނޑު އޭނާ
މަރާލަންޖެހޭނީ ކަލޭގެ ބަސްކަމަށްވާނަމަ؟ ކަލޭ އެ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ދެން، އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. {މީހާ އޭނާ މަރާނުލާށެވެ.} މިހެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللَّهُގެ
ރަސޫލާއެވެ! އޭނާގެ، އަޅުގަނޑުގެ އަތް އަތް ބުރިކޮށްލާފައެވެ. އެ އަތް
ބުރިކޮށްލުމަށްފަހު، ދެން (އަޅުގަނޑުގެ ކިބައިން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި) އެ ކަލިމަ
ކިޔައިފިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {މީހާ އޭނާ މަރާނުލާށެވެ.
ދެން، ކަލޭ އޭނާ މަރައިފިނަމަ، މީހާ އޭނާ މަރާލުމުގެ ކުރިން، އޭނާ ވާނީ، މީހާ އޭނާ މަރާލުމުގެ
ކުރީގައި މީހާ ހުރި މަޤާމުގައެވެ. (އެބަހީ: ޝަހާދަތުގެ ބަސްބުނުމުގެ ކުރީގައި ފެނުނު

ރައްކާއުތެރި ކުރުވިގެންވާ ބާރުގަދައެވެ.) އަދި ތިބާވާހުރި، އެ ކަލޭގެ ކިޔުމުގެކުރިމަތީގައި އޭނާ ހުރި މަގާމުގައެވެ. (އެބަހީ: اللّٰهُ އަށް އިމާންވާތީ، ފުރާނައާއި މުދަލުގެ ރައްކާއުތެރިކަން ގެއްލިދައިވާ ބާރުގަދައެވެ.)}“

393– وَعَن أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْحُرَقَةِ مِنْ جُهَيْنَةَ، فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ عَلَى مِيَاهِهِمْ، وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ رَجُلاً مِنهُمْ، فَلَمَّا غَشِينَاهُ، قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، فَكَفَّ عَنْهُ الأَنْصَارِيُّ، وَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ، بَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ، فَقَالَ لِي: "يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا كَانَ مُتَعَوِّذًا، فَقَالَ: "أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ؟" فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޒައިދުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖުހައިނާ ގަބީލާގެ އަލްޙުރަގާ އުލިޔާތުން އަލްޙުރަގާގެ މީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރަން (ހ ٤٧) ރަސޫލުކަލޭގެ މައްޗަން މީހުންނާ ފުރިކޮށްލައްވައި، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، މިއަހަރުމެން ފަތިސްވަގުތާ އެބައިމީހުންގެ ފެންއާރުތަކަށް ބަހައްޓަރިއްޖެވެ. (ބަހައްޓާ ވަގުތުގައި) މިއަހަރާ އާއި އަންސާރީންގެ އެހެން ބޭކަލަކާ ދެ މީހުންނާ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކާ ބައްދަލުވިއެވެ. ފަހެ، މިއަހަރުމެން އޭނާ ހިފައިގަތުމުން، އޭނާ (އަށްހަދުވަރަށް) لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މި ކަލިމަ ކިޔައިފިއެވެ. ފަހެ، އަންސާރީއްގެ ކަލޭގެފާނު އޭނާއާ ދުރަށްޖެހިލެއްވިއެވެ. އެކަމަކު މިއަހަރެން، މިއަހަރުގެ އަތުގައިވާ ތޫނިޔަން އޭނާއަށް ބަހައްޓާލީމި، އޭނާ ގަތުލުކޮށްލައިފީމެވެ. ފަހެ، މިއަހަރުމެން އެނބުރި މަދީނާއަށް އައުމުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް މި ހަބަރު ލިބިވަޑައިގެން، މިއަހަރާއާ އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އުސާމާއެވެ! އޭނާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔުމަށްފަހުގައި ވެސް ތިބާ އޭނާ ގަތުލުކުރީ ކިއްވެތޯއެވެ؟} މިއަހަރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާ އެކަން، ގަތުލުވުމުން ސަލާމަތްވާން ކިޔައި ބުނީއެވެ. އެއްގޮތަކަށް ވެސް، އެއީ އޭނާގެ ހިތުގެ އީމާނެއް ގަބޫލުކޮށްގެންނޭ ކިޔުމެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، (އަނބުރާ ވެސް) އެކަލޭގެފާނު ބަރާބަރުކުރައްވައިގެން. {އޭނާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔުމަށްފަހުގައި ވެސް ތިބާ އޭނާ ގަތުލުކުރީ ކިއްވެތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ މި ބަސްފުޅު ހުއްޓުވައިނުލައްވައި ތަކުރާރުކުރައްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އެއީ، މިއަދުގެ ކުރިމަތީގައި

ދީމަންނާއަށް އިސްލާމްވެވުނުނަމަތޯއޭ ދީމަންގެ ހިތުން އަރައިޖައްމަކުންކަމުނުވެތޯ." (އުސާމަ:
އިސްލާމްވެވުނީ ކުރިން ކުރެވުނުހާލާ ހުރިހައި ގޮތަކުން ފުހެލާ ގަދަކަމުން ހިނގާ މި ދުވަހު
ބޮޑުކަމެއް ދީމަންގެ ދުރާލާ ކުރުމުން ގަބޫލުކުރަންޖެހުނީ، މިއަދު އިސްލާމްވެވުނަމަ،
މިކަލާކަން ބޮޑު ކަމަކަށް ނުބާލާ ދީމަންނާއަށް އިސްލާމްވުމުގެ ހިތްއެދުންތޯ.)"

وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَقَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَقَتَلْتَهُ؟، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّمَا قَالَهَا خَوْفًا مِنَ السِّلاَحِ، قَالَ: "أَفَلاَ شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لاَ؟" فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي أَسْلَمْتُ يَوْمَئِذٍ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޙީފުކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔުމަށްފަހުގައި ވެސް މަރާލީ އޭނާ ތެޅިފޮޅުނުތީއެވެ ކިއެއްވީއެވެ؟} (އުސާމަ ވިދާޅުވިއެވެ.) ދީމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާ އެހެންކީ ހަތިޔާރުގެ ބިރުންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަޙީފުކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ އެހެންކީ ހިތުގެއަޑިން ގަބޫލުކުރެއްވިކަން ނުވަތަ އެހެންނޫންކަން ދެނެގަތުމަށް އޭނާގެ ހިތުފަޅާލައިފީ، ދެން އޭނާގެ ބަސް ފަޅައިގަތީ، ހިތްނުބަލައި ބުނެވުނު ބަސްކޮށްލެއްވީއެވެ؟} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ މިބަސްފުޅު ހުއްޓުމެއްނުލާއި ތަކުރާރުކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއީ މިއަދުގެކުރީގައި ދީމަންނާއަށް އިސްލާމްނުވެވުނު ނަމަތޯއޭ ދީމަންގެ ހިތުއަރައިޖައްމަކުންކަމުނުވެތޯ."

394– وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بَعْثًا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ إِلَى قَوْمٍ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ، وَأَنَّهُمُ الْتَقَوْا، فَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ إِذَا شَاءَ أَنْ يَقْصِدَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ، قَصَدَ لَهُ فَقَتَلَهُ، وَأَنَّ رَجُلاً مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ قَصَدَ غَفْلَتَهُ، وَكُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، فَلَمَّا رَفَعَ عَلَيْهِ السَّيْفَ، قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، فَقَتَلَهُ، فَجَاءَ الْبَشِيْرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَأَلَهُ، وَأَخْبَرَهُ، حَتَّى أَخْبَرَهُ خَبَرَ الرَّجُلِ، كَيْفَ صَنَعَ، فَدَعَاهُ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: "لِمَ قَتَلْتَهُ؟" فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَوْجَعَ فِي الْمُسْلِمِيْنَ، وَقَتَلَ فُلاَنًا وفُلاَنًا، وَسَمَّى لَهُ نَفَرًا وَإِنِّي حَمَلْتُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا رَأَى السَّيْفَ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَقَتَلْتَهُ؟" قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: "فَكَيْفَ تَصْنَعُ بلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟" قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَغْفِرْ لِي! قَالَ: "وَكَيْفَ تَصْنَعُ بلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟" فَجَعَلَ لاَ يَزِيْدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ: "كَيْفَ تَصْنَعُ بلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޖުންދުބު ބިން ޢަބްދުاللَّهِ، އެކަލޭގެފާނަށް ރަޟީ اللَّهُ އިލްތިޖާވެގެން ބަރިޔެއް ހިއެއްތޯ ...
ޢަބްދުاللَّهِގެ ޤާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ އަތޫގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަރަމަތުން،

ކާފިރުބަޔަކާ ކުރިމަތިލުމަށްޓަކައި މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރެއް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފޮނުއްވިއެވެ.
އަދި އެ ދެބައިމީހުން ބައްދަލުވިއެވެ. ފަހެ، މުޝްރިކުންގެ ތެރޭގައިހުރި ކުޅަދާނަ މީހަކު،
މުސްލިމުންގެ މީހަކާ ކުރިމަތިލައި، އޭނާ މަރައިލުމަށް ގަސްދުކުރާ ކޮންމެ ހިނދަކު އެމީހަކު
މަރައިލައެވެ. (ފަހެ، މިކަން މެދުވެރިވުމުން) މުސްލިމުންކުރެ ބޭކަލަކު، އޭނާ ޣާފިލުވެފައިވާ
ވަގުތެއް ހޯއްދަވައި، އޭނާއާ ކުރިމަތިލުއްވިއެވެ. (ބަޔަކުގެ ބުނުމީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އަހަރުމެން
އެއް ބަހަރު އަނެއްބަހަރަކަށް ބަރުއްގަދަވެގެން އެ ބޭކަލަކު، މާތް اللَّهُ، އެ ދުވަހުވައިކަކުންނަން
ރުއްސުންދެއްވި ޒައިދުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އެ މީހާއާ
ކުރިމަތިލައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނޑިކޮޅު އޭނާއާދިމާއަށް މަޑުއްވައިލައްވުމުން، އޭނާ لاَ إِلَهَ
إِلاَّ اللَّهُ ކިޔައިފިއެވެ. (އެކަމަކު) އެކަލޭގެފާނު އޭނާ ޤަތުލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ހަނގުރާމަ
ނިމި، (މުސްލިމުންނަށް ނަޞްރު ލިބުމުން) އެކަމުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރާއިގެން އައި
މީހަކު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް، އެ ޚަބަރުދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، (ކަންތައްތައް
ހިނގައިދިޔަގޮތް ތަފްސީލުކޮށްދެއްވުމަށް ޚަބަރު) އެ މީހާ އިތުރުއެކަލޭގެފާނު
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އޭނާ އެކަލޭގެފާނަށް ހުރިހައިކަމެއް ސާފުކޮށް ދަންނަވިއެވެ. އަދި
އެބައިމީހުންގެ ލަޝްކަރުގެ ވެރިޔާ، ކަންކުރެއްވި ގޮތުގެ ވާހަކަ ވެސް ދަންނަވިއެވެ. ފަހެ،
އިތުރުއެކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަހީ: އުސާމާއަށް) އަންގަވައިގެން އަރިހަށް
ގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އެ މީހާ ޤަތުލުކުރެއްވީ
ކީއްވެތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާ،
މުސްލިމުންގެ ދުރުގައި ހަލާކުލާއި ހަލާކުރިކަން ދުރުވެރިކުރުވިއެވެ. އަދި އޭވެސް ބޭކަލަކާއި،
މިވެސްބޭކަލަކު ޝަހީދުކުރިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބޭބޭގެ ނަންނަމެއް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ.
(މިހެންވުމުން) އަޅުގަނޑު އޭނާއާ ދަމާލީމެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އަޅުގަނޑުގެ ކަނޑި
ފެނުމުން، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔައިފިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އޭނާ ޝަހާދަތްގެ
ކަލިމަ ކިޔުމުން ވެސް) ކަލޭގެފާނު އޭނާ ޤަތުލުކުރެއްވީތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު
ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އޭނާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މި
ކަލިމައިގެން އަންނަ ހިނދު، ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟} (އެބަހީ: އޭނާ
ޝަހާދަތްކިޔައި އިސްލާމްދީނުގެ ޙިމާޔަތާއި ރައްކާތެރިކަމުގެ ދަށަށް ވަންނަމުން، އޭނާ
ޤަތުލުކުރެއްވިކަމުގެ ބަދަލުން ދިނުމުގެ ޖަވާބު ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟) އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ.

އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ލޯތްބުން ސަލާމަތްވާނޭ ކަލޭގެފާނު އިސްތިޣްފާރު ކޮށްދެއްވައި، اللّٰهُ ގެ ރަޙްމަތަށް ދުޢާކޮށްދެއްވާދޭވެ. (އަނެއްކާވެސް) ރަދީފުކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އަށާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ މި ކަލިމައާއިގެން އަންނަނިވިދު ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާނީ ކިހިނެއްތޯ؟} ފަހެ، އުސާމާގެފާނުގެ މިބަސްތަށް، {ޤިޔާމަތްދުވަހުން އަށާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ މި ކަލިމައާއިގެން އަންނަނިވިދު ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާނީ ކިހިނެއްތޯ؟} ތަކުރާރުކުރައްވަމުން ގެންދެވުން ނުނިން އެހެން ކަމަކަށް އިސްނެރުއްވައެއް ނުދެއްވިއެވެ. (ނޯޓު: ތަރުޖަމާގެ ކަމަކަށް، އިމާންކަމުގެ ދަރިކަލުންގެ މަތިކަލާ ޝަހާދަތްދުމުގެ ނުބައިކަން މީސްތަކުންނަށް ވިސްނައިދެއްވުމަށްޓަކައި އުސާމާގެ އެދިވަޑައިގަތުމަށް ސަމާލުކަމެއް ނުދެއްވިއެވެ.)"

395– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رضي الله عنه، يَقُولُ: "إِنَّ نَاسًا كَانُوا يُؤْخَذُونَ بِالْوَحْيِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَإِنَّ الْوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ، وَإِنَّمَا نَأْخُذُكُمُ الآنَ بِمَا ظَهَرَ لَنَا مِنْ أَعْمَالِكُمْ، فَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا خَيْرًا، أَمَّنَّاهُ، وَقَرَّبْنَاهُ، وَلَيْسَ لَنَا مِنْ سَرِيرَتِهِ شَيْءٌ، اللَّهُ يُحَاسِبُهُ فِي سَرِيْرَتِهِ، وَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا سُوءًا، لَمْ نَأْمَنْهُ، وَلَمْ نُصَدِّقْهُ، وَإِنْ قَالَ إِنَّ سَرِيرَتَهُ حَسَنَةٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: " (މާތް اللّٰهُ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު) ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޢުތްބާ ބިން މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ވިދާޅުވާތީ އިވިފައިވާނެ އަޅުގަނޑެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، ވަޙީގެ ޛަރީޢާއިން މީސްތަކުންގެ ޙިސާބު ހިފެވިއެވެ. ނަމަވެސް (އެކަލޭގެފާނު ސިފަކުރައްވައިގަތުމުން) އެ، ވަޙީ މިހާރު ކެނޑިއްޖެ، ވަރިހަވައިގެންވެސް ނިމިއްޖެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިހާރަކު އިހުރުމުގެ ކަންތައްތަކުގެ ޒާހިރުން މީސްތަކުގެފާނު ހިއްސާކުރި، ބާރުވާނަން ފެންނަ ކަންކަމުގައެވެ. ފަހެ، އެ މީހެއްގެ ހެޔޮއިން ޒާހިރުވެއްޖެނަމަ ހެޔޮކަމެއް ފެންނަ މީހާއި، ޒާހިރުވުމުގެ ގޮތުގައި އަމާންތެރި ރައްކާތެރި މީހަކު ކަމުގައި ބެލޭނޭއެވެ. އަދި އެ މީހަކު ޒާހިރުކުރާ ކަންކަން އަޅުގަނޑުމެން ހިތްހަމަޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ސިއްރުތަކުގެ ކަންކަން އަޅުގަނޑުމެން ދަނެގަތުމެއް ނެތެވެ. އެ މީހެއްގެ ސިއްރުތަކުގެ ކަންކަން ބެލެހެއްޓެވީ اللّٰهُ އެވެ. ޒާހިރުވެގެންނޫން ނުބައިކަމެއް ދޭހަކުރި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކީ ޒާހިރުވުމުގެ ގޮތުގައި އަމާނާތްތެރި މީހަކަށް ނުބެލެވޭނެއެވެ.

އަދި އެފަދަ މީހެއްގެ ބަސް ތިމަންމެން ޤަބޫލްނުކުރާނީމެވެ. އެއީ، އޭނާއަކީ އެތެރެވުން ތަނަގު މިހާރުކަމުގައި ބުނުވުންކަމުގައި ވީނަމަވެސްމެ.“

* * * * *

50- اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމުގެ ވާޖިބުކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَإِيَّٰىَ فَٱرۡهَبُونِ﴾ (البقرة: ٤٠) މާނައީ: ”އަދި ހަމައެކަނި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަށް ތިޔަބައިމީހުން ބިރުވެތިވާށެވެ!“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّ بَطۡشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ﴾ (البروج: ١٢) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހިފުއްވުމަކީ، ގަދަފަދަވެގެންވާ ހިފުއްވުމެއްކަން ކަށަވަރެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخۡذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلۡقُرَىٰ وَهِيَ ظَٰلِمَةٌۚ إِنَّ أَخۡذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةً لِّمَنۡ خَافَ عَذَابَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمٌ مَّجۡمُوعٌ لَّهُ ٱلنَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوۡمٌ مَّشۡهُودٌ وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعۡدُودٍ يَوۡمَ يَأۡتِ لَا تَكَلَّمُ نَفۡسٌ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ فَمِنۡهُمۡ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ شَقُواْ فَفِي ٱلنَّارِ لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾ (هود: ١٠٢ –١٠٦) މާނައީ: ”ރަށްތައް (އެބަހީ: ރަށްތަކުގެ އަހުލުވެރިން) އަނިޔާވެރިވެގެންވާ ހާލު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެ ރަށްތައް ހިފުއްވާ ހިނދު، އެކަލާނގެ ހިފުއްވުން އޮތީ އެފަދައިންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ހިފުއްވުމަކީ، ވޭންދެނިވި ގަދަފަދަ ހިފުއްވުމެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އާޚިރަތުގެ ޢަޛާބަށް ބިރުވެތިވެއްޖެ މީހާއަށް އެކަމުގައި ހެއްކެއްވާކަން ކަށަވަރެވެ. އެއީ އެ ދުވަހަށްޓަކައި މީސްތަކުން އެއްކުރައްވާނޭ ދުވަހެކެވެ. އަދި އެއީ (އެންމެން) ދެކޭނޭ ދުވަހެކެވެ. އަދި ގުނިދަދުކުރެވިފައިވާ މުއްދަތަކަށް މެނުވީ، އެއްވެސް ނަފްސަކަށް ބަސް ވެސް ނުބުނާނެއެވެ. ފަހެ، އަބަދުނަސީބުވެރިންނާއި، ބާއްޖަވެރިން އެއުރެންގެ ތެރެއިން ވެއެވެ. ފަހެ، ބަދުނަސީބުވެރިވި މީހުން ދަންނާށެވެ! ފަހެ، އެއުރެން ވާނީ ނަރަކައިގައެވެ. އެއުރެން

ބޭރުން ނާރުގެ ގަދަރުގައި، އެތެރެއިން ނާރުގެ ގަދަރުގެ އެ ތިރީގައި ހުންނާނެއެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ﴾ (آل عمران: ٢٨) މާނައީ: ”އަދި اللهُ، އެކަލާނގެ ޢިޤާބަށް ތިޔަބައިމީހުން ބިރުވެރިކުރައްވައެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ (عبس: ٣٤ – ٣٧) މާނައީ: ”(އެއީ) މީހާ އޭނާގެ އަޚާގެކިބައިންނާއި، އޭނާގެ މަންމައާއި ބައްޕަގެ ކިބައިންނާއި، އޭނާގެ އަނބިމީހާއާއި ދަރިންގެކިބައިން ފިލަންދާ ދުވަހެވެ. އެދުވަހުން ކޮންމެ މީހަކަށް، އެ މީހަކު އަމިއްލަ ކަންބޮޑުވާކަމެއް އެ ދުވަހުންވާނެއެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ (الحج: ١ – ٢) މާނައީ: ”އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތުގެ ބިންހެލުމަކީ، ބޮޑުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ބޮޑުބަލާ ފެންނަ ދުވަހު، ކިރުދީއިން އެއުރެން ކިރުދޭ ދަރިންގެ މަތިން ހަނދާންނައްތާލާނެތެވެ، އަދި މާބަނޑު އަންހެނުން އެއުރެންގެ ބަނޑުގައި އޮތް ދަރި ވެއްޓޭނެއެވެ، އަދި މީސްތަކުން މަސްތުވެފައިވާ ބަޔަކުކަމުގައި ތިބާ ފެންނާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެއުރެންނަކީ، މަސްތުވެފައިވާ ބަޔަކު ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް اللهُގެ ޢަޛާބު ގަދަފަދައެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ (الرحمن: ٤٦) މާނައީ: ”އެ މީހާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ހުންނަންޖެހޭ ހުރުމާމެދު ބިރުވެތިވެއްޖެމީހާއަށް، ދެ ސުވަރުގެ ހުއްޓެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾ (الطور: ٢٥ – ٢٨) މާނައީ: ”އަދި އެކަކު އަނެކަކާ ސުވާލުކުރުމުން، އެއުރެންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއް ބައެއްގެ ގާތަށް ކުރިމަތިލައި އަންނާނެތެވެ. އެއުރެން ބުނާނެތެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން، ކުރިން ތިމަންމެން، ތިމަންމެންގެ އަހުލުވެރިންގެތެރޭގައި އުޅުނު އިރު (اللهُގެ ޢަޛާބުން) ބިރުވެތިވެގެން ވީމުއެވެ. ދެން ތިމަންމެންގެ މައްޗަށް اللهُ ދަރުމަވަންތަވެވޮޑިގެންނެވިއެވެ. އަދި ސަމޫމާއިގެ ޢަޛާބުން ތިމަންމެން ދިންނުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކުރިން ތިމަންމެން އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކޮށް އެދުނީމުއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެއީ އިޙްސާންތެރިވަންތަ ރަޙީމުވަންތަ ކަލާނގެއެވެ."

މި މައްސަލާ ގުޅުން ހުރި އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތައް ގިނައެވެ. އެއީ ވަރަށް އާޔަތްތަކެވެ. އަދި ޙަދީޘްތަކުން، އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘް ތިލަވާނެ ގޮތް ދޭހަވެއެވެ. އެކަންތައް ރޮގުރަނގަޅަށް ވިސްނާލަމާތޯއެވެ.

މި މައްސަލާގެ ބަރުއްގަނޑު ވަކި އެހެން ވިސްނާށެވެ. اللهُ ތަޢާލާގެ ރަޙްމަތް، އާޚިރަތުގެ ބަދަލު ބަރުއްގަ މި ދުނިޔޭގައި ބަޔާންކުރެވިގެން ވަނީއެވެ. ތިމާގެ ނަފްސަށް ހެވާއި ޢަމަލު ބަދަލު ކުރެއްވުމުން، اللهُގެ ރަޙްމަތް ހޯދުނުމެވެ.

396– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، ﵁، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: "إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ الْمَلَكُ، فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: بِكَتْبِ رِزْقِهِ، وَأَجَلِهِ، وَعَمَلِهِ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فَوَ الَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ، إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވުން (ރަޟިޔަ اللّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތެއް ދެކެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ ތެދުވެރި، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ތެދުކުރެވޭ ބޭފުޅެކެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ހެއްދެވުމުގެ އޭނާގެ މަންމަގެ ބަނޑުގައި ނުޠްފާއެއްގެ ސިފައިގައި ސާޅީސް ދުވަސް ވަންދެން ތަރައްޤީވައެވެ. އޭރަށްފަހު، ހަމަ އެހާ މުއްދަތަކަށް ޢަލަޤާއެއްގެ ސިފައިގައި ތަރައްޤީވައެވެ. އޭރަށްފަހު، ހަމަ އެހާ މުއްދަތަކަށް (ކަރިނަތް) މަސްކޮޅެއްގެ ސިފައިގައި ތަރައްޤީވައެވެ. ދެން އޭރަށްފަހު، (އެބަހީ: ސަތޭކަ ވިހި ދުވަސް ފުރިހަމަވުމުން، އެ މަސްކޮޅުގައި އިންސާނާގެ ގުނަވަންތައް ފެންނަންފަށައިފާ) اللّهُ ތަޢާލާ މަލާއިކަތެއް ފޮނުއްވައެވެ. އެ މަލާއިކަތާ (اللّهُ ގެ

އަމުރުފުޅަށް) އެ އިންސާނާގެ ފުރާނަ އަޅުއްވައެވެ. އަދި ހަތަރު ކަލިމަކަށް އެ މަލާއިކަތާއަށް އަމުރުކުރެވިގެންވެއެވެ. (އެއީ) އޭނާގެ ރިޒުޤާއި، އޭނާގެ އުމުރާއި، އޭނާގެ އަމަލާއި، އޭނާއީ ބާއްޖަވެރިޔަކުކަން ނުވަތަ އަބާއްޖަވެރިޔަކުކަން (އަހުލުއްސުންނަތި ވަލްޖަމާޢަތުގެ ޢަޤީދާގެ މަތީން) ލިޔުއްވުމެވެ. އެކަލާނގެ މެނުވީ، އަޅުކަމަށް ޙައްޤުވެގެންވާ އިލާހަކު ނުވާ ކަލާނގެ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުން ޢަމަލުކުރަމުންދާނެއެވެ. އެ ގޮތުގައި އޭނާއާ ސުވަރުގެއާ ދެމެދުގައި ރިޔަނެއްހާ ދުރުމިން އާދެވިފައި ވަނިކޮށް، އޭނާއާ މެދުގައި "މައިފޮތުގައި" (އެބަހީ: އަލްލައުޙުލްމަޙްފޫޒުގައި) ލިޔުއްވިފައިވާ ފޮތް އިސްވެދާނެއެވެ. ދެން، އޭރުން އޭނާ، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުން ޢަމަލުކުރާނެއެވެ. އަދި އޭނާ އެތެރެވާނީ މަރުވެ، ނަރަކަވެރިޔަކުކަމުގައި ވެދާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުން ޢަމަލުކުރަމުންދާ ހުއްޓެވެ. އެގޮތުގައި އޭނާއާ ނަރަކައާ ދެމެދުގައި ރިޔަނެއްހާ ދުރުމިން އާދެވިފައި ވަނިކޮށް، އޭނާއާ މެދުގައި "މައިފޮތުގައި" (އެބަހީ: އަލްލައުޙުލްމަޙްފޫޒުގައި) ފޮތް އިސްވެދާނެއެވެ. ދެން، އޭރުން އޭނާ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުން ޢަމަލުކުރާނެއެވެ. އަދި އޭނާ އެތެރެވާނީ މަރުވެ، ސުވަރުގެވަރިޔަކުކަމުގައި ވެދާނެއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: اللّٰهُގެ އަމުރުފުޅަށް މަލާއިކަތާ ލިޔުއްވާ ކަންތައްތައް ތަޤުދީރު ކުރައްވައި ލިޔުއްވީ، އެ އިންސާނާގެ ނިޔާކުރިގައި، ނުވަތަ އަޖަލުގައިކަމަށް ބަލިވެގެންވެއެވެ. އަދި ގެއްލިއަމަލުކުރުމުގެ ސަބަބު، އެންމެފަހު ވަގުތުގައި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ޢަމަލުތަކެއް، ނަރަކައަށް ވަންނަންޖެހުނީ، މުނާފިޤުންނަށް ކަލަނާއި، ފުރަތަމަ މުއުމިނުންނަން އެގޮތަށް ދުރަސްހެދޭ އިޚްލާޞްތެރިކަމެއްނެތުމުގެ ސަބަބުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މާތް اللّٰهُ، މިފަދަ ނިކަމެތިވުމަކުން ދުރުކުރައްވައިގެން ސަލާމަތް ކުރައްވާށިއެވެ! އާމީން! "މުޤައްރިބު")

397– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެދުވަހުން، (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން)

ޖަހަންނަމަ ގެނެވޭނެއެވެ. އެއަށް ހަތްދިހަ ހާސް ވާގަން ވެއެވެ. އެއިން ކޮންމެ ވާގަނެއްގައި ހަތްދިހަ ހާސް މަލާއިކަތުން ހިއްޖަވައިގެން ދިއްބަވައި، ދަންމަވައިފައި ޖަހަންނަމަ ގެންނަވާނެއެވެ.}“

398– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: "إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَرَجُلٌ يُوضَعُ فِي أَخْمَصِ قَدَمَيْهِ جَمْرَتَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ، مَا يَرَى أَنَّ أَحَدًا أَشَدُّ مِنْهُ عَذَابًا، وَإِنَّهُ لَأَهْوَنُهُمْ عَذَابًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންއެދެމެ ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން އައްނުޢުމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިތަން މިގޮތަށް އަޑުއިވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ މީހަކީ އެންމެ ލުއި ޢަޛާބެއް ދެއްވާނެ މީހަކީ، އެ މީހާގެ ދެފައިގެ ދަށުފަތުގައި، ދެ އަނގުރު އަލިފާންގަނޑު ދެ ވަން މީހާއެވެ. އެ ދޫ އަލިފާންގަނޑުގެ ސަބަބުން، އޭނާގެ ސިކުނޑި ބޮއްކަހައި ކަކައިގެން ދާނެއެވެ. އޭނާ ދެކޭނީ، އޭނާއަށްވުރެ ގަދަގަދަ ޢަޛާބެއް އެހެން އެއްވެސް މީހަކަށް ނުލިބޭނެ ކަމަށެވެ. އެކަމަކު ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއީ ޢަޛާބު އެންމެ ލުއިވެގެންވާ މީހާއެވެ.}“

399– وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ، رضي الله عنه، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى كَعْبَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ إِلَى حُجْزَتِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ إِلَى تَرْقُوَتِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންއެދެމެ ސަމުރަތު ބިން ޖުންދުބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {(ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކުރެ) ބައެއް މީހުންނީ، އެބައިމީހުންގެ ފައިގެ ދޮރު ބުޑިބުޅަށް ހަމައަށް އަލިފާނުގައިވާން މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންނީ، އެބައިމީހުންގެ ދެ ކަކޫ ހަމައަށް، އަލިފާނުގައިވާން މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންނީ، އެބައިމީހުންގެ ދޫހާ ހަމައަށް، އަލިފާނުގައިވާން މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންނީ، އެބައިމީހުންގެ ކަރުވަޅާ ހަމައަށް، އަލިފާނުގައި ވާން މީހުންނެވެ.}“

400- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِيْنَ، حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيهِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللّهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށްވިއްޖެއްސެވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވެއެވެ. {މީސްތަކުން (ޤިޔާމަތް ދުވަހުގައި) އާލަމްތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ކޮޅަށްހުރެފައިވާނެއެވެ. އެ ދުވަހުގައި ދިޔާ، (އާދަމުގެ ދަރިން ގިނަ) ދަތުރުކުރާއިރު ތިމާގެ ބަރަހާ ކަނދުރާ ހިސާބާ ހަމައަށްދާނެއެވެ.}"

401- وَعَنْ أَنَس، رضي الله عنه، قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ، فَقَالَ: "لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا". فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وجُوهَهُمْ، وَلَهُمْ خَنِيْنٌ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިއްޖެއްސެވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިފަދަ ދެއްކެވުމެއް (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ދެއްކެވުމެއް ދައްކަވައިފިއެވެ. (އަހަރެން ވާހަކަ ދައްކާތީ) މިފަދަ ދެއްކެވުމެއް އަޑުއަހާ ނޭނގެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވެއެވެ. {މިވަނީ ކަލޭމެން ދަނިވީނަމަ ކަލޭމެންގެ ކުޑަކޮށް ހެއްވިހިނގައިމީ ގިނަގިނައިން ރޯނެއެވެ. ހެހެ ހުރިހާ ކަލޭމެން، ހިތަޅައިގެން ހެއްވިހިނގައިވާނެއެވެ.} ވީމާ، (ދެން ޞަޙާބީބޭކަލުން) ރަސޫލުﷲ ގެ ޞަޙާބީން، އެބޭކަލުންގެ މޫނުތައް ނިވައިލެއްވިކަމުގައި، ހިތިހިތުން ރޮއްވަވައިގަތެވެ. އެބޭކަލުން ގިސްލައްވައި ހިތިހިތުން ރޮއްވައިގަތެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَصْحَابِهِ شَيءٌ، فَخَطَبَ، فَقَالَ: "عُرِضَتْ عَلَيَّ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، وَلَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا". فَمَا أَتَى عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمٌ أَشَدُّ مِنْهُ، غَطَّوْا رُؤُسَهُمْ وَلَهُمْ خَنِيْنٌ".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ އަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ކިބައިން ކަމެއް އެނގިވަޑައިގެންފިއެވެ. ވީމާ، އެކަލޭގެފާނު ޚުޠުބާއެއް ދެއްކެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު (ގެ ޚުޠުބާގައި) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިވަނީ ކަލޭގެފާނަށް

ސުވަރުގެއާއި ނަރަކަ ދެއްކެވުނެވެ. ދެން، މިއަދަކު ފެނުނު އެ ދެތަނުގެ ހެޔޮކަމާއި ނުބައިކަން ބޭފުޅުވާއިރު ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވޭއެއް ނުގަންނަވާހެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާކަންތައްތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭކަމުގައިވާނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ހުނި ވަރަށް މަދުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ރޮއިން ގިނަވެއްޖައީހެވެ.} (އަނަސްގެ ރިވާކުރެއްވިއެވެ.) ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަސްޙާބުން ބޯކަފުންނަމުން އެދުވަހަކަށްވުރެ ކަށްޓަފުޅުވަޑައިގެން ދުވަހެއް ކުރިމަތިވެވަޑައި ނުގަންނަވައެވެ. އެބޭކަލުންގެ އިސްތަށިފުޅުތައް ނިވާކުރައްވައިގެންނެވިއްބަވައި ރޮއިވޮށިކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. އެބޭކަލުން ދިސްތަޅުއްވައި ރޮއިވޮށިކުރެއްވިއެވެ.“

402– وَعَنِ الْمِقْدَادِ، رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ ﷺ يَقُولُ: "تُدْنَى الشَّمْسُ يومَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْخَلْقِ، حَتَّى تَكُونَ مِنْهُمْ كَمِقْدَارِ مِيلٍ". قَالَ: سُلَيمُ بْنُ عَامِرٍ، الرَّاوِي عَنِ الْمِقْدَادِ: فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا يَعْنِي بِالْمِيلِ، أَمَسَافَةَ الأَرْضِ، أَمِ الْمِيلِ الَّذِي تُكْتَحَلُ بِهِ الْعَيْنُ، "فَيَكُونُ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فِي الْعَرَقِ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى كَعْبَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى حِقْوَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُ الْعَرَقُ إِلْجَامًا". وَأَشَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ إِلَى فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުއްވި އަލްމިޤްދާދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އިރު، ޚަލްޤުތަކުންނާ ގާތްކުރެއްވޭހުށީވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނާ މީލެއްހާ ކައިރިވެއްޖައުމަށް ދާންދެންނެވެ.} އަލްމިޤްދާދުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ސުލައިމް ބުނު ޢާމިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވީމެވެ. މީލާ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައި އެވަނީ، ބިމުގެ ދުރުމިން ވަޒަންކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ މީލު ކަމެއް، ނުވަތަ ލޮލުގައި އަނދުނުއަޅުމަށް ބޭނުންކުރާ މީލު ކަމެއް ތިމަންނަކަށް ނޭނގެއެވެ. (ލޮލުގައި އަނދުނުއަޅުމަށް ބޭނުންކުރާ ކަށިބަތްފުޅު އަރައިބަދުން ކިޔަނީ މީލެވެ.) (ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ދެން، މީސްތަކުން، އެބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުގެ (ހެޔޮނުބައި) މިންވަރުގެ މައްޗަށް ދަހަދިގެ ތެރޭގައި ވާހުށީވެ. ދެން، އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންގެ ދެ ފައިބޮކަށްޓާ ހަމައަށް ދަހަދިގެ ތެރޭގައި ވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންގެ ދެ ކަކުލާހަމައަށް ދަހަދިގެ ތެރޭގައި ވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ބައެއް މީހުންގެ އުނަގަނޑު ބަނޑިގަނޑާހަމައަށް ދަހަދިގެ ތެރޭގައި

ވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންނަކީ ބައެއްމީހުންގެ ދަލުން ދަގަނޑުފުޅުގައި ވާހުއްޓެވެ.} (އެބަހީ: އެބައިމީހުން ދަހުގެތެރޭގައި އަރަދުވުމާއި ތިބޭހުއްޓެވެ.) ވީމާ، މިހުން ބަޔާންކުރައްވައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަނގަމަތަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެ އެވެ.“

403– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ، ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَعْرَقُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ فِي الأَرْضِ سَبْعِينَ ذِرَاعًا، وَيُلْجِمُهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ آذَانَهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މީސްތަކުންގެ ގައިން ދާދާ ދަހުގެ ސަބަބުން ބިންމަތީގައި ހަތްދިހަރިޔަނުގެ އުސްމިނަށް ދާއި ފެތިގެންވާހުށްޓެވެ. އަދި އެއުރެން ކަނު ބައެއް މީހުންގެ ދަލުގެ ދަގަނޑު އެދުވިގެންވާހުށްޓެވެ. އެއުރެންގެ ކަންފަތާ ހަމައަށް ދާ ފޯރައި އުފުލިގެންވާހުށްޓެވެ.}“

404– وَعَنهُ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ سَمِعَ وَجْبَةً، فَقَالَ: "هَلْ تَدْرُونَ مَا هَذَا؟" قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هَذَا حَجَرٌ رُمِيَ بِهِ فِي النَّارِ مُنْذُ سَبْعِينَ خَرِيفًا، فَهُوَ يَهْوِي فِي النَّارِ، الآنَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى قَعْرِهَا، فَسَمِعْتُمْ وَجْبَتَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންމެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބަވަނިކޮށް، އެއްޗެއް ވެއްޓުނު އަޑު އިވުނެވެ. ވީމާ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ އިވުނީ، ކޮން އަޑެއްކަން ތިޔަބޭކަލުންނަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާތޯއެވެ؟} (އަޞްޙާބުބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން ދަންނަވިމުއެވެ. ޙަޤީޤަތް ދަންނެވިގެން ވަނީ، اللهُއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައިގެންނެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ މީގެ ހަތްދިހަ އަހަރު ކުރިން ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ފުކުރައިލެވުނު ހިލަގަނޑެކެވެ. އަދިއަށްވެސް، އެ ހިލަގަނޑު ނަރަކައިގެ ފަތަށް ތިރިއަށް ދަމުންގޮސް، މިއަދު ނަރަކައިގެ އަޑިއަށް އެ ހިލަގަނޑު ފޯރިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުންނަށް އެ އިވިއްޖީ، ނަރަކައިގެ އަޑީގައި އެ ހިލަގަނޑު ޖެހުނުއަޑެވެ.}“

405– وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ، فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ مَا قَدَّمَ، وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ مَا قَدَّمَ، وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيهِ، فَلاَ يَرَى إِلاَّ النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ، فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަދިއްޔު ބިން ޙާތިމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއްވެސް މީހަކާ އެ މީހާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ (ޚާއްޞަކޮށް) ބަސްފުޅުކުރައްވައި ނުދާނެއެވެ. އެ މީހާ އެކަލާނގެ ދެމެދުގައި ތަރުޖަމާނަކު ނުވާނެއެވެ. ދެން، އޭނާ، އޭނާގެ ކަނާތްފަރާތަށް ބަލާނެއެވެ. އޭނާއަށް އޭނާ އިސްކުރި ސާލިޙު ޢަމަލު ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ނުފެންނާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އޭނާގެ ވާތްފަރާތަށް ބަލާނެއެވެ. އޭނާއަށް އޭނާ އިސްކުރި ނުބައިކަމެއް ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ނުފެންނާނެއެވެ. ދެން، އޭނާ ކުރިމަތަށް ބަލާނެއެވެ. އޭނާއަށް އޭނާގެ މޫނުމަތީ ކުރިމަތިން ނަރަކަ ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ނުފެންނާނެއެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ކަދުރުގެ ފަތުގެ ބައްޔަކުން ވިޔަސް ނަރަކައިން ދުރުވެގަންނަވާށެވެ.}"

406– وَعَن أَبِي ذَرٍّ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنِّي أَرَى مَالاَ تَرَوْنَ، أَطَّتِ السَّمَاءُ وَحُقَّ لَهَا أَنْ تَئِطَّ، مَا فِيهَا مَوْضِعُ أَرْبَعِ أَصَابِعَ إِلاَّ وَمَلَكٌ وَاضِعٌ جَبْهَتَهُ سَاجِدًا لِلَّهِ تَعَالَى، وَاللَّهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ، لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا، وَمَا تَلَذَّذْتُم بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرُشِ، وَلَخَرَجْتُمْ إِلَى الصُّعُدَاتِ تَجْأَرُون إِلَى اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުފެންނަ ކަންތައްތައް މިމަން ކަލާނގެ ދެކެވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އުޑުން ހުންނަނީ އަޑުތައް އިވިއިވިއެވެ. އުޑުން އަޑުތައްއިވުން ޙައްޤުވެގެންވާކަމެވެ. އެއީ، އުޑުގައި އެ ބޮޑުކަލާނގެ ސިޖްދަކުރަމުން اللَّهُ އަށް ކިޔަމަން ކުރައްވައި، ސަޖިދަކުރައްވައި މަލާއިކަތުކުންގެ ހަތަރު އިނގިލީގެ ހުސް ތަނެއްކަމުގައި ވެސް ނުވެއެވެ. اللَّهُ ގަންދެއްވައި ޙަދީޘްކުރައްވަމެވެ. މިމަންކަލާނގެ އެނގިވަޑައިގަންނަވާ ކަންތައްތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭކަމުގައިވިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ހުނީ ވަރަށް މަދުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ރޮއިން ގިނަވެއްޖައީހެވެ. އަދި

ހަމަކަށަވަރުން، ތަންމަތިތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބިންގެ ކިބައިން އެއްވެސް ޙައްޤެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ހުރީ މައިދާނުތަކަށް ނުލާ ﷲ ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅުން ހުއްދަވަނިވެގަތުން ލިބޭތީ ތިޔަބައިމީހުން އިލްތިޒާމުވާން ޖަހައިދީފައެވެ.}"

407- وَعَنْ أَبِي بَرْزَة، نَضْلَةَ بْنِ عُبَيْدٍ الأَسْلَمِيِّ، رضي الله عنه، قَالَ: قَال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمُرِهِ فِيمَ أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ فِيهِ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ، وَفِيمَ أَنْفَقَهُ، وَعَن جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلاَهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލާނގެފާނު ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫބަރްޒާ، ނަޟްލަތު ބިން ޢުބައިދުލްއަސްލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ޤިޔާމަތްދުވަހުން) ހަމަޔަ ސުވާލުކުރަން ޢަބްދުބޭފުޅެއްގެ ފުރާނައިމަތިން، އެއްވެސް އަޅެއްގެ ފައިމަތި ހިނގުމަކުން ދޫކޮށްނުލެވޭނެއެވެ. (އެއީ) އެ މީހެއްގެ އުމުރު ފަނާކުރީ ކޮންކަމެއްގައިތޯ؟ އަދި އެ މީހާ އުނގެނިގަތް ޢިލްމުން ޢަމަލުކުރީ ކޮންކަމަކުންތޯ؟ އަދި އެ މީހެއްގެ މުދާ އަތުލީ ކޮންގޮތަކުންތޯ؟ އަދި އެ މުދާ ހޭދަކުރީ ކޮންކަމަކުންތޯ؟ އަދި އޭނާގެ ހަށިގަނޑު ބޭނުންކުރީ ކޮންކަމެއްގައިތޯ؟} މިއެވެ."

408- وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ، رضي الله عنه، قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ﴿ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴾ ثُمَّ قَالَ: "أَتَدْرُونَ مَا أَخبَارُهَا؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا، تَقُولُ: عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فِي يَوْمِ كَذَا وَكَذَا، فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލާނގެފާނު ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴾ މިއާޔަތް ރަސޫލު ﷲ ﷺ ކިޔަވައިވިދާޅުވިއެވެ. މާނައީ: {އެދުވަހުން އެ ބިންގަނޑު، އޭގެ ޚަބަރުތަކުގެ ވާހަކަ ދައްކާނެއެވެ.} އެއަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭގެ ޚަބަރުތަކަކީ ކޮބައިކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭތޯއެވެ؟} (އަޞްޙާބުން) ދެންނެވިއެވެ. މާތްކަލާނގެ ﷲ އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދެނެވޮޑިގެންވަނީއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެ ޚަބަރުތަކަކީ، އެ ބިމުގެ މަތީގައި ފިރިހެނަކު ވިޔަސް އަދި އަންހެނަކު ވިޔަސް ކޮންމެ އަޅަކު ކުރި ޢަމަލަކާ މެދު ހެކިވުމެވެ. (ބިން) ބުނާނެއެވެ. އޭނާ

ދުވަހަކު ކަލޭ އެވެނި މިވެނި ކަމެއް ކުރީމުއެވެ. ދެން، ބިން އެދުވަހުން ޚަބަރު ދިނުމަކީ މިއީއެވެ.}"

409– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كَيْفَ أَنْعَمُ وَصَاحِبُ الْقَرْنِ قَدِ الْتَقَمَ الْقَرْنَ، وَاسْتَمَعَ الإِذْنَ مَتَى يُؤْمَرُ بِالنَّفْخِ فَيَنْفُخُ". فَكَأَنَّ ذَلِكَ ثَقُلَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُمْ: " قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޞޫރުގެ ވެރިޔާ (އެބަހީ: އިސްރާފީލުގެފާނު) އެ ޞޫރު ތުނބުޅުގައި ޖައްސަވައިގެން، (اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުން) އެ ފުންފުމަށް އަމުރުކުރައްވާނެ ވަގުތެއްގެ އިންތިޒާރުގައި ތިއްބަވަނިކޮށް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުނިޔޭގެ ނިޢުމަތްތަކާއި އަރާމު ލިބިވަޑައިގަތުމަކީ ކިހިނެއްކުން ހެއްދޭތޯއެވެ؟} ދެން (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺގެ) މި ބަސްފުޅު އަޑުއިވިވަޑައިގަތުމުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން، ވަރަށް ކަންބޮޑުވެވަޑައިގެން ކަމުދެކެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލުންނަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން "حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ" "ތިމަންމެންނަށް اللَّهُ ފުދެއެވެ. އަދި ވަކީލުކަމަށް ފުރިހަމަ މާތްކަލާނގެއެވެ." މިފަދައިން ކިޔާހުރިކަމެވެ.}"

410– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ خَافَ أَدْلَجَ، وَمَنْ أَدْلَجَ، بَلَغَ الْمَنْزِلَ، أَلاَ إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِيَةٌ، أَلاَ إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުޝްމަނުގެ އަނިޔާވެރިކަމާމެދު ބިރުގަންނަ މީހާ، (އެބަހީ: ދަތުރުވެރިޔާ) އަނިޔާވެރިވުމުގެ ކުރީގައި އެ ކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް ހުރިހައި ގޮތްތަކެއް ހިފައި، މަސައްކަތްކުރާނެއެވެ. އަދި ދުޝްމަނުގެ އަނިޔާވެރިކަމާއި ދުރުހެޔޮވެގެން ސަލާމަތްވެވޭނެ މީހާ އޭނާގެ މަންޒިލަށް ރައްކާތެރިކަމާއެކު ގޮސްފޯރާނެއެވެ.} (މިއީ އާޚިރަތުގެ ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަމާއެކު މިހާރުދުވަހު އެހީތެރިވާ މިސާލު ބަސްފުޅެއްކަމުގައި ވިދާޅުވެއެވެ. މަތީ ސަފަރު، ދުނިޔަމަތީގެ ދަތުރު، اللَّهُގެ ކަށަވަރު އަޒާބުން ސަލާމަތްވުމަށް މިސާލެވެ، އޭނާގެ އުމުރުގެ މަތި ދަތުރުކުރާ ދަތުރުވެރިޔާ، ޝައިޠާނާގެ ހައްދުންތެރިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް، އެކަމުން

ރައްކާތެރިވުމާއެކު، اللهُއަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމުގައެވެ. އެފަދަ މީހަކު ރައްކާތެރި ކަމާއެކު އާޚިރާގެ މަންޒިލަށް ފޯރާނެއެވެ.) {ކަންނޭނގެވެ! اللهُގެ ވަޢުދު ތެދެވެ، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އަޅުގަނޑު އަޑުއަހާށެވެ. (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހެވެ، އެދާ ފަނާވެދިޔަ ދުނިޔެ ތިޔަބައިމީހުން ދެކޭނެއެވެ. އެދުވަސް ދިމާވުމުން ބަޔަކު ވަރަށް ބޮޑަށް ކަންބޮޑުވާނެއެވެ.) ކަންނޭނގެވެ! اللهُގެ ވަޢުދު ތެދު ޤިޔާމަތްދުވަހެވެ.}"

411- وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ، يَقُولُ: "يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ جَمِيعًا؟ يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ؟ قَالَ: "يَا عَائِشَةُ الأَمْرُ أَشَدُّ مِنْ أَنْ يُهِمَّهُم ذَلِكَ".

މާނައީ: "ރަޟި اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިކަންކަމަށް އަހަރެން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {ޤިޔާމަތް ދުވަހުން މީސްތަކުން ހުރިހާ ފައިވާނެއް ނެތި، ހެދުމެއް ނެތި، ބުރަކަސްކޮށް، ހިތާނުކުރެވިފައިނުވާ ހާލުގައެވެ.} (އެބަހީ: اللهُ، އިންސާނާ ހެއްދެވިއިރު، ހުރި ހާލަތުގައި ތިބޭ ގޮތަށެވެ.) (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހިތަށްކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއީ ފިރިހެނުންނާއި، އަންހެނުން އެކުގައިތޯއެވެ؟! އޭގެ އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް ބަލާނެތޯއެވެ؟! ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ ޢާއިޝާއެވެ. އެބައިމީހުން އެކަމާ އަޅައިލުމަށްވުރެ ކަންތައް އޮންނާނީ، ވަރަށް ބޮޑަށް ދަތިކޮށެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "الأَمْرُ أَهَمُّ مِنْ أَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (އަޅުގަނޑު ބަލައި ފުރުޞަތުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ބެލުމަށް ވުރެ ކަންތައް އޮންނާނީ ވަރަށް ބޮޑަށް ދަތިކޮށެވެ.}"

* * * * *

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُلْ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴾ (الزمر: ٥٣) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެއުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފުސުތަކުގެ މައްޗަށް ޙައްދުއިން އިސްރާފުކޮށްފައިވާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللّهُގެ ރަޙްމަތުން އުއްމީދު ކަނޑައިނުގަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّهُ އީ، އެންމެހައި ފާފަތައް ފުއްސަވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެއީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙްމަތްތެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَهَلْ نُجَـٰزِىٓ إِلَّا ٱلْكَفُورَ ﴾ (سبأ: ١٧) މާނައީ: "ކާފިރުވާ މީހުންނަށްމެނުވީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެފަދަ ޖަޒާދެއްވަނީއެވެ؟"

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّا قَدْ أُوحِىَ إِلَيْنَآ أَنَّ ٱلْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴾ (طه: ٤٨) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، (اللّهُގެ ރަސޫލުން) ތިމަންމެން، އަނބުރި ފުރަގަސްދިން މީހުންގެ މައްޗަށް، ހަމަކަށަވަރުން، ޢަޛާބު ހުރިކަމަށް ތިމަންމެންނަށް ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ."

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ ﴾ (الأعراف: ١٥٦) މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް ކޮންމެ އެއްޗަކަށް ތަނަވަސްވެގެންވެއެވެ."

412– عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ شَهِدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުބާދަތު ބިން ޞާމިތުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللّهُ އީ އެއްކައުވަންތަ އިލާހުކަމާއި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު، ބައިވެރިއަކު ނުވާކަމާއި، އެކަލާނގެ ޢަބުދާއި ރަސޫލަކީ އޭނާ އިލާހަކަށްވާކަމާއި،

މުހައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާކަމަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވެ، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އީސާގެފާނީ اللهُގެ އަޅާކަމަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށާއި، އެކަލާނގެ ކަލިމަފުޅު ކަމަށާއި، މަރްޔަމްގެފާނަށް ހަވައިން އެ ކަލިމަފުޅު ފޮނުއްވައި، އެ ކަމަނާގެއި އެކަލިމަފުޅު ޖެއްސެވިކަމަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ ބަރަކާތުން ޖެއްސެވި ރޫޙުފުޅެއްކަމަށް ހެކިވެ، އަދި ސުވަރުގެއަކީ (ހައްގުވެރިވާވާ) ބައްޔު ތެދެއްކަމަށާއި، ނަރަކައަކީ (ހައްގުވެރިވާވާ) ބައްޔު ތެދެއްކަމަށް ހެކިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ ކޮންމެ ޢަމަލެއް ކުރިކަމުގައި ވިޔަސް، اللهُ، އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާހުށްޓެވެ.} (އެބަހީ: ބޮޑުވިއްޔާ ކަންކަމަށް އިމާންވެގެންވާބަލުގައި އެ ވިހަކަ މަރުވެއްޖެކަމުގައިވިޔަސް، އޭނާއަށް ކުރިވެރިވާނެ ބާކީ ހުރި ތަޤްވާ، އިމާންކަމުގެ ބައިވެރިޔަކު ހެއްޓެވިނަމަ ކަމެއްކަމުގައިވިޔަސް އޭނާ ބޮޑުތަކުން ކަމެއްކަމުގެއިން ވެގެންނެވެ. اللهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ، އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވައިފާނެއެވެ. ނުވަތަ އޭނާގެ ފާފަތަކާ އެއްވަރަށް ޢަޛާބުދީފައި، ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާނެއެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: مَنْ شَهِدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيهِ النَّارَ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެއްރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {اللّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަން ކުރުމަށް ހައްގުވާ އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، މުހައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللّهُތަޢާލާ އެ މީހާގެ މައްޗަށް ނަރަކަ ހަރާމްކުރައްވާހުށްޓެވެ.}“

413– وَعَن أَبِي ذَرٍّ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلّ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ، فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا أَوْ أَزْيَدُ، وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ، فَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا أَوْ أَغْفِرُ! وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْرًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا، وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا، وَمَنْ أَتَانِي يَمْشِي، أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً، وَمَنْ لَقِيَنِي بِقُرَابِ الأَرْضِ خَطِيئَةً لاَ يُشْرِكُ بِي شَيْئًا، لَقِيتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ކުރެއްވުމުގައި ބަޔާން ކުރެއްވި ކަލާމުގެ ގޮތުގައި ހަދީޘް ކުދްސީގައި ނަބިއްޔާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޙުޔިން ބަޔާންކުރެއްވި (ޙަދީޘް ޤުދުސީ) ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. {اللّهُ ހައްޤުވެރިވާވާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮ ކަމެއް ކޮށްފި މީހަކަށް އޭގެ ދިހަގުނަ ހެޔޮވަރު އިތުރުވެގެންވެއެވެ. ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ އިތުރުކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ނުބައި ކަމެއް ކޮށްފި މީހަކަށް ވެސް، އެއާ އެއްވަރު ޖަޒާއެވެ. ނުވަތަ އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ.

ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަރާ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކުރިމުތޯ! (އިސްތިޣްފާރާ) ފާފަފުއްސަވައި ވާޖިބުކުރެއްވި ކަންތައްތައް ފުރިހަމަކަމަށް އަދާކުރުމުގައި ހިތްވަރުދެއްވާ މަސައްކަތްކުރާގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަށުރަތަން ކައިރިވުމަށް މަސައްކަތްކުރާ ހިނދު، އެއަށްވުރެ މާބޮޑުކަން، އެ މީހާއަށް ރަހުމަތްތެރިކަމާއެކު ފާފަފުއްސެވުމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަވަސްވެ ވޮޑިގެންނެވުމެވެ. އެކަމުގެ މިސާލަކީ، ޝިބުރެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްޗެއް ދިން މީހަކަށް، އެ ކަމުގެ ބަދަލު ދިނުމުގައި ދިރާޢުއެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްޗެއް ދޭފަދަ މިސާލެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފަރުޟުކުރެއްވި ކަންތައްތަކުގެ އިތުރަށް ސުންނަތް އަޅުކަންތައްތަކުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަށުރަތަން ކައިރިވުމުގައި އެ މީހާ ގަދަފަދައި މަސައްކަތްކުރުމުގައި ދުވުރުން ހިނދު، އެއަށްވުރެ މާބޮޑުކަން، އެ މީހާއަށް ރަހުމަތްތެރިކަމާއި ފާފަފުއްސެވުމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަވަސްވެވޮޑިގެންނެވުމެވެ. އެކަމުގެ މިސާލަކީ، ދިރާޢުއެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްޗެއް ދިން މީހަކަށް، އެ ކަމުގެ ބަދަލު ދިނުމުގައި ބާޢުއެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްޗެއް ދޭފަދަ މިސާލެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަށުރަތަން ކައިރިވުން ވުރުގައި، ހެދި އިހުމާލުވެއްޖެކަން، ގަދަފަދައި މަސައްކަތްކުރުމުގައި ދުވެލިއާއި މިސާލުގެ މައްސަލާ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަހުމަތްތެރިކަމާއެކު، އެ މީހާ ބައްދަލުކުރައްވައި، އެ މީހާގެ މައްސަލާ ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ރަހުމަތުގެ ދޮރުތައް ހުޅުވާލެއްވުމުގައި ވޮޑިގެންނެވުމެވެ. އެކަމުގެ މިސާލަކީ، މީހަކު އެއްޗެއް ދުރުމަން ހިނގައިގެން އަންނަ މީހާއާ ބައްދަލުކުރުމަށް ދުވެފައިވާ މީހާގެ މިސާލެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަރިހަށް، ބިންފުރާވަރަށް ފާފަތަކާއިގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ބައްދަލުކުރައްވާކަމުގައި ވިޔަސް، އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުކޮށްނުލާ ނަމަވެސް، ހަމަ އެހައިވަރަކުން ފާފަފުއްސެވުމާއިގެން ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އެ މީހާއާ ބައްދަލުކުރައްވާނުރިމުތޯ.}}“

414– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ما الْمُوجِبَتَانِ؟ فَقَالَ: "مَنْ مَاتَ لاَ يُشرِكُ بِاللَّه شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، دَخَلَ النَّارَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަދުވީންގެ މީހަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ވާޖިބުވާނެ ދެ ކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ފަހެ،

އިތުރުއުކަތްތަކާގޮތުން ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު މަރުވާހިނދު، އޭނާ ﷲއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުކޮށްފައި ނުވާނަމަ، އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ވެއްދެވުން ވާޖިބުކުރައްވާފައި ވެއެވެ. އަދި މީހަކު މަރުވާހިނދު، އޭނާ ﷲއަށް ޝަރީކުކޮށްފައި ވާނަމަ، އެ މީހަކު ނަރަކައަށް ވެއްދެވުން ވާޖިބުކުރައްވާފައިވެއެވެ.}"

415- وَعَنْ أَنَسٍ، رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، وَمُعَاذٌ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ، قَالَ: "يَا مُعَاذُ" قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: "يَا مُعَاذُ" قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: "يَا مُعَاذُ" قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، ثَلاثاً، قَالَ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ، إِلاَّ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَفَلاَ أُخْبِرُ بِهَا النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟ قَالَ: "إِذاً يَتَّكِلُوا". فَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأَثُّمًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފަހަރަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ (ޢަނަކަށް ވަޢުގެންއިރު) އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީގެ ފަހަތުގައި މުޢާޛުގެފާނު ސަވާރުވެވަޑައިގެން އިންނެވިއެވެ. (އެ ހިނދު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛުއެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. "ލައްބައިކަ" އެވެ. ޔާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! (އެބަހީ: އާދޭހެވެ! އަޅުގަނޑު މި ވަނީ، ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމަށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުދެކެ އަޅުގަނޑު ލޯބިވެއެވެ.) އަދި "ސަޢްދައިކަ" އެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމަށް، ކަލޭގެފާނުގެ ފަރުމާނުފުޅަށް ބާއްޖަވެރިކަން ލިބުންވަނީ އަޅުގަނޑު ވަމުއެވެ.) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛުއެވެ!} އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. "ލައްބައިކަ" އެވެ. ޔާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަދި "ސަޢްދައިކަ" އެވެ. ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛުއެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. "ލައްބައިކަ" އެވެ. އަދި "ސަޢްދައިކަ" އެވެ. މިހެން، ތިން ފަހަރު ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވެ. (އެއަށްފަހު) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަޅަކު، އެ މީހެއްގެ ހިތުގެއަޑިން ތެދުކުރުމާއެކު، ﷲ ފިޔަވައި އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ، އެކަލާނގެ އަޅާކަލާނގެއާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ޝަހާދަތްދޭނަމަ، މާތް ﷲ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ނަރަކަ ޙަރާމްކުރައްވާނެތެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: މުޢާޛުގެފާނު) ދެންނެވިއެވެ. ޔާ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! މިސްތަކަން އެކަމުގެ މައްޗަށް

އުފާކުރުމަށްޓަކައި އެބައިމީހުންނަށް އަޅުގަނޑު މިހާ ޚަބަރުދިނުން ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ދެންނެވިއެވެ. {އާދެ، މިސްކީނުން އެ ދައްކަން ބަރަސްލާނަށްފުރުއްޖެވެ.} (އެބަހީ: ހުރި އަދަދުކުރަން ދަތިކަމުގައި، ހަމައެކަނި ސަލާމަތްވުމެއް ދެ ކަލިމަ ކިޔަމުންދާ ފުރިހަމަކަމާ ދެކެނގުރައްޖެވެ.) (ނަބިއްޔާގެ ދުޢާ، އަނެއްބަޔަކު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދޭ، މުޢުޖިޒާތް މި ނަބިއްޔާ ބަރަކާތްލެއްވި ހުރިހާ ކަމެއްވެސް ބަލައިލެއްވުމުން ހަމައެކަނި މި ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. އެހެން މިކަން ނަސްރުގައި ވަންނަންކުރައްވާފައިވާ ފުރާނަ ސަލާމަތް ވާނީ އަދި ބަލައިގަތުމެވެ.“

416- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَوْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: شَكَّ الرَّاوِيُّ، وَلاَ يَضُرُّ الشَّكُّ فِي عَيْنِ الصَّحَابِيِّ، لأَنَّهُمْ كُلُّهُمْ عُدُولٌ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ غَزْوَةِ تَبُوكَ، أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْ أَذِنْتَ لَنَا فَنَحَرْنَا نَوَاضِحَنَا، فَأَكَلْنَا وَادَّهَنَّا؟

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "افْعَلُوا" فَجَاءَ عُمَرُ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ فَعَلْتَ قَلَّ الظَّهْرُ، وَلَكِنِ ادْعُهُمْ بِفَضْلِ أَزْوَادِهِمْ، ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ لَهُمْ عَلَيْهَا بِالْبَرَكَةِ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ فِي ذَلِكَ الْبَرَكَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "نَعَمْ" فَدَعَا بِنِطَعٍ فَبَسَطَهُ، ثُمَّ دَعَا بِفَضْلِ أَزْوَادِهِمْ، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِكَفِّ ذُرَةٍ، وَيَجِيءُ الآخَرُ بِكَفِّ تَمْرٍ، وَيَجِيءُ الآخَرُ بِكِسْرَةٍ، حَتَّى اجْتَمَعَ عَلَى النِّطْعِ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ يَسِيْرٌ،

فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْبَرَكَةِ، ثُمَّ قَالَ: "خُذُوا فِي أَوْعِيَتِكُمْ، فَأَخَذُوا فِي أَوْعِيَتِهِمْ، حَتَّى مَا تَرَكُوا فِي الْعَسْكَرِ وِعَاءً إِلاَّ مَلَؤُوهُ، وَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، وَفَضَلَ فَضْلَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ ﷺ: "أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، لاَ يَلْقَى اللَّهُ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرُ شَاكٍّ، فَيُحْجَبَ عَنِ الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން، ނުވަތަ ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މިއީ ރާވީއަށް ޝައްކުވެފައިވާ އަޅުގަނޑެވެ. (އެބަހީ: މި ނަބިއްޔާ ރިވާވެގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިންތޯ، ނުވަތަ އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިންތޯ ކަނޑައަޅައި ނޭނގުނު ނަމަވެސް، މި ނަބިއްޔާގެ ސަހާބީއްކަމުގައިވާ އަދިއަބުދަލްސާއްކަން އެއީ ޝައްކެއްނެތެވެ.) ނަބިއްޔާގެ ސަހަރުގައިވާ އަސްހާބުން ބާކީވެއްގެ ނަންތަކެއް ކަނޑައަޅައި ނޭނގުނަސް، އެއްވެސް މަސްލަހަތެއް އޮތް ކަމެއްނެތެވެ. އެހެނީ، އެ ހުރިހައި ބޭކަލުންނަކީ، އަދުލުވެރި ބޭކަލުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބޫހުރައިރާ، ނުވަތަ އަބޫސަޢީދު) ވިދާޅުވިއެވެ.

ތިބުނުކަ ހަނގުރާމައިގެ ދުވަސްވަރު (އުޙުދު) މުސްލިމުންނަށް ބަލިގެހިވުނުކަން ކުރިމަތި ވެފައެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ކާފަރުން އަޅުގަނޑު މެންނަށް ހުރަސްއަޅައިފިނަމަ، އަޅުގަނޑުމެން ދުރަށް އުޅުއްވާލަން ބޭނުންކުރާ ޖަމާޢަތް ކޮބައިތޯއެވެ. އާދެން އާގެ މަސް އަޅުގަނޑުމެން ކައި، އަދި އާގެ ސަރަޙައްދު ވެސް ބޭނުންކުރަން ހުއްދަދޭނީތޯއެވެ؟

ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައަށް ހަމައިބަދަލުދޭށެވެ!} ދެން، މާތް اللهُ، އެ ކާފަރުންނަށް ކުއްސިންލުއްވި އުމަރުގެފާނު (މި ހަބަރު ދިރިވަޑައިގެން، އިއްޔެއްކާފަރުންގެ އަރިހަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އެ ކާފަރުން ދެންނެވިއެވެ. އާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކާފަރުން ތިޔައަށް ހައްދަވައިދީ ނަމަ، (އެބަހީ: ދުރަށް އުޅުއްވަން ބޭނުންކުރާ ޖަމާޢަތް ކޮބައިތޯ ނަމަ) ސަލާމް މަދުވެދާނެއެވެ. ނަމަވެސް، މުސްލިމުންގެ އަތްގައި އެއްވެސް ކާއްޗެއް ހުރިނަމަ، އެ ތަކެތި (ކާފަރުންގެ އަރިހަށް) ގެނައުމަށް އެބައިމީހުން ޔާއްލާއެވެ؟ ދެން އާއަންނަން، އެ ތަކެތިގައި އެބައިމީހުންނަށް اللهُ ބަރަކާތްލައްވައިދޭ ކާފަރުން ދެއްކުމަށް ދުޢާކުރެއްވާށެވެ! އާދެން اللهُތަޢާލާ އެ ތަކެތިގައި ބަރަކާތް ލައްވައިދެއްވުމެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ!} (އެބަހީ: ތިޔައީ ރަނގަޅު ރައްޔިތެވެ.) ދެން، އެއަންނަން، (ބިންމަތީގައި) ފޮށިތަން އެއްޗެއް ގެނައުމަށް އަންގަވައިގެން ހަދުންހަދައިފައިވާ ސަލާމް ގެނެސް ފޮށިއެވެ. އެއަންނަން، މުސްލިމުންގެ އަތްގައި އެއްވެސް ކާއްޗެއް ހުރިނަމަ، އެ އެއްޗެއް ގެނައުމަށް އެންގެވިއެވެ. ދެން، މީހަކު އަތްގެނޑެއް ފުށުގައި ޖަވާހިރުތަކެއް ގެނައި ނަމަ، އަނެއް އަތްގެނޑެއް ފުށުގައި ކަދުރުތަކެއް ގެނައެވެ. އަދި އެހެން މީހަކު ކާބަފާ ހިހި ރަހިރުތަކެއް ގެނައެވެ. އެންމެ ފަހުން މަދުމިންވަރެއްގެ ކާތަކެތި ސަލާމާއްޔާއި ޖަމާކުރެވުނެވެ.

ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ ތަކެތީގައި ބަރަކާތްލެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އެއަންނަން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަންވާރުތަކާއި އެ ތަކެތި އަޅައިގެން ގެންދާށެވެ! ދެން، މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ކަންވާރުތަކާއި އެ ތަކެތި އަޅައަޅައިގެން ގެންދިޔައީއެވެ. އެންމެ ފަހުން، ލަޝްކަރުގެ ތެރޭގައި ކަންވާރެއް ހުރިނަމަ، އެ އެއްޗަކާއި އެ ތަކެތިއަޅައި ފުރިއްޔާއެވެ. އަދި މުސްލިމުން ބަނޑުހައިކަން ކެނޑި، ބަނޑު ބޭނުމާއި ޖެހުމާއި ކާނާދެއްގެން އެ ތަކެތި ކައިފިއެވެ. އެއަންނަން ގޮތެއް ވެސް (ސަލާމާތްވައި)

އެކަކީވެސް ވިސްނަވަރަކަށް ކާފަރުކަމުގެ ހުކުމް ނުދެއްވާށެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.
{ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ދެނެވޭ އެހެން އިބަރަކު ރަސޫލާކަމުގައި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން،
މުނާފިޤުންނަކީ ދޮގުވެރިން، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިދެއްވައެވެ. އެއްވެސް ޝަރީކަކު ނެތް މި
ދި ކަލިމަޔާއިގެން اللهُ ގެ ރިޟާފުޅަށް ހޭދަކުރާ ސަވާބު އަދަދު، ސަލާމަތްވާ ވަރަށް ބޮޑު
ކަމެއް ނުވާނެއެވެ.}"

417- وَعَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، وَهُوَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا، قَالَ: كُنْتُ أُصَلِّي لِقَوْمِي بَنِي سَالِمٍ، وَكَانَ يَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَهُم وَادٍ إِذَا جاءَتِ الأَمْطَارُ، فَيَشُقُّ عَلَيَّ اجْتِيَازُهُ قِبَلَ مَسْجِدِهِمْ، فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنِّي أَنْكَرْتُ بَصَرِي، وَإِنَّ الوَادِيَ الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَ قَوْمِي يَسِيلُ إِذَا جَاءَتِ الأَمْطَارُ، فَيَشُقُّ عَلَيَّ اجْتِيَازُهُ، فَوَدِدْتُ أَنَّكَ تَأْتِي، فَتُصَلِّي فِي بَيْتِي، مَكَانًا أَتَّخِذُهُ مُصَلَّى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "سَأَفْعَلُ"

فَغَدَا عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَبُو بَكْرٍ، ﷺ، بَعْدَ مَا اشْتَدَّ النَّهَارُ، وَاسْتَأْذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَأَذِنْتُ لَهُ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى قَالَ: "أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ؟" فَأَشَرْتُ لَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي أُحِبُّ أَنْ يُصَلِّيَ فِيهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَكَبَّرَ وَصَفَفْنَا وَرَاءَهُ، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا حِيْنَ سَلَّمَ، فَحَبَسْتُهُ على خَزِيرَةٍ تُصْنَعُ لَهُ، فَسَمِعَ أَهْلُ الدَّارِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِي، فَثَابَ رِجَالٌ مِنْهُمْ حَتَّى كَثُرَ الرِّجَالُ فِي الْبَيْتِ، فَقَالَ رَجُلٌ: مَا فَعَلَ مَالِكٌ لاَ أَرَاهُ! فَقَالَ رَجُلٌ: ذَلِكَ مُنَافِقٌ لاَ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَقُلْ ذَلِكَ أَلاَ تَرَاهُ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى؟" فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، أَمَّا نَحْنُ فَوَاللَّهِ مَا نَرَى وُدَّهُ، وَلاَ حَدِيثَهُ إِلاَّ إِلَى الْمُنَافِقِيْنَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢިތްބާން ބިން މާލިކުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެންނެވި
ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންނާއަކީ، މިމަންގެ ޤައުމުކަމުގައިވާ ބަނޫސާލިމު
ޤައުމުގެ މީހުންނަށް އިމާމުވެ ނަމާދުކުރަމުން ގެންދިޔައީމެވެ. ޤައުމުގައި މިމަންގެ ގެއާއި
އެބައިމީހުންގެ (މިސްކިތާ) ދެމެދުގައި ވާދިޔައް އޮތެވެ. ވާރޭވެހިއްޖެނަމަ، އެ ވާދީގެ
ފެންގަނޑު ހުރަސްކޮށްގެން އެބައިމީހުންގެ މިސްކިތަށް ދިޔުން މިމަންނާއަށް ދަތިކަމަކަށް
ވެއެވެ. ދެން، މިމަންނާ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް އަރުވާލައްވައިފީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް
ދަންނަވައިފީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ ލޮލުގެ އަލިކަން ވަނީ ބަލިކަށިވެފައެވެ.

ވާރޭވެހިއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑުގެ ގެއާއި، އަޅުގަނޑުގެ އަވަށުގެ މީހުންގެ މިސްކިތާދެމެދުގައި
އޮންނަ ވާދީގައި ކޯރުގަނޑު ބޮޑުވެއެވެ. އެ ހިނދު އެ ކޯރުގަނޑު ހުރަސްކޮށް (މިސްކިތަށް)
ދިއުމަށް، އަޅުގަނޑަށް އުނދަގޫކަމެއްވެއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންގެ އަވަހަށް
ވަޑައިގެންދެއްވައި، އަޅުގަނޑުގެ ގޭގައި ކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރައްވައިދެއްވުން އަޅުގަނޑު އެދެމެވެ.
އެއީ، އެ ތަނަކީ، އަޅުގަނޑު އެ ތަނުގައި ނަމާދުކުރާތަނަކަށް ހަދައިގަތުމަށެވެ. ފަހެ،
ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ {(ﷲ ތަޢާލާ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ) މިކަން ކުރާނަމެވެ.}
(ޢިތްބާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އިތުރު ދުވަހުގެ ހެނދުނު، ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، އަބޫބަކުރުގެފާނާއި
ގެއަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނު ބުނެލައްވާފައި އަބޫބަކުރުގެފާނާ
ދަތުރުފުޅުގައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ގޭތެރެއަށް ވަޑައިގެންނެވުމަށްފަހު، ރަސޫލުﷲ ﷺ
އިޖާޒަތަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، މިތަނުން އަޅުގަނޑު ހުއްދަދެއްވިއެވެ. (ގެއަށް
ވަދެވަޑައިގަތުމަށްފަހު) ބަލައިގަތީ އިށީނދެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑު ދެކެނބަދީ، ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގެ ކޮންތަނެއްގައި މިކަން ކަލޭގެފާނު
ނަމާދުކުރެއްވުން ފުދިވަޑައިގަންނަވަނީ؟} ފަހެ، އެ ތަނުގައި އަޅުގަނޑު ނަމާދުކުރެއްވުން މިކަމާ
އެކު ތަން، އަޅުގަނޑު ދެންނެވީ ދެއްކިއެވެ. ފަހެ، އެ ތަނުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ
(ހުރެވަޑައިގެން) ތަކުބީރުކިޔުއްވިއެވެ. އަދި މިކަމުގައި އަޅުގަނޑުމެން ފަހަތުން ޞަފުތަކުގައި
ސަފުތަކަށް ހުރީމެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެން ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު
ސަލާމްދެއްވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ސަލާމްދެއްވުމުން، މިކަމުގައި ވެސް ސަލާމް ދިނީމެވެ.

ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނަށް ތައްޔާރުކުރި ޚަޒީރާ ކާންދެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނު ހިފެހެއްޓީމެވެ
ކެއުމަށް މެދުކަނޑާލައި ގެއްލިގަތީމެވެ. (ޚަޒީރާއަކީ، އެއްގޮތް މަހާ ކަނޑުފުށް
ކާނާ، ކެއުމުގެ ތެރެއިން، ބޮޑުކޮށް ފުށާއި އެކުކޮށް ހަދާ ކާނާއެކެވެ. ކާއެއް ކާއެއްކަމުގައި
އިސްތިސްނާއެއް ހަދައިގެން ކައެވެ.) ފަހެ، އަވަށުގެ މީހުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޑައިގެން
އަހަރުމެންގެ ގޭގައި އިންނެވި ޚަބަރު ލިބިގެން، އަވަށުގެ ވަރަށް ގިނަ މީހުން ގެއަށް
އައިސްއެއްވިއެވެ. އެންމެފަހުން، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ފިރިހެނަކު ބުނެއެވެ: މާލިކު
ވަކިއެއްޗެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ބުނެއެވެ. މާލިކު (އިބްނު ދުޚްޝުމް)
ކޮބައިހެއްޔެވެ. އޭނާ މުނާފިޤެކެވެ. އޭނާ ﷲ އާއި، އޭނާގެ ރަސޫލާ ލޯބިނުވެއެވެ. ފަހެ،
ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ލޯބިވާކަމެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން ޤިޔާމަތުން ނަސީބުވާނީ! އެއީ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔުއްވާމީ، (އެބަހީ: ސަވާބަށްޓަކައި ދުނިޔެމަ ވިދާޅުވާމީ) އަދި އެކަމުގައި، اللَّهُ ގެ ވަޙްދާނިއްޔަތަށް ޤަބޫލުކުރައްވާމީ ޤިޔާމަތްދުވަހުން ނަސީބުވާނީއެވެ؟} ދެން، އެ މީހާ ބުނެދެއެވެ. ކަން އޮތީ މިހެން، ދެކެވެން ދުނިޔޭގެ ދުވަހު اللَّهُއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދުނިޔެއިން އެކަތިތަކެއެވެ. ނަމަވެސް އަދާކުރުމަށް ދުވަސްތަކުގައި އެކަލާނގެ ކަލިމަ ވެސް، އަދި ވާހަކަދައްކައި އުޅެނީ ވެސް މުސްލިމުންނަށް ބުނާކަށެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދެން، اللَّهُ ގެ ވަޙްދާނިއްޔަތަށް لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މި ކަލިމަ ކިޔައިދީ މިހެން (ދުނިޔޭގައި!) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ރަޙްމަތް އެ މީހަކު ނަޖާތެއް ބަލާއްވާނެކަމާ ހުއްޓެވެ.}“

418– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، ﵁، قَالَ: قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَسْعَى، إِذْ وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْزَقَتْهُ بِبَطْنِهَا، فَأَرْضَعَتْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَتُرَوْنَ هَذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ؟ قُلْنَا: لاَ وَاللَّهِ، فَقَالَ: "لَلَّهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بِوَلَدِهَا".
(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ޢުމަރު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރައްވައެވެ. ބަންދުކުރެވިފައިވާ ބަޔަކު ހިފައިގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަސީރުންތަކެއް ގެނެވުނެވެ. ދެން، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އަންހެނަކު ވެސް ހުއްޓެވެ. އެ ކަނބަލުގެ އެ މިސްކީންކަނބަލުގެ (އޭނާގެ ކުއްޖާ ގެއްލިފައިވާތީ) ހޯދުން ގެންދިއެވެ. އެ ހިނދު، އެ ކަނބަލުއަށް އޭނާގެ ކުއްޖާ ދަރިފުޅެއް އަސީރުންގެ ތެރެއިން ފެނުނެވެ. އޭނާ އެ ކުއްޖާ އުރާލައި، މޭމަތީ ބޯކޮށްލިއެވެ. އަދި އެ ކުއްޖާއަށް ބޭބޭ ކިޔައެވެ. (އެ ތަން ދުށުމަށްފަހު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މި އަންހެނާ، އޭނާގެ އެ ކުއްޖާ ދަރިފުޅު އަލިފާނަށް އެއްލައިލާނެކަމަށް ތިޔަބައިމީހުން ދެކޭތޯއެވެ؟} ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. اللَّهُ ގަންދީ ދެންނެވީމެވެ. ނޫނެކެވެ. އޭނާގެ ދަރިފުޅު އަލިފާނަށް އެއްލައިނުލާނެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި އަންހެނާގެ އޭނާގެ ދަރިފުޅަށް އޯގާތެރިވާ މިންވަރަށްވުރެބޮޑަށް، اللَّهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް މާއެހާ އޯގާތެރިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.}“

419– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، كَتَبَ فِي كِتَابٍ، فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي".

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ޚަލްޤުތައް ހެއްދެވުމުން އަރުޝުގެ މަތީގައިވާ ފޮތުގެ ކިބައިން ލިޔުއްވައިފައެވެ. އެ ކަލާނގެ ވަޙީ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ތަޢާލާ ޚަލްޤުތައް ހެއްދެވުމަށް ނިންމެވުމުން، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި، އަރުޝުގެ މަތީގައި (ތިމަންކަލާނގެ ރަޙްމަތް ގަދަވެގެން)ވާ ފޮތެއްގައި ލިޔުއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތްތެރިކަން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާގެ މައްޗަށް ގަދަވެގެން ވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "غَلَبَتْ غَضَبِي" وَفِي رِوَايَةٍ "سَبَقَتْ غَضَبِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވާ {(ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތްތެރިކަން) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާގެ މައްޗަށް މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ.} މިހެންނެވެ. އަދިވެސް އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވާ {(ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތްތެރިކަން) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާގެ މައްޗަށް އިސްވެގެންވެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.

(ޝަރަޙަ: "އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގައި އަރުޝުގެމަތީގައިވާ ފޮތެއްގައި ލިޔުއްވިއެވެ" އޭގެ ބަސްފުޅާމެދުގައި އިޚްތިލާފުވެއެވެ. ވިދާޅުވެވޭ، اللهُގެ ނިޢުމަތްތަކެވެ، އަޑުއެހުމެވެ. އެކަލާނގެ މިންވަރުކުރެއްވުމެވެ، ކަނޑައެޅުއްވުމާ ކަށަވަރުކޮށް ކަމުގައެވެ. ވީމާ، އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މަޚްލޫޤުންގެ އަޅުކަމުގައިވާ ސިފައެއް ނުވަތަ ފޮތެއްގައި ލިޔުއްވި ލިޔުއްވުމެއްކަމުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގައި އޭގެ ބަސްފުޅާއި، އަރުޝުގެ މަތީގައި އޭގެ ބަސްފުޅުން ދެއްކެވީ، އެ ފޮތެއްގައި ދެއްވިގެންވާ ޝަރަޢީ ޙުކުމްގެ މަތިވެރިކަމެވެ.

"ފަތުޙުލް ބާރީ" (325/2) އިން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

420– وَعَنهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الْخَلاَئِقُ حَتَّى تَرْفَعَ الدَّابَّةُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ".

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުން ހެއްދެވުމަށް ރުހިވޮޑިގެންވުމުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަލާނގެ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލާނގެ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللهُ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އާދޭހަކަން ސަތޭކަބައިން ބައްސެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގައި (ނުވަދިހަ ނުވަ) ބައި ނަގައިދީ ބައި

ފެހެއްޓެވިއެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ ބައެއް، ބިމަށް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، (ބިމަށް ބާވައިލެއްވި) މި ބައިގެ ސަބަބުން، އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކުން އޭގެ އެއްބައެއް އަނެއްބަޔަކަށް އޯގާތެރިވެއެވެ. މިގޮތުން، ޖަނަވާރު އަސްތުރުގެ ދަރިއަށް ގެއްލުމެއްވެދާނެކަމަށްޓަކައި، އަސްތުރުގެ ފައިގަނޑު އުދަރީގެކިބައިން ދުރުކުރަނީވެސް އޭގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مِائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ، فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ، وَبِهَا يَتَرَاحَمُونَ، وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا، وَأَخَّرَ اللَّهُ تَعَالَى تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُތަޢާލާއަށް އޯގާވަންތަކަމުގެ ސަތޭކަ ދަރަޖަވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން އެންމެ ދަރުމަވަތް (އެބަހީ: އޯގާތެރިކަމުގެ އެންމެ ދަރަޖައެއް) އިންސީންނާއި، ޖިންނީންނާއި، އެންމެހައި ޖަނަވާރުތަކާއި، ފަނިފިލާތަކާއި ދުނިޔެއަށް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ހިތްހަމަޖެހުމުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް އޯގާތެރިވަނީ އޭގެ ސަބަބުންނެވެ. އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކުން އޭގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ދަރުމަވެރިވަނީ، އޭގެ ސަބަބުންނެވެ. ވަޙްޝީ ޖަނަވާރުތައް އެ ސޫރަތުންގެ ގެ ދަރިންނަށް އޯގާތެރިވަނީ ވެސް، އޭގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި اللهُ ތަޢާލާ، އެކާނީގެ ބަސްދަރުމަވަތް ނުވަދިހަ ނުވަ ދަރުމަވަތް ލަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. އެކާނީގެ (ބަސްދަރުމަވަތް ކިޔާމަތްދުވަހު) އަޅުތަކުންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އޭރުން އެކާނީގެ އޯގާވަންތަކަމުގެ ދަރަޖަ ދެއްވާނެއެވެ.}"

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ أَيْضاً مِن رِوَايَةِ سَلْمَانَ الفَارِسيِّ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مِائَةَ رَحْمَةٍ فَمِنْهَا رَحْمَةٌ يَتَرَاحَمُ بِهَا الْخَلْقُ بَيْنَهُمْ، وَتِسْعٌ وَتِسْعُونَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ".

އަދި މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަލްމާނުލްފާރިސީގެ ކިބައިން އަލްއިމާމު މުސްލިމު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާއަށް ސަތޭކަ ރަޙްމަތްވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން އެއް ރަޙްމަތަކުން ޚަލްޤުތަކުން، އެއުރެންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް އޯގާތެރިވެއެވެ. އަދި ނުވަދިހަ ނުވަ ބައި ޤިޔާމަތްދުވަހަށްޓަކައި (އެކާނީގެ ބަސްދަރުމަވައި) ހުރިއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "إنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ يومَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ والأَرْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ، كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الأَرْضِ، فَجَعَلَ مِنْهَا فِي الأَرْضِ رَحْمَةً، فَبِهَا تَعْطِفُ الوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا، وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، أَكْمَلَهَا بِهَذِهِ الرَّحْمَةِ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللَّهُ އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވިދުވަހު، ސަތޭކަ ރަޙްމަތް ހެއްދެވީއެވެ. (އެއިން) ކޮންމެ ރަޙްމަތެއް، އުޑާއި ބިމާ ދެމެދު ފުރިހަމަކުރާނެ ވެއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ އޭގެ ތެރެއިން އެއްމެ ރަޙްމަތެއް ބިމުގައި ލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ނުވަދިހަ ނުވަ ރަޙްމަތް އެކަލާނގެ ޤިޔާމަތްދުވަހަށް ލެއްވިއެވެ.) މައިމީހާ ދަރިޔާއަށް އޯގާތެރިވަނީ، އަދި ސަވާރީންނެވެ. ދިރޭތި ޖަނަވާރުތަކާއި، ދޫނިތަކުގެ ވެސް އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް އޯގާތެރިވަނީ، އަދި ސަވާރީންނެވެ. ދެން، ޤިޔާމަތްދުވަހުން ބާކީވާ ރަޙްމަތާ އެކުގައި، ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާނެ (اللَّهُ ތަޢާލާގެ ރަޙްމަތުގައި ވެރިވާ ރަޙްމަތް) ފުރިހަމަކުރައްވާނެއެވެ.}"

421– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فِيمَا يَحْكِي عَن رَبِّهِ تَبارَكَ وَتَعالَى، قَالَ: "أَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا، فَقَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ، وَيَأْخُذُ بالذَّنْب، ثُمَّ عادَ فَأَذْنَبَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ، وَيَأْخُذُ بالذَّنْب، ثُمَّ عادَ فَأَذْنَبَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ، وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ، قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي، فَلْيَفْعَلْ مَا شَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރަބުއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަޙްކާމުތަކުގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނުގެ ރަބުއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުން ތަޢާލާގެ ޙަދީޘްގެ ރިވާކުރައްވައި (ޤުދުސީއްޔާ ޙަދީޘެއްގައި) ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ. {މީހަކު ތަޢާލާގެ އަމުރަށް ފާފަވެރިވެގެން (އޭނާ އެކަމާ ކަންބޮޑުވެ ދުޢާކުރަމުން، ތައުބާވެ، މިފަދައިން) އޭނާ ދުޢާކުރެއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިކަލާނގެ! އަޅުގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ! ދެން، اللَّهُ ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއްވާފައިވެއެވެ. މިޢަބުދު ތަޢާލާގެ އަޅާ ފާފައެއް ކޮށްފިއެވެ. ދެން، ފާފަ ފުއްސަވާކަލަކު ވޭ ގެންގުޅުއްވާކަން އޭނާ ދަންނަންހުރެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއި، ފާފަކުރާ މީހުންނަށް އުޤޫބާތްދެއްވާ ކަލާނގެކަން އޭނާ ދަންނަންހުރެއެވެ.

އެއަށްފަހު، އަނެއްކާވެސް އޭނާ ފާފައެއްކުރާނެއެވެ. ދެން، އޭނާ ދުޢާކުރާނެއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެވ! އަޅުގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ! ދެން، اللهތަޢާލާ ނިޔާކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ފާފައެއް ކޮށްފިއެވެ. ދެން، ފާފަ ފުއްސަވާކަލަކު ވޮޑިގެންވާކަން އޭނާ ދެނެގަންނާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް، ފާފަކުރާ މީހުންނަށް ޢުޤޫބާތްދެއްވާ ކަލާނގެކަން އޭނާ ދެނެގަންނާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، އަނެއްކާވެސް އޭނާ ފާފައެއްކުރާނެއެވެ. ދެން، އޭނާ ދުޢާކުރާނެއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެވ! އަޅުގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ! ދެން، اللهތަޢާލާ ނިޔާކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ފާފައެއް ކޮށްފިއެވެ. ދެން، ފާފަ ފުއްސަވާކަލަކު ވޮޑިގެންވާކަން އޭނާ ދެނެގަންނާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް، ފާފަކުރާ މީހުންނަށް ޢުޤޫބާތްދެއްވާ ކަލާނގެކަން އޭނާ ދެނެގަންނާނެއެވެ. ދެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާއަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފާފަފުއްސަވައިފީމެވެ. ދެން، އޭނާ ބޭނުންކަމެއް ކުރާށެވެ.}} (އެބަހީ: ކޮންމެފަދަ ފާފައެއް ކުރިނަމަވެސް، އިސްތިޣްފާރުކުރާނަމަ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާނަމެވެ.)"

422– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا، لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ، وَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ تَعَالَى، فَيَغْفِرُ لَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ހުއްޓުންނެތިއެވެ އަބަދުވެރިކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ހިފެހެއްޓެވުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެކަލާނގެ ހަޔާތްތެރިކަމުގެ ޙައްޤުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުވާކުރައްވަމެވެ. މާތްރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ބަޔާންކުރައްވަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ފާފަކުރުން ބަހައްޓައިފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުން ގެންދަވައި، (އެބަހީ: މަރުގެންނަވައި) ފާފަކުރާ ބައެއް ގެނެސްދެއްވާނެއެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުމަށް، اللهތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުން އިސްތިޣްފާރުކުރާނެއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި އަންގަވައިދެއްވަނީ، ފާފަކުރުމުގެ މަގުގައި ދެމިހުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ބާރުދޭގައި ފާފައެއް ކުރުވިއްޖެނަމަ، އެކަމާ ދެރަވެ، ހިތާމަކޮށް، اللهގެ ޙަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވެ، ތައުބާވުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައިވާކަމެވެ. އެހެނީވެސް، މީސްތަކުން ފާފަކުރުމުގައި ދެމިހުރުމަށްވުރެ، اللهُ ހުރިހާ ތައުބާވުމަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ ރަޙްމަތްތެރިކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ބަޔާންކުރައްވާ

ދުށުއަވެ ތައުބާވެ އިސްތިޣުފާރުކުރުން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އެއީ اللهُ ރުޅިވޮޑިގެންނެވޭ ކަމެއްކަމުގެ. އެހިނދު އެކަލާނގެ އެބައަތުކު ހަލާކުކުރައްވައި، އެކަލާނގެ ތޫބާ ގެންނަވާކަމަށް އިޖާބަދެއްވުމެވެ، އެކަލާނގެ ބަޝަރުތަކުން ފާފަފުޅުވެސް ކުރެވެމުން އެއީ ދަންނަވާނެ ބަރަކާ ފަރުވައިދާނެއެވެ. މި ހަދީޘް اللهُގެ އަގުވަންތަކަމާއި ދިރިހިފުންތަކާދުގެ ބޮޑުކަން ބަޔާންކުރައްވައިދޭ ހަދީޘްތަކުއެވެ.

ބާރިޝް ޞަޙީހުއްދީން ދާރުސުވުގެ ތަޝްރީޙުމާއިން (389/2) ނަގައިފައި

“މުތަރުޖިމު”)

423- وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ، خَالِدِ بْنِ زَيْدٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَوْلاَ أَنَّكُمْ تُذْنِبُونَ، لَخَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ، فَيَغْفِرُ لَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ:“މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ނަފުސް ކުރެއްސަވައިފިއްވާ އުޙިބްބުއްޓެވި، ޚާލިދު ބިން ޒައިދުގެ ރިވާޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ދެކޮޅުކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިސައްޓަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ފާފަކޮށްއުޅޭ ބައެއްކަމުގައި ނުވިނަމަ، ފާފަކުރާބައެއް اللهُ ޚަލްޤު ކުރައްވައިފީހެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ފާފަތަށްޓަކައިމަޢާފަށް އެދި، އިސްތިޣުފާރުކުރާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ފާފަތަށް ޢަފޫކުރައްވާނެއެވެ.}“

424- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: كُنَّا قُعُودًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، مَعَنَا أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي نَفَرٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِنَا، فَأَبْطَأَ عَلَيْنَا، فَخَشِينَا أَنْ يُقْتَطَعَ دُونَنَا، فَفَزِعْنَا، فَقُمْنَا، فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فَزِعَ، فَخَرَجْتُ أَبْتَغِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، حَتَّى أَتَيْتُ حَائِطًا لِلأَنْصَارِ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ إِلَى قَوْلِهِ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اذْهَبْ فَمَنْ لَقِيتَ وَرَاءَ هَذَا الْحَائِطِ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ فَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ނަފުސް ކުރެއްސަވައިފިއްވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ފަދަ ބަޔަކު) މީހުންގެ (އަސްޙާބުބެހެން ކަމަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އިށީނދެވަޑައިގެން ތިއްބެވީމެވެ. މީހުންގެ ތެރޭގައި މާތް اللهُ، އެ ދެކަލުންނަށް ރުއްސެވިއްވާ އަބޫބަކުރާއި ޢުމަރު ވެސް، އެ ދެކަލުން ވިސް، އެނބުރި ބައެއް ބޭކަލުންނާއެކުގައި ތިއްބެވީމެވެ. ފަހެ ރަސޫލުاللهِ ﷺ މީހުންގެ ތެރެއިން ތެދުވެވަޑައިގެން (ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ.) އަދި

އެކަތޭގެ ގޮސް އެނބުރި ފަޅައިގަތުން ލަސްކުރުވިއެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ގޮތުން އެކަތޭގެ ގޮސް ފަޅައިގެންގޮސްކަމަށްބަލައި ތިމަންމެން ބިރުގަތެވެ. (އެބަހީ: ހަރުދަނާގެ ފަރާތުން އެކަތޭގެ ނަން އުނދަގޫވެއް މަރުވެރިވުމާއި ކަންތައްވެފައިގަތެވެ.) އަހަރުމެން އެކަމާ ކަންތައްވެގެން ތިރިވިއެވެ. އެކަމާ އެންމެ ފުރަތަމަ ކަންތައްވި މިހެންކަމަށް ތިމަން ވެސް އެކަކުވެއިވެއެވެ. (އަރުރަހިމަކުމެގޮސް ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ފަޅައިގެންދި ތަށްއެއް ހުރިތުފަތް ތިމަން (ވެސް) ނުކުންނަވިދެވެ. އަދި އަންސާރުންގެ ބަޔަކާއަކާމަތަން ތިމަންނާއަށް ފަޅައިގެންނުވެނެވެ. ދުން މުޅިހަރީގެ ހިމެންދުން ބާރުންކުރެއްވިއެވެ. އެންމެހާމެން، އެ ކަމާގޮސް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަރީމުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ (ކަލޭމެން) ފަޅައިގެންނަވާށެވެ! އަދި މި ބަޔަކާގެ ގޮތުގެ އަންއްގޮތުން ކަމާގޮސް ބައްދަލުވެއްޖެ ބަރަކާ، އެއީ، އެބައިމީހުންގެ ހިތްގައި ތިބެން ކަނަވަރުކަން ތުދުންކުރަމާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މި ކަލިމަ ކިޔައި (އާއްއެއްގަތަން ދިމަލުކުރަ ބަރަކާތުގައި ވަނީނަމަ) އެ ބަރަކަތް ސަވާބުގެ ދިޔާނުކަމުގެ އުފާވިހަބަރު ކަމާގޮސް ދުއްވާނަވާ!}"

425- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تلاَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ ﷺ: ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُۥ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (إبراهيم: ٣٦)، وَقَوْلَ عِيسَى ﷺ: ﴿ إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴾ (الْمَائدة: ١١٨)، فَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي" وَبَكَى، فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: "يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ ،فَسَلْهُ مَا يُبْكِيهِ؟" فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَا قَالَ: وَهُوَ أَعْلَمُ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ، فَقُلْ : إِنَّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلاَ نَسُوؤُكَ }". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢަބްދުﷲ، އާއި ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޙަދީޘު ބަޔާން ޚަލީލު ﷲގެ ޒިކުރުގައި ރަސޫލާގެ ޤައުލުން ޙަދީޘްވިއެވެ. އެ ކަމާގޮސް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމު ވިދާޅުވިކަމުގައި މާތް ﷲ ޤުރްއާނުގައި ހާމަ ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُۥ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (އެބަހީ: އައްޔާބީ ރަސޫލާއޭ! ހަމަކަށަވަރުން، އެ ބުދުތައް މީސްތަކުންނަށް ގިނަބަޔަކު

މަގުފުރައްދައިލިއެވެ. ފަހެ، މިއަޅާއަށް ތަބާވެއްޖެ މީހަކީ، ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގެ (ދީނުގެ) މީހެކެވެ. އަދި އަޅާއަށް އުރެދިއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.) (އިބްރާހީމް:36) މިއާޔަތާއި، އަދި ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމު ވިދާޅުވިކަމުގައި މާތް اللّٰهُ ބާވައިލައްވާފައިވާ، ﴿ إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ (އެބަހީ: އެއުރެންނަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ޢަޛާބުދެއްވާނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ އިބަރަސްކަލާނގެ އަޅުންނެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ފާފަފުއްސަވާނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ޢަޒީޒުވަންތަ ޙަކީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.) (އަލްމާއިދާ:118) މި ދެއާޔަތް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ކިޔަވައިވިދާޅުވިއެވެ. (އެއަށްފަހު) އެކަލޭގެފާނުގެ ދެއަތްފުޅު އުފުއްލަވައި، މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތޯވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތޯވެ.} (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތް ލައްވާނދޭވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު ރޮއިރޮއިލެއްވިއެވެ. ފަހެ، اللّٰهُ ތަޢާލާ ޖިބްރީލުގެފާނަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އަރިހަށް ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ރޮއިރޮއިލެއްވީ، ކޮންކަމަކާ އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރައްވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، އެ ކަމެއް މާރަން ދެނެވޮޑިގެންވާމެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. (އަދި އެކަލޭގެފާނު ރޮއިރޮއިލެއްވި ކަންކަމާ އެއްސެވިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ އެކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިބަސްފުޅު (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީސްތަކުންނަށް ދަތިކަމެއް ވެދުވެރި ވެދާނެކަމަށްޓަކައި ހިތާމަކުރައްވާކަން) ޖިބްރީލުގެފާނަށް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ އެކަން މާރަން ދެނެވޮޑިގެން ވާތީއެވެ. ފަހެ، اللّٰهُ ތަޢާލާ ޖިބްރީލުގެފާނަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޖިބްރީލުގެފާނޭވެ! މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އަރިހަށް ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާށެވެ! (ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަންގެވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތާމެދުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅު ހަމަޖައްސަވައިދެއްވާ ހުށީމެވެ. އަދި އެކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނުގެ ނިކަމެތިކޮށްނުލައްވާހުށީމެވެ.} (އެބަހީ: އެހެން އެއްވެސް ނަބިއްޔަކަށް އުއްމަތަކަށް ނުދެއްވާފަދަ ދަރަޖައެއް މަތިވެރިކަން ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ދެއްވާނެއެވެ.)"

426- وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، ﵁، قَالَ كُنْتُ رِدْفَ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى حِمَارٍ، فَقَالَ: "يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ ، وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ؟ قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "فَإِنَّ حَقَّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ، وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَحَقُّ الْعِبادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لاَ يُعَذِّبَ مَنْ لاَ يُشرِكُ بِهِ شَيْئًا، فَقُلْتُ: يَا رَسولَ اللَّهِ! أَفَلاَ أُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: " لاَ تُبَشِّرْهُم فَيَتَّكِلُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މުޢާޛު اللَّهُ، ށް ކަލޭގެފާނާ ހުރެއްސުންގެއްލި ދެމާދު ބޮނު ޖެހޭލުގެ ކިބައިން ކިޔާވާލަންވީއެވެ. އަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ވަރަށް ކަލަ) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ސަލާމްކުރެއްވީ އިރުގައި އިންނަވާ ނިޔަމަލާއި ޖެހިގެން ކަލޭގެފާނުގެ ހަރަކާތްކުރެއްވުމަށް ސަލާމްކުރައްވަމުން އަރުވާ ސަލާމަތްވެގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭ، ކަލޭގެފާނު ބަރުތޮޅުގަޑިއެއްވެ. {އޭ މުޢާޛެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު اللَّهُ ގެ ބަޔާނުމި، (ޝަރަޙަ: اللَّهُ އަހަރެން ޢަރަބީއަށް ޙައްޤު ދެއްވަނީ ބަރަކާތެއް) އަޅުގަނޑުމެންނަށް اللَّهُ ކަނޑައެޅުއްވި ޙައްޤާއި ބަޔާނެއް، ކަލޭގެފާނަށް ކަލޭގެފާނުގެ އެބޭފުޅުންނަށް ކޮބައިތޯއެވެ؟} (އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިވަނީ ދެންނެވީމެވެ. މާތް ދަރަޖައިން اللَّهُ ހާމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައިދެއްވުން ބޭނެވެ. ބަރަކާތްލެއްވުމެވެ. {ހަމަކަނޑައެޅުން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު اللَّهُ ގެ ބަޔާނެއް، އެބައިމީހުން ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމާއި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް އެބައިމީހުން ޝަރީކުނުކުރުމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައިދެއްވާ ބަޔާނެއް، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ މީހަކަށް، އެކަލާނގެ އަދާބުނުދެއްވުމެވެ.} (މުޢާޛު ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ކަލޭ، މިވަނީ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއަށް ބަސްފުޅުން އަޅުގަނޑު މީސްތަކުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދިނުން ކީއްތޯއެވެ؟ ބަރަކާތްލެއްވުމެވެ. {ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް އެ ހަބަރު ނުދެއްވާށެވެ! އެބައިމީހުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ބަރޯސާވެ، ހެޔޮއަމަލުތައް ކުރުން ދޫކޮށްލާނެތީއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މިޙަދީޘް މުޢާޛު ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް އެ ހަބަރުދެއްވައި، އެބައިމީހުންނަށް ހަޤީޤަތުގައި ދަންނަވައިދެއްވިކަމުގެ ވާހަކަ، އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި ދިރިއުޅެއް ވެރިޔާ ހަރަކާތްތެރިވުމުގެ ތަފާސްހިސާބުގައި ނިންމަވާލެއްވި، އަދި މީސްތަކުންނަށް ކަންކަން އޮޅުވާލުމަށް ޝަކުވާފަދަކަމަކީ ފޮނު، ޙާއްޞަ ވަޒީފާތަކަށް ދިޔައިރު ޙައްޤުތަކަށް ކަނޑައެޅިގެން ދިޔަ ދިނުމަށްފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެންގެވި އެންގެވުމެއްކަމަށް އިލްމުވެރިން ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ. އެހެން، ޙައްޤު މީހުންގެ ގޮތުގައި، ހަޤީޤަތުގައި ކަލޭގެފާނުގެ

ކިރިޔާވެސް ދުރެއްދިބެން އެއްގޮތެއް ބަލައި، އެ ކަމަށް ފާރިވާކަށެއްނުޖެހެއެވެ. اللّٰهُ ގެ
އާޚިރަތުގެ ޢަޛާބުން ދުރުކުރެއްވުމަށް ބައްލަވާވަޑައިގަތުމެވެ، އެކަމަށް ދޭނެ ސަބަބުތަކާ މިހާރު
ދާއިރާގައި ސަލާމަތްވުމަށް އޮތްކަމަށް، މިދުނިޔޭގައި ހިފާނެ ބޭނުން، އަޅުގަނޑުގެ ޢަމަލަށް
ވާޖިބުވެގެންވެސް، އެކަމަށް ބަލައި اللّٰهُ ގެ ރަޙްމަތަށް ޝުކުރުކުރަމެވެ. އެކަށީގެންވެސް،
ގޮތްތަކުން ތަޢުލީމު ދީފައިވާކަމަށް ފާހަގަކުރެއްވި، މަސްއަލަތަކުން އެކަމަށް ފާޅުކޮށްދެއްވާނެކަމެވެ
ކަމަށްބަލައި އެވާހަކަ ވިދާޅުވެފައިވާ ދުވަހު އެދުމުގެ އަދި ފަހުނުވާތީ ކަން އެއްގޮތް މިއަދު،
ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވައި އަންގަވައިދީފައެވެ.

އިމާމު ބަޣަވީގެ "ޝަރަޙު ސުންނަތު" (335/2) ނަން ނަގައިފައި
"މުޚްތަޞަރު")

427– وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْمُسْلِمُ إِذَا سُئِلَ فِي الْقَبْرِ يَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْآخِرَةِ ﴾ (إبراهيم: ٢٧) (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މުސްލިމާ، އެ ގަބުރުގައި ސުވާލުކުރެވުނު ހިނދު، އޭނާ ޝަހާދަތް ދޭނެއެވެ. (އެ ކަލިމަ ވިދާޅުވިއެވެ.) މުޙައްމަދު ﷺ
ރަސޫލާ ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. {ބުނެލުމަށް ޤުރުއާނުގެ މިއާޔަތު ސާބިތުކުރެއްވި ހިނދު (އެބަހީ: އެކަމަށް
ކަލިމައަށް އީމާންވާ މުސްލިމުން، ނަފްސު، ނުވަތަ ދީނުގެ އާޔާތް ސާބިތުކުރައްވާ ހިނދު)
ހުސްވެގެން، اللّٰهُ ވަނީ އެކަން އިސްލާމް ދީނާއި، ހުސްވެގެން، މުސްލިމުންނަށް
اللّٰهُ ރަސޫލާ ކަމަށް ނަގާ (ޤުރުއާނި ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިން) ދިފާޢުކުރެއްވިއެވެ. އަދި،
އެއީ، اللّٰهُ މި ވަޙީކުރެއްވި އާޔަތުގައި އެ ވާ ހުއްޓުމެވެ. ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْآخِرَةِ ﴾ (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައާއި،
އާޚިރަތުގައި ސާބިތުވެގެން (ޤަބުރު) ބަހުން އީމާނުގެ މިންވަރު، اللّٰهُ، ސާބިތުކުރަން
ދެއްވައެވެ.)}"

428– وَعَنْ أَنَسٍ ، رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا عَمِلَ حَسَنَةً، أُطْعِمَ بِهَا طُعْمَةً مِنَ الدُّنْيَا، وَأَمَّا الْمُؤْمِنَ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَدَّخِرُ لَهُ حَسَنَاتِهِ فِي الآخِرَةِ، وَيُعْقِبُهُ رِزْقًا فِي الدُّنْيَا عَلَى طَاعَتِهِ".

މާނައީ: "ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކާފިރަކު ހެޔޮ ކަމެއް ކޮށްފިނަމަ، އޭގެ ބަދަލުގައި، އެ މީހަކަށް ދުނިޔޭގައި ރިޒުޤުގެ ތަނަވަސްކަން ދެއްވައެވެ. އަދި މުއުމިނު މީހާ ދަންނައެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ﷲތަޢާލާ އާޚިރަތަށްޓަކައި އޭނާގެ ހެޔޮޢަމަލުތައް (އެބަހީ: އެ ކަމުގެ ދަރުމަ) އާޚިރަތްދުވަހަށްޓަކައި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި [illegible] ކާރުދެއްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަސްއަހައި ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރާކަމުގައިވާނަމަ، އޭނާއަށް (ވެސް) ދުނިޔޭގައި ރިޒުޤުގެ ތަނަވަސްކަން ލިބިދެއްވައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ اللَّهَ لاَ يَظْلِمُ مُؤْمِنًا حَسَنَةً يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا، وَيُجْزَى بِهَا فِي الآخِرَةِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ، فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ لِلَّهِ تَعَالَى فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الآخِرَة، لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ ތަޢާލާ މުއުމިނުންގެ ހެޔޮޢަމަލުތަކަށް ދުނިޔޭގައި ވެސް ގެއްލުމެއްނުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެ ކަމަށްޓަކައި، އާޚިރަތުގައި ވެސް ހެޔޮދަރުމަ ދެއްވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، ކާފިރުމީހާ ދަންނައެވެ! އޭނާ ﷲ އަށްޓަކައި ކުރި ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ ބަދަލު، އެ މީހަކަށް ދުނިޔޭގައި އެކަލާނގެ ދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ އާޚިރަތުގެ ޒާތަށް [illegible]، އޭނާއަށް އެ ކަމަށްޓަކައި ދަރުމަ އާއި ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ ހެޔޮދަރުމައެއް އޭނާއަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ.}"

429– وَعَنْ جَابِرٍ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، كَمَثَلِ نَهَرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابِ أَحَدِكُمْ، يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަސް ވަގުތު ނަމާދުގެ މިސާލަކީ، ތިޔައިން މީހެއްގެ ގެގެ ދޮރުމަތީގައި އޮތް އޮއިދާ ކޯރެއްގެ މިސާލެވެ. އެ ކޯރުން އޭނާ ކޮންމެ ދުވަހަކު ފަސްފަހަރު ފެންވަރައެވެ.}"

430– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنْ رَجُلٍ مُسلِمٍ يمُوتُ، فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَ يُشرِكُونَ باللَّهِ شَيئًا، إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ ގެ ރުހިވެވަޑައިގަންނަވާ ދުޢާކުރެވޭ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިހެންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންނެތުރެ ފިރިހެނަކު (އެބަހީ: މުސްލިމު އަންހެނަކުވިޔަސް، ނުވަތަ މުސްލިމު ފިރިހެނަކުވިޔަސް) މަރުވެ، އޭނާގެ ޖަނާޒާގައި، اللَّهُ އަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ ސާޅީސް މީހުން ބައިވެރިވެއްޖެނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ އެމީހުންނަށްޓަކައި އެބައިމީހުންގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ.}''

431– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي قُبَّةٍ نَحوًا مِنْ أَرْبَعِينَ، فَقَالَ: "أَتَرْضَونَ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ "قُلْنَا: نَعَمْ، قَالَ: "أَتَرْضَونَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟" قُلْنَا: نَعَمْ، قَالَ: "وَالَّذِي نَفسُ مُحَمَّدٍ بيَدِهِ، إِنِّي لأَرجُو أَنْ تَكُونُوا نِصفَ أَهْلِ الْجَنَّة، وَذَلِك أَنَّ الْجَنَّةَ لاَ يَدْخُلُهَا إِلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ، وَمَا أَنتُمْ فِي أَهْلِ الشِّرْكِ، إِلاَّ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّورِ الأَسْوَدِ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوداءِ فِي جِلْدِ الثَّورِ الأَحْمَرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، ގެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރުމެން ގުއްބާއެއްގައި ސާޅީހަކަށް ފިރިހެނުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި، ތިއްބެވީ ހަދައިވަޑައިގެންފި ޤުއްބާއެއްގައި ތިއްބަމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް، (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން މުސްލިމުންނަށް) ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައިކަމުގައި ވުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ރުހޭނެކަމެއްތޯއެވެ؟} އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! (އެގޮތަށް ވުމަށް ރުހޭމެވެ.) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ކަމުގައި ވުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ރުހޭނެކަމެއްތޯއެވެ؟} އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަ ހިފަހައްޓަވާ އެކަލާނގެ ޙައްޤުން ގަސަމްކުރައްވާ ކަލޭގެފާނު ގަސަމްކުރައްވައި ވިދާޅުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިގޮތަށްކަލޭގެފާނު އުއްމީދުކުރައްވަނީ، ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ

ދެބައިކުޅަ އެއްބައި މީހުންނަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކަމުގައި ވުމަށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމަކު ފިޔަވާ ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ. އަދި، އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީސްތަކުންނާ އަޅައިބަލާއިރު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުރުގައި ޝިރުކުވެރިންނަށް މަދުކަމުގެ ސަހަބުންނަށެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ، ކަޅުކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ހުދުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ރަތްކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ކަޅުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ.}"

(**ޝަރަޙް:** މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ "أَنَّ الْجَنَّةَ لاَ يَدْخُلُهَا إِلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ، وَمَا أَنتُمْ فِي أَهْلِ الشِّرْكِ، إِلاَّ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّورِ الأَسْوَدِ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ الثَّورِ الأَحْمَرِ". "ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމަކު ފިޔަވާ ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ. އަދި، އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީސްތަކުންނާ އަޅައިބަލާއިރު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުރުގައި ޝިރުކުވެރިންނަށް މަދުކަމުގެ ސަހަބުންނަށެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ، ކަޅުކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ހުދުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ރަތްކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ކަޅުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ.} އިތުރުވެރިން މިބަސްފުޅު ދެ ގޮތަކަށް މާނަކުރެވިދާނެއެވެ.

ފާއިދާ: އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންނާ އަޅައިބަލާއިރު، ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ މިއުއްމަތުގެ މީހުންނަކީ، ޝިރުކުވެރިންނަށް މަދުބައެކެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ، ކަޅުކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ހުދުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ. ނުވަތަ ރަތްކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި ކަޅުކުލައިގެ ތަށިއް ހުންނަފަދައެވެ. އެހެނިހެން އުއްމަތްތަކުގެ މީސްތަކުންނާ އަޅައިބަލާއިރު، އިސްލާމީ އުއްމަތުގައި ސުންނަތުވެރިންގެ ޢަދަދުވެސް ކުޑަވުމަކީ، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކަމު ދެބައިކުޅަ އެއްބައި މީހުންނަކީ، މި އުއްމަތުގެ މީހުންކަމުގައި ވުމުގެ ސަބަބެވެ.

މި ޙަދީޘް، އަލްއިމާމު އިބްނުމާޖާ ވެސް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އިބްނު މާޖާގެ ޙަދީޘްތަކުގެ މަޖްމޫޢާ ޝަރަޙައް ލިޔުއްވި ޢާލިމުކަމުގައިވާ މުޙައްމަދު ބިން އަބްދުލްހާދީ އައްސިންދީ، އެ ކިތާބުގެ "ޙާޝިޔަތުއްސިންދީ ޢަލާ އިބްނުމާޖާ" މި ނަންބަރުން ޖުޒްއުގައި ބައިތު މާނަކުރެއްވިފައިވާހެން، މި ދަންނަވިދާނެއެވެ. އެ ފޮތުގެ "މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އުއްމަތް" މިނަމުގައިވާ ބާބުގައި، ފޮތުގެ 8 ވަނަ މުޖައްލަދުގެ 134

ވަނަ ސަފްޙާގައި، މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރައްވަމުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "وَمَا أَنْتُمْ فِي أَهْل الشِّرْك": أَيْ مِنْ الأُمَم السَّابِقِيْنَ أَيْ فَأَكْثَر تِلْكَ الأُمَم أَهْل الشِّرْكِ فَلِذَلِكَ قَلَّ مُؤْمِنُهُمْ حَتَّى غَلَبَ مُؤْمِنُو هَذِهِ الأُمَّة عَلَى مُؤْمِنِي تِلْكَ الأُمَم كُلِّهَا. މާނައީ: "އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންނަށްވުރެ ފަހަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ޝިރުކުވެރިން ގިނަކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. (އެބަހީ: ފަހަބައިމީހުންނީ، ސަލަފުގެ އަހުލުވެރިންކުރު ތަބާއިކުރާ އެއްބައި މުސްލިމުންނެވެ، އެއަށްފަހެވެ.) އެހެން، އެހެނިހެން އުއްމަތްތަކުގެ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ޝިރުކުގެ އަހުލުވެރިން ގިނަވުމުން، އެ އުއްމަތްތަކުގައި މުއުމިނުންގެ އަދަދު މަދުވިއެވެ. ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން، އެ ހުރިހައި އުއްމަތްތަކުގައިވީ މުސްލިމުންގެ އަދަދަށްވުރެ، މި އުއްމަތުގެ މުސްލިމުންގެ އަދަދު ގިނަވެގެންދިޔައެވެ.“

ފަވާއިދު: އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މުޝްރިކުންނާ އަޅައިބަލާއިރު، މުސްލިމުންގެ އަދަދު މަދުކަމަށް މާނައްތައްގަބޫލެވެ. މިގޮތުން ސައުދީއަރަބިޔާގެ މަޝްހޫރު ދީނީ އިލްމުވެރިޔަކުކަމުގައިވާ، އައްޝައިޚު ޢުޘައިމީން ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން އަލްޖިބްރީންގެ ފޮތެއްކަމުގައިވާ "ފަތާވާ އިސްލާމިއްޔާ" މިނަންކިޔާ ފޮތުގައިވެއެވެ.

އަލްވާޤިޢަ ސޫރަތުގައިވާ ﴿ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْآخِرِينَ ﴾ (އަލްވާޤިޢަ: 40،39) މާނައީ: "އިސްވެދިޔަ މީހުންގެ ތެރެއިން (އެބަހީ: އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންގެ ތެރެއިން) ގިނަބަޔަކެވެ. އަދި ފަހުގެ މީހުންގެ ތެރެއިންވެސް (އެބަހީ: މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާގެ އުއްމަތުގެ މީހުންގެ ތެރެއިންވެސް) ގިނަބަޔަކެވެ.“ މި އާޔަތުގައިވާ އިސްވެދިޔަ މީހުންނާއި ފަހުގެ މީހުންގެ މުރާދަކީ ކާކުތޯ؟ ޢ.ރ. ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢަބްބާސްގެ އަރިހުން ކުރެވުނު ސުވާލެއްގެ ޖަވާބުގައި، އިބްނު ޖަބްރީން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

"ބައެއް އިލްމުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި، އިސްވެދިޔަ މީހުންނާއި ފަހުގެ މީހުން (ކުރީ އިމާމުގެ މީހުން) ނަކީ، މި އުއްމަތުގެ ތެރެއިންވާ ބައެކެވެ. ނަމަވެސް، އެއަށްވުރެ ސައްޙަވަނީ، އިސްވެދިޔަ މީހުން އަކީ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ކުރީގެ ރަސޫލުންގެ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންނެވެ. އަދި ފަހުގެ މީހުން އަކީ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނެވެ. އެއްވެސް ޝައްކެއްގައި އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންގެ އަދަދު اللهُ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް އެނގިގެންނެއް ނުވެއެވެ.

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވެއެވެ. مَا أَنتُمْ فِي أَهْلِ الشِّرْكِ، إِلاَّ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الأَسْوَدِ إِلَخ. "އިސްލާމީ އުއްމަތުގެ މީހުންނާ ނިސްބަތްކުރާއިރު، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަދަދަކީ، ކަޅުކުލައިގެ ގެރިއެއްގައި، ހުދުކުލައިގެ އިސްތަށިއެއް ހުރުންފަދައެވެ. (އެބަހީ: އިސްލާމީ އުއްމަތުގެ މީހުންނާ ނިސްބަތްކުރާއިރު އެހެއިވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ އަދަދު މަދުވާނެއެވެ.) ކަންމިހެންނުވާއިރުވެސް، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނަކީ، ދެބައިކުޅަ އެއްބައިމީހުންނަކީ، ނުވަތަ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައިމީހުންނަކީ، މިއުއްމަތުގެ މީހުންކަމަށް ދަލީލުކުރާ ބަސްފުޅުތަށް އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ބުޚާރީގެ ސަހީހު ޚަބަރެކެވެ." "ފަތްޙުލް ބާރީ" (77/4)

ކޮންމެއަކަސް، މި ޙަދީޘް މާނަކުރުމުގައި މި ދެގޮތަށް މާނަކުރެވިފައިވާއިރު، ދިވެހި ތަރުޖަމާގައި ގެނައުމަށް އަޅުގަނޑު ބޮޑަށްފަހިވީ، އިސްލާމީ އުއްމަތުގެ މީހުންނަށްވުރެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އިސްލާމީ އުއްމަތުގައި ޝަރީކުކުރުން މަދުވުމުގެ ސަބަބުން، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ދެބައިކުޅަ އެއްބަޔަކީ، މި އުއްމަތުގެ މީހުންކަމުގައި މާނަކުރެވޭ ތަރުޖަމާކަމަށެވެ. ޙަޤީޤަތް ދަންނަވައިދެއްވަނީ اللَّهُ އެވެ. "މުތަރުޖިމު")

432– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، دَفَعَ اللَّهُ إِلَى كُلِّ مُسْلِمٍ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا فَيَقُولُ: هَذَا فِكَاكُكَ مِنَ النَّارِ".

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަސް ވުމުން މާތް اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ޔަހޫދީއަކު ނުވަތަ ނަޞާރާއަކު ދޫކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި އަންގަވާނެއެވެ. މިއީ ތިބާ ނަރަކައިން ދުރުކުރާނެ ފިދާއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِيْن بِذُنُوبٍ أَمْثَالِ الْجِبَالِ يَغْفِرُهَا اللَّهُ لَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގައިވާ) އެނޫން ރިވާޔަތެއްގައި ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ބޮޑު ފަރުބަދަތަކެއްހާ ބޮޑު ފާފަތަކާއިގެން މުސްލިމުންކުރެ ބަޔަކު މީހުން

(اللّٰهُގެ ބަޝްރަތަށް) އަންނަހުރެއްޖެވެ. ފަހެ، اللّٰهُ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވާ ދެއްޗެވެ.}“

މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ އުނދަގޫ ބަސްތަކުގެ މާނަކުރެއްވުމުގެގޮތުން، އަލްއިމާމް ނަވަވީ ލިޔުއްވައިފައި ވެއެވެ. “{ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މާތް اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ޔަހޫދިއަކު ނުވަތަ ނަޞްރާނިއަކު ދެއްވާހުށްޖެވެ.} މިފަދައިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވައިފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކާފަރުގެ ފަރާތުން ކުރެއްސުންތެރިއެއް އަޒާބުކުރައްވަނީ ޖަހަންނަމުގެ ކިބައިން ތިމާވެގެންވާ އެހެން ޙަދީޘްގައި ވާފަދައިން، {ކޮންމެ އިންސާނަކަށް ފުރި ސުވަރުގޭގައި އޮންނާނެ ގޮތެއްފައިވާ ތަނެއް، ނަރަކައިގައި އޮންނާނެ ގޮތެއްފައިވާ ތަނެއް ހުރިއެވެ. ފަހެ، މުއުމިނުން އަށާ ސުވަރުގެ ވެއްދުމުން، އޮންނާނެއްތަނާ ނަރަކައިގައި ގޮތެއްފައިވާތަން ކާފިރު މިހާކަން ތަރުކުރެއްވެއެވެ. އެއީ، އޮންނާ ކާފިރުކަމުގެ ސަބަބުން އެއީ އޮންނާން ޙައްޤުވާ ތަނެއްކަމުގައި ތަރެއްވެއެވެ.

ޙަދީޘްގައިވާ {މިއީ، ތިބާ ނަރަކައިން މުއްމިފުމަށްވާ ފިދާއެވެ.} މި ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، ތިބާއަކީ ނަރަކައަށް ވަދެން އުޅަނިގެންވި މީހެކެވެ. ނަމަވެސް ތިބާގެ ޒިމްމާދާރު ހެދުމުން، اللّٰهُގެ ޢަދުލުވެރިކަން އެކަމަށް ތިބާ ސަލާމަތްކުރެއްވީ، މިއީ ތިބާގެ ފިދާކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ. އެހެނީ، اللّٰهُ ތަޢާލާވަނީ، އެ ބަޔަކު ނަރަކައަށް ވެއްދަވައި ނަރަކަ ފުރުއްވާނަށްބަޔަކު ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާތީއެވެ. ފަހެ، ކާފިރުން އެއުރެންގެ ކުފުރުވެރިކަމާއި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން ނަރަކައަށް ވަނުމުން އެއީ މުއުމިނުންނަށް ފިދާއެއްކަމުގައި ވާފަދައެވެ. މާތްހުރިހާކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ اللّٰهُ އެވެ.“

(ޝަރަޙް: މާތް اللّٰهُ، އެ ކާފަރުގެ ފަރާތުން ޢަދުލުވެރިކަމުގައި ހުރިހާ ބަޔަކު ދަންނަވަޖެހޭ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކާފަރުގެ ފަރާތުން ޢަދުލުވެރިކަމުގައި އަލްއިމާމް ޝާފިޢީ އާ ދެއްކެވުން ލިޔެފައިވެއެވެ. “މުސްލިމުންނަށް އަންގަވާ ޙުދޫދު ލިޔެވުނު ހަދީޘް” މި ޙަދީޘް. “ތަފްސީރު ވާޙިދީ” (341/2) ނަ ނަގައިފައި “މުތަބަރިކު“)

433– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يُدْنَى الْمُؤْمِنُ يومَ الْقِيامَةِ مِنْ رَبِّهِ، حَتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيهِ، فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ، فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ

ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: رَبِّ أَعْرِفُ، قَالَ : فَإِنِّي قَدْ سَتَرْتُهَا عَلَيكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَومَ، فَيُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއިވުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {މުއުމިނަކާ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެކަލާނގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ކައިރިކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ އަސްފަލަން ކައިރިކުރައްވައި، އޭނާ މީސްތަކުންނަށް އެދޭ ނިވައިކުރައްވައިދެމުން ގެންދަވާނެއެވެ. ދެން، (މަޙްޝަރުގެ މައިދާނުގައިވާ އެންމެހައި މީސްތަކުންނަށް ވަންހަނާކުރައްވައި) އެކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަތަކަށް، އޭނާ ލައްވައި އިޢުތިރާފު ކުރުއްވާ ހުއްޓެވެ. އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ނިދާއިއްވަވާނެއެވެ. އެވަނި ފަލާނާ ތިބާކުރިކަން ހަނދާނެއް ނެތްހެއްޔެވެ؟ އެވަނި ފަލާނާ ތިބާކުރިކަން ހަނދާނެއް ނެތްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އާދޭ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އަހަރެން އިނގޭއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ ނިދާއިއްވަވާނެއެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަން ތިބާއަށްޓަކައި ދުނިޔޭގައި މީސްތަކުންނަށް ސިއްރުކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި މިއަދު ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަން ތިބާއަށް އެކަމުގެ ފާފަފުއްސަވައިދީމެވެ. ދެން، އެއަށްފަހު، އޭނާގެ (ހެޔޮ) ޢަމަލުތަކުގެ ފޮތް އޭނާއަށް ދެއްވާނެއެވެ.}"

434- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِن امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِۚ إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ﴾ (هود: ١١٤) فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِي هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قال: "لِجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދުاللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަންސާރީންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު (ހިޔާ) އަންހެނަކަށް ބޮސްދިނީއެވެ. ދެން، (އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވުން ކަންތައް ކަންތައްތަކާ ދެކޮޅަށް) ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގެން އެކަމުގެ ޚަބަރު އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން، އެ ހިނދު، اللّٰهُ ތަޢާލާ މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِۚ إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ

ٱلسَّيِّـَٔاتِ ﴾ އުނަގޫ: ﴿ދުވާލުގެ ދެކޮޅުގައްޔާއި، ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޤާއިމުކުރައްވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮކަންތައްތައް ނުބައިކަންތައްތައް ނައްތާލައެވެ.﴾ ފަހެ، އެ ބޭކަލަކު ދަންނަވައެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ އަޅުގަނޑަށް އެކަނި ޚާއްޞަ ކުރެވުނު ޙުކުމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ނޫނެކެވެ.) އެހެންނަމަވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ އެންމެހާނަށް ޚާއްޞަ ކުރެވުނެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ބަޔާނުގައި އަންހެނަކާ ދޭތެރޭގައިވީކަމަށް އެވާ އަންސާރީއަކު ބޭކަލަކީ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަބޫލްޔުސްރު، ކަޢްބު ބިން އަމްރު ކަމުގައި ދިނަ އިޙްތިމާލެއް ވިދާޅުވެއެވެ. އަޙްމަދުގެ ރިވާޔަތެއްގައި، އަންސާރީ ޝާއި އެހެން ބައެއް ބޭކަލުން، ފަދަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، މިކަން ހިނގައިދިޔަކަމުގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "ތަފްސީރު ޚާޒިނީން" (342/2) ން ނަގައިފައި،

މިތަނުގައި ފާހަގަކޮށްލެވޭން މުހިއްމު ނުކުތާއަކީ، އިންސާނެއްގެ ބައިތުއްމާލުން ކޮންމެ މިހާރަށް ވެސް ފާފަތައް ކުރިމަތިވާނެކަމެވެ. ފާފަކުރާ މީހުންނަށް، އެންމެ ރަނގަޅު މިހާރު، ފާފައެއް ކުރެވުނުކަމަށްވާނަމަ، اللهُއަށް ތައުބާވުމެވެ، ތިމާގެ ކުށް ފާފައަށް އަމިއްލައަށް އިޢުތިރާފުވުމެވެ، އެ ކަމަކީ ކަނޑައަޅުއްވައިދެއްވާ މަޢާފުދެއްވުމަށް ސަބަބެއްކަމުން ވިސްނަހެ، އަމިއްލައަށް އެ މީހަކު ޙައްދު ޤާއިމުކުރުމަށް މީހަކަށް ނުދިނުމެވެ. އަސްލުގައި ބޭކަލުންގެ ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި ކަންތައް ގޮތަކީ އެއީއެވެ. މި ބަޔާން ތިރިގެންތައް ބަޔާންވެގެންވާ، އެކަށީގެން އޮތް ބަޔާންކޮށް އެކަށީގެންވާ ކަމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. "ތައުބާވުމުގެ ފާހަގަ ނަގަންތަކަ ބާބު" ގައިވާ ބަޔާން ނަންބަރު 22 ބައްލަވައިލައްވާށެވެ. "މުތަރުޖިމު")

435- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَبْتُ حَدًّا، فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، وَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ، فَصَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا قَضَى الصَّلاَةَ، قَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا، فَأَقِمْ فِيَّ كِتَابَ اللَّهِ! قَالَ: "هَلْ حَضَرْتَ مَعَنَا الصَّلاَةَ؟ "قَالَ: نَعَمْ: قَالَ: "قَدْ غُفِرَ لَكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަނަސް ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވައެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު އަދަބު ކުރެވޭފަދަ ފާފައެއް ކުރެވިއްޖެއެވެ. (އުނަގޫ: އެ ކަމަކަށް ޝަރީޢަތުގައި ޙައްދުކުރެވުން ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ

ކުޑަ ފާފައެއް ކުރެވިއްޖެއެވެ.) އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް އެ ޙުކުމް ތަންފީޛުކުރައްވާށެވެ! ދެން، އެ ހިނދު ނަމާދުވަގުތު ވެއްޖެއެވެ. ދެން، އެބޭކަލު ވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގެންފުމުން، އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑަށް ފާފައެއް ކުރެވިއްޖެއެވެ. اللهُ ގެ ފޮތުގައި ވާގޮތަށް އަޅުގަނޑާމެދު ޙުކުމް ތަންފީޛުކުރައްވާށެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންމެންނާއެކުގައި ތިބާ ނަމާދުގައި ބައިވެރިވެގެންވިއްޔެއްތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވީއިރު ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާގެ ފާފަ ފުހެވިއްޖެއެވެ.}"

މި ޙަދީޘްގައިވާ އުނދަގޫ ބަސްތައް މާނަކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން، އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ "أَصَبْتُ حَدًّا" މިބަހުގެ މާނައަކީ، ޝަރީޢަތުގައި ތަޢުޒީރުކުރުން ވާޖިބުވާފަދަ ކުޑަ ފާފައެއް ކުރެވުނުވާހަކައެވެ. އެބަހުގެ މާނައަކީ، އެއްގޮތަކަށްވެސް ޝަރީޢަތުގައި ޙައްދުކަނޑައެޅިފައިވާ ޒިނޭކުރުމާއި، ބަނގުރާބުއިމާއި، އަދި އެހެނިހެން ބޮޑު ފާފައެއް ކުރެވުން ވާހަކައެއްނޫނެވެ. އެހެނީ، އެފަދަ ބޮޑު ފާފަތަކުގެ ޙައްދުތަކެއް، ނަމާދުކުރުމުން ފުހެލައިދިން ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އެއީ، އިމާމަށް އެކަށަވަރުނުވާ ޙައްދުތަކުގެ ވާހަކައެއްނޫނެވެ."

436- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَي عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكَلَةَ، فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا، أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ، فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (اللهُ ގެ) އަޅާ، އެއްކޮޅު ކެއުމަށްފަހު، އެކަމަށްޓަކައި (އެބަހީ: އެކާތާގެ ނިޢުމަތުގެ ބޭނުން ކެއުމަށްޓަކައި) اللهُ އަށް ޙަމްދުކުރުމުން އެކާތާގެ ރުހިވޮޑިގެންނަވައެވެ. އަދި (اللهُ ގެ) އަޅާ، އެއްކޮޅު ބުއިމަށްފަހު، އެކަމަށްޓަކައި اللهُ އަށް ޙަމްދުކުރުމުން، އެކާތާގެ ރުހިވޮޑިގެންނަވައެވެ.}"

437- وَعَنْ أَبِي مُوسَى، رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى، يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيلِ، لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيلِ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތުއްސުންގެއްވި އަބްދުދުސާ (އަލް
އަސްލުހިކު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ބަރިތުރުކުރައްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައި ގާތުގައި މުއުމިނުން ތައުބާވެއްވުމުގައި، اللّٰهُ
ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ރަސޫލު އެކަލާނގެ ރަސޫލުކަމާ ބަރުކަތް ތަނަވަސްކުރައްވައެވެ. އަދި ރަސޫލު
ގާތުގައި މުއުމިނުން ތައުބާވެއްވުމުގައި، اللّٰهُ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ދުވަހު އެކަލާނގެ
ބަރުކަތް ތަނަވަސްކުރައްވައެވެ. މިގޮތުގައި ހުރެގެން ގާތްވުން އިތުރުކަމެއްގައިވެސް ދުނިޔެއިން
ދުރުވާގެއްނެތުމުގެއެވެ.}''

438– وَعَنْ أَبِي نَجِيْحٍ، عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ السُّلَمِيِّ ﵁، قَالَ: كُنْتُ وَأَنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، أَظُنُّ أَنَّ النَّاسَ عَلَى ضَلاَلَةٍ، وَأَنَّهُمْ لَيْسُوا عَلَى شَيءٍ، وَهُمْ يَعْبُدُونَ الأَوْثَانَ، فَسَمِعْتُ بِرَجُلٍ بِمَكَّةَ يُخْبِرُ أَخْبَارًا، فَقَعَدْتُ عَلَى رَاحِلَتِي، فَقَدِمْتُ عَلَيْهِ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُسْتَخْفِيًا جُرَآءُ عَلَيْهِ قَوْمُهُ، فَتَلَطَّفْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَيهِ بِمَكَّةَ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا أَنتَ؟ قَالَ: "أَنَا نَبِيٌّ " قُلْتُ: وَمَا نَبِيٌّ؟ قَالَ: "أَرْسَلَنِي اللَّهُ" قُلْتُ: وَبِأَيِّ شَيْءٍ أَرْسَلَكَ؟ قَالَ: "أَرْسَلَنِي بِصِلَةِ الأَرْحَامِ، وَكَسْرِ الأَوْثَانِ، وَأَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ لاَيُشْرَكُ بِهِ شَيْءٌ" قُلْتُ: فَمَنْ مَعَكَ عَلَى هَذَا؟ قَالَ: "حُرٌّ وَعَبْدٌ " وَمَعَهُ يَوْمَئِذٍ أَبُوبَكْرٍ، وَبِلاَلٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قُلْتُ: إِنِّي مُتَّبِعُكَ، قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ ذَلِكَ يَوْمَكَ هَذَا، أَلاَ تَرَى حَالِي وَحَالَ النَّاسِ؟ وَلَكِنِ ارْجِعْ إِلَى أَهْلِكَ فَإِذَا سَمِعْتَ بِي قَدْ ظَهَرْتُ فَأْتِنِي" قَالَ: فَذَهَبْتُ إِلَى أَهْلِي، وَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ.

وَكُنتُ فِي أَهْلِي، فَجَعَلْتُ أَتَخَبَّرُ الأَخْبَارَ، وَأَسْأَلُ النَّاسَ حِيْنَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، حَتَّى قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِي الْمَدِينَةَ، فَقُلْتُ: مَا فَعَلَ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي قَدِمَ الْمَدِينَةَ؟ فَقَالُوا: النَّاسُ إِلَيهِ سِرَاعٌ، وَقَدْ أَرَادَ قَوْمُهُ قَتْلَهُ، فَلَمْ يَسْتَطِيْعُوا ذَلِكَ، فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَيهِ، فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: "نَعَمْ أَنْتَ الَّذِي لَقِيتَنِي بِمَكَّةَ" قَالَ: فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ وَأَجْهَلُهُ، أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلاَةِ؟ قَالَ: "صَلِّ صَلاَةَ الصُّبحِ، ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ قِيدَ رُمْحٍ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ حِيْنَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَي شَيْطَانٍ، وَحِيْنَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ، ثُمَّ صَلِّ، فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ، حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمْحِ، ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ، فإنه حِيْنَئِذٍ تُسْجَرُ جَهَنَّمُ، فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيءُ فَصَلِّ، فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ، ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ، وَحِيْنَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ".

قَالَ: فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَالْوُضُوءُ حَدِّثْنِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: "مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ يُقَرِّبُ وَضُوءَهُ، فَيَتَمَضْمَضُ، وَيَسْتَنْشِقُ فَيَنْتَثِرُ، إِلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ، ثُمَّ إِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا

أَمَرَهُ اللَّهُ إلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، إلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَمْسَحُ رَأْسَهُ، إلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ مَعَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، إلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيهِ مِنْ أَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ، فَإِنْ هُوَ قَامَ فَصَلَّى، فَحَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى، وَأَثْنَى عَلَيهِ، وَمَجَّدَهُ بالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلَّهِ تَعَالَى، إلاَّ انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ".

فَحَدَّثَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، أَبَا أُمَامَةَ صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ أَبُو أُمَامَةَ: يَا عَمْرُوُ بْنُ عَبَسَةَ، انْظُرْ مَا تَقُولُ، فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ يُعْطَى هَذَا الرَّجُلُ؟ فَقَالَ عَمْرٌو: يَا أَبَا أُمَامَةَ، فَقَدْ كَبِرَتْ سِنِّي، وَرَقَّ عَظْمِي، وَاقْتَرَبَ أَجَلِي، وَمَا بِي حَاجَةٌ أَنْ أَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَلاَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَوْ لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إلاَّ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا، حَتَّى عَدَّ سَبْعَ مَرَّاتٍ، مَا حَدَّثْتُ أَبَدًا بِهِ، وَلَكِنِّي سَمِعْتُهُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫނަޖީޙު ޢަމްރު ބުނު ޢަބަސަތުއް ސުލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖާހިލިއްޔަތުގައި، (އެބަހީ: އިސްލާމްދީން ފާޅުވުމުގެ ކުރީގައި) އަހަރެންގެ ހިތުގައި ވިސްނުމަކަން ވަނީ، މަގުފުރެދުމުގެ މަތީގައިކަމަށް މީސްތަކުން ދެކެމެވެ. އެބައިމީހުން ވަނީ އެއްވެސް އަސްލެއްނެތް ކަމެއްގައި މަޝްޣޫލުވެގެންނެވެ. އެބައިމީހުން އަޅުކަންކުރަނީ ބުދުތަކަށެވެ. ދެން، މައްކާގައި ބޭކަލަކު (އާޚިރަތުގެ) ވާހަކަތައް ވިދާޅުވެ ދެއްވާކަމުގައި އަހަރެންނަށް ހަބަރުލިބުނެވެ. ދެން، އަހަރެންގެ ސަވާރީގައި އިށީނދެ، އެބޭކަލުގެ އަރިހަށް އައީމެވެ. ދެން، އަހަރެންނަށް ފެނުނީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ފޮރުވިގެންވަނިކޮށް ސިއްރުން ދީނުގެ ވާހަކަފުޅު ދައްކަވަމުންނެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުން، އެކަލޭގެފާނަށް ގަދަފަދަކޮށް ދަތިކުރެއްވީއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނާ ދިމާވުމަށް މައްކާއަށް އަހަރެން ވަދެވުނީ ފޮރުވިގެންނެވެ. ދެން، މައްކާގައި އަހަރެން އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ވަދެ ދަންނަވާލީމެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިލީމެވެ. ތިޔައީ ކޮން ބޭކަލަކުތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ނަބިއްޔަކީމެވެ.} ދެން ދަންނަވައިލީމެވެ. ނަބިއްޔަކީ ކޮން ބޭކަލެއްތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {މިއަހަރެންކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމުގައި ފޮނުއްވީ اللهُއެވެ.} ދެން އަހަރެން ދަންނަވައިލީމެވެ. އެކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމުގައި ފޮނުއްވީ ކޮން ކަމަކާއިގެންތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އެކަލާނގެ މިއަހަރެންކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމުގައި ފޮނުއްވީ،

اللّٰهُ، މުޖުތަމަޢުވެވަޑައި، ބުރިމަތީ ފުރުޞަތުދެއްވާނެއެވެ ގުޅުން ގާތްކުރާނެގޮތުގެ
އަހުލުވެރިންތަކުން، އެކަލާނގެ އަރުވާސްވެރިންގެ ޝަފާޢަތުކުރުމަށް (މިސްކީނުންނަށް
އެންގެވުމަށް) ޖަހާށެވެ.} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ތިޔަކަމުގައި ކަލޭގެފާނުގެ އަތިރިގައި ވަނީ
ކޮން ބައެއްތޯއެވެ؟ ބަރީޤުބުޚާރީއެވެ. {މިސްކީނުންނާއި، އަދި ފަގީރުންނެވެ.} އަހަރެން، އެކަލޭގެފާނަށް
އިމާންވެގެންމުޅި ދުނިޔެއަށްހުރިހާ، މާތް اللّٰهُ، އެ ދުޢާކުރެއްވުމުން ރަސޫލުﷲގެ ޙަދީޘްތަކުގެ
ފާނާއި ބިލާލުގެ ފާނުވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އަދުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް (އިބްރާހީމް) މިޞްރަށް
ބަލާލެވެ. ބަރީޤުބުޚާރީއެވެ. {މިދުވަސްވަރު ކަލޭގެފާނަށް އެކަމަކަށް ކުރަމުންގެންދާ
ނުވަތަހޭޖެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ބަރުކާތާއި، މިސްކީނުންގެ ބަރަކާތްތަކާ ކަލޭގެފާނު
ދެކެވޭ ނުގަނޑަވެއްޖެއްތޯއެވެ؟ ނަމަވެސް، ކަލޭގެފާނު އެންމެ ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ
ގޮތަށް ވަޢުދުގަނޑުވާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ދީން މިސްކީނުންގެ މަސްލަހަތު ފަހުގެއްޖެ
ހަދަށް ކަލޭގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގެން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!} އެ
ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެނބުރި، ތިމަންގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަރަފުން ހިނގައްޖައިމު
އެވެ. އަދި ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ މަޖިލީހަށް ހިޖުރަކުރެއްވިއެވެ.
(އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތަރިކައި
ހުރިހެވެ. އަދި ހަދިޔާގައި ބަޔަކު ގޮތްތަކުން ބެހެއްޓިފައިވާއެވެ. އަދި މަޖިލީހުން ބައިކަ
އަޑުފާއްޓާލާފަ، އެބަޔަކާ ސިފަތަކުގެ ހެދުމެވެ. މުޅިދުނިޔެ ތިމަންނާގެ ގާތުގައިގެ ބައިކަ
މަޖިލީހަށް ދާއިރާގައި އަޅުގަނޑު، އެބައިމީހުން ތިމަންނާ ބައްދަލުކުރީމެވެ. ތިމަން ބުނީމެވެ.
މަޖިލީހަށް ވަޑައިގެންނެވި އެކުދި ބޭކަލުންގެ ކަނޑައެޅި ހުރި ޕާރޓީކަންހުރިއްތޯއެވެ؟ އެބައިމީހުން
ބުނެފެވެ. ހުރިހާ ދިމާއަކުން މިސްކީނުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންނަމުންދިޔައެވެ.
އެކަލޭގެފާނުގެ ޚަބަރު މިހެން އެކަލޭގެފާނު ޝަރީދުކުރުމަށް ކުރިމަތިލިއެވެ. ނަމަވެސް
އެބައިމީހުންނަކަށް އެކަމެއް ނުވެވުނެވެ. (ފަހެ، މި ހަދަށް ލިބިގެން) ތިމަންނާ މަޖިލީހަށް
ހިނގައްޖައިމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައިމެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ޔާ
اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަދުގަނޑު އެނގިވަޑައިގަންނަވާ ތޯއެވެ؟ ބަރީޤުބުޚާރީއެވެ.{އާދަމްގެ!
ކަލޭގެފާނަށް މަތިކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވުމަށް ބޭކަލަކުވެސް ނުހުރެއްޖެއެވެ؟} އެ
ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ޔާ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަލަންކަން
ތިމަންނާއަށް އެނގިގެންނުވާ އަދި ކަލޭގެފާނަށް اللّٰهُ އެނގެވޭނަމައިދެއްވައިފިއްވާ ކަންތައް

ތިމަންނާއަށް އުނގަންނައިދެއްވާށެވެ! އަޅުގަނޑަށް ނަމާދާދުރުގައި އަންގައިދެއްވާށެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ފަތިސްނަމާދު ކުރައްވާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އިރުއަރައި ރަނގަޅަށް އަލިވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ނަމާދުނުކުރައްވައި ހުންނަވާށެވެ. އެއީ، ފާހަގަވެއްޖެ މިންވަރަށް އިރުއަރައިގަތުން ދާންދޭނެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އިރުއަރާހިނދު، އިރުއަރަނީ، ސައިތާނާގެ ދެ ދަޅު ދެމެދުއިންނެވެ. (އެބަހީ: އިރުއަރާހިނދު އުސްކޮށް އިރުމަތީގައި އިނދެގެން، އިރުއަރަނީ ސައިތާނާގެ ބޮލުގެ ދެ ދަޅުދިމާއިންނެވެ. އަދި އެއީ ބިންމަތީގައި ސައިތާނުންނަށް ފުދިގަތުން ވަގުތުކަމެވެ.) އަދި އެހިނދު، ކާފިރުންގެ މީހުން އިރަށް ސަޖިދަކުރައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ތިބާ ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. (އެބަހީ: އިރުއަރާވުގޮތް ނަމާދުކުރުން ދޫކުރަވައި، އާދޭ އިތުރުކުރެއްވުމަށް ޟުޙާ ސުންނަތް ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދަކީ، އެކަމަށްޓަކައި މަލާއިކަތުން ހާޟިރުވެތިއްބަވައި، އަދި އެކަމުގެ ގޮތުގައި اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުގައި އުޅުއްވެނީ ހިއްސާކަމަކަށެވެ. ދިގުމިން ފަށުސަލުގެ ހިޔަނި އެއާ އެއްވަރުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ތިބާ ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، (އެބަހީ: އިރު މެދުމަތިވާ ވަގުތު) ނަމާދުނުކުރައްވައި ހުންނަވާށެވެ. އެހެނީ، އެއީ އެ ވަގުތުގައި ޖަހަންނަމަ ގަދަކުރެވެނީ އެންމެ ވަގުތުކަމެވެ. ދެން، އިރުމެދުން ފިރުމުން، ތިބާ ނަމާދުކުރައްވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދަކީ، އެކަމަށްޓަކައި މަލާއިކަތުން ހާޟިރުވެތިއްބަވައި، އަދި އެކަމުގެ ގޮތުގައި اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުގައި އުޅުއްވެނީ ހިއްސާކަމަކަށެވެ. ޢަޞްރުނަމާދު ވަގުތުވުމުން، ތިބާ ޢަޞްރުނަމާދު ކުރައްވާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އިރު އޮއްސުމަށް ދާންދެން ނަމާދު ނުކުރައްވައި ހުންނަވާށެވެ. އެހެނީ އިރުއޮއްސެނީ، ސައިތާނާގެ ދެ ދަޅު ދެމެދުއިންނެވެ. (އެބަހީ: އޮއްސޭއިރު ސައިތާނާ އެދިމާއަށް ކުރިމަތިލައި އިންނަހުރެއެވެ. އަދި އެއީ ބިންމަތީގައި ސައިތާނުންނަށް ފުދިގަތުން ވަގުތުކަމެވެ.) އަދި އެހިނދު ކާފިރުންގެ މީހުން އިރަށް ސަޖިދަކުރައެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ފަހެ، ވުޟޫއާމެދުގައި ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިންކުރެ، އެއްވެސް ވުޟޫކުރާ ފެންއައުމަކުހާއި ކައިރިއަށް އަރައިސް، ފަހެ، އޭނާ އޭގެން ފެންނަގައި ކުރުލާ، ނޭފަތަށް ފެންލައި، އެ ފެން ފަރާ (ސާފުކުރުމަށްޓަކައި) ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ މޫނާއި، އަނގަޔާއި ނޭފަތުގެ (އެބަހީ: އެ ގުނަވަނުގެ ކުރެވިފައިވާ ކުށި)

ޖާފަތެއް ކިޔައިދެން ހިނގައިދާނުއްބެވެ. ދެން އަށްއަށާ ﷲ އަންގަވައިފައިވާގޮތަށް އޭނާގެ
މުންދަފުޅިޔަކަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ދީ ކުޅަނދިކޮޅުގެ ކަރިޔާންދޮރުފަތި ފުނާއްސާލުގެން،
އޭނާގެ މުސްގެ ޖާފަތެއް ކިޔައިދެންހިނގައިދާނުއްބެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އޭނާގެ ދުއަތު
ދުއެސްބަރި ކަށްބާއިކު ދެވުޔަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އަތުގެ އިސްގިލިތަކުގެ
ނިޔަދުރިންވައިފަރި ފުނާއްސާލުގެން، އޭނާގެ ދުއަތުގެ ޖާފަތެއް ކިޔައިދެންހިނގައިދާނުއްބެވެ.
ދެން އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ބޮޑުގައި ފުންފުޅުޔަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ބޮޑުގެ
އިސްތިރިތަކުންވައިފަރި ފުނާއްސާލުގެން، އޭނާގެ ބޮޑުގެޖާފަތެއް ކިޔައިދެންހިނގައިދާނުއްބެވެ.
ދެން އެއަށްފަހު އޭނާގެ ދުފައިތިލަ ދުތަނބިކަށްބާއިކު ދެވުޔަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ
ފައިގެ އިސްގިލިތަކުގެ ނިޔަދުރިންވައިފަރި ފުނާއްސާލުގެން، އޭނާގެ ދުފައިގެ ޖާފަތެއް
ކިޔައިދެންހިނގައިދާނުއްބެވެ. ފަހު، (އެއަށްފަހު) އޭނާ ނަމާދަށް ހުއްޓެވުން، އެކަލާނގެ
ދެއްވާ އެކަލޭގެންވާގޮތުގައި، ﷲއަށް ޙަމްދުކުރެއްވުން، އެކަލާނގެއަށް ޘަނާދަންނަވައި،
އެކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކޮށްދިނުމަ، ދަރި ﷲ އަށްޓަކައި އޭނާގެ ހިތް ހުސްކޮށް
ބާސްކުރުވިއްޖެ ނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ މައިމަންގެ ބަނޑުން އޭނާ ވިހެއުމުގައިވާގޮތަށް
އޭގެހަމަކަށް އޭނާގެ (ކުށް) ޖާފަތެއް ކިޔައިދެންހިނގައިދާނުއްބެވެ.}“

ވީމާ، ޢަމްރު ބިން ޢަބަސާ މި ބަޔާން ރިވާކުރައްވާ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ
އަސްޙާބު ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭފުޅަކީ، މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާ ސާބިތުކަމުގެ
ފަރާތުން. ފަހު، އަބޫއުމާމާ ގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. ”އޭ ޢަމްރު ބިން
ޢަބަސާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލާލައްވަންވީނޫންތޯއެވެ؟ މިކަހަލަ އެއްޗަކަށް
އިންސާނަކު ކަމުދިނުމަށް ދަރުމަ ހިމެނޭނެތޯއެވެ؟ ފަހު، ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ
އަބޫއުމާމާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެންގެ އުމުރުން ދުވަސްވެއްޖެއެވެ. އަހަރެންގެ
ކަށިގަނޑު ބަލިކަށިވީ، ތަޙައްމުލުވެސް ގެއްލިއްޖެއެވެ. އަހަރެންގެ އަޖަލުވެސް، ކައިރިވެއްޖެއެވެ. (މިފަދަ
ޙާލެއްގައި އަހަރެން ވާހަކަ) ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ މައްޗަށް އަހަރެން
ދޮގުހަދަމުގައި ބޭނުމީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަޑުން އެއް ފަހަރު، ދެ
ފަހަރު، ތިން ފަހަރު، ހަތަރު ފަހަރު، މިހެން ހަތް ފަހަރު ހަމަވާހަކަ ނާއްނަ ވާނީ ހެއްދެވިއެވެ.
ފަހަރު (އެކަލޭގެފާނު އަޑުން) މި ބަޔާން އަހަރެން އަޑުއައްސަވައި ނުލަފައި،

ފަހަރެއްގައިވެސް އަޅުގަނޑު މިޙަދީޘް ރިވާއަތްކުރީމުތޯ. އަދި ދީއްޗައްތޯ؟ މިއަށްވުރެ ގިނަފަހަރަކު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ.“

439– وعَن أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى، رَحْمَةَ أُمَّةٍ، قَبَضَ نَبِيَّهَا قَبْلَهَا، فَجَعَلَهُ لَهَا فَرَطًا وَسَلَفًا بَيْنَ يَدَيْهَا، وَإِذَا أَرَادَ هَلَكَةَ أُمَّةٍ، عَذَّبَهَا وَنَبِيُّهَا حَيٌّ، فَأَهْلَكَهَا وَهُوَ حَيٌّ يَنْظُرُ، فَأَقَرَّ عَيْنَهُ بِهلاَكِهَا حِيْنَ كَذَّبُوهُ وَعَصَوا أَمْرَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ޢިބާދަތްތެރިންގެ ތެރެއިން އުއްމަތެއްގެ ކިބައިން ރަޙްމަތްލެއްވުމަށްވީއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ތަޢާލާ އުއްމަތަކަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އިރާދަކުރައްވާ ހިނދު، އެ އުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާގެ ރޫޙުގެންދަވައިގެން، އެ ބައެއްގެ ނަބިއްޔާ ކުރިން ނިޔާކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަން އެއީ، (އެބަހީ: ނަބިއްޔާ އަވަހަށްވަފާތުވުން،) އުއްމަތަށް އެބައިމީހުން ކުރިއަށްފޮނުއްވާފައި، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ޝަފާޢަތްތެރިއަކަށް ބަޔަކު ކުރެއްވުމަށް އެބައިމީހުން ދުނިޔޭގައި ބަލާ) އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި އިތުރު ރަޙްމަތެއް ލައްވައެވެ. އަދި އުއްމަތެއްގެ ހަލާކު އިރާދަކުރައްވާ ހިނދު، އެބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާ ދިރިހުރިއިރު އެ ބައިމީހުން ހަލާކުކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އުއްމަތުގެ އެބައިމީހުން ހަލާކުވާތީ، ނަބިއްޔާގެ ލޯ ފިނިކޮށްދެއްވައެވެ.}“

* * * * *

52- ހެޔޮގޮތަށް ހުސްވެރިކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު

ޙަދީޘް އަށްދެވޭގޮތަށް ބަޔާންކުރައްވައި، މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَأُفَوِّضُ أَمۡرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُواْۖ ﴾ (غافر: ٤٤ – ٤٥)
މާނައީ: “އަދި އަހުރެންގެ ކަންތައްތައް އަހުރެން اللَّهُ އަށް ވަކީލުކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،

اللَّهُ، އަޅުތަކުންގެ ކަންތައް ފުދޭނެ ވަރަކަށް ރަނގަޅުވާނެއެވެ. ތަނާ، އެއުރެންގެ ނުބައި ވަސްވާސް ކުރެއްވެނީ اللَّهُ، އޭނާ ސަލާމަތްކުރައްވާނެއެވެ."

440– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُنِي، وَاللَّهِ لَلَّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ يَجِدُ ضَالَّتَهُ بِالْفَلاَةِ، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِي، أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ إِحْدَى رِوَايَاتِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލުންގެ ހުއްޓުސްތަކުގައި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސީ ޙަދީޘެއްގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވާހަކަ ދައްކައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ދުރު ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ހިތުގާ ގޮތެއްގެ މަތީގައެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދާންކުރާ ހިނދު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވާހަކަދައްކާއިރު، (އަޅާއަށް ރަޙުމަތްލައްވާ، ތައުފީޤު ދެއްވާ، އެހީތެރިވާ ވާހަކަދައްކާ، ނަސީބު ދެއްވާ ގޮތުގައި) އޭނާއާއެކުގައެވެ.} (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަރާބަރުކުރެއްވިއެވެ.) {اللَّهُ ގަސަމްކުރައްވައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިޔައުރެން މީހަކު ސަފަރެއްގެ ތެރޭގައި ދަތުރުކުރަމުން ދަނިކޮށް، އޭނާގެ ސަވާރީ ގެއްލިގެންގޮސް، އަލުން އެ ފެނުމުން އުފާވާ ވަރަށްވުރެ، اللَّهُ އަށް ތައުބާވުމުން، އެކަލާނގެ ބޮޑަށް ސަތޭކަ ގުނަ ބޮޑުވެއެވެ. (اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ.) {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފަރާތަށް ކުރިމަތިލައި އަޅުކަމާއި ހެޔޮކަންތައް ކުރުމުގައި ރިވެތިކަމާއެކު މަސައްކަތްކުރާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަޔަކަށް ކުއްޖަކުލަވާ މަސައްކަތްކުރާ ފަރާތަށް، އެއަށްވުރެ މާބޮޑަށް، އެ މީހަކަށް ރަޙުމަތްލައްވާ ތަރައްޤީދީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކައިރިކުރައްވަމެވެ. އެކަމުގެ މިސާލަކީ، ކައިވެރިއެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްބައި ދުރަށް މީހަކު، އެ ކަމުގެ ބަދަލު ދިނުމުގައި މުޅިއެއްގެ މިންވަރުގެ އެއްބައި ދެފަށް މިސާލެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހަކު ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަޔަކަށް ކުއްޖަކުލަވާ ބޭނުންވެގެން މީހަކު، އެ މީހަކަށް ރަޙުމަތްލައްވައި ހަރަކާތްތެރިވުމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަރުގަދަކަމެވެ. އަދި، މުޅިއެއް ހިނގައިގެން ކުރިމަތީގެ އެއްބައި ދުރަށް މީހަކު އައިސްފިނަމަ ބަދަލުއެއްބައި ހަމަޔަށް ހަރަކާތްތެރިވެލައްވާނެއެވެ.) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ

ބަސްތުރަތަން ކުއްތަށް ވުޅުގައި، ހެޔޮ އަމަލުތަކެއްކޮށް، ގަތުއަގައި މަސައްކަތްކޮށްކުރުމުގައި ދުވިހުރުއްޖު މިހެއްގެ މަސައްކަތް، (ހިނގައިފައިއަންނަ މިހަނަކަށް އެއްޗެއް ދިޔުމަށްޓަކައި އެކަމާ ދިމާއަށް މިހަކު ދެވެވިއިދާ ވާދިއިން) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޢަބްދުވޭ ގަތުމާއިގެން އެހެއިތްސް އަތުރަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މިހަކާ ބައްދަލުކުރައްވައި، އެމިހެއްގެ މައްކަތް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަހުމަތް ޔައްސަވާނެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުކު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްތުރަތާ ބައްދަލުކުރަނީ، ބޮނޑުދުރަހި ފުރާއިގެން ކަލުގައިވިޔަސް، އެހާ ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ އެއްވެސްއެއްޗެއް ޝަރީކުކޮށްނުވައި ނުވާނަމަ، ހަމައެހައިވަރަން ފުރާފުއްސަވާއިގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމިހަކާ ބައްދަލުކުރައްވާ ހުށީމެވެ.}}"

441– وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَمِعَ النَبِيَّ ﷺ، قَبْلَ مَوْتِهِ بِثَلاَثَةِ أَيَّامٍ يَقُولُ: "لاَ يَمُوتَنَّ أَحَدُكُم إِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދަރުމަވަންތަ ރަސޫލާއަށް ސްލާމްކުރެއްވި ބަޑިކު اللَّهُ ގެ ރަހުމަތާ ދިރިހަމަލާ، ތާބިޢުވާ ގަޑިއިން ހިތްވަރު ކަމަށްފައިވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ސްވަރުގެ ވަފާތްވެދުވަހު ތިން ދުވަސްކުރިން، އެކަލޭގެފާނު ބަރިވޮޅުކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަރިވޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ތަޢާލާއާ މެދުގައި ތިރަސްއިވިހުން ހެޔޮނިޔަތް ރަނގަޅުކޮށްގެންނޫންމުގައި މެނުވީ ތިޔައިން އެކަކު ވެސް މަރުވެނުދާހުއްޖަވެ.} (އެބަހީ: މަރު، އެވިހާ ބައްދަލުކުރާއިރު، އެ ވިހަރި، اللَّهُ ތަޢާލާއާ މެދުގައި ހެޔޮނިޔަތް ރަނގަޅު ވިހަކަމުގައިވާންޖެހޭނެވެ.)"

442– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي، غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلاَ أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ، لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ، ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ، يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ لَو أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الأَرْضِ خَطَايَا، ثُمَّ لَقِيْتَنِي لاَ تُشْرِكُ بِي شَيْئًا، لأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނު ކިޔައިދިން ރިވާވެދެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފިރިހަސްކަލާނގެ ބަސްތުރަތްވާން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސީއްޔާ ބަރިވޮޅުކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނު ބަރިވޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ސުބުހާނަހޫވަތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާއެވެ. {އޭ އާދަމުގެ ދަރިފުޅުވެ!

ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅަކަށް ދުޢާކޮށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ހެޔޮވަރުން އުއްމީދުކޮށް، ތިބާގެ ކިބައިން ކުށްފާފައެއް ހިނގާފައިވިޔަސް ނަމަވެސް، އެކަމަކު އެއްވެސް ފަރުވާލެއްބެލުމަކާނުލައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާއަށް މާފުކުރައްވާނަމެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ތިބާގެ ކުށްފާފަތައް އުޑުގެ ވިލާތަކާހަމައަށް އަރައިފައިވި ނަމަވެސް، (އިބާރާ: އުނާގިނަ ފާފަތައް ކުށްފައިވި ނަމަވެސް) ދެން އެއަށްފަހު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅަށް ފާފަފުއްސެވުންއެދި ތިބާ ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކަމަކު އެއްވެސް ފަރުވާލެއްބެލުމަކާނުލައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާއަށް މާފުކުރައްވާނަމެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ތިބާ މުޅި ބިން ފުރިހަމަކަމައި (ބިން) ފާފަތަކާއިގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅަށް އައިސްނަމަވެސް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅާ އެއްވެސް ބައިވެރިއެއް ނުކުރާ ހާލު ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅަށް ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، މުޅި ބިން ފުރިހަމަކަމާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާއަށް ބަދަލުގައި މާފުކުރައްވާނަމެވެ.}}"

* * * * *

53- ހިތްވަރުން އުއްމީދުކުރުމާއި، اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުން ދެފަރާތްވާންވާނެކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަންނާށެވެ! އަޅާގެ ފުރިހަމަ ސިއްޙަތުގައި ސަލާމަތުންތިބިހިނދު، އާންމުން އެންމެ އެކަށީގެންވާ ރަނގަޅު ގޮތަކީ، اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމާއި، އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުން ހެޔޮ އުއްމީދުކުރުމެވެ. އަދި އޭނާގެ ބިރުވެތިވުމާއި، އޭނާގެ އުއްމީދުކުރުމާ ދެ ކަންތައް އޭނާއަށްޓަކައި އެއްވަރުވެގެން ވާޖިބެވެ. ނަމަވެސް ބަލިވެއްޖެހިނދު، ހަމައެކަނި އުއްމީދުކުރުން އިސްވެގެންވެއެވެ. ޝަރުޢީ ޤަވާޢިދުތަކާއި، ޤުރްއާނާއި ﷺ ގެ ސުންނަތުގެ ނަޞްޞުތަކުން މިކަން ހާމަވެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ﴾ (الأعراف:

٩٩) މާނައީ: "ފަހެ، ގެއްލުނުވެގެންވާ މީހުންމެނުވީ، اللَّهُ ގެ ރޭވުންތަކާމެދު (ބިރުނުގަނެ) އަމާންވެގެންނެއް ނުތިބޭނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴾ (يوسف: ٨٧) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކާފިރުވި މީހުން ފިޔަވައި، اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުން އުއްމީދުކަނޑައެއް ނުލާނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ ﴾(آل عمران: ١٠٦) މާނައީ: "އެދުވަހީ، މޫނުތަކެއް އަލިވެ، އަދި މޫނުތަކެއް އަނދިރިވެގެންދާ ދުވަހެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ ٱلْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (الأعراف:١٦٧) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީ، އުޤޫބާތްދެއްވުން އަވަސްވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލާނގެއީ ފާފަފުއްސަވާ ރަޙުމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ وَإِنَّ ٱلْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ ﴾ (الانفطار: ١٣ – ١٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮލަފާމީހުންވަނީ، ނިޢުމަތުގެ ސުވަރުގޭގައިކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކާފިރުންވަނީ، ނަރަކައިގައިކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴾ (القارعة: ٦ – ٩) މާނައީ: "ފަހެ، އެ މީހެއްގެ (ހެޔޮކަންތަކުގެ) މިޔަރަތި ބަރުވެއްޖެ މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ، އެ މީހާ ވާހުށީ، ރުހިގެންވާ ދިރިއުޅުމެއްގައެވެ. (އެބަހީ: ސުވަރުގޭގައެވެ.) އަދި އެ މީހެއްގެ މިޔަރަތި ލުއިވެއްޖެ މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ އުޅޭނެ ތަނަކީ، ނަރަކައިގެ އަޑިއެވެ."

މި މާނައިގައި އައިސްފައިވާ އާޔަތްތައް ވަރަށް ވެސް ގިނައެވެ. މިގޮތުން، ހެޔޮވިކަމާއި އުއްމީދުކުރުމާއި، اللَّهُ އަށް ބިރުވެތިވުން، ވިދިވިދިގެންވާ ދެ އާޔަތްގައިވެސް އައިސްފައިވެއެވެ. ނުވަތަ ވިދިވިދިގެންވާ އާޔަތްތަކުގައި، ނޫނީނަމަ އެއް އާޔަތެއްގައިވެސް އެ ދެކަންތައް އެކުއެކުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

443– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ، مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ، وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ، مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ޢުޤޫބާތުގެ ގަދަފަދަކަން މުއުމިނު އަޑާއަން އެނގޭނަމަ، އެކަލާނގެ ސުވަރުގެ ލިބިދާނެކަމުގެ އުއްމީދުކުރާނެ ހަމައެކަކުވެސް ނުވާނެއެވެ. އަދި اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ރަޙްމަތުގެ ވަސްއަތްކަމުގެ މަޢުލޫމާތު ކާފިރުމީހާއަށް އެނގޭނަމަ، އެކަލާނގެ ސުވަރުގެ ނުލިބިދާނެކަމަށް އުއްމީދުކަނޑައިލާނެ ހަމައެކަކުވެސް ނުވާނެއެވެ.}”

444– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا وُضِعَتِ الْجَنَازَةُ وَاحْتَمَلَهَا النَّاسُ أَوِ الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمِ، فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً، قَالَتْ: قَدِّمُونِي، قَدِّمُونِي، وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صالِحَةٍ، قَالَتْ: يَا وَيْلَهَا، أَيْنَ تَذْهَبُونَ بِهَا؟ يَسْمَعُ صَوتَهَا كُلُّ شَيءٍ إِلاَّ الإِنْسَانُ، وَلَوْ سَمِعَهُ لَصَعِقَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {މައްޔިތާގެ ޖަނާޒާ ތައްޔާރުކޮށް، މީސްތަކުންގެ ނުވަތަ ފިރިހެނުންގެ ކަނދުމަތީގައި އުފުއްލައިގެންދާނަމަ، ފަހެ، އެއީ ސާލިޙު އަޅެއްގެ ޖަނާޒާއެއްނަމަ، އޭނާ ބުނާނެއެވެ. ތިމަން އަވަހަށް ކުރިއަށް ގެންދާށެވެ! ތިމަން އަވަހަށް ކުރިއަށް ގެންދާށެވެ! އަދި އެއީ ސާލިޙު ނޫން މީހެއްގެ ޖަނާޒާއެއްނަމަ އޭނާ ބުނާނެއެވެ. އޭ ހައި ހަލާކެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! އެ ނަރުސާއިގެން ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަގެންދަނީ ކޮންތަނަކަށް ހެއްޔެވެ؟ އޭނާގެ އަޑު އިންސާނުން ފިޔަވައި އެހެން ކޮންމެ ތަކެއްޗަކު އަޑުއަހާނެއެވެ. އިންސާނުންނަށް އެ އަޑު އިވިއްޖެނަމަ، އެއުރެން (އެންމެން، ބިރުންގޮސް) ސިހިލުޖެހިނެވެ.}”

445– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ، وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ހިޔަނިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެވަނީ ތިޔައިން މީހެއްގެ ފައިވާނުގެ ވަދަނުވުރު އެ ފަދަ ކައިރީގައެވެ. އަދި ނަރަކަ ވެސް ހަމަ އެފަދައެވެ.}"

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘް ޝަރަޙަކުރައްވަމުން، މުޙައްމަދު ބިން އައްލާން ވިދާޅުވައިފައިވެއެވެ. "ސުވަރުގެވަނީ، ތިޔައިން މީހެއްގެ ފައިވާނުގެ ވަދަނުވުރު އެ ފަދަ ކައިރީގައެވެ. އަދި ނަރަކަ ވެސް ހަމަ އެފަދައެވެ.} މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ކުރުގައި އިބްނު ބައްޠާލު (އަދި ބިން ހަލަފް ބިން އަބްދުލްމަލިކު) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މި ބަސްފުޅުން އެނގެނީ، ސާލިޙް އަމަލުކުރުމަކީ، އެ މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ކައިރިކޮށްދޭ ކަމެއްކަމެވެ. އަދި ނުބައި އަމަލުކުރުމަކީ، ނަރަކައާ އެ މީހަކު ކައިރިވާ ކަމެއްކަމެވެ. އަދި ހެޔޮ އަމަލުތައް ކުރުމާއި ނުބައި ނުކުތާ އަމަލުތައް ކުރުމަކީ، އިންސާނާއަށް އެއްވެސް ދަތިކަމެއްނެތް ފަސޭހަ ކަމެއްކަން މި ބަސްފުޅުން އެނގެއެވެ. އަދި ހަމަ މި މާނައިގައިވާ އެހެން ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. "إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ....." {ހަމަކަށަވަރުން، އަޅަކު ބަހެއް ބުނެ، ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ.}
(ބައްޠާލާ ޙަދީޘް ނަންބަރު: 1516)

ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، އެއްވެސް މީހަކު، ހިތަށްވެ ކުޑަވެސް ހެޔޮކަމެއް ނުކޮށް ދޫކޮށްނުލާށެވެ، އަދި ހިތަށްވެ ކުޑަވިއަސް ނުބައިކަމެއް ކުރުމަށް، ކޮށްގެންނުވާނެ ކަމެއްނުވެ. އެހެނީ، އެ ކަމެއް ކޮށްގެން، އެ މީހަކަށް اللهُ ރުއްސެވުން ލިބިގެންދާނީ، ކޮންކަމެއް ކޮށްގެންކަން، އަދި އެ ކަމެއް ކުރުމުގެން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް اللهُ ރުޅިވެރި ވެގެންދާނީ ކޮން ކަމެއް ކޮށްގެންކަން، އެއީ އެއްވެސް މީހަކަށް އެނގޭ ކަމެއްނޫނެވެ."

("ފަތުޙުލް ބާރީ" (367/2) ން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

* * * * *

54- اللهُ ތަޢާލާ ބިރުވެތިވެގެންނާއި، އެކަލާނގެއާ ބައްދަލުވުމަށް ޝައުޤުވެރިވެ ރޮއުމުގެ ފަޟީލަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴾ (الإسراء: ١٠٩) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ރޮމުން، މޫނުމަތިން ސަޖިދައަށް ވެއްޓެއެވެ. އަދި އެ ޤުރުއާން އެއުރެންނަށް ޚުޝޫޢުކަން އިތުރުކޮށްދެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴾ (النجم: ٥٩ – ٦٠) މާނައީ: "ފަހެ، މިޙަދީޘުން ޢަޖާއިބުވަނީ، އަދި ހެނދުއި ހުރީ، މި ވާހަކައާމެދު (އެބަހީ: ޤުރުއާނާމެދު) ނުރޮއެވެ؟"

446– عَن ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "اقْرَأْ عَلَّي القُرْآنَ " قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَقْرَأُ عَلَيْكَ، وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ؟، قَالَ: "إِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي" فَقَرَأْتُ عَلَيهِ سُورَةَ النِّسَاءِ، حَتَّى جِئْتُ إِلَى هَذِهِ الآيَةَ: ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ (النساء: ٤١) قَالَ: "حَسْبُكَ الآنَ " فَالْتَفتُّ إِلَيْهِ، فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގެންނެވި (ޢަބްދުﷲ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންނާއަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެއްސެވުމަށް، ކަލޭގެފާނު ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީފާނދޭވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަވައިދޭންވީތޯއެވެ! (ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްނޫންތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންނަމަވެސް، ހަރިތިޤުރުއާން ކިޔަވާ އަޑުއެހުމަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިކުރައްވަމެވެ.} ފަހެ، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނަށް އަޑުއެހުމަށް، އައްނިސާއު ސޫރަތް ކިޔަވައިދެމުން ގޮސް މި އާޔަތަށް އައީމެވެ.

ފަހެ، ތިމަންނާ، ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾

މާނައީ: ﴿ފަހެ، ތިމަންކަލާނގެ ކޮންމެ އުއްމަތަކުން ހެކިވެރިއަކު، (އެބަހީ: އެއުރެންގެ

މައްޗަށް ހެކިވުމަށްޓަކައި އެ އުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާ) ގެންނަވައި، އަދި މިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިޔާގެ ގޮތުގައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ގެންނަވާ ހިނދު، (ހާލުތަކުންގެ ބާވަތު) ކޮންފަދަ ގޮތެއްތޯ؟﴾ (އައްނިސާއު:41) މިއާޔަތާ ހަމައަށް ކިޔުއްވުމުން ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {މިހާރު ފުދިއްޖެއެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނާ ދިމާއަށް އެނބުރިލައިގެން ބަލައިލީމުއިރު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެލޮލުން ކަރުނަފުޅު އޮހެމުންދިޔައެވެ.“

447– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ، فَقَالَ: "لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا". قَالَ: فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وُجُوهَهُمْ، وَلَهُمْ خَنِيْنٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ) وَسَبَقَ بيَانُهُ فِي بَابِ الْخَوفِ.

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ ދުރުގައި (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ތިމަންނާ އޭގެ ކުރީގައި އެފަދަ އަސަރުގަދަ ޚުޠުބާއެއްގެ އަޑުއަހައިފައެއް ނުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާ ކަންތައްތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭކަމުގައިވީނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން ހީނީ ވަރަށްމަދުންނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ރޮއިން ގިނަވާނެއެވެ.} ފަހެ، (މިހެން ޙަދީޘް ކުރެއްވުމުން) އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެބޭކަލުންގެ މޫނުފުޅު ނިވައިކުރައްވައި، ހިރިހިކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. އެބޭކަލުން ގިސްލައްވައި ހިރިހިކުރައްވައެވެ.“ މިގޮތުން، ”اللَّهُ އަށް ބިރުވެތިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ބާބު“ ގައި މި ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. (401 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

448– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَيَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ، وَلاَ يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކިރުވައްޓަށްނެރުން ނުކުތް ކިރުފަހަރުވާ ކިރު، އަލުން އަނބުރައި ވައްޓަށް ނުވަދެއްޖެއްސުރެން ގޮސްދާން، اللَّهُ އަށް ބިރުވެތިވެ، ރޮއިފި މީހެއްގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި

اللّٰهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި މީހެއްގެ ގައިން ބޭރުވާ ދާއި ނަރަކައިގެ އަލިފާން އެކުނުވާނެއެވެ.}“ (އެބަހީ: ހިތްވަރުގަނޑާން ނުކުމެވެއްޖެ ހިތަށް، އަލިފާން އަނބުރައި ވަދެގަނެގެން ވަނީނާ އެއްޗެއްކަމުގައި ނުވާނެތެވެ، اللّٰهُ އަށް ބިރުވެތިވެ ރޯއްދާ މީހަކު ނަރަކައަށް ނުވަދެވޭނެކަމާ، ކަށަވަރު ކަމެވެ. އަދި اللّٰهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި އެ މީހެއްގެ ގައިން ހިތްވެސް ބޭރުވެއްޖެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުބޭނުންކަމީ ކަށަވަރުކަމެކެވެ.)“

449- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ تَعَالَى، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسَاجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަތް ބައި ކަލުންގެ ހިޔައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލުންގެ ހަމަނަ ދެއްސެވުމެއްގެ ސަބަބުން) ރައްކާތެރިކުރައްވާހުށްޓެވެ. (އެ ކަލުންނަކީ މިޔަނެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. {އެދުވަހުގައި اللّٰهُގެ ރައްކާތެރިކަމުގެ ހިޔަވަހިކަން ނޫން އެހެން ހިޔަވަހިކަމެއްނާ ދުވަހުން، (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އެކަލުންގެ ރައްކާތެރިކަންދެއްވާނެ ހަތް މީހުންނެވެ. (އެއީ) ޢަދުލުވެރި ވެރިޔާ އާއި، اللّٰهُ އަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި ޒުވާންކަމުގެ ދުވަސްތައް ހޭދަކުރި މީހާ އާއި، މިސްކިތާއި ހިތް މިސްކިތާ ގުޅިފައިވާ (އެބަހީ: ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައިވާ) މީހާ އާއި، އެ ދެ މީހުން ހަމައެކަނި اللّٰهُއަށްޓަކައި، އެކަކު އަނެކަކުދެކެ ލޯބިވޭ، އަދި ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށްޓަކައި އެ ދެ މީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ވަކިވެ ދުރުހެލިވެއްޖެ، ޝަރަފުވެރިކަމާއި ރީތިކަމާ ލިބިފައިވާ އަންހެނެއް ކަލޭ ގޮވާލުމުން، ކަލޭ، ކަލޭ ޒިނޭގެ ކަމުގެ ވާހަކައިން ދުރުވާށޭ، اللّٰهُ އަށް ބިރުވެތިވެގެން ބުނެ އެ ކަލުން ދުރުވެގަތް މީހާ އާއި، އެ މީހަކު، ސަދަޤާތެއްކުރާ ހިނދު ވާތާ އަތަށްވެސް ނޭނގޭނެ ގޮތަށް ވާތް ފޮށި ނުކުތެވެ ކަނާތުން ސިއްރުން ސަދަޤާތްކުރަ މީހާ އާއި، އެ މީހަކު އެކަނި ހުރެގެން އިނދެ، اللّٰهُ ހަނދުމަކުރާ ހިނދު، (އެކަލާނގެ ބިރުވެރިކަމުން ބިރުވެތިވެ) ދެލޯފުން ކަރުނަ އޮހިގެންދާ މީހާއެވެ.}“

450- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشِّخِّيرِ رضي الله عنه، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُو يُصَلِّي وَلِجَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ مِنَ الْبُكَاءِ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي الشَّمَائِلِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު اللهِ ބިން ޝިއްޚީރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންނާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވީމު. އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވި، ނަމާދު ކުރައްވަމުންނެވެ. އޭރު ގަނޑުފުޅުތެރެއިން ކެކުޅޭ އަޑިޔާވިދާޅުވުން އެކަލޭގެފާނު (ގިސްލަވައްވާ) ރޮއްވަވާކުރެއްވުމުގެ އިވިފައިވުން ދެއެވެ."

451- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رضي الله عنه "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا" قَالَ: وَسَمَّانِي؟ قَالَ: "نَعَمْ" فَبَكَى أُبَيٌّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުބައްޔު ބިން ކަޢުބުގެފާނަށް (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ މި ސޫރަތް، މިމަންނަކަލޭގެފާނު ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަވައި ދިނުމަށް ދެއްވުމަށް، ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى މިމަންނަކަލޭގެފާނަށް އަމުރު ކުރައްވައިފި އެވެ.} އުބައްޔު ދަންނަވައިފިއެވެ. އެކަލާނގެ މިމަންނާގެ ނަން ވަނީ ކިޔުއްވާ ދެއްވީތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {އާދޭހެވެ!} ދެން، (މިކަމާ އުފާވެގެން) އުބައްޔު ރޮއްވަވާކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي.

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ދެން، (އެކަމާ އުފާވެގެން) އުބައްޔު ރޮއްވަވާކުރައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ."

452- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، يَزُورُهَا، فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَيْهَا بَكَتْ، فَقَالاَ لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ: إِنِّي لاَ أَبْكِي، أَنِّي لأَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَكِنِّي أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ، فَجَعَلاَ يَبْكِيَانِ مَعَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَقَدْ سَبَقَ فِي بَابِ زِيَارَةِ أَهْلِ الْخَيْرِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އަނަސް: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމަށްފަހު، (އެއް ދުވަހަކު) މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު، އުމަރުގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި އުއްމުއައިމަނާގެ ގެއަށް އަޅުގަނޑާއިކަލޭ ހިނގަވައި ބައްލަވާށެވެ! ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ (ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޔާތުގައި) ކަމަނާއަށް ޒިޔާރަތްކުރައްވައި އުޅުއްވިފަދައިން، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް އެ ކަމަނާއަށް ޒިޔާރަތްކުރަން (އެ ކަމަނާގެ ގާތުބަހައި) އުޅެން ބޭނުމެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުން، އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާ ކިރިރީކުރައްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުން އެ ކަމަނާއަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަމަނާ ތިޔަ ކިރިރީކުރައްވަނީ ކޮން ކަމަކާތޯއެވެ؟ ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށްޓަކައި اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައިވާކަމެއް، އެއީ، އެކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ހެޔޮކަން ބޮޑު ކަމެއްކަން ކަމަނާއަށް އެނގިވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ޔަގީނުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށްޓަކައި اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ކަމެއް އެއީ، އެކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ހެޔޮކަން ބޮޑު ކަމެއްކަން އަޅުގަނޑަށް ނޭނގޭތީއެއް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އަޅުގަނޑު ރޮނީ، އުޑުން ވަޙީބާވައިލެއްވުން ހުއްޓުނުކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، މި ބަސްފުޅުން، އެ ދެބޭކަލުން ވެސް ކިރިރީކުރައްވަން ފެށިވަޑައިގެން ކަމުގެނުވަޑައެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި އެ ދެބޭކަލުން ވެސް ކިރިރީކުރައްވިއެވެ.“

453– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "لَمَّا اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعُهُ، قِيلَ لَهُ فِي الصَّلاَةِ، فَقَالَ: "مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ" فَقَالَتْ عَائِشَةُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ غَلَبَهُ الْبُكَاءُ" فَقَالَ: "مُرُوهُ فَلْيُصَلِّ".

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބައްޕައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމުގެ އާޚިރުސަކަރާތުގެ ބޮޑުވެފައިވާ ވަގުތުގައި، ނަމާދުކުރެއްވުމާމެދުގައި އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނާއިގެން އިމާމުވެވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވުމަށް އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ދަންނަވާށެވެ!} ފަހެ، މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫބަކުރުގެފާނަކީ، ހިތްފުޅުބަލި ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ކިރިޔާ ޤުރުއާން ކިޔަވައިވިދާޅުވާ ހިނދު، އެ

ކަލޭގެފާނަށް ހިތިހިލިކުރެއްވުން ބޮޑުވެއެވެ. ދެން، (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ) ބަދަލުކުރެއްވިއެވެ. {އަބޫބަކުރުގެފާނު އިމާމުވެ ނަމާދުކުރެއްވުމަށް ދަންނަވާށެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ مَقَامَكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (އަލްބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ރަޟީ اللَّه، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫބަކުރުގެފާނު، ކަލޭގެފާނުގެ މަޤާމުގައި ހުއްޓެވަޑައިގެން ހުންނަވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނަށް ހިތިހިލިކުރެއްވުން ބޮޑުވާތީވެ، މީސްތަކުންނަށް ކިޔަވައިދެއްވާ އަޑު ނުއިވޭނެއެވެ."

454- وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَانِ بْنِ عَوفٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَانِ بْنَ عَوْفٍ ﵁، أُتِيَ بِطَعَامٍ وَكَانَ صَائِمًا، فَقَالَ: قُتِلَ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ ﵁، وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي، فَلَمْ يُوجَدْ لَهُ مَا يُكَفَّنُ فِيهِ إِلاَّ بُرْدَةٌ إِنْ غُطِّيَ بِهَا رَأْسُهُ بَدَتْ رِجْلاَهُ، وَإِنْ غُطِّيَ بِهَا رِجْلاَهُ بَدَا رَأْسُهُ، ثُمَّ بُسِطَ لَنَا مِنَ الدُّنْيَا ما بُسِطَ ــ أَوْ قالَ : أُعْطِينَا مِنَ الدُّنْيا مَا أُعْطِينَا ــ قَدْ خَشِينَا أَنْ تَكُونَ حَسَنَاتُنَا عُجِّلَتْ لَنَا، ثُمَّ جَعَلَ يَبْكِي حَتَّى تَرَكَ الطَّعَامَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފުގެ ދަރިކަލުން (ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) އިބްރާހީމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންގެ ބައްޕާ) ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފުގެ އަރިހަށް ކާއެއްޗެއް ގެނެވުނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އޭރު ހުންނެވީ (ސުންނަތް) ރޯދަވެގެންނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޞްޢަބު ބިން ޢުމައިރު ޝަހީދުވީއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، ތިމަންނާއަށްވުރެ މާ ހެޔޮލާ ސާލިޙު ބޭކަލެކެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ކަފުންކުރުމަށް ބޭނުމިއިރު، ރިދާކޮޅެއް ފިޔަވައި، ކަފުންކުރާނެ އެއްޗެއް ނުލިބުނެވެ. އެ ރިދާގަނޑުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ނިވައިކޮށްފިނަމަ، ދެ ފައިތިލަފުޅު ފާޅުވެއެވެ. އަދި އެއިން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެފައިތިލަފުޅު ނިވައިކޮށްފިނަމަ، އިސްތަށިފުޅު ފާޅުވެއެވެ. (އޭރު ކަށްހުރިގޮތް މި ބަޔާނެވެ.) ދެން އެއަށްފަހު، އަހުރެމެންނަށް ދުނިޔޭގެ ފަތުރައިލެވުނު މިންވަރަކަށް ފަތުރައި ލެވުނެވެ. ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި،

ދުނިޔެއިން އަހުރެމެންނަށް ދެއްވުނު އެއްޗެއް ދެއްވުނެވެ. މިހެންނެވެ. އެކަމާހުރި އަހުރެމެންނަށް ހިލޭ، އަހުރެމެންގެ ހެޔޮ އަމަލުތަކުގެ ބަދަލު ދުނިޔޭގައި ދެއްވުނީ ކަމަށެވެ! މިހެން ވިދާޅުވެވަޑައިގަތުމުން، އެކަލޭގެފާނު ހިކިފާނުވަންދެން ރޮއްވާލެއްވިއެވެ. އަދި (އަހުރެމެންނަށް) ގެނެސްދިން (ކާއެތިކޮޅު) ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ."

455– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ، صُدَيِّ بْنِ عَجْلَانَ الْبَاهِلِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ قَطْرَتَيْنِ، وأَثَرَيْنِ: قَطْرَةُ دُمُوعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، وَقَطْرَةُ دَمٍ تُهْرَاقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى، وَأَمَّا الأَثَرَانِ، فَأَثَرٌ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ تَعَالَى ، وَأَثَرٌ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގަންނަވާ އަބޫއުމާމާ، ޞުދައްޔު ބިން ޢަޖްލާނުލްބާހިލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުގައި ދެ ތިއްކައާއި، ދެ ނިޝާނާއި ނުވަތަ ދެފާރަލަށްވުރެ ލޮބުވެތި އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. (ދެ ތިއްކަ ކަމުގައިވާނީ!) އެއީ اللَّهُ ތަޢާލާއަށް ބިރުވެތިވުމުން، އޮއްސާލެވޭ ކަރުނަތިއްކައާއި، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި އޮއްސާލެވޭ ލޭތިއްކައެވެ. އަދި ދެ ފާރަލަ ކަމުގައިވާނީ! އެއީ، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި (ޒަޚަމްވެގެން ލިބޭ ފާރަލެވެ) ހަށިގަނޑުގައި އުފެދޭ ފާރަލާއި، اللَّهُ ތަޢާލާ ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް އަދާކުރުމުގެ ސަބަބުން (ހަށިގަނޑުގައި) އުފެދޭ ނިޝާނެވެ.} (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުމުން ނިތްކުރީގައި، ފައިގައިވާ ކަހަލަ ނިޝާނުތަކެވެ.)"

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ كَثِيْرَةٌ، مِنْهَا:

މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އެތައް ޙަދީޘްތަކެއް ވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން އަކީ ޢިރުބާޟު ބިން ސާރިޔަތުގެ ޙަދީޘްތަކެވެ.

456– حَدِيثُ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ ﵁، قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَوْعِظَةً بَلِيْغَةً وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ،

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގަންނަވާ އަލްޢިރުބާޟު ބިން ސާރިޔަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންގެ މެދުގައި ވަޢުޡު އަސަރުގަދަ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ހިތްތައް ބިރުގަނެ، ލޮލުން ކަރުނަޔާ ފައިބާލިއެވެ."

وَقَدْ سَبَقَ فِي بَابِ النَّهْيِ عَنِ الْبِدَعِ.

“ބިދުޢައިން ރައްކާތެރިވުން” މި ބާބުގައި މި ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ.

(ބައްލަވާ! 157 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

* * * * *

55- ދުނިޔެއާމެދު ޒުހްދުވެރިވުމުގެ މާތްކަމާއި ފަގީރުކަމުގެ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ދުނިޔެއާމެދު ޒުހްދުވެރިވުމާއި، ދުނިޔެއިން މަދުއެތިކޮޅަކަށް ފުދިގެންވުމަށް ބާރުލުއްވާފައިވާކަމާއި، ފަގީރުކަމުގެ މާތްކަން ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْأَيَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾(يونس: ٢٤) މާނައީ: “ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ މިސާލު ވާކަން ކަށަވަރީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އުޑުން ވެއްސެވި ފެނެއްގެ މިސާލުކަމުގައެވެ. ފަހެ، އިންސާނުންނާއި ޖަނަވާރުތަކު ކައިބޮއި ބޭނުންކުރާ ބިމުގެ ގަސްގަހާގެހި، އެ ވާރޭފެނާއެކު، އެކުލެވިގެން އެ ބިމަށް ރީތިކަމާއި ޒީނަތްތެރިކަން (ފުރިހަމަވެ ހިތްގައިމު ހެޔޮކޮށް) ފެނިގެންދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ބިމުގެ ވެރިން ހިތަށްއަރާނީ، އެ ބިމުގެ މަތީގައި ބާރުވެރިކަން ލިބިގެންވާކަމުގައެވެ. (އެ ބިމުގެ ގަސްގަހާގެހިން ނަފާ ލިބިގަތުމުގެ) ޤުދުރަތު ހުރިކަމުގައެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު ރޭގަނޑުގެ ވަގުތެއްގައިވާ ދުވާލުގެ ވަގުތެއްގައިވާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަމުރު ފޮނުއްވައެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު ކުރިއަށް ވާގޮތަށް ބިމާއި ނުރުބަ ނަގައިފިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ބިމުގެ ހުރިހާ ގަސްގަހާގެހި ކަނޑައިލެއްވީއެވެ. ދެން ކޮންމެވެސް ކަމެއް ބޮޑުވީ ކަހަލައެވެ. މިގޮތުން ބަޔަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތައް ތަފުސީލުކޮށްދެއްވީ ފިކުރުކުރާ ބަޔަކަށްޓަކައެވެ.”

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ ٱلرِّيَٰحُ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقْتَدِرًا ٱلْمَالُ وَٱلْبَنُونَ زِينَةُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱلْبَٰقِيَٰتُ ٱلصَّٰلِحَٰتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴾ (الكهف: ٤٥ – ٤٦) މާނައީ: “ކަލޭގެފާނު އެއުރެންނަށް ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ މިސާލުޖަހައްސަވައިދެއްވާށެވެ! ތިމަންރަސްކަލާނގެ އުޑުންފައްސެވި ފެނެއްގެ މިސާލެވެ. ދެން ބިމުގެ ގަސްގަހާ އެ ފެނާ އެކުވެ، (ތޮށިކަންފިލި ހިކިގަސްތުރުތަކަށް) ވެއްޖެ ބޮޑުއިރުޖެހުމަށް ހިލަ ކުރެވިފައިވާ ތަކެތިތަކަށްވެއްޖެއެވެ. ކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެއަށް ކަމަކުރެއްވުން ކަނޑައެޅިގެނެއް ވެގެންނުވާ ކަންތައް ކަލޭގެފާނަށް اللَّهُ ގެ ޤުދުރަތެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمًا ۖ وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٌ ۚ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴾ (الْحديد: ٢٠) މާނައީ: “ތިޔަބައިމީހުން ދަންނާށެވެ! ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުން ވާކަން ކަށަވަރީ ކުޅިވަރެއް ކަމުގައެވެ. އަދި މަޖާލެއް ކަމުގައެވެ. އަދި ޒީނަތެއް ކަމުގައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި އެކަކު އަނެކަކުގެ މައްޗަށް ބޮޑާވެގަތުމެއް ކަމުގައެވެ. އަދި މުދަލާއި، ދަރިންތަކާމެދު، އެކަކު އަނެކަކަށްވުރެ ގިނަކަމުން ބޮޑާވުމެއް ދެއްކުމެއް ކަމުގައެވެ. ވާރޭވެހުމެއްގެ މިސާލުގައެވެ. އެ ވާރޭން ހެދޭ ގަސްގަހާ ކާފިރުން، ދެރިވެރިން އަޖައިބުކުރުވައެވެ. ދެން އެ ގަސްތައް ހިކިދެއެވެ. ދެން އެ ގަސް ރީނދޫކުލައިގެންވާތީ ތިބާއަށް ފެންނާނެއެވެ. ދެން އެ ހިކި ފުނޑުފުނޑުވެ ފަނާވެއެވެ. އަދި އާޚިރަތުގައިވެސް، ގަދަވަރުގަދަ ޢަޒާބެވެ. އަދި اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން މާފާ ރުހިވޮޑިގަތުން ވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމަކީ އޮޅުވާލުމުގެ މަތާޢެއް ކަމުގައިމެނުވީ ނުވެއެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴾ (آل عمران: ١٤) މާނައީ: “އަންހެނުންނާއި، ދަރިންނާއި، ރަނާއި ރިހީގެ ބޮޑެތި އެއްކުރެވިފައިވާ ގިނަ ބައިވަރުބޮޑުތަކާއި، މާތް

އަސްތަވާއި، ގެރި ބަކަރި ޖަމަލާއި، ދަނޑުބިމާއި، މި ތަކެއްޗަށް އެދުމުގެ ލޯބި، މީސްތަކުންނަށްޓަކައި ޒީނަތްތެރިކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގައި އުފާލިބިދާ ތަކެއްޗެވެ. (އެކަމަކު) އެނބުރިދާން އެންމެ ރިވެތިވެގެންވާ ތަން ވަނީ، اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ﴾(فاطر: ٥) މާނައީ: ”އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ގެ ވަޢުދުފުޅަކީ، ޙައްޤު ތެދެވެ. ފަހެ، ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުން ތިޔަބައިމީހުން ހެއްލުންތެރިކޮށް ނުލާހުށިކަމެވެ! އަދި اللهُ އާމެދު ޝައިޠާނާ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްލުންތެރި ކޮށް ނުލާހުށިކަމެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَلۡهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ حَتَّىٰ زُرۡتُمُ ٱلۡمَقَابِرَ كَلَّا سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ كَلَّا لَوۡ تَعۡلَمُونَ عِلۡمَ ٱلۡيَقِينِ ﴾ (التكاثر: ١ – ٥) މާނައީ: ”(މުދަލާއި ދަރިން) ގިނަކަމަށް އެކަކު އަނެކަކަށް ފަޚުރުވެރިވުމުން، ތިޔަބައިމީހުން (اللهُ ގެ ޒިކުރުން ޣަފުލަތަށްއެޅުވި) މަޝްޣޫލުކޮށްލިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ކަށްވަޅުތަކަށް ޒިޔާރަތްކޮށްލުމަށް ދާންދެނެވެ. (އެބަހީ: މަރުވެއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ.) ހަމަ ހިތާ އެގޮތަކުން ނުވާނެއެވެ. ނިކަންހުރެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭނެއެވެ. ދެންވެސް ހަމަ ހިތާ އެގޮތަކުން ނުވާނެއެވެ. ނިކަންހުރެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭނެއެވެ. ހަމަ ހިތާ އެގޮތަކުން ނުވާނެއެވެ. ޔަޤީންކަމުގެ އެނގުމުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭނެ ނަމައެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا لَهۡوٞ وَلَعِبٞۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ لَهِيَ ٱلۡحَيَوَانُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴾(العنكبوت: ٦٤) މާނައީ: ”މި ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމަކީ، ކުޅިވަރުކަމުގެއްޗާއި، މަޖާކުޅެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ބާޤީ ދިރިއުޅުން ވަނީ، އާޚިރަތުގެ ގޮވެތިގައިކަން ކަށަވަރެވެ. އެއުރެންނަށް އެކަން އެނގޭނަމައެވެ.“

މި ދަލީލުތަކުގެ ޢާއްމުކަމަކީ، ވަރަށް މަޝްހޫރު އެހެނިހެން ގިނަ ޢާއްމުކަމެކެވެ.

އަދި މި ދަލީލާ ގުޅުން ހުރި ޚާއްޞަކަމެއް ވެސް، ބަޔާންކޮށް ދެއްވާފައި

ގިނަ ހަދިޔާތަކެކެވެ. އެހެންކަމާއެކު، އޭގެތެރެއިން ބައެއް ހަދިޔާ މި ބޯނީގައި ބަހާނެކަމަށް ހުރިމެވެ.

457– عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوفٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ ﷺ، إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجِزْيَتِهَا، فَقَدِمَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَينِ، فَسَمِعَتِ الأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ، فَوَافَوْا صَلاَةَ الْفَجْرِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، انْصَرَفَ، فَتَعَرَّضُوا لَهُ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِيْنَ رَآهُمْ، ثُمَّ قَالَ: "أَظُنُّكُم سَمِعتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَيءٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ؟" فَقَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: "أَبْشِرُوا وَأَمِّلُوا ما يَسُرُّكُمْ، فَوَاللَّهِ مَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ، وَلَكِنِّي أَخْشَى أَنْ تُبْسَطَ الدُّنْيَا عَلَيْكُمْ، كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، فَتَهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكَتْهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢަމްރު اللهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ ހަމަކަ ބަން ޖަރޫހު އަންސާރީގެ ބިޔަށް ހިފާވެދެނެވިއެވެ. އަށް ކަލޭގެފާނު މިޔާވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބަޙްރައިނުގެ މީހުން ދައްކަންޖެހޭ ޖިޒްޔާ ނަގަންވާއިރުން ފައިސާގެ މަސައްކަތް ޖެހިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އަށް ރަށު، ޢަމްރު اللهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ އަބޫ ޢުބައިދާ ބޮޑުވާ ޖައްރާޙު ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އަށް ކަލޭގެފާނު ވަޒަނުގިނަ މުދަލާއިގެން ބަޙްރައިނުން ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އަންސާރީންނަށް އަބޫ ޢުބައިދާގެ ފާނު ވަޑައިގެން ހަބަރު ލިބިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެބޭކަލުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ފަތިސްނަމާދަށް ހާޒިރުވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަމާދުން އަވަހާރަވެވަޑައިގެން، އެނބުރި (ގެކޮޅަށް) ވަޑައިގަތުމަށް ފައިބާ ހިނގައި ވަޑައިގަތެވެ. އެ ހިނދު، އެ ބޭކަލުން އިތުރުކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖަމާވެލައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ފެނިވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހިނިތުންވެލައްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު ހަދިޔާކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންގެ ފާނު ހިފުމުކުރައްވަނީ، ބަޙްރައިނުން އެއްޗެއް ހިއްޖަވައިގެން، އަބޫޢުބައިދާ ވަޑައިގެން ހަބަރު ތިޔަބޭކަލުންނަށް ލިބިލައްވައިފި ކަމަށެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވުއްވެވެ. އާދެހެވެ! އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަދިޔާކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން ހިއްޖެވެ ހަމަޖެއްސަވާށެވެ! ތިޔަބޭކަލުން އުފާވާނެ ކަންތައް ފުރިހަމަވާނެކަމަށެވެ! (އެކަމަކު) اللهُގަންދެއްވައި ހަދިޔާކުރައްވަމެވެ. ފަގީރުކަމަކީ، ތިޔަބޭކަލުންނަށް ބިރުގަތް (އެބަހީ: ދުނިޔެމުއްސަނދިކަމަކީ ތިޔަބޭކަލުންނާ ބިރުފުޅުގަންނަ ކަމެއްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބޭކަލުން ދުނިޔެމުއްސަނދިވުމަކީ ތިޔަބޭކަލުންގެ ބިރުފުޅުގަންނަނީ، އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ

މީހުންނަށް ދުނިޔޭގެ ތަނަވަސްކަން ދެއްވުނުފަދައިން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވެސް ދުނިޔޭގެ ތަނަވަސްކަން ފުޅާވެގެންދާނެކަމުގައެވެ. ފަހެ، އެހިނދު ތިޔަބައިމީހުން، ދުނިޔޭގެ ވާދަކުރުން ދިމާވެގެންދާނެއެވެ. އޭގެ ކުރީގެ މީހުން ވެސް، ދުނިޔެއަށް ވާދަކުރިހެންނެވެ. އޭރުން އެބައިމީހުން ވެސް ހަލާކުވިފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ވެސް ހަލާކުވެދާނެ ކަމަށްޓަކައެވެ.}“

458– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ، فَقَالَ: "إِنَّ مِمَّا أَخَافُ عَلَيْكُم مِنْ بَعْدِي مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنيا وَزِيْنَتِهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިންބަރުގައި އިށީންދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެން ވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ ވަށައިގެން އިށީންދެއްޖައީމުއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި، ތިޔަބައިމީހުން މުސްތަޤުބަލުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ބިރުގަންނަވަނީ، ދުނިޔޭގެ ބަހާރުގެ ޒީނަތްތެރިކަމާއި ތަނަވަސްކަން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުޅާކޮށްދެއްވޭނެކަމާ ދޭތެރޭގައެވެ.}“

459– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: "إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مُسْتَخْلِفُكُم فِيهَا، فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ދުނިޔެއަކީ ފޮނިކަމާއި ފެހިކަން އެކުލެވިގެންވާ ތަނެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ، ތިޔަބައިމީހުން އެތަނުގައި ޚަލީފާވެރިކުރައްވައިފިއެވެ. (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ ތަރިކަތަކަށް ނުހުއްޓި، اللَّهُ އަންގަވައިދެއްވާ ގޮތަކަށް، އެކަލާނގެ ޙުކުމްތަކާއި އަމުރުތަކަށް ތަބާވުމަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔޭގައި ޚަލީފާވެވިއެވެ.) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ކަންކުރަނީ ކިހިނެއްކަން އެކަލާނގެ ބައްލަވައިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއާ މެދުގައި (اللَّهُ އަށް) ބިރުވެތިވާ ހުރޭށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުންނާމެދު، (އެބަހީ: އެ ކަނބަލުންގެ ފިތުނަވެރި ކަމާމެދު، اللَّهُ އަށް) ބިރުވެތިވާހުރޭށެވެ.}“

460– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "اللَّهُمَّ لاَ عَيْشَ إِلاَّ عَيْشُ الآخِرَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހައްދަވައިދޭކުރައްވާ ރަސްކަލާނގެ! އާޚިރަތުގެ ދިރިއުޅުން ފިޔަވައި (ޙަޤީޤީ އަދި ދާއިމީ) ދިރިއުޅުމެއް ނުވެއެވެ.} (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ ޝަނާތްތެރިކަމަކީ ގެއްލި އާޚިރަތް ނަގައިނުދާނެއެވެ. ދުނިޔޭގައިވަނީ، ވަގުތީ ކަމެއްކަމެވެ. ދާއިމީ އަދި ޙަޤީޤީ ދިރިއުޅުންވަނީ، އާޚިރަތުގައެވެ.)"

461– وَعَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَتْبَعُ الْمَيِّتَ ثَلاَثَةٌ: أَهْلُهُ، وَمَالُهُ، وَعَمَلُهُ: فَيَرْجِعُ اثْنَانِ، وَيَبْقَى وَاحِدٌ: يَرْجِعُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ، وَيَبْقَى عَمَلُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްއަކަށް ވަރުތިރާގާ ތަބާވެއެވެ. (އެއީ) އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އޭނާގެ މުދަލާއި، އޭނާގެ ޢަމަލެވެ. ފަހެ، (އޭގެ ތެރެއިން) ދެ އެއްޗެއް އެނބުރި އަންނަ ހުއްޓެވެ. އަދި އެކައްޗެއް (އޭނާއާއެކުގައި) ބާކީހުންނަ ހުއްޓެވެ. އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާއި، އޭނާގެ މުދަލު (އޭނާ ވަޅުލުމަށްފަހު) އެނބުރި އާދެއެވެ. އޭނާގެ ޢަމަލު އޭނާއާއެކުގައި ބާކީހުންނަ ހުއްޓެވެ.}"

462– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً، ثُمَّ يُقَالُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْرًا قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَ وَاللَّهِ يَارَبِّ، وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ، فَيُقَالُ لَهُ: يَاابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لاَ وَاللَّهِ، مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ، وَلاَ رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔޭގައި އެންމެބޮޑު ތަނަވަސްކަމާއި ދުވަހާއި އަރާމުގައި ދިރިއުޅުން، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކުރެ މީހަކު، ޤިޔާމަތްދުވަހުން

ގެންދަވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ކުޑައިކޮޅު ގެންބަވައިލައްވާހުށްޓެވެ. އެއަށްފަހު އޭނާއަށް ބުނެވޭހުށްޓެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިޔާއެވެ! ކަލޭ (ދުނިޔޭގައި) އެއްވެސް އުފަލެއް އަރާމެއް ދުށިފައިވޭތޯއެވެ؟ ކަލެއަށް އެއްވެސް ނިޢުމަތެއް ލިބުނުހެއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވާހުށްޓެވެ! ނޫނެކެވެ. اللهُ ގަސަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަދި ދުނިޔޭގައި އެންމެ ދަތި އުނދަގޫ ހާލުގައި ދިރިއުޅުނު، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ މީހަކު ޤިޔާމަތްދުވަހުން ގެންނަވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ކުޑައިކޮޅު ވައްދަވާހުށްޓެވެ. އެއަށްފަހު އޭނާއަށް ބުނެވޭހުށްޓެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިޔާއެވެ! ކަލޭ (ދުނިޔޭގައި) އެއްވެސް ދަތިކަމެއް އުނދަގޫކަމެއް ދުށިފައިވޭތޯއެވެ؟ ކަލެއަށް އެއްވެސް ނުތަނަވަސްކަމެއް ކުރިމަތިވެފައި ވޭތޯއެވެ؟ ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވާހުށްޓެވެ! ނޫނެކެވެ. اللهُ ގަސަންދީ ދަންނަވަމެވެ. މިއަދާއަށް އެއްވެސް ދަތިކަމެއް ކުރިމަތިވެފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި މިއަދާ އުނދަގޫކަމެއް ދުށިފައި ވެސް ނުވަމެވެ.}"

463- وَعَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ، إلاَّ مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ أُصْبُعَهُ فِي الْيَمِّ، فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ؟". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަލްމުސްތަވްރިދު ބިން ޝައްދާދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {އާޚިރަތާ ނިސްބަތްކުރާއިރު ދުނިޔެއަކީ، ތިޔައިން މީހެއްގެ އިނގިލި، ކަނޑަށް ގެންބައިލައިފައި ނެގުމުން، އެ އިނގިލީގައި ހުރިލައިފައިހުންނަ ފެންތިކުގެ މިސާލަށްވުރެވެސް ދަށް ތަނެއްކަމުގައިނޫނީ ނުވެއެވެ. ފަހެ، އެ އިނގިލީގައި ހުރިތަން ކަނޑުން އުނިވީ ކިހާވަރަކަށްތޯ ބަލައިލާށެވެ.} (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމާއި، ދުނިޔޭގައި ލިބިފައިވާ އުފަލާއި އަރާމާއި، އަދި އޭގެ އިތުރުކަމާ ކަމުގައިވާ ދުނިޔޭގެ ދަތިކަމާއި، ވޭނާއި ހިތިވުމާއި، މިފަދަ ހުރިހާކަމަކީ، އާޚިރަތުގެ އަބަދީބާޤީވާ ނިޢުމަތްތަކާ އަޅާކިޔާއިރު ނުވާހުށްޓެވެ.)"

464- وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بالسُّوقِ وَالنَّاسُ كَنَفَتَيْهِ، فَمَرَّ بجَدْيٍ أَسَكَّ مَيِّتٍ، فَتَنَاوَلَهُ، فَأَخَذَ بأُذُنِهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ هَذَا لَهُ بدِرْهَمٍ؟" فَقَالُوا: مَا نُحِبُّ أَنَّهُ لَنَا بشَيْءٍ، وَمَا نَصْنَعُ بِهِ؟ ثُمَّ قَالَ: " أَتُحِبُّونَ أَنَّهُ لَكُمْ؟" قَالُوا: وَاللَّهِ لَوْ كَانَ حَيًّا كَانَ عَيْبًا، إِنَّهُ أَسَكُّ، فَكَيْفَ وَهُوَ مَيِّتٌ، فَقَالَ: "فَوَ اللَّهِ لَلدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ هَذَا عَلَيْكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި ތާބިޢުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ (އެއް ދުވަހަކު) ބާޒާރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދެ ފަރާތުފުޅުގައި އަސްޙާބުން ތިއްބެވިއެވެ. ފަހެ، މަރުވެރިވި އާޔަތް، އަދި އާދެ ދެކަނބުލެއް ކުޑަކަމުން ޖަހައިބޮޑުވާފަ މަޖައްބަކަރިއައްގެ ގަދައްޗައްގެ ކައިރިން އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަސްޙާބުގެ ކަންފަތްގައި ހިފުމަށް އުފުއްލަވައިލެއްވިއެވެ. އެއަންގަވާ ކިޔަފާނުގެލެއްވިއެވެ. {އަންގެ ދިރުހަމަކަން މިއްޔާ (މަރުވެފައިވާ ޖަ) ބަކަރި ބައްލަވައިގަންނަވާނީ، ތިޔައިގެ ތެރެއިން ކޮންބޭކަލަކުއްތޯއެވެ؟} އެބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. މިހާރު ހިލޭދިނަސް އަޅުގަނޑުމެން އެކަކުވެސް އެއީ ބޭނުމެއްނޫނެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެމަށި ކަލައިގެ ކޮންކަމަކުއްތޯއެވެ؟ އެއަންގަވާ އަންއްގާ ހަދިޔާކަމުލައްވައިއެވެ. {ތިޔައިގެތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކު އެއީ ބޭނުމެއް ނޫންތޯއެވެ؟} އެބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. ﷲގަންދެއްވައި ދަންނަވަމެވެ. އެސޯރު ދިރިއްޔާ ނަމަވެސް، އެއީ ޖައިބެއް ހުރި އެއްޗެކެވެ. އޭގެ ދެކަނޑުވަތް ކުޑަ ބަކަރިއެކެވެ. އަދި އެސޯރު މަރުވެފައިވާނަމަ އެއީ ބޭނުމެއް ނުހުންނާނެއްތޯއެވެ؟ ހަދިޔާކަމުލައްވައިއެވެ. {ﷲގަންދެއްވައި ހަދިޔާކަމުލައްވަމެވެ. ތިޔަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މި ބަކަރިގެ އަގެއް ނެތް ވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް، ﷲގެ ހަޟްރަތުގައި ދުނިޔޭގެ އަގެއްނުވެއެވެ.}"

465- وَعَن أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فِي حَرَّةٍ بِالْمَدِينَةِ، فَاسْتَقْبَلَنَا أُحُدٌ، فَقَالَ: "يَا أَبَا ذَرٍّ"، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: "مَا يَسُرُّنِي أَنَّ عِنْدِي مِثْلَ أُحُدٍ هَذَا ذَهَبًا، تَمْضِي عَلَيَّ ثَلاثَةُ أَيَّامٍ وَعِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ، إِلاَّ شَيْءٌ أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ، إِلاَّ أَنْ أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللَّهِ هَكَذَا وَهَكَذَا" عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَمِنْ خَلْفِهِ، ثُمَّ سَارَ فَقَالَ: "إِنَّ الأَكْثَرِينَ هُمُ الأَقَلُّونَ يومَ الْقِيَامَةِ إِلاَّ مَنْ قَالَ بِالْمَالِ هَكَذَا وَهَكَذَا، عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَمِنْ خَلْفِهِ" وَقَلِيلٌ مَا هُمْ". ثُمَّ قَالَ لِي: "مَكَانَكَ لاَ تَبْرَحْ حَتَّى آتِيَكَ "، ثُمَّ انْطَلَقَ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ حَتَّى تَوَارَى، فَسَمِعْتُ صَوْتًا قَدِ ارْتَفَعَ، فَتَخَوَّفْتُ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ عَرَضَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَأَرَدْتُ أَنْ آتِيَهُ، فَذَكَرْتُ قَولَهُ: "لاَ تَبْرَحْ حَتَّى آتِيَكَ" فَلَمْ أَبْرَحْ حَتَّى أَتَانِي، فَقُلْتُ: لَقَدْ سَمِعْتُ صَوتًا تَخَوَّفْتُ مِنْهُ، فَذَكَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: "وَهَلْ سَمِعْتَهُ؟" قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: "ذَاكَ جِبْرِيلُ أَتَانِي، فَقَالَ: مَن مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لاَيُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، قُلْتُ: وَإِنْ زَنَي وَإِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންނާ
މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މަޖިލީހުގެ ބައްރާއެއްގައި (އެބަހީ: މަޖިލީހުގައިވާ ކަޢުދުކުރިގެ
ހިތަމައްދިސަ ސަތަރަހައްދުތަކުން ސަތަރަހައްދުގައި) ހިންގަވައިފައި ވަޑައިގަތީމުއެވެ. ފަހެ،
ތިމަންމެންނަށް އުހުދުފަރުބަދައާ ހިސާބަށް ދެވުނެވެ. ފަހެ، (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަސްފުޅުކުރައްވި
އެވެ. {އޭ އަބޫދައްރެވެ!} ތިމަންނާ ދެކެންނުވިތޯވެ. ލައްބައިކައެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ.
ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މިހިރަ އުހުދު ފަރުބަދައާ އެއްވަރަށް ރަން ތަކެއް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް
ލިބިގެންވުމަކީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އުފާކުރައްވާނެ ކަމެއްނޫނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެ ތަކެތި
ލިބިވަޑައިގަތަސް، ތިން ދުވަސް ފާއިތުވާއިރު، ދަރަނިޔަށް އަދާކުރެއްވުމަށްޓަކައި ބާއްވާފައި
އޮތް އެއްދީނާރުމެނުވީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި އޭގެތެރެއިން އެންމެ ދީނާރެއްގެ
މިންވަރަކުން ނުބަހަން އެދިވަޑައިގަންނަވާވެ. އެ ތަކެއްޗާއިގެން اللهُ ގެ އަޅުތަކުންގެ
މެދުގައި މިހެން މިހެން ތިމަންކަލޭގެފާނު ހޭދަކުރައްވާ ހުރިމެވެ.} މިހެން ބަސްފުޅުކުރައްވައި،
އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅު ފަރާތަށާއި، ވާތްފުޅު ފަރާތަށާއި، ފަހަތްފުޅު ފަރާތު އަތްފުޅުން އިޝާރާތް
ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އަނެއްކާ ވެސް ކުރިއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު
ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެބައިގެ އަތުގައި މުދަލުގިނަ މީހުންނަކީ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން ދަރަޖައިގެ
ގޮތުން ދަށް މީހުންނެވެ. ނަމަވެސް އެހެދުޖުން މިހެން މިހެން، އެބަހީ: އެ މީހާގެ
ކަނާތްފަރާތުން އަންނަ މީހުންނަށާއި، ވާތްފަރާތުން އަންނަ މީހުންނަށާއި، ފަހަތުން އަންނަ
މީހުންނަށް ވެސް ހަދިޔާކުރާ ދެދެކަމި اللهُ އަށްޓަކައި އެ ދުޅަހަ ހާދަނާތި ބަހަރަވުއްވައެވެ.
އެއީ މަދު ބަޔެކެވެ.} އެއަށްފަހު، ތިމަންނާއަށް ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު
އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވަންދެން ކަލޭގެފާނު ތިޔަހުރުންނަވިތަނުގައި ދެއިސްދައްވައި
ހުންނަވާށެވެ!} އެހެނަސް، ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން، ދާނެޔާ އަނގަރުލަކުރު ތެޅިގަނެ
އެކަލޭގެފާނު ގޮސްވިއްޖެއެވެ. ފަހެ، (ކުޑަ އިރުކޮޅެއްގެ ފަހުން) ތިމަންނާއަށް ބޮޑު އަޑެއް
އިވުނެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ އަޑާމެދު ޚިޔާލުކޮށް ބިރުގަތީމެވެ. އަދި، މާތްރަސޫލާ ﷺ އަށް
މިހާރު ގެއްލިފައި ދިމާވެދާނެކަމަށް ބެލީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ކައިރިއަށް ދިއުމަށް ތިމަންނާގެ
ހިތަށްއެރިއެވެ. އެއާއެކު، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް ބަސްފުޅުކުރެއްވި ބަސްފުޅު،
{ތިމަންކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވަންދެން ކަލޭގެފާނު ތިޔަހުރުންނަވިތަނުގައި
ދެއިސްދައްވައި ހުންނަވާށެވެ!} ތިމަންނާ ހަނދާންވުނީމެވެ. އެހެންކަމުން، ތިމަން

އެއްވެސް ދިމާއަކަށް ނުގޮސް، އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމަށް ތާނދުން އެ ހުރި ތާނގައި ހުރީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމުން) ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. އަޅުގަނޑު އަޑެއް އެހިލީމެވެ. (ކަލޭގެފާނަށް ގެއްލުމެއް ލިބިވަޑައިގަންނާކަށް ހިތައި) އެ އަޑު އިވުމުން އަޅުގަނޑު ބިރުގަތީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އެ އަޑު އެއްސެވީ ތޯއެވެ؟} ތިމަން ދަންނަވާލީމެވެ. އާދޭހެވެ. އަޅުގަނޑު އަހާފީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ޖިބްރީލުގެ ފާނެވެ.} (އެބަހީ: އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވީއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނަކު ﷲ އަށް ޝަރީކުކުރުމެއްނެތި މަރުވެއްޖެމީހާ، ސުވަރުގެ ވަންނާނެއެވެ. (އަބޫދައްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަން ދަންނަވާލީމެވެ. އޭނާ ޒިނޭކޮށް ވައްކަންކޮށްފައި ވިޔަސް ތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޒިނޭކޮށް، ވައްކަންކޮށްފައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

(**ނޯޓު:** ޒިނޭކުރުމާއި ވައްކަންކުރުމަކީ، ޝަރީޢަތުގައި އެންމެބޮޑު ފާފަތަކުގެ ތެރޭގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި ހިމެނޭކަމާ ދެ ކަންތަކެވެ. މިހެން މަރުވާއިރު، ﷲ އަށް ޝަރީކުކުރުމެއް ނުވާނަމަ، އެ މީހާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާނެކަމަށް އަންގަވައިދެއްވުން، އޭގެ މާނައަކީ، އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި ޒިނޭކުރުމާއި ވައްކަންކުރުމަކީ، ބޮޑެތިފާފަތަކުގެތެރޭގައި ހިމެނޭކަމާއެކު ފާފަތަކެއް ކަމުގައިވިޔަސް. އަދި ކަންފަސޭހަކޮށްލެވޭ އެކަން ކުރުމުގެ ނިޔަތުގައިވެސް ޒުހުލުމެއް ނުވެއެވެ. އިތުރަށް ވިދާޅުވާގޮތުގައި މިފަދަ ބޮޑެތިފާފަތައް ކަންތައްތަކާ މިފަދަކަމެއް، ﷲ އަށް ޝަރީކުކުރުން ނޫނަސް، ﷲ އެދިވަޑައިގަންނަވާނަމަ އެކަލާނގެ އިޙްސާންވަންތަކަމާއި ދިރިހުރިހާކަމެއްގައި އެ މީހަކަށް ބަދަލުކުރައްވައި ސުވަރުގެ ވައްދަވައިދެއްވާނެއެވެ. ނުވަތަ އެ މީހާ ކަންކުރައްވާ ފާފަތަކަން އެކަލާނގެ އަދުލުވެރިކަމުން ދެއްވާނެ ސުވަރުގެ ވައްދަވައިދެއްވާނެއެވެ. ވީމާ، ކަންތަކު މިހެންވެސް މަސައްކަތްކުރުން ދޫނުކުރާށި، އެ ކަންކަމަށް ވި އެންމެބޮޑެތިކަން ކަހަލަ ކަންކަމާ ދުރުހެލިވުމަށް، އެބަޔާއި ނެތްނަމަ ސަލާމަތްވުމަށް، ﷲ ގެ ބަރަކާތުގެ ތެރެއިން ދެއްވާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ މިހެން ކަންތަކުން ދުރުވުމަށް ދުއްތަރިވެއްޖެނަމަ ﷲ ފަޟްލުއިހުސާނުން ދެއްވާނެއެވެ. މާތް ﷲ، އަހަރެމެންނަށް ފާފަތަކުން ސަލާމަތްވެވޭނެ ތައުފީޤުދެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ! އާމީން! "މުއްތަފަޤުން")

466- وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَو كَانَ لِي مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا، لَسَرَّنِي أَنْ لاَ تَمُرَّ عَلَيَّ ثَلاَثُ لَيَالٍ، وَعِنْدِي مِنهُ شَيءٌ، إلاَّ شَيءٌ أُرْصِدُهُ لِدَينٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުޙުދުފަރުބަދަކާ އެއްވަރުގެ ރަންގަނޑެއް ލިބިވަޑައިގެންނެވުމަކީ ވިޔަސް، ދަރަންޏެއް އަދާކުރުމަށްޓަކައި ބެހެއްޓެވުމާއި ފިޔަވައި (މަދު) މިންވަރެއް ފިޔަވާ، ތިން ރޭ ވީއިރު (اللهُގެ މަގުގައި ހަރަދުކުރައްވައި) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި އެއިން އެއްވެސް ބާކީވުމަކީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އުފާވެރިވާނެ ކަމެއް ނޫނެވެ.}"

467– وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْكُمْ، وَلاَ تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوقَكُم، فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لاَ تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (އަބަދުވެސް) ތިމާއަށް ވުރެ ދަށްފެންވަރުގެ މީހުންގެ އުޅުމަށް ބައްލަވާ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ މަތީގައި ހުރިމީހާ މީހުންގެ އުޅުމަށް ނުބައްލަވާ! އެހެނީ، އެއީ اللهُގެ ނިޢުމަތްތައް ނިކަމެތިކޮށް ހީވުމުގެ ސަބަބުން ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމަތްވުމަށް ގާތްގޮތުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ الْبُخَارِيِّ، "إِذَا نَظَر أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فُضِّلَ عَلَيهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެއްމީހަކަށް މުދަލާއި ހައިކަލުގެ ގޮތުންނާއި، ރިޒުގުގެ ގޮތުން ނިޢުމަތް އިތުރުކޮށްދެއްވައިފައިވާ މީހަކު ތިޔައިން މީހަކަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިޔައިން މީހަކަށްވުރެ ދަށްފެންވަރުގައިވާ މީހަކަށް ބަލައިލާށެވެ.}"

(ޝަރަޙް: ޙަދީޘްގެ ވިދާޅުވުމުގައި މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ މިވަނީ، ދީނުގައި އިސްތިޤާމަތު ބަޔަކަށްވުމަށް ފުރުޞަތެވެ. އެހެނީ، ތިމާއަށްވުރެ ދަށްފެންވަރުގެ މީހުންގެ ދިރިއުޅުމަށް ބަލައިލުމުން ގަބޫލުކުރެވޭނެ، ތިމާއަށް ދެއްވާފައިވާ ދީނުގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ އަގުވަޒަންކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، އެކަލާނގެ ނިޢުމަތް ނިކަމެތިކޮށް ހީވާއިރު، އަންނަނިވި ނިޢުމަތްތަކުގެ ޝުކުރުވެރިވުމައި، އަންނަނީ އެއްވަރު ދިރިއުޅުމުގެ ހުރިހާކަމަކަށް ހޯދާއިރުގައި ޤަނާޢަތްތެރިވުމާއި މަސައްކަތްތެރިވުމާއި، މިފަދަ އެކަމާ ނުބައިކަން ފެންނަކަށް އުފެދިގެން އަންނާނެއެވެ. އެހެންވެ، ތިމާއަށްވުރެ ދަށް، ނިކަމެތި

ބާރުގަދައިވާ، ނުވަތަ ތިމާއަށްވުރެ ސިފަކުރުމުގައި މިހާރު ބޮޑުނަމަ، ތިމާއަށް ދަށްވެފައިވާ ނިޢުމަތުގެ ބޮޑުކަން އިޙްސާސްވެ، اللهُ އަށް ޝުކުރުވެރިވާނެއެވެ. ”މުތަފަޤުން ޢަލައިހި“)

468– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ، وَالْقَطِيفَةِ وَالْخَمِيصَةِ، إِنْ أُعْطِيَ رَضِيَ، وَإِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَرْضَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރުހި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމުގައި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދީނާރާއި ދިރުހަމަށް، އަދި އަލްޤަޠީފާ އާއި، އަލްޚަމީޞާއަށް (އެބަހީ: މަޚުމަލުގެ ފޮތިމަތި، ޙަރީރުން ފަހައިފައިވާ ގަދަކަށިވާ ފޮތިމަތި) އަޅުވެތިވެފައިވާ މީހާ، (އެބަހީ: އެފަދަ ތަކެތިއަށް ދަހިވެތިވެ، އެތަކެތީގެ އަޅަކަށްވާ މީހާ) ގެއްލި ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. އޭނާއަށް (މުދަލުގެ ތެރެއިން އެއްޗެއް) ދެއްވިއްޖެނަމަ އޭނާ ރުހެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް އެއްޗެއް ނުދެއްވިއްޖެނަމަ، އޭނާ ނުރުހެންވެއެވެ.}“

469– وَعَنْهُ، رضي الله عنه، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ، مَا مِنْهُم رَجُلٌ عَلَيهِ رِدَاءٌ، إِمَّا إِزَارٌ، وَإِمَّا كِسَاءٌ، قَدْ رَبَطُوا فِي أَعْنَاقِهِمْ، فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ، فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ كَرَاهِيَةَ أَنْ تُرَى عَوْرَتُهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރުހި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމުގައި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ސުއްފާގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ހަތްދިހަ ބޭކަލުން، ތިމަންނާ ދެކެއްވީމެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް، މުޅި ހަށިގަނޑު ނިވައިވާވަރުގެ ގޮދަނޑުކޮށް ޖެހިލައިގެން ނުވެއެވެ. (އެ ބޭކަލުންނަށް ޖެހިވަޑައިގަންނަވާ) އެހެންނޫނީ އަންނަ އެއްޗެކެވެ. އެހެންނޫނީ ގައިގަޔަށްއަޅާ ފޮތިއެކެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން، އެ ފޮތި އެބޭކަލުންގެ ކަނދުރާގައި އަޅުއްވައި ބަންދުކުރައްވައެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ފޮތި ކުޅަކަށިވާ ހަމައަށް އެ ފޮތި ގޮސް ފޯރައިދެ، އަނެއްބައި ބޭކަލުންގެ ފޮތި ފައިވާނުގެ ފޯރިކަމާ ހަމައަށް ފޯރައެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންގެ އަތްތިލައިން އެ ފޮތި ގޮސް ހަމައާ ކައިރިކުރައްވައި ބަހައްޓަވައެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ ޢައުރަ ކަށަވަރުވެ ފާޅުވެދާނެކަމުގެ ބިރުން ކަމުގައެވެ.“

470– وَعَنْهُ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔެއަކީ މުއުމިނުންގެ ޖަލުގެއެވެ. އަދި ކާފިރުންގެ ސުވަރުގެއެވެ.} (އެބަހީ: މުއުމިނުންނަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގައި ތައްޔާރު ކުރައްވައިފައިވާ ޖަޒާއާއި ނިޢުމަތްތަކާ އަޅައިބަލާއިރު، ދުނިޔޭގެ ނިޢުމަތަކީ، ޖަލުގެއެއް ފަދައެވެ. އަދި ކާފިރުންނަށް ނަރަކައިގައި ތައްޔާރުކުރައްވައިފައިވާ ބޮޑުވެގެންވާ ޢަޛާބަށް ނިސްބަތްކުރާއިރު، އެބައިމީހުންނަށް ދުނިޔެއަކީ ސުވަރުގެ ފަދައެވެ.)"

471- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَنْكِبَيَّ، فَقَالَ: "كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ". وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ، فَلاَ تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ، فَلاَ تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوتِكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންގެ ކޮނޑުގައި ހިއްޕަވައިގެން ހުންނަވައި، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ބޭރުމީހެއް ފަދައިން، ނުވަތަ މަގުހުރަސްކޮށްދާ ދަތުރުވެރިއަކު ފަދައިން ދުނިޔޭގައި އުޅޭށެވެ!} (ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ އަރިހުން މިޙަދީޘްރިވާކުރައްވާ ރާވީ، މުޖާހިދު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ. "ތިބާ ހަވީރުކޮށްފިނަމަ، ފަހު، ތިބާ ފަތިސްވަގުތަށް އިންތިޒާރު ނުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާ ފަތިސްކޮށްފިނަމަ، ފަހު، ހަވީރުގެ ވަގުތަށް ތިބާ އިންތިޒާރު ނުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ސިއްޙަތު ސަލާމަތްކަންވުން އޮތް، ތިބާ ބަލިވާއިރަށް އެކަމުގެ މަންފާލިބޭން ވަގުތުތަކުގައި ހޯދާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ދިރިހުރުން އޮތް، ތިބާ މަރުވާއިރަށް އެކަމުގެ ފައިދާލިބޭން ވަގުތުތަކުގައި ހޯދާށެވެ."

قَالُوا فِي شَرْحِ هَذَا الْحَدِيثِ: مَعْنَاهُ، لاَ تَرْكَنْ إِلَى الدُّنْيَا وَلاَ تَتَّخِذْهَا وَطَنًا، وَلاَ تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِطُولِ الْبَقَاءِ فِيهَا، وَلاَ بِالاعْتِنَاءِ بِهَا، وَلاَ تَتَعَلَّقْ مِنْهَا إِلاَّ بِمَا يَتَعَلَّقُ بِهِ الْغَرِيبُ فِي غَيْرِ وَطَنِهِ، وَلاَ تَشْتَغِلْ فِيهَا بِمَا لاَ يَشْتَغِلُ بِهِ الْغَرِيبُ الَّذِي يُرِيدُ الذَّهَابَ إِلَى أَهْلِهِ". وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މި ހަދީޘް މާނަކުރެއްވުމުގެގޮތުން އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައެވެ. މިގެ މާނައަކީ، ތިބާ ދުނިޔޭގެ މައްޗަށް ފުރިބެނުގަތުމަށްވާނެއެވެ. އަދި އެއީ، މިބާގެ ނާއިމު ވަޒަންކުރުމުގައި ނުހިމެނެއެވެ. އަދި ގިނަ ދުވަހު ދުނިޔޭގައި ހުރުމަށް އުއްމީދު ނުކުރާށެވެ. އަދި ދުނިޔެއިން ގިނަ އެއްޗެއް ހޯދުމަށް ވެސް ހިރުޞްނުކުރާށެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ވަޒަން ނޫން ތަނެއްގައި، ދުވަސްވަރާއި ވަގުތުކުރާ ބަރަކާތް ލިބިގަތުމަށް އެ ތަނަކުން ހިފެހެއްޓުމާއި ދުވަހަކުން، ދުނިޔެއިން އެހެނަސް މިބާ ހިތްކުރާށެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ އަމިއްލަ ވިޔަފާރިކަމާއި ކަމެއްގައި ދުނިޔެއިން ވަސީލަތްތައް ލިބުނަސް، ބަރަކާތުގެ ބަރަކާތުގައި ދިރިއުޅޭނީ ފަރަކާތުން މިބާ ދުނިޔޭގައި ދިރިއުޅެންވާނެއެވެ. ޙައްޤުތައް ދައްކަވައިގެން الله ގެ ރަޙްމަތްލިބޭނެއެވެ."

472– وَعَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ، سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﵁، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ، وَأَحَبَّنِي النَّاسُ، فقَالَ: "ازْهَدْ فِي الدُّنيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ، يُحِبَّكَ النَّاسُ". (حَدِيْثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ ابْنُ مَاجه وَغَيْرُهُ بِأَسَانِيدٍ حَسَنَةٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބުލްޢައްބާސް، ސަހުލު ބިން ސަޢުދު އައްސާޢިދީ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. "އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަހުގަނޑު އެ ކަމެއް ކުރުމުން، އަހުގަނޑަށް اللَّهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެ، އަދި މީސްތަކުން ވެސް އަހުގަނޑަށް ލޯބިވާނެ ކަމެއް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ! ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ދުނިޔޭގައި ޒުހުދު ވެރިކަން ހިފެހެއްޓުން އަޅުއްވާށެވެ! (އޭރުން) ތިބާއަށް اللَّهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާނެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ އަތުގައިވާ ތަކެއްޗަކަށް ތިބާ އެދުންވެރިނުވާށެވެ. އޭރުން، މީސްތަކުން ތިބާއަށް ލޯބިވާނެއެވެ.}"

473– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ : ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﵁، مَا أَصَابَ النَّاسُ مِنَ الدُّنْيَا، فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَظَلُّ الْيَوْمَ يَلْتَوِي مَا يَجِدُ مِنَ الدَّقَلِ مَا يَمْلأُ بِهِ بَطْنَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން އައްނުޢުމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.

މިސްކީނުންނަން ދުނިޔޭގެ ތަނަވަސްކަމާއި މުއްސަނދިކަން ލިބިވައިމާ މިންވަރާއުދުގައި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުސްނުލައްވައި ދުނިޔޭގެފާނު (އެއް ފަހަރަކު) ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (ގެ ވާހަކަފުޅުގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަސްފުޅު ފުދިހައިވެގެން، އެކަލޭގެފާނު ފަރިއްކޮޅުވުމަކަށް އަންގާ ދޭހަ، އާދައިގެ ކަލުބުރާގެއް ވެސް ލިބިވަޑައިނުގެން، ކަރައްވާނުކަމުގެ ނިޢުމަތް ދުވަސް ހަމަކުރަމުން އުޅުއްވީ ތިމަންނާ ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ."

474- وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَمَا فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إِلاَّ شَطْرُ شَعِيْرٍ فِي رَفٍّ لِي، فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ، فَكِلْتُهُ فَفَنِيَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސެވުމުގައި (އަހަރުމެންގެ ގޭގައި) ބާއްސަވައިގެން ހިމެނިގެން ދިރިވުމަށްދެއްވި ތަނެއް ވިއެވެ. އެ ކަމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވި، ތިމަންކަމަނާގެ ގޭގައި ފުރަތަމަ ތަޅުވެލި ބަރަށްބައިކުރިއުޅި ވަރަށް މަދު ހިމުގަދަކޮށްލާމެ ފޮނި، އިންސާނަކު ކައުމަށް ބޭނުންކުރާވަރު އެއްވެސް އެއްޗެއް ގޭގައި ނުހުރެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަމަނާ އޭރުން (މަދު މިންވަރެއް) ނަންގަވައިގެން ފަރިއްކޮށްލައްވަމުން ގެންދެވީމެވެ. މިގޮތުގައި ދުވަސް ގިނަވުމުން، ތިމަންކަމަނާ އެ އެތިކޮޅު މިންވަރުކުރީމެވެ. ފަހެ، އެއަށްފަހު (ގިނަ ދުވަހެއްނުވެ) އެ އެތިކޮޅު ހުސްވެއްޖެއެވެ."

(ނޯޓު: އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެކަމުގެ ނަފްރަތްވުމަކީ ބަރަކާތްހުސްވުން އެއްޗެއް، އެ ކަމަށް މިންވަރުކުރުމުން، ބަރަކާތް ހުސްވި، އެ މިންވަރުކުރުމުގެ ޙިކުމަތްތަކުގެ ގޮތުންނެވެ. އެހެން، އެއީ، اللهُގެ މިންވަރަކީ ތަސްލީމުކުރުމާ ހުރިގޮތް ކަމެއްކަމުގައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެއީ، އިންސާނާ އަމިއްލައަށް ތަދުބީރުކޮށްގެން، ގޮތްތައް ހޯދުން ތަހަވާ ކަމެއްމެއެވެ. އަދި އެއީ، އެހެންނަމަވެސް އެ މަދުއެތިކޮޅު ހުސްވެ ދުނިޔެއިން ފުރައްސާރަކުރުމަކާއި ހުއްޓައިލާ اللهُގެ ސިފަތް ދެނެގަތުމަކީ ކުރެއްވުން ކަމެއްކަމުގައި ވެއެވެ.

"ފަތުޙުލް ބާރީ" (414/2) އިން ނަގައިލައި "މުޙައްރިރު")

475- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ أَخِي جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، عِنْدَ مَوْتِهِ دِينَارًا وَلاَ دِرْهَمًا، وَلاَ عَبْدًا، وَلاَ أَمَةً، وَلاَ شَيْئًا إِلاَّ بَغْلَتَهُ الْبَيْضَاءَ الَّتِي كَانَ يَرْكَبُهَا، وَسِلاَحَهُ، وَأَرْضًا جَعَلَهَا لاِبْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި އުއްމުލްމުއުމިނީނަ ޖުވައިރިޔަތު ބިންތުލްޙާރިޘުގެ އަޚާ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި ޢަމްރު ބިނުލް ޙާރިޘުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވުމުން، އެކަލޭގެފާނު ސަވާރުފުޅުވަޑައިގެންނަވަން ގެންގުޅުއްވި ހުދުކުލައިގެ ބަޣްލާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ (ހަނގުރާމައިގެ) ހަތިޔާރުތަކާއި، اللَّهُ ގެ މަގުގައި މިސްކީނުންނަށް ޞަދަޤާތެއްގެ ގޮތުގައި ދެއްވާފައިވާ ބިމެއް ފިޔަވައި، ދީނާރެއް ދިރުހަމެއް، އަޅަކު، އަޅުވެރިއަކު، ނުވަތަ އެ ނޫން ވެސް އެއްޗެއް އެކަލޭގެފާނު (ވާރުތަ މުދަލެއްގެ ގޮތުގައި) ދޫކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ."

(ނޯޓު: ބަޣްލު ކިޔަނީ، އަސްއާއި ޙިމާރާއި ދެ ޖިންސުން ފެތޭ ޖަނަވާރަކަށެވެ. އެއީ އެ ސަވާރީގެ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރެވޭ، އަހަރެމެންގެ ރާއްޖޭގައި ނުވާ ޖަނަވާރެކެވެ. "މުތަރުޖިމު")

476– وَعَن خَبَّاب بْنِ الأَرَتِّ رضي الله عنه، قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، نَلْتَمِسُ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى، فَوَقَعَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِنَّا مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، مِنْهُمْ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ رضي الله عنه، قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَتَرَكَ نَمِرَةً، فَكُنَّا إِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رَأْسَهُ، بَدَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رِجْلَيْهِ، بَدَا رَأْسُهُ، فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ، وَنَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيهِ شَيْئًا مِنَ الإِذْخِرِ، وَمِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ، فَهُوَ يَهْدِبُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި ޚައްބާބު ބިނުލް އަރައްތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހިޖުރަކުރީމުއެވެ. އެކަމުގައި ތިމަންމެންގެ އެދުމަކީ، اللَّهُ ގެ ރުއްސެވުން ލިބިގަތުމެވެ. ފަހެ، އަހަރުމެންގެ ދަރުމަ، اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައިވާނީ ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. (އެބަހީ: ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގައި ދަރުމަ އާއި ޘަވާބު ދެއްވާނެކަމަށް ވަނީ އަންގަވައިފައެވެ.) ފަހެ، އަހުރެމެންކުރެ އެ މީހަކަށް މިންވަރުކުރެއްވައިފިވާ ދަރުމައިން އެއްޗެއް ކައުމުގެ ކުރީގައި (އެބަހީ: ހަނގުރާމައިގައި ލިބޭ ޣަނީމާމުދަލުގެ ބައިން ފުރުމުގެ ކުރިން) ނިޔާވެ މަރުވެއްޖެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި މުޞްޢަބު ބިނު ޢުމައިރު ހިމެނިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ޝަހީދުވީ، އުޙުދު ހަނގުރާމައިގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު (ތަރިކައިގެ ގޮތުގައި) ދޫކުރެއްވީ އެއްޗަކީ، ކަހަރިން

ވިއްސާރައިގާ އަންނަން ފެނިއްޖެއެވެ. ޙިމާޔަތްދެން (އެ ކަލޭގެފާނު ކަމުނުކުރުމުގައި) އެ ތޫނައިން
އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތިރިފުޅު ނިވައިކޮށްދިނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުވައިންބުގެ ހާމަވެދެއެވެ.
އަދި އެއީން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުވައިންބުގެ ނިވައިކޮށްދިނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތިރިފުޅު
ހާމަވެދެއެވެ. ވަރަ، އެއީން އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތިރިފުޅު ނިވައިކޮށްދެމަން، ޙިމާޔަތްދެނަން
ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަމުރުފުޅުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުވައިންބުގެ ނިވައިކޮށްދެމަންޖެހެއި
އަތްޕުޅު ދޫކޮށްލެއްވި ބާވަތުގެ ކަންތައްތަކަށް އަންގަވައިފިއެވެ. އަދި އަހުރެމެންނަކީ އެބައިމީހުންގެ
މާލިކު ކަމާއި ކަލޭގެފާނުގެ ތަނުގައި ހުންނަ، އެ ބިން މީހުން ވެސް ވެއެވެ. (އެބަހީ: ހަނދުރާލާފައި
އަނިޔާވެރިޔާ ޖެހެންފެނުމަށް އެއީން ގިނަގުނަ މުދަލެއް ޖެހެމުންދިޔަ ބާކީވުން ވެސް
ޙިމާޔަތްތަކުގެ ތަނަވަސްކަމެއްވިއެވެ.)"

477– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުންތެރިވި ސަލާމަތް ބޮޑު ސަލާމު
އައްސަލާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުނިޔެއަކީ، މަދިރިއެއްގެ ފިޔައަށްވުރެ
އަގުބޮޑު އެއްޗެއްކަމުގައި ވިޔަނަމަވެސް، އެ (ދުނިޔެ) އިން، ކާފިރަކަށް ބޯންދޭނެ ފެންތައްގެ އެއްވެސް
ކޮރުއެއް ވެސް ނުބޯއްވާނެއެވެ.}"

478– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "أَلاَ إِنَّ الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلاَّ ذِكْرَ اللَّهِ تَعَالَى، وَمَا وَالاَهُ، وَعَالِمًا وَمُتَعَلِّمًا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ:حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވާތީ
މިކަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ދުނިޔެއަކީ
ލަޢުނަތްލެއްވިގެން (އެބަހީ: ނުރުއްސެވިގެން) ވާ ތަންކަމެވެ. (އެ ތަނުގައި) اللهُ ތަޢާލާ
ހަނދުމަކުރުމަށް ކުރާ ކަންތަކާއި، އޭގެ ނުރުހުމަށް ވާކަހަލަ ނުވާކަމެއް، އެކަލާނގެ
ބަޔާންކުރެވުމަށް ކުރާ ވަޒީފާތައް ކަމެއް ކަންތަކާއި، (ދުނިޔެ އާއި އޭގެ ތެރޭގައި ބާކީވާ ހުރިހާ

ހުރި މަގަން) މިސްކީނުންނަށް އުނގަންނައިދީ މިހާ އާއި އުނގެނުމާ ކިޔަވައި، އެ ތަންގައިވާ ތަކެއްޗަކީ ވެސް (އެތަކެއްޗަކަށް) ނުބެއްސެވިގެންވާ ތަކެއްޗެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި "މި ޙަދީޘަކީ މުޖުތަމަޢު ގޮތެއްގައި ކަނޑައެޅިގެން ދުނިޔެ އާއި ދުނިޔޭގައިވާ ތަކެއްޗަކީ، ލަދުނަސްތޯފުށްވިގެންވާ ތަކެތިކަމުގައި ނުވަތަ ނުބައްސަވިގެންވާ ތަކެތިކަމުގައި ބެލެން ތަފުލުގެ ނޫނެވެ. އެކަމަކު އެފަދަ ނުބައްސަވާމަކާއި ތަޅުނަތަކު ބަހައްޓުވާގެންވުމަށް، اللّٰهُ ތަޢާލާ ކިޔަވައި އެހެން ކަލާމްތަކަށް އަޅުކަންކަމަށް، އެ ކަލާމްތަކަށް ތަބާވާ މީހުންނަށެވެ. އެއީ، ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ﴾ (الْمُنافقون: ٩) މާނައީ: {އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންތަކާ اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުން ތިޔަބައިމީހުން ޣާފިލުކުރުވާ ނުކުރާހި ކަމެވެ! އަދި އެ ކަންތައް ކުރާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ގެއްލުނީ ވެގެންވާ މީހުންނީ، ހަމަ އެއުރެންނެވެ.} މި އާޔަތުގައި ވެސް އަންގަވައިދެއްވަނީ އެ ވާ ގޮތަކައިދޭނެވެ. ވީމާ، މިކަމަށް ޚިޔާލު ބެހެއްޓުން ހުއްޓެވެ. މިބަޔަކު މާތް اللّٰهُ ހަނދުވެސްއްސުން ދުރުވާރުނެވެ."

އައްޝައިޚް މުޙައްމަދުބިން ޞާލިޙުލްޢުޘައިމީނު ރިޔާޟުއްޞާލިޙީނުގެ ޝަރަޙައިން (ބ/196) ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

479– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ، فَتَرْغَبُوا فِي الدُّنْيا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެން ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ހަރުމުދާތަކެއް އެއްސުކުރާނުހިކަމެވެ. (އެބަހީ: މުދަލު ގާތުގައި ހަރުދަނާކަމަކުގައި ނުހާނުހިކަމެވެ.) އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއަށް ރެއްވެނގިވެރިކުރަން ގޮތަށް ކަމެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: "الضَّيْعَة" އަކީ ހަރުދާ، ބަނބުމާއި، ބާޣީ ތިމާރާތުމަތާކާއި، ގަސްގަހާތަކާއި، ވިޔަފާރިއާއި، ދަނޑުވެރިކަމާއި އެފަދަ ވެސް، ތިރިއުރާން އެ މައްސަލަ ބިނާކުރާ މުދަލުގެ ބާވަތްތަކެވެ. ޙަދީޘްގެ މަޤްޞަދަކީ، އެ ކަންކަމުގައި އަވަދިނުވެ،

ދިރިއުޅުމުގެ ހުރިހައިވެސް މަޤްޞަދަކީ، އެފަދަ މުދަލުތަކެއް އެއްކުރުންކަމުގައި ނަހަދާހުރިކަމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި އިންސާނާ ދިރިއުޅުމުގެ މަޤްޞަދުއްކަމުގައި ވާންވާނީ، اللهُގެ ރުހިވުން ހާސިލުކުރުމާއި، އާޚިރަތުގެ ދިރިއުޅުން ބާއްޖަވެރިކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމެވެ. މުދަލުހުރުމުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ހިނގައްޖެނަމަ، އެ މީހެއްގެ ދީނާއި ދުނިޔޭގެ މަސައްކަތަށް އެއީ ކުރުގައިވެ، އާންމުގެ އަސްލުމަސައްކަތަށް ވަގުތުނިކުމެގެ އިތުރަށް، އެކަން ހަނދާންވެސް ނެތިގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. ވީމާ އެހެން ނުވާނޭގޮތުގެ މަތިން އެ މީހެއްގެ ދިރިއުޅުމަށް ކޮންމެހެން ބޭނުންވާ މިންވަރު ދިމާވެސް، އެ ކަމުގައި ފުދުންތެރި ވުމަކީ ޖިހާދުކަމުގައިވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ މަގުހަމަކަމުންނެވެ.

ބައްލަވާ ސަޙީޙުއްތިރްމިޛީ ޝަރުޙުގެ ތުޙްފަތުލްއަޙްވަޛީ (431/2) ސަފްޙާއަށް، ”މުބާރަކްފޫރީ“)

480– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَرَّ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ نُعَالِجُ خُصًّا لَنَا، فَقَالَ:" مَا هَذَا؟" فَقُلْنَا: قَدْ وَهِيَ، فَنَحْنُ نُصْلِحُهُ، فَقَالَ: "ما أَرَى الأَمْرَ إِلاَّ أَعْجَلَ مِنْ ذَلِكَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ بِإِسْنَادِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ ،وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމްރު ބުނު ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގާތުކައިރިން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، (އެ ވަގުތު) އަހުރެމެން ތިބީ، ދަނޑިފަހެން ހަދައިފައިވާ އަހުރެމެންގެ ޖަޅުޖިއްސެއް މަރާމާތުކުރަމުންނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ ކޮބައިތޯ ތިޔަކުރައްވަނީއެވެ؟} ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. މި ގޭ، މާބޮޑަށް ވިހާނާވެއްޖެއެވެ. ވީމާ އަޅުގަނޑުމެން މިގެ މަރާމާތުކުރަނީއެވެ. ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންނަކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި އިންސާނާގެ އަޖަލުވެސް، ތިޔައަށްވުރެ މާ ކައިރިއެވެ.}“

481– وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عِيَاضٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً، وَفِتنَةُ أُمَّتِي الْمَالُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ކަޢުބު ބުނު ޢިޔާޟްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަސްފުޅުކުރައްވާތީ

ރިވާޔަތްކުރެއްވުން އަޅުއްސަވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަންތައް އުއްމަތަކާއި (ހާއްސަވެގެންވާ) ތިޔުންނަށް ވެއެވެ. އަދި ރިވަޔާތްކުރެއްވީ އުއްމަތުގެ ތިޔުންނަށް، މުދައްވިރުކަމެވެ.}“

482– وَعَنْ أَبِي عَمْرٍو، عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ لاِبْنِ آدَمَ حَقٌّ فِي سِوَى هَذِهِ الْخِصَالِ: بَيْتٌ يَسْكُنُهُ، وَثَوْبٌ يُوَارِي عَوْرَتَهُ، وَجِلْفُ الْخُبْزِ، وَالْمَاءِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ:حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: سَمِعْتُ أَبَادَاوُدَ سُلَيْمَانَ بْنَ سَالِمٍ الْبَلَخِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ شُمَيْلٍ يَقُولُ: الْجِلْفُ: الْخُبْزُ لَيْسَ مَعَهُ إِدَامٌ. وَقَالَ غَيْرُهُ: هُوَ غَلِيْظُ الْخُبْزِ. وَقَالَ الْهَرَوِىُّ: الْمُرَادُ بِهِ هُنَا وِعَاءُ الْخُبْزِ، كَالْجَوَالِقِ، وَالْخُرْجِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަތުން ޢުޘްމާނުބްނު އަބޫޢަމްރު، ބްނު ޢައްފާނު ބުނެ ރިވާޔަތްކުރައްވާ ބަޔާނެއްގައި ވަނީ ބުނެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެ ދަރިކޮޅަށް ޙައްޤެއް ނުވެއެވެ ކަންކަންތަކުގައި، އެންމެ ގޮތަކަށް ބިލަށްވާ ގޮތަށް ބޭނުންވާނޭ ގެއަކާއި، އޭނާގެ ޢައުރަ ނިވައިކުރާނެ ފޭރާމާކާއި، (ކާއިލާނީ) ހިކި ޚުބުޒާއެކާއި، (އެބަހީ: އާއްމުކޮށް ހިނގާ ބާނބުނަކީ ހިކިޚުބުޒާއެކާއި) ބޯފެން ފެންފުޅުކަށެވެ.}“

އަލްޖިލްފު މާނަކުރެއްވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ”އަލްޙިޟްރު ބުނީ ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫދާވޫދު ސުލައިމާން ބިން ސާލިމުލް ބަލްޚީ ވިދާޅުވާތީ ހިވަނުއާ އަޅުއްސަވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަށްނަޟްރު ބިން ޝުމައިލް ވިދާޅުވާތީ ހިވަނުއާ އަޅުއްސަވިއެވެ.

”އަލްޖިލްފު“ އަކީ އިދާމު، އެބަހީ އެއްވެސް ތަރުކާރީއެއް ނުލައި ކާއިރު ހިކި (ރޮށި) ޚުބުޒެވެ. އަދި އެހެން ބަޔަކު ބުނެފައި ވިދާޅުވިގޮތުގައި އެއީ ޚުބުޒުގެ ތުނޑިން ބަނޑުދަށްނުވާ ހިކިޚުބުޒު ކަމަށް ބުނެފައެވެ. އަދި (އަލްހަރަވީ ބުނެފައިވާ ގޮތުން) އަލްޖިލްފު ވިދާޅުވާގޮތުގައި މި ބަޔާންކުރަނީ އާނގެ މުޅިކަމުގެ ފުރަތަމަ ޚުބުޒަތަށް ގެނައުމަށް ބޭނުންކުރާ ކުނޑިފަދަ ކާފުރިއެކެވެ. މިހެން ދަންނަވާ ދެނެވޮޑިގެންވަނީ اللَّهُ އެވެ.“

483– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشِّخِّيْرِ ﵁، أَنَّهُ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَقْرَأُ: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ قَالَ: "يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي، مَالِي، وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدمَ مِنْ مَالِكَ إِلاَّ مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު ﷲ ބިން ޝިއްޚީރުގެ ކިބައިން ރިވާވެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ނަބިއްޔާ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ އެބަހީ: {(މުދަލާއި ދަރިން) ގިނަކަމުން އެކަކު އަނެކަކަށް ފަޚުރުވެރިވުމުގެން ތިޔަބައިމީހުން (ﷲ ގެ ޢިބާދަތުން ހަނދުމަނެތްކޮށްލައި) މަޝްޣޫލުކޮށްލިއެވެ.} މި ސޫރަތް ކިޔަވާވިދާޅުވަނީއެވެ. (އެއަށްފަހު) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެދަރިޔާ އަބަދުވެސް ބުނާނީއެވެ. އަހަރެންގެ މުދަލެވެ. އަހަރެންގެ މުދަލެވެ. (އެބަހީ: އަހަރެން އެންމެ އިސްކަންދެވޭތީ، އަހަރެންގެ މުދަލުނެވެ.) އެކަމަކު އޭ އާދަމުގެ ދަރިޔާއެވެ! ކަލޭ ކައި، ފަނާކުރި އެއްޗަކާއި، ނުވަތަ ކަލޭ ލައި، ބާލާ ފޮރުވާލާއި، ނުވަތަ ކަލޭ އެ އެއްޗަކުން (ﷲ ގެ މަގުގައި) ޞަދަޤާތްކޮށްލީން، އަބަދަށް ހިފެހެއްޓޭނެ އެއްޗެއް ފިޔަވައި، ކަލޭގެ މުދަލުގެ ތެރެއިން، ކަލެއަށް ހުރީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟} (އެބަހީ: ކެއުމާއި ބޯނުމާއި ލެވުނު ހުރިހާ އެއްޗެއް ފަނާވެގެންދެއެވެ. ޞަދަޤާތްކުރި އެއްޗެއް، އާޚިރަތުގައި އަޖުރު ލިބޭނެ ގޮތުގައި ހިފެހެއްޓިގެން ހުންނާނެއެވެ.)"

484– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ يَارَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ، فقَالَ: "انْظُرْ مَاذَا تَقُولُ؟ " قَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ، ثَلاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ: "إِنْ كُنْتَ تُحِبُّنِي فَأَعِدَّ لِلْفَقْرِ تِجْفَافًا، فَإِنَّ الْفَقْرَ أَسْرَعُ إِلَى مَنْ يُحِبُّنِي مِنَ السَّيْلِ إِلَى مُنْتَهَاهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ:حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޣައްފަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ފިރިހެނަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ﷲ ގަސަމު ދަންނަވަމެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އަހަރެން ލޯބިވެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔާ ކިޔަ ވިދާޅުވާ އެއްޗަކާމެދު ވިސްނައިލައްވާ ބަލައިލައްވާށެވެ!} އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. ﷲ ގަސަމު

ދަންނަވަމުވެ. ކަލޭގެފާނުދެކެ އަޅުގަނޑު ލޯބިވަމުވެ. މިހެން ތިން ފަހަރަށް ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {މިމަނިކުފާނުދެކެ ތި ލޯބިވަނީނަމަ، ފަޤީރުކަމުގެ ދަހަނާއަޅުއްވައި، ތިބާގެ ދަރިއަޅުވާން ފަޤީރު ދަރިއަޅުވާކަން ބަދަލުކުރުއްވުމަށް ތައްޔާރުވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، ފަޤީރުކަމީ މިމަނިކުފާނުދެކެ ލޯބިވާ މީހާ (ތިޖުފާފާ) ވާދީއެން ފުރިހަމަ ދަރުމަތެރިކަން އަވަހަށް ދިމާވާ ކަމެއް ކަމަށް ބުނެ ޙަދީޘްގައި ވާއިރު ފަޤީރުކަން އަންނަހުރިހާވެ.}"

(ޝަރަޙް: މި ހަދީޘްގައި ސަރީޙަކަށް ބަޔާންކޮށްދެނީ ނަބިއްޔާގެ ހަދީޘްގައި ބުނެފައިވާ ގޮތުގައި އެއްސަރީފު ދެކުނު ނަބީގެ ސުންނަތް އަދާކުރުމަށް ބޭނުންވާ ކަމެވެ. އަދި އެއްސަރީފު ސުންނަތް އަދާކުރުމަށް ދެކުނުވަނީ، މިއީ ސުންނަތުގެ ހަދީޘްގައި ވާގޮތުގައި، މި ހަދީޘް ދޭހަ ކުރަނީ ދުނިޔޭގެ ފަޤީރުކަމާ ހިތްހަމަޖެހުމަށް ސުލޫކު ކުރުމަށް ހަދީޘްގައި ބުނެފައިވާ ކަމެވެ.

ހަދީޘް ސަރީފުގައިވާ ގޮތަކީ ދުނިޔޭގައި ފަޤީރުކަމާ ހިތްހަމަޖެހުމަށް މީހުން ދެކެ ލޯބިވާ ހަދީޘްގެ ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަމެވެ. ސަބަބަކީ، ދުނިޔެވީ ބޭނުންތަކާ ހިތްހަމަޖެހޭނެ ކަމެއް ނުވުމެވެ. އަދި ދުނިޔެވީ ބޭނުންތަކަށް ހިތްހަމަޖެހުމަކީ އެއްފަހަރާ ކަމެކެވެ. ސަބަބަކީ ހަދީޘްގައި ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާ ގޮތެވެ. އެއީ ހިތްހަމަ ޖެހުމާއި ދުނިޔޭގައި ހަމަޖެހުން ބަލާ ގޮތަށް ލޯބިވާ ހަމަޖެހުމަށް ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާ ކަމެވެ. އެހެނީ، ދުނިޔޭގެ މީހުން ދުނިޔޭގައި ލިބޭ މީހުންނަށް ހިތްހަމަ ޖެހުމަށް ބޭނުންވެއެވެ. އަދި އެހެން ދެކުނުވާ ގޮތަށް ﷲ ތަޢާލާގެ ރަޙްމަތް ލިބޭނެ ކަމެވެ. އަދި އާޚިރަތުގެ ހަމަޖެހުމާއި ދެކުނުވާ ދުނިޔެވީ ހިތްހަމަޖެހުން ދެކުނު ދުނިޔޭގައި ލިބުނު ކަމަށް ވާނެއެވެ. ސަބަބަކީ ހަދީޘްގައި ބަޔާންކުރުމުގެ ސާބިތުވާ ގޮތެވެ. މިހެނެވެ، މިފަދަ ހަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން 573 ވަނަ ހަދީޘްގައިވެއެވެ.

ބަޔާން ހިފުރު ތަފްސީލުއާއި، ރާޒީގެ ސަފީނާއިން ނަސީޙަތް ތަފްޚީމުއިން (434/2) ނަގައިފައި، "މުޚްތަޞަރު")

485- وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَاذِئْبَانِ جَائِعَانِ أُرْسِلاَ فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ކަޢުބު ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަކަރިތަކެއްގެތެރެއަށް ބަނޑުހައިވެފައިވާ ދެ ފިނިރިމާ ކުއްތާ ފޮނުވައިފިނަމަ، އެސްކުރުމުން އެ ބަކަރިތަކަށް ގެއްލުންދޭ ވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް، އާދަމުގެދަރިއާ މުދަލާއި މަތީ މަޤާމުތަކަށް ދަހިވެތިވުމުން އޭނާގެ ދީނަށް ލިބޭގެއްލުން މާބޮޑުވެގެންނެވެ.}"

486– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْن مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: نَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى حَصِيْرٍ، فَقَامَ وَقَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِهِ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوِ اتَّخَذْنَا لَكَ وِطَاءً، فَقَالَ: "مَالِي وَلِلدُّنْيَا؟ مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلاَّ كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢަބްދު اللهِ ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ކުނަލެއް ނޫނީ ސަޖާދައެއްގެ މަތީގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަވަހާރަވެލެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ހޭލެއްވީ އިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިކަށިމަތީގައި އޭގެ ސަކަބުން ވަޅުނގައިފައިވާކަން ފެނުނެވެ. (އެ ހިނދު) ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމުއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވާން ފުރާޅެއް އަތުރާލަދިނުމަށް ތިމަންމެންނަށް ހުއްދަ ދެއްވާށެވެ؟ ދެން ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނާ ދުނިޔެއާ ދެމެދު ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ދުނިޔޭގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މިސާލަކީ، (ދަތުރުކުރުމަށްދާ) އަސްވާރަކު، ވަރުބަލިވުމުން ގަހެއްގެ ހިޔަލުގައި މަޑުކޮށްލުމަށްފަހު، (އޭނާގެ މަންޒިލަށް ދިއުމަށްޓަކައި) ދަތުރުކުރަން ފެށީ ހިސާބެވެ.}"

487– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الْجَنَّةَ قَبْلَ الأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِمِائَةِ عَامٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ:حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއްސަނދިން ސުވަރުގެއަށް ވަދެވުމުގެ ފަސް ސަތޭކަ އަހަރުކުރިން ފަޤީރުން ސުވަރުގެ ވަށައިގަންނާނެއެވެ.}"

488– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَعِمْرَانَ بْنَ الْحُصَيْنِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم، عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: "اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الفُقَراءَ، وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ފާނާއި ޙުޞައިނުގެ ދަރިކަލުން ޢިމްރާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންޒަރުދެއްކެވީ ސުވަރުގެ ދައްކަވައިދެއްވިގޮތެވެ. ފަހެ، އެ ތަނުގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ގިނަބަޔަކީ ފަގީރުންނެވެ. އަދި މިމަންޒަރުދެއްކެވީ ނަރަކަ ދައްކަވައިދެއްވިގޮތެވެ. ފަހެ، އެތަނުގައި ގިނަބަޔަކީ އަންހެނުންނެވެ.}

وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ أَيْضًا مِن رِوَايَةِ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ.

އަދި އަލްބުޚާރީވެސް، (މާތް ﷲ، އެ ބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި) ޢިމްރާނު ބިން ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން މިޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

489– وَعَن أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: "قُمْتُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَكَانَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا الْمَسَاكِيْنُ، وَأَصْحَابُ الْجدِّ مَحْبُوسُونَ، غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ". (مُتفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޒައިދުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންޒަރުދެއްކެވީ ސުވަރުގޭގެ ދޮރުކަޅު ކައިރީގައި ހުއްޓެވިއިރުގެން ހުންނެވިގޮތެވެ. ފަހެ، އެތަނަށްވަދެއްޖޭ ގިނަބައިމީހުންނަކީ، (ފަގީރު) މިސްކީނުންނެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ތަނަވަސް މީހުން (ހިސާބަށްޓަކާ ހިފެހެއްޓިގެން) ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވި ހިފެހެއްޓިފައި ތިބީއެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔަވީ މާތްކަމާއި، އެ މުދަލުން ހަމަކުރި ކަންކަމާ ހިސާބަށްޓަކާ ހިފަހައްޓާލެއްވުމާއި، ކުރިބައިގައި ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވި ވަޑުސަރުގެ ވަގުތުގައި އެބައިމީހުން ތިބެންޖެހުނެވެ. ފަގީރު މިސްކީނުން އެފަދަ ކަންކަމުން މިނިވަން، އަވަހަށް ސުވަރުގެއަށް ވަދެއްވެއެވެ.) ނަމަވެސް (އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން) ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން ކަމުގައިވާ މީހުން ނަރަކައަށް އެންގެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ހުރީއެވެ.}“

وَقَدْ سَبَقَ بَيَانُ هَذَا الْحَدِيثِ فِي بَابِ فَضْلِ الضَّعَفَةِ.

މި ޙަދީޘް، މިފޮތުގެ ބާބުން "މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ނިކަމެތިންނާއި، ފަގީރުންގެ މަޤާމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު" ގައި ވާނީ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. (އެއީ މި ފޮތުގެ 258 ނަންބަރު ޙަދީޘެވެ.)

490– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا شَاعِرٌ كَلِمَةُ لَبِيدٍ: أَلاَ كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلاَ اللَّهَ بَاطِلُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޝާޢިރަކު ކިޔައިދީފައިވާ އެންމެ ތެދު ބަސްކަލިމަ، ލަބީދު (އިބްނު ރަބީޢާ) ކިޔައިދީފައިވާ، މި ބައިތެވެ. "أَلاَ كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلاَ اللَّهَ بَاطِلٌ". "ދަންނާށެވެ! اللّٰه ގެ ދާތުފުޅު ފިޔަވައި، އެހެން ކޮންމެއެއްޗެއް ބާޠިލު، ނެތިގެންދާނޭ އެއްޗެކެވެ."}"

(ޝަރަޙު: މި ޙަދީޘުގައި، ޝިޢުރުގެ ބައެއް ޝާޢިރުން ނަން މަޝްހޫރު، ތެދު ޝާޢިރެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އިސްލާމްވީން ފަހުގެ ޒަމާނުގައި، ޝިޢުރު ކިޔުން ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ހިތްޕުޅަށް ގެންނެވީ ޤުރްއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ. މާތް ޢުމަރު ޢުމަރު ކަލޭގެފާނު ބުނެގަތްކަމަށް ވެސް ބުނެވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު 104 އަހަރުވީ ޢުމުރުގައި ވަފާތްވެގެންވެއެވެ. އުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ޒަމާނުގައި، އެއް ދުވަހަކު، އުމަރުގެފާނު ލަބީދަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ޝިޢުރުކޮށްގެ ތެރެއިން ކިޔަންކަލޭގެފާނަށް ޝައުޤު ވީގޮތްތަކެއް ކިޔައިދީބަލާށެވެ! ލަބީދުގައި ލަބީދު ދެންނެވިއެވެ. މާތް اللّٰه ކިޔަވަންވާނެ އަލްބަޤަރާ ސޫރަތާއި އާލުޢިމްރާން ސޫރަތް ދަސްކޮށްދެއްވުމުން، ކިޔަވާނީ ޝިޢުރުގެ ބަދަލުގައި ބުނެވޭތޯއެވެ. ދެން، އުމަރުގެފާން އެކަމަށް ޝުކުރުވެރިވެ، ލަބީދުގެ މުސާރައަށް 500 ދިރުހަމު އިތުރުކޮށްދިނެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (435/2) އިން ނަގައިފައި "މުޢަރިބުން")

* * * * *

56- ބަނޫހަނީފާއި، ދަރި އުނދަގޫ ދިރިއުޅުމުގެ މާތްކަމުގެ ފާހަކަ ނަސްގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބަނޫހަނީފާއި، ދަރި އުނދަގޫ، ދިރިއުޅުމުގެ މާތްކަމާއި، މަދު މީސްތަކުންގެ ކާބޯތަކެއްޗާއި އަންނަނިވިއަށް ފުދިގެންވުމާއި، އެހެން ވެސް، ކާނާގެއްސުން ބާރުންވާ އެއްޗެއް ގެނުވި، ދުނިޔޭއިން ބާރުން ނުކުރުމާއި، ދުނިޔޭގެ ޝަހުވަތްތަކަށް ހެދިފަރަގަތުމުގެ މާނަކަށް ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُوا۟ ٱلشَّهَوَٰتِ ۖ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ۝ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴾ (مريم: ٥٩ – ٦٠) މާނައީ: "ފަހެ، އެ ބަޔަކުންނަށްފަހު ފަހަރު، އެމީހުން ބަދަލު ވެއްޖެއެވެ. އެމީހުން ނަމާދު ދޫކޮށްލައިފިއެވެ. އަދި ހަވާނަފްސުގެ އެދުންތަކަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، ނިކަންހުރެ އެމީހުން ހަލާކާ ކުރިމަތިލާ ހުށީއެވެ! ތައުބާވެ، އަދި އީމާންވެ، އަދި ޞާލިޙު ޢަމަލުކަމެއް ކުރި މީހުން ފިޔަވައެވެ. ފަހެ، އެމީހުން ސުވަރުގެއަށް ވަންނާނެތެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް އެއްވެސް ކަމަކުން ބޭއިންސާފެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ۝ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴾(القصص: ٧٩ – ٨٠) މާނައީ: "ފަހެ، އޭނާ (އެބަހީ: ޤާރޫން) އޭނާގެ ޒީނަތާއި ނަސީބުވެރިކަމާއެކު، އޭނާގެ ޤައުމުގެ ކުރިމަތިއަށް ނިކުތެވެ. ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުން އެދޭ މީހުން ބުންޏެވެ. ޤާރޫނަށް ލިބުނު ފަދަ ތަކެއްޗެއް ތިމަންމެންނަށް ވެސް ލިބުނުނަމަ، ކިހާ ހެޔޮވީހެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަކީ، ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބެއްގެ ވެރިއެއްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ޢިލްމު

ލިބިގެންވާ މިހުން ބުނުއްވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަގާނުހުއްޓެވެ. އިމާންވެ، ބޮޑިވި ރަޙުމަތުގެ ވިލާކަން، اللهގެ ތަޤްވާ (ފައްޔާސްގެ މުޙާފަޒާކުރަންވާނޭ) ދާ ހެދުމަކަށްވެއެވެ. އަދި ކާތިލާރިނަތަކަށް ދެންދާ، އެ ދަރަޖައެއް ނުލިބޭނެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴾ (التكاثر: ٨)

މާނައީ: "ދެން އެ ދުވަހުން ހަމަކަށަވަރުން (ދުނިޔޭގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބުނު) ނިޢުމަތްތަކާގުޅޭ ތިޔަބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާނެކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ ٱلْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ يَصْلَىٰهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا ﴾ (الإسراء: ١٨) މާނައީ: "ދުނިޔޭގެ އަރާމަށް އެދޭ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ކަމެއް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް އަވަސްކޮށްދެއްވާހުށީމެވެ. ދެން އެ މީހަކަށްޓަކައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަރަކަ ލެއްވީމެވެ. މަލާމާތްލިބި، ރަޙްމަތުން ދުރުކުރެއްވިއްޖައިވާ ހާލު، އެ ނަރަކައަށް އެ މީހަކު ވަންނާނެއެވެ."

މި މައުޟޫޢާގުޅޭގޮތުން އައިސްފައިވާ އާޘާރުތައް ކިތަންމެ ގިނައެވެ. އެއިން ބައެއް ތިރީގައި ދެންނެވެ.

491– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ يَوْمَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ حَتَّى قُبِضَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيه)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލަނބާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގެންނެވި ބީބީ ޢާއިޝާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނބާ ވިދާޅުވިއެވެ. މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާގެ ޢާލު (ﷺ) ސުވަރުގެވަޑައިގެންފެއްވުމާ ހަމައަށް ދެ ދުވަސް ޖެހިގެން ފަޅު ދުވަސް ޙިސާބު ދެދުވަހު މުހުގައި ކާނާގެ ގޮތުގައި ބޯކިބާގެ ރޮށްޓަކުން ފުރިހަމައަށް ބަނޑު ފުރިގެން ނުވެއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ طَعَامِ الْبُرِّ ثَلَاثَ لَيَالٍ تِبَاعًا حَتَّى قُبِضَ".

އަދި (އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާގެ ޢާލު (ﷺ) މަދީނާއަށް ވަޑައިގެން ފުރުން، އެ ކަލަނބު ސުވަރުގެވަޑައިގެންފެއްވުމާ ހަމައަށް

އެކަށީގެންވާ އާލާތެއިން، ވިދިވިދިގެން ތިން ދުވަހު ގޮދަންބަޑިން އެބޭކަލުންނާއި ބޭކަނބަލުންގެ ބަނޑު ފުރޭ ބޮޑުވަރަށް ކެއުމެއް ކުރައްވާފައި ނުވެއެވެ.“

492– وَعَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ: وَاللَّهِ يَا ابْنَ أُخْتِي إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إِلَى الْهِلاَلِ، ثُمَّ الْهِلاَلِ، ثُمَّ الْهِلاَلِ ثَلاَثَةُ أَهِلَّةٍ فِي شَهْرَيْنِ، وَمَا أُوقِدَ فِي أَبْيَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَارٌ، قُلْتُ: يَا خَالَةُ، فَمَا كَانَ يُعِيشُكُمْ؟ قَالَتْ: الأَسْوَدَانِ: التَّمْرُ وَالْمَاءُ، إِلاَّ أَنَّهُ قَدْ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الأَنْصَارِ، وَكَانَتْ لَهُمْ مَنَائِحُ، وَكَانُوا يُرْسِلُونَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَلْبَانِهَا فَيَسْقِينَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށި ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) ޢުރްވަތު (އިބްނުއައްޒުބައިރު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ބޭބޭފުޅާ ދައިތަފުޅު) މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އޭ އުޚްތާގެ ދަރިފުޅާއެވެ. ތިމަންމެން ހަމަކަށަވަރުން، ހިލާލަށް ނަޒަރުދަމަމުންދިޔައީމު ބަލަމުއެވެ. ދެންވެސް ހިލާލަށް ނަޒަރުދަމަމުއެވެ. ދެންވެސް ހިލާލަށް ނަޒަރުދަމަމުއެވެ. ދެ މަސްދުވަހުގެތެރޭގައި ތިން ހިލާލަށް ނަޒަރުދަމަމެވެ. (އެބަހީ: ދުވަސް މަސް ފާއިތުވެ، ތިން ވަރަ މަހަކު ވެސް ހަނދުބަލަމުއެވެ.) އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ (އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ) ގެތަކުގެތެރެއިން އެއްވެސް ގެއެއްގައި (އެ މުއްދަތުގައި) ބަދިގެ އުނދުން ރޯކޮށްނުލައްވައެވެ. (އުރުވަތު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ ބޮޑުދައިތާގެފާނެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ދިރިއިއްބެވީ ކީކޭކޮށްގެންތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: ދެ މަސް ދުވަސް ފާއިތުވެދާއިރުވެސް، ބަދިގެއިން ކާއެއްޗެއް ރޯނުކުރައްވާނަމަ އުނދުން ރޯނުކުރައްވާ ދެން ތިޔަބޭފުޅުން ދިރިއިއްބެވީ ކީކޭކޮށްގެންތޯއެވެ؟) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ) ކަޅުތަކެއްޗެވެ، ބައްޕަސްގަނޑަކުންނެވެ. (އެބަހީ: ކަދުރާއި ފެނަށް ބަސްބުނާ ގޮތުންނެވެ.) އަދި އަންސާރީންގެ ތެރެއިން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަވަށްޓެރިންގެ ތެރޭގައި އަންހެނުންގެ ބަޔަކު ބޭކަލުން ތިއްބަވައެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި މަނާއިޙު (އެބަހީ: ކިރުއެރުވުމަށް ބަކަރި ނުވަތަ ޖަމަލު) ގެންގުޅުއްވާ ބޭކަލުން ތިއްބަވައެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން އެތަކެތީން ލިބިގެންވާ ކިރު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ފޮނުއްވާފައިވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން އެ ކިރު ހިއްޕަވަމެވެ.“

(ޝަރަޙަ: ކަދުރުގަހާއި ފެނަށް ކަޅުދެއްޗޭ ބުނެފައި، ޢަރަބިން ބުނެއުޅެނީ، ޢަރަބިބަހުގެ ގަވާއިދުގެ ހަމަތަކާ އެއްގޮތަށެވެ. އެއީ ދެ އެއްޗެއްގެ ތެރެއިން އެއްޗަކަށް ބާރުދީފައި، އެ ދޭތިގެ ތެރެއިން ބޮޑަށް މަޝްހޫރު އެއްޗެއްގައިވާ ސިފަ އަނެކަކާ ނިސްބަތްކޮށް އުސޫލުންނެވެ. މިދިޔަގެ ކަދުރުގެ ކުރިއަށް، ހައްދުގެއްޓެއްގައި ކަޅު ކުރެއްވެ. މިގޮތަށް ކަދުރާއި ފެނާއި ދެ އެއްޗެއް ވާހަކަ މިސާލުގައި އަންނާނީ، އެ ދެއްޗަށް ކަޅުދެއްޗޭ ކިޔާފައިވާއިރުއެވެ.

''މަނާއިރު'' މިއީ ''މަނިރުތުން'' މި ބަހުގެ ޖަމްޢުއެވެ. މަނިރުތު، ނުވަތަ މަނިރާއެވެ ކިޔައި، ބަކަރި ނުވަތަ ޖަމަލު ކަތިލައިގެން ފައިވާނަމަ ކަތިކޮށް، އެ ފަހަރު އަރިހުގައިވާ ކަރުގެ ބޯނުން ކަރުމަސްފަހި، އޭގެ ފަރިމާއިން އެ ބަކަރި ނުވަތަ ޖަމަލު ހަސްބަހި ބައްދުކަރުބުން ސަރުޖިކަން، ބޯނުން ޖަހައިގަތާ މަހުއްނުން ދަލާ ކަރުއިޔާ ބަކަރި ނުވަތަ ޖަމަލަށް.

''ދަރިތުތު ތާރީޚް'' (441/2، 442) ނޭ ނަގައިފައި، ''މުޢުޖަމުލް'')

493– وَ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّهُ مَرَّ بِقَومٍ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ شَاةٌ مَصْلِيَّةٌ، فَدَعَوْهُ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ، وَقَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الدُّنْيَا وَلَمْ يَشْبَعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِيْرِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''(ރަޙިމަހު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަބުދަތްޖެއްސެވި ތާބިޢީ ބަކަރިކު ކަލުގައިވާ) ސައިދުލް މަގްބުރީއްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ރަޙިމަހު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަރުސްދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނު (އޭނާ ފަހަރަކު) ބަކަރިފިހުން ފިފި ތަށިމަތިން ހުރަސްކުރައްވައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އޭރު އެބައިމީހުންގެ ކުރިމަތީގައި ފިހާފައިވާ ބަކަރިއެއް އޮތެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެ ކާއެއްޗެއްގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގަތުމަށް) ދަޢުވަތުދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ކާއެއްޗެއްގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގަތުމަށް އިންކާރުކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ''ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ދުނިޔެއިން ދުރުކުރައްވައި ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑު ފުރެންދެން ހަރުގެ ކަރިއްކާގެ ދުވަހަކުވެސް ފަހިވީ ހަރުގެ ގޮވާ ކާން ނުލިބެއެވެ.''

494– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: لَمْ يَأْكُلِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى خِوَانٍ حَتَّى مَاتَ، وَمَا أَكَلَ خُبْزًا مُرَقَّقًا حَتَّى مَاتَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''ރަޙިމަހު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަރުސްދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމަށް ދަންދެން

ވާންދެން ދުވަހަކުވެސް ކައުމުގެ ސުފުރާއެއްގެ ކައިރީގައި އިށީނަވައި ކެއުމެއްކެއްވެވިކަމެއް ނޭނގެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގެންފުރުމަށް ދާންދެން ތުނިކޮށް ފުޅުކުރައިފާ ރޮށި ދުވަހަކުވެސް ކެއުމެއްކެއްވެވިކަމެއް ނޭނގެއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "وَلاَ رَأَى شَاةَ سَمِيطًا بِعَيْنِهِ قَطُّ".

އަދި (އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުގެން ފަހަރެއްގައި ވެސް ފިހެފައިވާ ބަކަރިއެއް ދެކެވަޑައިގެންފައެއް ނޭނގެއެވެ."

(ޝަރަޙަ: ސަމީޠުވެފައިވާ، ޔަ ބަކަރިއެއް ކަމަށްވަނީ، ހުން ފެނުގައި ވަޑައިގެން އެ ސޫފުގެ ކަށިތަކެއް ފިލުވައި، ސާފުކުރުމަށްފަހު، އެގެ ހަންގަނޑާއި އެއްކޮށް ފިހެ، ތައްޔާރުކުރައްވާ ބަކަރިއަކަށެވެ. މިއީ، ކާއިންބޮޑުމީހުންގެ ކާންދޭ ގޮތެއް ކަމަށް ކިޔެވެ. އިބްނު ބައްޠާލް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ވަރިއްކަމެއް ތެރޭގައި ފަހަރެއްގައިވެސް ސަމީޠެއް ދެކެވަޑައިގެންފައެއް ނުވާނީ އެއީ ބަސްތޫރެއް މާނައަކީ ފެނުނަނީ، އެއީ، އެ ދުވަސްވަރު މީސްބަޔަކުގެ ގޮތުގައި ކާތަކެތި އާދަވެފައިވާ ކަމަކީ ކަމެއްގައިނުވާތީ، އެގޮތަށް ފިހެފައިވާ ބަކަރިއެއް، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ފެސް ދެކެވަޑައިގެންފައި ނުވަނީ ކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެވެ."

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (443/2) އިން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

495– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ نَبِيَّكُمْ ﷺ وَمَا يَجِدُ مِنَ الدَّقَلِ مَا يَمْلأُ بِهِ بَطْنَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދުލަބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ބަސްފުޅުގެ ތަރިކަލުން އަހަރެމެންގެ ނަބިއްޔާ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންނާ ދެކެވަޑައިގެތީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑުފުރި ބާޒުވާވަރަށް ކެއްވުމަށްވެސް އެންމެއަދަނައީ ދަނބުވަރުގެ ކަދުރުކޮޅެއްވެސް ނުހުރެއެވެ."

496– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، قَالَ: مَا رَأَى رَسُولُ ﷺ النَّقِيَّ، مِنْ حِيْنَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى، حتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ تَعَالَى، فَقِيْلَ لَهُ هَلْ كَانَ لَكُمْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَنَاخِلُ؟ قَالَ: مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُنْخَلاً مِنْ حِيْنَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ تَعَالَى، فَقِيلَ لَهُ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيْرَ غَيْرَ مَنْخُولٍ؟ قَالَ: كُنَّا نَطْحَنُهُ ونَنْفُخُهُ، فَيَطِيْرُ مَا طَارَ، وَمَا بَقِيَ ثَرَّيْنَاهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللهُ، އަބޫހުރައިރާގެފާނު ޢަހުލުއްސުއްފާގެ ތެރެއިން ހަތްދިހަ ބޭފުޅުން
ދެކެވަޑައިގެންފީމެވެ. އެ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ވެސް ރިދާއެއް ހުރި މީހަކު ނެތެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ރަސޫލުކަމާއިގެން
ފޮނުއްވެވުމުގެ ކުރީގައި ވެސް، އެކަލޭގެފާނު ހުއްޓެވީ ވަކި ފަރާތަކަށް ނުކުޅެދި، ފަޤީރުކަމުގައެވެ
ފުރިހަމަކޮށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގެންފައި ނުވެއެވެ. އެ ބޭފުޅުންނަށް (ރިދާ:
ސަރުދު ބޭން ސަރުދަރު) ދެފަރުވެސް ނުހުއްޓެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ތިއްބެވި ބޭފުޅުންގެ
ތެރޭގައި ފަޤީރު މުސްލިމުން ނެތީމެވެ؟ އެ ބޭފުޅުން ވަރަށް ގިނައެވެ. ރަޟިޔަ اللهُ، އެބޭފުޅުން
ރަސޫލުކަމާއިގެން ފޮނުއްވެވުމަށް ފަހު، އެބޭފުޅުން ފަތުޙުކުރި ވަތަނުގެ ގޮތުން ފަތުތަށް
އެބޭފުޅުން ފުރިހަމަ ތަކެތި ދެކެވަޑައިގެންނެވީ ނިޢުމަތެވެ. ފަހެ، އެ ބޭފުޅުންނަށް ދެއްވިއެވެ.
އެހެންމީހާ ފަޤީރުކަމުގައި ސަބުރުކޮށްގެން ވަޑައިގެންނެވުމަށް ތިރީގައި ފަހަރެއް ހުރިހާ ކަމެއްގައި
ޝުކުރު ކުރެއްވީއެވެ؟ ވަރަށް ގިނައެވެ. ތިމަންނަށް ދީނަށް ފުރިހަމަވިއެވެ. އަދި އެކަން
ދެއްވިއެވެ. ފަހެ (އެގެ މުރިދުކަމާ ދޭއިން ވެރިޔާގެ) ބާރުއެޅުމާ އެހެން ހިނގައިދިޔައެވެ.
އަދި ބާކީހުރިހާ އެއްޗެއް ތިމަންނަށް (ދުނިޔޭގެ ވެރިކަމުގައި) ފުރިހަމަކޮށްދެއްވިއެވެ، އަދި ފަހެ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

497– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ، فَإِذَا هُوَ بِأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: "مَا أَخْرَجَكُمَا مِنْ بُيُوتِكُمَا هَذِهِ السَّاعَةَ؟" قَالاَ: الْجُوعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "وَأَنَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لأَخْرَجَنِي الَّذِي أَخْرَجَكُمَا، قُومَا" فَقَامَا مَعَهُ.

فَأَتَى رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ، فَإِذَا هُوَ لَيْسَ فِي بَيْتِهِ، فَلَمَّا رَأَتْهُ الْمَرْأَةُ قَالَتْ: مَرْحَبًا وَأَهْلاً، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " أَيْنَ فُلاَنٌ" قَالَتْ: ذَهَبَ يَسْتَعْذِبُ لَنَا الْمَاءَ، إِذْ جَاءَ الأَنْصَارِيُّ، فَنَظَرَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَصَاحِبَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، مَا أَحَدٌ الْيَوْمَ أَكْرَمَ أَضْيَافًا مِنِّي فَانْطَلَقَ فَجَاءَهُمْ بِعِذْقٍ فِيهِ بُسْرٌ، وَتَمْرٌ، وَرُطَبٌ، فَقَالَ: كُلُوا.

وَأَخَذَ الْمُدْيَةَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِيَّاكَ وَالْحَلُوبَ" فَذَبَحَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا مِنَ الشَّاةِ، وَمِنْ ذَلِكَ العِذْقِ وَشَرِبُوا، فَلَمَّا أَنْ شَبِعُوا وَرَوُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتُسْأَلُنَّ عَنْ هَذَا النَّعِيمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمُ الْجُوعُ، ثُمَّ لَمْ تَرْجِعُوا حَتَّى أَصَابَكُمْ هَذَا النَّعِيمُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللهُ، އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު ނުވަތަ އެއް ރޭގަނޑެއްގައި
ރަސޫލު اللهِ ﷺ (ގެއިން) ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ރަޟިޔަ اللهُ، އަ ބޫބަކުރުގެފާނާއި

ރުއްސުންގެއްލި އަބޫޠަލްޙާގެ ކުޑަކުދިކަލުނާ (ދު ކަލުން) އިތުރުއެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވެ ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަ ދަރިކަލުންގެ ގައިން މި ގޭގައި ނުކުމެވަޑައިގަންނަވަން ޖެހިވަޑައިގަތީ ކޮންކަމަކާހުރެތޯއެވެ؟ އެ ދަރިކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ބަލިބޮޑުކަމާހުރެއެވެ. ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުގެއަތްޕުޅުގައިވާ ކަލާނގެ ގަސަމްކޮށްފައި ބަރަކާތްލައްވައްވާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވެސް ގައިން ނުކުމެވަޑައިގަތީ، ތިޔައީގެ ދަރިކަލުންގެ ގައިންނުކުން ކަންތަކާހުރެއެވެ!} (ދެން ބަރަކާތް ލެއްވިއެވެ.) {ދަރިކަލުން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ.} ފަހެ، އެ ދަރިކަލުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވަޑައިގަތެވެ.

ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަނބިކަނބަލުން ބަލަހައްޓަވާ ގައިން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (އެ ބޭކަލިޔާ، ރަޙިމަހާاللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދިނުމާއި އަޅުވަޑައިގަތުމު ތައްޔާރުކުރެއްވިއެވެ.) ހެދުމާއި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން ގެއަށް ނުކުތްވަރުގެ ކާއެއްވީއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން އިތުރުއެކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔައަށްބަލައިލަމުންނަން ތަނަވަސްކަމާއި ބާރުޖަރުޓިތަކާރުކޮށްފިއެވެ! ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަމަނާއަށް ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {އޭނބިހާކަލު (އެއީ: ކަމަނާގެ ފިރިކަލުން) ކޮބައިތޯއެވެ؟} އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާ، އަދިހަވީރުވެސް ބޭނުން ގެންނެވުމަށް ޖެހިއެވެ. ކާއިރު ތަނބެއްގެ ތެރޭގައި އެ އަނބި ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަ މިތުރުން ފެނިވަޑައިގެންނެވުމުން (އުފާވެރިން) ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމާޢަތުގެ اللَّهُ އަށެވެ! ދުޢާފުޅުން ކަރާމާތް މިނަންކުރި، ތިމަން އަހަރެން ވާހަކަ ބަދަލުވި އެހެން މިހާރު މިއަދު ނުބުނަނީއޮތުވެ! ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެތެރެން ވިންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު ކަދުރު ހިކުއްވައިގެ ކާލިއްޔާއިހުއްޓައިގެން، ދަރިކަލުންގެ ބަރިއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ހެކަތި ދޮންކޮށް ފައްލާވެފައިވާ ކަދުރާއި، ހިކި ކަދުރާއި، ޙަލްވާ ތަކަދުރު ކުރިއެވެ. ދެން އެހެކަލުންނަށް ދެންނެވިއެވެ. ފަރިއްކާލިއްވާށެވެ!

އެހެންފަހުން، އެ ކަލޭގެފާނު ބަލި ފުހުއްސައި ނެތްގެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ހިތުހިރިތަވާ ބަނޑިއެއް ކާމިލު ވެސް ކަހިނޭރައްވައްޓާވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުން ޖަކައި އެކަލޭގެފާނު ބަނޑުއެއް ކަމޭލެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެ ބަނޑިގެ މަސް ފަރިއްކާލުއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަދުރުކާލިން ކަދުރުވެސް

ފަރިއްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފެންކޮޅު ހިއްޕެވިއެވެ. ފަހެ، އެބޭކަލުން ބަނޑުފުރާ ބޯވެ، ކަރުފުރިހިއްކުމުގެ އަރާމުލިބިވަޑައިގެންނެވުމުން، اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ހަމަޖެއްސެވި އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ޢުމަރުގެފާނާ ދެބޭކަލުންނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަލާނގެ ގަސަންދެއްވައި ބަޔާންކުރައްވަމެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުން މި ނިޢުމަތާމެދު ސުވާލުކުރެއްވޭނެއެވެ. ތިޔަބޭކަލުންގެ ގެއިން ނުކުތުން ކަމުގައިވިޔަސް، ބަނޑުހައިހާލަތެވެ. އެއަށްފަހު، އެނބުރި ގެއަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން، މިބޭކަލުންނަށް މި، ނިޢުމަތް މިންވަރުކުރެއްވިއެވެ.}”

498– وَعَنْ خَالِدِ بْنِ عُمَرَ الْعَدَوِيِّ، قَالَ: خَطَبَنَا عُتْبَةُ بْنُ غَزْوَانَ، وَكَانَ أَمِيْرًا عَلَى الْبَصْرَةِ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ الدُّنْيَا قَدْ آذَنَتْ بِصُرْمٍ، وَوَلَّتْ حَذَّاءَ، وَلَمْ يَبْقَ مِنْهَا إِلاَّ صُبَابَةٌ كَصُبَابَةِ الإِنَاءِ، يَتَصَابُّهَا صَاحِبُهَا، وَإِنَّكُمْ مُنْتَقِلُونَ مِنْهَا إِلَى دَارٍ لاَ زَوَالَ لَهَا، فَانْتَقِلُوا بِخَيْرِ مَا بِحَضْرَتِكُم، فَإِنَّهُ قَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ الْحَجَرَ يُلْقَى مِنْ شَفِيْرِ جَهَنَّمَ، فَيَهْوِى فِيهَا سَبْعِيْنَ عَامًا، لاَ يُدْرِكُ لَهَا قَعْرًا، وَاللَّهِ لَتُمْلأَنَّ، أَفَعَجِبْتُمْ؟ وَلَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ مَا بَيْنَ مِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ مَسِيْرَةُ أَرْبَعِيْنَ عَامًا، وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَيهَا يَوْمٌ وَهُوَ كَظِيظٌ مِنَ الزِّحَامِ، وَلَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَالَنَا طَعَامٌ إِلاَّ وَرَقُ الشَّجَرِ، حَتَّى قَرِحَتْ أَشْدَاقُنَا، فَالْتَقَطْتُ بُرْدَةً فَشَقَقْتُهَا بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، فَاتَّزَرْتُ بِنِصْفِهَا، وَاتَّزَرَ سَعْدٌ بِنِصْفِهَا، فَمَا أَصْبَحَ الْيَوْمَ مِنَّا أَحَدٌ إِلاَّ أَصْبَحَ أَمِيْرًا عَلَى مِصْرٍ مِنَ الأَمْصَارِ، وَإِنِّي أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُوْنَ فِي نَفْسِي عَظِيمًا، وَعِنْدَ اللَّهِ صَغِيْرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) ހާލިދު ބިން ޢުމަރުލްޢަދަވީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި) ޢުތުބަތު ބިން ޣަޒްވާން ތިމަންމެންނަށް ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ، އެދުވަސް ބަޞްރާގެ ގަވަރުނަރެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު اللهُއަށް ޙަމްދުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ ފަހުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު ބުނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ދުނިޔެއަކީ، ނިމި ފަނާވެދާނޭ ތަނެކެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ދައުރުވެސް ވަރަށް އަވަހަށް ކުރިއަށްދެއެވެ. އަދި އޭގެ އަސަރުތަކުން މަދު މިންވަރެއް ނޫނީ ދެމިއޮތް ނުހުރެއެވެ. އެއީ ތަށިތެރޭގެ ފުޑުގައި (ކާނިވަރިފަތި) ހުންނަ މަދު މިންވަރެއް ފަދައިންނެވެ. އޭގެ ވެރިޔާ އެ އެތިކާލު ޖަމާކުރަމުން މަސައްކަތްކޮށްކޮށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބޭކަލުން އެ ދުނިޔެ ދޫކޮށް، ދުވަހަކު ފަނާވުމެއް ނެތިދާނޭ ތަނަކަށް

ދުނިޔެއަކަށް އެނބުރި ދާނޫއެވެ. ވީމާ، ދުނިޔެއިން ނުކުމެވޭއިރު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ޙާޟިރު ވުމަށް ޢަމަލުތަކާއިގެން ދެވޭތޯ ގަދައަޅައި މަސައްކަތް ކުރާށެވެ! އެހެނީ، އަހުރެމެންނަށް ބޭނުންވެފައިވާ ގޮތުގައި، ނަރަކައިގެ ތޮށިފަތްމަތީން (ޞޫޢ) ހިލަގަނޑެއް އެތެރެއަށް ވައްޓައިލުމުން، އެ ހިލަގަނޑު ހަތްދިހަ އަހަރުވަންދެން ތިރިއަށް ވެއްޓެމުން ގޮސްއެވެ. އާދުވަރުން ވެސް (ނަރަކައިގެ) ވަޅުގައި އެ ހިލަގަނޑު ނުޖެހިއްޖެއެވެ. ﷲ ގަސަމުއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. (އެހެން ކަންކުރުމާއެކު ވެސް) މިސްކީނުންނާއިގެން އެ ނަރަކަ ފުރުއްވާނުއްޖެވެ. މިކަމާ (އެބަހީ: ﷲގެ ޤުދުރަތްތެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމުގެމަތިކަން) ތިޔަބައިމީހުން އަޖައިބުވި ހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، މިވަންދެންނަން ބެނދުރުވާލާދޮޅުގައި، ސޫވަރުގެ ދުރުހުކަޑުވަކުން ކާށްދު ދުރުހުކާއްސެ ފުރާވިނުގައި ސާޅީސްއަހަރުގެ ދުރުމިން (އެބަހީ: ސާޅީސްއަހަރު އަސްވާރަކު ދަތުރުކުރާ ދުރުމިން) ހުރެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު ވެސް، އެ ދޮރަށް ވަންނަ މިސްކީނުންގެ ގިނަކަމުން ތޮއްޖެހިގެންދާނެ ދުވަހެއް އެތަނަށް ކުރިމަތިވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި (ހަމައެކަނި) ހަތް މުސްލިމުން ތިބީ މިކަންނާ ދެކުނުއްވިއެވެ. މިކަންނައި، އޭގެތެރެއިން އެކަކީމެވެ. (އެ ދުވަސްވަރު އަހުރެމެންގެ ބާލުހުރިގަތްތި) އޭގެ ސަބަބުން އަހުރެމެންގެ މިހަކަސްބަން ގަނޑުފުޅިއިތީ ކުނިލާރުވުމުން ގަސްވަގުތުގެ ވަތްދުން އެހެން އެއްކޮޅު ނުހުރެއެވެ. ވީމާ، މިމަންޒިލަކުން ގައިގައިލައްވާން ވޭހައި ފިބިލައިވިއެވެ. ވީމާ، މިމަންނާ އާއި، (މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި) ސަޢުދު ބިން މާލިކާ ދު ބައިކުރުމުގެ ދެމެދުގައި އެ ފޮތި ތިމަން ދެބައިކޮށްލައްވައި، ބަހައިލައްވީމެވެ. އޭގެ އެއްބައި މިމަންނާ އަނދުލައްވީމެވެ. އަދި ސަޢުދު ބިން މާލިކު އަނދުލައްވިއެވެ. (ކަން ހުރިގޮތަކީ މިއީ ކުރީގައި ވިއަސް) މިއަދު އިސްވެރިންގެ ވެރިކަމުގެ ދަރަޖައިވާ ބަރަކާތަކާއި ތެރެއިން ކަންކަމެއް ހަރަދާ ވެރިއަކަށްކަމަށްވާ އުނަކަވާ އަތުރަމަކުގެ (އެބަހީ: އަސްބާބުތަކުގެ) ތެރެއިން ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންގެ އަމިއްލަނަފްސު ބޮޑު މިހާރަކުވައި ދުނިޔޭގެ ނަރަކައިކަމުން ﷲގެ ޙަޟްރަތުން ސަފްވަންތެރި ދަރާނަކާނުގަވާ މިތަން އުދުވެވެ. އޭގެން، އުވަދަ ދިހަވަރު ﷲގެ ޙަޟްރަތުގައި ވާހިނު، ފައްޗެއް ގަނާތަކާ ނިކަމެތި ދެރަ ހާލަތުގައެވެ.“

499- وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: أَخْرَجَتْ لَنَا عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كِسَاءً وَإِزَارًا غَلِيظًا، قَالَتْ: قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي هَذَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ތިމަންމެން ދެކެ ފޮތިކޮޅެއް ނެރުއްވިއެވެ، ފަށަ ހުރިން ވިހާފަޔިހާ (ވަރަށް ހަރުކަށި) ގައިގަތާ ފޮތިކޮޅަކާއި، ފަށަހުރިން ވިހާފަޔިހާ އަންނަވަރުކޮޅެއް ނެރުއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގަތީ، މި ދެފޮތިކޮޅު ގައިގައި އޮއްވައެވެ."

500- وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، ﵁، قَالَ: إِنِّي لأَوَّلُ الْعَرَبِ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَلَقَدْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا لَنَا طَعَامٌ إِلاَّ وَرَقُ الْحُبْلَةِ، وَهَذَا السَّمُرُ، حَتَّى إِنْ كَانَ أَحَدُنَا لَيَضَعُ كَمَا تَضَعُ الشَّاةُ مَالَهُ خَلْطٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަބިންގެ ތެރެއިން، ﷲގެ މަގުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ދުނިއެއް އެއްލި މީހަކީ، ތިމަން ކަލޭގެފާނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން ހަނގުރާމަތަކުގައި ބައިވެރިވަމުވެ. އަދި އަލްޙުބުލާ އާއި އައްސަމުރު ފިޔަވައި މިގަސްގަހުގެ ފަތް ނޫން އެއްވެސް ކެއުމެއް (އެހެން ކެއުމެއް) ނުލިބެއެވެ. އަހަރުމެން ބައެއް މީހުން ބަކަރި ފުރާހަދާ ގޮތަށް ފުރާހަދަނީ، ބަކަރި ފުރާހަދާ ގޮތަށް ހިކި (އެއްތަކެތި) ހިނގާފައެވެ. އެއާއި އެއްވެސް ތަކެތި ނުހުރެއެވެ."

(ޝަރަޙަ: "އަލްޙުބުލާ" އާއި "އައްސަމުރު" އަކީ، ސަހަރާތަކުގައި ހެދޭ، ކަނޑިގަހަކަށް ވުރެ ޖަހާ ތަކެތީގެ ތެރެއިން ދެ ބާވަތެއްގެ ގަސްތަކާއި ދެ ނަމެވެ. ދިރިހުރުމަށް އެއަށް ކަމާއި ނަމުގެ ޢިލްމުވެރިޔާގެ ނުވިއެވެ. "މުޢުޖަމު")

501- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.

{އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! މުޙައްމަދުގެ ޢާއިލާގެ އާލުވެރިންގެ ރިޒުޤު، އެބައިމީހުންގެ ފުދާނަ
ސަލާމަތްކާނާތަކަށް މިންވަރުކޮށްދެއްވާ ލައްވާނދޭވެ.} (އެބަހީ: މުއްސަނދިން ނާ ކައުމުން
ދުނިޔާ އާޚިރަތަކާއި، ފަދައިން ބަސްމަލަށް ވުރެ ސުންނާކަމުން މިންޖެހި، އެބައިމީހުންނަށް
ދިރިއުޅުމަށް ބޭނުންވާވަރު މަދު މިންވަރެއްކަމުގައި ބިމަށްކަނޑައެޅުއްވާ ޢާއިލާގެ
ރިޒުޤު ލައްވާނދޭވެ.)”

502– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: وَاللَّهِ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ، إِنْ كُنْتُ لأَعْتَمِدُ بِكَبِدِي عَلَى الأَرْضِ مِنَ الْجُوعِ، وَإِنْ كُنْتُ لأَشُدُّ الْحَجَرَ عَلَى بَطْنِي مِنَ الْجُوعِ، وَلَقَدْ قَعَدْتُ يَوْمًا عَلَى طَرِيقِهِمُ الَّذِي يَخْرُجُونَ مِنْهُ، فَمَرَّ النَّبِيُّ ﷺ، فَتَبَسَّمَ حِينَ رَآنِي، وَعَرَفَ مَا فِي وَجْهِي وَمَا فِي نَفْسِي، ثُمَّ قَالَ: "أَبا هِرٍّ" قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "الْحَقْ " وَمَضَى، فَاتَّبَعْتُهُ، فَدَخَلَ فَاسْتَأْذَنَ، فَأُذِنَ لِي فَدَخَلْتُ، فَوَجَدَ لَبَنًا فِي قَدَحٍ، فَقَالَ: "مِنْ أَيْنَ هَذَا اللَّبَنُ؟ " قَالُوا: أَهْدَاهُ لَكَ فُلاَنٌ أَوْ فُلاَنَةٌ،

قَالَ: "أَبَا هِرٍّ " قُلْتُ : لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "الْحَقْ إِلَى أَهْلِ الصُّفَّةِ فَادْعُهُمْ لِي" قَالَ: وَأَهْلُ الصُّفَّةِ أَضْيَافُ الإِسْلاَمِ، لاَ يَأْوُونَ عَلَى أَهْلٍ، وَلاَ مَالٍ، وَلاَ عَلَى أَحَدٍ، وَكَانَ إِذَا أَتَتْهُ صَدَقَةٌ بَعَثَ بِهَا إِلَيْهِمْ، وَلَمْ يَتَنَاوَلْ مِنْهَا شَيْئًا، وَإِذَا أَتَتْهُ هَدِيَّةٌ أَرْسلَ إِلَيْهِمْ، وَأَصَابَ مِنْهَا وَأَشْرَكَهُمْ فِيْهَا، فَسَاءَنِي ذَلِكَ، فَقُلْتُ: وَمَا هَذَا اللَّبَنُ فِي أَهْلِ الصُّفَّةِ؟ كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ أُصِيبَ مِنْ هَذَا اللَّبَنِ شَرْبَةً أَتَقوَّى بِهَا، فَإِذَا جَاءُوا أَمَرَنِي، فَكُنْتُ أَنَا أُعْطِيهِمْ، وَمَا عَسَى أَن يَبْلُغَنِي مِنْ هَذَا اللَّبَنِ، وَلَمْ يَكُنْ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ ﷺ بُدٌّ،

فَأَتَيتُهُم فَدَعَوْتُهُمْ، فَأَقْبَلُوا وَاسْتَأْذَنُوا، فَأَذِنَ لَهُمْ، وَأَخَذُوا مَجَالِسَهُمْ مِنَ الْبَيْتِ، قَالَ: "يَا أَبَا هِرٍّ!" قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "خُذْ فَأَعْطِهِمْ" قَالَ: فَأَخَذْتُ الْقَدَحَ فَجَعَلْتُ أُعْطِيهِ الرَّجُلَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى، ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ، فَأُعْطِيهِ الآخَرَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى، ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ، حَتَّى انْتَهَيتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، وَقَدْ رَوِيَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ، فَأَخَذَ الْقَدَحَ، فَوَضَعَهُ عَلَى يَدِهِ، فَنَظَرَ إِلَيَّ فَتَبَسَّمَ، فَقَالَ: "أَبَا هِرٍّ" قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "بَقِيتُ أَنَا وَأَنْتَ!"، قُلْتُ: صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "اقْعُدْ فَاشْرَبْ" فَقَعَدْتُ فَشَرِبْتُ: فَقَالَ: "اشْرَبْ " فَشَرِبْتُ، فَمَا زَالَ يَقُولُ: "اشْرَبْ " حَتَّى قُلْتُ: لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَجِدُ لَهُ مَسْلَكاً، قَالَ: "فَأَرِنِي" فَأَعْطَيْتُهُ الْقَدَحَ، فَحَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى، وَسَمَّى وَشَرِبَ الفَضْلَةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ވަﷲ، އެ ކަލާނގެ ފިޔަވައި ޙައްޤު އިލާހެއް ނުވާ އެކަލާނގެ ...
ބަޑުގައި ... އެ ކަލާނގެ ... އަޅުގަނޑު ...

އިޖާބަކުރުއްވާ މާތް اللّٰهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ބަސްދެއްވިގޮތުން (ކުރައްވާނަކީއް
އެނގިވަޑައިގަތުން) ބަސްދެއްވަމުން ބިންމަތީގައި ބަސްދެއްސަވައިގެން އޮންނަވަމެވެ. އަދި
ބައެއް ފަހަރަށް ބަސްދެއްވިގޮތުން ގޮސް، ބަސްދޭގައި ހިފެހެއް ބަސްނަވާ ފަރުދުވެސް އާދެއެވެ.
ހަމަކަނޑަވަރުން، އެއް ދުވަހަކު ތިމަންނާ ބަސްދެއްވިގޮތުން ކުރު، ތިސްބަކުން އެބައިމީހުންގެ
ބޭނުންބަކަން ނުކުމެއްޖެ މަގުމައްޗަށް ނުކުމެ އިރުސޮރު އިންދެމެވެ. ދެން، ތިމަންގެ ގާތުން
ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވަޙީގެ ނަންނަވައިލައްވައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނަށް ތިމަންނާ ދަންނަވައިގަތުމުން
ހިނގަވަންދެއްވީއެވެ. އަދި ތިމަންގެ ފޮނުވައިން ދަންނަވާނުލައި އަރުވަގަތުން، ތިމަންގެ
ގާތު އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިގަންނަވައިލައްވައެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. {އަބޫހުރައިރާއެވެ.}
ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ ބައިއަތުލެވެ. ކަ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ.
{ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގައި ވަޙީގަންނަވާނެތޯ.} އަދި އެކަލޭގެފާނު ކިއްޔަން ހިންގަވައި
ވަޙީގަތެވެ. ދެން، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގެ ފުޅުން ހިނގައިގަތީމެވެ. ދެން،
އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތްވަހަކަން ވަދެވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ގާތްވިލުއަރަން ވަންނަމަން
އިދުނަރަން އެދުނިމެވެ. އަދި ތިމަންނާއަރަން އިދުނަވިބޯމުން، ތިމަން އެވިލުއަރަން ވަދެއްޖައިމެވެ.
އެހިނދު، ކިޔު އަޅައިފައި ހުރި ކަންވާލުއް ގާތްވިލުފަރަޅައިހުއްޓެވެ. (އެކަލޭގެފާނުގެ
އަހުރުވަރިންނަން) ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިމީ ކޮން ވަނަކަން ގެންސްފަޔާހި ކިޔުއައްޕަ
ހައްދަވެ؟} ގޭގެ އަހުރުވަރިން ދަންނަވާލެވެ. އެއީ އެވޭނި ފިހިހަނާ ނުވަތަ އެވޭނި
އަންހަނާ ކާފޮގެ ފަހަރަށް ވެދުމަން އަރުވައިފައިހުރި އެއްޗަކާވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ. {އަބޫހުރައިރާއެވެ.} ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ ބައިއަތުލެވެ. ކަ
اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ. {ކާފޮގެ ސިއްލާގެ އަހުރުވަރިންގެ ގާތަށް
ވަޙީގަންނަވާށެވެ.} އަދި އެބަކާފުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޙީގަތުމަށް ދަރުވަތް
ދީފާނެވެ.} އަބޫހުރައިރައަކީވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. ސިއްލާގެ އަހުރުވަރިންނަކީ، (އެބަހީ: ނަބަވީ
މަދަރުސާގައިހިމެނޭ އުސްމަތަކީވެސް ޙާލުބަދުނަކާ) އިސްލާމްދީނުގެ ދުރުމާތުންނެވެ. އެއުރެންގެ
އެއްވެސް ވަޒަނެއް، ގޭދޮރެއް، މުދަލެއް ނުހުރެއެވެ. އަދި އެއުރެން އެއްވެސް މީހެއްގެ
ކިބައިން އެހީއަކަށް ވެސް ނުދެއެވެ. އިތުރުއަކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް
ސަދަޤާތުގެ ގޮތުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނަމަ، އެބަކާފުގެ އަރިހަށް އެއުރެއްޗެއް ފޮނުއްވައެވެ.
އެކަލޭގެފާނު އެއީން އެއްވެސް އެއްޗެއް ފަރިއްޔެއްނުކުރުއްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް

ހަދިޔާއެއް ލިބިވަޑައިގެންފިނަމަ، އެބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމަށް ދަޢުވަތުކުރައްވައެވެ. އަދި ހުރި އެކަލޭގެފާނު ވެސް އެއްޗެއް ތަނާވުލުކުރައްވައެވެ. (އަބޫހުރައިރަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެކަލޭގެފާނު އެބޭކަލުންނަށް ދަޢުވަތުކުރެއްވުމީ މިމަންގެ ހިތްފުޅު ނުތަނަވަސްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގެ ސަބަބުން ހިތަށް ވިސްނުނުއެވެ. ވެފައި ހުންނަވަނީކަން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅުގައި ނުވާނެކަން ހަމަ ކިރުފުޅު ހިއްސާކުރުމަށް ބޭނުންވާ ކަމަށް މިމަންޏާ ބަލާލީމެވެ، އެހެނީ މިމަންޏާ ހިތާ ހަމަ ކިރު ބޯން ހިތްވާތީއެވެ.) ފަހެ، މިމަންގެ ހިތާ ހަމަ ބޭނުމެވެ. މިހާރުކަލޭ ކިރުފުޅުކަން ބޮއްޓާ އަރުވާލެވޭނެ ކަމަކުވެސް ނުވާނެއެވެ. މި އެކަލޭ ބިލިޔަގިން ހަލިސަނގެއި ވަރުޖެއްސުން އެނގޭ އަރުވާއިގެންވަނީ މިމަންޏާއެވެ. އެބޭކަލުން ވަޑައިގެންފިނަމަ، އެ ކިރުފުޅު އެބޭކަލުންނަށް ދިނުމަށް އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާނީ މިމަންޏާއަށެވެ. އެހެން ފަރުވާއެއް މިއިން ކޮޅެއް އެފިރުކޮށް ވެސް މިމަންޏާއަށް ލިބިދެނިކޮށްނުދޭ ހުރުމެކޭ. ނަމަވެސް ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުން އެހެން ގޮތެއް ވެސް މިމަންޏާއަކަށް ނުވެއެވެ.

ފަހެ، މިމަންޏާ އެބޭކަލުންގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައިމުއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދަޢުވަތުކުރެއްވިކަމުގައި ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެ އެންމެ ބޭކަލުން ދަޢުވަތު ޤަބޫލުކުރައްވައި، ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ގޭތެރެއަށް ވަންނަވަން އިޛުނަށް އެދިލެއްވިއެވެ. އެބޭކަލުންނަށް އިޛުނަދެއްވުމުން، ގޭތެރެއަށް ވަންނަވައި އިށީނދެވިއެވެ. އިތުރަށް އެކަލޭގެފާނު ގޮވާލެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫހިއްރެވެ!} މިމަންޏާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ލައްބައިކަ އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ގޮވާލެއްވިއެވެ. {މި ކަންވާރު ނަގައިދޭށެވެ! އަދި އެބޭކަލުންނަށް (އެއް ބޭކަލަކަށްފަހު އަނެއް ބޭކަލަކަށް) ދީފައި ގެންދަވާށެވެ!} އަބޫހުރައިރަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޏާ، އެ ތަށި ނަގައިގަނެ، އެއް ބޭކަލަކަށް ދީފިންމެ، އެކަލޭގެފާނު ބަނޑުފުރެ ބޮއްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު މިމަންޏާއަށް ތަށި ދޫކޮށްލެއްވުން، އެހެން ބޭކަލަކަށް އޭރު ދީފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވެސް ބަނޑުފުރެ ބޮއްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު މިމަންޏާއަށް ތަށި ދޫކޮށްލެއްވެއެވެ. (މިގޮތަށް ސަޙާބީން އެ އެންމެ ބޭކަލުން ބަނޑުފުރެ ބޮއްވައި ނިމިލެއްވުމުން) އެންމެފަހުން، މިމަންޏާ ނަބިއްޔާ

ﷺ ގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައީމެވެ. އެހިނދު، އެ އެންމެން ބޯކިރުން ފުއްދައިގަތުމަށް ބަނޑުފުރާ ބޮއެފައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާގެ އަތުން އެތަށި އަތުލައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުމަތީގައި ތިބާވައިލައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއާ ދިމާއަށް ބައްލަވައިލައްވައި ހިނިތުންވެވަޑައިގެންނެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަބޫހިއްރެވެ!} ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ލައްބައިކައެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިހާރު ބާކީ ވީ ތިމަންނަކަލޭގެފާނާއި ތިބާއާ ދެމީހުންނެވެ.} އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ތިޔަވިދާޅުވީ ތެދުބަހެކެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އިށީންނަވާށެވެ! އަދި ކިރު ހިއްބަވާށެވެ!} ފަހެ، ތިމަންނާ އިށީނދު އެކިރު ބޯލީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަދި ހިއްބަވާށެވެ!} ފަހެ، ތިމަންނާ އަނެއްކާވެސް އެކިރު ބޯލީމެވެ. ފަހެ، (ކޮންމެ ފަހަރަކު) އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. {އަދި ހިއްބަވާށެވެ!} އެންމެފަހުން (ތިމަންނާގެ ބަނޑު ފުރިގެން) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ހައްގުދީނާއިގެން ފޮނުއްވި ކަލާނގެ ގަސަމު ދަންނަވަމެވެ. އަހުރެންގެ ބަނޑުގައި އިތުރަށް ބޯނެ ތަނެއް ނުވެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެހެންވީއާ) ތިމަންނަކަލޭގެފާނަށް ތަށި ދެއްކުމަށްދޭށެވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު اللهُ ތަޢާލާއަށް ހަމްދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބިސްމި ވިދާޅުވެ، ބާކީވި ކިރު ހިއްބެވިއެވެ.“

503– وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيْرِيْنَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنِّي لأَخِرُّ فِيمَا بَيْنَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مَغْشِيًّا عَلَيَّ، فَيَجِيءُ الْجَائِي، فَيَضَعُ رِجْلَهُ عَلَى عُنُقِي، وَيرَى أَنِّي مَجْنُونٌ وَمَا بِي مِنْ جُنُونٍ، وَمَا بِي إِلاَّ الْجُوعُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ތަޢާލާ ބޮކޮށްލަދުގޭގިވާ) މުޙައްމަދު ބިން ސީރީނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންނާ ބަނޑުހައިވެގެން ގޮސް) ހޭބަރުހުސްވެގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މިންބަރުކޮޅާއި، މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅާ ދެމެދަށް ވެއްޓިފައި އޮންނަމެވެ. ފަހެ، އަންނަ މީހަކު އައިސް، އޭނާގެ ފައިން ތިމަންނާގެ ކަނދުރާގައި ޖަހައިލައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ހީކުރަނީ، ތިމަންނަކީ މޮޔަ މީހެއްކަމަށެވެ. އަދި

ކިބައިގައި (އުޅުނަ) މާރަކަމެއް ނުވެއެވެ. ބިމަށްގެ ކިބައިގައި ބަނދެހަރިކަމުގެ ނިޝާނެއް އުނުން
ކަމެއް ނުވެއެވެ."

504– وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِندَ يَهُودِيٍّ فِي ثَلاَثِيْنَ صَاعًا مِنْ شَعِيْرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަމަނާއަށް ރުޟުވާންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަގަނޑު ދަރަނިކޮށް ޖެހި، ޔަހޫދިއްޔެއްގެ އަތުން އަނބުރައި ދެއްކަވާ ނުނިމި، ތިރީސް ސާޢު ހިމަގަދޫގެ ބަދަލުގައި ދަރަނިއެއްގެ ގޮތުން (އެބަހީ: ދަރަނިގެ ގޮތުން ގެނެސްފައިވާ ގޮތުން) ބަހައްޓަވައިފައެވެ."

505– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: رَهَنَ النَّبِيُّ ﷺ دِرْعَهُ بِشَعِيْرٍ، وَمَشَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِخُبْزِ شَعِيْرٍ، وَإِهَالَةٍ سَنِخَةٍ، وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: "مَا أَصْبَحَ لآلِ مُحَمَّدٍ صَاعٌ وَلاَ أَمْسَى وَإِنَّهُم لَتِسْعَةُ أَبْيَاتٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ދަރަނިކޮށް ނުނިގެ ހިމަގަދޫނުކުރެއްވީ ގެނބިފައިވާ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ދަގަނޑު ދަރަނީގައި ބަހައްޓަވާ (ދަރަނިއެއްގެ ގޮތުގައި) ބެހެއްޓެވިއެވެ. އަދި (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ބިމަށާ ހިމަގަދޫގެ ރޮށްޓެއްޔާއި، ދިޔައިރުވެފައިވާ ތެޔޮފަދަ ބަޔަކު ސަރުބީގެ ހިމޭލަވެގެން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. (އަދި އެއް ފަހަރަކު) އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ބިމަށް އަޑުއެހީމެވެ. {މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުވަރިންގެ ގެގެގައި، ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި ވެސް، އަދި ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި ވެސް، އެ ގެގެގެ އަހުލުވެރިން ޚަރަދުކުރުމަށް އޮންނަރުކުރެއްވި އެއްސާއުގެ ސާޢެއްގެ މިންވަރުވެސް ނުހުރެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ނުވަ ގެގެ އަހުލުވެރިންނެވެ.}"

(ނޯޓް: ސާޢަކީ އިސްލާމްގައި މިން ކިރުމަށް ބޭނުންކުރި ވަޒަނަކަށް ކިޔާ ނަމެކެވެ. މިޒާނުގެ ޙިސާބު ވަޒަންކުރަންވީ އެއީ، ގާތްގަނޑަކަށް 2.4 ނުވަތަ 2.6 ކިލޯގެ ބަރުދަނެވެ.)

506– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ، مَا مِنْهُم رَجُلٌ عَلَيهِ رِدَاءٌ، إِمَّا إِزَارٌ، وَإِمَّا كِسَاءٌ، قَدْ رَبَطُوا فِي أَعْنَاقِهِمْ، فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ، فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ كَرَاهِيَةَ أَنْ تُرَى عَوْرَتُهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ސުއްފާގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ހަތްދިހަ ބޭފުޅުން [illegible]. އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭފުޅަކަށް މުޅި ހަށިގަނޑު [illegible] ހެދުންކޮޅެއް ލިބިވަޑައިގެން ނުވެއެވެ. (އެ ބޭފުޅުންނަށް ލިބިވަޑައިގެން ވަނީ) [illegible]. [illegible]. ދެން، އެ ބޭފުޅުން، އެ [illegible] އެ ބޭފުޅުންގެ [illegible]. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭފުޅުންގެ [illegible]. ދެން، އެ ބޭފުޅުންގެ [illegible] އެ [illegible]. އެއީ އެ ބޭފުޅުންގެ [illegible].“

(ނޯޓް: [illegible] 469 [illegible])

507– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ فِرَاشُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِن أَدَمٍ، حَشْوُهُ لِيفٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ [illegible] ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާ [illegible] ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ [illegible]. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ [illegible]، [illegible].“

508– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَسَلَّمَ عَلَيهِ، ثُمَّ أَدْبَرَ الأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا أَخَا الأَنْصَارِ، كَيْفَ أَخِي سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ؟" فَقَالَ: صَالِحٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ يَعُودُهُ مِنْكُمْ؟" فَقَامَ وَقُمْنَا مَعَهُ، وَنَحْنُ بِضْعَةَ عَشَرَ، مَا عَلَيْنَا نِعَالٌ وَلاَ خِفَافٌ، وَلاَ قَلاَنِسُ، وَلاَ قُمُصٌ، نَمْشِي فِي تِلْكَ السِّبَاخِ، حَتَّى جِئْنَاهُ، فَاسْتَأْخَرَ قَوْمُهُ مِنْ حَوْلِهِ، حَتَّى دَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ الَّذِينَ مَعَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ތަ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، އަބްދުލްބިން
ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (އަބްދުاللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
(އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން އިނީންދަތިބީމުއެވެ. ކުއްލިއަކަށް
އަންސާރުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން އިސްތިކުބާލުކޮށް ސަލާމްދެންނެވިއެވެ.
އެއަށްފަހު، އަ އަންސާރުބޭކަލާގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށް ހިނގަވައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ،
ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަންސާރުންގެ އަޚާއެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޚު
ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާގެ ޙާލުކިހިނެއް ހުރިހެއްޔެވެ؟} އަ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ރަނގަޅެވެ.
ފަހެ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން، އެކަލޭގެފާނަށް
ޒިޔާރަތްކުރައްވާން ގޮސް ކޮބާ ބޭކަލުންތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގަތުމުން،
ތިމަންމެން ވެސް އަރިހުގައި ތެދުވީމުއެވެ. ތިމަންމެންގެ އަދަދު ދިހަވަރަކަށްވުރެ ގިނައެވެ.
ތިމަންމެންނަށް އެހެންމެ ފައިވާނެއް، ޚުފެއް، އަދި ތޮޅިބަލެއް، ގަމީހެއް
ވެސް ނުވެއެވެ. އަ ހިލަ، ހަރަފަސް ބިންތަކުގައި ތިމަންމެން ހިނގާފައިގައި ހިނގައިފައި
ދިޔައީމުއެވެ. މިއުޅުގައި ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔުމުން، (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ
އާއި އެކުގައިތިބި ބޭކަލުންނާ) އަ ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ ބޭކަލުން، އަ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން
(އެބަހީ: ސަޢުދުގެ ކައިރިން) ދުރަށްޖެހިލެއްވިއެވެ. އަދި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އާއި
އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުން، އަ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖެހިލައްވައި ގާތްކުރެއްވިއެވެ."

509– وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "خَيْرُكُمْ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ" قَالَ عِمْرَانُ: فَمَا أَدْرِي قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثاً" ثُمَّ يَكُونُ بَعْدَهُمْ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلاَ يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَخُونُونَ وَلاَ يُؤْتَمَنُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلاَ يُوفُونَ، وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمَنُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ތަ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، އަލްޙުޞައިނުގެ
ދަރިކަލުން ޢިމްރާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ
ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގެ
މީހުންނެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއާޖެހޭ (ޒަމާނުގެ) މީހުންނެވެ. ދެން ތިޔަބައި
މީހުންކުރެ އެއާޖެހޭ (ޒަމާނުގެ) މީހުންނެވެ.} ޢިމްރާން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
މިފަދައިން ބަޔާންކުރެއްވީ، ދެ ފަހަރުކަން، ނުވަތަ ތިން ފަހަރުކަން ތިމަންނާ

ހަނދާންކޮށްދެއެވެ. (ދެން ބަޔަކު އަތުވެދާނެއެވެ.) {އެއަށްފަހު ތިބޭނީ މީހުންނަކީ، އެބައިމީހުން
އަމިއްލައަށް (އެއީ ކަންކަމަށް) ހެކިވި އުޅޭން ބަލާނެއެވެ. އެކަމަކު އެއުރެންގެ ކިބައިން
ހެކިބަހަކަށް އެދިވިއްޖެނަމަ ހެކިބަސް ނުދޭނެއެވެ. (އެބަހީ: ހެކިބަސް އަދާކުރުމުގައި
ހިތްހުރިގޮތަކަށް ބަދަލުކުރާނެއެވެ.) އަދި އެއުރެން ޚިޔާނާތްތެރިވާން ބަލާނެއެވެ. އެއުރެންގެ
ކިބައިން އަމާނާތެއް އަދާއެއްނުވާނެއެވެ. އެއުރެން ހުވައިކުރާނެއެވެ. އެކަމަކު ހުވައެއް
ނުފުއްދާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންގެތެރޭގައި ފަލަކަން ފާޅުވެދާނެއެވެ.}"

510– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا ابْنَ آدَمَ: إِنَّكَ إِنْ تَبْذُلُ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ، وَأَنْ تُمْسِكْهُ شَرٌّ لَكَ، وَلاَ تُلاَمُ عَلَى كَفَافٍ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެން އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهُ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އާދަމުގެދަރިއާއެވެ. ތިބާގެ މުދަލުން (ހާއްސަކޮށް ބޭނުންވާ މިންވަރު) ހޭދަކުރުން ދިނުމަކީ، ތިބާއަށް ހެޔޮކަމެކެވެ. އަދި ހޭދަނުކޮށް ހިފެހެއްޓުމަކީ، ތިބާއަށް ގެއްލުންހުރިކަމެކެވެ. ތިބާއަށް ކާފީވާ މިންވަރަށް ހިފެހެއްޓުމުން، ތިބާއަށް ލަވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ތިބާ ހޭދަކުރަން ފަށާނީ ތިބާ ބަލަހައްޓަން ޖެހޭ މީހުންނަށެވެ (ހޭދަކުރުމުގައި) ފެށުމަކީ މިއީ ކަމެވެ.}"

511– وَعَنْ عُبَيدِ اللَّهِ بْنِ مِحْصَنٍ الأَنْصَارِيِّ الْخَطْمِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ، مُعَافًى فِي جَسَدِهِ، عِنْدَهُ قُوتُ يَومِهِ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحَذَافِيْرِهَا." (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެން ޢުބައިދު اللّٰهِ ބިން މިޙްޞަނުލް އަންޞާރީ އަލްޚަޠްމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ދިރިއުޅުމުގެ ތެރޭގައި އަމާންކަމާއެކު ދުވާލު، އަދި އޭނާގެ ސިއްޙަތު ސަލާމަތުން ހަށިގަނޑުގެ ސިއްހަތާއި، އަދި އޭނާގެ ދުވަހުގެ ކާނާ އޭނާއަށް ލިބިފައިވާނަމަ ދުނިޔެ، ދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ތަކެތި ލިބިއްޖެހެން މިއުޅޭހެންނެވެ.}"

512– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "قَدْ أَفْلَحَ مَن أَسْلَمَ، وَكَانَ رِزْقُهُ كَفَافًا، وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللهُ، އެދެބަފައިކަލުންނަން ދުޢާކުރައްވައި، ޢަމްރުބުނުލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {އިސްލާމްދީން ޤަބޫލުކޮށް، އެ މީހެއްގެ ރިޒްޤު އޭނާއަށް ފުދޭވަރަށް، އަދި އޭނާއަށް اللهُ ދެއްވި އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ޤަނާޢަތްތެރިކަން ދެއްވިގެންވާ މީހާ، ފަލާޙާއި ކާމިޔާބުވެރިކަން ލިބިގެންވި މީހާއެވެ.}"

513- وَعَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ، فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "طُوبَى لِمَنْ هُدِيَ إِلَى الإِسْلاَمِ، وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا، وَقَنِعَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ދުޢާކުރައްވައި، އަބޫމުޙައްމަދު، ފަޟާލަތު ބިން ޢުބައިދުލް އަންޞާރީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {އެ މީހަކަށް އިސްލާމްދީނުގެ ތެދުމަގު ދިންނަވައިދެއްވައި، އަދި އެ މީހެއްގެ ރިޒްޤު އޭނާއަށް ފުދޭވަރަށް، އަދި އޭނާއަށް اللهُ ދެއްވި އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ޤަނާޢަތްތެރިކަން ދިންނަވައިދެއްވައިފިއްޔާ މިހާ ދިރިނަވައި ނަސީބުވެރިވެގެންވެއެވެ.}"

514- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَبِيتُ اللَّيَالِيَ الْمُتَتَابِعَةَ طَاوِيًا، وَأَهْلُهُ لاَ يَجِدُونَ عَشَاءً، وَكَانَ أَكْثَرُ خُبْزِهِمْ خُبْزُ الشَّعِيْرِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަން ދުޢާކުރައްވައި، ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ވިދިވިދިގެން އެތައް ރޭރޭ، ހުސްބަނޑުގާ ހުރެ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުގެ ބޭކަލުންނަށް ރޭގަނޑުގެ ކެއުމެއް ނުލިބެއެވެ. އެ ބޭކަލުންނަށް އެ ބޭކަލުންގެ ގިނައިން ލިބޭ ކާނާއަކީ ފުއްކަ، ހިމަގަރުގެ ރޮށްޓެވެ."

515- وَعَنْ فُضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى بِالنَّاسِ، يَخِرُّ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ فِي الصَّلاَةِ مِنَ الْخَصَاصَةِ، وَهُمْ أَصْحَابُ الصُّفَّةِ، حَتَّى يَقُولَ الأَعْرَابُ : هَؤُلاَءِ مَجَانِيْنُ، فَإِذَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ انْصَرَفَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: "لَوْ تَعْلَمُونَ مَا لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى، لأَحْبَبْتُمْ أَنْ تَزْدَادُوا فَاقَةً وَحَاجَةً". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ފުޟާލަތު ބިން އުބައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ، މީސްތަކުންނާއިގެން އިމާމުވެ ނަމާދުކުރައްވާ ހިނދު، ސުއްފާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ހިމެނިފައިވާ ބައެއް ބޭކަލުން، ބަނޑުހައިހޫނުކަން ބޮޑުވެގެން ގޮސް، (ހަބަރުހުސްވެގެން) ބިންމައްޗަށް ވެއްޓިވަޑައިގަންނައެވެ. އަދި އެއީ، އެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިގައި ޖުނޫނުކަމެއް ހުރުމުގެ ސަބަބުންކަމަށް ބަދަވީންގެ ބައެއް މީހުން ހިތަށްއަރާއެވެ. ފަހެ، ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވެއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންނަށް ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންނަށްޓަކައި اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައިވާ މަތިވެރި ދަރަޖަ، ތިޔަބޭކަލުންނަށް އެނގިވަޑައިގެންފާނަމަ، މިއަށްވުރެ ފުރަ ތިޔަބޭކަލުންގެ ފަޤީރުކަމާއި، ހާޖަތްތެރިކަން އިތުރުވުމަށް ލޯބިކުރައްވާނެއެވެ.}"

516– وَعَنْ أَبي كَرِيْمَةَ، الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِ يْكَرِبَ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مَلأَ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكُلاَتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لاَ مَحَالَةَ، فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ، وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ، وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫކަރީމާ، އަލްމިޤްދާމް ބިން މަޢުދީކަރިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިގޮތަށްކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހާގެ ބަނޑަށްވުރެ ނުބައި ކަންފޮޅެއް އާދަމުގެދަރިޔަކު ނުފުރައެވެ. އެ މީހާގެ ހަރުގަނޑު ކޮޅަށްބަހައްޓާލުމަށް ފުދޭވަރުގެ މަދު ކާއެއްޗަކާއި އާދަމުގެ ދަރިޔަކަށް ފުދޭނެއެވެ. ފަހެ، ކާންވީހެން ވިޔަސް ކާން ބޭނުންނަމަ، އޭނާގެ ކެއުމަށް (ބަނޑުގެ) ތިންބައިކުޅަ އެއް ބައެވެ. އަދި އޭނާގެ ބުއިމަށް (ބަނޑުގެ) ތިންބައިކުޅަ އެއް ބައެވެ. އަދި އޭނާ ނޭވާލުމަށް (ބަނޑުގެ) ތިންބައިކުޅަ އެއް ބައެވެ.}"

517– وَعَنْ أَبي أُمَامَةَ، إِيَاسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ الأَنْصَارِيِّ الْحَارِثِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: ذَكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا عِنْدَهُ الدُّنْيَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلاَ تَسْمَعُونَ؟ أَلاَ تَسْمَعُونَ؟ إِنَّ الْبَذَاذَةَ مِنَ الإِيْمَانِ، إِنَّ الْبَذَاذَةَ مِنَ الإِيْمَانِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫއުމާމާ، އިޔާސް ބިން ޘަޢުލަބަތުލް އަންޞާރީ އަލްޙާރިޘީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އެއް ދުވަހަކު އެކަތޭގަނޑުގެ އަރިހުގައި ދުނިޔޭގެ ޖީނަމުބިރިކަމާއި، އެމީހުގެ ބިމު ޒުވާބުގެ ފަހަކަ ދެއްކެވިއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށް ކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން އަޅުއްނަގާ ސަވާރުކުރެއްވީތޯ؟ ތިޔަބޭކަލުން އަޅުއްނަގާ ސަވާރުކުރެއްވީތޯ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އާދަހައިގެ ނުދިނުމާއި، ދިރިއުޅުމުގެ އެއްވެސް ކަމެއްގައި ފަރުދުވެރިކަން ދެއްކެވުމާއި، އާދަހައިގެ ދިރިއުޅުމަށް، އިމާންކަމުގެ ތިމާގުނާ ކަމެއްވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އާދަހައިގެ ނުދިނުމާއި ދިރިއުޅުމުގެ އެއްވެސް ކަމެއްގައި ފަރުދުވެރިކަން ދެއްކެވުމާއި އާދަހައިގެ ދިރިއުޅުމަށް، އިމާންކަމުގެ ތިމާގުނާ ކަމެއްވެ.}"

518– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَمَّرَ عَلَينَا أَبَا عُبَيْدَةَ رضي الله عنه، نَتَلَقَّي عِيْرًا لِقُرَيْشٍ، وَزَوَّدَنَا جِرَابًا مِنْ تَمْرٍ، لَمْ يَجِدْ لَنَا غَيْرَهُ، فَكَانَ أَبُو عُبَيْدَةَ يُعْطِينَا تَمْرَةً تَمْرَةً، فَقِيلَ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ بِهَا؟ قَالَ: نَمَصُّهَا كَمَا يَمَصُّ الصَّبِيُّ، ثُمَّ نَشْرَبُ عَلَيهَا مِنَ الْمَاءِ، فَتَكْفِينَا يَوْمَنَا إِلَى اللَّيْلِ، وَكُنَّا نَضْرِبُ بِعِصِيِّنَا الْخَبَطَ، ثُمَّ نَبُلُّهُ بِالْمَاءِ فَنَأْكُلُهُ، قَالَ: وَانْطَلَقْنَا عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَرُفِعَ لَنَا عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ كَهَيْئَةِ الْكَثِيبِ الضَّخْمِ، فَأَتَيْنَاهُ ، فَإِذَا هِيَ دَابَّةٌ تُدْعَى الْعَنْبَرَ، فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ: مَيْتَةٌ، ثُمَّ قَالَ: لاَ، بَلْ نَحْنُ رُسُلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفِي سَبِيْلِ اللَّهِ، وَقَدِ اضْطُرِرْتُمْ فَكُلُوا، فَأَقَمْنَا عَلَيْهِ شَهْرًا، وَنَحْنُ ثَلاَثُمِائَةٍ، حَتَّى سَمِنَّا، وَلَقَدْ رَأَيْتُنَا نَغْتَرِفُ مِنْ وَقْبِ عَيْنِهِ، بِالْقِلاَلِ الدُّهْنَ وَنَقْطَعُ مِنْهُ الْفِدَرَ كَالثَّوْرِ أَوْ كَقَدْرِ الثَّوْرِ،

وَلَقَدْ أَخَذَ مِنَّا أَبُو عُبَيْدَةَ ثَلاَثَةَ عَشَرَ رَجُلاً فَأَقْعَدَهُمْ فِي وَقْبِ عَيْنِهِ، وَأَخَذَ ضِلَعًا مِنْ أَضْلاَعِهِ، فَأَقَامَهَا ثُمَّ رَحَلَ أَعْظَمَ بَعِيرٍ مَعَنَا فَمَرَّ مِنْ تَحْتِهَا، وَتَزَوَّدْنَا مِنْ لَحْمِهِ وَشَائِقَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِيْنَةَ، أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: "هُوَ رِزْقٌ أَخْرَجَهُ اللَّهُ لَكُمْ، فَهَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْمِهِ شَيءٌ فَتُطْعِمُونَا؟" فَأَرْسَلْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْهُ فَأَكَلَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، ޖާބިރު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ވިޔަފާރި ޤާފިލާއާ ކުރިމަތިލުމަށްޓަކައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފޮނުއްވި ލަޝްކަރެއްގައި ތިމަންމެން ފޮނުއްވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ މައްޗަށް ވެރިޔަކުކަމުގައި ލެއްވި، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޢުބައިދާގެފާނެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ކާއެއްޗެއް ކަމުގައި، ހިކި ކަދުރުއަޅައި ފުރާލެވޭ ކޮތަޅެއް ދެއްވިއެވެ. އެހެން އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް އަހަރުމެންގެ އަތުގައި ނުވެއެވެ. ދެން، އަބޫޢުބައިދާގެފާނު އަހަރުމެންނަށް ކޮންމެ ދުވަހަކުން

(ދުވާލަކު) އެންމެ ކަދުރެއް ދެއްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަހީ:
ޖާބިރުގެފާނަށް) ދެންނެވުނެވެ. އެންމެ ކަދުރަކުން ތިޔަބޭކަލުން ކުރައްވަނީ ކީއްކޮށްތޯ؟ އެ
ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަކުއްޖަކު (ބޯއްޕުޅުން ނުވަތަ އިނގިލިބުޅުން) އަހުރެމެން
އެކަދުރު އަނގަތެރޭގައިލައިގެން ބޯނީއެވެ. އެއަށްފަހު، ފެނުގަދަރަށް ބޮއިނީއެވެ. އެގޮތުން
އަހުރެމެންނަށް އެ ދުވަހުގެ ކާބޯތަކެތީގައި ފުދިދިޔައެވެ. އަދި އަހުރެމެންގެ އަސާއިން
ގަސްގަހުގެ ފިޔަތައް ބިންނަމުއެވެ. ދެން އެ ފަތްތައް ފެނަށްއަޅައި ތެމޭތޮށްގެން އެ ވެސް
ކާމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިބާވަތުގައި ދަތުރުކުރަމުން ގޮސް، އަހުރެމެންނަށް
ކަނޑުގެ އައްސޭރިއަށް ނުކުމެވުނެވެ. ފަހެ، ކަނޑުގެ އައްސޭރިފަރުން އަހުރެމެންނާދިމާއަށް
ބޮޑު މަސް ފުރިފުނޑުޖެހުން އެއްކޮށް އުފުއްލިގެންއައެވެ. ފަހެ، އަހުރެމެން އެ އެއްކަލަގެ
ކައިރިއަށް ގޮސް ބެލިއިރު އެއީ، އަންބަރު ކިޔާ ބާވަތުގެ (މަރުވެފައިވާ) ބޮޑު މަހެކެވެ.
އަބޫޢުބައިދާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ މަރު އެއްޗެކެވެ. ދެން އަނެއްކާ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
ނޫނެކެވެ. ތިމަންމެންނީ، ރަސޫލު الله ﷺ ފޮނުއްވައިފައިވާ ބަޔަކީމުއެވެ. އަދި އަހުރެމެން
(ރަސޫލާއި އަހުރެމެންގެ ދީނާ) ނުކުމެފައިވަނީ اللهُ ގެ މަގުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ތިޔަބައިމީހުން (އެބަހީ: އަހުރެމެން އެންމެން) ވަނީ ކާފަރުބޭކަލުން (އިންތިޒާރަން)
ބޭނުންވެފައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އޭގެން ކާށެވެ. (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަހުރެމެން
އެތަނުގައި (ދިހަވަރަ އިސްތިމާރުގައި) ހުރީމުއެވެ. އަހުރެމެންގެ ޖަމާޢަތުގެ
ޢަދަދަކީ، ތިން ސަތޭކައެވެ. (މި މުއްދަތުގައި އެ މަހުން ކުޑަކޮށްވެސް) އަހުރެމެން
ފަލަވެއްޖެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ މަހުގެ ލޮލުގެ އެތެރޭން (އެބަހީ: ލޮލުން)
ބަނޑިޔާގައި ތެޔޮ ނަގަމުންދިޔައިރު ތަނަމުންދިޔައީ ދިރިއުޅުނީމުއެވެ. އަދި ބޮޑެތި ގެރިގެ ބޮޑުމިނުގެ
މަސްގަނޑުގަނޑު އެ މަހުން އަހުރެމެން ކަނޑަމުން ގެންދިޔައީމުއެވެ.

އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫޢުބައިދާގެފާނު އަހުރެމެންކުރެ ތޭރަ މީހުން
ގޮވާފައި، އެ މަހުގެ ލޮލުގެ އެތެރޭގައި އިށީނުން ބޭތިއްބެވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު
އެ މަހުގެ އަރިކަށިގެ ކަށިތަކުން ކަށިގަނޑެއް ނަގަވައި (އައްސޭރިގައި) ބެހެއްޓެވިއެވެ.
ދެން އަހުރެމެންގެ ދަތުރުކުރުމުގައިވާ ޖަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ބޮޑު ޖަމަލުގެ މަތީގައި
ދަތުރުގެ ސާމާނު ލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަށިގަނޑުގެ ދަށުން އެ ޖަމަލު ދުއްވައިލެވިއެވެ.
އަދި ހިއްކަމަށްޓަކައި، އެ މަހުން އަހުރެމެން މަސްގަނޑު ކަނޑަމުން ގެންދިޔައީމުއެވެ. ފަހެ،

އަހުރެމެންނަށް މަދީނާއަށް އާދެވުނުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަހުރެމެން ގޮސް، އެ މަހުގެ ވާހަކަ އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {އެއީ، ތިޔަބޭކަލުންނަށްނޭނގޭތަ اللهُ ތަޢާލާ ނުކުރައްވާ ރިޒްޤުކަމެވެ. ދެން، ތިޔަބޭކަލުންގެ އަތުގައިވާ އޭގެ މަސް އެބަހުރިތޯއެވެ؟ ހުރެއްޖެނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވެސް ކަރަބޭއްވުމަކަށް ގެނެސްދީ އޭގެ މަސްކޮޅެއް ދޭއްވާށެވެ.} ދެން، ތިމަންމެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އޭގެ މަސް ފޮނުވައިލީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު އެ ތަނާވުލްކުރައްވައިފިއެވެ."

519– وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ كُمُّ قَمِيصِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى الرُّصْغِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވި އަސްމާއު ބިންތު ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ގަމީސްކޮޅުގެ އަތްކުރިތަކުގެ ހުންނަނީ ކުޑައިގިލާ ހަމައަށެވެ."

520– وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: إِنَّا كُنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ، فَعَرَضَتْ كُدْيَةٌ شَدِيْدَةٌ، فَجَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: هَذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ، فَقَالَ: "أَنَا نَازِلٌ" ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ، وَلَبِثْنَا ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ لاَ نَذُوقُ ذَوَاقًا، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِعْوَلَ، فَضَرَبَ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلَ، أَوْ أَهْيَمَ.

فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ ائْذَن لِي إِلَى الْبَيْتِ، فَقُلْتُ لامْرَأَتِي: رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ شَيْئًا مَافِي ذَلِكَ صَبْرٌ فَعِنْدَكِ شَيْءٌ؟ فَقَالَتْ: عِنْدِي شَعِيْرٌ وَعَنَاقٌ، فَذَبَحْتُ الْعَنَاقَ، وَطَحَنَتِ الشَّعِيْرَ حَتَّى جَعَلْنَا اللَّحْمَ فِي الْبُرْمَةِ، ثُمَّ جِئْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْعَجِيْنُ قَدِ انْكَسَرَ وَالْبُرْمَةُ بَيْنَ الأَثَافِيِّ قَدْ كَادَتْ تَنْضِجُ،

فَقُلْتُ: طُعَيِّمٌ لِي فَقُمْ أَنْتَ يَارَسُولَ اللَّهِ وَرَجُلٌ أَوْ رَجُلاَنِ، قَالَ:" كَمْ هُوَ؟" فَذَكَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: "كَثِيْرٌ طَيِّبٌ، قُلْ لَهَا لا تَنْزِعُ الْبُرْمَةَ، وَلاَ الْخُبْزَ مِنَ التَّنُّورِ حَتَّى آتِيَ" فَقَالَ: "قُومُوا" فَقَامَ الْمُهَاجِرُونَ وَالأَنْصَارُ، فَدَخَلْتُ عَلَيهَا فَقُلْتُ: وَيْحَكِ جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ وَالْمُهَاجِرُونَ، وَالأَنْصارُ وَمَن مَعَهُمْ، قَالَتْ: هَلْ سأَلَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ: "ادْخُلُوا وَلاَ تَضَاغَطُوا" فَجَعَلَ يَكْسِرُ الْخُبْزَ، وَيَجْعَلُ عَلَيهِ اللَّحْمَ، وَيُخَمِّرُ الْبُرْمَةَ وَالتَّنُّورَ إِذا أَخَذَ مِنْهُ، وَيُقَرِّبُ إِلَى أَصْحَابِهِ ثُمَّ يَنْزِعُ، فَلَمْ يَزَلْ يَكْسِرُ وَيَغْرِفُ حَتَّى شَبِعُوا، وَبَقِيَ مِنهُ، فَقَالَ: "كُلِي هَذَا وَأَهْدِي، فَإِنَّ النَّاسَ أَصَابَتْهُمْ مَجَاعَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޚަންދަޤު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، (އެބަހީ: ޚަންދަޤު ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވުމުގެ ގޮތުން) ތިމަންމެން (ޚަންދަޤު)

ކޮންނަފުސް ގެންދިޔަ ހިނދު، ފަހެ، ތިމަންމެންނަށް ވަރަށްބޮޑު ހިތާމަޔެއް ދިމާވިއެވެ. (ތިމަންމެންނަށް އެ ހިތާމަޔާ ފަދައިގެލޭވާގޮތެއް ނުވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވިއެވެ. ޚަންދަޤުގައި ވަރަށްބޮޑު ހިލަގަނޑެއް އަޅުގަނޑުމެންނާ ކުރިމަތިވެއްޖެއެވެ. ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު (ޚަންދަޤަށް) އެރިވަޑައިގަންނަވާނަމެވެ.} އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑުގުޑުގައިވަސް ހިލައެއް ބަނދެވިފައިވާއެވެ. (އެބަހީ: ބަނޑުގުޑުހައިވެ، ކާއެތަށް ހުސްނަމަވެސް އުނދަގޫފުރުވުމުން، ބަނޑުގުޑުގައިވަސް ހިލައެއް ބަނދެވިފައިވާއެވެ. ތަބިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭރު އަހުރެމެންނަކީ އެކަކު ވެސް އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް ނުކާތާ ތިން ދުވަސް ވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ކޮދާލު ނަގަންނަވައި، އެ ހިލައިގައި ޖެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، އެހިނދު އެ ހިލަގަނޑު ހިމުން ވެލިގަނޑެއް ފަދައިން، ކުނޑިކުނޑި ވެއްޖެއެވެ.

(ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު ގޭދޮރަށް ގޮސްފުމަށް އިޒުނަ އެދުމެވެ. ފަހެ، ތިމަން ގޭދޮރަށް އައިސް، ތިމަންގެ އަނބިކަނބަލުންނާ ބުނީމެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހާލަތު ފެނުނު އެކަމަށް ކެތްކުރުމަކަށް ތިމަންނަށް ނުކުޅެދިފައެވެ. ކަމަނާގެ އަތުގައި އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް އެބަހުރިހޭތޯއެވެ؟ އަނބިކަމަނާ ބުންޏެވެ. ތިމަންގެ އަތުގައި (ސާޢިރާ) ހިމަގަދަނޑުކާއި އެބަހުއްޓެވެ. އަދި މަދުޖެހޭބަކަރިއްޔެއްގެ ގަޑަކައިގެ ބައެއް އޮތެވެ. ފަހެ، ތިމަން އެ ބަކަރި ކަތިލައިފީމެވެ. އަދި ތިމަންގެ އަނބިކަމަނާ އެ ގޮދަން ކޮށްފިއެވެ. ފުށް މަސްކޮޅު ބުރިއަޅައި، (ކައްކަން ބައިހުރުމުގެވެ.) އެއަށްފަހު، ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަނބުރައިގެންދިޔައީމެވެ. އޭރު ފުށްކަނޑު ހަމަ ތަރުތީބުވެފައިވީއެވެ. އަދި ތެލިގޮހޮރު، އުނދުންމަތީގައިވީއެވެ. ގައިމުވެސް އޭރު ހުސްނޫނީ މަސްކޮޅު ރޯވިޔަވީއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑު ކައްކާފައިވާ ކުޑަ ކެއުމެއް ހުރެއްޖެއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުގެ ގެއަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނާއި އެކު އެކަކު ނުވަތަ ދެމީހުން ދާށެވެ. ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ކިހާ އެއްޗެއް ހެއްޔެވެ؟} ތިމަންނާ އެ ހާލަތު ދަންނަވައިފީމެވެ. ބަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ދެން ވަރަށް ގިނަ މީހުން ވަންނަވާށެވެ. އަންހެނުންނަށް ބުނާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާއަށް

ވިދާޅުވާނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވަންދެން އުނދުނުމަތިން ތެލި ނުބާލާށެވެ. އަދި ތަނޑޫރުވެސް އުނދުނުން ނުނަގާށެވެ.} ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޗީސްތަކުންނަން ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތެދުވާށެވެ.} ދެން، މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހިނގަވައިގަތެވެ. (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންނާ އަވަސްއަވަހަށް އަނބިކަމަނާގެ ގާތަށް އައިސް ބުނީމެވެ. މާތް الله، ކަނބަލޭގެ ފިރިކަލުން ސަލާމަތްކޮށްދެއްވާފިއެވެ! މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެންފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން (އެބަހީ: ޚަންދަޤު ކޮންނެވުމަށް އެ މަސައްކަތުގައި އުޅުއްވި ހުރިހާ ޞަޙާބީން) ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ޞަޙާބީން ވަޑައިގަންނަވާނެކަމަށް ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވިދާޅުވިތޯއެވެ؟ ތިމަންނާ ބުނީމެވެ. އާނއެކެވެ. ދެން، (އެހާމަނުން) އިތުރުއެކަލޭގެފާނު (ވަޑައިގެން) ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ގޮތުގައިހުރެ) ވަންނާށެވެ. ދޮރުކައިރީގައި ބަނދެވިގެން ނުތިބޭށެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ރޮށި ކޮށިކުރައްވައި، އެމައްޗަށް މަސް އަޅުއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި ތެލިޔާއި އުނދުނުން އެއްކޮޅު ނަންގަވައިފިނަމަ ތާގެ މަޑުޖެއްސަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުންނަށް އެތަކެއް ފޮތުކޮށްދެއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަނހާ ވެސް ނަންގަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ދޮރު ކައިރިއަށްވައި އިލްމާކަން މަސްއަޅުއްވަމުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުންނަށް ފޮތުކޮށްދެއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއީ، އެ ހުރިހާ ޞަޙާބުން ބަނޑުފުރި ބޭނުންނުވާވަރުވުމެވެ. އަދި އެ ތެލި ކޮއްތާ ދެންވެސް އޮތްގޮތަށް ހުރިގޮތަށް ހުރިއެވެ. ދެން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މިއިން ކާށެވެ. އަދި (އަވަސް ހިރޭނުސަން) ހަދިޔާކުރާށެވެ. ހަމަ ކަށަވަރުން، މީސްތަކުންނަށްވެސް ބަނޑުހައި ދުވަސްކަން ކުރިމަތިވެފައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ جَابِرٌ: لَمَّا حُفِرَ الْخَنْدَقُ رَأَيتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ خَمَصًا، فَانْكَفَأْتُ إِلَى امْرَأَتِي فَقُلْتُ: هَلْ عِنْدَكِ شَيْءٌ، فَإِنِّي رَأَيْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَمَصًا شَدِيدًا، فَأَخْرَجَتْ إِلَيَّ جِرَابًا فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ، وَلَنَا بُهَيْمَةٌ، دَاجِنٌ فَذَبَحْتُهَا، وَطَحَنَتِ الشَّعِيرَ، فَفَرَغَتْ إِلَى فَرَاغِي، وَقَطَّعْتُهَا فِي بُرْمَتِهَا، ثُمَّ وَلَّيْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَتْ: لاَ تَفْضَحْنِي بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَن مَعَهُ، فَجِئْتُهُ فَسَارَرْتُهُ، فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ، ذَبَحْنَا بُهَيمَةً لَنَا، وَطَحَنْتُ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، فَتَعَالَ أَنْتَ وَنَفَرٌ مَعَكَ، فَصَاحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "يَا أَهْلَ الْخَنْدَقِ: إِنَّ جَابِرًا قَدْ صَنَعَ سُؤْرًا، فَحَيَّهَلاًبِكُمْ" فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لاَ تُنْزِلُنَّ بُرْمَتَكُمْ وَلاَ تَخْبِزُنَّ

عَجِينَكُمْ حَتَّى أَجِيءَ"، فَجِئْتُ، وَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْدُمُ النَّاسَ، حَتَّى جِئْتُ امْرَأَتِي، فَقَالَتْ: بِكَ وَبِكَ، فَقُلْتُ: قَدْ فَعَلْتُ الَّذِي قُلْتِ! فَأَخْرَجَتْ عَجِينًا، فَبَصَقَ فِيهِ وَبَارَكَ، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى بُرْمَتِنَا فَبَصَقَ وَبَارَكَ، ثُمَّ قَالَ: "ادْعُ خَابِزَةً فَلْتَخْبِزْ مَعَكِ، وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكُم وَلاَ تُنْزِلُوهَا" وَهُمْ أَلْفٌ، فَأُقْسِمُ بِاللَّهِ لأَكَلُوا حَتَّى تَرَكُوهُ وَانْحَرَفُوا، وَإِنَّ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ، وَأَنَّ عَجِينَنَا لَيُخْبَزُ كَمَاهُوَ".

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަންދަޤު ކޮންނަމުން ދިޔަ ހިނދު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަނޑުފުޅުގައިކަން ތިމަންނާ ދެކިމެވެ. ތިމަންނާ އަވަސްވެގެން އަނބިކަމަނާގެ ގާތަށް ހިނގައްޖައީމެވެ. ތިމަން ބުނީމެވެ. ކަލަނާގެ އަތްގައި ކާނެއެއްޗެއް އެބައޮތްހެއްޔެވެ؟ ދެން ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ބަނޑުފުޅުގައިވެސް (ދުރުފުރަބޭރި) ފެއިވާތީ ތިމަންނާ ދެކިވުނީމެވެ. ދެން، އަނބިކަމަނާ ތިމަންގެ ކައިރިއަށްގެން ކަތިގައެއް ނެރުއްވިއެވެ. އޭގައި އޮތުމީ ބާރުއްޗެ ހިމަތްގޮތެވެ. އަދި އަހަރުމެން ގެގައި ގެންގުޅޭ ގަ ބަކަރިއެއްކުއްޔެވެ. ދެން، ތިމަންނާ އެ ބަކަރި ކަތިލައިފީމެވެ. އަދި އަނބިކަމަނާ އެ ގޮތަނކޮޅު މުގުރަނފުޅިއެވެ. ތިމަންގެ މަސައްކަތް ނިމުނުއިރު، އޭނާގެ މަސައްކަތް ވެސް ނިންމައިފިއެވެ. ދެން، ތިމަންނާ އެ ބަކަރި ކޮށައިފައި ތެއްޔަކަށް އެޅީމެވެ. އެއަށްފަހު، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިއުމަށްބޭކައި ގޮސް ނުކުތީމެވެ. ދެން، އަނބިކަމަނާ ބުނެއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ފަޟީޙަތްތެރިއަކު ނުކުރާށެވެ. (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ތިމަންނާ ގޮސް، އެކަލޭގެފާނަށް ސިއްރުން ދެންނެވީމެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ގެގައިއޮތް ކުޑަ ބަކަރިއެއް ކަތިލައިފީމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ އަނބިކަމަނާ އޮށްޓު ބާރުއްޗެ ހިމަގޮތްކަށްފައި މުޑުގައި (ރޮށި ފިހުން ތައްޔާރުކޮށް) ވިއެވެ. ކަލޭގެފާނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދިމާވަރަކަށް ބޭކަލުން (އަޅުގަނޑުގެ ގާތުގައި) މަޢިޝްތަރީފުލައްވާށެވެ. ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގަޑިއަކު ފުރުން ގޮވައިލައްވައި ހަނދާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އޭ ހަންދަޤުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބޭކަލުންނަން އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޖާބިރުގެފާނު ކާއްޔެއް ތައްޔާރުކޮށްފައިވެއެވެ. އަވަހަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ!} ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވަންދެން ތިޔަ ހަނޑޫފިހާ އުދުންމަތިން ނުބާލާށެވެ. އަދި ރޮށި ފުށްގަނޑެއް ރޮށިފަށް ނުފިހާށެވެ.} ދެން، މީސްތަކުންގެ ކުރިމަތީގައި ހުންނަވައި،

އޭބައިމީހުންނާއިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހިނގަވައިގެންނެވިއެވެ. ތިމަންނާ އަވަސްއަވަހަށް އަނބިކަމަނާގެ ގާތަށްއައިސް އެވާހަކަ ބުނީމެވެ. ފަހެ، އެކަމަނާ އެވެނިމިވެނިހެން ބުނެދޭށެވެ. (އެބަހީ: އެހާގިނަ ޖަމާޢަތްގެ ބޭކަލުންނަށް މިހާރުމަދު ކާއެއްޗެއްކަމުން ދުރާލާޖެހިއްސާނީ ކަންތައްތަކަށް އެކަމަނާއަށް ވިސްނިވަޑައި ނުގެން، އެކަމާދުރުކުރުވުމުގެން އެކަމަނާ ތަދުވެރިވެވަޑައިގެން ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ.) (ޓީބީރުގެ ނޯޓު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަން ބުނީމެވެ. ކަމަނާ ބުނީމޭ ތިމަންނާ ކަންކުރީމެވެ. ފަހެ، (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގާތުގައި ވަޑައިގެން) މޭޒުވެރިކަމުގެ ފުރަގަސް ނިކުމެވިއެވެ. އަދި އެއަށް އެކަމާގުޅޭގޮތުގެ ކުޑަކުދިން ވިއްސަވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އޭގައި ބަރަކާތްލައްވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އަހުރެމެންގެ ތެރޭގައިހުރި ވަޑައިގެން އެއަށްފަހު އެކަކާގެ ގާތުގެ ކުޑަކުދިން ވިއްސަވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އޭގައި ބަރަކާތްލައްވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، (ތިމަންގެ އަނބިކަމަނާއަށް) ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ކަނބަލާގޭގައިކާ ޖަރިމީހާ މިހާރު ގެންގޮސްގެން ޖަރިމީހުންގެ ގޮވާގެން ނަގާނުވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެން ނަގާނުވެ! އަދި އުނދުނުމަތިން އެ ތެރި ނުބާލާނުވެ!} (ޓީބީރުގެ ނޯޓު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ބޭކަލުންގެ އަދަދަކީ އެއް ހާސްވެ! ފަހެ، اللهُގެ ގަސަމުކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ހުރިހައިބޭކަލުން ފުރިއްޖެއްސެވީ އަވަދިވެވަޑައިގެން، އެތަކެތި ބަހައްޓަވައިފައި އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަހުރެމެންގެ ތެރި ގަދަހަށް ކެކިކެކި ހުއްޓެވެ. އަދި އަހުރެމެންގެ ފުނޑުގަނޑު ވެސް، އެ އޮތްގޮތަށް އޮތެވެ."

(ޝަރަޙު: ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ ކެއުމަށްފަހު، އެގައި ސަތޭކަ އާއި ބަރަކާތް ފެއްދެވުނީއެވެ. މިފޮތުގެ 44 ނަންބަރު ހަދީޘްގެ މާނައަށްފަހު، އަދުގައި ލިޔެވިފައިވާ ޝަރަޙު ބައްލަވައިލެއްވުން އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ. "މުޤައްދިމާ")

521– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لأُمِّ سُلَيْمٍ: قَدْ سَمِعْتُ صَوتَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ ضَعِيفًا، أَعْرِفُ فِيهِ الْجُوعَ، فَهَلْ عِنْدَكِ مِن شَيْءٍ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ، ثُمَّ أَخَذَتْ خِمَارًا لَهَا، فَلَفَّتِ الْخُبْزَ بِبَعْضِهِ، ثُمَّ دَسَّتْهُ تَحْتَ ثَوبِي وَرَدَّتْنِي بِبَعْضِهِ، ثُمَّ أَرْسَلَتْنِي إِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَذَهَبْتُ بِهِ، فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ، وَمَعَهُ النَّاسُ، فَقُمْتُ عَلَيهِمْ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللّهِ ﷺ: "أَرْسَلَكَ أَبُو طَلْحَةَ؟" فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: "أَلِطَعَامٍ" فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ:

"قُومُوا" فَانْطَلَقُوا وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخْبَرْتُهُ، فقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أُمَّ سُلَيمٍ: قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بالنَّاسِ وَلَيْسَ عِنْدَنَا مَا نُطْعِمُهُمْ؟ فَقَالَتْ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ.

فَانطَلَقَ أَبُوطَلْحَةَ حَتَّى لَقِيَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَهُ حَتَّى دَخَلاَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هَلُمِّي مَا عِندَكِ يَا أُمَّ سُلَيْم" فَأَتَتْ بِذَلِكَ الْخُبْزِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ فَفُتَّ، وَعَصَرَتْ عَلَيهِ أُمُّ سُلَيمٍ عُكَّةً فَآدَمَتْهُ، ثُمَّ قَالَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَاشَاءَاللَّهُ أَن يَقُولَ، ثُمَّ قَالَ: "ائْذَن لِعَشَرَةٍ" فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ: "ائْذَن لِعَشَرَةٍ" فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ: "ائْذَن لِعَشَرَةٍ" فَأَذِنَ لَهُمْ حَتَّى أَكَلَ الْقَوْمُ كُلُّهُم وَشَبِعُوا، وَالْقَوْمُ سَبْعُونَ رَجُلاً أَوْ ثَمَانُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، މިމަންގެ ދޮންބައްޕާ) އަބޫޠަލްޙާގެފާނު (މިމަންގެ މަންމާ) އުއްމުސުލައިމުއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަޑު ދެރަވުން، އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ބަނޑުހައިވެ ވަޑައިގެންވާކަން މިމަންނާއަށް އެނގިއްޖެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ބަނޑުހައި ހުރިހުރި ހާލުގައި ހުންނެވިކަން އެނގޭއެވެ. ކަލަންގެ އަތުގައި އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް އެބައިހުރިތޯއެވެ؟ އެ ކަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އާއެކެވެ. ދެން، އެ ކަލަމާ، ހިމުގަނޑުގެ ފުށުން ފިހެވައިވާ ރޮށިގެ (މަޑު) އެތިކޮޅުތަކެއް ނެރުއްވިއެވެ. އޭރަށްފަހު، އެ ކަލަންގެ ބޯރުގަނޑުކޮޅެއް ނަގަންވައި، އޭގެ އެއްކޮޅުގައި އެ ރޮށިކޮޅު ބަންދުކުރައްވިއެވެ. އަދި މިމަންގެ އަތުދާގެ ދަށަށްވައި، އެ ފޮރުއްވައިއެވެ. އަދި އެ ބޯރުގަނޑުގެ އަނެއްބައި މިމަންގެ ގައިގައި (އަތުގެ މަތިން) އޮޅުއްވައިލެއްވިއެވެ. އޭރަށްފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް މިމަންނާ ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން، މިމަންނާ އެ ރޮށިކޮޅު ހިފައިގެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އެ ހިނދު، އިތުރުއެކަލޭގެފާނު މިސްކިތުގައި އިށީނދެވަޑައިގެންނެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވަރަށްގިނަ އަސްޙާބުން ތިއްބެވިއެވެ. ދެން، މިމަންނާ އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ހުއްޓިގެން ހުރީމެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިމަންނާއަށް ޚިޠާބުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ތިޔަ އައީ، އަބޫޠަލްޙާ ފޮނުއްވީމަ ހެއްޔެވެ؟} މިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ޚިޠާބުކުރެއްވިއެވެ. {ކާއެއްޗަކާ ހިފައިގެންހެއްޔެވެ؟} މިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް ޚިޠާބުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތެދުވޭށެވެ.} އަދި (އެމީހުން) ހިނގާނެވެ.} (އަނަސްގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ބޭކަލުންގެ ކުރިމަތިއަށް، ތިމަންނާ ވެސް ހިނގައިފައި ދިޔައީމެވެ. އަދި އަބޫޠަލްޙާގެ އަރިހަށް އައިސް، އެ ކަލޭގެފާނަށް ވާހަކަ ދަންނަވައިދިނީމެވެ. ދެން، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އުއްމުސުލައިމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންނާއިގެން ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޑައިގެންފިއެވެ. އެހެނީ ބޭކަލުންނަށް ކާންދެއްވުމަށް އަރުވާނެ އެއްޗެއް ތިމަންމެންގެ އަތުގައި ނެތެވެ!! (ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ!) ދެން، އުއްމުސުލައިމު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ﷲ އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދެނެވޮޑިގެންވާ ބޭފުޅެވެ.

ދެން، އަބޫޠަލްޙާގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ރަސޫލުﷲ ﷺ އާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި، ރަސޫލުﷲ ﷺ، ގޭތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އުއްމުސުލައިމެވެ. ކަލަނގެ އަތްޕުޅުގައި ހުރި އެއްޗެއް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެންނަވާށެވެ.} ދެން، އެ ކަމަނާ އެ ރޮށިކޮޅު ގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ރޮށިކޮޅު ކުދިކުދިކޮށްލުމަށް އެކަލޭގެފާނު އަންގަވައިފިއެވެ. އުއްމުސުލައިމު، އޭގެ މައްޗަށް އުއްމުސުލައިމު ގިތެޔޮފުޅި އަޅުއްވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، އެއީ ހިރަފެއްކަމުގައި ހެއްދެވިއެވެ. (އެބަހީ: ބުރިބާއުކު ކުރައިގެން ކާނެ އެއްޗެއް ކަމުގައި ހެދުމެވެ.) ދެން އެއަށްފަހު، އެ ބޭކަލުގެ މަސައްކަތް އެކަލޭގެފާނު ދުޢާކުރައްވައިފައިވާން އެދިވަޑައިގެން ވިދާޅުވި ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ދިހަ ބޭކަލުން ވަންނަވާލަން ހުއްދަދެއްވާށެވެ.} ދެން، އެ ބޭކަލުން ގޮވާލައްވާ ވަންނަވާލަން ހުއްދަ އަރުވައިފިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ ބަނޑުފުރާ ވަރަށް ކާންދެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން، އެ ބޭކަލުން ނުކުންނަވައިފިއެވެ. އޭގެފަހުން ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ދިހަ ބޭކަލުން ވަންނަވާލަން ހުއްދަދެއްވާށެވެ.} ދެން، އެ ބޭކަލުން ގޮވާލައްވާ ވަންނަވާލަން ހުއްދަ އަރުވައިފިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ ބަނޑުފުރާ ވަރަށް ކާންދެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން، އެބޭކަލުން ނުކުންނަވައިފިއެވެ. އޭގެފަހުން ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ދިހަ ބޭކަލުން ވަންނަވާލަން ހުއްދަދެއްވާށެވެ.} މިގޮތަށް، އެ އެންމެ ބޭކަލުން ބަނޑުފުރާ ވަރަށް ކާންދެއްވައި ނިމުނީއެވެ. އެއީ ހަތްދިހަ ނުވަތަ އަށްޑިހަ ބޭކަލުންނެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَمَازَالَ يُدْخِلُ عَشَرَةً وَيُخْرِجُ عَشَرَةً، حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلاَّ دَخَلَ، فَأَكَلَ حَتَّى شَبِعَ، ثُمَّ هَيَّأَهَا فَإِذَا هِيَ مِثْلُهَا حِيْنَ أَكَلُوا مِنهَا.

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ދެން، އިތުރުއެކަކާގޮތުން ދިހަ ބަޔަކުން އެތެރެއަށް ވައްދަވާށުން އަދި ދިހަ ބަޔަކުން ނުކުއްމަވާތުން ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުގެ މަތިން އެގެއަށް ވަންނަވައި ބަނޑުފުރެ ކެއުމަށްފަހު ނިކުމެވަޑައިގަތުމާ އެއްވެސް ބަޔަކު ނިމިއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެމީހުން (ހަތްދިހަމީހުން) ބަނޑުފުރާވަރަށް ކައިގަތެވެ. ބާކީވެސް، އެ ބަޔަކުން ދިރިއުޅުއްވުން ގެނެސް އިތުރު އެއްޗެހި އެމީހުން ކާފައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: فَأَكَلُوا عَشْرَةً عَشْرَةً، حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ بِثَمَانِيْنَ رَجُلاً، ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ وَأَهْلُ الْبَيْتِ، وَتَرَكُوا سُؤْرًا.

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ދެން، އެ ބަޔަކުންގެ ދިހަ ބަޔަކުން ވަނަހަރު ވަންނަވައި ދޫކޮށްލައްވައެވެ. މިގޮތަށް އަށްޑިހަ ބަޔަކުން ހަދަވަންދެން ގެންދިޔައެވެ. އެއަށްފަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އާއި ގޭގެ އަހުލުވެރިން ދޫކޮށްލައްވައިފައެވެ. އަދި އެ ތަކެތި އެންމެހައިން ހިތްހަމަކުރަން ބާކީވެއި ހުއްޓެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: ثُمَّ أَفْضَلُوا مَا بَلَّغُوا جِيْرَانَهُمْ.

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ދެން އެއަށްފަހު، ބާކީހުރި ތަކެތި އެ ބަޔަކުންގެ އަވަށްޓެރިންނަށް ހަދިޔާކުރައްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: جِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا فَوَجَدْتُهُ جَالِسًا مَعَ أَصْحَابِهِ، وَقَدْ عَصَبَ بَطْنَهُ بِعِصَابَةٍ، فَقُلْتُ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ:لِمَ عَصَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَطْنَهُ؟ فَقَالُوا: مِنَ الْجُوعِ، فَذَهَبْتُ إِلَى أَبِي طَلْحَةَ، وَهُوَ زَوْجُ أُمِّ سُلَيمٍ بِنْتِ مِلْحَانَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَتَاهُ، قَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَصَبَ بَطْنَهُ بِعِصَابَةٍ، فَسَأَلْتُ بَعْضَ أَصْحَابِهِ، فَقَالُوا: مِنَ الْجُوعِ، فَدَخَلَ أَبُو طَلْحَةَ عَلَى أُمِّي فَقَالَ: هَلْ مِن شَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ عِنْدِي كِسَرٌ مِنْ خُبْزٍ وَتَمَرَاتٌ، فَإِنْ جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَحْدَهُ أَشْبَعْنَاهُ، وَإِنْ جَاءَ آخَرُ مَعَهُ قَلَّ عَنْهُمْ". وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ހަމަ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން ދުވަހަކު މިސްކިތަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނާއެކު (މިސްކިތުގައި) އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނެވިތަން ފެނުނީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑުގައި ފޮތިގަނޑެއް އޮޅުއްވައިލައްވާފައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައެއް އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް މިސްކިތަށް ދެންނެވީމެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ބަނޑުގައި ފޮތިގަނޑެއް އޮޅުއްވައިލައްވާފައި އެވަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟

އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ބަނޫ ފުޒާރައިވެގެންނެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އަބޫބަކުރާގެ އަތިހަށް ހިނގައްޖައީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނީ (ތިމަންގެ މަންމާ) އެއްމުސްލިމަކު ބިންތު ދިފާރުންގެ ފިރިކަލުންނެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އޭ ފޫބުލި (ދޫން) ބައްޕާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ބަނޫ ފުޒާރައިގެ ފޮނިގަނޑެއް އަޑުއްވައިފައިވާތީ، ތިމަންނާ ދެކެފީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަޔެއް އަސްޙާބުބޭކަލުންނާ ތިމަން ސުވާލުކުރުމުން އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވި، އެއީ ބަނޫ ފުޒާ ހައިކަލުން ކަމުގައެވެ. ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ތިމަންގެ މަންމަގެ އަތިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެއްސެވިއެވެ. ކަމަނާގެ އަތުގުޅުގައި އެއްވެސް ގާއްޔެއް އެބަހުރިތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އަތުގަސްދާގެ ހިހާރީގެ އެތިކޮޅުތަކާއި ކުދިކުދިތަކެއް އެބަހުއްޓެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެންގެ ގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު ދިނިކަންޏާ ވަޑައިގެންނެވިހަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ބޭދުވަސްދުން ފަރިއްކަދު އެރުވިދާނެއެވެ. އެކަމަކު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެހެން ބޭކަލަކު ވަޑައިގެންނެވިހަމަ އެ އެތިކޮޅު މަދުވާނެއެވެ.“ ދެން ކުރިން ވެސް ބަޔާންވި ފަދައިން ޝަރީޢާ ނިމުނުދުން ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

* * * * *

57- ލިބޭމިންވަރަށް ފުދުންތެރިވުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނޭތޯ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ލިބޭމިންވަރަށް ޝުކުރުކޮށް ފުދުންތެރިވުމާއި، ދިރިއުޅުމުގެ އެންމެހައި ކަންކަމަށް ހަރަދުކުރުމުގައި އިސްރާފު ނުކުރުމާއި، ކަންތައްތަކެއް ނުކޮށް ނުވެވޭނެފަދަ މީހުންނަށް ސުވާލުކުރުމާއި އުޅުމުގެ ނުބައިކަން ބަޔާންކުރައްވައިފައި ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا﴾ (هود: ٦) މާނައީ: ”ބިމުގައި އުޅޭ ދިރޭ އެއްޗެހީގެ ތެރެއިން، އެ އެއްޗަކަށް اللهُ، ރިޒުޤު ނުދެއްވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ﴾ (البقرة: ٢٧٣) މާނައީ: "اللَّهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމުގައި) ބަންދުވެފައި ތިބި ފަޤީރުންނަށް (ސަދަޤާތްދިނުން) ހުއްޓެވެ. އެމީހުންނަކީ (ދިރިއުޅުމުގެ މަސައްކަތް ކުރުމަށް) ބިމުގައި ދަތުރުކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް ނުލިބޭފައެވެ. އެމީހުންގެ ހާލަތު ނުދަންނަ މީހާ ހީކުރަނީ، އެއްކިބާވެސަން ނުކުތުމުގެ ސަބަބުން، އެއީ މުއްސަނދިން ކަމަށެވެ. އެމީހުންގެ ޢަލާމާތްތަކުން، ތިބާއަށް އެމީހުން އެނގޭނެތެވެ. އެމީހުން އެއްކިބާވެސަން އެދި މާތްގޮސްކަނޑައި ނުއެދެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُوا۟ لَمْ يُسْرِفُوا۟ وَلَمْ يَقْتُرُوا۟ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴾ (الفرقان: ٦٧) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންނީ، އެއުރެން ހޭދަކުރާއިރު ފުރަވަ އިސްރާފުނުކުރާ، އަދި ދަހިވެތިވެސްނުވާ، އަދި އެދެމެދުގައި މެދުމިންވަރުގައި ހުންނާނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴾ (الذاريات: ٥٦ – ٥٧) މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށްމެނުވީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޖިންނުންނާއި، އިންސާނުންނެއް ނުހައްދަވަމެވެ. އެމީހުންގެ ކިބައިން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރިޒްޤެއް އެދިވަޑައިނުގަންނަވަމެވެ. އަދި ކާންދިނުމަކަށް ވެސް އެދިވަޑައިނުގަންނަވަމެވެ."

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކުން ބައިވަރު، އޭގެ ތެރެއިން ގިނަ ޙަދީޘްތަކެއްވެސް، މީގެ ކުރީ ދެ ބާބުގައި އިސްވެ ބަޔާންވެދިޔައެވެ. އެ ދެބާބުގައި ބަޔާންނުވެ ހުރި ޙަދީޘެއް މިބާބުގައި ބަޔާންކުރެވެއެވެ.

522– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ الْغِنَي عَن كَثْرَةِ الْعَرَضِ ، وَلَكِنَّ الْغِنَيَ غِنَي النَّفْسِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުންލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ

ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {މުއްސަނދިކަމަކީ، ގިނަގޮތަ މުދަލުތަކެއް ލިބިގެންވުމެއްނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް މުއްސަނދިކަމަކީ، ނަފްސުގެ ފުދުންތެރިކަމެވެ.}"

523– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرُزِقَ كَفَافًا، وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދީބަވެރިކަލުންނަށް ކުރެއްސުންދެއްވި އަޅުތަކު اللَّهُބަސް އަރުވާ ކިބައިން ދިލާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އިސްލާމްދީން ގަބޫލުކުރައްވައިގެން ހުރިހާއަށްވުރެ ފުދިފައިވާ، އެ މީހަކު ދިރިއުޅޭތޫ އަށްވުރެން ލިބޭމިންވަރު، އަދި އަށްވުރެން اللَّهُ ދެއްވި އެއްޗަކުން ވަރަކަށް ފުދިގެންވާ މީހާ، ކާމިޔާބުވީ ވެއްޖެއެވެ ލިބިގެންވި މީހެކެވެ.}"

524– وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَعْطَانِي، ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي، ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي، ثُمَّ قَالَ: "يَا حَكِيمُ، إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرٌ حُلْوٌ، فَمَن أَخَذَهُ بِسَخَاوَةِ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيهِ، وَمَن أَخَذَهُ بِإِشْرَافِ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ، وَكَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلاَ يَشْبَعُ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى".

قَالَ حَكِيمٌ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ! وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، لاَ أَرْزَأُ أَحَدًا بَعْدَكَ شَيْئًا، حَتَّى أُفَارِقَ الدُّنيَا، فَكَانَ أَبُوبَكْرٍ رضي الله عنه، يَدْعُو حَكِيمًا لِيُعْطِيَهُ الْعَطَاءَ، فَيَأْبَى أَنْ يَقْبَلَ مِنْهُ شَيْئًا، ثُمَّ إِنَّ عُمَرَ رضي الله عنه، دَعَاهُ لِيُعْطِيَهُ، فَأَبَى أَنْ يَقْبَلَهُ، فَقَالَ: يَامَعْشَرَ الْمُسْلِمِيْنَ، أُشْهِدُكُم عَلَى حَكِيمٍ أَنِي أَعْرِضُ عَلَيهِ حَقَّهُ الَّذِي قَسَمَهُ اللَّهُ لَهُ فِي هَذَا الْفَيْءِ، فَيَأْبَى أَن يَأْخُذَهُ، فَلَمْ يَرْزَأْ حَكِيمٌ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ حَتَّى تُوُفِّيَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެވޑައިގެންވި ޙަކީމު ބިން ޙިޒާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު (އެއްފަހަރު ދަރުމަނުއްދި) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޒުރަތުގައި ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވިއެވެ. އަނެއްކާވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދުނީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވިއެވެ. އަނެއްކާވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދުނީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވިއެވެ. އަނެއްކާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޙަކީމުއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މި މުދަލަކީ، ފެހި ތަނބުއްޔެއްކަމެވެ. (އެބަހީ: މީސްތަކުން އެއަށް އެދުންބޮޑު، ލޯބިވާ ފިނިކަން ލިބިދޭތީ ފަދަ އެއްޗެކެވެ.) ފަހެ، ހިތުގެ ތަނަވަސްކަމާއެކު އެ މުދަލު ލިބިގެންދާ މީހާއަށް

އޭނާގެ މުދަލުގައި ބަރަކާތްލެއްވުމަށްދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ނަސްލުގެ ދަރިފަސްކޮޅަށާއި އެ މުދަލު ލިބިގެންދި މިހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާގެ މުދަލުގައި ބަރަކާތްލެއްވުމަށްދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އެފަދަ މީހަކާ ކައިރިކޮށް ބަސްޖެހުނާ މީހަކާ އެއްވަރަށްވެއެވެ. (އަދި ދަންނާށެވެ!) މަތިގައި އޮންނަ އަޅު އަބަދުވެސް ދިރިގައި އޮންނަ އަބަދުވެސް ގުރުބާންވެދާނެވެ.} (އެބަހީ: ޤަބީލާއަކީ، ލިބިގެންނަ މީހާއަށްވުރެ އަބަދުވެސް ގުރުބާންވެދާނެ މީހާކަމެވެ.)

ބަޔަކު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އޭ اللّٰهގެ ރަސޫލާއެވެ!

ބައްޕަދަންނައިގެން ކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވި ފާތިމަތުއްސަކަލާގެ ދާތުފުޅު ގެންދި ދަންނަވަމެވެ.

(މިއަދު) ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެއްކޮޅު ދެއްވުމަށް އެދިގެން އަޅުގަނޑު މިދަންނަވި ދަންނަވުމަށް، އަޅުގަނޑު މަތިވެ ދަންނަވާދެއްކެވުމަށް ދާނދަން ދުވަހަކު ވެސް، އެހެން އެއްވެސް މީހެއްގެ ގާތުން އެއްޗަކަށް އެދި ބޮޑުވުން އެ މީހަކަށް އަޅުގަނޑު ގެއްލުމެއް ނުދެއްވާނެވެ. ފަހު، މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ އަބަދުވެސް ބަރަކާތްލައްވާށި، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަޔާތްކުރުމުގައި) ބަޔަކަށް މަހުއްޖަތްލެއްވި ދެއްވުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުން ލިބުނު އެއްޗެއް ދިޔަވަޑައިގެންނެވި އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ބަޔަކު) އިންސާނުން ކުރައްވިއެވެ. އެހެންނަމަ، މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ އަބުދުލްމުޠައްލިބު (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަޔާތްކުރުމުގައި) އެ ކަލޭގެފާނަށް މަހުއްޖަތްލެއްވި ދެއްވުމަށް އެދި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްކޮށް ޖަވާބުދެއްވުމަށް އިންސާނުންނަށް ކުރައްވިއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބުދުލްމުޠައްލިބު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތި މުސްލިމުންނަށްދަންނަވާ! މި ހަރުމާ މުދަލުގައި މާތް اللّٰه ބަޔަކަށް ލިބިގަނެ މިންވަރު ކުރެއްވުމަށްޓަކައި ބައްޕާ ތިމަންނަކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުމަށް ހުރިހާއެއްޗެއް ކަމަށް ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ! ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އެއްވެސް އެއްކޮށް ޖަވާބުދެއްވުމަށް، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ބަޔަކު) އިންސާނުން ކުރައްވިއެވެ. ފަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް (ދަންނަވާ ދަންނަވުމަށް) ފަހު، ބަޔަކު އެއްވެސް މީހެއްގެ އަތުން އެއްކޮށް ހެއްދެވުމަށް ދެއްވިއެވެ، އެ މީހަކަށް ގެއްލުމެއް ދުވަހުގެ ރިޒްޤުގެ ނަސީބުވެއެވެ. މި ގޮތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު އަވަހަށްދެއްވި ތަނުން ދާނދަން ދިވެހިންނަށްވިއެވެ.“

525- وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ، وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ، بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ، فَنَقِبَتْ أَقْدَامُنَا، وَنَقِبَتْ قَدَمِي، وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي، فَكُنَّا نَلُفُّ

عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرَقَ، فَسُمِّيَتْ "غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ" لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرَقَ، قَالَ أَبُو بُرْدَةَ: فَحَدَّثَ أَبُو مُوسَى بِهَذَا الْحَدِيثِ، ثُمَّ كَرِهَ ذَلِكَ، وَقَالَ: مَا كُنْتُ أَصْنَعُ بِأَنْ أَذْكُرَهُ، قَالَ: كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْئًا مِنْ عَمَلِهِ أَفْشَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(ހާމް ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘެއް ކަމަށް ވެގެންވާ) އަބޫބުރްދާ، (ހާނީ ބިން ނިޔާރު) ހާމް ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނު ބުއްސުންތެރިވެ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާކުރައްވާ ހަދީޘެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބައީ: އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ) ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހަނގުރާމައަކަށް ނުކުތީމުއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަތުގައި ހުރީ ހަމައެކަނި. އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރެއިން ސަވާރުވެވުނީ ޖަމަލުބަކަށެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެން އެކަކަށްފަހު އަނެކަކު، އެއަށް ސަވާރުވަމުން ގެންދިޔައީމުއެވެ. ފަހެ، (ފައިމަގުގައި ހިނގާށް ޖެހުނުކަމުން) ޑިސްކަމުން އަޅުގަނޑުމެންގެ ފައިތިލަފައި ތުނިވެ ފަޅައިގެންދިޔައެވެ. ދެން އަޅުގަނޑުމެންގެ ފައިތިލައިވެސް ފަޅައިގެ ކަށިތަކެއް ފެނުނެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ނިޔަފަތިތައް ފައިބައިގެންދިޔައެވެ. ފަހެ، (އެކަމުގެ ސަބަބުން) އަޅުގަނޑުމެންގެ ފައިތިލަތަކުގައި ފޮތިކޮޅުކޮޅު އޮޅާލަން ޖެހުނެވެ. އެ ހަނގުރާމައަށް "ޛާތުއްރިޤާޢު" ކިޔައިފައިވަނީ "ފޮތިކޮޅުކޮޅު އޮޅުވާ ހަނގުރާމަ" މި ނަންދީފައެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ފައިތިލަތަކުގައި ފޮތިކޮޅުކޮޅު އޮޅުވަންޖެހުނުކަމަށްޓަކައެވެ.

އަބޫބުރްދާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫމޫސާ މި ހަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވިއެވެ. (އެބައީ: އެ ބުނެވުނު ދެރައެއްގެ ހާލަތުގައި ބައިވެރިވެވުނު ކަމަށް ކޮށްދެއްވި ޚިދުމަތް، އެ ކަލޭގެފާނު، މި ވާހަކަ ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ.) ނަމަވެސް، އެއަށްފަހު، އެ ވާހަކަ ދައްކަވާލުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު ނުރުހުންތެރިކަމާ ކައިރުން ކަރާހިޔަތް ނުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެކަން ކިޔައިދިނުމުގެ ބޭނުމެއް ނެތެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެކަމަށް ކަރާހިޔަތްކުރެއްވީ، (ﷲُގެ ވަޙީކުރެއްވި އަމަލަކުން) ކުރެއްވި ޢަމަލެއް، (އެއީ އެކަން ދިނުމަށްޓަކައި އެހެން ފަރާތްތަކަށް) ކަމަށް ހާމަވެދާނެ ކަމަށް ބިރުގަންނެވުމެވެ."

526– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ تَغْلِبَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُتِيَ بِمَالٍ أَوْ سَبْيٍ فَقَسَّمَهُ، فَأَعْطَى رِجَالاً، وَتَرَكَ رِجَالاً، فَبَلَغَهُ أَنَّ الَّذِينَ تَرَكَ عَتَبُوا، فَحَمِدَ اللَّهَ، ثُمَّ أَثْنَى عَلَيهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لأُعْطِي الرَّجُلَ وَأَدَعُ الرَّجُلَ، وَالَّذِي أَدَعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي، وَلَكِنِّي إِنَّمَا أُعْطِي أَقْوَامًا لِمَا أَرَى

فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ، وَأَكِلُ أَقْوَامًا إِلَى مَا جَعَلَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَي وَالْخَيْرِ، مِنْهُمْ عَمْرُوبْنُ تَغْلِبَ".

قَالَ عَمْرُو بْنُ تَغْلِبَ: فَوَاللَّهِ مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حُمْرَ النَّعَمِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުނުތެރެއްވި ޙަމްދު ބަސް ތަޢުރީފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް (ޣަނީމާގެ) މުދަލުތަކެއް ނުވަތަ އަސީރުންތަކެއް އައުމުން، އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް އެއްބައި ބޭކަލުންނަށް އެއިން އެއްޗެއް ނުދެއްވައި އަނެއްބައި ބޭކަލުންނަށް ދެއްވައި އެ މުދަލުތައް ބަހައިދެއްވިއެވެ. ފަހެ، (އެކަމާ ހިތްޕުޅު ހަމަޖެހިނުވަޑައިގަތުން) އެއިން އެއްޗެއް ނުދެއްވި ބޭކަލުން ވާހަކަދެއްކެވި ޚަބަރު އެކަލޭގެފާނަށް ލިބިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގެން) اللّٰهُ އަށް ޙަމްދު ޘަނާ ވިދާޅުވުމަށްފަހު، ބަރީޤުކުރައްވިއެވެ. އަރަންފަހު ބަސްދެމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު، ބައެއް މީހުންނަށް ދެއްވަމުންވާނެ، އަނެއްބައިމީހުން ދޫކޮށްލައްވަމެވެ. އެ ބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޫކޮށްލައްވާ މީހުންނަށްވުރެ، އެ ބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ލޯބިވާ މީހުންނެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެއްވަނީ މީހުންނަށް، އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ކަންބޮޑުވުން ހުރިކަމާއި ކެތްމަދުކަން ހުރިކަން އެނގިވަޑައިގަންނަވާ ކަމުންނެވެ. އަދި (އެ ބައިމީހުން ނުދެއްވާ) އެބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު اللّٰهُ އަށް ވަކާލާތުކުރައްވަމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި މާތް اللّٰهُ ފުދުންތެރިކަމާއި، ހެޔޮކަން ލައްވާފައިވާ ކަމުންނެވެ. ޢަމްރު ބުނު ތަޣްލިބު ވަނީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ.}

ޢަމްރު ބުނު ތަޣްލިބު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّٰهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. ތިމަންނާއަށް (ޢަރަބިންގެ މުދަލުގައި އެންމެ އަގުބޮޑު ކަމުގައިވާ) ރަތްކަޅުއަށްގެ ޖަމަލުތަކެއް ލިބުމަށްވުރެ ވެސް ބޮޑަށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، ތިމަންނާ ގުޅިގެން ބުނެވުނު ބަސްފުޅު ތިމަން ލޯބިވެއްޖެ ބޮޑެވެ."

527– وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "اليَدُ العُلْيَا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَي، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ، وَلَفْظُ مُسْلِمٍ أَخْصَرُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި ހަކީމު ބިން ހިޒާމުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މަތީގައި އޮންނަ އަތް އަބަދުވެސް ތިރީގައި އޮންނަ އަތަށްވުރެ ހެޔޮކަން
ބޮޑެވެ. (އެބަހީ: ދޫކުރާއަތް، ލިބިގަންނަ މީހާއަށްވުރެ އަބަދުވެސް ހެޔޮކަންބޮޑު މީހާކަމެވެ.)
އަދި ތިބާ އެބަލަހަން ޚަރަދުކުރަން ޖެހޭ ބަލަހައްޓަން ޖެހޭ މީހުންނަށް ޚަރަދުކުރުމުގައި
އިސްކަންދޭށެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮކަންބޮޑު ޞަދަޤާތަކީ، އެ މީހަކަށް ބޭނުންވާ މިންވަރު
(އަތުގައި) ހުރުމަށްފަހު ދޭންވީ ޞަދަޤާތެވެ. މިސްކީނުންގެ ގޮތުން އުޅުނިހަކަށި،
ސުވާލުކުރުމުން ރައްކާތެރިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللهُ ތަޢާލާ އެކަމުން އޭނާ ސަލާމަތް
ކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެ މީހާ އަމިއްލައަށް ފުދުންތެރިކަމުގައި ވުމަށް އެދޭ މީހާ
(ދަންނާށެވެ!) اللهُ ތަޢާލާ އޭނާއާއި ފުދުންތެރިކަމުގައި ވެއްވާނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެ
މީހަކަށް އެކަށީގެންވާ މިންވަރަކަށް އެއްޗަކަށް ހުރި، ސުވާލުކުރުމާ ދުރުހެލި މީހަކަށް، މަދު
އެއްޗަކަށް ފަސް ވެރިކަން އެފަދަ މީހަކީ ކުރިއެރުމާ ހުއްޓެވެ.)"

528– وَعَنْ أَبِى عَبْدِالرَّحْمَانِ، مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِى سُفْيَانَ، صَخْرِ بْنِ حَرْبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تُلْحِفُوا فِي الْمَسْأَلَةِ، فَوَاللَّهِ لاَ يَسْأَلُنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا، فَتُخْرِجَ لَهُ مَسْأَلَتُهُ مِنِّي شَيْئًا وَأَنَا لَهُ كَارِهٌ، فَيُبَارَكَ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتُهُ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި އަބޫސުފްޔާން،
ސަޚުރު ބިން ޙަރުބުގެ ދަރިކަލުން، އަބޫއަބްދުއްރަޙްމާން، މުޢާވިޔަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުންކޮބާ މީހަކު، އެ މީހަކަށް އެއްޗެއް ދެއްވުމަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް
އާދޭސްކޮށް ސުވާލުކުރުމަށް ނުކުރާށެވެ! ވައްލާހި، اللهُ ގަންދެއްވަމުން ބަޔާންކުރައްވަމެވެ. ވައްލާހި، އެ
މީހާ އާދޭސްކުރުމުގެ ސަބަބުން ތިމަންކަލޭގެފާނު، އެ މީހަކަށް އެއްޗެއް ދެއްވި ނަމަވެސް،
(އެ އެއްޗެއް ދެއްވުމަށް) ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުރުހެވިގެން ދިނުމުގެ ސަބަބުން، މާތް اللهُ،
އެ އެއްޗެއްގައި އެ މީހަކަށް ބަރަކާތެއް ނުލައްވާނެއެވެ.}"

529– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَانِ، عَوفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِيِّ ﷺ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تِسعَةً أَوْ ثَمَانِيَةً أَوْ سَبْعَةً، فَقَالَ: "أَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟" وَكُنَّا حَدِيثِي عَهْدٍ بِبَيْعَةٍ، فَقُلْنَا: قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللَّهِ" فَبَسَطْنَا أَيْدِينَا وَقُلْنَا: قَدْ بَايَعْنَاكَ يَارَسُولَ اللَّهِ

فَعَلاَمَ نُبَايِعُكَ؟ قَالَ: "عَلَى أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَتُطِيعُوا" وَأَسرَّ كَلِمَةً خَفِيَّةً: "وَلاَ تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا".

فَلَقَدْ رَأَيتُ بَعْضَ أُولَئِكَ النَّفَرِ يَسْقُطُ سَوْطُ أَحَدِهِمْ، فَمَا يَسْأَلُ أَحَدًا يُنَاوِلُهُ إِيَّاهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި ޞަޙާބީ ޢައުފު ބިން މާލިކުލްއަޝްޖަޢީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ނުވަ މީހުން، ނުވަތަ އަށް މީހުން، ނުވަތަ ހަތް މީހުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިބީމުއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަތްދަށުގައި ބައިޢަތު ނުހިފާނީ ހެއްޔެވެ؟} (ޢައުފު ބިން މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން ދަންނަވީމުއެވެ. ތިމަންމެންނަކީ، ބައިޢަތުހިފާ ގިނަދުވަސްވީ ބަޔަކުމީހުންނެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއަށްފަހު (އަނެއްކާވެސް) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ ގެ ރަސޫލާގެ އަތްދަށު މައްޗަށް ބައިޢަތު ނުހިފާނީހެއްޔެވެ؟} (ޢައުފު ބިން މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެންގެ އަތްތައް ދިއްކޮށްލީމުއެވެ. އަދި ތިމަންމެން ދަންނަވީމުއެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މިހިރީ، ކަލޭގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިފައިގެންނެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެން (މިހާރު) ބައިޢަތު ހިފާނީ ކޮންކަމަކާއި މައްޗަށްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ހަމައެކަނި اللَّهُ އަށް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަން ކުރުމަށާއި، އެ ކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރުމަށާއި، ފަރުޟު ފަސްނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ތިޔަބައި މީހުންގެ ވެރިންނަށް ކިޔަމަންވުމަށެވެ.} (ޢައުފު ބިން މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވުމަށް ފަހު، ދެން ޙަދީޘްކުރެއްވި ބަސްތަކުގެ ޙަދީޘްކުރެއްވީ ސިއްރުންނެވެ. (އެބަހީ: ވަރަށް އަޑުތިކު މަޑުކޮށެވެ.) (ޙަދީޘްކުރެއްވީ) {މީސްތަކުންގެ ގާތުން ކޮންމެ އެއްޗެއް ސުވާލުނުކުރާށެވެ!}

(ޢައުފު ބިން މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ.) މި ބަސްފުޅު ބުނެވުނު ބައެއް ބޭކަލުން، އެ ބޭކަލުންގެ ހަންގުރި ބިންމައްޗަށް ވެއްޓިއްޖެނަމަވެސް، އެ ތިއްބެވީ ވެސް، އެހެން ބޭކަލެއްގެ އަރިހުގައި ވިދާޅުވެ ދެއްވުމަށް ނުދަންނަވާ ތިއްބެވިއެވެ."

530– وَعَن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވައި އުމަރުގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {މިސްކީނުންނަށް ސަދަޤާތްދިނުމަކީ، އެ
މީހަކު މަދުވެ، اللَّهُ ގެ ބަރަކާތަކުން ދިރުމާހަމަވަރުން ގެލިގެންނެ އާދައެކެވެ. ވަރަ، އެ ހިނދު
އާދާގެ މުނުގައި މަސްހަލައް ނެހެންނެވިއެވެ.}"

531– وَعَنهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَهُوَ عَلَى الْمِنبَرِ، وَذَكَرَ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ عَنِ الْمَسَأَلَةِ: "اليَدُ العُلْيَا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلَى. وَاليَدُ العُلْيَا هِيَ الْمُنْفِقَةُ، وَالسُّفْلَى هِيَ السَّائِلَةُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުން
ނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވައި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ.
(އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، މިންބަރުމަތީގައި ހުންނަވައި،
ސަދަޤާތުގެ މާނަވާއި، މިސްކީނުންނަށް ސަދަޤާތްދިނުމާއި ސުވާލުކުރުމުން ދުރުހެލިވުމުގެ
މާނަވާ ބަޔާންކުރައްވައި (ތިރީގައިވާ ގޮތަށް) ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {މަތީގައި ހުންނަ އަތް
އަޅުގަނޑުގެ ތިރީގައި ހުންނަ އަތަށްވުރެ ހެޔޮކަމެއްކަމެވެ. މަތީގައި ހުންނަ އަތަކީ، ޚަރަދު
ކުރާ އަތެވެ. ތިރީގައި ހުންނަ އަތަކީ، ސުވާލުކުރާ މީހާގެ އަތެވެ.}"

532– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ سَأَلَ النَّاسَ تَكَثُّرًا فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا، فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވައި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ.
{އެ މީހެއްގެ އަތުގައި ގިނަކުރުމަށްޓަކައި މިސްކީނުގެ ގޮތުން އެދިއުމަކީ ސަދަޤާތަކާ މިހުން
(ދޮންއަނގޮރު!) ވަރަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރުން އެ، އެދުނީ އަނގުރު އަލިފާނުގެ! ވަރަ އެ
މަދުކުރަން އެދޭ މިހެން މަދުކުރަނީ! އަދި ގިނަކުރަން އެދޭ މިހެން ގިނަކުރަނީ!}"

533– وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ الْمَسْأَلَةَ كَدٌّ يَكُدُّ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ، إِلاَّ أَنْ يَسْأَلَ الرَّجُلُ سُلْطَانًا أَوْ فِي أَمْرٍ لاَبُدَّ مِنْهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަމުރަތު ބުން ޖުންދުބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެހެން ނުބޭނުން ފަރުންޖެހިގެން ޚައްޤުގެ ވެރިމީހާގެ ގާތުން (އެބީ ބޮޑު ބޭފުޅުން)، ނުވަތަ އެހެން މިހެއްގެ ގާތުން އެދޭ އެދުމެއް ފިޔަވައި، މިސްކީނުންގެ ގާތުން ކަމުދާތައް ސުވާލުކުރުމަކީ، (އެކަންކުރާ މީހަކަށްވާ) ވަރުބަލިކަމެއް، ނުވަތަ އޭނާގެ މޫނުގައިޖެހޭ ވަޅުޖެހުމެއް ކަމުގައިވާނެއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން، މިހާ އޭނާގެ މޫނުގެ އުޖާލާކަން ނަގައިލައެވެ.} (އެބަހީ: މިސްކީނުންގެ ގާތުގައި އޭނާގެ އަގުވެއްޓި ނިކަމެތިވެދެއެވެ.)"

534- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ، لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ، وَمَنْ أَنْزَلَهَا بِاللَّهِ، فَيُوشِكُ اللَّهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أَوْ آجِلٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ފަގީރުކަމެއް ގެނބުވާ ހިނދު، އޭނާ މީހުންގެ މައްޗަށް އެކަން ބަރުދާސްތުކުރަނީ، (އެބަހީ: އެވަގުތު ވަގުތެއްގައި އޭނާ މިސްކީނުންގެ ގާތުން ސުވާލުކޮށް ހަކެއްޗެއް އެދޭނަމަ) އެ މީހާގެ ފަގީރުކަން ނުފިއްލާނެއެވެ. އަދި اللهُގެ ބަރޯސާވެއްޖެނަމަ އޭނާ ފިއްލުވައިދެއްވާނެ އެދުވަހު މިހާ، (ދަންނަވާށެވެ!) ދަތި، އޭނާއަށްޖެހުނު، އަވަސް މަރުގެ ނުވަތަ ފަހުން ލިބޭ، މާތް اللهُ ރިޒްޤު ދެއްވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

535- وَعَنْ ثَوْبَانَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ تَكَفَّلَ لِي أَنْ لاَ يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا، وَأَتَكَفَّلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ؟ " فَقُلْتُ: أَنَا، فَكَانَ لاَ يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޘައުބާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިސްކީނުންނަށް ސުވާލުނުކުރާނެކަމަށް އަހުރެން ޟަމާންކަމަށް ކަލޭގެފާނަށް ޒިންމާވާން އަދި ވަނީ، އަދި (އޭގެ ބަދަލުގައި) އެ މީހާ ސުވަރުގެ ދެވޭނެކަމަށް ޟަމާންތެރިވާނީ ކަނޑައެޅިގެން ދޭނެ ޟަމާނަތްދީގެން ކާކުހޭ؟} (ޘައުބާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

ހިމަން ދެންނެވީމެވެ. (އެ މީހަކު) އަޅުގަނޑެވެ. ފަހެ، އުމަރުގެފާނު (އުބައި: ޙަކީމް)
އެއްވެސް މީހެއްގެ ގާތުން އެއްޗެއްސަކަށް ވެސް އެދިވަޑައިގެން ނުވެއެވެ.“

536– وَعَن أَبي بِشْرٍ، قَبِيصَةَ بْنِ الْمُخَارِقِ ﷺ، قَالَ: تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْأَلُهُ فِيهَا، فَقَالَ: "أَقِمْ حَتَّى تَأْتِينَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا"

ثُمَّ قَالَ: "يَا قَبِيصَةُ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لاَ تَحِلُّ إِلاَّ لأَحَدِ ثَلاثَةٍ: رَجُلٌ تَحَمَّلَ حَمَالَةً، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا، ثُمَّ يُمْسِكُ، وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاحَتْ مَالَهُ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ، أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ، وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ، حَتَّى يَقُولَ ثَلاثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَى مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أَصَابَتْ فُلاَنًا فَاقَةٌ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ، أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ، فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ يَا قَبِيصَةُ سُحْتٌ، يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ވާތީ اللَّهُ، އެ ޤަބީޞާގެފާނަށް ޙަމާލާތެއް ކުރެއްވި އަޅުގަނޑު،
ދެބައިމީހުންގެ މުޢާމަލާތުގެ ޚިލާފުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޤަބީޞާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
ދަރަނިވެރިވީ ދެ ބައިމީހުން ސުލްޙަކުރުވުމަށްޓަކައި، އެބައިމީހުންގެ އެއް ބައިމީހުން އަނެއް
ބައިމީހުން ދޭތެރޭގައި މަސައްކަތްތެރިވެ އެފަދައިން ހިމެނުނު ދަރަނީގެ މާލުގެ ގަދަރު ކަމެއް. ވަނީ، (އެ
މުދަލާ ހިމެނޭ އަރުވަން ނެތުމުން، އެ ތަކެތި ލިބުން އެދިގެން) ހިމެނުނު ދަރަނީގެ ރަސޫލު
اللَّهِ ﷺގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. ވަނީ، އެ ދަރަނީގެ ބަދަލު ދެއްވުމަށެވެ. {ހިމެނުނު ދަރަނީގެ
އަރިހަށް ޞަދަޤާގެ ތަކެތި އަންނަންދެން ދަރަނީގެ މަސްއަލަ ބެލުމަށެވެ. އެދިން ދަރަނީގެ އެ
ތަކެތިން ދެއްވުމަށް އަމުރުކުރައްވާނަމެވެ.}

އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ ޤަބީޞާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ސުވާލު

ކުރަމުވެއްޖެ މީހާއަށް، އޭނާގެ ޒަރޫރީ މިންވަރު ފުދި ސަލާމަތްކޮށްދިނުމަށް ގޮތަކާ ދީން
މީހުން، އޭނާއަށްވުރެ އެހެނަ ފަޤީރުކަމެއް ކުރިމަތިވެފައިވާކަމަށް ހިތަށްއެރުވިދާނެ، އެހެނަ
މީހަކު ވެސް، އޭނާއަށް ދިރިއުޅުމަށްވާ ވަރުދީގެން} ނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވީ
{އޭނާގެ ދަތިކަން ފިލުވައިދޭނެ ވަސީލަތް} މީހުންނަށް. {މިހުންގެ ގޮތުން އެދުން
ހުއްޓައެވެ.} އޭ ޒަކާތްދޭ! މިޔާ ދިޔައިރު މީހުންނަށް އެދިޔައީ ސަލާމަތްކުރުމަށް،
ބަލާށެވެ ކަމެކެވެ. އެހެނަ ތަކެތި ހޯދި މީހުން، ކައި އެ އުޅުނު ބަލާލާ ތަކެއްޗެވެ!!}"

537- وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ الْمِسْكِيْنُ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، وَالتَّمْرَةُ والتَّمْرَتَانِ، وَلَكِنَّ الْمِسْكِيْنَ الَّذِي لاَ يَجِدُ غِنًى يُغنيهِ، وَلاَ يُفْطَنُ لَهُ، فَيُتَصَدَّقَ عَلَيْهِ، وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ރަޟީ اللّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ.
ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {މިސްކީނުންނަކީ ސަލާމަތްކުރުން ހިނގައިގެން، (އެބައިމީހުން
ދިއްކޮށްލާ) ސިޓީއެއް ދީ ސިޓީއެއް ދީ ކަތުރުއްގައި ހިފައިޝާ
މީހުންނަށް، (އެބަހީ: މިސްކީނުންނަކީ ސަލާމަތްކުރުން، އޭނާގެ ހުތުގައި ގަސްކުރާއްވާ
މިންވަރުނުލާ މަދު މިންވަރެއް އޮވެން މީހަކު ދިއްކޮށްލައިފިނަމަ، އެ އެއްޗެއްގައި ނުހިފައި
ދައްކުވާތަކެއް މީހުން) މިސްކީނުންނަކީ ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން މިސްކީނުންނަކީ، އޭނާގެ
ސަރުކާރު ބޭނުންތަކާ ފުއްދައިދެވޭ މިންވަރަށް އެއްޗެއް ނުލިބޭ މީހާއެވެ. (އޭނާގެ ޙާލަތު ތަނުގެ
ކަމާ ހުރި) މިސްކީނުންނަކީ އޭނާގެ ޙާލަތު އެނގޭގޮތަށް ނުވެއެވެ. އެހެން ކަންހުރިގޮތަށް
މިސްކީނުންނަކީ އޭނާއަށް ސަދަގާތެއް ދެވޭގޮތަށް ނުވެއެވެ. އަދި އޭނާ މިސްކީނުންގެ
ގޮތުން ކަމުގައި ސަލާމަތްކުރުން ހިނގައިގެން ނުވެއެވެ.}''

(ޝަރަޙު: މި ޙަދީޘުގައި އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވާ ބަޔާންކޮށްދީފައި، އެއްވެސް
ކަމަކާނުލައި، މިސްކީނުންގެ ގޮތުން ސަލާމަތްކުރުމުގައިވާ ނުރައްކާތެރި ގޮތުން
ބަޔާންވެފައިވާ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އަދި، ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ މަސައްކަތުގެ މުއާމަލާތުގެ އެ މީހަކު
ބަލައިލާ ހިނދު، އެ މީހާގެ ދީނުގައި އެއްވެސް މަސައްކަތްކުރުމުގައި، ދީނުގެ މަސްއަލަ
ނަގައިގެން ކަމެއްކަމުގެ ޢިލްމުގެ ދުނިޔޭގައި މީހުންގެ ކުރިމަތީގައި ދަށުގެ އަދަބުވެރި،
ސިކުނޑިއާ ކަމެއްކަމެވެ. އަދި ސަލާމަތްކުރުމުގެ އެ މީހަކު އެއްކަލާ ދެކެފައި، ބަލާށެ

އެއްޗެއްކަމާއި އެއީ އަނގުރުއަލިފާންކަމުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައި ވެއެވެ. ކޮންމެހެން މީހެއްގެ ގާތުން ކަމަކުކިޔައަސް ޖެހޭނީދު، އެކަން ހުއްދަވަނީ، އެންމެ ތިން މިހާރަކަށް ކަންވެސް ބަޔާންވެފައި ވެއެވެ. ސުވާލުކުރައިގެން ތަކެތިހޯދުމަށްވެސް، އަދިއެހެރަށް ބުރަ މަސައްކަތްކޮށްގެން ހޯދާ ބަދަލު އެއްކޮށްދޭ ތަފާތު ނު މިހާރަކުން ވާޖިބެވެ. މިފޮތުގެ 59 ވަނަ ބާބުގައި އެ ކަމަށް އިރުޝާދުދެއްވައިފައިވާ ޙަދީޘްތައް ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ މުޖުތަމަޢުގައި ވެސް، ސުވާލުކުރުމުގެ ސިފަތަ އާދަ ބައެއް މީހުންގެ ކިބައިގައި އަދަގެންވެފައިވޭ، ހިތާމަކުރުން އެކަށޭނަ ދަރަޖައަކަށްވެ. އެ މީހާ އެކަށޭނަ މަސައްކަތް ކޮށްވައިގެން ދިރިއުޅުމުގެ އަސާސީ ބޭނުންތައް ފުއްދައިލުމަށް މަގު ކުރިމަތިވީމަ އަމިއްލަ މީހުން ކުރިމަތިލާނީ، ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގައި އެބައިމީހުންނަށް ގެއްލުންދިނުމާ މަގުން ކުރިއަށް ދިޔުމަށެވެ. މާތް اللّٰهُ، އަޅުގަނޑު މިފަދަ ނުބައިސިފަ އާދަތަކުން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ. "(މުތަރުޖިމު")

* * * * *

58- އެތަކެއްޗަކަށް ހިތްވަރު އެދުމެއްނެތި، އަދި ސުވާލުކުރުމާނުލައި ލިބޭއެއް އެއްޗެއްގެ ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަމުގައި ނަންގަނޑު ބާބު

538– عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْطِينِي الْعَطَاءَ، فَأَقُولُ: أَعْطِهِ مَن هُوَ أَفْقَرُ إِلَيهِ مِنِّي، فَقَالَ: " خُذْهُ، إِذَا جَاءَكَ مِن هَذَا الْمَالِ شَيءٌ، وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلاَ سَائِلٍ، فَخُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ، فَإِن شِئْتَ كُلْهُ، وَإِنْ شِئْتَ تَصَدَّقْ بِهِ، وَمَا لاَ، فَلاَ تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ"

قَالَ سَالِمٌ: فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لاَ يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا، وَلا يَرُدُّ شَيئًا أُعْطِيَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައި: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދުވަހަކުރެއްވުންނަން ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِގެ ދަރިކަލުން (މާތް اللّٰهُ އެކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާށި ސާލިމުބިން ކަލޭ

ކަމުގައި ވާ) ސާލިމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ އަބްދުﷲގެ އަރިހުން، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބްދުﷲ) އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ އުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އުމަރުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދިޔާ ދުރަތުން ރަސޫލު ﷲ ﷺ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވެސް ދެއްވައެވެ. ދެން، ތިމަން ދަންނަވަމެވެ. އެ ތަކެތި ތިމަންނާއަށް ވުރެ އެއަށް ބޭނުންވެފައިވާ (ފަޤީރު) މީހަކަށް ކަލޭގެފާނު ދެއްވާށެވެ! ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ކަލޭގެފާނު އޭގައި ހިއްޕަވާށެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މި މުދަލުގެ ތެރެއިން އެއްޗެއް އައި، ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅުގައި އެ އެއްޗަކަށް އުއްމީދުވެރިވެ ވަޑައިގަތުމެއް، އަދި ސުވާލުގެ ގޮތުން އެއަށް އެދިވަޑައިގަތުމަކާ ނުލައިނަމަ، ދެން، ކަލޭގެފާނު އޭގައި ހިއްޕަވާށެވެ. އަދި އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ މުދާވެރިކަމަށް ލިބުން އިތުރުވުމެއް ކަމުގައި ހެއްދަވާށެވެ. ދެން، ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަނީނަމަ، އެ ޞަދަޤާތްކުރައްވާށެވެ. (އެބަހީ: ބޭނުންކުރައްވާށެވެ.) އަދި ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަނީނަމަ، އެއިން ޞަދަޤާތް ކުރައްވާށެވެ. އަދި މި ނޫން ގޮތަކަށް ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަތުވެއްޖެ މުދަލަކާ މެދު، ކަލޭގެފާނު ހައްކާތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.}“

ސާލިމު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، (ތިމަންގެ ބައްޕާ) އަބްދުﷲ، އެއްވެސް މީހެއްގެ ގާތުން އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އެދިވަޑައިގެން ނުގަންނަވައެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް (ވެދުމަން) އެރުވޭ އެއްޗެއް ރައްދެއް ވެސް ނުކުރައްވައެވެ.“

* * * * *

59- އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ މަސައްކަތުން ހޯދާ ތަކެތި ކައިބޯއިހެދުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ މަސައްކަތުން ހޯދާ ތަކެތި ކައިބޯއިހެދުމުގެ މާތްކަމާއި، ސަވާރުޖެހުމުން ރައްކާތެރިވުމުގެ ހިއްދުކަމާއި، މިހާރަށް އެއްޗެއް ދިނުމުގެ މަޞްލަހަތްތައް ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (الْجمعة: ١٠) މާނައީ: "ފަހެ، ނަމާދުކުރުން އަވަދިވެއްޖެ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި ފެތުރިގެންނާށެވެ! (އެބަހީ: ކަސްބުގެ މަގުތަކަށް ނުކުންނާށެވެ!) އަދި ތިޔަބައިމީހުން، اللَّهُގެ ފަޟުލުވަންތަކަމުން (ރިޒްޤުވެސް) އެދޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ގިނަގިނައިން اللَّهُ، ހަނދުމަކުރާށެވެ! އެއީ، ތިޔަބައިމީހުން ދިންނަވައި ނަސީބުވެރިވުމަށްޓަކައެވެ."

539- وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُم أَحْبُلَهُ، ثُمَّ يَأْتِيَ الْجَبَلَ، فَيَأْتِيَ بِحُزْمَةٍ مِن حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيْعَهَا، فَيَكُفَّ اللَّهُ بِهَا وَجْهَهُ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَن يَسْأَلَ النَّاسَ، أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، އައްޒުބައިރު ބިން ޢައްވާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، އޭނާގެ ވަރުގަނޑު ހިފައިގެން ފަރުބަދަމަތަކަށް އަރައި، އެ ތަނުން ދަރުބޮނޑިއެއް (ނުވަތަ ވިނަބޮނޑިއެއް އެއްކޮށް) އޭނާގެ ކޮނޑުމަތީގައި އެ ގެނެސް، އެ ވިއްކައިލުން (އެއީ) އޭގެ ސަބަބުން އޭނާގެ މޫނުގެ ޢިއްޒަތްކަން اللَّهُ ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުން ހެޔޮގޮތެކެވެ. ފަހެ، އެ ކަން އޭނާ މީސްތަކުންނަށް ސުވާލުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮކަން ބޮޑުވެއެވެ. (އެއީ) ސުވާލުކުރުމުން، އެބައިމީހުން އޭނާއަށް އެއްޗެއް ދިނުމަށްވެސް، ނުވަތަ އެބައިމީހުން އޭނާއަށް އެއްޗެއް ނުދިނުމަށްވެސް ވެދާނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެއްޗެއް ދިނަސް އެއީ، އެ މީހަކަށް ގެއްލުމެއް ކަމެއް ނޫނީ ނަމަވެސްއެވެ. އަދި އެއްޗެއް ނުދިނުން އެއީ އޭނާގެ އަބުރުވެއްޓުމި، އަބުރު ނަގައިދޭތީ ކަމެއްކަމުގައި ނޫނީ ނަމަވެސްއެވެ.)"

540- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُم حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَل أَحَدًا، فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ދަރުބޮނޑިއެއް އެއްކޮށްގެން އޭނާގެ ކޮނޑުމަތީގައި އުފުލައިގެން ގެނެސް، އެ ވިއްކައިލުން އެއީ، މީހުންނަށް ސުވާލުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑު

ކަމުގައެވެ. (އެއީ) ސުވާލަށްޖެހުމުން، އެބައިމީހުން އަޠާއަކު އެއްޗެއް ދިނުމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ އެބައިމީހުން އަޠާއަކު އެއްޗެއް ނުދިނުމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

541– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كَانَ دَاوُدُ عَلَيهِ السَّلامُ لاَ يَأْكُلُ إِلاَّ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(اللهُގެ ނަބިއްޔާ) ދާއޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަފުޅުގެ އަތްޕުޅުން ކުރައްވާ މަސައްކަތްތަކުން ލިބޭ އެއްޗެހި ފިޔަވައި ނުކެއްވައެވެ.}"

542– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كَانَ زَكَرِيَّا عَلَيهِ السَّلامُ نَجَّارًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(اللهُގެ ނަބިއްޔާ) ޒަކަރިއްޔާ ޢަލައިހިއްސަލާމަކީ، ވަޑާންކުރައްވައި އުޅުއްވި ބޭކަލެކެވެ.}"

543– وَعَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِ يْكَرِبَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِن أَنَ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ ﷺ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަލްމިޤްދާމު ބިން މަޢްދީކަރިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު، އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ އަތުންކުރާ މަސައްކަތުން ލިބޭ އެއްޗަކަށްވުރެ ރަނގަޅު އެއްޗެއް ކާކަމުގައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللهُގެ ނަބިއްޔާ ދާއޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމް، ކެއްތެވީ އަމިއްލަ އަތްޕުޅުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަފުޅުގެ އަތްޕުޅުން ކުރައްވާ މަސައްކަތްތަކުން ލިބޭ އެއްޗެކެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މި ބާބުގައި އަރިސްކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘްތަކަކީ ވެސް، ދިރިއުޅުމަށްޓަކައި ހޯދާ މަސައްކަތްތަކުން، ސުވާލަށްޖެހުމުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިދެއްވާ ޙަދީޘްތަކެކެވެ. މިގޮތުން ބަޔާނުވޭ، މީސްތަކުންނަކީ އެ ބައެއްގެ މަސްއޫލިއްޔަތުގައި ޖެހޭ

އެންމެ ބޮޑު ބަޔަކުކަމުގައިވާ، މާތް ނަބިއްޔާކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙާބާކަލޭގެފާނުންނާއި ފަހެ، އެ ބޭކަލުންގެ ކާނާބުއިމުގައި އެދިފައިވާ ބޮޑު މަސްއޫލިއްޔަތާ އެކުގައި ފަހެ، ދީނުގެއުސޫލުތަކާއި ހުއްދަ މަސައްކަތްތަކާއި ކުރައްވާނެ ވަގުތު ހޭދަކުރައްވައެވެ. މިސްކީނުންގެ މަސައްކަތްތަކުން ހާލު ތަކުލީފުތަކުން ބަރާސާވެވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލުންނަކުގައި އެއީން އެއްވެސް ބޭކަލަކު ވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން އަމިއްލަގޮތުގައި މަސައްކަތްތެރިވެ ކުރައްވަމުންނެވެ، އެ ބޭކަލުންގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ކަންތައްތައް ފުދިގެން ކުރައްވަވައި އުޅުއްވިކަން މާލީކަރަމްތެރި ވެއްޖެއެވެ.

މި އުއްމަތުގެ މާތްނަބިއްޔާ (ﷺ) ދެ ދުނިޔެއަށް ކަމުކުރައްވާ ސައްޔިދާ ފަހެ، ދީނުގެއުސޫލުތަކާއި މަސައްކަތްތަކުގެ ކުރައްވިއެވެ. މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނު އުޖާރައަށް ބަކަރިހިއްޕެވުމުގެ ދަރުމަ ފަހެ، ވިޔަފާރި ވިޔަފާރިކަމުގައި ދަތުރުކުރެއްވުމާއި އަމިއްލަ މަސައްކަތް ކުރެއްވުމުން ސާބިތުވެއެވެ. މިފަދަ ވާހަކަތަކަށް ޚުލަފާއުއްރާޝިދީން ވާހަކަތަކާއި ކަންކަމުގައި ހަދައިގަންނަވާނެއެވެ، އަދިގަނޑުވެރިކަމުގެ ދީނުގެއުސޫލު އިސްލާމްދީނުގެ ނުވާނެއެވެ. ސަލާމަތުގެ ހަމަތަކުގެ ކޮންމެ މީހަކު ފަހެ، އިސްލާމްދީނުގެ ޝަރީޢަތް، އެ މީހަކު ކޮށްވެވޭ ހުއްދަ މަސައްކަތްތަކުގެ އެއްޗެއް ހޯދަންވެ. އެ މީހާގެ އަތުރައި ދިރިއުޅުމު ސަލާމަތުކުރަމުގެ ދިރިއުޅުމުގެ އެވަނާތްތަކެވެ؟ "މުޤައްދިމާ")

* * * * *

60- ކަރަމްތެރިވުމާއި، ދީލަތިވުމާއި، ﷲއަށް ވަކީލުކުރުމާއެކު، ހެޔޮކަމުގެ މަގުގައި ހޭދަކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۥ﴾ (سبأ: ٣٩) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބޭފުޅުން (އެކަލާނގެ މަގުގައި) ހޭދަކުރި ކޮންމެ އެއްޗަކަށް، އެކަލާނގެ އޭގެ ބަދަލު ދެއްވައެވެ."

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ

إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾ (البقرة: ٢٧٢)
މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން މުދަލުގެ ތެރެއިން ހަރަދުކުރާ އެއްޗެއް (ދެ ދުވަހު) ފުރިހަމަޔަށް، ހަމަ ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފުސުތަކަށެވެ. އަދި اللهގެ ވަޖުހުގެ އެދިގެން މެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުން ހަރަދެއް ނުކުރަމުއެވެ. އަދި، މުދަލުން ތިޔަބައިމީހުން ހަރަދުކުރާ އެއްޗެއް (ދެ ދުވަހު ދަރުމަ) ފުރިހަމަކޮށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވޭނެއެވެ. އަދި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބޭއިންސާފެއް ނުކުރެއްވޭނެއެވެ.}"

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴾ (البقرة:٢٧٣) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މުދަލުން ހަރަދުކުރާ ކޮންމެ އެއްޗެއްވެސް (ދަންނާށެވެ!) ހެޔޮ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ، އެ ކަންތައް ރަނގަޅަށް ދަންނަވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

544– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ حَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً، فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ حِكْمَةً، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަސަދާއަށް ފިޔަވައިވާ ނިޢުމަތް (އޭނާގެ ކިބައިން ފިލައި ދިއުމަށްއެދުން) ހިއްސާއެއް ވެސް ފިދުވަން އެދެން، ދެ ކަމެއްގައި މެނުވީ ހިތްވަރުވެވޭން ނުވެއެވެ. ފުރަތަމަކަމީ، އެ މީހަކަށް اللهُ، މުދަލު ދެއްވާފައިވުމުން، އެ މުދަލު ހަރަދުކުރުން (ޝަރީޢަތުގައި) ހުއްދަކުރައްވާފައިވާ ކަންކަމުގައި ހަރަދުކުރުމެވެ. (އެބަހީ: އެ ތަން ދޫކޮށް، ތިމާވެސް އެފަދައިން ހަލާލުކުރައްވަމުންދާކަމަށް، ތިމާއަށް ވެސް އެ ފަދަ ތަނަވަސްކަމެއް ދެއްވުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.) އަދި ދެވަނައީ، އެ މީހަކަށް اللهُ ދެއްވި ޢިލްމުވެރިކަން ބޭނުންކޮށް، ދީ ބަސްވުރޭގާ މީސްތަކުންގެ މެދުގައި އެ ޙުކުމާ އެއްގޮތަށް ޙައިސިއްޔާތުން، އަދި އަނގަބަހުން އެ ޢިލްމު އެހެންމީހުންނަށް އުނގަންނައިދެއެވެ.} (އެބަހީ: އެ ތަން ދޫކޮށް، ތިމާއަށް ވެސް އެފަދަ ޢިލްމުވެރިކަމެއް ދެއްވުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.)"

(**ނޯޓް:** ބަޔާންވެދިޔަ ދެ ބާވަތުގެ މީހުންނަށް ފިޔަވައިވާ ނިޢުމަތް އެ މީސްމީހުންގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަށް އެދުމާނުލައި، ތިމާއަށް ވެސް އެކަން ލިބިދެއްވުން އެދުމަކީ، ހުއްދަވެފައިވާ ކަމެކެވެ. ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ޙަސަދުވެރިކަމުން ދީ ބަޔާންކަން

ބޭނުންވެއެވެ. ފުރަތަމަ، اللهُގެ އަޅުކަން އެ ކަލޭނގެ ތަރުބިއްޔަތުވާ ނިޢުމަތުގެ މައްޗަށް ޝުކުރުކުރުންވެ، އެ މީހަކާމެދު ރުޅިއައިސް، އޭނާގެ ކިބައިން އެ ނިޢުމަތް ފިލައިދިއުމަން އެދުމެވެ. މިއީ، ދުނިޔޭގައި އެކަން ނަފްސާނީދަރުވަރިޔާ، އަދި އެކަމުގެ ގެއްލުން ބޮޑުކަން އަންގަވައިދޭވާ ބާވަތެވެ. ޙަސަދުވެރިކަމަކީ، އެ މީހަކާމެދު ރުޅިއައިސްފައި، ނިޢުމަތްދެއްވި ފަރާތް ދެކެވެ. އެއީ، ނިޢުމަތްތަކުގެ ވެރި، ގޮތުގެ ވެރިޔާ اللهُއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު، އެ މީހެއްގެ ޤުދުރަތުން އެއްވެސް ނިޢުމަތެއް ދިނެގަންނަވަން މީހެއްނޫނެވެ.

ޙަސަދުގެ ދެވަނަ ބާވަތަކީ ދެވިފައިވާ ނަމަކީ، "އަލްޣިބްޠާ" އެވެ. އޭގެ މާނައަކީ، ނިޢުމަތް ދެއްވައިފައިވާ ފަރާތުން، އެކަމުގެ މައްޗަށް އެދުމެވެ. އަދި ވިޔާނަން ވެސް އެ ފަދަ ނިޢުމަތް ލިބިދެއްވުމަށް އެދުމެވެ. އެއީ، އެ ނިޢުމަތް ލިބިވުމާ މީހަކަށް، އޭގެ ބާސްނުކަން، اللهُ ރުހުސަތާވާދޭގެންވާ ގޮތަކަށް ވެސް ދެއްވުމަށް އެދުމަކަށެވެ. މިއީ ދުނިޔޭގައި ހުއްދަ ކަމެކެވެ. މި ބަރަކާތުގައި ދީ ކަމެއް ބާރުއަޅުވާނެކަމާއިދު، އެކަން ބަރަކާތެއްގައި މި ދުކަންތައްތަކުން އެކަން ކަމެއް ބޭނުންކުރުން ވެއެވެ. ވީމާ، އެއީން ތަރަފެން، މިހާރަކީ اللهُ ނިޢުމަތް ދެއްވައިފައިވާ ބަންދުކޮށް، އެ ކަމަށް އެދުނުމަ، އެހާކަން ދެއްވައިފައިވާ ނިޢުމަތް އޭނާގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަން އެދުމަކާނުލައި، މިފަދައިން ވެސް އެ ނިޢުމަތް ދެއްވުމަން އެދުމަކީ، ކުރެވިދާނެ ކަމެއްކަމެވެ. އެއީ ހެޔޮ ކަމެއްކަމެވެ. އިތުރަށް މަޢުލޫމާތު ނަސްބަރުދައްކަވާ ބަރަކާތް ބައްލަވައިލައްވާށެވެ! ބަރަކާތުން ސުރަތު 557 އާއި 572 ، 573 "މުތަޢާލިމު")

545- وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَيُّكُمْ مَالُ وَارِثِهِ أَحَبُّ إِلَيهِ مِنْ مَالِهِ؟ "قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلاَّ مَالُهُ أَحَبُّ إِلَيهِ، قَالَ: "فَإِنَ مَالَهُ مَا قَدَّمَ وَمَالَ وَارِثِهِ مَا أَخَّرَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ތަބަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރުއްސުންވެއްޖެ (رَضِيَ اللّهِ) ރިވާވާ މަސްއޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {އެ މީހުގެ އަމިއްލަ މުދަލަށްވުރެ، އެ މީހުގެ ވާރިޘުންގެ މުދަލު ލޯބިވެވޭ، ތިޔަބައިގެ ތެރެއިން ކާކު ހެއްޔެވެ؟} (އަޞްޙާބުން) ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ މީހުގެ އަމިއްލަ މުދަލުގެ މައްޗަށްވުރެ، އަޅުގަނޑުމެންކުރެ ހިތުގައި ވެސް ލޯބިވާ މީހެއް ނުވެއެވެ.

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ މުދަލަކީ ހޭދަކުރި (ހެޔޮކަމުގެ މަގުމަތީގައި) އޭނާ ކުރިޔަށް، (اللهُގެ ހަޟްރަތަށް ފޮނުވާލެވުނު) ދާއިމީ އެއްޗެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ވާރިޘުންގެ މުދަލަކީ ފަހަތުގައި ދޫކޮށްލި، އޭނާގެ ވާރިޘުންގެ އެއްޗެކެވެ.}"

546– وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަދިއްޔު ބިން ޙާތިމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކަދުރުގެ ފަޅިއެއްގެ ޒަރީޢާއެއްގައި ވިޔަސް، ނަރަކައިން ދުރުވެގަންނާށެވެ!} (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް ދިމާވާ ކަމަކުން ކުޑަޔަކަށް ވީނަމަވެސް، اللهُގެ މަގުގައި ޚަރަދުކޮށްގެން ވިޔަސް، ނަރަކައިން ދުރުވުމަށް ގަދަ އަޅައި މަސައްކަތްކުރާށެވެ.)"

547– وَعَن جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: مَا سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا قَطُّ فَقَالَ: لاَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ އަރިހުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ދެއްވުން އެދިގެން މީހަކު ދަންނަވައިފިނަމަ، ފަހެ އެއްގަޑެއްގައި ވެސް އެ މީހަކަށް ނޫނޭ ވިދާޅުވެއްނުވެއެވެ."

548– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا مِنْ يَوْمٍ يُصبِحُ الْعِبادُ فِيهِ إِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا، وَيَقُولُ الآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުން އެ ދުވަހަކާ ބައްދަލުކުރާ އެއްވެސް ދުވަހަކު، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް ދެ މަލާއިކަތުން ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާ ދުވަހެއް ނުފެނެއެވެ. ދެ މަލާއިކަތުން އެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާގެ މަގުގައި ޚަރަދުކުރާ މީހާއަށް އޭނާއަށް ހެޔޮ ބަދަލު ދެއްވާށެވެ. އަދި އަނެއް ބޭކަލަކު ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ

ވެރިރަސްކަލާނގެއޭ! ތިޔަރަސްކަލާނގެ ދަހިވެތި ހުރަހަށްޓަމުން ގެނައްޗާ މީހާއަށް އޭނާގެ
މުދަލުގައި ގެއްލުމެއް ދެއްވާނދޭވެ.}"

549– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنْفِقْ يَا ابْنَ آدَمَ يُنْفَقْ عَلَيْكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅަކުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސިއްޔާ ހަދީޘްގައި ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ތަޢާލާ ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ އާދަމުގެދަރިކަލާއެވެ! (ހެޔޮމަގުގައި ހޭދަކުރާށެވެ) ތިބާ ހޭދަކުރާށެވެ. (އޭރުން) ތިބާގެ ކިބައިގައި ހޭދަކުރައްވާނެއެވެ.}}"

550– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الإِسْلاَمِ خَيْرٌ؟ قَالَ: "تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلاَمَ، عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބްނު އަލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ކައިރިގައި ފިރިހެނަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. އިސްލާމްދީނުގައި އެންމެ ހެޔޮކަން ކޮބާ ކަމެއް ކޮބައިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ.{(އެއީ) ބަނޑުހައިކަމުގައިވާ މިސްކީނުންނަށް ކާން ދިނުމެވެ. އަދި ކާ ދަންނަ މީހުންނާއި ނުދަންނަ މީހުންނަށް ސަލާން ކިޔުމެވެ.}"

551– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَعْلاَهَا مَنِيحَةُ الْعَنْزِ، مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا، رَجَاءَ ثَوَابِهَا، وَتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا، إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބްނު އަލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{(އެކަމު ތަންކޮޅު އެހީތެރިވުމުގެ ބާވަތް ސާޅީސް ކަމެއް ވެއެވެ) ޑިވުއިމަށް

ވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ މަތިވެރި ކަމަކީ، ކިރުއެރިފައިވާ ބަކަރިއެއް، ކިރުބޭނުމަށްފަހު، އަނބުރާ ދިނުމަށް ހަދިޔާކޮށްދިނުމެވެ. އެ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކުރާ މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އެ ކަމުގެ ޘަވާބު އުއްމީދުގައި، އަދި ހިތްވަޢުދެއްގައި އެކަން ތަޞްދީޤުކުރެވޭގެން ކުރާ އެއިން އެއްވެސް ކަމެއް ކޮށްފިނަމަ، މާތް اللهُ، އެ މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ނުވައްދަވައި ނުދާނެއެވެ.}"

وَقَدْ سَبَقَ بَيَانُ هَذَا الْحَدِيْثِ فِي بَابِ بَيَانِ كَثْرَةِ طُرُقِ الْخَيْرِ.

އަދި މިގޮތް ކުރިން "ހެޔޮކަމުގެ މަގުތައް ގިނަކަމުގެ ބާބު" ގައި ވެސް މި ހަދީޘް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. (އަދި، މިފޮތުގެ 138 ވަނަ ހަދީޘެވެ.)

552– عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، صُدَيِّ بْنِ عَجْلاَنَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ إِنْ تَبْذُلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ، وَأَن تُمْسِكَهُ شَرٌّ لَكَ، وَلاَ تُلاَمُ عَلَى كَفَافٍ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫއުމާމަތު، ޞުދައްޔު ބިން ޢަޖްލާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އާދަމުގެދަރިކާލެއެވެ. ތިބާގެ ދުރަފުން (ޙާޖަތަށްވުރެ މަތީގައި) ހުރިކަންތައް ދިނުމަކީ، ތިބާއަށް މަންފާހުރިކަމެކެވެ. އަދި ހުރިހާކަންތައް ހިފެހެއްޓުމަކީ، ތިބާއަށް ގެއްލުންހުރިކަމެކެވެ. ތިމާއަށް ކަނޑައެޅިގެން ބޭނުންވާ މިންވަރަށް ހިފެހެއްޓުމުގައި، ފާޑުކިޔުމެއް ނެތެވެ. އަދި ތިމާ ޚަރަދުކުރާ މީހުންނާ ފަށާށެވެ. އަދި މަތީގައިވާ އަތް، ދެވަނަ (ތިރީގައިވާ) އަތަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ.}"

553– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: مَا سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الإِسْلاَمِ شَيْئًا إِلاَّ أَعْطَاهُ، وَلَقَدْ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَأَعْطَاهُ غَنَمًا بَيْنَ جَبَلَيْنِ، فَرَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ: يَا قَوْمِ أَسْلِمُوا، فَإِنَّ مُحَمَّدًا يُعْطِي عَطَاءَ مَنْ لاَ يَخْشَى الْفَقْرَ، وَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيُسْلِمُ، مَا يُرِيدُ إِلاَّ الدُّنْيَا، فَمَا يَلْبَثُ إِلاَّ يَسِيرًا حَتَّى يَكُونَ الإِسْلاَمُ أَحَبَّ إِلَيهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އިސްލާމްދީނަށްޓަކައި، (އެބަހީ: اللهُގެ ދީނަށްޓަކައި) ރަސޫލުاللهِ ﷺގެ އަރިހުން އެއްޗެއް އެދިގެން މީހަކު ދަންނަވައިފިނަމަ،

އެކަލޭގެފާނު އެ އެއްޗެއް އެ މީހަކަށް ނުދެއްވައި ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފަހަރަކު) އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މީހަކު އެދުނެވެ. ފަހެ، އެ މީހާއަށް ދެ ފަރުބަދައިގެ ދެމެދުގައިވާ ވާދީއެއް ފުރެންދެންއޮތް ބަކަރިތަކެއް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ، (އެ ބަކަރިތަކާއިގެން) އޭނާގެ ޤައުމުގެ މީހުންގެ ގާތަށް ގޮސް ބުނެއެވެ. އޭ ޤައުމުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން އިސްލާމްދީން ގަބޫލުކުރާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނަކީ، ފަގީރުވެދާނެކަމުން ބިރުނުގަ ގޮތުގައްނިމި ދެއްވާ ބޭކަލެކެވެ. (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭރު ބައެއް މީހުން އިސްލާމްދީން ގަބޫލުކުރާ ހިނދު، ހަމައެކަނި ދުނިޔަވީ ބޭނުންތައް ހޯދުމަށް އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ނުވެއެވެ. އެހެނަސް، އިސްލާމްދީނަށް ވަދެ، ކުޑަ ދުވަސްކޮޅެއް ވުމުން އެބައިމީހުންނަށް، ދުނިޔެއާއި، ދުނިޔޭގައިވާ ތަކެތިއަށްވުރެ އިސްލާމްދީން ލޯބިވާ ކަމަށް ވެއެވެ."

554– وَعَنْ عُمَرَ رضي الله عنه، قَالَ: قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَسْمًا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَغَيْرُ هَؤُلَاءِ كَانُوا أَحَقَّ بِهِ مِنْهُمْ؟ قَالَ: "إِنَّهُمْ خَيَّرُونِي أَنْ يَسْأَلُونِي بِالْفُحْشِ، أَوْ يُبَخِّلُونِي، وَلَسْتُ بِبَاخِلٍ".
(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޣަނީމާގެ މުދަލުތަކެއް ބައިސްކޮށްލެއްވުން ގެންދެވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނަ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ތަކެތި ލިބިގަތުން، މި މީސްމީހުންނަށްވުރެ އެކަށީގެންވާ ބައެއް ޓަކައި ނުވޭތޯއެވެ؟ ރަސޫލާގެ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންނަކީ، މި ތަކެތި ބަލައިގަތުމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނާ ވަރަށް ގޯސްގޮތަކަށް އެދުނު ބައެކެވެ. (އެބަހީ: މީސްތަކުންނަށް އަހަރެމެންނަށް ދިނަ މިހުންނަކަށް ވަތަށް ޝަރުޢީގެ ބަދަލުންނަށް، މުދަލަކު ދަހިވެތި ބަހަކު ކަމުގައިވާތީ، މުދަލަކު ބޭނުންވާ ހިތްވަރާ ބަހަކަށް ވެވޭ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ގިނަގިނައިން ދެއްވުމަށް އެދިލުންދިނުމުން، އެބައިމީހުންގެ ބޭނުންތެރިކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އިސްކަން ދެއްވައިފިއެވެ.) އެބައިމީހުންނަށް ނުދެއްވައިފިނަމަ، ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް އެނބުރި ގޯސްވާހަކަ އެދި ކިޔާނެއެވެ. ނުވަތަ ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ ދަހިވެތި ބޭކަލެއްކަމުގައި ވެސް ބުނާނެއެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ ދަހިވެތި ބޭކަލަކު ނޫނެވެ.}"

555– وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ: بَيْنَمَا هُوَ يَسِيْرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، مَقْفَلَهُ مِن حُنَيْنٍ، فَعَلِقَهُ الأَعْرَابُ يَسْأَلُونَهُ، حَتَّى اضْطَرُّوهُ إِلَى سَمُرَةٍ، فَخَطِفَتْ رِدَاءَهُ، فَوَقَفَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: أَعْطُونِي رِدَائِي، فَلَوْ كَانَ لِي عَدَدُ هَذِهِ الْعِضَاهِ نَعَمًا، لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ، ثُمَّ لاَ تَجِدُونِي بَخِيلاً وَلاَ كَذَّابًا وَلا جَبَانًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި ޖުބައިރު ބިން މުޠުޢިމުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޙުނައިން ހަނގުރާމައިން ނިމިވަޑައިގެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެނބުރި ވަޑައިގެން ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޢިމަންވެސް ހައިލުވެ. ފަހެ، ބަދަވީންގެ މީހުންގަނޑެއް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދެއްވުމަށްއެދި އެކަލޭގެފާނު ވަށައިލިއެވެ. އެންމެފަހުން، އެކަލޭގެފާނަށް (އަނގަޔާއި ކުނޑިތަކުން، މަގުމަތީން ދިމާވި) ކަށިގަސްގަނޑަކާ ކައިރިއަށް ޖެހިވަޑައިގަތުމަށް މަޖުބޫރުވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ ރިދާގޮތުގައި ހިފައި، ދަމައިގަތެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހުއްޓިވަޑައިގެން ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {މިމަގުގެ ރިދާއިން ދޫކޮށްލާށެވެ. މިގަހުގައި ހުރި ކަށިތަކުގެ އަދަދަށް ޖަމަލު އަހަރެމެންގެ ކައިރީގައި ހުރިނަމަވެސް އެތަކެތިވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާ ދެމެދު ބައިކޮށްދީފީމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މިމަންކަލޭގެފާނަކީ، ދަހިވެތި ބަޚީލަކަށްވުމުގެ ބަޚީލެއްކަމުގައިވެސް އަދި ދޮގުހަދާ ބަޚީލެއްކަމުގައިވެސް އަދި ފިރުޢު ބިރުގަނޑުކަމުގައިވެސް ތިޔަބައިމީހުން ނުދެކޭނެއެވެ.}"

556– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلاَّ عِزًّا، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ، إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ޞަދަޤާތުކޮށްދިނުމަކުން މުދަލަކުން އެއްވެސް ވަރަކަށް ނުމަދުވެއެވެ. އަދި ޢަފޫވެރިވުމަކުން، އަޅާގެ އިއްޒަތްތެރިކަން اللَّهُ މަތިކުރައްވާ އިތުރުކުރައްވާނެއެވެ. ކަލޭމެނަކަށްވެސް އިތުރުނުވެއެވެ. އަދި اللَّهُ އަށްޓަކައި، މީހަކު ހިތްޖެހިލުންވުމެއް، މާތް اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އޭނާ މަތިވެރިކުރައްވާ ނުލައްވައި ނުދާނެއެވެ.}"

557– وَعَنْ أَبِي كَبْشَةَ، عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ الأَنْمَارِيِّ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "ثَلاَثَةٌ أُقْسِمُ عَلَيْهِنَّ، وَأُحَدِّثُكُم حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ: مَا نَقَصَ مَالُ عَبْدٍ مِنْ صَدَقَةٍ، وَلاَ ظُلِمَ عَبْدٌ مَظْلَمَةً صَبَرَ

عَلَيْهَا إِلاَّ زَادَهُ اللَّهُ عِزًّا، وَلاَ فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ إِلاَّ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ، أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا، وَأُحَدِّثُكُم حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ،

قَالَ إِنَّمَا الدُّنْيَا لأَرْبَعَةِ نَفَرٍ:

عَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالاً وَعِلْمًا، فَهُوَ يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ، وَيَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ، وَيَعْلَمُ لِلَّهِ فِيهِ حَقًّا فَهَذَا بِأَفْضَلِ الْمَنَازِلِ،

وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ عِلْمًا، وَلَمْ يَرْزُقْهُ مَالاً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ يَقُولُ: لَو أَنَّ لِي مَالاً لَعَمِلْتُ بِعَمَلِ فُلاَنٍ، فَهُوَ بنِيَّتِهِ، فَأَجْرُهُمَا سَوَاءٌ،

وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالاً، وَلَمْ يَرْزُقْهُ عِلْمًا، فَهُوَ يَخْبِطُ فِي مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ، لاَ يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ، وَلاَ يَصِلُ رَحِمَهُ، وَلاَ يَعْلَمُ لِلَّهِ فِيهِ حَقًّا، فَهَذَا بِأَخْبَثِ الْمَنَازِلِ،

وَعَبْدٍ لَمْ يَرْزُقْهُ اللَّهُ مَالاً وَلاَ عِلْمًا، فَهُوَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالاً لَعَمِلْتُ فِيهِ بِعَمَلِ فُلاَنٍ، فَهُوَ نِيَّتُهُ، فَوِزْرُهُمَا سَوَاءٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫކަބްޝާ، ޢުމަރު ބިން ސަޢުދުލް އަންމާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިން ކަމަކާމެދުގައި، ނުވަތަ ތިން ސުވާލަކާމެދުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު (اللَّهُ ގަންދީވައި) ހުވާކުރައްވައެވެ. އަދި (އެ ކަންކަމާ ބަޔާންކުރެއްވުން) ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާނަމެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން އެކަންކަން ހިފަހައްޓަން ހަނދާންކޮށްދިނުމަށްވެސް ކަމަކީ. (ޞަދަޤާތުގެ) ސަބަބުން ކިބައިން އެއްވެސް މީހެއްގެ މުދަލުން އެއްޗެއް ނުވާނަށެވެ. (ދަތިކަމާ) އެއްވެސް މީހަކަށް އަނިޔާއެއް ލިބޭ ހިނދު، އެ ކަމަށް އޭނާ ކެތްތެރިވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: ބަދަލުހިފުމަށް ކުރުގޮތް ކަމެއް ނުކޮށްފިނަމަ) ދުނިޔޭގައި އާޚިރަތުގައި اللَّهُ ތަޢާލާ އެ މީހަކު ޢިއްޒަތްތެރިކޮށް ނުދެއްވައި ނުވާނެއެވެ. (ހިތްވަރަ) އެއްވެސް މީހަކު އަނގުން ސުވާލުކުރުމުގެ ދޮރު ހުޅުވައިފިނަމަ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފަޤީރުކަމުގެ ދޮރު اللَّهُ ތަޢާލާ ނުހުޅުއްވައި ނުވާނެއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، މި މާނަ ދާދި ބަސްތަކެކެވެ. {އަދި (ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަންތައްތަކެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވާނަމެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަންތައްތައް

ޝަރީޢަތް ހަނދާންބަހައްޓުރިކަށެވެ! (ބަދީޢުލްކުރްސިއްޔެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ދުނިޔެވަނީ ހަލާކުބާވަތެއްގެ މިހުނަރުބަޔަކެވެ.

(ފާލިޤުލްއިޞްބާޙި) އެ މިހާކަން اللّٰهُ ތަޢާލާ ދުރުއްފެރިކާމި، އިލްމުފެރިކަން ދެއްވި އަޅުގެވެ. ފަހެ، އޭނާ (އަން ހިބުރާވާ އިލްމުގެ އަލިގައި) އެ ދުރުވެވާދުގެއި އޭނާގެ ފެރިޔަސްކާވާނަގެއަން އޭނާ ބުރުފިވުވެވެ. އަދި އެ ދުރުވުން އޭނާގެ ގާތިވާގެ މިހުންގެ ބައްދުތަކެއް އަދާކުރުއެވެ. އަދި އޭގައިވާ اللّٰهُގެ ބައްޓު ދަންއެވެ. (އެބަހީ: ދުރުވުގެ ޖަކާތް އަދާކުރު، ސަލަފުތުންޔަވަރަމެވެ.) ފަހެ، އޭނާއި، އެއްވެ ވަކިފެރި ދަރަޖައިގައިވާ މިހާއެވެ.

(ދުވަހަރި) އެ މިހާކަން اللّٰهُ ތަޢާލާ އިލްމުފެރިކަން ދެއްވި އަޅުގެވެ. ފަހެ، އޭނާވަނީ، އޭނާގެ ނިއަމް ހަސަގެ މިހާކަމުގައެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ. ހިވަންނާއަން ދުވަސް ޙިކުމަތްވާނަވަ، އެ ދުރުވުން އެވަނި މިހާކަ ގަދުކާރުވަފަރައިން (ހިޔާކަދުގެ ވަހުރުކަދުގައި) ހިވަންފަސް ގަދުކާރުހިލުވެވެ. ފަހެ، އޭނާވަނި، އޭނާ ނިއަމްތަކެވެގެ ވަހިގައެވެ. އެ ދަ މިހުންނަން ދަރުވާ ދަރުމައި ޝަރަޢު (އެބަހީ: އިލްމުފެރިކަމައި ދުރުވުފެރިކަން ދަރުވަ މިހާ އާއި، އިލްމުފެރިކަން ދަރުވިނަމަފަސް ދުރުވުފެރިކަން ދަރުވާފައިނަވާ މިހާ އާ ދަރުމިހުންނަން ދަރުވާ ދަރުމައި ޝަރަޢު) ހަމަހަމަވެގެންފެއެވެ.

(ދިނުވަނައި) އެ މިހާކަން اللّٰهُ ތަޢާލާ ދުރުވު ފެރިކަން ދަރުވި އަޅުގެވެ. އޭނާއަކަށް އިލްމުފެރިކަމެއް ނުލިބެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަން އިލްމުގެ އަލިކަމެއް ލިބިފައި ނުވާމުއާކަ، އޭނާގެ ދުރުވުގައި އޭނާ މަގުގެއްލިގެން ދަރެވެ. އެ ދުރުވާވުދަރުގައި އޭނާގެ ފެރިޔަސްކާވާނަގެއަން އޭނާ ބުރުފިއްޖައް ނުވެއެވެ. އަދި އެ ދުރުވުން އޭނާގެ ގާތިވާގެ މިހުންގެ ބައްދުކަމް އަދާއެއް ނުކުރެއެވެ. އަދި އޭގައި اللّٰهُ ގެ ބައްޓެއް ވާ ކަމެއް ފެސް އޭނާ ނުދަންނައެވެ. (އެބަހީ: ޒަކާތުންނާއި މިސްކީނުންނަން އެ ދުރުވުން ހަދައެއް ނުކުރެއެވެ.) ފަހެ، އޭނާއި، އެއްވެ ނުބައި ދަރަޖައިގައިވާ މިހާއެވެ.

(ހަމަކުވަނައި) އެ މިހާކަން اللّٰهُ ތަޢާލާ އިލްމުފެރިކަމް ފެސް އަދި ދުރުވުފެރިކަމް ފެސް ދަރުވައިނުދެއްވާ އަޅުގެވެ. (އޭނާވަނީ، އޭނާގެ ނިއަމް ޝަރަޢުގެ ދުރުވުން މިހާކަމުގައެވެ.) ފަހެ، އޭނާ ބުނެއެވެ. ހިވަންނާއަން ދުވަސްހިޔާ ވާނަވަ، އެ ދުރުވުން، އެވަނިމިހާ ގަދުކާރުވަފަރައިން (ދިނުގައި ހުރިދުވަހުގައިވާ ކަންކަދުގައި) ހިވަންފަސް

ޝާރަކުރާހިލާބެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑު ނިކަމެތިކަމުގެ މަތީގައެވެ. ފާރަވެރިކަމުގައި އެ ދިނުމުން ހަމަހަމަވެގެންވެއެވެ.}"

558– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهُمْ ذَبَحُوا شَاةً، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَا بَقِيَ مِنْهَا؟" قَالَتْ: مَا بَقِيَ مِنْهَا إِلاَّ كَتِفُهَا، قَالَ: "بَقِي كُلُّهَا غَيْرَ كَتِفِهَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޖާހިލުގޮތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުން) ބަކަރިއެއް ކަތިލައްވައިފިއެވެ. އަދި އެ ސުވާލުގެ ބޮނޑިގޮތުގެ މަސްކަށި ފިޔަވައި، އެހެން ހުރިހާ އެއްޗެއް ސަދަޤާތްކޮށްލައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. (ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.) {އެ ސުވާލުގެ މަހުން (ބާކީ) ހުރީ ކޮންއެއްޗެއްހެއްތޯއެވެ؟} އެއުރެން ދެންނެވިއެވެ. މިހާރު ހުރީ ހަމައެކަނި އެ ސުވާލުގެ ބޮނޑިގޮތުގެ މަސްކަށިއެވެ. ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(އެހެންނަމަކަސް ނުންތޯއެވެ.) އެ ސުވާލުގެ ބޮނޑިގޮތުގެ މަސްކަށި ފިޔަވައި، އެހެން ހުރިހާ އެއްޗެއް ވަނީ (ފަހަރު) ބާއްކަޑުކުރެވިފައެވެ.} (އެބަހީ: އެ ބަކަރީގެ ބޮނޑިގޮތުގެ މަސްކަށިފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާމަސްތައް މިސްކީނުންނަށް ސަދަޤާތްކުރުމުގެ ސަބަބުން، އެ ކަމުގެ ސަވާބު ވަނީ، ފަހަރު ބާއްކަޑުވެރިކުރެވިފައެވެ.)"

559– وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تُوكِي فَيُوكَيَ عَلَيْكِ".

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދަރިކަނބަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރުގެ ސިއްދީޤުގެ ދަރިކަނބަލުން އަސްމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންކަމަނާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ކަމަނާގެ އަތްޕުޅުގައިވާ އެއްޗެއް (ހުރަސްކުރައްވައި) ނުހިފަހައްޓަވާށެވެ! (އެހެން ހައްދުވާނަމަ) ކަމަނާއަށް (ރިޒުޤު) ދަތިކުރައްވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ "أَنْفِقِي أَو أَنْفَحِي أَو أَنْضِحِي، وَلاَ تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللَّهُ عَلَيْكِ، وَلا تُوعِي فَيُوعِيَ اللَّهُ عَلَيْكِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.) {ކަމަނާ ހޭދަކުރައްވާށެވެ.} ނުވަތަ އެކަށޭގޮތުން ބަޔާންކުރެއްވި، {ކަމަނާ ދެއްވާށެވެ. ނުވަތަ ކަމަނާ ދީލަތިކަމާއެކު ދެއްވާށެވެ.} މިހެންނެވެ. (މިއީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވި ތިން

ދާތީއަށް ކަނޑައެޅިގެން ބަރަކާތްތެރިވެގެން، ބަރަކާތްލިބިވާ ބަދަލެވެ.) {އަދި ކަލަނގާ މުދަލު ހޭދަ

ކުރަންވާނެއެވެ، މުދަލު ހޭދަކުރާތީ ނުހޭދަކުރާނަމަ! (އެހެން ހޭދަކުރާނަމަ) ކަލާނގެއަށް ﷲ

ހިފާ ދެއްވާނީ ބަދަލުގައި ހެޔޮ ބަދަލެކެވެ. އަދި (ސަބަބު ބޭނުންވާ ކަންތަކުގައި) ކަލާނގެ އަމުރުފުޅާއި

ޚިލާފަށް އެއްކަލަ ހިފަހައްޓައިފިނަމަ. (އެހެންހައްޓައިފިނަމަ) ﷲގެ ދިރުމާއި ތަނަވަސް

ކަމާއި ބަރަކާތް ހުސްކުރައްވާނެ ކަމަށް މަލާއިކަތުން ދުޢާކުރެއްވީއެވެ.}''

560– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَثَلُ البَخِيلِ وَالْمُنْفِقِ، كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِن حَدِيدٍ، مِنْ ثُدِيِّهِمَا إِلَى تَرَاقِيهِمَا، فَأَمَّا الْمُنْفِقُ، فَلاَ يُنْفِقُ إِلاَّ سَبَغَتْ، أَوْ وَفَرَتْ عَلَى جِلْدِهِ حَتَّى تُخْفِيَ بَنَانَهُ، وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ، وَأَمَّا البَخِيلُ، فَلاَ يُرِيدُ أَنْ يُنْفِقَ شَيْئًا إِلاَّ لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا، فَهُوَ يُوَسِّعُهَا وَلاَ تَتَّسِعُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނުން ދެއްކެވުމުގައިވ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ

ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ

ވިދާޅުވަނިކޮށް އިވިއްޖެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ދަހިވެތިމީހާއާއި، ހޭދަކުރާ މީހާއަކީ އެ ދެ މީހުންގެ މިސާލަކީ، އެ ދެ މީހުންގެ

ބޭކަރިންލާފައިވާ ދަގަނޑުގެ ދެ ޖުއްބާ ހުރި މީހުންފަދައެވެ. އެ ދެ މީހުންގެ

މިސާލެވެ. އެހެން، ދަހިވެތި މީހާ ކަރުގައި ހުރި ކަށިން ފެށިގެން ނޭވާ ޖެހޭތަނާ ހިސާބަށް، ޖުއްބާގެ

ބޮޑުކަން ދުރުވެ، ތަނަވަސްވެފައިވެއެވެ. އަދި ޖުއްބާގެ އަޅުގެ އިނގިލިތަކުގެ ކުރިން ހުރަހެން

ފޮރުވި، އެ ދެމީހުން ޖުއްބާ ކަނޑައިލިދާނެ ތަނަވަސްކުރެވޭނެ. އަދި ދަހިވެތި މީހާ ކަރުގައި ހުރި ކަށިން ފެށިގެން

ނޭވާ ޖެހޭތަނާ ހިސާބަށް (ޖުއްބާގެ ދަހިވެތިކަމުގެ) އެ ޖުއްބާގެ ބޮޑުކަން ފޮރުވި، އެއް ބޮޑު

އަނގައް ބޮޑު ދަނޑި ބޭނުންވެއެވެ. ޖުއްބާ އެ ބޮޑުކަން ދުރުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރި ނަމަވެސް،

ފަހެ، އެ ބޮޑުކަން ދުރުވެ، ތަނަވަސް ނުވެއެވެ.}''

(**ޝަރަޙް:** އިސްލާމްދީން ވިދާޅުވާތީގައި، މި ބަދަލުތަކީ، ދަހިވެތިމީހާއާއި ހޭދަކުރާ

މީހާގެ ސިފަ ބަޔާންކުރައްވައި މާތްރަސޫލާ ﷺ ދެއްވައިފައިވާ ވަރަށް ފުރިހަމަ މިސާލެކެވެ.

އެއީން ކަށިގެ މިހާރު ފަސް، ސިފަކުރައްވައިފައިވަނީ، އެގޮތަށް ދެމީހުންގެ އުފާފާޅުވުމަށްކަން

ސަލާމަތްކަމުގެ ދަގަނޑު ދަހިވެތިކަމާއި ބޮޑަށް ދުރުގެ މީހުންގެ ގޮތްތަކެވެ. ފަހެ،

ދަހިވެތި މީހާ، ކަރުގައިކަށަށް ގޮސްފައިވާ ތަނަވަސްކުރެވުން، ޖުއްބާގެ ހުރިގައި ވިޔަފާރިކުރާ ނިކަމެތިންގެ

މައްޗަށް އުފުލާލައިވާ އުމުރުވެރިކަމާއި، ހަމަދަތުރުގެ ސިފައިބާރުތަކުގެ ސަބަބުން އެއްވެސް

ހިތްދަތިތަކުގެތެރޭގައި، އެބައިމީހުންނަށް އޭނާގެ މުދަލުން ސަދަގާތް ހަދައެވެ. އޭނާއަކީ، އޭނާ ވައިގެންނުހި ކަނާތްއަތުން ދޭ ސަދަގާތް ވާތްއަތަށް ނޭނގޭ ގޮތަށް ސިއްރުން ދޭމީހެކެވެ، ވިސްނާފައިވާނަމަ ހިނގާފައިވާ ކަންތައް ދުރުކޮށް ދިނުމަށް ފޮނުވައިލެވޭނެ އެއްޗެއް ދިނުމެވެ. އެކަނި އިރު ﷲ ހަނދާން ކުރާ ކަމެވެ. އޭނާގެ ލޯތްބާއި ކަރުނަ އޮހޭ މީހާއެވެ. އޭގެ މާނައީ، ހިތުގައި އިހުލާސްތެރިކަމާއި ބިރުވެރިކަން، އޭނާގެ ހިތުގައި ވާކަމެވެ. އޭނާއަކީ، ދީނާ އެއްކޮށް ބޭނުންވާ ކަންތައް ކުރުމުގައި، ހިތުން ދެކޭ ކުރާމީހާއެވެ. އެއީ، ﷲ ތަޢާލާގެ ރަޙްމަތް ހޯދުމަށް ކުރާ ކަމެއް ކަމުގައި ވާނަމަ ދިނުމަށް ހިތް އެދެނީއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (562/2) ން ހޮވާލެވުނު ބަޔަކަށް "މުޙައްމަދު")

561– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ تَصدَّقَ بعَدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ، وَلاَ يَقْبَلُ اللَّهُ إلاَّ الطَّيِّبَ، فَإِنَّ اللَّهَ يقْبَلُهَا بيَمِينهِ، ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ، كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކައްކާގެ ރިވާޔަތުން، (އެބަހީ: ރަޟީ ﷲ، އެ ކައްކާ ގެންނަން ރިވާއިތުގައި ވަނީ ހުޅުހަރަ ހަދަ ކައްކާ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކައްކާ ދެއްކުވީ އެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު އޭނާގެ ހަލާލު، ރަނގަޅު މުދަލުން އެއްލަ ކަދުރެއް ސަދަގާތުގެ ގޮތުގައި ދިނަ ނަމަ ވެސް (ރަނގަޅަށް!) އަދި ﷲ ތަޢާލާ، ހަލާލު ރަނގަޅު އެއްޗެއް ފިޔަވައި، ގަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، ﷲ ތަޢާލާ އެކަމެއް (ފާފަ ތަކުގެ) ކަނާތް އަތުން، އެ އެއްޗެއް ގައި ހިފާ ކަމުގައި ނަގައި ދެއްވައެވެ. ދެން އެ އެއްޗެއް (އެބަހީ: އެ ސަދަގާތުގެ ސަވާބު) އެ މީހާއަށް ބޮޑުކަމައި، އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާ ގޮތުގައި ދިރުވުމަށް ދެއްވާއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ގޮތަކަށެވެ، އޭނާގެ ކުރި ބަކަރި ބަލަހައްޓައި ބޮޑުކުރާ ގޮތަށެވެ. އެއިން ކުރެވޭ (އެކަމުގެ ސަވާބު) ބޮޑު ފަރުބަދައެއް ފަދަ ބޮޑުވަނީސް، ބޮޑުވެ، ހިތްހަމަޖެހޭ ގޮތަށް ދިރުވާ ބޮޑުކުރައްވާ ވާހަކަ ވެއެވެ.}"

562– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بفَلاَةٍ مِنَ الأَرْضِ، فَسَمِعَ صَوْتًا فِي سَحَابَةٍ: اسْقِ حَدِيقَةَ فُلاَنٍ، فَتَنَحَّى ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغَ مَاءَهُ فِي حَرَّةٍ، فَإِذَا شَرْجَةٌ مِنْ تِلْكَ الشِّرَاجِ قَدِ اسْتَوْعَبَتْ ذَلِكَ الْمَاءَ كُلَّهُ، فَتَتَبَّعَ الْمَاءَ، فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي حَدِيقَتِهِ يُحَوِّلُ الْمَاءَ بِمِسْحَاتِهِ، فَقَالَ لَهُ:

يَا عَبْدَ اللَّهِ! مَا اسْمُكَ؟ قَالَ: فُلاَنٌ، لِلاِسْمِ الَّذِى سَمِعَ فِى السَّحَابَةِ، فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ! لِمَ تَسْأَلُنِى عَنِ اسْمِى؟ فَقَالَ: إِنِّى سَمِعْتُ صَوْتًا فِى السَّحَابِ الَّذِى هَذَا مَاؤُهُ يَقُولُ: اسْقِ حَدِيقَةَ فُلاَنٍ لِاسْمِكَ، فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا؟ قَالَ: أَمَّا إِذْ قُلْتَ هَذَا، فَإِنِّى أَنْظُرُ إِلَى مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، فَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِهِ، وَآكُلُ أَنَا وَعِيَالِى ثُلُثًا، وَأَرُدُّ فِيهَا ثُلُثَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(ކުރީގެ އުއްމަތްތަކުގެ) މީހަކު އެއް ފަޅުބަދު ތަނަވަސް ހަމަ މައިދާނެއްގައި ހިނގައިފައި ދަނިކޮށް (ބަދަލުވެގެން އޮތް ވިލާގަނޑަކުން ބުނާ އަޑު އިވުނެވެ. އެވެނި ނަމެއްކިޔާ މީހާގެ ބަގީޗާއަށް (ބޯކޮށް) ފެން ވެއްސާށެވެ! ފަހެ، އެ ވިލާގަނޑު އެއްފަރާތަކަށް ކަޅިވެގެންގޮސް، ކަޅުހިލަގަނޑުގެ ހިލަގަނޑުތަކުން ބިމަކަށް އެ ވިލާގަނޑުގައިވާ ފެންތަކެއް ވެއްސުނެވެ. ފަހެ، އެތަނުގައި ފެންދާދިޔަތަކުގެ ބިންގަނޑުގައި އެކުވެގެންވާ ތަނަކުން ކޮނޑެއްގައި، އެ ފެންތަކެއް ޖަމާވެ، މިހިރަގައި ހަމައެކަން، އެއްވެގެން ހުރި ބިމަކުން އެ ހުރިހައި ފެންތަކެއް ޖަމާވެއެވެ. ފަހެ، އެ (ވިލާގަނޑުން އެ އަޑުއިވުން) މީހާ، އެ ވިލާގަނޑުން ފެންވެއްސި ދިމާއަށް ފެންދިޔުމާއި، އެ ދިޔަމަން ކޮށް ބަލައިލިއެވެ. އޭރު އޭނާއަށް ފެނުނީ، އޭނާގެ ބަގީޗާގައި ހުރި މީހަކު، އޭނާގެ އުދުރިން ބިންގަނޑު ކޮންނަމުން، އެ ފެންތަކެއް އެކި ދިމާދިމާއަށް ޖެހުމަށް މަސައްކަތް ކުރަމުންދާތީއެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެ މީހާއާ ސުވާލުކުރިއެވެ. އޭ اللّٰهގެ އަޅާއެވެ! ތިބާގެ ނަމަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ބުންޏެވެ. (މިވަންނާއަށް ކިޔަނީ) އެވެނި ނަމެކެވެ. އެއީ، އެ ވިލާގަނޑުން އެ ނަން ބުނާތީ، އޭނާއަށް އަޑުއިވުނު ނަމެވެ. ފަހެ، އެ މީހާ އޭނާއާ ސުވާލުކުރިއެވެ. އޭ اللّٰهގެ އަޅާއެވެ! ތިބާ މިޔަނަންގެ ނަން އަހަންފެށީ ކޮންކަމަކާ ހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ބުންޏެވެ. މި ތަނުން ވާހަކަދެއްކި ވިލާގަނޑުން ބުނާ ތިޔަނަން އަޑުއިވުނެވެ. އެވެނި ނަމެއްކިޔާ މީހާގެ ބަގީޗާއަށް (ބޯކޮށް) ފެންވެއްސާށެވެ! އެ އިވުނު ނަމަކީ، ތިބާ ތިޔަބުނި ނަމެވެ. ފަހެ، ތިބާ މި ބަގީޗާގައި ކުރަނީ ކޮން ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އެ މީހާ ބުންޏެވެ. ތިބާ އެހެން ވިދާޅުވީމާ ދެންނެވުން ވާހަކަދައްކާނީ، އެހެންނަމަވެސް! އަހަރެން މި ބަގީޗާއިން ލިބޭ އުފެއްދުންތަކުގެ ހިސާބު ހަމައަށް ބަލަމެވެ. އެއަށްފަހު، އޭގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ޞަދަޤާތުގެ ގޮތުގައި ދެމެވެ. އަދި އަނެއް ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި އަހަރެންނާއި އަހަރެންގެ އަނބިދަރިން

ބޭނުންކުރަމުވެ. ބާޠިލުންނަ ތިޔަބައިމީހުންގެ އެއްބައި އަނެއްބާ ވެސް މި ބަޔާނާގައި އިސްރާފުކުރަން ބޭނުންކުރަނީއެވެ.}"

* * * * *

61- ދަހިވެތިކަމާއި، އަނެކުންނަށް ހެޔޮކަމުގައިކަންތައްނުދިނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴾ (الليل: ٨ – ١١) މާނައީ: "އަދި ދަހިވެތިވެ، اللَّهُ ޙަޟްރަތުގައި އަމިއްލައަށް ފުދިގެންވާކަމަށް ހީކޮށް، އަދި އެންމެ ހެޔޮބަސް ދޮގުކުރި މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދަތިކަށްހުރި މަގަށް އެ މީހަކަށް މަގު ފަހިކޮށްދެއްވާ ހުށީމެވެ. އަދި އޭނާ (ނަރަކައަށް) ވެއްޓިހިނދު، އޭނާގެ މުދަލު އޭނާއަށް އެއްވެސް ކަމެއް ފުއްދައެއް ނުދޭނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴾ (التغابن: ١٦) މާނައީ: "އަދި އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ ދަހިވެތިކަމުން މިންޖުވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެއުރެންނީ، ހަމަ ދިންނަވާތް މީހުންނެވެ."

މައުޟޫއާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކެއް ބަޔާންވެދިޔައީ، އާދޭ ޝުޙުއިން ދިސަ ޙަދީޘްތަކެއްވެސް، މި ބާބުގެ ކުރިން އައި ބާބުގައި ބަޔާންވެފައެވެ.

563– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاتَّقُوا الشُّحَّ، فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، حَمَلَهُم عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ، وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުކަމުގައި ޞޮޙާބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އަނިޔާވެރިވުމާމެދު ބިރުވެތިވާށެވެ! (އެބަހީ: އަނިޔާވެރި ނުވާށެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދަހިވެތިކަމަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ދަހިވެތިކަން ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީހުން ހަލާކުކުރިއެވެ. (އޭގެސަބަބުން) އެއުރެން ބައްޓަކާނުތަރި މީހުންގެ ލޭއޮހޮރުވައިލުމުގެ މައްޗަށް އިސްކުރުނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ހަރާމުކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައް ހުއްދަކަމަށްހެދިއެވެ.}"

* * * * *

62- އަނެކުންނަށް އިސްކަންދިނުމާއި، އަމިއްލުގެ މާލަކުގެ ވަހަކަ ނަސޭހަތާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ (الْحشر: ٩) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ (އެބަހީ: އަންޞާރުންގެ) އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށްވުރެ މައްޗަށް އެއުރެންނަށް (އެބަހީ: މުހާޖިރުންނަށް) އިސްކަންދެއެވެ. އެއުރެންނަށް ބޭނުންތެރިކަން ބޮޑުވެފައިވި ނަމަވެސްމެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (الإنسان: ٨) މާނައީ: "އަދި އެ ތަކެއްޗަށް ލޯބިހުރުމާއެކު ވެސް، މިސްކީނުންނާއި، ޔަތީމުންނާއި، ހައްޔަރުވެފައިވާ މީހުންނަށް އެއުރެން ކާތަކެތި ކާންދެއެވެ."

564– عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبيِّ ﷺ فقَالَ: إِنِّي مَجْهُودٌ، فَأَرْسَلَ إِلَى بَعْضِ نسَائِهِ، فَقَالَتْ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بالْحَقِّ مَا عِندِي إِلاَّ مَاءٌ، ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى أُخْرَى، فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ، حَتَّى قُلْنَ كُلُّهُنَّ مِثلَ ذَلِكَ، لاَ وَالذِّي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِندِي إِلاَّ مَاءٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ يُضِيفُ هَذَا

اللَّيْلَةَ؟" فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى رَحْلِهِ، فَقَال لامْرَأَتِهِ: أَكْرِمِي: ضَيْفَ رسُولِ اللَّهِ ﷺ.

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑަކީ ބަނޑުހައިހޫނުކަމާއި ފަގީރުކަން ގެދޮވެރިވެއްޖެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު، (ކާން އެއްޗެއް ހިފާ ބެއްލެވުމަށް) އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލެއްގެ ގާތަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ދަންނަވާނީވެ.) ހައްޤު ދީނާއިގެން ކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވި މާތް اللَّهُ ގެ ޤަސަމްކުރެ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެލެވެ. މި ގޭގައި ބޯން ފެންތިކެއް ނޫން ހަމަ އެހެން އެއްޗެއް ވެސް ނެތެވެ. އެއަންތަރު، އެހެން އަނބިކަނބަލަކުގެ ގާތަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާވެސް ވިދާޅުވީ ހަމަ އެހެންނެވެ. މިހެންގޮސް، އެކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާ އަނބިއަނބިކަނބަލުން ވެސް ވިދާޅުވީ ހަމަ އެހެންނެވެ. ދަންނަވާވެ. (އެބަހީ: އެއްޗެއް ނެތެވެ.) ހައްޤު ދީނާއިގެން ކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވި މާތް اللَّهُ ގެ ޤަސަމްކުރެ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެލެވެ. މި ގޭގައި ބޯން ފެންތިކެއް ނޫން ހަމަ އެހެން އެއްޗެއް ވެސް ނެތެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިރޭއަށް މީހާ މެހުމާންދާރީ އަދާކޮށްދެއްވާނީ މިރޭބޭކަލަކަށް ކޮން ބޭކަލަކުކަމެއްތޯ؟} ދެން، އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އޭނާ ގެންވަޑައިގެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގެއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ މެހުމާނަށް ކަރާމާތްކޮށްދޭވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ لاِمْرَأَتِهِ: هَلْ عِنْدَكِ شَيءٌ؟ فَقَالَتْ: لاَ، إلاَّ قُوتَ صِبْيَانِي! قَالَ: فَعَلِّلِيهِمْ بِشَيءٍ وَإِذَا أَرَادُوا العَشَاءَ، فَنَوِّمِيهِمْ، وَإِذَا دَخَلَ ضَيْفُنَا، فَأَطْفِئِي السِّرَاجَ، وَأَرِيهِ أَنَّا نَأْكُلُ، فَقَعَدُوا وَأَكَلَ الضَّيفُ، وَبَاتَا طَاوِيَيْنِ، فَلَمَّا أَصْبَحَ، غَدَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ مِنْ صَنِيعِكُمَا بِضَيفِكُمَا اللَّيْلَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (މުސްލިމުގެ ރިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ކަމަނާގެ އަތުގައި އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް އެބައުޅެއްތޯ؟! އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ދަންނަވަ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުޑަކުދިންނަށް ކާނެ ކާއެއްޗެއް ނޫން ހަމަ އެހެންއެއްޗެއް ވެސް ނެތެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކުދިން ހޮވަސްދެ ކާންފޯދޭން

އުޅުނީމަ، ކަންމެވެސްގޮތަކުން ކަމަށާ އެ ކުދިން މަސައްކަތްކުރުވާށެވެ. ފަހެ، ކަމަށާ އެ ކުދިން ނިންދަވާށެވެ! އަދި އަހަރުމެންގެ މެހުމާނު ގެއަށް ވަންނަވާލުމުން، (ބައްތިގެ ފީތާގަނޑު ކަނޑަގޮތުކަނޑާކަމަށް ހަދައިދޭށެވެ) ކަމަށާ، ބައްތި ނިއްވައިލާށެވެ! އަދި އަހަރުމެން ވެސް ކާނާ ކައިނާކަމަށް ދައްކާށެވެ. (އެބަހީ: އެ މެހެމާނާގެ ވެސް އަނދިރީގައި، ކާތަކެތި ކައިދީ އިހުސާސްކުރެވޭނެ ގޮތަކަށް އެއްކޮށް ބޭއްވުމަކީ ނުވަތަ، ކާއެއްޗެއް ހަދާލިއަސް ބޭނުމެއް ނެތް ކަމަށް ބުނެވޭނެ.) ފަހެ، އެބޭކަލުން ގޮވައިލުމުން ކުއްޖަކާ ހަވާލުކުރުއްވާ ގޮވާލުމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. އަދި މުޅުމާނު އެ ކާއިރީގެ ފިލާވަޅުގައިވެއެވެ. އެ ދަރިކަލުންނަށް (ނިޔާ ތިބިފައި ބަލާބެލުމަށް) ހުސްވަނިކުރިއެވެ އަދިވެސް ކާނާ ގެންދާވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަބީލާގެ (މުޅުމާނުގެ ފަރާތުން) މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ފައްޓައިގެންވަޑައި ގެންނެވީ. ފަހެ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ރޭގައި ދިޔަ ބޭކަލުންނަށް، ދިޔަ ބޭކަލުންގެ މުޅުމާނުގެ ކަމުގައި ކަންކުރެއްވި ފަރާތަކީ اللهُ ތަޢާލާ ރުހިވޮޑިގެންވި ފަރާތެވެ.}“

565- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "طَعَامُ الاثْنَيْنِ كَافِي الثَّلاثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلاثَةِ كَافِي الأَرْبَعَةِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ސަޙާބީއާގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ސަޙާބީއާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ސަޙާބީއާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ މީހުންގެ ކާނާއި ތިން މީހުންނަށް ފުދިގެންދެއެވެ. ތިން މީހުންގެ ކާނާއި ހަތަރު މީހުންނަށް ފުދިގެންދެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِم، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "طَعَامُ الوَاحِدِ يَكْفِي الاثْنَيْنِ، وَطَعَامُ الاثْنَيْنِ يَكْفِي الأَرْبَعَةَ، وَطَعَامُ الأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ".

އަދި މުސްލިމްގެ އެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކަކުގެ ކާނާއި ދެ މީހުންނަށް ފުދިގެންދެއެވެ. އަދި ދެ މީހުންގެ ކާނާއި ހަތަރު މީހުންނަށް ފުދިގެންދެއެވެ. އަދި ހަތަރު މީހުންގެ ކާނާއި އަށް މީހުންނަށް ފުދިގެންދެއެވެ.}“

566- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: بَينَمَا نَحْنُ فِي سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى رَاحِلَةٍ لَهُ، فَجَعَلَ يَصْرِفُ بَصَرَهُ يَمِينًا وَشِمَالاً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهْرٍ

فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لاَ ظَهْرَ لَهُ، وَمَن كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ، فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَن لاَ زَادَ لَهُ" فَذَكَرَ مِن أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَ، حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لاَ حَقَّ لأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ފަހަރަކު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން ދަތުރެއްގައި ވީމުއެވެ. ކުއްލިއަކަށް ޖަމަލަކަށް ސަވާރުވެގެންއިން މީހަކު އަތުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ ކަނާތްފަރާތަށާއި ވާތްފަރާތަށް ބަލަންފެށިއެވެ. (އެބަހީ: އޭނާގެ ބަނޑުހައިހަން ބޮޑުކަމުން، އޭނާއަށް ކާން އެއްޗެއް ދިނުމަށްޓަކާނެ މީހަކު ފެނޭތޯ، ފަރާތް ފަރާތަށް ބަލަންފެށިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަތްގައި ސަވާރުވާން ސަވާރީއެއް އިތުރަށް އޮވެއްޖެ މީހަކު، ސަވާރީއެއް ނެތް މީހަކަށް ސަވާރުވުމަށް އެ ސަވާރީ ދޫކުރާށެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަތްގައި، އެ ވަގުތަކު ބޭނުންވާވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ކާތަކެތި ހުރެއްޖެ މީހަކު، އެ މީހެއްގެ އަތްގައި ކާން އެއްޗެއް ނެތް މީހަކަށް އެ އިތުރުވީ ދޫކުރާށެވެ.} ފަހެ، އެކަލާނގެފާނު މުދަލުގެ ތަކެއްޗަކީ ގިނަ ބާވަތްބާވަތުގެ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. (އެބަހީ: މުދަލުގެ ބާވަތްތަކުން ތިމާއަށް ކޮންމެހެން ބޭނުންވާ މިންވަރަށްވުރެ އިތުރުވާ އެއްޗަކުން، ނުލިބިހުރިމީހުންނަށް ދޫކޮށްލުމަށް ފަރުމާކުރެއްވިއެވެ.) މިގޮތުން ބަޔާންކުރައްވަމުން ދެއްވަމުން، އެ މީހެއްގެ އަތްގައި ކޮންމެހެން ބޭނުންވާ ވަރަށްވުރެ އިތުރަށްހުރި މުދަލުގެ މައްޗަކަށް އެ މީހެއްގެ އެއްވެސް ޙައްޤެއް ނުވާކަމަށް ތިމަންމެންނަށް ހިތަށްއެރުނެވެ.''

567– وَعَن سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِبُرْدَةٍ مَنْسُوجَةٍ، فَقَالَتْ: نَسَجْتُهَا بِيَدَيَّ لأَكْسُوَكَهَا، فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيهَا، فَخَرَجَ إِلَينَا وَإِنَّهَا لإِزَارُهُ، فَقَالَ فُلاَنٌ: اكْسُنِيهَا، مَا أَحْسَنَهَا! فَقَالَ: "نَعَمْ" فَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمَجْلِسِ، ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَاهَا، ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا إِلَيْهِ: فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ: مَا أَحْسَنْتَ، لَبِسَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيهَا، ثُمَّ سَأَلْتَهُ، وَعَلِمْتَ أَنَّهُ لاَ يَرُدُّ سَائِلاً؟ فَقَالَ: إِنِّي وَاللَّهِ مَا سَأَلْتُهُ لأَلْبَسَهَا، إِنَّمَا سَأَلْتُهُ لِتَكُونَ كَفَنِي! قَالَ سَهْلٌ: فَكَانَتْ كَفَنَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ފަހަރަކު ވިޔަފައިވާ ފޮތިގަނޑެއް ހިފައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަންހެނަކު އައެވެ. އަދި

ދެންނެވިއެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނު ތިޔަކުރައްވުމަށްޓަކައި އަޅުގަނޑުގެ އަމިއްލަ ދެއަތުން
ފިޔަވައިވާ ފާނަށްކަށަވަރެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެއަށް ބޭނުންފުޅުވެވަޑައިގެންނާ ޖެހުއްވުމުގައި،
ޝުކުރުވެރިކަމާއެކު، އާދައި ހިއްޖުވިއެވެ. (އެއަށްފަހު) އުކާޝާގެފާނު ތިމަންމެންގެތެރެއިން
ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (އޭރު) އުކާޝާގެފާނު ހުންނެވީ، އެ ފާނަކަށް އަނދުވައިގެންނެވެ.
ފަހެ، (އެ ހިނދު) ބޭކަލުފުޅު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އަނދުދަނޑާއި، ތިޔަ ފާނަކަށް
ދެއްވުން ކިއްޗެއްވެ! ތިޔައީ ހަދަހާ ޖެހި ފާނަށްކަމެވެ!! ފަހެ، އުކާޝާގެފާނު ބަދަލުހިފުއްވުމަށް
އެވެ. {އާސަހެކެވެ.} (އަދި: ތިޔައަށް މި ފަށާ ދަތުރުކުރަމުވެ.) ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ތިމަންނަށްސާރުކުރެއްވި ހިދިސްތިއްވައިގެން ހަމަހާފަދައިދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އުކާޝާގެފާނުގެ
ގަޔަށް ވަޖެއިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެދޮށާކަށް ކަށޯބަސުފިޅިވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ބޭކަލުކަސް އެ
ފަށާ ފަސްއެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުކަސް އަސްނާރާބުން ދެންނެވިއްވިއެވެ. ތިޔަކަށްއެވި ހާރާ
ޖަސަގުކަޅު ތިއެވެ!؟ (އަދި: ތިޔަކަށްއެތި މުހުން ހަދަނޑާގެ ހަވުނު ތްސްއް
ނަސްތިއެވެ!؟) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެ ފަށާކަށް ތިކުލަށްއެތި، އުކާޝާގެފާނު ހާރާ ބޭކަނ އެހެން
ބޭނުންފުޅުވެގެންކަން ކަލޭގެފާނު ދަކަންހަލައްވަހަރެއްވެ؟ ދެން އެހެންފަހު، އެ ފާނަށް
ދެއްވަހަން ކަލޭގެފާނު ތިޔަ އުދުވާލައިގަތީ ވިޔާތިއެވެ!! އަދި އުކާޝާގެފާނުގެ އަރިހުން
އެއްޗެއް ދެއްވަހަން އުދިއްޖެ މިހަކު ހުސްއަތް ފާނުއްވައިނުލައްވާކަން ކަލޭގެފާނަށް ވެސް
އެނގިލައްވާނެ ނުންތިއެވެ؟! ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللّٰهُ ގަސްދު ބުނަމެވެ.
ތިމަންނާ އެ ފާނުކަށް ދެއްވަހަން އުކާޝާގެފާނުގެ އަރިހުން އުދިއްޔެ، ތިމަންނާ އެ ފާނާ
އަސްނާކަށްނުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ތިމަންނާ އެ ބޭނުންވި، ތިމަންނާގެ ކަފުންކަމުގައި
ހެދުމަށްބަހައެވެ. (ބަދިޚާގެޔާވި) ސަހުރު ބަސް ސަލަދު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބޭކަލުއްގެ
ކަފުންކަމުގައި އެ ފާނަށް ވިއެވެ.“
(ނޯޓް: ޢިލްމުވެރިން ލިޔުއްވައިފައިވާ ގޮތުގައި، އެ ފާނަށް ވިދުން
އަސްހާބުގެ ނަސް ކަސޭއެކީގެން އެނގޭކަން ނެތެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ފާނަށް
އަސްދުވަޑައިގެން ހެންނަވަނީކަން، އުކާޝާގެފާނުގެ އަރިހުން އެ ފާނަށް ދެއްވުމަށް
އެދިވަޑައިގެންކަމުގައި ގިނަ ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ، އެއީ މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ތެދުސުންނަތެއް ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބަސް ޙަވާލު ކަމުގައެވެ. އެ ބޭކަލުގެ، މާތް اللّٰهُ، އެ
ކަލޭގެފާނަށް ތެދުސުންނަތެއް ސަލަދު ބަސް އަބޫބަކުރާގެ ކަމަށާއި، އެއީ ބަދަލުވުމުގެ މިހަރު

ކަމުގައި ވެސް ބުނެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެ ކަމަށް އެ ބޭކަލުން އެދިވަޑައިގަތީ، އެ ޤުރާނާގަކިޔ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ތުރުކުރައްވައިފައިވާ އެއްޗެއް ކަމުގައިވާތީ، އެކަމުގެ ބަރަކާތްތެރިކަން ހޯއްދުވުމަށްޖެހޭނެއެވެ.

އެ ބޭކަލުން، އެ ޤުރާނާގެ ދެއްވުމަށް އެދިވަޑައިގަތުމުން، އެ ބޭކަލުން އެ ކުރެއްވި ކަންތައް ރަނގަޅު ނޫންކަމަށް ވިދާޅުވެ ވާހަކަދައްކަވައިފައިވަނީ، މި ޙަދީޘްގެ ރޫޙު، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްލި ސަރުދު ބެން ސަލާމްދެވެ. އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި އެކަން އިނގޭނެއެވެ.

މި ޙަދީޘް ޢުމަރުލްފާ އަރުވާ ހަދިޔާ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ދިރިހިއްޔާތުކަމެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ކިތަންމެ ބޭނުން ފުދާ އެއްޗެއް ނަމަވެސް، އެހެން މީހަކު އަށް ބޭނުންވެއްޖެ ދަންނަވައިފިނަމަ، އެ އެއްޗެއް އެދިމަކަށް ދެއްވާކަމެވެ.

("ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (575/2) ން ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

568– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ الأَشْعَرِيِّيْن إِذَا أَرْمَلُوا فِي الْغَزْوِ، أَوْ قَلَّ طَعَامُ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ، جَمَعُوا مَا كَانَ عِندَهُم، فِي ثَوبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُم فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ، فَهُم مِنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްލި އަބޫމޫސާގެ އަޝްޢަރީގެ ޤަބީލާ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަޝްޢަރީ ޤަބީލާގެ މީހުން ހަނގުރާމަކުރަން ނުކުންނަން ފެށީމާ ވަގުތު، އެބައިމީހުންގެ ކާބޯތަކެތި ހުސްވެފައިވާނަމަ، ނުވަތަ ރަށުގައި ތިބި އެބައިމީހުންގެ އަނބިދަރިން ކާނެ އެއްޗެހި މަދުވެފައިވާނަމަ، އެބައިމީހުންގެ އަތުގައިވާ ހުރިހާ އެއްޗެއް ފޮތިއެއްގެ މައްޗަށް އަޅައި އެއްކުރައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެ ތަކެތި އެބައިމީހުންގެ ކަންވާރުތަކަށް އަޅައި، އެބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ހަމަހަމައަށް ބަހައިލައެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންނަކީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މީހުންނެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ، އެއުރެންގެ މީހަކެވެ.} (އެބަހީ: އެއުރެންނީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤާއި ސުލޫކާ މެދުގައިވާ ބައެކެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ، އެއުރެންގެ ގޮތުގައިވާ ބޭކަލެކެވެ.)"

* * * * *

63- އާޚިރަތުގެ ދަރުމައަށް އެދި، ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު

އާޚިރަތުގެ ކަންކަމުގައި، ވާދަވެރިކަމުގެ ތެރޭގައި ބަރަކާތް ލިބޭ މި ދަރުމައަށް އެދި، ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމާއި، ބަރަކާތް ލިބޭ ތަކެއްޗާއި ކަންކަން ގިނަގޮތަކަށް ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުން ޝަރުޢުކަމަށް ބަރަކާތްލިބޭތަކެތި ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴾ (الْمُطَفِّفِيْن: ٢٦) މާނައީ: "އެ ބުއިން ނިމޭނީ، ކަސްތޫރި ވަހުންނެވެ. ވާދަކުރާން ކުރިއަރައިދާ މީހުން، އެއާމެދުގައި ވާދަކުރާން ކުރިއަރައި ދާހުށިކަމެވެ."

569– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُتِيَ بِشَرَاب، فَشَرِبَ مِنهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ، وَعَن يَسَارِهِ الأَشْيَاخُ، فَقَالَ لِلْغُلاَمِ: "أَ تَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلاَءِ؟" فَقَالَ الغُلاَمُ: لاَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! لاَ أُوثِرُ بِنَصِيْبِي مِنْكَ أَحَدًا، فَتَلَّهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَدِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيه)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ސަހުލު ބިން ސަޢުދު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހުވަކަރަމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ހިއްޕަވާން އެއްޗެއް ގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެއިން (އެތިކޮޅެއް) ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތު ފަރާތުގައި ޒުވާނެއް ބައިކަލުން އިންނެވިއެވެ. (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި، ޢަބްދުއްލޯގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުالله ބިން ޢައްބާސް އިންނެވިއެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްފަރާތުގައި ދުވަސްވީ (ހަރު) ބޭކަލުން ތިއްބެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ޒުވާނާއަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ކަންތާރުގައި ބާކީހުރި އެއްޗެއް މި ބޭކަލުންނަށް (އެބަހީ: ދުވަސްވީ ހަރު ބޭކަލުންނަށް) ދެއްވުމަށް ތިބާ ހުއްދަދެއްވާނެ ތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެ ޒުވާނާ ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. اللَّهُ ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު ހިއްޕަވައި ދެއްވާ އެއްޗެއްގެ ބައިގައި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް މާބޮޑުވާނެ ކަމަކަށް ނުދޭމެވެ. އެކަމުގައި އަހުން އެކަކަށް

ވެސް އަޅުގަނޑު އިސްކަމުގައި ނުދޫކުރެއްވުމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގަނޑު އެ ކަނޑާލު ދިއްކަނޑުއްވިއެވެ.“

570– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا أَيُّوبُ عَلَيهِ السَّلاَمُ يَغْتَسلُ عُرْيَانًا، فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَب، فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْثِي فِي ثَوبهِ، فَنَادَاهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا أَيُّوبُ! أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَى؟، قَالَ : بَلَى وَعِزَّتِكَ، وَلَكِن لاَ غِنَى بِي عَن بَرَكَتِكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއްގެ އަޑުރަކުރަފުޅުގެފާނުގެ ކަބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަދިރިތުކުރައްވިއެވެ. {(اللهُ ގެ ނަބިއްޔާ) އައްޔޫބު ބަލިއިރިއްސަވާފު ޔާރާސްކޮށްގެއް ތުރުނުކުރައްވައި، ޝާކުރުވުއްމަވަން ހުންނަވަނިކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ރަނުންވާ ގޮނޑުގަނޑިތަކެއް ވެއްޓުނެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނަށް اللهُ ދެއްވި މުޖުތަމަޢަށްގޮތުގައި ރަނުންވާ ގޮނޑުގަނޑިތަކެއް، އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ފޮނުއްވިއެވެ.) ފަހެ، އައްޔޫބުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންކޮޅަށް އެތަކެތި އަޅުއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. ފަހެ، (އެ ހިނދު) އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ނިދާއިއްވެވިއެވެ. "އޭ އައްޔޫބުގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިޔަ ދުށްވަޖެއްގެން ފަދައިން މިލަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު މުއްލިކޮށް ނުކުރައްވަމުތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: ދުނިޔެވި ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ދަރިވެރިވުން މަޤާމުކުރައްވަންތޯއެވެ؟) އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދިޔާއްތޯއެވެ. (އެކަންއޮތީ އެހެންމެއެވެ.) އިބަރަސްކަލާނގެ ޢިއްޒަތްތެރިކަން ގަންދީ މިއަށާދަންނަވަމެވެ. އެހެންއެކަމަކު އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްތެރިކަން ލިބިގެންގަން ދުކޮށްވުމަކީ، މިއަށާއަކަށް ފުދިގެންވާކަމެއްނޫނެވެ.“

(**ޝަރަޙް:** މިބަދިރިޔާ ސަޙީޙުލްބުޚާރީގެ، ފަތުޙުލްބާރީގައި، (457/6) އަލްއިމާމް އިބްނުޙަޖަރު ލިޔުއްވައިފައި ވެއެވެ. “الْجَرَادُ މިއީ އިސްމުޖަމްޢު އެކެވެ. އެބަހީ: ގިނަ ޢަދަދެވެ. އެބަހުގެ މުފްރަދަކީ، ނުވަތަ އެކައްޗަށް ނިސްބަތްކުރެވޭ ބަސްފުޅަކީ جَرَادَةٌ މިހެންނެވެ. އެއީ ކަދުރުގަށް تَمْرٌ، އެންމެ ކަދުރުކަށް تَمْرَةٌ ކިޔާފަދައިންނެވެ. އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއް (ޢަބްދު اللهِ) އިބުނު އަޙްމަދުގެފާނުގެ ކިބައިން، އިބުނު އަބީ ޙާތިމު މި ބަދިރިޔާ ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ބާރުމުގައިވެއެވެ. "فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَنْشُرُ طَرَفَ ثَوبِهِ، فَيَأْخُذُ الْجَرَادَ فَيَجْعَلَهُ فِيْهِ، فَكُلَّمَا امْتَلأَتْ نَاحِيَةٌ نَشَرَ نَاحِيَةً". މާނައީ: “ފަހެ، އައްޔޫބުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންކޮޅުގެ އެއްބައި

ތަޅުއްވައި، (ރަސޫލާ) ގޮސް ފުރަތަމަ ނަގަވައި ހުއްޓެވެ. އެހެން ގަލެއްގައި ނިޝާންތަކެއް ފެނިފައެވެ.
ފަރ، ހެދުންކޮށްގެ އެއްޗަރާ ފުރަގުން އަސަރުތަކާ ތަޅުއްވައިފިއެވެ.“

މި ޙަދީޘް އަލްއިމާމުލްބުޚާރީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގެ ތިން ތަނެއްގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން ފުރަތަމަ ތަނަކީ، "كِتَابُ الْغُسْلِ، بَابُ: مَنِ اغْتَسَلَ عُرْيَانًا وَحْدَهُ فِي خَلْوَةٍ" ފެންވެރުމުގެބާބަކަ ނަންގަނޑުމުގައި “އެހެންމީހަކަށް ނުފެންނަ ތަނެއްގައި ފާރަވާންލައި އެކަނިމަޑު ފެންވެރުން“ މި ބާބެވެ. އަލްއިމާމުން ނަވަވީ، މިތަނުގައި މި ޙަދީޘް ތިއްބަވައިފައިވަނީ މިދަންނަވާ ބާބުގައިވާ ގޮތަށެވެ.

އަނެއް ދެ ތަނަކީ، ނަބިއްޔުންގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފޮތާއި، ތައުޙީދުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ފޮތެވެ. އެ ދެތަނުގައި މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އިބާރާތުގައި ވަރަށް ކުޑަކުޑަ ތަފާތެއްވެއެވެ. އެއީ، "بَيْنَمَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُرْيَانًا خَرَّ عَلَيْهِ رِجْلُ جَرَادٍ مِنْ ذَهَبٍ" މާނައީ: {(اللّٰهُ ގެ ނަބިއްޔާ) އައްޔޫބު ބަރަހިނާގޮތުގައި ފެންވަރާލައްވާއިރު ތިރިނުކުރައްވައި، ނަސްތުފުރުއްތަވަން ހުންނަވަނިކޮށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ރަނުގެ ގޮސްފިނިފެނި ވެއްޓެންފެށީ.“ މިތަނުގައި "رِجْلُ جَرَادٍ مِنْ ذَهَبٍ" ގެ މާނައަކީ، “ރަނުގެ ގޮސްފިނިފެނި“ މިއީއެވެ. މިލަފްޒު އިސްމުޖަމްޢެއްކަމެވެ. އެބަހީ ގިނަގުނަކަށެވެ. އިސްމުލާފާ ތަފާސްވެއްޖެއް ސާފުކޮށް އިނގޭނެގޮތުގައި އައްޔޫބުގެފާނުގެ މައްޗަށް ވެއްޓުނީ، ރަނުގެ އެތައްބައިވަރު ގޮސްފިނިތަކެކެވެ. އެންމެ ގޮސްފިނިގަނޑެއް ނޫނެވެ. “މުތަރުޖިމު“)

* * * * *

64- އަލްޚަޟިރު ނަބިއްޔާގެ ފަޟީލަތްތަކާއި، ޝަރަފުވެރި އަދި ދާއިރާގެ، އަދި މޫސާގެ ކާބަވަރާ ނަންގަނޑުވި ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، އަލްޚަޟިރު ނަބިއްޔާގެ ފަޟީލަތްތަކާއި، ޝަރަފުވެރި އަދި ދާއިރާގެ، އަދި މޫސާނަބިއްޔާ، ސަލާމީއެއްގައި ކުރިމަތިލުން

މުދަލުހޯދައި، އެ މުދަލު ހޯދަލުމުން ހުއްދަކޮށްދެއްވި ހޯދުމާ ދިމާކަން ހާމަކުރައްވައިފައިވުން ހިފެނެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴾ (الليل: ٥ – ٧) މާނައީ: "ފަހެ، (މުދަލުން) ހޭދަކޮށް، (اللهއަށް) ތަޤުވާވެރިވެ، އަދި އެންމެ ހެޔޮބަސް ތެދުކުރި މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފަސޭހަކަން ހުރި މަގަށް އެ މީހަކަށް މަގު ފަހިކޮށްދެއްވާހުށީމެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ (الليل: ١٧ – ٢١) މާނައީ: "އަދި ތަޤުވާވެރިކަން ބޮޑު މީހާ، އެ ނަރަކައާ ދުރުކުރައްވާނެތެވެ. އެއީ، އެ މީހާ ޠާހިރުވުމަށްޓަކައި މުދަލު ބަހައި، އޭނާގެ މުދާ ހޯދުމާ މިހާއެވެ. އެހެން މީހެއްގެ ޒަހުމުން އޭނާއަށްލިބޭން ހެޔޮކަމެއްގެ ބަދަލުގައެއް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް (އޭނާ ހޯދަނީ) އޭނާގެ ވެރި، މަތިވެރިވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުގެ (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ރިޟާވުން) ހަދައިގަންނެވެ. އަދި ނިކަންހުރެ އޭނާ ރުހޭނެކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾ (البقرة: ٢٧١) މާނައީ: "(ވާޖިބު ނޫން) ޞަދަޤާތްތައް، ތިޔަބައިމީހުން ފާޅުގައި ދިނިޔަސް، ފަހެ، އެއީ ނަލަނަލު ޢަމަލެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ވަންހަނާކޮށް، އެ ޞަދަޤާތްތައް ފަޤީރުންނަށް ދިނިޔަސް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަމުގެ ހެޔޮކަން މާބޮޑެވެ. އަދި އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުށްތަކުން ބައެއް ތިޔަބައި މީހުންގެ ކިބައިން އެކަލާނގެ ފުއްސަވާނޭ ކަމެކެވެ. اللهއީ، ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ކަންތައް ފުރިހަމައަށް ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِن شَىْءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴾ (آل عمران: ٩٢) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ލޯބިވާ އެއްޗެހިން ތިޔަބައިމީހުން ހޭދަކޮށްފިއްޔާ މެނުވީ، ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ހެޔޮކަމެއް ނުލިބޭނެތެވެ. އަދި، ތިޔަބައިމީހުން ހޭދަކުރާ ކޮންމެއެއްޗެއް، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، الله، އެ އެއްޗެއް ދެނެވޮޑިގެން

ދުނިޔޭގެން ވެއެވެ.“

اللّٰهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ މަގުގައި ހޭދަކުރުމަށް އަންގަވައިދެއްވާ އާދަތްތައް ވަރަށް ފުން ގިނައެވެ.

571– عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ حَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً، فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ) وَتَقَدَّمَ شَرْحَهُ قَرِيْبًا

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަނެކާއަށް ލިބިފައިވާ ނިޢުމަތް (އޭނާގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަށްއެދުމަކާނުލައި) ލިބުމަށް ވެސް ލިބުމަށް އެދުން، ދެ ކަމެއްގައިމެނުވީ ހަސަދަވެގެން ނުވެއެވެ. ފުރަތަމަކަމީ، އެ މީހަކަށް اللّٰهُ މުދަލް ދެއްވައިފައިވުމުން، އެ މުދަލް ހަރަދުކުރުން (ޝަރީޢަތުގައި) ހުއްދަކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގައި ހަރަދުކުރުމެވެ. (އެބަހީ: އެ ތަން ދެކެ، ލިބުމަށް ވެސް އެފަދަ ތަނަވަސްކަމެއް ދެއްވުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.) އަނެއް ދެވަނައީ، އެ މީހަކަށް اللّٰهُ ދެއްވި އިލްމުވެރިކަން ބޭނުންކޮށް، ދީނީ ބަސްފުޅުގައިވާ މިސްކީނުންގެ މައްސަލަތަކުގައި އެ އިލްމާ އެއްގޮތަށް ފައިސަލާކޮށް، އަދި އަންނަނިވިން އެ އިލްމު ދަސްކޮށްދެމުން އުޅުމެވެ.} (އެބަހީ: އެ ތަން ދެކެ، ލިބުމަށް ވެސް އެފަދަ އިލްމުވެރިކަމެއް ދެއްވުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.)“ މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަ މީގެ ތަންކޮޅެއްކުރިން ވާނީ ބަޔާންކޮށްފައެވެ. (ބައްލަވާ! 544 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

572– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ حَسَد إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً، فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ މީހަކާ މެދުގައިމެނުވީ ޙަސަދަވެރިވުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: ދެ މީހަކަށް ދެއްވައިފައިވާ ނިޢުމަތް އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަށް އެދުމާ ނުލައި، ލިބުމަށް ވެސް އެ ކަން ލިބުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.)

[illegible]

573- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِيْنَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجَاتِ العُلَى، وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ، فقَالَ: "وَمَا ذَاكَ؟" فَقَالُوا: يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ وَلاَ نَتَصَدَّقُ، وَيَعْتِقُونَ وَلاَ نَعْتِقُ.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَفَلاَ أُعَلِّمُكُمْ شَيئًا تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ، وَتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ، وَلاَ يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُم إِلاَّ مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُم؟" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: "تُسَبِّحُونَ، وَتَحْمَدُونَ، وَتُكَبِّرُونَ، دُبُرَ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاثًا وَثَلاَثِيْنَ مَرَّةً". فَرَجَعَ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِيْنَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالُوا: سَمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلُ الأَمْوَالِ بِمَا فَعَلْنَا، فَفَعَلُوا مِثْلَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ رِوَايَةِ مُسْلِمٍ)

[illegible]

އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޒަކާތެއް، ސަދަޤާތެއް ނުދެވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އަޅުން މިނިވަންކުރެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް އަޅުންނެއް މިނިވަނެއް ނުކުރެވެއެވެ.

ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެކަމެއް ކޮށްފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ ކުރިއަރައިދިޔަ މީހުންނާ އެއްހަމައަކަށް ދެވިދާނޭ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ ފަހުން އަންނާނޭ މީހުންނަށްވުރެ ކުރިއަރައިދެވޭނޭ، އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެކަންކުރިފަދައަކުން ކަންކުރި މީހަކުނޫން އެކަކުވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ ކުރިއަރައި ނުދެވޭނޭކަމެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވަން ހެއްޔެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. އާދޭހެއްޓެވެ! އަވަހަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ (ފަރުޟު) ނަމާދަކަށްފަހު، ތިޔަބައިމީހުން (اللهُ އަށް) ތަސްބީހަކިޔާނީއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން (اللهُ އަށް) ޙަމްދުކުރާނީއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން (اللهُ އަށް) ތަކްބީރުކިޔާނީއެވެ. (އެބަހީ: سُبْحَانَ اللَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، މިތަކައިން ކިޔާނީއެވެ. ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދަކަށްފަހު މިއިން ކޮންމެކަލިމައެއް) ތިރީސް ތިން ފަހަރުއެވެ.} ފަހެ، (މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމުން، އެ ބޭކަލުން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.) ފަހެ، އެއަށްފަހު (އަނެއްކާ ވެސް ކުޑަ ދުވަސްކޮޅެއް ފަހުން) މުހާޖިރުންކުރެ ފަގީރު ބޭކަލުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. މުދަލުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަޅުގަނޑުމެން ކަންކުރަނިވިގޮތުގެ ޚަބަރު ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ކަންކުރާގޮތަށް އެބައިމީހުން ވެސް ކުރަން ފަށައިފިއެވެ. ފަހެ، ބަޔާންކުރެއްވި އެވެ. {އެއީ، اللهُގެ ފަޟްލުވަންތަކަމާއި އެކަލާނގެ ދީލަތިވަންތަކަމެވެ. އެ ކަލާނގެ އިރާދަކުރެވުން މީހަކަށް އެކަންކަން ދެއްވައެވެ.}“

* * * * *

65- މަރު ހަނދުމަކުރުމާއި، އެދުންތައް މަދުކުރުމުގެ މުހިންމުކަން ނަންގަނވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۖ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدْخِلَ ٱلْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَـٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴾ (آل عمران: ١٨٥) މާނައީ: "ކޮންމެ ނަފްސަކީ ވެސް، މަރުގެރަހަ ލިބިގަންނާނޭ އެއްޗެކެވެ. އަދި، (ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ޢަމަލުތަކަށް) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމައަށް ޖަޒާދެއްވާނުކަން ކަށަވަރީ ޤިޔާމަތް ދުވަހުންނެވެ. ފަހެ، ނަރަކައިން އެއްކިބާކުރައްވައި ސުވަރުގެއަށް ވައްދި މީހާ (ކާމިޔާބުވީ!) ފަހެ، އެ މީހާއީ ނަސީބު ލިބިގެންފިކަން ކަށަވަރެވެ. ދޮގުވެރިކަމުގެ ވަގުތީ އުފާވެރި އެއްޗެއްކަމުގައިމެނުވީ، ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުން ނުވެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌۢ ﴾ (لقمان: ٣٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ވަގުތު ދެނެވޮޑިގެންވަނީ، اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވާރޭ ވެއްސަވައެވެ. އަދި ރަޙިމުތަކުގައިވާ ތަކެތި އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ނަފްސަކަށް އެ ނަފްސު މާދަމާ ހޯދައިގަންނާނީ، ކޮން ކަމެއްކަމެއް ނޭނގޭނެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ނަފްސަކަށް އެ ނަފްސު މަރުވާނީ ކޮން ބިމެއްގައިކަމެއް ނޭނގޭނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ އީ، ދެނެވޮޑިގެންވާ ޚަބަރުވެރިވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِظُلْمِهِم مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَـٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ (النحل: ٦١) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ އަނިޔާގެ ސަބަބުން اللهُ، މީސްތަކުންނަށް (ވަގުތުން) އުޤޫބާތް ދެއްވާނަމަ، އެއްވެސް ދިރޭއެއްޗެއް އެ ބިންމަތީގައި (އެގޮތަށް) ދޫކޮށްނުލައްވާހުށީމެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތަކަށް އެކަލާނގެ އެއުރެން ލަސްކުރައްވަނީއެވެ.

ވަނީ، އެއުރެންގެ އަޅުވެއްޓުމުން، އެންމެ ހިނދުކޮޅަކަށް ފަހު، އެއުރެންނަކަށް ވަޅުގެ ނުކުރެއްވޭނެއެވެ. އަދި އަވަހަށް ފަހު ނުލުކުރެއްވޭނެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ وَأَنفِقُواْ مِن مَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوۡلَآ أَخَّرۡتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَاۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴾ (المنافقون: ٩ – ١١) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންތަކެއް، الله ހަނދުމަކުރުމުން ތިޔަބައިމީހުން އެހީނުކުރާށެވެ! ދުރުކުރުވައި ނުލާށެވެ! އަދި އެކަންތައް ކުރާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ވަނީ، ގެއްލުނުވެގެންވާ މީހުންނީ ހަމަ އެއުރެންނެވެ. އަދި ތިޔަބައި މީހުންކުރެ މީހެއްގެ ގާތަށް މަރު އަތުވެގެން ކިޔާނެއެވެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވި ރިޒްގުން ހޭދަކުރާށެވެ! ވަނީ، (އޭ ރަސްކަލާނގެ! ނުވަތަ) ބޭނުންވެއެވެ. އަޅުގެ ވަރަށްކައިރި ކުރިން ދުވަހެއްގެ އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ވަރަށްކުރިއަށްވުރެ ރަނގަޅު ކަންތައްތައް ކުރުމަށް ވަނީ، ކޮންމެ މީހަކާ ކޮންމެ ގޮތަކުން ގެންދަވާ ކާމިލު އަލްގެ ޚަބަރުވެރިވެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ رَبِّ ٱرۡجِعُونِ لَعَلِّيٓ أَعۡمَلُ صَٰلِحٗا فِيمَا تَرَكۡتُۚ كَلَّآۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَاۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرۡزَخٌ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ فَمَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ وَمَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فِي جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ تَلۡفَحُ وُجُوهَهُمُ ٱلنَّارُ وَهُمۡ فِيهَا كَٰلِحُونَ أَلَمۡ تَكُنۡ ءَايَٰتِي تُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ قَالُواْ رَبَّنَا غَلَبَتۡ عَلَيۡنَا شِقۡوَتُنَا وَكُنَّا قَوۡمٗا ضَآلِّينَ رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡهَا فَإِنۡ عُدۡنَا فَإِنَّا ظَٰلِمُونَ قَالَ ٱخۡسَـُٔواْ فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ إِنَّهُۥ كَانَ فَرِيقٞ مِّنۡ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰحِمِينَ فَٱتَّخَذۡتُمُوهُمۡ سِخۡرِيًّا حَتَّىٰٓ أَنسَوۡكُمۡ ذِكۡرِي وَكُنتُم مِّنۡهُمۡ تَضۡحَكُونَ إِنِّي جَزَيۡتُهُمُ ٱلۡيَوۡمَ بِمَا صَبَرُوٓاْ أَنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ قَٰلَ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ قَٰلَ إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗاۖ لَّوۡ أَنَّكُمۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ أَفَحَسِبۡتُمۡ

أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴾(المؤمنون: ٩٩ – ١١٥) މާނައީ: "އެއުރެންކުރެ
މީހެއްގެ ގޮތުން ހަމަ އަހުރެމެންނަށް ރުޖޫޢަވާނެތޯ. އެހެންވެ ހީކޮށް ބަހައްޓާނެތޯ. އަޅުގެ
ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިދުނިޔޭގެ (ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތަށް) އަނބުރާ ފޮނުއްވާނދޭވެ! (އެއީ)
މިގޮތަށް ފަހަތަށް ދޫކޮށްލި ކަންތައްތަކުގައި ޞާލިޙު ޢަމަލުތަކުރުމުގެ އުފެދުނީއެވެ. ހަމަކަށަވަރު
އެއީ ބުނާކަމެއް ނުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އޭނާބުނާ ބަހެކެވެ. އަދި އެއުރެންގެ
ފަހަތުގައިވޭ ފަރާތްތަކެވެ. އެއުރެން އަނބުރާ ދިރުވޭތަނެއް ކުރިއްޔާ ދުވަހާއި ހަމައަށެވެ.
ފަހެ، ޞޫރުގައި ފުމެލެއްވިއްޖެ ހިނދު، ފަހެ، އެއުރެންގެ މެދުގައި އެ ދުވަހުން
ނަސަބުތަކެއް (އެބަހީ: ނަސަބުގެ މިލްކުތަކުގެ ގުޅުންތަކެއް) ނުވާނެއެވެ. އަދި އެކަކު
އަނެކަކުގެ ޙާލު ކަންތައްތަކެއް އެއް ސުވާލެއް ކުރާނެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހެއްގެ
(ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ) މިޒާނުތައް ބަރުވެއްޖެ މީހާ (ދެކެނެވޭ!) ފަހެ، ދެންނެވޭ
މީހުންނަކީ އެއުރެންނެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ (ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ) މިޒާނުތައް ލުއިވެއްޖެ
މީހާ (ދެކެނެވޭ!) ފަހެ، އެއުރެންނީ، އެއުރެންގެ ނަފްސުތައް ނަގައިލި މީހުންނެވެ.
ނަރަކައިގައި އެއުރެން އަބަދަށް ދެމިހުންނާނެއެވެ. ނަރަކައިގެ އަލިފާން އެއުރެންގެ މޫނުތައް
އަންދާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން އެތަނުގައި ހުރިމޫނުކަރުއިގެން ތިބޭނެއެވެ. (އެއުރެންނަށް
އަންގާނެއެވެ.) މިދުނިޔެހަޔާތުގެ އާޔަތްތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިޔަވައިދެވުނުކަމުގައި
ނުވޭހެއްތޯ؟ ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ އާޔަތްތައް ދޮގުކުރަމުންގައި ވީމެވެ. އެއުރެން
ދަންނަވާނެއެވެ. އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަހަރެމެންގެ އަބާއްޖަވެރިކަން މިއަހަރެމެންގެ
މައްޗަށް ގަދަވެގެންވިއެވެ. އަދި މަގުފުރެދިގެންވާ ބައެއްކަމުގައި މިއަހަރެމެން ވީމެވެ.
އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަހަރެމެން، އެ ނަރަކައިން ނެރުއްވައިދެއްވާނދޭވެ! ފަހެ،
މިއަހަރެމެން ލާފަރާތަކުގެ ޖެހިއްޖެނަމަ، ހިނގައިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން،
މިއަހަރެމެންނީ، އަނިޔާވެރިން ކަމުގައެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން
ނިކަމެތިވެގެން ހުންނާ، އޭގައި ތިބޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، މިއަހަރެންނާ ވާހަކަ
ދައްކަމުން ބަސް ނުދައްކާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިއަހަރެންގެ އަޅުންގެ ތެރެއިން
ބައެއް ވިއެވެ. އެއުރެން ބުނެއެވެ. އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެން އީމާންވެއްޖައީމެވެ.
ފަހެ، އަހަރެމެންނަށް ފާފަފުއްސަވައި، އަހަރެމެންނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާނދޭވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ،
ރަޙްމަތްކުރައްވާ އެންމެ ހެޔޮ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ފަހެ، އެއުރެންނީ، ފުރަތަމަ ސަރަކާތާ

ބަޔަކުކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހަދައިނުލާށެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމުގައިތިން އެއުރެން ތިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރެއްވުމަށްޓަކައި ދޫނުކުރާށެވެ. އަދި އެއުރެންނާމެދު މަޢާމަލާތް، ނަ ބައިކަލުކުރައްވައި ތިޔަބައިމީހުން ވިޔުމެވެ. އެއުރެން ކޮށްދިނިވިކަމަށްބަލައި، މިއަދު ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންނަށް (ޢަޒާބު) ދޭނަމެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ، ހަމަ ނަސޭހަތްލިބުނެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ.

ތިޔަބައިމީހުން ކިޔެވިއަހަރެ ދުނިޔޭގައި ތިބޭފުޅުވާށެވެ؟ އެއުރެން ދަރުނަށްވާނެއެވެ. ތިމަންނަމެން

ތިބި އަހަރެ ދުވަހަކުއެވެ. ނުވަތަ ދުވަހެއްގެ ބައެއްގައެވެ. ފަހެ، ހިސާބުކުރާ އަދަދުކުރާ

މީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާށެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ދުނިޔެ ކުޑަ ދުވަސްކޮޅަކު މަދުވެ

ތިޔަބައިމީހުން ވަސްވެ ނުތިބޭމުއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަން އެނގޭކަމުގައި ވިނަމައެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ހައްދަވީ، ބޭކާރުގޮތުގައި ކަމުގެވަރަށް

ކަމަށާއި، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަ

ނުކުރައްވާނެކަމަށް، ތިޔަބައިމީހުން ހީ، ހިތަށްއެރީހެއްޔެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴾ (الْحديد: ١٦) މާނައީ: "اللَّه ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައި، ޙައްޤު ބަސްފުޅުގެ ތެރެއިން

ބާވައިލެއްވި ޙައްޤަށް އެއުރެންގެ ހިތްތައް މަޑުމައިތިރި ވުމަށާއި، މީގެ ކުރިން ފޮތް ދެއްވުނު

މީހުން ފަދައިން ނުވުމަށް އީމާންވި މީހުންނަށް އަދިވެސް ވަގުތު ނާންނަނީހެއްޔެވެ. ފަހެ،

އެއުރެންނަށް ޒަމާން ދިގުވެގެން ދިޔައެވެ. ދެން (އެ ކަމުގެ ސަބަބުން) އެއުރެންގެ ހިތްތައް

ހަރުކަށިވިއެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ ގިނަމީހުންނީ، ފާސިޤުންނެވެ."

މައުސޫޢާ ދުނިޔޭގެ އާޚިރަތަށް ކަންތައްވުން ގިނައެވެ.

574– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ : أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَنْكِبَيَّ، فَقَالَ: "كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ". وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ، فَلاَ تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ، فَلاَ تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ".
(رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ތިމަންގެ ކާނުގެގައި ހިއްޖަވައިގެން ހުންނަވައި، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ބަރަކާތްލެއްވުމަށް ތަރިކައިން ނުވަތަމަ މަދުވެރިކަމުގެ ތަކެތި ތަރަށް އެދޭށެވެ!} (އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ނަޞޭޙަތް މި ބަޔާންކުރެއްވި ވާހަކަ މުޖުތަމަޢު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ. ތިބާ ހަވީރުގެ ވަގުތަށް ވަނީނަމަ، ފަތިސް ވަގުތުގެ ކުރިން ނުބައްލަވާށެވެ. އަދި ތިބާ ފަތިސް ވަގުތަށް ވަނީނަމަ، ހަވީރުގެ ވަގުތުން ތިބާ ނުބައްލަވާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ސިއްހަތު ހުރި ދުވަސްވަރު ބަލިވެގެން އުޅޭނެ ދުވަހަށް ތަކެތި އަޅާލުން ނަގާށެވެ. އަދި ތިބާގެ ދިރިއުޅުން ހުރި ދުވަސްވަރު މަރުވެގެން އުޅޭނެ ދުވަހަށް ތަކެތި އަޅާލުން ނަގާށެވެ."

575- وَعَنهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا حَقُّ امْرِيءٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيءٌ يُوصِي فِيهِ، يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إلاَّ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ، هَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމަކަށް މުދަލުގެ ތެރެއިން ވަޞިއްޔަތްކުރަންޖެހޭފަދަ އެއްޗެއް ލިބިފައިވާނަމަ، އޭނާއަށް ރައްކާއުޅެނިކޮށް ލިބިގެންވާކަމަށް ހިތައި، ވަޞިއްޔަތް ނުލިޔެ (ވިދިވިދިގެން) ދެ ރޭ ނިދުމަކީ، ކުރިން ގޮތްވާން ކަމެއްނޫނެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ ވަޞިއްޔަތް (އޭނާ މަރުވުމުގެ ކުރިން ލިޔެފައި) ލިޔެވިފައިބޭއްވުން ހުރުމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "يَبِيتُ ثَلاَثَ لَيَالٍ" قَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا مَرَّتْ عَلَيَّ لَيْلَةٌ مُنذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ ذَلِكَ إلاَّ وَعِنْدِي وَصِيَّتِي".

އަދި މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، {ތިން ރޭ ނިދުމަކީ} (ކުރިން ގޮތްވާން ކަމެއްނޫނެވެ.) މިހެންނެވެ. (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން މި ބަޔާންކުރެއްވި ޙަދީޘް އަޑުއިވުނީއްސުރެ، ތިމަންގެ ވަޞިއްޔަތް ލިޔެވިފައިނުވާ އެއް ރޭވެސް ތިމަންގެ ބައްޕަގައި އަރައިފައި ނުވާނެއެވެ."

576– وَعَن أَنَسٍ ﵁، قَالَ: خَطَّ النَّبِيُّ ﷺ خُطُوطًا، فَقَالَ: "هَذَا الإِنْسَانُ، وَهَذَا أَجَلُهُ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ جَاءَ الْخَطُّ الأَقْرَبُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރިވާކުރެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ (ބިންމަތީގައި) ރޮނގުތަކެއް ކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ، އިންސާނާއެވެ. އަދި މިއީ، އޭނާގެ އަޖަލެވެ. ދެން، މި ގޮތުގައި އޭނާ ވަނިކޮށް، (އެބަހީ: ތަމަނާ އުއްމީދުތަކުގައި އާޚިރަތާ ވަނިކޮށް) ކުއްލިއަކަށް އޭނާގެ އަޖަލު، އޭނާއަށް އަތުވެދެއެވެ.}“

577– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: خَطَّ النَّبِيُّ ﷺ خَطًّا مُرَبَّعًا، وخَطَّ خَطًّا فِي الْوَسَطِ خَارِجًا مِنْهُ، وَخَطَّ خُطَطًا صِغَارًا إِلَى هَذَا الَّذِي فِي الوَسَطِ، مِنْ جَانِبِهِ الَّذِي فِي الوَسَطِ، فَقَالَ: "هَذَا الإِنْسَانُ، وَهَذَا أَجَلُهُ مُحِيطًا بِهِ – أو قَدْ أَحَاطَ بِهِ– وَهَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمَلُهُ، وَهَذِهِ الْخُطَطُ الصِّغَارُ الأَعْرَاضُ، فَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا، نَهَشَهُ هَذَا، وَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهَشَهُ هَذَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރިވާކުރެއްވި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ (ބިންމަތީގައި) ހަތަރެސްކަން ބޮޑުއެއް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ހަތަރެސްކަން ބޮޑުގެ މެދުން، އެބޮޑުން ބޭރަށް، ސީދާ ރޮނގެއް ދަމާލެއްވިއެވެ. އަދި އެ ހަތަރެސްކަން ބޮޑުގެ ތެރޭގައިވާ ސީދާ ރޮނގާ ދިމާވާގޮތަށް، އެ ބޮޑުގެ ވަށައިގެން، ކުދި ރޮނގުތަކެއް ކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ، އިންސާނާއެވެ. (އެބަހީ: އެ ހަތަރެސްކަން ބޮޑުގެ ތެރޭގައިވާ އިންސާނާއެވެ.) އަދި މިއީ، (އެބަހީ: އެ ހަތަރެސްކަން ބޮޑުއަށް) އޭނާ ވަށައިލައިގެންވާ އޭނާގެ އަޖަލެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވީ {އޭނާގެ ވަށައިގެންވާ އޭނާގެއަޖަލެވެ.} މިހެންނެވެ. އަދި އެ ބޮޑުން ބޭރަށް ނުކުމެގެން މި ވާ، އޭނާގެ އުއްމީދެވެ. އަދި މި ކުދި ރޮނގުތަކަކީ، އޭނާއަށް ދިމާވާ ކަންތައްތަކެވެ. (އެބަހީ: ބަލިތަކާއި މުސީބާތްތަކަށް ފަދަ އެންމެހައި ކަންކަމެވެ.) މިއިން އެއް ކަމެއް އޭނާގެ ކިބައިން ނުއްޓިއްޖެނަމަ، އަނެއް ކަމެއް އޭނާއަށް ދިމާވާ ހުއްޓެވެ. އަދި އެއް ކަމެއް އޭނާގެ ކިބައިން ނުއްޓިއްޖެނަމަ، އަނެއް ކަމެއް އޭނާއަށް ދިމާވާހުއްޓެވެ.}“

(ޝަރަޙަ: ދިނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އިންސާނާގެ އުމުރާއި، އޭނާއަށް މެދުވެރިވާން ކަންތައްތަކާއި، އޭނާގެ އުދުންތަކަށް ސިފަކުރައްވައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކުރައްސެވި ރޯނުގެތައްހަރި، މަތިގައި އެ ވާ ގޮތަށް ކަމުގައެވެ. މި ކުރުރުމުގައި، ހަތަރުސްކަން ގޯޅިއަކީ، އިންސާނާ ވަރައިލުވިފައިވާ، އޭނާގެ އަޅުލާ. ނުވަތަ އޭނާގެ ޢުމުރެވެ. އެ ގޮޅި ތޯރާގައި ކުރިކުރި ރޯނުގުބެރިތަކެއްގެ ސިފައިގައި އޮވެނީ، އިންސާނާއަށް ކުރިމަތިވާ ނުރައްކަތް ކަންތައްތަކެވެ. ބަލިތަކާއި، އުނދަގޫ ކަރުދާސްތަކާއި، މުސީބާތްތަކެވެ. އޭނާއަށް މެދުވެރިވާނެ ނުރައް މުސީބާތްތަކާއި، ބަލިކަރިކަމާއި ނިކަމެތިކަމެވެ. އަދި އެހެނަ އޭނާގެ ކަންކަމެވެ. ހަތަރުސްކަން ގޮޅިން ބޭރަށް، އޭނާގެ އަޖަލާއި ފެށި ދިޔައަށް، ސިޔާ ރޯނުގެކުން ދައްކައިދޭ އޮވެނީ، އިންސާނާގެ އުއްމީދުތަކެވެ. އޭނާގެ އުދުންތަކެވެ.

އައްޝައިޚު މުޙައްމަދު ބިނު ޞާލިޙު އަލްޢުޘައިމީން، ރިޔާޟުއްޞާލިޙީނުގެ ޝަރަޙައިން (ބ/236) ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

578– وَعَن أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَادِرُوا بِالأَعْمَالِ سَبْعًا، هَلْ تَنْتَظِرُونَ إِلاَّ فَقْرًا مُنْسِيًا، أَوْ غِنَى مُطْغِيًا، أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا، أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا، أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا، أَوِ الدَّجَّالَ فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ، أَوِ السَّاعَةَ فَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރަތުގެފާނުގެ ރިވާޔަތްވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަތް ކަމެއް މެދުވެރިވުމުގެ ކުރިން، ހެޔޮ ޢަމަލުތަކަށް ކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އަވަސްވެގަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ އިންތިޒާރުކުރަނީ، އެހެން ކޮންކަމެއް ކަމެއް ހަނދާންނައްތައިލާ ފަގީރު ފަޤީރުކަން ކުރިމަތިވާނެކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ ނުރައްކަލުގެ ކަންކަމުގައި މަސްތުވެކުރުވާ ފަގީރު މުއްސަނދިކަމަކަށްހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ ހަށިގަނޑުގެ ބޯޑުމަށް ފަނާކޮށްލަނިވި ބަލިމަޑުކަމަކަށްހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ މުސްގޮ ގައިބާރުދެރަވެ، ހަނދާންނެތުން

ޙާޖިތުގާވަރަ މުސްކުޅިކަމުންނެއްތޯ؟ ނުވަތަ ކުއްލިއަކަށް ދެރަވެރިވާ މަރުއައިސް ބައްދަލުކުރުމަކުންނެއްތޯ؟ ނުވަތަ ދަތްޕާރު ބިރުވެރިކަމާ ކުރިމަތިވުމަކުންނެއްތޯ؟ ވީނަ، އެއީ އިންތިޒާރުކުރާ ނުބައިކަންބޮޑު ޖީނަހައްކެވެ. ނުވަތަ ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވުމަކުންނެއްތޯ؟ ވީނަ، ޤިޔާމަތްވުމަކީ އަންގަބޮޑު ބިރުވެރިކަމެކެވެ.}"

579– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ". يَعنِي الْمَوْتَ، (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަނޑާލާފަރާތުގެ ޒިކުރުން (އެބަހީ: ވާރު اللّٰهُ، އެ ކަނޑާލާފަރާތަށް ބޮޑުސަމާލުކަމާއި ލައްޒަތްތަކަށް ކަނޑާލާފަރާތުގެ ޒިކުރުން) ގިނަގިނަކުރާށެވެ. އެ ކަނޑާލާފަރާތް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. {ދުނިޔެއުގެ ލައްޒަތްތަކާއި ފުރޭގޮތް ފުރޭގޮތް ކަންތައް، އެކަންކަމަށް ނަފްސާނީ ލޯބިވާ ކަންކަމާއި ހިނދުކޮޅުން ތިޔަބައިމީހުން ގެނައުކުރާށެވެ.} ބަޔާންކުރި ކަލި، (ލައްޒަތްތަކަށް ކަނޑާލާފަރާތް) ވިދާޅުވިއެވެ. އެބަހީ: މަރުވެ."

580– وَعَن أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رضي الله عنه، كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، قَامَ فَقَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ! اذْكُرُوا اللَّهَ جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ، جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ، جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ"

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ، فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِن صَلَاتِي؟ قَالَ: "مَا شِئْتَ" قُلْتُ الرُّبُعَ؟ قَالَ: "مَا شِئْتَ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ" قُلْتُ: فَالنِّصْفَ؟ قَالَ: "مَا شِئْتَ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ" قُلْتُ: فَالثُّلُثَيْنِ؟ قَالَ: "مَا شِئْتَ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ" قُلْتُ: أَجْعَلُ لَكَ صَلَاتِي كُلَّهَا؟ قَالَ: إِذًا تُكْفَي هَمَّكَ، وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبَكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ވާރު اللّٰهُ، އެ ކަނޑާލާފަރާތަށް ބޮޑުސަމާލުކަމާއި އުބައްދު ބޭނު ކައްދުގެ ހިބައިން ގިނަގިނަކުރާށެވެ. އެ ކަނޑާލާފަރާތް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ (ގެ އަޅުކަމުގެ ބަދަލުތުރުގެ ތެރެއިން) ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ހޭދަވުމުން، އެކަކާގެ ފަރާތުން އަވަހަރުވެސް ތެދުވެވަޑައިގެން، ރޭއަޅުކަން ކުރައްވައެވެ. އެކަކާގެ ފަރާތުން ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އޭމީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللّٰهُ ހަނދުމަކުރާށެވެ! ތިޔަބައި މީހުން اللّٰهُ ހަނދުމަކުރާށެވެ! ފުރަތަމަ ފަހަރަށް ބޯވެރި ފުންމަތަކައިފެއްވުމުން ބިންގަނޑު ހެލިގެންދާނެތެވެ. ދެވަނަފަހަރު، އޭގެ ފަހުގެން، ދެވަނަ ފުންމުފުން ފުރިމަލާނެތެވެ. މަރު އަންނާނެކަން ތެދެވެ. މަރު އަންނާނެކަން ތެދެވެ.}

(އެބައިތު ވިދާޅުވިއެވެ.) ބިމަށާ ދުނިޔަވީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (ﷺ)

އަޅުގަނޑަކީ، ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ގިނަގިނައިން ސަލަވާތްކިޔާ މީހަކުމެވެ. ވީމާ، (އަޅުގަނޑު ކިޔާ ދުޢާ ތަކެތީގެ ތެރެއިން) ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް ކިޔުމަށް ހާއްސަކުރާނީ، ކިހާވަރެއް ވަގުތެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެދޭ ވަރަކަށެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައި (ސަލަވާތް ކިޔުމަށް ހާއްސަކުރަން) ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެދޭ ވަރަކަށެވެ! އެއަށްވުރެ އިތުރުކުރިނަމަ، އޭގެ ފައިދާ އޮތީ ތިބާއަށެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެދޭ ވަރަކަށެވެ! އެއަށްވުރެ އިތުރުކުރިނަމަ އޭގެ ފައިދާ އޮތީ ތިބާއަށެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. ތިންބައިކުޅަ ދެބައި ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެދޭ ވަރަކަށެވެ! އެއަށްވުރެ އިތުރުކުރިނަމަ އޭގެ ފައިދާ އޮތީ ތިބާއަށެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ހުރިހާ ކިޔުމެއް ކަލޭގެފާނަށް ސަލަވާތްކިޔުމަށް ހާއްސަކޮށްލާނަމެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންކަމަށްވާނަމަ، ތިބާގެ ހިތާމަތަކަށް ކިފާޔަތްވެދާނެއެވެ! އަދި ތިބާގެ ފާފަތަކަށް ފުއްސަވާ ދެއްވޭނެއެވެ!}“

* * * * *

66- ފިރިހެނުން ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވުމާއި، ޒިޔާރަތްކުރާމީހާ ކިޔާނީ، ކީކޭކަން ނަންގަންވާ ބާބު

581– عَنْ بُرَيْدَةَ، ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيارَةِ القُبُورِ فَزُورُوهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ބުރައިދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(މީގެކުރީގައި) ތިމަންކަލޭގެފާނުވާނީ، ތިޔަބައިމީހުން ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައެވެ. (ނަމަވެސް މިހާރު) ތިޔަބައިމީހުން ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ، " فَمَن أَرَادَ أَنْ يَزُورَ الْقُبُورَ فَلْيَزُرْ، فَإِنَّهَا تُذَكِّرُهُ بِالآخِرَةِ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރަން އެދޭ މީހާ، އެ ތަނަށް ޒިޔާރަތް ކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އާޚިރަތްދުވަސް ފާހަގަ ކުރުވަނިވި ކަމެކެވެ.}"

582– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ، ﷺ، كُلَّمَا كَانَ لَيْلَتَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَخْرُجُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ إِلَى البَقِيعِ، فَيَقُولُ: "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَأَتَاكُمْ مَا تُوعَدُونَ، غَدًا مُؤَجَّلُونَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި، ރަސޫލާގެފާނު ގެކައިރިން ރޭވެމުން ގެންދެވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ (ގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ތެރެއިން ކޮޅު) ތިމަން ކަމަނާގެ ގާތުގައި އޮއްވާ ރޭރޭ ދުވަހުގެ ފަހުކޮޅު، އިރުއަރާ ގަޑި ގާތްވުމުން، ބަޤީޢުގެ ސިޓީއަށް ވަޑައިގެންނެވެއެވެ. ފަހެ، އެ ވަގުތު ދެއްވާ ދުޢާއަކީ މިފަދައިންނެވެ. "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَأَتَاكُمْ مَا تُوعَدُونَ، غَدًا مُؤَجَّلُونَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ" (އެބަހީ: މުއުމިނުންގެ މިގެ އަހުލުވެރިންނަށް ސަލާމްލެއްވުން. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަޢުދުވެވިގެންވާ ކަންތައް ތިޔަ ބައިމީހުންގެ ގާތަށް (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އައިސްފިއެވެ. އަދި އަހަރެމެންނަކީ، اللهُ އިރާދަކުރެއްވުމުން ތިޔަބައިމީހުންނާ ބައްދަލުކުރާނެ ބައެކެވެ. އޭ ﷲ ގަރުޤަދު ބަޤީޢުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ.)"

(**ޝަރަޙަ:** ޣަރުޤަދުގެ ބަޤީޢު، ބަގީޢުލްޣަރުޤަދު މަދީނާގެ ޤަބުރުސްތާނެވެ. މަދީނާގެ ޤަބުރުސްތާނަށް "އަލްބަޤީޢު ޣަރުޤަދު" އެވެ. ބަޤީޢުގައި ހުރި ވަރަށްބޮޑު ޣަރުޤަދު ގަސްތަކުން ނިސްބަތްވެގެން. އެ ގަސްތަކަށް ދޭ ނަމެއް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ. "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (19/3) އިން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

583– وَعَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُم: "السَّلاَمُ عَلَيكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمُ العَافِيَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ބުރައިދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން (އެބަހީ: އަސްޙާބުބޭ ބޭކަލުން) ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުއްވުމަށްޓަކައި، އެ ދިޔުމަށް ވަޑައިގަންނަވާނަމަ، އެ ބޭކަލުނަ ވިދާޅުވާނީ ކިޔާކަށް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ބޭކަލުންނަށް އުނގަންނައި ދެއްވައެވެ. (އެ ބޭކަލުން މިހެންވިދާޅުވުމަށް ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ.) "السَّلاَمُ عَلَيكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمُ العَافِيَةَ" (އެބަހީ: މުއުމިނުންނާއި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިންވާ މި ގޭގެ (އެބަހީ: ޤަބުރުސްތާނުގެ) އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައި މީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްހުއްޓެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަކީ، اللهُ އިރާދަކުރެއްވުމުން، ޔަޤީނުންވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާ ބައްދަލުކުރާނޭ ބަޔަކުމުއެވެ. ތިމަންމެންނާއި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޢާފިޔާ ދެއްވައި ސަލާމަތްކަމާއި ރައްކާތެރިކަން ލިބިދެއްވުމަށް، اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމުއެވެ.)"

584– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقُبورٍ بِالْمَدِينَةِ، فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لنا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالأَثَرِ".
(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ކިބައިން، (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މަދީނާގައި ހުރި ވަރަށްގިނަ ޤަބުރުތަކެއްގެ ކައިރިން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހުރަސްކޮށްލައްވައި ވަޑައިގަންނަވަނީއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމަތި އެ ދިމާއަށް އަނބުރާލައްވައި، މިހެން ވިދާޅުވިއެވެ. "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالأَثَرِ" (އެބަހީ: އޭ ޤަބުރުތަކުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްހުއްޓެވެ! ތިމަންމެން ނާއި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް اللهُ ފާފަފުއްސަވާށިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، ތިމަންމެންނަށް ވުރެ ކުރިން ދިޔަ މީހުންނެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެނީ، ތިޔަބައިމީހުންނާ ގުޅިގެން ބައްދަލުކުރާނޭ ބަޔަކުމުއެވެ.)"

* * * * *

67- މުސީބާތެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު، މަރުވުމަށް އެދުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަމާއި، އެ ކަން ހުއްދަވާގޮތް ދަންނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ދިމާއަށް މުސީބާތެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު، މަރުވުމަށް އެދުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަމާއި، ދީނީ ފިތުނަފަދަ ކަމަކުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި، މަރު އަވަސްކޮށްދެއްވުމަށް އެދުމަކީ، ހުއްދަކަމެއްކަން ސާފުކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

585– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَتمَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ إِمَا مُحْسِنًا، فَلَعَلَّهُ يَزْدَادُ، وَإِمَّا مُسِيئًا فَلعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް، މަރުވުމަށް ތަމަންނާނުކުރާށެވެ. (އެހެނީ، އެމީހަކު ވާނީ) އެހެންނޫނީ ހެޔޮޢަމަލު ކުރާ މީހަކު ކަމުގައެވެ. ފަހެ، (އޭނާ ދިރި ދުނިޔޭގައި ހުރުމުން) އޭނާގެ (ހެޔޮޢަމަލުތައް) އިތުރުވެދާނެއެވެ. އެހެންނޫނީ (އެމީހަކު ވާނީ) ނުބައި ނުލަފާ މީހަކު ކަމުގައެވެ. ފަހެ، (އޭނާ ދިރިދުނިޔޭގައި ހުރުމުން) އޭނާ ތައުބާވެ، އުޒުރު ހަނދާންވުމުން ފުރުސަތު ލިބިގެންދާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَتمَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ، وَلاَ يَدْعُ بِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُ، إِنَّهُ إِذَا مَاتَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ، وَإِنَّهُ لاَ يَزِيدُ الْمُؤْمِنَ عُمْرُهُ إِلاَّ خَيْرًا".

މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި، ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް، މަރުވުމަށް ތަމަންނާނުކުރާށެވެ. އެ ކަން ތިމާއާ ބައްދަލުވުމުގެ ކުރީގައި އެ ކަމަށް އެދިގެން ދުޢާ ވެސް ނުކުރާށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ޢަމަލުތައް އެ ހިސާބުން އެ ހުއްޓިގެންދެއެވެ. އަދި

ހަމަކަށަވަރުން، މުއުމިނެއްގެ އުމުރު ދިގުވުމަކީ، އޭނާއަށް ހެޔޮކަން އިތުރުކޮށްދޭ ކަމެއް ކަމުގައިވާތީ ނުވާހުއްޓެވެ.}“

586– وَعَن أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لاَ يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ، فَإِنْ كَان لاَبُدَّ فَاعِلاً، فَلْيَقُلْ: {اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي}". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމާއަށް ކުރިމަތިވި އުނދަގޫތަކާހުރެ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ހަމައެކަކުވެސް މަރުވުމަށް ތަމަންނާނުކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަ ކޮންމެހެން އެ ކަމަށް ނުއެދި ވަރުބޮޑުވާނަމަ، ފަހެ އޭނާ މިފަދައިން ދުޢާކުރާހުށިކަމެވެ. {اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي}" (އެބަހީ: އައްޔާ ވަރިކަލުކަލާނގެ! މި އަޅާ ދުނިޔޭގައި ހުރުމަކީ، މި އަޅާއަށް ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައި ވާނަމަ ދިރިހުރުއްވާށި، މި އަޅާ ދިރިދުނިޔޭގައި ދަރުމަޖެހުންތޯއެވެ. އަދި މި އަޅާ މަރުވުމަކީ، މި އަޅާއަށް ހެޔޮވެގެންކަމެއްގައި ވަނީނަމަ މި އަޅާ މަރުގެންނަވާންތޯއެވެ.)“

587– وَعَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى خَبَّاب بْنِ الأَرَتِّ رضي الله عنه، نَعُودُهُ، وَقَدِ اكْتَوى سَبْعَ كَيَّاتٍ، فَقَالَ: إِنَّ أَصْحَابَنَا الَّذِينَ سَلَفُوا مَضَوْا، ولَم تَنْقُصْهُمُ الدُّنْيا، وَإِنَّا أَصَبْنَا مَا لاَ نَجدُ لَهُ مَوْضِعًا إِلاَّ التُّرَابَ، وَلَوْلاَ أَنَّ النَّبيَّ ﷺ نَهَانَا أَنْ نَدْعُوَ بالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ، ثُمَّ أَتَيْنَاهُ مَرَّةً أُخْرَى وَهُوَ يَبْنِي حَائِطًا لَهُ، فَقَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُؤْجَرُ فِي كُلِّ شَيءٍ يُنْفِقُهُ، إِلاَّ فِي شَيءٍ يَجْعَلُهُ فِي هَذَا التُّرَابِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: ”(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) ޤައިސްބިން އަބޫޙާޒިމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޚައްބާބު ބިންއަލްއަރައްތު އަށް ބައްލަވައިލެއްވުމަށް އަޅުއްމަށް ވަނީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑުގައި ހަތް ތަނެއްގައި ކަތިޔާރުވެފައެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އަހުރެމެންގެ ކުރީގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދުނިޔެ، އެ ބޭކަލުންގެ ޢަމަލުތަކުން އުނިނުކޮށްފައި ނިޔާވެއްޖެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ބޭކަލުން ދުނިޔެއަށް ހޭދަވެއްޖެނަމަވެސް، ދުނިޔޭގެ ފައިދާތަކެއް އެއީ ހެޔޮއަމަލުތަކުން ނުލިބުނު ކަމެއްވެސް، اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި

އެ ބޭކަލުންނަށް ތަޢާރުފު ކުރައްވައިދެއްވާ މަތިވެރި ދަރަޖައިން އެއްވެސް މިންވަރެއް އުނިކަމެއް ނުވެއެވެ.) އަދި އަހުރެމެންނަށް މިވަނީ، ދީނުގެ މުދަލުތަކެއް ލިބިދެއްވެއެވެ. އެ ތަކެތި ހުދުކުރާން ގޮތެއް ވެސްދީފައެއް ނުވެއެވެ. (ގެއްލިދާނެކަމުގެ ބިރަށްޓަކައި) ބިމުގައި ވަޅުލުން ނޫން ގޮތެއްނެތެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ މިހާރު މަރުވެމުންދާއިރު ދުޢާކުރެއްވުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިމަންދުނަން ނަހީކުރައްވައިފައި ނުވާނަމަ، މިހާރު އަވަހާރަވުން އެދިވަޑައިގެން މިމަންނަށް ދުޢާކުރެއްވިކަމެވެ. (ޤާޟީ ޢިޔާޟް ލިޔުއްވިއެވެ.) އޭގެ ފަހުން އެހެން ފަހަރަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މިމަންނާ ދިޔައީމުއެވެ. އޭރު އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގެ ފާރާއި ކޮންމެވެސް މަސައްކަތުގައެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމުނަށް ކަންތާ ހަދިޔާއަކަށް، އާސާރަށް ދަރުމަ އާއި ޘަވާބު ދިނެވެ. އެކަމަށް، މި ބިމުނޑޭކަމި ހުރިކަންކުރި އެއްޗެހިކަން ގޮސްވިއެވެ. (އޮބަރީ: ގެރުފު ބާރުކުރުމަކަށް ހުރިކަމާ އެއްޗެހި އެއަށް ދަރުމަހެއް ލިބޭނެ ކަމެއްނުވެއެވެ.)”

(ޝަރަޙް: ކުރީޒަމާނުގައި ބައެއް ބަލިބަލިން ދިފާޢުކުރުމަށްޓަކައި ބޭސްފަރުވާގެ ގޮތުގައި ދަގަނޑު ނުވަތަ އުނދުނުވެސް އެހެން މަޢުދަނުގެ ބާވަތެއް ދޮންކޮށް، ހަށިގަނޑުގައި ބަލިހުރި ތަންތަނުގައި ޖެއްސައިގެން ފަރުވާކުރެއްވުން ކުރެއެވެ. ދިވެހިބަހުން މި ކަމަށް ކިޔައިއުޅެނީ، ދޮންދަގަނޑު ޖެއްސުމެވެ. މިބާވަތުގެ ފަރުވާތަކުގައިވާ ރިވާޔަތުގައި އައިސްފައިވާ ގޮތުގައި، ޒައްބާ ބަނޑުވެރިއަށްވި، ދޮންދަގަނޑު ޖެއްސެވިއެވެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގެ ކޮޅެއްގައިވާ ސަމާލުކަން އަނގަޔަށް ޖެއްސެވިއެވެ. އެ ދިފާޢުކުރެއްވީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްކޮޅުގެ ހަމަ ދޮންދަގަނޑު ޖެއްސުމަކަށް ކަމަކަށެވެ. “ދަލީލުތަށް ހުރިހާން” (26/3) ން ނަގައިފައި،

އަލްއިމާމުލްބުޚާރީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި "كِتَابُ الطِّبِ، بَابٌ: الشِّفَاءُ فِي ثَلاَثٍ" “ބޭސްފަރުވާކުރުމުގެ ފޮތާއި ތިންގޮތެއްގައި ޝިފާވެއެވެ.” މި ބާބުގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘުގައިވެއެވެ. “މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "الشِّفَاءُ فِي ثَلاَثَةٍ، فِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ كَيَّةٍ بِنَارٍ، وَأَنَا أَنْهَى أُمَّتِي عَنْ الْكَيِّ". މާނައީ: {ޝިފާއެއްގައި ސިފާ ލިބޭނެއެވެ. (އެއީ) ކަވާޖެހުމާއި، މާމުއި ބުއިމާއި، ދޮންދަގަނޑު ޖެއްސުމުގައެވެ. އަދި ދޮންދަގަނޑު ޖެއްސުމުން މިއަޅުގަނޑުގެ އުއްމަތަށް މިއަޅުގަނޑު ނަހީކުރައްވަމެވެ.}”

މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރައްވުމުގައި އަލްއިމާމު އިބްނުހަޖަރު "ފަތުޙުލްބާރީ" ގައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. "ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ދެނެގަތުން! އެ ކަންކަމުގެ، ފުރިހަމަ ހެދިގަނެގެ އެ ގަނޑުތަކުގައި ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ފަރުވާ، އެކަމުން ސަލާމަތް ނުވާފަދަ ކަންކަމުގައެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، މި ކަން ބާރުއަޅުއްވައިފައިވަނީ އެހެންވެއެވެ. އެއަންނަން، އޭއްމަތުން އެކަން ނަހީކުރައްވައިފައިވަނީ، އެކަމުގައިހުރި ގޯސްގެ ބޭނުކަމާއި، ދިބެދުން ގެއްލުމުގެ ވެސް ބޭނުކަމާއިހުރެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ހަރުކަށިއްޔާ ވެސް ބޭނުކަމާއިގުނެވެ.

آخِرُ الدَّوَاءِ الْكَيُّ "ބޭސްފަރުވާގެ އެންމެ ފަހު ކަމަކީ، ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ފޮށުމެވެ."

އެއްޗެއް ހުރިހާ ވެސް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ ސަލާމަތް ބޭނުން މިފަދަ ފަރުވާތަކެއް، އެއްޗެއް ބައެއް އަސްލުން ބޭނުންކުރުމުގައި ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ފަރުވާ ދެއްވައިފައެވެ. އަދި އެތަކެއް އަސްލުން ބޭނުން ވެސް އެ ފަރުވާ ހުށަހަޅުއްވައިފައެވެ."

އަދިވެސް އިބްނުހަޖަރު ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. "ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ފަރުވާކުރުމަށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީ ކުރައްވައިފައިވާއި، އަދި އެކަމާގުޅޭ އެތަކެއް ބޭނުން އެ ފަރުވާ ދެއްވައިފައިވުމަށް އޮތުމަކީ، އެކަމާގުޅޭ މުޅިކަމު ގެއްލުންގައި ކަންޖެހިގެން އެކަން ނުހިފާ ނުކުރައްވާކަމެވެ. އަދި މުޅިކަމުގެއްލުންގައި ހުރިހާ ނުކުރައްވާކަމެވެ. އަދި ޔައުހުނަރުވެ. އެއީ ޝިފާދިމާވުމުގެ ދިރާސާއަކަމުގައި ތަޤްދީރުކުރުމާއި ހިނދު، ޝިފާދެއްވުންވަނީ اللّٰهُ ގެ ބަލަހައްޓެވުމާއި ކަނަވަރުކަން ތަޤްދީރުކުރުމާއެކު ދުނިޔޭގެ ބައްޔަށް ފަރުވާކުރުމަށް ހުރި ކަމެއްކަން އެނގޭއެވެ.

"ފަތުޙުލްބާރީ" (163/10) އިން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

* * * * *

68- ޝުބުހާތުން ދުރުވުމާއި،

ޝުބުހަތުގެ ކަންކަމުން ސަލާމަތްވުމުގެ މުހިންމުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ﴾ (النور: ١٥) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ދޫތަކުން އެ ވާހަކަތައް ލިބިގަންނަމުން ދިޔަ ހިނދުގައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަމާމެދު އެނގުމެއްނެތް ކަންތަކުގެ ވާހަކަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނގަތަކުން ބުނަމުއެވެ. އަދި اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި އެ ކަންތައް ބޮޑުކަމެއްކަމުގައިވާ ހާލު، އެއީ ލުއިކަމެއްކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހީކުރުމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلْمِرْصَادِ﴾ (الفجر: ١٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ (އުޅުންތެރިކަމާ ކަންތައް) ބައްލަވާވޮޑިގެން ވޮޑިގެންވާކަން ކަށަވަރެވެ."

588- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ، لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ، اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ، وَقَعَ فِي الْحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلاَ وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ، أَلاَ وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ: أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَرَوَيَاهُ مِنْ طُرُقٍ بِأَلْفَاظٍ مُتَقَارِبَةٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ބަޝީރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަންނަބިއްޔާގެ ހަދީހެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުالله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ޙަލާލުކަންތައްތައް ވަނީ ބަޔާންވެ އެނގިގެންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ޙަރާމުކަންތައްތައް ވެސް ވަނީ، ބަޔާންވެ އެނގިގެންނެވެ. (އެބަހީ: ކީރިތި ޤުރުއާނާއި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގައި ވެސް،

ހަލާލުކަންކަމާއި ހަރާމުކަންކަން ސާފުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ.) އަދި އެ ދެމެދުގައި (ދީނުގެ ހުކުމުތަށް ރަނގަޅަށް ނުދަންނަ ބަޔަކަށް އޭގެ ހަލާލުކަމެއް ނުވަތަ ހަރާމުކަމެއް ދެނެގަތުމުގައި) ޝައްކުވާފަދަ ކަންތައްތަކެއްވެއެވެ. މިސާލުކޮށްދެއްވަމުން ދިނުމަށްޓަކައި އެ ކަންތައް ނޭނގޭނެއެވެ. ފަހެ، ޝައްކުކުރެވޭ ޝުބުހަ ކަންކަމާ ދުރުހެލިވުމަށް މިސާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ، އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފުސާއި، އޭނާގެ ދީނުންޓަކައި ރައްކާތެރިކަން ލިބިގަންނާނެއެވެ. އަދި ޝުބުހަ ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ ހަރާމުކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެންނެވެ. އެއީ، މިސާލެއްގެ (ދަނޑުބިމެއްގެ) ހިމާގެ ކައިރީގައި ބަކަރި ހުސްކޮށްލާ މީހަކު ފަދައިންނެވެ. އޭނާގެ ބަކަރިތަކެއް، އެ ހިމާ ތެރެއަށް ވަދެއްޖެއްޔާ ސަލާމަތްކުރަމުންދަނީ، ހުއްޓުވުމަށް ގެންނަންޖެހެއެވެ. ދަންނާށެވެ! ކޮންމެ ރަސްކަލަކުވެސް އެ ރަސްގެފާނުގެ ހިމާއެއް ވެއެވެ. އަދި ދަންނާށެވެ! اللّٰهُ ގެ ހިމާ، އެކަލާނގެ ހަރާމުކުރެއްވި ކަންކަމެވެ. ދެނެގަންނާށެވެ ދަންނާށެވެ! އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ހަށިގަނޑުގައި މަސްކޮޅެއްވެއެވެ. އެ (މަސްކޮޅު) ރަނގަޅުވެ ސަލާމަތްވެއްޖެނަމަ، މުޅި ހަށިގަނޑު ރަނގަޅު ވެއެވެ. އަދި އެ (މަސްކޮޅު) ޚަރާބުވެ ނުބައިވެއްޖެނަމަ، މުޅި ހަށިގަނޑު ޚަރާބުވެ ނުބައިވެއެވެ. ދަންނާށެވެ! އެއީ ހިތެވެ.}"

589– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَجَدَ تَمْرَةً فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ: "لَوْلاَ أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވައި އަނަސްގެފާނުގެ ހަބަރެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) (އެއް ފަހަރަކު) މަގުމައްޗަކުން ތައްޓެއް ފެނިވަޑައިގެން ކާރިއަށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަށް ފެނިވަޑައިގެން ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ޞަދަޤާތުގެ އެއްޗެއްކަމަށް (އެބަހީ: ޞަދަޤާތެއް މިހެން ނުކުތުމެއްކަމަށް، މަގުމައްޗަކުން ފެނިވަޑައިގަތީ ކަދުރެއް ކަމުގައި) ވިސްނަވާފައިވާ ނުވެއްޖެނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަދުރު ހާއްސަކޮށްލައްވާނެއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މާތްރަސޫލާ ﷺ އަކީ، އެކަލޭގެފާނަށް އާލުވެރިންނަށް ޞަދަޤާތް ޞަދަޤާތުގެ މުދަލާއި ހައްޤުގެ ހިތްވަރުން، ހަލާލުކަމާއި ހަރާމުކަމުގައި ދެއްވައިފައެވެ. އެހެންކަމާއި، މަގުމައްޗަކުން ފެނިވަޑައިގަތް ކަދުރު ކާވަޑައިގަތުން ހުއްޓިވަޑައިގަތީ އެކަލޭގެފާނު ޝުބުހަ ކަމުގެ ތެރެއިން ވަދެވަޑައިގެން ސަލާމަތްވެވަޑައިގަތުމަށް މި

ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ. މަގުމައްޗަށް ވެއްޓިފައިވާ މާބޮޑު އަޅުއްސަތް އާދަމިގެ އުއްކަޅް،

(މިސާލަކަށް މި ޙަދީޘްގައި ވާހަކަ އެންމެ ކަމުދާކަން، ނުވަތަ ގަސްސުދުބުރުއް، ގަމުނުގަދިހާ

ގޮނޑު، ހުރަހަބަދުކާގޮތް ހުދު އާދަމިގެއުއްކަޅް) މިހާކަން ހުރިއްޖެނަމަ، ހާވާތަކާދި

އިސްތިޔާރުކުރަން އާދޭ ވިދިޔާކަށް ހުރުމާ އިހުސާނުކުރާ ހަދަހާރީން އިހުސާނުކުރުމަކާ ނުލަބި،

އެއްއްކޮޅް ހުނުން މިހާކު އާދޭ ބާރުނުކުރުމަކީ ހަރަދާކޮޅު ކަންތޮސް މި ޙަދީޘްން

ސާބިތުވެއެވެ. (ނަމަވެސް އަޅުއްހުރި އެއްކޮޅުނަމަ، އެ އެއްކޮޅުގެ ވިދިޔާކަ ހުރުމާ

އިހުސާނުކަރުން ޖަހަހުއްޖެވެ.) ހަމަ އެހެދަކިން މި ޙަދީޘް، ރަސޫލު ﷲِ ﷺ ގެ

ތަރުސޫފުކުރަމުގައި ހިތްޕުޅު ތިލަކަން ސާބިތުވާ ޙަދީޘްކަށް. އެހެން، ބިނުމަށްކަން

ވެއްޓިފައިވާ ކަމުދުށް ވެސް (އެއީ ޙަލާލުއެއްކަޅްކަން ދަނޑިނާނަމަ) ހިރިއްކުދުއްވުމަން

އެކަލޭގެފާނު ހަސްތެހިވަޖެހި ނުގަނަނާހާނުކަން، މި ޙަދީޘް ސާބިތުވެއެވެ. އަދި

ހަމައާއެކު، ﷲُގެ ނިޢުމަތްގެ އަގުވަޖަނުކުރަންޖެހޭ މިންވަރު ވެސް މި ޙަދީޘުން ހާމަވެއެވެ.

އަދި ހަމައެހެންމެ، ތަނާއި ބާރުތަން ދިޔާދަތުކާހުން، އެހެރަ އެއްކޮޅްގެ ބޭނުންކުރުމުގެ ކުރިން

ސާފުތާހިރުކުރަމި، ސިވުރި ހަމަތަކަން ސަލާމަތްކަން ދީނުމަރިވެސް ދިނުގެތަކޮތަކައި ހިފެން

ވެހިނުމުކަމުކަވެ.

ބައްލަ ތަފްސީލުއްކަ، ހާފިޒް ސަލާމުއްދީން ޚަލީލުގެތަފްސީރާއިން

ނަމަގިހަގި "ތުތަރުޖިމު") (514/2)

590- وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "البِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ﷲ ޓާ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލުއްލާހު އަހުނަވާހާވެސް ބަހު

ސަލާމަތްގެ ހިބައިން ރިވާވެސްނުވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ

ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮކަމަކީ، (އެބަހީ: ހެޔޮކަމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ގިނަ ކަންކަމަކީ)

ރިވެތި އަޚްލާޤުގެ ތެރެއިންވާ ކަންކަމެވެ. އަދި ފާފައަކީ، އެ ކަމަކާ ގުޅިގައި ތިބާގެ

ނަފުސުގައި ސުވާލުއުފެދި (އެބަހީ: އެ ކަމެއް ކުރުމަށް ސަލާމަތް ބިރުއަރާ ހިތްހަމަނުޖެހި)

ކަންކަމެވެ. އަދި އެހެން މީހުނަށް އެކަން އެނގިދާނެކަމަށް ބިރުގަންނަ ތިބާ ޖެހިލުންވާ ކަންތައް

ކަމެކެވެ.}"

591– وَعَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبَدٍ ﵁، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ؟" قُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: "اسْتَفْتِ قَلْبَكَ، الْبِرُّ: مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوكَ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالدَّارِمِيُّ فِي مُسْنَدَيْهِمَا)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ވާބިޞަތު ބިން މަޢުބަދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ފަހަރަކު) ތިމަންނާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ތިޔަވަޑައިގަތީ، ހެޔޮކަމާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެއްވުމަށް ތޯއްޗެވެ؟} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އާދެހެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮކަމަކީ، ހިތްހަމަޖެހިފައިވާ ތިބާގެ އަމިއްލަ ހިތުގެ ނަފްސާ ސުވާލުކުރައްވާށެވެ! ހެޔޮކަމަކީ، އެކަމުގެ މައްޗަށް އަމިއްލަ ނަފްސަށް ހިތްހަމަޖެހުން ލިބޭ ކަންކަމެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަށް ހިތަށް ހަމަޖެހުން ލިބޭ ކަންކަމެވެ. ފާފައަކީ، އެ ކަމަކާ ނަފްސުގައި ހިތުގެ ސުވާލުއުފެދޭ ކަންކަމެވެ. އަދި އެ ކަމާމެދު ހިތަށް ހަމަޖެހުން ނުލިބޭ ކަންކަމެވެ. އަދި ތިބާ އެ ކަމާމެދު (މީސްތަކުން ފަތުވާދީ) މީސްތަކުން ސުވާލުކުރައްވައިފިނަމަ، (އެއުރެން ހިތް މައްސަލަ ބަރަވާ) ތިބާއަށް (އެއީ ހެޔޮކަމެކޭ ކިޔައި) ފަތުވާދޭ ކަންކަމެވެ.}"

592– وَعَنْ أَبِي سِرْوَعَةَ، عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ ﵁، أَنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَةً لأَبِي إِهَابِ بْنِ عَزِيزٍ، فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ، فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ أَرْضَعْتُ عُقْبَةَ، وَالَّتِي قَدْ تَزَوَّجَ بِهَا، فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ: مَا أَعْلَمُ أَنَّكِ أَرْضَعْتِنِي وَلاَ أَخْبَرْتِنِي! فَرَكِبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كَيْفَ، وَقَدْ قِيلَ؟" فَفَارَقَهَا عُقْبَةُ وَنَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސިރްވަޢަތު، ޢުޤްބަތު ބިން އަލްޙާރިޘްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫއިހާބު ބިން ޢަޒީޒުގެ އަންހެންދަރިއަކާ އެ ކަލޭގެފާނު (އެބައީ: ޢުޤްބަތު ބިން އަލްޙާރިޘު) ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ. ދެން، (އެ ކަން އެނގިގެން) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންހެނަކު އައެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެ ކަނބަލުން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނާއި، ކަލޭގެފާނު އެ އަންހެނާ ތިޔަ ކައިވެނިކުރެއްވި އަންހެނާއަށް ތިމަންނާ ކިރުދީފައިވެއެވެ. ދެން، އެ ކަނބަލުންނަށް ޢުޤްބަތު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނބަލުން ތިމަންނާއަށް ކިރުދިން ކަމެއް

ހިމަނުނާ ނުދެނެހުރީމެވެ. އަދި (މިވެ ކުރިއަކުން) ކަނބަލާގެ ވެސް ހިއާ ވާހަކަ ހިމަނުމުގެ ގޮތުގައި ބުނެފައެއް ނުވެއެވެ! ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ސަވާރުވެވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަލްމަދީނަތުލް މުނައްވަރާއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ މައްސަލައާގައި ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ފަތުވާއަކަށް އެއްސެވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހިއާ ކައިވެނި ބެހެއްޓުމަކީ ހިފެހެއްޓުން ކިހިނެއްތޯ؟ ހަމަ ކަނޑައެޅިފައިވާނަމަ، އެވާހަކަ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނާއި ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނާއި، ކިރުގެ ގޮތުން އަޚުން އުޚުތުންކަން) ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއްޖެއެވެ.} ދެން، އުޤްބާ އެކަމަނާ ވަކިކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމަނާ އެކަލޭގެފާނުނޫން އެހެން މީހަކާ ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ."

593- وَعَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: "دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُك". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލޭގެފާނު ރިވާކޮށްދިނުމުގައި ޢަލީގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަލްޙަސަނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ހިމަނުމަށް ދަސްކުރެއްވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ހިތަށް ޝައްކުއުފެދޭ ކަންތައްތައް (ކުރުން) ހިތާ ދޫކޮށްލާށެވެ! އަދި ޝައްކުނުއުފެދޭ ކަންތަކަށް އެނބުރޭށެވެ.}"

594- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ لأَبِي بَكْرٍ الصَّدِّيقِ، رضي الله عنه، غُلاَمٌ يُخْرِجُ لَهُ الْخَرَاجَ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأْكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ، فَجَاءَ يَوْمًا بِشَيْءٍ، فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ لَهُ الْغُلاَمُ: تَدْرِي مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: كُنْتُ تَكَهَّنْتُ لِإِنْسَانٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَمَا أُحْسِنُ الْكِهَانَةَ، إِلاَّ أَنِّي خَدَعْتُهُ، فَلَقِيَنِي، فَأَعْطَانِي بِذَلِكَ هَذَا الَّذِي أَكَلْتَ مِنْهُ، فَأَدْخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَدَهُ فَقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ فِي بَطْنِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރިވާކޮށްދިނުމުގައި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ހިމަނުކަމަނާގެ ބައްޕާ) ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކޮށްދިނުމުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ޚަރާޖު ދައްކާ ޣުލާމެއް ވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނުގެ އަޅު) ކާއްޖާ އުޖޫރަ. އަދި، އެކަލޭގެފާނު ޚަރާޖުން ބައްލަވައިގަތެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުގެފާނު ގެންނެވި ތަކެތި ބޭނުންކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެއް ދުވަހަކު އެ ކާއްޖާ އެއްޗެއް ގެނެއްސި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށެވެ. ދެން، އަބޫބަކުރުގެފާނު،

އެ އެއްޗަކުން ފަރިއްކޮޅުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، އެ (އަޅު) ކުއްޖާ އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. ތިޔައީ ކޮން އެއްޗެއްކަން ކަލޭގެފާނު އެނގިވަޑައިގަންނަވާތޯއެވެ؟ އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކޮން އެއްޗެއް ހެއްޔެވެ؟ އެ ކުއްޖާ ދެންނެވިއެވެ. ޖާހިލިއްޔާ ޒަމާނުގައި އަޅުގަނޑު މީހަކަށް ކަހާނަތެއް ކޮށްދިނީމެވެ. އަޅުގަނޑު ކަހާނަތެއް ނުވެ އެނގޭތީއެވެ. ވީއާ، އަޅުގަނޑު އޭނާއަށް މަކަރުހަދައި، އޮޅުވައިލީއެވެ. (އެއަށްފަހު، ދޮގުހެދުމުން) އޭނާ އަޅުގަނޑާ ބައްދަލުވީ، ކަލޭގެފާނު މިހާ ފަރިއްކޮޅުވެއްޖެ އެއްޗި އަޅުގަނޑަށް ދިނީއެވެ. (ޖާހިލިއްޔަތުގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަރުގަނޑަށް އިނގިލިފުޅު ވައްދަވައި (ގަދަކަމުން) އުކާލެއް ދެވިވަޑައިގެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑުފުޅުގައި ހުރި ހުރިހާ އެއްޗެއް ހޮޑުލުން ނެރުއްވިއެވެ."

595– وَعَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، كَانَ فَرَضَ لِلْمُهَاجِرِينَ الأَوَّلِيْنَ أَرْبَعَةَ آلاَفٍ، وَفَرَضَ لابْنِهِ ثَلاَثَةَ آلاَفٍ وَخَمْسَمِائَةٍ، فَقِيلَ لَهُ: هُوَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، فَلِمَ نَقَصْتَهُ؟ فَقَالَ: إِنَّمَا هَاجَرَ بِهِ أَبُوهُ! يَقُولُ: لَيْسَ هُوَ كَمَنْ هَاجَرَ بِنَفْسِهِ." (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި) ނާފިޢު ބަޔާންކުރައްވާ ކަމުގައިވާ) ނާފިޢުގެ ރިވާޔަތުން ޢުމަރުގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ބައިތުލްމާލުގައި ޖަމާޢަތުގެ (އެކަލޭގެފާނުގެ ޚަލީފާކަމުގައި، މުސްލިމުންނަށް މުސާރަ ކަނޑައެޅުއްވުމުގައި) މުހާޖިރުންނަށް، އެންމެ ފުރަތަމަ ހިޖުރަކުރެއްވި ބޭކަލުންނަށް މަހަކު ހަތަރުހާސް (ދިރުހަމު އެޅުއްވުން) ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ) އަށް ދެއްވުމަށް ކަނޑައެޅުއްވީ، ތިންހާސް ފަސްސަތޭކަ (ދިރުހަމު) އެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނަކީ ވެސް (އެބަހީ: ޢަބްދު اللّٰهِ އަކީ ވެސް) ކުރިން ހިޖުރަކުރެއްވި ބޭކަލުންގެ ތެރެއިންވާ ބޭކަލެއް ނޫންތޯއެވެ؟ ވީމާ، އެ ކަލޭގެފާނަށް މަދުން ދެއްވީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާ ގޮވައިގެން ހިޖުރަކުރީ، އޭނާގެ ބައްޕައެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންނާއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއެވެ. އޭނާއަކީ، އެ މީހަކު އަމިއްލައަށް ހިޖުރަކުރި މީހަކާ އެއްފަދަ މީހެއްނޫނެވެ."

596– وَعَنْ عَطِيَّةَ بْنِ عُرْوَةَ السَّعْدِيِّ الصَّحَابِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَيَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ حَتَّى يَدَعَ مَالاَ بَأْسَ بِهِ، حَذرًا مِمَّا بِهِ بَأْسٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންލެއްވި އަސްޙާބު ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ އަޖީއްރަމު ބަސް އުރުވަތުއް ސަފުދަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރިޤާކުރައްވިއެވެ. {އެ ކަމެއް ކުރުމަކީ، (ދިރިގެމުން) މައްސަލައެއްކަމުގައި ފާހަގަކޮށްލައްވާފައިވާ ބިރުގެ ބަރާސްޖަކަމި، އެއީ (ދިރިގެމުން) މައްސަލައެއް ކަމުގައި ނުވާނެކަމަށް ޔޫނުސް ބަޔަކު ކަންކަން ވެސް ނުކުރާ ދުކުރަމުގައިގެންދިޔުމި، އަޅާއި ބަޔާވެރިންގެ ތަރައިނާ މިހާކަމުގައި ނުވާހުއްޓެވެ.}"

* * * * *

69- މުސްތަޙައްސަ ވަގުތު، ހުކުރަކީ ތަންހައިގައި އަޅުކަމާއިގެން މަސްއޫލުވެ ހުރުން ހުއްދަވާނީ، ކަން ބާޠިލުގައިކަން ނަންގަނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފިތުނަފަސާދަ ކަންތަށްވާ ވަގުތު، ދީނާއި ތަން ފަސާދަވެދިޔުން، ހުވަދު ކަންކަމު އަރައިގަނެވިދާނެކަމުގެ ބިރުގަންނަ ވަގުތު، މުސްތަޙައްސަ ވަގުތު، ހުކުރަކީ ތަންހައިގައި އަޅުކަމާއިގެން މަސްއޫލުވެ ހުރުމުގެ މުހިއްމުކަމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴾ (الذاريات: ٥٠)

މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން اللهُ އަށް ހިނގައްޖެވުން އަވަސްވެގަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނީ، އެކަލާނގެ ހުށަހަޅާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ފޮނުއްވި، ބަޔާންވެގެންވާ އިންޒާރުކުރައްވާ ބޭކަލެކެވެ."

597– عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُول: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުއްސުންވާށިއެވެ! ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންއަޑުއެހީމެވެ. އެ ޞަޙާބީގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އަޅުތަކުން ފުދުންތެރި، ތަޤްވާވެރި، ފޮރުވިގެންވާ (އެބަހީ: މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި މަޝްހޫރުނުވެ ތިބޭ) އަޅާއަށް، اللَّهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

598- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَجُلُ أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ يَارَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "مُؤْمِنٌ مُجَاهِدٌ بِنَفسهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ" قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: "ثُمَّ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَعْبُدُ رَبَّهُ".

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުއްސުންވާށިއެވެ! އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ހެޔޮ މީހަކީ ކާބައިމީހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އެ މީހެއްގެ ނަފްސާއި މުދަލުން، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މުއުމިނާއެވެ.} އެ ޞަޙާބީގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން ކާކުހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއަށްފަހު، (ފިތުނައިން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި) މީސްތަކުންނާ އެކަހެރިވެ، ފަރުބަދަތަކުގެ ފަރުތަށްގައި، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރުމުގައި ހުންނަ މީހާއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ "يَتَّقِي اللَّهَ، وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އޭނާ اللَّهُ އަށް ތަޤްވާވެރިވާ، އަދި އެހެން މީސްތަކުން އޭނާގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވެގެންވާ މީހާއެވެ.}"

599- وَعَنهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ، وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުއްސުންވާށިއެވެ! އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންގެ އެންމެ ރަނގަޅު މުދަލަކީ، (ދީނީ ފިތުނަތަކުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި) ފަރުބަދަތަކުގެ ކުރިކޮޅުތަކާއި، ވާރޭވެހޭ ތަންތަނަށް އޭނާގެ ދީނާއެކު ބަކަރިތަކާއެކު ފިލައިގެން ދާ ބަކަރިތަކެވެ

ވެސް ގޮތްވެގެންވެއެވެ. އޭނާ އެ ތަކެއްޗާއިގެން (އެހެން މީހުންނާ އެކަހެރިވެގެންވެސް)
ފިތުނަތަކުން އޭނާގެ ދީން (އެބަހީ: ދީނަށްއުޅުން) ސަލާމަތްކޮށްދުވަން ބަލައެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: އިސްވެދިޔަ ދެ ހަދީޘާއި، މިފަދަ އެހެން ހަދީޘްތަކުގައި، އެހެން މީހުންނާ އެކަހެރިވުން ރަނގަޅުވާކަމާއި ކަންތައްތަކުގައި ވަރަށްވެސް ދުރުއްދު ސަލަބަކާހުރެއެވެ. އެއީ، އިސްލާމްދީނާ ޚިލާފަށް އުޅުއްވާމީހުން ފިތުނަތައް ބޮޑުވެ، ދީނަށްއުޅުމަށް ދަތިވެ، ކަނޑުބާކަމެއް މީހުން ފަދައިން، އެ މީހުންގެ ދީނަށްކޮށްކަލުތެރި ކުރުމަށްބަލައި އެނޫން ގޮތެއް ނެތިގެން އެހެން މީހުންނާ ވަކިވާ ވަކިވުމެވެ. އެހެން ދުނިޔަވީ، އިސްލާމްދީނުގައި ހަރުގަދަވެ ފަރުވާ ހެދިފައިވާ، އެހެން މީހުންނާ އެކުވެރިވުމުގެ މީހުން ކަށަވަރުކުރެވެ. މި ބާބުގެ ފަހުރުމަގައިވާ ބާބުގައި ބަދަލުކުރަން ބަލައިހައްދައި ހަދީޘްތަކާ އެ ކަން ހާމަވެއެވެ. ތަހި ދީނުތައްކަމަށް ފައިދާ ތަކާއިގެން މަސްއޫލްވެ، ނަސޭހަތާއިގެ ރަހުމަތްގެ އަޚްލާޤީ ދުވަހު އިސްލާމްދީނުގައިވެސް، ކަނޑައެޅިގެން ނަހީކުރައްވައިފައެވެ. އިސްލާމްދީނަށް ވެސް އެކަން އެނގެއެވެ. އެއީ، ފިތުނައިގެ ބާރުވެގަތި މުސްލިމުންނާ އެކަހެރިވެ، އަޚްލާޤީގެން މަސްއޫލްވެއްޖެއްވާ މިހާ ވެސް، އޭނާގެ ބަލަހައްޓަ ހުއިހަށްޓޭ، ދިރިއުޅުމަށް ބަދަލުކުރަމުގެ އިސްލާމްދީނުގެ ހައްޤުތަކާއި ހުއްދަކުރާ އެކަމެއް ބަލައިގެން ފިޔަވަހިކޮށް ޙައްޤުވާ ފަރާތަށް ފޯރުކޮށްދީ ޙަޤީޤީ މުސްލިމުންނާ ވެސް އެހެން ކަމެއްގެ ދީނާއި ހަރަކާތް ހުރިހާ ދިރިއުޅުމަށް ފިޔަވަޅުގެ ބަދަލުގައި އިސްލާމްދީން ހުއްދަކުރާ، އަދި އެއްބަސްވާ ވެސް ނުކުރެވެ. "މުސްލިމުން")

600– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ" فَقَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ؟ قَالَ: "نَعَمْ، كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރައްސޫލުކުރައްވާ ޢަބްދުރަހުމަތުގެ ފާނުގެ ކަމެއްގަ ބަކަރި ރައްކާކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ބަކަރި ބެއްލެވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ބަކަރިހުރިހައްޗެއްގަ ބަކަރިކޮށްފައިވާ މާތް اللهُ، އެއްވެސް ބަކަރިން ނަބިއްޔަކާއިގެން ނުފޮނުއްވަ އެވެ.} ފަހެ، އަސްޙާބުން ދަންނަވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވެސް ތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {އާނއެކެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނު ވެސް، މައްކާ ވަރިސާކަލާކަން މަގުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބަކަރި ހުރިހައްޗެއްވައިދެއްވިމެވެ.}"

601– وَعَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "مِنْ خَيْرِ مَعَاشِ النَّاسِ رَجُلٌ مُمْسِكٌ عِنَانَ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَطِيرُ عَلَى مَتْنِهِ، كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً أَوْ فَزْعَةً، طَارَ عَلَيْهِ يَبْتَغِي الْقَتْلَ، أَوِ الْمَوْتَ مَظَانَّهُ، أَوْ رَجُلٌ فِي غُنَيْمَةٍ فِي رَأْسِ شَعَفَةٍ مِنْ هَذِهِ الشَّعَفِ، أَوْ بَطْنِ وَادٍ مِنْ هَذِهِ الأَوْدِيَةِ، يُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَيَعْبُدُ رَبَّهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْيَقِينُ، لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلاَّ فِي خَيْرٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅު ދިރިއުޅުމެއް އުޅޭ މީހަކީ، އޭނާގެ އަހުގެ ތަގަނުގައިރިތައި، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށް ހިފައިގެން ހުންނަ މީހާއެވެ. ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް ގޮވައިލާ އަޑުއިވިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ (މުސްލިމުންނަށް) ނުރައްކަލެއް ދުރުވުރި ވެއްޖެކަންއެނގޭ ކޮންމެ ފަހަރަކު، އޭނާގެ އަހުގެ ބުރިކަނދުމައްޗަށް ސަވާރުވެ، (ޖިހާދުގެ މައިދާނަށް) ހަލުއިކޮށް ދުއެވެ. އޭނާގެ ސަވާރީގައި ހަލުއިކޮށް ދަނީ، (ކާފިރުންނާ) ހަނގުރާމަކޮށް (ނަޞްރުލިބުން) ނުވަތަ ޖިހާދުކުރުމުގައި ޝަހީދުވުން އެދިގެންނެވެ.

ނުވަތަ (އެބަހީ: اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުންފިޔަވައި ދެން އެންމެ ރަނގަޅު ދިރިއުޅުމެއް އުޅޭ މީހަކީ) އޭނާގެ މަދު ބަކަރިތަކާއެކު ފަރުބަދަތަކުގެ ކުންނުތަކުން ކޮޅުކޮޅަކައި، ނުވަތަ ވާދީތަކުގެ ތެރެއިން ވާދީއެއްގައި (އޭނާގެ ދިރިއުޅުމަށްޓަކައި އެކަން މިހުންނާ އެކަހެރިވެ، އެތަނުގައި) އޭނާ ނަމާދުކޮށް، ޒަކާތްދީ، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަރާބަރަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި އޭނާގެ މަރު މަތި އަށްފޮނުއްވާފައިވާ ދުވަހާހަމައަށް މިހާރެވެ. މީސްތަކުންކުރެ ވަކިން އޭނާއަށްވުރެ ހެޔޮކަމެއްގައި މިހާ ނުވާނެއެވެ.}"

* * * * *

70- މީސްތަކުންނާ އެކުވެރިވެ ގުޅިގެންއުޅުމުގެ
މުހިންމުކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މީހުންނާ ގުޅި، އެކުވެރިވެގެން އުޅުމުގައި އަންނަނިވި ކަންތައްތައް ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ހުކުރުނަމާދާއި ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގެ ޖަމާޢަތްތަކާއި ޙާޟިރުވުމާއި، ވަޢުޡު އިރުޝާދާއި، ދީނީ ދަރުސްތައް ދުޢާ، اللهُ ހަނދުމަކުރުން އެކުލެވޭ މަޖިލިސްތަކާއި، ޙާޟިރުވުމާއި، ފަޤީރުމިސްކީނުން މުސްލިމުންގެ ބަލިމީހުންގެ ބާރުބަލައި، ބަލިމީހުންނަށް ވަޢުޡުދީ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ފަޤީރުން ބޭނުންތެރިޔާ މީހުން ދެކެން، ހިމާޔަތް ވެސް ވަރަކުން އެބައިމީހުންގެ ބޭނުންތައް ފުއްދައިދިނުމާއި، އެބައިމީހުންކޮޅު ތަޢުލީމުދިނުމާ މީހުންނަށް ދީނުގެ ކަންކަން އުގަންނައިދިނުމާއި، މި ނޫން ވެސް، މުސްލިމުންގެ މަސްލަޙަތު ހެޔޮކަމަށްއަމުރުކުރުމާއި ނުބައިކަމުން، މުސްލިމުން އަދިބަދަލުން، ކުރަނިވި ކަންތައްތަކާއި ތަޅުމުގެ ކަންކަން ފުރިހަމަ ވާނެ އެކަންކަން ކުރުމާއި، ޢަމަލުކުރާ އުނދަގޫތަކާއި ތަކުލީފު ކަމަކުން މިދާގެ ނަފްސު ދުރުކުރެވޭ ބައިގަނޑުތަކުގައި، މީސްތަކުންގެ ފުރިހަ ކުރިމަތިވާ ދަތި އުނދަގޫތަކަށް ކެތްތެރިވުން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

ދަންނައެވެ! މީސްތަކުންނާ އެކުވެރިވެ އެކުވެރިވެ، އެބައިމީހުންނާ ގުޅިގެން އުޅުމުގައި އޮތުމަކީ މި ބާބުން ކުރިން ބަޔާންކޮށްފައިވާ، އެ މަގުން ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، އެ އެންމެ ބޮޑުނަބިއްޔުން ސަލާމްފުޅު ނަބިއްޔުންނާއި ރަސޫލުބޮޑުނަބިއްޔުން އިއްޔުތިރާމްވަތް ކަންތައްތަކެވެ. އަދި ތަބިޢީންގެ ޚިލާފަތްދެއްވި ހުލަފާއުއްރާޝިދީން ބޮޑުނަބިއްޔާއި، އެންމެހައި ބޮޑުނަބިއްޔުން، ޞަޙާބީބޮޑުނަބިއްޔުން، އަދި ބައެއްބޮޑުނަބިއްޔުން، އެއީ ތަބިއީންގެ ބޮޑުބައެއްގެ ކަމުގައިވެސް އޮތްކަމެވެ. އަދި އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ އާއި، އަލްއިމާމު އަޙްމަދާއި، ފުޤަހާއުންގެ ގިނަ ބޮޑުނަބިއްޔުން ދެކިލެއްވީ ވެސް މިގޮތަށެވެ. ވާހަކަ اللهُ، އެ އެންމެބޮޑުނަބިއްޔުން ރިޟާވަންތަ ވާށިއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ (الْمائدة: ٢) މާނައީ:
“އަދި ހެޔޮކަންތަކާއި ތަޤުވާގައި، ތަޢާވުނުވެރިވުމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވެ، ވާދަވެރިވާށެވެ!”

މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭގޮތުން އަދުގެދުވަހު ދީނުގައި އިސްވެ ބަޔާންކުރި ކަންކަމާގުޅޭ އާޔަތްތައް ވަރަށް ފަސް ގިނައެވެ.

(ނޯޓް: މި ބާބުގައި އަތުރައިދެއްވުނުވެސް ޙަދީޘްތަކާއި އިސްވެދިޔަ ވާހަކަތަކާއި އާޔަތުގެ އިތުރުން، މައުޟޫޢާ ގުޅުނުކަމުގެ އެއްވެސް ބަޔާނެއް މި ބާބުގެ ސުރުޚީގެ ދަށުގައި ބާރުކޮށްދެވިފައެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް މައުޟޫޢާގައި އެވަނީ އާޔަތާއި، ތަފްޞީލް ބަޔާންކުރާ ވާހަކަތަކެއް، ޢާމްކޮށްގެން އާޔަތްތަކާއި، ބަޔާން މި ތަނުގައި ބާރުކަމުގެ ދަރުމަ ފިޔަވައިގެން ކުރެވިދާނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ٧١) މާނައީ: “މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުން، އޭގެ ބައެއް ބައެއްގެ ބަރާބަރު އެހީތެރިން ކަމުގައިވާ މީހުންނެވެ. އެއުރެން ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރެތެވެ. އަދި އެއުރެން ނުބައިކަންތައް ނަހީކުރެތެވެ. އަދި އެއުރެން ނަމާދު ޤާއިމުކުރެތެ، ޒަކާތްދެތެ، اللَّهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވެތެވެ. އެއުރެންނަކީ اللَّهُ ރަޙްމަތްލައްވާނޭ ބަޔެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ އީ ޢިއްޒަތްތެރި، ޙިކުމަތްތެރި ކަލާނގެއެވެ.”

وَ عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ "الْمُؤْمِنُ يَأْلَفُ وَيُؤْلَفُ، وَلاَ خَيْرَ فِيمَنْ لاَ يَأْلَفُ وَلاَ يُؤْلَفُ، وَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ". (رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ فِي الأَفْرَادِ وَحَسَّنَهُ الأَلْبَانِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރައްޒުސްނަވައްގި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {މުއުމިނަކީ، އަނެކުންނާ އެކުވެރިވާ، އެކުން ވެސް އޭނާއާ އެކުވެރިވާ މީހެކެވެ. މީހުންނާ އެކުނުވެރިވާ، އަނެކުން އޭނާއާ އެކުނުވެރިވާ މީހެއްގައި އެއްވެސް ހެޔޮކަމެއް ނުވެއެވެ.

އަދި މިސްކީނުން ކުޑަ އެންމެ ކުޑަ މީހަކީ، އެހެން މީހުންނަށް ޢާރާ ވަންތާ އެންމެބޮޑު މީހެކެވެ.}“

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ لِلْمُنَافِقِيْنَ عَلاَمَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا، تَحِيَّتُهُمْ لَعْنَةٌ، وَطَعَامُهُمْ نُهْبَةٌ، وَغَنِيمَتُهُمْ غُلُولٌ، وَلاَ يَقْرَبُونَ الْمَسَاجِدَ إِلاَّ هَجْرًا، وَلاَ يَأْتُونَ الصَّلاَةَ إِلاَّ دُبْرًا مُسْتَكْبِرِينَ، لاَ يَأْلَفُونَ وَلاَ يُؤْلَفُونَ، خُشُبٌ بِاللَّيْلِ، صُخُبٌ بِالنَّهَارِ". (رَوَاهُ أَحْمَدُ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މުނާފިޤުންނަށް އެއުރެން ދެނެގަނެވޭނޭ ޢަލާމާތްތަކެއް ވެއެވެ. އެއުރެންގެ ސަލާމަކީ، ލަޢުނަތެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ކާއެއްޗަކީ، ފޭރިގެން ހޯދާއެއްޗެކެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ޣަނީމާއަކީ ވަކަލާރިކަމުން އަތުލާއެއްޗެކެވެ. އަދި އެއުރެން ބޭކަމާއެކު، ހަޖުރުންނޫނީ މިސްކިތަށް ޙާޟިރެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެންނީ، މިސްކިތުންނާ ދުރުވާ ބަޔަކުންނެވެ. އެއުރެންނީ، ތަކައްބަރުކޮށް ފަހުގެ ވަގުތުގައި ނަމާދަށް (ހަމައެކަނި ދުބުރުގައި) ޙާޟިރުވާ ބަޔެކެވެ. އަދި އެއުރެންނީ، ދުވަހުގެ ވަގުތުގައި ހަޅޭއްލަވާ، ރޭގަނޑު ލަކުޑިފަތިފަދަ ބައެކެވެ.}“

وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاَقًا، الْمُوطِئُونَ أَكْنَافًا، الَّذِينَ يَأْلَفُونَ وَيُؤْلَفُونَ، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ الْمَشَّاؤُونَ بِالنَّمِيمَةِ الْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الأَحِبَّةِ، الْمُلْتَمِسُونَ لِلْبَرآءِ الْعَيْبِ". (رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الصَّغِيْرِ، وَالأَوسَطِ وَقَالَ الأَلْبَانِيُّ حَسَنٌ لِغَيْرِهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެންމެ ލޯބިވާ މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އަޚްލާޤު ރަނގަޅު، މީހުންނާ ގުޅޭ، އަދި އެހެންމީހުން ވެސް އޭނާއާ ގުޅިގެންވޭ މީހާއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެންމެ ދުރުގައި ހުންނާނީ، ނަމީމާގެ ސަބަބުން ލޯބިވެތިން ދެމެދު ފަސާދަ ފެތުރުވާ އަދި އެކުވެރިން ދެބައިކުރާ، ކައިރިއަށް ހިނގައިދޭ، އެކުވެރިންގެ ދެމެދު ފާސިދުކުރާ، އަދި ބޭނުމެއް ނެތި ކުށެއްނެތް މީހުންގެ ޢައިބުތައް ހޯދާ މީހާއެވެ.}“

وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ إِيْمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، الْمُوطِئُونَ أَكْنَافًا، الَّذِينَ يَأْلَفُونَ وَ يُؤْلَفُونَ، وَ لاَ خَيْرَ فِيمَنْ لاَ يَأْلَفُ وَ لاَ يُؤْلَفُ". (رَوَاهُ الطَّيَالَسِيُّ فِي مُسْنَدِهِ، وَحَسَّنَهُ الأَلْبَانِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންނެވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނުންކުރެ އީމާންކަން އެންމެ ފުރިހަމަ ބަޔަކީ، އެބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އަޚްލާޤު ރަނގަޅު، އެބައިމީހުންކުރެ އެންމެ މަޑުމައިތިރި މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުން އެހެން މީހުންނާ ގުޅިގެންދެއެވެ، އަދި (އެބައިމީހުންގެ މަޑުމައިތިރިކަމާއި، ހެޔޮލަފާކަމާހުރެ) އެހެން މީހުން ވެސް އެބައިމީހުންނާ ގުޅޭ މީހުންނެވެ. އަދި އެހެންމީހުންނާ ގުޅުމެއްނުވާ، އަދި އެހެންމީހުން އެމީހަކާ ގުޅިގެންނުދާ މީހެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނުވެއެވެ.}"

މި ޙަދީޘުން ދަސްވާ ގުޅުންހުރި ބައެއް ބަރަކާތް ޢާއްމު މީސްތަކުންނަށް އެނގުން ބޭނުންތަކަން ފެންނާނެ، އެފަދަ ބަހައްޓައިގެން މިޢާނުގައި ބަހާނުކުރާނޭތީއެވެ. މާތް اللَّهُ އަޅުގަނޑުމެންނަށް މިފަދަ ހެޔޮއަޚްލާޤުތަކުގައި ތަޢުފީޤުދެއްވާށިއެވެ. އާމީން! "(މުތަރުޖިމު)"

* * * * *

71- މުއުމިނުންނަށް ހިތްތިރިވުން، މަޑުމައިތިރިވުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޭ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (الشعراء:٢١٥) މާނައީ: "މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވީ މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަތޮށި ނިކަމެތިކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މަޑުމައިތިރިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!)"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَسَوْفَ يَأْتِى ٱللَّهُ

بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾ (الْمائدة: ٥٤) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ މީހެއްގެ ދީން ދޫކޮށް، މުރުތައްދުވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، (އެއުރެންގެ ބަދަލުގައި) އެ ބަޔަކަށް އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ، އަދި އެ ބަޔަކު އެކަލާނގެދެކެ ލޯބިވާ ބަޔަކު اللهُ ގެންނަވާނެތެވެ. އެއީ މުއުމިނުންގެ މައްޗަށް ނިކަމެތި، މަޑުމައިތިރި ބަޔަކުތެވެ. ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަ ހިތްވަރުގަދަ ބަޔަކުތެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡ ﴾ (الْحجرات: ١٣) މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވީ، ފިރިހެނަކާއި، އަންހެނަކުގެ ކިބައިންނެވެ. (އެބަހީ: އާދަމުގެފާނާއި، ޙައްވާގެފާނުގެ ކިބައިންނެވެ.) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ޤައުމުތަކަކާއި، ޤަބީލާތަކަކަށް ލެއްވީ، ތިޔަބައިމީހުން އެއް ބައެއް ބައެއްގެ ތަޢާރުފުވުމަށްޓަކައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ މާތްކަންބޮޑީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ތަޤްވާވެރި މީހާއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ﴾ (النجم: ٣٢) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ތަޒްކިޔާކޮށް ފަޚުރުވެރި ނުވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴾ (الأعراف: ٤٨ – ٤٩) މާނައީ: "އަދި އަޢުރާފުގެ އަހުލުވެރިން، އެ ބަޔަކުގެ ޢަލާމާތުން އެއުރެން ދަންނަ މީހުންތަކަކަށް ގޮވައި ބުނާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބައިވަރުކަމާއި، ތިޔަބައިމީހުން ކިބުރުވެރިވި އުޖުބުކަން (ނަރަކައިގެ ޢަޛާބުން) ތިޔަބައިމީހުން ދިފާޢެއް ނުކުރިތާއެވެ! އެއުރެންނަށް اللهُ ރަޙްމަތެއް ނުލައްވާނޭކަމަށް ތިޔަބައިމީހުން ހުވާކުރި މީހުންނަކީ، މި މީބައެއްތޯ؟ (އެއުރެންނަށް އަންގަވާނެތެވެ.) ސުވަރުގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ވަންނާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް އެއްވެސް ބިރެއްނުވެއެވެ. އަދި

އިތުބާރުކުރާން ބަޔަކުކަމުގައި ވެސް ތިޔަބައިމީހުން ނުވާށެވެ.“

602- وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ أَوحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا، حَتَّى لاَ يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَلاَ يَبغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢިޔާޟް ބިން ޙިމާރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ތަވާޟުޢުވެރިވުމަށް، (އެންގެވުމަށް) މާތް اللَّهُ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެކަކު އަނެކަކުގެމައްޗަށް ފަޚުރުވެރިވެ ބޮޑާނުވުމަށާއި، އެކަކު އަނެކަކަށް އަނިޔާވެރި ނުވުމަށްޓަކައެވެ.}“

603- وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِن مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلاَّ عِزًّا، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސަދަޤާތްދިނުމުގެ ސަބަބުން މުދަލަކުން އުނިކަމެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ޢަފޫ ކުރުމާއި، އަޅާގެ ޢިއްޒަތްތެރިކަން اللَّهُ ތަޢާލާ އިތުރުކޮށްދެއްވާ ކަމެއްކަމުގައިމެނުވީ ނުވެއެވެ. އަދި اللَّهُ އަށްޓަކައި، މީހަކު ހިތްތިރިކޮށް، ތަވާޟުޢުވެރިވެއްޖެނަމަ، މާތް اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އޭނާ މަތިވެރިކޮށް ދެއްވައި ދެއްވާނެއެވެ.}“

604- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صِبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، وَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَفْعَلُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) އެ ކަލޭގެފާނުން ކުޑަކުދިންތަކެއްގެ ގާތުން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެކުދިންނަށް އެކަލޭގެފާނު ސަލާމްގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިފަދައިން ކަންކުރައްވައެވެ.“

605- وَعَنهُ، قَالَ: إِنْ كَانَتِ الأَمَةُ مِنْ إِمَاءِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ.

މަދީނާގެ އަޅު އަންހެންކުދީންގެ ތެރެއިން ކުއްޖަކު މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެހީތެރިކަމަށްއެދި ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް އިޖާބަދެއްވައެވެ. އޭނާ ބޭނުން ހިސާބަކަށް އޭނާއާއެކުގައި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވައެވެ.“

(ޝަރަޙު: މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރައްވަމުން، އަލްއިމާމު އިބްނުބައްޠާލު ތަވާޟުޢުވެރިކަމުގައި ޗިރުއްވައިދެއްވައިފައެވެ. "لَتَأْخُذُ بِيَدِ النَّبِيِّ ﷺ" “މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަތްޕުޅުގައި ހިފުމާ އެއް ބަހުގެ މާނައަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޅުއަންހެންކުއްޖަކު ވެސް، އެހީއަކަށް އެދި ކަމަކު ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކުއްޖަކަށް އެކަލޭގެފާނު އެހީތެރިވެވަޑައިގެން، ހިތްހަމަޖެހޭކަށްވައި އިޖާބަދެއްވުމެވެ. އަދި އޭނާ ބޭނުން ހިސާބަކަށް ހިނގައިދާއިރު އެކުމުން ވެސް ދާނަމަވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޅު އަންހެންކުއްޖަކަށްވުރެ އުޅޭ އާދައިގެ ދަރަ ނިކަމެތި އަންހެނަކު އެހީއަކަށް ދަންނަވައިފިން ވެސް، އޭނާއަށް އިޖާބަދެއްވައި، އޭނާއަށް އެހީތެރިވެދެއްވުމުގައި، މަދީނާއިން ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަންނަވަން ޖެހިވަޑައިގަތުންކަމުން ވިޔަސް، ތަސްލީމްވެވަޑައިގަތުމެވެ. މިއިން އެނގެނީ، ކަލޭއިލާހު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޝަރަފުވެރިކަމާއި ތަވާޟުއުވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމާއި، ކިބުރުވެރިކަމުގެ ހުރިހާ ސިފަތަކުން އެކަލޭގެފާނު ސާފުތާހިރުވެވަޑައިގެންވާކަމެވެ.“ ހަދީސްބުރާޒިރު، “ކިތާބުލްއަދަބު”، “ބާބުލްކިބުރި” “އަދަބުލްމުފްރަދުގެ ކިތާބު” ނަންގޮތުގައި، ކިބުރުވެރިކަމުގެ ނުބައިކަން ބަޔާންކުރާބާބު” “ފަތްޙުލްބާރީ” އިން ނަގައިފައި (573/10)

606- وَعَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيْدَ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْنَعُ فِي بَيْتِهِ؟ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ يَعْنِي: خِدْمَةِ أَهْلِهِ، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ކަމުގައިވާ) އަލްއަސްވަދު ބިން ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހުގައި މިގޮތަށް ދަންނަވާފީމެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ގޭތެރޭގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަރަކާތްތަކަކީ ހުންނަނީ ކޮންގޮތަކަށްތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ގޭތެރޭގެ ޙަރަކާތްތަކަކީ ހުންނަނީ ގޭބިސީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކަންކަމުގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަސައްކަތްތަކުގައި ބައިވެރިވެ

ވަޑައިގެން އެހީތެރިވެދެއްވައެވެ. ފަހު، (އެހެން އުޅުއްވިކަމުން) ނަމާދު ވަގުތުވުމުން، އެކަލޭގެފާނު ނަމާދަށް ނުކުމެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ."

607– وَعَنْ أَبِي رِفَاعَةَ، تَمِيْمِ بْنِ أُسَيْدٍ ﷺ، قَالَ: انْتَهَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ، فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ، رَجُلٌ غَرِيبٌ جَاءَ يَسْأَلُ عَن دِينِهِ لاَ يَدْرِي مَا دِينُهُ؟ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَتَرَكَ خُطْبَتَهُ، حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ، فَأُتِيَ بِكُرْسِيٍّ، فَقَعَدَ عَلَيهِ، وَجَعَلَ يُعَلِّمُنِي مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ، ثُمَّ أَتَى خُطْبَتَهُ، فَأَتَمَّ آخِرَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫރިފާޢާ، ތަމީމް ބިން އުސައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ފަހަރަކު) ހިނގަނީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިޔައިމުއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު ހުތުބާ ވިދާޅުވަމުންނެވެ. ފަހު، ހިނގަނީ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޖްނަބީ ދަރުމަވަންތަކަމެއް. އަޖްނަބީ މި އައީ، އަޖްނަބީގެ ދީނާމެދުގައި ސުވާލުކުރާށެވެ. އަރިހުން ސުވާލުކުރާތީ ދީނަކީ ކޮބައިކަމެއް އޭނާއަށް ނޭނގެއެވެ. އޭރު، ދީނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުތުބާ ދޫކޮށްލައްވާ އަޖްނަބީގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހިނގަވާ ދިމާއަށް އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހުތުބާ ދޫކޮށްލައްވައި ގެނައުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހިނގަވާގެން ވަޑައިގަތެވެ. ފަހު، (އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގަތުމަށް) ގޮނޑިއެއް ގެނެވުނެވެ. އެ ގޮނޑިއެއްގައި އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގަތެވެ. ފަހު، އެކަލޭގެފާނަށް اللَّهُ އުނގަންނަވައި ދެއްވައިފައިވާ ތަކެތީގެ ތެރެއިން ހިނގަނީއަށް (ބަޔަކުފުޅުން އަހަ ކަންތައް) އުނގަންނައި ދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ހުތުބާ ދެއްވުމަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ހުތުބާގެ ނިޔަލަށް އޮތްބައި ފުރިހަމަކުރައްވައިފިއެވެ."

(ޝަރަޙް: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ތަމީމް ބިން އުސައިދު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވީ، އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ، ހުކުރުދުވަހުގެ ޚުތުބާދެއްވަމުން ކަމުގައި މިޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރައްވާފައިވުން ފުރަތަމަ ބަޔާނެއް ދީފައިވަނީ ޙަދީޘްގައިވާ ގޮތަށެވެ.

"ތަހުޒީބު ލިއްޔިން" (57/3) ން ނަގައިފައި، "މުސްލިމް")

608– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلاَثَ، قَالَ: وَقَالَ: "إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ، فَلْيُمِطْ عَنْهَا الأَذَى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ". وَأَمَرَ أَنْ تُسْلَتَ القَصْعَةُ، قَالَ: "فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުނުތެރެއިވ އަނގަސްދޭފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެއްވެސް ކާއެއްޗެއް ފަރިއްކުރުއްވައި ނިމިވަޑައިގެންފުނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ތިން އިނގިލިފުޅު ތަށްވަޔެއިގެން ސާފުކުރައްވައެވެ. (އަނގަސްދޭފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަދިރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މިހެންގެ ކާއެތިކޮޅެއް (ބިމަށް) ވެއްޓިއްޖެނަމަ، ފަހެ، (އެ ނަގާހުރިކަމެވެ. އަދި އޭގައި އުނގުޅިފައިހުރި އެއްޗެއް ފިލުވައިލާހުރިކަމެވެ. އަދި އެ އެއްޗެއް ކައިލާހުރިކަމެވެ. އަދި ޝައިޠާނާއަށް އެއެއްޗެއް ދޫކޮށްނުލާހުރިކަމެވެ.} އަދި ކާތަށި ތިލި ސާފުކުރުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވައެވެ. ބަދިރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ބަރަކާތް (ބާވައިލެއްވައިފައިވާ) އެ ދޮރިންކުރު (އެބައި: ކާތަރުބާއި، އަތުގެ އިނގިލިތަކުގެ ތެރެއިން) ކޮން އެއްޗަކަށްކަން ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އެނގެނީނެތް ނޫނެވެ.}''

(ނޯޓު: މިގޮތުން މި ފޮތުގެ 164 ނަންބަރު ޙަދީޘްގައި ވެސް ކާތަރުބާއި އިނގިލިތަށް ތިލި ސާފުކުރުމުގެ ވާހަކަ އިސްވެ ގޮސްފައިވެއެވެ. ކާތަރި ތިލިމަސްއޮޅުމުން، އޭގެ މާނައަކީ، ތަށީގައި ދޫވެފައިހުންނަ. ނަމަވެސް ތަށީގައި ހަލާކުވައިހުރި ކާތަކެތި އިނގިލިން ސާފުކޮށް، އިނގިލިތަށް ތިލި ސާފުކުރުމެވެ.

މި ބަދިރީ ޝަރަހަކުރައްވައިވުން، އަލްޤަޙްޠާނީ މުޙައްމަދު ބިން ޢައްލާން ވިދާޅުވެއްވައިފައިވެއެވެ. އަލްއިމާމުލް ޚައްޠާބީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ޖީނަރަލްތިރިކަމުގައި އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަށް ފާސިދުވެފައިވާ ބައެއް މީހުން ދުނިޔޭގެ ދުވަސްވަރުގައި، ކައިނިމުގެން އިނގިލިތަކާއި، ތަށިގައި ހުރިވައިރުހުންނަ ކާތަކެތި ތިލި ސާފުނުކުރަ ހުތުރުކަމެއްކަމެވެ. އެކަމަކު އަޖައިބަކީ، އަތުގެ އިނގިލިތަކާއި ތަށީގައި ހުރިވައިރުހުންނަ ކާތަކެއްޗަކީ، އެ މީހަކު އެ ކާ ކާއެއްގެ ބައެއްކަން ނޭނގުނުކަމެވެ. އިތުރަށް އަލްޤަޙްޠާނީ މުޙައްމަދު ބިން ޢައްލާން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ރަނގަޅުނޫން ކަމެއްކަމުގައި ބެލޭނީ، ކާއެއްޗެއްގެ އިނގިލި އަނގައިގެ ތެރެއަށްލައި ކުރިމަށްފަހު ކާތަށީގެ ތެރެއަށް އެ އަތްލުމެވެ. އެއީ އެގޮތުން، އެ މީހެއްގެ ކެއުމަ ސޯސް، ކާތަށީގެ ތެރެއަށް ދޫކުރައްވާލެއްގައިވާނެއެވެ. އަދި އެއީ ސުންނަތާ ޚިލާފުކަމެކެވެ. ''ދަލީލުލް ފާލިޙީން'' (58/3) އިން ޚުލާޞާކޮށް ނަގައިފައި، ''މުތަރުޖިމު'')

609– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ" قَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ؟ فَقَالَ: "نَعَمْ كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيْطَ لأَهْلِ مَكَّةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގޮފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގޮފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަކަރިހުރިހެއްޖެހި ބޯކަކަށްމެނުވި، މާތް اللهُ، އެއްވެސް ބޯކަކު ނަބިކަމާއިގެން ފޮނުއްވައިފައެއް ނުވެއެވެ.} ފަހެ، އަސްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. ކަލޭގޮފާނު ވެސް ތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާނއެކެވެ. ތިމަން ކަލޭގޮފާނު ވެސް، މަދު ފައިސާތަކަކަށް މައްކާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބަކަރި ހުރިހެއްޖެހީމެވެ.}"

610– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَوْ دُعِيتُ إِلَى كُرَاعٍ أَوْ ذِرَاعٍ لَقَبِلْتُ، وَلَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ ذِرَاعٌ أَوْ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގޮފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގޮފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގޮފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(މަސްކަޅުން ބަގާލު) ޖަނަވާރެއްގެ ފައިގެ ކޮޅަކަށެވެ ނުވަތަ ކަށިގެ މަސްގަނޑެއްގެ (ކަށިމަތީން) ތިމަންކަލޭގޮފާނަށް ދަޢުވަތުދެއްވައިފިއްޔާ ޖިޔާފަތެއްގައި ނަމަވެސް، އެ ކަމަށް ތިމަންކަލޭގޮފާނު އިޖާބަދެއްވާނެމެވެ. އަދި އެފަދަ ޖަނަވާރެއްގެ ފައިގެ ކޮޅަކަށެވެ ނުވަތަ ކަށިގެ މަސްގަނޑެއް، ތިމަންކަލޭގޮފާނަށް ވެދުންކުރިއްޖެނަމަ، ތިމަންކަލޭގޮފާނު އެ (ހަދިޔާ) ޤަބޫލުކުރައްވާނެމެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: "ކުރާޢު" އެވެބުނީ، ޖަނަވާރުގެ ކުޑަހުރިގައި ކަކުލުހުގާ ދަށުގެ ބައެވެ. އެއީ ޖަނަވާރުގެ ހަރިގަނޑުގައި އޮންނަ މަދުން މަސްހުންނަ ހިސާބެވެ. އަދި އެއީ، މާ އަގެއްހުރި އެއްޗެއްވެސް ނޫނެވެ. "ޛިރާޢު" އެވެބުނީ، މަސްކަށި ޖަނަވާރުތަކުގެ ކާށިކުރުގެ މަސްގަނޑެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް އެންމެ މީރުވީ، ކާށިކުރުގެ މަސްކަން ސާބިތު ޙަދީޘްތަކުން އެނގެއެވެ. މި ޙަދީޘްގައި އެ ދަރުމަވަންތަކަމުގެ ވާހަކަ އަދި ތަވާޟުޢުވެސް، އެކަލޭގޮފާނު އެންމެ މިސްކީނު އެއްޗެއް ޤަބޫލުކުރައްވާވަރުވައިން، މަސްކަޅުން ބަގާލު ޖަނަވާރުގެ ހަރިމަތީން އޮންނަ އެންމެ އެއްޗެއް ވެސް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ވެދުންކުރިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ އެފަދަ އެއްޗެއްގެ ދަޢުވަތު ކުރެވިއްޖެނަމަ، އެކަން ޤަބޫލުކުރައްވާނެކަން ހާމަކުރައްވާފައިވާ ގޮތުންނެވެ. އެފަދަ އަގެއްނުހުރި އެއްޗެއްގެ

ފަރިއްކޯގެކަން ދައުވަތުއްދެވުނަސް އެކަން ގަބޫލުކުރެއްވުމަކީ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ހިތްޕުޅު ޖެހިކަމާއި، ޞަޙާބުބޭކަލުން ހަމަހަމަކަމުގައި އިތުރުވެރިން ލިއްބެވުމެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (60/3) ން ނަގައިފައި "ނުޒްހަތުލް")

611– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَتْ نَاقَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعَضْبَاءُ لاَ تُسْبَقُ، أَوْ لاَ تَكَادُ تُسْبَقُ، فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ لَهُ، فَسَبَقَهَا، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ حَتَّى عَرَفَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لاَ يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلاَّ وَضَعَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ސަވާރުވެ ވަޑައިގަންނަވާ "އަލްޢަޟްބާއު" އޮޅުވާލުން ޖަމަލުކާޅަކީ، އެހެން އެއްވެސް ޖަމަލުކަން އެއަށްވުރެ ކުރިއަރައިނުދެވޭ، ނުވަތަ އެހެން ޖަމަލުކަން އޭގާ އެއްވަރަށް ނުދުވޭވާ (ދުވެލި ބޮޑު) ޖަމަލުކާޅެކެވެ. ފަހެ، (އެއް ދުވަހަކު) ބަދަވީންގެ މީހަކު، އޭނާގެ ވަރަށް ޅަފާން ޖަމަލުކަން ސަވާރުވެގެން އައިސް، އެ ޖަމަލުކާޅަށްވުރެ ކުރިއަރައި ހިނގައްޖެއެވެ. މިކަންވީ، މުސްލިމުންގެ ހިތްތަކަށް ވަރަށް ބޯޖަށް ނުތަނަވަސްކަން ގެނުވާފަދަ ކަމެއްކަމުގައެވެ. އަދި (އެބައިމީހުންގެ މޫނުމަތިން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ވެސް މި ކަން އެނގިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔޭގައި އެއްވެސް އެއްޗެއް އުފުއްލެވި މަތިވެރި ކުރެއްވިނަމަ، އެއެއްޗެއް ދަށްކުރައްވައި ނިކަމެތިކުރެއްވުމަކީ، اللهُ އަށްވާ ޙައްޤެކެވެ.}"

* * * * *

72- ބޮޑާކަމާއި އަމިއްލަނަފްސަށް ތޮޅުކަމުގައި ދުނިޔެ، ބަރާމުކަމުން ނަހީކުރައްވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْأَخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَٱلْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ (القصص: ٨٣) މާނައީ: "އެއީ އާޚިރަތުގެ (ނިޢުމަތުގެ) ގެވައްޔެވެ. އެގެވަނީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ލައްވާނީ، ބިމުގައި ބޮޑާވެގަތުމެއް، އަދި ފަސާދަކުރުމެއް ވިއްސަ ނޭދޭ މީހުންނަށެވެ. އަދި ހެޔޮ ނިމުން ވަނީ، ތަޤްވާވެރިންނަށެވެ."

މާތް اللّه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَلَا تَمْشِ فِي ٱلْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ ٱلْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ ٱلْجِبَالَ طُولًا ﴾ (الإسراء: ٣٧) މާނައީ: "އަދި ބިމާ، ބޮޑާވެގެން ބިމުގައި ހިނގައި ނުދާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއަކަށް ބިންގަނޑު ފަޅާލެވިއެއް ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި (އިސްކުރުގެ ދިގުކަމުން) ފަރުބަދަތަކާ ހަމައަކަށް ތިބާއަކަށް ނުފޯރާނެއެވެ."

މާތް اللّه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي ٱلْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴾ (لقمان: ١٨) މާނައީ: "އަދި މީސްތަކުންނަށް ކިބުރުވެރިވެ، ދިމާގެ ކޯތާފަތް އަނބުރައިނުލާށެވެ. (އެބަހީ: މޫނު އަނބުރައި ނުލާށެވެ!) އަދި ބޮޑާވެގެން ބާރު، ބިމުގައި ނުހިނގާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ކިބުރުވެރިވާ ފަޚުރުވެރިވާ އެއްވެސް މީހަކަށް اللّه ލޯބިވެވޮޑިގެންނުވާނެއެވެ."

މާތް اللّه ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ قَـٰرُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَءَاتَيْنَـٰهُ مِنَ ٱلْكُنُوزِ مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهُۥ لَتَنُوٓأُ بِٱلْعُصْبَةِ أُو۟لِى ٱلْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُۥ قَوْمُهُۥ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْفَرِحِينَ وَٱبْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ ۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَـٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَـٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَـٰلِحًا وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّـٰبِرُونَ فَخَسَفْنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُنتَصِرِينَ وَأَصْبَحَ ٱلَّذِينَ تَمَنَّوْا۟ مَكَانَهُۥ بِٱلْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ ۖ لَوْلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۖ وَيْكَأَنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴾ (القصص: ٧٦ – ٨٢) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ޤާރޫނަކީ، މޫސާގެ ޤައުމުގެ މީހުންގެ ތެރެއިންވި މީހެކެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެއުރެންގެ މައްޗަށް ބޮޑާވެގަތެވެ. އަދި ޚަޒާނާތަކުގެ ތެރެއިން އޭނާއަށް ދިނީމެވެ (ތަޅުދަނޑިތަކެއް) ހަޖޫނާތަކެއް ދޭއްވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ވަރުގަދަ ޖަމާޢަތަކަށް މީހުންނަށް، އެ ހަޖޫނާތަކުގެ ތަޅުދަނޑިތަކެއް އުފުލުމަށްވެސް ބުރަވެއެވެ. އޭނާގެ ޤައުމުގެ

މިހެން އޭނާއަށް ބުނިހިނދުވެ. (ކިބުރުވެރިވުމުގެމަތިން) އެފޮނުކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން،
ބޭޒާރުވުމުގެގޮތުން އެފޮނުކުރާ މިހެންދެކު اللهُ ތިބާވެވޭގެން ނުވެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް اللهُ
ދެއްވި ތަކުލީފް (އަމުރުތަކާއި ނަހީކުރެއްވުން) އާދަމަށްގެ ގޮތަށްއަށް އެދެއްވާށެވެ! އަދި
ދުނިޔެއިން ތިބާއަށް ލިބުނު ބައި ހަނދާންނައްތައި ނުލާށެވެ! އަދި ތިބާއަށް اللهُ
އިހްސާންތެރިވެވޭގޮތް ފަދައިން، ތިބާވެސް (اللهُގެ އަޅުތަކުންނަށް) އިހްސާންތެރިވާށެވެ!
އަދި ބިމުގައި ފަސާދަ އުފެއްދުމަށް ތިބާ އެދި ނުލާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ފަސާދަކުރާ
މީހުންނަށް اللهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންނެއް ނުވެއެވެ. އޭނާ ބުންޏެވެ. ތިމަންނާއަށް އެ މުދާ ލިބުނީކަން
ކަރަރުގެ، ތިމަންގެ ކިބައިގައިވާ އިލްމުވެރިކަމުގެސަބަބުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަށްވުރެ
ކުރިން، އިސްވެދިޔަ ޖީލުތަކުން އޭނާއަށްވުރެ ގާ ވަރުގަދަ، އަދި މުދާ ގިނަ މީހުން اللهُ
ހަލާކުކުރައްވާކަން އޭނާ ނޭނގޭހެއްޔެވެ؟ އަދި ކުށްވެރިންނަކަށް، އެމީހުންގެ
ފާފަތަކާމެދު ސުވާލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: އެމީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާނީ
ބޭނުމެއްނެތުމެވެ. اللهُ، ހުރިހާކަމެއް މޮޅަށް ދަންނަވޮޑިގެންވެއެވެ.) ފަހެ، އޭނާ (އެބަހީ: ޤާރޫން)
އޭނާގެ މުއްސަނދިކަމާއި، ޒީނަތްތެރިކަމާއެކު، އޭނާގެ ޤައުމުގެ މެދަށް ނުކުތެވެ. ދުނިޔޭގެ
ދިރިއުޅުން އެދޭ މީހުން ބުނޫއެވެ. ޤާރޫނަށް ލިބުނު ފަދަ މުއްސަދިކަމެއް ތިމަންމެންނަށް
ވެސް ލިބުނުނަމަ ކިހައި ރަނގަޅުވީސް ހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަކީ، ބޮޑުވަގުތާ
ނަސީބެއްގެ ވެރިއެއްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި އިލްމު ލިބިގެންވާ މީހުން ބުންޏެވެ.
ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަލާކުހުށްޖެވެ. އީމާންވެ ސާލިޙު ޢަމަލުކުރާ މީހަކަށް، اللهُގެ ޘަވާބު
(ޘަވާބުގެ މުދާވެރިކަމުންވުރެ) މާ ހެޔޮކަމުންބޮޑެވެ. އަދި ކެތްތެރިންނަށް މެނުވީ، އެ
ދަރަޖައެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާ އާއި، އޭނާގެ (ހުޅަނގުގާއި)
ގެއާއެކުގައި، ބިންގަނޑު ގަންބޮލައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، اللهُއާ ދެކޮޅަށް އޭނާއަށް
ނަސްރުދޭނޭ އެއްވެސް ބައެއް ނުވިއެވެ. އަދި ނަސްރުލިބޭނޭ މީހުންގެ ތެރެއިން ވެސް އޭނާ
ނުވިއެވެ. އަދި އިއްޔެ އޭނާގެ ދަރަޖައަށް (އެބަހީ: ޤާރޫނުގެ މުދާވެރިކަމާއި ދަރަޖައަށް)
އެދުނު މީހުން ބުނާކަމުގައި ވިއެވެ. ކަލޭމަކަން ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟ اللهُ، އެކަލާނގެ
އަޅުތަކުންކުރެ އިރާދަކުރައްވާ އަޔަކަށް ރިޒުޤު ތަނަވަސްކޮށްދެއްވައި، އަދި (އެކަލާނގެ
އިރާދަކުރައްވާ އަޔަކަށް ރިޒުޤު) ދަތިކުރައްވައެވެ. اللهُ، އަޅަމެންގެ މައްޗަށް ދަރުމަވަންތަވެ
ވޮޑިނުގެންނަމަ، އަޅަމެން ވެސް ގަންބޮލައިގަންނަވައިފީއެވެ. ކަލޭމަކަން ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟

ކާފިރުންނެއް ނުދިންނަވާނެއެވެ.“

612– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ". فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا، وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ރަސޫލާނާ ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ރަސޫލާނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ހިތުގައި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ތިލަބައިން ބަރުދަނެއްގެ މިންވަރުހުރި މީހަކު ވެސް ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ.} ފަހެ، ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު އޭނާގެ ހެދުން ރީތިކޮށް ހުރުމަށާއި، އޭނާގެ ފައިވާން ރީތިކޮށް ހުރުމަށް އެދުމަކީ، ކިބުރުކަމަކަށް ވެދާނެތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާއީ، ހުރިހާ ފުރިހަމަކަމާއި ރީތިކަމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ރީތިކަމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ. ކިބުރުވެރިކަމަކީ، ޙައްޤާ ދެކޮޅުހެދުމެވެ. އަދި އަނެކާ (މީހާއަށްވުރެ) ނިކަމެތިކަމުގައި ދެކުމެވެ.}“

613– وعنْ سَلْمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﵁، أَنَّ رَجُلاً أَكَلَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بشِمَالِهِ، فَقَالَ: "كُلْ بِيَمِينِكَ" قَالَ: لاَ أَسْتَطِيعُ، قَالَ: "لاَ اسْتَطَعْتَ؟ مَا مَنَعَهُ إِلاَّ الْكِبْرُ". فَمَا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ރަސޫލާނާ ރުއްސުންލެއްވި ސަލަމާތު ބިން އަކްވައުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ރަސޫލާނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އިންނަވަނިކޮށް މީހަކު އޭނާގެ ވާތުން ކެއުން ކެއިއެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކަށް އެ ރަސޫލާނާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަނާތުގެ ކާށި ކާށެވެ!} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަކަށް ތިޔަކަމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: ކަނާތުގައި ކާން ނުކުޅެދެއެވެ.) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެން ނުވަނީހެއްޔެވެ؟!} އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަން ނޫން އެހެން ކަމެއް އޭނާއަށް އެކަން މަނާއެއްނުކުރެއެވެ. (އެބަހީ: ކަނާތުން ނުކުޅެދެނީކަމަށް އެ ބުނީ، އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.)} (މި ޙަދީޘްގެ ރާވީ، މާތް اللَّهُ، އެ ރަސޫލާނާ ރުއްސުންލެއްވި ސަލަމާތު ބިން

ބަދަލުގައި ... ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަންގަވަނީ، އާދާގެ ކަނޑުގެ ދެކޮޅުހަދާ އަނގަތާރަމައްޗަށް
ޢާރާއަކަށް އުޅުއްވާއިރު ނުލައްވާނަމެވެ.)"

614– وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ) وَتَقَدَّمَ شَرْحُهُ فِي بَابِ فَضْلُ ضَعفَةِ الْمُسْلِمِيْنَ.

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތްތެވި ޙާރިޘަތު ބިން ވަހްބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިއަޅާކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ނަރަކަވަންތަ ވެރިންނަކީ ކޮބައިކަން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވެ ދެއްވަންތޯއެވެ؟ (އެބަހީ އެ މީހުންގެ ސިފަތައް ހަދާކަށް ...) ކޮންމެ ... ، ބޮޑާ ކިބުރު މީހުންނެވެ.}" މީހުންނަށް [illegible] (ބައްލަވާ! 252 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

615– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "احْتَجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: فِيَّ الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: فِيَّ ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَمَسَاكِينُهُمْ، فَقَضَى اللَّهُ بَيْنَهُمَا: إِنَّكِ الْجَنَّةُ رَحْمَتِي، أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ، وَإِنَّكِ النَّارُ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ، وَلِكِلَيكُمَا عَلَيَّ مِلْؤُهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތްތެވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެ އާއި ނަރަކަ އާދެ އެއް ތަން އަނެއް ތަނާ ދެބަސްވެ ޖިދާލުކުރިއެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُ، އެ ދެތަނަށް ދެއްވި ބަސްދޭނުމުގެ ކުޅަދާނަކަމުގައި ވާހަކަދެއްކީއެވެ.) ނަރަކަ ބުންޏެވެ. ނުލަފާ ޖައްބާރު، ބޮޑާވެގެންނަ ކިބުރު ވަނީ މިތަނުގައެވެ. ސުވަރުގެ ބުންޏެވެ. މިސްކީނުންނާއި ނިކަމެތި، މިސްކީނުން ވަނީ މިތަނުގައެވެ. ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ އެ ދެތަނުގައި ފައިސަލާކުރައްވައި ނިޔާކުރެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ނިޔާއިއްވިއެވެ. އޭ ސުވަރުގެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޯގާވަންތަކަމާއި ރަޙުމަތެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިރާދަކުރާ މީހަކަށް ތިބާ ލައްވައިދެއްވާނަމެވެ، ރަޙުމަތްދެއްވައި ކަރުނައިއޮތުންމިލްދެވެ. އަދި އޭ ނަރަކައާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާއާއި ޢަޛާބެވެ. ތިބާ ލައްވައިކުރައްވައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ

އިޙާތަރުކުރުމުގެ މިސާލަކަށް ބަޔާނު ދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި މިހާ ދެ ބަސް ގުޅުއްވާން ވަނީ
މިމަންޒަރުސްކޮޅާގެ ޑރާމާތަކަން ޑަބިލުކަރުވައިދެއްވެ.}"

616– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޙައްޤު اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެފާނު ދެއްސުންގެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهُ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތުގެ ދުވަހުން، އެ މީހުންގެ އިޒާރު (އަންނައުނު، ދޮންޖާ، ހެދުމާ، ފޭލާ، އަދި މި ނޫނަސް ފަހަރެއްގެ ބޮޑުކަމުގެ ކިބައިގައި ޚިޔާލު ނުވަތަ ގުރިއްޔާގެ ޑުރޭޒް މަޑުން، ތިރިސޮއްޓަށް ވަތްއިރު ތިރިއާނު) ތަކަބުރުވެރިކަމާއި ފަޚުރުވެރިކަމުގައި މީހަކު، ޤިޔާމަތުގެ ދުވަހުން اللّٰهُ ތަޢާލާ (ރަޙްމަތުގެ ބެލުމެއް) ނުބައްލަވާނެއެވެ.}"

617– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: شَيْخٌ زَانٍ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ޙައްޤު اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ދެއްސުންގެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهُ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތުގެ ދުވަހުން اللّٰهُ ތަޢާލާ އެ މީހުންނާ ބަސްބަހެއް ނުކުރައްވާނެ، އަދި އެ މީހުން ކުށްތަކުން ޠާހިރުކުރައްވައި ނުދެއްވާނެ، އަދި އެ މީހުން (އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ބެލުމެއް) ނުބައްލަވާނެ މީހުން ތިންބައިމީހުންނެވެ. އެއުރެންނަކީ ގަދަފަދަ ޢަޛާބުދެވޭނެ މީހުންނެވެ. (އެއީ) ޒިނޭކުރާ މުސްކުޅި މީހާ، ދޮގުހަދާ ރަސްގެފާނު، ނިކަމެތިކަން ހުރެ ބޮޑާވާ މީހާއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘްގައި އަންގަވާ ތިން ބާވަތުގެ މީހުންނަށް ޢަޛާބު ދެވޭނީ ބާވަތްތަކެއް،

1- ޒިނޭކުރާ މުސްކުޅި މީހާ، އެމީހާއަކީ ޝަހުވަތް ކަމުގައި ބޮޑު ގޯސްކަމެއް ފާޅުވާ ހާލުގައެވެ. ޒިނާކުރުމަކީ ކޮންމެ މީހަކަށް ވެސް ނުރަނގަޅު ޢަމަލެއް، ނަމަވެސް މުސްކުޅި ވުމުން އެނބުރި ޒުވާނުން ކުރާ ކަމާ ދުރުވާން ޖެހޭ ޙާލަތެއް ހުރެ، އެ ހާލަތުގައި ޝަހުވަތް ބުނެދޭ ޖައްސާލުމަކަށް ތަބާވުމަކީ، އެ ކަލާނގެ ފާޅުކުރުމެއް، ބޮޑު ގުނަހެއް، ހަމަ މުސްކުޅިން ގޯސް ގެނބިގެން ދިޔުމާއި

ދެރަވެ، ޝަހުވަތްތެރިކަމުން އުނިކަން އައިސްފައި ވުމާއެކު ވެސް، ޖެހިލުއްނެތި އެފަދަ ބޮޑު ބަދުކާރުކަމަކަށް އަރައިގަތުމަކީ، އޭނާގެ ހިތުގައި اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމުގެ، އެކަލާނގެއަށް ކަމުދިއުމުގެ ނެތްކަމުގެ ދަލީލުކަމަށް ވާތީއެވެ. ވީމާ އޭނާއަކީ ނުބައިކަމުގެ ބޮޑު މީހެކެވެ.

2- ހަމައެފަދައިން ދޮގުހަދާ ރަސްގެފާނު އޮތް ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ބަދުކާރުވުމުގެ ގައިދާގައި އެބައިމީހުގެ އެންމެ ފަހުގެ ހާލަތް، އޭނާގެ ޙައްޤުވެރިކަމާ ދުރުވެގެން ދަނީ. ބަޔަކުގެ ގައިގައި، ބައިމީހުގެ އެންމެ ފަހުގެ ހާލަތްތަކުން، ޝަރުޢީ ޙުކުމުގެ ދަށުން ގެންދެވޭ ހާލަތް ޙާޟިރުވެގެން މީހުން އަރުވާދޭން ދެކެވޭނެ، އެ ބައިމީހުން ރައްޔިތުންގެ މައްޗަށް ގަދަކަމުން ބާރުފޯރުވާން ދެކޭކަމެވެ. ދެކޭނެކަމަކީ، ބަޔާން ކުރެވިގެންވާ ފަހުއަށް ވާސިލުވެ، އޭނާއާއި ދޭތެރޭ ދެކޭނެކަމެވެ، ބައިމީހުގެ އެންމެ ފަހުގެ ހާލަތް، އޭނާގެ ރައްޔިތުންނަށް ދެކެވޭނެކަމެވެ، ވަރަށް ބޮޑު ކަމެކެވެ. އެހެން، އޭނާ اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުން ނެތްކަމުގެ ދަލީލުކަމެވެ.

3- ބޭނުންވާ ފަސް ބަދުކާރުކަމަށް އަރައިގަތުމަކީ ކަމެކެވެ. ގިނަފަހަރަށް މީހަކު ބޭނުންވެ، އެ މީހަކަށް ދިނަ މުދަލެއް ކުރެވިގެން، ބަޔަކުން ބޭނުންވެގެން އެ މީހަކަށް ދިވެހިވެފައިވާ އިތުރު ބޭނުމަކަށް ފަސް ހިނދު، އެއީ ތިމާ اللهُ އަށް ބަރާބަރުވާން ބޭނުންވާކަމަކަށް ނުދާން، އޭގެ ކަންކަމުގައި ޝަހުވަތްތެރިވެގެން ނުދާނެކަމެވެ. އެކަމަކު، އޭނާގެ ވަސްވާސްތަކުގެ ސަބަބުން ބޮޑާކަން ކުރާކަމެވެ، ވަސްވާސްތަކުން ތެދުވެ ބޭނުންވާ ގިނަގުނަ ނޯޅިގެން ބޮޑާކަމުގައި، އޭ ވަރަށް ބޭނުންވާ، އަޅުވެތިކަމާ ކަމެކެވެ. އެއީ އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި މިނިވަން ނުދަސްކޮށްގެ ހުވާކަމެވެ. اللهُ އަށް ބޮޑާކަމާ ކަމުގެ ސިފައެވެ. އެހެން މިނިވަން ހަމަވާން، މިފަދަ މިނިވަން މިހައިބޫ ވެރިކަން، ބިރުވެރިކަމުގެ އިހުސާސް ދޫކޮށްލާފައި މި ބަސްފުޅުގައި ސަބަބުތަކާ ހަމައެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (73/3) އިން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

618- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْعِزُّ إِزَارِي، وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، فَمَنْ يُنَازِعُنِي فِي وَاحِدٍ مِنْهُمَا فَقَدْ عَذَّبْتُهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީ ރަސޫލާގެ ބަސްފުޅުން ރިވާކުރައްވައި

ބޫލަސްއޭ ކިޔާ ބަނދިގެއެއްގައި ބަނދިކުރެއްވޭނެއެވެ. {ﷲ ވަރަށް ރައްކާތެރިކުރައްވާށިއެވެ. {އިއްޒަތްތެރިވަންތަކަލާނގެ،
ޖަހަންނަމުގެ ނަރަކަތަކުގެ އިތުރުނާރެވެ. (އެބަހީ: އެއީ އަލިފާން އެއްކޮށް ނިކަމެތިކޮށްދޭ ހުރިހާ
އަލިފާނެއްގެ، ހަމައަލިފާން، ޖަހަންނަމުގެ ނަރަކަތަކުގެ ދަރަޖަތައް ހިފާނެ ފަދަ އަލިފާނެވެ.) އަދި
ޠީނަތުލްޚަބާލް، ޖަހަންނަމުގެ ނަރަކަތަކުގެ ބަލިގަނޑެވެ. (އެބަހީ: އެއީ އަލިފާން އެއްކޮށް
ނިކަމެތިކޮށްދޭ ހުރިހާ އަލިފާނެއްގެ، ހަމައަލިފާން ޖަހަންނަމުގެ ނަރަކަތަކުގެ ދަރަޖަތައް ހިފާނެ
ފަދަ އަލިފާނެވެ.) ނޫނީ، އެއީ އެއްކޮށް ސިފައެއް ޖަހަންނަމުގެ ބަޔަކު ތެރެއިން
ނިކުމެ އޮހޮރޭނެ ވެސްތަކެތީގެ ފެނެވެ، (އެބަހީ: ބޯނެ ކަމަށް ޖަހަންނަމުގެ ފެނެވެ) ދަންނާށެވެ!
ހަމަކަށަވަރުން، އެ ފެނަކީ ޖަހަންނަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ހަށިތެރެއިން ނިކުމެ ފެނެވެ.}''
619– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تُعْجِبُهُ نَفْسُهُ، مُرَجِّلٌ رَأْسَهُ، يَخْتَالُ فِي مِشْيَتِهِ، إِذْ خَسَفَ اللَّهُ بِهِ، فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فِي الأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)
މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުއްސަވާފައިވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއް ފިރިހެނަކު، ހިތަށް އެ
ހިތާގެ ހަމަތަކުން ފުރިގެން އެބަޔަކަށް ބޮޑާވެގެންނާއި ފިޔަވަޅު ފަހަރެއްގައި، އޭނާގެ ބޮލުގެ
ހިސްތަކުގެ ދެފުށުގެ ތަޅުތަށިކޮށް، ބޮޑާކަމުން ހިނގަމުންދާއިރު ހިނގާ ދަތުރެއްގައި
ދިޔައެވެ. އެ ހިނދު، ﷲ، އެ މީހާ ބިމަށް ހަރުވަޅުދެއްވައިފިއެވެ. ފަހެ،
އޭނާ ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް ބިމުގެ ތެރޭގައި ގަނޑުފުރާކޮށް ދެއެވެ.}''
620– وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ يَزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الْجَبَّارِيْنَ، فَيُصِيبُهُ مَا أَصَابَهُمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)
މާނައީ: ''ސަލަމާ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި ސަލަމަތު ބިން
އަލްއަކްވަޢުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ
ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަ އޭނާގެ ނަފުސާ ބޮޑުވެ ބޮޑާކަމުގައި ދެމިހުރެއެވެ.
އެންމެފަހުން އޭނާއަކީ ބޮޑާ، ޖައްބާރުންގެ ތެރޭގައި ލިޔެވެނީއެވެ. ފަހެ،
ޖަބާރުން، އެފަދަ ކަމަކުން ހިތު ބައްޔަށް އޭނާއަށް ވެސް ލިބޭނެއެވެ.}''

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ (القلم: ٤) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުވަނީ، މާތްވެގެންވާ ޚުލްޤުތަކެއްގެ މަތިގައިކަން ކަށަވަރެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱلْكَـٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ (آل عمران: ١٣٤) މާނައީ: ”އަދި ރުޅިމަތިކުރާކަން ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ. އަދި، މީސްތަކުންނަށް މާފުކުރާ މީހުންނެވެ. އިޙްސާންތެރިންނަށް اللَّهُ، ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.“

621- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތާއި ސަލާމް ލައްވާށި. އަނަސް ބިން މާލިކު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުންނަށް އެންމެ ރިވެތި ޚުލްޤު ހުރި ބޭކަލުންކަމުގައިވީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެވެ.“

622- وَعَنْهُ، قَالَ: مَا مَسِسْتُ دِيبَاجًا، وَلاَ حَرِيرًا أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلاَ شَمَمْتُ رَائِحَةً قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَقَدْ خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا قَالَ لِي قَطُّ: أُفٍّ، وَلاَ قَالَ لِشَيْءٍ فَعَلْتُهُ: لِمَ فَعَلْتَهُ؟ وَلاَ لِشَيْءٍ لَمْ أَفْعَلْهُ: أَلاَ فَعَلْتَ كَذَا؟". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަތި ފޮތުގެ ތެރޭގައި ކަމެއް ނަމަވެސް ސިލްކުގެ ފޮތި ނުވަތަ ދީބާޖު ކިޔާ ފޮތީގެ ތެރޭގައި ކަމެއް ނަމަވެސް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަތްތިލަފަތަށްވުރެ މަޑު އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އަޅެއް ނުލާމެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހިތްފުށްވުރެ މީރު ހިތްފުށެއް ވަސް އެއްވެސް ފަހަރެއްގައި ވަސް ދުވެއް ނުލާމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެން ދިހަ އަހަރުވަންދެން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ޚިދުމަތްކުރީމެވެ. (ދެ ދުވަހު ޚިދުމަތުގައި) ދުވަހަކު ވެސް އަހަރެންނަށް އުފްފާގެ ބަސް (ރުޅިގަދަވެގެން) ބުނެވިވެސް ނުދާޅުވެއެވެ. އަދި އަހަރެން ކުރި ކަމަކާ ދޭތެ،

ތިޔަކަން ތިޔައެން ކުރީ ހިއްވަރު ވެސް ވިދާޅުއްނުވެއެވެ. އަދި ތިމަންނާ ނުކުތް ދޫކުރުމީ ކަމަކާމެދު އެވެނިކަމެއް އެވެނިގޮތަކަށް ތިބާ ނުކުރި ހިއްވަރު ވެސް ނާއްސަވައެވެ.“

623– وَعَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ رضي الله عنه، قَالَ: أَهْدَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا وَحْشِيًا، فَرَدَّهُ عَلَيَّ، فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِي، قَالَ: "إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلاَّ أَنَّا حُرُمٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އައްސަޢްބު ބިން ޖައްޘާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ވަޙްޝީ ޙިމާރު (ވައިލްޑް އޭސް ނުވަތަ ޒެބްރާކަހަލަ) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺއަށް ފޮނުއްވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް އެ އެއްޗެއް އަނބުރާ ރައްދުކުރައްވައިފިއެވެ. (އެކަމާ ތިމަން ދެރަވެފައި ވިއްޔާ) ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ތިމަންގެ މޫނުމަތިން އެކަން އިނގިވަޑައިގެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާކަލޭގެފާނު ކަލޭގެފާނަށް އެއްޗެއް ރައްދުކުރެއްވީ، ތިމަންނާކަލޭގެފާނު އިޙްރާމުގައި ހުންނެވީމައެވެ.}“

624– وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رضي الله عنه، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ البِرِّ وَالإِثْمِ، فَقَالَ: "البِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އައްނައްވާސް ބިން ސަމްޢާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހެޔޮކަމަކީ، އަދި ނުބައިކަމަކީ ކޮބައިތޯ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺގެ އަރިހުގައި ސުވާލުކުރައްވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ހެޔޮކަމަކީ (އެބަހީ: ހެޔޮކަމުގެ މަތިވެރިވަނީ ދިނަ ކަންކަމަކީ) ރިވެތި އަޚްލާޤެވެ. ކަންކަމެވެ. އަދި ފާފައަކީ، އެ ކަމަކާ ބެހޭގޮތުން ހިތުގައި ޝައްކުވެރިވާ ހިތް އޮޅުން (އެބަހީ: އެ ކަމެއްކުރުމުން ސަލާމަތީ ދިނުމުގައި ކަންބޮޑުވާ) ކަންކަމެވެ. އަދި އެކަން މީހުން އެ ކަން އެނގުމަކީ ކަމަކާ ނުވާ ކަންތައް ކަމެވެ.}“

625– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاحِشًا وَلاَ مُتَفَحِّشًا، وَكَانَ يَقُولُ: "إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلاَقًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ޢަމްރުބްނު އާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺއަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައި ބަދުބަސް ނުބައި ބަސްތަކެއް ނުކުރެއްވެ. އަދި

އެކަލޭގެފާނަކީ، އެއްވެސް ކަލެއްގައި އެ ނުބައި ސިފަ ގެންގުޅުއްވި ބޭކަލެއް ނޫންމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަރަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅު މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އަޚުލާޤު ރަނގަޅު މީހާކަމެވެ.}"

626- وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَا مِن شَيءٍ أَثْقَلُ فِي مِيْزَانِ الْمُؤْمِنِ يَومَ القِيَامَةِ، مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ، وَإِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الفَاحِشَ الْبَذِيَّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫއައްދަރްދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަރަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހު، މުއުމިނާގެ ތިރާޒޫގައި ރިވެތި އަޚުލާޤަށްވުރެ ބަރުދަނުބޮޑު އެހެން އެއްޗެއްވެސް ނުވާނޭއެވެ. އަދި ހަމަކަށަރަވަރުން، ދުނބައި، ހަޖެހުމަށް ވާހަކަދައްކާ މީހާދެކެ، الله ތަޢާލާ ކަރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

627- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: "تَقْوى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ، وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ، فَقَالَ: "الفَمُ وَالفَرْجُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ ގިނަ ބައިމީހުން ސުވަރުގެ ވަދެވޭނީ، ކޮން ކަމަކާތޯ ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި ސުވާލު ދެންނެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވުމުންނާއި އަޚުލާޤު ރަނގަޅުވުމުންނެވެ.}" އަދި އެންމެ ގިނަބައިމީހުން ނަރަކައަށް ވައްދަވާނީ ކޮން ކަމަކާތޯ (ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި) ސުވާލު ދެންނެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ދުލާއި ފަރުޖުގެ ކުށުގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

628- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ إِيْمَانًا أَحْسَنُهُم خُلُقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އަބޫ: ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނުންކުރެ، އެ މީހެއްގެ އީމާންކަން އެންމެ

ފުރިހަމަ މީހަކީ، އެއުރެންގެ ތެރެއިން އެންމެ އަޚްލާޤު ރަނގަޅު މީހާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅު މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެ މީހެއްގެ އަނބިންނަށް އެންމެ ހެޔޮ މީހާއެވެ.}"

629- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ، دَرَجَةَ الصَّائِمِ، القَائِمِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވުމެވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަމަނާ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މުއުމިނާއަށް އޭނާގެ ރިވެތިއަޚްލާޤުގެ ސަބަބުން، ގިނަގިނައިން ސުންނަތް ރޯދަހިފައި، ރޭއަޅުކަންކުރާ މީހަކާ ދަރަޖަ ހަމަޔަށް ފޯރުކޮށްދެއެވެ.}"

630- وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ، لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ، وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ، لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ، وإِن كَانَ مازِحًا، وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ، لِمَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި އަބޫއުމާމާ އަލްބާހިލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ޙައްޤުގައިވީ ނަމަވެސް، އަރައިރުންވުން ދޫކޮށްލައިފި މީހަކަށް، ސުވަރުގޭގެ އެއްފަރާތެއްގައިވާ ގެއެއް ދިނުމަކަށް ޒާމިންވެ ވަޢުދުވެދޭނަމާ ބަދަލުކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޢުދުވެދެއްވާނަމެވެ. އަދި ސަމާސާއަށް ނަމަވެސް، ދޮގުހެދުން ދޫކޮށްލައިފި މީހަކަށް، ސުވަރުގޭގެ މެދުތެރޭގައިވާ ގެއެއް ދިނުމަކަށް ޒާމިންވެ ވަޢުދުވެދޭނަމާ ބަދަލުކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޢުދުވެދެއްވާނަމެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަޚްލާޤު ރަނގަޅުކޮށްފި މީހަކަށް، ސުވަރުގޭގެ އެންމެ މަތީގައި ވާގޮތުން ގެއެއް ދިނުމަކަށް ޒާމިންވެ ވަޢުދުވެދޭނަމާ ބަދަލުކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޢުދުވެދެއްވާނަމެވެ.}"

631- وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَومَ القِيَامَةِ، أَحَاسِنُكُم أَخْلاَقًا، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي يَومَ الْقِيَامَةِ، الثَّرْثَارُونَ

وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيْهِقُونَ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ عَلِمْنَا الثَّرْثَارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ، فَمَا الْمُتَفَيْهِقُونَ؟ قَالَ: "الْمُتَكَبِّرُونَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންތެރިވި ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ކިބައިން ހިތާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެންމެ ލޮބުވެތި މީހަކީ، އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހުގައި މަޖުލިސްގައިވާނެ މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އަޚްލާޤު ރަނގަޅު މީހެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ މީހަކަށް އެންމެ ދުރުވެއިންގަންނަވާން މީހަކީ، އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން ތިމަންކަލޭގެފާނާ އެންމެ ދުރުގައިވާނެ މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ބަސްގިނަ، އެންމެ ދޮގުހެދޭ، (އަރަބި: ތުރު ބަސްމަކާއި ހަޖުމުދު ބަސްމަހާ ބުނުން އާދަކޮށްގެންވާ) އަދި ދުވަހުވިހުޅުން. (އަރަބި: ބޮޑާކަމާއިއެކު މީހާބަލާ މަސްޓާ ނަފްސަކަން ދެއްކުމަށްޓަކައި ވާހަކަ ދެއްކުމުގައި ކަމަކާއި ދުރުވާ މީހާއެވެ.} އަސްޙާބުން ދަންނަވައެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ބަސްގިނަމީހާއި، ދޮގުހެދުމީހާއި ކޮބައިކަން އަޅުގަނޑުމެން އެނގެއެވެ. ނަމަވެސް މުތަފައިހިޤުން ނަކީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ބޮޑާ، ކިބުރުވެރި މީހުންނެވެ.}"

وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللَّهُ، فِي تَفْسِيرِ حُسْنِ الْخُلُقِ قَالَ: هُوَ طَلَاقَةُ الْوَجْهِ، وَبَذْلُ الْمَعْرُوفِ، وَكَفُّ الأَذَى.

ހެޔޮ އަޚްލާޤީ ކިބައިކަން ހާމަކުރެއްވުމުގައި، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަޙްމަތްލައްވާ ޢަބްދު اللَّهِ އިބްނުލް މުބާރަކު ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅެއް، އަލްއިމާމް ތިރްމިޛީ ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އަރަބި: ޢަބްދު اللَّهِބިންމުބާރަކު) ވިދާޅުވިއެވެ. "ހެޔޮ އަޚްލާޤަކީ، އަންހެނުން ހިތްހަމަޖެހޭ ފުރުޞަތު މޫނު އަލިކުރުމެވެ. އަދި ޚައިރު މިނަކަށްވާ ތިލަކޮށް ކުރުމަށްދުވެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިކަން ގެއްލުމެއްވާފަދަ ކަންތައްތަކުން ދުރުވެ، ހިފެހެއްޓުމެވެ."

* * * * *

74- މައާފުކުރުމާއި، ކަންކަމުގައި އަވަސްވެނުގަތުމާއި، މަޢުމިރިވުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށްދޭ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلْكَـٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ (آل عمران: ١٣٤) މާނައީ: "އަދި ރުޅިގަދަކަން ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ. އަދި، މީސްތަކުންނަށް މައާފުކުރާ މީހުންނެވެ. އިހުސާންތެރިންނަށް الله ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَـٰهِلِينَ ﴾ (الأعراف: ١٩٩) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު އަފޫކުރެއްވުމުގައި ހިއްޕަވާށެވެ! އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ! އަދި ޖާހިލުންނާ ދުރުހެލިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا تَسْتَوِى ٱلْحَسَنَةُ وَلَا ٱلسَّيِّئَةُ ۚ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُۥ عَدَٰوَةٌ كَأَنَّهُۥ وَلِىٌّ حَمِيمٌ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴾ (فصلت: ٣٤ –٣٥) މާނައީ: "ހެޔޮ ކަންތަކާއި، ނުބައިކަންތައް ހަމަހަމަވެގެން ނުވެއެވެ. އެންމެ ހެޔޮ، ރަނގަޅުގޮތުން ދިފާޢު (ނުބައިކަންތައް) ދުރުކުރާށެވެ! ފަހެ، އޭރުން ތިބާއާ އެ މީހަކާ ދެމެދުގައި ޢަދާވާތްތެރިކަމެއް ވީ، ގާތް ރަޙްމަތްތެރިއަކު ފަދައިން ވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ކެތްތެރިވި މީހުންނަށްމެނުވީ، އެ މާތް ސިފަ ލިބިގެނެއް ނުދާނެއެވެ. އަދި ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބުވެރިއަކަށްމެނުވީ، އެ މާތް ސިފަ ލިބިގެނެއް ނުދާނެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴾ (الشورى: ٤٣) މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކެތްތެރިވެ، އަފޫކުރި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަންކަން ވަނީ، އަޒުމު ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމުގައެވެ."

632– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأَشَجِّ عَبْدِ الْقَيْسِ: "إِنَّ فِيْكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ: الْحِلْمُ ، وَالأَنَاةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުހުންވެވޮޑިވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަބްދުލްޤައިސް ޤައުމުގެ އަޝައްޖަށް، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންވެވޮޑިވާށި އަލްމުންޛިރު ބިން ޢާއިޛުއަށް) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާގެ ކިބައިގައި އެ ކަމަށް اللَّهُ ރުހިވޮޑިގެންވާ ދެ ސިފައެއް އެބައުޅެއެވެ. (އެއީ) މައްތުކުރުމާއި، ކަންކަމުގައި އަވަސްނުވުމެވެ.}"

633– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الأَمْرِ كُلِّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންވެވޮޑިވާށި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُއީ، ނަރަމް އޯގާވަންތަ ކަލާނގެއެވެ. ކޮންމެ ކަމެއްގައި ވެސް މަޑުމައިތިރިކަމާއި އޯގާތެރިކަން (ނަރަމްކަން) އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

634– وَعَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَالاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންވެވޮޑިވާށި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُއީ، ނަރަމް އޯގާވަންތަ ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ އޯގާތެރިކަމަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި ހަރުކަށިކަމަށް ނުދެއްވާ އެއްޗެއް އޯގާތެރިކަމާއި މަޑުމައިތިރިކަމަށް ދެއްވައެވެ.} (އެބަހީ: އޯގާތެރިކަމާއި މަޑުމައިތިރިކަމަށް، اللَّهُ ރުއްސަވާވޮޑިގެންވާ ދީ ކަންތައްތަކެވެ. އެ ދުނިޔޭ އާޚިރަތުގައިވެސް ވީއަސް ދުނިޔޭގައި ރަނގަޅުވާނެ ދުވަހުގެ ފެށުމުގައި، އާޚިރަތުގައި ހިނގާނެ ކަމަށް އާއި ބަލާބަލާ ދެއްވައެވެ.)"

635– وَعَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِي شَيءٍ إِلاَّ زَانَهُ، وَلاَ يُنْزَعُ مِنْ شَيءٍ إِلاَّ شَانَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެއްވެސް ކަމެއްގައި މަޑުމައިތިރިކަން އެކުލެވިފައިވާނަމަ، އެ ކަމެއް ޒީނަތްތެރިނުވެ ނުދާހުށްޓެވެ. އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގައި މަޑުމައިތިރިކަން ނެތިއްޖެނަމަ، އެ ކަމަކީ، ހުތުރު ކަމެއްކަމުގައި ނުވެ ނުދާހުށްޓެވެ.}"

636– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: بَالَ أَعْرَابِيٌّ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَامَ النَّاسُ إِلَيْهِ لِيَقَعُوا فِيهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: دَعُوهُ، وَأَرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلاً مِنْ مَاءٍ، أَوْ ذَنُوبًا مِنْ مَاءٍ، فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ، وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ޢަރަބިއަކު) ބަދަވީންގެ މީހަކު މިސްކިތުގައި (އެބަހީ: އަލްމަސްޖިދުއްނަބަވީގައި އިށީނދެގެން) ކުޑަކަމުދިޔައެވެ. ފަހެ، މީސްތަކުން އެ ކަން ހުއްޓުވުމަށް އޭނާއާ ކުރިމަތިލުމަށް އަވަސްވެގަތުމުއެވެ. ފަހެ، (އެކަން ދެކެވަޑައިގެން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ ދޫކޮށްލާށެވެ! (އެބަހީ: ކުޑަކަމުދޭން ނިމުންދެން އިނގޭތޯއެވެ!) އަދި އޭނާ ކުޑަކަމުދިޔައީ ތަނަށް ފެންތާށިއެއް ނުވަތަ ފެންބާލިދިޔައެއް ތިޔަބައިމީހުން އަޅައިލާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ފޮނުއްވީ މީސްތަކުންނަށް ލުއިފަސޭހަކަން ދިނުމަށެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް ދަތިކުރުމަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުފޮނުއްވައެވެ.}"

(**ޝަރަޙަ:** މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އަލްމަސްޖިދުއްނަބަވީ ބިނާކުރައްވައިފައި ވަނީ، ވަރަށް އާދައިގެ ގޮތަކަށެވެ. މިސްކިތުގައި ތަޅުމެއް ވެސް އަޅުއްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. ތަޅުމުގެ ބަދަލުގައި ބިންމަތީގައި ހުންނަނީ ރާޅުވެލި ޖަހައިފައެވެ. އެފަދަ ތަނަކަށް ކުޑަކަމު ހިނގައްޖެނަމަ، ނަޖިސްތަކެއް އެތަން މިތަނުން ފޮހެވިގެން ދިއުމުގެ ބަދަލުގައި ބިމަށް ހިނދިގެންދާކަން ވަރަށް ނުވާނެއެވެ. ދެން އެ ތަނަށް ފެންބާލިދިޔައެއް ނުވަތަ ފެންތާށިއެއް އަޅައިލުމުން، އެ ތަން ޠާހިރުވާނެކަމާމެދު ޝައްކެއްނެތެވެ. ނަމަވެސް، މި ޒަމާނުގައި މިސްކިތް ބިނާކުރުން ތަރައްޤީވެފައި، ނުވަތަ ކާޕެޓު ޖަހައިފައިވާ، ނުވަތަ ދޫޅަ އަޅައިފައިވާ ތަނަކަށް ކުޑަކަމު ހިނގައްޖެނަމަ، އެތަން ޠާހިރުކުރުމަށް ފެންބާލިދިޔައެއް

އަޅައިލައިފިނަމަ ފާހަގަކޮށް ވަޒަންކުރައްވައިގެން ހުއްޓެވެ. އެފަދަމީހުންނާ ތަރުބިޔަތު، ބޭރު ސަރަހައްދަކަށް ނަޞޭޙަތް ދެއްވުމަށް ފޮނުއްވާ، ނަޞޭޙަތްތެރިންނާ ދަޢުވަތުގެ ޒާތު ސަލާމަތްކުރެއްވުމެވެ. މިހާ ކުރެއްވުމަކީ ފިޤްހުގެ އަޚްލާގެ އަސާސެވެ. މިއަދުގެ މިސްކީނަށް ކުރަނިކޮށް ނުވާނެ މިކަލަށް ކުރެއްވުމުގެ ފިޤްހުގެ އަޚްލާޤުގެ އުސޫލު ތަރުތީބުކޮށް ދިނުމަށް ފުރުސަތު ހުއްޓެވެ. "މުސްލިމު")

637– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "يَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا وَلاَ تُنَفِّرُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވައިވެ އަނަސްގެފާނުގެ ހަދީޘުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޙީފާކުރައްވައެވެ. {ލުއިކަމުން (ކަންތައްތައް) ފަސޭހަކޮށްދޭށެވެ! އަދި ލުއިކަމުން (ކަންތައްތައް) ދަތިކޮށް ނުދޭށެވެ! އަދި ލުއިކަމުން ހެޔޮ ޚަބަރު ދޭށެވެ! އަދި ލުއިކަމުން މީސްތަކުން ދުރަށް ނުކުރާށެވެ!}"

638– وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ يُحْرَمِ الرِّفْقَ يُحْرَمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވައިވެ ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުاللَّهِގެ ހަދީޘުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޙީފާކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވަޙީފާކުރައްވައެވެ.) {އެ މީހަކު ލުއިކަމުން މަޙްރޫމުވެއްޖެނަމަ (ހެޔޮކަންތައް) އެ މީހަކު ލުއިކަމުން (އެ ހުރި) ހުރިހާ ހެޔޮކަމަކުން މަޙްރޫމުވެއެވެ.}"

639– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَوْصِنِي، قَالَ: "لاَ تَغْضَبْ" فَرَدَّدَ مِرَارًا، قَالَ: "لاَ تَغْضَبْ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވައިވެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ހަދީޘުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހުގައި ފިރިހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ވަޞިއްޔަތެއް ކުރައްވާށެވެ! އެކަލޭގެފާނު ވަޙީފާކުރައްވައެވެ. {ރުޅި ނައުމަށް އިސްނުކުރައްވާށެވެ!} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ތަކުރާރުކޮށް އެ

ސުވާލު ދަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. (އެއީ ކޮންފަދަ ފަހަރަކުތޯސް) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދިމާ ކުރި އިސްނުކުރައްވާށެވެ!}“

640– وَعَنْ أَبِي يَعْلَى، شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَةَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُم شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ޙުސްނުސުލޫކުވުމަށް އަޅުދަދުބުވާ، ޝަރުޢުކުރު ބޭނު އަޅުސުލޫކުބޭއިން ޙިމާވުގެންފައެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވަރުގެ ތަޢާލާވިއެވެ.) ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާވަނީ، ކޮންމެ ކަމެއްގައި އިޙްސާންތެރިވުން ވާޖިބުކުރައްވައިފައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޤަތުލުކުރަނީނަމަ، ރަނގަޅު ގޮތުގައި ޤަތުލުކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްޗެއް ކަތިލަނީނަމަ، ރަނގަޅު ގޮތުގައި ކަތިލާށެވެ. އަދި ތިޔައިން މީހެއްގެ ވަޅި (އެބަހީ: އެ ކަތިލުމަށް ބޭނުންކުރާ ވަޅި) ތޫނުކުރާށެވެ! އަދި ކަތިލާއެއްޗަށް ލުއިކޮށްދީ، އަރާމު ދިނުމަށްޓަކާށެވެ!}“

(**ޝަރަޙް:** މި ބަޔާންކޮށްދޭ، އިސްލާމްދީނުގެ ސަލާމަތްތެރިކަމާއި، އޯގާތެރިކަން ވަރަށްބޮޑަށް ހާމަވެފައިވާ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ޤަތުލުކުރަނީނަމަ، ރަނގަޅު ގޮތުގައި ޤަތުލުކުރާށެވެ.} އެއް ބަސްފުޅަކީ، މުދާރަނގަޅު ބަޔަކު ސަލާ ކުރުވުމެވެ. އެބަހީ އިންސާނަކު ޤަތުލުކުރުމުގައި ކެއްސެވިފައިވާ، ޙައްދު ޝަރުޢާކޮށްފައިވާ ކަމެއް. އެހީ، ހަނދާންވާހަކަ މައްދާނަގައި އިސްލާމްދީނުގެ ދުޝްމަނުން ޤަތުލުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް ޙައްޤާނިއްޔަތައި މިހާލު މަރަހިމްގެން ތިބާކޮށްގެ ޙަމަރަށް ނަމަވެސް ދީނުގެ ޙައްދު ޤާއިމުކުރުމުގެ ޙާލަތްތަކުގައި މިހާލު ގަތުލުކުރެވެ. މިއީން ކޮންމެ ޙާލެއްގައި ވެސް، ޤަތުލުވުމާ މިހާރުން ބަޑު އަނިޔާއަކާން ވާގޮތަށް ޤަތުލުކުރުން އިސްލާމްދީނުގައިވަނީ، ހަރާމްކޮށްވައިފައެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ކުރިން، މުޝްރިކުންގެ ދުވަސްވަރު ޤަތުލުކުރަނީ ޙާލަތު، ޤަތުލުކުރާ މިހާރުގެ އަނގަމަތޮޅުކަށްވެސް ދުޝްމަނުކަމުގެ ވަނަވަރަ ޙަރާމްކަރުން ތިހާމަސްއަށް މިނިވަނީ، ޤަތުލުކުރުމަށް. މުސްލިމްކަން ތިބާ ދެކަމުއާ ކަޅުބަޔާއި ކަނޑައި، ތުން ބޯނުކުން، ފައިތިލް ކުރުމަރުގުނަ، ޤަތުލުކުރާށެވެ. މިއީ ކަނޑައެޅިގެން އިސްލާމްދީނުގައި ހަރާމްކުރައްވައިފައިވާކަމެކެވެ. މިހާ، ޤަތުލުކުރަނީނަމަ އެކަން ވެސް އިޙްސާންތެރިކަމާއި ރަނގަޅަށް ކުރުމަށް އިސްލާމްދީނުގައި މިވަނީ ކަނޑައަޅުއްވައިފައެވެ.

ހަމައެކަނިން މަސްލަހަތު ޖަނަވާރުއް ކުރުމުގައި ވެސް ވަޑިޔޮނުކަން، އެ ސޮރުގެ ނާވާރިސާބުތާއި ކަރުގެ މައިނާރުތަކުއް ބޮޑުކާންލައިގެން ކުރުމުގަން އަންގަވައިފައި ވެއެވެ. ވަޑިޔޮން ނުކަން، ކާރި ވަޑިއަހަން އެތައް ފަހަރަކު ކާއްތައިގެން ކުރުވާއިރު، ނުވަތަ އެ ޖަނަވާރުއްގެ ކަނުދުރާ މިފަރާތުން ކުރުވާނަމަ، އެ ދުރުތޮގައި ވެސް، އެ ޖަނަވާރަކަށް ކުރުމުގެ ވަން އެތައްގެނަހައް އިތުރުވެގެން ދާނެއެވެ. ކުރުވާ އެއްކަން ދުއިކާނދީ އަހާމު ލިއްބައިދިނުމަން އަންގަވައިފައިވާ އެހެންވެއެވެ.

މި ޙަދީޘް ސާބިތުވާ އަށްއް ކަމަށް، އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ކުރުން ޝަރުޢުކުރައްވައިފައިވާ ގޮތަކީ، އިންސާނުންނަށް އެންމެ ފައިދާހުރި ގޮތަކަށެވެ. އިލާހީ ޙިކް ޝަރީޢަތެއްގެން، ނުވަތަ އެފަދަ އެހެން ގޮތަކުން މަރައިލުވާ ޖަނަވާރުގެ ހަރިގަނޑުން ލާ ބޮޑުއް ނުވެއެވެ. އެފަދަ ޖަނަވާރުގެ މަހަކީ، އިންސާނުން ކެއުމަން އެއްޗެ ރަނގަޅު މަހެއްކަމުގައި ނުބެލެވެއެވެ. މިކަން އެންމެ ފުރިހަމަވެފައި، އިސްލާމީ ދީނުގައި ކުރުމަން އަންގަވައިފައިވާ ގޮތަން ކުރުމުންނެވެ. ބާލީ ސައިފިއްޔިން ރިސާލާގެ ތަރުޖަމާއިން (542/1) ނަގައިފައި ”މުތަރުޖިމު“)

641– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَمْرَينِ قَطُّ إِلاَّ أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا، مَا لَم يَكُن إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا، كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِنَفْسِهِ فِي شَيءٍ قَطُّ، إِلاَّ أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ، فَيَنْتَقِمَ لِلَّهِ تَعَالَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيه)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝާތުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެ ކަމެއްގެ ތެރެއިން ކަމެއް ގޮތުގެ ހިޔާރުދިނުމުގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް އިޚްތިޔާރު ދެއްވައިގެން ވާނަމަ، އެ ދެ ކަމެއްގެ ތެރެއިން، ފަސޭހަ ކަމެއް އެކަލޭގެފާނު ހިޔާރުކުރައްވައެވެ. އޭގެ އެކަމުގައި ފާފަވެރިވުމެއް ނުވާނަމައެވެ. ފާފަ، ފާފަވެރިވުމެއް ވާނަމަ، މީސްތަކުންކެއް އެ ކަމާ އެންމެ ދުރުވެ ހުންނެވީ ދުރުވެވައިގެންނެވެ، އެކަލޭގެފާނެވެ. އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސަށްޓަކައި ކަމަކާމެދު ދެކޮޅަށް ވެސް ބަދަލު ހިފުމެއް ނުހިއްޕަވައެވެ. ނަމަވެސް اللَّهُ ހަރާމު ކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް ހަމަ ނެތި ކަނޑައިލުވުމެއް ވާނަމަ، ފާފަ، އެ ހިނދު اللَّهُ އަށްޓަކައި އެ ކަލޭގެ ދާއިރާގެ ބަދަލު ހިއްޕަވައެވެ.“

642- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ يَحْرُمُ عَلَى النَّارِ، أَوْ بِمَنْ تَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّارُ؟ تَحْرُمُ عَلَى كُلِّ قَرِيبٍ، هَيِّنٍ، لَيِّنٍ، سَهْلٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަރަކައަށް ޙަރާމްކުރައްވައިފައިވާ، ނުވަތަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ނަރަކަ ޙަރާމްކުރައްވައިފައިވާ މީހެއްގެ ޚަބަރު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވަންހުށިތޯއެވެ؟ މީސްތަކުންނާ ކައިރި، މަޑުމައިތިރި، ހުލުވި ތަނަވަސް، (އެ މީހަކާ) ދުރަމަރާތްކުރުމަށް ފަސޭހަ، ކޮންމެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ނަރަކަ ޙަރާމްވެގެންވެއެވެ.}"

* * * * *

75- ޢަފޫ، ތަންމުނާރުކަން މީހުންގެ ކިބައިން ބަދަލުނުހިފުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޢަފޫ، ތަންމުނާރު ނުދަނަހަ މީހުންގެ ފުރުން ދުރުވެރިވާ އުނދަގޫތަކަށް ބަދަލުނުހިފުމާއި، އެއުރެންނަށް މާފުކުރުމުގެ މާތްކަން ހާމަކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴾ (الأعراف: ١٩٩) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ޢަފޫކުރައްވާށެވެ! އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ! އަދި ޖާހިލުންނާ އެއްކިބާވެ ވަޅައިގަންނަވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۗ

﴿ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَآتِيَةٌۖ فَٱصۡفَحِ ٱلصَّفۡحَ ٱلۡجَمِيلَ ﴾ (الْحجر: ٨٥) މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ އުޑުތަކާއި، ބިމާއި، އަދި އެދެމެދުގައިވާހައި ތަކެއްޗެއް، ޙައްޤުގޮތުގައި މެނުވީ ނުހައްދަވަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތުގެ ވަގުތު އަންނާނޭކަން ކަށަވަރެވެ. ފަހެ، ރިވެތިވެގެންވާ ގޮތުގައި ކުށްތަކުން މަޢާފުކުރައްވާށެވެ!"

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا يَأۡتَلِ أُوْلُواْ ٱلۡفَضۡلِ مِنكُمۡ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤۡتُوٓاْ أُوْلِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينَ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلۡيَعۡفُواْ وَلۡيَصۡفَحُوٓاْۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴾ (النور: ٢٢) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދީނީމަތިވެރިކަމާއި، ތަނަވަސްކަމުގެ ވެރިން، ގާތްތިމާގެ މީހުންނާއި، މިސްކީނުންނާއި، ﷲ ގެ މަގުގައި ހިޖުރަކުރި މީހުންނަށް، ނުދިނުމަށް ހުވާނުކުރާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެން ޢަފޫކޮށް ދޫކޮށްލާހުށިކަމެވެ! ﷲ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސެވުމަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުލޯބިވަނީތޯއެވެ؟ ﷲ އީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ، ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾ (آل عمران: ١٣٤) މާނައީ: "އެއުރެންނަކީ، ތަނަވަސްކަމުގެ އަތުގައި، ދަތި ހާލުގައި، (މުދާ) ޚަރަދުކުރާ މީހުންނެވެ. އަދި، ރުޅިގަދަވީކަން ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ. އަދި، މީސްތަކުންނަށް ޢަފޫކުރާ މީހުންނެވެ. އިޙްސާންތެރިންނަށް ﷲ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴾ (الشورى: ٤٣) މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކެތްތެރިވެ، ޢަފޫކުރި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަންކަން ވަނީ، ޢަޒުމު ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިންކަން ކަށަވަރެވެ."

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތައް ވަރަށް ގިނައެވެ.

643- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ: هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَومِ أُحُدٍ؟ قَالَ: "لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَومِكِ، وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالَيلَ ابْنِ عَبْدِ كُلاَلٍ، فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلاَّ وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي، فَنَظَرتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيلُ عَلَيهِ السَّلاَمُ،

فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ سَمِعَ قَولَ قَومِكَ لَكَ، وَمَا رَدُّوا عَلَيكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ!

فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَولَ قَومِكَ لَكَ، وأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ، وَقَدْ بَعَثَنِي رَبِّي إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ، فَمَا شِئْتَ: إِنْ شِئْتَ: أَطْبَقْتُ عَلَيهِمُ الأَخْشَبَيْنِ". فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلاَبِهِم مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ، لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. އުޙުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި ކަލޭގެފާނަށް ކުރިމަތިވި ވަގުތަށްވުރެ ކަންބޮޑުވާކަހަލަ ދަތިކަން ބޮޑު ކަމެއް ކަލޭގެފާނަށް ކުރިމަތިވެފައިވޭތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަމަނާގެ ޤައުމުގެ މީހުންގެ ފަރާތުން، ޢަޤަބާގެ ދުވަހުގައި ކުރިމަތިލައްވަން ޖެހިވަޑައިގަތް ކަންތައްތަކާ، އެއަށްވުރެ މާ އުނދަގޫ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު (އިމާންވާ) އިސްލާމްދީނަށް ނަސޭހަތްދިނުމަށް، އިބްނު ޢަބްދުޔާލައިލުގެ މީހުންގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ޖާހިލުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން) ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަތް ހިނދުގައެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަތް ކަންތަކަށް އެބައިމީހުން އިޖާބަދެއްނުދިނީއެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކުރައްވާނެކަމެއް އެނގިވަޑައިނުގަތުން، ދެރަ ހިތާމަވެގެން ވަޑައިގެންނެވީ ވަކިތަނަކަށް އެނގިވަޑައިނުގަނެވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (އެ ހޭލުނީ ތިބީ) ޤަރުނުއްޘަޢާލިބާ ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން. (އެބަހީ: ޤަރުނުލްމަނާޒިލް ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން.) ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްއުފުއްލަވައި މައްޗަށް ބައްލަވާލެއްވިއިރު، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހިޔާކުރަން ހިޔާއެޅިގަނޑެއް ވިލާގަނޑެއް ދުށިވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ވިލާގަނޑަށް ބައްލަވާލެއްވިއިރު، އެ ވިލާގަނޑުގައި ޖިބްރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމު މީހުން ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވި ދެންނެވުމާއި، އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ރައްދުދިނީ ރައްދުތަކުން، اللهُ ތަޢާލާ އައްސަވާފައި ވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާމެދުގައި

ކަލޭގެފާނު މަލާއިކަތާއަށް އަ ކުރެއްވުމަށް، ކަން ގޮތަކަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާ ކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވުމަށްޓަކައި، ފަރުބަދަތަކާ ޙަވާލުކުރެއްވައިފައިވާ މަލާއިކަތާ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެކަލާނގެ ފޮނުއްވީއެވެ!

ފަހެ، ފަރުބަދަތަކާ ޙަވާލުކުރެއްވައިފައިވާ މަލާއިކަތާ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ގޮވައިލައްވައިއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ސަލާމްގޮވައިލެއްވުމަށްފަހުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! (ﷺ) ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުން ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވި ދެންނެވުމާއި، އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ރައްދުކުރި ރައްދުކުރުން، اللهُ ތަޢާލާ އައްސަވާފައިވެއެވެ. ތިމަންނަކީ، ފަރުބަދަތަކާ ޙަވާލުކުރެއްވައިފައިވާ މަލާއިކަތާއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ، ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ތިމަންނާ ފޮނުއްވީ، ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާ ގޮތަކަށް ތިމަންނާ ކަން ކުރުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވާ ކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގެންފިނަމަ، އަޚްޝަބައިން ކިޔުން ދެ ފަރުބަދަ (އެބަހީ: މައްކާގެ ކައިރީގައިވާ އެއްވެ ބޮޑު ދެ ފަރުބަދަ) އެބައިމީހުންގެ ބޯ މައްޗަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވައްޓާލައިލައްވާނަމެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. (ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީމެވެ.) ނޫނެކެވެ. އަދި ހިއްޗެއްވެ؟ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަނީ، އެބައިމީހުންގެ ބުރިކަށިތަކުން، اللهُގެ އެއްކައުވަންތަކަމަށް ހިފާ، ހަމައެކަނި، އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިކަމެއް އަޅުކަންކުރާ، އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ ބައެއް އެކަލާނގެ ނެރުއްވުމަށެވެ.}“

644– وَعَنْهَا، قَالَتْ: مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا قَطُّ بِيَدِهِ، وَلاَ امْرَأَةً، وَلاَ خَادِمًا، إِلاَّ أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَمَا نِيلَ مِنْهُ شَيْءٌ قَطُّ فَيَنتَقِمَ مِنْ صَاحِبِهِ، إِلاَّ أَنْ يُنْتَهَكَ شَيْءٌ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ تَعَالَى: فَيَنْتَقِمَ لِلَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އަ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އަ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުވަހަކު ވެސް، އެއްޗެއްގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ޖެއްސަވައިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ގައިގާގައި ވެސް، އެކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމުންގެ ގައިގައި ވެސް ނުޖެއްސެވިއެވެ. އެކަމަކު اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރެއްވުމުގައި މެނުވީއެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެކަލޭގެފާނަކަށް ކަމަކާހުރެ

ފަހަރެއްގައި ވެސް، އެއިން މީހެއްގެ ކިބައިން އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުހިއްޕަވައިފައެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު اللَّهُ ހުރުމަތްތެރިކުރައްވާ ކަމެއްގެ ހުރުމަތްކަނޑައިފި މީހެއްގެ ކިބައިން ދެންވީއެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު، اللَّهُ އަށްޓަކައި އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުހިއްޕަވައެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُ ހަރާމް ކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއް މީހަކު ކޮށްފިނަމަ، އެކަމަކަށް اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ހުކުމް އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެކަލޭގެފާނު ތަންފީޛުކުރައްވައެވެ.)"

645– وعَن أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيهِ بُرْدٌ نَجْرَانيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيةِ، فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابيٌّ، فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً، فَنَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ النَّبيِّ ﷺ، وَقَدْ أَثَّرَت بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ، فَضَحِكَ، ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بعَطَاءٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނާ ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހިނގަވައިފައި ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު (ގައިކޮޅުގައި) ތޮއްޓަކުރައްވައިގެން ހުންނެވި، ނަޖްރާނުގައި ވިޔަފައިވާ، އާގެ ކައިރިފަން ވަރަށްހަރު ފޮތިކޮޅެކެވެ. ފަހެ، ބަދަވިންގެ މީހަކު އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެ، އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ރިދާކޮޅުގައި ހިފައި ވަރަށްގަދަކޮށް ދަމައިލިއްސެވެ. އެ ވަގުތު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ކަނދުރާފުށަށް ތިމަންނާ ބަލައިލީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އެ ރިދާކޮޅުގައި ހިފައި ދަމައިގެންލުމުން ބޮޑުކަމުން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނދުރާފުށުގައި، އެކަމުގެ އަސަރު ފެންނަންއޮތެވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ މުޙައްމަދުއެވެ! (ﷺ) ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައިވާ اللَّهُ ގެ މުދަލުން ބައެއް ތިމަންނާއަށް ދެއްވުމަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ! (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އިތުރުއެކަލޭގެފާނު އެ މީހާގެ ދިމާއަށް އެނބުރިވަޑައިގެން ބައްލަވައިލައްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހިނިތުންވެލައްވިއެވެ. އޭއަށްފަހު، އޭނާއަށް (ޢަޠާގެ މުދަލުން) ދިނުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ."

(ޝަރަޙް: މިއީ ދުނިޔާއަށް ކައިރިކުރުމަށް ސާބިތުގެ ހުރިހާކަމެއްގެ މިސާލެއްކަން ބަޔާންކޮށްދޭ ހަދީޘެކެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހިލްމުވެރިކަން ގައިގޮތުވެސް ގޮތަށް ހުރިހާކަމެއްގައި ހިފައި ދޫކޮށްލެއްވި، އެއްވެސް އަދަބެއް އިޞްލާހުކުރުމާ ނުލައްވަވައި އެކަލޭގެފާނު މުޢާމަލާތް ކުރެއްވީ މީހެއްގެ އަދަބުކުޑަ ބަހަށްޓާއި ހިނިތުންވެލެއްވުމުން ހަނދުމަ ކުރައްވައިލައްވައި،

އޭނާ އެދިގެން އަދި ކަންތައް ފުރިހަމަކުރައްވައިފައިވާއެވެ. މިއަދު މި ޖަމާޢަތުގެ ވެރިޔަކަށް މިވަރަ ކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، ދީން ކަނޑާނުލެވޭ ހިތްޕުޅަކީ ގެންނަވައިބައްލަވާނެއެވެ! އޭނާގެ އުދުން ފުރިހަމަވުމުގެ ބަދަލުގައި، އުފަދަ ބާއްދަބު ގޮތަކަށް ޖަމާލުކުރި މިހާކު ތަޙުގެ އަނދިރި ކާބިޔާއްގައި ދުވަސްތަކު ހާދަނުކަނ ފުޅުޖެހިފައިވާ މިޖަމާޢަތުގައި އޮވެދާނ ބަވައެވެ؟ "މުތަފަޤުން ޢަލައިހި")

646– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الأَنْبِيَاءِ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِمْ، ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރުއްސުންލެއްވި (ޢަބްދު اللّهِ) ބިން މަސްޢޫދުގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ އަންގެ ބާކިއުންތަން ސަލާމާތްވުމުގައި، اللّهُގެ ނަބިއްޔުންކުރު ނަބިއްޔަކުއްގެ ވާހަކަ، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ވިދާޅުވެދެއްވި ގޮތް މިހެން ތަނަށް މިހާރު ފެނޭ ދެކެވިގެން. އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިގެ ތެރެއަށް، ހަނިކޮށް ޚުތުރު އަނބުރަވައިލިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުގެ އަނބުރުވުރުގައި ލޭފުރު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުން ފޮއްސަވަމުން ވިދާޅުވަމުން ގެންދިއެވެ. އަހާގެ ވިރިހަސްކަލާކާއެވެ! އަހާގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ވިހަރަސްކަލާނގެ އަފުކުރެއްވުމާނދެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންނަށް ހަމަ ނޭނގެނީއެވެ.)"

647– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {ގަދަފަދަ މީހަކީ، މީހަކާ ހިފައިގަންނައިގެން އޭނާ ބިންޖެހުމާ މީހާއެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު (ޙަޤީޤަތުގައި) ގަދަފަދަ މީހަކީ، ރުޅިއައިސް ހިނދު އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ގަދަވާ (އެބަހީ: ނަފްސު ކޮންޓްރޯލްކުރާ) މީހާއެވެ.}"

* * * * *

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އަނިޔާކުރާމީހުން މެދު އެނގުމެއް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ގެ ބަސްފުޅުތަކުން، މަޢާފުކުރުމުގެ މާތްކަން ހާމަކުރައްވާފައިން ހިމެނެއެވެ.

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَـٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ (آل عمران: ١٣٤) މާނައީ: “އެއުރެންނަކީ، ތަނަވަސްކަމުގައްޔާއި، ދަތި ހާލުގައި، (މުދާ) ހޭދަކުރާއުރެން މީހުންނެވެ. އަދި، ރުޅި މަތިކަން ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ. އަދި، މީސްތަކުންނަށް މަޢާފުކުރާ މީހުންނެވެ. އިޙްސާންތެރިން ދެކެ ﷲ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.”

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴾ (الشورى: ٤٣) މާނައީ: “އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކެތްތެރިވެ، އަދި ފުއްސަވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެކަންކަމަކީ، އަޒުމު ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިންކަން ކަށަވަރެވެ.”

މި ބާބުގެ ކުރިން، އިސްވެދިޔަ ބާބުގައި ވެސް، މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އެތަކެއް ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައި ވާނެއެވެ.

648- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي قَرَابَةً أَصِلُهُمْ وَيَقْطَعُونِي، وَأُحْسِنُ إِلَيهِمْ وِيُسِيْئُونَ إِلَيَّ، وأَحْلُمُ عَنْهُمْ، وَيَجْهَلُونَ عَلَيَّ، فَقَالَ: "لَئِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ، فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمُ الْمَلَّ، وَلاَ يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى ظَهِيْرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَقَدْ سَبَقَ شَرْحُهُ فِي " بَابِ صِلَةُ الأَرْحَامِ")

މާނައީ: “މާތް ﷲ، އަ ކަލޭގެފާނު ރުއްސެވުންވާނީ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ގާތްތިމާގެ ބައެއްވެއެވެ. އަޅުގަނޑު

ޢުބައިދުﷲ ދެކުން ބާއްވަމުވެ. އެކަމަކު ޢުބައިދުﷲ އަދުގަނޑާ ދެކުން ކަނޑައިލީއެވެ. އަދުގަނޑު ޢުބައިދުﷲނަށް ކަލޯހިޓަމެވެ. އެކަމަކު ޢުބައިދުﷲ އަދުގަނޑާދުރުގައި އިސްތިޤާމް ކަށްކުރެއެވެ. އަދުގަނޑު ޢުބައިދުﷲނަށް ބިރުދެއްކީމެވެ. އެކަމަކު ޢުބައިދުﷲ އަދުގަނޑަށް ދެރަބަސް ގުޅުވިކުރެއެވެ. ތިރޭ، (މިލާރާކަ އަޢުއަހުސަވައި) އިތުރު އެކަށޭގޮތުން ހަދިއްޔާކުރެއްވިއެވެ. {ކަން ހުރި ކަށޭގޮތުން ރިޔާ ވިދާޅުވިގޮތަށް ކަމުގައި ވަނީނަމަ، ކަށޭގޮތުން އުބައިދުﷲގެ ތަނަވަސް ހުރީ އަދިރިކައް އަޑުއްވާލަދެއްވެ. (އުބައި: ރިޔާ އުބައި މިހުނަށް ހެއްކަށް ކަނޑުކުރެއްވިއްޖެކަ ލޮބި، އުބައިދުﷲ އެގޮތު ނުދަރުމަތުގެ ނަރިޔާއަދި، އުބައިދުﷲ ފާލަފުޅުވެވެ. އެއީ، އަނގަދު އަލިފާން، ނުވަތަ ހުރި އަދިރިކައް ކައިރީގެ ބަރަކާތް އޭގެ ގެއްލުން ވާނުލަދައިން، އުބައިދުﷲގެ އެ ނުބައި ޖަމަލުގެ ބަދަލު އުބައިދުﷲ ރިބަގެތް ގެދުވެރިވެވެ.) އަދި ރިޔާ ރިޔާގެތްގައި ދުވިހުނުނުވާ ހިނދަކު ރިޔާއަށް ވާގިވެރިވަނީ ﷲގެ ރަސޫލާއު އެހެރީރިޔަކު ޖައްވާހުއްޖެވެ.}“

އަލްއިމާމު އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ. މިގޮތުގެ ”މަތިން ބަޔާންކުރެވޭ ހަދީޘްގެ ޖާބިރާގެ ކަލުގެ ދެކުން ދަލީލެއް ފާރަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބެ“ ގައި (ނަންބަރު 318) މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ.

* * * * *

77- اللهُގެ ޝަރީޢަތުގެ ކަންތައް ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމުގެ ޙުރުމަތް ކަނޑައިލެވިއްޖެނަމަ ރުޅިއައުމާއި، اللهُގެ ދީނަށް ނަސްރުދިނުމާއި ނަސްރުގަދަކުރުމުގެ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَٰتِ ٱللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ ٱلْأَنْعَٰمُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَٰنِ وَٱجْتَنِبُوا۟ قَوْلَ ٱلزُّورِ﴾ (الحج: ٣٠) މާނައީ: "(ކަންހުރިހަކީ) އެއީއެވެ. އަދި اللهُގެ ޙުރުމަތްތަކަށް މާތްކަން ހިތާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ މީހަކަށް ބޮޑުކަމަކީ އެކަންތައް އެ މީހާގެ ރައްބުގެ ޙަޟްރަތުގައި ހެޔޮވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިޔައިދެވޭ ކަންތައްތައް ފިޔަވައި ހުރިހާ ޖަނަވާރުތަކެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޙަލާލުކުރައްވައިފިއެވެ. (ފަހެ) ބުދުތަކުގެ ނަޖިސްކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލިވާށެވެ! އަދި ދޮގު ބަސްތަކުން ދުރުހެލިވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تَنصُرُوا۟ ٱللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ (محمد: ٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މުއުމިނުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللهُ އަށް (އެބަހީ: اللهُގެ ދީނަށް) ނަސްރުދެއްވާނަމަ، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަސްރުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތިލަފައި ސާބިތުކުރައްވާނެއެވެ."

649- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو الْبَدْرِيِّ ﵁، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي لأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ مِنْ أَجْلِ فُلاَنٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيتُ النَّبِيَّ ﷺ غَضِبَ فِي مَوعِظَةٍ قَطُّ أَشَدَّ مِمَّا غَضِبَ يَوْمَئِذٍ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ: إِنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِيْنَ، فَأَيُّكُمْ أَمَّ النَّاسَ فَلْيُوْجِزْ، فَإِنَّ مِنْ وَرَائِهِ الْكَبِيْرَ، وَالصَّغِيْرَ، وَذَا الْحَاجَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވި އަބޫމަސްޢޫދު، ޢުޤްބާތު ބިން ޢަމްރުލް ބަދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އެވިދި މީހާގެ ސަބަބުން

(އުބަޔީ: އެވްނި އިމާމުއްގެ ސަބަބުން) އަޅުގަނޑު ފަތިސްނަމާދުގެ ޖަމާޢަތަށް ހާޟިރުވުމަށް
ޢުދުރުވެރިވަމެވެ. އެއީ، އަޅުގަނޑުމެންނާއިގެން އާންމާ އިމާމުވެ ނަމާދުކުރުމުގައި، މާ
ދިގުކުރާތީއެވެ. (އަބޫމަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ވާހަކަ އަޑުއައްސަވާފައި ރަސޫލާ،
މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ކޯފާވެވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނު އެއްވެސް ކަމަކާ ދުވަހަކުވެސް
އެހައިބޮޑަށް ކޯފާވެވިގޮތް މިމަންޒަރު ދުށްވަޑައިގެންނަވަމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި
(ދީނާމެދު) މީހުން ދުރުކުރުވާ ބަޔަކުވެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއްވެސް މީހަކު ބަޔަކުމީހުންގެ
އިމާމަކުކަމުގައިވެ، ނަމާދުކުރުވާނަމަ، ފަހެ، އޭ މީހަކު ނަމާދު ކުރުކުރުމަށްޓަކައިވެ.
ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ފަހަތުގައި (އިޙްތިޔާރުގެން) އުޅުމުން ދުވަސްވީ މުސްކުޅިންނާއި،
ކުޑަކުދިންނާއި، އެކިއެކި ބޭނުންތެރިކަމުގައި އަވަހަށް ދާންވެފައިވާ މީހުން ވެސް ތިބޭހުރެއެވެ.}“
(ޝަރަޙަ: މިއަދު އަޅުގަނޑުމެންގެ ދިރިއުޅުން ހަމަޖެހިފައިވާގޮތުން، މި
ބަދިރުގައި ބާރުލިބޭވަނަވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން މިނިވަން ކަމަކީ ވަޔަށްބޮޑުން
ހަރަކާތްތަކަން ޖެހުނެވެ. އެހެނީ، އެ ޖަމާޢަތުގެ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންކަން އިންތިޒާމުކުރާ
ގޮތައި، މި ޖަމާނާ އަޅައިބަލާއިރު، ބާޖެހޭރީން ހުއްޓުމަށް ހަމަހަމަކަމެއް ޖެހޭހިއެވެ.
މާ ދިގުކޮށް ވަރަކަ ނުދެއްކި ކަމަކު އެކަން، ސަލާމަތީބެއްދިގެ ފޮރިތަކަން ޤަބޫލުކުރެވޭނެއެވެ.
މިއަދު ދިރިއުޅުން ހަމަޖެހިފައިވާގޮތުން، ވަކިގެއަކަން ދާނީއަކަން ޖާނަވަރާ މީހުންނާއި،
ވަކިގެއަކަން ދުރުން އިސްތިޤާމަ ގެންގުޅެ ދެނެދުނެވޭނެ މީހުންނާއި، ހާސްވިބަދުލުގައި
ބަލިމީހަކު ބާއްވައިގެން އާންމުގޮތުގައި އެހީތެރިވެދެން ތިބެންޖެހިފައިވާ މީހުންނާއި،
ވަޖީފާދޭއިރު ނުވަތަ އެއްރޮގުއްލިގައިވެސް ތިމާގެ ރަށްފުށް އެހެންރަށަކަން
އަރިސްޓޯވާލަދާ މީހުންނާއި، އަދި މިސްރާސް މިފަދަ އެއްޗެހިކަމުގައި އަވަދިޝެއިދަލާ
މީހުން ދުޖެމަސައްކަ މަތީއެއްނުއެވެ. މިސްކިތުއިރުން ދަނިކާން ބަރުގެފާޑުގެ އިތުރުން،
އާންމު ހާލަތުގައި ނަމާދުކާނަޅައިގެން، އެ ދާންތިޔަނެކަން ދުވާނަނަ ވަކިއެއްސަކަންދުކާ،
މިސްކިތަށްވަނުމަ ރިޔާޒަތްބެހޭކާ، ނަމާދު ނިމުމުން ޝަރުޢީފާތުގައި އެބަހުރިއްޖެވެ. އެއީ،
މިސްކިތުގެ އިމާމު ނަމާދަށް ފުރުމުގައިވެސް އެކިރީގާމާ ވަރަށްބޮޑު ޖިންއިނުރުކޮށްމާއި،
ނަމާދު ކުރުމުގައި މާދިގުކޮށް ރިޢާޔަތްގެ ސަބަބުން އާންމާ ދާންވިހަވާމަށް ނުޖެހުމުގޮތަށްނެވެ.
ހޯއްޖޭގެ ބަރުއް ދަރުދަރަކުގައި، ފަހަކަށް އަދިސް މިކަން ޖެއްވެފައިވެއެވެ. އެފަދަ ދަރުދަރުގައި

މަސްވެރިން ފަތިސްނަމާދުގެ ޖަމާޢަތަށް މިސްކިތަށް ދިޔުމަށް އުޅުނުވެރިވާ ކަމުގެ ސަވާބާ އަޑުއިވިއެވެ. އެއީ، ބަނދިގޮވުމަށްވުރެ ޖަމާޢަތްފުޅުން ދަސްވުމާއި، ނަމާދު މާދިގުކޮށް ކުރުމީ ކަމުގައިވެއެވެ.

މިސްކިތްފުރިގެން، މިސްކިތުންބޭރު އަވިގަނޑުގައި ނަމާދަށް ބައްލަ ތިބެނަމަ، ނުވަތަ ވިއްސާރަ ދުވަހެއްގައި ވާރޭވެހިގެންނަކަމަށް ޖަމާޢަތަށް ހިނދު، އިޝާ ނަމާދާއި، ފަތިސްނަމާދާއި އެހެންވެސް ނަމާދުތަކެއް އާއްމުކޮށް ކުރާވަރަށްވުރެ ކުރިއަށްގެންދިޔުމާއި، ރަމަޟާނުގެ ރޯދަމަހުގައި ކުރި ރަނގަޅުކަމެއްގައި ބަނދިކޮށްދޫކުރުން، ޖަމާޢަތް ނަމަވީ، ފަތިސްނަމާދާއި މަޢުރިބު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދުތަކާއި ދިހަވަރަކަން މިނިޓު، ފަތިސްނަމާދުގައި ފަނަރަވަރަކަން މިނިޓު އަދި މަޢުރިބު ނަމާދުގައި ފަސްވަރަކަން މިނިޓްފަހުން ގިނައިރު ކުރުމަކީ ވެސް، މިފަދަ ބަރަކާތްތެރި އަވަހަކީ ކުރުމަކަށްވެސް ނުކުރުން ރަނގަޅު ކަންކަމެވެ. އަދި ރަމަޟާންމަހު، މަޢުރިބުނަމާދަށް ގޮވުމަށްފަހު، ގިނައިރު ނުކޮށް ނަމާދު ކުރަން ފެށުމަކީ ވެސް އިމާމުންގެ ފިޤުހުގެ ތެރެއިގައި ހިމެނިގެންވާ، ހުއްޖަތާއިބެހޭ އެއްބާރުލުން ލިބިފައިވާ ކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ހެޔޮގޮތުގައި، ބަސްބަސް މުސްލިމުން މިކަންކަން ފަހަމުނުކުރާކަމަކަށް ނުކުރާ ކަމެވެ. "ފުރިހަމަ")

650– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ سَفَرٍ، وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ، فِيْهِ تَمَاثِيْلُ، فَلَمَّا رَآهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَتَكَهُ، وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، وَقَالَ: "يَا عَائِشَةُ: أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِيْنَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންވެވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދަތުރަކުން) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދަތުރުފުޅަކުން އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އަހުރެން ތިމަންކަލަނގެ ގޭގައިވާ އާނގައެއް ނުވަތަ ކުޑަދޮރެއްގައި، ދިރުންތެރިޔެއްގެ ސޫރަތުގައި ތުނި ފަރުދާއެއް ތިމަންކަލަނގެވަނީ ދަމާލައިފައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺއަށް އެ ތަން ފެނިވަޑައިގެން ހިނދު، އެ ސޫރަތައް ހަލާކުކޮށްލެއްވިއެވެ. އަދި (ހިތްހަމަނުޖެހިވަޑައިގެން) އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅުގެ ކުލަވެސް ބަދަލުވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢާއިޝާއެވެ! ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللَّهُ، އެ ޙަޟްރަތުން އެންމެ ގަދަފަދަ ޢަޛާބުދެއްވާނީ މީހުންގެ ތެރޭގައި، اللَّهُ ހެއްދެވީކަމުގެފަދައިން ދިރޭ ތަކެތި ހެދުމަށް ކުރިމަތިލާ މީހުންނެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ގިނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، މި ހަދީޘާއި މި ނޫނަސް މި ފަދަ އެހެން ހަދީޘްތަކުގެ އަލީގައި، މިފަދަ އިންޒާރުތަކުން ސަރާހަތުވުން އެނގޭ މިހެނެވެ، ދިރުންހުރި ތަކެތީގެ ސޫރަ ކުރެހުމާއި، ބޭގައި އުފައްދައި ބެހެއްޓުމަކީ، އެއްގޮތަކަށް ވެސް ކުރުން ހަރާމުވެގެންވާ ނުހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައެވެ. ކޮންމެހެން ކުރަހަން ވެއްޖެނަމަ، ގަސްގަހާގެހިއާއި، އެ ނޫން ވެސް، އެ އެއްޗެއްގައި ފުރާނަ ނެތް އެއްޗެއް ކުރެހުމަކީ، އެކަމު ހަރާމެއް ކަމެއްނޫނެވެ.

އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާ ހަދީޘެއްގައިވެއެވެ. "عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، إِنِّي إِنْسَانٌ إِنَّمَا مَعِيشَتِي مِنْ صَنْعَةِ يَدِي، وَإِنِّي أَصْنَعُ هَذِهِ التَّصَاوِيرَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لاَ أُحَدِّثُكَ إِلاَّ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: {مَنْ صَوَّرَ صُورَةً، فَإِنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهُ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا.} فَرَبَا الرَّجُلُ رَبْوَةً شَدِيدَةً، وَاصْفَرَّ وَجْهُهُ، فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنْ أَبَيْتَ إِلاَّ أَنْ تَصْنَعَ، فَعَلَيْكَ بِهَذَا الشَّجَرِ: كُلِّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ". މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ، ސަޢީދު ބިން އަބުލްހަސަނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، ތިމަންމެން މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެފާނުގެ ހަޟްރަތުގައި އިންނަވަނިކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަޟްރަތަށް މީހަކު އައެވެ. އަދި އޭނާ ދަންނަވައެވެ. އޭ އަބޫޢަބްބާސްއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑަކީ އަޅުގަނޑުގެ އަތުން މަސައްކަތްކޮށްގެން ކާއިބޮއި ހޯދާ މީހެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު މަސައްކަތްކަރީ، ތަސްވީރު ކުރަހައެވެ. (މި ކަމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟) ފަހެ، އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިޔަކަމާ ބެހޭގޮތުން) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފައިވާ ބަސްފުޅެއްނޫނީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް ވިދާޅުވާ ނުދެއްވާނެމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވާފީމެވެ. {ދިރުންހުރި އެއްޗެއްގެ ސޫރައެއް ކުރަހައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ އެއްޗަކަށް ފުރާނައެޅުވައިފުމަށް ދަންދެން ޢަޛާބުދެއްވާނެ، މާތް اللَّهُ، އެ މީހަކަށް ޢަޛާބުދެއްވާނެއެވެ. އަދި ފުރާނައެއްގައި ވެސް އޭނާއާ، އެއަކު ފުރާނަ އެޅުވުމަކުން މީހަކުވާކަށް ނޫނޫއެވެ.} (ފަހެ، މި ބަސްފުޅު އައުރިވުމުން، ބިރުންގަނެ) އެ މީހާ ވަރުގަދަކޮށް މޭނާވައި ލިއެވެ. އަދި އޭނާގެ މޫނުގެ ކުލަ ރީނދޫވެގެން ދިޔައެވެ. އެ ހިނދު، (އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. “ތިބާ

ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ! ކާންމުހުން އެއްޗެއް ނުކުރަނީ މިބައިން ދަރުޖެހުން ނެތީނަމަ، މިބާ ގަސްގަހާގެހި ކުރަހާށެވެ. އަދި އެ އެއްޗެއްގައި ފުރާނަނެތް ކަންތަ އެއްޗެއް ކުރަހާށެވެ!"

އިމާމުނަވަވީ ވިދާޅުވާގޮތުގައި ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުގައި އެނގެ ރަނގަޅަށް މާނަކުރައްވަން އެނގިވަޑައިގަންނަވާނީ، އެކަލޭގެފާނު އަސްލާރިބާރުން ނެވެ. މި ގޮތުން އިސްތިޢާރާ ޝަރީޢަތުގައި އަންގަވައިފައިވާ އެއްޗެއްގެ މާނަ މިވަނީ، އިބްނު ޙައްޖަރުގެ ފާހަގަކުރާ ވިދާޅުވެދެއްވައިފައެވެ.

ތަސްވީރުކުރާ، ނުވަތަ ސޫރަކުރާ މީހުންނަށް ދުއްތާމުކުރާ ކަމަށް ދެއްވާ ވަޢީދަކީ އެނގޭއިރު ޙަރާމް ކަމެއްކަމަށް ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ޢާލިމުންގެ ވާހަކަ "ފަތުޙުލްބާރީ" ގައި (450/10) ޖުމްލަކޮށް ފާހަގަކޮށްފައެވެ.

"ޢިލްމުވެރިން ނަކަލު ވިދާޅުވެއެވެ. އިމާމުނަވަވީ ދެކެވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި، ދިރުންހުރި އެއްޗެއްގެ ސޫރަކުރުން ހަރާމްކަމެކެވެ. އަދި ކަބީރާއެއްވެސް. އެއީ ބޮޑު ފާފަތަކެއްކަމުގައިވާ ކަމެކެވެ. އެހެނީ، އެކަންކުރާ މީހަކަށް ހިފައިދޭ އިންޒާރުކުރައްވާފައި ވާކަމުގެ ބަސްފުޅު އަރިހަށް ފެނިވަޑައިގަތުމުން އެނގެއެވެ. އެގޮތުން މިކަހަލަ ޝަރީޢަތުގައިވާނީ، އެއީ ދުނިޔޭގެ ސޫރަތަކާއި ޚާއްޞަ ނޫން ކަމެއްގައިވާ ނުވަތަ ކަނޑުގައިވާ ހުރިހާ ޖާނަވާރެއްގެ ސޫރައެއް ޙަރާމް ބާވަތެއްގައިވެސް އެއީ ހަރާމްކަމެކެވެ. އަދި އެއްޗެއް ކުރަހާ ޤޮތުގަސްކުރަހާފައިހުރި ފޮތި ނުވަތަ ކުޑަބައްތި، ކަނޑާއިރު އިތުރުން ތިލަވާވެސް ސޫރަ ތިރިކޮށްފައިވާ ހުރިހާ އެއްޗެއްގައިވާ ކަން މިގޮތެވެ، ނުވަތަ ދިރުމެއް، ދެމިގެން، ހިލަސައްޓެއް، ކަންވާރު، ނުވަތަ ފާރު، ނުވަތަ އެހެން އެއްޗެއްގައިވާ ކަން މިގޮތެވެ، ޙަރާމްކަންޖެހޭނެއެވެ. ފަހެ، އެ އެއްޗެއްގައި ފުރާނައެއްނުވާ އެއްޗެއްގެ ސޫރައެއް ކުރެހުމުގައި އެއްވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ."

މި ފޮތުގެ 787 ނަންބަރު ޙަދީޘް، މި ދެންނެވުނު ބާބުގެ ތަފްޞީލް ފެނިވަޑައިގަންނާނެއެވެ." "މުތައްފަޤުން")

651– وَعَنْهَا، أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالُوا: مَنْ يَجْتَرِيءُ عَلَيهِ إِلاَّ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حِبُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُوْدِ اللَّهِ تَعَالَى؟ "ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: "إِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ

قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيْفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيْهِمُ الضَّعِيْفُ أَقَامُوا عَلَيهِ الْحَدَّ، وَايْمُ اللَّهِ، لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ހިތައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުނުއްވި އާއިޝަތުގެ ހިތައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މަޚްޒޫމް ޤަބީލާގެ އަންހެނަކު ވައްކަންކޮށްގެން (އޭނާގެ މައްޗަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވައްކަމުގެ ހައްދު ޤާއިމުކުރައްވައިފާނެކަމަށްޓަކައި) އެ މައްސަލަ ޤުރައިޝުންނަށް ބޮޑު ކަމެއްކަމުގައި ވިއެވެ. ދެން، އެއުރެން (ކާކު ބަހައްޓާ) ބުނުއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެ ވާހަކަ ދަންނަވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެއުރެން ބުނުއެވެ. ޙިއްބުރު ހިއްވަރުއް ކޮށްޓަރުއްވަން ކުރިވަޑައިގަންނަވާނީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ލޯބިވެރިޔާ، ޒައިދުގެފުޅު ދަރިކަލުން އުސާމާ ބިންޒައިދު އެހެން ކަލަކަށްވެއްޖެވެ. ދެން، (އެއުރެންގެ އެދުމަށް) އެކަމާގެ ފުޅުގެ އަރިހުގައި އުސާމާ، އެވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (އެކަމާމެދުގައި ކޯފާވެސް ކަރުހައްވައި) ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ތިޔަ ޝަފާޢަތްތެރިވަނީ، اللَّهُ ގެ ހައްދުތަކުގެ ތެރެއިން ހައްދެއް މެދުކުރުމަށްހެއްޔެވެ؟} އަޔަންދެން، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ޚުތުބާއެއްދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީހުން ހަލާކުވެގެންދިޔައީ، އެއުރެންކުރެ މާތް މީހަކު ވައްކަންކޮށްފިނަމަ، އެއުރެން އެ މީހަކު ދޫކޮށްލައި، އެއުރެންކުރެ ދެރަ އާދައިގެ މީހަކު ވައްކަންކޮށްފިނަމަ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެއުރެން ހައްދު ޤާއިމުކުރާ ކަމަށްޓަކައެވެ. اللَّهُ ގަންދެއްވައި ބަޔާންކުރައްވަމެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން ފާޠިމާގެފާނު ވައްކަންކުރެއްވިނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަމަނާގެ އަތްފުޅު ކަނޑައިލައްވާނީމެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: އެހެން މީހެއްގެ ދަރިފަޅު އެއީ، އަމިއްލަ ދަރިއެއްކަމުގައިވިޔަސް (އުޞޫލު ކުރުން) އިސްލާމްދީނުގައި ނަހީކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަނީ، ޒައިދުގެފާނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުކަމުގައި ހަދައްވައިފައެވެ. އަދި އެ ދުވަސްވަރު، މުސްލިމުން އެ ކަލޭގެފާނަށް ޒައިދު ބިން މުޙައްމަދު ކިޔައި ގޮވިއެވެ. ނަމަވެސް، އެހެން މީހުންގެ ދަރިން އެއީ، ތިމާގެ ދަރިއެއްކަމުގައިހަދައިގެން، ނަސިލުކުރުމުގެ، އެކަލޭގެފާނު ވެސް ވަނީ، އެގޮތަށް ގޮވުން ކުރުވާލައްވައިފައެވެ. އަލްއަޙްޒާބު ސޫރަތުގެ 4 ވަނަ އާޔަތާއި 5 ވަނަ

އާދަޔެއްގައި މިކަން އަންގަވައިދެއްވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވާ، ޖަމާޢަތުގެ ތަރުތީބުން އުސޫލާއި އަދަބުތައް ބެލެހެއްޓެވީ، މި ސަބަބަށް ޓަކައެވެ. "(މުތަރްޖިމު)")

652- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى نُخَامَةً فِي الْقِبْلَةِ، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيهِ، حَتَّى رُؤِيَ فِي وَجْهِهِ، فَقَامَ فَحَكَّهُ بِيَدِهِ فَقَالَ: "إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ فِي صَلاَتِهِ فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ، وَإِنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، فَلاَ يَبْزُقَنَّ أَحَدُكُمْ قِبَلَ الْقِبْلَةِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ". ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ فَبَصَقَ فِيهِ، ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: "أَوْ يَفْعَلُ هَكَذَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އ. ކަލޭގެފާނަށް ޚިދުމަތްތެރިވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކިތުގެ ޤިބުލަ ފަރާތުގެ (ފާރުގައި) ހުރި ތުފޭކޮޅެއް ނަބިއްޔާ ﷺ ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އަދި، އެކަލޭގެފާނަށް އެކަން ބޮޑުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް އެކަން ބޮޑުކުރެއްވި މިންވަރަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމަތިން ފެނި އެކަން އެނގުނެވެ. (އެބަހީ: ރުޅިވެރިވެވަޑައިގަތުން ފާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުބާރަކުން އެ ކުނިގަނޑު ކަހައިލައްވައި ސާފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން މީހަކު ނަމާދަށް ހުންނަ ހުރުމުގައި، އޭނާ އެހުންނަނީ، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މުނާޖާތްކުރަމުންނެވެ. (އެބަހީ: ބަސް ދެންނެވުމުގައެވެ.) އަދި އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި އޭނާ އާއި ޤިބުލައާ ދެމެދުގައި ވެއްޖެކަމަށްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: އިބާދަތްކުރަމުންދާ ޙާލު، ލޮބުވެތި ރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ނަޒަރު އޭނާއާ ދިމާލަށް ލައްވާފައިވުމުން، އެކަން ބަޔާންކުރެއްވުމުގައި، ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވެފައިވާ ވާހަކައިން، ފަހެ ކޮންމެ މުއުމިނަކު ނަމާދުކުރަމުންދާހިނދު، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ދަރުމަދަރުމަތް ފުރިހަމައަށް ވަޒަންކުރާނެއެވެ. އެހެނީ، އޭނާއަކީ އެކަލާނގެ ދުލުފުޅު ނުފެނުނަސް ނަމަވެސް، އެކަލާނގެ އޭނާ ދެކެވަޑައިގަންނަވައެވެ.) ފަހެ، އެހެންކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ޤިބުލައާ ދިމާލަށް ތުފު ނުޖަހާށެވެ. އެކަމަކު (ނަމާދުކުރާ މީހާ) ވާތްފަރާތަށް، ނުވަތަ ފައިދަށަށް ޖަހާށެވެ.} އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ ރިދާފުޅުގެ އެއް ކަނުގައި ހިއްލަވައި އޭގައި ތުފުލެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެ އެއްބައި އަނެއްބައިގައި ފޮހެލެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {ނުވަތަ މިހެން ކުރާހުށިކަމެވެ.}"

وَالأَمْرُ بِالْبُصَاقِ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ هُوَ فِيْمَا إِذَا كَانَ فِي غَيْرِ الْمَسْجِدِ، فَأَمَّا فِي الْمَسْجِدِ، فَلاَ يَبْصُقْ إِلاَّ فِي ثَوبِهِ.

އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ނަމާދަށް ހުންނަވާހާ، ކޮންމެހެން ކުޅުއްޖަހަންވެއްޖެ ނަމަ، އޭނާގެ ވާތްފަރާތަށް ނުވަތަ ފައިދަށަށް ކުޅުޖެހުމަށް އަންގަވައިފައި އެވަނީ، މިސްކިތް ނޫން އެހެން ތަނެއްގައި ނަމާދަށް ހުރިނަމައެވެ. ފަހެ، މިސްކިތުގައި ނަމާދަށް ހުރެފި ނަމަ، ކުޅުއްޖަހަންވެއްޖެނަމަ، އެ މީހެއްގެ ގައިގަ ތިބޭ އެއްޗަކަށް ނޫނީ، ކުޅުޖަހައިގެން ނުވާނެއެވެ."

(ޝަރަހަ: މިސްކިތުގެ ތެރޭގައި ކުޅުއްޖެހުމަކީ ކުށެއްކަމުގައި ބުނެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަމާ ކުރިމަތިލައްވައި، ބައިތުލްމަޤްދިސްއާ މިސްކިތުގެ އަރިމަތިއާ، {إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ فِي صَلاَتِهِ فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ، وَإِنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ.} {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ނަމާދަށް ހުންނަ ހުރުމުގައި، އޭނާ އެދުންނަނީ، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަސްމީއާއި މުނާޖާތް ދަންނަވާށެވެ. (އެބަހީ: ބަސް ދަންނަވަމުންދެއެވެ.) އަދި އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އާއި ކިބްލަތުގެ ދެމެދުގައި ތިބޭ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.}

މިބަސްފުޅުގެ އަލީގައި، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވިސްނާ ލިބެނީ ފުރަތަމަ ދުވަހުގައި އެއްކޮށް ދަންނަވައިނުވާގައި ކުރިމަތިލުއްވާ ދަރިކަމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. އެހެނީ، މިސްކިތުގައި ޤިބްލަތާއި ނުވަތަ އަށްނަކަށްމަކުގައި ޖެހޭ ރިވެތިކަމާއި ތަޅުމުގައި ބާރުއަޅުއްވުން، ޤިބްލަތާ ދިމާލަށް ފަރާތްތަކުގައި ވެފައިވާ، އަޅުގަނޑުމެންގެ މިސްކިތްތަކުން ވަރަށް ދުރުގައި ފެންނަ ވަރަށް ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރި ބާއްޖަވެރިކަމުގެ އަށް ތަފާތު ވެރިވެ، ކިބުލަތަށް ހަމަ ބަރަކާތްތެރި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ޖެހޭ ނަމާދުކުރަން ފެއިގަތައްކަމުގައި ވެފައިވާ އެބަސްފުޅުން މީހުން ވަރަށް ބޮޑު ތައްޔާރުވެސް ކަމެއްގެ ދިރުމާސަލާކަމެއް ނުފެނެއެވެ.

ޓަކައެވެ. މިސްކިތުގެ ތިޅަފަތާއި ދިމާލާއި ސަލާމަތެއް ނެތިފައިވާ ކަމުގެ އެއްބަސްވެއްޖެ. ބައިތުލްމާލާއި ބަލާލެވޭ ވަރަށް ސަކަރާތްތެރިއެވެ. ޙައްޤުކަމުގެ އެއްނުވެ، މިސްކިތަށް، އޮޅުނުވެސް ހުށަހަޅާ ކަމަށް ދޭތެރެއާއި ދަރިވަރުން ކަލޭ ﷲގެ ގާތުގައެވެ. މިސްކިތުގައި ތިބުމުގައިވެސް ރިޢާޔަތްކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތަކާ ވާއެވެ. މިސްކިތުގައި ތިބޭހިނދު، ތިޅަފަތާއި ވެރިކަމުގެ ދުވަހުގައި ތިބޭނީ، އަދަބުހުރުމަ ކަމެއްކަން ދިރިޔާން

ހުނގެއެވެ. ވީމާ، ތިމާގެ ދުވަހުގައި ރިއްސާލީ، ފައިދާގައިނުވާއި އިންސާން ދަރިވެރިއާ މިހާރު ޤާނޫނަށްވެރިކަމަށް، ފަހި ދިރިއުޅުން، މިސްކީނުންގެ އުމުރު ނުވަތަ ދަތުރުފަތުރާއި ފާރުކަމުގެ ޖަހިގައި އިސްދިވީދާރުލްއުލޫމެވެ. ތަންތާނގައި އިޤުރާރު އިސްމުގައި މުސްލިމުންނަށް ފައިދާލިބޭ ދަރުސްދިނުމާއި އިޖުތިމާޢީ ހިދުމަތްތަކުގައި ބަހައްޓާ ކަމެވެ. ވީމާ، މިސްކީނުންގައި އިޤުރާރުއިންސާނީ، ޤާނޫނީވެރިޔާއަށް ނުވަތަ ޢިލްމުވެރިޔާއަށް ދިމާއަށް ދަތުރުފަތުރު ދަތިކަމާއެކުވެސް ބޮޑުކަމުތަކެއް ކުރުމުގެ ބާރުލީ ކަމަށެވެ. މުޙައްމަދު 1694 ވަނަ ރަހީމާއި އާލާގެއިނާ ނަޝްރުވެސް ބޮޑަކަށްދެމިގެން އުޅުނީމެވެ. "މުޙަރުރިމު")

* * * * *

78- ވެރިން، ރައްޔިތުންގެ ބައްޕަކަން ރައްކާތެރިވުމާއި، އުމުރުންގެ ކަންކަމުގައި ފަރުވާކުޑަކުރުން ނަހީވެފައިވާކަން ނަންގަނާވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ވެރިން، އުބައިދުންގެ ރައްޔިތުންނަށް އޯގާތެރިވެ މަޑުމައިތިރިވުމަށާއި، އުމުރުންނަށް ނަސީހަތްތެރިވުމަށް އަމުރުފުޅުގެންވުމާއި، ރައްޔިތުންނަށް އަނިޔާވެރިވުމާއި، ހިޔާނާތްތެރިވުމާއި، އުމުރުންގެ ކަންކަމުގައި ފަރުވާކުޑަކަން، އުމުރުންގެ ބޭނުންތަކާމެދު އާޖިޒުވުން ނަހީވެފައިވާކަން ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (الشعراء: ٢١٥) މާނައީ: "މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުންނަށް، ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަވަޅު ތިރިކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މަޑުމައިތިރިވެ ވަޑައިގެންނެވޭށެވެ!)"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَـٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ (النحل: ٩٠)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ބަދުރުފިލުވުމަކާއި، ދިރުސާނަލެރިވުމަކާއި، ގޯޅިމާގެ މީހުންނަށް ގެޔޮދުރުވުމަށް ﷲ ރުދުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ހެޔޮދުރުކަން ބޭނުންވާ ރޭރޭގައި، ދުންކަރާތް ތަކާއި، އަނިޔާވެރިވާ އުޅުން، އެކަމާނގެ ނަފްސުކުރައްވައެވެ. އެކަމާނގެ، މިޔަބައިމީހުންނަށް، ފަޅުތު އިއްވަވައި، މިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ."

653– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ: الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسؤُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވިއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކީ ބެލެހެއްޓުންތެރިއެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކީ، އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ފަރާތަކާމެދު ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި (މުސްލިމުންގެ) ވެރިމީހާ، ބެލެހެއްޓުންތެރިއެކެވެ. އަދި އޭނާގެ ރައްޔިތުންނާމެދު އޭނާއާ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ފިރިމީހާ، އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާމެދު މަސްއޫލުވެރިޔާއެވެ. އޭނާގެ ބެލުމުގެދަށުގައިވާ މީހުންނާމެދު އޭނާއާ ސުވާލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އަނބިމީހާ، އޭނާގެ ފިރިމީހާގެ ގޭގެ މަސްއޫލާ (އެބަހީ: ގެއާއި އޭނާގެ ދަރިންގެ މަސްއޫލާ) ބެލެހެއްޓުން ލިބިފައެވެ. އަދި އޭނާގެ ބެލުމުގެދަށުގައިވާ ތަކެއްޗާމެދު އޭނާއާ ސުވާލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ޚާދިމު މީހާ، އޭނާގެ ސާހިބާގެ މުދަލުގެ މަސްއޫލާ ބެލެހެއްޓުން ލިބިއެވެ. އަދި އޭނާގެ ބެލުމުގެދަށުގައިވާ ތަކެތީގެ ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކީ، ބެލެހެއްޓުންތެރިއެކެވެ. އަދި އެ މީހަކު ބަލަހައްޓާ ފަރާތަކާމެދު ސުވާލުކުރެވޭނެ މީހެކެވެ.}"

654– وَعَنْ أَبِي يَعْلَى، مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيْهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌ لِرَعِيَّتِهِ، إِلاَّ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيهِ الْجَنَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިއްވި އަބޫ ޔަޢުލާ، މަޢުޤިލް ބިން ޔަސާރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިއަހުރެން އަޑުއައްސަވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ.) {ﷲ ތަޢާލާ

ބަލަހައްޓުމުގެ މައްޗަށް އެއްވެސް މީހަކު ވެރިކަމެއްވައިދެއްވިނަމަ، އޭނާ މަރުވާ ހިނދު އޭނާވަނީ، އެބައިމީހުންނަށް ޚިޔާނާތްތެރިވެފައިވާނަމަ، އެ މީހާގެ މައްޗަށް، އެކަލާނގެ ސުވަރުގެ ހަރާމުކުރައްވައިފިނަމަ ނުދާނެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَلَمْ يَحُطْهَا بِنُصْحِهِ لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةَ".

ޢަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، އޭނާ އެބައިމީހުންނަށް މަންފާއުގައި ކަންކަމާއި އެބައިމީހުންނަށް ގެއްލުންވާނޭ ކަންކަމުން ބަލައިގަތުމަށް، ހަމަޖެހޭފަދައިން ނުކުރެއްވިނަމަ، ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވަސް (އެވަރަށް ވެރިޔަކަށް) ނުލިބޭނެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أُمُورَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ لاَ يَجْهَدُ لَهُمْ، وَيَنْصَحُ لَهُمْ، إِلاَّ لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ".

ޢަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {މުސްލިމުންގެ ކަންކާ ހިފެހެއްޓުމަށް އެއްވެސް ވެރިޔަކު، އެއުރެންނަށް މަސްއްކަތްކޮށް ކަންކަމުގައި ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކޮށްދެނީ ނުވާނަމަ، ޢަދި އެއުރެންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމައި ނުވާނަމަ، އެއުރެންނާއެކު އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ނުވަދެވޭނެއެވެ.}“

655- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فِي بَيْتِي هَذَا: "اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا، فَرَفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަންކަލޭގެ މި ގޭގައި (ހުންނަވައި) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިކަންކަލޭގެ އަޑުއެހީސްވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރައްވައިވެއެވެ.) {އަޅުގެފާނުގެ ރަސްކަލާކޯ! މިކަންއަޅާގެ މި އުއްމަތުގެ މީހުންގެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ވެރިކަރުވައިފި މީހަކު، އެއުރެންނަށް ކަންތައްތައް ދަތިކޮށް އުނދަގޫކޮށްފިނަމަ، އިބަރަސްކަލާނގެ އެ މީހަކަށް (އެފަދައިން) ކަންތައްތައް ދަތިކުރައްވާނދޭވެ! ޢަދި މިކަންއަޅާގެ މި އުއްމަތުގެ މީހުންގެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ވެރިކަރުވައިފި މީހަކު، އެއުރެންނަށް ކަންތައްތައް ފަސޭހަކޮށް ލުއިކޮށްދިނަމަ، އިބަރަސްކަލާނގެ އެ މީހަކަށް (އެފަދައިން) ކަންތައްތައް ލުއިކޮށް ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނދޭވެ!}“

656- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ بَعْدِي خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: "أَوْفُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، ثُمَّ أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަނޫއިސްރާއީލު ބާގައި ވެރިންގެ ގޮތުގައި އެއުރެންގެ ސިޔާސަތުތައް ނަބީބޭކަލުން ހިންގަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އެއް ނަބީބޭކަލަކު އަވަހާރަވުމުންފަހު، އަނެއް ނަބީބޭކަލަކު ފޮނުއްވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހުގައި، ނަބިއްޔަކު ފޮނުއްވުމެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހު ތިއްބަވާނީ، ޚަލީފާއިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ޢަދަދު ވަރަށް ގިނަވާހުށްޓެވެ.} (އެބަހީ: [illegible] ބަދަލުވެރިންނާއި އަނިޔާވެރިން ތިބޭހުށްޓެވެ.) އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (އެ ޙާލަތުގައި) އަޅުގަނޑުމެން ކަންކުރަން ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާގޮތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެންމެފުރަތަމަ، ވެރިކަމަށް ބައިޢަތުހިފުނު މީހަކަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރާށެވެ. ދެން އޭގެ ޖެހިގެން ބައިޢަތުހިފުނު މީހަކަށެވެ. ފަހެ، މި ހަމައިން އެއުރެންނަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤު އަދާކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވެރިޔަކުކަމުގައި މީހަކަށް ބައިޢަތުހިފިޔަސް، މި ޖަމާޢަތުގައިނަމަ އިންތިޚާބުވެ، ގާނޫނީގޮތުން ހަމަޖެހިފައި ވަނިކޮށް، އެހެން މީހަކު ވެރިކަމަށް ގަދަފަދަކަމުން މަސައްކަތް ކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކަށް ވާގިވެރިނުވެ، ކުރިން ބައިޢަތުކޮށްފައިވާ ވެރިމީހާއަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ!) އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބެންވާ ޙައްޤުތައް ލިބިދެއްވުމަށް اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި (ދުޢާ) ދަންނަވާށެވެ! (އެބަހީ: ވެރިންގެ ޒުލުމުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބުނަމަ، އޭގެވެރިކަމާއި، އަޅައިލުމާއި، އެކަހެރިކަން ނުލިބުނަމަވެސް، ވެރިންނާ ދެކޮޅަށް ދަނޑުވެރިންވެ، އެބައިމީހުންނަށް [illegible] ކަންކަން އިސްލާޙުކޮށް ދެއްވުންއެދި اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވާށެވެ.) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުން އެ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ވެރިކުރެއްވި ކަންކަމުގައި (އެބައިމީހުން އިހުމާލުވެފައިވާނަމަ) އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާހުށްޓެވެ.}"

657- وَعَنْ عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُبَيْدِ اللَّهِ ابْنِ زِيَادٍ، فَقَالَ لَهُ: أَيْ بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الْحُطَمَةُ". فَإِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޛު ބިން ޢަމްރުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (ޢިރާޤުގެ ގަވަރުނަރު) ޢުބައިދު اللهِ ބިން ޒިޔާދުގެ ދަރުބާރަށް އެއް ފަހަރަކު ވަޑައިގެން ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ދެން އޭނާއަށް މިހެން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ދަރިފުޅުއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވަމުން މިހެންނާ އަޑުއައްސަވާފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެންމެ ނުބައި ވެރިންނަކީ، އެއުރެންގެ ރައްޔިތުންނަށް އަނިޔާވެރި، އެބައިމީހުންނަށް ކަށިކަމާއި ގަދަކަމާ ޖައްބާރު މީހުންނެވެ.} ފަހެ، އެފަދަ މީހުންގެ ތެރެއިން ވުމުން ކަލޭގެ ނަފްސު ރައްކާތެރިކުރާށެވެ."

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި، ޢުބައިދު اللهِ ބިން ޒިޔާދު ދަރިފުޅުކަމަށްވުމަށް، "އޭ ދަރިފުޅާ" މިހެން ޢާއިޛު ބިން ޢަމްރުގެ ވިދާޅުވެވަޑައިގަތީ، އެއުރެން ދުވަސްވީ މީހުން، އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ކުޑަ މީހުންނަށް ދަރިފުޅާ ބަސް އިސްތިޢުމާލުކުރުމެވެ. ދެން ޢުބައިދުاللهِ ބިން ޒިޔާދަކީ ހަރުކަށި ވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި މަޝްހޫރުވެގެންވާއިރުގައި، އޭނާއަށް ނަޞޭޙަތް ދެއްވުމުގައި، "أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ) {އެންމެ މާތް ޖިހާދަކީ، އަނިޔާވެރި ވެރިއެއްގެ ކުރިމަތީގައި ޙައްޤު ބަސް ބުނުމެވެ.} މިފަދައިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވެވަޑައިގެންފައިވާ ބަސްފުޅަށް އަމަލު ކުރުއްވުމުގެ ގޮތުން، އެ ކަލޭގެފާނު މިހެން ވިދާޅުވެވަޑައިގަތެވެ. "މުތްތަފަޤުން")

658- وَعَنْ أَبِي مَرْيَمَ الأَزْدِيِّ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ ﷺ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ وَلاَّهُ اللَّهُ شَيْئًا مِنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِيْنَ فَاحْتَجَبَ دُونَ حَاجَتِهِمْ، وَخَلَّتِهِمْ، وَفَقْرِهِمْ، احْتَجَبَ اللَّهُ دُوْنَ حَاجَتِهِ وَخَلَّتِهِ وَفَقْرِهِ يومَ الْقِيَامَةِ". فَجَعَلَ مُعَاوِيَةُ رَجُلاً عَلَى حَوَائِجِ النَّاسِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމަރްޔަމުލްއަޒްދީ (ޢަމްރު ބިން މުއްރާ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ މުޢާވިޔާގެފާނަށް އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބޫމަރްޔަމުލް އަޒްދީ) ދެންނެވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވަމުން މިހެންނާ އަޑުއައްސަވާފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) {މުސްލިމުންގެ ކަމެއްގެ ވެރިކަން اللهُ ދެއްވާ އެ މީހާ

ފިރިހެނަކަށްވައިދިނަމަ، އެއުރެންކުރު ބާޒާރުތޮޓުރިންނާއި، ތަފުރުތަރުންނާއި، އެހެން މީހުންގެ ބޭނުންތައް ހަމަޖެއްސުމަށް އެބައިމީހުންނާއި އެ މީހާކާރުދެފުދިގައި ހުރަސްއެޅުމެއް މީހާ (އެބަހީ: އެއުރެންގެ ކިބައިން އެކަންތައްތައް ފުރިހަމަކަން މަސައްކަތްކުރާގޮތަށް ފުރިހަމަކުރުވައިދޭކަށްޓަކައި މީހާ ދަންނަވާލާ!) ފަދަ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللّٰهُތަޢާލާ އެ މީހާގެ ބާރުތަކާއި ބޭނުންތަކާއި ނުކުތުންތިރިކަން (ވިއްކިވައިދެއްވުމުގައި) އެކަލާނގެ ރަޙުމަތުގެ ދޮރުފަތްތަކަށް އެމީހާކަން ބަންދުކުރައްވާނެއެވެ.} ފަދަ، މި ވާހަކަ އަބޫދާއޫދާއި، މިސްކީނުންގެ ބޭނުންތައް ރިވާޔަތްކުރެއްވުމުގަން މުޢާމަލާތުގެ ފަދަ ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ.“

* * * * *

79- ވެރިން ޢަދުލުވެރިވުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِۚ يَعِظُكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ﴾ (النحل: ٩٠)

މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ޢަދުލުވެރިވުމަށާއި، އިޙްސާންތެރިވުމަށާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށް ހެޔޮކޮށްދިނުމަށް اللّٰهُ އަމުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ހުތުރުކަން ބޮޑުވެގެންވާ ކަމްތަކާއި، މުންކަރުތަކާއި، އަނިޔާވެރިވުމުން، އެކަލާނގެ ނަހީކުރައްވައެވެ. އެކަލާނގެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް، ވަޢުޡު އިރުއްވަވަނީ، ތިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ.“

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَأَقۡسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ﴾ (الْحجرات: ٩)

މާނައީ: ”އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޢަދުލުވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ޢަދުލުވެރިންނަށް اللّٰهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.“

659– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ تَعَالَى، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسَاجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي

اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ، فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދުވަހުގައި اللَّهُގެ ޢަރްޝުއަޒީމުގެ ހިޔާވަހިކަން ނޫން އެހެން ހިޔާވަހިކަމެއްނުވާ ދުވަހުން (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އެކަލާނގެ ޢަރްޝުއަޒީމުގެ ހިޔާވަހިކަންދެއްވާނޭ ހަތް މީހަކު ވެއެވެ. (އެއީ) ޢަދުލުވެރި ވެރިމީހާ އާއި، اللَّهُއަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި ބޮޑުވެއްޖެ ޒުވާނާ އާއި، އޭނާގެ ހިތް މިސްކިތާ ގުޅިފައިވާ (އެބަހީ: އެއް ނަމާދަކުން ނިމުނު އަނެއް ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައިވާ) މީހާ އާއި، އެ ދެމީހުން ހަމައެކަނި اللَّهُއަށްޓަކައި އެކަކު އަނެކަކަށް ލޯބިވެ، އަދި ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށްޓަކައި އެ ދެމީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ވަކިވީ ދެ މީހުންނާއި، ބަސްވެރިކަމާއި ނަސަބުގެ ބޮޑުކަމާއި ރީތިކަން އޮތް އަންހެނަކު، އެ މީހާގެ ގާތުން ފާޙިޝްކަމަކަށް (އެބަހީ: ޒިނޭކުރުމަށް) އެދުމުން، ތިމަން، اللَّهُއަށް ބިރުވެތިވަމުއޭ ބުނެ، އެ ކަމުން ދުރުވެގަތް މީހާ އާއި، އެ މީހަކު ސަދަޤާތެއްކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ ކަނާތުން ދިން އެއްޗެއް އޭނާގެ ވާތަށް ވެސް ނޭނގޭ ގޮތަށް ސިއްރުން ސަދަޤާތްކޮށްދޭ މީހާ އާއި، އެ މީހަކު އެކަހެރިވެ ތަނެއްގައި އިނދެ، اللَّهُ ހަނދުމަކުރި ހިނދު، (އެކަލާނގެ ބިރުވެރިކަމުން ބިރުވެތިވެ) ދެ ލޮލުން ކަރުނަ އޮހިގެންދާ މީހާއެވެ.}"

660– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ الْمُقْسِطِيْنَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ: الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيْهِمْ وَمَا وَلُوا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެކަލޭގެފާނުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބްނު އާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (ޤިޔާމަތްދުވަހުން) ޢަދުލުވެރިން ވާނީ، اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ނޫރުން މިންބަރުތަކުގެ މަތީގައެވެ. އެއުރެންނީ، އެއުރެންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތުގައާއި، އެ ބަޔަކާގެ ވެރިކަމަށް އެއުރެން ވެރިކަންކުރާ ކަންތަކާ ބައެއްގެ ގޮތުގައި ޢަދުލުއިންސާފު ހިފަހައްޓާ މީހުންނެވެ.}"

661- وَعَنْ عَوفِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: "خِيَارُ أَئِمَّتِكُمْ الَّذِيْنَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ، وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمْ الَّذِيْنَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ". قَالَ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَفَلاَ نُنَابِذُهُمْ ؟ قَالَ: "لاَ، مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ، لاَ، مَا أَقَامُوا فِيْكُمُ الصَّلاَةَ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢައުފު ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަނިކުފާނު އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިންކުރެ އެންމެ ރަނގަޅު ވެރިންނަކީ، އެބައިމީހުންދެކެ ތިޔަބައިމީހުން ލޯބިވާ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންދެކެ އެބައިމީހުން ވެސް ލޯބިވާ، އެބައިމީހުންނަށް ރަނގަޅުގޮތް އެދި، ތިޔަބައިމީހުން ދުޢާކުރާ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަނގަޅު ގޮތް އެދި އެބައިމީހުން ވެސް ދުޢާކޮށްދޭ މީހުންނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިންކުރެ އެންމެ ނުރަނގަޅު ވެރިންނަކީ، އެބައިމީހުންދެކެ ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހިއަންނަ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންދެކެ އެބައިމީހުން ވެސް ނުރުހިއަންނަ، އެބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން ލަޢުނަތްލައި (އެބަހީ: اللّٰهُގެ ރަޙްމަތުން އެބައިމީހުން ދުރުކުރުމަށް އެދި ދުޢާކުރާ) އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެބައިމީހުންވެސް ލަޢުނަތްލައިދޭ މީހުންނެވެ.} (ޢައުފު ބިން މާލިކުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަނިކުފާނު (އަޞްޙާބުން) ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭރަކު ވެރިންނާ އަޅުގަނޑުމެން ދުރުކުރުމަކީ، އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑުމެން ނުކުމެ ދިޔުމަކީ ހުއްދަވާނެކަމެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އެއުރެން ނަމާދު ޤާއިމުކުރާ ހާ ހިނދަކު ވަކިވެގެންވާކަށް ނުވެއެވެ. ނޫނެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އެއުރެން ނަމާދުޤާއިމުކުރާ ހާ ހިނދަކު ވަކިވެގެންވާކަށް ނުވެއެވެ.}“

662- وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: "أَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلاَثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُوَفَّقٌ، وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيْقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِى قُرْبَى وَمُسْلِمٍ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢިޔާޟު ބިން ޙިމާރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަނިކުފާނު އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނަކީ

ތިން ބާވަތެއްގެ މީހުންނެވެ. (އެއީ) މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް އަމުރުވެރިކަމުގައިވާ ފަރާތް، އޭނާގެ ޚަލީފާކަމުގައި ﷲއަށް ބޯލަނބާ، ހެޔޮކަންތައްތައް ކުރުމަށް ފަރާތަކީ އެއީ، އެ މީހުންގެ ގޮތް މީހުންނަށް އަދި ކަންތައް މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ވެސް ހެވަނާ، އޭގޮތުން މަޖުމަޢުގައި ތިބި މީހާ، އެ މީހުންގެ ދަރިން ގިނަކަމާއެކު ވެސް، އަނބުރާނުދާ ކަމާއި ސުލްޠާނު، އަދި އެކަމުގެ މަޖިލީހެއްގައިވެސް މީހާއެވެ.}"

* * * * *

80- ﷲ އަށް މުޢުޞިޔަތްނުވާ ކަންކަމުގައި ވެރިންނަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި، މުޢުޞިޔަތްކަމުގައިވާ ކަންކަމުގައި އެމީހުންނަށް ކިޔަމަންވުން ޙަރާމްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡ﴾ (النساء: ٥٩) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެފައިވާ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ﷲ އަށް ކިޔަމަންވާށެވެ! އަދި، ރަސޫލާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވެރިންނަށް ވެސް ކިޔަމަންވާށެވެ!"

663– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيْمَا أَحَبَّ وَكِرَهَ، إِلاَّ أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلاَ سَمْعَ وَلاَ طَاعَةَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމު މީހާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވަނީ، އޭނާގެ ހިތްޕުޅު ހިތްނުރުހޭ ކަންކަމުގައި ވެސް (ވެރިންނަށް) ކިޔަމަންވުމެވެ. އެކަމަކު މުޢުޞިޔަތަކަށް އަމުރުކުރެވިއްޖެ ހިނދެއްގައި މެނުވީއެވެ. ފަހެ، މުޢުޞިޔަތަށް އަމުރުކުރެވިއްޖެ ނަމަ، ފަހެ، އެ އަޑު އަހުމެއް ވެސް، އަދި ކިޔަމަންތެރިވުމެއް ވެސް ނުވެއެވެ.}"

664– وَعَنْهُ، قَالَ: كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، يَقُولُ لَنَا: "فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައިޢަތުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންތެރިވެވޭ ކުރެއްވުމެއްގެ ދަރިކަލުން ރަސޫލު اللَّهِ ގެފާނުގެ ބައިޢަތުން) ދިނީވަޑައިގަތުމީ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަޑުއަހައި ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ގޮތުގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަމުރުތަކަށް ބައިޢަތުވެ ކަމެއް ތަދުއްސާ ވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަލޭގެފާނު ހަދިޔާކުރެއްވީ. {(އެކަމަކު) ތިޔަބައިމީހުން ކުރެވޭހާވެ އެންމެ ކިޔަމަން ގުޅުއްވާ ކަމަށް.}"

665– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ خلعَ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ، لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ حُجَّةَ لَهُ، وَمَنْ مَاتَ وَلَيْس فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ، مَاتَ مِيْتَةً جَاهِلِيَّةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައިޢަތުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންތެރިވެވޭ ކުރެއްވުމެއްގެ ދަރިކަލުން ރަސޫލު اللَّهِ ގެފާނުގެ ބައިޢަތުން) ދިނީވަޑައިގަތުމީ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް އިވިއްޖެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) {އެ މީހަކު ފަރިމާގެ ކިޔަމަން ދޫކޮށްލިއްޔާ (ތިޔަބައިމީހުން!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކު اللَّهُތަޢާލާގެ ހަޟްރަތަށް ހުށަހަޅާނެ، އެ މީހަކަށް އެއްވެސް ހުއްޖަތެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެ މީހަކު މަރުވާ ހިނދު، އެ މީހާގެ ކަރުދަށުގައި ފަރިމާއަށް ވެފައިވާ ބައިޢަތެއް ނުވާނަމަ (ތިޔަބައިމީހުން!) އެ މީހަކު އެ މަރުވީ، ޖާހިލީ މަރަކުން މަރުވެއެވެ.} (އެބަހީ: ޖާހިލީޔާގެ ދުވަސްވަރު މީހުން ފަދައިން ވަކި ފަރިމާއެއް ނެތި ބައިޢަތެއް ނުކޮށް މަރުވާމީހުން.)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "وَمَنْ مَاتَ وَهُوَ مُفَارِقٌ لِلْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهُ يَمُوتُ مِيْتَةً جَاهِلِيَّةً".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެ މީހަކު މަރުވާ ހިނދު، އޭނާ މަރުވީ (މުސްލިމުންގެ) ޖަމާޢަތާ ވަކިވެގެންކަމުގައިވާނަމަ، (އެބަހީ: މުސްލިމުންގެ ޚަލީފާ ފަރިމާއާ ދުރަށްވެގެން ވަކިވެގެންވާ ހާލުގައިނަމަ) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ މަރުވާނީ ޖާހިލީ މަރަކުންނެވެ.}"

666– وَعَنْ أَنَسٍ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، وَإِنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޙަމް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ބޮލުގެ އިސްތިރިހެއް ހިހި ޙަބުޝީކަރުކެ ތަކެއްޗާއިހެން (ނުވަތަ އަސްލުމިރުސް ފެންތަކެއްޗާއިހެން) ބޮޑުވެރިއާ ބަޔަކު އަޔަސް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވެރިކަމުދެއްވުނު ކަމުގައި ވިޔަސް، (އެބަހީ: ސިފަކޮށްދެނެ، ނަކައިމި މިހުނުކަމުގައި ވިޔަސް ދުސްތީ ވެރިޔަކުކަމުގައި އެކުވެ މިހުނު އިސްތިރިހެއް ނުވަތަ) ބޮޑުވެރިއަކުން އޭނާގެ ބަސްއަހަމި ކިޔަމަންވާންވާނެކަމެވެ."

667– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "عَلَيْكَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ، وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ، وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޙަމް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ އަސްދަތި ދުވަހު ބާރުގައްޔާއި، ތިބާގެ ތަނަވަސް ބާރުގައި، އަދި ފޫހިވާގެ އަމުރުތަކުގައި ތިބާ ރުހޭ ކަންކަމުގައްޔާއި ތިބާ ނުރުހޭކަންކަމުގައި، އަދި ތިބާގެ ބަދަލުގައި އެހެންމީހުންނަށް ބާރުއަޅައިފިނަމަވެސް (ފޫހިވާގޭ) ބަސްއަހަމި ކިޔަމަންތެރިވާން ވާނެކަމެވެ.}"

668– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَنَزَلْنَا مَنْزِلاً، فَمِنَّا مَنْ يُصْلِحُ خِبَاءَهُ، وَمِنَّا مَنْ يَنْتَضِلُ، وَمِنَّا مَنْ هُوَ فِي جَشَرِهِ، إِذْ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: الصَّلاَةُ جَامِعَةٌ، فَاجْتَمَعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُم شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَإِنَّ أُمَّتَكُمْ هَذِهِ جُعِلَ عَافِيَتُهَا فِي أَوَّلِهَا، وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَلاَءٌ وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا، وَتَجِيءُ فِتَنٌ يُرَقِّقُ بَعْضُهَا بَعْضًا، وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ مُهْلِكَتِي، ثُمَّ تَنْكَشِفُ، وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ هَذِهِ، فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ، وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ، وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةَ يَدِهِ، وَثَمَرَةَ قَلْبِهِ، فَلْيُطِعْهُ إِنِ اسْتَطَاعَ، فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ، فَاضْرِبُوا عُنُقَ الآخَرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޙަމް اللهُ، އެ ދެކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވާށި ޢަމްރުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަތުރެއްގައި ވީމެވެ. ފަހެ،

ތިމަންމެން މަންޒިލަކަށް (ޛާތުއްރިޤާޢު) ދާބިލުއީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެންގެ ތެރޭގައި އޭނާގެ ޗޮޓިގެ ޗޫރުމުގެ މަސައްކަތްތަކުގައި އަވަދިނެތި އުޅުން މުޅިންވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެންގެ ތެރޭގައި އޭނާގެ ޗޮންސިގެ ހުވަކަން ފަރިތަކުރުމުންދިޔަ މީހުން ވެސް ވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެންގެ ތެރޭގައި އޭނާގެ ސަވާރީއާއި އޮޅުން ސޫފާސޫފީކަން ކާންދިނުމުގައި އަވަދިނެތި އުޅުން މުޅިންވިއެވެ. އެ ހިނދު ކުއްލިއަކަށް ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ޙަރާމްޖެހުން ގޮވާލިޔަކު ގޮވައިލިއެވެ. ނަމާދަށް ތައްޔާރުވާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން އުސްމެން ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖަމާވެއްޖައީމުއެވެ. ފަހެ، އެކަކަށްދޭގޮތަށް ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގޮތުގެ ކުރިން ފޮނުއްވުނު އެއްވެސް ނަބިއްޔަކަށް، އެ ބަޔަކުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ރަނގަޅުވާނެކަމެއް އެ ކަލޭގޮތް ދެނެވަޑައިގެންނެވި އެންމެހައި ކަމެއްގައި އެބައިމީހުންނަށް އޮޅުވާލިބުމުގެ ކަރަދާސްތަކުން، އެބައިމީހުންނަށް ގެއްލުންވާނެކަމެއް އެކަލޭގޮތް ދެނެވަޑައިގެން އެންމެހައި ކަމެއްގައި އެބައިމީހުންނަށް އިންޒާރުދެއްވުން ނޫނީ އެއީ އެބަކަލޭގެ ދައްވާއެއް ކަމުގައި ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި އުއްމަތީ، އެ އުއްމަތުގެ ކުރީކަމުގައި ސަލާމަތްކަން އެއްކަލަކުގެ ކުރިކޮޅުގައި ލިބިވޭނެއެވެ. އަދި އުއްމަތުގެ ފަހުގެ ދުވަސްތަކުގައި، ގިނަގުނަވޭގޮތަށް ކުރިޔާތަކާއި މުސީބާތަކާއި، އެކަންކަމުގެ ތެރެއިން ބައެއް ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭކަންކަން، އިންކާރުކުރާނެ އެތަށް ކަމެއް ދިމާވާނެއެވެ. އަދި އެއް ކަމަކަށްފަހު އަނެއް ކަމެއް ފިތުނަތައް ފެންނަހެން ފޮނުވިގެންދާނެއެވެ. ފަހެ، މުއުމިން މީހާ ބުނާނެއެވެ. ހަމަގައިމު މިއީ ތިމަން ހަލާކުވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެހެންވީމަ، އެކަން ދުރުވެގެންދާނެއެވެ. އަނެއްކާ އަނެއް ފިތުނައެއް ކުރިމަތިވާނެއެވެ. ފަހެ، މުއުމިން މީހާ ބުނާނެއެވެ. މިއީއެވެ. މިއީއެވެ. (އެބަހީ: މިއީ އެކަމުގެ ތެރޭގައި ތިމަންމެން ހަލާކުވާ ކަމެވެ. ފިތުނަވެރިކަމުގެ ކަމެވެ.) ފަހެ، ނަރަކައިން މުއްސަނދިވުމަށް، ސުވަރުގެ ވަށައިގަތުމަށް އެދޭމީ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާގެ މަރު، އޭނާއަށް ބަދަލުވާ ހިނދު، އޭނާއަކީ ﷲ އަށް އީމާންވެއްޖެކަމުގައި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވެގެން މިހާރުކަމުގައިވާ ގޮތުގައި ކަމަށްވާ ހާލުގައެވެ. އަދި އެ މީހާ އަމިއްލަ ނަފްސަށް (ހެޔޮކަންތައްތަކުގެ) އެހެންކަމެއް މީސްތަކުން ހާސިލުކުރާ ގޮތަށް މުޢާމަލާތުކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ މީހުންގެ ވެރިޔަކަށް ތަޢުރީފުކުރުމަށް ބައިއަތްދިނުމާ ދިމާ، ވެރިމީހާއަށް ތިމާގެ އިޚްލާސްތެރިކަމާއި ވަފާތެރިކަން ރައްދުކުރާ ހުރިކަމެވެ. އަދި ވެސް އެންމެ ފެރިހަމައަކަށް

އޭނާގެ ބަސްއަހައި، ކިޔަމަންވާހުރިކަމެވެ. ފަހެ، އެހެން މީހަކު، ވެރިމީހާ ޚިލާފަށް ނުކުމެއްޖެނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން، އެ ދެވަނަމީހާގެ ބޯ ކަނޑައިލާށެވެ.}"

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘްގައި، {މި އުއްމަތަކީ، އެ އުއްމަތުގެ ކަންކަމުގައި ސަލާމަތްކަން އުއްމަތުގެ ކުރީޒަމާނުގައި ލެއްވިގެންވާ އުއްމަތެކެވެ.} މިހެން އަންގަވައިފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، އެންމެ ހެޔޮ ތިން ޤަރުނުކަމުގައި އަންގަވައިފައިވާ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ތާބިޢީންނާއި، ތާބިޢީ ތާބިޢީންނާއި، ތަބަޢުއްތާބިޢީންގެ ދުވަސްވަރަކީ، ހުރިހާ ޒަމާނަކަށްވުރެ ފަސް އޭގެ ފަހުގެ ދުވަސްތަކަށްވުރެ ސަލާމަތްތެރިކަމާއި ރައްކާތެރިކަމާއި ބަރަކާތްތެރިކަން ލިބިގެންވާ ދުވަސްވަރުތަކެވެ. އެހެން ޙަދީޘެއްގައި އައީ، ޚައިރުލްޤުރޫނި ޤަރުނީ އެބަހީ: ޤަރުނުތަކުގެތެރެއިން އެންމެހެޔޮ ޤަރުނަކީ އަހަރެންގެ ޤަރުނެވެ. އެއަށްފަހު، ފިތުނަތައް ފާޅުވާންފަށައިފިއެވެ. އެއިން ކޮންމެ ފިތުނައެއްވެސް، އޭގެ ކަމަކަށްވުރެ އަނެއް ކަމެއްގެ ބިރުވެރިކަމާއި ނުރައްކާތެރިކަމާއި ގެއްލުން ބޮޑުވާނެއެވެ. މިކަން ބަޔާންކުރެއްވުމުގެ ބޭނުމަކީ، މުސްލިމުން އެ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިވެ ސަލާމަތްވުމަށް އިރުޝާދުދެއްވުމެވެ.

ފިތުނަވެރިކަން ގާތްވާ ހިނދު، އެކަމުން ސަލާމަތްވާން މަގުވެސް ވަނީ ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ. އެއީ، ފުރިހަމަގޮތުގައި اللهُ އަށް އިޠާޢަތްވުމާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވުމާއި، މުސްލިމުންނާ އެކުގައި ހުއްޓުމުގައި ޖަމާޢަތާ ކުރުމާއި، ރައިޔިތުން އަދާކުރާ ސިޔާސަތުން ޢަމަލުކުރުމެވެ.

މި ޙަދީޘަކީ، ފަހުގެ ދުވަސްތަކުގައި ފިތުނަތަކުން ޙިމާޔަތްވުމަށް ދަރިވެރިވެގެންވާ މުހިންމު ގިނަފައިދާ ދަސްކަމާއި އިސްތިޤާމަތްތެރިވުމާ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. އެކަމުގެ ޙައްޤުއަދާކުރުމުގައި ބަޔާންކުރެއްވުމާއިވެސް، އެންމެ ފުރިހަމަ އިންޞާފުކުރުވި، ނުވަތަ ޢަދުލުކުރުވިފައިވާ ވެރިމީހާގެ ކިޔަމަންތެރިކަމާ ދެމިތިބުމެވެ. ވެރިމީހާ ޚިލާފަށް ނުކުމެ ބަޣާވަތްކުރާ މީހާ ޤަތުލުކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވެސް، އެ ނޫން ގޮތެއްގައި އެ ފިތުނައިން ސަލާމަތްވާނީއެވެ. ޤާރީ ސަޢާދަތުއްދާރައިން ޝަރުޙުގެ ތަރުޖަމާއިން (564/1) ނަގައިފައި "މިރުޤާތު")

669– وَعَنْ أَبِي هُنَيْدَةَ، وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَأَلَ سَلَمَةُ بْنُ يَزِيْدَ الْجُعْفِيُّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أُمَرَاءُ يَسْأَلُونَا حَقَّهُمْ، وَيَمْنَعُونَا حَقَّنَا، فَمَا تَأْمُرُنَا؟

فَأَعْرِضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَاحُمِّلُوا، وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި، އަބޫހުނައިދާ، ވާއިލުބްނު ހުޖްރުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި) ސަލަމަތު ބިން ޔަޒީދު ޖުޢުފީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންގެ ވެރިން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ކިބައިން އެބައިމީހުންގެ ޙައްޤު ލިބިގަންނައިރު، އަޅުގަނޑުމެންގެ ޙައްޤު ދޫކޮށްނުދީ މަނާކޮށްފިނަމަ، އަޅުގަނޑުމެން ކަންކުރުމަށް ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާ ގޮތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ފަހެ، އިޢުރާޟުކުރައްވައިގެން އެ ސުވާލަށް ޖަވާބުދެއްވުމުން ދުރަށް ޖެހިލައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު އަނެއްކާވެސް އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ސުވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ވެރިންގެ ބަސްއަހައި ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. ފަހެ، އެ ކަމުގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުން ޒިންމާކުރެވުނު ކަންތައް (އަޘަރާ: ވެރިކަމުގެ އެންމެހައި މަސްއޫލިއްޔަތުތައް ފުރިހަމަކުރުން) ވެސް، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ލާޒިމުކުރެވިފައިވާ ކަންތައް (އަޘަރާ: ވެރިންނާ ކިޔަމަންތެރިވުން، އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަމަންވުން) އެއީ ތިޔަބައިމީހުން އަދާކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތަކެވެ.}''

670– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بَنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِي أَثَرَةٌ، وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ تَأْمُرُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَّا ذَلِكَ؟ قَالَ: "تُؤَدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ، وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހު (އަޘަރާ: ތިމަންކަލޭގެފާނު ސުލްޠާނުގެ ވަޒީފާ ދިނުމުގައި ތަފާތުކުރުން) ވެރިންގެ ފަރާތުން އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކަށް ޚާއްޞަކުރުން އަންނާނެއެވެ. އަދި އެ ކަންތަކުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އިންކާރުކުރާނެ ކަންތައްތައް ކުރިމަތިވާނެއެވެ.} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންކުރެ މީހަކު އެ ދުވަސް ފެނިއްޖެނަމަ، ކަންތައްކުރަން ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާނީ ކޮން ގޮތަކަށްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން

(ވެރިންނަށް) އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤު ތިޔަބައިމީހުން އަދާކުރަންވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ނިގުޅައިގަތުން ޙައްޤު ލިބިދެއްވުންއެދި، ތިޔަބައިމީހުން اللهُގެ ހަޟްރަތުގައި (ދުޢާ) ކުރަންވާނެއެވެ.}"

671– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيْرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ يَعْصِ الأَمِيْرَ فَقَدْ عَصَانِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ވީމާ، މިމަންކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވި މީހާ، اللهُއަށް ކިޔަމަންތެރިވި މީހާއެވެ. އަދި މިމަންކަލޭގެފާނަށް އުރެދިއްޖެ މީހާ، ވީމާ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهُއަށް އުރެދިއްޖެ މީހާއެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ވެރިޔާއަށް ކިޔަމަންތެރިވި މީހާ، ވީމާ، ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވި މީހާއެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ވެރިޔާއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވެއްޖެ މީހާ، ވީމާ، ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނަށް އުރެދިއްޖެ މީހާއެވެ.}"

672– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيْرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ مَن خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْرًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِގެފާނު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ވެރިމީހާގެ ކިބައިން މިދާ ނުރުހޭ ކަމެއް ދުށުމުން ވިޔާ، ކެތްތެރިވާންވާނެއެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ވެރިމީހާއާ ދުރުވެގެން ކައިވަޅެއްގެ މިންވަރަށް ނުކުމެއްޖެ މީހާ (އެބަހީ: ވެރިންނާ ކިޔަމަންވާ ކުޑަކޮށް ވިޔަސް ދުރުވެރިވެއްޖެ މީހާ) މަރުވާނީ، ޖާހިލު މަރަކުންނެވެ.}"

673– وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ أَهَانَ السُّلْطَانَ أَهَانَهُ اللَّهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ

ވެރިޔާއަށް ނިކަމެތިކަމުގައި، އިހުސާންތެރިވެއްޖެ މީހާ (ރަސޫލާއެވެ!) اللّٰهُمَّ ތިބާ ވެސް މިހެން
ނިކަމެތިކުރައްވާށި، އިހުސާންތެރިކުރައްވާށެވެ.}“

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيْثُ كَثِيْرَةٌ فِي الصَّحِيْحِ، وَقَدْ سَبَقَ بَعْضُهَا فِي أَبْوَابٍ.

މި މައުޟޫއާގުޅޭގޮތުން ޞައްޙަ ޙަދީޘްތައް މި ނޫނަސް ވަރަށް ގިނައެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ޙަދީޘް، މިގޮތް ކުރީގެ ބައެއް ބާބުތަކުގައިވެސް އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

* * * * *

81- ވެރިކަން ބޭނުންވާގޮތަށް އެދިއްލެވުން މަނާކަމާއި، ކުރިމަތި ގޮސްކަމުގެ ކަމާއި، މަޢުލޫމާތަށް ވެރިކަމުން އިސްތިޢުފާ ދިނުމުގެ މޮޅުކަން ނަޝަރާތު ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ވެރިކަން ބޭނުންވާގޮތަށް އެދިއްލެވުން މަނާކަމާއި ނުކުތާ ކަނޑައެޅިފައި، ތިމާއާ ހަވާލުކުރެވޭ ކަންކަމާ ހެދިކުރުން މަނާކަމާއި، ކުރިމަތި ގޮސްކަމުގެ ކަމާއި، މަޢުލޫމާތަށް ވެރިކަމުން އިސްތިޢުފާ ދިނުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރުމުގެ ބާބެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ (القصص: ٨٣) މާނައީ: “އެއީ އާޚިރަތުގެ (ސުވަރުގެގެ) ގެދޮރެވެ. އެ ގެދޮރު ދެއްވާނީ ބިމުގައި ބޮޑާވުމާއި، ފަސާދަކުރުން އެދޭ މީހުންނަށް ނޫނެވެ. އަދި ރަނގަޅު ނިމުން ވާނީ ތަޤުވާވެރިންނަށެވެ.“

674- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَبْدِ الرَّحْمَانِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا عَبْدَ الرَّحْمَانِ بْنَ سَمُرَةَ: لاَ تَسْأَلِ الإِمَارَةَ، فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ، أُعِنْتَ عَلَيْهَا، وَإِنْ أُعْطِيْتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا، وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِيْنٍ، فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދު، އަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސަމުރަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ މިމަންނާއަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ސަމުރަތެވެ! ތިބާ، ވެރިކަމެއް ލިބުން އެދިވަޑައިގެން، (އެއްވެސް މީހަކާ) ސުވާލުކުރައްވާނުހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ތިބާ އެ ކަމަށް އެދިލެއްވުމަކާނުލައި، ތިބާއަށް ވެރިކަމެއް ލިބިއްޖެނަމަ، އެކަމުގައި (اللّٰهُގެ ރަޙްމަތުން) ތިބާއަށް މަދަދު ލިބޭނެ ވާނެއެވެ. އަދި ތިބާ އެކަމަށް އެދިލެއްވައިގެން، ތިބާއަށް ވެރިކަމެއް ލިބިއްޖެނަމަ، އެ ކަމުގެ ހުރިހާ ބުރައެއް ތިބާގެ ކޮނޑުގައި އަޅުއްވާލެވޭނެއެވެ. އަދި ކަމެއްގެ މައްޗަށް ތިބާ ހުވައިކުރައްވާ ހިނދު، އެ ހުވައިކުރެއްވި ކަމަށްވުރެ ރަނގަޅު އެހެންކަމެއް ތިބާ ފެނިލައްވައިފިނަމަ، އެ ރަނގަޅުކަމެއް ތިބާ އިޚްތިޔާރުކުރައްވާށެވެ. އަދި ތިބާ ހުވައިގެ ކައްފާރާދެއްވާށެވެ.}"

675- وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا أَبَا ذَرٍّ إِنِّى أَرَاكَ ضَعِيفًا، وَإِنِّي أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي، لاَ تَأَمَّرَنَّ عَلَى اثْنَيْنِ، وَلاَ تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫޛައްރެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއީ ބަލިކަށި ބޭފުޅެއްގެ ގޮތުގައި ކަލޭގެ މިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާ ކަންތައް ހަމަ ތިބާއަށް ވެސް މިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ. ދެ މީހުންގެ މައްޗަށް ވެސް ވެރިޔަކުކަމުގައި ތިބާ ވެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ. އަދި ޔަތީމެއްގެ މުދަލު ބެލެހެއްޓުމުގެ ވެރިޔަކުކަމުގައި ވެސް ތިބާ ނުވާ ހުށިކަމެވެ.}"

676- وَعَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ أَلاَ تَسْتَعْمِلُنِي؟ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي، ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ: إِنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ، إِلاَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا، وَأَدَّى الَّذِي عَلَيهِ فِيهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺއަށް މިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އެއްވެސް ކަމެއްގެ މަސައްކަތް

ވެރިޔަކުކަމުގައި ނުލައްވާނުތޯއެވެ؟ ދެން، ތިމަންގެ ކޮނޑުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ޖައްސަވައި ދެއްވުމަށްފަހު، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫޛައްރެވެ! ކަލޭގެފާނަކީ، ބަލިކަށި (ޖިބިއްލަތުގެ) ބޭކަލަކީމުއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ވެރިކަމީ އަމާނާތެކެވެ. އަދި އެއީ، (އެބަހީ: ވެރިކަމަކީ) ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އެކަން ފިޔަވަޅެއް، ނިކަމެތިކަމާއި ހިތާމަވުމެވެ. ހަމައެކަނި، ވެރިކަމުގެ ޙައްޤުގެ މަތިން އަތުލައިގެން، އަދި އޭގެ ވާޖިބުތައް ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާ ބޭފުޅަކަށް މެނުވީއެވެ.}“

677– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى الإِمَارَةِ، وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ވެރިކަން ލިބުން އެދި އެ ކަމަށް ދަހިވެތިވާނޫއެވެ. އަދި އެއީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން ހިތާމަކުރަންޖެހޭ ފަރާތެއްކަމުގައި ވާހުށީއެވެ. (އެބަހީ: ދެރަނ ޒުލް، ވެރިކަންލިބުން އެދި މަސައްކަތް ކުރާނޭ މީހުން ގިނަވާނެއެވެ. އަދި އޭގެ ޙައްޤު ގިނަމީހުން ވާޖިބު، ވެރިކަމުގެ ބައްޓަމުގެ ތަކުލީފުއަށް އަދާކުރެވޭނީ މަދުމީހުންނަށެވެ. ނަތީޖާއަކީ ގިނަމީހުން ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން ހިތާމަކުރާނޭ ފަރާތެއްކަމުގައި ވުމެވެ.)}“

* * * * *

82- ވެރިންނާއި ޤާޟީންފަދަ މީހުންގެ އެހީތެރިންގެގޮތުގައި ހެޔޮލަފާ މީހުން އައްޔަންކުރުމުގެ ވާޖިބު ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ވެރިންނާއި ޤާޟީންފަދަ މީހުންގެ އެހީތެރިންގެ ގޮތުގައި ސާލިހު އެހީތެރިން އައްޔަންކުރުމާއި، ނުބައި އިންސާނުން ކައިރިނުކުރުމާއި، އެފަދަ މީހުންގެ ތަފާތާއި އިރުޝާދު ޤަބޫލު ނުކުރުމަށް ދެއްވައިފައިވާ އިންޒާރުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ﴾ (الزخرف: ٦٧) މާނައީ: "އެކުވެރިން އެ ދުވަހުން އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް ވާނީ ދުޝްމިނުން ކަމުގައެވެ. ތަޤުވާވެރިން މެނުވީއެވެ."

678- عَنْ أَبِي سَعِيْدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ مِن نَبِيٍّ، وَلاَ اسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ، إِلاَّ كَانَتْ لَهُ بِطَانَتَانِ: بِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وَبِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وَتَحُضُّهُ عَلَيهِ، وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللَّهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަބޫސަޢީދު (އަބޫހުރައިރާ) އާއި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ދެކެވުނު ޙަދީޘެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. { اللهُ ތަޢާލާ ނަބީބޭކަލަކު ފޮނުއްވިއަސް، ނުވަތަ ޚަލީފާމީހުންގެ ތެރެއިން ވެރިއަކު އައްޔަންކުރެއްވިއަސް، ސިއްރުވެރިންގެ ދެ މީހަކު، އޭނާގައި ލައްވައިދެއްވުމެވެ، މާތް اللهُ، ނަބީބޭކަލަކަށް ވެސް ނުކުރެއްވައެވެ. އަދި ޚަލީފާގެ މަސައްކަތް ވެރިއަކު ވެސް އިސްނަންގަވައެވެ. އޭގެތެރެއިން ސިއްރުވެރި އެކަކު، ހެޔޮއަމަލުތަކަށް ކުރުމަށް ގޮވައިލައި، އެކަމުގެ މަސައްކަތް ބާރުއަޅުއްވައެވެ. އަދި ސިއްރުވެރި އަނެކަކު ނުބައިކަންކަން ކުރިއަށް ނުކުރުމަށް ގޮވައިލައި، އެކަމަށް ބާރުއަޅުއްވައެވެ. ސަލާމަތްވެވޭނީ މީހާ، اللهُ އެ މީހަކު ސަލާމަތްކުރައްވައިފި މީހާއެވެ.}"

679- وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِالأَمِيرِ خَيْرًا، جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ، إِنْ نَسِيَ ذَكَّرَهُ، وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ، وَإِذَا أَرَادَ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ، إِنْ نَسِيَ لَمْ يُذَكِّرْهُ، وَإِنْ ذَكَرَ لَمْ يُعِنْهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ވެރިޔަކަށް اللهُ ހެޔޮ ކަމެއް އިރާދަކުރައްވާނަމަ، އޭނާއަށް ތެދުވެރި އިޚްލާޞްތެރި ވަޒީރަކު ލިބިދެއްވައެވެ. އޭނާ (އެބަހީ: ވެރިޔާ) ހަނދާންނެތިއްޖެނަމަ، އެ ކަމެއް އޭނާ ހަނދާންކޮށްދެއެވެ. އަދި ވެރިޔާ ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، އެކަމުގައި އޭނާއަށް އެހީތެރިވެދެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް މި ނޫން ގޮތެއް އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާނަމަ، އޭނާއަށް ނުބައި ނުލަފާ ވަޒީރަކު ލިބިދެއްވައެވެ. އޭނާ (އެބަހީ: ވެރިޔާ) ހަނދާންނެތިއްޖެނަމަ، އެ ކަމެއް އޭނާ ހަނދާންކޮށެއް ނުދެއެވެ. އަދި ވެރިޔާ ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، އެ ކަމުގައި އޭނާއަށް އެހީތެރިވެއެއް ނުދެއެވެ.}“

* * * * *

83- ވެރިކަމާއި ވަޒީރުކަންފަދަ މަޤާމުތަކަށް

އަމިއްލައަށް އެދި ޙިރުޞްވުން

އެކަންކަން ޒަރޫރީވެގެން ނޫންނަމަ ދުރުހެލިވުމުގެ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ޤައުމުގެ އެންމެއިސް ވެރިކަމާއި، ވަޒީރުކަމާއި، އެފަދަ އިސް މަޤާމުތަކަށް އަމިއްލައަށް އެދި ޙިރުޞްވުމާއި، އެފަދަ މަޤާމުތަކަށް ދުރުހެލިވާ ޙިރުޞްވުން، އެއިން ކަމެއް ދިނުމަކީ ނަޞީޙަތްތެރިވުމާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

680– عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَا وَرَجُلاَنِ مِنْ بَنِي عَمِّي، فَقَالَ أَحَدُهُمَا: يَارَسُولَ اللَّهِ أَمِّرْنَا عَلَى بَعْضِ مَا وَلاَّكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَقَالَ الآخَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَقَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لاَ نُوَلِّي هَذَا الْعَمَلَ أَحَدًا سَأَلَهُ، أَوْ أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާގެ ބޮޑުބޭބޭގެ ދަރިންކަލުން ދެ ބޭކަލުންނާ އެކުގައި، (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންފީމެވެ. ފަހެ، އެ ދެބޭކަލުންކުރެ އެއް ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނާ މާތް اللَّهُ ވެރިކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ބެލެހެއްޓުން، އަޅުގަނޑާ ހަވާލުކުރެއްވުން ދެއްވާށޯއެވެ؟ އަދި އަނެއްކަލޭވެސް ހަމަ މިހެން ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހުވާކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ގަސަމްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ވެރިކަމުގެ ބޭނުންތެރިކަމުން އަމިއްލައަށް އެދިދާ މީހަކާ، ނުވަތަ ވެރިކަން ލިބުމަށް ޙިރުޞްވެއްޖެ މީހަކާ، (ތިމަންނަމެން!) ހަމަކަށަވަރުން، މިދަންނަވާ ކަމެއް އެފަދަ މީހަކާ އެއިން ކަމެއްގެ ޒިންމާ ހަވާލުކޮށް ނުދެއްވާނަމެވެ.}''

* * * * *

84- ލަދުވެތިކަމުގެ މާތްކަމާއި،

އެ ސިފަ ލިބިގަތުމަށް ބާރުލެވިފައިވާ މިންވަރު ބަޔާންކުރުމާ ބާބު

681– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "دَعْهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الإِيْمَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަންސާރުންކުރު ބޭކަލަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚަކަށް ލަދުވެތިކަމާ ގުޅޭގައި ނަސޭހަތްދެއްވަނިކޮށް، އެ ތަނުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހުރަސްކުރައްވައި ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ ނަސޭހަތްދެއްވުމަކުން ދޫކޮށްލައްވާށެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ލަދުވެތިކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ބައިތަކުން ބައެކެވެ.}"

682– وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْحَيَاءُ لاَ يَأْتِي إِلاَّ بِخَيْرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޙުޞައިނުގެ ދަރިކަލުން އިމްރާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ލަދުވެތިކަމުން ހެޔޮކަމެއްމެނުވީ ގެނެސް ނުދެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ" أَوْ قَالَ: "الْحَيَاءُ كُلُّهُ خَيْرٌ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ލަދުވެތިކަމަކީ، މުޅިން ހެޔޮކަމެވެ.} ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި {ލަދުވެތިކަމަކީ، ހެޔޮކަމެވެ.} މިހެންނެވެ.

683- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الإِيْمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيْقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيْمَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އީމާންކަން ބައިގެންވެސް، ހަތްދިހަ އެތަކެއް، ނުވަތަ ފަސްދޮޅަސް އެތަކެއް ދަރަޖައަށެވެ. އޭގެތެރެއިން އެންމެ މަތިވެރި ދަރަޖައަކީ، لاَإِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މިހެން ކިޔުމެވެ. (މާނައީ: اللَّهُ ގެ އެއްކައުވަންތަކަން ހެކިވެ، އެހާ އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރުމެވެ.) އަދި އޭގެތެރެއިން އެންމެ ދަށު ދަރަޖައަކީ، މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް މަގުމަތީގައިހުންނަ ތަކެތި އެއްލަކޮށްލުމެވެ. އަދި ލަދުވެތިކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ދަރަޖަތަކުގެތެރެއިން ދަރަޖައެކެވެ.}"

684- وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا، فَإِذَا رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަރުދާގެ ނިވައިވެގެންއިންނަ ބިކަރުވެރި އަންހެންކުދިންނަށްވުރެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (ކަންކަމާދުރުގައި) ލަދުވެތިވެވަޑައިގަތުން ބޮޑުވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ހިތްނުރުސް ކަމެއް ފެނިވަޑައިގަންނަވާ ކަމެއް ފެނިވަޑައިގެންފި ނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމުބާރަކުން ތިމަންމެންނަށް އެކަން އެނގިގެންދެއެވެ."

قَالَ الْعُلَمَاءُ: حَقِيقَةُ الْحَيَاءِ خُلُقٌ يَبْعَثُ عَلَى تَرْكِ الْقَبِيحِ، وَيَمْنَعُ مِنَ التَّقْصِيْرِ فِي حَقِّ ذِي الْحَقِّ، وَرَوَيْنَا عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ الْجُنَيْدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: "الْحَيَاءُ رُؤْيَةُ الآلاَءِ، أَيِ: النِّعَمِ وَرُؤْيَةُ التَّقْصِيْرِ، فَيَتَوَلَّدُ بَيْنَهُمَا حَالَةٌ تُسَمَّى حَيَاءً".

އަލްއިމާމުންނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. "ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ލަދުވެތިކަމަކީ، އެންމެހައި ނުބައިކަންކަމާ ދުރުހެލިވުމަށް ބާރުއަޅާ، އަދި ޙައްޤުގެ ވެރިޔާއަށް ޙައްޤު ދިނުމުގައި ކުޑަކަމެއް ނުކުރުމަށް ބާރުއަޅާ ޚުލްޤު އުފައްދައިދޭ ކަމެކެވެ. މާތް اللهُ،

އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަރުބިއްޔަތުކޮށްދެއްވި، އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާގޮތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ، {ތަދުވެރިކަމަކީ (اللّٰهُގެ) ނިޢުމަތްތަކުގެ ބޮޑުކަމާއި، ތިމާގެ ކިބައިގައިވާ އުނިކަން (ދިރާސާ) ވަޒަންކުރުމެވެ. ޔަނީ، (އެ ހިނދު) އެ ދުވަހުން އުފެދިގެންއައިސް ސިފަކުރެވުން (އެބަހީ: اللّٰهُގެ ދިނަދުނަ ނިޢުމަތްތަކަށް އެކަލާނގެ ބަރަކާތްތަކަށް ޝުކުރުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ނިޢުމަތްތަކަށް ފުރަގަސްދީ، ކުށްކުރުމަށްފަހު ތައުބާވުމަށް ކަމުގެ އިސްކަންދީ، އެކަމުގެ މައްޗަށް ހިތާމަކުރުން ވެސް ހިމެނެއެވެ.) ތަދުވެރިކަމަކީ ދިރުމެވެ.}"

* * * * *

85- ސިއްރުތަކަށް ރައްކާތެރިކުރުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَأَوْفُواْ بِٱلْعَهْدِۖ إِنَّ ٱلْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴾ (الإسراء: ٣٤) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ޢަހުދު ފުއްދާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ޢަހުދަކީ (އާޚިރަތު) ސުވާލު ކުރެވޭނެ ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ."

685- عَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيامَةِ، الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى الْمَرْأَةِ، وَتُفْضِي إِلَيهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ އާއި، އަނބިމީހާ އެއްދާންކޮށް ގުޅުންހިންގުމަށްފަހު، އޭނާ ޖިންސީގޮތުގައި އެ ވާހަކަތައްދައްކާ މީހާ، ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހު، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ނުބައި މީހުންގެ ތެރެއިން ވާ މީހެކެވެ.}"

686- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ عُمَرَ ﵁، حِيْنَ تَأَيَّمَتْ بِنْتُهُ حَفْصَةُ، قَالَ: لَقِيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ ﵁، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ، فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ؟ قَالَ: سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ، ثُمَّ لَقِيَنِي، فَقَالَ: قَدْ بَدَا لِي أَنْ لاَ أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هَذَا، فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيْقَ ﵁، فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ؟، فَصَمَتَ أَبُو بَكْرٍ ﵁، فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا،

فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ، فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ، ثُمَّ خَطَبَهَا النَّبِيُّ ﷺ، فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِيْنَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ، فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ شَيْئًا؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيْمَا عَرَضْتَ عَلَيَّ إِلاَّ أَنِّي كُنْتُ عَلِمْتُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ذَكَرَهَا، فَلَمْ أَكُنْ لأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَوْ تَرَكَهَا النَّبِيُّ ﷺ لَقَبِلْتُهَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޢުމަރު اللّٰهُ، އ ދަރިކަނބަލުން ޙަފްޞާގެ ފިރިކަލުން ޚުނައިސް ބިން ޙުޛާފާގެ ދަރިކަލުން، އަސްޙާބު اللّٰهِ ގެ ފާނުގެ ތެރެއިން ބަދުރުހަނގުރާމައިގެ ތެރެއިން ވަފާތުވީއެވެ. އ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން، ޢުމަރު اللّٰهُ، އ ކަލޭގެފާނު ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނު ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެކަމަނާގެ ފިރިކަލުން ޢުމަރު اللّٰهُ، އ ކަލޭގެފާނު ޙަފްޞާގެ ކައިވެނި ހުށަހެޅުއްވުމުގެ ގޮތުން ބޭނުންވެގެން ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ) ދެން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމަރު اللّٰهُ، އ ކަލޭގެފާނު ޙަފްޞާ ބިން ޢުމަރު ކަލޭގެފާނާ ކައިވެނިކުރުމަށް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަމާ ބެހޭގޮތުން ވިސްނާލާނަމެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަމާ ވިސްނައިލުމަށް ފަހު ކަލޭގެފާނަށް ފެނުނީ (ކައިވެނި) ނުކުރުމެވެ. ދެން، އ ކަލޭގެފާނުގެ (ބައްދަލުވުމުގެ) މިކަމާ ގުޅޭގޮތުން ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. އަހަރެމެން، އ ކަލޭގެފާނު މިކަމާ ބައްދަލުކުރެއްވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤު ކަލޭގެފާނަށް ހުށަހެޅުއްވީމެވެ.

(ދެން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެމެން) ޢުމަރު اللّٰهُ، އ ކަލޭގެފާނު ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނު ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވީ، އ ކަލޭގެފާނު ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން ޙަފްޞާ ކައިވެނިކުރުމަށް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ދެން، އ ކަލޭގެފާނު ވިސްނާލާނަމެވެ. އެއްވެސް ޖަވާބެއް ނުދެއްވައިފިއެވެ. (ދެން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިގޮތުން، އަބޫބަކުރު ކަލޭގެފާނާ ދިމާވީ ދުވަސްތަކުން ވަރަށް ގިނަދުވަހު ދިޔަ، އ ކަލޭގެފާނު ހިތާމަކުރެއްވިއެވެ. ދެން، މިކަމާ ބެހޭގޮތުން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ދެން، މިކަމާ އ ކަލޭގެފާނާ ކައިވެނިކުރުމަށް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ދެން، އަބޫބަކުރު ކަލޭގެފާނު މިކަމާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ބައްދަލުވުމުގެ ކައިވެނި ހުށަހެޅުއްވި

ހުރަހެއްޓުމުން، އަޅުގަނޑު ވަކިއެއްޗެއް ނުދަންނަވާ، ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅު އަޅުގަނޑާ ގުޅިގެން ހުރިއްޔާ ކިހިނެއް ތިޔައްޔާތޯ؟ (ރުމަކުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދިމަސްސާ ކުރަންވީމެވެ. އާދޭހެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ހުރިހާއިރެއް ކަނޑައިލައި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައުމަށް އަޅުގަނޑަށް މަގުކުރި ކަމުގައިވިޔަސް، އެ ކަމަނާ ކައިވެނިބައްލަވައިން އެދިވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ސުންނަތްތަކަށް އަޅުގަނޑަށް އުނގެނުމެއް ލިބިވަޑައި އެހެން ކަމުއްނުނެވެ. ދެން، ދިމަސްނާއި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ސިއްރުއް ބޭރުކުރުމާ ދިޔައުމަސްދާނެވެ. އަދި މާތްރަސޫލާ ﷺ އެ ކަމަނާ ކައިވެނިބައްލަވައިގަތުމަށް، އަޅުގަނޑު އެކަމަކާ ގާތްކުރުމުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަފާތުވެވަޑައިގަތުމެވެ."

687– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كُنَّ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ عِنْدَهُ، فَأَقْبَلَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَمْشِي، مَا تُخْطِيءُ مِشْيَتُهَا مِنْ مِشْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا، فَلَمَّا رَآهَا رَحَّبَ بِهَا، وَقَالَ: "مَرْحَبًا بِابْنَتِي". ثُمَّ أَجْلَسَهَا عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ، ثُمَّ سَارَّهَا فَبَكَتْ بُكَاءً شَدِيدًا، فَلَمَّا رَأَى جَزَعَهَا سَارَّهَا الثَّانِيَةَ فَضَحِكَتْ، فَقُلْتُ لَهَا: خَصَّكِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِن بَيْنِ نِسَائِهِ بِالسِّرَارِ، ثُمَّ أَنْتِ تَبْكِينَ؟

فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَأَلْتُهَا: مَا قَالَ لَكِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: مَا كُنْتُ لأُفْشِيَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِرَّهُ، فَلَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ: عَزَمْتُ عَلَيْكِ بِمَا لِي عَلَيْكِ مِنَ الْحَقِّ، لَمَا حَدَّثْتِنِي مَا قَالَ لَكِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَتْ: أَمَّا الآنَ فَنَعَمْ، أَمَّا حِينَ سَارَّنِي فِي الْمَرَّةِ الأُولَى فَأَخْبَرَنِي "أَنَّ جِبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُهُ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ، وَأَنَّهُ عَارَضَهُ الآنَ مَرَّتَيْنِ، وَإِنِّي لاَ أُرَى الأَجَلَ إِلاَّ قَدِ اقْتَرَبَ، فَاتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي، فَإِنَّهُ نِعْمَ السَّلَفُ أَنَا لَكِ" فَبَكَيْتُ بُكَائِيَ الَّذِي رَأَيْتِ، فَلَمَّا رَأَى جَزَعِي سَارَّنِي الثَّانِيَةَ، فَقَالَ: "يَا فَاطِمَةُ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ، أَوْ سَيِّدَةَ نِسَاءِ هَذِهِ الأُمَّةِ؟ فَضَحِكْتُ ضَحِكِي الَّذِي رَأَيْتِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާޝާ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރަސޫލުﷲގެ އަނބިކަނބަލުންނާއި ކައިވެނިކުރިއިރު، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާ އަނބިއަނބިކަނބަލުން ތިއްބަވަނިކޮށް، މާޝާ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންތެރިވި ފާތިމާގެފާނު ހިނގަވަމުން ވަޑައިގަތެވެ. އެ ކަމަނާގެ ހިނގުމަކީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ހިނގުމާ ކޮޅެއްވެސް ތަފާތެއް ނުވި ހިނގުމެއްކަމުންނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެ ކަމަނާ ފެނިވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާއަށް މަރުޙަބާވިދާޅުވިއެވެ. ބަރަކާތްލައްވިއެވެ. {ދިމަސްކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުންނަށް މަރުޙަބާ ވިދާޅުވަމެވެ.}

އެއަރުވަން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅުވަރުގަދަވުމުގައި ނުވަތަ ވާތްފުޅުވަރުގަދަވުމުގައި އެ ކަމަނާ ބޭނުންފުޅުވިއެވެ. ދެން އޭގެފަހުގައި އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ސިއްރުން ބަސްފުޅެއް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ އެކަމާ ގަދަރުއަޅުވުން ޚިޔާނާތްކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ޚިޔާނާތްތެރިވާފަދައިން ފިޔަވައިގަތުމުން، ދެވަނަ ފަހަރަށް އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި އެކަލޭގެފާނު ސިއްރުން ބަސްފުޅެއް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަމާ އެ ކަމަނާ (އުފާފުޅުވުން ހިނިފުޅުފެވިއެވެ. (ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބަސްފުޅުމުން) އެ ކަމަނާއަށް މިކަން ކަމަށާ ދެންނެވީމެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނަށް ވިދާޅުނުވާ ވާހަކަފުޅެއް ކަމަނާއަށް ސިއްރުން ޙަދީޘްކުރެއްވުމުގައި، ކަމަނާއަށް ފާއްސަކަލައި ދެއްވިމާ ފެސް ކަމަށާ ހިތިކުރެއްވިތޯއެވެ؟

(ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ، ތެދުވެވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ކަމަނާއަށް ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެ ވިދާޅުވީ ކޮން ވާހަކަފުޅެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާއި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ސިއްރުކުރެއްވިކަމެއް ފާޅުކުރުން މިހާރުތިމަންނުކިޔާނަމެވެ. (ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ސުވާލުގެ ވަޑައިގަތުމަށްފަހު، އެ ކަމަނާއަށް ތިމަންކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ކަމަނާގެމައްޗަށް ތިމަންކަމަނާއަށް ބަދީ ގެދެވިރިޔާކޮށް (އެބަހީ: ތިމަންކަމަނާއި، ކަމަނާގެ ދަރިކަނބަލުން ފުޅުކަމުގައި ވިޔަކަތްތަކައި) ތިމަންކަމަނާ ހުވައިކުރެއްވައި ވިދާޅުވިމެވެ. ކަމަނާގެ އަރިހުގައި ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވިދާޅުވި އެއްޗެއް ތިމަންކަމަނާއަށް ވިދާޅުވެދެއްވުން އެދެމެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރުދުން އެ ވާހަކަ ދެންނެވިދާނެއެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ އަޅުގަނޑު ގޮތުގައި ސިއްރުން ބަދިޔޮކޮށް {ހަމަކަށަވަރުން، ޖިބްރީލު އަލައިހިއްސަލާމު ކޮންތާ އަހަރަކު އެއް ފަހަރު ނުވަތަ ދެ ފަހަރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ކިޔަވާ ޤުރުއާން މުރާޖަޢާކުރައްވާ ކަމުގައެވެ. އަދި މި އަހަރު މުރާޖަޢަތަށް ދެ ފަހަރު މުރާޖަޢާކުރައްވައިދި ކަމުގައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޖަލު ގާތްވެއްޖެކަމުގެ އަލާމާތެއް ކަމުގައިނޫނީ ދެކެވޭގައި ނުގަންނަވާކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތަޤްވާވެ ﷲ އަށް ތަބާވެ ބިރުވެތިވެ ކެތްތެރިވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަނބަލުންގެ ކުރިން ވަޑައިގަންނަވާ އެންމެ ރަނގަޅު ބަލަހައްޓަކަލޭގެ ފުވައިގަންނަވަނީ، ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ.} (އެބަހީ: ދަރިފުޅުގެން ކުރިން ﷲ ގެ ހަޟްރަތަށް ދަތުރުކުރައްވާނީ ބައްޕާފުޅުގެވެ.) ފަހެ، ތިމަންކަމަނާ

ރޮއިވަޑައިގަތް ކަމަނާއަށް ފެނިވަޑައިގަތީ، އަ ކަމާރުހެއްވެ. ދެން، ތިމަންކަމަނާގެ ހިތާމަ

ފެނިވަޑައިގަތުމުން ތިމަންކަމަނާގެ އަރިހުގައި ސިއްރުން ބަޔާންކުރެއްވީ، {އޭ ފާޠިމާއެވެ!

ކަނބަލޭ، މުއުމިނުން އަންހެނުންތަކުންގެ ސާހިބާކަމުގައި ވުމަށް ދަރިފުޅު ނުރުހޭނީހެއްޔެވެ؟}

ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވީ {ކަނބަލޭ، މިއުއްމަތުގެ އަންހެނުންތަކުންގެ ސާހިބާ

ކަމުގައި ވުމަކަށް ދަރިފުޅު ނުރުހޭނީހެއްޔެވެ.} މިހެންނެވެ. ދެން، ތިމަންކަމަނާ

ހެނދުނު ކަމަނާ ދެކެވަޑައިގަތީ އެކަލޭ ހެދުނެވެ."

688- وَعَن ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ، فَسَلَّمَ عَلَيْنَا، فَبَعَثَنِي فِي حَاجَةٍ، فَأَبْطَأْتُ عَلَى أُمِّي، فَلَمَّا جِئْتُ قَالَتْ: مَا حَبَسَكَ؟ فَقُلْتُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِحَاجَةٍ، قَالَتْ: مَا حَاجَتُهُ؟ قُلْتُ: إِنَّهَا سِرٌّ، قَالَتْ: لاَ تُخْبِرَنَّ بِسِرِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَدًا، قَالَ أَنَسٌ: وَاللَّهِ لَوْ حَدَّثْتُ بِهِ أَحَدًا لَحَدَّثْتُكَ بِهِ يَا ثَابِتُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَرَوَى الْبُخَارِيُّ بَعْضَهُ مُخْتَصَرًا)

މާނައީ: "(ރަޙްމަ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްކުރެއްވި ޘާބިތު ބުނާނޭ

ކަލޭގެފާ) ޘާބިތު (އަނަސްބިން)، ރަޙްމަ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްކުރެއްވި

އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ކުޅެމުން

ދެކުދިންތަކާއެކު ތިމަންނާ ކުޅެމުންދަނިކޮށް، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަ ތަނަށް

ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންނަށް ސަލާމްގޮވައިލެއްވިއެވެ. ދެން،

އެއްކަމަކު، އެކަލޭގެފާނުގެ ބޭނުންތެރިކަމެއްގައި ތިމަންނާ ތަނަކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން،

އެކަމުގައި ތިމަންގެ މަންމާއަށް ނުކުމި ދިޔައިރުވަމަށްވުރެ، ތިމަންނާ ލަހުން އަތުވެއްޖައީމު

އެވެ. އަ ހިނދު މަންމާ ބުނެއްވިއެވެ. ކަލިމަ މާލިމާއި ބޭނުމަކީ ކޮބާތޯ ގަބޫލުކުރުމެވެ.

ހުއްޓެވެ. ތިމަންނާ ބުނެދެމުން ދިޔައީމެވެ. އާއި ރަސޫލު ﷲ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބޭނުންތެރިކަމަކުގައި

ތިމަންނާ ތަނަކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. މަންމާ ބުނުއްވިއެވެ. އާއި ކޮން ބޭނުންތެރިކަމެއްތޯއެވެ؟

ތިމަންނާ ބުނެފީމެވެ. އާއި ސިއްރެކެވެ. މަންމާ ބުނުއްވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ސިއްރު

ދަރިފުޅު އެއްވެސް މީހަކާ ހާމަނުކުރާށެވެ. އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ

ޘާބިތެވެ. ﷲ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެއްވެސް މީހަކާ ހާމަކުރި ނަމަ

ވިދާޅުވާނަމަ، ކަލޭގެފާނާއިހުރިގައި އަ ވާހަކަ ވިދާޅުވެދެއްވީމުހެވެ."

* * * * *

86- ޢަހުދަށް ވަފާތެރިވުމާއި، ވަޢުދުފުއްދުމުގެ މުހިއްމުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޫ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَوْفُوا۟ بِٱلْعَهْدِ ۖ إِنَّ ٱلْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴾ (الإسراء: ٣٤) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ޢަހުދު ފުއްދާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ޢަހުދަކީ (އާޚިރަތުގައި) ސުވާލުކުރައްވާނޭ ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَوْفُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ إِذَا عَـٰهَدتُّمْ ﴾ (النحل: ٩١) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ އާއި ޢަހުދު ކޮށްފިނަމަ، އެ ޢަހުދު ތިޔަބައިމީހުން ފުއްދާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَوْفُوا۟ بِٱلْعُقُودِ ﴾ (الْمائدة: ١) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ޢަޤްދުތައް ފުއްދާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ (الصف: ٢ – ٣) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ ތިޔަބައިމީހުން ބުނުއްވަނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟ ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތަކުގެ ވާހަކަބުނުން، اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ނުރުހުން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

689- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.{މުނާފިޤުންގެ ޢަލާމާތް ތިނެކެވެ. (އެއީ) ވާހަކަދައްކާއިރު ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދުވެއްޖެނަމަ އެއާ ޚިލާފުވުމާއި، އަމާނާތެއް ޙަވާލުކުރެވިއްޖެނަމަ ޚިޔާނާތްތެރިވުމެވެ.}"

زَادَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އަދި އޭނާ ނަމާދުކޮށް ރޯދަހިފިޔަސް، އޭނާ އަމިއްލައަށް، ތިމަންނައީ މުސްލިމެކޭ ކަމުގައި ހީކުރިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

690- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވި ޢަމްރުބްނުލް އާޞްގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު ﷲގެފާނުގެ ރިވާޔަތެން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ހަތަރު ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އޭނާއަކީ، ކަނޑައެޅިގެން ހުރި މުނާފިޤެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި އޭގެތެރެއިން ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އެ މީހާ، އޭނާ އެ ކަން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ދާނދެން، މުނާފިޤުކަމުގެ ސިފައެއް ހުރި މީހެކެވެ. (އެ ހަތަރު ސިފައަކީ) އަމާނާތެއް ބަލަހައްޓަން ދެވިއްޖެނަމަ، ޚިޔާނާތްތެރިވެވުމާއި، ވާހަކަދައްކާ ހިނދު ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދުވެއްޖެނަމަ ޣަދަރުވެރިވުމާއި (އެބަހީ: ވަޢުދު ޚިލާފުވުމާއި) ދެބަސްވުމުގައި ހިނގާހިނދު ހުތުރު އެއްޗެހިބުނުމެވެ.}"

691- وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا" فَلَمْ يَجِيءْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه، فَنَادَى: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِدَةٌ أَوْ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا! فَأَتَيتُهُ وَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِي كَذَا وَ كَذَا، فَحَثَى لِي حَثْيَةً، فَعَدَدْتُهَا، فَإِذَا هِيَ خَمْسُمِائَةٍ، فَقَالَ لِي: خُذْ مِثْلَيْهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާޔަތެން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ތިމަންނައަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ބަޙްރައިނުގެ (ޖިޒިޔާ)ގެ މުދަލު އައުމުން ކަލޭގެފާނަށް މިވަރަކުން، މިވަރަކުން، މިވަރަކުން ދެއްވާނެމެވެ. (އެބަހީ: އެއްވަރުއެއްގެ ތިން ބައިބާ ދެއްވާނެމެވެ.) ފަހެ، ބަޙްރައިނުން ޖިޒިޔާގެ މުދަލު އައުމުގެ ކުރިން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ބަޙްރައިނުން މުދާތަކެއް އައުމުން، މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިޢުލާންކުރެއްވިއެވެ. އެ މީހަކަށް ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވަޢުދުވެ ކުރައްވައިފައިވާ

މީހުންނާއި، އެ މީހަކަށް އެކަލޭގެފާނު ދަރަންޏެއް އަދާކުރައްވަންވެއްޖެއްޔާ މީހަކު ވާނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެ މީހަކު އަންނާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައްޖައިމުއެވެ. އަދި ދުންޏާވިމުއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންނާއަށް އެވިދާޅުވިހެން ބަދިލުކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް މުސްލިމުން ދެއްވިއެވެ. ތިމަންނާ އެ ތަކެތި ގެންގުޅުއްވިއިރު އެއީ ފަސޭހަތަކެއް (ދިރުމަށް) ކަމުގައިވި އެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (ތިމަންކަލޭގެފާނަށް) ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ތިޔައީގެ ދެ ކުރަ ނަންގަވާށެވެ!"

* * * * *

87- އެ މީހަކު ކުރުމަށް އާދަކޮށްފައިވާ ހެޔޮ ޢަމަލެއް ހުއްޓައިނުލުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގެނުމާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ يَحْفَظُونَهُۥ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥ ۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴾ (الرعد: ١١) މާނައީ: "އޭނާއަށް (އެބަހީ: އިންސާނާއަށް) އޭނާގެ ކުރިމަތިގައްޔާއި، އޭނާގެ ފަހަތުގައި، ބަދަލުވަމުންދާ ގޮތުގައި ތިއްބަވާ މަލާއިކަތުން ވެއެވެ. اللهُ ގެ އަމުރުފުޅަށް، އެ މަލާއިކަތުން އޭނާ ރައްކާތެރިކުރައްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބަޔަކުމީހުންގެ ޙާލަތު އެބަޔަކު އަމިއްލައަށް ބަދަލުނުކުރާހާ ހިނދަކު، اللهُ، އެ ޙާލަތު ބަދަލެއް ނުކުރައްވާނެތެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ، ބަޔަކުމީހުންނަށް ނުބައިކަމަކަށް އިރާދަކުރައްވައިފި ހިނދަކު، އެކަން ދުރުކުރެވޭނެ އެއްވެސް ބާރެއްނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފިޔަވައި، އެއުރެންނަށް އެހީތެރިއަކު ނުވެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّتِى نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنۢ بَعْدِ قُوَّةٍ

أَنكَـٰثًا تَتَّخِذُونَ أَيۡمَـٰنَكُمۡ دَخَلَۢا بَيۡنَكُمۡ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِىَ أَرۡبَىٰ مِنۡ أُمَّةٍۚ إِنَّمَا يَبۡلُوكُمُ ٱللَّهُ بِهِۦۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَـٰمَةِ مَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴾ (النحل: ٩٢) މާނައީ: "އަދި ދުއިގެއި، ގޮތުގައި ހަރުކުރުމަށްފަހު، އޭގެ ތެއްރަ އެ ކޮށަގައި ހަގާކޮށް ހިފާފައި ކަނބުލޭގެ ފަދައިން، ތިޔަބައިމީހުން ނުވާށެވެ! (އެބަހީ: ހަރުދަނާކަމުގެ ބާރު ވިއުމަށްފަހު، އެ ހަރުދަނާކަން އުވައިލާ ބަޔަކު ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނުވާށެވެ!) ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި، ޚިޔާނާތްތެރިކަން އުފެއްދުމަށްޓަކައި އޮތް އެއްޗެއްކަމުގައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހުވާތައް ހަދަމުއެވެ. (އެއީ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއް ބަޔަކު، އަނެއް ބަޔަކަށްވުރެ ގިނަ ބަޔަކަށްވުމުގައި ވެދާނެތީއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމުން އިމްތިޙާނު ކުރައްވަތެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ޚިލާފުވެ އުޅުނު ކަންތައް، ޤިޔާމަތް ދުވަހުން އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާނެކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ أَلَمۡ يَأۡنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن تَخۡشَعَ قُلُوبُهُمۡ لِذِكۡرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلۡحَقِّ وَلَا يَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَـٰبَ مِن قَبۡلُ فَطَالَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَمَدُ فَقَسَتۡ قُلُوبُهُمۡۖ وَكَثِيرٌ مِّنۡهُمۡ فَـٰسِقُونَ ﴾ (الْحديد: ١٦) މާނައީ: "اللَّهُ ހަނދުމަކުރުމަށާއި، ޙައްޤުގެ ފަރާތުން ބާވައިލެއްވި ޤުރުއާނަށް އެމީހުންގެ ހިތްތައް މަޑުމައިތިރިވެގަތުމަށް، މީގެ ކުރިން ފޮތް ލިބުނު މީހުން ފަދައިން ނުވުމަށް، އީމާންވި މީހުންނަށް އަދިވެސް ވަގުތު ނާންނަނީހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެމީހުންނަށް ޒަމާން ދިގުވެގެންދިޔައެވެ. ދެން (އެކަމުގެ ސަބަބުން) އެމީހުންގެ ހިތްތައް ހަރުކަށިވިއެވެ. އަދި އެމީހުންކުރެ ގިނަމީހުންނީ ފާސިޤުންނެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ ثُمَّ قَفَّيۡنَا عَلَىٰٓ ءَاثَـٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيۡنَا بِعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَ وَءَاتَيۡنَـٰهُ ٱلۡإِنجِيلَ وَجَعَلۡنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأۡفَةً وَرَحۡمَةً وَرَهۡبَانِيَّةً ٱبۡتَدَعُوهَا مَا كَتَبۡنَـٰهَا عَلَيۡهِمۡ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ رِضۡوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوۡهَا حَقَّ رِعَايَتِهَاۖ فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ أَجۡرَهُمۡۖ وَكَثِيرٌ مِّنۡهُمۡ فَـٰسِقُونَ ﴾ (الْحديد: ٢٧) މާނައީ: "ދެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ބޭކަލުންނާ ވިދިގެން ފަހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަސޫލުން ފޮނުއްވީމެވެ. އަދި މަރްޔަމްގެ ދަރިކަލުން ޢީސާގެފާނު، އެ ބޭކަލުންގެ ފަހުން ފޮނުއްވީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަލޭގެފާނަށް އިންޖީލު ދެއްވީމެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުންގެ ހިތްތަކުގައި އޯގާތެރިކަމާއި،

ރަޖުލު ފެއްވިފެވެ. އަދި ދުނިޔެ އަޅައިލިއިރު (އަޅުކަމުގެ ނަމުގައި) ތިބެމަޔާ، އަޅުގަނޑު
އަމިއްލައަށް އުފެއްދި ކަމެއްނުވެ. އެ ކަމަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުގަނޑުގެ މަތްހަރު
ވާޖިބުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ. އެހެނީއްކަމަކު، އެ ކަން އަޅުގަނޑު ދެކި، اللّٰهُގެ
ރުހިވޮޑިގަތުމަށް އެދިގެންނެވެ. ފަހު، އަޅުގަނޑު ރައްޔިތުންގެ ތެރޭގައި އެ ކަމަށް ރައްކާތެރިވާންވީ
ވަރަކަށް ރައްކާތެރިވެއްޖެ ނުވެއެވެ. ފަހު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ، އަޅުގަނޑުގެ ތަރުއިން އިމާނާއި
މިންނަތް އަޅުގަނޑުގެ ރަނގަ ދެއްވިފެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ތަރުއިން ގިނަމިހުން،
ހާސިލުނުނުވެ.“

692- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، لاَ تَكُنْ مِثْلَ فُلاَنٍ، كَانَ يَقُومُ اللَّيْلَ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ޢަމްރު اللّٰهُ، އެ ދުވަހެއްގެ ރޭގަނޑުގެ ނަމާދު ކުރައްވަމުން އައިސް
ހާޒިރުވެވުން، އަބްދުالله ގެ ނަމާދު ދޫކޮށްލައްވައިފިއެވެ. އެ ކަމާއި ދިމާކޮށް
ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަބްދުاللّٰهِ އެވެ! އެވަނި
މީހަކުފަދައިން ތިބާ ނުވާށެވެ. އެމީހާ ރޭގަނޑު ނަމާދު ކުރައްވަމުން ގެންގުޅެ، އެ ނަމާދު ދޫކޮށް
ލައްވާލިއެވެ.}“

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީޘްގައި އިޝާރާތް ދެއްވައިފައި މިވަނީ، އެ މީހަކު ކުރަމުން
އައި ނަމާދުތަކާ ހަމައަށް ދެމެހެއްޓުމަކީ ކުރަމުންދާ ކަމުގައި ދެމިހުރުމުގެ މުހިއްމުކަމެވެ. އެހެނީ،
ކުރިއަށްދާނަމަ ކުރަނީ ގޮތަކާއި ޙަޤީޤަތުގައި، ދެމެހެއްޓުން އެއީ ކަމެއް ފަދައިން ސަލާމަތް ކުރުމުގެ
އަދާކުރުމުގެ މަސައްކަތެއް ފެހޭނެތަކެއް ކުރުމެވެ. ދީން، ކުރަނީ ދެއްވާ ކަމެއްކަމަށް
މުދާކަރުދާސް ކުރުމުގައި ކުރިއަށްދާނަމަ، اللّٰهُ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ކަމެކެވެ.

މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ރަސޫލުކަމުން ބަޔާން ވަރަށްގާތްކުރެއް އިހުސާންތެރިއްޔާއެވެ.
އެކަމާދޭތެރޭ ރަސޫލުކަށްވިއެވެ. عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَحَبُّ الأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ) މާނައީ: “ޢާއިޝާ، އެ ކަމަކީ ރަސޫލާ
ކުރައްވަމުން ގެންދެވި ޢަމަލުތަކާ ހަމަޔަށް ދެމެހެއްޓުމެވެ. އެ ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ.
ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވާ ކަމަކީ
ދެމެހެއްޓޭ، އަދި އެ ކަމުގައި ކުރިއަށްދާ ކަމެކެވެ. އެއީ ކުޑަ ކަމެއްކަމުގައި

ވިޔަސްވެއެވެ.}“ ވީމާ، ހެޔޮކަމުގެ ކުޑަބޮޑުކަމަކަށް، އެ ކަން ހުއްޓައިލުމަކީ އެއްގޮތަކަށް ވެސް ކޮންމެހެން ކަމެއްނޫނެވެ.

މި ޙަދީޘް، އިޖުތިމާޢީ އަދަބުތަކުގެ ތެރެއިން ވަރަށް މުހިންމު ކަމެއް ވެސް ބާރުއަޅައިދީ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އެއީ، ރަސޫލު اللّٰهِ ގެފާނު މުޅިޙަޔާތުގައި، {އެވަނީ ވިހަކަ ފަދައިން ރިބާ ނުވާހިކަމެވެ.} މިފަދައިން މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާ ބަސްފުޅުގައި ބާރުވެފައި އޮވެއެވެ. އަދި، މި ފަހަރު އެއީ ކޮޅު ކަމެއް ސާފު ބަސްފުޅުން ބާރުއަޅުއްވައިފައި ނުވެއެވެ. މިއިން އެހެން، މިހާރު ނަބަވީ ސުންނަތުގައި ޒާތުން ވެސް، އަންހެނުންގެ ޙައްޤުތަކާ ނުލަސްކަމެއް ބާރުއަޅުއްވާ ހިނދު، އެއީ ކޮށްކަން ސާފު ބަސްފުޅުގައި، އިސްލާމްދީނުގެ މަޤާމު އަދަބު ހެޔޮ ކަމެއްކަމެވެ. އެއީ ރަނގަޅުކަމެއް ކަމުގައި ދެކެވެއެވެ. ޙަދީޘް މިސްކީނުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަށް ބާރުއަޅުއްވާ ބަސްފުޅެއް ނަބަވީ ސުންނަތުގައި މި ބަޔާންކުރައްވާނެއެވެ. ”މުތަފަޤުޢަލައިހި“)

* * * * *

88- ޔަތީމުން ފަދަ ކުދިންނާއި،
ނިކަމެތި އަންހެނާ ބައްދަލުވާ މީހުންނާ ދުރުވެހުރުން،
އުފާވެރިކަމާއި ބައްދަލުވުމުގެ މާތްކަމުގެ ފަދަ ނަސޭހަތާ ބެހޭ

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (الْحجر: ٨٨) މާނައީ: “އަދި މުއުމިނުންނަށް، ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަތަށި ތިރިކުރައްވާށެވެ! (އެބަހީ: މަޢާމަލާތު ކުރުމުގައި ނިކަމެތިވެ ހަރުދަނާވާށެވެ!)”

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ (آل عمران:١٥٩) މާނައީ: “ހިތްހަރު ހަރުކަށި، ހަރުދަނާ ނުވާ ބައެއް ކަލޭގެފާނު ހުންނެވިނަމަ، ކަލޭގެފާނުގެ ވަށައިން އެއުރެން ވަކިވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ.”

693– عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘްގައި ވަނީ ބާރުމުޅިގެ ކިބައިން ދަތުރުވެގެންފައެވެ. (އ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވީއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކަނޑުދަނޑިވަޅުގައި ހުރިކަމުގައި ވިޔަސް ނަރަކައިން ދުރުވެވަޑައިގަންނާށެވެ!} (މާނައީ: އ މީހަކަށް ދިނުން ކިޔައްވާ ކުޑަކުޑަ ތަކެތިކަމަށް، اللّٰهُގެ ވަގުތަށް ހުރިކަމުގައި ވިޔަސް، ނަރަކައިން ސަލާމަތްވުމަށް މަސައްކަތްކުރާށެވެ.)"

694– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ وَهُوَ بَعْضُ حَدِيثٍ تَقَدَّمَ بِطُولِهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ދަތުރުވެގެންފައެވެ. އ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވީއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮ ބަސް ބުނުމަކީވެސް ޞަދަޤާތެކެވެ.}" މިއީ ކުރިން އިސްވެ ބަޔާންވެގެންދިޔަ ޙަދީޘްގެ ބައެކެވެ. (ޙަދީޘް ނަންބަރު 122 ބައްލަވާ!)

695– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلِيقٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫޛައްރުގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ދަތުރުވެގެންފައެވެ. އ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވީއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ހެޔޮކަމަކުން، އެއްވެސް ކަމެއް ނިކަމެތިކަމަށް ނުދެކޭށެވެ! އެއީ ތިބާގެ އަޚާއާ ފުރަހަމަގައި (މާނައީ: އުފާވެރި ފުރަހަމައިގައި) ބައްދަލުވުމަކަށް ވިޔަސްމެއެވެ.}"

* * * * *

89- މީހުންނަށް އޮޅުންފިލާނެހެން ވާހަކަދެއްކުމުގެ
ވާޟިޙްކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މީހުންނަށް ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ބާބުގައި މި އޮޅުންފިލާނެހެން ވާހަކަދެއްކުމާއި، ބަސްތައް ތަކުރާރުކުރުން ނޫނީ، މުޚާތަބުވާ މީހާއަށް އޮޅުންފިލާނެހެން، ބަސްތައް ތަކުރާރުކުރުމުގެ ވާޟިޙްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

696– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلاَثاً حَتَّى تُفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثَلاَثاً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިއްސެވުމުގައިވެސް އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވާހަކަފުޅުދައްކަވާނަމަ، މުޅިން ވިސްނައިގަތުމަށް ތިން ފަހަރު ތަކުރާރުކޮށްދެއްވައި ބަސްފުޅުތައް ތަކުރާރުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބައެއްމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިނަމަ، (އެކަލޭގެފާނު އިސްތިއުޛާނުގެން) އެބައިމީހުނަށް ސަލާމްގޮވައިލެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ ބައިމީހުނަށް ތިން ފަހަރު ސަލާމްގޮވައިލެއްވިއެވެ."

697– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ كَلاَمُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَلاَمًا فَصْلاً، يَفْهَمُهُ كُلُّ مَن يَسْمَعُهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ގެ ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކަކީ، ސާފުކޮށް އޮޅުންފިލާ، އަޑުއަހާ ކޮންމެ މީހަކަށް ވިސްނައިގަތުމަށް ފަސޭހަ ބަސްފުޅުތަކެކެވެ."

* * * * *

90- ދެކެވޭ ވާހަކައަށް ކަންލައި އަޑުއެހުމާއި،

އިލްމީ މަޖިލިސްތަކުގައި

ހަމަހިމޭންކަމުގައި ތިބުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންތައްތަކުގެތެރޭގައި، އަޑުއެހުން ރަނގަޅު ވަރަކަށްކަމުގައި ނުވާނަމަ، އެއީ މަޖިލިހުގައިތިބޭބަޔަކު، އެކަކު އަނެކަކުގެ ވާހަކައަށް ކަންލައިއަޑުއެހުމާއި، އިލްމުވެރިންނާއި ވާޢިޡުންގެ މަޖިލިސްތަކުގައިތިބޭ ތިބުން، ދެކެވޭ ވާހަކައަށް ސަމާލުވެ ހަމަހިމޭންކަމުގައި ތިބުމުގެ މާތްކަން ބާރުއަޅުއްވުން ހިމެނެއެވެ.

698– عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ: "اسْتَنْصِتِ النَّاسَ" ثُمَّ قَالَ: "لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުاللّٰهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ދުވަހު، ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ މީސްތަކުން ހަމަހިމޭން ކުރުވާށެވެ.} ދެން އެއަށްފަހު ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެފަހުގައި ތިޔަބައިމީހުން ކާފިރުންކަމަށް އެނބުރިގޮސް، އެއްބައިމީހުން އަނެއްބައިމީހުންގެ ކަރުތަކަށް ބަޑިޖަހާ ބައިބައިވެގެން ތިޔަބައިމީހުން ނުވާށެވެ.}"

* * * * *

91- އަޅުއަހާމީހުން ފޫހިނުވާގޮތުގެމަތިން
ވަޢުޡާއި ނަސޭހަތްދިނުމުގެ މިންކަން ބަޔާންވެގެންވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ﴾ (النحل: ١٢٥) މާނައީ: "ޙިކުމަތާއި، ރިވެތި ވަޢުޡާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މަގަށް، ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާށެވެ!"

699– عَنْ أَبِي وَائِلٍ، شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ ﵁، يُذَكِّرُنَا فِي كُلِّ خَمِيسٍ مَرَّةً، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَانِ، لَوَدِدْتُ أَنَّكَ ذَكَّرْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ، فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ يَمْنَعُنِي مِنْ ذَلِكَ أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَمِلَّكُمْ، وَإِنِّي أَتَخَوَّلُكُمْ بِالْمَوْعِظَةِ، كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَخَوَّلُنَا بِهَا مَخَافَةَ السَّآمَةِ عَلَيْنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވަންތަވެވޮޑިގެންވާ ޞަޙާބީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) އަބޫވާއިލު، ޝަޤީޤު ބިން ސަލަމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވަންތަވެވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު ކޮންމެ ބުރާސްފަތިދުވަހަކު، ތިމަންމެންނަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މީހަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނު ކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ދުވަހަކު ތިޔަ ދަރުސްދެއްވާނަމަ ރަނގަޅުވާނެކަމަށް އަޅުގަނޑު ހިތަށްއަރައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނާށެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު އެހެން އެކަން ނުކުރައްވަނީ، ތިޔަބައިމީހުން ފޫހިވެދާނެކަމަށްޓަކައެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވައި މި ދުވަސްވަރު، ތިމަންމެން ފޫހިވެދާނެކަމަށް ބިރުގަންނަވައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވައި ދުވަސްވަރުކުރައްވައިގެންނެވެ."

700– وَعَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ، عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުޟުވަންތަވެވޮޑިގެންވާ އަބުލްޔަޤްޡާން، ޢައްމާރު ބިން ޔާސިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ

ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދު ދިގުކޮށްކުރުމާއި، ޚުޠުބާ ކުރުކޮށްކުރުމަކީ، މީހާގެ ފިޤުހުވެރިކަން ދަލީލުކޮށްދޭކަމެކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބޭފުޅުން ނަމާދު ދިގުކޮށްކުރާށެވެ. އަދި ޚުޠުބާ ކުރުކޮށްކުރާށެވެ.}"

701- وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: "بَيْنَمَا أَنَا أُصَلِّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: "يَرْحَمُكَ اللَّهُ!"، فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَا ثُكْلَ أُمِّيَاهُ، مَا شَأْنُكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ؟ فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي، لَكِنِّي سَكَتُّ، فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلاَ بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ، فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي، وَلاَ ضَرَبَنِي، وَلاَ شَتَمَنِي، قَالَ: "إِنَّ هَذِهِ الصَّلاَةَ لاَ يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلاَمِ النَّاسِ، إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ، وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ" أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ، وَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالإِسْلاَمِ، وَإِنَّ مِنَّا رِجَالاً يَأْتُونَ الْكُهَّانَ؟ قَالَ: "فَلاَ تَأْتِهِمْ" قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ؟ قَالَ: "ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلاَ يَصُدَّنَّهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވާ މުޢާވިޔަތު ބުން އަލްޙަކަމުއްސުލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ނަމާދުކުރަމުންދަނިކޮށް، ބޭކަލަކު ކިނބުއްސެއް އެޅުއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ "يَرْحَمُكَ اللَّهُ!" (އެބަހީ: اللَّهُ ތިބާއަށް ރަޙުމަތް ލައްވާށިއެވެ!) މިހެން ބުނީމެވެ. ފަހެ، ނަމާދަށްތިއްބެވި ބޭކަލުން ތިމަންނާއަށް ލޮލުން ބެއްލެވުން ފެއްޓެވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަން ބުނީމެވެ. އަނބެއްގާ ތިމަންގެ މަންމަ މަރުވިއްޔާވައެވެ! (އެބަހީ: އަނބެއްގާ ކިހިނެއްވީބާވައެވެ؟) ތިޔަބޭކަލުން ތިމަންނާއަށް ތިބައްލަވަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެބޭކަލުން، އެބޭކަލުންގެ އަތްތިލަފަތުން އެބޭކަލުންގެ ފައިގެ މަކަނޑުފަތުގައި ތަޅުއްވަންފެއްޓެވިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ތިމަންނާ ހަނުހުރުވުމަށް މަސައްކަތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުން ތިމަން ހަނުހުރުވުމަށް މަސައްކަތްކުރައްވާކަން ދުށީ، ތިމަން (އިތުރަށް) ވާހަކަދެއްކުން ހުއްޓައިލައިފީމެވެ. (މުޢާވިޔަތު ބުން ޙަކަމު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ތިމަންގެ މަންމައާއި ބައްޕަ އެކަލޭގެފާނަށް ފިދާކުރަމެވެ. އޭގެކުރިން ވެސް، އަދި އޭގެ ފަހުން ވެސް، އެކަލޭގެފާނަށްވުރެ ފުރިހަމަ އުނގަންނައި، މުޢައްލިމެއް ތިމަންނާ ނުދެކެމެވެ. اللَّهُ ގަސަމް ފަހެވެ. އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް އަޑުގަދަނުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންގެ ގައިގައި ނުވެސް ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ތިމަންނާއަށް ހުތުރު

ބަސްފުޅެއް ވެސް ވިދާޅެއްނުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި ނަމާދަކީ، އެކަމުގެތެރޭގައި މީސްތަކުން ޢާއްމުކޮށް ދަރުކަވައިލާ އެއްވެސް ވާހަކައެއް ދެއްކުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ތަސްބީޙާއި، ތަކްބީރާއި، ކީރިތިޤުރުއާން ކިޔެވުން ފަދަ އެކުލެވިގެންވާ އަޅުކަމެކެވެ.} ނުވަތަ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި މިފަދަ ބަސްފުޅުތަކެވެ. މިއަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑަކީ، ޖާހިލިއްޔަތާ ވަރަށް ގާތުގައިވާ މީހަކުމެވެ. (އެބަހީ: އަޅުގަނޑު އިސްލާމްވީތާ، އަދި ގިނަދުވަސްތަކެއް ނުވެއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ ތަޢާލާ އިސްލާމްދީނުގެ ނިޢުމަތް މިވަނީ ދެއްވައިފައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން (މިހާރުވެސް) ކާހިނުންގެ ގާތަށް ގޮސްއުޅެއެވެ. (އެއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ މީހުންގެ ގާތަށް ގޮސްނުދާށެވެ.} މިއަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންކުރެ ބައެއް މީހުން ނަޙުސްކަން ޤަބޫލުކުރެއެވެ. (އެއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އެއީ އެބައިމީހުންގެ ހިތުގައިވާ ވަސްވާހު ބިރުވެރި ސަބަބުން ދޫކުރާ ކަމެކެވެ. އެކަމަކު އެކަންތައް އެއްވެސް ކަމަކުން އެއުރެން ދުރުނުކުރާށެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ އެއްވެސް ބަލައިގަނެވޭނެ ކަމެއްނޫނެވެ. އެއީ ތަޤްދީރާއެއްވެސް އަދި ގުޅުމެއްވެސް ހުރިބައެއް ކަމެއްނޫނެވެ.)"

702- وَعَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رضي الله عنه، قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَوْعِظَةً بَلِيْغَةً وَجلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصِنَا! قَالَ: "أُوصِيْكُمْ بتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَأَنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيْرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ الْمَهْدِيِّيْنَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވި ޢިރްބާޟު ބިން ސާރިޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލުﷲ ﷺ މިއަންމެންގެ ގާތުގައި ވަރަށް އަސަރުގަދަ، ބަލާޣަތްތެރި ނަޞޭޙަތެއް ދެއްވިއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ހިތްތައް މަޑުމަޑުވެ، ލޮލުން ކަރުނައޮހެމުންދިޔައެވެ. ފަހެ، މިއަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ އަޅުގަނޑުމެންނާ ވަކިވެވަޑައިގަތުން، އަރުވަދާ ވިދާޅުވުމުގެ ނަޞޭޙަތެއްކަމަށް ހީވެއެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަޞިއްޔަތެއް

ކާންދެއްވާށެވެ! ރަދީޔާކުރެއްވިއެވެ. {މިތަބައިމީހުން اللّٰهُއަށް ތަޤްވާވެރިވެމުންދާއިރު، މިތަބައިމީހުންގެ ވައްޓަން ހަބަޝީ އަޑަކާ ފޮރުކުރުވަނަސް (އާދާގެ ބަސް) އަޑުއަހައި، ކިޔަމަންވުމަށް މިމަންކަތްގެ ފާން މިތަބައި މީހުންނަށް ވަސިއްޔަތް ކުރައްވައެވެ. އަދި ހަމަކަނަވަރުން، މިތަބައިމީހުންނަށް (ގިނަ ދުވަހު) ދިރިހުރުމެއް ދިނަވާ، ގިނަގިނަވެގެންވާ ދެބަސްވުންތައް ދުށްކަށްވާނެއެވެ!! ފަހު، (ހާއްސަކޮށް އެދުވަހު ވެރިމީހުގައި) މިތަބައިމީހުން މިމަންކަތްގެ ގާނޫނު ސިޔާސީގައި، ބާރުމަގު ދިރިވަޒަކީން ތިއްބެވި (މިމަންކަތްގެ ގާނޫނު) ހެރެގާއިންގެ ސިޔާސީގައި ގަދައަގައި ހިފެހެއްޓުމަށް، މިތަބައިމީހުން އިސްކަންދޭނެކަމެވެ. މިތަބައިމީހުންގެ ކާރިސަތުކަން އޮގައި ގަދައަށް ހިފެހެއްޓޭނެކަމެވެ. (އެބަހީ: މިމަންކަތްގެ ގާނޫނާއި، މިމަންކަތްގެ ގާނޫނު ހެރެގާވަތި ބާކިރުންގެ ސިޔާސީގައި ގަދައަށް ހިފެހެއްޓުމައި އެކަމުގައި ސާބިތުވެ މިތަބައިމީހުންނެވެ.) އަދި (ދީނުގެ ނަމުގައި) އަރާރިރުއްމަތް ކަންކަމާމެދު މިތަބައިމީހުން ތައްހާމިހިވެ މިތަބައިމީހުންނެވެ. ފަހު، ހަމަކަނަވަރުން، ކާރިކޭ ބެދިއަރި (އެބަހީ: ސޮރުއިގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފިއްވާގޮތަށް ހެދުމު ކާރިސަރުކަރި) މަގުމިގުދިކުރެވެ.}“

* * * * *

92- ވަޤާރުވެރިކަމާއި، މަޑުމައިތިރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ (الفرقان: ٦٣) މާނައީ: “ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނީ، މަޑުމައިތިރިކަމާއެކު ބިމުގައި ހިނގައި އުޅޭ މީހުންނެވެ. އަދި ޖާހިލުން އެމީހުންނާ މުޚާތަބުކޮށް ވާހަކަދައްކައިފި ހިނދެއް، އެމީހުން (އަމާންކަމާއެކު) ސަލާމް ބުނެތެވެ.”

703– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُسْتَجْمِعًا قَطُّ ضَاحِكاً حَتَّى تُرَى مِنْهُ لَهَوَاتُهُ، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ބާއިޝްވަތުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ފަހަތްގައި ވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ކުޅަދުރުފުޅު ފުށްނަވަދަށް (އެބަހީ: އަސްގަދުރުގެ އުތުރު ފުށްނަވަދަށް އަސްގަދުރު ހުރުއްވަވައިގެން) ކަކަ ކަކައަރުއްވައި ހިނގުރުވަނުވާތީ، ތިމަންކަމާ ދުވަހަކު ވެސް ދުކަވެޖެއައް ނުގަސްނަވަމެވެ. ހަމަކަނަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު ހިނގުންތަކުގެ ރައްވައިގަނެއްވިއެވެ."

* * * * *

93- ނަމާދުގެ ޖަމާއަތަށާއި، ދިޔުމާ އިތުރު އުނގެންނެވިގޮ މަޖިލިހާއި، އަޅުކަމުގެ ކަންކަމަށް މަޑުމައިތިރިކަމާއި، ހަޔިބަތްތެރިކަމާއެކު އަރުވަތިވުމުގެ ނުރަގަޅުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ﴾ (الْحج: ٣٢) މާނައީ: "(ކަންތައް ހިމެނީ) އެއީއެވެ. އަދި اللهُގެ ޝަޢާއިރުތަކަށް (އެބަހީ: ހަދިޔާ ކަތިލުމާއި، އުޞޫލުތަކާ ކަތިލުމާއި، ޙައްޖުގެ ޢަމަލުތަކާއި، އެ ނޫން ވެސް ދީނީ އަޅުކަންތައްތަކަށް) މާތްކަމާއި ބޮޑާ (ޙުރުމަތްތެރިވާ!) ފަހެ، އެކަންތަކަކީ، ހިތްތަކުގެ ތަޤުވާވެރިކަމުގެ ތެރޭގައިވާ ކަންކަމެވެ."

704– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ، فَلاَ تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ، وَأْتُوهَا وَأَنْتُم تَمْشُونَ، وَعَلَيكُمُ السَّكِينَةَ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަމާދަށް ޤަމަތްދިނުމުން ދަނީ، ތިޔަބައިމީހުން، ނަމާދުގައި ބައިވެރިވުމަށް ދުވެވަދޭ

އަވަސްވެގަނެގެން ނާންނަހުރިކަމެވެ. އެކަމަކު، ތިޔަބައިމީހުން މަޑުމައިތިރިކަމާއެކު ހިނގައިފައި ނަމާދަށް އަންނާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޖަމާޢަތުން ލިބުނު ބައެއް (އިމާމާއެކު ޖަމާޢަތުގައި) ކިޔާ ހުރިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުލިބުނު ބައެއް (އިމާމާ، ސަލާންދިނުމުން) ފުރިހަމަކުރާ ހުރިކަމެވެ.}“

زَادَ مُسْلِمٌ فِي رِوَايَةٍ لَهُ: "فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ يَعْمِدُ إِلَى الصَّلاَةِ فَهُوَ فِي صَلاَةٍ".

އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތް) މުސްލިމު ރިވާކުރައްވާފައިވާ އެނޫން ރިވާޔަތެއްގައި އިތުރުކޮށްފައެވެ. {ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނަމާދަށް ދިޔުމަށް ގަސްދުކުރާނަމަ، އޭނާއީ ނަމާދުގައިވާ މީހެއް ފަދައެވެ.}“

705– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ وَرَاءَهُ زَجْرًا شَدِيْدًا، وَضَرْبًا وَصَوْتًا لِلإِبِلِ، فَأَشَارَ بِسَوْطِهِ إِلَيْهِمْ، وَقَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ، فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالإِيْضَاعِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَوَى مُسْلِمٌ بَعْضَهُ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހުގައި ޢަރަފާތުދުވަހު (އެބަހީ: ޙައްޖުތެރިވަޤުފާގެ ދުވަހު އިރުއޮއްސުމަށްފަހު) ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުން، މީސްތަކުންގެ އަޑުފަހަރާއި، ޖަމަލުތަކަށް ގޮވާލުމާއި، އަސްތަކުންގެ ގައިގައި ހަންޑިނުން ޖަހާއަޑު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް އިވިވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ހަންޑިޔާލުން އެބައިމީހުންނަށް (ހަނި ލާންޖުމަކަށް) އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މަޑުމައިތިރި ކަމުގައި ހިފާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮކަމަކީ، އަވަސްއަރުވައިގަތުމުން ޙާޞިލުވާނޭ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

* * * * *

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَـٰمًا ۖ قَالَ سَلَـٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴾ (الذاريات: ٢٤ – ٢٧) މާނައީ: "އިބްރާހީމްގެފާނުގެ މާތްވެގެންވާ މެހުމާނުންގެ ވާހަކަ، ކަލޭގެފާނަށް ހަމަކަށް އައިސްފައިވާތޯއެވެ؟ އެ މެހުމާނުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަންނަވި ހިނދު، ސަލާމަން މިހެން ވިދާޅުވެ، އެ ބޭކަލުން ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު ސަލާމް މިހެން ވިދާޅުވެ ސަލާމް ރައްދުކުރެއްވިއެވެ. (އަދި ހިތްޕުޅުގައި ހުރިއެވެ. މިއީ އަހުރެންނަށް) ނުދަންނަ ބަޔަކުއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ސިއްރުގޮތުގައި ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ތޫތުވަ ކަނއުގެ، ފަ ގެރިއެއް (ފުއްސަވައިގެން) ގެންނެވިއެވެ. ދެން އެ މެހުމާނުންނާއި، ގާތު ކައިރިކޮށްލައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ނުކާނޫހެއްޔެވެ؟"

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَـٰقَوْمِ هَـٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴾ (هود: ٧٨) މާނައީ: "އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެމީހުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަވަސްއަވަހަށް އައެވެ. ކުރިން އެއުރެންނީ، ނުބައި (ފާޙިޝް) ކަންތައްތައް ކޮށްއުޅުން މީހުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަހުރެންގެ ޤައުމުގެ މީހުންނޭވެ! މިއީ އަހުރެންގެ (އެބައީ: ޤައުމުގެ) އަންހެން ދަރިންނެވެ. (ތިޔަބައިމީހުން ޝަރުޢީގޮތުން އެ ކަނބަލުންނާ ކައިވެނިކޮށްދޭނަމަ) އެ ކަނބަލުން ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ސާފުތާހިރުވެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، اللهއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! އަދި މިމަންކަލޭގެފާނުގެ މެހުމާނުންގެ ކުރިމަތީގައި، މިމަންކަލޭގެފާނު ލަދުވެތި ނުކުރާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރަޝީދު ފިރިހެނަކު ނުވަނީހެއްތޯއެވެ؟"

706– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(މިތަނުގައި މިކުރުނު) اللَّهُ އަށާއި، އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ވެސް، އާދާ، އޭނާގެ މެހުމާނުން ކަރާމާތްތެރިކުރާށެވެ. އަދި (މިތަނުގައި މިކުރުނު) اللَّهُ އަށާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ވެސް، އާދާ، ގާތްތިމާގެކަލުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާށެވެ. އަދި (މިތަނުގައި މިކުރުނު) اللَّهُ އަށާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ވެސް، އާދާ، (ހެޔޮ ބަސްދަނަވަ) ހެޔޮ ބަހެއް ނޫނީ ހިމޭނުން ހުންނާށެވެ. އެހެންނޫނީ ހަމަހިމޭނުން ހުންނާށެވެ.}"

707– وَعَنْ أَبِي شُرَيْحٍ، خُوَيْلِدِ بْنِ عَمْرٍو الْخُزَاعِيِّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيفَهُ جَائِزَتَهُ" قَالُوا: وَمَا جَائِزَتُهُ يَارَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "يَومُهُ وَلَيْلَتُهُ، وَالضِّيَافَةُ ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ، فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޝުރައިޙު، ޚުވައިލިދު ބިން ޢަމްރުލްޚުޒާޢީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިވަން ކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {(މިތަނުގައި މިކުރުނު) اللَّهُއަށާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ވެސް، އާދާ، އޭނާގެ މެހުމާނާއަށް ކަރާމާތްތެރިކުރާށެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ޙައްޤު އަދާކުރާށެވެ. އަޞްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އޭނާގެ ޙައްޤަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) އޭނާއަށް ހަދިޔާއި ދުވާލު ކާންދިނުމެވެ. (އެބަހީ: މިވާއަން ކުރެވިދާނެފަދަ އެންމެ ރަނގަޅު ތަކެތި އެއް ދުވަހާއި، އެއް ރޭ އޭނާއަށް ކާންބޯން ދިނުމެވެ.) އަދި ޟިޔާފަތްދިނުންވަނީ ތިން ދުވަހުގައެވެ. ދެން، އެއަށްވުރެ އިތުރަށް ކުރެވޭ ޟިޔާފަތަކީ ޞަދަޤާތެއް ކަމުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُقِيمَ عِنْدَ أَخِيهِ حَتَّى يُؤْثِمَهُ" قَالُوا: يَارَسُولَ اللَّهِ! وَكَيْفَ يُؤْثِمُهُ؟ قَالَ: "يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلاَ شَيءَ لَهُ يَقْرِيهِ بِهِ".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް އޭނާގެ އަހާގެ ގޮތުގައި އޭނާ (އެބަހީ: އޭނާގެ އަހާ) ތަކުވެރިވެއްޖައުމަކުން ތާނގައިން (ފުރުމާނުއްގެ ޗޮތުގައި) ހުރުމަތި، ހެއްދަވާގެންވާ ކަލޭގެފާނެވެ.} އަސްބާބުން ދަންނަވައެވެ. ހާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އޭނާ ތަކުވެރިވުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އާއި، ފުރުމާނަށް ދޭން އެއްޗެއް އޭނާގެ އަތުގައި ނުވިއްޖައުމަކުން ތާނގައިން (ފުރުމާނުއްގެ ޗޮތުގައި) އޭނާގެ ގޮތުގައި ދެވިދާނެއެވެ.}"

* * * * *

95- މުސްލިމުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދިނުމާއި، އެފަދަކަމެއް ޝުކުރުވެރިވުމުން ތަހުނިޔާދިނުން ސުންނަތްވެގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ ٱجْتَنَبُوا۟ ٱلطَّـٰغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ ۚ فَبَشِّرْ عِبَادِ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَـٰبِ﴾ (الزمر:١٧– ١٨) މާނައީ: "ޝައިޠާނާއަށް އަޅުކަންކުރުމުން ދުރުވެގެން، اللهُގެ ހަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވާ މީހުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުހުށްޓެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވާށެވެ! އެއުރެންނީ، ބަސްތައް އަޑުއަހާ، އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު ތަކެއްޗަށް ތަބާވާ މީހުންނެވެ. އެއުރެންނަކީ اللهُ ތެދުމަގު ދެއްކެވި މީހުންނެވެ، އެއީއެވެ. އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނީ ވެސް، ހަމައެއުރެންނެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَٰنٍ وَجَنَّـٰتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾ (التوبة:٢١) މާނައީ: "އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، އެކަލާނގެ ބަޝާރަތުން އެއުރެންނަށް ރަޙްމަތާއި، ރުހިވޮޑިގަތުމާއި، ސުވަރުގެތައް ހުރިކަމުގެ

އުފާވެރިކަމު، އެއުރެންނަށް ދެއްވަތެވެ. އެބާރުގައި، އެއުރެންނަށް ހަބަރެއް ދެމިހުންނަނިވި ނިޢުމަތްތައް ވެއެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَبْشِرُوا۟ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ (فصلت: ٣٠) މާނައީ: ”އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަޢުދު ކުރައްވާފައިވާ ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުލިބިގަންނާށެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَبَشَّرْنَـٰهُ بِغُلَـٰمٍ حَلِيمٍ ﴾ (الصافات: ١٠١) މާނައީ: ”ފަހެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވައި) ބުރުދުބާރި ދަރިކަލަކު ދެއްވާނެކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވީމެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ ﴾ (هود: ٦٩) މާނައީ: ”އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރާއިގެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފޮނުއްވި ރަސޫލުން (އެބަހީ: މަލާއިކަތުން) އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱمْرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَـٰهَا بِإِسْحَـٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسْحَـٰقَ يَعْقُوبَ ﴾ (هود: ٧١) މާނައީ: ”އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން (އެ ހިނދު އެ ތަނުގައި) ހުންނެވިއެވެ. ދެން (އެ ބަޔަކުން އެހެން ވިދާޅުވުމުން، އެކަމާ އުފާވެގެން) އެ ކަމަނާ ހިނިތުނުވެލެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާއަށް އިސްޙާޤުގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާނެކަމާއި، އިސްޙާޤުގެފާނަށްފަހު، ޔަޢުޤޫބުގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާނެކަމުގެ އުފާވެރިކަމު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ކަމަނާއަށް ދެއްވީމެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ ﴾ (آل عمران: ٣٩) މާނައީ: ”ދެންފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު މިޙްރާބުގައި ނަމާދު ކުރައްވުމުގައި ޤާއިމުވެވަޑައިގެން ހުންނަވަނިކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނަށް، މަލާއިކަތުން ގޮވައިލައްވައި ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، الله، ކަލޭގެފާނަށް ޔަޙްޔާގެފާނު ދެއްވާނެކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރުދެއްވަތެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ يَـٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ٱسْمُهُ ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ وَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴾ (آل عمران: ٤٥) މާނައީ:

"މަލާއިކަތުން ވިދާޅުވިރިނދު ހަނދުމަކުރައްވާށެވެ! އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުންވާ ކަލިމަތުގެއްގެ ޚަބަރުން ކަމަނާއަށް އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވާށެވެ. (އެބަހީ: ބިޝާރަތުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނެ ކަމުގެ ބިޝާރަތު ދެއްވާށެވެ.) އެ ދަރިކަލުންގެ ނަސްލުގަޔާ، އަލްމުސައްޔިބު ބިޝާ ބަން މަޙުރަމުވެ. އެ ދަރިކަލުން ވިވަޑައިގަންނަވާނީ، ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި ދެދަރު އުދުވެރިންގާ ބާކީވެފައިވާނެއެވެ. އަދި، (އެ ދަރިކަލުން ވިވަޑައިގަންނަވާނީ) اللّٰهُ ގެ ބަސްފުޅުތަކުން ކުރެއްވުނު ބާކީވެފައިވާނެ ކަމުގެ ބިޝާރަތު ދެއްވާށެވެ."

މަސްއަލާ ގެންދިޔުމަށް އެދެމެހެއްޓުމަށް ކިބައިން ފެށި ހިނދުއެވެ.

އަދި މި ޙަދީޘް މާނަވެރިކަމާ ބަރާބަރަށް ފެށޭ ނުހަނު މަސްއޫލު ބަރާބަރުކޮށެވެ. އެންމެ ސަލާމަ ދެ ފުރުސަތު އަތުކޮށް ބަރާބަރު ރިވާވެގެންފައެވެ. ހާމަކުރިން އަންނަނިވި ބަރާބަރުކޮށްފައެވެ.

708– عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيْمَ، وَيُقَالُ أَبُو مُحَمَّدٍ، وَيُقَالُ أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَي رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَشَّرَ خَدِيْجَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ، لاَصَخَبَ فِيهِ وَلاَ نَصَبَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި، އަބޫއައުފާގެ ދަރިކަލުން، އަބޫއިބްރާހީމް، ނުވަތަ އަބޫމުޙައްމަދު، ނުވަތަ އަބޫމުޢާވިޔާ، ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ޚަދީޖާ ދުރުތަކުން ބިނާކުރެވިފައިވާ ގަނޑުވަރެއް، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޚަދީޖާގެފާނަށް ސުވަރުގޭއިން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނެކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެ ކަމަނާއަށް ދެއްވިއެވެ. އެ ގޭގައި އަޑުގަދަވުމެއް، އަދި ވަރުބަލިވުމުގެ އުނދަގުލެއް ނުވާނެއެވެ."

709– وَعَنْ أَبِى مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّهُ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: لأَلْزَمَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَلأَكُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هَذَا، فَجَاءَ الْمَسْجِدَ، فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: وَجَّهَ هَهُنَا، قَالَ: فَخَرَجْتُ عَلَى أَثَرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ، حَتَّى دَخَلَ بِئْرَ أَرِيْسٍ، فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَاب حَتَّى قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَاجَتَهُ، وَتَوَضَّأَ، فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا هُوَ قَدْ جَلَسَ عَلَى بِئْرِ أَرِيْسٍ، وَتَوَسَّطَ قُفَّهَا، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ،

وَدَلاَهُمَا فِي الْبِئْرِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ انْصَرَفْتُ، فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ فَقُلْتُ: لأَكُونَنَّ بَوَّابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْيَوْمَ.

فَجَاءَ أَبُوبَكْرٍ رضي الله عنه، فَدَفَعَ الْبَابَ فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ، فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ هَذَا أَبُوبَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ، فَقَالَ: "ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ" فَأَقْبَلْتُ حَتَّى قُلْتُ لأَبِي بَكْرٍ: ادْخُلْ وَرَسُولُ اللَّهِ يُبَشِّرُكَ بِالْجَنَّةِ، فَدَخَلَ أَبُوبَكْرٍ حَتَّى جَلَسَ عَنْ يَمِينِ النَّبِيِّ ﷺ مَعَهُ فِي الْقُفِّ، وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ،كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ، ثُمَّ رَجَعْتُ وَجَلَسْتُ، وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقُنِي، فَقُلْتُ: إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلاَنٍ ـــ يُرِيدُ أَخَاهُ ـــ خَيْرًا يَأْتِ بِهِ،

فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُمَرُبْنُ الْخَطَّابِ: فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، ثُمَّ جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ: هَذَا عُمَرُ يَسْتَأْذِنُ؟ فَقَالَ: "ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ" فَجِئْتُ عُمَرَ، فَقُلْتُ: أَذِنَ، أُدْخُلْ وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ، فَدَخَلَ، فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْقُفِّ عَنْ يَسَارِهِ وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ: إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلاَنٍ خَيْرًا ـــ يَعْنِي أَخَاهُ ـــ يَأْتِ بِهِ.

فَجَاءَ إِنْسَانٌ فَحَرَّكَ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، وَجِئْتُ النَّبِيَّ ﷺ، فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: "ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ مَعَ بَلْوَى تُصِيبُهُ" فَجِئْتُ فَقُلْتُ: ادْخُلْ، وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ، مَعَ بَلْوَى تُصِيبُكَ، فَدَخَلَ، فَوَجَدَ الْقُفَّ قَدْ مُلِئَ، فَجَلَسَ وِجَاهَهُمْ مِنَ الشِّقِّ الآخَرِ،

قَالَ سَعِيْدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: فَأَوَّلْتُهَا قُبُورَهُمْ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީ (ޢަބްދު اللّهِ ބިން ޤައިސް)ގެފާނު ގެއިން ބައިން ނިކުމެވުނީއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ދުވަހަކު) އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގެއިން ވުޟޫކުރައްވައިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ގެއިން ބޭރަށް ނުކުންނަވައިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (ހިތްޕުޅުގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މިއަދު) ތިމަންނާ ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވާނީމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާގެ މި ދުވަސް ހޭދަކުރާނީ، އެކަލޭގެފާނާއެކުގައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު މިސްކިތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެންނެވި ތަނާމެދު އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އަޞްޙާބުބެން ވިދާޅުވީއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންފައިވަނީ، މިދިޔާ ބަޔަށް ނުކުތުމަށް ވަޑައިގެންނެވީއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނު

ވަޑައިގެން ދިމާއަށް، އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވުމޯ ދިޔުންކުރެން ސުވާލުކުރައްވަމުން
ވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި އެންމެ ފުރުން، އަރިސްކަފިޔައިން ވަޑުހުންނަ ގޮތިޑިޔަރަށް ވެސްހުންނެވީމެވެ.
(އޭރު އެތާނގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ސާބިތުތަކާ އިންނެވީއެވެ.) ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ
ގެ ސާބިތުތަކުރައްވައި ނިކުމެވަޑައިގަންނަވަންދެން، މިމަނިކާ އެ ތާނގެ ދޮރުކައިރިގައި
އިނދެއްވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ ކަމުން ނިކުމެވަޑައިގެން، ފުސްކުރައްވައިފައެވެ. ދެން، މިމަނިކާ
އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ، ވަޅުގެ ގޮނޑުދޮށުގައި
އިށީނދެވަޑައިގެންނެވެ. އަދި (ބިއުރުއަރީސްއަކީ މަދީނާގައިވާ ވަޅެކެވެ) އެކަލޭގެފާނުގެ ދެފައިކޮޅުގެ ހަމަތަ
ގަޑަތަ ހަދަންކަރު ކަސްފުރުކުރައްވައި، ދޮފުއިންޖެހުމަށް ވަގުތުކުރައްސެ މިހިރާނޮހުމެވެވަޑައިގަންނެވެ.
ދެން، މިމަނިކާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށްޖެހިހުންނެވީ، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމްދެންނެވީމެވެ.
އެއަށްފަހު، މިމަނިކާ އެނބުރިވަޑައިގެން، ދޮރުކައިރިގައި އިނދެއްވީމުއެވެ. ދެން، މިމަނިކާގެ
ހިތާހިތުން ވިދާޅުވީމެވެ. މިއަދު މިމަނިކާހުރީ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ދޮރުފާރަވެރިއަކު
ކަމުގައެވެ.

ދެން،(އިބްނު ޢަބްބާސް) ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށްރަސޫލުއްސަލާމްގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު
ވަޑައިގެން ދޮރުހުޅުވައިދިނުމަށް ޙިއްފުޅާސް އެދުއްވީއެވެ. ދެން، މިމަނިކާ ސުވާލުކުރައްވީމެވެ.
ކާކުބާތޯވެރިޔާއެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީއެވެ. (މިމަނިކާނީ) އަބޫބަކުރެވެ. (އަބޫމޫސާ
ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަނިކާ ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު މިތާނގައި މަޑުކޮށްލައްވާށެވެ! އެއަށްފަހު،
މިމަނިކާ ވަޑައިގެން ދެންނެވީމެވެ. ޔާ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. މި ތާނގައި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ވަޑައިގަތުމަށް އެދިވަޑައިގެން، އަބޫބަކުރުގެފާނުވަޑައިގެން އެބަހުންނެވީއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު
ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު ވަންނަވާލަން ހުއްދަދެއްވާށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް
ސުވަރުގެ ލިބިވަޑައިގަންނަވާނޭކަމުގެ އުފާވެރި ހަބަރު އަރުވާށެވެ.} ދެން، މިމަނިކާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް
ސުވަރުގެ ލިބިވަޑައިގަންނަވާނޭކަމުގެ އުފާވެރި ހަބަރު، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ދެއްވައެވެ. ދެން،
އަބޫބަކުރުގެފާނު ވަދެވަޑައިގެން، އިށީނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުން، އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހުގައި ވަޅުގެ ގޮނޑުދޮށުގައި އިށީނދެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދެފައިކޮޅުގެ
ހަމަތަ ގަޑަތަ ހަދަންކަރު ކަސްފުރުކުރައްވައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އިންނެވިގޮތަށް، ވަގުތުކުރައްސެ
ދެ ފައިކޮޅު މިހިރާނޮހުމެވެ. އެއަށްފަހު، މިމަނިކާ އަނބުރާ އެނބުރި (ދޮރުކައިރިއަށް)

ވަޅުއިގެން އިރީސްދުވަޅުއިގަމިހުރެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަންޒަރު ގެއިންނުކުމުންނެވީ،
މިމަސްގެ އަހަރު، (ބަޅަން ރަދާފުކުރެއްވިގޮތަށް އަށް ކަލޭގެފާނުގެ އަލި އަބޫބަކުރުގެ، ބާރުކުރު ބަނދު
ކަރިކާ) ގެއިން ވެއްޖެކަމަށްވަރިގެން މިމަންނާއި ބައްދަލުކުރެއްވުމަށް ދެންނެވުމަށް
ފަހުގައެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަސްގެ ހިތްޕުޅަށް އެރިއެވެ. އާނއެ އަވަހަށް
ވަޅުއިގެންތިބަމަ، ރަޟިޔަﷲ، ޢުސްމާނު ހުރިގޮތުން އިސްދަރުކަމަށްވަނީއެވެ. (އެބަހީ:
ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އިރުސްދުވަޅުއިގަމުތުގެ ސަލަމުގައި، އަބޫބަކުރުގެ ފާނަށް
ސަލާމުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު ދެއްވިފަދައިން، ޢުސްމާނުވެސް އެފަދަ އުފާވެރި ހަބަރެއް
ލިބިދާނެއެވެ.)
ފަހެ، އެ ހިނދު ބާކަލު ވަޅުއިގެން ދޮރު ހުޅުއްވުމަށް ދޮރުގައި
ހިއްޖަވަރުއްވިއެވެ. ފަހެ، މިމަން ދެންނެވީމެވެ. ކާކު ބާކަލުއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. (މިމަންނާއި) އުމަރު ބިނުލް ހައްޠާބެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަން
ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު މި ތާނގައި މަޑުކޮށްލައްވާށެވެ! އެއަށްފަހު، މިމަންނާ ރަސޫލު ﷲِ
ﷺ ގެ އަރިހަށްވަޅުއިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމްދެންނެވީމެވެ. އަދި މިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ.
މި ތާނގައި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޅުއިގަތުން އެދިވަޅުއިގެން، އުމަރުގެފާނު އެބަހުންނެވި
އެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު ވަންނަވާށެވެ. ހުއްދައަރުވާށެވެ.
އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ސުވަރުގެ ލިބިވަޅުއިގެންވާކަމުގެ އުފާވެރި ހަބަރު އަރުވާށެވެ.} ފަހެ،
މިމަންނާ އުމަރުގެފާނުގެ އަރިހަށްވަޅުއިގެން ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގަތުމަށް
ހުއްދަދެއްވައިފިއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް ސުވަރުގެ ލިބިވަޅުއިގެންވާކަމުގެ އުފާވެރި ހަބަރު،
ރަސޫލު ﷲ ﷺ ދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގެން، ރަސޫލު ﷲِ ﷺ ގެ
އަރިހުގައި ވާތްފަރާތުގައި، ވަޅުގެ ތެރެއަށްފައިތިލަ އިރުސްދުވަޅުއިގަތެވެ. އަދި އެ
ކަލޭގެފާނުގެ ދެފައިތިލަވެސް ވަޅުތެރެއަށް ތިރިކޮށް ލައްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، މިމަން އަނބުރާ
އައިސްބަރި (ދޮރުކައިރިއަށް) ވަޅުއިގެން އިރުސްދުވަޅުއިގަތީމެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.)
މިމަސްގެ ހިތްޕުޅަށްއެރިއެވެ. އާނއެ ތަބާވެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚާ، އަވަހަށް ވަޅުއިގެންތިބަމަ،
ރަޟިޔަﷲ، ޢުސްމާނު ހުރިގޮތުން އިސްދަރުކަމަށްވަނީއެވެ.
ފަހެ، އެ ހިނދު ބާކަލު ވަޅުއިގެން ދޮރުހުޅުއްވުމަށް ދޮރުގައި ހިއްޖަވިއެވެ.
ފަހެ، މިމަން ދެންނެވީމެވެ. ކާކު ބާކަލުއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

(ތިމަންނާއި) ޢުޘްމާނު ބުނު ދެއްވާނެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަން ދޮރުހުޅުވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު މި ތަނުގައި މަޑުކޮށްލައްވާށެވެ! އަދި ތިމަންނާ ގޮސްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށްވަދެއިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް އެ ހަބަރުދެންނެވީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު ވަންނަވާލަން ހުއްދަދެއްވާށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ބޮޑު މުސީބާތެއް ދެތުވެރިވެ ވަޑައިގަތުމަށްފަހު، ސުވަރުގެ ލިބިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ އުފާވެރިހަބަރު އަރުވާށެވެ.} ދެން، ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށްވަދެއިގެން ދޮރުހުޅުވީމެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް ބޮޑު މުސީބާތެއް ދެތުވެރިވެ ވަޑައިގަތުމަށްފަހު، ސުވަރުގެ ލިބިވަޑައިގަންނަވާކަމުގެ އުފާވެރިހަބަރު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެއްވައެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދޮރުވަޑައިގަތީ، ވަޅުގެ ތޮށިފަތްމަތި ފުރިހަމަވެފައިވާތީއެވެ. (އެބަހީ: މިހާރު އިންނާނެ ތަން ނެތުމުއެވެ.) ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބާކީވަޅުގަނޑު ކުރިމަތީފައްޓައި އަނެއްފަރާތުގައި އިނދެވަޑައިގަތެވެ.

(އަބޫމޫސާގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘްރިވާކުރެއްވި ރާވީކަމުގައިވާ) ސަޢީދު ބުނު މުސައްޔަބު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ޤަބުރުތަކުން އެ ތިއްބެވުން ތިމަންނާ އަންދާޒާކުރެއްވީ، އެއީ އެ ޤަބުރުތަކުން ފާސްވެގެންދިޔަ ކަމުގައެވެ. (އެބަހީ: އެ ތިން ޤަބުރުތަކުން ފާސްވެގެންދިޔައީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ކައިރީގައި ފާސްވެގެންދާ އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާއި ކަމުގައިވާ ޤަބުރުތަކެވެ. އުތުމާނުގެފާނު އެ ތިންޤަބުރުތަކާ ވަކިން ފާސްވެގެންދިޔައީ އިސްލާމްވެގެން ނެތުމުގައިވެ.)"

وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ: "وَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِحِفْظِ الْبَابِ وَفِيهَا: أَنَّ عُثْمَانَ حِيْنَ بَشَّرَهُ حَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އަބޫމޫސާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ދޮރުން އެތެރެއަށް މީހަކު ވަންނަނީނުވަތަން ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ދޮރު އެކަލޭގެފާނު ގަސްދާރަކަށް އިންނަވަނީކަން އެތެރެއަށް މީހަކު ވަންނަނީނުވަތަން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.) އަދި އެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އުތުމާނުގެފާނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު ދެންނެވުމުން އެކަލޭގެފާނު اللهُއަށް ޙަމްދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އެހީތެރިވަންތަ ވަންތަވީ اللهُ އެވެ."

710– وَعَنْ أَبي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: كُنَّا قُعُودًا حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَمَعَنَا أَبُوبَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فِي نَفَرٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِنَا، فَأَبْطَأَ عَلَيْنَا، وخَشِينا أَنْ يُقْتَطَعَ دُونَنَا، وَفَزِعْنَا فَقُمْنَا، فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فَزِعَ،

فَخَرَجْتُ أَبْتَغِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، حَتَّى أَتَيْتُ حَائِطًا لِلأَنْصَارِلِبَنِي النَّجَّارِ، فَدُرْتُ بِهِ هَلْ أَجِدُ لَهُ بَابًا؟ فَلَمْ أَجِدْ، فَإِذَا رَبِيْعٌ يَدْخُلُ فِي جَوْفِ حَائِطٍ مِنْ بِئْرٍ خَارِجَهُ، وَالرَّبِيعُ: الْجَدْوَلُ الصَّغِيْرُ ،فَاحْتَفَزْتُ، فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

فَقَالَ: " أَبُوهُرَيرَةَ؟" فَقُلْتُ: نَعَمْ يَارَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "مَاشَأْنُكَ" قُلْتُ: كُنْتَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا، فَقُمْتَ فَأَبْطَأْتَ عَلَيْنَا، فَخَشِيْنَا أَنْ تُقْتَطَعَ دُونَنَا، فَفَزِعْنَا، فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فَزِعَ فَأَتَيْتُ هَذَا الْحَائِطَ، فَاحْتَفَزْتُ كَمَا يَحْتَفِزُ الثَّعْلَبُ، وَهَؤُلاَءِ النَّاسُ وَرَائِي.

فَقَالَ: "يَاأَبَاهُرَيْرَةَ" وَأَعْطَانِي نَعْلَيْهِ، فَقَالَ: "اذْهَبْ بِنَعْلَيَّ هَاتَيْنِ، فَمَنْ لَقِيتَ مِنْ وَرَاءِ هَذَا الْحَائِطِ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ، فَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ". وَذَكَرَ الْحَدِيْثَ بِطُولِهِ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އިށީނދެ ތިއްބެވީމެވެ. ތިމަންމެންނާ އެކުގައި މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާ ދެކަލުން، އެހެން ބައެއް ބޭކަލުންނާ އެކުގައި ތިއްބެވީމެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން ތެދުވެވަޑައިގެން، (ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަތުން ލަސްވުމުން ވިއެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ގާތުން އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުން ލަސްވާކަށް ތިމަންމެން ބިރުގަތީމެވެ. (އެބަހީ: ދުޝްމަނުންގެ ފަރާތުން އެކަލޭގެފާނަށް އުނދަގޫވެދާނެ ކަމުގެ ބިރުވެރިކަމުން ބިރުގަތީމެވެ.) އަހަރުމެން އެ ކަމާ ކަންބޮޑުވެގެން ތެދުވީމުއެވެ. އެ ކަމާ އެންމެ ފުރަތަމަ ކަންބޮޑުވީ ތިމަންނެވެ.

(އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޑައިގެން ވީއްޔާ ހޯއްދަވަމުން ތިމަން (ފަސް) ނުކުންނާނީމެވެ. އަދި އަންސާރުންނަށް ނިސްބަތްވާ ބަނޫއައްނައްޖާރުގެ ބަގީޗާއަކާ ހަމައަށް ތިމަން ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ދެން، ތިމަން އެ ބަގީޗާއަށް ވަންނާނެ ދޮރެއް ހޯދުމަށް، އެ ބޯނާ ވަށައިގެން ހިނގާލައި،

ކުއްލިއަކަށް ހިނދު، އެ ނުފުނުނުވެ. ދޫކޮއް ބަލުން އެ އެހެންހެން، ބޭއްލެވިއެވެ. ހިމަނާއަށް ފުރުސަ، ބާރުގައިހުރި ފުރުވަގަކުން އެބުރުއަކުން ފުރުގެންދިޔުމަށް ހަދައިފައިވާ ކެވަރުއްވެ ކުރުކުވެ. ބަޑިއޮޅުވިޔަސް، ފުރުގެންދިޔުމަކީ ހަދައިފައިހުރިކަ ކުދި ކުރަނީވެ. ފަހު، ހިމަން ބަނޑުޖެހި ދޫދިގެން އެ ބައްސަން އެބުރުއަށް ވަންނަވައިދިނުމެވެ. އަދި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަބޫހުރައިރާ ބޯއެވެ؟} ހިމަން ދެންނެވިއެވެ. އާދޭސެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ ބާރުކަނު ކިހިނެއްބޯއެވެ؟} ހިމަން ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންގެ ބޮޑުގައި އިންނަވައިފައި ބޮޑަށް ނުކުމެވަޑައިގެން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ގާތަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތުން ތަސްވީރުކުރުން، (ޙަޟްރަތުގެ ފަރާތުން) ކަލޭގެފާނަށް ގެއްލުމެއް ދިމާވަޑައިގެންފާނަކަމުގެ ކާމިޔާ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ހިތުގައި ބިރުވެރިކަން އުފެދިއްޖެއެވެ. އެކަމާ އެންމެ ފުރަތަމަ ކަންބޮޑުވީ މިހާރު އަޅުގަނޑެވެ. އެހެންވެ، ކަލޭގެފާނު ފުންމާ ހޯދުމަށް މިހާރަށް އާދެވުނީއެވެ. އަދި ހިތަށް އެއްޗެހީގެ ހަމަކަށްނުވަރުދީއިން (މި ބާރަގައިހުރި ކުޅަވަރުއްގެ ބަދަލުގައިގެ ބޮޑުއިން) ކަށްގެން، ބަނޑުޖެހި ދޫދިގެން އަޅުގަނޑު އެބުރުއަށް ވަންނަވީއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ފަހަތުގައި (މި ފާރުން ބޮޑުގައި) އެހެން ބޭކަލުން އެބައިއްބެވިއެވެ.

ފަހު، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ.} އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިވާންދެއްތާ ދިނުމަށް އަޅުގަނޑު ދެއްވިއެވެ. ފަހު، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހިމަނާކަލޭގެފާނުގެ މި ފައިވާންދެއްތާ ހިއްފަވައިގެން ކަލޭގެފާނު (ކުޑިއަރާ) ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި މި ބަގީޗާގެ ފާރުގެ އަނެއްފަރާތުން ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވެއްޖެ ބަހަކު، އޭނާ، އެބައިމީހުންގެ ހިތުގައި ޔަގީންކަމާއެކު، ދެކުނުބާ ބާރުގައި لاَإِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ މި ކަލިމަ ކިޔައި، (އޭނާ އެއްގޮތަށް ޔަގީންކަމާ ބަހައްޓަވާގައި ވަރިހަމަ) އެ ބަހައްޓަ ސުވަރުގޭ ދޮރުބަނަވާގޭ އުފާވެރިކަބަރު ދިނަ ދެއްވާށެވެ!}" އަދި މި ބަޔާން ނިމުނުދުވަން އެކުގައި ބަޔާންކުރެއްވައިފައިވެއެވެ.

(**ނޯޓް:** ޖުމުލާ 424 ނަންބަރުގައި މި ބަޔާނުގެ އެއްބައި ބަޔާންކުރެއްވައިފައިވެއެވެ.)

711– وَعَنِ ابْنِ شُمَاسَةَ، قَالَ: حَضَرْنَا عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ ﷺ، وَهُوَ فِي سِيَاقَةِ الْمَوْتِ يَبْكِي طَوِيْلاً، وَحَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَى الْجِدَارِ، فَجَعَلَ ابْنُهُ يَقُولُ: يَاأَبَتَاهُ، أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِكَذَا؟ أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِكَذَا؟

قَالَ: فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ وَقَالَ: إِنَّ أَفْضَلَ مَا نُعِدُّ شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، إِنِّي قَدْ كُنْتُ عَلَى أَطْبَاقٍ ثَلاَثٍ، لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَمَا أَحَدٌ أَشَدَّ بُغْضًا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنِّي، وَلاَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكُونَ قَدِ اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ فَقَتَلْتُهُ، فَلَوْ مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَكُنْتُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ،

فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الإِسْلاَمَ فِي قَلْبِي أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، فَقُلْتُ: ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلأُبَايِعْكَ، فَبَسَطَ يَمِينَهُ، فَقَبَضْتُ يَدِي، فَقَالَ: "مَالَكَ يَاعَمْرُو؟" قُلْتُ: أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ، قَالَ: "تَشْتَرِطُ مَاذَا؟" قُلْتُ: أَنْ يُغْفَرَلِي، قَالَ: أَمَاعَلِمْتَ أَنَّ الإِسْلاَمَ يَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهُ؟ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهَا؟ وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهُ؟"

وَمَاكَانَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلاَ أَجَلَّ فِي عَيْنَيَّ مِنْهُ، وَمَاكُنْتُ أُطِيقُ أَنْ أَمْلأَ عَيْنَيَّ مِنْهُ إِجْلاَلاً لَهُ، وَلَو سُئِلْتُ أَنْ أَصِفَهُ مَا أَطَقْتُ، لأَنِّي لَمْ أَكُن أَمْلأُ عَيْنَيَّ مِنْهُ، وَلَو مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَرَجَوتُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ،

ثُمَّ وُلِّينَا أَشْيَاءَ مَا أَدْرِي مَا حَالِي فِيهَا؟ فَإِذَا أَنَا مُتُّ فَلاَ تَصْحَبْنِي نَائِحَةٌ وَلاَ نَارٌ، فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَشُنُّوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا، ثُمَّ أَقِيمُوا حَولَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُنْحَرُ جَزُورٌ، وَيُقْسَمُ لَحْمُهَا، حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ، وَأَنْظُرَ مَاذَا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''(ރަޙިމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު) އިބްނު ޝުމާސަތު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޙިމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޢަމްރުބްނުލްޢާޞްގެ ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް ޙަޟްރަތަށް ގަތްވެރިވަނިކޮށް، ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތީމުއެވެ. ދެން، (އެ ހިނދު) އެ ކަލޭގެފާނު ވަރަށް ބޮޑަށް ރޮއްވަވާލެއްވިއެވެ. އަދި (އިސްކޮޅުފާނުގެ ބޮޑުކަމުގެ ފާރުގައި) ފާރުގެފަރާތަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު އަނބުރުއްވައި ލެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވަމުން ގެންދަވައެވެ. އޭ ބައްޕާފުޅު ބައްޕާއެވެ! ކަލޭގެފާނަށް އުފާވެރި މުޅި ކަންކަމުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރު (އެބަހީ: ސުވަރުގޭގެ ދިރިއުޅުއްވުމަށްވާކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ދެއްވާފައި ނުވޭތޯއެވެ؟ ކަލޭގެފާނަށް އުފާވެރި މުޅި ކަންކަމުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރު ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ދެއްވާފައި ނުވޭތޯއެވެ؟ ދެން، (އެ ހިނދު ތިމަންނަމެންނާ ދިމާއަށް) އެ ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު

އަނބުރުއްވައިލެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) އާޚިރަތަށްޖެހުނީ ލިބިގަންނަ އެއްޗެ އަގުހުރި ރަށްކަށްތޮޅިކަމުގެ، اللهُ ގެންދާ އެއްޗެ ހިތާމަކު ނުވާކަމަށް ހުކުމްކުރައްވާ، ދުނިޔޭގެ ތަކެތި ހުކުމްކުރައްވާ، اللهُ ގެ ރަސޫލާކަން ހުކުމްކުރެއްވި. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންގެ ބާރުތަކުގައި ހުރި މަރުވީނަމަ ކަނޑައެޅިގެން ވާނީ ނަރަކައަހުލުވެރިޔަކަށެވެ. (ޤުރައިޝުން) ތިމަން ދެކެ ވަރަށް ކެރިހުރި، ތިމަންނާއަށް ވަރަށް ބޮޑު ކަމެއް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެ ރުޅިއައުމާ ދެކޮޅަށް މަޤާމު ނުވެއެވެ. ތިމަންނާ، އެކަލޭގެފާނު އަތުލައިގަތުން، އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލުމަށް ބޭނުންވިއްޔާ ތިމަންނާއަށް ވާނީ އެކަމަށް ފުރުޞަތު ލިބުނު ވާހަކަ ނުދެކެމެވެ. ދެން، ތިމަންނާ އެ ޙާލަތުގައިހުރެ މަރުވިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާއީ، ނަރަކައަހުލުވެރިއަކަށް ކަމުގައި ނުވެ ނުދާނެއެވެ.

ދެން، ތިމަންގެ ހިތުގައި މާތް اللهُ، އިސްލާމްދީނުގެ ލޯބިޖެއްސެވި ހިނދު، ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ތިމަން އައީމުއެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ދަންނަވައިމެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅު ދިއްކޮށްދެއްވާށެވެ! އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ބައިޢަތުވުމަށް ބޭނުމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅު ދިއްކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން، އެހިނދު ތިމަންގެ އަތް (ފަހަތަށް) ދަމައިގަތީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަމްރު. ކަލޭގެފާނަށް ވެއްޖެ ކީއްތޯއެވެ!} ތިމަން ދަންނަވައިމެވެ. ތިމަންނާ ޝަރުޠެއް ހުށަހެޅުމަށް ބޭނުންވީއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޝަރުޠުކުރައްވަނީ ބޭނުންވެލެއްވީ ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ؟} ތިމަން ދަންނަވައިމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފާފަތައް ފުއްސެވުމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އިސްލާމްވުމަކީ، އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުހެލާ ކަމެއްކަން ކަލޭގެފާނު ނުދެނެވޮޑިގެންނެވީތޯއެވެ؟ އަދި (އިސްލާމް ދީނަށް ބަދަލުވުމަކީ) ހިޖުރަކުރެއްވުމަކީ، އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުހެލާ ކަމެއްކަން ކަލޭގެފާނު ނުދެނެވޮޑިގެންނެވީތޯއެވެ؟ އަދި ޙައްޖުވުމަކީ، އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުހެލާ ކަމެއްކަން ކަލޭގެފާނު ނުދެނެވޮޑިގެންނެވީތޯއެވެ؟}

(ޢަމްރު ބްނު ލްޢާޞް ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، (ތިމަން އިސްލާމްވުމަށްފަހު) ރަސޫލު اللهِ ﷺއަށްވުރެ، ތިމަންގެ ގާތުގައި ލޯބިވާ އެހެން އެއްވެސް އިންސާނަކު ނުވެއެވެ. އަދި ތިމަންގެ ކުރިމަތީގައި އެކަލޭގެފާނަށްވުރެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން ބޮޑު އެހެން އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހައިބަތުކަމާއި މާތްކަމުގެސަބަބުން ތިމަންގެ ދެ ލޯ ފުރިގެން އެކަލޭގެފާނަށް ދެކެލުމަކީ، ތިމަންނާއަށް ކުޅަދާނަ ކަމެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. އަދި

އެކަލާނގެ ސިފަފުޅު ބަޔާންކޮށްދިނުމަށް ތިމަންނާގެ ކިބައިން އެދިވިއްޖެނަމަ، އެއީ ތިމަންނާއަށް ކުޅަދާނަވެގެންވާ ކަލާއްނުނުވެ. އެހެނީ، ދުވަހަކު ވެސް ތިމަންގެ ދި ލާ ކުރަހަ އެކަލާނގެ ސިފަތަކާއިން ބަލައިކުއްއް ނުވެނެއެވެ. ތިމަން އެ ބާރުގަދައިރުގެ މަތިވެރިކަމާ، ތިމަންނާއި (اللهُ ގެ ރަސޫލާ ސައްލައްލާހު) ސިފަތަކެއް ބަޔާންކުރުމަށް ފަރާތްކަމަށް ހުއްޓުމެ ކުރެވުނެވެ.

ދުން އެއަންގަން، ތިމަންގެންނަން އެތަށް އެތަށް ކަމެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. އެ ކަންކުރުމަށް ތިމަންގެ ބާރާ ކަޑައިކަމުގެ ތިމަންނާއަކާ ނަންގަޅެވެ. (އެބަހީ: އުއްމަތުގައި ހިނގައިދިޔަ ފިތުނައިގެ ބާރުތަކުގައި، އެ ކަލޭގެފާނާ ބަރާބަރުކުރެވޭ ފިރިހެނުންގެ ބޮޑެތި މަސްއޫލިއްޔަތުތަކާއި އަދިކުރުމުގެ އަދިކުރުމުން ދުވަހަކީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަދިކުރުމުން ދުއްޔާ، އެ ކަންކާމުގެ اللهُ ގެ ރަސޫލުއްލާހު އެ ކަލޭގެފާން ޖަމާޢަތުގެ ވައްކަމަކުގެ ޖަމާޢަތުގެ ޝަރަފެއް ކަންކަންކުރެވެ، އެކަންކާމުގެ މަޤާމާ، ސިއްކަތް ދިރުވުމަށް ވަރުގަދަ ކަންކަމެއް، ކަންޓީ ވަމުގެންދިޔަ ޖަމާޢަތުގެ ތާރީޚެއް ހަރާ ކިޔަ ބައިވެރިކަމާއި ހަރުދަނާ ކުރުމަށް. އަދި ޖަމާޢަތުން ސުވާލު ނުކުރާތީވެ. (މިއީ، ސަރަކާރުގެ ޢިލްމާން ދިނުމުން އެދިވަޑައިގަން، އެކަމުގެ ޤުރްއާނުގައި ވިދާޅުވި ބަސްތަކެވެ.) ފަހު، މިޙަބީބުން މިމަންގެ ހަރަކާތް ވަޒަން މިދިއުންޖެހުމަ، މިމަންގެ ހަރަކާތުގެ މަސައްކަތު ފަސްނުވުމެވެ. (އެބަހީ: އަވަސްއަވަސް ފުރިހަމަ ހަރުކުރުމުގެ މަސައްކަތު އަތަކަށް ނަހަތަރަވެ.) ދުން އެއަންގަން، މިއަހަރު މިހާރު ޖަމާޢަތު ކަމުކުރި، އޭގެ މަސްވުއްބަހަރި ނިސްބަތުން ހިނދުތަކަށް، މިއަހަރުގެ މިމަންގެ ތަރުތީބު ހުރިކަމަށް ފަސްވެ މިހާރުވެ. އަދި، މިއަހަރުގެ ރިޔާސަތު މިމަން ދުނިޔޭވެސް ތަރަށްފިޔަވައިގެން ފުރިހަމަ ކަމެކެވެ. އަދި މިމަންގެ ވުޒާރާސާކާހުގެ ޓީމްއާ މަހާރާކަމުން މިމަންނާ ސިޔާދަތުކުރުމާނދީ، (ހުސާމަރިން) އެ ބޭކަލުންނަކަށް ޖަމާޢަތުރެޖޭ ބޭނުންވާނެކަމެވެ.“

* * * * *

96- ފުރައިގެންދާ ހިނދު، ނުވަތަ ވަކިވުމުން އެކުވެރިންނަށް ވަދާޢުކޮށް، ވަސިއްޔަތްކޮށްދިނުމާއި، ދުޢާކޮށްދިނުމާއި، އެދުރުންގެކިބައިން ދުޢާކޮށްދިނުމަށް އެދުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَـٰبَنِيَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَـٰهَكَ وَإِلَـٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ إِلَـٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴾ (البقرة: ١٣٢ – ١٣٣) މާނައީ: "އެކަމަށް އިބްރާހީމުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިދަރިކަލުންނަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި ޔަޢުޤޫބުގެފާނު ވެސް ވެއެވެ. އޭ އަހުރެންގެ ދަރިންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި، ދީން ޚާއްޞަކޮށް ޚިޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، (އެކަލާނގެއަށް) ކިޔަމަންވެތިބޭ މުސްލިމުންގެ ގޮތުގައި ނޫނީ، ތިޔަބައިމީހުން މަރުނުވާށެވެ! ނުވަތަ ޔަޢުޤޫބުގެފާނަށް މަރު އައިސް ޖެހުނު ހިނދު ތިޔަބައިމީހުން ޙާޟިރުވެ ތިބިތޯއެވެ؟ އެ ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިދަރިކަލުންނަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އަހުރެންގެފަހުން ކޮންއެއްޗެއް، ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާނީ ކޮންފަރާތަކަށްތޯއެވެ؟ އެމީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ތިޔަކަލޭގެފާނު އަޅުކަންކުރައްވާ، ކަލޭގެފާނުގެ އިލާހަށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ކާބަފައިންކަލުން ކަމުގައިވާ އިބްރާހީމްގެފާނާއި އިސްމާޢީލްގެފާނާއި އިސްޙާޤުގެފާނުގެ އިލާހަށެވެ. އެއީ، އެއްކައުވަންތަ ކަލާނގެއެވެ. އަދި ތިމަންމެން ވީމު، އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންވެ މުސްލިމުން ކަމުގައި ވެގެންނެވެ."

މިއާ ގުޅުން ހުރި ހަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން އަންނަނިވި ހަދީޘްތައް ވެއެވެ.

712– فَمِنْهَا حَدِيثُ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ﷺ، الَّذِي سَبَقَ فِي بَاب إِكْرَامِ أَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِينَا خَطِيبًا، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيهِ، وَوَعَظَ وَذَكَّرَ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، أَلاَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبَ، وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: أَوَّلُهُمَا: كِتَابُ اللَّهِ،

فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ، فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ، وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ" فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، وَرَغَّبَ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: "وَأَهْلُ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ ، وَقَدْ سَبَقَ بِطُولِهِ)

އެ ވަގުތު ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުން، "ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަލޭމެންގެ ވާހަކަ" ބަޔާންކުރައްވާ ބާބުގައި އިސްލާމްދީނުގައިވާ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުރުސްނަގައްވާ، ޒައިދު ބުން އަރުޤަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ބަޔާންވެއެވެ. ޒައިދުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަހަރެމެންގެ މެދުގައި ހުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު اللَّهُ އަށް ޙަމްދުކޮށް ޘަނާވިދާޅުވެ، ވަޢުޡުވެރިވެވަޑައިގެން ނަޞޭޙަތްދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު (ގެ ހުޠުބާގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއަށްފަހު ބުނަމެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނީ އާދަމުގެދަރިއެކެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަސޫލާ މިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން، މިމަންކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް އިޖާބަދެއްވަން ޖެހިވަޑައިގަތުންވެސް ދުރެއް ނޫނެވެ. (އެބަހީ: މިމަންކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަތުންވެސް ދުރެއް ނޫނެވެ.) މިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާނީ، މިތަނބަޑިދޭނުގެ ތެރެއަށް ވަރަށް ބޮޑަތުންނެވެ، ހެދިގެން ދޮރެއް އެއްޗެހެއް ދޫކުރައްވައިފައެވެ. އޭގެތެރެއިން ފުރަތަމަ، اللَّهُ ގެ ފޮތެވެ. އޭގައި ތެދުމަގާއި (ހިދާޔަތާއި) އަލިކަންވެއެވެ. ފަހެ، މިތަނބަޑިދެނުން اللَّهُ ގެ ފޮތުގައި (ގަދައަށް) ހިފަހައްޓާށެވެ. އަދި އޭގައި ވާގޮތަށް މިތަނބަޑިދެނުން އަމަލުކުރާށެވެ.} ފަހެ، اللَّهُ ގެ ފޮތުގައި ހިފަހައްޓުމަށް އެކަލޭގެފާނު ބާރުއަޅުއްވައި އެކަމަށް ގަދައަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. ދެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަދި މިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނެވެ. اللَّهُ ގެ ވާޖިބުތަކަށް ޖެހެއްދެވުމަށް، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަލޭމެންނަށް މިތަނބަޑިދެނުންނަށް މިމަންކަލޭގެފާނު ވަސިއްޔަތް ކުރައްވަމެވެ.}"

މިގޮ ކުރީން، މުޚްތަޞަރު އެކަމުގައި ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. (ބަލާ ނަންބަރު 346 ބައްލަވާ!)

713- وَعَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ، مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ ﷺ، قَالَ: أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِيْنَ لَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَقْنَا أَهْلَنَا، فَسَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا مِنْ أَهْلِنَا، فَأَخْبَرْنَاهُ، فَقَالَ: "ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ، وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ، وَصَلُّوا صَلاَةَ كَذَا فِي حِيْنِ كَذَا، وَصَلُّوا كَذَا فِي حِيْنِ كَذَا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُم أَكْبَرُكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސުލައިމާން، މާލިކު ބުނު
ޙުވައިރިޘުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަމެން، އުމުރުގެ
ގާތްގާތް އެއްވަރުގެ ޒުވާނުންގެ ޖަމާޢަތެއް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް (ދީނުގެ ކަންތައް
ދަސްކުރުމަށްޓަކައި) އައީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އަހަރެމެން ވިހި ރޭ
ދެމިހުރީމެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަކީ ނިކަން ރަޙްމަތްތެރި، އޯގާތެރި ބޭކަލެކެވެ. ފަހެ،
އެކަލޭގެފާނުގެ ދުރުވިސްނުންފުޅުން، އަހަރެމެންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ދިއުމަށް އަހަރެމެން
ޝައުޤުވެރިވާކަން ދެނެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އަހަރެމެން (ގޭގައި) ބަހައްޓައިގެން އައިމީހުން
އަހުލުވެރިންނާމެދުގައި އެކަލޭގެފާނު އަހަރެމެންނާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އަހަރެމެން
އެކަލޭގެފާނަށް އެކަމުގެ ޚަބަރުދިންނީމުއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ތިޔަބައިމީހުން ދޭށެވެ! އަދި އެބައިމީހުންނަށް
ތިޔަބައިމީހުން އުނގަންނައިދޭށެވެ. އަދި اللَّهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް، ނަޞޭޙަތްތެރިވުމަށް
ކުރުމަށް އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރާށެވެ. އަދި އެވަގުތު ނަމާދު އެވަގުތެއްގައި ކުރާށެވެ.
އަދި އެވަގުތު ނަމާދު އެވަގުތެއްގައި ކުރާށެވެ. ފަހެ، ނަމާދުގެވަގުތު ވަދެއްޖެއްޔާ، ތިޔަބައި
މީހުންކުރެ އެކަކު ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ނަމާދަށް ބަންގި ގޮވައިލާށެވެ. އަދި
ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ދުވަސްވީ، އުމުރުން އެންމެ ބޮޑު މީހާ، ތިޔަބައިމީހުންނާއިގެން
އިމާމުވެ ނަމާދުކޮށްދޭށެވެ!}“

زَادَ الْبُخَارِيُّ فِي رِوَايَةٍ لَهُ: "وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي".

ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
{އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރައްވަނިކޮށް ތިޔަބައިމީހުން ދުށްގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން
ނަމާދުކުރާށެވެ.}“

714– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، قَالَ: اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي الْعُمْرَةِ، فَأَذِنَ لِي، وَقَالَ: "لاَ تَنْسَنَا يَا أُخَيَّ مِنْ دُعَائِكَ" فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބުނު ޚައްޠާބުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު ޢުމްރާއަކަށް
ވަޑައިގަތުމަށް ގަސްތުކުރައްވައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ހުއްދައަށް އެދިވަޑައިގަތީމެވެ.
ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނައަށް އެ ކަމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ

ލޯބިވެތި އަޚާއެވެ! ތިބާގެ ދުޢާގައި ތިމަންމެން ހަނދާންނުނައްތައިލައްވާށެވެ.} އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ވީމާ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅަކީ، ދުނިޔެއާއި އެތަނގައި ވާހައި އެއްކޮށް ތިމަންނާއަށް ދިނުމަށްވުރެ ދުނިޔެވެސް، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުފާވެރިކަންބޮޑުވީ ބަސްފުޅުގެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: "أَشْرِكْنَا يَا أُخَيَّ فِي دُعَائِكَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

އަދި އަބޫދާއޫދާއި އައްތިރުމިޛީ ރިވާކުރެއްވި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”އިތުރުއެކަލޭގެފާނު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ލޯބިވެތި އަޚާއެވެ! ތިބާގެ ދުޢާގައި ތިމަންމެން ވެސް ބައިވެރިކުރައްވާށެވެ.}“

715– وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، كَانَ يَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا: ادْنُ مِنِّي حَتَّى أُوَدِّعَكَ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُوَدِّعُنَا، فَيَقُولُ: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ، وَأَمَانَتَكَ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”ރަޙްމަތު اللّٰهُ، އެ ދަރަޖަވަންތަ ކަލޭގެފާނަށް ލެއްވުމަށް ދުޢާކުރައްވާ ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (ރަޙްމަތު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ލެއްވުމަށް ދުޢާކުރައްވާ މާތް ބޭކަލުން) ސާލިމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރު ތަނަވަސް ފުރާނިން، ރަޙްމަތު اللّٰهُ، އެ ދަރަޖަވަންތަ ކަލޭގެފާނަށް ލެއްވުމަށް ދުޢާކުރައްވާ އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (މިހާރުގެ ބައްޕަ) ޢަބްދު اللّٰهِ ގެފާނު، އެ ދިޔަކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ މިމަންމެންނަށް އަލްވަދާޢުކިޔުއްވާ ފަދައިން، މިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް ވަދާޢުކުރެއްވުމަށް ޓަކައި، ތިބާ މިމަންނާގެ ގާތަށް އަންނާށެވެ! ދެން، (އެ މިހާރު އަރިހަށް އައުމުން) ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިބާ އަންނަނީ ޓަކައި) ތިބާގެ ދީނާއި އަމާނާތް ޙަވާލުކުރަމެވެ، ތިބާގެ އަމަލުތަކުގެ ނިމުން ރަނގަޅު ޙާލުން ވުމަށް އެދިވަޑައިގަނެ، ތިބާ اللّٰهُ އަށް ޙަވާލުކުރަމެވެ.“

716– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطْمِيِّ الصَّحَابِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُوَدِّعَ الْجَيْشَ قَالَ: "أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ، وَأَمَانَتَكُم، وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޞަޙާބީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ ޢަބްދު الله ބިން ޔަޒީދު ޚަތުމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ލަޝްކަރަކަށް އަލްވަދާޢު ވިދާޅުވާ ހިނދު ދުޢާކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީނަށް ރައްކާތެރިކަން ދެއްވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމާނާތް ރައްކާތެރިކަން ދެއްވުމާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުގެ ނިމުން ހެޔޮކަން ދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ހަވާލު ކުރައްވަމެވެ.}"

717– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: جاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ سَفَرًا، فَزَوِّدْنِي، فَقَالَ: "زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى". قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: "وَغَفَرَ ذَنْبَكَ" قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: "وَيَسَّرَ لَكَ الْخيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހަށް ހާޒިރުވެ ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދަތުރެއްކުރުމަށް ގަސްދުކުރަމެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑަށް ޒާދުވެރިކަމެއް ދެއްވާށެވެ. ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {الله، ތިބާއަށް ތަޤްވާވެރިކަން އިތުރުކުރައްވާށިއެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. އަދި އިތުރުކޮށްދެއްވާށެވެ! ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އެކަލާނގެ ތިބާގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާށިއެވެ!} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. އަދި ވެސް އިތުރުކޮށްދެއްވާށެވެ! ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {ތިބާ ކޮންތާކު ތިބިޔަސް، ތިބާއަށް ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ ހެޔޮކަން އެކަލާނގެ ތަނަވަސް ކޮށްދެއްވާށިއެވެ!}"

* * * * *

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އިސްތިޚާރާކުރުމާއި، ހެޔޮވާ މީހުންގެ ކިބައިން ކަންކަމުގައި، މަޝްވަރާ އެހުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަވެއެވެ.

(ނޯޓް: އިސްތިޚާރާކުރުމަކީ، ތިމާއަށް ބޭނުން ކަމެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު، ނުވަތަ މުހިއްމު ކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްތުކުރާ ހިނދު، އެ ކަމުގެ ރަނގަޅުގޮތް އިޚްތިޔާރުކޮށްދެއްވުމައި، އެކަމުގައި ތައުފީޤުދެއްވުން އެދި، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވުމެވެ. "ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" ގެ ޝަރަހައިގައި، "ދަލީލުލް ފާލިޙީން") (209/3)

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي ٱلْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ١٥٩) މާނައީ: "އަދި، ކަންތައްތަކުގައި ކަލޭގެފާނު އެއުރެންނާ މަޝްވަރާ ކުރައްވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ (الشورى: ٣٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ކަންތައްތައް، އެއުރެންގެ މެދުގައިވާ މަޝްވަރާގެ މަތިންނެވެ."

718- عَنْ جابرٍ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا الاسْتِخَارَةَ فِي الأُمُورِ كُلِّهَا كَالسُّورَةِ مِنَ القُرْآنِ، يَقُولُ: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بالأَمْرِ، فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيْضَةِ ثُمَّ لِيَقُلْ: "اللَّهُم إِنِّي أَسْتَخِيْرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ،

اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِيْنِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقِبَةِ أَمْرِي" أَوْ قَالَ: "عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ" ، فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِن كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِيْنِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقِبَةِ أَمْرِي" أَوْ قَالَ: " عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ" ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ، قَالَ: وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދަރަޖައިކޮޅުނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޖާބިރު ބިން ޢަބްދުاللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހުރިހާ ކަންކަމުގައި ވެސް އިސްތިޚާރާ ކުރުމަށް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންނަމެންނަށް ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. އެއީ، ޤުރްއާނުގެ

ދުޢާއެއްގެ ސޫރަތުގައި ތިމަންމެންނަށް ދަސްކޮށްދެއްވާ ފަދައިންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކަށް ބޮޑު ކަމެއް ކުރުމަށް ހިތުވެއްޖެނަމަ، ފަރުޟުނަމާދު ފިޔަވައި ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރާށެވެ. ނަމާދުކޮށް ނިމުމުން، މި ދުޢާއިން ދުޢާކުރާށެވެ. "اللَّهُم إنِّي أَسْتَخِيْرُكَ بعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ،

اللَّهُمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِيْنِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقِبَةِ أَمْرِي" أَوْ قَالَ: "عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ" ، فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِن كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِيْنِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقبَةِ أَمْرِي" أَوْ قَالَ: " عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ"، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ، قَالَ: وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ" {މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅު މިއުޅޭ ކަންތައް އިބަރަސްކަލާނގެ ޢިލްމުފުޅުގައިވާ ހެޔޮގޮތަކަށް ނިންމަވައިދެއްވުން އެދެމި، އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްބުރަކަމުން މި އަޅާ ވަކީލުކުރަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތްތެރިކަމުން، މި އަޅާއަށް ބާރު ގަދަކަން ދެއްވުން އެދި އިބަރަސްކަލާނގެއަށް މިއަޅާގެ ކަންތައްތައް ހަވާލުކުރަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްބުރަކަމުން ދިރިހުރިވަންތަ، މަތިވެރި ދެއްވުމެއް މި އަޅާއަށް ދެއްވުން އެދެމެވެ. ފަހެ، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ކޮންމެ ކަމަކަށް ކުޅަދުންވަންތަ ރަސްކަލާނގެއިމުއެވެ. މި އަޅާއީ ނުކުޅެދޭމީހެކެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ހުރިހާ ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވުމެވެ. މި އަޅާއަކަށް ނޭނގެއެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއީ ވަންހަނާގައިވާ ކަންތައްތައް ހުރިހާ ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއިމުއެވެ.

އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން (މި އަޅާ މި އުޅޭ އުފެނި ކަމެއް) ކުރުމަކީ، މި އަޅާގެ ދީނާއި، މިއަޅާގެ ދިރިއުޅުމާއި، މި އަޅާގެ އާޚިރަތަށްޓަކައި، ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި (މި އަޅާގެ ދުނިޔޭގައި، މި އަޅާގެ އާޚިރަތަށްޓަކައި) މިހެންނެވެ. ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ވަނީނަމަ، މި އަޅާއަށް އެކަން ކުރުމުގެ މަގު ތަނަވަސްކޮށްދެއްވައި، އެ ކަމަށް ކުޅަދާނަކަން ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އެ ކަމުގައި މި އަޅާއަށް ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާގޮތުގައި ހަމަކަށަވަރުން، (މި އަޅާ މި އުޅޭ އުފެނި ކަމެއް) ކުރުމަކީ، މި އަޅާގެ ދީނާއި، މި އަޅާގެ ދިރިއުޅުމާއި، މި އަޅާގެ އާޚިރަތަށްޓަކައި، ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި (މި އަޅާގެ ދުނިޔޭގައި، މިއަޅާގެ އާޚިރަތަށްޓަކައި) މިހެންނެވެ. ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ނުވަނީނަމަ، މި އަޅާގެ ކިބައިން އެ ކަމެއް ދުރުކޮށްދެއްވައި، އެ ކަމުގެ

ފިކުރުކުރެއް މި އަޒާގެ ކިބައިން ފިއްލަވާނދޭތޯ! އަދި މި އަޒާއަށްޖެހިކަމި އެންމެ ހުރިގޮތް
މިންވަރުކުރެއްވައި، އެ ގޮތުގެ މައްޗަށް މި އަޒާގެ ހިތި ރަހަޖެއްސަވައިދެއްވާނދޭތޯ!}
ބަރީއްކުރެއްވިއްޔާތޯ. {އަދި އެ މީހުން އެ ދޮރުކަމުގެ ނަރަކަސްނަރުކިކަމުތޯ.}“

(ޝަރަޙަ: ދުޢާގައި هَذَا الأَمْرَ މިހެން އޮތް ކަންމު ތަނުގައި އެ މީހުން ބޭނުންވެގެންދާ ކަމެއްގެ ނަން ގަނޑަނީއެވެ. އަރަބި ބަހުން ކިޔަންއަސްގަނަމަ، އަރަބި ބަހުންނެވެ. އެހެން ބަސްބަހުގަ، ތިމާގެ އަމިއްލަ ބަހުން އެ ކަމެއްގެ ނަންގަތުން ވެސް އެނގެ ދަނެގެނުމެވެ. މިސާލަކަށް؛ (މި އަހަރު އިންނަން ގަސްދުކުރާ އެވަނި މީހާ ކައިވެނިކުރުން) ނުވަތަ (މި އަހަރު ކުރަންގަސްދުކުރާ އެވަނި ދަތުރުއެއްކުރުން) މިފަދައިންނެވެ.

އިސްތިޚާރާގެ ނަމާދަށް ނިޔަތްގެންނަނީ، ”اللهُއަށްޓަކައި އިސްތިޚާރާގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމަށް ނިޔަތްގަތީމެވެ.“ މިފަދައިން ހިތުން އަޅުވައިލައިގެންނެވެ. ހައްޖާއި ޢުމްރާއަށް ނިޔަތްގަތުން ފިޔަވައި، އެހެން އެއްވެސް އަޅުކަމެއްގެ ނިޔަތަކީ، ދުލުން ކިޔަންޖެހޭ އެއްޗެއްނޫނެވެ. އެ ކަމަށް، اللهُގެ ރަސޫލާގެން އަދާކުރުމަށް ހިތަށް އަޅުވައިލުމުން ނިމުނީއެވެ. މިއީ، އަޅުކަމުގެ ކަންކަމަށް ނިޔަތްގަތުމުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ އަންގަވައިދެއްވާ ގޮތެވެ.

މި ނަމާދުގެ ކުރީ ރަކުޢަތުގައި، އަލްޙަމްދުސޫރަތާއި، އިޚްލާޞް، ފަލަޤު، ނާސް، މި ތިން ސޫރަތް، ނުވަތަ، ކިރިޔާ ޤުރުއާނުން އެ މީހަކު ހިތުން ދަންނަ ކޮންމެ ތަނެއް ކިޔުމަކީ ރަނގަޅުކަމެއްއެވެ.

އިސްތިޚާރާ ކުރުމަށްފަހު، އެ މީހެއްގެ ހިތަށް اللهُ، އެ ކަން އިލްހާމުކުރައްވާ ގޮތަކަށް، އެ ކަން ކުރަންވާނެކަމަށް އިލްހާމުލިބުން ފިޔަވާލާށެވެ. އިސްތިޚާރާ ކުރުމުން ވެސް ބައެއް ފަހަރު، އެ ކަމެއް އިލްހާމުނުކުރައްވައި ހިނގައިދާނެއެވެ. އެއީ، ދުޢާކުރުމުގައި ވެސް އެ މީހަކު އަވަސްކަމެއް ބޭއްވުމުގެ ފަހަރަކުން ދުޢާގައި ހިންމަތްކުރައްވައި، ނުވަތަ ދުނިޔާގައި ހިމާޔަތްދެއްވާނެ، އާޚިރަތުދުވަހުން އެ މީހަކަށް އެ ކަމުގެ ދަރުމަ އިތުރުކޮށްދެއްވާނެ ކަމަށް އަންގަވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. މިފަދަ ކަންތައް ކަމެއް ވެސް ކުރަންވާނީ، اللهُގެ ބަސްފުޅަށް ފުރިހަމައަށް އިތުބާރުކޮށް، ހިތްހަމަޖެހުމާއެކު ދުޢާކުރުމެވެ. “މުރުޝިދު”)

* * * * *

98- ޢީދުކާއި ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ދާއިރާފުޅާކޮށް، ތަފާތު އިތުރުވުމުގެ ބަރުމިނަށްޓަކައި، އެ ކަންކަމަށް ގޮސް އައިސްވާ މަގު ބަދަލުކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބުކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޢީދުކާއި ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ދާއިރާފުޅާކޮށް، ތަފާތު އިތުރުވުމުގެ ބަރުމިނަށްޓަކައި، ޢީދު ނަމާދާއި، ބަލިމީހުންނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމާއި، ޙައްޖާއި، ޖިހާދުކުރުމާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، މިފަދަ ހެޔޮ ކަންކަމަށްޓަކައި އެ މީހަކު ހިނގަމުން ނުކުމެގެންދާ މަގުނޫން އެހެން މަގަކުން އެނބުރި އައުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވާފައި ހުންނައެވެ.

719– عَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمُ عِيدٍ خَالَفَ الطَّرِيقَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޢީދުނަމާދުކުރައްވުމަށް ވަޑައިގަންނަވާ މަގާއި، ނަމާދުން އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވާ މަގު ބަދަލުކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނު ގެއަށް ވަޑައިގަންނަވަނީ، ނަމާދަށް ވަޑައިގަންނަވާ މަގުނޫން އެހެން މަގަކުންނެވެ.)"

720– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَخْرُجُ مِنْ طَرِيقِ الشَّجَرَةِ، وَيَدْخُلُ مِنْ طَرِيقِ الْمُعَرَّسِ، وَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ دَخَلَ مِنَ الثَّنِيَّةِ الْعُلْيَا، وَيَخْرُجُ مِنَ الثَّنِيَةِ السُّفْلَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ (މަދީނާއިން ނުކުމެވަޑައިގަންނަވަނީ) އައްޝަޖަރާއޭ ކިޔުން މަގުން، (އެބަހީ: ދުލްޙުލައިފާ މިސްކިތް ހުންނަ މަގުން) ނުކުމެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު (މަދީނާއަށް) އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވަނީ، އަލްމުޢައްރަސްއޭކިޔުން (އެބަހީ:

މަސްޖިދުލް ޙުބައްރަސް ހުންނަ) މަގުންނެވެ. އަދި އުކާޒުގެ ފާރުން މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވީ، އައްޘަނިއްޔަތުލް ޢުލްޔާއެވެ ކިޔުން މަގުންނެވެ. (އެބަހީ: އަލްޙަޖޫނު ޢާނިއާއެވެ ކިޔުން މަގުންނެވެ.) އަދި މައްކާއިން ނުކުމެވަޑައިގެންނެވީ، އައްޘަނިއްޔަތުއް ސުފްލާއެވެ ކިޔުން މަގުންނެވެ. (އެބަހީ: ދި ފަޅުބަދަރުގެ ދެކުނުންވާ ހަނި މަގެއްކަމުގައިވާ އައްޝުބައިކާއެވެ ކިޔުން މަގުންނެވެ.)"

* * * * *

99- ރަނގަޅު ކޮންމެ ކަމެއް ކުރުމުގައި

ކަނާތްފިޔަވަ އިސްކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މިފަދަ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ހެދުންލުމާއި، ފައިވާނަށް އެޅުމާއި، ދުއްޔާއި އިސްޓޮކިނާއި ހަރުވާލުމާއި، މިސްކިތަށް ވަނުމާއި، ދަތްއެހުމާއި، ނިޔަފަތިކެނޑުމާއި، މަތިމަސްކޮށުމާއި، ކަކުލިތެރޭގެ އިސްތަށި ފުރުވައިލުމާއި، ބޯކޮށުން ނުވަތަ ބޯބުރުމާއި، ނަމާދުން ސަލާންދިނުމާއި، ކައިބޯއިހުރުމާއި، ސަލާންކުރުމާއި، ހަޖަރުލްއަސްވަދުގައި އިސްތިލާމުކުރުމާއި، ފާޚާނާއިން ނުކުތުމާއި، އެއްޗެއް ދިނުމުގައާއި އެއްޗެއްގައި ހިފުމުގައާއި، އަދި މި ނޫން ފަދަ، މި މާނައިގައި ހިމެނޭނެ ކޮންމެ ކަމެއްގައި ކަނާތްފިޔަވަ (އެބަހީ: ކަނާތް އަދި ކަނާތްފައި) އިސްކުރުމަކީ، ސުންނަތްވެގެންވާ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ.

މީގެ އިދިކޮޅު ކަމުގައިބޭނުވާ ކޮންމެ ކަމެއްގައި ވާތްފިޔަވަ (އެބަހީ: ވާތް އަދި ވާތްފައި) އިސްކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. މިގޮތުން، ނަޖިސްތަކުން ކުޑަކަހާލުމާއި، ފާޚާނާއަށް ވަނުމާއި، މިސްކިތުން ނުކުތުމާއި، ފައިވާން ނުވަތަ ހެދުން އިސްޓޮކިން ބާލުމާއި، ހަރުވާލާއި ހެދުން ބާލުމާއި، އިސްޓޮކިންގެ ކުރުމާއި، (އެބަހީ: ފައިވާނަށްކޮށްވައި

ޠާހިރުވުމާއި) އަދި ދިނޫނަސް ހެދި، ހުރިހާ ކޮންމެ ކަމެއް ކުރުމުގައި ވާތްއަތް
އިސްތިންޖާކުރުމާއި، އެ ކަމުގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޢަމަލުކުރެއްވި ދެއްކެވިގޮތެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُواْ كِتَٰبِيَهْ إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ كُلُواْ وَٱشْرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴾ (الْحاقة: ١٩ - ٢٤) މާނައީ: "ފަހެ، އެ މީހެއްގެ ފޮތް، އެ މީހެއްގެ ކަނާތަށް ލިބުން މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ، އެ މީހާ ބުނާނެއެވެ. މިއޮތީއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންގެ ފޮތް ކިޔައިބަލާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންގެ ހިސާބާ ކުރިމަތިލާނޭކަން ތިމަންނާއަށް ޔަގީންވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާވާނީ ރުހިގެންވާ ދިރިއުޅުމެއްގައެވެ. މަތިވެރިވެގެންވާ ސުވަރުގެއެއްގައެވެ. އޭގެ މޭވާތައް ކައިރިވެގެންވެއެވެ. (އަތްގަނެވޭނެއެވެ.) އަރާމުކުރުވަނިވި ގޮތުގައި، ތިޔަބައިމީހުން ކައިބޮއިގަންނާށެވެ! ދުނިޔޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ކުރިކޮށް ދުވަސްތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ކުރި ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާއެއްގެ ގޮތުގައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴾ (الواقعة: ٨ – ٩) މާނައީ: "ފަހެ، ކަނާތްފަރާތުގެ މީހުންނެވެ. ކަނާތްފަރާތުގެ މީހުންނީ، ކޮން ބައެއްހެއްޔެވެ؟ އަދި ވާތްފަރާތުގެ މީހުންނެވެ. ވާތްފަރާތުގެ މީހުންނީ، (ނުބައިގޯސްމީހުން) ކޮން ބައެއްހެއްޔެވެ؟"

721– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّه ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ: فِي طُهُورِهِ، وَتَرَجُّلِهِ، وَتَنَعُّلِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ކޮންމެ (ރަނގަޅު، ރީތި) ކަމެއްގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތުންފެށުމާ އިސްކަންދެއްވުމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވުމުގައްޔާއި، ފުނާ ޖެހެއްވުމުގައްޔާއި، ފައިވާން އެޅުއްވުމުގައި އަދި ހުރިހާ ކަމުގައެވެ."

722– وَعَنْهَا، قَالَتْ: كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، اليُمْنَى لِطَهُورِهِ، وَطَعَامِهِ، وَكَانَتِ اليُسْرَى لِخَلَائِهِ، وَمَا كَانَ مِنْ أَذًى". (حَدِيْثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޒައިނަބުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވުސޫލުކުރެއްވުމުގެއްޔާއި، އެކަމަނާގެފާނު ތަރިއްކާކުރެއްވުމުގެއްޔާއި (މިފަދަ ކަންކަމުގައި) އެކަމަނާގެފާނު ކަނާތްފަރާތުން ބޭނުންކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ކަނާތްފަރާތުން ނަވަމަ ކަނާތް ފައިންފަރާތުން އިސްކުރައްވައެވެ.) އަދި ޒަސްކާރަކަމަށް (އެބަހީ ވާނާކަރާކުރައްވުމަށް) ވަޒީފާކުރެއްވުމުގައި މި ދޫނު ފުސް ކަމަށް ކަނާތްފަރާތް ވާތްފުޅު ބޭނުންކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ވާތްފުޅު ނަވަމަ ވާތްފައިންފުޅު އިސްކުރައްވައެވެ.)"

723- وَعَنْ أُمِّ عَطِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُنَّ فِي غَسْلِ ابْنَتِهِ زَيْنَبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "ابْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الوُضُوءِ مِنْهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އުއްމު ޢަޠިއްޔާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދަރިކަނބަލުން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޒައިނަބުގެފާނު (އަވަހާރަވުމުން، އެ ކަމަނާ) ހިނިވުމުގައި ތިމަންމެން އަންހެނުން ތިމަންމެންނަށް އިސްވެރިކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. {(އެ ކަމަނާ ހިނިވުމުގައި) ތިޔަކަނބަލުން، އެ ކަމަނާގެ ކަނާތްފަށް، އަދި އެ ކަމަނާގެ ހިރިކާބުން ވުޟޫގެ ގުނަވަންތައް އިސްކުރައްވާށެވެ.}"

724- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِاليُمْنَى، وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ، لِتَكُنِ اليُمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ، وَآخِرَهُمَا تُنْزَعُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފައިވާނަށް އަރާނަމަ ފަހެ، އޭނާގެ ކަނާތްފައި އިސްކުރާށެވެ. އަދި ފައިވާނުން ފައިބާނަމަ، ވާތްފައި އިސްކުރާށެވެ. އޭރު، ފުރަތަމަ ފައިވާން ލެއްވުމަށް، ކަނާތްފައިކަމަށްވުމާއި ފަހުން ބާލާކަށް. އަދި ފައިވާން ބާލާއިރުގައި ފަހުން ބާލަނީ ފޯތް، ކަނާތްފައިކަމުގައި ވުމަށް ޓަކައެވެ.}"

725- وَعَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَجْعَلُ يَمِينَهُ لِطَعَامِهِ، وَشَرَابِهِ، وَثِيَابِهِ، وَيَجْعَلُ يَسَارَهُ لِمَا سِوَى ذَلِكَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އަ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ހަދުބަސްތަކުގެ މާނަގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އާ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ފަރިއްކޮށްލެއްވުމާއި، އެކަލޭގެފާނު އެއްޗެހިބޯ ހެއްދެވުމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންކޮޅު ތިރިކުރެއްވުމުގައި (ނުވަތަ ކަނާކަ) މުގައި ކަނާތްފަރާތް ބޭނުންކުރައްވައެވެ. އަދި މިނޫން ކަންކަން ނޫން ކަންކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްފަރާތް ބޭނުންކުރައްވައެވެ."

726– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا لَبِسْتُمْ، وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ، فَابْدَؤُوا بِأَيَامِنِكُمْ". (حَدِيْثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އާ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ފާޑާޅުމުގައާއި، ތިޔަބައިމީހުން ވުޟޫކުރު (ނުވަތަ ކަނާކަ) މުގައި، ދެން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަނާތްއިން ފެށުމަށްކުރައްވާށެވެ.}"

727– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى مِنًى: فَأَتَى الْجَمْرَةَ فَرَمَاهَا، ثُمَّ أَتَى مَنْزِلَهُ بِمِنًى، وَنَحَرَ، ثُمَّ قَالَ لِلْحَلَّاقِ" خُذْ"، وَأَشَارَ إِلَى جَانِبِهِ الأَيْمَنِ، ثُمَّ الأَيْسَرِ، ثُمَّ جَعَلَ يُعْطِيهِ النَّاسَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އާ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (ބައްޖަވެރި ވަޑައިގެން، ބައްޖަމަހުގެ ދިހަވަނަދުވަހު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިނާއަށް ވަޑައިގެންނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޖަމްރާއަށް (އެބަހީ: ޖަމްރަތުލް ޢަޤަބާ ނުވަތަ ބޮޑު ޖަމްރާ ކައިރިއަށް) ވަޑައިގެންނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޖަމްރާއަށް ހިލަގަނޑުއްލެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، މިނާގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ފާރިމުގެ ކަމަށް ވަޑައިގެންނެވެ. އަދި ހަދިޔާ ކަތިލައްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު ބޮލުބާލާން (އެބަހީ: ބޮލުބާލާމީހާއަށް) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިގަނޑު ބާލައިދޭށެވެ.} އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިގަނޑުގެ ކަނާތްފަރާތަށް އިޝާރާތްކުރައްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު، ވާތްފަރާތަށް (އެބަހީ: ވާތްފަރާތަށް އިޝާރާތްކުރައްވައިފިއެވެ.) އެއަށްފަހު، އެ އިސްތަށިގަނޑުތައް މީސްތަކުންނަށް ބަހައްސަވައިދެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: لَمَّا رَمَى الْجَمْرَةَ، وَنَحَرَ نُسُكَهُ وَحَلَقَ: نَاوَلَ الْحَلاَّقَ شِقَّهُ الأَيْمَنَ فَحَلَقَهُ، ثُمَّ دَعَا أَبَا طَلْحَةَ الأَنْصَارِيَّ ﵁، فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ، ثُمَّ نَاوَلَهُ الشِّقَّ الأَيْسَرَ فَقَالَ: "احْلِقْ " فَحلَقَهُ فَأَعْطَاهُ أَبَا طَلْحَةَ، فَقَالَ: "اقْسِمْهُ بَيْنَ النَّاسِ".

އަދި (މުސްލިމުގެގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “އެކަލޭގެފާނު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުއްވައި، ހަދުޔާ ކަތިލުއްވުމަށްފަހު، އިސްތަށިފުޅު ބޭލުއްވިއެވެ. ބާބަރުވެރިޔާއަށް ފުރަތަމަ ދެއްކެވީ އިސްތަށިފުޅުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ ބޭލުމަށެވެ. އެއަށްފަހު، މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންވެއްވި އަބޫޠަލްޙަތު އަންޞާރީއަށް ވިދާޅުވެ، އަރިހަށް ގެންނެވުމަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅަށް އެ އިސްތަށިފުޅުތައް ދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އިސްތަށިފުޅުގެ ވާތްފަރާތަށް ބޭލުމަށް، ބާބަރުވެރިޔާއަށް ދެއްކެވިއެވެ. އަދި ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ބޭލާށެވެ.} ފަހެ، އޭނާ ބޭލިއެވެ. ފަހެ، އަބޫޠަލްޙާގެ އަތްޕުޅަށް އެ އިސްތަށިފުޅުތައް ދެއްވުމަށްފަހު ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންގެމެދުގައި އެ އިސްތަށިފުޅުތައް ބައްސަވައިދެއްވާށެވެ.}“

(ޝަރަޙަ: މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އިސްތަށިފުޅުތައް އަޞްޙާބު ބޭކަލުންނަށް ބައްސަވައިދެއްވައިފައި ވެއޭ، ސުންނަތުން ތަބައްރުކުކުރުމަށް ކަމާއި، މިކަމަކީ އެކަލޭގެފާނު ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް އިންސާނަކު ކުރުން ހުއްދަވާން ކަމެއްނޫނެވެ. “މުފްހިމު”)

* * * * *

ކާއިބޯއިހުރުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަންނަ ފޮތް

100- ކެއުމުގެ ކުރިން ބިސްމިއްލާހު ކިޔުމާއި، ނިމުމުން ޙަމްދުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންވާ ބާބު

728– عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "سَمِّ اللَّهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ޢުމަރު ބިން އަބީސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {بِسْمِ اللَّهِ ކިޔައިގެން ކާށެވެ! އަދި ތިބާގެ ކަނާތުން ކާށެވެ! އަދި ތިބާއާ ގާތުން ކާށެވެ.} (އެބަހީ: ކާތަކެތި އަތުލައިފައިވާ ތަށީގެ ތިމާއާ ކައިރި ފަރާތުން ނަގައިގެން ކާށެވެ!)”

729– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرِ اسْمَ اللَّهَ تَعَالَى، فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ، فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އެއްޗެއް ކާނަމަ (އެބަހީ: ކައި ބޯއި ހަދާނަމަ) ފަހެ، އެ ހިނދު اللَّهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ޛިކުރުކޮށް ފަށާހިނގާށެވެ. (އެބަހީ: އެއްޗެއް ކާން ނުވަތަ ބޯންފެށުމުގެ

ކިޔުން، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم މިފަދައިން ކިޔުމަށްފަހު ކެއުމަށް، ނުވަތަ ބޯއެއްޗެއް ބޯއިމަށް ފަށާނެވެ.) ފަހެ، ފުރުމުގެ ކިޔުން، اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅު ކިޔުމަށް (އެބަހީ: بِسْمِ اللَّهِ ކިޔުމަށް ހަނދާންނެތިއްޖެނަމަ، ނިމުމުގައި بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ "ފުރަތަމައި ވެސް اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތް އެދެވިގެންވާ ފަދައިން ނިމުމަށްފަހު ވެސް، އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތް ލިބިގެންވެއެވެ." މިފަދައިން ކިޔާހިނގަމެވެ.}"

730– وَعَن جَابِرٍ، ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ، فَذَكَرَ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ دُخُولِهِ، وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ لأَصْحَابِهِ: لاَ مَبِيتَ لَكُمْ وَلاَ عَشَاءَ، وَإِذَا دَخَلَ، فَلَم يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ دُخُولِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيْتَ، وَإِذَا لَم يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيْتَ وَالعَشَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللَّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަން ރިވާޔަތްކުރެއްވި ޙަދީޘްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިވަނީ އަޑުއެހުމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު އޭނާގެ ގެއަށް ވަންނަ ހިނދު، ގޮތުގައި ވަންނަމުން، އަދި އޭނާގެ ކެއުމުގެ ވަގުތުގައި ކާން ފެށުމުގެ ކުރިން اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅު ކިޔައިފިނަމަ، (އެބަހީ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم މިފަދައިން ކިޔައިފިނަމަ) ޝައިޠާނާ އޭނާގެ އެކުވެރިންނަށް ބުނާހުއްޓެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް މި ގޭގައި ތިބޭނެ ނިދުމާއި، މި ގެއިން ކޭނެ ކެއުމުގެ ބައެއް ލިބިގެނެއް ނުވެއެވެ. އަދި (މީހާ އޭނާގެ) ގެއަށް ވަންނަމުން اللَّهُ ހަނދުމަ ނުކޮށްފިނަމަ، ޝައިޠާނާ ބުނާހުއްޓެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް މި ގޭގައި ތިބޭނެ ނިދުމުގެ ބައެއް ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ ކާންފުރުމުގެ ކުރިން اللَّهُ ހަނދުމަނުކޮށްފިނަމަ، ޝައިޠާނާ ބުނާހުއްޓެވެ. ތިޔަބައި މީހުންނަށް މި ގޭގައި ތިބޭނެ ނިދުމާއި، މި ގެއިން ކޭނެ ކެއުމުގެ ބައެއް ލިބިއްޖެއެވެ.}"

(**ޝަރަޙަ:** ޝައިޠާނާއި ނުލަފާ ގޮތުގައި، މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ފަދަ އެންމެހައި ވަގުތުތަކެއް، ޝައިޠާނާ އާއި އޭނާގެ ހަމަވާކުންގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމަށް ސަބަބަކީ ލިބެވެންތެރިކަމެ، اللَّهُ ހަނދުމަކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ ވަގުތުތަކެވެ. اللَّهُ ހަނދުމަކުރުމަށް އެކަ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، އެފަދަ ވަގުތުތަކުގައި ކިޔުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޙަދީޘް ސުންނަތުގެން ސާބިތުވެގެންވާ ދުޢާތަކެއް ކިޔުމެވެ. މިސާލަކަށް، ކެއުމާއި ބޯއިމަށް ފަށައިގަތުމުގެ ކުރިން بِسْمِ ކިޔުމާއި، ގެއަށް ވަންނަ ހިނދުގައި، ގެއަށް ވަންނަމުން

ކިޔުމަށް އަންގަވައިދެއްވާ ދުޢާކިޔުއްވުމެވެ. އެ ދުޢާއަކީ، "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِاسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا، وَبِاسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا، وَعَلَى اللَّهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا".(رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ) މާނައީ: ”އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! (ގެއަށް) ވަނުން ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރަނގަޅު ވަނުމެއްކަމުގައި ދެއްވަވާށެވެ! އަދި (ގެއިން) ނުކުތުން ވެސް ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރަނގަޅު ނުކުތުމެއްކަމުގައި ދެއްވަވާށެވެ! اللهގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން އަހަރެން (ގެއަށް) ވަންނަމުއެވެ. އަދި اللهގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން އަހަރެން (ގެއިން) ނުކުންނަމުއެވެ. އަހަރެން (ކޮންމެ ކަމެއްގައި) ވަކީލުކުރަނީ އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ކަމުގައިވާ اللهއަށެވެ.“ އެއަށްފަހު ސަލާންދެއްވައިފައި ގެއަށްވަންނަވަން ރަސޫލު الله ﷺ އަންގަވައިފައި ވެއެވެ.

ބައްލަވާ ސިލްސިލަތުއް ޟަޢީފާ ތަޚްރީޖާއިން (615/1) ނަމަވެސް، ”މުޟްޠަރިބު“)

731- وَعَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه، قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا، لَمْ نَضَعْ أَيدِيَنَا حَتَّى يَبْدَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَضَعَ يَدَهُ، وَإِنَّا حَضَرْنَا مَعَهُ مَرَّةً طَعَامًا، فَجَاءَتْ جَارِيَةٌ كَأَنَّهَا تُدْفَعُ، فَذَهَبَتْ لِتَضَعَ يَدَهَا فِي الطَّعَامِ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهَا، ثُمَّ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ كَأَنَّمَا يُدْفَعُ، فَأَخَذَ بِيَدِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ أَنْ لاَ يُذْكَرَ اسْمُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيهِ، وَإِنَّهُ جَاءَ بِهَذِهِ الْجَارِيَةِ لِيَسْتَحِلَّ بِهَا، فَأَخَذْتُ بِيَدِهَا، فَجَاءَ بِهَذَا الأَعْرَابِيِّ لِيَسْتَحِلَّ بِهِ، فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ يَدَهُ فِي يَدِي مَعَ يَدَيْهِمَا". ثُمَّ ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى وَأَكَلَ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޙުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަމެން، ރަސޫލު الله ﷺގެ އަރިހުގައި ކާއެއްޗަކަށް ޙާޟިރުވެއްޖެނަމަ، ރަސޫލު الله ﷺ ފަށައިލައްވައި އަތްލެއްވުމުގެ ކުރިން، ތިމަންނަމެންގެ އަތްތައް ކާއެއްޗެއްގައި ނުބާއްސަމުއެވެ. ފަހެ، އެއް ފަހަރަކު އެކަލޭގެފާނާއެކު ތިމަންނަމެން ކާއެއްޗަކަށް ޙާޟިރުވީމުއެވެ. ފަހެ، އެތަނަށް ކުޑަ އަންހެންކުއްޖަކު ދުއްވައިލާކަހަލަ އުކުނަރަން އައެވެ. ހިތަށް، ދިޔައިރު އަތުގައި ކާއެއްޗަށް އަތްލާން ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ކުއްޖާގެ އަތްކޮޅުން އަތުގައި ހިފިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު الله ﷺ އެ ކުއްޖާގެ އަތުގައި ހިފަހައްޓަވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު، ބަދަވިއްސެއް ދިޔަހެން އައެވެ. އޭނާ ވެސް، އެ ކުއްޖާ ކޮށްޓާލިހެން އައި ދިޔަހެން ހުރެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އޭނާގެ

އަތުގައި ވެސް ހިފެހެއްޓެވީއެވެ. (އެއަށްފަހު) ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކާއެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ﷲ ގެ އިސްމުފުޅު ނުގެނެވި ކާއެއްޗެއް ޝައިޠާނާ ހުއްދަކޮށްގަންނައެވެ. ދެން، މި އަންހެންކުއްޖާ ގެނައީ، އެ ކަލޭގެއެވެ. (އެބަހީ: ޝައިޠާނާއެވެ.) އެއީ އެ ކުއްޖާ މެދުވެރިކޮށް، އެ ކާތަކެތި އެ ކަލޭގެ ހުއްދަކޮށްގަތުމަށެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކުއްޖާގެ އަތުގައި ހިފެހެއްޓީ އެހެންވެއެވެ. އެއަށްފަހުގައި، މި ބަދަވި މީހާ ގޮސްވީއެވެ. އަދި، އޭނާލައްވައި އެ ކާތަކެތި ހުއްދަކޮށްގަތުމަށެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އޭނާގެ އަތުގައި ހިފެހެއްޓީ ވެސް އެހެންވެއެވެ. އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުފުޅުގެ އަތްފުޅުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅުވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތުގެ ގަސަމްކޮށް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. މި ދެ މީހުންގެ އަތްތަކާއެކުގައި އެ ކަލޭގެ އަތް (އެބަހީ: ޝައިޠާނާގެ އަތް) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުތެރޭގައި (ހިފެހެއްޓިގެން) ވިއެވެ.} އެއަށްފަހު، بِسْمِ اللَّهِ ވިދާޅުވީއެވެ. އަދި ހަރީއްކާތެރިކަމުން ކެއްޓެވީއެވެ.“

732– وَعَن أُمَيَّةَ بْنِ مَخْشِيٍّ الصَّحَابِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسًا، وَرَجُلٌ يَأْكُلُ، فَلَمْ يُسَمِّ اللَّهَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْ طَعَامِهِ إلاَّ لُقْمَةٌ، فَلَمَّا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ، قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ، ثُمَّ قَالَ: "مَا زَالَ الشَّيْطَانُ يَأْكُلُ مَعَهُ، فَلَمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ اسْتَقَاءَ مَا فِي بَطْنِهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަޞްޙާބުބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ އުމައްޔާ ބިން މަޚްޝީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއްދުވަހަކު) ރަސޫލު ﷲ ﷺ އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނެވިއެވެ. އަދި އެ ތަނުގައި އިންދެގެން މީހަކު ކެއުން ކަމުންދިޔައެވެ. ދެން، އޭނާގެ ކާތަކެތިން އެންމެ ސުވެއްހާ އެތިކޮޅަކަށް ވަންދެން، އޭނާ ﷲ ގެ އިސްމުފުޅު ހަނދާންކޮށް ނުކިޔައެވެ. ދެން، އެ ސުވެ ނަގަމުން އޭނާ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ މިފަދައިން ބުނިއެވެ. ”ފުރަތަމައިވެސް ﷲ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތް އެކުލެވިގެންވާގޮތުން، ނިމުމަށްފަހު ވެސް އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތް ލިބިގެންވެއެވެ.“ ދެން، (އެއަޑު އިވިވަޑައިގަތުމުން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހިނިތުންވެވަޑައިގެންނެވި އެވެ. އެއަށްފަހު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ ބިސްމި ނުކިޔައި ކެއުން ގެންދިޔަ ހިނދު، ޝައިޠާނާ، އޭނާއާއެކުގައި ކެއުން ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އޭނާ ﷲ ހަނދުމަކުރުމުން، އެ ކަލޭގެ (އެބަހީ: ޝައިޠާނާ) އެ ކަލޭގެ ބަނޑުގައިހުރި ހުރިހާ އެއްޗެއް ހޮޑުލައިފިއެވެ.}“

733– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ طَعَامًا فِي سِتَّةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ، فَأَكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ، فَقَالَ رَسُولُ ﷺ: "أَما إِنَّهُ لَوْ سَمَّى لَكَفَاكُمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ހަ ބޭކަލުންނާއެކު ކެއުމަށް އިށީނދެވިއެވެ. ދެން، (އެ ހިނދު) ބަދަވީންގެ މީހަކު އައެވެ. ދެން، އޭނާ (بِسْمِ اللّٰهِ ނުކިޔައި) ދެ ސުއްވަނެއް ކައިފިއެވެ. (އެ ހިނދު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! އޭ ބަދަވީ މީނާ ކާންފެށިއިރު بِسْمِ اللّٰهِ ކިޔަނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންނަށް އެ ކާތަކެތި ފުދުނީސްއެވެ.}”

734– وَعَن أَبِي أُمَامَةَ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَمُوَدَّعٍ، وَلاَ مُسْتَغْنًي عَنْهُ رَبَّنَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުފުރާތަށި ނަގައިދެއްވާއިރު، މިގޮތަށް ދުޢާކުރައްވައެވެ. "الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَمُوَدَّعٍ، وَلاَ مُسْتَغْنًي عَنْهُ رَبَّنَا". އެބަހީ: {އެންމެހައި ތަޢުރީފާއި ޝުކުރު ރަނގަޅު ބަރަކާތްތެރި ގިނަގިނައިން ހުރިހާ ތަޢުރީފެއް ބާކީ ވާނީ اللّٰهُއަށެވެ. އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކަށް ފުދިފުދި ހުރުމަކީ ނުވާނެކަމެއް، މުޅިން ދޫކޮށްލާ ނުވަތަ ބޭނުންނުވާނެ ނޫނެވެ. ޢަދި އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތަށް އަޅުގަނޑު ބޭނުންނުވާކަމެއް ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ، ފުދިވޮޑިގެންވާ މާތްވެގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.}”

735– وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ.} غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޛު ބިން އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މީހަކު ކާއެއްޗެއް ކައިފައި، (ނުވަތަ އެއްޗެއް ބުއިމަށްފަހު) "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ" (އެބަހީ: ބަރަކާތްތެރި اللّٰهُ

އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، އެ ތަކެތީގެމައްޗަށް ތިމަންނާގެ އެއްވެސް ބާރެއް، ކުޅަދާނަކަމެއްނެތި، އެ ތަކެތި ތިމަންނާއަށް ކާންދެއްވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އެ ތަކެތިން އެކަލާނގެ ތިމަންނާއަށް ރިޒުޤުދެއްވިއެވެ.) މިފަދައިން ދުޢާކޮށްފިނަމަ، އެ މީހެއްގެ އިސްވެދިޔަ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

* * * * *

101- ކާބޯތަކެއްޗަށް ޢައިބުނުކިޔުމާއި،

އެ ތަކެތީގެ ތަޢުރީފު ވާހަކަ ދެއްކުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަވާ ބާބު

736– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: "مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا قَطُّ، إِنِ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ދުވަހަކު ވެސް، ކާއެއްޗަކަށް ޢައިބު ވިދާޅުވެފައެއްނުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެ އެއްޗަށް ފަރިއްކުޅުއްވާ ހިތްފުޅުވާނަމަ، ފަރިއްކުޅުއްވައްވައެވެ. އަދި އެ އެއްޗަށް ފަރިއްކުޅުއްވާ ހިތްފުޅުނުވާނަމަ، ފަރިނުކުޅުއްވައި ދޫކޮށްލައްވައެވެ."

737– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَ أَهْلَهُ الأُدُمَ فَقَالُوا: مَا عِنْدَنَا إِلاَّ خَلٌّ، فَدَعَا بِهِ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ وَيَقُولُ: "نِعْمَ الأُدُمُ الْخَلُّ، نِعْمَ الأُدُمُ الْخَلُّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ އަރިހުގައި ތަރުކާރީއަކާމެދު އެއްސެވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަތުގައި ސުރުކާއެއްފިޔަވައި ނޫން އެހެން އެކަމެއް ވެސް ނެތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެ އެއްޗެއް ގެންނަވައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ،

އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އެ ފަރީއްކޮޅުދެއްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. (އެބަހީ: ސުވަރުގެހުރިހާތަކުރުގައި ތަރިކާގެއް ބައްސަވައިގެން ފަރީއްކޮޅުދެއްވަން ފެށްޓެވިއެވެ.) އަދި ބަރަކާތްލައްވަވުން ދެންނެވިއެވެ. {އެންމެ މީހާ ރަހަމަދި، ސުވަރުގޭހުށިވެ. އެންމެ މީހާ ރަހަމަދި، ސުވަރުގޭހުށިވެ.}"

* * * * *

102- ގައުމުގެ މަޖިލިހަކަށް ހާޟިރުވާ ދަޢުވަތުދިނުމާއި ދަޢުވަތުލިބިއްޖެނަމަ،

އޭނާ ބުނާނީ ލީކާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

738– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُجِبْ، فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ، وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَطْعَمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކަށް ދަޢުވަތުދީފިއްޖެނަމަ، ފަހެ، އެ ދަޢުވަތަށް އިޖާބަދޭހުށި ކަމެވެ. (އެބަހީ: އެ ދަޢުވަތަށް ދާންވާނެއެވެ.) ފަހެ، އޭނާއީ ރޯދަވެރިޔަކުކަމުގައިވާނަމަ، (އެބަހީ: ސުންނަތް ރޯދައެއް ނުވަތަ ނަފުލުރޯދައެއްކަމުގައި ރޯދައެއް ހިފައިގެން ހުރި މީހެއްނަމަ) ދަޢުވަތުދިން މީހުންނަށް ހެޔޮދުޢާ ކުރާހުށިކަމެވެ! އަދި އޭނާއީ ރޯދަވެރިއެއް ނޫންނަމަ، ފަހެ، ކާހުށިކަމެވެ.}"

* * * * *

103- ކާއުމަކަށް ދައުވަތުދެވިގެން އަންނަ މީހެއްގެ ފަހަތުން

އެހެން މީހަކު ވެސް ދިޔަނަމަ،

ދައުވަތު ލިބުނު މީހާ ބުނާނީ ކީކޭކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

739– عَنْ أَبِي مَسْعُودِ البَدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: دَعَا رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ لِطعَامٍ، صَنَعَهُ لَهُ خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَتَبعهُمْ رَجُلٌ، فَلَمَّا بَلَغَ الْبَابَ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ هَذَا تَبِعَنَا، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُ، وَإِنْ شِئْتَ رَجَعَ" قَالَ: بَلْ آذَنُ لَهُ يَارَسُولَ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުން އަބޫމަސްޢޫދުލް ބަދުރީގެ ރިވާއިން ހިތާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށްޓަކައި ބޭކަލަކު ތައްޔާރުކުރެއްވި ފަރިއްކޮޅަކަށް އެކަލޭގެފާނަށް އެ ބޭކަލަކު (އެބަހީ: އަބޫޝުޢައިބު) ދައުވަތު އެރުވިއެވެ. އެއީ، އެކަލޭގެފާނާއެކު ފަސް ބޭކަލަކަށް ފުދޭވަރަށް ތައްޔާރުކުރެވުން ފަރިއްކޮޅަކެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންގެ ފަހަތުން (އަޖައިގަނޑެއް) މީހަކު ދިޔައެވެ. ފަހެ، (އަބޫޝުޢައިބުގެ) ގޭގެ ދޮރާށްޓާހަމައަށް ވަޑައިގެން ހިނދު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މިމީހާ، ތިމަންމެންގެ ފަހަތުންއައި މީހެކެވެ. ފަހެ، ތިބާ އެދިވަޑައިގަންނަވާނަމަ، އޭނާއަށް ހުއްދަދެއްވާށެވެ. އަދި އެހެންނޫންނަމަ، އޭނާ ހިނގައިދާނެއެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަދިޔާއްޗޭއެވެ. اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު އޭނާއަށް ހުއްދަދީފީމެވެ."

* * * * *

104- ކާއިރުގެ ތިމާއާ ކައިރިފަރާތުން ނަގައިގެން ކެއުމާއި، ކެއުމުގެ އަދަބުތަކާ ހިލާފުވާމީހަކަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ، ބުނެދީނުޖެހޭކަން ނަންގަނެވުމުގެ ބާބު

740– عَن عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، ﷺ قَالَ : كُنْتُ غُلاَمًا فِي حِجْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا غُلامُ! سَمِّ اللَّهَ تَعَالَى، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫސަލަމާގެ ދަރިކަލުން، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދޮން ދަރިކަލުންކަމުގައިވާ) އުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން (ކުޑައިރު) ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ބެލެހެއްޓުމުގެ ދަށުގައި ތިއްބީމެވެ. (އެ ދުވަސްވަރު) ކެއުމުގެ ވަގުތުގައި ތިމަންނާގެ އަތް، ކާތަށިގެ އެކި ފަރާތް ފަރާތަށް ގެންދެވެއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު الله ﷺ ބަރިޔާކުރައްވިއެވެ. {އޭ ކުޑަ ކުއްޖާއެވެ! بسْم اللهِ ކިޔައިގެން ކާށެވެ! އަދި ތިޔާގެ ކަނާތުން ކާށެވެ! އަދި (ކާ ތަށިގެ) ތިޔާއާ ކައިރި ފަރާތުން (ނަގައިގެން) ކާށެވެ.}"

741– وَعَن سَلَمَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً أَكَلَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِشِمَالِهِ، فَقَالَ: "كُلْ بِيَمِينِكَ " قَالَ: لاَ أَسْتَطِيعُ. قَالَ: "لاَ اسْتَطَعْتَ؟ مَا مَنَعَهُ إِلاَّ الْكِبْرُ". فَمَا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި ސަލަމަތު ބިން އަމްރުބްނުލްއަކްވަޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އިންނެވިގެން މީހަކު އޭނާގެ ވާތުން ކައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކަށް އެކަލޭގެފާނު ބަރިޔާކުރައްވިއެވެ. {ތިޔާގެ ކަނާތުން ކާށެވެ!} އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. އަހުރެންނަކަށް ތިޔަކަމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. (އޭނާ: ކަނާތުން ނުކާނެއެވެ.) ބަރިޔާކުރައްވިއެވެ. {ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާނީހެއްޔެވެ؟!

އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަން ނޫން އެހެންކަމެއް އޭނާއަށް އެކަން މަނަވެއް ނުކުރެއެވެ. (އެބަހީ: ކަނާތުން ނުކެވޭނެކަމަށް އެ ބުނަނީ އޭނާގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.)} (ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ކަނާތް އޭނާގެ އަނގަޔާހަމައަށް އުފުއްލަވައި ނުލެވިއެވެ.”

* * * * *

105- އެތައްބަޔަކު ކާންތިބިތަނެއްގައި، އެކަކު ދެކަދުރުއެއްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ހާމަކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ބައިވަރު މީހުން ކާންތިބި ތަނެއްގައި، އެބައިމީހުންގެ ހުއްދައާނުލައި ކާތަކެތީގެ ތެރެއިން އެއްފަހަރާ ދެ އެއްޗެ ކަދުރު ނުވަތަ އެފަދަ އެހެންއެއްޗެއް ކެއުން (އެބަހީ: އަރަބިބަހުން ޤިރާނުކުރުން) ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާން ކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

742– عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ، قَالَ: أَصَابَنَا عَامُ سَنَةٍ مَعَ ابْنِ الزُّبَيْرِ، فَرُزِقْنَا تَمْرًا، وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَمُرُّ بِنَا، وَنَحْنُ نَأْكُلُ، فَيَقُولُ: لاَ تُقَارِنُوا، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الإِقْرَانِ، ثُمَّ يَقُولُ: إِلاَّ أَنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخَاهُ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “(ރަޙިމަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) ޖަބަލަތު ބިން ސުޙައިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. (ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނުއްޒުބައިރުގެ ޚަލީފާކަމުގައި ހިންގަވަމުންދިޔަ ދުވަސްވަރު ބޮޑު ތަކުލީފުގެ އަހަރެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. ދެން، އެ ދުވަސްވަރު ހިމަނުންނަށް ކާއެއްޗަކަށް ލިބުނީ ކަދުރެވެ. ހިމަނުން ކާންތިބިއިރު، ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ދެކަލޭގެފާނުމެންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގާތުން ހިމަނުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަންނަވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަނުން ކުރަސްކުރައްވާ ނުކައިގެން ނުވާނެއެވެ. ފަހެ، ނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ

އެއް ފަހަރާ ދެ ކަދުރު ކެއުން ނަހީކުރައްވައިފައެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަކު އެކުގައި ކާންއިންނަ އެ މީހާގެ އަޚާގެ ހުއްދައާއިއެކުގައިނަމަ، އެގޮތަށް ކެއުމަކީ މައްސަލައެއް ނޫނެވެ.“

(ނޯޓު: އެ ދުވަސްވަރަކީ، ކާބަފައިންގެ ދަތިކަން އާއްމުގޮތެއްގައި އަބަދު ވެސް އޮތް ދުވަސްވަރެކެވެ. އެހެންކަމާއެކު، ޞަޙާބީބޭފުޅުންގެ ކާންދިނުމަށް ހިނދު، އެ އެންމެންނަށް ޙިއްޞާވާގޮތަށް ކާނާ ބަހާލުމުގެ ޒަރޫރީކަން ހުރި ދުވަސްވަރެކެވެ. އެހެންކަމާއެކު ޤަބޫލުކުރެވިގެންދާގޮތުގައި ކާބަފައިން މީހުންގެ ނަފްސު ހަލާކުވާ ގޮތަށް ކެއުމުގެ ބަދަލުގައި މީހުންނަށް ވެސް، އަނެއްބައިމީހުންނަށް ވެސް ހިތްހެޔޮވާ ގޮތަށް ކެއުމަށް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން ހިތްވަރު ލިބިގެންދިއެވެ. އެހެން ނަމަވެސް ޢުމްރާގައި ކުށްތަކެއް ނުހިމެނޭކަމަށް ދެކެވެނީ ދަ ޝަރީޢަތުގެ އިރުޝާދު ދެއްވައިދެއް ވެއެވެ. އަދި މިއީ ކާބަފައިންގެ ތިބާގިނަކަމުގެ ތަނަވަސްކަމުގެ ބާރުގައި ވެސް ކުރެވުނު އަދަބުތަކާ ޚިލާފު ކަމުގެ ގޮތުގައިނޫނީ ނުވާނެކަމަށެވެ. މި ޙާލަތުގައި ވެސް ބައެއް މީހުން ކުރުމުގެ މަޖިލިހުގައި އަންނަނިވި ޚިޔާލުކުރަމުންނެވެ، ކުރުމާއިގެން މަޝްވަރާގެ ނޫނެވެ. އެފަދަ މީހުން ވެސް އެ ޢަމަލުކުރަނީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އިރުޝާދަށް ޚިލާފުވެގެންނެވެ.

ބައެއް ތަފްސީރުއެކު ޝަރަޙަ ސަލަފުއްދީން އޫސުފުގެ ތަރުޖަމާއިން (622/1

ނަގައިފައި، ”މުތަރުޖިމު“)

106- ކައިގެން ބަނޑުބޮޑުނުވާ މީހަކު ކުރާނީ ކީއްކަމާއި، އޭނާ ބުނާނީ ކީކޭކަން ނަންގަނެވާ ބާބު

743– عَنْ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْب رضي الله عنه، أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا: يَارَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَأْكُلُ وَلاَ نَشْبَعُ؟ قَالَ: "فَلَعَلَّكُمْ تفْتَرِقُونَ" قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: فَاجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ވަޙްޝީ ބިން ޙަރްބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުމެން ކަމުއެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑުމެންގެ ބަނޑު ބޮޑެއްނުވެއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަހަރުގައި ތިޔަބޭކަލުން ފަހިއްކުޅުއްވައި އުޅުއްވަނީ ވަކިވަކިން ތިއްބަވައިގެން ކަމުގައިވާނޭހެއްޔެވެ.} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން ކާތަކެތިކައިރީގައި އެންމެބަޔަކު ތިއްބަވައިގެން ފަހިއްކުޅުއްވާށެވެ. އަދި ފަހިއްކުޅުއްވަން ފަށްޓަވަމުން بِسْمِ اللَّهِ ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބޭކަލުންގެ ކާތަކެތީގައި ބަރަކާތްލެއްވޭހެއްޔެވެ.}''

* * * * *

107- ކާތަކީގެ އެއްފަރާތުން ނަގައިގެން ކެއުމާއި، ތަށީގެ މެދުން ނަގައިގެން ކެއުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަންވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވައިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކާތަކީގެ ތިމާއާ ކައިރި ފަރާތުން ނަގައިގެން ކެއުމަކީ އަދަބުވެރިގެންވާކަމާއި، ތަށީގެ މެދުން، ނުވަތަ ތިމާއާ ދުރު ފަރާތުން ނަގައިގެން ކެއުން، ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި، ޚާތަމުންނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަންނަނިވި ބަސްފުޅު ހިމެނިގެން ވެއެވެ. "وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ". {އަދި (ކާ ތަކީގެ) ތިބާއާ ކައިރި ފަރާތުން (ނަގައިގެން) ކާށެވެ.}" (**ނޯޓް:** އެ އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘްތަކުގެ ނަންބަރު 728 ވަނަ ނަންބަރުގައި އާއި، 740 ވަނަ ނަންބަރުގައި މިގޮތުން އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

744– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْبَرَكَةُ تَنْزِلُ وَسَطَ الطَّعَامِ، فَكُلُوا مِنْ حَافَّتَيْهِ، وَلاَ تَأْكُلُوا مِنْ وَسَطِهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ތަރުބަވެއިކާފުނަނަ ބަރަކާތްލެއްވުމުގައި ޖެހެބަސްގެފާތްގެ ތަރިކަފުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ޙަބަޝީން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ބަރަކާތް ބާވައިލައްވަނީ، ކާތަކީ އަޅައިފައިވާ ތަށިތެރޭގެ (ނުވަތަ ތަށީގެ) މެދަށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ތަށީގެ ވަށައިގެން (ނަގައިގެން) ކާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތަށީގެ މެދުން ނަގައިގެން ނުކާށެވެ!}"

745– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ ﷺ قَصْعَةٌ يُقَالُ لَهَا: الْغَرَّاءُ، يَحْمِلُهَا أَرْبَعَةُ رِجالٍ، فَلَمَّا أَضْحَوا وَسَجَدُوا الضُّحَى أُتِيَ بِتِلْكَ الْقَصْعَةِ، يَعْنِي وَقَدْ ثُرِدَ فِيهَا، فَالتَفُّوا عَلَيهَا، فَلَمَّا كَثُرُوا جَثَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ: مَا هَذِهِ الجِلْسَةُ؟ قَالَ رَسُولُ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَنِي عَبْدًا كَرِيْمًا، وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا عَنِيدًا، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلُوا مِنْ حَوَالَيْهَا، وَدَعُوا ذِرْوَتَهَا يُبَارَكْ فِيْهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން ޢުސްމާނާ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުގެއި، "އަލްޤަޢްޤާޢު" ނަމަކަށްކިޔުން ބޭޒު ތަރިކާޒު އޮވެއެވެ. އެ ތަރިކާޒު އުޅުއްވާނީ، ހަތަރު ފިރިހެނުންނަށެވެ. ފަހެ، ސުވާރުވަގެތުމުން، އަސްބާބުބޭކަލުން ސުވާނަމާދު ކުރައްވަމުން، އެ ތަރިކާޒު ގެންވެއެވެ. އެބަހީ: އެ ތަރިކާޒުގައި ހުންނަނީ، ތޮއްޓަ ތައްޔާރުކުރެވިފައެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން (ފިރިއްކަޒުއްވަމަށްޖަހަކައި) އެ ތަރިކާޒުގެ ވަގައިގެން އިރިސްދުވަޅައިގަނެއެވެ. ފަހެ، އެ ތަރިކާޒުގެ ކައިރިގައި މީހުން ގިނަވުމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދެ ކަކޫޒު އުޅުއްވަވައި، އޭގަވައިން ޒުޢުން އިރިސްދުވަޅައިގަނެއެވެ. ފަހެ، ރަށްޒުނުގެ މީހަކަށް މި ތަނުފުނިގެން ބޭނުޖެވެ. މިއީ ކޮންކަހަލަ ގޮތަކަށް އިރިސްދުވަޅުވީ ޖަލްސާއެއްހެއްދިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަރްވައިފައިވަނީ، މަރުޖުގި އަޅުކަކުރުގައެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ، ހިތްޖެހިލަބުކަށި ބޭޒާ ބޭކަޒުކަލުގައި އެކަލާނގެ ނުވަތްވަމެވެ.} އެއަށްފަހު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެތެރީގެ ވަގައިގެން ކާށެވެ! އަދި އޭގެ ގޮތުމަތިއިން ނަގައިގެން ނުކައި، އެތެރޭ ބަރަކާތް ބާވައިލެއްވުމަށްޓަކައި ފަހަތް ބަހައްޓާށެވެ!}"

(ނޯޓު: މި ޚަބަރުގައިވާ "އެބަހީ: އެ ތަރިކާޒުގައި ހުންނަނީ، ތޮއްޓު ތައްޔާރުކުރެވިފައެވެ." މިއީ، ޚަބަރުގެ ރާވީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން ބުސްރުއްޔާގައި، ސަނަދުގައިވާ އެހެން ރާވީއަކު އެ ތަރިކާޒުގައި ހުންނަނީ އެއްޗެއް ބަޔާންކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅެކެވެ.

ތޮއްޓަކީ، އެއްގަމު ދަނޑު ކަށްކައި މަޑުކުރުމަށްފަހު، އެ ސުރުވާގަނޑެގެ ތެރެއަށް ކިރިކޮށްފައިހުންނަ ރޮރިއަޅައި ފެކެރިގެން ތައްޔާރުކުރާ ކާއުމަކަށް ކިޔާނަމުކެވެ. އެއީ، އެ ދުވަސްވަރުގެ ޢަރަބިންގެ މާތްގައި ވަރަށް މަޤްބޫލު، އަދި މޮޅު ކާއުމުކެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (237/3) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

108- ތަށްއެއްގައި ލެނގިގެން އިނދެ ކެއުމަ
މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނަވާ ބާބު

746– عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، وَهْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " لاَ آكُلُ مُتَّكِئًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑުގެންނެވި އަބޫޖުޙައިފާ، ވަހްބުބިން ޢަބްދު اللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނު ލެނގިވަޑައިގެން އިންނަވައި ކެއުމެއް ނުކުރައްވާނެވެ.}"

قَالَ الْخَطَّابِيُّ: الْمُتَّكِيءُ هُنَا: هُوَ الْجَالِسُ مُعْتَمِدًا عَلَى وِطَاءٍ تَحْتَهُ، قَالَ: وَأَرَادَ أَنَّهُ لاَ يَقْعُدُ عَلَى الْوِطَاءِ وَالْوَسَائِدِ ،كَفِعْلِ مَنْ يُرِيْدُ الإِكْثَارَ مِنَ الطَّعَامِ، بَلْ يَقْعُدُ مُسْتَوْفِزًا لاَ مُسْتَوْطِئًا، وَيَأْكُلُ بُلْغَةً، هَذَا كَلاَمُ الْخَطَّابِيِّ، وَأَشَارَ غَيْرُهُ إِلَى أَنَّ الْمُتَّكِيءَ هُوَ الْمَائِلُ عَلَى جَنْبِه، وَاللَّهُ أَعْلَمُ"

އަލްޚައްޠާބީ ނަގަލު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަލްމުއްތަކީ" ވިދާޅުވާގޮތަކީ، މި ބަރިތޯށިގައި އައިސްފައި މިވާ "ލެނގިގެން" އިނދުމުގެ މާނައަކީ، ބޯޅަކެއް ގޮދަޑި ނުވަތަ ބާލީހެއްގެ މަތީގައި ހަމަޖެހިގެން އިށީނދެ އިނުމެވެ. އަދިވެސް އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބާވަތުގައި އިރާދަކުރެއްވީ ގިސްދޮށުގެ ބިހައިން ކާއުމަށް އޮދަ މީހުން ކަންކުރާ ފަދައިން، އެކަލޭގެފާނު ލެނގިއްޖާއްވެގެން ކާނެ ކަމެއް، ބޯޅަލެއް ނުވަތަ ގޮދަޑިއެއްގައި އިށީނދުމަކުން ނުގެންނަވާނެކަމެވެ. އެއާ ހިލާފަށް އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގެންނަވައި، އޮތް ބަހައްޓަވައިގެން ކަހަލަ އިށީނދުމަކުންނެވެ. ފަދަ ގޮތަކަށް ކާނެއެވެ. (ލެނގިއްޖާއްވެގެން ކާއުމަކަށް) އަޙާދުކަނދު އިސްތިވާނޮނެން އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގެންނަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ލެނގިއްޖާއްވެގެން، ކިރިޔާ ބާކުރު ފުދޭ ފަދަވަރަކަށް ކާނާ ހަޑުކުރައްވައެވެ." އަލްޚައްޠާބީ ވިދާޅުވިއެވެ.

އަ ކަލޭގެފާނު ފިޔަވައި އެހެން ބަޔަކު ބާރުލުން ވިދާޅުވިގޮތަކީ "ލެނގިގެން" އިނދުމުގެ މާނައަކީ، އެއް އަރިމަތަކަށް ބޮލުވެގެން އިނުމެވެ. މާތް ދުލަވާރީގެ اللَّهُއެވެ."

747– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَالِسًا مُقْعِيًا يَأْكُلُ تَمْرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ވާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ދެކަކަދުރު އުފުއްލަވައިގެން ބިންމަތީގައި އިރިންދެވަޑައިގެން، ކަކުލުކޮޅުގެއް ފަޔާއްކުޅުއްވަން އިންނަވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށިވަޑައިގަތީމެވެ."

"الْمُقْعِي" هُوَ الَّذِي يُلْصِقُ أَلْيَتيهِ بِالأَرْضِ، وَيُنْصِبُ سَاقَيْهِ.

އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އަލްމުޤްޢީ" އެއީ ކަކުލި، އެ މީހާގެ ދެ ފުއްޕާމަސްގަނޑު ބިންމަތީގައި ޖެއްސުމައި، ދެކަކުލު އުފުއްލައިގެން އިރިންދެ އިންނުމެވެ."

* * * * *

109- ކެއުމުގައި އަޅުގެ އިނގިލިތަށް ބޭނުންކުރަންވީގޮތާއި، ކެއުމަށްފަހު އިނގިލިތަކާއި ކާތަށި ލޮވެ ސާފުކުރުމާއި، ތިރިން ބޭރަށްވެއްޖެ ކާއެތިކޮޅު އެއްލައިނުލުމުގެ ފާހަގަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، އެއްޗެއް ކެއުމުގައި، ތިން އިނގިލިން ނަގައިގެން ކެއުމަކީ، މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމާއި، ކައިނިމިގެން އިނގިލިތަކުގައި ހުނުފައިހުރި ކާތަކެތި، ލޮވެ ސާފުކުރުމުގެކުރިން އިނގިލިތައް ފޮރުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަމާއި، ކާތަށީގައި ހުނުފައިހުންނަ ކާތަކެތި ވެސް، ލޮވެ ސާފުކުރުމާއި، ތިރިން ނަގަނިކޮށް ވެއްޖެ ކާއެއްޗެހި އެއްލައިނުލުމާއި، އޭގައި އެއްޗެއް އުނގުޅިފައިވާނަމަ، އެ އެއްޗެއް ސާފުކޮށްލުމަށްފަހު، ކައިލުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމާއި، އިނގިލިތައް ލޮވެ ސާފުކުރުމަށްފަހު، އަތްދޮވުމަށް ނުވަތަ ފައިތިލައިގައި ފުހުމާއި ހުރިތަކެއްކަން ބާރުންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

748– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا، فَلاَ يَمْسَحْ أَصَابِعَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި، ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ) ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އެއްޗެއް ކައިފިނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ އިނގިލިތަކުގައި ހުރިފައިހުރި ކާއެއްޗެހި ލޮވެ ސާފުކުރުމުގެ ކުރިމަތި، ނުވަތަ (މީހާގެ އަނބިމީހާ ނުވަތަ ދަރިންފަދަ މީހަކު ލައްވައި) އިނގިލިތައް ލޮއްވައި ސާފުކުރުމުގެ ކުރިމަތި އިނގިލިތައް ނުފޮހޭށިކަމެވެ.}"

749– وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ بِثَلاَثِ أَصَابِعَ، فَإِذَا فَرغَ لَعِقَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި، ކައުބު ބުނު މާލިކުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިން އިނގިލިފުޅުން ނަންގަވައިގެން ތަޢާމްކުރައްވަނިކޮށް މިޔަންކަލޭގެފާނު ދުށުވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ތަޢާމްކުރެއްވުން ނިމުމަކާއިގެން، އިނގިލިފުޅުތައް ލޮއްވެވިއެވެ."

750– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِلَعْقِ الأَصَابِعِ، وَالصَّحْفَةِ، وَقَالَ: "إِنَّكُم لاَ تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި، ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަންގެން (ކައިނިމުމުން) އަތުގެ އިނގިލިތަކާއި، ކާތަށި ލޮވެ ސާފުކުރުމަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ބަރަކާތް ލައްވާފައިވަނީ، އެ ކާނާގެ ކޮންބައިގައި (އެބައި: ކާތަށްޓާއި، އަތުގެ އިނގިލިތަކުގެ ތެރެއިން) ކޮން އެއްޗަކަށްކަން ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނޭނގޭނެތީއެވެ.}"

751– وَعَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا وَقَعَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ ، فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ، وَلاَ يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمِنْدِيلِ حَتَّى يَلْعَقَ أَصَابِعَهُ، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي فِي أَيِّ طَعَامِهِ الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ޖާބިރު اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި، ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހެއްގެ ކާއެތިކޮޅެއް (ބިމަށް) ވެއްޓިއްޖެނަމަ، ދެން، އެ ނަގާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭގައި އުނދަގޫވާހިލި އެއްޗެއް ފިލުވައިލާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ ކައިލާހުށިކަމެވެ. އަދި ޝައިޠާނާއަށް އެ އެއްޗެއް ދޫކޮށްނުލާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ މީހަކު ކާ އަތުގެ އިނގިލިތައް ލޮވެ، ސާފުކުރުމުގެ ކުރީގައި ރުމާލުން އަތް ނުފޮހޭހުށިކަމެވެ. އެހެނީ، ބަރަކާތް ލައްވާފައިވަނީ، އެ މީހެއްގެ ކޮން ކާނާއެއްގައިކަން އެ މީހަކަށް އެނގިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}"

752– وَعَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَحْضُرُ أَحَدَكُمْ عِنْدَ كُلِّ شَيءٍ مِنْ شَأْنِهِ، حَتَّى يَحْضُرَهُ عِنْدَ طَعَامِهِ، فَإِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ، فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى، ثُمَّ لِيَأْكُلْهَا وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ، فَإِذَا فَرَغَ فَلْيَلْعَقْ أَصَابِعَهُ، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي فِي أَيِّ طَعَامِهِ الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ޖާބިރު اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި، ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން ޝައިޠާނާ ތިޔައިން މީހެއްގެ ހަމަ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ވަގުތެއްގައި އެ މީހެއްގެ ގާތަށް ހާޟިރުވެއެވެ. މިގޮތުން ކެއުމުގެ ވަގުތުގައި ވެސް އެ މީހެއްގެ ގާތަށް އެ ކަލޭގެ ހާޟިރުވެއެވެ. ދެން، ތިޔައިން މީހެއްގެ ކާއެތިކޮޅެއް (ބިމަށް) ވެއްޓިއްޖެނަމަ، ދެން، އެ އެތިކޮޅު ނަގާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭގައި އުނދަގޫވާހިލި އެއްޗެއް ފިލުވައިލާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ ކައިލާހުށިކަމެވެ. އަދި ޝައިޠާނާއަށް އެ އެއްޗެއް ދޫކޮށްނުލާހުށިކަމެވެ. ދެން، ކައިނިމުމުން، އިނގިލިތައް ލޮވެ ސާފުކުރާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ، ބަރަކާތް ލައްވާފައިވަނީ، އެ މީހެއްގެ ކޮން ކާނާއެއްގައިކަން އެ މީހަކަށް އެނގިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}"

753– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا، لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلاَثَ، وَقَالَ: "إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ، فَلْيَأْخُذْهَا، وَلْيُمِطْ عَنْهَا الأَذَى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ". وَأَمَرَ أَنْ تُسْلَتَ القَصْعَةُ، وَقَالَ: "إِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެއްފަހަރު ކާއެއްޗެއް ފަރިއްކުރުއްވައި ނިކުމެވަޑައިގެންނެވީމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ މިން އިސްވެދިޔުމުގެ ތޮވަޖެއިގެން ސާފުކުރައްވައެވެ. އަދި (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަދިރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ބިތައިން ދިޔުމުގެ ކާއެއްޗެއްގެ (ބިމަތް) ވެއްޓިއެއްޖެހުނަމަ، ފަހު، އެ ނަމާދުކުރައްވައެވެ. އަދި އޭގައި އުނގުޅިފަހަރި ހުރި އެއްޗެއް ފުޅުވައިފާނުކުރައްވައެވެ. އަދި ޝަވައިޖާނައަށް އެ އެއްޗެހި ދޫކޮށްލައްވާފައި އަދި ކާމުދި ތޮޅުސާފުކުރުމަކަށް އެކަލޭގެފާނު އަޑުކުރެއްވުމަކުނިވިއެވެ. ބަދިރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ބޮޑުކާތު (ކާއެއްޗެއްގެ ބާކީ) އެ ދިޔުމުގެ ކާނާ ކާފުޅެއްގައިކާން (އެބަހީ: ކާތަށްޗެއް، ތަރިކަށްތަކަށް ފެއްޓެން ކާއެއްކާރީ، އަދުގެ އިސްވެދިޔަކަމުގައި ހުރިވައިވުން ކާބަކުއްޗާއި މިއިން) ކާން އެއްޗެހި އެ ދިނާކަން އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވިއެވެ.}"

754- وَعَنْ سَعِيْدِ بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّهُ سَأَلَ جَابِرًا ﷺ، عَنِ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، فَقَالَ: لاَ، قَدْ كُنَّا زَمَنَ النَّبِيِّ ﷺ لاَ نَجِدُ مِثْلَ ذَلِكَ الطَّعَامِ إِلاَّ قَلِيلاً، فَإِذَا نَحْنُ وَجَدْنَاهُ، لَمْ يَكُنْ لَنَا مَنَادِيلُ، إِلاَّ أَكُفَّنَا وَسَوَاعِدَنَا وَأَقْدَامَنَا، ثُمَّ نُصَلِّي وَلاَ نَتَوَضَّأُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(ރަޙިމަހު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ސަޢީދު ބިން ޙާރިޘު ކަލޭގެފާ) ސަޢީދު ބިން އަލްޙާރިޘުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އަލިފާނުން ރޯކުރައިގެން ކައްކައި ވުޟޫވަޑައިގަތުމަކީ އެއްކޮށް ކުރަމުންދަރު ވުޟޫކުރަމުންދާރި، ކާނަކަރަވަކަލްއޮތޯ، ރަޙިމަހު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި، ޖާބިރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި މިމަސްއަލާ ސުވާލުކުރެއްވީމަ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. (އެބަހީ: އެފަދައެއްޗެއް ކެއުމުން ވުޟޫކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އެފަދަ ކާއެއްޗެއް ވަރަށް މަދުފަހަރަކުއްގައި ލިބުނު، ތިމަންމެން ދުށުފައެވެ. ނުވެއެވެ. ފަހެ، އެފަދަ ކާއެއްޗެއް ލިބުނުނަމަ ބިދޭސްނަމަ ފޮށި، ތިމަންމެންގެ އަތްތިލަތަކާއި، ތިމަންމެންގެ އަތްދަނޑިތަކާއި، ތިމަންމެންގެ ފައިތިލަތައް މެނުވީ، ކާއަތް ފޮހެލަން ރުމާލުތަކެއް ތިމަންމެންނަކަށް ލިބިގެންނުވެއެވެ. އެއަނގަރު، (އެބަހީ: ކައިނިމުގެން އަތްދޮވުމަ ފަކުރަންނުހުރި ތޮޅި ސާފުކުރުމަށްފަހު، ދެ އަތްތިލަތަކުން، ނަމާދަ

އަތްދަނޑިގައި، ނޫންނަމަ ފައިތިލައިގައި ފާޅުވެމުންދާނަމަ، ކުރީން ކޮންފަޔަކާ ވުޟޫ ނުގެއްލިފުރިހަމަ) ޢިމާރާތުން ނަގާދުރުކުރައްވާ. އިޢާދަށް ވުޟޫއެއް ނުކުރައްވާ."

(ޝަރަޙު: މި ބާބުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޙަދީޘްތަކުގައި މުހިއްމު ކަންތައްތަކެއްވެސް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. މިގޮތުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ސުންނަތް ދުރުއްވާއޮތުން ހަމަވެފައިވެއެވެ. އެ ބޭކަލުންނާއި، މިއަދުގެ އިންސާނުންނާޖެހި އެންމެބޮޑު ތަފާތަކީ، އެ ބޭކަލުން ވަރަށްގާތުން ދިރިއުޅުއްވި، ދިރިއުޅުއްވީމޭ މިޔާދީތެރޭގައެވެ. ނަމަވެސް މިއަދުގެ އިންސާނުން ދިރިއުޅެނީ، ކުރިމަށްދިޔަ ކުރިއަރާފައިވާ ޒަމާނެއްގައެވެ. ރަސޫލުގެ އިންސާނަކު ދިރިހުރުމަކީ ކުރިކުރާ ހުރިހާ ޒަމާނެއް ބޮޑުވެ ނުވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ދިރިއުޅުއްވުން އެކަށް ކަރަތުވެފައެވެ. އެހެންކަމަކު، އެބޭކަލުންނަކީ އިތުރުމަތީ މިންވަރުކަށްދިޔަ ކާއެއްޗަކާއިދުރު އެއްވެސް ސަރުކާރުއެއްނުވި ސުކުނުތަކެއްވައި، އެ އެއްޗެއް ވަރަށްކުރުއެއްވައި އުޅުއްވިއެވެ. ބައެއްފަހަރު ދޮވާލާ އެންމެ ކަދުރުކާވެ. އަނބުރިބައިފަހަރު ގަސްގަހާގެހި ހިކިފަތް ފަނީއަދިއުޅުއްވައި ވަކިބަޔަކުކޮށްލައިގެން އެ ފަތްތައް ފަރިގުމާއި ފަރިއެއްވައި އުޅުއްވިއެވެ. (ބައްލަވާ ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ 518، 500) ފަރިއްކުރުއްވާ އެއްޗެއް ނެތިގެން ބަނޑުފުޅު ހައިވެގެން، ހަނދާނު ކޮއްޓެން ބެއްޔުމިވުމަށް ދަތިފުރުވެގެން، އެ ބޭކަލުންގެ ބަނޑުފުޅުގައި ހިލަގަނޑުގަނޑު ައަޅާވައި ހައްދަވައެވެ. (ބައްލަވާ 520ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ) ކުޅަކުޅައިގެ ބޯވަތާބޯވަތާގެ ކައްނޑިތަކި، އެބޭކަލުން ދަކުޅައްވާއެއްޗެއް ނޫނީކަން ހަމަވެފައިވެއެވެ. މިގޮތުން އަޅުގަނޑުމެންދަހި، ކަށްކަހި ޗޯގުޅުވައިފައިހުންނަ ކާއެއްޗެއް މަދު ފަހަރުއްގަނޑުމެނުޖެ އެބޭކަލުން ފަރިއްކުރުއްވައި ނުކުރެއްވެވެ. މިއަދު ބާޒަރު ބަދަލުވެފައިވާތީ ތަފާތު ތަރާވިތިގާއި، ފުރަތަމަފާރަސް ގައިޖެހޭ ހާބޮތާއި ތަރުތީބުކުރެއްވުމުގެ ގޮތްތަކެއްކުރުއްވަނީ ތަބަރުކުރެއްވިއެވެ. މިހާރު ތަފާތު އެ ބޭކަލުންނާ އަރުގަނޑުން މިއަދުގެ އިންސާނުންގެ ދުރުގައި ހުރިމާކުރުން ފަރާ، އިސްލާމްދީނަށް ބޭކަލުން އެ ބޭކަލުން ކުރައްވައިފައިވާ ޒުހުދުމުތަކެވެ، އެމަރެއް ވިސްނައިދީ ކޮންމެ މިޒާޖު ބައިރުނާވައި ގިނަގުނަ ބޮޑު ޒުހުދުމުތަކެވެ. ހުރިގެނޭން ކޮންމެހެން ބޭނުންވާކަމަށް ބޮނޑޫ ކާބޯތަކީގެ މާއްދާތައް ހަމަހަނު ނުލިބި، ކާބޯފެހިހިވެއިގެން، އެއީ އެއްވެސް ބޭކަލު އެބޭކަލުންގެ ވަޑިބޮ އަދާކުރުއްވުމަށް ފަސޭހިހިވެއިގެންވާއެ ނުވެއެވެ.

މިޖަމާތުގައި ކުޅުންބޮޑިން ގިނަވެގެން ޖެހޭ ބަލިތަކުގެ އެއްވެސް އުނދަގުލެއް ނެ
ބޭކަލުންނަށް ކުރިމަތިވިނަމަ، އެހެރީ ހުރިމަތިތަކާ ނުކުރެއްވޭނެކަން ޔަގީނެވެ.

އިސްވެދިޔަތަނގައި ބަޔާންވެފައިވާ ޙަދީޘްތަކަށް ބަލާއިރު، އަސްޙާބު ބޭކަލުންގެ ސަފާ ދިރިއުޅުއްވުމުގައި ގިނަފަހަރަށް އެ ބޭކަލުން ފެނިއުޅުއްވައި އުޅުއްވި، ކާލިހައްގެ އަތުގައި ބޮޑާއި ހަވާރުގެ ބާވަތްތަކަށްއަރައްދެނީ، އަތް ހަދުވާފަރާ ކާޓެކާރި ދޫންކަން ސާފުކޮށް އެނގެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު އެ ބޭކަލުން ފެނިއުޅުއްވައިގެން، އިނގިރިފުލުކަމުގައި ހާޒިރުވެއްޖެ އެއްޗެހި ބޮލުވަޖެހުން ސާފުކުރުއްވުމަށްފަހު، (އަޅުގަނޑު ދޭންނުވާން ވެންވެސް މަދުކަމާއި، އަޅުގަނޑު ފޫއްސަވާން ރަސޫލުއްލާހު އެއްޗެއްވެސް ނުހުރުމާއެކު) އެ ބޭކަލުންގެ އަޅުދަސްޖެހުމުގައި ނުވަތަ ފަހިވިފަހުގައި އަޅުގަނޑު ފޫއްސަވާކަމަށް އޮތުމުން، މިއަދު އަޅުގަނޑުމެން ކައިރީގެ ބޮޑާއި ހާވަރުގެ ބާރަށްބައްސާ ނުހަނު ގިނައިން އެކުލެވިފައިވާ ބާވަތްބާވަތުގެ ކާބޯތި ކުޅަދަނާކަމުން، އެފަދައިން އަޅުގަނޑުމެން ވެއްޖެނަމަ، އެއީ ސާފުކޮށްދެކުރެވުނަމަކު ހުރި ކަމަކުގައި ނުކުރެއްވުން ނުވާނެއެވެ. ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރުމަކީ، ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ އެންމެ އިސް އެއްޗެއްވެސްއެވެ. އެހެންކަމާއެކު ވެސް، ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެފައިވާ ކަމެއް އެނގުމުން، އެކަމުގެ ހެރިހަކި ފެންތަކަށްތަކަށް ބެލުމުއްސެވި، ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި މިފަދަ ކަންކަމަށް ޢަމަލުކުރުމަށްވެސްޖެހުމަށް ނުކުންނަން ނަޞީޙަތްދީ ވިސްނުން ހިންގައިދެން ހުއްޓެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މި ބަދިވަތަކަށް މިހެންހުރި، މިއަދު ކައިރިގެން ސަޢިބުނިވައިގެން އަޅުދޭނަކަށް މިނަކަން ނުވަތަ ކައިރިގެން ރަމަޟާން ނުވަތަ އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް ކަރުދާހުން އަޅުގަ ސާފުކުރާލިހުންނަކަށް، އެބައިމީހުން އެ ޢަމަލުކުރި ސުންނަތާ ޚިލާފަށް ކަމަށްބުނެ ފަތުވާދިނުމަށް ވެސް އެންމެކަމަށްވާ ގޮތުން ކަމުގައި ނުބުނަމެވެ.

އަންނަކަމެވެސް މިއަދުގެ ދުނިޔޭގައި ކުޅުންބޮޑުކަން އައިސްފައިވާ ބަދަލުތަކާއެކު ޚާއްޞަކަން އެންމެ ކައިބައިގެ ގޮތުގައި، މިންވަރައި، ބާވަތަށް މިފަދަ ކުރިއާ ތަފާތު ބޯ ބަދަލުތަކެއް އައިސްފައެވެ. އެހެންކަމަށްވާއިރު، އެފަދަ ކާބޯތިތަކާ ތަރުތީބުވުމަކީ އިސްލާމްދީން ހޯދަދެކޮ، ރަނގަޅު ކާބޯތި އިސްރާފުކުރުމާ ގުޅުވުމެއް ކަމެއް ބައި ހުރިމަތިވެސް މަނާކަމެއް ނުކުރެ. އެއީ މާތްރަސޫލާ ﷺ އާއި، އެކަކުގެ ފަރާގެ އަސްޙާބުން ފެނިއުޅުއްވި އެއްޗެއްކަމުން ވާތީ، އެފަދަ ކާ ބޯތިކަމެއް މި ޖަމާތުގައި ދިރިއުޅޭ މުސްލިމުން

ކައިބޯއިހެދުން ހުއްދަ ނުވާނެކަމުގައި އެއްވެސް ޢިލްމުވެރިއަކު ވިދާޅުވެފައެއް ނުވެއެވެ. ހަމައެފަދައިން އަތުން ކެއުމުގައިވެސް ކަނާތުގެ ހުރިހާ އިނގިލިތަކެއް ބޭނުންކޮށްގެން ކެއުމާއި، ސަމުސަވުން ކެއުމަކީ ވެސް، ޙަރާމު ކަމެއްނޫނެވެ. ހަނދާންބަހައްޓަންވީ ކަމަކީ، އުގާއި ސަމުސަވުން ކެއުމުގައިވެސް، ކާތަކެތި ކަނާތުން ނަގައި އަނގަޔަށްލުމަކީ، ކެއުން ބުއިމުގައިވާ އިސްލާމީ އަދަބުގެތެރެއިންވާ ކަމެއްކަމެވެ.

ތަށިން ނަގަނިކޮށް ވެއްޓޭ ކާއެތިކޮޅު ވެސް އެއްލައިނުލުމާއި، އޭގައި ނަޖިހެއް އުނގުޅިފައިވާނަމަ، ސާފުކޮށްލުމަށްފަހު ކައިލުމާއި، ކައިނިމިގެން އަތުގެ އިނގިލިތަކާއި ކާތަށިގައި ބާކީވެފައިހުރި ކާތަކެތި މިފަދައިން ސާފުކުރުމަށް، ނުވަތަ އެ މީހަކާ ތިމާއާ ދުރުދުން ނުރަސް ގަނޑަކަށް ކާތަކެތި ކާން ދިނުމަކީ، އިސްލާމީ އަދަބުގެ ސުންނަތެއްކަމުގައިވާތީއެވެ. ސަބަބަކީ، اللَّهُގެ ރަސޫލާ ކާތަކެތީގެ މަތިން ބަރަކާތްލައްވާނީ ކޮން ބައެއްގައިކަން އެއްވެސް މީހަކަށް ނޭނގޭކަމަށްޓަކައެވެ. "މުތަފަޤުން")

* * * * *

110- ކެއުމުގެ މަޖިލިހުގައި ދިނަބަދަލު ބައިވެރިވުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

755– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "طَعَامُ الاثْنَيْنِ كَافِي الثَّلاثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلاثَةِ كَافِي الأَرْبَعَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ފަރާތުން ރުއްސެވުން ލިބިއްވި އަބޫހުރައިރާ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ މީހުންގެ ކާތަކެތި ތިން މީހުންނަށް ފުދޭނެއެވެ. ތިން މީހުންގެ ކާތަކެތި ހަތަރު މީހުންނަށް ފުދޭނެއެވެ.}"

756– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "طَعَامُ الوَاحِدِ يَكْفِي الاثْنَيْنِ، وَطَعَامُ الاثْنَيْنِ يَكْفِي الأَرْبَعَةَ، وَطَعَامُ الأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ، ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކަކުގެ ކާތަކެތި ދެ މީހުންނަށް ފުދޭނެއެވެ. އަދި ދެ މީހުންގެ ކާތަކެތި ހަތަރު މީހުންނަށް ފުދޭނެއެވެ. އަދި ހަތަރު މީހުންގެ ކާތަކެތި އަށް މީހުންނަށް ފުދޭނެއެވެ.}"

* * * * *

111- ބުއިމުގެ އަދަބުތަކާއި އެކަމުގެ ޙުކުމްތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ދިޔާތަކެތި ބުއިމުގެ އަދަބުތަކާއި، އެއްގޮތް ބޯދުން ގެންގުޅުން، ތަނުގެ ބޭރަށް ނޭވާލައިގެން ބުއިން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމާއި، ތަނުގެ ތެރެއަށް ނޭވާލުން މަކްރޫހުވެގެންވުމާއި، އަދި ގިނަ ބަޔަކު ތިބިތަނެއްގައި އެއް ތަނަކުން އެއްގޮތް ބޯނަމަ، ބުއިމަށް ފަށައިގަންނަ މީހެއްގެ ކަނާތްފަރާތުގައި އިންނަ މީހަކަށް ބޯން ބޭނުންކުރާ ތަނި، ދެމުން ގެންދިއުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވަން ހުށަހަޅައެވެ.

757– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَنَفَّسُ فِي الشَّرَابِ ثَلاثًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ، އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ

(ފެންބޮޑު) ހިއްޕާލައިގެ، (ތަނިކޮޅެއް ބޭރަށް) ތިންފަހަރަކުމަތިން ނޭވާލުމުގައްޔާއިމުން ފެންބޮޑު ހިއްޕާލައި ދުއްވައެވެ."

758– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ تَشْرَبُوا وَاحِدًا كَشُرْبِ البَعِيْرِ، وَلَكِنِ اشْرَبُوا مَثْنَى وَثُلاَثَ، وَسَمُّوا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ، وَاحْمِدُوا إِذَا أَنْتُمْ رَفَعْتُمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުމެވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ޖަމަލު ފެންބޯހެން އެއް ނޭވައިން ފެން ނުބޮއެވެ. އެކަމަކު ދެ ނޭވައިން އަދި ތިން ނޭވައިން ބޯށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްޗެއް ބޯނަމަ، بِسْمِ اللَّهِ ކިޔައިގެން ބޯށިކަމެވެ. އަދި ބޯއި ނިމިގެން ތިޔަބައިމީހުން (اللَّهُ އަށް) ޙަމްދުކުރާށިކަމެވެ.}"

(ޝަރަޙް: އިސްލާމްދީނުގައި ދަރުކަވައިދައިވާ ފުދިރަމަ އަދަބުތަކާ، އެއާމެދު ފެންކޮޅު ޚިޔާނަތްތެރިކަމުގެ ކަރުދާހުގެ ބަޔާންތަކުން އެކަކިގެންވާ ކަންކަމެވެ. މިސާލަކަށް އެއްޗެއް ބޮއިމުގައި މާބޮޑަށް ކަރުހިއްކައިގެންފައި ހުރި މިހާރު، އެއް ނޭވައިން އެއްޗެއް ބޮއިމުގައި، ކަރުގައިޖެހުންފަދަ ފެނަކަށްހުރެ ފަރުވާލިބޮތަކު ވެސް ދަރުކަމުއޮތެވެ. އެކަމަކު މެދުގައިތިރިކަމެއް ވެސްފިރުން، ނޭވާލުން އެއްޗެއް ބޮއިމުން، އެ ދިރިބަ ހަމަޖެހުމައި، އަރާމަކު، އަދި އެއްޗެއް ރަހަފާކުރި ޖެހެއް، ސަލާމަތީ ވެރިއާއި އެއްޗެއްސަކަ، އެ އެއްޗެއް ބޯއިގެން އެ މިހާރު ނަފްސަށްހިތްފަސްދާކުރެވި ގައިމަށް ރަނގަޅު އެންމެ ފުރިހަމައަން ލިބޭނެއެވެ، މި ބަރަކާތްތަކުގައި އަންގަވައިފައިވާ ފަދައިން އެކަން ކުރެވެއެވެ. "ފަތުޙުލް")

759– وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ؓ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يُتَنَفَّسَ فِي الإِنَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެވި، އަބޫ ޤަތާދާގެ ފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ދިޔާތަކެތި ބޯނިދާ ތަށީގެތެރެއަށް ނޭވާލުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

760– وَعَن أَنَسٍ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُتِيَ بِلَبَنٍ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ، وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ، وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ ؓ، فَشَرِبَ، ثُمَّ أَعْطَى الأَعْرَابِيَّ وَقَالَ: "الأَيْمَنَ فَالأَيْمَنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި، އަނަސްގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ
އަރިހަށް ގެނައުމުންކޮށްފައިވާ ކިރު އަޅައިފައިވާ ތަރިކެތެއް ގެނެވުނެވެ. (އެ ހިނދު)
އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުށުގައި ހުރީ ޢުމަރުގެ މީހަކުއިނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްފުށު
ފަރާތުގައި މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިންނެވިއެވެ. ފަހެ،
ޢުމަރު އެކަލޭގެފާނަށް އެ ތަރިކެއްޔެއްގެ ތަކެތިން އެއްޗެއް ހިއްޕެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ
ތަށްޓުން މިހާރަށް ދިއްކޮށްލެއްވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަނާތުފަރާތަށެވެ. ދެން ވެސް
ކަނާތުފަރާތަށެވެ.} (އެބަހީ: އެތަށް ބަހައްޓަ ތިބި ތަރުތީބުގައިކަމަށް ތަރިދިއްކޮށްލަދެއްވާނީ، އެ
މީހުންގެ ކަނާތުފަރާތުގައި އިން މީހަކަށެވެ.)"

761– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُتِيَ بِشَرَابٍ، فَشَرِبَ مِنهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ، وَعَن يَسَارِهِ أَشْيَاخٌ، فَقَالَ لِلْغُلاَمِ: "أَ تَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلاَءِ؟" فَقَالَ الغُلاَمُ: لاَ وَاللَّهِ، لاَ أُوثِرُ بِنَصِيْبِي مِنْكَ أَحَدًا، فَتَلَّهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَدِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ސަހްލު ބިން ސަޢުދުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ
އަރިހަށް ހިއްޕެވުން އެއްޗެއް ގެނެވުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އޭގެން އެއްޗެއް ހިއްޕެވިއެވެ.
އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުގައި ކުދިން ބޭކަލަކު އިންނެވިއެވެ. (އެބަހީ: މާތް اللهُ،
އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި، ޢަބްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهُ ގެފާނު
އިންނެވިއެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްފަރާތުގައި ޙުރުމަތްތެރި ދުވަސްވީ ބޭކަލުން
ތިއްބެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކުދިންގެން އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ކަނާތުފަރާތުގައި
ތިބި އެއްޗެއް މި ބޭކަލުންނަށް ދެއްވުމަށް، ތިޔަކަލޭގެފާނަށް ހުއްދަދެއްވޭނެ
ތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެ ކުއްޖާ ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. اللهُ ގަސަމެވެ ދަންނަވަމެވެ. ތިޔަ اللهُ ގެ
ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނުން ހިއްޕަވައިފައިވާ އެއްޗެއްގެ ބަރަކާތްތެރިކަމުން މިމީހުންނާ މުޤައްދަމުކޮށް
މިމީހުން ކުރިއަރުވާ ނުކުރާނަމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު الله ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅަށް އެ
ކަނޑާ ދިއްކޮށްލެއްވިއެވެ."

* * * * *

112- ބަނޑިދަޅުއްފަދަ އެއްޗެއްގެ ތުންބުގައި ތުންޖަހައިގެން ބޯއިން މަކްރޫހުވެގެންވުމާއި، ނަމަވެސް އެއީ ބަޔާނުކަމަށްއުޅުނުކަން ނަހީތަންޒީހީ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބަނޑިދަޅުއްފަދަ އެއްޗެއްގެ ތުންބުގައި ތުންޖަހައިގެން ބޯއިން މަކްރޫހުވެގެންވާކަމާއި، ނަމަވެސް، މި މަކްރޫހުވާކަމީ، ބަޔާނުގެ ދަރަޖައިގައިވާ މަކްރޫހުކަމުގެ ކަންކަން ބައްޔާކޮށްފައިވާން ހިމެނެއެވެ.

762– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ اخْتِنَاثِ الأَسْقِيَةِ، يَعْنِى: أَنْ تُكْسَرَ أَفْوَاهُهَا، وَيُشْرَبَ مِنْهَا". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން އެދެމެވެ. އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފެންއަޅާ ކަންވާރުގެ ތުން ހަލާކުކޮށްލުމާއި، އަދި ކަންވާރުގެ ތުންބުގައި ތުންޖަހައިގެން ބޯއިން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އިޚްތިނާޘްގެ މާނައަކީ، ފެންއަޅާ ހަމުގެ ނުވަތަ ބަނޑިދަޅުއްފަދަ އެއްޗެއްގެ އަނގަ ބޭރުފަރާތަށް ކަނޑައިގެން، އޭގެ ތުންބުން ތުންބޭރުކޮށްގެން ތަޅައިލުމެވެ، ނުވަތަ ހަފުލުކޮށްލައިގެން ކަހަލަ ތުންބުގައި ތުންޖަހައިގެން ބޯއިގެންވެ."

763– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَن يُشْرَبَ مِنْ فِي السِّقَاءِ أَوْ الْقِرْبَةِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން އެދެމެވެ. އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފެންއަޅާ ބަނޑިދަޅުގެ ނުވަތަ ހަމުގެ ތުންބުގައި ތުންޖަހައިގެން ބޯއިން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

764– وَعَن أُمِّ ثَابِتٍ، كَبْشَةَ بِنْتِ ثَابِتٍ، أُخْتِ حَسَّانِ بْنِ ثَابِتٍ ﵂، قَالَتْ: دَخَلَ عَليَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَشَرِبَ مِن فِي قِرْبَةٍ مُعَلَّقَةٍ قَائِمًا، فَقُمْتُ إِلَى فِيهَا فَقَطَعْتُهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންދެއްވި އުއްމުޘާބިތު، ކަބްޝަތު ބިންތު ޘާބިތުގެ ހަބަރިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާއި، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި ބަރްސާން ބުނޭ ޘާބިތުގެ ދުއްތެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންކަމަނާގެ ގެއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އުދުވައިލައިފައިވާ ދޮންއަގާ ހަމައިގެ ތުނބުޅިގައި އެކަލޭގެފާނު ތުނބުޅި ޖެހެއްސަވައިގެން، އެކަލޭގެފާނު ކޮޅަށް ހުންނަވައިގެން، ފެންބޯދު ހިއްޕެވިއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންކަމަނާ އެ ހަމުގެ ތުނބުޅި ކަނޑައިގަތީމެވެ."

وَإِنَّمَا قَطَعَتْهَا: لِتَحْفَظَ مَوْضِعَ فَمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَتَتَبَرَّكَ بِهِ، وَتَصُونَهُ عَنِ الابْتِذَالِ، وَهَذَا الْحَدِيثُ مَحْمُولٌ عَلَى بَيَانِ الْجَوَازِ، وَالْحَدِيثَانِ السَّابِقَانِ لِبَيَانِ الأَفْضَلِ وَالأَكْمَلِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

(ޝަރަހައިގާތުގައިވޭ ވިދާޅުވިއެވެ.) "ހަމަކަށަކަށުން، އެ ކަމަނާ، އެ ހަމުގެ ތުނބުޅި ކަނޑައިލެއްވީ ހަމައެކަނި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތުނބުޅި ޖެހިވަޑައިގަތްތަން ފަރުވާތެރިކަމާއި، އެކަލޭގެފާނު ތުނބުޅި ޖެއްސެވި ތަނުގެ ބަރަކާތް ހާސިލުކުރުމަށާއި، އެ ތަނަށް ހަރުކަށިކުރުމުން ރައްކާކުރުމަށެވެ. އަދި އިހާނެތިކަމުން ދުރުކުރުމުން ސަލާމަތް ކުރުމަށެވެ. އަދި މި ހަދީޘް، ޖާއިޒުކަން، ބަޔާންކޮށްދޭ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައި ހަމަޖެހިފައިވާ ހަދީޘެކެވެ. ކުރިން ދިޔަ ދެ ހަދީޘް ބަޔާންކޮށްދެނީ އެންމެ ފަޟީލަތްތެރި، އަދި އެންމެ ފުރިހަމަ ގޮތެވެ. އަދި މާތް اللهُ އެވެ."

* * * * *

113- ބުއިމަށް ބޭނުންކުރާ އެއްޗަކަށް ފުމެލުމާއި، މަކުރޫހަކަށްވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

765– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ النَّفَخِ فِي الشَّرَابِ، فَقَالَ رَجُلٌ: القَذَاةُ أَرَاهَا فِي الإِنَاءِ؟ فَقَالَ: " أَهْرِقْهَا" قَالَ: فَإِنِّي لاَ أُرْوَى مِنْ نَفَسٍ وَاحِدٍ؟ قَالَ: "فَأَبِنِ الْقَدَحَ إِذًا عَنْ فِيكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّه، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއްޗެއް ބޯއިރު، ކަންތާތުގެ ތެރެއަށް ފުމެލުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ކަންތާތުގެ ތެރޭގައި ކުނިކޮޅެއް ފެނިއްޖެނަމަ (ހަދާނީ) ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭގެއިހުރި އެއްޗެއް އޮއްސާލާށެވެ.} އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެއް ނޭވާއިން ފެންބޮއިގެން އަރާއެއް ނުކެނޑޭއެވެ. (ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ އެއް ފަހަރު ބުއިމަށްފަހު، ތިބާގެ މޫނުބޭނުން ކަންތާތު ދުރުކޮށްލާށެވެ.} (އެބަހީ: އެއްފަހަރު ބުއިމަށްފަހު މޫނުބޭނުން ކަންތާތު ދުރުކުރެއްވުމަށް، ނޭވާލުމަށްފަހު އަލުން ބޯންފަށާށެވެ. އެހެންނުނުކުރާ، ޢަނގައިން ކަންތާތުގެ ތެރެއަށް އެއްޗެއްގޮސް، އޭގެއިހުރި އެއްޗެއް ހަޑިވެދާނެއެވެ.)"

766– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَن يُتَنَفَّسَ فِي الإِنَاءِ، أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّه، އެ ދެބޭކަލުންނާ ރުހިވޮޑިގެންނެވި އިބްނުޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަންތާތުގެ ތެރެއަށް ނޭވާލުމާއި، އަދި ތެރެއަށް ޢަނގައިން ފުމެލުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

114- ކޮޅަށްހުރެގެން އެއްޗެއް ބުއިން ހުއްދަކަމާއި، ނަމަވެސް މާފުރިހަމަވެގެންވަނީ އިށީނދެ އިށީނދެގެން ބުއިންކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

فِيهِ حَدِيثُ كَبْشَةَ السَّابِقُ (انْظُر الْحَدِيثُ رَقَم **764**)

މި މައުޟޫޢައަށް ދަލީލުކުރާ ޙަދީޘެއް މީގެ ކުރިން ވަނީ އިސްވެ ގޮސްފައެވެ. އެއީ، ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަމަނާއަށް ރިވާކުރެއްވި ކަބްޝަތު ޙިދްސަތު ފާޠިމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘެވެ. (ބައްލަވާ! 764 ވަނަ ހަދީޘް)

767– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَقَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ، فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ޒަމްޒަމް ފެނުން ހިއްޕެވުމަށް އަރުވައިލީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ކޮޅަށްހުންނަވައިގެން އެ ފެންފުޅު ހިއްޕެވިއެވެ."

(ނޯޓް: އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ޒަމްޒަމް ފެން ބުއިން ސުންނަތްވެގެން ވަނީ، ކޮޅަށްހުރެގެންނެވެ. އަދި ބަރަކާތް ލިބިގަތުމަށްޓަކައިނަމަ، ކަޢުބަތު اللّٰهِ ގެ ދޮރާށިމަތިއަށް ކުރިމަތިލައިގެންނެވެ. "މުރަރުޤާތު")

768– وَعَنِ النَزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ، قَالَ: أَتَى عَلِيٌّ رضي الله عنه، بَابَ الرَّحْبَةِ فَشَرِب قَائِمًا، وَقَالَ: إِنِّى رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَعَلَ كَمَا رَأَيْتُمُونِى فَعَلْتُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ)

މާނައީ: "(ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ތާބިޢީ ބޮޑުކަލުން ކަލޭގެފާ) ނައްޒާލް ބިން ސަބުރަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެފާނު (ކޫފާގެ މިސްކިތުގެ ފެންބާގެ) ދޮރުކައިރިއަށް ވަޑައިގެން، ޢަ ކަލޭގެފާނު ކޮޅަށްހުންނަވައި، ފެންފުޅު

ހިއްޖެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަންކުރައްވަނީކޮށް ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ ދުންޔަވިއިން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ކަންތައް ކުރެއްވިގޮތް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޯކޮވަޒެއިގަތީވެ.“

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘްގެ ތެރޭ، ނަސޭހަތް ބޮޑު ސަވާބުތަކެއް، މާތް ﷲ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވޭނެ އަސްބާބު ބޭނުންކުރުމުގައި ބަޔާން އިޚްލާޞްތެރިން ވިދާޅުވާފަދަ، އެ ކަލޭގެފާނު، މާތްރަސް ބޭނުންފުޅުވާ މަގުފަހިކޮށްދެއްވި ބޭނުންކުރުމަށް ގިނަ އިޚްލާޞްތެރިން ވިދާޅުވެއެވެ.

އަދި ގަސްދު މި ފޮތް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި އަސްލުގައިވެސް ރިޔާސަތުސްބާރިޔާގެ ތިން ނުކުތާއެއްގައި، އެ ކަލޭގެފާނާ، އަސްލުގެ ބޭނުންކުރާގޮތް ލިޔުއްވައިދެއްވައިފައިވެ. އެއީ، އައްސަލާމް ޝަރީޢަތުގެ އަސްލުތަކުންޑީ ތަރުޖަމާ ކުރެއްވެއްވުވާ ނުކުތާ އާއި، އިލާހީގެ ޤަދީމް. މާލިކު ހާސިލް އަށްޖެހިގ ތަރުޖަމާ ކުރެއްވެއްވުވާ ނުކުތާ އާއި، އައްސަލާމް މުޙައްމަދު ޢަލީ އައްސާބޫނީ ތަރުޖަމާ ކުރެއްވެއްވުވާ ނުކުތާގައެވެ.

ބައިތުއްލާހުގެ ފަންނުތަކުގައި ތަރުޖަމާ ކުރެއްވިއެވެ، އަލްޤުރްއާނީ އާއި، އިބްނު އަބީޙާތިމް، އިބްނު ޙިއްބާނާ، އިބްނުޖަރީރު ފަދަ މި ފަންނުގެ މަޝްހޫރު ގިނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވި، އެ ކަލޭގެފާނަށް، ތާބިޢީ ތަފްސީރުގެ ފުރަތަމަ ޢިބާރާތުގައި ނުވަތަ ގިނަގުނަ ހިތްނިޔަތާ، މަގުފަހިގެ ތަފްސީރުކުރުމެވެ.

އަސްބާބު ތަފްސީރުގެ ތަޢާރުފުގައި އެ ތަފްސީރުގެ ވަނަވަރުތަކެއް ލިޔުއްވި، މަޝްހޫރު އިލްމުވެރިންތަކުގެތެރެއިން، އިބްނު އަބޫޙާތިމްގެއަސްލު (ޢުސްމާނު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު) ލިޔުއްވި، ”އަލްއިސްތީޢާބު ފީ މަޢްރިފަތިލް އަޞްޙާބި“ މި ނަންކިޔުނު ފޮތާއި، އިބްނުލްއަޘީރު (ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލްކަރީމު) ލިޔުއްވި، ”އުސްދުލްޣާބާ“ މި ނަންކިޔުނު ފޮތާއި، އިބްނުޙަޖަރު (އަޙްމަދު ބިން ޢަލީ ބިން ޙަޖަރު) ލިޔުއްވި، ”އަލްއިޞާބާ ފީ ތަމްޔީޒިއް ޞަޙާބާ“ މި ނަންކިޔުނު ފޮތާއި، މިފަދަ ފޮތްފޮތުގައި ވެސް އެ ކަލޭގެފާނާ، އަސްލުގެ ބޭނުންކުރާގޮތް ލިޔުއްވައިދެއްވައިފައި ނުވެއެވެ. މީގެ އިތުރުން، ރިޔާސަތުސްބާރިޔާގެ ޝަރަހަ ލިޔުއްވި، އަލްއިމާމް ނަވަވީ މުޙައްމަދު ބިން އަލްޢަލަންގެ ފޮތުގައި އެ ކަލޭގެފާނާ، އަސްލު ބޭނުންކުރާ ކަމުގައި ލިޔުއްވައިދެއްވައިފައެވެ.

މި ތަފާތު މި ގޮތަށް އެއް ފޮތެއްގެ ތަފާތު ނުސްޚާތަކުގައި ހުރުމާއެކު،
ކިޔުންތެރިންގެ މައުލޫމާތަށްޓަކައި މިކަން ބަޔާންކޮށްލީމެވެ. އަދި ތަރުޖަމާކުރުމުގައި
އަޅުގަނޑު ބުރަވީ، ބަހުޖަތުއްނާޒިރީނުގެ ބޭނުމި ބޭކަލުންގެ ރައުޔަށެވެ. މާތް اللّٰهُ އެ އެންމެ
ބޭކަލުންނަށް ރަޙިމްކުރައްވާށިއެވެ! "މުތަރުޖިމު")

769– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ نَمْشِي، وَنَشْرَبُ وَنَحْنُ قِيَامٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللّٰه)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ
ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި (ބައެއް ފަހަރަށް) ތިމަންމެން ހިނގަމުން ކައިއުޅުނީމެވެ. އަދި (ބައެއް
ފަހަރަށް) ކޮޅަށްތިބެގެން ފެން ބޮއިއުޅުނީމެވެ."

(ޝަރަޙަ: މިއީ ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ޢާއްމު
ޢާދަފުޅެއްނޫނެވެ. މި ޙަދީޘުގައި މިވާ ފަހަރެއްގައިކަން ބަޔާންވެގެން ދަރަޖަކަށްދިޔަ،
އެހެންކަމުން ނަމޫ، މަޖުބޫރު ޙާލަތްތަކުގައި ކޮޅަށްތިބެގެން، ނުވަތަ ހިނގަމުން ކައި ބޮއިނުން
ހުއްދަ ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް، ގިނަ ޙާލަތްތަކުން އިސްލާމީދީނުގެ އިރުޝާދު ތިބެގެން
ކައިބޮއި ހެދުމަށެވެ. މީގެ ހުއްކަކަށް، ޙާލަތު ތިބޭ ފެންބޮއިއިރު ތިބޭގޮތުގެ ޢިލްމުވެރިންކަން
ގޮއްސި، އެބައިމީހުންގެ ބަސް ގެއްލުންހުރިކަމާއި ސަލާމަތާއި ދުރުހުރުމުގައި ހިނގައިދިއުން
ނުވަތަ ކޮޅަށްތިބެގެން ކައިބޮއިހެދުން ހިފެހެއްޓުމަށްއިރުޝާދުކަން ފޯރުކޮށްދެއްވައެވެ.
މިއަދުގެ މުޖުތަމަޢުތަކުގައި، އިސްލާމީ އަދަބުތައް ވަރުގަދަކުރެއްވުމަށް ހިނދު މިގޮތަށް ބަޔާންވުމަކީ،
ބައެއް މީހުން އެބައިމީހުންގެ އަމަލުތަކަށް ދަލީލުއްސަކުރުމުގައި ބޭނުންކުރެވެން، އެއީ އެކަން
އެންމެ ގޯސް ނޫނެވެ.

ބައެއް ތަފްސީލާއެކު، ޝާމިލް ސަލާހުއްދީން ދާރުސްގެ ތަރުޖަމާއިން (634/1)
ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

770– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَشْرَبُ قَائِمًا وَقَاعِدًا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބު ގެއަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެ ކާފަ،
اللّٰهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި، ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ

ގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ކަބްޝާ ބިންތު ޘާބިތުގެ ދަރިކަލުން އަބްދު اللَّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކޮޅަށް ހުންނަވައިގެންނާއި، އިރީނދުވަޅައިގެން އިންނަވައިގެން ފެންބުއި ހިއްލަވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޮށްވަޅައިގަތީމެވެ.“

771– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَشْرَبَ الرَّجُلُ قَائِمًا، قَالَ قَتَادَةُ: فَقُلْنَا لأَنَسٍ: فَالأَكْلُ؟ قَالَ: ذَلِكَ أَشَرُّ أَو أَخْبَثُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު ކޮޅަށްހުރެގެން އެއްޗެއްބުއިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އަނަސްގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާ ޤަތާދާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން އަނަސްގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. ކޮޅަށްހުރެ ކެއުން ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ކެއުން ވަރަށްނުބައެވެ. (އެބަހީ: ކޮޅަށްހުރެ ކެއުން އެއީ ކޮޅަށްހުރެ ބުއިމަށްވުރެ ނުބައިކަމުގައި ބޮޑު ކަމެކެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ زَجَرَ عَنِ الشُّرْبِ قَائِمًا".

އަދި (މުސްލިމުގައި) އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”ހަމަކަށަވަރުން، ކޮޅަށްހުރެ ބުއިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މަނާކުރެއްވި އެވެ.“

772– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ يَشْرَبَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ قَائِمًا، فَمَنْ نَسِيَ فَلْيَسْتَقِيءْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ކޮޅަށްހުރެގެން އެއްޗެއް ނުބޮއިހާކަމެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ހަނދާންނެތިގެން (ކޮޅަށްހުރެ) އެއްޗެއް ބޮއިފިނަމަ، ފަހެ، ހޮޑުލައިހާކަމެވެ.}“

* * * * *

115- ބަޔަކު މީހުންނަށް އެއްޗެއް ބުއިމަށްދޭ މީހާ އެންމެފަހުން އެ އެއްޗެއް ބުއިން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

773– عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "سَاقِي القَوْمِ آخِرُهُمْ ". يَعْنِى: شُرْبًا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަޔަކު މީހުންނަށް އެއްޗެއް ބުއިމަށްދޭ މީހާ، އެއުރެންކުރެ އެންމެފަހު މީހާއެވެ.} (އެބަހީ: ދޭނާ އެ އެއްޗެއް ބޯނީ، އެހެން މީހުންނަށް ދީ ނިމުމަށްފަހު އެންމެ ފަހު މީހާގެ ގޮތުގައެވެ.)”

* * * * *

116- ރަން ރިހީގެ ތަށިފިޔަލައި ހުރިހައި ބާވަތްތައްގެ ޠާހިރު ތަށިތަށީގައި ބުއިން ހުއްދަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކެއުމާ ނުވަތަ ފެންގަނޑެއް ފަދަ ތަނަކުން ފެންބުއިމުގައި، ތަށިތަކުން އަތުގައިން ނުވަތަ މީގެއިތުރުން ނަގައިގެން ބުއިމުގެ ބަދަލުގައި، ފެންގަނޑުގައި އަނގަޖަހައިގެން ބުއިން ހުއްދަކަމާއި،

ކެއުން ބުއިން ފިޔަވައި އެހެނިހެން ކަންކަމުގައި ވެސް ރަނގަޅީގެ ކަނާތުގެ ބޭނުންކުރުމަކީ ރަނގަޅުކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެވުނު ހަދީޘުން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

774– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: حَضَرَتِ الصَّلاَةُ، فَقَامَ مَنْ كَانَ قَرِيبَ الدَّارِ إِلَى أَهْلِهِ، وَبَقِي قَوْمٌ، فَأُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِمِخْضَبٍ مِنْ حِجَارَةٍ فِيْهِ مَاءٌ، فَوَضَعَ كَفَّهُ فَصَغُرَ الْمِخْضَبُ أَن يَبْسُطَ فِيهِ كَفَّهُ، فَضَمَّ أَصَابِعَهُ فَوَضَعَهَا فِي الْمِخْضَبِ، فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا، قَالُوا: كَمْ كُنْتُمْ؟ قَالَ: ثَمَانِينَ وَزِيَادَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، هَذِهِ رِوَايَةُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "رحمه اللّٰه، އަނަސް ރިވާވެގެންވޭ ޙަދީޘްގައި އަނަސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަނަސް ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ނަމާދުވަގުތުވެއްޖެން، (މިސްކިތާ) ކައިރި ގެގެ މީހުން (ވުޟޫކުރުމަށްޓަކައި) އެބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ދިޔުމަށް ތެދުވެއްޖެއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ނުދެވި ހުރެއްޖެއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަރިހަށް ހިލައިންހަދައިފައިވާ ކުޑަ ތަށިކޮޅެއް ގެނެވުނެވެ. އޭގައި ހިސާބަކަށް ފެންހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްތިލަފަތް އެ ތަށިކޮޅަށް ލެއްވިއެވެ. ފަހެ، (އެތަށިކޮޅުގެ ތެރޭގައި) އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްތިލަފަތް ހަރުއްވައިލެއްވުމަށްވުރެ އެ ތަށިކޮޅު ކުޑައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިތައް ބޮޑުކޮށް ހެއްވެވުމަށް، އެ ތަށިކޮޅުގެ ތެރެއަށް އެތުރުލައްވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެންމެން އެ ތަށިކޮޅުގައިހުރި ފެނުން ވުޟޫކުރެއްވުން ނިންމައިލެއްވިއެވެ. (މި ވާހަކަދެއްކި އަޅުއަޅަން ނިޔަ މީހުން) ދެންނެވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުންގެ އަދަދަކީ ކިހާވަރެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އަށްޑިހަށްވުރެ މަތި ތަނެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ وَلِمُسْلِمٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ، فَأُتِيَ بِقَدحٍ رَحْرَاحٍ فِيهِ شَيءٌ مِنْ مَاءٍ، فَوَضَعَ أَصَابِعَهُ فِيهِ، قَالَ أَنَسُ: فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى الْمَاءِ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ، فَحَزَرْتُ مَنْ تَوَضَّأَ مَا بَيْنَ السَّبْعِيْنِ إِلَى الثَّمَانِيْنَ".

އަދި ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމްގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އަނަސް ވިދާޅުވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަރިހަށް ފެންއަޅައިފައިވާ ކަންވާރެއް ގެނެއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އޭގެ އަނގަމަތި ފުޅާކޮށް ތިލަ ތަށިކޮޅެއް އަރިހަށް ގެނެވުނެވެ. އޭގައި ފެނަށް މަދު ފެންތިކެއް ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިތައް އެ ކަންވާރުގެ ތެރެއަށް ލެއްވިއެވެ. އަނަސްގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިތަކުގެ ދެމެދުން (ފެންއާރުކަން އަރާފައިވާ) ކަމުގައިވާ ފެންތައް އަރަމުން

ދިރަހަމަށް ހިމަނަކަށްގެން ދެކެވަރިކަމީއެވެ. ފަހެ، މިޚްޟަބުން އެ ބޭފުޅުން ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، މިމަންނާ އެ ބޭފުޅުން ވުޟޫކުރި ކިތައް މީހުންތޯ އަދަދުކުރެއްވުމަށް، ބުނެދެއްވިއެވެ. (އެއީ) ހަތްދިހައާ އަށްޑިހައާ ދެމެދުގެ މީހުންނެވެ.“

775– وعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ ﵁، قَالَ: أَتَانَا النَّبِيُّ ﷺ، فَأَخرَجْنَا لَهُ مَاءً فِي تَوْرٍ مِنْ صُفْرٍ فَتَوَضَّأَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު الله ބިން ޒައިދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރަތްޕިތަލުންހަދާފައިވާ ތަށި ކަންތާއެއްގައި ފެން ނެރުނީމެވެ. އޭގައި ހިފަހައްޓާފައިވާ ފެންކޮޅެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެފެނުން ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ.“

776– وعَنْ جابرٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي شَنَّةٍ وَإِلاَّ كَرَعْنَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަންޞާރީންގެ ބޭކަލެއްގެ ގެއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިޔަކު (އެބަ: އަބޫބަކުރުގެފާނު) ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ އަންޞާރީ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ އަތުގައި ފެންހަރުގައި ރޭގަނޑު ހުރި ފެން ހުރިނަމަ (ތިމަންމެން ހިއްޕުވުމަށްޓަކައި) ގެންނަވާށެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، ކަލޭގެ ގޭގައި ތިމަންމެން ކޯރުން ފެން ހިއްޕާލާނަމެވެ.}“

777– وعَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَانَا عَنِ الْحَرِيْرِ وَالدِّيبَاجِ، وَالشُّرْبِ فِي آنِيةِ الذَّهَبِ وَالفِضَّةِ، وَقَالَ: "هِيَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا، وَهِيَ لَكُمْ فِي الآخِرَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޙުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނަށް ހަރީރުފޮތްގަނޑާއި، ގަދަފަތުރި ފޮތިގެ ބޭނުންކުރުމާއި، ރަނާ، ރިހީގެ ތަށިތަކުގައި ކާއި ބޯއުމުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ތަކެއްޗަކީ

ދުނިޔެމަތީގައި އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ކާފިރުންގެ) ތަކެއްޗެވެ. އަދި އާޚިރަތްދުވަހުން ތިޔަބައިމީހުންނަށްހުރި ތަކެއްޗެވެ.}“

(**ނޯޓް:** ރަނާއިރިހީގެ ތަށިތަކުން ހަރާމުވެގެންވަނީ، މުސްލިމު ފިރިހެނުންނަށެވެ. އަންހެނުންނަށް ހުއްދައެވެ. ”މުތަރުޖިމު“)

778– وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الَّذِي يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުއްމުސަލަމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ރަން ނުވަތަ) ރިހީގެ ތަށިތަކުގައި (އެއްޗެހި ކާ ނުވަތަ) ބޯ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑުގުގުރާކަމުގައިވަނީ ނަރަކައިގެ އަލިފާނުންނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "إِنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الفِضَّةِ وَالذَّهَبِ".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ރަން ނުވަތަ ރިހީގެ ތަށިތަކުގައި ކައި ބޯއިރަކާ މީހާ} (ދަންނާށެވެ!) (ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑުގުގުރާކަމުގައިވަނީ ނަރަކައިގެ އަލިފާނުންނެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "مَنْ شَرِبَ فِي إِنَاءٍ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ فَإِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارًا مِنْ جَهَنَّمَ ."

އަދި (މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ރަން ނުވަތަ ރިހީގެ ތަށިތަކުގައި (އެއްޗެއް ކާ ނުވަތަ) ބޯ މީހާ ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑުގުގުރާކަމުގައިވަނީ ނަރަކައިގެ އަލިފާނުންނެވެ.}“

* * * * *

117- ހުދުކުލައިގެ ފޭރާން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، (ފިރިހެނުންނަށް) ހުދުކުލައިގެ ފޭރާންލުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމާއި، ރަތްކުލަ އާއި، ފެހިކުލަ އާއި، ރީނދޫކުލަ އާއި، ކަޅުކުލައިގެ ފޭރާންލުން ހުއްދަވެގެންވާކަމާއި، އަދި، އުއިފޮއްޗާއި، ކަތާނީފޮއްޗާއި، ކެހެރިފޮތީގެ ހުދުންކަމުގައި ވިއަސް ހުއްދަވެގެން ވާކަމާއި، ހުއްދަނުވަނީ، (ފިރިހެނުންނަށް) ހަރީރު ފޭރާންކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴾ (الأعراف: ٢٦) މާނައީ: "އޭ އާދަމުގެދަރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢައުރަތައް ނިވައިކުރަނިވި ހެދުމާއި، ޒީނަތްތެރި ފޭރާން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބާވައިލެއްވީމެވެ. އަދި ތަޤުވާގެ ފޭރާން މާ ހެޔޮކަންބޮޑެވެ. އެ ކަންތައްތައް ވަނީ، اللهُ ގެ އާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. (އެއީ) އެމީހުން ހަނދުމަ ކުރުމަށްޓަކައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَٰلٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلۡجِبَالِ أَكۡنَٰنٗا وَجَعَلَ لَكُمۡ سَرَٰبِيلَ تَقِيكُمُ ٱلۡحَرَّ وَسَرَٰبِيلَ تَقِيكُم بَأۡسَكُمۡۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُونَ ﴾ (النحل: ٨١) މާނައީ: "އަދި اللهُ، ތިކަލާނގެ ހެއްދެވި ތަކެތިން، ހިޔާތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލެއްވިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ރައްކާތެރިކަން ފަރުބަދަތަކުން، ވަޅުތަކުގެ ތަންތަން، ހޫނުގަދަކަމުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލެއްވިއެވެ.

އަދި (ފިރި) ހޫނުކަމުން، ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިކޮށްދޭ ފޭރާންތަކާއި، ހަނގުރާމައިގެ ނުރައްކާތެރިކަމުން، ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިކޮށްދޭ ފޭރާންތައް، ތިޔަބައި މީހުންނަށްޓަކައި، އެކަލާނގެ ދެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް، އެކަލާނގެ ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވީ، އެގޮތައިންނެވެ. އެއީ، ތިޔަބައިމީހުން ކިޔަމަންވުމަށްޓަކައެވެ.“

779– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ، فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ފިރިހެނުން) ހުދުކުލައިގެ ފޭރާންލައިގަންނާށެވެ. އެއީ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ފޭރާމުގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު ފޭރާމެވެ. އަދި އޭގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޔިތުން ކަފުންކުރާށިކަމެވެ.}“

780– وَعَن سَمُرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْبَسُوا الْبَيَاضَ، فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ، وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، وَالْحَاكِمُ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ސަމުރަތު (އިބްނު ޖުންދަބު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ފިރިހެނުން) ހުދުކުލައިގެ ފޭރާންލާށެވެ. އެއީ، އެއީ ސާފުކަންބޮޑު، ރަނގަޅުކަންބޮޑު ފޭރާމެކެވެ. އަދި އޭގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޔިތުން ކަފުންކުރާށިކަމެވެ.}“

781– وَعَنِ الْبَرَاءِ ﷺ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرْبُوعًا، وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ، مَا رَأَيْتُ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަލްބަރާއު (އިބްނު ޢާޒިބު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަކީ، އިސްކޮޅުދިގުމިނުން މެދުމިނަށްވުރެ ދިގުމިނު ބޭކަލެކެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) އެކަލޭގެފާނު ރަތްކުލައިގެ ހުލްލާއެއްގައި ތިއްބަވައިގެން ތިއްބަވަނިކޮށް މިޔަންޖެ ދުށީމެވެ.

އެކަލޭގެފާނަށްވުރެ ވަކިން ރީތި އެއްވެސް އެއްޗެއް މިމަން ފަހަރެއްގައި ވެސް ނުދެކެމެވެ.“
(އެބަހީ: ރީތިކަމުގެ ގޮތުން އިތުރު އެކަލޭގެފާނަށްވުރެ ވަކިން ފުރިހަމަ މީހެއްވިޔަސް އަދި
އެހެން އެއްޗެއްވިޔަސް މިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންފައި ނުވެއެވެ. ހަމަ އެފަދައިން އެހެން
މީހަކުވެސް ދެކެފައި ނުވާނެއެވެ.)

782- وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، وَهْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِمَكَّةَ وَهُوَ بِالأَبْطَحِ، فِي قُبَّةٍ لَهُ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمٍ، فَخَرَجَ بِلاَلٌ بِوَضُوئِهِ، فَمِنْ نَاضِحٍ وَنَائِلٍ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ سَاقَيْهِ، فَتَوَضَّأَ وَأَذَّنَ بِلاَلٌ، فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ هَهُنَا وَهَهُنَا، يَقُولُ: يَمِينًا وَشِمَالاً، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، ثُمَّ رُكِزَتْ لَهُ عَنَزَةٌ، فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ، لاَ يُمْنَعُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “رَضِيَ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫޖުޙައިފާ، ވަހްބު ބިން ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގެ އަބްޠަޙުގައި ކިޔާ ތަނުގައި، ރަތްކުލައިގެ ހަމުން ހަދައިފައިވާ ޚައިމާއެއްގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އިންނަވަނިކޮށް މިމަންނާ ދެކެވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވުމަށް ފެންގެން ހިއްޕަވައިގެން ބިލާލުގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ބައެއް މީހުންނަށް ދިޔަފެނި ފެނުގެ ތިކިތަކުން ލިބުނެވެ. އަނެއް ބަޔަކަށް މަދު ފެންތިކެއް ލިބުނެވެ. (އެބަހީ: މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވުޟޫކުރެއްވި ހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ ވުޟޫގެ ގޮނޑުވަންތަށް ދެންފޮޅުވުން، އެއްބަރިގެންނާ ފެންތިކު ބިންމަތީއަށް އެޅުނަ ނަގައިއްވައި، އަސްފާޖަ ބާރަކާތުން، އެބަރަކާތުގެ އަތްގަނޑު ނަގައިފުއްތައި އެހެން ގޮތަކަށް ނުގެންގުޅެން، އެ ފެންތިކު ބަރަކާތް ދެކިފައި، ގަތުމަށް ކުރިގަތުމުގައި ޒާތުގެ ބަރަކާތަށް މާނަކޮށްދެއްވައި، ހަމަކުރިއެވެ. ދޭށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބޭނުން ކުރެއްވި ފެނެއްގެ ސަބަބުން ހާސިލުކުރަނީ ބަރަކާތެވެ.) ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ރަތްކުލައިގެ ހުރަވަޅެއް އަޅުއްވާފައިވެއެވެ. (ހުރަވަޅަކީ އަޑީގަނޑުގެ ބޭނުންކުރާ އެތި. ސޮކަފާން
އެކަލޭގެފާނުގެ ކަކުލުގެ ކުޑަފިޔަލަށް ވަކިން ތިރިއަށް ފެވެ.) ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިގެ ކަކުލުގެ ތިރިފަޅުގެ ހުދުކަން މިމަންނާ ފެނުނު ވަރު ހުރީއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބިލާލުގެފާނު ނަމާދަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަނގިދެއްވުމުގައި، އެ ކަނާތްފަރާތަށާއި ވާތްފަރާތަށް ޙައްޔަ ޢަލައް ޞަލާ، ޙައްޔަ ޢަލަލް ފަލާޙު ކިޔުއްވުމުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ވަގުތުގައި އިސްކުރިކޮށް ދެވަނަ ތަނަށް ޓަކައި ސީދާކުރެއްވިއެވެ. ދޭށް،

އެކަލޭގެފާނު "حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ". "ނަމާދަށް އަވަސްވާށެވެ. ކާމިޔާބުގެމަގަށް އަވަސްވާށެވެ." މިފަދައިން ގޮވައިލުއްވުމުން، އިތުރުއެކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ސުތުރާއެއް (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުމުގައި ކުރިމަތީގައި ޖަހާ ކުރުކަށިގަނޑު ހުރަސް) ބެހެއްޓުނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު އިމާމުވެ ވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތިން ސުތުރާގެ ދުރުފަރާތުން ކަނބަލާއި ޙިމާރު، ހުރަސްކުރަމުން ދިޔައެވެ. އަސްޙާބުން ދެކެވިގަޔާ ފޮރުވެވިފައިވާ ދުރުކަންނޭނގެއެވެ."

783– وَعَنْ أَبِي رِمْثَةَ، رِفَاعَةَ التَّيْمِيِّ ﷺ، قَالَ: "رَأَيتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيْهِ ثوبَانِ أَخْضَرَانِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި އަބޫރިމްޘާ، ރިފާޢަތުއްތައިމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ދެކެފީމު) މީމަންނާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުށީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގައި ފެހިކުލައިގެ ދެ ގަނޑުފޮތިގެ ހެދުންކޮޅެއް ތިބިއެވެ."

784– وَعَنْ جابِرٍ ﷺ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މައްކާ ފަތަޙްކުރެއްވި ދުވަހު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގެން އިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިމަތީގައި ކަޅުކުލައިގެ އިސްއޮޅިއެއް ބޭނުންކުރައްވާފައިވެއެވެ."

785– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ ﷺ، قَالَ: كَأَنِّى أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ، قَدْ أَرْخَى طَرَفَيْهَا بَيْنَ كَتِفَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި އަބޫސަޢީދު، ޢަމްރު ބިން ޙުރައިޘްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އިސްތަށިމަތީގައި ކަޅުކުލައިގެ އިސްއޮޅިއެއް ބޭނުންކުރައްވާފައިވާތީ މިހެންކަލޭގެފާނު ދެކޭހެންވެއެވެ. އެ އިސްއޮޅީގެ ދެ ކޮނޑުގަނޑު އެކަލޭގެފާނުގެ ދެ ކޮނޑުދޭތެރެއަށް ދޫކޮށްލައްވާފައިވާކަމަށް، މިހާރު ވެސް ހީވަނީ ދެކެފައިވާ ގޮތަށް ފެންނަހެންނެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ، وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިސްވަކުންނަށް ހުޅުބޯއަށް ދެއްވަން ހުންނެވިއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގައި ތެޔޮކޮށްލައްވައިގަތުމަށް، ކަޅުކުލައިގެ ރަގެޅިކޮށެވެ."

786– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كُفِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلاَثَةِ أَثْوَابٍ بِيْضٍ سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ، لَيْسَ فِيْهَا قَمِيصٌ وَلاَ عِمَامَةٌ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ކަފުންކުރެވުނީ ހުދުކުލަފޮތިން، ޔަމަނުކަރައިގެ ސަޙޫލިއްޔާގައި ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ ކަފާސް ފޮތިކޮޅުގައެވެ. އޭގެތެރޭގައި ގަމީސްކޮޅެއް، އަދި ފަގުޑިކޮޅެއް ނުވެއެވެ."

787– وَعَنْهَا، قَالَتْ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ غَدَاةٍ، وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مُرَحَّلٌ مِنْ شَعْرٍ أَسْوَدَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާކަމަނާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހެއްގެ ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނިކުމެވަޑައިގެންނެވީ، އެކަލޭގެފާނު ތުނބުޅިކޮށްވައިގެން ހުންނެވި، ކަޅުކުލައިގެ ކަށިވިން ވިދާވައިވާ ޖަހާކާކޮށެވެ. އޭގައި ޖަމަލުގެ އަސްދަރުތަކުގެ ސޫރަ ހުރިއެވެ."

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘާއި، މިފަދަ އެހެން ބައެއް ޙަދީޘްގެ އަލިގައި، ދިރޭ އެއްޗެހިކަމެއްގެ ސޫރަތަކުގައި، މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެފައި މިވާ ފަދަ ތަކެތީގެ ސޫރަ ކުރެހުމާއި، އެފަދަ ތަކެތީގެ ސޫރަ ކުރަހައިފައިހުންނަ ތަކެތީގެ ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަމުގައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (271/3) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

788– وَعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ لَيْلَة فِي مَسِيْرٍ، فَقَالَ لِي: "أَمَعَكَ مَاءٌ؟" قُلْتُ: نَعَمْ، فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَمَشَى، حَتَّى تَوَارَى فِي سَوَادِ اللَّيْلِ، ثُمَّ جَاءَ فَأَفْرَغْتُ عَلَيْهِ مِنَ الإِدَاوَةِ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَعَلَيهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ، فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ، فَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ أَهْوَيْتُ لأَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ: "دَعْهُمَا فَإِنِّى أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ". وَمَسَحَ عَلَيْهِمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަލްމުޣީރާ ބިން ޝުޢުބާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތަބޫކު ހަނގުރާމައިގެ ދަތުރުގައި) އެއް ރޭގަނޑު، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އަހަރެން ދަތުރު ކުރަމުން ދިޔައީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ އަތުގައި ފެންފުޅިއެއް އެބައޮތްތޯއެވެ؟} އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އާދެއްޗެވެ! ދެން، އެކަލޭގެފާނު ސަވާރީން ފައިބައިވަޑައިގަތެވެ. (ދެން، އަހަރެން ފެންފުޅި އެއްލައިލުމުން) އެކަލޭގެފާނު ހިނގަވައިގަތެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ އަނދިރީގެ ތެރޭގައި އެކަލޭގެފާނު ފޮރުވިގެން ނުފެނިވަޑައިގަންނަވާ ހިސާބަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އަހަރެން އެކަލޭގެފާނަށް ފެންފުޅިން ފެން އަޅުވައިދިނީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު މޫނު ދޮވެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ލައްވާފައި ހުރީ ސޫފުން ހަދާފައިވާ ޖުއްބާކޮޅެކެވެ. ދެން، (އެ ޖުއްބާކޮޅުގެ އަތްކުރިތައް ބޮޑުނުވާތީ) އެކަލޭގެފާނުގެ ދެއަތްފުޅު ބޭރަށްނެރުއްވުން ދަތިވެއްޖެއެވެ. އަދި ޖުއްބާކޮޅުގެ ތިރިން ދެއަތްފުޅު ނެރުއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ދެއަތްފުޅު (ދެ ކިހުނިބުރި ހިމެނޭގޮތަށް) ދޮވެއްވިއެވެ. އަދި ބޮލުގެ ބައެއްގައި ފެން މަސްހުކުރެއްވިއެވެ. (މުޣީރާގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ ދެ ފައިވާން ބާލައިދިނުމަށް އަހަރެން ފަރުވާލީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {އެދެއިން ދޫކޮށްލާށެވެ! އެއީ ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެން އެ ދެ ފައިވާން ލީ ދެފައިފުޅު ޠާހިރުކަމުގައި ވާހާލުއެވެ. (އެބަހީ: ވުޟޫ ކުރައްވައިގެން ހުރިހާލުގައެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު ދެ ފައިވާންމަތީގައި ފެން މަސްހުކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ ضَيِّقَةُ الْكُمَّيْنِ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެކަލޭގެފާނު ލައްވާފައިވާ ޖުއްބާކޮޅަކީ ޝާމުކަރައިގެ ހަނި ދެ އަތްކުރިތަކެއް ހުރި، ޖުއްބާކޮޅެކެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَنَّ هَذِهِ الْقِصَّةَ كَانَتْ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، މި ޙާދިޘާއަކީ، ތަބޫކު ހަނގުރާމައިގެ ދަތުރުގައި ހިނގި ކަމެކެވެ."

* * * * *

118- ފިރިހެނުން ގަމީސްލުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

789– عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْقَمِيْصُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެފާނު ރުއްސެވުންލެއްވި އުއްމުސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ލޯބިފުޅުކުރައްވާ ހެދުންކޮޅަކީ، ގަމީސްކޮޅެވެ."

* * * * *

119- ގަމީހާއި، އަތްކުރިއާއި، އަންނައުނާއި، ފަގުޑީގެ ކަންގަނޑުގެ ސިފައާއި، ދިގުމިން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ގަމީހުގެ ފަސްބަރާއި، ގަމީހުގެ އަތްކުރި އާއި، އަންނައުނާއި ފަގުޑީގެ ކަންގަނޑާއި، މިފަދަ އެއްޗެސް އެއްޗެހި، ބޭކާރުކޮށް މާބޮޑަށް ދިގުކޮށް އެޅުވުމާއިގައި ނުވަތަ ތިރިއަށް ސޫރުދަމައި ހުސްނާސްރުން ބޮޑާކަމުގައި (ފިރިހެނުންގެ ބައްޔުގައި) ހަރާމު ކަމެއްކަމާއި، ބޮޑާކަމުގެ ސަބަބުން ނޫނަސް، އެއިން އެއްޗެއް ދިގުކޮށް އެޅުމަކީ ޝަރުޢީގޮތުން ބާއްވުމަށް މަކުރޫހު ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

790– عَنْ أَسْمَاءِ بِنْتِ يَزِيْدَ الأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ كُمُّ قَمِيصِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى الرُّسُغِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަސްމާއު ބިންތު ޔަޒީދު އަންސާރިއްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ގަމީސްކޮޅުގެ އަތްކުރިފުޅު ހުންނަނީ، އަތްޖެހިގެ ކުޅަހުގާ ހަމައަށެވެ.''

791– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَارَسُولَ اللَّهِ إِنَّ إِزَارِى يَسْتَرْخِى إِلاَّ أَنْ أَتَعَاهَدَهُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّكَ لَسْتَ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خُيَلاَءَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَوَى مُسْلِمٌ بَعْضَهُ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބޮޑާކަމާއެކު، އެ މީހެއްގެ ހެދުން ދިރިއްކާލި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް މާތް اللَّهُ (ރަޙްމަތުގެ) ބެއްލެވުމަކުން ނުބައްލަވާހުށްޓެވެ.} ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ ކިބައިގައި އެ ކަމުގެ ގަސްދުއްނުނީ، އަޅުގަނޑުގެ އަންނައުގި ދިރިވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނަކީ، ބޮޑާކަމުގެގޮތުން އެކަން އެ ގޮތަށް ކުރައްވާ ބޭކަލަކީގެއް ނޫނެވެ.}''

792– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބޮޑާކަމުގެ ސަބަބުން، އެ މީހެއްގެ އަންނައުގި (ތަނބިކަށިބޮށްފުދި) ދިގުކޮށް ބަހައްޓާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް މާތް اللَّهُ (ރަޙްމަތުގެ) ބެއްލެވުމަކުން ނުބައްލަވާހުށްޓެވެ.}''

793– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ކިބުރުވެރިންގެ) އަންނައުޅީގެ ތެރެއިން،
ފައިތިލަކަށްވުރެ ދިގުވެގެންވާ ބައި (ނަރަކައިގައެވެ!) ވީމާ، އެއީ ނުރައްކާތެރިކަމާ ބޮޑުކަމެކެވެ.}“

794– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ". قَالَ: فقرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَ مِرَارٍ، قَالَ أَبو ذَرٍّ: خَابُوا وَخَسِرُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާމްނުކުރައްވާނެ ޤިޔާމަތްދުވަހު އަބޫޛައްރުގެ ރަސޫލާ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާމްގެ މާނަ މިފަދައިންނެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ޤިޔާމަތް ދުވަހުން، اللَّهُ (ތަޢާލާގެ) ބައްލަވާނެ ނަޒަރެއްލާނެ، އަދި (ތަޢާލާގެ) ބަސްފުޅު
ވަޙީކުރައްވާނެ، އަދި އެބައިމީހުން (ކުށުގެ ތަކެތި) ޠާހިރުކޮށްދެއްވާނެ ބައެއް މީހުން
ވެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ބޮޑުވެގެންވާ ޢަޛާބުއެއްވެއެވެ.} ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިފަދައިން
ތިން ފަހަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަބޫޛައްރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއުރެން ގެއްލި ހާނިކުރުވެއްޖެއެވެ.
އެއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ، އެ މީހާގެ އިޒާރު
ނުވަތަ އަންނައުޅި) ތަނބިކަށްޓާކޮށްލުމަށް ތިރިއަށް ދުށުމަށްވެރިޔާ ބަލައެޓާ މީހާ (އެބަހީ: އުފުލާ
ޚިޔާނާތް ކުރާ)، (ހެޔޮކަމެއް ކޮށްދިނުމަށްފަހު) ކަލާމާ މީހާ އާއި، ދޮގުހުވައިކޮށްގެން، އެ
މީހާގެ މުދަލު ވިއްކާ މީހާއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، {އެ މީހާގެ އިޒާރު، ނުވަތަ
އަންނައުޅި ތަނބިކަށްޓާކޮށް ތިރިއަށްދުށަށް ކަޑާ މީހާ (އެބަހީ: އުފުލާ ޚިޔާނާތްވެރިޔާ)}
މިފަދައިންނެވެ.

795– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الإِسْبَالُ فِي الإِزَارِ، وَالقَمِيصِ، وَالعِمَامَةِ، مَنْ جَرَّ شَيئًا خُيَلاَءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގަންނަވާ
ޢަބްދުﷲ (ބިން ޢުމަރު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާމްގެ މާނަ މިފަދައިންނެވެ.)
މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަންނައުޅީގެ ތެރެ (ތަނބިކަށްޓާކޮށް) ތިރިކުރުމާއި،

އަދި ގަމީހާއި، ފަގުޑީއާއި، މިއިން އެއްޗެއް ބޮޑާކަމުގެ ސަބަބުން ވާތްފަރާތަށް ދިގުކޮށްލުމަކީ، ނިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް (އެބަހީ: އެފަދަ ކިބުރުވެރިޔަކަށް) މާތް اللَّهُ (ރަޙްމަތުގެ) ބެއްލެވުމަކުން ނުބައްލަވާނެއެވެ.}“

796– وَعَنْ أَبِي جُرَيٍّ، جَابِرِ بْنِ سُلَيمٍ رضي الله عنه، قَالَ: رَأَيتُ رَجُلاً يَصْدُرُ النَّاسُ عَنْ رَأْيِهِ، لاَ يَقُولُ شَيئًا إِلاَّ صَدَرُوا عَنْهُ، قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قُلْتُ: عَلَيكَ السَّلاَمُ يَارَسُولَ اللَّهِ ــ مَرَّتَيْنِ ــ قَالَ: "لاَ تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلاَمُ، عَلَيْكَ السَّلاَمُ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى قُلِ: السَّلاَمُ عَلَيْكَ". قَالَ: قُلْتُ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: "أَنَارَسُولُ اللَّهِ الَّذِي إِذَا أَصَابَكَ ضَرٌّ فَدَعَوْتَهُ كَشَفَهُ عَنْكَ، وَإِذَا أَصَابَكَ عَامُ سَنَةٍ فَدَعَوْتَهُ أَنْبَتَهَا لَكَ، وَإِذَا كُنْتَ بِأَرْضٍ قَفْرٍ أَوْ فَلاَةٍ، فَضَلَّتْ رَاحِلَتُكَ، فَدَعَوْتَهُ رَدَّهَا عَلَيْكَ".

قَالَ: قُلْتُ: اعْهَدْ إِلَيَّ، قَالَ: "لاَ تَسُبَّنَّ أَحَدًا". قَالَ: فَمَا سَبَبْتُ بَعْدَهُ حُرًّا، وَلاَ عَبْدًا، وَلاَ بَعِيْرًا، وَلاَ شَاةً". "وَلاَ تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَأَنْ تُكَلِّمَ أَخَاكَ وَأَنْتَ مُنْبَسِطٌ إِلَيهِ وَجْهُكَ، إِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْمَعْرُوفِ، وَارْفَعْ إِزَارَكَ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ، فَإِنْ أَبَيْتَ فَإِلَى الْكَعْبَيْنِ، وَإِيَّاكَ وَإِسْبَالَ الإِزَارِ، فَإِنَّهَا مِنَ الْمَخِيْلَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمَخِيْلَةَ، وَإِنِ امْرُؤٌ شَتَمَكَ وَعَيَّرَكَ بِمَا يَعْلَمُ فِيْكَ، فَلاَ تُعَيِّرْهُ بِمَا تَعْلَمُ فِيهِ، فَإِنَّمَا وَبَالُ ذَلِكَ عَلَيهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި އަބޫ ޖުރައްޔު، ޖާބިރު ބިން ސުލައިމުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުން އެބޭކަލެއްގެ ބަސް ގަބޫލުކުރޭ، އެބޭކަލަކު ވިދާޅުވާ ކޮންމެ ކަމެއް އެއުރެން ކުރާތީ ބޭކަލަކު ތިމަންނާ ދެކެލެއްވީމެވެ. ތިމަންނާ އަހައިފީމެވެ. މިއީ ކާކު ބޭކަލެއްހެއްޔެވެ؟ މީސްތަކުން ބުންޏެވެ. އެއީ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. عَلَيكَ السَّلاَمُ އެބަހީ: "ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލާމް ވާށިއެވެ." އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. މިހެން ދެ ފަހަރު ދަންނަވައިފީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަލައިކަށް ސަލާމް މިއޮތް ނުބުނާށެވެ! އަލައިކަށް ސަލާމް އަކީ މައްޔިތުންނަށް ސަލާމްކުރާގޮތެވެ. އަސްލަކީ މިއޮތް "އައްސަލާމު އަލައިކަ" މިހެން ބުނާށެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ކަލޭގެފާނީ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންނަކަލޭގެފާނީ، اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެކަލާނގެއީ، ތިބާއަށް އުނދަގުލެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، ތިބާ އެކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރެވުމުން އެ ދަތި ދުރުކޮށްދެއްވުން، ތިބާގެ އުނދަގޫ ފިލުއްވާ އިލާހެވެ. އަދި ތިބާއަށް ހަލާކުވާ އަހަރެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު،

މީހާ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުން ދުރާ ގުޅުންހުރުމުން، މީހާއަށްޖެހި އެކަލާނގެ ގޯނާގެސްތަކަށް ފެތުމާ އިނާކުރެވެ. އަދި މީހާ އެއްވެސް ފަންގިފިލާ، ދިރުމުގެ ޖެހޭކަމާއި ވަނީކަން، މީހާގެ ސަވާރީގައި (ނާޅުއްމިދާވާ ހިނދު) މީހާ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުން ދުރާ ގުޅުންހުރުމުން، މީހާގެ ސަވާރި މީހާއަށް ރައްދުކޮށްދެއްވާ އިނާކުރެވެ.

(ޖާބިރު ބިން ސުލައިމުގެ ހަދީސް) ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންނާ ދުންނިވިމުވެ. ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވާށެވެ! ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {މީހާ އެކަކަށްވެސް ހުތުރުބަހެއް ނުބުނާށެވެ.} އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ ފަހުގައި މިމަންސާ މިނިވަންމީހަކަން ވެސް، އަޅު މީހަކަން ވެސް، ޖަމަލަކަން ވެސް، އަދި ބަކަރިއަކަން ވެސް ހުތުރު ބަހެއް ނުބުނަމެވެ. (އިތުރަށްކަލޭގެފާނު ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ.) {ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަމަކަށް އުޅި ކުޑަކޮށްލާ މީހާ ނުދެކޭށެވެ. އަދި މީހާގެ އަޚާ މީހާ ފާހަގަކޮށްލާ ހިނދު، އުފާވެރިކަމާއި ފާހަގަކޮށްލާ ކުރެވޭ ޚާއްޞަކޮށްލާށެވެ. ކަމަކަނަވަރުން، އޭގެ ކުރަހަށްދެއްވާށެވެ. އަދި މީހާގެ އަންނައުގަނޑު ކަކުލުގެ މުސްކުޅި ޙާލަތުގައި އުފެދޭ ގޮތަށްވެސް ބަންދުކޮށްލާށެވެ. ފަހެ، އޭ ވަރު މީހާއަށް ބަދުކަމާ އޮތުގައި އުފުލާށެވެ. ފަހެ، ކަނޑައެޅިފައިވާ މުސްކުޅިގައި (ބަކަރުބާ) ހުރިކަމެވެ. އަދި އަންނައުގަނޑު (ތަނިބިކަމުގެ ތެރޭގައި) ދިގުގައި ބަދުއްޗަލަކަށް ހިނގާ ބުރަކަލާއިދުވާހުރިކަމެވެ. ފަހެ، ކަމަކަނަވަރުން، އޭ (އެބަހީ: ފިރިހެނުން، ތަނިބިކަމުގެ ދިގުއަކަށް އަންނައުގަނޑު ސާފުކަމަށް ބަދުއްޗަލަކަށް) ބޮޑާކަމުގެ ތެރެއިން ކަމެކެވެ. ކަމަކަނަވަރުން، ބޮޑާކަމަށް ﷲ، ރަޙްމަތްތެރިނުވާނެއެވެ. އަދި މީހާގެ ކަމަކަށް އެހެއްޓުމަށް ނުކުތުމުން ވެސް، މިނިވަން މީހާގެ ކަމެއްގައި އެކަމުގެ ހުރިކަމުގެ، ހުތުރު ބަދުއްޗަލަކަށް، މީހާއަށް ޖެހިފައިވާ ކުރަހަކަށް، އެއްގެ ކަމަކަށް ޖެހިފައިވާ މީހާއަށް އެނގޭތޯ ނަހަކުރުމަށް، އެހެން ހުތުރު ބަދުއްޗަލަކަށް ޖެހިފައިވާ ނުބުނާށެވެ. ފަހެ، އެކަމުގެ ނުބައިކަން އޮންނާނީ ހަމައެކަމުގެ މައްޗަށެވެ.}"

797- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّى مُسْبِلٌ إِزَارَهُ، قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اذْهَبْ فَتَوَضَّأْ". فَذَهَبَ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: "اذْهَبْ فَتَوَضَّأْ". فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَارَسُولَ اللَّهِ، مَالَكَ أَمَرْتَهُ أَن يَتَوَضَّأَ ثُمَّ سَكَتَّ عَنْهُ؟ قَالَ: "إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّى وَهُوَ مُسْبِلٌ إِزَارَهُ، إِنَّ اللَّهَ لاَ يَقْبَلُ صَلاَةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ދުވަހަކު ބޭކަލަކު އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަންނައުނިގަނޑު މާދަށަށް ތިރިކުރައްވައިގެން ހުންނަވައި ނަމާދުކުރައްވަން ހުންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދިޔާ ވަޑައިގެން ވުޟޫކުރައްވައިގެން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!} ދެން، އެ ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ވުޟޫކުރައްވައިގެން ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދިޔާ ވަޑައިގެން ވުޟޫކުރައްވައިގެން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!} ދެން، (ދެވަނަ ފަހަރަށްވައި) ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނަށް ވުޟޫކުރެއްވުމަށް ދިޔަ އަމުރުކުރެއްވީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ (އެބައީ: އެ ކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވުމަށް ވަޑައިގަތުމުން، ދެވަނަ ފަހަރަށް ވެސް ވުޟޫކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވީ ކޮން ސަބަބަކާހުރެ ތޯއެވެ؟) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ ހުންނެވީ، އޭނާގެ އަންނައުނިގަނޑު ތިރިކޮށްލައިގެން ނަމާދުކުރައްވަމުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހެއްގެ އަންނައުނިގަނޑު ތިރިކޮށްލައިގެން ނަމާދުކުރަމުންހުރި ނަމާދުކުރާ މީހެއްގެ ނަމާދު، މާތް اللّهُ، ގަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ.}“

798- وَعَنْ قَيْسِ بْنِ بِشْرٍ التَّغْلِبِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، وَكَانَ جَلِيْسًا لأَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ بِدِمِشْقَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يُقَالُ لَهُ سَهْلُ بْنُ الْحَنْظَلِيَّةِ، وَكَانَ رَجُلاً مُتَوَحِّدًا، قَلَّمَا يُجَالِسُ النَّاسَ، إِنَّمَا هُوَ صَلاَةٌ، فَإِذَا فَرَغَ فَإِنَّمَا هُوَ تَسْبِيْحٌ وَتَكْبِيْرٌ، حَتَّى يَأْتِيَ أَهْلَهُ، فَمَرَّ بِنَا وَنَحْنُ عِنْدَ أَبِي الدَّرْدَاءِ،

قَالَ لَهُ أَبُوالدَّرْدَاءِ: كَلِمَةً تَنْفَعُنَا وَلاَ تَضُرُّكَ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَرِيَّةً، فَقَدِمَتْ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَجَلَسَ فِي الْمَجْلِسِ الَّذِي يَجْلِسُ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ لِرَجُلٍ إِلَى جَنْبِهِ: لَوْ رَأَيْتَنَا حِيْنَ الْتَقَيْنَا نَحْنُ وَالْعَدُوُّ، فَحَمَلَ فُلاَنٌ فَطَعَنَ، فَقَالَ: خُذْهَا مِنِّي، وَأَنَا الْغُلاَمُ الْغِفَارِيُّ، كَيْفَ تَرَى فِي قَوْلِهِ؟ قَالَ: مَا أَرَاهُ إِلاَّ قَدْ بَطَلَ أَجْرُهُ، فَسَمِعَ بِذَلِكَ آخَرُ، فَقَالَ: مَا أَرَى بِذَلِكَ بَأْسًا، فَتَنَازَعَا حَتَّى سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "سُبْحَانَ اللَّهِ؟ لاَ بَأْسَ أَنْ يُؤْجَرَ وَيُحْمَدَ".

فَرَأَيْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ سُرَّ بِذَلِكَ، وَجَعَلَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَيْهِ، وَيَقُولُ: أَنْتَ سَمِعْتَ ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَمَا زَالَ يُعِيْدُ عَلَيْهِ حَتَّى إِنِّي لأَقُولُ لَيَبْرُكَنَّ عَلَى رُكْبَتَيْهِ،

قَالَ: فَمَرَّ بِنَا يَومًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةً تَنْفَعُنَا وَلاَ تَضُرُّكَ، قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْمُنْفِقُ عَلَى الْخَيْلِ، كَالْبَاسِطِ يَدَهُ بِالصَّدَقَةِ لاَ يَقْبِضُهَا". ثُمَّ مَرَّ بِنَا يَومًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ

أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةً تَنْفَعُنَا وَلاَ تَضُرُّكَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "نِعْمَ الرَّجُلُ خُرَيْمٌ الأَسَدِيُّ، لَوْلاَ طُولُ جُمَّتِهِ، وَإِسْبَالُ إِزَارِهِ". فَبَلَغَ ذَلِكَ خُرَيْمًا، فَعَجَّلَ فَأَخَذَ شَفْرَةً فَقَطَعَ بِهَا جُمَّتَهُ إِلَى أُذُنَيْهِ، وَرَفَعَ إِزَارَهُ إِلَى أَنْصَافِ سَاقَيْهِ،

ثُمَّ مَرَّ بِنَا يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: كَلِمَةً تَنْفَعُنَا وَلاَ تَضُرُّكَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُمْ، فَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ، وَأَصْلِحُوا لِبَاسَكُمْ، حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ، فَإِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلاَ التَّفَحُّشَ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ، إِلاَّ قَيْسَ بْنَ بِشْرٍ، فَاخْتَلَفُوا فِي تَوْثِيْقِهِ وَتَضْعِيْفِهِ، وَقَدْ رَوَى لَهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޤައިސް ބުން ބިޝްރުއް ތަޣްލިބީއްޔުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަނިކުގެ ބައްޕާ (ބިޝްރުއް ތަޣްލިބީއްޔު) މިމަނިކުފާނަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ. އަދި އޭ ކަލޭގެފާނަކީ، މާތް اللهُ، އޭ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި އަބުއްދަރުދާއުގެފާނުގެ އެކުވެރިއެކެވެ. (ބައްޕާ) ބުނުއްވިއެވެ. ދިމިޝްޤުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން ބޭކަލުންނަކު "ސަހްލު ބުނު ޙަންޡަލިއްޔާ" އެވެ ބޭކަލަކު އުޅުއްވިއެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނީ، މީހުންނާ ވަކިން އެކަހެރި ދިރިއުޅުއްވުމަށް ލޯބިކުރައްވާ ބޭކަލެކެވެ. މީހުންނާއެކު ވާހަކަދައްކަވައިދެއްވައި އުޅުއްވަނީ މަދު ފަހަރަކުއެވެ. އަބަދުވެސް އޭ ކަލޭގެފާނުގެ ޝަޣުލުވެރިކަން ހުންނަނީ، ނަމާދުކުރެއްވުމުގެ މައްޗަށެވެ. ނަމާދުން ނިމުމަށްފަހު ތިބިނަމަ، އޭ ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތުމަށް ދާންދެން ތަސްބީހާ އާއި ތަކްބީރު ވިދާޅުވުމުގައި ދުރުހުންނަވައެވެ. (ބައްޕާ ބުނުއްވިއެވެ.) އެއް ފަހަރަކު އޭ ކަލޭގެފާނު މިމަނިކުފާނުގެ ކައިރިން ފާއިތުވެ ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު މިމަނިކުފާނު މިއްބޮޑީ، އަބުއްދަރުދާއުގެފާނުގެ އަރިހުގައެވެ.

ފަހެ، އޭ ކަލޭގެފާނަށް އަބުއްދަރުދާއުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ، ކަލޭގެފާނަށް ގެއްލުމެއް ދިމަވެގައި ނުގެންނަވާނެ، އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް މަންފާކުރާނެ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު ރަސޫލު اللهِ ﷺ ފަޞްލަކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭ ފަޞްލަކު އެނބުރި އައުމަށްފަހު، އޭގެ މެދުއިން ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އިންނެވި މަޖިލީހުގައި އިށީނދެވިއެވެ. އަދި އޭނާގެ އަރިހުގައި އިންނެވި ބޭކަލަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަނިކުން ދުޝްމަނުންނާ ކުރިމަތިވީ ހިނދު، ކަންހިނގިގޮތް މިބައަށް ފެނިއްޖެނަމަގާތެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުމެންކުރު އެވިސް ބޭކަލަކު

އޭނާގެ ޚުނޫސި ނަސްރުގަވައި، ދުށްމަނުންގެ ހިރާކަތް ބަރަމާދުވައި އޭނާ
ޢަހުދުކަނޑުވައިލުމަށްފަހުގައި ވިދާޅުވިއެވެ! މިމަންޒާ (ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި)
ކުރިމަތިލުމުގެ ބަދަލު ކިބައިގަންނާށެވެ. މިމަންޒަރާއި، އިޖުތިހާދުވަންތަކަމެއްގެ (ރައުޔުވަތުކަމަ)
ޢިވާނަރިބުވެ. އޭނާގެ މި ބަސްފުޅުގޮތުގައި މިބާ ދުކުވައްވަނީ ކަރަނާއެކުރައްވާ؟ ޢަވާބުގައި އަ
ބާކަރު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޒާ ދުރާގޮތެއްގައި އެއި، އޭނާގެ ދަރުމަ ބާޠިލުވާނެވެ ކަމުކަލެވެ.
އަދި (ކައިރިގައި، އެ ދުބާރަކުން ދައްކަވަމުންގެންދި ވާހަކަ އަޑުއައްސަވަންއިންނެވި)
އެހެން ބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޒާ ދުރާގޮތެއްގައި އެއީ އެއްވެސް މައްސަލައެއްނޫނެވެ.
(އެހީ، އެކަމުގައި އޭނާގެ މަތީ ބާޠިލްކަމާއި، ކަޢުބާކަމާއި، ކަށަވަރުކަން ދައްކަވައިލެއްވުމެވެ. އެއާ
ހިލާފަށް ދުށްމަނުން ބަރުވެރިކަރުވައި، އެއުރެން ސިފަކުރެވިކަރުވުމަށް ވިދާޅުވި ބަހެއް
ނޫން ކަމަކަށް މިމަންޒާ ނުދެކެވުނެވެ.) ފަހެ، އެ ދީ ބާކަރުން (އެކަމުގައި) ދުބާރަކުވާވެއިގެން
އަޑުގަދަވިއެވެ. އަދި ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަށް މި އަޑު އިވިވައިގެން ބަދަލުކުރެއްވިއެވެ.
{ސުބުޙާނަ ﷲއެވެ! ﷲގެ ރަސޫލާއާ ދެކޮޅަށް ކުރާކަމެވެ! އޭނާއަށް ދަރުމަކާއި ތަޤްވާ ބޭނުންގައި
ހަރަސްއަޅާ ކަލޭ އެދެވޭނެތެވެ. އަދި އޭނާއަށް ތާޢަތުވުމަށް ސަލާމަތް ވެސް ނުލިބޭނެ.}
(ބައްޕާ ބުނުއްވިއެވެ.) އެ ކާފިރުންގެ ވާހަކަތަކުގެ އަޑުއައްސަވައި،
އަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އުޅުމުގެ މިމަންޒަރަށް އަހަރުމެން. އަދި އެ ކާފިރުން ދަރުމައަށް
އިސްތިރާޙަތު އުފުއްލަވައި، ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ މިއަދުން ބަދަލުކުރެއްވި އަދި
ކާފިރުން އެއްސެވިއެއްތޯއެވެ؟ އެ ކާފިރުން (އެބަހީ: ސުހައިލު ބިން ޢަމްރުއާ)
ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ! (ބައްޕާ ބުނުއްވިއެވެ.) އެ ކާފިރުންނަށް އަބްދުއްރަޙްމާނު، މި ސުލްޙަ
ތަކެއްކުރެއްވުމަށް ގެންދިޔައެވެ. އެހެންކަމުން މިމަންޒާ ހިތާމައިރައެވެ. ހަމައެއްމަ އެ
ކާފިރުންގެ (އެބަހީ: ސުހައިލު ބިން ޢަމްރުއާގެ) ދަރިކަލުންގައި ޖެހިސްދާބައި އެ
ކާފިރުން (އެބަހީ: އަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ކުދިން) ކުޅަދުވަރު ޖައްސަވައިގެން އިރިޢާނަތެއް ކުރިއެވެ.
(އެބަހީ: އަބޫޖަންދަލް، އަބޫޖަންދަލް ހުރިހާގޮތަކަށް ކާފިރުންގެ ހިފަހައްޓުމުގައި،
އަދަބުދިނުމުގެ ދަޢުވާތައް ޖެހިއްސަވައިގެން، އެ ކާފިރުން އިރުޝާދުވައި ދޫކޮށްލެވެ.)
(ބައްޕާ ބުނުއްވިއެވެ.) އެހެން ދުވަހަކު ވެސް އެ ކާފިރުން މިމަންޒަރުގެ
ގޮތުން (ހަރަސްކުރުމަށްވައި) ވަޢުދުވެވެ. ފަހެ، އެ ކާފިރުންނަށް އަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ކުދިން
ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކާފިރުންނަށް ގެއްލުމެއް ދިނުމަކަށް ނުވަނީ މަގުގެން، އަދި

އަޅުގަނޑުމެންނަން ދަންނަވަން ކަންފަތްދޮރު ބަސްފުޅުގައި ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަންތައްތަކަކީ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ޖިބްރީލްއާއި މީކާއީލްއާ އަހެން، މިކަންތައްތަކުގެ ކަންތައް މިހާރު މިސާލަކީ، އެ މީހެއްގެ އަށް ރައްދުވާއިރުގެ އެއްޗެހި، އަޅުގަ ސްކޯލާޝިހާބުންގެއް ގެދޮރުންނަ މީހެއްގެ މިސާލެވެ.} ދެން އެއަށްފަހު، އެހެން ދުވަހަކު ފެނުނު އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނަށް ގޮސްތުމުގެ ބޮޑުވެގެން ނުގަނނަކަން، އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަން ދަންނަވަން ކަންފަތްދޮރު ބަސްފުޅުގައި ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އެކަމުގެ ބޮޑުގެ އިސްތިހާރުގައެވެ އެހާ ދިގުކަން ނުބައިއްޗެއްކަމަށް، އަދި އޭނާގެ އިޖާރު (ތިރިބައިކަންތަކުގޮތަށް) މިރުތަން ސޫރަތައި ނުބައިއްޗެއްކަމަށް، (ލާއި ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވާއްޖެ) ހުރައިމުޑު އަސަރުކޮށް، މިސްކީނުކަންކަރު ރަނގަޅު ބޭކަރުކަމެވެ.} ދެން، ހުރައިމަން މިބަސްފުޅު އިޖުރާއްޖެހުނު، އެ ކަލޭގެފާނު (އެ ކަންކަން އިސްލާމް ކުރައްވާފަން) އަވަސްކޮށް ގެއްލިއްޖެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން ނަންގަވައި، އޭރުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދިރުމު އިސްތިހާރުގަނޑު، ދެ ކަންފަތްފުޅުގެ ފުރުފުޅާ ހަމައަށް ބޮޑުކަންބޮޑުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިޖާރު، (އެބަހީ: ގެދޮރުންކަމުގެ) ކަރުމިތިފުޅުގެ ދެބައިކުރަ އެއްބައިގެ ހަމައަށް އުފެއްދިއެވެ.

ދޭގަޑުން އެހެން ދުވަހަކު ފެނުނު އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނަށް ގޮސްތުމުގެ ބޮޑުވެގެން ނުގަނނަކަން، އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަން ދަންނަވަން ކަންފަތްދޮރު ބަސްފުޅުގައި ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވި މިސާލަ އަޅުއިހިމެވެ. ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ހަމަކަލަކަށްވެރިން، މިހާރަށް މިހާބައިމީހުންގެ އަހުންނާ ބައްދަލުކުރަނީ. ދެން، މިހާބައިމީހުންގެ ސަވާރީ އާއި މިހާބައިމީހުންގެ ހެދުން ދަސްކުރުކުރާށެވެ! އެއީ، ފެންވަރައި، ބޮޑުކައި ތިއްތުރައި، ދުނިމަތީ ސާފުވެ އެޖާތާވެފައިވާ މީހަކު ފަރައިން މިހާބައިމީހުން ފުމަސްޖަކައެވެ.} (އެބަހީ: ދަޢުވަތުކުރާން އެނބުރި އަހުރު މިޔާތްގެ އަހުރުވިރިންގެ ގެތެރޭ ދިރުމުގެ ކުރިން، މިހާބައިމީހުން ހަރިހަނދާއި ފާރާމުގައި ހާކަފައިވާ ހިރަފުސްތަކެއް ފިލުވައިލައިފައި، މުސް ފުރަލައި، ބޯލައި ހެދުން ސާފުކުރެއްވުމައި، ރީތިވެލާށެވެ! އަދި މިހާބައިމީހުންގެ ސަވާރީ ފެށުން ރީތިކުރާށެވެ.) {އެއީ އާދެ ސަޙަބުން

މީސްތަކުންގެ ގޮތުގައި ތިރީބައިމީހުންގެ މަޤާމުތަކަށް ބޮޑުވެ، މީސްތަކުންގެ ތެރޭ ފެށުމަކީ ކަމެވެ. ވީއެވެ، ތިމާގެފާނުގެ ތަކަބުރާއި ތިމާގެފާނުގެ ސިފަ ހުތުރުކަމަށް ބަހައްޓާ މީހުންނަކީ ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ބައްލަވާވޮޑިގެންނެއް ނުވެއެވެ.}“

އަލްއިމާމުން ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ”މިއީ ރަނގަޅު ސަނަދަކުން އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ހަދީޘެކެވެ. އެހެން ނަމަވެސް، އިލްމުވެރިންނަވެސް، ހައިސް ބަސް ބިސްމަރީ އިޖުތިހާދުކުރި ހަރުދަނާ ރާވީއްޔާ ނުވަތަ ސަލީމް، ބަލި ރާވީއްޔާ ކަނޑައެޅުމުގައި ހެޔޮ ވެއެވެ. އަލްއިމާމު މުސްލިމުވެސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ބަދަލު ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.“

799– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِزْرَةُ الْمُسْلِمِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ، وَ لاَ حَرَجَ أَوْ لاَ جُنَاحَ فِيْمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ، فَمَا كَانَ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ، وَمَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމު ފިރިހެނާގެ އަންނައުނު ހުންނަންވާނީ، ކަކުލުގެ ދޮރު ހަމައަށެވެ. އަދި އެހިސާބުން ފެށިގެން ފައިގެ ކަނޑިތަކާ ދެމެދު ހިސާބުގައި ބާކީވުމަކީ ކުށެއް ނޫނެވެ. އަދި ދެ ފައިގެ ކަނޑިތަކަށް ވުރެ ތިރިއަށް (ނަރަކައިގައެވެ!) އެއީ ނަރަކައިގައި ވާނެއެވެ. އަދި އެ މީހަކު ބޮޑާކަމުގެ ސަބަބުން އަންނައުނު ފައިގެ ކަނޑިތަކުން ތިރިއަށް ދަމާފައި ހުރި ނަމަ، އެ މީހަކަށް މާތް اللَّهُ (ޤިޔާމަތްދުވަހު) ބައްލަވާވޮޑިގެން ނުވާނެއެވެ.}“

800– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَرَرْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفِي إِزَارِي اسْتِرْخَاءٌ، فَقَالَ: "يَاعَبْدَ اللَّهِ، ارْفَعْ إِزَارَكَ". فَرَفَعْتُهُ ثُمَّ قَالَ: "زِدْ"، فَزِدْتُ، فَمَا زِلْتُ أَتَحَرَّاهَا بَعْدُ، فَقَالَ بَعْضَ الْقَوْمِ : إِلَى أَيْنَ؟ فَقَالَ: إِلَى أَنْصَافِ السَّاقَيْنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ފަހަނައަޅާ ދިޔައިރު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺގެ އަރިހުން ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. އޭރު ތިމަންނާގެ އިޒާރު (ހުރީ ނަމަވާ އަންނައުނު) ވަނީ (ފައިގެ ކަނޑިތަކުން ތިރިއަށް) ސޮރިފައެވެ. ފަހެ، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަބްދު اللَّهِއެވެ! ތިބާގެ އިޒާރު މަތިކޮށް

{އަދި ބަދުދުޢާކުރައްވައިފައެވެ. އުފުއްލަވައިލީމުއެވެ. ތިމަންނާ ފަހެ، އުފުއްލަވާނެތެވެ!} {އަދި

އުފުއްލަވާނެތެވެ!} ފަހެ ތިމަންނާ ބޭނުން އުފުއްލީމުއެވެ. (ޢަބްދު اللّٰهِ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ،

އެއަންހެނުން، ތިމަންނާ އެކަމުގެ މައްސަލަ ރަސޫލާގެ ހުށަހެޅީމުއެވެ. ފަހެ، (އެ ކަލާނގެ ފާނުގެ

އަރިހުގައި) ބައެއް ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. (ކަލާނގެ ފާނުގެ ހެދުންކޮޅު އުފުއްލެވި) ކިޔާ

ހިސާބަކަށްތޯއެވެ؟ (ޢަބްދު اللّٰهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ދެ ކަކުލުގެ މެދާހަމައަށެވެ."

801- وَعَنْهُ، قَالَ: قالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ جرَّ ثَوبَهُ خُيَلاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: فَكَيْفَ تَصْنَعُ النِّسَاءُ بِذُيُولِهِنَّ، قَالَ: "يُرْخِيْنَ شِبْرًا" قَالَتْ: إِذَنْ تَنْكَشِفُ أَقْدَامُهُنَّ! قَالَ: "فَيُرْخِيْنَهُ ذِرَاعًا لاَ يَزِدْنَ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެ ފާނުގެ ކިބައިން، (އެބައީ: ޢުމަރު اللّٰهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންމަތި އުމަރުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {ބޭނުމަށް، އެ މީހެއްގެ ހެދުން (ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމާއެކު) ދަމައިގެން ދިޔާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް ލާމެ اللّٰهُ (ރަޙްމަތުގެ ބެއްލެވުމަކުން) ނުބައްލަވާހުށްޓެވެ.} (މި ބަސްފުޅު އަޑުއެހުމަށްފަހު، ލާމެ اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުންމަތި) އުއްމު ސަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުން އެ ކަނބަލުންގެ ހެދުމުގެ ދަމާ ހިސާބު ކިހާވަރަކަށްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {އެކަނބަލުން (ކަކުލުގެ މެދަށްވުރެ) ކައިވެރިވެގެން ޤިޔާމަތާއި ބައްދަލުކުރާނެއެވެ.} އެ ކަމަށް ދެންނެވިއެވެ އެހެން، އެ ކަނބަލުންގެ ފައިތިލަތައް ކަށިވެސް، ފެންނާނެ ނޫންތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {އެހެންވީމާ، މުށެއްގެ މިންވަރަށް ޤިޔާމަތާ ބައްދަލުކުރާށެވެ. އެއަށްވުރެ ދިގުކޮށްގެން ނުވާނެއެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ބަޔާންކުރެވިގެންވާ ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހާއްސަ ގޮތެއްގައި ފާހަގަކުރެވޭ އެއް ކަމަކީ، ފިރިހެނުންގެ މާނައީ، ހެދުމާއި، ފަޓްލޫނާއި ތެރެއިން އަޅުވާ ހެދުމުގެ، ތަނބުކަށްޓާއި ތިރިއަށް ވާގޮތަށް ދިގުކުރުމަކީ، ޙަރާމެއް ހިފުން ކަމުއްތަކެވެ. އަދި ބޭނުންކުރާ ސަބަބުން، ފިރިހެނުންގެ މަސްޖިދު، ހެދުންފަށްފަށް ހެދުމުގެ ކުރުގެ ފަޅި، ތަނބުކަށްޓާއި ތިރިން ސަލާމަތްވުމަށް ބަހައްޓާ މިހާރަށް ޚާއްޞަކޮށްގެން ތިރިއަށް ނިކަމެތިކަމުގެ ބޭނުން ހެދުމަށް އޮތުމުގެ ޒިމްނާ. ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް اللّٰهُ، (ރަޙްމަތުގެ)

ބެއްލެވުމުން ނުބައްލަވާން ކަމަނާއި، އަދި އުކާޝާގެ (ރަބުމަދުގެ) ބަސްފުޅު ވަރިހުކުރައްވާން ކަމަނާއި، އަދި އުކާޝާގެ އުފާވަ މިހުން (ކުންފުނި ތަކުން) ތިރިކުރާކަން ނުދެއްވާނެކަމަނާއި، އުފާވަ މިހުންނަން ބޭނުވެގެންވާ އަދާބުކުރިކަމުގެ ބިރުވެރި އިންޒާރުގެ ބަސްފުޅު އަޑުއިވިލައްވާށެވެ.

މިގޮތުގައިން ބައްދެ ރިސާލަތުގައި، ބޭނުކަމުގެ ސަފަހުން، އަންނަގޮތް ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިއަށް ސުވަރުގައިވެ ބޮޑުއޮތުމުގެ ވާހަކަ އަޑުއިވިލައްވާށެވެ، އަނބުއްރައި ބޭނުކަމުގެ ވާހަކަ ބައްލަވާކަމަށް ވިދާޅުވެފައެވެ. އެގޮތުގައި 793 ވަނަ ބަރިޔާއި، 794، އަދި 800 ވަނަ ބަރިޔާ ހިމެނިގެންވެއެވެ. އަދި 797 ވަނަ ބަރިޔާގައި އަޑުއިވިލައްވާށެވެ ދެ ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިއަށް އަންނަގޮތް ސުރުޚީއެވެ ކުރާނަމަވެ،
اللّٰهُ ތަޢާލާ ޚަބަރު ނުކުރައްވާނެކަމުގައި ބަރިޔާ ކުރައްވައިފިއެވެ.

މި ބަރިޔާތަކުގައި އަޑުއިވިލައްވާ،{އަންނަގޮތުގެ ތެރެއިން، ދެ ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިގައިވާތަން (ދަންނަވާށެވެ!) ތަނެ، އެއީ ނަރަކައިގައިވާތަނެކެވެ.} މި ބަސްފުޅުގެ ބޭރުފުށުގެ މާނައަށް ބެލުމުން ފެންނަނީ، ދެ ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިއަށް ސުރުޚީ ހުރިނަ ޙުކުމުގެ ނަރަކައިގައި އަނދާފައިވާކަމެވެ. ސަލަފުންނާއެވެ. އެގޮތަ ހެދުމެއް ނަރަކައަށް ވައްދާވާއިރު، އެގޮތަ ހެދުމެއް ލައިގެންހުރި މީހާ ނަރަކައަށް ދިޔުން އަޅުވާކަށްބޭނުމެވެ. މިކަމުގެބައިވަރު މަސްއޫލު ތެރޭގެ ބޭކަލުންތަކުގެއިވާ ނާޖާއިޒުގެ އަހުރުގައި، ސަލަފުދަނޑުވެރިހިނދު، އެ ކަންތައް ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ. "އެގޮތަ އަންނައުންގެ ކަނަލު ކާބައިހުށައްޓެވެ؟ މި ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، އެ ގޮތަށް އަންނައުން ލައިއުޅޭ މީހާއެވެ. އެހާގެ ދެ ފައިތިލަ، (އެބަހީ: އެގޮތަ މީހާއަށް) ޢަޒާބުވާނީ ދަރަކަތުގައި ލައްވާހުއްޓެވެ." އަލްއިމާމުގެ ހައްޖާބީ ވެސް މިއާ ދާދިއެއްގޮތަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

މި ބަރިޔާތަކުގެ މާނަކުރުއްކަމި އިލްމުވެރިން ކުރި ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ، މިގޮތަ ބޮޑު ވައްދާގެ ބަސްފުޅުއް ބަރުޙީވެގެންވަނީ، ބޭނުކަމުގެ ސަފަހުން، އަންނައުގެ ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިގައިބަހައްޓާ މިހުންނަކަމަށެވެ.

އަދި އަނބުއްރައި ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ، ތަނބިކަނޑަނޑުވެ ތިރިގައި ހެދުން ބެހެއްޓުމަކީ، އެކަން އެގޮތަކަށް މިހުން ބޭނުކަމުގެ ސަފަހުން ކުރާކަމެއްކަމުގައެވެ. އެހެންވެ އެކަމަކު އިސްރާފުކުރައްވައި، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަރިޔާކުރައްވައި ވިދާޅުވި، "وَإِيَّاكَ وَإِسْبَالَ

الإِزَارِ، فَإِنَّهَا مِنَ الْمَخِيْلَةِ". {އަދި އަންނައުނި (ތަނބިކަށިބަންދުގެ) ތިރީގައި ބެހެއްޓުމުން ތިބާ ރައްކާތެރިވާން ހިނގާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (އެބަހީ: ފިރިހެނުން، ތަނބިކަށިބަންދުގެ ތިރިއަށް އަންނައުނި ސޯއްސައިފައި ބެހެއްޓުމަކީ) ބޮޑާކަމުގެތެރެއިންވާކަމެކެވެ.} މިފަދައިންނެވެ. 796 ނަންބަރު ޙަދީޘް ބައްލަވާ! ވީމާ ރައްކާތެރިވެލައްވާ، ފިރިހެނުންގެ ހެދުމާއި، ދުސްޖެ ފަދަ އެއްވެސް ހެދުމެއް ތަނބިކަށިބަންދުގެ ތިރީގައި ނުބެހެއްޓުންކަމުގައި އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ.

މި ޙަދީޘްތަކުގައި އައިސްފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން އަނެއް ކަމަކީ، ފިރިހެނުން މާބޮޑަށް ބޮލު އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކޮށް ބެހެއްޓުމުގެ ނުބައިކަމެވެ. އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެވަޑައިގަތުމުގައި ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ތިން ގޮތަކަށް ދިގުކުރެވިދާނެއެވެ. **ފުރަތަމަ ގޮތަކީ؛** ދެ ކަންފަތުގެ ތުނޑިގަނޑާ ހަމައަށް އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކޮށް ބެހެއްޓުމެވެ. އެގޮތަށް ބެހެއްޓުމަށް ކިޔަނީ "އަލް ވަފުރާ" އެވެ. **ދެވަނައީ؛** ކަންފަތުގެ ތުނޑިގަނޑާއި ކޮނޑާ ދެމެދަށް ހުންނަވަރަށް އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެވެ. އެއަށް ކިޔަނީ "އަލް ލިއްމާ" އެވެ. **ތިންވަނައީ؛** ކޮނޑުތަކާ ހަމައަށް ފައިބާވަރަށް އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެވެ. މިގޮތަށް ހުންނަ ހުރުމަށް ކިޔަނީ "ޖުއްމާ" އެވެ.

އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އިސްތަށިފުޅު ބައެއްފަހަރު ހުންނާނީ، ލިއްމާއަށްވުރެ ކުރުކޮށް، ވަފުރާއަށްވުރެ ދިގުކޮށެވެ. އެބަހީ: އުނގަށް ކަންފަތުގެ ތުނޑިތަކަށްވުރެ ދިގުކޮށް ކޮނޑުތަކާ ދެމެދަށް ހުންނަވަރަށް އިސްތަށިފުޅު ހުންނަވަރަށް ބާއްވަވާފައިވެއެވެ. އަދި ކޮންމެވެސް އިސްތަށިގަނޑު ފައިބައިގެ ހަމައަށް، ފިރިހެނުން އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކުރުމަކީ، އެކަލޭގެފާނު އެއްގޮތަކަށް ވެސް ހުރިވެއިގަންނަވާ ކަމެއްނޫނެވެ.

މިޒަމާނަށް އައިސް ފެށުނުގެ ގޮތެއްގައި، ސުންނަތަކީ ބަލަހަޅާކަށްގެ ނަމުގައި، ޚާއްޞަކޮށްގެން ފެސް ތިރިއަށް ހުންނަވަރަށް އިސްތަށިގަނޑު ދިގުކުރާ މީހުން ވަރަށް ގިނައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެފަދަ މީހުން އެ ވަނީ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތާ ދުރުގޮސްއެކަމުގައި މި ބާބުގައިވާ ޙަދީޘްތަކާ ޚިލާފުވުމުން ކަމަށް ފެންނަނެއެވެ.

ހިލާލީ ބަހްޖަތުއްނާޡިރީން ފޮތުގެ ތަޚްރީޖާ (1/646، 655) "ތަޚްރީޖުލް މިޝްކާތު" (3/290، 275) އަދި ޝުޢައިބު އަލްއަރްނާއޫޠުގެ ތަޚްރީޖު (ސ/356) މި ފޮތްފޮތުން ނަގައިފައި. "މުތަރްޖިމު")

* * * * *

120- ތަވާޟުޢުވެރިވުމުގެގޮތުން، ރީތި، މުޅި ހެދުންލުން ދޫކޮށްލުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

ބަނޑުހައިކަމާއި، ދަތި އުނދަގޫ، ދިރިއުޅުމުގެ މުސީބާތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނވާ ބާބުގައި މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އެތައް ހަދީޘްތަކެއް، އިސްވެ ބަޔާންކޮށްފިއެވެ. (އެއީ، މިފޮތުގެ 56 ވަނަ ބާބުގައެވެ.)

802– وَعَنْ مُعَاذِ بْن أَنَسٍ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ تَرَكَ اللِّبَاسَ تَوَاضُعًا لِلَّهِ، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ، دَعَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلاَئِقِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ مِنْ أَيِّ حُلَلِ الإِيْمَانِ شَاءَ يَلْبَسُهَا". (رَوَاهُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބުއްވި މުޢާޛު ބިން އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރީތި، މުޅި ހެދުންލުމުގެ ކުޅަދާނަކަމާއި ތަނަވަސްކަން ލިބިގެންވާމީހަކު ވެސް، ދުނިޔޭގެ ޒީނަތްތެރިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް، اللّٰهއަށް ތަވާޟުޢުވެރިވުމުގެ ގޮތުން، އެފަދަ ހެދުންލުން ދޫކޮށްލައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކުންގެ ކުރިމަތީގައި اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެ މީހަކަށް ނިދާއިއްވަވާނެއެވެ. އަދި އީމާންތެރިކަމުގެ (އަޅުވެރިންގެ) ހެދުމުގެ ތެރެއިން، އެ މީހަކު ބޭނުން ބާވަތެއްގެ ހެދުން ލުމަށް އެ މީހަކަށް އެކަލާނގެ އިޚްތިޔާރު ދެއްވާނެއެވެ.}"

* * * * *

121- ހެދުންލުމުގައި މެދުމިންވަރުގައި ހިފުމަށް، މުސްތަޙައްބު ކަމުއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ހެދުންލުމުގައި މެދުމިންވަރުގައި ހިފުމަށް، މުސްތަޙައްބު ކަމުއްކަމާއި، އެހެންނަމަވެސް، އެމީހަކަށް ދިމާވެފައިވާ ދަތި އުނދަގޫ ކަމަކާނުލާ، ނުވަތަ ޝަރުޢީ މަސްލަޙަތަކާއި ގުޅިގެންނޫން ގޮތެއްގައި މިސްކީނުކަމުގެ ކުރިމަތިގައި ތިބާގެ އަމިއްލަ ބޭނުމަކަށް ދޫކޮށް ހެދުންލުމަށް، ކަންގެންނަވާ ކަމުއް ނުންކަން ބަޔާންކުރައްވައިން ހިމެނެއެވެ.

803- وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيْهِ عَنْ جَدِّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُرَى أَثَرُ نِعْمَتِهِ عَلَى عَبْدِهِ". (رَوَاهُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެ ކާފަ، اللهُ، އެ ދަރިބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުން ލިބިވި، ޢަމްރު ބިން ޝުޢައިބްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުاللهِގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކާފަގެ ނަން (އެބަހީ: ޢަމްރު ބިން ޝުޢައިބްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ނިޢުމަތުގެ އަސަރު އެކަލާނގެ އަޅާގެ ކިބައިން ފެންނަން اللهُ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

* * * * *

122- ފަހުއި ޙަރީރުން ލުމާއި ފަހުއިގެ ތަކެތި ބޭނުންކުރުމުގެ ޙުކުމް ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނވައިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ފިރިހެނުން ޙަރީރާއި ފިރިހެނުން ލުމަކީ ޙަރާމްކަމެއް ކަމާއި، އިސްކޮޅަށް ޙަރީރުގެ އެއްޗެހި އޮށޯވެ ބޭނުންކުރުމާއި، އެ ތަކެތީގެ ކުޅަނދުވަރު ބޭނުންކުރުމުގައި ފިރިހެނުން ބޮޑުމަޅު ވެސް ޙަރާމްކަމެއް ކަމާއި، އަންހެނުންނަށް ޙަރީރާއި ރަން ހުއްދަވެގެންވާ ކަމާއި ބަޔާންކުރައްވައިން ހިމެނެއެވެ.

804- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَلْبَسُوا الْحَرِيْرَ، فَإِنَّ مَنْ لَبِسَهُ فِي الدُّنْيَا، لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الآخِرَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިވެއްވި އުމަރު ބިންޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ފިރިހެނުން) ޙަރީރުފޭރާން ނުލައްވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ދުނިޔޭގައި އެ ފޭރާން ލައިފި މީހަކު (ދަންނާށެވެ!) އާޚިރަތުގައިވެސް އޭނާއަކަށް އެ ފޭރާމެއް ނުލެވޭނެއެވެ.}”

805- وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيْرَ مَنْ لاَ خَلاَقَ لَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިވެއްވި އުމަރުބިންޚައްޠާބުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔޭގައި ޙަރީރުފޭރާންލައި އުޅެނީ (އާޚިރަތުގައި) އެ މީހަކަށް އެއިގެ ބައިވެރިވުމުގެ ނަސީބެއްނެތް މީހާއެވެ.}”

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: "مَنْ لاَ خَلاَقَ لَهُ فِي الآخِرَةِ".

އަދި ބުޚާރީގެ އޭގެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “{(ދުނިޔޭގައި ޙަރީރުފޭރާންލައި އުޅެނީ) އާޚިރަތުގައި އެ މީހަކަށް އެއިގެ ބައިވެރިވުމުގެ ނަސީބެއްނެތް މީހާއެވެ.}”

806- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَن لَبِسَ الْحَرِيْرَ فِي الدُّنْيَا، لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الآخِرَةِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔޭގައި ޙަރީރުފޭރާން ލައިފި މީހަކު (ދަންނާށެވެ!) އާޚިރަތުގައިވެސް، އޭނާއަކަށް އެ އެއް ނުލެވޭނެއެވެ.}”

807- وَعَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ حَرِيرًا، فَجَعَلَهُ فِي يَمِيْنِهِ، وَذَهَبًا فَجَعَلَهُ فِي شِمَالِهِ، ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ هَذَيْنِ حَرَامٌ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ފަށުރޭޝަމްގަނޑެއް ނަންގަވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަތުން ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި ރަންގަނޑެއް ނަންގަވައި ވާތްފަތުން ހިއްޕަވައިގެން ތިމަންނާ ދެކުވަޖެއިގަތީމެވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން މި ދެ އެއްޗަކީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ފިރިހެނުންނަށް ހަރާމްވެގެންވާ ދެ އެއްޗެވެ.}"

808- وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيْرِ، وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِّي، وَأُحِلَّ لإِنَاثِهِمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަށުރޭޝަމާއި، ރަނާއި، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ފިރިހެނުންނަށް ހަރާމްކުރެއްވިގެންވާ އެއްޗެހިއެވެ. އަދި އެއުރެންގެ އަންހެނުންނަށް އެ އެއްޗެހި ހުއްދަވެގެން ވެއެވެ.}"

809- وَعَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، قَالَ: نَهَانَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ نَشْرَبَ فِي آنِيةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَأَنْ نَأْكُلَ فِيْهَا، وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ، وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި ޙުޒައިފާ (އިބްނުލް ޔަމާން)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ރަނާއި ރިހީގެ ކަންވާރުގައި (އެއްޗެއް އެއްޗެއް) ބުއިމާއި، އަދި ކަންވާރުގައި ކައިރުވުމާއި، އަދި (ފިރިހެނުން) ފަށުރޭޝަމް ލުމާއި އޭގައި އިށީނުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

123- ގައިކުރުން ފަދަ ބައްޔެއްގެ ސަބަބުން (ފިރިހެނުން)

ފަޓުއި ފޭރާންލުމަށް ހުއްދަވެގެންވާކަން ނަންގަނޑު ބާބު

810- عَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِ الرَّحْمَانِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي لُبْسِ الْحَرِيْرِ لِحِكَّةٍ بِهِمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި) އައްޒުބައިރު (އިބްނުލް އައްވާމާއި) ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު ބިން ޢައުފާ ދެކަލުންގެ ގައިކޮށު ހިރުވައި، ގައިކާރުބަލި ޖެހިވަޑައިގަތުމުން، އެ ދެ ބޭކަލުން ފަޓުއިފޭރާން އެޅުއްވުމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ."

* * * * *

124- މިނިކާވަގުގެ ހަމުގެ މަތިގައި އިށީނދުމާއި،

އެ މައްޗަށް ސަވާރުވުން ނަހީވެގެންވާކަން ނަންގަނޑު ބާބު

811- عَنْ مُعَاوِيَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَرْكَبُوا الْخَزَّ وَلاَ النِّمَارَ". (حَدِيْثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި މުޢާވިޔާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޕިއްޓަބައިމުން ފަޓުކޮޅާއި، މިނިކާވަގުގެ ހަމުގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: އެތަކެތިން ހަދައިފައިވާ އަސްދަނުގެ ސިޓިއާއި އެފަދަ އެއްޗެސް އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް) ސަވާރުނުވާށެވެ.}"

812- وَعَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ أَبِيْهِ، ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهى عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ".
(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالتِّرْمِذِيُّ ، وَالنَّسَائِيُّ بِأَسَانِيْدِ صِحَاحٍ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) އަބުލްމަލީޙު (އާމިރު ބިން އުސާމާ އަލްހުޛަލީ) އޭނާގެ ބައްޕަ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި (އުސާމާ އަލްހުޛަލީގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު (އެބަހީ: އުސާމާ އަލްހުޛަލީ) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ދިނިގު ޖަނަވާރުގެ ހަމުގެ ބޭނުންކުރުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لِلتِّرْمِذِيِّ: "نَهَى عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ أَنْ تُفْتَرَشَ".

އަދި ތިރްމިޛީގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ދިނިގު ޖަނަވާރުގެ ހަން ތަންތާނގައި ފަތުރައި، އޭގައި އިށީނުން (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

125- އައުފޭރާމެއް ލާނީމަ، ނުވަތަ އަދި ފައިވާނަކަން އަޅާނީމަ، ނުވަތަ އެފަދަ އެއްޗެއް އަޅަން ލާނީމަ ކިޔާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

813- عَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَجَدَّ ثَوْبًا، سَمَّاهُ بِاسْمِهِ ــ عِمَامَةً، أَوْ قَمِيصًا، أَوْ رِدَاءً ــ يَقُولُ: {اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ، أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ}". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އައު ފޭރާމެއްކޮށް ތެދުކުރައްވާނީ، އެ އެއްޗެއްގެ ނަންގަންނަވައެވެ. (މިސާލަކަށް) ފަގުޑިކަމެއް، ގަމީސްކަމެއް ނުވަތަ ރިދާކަމެއް މިގޮތުން. އަދި މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. {اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ، أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ}" (އެބަހީ: އަހުރެގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ޙަމްދުހުރީ ކަލޭގެފާނަށެވެ. މިއަޅާއަން އެ (......) ތިމަންނައަށް،

ތިބާރަސްކަލާނގެއެވެ. އޭގައިވާ ހުރިހާކަމާއި، އެ ކަމަކަށްޓަކައި އެ ތަޢްރީފުކުރެވުން ކަންތައްތަކުގެ ހުރިހާކަން މި އަޑާއަށް ދެއްވުންއެދި، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ. އަދި އޭގެ ނުބައިކަމާއި، އެ ކަމަކަށްޓަކައި އެ ތަޢްރީފުކުރެވުން ކަންތައްތަކުގައިވާ ނުބައިކަމުން މިއަޅާ ރައްކައުތެރިކޮށްދެއްވުންއެދި، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ.}"

(ނޯޓް: ތިރުމިޒީގައި އަބޫދާއޫދުގައި އެވަނީ، އެ އެއްޗެއްގެ ނަން ގަންނަން ހިފާށެވެ. މިސާލަކަށް ގަމީސް، ފަޓުލޫނު، ތާކިހާ، ފައިވާން މި ގޮތަށެވެ. "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

126- ހެދުންލުމުގައި ކަނާތްފަރާ އިސްކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

އަބޫހުރައިރާގެފާނުންނާ ރިވާވެގެންވެއެވެ. "ތި ބޭފުޅުން ހެދުން ލެއްވުމާއި، ވުޟޫ ކުރެއްވުމުގައިވެސް، އިސްކޮށް ކަނާތްފަރާ ފެށުމަށެވެ. އެ ބާބުގައި އަޅުގަނޑު ހިނގައި ބަލިތިކޮށް ކަނާތްކޮށް ފެށިގެންނެވެ."

(ނޯޓް: އަބޫހުރައިރާގެފާނު އެ އިސްނާދުކުރައްވާ ބާބަކީ، ޚަދީޘް 99 ވަނަ ބާބު ކަމުގައިވާ، "ބަނިގަނޑު ހޭދުކުރައްވާ ހެދުމުގައި ކަނާތްފަރާ އިސްކުރުމުގެ ފަރާތަ ނަންގަނެވުނު ބާބެވެ." "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

127- އޮށޯވުމާއި، ނިދުމާއި، އިށީނުމާއި، މަޖިލީހުގެ އަދަބުތައްފަދަ ކަންތައްތައް ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، އޮށޯވުމާއި، ނިދުމާއި، އިށީނުމާއި، މި ކަންކަމާ ގުޅިފައިވާ އަދަބުތަކާއި، މަޖިލީހުގެ އަދަބުތަކާއި، ތިމާއާއެކު ހުންނަ ހުވަފެނުގެ ވާހަކަ މިސްކިތުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ އަދަބުތައް ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ހިމެނެއެވެ.

814- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، نَامَ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ، ثُمَّ قَالَ: {اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَى مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ}". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ بِهَذَا اللَّفْظِ فِي كِتَابِ الأَدَبِ مِنْ صَحِيْحِهِ)

މާނައީ: ''ރަޟިޔަ اللَّهُ ޢަ ބަރާއުބިން ޢާޒިބުންނެވެ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އަލްބަރާއު ބުން ޢާޒިބު ބައިން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނިދުމަށް ފަރާތަށް ވަޑައިގަތުމުން ކަނާތްފަރާތުގެ އަރިމަތިން އޮށޯވެވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނު އޮށޯވެވަޑައިގަންނަވައި، އެކަލޭގެފާނު ކަނާތްފަރާތަށް އަރިއަޅުވައިގަތުމަށް ނިދުމަށްކަމެވެ. (ބޭނުމަކީ: ކަނާތްފަރާތަށް އަރިއަޅައިގެން އޮށޯވުމެވެ.) އެއަށްފަހު، މިދުޢާ ކިޔުއްވައެވެ. {اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَى مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ

الَّذِي أَرْسَلْتَ}" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އަޅާގެ ނަފުސް އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވީމުއެވެ. އަދި އަޅާގެ ކަމު (އެބަހީ: މުޅިހަޔާތުގެ) އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރޯސާވެގެން (ހަވާލުކުރެއްވުމަށް) ކިޔަމަންތެރިވީމުއެވެ. އަދި އަޅާގެ އެންމެހައިކަމެއް އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކުރީމުއެވެ. އަދި މިއަޅާގެ އެންމެހައި ކަމެއްގައި ސަވާބުމަތީ ހަރަކާތްތެރިވާން މިބޮޑުކަމަށް، އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރޯސާވަމުންނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރޯސާވެގެން ޙައްޤުގައި ހަރަކާތްތެރިވާން، އިބަރަސްކަލާނގެ ކާމިލް ބިރުވެރިކަމާއި ހިތްވަރުދީފައިވާތީއެވެ. ސަވާބުމަތީ ހަރަކާތްތެރިވާން އަދިވެސް އެހެން އެއްވެސް ފަރާތެއް އިބަރަސްކަލާނގެ ނޫނީ ނުވެއެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ފޮތަށް އަޅާ އީމާންވެއްޖައީމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާއަށް (ވެސް) އަޅާ އީމާންވެއްޖައީމެވެ.}"

815- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاَةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الأَيْمَنِ، وَقُلْ ...." وَذَكَرَ نَحْوَهُ، وَفِيهِ: "واجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ބަރާއު ބުނު ޢާޒިބު ރިވާކުރައްވާފައިވާ އެހެން ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ނިދުމަށް އެނދަށް ދާއިރު، ނަމާދަށް ވުޟޫ ކުރާ ފަދައިން ވުޟޫކުރާށެވެ! އޭގެފަހުން، ތިބާގެ ކަނާތްފަރާތަށް އޮށޯވެލާށެވެ. އަދި ތިބާ ކިޔާށެވެ.} މިހެން ޙަދީޘްގެ ކުރީގައި އައި ބާވަތަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެޙަދީޘްގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަދި ތިބާގެ ބުނުން އެންމެ ފަހުން ބުނާ ބަސް ކަމުގައި ހަދާށެވެ!} (އެބަހީ: ނިދުމުގެ ކުރިން ކިޔާނެ އެންމެ ފަހު ދުޢާ ތިޔަ ދުޢާ ކަމުގައިވާނެއެވެ. އެއީ މިޙަދީޘްގައި އެއްވެސް ބަސްމަގެއް، މި ދުޢާގެ ފަހުގައި ހަދާށެވެ.)"

816- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ:كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ إِحْدَى عَشَرَةَ رَكْعَةً، فَإِذَا طلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ حَتَّى يَجِيءَ الْمُؤَذِّنُ فَيُؤْذِنَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތްﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޢާއިޝާމެންގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރޭގަނޑު (ތަހައްޖުދު ނަމާދުގެ) އެގާރަ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. ފަތިސްނަމާދަށް ގޮވާލުން، ތެދުވެވަޑައިގެން (ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އޭރުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ އަރިކަށިމަތިން ބާއްވާފައި ވެއްޓިވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން މުއައްޒިނު (ބަންގިދެއްވާ ކަލޭގެފާނު) ވަޑައިގެން އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލުމުން ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވުމަށް ނުކުމެވަޑައިގަތުމަށް ދަންނަވަން އެ ގޮތަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ."

817– وَعَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ، ثُمَّ يَقُولُ: {اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَ أَحْيَا}. وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ}". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތްﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޙުޒައިފާ (އިބްނުލް ޔަމާން)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރޭގަނޑު ނިދަން ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ (ކަނާތްއަތުގެ) އެކަލޭގެފާނުގެ (ކަނާތްކޯތާފަތުގެ) ދަށުގައި ބާއްވަވައެވެ. އޭރުން ވިދާޅުވެއެވެ. {اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَ أَحْيَا}" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެން މަރުވެވުނީ، އަދި އަހަރެން ދިރިހުރުނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތާ އެކުގައެވެ.} އަދި އެކަލޭގެފާނު ހޭލެއްވުމުން ހިނދު މިދުޢާފުޅު ދަންނަވަވައެވެ. {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ}" (އެބަހީ: އަހަރެމެން މަރުވުމަށްފަހު ދިރުވައިދެއްވި ﷲއަށެވެ. އަދި ތިމަންނާ (އެބަހީ: ނިދިމަރުވުން) އަލުން ދިރުވުމެވެ. އަދި ރުހިވަޑައިގަތުމަށް އަނބުރާ ދަނީ ﷲއަށެވެ. އަދި އަނބުރާ ދިޔުން ވަނީ، އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށެވެ.)"

818– وَعَنْ يَعِيشَ بْنِ طِخْفَةَ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ أَبِي "بَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ عَلَى بَطْنِي إِذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلِهِ، فَقَالَ: "إِنَّ هَذِهِ ضَجْعَةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ". قَالَ: فَنَظَرْتُ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތްﷲ، އެ ދެބައިމީހުންނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޔަޢީޝް ބިން ޠިޚްފާ ޣިފާރީގެ ކިބައިން (މާތްﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ބައްޕާފުޅު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބައްޕަ ވިދާޅުވިއެވެ.

އެއީ ހަސަރަތަކު، ނިމެންނާ މިސްކީނުގައި ބަނދުވަތަށް އަރާވާން އެންނަނިވިގެވެ. ކުއްލިއަކަށް ބޭކަލަކު، އެ ބޭކަލެއްގެ ހަޔާތްތެރިކަން ނިމެންދާ ގައިގާ ކޮންޖެހިލައްވައި ނަގުވައިލައްވިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލަކު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މިޒަރީ، ﷲ ތަޢާލާ ކުރާވޯޖެހިގެންވާ އަރުވައިދުކުރެވެ.} (ޙަދީޘް ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަންނާ ބައްލަވައިލައްވިއިރު އެބޭކަލަކީ، ރަސޫލުﷲ ﷺ އެވެ.“

819– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ، كَانَتْ عَلَيهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى تِرَةٌ، وَمَنِ اضْطَجَعَ مَضْطَجَعًا لاَيَذْكُرُ اللَّهَ تَعَالَى فِيْهِ كَانَتْ عَلْيه مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: “ޛިކުރުﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުމަށް އަރުވާލައްވައިނުލައްވާ ކަލޭގެފާނު ހިޔާލުކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުﷲ ﷺ ރަޙްމަތްކުރައްވާ އެވެ. {އެ މީހަކު ތިބެއްގައި އިރިއަށްއިރުން ﷲ ހަނދުމަނުކޮށް ތިބިއަ، އެކަން އެއީ، ﷲ ގެ ރަސޫލާއިން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށްވާ އަޒާބަކީ ޑިރިކަމެއްކަމުގައިވާ، އުނިކަމެއްކަމުގައި ވާހުއްޖެވެ. އަދި މީހަކު ތިބެއްގައި އޮށޯވެއްޖެ، ﷲ ހަނދުމަނުކޮށް ހިނަގަ، އެކަން އެއީ، ﷲ ގެ ރަސޫލާއިން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށްވާ އަޒާބަކީ ޑިރިކަމެއްކަމުގައިވާ އުނިކަމެއްކަމުގައި ވާހުއްޖެވެ.}“

* * * * *

128- އުޅެމުންދާތަން ހޮވިފައިވާ ދުއާކުރުން ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވޭ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހިއްވަރު ކަސްތޮއްޓަކާއިގެން ކަންކަން ބެލެހެއްޓުމަށް، އެއްބައިމީހުން ޖަމާވެގެން އުޅުމާއި، އިރުއިރު އިރުއަރާދުވަހު، ދުވަސްވަރު މަތީގެން އިރުއާއި، ދުއާ ކުރުމާއި ގެއްލުމާއި، އިރުއިރު ހިތާމަގައި ދޮގު ކަމާއި، ރުޅިއައުމާއި އިހުން ކުރެވޭ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.

820– عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيْدٍ ﵁، أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُسْتَلْقِيًا فِي الْمَسْجِدِ وَاضِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި ޢަބްދުﷲ ބިން ޒައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ ކަލޭގެފާނު، ރަސޫލު ﷲ ﷺ މިސްކިތުގައި އުނބު ޖެހިލައިގެން އެނބުރިލައްވައިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އެއް ފައިމުބާރަކު އަނެއް ފައިމުބާރަކުގެ މަތީގައި ބާއްވަވައިގެން އޮންނަވާތީ ދެކެވަޑައިގެންފިއެވެ."

821– وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ﵁، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ تَرَبَّعَ فِي مَجْلِسِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسْنَاءَ". (حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ بِأَسَانِيْدَ صَحِيْحَةٍ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި ޖާބިރު ބިން ސަމުރަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަވާށެވެ! ނަބިއްޔާ ﷺ ފަތިސްނަމާދު ކުރައްވައިފިނަމަ، ރީތިގޮތުގައި އިރު އަރައިފިންދެން، ހަތަރެސްކޮޅަށް ހިނގާފައި އިށީނދެވަޑައިގެންނެވެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ އިށީނދެ ވަޑައިގަންނަވާ ތަނުގައި ޖަހައިގެން އިށީނދެވޭތީއެވެ."

822– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِفِنَاءِ الْكَعْبَةِ مُحْتَبِيًا بِيَدَيْهِ هَكَذَا، وَوَصَفَ بِيَدَيْهِ الاحْتِبَاءَ، وَهُوَ الْقُرْفُصَاءَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި އިބްނު ޢުމަރުގެ (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަޢުބަތުﷲގެ ފުޅާ ތަނުގައި، (މަތާފުގައި) ރަސޫލު ﷲ ﷺ، ދެއަތްފުޅުން އިޙްތިބާ ކުރައްވައިގެން، (އެބަހީ: ދެ ކަކޫފުޅު އުފުއްލަވައި، ދެ އަތްޕުޅުން، ދެ ކަކޫފުޅުވަށާލައްވައި ހިފަހައްޓަވައިގެން) އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނެވިކަން މިގޮތަށް ދެކެވަޑައިގެންފީމެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރު)ގެ ފާނު އެގޮތަށް އިށީނދެވަޑައިގެން ދައްކަވައިދެއްވިއެވެ. އެގޮތަށް އިށީނުމަށް ކިޔާނީ ކިޔާނީ، އަލްޤުރުފުޞާއެވެ."

(ޝަރަޙަ: އިޙްތިބާ ކުރުމަކީ، މިހާރު އިށީނދެ އިންނަ އިށީނުމެވެ، ދެ ފައިތިލަފަތުން ބިންމަތީގައި ހަމަޖައްސާ ޗުއްޓަށް އިށީނދެ، ދެ ކަކޫ އުފުއްލައި، ދެ އަތުން ކަކޫވަށާލައިގެން، ލެފިއްޖައްޓަކަށް ދެ އަތްތިލަ ގުޅުވާލުމަށެވެ، އެއީ ޤުރުފުޞާ ކިޔާ ގޮތެވެ. ދެ ކަކޫ ސިދާކޮށް ކިޔަނީ، އިންނަ ގޮތަށް ކިޔާނެކަމެވެ. އެހެން އިންނަ އިށީނުމަށް، ދެ ކަކޫ ސިދާކޮށްލުމުގެ ބަދަލުގައި، ދެ ކަކޫ ވަށާލައިގެން ތިބޭގޮތް ކަމަށްވެސް ބުނެވިގެންވެސް ލިބެއެވެ.

އެހެން ތިބޭނީ، ކުރިން ބުނެވުނުގޮތަށް އިހުނދު، ދެކަކޫ އުފުއްލައި، ބޮޑުވެގެއިއާގާ ފަހެ ފާރާފަދަ ބޮޑު ފާޅިގަނޑެއް ރިވިކަން ފަޅުރަހައިލައި، ދެ ކަކޫ ހަމަވާގޮތަށް ބޮޑިކަކޫގާތްކޮށް، ކުރިމަތްކަށަން ގެނެސް، ދެ ކަކުލާ ދިމާއިން ކުރިމަތްކަށަން ގޮތަށް ހައިލައިގެންނެވެ. އަލްޤުރްފުޞާއު ކިޔަނީ ވެސް، މިހެން އިށީނުމަށެވެ.

“ތަހްޒީބުލްލުޣާ” (307/3) ނުސްޚާގައިވޭ،

މި ޙަދީޘް، އަލްއިމާމުބުޚާރީ ބޮޑުކޮށް ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްކަމެވެ. ސަޙީޙުލް ބުޚާރީގައި މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާފައިވާ ވަނީ، ހަމަ އެނގޭ ތަރުޖަމާގައެވެ. އެއީ، “ބާބުލް އިޙްތިބާއު ބިލްޔަދި” ގެ ބާބު “އަތުގައިބީބާއި ބަނޑަށް، ވަށްވާލާ ގުޑިލާކޮށް ހިފާލާ” މި ބާބުގައެވެ. އަ ރިވާޔަތްގައި "وَوَصَفَ بِيَدَيْهِ الاحْتِبَاءَ، وَهُوَ الْقُرْفُصَاءَ" މި ލަފުޒުތަށް ނުހިމެނެއެވެ.

ހުކުރުޚުތުބާ އަޑުއަހަން ތިބޭހިނދު، އިޙްތިބާކަމެއްގެން ނިތިބުމަށް މާތްރަސޫލާ އަޑުއަހަމުންދަނީ ވާތީވެއެވެ. އެކަމުގެ ޙިކުމަތެއްކަމުގައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެނީ، އެއީ ނިދިބާއަށް ކައިރިވެނީ، ނިދިއާއި ހަނދާން ނެތިއްޖާ، ސިޓީއުރުން ބޮޑު ގޮތެއްކަމުގައިވުމެވެ. “މުޣުނީ”)

823– وَعَنْ قَيْلَةَ بِنْتِ مَخْرَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ قَاعِدٌ الْقُرْفُصَاءَ، فَلَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الْمُتَخَشِّعَ فِي الْجِلْسَةِ أُرْعِدْتُ مِنَ الْفَرَقِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. ޤައިލާ ބިންތު މަޚްރަމާގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ދެކަކޫ އުފުއްލައި، ދެއަތުން ދެކަކޫ ހިފަހައްޓަވައިގެން އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނަވަނިކޮށް، މިމަނިކުފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނެވުމުގައިވާ މަޑުމަޑުކަމާއި، ހުޝޫޢުވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަން މިމަނިކުފާނު ދެކެވަޑައިގަތުމުން، މިމަނިކުފާނާ ބިރުން ގުދުގުދު އަޅައިގެންފިއެވެ.”

824– وَعَنِ الشَّرِيْدِ بْنِ سُوَيْدٍ ﷺ، قَالَ: مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا جَالِسٌ هَكَذَا، وَقَدْ وَضَعْتُ يَدِيَ الْيُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي، وَاتَّكَأْتُ عَلَى أَلْيَةِ يَدِي، فَقَالَ: أَتَقْعُدُ قِعْدَةَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ؟" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އައްޝަރީދު ބިން ސުވައިދުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ފަހަތުގައި

ތިމަންނާ (މިސްކިތުގައި) މިގޮތަށް އިނދެ އިންނަނީމެވެ. ނުވަތަ، ތިމަންނާގެ ވާތް
ތިމަންނާގެ ފުރަގަހަށް ގެންގޮސް، އަތުތިރިއާގެ ބަނޑުފުން ބިންމަތީގައި ޖެހޭގޮތަށް
ވިއްދައިލައި، އަތުދަނޑިއަށް ބުރަވެވޭންނެވެ. އެ ހިނދު، ތިމަންނާގެ ގޮތުން ލައްވައިލައި
ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (ފަށް، އެކަލޭގެފާނަށް ތިމަންނާ އިނގޭތޯ
ފެނިވަޑައިގެން ހިނދު) ބަދުދުޢާކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އިރުނަގަވައިގެން ތިއަ އިންނަތީ، އެ
ބަޔަކަށް ކާފަރުއްވުން މިހެން އިރުނަދިތިބޭކަތް ދޮގެއެވެ.} (ނުވަތަ: ތިޔަކަން
ނުއިންނަވާށެވެ!)“

(ނޯޓް: އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، "أَلْيَة" މިބަސް ދެ ގޮތަކަށް ލިޔެވެއެވެ.
އެއީ، އަލިފުގައި އަބަފިލިއާއި ލާމުގައި ސުކޫން ޖަހައި، "أَلْيَة" މިގޮތަށާއި، އަލިފުގައި
އިބިފިލި ޖަހައި ލާމުގައި ސުކޫން ޖަހައި، "إِلْيَة" މިގޮތަށެވެ. ޢިލްމުއްސަރުފުގެ ތަފާތު
ނުސްޚާތަކުގައި، މިބަސް މި ދެގޮތަށްވެސް ލިޔެފައިވެއެވެ. މީގެ މާނައަކީ، އަޅުގެ
ބޭވާއިނގިގޭ ބޭބަރުގައި އުފެއްދިފައި ހުންނަ މަސްކަށިވެ. މި ބަދުދުޢާ، އަބޫދާވޫދު
ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ބަދުދުޢާކުރެއްވުމާއިނުން، އަޅުގަނޑު މިޙާލަތުގައި ލިޔެފައިވަނީ، އަބޫދާވޫދުގައި
ބަދުދުޢާއެއްގޮތަށެވެ.

މި ބަދުދުޢާ، މިސްކިތުގައި ވަރަށްގިނަބަޔަކު ތިބެން އާދަކާނުވާ ގޮތެއް
އެއީ، ތަނަށްދުރުވިގޮތެއް ނުނީކުން އެނގޭ ބަދުދުޢާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދިވެހިންގެ ވަރަށްގިނަ
ބަޔަކުވެސް، ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައި މިސްކިތުގައި ތިބޭ ހިނދުގައްޔާއި، ނަމާދުން
ސަލާންދިނުމާ ވިދިގެން ވެސް، އެބައިމީހުންގެ ވާތް ފުރަގަހުން ގެންގޮސް، އަތުތިރި
ބަނޑުގަނޑުގައި ވިއްދައި، އަތުދަނޑިއަށް ބުރަވެ ތިބޭ ފެނުނެވެ. މި ބަދުދުޢާގައި
މިވަނީ، އެހެން އިންނުމަކީ އަލްޔަހޫދީން ބަދުދުޢާކުރެވޭނެ ގޮތެއްކަމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނުރުހުންވެވޮޑިގެންވާގޮތުގެ
ބަސްފުޅެއް ބަދުދުޢާކުރައްވައިލައެވެ.

މި ބަދުދުޢާގެ ޝަރަޙަފުޅުއްވުމުގައި، ޙާފިޡު ޝަރަފުއްދީން ޠީބީ
ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. "އެބަހަކަށް اللهُ ކާފިރުންގެ ބައިކު، ތަބާނުވުމަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވެއެވެ.
މިއީ އެބައިމީހުންނާ އެއްގޮތްވުމަކީ އިބްލީހުގެ އަޚުލާޤުތަކެއްކަމަށް ބަދުދުޢާކުރެވެއެވެ. ނަމަވެސް،
ހިތުމަތީ، މިއަދު މުސްލިމުން ހަމަ ކާފިރުންކަމަށް އެބައިމީހުން ކިޔާކަން، އެބައިމީހުންނާ

އެއްގޮތް ކަންތައްތައް ކުރުމަކީ، ތިމާގެންނަށް ލިބޭ ފަޚުރެއްކަމުގައި ދެކޭކަމެވެ.
ތަރައްޤީވުމަށްޓަކައި އެއީ ކޮންމެހެން ލާޒިމުކަމެއްކަމުގައި ދެކޭކަމެވެ.“ ބާރިސް
ބަވާބުއްދީން ދުރުސްތުގެ ތަރުޖަމާ (666/1) އިން ނަގައިފައި، ”މުތަރުޖިމު“)

* * * * *

129- މަޖިލީހުގެ އަދަބުތަކާއި، އެކުގައިތިބޭ މީހުންގެ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ބާބު

825– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَيُقِيْمَنَّ أَحَدُكُمْ رَجُلاً مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ، وَلَكِنْ تَوَسَّعُوا وَتَفَسَّحُوا". وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا قَامَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިމީހުންނަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއްވެސް މީހަކު، އެހެން މީހަކު އިށީނދެ އިން ތަނުން ތެދުކޮށް ނަގުވައިގެން، އެ ތަނުގައި ނުއިށީންނަހުރިކަމެވެ. އެކަމަކު ތިޔަބައިމީހުން މަޖިލިސްތެރޭގައި އަށަގަންނަން ޖާގަ ތަނަވަސްކޮށްދީ، ތަނުތަނުއާލާށެވެ!} (މި ބަޔާން ރިވާކުރެއްވުމަށްފަހު، (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު ޢުމަރުގެ ހާލަތުގައިވީ، އެ ކަލޭގެފާނަށްޓަކައި، މީހަކު އެތާ އިންތަނުން ތެދުވެ ތަން ދޫކޮށްލިއަސް، އެ ކަލޭގެފާނު އެތަނުގައި އިށީނދެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ.“

826– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَجْلِسٍ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު މަޖިލީހެއްގައި އިނދެފައި އެ ތަނުން ތެދުވެގެން ގޮސް،

އަލުން އެނބުރި އަތުވެއްޖެނަމަ، އެ ތަނުގައި އިށީނުން އެންމެ ހައްޤުވާނީ ބޭފުޅާ، ހަމަ އޭނާއެވެ.}“

827– وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ:"كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްޖެވި ސަމުރާގެ ދަރިކަލުން ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން، (އަސްޙާބުން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންފިނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އިށީނުމަށް ތަނުފެށުނު ހިސާބެއްގައި ތިމަންމެން އިށީނަމުއެވެ.“

828– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهُرٍ، وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيْبِ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الإِمَامُ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްޖެވި އަބޫ ޢަބްދު اللَّهِ ސަލްމާނުލް ފާރިސީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުކުރުދުވަހު، މީހަކު ފެންވަރައި، އެ މީހަކަށް ކުރެވެނިވި އެންމެ ރަނގަޅަށް ސާފުތާހިރުވެގެން، ގައިގައި ތެޔޮލައި، ނުވަތަ އެ މީހެއްގެ ގޭގައި މީރުވަސްދުވާ ތަކެތި ހުރިނަމަ، ހުވަނދުލައިގެން މިސްކިތަށް އައިސް، މިސްކިތުގައި އިށީނދެވިހި މީހުންކުރެ ދެ މީހަކު ދުރުކޮށް އެތެރެވުމަކީ އެކަށީ ނުވެއިއްނދެ (އިމާމު ޚުޠުބާ ކިޔަން ފެށުމުގެ ކުރިން) އެ މީހަކަށް ވާޖިބު ވަތަކަށް (ސުންނަތް) ނަމާދުކުރެއް، ދެން އިމާމު ޚުޠުބާ ކިޔަން ފެށުމުން، ޚުޠުބާއަށް ކަންލައި އަޑުއަހައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ ހުކުރުން ފެށިގެން އަނެއް ހުކުރާ ހަމައަށް އޭނާގެ (ކުޑަ) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ.}“

829– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيْهِ عَنْ جَدِّهِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَيَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެ ކާފަ، اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުން ލެއްވި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން

ޢަބްދު اللّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އިރިސްދުވީމި ދެ މީހުންގެ ދެމެދުގައި އެހެން މީހަކު އިށީނުމަކީ، އެ ދެމީހުންގެ އިޛުނަކާނުލައި އެއްވެސް މީހަކު ހުރުން ހުއްދަވާނުވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لأَبِي دَاوُدَ: "لاَيَجْلِسُ بَيْنَ رَجُلَيْنِ إلاَّ بِإِذْنِهِمَا".

އަދި އަބޫދާވޫދުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ދެ މީހުންގެ ދެމެދުގައި، އެ ދެމީހުންގެ ހުއްދައާނުލައި އެކަކުވެސް ނުއިށީނަންހުރިކަމެވެ.}"

830– وَعَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ لَعَنَ مَنْ جَلَسَ وَسَطَ الْحَلْقَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ހުޛައިފާ ބިން ޔަމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އިރުސްދު ތިބި ބައެއްގެ ދެމެދުގައި އިށީނަ މީހާއަށް ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ."

وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ: أَنَّ رَجُلاً قَعَدَ وَسَطَ حَلْقَةٍ، فَقَالَ حُذَيْفَةُ: مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ، أَوْ لَعَنَ اللّهُ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ مَنْ جَلَسَ وَسَطَ الْحَلْقَةِ". (قَالَ التِّرْمِذِيُّ : حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "(ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ) އަބޫ މިޖްލަޒުއެވެ ކިބައިން (ތިރްމިޒީ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޖަމާޢަތެއްގެ ދެމެދުގައި އިށީނަ މީހަކާމެދު ހުޛައިފާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ ހުޛައިފާ ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ) ބުނެވުނީ ޖަމާޢަތެއްގެ ދެމެދުގައި އިށީނަ މީހާއަށް މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ދުލުން ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ. ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި، އެ މީހަކަށް މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ދުލުގެމަތިން، اللّهُ ލަޢުނަތްލެއްވި ވެއެވެ."

831– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُوْلُ: "خَيْرُ الْمَجَالِسِ أَوْسَعُهَا". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަން މިޖަލްސާ އަޑުއެހުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެންމެ ރަނގަޅު މަޖިލިހަކީ،

އެ މަޖިލީހުގައި ދިސްތަކުންނަން ތާގެ ތަނަވަސްކަމުންދޫ މަޖިލީހެވެ.}"

832- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيْهِ لَغَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.} إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ:حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ނަޤުލުވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {މީހަކު މަޖިލީހެއްގައި އިށީނދެ އިނދެ ވާހަކަ ގިނަ ބުނެފި ކަމަށްވާނަމަ ދެން އޭނާ އެ މަޖިލީހުން ތެދުވުމުގެ ކުރިން މި ދުޢާ ކިޔައިފިނަމަ، އެ މަޖިލީހުގައި ހިނގި ކަންތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.} (މާނައީ: އަޅުގަނޑު ތަސްބީޙަ ކުރަމެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހަމްދު ބުނެތިބެމުން ތަސްބީޙަ ކުރަމެވެ! ކަލޭ އަށުވެސް ތިމަންނާގެ ބަލާބަލާ ބައްދަލު ބަޔަކު އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށުން ބަޔަކު ނޫނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށުވީ، ބަޔަކު ވަރަށްވެސް އަޅުގަނޑު ތިމަންނާގެ ކަނޑައެޅުމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްބަހުން މި އަޅުގަނޑު ގަވާއިދުތައް ދަސްކޮށްލައިދޭ ތަނެއްނެތެވެ. ކަލޭ މި އަޅު އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްބަހުން ރުޖޫޢަވެ، ތައުބާވަމެވެ.) (ދެން، މި ދުޢާ ކިޔައިފިނަމަ) އެ މަޖިލީހުގައި ހިނގައިދިޔަ ކުށްތަކެއް ކުރި ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއަކަށްވުމުގައި އެ ކަން ފުއްސަވައިދެއެވެ.}"

833- وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ ﷺ يَقُولُ بِآخِرَةٍ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ مِنَ الْمَجْلِسِ: {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ} فَقَالَ رَجُلٌ يَارَسُولَ اللَّهِ! إِنَّكَ لَتَقُولُ قَوْلاً مَاكُنْتَ تَقُولُهُ فِيْمَا مَضَى؟ قَالَ: "ذَلِكَ كَفَّارَةٌ لِمَا يَكُونُ فِي الْمَجْلِسِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

وَرَوَاهُ الْحَاكِمُ أَبُو عَبْدَ اللَّهِ فِي الْمُسْتَدْرَكِ مِنْ رِوَايَةِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَقَالَ: صَحِيحُ الإِسْنَادِ)

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވާ އަބޫބަރްޒާގެ (ނަޟްލާ ބިން ޢުބައިދު)ގެ ރިވާޔަތުން ނަޤުލުވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އިރުއަރާވަގުތު އިންތިހާއަށް ތަނަވަސް ކުރެއްވެވި ވަގުތުތަކުގައި މަޖިލީހުން ތެދުވެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ހިނދު، މި ދުޢާ އެ ކަލޭގެފާނު ކިޔުއްވަމުއެވެ. {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ

أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ} (އެބަހީ: އަޅުގެވެރި ރަސްކަލާނގޭ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހުސްތާހިރުވަންތަކަލާނގެއެވެ! އަދި އެންމެހައި ޝުކުރާއި ޙަމްދުޘަނާ ޙައްޤުވެގެންވަނީ އިބަރަސްކަލާނގެއަށެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ މެނުވީ، ޙައްޤުވެގެން އަޅުކަމްލެވޭ އިލާހަކުނުވާކަމަށް އަޅު ހެކިވަމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މި އަޅާ ފާފަފުއްސެވުމަށްއެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވެ، ތައުބާވަމެވެ.) ފަހު، (އެއް ފިރިހެނަކު) އެކަލޭގެފާނު މި ދުޢާ ވިދާޅުވާ އަޑުއަހާފައި، ބަޔަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! މިހާރުގައި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާތީ އަޅުގަނޑު އަޑުއަހައިފައިނުވާ) ބަސްފުޅުތަކެއް ވިދާޅުވަނީއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. މިއީ، މަޖިލީހުގައި ދެކެވިފައިވާ ވާހަކަތަކުގެ ކައްފާރާއެވެ.}"

އަދި އަބޫޢަބްދުﷲ އަލްޙާކިމު އެކަލޭގެފާނުގެ "އަލްމުސްތަދްރަކު"ގައި، މާތް ﷲ، އެކަލަނގަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި މިއީ ޞައްޙަ ސަނަދަކުން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘެއްކަމުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

834– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ حَتَّى يَدْعُوَ بِهَؤُلاَءِ الدَّعَوَاتِ: {اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعْصِيَتِكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَاتُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ الْيَقِيْنِ مَاتُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا، اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلاَ تَجْعَلْ مُصِيْبَتَنَا فِي دِيْنِنَا، وَلاَ تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلاَ مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لاَ يَرْحَمُنَا}". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ވަރަށް މަދު ފަހަރެއްގައި މެނުވީ، މި (އަންނަނިވި) ދުޢާ ވިދާޅުނުވެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ، އެކަލޭގެފާނު އިންނެވި މަޖިލީހުން ތެދުވެވަޑައެއް ނުގަންނަވައެވެ. {اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعْصِيَتِكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَاتُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ الْيَقِيْنِ مَاتُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا، اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلاَ تَجْعَلْ مُصِيْبَتَنَا فِي دِيْنِنَا، وَلاَ تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلاَ مَبْلَغَ

عِلْمِنَا، وَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لاَ يَرْحَمُنَا}". (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާކޮ! ތިޔަރަސްކަލާނގެއަށް އަހަރެން ބިރުވެތިވުން އެއީ އަހަރެންނާއި ތިޔަރަސްކަލާނގެއަށް އަހަރެންއުރެދޭ އުރެދުމާ ދެމެދުގައިވާ، ހުރަހެއްކަމުގައި ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެއަށް އަހަރެން ކިޔަމަންވުން އެއީ ތިޔަރަސްކަލާނގެ ސުވަރުގެއަށް އަހަރެން ފޯރުކޮށްދެނިވި ކަމެއް ކަމުގައި ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޔަޤީންކަމުގެތެރެއިން އަހަރެންގެ ހިތުގައިވާ ޔަޤީންކަމަކީ، (އެބަހީ: އީމާންކަމަކީ) ދުނިޔޭގެ އަނދިރި މުސީބާތްތަކަށް އަހަރެންނަށް ލުއިކޮށްދެނިވި ކަމެއްކަމުގައި ދެއްވާނދޭވެ! އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާކޮ! އަހަރެންގެ ކަންފަތްތަކާއި، (އެބަހީ: އަޑުއިވުމާއި)، އަހަރެންގެ ލޯތަކާއި، (އެބަހީ: ލޮލުގެ ފެނުމާއި) އަދި އަހަރެންގެ ހަށިގަނޑުގައި (ތިޔަރަސްކަލާނގެ ދެއްވައިފައިވާ) ބާރުތައް، (ތިޔަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ކަންތައްތަކުން ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވައި) އަހަރެން ދިރިހުރިހާއިރަކު ދުވަހަކު ސަލާމަތުން ފައިދާކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އެ ނިޢުމަތްތަކަކީ، އަހަރެންގެ ވާރިސްކަމުގައި ދެމިހުންނަނިވި ކަމުގައިވެސް ލައްވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެންގެ ބަދަލުހިފުން، އަހަރެންނަށް އަނިޔާވެރިވާ މީހުންގެ މައްޗަށް ކަމުގައި ހައްދަވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެންގެ މައްޗަށް ދުޝްމަނުންކަމުގައިވާ މީހުން މައްޗަށް އަހަރެންނަށް ނަޞްރުދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތުން އަހަރެންގެ ދީނުގެކަންތަކުގައި އަހަރެން މުޞީބާތެއްނުލައްވާނދޭވެ! އަދި ދުނިޔޭއަކީ އަހަރެން ހިތާމަކުރާ ބޮޑުކަމަކަށް ނުލައްވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެން ޢިލްމު އެންމެ ބޮޑުގެ ޙައްދު، ދުނިޔޭ ބޭނުންތެރިކަމުގައި އެކަނި ނުލައްވާނދޭވެ! އަދި (އަހަރެންގެ މައްޗަށް ވެރިކަމުގެ ސަބަބުން) އަހަރެންގެ މީހުން އޯގާތެރިނުވާ ބައެއް، އަހަރެންގެ މީހުން (ވެރިކަމުކުރުމުގައި) ނުސޮރުކުރައްވާނދޭވެ!}‘‘

835- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لاَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى فِيْهِ، إِلاَّ قَامُوا عَنْ مِثْلِ جِيْفَةِ حِمَارٍ، وَكَانَ لَهُمْ حَسْرَةً". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ’’ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަޔަކު މީހުން ތިބެގެން މަޖިލީހެއްގައި ތިބެނިކޮށް، އެ ތިބުމުގައި ތެދުވާއިރު އެބައިމީހުން اللهُ ހަނދުމަނުކޮށް ތެދުވެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުންގެ އެ ތެދުވުމަކީ، ހިމާރެއްގެ

ގޮވާ މަސްވަނިވެއްޖެ ކަމެއިވިގަޔަ ތިބެމަދުކޮށްނުލާ ތިބޭނަމަ ވިޔަސްވެސް ފައިވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހިތާމައަކަށް ވާހުށީއެވެ.}"

836– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ تَعَالَى فِيْهِ، وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ فِيْهِ، إِلاَّ كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ، فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ، وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް ބައެއް މަޖިލީހެއްގައި، އެ މަޖިލީހުގައި اللَّهُ ހަނދުމަކޮށް، އަދި އެބައި މީހުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައްޗަށް އެ މަޖިލީހުގައި ޞަލަވާތްނުކިޔައިފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އެބައިމީހުންގެމައްޗަށް އޮތް އުނިކަމެއްކަމުގައި ހިތާމައެއް ކަމުގައިވެދާނެއެވެ! ފަހެ (اللَّهُ) އެދިވަޑައިގެން ފިނަމަ، އެބައިމީހުންނަށް އަދަބުދެއްވައިފާނެއެވެ! އަދި އެކަލާނގެ އެދިވަޑައިގެންފިނަމަ އަފޫކުރައްވައިފާނެއެވެ!}"

837– وعنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيْهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ، وَمَنِ اضْطَجَعَ مَضْطَجَعًا لاَ يَذْكُرُوا اللَّهَ تَعَالَى فِيْهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު މަޖިލީހެއްގައި، އެ މަޖިލީހުގައި اللَّهُ ހަނދުމަނުކޮށް ނިދާފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން އެ މީހާގެ މައްޗަށް އޮތް އުނިކަމެއްކަމުގައި ހިތާމައެއް ކަމުގައިވެދާނެއެވެ! އަދި އެއްވެސް މީހަކު ތަނެއްގައި އޮށޯވެގެންވާ، އެ ތަނުގައި އޭނާ اللَّهُ ހަނދުމަނުކޮށް ނިދާފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން އެ މީހާގެމައްޗަށް އޮތް އުނިކަމެއްކަމުގައި ހިތާމައެއް ކަމުގައިވެދާނެއެވެ!}"

* * * * *

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦ مَنَامُكُم بِٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ ﴾ (الروم: ٢٣)

މާނައީ: "އަދި ރޭގަނޑާއި ދުވާލުގެ ވަގުތުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނިދާ ނިދުމަކީ، އެކަލާނގެ ކުދުރަތުވަންތަކަމުގެ ހެކިތަކުގެ ތެރެއިންވާކަމެކެވެ."

838- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَمْ يَبْقَ مِنَ النُبُوَّةِ إِلاَّ الْمُبَشِّرَاتُ" قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: "الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޙީކުރައްވާތީ މިކަން އެކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަޙީކުރައްވައެވެ. {ނަބީކަމުގެ ދަރަޖަތަކުގެ ތެރެއިން އަލްމުބައްޝިރާތު މެނުވީ އެހެން އެއްވެސް ދަރަޖައެއް ދެމިއެއް ނެތެވެ.} އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. މުބައްޝިރާތަކީ، ކޮބައިތޯއެވެ؟ ވަޙީކުރައްވައެވެ. {އެއީ ރަނގަޅު، ތެދު ހުވަފެނެވެ.}"

839- وَعَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ تَكْذِبُ، وَرُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُبُوَّةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޙީކުރައްވައެވެ. {ޒަމާނުގެ ވަގުތު ކައިރިވާ ހިނދު، މުއުމިނުގެ ހުވަފެން ދޮގުނުވާނެއެވެ. އަދި މުއުމިނުގެ (ތެދު) ހުވަފެނަކީ، ނަބީކަމުގެ ދަރަޖަތަކުގެ ތެރެއިން ސާޅީސް ހަބައިކުގެ އެއްބައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَصْدَقُكُم رُؤْيَا: أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا".

އަދި (މުސްލިމުގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތެދު ހުވަފެން ފެންނަ މީހަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެބައެއްގެ ވާހަކައިގައި އެންމެ ތެދުވެރި މީހެކެވެ.}"

840- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ، ــ أَوْ كَأَنَّمَا رَآنِي فِي الْيَقَظَةِ ــ لاَيَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ހުވަފެނުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ފެނިއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު ހޭލައިހުރެ (ޚިޔާލުމަތިވަރުން) ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކޭހުށްޓެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވި، {އެމީހަކު ހޭލައިހުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކޭފަދައެވެ.} މިހެންނެވެ. (ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ.) {އެހެނީ، ޝައިޠާނާއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ސިފަވެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.}“

841- وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا رَأَى أَحَدُكُم رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވިމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކަށް ރުހޭ އެދެވޭ ހުވަފެނެއް ފެނިއްޖެނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުން ދައްކަވާ ތަކެއްޗެކެވެ. ފަހެ، އެކަމަށްޓަކައި، އެ މީހާ اللَّهُ އަށް ޙަމްދުކުރާށެވެ. އަދި އެ ވާހަކަ (އެ މީހާ އިތުބާރުހުރާ ހެޔޮވާ މީހުންނަށް) ކިޔައިދޭށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ : فَلاَ يُحَدِّثْ بِهَا إِلاَّ مَنْ يُحِبُّ، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلاَ يَذْكُرْهَا لأَحَدٍ فَإِنَّهَا لاَ تَضُرُّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (މުސްލިމުގެ ރިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، އެ ވާހަކަ އެބަޔަކުދެކެ މީހާ ރުހޭ ބަޔަކު ގާތުގައި މެނުވީ ނުކިޔައިދޭށެވެ. އަދި އެ ކަމާ އޮޅިގެން ރުޅިއައްނަ ހުވަފެނެއް ފެނިއްޖެނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުން ލިބިގެންވާ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ، އެކަމުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ދުޢާކޮށް އެދި، اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވާށެވެ! އަދި އެ ވާހަކަ އެއްވެސް މީހެއްގެ ގާތުގައި

ނުދައްކާށެވެ. (އެއީ ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހަކަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުލިބޭނެއެވެ.}"

842– وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ ـــ وَفِي رِوَايَةٍ: الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ اللَّهِ، وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَمَن رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفُثْ عَنْ شِمَالِهِ ثَلاَثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهَا لاَ تَضُرُّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއްވި އަބޫޤަތާދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލުއްލާ اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮވަންތަ ހުވަފެނަކީ} އެއީ (ބުޝްރީޔާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ {ރަނގަޅު ހުވަފެނަކީ، اللهُގެ ޙަޟްރަތުން ފެންނަ ފެނުމެކެވެ. އެއީ ނުރަނގަޅު ހުވަފެނަކީ، ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުން ފެންނަ ފެނުމެކެވެ. ފަހެ، މީހަކަށް އޭނާ ހިތްހަމަނުޖެހޭފަދަ ހުވަފެނެއް ފެނިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ވާތްފަރާތަށް ތިން ފަހަރު (ތުންތުނިކޮޅު) ކުޅާއިކޮ ފުމެލާށެވެ. އަދި ޝައިޠާނާގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުމަށް އެދޭށެވެ. އޭރުން އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހަކަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުލިބޭނެއެވެ.}"

843– وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا رَأَى أَحَدُكُم الرُّؤْيَا يَكْرَهُهَا، فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلاَثًا، وَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلاَثًا، وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލުއްލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކަށް، އޭނާ ހިތްހަމަނުޖެހޭ ފަދަ ހުވަފެނެއް ފެނިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ވާތްފަރާތަށް ތިން ފަހަރު (ތުންތުނިކޮޅު) ކުޅާއިކޮ ފުމެލާށެވެ. އަދި ޝައިޠާނާގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުން އެދި، ތިން ފަހަރަށް اللهُގެ ޙަޟްރަތުން އެދޭށެވެ. (އެބަހީ: ތިން ފަހަރަށް "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" މިހެން ކިޔާށެވެ.) އަދި އެ މީހަކު ނިދަން އޮތް ފަރާތް ބަދަލުކޮށް އަނެއް ފަރާތަށް އެނބުރިލައިގަންނާށެވެ.} (އެބަހީ: ކަނާތް ފަރާތަށް އޮތީ އޮތްނަމަ ވާތްފަރާތަށް، އަދި ވާތްފަރާތަށް އޮތީ އޮތްނަމަ، ކަނާތްފަރާތަށް އެނބުރިލާށެވެ.)"

844- وَعَنْ أَبِي الأَسْقَعِ، وَاثِلَةَ بْنِ الأَسْقَعِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرَى أَنْ يَدَّعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، أَوْ يُرِي عَيْنَهُ مَالَمْ تَرَ، أَوْ يَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا لَمْ يَقُلْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބުލްއަސްޤަޢު، ވާޘިލަތު ބިނުލް އަސްޤަޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެންމެ ނުބައި ދޮގަކީ، އެ މީހެއްގެ ބައްޕަނޫން މީހަކު އެއީ، ބައްޕަކަމުގައި ބުނުމާއި، ނުވަތަ އެ މީހެއްގެ ލޮލަށް ނުފެނުނު އެއްޗެއް ފެނުނުކަމުގައި ބުނުމާއި، ނުވަތަ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވެއްވުމެއްނުވާ ބަސްތަކެއް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއްވިކަމުގައި ބުނުމެވެ.}"

* * * * *

131- ސަލާންކުރުމުގެ މާތްކަމާއި،

ސަލާންކުރުން ފެތުރުމަށް އަމުރުވެވިގެންވާކަން ނަންގަނާ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ﴾ (النور: ٢٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވާމީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތައް ނޫން އެހެން ގެތަކަށް އެ ގެތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ސަލާންކޮށް އިޛުނަ ހޯދުމަކާނުލައި ނުވަދެންނާށެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَـٰرَكَةً طَيِّبَةً ۚ ﴾ (النور: ٦١) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ގޭގެތަކަށް ވަންނައިރު، اللهގެ ހަޟްރަތުންވާ ބަރަކާތްތެރި ރަނގަޅު ސަލާމަކުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ސަލާންކުރާށެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ﴾ (النساء: ٨٦) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް ކަހަލަ ސަލާމަކުން ސަލާންކޮށްފިނަމަ، އެއަށް ވުރެ ރިވެތި ސަލާމަކުން ތިޔަބައިމީހުން ސަލާންކުރާށެވެ! ނުވަތަ އެ ސަލާމު ރައްދުކުރާށެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَـٰمًا ۖ قَالَ سَلَـٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴾ (الذاريات: ٢٤ – ٢٥) މާނައީ: "އިބްރާހީމްގެފާނުގެ

ގާތްވެގެންވާ ދެމީހުންގެ ތެރެއިން، ކަލޭގެފާނާ ހަމަޔަށް އިސްވެރިވާނީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެ ދެމީހުން
އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަންނަވާ ހިނދު، ސަލާމްދަން، މިހެން ވިދާޅުވި ސަލާމް
ކުރެއްވުމެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު ސަލާމް މިހެން ވިދާޅުވި ސަލާމް ރައްދުކުރެއްވިއެވެ.
(އަދި ހިތްޕުޅަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. މިއީ އަހުރެން ނުދަންނަ ބަލާކަމެވެ.")

845– عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعِاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الإِسْلاَمِ خَيْرٌ؟ قَالَ: "تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلاَمَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲ، އެ ދެކަލުންގެ ބައްޕާފުޅު ޢަމްރުބުނުލްޢާޞްގެ
ދަރިކަލުން ޢަބްދުﷲގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ.
އިސްލާމްދީނުގެ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅުކަން ކޮބާ ކަމެއް ކޮބައިތޯއެވެ؟
ބަޔާންކުރައްވަމުއެވެ. {ދިޔާ (ނިކަމެތި) މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމާއި، ދިޔާ ދަންނަ މީހުންނާއި
ނުދަންނަ މީހުންނަށް ސަލާމްކުރުމެވެ.}"

846– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى آدَمَ ﷺ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أُولَئِكَ ــ نَفَرٍ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ جُلُوسٌ ــ فَاسْتَمِعْ مَايُحَيُّونَكَ، فَإِنَّهَا تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ، فَقَالُوا: السَّلاَمُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَزَادُوهُ: وَرَحْمَةُ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ބުނެފައިވާ ކަލޭގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައި
އެވެ. {މާތް ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އާދަމު ޢަލައިހިއްސަލާމް ހައްދަވާލެއްވި ހިނދު، އެ
ކަލޭގެފާނަށް އަންގަވައިފިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން، އެ ތިއްބެވި (މަލާއިކަތުން) ބޭކަލުންނަށް
ސަލާމްކުރައްވާށެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލުން ކަލޭގެފާނަށް ޖަވާބުދެއްވާނީ ކޮން ގޮތަކަށް
އަޑުއައްސަވާށެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ކަލޭގެފާނާއި، ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިފަސްކޮޅުގެ
މީހުންގެ ސަލާމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު (މަލާއިކަތުން) "އައްސަލާމް ޢަލައިކުމް" މިފަދައިން
ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލުން (ޖަވާބުގައި) "އައްސަލާމު ޢަލައިކަ، ވަރަޙްމަތު ﷲِ"
މިފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން "ވަރަޙްމަތު ﷲِ" މި ޖުމްލަ އިތުރުކުރެއްވިއެވެ.}"

847– وَعَنْ أَبِي عُمَارَةَ، الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِسَبْعٍ: "بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَنَصْرِ الضَّعِيفِ، وَعَوْنِ الْمَظْلُومِ، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، هَذَا لَفْظُ إِحْدَى رِوَايَاتِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫ ޢުމާރާ، އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ހަތް ކަމަކަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ކުރުމާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، ކިނބޫނިއްޖާ މީހާ (اللَّهُ އަށް ޙަމްދުކޮށްފިނަމަ) އޭނާއަށް ޖަވާބުދިނުމާއި، ނިކަމެތި މީހާއަށް އެހީތެރިވުމާއި، އަނިޔާލިބިގެންވާ މީހާއަށް ނަސްރުދިނުމާއި، ސަލާންކުރުން ފެތުރުމާއި، ހުވައިކުރާ މީހާގެ ހުވައި ފުއްދުމަށް އެހީވެދިނުމެވެ."

848– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُم؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُم". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އީމާންވެއްޖައުމަކުން ނުވަނީސް (އެބަހީ: އީމާންކަން ފުރިހަމަވެއްޖައުމަކުން ނުވަނީސް) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން (މުސްލިމުން) އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކާދެކެ ލޯބިވެ، އެއްބައިވަންތަކަން ހާޞިލްކޮށްދިނުމަކުން ނުވަނީސް ތިޔަބައިމީހުންގެ އީމާންކަން ފުރިހަމަވެގެނެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމެއް ކޮށްފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކާ ލޯބިވާ އެއްބައިވަންތަ ވާނެކަމެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެދެއްވަންހެއްޔެވެ؟ ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ސަލާންކުރުން ފެތުރުވާށެވެ.}"

849– وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلاَمَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصِلُوا الأَرْحَامَ، وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلاَمٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، ޢ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުވި އަބޫޔޫސުފު، ޢަބްދު اللهِ ބިން ސަލާމުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިސްވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ސަލާންފަތުރުން ގިނަކުރާށެވެ! އަދި (ނިކަމެތި މިސްކީނުންނަށް ކާންދޭށެވެ! އަދި ގާތްތިމާގެކާވެރިން ގުޅުން ދަމަހައްޓާށެވެ! އަދި މީސްތަކުން ނިދާފައިވާއިރު ރޭގަނޑު (ތަހައްޖުދު) ނަމާދުކުރާށެވެ! (އޭރުން ރައްކާތެރިކަމާއެކު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސުވަރުގެއަށް ވަދެވޭނެއެވެ.}“

850– وَعَنِ الطُّفَيْلِ بْنِ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﵁، أَنَّهُ كَانَ يَأْتِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، فَيَغْدُو مَعَهُ إِلَى السُّوقِ، قَالَ: فَإِذَا غَدَوْنَا إِلَى السُّوقِ، لَمْ يَمُرَّ عَبْدُ اللَّهِ عَلَى سَقَّاطٍ وَلاَ صَاحِبِ بَيْعَةٍ، وَلاَ مِسْكِينٍ، وَلاَ أَحَدٍ إِلاَّ سَلَّمَ عَلَيْهِ، قَالَ الطُّفَيْلُ: فَجِئْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَوْمًا فَاسْتَتْبَعَنِي إِلَى السُّوقِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَاتَصْنَعُ بِالسُّوقِ، وَأَنْتَ لاَ تَقِفُ عَلَى الْبَيْعِ، وَلاَ تَسْأَلُ عَنِ السِّلَعِ، وَلاَ تَسُومُ بِهَا، وَلاَ تَجْلِسُ فِي مَجَالِسِ السُّوقِ؟ وَأَقُولُ: اجْلِسْ بِنَا هَاهُنَا نَتَحَدَّثُ ، فَقَالَ: يَا أَبَا بَطْنٍ، وَكَانَ الطُّفَيْلُ ذَا بَطْنٍ، إِنَّمَا نَغْدُو مِنْ أَجْلِ السَّلاَمِ ، نُسَلِّمُ عَلَى مَنْ لَقِينَاهُ". (رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمُوَطَّإِ، بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، ޢ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުވި އުބައްޔު ބިން ކަޢުބުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން، (ރަޟީ اللهُ، ޢ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްފުޅުވި ޞަޙާބީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) އެބަފައިކަލުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަޟީ اللهُ، ޢ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުވި) ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ އަރިހަށް ތިމަން ގޮސް އުޅެމެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ބާޒާރަށް ގޮސް އުޅެމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އައްޠުފައިލު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންނަށް ބާޒާރަށް ދެވުމުން، ބައެއްކަންތިވިއްކާ މީހެއްގެ ކައިރިން، ނުވަތަ ވިޔަފާރިކުރާ މީހެއްގެ ކައިރިން، ނުވަތަ ދަތި ނިކަމެތި މިސްކީނު މީހެއްގެ ކައިރިން، ނުވަތަ އެ ނޫން މީހެއްގެ ކައިރިން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނު ވަޑައިގެން ނަމަވެސް، އެ މީހަކަށް އެ ކަލޭގެފާނު ސަލާންކުރައްވައި އުޅުއްވައެވެ. އައްޠުފައިލު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެއް ދުވަހަކު ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމުއެވެ. އެ ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ބާޒާރަށްދިޔުމަށް ތިމަންނާގެ ގާތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. ބާޒާރަށް ވަޑައިގެންނެވީ ކޮން ބޭނުންފުޅަކަށްހެއްޔެވެ؟ ކަލޭގެފާނު އެއްވެސް އެއްޗެއް ވިއްކާ

މީހެއްގެ ގޮތުގައި މަޤުބޫލުކުރެވިފައިވާ ސޫރެވެ. އަދި އެއްވެސް މުދަލަކާބެހޭ ގޮތުން
އެބައިމީހުންނާ ވާހަކަ ދައްކަވައި ވެސް ނުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެއްވެސް މުދަލެއްގެ
ޒަކާތްސަލާމަތި ވެސް ނުދެއްވާނެއެވެ. އަދި ބާރުތަކެއް އެއްވެސް މަޚްލޫޤެއްގައި
އިނގިރޭސިން ވެސް ނަގަހައްޓަވާނެއެވެ. (ވިޔަނު ބާރުގަދަ ވަޢުދުތަކާއި ހުވާ ކުރުން
ބަދަލުކުރެއްވުމަށް؟) ވިޔާ އަދުގަނޑު ދަންނަވަންޏާއި، (ދީނުގެ ކަންކަން އާދެވުނު
އެދިގެން އަދުގަނޑު އަރިހުގަ) ކަލޭގެފާނު މި ތަނުގައި ވާހަކަދައްކަވަމުން
މަޤުބޫލުވުން މާ ރަނގަޅުވާނެ ކަމުގައެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާ
އައްޝައިޚު. (ނޯޓް: ބަނޑުބޭ މިހާރު.) އައްޝައިޚު، ބަނޑުބޭ ބާކަރާ.
ތިމަންކަލޭގެފާނު ބާރުބަރު ނުކުރެވިފައިވާ ކަންތަކާއިމެދު، މިސްތަކުބާނީ ނަސޭހަތްތެރިވާ
ބާރުތަކެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ބައްދަލުވި ކާރަ މިހާރު ސަލާމަތްތެރިވާނީއެވެ.“
(ނޯޓް: އައްޝައިޚު، ބަނޑުބޭ ބާބު ބާކަރާކާރުދަރާއި، އެ ކަލޭގެފާނު
މުޙައްމަދު ޢަބްދު اللهِ ބިން އުމަރުގެފާނު، އައްޝައިޚުއާ ވިދާޅުވެފައިވާނީ، އެ
ދުބާރާތުގެ ގޮތުން އެނގިވަޑައިގެން ބާރުކަމުގެ ސަލާމަތްކަމެވެ. އެއީ، އެއްވެސް ބާރަކަށް
މަރާމާތް، ނިކަމެތިކޮށްލެއްވުމުގެ ބާރުތަކުގައި ވިދާޅުވެއްޖާ ބަލަހައްޓަވާށެވެ.
ޢަބްދުاللهِ ނުވަތަ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ދައުލަތު އައްބާރައްކާ (ކަޭ ބޭރުގެ ބައިގާ)
ކިޔަނިވެސް، މިހެން ގޮތުކަންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއްވާގޮތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނު
ތިމަންނަށް ކަޭ ބޭރުގެ އުނދަގޫވުމުގެ ގޮތުގައިވެސް ކަނޑައެޅިގެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައިގާރަން
ފެނިގެންދިޔުން "ދަރިފުޅާ އައްބާރައްކާ ދާރު" އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައިގާ ވިދާޅުވިކަމަށްވެއެވެ.
އެ ކަލޭގެފާނަށް "އައްބާހިރު" އަދި "އައްބާރައްކާ" މި ދެނަމުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ މުޙައްމަދު
ކަރައްވަމުއްވެއެވެ. ޖައްސާ މުޖުތަމަޢުގައި މީހުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ޙައިޘިއްޔަތު މިހެން ނުވަތަ
އެކުވެރިން ފޯރަން މިހެން ބައެއް ނަންނަން ކިޔައިދެނީއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އެކަމާ
ނުރުހުމެވެ، ކަންބޮޑުވާ ކަމެއްކަމުގައި ނުވެ ވާހަކައެވެ. ނަމަވެސް އެހެން ނަމެއް މިހާކަން
ކިޔައިގެން އެމީހާ ހިތާމަކަމުގެ ހިތްހަމަކަމުގައި ވަނީނަމަ، މީހުންނަން އެހެން ނަންނަން
ކިޔުމަކީ ހުއްދަކަމެއްނޫނެވެ. "މުސްލިމް")

* * * * *

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިސްވެ ސަލާންކުރާ މީހާ ބުނުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ، "السَّلَامُ عَلَيكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ" މި ލަފުޒުންނެވެ. ސަލާންގޮވައިލާތީ މީހަކީ، އެކަކު މީހުން ކަމުގައި ވިޔަސް، ސަލާންގޮވައިލުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ، ޖަމާޢަތަކަށް ނިސްބަތްކުރާއިރު ބޭނުންކުރާ "كُمْ" މި ސީޣާ އުފައްދައިގެން (އެބަހީ: "السَّلَامُ عَلَيكُمْ" މިލަފުޒުންނެވެ.) އަދި ސަލާމުގެ ޖަވާބުދޭ މީހާ ވެސް ބުނުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ، ޢަކްސުގެ ގޮތުގައި، "وَ عَلَيكُمْ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ" މި ލަފުޒުންނެވެ."

851- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيكُمْ، فَرَدَّ عَلَيْهِ ثُمَّ جَلَسَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "عَشْرٌ".، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُم وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَرَدَّ عَلَيهِ فَجَلَسَ، فَقَالَ: "عِشْرُونَ".، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، فَرَدَّ عَلَيهِ فَجَلَسَ، فَقَالَ:"ثَلَاثُونَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢިމްރާނުބްނު ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން، "އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް" މިލަފުޒުން ވިދާޅުވެ، ސަލާން ދެންނެވިއެވެ. އިތުރަށް ކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ސަލާން ބަލައިގަންނަވައިފިއެވެ. އަދި އޭނާ އިށީންނެވިއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {(އޭނާ ސަލާންކުރުމުގައި ކުރެއްވިކަމުން) ދިހަ ހެޔޮކަން ލިބިވަޑައިގެންފިއެވެ.} އޭގެފަހުން، އެހެން ބޭކަލަކު އަރިހަށް ވަޑައިގެންފައި. އަދި "އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް ވަރަޙްމަތު اللَّهِ" މި ލަފުޒުން ވިދާޅުވެ، ސަލާންދެންނެވިއެވެ. އިތުރަށް ކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ސަލާން ބަލައިގަންނަވައިފިއެވެ. އަދި އޭނާ އިށީންނެވިއެވެ. ދެން، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {(އޭނާ ސަލާންކުރުމުގައި ކުރެއްވިކަމުން) ވިހި ހެޔޮކަން ލިބިވަޑައިގެންފިއެވެ.} އޭގެފަހުން، އެހެން ބޭކަލަކު އަރިހަށް ވަޑައިގެންފައި. އަދި "އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް ވަރަޙްމަތު اللَّهِ

ވަބަރަކާތުހޫ" މިފަދައިން ވިދާޅުވެ، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާންދެންނެވިއެވެ. އިތުރުއެކަލޭގެފާނު
އޭނާގެ ސަލާމަށް ބަލައިގަންނެވިއެވެ. އަދި އޭނާ އިރިސްކުރިއެވެ. ދެން، (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ)
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އޭނާ ސަލާންކުރުމުގައި ކުރުއްވުމަން) ތިރީސް ހެޔޮކަން ލިބިއްޖައީ
އެވެ.}"

852- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "هَذَا جِبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكِ السَّلَامَ" قَالَتْ: قُلْتُ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިޔަންނަނީ، ޖިބްރީލުގެފާނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ކަމަނާއަށް ސަލާންވިދާޅުވެއްވެއެވެ.} އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ، "ވައަލައިހިއްސަލާމު ވަރަޙްމަތު اللَّهِ ވަބަރަކާތުހޫ" މިފަދައިން ދެންނެވީމެވެ."

وَهَكَذَا وَقَعَ فِي بَعْضِ رِوَايَاتِ الصَّحِيْحَيْنِ: "وَبَرَكَاتُهُ" وَفِي بَعْضِهَا بِحَذْفِهَا، وَزِيَادَةُ الثِّقَةِ مَقْبُولَةٌ.

ހަމައިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "އައްޞަޙީޙައިނީގެ ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި "ވަބަރަކާތުހޫ" މި އިބާރާތް ރިވާވެފައި ވެއެވެ. އަނެއްބައި ރިވާޔަތްތަކުގައި "ވަބަރަކާތުހޫ" މި އިބާރާތެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، އިތުބާރުހުރި، ހެކިތަކާ، ޘިޤަ ރާވީންގެ ފަރާތުން އައިސްފައިހުންނަ މިފަދަ އިތުރު ތަފުސީލު ޤަބޫލުކުރެވޭނެކަމަށް ޙަދީޘް އިލްމުގެ އުޞޫލުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާނެ ކަމެކެވެ."

853- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلَاثًا حَتَّى تُفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، سَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަސްފުޅެއް ޙަދީޘްކުރައްވާނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޑުއަހާ މީހުން އެކަން ރަނގަޅަށް ދެނެގަތުމަށްޓަކައި، ތިން ފަހަރަށް ތަކުރާރުކުރައްވައެވެ. އަދި ބަޔަކު މީހުންގެ ގާތަށް އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުމަށް، އެ ބަޔަކަށް އެކަލޭގެފާނު އިސްނެވަޑައިގެން ސަލާންކުރައްވާނަމަ، ތިން ފަހަރަށް ސަލާންކުރައްވައެވެ."

وَهَذَا مَحْمُولٌ عَلَى مَا إِذَا كَانَ الْجَمْعُ كَثِيْرًا.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. "ހިން ގަދަކަން ސަލާންކުރުން ބޭނުންވެގެން ވަނީ، އެ ބަޔަކީ ވަރަށްގިނަ ޢަދަދެއްގެ ބައެއްކަމުގައި ވާނަމައެވެ."

854– وَعَنِ الْمِقْدَادِ (ابْنِ الأَسْوَدِ) ﷺ، فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيْلِ، قَالَ: كُنَّا نَرْفَعُ لِلنَّبِيِّ ﷺ نَصِيْبَهُ مِنَ اللَّبَنِ فَيَجِيئُ مِنَ اللَّيلِ، فَيُسَلِّمُ تَسْلِيْمًا لاَيُوقِظُ نَائِمًا، وَيُسْمِعُ الْيَقْظَانَ فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَسَلَّمَ كَمَا كَانَ يُسَلِّمُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވުމެވި އަލްމިޤްދާދު (އިބްނުލް އަސްވަދު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ދިގު ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގަންނަވާނޭ ކިރުފުޅު ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނަށް އުރުވަމުންބަހައި ރައްކާކުރައްވައިދެމު ބަހައްޓަމުއެވެ. ދެން، އިތުރުންއެކަލޭގެފާނު ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި ވަޑައިގެން (ތިމަންމެންނަށް) ސަލާންވިދާޅުވަނީ، ނިދާފައިވާ މީހަކު ހޭލާނުލާގޮތަށް، އަދި ހޭލައިތިބި ބަޔަކަށް އަޑުއިވޭގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު ސަލާން ގޮވައިލައްވައެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނު ސަލާންކުރައްވައި އުޅުއްވާގޮތަށް ސަލާންކުރައްވައެވެ."

855– وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيْدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا وَعُصْبَةٌ مِنَ النِّسَاءِ قُعُودٌ، فَأَلْوَي بِيَدِهِ بِالتَّسْلِيْمِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުޟްވާންލެއްވުމެވި އަސްމާއު ބިންތު ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ދުވަހަކު ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ މިސްކިތަށް ވަޑައިގެންނެވީ، އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެއް (މިސްކިތުގައި) އިށީނދެގެން ތިއްބެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުން އިޝާރާތްކުރައްވައި، (އެކަމަނާބޭކަލުންނަށް) ސަލާންކުރެއްވީއެވެ."

وَهَذَا مَحْمُولٌ عَلَى أَنَّهُ ﷺ جَمَعَ بَيْنَ اللَّفْظِ وَالإِشَارَةِ، وَيُؤَيِّدُهُ أَنَّ فِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ: "فَسَلَّمَ عَلَيْنَا".

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. "މިއީ އެކަލޭގެފާނު ސަލާމްގެ ބަސްފުޅު ވިދާޅުވުމާއެކު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުން އިޝާރާތްކުރެއްވީކަމުގައި ބަލާނީ ކަމަށެވެ. މި

ބަހުގެ ދަރިފަރި، އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައި އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވެފައި ވަނީ، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންނަށް ސަލާންގޮވައިލެއްވިއެވެ. މިހެންނެވެ.“

(ނޯޓު: މިފޮތުގެ 865 ނަންބަރު ޙަދީޘާއި، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، މިބާބުގައި އެ އިސްތިޝްހާދުކުރައްވާ ޙަދީޘް. „ފުޓުނޯޓު“)

856- وَعَنْ أَبِي جُرَيٍّ الْهُجَيْمِيِّ ﵁، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلاَمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: "لاتَقُلْ عَلَيْكَ السَّلاَمُ، فَإِنَّ عَلَيْكَ السّلاَمُ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ سَبَقَ بِطُولِهِ)

މާނައީ: „މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި އަބޫޖުރައްޔުލް ހުޖައިމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. „ޢަލައިކައްސަލާމް“، ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލާމްހުއްޓެވެ. މިހެދައިން ދަންނަވައި، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމްދަންނަވާލީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު، ޢަލައިކައްސަލާމް“ ވިދާޅުނުވާށެވެ! އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ޢަލައިކައްސަލާމް މިއީ މައްޔިތުންގެ ސަލާމެވެ.}“ މިގޮތުން މިޙަދީޘް އެކުގައި އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ. (ބައްލަވާ 796 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

* * * * *

857– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَي الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيْرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{ސަވާރުވެގެންވާ މީހާ، ހިނގާފައިދާ މީހާއަށް (އިސްވެ) ސަލާންކުރާށެވެ! އަދި ހިނގާފައިދާ މީހާ، އިށީނދެއިން މީހާއަށް (އިސްވެ) ސަލާންކުރާށެވެ! އަދި މަދުބައިމީހުން ގިނަބައިމީހުންނަށް (އިސްވެ) ސަލާންކުރާށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: وَالصَّغِيْرُ عَلَى الْكَبِيْرِ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި (އިތުރަށް) ވެއެވެ. {ހަމަ މީހުން ކުޑަކުދި މީހުންނަށް (ކުޑަކުދިން، ބޮޑެތި މީހުންނަށް އިސްވެ) ސަލާންކުރާށެވެ!}"

858– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ، صُدَيِّ بْنِ عَجْلاَنَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلاَمِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫއުމާމާ، ޞުދައީ ބިން އަޖްލާނު ބާހިލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންނަށް اللهُ ގެ ހަޟްރަތާ އެންމެ ކުއްތަންވެގެންވަނީ، އެބައިމީހުންނަށް ސަލާންކުރުމުގައި އިސްނަގާ ބޭކަލެވެ.}"

وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قِيلَ يَارَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلاَنِ يَلْتَقِيَانِ أَيُّهُمَا يَبْدَأُ بِالسَّلاَمِ، قَالَ أَوْلاَهُمَا بِاللَّهِ تَعَالَى، (قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

އަދި އަލްއިމާމުއް ތިރްމިޛީ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި އަބޫއުމާމާގެ ކިބައިން މި ބަޔާން ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެ މީހުން ބައްދަލުވާ ހިނދު، ސަލާންކުރުމުގައި އިސްނަގާނީ އެ ދެ މީހުންކުރެ ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދެ

މިހުސްކުރު، اللّهُمَّ ކުއްތަންވެގެންވާ އަންގާބާ މިހާއެވެ} (އެބަހީ: އެ ދީ މިހުސްކުރު އިސްވެ ސަލާންދެއްވިއާ މިހަށް، اللّهُمَّ އަނގެ ކުއްތަންވެގެންވާ މިހާއެވެ.)“

* * * * *

134- ބައްދަލުވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު، ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑިވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ދެ މީހަކު ބައްދަލުވުމުންފަހު، ވަހައްސުވެ އާދޭ ތެރެއިން އެކަކު ކޮންމެވެސް ކަމަކު އެ ތަނަކުން ބޭރަށްނުކުމެވިއްޖެ، އަނެއްކާ ޖަހައްސުވެ، އެ މީހަކު އެ ތަނަށް ވަނުމުންނާއި، ނުވަތަ އެ ދެމީހުންގެ ދެމެދުގައި ގަހެއް، ނުވަތަ އެހެންވެސް އެއްޗަކުން ހުރަސްވެވުނަސް، އެ ދެމީހުން އަލުން އަނބުރާ ބައްދަލުވިޔަސް، ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ހިމެނެއެވެ.

859- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، فِي حَدِيْثِ الْمُسِيءِ صَلاَتُهُ أَنَّهُ جَاءَ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ، فَقَالَ: "ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ". فَرَجَعَ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ‘‘މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ، ނުބައިކޮށް ނަމާދުކުރައްވަމުން ބޭކަލެއްގެ ވާހަކަ ބަޔާންވެގެންވާ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު، (އެބަހީ: ނުބައިކޮށް ނަމާދުކުރައްވަމުން ކަލޭގެފާނު) ވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން، އެކަލޭގެފާނު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާންދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބު ސަލާމުގެ ޖަވާބުދެއްވުމަށްފަހު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އަނބުރާ ވަޑައިގެންނަވާށެވެ! އަދި

(އަލުން) ނަމާދުކުރުމަށްވާނެވެ. ފަހެ، ތިމާ ކުރެއްވި ނަމާދު ރަނގަޅެއްނުވާނެވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން އަލުން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އައިސްބާ ވަޑައިގެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ސަލާންދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، މިގޮތަށް ތިންފަހަރު ތަކުރާރުކުރެއްވައި އެ ކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ.“

(ނޯޓު: ނުބައިކޮށް ނަމާދުކުރެއްވި ބޭކަލެއްގެ ނަންފުޅަކީ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޚައްލާދު ބިން ރާފިޢު އައްޒުރަޤީއެވެ. މި ހަދީޘްގައި، ނަމާދުގެ ރުކުނުތައް ކަނޑައެޅިގެންވާ ބަޔާންވެގެންވާ ހަދީޘެކެވެ. މި ހަދީޘާއި ގުޅުން ހުރީ، ބައްޔެއްގައި ހިތުގެ މި މައްސަލަ ގެންގުޅުނު ބާބެވެ.

(“ދަލީލުލް ފާލިޙީން” (3/344) ން ނަގައިފައި، “މުތަރުޖިމު”)

860- وَعَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ، أَوْ جِدَارٌ، أَوْ حَجَرٌ، ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިން މީހުން ބައްޔާ (މުސްލިމު) އަޚާއާ ބައްދަލުވާ ހިނދު، ބައްޔާއަށް ސަލާންކުރާށެވެ! ފަހެ، އޭނައާފަހު، އެ ދެ މީހުންގެ ދެމެދަށް ގަހެއް ނުވަތަ ފާރެއް ނުވަތަ (ހިލަ) ހިމެނިއްޖެ ފަހެ ކުރަތޮވެގެން އެ ދެމީހުން ވަކިވުމަށްފަހު، އަލުން ބައްދަލުވެއްޖެ ނަމަވެސް ބައްޔާއަށް ސަލާންކުރާށެވެ.}“

* * * * *

135- އެ މީހެއްގެ ގެއަށް ވަންނަމުން

ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَـٰرَكَةً طَيِّبَةً﴾ (النور: ٦١) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ގެގެއަށް ވަންނައިރު، اللهُގެ ހަޟްރަތުންވާ ބަރަކާތްތެރި ރަނގަޅު ސަލާމަކުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ސަލާންކުރާށެވެ!"

861- عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَابُنَيَّ، إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ، يَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ކޮއިފުޅާއެވެ! ތިބާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް (އެބަހީ: ތިބާގެ ގެއަށް) ކޮއިފުޅު ވަންނަ ހިނދު، ތިބާ ސަލާންކުރައްވާށެވެ. ކޮއިފުޅުގެ މައްޗަށާއި، ކޮއިފުޅުގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށާ ބަރަކާތްތެރިކަމެއްކަމުގައި އެކަން ވާނުއްޖެވެ.}"

* * * * *

136- ކުޑަކުދިންނަށް ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ދަންނަވާ ބާބު

862- عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صِبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، وَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނާމެދުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ކުޑަކުދިންތަކެއްގެ ކައިރިން އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ.

އަދި އެ ކުދިންނަށް، އެ ކަތީގެފާނު ސަލާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިފަދައިން އަމުރުކުރައްވައެވެ.“

* * * * *

137- ފިރިހެނާ އަނބިމީހާއަށް ސަލާންކުރުމާއި، ހިތާ އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ސަލާންކުރުމުގެ އަދަބުތައް ބަޔާންކުރާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފިރިހެނާ، އޭނާގެ އަނބިމީހާއަށް ސަލާންދެއްވައިދެއްވުމާއި، އޭނާއާ ކައިވެނިކުރެވޭ އަންހެނުންނަށް ސަލާން ދޭއިރުގައި، ފިތުނައިން ސަލާމަތްވެވޭނެކަމަށް، ހިތާއަންހެނުންކަމަށް ނުވަތަ ހިތާ އަންހެނުންތަކަކަށް ފިރިހެނުން ސަލާންދެއްވުން ހުއްދަކަމާއި، މި ޝަރުތާއެކު އަންހެނުން ވެސް މި ބާވަތުން ފިރިހެނުންނަށް ސަލާންދެއްވުމުގެ ހުކުމް ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

863- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، قَالَ: كَانَتْ فِينَا امْرَأَةٌ، وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أُصُولِ السِّلْقِ فَتَطْرَحُهُ فِي الْقِدْرِ وَتُكَرْكِرُ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ وَانْصَرَفْنَا نُسَلِّمُ عَلَيْهَا فَتُقَدِّمُهُ إِلَيْنَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެފާނުގެ ހަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ އަތުގައި އަންހެނަކު އުޅުނެވެ. އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ، ތިމަންމެންގެ އަތުގައި މުސްކުޅި އަންހެނަކު އުޅުނެވެ. އޭނާ، ބިލަބުލަސް ގަހުގެ މުލު، ތެއްލަށް އަޅައެވެ (މަޑުކޮށް ކައްކައެވެ.) އަދި ހިމަގަނޑަކުން ކޮށް ދޮގުރައްވަތެވެ. (އެބަހީ: ކާނަ ހިމަގަނޑުގައި މުގުރައިގެން ތަރިކާގައި

ފިލުވައެވެ.) ވަނީ، ތިމަންމެން ހުކުރުނަމާދުކޮށް އަވަދިވެގެން އަންނަމުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެއަށް ސަލާންގޮވައިލުމުން، ތިމަންމެންނަށް އެ ކަމަނާ ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ.“

864– وَعَنْ أُمِّ هَانِىءٍ، فَاخِتَةَ بِنْتِ أَبِي طَالَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ الْفَتْحِ وَهُوَ يَغْتَسِلُ، وَفَاطِمَةُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ فَسَلَّمْتُ". وَذَكَرَتِ الْحَدِيْثُ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އުއްމުހާނީ، ފާޚިތާ ބިންތި އަބޫޠާލިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވި ދުވަހު، ތިމަންކަމަނާ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު ހިނާވެފުޅު ލައްވަމުންނެވެ. އަދި (އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން) ފާޠިމާގެފާނު ހުރީ، ފޮތިގަނޑެއް ދަންމަވައިގެން އެކަލޭގެފާނު ނިވައިކޮށްދެއްވާށެވެ. އެ ހިނދު ތިމަންކަމަނާ އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާންގޮވައިލީމެވެ.“ މިއީ ދިގުހަދީޘެއްގެ ބައެކެވެ.

865– وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيْدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَرَّ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ فِي نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَهَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدَ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަސްމާއު ބިންތި ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންމެން އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ ކައިރިން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހިނގަވާފައްދަވައި ވަޑައިގެންނެވުމުން ތިމަންމެންނަށް އެކަލޭގެފާނު ސަލާންގޮވައިލެއްވިއެވެ.“

وَ لَفْظُ التِّرْمِذِيُّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا وَعُصْبَةٌ مِنَ النِّسَاءِ قُعُودٌ فَأَلْوَى بِيَدِهِ بِالتَّسْلِيمِ".

އަދި އަލްއިމާމުތިރުމިޛީގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. “ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ދުވަހަކު މިސްކިތުގައި އިށީނދެހުރި އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެއްގެ ކައިރިން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހިނގަވާފައްދަވައި ވަޑައިގަތެވެ. ވަނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުގެ އިޝާރާތުން އެކަލޭގެފާނު ސަލާންކޮށްލެއްވިއެވެ.“

* * * * *

138- ކާފިރުންނަށް އިސްވެ ސަލާންކުރުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، އެއުރެން ސަލާންގޮވައިލައިފިނަމަ، ސަލާންރައްދުކުރާނެގޮތް ނަންގަނެވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކާފިރުންނަށް އިސްވެ މުސްލިމުން ސަލާންކުރުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، އެބައިމީހުން އިސްވެ މުސްލިމުންނަށް ސަލާންގޮވައިލައިފިނަމަ، ސަލާމުގެ ޖަވާބުދޭނީ ކިހިނެއްކަމާއި، އެ މަޖިލިހެއްގައި މުސްލިމުންނާއި ކާފިރުންތިބި މަޖިލިހެއްގައިނަމަ، (މުސްލިމުންނަށް) ސަލާންކުރުމުގެ ގަސްދުގައި، އެބައިމީހުން އެންމެންނަށް ސަލާންގޮވައިލުން ހުއްދަކަން ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

866- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاتَبْدَأُوا الْيَهُودَ وَلاَ النَّصَارَى بِالسَّلَامِ، فَإِذَا لَقِيتُمْ أَحَدَهُم فِي طَرِيْقٍ فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضْيَقِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އިސްވެ، ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންނަށް ސަލާން ނުކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކަށް އެއުރެންގެ ތެރެއިން މީހަކު މަގުމަތިން ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، މަގުގެ އެންމެ ދަތި އުނދަގޫ ތަނަކުން އެއުރެން ހިނގުމަށް މަޖުބޫރުކުރާށެވެ!''

867- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފޮތުގެ

އަހުލުވެރިން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސަލާންގޮވައިލިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން (ހަމައެކަނި "ވަޢަލައިކުމް" (އެބަހީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށެވެ.) މިހެން ބުނާށެވެ.}"

(ނޯޓް: މުސްލިމުން، އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް ކުރާ ސަލާމަކީ، އޭގައި ވަރަށް ވެސް ފުރިހަމަ މާނަތަކެއް އެކުލެވިގެންވާ ސަލާމެކެވެ. އާދެ! "އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް، ވަރަޙްމަތު اللهِ، ވަބަރަކާތުހޫ" މިގެ މާނައަކީ، "ތިބާއަށް ނުވަތަ ތިޔަބައި މީހުންނަށް (اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުން) ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަން ހުއްޓެވެ. އަދި اللهُ ގެ ރަޙްމަތާއި އެކަށީގެ ޙަޟްރަތުން ބަރަކާތްތެރިކަން ހުއްޓެވެ." މިއެވެ.

ދުނިޔޭގެ އެހެން އެއްވެސް ބައެއްގެ ސަލާމުގައި މިފަދަ ފުރިހަމަ މާނަތަކެއް އެކުލެވިގެންވާތީ، ތިޔައިން އެއްވެސް ބޭފުޅަކަށް ފެނިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އެއީ "އުފާވެރި ހެނދުނަކަށް އެދުމާ" ، "ބާއްޖަވެރި ދުވަހަކަށް އެދުމާ" އަދި މި ނޫން ކޮންމެ ފަދަ ސަލާމެއް ކަމުގައި ވިސްނަމުވެސްވެ.

މި ޙަދީޘްގައި އިރުޝާދުދެއްވައިފައިވާ މައްސަލައާމެދު، ތަންދޮރުކުރުދަންނަ ބަޔަކު މިހެން، އިސްލާމްދީނަށް ފުރުޞަތުދީފައިވާނެއެވެ. އެއީ، ކާފިރުންނަށް މުސްލިމުން އިސްވެ ސަލާންނުކުރުމާއި، ޔަހޫދީ އަހުލުވެރިން، މުސްލިމުންނަށް ސަލާންގޮވައިލައިފިނަމަ، އޭގެ ޖަވާބުގައި "ވަޢަލައިކުމް" (އެބަހީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށެވެ.) މިހެން ބުނުމުގެ މައްޗަށް ފުއްދައިލުމަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އިރުޝާދުދެއްވައިފައިވާ މައްސަލައާމެދުގައެވެ.

މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢުގައި ދިރިއުޅުނު ޔަހޫދީން، މުސްލިމުންނަށް ސަލާން ގޮވައިލާއިރު އެއުރެން ބުނެއުޅުނީ "އައްސާމު ޢަލައިކުމް" މިހެންނެވެ. އޭގެ މާނައަކީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްމަރުލިބޭ މަރެވެ. ނުވަތަ ހަލާކެވެ." މިއެވެ. މިހެނެ ތަންކޮޅެއް އަވަހަށް، ނުވަތަ ތަންކޮޅެއް މަޑުން މިހެން ބުނެފިނަމަ، އަޔާއި މިހެނަށް ހިލާފަށް، އެ މިހަކު އެބުނަނީ "އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް" މިހެން ކަމަށެވެ. އެ ދުވަސްވަރު، މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢުގައި ދިރިއުޅުނު މުސްލިމުން ނޫން މީހުން، މުސްލިމުންނަށް ސަލާންކުރުމުގައި މިފަދަ އޮޅުވައިލުމުގެ ގޮންޖެހުމެއްވާތީ، ޔަހޫދީންގެ ސަލާމުގެ ޖަވާބުގައި "ވަޢަލައިކުމް" އެކަނި ބުނުމުގެ މައްޗަށް ފުއްދައިލުމަށް އިރުޝާދުދެއްވައިފައިވަނީއެވެ. އަދި މި ކަން މި ގޮތަށް ދިމާވާނީ ވެސް، ޔަހޫދީ ބަޔަކު ސަލާންކުރުމުގައި ބައިކަން އެކަނިކަން މިފުރުޞަތުގައި ހަނދުމަކުރެއްވުން ހުއްޓެވެ.

ނަމަވެސް، ކާފިރުންގެ ކުރިމަތީގައި އިސްލާމީ ރިވެތި އަދަބުތައް ހާމަކޮށް، އެއުރެން އިސްލާމް ދީނުގެ ރިވެތި އަޚުލާޤުތަކު ޝަޢޫރުވެރިކުރުވުމުގެ ނިޔަތުގައި، އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި އާންމުވެފައިވާ ސަލާމުގެ ބަސްތައް، މިސާލަކަށް "ބާއްޖަވެރި ހެނދުނަކަށް އެދެން" ނުވަތަ "އުފާވެރި އަހަރަކަށް އެދެން" ބުނުންފަދަ ހެޔޮ އެދުމެއް، ދެއްކުމީ ކާފިރަކަށް ޖާގަދެއްވުމަކީ، އިސްލާމް ދީން މަނާކުރާ ކަމެއްނޫނެވެ. ދެއްކުމީ ކާފިރުންގެ ތިޔާގައި، އިސްލާމީ ދަޢުވަތުގެ ހިކުމަތްތެރިކަމުގެ ބަޔާންތަކުގެ ދައުލަތުގައި ދިރިއުޅޭ ކާފިރުންގެ އިތުރުން، އިސްލާމީ ޚިދުމަތްގައި އެކުއެކީ މުސައްސަސާތަކުގައި އަދި މުސްލިމުން ނާއި، ޚިދުމަތްތެރިކަމާއި، އެކުއެކީ ބޭނުންތަކުގައި ޖިހާދުކޮށްދޭ އަދި މުސްލިމުން ހިމެނިގެންނެވެ. މިފަދަ ކަންތައް ބައެއްގެ ދިރާސާގައި ޢަދުކުރުވުމަކަން ތާއީދުކޮށްދެއްވާ، އެ ދައުލަތްތަކުގެ ޤައުމުތަކުގައި ދިރިއުޅޭ ކާފިރުން ނާއި، އަދި މުސްލިމުންނަށް އިސްލާމް މުސްލިމުން ސަލާމްކުރުމާމެދު ހަމައެކަނި، ބައްސާލުމުގައި އެބައިމީ އިސްލާމީ ދައުލަތުގައި ދިރިއުޅޭ މުސްލިމުންނާ މުސްލިމުންނާއި، މުސްލިމުންގެ އިސްލާމީ ސަލާމްކުރުމަށް މަޤާމާއި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ދަލީލުތަކަށް ރިޢާޔަތްކުރެވޭ. ޙަދީޘްގައި 868 ވަނަ ޙަދީޘްގައިވެސް އެކަން އެނގެއެވެ.

އެކަން އެގޮތަށް އޮންނާނީ، މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢުގައި ދިރިއުޅުން މުސްލިމުންނާއި، ސަލާމްކުރުމުގައި މުސްލިމުންނާއި މުޝްރިކުންނާއި ޔަހޫދީން މުސްލިމުންނާ މުޝްރިކުން ބައިވެރިވެގެންނެވެ. "މުޢުޖަމު")

868– وَعَنْ أُسَامَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ عَلَى مَجْلِسٍ فِيْهِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُشْرِكِيْنَ، عَبَدَةِ الأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "އުސާމާ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އަސްލަމަށްވީ ފަރާތާ ރަސޫލުﷲ ﷺ ޕާސްކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއީ ފަހަރަކު ނަބިއްޔާ ﷺ ބައްދަލުކުރެއްވުން އިސްތިއުމާލު މަޖިލީހެއްގެ ކައިރިން ވަޑައިގަތެވެ. އެ މަޖިލީހުގައި މުސްލިމުންނާއި، ބުދަށް އަޅުކަންކުރާ މުޝްރިކުންގެ ބައެއް އާއި ޔަހޫދީންގެ ބައެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ސަލާމް ގޮވައިލެއްވިއެވެ."

* * * * *

139- މަޖިލީހެއްގައި އިށީނދެ ތިބެފައި ދާންވުމުން، އެކުގައި ތިބި މީހުންނަށް ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނޭ ބާބު

869– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُم إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ، فَلَيْسَتِ الأُوْلَى بِأَحَقِّ مِنَ الآخِرَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު މަޖިލީހަކަށް އަތުވެއްޖެނަމަ، ސަލާންކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި މަޖިލީހުން ތެދުވުމަށް ގަސްދުކޮށްފި ނަމަވެސް، ސަލާންކުރާށެވެ. އެހެނީ ފުރަތަމަ ކުރި ސަލާމަކީ، ދެވަނަކާ ސަލާމަށްވުރެ ވަކިން ޙައްޤުކަންބޮޑު ސަލާމެއް ނޫނެވެ.} (އެބަހީ: މަޖިލީހަކަށް ވަންނަމުން ސަލާންކުރުމާހަމައިން، އެ މަޖިލީހުން ވަކިވެދަމުން ވެސް ސަލާންކުރުމަކީ އެއް ވަރުގެ މުހިއްމު ދެ ކަންތަކެވެ.)

* * * * *

140- ގޭގެއަށްވަންނުމުގެ އިޛުނައަށް އެދުމާއި އެކަމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނޭ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ﴾ (النور: ٢٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތައް ނޫން އެހެން ގެތަކަށް، އެ ގެތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ސަލާންކޮށް، އިޛުނަލިބިގެންމެނުވީ، ނުވަންނާށެވެ!"

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَإِذَا بَلَغَ ٱلْأَطْفَٰلُ مِنكُمُ ٱلْحُلُمَ فَلْيَسْتَـْٔذِنُوا۟ كَمَا ٱسْتَـْٔذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾ (النور: ٥٩) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކުޑަކުދިން، ބާލިޣުވުމުގެ އުމުރާ ހަމައަށް ފޯރައްޖެނަމަ، އެ ކުދިންގެ ކުރިން އިސްތިއުޛާނަ މީހުން (ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން) އިޛުނަލިބިގަތް ފަދައިން، އެ ކުދިން ވެސް އިޛުނަ ލިބިގަންނަ ހުށަހަޅާށެވެ!"

870- وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ "الاستِئْذَانُ ثَلاَثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَ إِلاَّ فَارْجِعْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ސަޙާބީފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ގެއަކަށް ވަންނަން) ހުއްދައަށް އެދުންވަނީ ތިން ފަހަރަކެވެ. ފަހެ، (އެ ހުއްދައިން) ތިބާއަށް ހުއްދަދީފިއްޔާމުން، (ގެއަށް) ވަންނާށެވެ. އޭގެން ނުނިމުނަމަ، އެނބުރި ދާށެވެ.}"

871- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ "إِنَّمَا جُعِلَ الاسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ސަޙާބީފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ގެއަކަށް ވަންނުމުގެ ކުރިން ހުއްދައަށް އެދެން ޖެހުނީ، ލޯގެ ސަބަބުން ކަމުގައެވެ.} (އެބަހީ: ބެލުން ހުއްޓުވުމަށް ޓަކައި ގެތެރޭގެ ނުބައި ކަމެއް ފެނުމުން ރައްކާތެރިވުމަށް ޓަކައެވެ.)"

872- وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، قَالَ حَدَّثَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَامِرٍ أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتٍ، فَقَالَ: أَأَلِجُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِخَادِمِهِ: "أُخْرُجْ إِلَى هَذَا فَعَلِّمْهُ الاسْتِئْذَانَ، فَقُلْ لَهُ قُلْ: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟" فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟ فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَدَخَلَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "(މާތް اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި. ބަނޫ ޢާމިރު ޤަބީލާގެ) ރިބްޢީ ބިން ޚިރާޝްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ސަޙާބީފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަނޫޢާމިރު ޤަބީލާގެ ބޭކަލަކު ތިމަންނާއަށް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ގޭގައި ވަޑައިގެން އިންނެވިއިރު، ތިމަންނާ އެ ސަޙާބީފާނުގެ އަރިހަށް ވަންނަން ހުއްދައަށް އެދި، އަހުރެން ވަންނަންތޯއެވެ؟ (މިފަދައިން) ދަންނަވާލީމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ،

ތިބާ ކައިރިއަށް މިހެއްގެ ހުރި އެ ބުނެލައި{ ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. ޚާދިމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ނުކުމެ، އިޛުނައަށް އެދެންވާގޮތް އޭނާއަށް ދަސްކޮށްދޭށެވެ! ދެން، އޭނާގެ ގާތުގައި ތިބާ މިފަދައިން ބުނާށެވެ. ތިބާ އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް މިފަދައިން ބުނެ ސަލާމްގޮވައިލުމަށްފަހު، ތިބާ ގެއަށް ވަންނަންވާނެއެވެ. ވަދެވިދާނެ ހެއްޔޭ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަސް: ބޭރުގައިހުންނެވި ބަރަކާތްތެރިކަން) އެ އަޑުއިވި އިޛުނައަށްއެދި ދަންނަވައިފިއެވެ. އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް، އަދި ވަދެވިދާނެ ހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ހުއްދަދެއްވުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު އެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ.“

873– وَعَنْ كِلْدَةَ بْنِ الْحَنْبَلِ ﵁، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَلَمْ أُسَلِّمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "ارْجِعْ، فَقُلْ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَأَدْخلُ؟" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ކަލްދާ اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުﷲގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގެން ސަލާމް ނުގޮވާ އެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ ފަހަރަކު) ރަސޫލުﷲ ﷺގެ އަރިހަށް އައިސް އުޅުއްވި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އިޛުނައަށް އެދުމަކާނުލައި (ގެ ތެރެއަށް) ވަނީމެވެ. ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާ ނުކުމެގޮސްލާށެވެ! ދެން، ތިބާ މިފަދައިން ބުނާށެވެ. އައްސަލާމު ޢަލައިކުމް ތިބާ އެތެރެއަށް ވަދެވިދާނެ ހެއްޔެވެ؟}“

* * * * *

141- ގެއަކަށް ވަނުމަށް އެދި ހުއްދައަށް އެދޭ މީހަކަށް ތިޔައީ ކާކުތޯ އެހިއްޖެނަމަ، އެ މީހެއްގެ ނަން ބުނުން ސުންނަތެއްވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ގެއަކަށްވަންނަން އިޛުނައަށްއެދި ސަލާމްގޮވައިލުމުން، ގޭތެރޭގައި ހުރި ބަޔަކު ނުވަތަ މީހަކު، ތިޔައީ ކާކުތޯ އަހައިފިނަމަ، މީހާގެ ނަން، ނުވަތަ ކުންޔާ (ލަގަބުނަން) ބުން، އެއްގޮތަށްވާ މީހަކަށް

ތިމާއަރި ކާކުކަން އަނގައިގަން ބުނެދިނުމަށް ގޮތަކަށް ނަމުން ކިޔައިދިނުން ޖެހޭނެކަމާއި،
ހަމައެކަނި ''އަހަރެން'' ނޫ ބުނުމަކީ، މަކުރޫހު ކަމެއް ކަމުގައި ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

874– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، فِي حَدِيْثِهِ الْمَشْهُورِ فِي الإِسْرَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، "ثُمَّ صَعِدَ بِي جِبْرِيْلُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ" فَقِيْلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، ثُمَّ صَعِدَ إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ" فَقِيْلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، وَالثَّالِثَةَ وَالرَّابِعَةَ وَسَائِرِهِنَّ وَيُقَالُ فِي بَابِ كُلِّ سَمَاءٍ: مَنْ هَذَا؟ فَيَقُولُ: جِبْرِيْلُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އިސްރާގެ ވާހަކައިގެ ހަދީޘްގައި މަޝްހޫރުވެގެންވާ އިސްރާގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘެއްގައި ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދެން ތިމަންކަލޭގެފާނާއިގެން ޖިބްރީލްގެފާނު ދުނިޔޭގެ އުޑަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުޑުގެ ދޮރުތައް ހުޅުއްވުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ތިޔައީ ކޮން ބޭފުޅެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖިބްރީލެވެ. ދެންނެވުނެވެ. ކަލޭގެފާނާ އެކުގައި ކޮން ބޭފުޅެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. މުޙައްމަދެވެ. ދެން، އެއަށްފަހު ދެވަނަ އުޑަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުޑުގެ ދޮރުތައް ހުޅުއްވުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ތިޔައީ ކޮން ބޭފުޅެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖިބްރީލެވެ. ދެންނެވުނެވެ. ކަލޭގެފާނާ އެކުގައި ކޮން ބޭފުޅެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. މުޙައްމަދެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، ތިންވަނަ އުޑާއި ހަތަރުވަނަ އުޑަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެހެން އުޑުތަކަށް ވެސް މެއެވެ. ކޮންމެ އުޑެއްގެ ދޮރުމަތީގައިވެސް، ސުވާލުކުރެވެއެވެ. ކޮން ބޭފުޅެއްތޯއެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއެވެ. ޖިބްރީލެވެ.}''

875– وَعَنْ أَبِي ذَرٍ ﷺ، قَالَ: خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْشِي وَحْدَهُ، فَجَعَلْتُ أَمْشِي فِي ظِلِّ الْقَمَرِ، فَالْتَفَتَ فَرَآنِي فَقَالَ: "مَنْ هَذَا ؟" فَقُلْتُ: أَبُو ذَرٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ހަދީޘުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ރެއަކު ތިމަން، (ގެއިން) ބޭރަށް ނިކުންނަމުގެވެ. ދެން، ތިމަންނަށް ފެނުނީ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެކަނިއަށް ހިނގައިވަޑައިގަންނަވަނިކޮށެވެ. ދެން، ތިމަން ވެސް، ހަނދުވަރުގެ އަލީގައި ހިނގަން

ވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ބަލައިލެއްވުމުން، މިވަނީ ކާކުތޯ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކާކު ބާކަލޭއޮތީ؟} އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އަބޫޛައްރެވެ.“

876– وَعَنْ أُمِّ هَانِىءٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ تَسْتُرُهُ فَقَالَ: "مَنْ هَذِهِ" فَقُلْتُ: أَنَا أُمُّ هَانِىءٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުއްމުހާނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (މައްކާ ފަތަހަކުރެއްވި ދުވަހު) އަހަރެންކަމަނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނު ނަހާފުޅުލައްވަމުންނެވެ. އަދި ފާޠިމާގެފާނު ފޮތިން އެކަލޭގެފާނު ނިވާކުރައްވައިގެންނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކާކު ހެއްޔެވެ؟} އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އަޅުގަނޑީ އުއްމުހާނީއެވެ.“

877– وَعَنْ جَابِرٍ ؓ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَدَقَقْتُ الْبَابَ، فَقَالَ: "مَنْ هَذَا؟" فَقُلْتُ، أَنَا، فَقَالَ: "أَنَا أَنَا؟" كَأَنَّهُ كَرِهَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ގެ ދޮރުކޮޅުގައި ޓަކިޖެހީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ބޭރުގައި) ކާކު ބާކަލޭއޮތީ؟} ދެން، އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އަޅުގަނޑެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގަނޑޭ! އަޅުގަނޑޭ! ކީއްތޯ؟} (އެބަހީ: ކާކު އަޅުގަނޑެއް ކީއްތޯ؟ (ޖަވާބުގެގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ.) މިހެންދެންނެވުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅުގަ ނުރުހުންކަން ފާޅުވިއެވެ.“

* * * * *

142- ކިނބިހިއްލުމާއި، އަނގުހުމާއި
އެ ކަންކަމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކިނބިހިއާލާ މީހާ ﷲއަށް ޙަމްދުކޮށްލުމަކީ، އޭނާއަށް ޔަރްޙަމުކަﷲ ކިޔުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމާއި، އަދި އޭނާ، ﷲއަށް ޙަމްދުނުކޮށްލުމަކީ، އޭނާއަށް ޔަރްޙަމުކަﷲ ކިޔުން މަކުރޫހަ ކަމެއްކަމާއި، ކިނބިހިއްލުމާއި، އަނގުހުމުގައި ޙައްޤުގައި ތަބާވާންޖެހޭ އަދަބުތައް ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

878– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ، فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކިނބިހިއްލުމަށް ﷲ ތަޢާލާ ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އަނގުހުމަށް އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިނުގަންނަވައެވެ. ފަހެ، ތިޔައިން މީހަކު ކިނބިހިއްލާ ﷲ ތަޢާލާއަށް ޙަމްދުކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ އެ އަޑުއިވޭ ކޮންމެ މުސްލިމަކު އޭނާއަށް (ޔަރްޙަމުކަﷲ) يَرْحَمُكَ اللَّهُ "ތިބާއަށް ﷲ ރަޙްމަތް ލައްވާށި!" މިފަދައިން ބުނުން ޙައްޤުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އަނގުހުން ދަންނައެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން ދެވޭތަކެތި ކަމެކެވެ. ފަހެ، ތިޔައިން މީހަކު އަނގުހުމުގެ ފެއްޓޭނަމަ، އެ މީހަކު ވީވަރަކުން އެކަން ހުއްޓުވުމަށް މަސައްކަތްކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު އަނގުހާއިރު، ޝައިޠާނާ (އެކަމާ އުފާކޮށް) ހެނީއެވެ.}"

879– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَإِذَا قَالَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކަށް ކިނބިހިއެއް އެޅިއްޖެނަމަ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، (އެބަހީ: ޙަމްދުހުރީ اللهُ އަށެވެ.) މިހެންކިޔާހުށިކަމެވެ. އަދި (އޭނާ އެފަދައިން ކިޔައިފިނަމަ) އެ ވަގުތު އޭނާގެ އަޚާ ނުވަތަ އެކުވެރިޔާ އޭނާއަށް ބުނާށެވެ. يَرْحَمُكَ اللهُ، (އެބަހީ: ތިބާއަށް اللهُ ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ!) ފަހެ، އޭނާ يَرْحَمُكَ اللهُ ކިޔައިފިނަމަ، ފަހެ، ކިނބިހިއެޅި މީހާ، يَهْدِيكُمُ اللهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ ، (އެބަހީ: اللهُ ތިބާއަށް ތެދުމަގުދައްކަވައި، އެކަލާނގެ ތިބާގެ އެންމެހާ ކަންތައްތައް އިޞްލާޙުކުރައްވާށިއެވެ!) މިފަދައިން ކިޔާހުށިކަމެވެ.}"

880- وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُوْلُ: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتُوهُ، فَإِنْ لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ فَلاَ تُشَمِّتُوْهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫމޫސާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ކިނބިހިއެޅިފައި، އޭނާ اللهُ އަށް ޙަމްދުކުރިނަމަ، (އެ އަޑު އިވޭ ބަޔަކު) އޭނާއަށް ޖަވާބުދޭށެވެ. (އެބަހީ: يَرْحَمُكَ اللهُ ކިޔާށެވެ.) އަދި އޭނާ اللهُ އަށް ޙަމްދު ނުކުރިނަމަ، އޭނާއަށް ޖަވާބު ނުދޭށެވެ. (އެބަހީ: يَرْحَمُكَ اللهُ ނުކިޔާށެވެ.)}"

881- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: عَطَسَ رَجُلاَنِ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَشَمَّتَ أَحَدُهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الآخَرَ، فَقَالَ الَّذِي لَمْ يُشَمِّتْهُ: عَطَسَ فُلاَنٌ فَشَمَّتَّهُ وَعَطَسْتُ فَلَمْ تُشَمِّتْنِي؟ فَقَالَ: "هَذَا حَمِدَ اللَّهَ، وَإِنَّكَ لَمْ تَحْمَدِ اللَّهَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބަވައި، ދެ ބޭކަލުން ކިނބިހިއެޅިއްޖެއެވެ. ފަހެ، އޭގެތެރެއިން އެއް ބޭކަލަކަށް އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: يَرْحَمُكَ اللهُ އާ ވިދާޅުވިއެވެ.) އަދި އަނެއް ބޭކަލަކަށް ޖަވާބު ނުދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: يَرْحَمُكَ اللهُ އާ ވިދާޅުނުވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލަކު އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބު ނުދެއްވި ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. އެވަނީ ބޭކަލަކު ކިނބި

އުޅުއްވުމުން، ކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ހެޔޮދުޢާކޮށްދެއްވުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ވެސް ކިޔަބަހިއްޖެމެވެ. އެކަމަކު ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް ހެޔޮދުޢާ ކޮށްނުދެއްވަމުއެވެ. ދެން، އިޙްތިރާމްކަލޭގެފާނު ބަދަހިކުރުއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު ﷲއަށް ހަމްދުކުރައްވިއެވެ. އަދި ތިބާ، ﷲއަށް ހަމްދުނުކުރައްވައެވެ.}"

882- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا عَطَسَ وَضَعَ يَدَهُ أَوْ ثَوْبَهُ عَلَى فِيْهِ، وَخَفَضَ أَوْ غَضَّ بِهَا صَوْتَهُ". شَكَّ الرَّاوِي (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ކިނބިހިފުމުގެ އަޑުއިވިއްޖެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު، ނުވަތަ ހެދުންޕުޅު (ގޮސްބޭއްވިއްޖެ) އަނގަމުގެ މަތީގައި އަޅުއްވައި ނުވަތަ ކަނޑުއްވައެވެ. އަދި އޭގެ ސަބަބުން އެކަލޭގެފާނު ކިނބިހިފުމުގެ އަޑު މަޑުކުރައްވައެވެ. މިކަން ބޭނުންކުރައްވައިގެން އަޑުކުރެއްވި ގޮތް، خَفَضَ މިބަސްކަމުގައި، ނުވަތަ غَضَّ މިބަސްކަމުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޑުމަޑު ކުރެއްވިކަމެއް ރާވީއަށް ޝައްކުވެއްޖެއެވެ."

(ނޯޓު: އެއީ ކަނޑު ގޮތުގައި ވެސް، މާނައަކީ، އަޑު މަޑުކުރުމެވެ. خَفَضَ ގެ މާނައަކީ، އަޑު މަޑުކުރުމެވެ. غَضَّ ގެ މާނައަކީވެސް އަޑު މަޑުކުރުން ނުވަތަ އަޑު ދަށްކުރުމެވެ. "ގޮތުންޑީގެ")

883- وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: "كَانَ الْيَهُودُ يَتَعَاطَسُونَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَرْجُونَ أَنْ يَقُولَ لَهُمْ: يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ، فَيَقُولُ: يَهْدِيْكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަބޫމޫސާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަހޫދީންގެ މީހުން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިބެގެން ކިނބިހިއަޅައެވެ. އެއީ، އެބައި މީހުންނަށް އެކަލޭގެފާނު "ޔަރްޙަމުކުމު اللّٰهُ" އޭ، (އެބަހީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް اللّٰهُ ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ.") މީހުން ވިދާޅުވުމަށް އެ ކަމުގެ އުންމީދުގައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވަނީ، يَهْدِيْكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ

بَالَكُمْ މިހެންނެވެ. އެބަހީ: "اللَّهُ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ދައްކަވައި، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ އެންމެހައި ކަންތައްތައް އިޞްލާޙު ކުރައްވާނެއެވެ!}

884– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمْسِكْ بِيَدِهِ عَلَى فِيْهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުންތެރިވެ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އާވުޅައިފިނަމަ، އޭ މީހެއްގެ އަތް އަނގަމަތީގައި އަޅައި ނިވައިކުރާހިނދެކެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، (އާވުޅާހިނދު) ޝައިޠާނާ (އަނގައިގެ ތެރެއަށް) ވަދެއެވެ.}"

* * * * *

143- ބައްދަލުވާހިނދު، އަތާއަތުޖެހުން ސަލާންކުރުމާއި، އެކަކުއަނެކަކާ ބައްދަލުވުމުގައި ހިފަހައްޓަންޖެހޭ އަދަބުތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެކަކު އަނެކަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު އަތާއިއަތުޖެހުން ސަލާންކުރުމާއި، އެފަދައިން މުނާސަބެއްގެން އެކަކު އަނެކަކާ ބައްދަލުކުރުމާއި، ހެޔޮލަފާމީހުންގެ އަތުގައި ބޮސްދިނުމާއި، ތިމާގެ ދަރިންނަށް އޯގާތެރިވުމުގެ ގޮތުން، އެ ކުދިންނަށް ބޮސްދިނުމާއި، ދުރު ދަތުރަކުން އެނބުރިއައިސްފައިވާ މީހާ މުޢާނަޤާކުރުން، (އެބަހީ: ގޮނޑުދޮށްޖެހުން) ސަލާންކުރުން ހުއްދަވުމާއި، އަނެއްކާވެސް ކުރިމަތީގައި އަދަބުތެރިވުމުގެގޮތުން ގުދުވުމަކީ ނަހީކުރައްވާފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރައްވައިފައިވުން ހިމެނެއެވެ.

885– عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ، قَتَادَةَ قَالَ: قُلْتُ لأَنَسٍ: أَكَانَتِ الْمُصَافَحَةُ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) އަބުލްޚައްޠާބު، ޤަތާދާ (އިބްނު ދިޢާމާ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ މެދުގައި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ އަތްދީގެންކުރައްވައި ސަލާންކުރައްވައިން ހުރިތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާއެކެވެ."

886– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަމަނުރަށުގެ މީހުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިއިރު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޔަމަނުރަށުގެ މީހުން އަތުވެއްޖެއެވެ. އެއުރެން ފުރަތަމަ އަތްއަތުގައި ޖެހުމަށް ސަލާންކުރަންފެށި ބަޔަކީ އެބައިމީހުންނެވެ.}"

887– وَعَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަލްބަރާއު (އިބްނު ޢާޒިބު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންކުރެ ދެ މީހުން، އެކަކު އަނެކަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު، އަތާ އަތްޖެހުމަށް ސަލާންކުރާނަމަ، އެ ދެ މީހުންގެ (ކުދި) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

888– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ مِنَّا يَلْقَى أَخَاهُ أَوْ صَدِيْقَهُ أَيَنْحَنِي لَهُ؟ قَالَ: "لاَ" قَالَ: أَفَيَلْتَزِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ؟ قَالَ: "لاَ" قَالَ: فَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِحُهُ؟ قَالَ: "نَعَم". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންކުރެ މީހަކު، އޭނާގެ އަޚާ ނުވަތަ ރަޙުމަތްތެރިޔަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު، (ކަލޭގެ ބުނުމުގެ ބަދަލުން) އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ބޯލެނބުމަކީ

ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ.} (އެބަހީ: އިންސާނުންގެ ކުރިމަތީގައި ގުދޫވުމަކީ ކޮންގޮތަކުން ކަމެއްނޫނެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އޭނާގެ ގައިގައި އޮޅުވައި ބޯސްދިނުމަކީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ ކުރުން ރަނގަޅުކަމެއްނޫނެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އެ މީހާގެ އަތުގައި ހިފައި، އަތާއިއަތްޖެހުން ކޮށް ސަލާމްކުރުމަކީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އާން ރަނގަޅެވެ.}"

(**ނޯޓް:** އެމީހުންގެ މައިން ބަފައިންނާއި، އަދުން އުޅުމުންނާއި، އެފަދަ ގާތްތިމާގެ މީހުންނާއި، އަދި އެކުވެރި ރަޙްމަތްތެރިން، އެކަކުއަށްކަށާ ދެމާނާތަކެއް، ކުރިޔާ ކުރިޔަށްއޮސްވި ސަލާމްކުރުމަކީ އެންމެ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. 891 ވަނަ ބަދިފޮތުގެ އެކަން ސާބިތުވެއެވެ.

މިކަމާގުޅޭގޮތުން، ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން ޝަރަޙަކުރައްވާ، އަލްޢައްލާމާ މުޙައްމަދު ބިން ޢައްލާން، ދަލީލުލްފާލިޙީނުގައި ވިދާޅުވެއެވެ. "ދަންނަވާ! އެހެރަނާ ކައިރިއަކުން ގެނުވާ އަންހެނުން، ނުވަތަ (ޤިލާބާ އަށްވެސް ގޮތްކަމެއްނެތް) ތިޔަބޭފުޅުމިސްކީނާ ގޮތުގައިގެ ރިއިލްހުންކުއްޖަކު ކަމުގައިނުވާނަމަ، ދުނިޔަވީން އެނބުރި އަންނަމީހާ ކޮންމެކޮންމެ ޖެއްސައި މުޙައްމަދުކުރުމަކީ ހެއްދަކަމެކެވެ." "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (367/3) އިން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

889– وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ يَهُودِيٌّ لِصَاحِبِهِ: اذْهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ، فَأَتَيَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلَاهُ عَنْ تِسْعِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ــ فَذَكَرَ الْحَدِيْثَ إِلَى قَوْلِهِ:ــ فَقَبَّلَا يَدَهُ وَرِجْلَهُ، وَقَالَا: نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَغَيْرُهُ بِأَسَانِيْدَ صَحِيْحَةٍ)

މާނައީ: "ޞަފްވާން ބިން ޢައްސާލް ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަހޫދީއަކު އޭނާގެ އެކުވެރިޔާއަށް ބުނެފިއެވެ. މިނަބިއްޔާގެ ގާތަށް ތިމަންނާ ގެންދާށެވެ. ދެންފަހެ، އެ ދެމީހުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ހަޟްރަތަށް އައެވެ. ދެން (ސާފުކޮށް ބަޔާންވެގެންވާ ނުވަ މުޢުޖިޒާތަކާ ބެހޭ ސުވާލުތަކެއް) ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމެއް ދެކެވެ. ދެން، އެ ދެމީހުން ސުވާލު ކުރިއެވެ. ފަހެ، ނަބިއްޔާ ސާފުކޮށްދިނެވެ. ދެން، (އެކަންކަން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވުން) އެ ދެމީހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ

އަތްޕުޅާއި ފައިޕުޅުގައި ބޮސްދިނުމެވެ. އަދި އެ ދެ މީހުން ދަންނަވައެވެ. ކަލޭގެފާނީ،
ނަބިއްޔާކަލުމުގައި އަޅުގަނޑުމެން ދީ މީހުން ހާރިވުމެވެ.“

(ޝަރަހް: ބަރީޢަތުގައި އައިސްފައިވާ “ބައްޔާތްވެގެންނާ ނުވަ ކަންތައްތަ” އެއްޗެ
ބަސްފުޅާމެދުގައި، އައްޠީބީ (ހުސައިން ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
“ޔަހޫދީންނަށް ދިޔަ ކަމަކަށް އަޑުރުވިއްޖެނުވެއެވެ. އޭގެމުރާދީ ނުވަ ކަމެއް އެއީ،
ޔަހޫދީންނާއި މުސްލިމުންގެ މެދުގައި ބަދަލުކުރުވާ ކަންތަކެއްތަކެވެ. އަދި ދިރޭވަނަ ކަމަކީ،
ޔަހޫދީންނަށް ހާއްސަ ކަމެކެވެ. އިތުރުއެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައި ޔަހޫދީންގެ ދެ މީހުން،
އެބައިމީހުންނަށް ހާއްސަވެފައިވާ ކަންތައް ސިއްރުކޮށް، އަނެއް ނުވަ ކަންތަކާބެހޭގޮތުން
މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެބައިމީހުން
ސުވާލުކުރި ނުވަކަންތަކާއި، އެބައިމީހުން ސިއްރުކުރި ކަންތައް ވެސް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.“
އެ ކަންތައްތަކަކީ، ﷲއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރުން، ވައްކަން ނުކުރުން،
ޒިނާ ނުކުރުން، ﷲ ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ޙައްޤެއްގެމަތިން މެނުވީ މީހަކު ނުމެރުން، ތުހުމަތު
ނުދިނުން، ސިޙުރު ނުހެދުން، ރިބާ ނުކެއުން، ޤަޛުފު ނުކުރުން، ޖިހާދުގެ މައިދާނުގައި
ފުރަގަސްދީ ނުދިއުން، މިއެވެ. މި ނުވަ ކަންތައްތަކީ، ޔަހޫދީންނާ އެއްފަދައިން މުސްލިމުން
ވެސް ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތަކެވެ. މިގޮތުން ޔަހޫދީންނަށް ޚާއްޞަ ކަމަކީ،
ސަބްތުދުވަހު ހައްދުފަހަނައެޅުން ހިމެނެއެވެ.

“ތަރިޔާޤު ފާޚިރީން” (368/3) ން ނަގައިފައި،

މި ޙަދީޘް، ސަޙީޙު ސަނަދުތަކުން އައްތިރުމިޛީއާއި އެހެން ބޭކަލުން
ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެއްކަމުގައި އަލްއިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅަކީ
އެހަރަނގު ބަސްފުޅެއްނޫނެވެ. އެހެނީ، މިއީ އައްތިރުމިޛީ އާއި، އިބްނު މާޖާ އާއި،
އައްޙާކިމާއި، އަޙްމަދާއި، އިސްޙާޤު (އިބްނު ރާހަވައިހި) އާއި، އައްޠަޔާލިސީ އާއި،
އައްޠަބަރާނީ ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް މިޙަދީޘް
ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ސަނަދުގައި ޢަބްދުﷲ ބިން ސަލަމާ ހިމެނޭ ކަމުން ބަލިކުރައްވައެވެ.
އާންމު، އުޅުނުއްން ދެމަފިރި ސަނަދުގެ ހަރުދަނާބަލިކަން ދެކެވިފައިވާ ބޭކަލުންނާގައި
ވެއެވެ. އޭގެ ސަނަދުން މިޙަދީޘް ސަޙީޙު ޙަދީޘަކަށް އަލްއިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު “ތަހުޛީބު
އައްތަހުޛީބު ކަންނާވި” މިނަންކިޔުއްވާވާ ފޮތުގައި ވިދާޅުވެފައިވާކަމަށް ރިވާކުރައްވައިފަހުން

ތަޚްރީޖުކުރެއްވި އައްޝައިޚު ޝުޢައިބު އަލްއަރުނަޢޫޠު ޙާޝިޔާގެ ތަޚްރީޖުގައި (ސ/385) ޖިއްދަވައިވެފައެވެ. އަލްޢައްލާމާ މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީނުއަލްއަލްބާނީ ވެސް، މިއީ ޟަޢީފު ޙަދީޘެއްކަމުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަދި މިއާޖިރިގެން މިވާ 890 ނަންބަރު ޙަދީޘަށް ވެސް ސަޙީޙު ޙަދީޘެއްކަމުގައި އަލްޢައްލާމާ އަލްބާނީ އާއި، އައްޝައިޚު ޝުޢައިބު އަލްއަރުނަޢޫޠު ވިދާޅުވެފައެވެ.

އެއްވެސް މީހެއްގެ އަތްތިލައިގައި ބޮސްދިނުމަކީ، ރަނގަޅުކަމެއް ނޫންކަމުގައި އިލްމުވެރިންކުރެ އެބަޔަކުގެ ބަސްފުޅުތަކުން އައުމާފެނުމާ ގިނައިލްމުވެރިން ދެކެލައްވައެވެ. އަދި މި ބަރުހަލުގައި މިވަނީ، ޞޫފީންގެ ދުލިހަކާ އިސްލާމްފުމަކަން، އިސްލާމްދީނުގެ އަސާސީ ބުނުމެއްކަމަށްވެސް އެބައިމީހުންނަށް ތުރުކުންކަށިވަނީސް، ހަމައެކަމަކު އެ ދީ މީހުންނަކަ ކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ. އެހެންކަމާއެކު އެއީ މުސްލިމުން ބުރުޖަހަކަން ބަލަންޖެހޭޔަކަ ކަމެއްނޫނެވެ. "މުތަރުޖިމު")

890- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قِصَّةٌ قَالَ فِيْهَا: فَدَنَوْنَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَبَّلْنَا يَدَهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފުޅުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ޤިއްޞާއެއް ބަޔާންވެގެންވާ ޤިއްޞާއެއްގައި އައިސްފައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންމެން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖެހިލުމި، ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުގައި ބޮސްދިނީމެވެ."

891- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَدِمَ: زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ الْمَدِيْنَةَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِي، فَأَتَاهُ فَقَرَعَ الْبَابَ، فَقَامَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ يَجُرُّ ثَوْبَهُ فَاعْتَنَقَهُ وَقَبَّلَهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާމެންގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޒައިދު ބިން ޙާރިޘާމެންގެފާނު މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެވަގުތު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޑައިގެންނެވީ، ތިމަންކަމަނާގެ ގެއަށެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޒައިދުގެފާނު) އެ ގޭދޮރަށްވަޑައިގެން ދޮރުކޮޅުގައި ޓަކިޖެހިއްވިއެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވުމަށް އަވަސްވެ ވަޑައިގެން ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ ހިދާކުރު ބިންމަތީގައި ދެމުން ދިޔައެވެ. އަދި

އަކަށޭގެ ފާނާ ކާނގާ ކާނގެ ފުދުމަށްސަވައި އިތުރުއަކަށޭގެ ފާނު ސަލާންކުރުއްވައި،
އަކަށޭގެ ފާނުގެ (ނިކަމެތިކުރުމުގައި) ބޭނުންތެރިވެއެވެ."

892- وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَتَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَو أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلِيقٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫދައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޏާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކަމަކަށް އެއީ ކުޑަކަމެކޭ ދެކެ ހީނުކުރައްވާށެވެ. އެއީ، ތިބާގެ އަޚާއާ އުފާވެރިކަމާއިގެން ބައްދަލުކުރުމެއްކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

893- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَبَّلَ النَّبِيُّ ﷺ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ، الأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ: إِنَّ لِي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَاقَبَّلْتُ مِنهُمْ أَحَدًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ لاَيَرْحَمْ لاَ يُرْحَمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ (އެކަލޭގެފާނުގެ ކާފަދަރިކަލުން) އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ ގެ މައިތިރިގައި ބޮސްދެއްވިއެވެ. (އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އަލްއަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސް ހުންނަވައިގެންނެވެ.) ދެން، އަލްއަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސް ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ދިހަ ދަރިފުޅުން ވިހެއްޓެވެ. ނަމަވެސް، އަޅުގަނޑު ދުވަހަކު ވެސް އެއިން ކޮއްޖަކު މައިތިރިގައި ބޮސްދީފައެއް ނުވެއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަޙްމަތްނުލާ މީހަކަށް ރަޙްމަތް ނުލެވޭނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެފަދަ މީހަކަށް اللَّهُ ރަޙްމަތް ނުލައްވާނެއެވެ.)"

* * * * *

ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިއުމުގެ
އަދަބުތައް ނަސްގަނޑު ފޮތް

144- ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިއުމުގެ ވާހަކަ ނަސްގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިއުމާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، ކަށްނަމާދުކުރުމާއި، މައްޔިތާ ވަޅުލުމުގައި ބައިވެރިވުމާއި، ވަޅުލައި ނިމުމުން ހިނދުކޮޅަކަށް ގަބުރުކައިރީގައި ހުއްޓުމާއި، މި ކަންކަމުގެ އަދަބުތައް ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

894- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِعِيَادَةِ الْمَرِيْضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَازَةِ، وَتَشْمِيْتِ الْعَاطِسِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُوْمِ، وَإِجَابَةُ الدَّاعِي، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ވާންވި އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް (ހަތް ކަމަކަށް) އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިއުމާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، ކިނބިހިއްޓާ މީހާ (اللّٰهُ އަށް ޙަމްދުކޮށްފިނަމަ) އޭނާއަށް ޖަވާބުދިނުމާއި، ހުވައިކުރާ މީހާގެ ހުވައި ފުއްދުމަށް އެހީތެރިވުމާއި، އަނިޔާ ލިބިގެންވާ މީހާއަށް ނަސްރުދިނުމާއި، ދަޢުވަތަށް އިޖާބަދިނުމާއި، ސަލާންކުރުން އާދަކޮށް އެކަން ފެތުރުމެވެ.''

895- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "حَقُّ الْمُسلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ، رَدُّ السَّلَامِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيْضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيْتِ الْعَاطِسِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއް މުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް އަދާކުރުން
ވާޖިބުވެގެންވާ ފަސް ކަމެއްވެއެވެ. (އެއީ) ސަލާމުގެ ޖަވާބުދިނުމާއި، ބަލިމީހާއަށް
ޒިޔާރަތް ދިނުމާއި، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމާއި، ދަޢުވަތަށް އިޖާބަދިނުމާއި، ކިއްސެވި
މީހާ (اللهُއަށް ޙަމްދުކިޔާނަމަ) އޭނާއަށް ޖަވާބު ދިނުމެވެ.}"

896- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: {يَا ابْنَ آدَمَ مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي، قَالَ: يَارَبِّ كَيْفَ أَعُودُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِيْنَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فُلاَنًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَو عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟

يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي، قَالَ: يَارَبِّ كَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِيْنَ؟، قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطْعَمَكَ عَبْدِي فُلاَنٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟

يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تَسْقِنِي، قَالَ: يَارَبِّ كَيْفَ أَسْقِيْكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِيْنَ؟، قَالَ: اسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فُلاَنٌ فَلَمْ تَسْقِهِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَو سَقَيْتَهُ لَوَ جَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟}". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އަ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް
ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ
ޤިޔާމަތްދުވަހު ވިދާޅުވާހުށްޓެވެ. {އޭ އާދަމުގެދަރިޔާއެވެ. މިމަންޖެހެސްކަލާނގެ ބަލިވީމެވެ.
(އެބަހީ: މިމަންޖެހެސްކަލާނގެ އަޅާ ބަލިވީމެވެ.) ދެން، ތިބާ މިމަންޖެހެސްކަލާނގެ (އަޅާގެ)
ބަލާބައްލަވާލުމަށް ނުދިޔައީތޯއެވެ! އާދަމުގެދަރިޔާ ދަންނަވާހުށްޓެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރި
ރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ، އެންމެހައި ޚަލްޤުތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެކަމުގައި
ވީއިރު، އިބައިވާގެ ބަލާބެލުމަށް މި އަޅާ ޖެއްސެވުމަށް ދިޔުން، ކޮންގޮތަކަށްތޯއެވެ؟
އެކަލާނގެ ވިދާޅުވާހުށްޓެވެ. މިމަންޖެހެސްކަލާނގެ އަޅެއް އަލަށް ބަލިވިކަން ތިބާ
ނުދަންނަވިހޭއެވެ؟ ދެން، ތިބާ އޭނާގެ ބަލާބައްލަވާލުމަށް ނުދިޔައީއެވެ. ތިބާ، އޭނާގެ
ބަލާބައްލަވާލުމަށް ދިޔައިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއާއިއެކު މިމަންޖެހެސްކަލާނގެ ފެނިގެންދާނެ

(އެބަހީ: ތިބާ ބަލިމީހާއަށް ޒިޔާރަތްކުރިނަމަ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރުއްސެވުމާއި ރަޙްމަތް ތިބާއަށްވެސް ލިބިގެންވީ) ތިބާ ދެނެގަންނާނެއެވެ.

އޭ އާދަމުގެދަރިޔާއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާގެ ކިބައިން ކާއެއްޗެކަން އެދުނުމުން، (އެބަހީ: ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ކާއެއްޗެކަން އެދުނުމުން) ތިމަން ރަސްކަލާނގެ (އަޅާ) އަށް ތިބާ ކާއެއްޗެ ނުދިނީއެވެ! އާދަމުގެދަރިޔާ ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ، އެންމެހާ ޢާލަމުތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެކަމުގައި ވިއިރު، ކިހިނެއް، އިބައިގެފާނަށް ކާއެއްޗެ އަހުރެން ކާންދޭނީކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ފުލާނު ތިބާގެ ކިބައިން ކާއެއްޗެކަން އެދުނުކަން ތިބާ ނުދަންނަނީހެއްޔެވެ؟ ތިބާ އޭނާއަށް ކާއެއްޗެ ދިންނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އަރިހުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވީ (އެބަހީ: އޭނާއަށް ތިބާ ކާއެއްޗެ ދިންނަމަ، ތިބާއަށްވެސް ރަޙްމަތްތަކާއި ޘަވާބުދެއްވުމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވީ) ތިބާ ދެނެގަންނާނެއެވެ.

އޭ އާދަމުގެދަރިޔާއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާގެ ކިބައިން ފެންބޯކަން އެދުނުމުން، (އެބަހީ: ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ފެންބޯކަން އެދުނުމުން) ތިމަން ރަސްކަލާނގެ (އަޅާ) އަށް ތިބާ ފެންބޮއްވައެއް ނުދިނީއެވެ! އާދަމުގެދަރިޔާ ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ، އެންމެހާ ޢާލަމުތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެކަމުގައި ވިއިރު، ކިހިނެއް، އިބައިގެފާނަށް ފެންބޯކަން އަހުރެން ދޭނީކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ފުލާނު، ތިބާގެ ކިބައިން ފެންބޯކަން އެދުނުމުން، ތިބާ އޭނާއަށް ފެންބޯކަން ނުދިނީއެވެ. ތިބާ އޭނާއަށް ފެންބޮއްވައިދިންނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވާނެކަން (އެބަހީ: އޭނާއަށް ތިބާ ފެންބޮއްވައިދިންނަމަ، ތިބާއަށްވެސް ރަޙްމަތްތަކާއި ޘަވާބުދެއްވުމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވާނެކަން) ތިބާ ނުދަންނަނީހެއްޔެވެ؟}“

897- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "عُودُوا الْمَرِيضَ، وَأَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَفَكُّوا الْعَانِي". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރުއްސެވުންވި އަބޫމޫސާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{ތިޔަބައިމީހުން ބަލިމީހުންނަށް ޒިޔާރަތްކުރާށެވެ. އަދި ބަނޑުހައިހާކަމުގައިވާ މީހުންނަށް ކާންދޭށެވެ. އަދި (އަސީރުވެތި ގޮތުގައި) ހައްޔަރުވެފައިވާ މީހުން ސަލާމަތްކުރާށެވެ.}"

898- وَعَنْ ثَوْبَانَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي خُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ". قِيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَمَا خُرْفَةُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: "جَنَاهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެން ރުއްސެވުން ލެއްވި ޘައުބާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމަކު އޭނާގެ މުސްލިމު އަޚާގެ ބަލިބަލައިލުމަށް ޒިޔާރަތްކޮށްފިނަމަ، އޭނާ އެ ތަނުން އެނބުރި ހިނގައްޖައުމަށް ދާންދެން ވަނީ، ސުވަރުގޭގެ ޚުރުފާތު ބިނދުގައި މަޝްއޫލުވެގެންނެވެ.} އަސްޙާބުން ދެންނެވީއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ޚުރުފަތު ޖަންނަތުގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. { (އެއީ) ސުވަރުގޭގެ މޭވާތަކާ ބިނދުމެވެ.}"

899- وَعَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَعُودُ مُسْلِمًا غُدْوَةً إِلاَّ صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنْ عَادَهُ عَشِيَّةً إِلاَّ صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيْفٌ فِي الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެން ރުއްސެވުން ލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި މުސްލިމަކު، އޭނާގެ މުސްލިމު ބަލިބަލައިލުމަށް ޒިޔާރަތްކޮށްފިނަމަ، ހަވީރުވުމާއި ހަމައަށް ހަތްދިހަހާސް މަލާއިކަތުން ރަޙްމަތަށް ދުޢާކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި އޭނާގެ ބަލިބަލައިލުމަށް ޒިޔާރަތްކޮށްފިނަމަ، ހެނދުނުވުމާއި ހަމައަށް، ހަތްދިހަހާސް މަލާއިކަތުން ރަޙްމަތަށް ދުޢާކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ސުވަރުގޭގައި އޭނާއަށްޓަކައި ކަނޑައެޅިގެންވާ މޭވާގެ ބަގީޗާއެއް ވާނެއެވެ.}"

900- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ غُلاَمٌ يَهُودِيٌّ يَخْدُمُ النَّبِيَّ ﷺ، فَمَرِضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ يَعُودُهُ، فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَالَ لَهُ: "أَسْلِمْ" فَنَظَرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَهُ؟ فَقَالَ: أَطِعْ أَبَا الْقَاسِمِ، فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ، وَهُوَ يَقُولُ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަހޫދީންކުރެ ޒުވާން ކުއްޖަކު ރަސޫލުﷲ ﷺ އަށް ޚިދުމަތްއަރުވަމުން އުޅުނެވެ. ދެން، (އެއް ދުވަހަކު) އެ ކުއްޖާ ބަލިވިއެވެ. ދެން، ރަސޫލުﷲ ﷺ އޭނާގެ ބަލިބަލާވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި އޭނާގެ ގާތަށް ޖެހިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކުއްޖާގެ ބޮލުގެ ކައިރީގައި އިށީނދެވަޑައިގެން ބުނުއްވިއެވެ. {ކަލޭ އިސްލާމްވެބަލާށެވެ!} ދެން، އެ ކުއްޖާ، (އޭނާގެ ގާތުގައިހުރި) އޭނާގެ ބައްޕާއާ ދިމާއަށް ބަލައިލިއެވެ. (އެބަހީ: ބައްޕަގެ ބަހަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ގޮތުން ބައްޕާއާ ދިމާއަށް ބަލައިލިއެވެ.) ދެން، އޭނާ ބުނެއެވެ. (ދަރިފުޅު) އަބުލްޤާސިމުގެފާނުގެ ބަސްފުޅަށް އިޠާޢަތްތެރިވެ. ދެން، އެކުއްޖާ އިސްލާމްވިއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެ ތަނުން ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުންނެވެ. {ނަރަކައިން އެ ކުއްޖާ ސަލާމަތްކުރެއްވި اللهُ އަށްވެ.}"

* * * * *

145- ބަލިމީހުންނަށްޓަކައި ދުޢާކުރާނީ ކިހިނެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

901– عَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا اشْتَكَى الإِنْسَانُ الشَّيءَ مِنْهُ، أَوْ كَانَتْ بِهِ قَرْحَةٌ أَوْ جُرْحٌ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، بِأُصْبُعِهِ هَكَذَا، ــ وَوَضَعَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ الرَّاوِي سَبَّابَتَهُ بِالأَرْضِ ثُمَّ رَفَعَهَا ــ وَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةِ بَعْضِنَا، يُشْفَى بِهِ سَقِيمُنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލަނގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު ބަލިވެގެން، ނުވަތަ އޭނާގެ ޖިސްމުގެ ހަށިގަނޑުގައި ފޮޅުވަނައެއްވެގެން، ނުވަތަ ޖަރާޙަތެއްވެގެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިފުޅުން މިފަދައިން ހަދައިލައްވައެވެ. ޙަދީޘްގެ ރާވީ، ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާ، އެ ގޮތް ދައްކާލައިދިނުމުގެ ގޮތުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތުގެ

ސަވާރަތް އިނގިލިތުގެ ބިންމަތީގައި ޖައްސަވައިދެއްވުމަށްފަހު، ނަންގަވައެވެ. (އެބަހީ: މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެތަކެތިން ހައްދަވައެވެ.) އަދި މި ދުޢާ ކިޔައްވައެވެ. "بِسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةِ بَعْضِنَا، يُشْفَى بِهِ سَقِيمُنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا" (އެބަހީ: اللهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން، (ފަރުވާކުރެއްވުމަށް ތައްޗަވާލެވެ.) އަހުރެމެންގެ ބިމުގެ ވެއްޓާއި، އަހުރެމެންކުރެ (ބަލިވެރި) މީހެއްގެ ކުޅުގެ ތުއްތުކަން އެކުވާ ހިނދު، އަހުރެމެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ އިޒުނަފުޅާއެކު އަހުރެމެންގެ ބަލިމީހުންނަށް ޝިފާ ލިބިދެއްވައެވެ.)"

902- وَعَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعُودُ بَعْضَ أَهْلِهِ يَمْسَحُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى وَيَقُولُ: "اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، أَذْهِبِ الْبَأْسَ، وَاشْفِ، أَنْتَ الشَّافِي، لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނޭ ޢާއިޝާގެ ފަރާތުން ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ބަޔަކު ޢިޔާދަތްކުރައްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅުން އޭނާގެ ހަށިގަނޑުގައި ފިރުމާލައްވައެވެ. އަދި މި ދުޢާ ވިދާޅުވެއެވެ. "اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، أَذْهِبِ الْبَأْسَ، وَاشْفِ، أَنْتَ الشَّافِي، لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މީސްތަކުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ބަލިމަޑުކަން ފިލުވާވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި ޝިފާދެއްވާވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ހަމައެކަނި ޝިފާދެއްވުމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީ ކަލޭގެފާނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ދެއްވާ ޝިފާއަށްފަހު އެހެން ފަރާތަކުން ޝިފާއެއް ނުލިބެއެވެ. ބަލިމަޑުކަން ބާކީނުވާ ގޮތުގެ އެކަމަކު ޝިފާއެއް ދެއްވާނދޭ! ކަލޭގެފާނު ޝިފާއެއް ދެއްވާނދޭވެ!}"

903- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ لِثَابِتٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَلاَ أَرْقِيكَ بِرُقْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، مُذْهِبَ الْبَأْسِ، اشْفِ أَنتَ الشَّافِي، لاَ شَافِيَ إِلاَّ أَنْتَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނޭ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާނޭ) ޘާބިތު ބިން ކަލޭގެފާނަށް ޘާބިތު (އަހުރެމެން އާރާސްތުކޮށްދޭންތޯ ހިނދު) އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވާ ދުޢާއަކުން ކަލޭގެފާނަށް ރުޤްޔާ

ތިބެދުއްވަނީތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! (އަނަސްދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ.
"اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، مُذْهِبَ الْبَأْسِ، اشْفِ أَنتَ الشَّافِي، لاَ شَافِيَ إِلاَّ أَنْتَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މީސްތަކުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ބަލިމަޑުކަން ފިލުއްވާލަވާ ރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ޝިފާދެއްވާނދޭވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ ޝިފާދެއްވުމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ދެއްވާ ޝިފާއެއް މެނުވީ އެހެން ފަރާތަކުން ޝިފާލިބިދޭނެ ނުވެއެވެ. އެއީ ސަބަބުން ބަލީގެ އެއްވެސް އެ ކަމުގެ އަސަރެއް އަސަރުތަކެއް ދިރައިގެންދާފަދަ ޝިފާއެއް ދެއްވާނދޭވެ!}“

904- وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه، قَالَ: عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فقَالَ: "اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمْ اشْفِ سَعْدًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަޢުދު ބިން އަބީވައްގާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންކަލޭގެފާނު އާސްކަމެއްގައި އުޅުއްވަނިކޮށް) ތިމަންނާ ޒިޔާރަތްކުރެއްވުމަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمْ اشْفِ سَعْدًا" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ސަޢުދަށް ޝިފާދެއްވާނދޭވެ! އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ސަޢުދަށް ޝިފާދެއްވާނދޭވެ! އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ސަޢުދަށް ޝިފާދެއްވާނދޭވެ!)“

905- وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عُثْمَانَ بْنِ أَبِى الْعَاصِ، رضي الله عنه، أَنَّهُ شَكَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعًا يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي يَأْلَمُ مِنْ جَسَدِكَ وَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ ثَلاَثًا، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ، مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޢަބްދު اللَّهِ، ޢުޘްމާނު ބިން އަބީލްޢާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ހަށިގަނޑުގައި ވޭނެއްގެ ޝަކުވާ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ދެން، ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑުގައި ތަދުވާ ތަނުގައި ކަލޭގެފާނުގެ (ކަނާއަތްފުޅު) ބައްސަވާށެވެ. އަދި ތިން ފަހަރު بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيم ވިދާޅުވުމަށްފަހު، ހަތް ފަހަރު ކަލޭގެފާނު (މި ދުޢާ) ވިދާޅުވާށެވެ. "أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ، مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ" (އެބަހީ: ތިމަންނާއަށް ލިބެމުންދާ

ބަލިމަޑުކަމުގެ ނުބައިކަމުންނާއި، އޭ ކަމުގެ މައްޗަށް ފިލުވުން ބިރުގަންނަ ކަންތައްތަކުގެ ނުބައިކަމުން اللهُގެ ޙަޟްރަތުން ދިމަނާ ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ.)"

906– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ عَادَ مَرِيضًا لَمْ يَحْضُرْهُ أَجَلُهُ، فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ: إِلاَّ عَافَاهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَقَالَ الْحَاكِمُ: حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "މާޝާ اللهُ، އެ ދުޢާފައިކަމުންނަން ރުއްސުންތެރިއްޔާއި އައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (އަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަލިމީހަކަށް ޒިޔާރަތްކުރާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކު މަރުން ޙާޟިރުވެފައިނުވާނަމަ، އެ ބަލިމީހާގެ ގާތުގައި ހަތް ފަހަރު މި ދުޢާކުރާށެވެ!

"أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ" (އެބަހީ: ޢަޡީމްވަންތަ މާތް اللهُގެ ޙަޟްރަތުން މި އަޅާއި ދަންނަވަމެވެ. ޢަޡީމްވެގެންވާ ޢަރުޝުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ތިބާއަށް ޝިފާދެއްވުމައްޓަށް ދުޢާދަންނަވަމެވެ.) ފަހެ، މި ދުޢާކާރުކުރަނަމަ، އެމީހަކަށް އެ ކަލާނގެ ޝިފާދެއްވައި ނިޔާކުރައްވާނެތެވެ.}"

907– وَعَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَى أَعْرَابِيٍّ يَعُودُهُ، وَكَانَ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَن يَعُودُهُ قَالَ: "لاَ بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާޝާ اللهُ، އެ ދުޢާފައި ކަމުންނަން ރުއްސުންތެރިއްޔާއި އައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބްދު اللهِގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ބަދަވީންގެ މީހަކު ބަލިވެއްޖެއިރު އޭނާގެ ޒިޔާރަތަށް ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އޭނާއަށް ޒިޔާރަތްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަލިމީހަކަށް ޒިޔާރަތްކުރައްވާ ހިނދު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. "لاَ بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ" (އެބަހީ: ފިކުރުބޮޑުނުކުރާށެވެ! اللهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ، މިއީ ބައްޔަކީ، ފާފަތަކުން ޠާހިރުކުރަނިވި ކަމެއްކަމުގައި ވާހަކަވާނެއެވެ.)"

908– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ جِبْرِيْلَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ اشْتَكَيْتَ؟ قَالَ: "نَعَمْ" قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيْكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ، بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ބިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއީ ޖިބްރީލް) ނަބިއްޔާ ﷺ (އާ ގާތަށް އައިސް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނު) ގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލްގެފާނު ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ މުޙައްމަދުގެ ފާނެވެ! (ﷺ) ކަލޭގެފާނު ބަލިވެވަޑައިގެން، އަރާމުނުކުރެއްވިތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {އާދޭހެވެ!} (ޖިބްރީލްގެފާނު، ވިދާޅުވީ) ވިދާޅުވިއެވެ. "بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيْكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ، بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ" (މާނައީ: ﷲ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން ކަލޭގެފާނުގެ ގައިމަތީގަ ފުމެލައްވަމެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އުނދަގޫކުރާ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ނުބައިކަމުންނާއި، ކޮންމެ ނަފްސެއްގެ ނުބައިކަމުންނާއި، ނުވަތަ ޙަސަދަވެރި ކޮންމެ ލޮލެއްގެ ނުބައިކަމުން، ކަލޭގެފާނަށް ﷲ ޝިފާދެއްވާށިއެވެ، ﷲ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން ކަލޭގެފާނުގެ ގައިމަތީގަ ފުމެލައްވަމެވެ.)"

909- وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، صَدَّقَهُ رَبُّهُ، فَقَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ، وَإِذَا قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، قَالَ: يَقُولُ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا وَحْدِي لاَ شَرِيْكَ لِي، وَإِذَا قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا لِيَ الْمُلْكُ وَلِيَ الْحَمْدُ، وَإِذَا قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ، قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِي، وَكَانَ يَقُولُ: "مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْعَمْهُ النَّارُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީ އާއި، އަބޫހުރައިރާ ދެ ބޭކަލުންގެ ބިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ޝަހާދަތް ދެއްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިހެން، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމް ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ އެންމެ މަތިވެރިވެގެންވާ އެންމެ ބޮޑު އިލާހެވެ.) މިހެން ކިޔައިފިނަމަ، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެ ބަސް ތެދުކުރައްވައި ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި، އަޅުކަމް ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއީ، އެންމެ މަތިވެރިވެގެންވާ އެންމެ ބޮޑު އިލާހެވެ.

އަދި މިހެން، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް، އެއްކަލުވެރިއަކު ނެތެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކަކު، ބައިވެރިޔަކު ނުވެއެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިދިނުމަށް، (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ. މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެ ފިޔަވައި، އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކުނުވެއެވެ. މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެއަށް، އެއްކަލުވެރިއަކު ނެތެވެ. މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކަކު ބައިވެރިޔަކު ނުވެއެވެ.

އަދި މިހެން، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް ވެރިކަން މިލްކުވެ ވާގެންވާ، ޙަމްދުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ އިލާހެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިދިނުމަށް، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ. މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެ ފިޔަވައި، އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކުނުވެއެވެ. ވެރިކަން މިލްކުވެ ވާޖިބުވެގެންވަނީ މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެއަށެވެ. މިމަނިކުފާނަށް އެކަލާނގެއަށް، ޙަމްދުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ އިލާހެވެ.

އަދި މިހެން، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّه (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. اللَّهُގެ ވާގިފުޅާއިގެން ފިޔަވައި، އެއްވެސް ކަމަކުން ކުރިމަތިވެގެންވާ ކަމެއް، އަދި އެއްވެސް ކަމަކުން ސަލާމަތްވުމުގެ ބާރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިދިނުމަށް، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައެވެ. މިމަނިކުފާނަށް ފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ހައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. މިމަނިކުފާނަށް ބަރުވެރިކަން ފިޔަވައި އެއްވެސް ކަމަކުގެ ކުރިމަތިވާކަމެއް އަދި އެއްވެސް ކަމަކުން ބާރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ.

އަދި (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު ބަލިވެއްޖެނަމަ މި ދުޢާކުރުމަށްފަހު، އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ، އެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑު އަލިފާނަށް ނުކެވޭނެއެވެ.}“

* * * * *

-146 ބަލިމީހާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތުން އޭނާގެ ހާލުއެހުމުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

910– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، ﷺ، خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ، فَقَالَ النَّاسُ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَصْبَحَ بِحَمْدِ اللَّهِ بَارِئًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށި އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަނަޑަމުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވަފާތުވެވަޑައިގެންނެވި އާލާސްކަންވުމާ އުޅުއްވިހިނދު، އުކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން، ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި އަލީގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ވީއެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ އަބޫލްޙަސަން! ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ޙާލުބާލު ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللّٰهُ އަށް ޙަމްދުކުރަމެވެ. ކުރިއަށްވުރެ އެކަލޭގެފާނުގެ ޙާލުބާލު ރަނގަޅެވެ."

* * * * *

-147 ތިމާ ދިރިހުރުމުގެ އުއްމީދުގެއްލިއްޖެ މީހާ ބުނާނީ ކިޔާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

911– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَيَّ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ الأَعْلَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށި ޢާއިޝާމެންގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ (ސޮރަކުދޮވަޖެހިވަޑައިގެންނެވި

އާޚިރަށްކަންތުރުވުމުގައި) އެކަލޭގެފާނު ބަރީޔާކުރައްވާތީ ތިމަންކަމަނާ އަޑުއެހެއްސެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ، ތިމަންކަމަނާގެ ގައިކޮޅުގައި ލެނބިލައިގެންނެވެ. ބަރީޔާކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅާގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި އަޅާއަށް ރަޙުމަތްކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އައްރަފީޤުލް އަޢުލާ (އެބަހީ: اللّٰهُ ތަޢާލާ)ގެ ގާތުގައި ޙަޟްރަތަށް މި އަޅާ ގުޅުއްވައިދެއްވާނދޭވެ!}"

912– وَعَنْهَا، قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ بالْمَوْتِ، عِنْدَهُ قَدَحٌ فِيْهِ مَاءٌ، وَهُوَ يُدْخِلُ يَدَهُ فِي الْقَدَحِ، ثُمَّ يَمْسَحُ وَجْهَهُ بِالْمَاءِ، ثُمَّ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَسَكَرَاتِ الْمَوْتِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރަޙްމަތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވި އާޚިރަށްކަންތުރުވުމުގައި ތިމަންކަމަނާ އެކަލޭގެފާނު ދުށިވަޑައިގަތީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ފެންއަޅައިގެންވާ ކަށްވާބަރެއް ހުއްޓެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު އެ ކަށްވާބަރުގެ ތެރެއަށް ލައްވައެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމުބާރަކު އެއަތްޕުޅުން ފެންފުޅު ހާއްކަވައެވެ. އެއަށްފަހު ބަރީޔާކުރައްވައެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މަރުގެ ގަދަފަދަކަމާއި، މަރުގެ ވޭންތެރިކަމުގެ މައްޗަށް އިހުސާސްކުރާހާލަތުގައި މި އަޅާއަށް މަދަދުވެރިވެ ދެއްވާނދޭވެ!}"

* * * * *

148- ބަލި މީހާއަށް އިޙްސާންތެރިވުމަށް އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާއި
ޚިދުމަތްތެރިންނަށް ވަޞިއްޔަތްކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ބަލިމީހާއަށް އިޙްސާންތެރިވުމަށް، ކަމަށްޓަކައި އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ވަޞިއްޔަތްކުރުމާއި، އޭނާއަށް ޚިދުމަތްކުރާ އެންމެ މީހުން، އޭނާއަށް ހެޔޮގޮތުގައި އަޅާލުމަށް ވިސްނުންތެރިވުމާއި، އޭނާގެ ކަންކަމުން ދަތިވާ ކަމެއް އުނދަގޫތަކަށް ކެތްތެރިވުމަށާއި، އަދި ޙައްދެއް ނުވަތަ ޤިޞާޞްކުރުމަކަށް ޙުކުމްކުރެވޭ، މަރުވުމަށް ކައިރިވެފައިވާ މީހާއާ ބެހޭ ވަޞިއްޔަތާ، އަހުލުވެރިންނާއި ޚިދުމަތްތެރިންނަށް، މުސްތަޙައްބުވާ ކަމާއި ބެހޭ ޙަދީޘްތަކެއް ހިމެނިގެންވެއެވެ.

913– عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلِيَّهَا، فَقَالَ: "أَحْسِنْ إِلَيْهَا، فَإِذَا وَضَعَتْ فَأْتِنِي بِهَا". فَفَعَلَ، فَأَمَرَ بِهَا النَّبِيُّ ﷺ فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ، ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެން އަލްޙުޞައިނުގެ ދަރިކަލުން ޢިމްރާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ޖުހައިނާ ޤަބީލާގެ އަންހެނަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. (އޭރު އޭނާވަނީ، ޒިނާގެ ދަރިއަކަށް ބަލިވެފައެވެ.) އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑަށް މިވަނީ، ޙައްދުކަން އަރައިގަންނަވާށެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް ކަލޭގެފާނު އެ ޙައްދު ޤާއިމުކޮށްދެއްވާށެވެ! ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ އަންހެނާގެ ބަލަދުވެރިޔާ ގެންނެވިއެވެ. ދެން، (އަންހެނާ) ބަލަހައްޓަވައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. {ހިބާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުކުމަށް ހިތްވެއެވެ. އަދި އޭނާ ވިހައިގަތުމުން އަހަރެންގެ އަރިހަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ގެންނަންވެއެވެ.} ދެން، އޭނާ އެގޮތަށް ކަންކުރިއެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވިހައިގަތުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެނައިގެން އައެވެ.) ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ

އަމުރުފުޅުގަން އެ ކަނބަލޭގެ ހެދުން ގައިން ވަކިނުވާގޮތަށް ގަދަކޮށް ރަނގަޅަށް ހިފެހެއްޓުނެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަނބަލޭގެ ރަޖުމުކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ކަފުނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.“

* * * * *

149- ބަލި މީހަކު، ތިމަންގެ އުނދަގޫ ވަރަށްބޮޑެވެ. ތިމަންނާ މިވަނީ ހުން އައިސްފައެވެ. މިފަދަ ބަހެއް ބުނުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ބަލިމީހަކު، ތިމަންގެ އުނދަގޫ ވަރަށްބޮޑެވެ. ތިމަންނާ މިވަނީ ހުންއައިސްފައެވެ. ނުވަތަ ސަރަޙަތުއެވެ. އޭ މަގޭބޮލޭ! މިފަދަ ބަހެއް ބުނުމަކީ، اللهُގެ މިންވަރަށް ނުރުހުންވުމެއް، ނުވަތަ ކަންބޮޑުވާކަން ފާޅުކޮށްލުމުގައި ޝަކުވާކުރުމުގެ ގޮތުން ބުނި ބަހެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ، އެފަދަ ބަހެއް ބުނުން ހުއްދަކަން ބަޔާންކޮށްދެވުން ހިމެނެއެވެ.

914- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُو يُوعَكُ، فَمَسِسْتُهُ، فَقُلْتُ: إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيْدًا، فَقَالَ: "أَجَلْ إِنِّي أُوْعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلاَنِ مِنْكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިޔައިރު އެކަލޭގެފާނަށް ޙުއްމާވެ، ހުންގުޅައިއްސަވާ އެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިގައި އަތްޖެއްސައިލީމެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު ތިބާ ޙުއްމާވެ، ވަރަށް ގަދަޔަށް ހުންގުޅައިއްސަވައި ހުންނަވައެވެ. ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ! އަހުރެން ހުންއަންނަނީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ދެ ބައިމީހުން ހުންގުޅި އަންނަހާ ގަދައަށެވެ!}“

915– وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ، قَالَ: جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: بَلَغَ بِي مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلاَ يَرِثُنِي إِلاَّ ابْنَتِي". وَذَكَرَ الْحَدِيْثَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ ޢ ކަލޭގެފާނަށް ޖެހުނު ބަލިފުޅުގައި ސަފަރު ބޮޑު އަޅުގަނޑަށް ޖެހުނު ބަލީގެ ސަބަބުން ޒިޔާރަތްކުރެއްވުމަށް ވަޑައިގެންނެވީއެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އާރާސްތަކަންކުރު ބޮޑުވެ، ކަރިކަށިގެ ދިރުން ގަދަވި ހިނދު، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ތިމަންގެ ބަލިބެއްލެވުމަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ ހިނދު ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އަހުރެންގެ ބަލިކަމާ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ. އަހުރެންގެ މުދަލް ހުރި މީހެކެވެ. އަދި އަހުރެންގެ އަނބުރާ އަނބުރާ ވާރުތަވާ ދަރިކަނބަލެއް ނޫނެކެވެ." ދެން ޙަދީ ނިމެންދެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

916– وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ : قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَارَأْسَاهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "بَلْ أَنَا وَارَأْسَاهُ." وَذَكَرَ الْحَدِيْثَ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(ރަޟީ اللّٰهُ ޢ ކަލޭގެފާނަށް ޖެހުނު އަޅުގަނޑުގެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން) މުޙައްމަދުގެ ދަރިކަލުން އަލްޤާސިމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންގެ ބޮޑުދަރިއަށްވުރެ) ޢާޢި اللّٰهُ ޢ ކަމަނާއަށް ޖެހުނު ބޮލުގެ ތަދާއި ސްކޮލިގެން (އާރާސްތަކަންކުރާ އަޅުގަނޑު ވަރަށްބޮލުކަމުގައި އޭ ކަމަނާ) ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހުރެން މަގޭ ބޮލޯ!" ވަރަ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނީ، ސަރަޙަ ތިމަންގެ ބޮލުގެ ތަދުވެއެވެ.} މިހެންނެވެ. ދެން ޙަދީޘް ނިމުނުއިރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

* * * * *

150- މަރުން ބާސްދުވެހިވާ މީހާއަށް

ޝަހާދަތް ވައިދިނުމަށް އަންގަވައިފާވާކަން ނަންގަނވާ ބާބު

917- عَنْ مُعَاذٍ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ كَانَ آخِرَ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالْحَاكِمُ وَقَالَ: صَحِيْحُ الإِسْنَادِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުޟާވެވޑައިގެންނެވި މުޢާޛު (އިބްނު ޖަބަލު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ދުނިޔެ ބަސްތަކުގެ އެންމެ ފަހު ބަހަކީ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ މިކަލިމަ ކަމުގައިވެއްޖެ މީހާ ސުވަރުގެވަންނަހުއްޓެވެ.}"

(**ޝަރަޙް**: މީހެއްގެ ދުނިޔެ ބަސްތަކުގެ އެންމެ ފަހު ބަހަކީ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކަމުގައިވެއްޖެ މީހާ ސުވަރުގެވަންނަހުއްޓެވެ ޢަމަލުން، ރަމަޟާނުގެ މައިދާނުން ދާކަށުރުން ހުޅުވާލެވޭނެއެވެ. މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ފުރަތަމަ ދުއްމިނަކާނަމަ، އެ މީހެއްގެ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި އެ މަރުވުރެކުރަމަ އަޅުގަޑު ތަކުރާރުކުރުމުން ދާނެއެވެ. އަދި އެ ކަލިމައިގެ ސަބަބުން ޢާންމު އުސޫލުގެ ގޮތުން ހުނުނަސް، އެއްކަމުވަންތަ اللَّهُ ރުއްސަވާނެތީ ގަބޫލުކުރެވޭނެއެވެ. އެ ފަދަ މީހެއްގެ މަރުގަތީ އަމާނާއެވެ، اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތްތައް އެކަލާނގެ އެމާނެތެރިކަމާއެކު ކާނާއަށް ވެއްޖެދުވެ ކަލިމަ ހިތުގަމަށް ވެއްދިނުމުގެ ވަގުތާއި ހުނާއްޖެއެވެ. އަދި އޭގެ ސަބަބުން އާޚިރަށް ސުވަރުގެ ވަނުމުގެ ގަޑިތައް ނިޔަމަށް ޖެހިދިޔައީވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، އެ މީހެއްގެ ދުވަހުމުރުގައި اللَّهُ އަށް އުޅުއްވާ، ގަރާރާ ހިނދު ޝަހާދަތްދިނުމަށް ގަސްދުކުރާ މީހާއަށް ދިމާވާން ނަގިޖާ، ކިބައި ފުރާނަޒުން އޭނާއި ދުއްކަވައިގެއެވެ. އަދި، ފުރުޞަތަށް ދިމާވީ ގޮތެވެ. ވީމާ، ހަމަގެ ބަދުވި ނިވުމުގެ ކުރިޔަށް، ހަމަނޑުޖެހުމަށް އިސްތިޢާރުކުރުމަށް ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމަކީ، ފަރުވާސްކެ ކަނަލު މީހަކު އެންމެބޮޑު އިސްކަމެއް ދޭންޖެހޭ ކަންތައްކެވެ. "މުތަރުޖިމު")

918- وَعَنْ أَبِي سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މަރަށް ގާތްވެފާ މީހުންނަށް "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ" ކިޔައިދޭށެވެ!}''

* * * * *

151- މައްޔިތާގެ ދެލޯ މަރުވައިލުމަށްފަހު ބުނާނީ ހެޔޮކަން ނަންގެނުވާ ބާބު

919- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ وَقَدْ شَقَّ بَصَرُهُ، فَأَغْمَضَهُ، ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ، تَبِعَهُ الْبَصَرُ". فَضَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ، فَقَالَ: "لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُم إِلاَّ بِخَيْرٍ، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ". ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِر لأَبِي سَلَمَةَ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّيْنَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِيْن، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَارَبَّ الْعَالَمِيْنَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި (އުއްމުލްމުއުމިނީން) އުއްމުސަލަމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫސަލަމާ ގާތުން މަރަށް ބާސްވެފައިވަނިކޮށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެއަރިހަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޑައިގެންފުޅު ވެއްސެވިއެވެ. އޭރު އަބޫސަލަމާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ލޯފުޅު ހުޅުވިފައިވިއެވެ. އެ ވަގުތު، އިސްތިރާކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުން އޭނާގެ ލޯފުޅު މަރުއްވައިލައްވައި، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ފުރާނަ ހަށިގަނޑުން ނައްޓާލެވޭނަމަވެސް، އެ ތަނެއްގެ ދުނިޔެ މަސައްކަތް ކޮށްފައެވެ.} އެ ތަނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންކޮޅު ބަޔަކު ގޮތަށް ގޯސްކުރިއެވެ. ދެން، އިސްތިރާކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޔިތާއަށް ބަދުއާއި ހެޔޮ ދުޢާއެއް ނޫނީ ނުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައި މީހުންގެ ދުޢާއަށް

ދަޢާއިކަމްބޮކަލުން އާމީން ވިދާޅުވާހުށްޓެވެ.} ދެން މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِر لأَبِي سَلَمَة، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّيْنَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبهِ فِي الْغَابِرِيْن، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَارَبَّ الْعَالَمِيْنَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيْهِ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަބޫސަލަމާއަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި ތެދުމަގުލިބިގެންވާ މީހުންގެ ތެރޭގައި އޭނާގެ ދަރަޖަ މަތިކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ ދަރިންނާއި ފަހުބާކީވާމީހުންގެ ބަދަލުތެރިޔަކުކަމުގައި ތިބާރަސްކަލާނގެ ވެގެންވާނދޭވެ! އޭ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އޭނާއަށާއި އަހަރެމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އޭނާއަށްޓަކައި އޭނާގެ ކަށްވަޅު ތަނަވަސް ކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އެ ތަނުގައި އޭނާއަށް އަލިކަންލައްވާނދޭވެ!)"

* * * * *

152- މައްޔިތުއްގެ ގާތުގައިހުރި ބޭނުން ކިޔާކަމާއި، މިހާރު މަރުވެއްޖެ ގޭއްގެ މީހުންނަށް ބޭނުން ކިޔާކަން ނަންގަނެފާ ބާބު

920– عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا حَضرْتُمُ الْمَرِيضَ، أَوِ الْمَيِّتَ، فَقُولُوا خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ، قَالَتْ: فَلَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ، أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سَلَمَةَ قَدْ مَاتَ، قَالَ: "قُولِي: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ، وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عُقْبَى حَسَنَةً". فَقُلْتُ: فَأَعْقَبَنِي اللَّهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ لِي مِنْهُ: مُحَمَّدًا ﷺ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ هَكَذَا: "إِذَا حَضَرْتُمُ الْمَرِيْضَ أَوِ الْمَيِّتَ عَلَى الشَّكِّ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ: "الْمَيِّتَ" بِلاَ شَكٍّ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލައްވާތި އުއްމުސަލަމާ ކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ބަލި މީހެއްގެ ގާތަށް ނުވަތަ މައްޔިތެއްގެ ގާތަށް ހިނގައްޖެނަމަ، ހެޔޮބަހެއް ދެންނެވީ ނުބުނާހުރިކަމެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެންނެވި މަލާއިކަތް

ބާކިވުން އާދިން ވިދާޅުވާހުއްޓެވެ.} އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، އަބޫސަލަމަތުގެ ދެން އަވަހާރަވުމުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺގެ އަރިހަށް ތިމަންކަލޭގާ ވަޑައިގެން ދަންނަވާލީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! (ﷺ) އަބޫސަލަމަތުގެ އަވަހާރަވެއްޖެއެވެ! (މިހެން ދަންނަވާލުމުން) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލަނާ މިފަދައިން ވިދާޅުވާށެވެ! "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ، وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عُقْبَى حَسَنَةً" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ތިބާރަސްކަލާނގެ މި އަޅާ އާއި އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި އޭނާއަށްވުރެ މި އަޅާއަށް އެއަށްވުރެ ހެޔޮ ބަދަލެއް ދެއްވާނދޭވެ!) އެއްފަހަރު އަބޫސަލަމަތުގެ ވާހަކައެއް ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން މާތް اللهُ، އޭނާއަށްވުރެ، (އެބަހީ: އަބޫސަލަމަތުގެ ވާހަކައަށްވުރެ) ހެޔޮބަދަލު މިމަން ކަލޭގާއަށް ދެއްވިއެވެ. (އެއީ) މުޙައްމަދު ﷺ ތިމަންކަލޭގާ ކައިވެނިކުރެއްވުމުންނެވެ.“

މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތުގައިވޭ، {ތިޔަބައިމީހުން ބަލި މީހެއްގެ ގާތަށް ނުވަތަ މަރުވެއްޖެމީހެއްގެ ގާތަށް ހާޒިރުވީމާ} މިފަދައިން، ހެޔޮބަހުގެ ދުޢާކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވީ {ބަލި މީހެއްގެ ގާތަށް ހާޒިރުވީމާ} ތޯ، ނުވަތަ {މަރުވެއްޖެމީހެއްގެ ގާތަށް ހާޒިރުވީމާ} ތޯ ރާވީއަން ޝައްކުކުރެއްވިއެވެ.) ނަމަވެސް، އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައި ވަނީ ޝައްކުގެ އިބާރާތެއްނެތިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައިވޭ، {މަރުވެއްޖެމީހެއްގެ ގާތަށް ހާޒިރުވީމާ} އެވެ.

921- وَعَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُوْلُ: "مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيْبَةٌ، فَيَقُولُ: { إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ: اللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيْبَتِي، وَاخْلُفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا.} إِلاَّ أَجَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي مُصِيْبَتِهِ وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا، قَالَتْ: فَلَمَّا تُوُفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ، قُلْتُ كَمَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي خَيْرًا مِنْهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލަނާގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫސަލަމަތުގެ ދަރިކަލުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގާ އަޑުއެހީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ އަތަށް މުސީބާތެއް ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ، އޭނާ މިފަދައިން ދުޢާކުރުމަށްފަހު. { إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ: اللَّهُمَّ أَجِرْنِي فِي مُصِيْبَتِي، وَاخْلُفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا} (އެބަހީ: ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންމީހުން، اللهُ އަށް މިލްކުވެގެންވާ ބައެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންމީހުން އެނބުރި ދާނީ އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ. އަޅުގެ

ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަހަރެގެ ދުސްވާތް އިބުރަސްކަލާނގެ ދެރުކަން ދޫކޮށްދެއްވާށި! އަދި
އިބުރަސްކަލާނގެ (އާޚިރަތްދުވަހުން) އެއަށްވުރެ ގޯހުކަމެއް މި އަހާއަށް މިންވަރުކުރެއްވުން
ދުރުކޮށްދެއްވާށި! (މިފަދައިން ދުޢާކުރުން ހިނގަ) اللّٰهُ، އޭނާގެ ދުސްވާތް ޤަބޫލުކުރައްވައި، އެއަށްވުރެ
ރަނގަޅު ކަމެއް އޭނާއަށް ނަސީބުކުރައްވާނެއެވެ. އެ ކަމަށް ވަޢުދުވެއެވެ.
އަބޫސަލަމާގެ ދެމަފިރިން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވި ކަމަށް ދުޢާކުރުމުން
ދެއްވައިދީވާ ދުވާ ވަޢުދުވާފައެވެ. ވޭ، اللّٰهُތަޢާލާ އޭނާއަށްވުރެ (އެބަހީ: އަބޫސަލަމާއަށްވުރެ)
ހެޔޮ ފިރިކަލުން ރަސޫލު اللّٰهِ ދެއްވައިދިނެވެ. އެއީ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެވެ.“

922– وَعَن أَبِي مُوسَى ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى لِمَلاَئِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: فَمَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ، فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ބާރީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރައްސުލުގެވި އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ އަޅާގެ ދަރިއަކު މަރުވާ ހިނދު، اللّٰهُ ތަޢާލާ (އެކަން ދެނެ
ދެންވޮޑިގެންވާހާލު) އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނަށް ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން
ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ ދަރިފުޅުގެ ފުރާނަ ހިއްޕެވީހެއްޔެވެ؟ އެ ބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ.
އާދެބައިވެއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ
ހިތުގެ މޭވާ ބޭނުންކުރީހެއްޔެވެ؟ އެ ބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އާދެބައިވެއެވެ. އެކަލާނގެ
ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާބޭ ކިޔާީހެއްޔެވެ؟ އެ ބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ.
އޭނާ އިބުރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރުން، އިސްތިރުޖާޢު ކިޔައިފިއެވެ. (އެބަހީ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ މިފަދައިން ކިޔައިފިއެވެ.) ވޭ، اللّٰهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ
އަޅާއަށްޓަކައި ސުވަރުގެގައި ގެއެއް ބިނާކުރާށެވެ. އަދި އެ ގެއަށް
ބައިތުލްޙަމްދު ނަންދޭށެވެ!}“

923– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى: {مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، ثُمَّ احْتَسَبَهُ، إِلاَّ الْجَنَّةَ.}" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙިމަهُ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަދީޘްކުދީން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސީއްޔާ ޙަދީޘެއްގައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަޙިމަهُ اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ދުނިޔެމަތީގައި މިމަންރަސްކަލާނގެ ޢަޒީޒް އެންމެ ލޯބިވާ އެއްޗެއް (އެބަހީ: އަނބި ދަރިން) މިމަންރަސްކަލާނގެ އެ މީހާގެ ކިބައިން ނަގެއްވުމަށްފަހު ހިނދު (އެބަހީ: މަރުގެންނަވައިފި ހިނދު) އެކަމުގެ ޘަވާބަށްޓަކައި އެމީހަކު އެ މީހަކީ އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެނޫން އެހެން ޖަޒާއެއް ނުވެއެވެ.}}"

924- وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَرْسَلَتْ إِحْدَى بَنَاتِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَيْهِ تَدْعُوهُ، وَتُخْبِرُهُ أَنَّ صَبِيًّا لَهَا أَوْ ابْنًا فِي الْمَوتِ فقَالَ لِلرَّسُول: "ارْجِعْ إِلَيْهَا، فَأَخْبِرْهَا أَنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمَّى، فَمُرْهَا، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ". وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيْثِ، (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޙިމަهُ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްޖެ ޒައިދުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޖެން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺގެ އަރިހުގައި ތިއްބަވަނިކޮށް، އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން ފޮނުއްވުމުންނައި މީހަކު އައިސް ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަމަނާގެ ތުއްޕުޅު ދަރިކަލުން، ނުވަތަ ފިރިހެން ބޭފުޅު (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ ކާފަދަރިކަލުން) އަވަހާރަވުމުގެ އުނދަގޫލުގައިވާ ހަބަރު ދެންނެވުމަށް ދަރިކަނބަލުން ފޮނުއްވީ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމަށެވެ. އެ ހިނދު އެ މީހާއަށް (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިބާ ގޮސް ދަރިކަނބަލުގެ ގާތުގައި މިހެން ބުނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ، ގެންދެވި އެއްޗަކީ، އެކަލާނގެ މިލްކުކަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ދެއްވި އެއްޗެއް ވެސް އެއީ އެކަލާނގެ މިލްކުކަމެވެ. އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ކޮންމެ ކަމަކަށް ކަނޑައެޅިވަޑައިގަތް އަޖަލެއް، ނުވަތަ މުއްދަތެއް ވެއެވެ. ކެތްތެރިވުމަށާއި އެކަމުގެ ޘަވާބަށްޓަކައި އުންމީދުކުރުމަށް އެކަމަނާއަށް މިބާ އަމުރުކުރާށެވެ!} އަދި މުޅި މި ޙަދީޘް ނިމެންދެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

* * * * *

153- މީހަކު މަރުވުމުން ރޮއިޖެހި، ހަޅޭލަވައި ބޭރުގެ އިސްތިރިގަނޑާއި

ހަދުން ވީދުންޖަދަ ކަމުއްކުރުމަކާއިލައި

ހުރިން ހުއްދަކަން ނަންގަނޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޭ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މީހަކު މަރުވުމުން، އާނާގެ ގޮތް މީހުން ނުވަތަ ހަޅޭލަމު މީހުން ވިއަސް، ރޮއިޖެހި ހަޅޭލަވައި، ބޭރުގެ އިސްތިރިގަނޑާއި، ހަދުން ވީދުންޖަދަ ކަމުއްކުރުމަކާއިލައި މައްސަލަ ހުރިން ހުއްދަކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘްތައް ހިމެނެއެވެ. އަދި މައްސަލައެއް މައްސަލަ ނިޔާވެކުރުމުގެ ތެރެއިން، އަޅުގަނޑުމެން ރަސޫލާ ﷺ ބަލިވެ ހުރިހިނދު ކުރެއްވި ގޮތާއި ހުރިމަތިން މީސްމީހުން ވެސް ހުރިގޮތް، ބޭނުމަކާއި ސަލާމްދީ ވަޑައިގަތުމުން ސަޢްދުބްނު ޢުބާދާއަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ހުރިކަމަށް ދެކެ މެދުވެރިވެގެން ބޭނުންފުޅުކުރެއްވިކަން "ނަބިއްޔާ ކަންތައްތަކެއް" ބަޔާންކުރާ ޚަބަރެއް އެ ކަމަށް ހެއްދެވި ރަސޫލުﷲ ﷺ ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘްތަކާއި، މައްސަލައާ ގުޅޭގޮތުން ހަދީޘް ނަބިއްޔާ ﷺ ދިނުމާ ގުޅޭ އިރުޝާދުތައް ކަމާބެހޭ ވާހަކަތައް ހުރިއްޔާ ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ދަލީލުތަކެއް ހުރިކަމުގެ މައްސަލަތަކެއް، އަދި މައްސަލައާ އަޑުގަދަ ކަމުގެ ގުޅުމެއް ހުރިކަމާއި، މައްސަލައާގައި ހިތާމަ ފާޅުކުރުމާއި، ނަބިއްޔާ ﷺ ރޮއިގެން ގޮސްފައިވާ ހަދީޘްތަކަށް ބަލާލުމުން ރޮއިގަތުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަން، ނަބިއްޔާ ﷺ ރޮއިގަތުމުން ހަޅޭލަވައި ރޮއުމާއި ބޭރުގެ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ހަޅޭލަވާނަމަ އެކަން ހުއްދަވާނެކަން ބަޔާންކުރެއްވުމާއި، ވާހަކަ ބުނެ ދެއްވިކަމުގެ ހުއްދަ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ދަލީލެއް ރޮއިގެން ހުރިގޮތާ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘްތައް މި ބާބުގައި ނަންގަވާފައެވެ.

925– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَادَ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، وَمَعَهُ عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ عَوْفٍ، وَسَعْدُ ابْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ، فَبَكَى رَسُولُ اللّٰهِ

ﷺ، فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، بَكَوْا، فَقَالَ:"أَلاَ تَسْمَعُونَ؟ إِنَّ اللَّهَ لاَ يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ، وَلاَ بِحُزْنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذاَ أَوْ يَرْحَمُ". وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: '' ދާމް اللّٰهُ، އަށް ފުރަބައިކަލުންނަން ބުއްސުންގެއްވި ޢުމަރުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ސަޢުދު ބިން ޢުބާދަތުގެ ފާނަށް (އާލާސްކަންފޮޅާ އުޅުއްވާތީ) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޒިޔާރަތްކުރައްވަމުންދަން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި، ދާމް اللّٰهُ، އެ އެންމެ ބާކަލުންނަން ބުއްސުންގެއްވި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފުގެފާނާއި، ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެފާނާއި، ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން މަސްޢޫދުގެފާނު ވެސް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޙާލަތު ދެކެވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ރޮއްވި ކަމުގައިވެއެވެ. ވީމާ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ރޮއްވާކަމުގައިވާން ދެކެ، އެއުން މީސްތަކުން ވެސް ރުއީއެވެ. އެހިނދު ޙަދީޘްކުރައްވައިވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އަޑުއިވޭތޯ ނުވޭހޯއްދެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، ލޯތެރެ ކަރުނަ އައުމުކަން، ނުވަތަ ހިތުގެ ދެރަ ކަސްތުލުމަކަށް ރަޙްމަތް اللّٰهُ ޢަޛާބުނުދެއްވާ ވަތައްޔާލާ ޢަރަބިއްޔާ ނުބައިވާހާކައިގެ. ނަމަވެސް އަނގައިންވާހާކަ، ނުވަތަ ރަޙްމަތްތެރިވާކަމަށް، މި ދެމުކަމެވެ.} މިހެން ޙަދީޘްކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ދުލަށް އިޝާރާތް ކުރެއްވިއެވެ.''

926– وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رُفِعَ إِلَيهِ ابْنُ ابْنَتِهِ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ، فَفَاضَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ: مَا هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ تَعَالَى فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ، وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''ދާމް اللّٰهُ، އެ އެންމެ ބާކަލުންނަން ބުއްސުންގެއްވި ޒައިދުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން އުސާމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ދަރިކަނބަލުންގެ (ތުއްބޭގެ) ދަރިކަލެއް އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅަށް އެރުވުނެވެ. އޭރު އެ ދަރިކަލުންވަނީ، ނޫވާގުޅުގެ ޙާލަތުގައެވެ. ވީމާ، (ތުއްބޭގެ ދަރިކަލުން އުޅުއްވައިގެން ހުންނަވައި) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺގެ ދެ ލޯބުޅުން ކަރުނަޔޫދު އަންނަން ފެށިއެވެ. (މި ހާލު ދެކެވަޑައިގެން) ސަޢުދު (އިބްނު ޢުބާދާ)ގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. ތިޔައީ ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ! اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ؟ (ﷺ) (އެބަހީ: މައްޗިޔޮންގެ ގޮތުގައި ހުރި ރޯއިން ކަލޭގެފާނު ނަހީކުރައްވާފަ ނޫންތޯއެވެ؟ ނަމަވެސް ކަލޭގެފާނު ރޮއްވާކަށްވާނީ ކީއްވެތޯއެވެ!؟) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ އާދަމީ ދަރިކަލުގެ ކުރުނައެވެ. ދާމް

اللّٰهُވަނީ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ހިތުގައި އޯގާތެރިކަން ލައްވަވައިފައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُގެ އަޅުތަކުންކުރެ އޯގާތެރިންނަށް އެކަލާނގެ އޯގާވަންތަވެ ވޮޑިގެންވެއެވެ.}"

927– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى ابْنِهِ إِبْرَاهِيْمَ ﷺ، وَهُوَ يَجُودُ بَنَفْسهِ فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَذْرِفَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ عوفٍ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟، فَقَالَ: "يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ" ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ: "إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلاَ نَقُولُ إِلاَّ مَا يُرْضِي رَبَّنَا وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيْمُ لَمَحْزُونُونَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَوَى مُسْلِمٌ بَعْضَهُ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ދަރިކަލުން އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އަރިހަށް އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެ ދަރިކަލުންނަކީ، ނަފްސުދޭ ހާލަތުގައި ހުންނެވީއެވެ. ދެން، (އެ ދަރިކަލުންގެ ނަފްސު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ދެ ލޯފުޅުން ކަރުނަފޮދު އޮހޮރެންފެށިއެވެ. (މި ހާލު ދެކެވަޑައިގެން) ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފުގެފާނު އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! (ﷺ) ކަލޭގެފާނު ވެސް ކަރުނަ އަޅުއްވަނީހެއްޔެވެ! ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢިބްނު ޢައުފުއެވެ! އެއީ އޯގާތެރިކަމުގެ ކަރުނައެވެ.} އަދި ފަހެ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ލޯ ކަރުނަޖެހެއެވެ. ހިތަށް ހިތާމަވެއެވެ. އަދި އަހަރެމެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިނުގަންނަވާ ބަސްތަކެއް ނުބުނާނަމެވެ. އޭ އިބްރާހީމްގެފާނެވެ! ތިޔަބައި މީހާއާ ވަކިވުމުން ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެން ހިތާމަވެރިވަމުއެވެ!}

މުސްލިމު ވެސް މި ޙަދީޘްގެ ބައެއް ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.

އަދި މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އެހެން އެހެން ޙަދީޘްތައް ރިވާވެގެން ވެއެވެ.

* * * * *

154- މައްޔިތާގެ ޢައިބުތައް ހަމަސްކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

928– عَنْ أَبِي رَافِعٍ أَسْلَمَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ غَسَّلَ مَيِّتًا فَكَتَمَ عَلَيْهِ، غفَرَ اللَّهُ لَهُ أَرْبَعِينَ مَرَّةً". (رَوَاهُ الْحَاكِمُ، وَقَالَ: صَحِيْحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިނިވަންކުރެއްވި ބޭކަލަކަށްކަމުގައިވާ، މާތް اللَّهُ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫރާފިޢު، އަސްލަމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މައްޔިތާ ހިނުވުމުގައި ފެނޭ ޢައިބެއް ފޮރުވާ މީހަކު، އޭނާގެ ޢައިބު ވަންހަނާކޮށްދިނުމަށް، މާތް اللَّهُ، އެ މީހާގެ ފާފަ ސާޅީސް ފަހަރު ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

* * * * *

155- ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެއްވިއިރުވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކަފުނަށާޅުގައި ބައިވެރިވުމާއި، ޖަނާޒާއަށް ހިނގައިފައި ދިޔުމާއި، މައްޔިތާ ވަޅުލުމުގައި ބައިވެރިވުމާއި، ޖަނާޒާ އުފުލުމާއި އަންހެނުން ދިޔުމަކީ މަކުރޫހަކަމާއި ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ޖަނާޒާއަށް ހިނގައިފައި ދިޔުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ މީގެ ކުރީގެ ބާބެއްގައިވާނީ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.

(ނޯޓު: އަލްއިމާމުއްނަވަވީ އެ އިސްތިޝްހާދުކުރައްވާ ބާބަކީ، މި ފޮތުގެ 144ވަނަ ބާބުކަމުގައިވާ ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބެވެ. "މުތަރުޖިމު")

929- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلَّي عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ". قِيْلَ وَمَا الْقِيْرَاطَانِ؟ قَالَ: "مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيْمَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ހިމާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވާ މީހާ، ކަށުނަމާދުކޮށް ނިމިއްޖައުމަން ދެނދެން އެ ކަމުގައި ބައިވެރިވެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކަށް، ޤީރާޠެއް (ގެ ތަވާބު) ލިބޭނެއެވެ. އަދި މައްޔިތާ ވަޅުލައި ނިމިއްޖައުމަން ދެނދެން އެ ކަމުގައި ބައިވެރިވެއްޖެ މީހަކަށް، ދެ ޤީރާޠު (ގެ ތަވާބު) ލިބޭނެއެވެ.} އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެ ޤީރާޠަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ބޮޑު ދެ ފަރުބަދަ މިންވަރެވެ.}"

930- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّي عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الأَجْرِ بِقِيْرَاطَيْنِ كُلُّ قِيْرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيْرَاطٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ދަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ހިމާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތަވާބުލިބުމުގެ އުއްމީދާއި، އީމާންކަމާއެކު މުސްލިމެއްގެ ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ، އެ މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ކަށުނަމާދުކޮށް، އަދި ވަޅުލައި ނިމިއްޖައުމަން ދެނދެން އެ ކަމުގައި ބައިވެރިވެއްޖެނަމަ، އެ ކަމުން ނިމިގެން އޭނާ އެނބުރި އަންނާނީ، ދެ ޤީރާޠުގެ ތަވާބައިގެންނެވެ. ކޮންމެ ޤީރާޠެއް އުޙުދު ފަރުބަދައާ ބޮޑުވެގެން ވާހެއެވެ. އަދި މައްޔިތާއަށް ކަށުނަމާދުކޮށްދީގައި ބައިވެރިވުމަށްފަހު، ވަޅުލުމުގެ ކުރިން އެނބުރި އައްޔާއެވެ މީހާ، ވާ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އެނބުރި އަންނާނީ، ޤީރާޠެއްގެ ތަވާބާއިގެންނެވެ.}"

931- وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: نُهِيْنَا عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ، وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އުއްމު ޢަޠިއްޔާގެ ރިވާއިން ހިމާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (އަންހެނުން) ޖަނާޒާގެ ފަހަތުން

ދިޔުންވަނީ ނަހީކުރެއްވިގެންނެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަމުގައި ޖިމަނުވެން (އަންހެނުން) ނަހީ ގަދައަށްކުރައް ނުކުރައްވާފައެވެ. (އެބަހީ: އެއީ މަނާކަމެއްކަމުގައި އެންގެވުން ކަމުގައި ވިޔަސް، އެއީ އެހެން ބައެއް ކަންކަން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ފަދައިން ހަރާމު ކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައެޅިގެން އަންގަވައިފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ.)"

* * * * *

156- ޖަނާޒާގެ ނަމާދުގައި ގިނަ ބައެއް ބައިވެރިވުމާއި (މަދުވެގެން ތިން ސަފަށް މީހުން އެތުރިގެން ތިބުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

932- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ مَيِّتٍ يُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ، يَبْلُغُونَ مِئَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ إِلاَّ شُفِّعُوا فِيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންގެ ކަށިނަމާދުގައި، މުސްލިމުންކުރާ ޖަމާޢަތެއްގެ މީހުން ބައިވެރިވެ، އެބައިމީހުންގެ ޢަދަދު ސަތޭކަ މީހުންކަމުގައިވެ، އެ އެންމެނަކީ މީސްތަކުން ޝަފާގެ ދުޢާކުރައްސަވައިފި ޝަފާޢަތްތެރި ވެއްޖެނަމަ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުންގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުނުކުރައްވައި ނުދެއްވައެއްނުވެއެވެ.}"

933- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَ يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فِيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ

ﷺ ބަޔާންކުރެއްވީ މިމަސްއަލައާގުޅޭގޮތުން ހަދީޘެއްސުވިފައެވެ. އެކަމާގުޅޭގޮތުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންކުރެ މީހަކު މަރުވެ، އޭނާގެ ޖަނާޒާގައި اللهُ އަށް އެ ބަޔަކު އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާ ސާޅީސް މީހުން ބައިވެރިވެ، (ކަށުނަމާދު ކޮށްދިނަމަ) އޭނާގެ ގޮތުގައި އެބައިމީހުންގެ ޝަފާޢަތް اللهُ ޤަބޫލު ނުކުރައްވައި ނުދާނެއެވެ.}“

934– وَعَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَزَنِيِّ قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ هُبَيْرَةَ ﷺ، إِذَا صَلَّى عَلَى الْجَنَازَةِ، فَتَقَالَّ النَّاسَ عَلَيْهَا، جَزَّأَهُمْ عَلَيْهَا ثَلاَثَةَ أَجْزَاءٍ ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ صَلَّى عَلَيهِ ثَلاَثَةُ صُفُوفٍ، فَقَدْ أَوْجَبَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލައްވާށި ދާއިމީ ބަރަކާތްތެރިކަމުގައިވާ) މަރްޘަދު ބިން ޢަބްދު اللهِ އަލްޔަޒަނީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މާލިކު ބިން ހުބައިރާ (ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު) ކަށުނަމާދު ކުރައްވާ ހިނދު، ޖަނާޒާގައި ބައިވެރިވާ މީހުންގެ އަދަދު މަދުކަމުގައިވެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުން ތިން ސަފަށް ބައިކުރައްވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމެއްގެ ޖަނާޒާގައި ތިން ސަފަށް އަތުރިގެން ތިބެ ކަށުނަމާދު ކޮށްދިނަމަ، އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ވާޖިބުކުރައްވައެވެ.}“

* * * * *

157- ކަށުނަމާދުގައި ކިޔަވާ ދުޢާތައް ނަސްގަނޑު ބާބު

يُكَبِّرُ أَرْبَعَ تَكْبِيْرَاتٍ، يَتَعَوَّذُ بَعْدَ الأُولَى ثُمَّ يَقْرَأُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ، ثُمَّ يُكَبِّرُ الثَّانِيَةَ، ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، وَالأَفْضَلُ أَنْ يَتِمَّهُ بِقَوْلِهِ: كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ إِلَى قَوْلِهِ: إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ.

وَلاَ يَفْعَلُ مَا يَفْعَلُهُ كَثِيْرٌ مِنَ الْعَوَامِّ مِنْ قِرَاءَتِهِمْ : ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَـٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِىِّ ۚ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ صَلُّوا۟ عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٥٦) فَإِنَّهُ لاَ تَصِحُّ صَلاَتُهُ إِذَا اقْتَصَرَ عَلَيهِ،

ثُمَّ يُكَبِّرُ الثَّالِثَةَ وَيَدْعُو لِلْمَيِّتِ وَلِلْمُسْلِمِيْنَ بِمَا سَنَذْكُرُهُ مِنَ الأَحَادِيْثِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ يُكَبِّرُ الرَّابِعَةَ وَيَدْعُو، وَمِنْ أَحْسَنِهِ: اللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ،

وَالْمُخْتَارُ أَنَّهُ يَطَوِّلُ الدُّعَاءَ فِي الرَّابِعَةِ خِلاَفَ مَا يَعْتَادُهُ أَكْثَرُ النَّاسِ، لِحَدِيْثِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى الَّذِي سَنَذْكُرُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (انْظُرْ الْحَدِيث رَقَمْ: **937**)

فَأَمَّا الأَدْعِيَةُ الْمَأْثُورَةُ بَعْدَ التَّكْبِيْرَةِ الثَّالِثَةِ فَمِنْهَا:

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ.

“ދަންނައެވެ! ކަށުނަމާދަކީ، ހަތަރު ތަކުބީރުގެ މައްޗަށް އެކުލެވިގެންވާ ނަމާދެކެވެ. ފުރަތަމަ ތަކުބީރަށްފަހު، އަޢޫޛު ކިޔައި ސޫރަތުލްފާތިޙާ، (އަލްޙަމްދު) ކިޔާނީއެވެ. ދެވަނަ ތަކުބީރުކިޔައި، ރަސޫލުއްލާހު ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ކިޔާނީއެވެ. މިގޮތުން ކިޔާނީ އިބްރާހީމީ ޞަލަވާތެވެ. އެއީ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ މި ޞަލަވާތެވެ. ޒިޔާދަތަކާއެކުވެސް، މި ޞަލަވާތް ކިޔުމުގައި، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ މިހިސާބުން ކިޔުމުންގޮސް، إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ. މި ތަނަށް ޞަލަވާތް ނިންމުމެވެ.

އަދި މި ޞަލަވާތް ކިޔުމުގެ ނަމުގައި، ތަޝައްހުދުގައި ބާއްވުމުގެ ވަރަށް ގިނަ ބަރަކާ ކަށުނަމާދުތަކުގައިވެސް، ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ ﴾ (އަލްއަޙްޒާބު ސޫރަތުގެ 56 ވަނައާޔަތް) ކިޔުމަކީ ނުފުދޭނެއެވެ. އެހެނީ، ޞަލަވާތްކިޔުމުގެ ބަދަލުގައި މި އާޔަތް ކިޔުން ޞައްޙަނުވާނެތީ ހަމައެކަނި މި އާޔަތް ކިޔައިގެން، އެ މިޔައްގެ ކަށުނަމާދު ވެސް ޞައްޙައެއް ނުވާނެއެވެ.

އެއަށްފަހު، (އެބަހީ: އިބްރާހީމީ ޞަލަވާތް ކިޔުމަށްފަހު) ތިން ވަނަ ތަކުބީރު ކިޔާނީއެވެ. އަދި އެއަށް ފަހުގައި މައްޔިތާއަށާއި، މުސްލިމުންނަށް ހެޔޮ ދުޢާކުރާނީއެވެ. އެއީ، اللَّهُ ގެ ވަޙީގުޅުއްވި ތިޔަގެއަށް އަޅުގަނޑުގެ ބަރާބަރުކަމާ، ސަލާމް ގެރިހިދަކާއި އަޅުސްޖަހައި އެ ވާ ދުޢާކުރާގެ ބަރަކަތްތެރިކަމެވެ. އެއަށްފަހު، ހަތަރުވަނަ ތަކުބީރުކިޔުމަށްފަހު، ދުޢާކުރާނީއެވެ. ޒިޔާދަތަކާއެކުވެސް، މިދުޢާ ކިޔުމެވެ. اللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ މާނައީ: “އަޅަގެންނާ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އޭނާގެ ދަރުމަވެރިން އަޅަގެން މަޙްރޫމު ނުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާ ނެތުމުގެ ސަބަބުން އަޅަގެން ފިތުނަގެން އެއްލަވާ ނުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އަޅަގެންނަށާއި އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ!” މިއެވެ.

ދަންނައެވެ. ވާޖިބުވެގެންވަނީ، ހަތަރުވަނަ ތަކުބީރު ކިޔުމަށްފަހު، (ކުރުކުރުކޮށް ދުޢާކުރުމަށް) މީސްތަކުން އާދަކޮށްފައިވާގޮތް ޚިލާފަށް ދިގުކޮށް ދުޢާކުރުމެވެ. އެއީ، اللّٰهُ ގެ ވާގިފުޅާއެކު ފަހުންއަޅުގަނޑު ބަޔާންކުރުން (ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުއްސުންގެއްވި ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން) އަބޫއަފްލާޙްގެ ޝަރީޢަތުގައި ވާރިދުވެގެންނެވެ. (އެއީ، ޙަދީޘް 940 ވަނަ ޝަރަޙައެވެ.)

ތިން ވަނަ ތަކުބީރަށްފަހުގައި ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާތަކުގެ ތެރެއިން އެންނަނިވި ޝަރީޢަތުގައި ވާރިދުވެގެންވާ ދުޢާތައް ހިމެނިގެންވެއެވެ.

935- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ ﵁، قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَنَازَةٍ، فَحَفِظْتُ مِنْ دُعَائِهِ وَهُوَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ، وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا، كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ". حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا ذَلِكَ الْمَيِّتَ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުއްސުންގެއްވި ޢައުފު ބިން މާލިކުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޖަނާޒާއެއްގެ ކަށުނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ދުޢާ ތިމަންނާއަށް ހިތުން ދަސްކުރެވިއްޖެއެވެ. އެ ދުޢާގައި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ، وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا، كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ". حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا ذَلِكَ الْمَيِّتَ" (އެބަހީ: އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އޭނާއަށް ރަޙުމަތް ލައްވާނދޭވެ! އޭނާ ސަލާމަތްކުރައްވައި އޭނާގެ ކުށްތައް ޢަފޫކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާއަށް އިކުރާމްކުރެއްވުމާއެކު ވަޑައިގަންނަވާ ތަނުގައި، (އެބަހީ: ސުވަރުގޭގައި) އޭނާގެ ދަރަޖަ މަތިވެރި ކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ ކަށްވަޅު ތަނަވަސްކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި ފެނުންނާއި، ގަނޑުފެނުންނާއި، ޝަބްނަމުގެ ފިނިކަމުން، އޭނާގެ ކުށްފާފަތައް ދޮއްވައި ޠާހިރުކޮށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ސާފުކުރެވޭ ހުދުފޭރާމު ދިލާހުން ސާފުކުރެވޭ ފަދައިން އޭނާ ކުށްތަކުން އެނބުރި ފާފައިން ސާފުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ

ގެއަށްވުރެ (އެބަހީ: ދުނިޔެއަށްވުރެ) އޭނާ ކުރިމަތިލާއި ދިޔަގެ އޭނާއަށް ހެޔޮކަމުން ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނަށްވުރެ ހެޔޮ ރަނގަޅު އަހުލުން އޭނާއަށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ އަނބިމީހާއަށްވުރެ ރަނގަޅު އަނބިކަނބަލެއް އޭނާއަށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާނދޭވެ! އަދި އޭނާ ކަށްވަޅުގެ އަޒާބުން ދިންނަވާނދޭވެ! އަދި އޭނާ ނަރަކައިގެ އަޒާބުން ދުރުކުރައްވާނދޭވެ!) އަވްފު ބިން މާލިކުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މި ދުޢާގެ ބާވައްތެރިކަމާއި ފުރިހަމަކަމާއެކު) އެ މައްޔިތާއަކީ މިމަންޒާ ކަމުގައި ވިޔަސް ހާމާ ރަނގަޅުކަން މިމަންޒާގެ ހިއްޕަވައިދިނެވެ.''

936– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَأَبِي إِبْرَاهِيْمَ الأَشْهَلِيِّ عَنْ أَبِيْهِ، وَأَبُوهُ صَحَابِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلاَمِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيْمَانِ، اللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَالأَشْهَلِيِّ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي قَتَادَةَ)

قَالَ الْحَاكِمُ: حَدِيْثُ أَبِي هُرَيْرَةَ صَحِيْحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ.

قَالَ التِّرْمِذِيُّ، قَالَ الْبُخَارِيُّ: أَصَحُّ رِوَايَاتِ هَذَا الْحَدِيْثِ رِوَايَةُ الأَشْهَلِيِّ.

قَالَ الْبُخَارِيُّ: وَأَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيْثُ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ .

މާނައީ: ''ރަޙިމަ اللَّهُ، އެ ބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާތި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައި، އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައި، އަބޫއިބްރާހީމް އަލްއަޝްހަލީ އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕަގެ ރިވާޔަތުގައި، އެ ކަލޭގެފާނަކީ ޞަޙާބީއެއް ކަމަށްވެއެވެ. އެ އެންމެ ބޭކަލުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު، ޖަނާޒާއެއްގައި މިގޮތަށް ދުޢާކުރައްވައިފިއެވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلاَمِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيْمَانِ، اللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ" (އެބަހީ: އަޅަގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަގަނޑުގެ ދިރިތިބިމީހުންނާއި އަޅަގަނޑުގެ މަރުވެފައިވާމީހުން، އަޅަގަނޑުގެ ކުޑަކުދިންނާއި އަޅަގަނޑުގެ ބޮޑެތިމީހުން، އަޅަގަނޑުގެ ފިރިހެނުންނާއި އަޅަގަނޑުގެ އަންހެނުން، އަޅަގަނޑުމެން ހާޒިރުވެތިބި މީހުންނާއި، އަޅަގަނޑުމެން މިތާ ހާޒިރުނުވެ ނެތިމީހުން ފަދަ ހުރިހާ ބަޔަކަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަޅަގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަގަނޑުމެން ދިބަރަސްކަލާނގެ

ދިރިހުރުއްޖެވި މިހާރު ފަހު، އޭނާ އިސްލާމުކަމުގެ މަތީގައި ދިރިހުރުއްޖެވާނދޭވެ! އަދި އަގެމެންކުރެ އިބަރަސްލާމަނގެ މަރުގަނޑަށް މިހާރު ފަހު، އޭނާ އީމާންކަމުގެ މަތީގައި މަރުގަނޑަށްވާނދޭވެ! އަގެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އޭނާގެ ދަރުމައިން އަގެމެން މަޙްރޫމު ނުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާއަށްފަހު، އަގެމެން ފިތުނަގެން އުއްޕާނުކުރައްވާނދޭވެ!)

އަލްބާނީ ވިދާޅުވެއެވެ. "އަބޫދާއޫދުގެ ރިވާޔަތް، ޞަޙީޙު، އަލްބާނީ އާއި، މުސްލިމުގެ ޝަރުޠާ އެއްގޮތް ސަނަދު ޞަޙީޙުކަމެވެ."

އައްޒަހަބީ ވިދާޅުވެއެވެ. "އަލްބާނީ ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މި ޞަޙީޙުގެ ރިވާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން އެއްގޮތް ސަނަދަކާކަން ބޭދު، އަލްއަޝްކަރީގެ ރިބާއިން އަކިސާރީވާ ރިވާޔަތެވެ."

އައްޒަހަބީ ވިދާޅުވެއެވެ. މި ބާބުގައި އައިސްފައިވާ ޞަޙީޙުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ސަނަދު ރިވާޔަތަކީ، (މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި) އަބޫހު ބޭން މާލިކުގެ ރިބާއިން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘެވެ."

937– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ، فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ މިހެން ވިދާޅުވަނީ ބަރިތީކުރައްވާތީ އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަރިތީކުރެއްވިއެވެ. {މިޙަދީޘުން މައްޗަށްވުރެގެން ނަމާދުކުރާ ހިނދު، ފަހު އޭނާގެ މައްޗަށް ދުޢާކުރުމުގައި މިޙަދީޘުން އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ދުޢާކުރުހިކަމެވެ.}"

938– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّهَا، وَأَنْتَ خَلَقْتَهَا، وَأَنْتَ هَدَيْتَهَا لِلإِسْلَامِ، وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا وَعَلَانِيَتِهَا، جِئْنَاكَ شُفَعَاءَ لَهُ فَاغْفِرْ لَهُ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޖަނާޒާއެއްގައި މިހެންނެވި ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّهَا، وَأَنْتَ خَلَقْتَهَا، وَأَنْتَ هَدَيْتَهَا لِلإِسْلَامِ، وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا وَعَلَانِيَتِهَا، جِئْنَاكَ شُفَعَاءَ لَهُ

فَاغْفِرْ لَهُ" (އެބަހީ: އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ، އެ މީހާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ އެ މީހާ ޚަލްޤުކުރެއްވީމުއެވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ އެ މީހާއަށް އިސްލާމްދީނުގެ ތެދުމަގު ދެއްކެވީމުއެވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ އެ މީހާގެ ރޫޙު ގެންދެވީމުއެވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ އެ މީހާގެ ސިއްރާއި ފާޅު ދެނެވޮޑިގެންވަނީމުއެވެ! އަހަރެން އޭނާއަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެގެން އައީމުއެވެ. ފަހެ ތިޔަރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ!)“

939– وَعَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الأَسْقَعِ ﷺ، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ ابْنَ فُلَانَ فِي ذِمَّتِكَ، وَحَبْل جِوَارِكَ، فَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ، وَعَذَابَ النَّارِ، وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَمْدِ، اللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ)

މާނައީ: “ވާޘިލާ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވުމުގައި ވާހަކަދެއްކެވި ބުނުން އަސްލަމީގެ ރަޖުލަކު ޖަނާޒާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްލިމުންނާއިގެން، މުސްލިމު ފިރިހެނެއްގެ މައްޗަށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ދުޢާގައި މިފަދައިން ވިދާޅުވުމަށް މިސްކީނާއިގެވެ. "اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ ابْنَ فُلَانَ فِي ذِمَّتِكَ، وَحَبْلِ جِوَارِكَ، فَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ، وَعَذَابَ النَّارِ، وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَمْدِ، اللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ" (އެބަހީ: އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އެވަނީ މިފުލާނު ދަރި މިފުލާނީ، ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޛިއްމާގައެވެ. އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙިމާޔަތުގައި ރައްކާތެރިކަމުގެ ދަށުގައެވެ. ފަހެ އޭނާ ޤަބުރުގެ ފިތުނައިން ނަރަކައިގެ ޢަޛާބުން ރައްކާތެރިކުރައްވާނދޭވެ! އަދި ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ ވަޢުދު ފުއްދެވުމާއި ޙަމްދާ ޙައްޤު ވެރިރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ! އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިޔަރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ!އަދި އޭނާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަރަސްކަލާނގެއީ ގިނަގިނައިން ފާފަ ފުއްސަވާ އަދި ގިނަގިނައިން ރަޙްމަތްލައްވާ ރަސްކަލާނގެ އީމުއެވެ!)“

940– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةِ ابْنَةٍ لَهُ أَرْبَعَ تَكْبِيْرَاتٍ، فَقَامَ بَعْدَ الرَّابِعَةِ كَقَدْرِ مَا بَيْنَ التَّكْبِيْرَتَيْنِ يَسْتَغْفِرُ لَهَا وَيَدْعُو، ثُمَّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُ هَكَذَا".

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫއަވްފާގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللهِގެ ކަނބަލުން ނިޔާވެގެން ވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުންގެ މައްޗަށް އެކަލޭގެފާނު ކަށުނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ހަތަރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަތަރު ވަނަ ތަކުބީރަށްފަހު، ދެ ތަކުބީރު ދެމެދުގައި (އެބަހީ: ދެވަނަ ތަކުބީރާއި ތިންވަނަ ތަކުބީރާދެމެދު) ކޮއްވަރަކަށް ހުންނެވިހާ ދިގުކޮށް، އެ ދަރިކަނބަލުންނަށް ފާފަފުއްސެވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާ ކުރައްވަމުންދެއްވައި، އެ ކަލޭގެފާނު (ދެމެދުގައި) ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، (އެބަހީ: ކަށުނަމާދުން ނިމިވަޑައިގެން) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިފަދައިން (ކަށުނަމާދު) ކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "كَبَّرَ أَرْبَعًا فَمَكَثَ سَاعَةً حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكَبِّرُ خَمْسًا، ثُمَّ سَلَّمَ عَنْ يَمِيْنِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا لَهُ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: إِنِّي لاَ أَزِيْدُكُمْ عَلَى مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُ، أَوْ: هَكَذَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَقَالَ: حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ)

އަދި (އަބޫބަކުރުއް ޝާފިޢީ އަލްޙާކިމް)، އިބްނު އަބޫއަވްފާގެ ކަނބަލުން ނިޔާކުރެއްވި) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެ ކަލޭގެފާނު (ކަށުނަމާދުކުރައްވައިދެއްވި) ހަތަރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި (ހަތަރު ވަނަ ތަކުބީރަށްފަހު) އެ ކަލޭގެފާނު (ދުޢާކުރައްވަމުންދެއްވައި) ވަގުތު ދިގުކޮށް ހުންނެވިއެވެ. (އިބްނު އަބޫއަވްފާގެ ކަނބަލުން މި ބަޔާން ރިވާކުރެއްވި ހާލު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެކަލޭގެފާނު ދުޢާކުރައްވަމުންދަނީ ހުންނެވިއިރު ދިމާވެގެން، އެ ކަލޭގެފާނު ފަސް ވަނަ ތަކުބީރު ވިދާޅުވެދާނެހެން ތިމަންމެންނަށް ހީވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތާއި ވާތްފަރާތުން ސަލާމް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތުމުން ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. މިއީ ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: ހަތަރު ވަނަ ތަކުބީރަށްފަހު، މިހާދިގުކޮށް ކަލޭގެފާނު ދުޢާކުރައްވަމުންދެއްވައި ހުންނެވީ ކީއްވެތޯއެވެ؟) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކަށުނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވައި އަޅުގަނޑު ދުށިމުގެ މިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންފައިވާ ގޮތަށްވުރެ އިތުރަށް ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިމަތީގައި މިމަންނާ ނުކުރައްވާނަމެވެ. ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިފަދައިން (ކަށުނަމާދު) ކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

158- ޖަނާޒާއާއިގެން ހިނގައިފައިދިއުން އަވަސްކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު

941- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ، فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً، فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ سِوَى ذَلِكَ، فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިތަކެއްޗުން ޖަނާޒާއާއިގެން ދިޔުމުގައި އަވަސްވާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ، އެއީ ޞާލިޙު މީހަކުކަމުގައި ވަނިނަމަ، އެނާއާއިގެން މިތަކެއްޗުން އެ ދަނީ، ހެޔޮވެގެންވާ ރަޙުމަތަކާ ދިމާއަށެވެ. އަދި އެނާއާއި އެހެނޫން މިހެނެއްނަމަ، އެއީ މިތަކެއްޗުންގެ ކަނދުރުމަތީން އެއްލާލަންޖެހޭ ނުބައިކަމެކެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا عَلَيْهِ".

އަދި މުސްލިމްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެއީ މިތަކެއްޗުން އޭނާއަށް ކުރިމަތިލާ ހެޔޮކަމެކެވެ.}

942- وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا وُضِعَتِ الْجَنَازَةُ، فَاحْتَمَلَهَا الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ، فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً، قَالَتْ: قَدِّمُونِي، وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ، قَالَتْ لأَهْلِهَا: يَاوَيْلَهَا أَيْنَ تَذْهَبُونَ بِهَا؟ يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلاَّ الإِنْسَانَ، وَلَوْ سَمِعَ الإِنْسَانُ، لَصَعِقَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަމުއެވެ. {ޖަނާޒާ ތައްޔާރުކުރެވިއްޖެ، ފިރިހެނުން އެބައިމީހުންގެ ކަނދުރާމަތީގައި އުފުއްލަން ފެށުމުން، އެ ޖަނާޒާއަކީ ޞާލިޙު މީހަކުކަމުގައި ވަނިނަމަ، އޭނާ ބުނާނެއެވެ! މިތަކެއްޗުން އަވަހަށް މިގަނޑާއިގެން ކުރިއަށްދާށެވެ. އަދި އޭނާއަކީ، ނުބައި މީހަކުކަމުގައި ނުވަނިނަމަ، އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ބުނާނެއެވެ! އޯ ހިތާމައެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ!! މިތަކެއްޗުން

ތިމަންނާއާއިގެން ތިޔަދަނީ ކޮން ތަނަކަށް ހެއްޔެވެ؟! އޭނާގެ އަޑު އިންސާނުންފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ މަޚްލޫޤުންނަށް އިވޭހުށްޓެވެ. އަދި (އޭނާގެ ޖަނާޒާގެ އަޑު) އިންސާނުންނަށް އިވިއްޖެނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުން ހޭނެތިއްޖައީހެވެ.}"

* * * * *

159- މައްޔިތާގެ ދަރަނި އަދާކޮށްދިނުން އަވަސްކުރުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނާވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މިހެނި މަރުވާއިރު، އޭނާގެ ދަރަންޏެއް އޮތްނަމަ، އެ ދަރަނި އަދާކޮށްދިނުން އަވަސްކުރުމުގެ މުހިއްމުކަމާއި، މައްޔިތާ ހިނަވައި، ކަފުންކޮށް ވަޅުލުން އަވަސްކުރުމާއި، ކުއްލިއަކަށް މަރުވެއްޖެ މީހާ، މަރުވެއްޖެކަން ކަށަވަރުވެގެންދާންދެކަށް، އޭނާގެ ޖަނާޒާގެ ކަންތައް ފަސްކޮށްލުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

943– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَي عَنْهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހުމްލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނާގެ ފުރާނައަކީ، އޭނާގެ ދަރަނީގެ ސަބަބުން އެލުވިގެންވެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ފުރާނައާމެދު ވަކި ގޮތަކަށް ނިންމައިނުލެވި ފަސްކުރެވިގެންވެއެވެ.) އެއީ، އޭނާގެ ދަރަނި އަދާކޮށް ދެވިއްޖައުމަކަށް ދާންދެނެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މައްޔިތާގެ ދަރަނި އަދާކޮށްދިނުމާގެ ގޮތުން، މި ޙަދީޘުގައި މުބާލަޣާ ގެންނަވައިފައިވާ ދެ ބަރުޙައްޤުކަމަށް ސާފުކޮށް އެ ކަމުގެ ނުރައްކާތެރިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ އިތުރު ބަޔާނެކެވެ. ދަރަނިވެރިއެއް ބަރުޙައްޤުވިޔަސް، މިހެނި މަރުވާއިރު، އޭނާގެ ދަރަނިން އަދާކުރުމަށް ވާނަމަ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެފަދަ މީހެއްގެ ކަންތައްތަކުން ހަމައެފަދައިން

ކޮށްދެއްވިޔަސް، އެ މީހެއްގެ ތަރިކައިން، ދަރަނި އަދާކުރުމަށްފަހު ބައްޓަވައި، އެ ދަރަނި އަދާކޮށްދިނުމުން، ނުވަތަ މައްޔިތާގެ މުދަލުން ނުވާނަމަ، ކަނޑުވާލުމަށް ބޭކާރު، އެ ދަރަނި އަދާކޮށްދެއްވުމަކީ ރަހުމަތްތެރިވުމެއްކަމުގައިވެ.

އެ މީހެއްގެ ދަރަނިބެއް އޮވެއްޖެ މީހަކަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އިމާމުވެވަޑައިގެން ކަށުނަމާދު ކޮށްދެއްވުމަކީ އިޖުތިމާޢީކޮށްދެއްވުމެއް، ދަރަނިވެރިވުމަކީ ކިހާވަރުގެ ނުބައި ކަމެއްކަން ދޭހަވެއެވެ. ތިރީގައި އެވަނީ އެކަމާ ބެހޭ ބަޔާނެވެ.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ". فَقَالُوا: لاَ، فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى فَقَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ". قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: "صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ". قَالَ أَبُو قَتَادَةَ: عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَصَلَّى عَلَيْهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِىُّ)

މާނައީ: "ސަލަމާ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ސަލަމަތު ބިން އަކުވަޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ކަށުނަމާދުކޮށްދެއްވުމަށްޓަކައި ޖަނާޒާއެއް ގެނެވުނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {އޭނާގެ ދަރަނިއެއް ވޮޅެއްތޯ؟} އަސްޙާބުން ދެންނެވީއެވެ. "ނުންނާނެ." (އެބަހީ: ދަރަނިއެއް ނުވެއެވެ.) ދެން، އިމާމުއަކަލޭގެފާނު، އޭނާގެ ކަށުނަމާދު ކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން އެހެންވެސް، އެހެން ޖަނާޒާއެއް ވެސް ގެނެވުނެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. {އޭނާގެ ދަރަނިއެއް ވޮޅެއްތޯ؟} އަސްޙާބުން ދެންނެވީއެވެ. "އާދޭހެވެ." (އެބަހީ: ދަރަނިއެއް ވެއެވެ.) އިމާމުއަކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ އެކުވެރިއާގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން ކަށުނަމާދު ކުރާށެވެ!} (އެ ހިނދު) އަބޫޤަތާދާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އޭނާގެ ދަރަނި އަދާކުރުމުގެ ޒިންމާ އަޅުގަނޑު ނަގާނަމެވެ. ދެން، އިމާމުއަކަލޭގެފާނު އޭނާގެ ކަށުނަމާދު ކޮށްދެއްވިއެވެ."

وَعَنْ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ فَارَقَ الرُّوحُ الْجَسَدَ، وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلاَثٍ، دَخَلَ الْجَنَّةَ: مِنَ الْكِبْرِ، وَالْغُلُولِ، وَالدَّيْنِ". (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه بِسَنَدٍ صَحِيحٍ) މާނައީ: "ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިނިވަންކުރައްވި ބާކަލުގެ ކަލޭގެ، ސައުބާނު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޘައުބާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. {މީހާގެ ހަށިގަނޑާއި ފުރާނަ ވަކިވެއްޖެނަމަ، އޭނާ ތިންކަމެއްގެ ތެރެއިން ބަރީއަވެގެންނާ (އެބަހީ: އެ ކަމަކު

ހުރަސްއަޅާ) ތިން ކަމެއްވެއެވެ. އެއީ، އޭނާގެ ކިބުރުވެރިކަމާއި، ހިޔާނާތްތެރިކަމާއި، (އެބަހީ: ވަކިން ހާއްސަކޮށް ޣަނީމާގެ މުދަލުން ވެފައިވާ ހިޔާނާތާއި) އޭނާގެ ދަރަންޏެވެ.}"

މިހަދީ ޝަރުވާއިދު އޭނާގެ ދިރިއުޅުމުގައި ދަރަންޏެއްއޮތުމުގެ ނުބައިކަން ހާމަވެފައިވާ ބަދީލުތަކުގެތެރެއިން، މި ފޮތުގެ 234 ވަނަ ބާބުކަމުގައިވާ "ޖަނާޒާކުރުމުގެ މަތުކަން ނަންގަނުވާ ބާބު" ގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ، ނަންބަރު 1312، 1313 ގެ ހަދީޘް ހިމެނެއެވެ. އެތެރެއިން ފުރަތަމަ ހަދީޘްގައިވަނީ، ދަރަނިފުއްދައި އެހެންހުރިހާކަމެއް ޝަހީދުވެދިޔައަސްއެކަމަކު اللّٰهُ ފުއްސަވައިދެއްވާނެކަމުގައެވެ. އަދި ދެވަނަ ހަދީޘްގައިވާގޮތުން، اللّٰهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކޮށް ޝަހީދުވާ މީހެއްގެކިބައިން އޭނާގެ ކުށްފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެތޯ ބާކަދު ސުވާލުކުރެއްވުމުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އޭނާއަށް އާނއެކޭ ވިދާޅުވެ ޖަވާބު ދެއްވުމަށްފަހު، އަނެއްކާ ބަދިލުކުރައްވާފައިވެސް، އޭނާގެ ދަރަނިފުއްދައި އެހެންކަންތައްތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެކަމާއި، ހަމައެކަނި ޖިބުރީލުގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެގޮތަށް އަންގަވައި ދެއްވިކަމުގައެވެ.ވީމާ، ދަރަންޏަކީ އެހާމެދު ފަރުވާކުޑަކޮށްލެވޭނެކަމެއްނޫން ކަމެއްކަން އެނގެންޖެހެއެވެ.

ހިތާމައަކީ، އަޅުގަނޑުމެންގެ މި ދުވަސްވަރު މުޖުތަމަޢުގައި މިކަންއޮތީ ބޮޑުކަމެވެ. އަނބުރާދޭކަން މީސްމީހުންގެއަތުން ފައިސާގެދަރަނިވެސް، އެފައިސާއަކާކުރާކަން ދިނުމާއި، މަސައްކަތް ކުރުވުމަށްފަހު، އެކަމުގެ އުޖޫރަ ނުދިނުމާއި، ކުރުވާފައިހުންނަ ބޮޑެތި މަސައްކަތްތަކަށް ބައިންސާފުކޮށް ދޫކުރުމަށްފަހު، އަގެއްނުދައި ތިބޭފަހަރު ކަންކަމަށް، މި ދިޔައީ އިސްލާމީ މުޖުތަމަޢުގައި ހާއްމުކަން ގަދަވެރިވާ ކަންކަމަކަށް ވެފައިވެއެވެ. ކަންތައްތަކުގައިވެސް އެހެން މީސްމީހުން މަދުވާއިރު، އެބައިމީހުންގެ ޙައްގުގައިވާ ދަރަނިފުއްދުންނުކުރުވާކަން ނުވާނެއެވެ. މާތް اللّٰهُ މިފަދަ ނުބައިކަމުގެ ކަންކަމުން އަޅުގަނޑު ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ. "މުރުޝިދު")

944- وَعَنْ حُصَيْنِ بْنِ وَحْوَحٍ رضي الله عنه، أَنَّ طَلْحَةَ بْنَ الْبَرَاءِ رضي الله عنه، مَرِضَ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ يَعُودُهُ، فَقَالَ: إِنِّي لاَ أُرَى طَلْحَةَ إِلاَّ قَدْ حَدَثَ فِيهِ الْمَوْتُ فَآذِنُونِي بِهِ وَعَجِّلُوا بِهِ، فَإِنَّهُ لاَ يَنْبَغِي لِجِيفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ أَهْلِهِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ހުޞައިން ބިން ވަޙްވަޙްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ޠަލްހަތުބްނުލް، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ބަރާއުގެ ބިން އަލްބަރާއުއަށް އާސަންކަށްދިޔުމު

ޖެހުނެވެ. ފަހެ، މާތްރަސޫލާ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހާލުދެކެވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި ވަޑައިގަތެވެ. (ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެން) ބަލިޒިޔާރަތްކުރެއްވިއެވެ.{މިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި ޠަލްޙާގެ ކިބައިން އަވަހާރަވުމުގެ އަސަރުތަކެއް އެބަ ފެނިވަޑައިގަތެވެ. (ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެއްޖެނަމަ) މިމަންކަލޭގެފާނަށް އެކަން އަންގާށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ފަސްކޮށްނުލުން އަވަސްކުރާށެވެ. އެހެނީ، އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ ފުރާނަނެތް ހަށިގަނޑު، އޭނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ދެމެދުގައި (ވަގުތުގައި ގިނައިރު) ބޭއްވުމަކީ އެކަށީގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ.}"

(ޝަރުޙު: ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީންގެ ބައެއް ނުސްޚާގައި، ޠަލްޙާގެ ނަން ލިޔުއްވާފައިވަނީ، "أَنَّ طَلْحَةَ بْنَ الْبَرَاءِ بْنِ عَاذِبٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُمَا" މާނައަކީ، މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަލް ބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ދަރިކަލުން ޠަލްޙާ" މިހެންނެވެ. އެއީ ހިޖުރަތުކުރުމުގައިވާނަމަ، ޠަލްޙާ އާއި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހާލުބަލާ ދެކެވަޑައިގަތުމަށް، މާތްރަސޫލާ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ކަމަށް މި ހަދީޘްގައި އައިސްފައިވާއިރު، އެ ނަން ދެބައިކަލުންނަކީ ވެސް، ޞަޙާބީ ބައިކަލުންކަމުގައި ވާންވާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، ލިޔުމުގެ ކުށެކެވެ. އަސްލުގައި ބައިކަލުންގެ ވަނަވަރު ލިޔުއްވާފައިވާ އެއްވެސް ފޮތެއްގައި، އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ދަރިކަލަކު ޠަލްޙާ ނަމުގައި ބޭކަލަކު ފާހަގަކޮށް ނުވެއެވެ.

މި ރިވާޔަތަކީ، އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތެކެވެ. އަބޫދާވޫދުގެ ސުނަނުގައި ވެސް، "ޠަލްޙާ ބިން އަލްބަރާއު" މިފަދައިންނެވެ. ޠަލްޙާގެ ބައްޕާގެ ނަމެއް އެ ރިވާޔަތުގައި ބަޔާންވެފައެއް ނުވެއެވެ.

ބަޣަވީގައި އެކަލޭގެފާނަކީ، ޠަލްޙާ ބިން އަލްބަރާއު ބިން ޢުމައިރު ބިން ވަބަރާއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޠަލްޙާގެ ބައްޕަ "އަލްބަރާއު ބިން ޢުމައިރު" އަކީ އަސްލު ޞަޙާބީއެއް ނޫނެވެ.

އިބްނު ޙަޖަރުގެ އަލްއިޞާބަތު ފީތަމްޔީޒިއްޞަޙާބަތުގެ ٤ ބ. މާއިރު ޙާފިޒު އަލްމިޒްޒީ ތަހްޛީބުލްކަމާލްގައިވާ "ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން" ގެ ނުސްޚާގައިއާއި، ހާފިޒު ބަޣަވީއްގެ ޝަރަޙުއްސުންނާ ޝަރަޙުކުރައްވައި، ސުނަނު އަބޫދާވޫދުގެ ތަހްޛީބުއްސުނަނުގާ މަކުތަބައްކަމުގައިވާ ތަރުތީބުއްސުނަނުގައި ސުނަނީ އަބޫދާވޫދުގައިވާ،

"ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން" ގެ އުރުދޫ ތަރުޖަމާގައި، މި ދެންނެވި ކަން ޝަރަހަކޮށްދީފައެވެ. ވީމާ، ކިޔުންތެރިންގެ މައުލޫމާތަށްޓަކައި މިކަން ފުރަގަސްކޮށްލީމެވެ. މި ބަޤީޢާ، ސަރަޙައްދުގެ ގޮތުން ސަޢީދު ބަޤީޢުލްޣަރްޤަދުގައި އަލްއަރްވާޙަސީ ރަޙިމަހު اللهُ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. "ފަތުޙުލްބާރީ")

*   *   *   *   *

160- ޤަބުރުކައިރީގައި ވަޢުޡު ނަޞީޙަތްދިނުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ބާބު

945– عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَعَدَ، وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ، وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَنَكَّسَ وَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ ، ثُمَّ قَالَ: "مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ". فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا؟ فَقَالَ: "اعْمَلُوا، فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ". وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيْثِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ޢަލީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައި ބަޔާންވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަޤީޢުލް ޣަރްޤަދުގައި ޖަނާޒާއެއްގައި ތިބީމުއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ ތަނަށް ވަޑައިގެން ބައިސޭވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު (ޤަބުރުކައިރީގައި) އިށީނދެވަޑައިގަތެވެ. ތިމަންމެން ވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ވަށައިގެން އިށީނީމުއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަތުގައި އަސާކަށިއެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އިސްތިރިކުރައްވައިގެން އިންނެވިއެވެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަސާކަށިން ބިންގަނޑުގައި ގާށްކަވައި ކޮނޑުގަނޑުއް އަޅުއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައި މީހުންކުރެ ހަމަ ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް، އޭނާއަށް ސުވަރުގެއިން ލިބެންވާ ތަން ނުވަތަ ނަރަކައިން އޭނާއަށް ލިބެންވާ ތަން (ކަނޑައަޅުއްވައި) ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ.} އަޞްޙާބުން ދެންނެވީއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނާ ގުޅިގެން މިންވަރު ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށް އަޅުގަނޑުމެން ބަރޯސާވެ ކަމްނުކޮށް ތިބެނީމުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ކުރި ޢަމަލުކުރާށެވެ. ހަމަ ކޮންމެ މީހަކަށް، އެ ކަމަކަށްޓަކައި އޭނާ ހެއްދެވުނުކުރެއްވުން ގޮސް

އެއްޗެހިން ޢަމަލުކުރުމުގެ ތަޢުލީމުދެއްވުމަށްޓަކައިވެއެވެ.}“ ދެން މުޙައްމަދު ނިމުނީއެވެ
ބައްޔާނުކުރައްވައިދެއެވެ.

* * * * *

161- މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު، ކަށްކަރަށް ދުޢާކުރުމާ ނަސޭހަތުގެ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު، އޭނާއަށްޓަކައި ދުޢާކުރުމާއި، ހިނދުކޮޅަކު ކަށްކަރައިގެމަތީ އިށީނދެވުމާއި އޭނާއަށްޓަކައި އިސްތިޣްފާރުކުރުމާއި، ޤުރުއާން ކިޔަވުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވާފައި ވެއެވެ.

946– عَنْ أَبِي عَمْرٍو، وَقِيْلَ: أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، وَقِيْلَ : أَبُو لَيْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ، قَالَ: كَانَ النَّبيُّ ﷺ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: "اسْتَغْفِرُوا لأَخِيْكُم، وَسَلُوا لَهُ التَّثْبِيْتَ، فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ)

މާނައީ: ’’ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުގެ ކުންޔާއަކީ އަބޫއަމްރު، އަދި އަބޫ ޢަބްދު اللّٰهِ އަދި އަބޫލައިލާ، މިހެން ތިން ކުންޔާއެއް ކިޔާއިރު ކިޔައިދެއްވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުﷲ ﷺ މައްޔިތަކު ވަޅުލުމުން ނިމުމުގައި ކަށްކަރުގެ ކައިރިގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ދަންނަވައިދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚާއަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް އިސްތިޣްފާރުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ސާބިތުކަން ދެއްވުމަށް (اللّٰهُއަށް) ދަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، މިހާރު އޭނާގެ ސުވާލުކުރައްވަމުންދެއެވެ.}“

947– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ، قَالَ: إِذَا دَفَنْتُمُونِي، فَأَقِيْمُوا حَوْلَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُنْحَرُ جَزُورٌ، وَيُقَسَّمُ لَحْمُهَا، حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ، وَأَعْلَمَ مَاذَا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَقَدْ سَبَقَ بِطُولِهِ)

މާނައީ: ’’ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުގެ ކުރެއްވި ބަސްފުޅާ ބެހޭގޮތުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަހުރެންނާ ވަޅުލާފައި، ޖަމަލެއް ކަތިލައި، އޭގެ މަސްތައް ބަހައި ނިންމައިލެވޭވަރު އިރު، އަހުރެންގެ

ނަޙްރުކުރައިރެގައި ތިޔަބައިމީހުން ޖަސްވެ ތިބެދެއްވާށެވެ. އެއީ، ތިމަންގެ ރައްބުގެ މަލާއިކަތުން ތިމަންނާ ސުވާލުކުރައްވާ ހިނދު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ތިމަން މުނިއަވަސްކުރުމަށް ޓަކައެވެ.“

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يُقْرَأَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ، وَإِن خَتَمُوا الْقُرآنَ عِنْدَهُ كَانَ حَسَنًا.

އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ ރަޙިމަހު اللّٰهُ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ”މައްޔިތާ (ވަޅުލުމަށްފަހު، އޭނާ)ގެ ގާތުގައި ކިރިޔާ ޤުރްއާނުން މިންވަރެއް ކިޔުމަކީ، މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި މުޅި ޤުރްއާން ކިޔުން ޚަތިމްކުރުމަކީ ހެޔޮކަމެކެވެ.“

(**ޝަރަޙަ:** މައްޔިތާ ވަޅުލުމަށްފަހު، އޭނާއަށް ކުރާ ރަޙްމަތްތެރިވުމުންނާއި ދުޢާކުރުމަކީ، ސަބަބަ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ކަމެއްކަމުގައި، މި ބާބުގައިވާ ޙަދީޘުން ވެސް އެ ކަން އެނގޭކަމުގައި، ސުންނަތުން ސާބިތުވެސް، ހަމައެކަނި މައްޔިތާއަށް ދުޢާކުރުން ދުޢާކުރުމާއި، މައްޔިތާގެ ހެޔޮގޮތުން ސަދަޤާތްކުރުމުންކަމަށް އިޖްމާޢުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ޝާފިޢީމަޛްހަބުގެ ވަރަށްގިނަ ޢިލްމުވެރިން އިޖްމާޢުވެރިންކަމުގައިވާ އަލްއިމާމު އިބްނުޤުދާމާ، އެ ކިތާބުގެ ތަފްސީރުގައި، އަދި އަލްއިމާމު އިބްނުޙަޖަރު ފަތުޙުލްބާރީގައި، އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީގެ މަޛްހަބު ވެސް މިއީ ކަމުގައި ލިޔުއްވާފައިވާކަން އިޝާރާތްކުރެއްވުން ވިދާޅުވެއެވެ.

މައްޔިތާ (ވަޅުލުމަށްފަހު، އޭނާ)ގެ ގާތުގައި ކިރިޔާ ޤުރްއާނުން މިންވަރެއް ކިޔުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި، މުޅި ޤުރްއާން ކިޔުން ޚަތިމްކުރުމަކީވެސް ރަނގަޅު ކަމެއްކަމުގައި އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ ރަޙިމަހު اللّٰهُ ވިދާޅުވެފައިވާކަން، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ނަޤުލުކުރައްވައިދޭ ނަމަވެސް، އެއީ ޝާފިޢީމަޛްހަބުގެ ކުރިން ގުޅޭގޮތުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުން އެނގެން ނެތްކަމުގައި، މައްޔިތާއަށް ތާށަ އެނގެން ސާބިތުވެފައިވާކަމަށް ރިވާވެފައިވެއެވެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައި ވާކަން ސާބިތުވެފައިވާކަން ވެސް އެ ޙަދީޘުން ހާމަވެއެވެ.

އަލްއިމާމު އިބްނުކަޘީރު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ތަފްސީރުގައި، އައްނަޖްމު ސޫރަތު ތަފްސީރުކުރައްވަމުން، އެސޫރަތުގެ 39 ވަނައާޔަތްކަމުގައިވާ ﴿وَأَن لَّيۡسَ لِلۡإِنسَٰنِ إِلَّا مَا

سَعَى ﴾ މާނައީ: ”އަދި އިންސާނާއަށް އޭނާ ކުރަ ޖަހުދަކެއް (ގ ތަޖާ) މެނުވީ ނުވެއެވެ.“ މި އާޔަތުގެ ތަފްސީރު ވިދާޅުވަމުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

”މި މަތިވެރި އާޔަތުން ދަލީލުނަންގަވައި، އަލްއިމާމުއް ޝާފިޢީ ރަޙިމަހު اللهُ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. {މައްޔިތާއަށް ހަދިޔާކޮށްގެން ކިޔަވާދޭ ޤުރުއާން ކިޔުއްވުމަކުން މައްޔިތާއަކަށް ފައިދާއެއް ނުލިބޭނެއެވެ. އެހެނީ، އެއީ، އޭނާގެ ހަރަކާތެއް ނޫނެވެ. އަދި އޭނާގެ ކަސްބު އެއްޗެއްވެސް ނޫނެވެ.} ޝާފިޢީމަޛްހަބުގެ ބަސްފުޅު ނަގައިގަތް ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން، އަލްއިމާމު އިބްނުކަޘީރު އިތުރަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

”ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް އެ ކަމަށް (އެބަހީ: މައްޔިތާ ވާޞިލުވާނެގޮތަށް ކިޔަވާދޭ ޤުރުއާން ކިޔުއްވުމަށް) އިރުޝާދު ދެއްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެކަން ކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިފައެއް ވެސް ނުވެއެވެ. އަދި މާތް اللهُ، އެ އެންމެންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ކިބައިން އެފަދަ އިޝާރާތެއް ވެސް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެއީ، (އެބަހީ: މައްޔިތާއަށް ހަދިޔާ ކޮށްގެން ޤުރުއާން ކިޔުއްވުމަކީ) ހެޔޮކަމެއްކަމުގައިވިނަމަ، ޞަޙާބީންނަށް ވުރެ ކުރިން، އެ ބޭކަލުން އެކަން ކުރެއްވުމަށް ކުރިއަރާފައިވާނެއެވެ. ހެޔޮކަމެއްކަމުގައި ޖެހޭ ކަންތައްތައް އިސްވެގެން ނަގާނީ، އަދި ޝަރީޢަތުގެ ފުރިސާތިބާގެ ބަސްފުޅުތަކެއްގެން ނަސްޞުތަކާ ކަމުގައެވެ.“

މުޚްތަޞަރު ތަފްސީރު އިބްނުކަޘީރު އިޚްތިޞާރު ކުރެއްވީ މުޙައްމަދު ޢަލީ އައްޞާބޫނީ، (404/3) އިން ނަގައިފައި، ”މުޚްތަރާރު“)

* * * * *

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ﴾ (الْحشر: ١٠) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ފަހުން އައި މީހުން ބުނެތެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެވެ! އަޅުގަނޑުމެންނަށާއި، އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށްވުރެ ކުރިން އީމާންވި، އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޚުންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ!"

948- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسُهَا وَأُرَاهَا لَو تَكَلَّمَتْ، تَصَدَّقَتْ، فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِن تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: "نَعَمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މަންމަ ކުއްލިގޮތަކަށް ނިޔާވެއްޖެއެވެ. އަދި މަންމާ ވަސިއްޔަތެއް ވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އަޅުގަނޑު ހިތަށްއަރާގޮތުގައި މަންމައަށް ވާހަކަ ދެއްކޭނެނަމަ، ޞަދަޤާތެއް ކުރުމަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވާނެއެވެ! މަންމާގެ ފަރާތުން އަޅުގަނޑު ޞަދަޤާތެއް ކޮށްފިނަމަ، މަންމާއަށް އެކަމުގެ ޘަވާބު ލިބިދާނެތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {އާއެކެވެ.} (އެބަހީ: ތިބާގެ މަންމާގެ ފަރާތުން ތިބާ ޞަދަޤާތް ކުރައްވައިފިނަމަ، ތިބާގެ މަންމާއަށް އެކަމުގެ ޘަވާބު ލިބިވަޑައިގަންނާނެއެވެ.)"

949- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އިންސާނާ މަރުވެއްޖެއްޔާ، ތިން ކަމެއްފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ ކަމެއް އޭނާއާ ގުޅުން ކެނޑިގެންދެއެވެ. (ގުޅުން ކެނޑިނުދާ ތިން ކަމަކީ) (އެއީ ޖާރީވާ

ދެމިހުންނަނިވި ސިފަތަކަށެވެ. އަދި އޭނާ ދުނިޔޭގައިވާ ވަށްޓާލުތަކުގައި އިތުރުވެވެ. ނުވަތަ އޭނާ ތަރުބިއްޔަތުކުރައްވާ އޭނާއަށް ހެޔޮދުޢާކުރާނެ ސާލިހު ދަރިއަކަށެވެ.} (އެބަހި: އެފަދަ ދަރިއެއްގެ ދުޢާއެވެ.)”

* * * * *

163- މީސްތަކުންގެ ތަޢުރީފުގެ އަސަރު މަރުހޫމާއަށް ކުރާކަން ނަންގަވާ ބާބު

950– عَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: مَرُّوا بِجَنَازَةٍ، فَأَثْنَوا عَلَيْهَا خَيْرًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَجَبَتْ"، ثُمَّ مَرُّوا بِأُخْرَى، فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَجَبَتْ" فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﵁ مَا وَجَبَتْ؟ قَالَ: "هَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا، فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَهَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا، فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ، أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الأَرْضِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވުން އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ކައިރިން ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ބައެއް އަޞްޙާބުން ބާކަލުން) ޖަނާޒާއެއްގެ ކައިރިން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ބާކަލުން، އެ މަރުހޫމާގެ ރަނގަޅު ވާހަކަދައްކަވައި، ތަޢުރީފުކުރައްވައިފިއެވެ. އެ ހިނދު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {އޭނާއަށް އެކަން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.} އަދި އެހެން ޖަނާޒާއެއްގެ ކައިރިން އެ ބާކަލުން ވަޑައިގެން ހިނދު، އެ މަރުހޫމާގެ ނުރަނގަޅު ވާހަކަ އެ ބާކަލުން ދެއްކެވިއެވެ. އެ ހިނދު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {އޭނާއަށް އެކަން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.} ފަހެ، (މި އަހުމަދު އައްސަލާމި) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވުމި ޢުމަރު ބިނު ޚައްޠާބު ދެންނެވިއެވެ. ވާޖިބުވީ ކޮންކަމެއް ތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ކައިރިން ބައްދަލުވި މީހާއަށް، ތިޔަބޭކަލުން ތަޢުރީފު ކުރައްވިމުއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެކަމަށްޓަކައި ސުވަރުގެ ވާޖިބުވިއެވެ. އަދި ތިޔަބޭކަލުން އަނެއް މީހާގެ ނުރަނގަޅު

ވާހަކަ ދެއްކެވީމުއެވެ. ދެން، އޭގެ ސަބަބުން އޭނާއަށް ނަރަކަ ވާޖިބުވީއެވެ! ތިޔަބައި މީހުންނަކީ، މި ބިންމަތީގައި ތިއްބަވައިފައިވާ اللّٰهُ ގެ ހެކިވެރިންނީމުއެވެ.}“

951– وَعَنْ أَبِي الأَسْوَدِ، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَجَلَسْتُ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، فَمَرَّتْ بِهِمْ جَنَازَةٌ، فَأُثْنِيَ عَلَى صَاحِبِهَا خَيْرًا، فَقَالَ عُمَرُ: وَجَبَتْ، ثُمَّ مُرَّ بِأُخْرَى، فَأُثْنِيَ عَلَى صَاحِبِهَا خَيْرًا، فَقَالَ عُمَرُ: وَجَبَتْ، ثُمَّ مُرَّ بِالثَّالِثَةِ، فَأُثْنِيَ عَلَى صَاحِبِهَا شَرًّا، فَقَالَ عُمَرُ: وَجَبَتْ.

قَالَ أَبُوالأَسْوَدِ : فَقُلْتُ: وَمَا وَجَبَتْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: قُلْتُ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ". فَقُلْنَا: وَثَلاثَةٌ ؟ قَالَ: "وَثَلاثَةٌ" فَقُلْنَا: وَاثْنَانِ؟ قَالَ: "وَاثْنَانِ" ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنِ الْوَاحِدِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”(މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ތާބިޢީ ބޭފުޅަކުކަމުގައިވާ) އަބުލްއަސްވަދު (ޡާލިމު ބިން ޢަމްރު އައްދީލީ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު މަދީނާއަށް ދިޔައިރުގައި، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ގާތުގައި އިށީނދެވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން، އެ ބައިމީހުންގެ ކައިރިން ޖަނާޒާއެއް ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އެ މައްޔިތާއަށް އެ ބައިމީހުން ތަޢުރީފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. “އޭނާއަށް އެކަން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.” އަދި އެހެން ޖަނާޒާއެއް ވެސް ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އެ މައްޔިތާއަށް ވެސް އެބައިމީހުން ތަޢުރީފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. “އޭނާއަށް އެކަން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.” އަދި ތިންވަނަ ޖަނާޒާއެއް ވެސް ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އެ މައްޔިތާގެ ނުބައިކަމުގެ ވާހަކަ އެ ބައިމީހުން ދެއްކެވިއެވެ. ދެން، ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. “އޭނާއަށް އެކަން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.”

އަބުލްއަސްވަދު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދަންނަވައިލީމެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރުއެވެ! ވާޖިބުވީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟! ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުބުނަނީ މި ވިދާޅުވި، ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިގޮތަށެވެ. (އެބަހީ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {މުސްލިމަކާމެދުގައި، އޭނާއަކީ، ހެޔޮމީހެއް ކަމަށް ހަތަރު މީހުން ހެކިދީފިނަމަ، މާތް اللّٰهُ، އެ މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާނެއެވެ.} (ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަޅުގަނޑުމެން ދަންނަވައިލީމެވެ. ތިން މީހުން (ގެ ހެކިބަސް) ހިނގާނެތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިން މީހުން ވިޔަސްމެއެވެ.} (ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަޅުގަނޑުމެން ދަންނަވައިލީމެވެ. ދެ މީހުން (ގެ ހެކިބަސް) ހިނގާނެތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދެ މީހުން

ވިއަސްވެއެވެ.} (އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަށްފަހު އެކަކާ ބާރަގޮތުން ތިމަންމެން ސުވާލެއް ނުކުރަންނަވަމުއެވެ.“

* * * * *

164- އެ މީހެއްގެ ދަރިން ޢަޤުލުގައި މަރުވެއްޖެ މީހާގެ ފަޟީލަތާއި ނަސްގަނޑާ ބާބު

952– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَهُ ثَلاَثَةٌ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ، إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ ބާލިޣުނުވާ ތިން ކުދިން މަރުވެއްޖެ މީހާ (އެބާ އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވެއްޖެނަމަ، ދަންނާށެވެ!) އެ ކުދިންގެ މައްޗަށްވާ اللهُ ގެ ރަޙުމަތުގެ ބަރަކާތުން، އެ މީހާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވައި ނުދާރުއްޖެވެ.}“

953– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَمُوتُ لأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ثَلاَثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ لاَ تَمَسُّهُ النَّارُ إِلاَّ تَحِلَّةَ الْقَسَمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ (ބާލިޣުނުވާ) ތިން ކުދިން ނިޔާވެއްޖެ، (އެ ކަމަށް ކެތްތެރިވެއްޖެ މީހާ ދަންނާށެވެ!) اللهُ ގެ ހުވައިބޭސްކުރުމުގެ ފިޔަވަޅުގެ ކަމަށްވުރެ ގޮތުން، (ނަރަކައިގެ މަތިން ހުރަސްކުރަންޖެހޭ ޖިސްރު) ފިޔަވައި، އެ މީހެއްގެ ގައިގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުބޭނުންއްޖެވެ.}“

"وَتَحِلَّةُ الْقَسَمِ" قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴾ (مَرْيَم: ٧١) وَالوُرُودُ: هُوَ الْعُبُورُ عَلَى الصِّرَاطِ، وَهُوَ جِسْرٌ مَنْصُوبٌ عَلَى ظَهْرِ جَهَنَّمَ، عَافَانَا اللَّهُ مِنْهَا.

މި ޙަދީޘުގައި އައިސްފައިވާ "ތަޙިއްލަތުލް ޤަސަމި" ނުވަތަ اللهُގެ ހުވައިބަސްފުޅު ފުރިހަމަކުރައްވުމުގެގޮތުން ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވާ އެވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ކޯބައިކަން އެނގެން ފިލުއްވައި ދެއްވުމުގެ ގޮތުން، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

"ތަޙިއްލަތުލް ޤަސަމި" ނުވަތަ ހުވައިބަސްފުޅު ފުރިހަމަކުރެއްވުމަކީ، މަރްޔަމު ސޫރަތުގެ 71 ވަނައާޔަތުގައި، މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައިވާ، ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴾ "އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ނަރަކަ މަތިންފައިވާ ނުގާނޭ ހަމަ އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ކަށަވަރު ލާޒިމު ކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ." މި ވަޙީބަސްފުޅުގައި އެ ވަނީއެވެ. ނަރަކަ މަތިންފައިވުމަކީ، ސިރާޠުމަގު ހުރަސްކޮށް ދާންޖެހުމެވެ. ސިރާޠުމަގަކީ، ނަރަކައިގެ ދިމާ މަތީގައި އޮންނަ ފާލަމެކެވެ. މާތް اللهُ އެ ކަމުގެ ޙިފާޡަތުން އަޅުގަނޑު ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ."

(ނޯޓު: ސިރާޠުމަގުން މިސްކިތުން ދިރިހުރުމުގައި ކަންހިނގާނެ ގޮތުގެ ތަފްޞީލު ބޭނުމެއް ވާހަކަ ބައްލަވާލައްވާ އެހެން ޙަދީޘް މިފޮތުގެ 25 ވަނަ ބާބު "އަމާނާތް އަދާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެން ބާބު" ގައި ބައްލަވާށެވެ. ޙަދީޘް ނަންބަރު201 ބައްލަވައިލައްވާށެވެ.)

954- وَعَن أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللَّهِ! ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيْثِكَ، فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيْهِ تُعَلِّمُنَا مِمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ.

قَالَ: "اجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا" فَاجْتَمَعْنَ، فَأَتَاهُنَّ النَّبِيَّ ﷺ فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: "مَا مِنْكُنَّ مِنْ امْرَأَةٍ تُقَدِّمُ ثَلَاثَةً مِنَ الْوَلَدِ إِلاَّ كَانُوا لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ" فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: وَاثْنَيْنِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَاثْنَيْن". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ރިވާޔަތުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަންހެނަކު އައިސް ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ފިރިހެނުންވަނީ، ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއިގެން ކުރިއަރައި ގޮސްފައެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކުން އަޅުއަހައި ދަސްކުރުމަށް، ހަމައެކަނި ފިރިހެނުންގެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހަމަޖެހިފައެވެ.) ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އަމިއްލަ ނަފްސުން އަންހެނުންނަށްޓަކައި ދުވަހެއް ކަނޑައަޅުއްވައިދެއްވުން ޤަބޫލުކުރައްވާނަންތޯއެވެ؟! އެދުވަހު ތިމަންމެން އަންނާނަމެވެ، ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް، މާތް اللهُ ކަލޭގެފާނަށް

އުނގެންނެވި ދެއްވައިފައިވާތީކަމު، ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުމެންނަށްވެސް އުނގެންނެވި ދެއްވުމަށްޓަކައެވެ.

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެވަނީ މިވަނީދުވަހު ތިޔަކަނބަލުން ބާސްތިކުރާށެވެ.} ވިދާޅު، އެކަނބަލުން އެދުވަސް ތިޔާގައި ބާސްތިކުރާނުވިއެވެ. އަދި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެކަނބަލުންނާ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އަދި، މާތް اللهُ ކަލޭގެފާނަށް އުނގެންނެވިދެއްވައިފައިވާ ތަކެތި، އެކަނބަލުންނަށް އުނގެންނެވިދެއްވާށެވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަކަނބަލުންކުރެ، އެ މީހެއްގެ (ބޮޑުދަރިން) ތިންދަރިން ކުރިއަށް ފޮނުވައިފައިވާ މީހާ ދަރިންނާއެވެ (އެބަހީ: ތިންކުދިން ނިޔާވެފައިވާ މީހާ ދަރިންނާއެވެ!) ވިދާޅު، އެކުދިންނަކީ، އެ މަންމަކަށް ހަޅޭކުރެވޭ ނަރަކައިގެ އަލިފާނާ ދެމެދުގައިވާ ހިޔާދެކުރާނެ މީހަކަށް ނުވެދާނެ ބޮޑުއެވެ.} އަންހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ދެކުދިންނަކީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅު، ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދެކުދިން ވިޔަސްވެއެވެ.}"

* * * * *

165- ކާފިރުންނާއި ޢަޛާބުލިބުނު ޤައުމުތަކުގެ ގެދޮރުތަކަށް ހިރާސްކުރުމަށް

اللهُ އަށް ބިރުވެތިވެ، ރުއިމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު

މިބާބުގައި ނަންގަނެވޭ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކާފިރުންނާއި ޢަޛާބުލިބުނު ޤައުމުތަކުގެ ގެދޮރުތަކައިރިން ނުވަތަ އެފަދަ އާސާރުތަކުގެ ކައިރިން ހިރާސްކުރާހިނދު، اللهُ އަށް ބިރުވެތިވެ ރުއިމާއި، އެބައިމީހުންނަށް ގެއްލުމާއި ބިރުވެރިވެގަތަ ބިރުވެރި ކަންކަމުން ސަލާމަތްވުމަށްއެދުމާއި، މިކަންކަމުގެ އާދިހުނުމަށް އަންގަވައިފައިވާކަން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

955– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لأَصْحَابِهِ ــ يَعْنِي لَمَّا وَصَلُوا الْحِجْرَ: دِيَارَ ثَمُودَ ــ "لاَ تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلاَءِ الْمُعَذَّبِينَ، إِلاَّ أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ، فَلاَ تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ، لاَ يُصِيبُكُمْ مَا أَصَابَهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

ވާނީ: "މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް ނަޞީޙަތްކުރެއްވިއެވެ. އެބަހީ: (ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް ވަޑައިގެންނެވި މަގުމަތީގައި) އެ އެންމެބޭބޭކަލުން ޘަމޫދުބާގައި މީހުންގެ އާސާރުތައްކަމުގައިވާ އަލްޙިޖްރާ ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން ހިނދު، ނަޞީޙަތްކުރެއްވިއެވެ. {ޢަޛާބުދެއްވިގެންވާ މިބައިމީހުންގެ އާސާރުތަކުގެ ތެރެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ރޯނުންނޫނީ، ނުވަންނަހުރިކަށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ނުރޯނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެތަނަށް ނުވަންނަހުރި ކަށެވެ. އެހެންނޫނަމަ އެބައިމީހުންނަށް ޖެހުނުފަދަ ޢަޛާބެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށްވެސް ޖެހިދާނެތީއެވެ.}"

وفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: لَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحِجْرِ قَالَ: "لاَ تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ أَنْ يُصِيْبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ، إِلاَّ أَنْ تَكُونُوا بَاكِيْنَ" ثُمَّ قَنَّعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَأْسَهُ، وَأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أَجَازَ الْوَادِي".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެންރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަލްޙިޖްރުގެ އަވަށްގަނޑުގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން ހިނދު، ނަޞީޙަތްކުރެއްވިއެވެ. {އެއުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކުގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިވެގެންވާ މީސްތަކުންގެ ގެދޮރަށް ތިޔަބައިމީހުން ރޯނުންނޫނީ ނުވަންނަހުރިކަށެވެ. އެއީ، އެއުރެންނަށް ޖެހުނުފަދަ ޢަޛާބެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޖެހިދާނެ ނުޖެހުމަށްޓަކައެވެ.} އެއަށްފަހު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފޮތިގައި ފޮތިގަނޑެއް ބޯކޮޅުލައްވައި ނިވާކުރެއްވިއެވެ. (އަދި ތަވާސުލްވެރިވެވަޑައިގަތުމުގެ ގޮތުން) އިސްތިޣުފާރަން ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ސަވާރީފުޅުހިނގަވާއި ދުއްވަވައި، ވާދީން ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ."

* * * * *

166- ބުރާސްފަތިދުވަހުގެ ހެނދުނުހެނދުނާ ދަތުރަށް ފަށައިގަތުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

956– عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ يَوْمَ الْخَمِيْسِ، وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيْسِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ކަޢުބު ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ، ބުރާސްފަތި ދުވަހުއެވެ. އަދި ބުރާސްފަތިދުވަހު ދަތުރުފުޅަށްޖެހުމަށް އެކަލޭގެފާނު ލޯބިކުރައްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيْحَيْنِ: "لَقَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْرُجُ إِلاَّ فِي يَومِ الْخَمِيْسِ".

އަދި ޞަޙީޙައިނުގެ އެހެންރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ބުރާސްފަތި ދުވަސް ނޫން އެހެން ދުވަހެއްގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދަތުރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތުމަކީ، މަދުފަހަރަކުއެއްގައިނޫނީ ދިމާވެފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ."

957– وَعَنْ صَخْرِ بْنِ وَدَاعَةَ الْغَامِدِيِّ الصَّحَابِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا"، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بعَثَهُم مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ، وَكَانَ صَخْرٌ تَاجِرًا، وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ أَوَّلَ النَّهَارِ، فَأَثْرَى وَكَثُرَ مَالُهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޞަޚްރު ބިން ވަދާޢަތުލް ޣާމިދީއެވެ އަޞްޙާބުބޭބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދުޢާ ކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގެ! މިއުއްމަތުގެ

އުއްމަތުގެ މީހުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ދުވާލުގެ ކުރީގަޑީގައި ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ!}
(ސަޚްރު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު ކުޑަ ލަޝްކަރެއް، ނުވަތަ ބޮޑު ލަޝްކަރެއް
ފޮނުއްވާ ނަމަވެސް، އެބައިމީހުން ދުވާލުގެ ކުރީގަޑީގައި ފުރުވައިފައްވައެވެ. އަދި ސަޚްރަކީ
ވިޔަފާރިވެރިއެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވިޔަފާރިމުދަލު (ފޮނުވަންޖެހޭ ފަރާތްތަކަށް) ދުވާލުގެ
އެންމެ ކުރީގަޑީގެ ވަގުތުގައި ފޮނުއްވައި ދެއްވައެވެ. ފަހެ، (އެކަމުގެ ބަރަކާތްތެރިކަމުން)
އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަފާ އިތުރުވެ، މުދަލުގިނަ ބޭކަލަކުކަމުގައިވިއެވެ.”

* * * * *

167- ދަތުރުގެ ބައިވެރިޔަކު ހޯދުމާއި، ކޮންމެވެސް އެކަކު
ވެރިޔަކުކަމުގައި ހަމަޖެއްސުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނދާ ބާބު

958– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مِنَ الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُ، مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރާޟީ اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ
ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުން އެކަނި ދަތުރުކުރުމުގައިވާ ގެއްލުންތައް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް
އެނގިވަޑައިގެންނަވާ މިންވަރަށް މީސްތަކުންނަށް އެނގޭކަމުގައި ވާނަމަ، އެއްވެސް
ސަވާރަކު ރޭގަނޑު އެކަނި ދަތުރެއްނުކުރާނެއެވެ.}”

959– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الرَّاكِبُ شَيْطَانٌ، والرَّاكِبَانِ شَيْطَانَانِ، وَالثَّلاَثَةُ رَكْبٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ بِأَسَانِيدَ صَحِيحَةٍ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބު ގެއަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެކާފަ، اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުން ލެއްވި، ޢަމްރު ބިންޝުޢައިބުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކާފާގެނަން (އެބަހީ: ޢަމްރު ބިންޝުޢައިބުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ) މިފަދައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކެލާ ސަވާރަކީ، (އެބަހީ: އެކަކު ދަތުރުކުރާ މީހަކީ) ޝައިޠާނެކެވެ. އަދި ދެ ސަވާރުންނަކީ، ދެ ޝައިޠާނުންނެވެ. ތިން ސަވާރުންނަކީ (އެބަހީ: ތިން މީހުން އެކުގައި ދަތުރުކުރާނަމަ) އެއީ ޤާފިލާއެއްކަމުގައި ބެލެވޭނެއެވެ.}"

(ނޯޓް: އެކެލާ ސަވާރަކަށް ޝައިޠާނާ، އަދި ދެ ސަވާރުންނަށް ދެ ޝައިޠާނުންނާ ބަދަލުކުރައްވައިފައިވަނީ، ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްދީކަން އެކަކަށް ފޯރިގަތުން އަވަސްވާގޮތަށްވާތީ، ދެ މީހުންގެ މައްޗަށްވުރެ އެކަކާގެ ނުފޫޒު ގާތްވުމާއި، އެކަކީ ތަންތަނަށް ދިޔުމަކީ، ޝައިޠާނާގެ އާދައެއްކަމުގައިވާތީކަމަށް އިޝާރާތްކުރައްވަން ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އެކަކު އެކަނި ދަތުރުކުރަނިކޮށް އޭނާއަށް ކަށްވެއިލާކަމެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، އެކަމުން ބަލިވެއްޖެނަމަ ދަތިވާގޮތަކަށް، ދެ މީހުންނަށްވުރެ އެކަން އެގޮތުގައި އޮތުމުގެ ސަބަބުންކަމަށާއި، އެކެލާ މަދުވެގެން ތިން މީހުން އެކުގައި ދަތުރުކުރާ ހިނދު، ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްތަކުން ރައްކާވުމާއި ކުއްލި މުސީބާތްތަކުން ރެކިގަތުން ފަސޭހަވާނެކަމަށް ވެސް އިޝާރާތްކުރެއްވުމަށް ވިދާޅުވެއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (448/3) އިން ނަގައިފައި "މުރައްތިބު")

960– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا، قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا خَرَجَ ثَلاَثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ". (حَدِيْثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދްރީ) އާއި، އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ދެބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިން މީހުން ދަތުރަކު ނިކުމެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު އަމީރު، އެމީހުންގެ ވެރިއަކުކަމުގައި ހަމަޖެއްސާހުށިކަމެވެ.}"

961– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ، وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمِائَةٍ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلاَفٍ، وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قِلَّةٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އަށް ދުޢާކުރައްވާފައިވާ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހިނގައިލަފާނަސް (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކުވެރިންގެ އެންމެރަނގަޅު ޞަޙާބީ ހަތަރު މީހުންނެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮވެރިންނާ ކުޑަޖަމާޢަތަކީ، ހަތަރު ސަތޭކަ މީހުންނެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮވެރިންނާ ލަޝްކަރީ ހަތަރު ހާސް މީހުންނެވެ. އަދި ބާރަ ހާސް މީހުންގެ ޖަމާޢަތް އެކުވެރިންނާ ލަޝްކަރު، ކުޑަކަމުގެ ސަބަބުން ބަލިނުވާނެއެވެ.}"

* * * * *

168- ދަތުރުމަތީގައި އަރާމުކުރުމާއި ރޭގަނޑު ދަތުރުކުރުމާއި، ނިދުމާއި މިފަދަކަންތަކުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނޑާ ބާބު

މިބާބުގައި ނަންގަނޑާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ދަތުރުކުރުމުގެ އަދަބުތަކާއި، ދަތުރުމަތީގައި ކުރިއަށްދިޔުމާއި، ތަންތަނުން ފައިބައި އަރާމުކުރުމާއި، ރޭކުރުމާއި ނިދުމުގެ އަދަބުތަކާއި، ރޭގަނޑު ދަތުރުކުރުމާއި، ދަތުރުގެ ސަވާރީއާމެދު އޯގާތެރިވުމާއި، އެތަކެއްކަމަށް ކާންބޯންދިނުމާއި، އަރާމުކުރިއެބަހައިނުކުރަން ދުސްތޫރުކަމެއްގެ ކަމެއްކަމާއި، ސަވާރީވާ ދިރޭތަކެއްގެ އޯގާތެރިކަމާ މިހުންނާ ގުޅޭކަމުގެ ގޮތްތަކާއި، ސަވާރީގައި ހަމަ ހުރިނަމަ، ތިމާގެ ފަހަތުން އެހެން މީހަކު ސަވާރުކުރުވުން ހުއްދަކަމާއި މިފަދަ އެހެން ކަންތައް ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ.

962- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الْخِصْبِ فَأَعْطُوا الإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الأَرْضِ، وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي الْجَدْبِ، فَأَسْرِعُوا عَلَيْهَا السَّيْرَ وَبَادِرُوا بِهَا نِقْيَهَا، وَإِذَا عَرَّسْتُمْ، فَاجْتَنِبُوا الطَّرِيْقَ، فَإِنَّهَا طُرُقُ الدَّوَابِّ، وَمَأْوَى الْهَوَامِّ بِاللَّيْلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުން ދަނޑުވެރިކަން ހުރިތަނަކުން، ބިންމަތީގައި ވިނަހުރިތަނެއްގައި ދަތުރުކުރާނަމަ، އެ
ބިމުގައި ޖަނަވާރުތަކަށް ލިބެން ޖެހޭ ބައި ދޭށެވެ! (އެބަހީ: ބިންމަތީގައިވާ
ވިނަވަށް ކެއުމަށް އުސްކަން ދޫކޮށްލާށެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދަނޑުވެރިކަން ނެތިގެން، ބިންގަނޑު
ހަލާކުވެ، ހިކިފައިވާ ތަނަކުން ދަތުރުކުރާނަމަ، އެ ސޮރުގެ ބާރުގަދަ ހިނދެއްގައި ދުވެލި ބާރުކޮށްލާށެވެ.
ދަނޑުވެރިކަން، އެ ސޮރުގެ ހަށިގަނޑުގައި ހުންނައިރު ދުވެލި ބާރުކޮށްލާށެވެ. (ދަނޑުވެރި)
އަވަސްކުރާށެވެ. އަދި ރޭގަނޑު ތިޔަބައިމީހުން (ފޮނިދި) މަޑުކުރާނަމަ،
މަގުމަތިން ދުރުގައި މަޑުކުރާށެވެ! އެއީ، (އެބަހީ: މަގުމަތިން ދުރުގައި މަޑު ކުރާށެވެ)
ރޭގަނޑު ވަގުތުގައި (ހުރިހާ ހަނި) ޖަނަވާރުތަކާއި ބިރުވެރި ސޮރުތަކުގެ ޖަހާވަ މަގުމަތިގައި
ކުރުގައިވާނެ ތަނެއް ވެގެންވާ ކަމަށްވެއެވެ.}"

963- وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إذَا كَانَ فِي سَفَرٍ، فَعَرَّسَ بِلَيْلٍ اضْطَجَعَ عَلَى يَمِيْنِهِ، وَإِذَا عَرَّسَ قُبَيْلَ الصُّبْحِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله އެކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ދަތުރުމަތީގައި ރޭގަނޑު
ހޮނޑުގައި (ފޮނިދި) މަޑުކުރައްވާފިނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ އަރިކަށިމަތީގައި
މައްޗަށް އޮށޯވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ފަތިސްވުމުގެ ކުރިކޮޅަކުން (ފޮނިދި) މަޑުކުރައްވާފި
ނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅުގެ އުނގަށްބުރިފުޅު ބޯކޮށް ވިއްދަވައި، އަތްތިލަފުޅުގައި
އިސްތަށިފުޅު އަޅުއްވައިގެން އޮށޯންނަވައެވެ."

قَالَ الْعُلَمَاءُ : إِنَّمَا نَصَبَ ذِرَاعَهُ لِئَلاَّ يَسْتَغْرِقَ فِي النَّوْمِ فَتَفُوتَ صَلاَةُ الصُّبْحِ عَنْ وَقْتِهَا أَوْ عَنْ أَوَّلِ وَقْتِهَا.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، އިތުރު
އެކަލޭގެފާނު (ކަނާތްފުޅުގެ) އުނގަށްބުރިފުޅު ބޯކޮށް ވިއްދަވައި، ކަނާތްފުޅުގެ
އިސްތަށިފުޅު އަޅުއްވައިގެން އޮށޯންނެވީ، ބޮޑުނިދިއަށް ނުދެއްވުމަށް، އަދި ފަތިސްނަމާދު އޭގެ
ނުވަތަ ފުރަތަމަ ވަގުތު ނުގެއްލުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ފަތިސްނަމާދު ފުރަތަމަ ވަގުތު ނުގެއްލުމަށްޓަކައެވެ. ނުވަތަ

އަވާރަކުރުމުގެ ސަބަބުން ފަތިސްނަމާދަށް ގޮވާ ވަގުތުގައި އެނަމާދު ނުކުރެއްވިދާނެ ކަމަށްޓަކައެވެ."

964– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "عَلَيْكُمْ بِالدُّلْجَةِ، فَإِنَّ الأَرْضَ تُطْوَى بِاللَّيلِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭތަބައިދުރުން ދަތުރުތަކުގެ ވަގުތުގައި ދަތުރުކުރުމަށް އިސްކަންދޭށެވެ! އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ދަތުރުކުރާ ބިންގަނޑު ފަތްފަތްޖަހައިލެވޭނެއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، {ބިންގަނޑު ފަތްފަތްޖަހައިލެވޭނެ} ޙަދީޘްކުރެއްވިއިރުވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ހަމަ ޙަޤީޤަތުގައިވެސް ބިންގަނޑު ފަތްފަތް ޖެހެއްސުންކުޑަކުރުގައި ފެނުމެވެ. އެއީ، އަށްޖަހަތަރިއާ އެހެން ބައެއް ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވައިވާ ޙަދީޘްގައި ވާފަދައިންނެވެ. އެ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. "عَلَيكُمُ الدُّلْجَةَ فَإِنَّ لِلَّهِ مَلائِكَةٌ يَطوُونَ الأَرْضَ لِلْمُسَافِرِ كَمَا تُطْوَى الْقَرَاطِيْسُ". މާނައީ: "ރޭތަބައިދުރުން ދަތުރުތަކުގެ ވަގުތުގައި ދަތުރުކުރުމަށް އިސްކަންދޭށެވެ! އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، ދަތުރުވެރިންނަށްޓަކައި ބިންގަނޑު ފަތްފަތްޖެއްސަވާ (ދެއްވުމަށް ކަނޑައެޅުއްވައިފައިވާ) اللَّهُ ގެ މަލާއިކަތުން ވެއެވެ." މި ޙަދީޘްގައި މި ވާފަދައިންނެވެ.

ނުވަތަ އެބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މާނަވިލާތުން ބިންގަނޑު ފަތްފަތްޖެއްސުން ކުޑަކުރައިފުމަށް ކަމުގައިވެސް ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ، ދުވާލުގެ ގަޑި ހޫނުގައި ދަތުރުކުރުމަށްވުރެ، ރޭގަނޑު ފިނިފިނުން، ސަލާމަތުގައި ބޭނުންކުރާ ޖަނަވާރުތަށް ދަތުރުކުރާއިރު ހެޔޮވެފަވުމަށް، ދުވާލަށްވުރެ ދޭނު ދުރުމިނެއް ކަނޑައެޅިދާނެކަމަށްޓަކައެވެ.

އަދި ފަހެ ހުރިހާ ކަމެއް، ދަތުރުގެ ފަސޭހަތަށް، ދުނިޔޭގެ މަތިން اللَّهُ ތަޢާލާއިގެ ޖަލާލުދާރު ގުދުރަތުގެ ނިޢުމަތެއްކަމުން، އެކަމުގެ ބަރަކާތާއެކު، ދަތުރު އަވަސްވުންފަދަ އެތައްކަމެއް ދުވާލާ ޚިލާފަށް ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި އެކަށިގެންވާނެއެވެ. ރޭގަ ރަސޫލުއްލާހު ސަތާރާގެ އަސްލުވެރިންނަކީ ދަތުރުކުރެއްވުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު މާތް اللَّهُ އެންގެވި އާދަތެއްގައިވެސް ވީނު، ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި ދަތުރު ކުރެއްވުމަށެވެ. މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ فَأَسْرِ

بِأَهۡلِكَ بِقِطۡعٖ مِّنَ ٱلَّيۡلِ﴾ (هود: ٨١) މާނައީ: "ފަހެ، ތިބާގެ ރޭގަނޑުގެ ބައެއްގައި ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންނާއެކު، ނުކުމެވަޑައިގެން ހިނގަވާށެވެ!"

"ތަޔްސީރު ކަރީމިން" (454/3) އިން ނަގައިފައި

މިއާޔަތުގައި ފުރަގަސްކުރުވެފައިވާ ނުކުތާއަކީ، މިޔަދީޘްގައި މިވަނީ، ދަތުރުތަތުރުކުރުމުގައި، އެޖަމާޢަތުގައި ބޭނުންކުރެވޭ ވަސީލަތްތައް ކަމުގައިވާ ޖަމަލާއި، އަސްފަރު ތަކެތީގެމައްޗަށް ސަވާރުވެގެން ދަތުރުކުރުމުގައި ކަންއޮތްގޮތުގެ ވާހަކައެވެ. މިޒަމާނުގައި ދަތުރުތަތުރުގެ ފުރިހަމަކަން އައިސްފައިވާ ބޭނުންތަކާއެކު، މިހާރު ތިބާގެ ދަތުރުކުރުމަށް ފަސޭހަކަމާއެކު އެއްކޮށް ގެންދެވޭ. ނަމަވެސް، އެހެން ބައިތަކަށް އެކަމުން އުނދަގޫވެއް ނުފުރިހަމަ، ތިބާގެ ދަތުރުކުރުން އެއީ ހަމަ އެކުވެރިކަމުގައިކަމެވެ. ޖަމާޢަތް ހަމަޖެހުމުގެ ޒަމާނެއް، ދުވަހު ދަތުރުކުރުމުގެ ގޮތްގޮތަށް، އެކަމުގައި ދަތުރުކުރަނިވި އެހެން މީހުންނަށް އެކަމުގެ ސަލާމަތް އެއްކޮށް އުނދަގޫވެއް ފާލަނަމަ އެކަށީގެންވާ ކުރިމަގުތައް ނުކުރުން ބޮޑުކުރާކަން ވެއެވެ. "މުޚްތަޞަރު")

965– وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ ﷺ، قَالَ: كَانَ النَّاسُ إِذَا نَزَلُوا مَنْزِلاً تَفرَّقُوا فِي الشِّعَابِ وَالأَوْدِيَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ تَفرُّقَكُمْ فِي هَذِهِ الشِّعَابِ وَالأَوْدِيَةِ إِنَّمَا ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ!" فَلَمْ يَنْزِلُوا بَعْدَ ذَلِكَ مَنْزِلاً إِلاَّ انْضَمَّ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "އަބޫ ثَعْلَبَةَ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުން ދަތުރުގައި ތިބެ ކޮންމެ ތަނަކަށް ފައިބައިފިނަމަ، ފަރުބަދަތަކުގެ ފަޅުތަކާއި ވާދީތަކުގައި އެކިތަންތަނަށް ވަކިވަކިން ތިބެއެވެ. ފަހެ، (އެބައިމީހުން މިގޮތަށް ކުރާތަން ފެނިވަޑައިގެން) ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ފަރުބަދަތަކުގެ ފަޅުތަކާއި ވާދީތަކުގައި ވަކިވަކިން ތިބުމަކީ ޝައިޠާނާގެ ކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ.} (ރިވާ ކުރީ ޙަސަން އިސްނާދަކުންނެވެ.) ފަހެ، އޭގެފަހުން އެބައިމީހުން ފައިބާ ތަނެއްގައި ވަކިވަކިން ނުތިބެ އެއް ބައި އަނެއް ބައިއާ ގުޅިގެން ތިބެއެވެ."

966– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَقِيْلَ سَهْلِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ عَمْرٍو الأَنْصَارِيِّ، الْمَعْرُوفِ بِابْنِ الْحَنْظَلِيَّةِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ ﷺ، قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِبَعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهْرُهُ بِبَطْنِهِ، فَقَالَ:

"اتَّقُوا اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُعْجِمَةِ، فَارْكَبُوهَا صَالِحَةً، وَكُلُوهَا صَالِحَةً". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ އެކަލާނގެފާނަށް ބިރުވެތިވުމަށް ސަވާރުވާ ބޭނުން ހަމަޖެހޭ ޖަނަވާރުން، އަދި ބަސްނުބުނާ ޖަނަވާރުތަކާމެދު، އެ ޖަނަވާރުތަކަށް ސަވާރުވާ ބޭނުން ހަމަޖެހިފައިވާ ހާލުގައި ސަވާރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އިންސާފުވެރިކަމާއި ކަރުނަ މަސްކުރާނަމަވެސް ޖަނަވާރުތަކުގެ ހާލު ރަނގަޅުކޮށްފައި ކެއުމަށް ހަމަޖެހިގެން ކެއުމަށްޓަކައި ބޮޑުވުމުން މަސްކުރާށެވެ. މި ޖަނަވާރުތަކަށް ފުރާނަ ލިބިގެން އުޅޭ ހައިވާނުތަކާމެދު ދުލަކުން ބުނެ ނުދެވޭ ޖަނަވާރުތަކާމެދު (އެއް ފަރާތަކުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދަމާކުރެއްވި ވަސިއްޔަތެވެ. (އަދި އެސޭރު ދުނިޔެއިން) ހަދާފާނެއެވެ. {ބަސްނުބުނާ މި ޖަނަވާރުތަކާމެދު މާތް اللهُ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. ފަހެ، އެ ޖަނަވާރުން ރަނގަޅު ހާލަތެއްގައި ސަވާރުވާށެވެ! އަދި އެ ޖަނަވާރުން ރަނގަޅު ހާލަތެއްގައި ބޭނުންކުރާށެވެ! އަދި އެ ޖަނަވާރުން ރަނގަޅު ހާލަތެއްގައި (ކާތަކެތި) ކާއިރުގައެވެ!}''

967– وَعَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَرْدَفَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ خَلْفَهُ، وَأَسَرَّ إِلَيَّ حَدِيْثًا لاَ أُحَدِّثُ بِهِ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ، وَكَانَ أَحَبَّ مَا اسْتَتَر بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِحَاجَتِهِ ، هَدَفٌ أَوْ حَائِشُ نَخْلٍ يَعْنِي: حَائِطَ نَخْلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ هَكَذَا مُخْتَصَرًا)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ އެކަލާނގެފާނުންނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޖަޢުފަރު، ޢަބްދުاللهِ ބިން ޖަޢުފަރު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގައި މަނިކުފާނު ބައިންދަވައިފިއެވެ. އަދި މީހަކަށްވެސް ކިޔައިނުދޭނެ ސިއްރެއް ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެން ވާހަކަ މީހަކަށް އެ ވާހަކަ ވިދާޅުނުވާހެއްޔެވެ. އަދި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ފެސްމަގަށް ވަޑައިގަންނަވާއިރު، ފަސްގަނޑުން، ގަސްތަކުގެ ފޮތިގަނޑެއް ނުވަތަ ކަރުދުނިގެ ގަސްތައް ހުރި ތަނެއްގައި އެކަލޭގެފާނު ހިމޭނުވާން ލޯބިކުރެއްވިއެވެ.''

وَزَادَ فِيْهِ البَرْقَانِيُّ بِإِسْنَادِ مُسْلِمٍ: هَذَا بَعْدَ قَوْلِهِ: حَائِشُ نَخْلٍ: فَدَخَلَ حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَإِذَا فِيْهِ جَمَلٌ، فَلَمَّا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَرْجَرَ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ فَمَسَحَ سَرَاتَهُ

أَي: سَنَامَهُ وَذِفْرَاهُ فَسَكَنَ، فَقَالَ: "مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟" فَجَاءَ فَتَى مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ: هَذَا لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَقَالَ: "أَفَلاَ تَتَّقِي اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَّكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا؟ فَإِنَّهُ يَشْكُو إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ." (وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ كَرِوَايَةِ الْبَرْقَانِيِّ)

އަދި މި ޙަދީޘްގައި އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން ޖަޢުފަރު ވިދާޅުވެފައިވާ) ކަދުރު ރުއްދަނޑެއް މިބަރަށް ފެނުމުން، އަށްބަރުހީ، މުސްލިމްގެ ސަނަދުން (މިއަށްނަނިވި އިބާރާތްތަކާއި) އިތުރަށް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ، (އެއް ފަހަރަކު) އިތުރު އެކަލޭގެފާނު (ޤަޟާޙާޖަތަކަށް ވަޑައިގަތުމަށް ބޭނުންފުޅުވެގެން) އަންސާރީންގެ ބަގީޗާއަކަށް ކަދުރު ރުއްދަނޑެއްގެ ތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ކުއްޖެއް އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީ، އެތަނުގައި އޮތް ޖަމަލެކެވެ. އެ ޖަމަލު ރަސޫލުﷲ ﷺ ފެނުމާއެކު، އަޑު އެޅުވައިފިއެވެ. އަދި އޭގެ ދެލޮލުން ކަރުނަ އޮހެން ފަށައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އޭގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން ދަށް ފަރާތާއި އޭގެ ކަންފަތުގެ ފަހަތުގައި އަތްލެއްވުމުން، ހަމަހިމޭން ވެއްޖެއެވެ. އޭގެ ފަހުން އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވީ، ހަމަގައި މި ޖަމަލުގެ ވެރިޔަކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ މިއީ ކާކުގެ ޖަމަލެއް ހެއްޔެވެ؟ އަންސާރީންގެ ތެރެއިން ޒުވާނެއް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އާއެކޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއީ އަޅުގަނޑުގެ ޖަމަލެކެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ﷲއަށް ބިރުވެތިނުވަނީ ހެއްޔެވެ؟ މި ޖަނަވާރު ތިބާއަށް ﷲ މިލްކުކޮށްދެއްވި ހިނދު، މިޖަނަވާރު ތިބާއަށް ބަނޑުހައިކޮށް ވަރުބަލިކުރާ ކަމުގައި އެކަލޭގެފާނަށް އެ ޖަމަލު ޝަކުވާ ދަންނަވައިފިއެވެ.}"

968– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كُنَّا إِذَا نَزَلْنَا مَنْزِلاً، لاَ نُسَبِّحُ حَتَّى نَحُلَّ الرِّحَالَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "އަނަސް ރَضِيَ اللهُ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެން ދަތުރުކުރާ ހިނދު، ތަނަކަށް ފައިބައިފިނަމަ، ނަމާދުކޮށް ނުލަމެވެ. (ނުވަތަ ނަފްލު ނަމާދު ނުކުރަމެވެ)، ޖަނަވާރުތަކުގެ މައްޗަށް ލާފައިވާ ބޮޑެތި އެއްޗެހި ބާލައި، އެތަކެތި ފުރަތަމަ ޖަނަވާރުތަކާ ހަމައިން އެއްކޮށް ދިނުމަށް ފަހު (ވިސްނައިލުމަށް) ދެނެގަތުމަށް ފަހު ނުވަތަ ނޫނީ އެތިކޮޅުތައް ދޫކުރުމަށް ފަހު ބާލައިލަމުއެވެ."

وَقَولهُ: "لاَ نُسَبِّحُ": أَىْ لاَنُصَلِّى النَّافِلَةَ، وَ مَعْنَاهُ: أَنَّا مَعَ حِرْصِنَا عَلَى الصَّلاَةِ، لاَ نُقَدِّمُهَا عَلَى حَطِّ الرِّحَالِ، وَإِرَاحَةِ الدَّوَابِّ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ''ޙަދީޘްގައިވާ "لاَ نُسَبِّحُ" ގެ މާނައަކީ، ތިމަންމެން ސުންނަތްނަމާދު ކުރައްވައެއް ނުދެއްވަމުއެވެ. މިއެވެ. މިއީން ދޭހަވަނީ، އެ ބާކިޔުން ނަމާދަށް ޝައުޤުވެރިކަން ބަރާބަރުވާއިރު ބޮޑުކަމާއެކު ވެސް، ދަތުރުކުރައްވަމުން ވަޑައިގެން މަންޒިލަކަށް ފައިބަންނަވައިފިނަމަ، ސަވާރީތަކުގެ އަސްދޮރުގެ ބަރު ނަންގަވައި، ޖަނަވާރުތަކަށް ފުރިހަމަ ދެއްވުމަށް ދެއްވައިދިނުމަށް، އަސްދާރުބޭބޭކަމުން ނަމާދަށް ވުރެ ކުރިން ދެއްވަމުއެވެ.''

* * * * *

169- ދަތުރުގެ ބައިވެރިޔާއަށް އެހީތެރިވެދިނުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނުވާ ބާބު

فِي الْبَابِ أَحَادِيثُ كَثِيرَةٌ تَقَدَّمَتْ كَحَدِيْثِ:

މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އެތަކެއް ޙަދީޘް މީގެކުރިން ބާބުތަކުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެއެވެ. މިސާލަކަށް،

"وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيْهِ" މާނައީ: {އަޅާ އޭނާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިވުމުގައި ހިނގާހާހިނދަކު، اللّٰهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅާއަށް ވާގިވެރިވެ ވޮޑިގެންވާހުށްޓެވެ.} (245 ވަނަ ޙަދީޘް)

وَحَدِيْثِ: "كُلُّ مَعْرُوْفٍ صَدَقَةٌ" {ކޮންމެ ހެޔޮކަމަކީ، ސަދަޤާތެކެވެ.} (134 ވަނަ ޙަދީޘް) އަދި މިނޫންވެސް މިފަދަ އެތަކެއް ޙަދީޘްތަކެއް ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ.

969– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي سَفَرٍ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى رَاحِلَةٍ لَهُ، فَجَعَلَ يَصْرِفُ بَصَرَهُ يَمِينًا وَشِمَالاً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهْرٍ، فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لاَ ظَهْرَ لَهُ، وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلُ زَادٍ، فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لاَ زَادَ لَهُ". فَذَكَرَ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَهُ، حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لاَ حَقَّ لأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ އެކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއްޖެ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ ފަހަރަކު) ތިމަންމެން ދަތުރުއެއްގައި ވަނިކޮށް، މިހާރު އޭނާގެ ސަވާރީގައި އައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ކަނާތްފަރާތަށާއި ވާތްފަރާތަށް ބަލަން ފެށިއެވެ. އެހިނދު، ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެމީހެއްގެ މިދަތުރުގައި ބޭނުންވާވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ސަވާރީއެއް ހުރި މީހެއް، (އިހުސާނުތެރިވުމުގެ ގޮތުން) އެމީހެއްގެ އަތުގައި ސަވާރީއެއް ނެތް މީހަކަށް ދޭށެވެ! އަދި އެމީހެއްގެ ބޭނުންވާވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ކާއެއްޗެހި ހުރި މީހެއް، (އިހުސާނުތެރިވުމުގެ ގޮތުން) އެމީހެއްގެ އަތުގައި ކާއެއްޗެހި ނެތް މީހަކަށް ދޭށެވެ!} ފަހެ، އެފަދައިން އެކަލޭގެފާނު މުދަލުގެ ބާވަތްތަކުން ކިތަންމެ ބާވަތެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. (އެމީހެއްގެ އަތުގައި ކޮންމެހެން ބޭނުންވާ ވަރަށްވުރެ އިތުރަށް އެއްޗެއް ހުރި މީހުން އެއްޗެއް ނެތް މީހުންނަށް އިހުސާނުތެރިވުމުގެ ގޮތުން އެއްޗެހި ދިނުމަށް ޓަކައިކަމުގައިވެއެވެ.) އަދި އޭގެ ސަބަބުން އަހުރެމެންނަކީ އެއްވެސް މީހެއްގެ އަތުގައި ކޮންމެހެން ބޭނުންވާވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ހުރި އެއްޗެއްގައި އަހުރެމެންގެ އެއްވެސް ޙައްޤެއް، އިޚްތިޔާރެއް ނެތްކަމުގައި އަހުރެމެންނަށް ހީކުރެވުނެވެ."

970– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ أَرَادَ أَنْ يَغْزُوَ، فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ، إِنَّ مِنْ إِخْوَانِكُم قَوْمًا، لَيْسَ لَهُمْ مَالٌ، وَلاَ عَشِيْرَةٌ، فَلْيَضُمَّ أَحَدُكُمْ إِلَيْهِ الرَّجُلَيْنِ أَوِ الثَّلاَثَةَ، فَمَا لأَحَدِنَا مِنْ ظَهْرٍ يَحْمِلُهُ إِلاَّ عُقْبَةٌ كَعُقْبَةٍ". يَعْنِى أَحَدِهِمْ، قَالَ: فَضَمَمْتُ إِلَيَّ اثْنَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً مَا لِي إِلاَّ عُقْبَةٌ كَعُقْبَةِ أَحَدِهِمْ مِنْ جَمَلِي". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއްޖެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ހަނގުރާމައަކަށް ނުކުތުމަށް އިރާދަކުރެއްވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުންގެތެރޭގައި، އެއްވެސް މުދަލެއް އަދި އާއިލާއެއްވެސް ނެތް ތިޔަބައިމީހުންގެ ބައެއް އަޚުން ވެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކުވެސް ތިމާއާއި އެކު ދެމީހުން ނުވަތަ ތިން މީހުން ބައިވެރިކޮށްގަންނާށެވެ.} (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެންނަށް ހުރީ ކޮންމެ މީހަކުވެސް ތިމާގެ އަތުގައި ހުރި ސަވާރީގައި ހަމަ ދާން ބޭނުންވާހާ އަރުވާލުމުގެ ފުރުޞަތެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެންގެވި ގޮތަށް ތިމަންގެ ސަވާރީގައި ދެމީހުން ނުވަތަ ތިންމީހުން ބައިވެރިކޮށްގެންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޖާބިރުގެފާނު)

ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންވެސް ތިމަންނާއާއެކު ދެ މީހަކު ނުވަތަ ތިން މީހަކު ބައިވެރިކުރީމެވެ. އަދި ތިމަންގެ ޖަމަލަށް ސަވާރުވުމުގައި ތިމަންގެ ދައުރު އޮންނަނީ، އެބައިމީހުންގެ ދައުރުވެސް އޮންނަހެދައިންނެވެ.“

971– وَعَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَخَلَّفُ فِي الْمَسِيْرِ، فَيُزْجِي الضَّعِيْفَ ويُرْدِفُ وَيَدْعُولَهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ (ދަތުރުކުރައްވާ ހިނދު ޤާފިލާގެ) ފަހަތުގައި ހުންނަވައެވެ. އަދި ބަލިކަށި މީހުންނަށް އެހީތެރިވެދެއްވުން ކުރިއަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ. ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީގައި ފަހަތުގައި އެރުވުމުން ބައިތިއްބަވައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ހެޔޮދުޢާ ކުރައްވައެވެ.“

* * * * *

170- ދަތުރުކުރާ ސަވާރީއަށް ސަވާރުވާހިނދު ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާއަކީ ކޮބައިކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْفُلْكِ وَٱلْأَنْعَـٰمِ مَا تَرْكَبُونَ ‎ لِتَسْتَوُۥا۟ عَلَىٰ ظُهُورِهِۦ ثُمَّ تَذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا ٱسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا۟ سُبْحَـٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَـٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقْرِنِينَ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ (الزخرف: ١٢ – ١٤) މާނައީ: “އަދި ނަވުތަކާއި، ނަޢަމްސޫފީގެ ތެރެއިން ތިޔަބައިމީހުން ސަވާރުވާތަކެތި، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލެއްވިއެވެ. (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން އެތަކެތީގެ ބުރަކަށިމަތީގައި ހަމަޖެހުމަށްޓަކައެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން އޭގެމަތީގައި ހަމަޖެހޭހިނދު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތް ހަނދުމަކުރުމަށެވެ.

އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކިޔުމަންތެރިވާށެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ތަކާއި ޚިދުމަތްތެރިކަމަށްދެއްވި ރަސްކަލާނގެ ހުސްތާހިރުވޮޑިގެންވާކަމެވެ! އަދި އަޅުގަނޑު އެކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންވާ ބަޔަކުކަމުގައި ނުވަމުއެވެ.“

972– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيْرِهِ خَارِجًا إِلَي سَفَرٍ، كَبَّرَ ثَلاَثًا، ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنيْنَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِى سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِعَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِى السَّفَرِ، وَ الْخَلِيْفَةُ فِى الأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَ الأَهْلِ وَالْوَلَدِ". وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ: "آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލިބިވޮޑިގެންވާ އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީގައި އިށީނދެވަޑައިގެން ހަމަޖެހިވަޑައިގަތުމުން، ތިން ފަހަރަށް ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِى سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِعَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِى السَّفَرِ، وَ الْخَلِيْفَةُ فِى الأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَ الأَهْلِ وَالْوَلَدِ" މާނައީ: {އަޅުގަނޑުގެ ޚިދުމަތުގައި މި ސަވާރީފެއްވި ރަސްކަލާނގެ ހުސްތާހިރުވޮޑިގެންވާކަމެވެ. އަޅުގަނޑު އެކަމަށް ކުޅަދާނަ ވެގެންވާ ބަޔަކު ކަމުގައި ނުވަމުއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު އެނބުރި ދާނީ، އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށެވެ. ހެއްދެވިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ! އަޅުގަނޑުގެ މިދަތުރުގައި ހެޔޮކަމާއި ތަޤްވާވެރިކަމާއި، އަދި ރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމަލުތައް ކުރުމުގެ ތައުފީޤު ދެއްވުމަށްއެދި ދަންނަވަމުއެވެ. ހެއްދެވިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ! އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި އަޅުގަނޑުގެ މިދަތުރު ލުއިފަސޭހަ ކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި މިދަތުރުގެ ދިގުކަން ކުރުކޮށް ދެއްވާނދޭވެ! ހެއްދެވިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ! މިދަތުރުގައި އަޅުގަނޑުމެން އެކުވެރިޔާ ވެގެންވާފަރާތަކީ، ތިޔަރަސްކަލާނގެއީމެވެ. އަހުލުންގެ ބެލެނިވެރިޔާ ތިޔަރަސްކަލާނގެއީމެވެ. ހެއްދެވިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ! މިދަތުރުގެ ދަތިތަކާއި،

ބުރަތަކުންނާއި، ނުބައި މަންޒަރުތަކުންނާއި، އަނބިދަރިއަދި މުދަލުގައިވާ ނުބައިކަމުންނާއި، އަދި އަޅުގަނޑުގެ އަހުލުވެރިންނާއި މުދަލާއި ދަރިން މުސީބާތްތަކުން ރައްކާތެރި ކުރެއްވުން އެދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާކުރައްވަމުއެވެ.}“ އަދި އެކަލޭގެފާނު ދަތުރުން އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވާނީވެސް މިދުޢާ ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އޭގެއިތުރަށް މިހެން ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. "آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ" މާނައީ: {އަޅުގަނޑުމެން މިވަނީ ދަތުރުން އެނބުރި އަންނަ މީހުންގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެނީ (ގުނާހްތަކުން ތައުބާވާ) އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވާ ބަޔަކުމެއެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް އަޅުކަންކުރާ ބަޔަކުމެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ޙަމްދުކުރާ ބަޔަކުމެއެވެ.}“

973– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسَ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَافَرَ يَتَعَوَّذُ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَالْحَوْرِ بَعْدَ الْكَوْنِ، وَدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ، وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الأَهْلِ وَالْمَالِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢަބްދުﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވި ޢަބްދުﷲ ބިން ސަރުޖިސްގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ދަތުރުކުރާ ނަމަ ވަޑައިގަންނަވާނީ، ދަތުރުގެ އުނދަގޫތަކާއި، ބިރުވެރިކަންތަކާއި، ހިތާމަވާ ހާލަތްތަކާއި، އެނބުރިއައުމުގައި ފެނިފައިވާ ނުބައިކަމުންނާއި، ނިކަމެތިވުމުން ތަނަވަސްކަމާ، އަނިޔާވެރިވެވުމުންނާއި، މަޒުލޫމުގެ ދުޢާއިން، ހިތާމަވާފަދަ ކަންތައްތަކުންނާއި، (މުދަލާއި ގޭބިސީ ބަލާއިރު ނުބައި ކަންތައްތަކުން) ރައްކާތެރިކަމަށް ﷲގެ ޙަޟްރަތުން އެދިވަޑައިގަންނަވައެވެ.“

974– وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، قَالَ: شَهِدْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ﷺ، أُتِيَ بِدَابَّةٍ لِيَرْكَبَهَا، فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ، قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا، قَالَ: ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقۡرِنِينَ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴾ ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، ثُمَّ ضَحِكَ،

فَقِيلَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِيْنَ، مِنْ أَيِّ شَيءٍ ضَحِكْتَ؟ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَعَلَ كَمَا فَعَلْتُ، ثُمَّ ضَحِكَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ أَيِّ شَيءٍ ضَحِكْتَ؟ قَالَ: "إِنَّ رَبَّكَ تَعَالَى يَعْجَبُ مِنْ عَبْدِهِ إِذَا قَالَ: اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَفِي بَعْضِ النُّسَخِ: حَسَنٌ صَحِيْحٌ، وَهَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدَ)

މާނައީ:" (ރަޟީ اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި، ޢާބިދު ކުދިކަލޭގެއިރާ)
ޢަލީ ބިން ރަބީޢާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަޟީ اللهُ އެ
ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބުގެ އަރިހަށް ސަވާރީއެއް ގެނެވުނިއިރު،
އެ ކަލޭގެފާނު އެއަށް ސަވާރުވުމަށްޓަކައި ފައިތިލަ ބޭއްވެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ
ފައިތިލަ ތިރާގައި ބެހެއްޓެވުމުން "ބިސްމި اللهِ" ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު،
އެ ސަވާރީގެ ބުރިކަށިމަތީގައި އިސްތިޤާމަތުވެ ހަމަޖެހިވަޑައިގަތުމުން، ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقۡرِنِينَ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ "އަޅުގަނޑުމެން މިއަށް
ޤުދުރަތެއް ނެތްކަމުގައި ވިޔަސް މިއަށް ބާރުދެއްވި ރަސްކަލާނގެއަށް ތަސްބީޙުކުރަމެވެ! އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެކަލާނގެ
ހަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވާނީ އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށެވެ." އެއަށްފަހު ތިން ފަހަރު "އަލްޙަމްދު لِلَّهِ"
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެފަހުގައި ތިން ފަހަރު "اللَّهُ އަކްބަރު" ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެފަހުގައި
ވިދާޅުވިއެވެ. سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ "ތިބާގެ ރަސްކަލާނގެ
ތަސްބީޙްކުރަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނަވަނީ ތިމަންނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް
އަނިޔާވެރިވެފައެވެ. ފަހެ ތިބާ ތިމަންނާ ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން،
ތިބާ ފިޔަވައި ފާފަފުއްސަވާނެ އެހެން ކަލަކު ނުވެއެވެ." އޭގެފަހުގައި، އެ
ކަލޭގެފާނު ހިނިތުންވެވިއެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލެވުނެވެ. އޭ އަމީރުލްމުއުމިނީނެވެ! ކަލޭގެފާނު
ހިނިތުންވެވީ ކޮންކަމަކާހުރެއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަކަލޭގެފާނު ކަންތައް
ކުރެއްވިގޮތަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކަންތައްކުރައްވާތަން ތިމަންނަކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.
އޭނާ ފަދައިން އެކަލޭގެފާނު ހިނިތުންވެވިއެވެ. ދެން، ތިމަންނަ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللّٰهُގެ
ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ތި ހިނިތުންވެވީ ކޮންކަމަކާހުރެއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ އަޅާ، "ތިމަންނައަށްގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާށި" ކިޔައި
ދުޢާކުރުމަކީ، މީހާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ކަމެކެވެ. (އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވި
އެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި ފާފަފުއްސަވައިދޭނެ އެހެން ކަލަކު
ނުވާކަން އޭނާ ދަންނައެވެ.}}"

(ނޯޓް: މި ދުޢާގައި އައިސްފައިވާ، އަލްޒުޚްރުފު ސޫރަތުގެ 13 ވަނައާޔަތުގެ ބައިކޮޅާއި 14 ވަނައާޔަތުގެ، ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީނުގެ ބައެއް ނުސްޚާގައި ލިޔެވިފައިވާއިރު، ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِى﴾ ގެ ބަދަލުގައިވަނީ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ މިފަދައިން ނެވެ. މިގޮތުން، އައްޝައިޚު މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީނުލް އަލްބާނީ އާއި، ޑރ. މާހިރު ޔާސީން އަލްފަޙްލު ތަޙުޤީޤުކުރައްވައިފައިވާ ނުސްޚާގައްޔާއި، މުޙައްމަދު ޒުހައިރު ޝާވީޝް ތަޙުޤީޤުކުރައްވައިފައިވާ ދަލީލުލް ފާލިޙީނުގެ ނުސްޚާގައްޔާއި، ޞަލާޙުއްދީން ޔޫސުފު އުރުދޫބަހަށް ތަރުޖަމާކުރައްވައިފައިވާ ނުސްޚާގައިވެސް ވަނީ، އެގޮތަށެވެ. ނަމަވެސް މި ޙަދީޘަކީ، އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘަކަށްވާތީ، އަބޫދާވޫދުގެ ސުނަނުގައިވެސް ކަނޑައަޅާ ބެލިއިރު، އެޙަދީޘްގައިވަނީ، ކިޔަރިފުޅުގެ ސަހަރާގައި އެ އާދަމް އެޅުގަނޑަށް ކަމަށްވުމާއެކު، މިޢާނަގައި ލިޔެފައިވަނީ، އަސްލުފޮތުގައި އެޅުގަނޑުގެ. "މުޢަރިޤު")

* * * * *

171- ދަތުރުކުރުމުންދާއިރު ކަންތައްކުރަންވީގޮތް ނަންގަނެވޭ ބާބު

މިބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ދަތުރުކުރުމުންދާއިރު އުސްތަނަކަށް އަރާނަމަ ތަކުބީރުކިޔުމާއި، ތިރިތަނަކަށް ފައިބާނަމަ ތަސްބީޙުކިޔުމާއި، މާބޮޑަށް އަޑުގަދަކޮށް މި ކަންކުރުން މަނާވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

975– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (ދަތުރުކުރާއިރު ވަޔާއި ގޮނޑުގަނޑުމަތިން) އުސްތަނަކަށް އަރާއިރުގަ، ތަކުބީރު ކިޔާމުއެވެ. (އެބަހީ: "اللَّهُ أَكْبَرُ" މިފަދައިން ކިޔާމުއެވެ.) އަދި (ވަތިފައިއްޓިނަމަ) ތިރިތަނަކަށް ފައިބާއިރުގަ، ތަސްބީޙަ ކިޔާމުއެވެ. (އެބަހީ: "سُبْحَانَ اللَّهِ" މިފަދައިން ކިޔާމުއެވެ.)"

976– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَجُيُوشُهُ إِذَا عَلَوُا الثَّنَايَا كَبَّرُوا، وَإِذَا هَبَطُوا سَبَّحُوا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ލަޝްކަރީން، އުސްތަނަކަށް އަރައްވާނަމަ ތަކުބީރު ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން، ތިރިތަނަކަށް ފައިބައްވާނަމަ، ތަސްބީހަ ވިދާޅުވެއެވެ."

977– وَعَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوِ الْعُمْرَةِ كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ، أَوْ فَدْفَدٍ كَبَّرَ ثَلاَثًا، ثُمَّ قَالَ: "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙައްޖުން ނުވަތަ ޢުމްރާއިން އަނބުރާ ވަޑައިގަންނަވާނިރު، ކުރުބަދަރަށް ނުވަތަ އެއްވެސް އުސްތަނަކަށް އަރާވަޑައިގަންނަވާނަމަ، ތިން ފަހަރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވެއެވެ. އެއަށްފަހު މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ. (ޛިކުރުކުރައްވަ) އެވެ. "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ". (އެބަހީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމެއް ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތައެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. ވެރިކަން މުޅިކޮށްވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެއަށް، ބައްދަލުވެވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ ތަސްބީހާއި ސިފަތަކާއި އެކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ކޮންމެކަމަކަށް ޤުދުރަތުވަންތަވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަޅުވެރިންވެސް ތައުބާވެ އަނބުރާ ވަޑައިގަތީމުއެވެ. އަދި އަޅުވެރިން (ތައުބާވެ އެނބުރި) ޢިބާދަތްކުރާ ބަޔަކު ސުޖޫދުކުރާ ބަޔަކު ޙަމްދުކުރާ ބަޔަކު ވަމުއެވެ. ޢިބާދަތްކުރާ ބަޔަކު ސުޖޫދުކުރާ ބަޔަކު ވަމުއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޢުދު ފުރިހަމަކުރެއްވި އަޅުވެރިޔާއަށް ނަޞްރު ދެއްވީ. اللَّهُ،

އެކަލާނގެ ވަޢުދުފުޅު ފުރިހަމަކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަލާނގެ އަޅާއަށް އެކަލާނގެ ނަސްރުދެއްވިއެވެ. އަދި ލަޝްކަރުތައް ބަލިކުރެއްވީ އެކަލާނގެއެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "إِذَا قَفَلَ مِنَ الْجُيُوشِ أَوِ السَّرَايَا أَوِ الْحَجِّ أَوِ العُمْرَةِ."

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ، “ބޮޑެތި ފައުޖުތައް ނުވަތަ ކުޑިލަޝްކަރުތައް އެނބުރި އަންނަހިނދު، ނުވަތަ ޙައްޖާއި ޢުމްރާއިން އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވާހިނދު (ބަޔާންވެދިޔަ ދުޢާ) ވިދާޅުވާކަމަށެވެ.

978- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيْدُ أَنْ أُسَافِرَ فَأَوْصِنِي، قَالَ: "عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيْرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ". فَلَمَّا وَلَّي الرَّجُلُ، قَالَ: "اللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ، وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު ދަތުރަކު ފުރުމަށް ޤަސްދުކުރަމެވެ. އަޅުގަނޑަށް ވަޞިއްޔަތެއް ކޮށްދެއްވާށެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ކޮންމެހާލެއްގައިވެސް اللَّهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވެވަޑައްވާށެވެ! އަދި (ދަތުރުމަތީގައި) އުސްތަންތަނަށް އަރުއްވާނަމަ، ތަކުބީރުކިޔުއްވުން އާދަކުރައްވާށެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި ހިނގަވައިގަތުމުން، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އޭނާއަށްޓަކައި ދަތުރުގެ ދުރުމިން ކުޑަކޮށްދެއްވާނދޭވެ! (އެބަހީ: ދަތުރު ފަސޭހަކޮށް ދެއްވާނދޭވެ!) އަދި އޭނާގެ ކިބައިން ދަތުރުގެ އުނދަގޫތައް ފިއްލަވާނދޭވެ.}“

979- وَعَنْ أَبِي مُوْسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَكُنَّا إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى وَادٍ، هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا وَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتَنَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلاَ غَائِبًا، إِنَّهُ مَعَكُمْ، إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (ބައެއް އަސްފާރުތަކުން) އެއް ދަތުރަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަތުރުކުރެއްވީމުއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން ވާދީއަކަށް ފައިބަންނަވަނީއާ، ތަހުލީލުކިޔުއްވައި، ތަކުބީރުކިޔުއްވީމެވެ. (އެބަހީ: "لاَإِلَهَ إِلاَّاللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ" މިފަދައިން ކިޔުއްވީމެވެ.) ފަހެ، މިކަމުގައި ތިމަންމެންގެ އަޑުގަދަވެގެން

ދިނެއްވެ. އެހިނދު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުސްލިމުކޮންނޭވެ!
ތިޔަބައިމީހުންގެ އަވިއްޓެ ނަފްސުއަކަށް އާދޭވިޔަފާރިވެ. (އެބަހީ: އަޅުގަނޑުކުރާށެވެ.) ފަހެ،
ހަމަކަނޑަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ދެއްކެވޭނެ ދަތްބަރުވެސް، ބަކަރި އަދި ގޮތާނާ ފައިތިލަ
ނުދެވޭ. ހަމަކަނޑަވަރުން، އެކަލާނގެ ޓަކައިވެސް، ތިޔަބައިމީހުންނާ އެކުގައެވެ. އަދި
އެކަލާނގެއާއި އަމަލުތަކުގެ ކުޑަމިންވަރުގެ ބަހާ ވަސްކަލާނގެއެވެ.}"

* * * * *

172- ދަޢުވަތުމަތީގައި ޖަވާބު ދެއްވުން
މުސްތަޖާބުވާ ދުޢާތަކާ ބެހޭ ބާބު

980- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ثَلاَثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لاَ شَكَّ فِيهِنَّ: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَلَيْسَ فِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ: "عَلَى وَلَدِهِ")

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ގަބޫލުކުރައްވާނެ ކަމުގައި ޝައްކެއްނެތް ތިން ދުޢާއެއް
ވެއެވެ. އެ ގަބޫލުކުރެއްވުމުގައި ޝައްކެއް ނެތެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ.
{ތިން މީހެއްގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާނެ ކަމުގައި ޝައްކެއް ނެތްކަމެވެ. (އެއީ)
އަނިޔާވެރިވެވުނު މީހާގެ ދުޢާ އާއި، ދަތުރުވެރިޔާގެ ދުޢާ އާއި، ބައްޕަ ދަރިޔާގެ ދަރިފުޅުގެ
މައްޗަށްކުރާ ބަދު ދުޢާއެވެ.}" އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައި {عَلَى وَلَدِهِ} "ދަރިފުޅުގެ މައްޗަށް"
މިބައި ނުހިމެނެއެވެ.

* * * * *

173- ދަތުރުމަތީގައި ބަޔަކުމީހުންގެ ނުވަތަ އެއްވެސް އެއްޗެއްގެ
ބިރުވެރިކަންއޮތްނަމަ ކިޔާނެ ދުޢާއާއި ކޮބައިކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

981– عَنْ أَبِي مُوْسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَافَ قَومًا، قَالَ: "اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُوْرِهِمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބަޔަކުމީހުންދެކެ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބިރުފުޅުގަތުން ވަޑައިގަންނަވާނަމަ، ދުޢާކުރައްވައެވެ. اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُوْرِهِمْ". {އޭ އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގެ! އެއުރެންގެ ކިބައިން އަހަރެމެން ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ނުބައިކަމުން އަހަރެމެން ދުރުކޮށްދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ.}''

* * * * *

174- ދަތުރުމަތީގައި މަންޒިލަކަށް ފައިބާއިރު
ކިޔާނެ ދުޢާއާއި ކޮބައިކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

982– عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ نَزَلَ مَنْزِلاً ثُمَّ قَالَ: {أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ}، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޚައުލާ ބިންތު ޙަކީމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ

ތިމަންކަމަނާ އަޑުއައްސަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު (ދަތުރުމަތީގައި) މަންޒިލަކަށް ފޭބުމަށްފަހު، أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (މާނައީ: اللهُގެ ފުރިހަމަ ކަލިމަތްތަކުގެ ވަސީލަތުން، އެކަލާނގެ ޚަލްޤުކުރެއްވި ތަކެތީގެ ނުބައިކަމުން، އެކަލާނގެ ޙިމާޔަތާއި ރައްކާތެރިކަން ދެއްވުން އެދެމެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިފިނަމަ، އޭނާ އެތަނުން ފުރައިގަން ހިނގައްޖައުމަށްދާންދެން، އެއްވެސް އެއްޗަކުން ގެއްލުމެއް އޭނާއަށް ނުލިބޭނެއެވެ.}”

983- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَافَرَ فَأَقْبَلَ اللَّيْلُ قَالَ: {يَا أَرْضُ، رَبِّي وَرَبُّكِ اللَّهُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكِ وَشَرِّ مَا فِيكِ، وَشَرِّ مَاخُلِقَ فِيْكِ، وَشَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ أَسَدٍ وَأَسْوَدَ، وَمِنَ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنْ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ}". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ އ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ރަޟިޔަاللهُ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދަތުރުފުޅަށް ފުރާވަޑައިގަތުމުން، ރޭގަނޑު އަނދިރިވެއްޖެނަމަ، އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. {يَا أَرْضُ، رَبِّي وَرَبُّكِ اللَّهُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكِ وَشَرِّ مَا فِيكِ، وَشَرِّ مَاخُلِقَ فِيْكِ، وَشَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ أَسَدٍ وَأَسْوَدَ، وَمِنَ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنْ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ} (މާނައީ: އޭ ބިމާއެވެ! މަގޭއާއި ތިބާގެ ވެރިރަސްކަލާނގައީ اللهُ އެވެ. ތިބާގެ ނުބައިކަމުންނާއި، ތިބާގައި ހުރި ތަކެތީގެ ނުބައިކަމުންނާއި، ތިބާގައި ޚަލްޤުކުރެއްވި ތަކެތީގެ ނުބައިކަމުންނާއި، އަދި ތިބާގެ މަތީގައި ހިނގައި ހިނގައިއުޅޭ އެންމެހައި ތަކެތީގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނު اللهُގެ ޙިމާޔަތް އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އަދި ސިންގާގެ ކިބައިންނާއި (މާނައީ: މިނިވާ ޖަނަވާރުތަކުގެ ކިބައިންނާއި) ނާގަހަރުފަތާއި، ހަރުފަތާއި، ނަގުލަނގުޅާއި، ބިމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިންނާއި (މާނައީ: ޖިންނިންގެ ނުބައިކަމުންނާއި) ބައްޕައާއި އެކުދިންގެ ދަރިންގެ ނުބައިކަމުން اللهُގެ ޙިމާޔަތާއި ރައްކާތެރިކަން އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ.)”

* * * * *

175- ދަތުރުގެ ބޭނުން ފުރިހަމަވުމުން ވަގުތުން، އަނބިދަރިންގެ ގާތަށްއައުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަވާ ބާބު

984– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ، وَشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ مِنْ سَفَرِهِ، فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަތް އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދަތުރަކީ، ޢަޛާބުގެ ބައެކެވެ. އޭގެސަބަބުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަތުރުވެރިޔާގެ ކެއުމާއި ބުއިމާއި، ނިދުން މަނާކުރެއެވެ. (އެބަހީ: އެމީހާގެ އަމިއްލަ ވަޤުތުގައި އޭނާ ހިތްހަމަޖެހޭގޮތަށް މިފަދަ ކަންކަން ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އެންމެ ރަނގަޅަކަށް ދަތުރުމަތީގައި އެކަށީގެން ނުލިބޭތީއެވެ.) ފަހެ، ތިޔައިންމީހަކު އޭނާގެ ދަތުރުގެ ބޭނުން ފުރިހަމަވީމާ އަވަހަށް، އޭނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް އެނބުރި އަންނާށެވެ.}''

* * * * *

176- ދަތުރުން އެނބުރި އައުމުގައި ކަންތައްތަކަށްޓަކައި ނަންގަވާ ބާބު

މިބާބުގައި ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ދަތުރުން އެނބުރި ގެއަށްއަންނައިރު ދުވާލުގެ ވަގުތުގައި، އެންމެ ރަނގަޅުކަމާއި، ރޭގަނޑު އަނބިދަރިންގެ ގާތަށް އައުން މަކުރޫހުވެގެންވާކަން ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ހިސާބެވެ.

985– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمْ الْغَيْبَةَ فَلاَ يَطْرُقَنَّ أَهْلَهُ لَيْلاً ".

މާނައީ: ''މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަތް ޖާބިރުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކު އަނބިދަރިންނާ ދުރުގައި ދިގުދުވަސްވަންދެއް ވުމަށްފަހު، ދަތުރުން އެނބުރި ރޭގަނޑު ވަގުތުގައި ތިމާގެ އަނބިދަރިންގެ ގާތަށް ނާންނަހުށިކަމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أَنْ يَطْرُقَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ لَيْلاً." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، (ދަތުރުނިންމާފައި) އެއްވެސް މީހަކު މީހާގެ އަނބިދަރިންގެގާތަށް ރޭގަނޑުވަގުތުގައި އައުން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

986– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لاَ يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلاً، وَكَانَ يَأْتِيهِمْ غُدْوَةً أَوْ عَشِيَّةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެކަލާނގެ ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ދަތުރުފުޅުން ނިންމަވައިފައި، ރޭގަނޑުވަގުތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެކަނބަލުންގެއަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވަނީ، ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި ނުވަތަ ހަވީރުގެ ވަގުތުގައެވެ."

* * * * *

177- ދަތުރުން އެނބުރިއައިސް މީހާގެ ރަށަށް ވަދެވޭއިރު ކިޔާނެ ދުޢާއާއި ކޮބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

فِيْهِ حَدِيْثُ ابْنِ عُمَرَ السَّابِقُ فِى بَابِ تَكْبِيْرُ الْمُسَافِرِ إِذَاصَعِدَ الثَّنَايَا

މިބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ބަޔާންކޮށްލެވިފައިވާތަނުގައި، ދަތުރުކުރާމީހާ ހިނދު އުސްތަނަކަށް އަރާނަމަ ތަކުބީރު ކިޔުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވިގެންވާ ބާބުގައި، އިބްނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘް ހިމެނިގެންވެއެވެ. (977 ވަނަ ޙަދީޘް)

987– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِظَهْرِ الْمَدِينَةِ قَالَ: "آيِبُونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ ذَلِكَ حَتَّى قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް الله އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން ދަތުރުކޮށްއެނބުރި ވަޑައިގަތީމެވެ. ތިމަންމެންނަށް މަދީނާ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވުނުހިނދު އިތުރުއެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "آيِبُونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". (އެބަހީ: އަޅުގަނޑުމެންނީ، ދަތުރުން އެނބުރިއައުމުގެ މަގުގައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެނީ (ފާފަކުރުމުގައި) އިބަރުސްކުރާނެ ބަޔަކު ...... ކަމުގައިވެއެވެ. އިބަރުސްކުރާނެ ބަޔަކު އަޅުކަންކުރާ ކަމުގައިވެއެވެ. އަޅުގަނޑު ފުރިހަމަކުރާނެ ބަޔަކު ހަމްދުކުރާ ކަމުގައިވެއެވެ.) ދެން، މަދީނާއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވުމާއި ހަމައަށް އެފަދައިން މިދުޢާކުރައްވަމުން ދިޔުމުންނެވެ.“

*   *   *   *   *

178- ދަތުރުން އެނބުރިއައުމުގައި، އެ މީހެއްގެ ގާތުގައިވާ މިސްކިތަކަށް ވަދެ ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކޮށްފައި ގެއަށް ދިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ

988- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ، فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް الله އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ކަޢުބު ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ދަތުރުފުޅަކުން އެނބުރި ވަޑައިގެންފިނަމަ، އެންމެފުރަތަމަ ވަޑައިގަންނަވަނީ، މިސްކިތަށެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތުގައި ދެރަކުޢަތް ނަމާދު ކުރައްވައެވެ.“

*   *   *   *   *

179- އަންހެނާ (މަޙްރަމަކާނުލައި) އެކަނި ދަތުރުކުރުމަކީ

ހަރާމްކަމުގެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

989– عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَحِلُّ لاِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَومِ الآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيْرَةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ عَلَيْهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ އާއި ޤިޔާމަތްދުވަހަށް އީމާންވާ އެއްވެސް އަންހެނަކު މަޙްރަމަކާނުލައި، އެއްދުވާލާއި އެއްރޭގެ ދިގުމިނުގެ ދަތުރެއްކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

990– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلاَ تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ". فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي خَرَجَتْ حَاجَّةً، وَإِنِّي اكْتُتِبْتُ فِي غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا؟ قَالَ: "انْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް ފިރިހެނަކު، (އޭނާއަށް ހިލޭއަންހެނުންނާއެކު) އެއަންހެނާގެ މަޙްރަމަކާނުލައި އެކަހެރިކޮށް ބައްދަލުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އަންހެނަކު އެކަނިވެރިގެ މަޙްރަމަކާނުލައި ދަތުރުކުރުމަކީ ހުއްދަނުވެއެވެ.} ދެން، އެކަލޭގެފާނަށް ބޭކަލަކު ދަންނަވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ އަންހެނުންވަނީ، ޙައްޖު ކުރުމަށްޓަކައި ނިކުމެފައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު މިވަނީ، އެވަނި ހަނގުރާމައަކަށް ދިއުމަށްޓަކައި ލިސްޓުކުރެވިފައެވެ. (ވީމާ އަޅުގަނޑު ކަންކުރަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ދާށެވެ. އަދި ތިބާގެ އަންހެނުންނާއެކު ޙައްޖުވާށެވެ!}“

(ނޯޓް: އަންހެނުން، މަޙްރަމަކާނުލައި ދަތުރުކުރުން ނަހީކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން، މިޙަދީޘުގައި އެންމެދުރަށްވެސް ބަޔާންވެފައިވާ ޙަދީޘްގައިވެސް، އެއް ދު

އެއް ދުވާލުގެ ދުރުމިނުގެ ދަތުރެއްކުރުން ނަހީވެގެންވާކަމަށެވެ. މިތާނގައި ބަޔާންވެފައި ނުބަސް، ބައެއް އެހެންރިވާޔަތްތަކުގައި ދެ ދުވަހުދުވާ، އަނެއްބައި ރިވާޔަތްތަކުގައި ތިން ދު ތިންދުވާލުގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވެއެވެ. މިތަފާތުގެ ދުވަސް ބަޔާނުގައި އެވަރު އެއްވެސް ޚިލާފެއްނެތި އެވަސް، އަންހެނަކު އޭނާގެ މަޙްރަމަކާނުލައި އެއްވެސް ދަތުރެއްކުރުން ނަހީކުރައްވާފައިވެއެވެ.

އިބްނުޢުމަރުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ބަލަންޖެހޭނީ، އާޔަތުގައި ދަތުރުކުރުމުން އުކަރިގެންވާ ދުރުމިނަށެވެ. މިތާނގައި ދެ ވަނަ ބަރީދުގެ ގެންނަވައިދީފައި އޮވަނީ އެހެންވެއެވެ. ދަތުރުކުރުމުން އުކަރިގެންވާ ކާސްދީ ދުރުމިނަކަށްވުރެވެސް އަންހެނަކު، މަޙްރަމަކާނުލައި ދިޔުން ހުއްދަނޫންކަމަށް މި ބަރީދުތަކުގެ އަދަދުގައި އިބްނުޢުމަރުންގެ އިޖްތިހާދުކުރެއްވުން ދެން އިބްނުޢުމަރުން ވިދާޅުވެއެވެ.

އަނެއްބައި އިބްނުޢުމަރުން ވިދާޅުވެސް، މި ޙުކުމަކީ، ވާޖިބުވުން ދަތުރުކުރަނީއާ ބުނެއްކަމުގަޔެވެ. އޭގެމާނައަކީ، އަންހެނާގެ މަޙްރަމަކު ޝަރުޢީގޮތުން ވާޖިބުވެފައިވާ ކަމެއް ފުރިހަމަކުރުމަށް ސަބަބުން، މިސާލަކަށް، ޙައްޖުވުމަށް ނުވަތަ ޢުމްރާއަށްދިއުމުގެކަމުގައި ދަންޖަހާ ހިނދު، އެކަނިބަޔަކާއެކު އޭނާގެ ޚިދުމަތާ ނުވަތަ މަޙްރަމަކާނުލާ ދަތުރުކުރެވޭނެކަމަށް، އިމާމުޝާފިޢީ އަޞްޙާބުންގެ ޒާހިރުމަޛްހަބުގައި ދުވާލެއްގެ ދަތުރުކުރަން އެ ބާބުކުރުން ވިދާޅުވެއެވެ. ކާންދުބަރާކާތަކަށް އަރުން ވެސް މަޙްރަމަކާނުލައި އަންހެނާ އެކަނި ދަތުރުކުރުން ބަރާބަރުކުރުމުގައި ވަނީއިބްނުޢުމަރުން ދުރުކޮށްފައެވެ. ޝަރުޢީގޮތުގައި އަތުއްގައިވާ އިބްނުޙަޖަރު މި ދުރަށްދު ބާރިންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ބައްލަވާ! ފަތުޙުލްބާރީ، ދާރުއްސަލާމްގެ ޗާޕު 1419ހ.-1999މ. ކިތާބު (28) "ތަޤްޞީރުއްޞަލާތި" ބާބު (26) "ބައްދުއްނިސާއި" (4ވަނަބައިގެ 88 ވަނަ ސަފުޙާ)

ބާރީސް ސަލަފިއްރަޙްމާނުގެ ޤުސްތުދުގެ ތަޙްޤީޤާއިން (757/1) ކުރުކޮށް ނަގައިފައި "ތުޙްފަތު")

* * * * *

180- ކިޔުމުގެ ޤުރުއާން މާތްކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

991– عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "اقْرَؤُا القُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لأَصْحَابِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ގިނަގިނައިން) ކިޔަވާ ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީބަލާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ޤުރްއާން ކިޔަވައިދިން މީހުންނަށް ޝަފާޢަތްތެރިއަކު ކަމުގައި ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ ޤުރްއާން އަންނާނެއެވެ.}"

992– وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالْقُرْآنِ وَأَهْلِهِ الَّذِيْن كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ، تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އައްނައްވާސް ބިން ސަމްޢާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކިޔިވި ޤުރުއާނާއި، ދުނިޔޭގައި އޭގެމަތިން ޢަމަލުކުރި މީހުން ޤިޔާމަތްދުވަހުން، (اللّٰهُ ގެ ޙަޟްރަތަށް) ހާޟިރުކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ކުރިމަތީގައި އަލްބަޤަރާ ސޫރަތާއި އާލުޢިމްރާން ސޫރަތް އަންނާނެއެވެ. (އެ ދެސޫރަތުގައި އަންނަ ގޮތަކީ ކުރުމުގެ ...

ވިސްނައި ތަދައްބުރުކުރަން، ބަދަލުކުރުމާއެކު) އެ ދަރުސްތަކަށް ކިޔަވައިދެމުން ފެށުމުގެ ތަރުތީބުން ބުއްދިތަކުރައްކައި (އެއުރެންގެ ސަހާބުބޭކަލުންގެ) ވަކާލާތުކުރުން ތަރުއްޖެވެ.}"

993– وَعَنْ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލާނގެފާނަށް ކިޔެވުމާއި ކިޔަވައިދިނުމެވެ. ބަސް ޢަރަބިން ހަމަވާގޮތަށްވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ މާތްބައިމީހާ، ކިޔަވާ ޤުރުއާން އުނގެނި، އަދިކިޔަވައިދޭ އުނގެނުނުއިރު މީހުންނެވެ.}"

994– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ، مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ، وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ، وَهُوَ عَلَيهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލާނގެ ރަސޫލުންގެ ބާރިސްތަކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ކިޔަވިދާނެ އުނގެނި، (ތަޖްވީދުގެ ހަމަތަކާއެކީ ތަރުތީބު) އެ ޤުރްއާން ކިޔަވައިދޭ މީހަކީ ކަލާމްގައި ފުރިހަމަ (ތަފާތުނުވާ!) (ޅެމަނިކަންކުރާ) އިނާ ވާނުގެ، މާތްވެގެން ތަޅުވެރި ތަކުރާރުކުރަނީ އެކުގައެވެ. އަދި ކިޔަވާ ކިޔަވާގައި (ދަތިހުރިކަމުން) ކަހަލަކަމެއްގެން ފެސް އެ ޤުރުއާން ކިޔަވާލީ (ތަފާތުނުވާ!) ދެފަށް އުނދަގޫވާނެ ފެސް، އެ ޤުރްއާން ކިޔަވާކަމަށްވަނީ އޭނާއަށް ދެ ދަރުމަ ލިބިގެންވާނެއެވެ.}"

995– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الأُتْرُجَّةِ: رِيْحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ التَّمْرَةِ: لاَ رِيْحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الرِّيْحَانَةِ: رِيْحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ: لَيْسَ لَهَا رِيْحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެކަލާނގެފާނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ކިޔަވާ ތިބޭ ޤުރުއާން ކިޔަވާ މުއުމިނެއްގެ މިސާލަކީ، (އުތުރު) ނާރަނުގެ މިސާލެވެ. އޭގެ ވަސްވެސް މީރުވެ. އަދި އޭގެ ރަހަވެސް ފޮނިއެވެ. އަދި ކިޔަވިދާނެ ޤުރުއާން ކިޔަވައިނުވާ

މުއުމިނުންގެ މިސާލަކީ، ކަދުރުގެ މިސާލެވެ. އޭގައި އެއްވެސް ވަހެއް ނުހުރެއެވެ. އަދި އޭގެ ރަހަ ފޮނިއެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭ މުނާފިޤުންގެ މިސާލަކީ، ގަނދަކޮޅީގެ މިސާލެވެ. އޭގެ ވަސްމީރެވެ. އަދި އޭގެ ރަހަ، ހިތެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވައިނުދޭ މުނާފިޤުންގެ މިސާލަކީ، ވިހަކާކުރީގެ މިސާލެވެ. އޭގައި ވަހެއްނުދުވައެވެ. އަދި އޭގެ ރަހަ ހިތެވެ.}"

996- وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِيْنَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނުން ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރު ބްނުލްޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.{ހަމަކަށަވަރުން މިފޮތުގެސަބަބުން (އެބަހީ: ކީރިތި ޤުރުއާނަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ސަބަބުން) ބައެއްޤައުމުތައް ކީރިތި اللَّهُ މަތިވެރިކުރައްވައެވެ. އަދި ހަމައެކަމުގެ ސަބަބުން (އެބަހީ: ކީރިތި ޤުރުއާނަށް ޢަމަލު ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން) އެކަލާނގެ ބައެއް ޤައުމުތައް ނިކަމެތިކުރައްވައެވެ.}"

997- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ حَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً، فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ މީހަކާމެދުގައިމެނުވީ ހަސަދަވެރިވުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: ދެ މީހަކަށް ދެއްވައިފައިވާ ނިޢުމަތް، އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަށް އެދުމަކާނުލައި، މިފަދައިންވެސް އެކަންލިބުމަށް އެދުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.) އެކަކީ، އޭނާއަށް اللَّهُ ކީރިތި ޤުރުއާން ދެއްވައިފައިވުމުން، (އެބަހީ: އޭގެ ހިތުން ދަސްކުރުމުގެ ތައުފީޤު ދެއްވައިފައިވުމުން) ރޭގަނޑާއި ދުވާލުގެ ވަގުތުތަކުގައި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި، ތިލާވަތްކުރާ (އެބަހީ: ވިސްނުންތެރިކަމާއެކު އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި، اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރާ) މީހާއެވެ. އަދި އަނެކަކީ، އޭނާއަށް اللَّهُ މުދަލު ދެއްވައިފައިވުމުން، އެ މުދަލު ހަރަދުކުރުން (ސަޙީޙަމަގުގައި) ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުތަކާއި ދުވާލުގެ ވަގުތުތަކުގައި ހަރަދުކުރާ މީހާއެވެ.}"

(އެބަހީ: ބަލާނުލައިރަ ދުރާވަތުގެ މީހުންނަށް ލިބިފައިވާ ނިޢުމަތް، އެ މީސްމީހުންގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމުގެކުރިން، ޝުކުރުއަދާކޮށް އެކަން ޙިފާޒަތްކުރުން އެދުމަކީ ކުރުވިލާން ކަމެކެވެ.)"

998– وَعَنِ البَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ، وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَطَنَيْنِ، فَتَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدْنُو، وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ: "تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހުންވެލައްވާ އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) މީހަކު ކަހްފުސޫރަތް ކިޔަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އޭނާ އާނގެ ގާތުގައި ދެ ވާގަނޑުން އަސްގަނޑެއް ބަނދެފައި އޮތެވެ. ފަހެ، ވިލާގަނޑެއް އައިސް އޭނާ ވަށާލިއެވެ. އަދި އެ ވިލާގަނޑު އޭނާއާ ކައިރިވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދި އޭނާގެ އަސް އެ ވިލާގަނޑުދެކެ ބިރުގަނެ ފިލަން ފެށިއެވެ. ފަހެ، ހެނދުނު ވުމުން އޭނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް، އެކަލޭގެފާނަށް އެވާހަކަ ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، ސަކީނަތެއް ޤުރުއާން ކިޔެވުމުން، ބާވައިލެއްވި ބަރަކާތެއްކަމުގައެވެ.}"

999– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لاَ أَقُولُ: ﴿ الٓمٓ ﴾ حَرْفٌ، وَلَكِن: أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلاَمٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ حَرْفٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللَّهِ) ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފޮތުގެ ޤުރުއާނުން އެއްވެސް އަކުރެއް ކިޔަވައިފި މީހަކަށް ހެޔޮކަމެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އެ ހެޔޮކަމުގެ ބަދަލު ދިހަ ގުނައަށް އިތުރުވެގެންވެއެވެ. ﴿الٓمٓ﴾ މިއީ އެއްވެސް އަކުރެއް ކަމުގައި މިމަނިކުފާނު ވިދާޅުއެއްނުވަމެވެ. އެކަމަކު ﴿أَلِف﴾ އެއީ އަކުރެކެވެ. ﴿لَامُ﴾ އެއީ އަކުރެކެވެ. ﴿مِيم﴾ އެއީ އަކުރެކެވެ.}"

1000– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބަވައިލެއްވުނު ކީރިތިޤުރުއާނުން އަކުރެއްކިޔާމީހާގެ ހެޔޮޢަމަލުގައި (ކިތާބު اللَّهِ)ގެ ހެޔޮއަމަލެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އެ ހެޔޮޢަމަލަކީ ދިހަ ހެޔޮޢަމަލެއްގެ ބަދަލެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަ ހެޔޮޢަމަލެއް، އެ ދިހައެއް ގުނަކުރަނީއެވެ (އެބަހީ: ހުރުފަކީ) ކިޔުމުގެ އަށްޑިހާއްސަ ކިޔައިދޭނެ ހުރުފެއް (ދިހަވަރުގެ) ހެއާ ދިހައެއް ގުނަވެ، ހެޔޮޢަމަލުތަކަށް ގެއްލެއް ގުނަވެވެ.}"

1001– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ: اقْرَأْ وَارْتَقِ، وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا، فَإِنَّ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَؤُهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބަވައިލެއްވުނު ކީރިތިޤުރުއާނުގެ އަހުލު ބޭނުން ބާރުގެ ހަދަނާކުރުން އަސްލު اللَّهِގެ ފޮތުގެ ހިފައިން ކިޔަވައިދެނިވެއެވެ. (އެ ހެޔޮޢަމަލަކީ ދިހައިގެ ބަދަލެވެ.) ހަމަ ހެޔޮޢަމަލެއް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {(ޤިޔާމަތް ދުވަހުން ހިފައިގެންހުރި ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިއާއަށް (އެބަހީ: އެކިކި އުނގެނި ހިތުންކިޔާމީހާ، އެއާ އެއްގޮތަށް ޤުރުއާނާ ހަމައާން) ބުނެވޭނެއެވެ. ކިޔާ ހިފައިކަށަވަރުކުރާށެވެ! އަދި މަތީގެ ދަރަޖަ މަތިވެރި ކުރަށަވަރުކުރާށެވެ! އަދި މަތީ ދުނިޔޭގައި ތަރުތީބުކޮށް ކިޔާކަށް އެކިކި ހިފައި ޤުރުއާނުވެރިޔާއަށް، ވަސްވަސް، ތަރުތީބުކޮށް ހިފައިކަށަވަރުކުރާށެވެ! ވީ، ހަމަހަރަކަތްތަކުން، (ސޫރަތްތަކުގައި) މަތީގެ މަންޒިލަކީ، އެންމެފަހުން މަތީހިފައާ އާޔަތަކުން މަތީއަށް ފޯރި ހިސާބެވެ.}"

* * * * *

181- ކިޔެވި ޤުރުއާނަށް ތަޢާހުދުކުރުމާއި، ޤުރުއާނުން ދަސްކޮށްފައިވާތަކެއް ހަނދާންނެތިދާނެކަމަށް ނުބައިކަންބޭނުމާ ކަމުއަކަން ނަސްގަސްތާ ބާބު

1002– عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَهُو أَشَدُّ تَفَلُّتاً مِنَ الإِبِلِ فِي عُقُلِها". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިޤަބައިލުން މިޤުރުއާނަށް ތަޢާހުދުކުރާށެވެ ވާހިކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ތަޤުދީރުގައިވާ މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަ ފުރާނަވެވޭ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤަސަމްކުރަމެވެ، ހުވައިކުރައްވައި ވިދާޅުވެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަށްސަލިވާލަ ޖަމަލުތައް ވަލާގައި ބަނދެވުން، އޮޅުވާލާ ދުވެފައިދާ ހަލުއިކަމަށްވުރެ، (ޤުރުއާން މުރާޖަޢާ ނުކުރާނަމަ) އެ، ހިތްތަކުން ފިލައިގެންދާއެވެ ބޮޑުވާނެއެވެ.}"

1003– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ الإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ، إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ أَطْلَقَهَا، ذَهَبَتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އިބުނު ޢުމަރުގެފާނު ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކިޔެވި ޤުރުއާން ހިތުން ދަސްކޮށްފައިވާ މީހާގެ މިސާލަކީ، ވަލަށްއަޅުވައި އަށްސަލިވާލަ ޖަމަލުތަކުގެ މިސާލެވެ. އޭގެ ފަރިމާ، އެއާއެކު ހިފާލުމަށްޓަކައި ހުންނަނަމަ، އައްސަލިވާލާ ޖަމަލުތަކެއް ހުންނާނެއެވެ. އަދި އޭނާ އެއާއެކު އަލަކައިދުލައި ދޫކޮށްލާ ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، (އެ ޖަމަލު) ހިނގައިދާނެއެވެ.}"

* * * * *

މިބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ރީތިއަޑުގައި ކިޔުމާއި ޤުރުއާން ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމާއި، އަޑުމަޑުކޮށް ރީތި މިންވަރަކަށް ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށް، އެ އަޑު އުފުލުން މުސްތަޙައްބުވެގެން ވާކަން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

1004– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيٍّ حَسَنِ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެފާނަން ރުހިވޮޑިގެން އަޑުއައްސަވައިގަތުމަކީ ރީތި އަޑުގައި ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ކިޔަވާފަވެއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިފަދަ ކަލާނގެފާނު އަޑުއެހެއްސެވިއެވެ. އެކަލާނގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ނަބިއްޔަކު ރީތި ރަގަޅު އަޑަކުން އެ (ޤުރުއާން) ކިޔަވައި ވިދާޅުވާއަޑު އަހާލައްވައިވޮޑިގެންވާވަރަށް، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އަހާލައްވައިވޮޑިގެންނުވެއެވެ.} (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެން އަހާލައްވައިވޮޑިގެންވާ ފަދައިން ނުވެއެވެ.)"

(ނޯޓު: މިކަމުގައި ނަބިއްޔަކުންގެ އެއްޗެއް އަހާނުން މިހާރު ވެސް ސާބިތުވެގެންވާކަން އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. ރީތި ރަގަޅު ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގެ މާނައަކީ، އަޑުގެ އަރާމުގައި އަޅުކަމުގެ ސިފައެއްގެ ދަށުން އެވާ ރިވެތި ނުވާން ގަސްދުކުރާނެއް ނުވަތަ، އެ ޤުރުގެ އަރާމުއާއި ކަޑަވަރުގައި ޙަޤީޤީގެ ހަމަތަކާއެއްގޮތަށް، ކަމަކު އަރާއެއްވެސް އެ އަރާއެއްގެ މަޅިބަތުން ރީތިކޮށް ކިޔުމެވެ. ރީތިރަގަޅު ކިޔެވުމާ އެއްޗެ ބަސްތުރުގެ މާނައަކީ، ލަވައެއް ކިޔާހެން ޤުރުއާން ކިޔެވުން ނުހުއްދަކަމަށްވެސް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ.

"ތަޙްފަތުލް އަޙްވަޒީ" (498/3) އަދި ޝަރަޙް ސަޙީޙުމުސްލިމް ނަވަވީގެ

ތަރުޖަމާއިން (22/2) ނަގައިފައި، "ފުތޫޙުލް")

1005– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ: "لَقَدْ أُوتِيتَ

مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيْرِ آلِ دَاوُدَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުނުފެއްވި އަޑުމީރުސަކަމާއި ޝަބާރީގެ ކިބައިން ދިވާވޭގެންފައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (މުޅަބިދުކަށަވަރި) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަހައްޓުކުރައްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނަށް ތިއަވަސް، ގެފުޅުގެފާނަށް ދެއްވިގެންނާ ރޯމީ އަޑުގުޅުގަނޑު ދެއްވިގެންނެވެ.}"

وَفي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ: "لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަހީ: އަބޫމޫސާއަށް) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަހައްޓުކުރައްވިއެވެ. {ރޭގައި ކަލޭގެފާނު (ޤުރުއާން) ކިޔަވައިވިދާޅުވި އަޑު ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުމަށްއިން ގޮތްދުވިތަން ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންނަމަ ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު އުފާވެރިވާނެކަން ކަށަވަރެވެ.}"

1006– وعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ فِي العِشَاءِ بِالتِّيْنِ وَالزَّيْتُونِ، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދަރަޖަވެރިކަމުންނަށް ރުއްސެވުނުފައްވި އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންފައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އޭނާ ރުހަކަ) ޢިޝާނަމާދުގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ﴿وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيْتُونِ﴾ މި ސޫރަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވި އަޑު ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަޑުގަދަކަމުރު ވަރިން އަޑުރީ އެހެން އެކަކު ވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންނުވަމި ނުވެއެވެ."

1007– وَعَنْ أَبِي لُبَابَةَ بَشِيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ مِنَّا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުފައްވި އަބޫލުބާބާ، ބަޝީރުބިން ޢަބްދުލްމުންޛިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންފައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަހައްޓުކުރައްވިއެވެ. {ރީތިކޮށްގައި ކިޔަމި ޤުރުއާން ނުކިޔަވައިފި މީހަކީ، ތިމަންމެންގެ ތެރެއިންނާ މީހެއްނޫނެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގޮތުގައިވާ މީހެއްނޫނެވެ.}"

1008– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ "اقْرَأْ عَلَيَّ الْقُرْآنَ"، فَقُلْتُ: يَا

رَسُولَ اللَّهِ، أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ؟! قَالَ: "إِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي"، فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ سُورَةَ النِّسَاءِ حَتَّى جِئْتُ إِلَى هَذِهِ الآيَة: ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴾ قَالَ: "حَسْبُكَ الآنَ" فَالْتَفَتُّ إِلَيْهِ، فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންނެވި (ޢަބްދުﷲ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންނާއަށް ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންނަކަލޭގެފާނު އެއްސެވުމަށް، ކަލޭގެފާނު ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެއްވާށެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަވައިދެންވީތޯއެވެ! (ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްނޫންތޯއެވެ؟! ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އަހަރެން ބޭނުން ކިޔުމީ ޤުރުއާން ކިޔަވާ އަޑުއެއްސެވުމަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން ބޭފުޅަކު ކިޔަވައިގެންނެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވުމަށް، އައްނިސާއު ސޫރަތް ކިޔަވަންފެށީމެވެ. ދެން، ތިމަން، ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴾ ﴿ދެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޮންފަދަ އުއްމަތަކުން ޝާހިދަކު ގެނެސްފިނަމަ، (އެބަހީ: އެއުރެންގެ މައްޗަށް ޝާހިދުވުމަށްޓަކައި އެ އުއްމަތްތަކުގެ ނަބިއްޔުން) ގެންނަވައި، އަދި މިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޝާހިދުވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ގެންނަވާފިނަމަ، (ކާފިރުންގެ ހާލު) ކޮންފަދަވާނެތޯއެވެ؟﴾ (އައްނިސާއު:41) މި އާޔަތާހަމައަށް، ކިޔެވުމުން، ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މިހާރު ފުދިއްޖެއެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނާ ދިމާއަށް އަނބުރިލައިގެން ބައްލަވައިލީމު އިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ ދެލޯފުޅުން ކަރުނަފުޅު އޮހޮރެމުން ދިޔައެވެ.”

* * * * *

183- ބައެއް ސޫރަތްތަކާއި ބައެއް އާޔަތް ކިޔުމަށް ބާރުލުމުގައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1009– عَنْ أَبِي سَعِيْدٍ، رَافِعِ بْنِ الْمُعَلَّى ﵁، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أُعَلِّمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ، قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ؟ فَأَخَذَ بِيَدِي، فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لأُعَلِّمَنَّكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: "﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي، وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيتُهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދު، ރާފިޢުބްނުލް މުޢައްލާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ މިސްކިތުން ނުކުންނަވުމުގެ ކުރިއަށް، ކީރިތި ޤުރުއާނުގައިވާ އެންމެ ބޮޑުވެރި ސޫރަތެއް ކަލޭއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް ވިދާޅުވެދެއްވާނަމެވެ؟} ދަން، (މިހެން ބަޔާންފުޅު ކުރެއްވުމަށްފަހު) އެކަލޭގެފާނު ތިމަންގެ އަތުގައި ހިއްޕެވިއެވެ. ދެން، ތިމަންމެންނަށް މިސްކިތުން ނުކުމެވުމާ ގާތްވީ ހިނދު ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކީރިތިޤުރުއާނުގައިވާ އެންމެ ބޮޑުވެރި ސޫރަތެއް ކަލޭއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އުނގަންނަވައިދެއްވާނެކަމަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީމުއެވެ؟ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ މިސޫރަތެވެ. (އެބަހީ: ސޫރަތުލް ފާތިޙާއެވެ.) އެއީ، ތަކުރާރުކުރެވޭ ހަތް އާޔަތެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުނު، ކީރިތި [illegible] ޤުރުއާނެވެ.}“

1010– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي: ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ ﴾ "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ ﴾ މި ސޫރަތާބެހޭގޮތުގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ

ފުރާނަފުޅު އެކަލާނގެ ޤުދުރަތްފުޅުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޙައްޤުފުޅު ގަސަމްކުރައްވައި ހުވައިކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެސޫރަތަކީ، ޤުރުއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައާ އެއްވަރު ސޫރަތެކެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لأَصْحَابِهِ: "أَيَعْجِزُ أَحَدُكُم أَنْ يقْرَأَ بِثُلُثِ الْقُرْآنِ فِي لَيْلَةٍ" فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ، وَقَالُوا: أَيُّنَا يُطِيقُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: "﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ﴾ ثُلُثُ الْقُرْآنِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންކުރެ ބޭކަލަކަށް ރޭގަނޑެއްގައި ޤުރުއާނުގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއްބައި ކިޔަވައިވިދާޅުވުމަކީ ނުކުރެވޭވަރުގެ ކަމެއްތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެ ބޭކަލުންނަށް މިކަން ބޮޑުކަމެއްކަމުގައި ފެނިގެންވިއެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންކުރެ އެކަމަށް ކުޅެދިގެންވާނީ ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. { ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ މި ސޫރަތަކީ، ޤުރުއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައާ އެއްވަރު ސޫރަތެކެވެ.}“

1011– وَعَنْهُ، أَنَّ رَجُلاً سَمِعَ رَجُلاً يَقْرَأُ: ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ يُرَدِّدُهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَانَ الرَّجُلُ يَتَقَالُّهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: ގާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ މި ސޫރަތް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔަވަމުންދިޔަތަން ބޭކަލަކު އެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، ފަތިސްވުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެވާހަކަ ދެންނެވިއެވެ. އެކަމުން ދޭހަވީ، އެސޫރަތް (ތަކުރާރުކޮށް) ކިޔެވީ ކިޔުމަކީ ވަރަށް މާތަރުގެ ކަމެއް ކަމުގައި އެ ބޭކަލަކު ދެކެވިއްޖެކަމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅު އެކަލާނގެ ޤުދުރަތްފުޅުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޙައްޤުފުޅު ގަސަމްކުރައްވައި

ވިދާޅުވެވުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެސޫރަތަކީ، ޤުރުއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބަޔާ އެއްވަރުގެ ސޫރަތެކެވެ.}"

1012– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾: "إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ މި ސޫރަތާމެދުގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެ ސޫރަތަކީ، ޤުރުއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބަޔާ އެއްވަރު ސޫރަތެކެވެ.}"

1013– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾، قَالَ: "إِنَّ حُبَّهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ، وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيْحِهِ تَعْلِيْقًا)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ފިރިހެނަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ މި ސޫރަތަށް ލޯބިވެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އެ ސޫރަތަށް ލޯބިވުމީ، ތިބާ ސުވަރުގެ ވައްދާނެއެވެ.}"

1014– وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَلَمْ تَرَ آيَاتٍ أُنْزِلَتْ هَذِهِ اللَّيْلَةَ لَمْ يُرَمِثْلُهُنَّ قَطُّ؟ ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ﴾، وَ ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިރޭގައި ނާޒިލްކުރެވުނު އާޔަތްތައް، ދެކެވަޑައިނުގަންނަވަނީހެއްޔެވެ، އެފަދަ އާޔަތްތަކެއް އެއްވެސް ފަހަރަކު ނުފެނޭ އާޔަތްތަކެކެވެ؟ އެއީ މީގެ ކުރިން އެފަދަ އާޔަތްތަކެއް ނުފެނިވާ އާޔަތްތަކެކެވެ. (އެއީ) ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ﴾ އަދި ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ މި ދެ ސޫރަތެވެ.}"

1015- وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجَانِّ، وَعَيْنِ الإِنْسَانِ، حَتَّى نَزَلَتِ الْمُعَوِّذَتَانِ، فَلَمَّا نَزَلَتَا، أَخَذَ بِهِمَا وَتَرَكَ مَا سِوَاهُمَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖިންނިންގެ ނުބައިކަމުންނާއި، މީސްތަކުންގެ ލޮލުގެ ނުބައިކަމުން (އެބަހީ: އިސްތިޢާޛާގެ ސޫރަތްތަކުން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިވަޑައިގެން އުޅުއްވިއެވެ. މި ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތް، އަދި މުޢައްވިޛަތައިން (އެބަހީ: ފަލަޤު، ނާސް ދެ ސޫރަތް) ބާވައިލެއްވުމުން، އެކަލޭގެފާނު އެ ދެ ސޫރަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވެ، ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދި އެހެނިހެން ތަކެތި ވިދާޅުވުން ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ކުރީގައި ވިދާޅުވަމުންގެންދިޔަ ދުޢާތައް ވިދާޅުވުން ހުއްޓަވައިލެއްވިއެވެ.)”

1016- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: "مِنَ الْقُرْآنِ سُورَةٌ ثَلاثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ، وهِيَ: ﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ﴾". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި، ތިރީސް އާޔަތުގެ މައްޗަށް އެކަށުވިގެންވާ ސޫރަތެއްވެއެވެ. އެ ސޫރަތް (اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުގައި) މީހެއްގެ މައްޗަށް ޝަފާޢަތްތެރިވީއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ކުށްފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވިއެވެ. އެއީ، ﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ﴾ (އެބަހީ: އަލްމުލްކު) ސޫރަތެވެ.}”

وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ: "تَشْفَعُ"

އަދި އަބޫދާވޫދުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، {ޝަފާޢަތްތެރިވާނެއެވެ.} މި ލަފުޒުންނެވެ.

1017- وَعَن أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَرَأَ بِالآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ". (مُتَفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމަސްޢޫދުލްބަދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި

އެވެ. {ރޭގަނޑެއްގައި އެއްވެސް މީހަކު އަލްބަޤަރާސޫރަތުގެ ފަހު ދެ އާޔަތް ކިޔައިފިނަމަ، (ރޭއަޅުކަމްތެރިވުމުގެގޮތުން އެކަން) އެ މީހަކަށް ފުދިގެންވެއެވެ.}"

قِيلَ: كَفَتَاهُ الْمَكْرُوهَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، وَقِيلَ: كَفَتَاهُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ.

ބަޔާންކޮށްފައިވާ، كَفَتَاهُ (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް ފުދިގެންވެއެވެ.) މި ފުރަޔަން ބަޔާންކުރައްވައިދީފައިވާ ބަސްތަކުގެ މާނައާމެދުގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެގެންވާގޮތުގައި، އެބަސްތަކުގެ މާނައަކީ، އެ ދެ އާޔަތް ކިޔަވައިފިމީ ރޭގަނޑުގައި، ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްތަކާއި، އުނިޔާން ރައްކާތެރިވުމުގެ ކަންތައްތަކުން އެ މީހަކު ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި އެކަން ފުދިގެންވާކަމުގައެވެ. އަދި އަނެއްބައި ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އޭގެ މާނައަކީ، އެ ރޭގަނޑުގައި އެ މީހަކަށް ރޭއަޅުކަމުގެގޮތުގައި އެކަން ފުދިގެން ވެއެވެ."

1018- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެގެއަށް ޤަބުރުސްތާނެއް ކަމުގައި ނުހަދަނުވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ގެއެއްގައި އަލްބަޤަރާސޫރަތް ކިޔާތޯ ގެއަކުން ޝައިޠާނާ ދުރުވެ ފިލައިދާ ހުއްޓެވެ.}"

1019- وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا أَبَا الْمُنْذِرِ! أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟ قُلْتُ: ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴾، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: "لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި (އަބުލްމުންޒިރު) އުބައްޔު ބިން ކަޢުބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަބުލްމުންޒިރުއެވެ! ކަލާނގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި، ޤުރުއާނުގައިވާ އެންމެ މަތިވެރި އާޔަތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟} (އުބައްޔު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. "(އެއީ) ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴾ މި އާޔަތެވެ. (އެބަހީ: އާޔަތުލްކުރުސިއްއެވެ.)" ފަހެ، (ތިމަން ދެންނެވުމުން)

އިތުރުރަސޫލާގެފާން، ތިމަންގެ މޭގައި ރަސޫލާގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ޖެއްސަވައިގެން ވިދާޅުވި ބަ
ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {އާ އަބުލްމުންޛިރެވެ! ތިބާގެ ޢިލްމުވެރިކަމުގައި ބަރަކާ
ތްލެއްވިއެވެ.} (އުބައި: މާތް اللَّهُ ތިބާއަށް ދެއްވައިފައިވާ ޢިލްމުގެ ބަރަކާތުން،
ޔަޤީން ދުނިޔޭގައިވާ އެންމެ ބޮޑު އާޔަތަކީ ކޮބައިކަން ތިބާއަށް އެނގިވަޑައިގަތެވެ. އަދި
އެކަމުގައި ރަސޫލާގެ ތިބާގެ ޢިލްމުވެރިކަން ޖައްސަވާލެއްވީއެވެ!)"

1020– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: وَكَّلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ، فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلتُ: لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَيَّ عِيَالٌ، وَبِي حَاجَةٌ شَدِيْدَةٌ، فَخَلَّيْتُ عَنْهُ، فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا أَبَا هُرَيْرَة، مَا فَعَلَ أَسِيْرُكَ الْبَارِحَةَ؟ "قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً وَعِيَالاً، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيْلَهُ. فَقَالَ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ".

فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَرَصَدْتُهُ، فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَقُلْتُ: لأَرْفَعنَّكَ إِلَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَيَّ عِيَالٌ لاَ أَعُودُ، فَرَحِمْتُهُ وَخَلَّيْتُ سَبِيْلَهُ، فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيْرُكَ الْبَارِحَةَ؟" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ، وَخَلَّيْتُ سَبِيْلَهُ، فَقَالَ: "إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ".

فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ، فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، فَقُلْتُ: لأَرْفَعَنَّك إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَهَذَا آخِرُ ثَلاَثِ مَرَّاتٍ، أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّكَ لاَ تَعُودُ، ثُمَّ تَعُودُ، فَقَالَ: دَعْنِي فَإِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا، قُلْتُ: مَا هُنَّ؟ قَالَ: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ، ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ﴾ حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ، فَإِنَّهُ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ، وَلاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، فَخَلَّيْتُ سَبِيْلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا فَعَلَ أَسِيْرُكَ الْبَارِحَةَ؟" فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيْلَهُ، قَالَ: "مَا هِيَ؟" قُلْتُ: قَالَ لِي: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ: ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ﴾ وَقَالَ لِي: لاَ يَزَالُ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ، وَلَنْ يَقْرَبَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ.

فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوْبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاَثٍ يَا أَبَاهُرَيْرَةَ؟" قُلْتُ: لاَ، قَالَ : "ذَاكَ شَيْطَانٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އަ ރަސޫލާގެފާނު ރަމަޟާންމަހުގެ ފިޠްރުޒަކާތް ރައްކާކުރުމަށް
ވަކީލަކަށް ހައްދަވައިފިއެވެ. އަ ރަސޫލާގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހަރެން ގާތަށް) ހަމަ އެއްމީހަކު

ޖަނާބުގެ (އެބަހީ: ފިޔޮޅު ޖަނާބުގެ) ތަކެތި ބެރެއަށްވަން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންނާއާ
ބަލާލުމަށްޓަކައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ރައްކާ ކޮންމެވެސް މީހަކު އައިސް
ޖަނަތް ޖަހާލުމަށްފަހު ހުރި ގޮތުގެ ބޮޑުބޮޑު ކަންތައްތަކެއް ބެއްލެވި ނަމަށް ފެނިއްޖެއެވެ. ދެން،
ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ މީހާ އަޑުއަހަންވީމެވެ. އަދި އޭނާއަށް ވިދާޅުވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ކަލޭ ގެންދަވާނީމެވެ. އެ މީހާ ބުނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ތިމަންނާއީ ބޭނުން ޖެހިފައިވާ މީހަކީމެވެ. އަދި ތިމަންގެ ވަރަށް ގިނަ ދަރިންތައް ވެއެވެ.
ތިމަންނާ މި ފަހި މި ތަކެއްޗަށް ނުހަނު ބޭނުންވެގެންނެވެ. (އަބޫހުރައިރާގެ ފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާގެ މި އާދަތް އަޑުއަހައްސަވައި) ތިމަންކަލޭގެފާނު އޭނާ ދޫކޮށްލައްވީމެވެ.
ފަތިސްވުމުން (ތިމަންނާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ.) ދެން، ރަސޫލު اللهِ
ﷺ ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަސީރު، (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު
ހައްދަވަށްދެއްވި މީހާ) ރޭގައި ކޮންތާކަށްދޭ ހަލާކަށްދޯއެވެ؟} ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ.
އޭނާ، އޭނާގެ ބޮޑުތަކެއްބުޅާކަން ބޯޓާކާއި، ދަރިން ގިނަކަމުގެ ފާހަގަކޮށްދިނެވެ. ދެން، އޭނާގެ
މައްޗަށް އަރުވަނާގެ ހިތުގައި އޯގާތެރިކަން އުފެދި، އޭނާ ދޫކޮށްލައްވީމެވެ. ދެން،
އެކަލޭގެފާނު ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ. {އޭނާ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދޮގުހެދީ ތަދުވެގެން
ކަމަށްޓެވެ. އަދި އޭނާ އަނބުރާ އަންނާނެއެވެ.}
(އަބޫހުރައިރާގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭނާ، އަނބުރާ އަންނާނެކަމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ވަޙީކޮށްދެއްވި ބަސްފުޅުގެ ސަބަބުން، އޭނާ އަނބުރާ އަންނާނެކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ޔަގީންކޮށް
ނިމިގެންދާކަމަށް އަޑުއެހީމެވެ. އެއީ، އޭނާގެ އިންތިޒާރުގައި އެދެ ތިމަންކަލޭގެފާނު
ހުންނެވީމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެ އައިސް (ކާނާ ބޮޑުބޮޑަށް) ގޮވާލާގެ ބޮޑުބޮޑުކަން ޖަހާއި
ނަގަންފެށިއެވެ. (ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ މީހާ އަޑުއަހަންވީމެވެ.) އަދި އޭނާއަށް
ވިދާޅުވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މި ފަހަރު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ކަލޭ ގެންދަވާނީމެވެ.
އެ މީހާ ބުނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާއީ ބޭނުން ޖެހިފައިވާ މީހަކީމެވެ. އަދި ތިމަންގެ
ވަރަށް ގިނަ ދަރިންތައް ވެއެވެ. މިގެ ފަހުން ތިމަން އަނބުރާ ނާންނާނަމެވެ. (އަބޫހުރައިރާގެ ފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާގެ މި އާދަތް އަޑުއަހައްސަވައި) ތިމަންކަލޭގެފާނު އޭނާ ދޫކޮށްލައްވީމެވެ.
ފަތިސްވުމުން (ތިމަންނާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ.) ދެން، ރަސޫލު اللهِ
ﷺ ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ. {އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަސީރު ރޭގައި ކޮންތާކަށްދޭ

ކިހިނަކުންތޯއެވެ؟} ޖިންނީ ދެންނެވިއެވެ. އާދެ، އާދަމުގެ ދަރިކަލުން ތަބާވާކަމެވެ، ދަރިން
ގިނަކަމުގެ ވާހަކަދައްކައިދެއެވެ. ފަހެ، އާދަމުގެ މައްސަލަ އަޅުގަނޑުގެ ހިތުގައި އޮތްވާހަކަ އެދުމެވެ،
އާދޭ ދަންނަވައިލީމެވެ. ފަހެ، އިބްލީސްގެ ތަބާވެރިން ބަލިކުރެއްވިއެވެ. {އާދޭ ކަލޭގެފާނު
އަލުގައި ދެންނެވި ދޮރުއްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި އާދޭ އަންނަނީއްޗެއެވެ.}
(އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ.) މިސްކީނަ ޙާލު ވެސް އެ ކަލޭގެ
އަންނަނިކަމުގެ ހިނގާދާގައި ދިމަސްކަލޭގެ ފާނު ނެންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެ އަހަރެ
(ކުރި ރޮއްދާއިން) ގެޔާގެ އުރަޖަރުދާކަން ބައެއް ނަގަނޑުދިއެވެ. (ފަހެ، ދިމަސް ކަލޭގެފާނު
އެ މިހާ އަތުލައިގެންނެވީމެވެ.) އަދި އާދައަށް ވިދާޅުވީމެވެ. ހަމަކަނަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ
ﷺ ގެ އަރިހަށް ކަލޭ ގެންދަވާނެމެވެ. މިއީ މިސްކީނަ ފަހަރު ކަލޭއައި އައުމެވެ. ކޮންމެ
ފަހަރަކުވެސް ކަލޭ ބުނަނީ، ދެން ނާންނާނަމެކެވެ. އެކަމަކު ކަލޭ ތިއަ އަންނަނީއެވެ. އެ
މިހާ ބުނެއެވެ. ދިމަސް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. ހަމަކަނަވަރުން، އާދޭ ސުބުޙާން މާތް اللّهُ،
ކަލޭގެފާނަށް މަންފާކުރައްވާނެ ކަލިމަތަކެއް ދިމަސްނާ ކަލޭގެފާނަށް އުނގަންނައިދޭނަމެވެ.
(އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ.) ދިމަސްނާ ވިދާޅުވީމެވެ. އެއީ ކޮން ކަލިމަތަކެއް
ހެއްޔެވެ؟ އެ ކަލޭގެ ބުނެއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެގަތުމުން ތަންމަތީގައި އޮށޯވެލެއިގަނޑާ
ހިނދު، އާޔަތުލްކުރްސީ، ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴾ މި އާޔަތް ކިޔަވައިދެއްވާށެވެ.
ފަހެ، އެ ހިނދު اللّهُގެ ޙަޟްރަތުން ކަލޭގެފާނަށް ބަލަހައްޓާ ފަރާތެއް އޮންނާނެއެވެ. އާދޭ
ސުބުޙާން ފަތިސްވުމާ ހަމައަށް ޝައިޠާނާ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހުރަހަޅައިގެން ނުއަންނާނެ
ކަމެވެ." (އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭ މިހެން ބުނުމުން) ދިމަސްކަލޭގެފާނު އާދޭ
ދޫކޮށްލައްވައިފިއެވެ. ފަތިސްވުމުން (ދިމަސްކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް
ވަޑައިގެންފިއެވެ.) ފަހެ، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އާ އަބޫހުރައިރާއެވެ.
ކަލޭގެފާނުގެ އަސީރު ރޭގައި ކަންތައް ކިހިނެއްކަމެއްތޯއެވެ؟} (އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ
ވިދާޅުވިއެވެ.) ދިމަސްނާ ދެންނެވިއެވެ. އާ اللّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އާދޭ ބުނިކަމުގައި، އާދޭ ވަނީ
އާދޭ ސުބުޙާން، މާތް اللّهُ، އަޅުގަނޑަށް މަންފާކުރައްވާނެ ކަލިމަތަކެއް އަޅުގަނޑަށް
ދަސްކޮށްދޭނެއެވެ. އެކަމަކު، އަޅުގަނޑު އާދޭ ދޫކޮށްލީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ
ކޮން ކަލިމަތަކެއްތޯއެވެ؟} (އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ.) ދިމަސްނާ ދެންނެވިއެވެ.

އަޅުގަނޑަށް އެ މީހާ ބުންޏެވެ. ތިބާ ނިދަން އޮށޯންނަ ހިނދު، އާޔަތުލްކުރްސީ، ﴿ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَيُّ ٱلْقَيُّومُ ﴾ މި އާޔަތް ފުރަތަމައިގެން ނިޔަލަށް ކިޔަވާށެވެ. މި އާޔަތް ކިޔަވައިފިނަމަ، اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުންނާއި ރައްކާތެރިއަކު ތިބާގެ ގާތުގައި ހުންނާނެއެވެ. އަދި އޭގެ ސަބަބުން ފަތިސް ވަންނަންދެން ޝައިޠާނާ ތިބާގެ ގާތަށް ނުކުރިމަތިލާނެކަމަށް ބުނެއެވެ.

ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން (މި ފަހަރު) އޭނާ ކަލޭގެފާނަށް ތެދު ދަންނަވައިފިއެވެ. އެކަމަކު އޭނާއީ، ބޮޑު ދޮގުވެރިއެކެވެ. އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ. މިތިން ރޭ ކަލޭގެފާނު ވާހަކަދައްކަވާފައިވީ، ކާކާކަން ކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާތޯއެވެ؟} (އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. ނޫނެކެވެ. އަޅުގަނޑު ނުދަންނަމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއީ، ޝައިޠާނާއެވެ.}"

1021– وَعَن أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ، عُصِمَ مِنَ الدَّجَّالِ".

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބުއްދަރުދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އަލްކަހްފު ސޫރަތުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ އާޔަތް ހިތުން ދަސްކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދައްޖާލުގެ (ފިތުނަތަކުން) އެ މީހަކު ސަލާމަތްވެގެންދާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْكَهْفِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، {އަލްކަހްފު ސޫރަތުގެ ފަހު (ދިހަ އާޔަތް)} ކަމުގައެވެ."

1022– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ عَلَيهِ السَّلاَمُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فُتِحَ الْيَوْمَ، وَلَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلاَّ الْيَوْمَ، فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ، فَقَالَ: هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الأَرْضِ، لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلاَّ الْيَوْمَ، فَسَلَّمَ وَقَالَ: أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيتَهُمَا، لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ: فَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَخَوَاتِيمِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهَا إِلاَّ أُعْطِيْتَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނާ ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް

ދުވަހަކު ޖިބްރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމު (ވަޙީއިގެން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އިންސާނަކުގެ ސޫރަތުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: ޖިބްރީލުގެފާނުގެ) އިސްތިޤްބާލުކުރައްވާ މަތިން ވަރަށް ގަދަ އަޑެއް އިވުނެވެ. އެހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތިޤްބާލުގެ މައްޗަށް އުފުއްލަވައި ލެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއިވުނީ، އުޑުގެ ދޮރުތަކެއް މިއަދު ހުޅުވުނުއަޑެވެ. އަދި މިއަދުނޫނީ، އެ ދޮރުތަކެއް ފަހަރަކުގައި ވެސް ނުހުޅުވޭނެއެވެ. ދެން، އެ ދޮރުތަކުން މަލާއިކަތަކު ފައިބައިފިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޖިބްރީލުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ، ބިމަށް ފައިބައިގެން މަލާއިކަތަކުވެ. އެ މަލާއިކާ މިއަދު ނޫނީ، ދުވަހަކު ވެސް (ބިމަށް) ފައިބައިނުވާފައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އެ މަލާއިކާ ވަޙީއިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް) ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވިގެންވާ ދެ ނޫރަކުން ދުވަސްތަކުގައި އުފާފުޅުކުރައްވާށެވެ. އެއީ، ކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން އެއްވެސް ނަބިއްޔަކަށް ދެއްވިފައިނުވާ އެއްޗެއްސަމެވެ. (އެއީ) ފާތިޙަތުލްކިތާބު (އެބަހީ: ސޫރަތުލް ފާތިޙާ) އާއި، ބަޤަރާސޫރަތުގެ ފަހު ދެ އާޔަތެވެ. ކަލޭގެފާނު އެގޮތުން (އެބަހީ: އެ އާޔަތްތަކުގެ) އެއްވެސް އަކުރެއް ކިޔަވާވިދާޅުވިނަމަވެސް، އެގޮތުން މަތިވެރި ދަރަޖަ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނާއި، ފޮނިކަމާ އިލްތިފާތުވެވޭގައި އެ އާޔަތްތަކުން ކިޔުވާ ކަންތައް މުސްލިމުކަން ވެސް) ނުލިބި ނުދާނެއެވެ.“

* * * * *

184- ޖަމާޢީ ޤުރުއާން ކިޔަވަން އެއްވުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

1023– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {اللهُ ގެ ސަތޭކަ ރަޙްމަތުގެ ތެރެއިން އެއް ރަޙްމަތް (އެބަހީ: ދުނިޔޭގައި) ބާވައިލައްވައިފިއެވެ، اللهُ ގެ ޚަލްޤު، ޖިންނީންނާއި އިންސީންނާއި ޖަނަވާރުންނާއި ހިތްވަރު ކުދިކުދި ސޫފާތަކަށް، އެއްބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެއްބައިމީހުން އޯގާތެރިވަނީ، اللهُ ގެ ރަޙްމަތުން ހިތްހެޔޮކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރަޙްމަތް އޮންނަނީ އެއީ އެކަމުންނެވެ. އަދި (ޖަނަވާރުތަކުގެ) މައިމީހާ ކުއްޖާގެ މައްޗަށް އޯގާތެރިވަނީވެސް އެކަމުންނެވެ. އަދި اللهُ ގެ ރަޙްމަތްތަކުގެ ތެރެއިން ނުވަދިހަނުވަ ރަޙްމަތް (އެބަހީ: ގިނަ މަޚްލޫޤުންގެ އަތުގައި) އަށެއް ކޮޅަށް ބާއްވަވައިފައިވާ ކަމުގައިވެއެވެ."}

* * * * *

185- ވުޟޫކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُم مِّنۡهُۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمۡ وَلِيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ﴾ (الْمَائِدَة: ٦)

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް ތެދުވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުން ގަސްދުކޮށްފިނަމަ) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތައް، އުގުނބުރިތަކާ ހަމައަށް ދޮވޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތަކުގައި (ފެން) ފުހޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތައް ފުނބުޅިކަށްޓާ ހަމައަށް ދޮވޭށެވެ! އަދި ޖުނުބުވެރިން ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޠާހިރުވެގަންނާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ބަލިމީހުން ކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ

ދަތުރުއްގެ މަތީގައި ވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ހަނޖެހުން
އައިސްފިނަމަ، ނުވަތަ އަންހެނުންނާއި ބީހިއްޖެނަމަ، ދެން، ފެން ނުލިބިއްޖެއްޔާ
ޠާހިރުވެލިން ތިޔަބައިމީހުން ތަޔައްމުމު ކުރާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި،
އަތްތަކުގައި އެ ވެލިން ފުހާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ދަތިކަމެއް ދެއްވުމަކަށް الله
އިރާދަނުކުރައްވަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވަނީ ތިޔަބައިމީހުން
ޠާހިރުކުރައްވުމަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކުރައްވުމަށެވެ.
(އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ޝުކުރުކުރުމަށް ޓަކައެވެ."

1024– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرّاً مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الوُضُوءِ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ، فَلْيَفْعَلْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ދާމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ
މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން،
ޤިޔާމަތްދުވަހު، މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނަށް ގޮވައިލެއްވޭނެއެވެ، ވުޟޫކުރުމުގެ
ސަބަބުން، އެބައިމީހުންގެ ވުޟޫގެ ގުނަވަންތަކުގެ އަލިވެ، އެޢާލާވެގެންވާ ބޯކޮށްގެއެވެ. ފަހެ،
ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެ މީހެއްގެ އަލިކަން އިތުރުކުރުމަށް މީހަކު އެކަން ކުރާ ނަމަ ކުރައްވާށެވެ.}
(އެބަހީ: ވުޟޫގެ ގުނަވަންތައް ދޮވުން ވާޖިބުވާ މިންވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ދޮވުމެން،
މިސާލަކަށް އުނަގަނޑުހުރިހައިތަން ދޮވުމާއި އިތުރަށް އަތްދަށްގެ ކަނދުރާއާއި ހަމައަށް ދޮވުމެން، ފައިގެ
ދުވަސްބަކަށްދޮވުމާއި އިތުރަށް ކަރުހަށިގެ ބައްޔާއި ދިރިޔާއަށް ދޮވުމެން، އެ އަލިކަން އިތުރަށް
ލިބިގަތުމުގެ މަސައްކަތްކުރުމެވެ.)"

1025– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ خَلِيلِي ﷺ يَقُولُ: "تَبْلُغُ الْحِلْيَةَ مِنَ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوُضُوءُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ދާމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނުގެ ޚަލީލު ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {ވުޟޫގެ ގުނަވަންތައް ދޮވޭހައި ހިސާބަށް ރިސާބަކަށް،
ސުވަރުގޭގައި މުއުމިނުންގެ ގަހަނާތައް ފޯރާނެއެވެ.}"

1026– وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ، حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ވުޟޫކުރުމުގައި (ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް) ރަނގަޅަށް ވުޟޫކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ ހަށިގަނޑުން (ކުރި) ފާފަތައް ނިކުމެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. އޭނާގެ ނިޔަފަތިތަކުގެ ދަށުން، އެ ފާފަތައް ނިކުމެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ.}“

1027– وَعَنْهُ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ مِثْلَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ هَكَذَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَكَانَتْ صَلاَتُهُ وَمَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَافِلَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު އެ ކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރެއްވުމަށްފަހުގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު މި ވުޟޫކުރެއްވި ފަދައިން ރަސޫލުﷲ ﷺ ވުޟޫކުރައްވާތީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށިވަޑައިގެތީމެވެ. އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {މި ފަދައިން (ފުރިހަމަކޮށް) ވުޟޫކޮށްފި މީހާ (ދަންނަށްވާނީ!) އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ (ކުރި) ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ނަމާދުކުރުމާއި، މިސްކިތަށް އޭނާ ހިނގާވެދާ ދަތުރުމަކީ، (އެބަހީ: އެކަންކަމަކީ ދެއްވާން ތަވާބު ހާސިލުވާ) އަދި އިތުރު ނަފިލަތެއް ކަމެކެވެ.}“

1028– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوِ الْمُؤْمِنُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ، خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ، خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ كَانَ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ، خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلاَهُ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމު ނުވަތަ މުއުމިން އަޅާ ވުޟޫކުރާ ހިނދު، ފަހެ، އޭނާ މޫނުދޮވުމުން، ފެނާއެކުގައި ނުވަތަ (ފެނުގެއިތާ) ފެނުގެ އެންމެ ފަހު ތިކާއާއެކުގައި، އޭނާގެ ދެ ލޮލުން

އެ ކަންކަމަށް ބަލައިފައިވާ ފާފަތައް އޭނާގެ މޫނުން ދޮވެވިގެން، ފިލައިދާހުއްޖެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެ އަތް ދޮވެލާ ހިނދު، ފެނާއެކުގައި ނުވަތަ (ދެ އަތް ދޮންނަ) ފެނުގެ އެންމެ ފަހު ފެންތިއްކާއެކުގައި، އޭނާގެ ދެއަތުން ކޮށްފައިވާ ފާފަތައް ދޮވެވިގެން، އެ ދެއަތުން ފިލައިދާހުއްޖެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެ ފައި ދޮވޭލާ ހިނދު، ފެނާއެކުގައި ނުވަތަ (ދެ ފައި ދޮންނަ) ފެނުގެ އެންމެ ފަހު ފެންތިއްކާއެކުގައި، ދޮވެވިގެން، އޭނާގެ ދެފައިން އެކަންކަމާ ދިމާއަށް ހިނގައި ގޮސް، ކޮށްފައިވާ ފާފަތައް ދެ ފައިން ފިލައިދާހުއްޖެވެ. މިގޮތުން އޭނާ (ވުޟޫކޮށް ނިމޭ އިރު ހުންނަނީ، އޭނާއަށް ކުރެވިފައިވާ އެންމެހައި ކުރި) ފާފަތަކުން ތާހިރުވެ ސަލާމަތްވެފައެވެ.}“

1029– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ: "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَومٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، وَدِدْتُ أَنَّا قَدْ رَأَيْنَا إِخْوَانَنَا": قَالُوا: أَوَلَسْنَا إِخْوَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "أَنْتُمْ أَصْحَابِي، وَإِخْوَانُنَا الَّذِيْنَ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ"، قَالُوا: كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ مِنْ أُمَّتِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: "أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلاً لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحَجَّلَةٌ بَيْنَ ظَهْرَيْ خَيْلٍ دُهْمٍ بُهْمٍ، أَلاَ يَعْرِفُ خَيْلَهُ؟" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "فَإِنَّهُمْ يَأْتُونَ غُرًّا مُحَجَّلِيْنَ مِنَ الْوُضُوءِ ، وَأَنَا فَرَطُهُمْ عَلَى الْحَوْضِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަށްވަޅުވެރިންގެ ދިޔައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަށްވަޅުވެރިން ދުށްސުންތެރި އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަށްވަޅުތަކުގެ ދިޔައިން) ދިޔާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަށްވަޅުތައް ވަށާލެވި އެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޤަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަށްވަޅުތަކުން މިވަޑައިގެން ދުވާ ކުރެއްވިއެވެ. "السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَومٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ، {އެބަހީ: އޭ މުއުމިނުންގެ އަރަދުވެރިންގެ މި ގޭގޭ އަރަދުވެރިންނޯވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްވާށިއެވެ. އަދި ތިމަންމެންނީ، اللّٰهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ތިޔަބައިމީހުންނާ ގުޅިގެން ބައްދަލުކުރާނެ ބަޔަކުމުއެވެ.} (ދެން އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ އިޚްވާނުންނާ ބައްދަލުކޮށްލެވިއްޖެނަމަ ތިމަން ކަލޯގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަސްޙާބުބެއިން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންނީ، ކަލޯގެފާނުގެ އިޚްވާނުންނަކީ ނޫންހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބޭފުޅުންނީ، ތިމަން ކަލޯގެފާނުގެ އަސްޙާބުބެއިންނެވެ. ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ އިޚްވާނުން އަދި އައިސްނުވެއެވެ.} އަސްޙާބުބެއިން ދަންނަވައިފިއެވެ. ކަލޯގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ އަދި ފަހުން ކަލޯގެފާނު

ދެންވަޑައިގަންނަވާނީ ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ.{އަސްތަކުންގެ ހަމަކަޅުކުލައި
ނިތްކުރި ހުދުކުލައިގައިވާ އަސްތަކެއް ތިބިގެންވާ މީހާގެ އަސްތަކެއް، ކަޅުކުލަވަގަދަ ކަޅުކުލައިގެ
އަސްތަކެއްގެ ތެރޭގައިވިޔަސް، އޭނާގެ އަސްތަކެއް އެ މީހަކަށް ވަކިކުރަން ނޭނގޭނެ
ހެއްޔެވެ؟} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ނޫނެކެވެ. އެ މީހާއަށް އެނގޭނެއެވެ. އޭ
اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ. {އެބައިމީހުން (އެބަހީ: މިއުންމަތުގެ މީހުންގެ
ދިރުމުން، މަރުވުމުގެ ފަހުދުވަހު ޤިޔާމަތުގެ ދުވަހު ވަޟޫގެ ސަބަބުން އެބައިމީހުންގެ މޫނާއި
ހަތްގަނޑުގައި އަތުގައި ފައިތިލަފަތުގައި ހުދުކުލައިގެ ނިޝާން ހުރެގެން،
(ކަޅުކުލައިގެ) ހުދުކުލައިގެ ނިތްކުރި ކުލަވަރެއް ހުރެގެން ވަޑައިގަންނާނެއެވެ.}“

1030- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟިيَ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {اللّٰهُ ތަޢާލާ (ކުށް) ފާފަތައް
ފުހެލައްވައި، އޭގެ ސަބަބުން ދަރަޖަ މަތިކުރައްވާ ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދައްކައިދޭން
ވީތޯއެވެ؟} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އާދޭހެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. އޭ
اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ. {(އެއީ) އުނދަގޫކަމާއި ދަތިކަމާއެކު ވުޟޫ،
ފުރިހަމައަށް ވުޟޫކުރުމެވެ. (އެބަހީ: ގަދަފިނިގޭ ވަގުތުގައި، ނުވަތަ ބަލިވެގެން
ވުޟޫކުރުމަށް އުނދަގޫވާއިރުވާ ހާލުގައި ވުޟޫ ފުރިހަމައަށް ވުޟޫކުރުމެވެ.) އަދި
މިސްކިތަށް ނަމާދަށް ދިއުމަށްޓަކައި ގިނަ ފިޔަވަޅުތަކެއް އެޅުމެވެ. (އެބަހީ: ކައިރި މަގަކުން
ހިނގައިފައި ދުރުން އައުމަށް، އެއަށްވުރެ ދުރު މަގަކުން މިސްކިތަށް ހިނގައިފައި ދިޔުމެވެ.)
އަދި އެއް ނަމާދަށް ފަހު، އަނެއް ނަމާދަށް އިންތިޒާރުކުރުމެވެ. ދީނުގެ ދުއްޝަމުނުންނާއި
ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވެ ހުރުމަކީ ރިބާޠެވެ. ދީނުގެ ދުއްޝަމުނުންނާއި ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމައަށް
ތައްޔާރުވެ ހުރުމެވެ.}“

(ނޯޓު: މިގޮތަށް، ރިބާޠުގެ މާނަ ދިނުމަކީ ނަފްސާއި ހަނގުރާމަ ކުރުމަށްވެސް ބުނެވޭ
ކަމެވެ (ރިޔާޟުއްޞާލިޙީނު 131) ގައި ރިޔާޟުއްޞާލިޙީނުގެ ޝަރަޙައިގައިވާ ގޮތުންނެވެ.)

1031– وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ"الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيْمَانِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމާލިކުލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސާފު ތާހިރުކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައެވެ.}"

وَقَدْ سَبَقَ بِطُولِهِ فِي بَابِ الصَّبْرِ، وَفِي الْبَابِ حَدِيْثُ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ ﷺ، السَّابِقُ فِي آخِرِ بَابِ الرَّجَاءِ، وَهُوَ حَدِيْثٌ عَظِيمٌ ، مُشْتَمِلٌ عَلَى جُمَلٍ مِنَ الْخَيْرَاتِ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މީގެ ކުރިން، ކެތްތެރިކަމުގެ ބާބަކަ ނަންގަތް ބާބު ގައި މި ޙަދީޘް އެކުގައި ފާހަގަކޮށްފައެވެ. އަދި މި ބާބުގައި ޢަމްރުބްނު ޢަބަސާ ޙަދީޘްގެ ތެރޭގައި، ކަންކަމާބެހޭގޮތުން ރަނގަޅު ގޮތްތަކެއް އެއްކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެއް ވާހަކަ ނަންގަތް ބާބު ގައި އިސްވެ ޝަރަޙަކޮށްފައިވާ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމްރު ބްނު ޢަބަސާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ، ޙަދީޘް ވެސް ހިމެނިގެންވެއެވެ. އެއީ، ހެޔޮކަންކަމުގެ ތެރެއިން ވަރަށްގިނަ ކަންތައްތައް ބަޔާންވެގެންވާ، ވަރަށްބޮޑު މަތިވެރި ޙަދީޘެކެވެ."
(ބައްލަވާ! ޙަދީޘްނަންބަރު 438)

1032– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّاب ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ، فَيُبْلِغُ أَوْ فَيُسْبِغُ الْوُضُوءَ، ثُمَّ قَالَ: {أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ}، إِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمُ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފުރިހަމަކޮށް ހިނދު، އެކަށީގެންވާ އުސޫލު ފުރިހަމަކޮށްގެން ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކުރުމަށްފަހު، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ (އެބަހީ: اللَّهُ ފިޔަވައި ޢިބާދަތްކުރެވޭ އިލާހަކު ނެތްކަމަށް ހެކިވަމެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކަކު ނެތެވެ. އަދި މުޙައްމަދުގެފާނީ اللَّهُ ގެ އަޅާކަމަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވަމެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައި، ދޮރުފަތްތަކުން ސުވަރުގޭގެ އަށް ދޮރުފަތް

ދޮރުތަކުގެތެރެއިން ބޭނުން ދޮރަކުން ދޮރުތަކުގެ އެ އޭނާ، ނަމާދުކުރުއްޖެވެ. ހުޅުވިގެންވާ
ސުވަރުގެއަށް ވަންނަވުއްޖެވެ.}"

وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ : {اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ}.

އަދި އައްތިރްމިޛީ މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އިބާރާތުގައި (ކުރިން މި އިސްވެދިޔަ ދުޢާގެ އިބާރާތުގެ ފަހުގައި އަންނަނިވި އިބާރާތް) އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ (މާނައީ: އޭގެވެރިރަސްކަލާނގެވެ! މިއަޅާއި ގިނަގިނައިން ތައުބާވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ލައްވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާއި، ސާފުތާހިރުވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ލައްވާނދޭވެ!)

* * * * *

186- ބަންގީގެ މާތްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1033– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلاَّ أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لاَسْتَهَمُّوا عَلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيْرِ لاَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ، لأَتَوهُمَا وَلَوْ حَبْوًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ބަންގިގޮވުމާއި، (ނަމާދުގެ) ފުރަތަމަ ސަފުގެ މާތްކަން މީސްތަކުންނަށް އެނގޭކަމުގައި ވިޔަނަމަ، ޤުރުޢަތުލައިގެން މެނުވީ އެކަންކަން ލިބިގަތުމަށް ފުރުޞަތު ނުލިބޭކަމުގައިވާނަމަ، ޤުރުޢަތުލައިގެން ވިޔަސް، އެކަންކަން ލިބިގަތުމަށް އެބައިމީހުން ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރާނެއެވެ. އަދި ކުރީބައިގައި ނަމާދަށް ދިއުމުގެ މާތްކަން އެބައިމީހުންނަށް އެނގޭކަމުގައި ވިޔަނަމަ، އެބައިމީހުން އެކަކަށްވުރެ ކުރީގައި އަނެކަކު (މިސްކިތަށް ދިއުމަށް) ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރާނެއެވެ. އަދި ޢިޝާނަމާދާއި ފަތިސްނަމާދުގެ

މާތްކަން މީސްތަކުންނަށް އެނގޭކަމުގައި ވަނީނަމަ، ފިތުނަފައިވިއަސް، އެ ދީނަށާދަރަށް އެބައިމީހުން ދިޔައީހެވެ.}“

1034– وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވުމެވި މުޢާވިޔަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ނަމާދަށް ބަންގިގޮވާ މީހުންނީ، މީސްތަކުންނަށްވުރެ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެބައިމީހުންގެ ކަނދުރާތައް އެންމެ ދިގު މީހުން ކަމުގައި ވާނުއްޖެވެ.}“

(ޝަރަޙް: ”ބަންގިދޭ މީހުންނަކީ، މީސްތަކުންނަށްވުރެ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެބައިމީހުންގެ ކަނދުރާތައް އެންމެ ދިގު މީހުންކަމުގައި ވާނުއްޖެވެ.“ މި ބަސްފުޅުގެ މާނައާ ދުރުގައި ޢިލްމުވެރިން ތަފާތު ގޮތްގޮތަށް ވާހަކަދައްކަވައިފައެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އޭގެ މާނައަކީ، މީސްތަކުންނަކީ اللهُގެ ރަޙްމަތަށް އެންމެބޭނުން އެދުންވެރިވެ، ޝައުޤުވެރިވެ ބަލަބަލައިތިބޭނެ ބަޔަކު، މުއައްޒިނުން، ނުވަތަ ބަންގިދޭ މީހުންނެވެ. ބަޔަކު ވަކިކަމަކަށް ޝައުޤުވެރިވެ، އެކަމުގެ އިންތިޒާރުގައި ބަލަބަލައި ތިބޭހިނދު، އެބައިމީހުން ތިބޭނީ، އެ ދިމާއަކަށް ކަރުދިގުކޮށްލައިގެން ބަލަބަލައެވެ. އަދި އަނެއްބައި ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ، އެ ބަސްފުޅުން ދަރަޖައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުން ލިބިނިވި ތަރުތީބުގެ މަތިވެރިކަމެވެ. އެހެނީ، ބަންގިދޭ މީހުންނަކީ، ކޮންމެ ދުވަހަކު ފަސް ފަހަރު، މީސްތަކުންގެދުރުގައި اللهُގެ އެއްކައުވަންތަކަމުގެ ކަލިމަތުގެ މަތިވެރިކަން، އެކަމަށް އަންގަނަން ދަޢުވަތުދޭތީ، އިޚްލާޞްތެރިކަމާ މީހުންނެވެ. އަހްނަސް ބުނު ސުވާޔަތު ނަމާދަށްގޮވާތީން އިޚްލާޞްތެރިކަމާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ގައިން އަރާ ދާ ދަރުގެތެރޭގައި އަރަދުވެ ދާއިރު، ބަންގިދޭ މީހުންގެ ކަނދުރާތައް އުސް މީހުންނަށްވުރެ ދިގުވުމުން، އެކަމުގެ ބިރުވެރިކަމުން ސަލާމަތްވެނިވި ބަދަލުތަކުގައި ބަންގިދޭމީހުން ވާނެއެވެ. މިއެވެ. އަދިބައިބަޔަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތުގައި އަޚްބާރުކުރާ ބަސް އަޚްބާރުވުމުގެ ރިވާޔަތުން، އެ ކަލޭގެފާނުން އޭގެ ބައްޔާ އަޚްބާރުވުމުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި

ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، އެބައިމީހުންގެ ކަނދުރާތައް ދިގުވާ ވާހަކައެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް، ޤިޔާމަތްދުވަހުން މީސްތަކުންނަށްވުރެ، ފެންބޯވައިގެންގޮސް ކަރުހިއްކައިގެން އަވަދިވެފައެވެ. މީހަކު މާބޮޑަށް ކަރުހިއްކައިގެންވިޔަސް، އާރާރުންނަރުހި ކަރު ކުރުވެދިޔައެވެ. މީސްތަކުން އެބާރުގައި ވާހިނދު ބަންގިދިނުމުން މީހުންނަށް އެފަދަ ތަކުލީފެއް ކުރިމަތްކޮށް ނުވާނެއެވެ.

(”ދަލީލުލް ފާލިޙީން“ (535/3) ން ނަގައިފައި، ”ފުތޫޙާތު“)

1035- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ ﵁، قَالَ لَهُ: إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ لِلصَّلاَةِ، فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ، وَلاَ إِنْسٌ، وَلاَ شَيْءٌ، إِلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". قَالَ أَبُو سَعِيْدٍ: سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލައްވާ މާތް ބޭކަލުންނަކީ މަޝްހޫރު ބޭކަލުންކަމުގައިވާ) ޢަބްދުاللهِ ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އަބޫޞަޢްޞަޢާ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީ، ތިމަންގެ ގާތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާއީ ބަކަރި ގެންގުޅުމަށާއި، ރަށްފުށުގެ ދިރިއުޅުމަށް ލޯބިކުރައްވާ ބޭކަލަކުކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަމެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ ބަކަރިތަކާއެކު (އެ ތަކެތި ހުރިޔާއްޖުވުގައި) ނުވަތަ، ރަށްފުށުގެ ދިރިއުޅުމުގައި ވާހިނދު، ނަމާދަށް ބަންގިގޮވައިލައްވާނަމަ، ކަލޭގެފާނު ހަޑުއަޑުން ބަންގިގޮވައިލައްވާށެވެ! އެހެނީ، ބަންގިގޮވާ މީހާގެ އަޑު ފޯރާ އެންމެދުރު ހިސާބަކާހަމައަށް، އެއަޑުއަހާ ޖިންނީއާއި އިންސާނާއި، އަދި އިންސާނެއްވިޔަސް، ނޫނަމަ އެއީ ކޮންމެއެއްޗެއް ވިޔަސް، ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ ކަލޭގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: އާދާ اللهُގެ އަރިހުގައި ބަންގިދެއްވި ކަމުގެ ގަވާހީދޭން މީސްތަކުންގެތެރޭގައި ގަވާހިދޭކަމުގެ މައްޗަށް) ހެކިވާނެއެވެ.} އަބޫސަޢީދު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިފަދައިން ޙަދީޘް ކިޔައްވާތީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވާފީމެވެ."

1036- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا نُودِيَ بِالصَّلاَةِ، أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لاَ يَسْمَعَ التَّأْذِينَ، فَإِذَا قُضِيَ النِّدَاءُ أَقْبَلَ، حَتَّى إِذَا ثُوِّبَ لِلصَّلاَةِ أَدْبَرَ، حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّثْوِيْبُ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا، وَاذْكُرْ كَذَا، لِمَا لَمْ يَذْكُرْ مِنْ قَبْلُ، حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ مَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޙްމު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަމާދަށް ބަންގިގޮވައިލުމާއެކު (ބަންގީގެ އަޑު ނުއިވުމަށްޓަކައި)
ޝައިޠާނާ ވައިބޮޑުކުރަމުން ފުރަގަސްދީ ދުއްވައިގަންނައެވެ. ފަހެ، ބަންގިދީ ނިމުމުން، އެ
ކަލޭގެ އަނބުރާ ވެސް އެނބުރި އާދެއެވެ. އަދި ޤަމަތު ގޮވުމާއެކު (އެ އަޑު ނުއިވުމަށް)
އެ ކަލޭގެ ފުރަގަސްދީ ދުއްވައިގަންނައެވެ. ޤަމަތުދީ ނިމުމުން، އެ ކަލޭގެ (އެނބުރި) އާދެއެވެ.
އަދި އިންސާނާގެ ނަފްސާއި ވަސްވާސްއަރުވަމުން ފެއްޓުމުގައި، އެ ކަލޭގެ އަވަދިވެއް
މަސައްކަތްކުރައްވައެވެ. (ނަމާދަށްހުންނަ ވިސްނުމާ) އެ ކަލޭގެ ބުނެއެވެ. އެވެސް ކަމެއް
ހަނދާންކޮށްލާ ބަލާށެވެ. މި ކަމެއް ހަނދާންކޮށްލާ ބަލާށެވެ. މި ގޮތުން ކުރިން އޭނާގެ
ހިތަށް ނުވެސް އަރާ ހުރި ކަމެއް ހަނދާންކޮށްދެއެވެ. އެންމެފަހުން، މީހާއަށް ކުރެވުނީ
ނަމާދުގެ ކިތައް ރަކްޢަތްކަން ވެސް އޭނާއަށް ހަނދާންނެތިގެން ހުރެއެވެ.}"

1037– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلاَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِيَ الْوَسِيْلَةَ، فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لاَ تَنْبَغِي إِلاَّ لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ لِيَ الْوَسِيْلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމު اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢަމްރު ބިން
އާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިމަންނަކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވިއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވި
އެވެ. {ބަންގިދޭ މީހާ، ބަންގިދޭ އަޑު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިވިއްޖެނަމަ، އޭނާ އެ ކިޔާ
ފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ވެސް ކިޔާށެވެ. އެއަށްފަހު، މިމަންނަކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް
ތިޔަބައިމީހުން ޞަލަވާތް ކިޔާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، މިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް
އެއް ފަހަރު ޞަލަވާތް ކިޔައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް، اللهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ދިހަ ފަހަރު
ޞަލަވާތް ފޮނުއްވާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، މިމަންނަކަލޭގެފާނަށް އަލްވަސީލާ ދެއްވުމަށް އެދި، اللهُ އަށް
ދުޢާކުރާށެވެ. އެއީ ސުވަރުގޭގެ މަޤާމެއް ދަރަޖައެކެވެ. އެ މަޤާމު، اللهُގެ އަޅުތަކުންކުރެ
(އެއްބަޔަ) އަޅަކަށްމެނުވީ ހައްގުވެގެންވާ މަޤާމެއް ނޫނެވެ. އެ އަޅަކީ، މިމަންނަކަލޭގެފާނުކަމުގައި
ވެވަޑައިގަންނަވާނެކަމަށް މިމަންނަކަލޭގެފާނު އުއްމީދު ކުރައްވަމެވެ. މިމަންނަކަލޭގެފާނަށް

އަލްވަސީލާ ދެއްވުމަށް އެދި ދުޢާ ދަންނަވައިފި މީހަކަށް، ތިމަން ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ ޝަފާޢަތް ވާޖިބުވެގެން ވާނެއެވެ.}“

(ޝަރަހަ: ބަންގިއަށް އިޖާބަދިނުމުގައި، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ މި ދެ ކަލިމަތުން، އެހެން ކަލިމަތަކަށް އިޖާބަދިނުމުގެ ގޮތުން ކިޔާނީ، ބަންގިދޭމީހާ އެ ކިޔާގޮތަށް، ހަމަ އެ، ކަލިމަތަކެވެ. حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ މި ދެ ކަލިމައަށް އިޖާބަދިނުމުގެ ގޮތުން ކިޔާނީ، لاَحَوْلَ وَلاَقُوَّةَ إِلاَّبِاللَّهِ މިހެންނެވެ.

ބަންގިދީ އަވަދިވުމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް އަލްވަސީލާ ދެއްވުމަށް އެދި ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާ، 1039 ނަންބަރު ޙަދީޘްގައި މުއައްލިފު ބަޔާންކުރައްވައިފައި އެވަނީއެވެ.

މިފަދަ އެއްވެސް ދުޢާއެއްގައި، އަދުގެ ނިޒާމުން، އެ ދުޢާތަކަށް އިތުރުކޮށްފައިވާ “ސައްޔިދިނާ” ގެ ލަފުޒު ވާރިދުވެފައެއް ނުވެއެވެ. ދީނުގެ މައްސަލަތައް ތަރުޖަމާކުރެއްވި، ޝިޔަ އިލްމުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި، މުޅިއެއްކޮށްވެސްނުވާ ގޮތެއް، އެފަދަ މަޒްހަބު ދުޢާތަކުގެ ތެރެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް އިތުރުނުކުރަން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެ ދެއްވައިފައިވާ ގޮތަށް ކިޔުމެވެ. “މުތަރުޖިމު”)

1038– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ، فَقُولُوا كَمَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަންގިގޮވައިލާވާ އަޑު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިވިއްޖެނަމަ، ބަންގިދޭމީހާ މިހާ އެ ކިޔާ ފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ވެސް ކިޔާށެވެ.}“

1039– وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَن قَالَ حِيْنَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: {اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ، وَالْفَضِيْلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ}، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ބަންގީގެ އަޑުއިވޭ ހިނދު، (ބަންގިދީ ނިމުމުން) {اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ

الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ، وَالْفَضِيْلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ}

(ޢިބާރާ: މި ފުރިހަމަ ދަޢުވަތުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަދި ޤާއިމުކުރެވޭ ނަމާދުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މުޙައްމަދުގެފާނަށް އަލްވަސީލާ އާއި ފަޟީލަތްކަން ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އެކަލަން ވަޢުދު ކުރައްވައިފައިވާ، ޙަމްދުކުރެވިގެންވާ މަޤާމު އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާނދޭވެ!) މިދުޢާއިން ކިޔާއިދިނަމަ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ މީހަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ވާޖިބުވާނެއެވެ.}”

1040– وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَالَ حِيْنَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: {أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيْتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً، وَبِالإِسْلاَمِ دِينًا}، غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ބަންގީގެ އަޑު އިވުނުހިނދު، (ބަންގިދީ ނިމުމުން) {أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيْتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً، وَبِالإِسْلاَمِ دِينًا} (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި ޙައްޤު ގޮތުގައި އަޅުކަންކުރެވޭ އިލާހަކު ނުވާކަމަށް އަޅު ހެކިވަމެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކަލޭވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކަކު ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ، އެކަލާނގެ އަޅާކަމާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް އަޅު ހެކިވަމެވެ. اللَّهُ އީ (އަޅުގަނޑުގެ) ރައްބުކަމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނީ، (އަޅުގަނޑުގެ) ރަސޫލާކަމާއި، އިސްލާމްދީނަކީ (އަޅުގަނޑުގެ) ދީންކަމަށް މިއަޅާ ރުހިވަޑައިގަތީމެވެ.) މިދުޢާއިން ކިޔާއިފިނަމަ، އެ މީހެއްގެ (ކުރި) ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ.}”

1041– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الدُّعَاءُ لاَ يُرَدُّ بَيْنَ الأَذَانِ وَالإِقَامَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބަންގިއާއި ޤަމަތާ ދެމެދުގައި ކުރާ ދުޢާ ރައްދު ނުކުރައްވާނެއެވެ.}

* * * * *

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ﴾ (العنكبوت: ٤٥) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދަކީ ހުތުރުކަންތަކުގެ ފާފަވެރިކަމާއި، މުންކަރުތަކުން ނަހީކުރާ ކަމެކެވެ."

1042– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يغْتَسِلُ مِنْه كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ، هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيءٌ؟" قَالُوا: لاَ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ، قَالَ: "فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިވަންކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ، ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ ދުވަހަކު ފަސް ދުވަސްވަރަކު (އާއިރުވާ) ހެނދުނުގައި، އެ މީހަކު ކޯރުން ދޮވެހަދާ ފެނުން ފެހި، އެ ހެނދުނު ފެނުވެރިކޮށް، އެ މީހެއްގެ ގައިގައި އޮތްކަށި މުޅިއެއް ހުރިއަނބުރަށްތޯއެވެ؟} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފައެވެ. އެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގައި އޮތްކަށި މުޅިއެއް ނުހުންނާނެހެވެ. ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {މިއީ ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގެ މިސާލެވެ. اللّهُ ތަޢާލާ އެ ނަމާދުތަކުގެ ސަބަބުން (ކުށި) ފާފަތައް ފުހެލައްވައެވެ.}"

1043– وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ كَمَثَلِ نَهْرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابِ أَحَدِكُم يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވައިފައެވެ. {ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގެ މިސާލަކީ، ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ ދުވަހަކު ފަސް ދުވަސްވަރަކު އޮތް، ފެންގަނޑެއް، (އާއިރުވާ) ފެން ކޯރުމެއްގެ މިސާލެވެ. އެ ކޯރުން އޭނާ ދޮރާއިދޮރާއަށް ފެހި ފެހިވެ ފެންވަރަނީއެވެ.} (އެބަހީ: ކުށި ހަދިގެނުގައި އަޅުއްސަވާ ފަރުޟުން، އަޅުގަނޑުން އެ މީހެއްގެ ކުށި ފާފަތައް ފުހެލައްވައެވެ.)"

1044- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ ٱلَّيْلِۚ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ﴾ فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذَا؟ قَالَ: "لِجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފިރިހެނަކު) ބޭކަލަކު (ރިޖާ) އަންހެނަކަށް ބޮސްދީފިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގެން، އެ ވާހަކަ ދެންނެވިއެވެ. އެހިނދު މާތް اللهُ، މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ ٱلَّيْلِۚ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ﴾ (އެބަހީ: ދުވަހުގެ ދެކޮޅުގައާއި، ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޤާއިމުކުރައްވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮކަންތައްތައް، ނުބައިކަންތައްތައް ނައްތާލައެވެ.) (ސޫރަތުހޫދުގެ 114 ވަނަ އާޔަތް) އެ ހިނދު އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. މިއީ އަޅުގަނޑަށް އެކަނި ޚާއްޞަވީތޯއެވެ؟ އިރުން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(ނޫނެކެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ އެންމެހައި މީސްތަކުންނަށް ޓަކައެވެ.}”

(ނޯޓު: މިޙަދީޘް 434 ނަންބަރުގައިވެސް މި ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1045- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ، مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ފަސް ވަގުތު ނަމާދާއި (އެބަހީ: އެއް ނަމާދުން އަނެއް ނަމާދު ދެމެދުގައާއި ވަގުތާއި) އަދި ހުކުރުން އަނެއް ހުކުރަށް، (އެބަހީ: އެ ދެ ހުކުރުގެ ދެމެދުގައި ވަގުތާ) ބޮޑެތި ފާފަތަކުން އެއްކިބާވެގެންނަމަ ހިނގައިފި، (އެ ދެމެދުގައި ކުރެވޭ ކުށް) ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއެކެވެ.}”

1046- وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ تَحْضُرُهُ صَلاَةٌ مَكْتُوبَةٌ، فَيُحْسِنُ وُضُوءَهَا، وَخُشُوعَهَا، وَرُكُوعَهَا، إِلاَّ كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ، مَا لَمْ تُؤْتَ كَبِيرَةٌ، وَذَلِكَ الدَّهْرَ كُلَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ޖުންދުބު ބިން ސުފްޔާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިފަދައިން ކަލޭގެފާނު އަޑުއެހިއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަތިސް ނަމާދުގެ ވަގުތުވުމުން، މުސްލިމަކު އެ ނަމާދަށްޓަކައި ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކޮށް، (ނަމާދު ކުރުމުގައި) އެ ނަމާދުގެ ޚުޝޫޢުތެރިކަމާއި ރައްކާތެރިވެ، ނަމާދުގެ ރުކުނުތައް (އެބަހީ: ރުކޫޢާއި ސަޖިދަ އާއި އެހެނިހެން ރުކުންތަކާއި) ފުރިހަމައަށް ރައްކާތެރިވެ (ނަމާދު ކޮށްފިނަމަ) އޭނާ، އޭގެ ކުރިމަތީ ކުރެވިފައިވާ (ކުޑަ) ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއަކަށްވާނެއެވެ. ނުވާ ހިނދަކަށެވެ. އޭގެ ބޭނުމީ ފާފައަކަށް އަރައިނުގަންނަ ހިނދަކުއެވެ. އަދި މިއީ އަބަދަށްވެސް ހިނގާ ކަމެކެވެ.}"

* * * * *

188- ފަތިސް ނަމާދާއި، ޢަޞްރު ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1047– عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު ފިނި (ވަގުތުގެ) ދެ ނަމާދު (އެބަހީ: ޢަޞްރު ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު) ކުރުން އާދަކޮށްފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ވަންނާނެއެވެ.}"

1048– وَعَنْ أَبِى زُهَيْرٍ، عُمَارَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَنْ يَلِجَ النَّارَ أَحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا". يَعْنِي الْفَجْرَ، وَالْعَصْرَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަބޫ ޒުހައިރު،
ޢުމާރާތު ބިން ރުވައިބާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ
ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިވަނީ ކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{އިރުއަރާއުމުގެ ކުރީގައްޔާއި އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރީގައި (އެބަހީ: ފަތިސް ނަމާދާއި ޢަޞްރު
ނަމާދު) ކުރުމަށް އާދަކޮށްގެ އެއްވެސް މީހަކު (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު
ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގެ ތެރެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ.}"

1049– وَعَنْ جُنْدُب بْنِ سُفْيَانَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَانْظُرْ يَا ابْنَ آدَمَ لاَ يَطْلُبَنَّكَ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيءٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޖުންދުބް ބިން
ސުފްޔާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަތިސް ނަމާދު (ޖަމާޢަތުގައި) ކުރުމަށް އާދަކޮށްފި މީހާ ވާނީ، اللهُގެ
ރައްކާތެރިކަމުގެ ދަށުގައެވެ. ފަހެ، އޭ އާދަމުގެ ދަރިކޮޅުންނޭވެ! މިރައްކާތެރިކަމުން اللهُގެ
ރައްކާތެރިކަމުން ނުކުތް ދިޔުމުން، އެކަލާނގެ މިރައްކާތެރިކަމުންނާ ސުވާލުކުރައްވާނެކަމަށްޓަކައި
ބޮޑުކަން މިރައްކާތެރިކަމުގެ ޙައްޤުތަކެއް ނުބެހެއްޓުމަށް މިރައްކާތެރިކަމުން ގެނައެއް ވަސަތްކޮށްލެއްވުން
ހުރިކަމެވެ.}"

1050– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَتَعَاقَبُونَ فِيْكُم مَلاَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ، وَمَلاَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ وَصَلاَةِ العَصْرِ، ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِيْنَ بَاتُوا فِيْكُم، فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ : كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{މިރައްކާތެރިކަމުގެ ކަންބޮއްޓެއް ބަދަލުކޮށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކައިރިއަށް، ރޭގަނޑު ވަގުތުގައި
މަލާއިކަތުން ބައިބައިން ފަހަރުގައިވީ، އަދި (ދުވާލު) އަރާވަރުގައިވެސް ބައިބައިން
ގެނައުވާލެވެ. އެ ބައިކުރުން އާދޭ އެއް ބައިކު އަނެއް ބައިކާ ބައްދަލުކުރައްވައި، ފަތިސް
ނަމާދުގެ ވަގުތުގައްޔާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައެވެ. އެއަށްފަހު، މިރައްކާތެރިކަމުގެ
ތެރޭގައި ވަގުތު ހޭދަކުރައްވާ މަލާއިކަތުން (އުޑަށް) އަރާވަޑައިގަންނަވައެވެ. ފަހެ، އެ

ބޭކަލުންނާ اللَّهُ ސުވާލުކުރައްވާނެތެވެ. އެކަލާނގެ އެ ބޭކަލުންނަށްވުރެ މާގެން (އަޑުތަކުންގެ ބަހަލުތައް) ދެނެވޮޑިގެންވާފަދައެވެ. (އެކަލާނގެ ސުވާލުކުރައްވާނެތެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން މިވަނީރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނާ ވަކިވެ އަދި، އެބައިމީހުން ކޮން ކަމެއްގައި ވަނީކޮން ހާލެއްތޯ؟} އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެތެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެބައިމީހުންނާ ވަކިވި އައިރު އެބައިމީހުން ވަނީ، ނަމާދުކުރަމުންދިޔައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ދިޔައިރު ވެސް އެބައިމީހުން ވަނީ، ނަމާދުކުރަމުންދިޔައެވެ.}“

1051– وَعَن جَرِيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ ﵁، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَنظرَ إِلَى الْقَمرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، فَقَالَ: "إِنَّكُم سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لاَ تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ، فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لاَ تُغْلَبُوا عَلَى صَلاَةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި ޖަރީރު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ އަލްބަޖަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ހަނދުމަހުގެ ސާދަވަނަ ރެއެއްގައި) މިމަންޖެން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބަވަނީކޮށް، އެކަލޭގެފާނު، ސާދަވިރޭގެ ފުރިހަމަވެފައިވާ ހަނދަށް ބައްލަވައިލެއްވުމަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައި މީހުން އެންމެން، މިހަކަ ހަނދު ދުށްފަދައިން (ޒިޔާމަތެއްނުވާގޮތުން) ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ދީދާރުފުޅު ދެކޭނެތެވެ. އެކަލާނގެ ދީދާރުފުޅު ދެކުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް ދަތިކަމެއް އުނދަގުލެއް ދެމުވެރި ނުވާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، އިރުއެރުމުގެ ކުރީގައްޔާއި، އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރީގެ ނަމާދަކަށް (އެބަހީ: ފަތިސް ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދަށް) ފުރުޞަތުކަށްނުވާނޭ ގޮތަކަށްމިން ތިޔަބައިމީހުން ގަދައަޅައި މަސައްކަތް ކުރާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ : "فَنظَرَ إِلَى الْقَمرِ لَيْلَةَ أَرْبعَ عَشْرَةَ".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، فَنظَرَ إِلَى الْقَمرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ގެ ބަދަލުގައި، فَنظَرَ إِلَى الْقَمرِ لَيْلَةَ أَرْبعَ عَشْرَةَ". ”ޔަނީ، ސާދަވިރޭގެ ހަނދަށް އެކަލޭގެފާނު ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ.“ މިހެންނެވެ.

1052– وَعَن بُرَيْدَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ تَرَكَ صَلاَةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ބުރައިދާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަސްރު ނަމާދު (ސުބްޙު) ދުވަސްތަކުގައި މިނާ (ދަންނަވާލާށެވެ!) ފަހަ، ހަމަކަނޑައަޅާނަން، އެދިގުއެގެ އަމަލުތައް ބަދަބާދުވެއްޖެކަން ކަނަވަރުވެ.}“

* * * * *

189- ހިނގައިފައި މިސްކިތަށް ދިޔުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1053– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ أَوْ رَاحَ، أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ نُزُلاً كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައްޔާއި ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި (އެބަހީ: އިރު މެންދުރުވުމުގެ ކުރިގައްޔާއި، އިރު މެންދުރުވުމުގެ ފަހުގައި) މިސްކިތަށް ހިނގައްޖެ މީހާ (އެބަހީ: އެވަގުތުގައި މިސްކިތުގައި އަޅުކަންކުރުމަށް ހިނގައްޖެ މީހާ، ދަންނާށެވެ!) ފަހަ، އޭނާ ހެނދުނާއި ހަވީރު މިސްކިތަށްދިޔަ ކޮންމެ ދުވަހަކަށް اللَّهُ ތައާލާ ސުވަރުގޭގައި އޭނާގެ މެހެމާންދާރީ ތައްޔާރުކުރައްވާނެއެވެ.}“

1054– وَعَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ مَضَى إِلَى بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ، لِيَقْضِيَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ، كَانَتْ خُطُوَاتُهُ إِحْدَاهَا تَحُطُّ خَطِيئَةً، وَالأُخْرَى تَرْفَعُ دَرَجَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ގެއިން ވުޟޫކޮށް (ތާހިރުވެގެން) އެއަށްފަހު، اللَّهُ ގެ ފަރުޟުކުރެއްވި ކަމެއް (އެބަހީ: ނަމާދުތަކުގެތެރެން ޗަކައި)

اللّٰهُގެ ގެދޮރުތަކުން ގެދޮރަކަން (އެބަހީ: މިސްކިތަށް) ހިނގައިފައިދާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އެ ކަމަށްޓަކައި އެޅި ފިޔަވަޅުތަކުން އެއް ފިޔަވަޅު، އޭނާގެ ކުށްތަކެއް ފުހެލައްވާނެއެވެ. އަދި އަނެއް ފިޔަވަޅު އޭނާގެ ދަރަޖައެއް އުފުއްލާ ދެއްވާނެއެވެ.}"

1055- وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﵁، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، لاَ أَعْلَمُ أَحَدًا أَبْعَدَ مِنَ الْمَسْجِدِ مِنْهُ، وَكَانَتْ لاَ تُخْطِئُهُ صَلاَةٌ، فَقِيلَ لَهُ: لَوْ اشْتَرَيْتَ حِمَارًا تَرْكَبُهُ فِي الظَّلْمَاءِ، وَفِي الرَّمْضَاءِ!! قَالَ: مَا يَسُرُّنِي أَنَّ مَنْزِلِي إِلِى جَنْبِ الْمَسْجِدِ، إِنِّي أُرِيْدُ أَنْ يُكْتَبَ لِي مَمْشَايَ إِلَى الْمَسْجِدِ، وَرُجُوعِي إِذَا رَجَعْتُ إِلَى أَهْلِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قَدْ جَمَعَ اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ كُلَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންތެރިއްވި އުބައްދު ބޮން ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބޭކަލެއްގެ ގެއަށްވުރެ މިސްކިތާދުރުގައި އެހެން މީހެއްގެ ގެ، ހުންނަކަން ތިމަންނާއަށް އެނގިފައިނުވާ އަންސާރީންގެ ބޭކަލަކު އުޅުއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެއްވެސް ނަމާދަކަށް މިސްކިތަށް ވަޑައިނުގަތުން ނުދެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ނުވަތަ އުބައްދު ވިދާޅުވި އެ ކަލޭގެފާނަށް ޙިމާރެއް ގަނެވަޑައިގަތުމުން ވިދާޅުވެފާނެވެ. އަނދިރިގަޑިއާއި، ހޫނުގަދަ ވަގުތުގައި އެއަށް ސަވާރުވެވަޑައިގަންނަވައި، މިތާ ހިނގާވައި ބަދަލުވަމުގެން ކަމަކަށް ވެސްނުވީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންގެ ގެ، މިސްކިތާ ޖެހިގެން ހުރުމަކީ އަހުރެން އުފާކުރާކަމެއް، އަހުރެންގެ އެދުމަކީ މިސްކިތަށް ދިޔުމަށް އަހުރެން ހިނގާ ހިނގުމާއި، މިސްކިތުން ނިކުމެގެން އަހުރެންގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް އަހުރެން ހިނގާ ހިނގުން، އަހުރެންނަށްޓަކައި ލިޔެވިގެން ވުމަށެވެ. ފަހެ، (މިވާހަކަ އިވިވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މިއެންމެކަމެއް اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އެ ހުރިހައިކަމެއް (އެބަހީ: މިސްކިތަށް ހިނގައިގެން ދިއުމާއި، މިސްކިތުން ނިކުމެގެން ހިނގައިގެން ގެއަށް ދިއުން) ގެ ޘަވާބު ލިޔުއްވާފައެވެ.}"

1056- وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: خَلَتِ الْبِقَاعُ حَوْلَ الْمَسْجِدِ، فَأَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ لَهُمْ: "بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ؟ قَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ، فَقَالَ: "بَنِي سَلِمَةَ دِيَارَكُمْ تُكْتَبْ آثَارُكُمْ، دِيَارَكُمْ تُكْتَبْ آثَارُكُمْ". فَقَالُوا: مَا يَسُرُّنَا أَنَّا كُنَّا تَحَوَّلْنَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَرَوَى الْبُخَارِيُّ مَعْنَاهُ مِن رِوَايَةِ أَنَسٍ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘްގައިވެ ބަނޫސަލިމާގެ ދަރިކޮޅު
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ) މިސްކިތުގެ ވަށައިގެންވާ
ސަރަޙައްދުން ބިންތައް ހުސްވިއެވެ. ދެން، ބަނޫސަލިމާ ދަރިކޮޅުގެ މީހުން، މިސްކިތާ ކައިރިއަށް
(އެބަހީ: މިސްކިތާކައިރިން ހުސްވިބިންތަކަށް) ބަދަލުވުމަށް ގަސްތުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ
ﷺ އަށް، މި ހަބަރު ލިބިވަޑައިގެން އެބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން،
ތިޔަބައިމީހުން މިސްކިތާ ކައިރިއަށް ބަދަލުވުމަށް ގަސްތުކުރާކަމުގެ ޚަބަރު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް
އައްސަވައިލެއްވިއެވެ.} އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އާދެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ!
ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑުމެން އެކަމަށް ގަސްތު ކުރީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ބަނޫސަލިމާ
ދަރިކޮޅުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ތިބޭށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ
ފިޔަވަޅުތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިޔެވޭނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި ތިޔަބައިމީހުން
ތިބޭށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ފިޔަވަޅުތައް ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިޔެވޭނެއެވެ.} (އެބަހީ:
ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭ މިސްކިތާ ދުރުގައިވިޔަސް ގެދޮރުގައި ތިބުން ރަނގަޅެވެ. މިސްކިތަށް އަރުވަންޖެހޭ
ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފިޔަވަޅުތަކުގެ ޘަވާބު ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ލިޔެވޭނެއެވެ.) ދެން،
އެބައިމީހުން ދެންނެވުމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ތިބި ތަންތަން އެހެން ތަނަކާ ބަދަލުވުމަކަށް
އަޅުގަނޑުމެން ނުރުހޭނެއެވެ."

1057– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْهَا مَمْشًى فَأَبْعَدُهُمْ، وَالَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الإِمَامِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّيهَا ثُمَّ يَنَامُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘްގައިވެ އަބޫމޫސާގެ ދަރިކޮޅު
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
{ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދުގައި މީހުންގެ ތެރެއިންގެ ދުރުގަ އެންމެ އިތުރުވެގެންވާނީ،
އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ދުރުން ހިނގައިގެން (މިސްކިތަށް) އަންނަ މީހާއެވެ. ދެން،
(ދުރުން) އެބައިމީހުންނާ ޖެހިގެން ދުރުން (ހިނގައިގެން) އަންނަ މީހާއެވެ. އަދި
(ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް އިންތިޒާރުކުރާމީހާ) ނަމާދުކޮށްލައިގެން ނިދާ މީހާއަށްވުރެ،
އިމާމާއެކު (ޖަމާޢަތުގައި) ނަމާދުކުރުމަށް ބަލައިގަތުމަށް، އިމާމާ އެއްކޮށް ދަނޑުން ނަމާދުކުރާތާ
އިންތިޒާރުކުރާ މީހާގެ ދަރުމަ އިތުރުވެގެންވެއެވެ.}"

1058- وَعَنْ بُرَيْدَةَ ﵁،عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "بَشِّرُوا الْمَشَّائِيْنَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ، بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: ‘‘ރަޟީ اللَّهُ، ޢ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި ބުރައިދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑުގެ އަނދިރީގެ ތެރޭގައި މިސްކިތަށް ހިނގައިފައި އަންނަ މީހުންނަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން ފުރިހަމަ އަލިކަން ލިބޭނެކަމުގެ އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރު ދީއަބައިދިމުން ދޭށެވެ.}“

1059- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَذلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ‘‘ރަޟީ اللَّهُ، ޢ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ތަޢާލާ (ކުރި) ފާފަތައް ފުހެލައްވައި، އޭގެސަބަބުން ދަރަޖަތައް އުފުއްލަވާ ކަމެއް، ތިމަންކަލޭގެފާނު، ތިޔަބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟} އަޞްޙާބުބޭފުޅުން ދަންނަވައެވެ. އާދޭހެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އުނދަގޫކަމާއި ދަތިކަމާއެކު ވުޟޫ ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކުރުމެވެ. (އެބަހީ: ގަދަފިނީގެ ވަގުތުގައްޔާއި، ބަލިވެގެން ވުޟޫކުރުމަކީ އުނދަގޫވެފައިވާ ހާލުގައި ވުޟޫ ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކުރުމެވެ.) އަދި މިސްކިތަށް ނަމާދަށް ދިޔުމަށްޓަކައި، ގިނަ ފިޔަވަޅުތަކެއް އެޅުމެވެ. (އެބަހީ: ކައިރި މަގަކުން ހިނގައިފައި ދެވޭން އޮތްނަމަވެސް، އެއަށްވުރެ ދުރު މަގަކުން މިސްކިތަށް ހިނގައިފައި ދިއުމެވެ.) އަދި އެއް ނަމާދަށްފަހު، އަނެއް ނަމާދަށް އިންތިޒާރު ކުރުމެވެ. ދީނުގެ ދައުލަތުގެސަރަހައްދުތަކުގައި ދުރުމިތިބެހުމުގެ އަސްލަކީ އެއީއެވެ. ދީނުގެ ދައުލަތުގެ ކަމުގައި ދުރުމިތިބެހުމުގެ އަސްލަކީ އެއީއެވެ.}“

(ނޯޓް: މީގެކުރިން 131 ނަންބަރުގައްޔާއި، 1030 ނަންބަރުގައި މި ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1060- وَعَنْ أَبي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالإِيْمَانِ" قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأَخِرِ﴾ (التوبة: ١٨) (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {މީހަކު (ނަމާދަށް) މިސްކިތަށް ދިއުން އާދަކޮށްގެންވާމީހަކު ތިޔަބައި މީހުންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ އީމާންތެރިކަމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން ހެކިވާށެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأَخِرِ﴾ {اللهގެ މިސްކިތްތައް ތަޢުމީރުކުރާނީ ހަމައެކަނި، الله އަށާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހުންކަން ކަށަވަރެވެ.}} (އައްތައުބާ: 18)"

(ޝަރަޙް: ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ މި އިރުޝާދުފުޅުގައިވާ ގޮތުގައި ކައިރި މަގުކުން، އަވަސްތޯރުކަމާއި މިސްކިތަށް ދިއުމަށްޓަކައި، އެއަށްވުރެ ދުރު މަގުކުން، ގިނަ ފިޔަވަޅުތަކެއް އެޅުމަކީ ހިނގައިގެން މިސްކިތަށް ދިއުމުގެ ފުރިހަމަކަން ބޮޑުކުރުމުން ހިފުނެވެ. އެހެނީ، އެއީ، އެކަމަށްޓަކައި އެ މީހަކު އަޅާ ފިޔަވަޅުތަކުގެ ތެރެއިން އެއް ފިޔަވަޅަކުން އޭނާގެ ކުށެއް ފުހެލައްވާކަމުގައި، އަދި އަނެއް ފިޔަވަޅަކީ އޭނާގެ ދަރަޖައެއް އުފުއްލަވާ ކަމެއްކަމުގައިވުމުން، މިސްކިތާ ކައިރިއަށް އެބައިމީހުންގެ ގެދޮރު ބަދަލުކުރަން ގަސްދުކުރި ބަޔަކަށް އެކަން ނުކުރުމަށް ވެސް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަންގަވައިފައިވާކަމެވެ. އެހެންކަމާއެކު އަޅުއިމާދުކުން ބުރާސްފަތި ބަދަލު އިނާމުގެ އަޅަދިޔާރު އިޚުތިޔާރުކުރެއްވުން، އެ ބާކަޖުންގެ ފޮތިފޮތިގައި ހިނގައިގަތައި މިސްކިތަށް ދިޔުމުގެ މާތްކަން ނަސްގަނޑު ބޮޑުގެ ނަމުގައި ބާބު އެކަކައުތުކުމްވައި ފައިވެއެވެ. ހަމައެއާއެކު، މި ބަޔާންތަކުން ބާރަސްކަނޑައެޅިފައި އެއްވާ ކަމަކީ، ކާންދު ނަމާދުއްގެ ޖަމާޢަތުގައި ބައިވެރިވުމުގެ ފުރިހަމަކަމެވެ. އެ ކަމަށްޓަކައި ކިޔަންވާ އެނދުގެތެރެ އެތެރެއިން ޖެހިލުމެވެ، އެ ކަމަށް ފަރުވާކުޑަކޮށްގެން، މިސްކިތަށް ގޮސް އުޅުމުގައިހުރި މަސައްކަތް ދަތިކަމާއި ތަކުލީފުތަކާ ބެހޭކަން ހަމަކުރައްވައިދެއްވެއެވެ. މާތް اللهُ އަޅުގަނޑުމެން، ނަމާދަށް ފަރުވާބަލައިދޭ ބައެއްކަމުގައި ލައްވާށިއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

1061– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَةٍ مَا دَامَتِ الصَّلاَةُ تَحْبِسُهُ، لاَ يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلَى أَهْلِهِ إِلاَّ الصَّلاَةُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނަމާދަށް އިންތިޒާރުކުރުމުގައި ވާހައިހިނދަކު، އެ މީހަކު ވާނީ، ނަމާދުކުރުމުގައިވާ މީހަކު ފަދައިންނެވެ. އެހެނީ، އެ މީހަކު އާއިލާގެ އަނބިދަރިންގެ ކައިރިއަށް (ނުވަތަ އެހެންތަނަކަށް ވެސް) ދިއުން މަނާކޮށްދެވޭނީ، އޭނާ ނަމާދަށް އިންތިޒާރުކޮށްގެންހުރި ހުރުމުގެ ސަބަބުން އެކަން ކަމެއްނޫނެވެ.}"

1062– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْمَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلاَّهُ الَّذِي صَلَّى فِيهِ، مَا لَمْ يُحْدِثْ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {މީހަކު މީހަކު ނަމާދުކުރި ތަނުން ނުތެދުވެ، އޭނާގެ ވުޟޫއަށް ދެކޮޅުވާ ކަމެއް ނުވާހައިހިނދަކު، މަލާއިކަތުން އެ މީހަކަށް ޞަލަވާތް ކިޔާ ދުޢާކުރެތެވެ. އެ މަލާއިކަތުން ވިދާޅުވާ ހުށީވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ" އެބަހީ:"އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ރަޙުމަތްލައްވާނދޭވެ!}"

1063– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَّرَ لَيْلَةً صَلاَةَ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ بَعْدَ مَا صَلَّى، فَقَالَ: "صَلَّى النَّاسُ وَرَقَدُوا، وَلَمْ تَزَالُوا فِي صَلاَةٍ مُنْذُ انْتَظَرْتُمُوهَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެއް

ރޯއަކު ވެންދަރުންވެއްޖެއުމަށް ދާނދެން، އިސްތިސްޤާއު ހަސްކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ނަމާދުކުރައްވައި ނިމުމުގައިވެސް، ތިމަންމެންނާ ދިމާއަށް އެނބުރިވަޑައިގެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ބަޔާން) މިހެން ނަމާދުކޮށްދެއްވުން ނިޔަލައިފިއެވެ. ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުން (އިސްލާމް ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައި ތިބޭފަރާ، ނަމާދުކުރުން މަތީގައި ތިބޭފަދަ އެއްވަރު ކަމުނުކެވެ.}"

* * * * *

191- ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު

1064– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "صَلاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިންނާމެދު ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ އިބްނު ޢުމަރު (ރަޟިޔަ اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޖަމާޢަތުގައި ކުރާ ނަމާދު، އެކަނިކޮށް ކުރާ ނަމާދަށްވުރެ ހަތާވީސް ދަރަޖަ މަތިވެގެންވެއެވެ.}"

1065– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "صَلاَةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ، تُضَعَّفُ عَلَى صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِيْنَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ الصَّلاَةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلاَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ، مَا دَامَ فِي مُصَلاَّهُ، مَا لَمْ يُحْدِثْ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، وَلاَ يَزَالُ فِي صَلاَةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّلاَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނާމެދު ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ޖަމާޢަތުގައިކުރާ ނަމާދު އޭނާގެ ގޭގައި، ނުވަތަ އޭނާގެ ފިހާރަގައި އެކަނި ކުރާ ނަމާދަށްވުރެ ފަންސަވީސް ދަރަޖަ މަތިވެގެންވެއެވެ.

ދެކެނީ، އޭނާ ނަމާދަށްޓަކައި، ވުޟޫކުރާ ހިނދު ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކޮށް، ދެއަސްފުރު، އޭނާގެ ގެއިން ނުކުމެ މިސްކިތަށް ދާ ދިޔުމަކީ، ނަމާދަށްޓަކައި ނުކުތީ ނުކުމެވުމެއް ނޫންނަމަވެސް ނުވެއެވެ. އޭނާ އަޅާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް ދަރަޖައެއް އުފުއްލެވި، އޭގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ޚަޠާއެއް ނުފުއްސެވޭ އެންމެ ފިޔަވަޅެއް ވެސް އޭނާ ނާޅާހުށެވެ. ދެއަސްފުރު، އޭނާ ނަމާދުކޮށް ނިމުމުން ނަމަ، އޭނާ ނަމާދުކުރި ތަނުގައި ހުންނަހާ، އަދި ވުޟޫ ނުގެއްލި އިންނަހައި ހިނދަކު މަލާއިކަތުން އޭނާއަށްޓަކައި ހެޔޮދުޢާކުރައްވާހުށެވެ. ދެމިއިއްބަވާހުށެވެ. އެ ބަޔަކުން ވިދާޅުވާނެއެވެ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ރަޙުމަތް ލެއްވެނުވާށެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވައިދެއްވައި ތައުބާވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އޭނާ ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައި ވާހައި ހިނދަކު އޭނާ ވަނީ، ނަމާދުކުރުމުގައި ދެމިހުރުމުގެ ހާލަތު އިނދެވެ.}”

1066– وَعَنْهُ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ أَعْمَى، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَي الْمَسْجِدِ، فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّي فِي بَيْتِهِ، فَرَخَّصَ لَهُ، فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ، فَقَالَ لَهُ: "هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ؟" قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: "فَأَجِبْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ލޯފަން ބޭކަލަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑާ، މިސްކިތަށް އަޅުގަނޑު ގެންގޮސްދޭނެ އެހީތެރިއަކު ނެތެވެ. މިހެންވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު މިސްކިތަށް ވަޑައިނުގަނެ، ގޭގައި ނަމާދުކުރުމުގެ ހުއްދަ އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއަކަލޭގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެކަމުގެ ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި އެނބުރިލެއްވި ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވެ (އަރިހަށް ގެންނަވައި) ގޮވާލެއްވިއެވެ. {ނަމާދަށް ބަންގި ގޮވާއިލާތީ އަޑު ތިބާއަށް އިވިވަޑައިގަންނަވަނީތޯ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ގޮވާލެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ (ބަންގިއަށް) އިޖާބަދެއްވާހުށިކަމެވެ.} (އެބަހީ: (ފަރުޟު ނަމާދު ކުރެއްވުމަށް މިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!)”

1067– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ، وَقِيلَ: عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ الْمَعْرُوفِ بابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ الْمُؤَذِّنِ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْمَدِينَةَ كَثِيْرَةُ الْهَوَامِّ وَالسِّبَاعِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "تَسْمَعُ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، فَحَيَّهَلاً". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اللَّهِ، ނުވަތަ ޢަމްރު ބިން ޤައިސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އިބްނު އުއްމު މަކްތޫމުގެނަމުން މަޝްހޫރުވެފައިވާ، އަދި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ މުއައްޒިނު ގެއެވެ. ހަމަކަލަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަލަވަރުން، މަދީނާއަކީ، (ބިރުވެރި ސަރުކަޝްތެރި ޖަނަވާރު) ގެއްލުންދިނުމުގެ ސޫފިޔާތަކާއި ވިހަވާ ސޫފިޔާތް ވަރަށްގިނަ ތަނެކެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންނާއަކީ، ދޮޅުލާގެން ފެނިގެން ނުވާ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާތީ، ތިމަންގެ ގޭގައި ނަމާދުކުރުމަށް ހުއްދަ ދެއްވާނަމުތޯއެވެ؟) ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާއަށް ޙައްޔަޢަލައްޞަލާތި، ޙައްޔަޢަލަލްފަލާޙިގެ އަޑު އިވިގެންތޯ ވެއެވެ؟ އެބަހީ: ބަންގިގޮވައިލާ އަޑު އިވޭތޯއެވެ؟ އެހެންކަމަށްވާނަމަ، ބަންގިއަށް އިޖާބަދީގެން މިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!}"

1068– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِحَطَبٍ فَيُحْتَطَبَ، ثُمَّ آمُرَ بِالصَّلاَةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا، ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيَؤُمَّ النَّاسَ، ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަލަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައި ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅުވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤަސަމްފުޅު ގަސްދުކުރައްވައި ވިދާޅުވެއްވެވެ. ލަކުޑިތަކެއް އެއްކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވަން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގަސްދުކުރައްވައިފީމެވެ. އެއަށްފަހު، ނަމާދަށް ބަންގިގޮވުމަށް އަމުރުކުރައްވައި، އޭގެފަހުން މީސްތަކުންނަށް އިމާމުވުމަށް ނަމާދުކުރުވުމަށް މީހަކާ އަމުރު ކުރައްވާފައި، (މިސްކިތަށް ނާންނަ) މީހުންނާ ދިމާއަށްވަޑައިގެން އެ މީސްމީހުންނާއެކު އެބައިމީހުންގެ ގެތަކަށް އަލިފާން ރޯކުރައްވާފައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ގަސްދުކުރައްވައިފީމެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘާއި މީގެކުރިން އިސްވެދިޔަ ދެ ޙަދީޘެއް ފެންނަ ގޮތުން ޖަމާޢަތްގެ ނަމާދުގެ މުހިއްމުކަން ބަޔާންވެގެންވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. މި ޙަދީޘްތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކުރައްވައި،

އިތުރުވެރިންނަށް އެތަކެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެދާނެތީގައި، ބިދުޢަތު ސަލާމަތުންނުދޭއިރުގައި
ތަންގައި ޓާއިފުވެރިޔާ، ޝަރުޢީ އުޒުރަކާނުލައި ޖަމާޢަތް ނަމާދަށް ދިޔުން ނުވައިސް،
އެބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި ނަމާދުކުރާ މީހުންގެ ނަމާދު އަދާވިޔަސް، ޖަމާޢަތުގެ
ނަމާދަށް ހާޒިރުވުމުގެ ސަވާބުން އެފަދަ މީހުން ހުރުވެރިވާނެއެވެ.
ބާބު ސަލާމަތިއްޔާ ޤަސްދުގެ ތަރުޖަމާއިން (56/2) ނަގައިފައި،
”މުތަރުޖިމު“)

1069– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَلْقَي اللَّهَ تَعَالَى غَدًا مُسْلِمًا، فَلْيُحَافِظْ عَلَى هَؤُلاَءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَي بِهِنَّ، فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ ﷺ سُنَنَ الْهُدَى، وَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى، وَلَو أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ، لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ، وَلَو تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ، وَلَقَدْ رَأَيْتُنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلاَّ مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النِّفَاقِ، وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتَى بِهِ، يُهَادَي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ޢަބްދު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނުވި (ރަޙްމަތުاللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާދަމާ (އެބަހީ: ޤިޔާމަތްދުވަހުން) މުސްލިމުއްކަމުގައިވުމުގައި، اللّٰهُ އާ ބައްދަލުވުމަށް ކުރުމަށް އެދޭ މީހާ، މި ނަމާދުތަކަށް ބަންގިދެވޭތާ ހިފާ، އެ ނަމާދުތަކަށް ރައްކާތެރިވާ ހުރިކަމެވެ. (އެބަހީ: އެ ނަމާދުތައް ޖަމާޢަތުގައި ކުރާހުރިކަމެވެ.) އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ތައާލާވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ހިދާޔަތުގެ މަގުތައް ކަނޑައަޅުއްވައި ދެއްވައިފައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ ނަމާދުތަކަކީ، ހިދާޔަތުގެ މަގުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، (ނަމާދަށް) ފަސްޖެހޭ މީހާ (އެބަހީ: މުނާފިޤުން) އެބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި ނަމާދުކުރާއިރު ފަދައިން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި އެ ނަމާދުތައް ތިޔަބައިމީހުން ކުރިނަމަ، އޭރު ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތް ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލިކަމުގައި ވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތް، ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ މީހުންގެ ހާލަތު (އެބަހީ: އަޞްޙާބު ބޭކަލުން ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތުން ދުރުވެ ފަސްޖެހުން) ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. ކަނޑައެޅިގެން އެއީ މުނާފިޤުކަން އެނގިފައިވާ މީހަކު ފިޔަވައި، ޖަމާޢަތުން ފަސްޖެހިގެން ނުތިއްބެވެ. އަދި (ތިމަންނަމެންގެ ތެރެއިން ބަލިކޮށްވެ) ބައެއް ބަލިމީހުން،

ދެ މީހަކުގެ ދެމެދުގައި އެބައިމީހުންގެ އުރަމަތީގައި އަތުގައިހިފައިގެން، މިސްކިތަށް ގެނެސް ސަފުގައި ބަހައްޓަވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَنَا سُنَنَ الْهُدَى، وَإِنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى الصَّلاَةَ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُؤَذَّنُ فِيْهِ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ”ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ހިދާޔަތުގެ މަގުތައް އުނގަންނައިދެއްވިއެވެ. އަދި އެ މިސްކިތަކުން ނަމާދަށް ބަންގިގޮވައިލެވިއްޖެ މިސްކިތެއްގައި (ޖަމާޢަތުން) ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަކީ، ހިދާޔަތުގެ މަގުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ.“

1070– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِن ثَلاَثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلاَ بَدْوٍ، لاَ تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلاَةُ إِلاَّ قَدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ، فَعَلَيكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذِّئْبُ مِنَ الغَنَمِ القَاصِيَةَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: ”ރާމް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫއްދަރުދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުންވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިދިނެވެ. {އެއްވެސް ރަށެއްގައި، ނުވަތަ ޖަންގައްޔެއްގައި ތިން މީހުން ދިރިއުޅެ، އެބައިމީހުން ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް ފުރުޞަތުނުވެއްޖިއްޔާމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޝައިޠާނާ ވެރިވެގެން ވާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް ހާޒިރުވާށެވެ. ފުރުޞަތެއްނުވާތީ ބަކަރިތަކުން ވަކިވާ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ބަކަރި އައިސްގެ ތެރެއިން މިނިވަނުވާ ޖަހައިގަންނަނީ، ވަކިން އެކަހެރިވެ ހުންނަ ބަކަރިކަން ކަހަލައެވެ.}“

* * * * *

192- ފަތިސްނަމާދާއި، ޢިޝާނަމާދުގެ ޖަމާޢަތަށް ޙާޟިރުވުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1071– عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ صَلَّى العِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ، فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ، فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިފަދައިން ކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ޢިޝާނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި ކޮށްފި މީހާ (ދަންނަވާލާ!) ފަހެ، އޭނާ ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގައި ޤިޔާމްކޮށް ކަހަލަވެއެވެ. އަދި އޭނާ ފަތިސްނަމާދު (ވެސް) ޖަމާޢަތުގައި ކޮށްފިނަމަ، އޭނާ މުޅި ރޭ އެގައި ޤިޔާމްކޮށް ކަހަލަވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ شَهِدَ العِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ، كَانَ لَهُ قِيَامُ نِصْفِ لَيْلَةٍ، وَمَنْ صَلَّى العِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ، كَانَ لَهُ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ". (قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

އަދި އަލްތިރުމިޛީގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ޢިޝާނަމާދުގެ ޖަމާޢަތަށް ޙާޟިރުވެއްޖެ މީހާ (ދަންނަވާލާ!) އެ މީހަކަށް ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގައި ޤިޔާމްކޮށް ކުރުމުގެ ޘަވާބު ލިބޭނެއެވެ. އަދި ޢިޝާނަމާދާއި، ފަތިސްނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި ކޮށްފި މީހަކަށް މުޅި ރޭ ޤިޔާމްކޮށްކުރުމުގެ ޘަވާބު ލިބޭނެއެވެ.}"

1072– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي العَتَمَةِ وَالصُّبْحِ، لأَتَوْهُمَا وَلَو حَبْوًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَقَدْ سَبَقَ بِطُولِهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޢިޝާނަމާދާއި ފަތިސްނަމާދުގެ މާތްކަން މީސްތަކުންނަށް އެނގޭކަމުގައި ވާނަމަ، ފުޅަކުރަމުން ވިޔަސް، އެ ދެނަމާދަށް އެބައިމީހުން ދިޔައީހެވެ.}" މިޙަދީޘް މި ޙަދީޘް އެކުގައި ބައްޔަނުވެފައިވާނެއެވެ. (ބައްލަވާ ޙަދީޘްނަންބަރު 1033)

1073– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَيْسَ صَلاَةٌ أَثْقَلَ عَلَى الْمُنَافِقِيْنَ مِنْ صَلاَةِ الفَجْرِ، وَالعِشَاءِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުނާފިޤުންނަށް ފަތިސްނަމާދާއި ޢިޝާނަމާދަށްވުރެ އުނދަގޫ ނަމާދެއްނުވެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް އެ ދެ ނަމާދުގެ ދަރުމައިގެ ބޮޑުކަން އެނގޭކަމުގައިވާނަމަ، ފުޅަކުރަމުން ވިޔަސް، އެ ދެނަމާދަށް އެބައިމީހުން ދިޔައީހެވެ.}"

* * * * *

193- ފަރުޟު ނަމާދަށް ހިފެހެއްޓުމުގެ މާތްކަމާއި، ނަމާދަށް ފަރުވާކުޑަކުރުމުގެ ނުބައިކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلۡوُسۡطَىٰ ﴾ (البقرة: ٢٣٨) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދުތަކާއި، އަދި، މެދުނަމާދުގެ މައްޗަށް ރައްކާތެރިވާށެވެ!"

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمۡۚ ﴾ (التوبة: ٥) މާނައީ: "ފަހެ، އެއުރެން ތައުބާވެ، ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް، ޒަކާތް

އުޅުއްވިޔަސް، ދީން އައުކޮށް މިނިވަންކަމާއެކު ދޫކޮށްލާށެވެ!''

1074– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الصَّلاَةُ عَلَى وَقْتِها" قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: "بِرُّ الوَالِدَيْنِ" قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދުاللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޅުގަނޑު ސުވާލުކުރީމެވެ. އެންމެ ފަޟީލަތްތެރި ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(ފަރުޟު ނަމާދު) ނަމާދު، އެ ނަމާދެއްގެ ވަގުތުގައި ކުރުމެވެ.} އަޅުގަނޑު ދަންނަވައިފީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮލެނުމެވެ.} އަޅުގަނޑު ދަންނަވައިފީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}''

1075– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ البَيْتِ، وَصَوْمِ رَمضانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އިސްލާމްދީން ބިނާވެގެންވަނީ ފަސް ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. (އެއީ) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމްކުރުމުގެ ޙައްޤުވެރިއެއް އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތްދިނުމާއި، ކަޢްބަތުاللَّهِގެ ޙައްޖުވުމާއި، ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމެވެ.}''

1076– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އަހަރެން

ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވަނީ، މީސްތަކުން لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔައިފުމަށް ދާނދެން (އެބަހީ: ޝަހާދަތުގެ ދެކަލިމަ ކިޔައި، އިމާންވެއްޖައުމަށް ދާނދެން) އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުއްވުމަށެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ ދެކަލިމަ ކިޔައި (އިމާންވެއްޖެނަމަ) އެބައިމީހުންގެ ފުރާނަތަކާއި އެބައިމީހުންގެ މުދަލުތަކެއް މިމަނިކުފާނުގެ ކިބައިން ރައްކާތެރި ކަށްވިއެވެ. (އެއީ) އިސްލާމްދީނުގެ ހައްޤުގައި މެނުވީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިސާބު ބެއްލެވުންވަނީ اللَّهُ އަށެވެ.”

1077– وَعَنْ مُعَاذٍ ﷺ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މުޢާޛު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޛު (އިބްނު ޖަބަލު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، މިމަންނާ ޔަމަނަށް ފޮނުއްވިއެވެ. (މިމަން ފުރުމުގެ ކުރީގައި) އިރުޝާދުކަލޭގެފާނަށް ބަޔާންކުރެއްވި އެވެ. {ކަލޭގެފާނަށް މިއަދު ވަޑައިގެންނެވުނީ، ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންކުރެ ބައެއްގެ ގާތަށެވެ. ފަހެ، (ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންފިނަމަ) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމްކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނީ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް އިމާންވުމަށް އެބައިމީހުންނަށް ދަޢުވަތުދެއްވާށެވެ! ފަހެ، އެ ކަމުގައި އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ކޮންމެ ރޭއަކާއި ދުވާލު ފަސް ނަމާދު ކުރުން ފަރުޟުކުރެއްވިކަމާ ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ! ފަހެ، އެ ކަމުގައި އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަން ވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންގެ މުއްސަނދިންގެ މުދަލުން ޒަކާތްނަގައި، އެބައިމީހުންކުރެ ފަގީރު މީހުންނަށް ދިނުމަށް اللَّهُ ތަޢާލާ ފަރުޟުކުރެއްވިކަމާ ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ! ފަހެ، އެ ކަމުގައި އެބައިމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންވެއްޖެނަމަ، (ދެންނެވީމެވެ!) ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ މުދަލުގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅުމުދަލު (ޒަކާތުގެ

ގޮތުގައި) ނުނިކުމެގެން ކަލޭގެފާނު ވަސްލަކީ ވަރައިގަންނަވާށެވެ! (އެބަހީ: އެހެން ނަފުލުނަމާދުތަކެވެ!) އަދި އަނިޔާވިބެހެނާ މިފަދަ ބަދުނުއަރާ ކަލޭގެފާނު ބިރުވެރިވެ ވަރައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އާއި (އެބަހީ: އަނިޔާވިބެހެނާ މިފަދަ އާއި) اللَّهُ އާ ދެމެދު ހުރުހާއެއް ނުވެއެވެ.} (އެބަހީ: އަނިޔާވިބެހެނާ މިފަދަ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާނެކަމީ ކަށަވަރުކަމެކެވެ.)”

1078– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالكُفْرِ، تَرْكَ الصَّلاَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވާތީ މިވަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަދި އާއި ޝިރުކުކުރުމާއި ކާފިރުވުމާ ދެމެދުގައިވާ ހުރަސް ނައްޓައިލުމެވެ، ނަމާދުއުފުލުމެވެ.} (އެބަހީ: ނަމާދު ކުރުމަކީ ކާފިރުކަމާއި ޝިރުކުކުރުމުން އަދި ސަލާމަތްކޮށްދޭ ހުރަހެއް ނުވަތަ ހުރަހަކީ ނަމާދެވެ. ނަމާދު އުފުލުމުން، އެ ހުރަސް ނައްތައިލެވިގެން ހިނގައެވެ.)”

1079– وَعَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "العَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلاَةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި! ބުރައިދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަހުރެމެންނާއި އަދި އެމީހުންނާ (އެބަހީ: މުނާފިޤުންނާއި މުސްލިމުންނާ) ދެމެދުގައި (ހުރި ވަޢުދަކީ) ނަމާދެވެ. ފަހެ، (ނަމާދުގެ ވާޖިބުކަމަށް އިންކާރުކޮށް) ނަމާދު އަދާނުކުރި މީހާ، (ދީނުން ނިކުތެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އޭނާ) ކާފިރުވެއްޖެއެވެ.}”

1080– وَعَنْ شَقِيقِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ التَّابِعِيِّ الْمُتَّفَقِ عَلَى جَلاَلَتِهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ لاَ يَرَوْنَ شَيْئًا مِنَ الأَعْمَالِ تَرْكُهُ كُفْرٌ غَيْرَ الصَّلاَةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي كِتَابِ الإِيْمَانِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: “އެ ކަލޭގެފާނުގެ މާތްކަމާމެދުގައި އިއްތިފާޤުވެފައިވާ މާތް ތާބިޢީ ބޭކަލުންގެތެރެއިން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި، ޝަޤީޤު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ (އަލްޢުޤައިލީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން ދުނިޔޭގައިގެންނެވިގޮތުގައި، ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން (އެ ކަމެއް ދޫކޮށްލައިގެން) މިހާ ކާފިރުވާކަމަށް ނަމާދުދޫކުރުންފިޔަވައި ނުދެކެއެވެ."

1081– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلاَتُهُ، فَإِنْ صَلَحَتْ، فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ، فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، فَإِنِ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيْضَتِهِ شَيْئًا، قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ، فَيُكَمَّلُ مِنْهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ؟ ثُمَّ تَكُونُ سَائِرُ أَعْمَالِهِ عَلَى هَذَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ޙިސާބުބައްލަވާއިރު އަޅާގެ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ފުރަތަމަ ހިސާބު ބައްލަވާނީ، އޭނާގެ ނަމާދުތަކުގައެވެ. ފަހެ، އެ ނަމާދު ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: އޭނާ ފުރިހަމަކޮށް ރަނގަޅަށް ނަމާދުކޮށްފައިވާނަމަ) ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ކާމިޔާބުވެ، ނަޖާތްލިބިއްޖެއެވެ. އަދި އެ ނަމާދު ފާސިދުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ނާކާމިޔާބުވެ، ގެއްލުންވެރިވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، ﷲ ތަޢާލާ ވިދާޅުވާނެ ކަލޭމެން އަޅާގެ އުނިވެފައިވާނަމަ، ވަރުގަދަ ކަމުގެ ފަރުޟު (ވާޖިބުކަމެއްނޫނަސް) ވަރިކުރައްވާނެއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ އިތުރު ނަފުލުކަމެއްވޭތޯ (އެބަހީ: ސުންނަތްނަމާދު ކަހަލަ ނަފުލުތަކެއްވޭތޯ) ތިޔަބޭފުޅުން ބައްލަވާށެވެ! އަދި ފަރުޟުގެ ނަމާދުން އުނިވެފައިވާ މިން، އެއިން ފުރިހަމަ ކުރައްވާށެވެ.} ދެން މިފަދައިން އެހެން ކަންތައް ޢަމަލުތަކާ ގުޅޭގޮތުން ވެސް ބައްލަވާނީއެވެ.}"

* * * * *

194- ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ސަފުގެ މާތްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ސަފުގެ މާތްކަމާއި، ކުރި ސަފުތައް ފުރިހަމަކޮށް ތަރުތީބުކުރުމާއި، ސަފުތަކުގައި ހަމަހަމަކޮށް ގުޅިގެންހުރުމާއި ސަފުތައް ތަރުތީބުކުރުމުގެ އަމުރުކުރެއްވުމާއިބެހޭގޮތުން ބާރުއަޅުއްވާފައި ހިމެނިގެންވެއެވެ.

1082- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَلاَ تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلاَئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟" فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلاَئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ قَالَ: "يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الأُوَلَ، وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހުންދެއްވި ޖާބިރު ބިން ސަމުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންމެންގެ ތެރެއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގެން ނަޞީހަތްކުރެއްވިއެވެ. {މަލާއިކަތުން އެ ބޭކަލުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ސަފު ހަދައްވާހެން ތިޔަބައިމީހުން ސަފު ނުހަދަނީހެއްޔެވެ؟ ދެން، ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. މަލާއިކަތުން އެ ބޭކަލުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ސަފު ހަދައްވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. (މަލާއިކަތުން) އެންމެ ކުރީސަފުތައް ފުރިހަމަ ކުރައްވައެވެ. އަދި ސަފުގައި ހުސްތަން ނުބަހައްޓަވައި އެއް ބޭކަލަކު އަނެއް ބޭކަލާ ގައިގާޅިކޮށްލައްވާ ތިއްބަވައެވެ.}”

1083- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ، ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ، وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلاَّ أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لاَسْتَهَمُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަޞީހަތްކުރެއްވިއެވެ. {ބަންގިގޮވުމާއި، (ނަމާދުގެ) ފުރަތަމަ ސަފުގެ މާތްކަން މީސްތަކުންނަށް އެނގުނަމަ، (އެކަންކަން ލިބިގަތުމަށް މީސްތަކުން އުޅެގެން ނަގުރަށްވުރެ ބޭޅެވެ) ގުރުއަތުލައިގެން މެނުވީ އެކަންކަމަށް ފުރުޞަތު ނުލިބޭކަމުގައިވާނަމަ، ގުރުއަތުލައިގެން ވިޔަސް އެކަން ލިބިގަތުމަށް އެބައިމީހުން ގުރުއަތުލައިގެން ނުކުމެދާނެއެވެ.}”

1084- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަޞީހަތްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިހެނުންގެ ސަފުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮކަންބޮޑީ، އެންމެ ކުރީ ސަފެވެ. އަދި ފިރިހެނުންގެ ސަފުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ

ނުރަނގަޅީ، އެންމެ ފަހަތު ސަފެވެ. އަންހެނުންގެ ސަފުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮސަފަކީ، އެންމެ ފަހަތު ސަފެވެ. އަދި އަންހެނުންގެ ސަފުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ނުރަނގަޅީ، އެންމެ ކުރީސަފެވެ.}“

1085- وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى فِي أَصْحَابِهِ تَأَخُّرًا، فَقَالَ لَهُمْ: "تَقَدَّمُوا فَأْتَمُّوا بِي، وَلْيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ، لاَ يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ، حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންކުރެ ބައެއް ބޭކަލުން، ނަމާދުގެ ސަފުތަކުގައި ފަހަތުގައި ތިއްބަވާކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންނަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން ކުރިޔަށް ޖެހިލައްވާށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނާ އިޤްތިދާކުރައްވާށެވެ. އަދި (ނަމާދު ފުރާ ފަހުން މިސްކިތަށް ވަންނަ ބައެއް) ތިޔަބޭކަލުންނާ އިޤްތިދާކުރާހުށިއެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބޭކަލުންގެ ފަހަތުގައި ތިބޭނެއެވެ.) ނަމާދުގެ ސަފުތަކުގައި ފަހަތުގައިތިބުމަކީ ބަޔަކު އާދަކޮށްފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ (އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގައި ތަވާބުން) އެބަޔަކު ދުރުކުރައްވައިފަހަތުކުރައްވާނެއެވެ.}“

1086- وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلاَةِ، وَيَقُولُ: "اسْتَوُوا وَلاَ تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ، لِيَلِنِي مِنْكُم أُوْلُوا الأَحْلاَمِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُونَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫމަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަމާދުގެ ސަފުތަކަށް ތަރުތީބު ކުރެއްވުމުގައި ތިމަންމެންގެ ކޮނޑުގައި އަތްލުއްވާ ފިއްސަވައި، ހަމަހަމަ ކުރައްވައި ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ.{ތިޔަބައިމީހުން ހަމަހަމަވާށެވެ. އަދި ތަފާތުތަފާތު ނުވާނޭވެ. (ތަފާތުވާން ފިޔަވައި) ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ތަފާތުވެދާނެއެވެ. (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި ދުށްމުނިކަމާއި، ޚިލާފު ތަފާތު އުފެދިދާނެއެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހުކޮޅު ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތަންދޮރުވެރި ވިސްނުންތެރި ބޭކަލުން ތިބޭނީއެވެ. އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުންނާ ގާތުން ބައެއް، ދެން އެބައިމީހުންނާ ގާތުން ބައެއް ތިބޭނީއެވެ.}“

1087– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلاَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތައް ހަމަހަމަކޮށް، ތަރުތީބުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، ސަފުތައް ތަރުތީބުކުރުން ހިމެނެނީ، ނަމާދު ފުރިހަމަވުމުގެ ތެރެއިންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ: "فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلاَةِ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސަފުތައް ތަރުތީބުކުރުން ހިމެނެނީ، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމުގެ ތެރެއިންނެވެ.}"

1088– وَعَنْهُ، قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ، فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: "أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاصُّوا، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ بِلَفْظِهِ، وَمُسْلِمٌ بِمَعْنَاهُ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤާމަތްކިޔުނުހިނދު، ތިމަންމެންނާ ވިސްނުއްވަން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެނބުރިލައްވައިގެން ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތައް ތަރުތީބުކޮށް ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި ހުސްތަން ދޫނުކޮށް އެކަކު އަނެކަކާ ގާތްގާތަށް ތިބޭށެވެ. އެހެނީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ފަހަތުން ވެސް ތިޔަބައިމީހުން ދެކެވަޑައިގަންނަވައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ، وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "(އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން ސަފުގައިތިބީ، އެކަކު އަނެކަކާއި ކޮނޑުޖެހެއްސައި، ފައިތިލަ އާއި ފައިތިލަ ޖެހެއްސައިގެންނެވެ."

1089– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި އަންނުޢުމާނު ބިން ބަޝީރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{ހަމަހަމަކުރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތައް ސީދާކޮށް ތަރުތީބުކުރުއްވާށެވެ. އެހެން ނުހެދިނަމަ، މާތް اللَّهُ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ވަކިވަކިކުރައްވައިފާނެއެވެ.} (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ޢަދާވާތްތެރިކަމާއި ދުޝްމަނުވެރިކަން ޖައްސަވައިފާނެއެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ، حَتَّى رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ يُكَبِّرُ، فَرَأَى رَجُلاً بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ، فَقَالَ: "عِبَادَ اللَّهِ، لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ނުޢްމާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަހަމަކުރުން، ތިރުއް ތަރުތީބުކުރާފަދައިން، ތިމަންމެންގެ ސަފުތައް އެހާވަސް އެއްވަރަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ސީދާކުރައްވައި، ތަރުތީބުކުރައްވައެވެ. އަދި އެފަދައިން ސަފުހެދުމަށް ތިމަންމެންނަށް ދަސްވެއްޖެކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތުމެވެ. އެއަށްފަހު، އެއް ދުވަހަކު ނަމާދަށް ނުކުމެވަޑައިގެން، ހުއްޓިވަޑައިގެން، ތަކުބީރުކިޔުއްވުމަށް ވަރަށް ކައިރިވުމުންފަހު، ސަފުގެ ތެރެއިން އެކަކު ތަންކޮޅެއް ކުރިއަށް ޖެހިފައިހުއްޓާއި އެކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގެން ބަރިގޮތުކުރައްވިއެވެ. {އޭ މާތް اللَّهُ ގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތައް ތަރުތީބުކުރުއްވާށެވެ. އެހެންނުހެދިނަމަ، މާތް اللَّهُ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ވަކިވަކިކުރައްވައިފާނެއެވެ.} (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ޢަދާވާތްތެރިކަމާއި ދުޝްމަނުވެރިކަން ޖައްސަވައިފާނެއެވެ.)“

1090- وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، يَتَخَلَّلُ الصَّفَّ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَى نَاحِيَةٍ، يَمْسَحُ صُدُوْرَنَا، وَمَنَاكِبَنَا، وَيَقُولُ: لاَ تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ" وَكَانَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصُّفُوفِ الأُوَلِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިމީހުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ސަފުތަކުގެ ތެރެއިން ވަދެވަޑައިގެން، އެއް ކޮޅުން އަނެއް ކޮޅަށް ހިނގަވައި، ތިމަންމެންގެ މޭގަ އާއި ކޮނޑު ގައި އަތްފިރުމާ ބާއްސަވައި، ސަފުތައް ހަމަހަމަކުރައްވައި، ތަރުތީބު ކުރައްވައެވެ. އަދި ބަރިތޯކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ތަފާތު ވަކިވެގެން ނުހުންނާށެވެ. އެހެނީ، ވަކިވަކިވެގެން ތަފާތުތަކުގައި ސަފުގައިހުއްޓިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ވަކިވަކިވެގެންދާނެއެވެ. (އެބަހީ: ތަފާތުވެރިކަމާއި ދުޝްމަނުވެރިކަން އުފެދިގެންދާނެއެވެ.) އަލްބަރާއު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަރިތޯ ކުރައްވައެވެ. {ޖަމާޢަތުގެ ކުރީސަފުތަކަށް

މާތް اللَّهُ ރަޙްމަތްލައްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން، ރަޙްމަތްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރައްވައެވެ.}"

1091– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَقِيمُوا الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ، وَسُدُّوا الْخَلَلَ، وَلِينُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ، وَلاَ تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ، وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ، وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ސަފުތައް ފުރިހަމަކޮށް ހުރޭށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަނދުރާ ކައިރިކޮށް ހަމަހަމަކޮށްހުރޭށެވެ. އަދި ސަފުގައިހުންނަ ހުސްތަން ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުންނަށްބަލައި މަޑުމައިތިރިކަން އިޚްތިޔާރުކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ސަފުގައިހުންނަ ހުސް ތަންތަނަށް ފުރިހަމަކުރުމަށްޓަކައި، އެ ދެމެދަށް ވަދެވަން އެހެން މީހަކު އުޅުނިކަމަ، އެހެންނަމަވެސް ސަފުގެ ހުސްތަން ފުރިހަމަކުރުން، އެ މީހަކު ސަފަށް ވަދެދޭށެވެ!) އަދި ޝައިޠާނާއަށް ހުސްތަން ދޫކޮށްނުލާށެވެ. (އެބަހީ: ސަފުގައި ހުސްތަންތަން ބައިއްޖަވެދުން، ނަމާދުކުރާ މީސްތަކުންގެ ދެމެދުން ވަދެ ވަސްވާސްދީ ދުވަން އެ ކަލޭގެއަށް ފުރުޞަތު ނުވާނެއެވެ.) އަދި ސަފުތަކާއި ގުޅުވާ ހުސްތަންތައް ފުރިހަމަކޮށްދޭ މީހަކާ، މާތް اللَّهُ ބައްސަވައި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތް ދެއްވާނެއެވެ. އަދި ސަފުތައް ފުރިހަމަ ނުކޮށް މީހާ (ކަނޑާލާ!) اللَّهُގެ ބައްސަވާމާއި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުން އެ މީހާ ދުރު ކުރައްވާނެތެވެ.}"

1092– وَعَنْ أَنسٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "رُصُّوا صُفُوفَكُمْ، وَقَارِبُوا بَيْنَهَا، وَحَاذُوا بِالأَعْنَاقِ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لأَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ، كَأَنَّهَا الْحَذَفُ". (حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތަކުގައި ހުސްތަން ނުބާއްވައި ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި އެއްސަފާއި އަނެއްސަފު ކައިރިކުރާށެވެ. އަދިތިޔަބައި މީހުންގެ ކަނދުރާތައް ހަމަކުރާށެވެ. (އެބަހީ: އެކަކަށްވުރެ އަނެކަކު ކުރިއަރައިގެން ނުވަތަ ފަހަތަށް ޖެހި ނުހުރޭށެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ

ފުރާނަފުޅު އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ތަނުގައިވާ މާތް اللّٰهُގެ ޢަރުޝުގެ ގަނޑުއްވައި ހުވައިކުރައްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޝަވިޖުރާ ޞިއްޙަބައިކިޔުންގެ ތަފްތަރަށް ވަންނަމަށް، ޞިމަންކާރާގޮތުން ދެކެވެއިރުގަނޑުވަމެވެ. ސަވުގަދިޔުންނަ ހުސް ތޫތަކާގޮތުން އަސްލު ވަންނަނީ، ގަ ބަކަރިދެއް ވަނަ ތަތަދިޔުންނެވެ.}"

1093– وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَتِمُّوا الصَّفَّ الْمُقَدَّمَ، ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ، فَمَا كَانَ مِنْ نَقْصٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އަބޫ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަނަސުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކުރީބައިމީހުން އެންމެ ކުރިން، ފުރަތަމަ ސަފު ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އެއަށްފަހު، ދެވަނަ ސަފު ފުރިހަމަކުރާށެވެ. ފަހެ، ސަފުތަކުގައި ހުސްތަނެއް އޮންނަނަމަ، އެ ހުސްތަން އޮންނަހުރި އެންމެ ފަހުސަފުގައެވެ.}"

1094– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى مَيَامِنِ الصُّفُوفِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَفِيهِ رَجُلٌ مُخْتَلَفٌ فِي تَوْثِيقِهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، (ނަމާދުގެ) ސަފުތަކުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ މީހުންނަށް މާތް اللّٰهُ ރަޙުމަތް ލައްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން ރަޙުމަތްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރައްވައެވެ.}"

1095– وَعَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه، قَالَ: "كُنَّا إِذَا صَلَّينَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ ، يُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: "رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަލްބަރާއު (އިބްނު ޢާޒިބު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅަމެން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރައްވާނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތުގައި (އެބަހީ: ސަފުގެ ކަނާތްފަރާތުގައި) ތިބުމަށް އަޅަމެން ލޯބިކުރައްވަމެވެ. (އެހެނީ، ނަމާދުން ނިމުމަށްފަހު) އެކަލޭގެފާނު އަޅަމެންނާ ކުރިމަތިލައްވައި އަނބުރިލައްވާނެކަމުގައެވެ. ފަހެ، (އެއް ފަހަރަކު) އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވާތީ އަޅަމެންނާ އަޑުއެހީމެވެ. "رَبِّ

قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ" (އެބަހީ: އަޅުގެފުޅުރަސްކަލާނގޭ! ތިޔައަޅުން (މަޙްޝަރަށް) ފޮނުއްވާދުވަހުން ނުވަތަ ކަލޭގެފާނު ތިޔައަޅުންނާއި (މަޙްޝަރަށް) ޖަމާކުރައްވާ ދުވަހުން، ތިޔަރަސްކަލާނގެ އަޛާބުން މިއަޅާ ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ!}"

1096– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:"وَسِّطُوا الإِمَامَ، وَسُدُّوا الْخَلَلَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އަށް ކަމަށްވާ ސަލާތުގައި އިމާމު މެދުގައި ހުންނަ ގޮތަށް ސަފުހަދާށެވެ. އަދި ސަފުތަކުގައި ހުސްތަން ނުބާއްވާށެވެ.{ސަފުގެ މެދުގައި ހުސްތަން ނުބާއްވާށެވެ. ކަން ސަފުތަކުގައި ހުސްތަން ނުބައިސް އެކުލަވާލާގޮތަށް ހިމެނިގެންނުވާށެވެ.}"

* * * * *

195- ފަރުޟު ނަމާދުގެ އިސް ފަހުގައި ކުރާ ރަވާތިބު ސުންނަތުގެ މަތިކަން ނަންގަނެވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފަރުޟު ނަމާދުގެ އިސް ފަހުގައި ކުރާ ރަވާތިބު ސުންނަތުގެ މަތިކަމާއި، އެ ސުންނަތުގެ އަދަދުތައް، އެންމެ ފުރިހަމަ މިންގައި، ގެދޮރުންވަރު ބަޔާންކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

1097– عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ أُمِّ حَبِيبَةَ، رَمْلَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُصَلِّي لِلَّهِ تَعَالَى كُلَّ يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً تَطَوُّعًا غَيْرَ الْفَرِيضَةِ، إِلاَّ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، أَوْ: إِلاَّ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އަށް ދުވަހަކު ބާރަ ރަކުޢަތް ނަމާދު ކުރާ އަޅަކަށް ސުވަރުގޭގައި ގެއެއް ބިނާކުރައްވާ ހުށީމެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.

އަޑުއެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމަކު، ކޮންމެ ދުވަހަކާއި ދުވާލު ފަރުޟު ނަމާދުގެ އިތުރަށް، ސުންނަތް ނަމާދުގެ ބާރަ ރަކުޢަތް اللهُ އަށްޓަކައި ކުރުމަން އާދަކޮށްފިނަމަ، اللهُތަޢާލާ އޭނާއަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގައި ގެއެއް ބިނާކޮށްދެއްވައި ނުދޭހުއްޓެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ، {ސުވަރުގޭގައި އޭނާއަށްޓަކައި ގެއެއް ބިނާކުރެވި ނުދޭހުއްޓެވެ.} މިހެންނެވެ.“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި އިޝާރާތްކުރައްވާފައިވާ ބާރަ ރަކުޢަތަކީ، ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތާއި، މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރީގައިކުރާ ހަތަރު ރަކުޢަތާއި، އެ ނަމާދުގެ ފަހުގައިކުރާ ދެ ރަކުޢަތާއި، މަޣްރިބުނަމާދުގެ ފަހުގައިކުރާ ދެ ރަކުޢަތާއި، ޢިޝާނަމާދުގެ ފަހުގައިކުރާ ދެ ރަކުޢަތާއި މި ބާރަ ރަކުޢަތްކަމުގައި ބަޔާންވެފައިވާކަން ހާމަވެއެވެ. “މުލަޚްޚަޞު“)

1098- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި. އިބްނު ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މެންދުރުނަމާދުގެ ކުރީގައި ދެ ރަކުޢަތާއި، އެ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކުޢަތާއި، ހުކުރުނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކުޢަތާއި، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކުޢަތާއި، ޢިޝާނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކުޢަތް (ސުންނަތްނަމާދު) ކުރެއްވީމެވެ.“

1099- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ". وَقَالَ فِي الثَّالِثَةِ: "لِمَنْ شَاءَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު اللّهِ ބިން މުޣައްފަލްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ ބަންގިއަކާއި ގާމަތާ ދެމެދުގައި (ސުންނަތް) ނަމާދެއްވެއެވެ. ކޮންމެ ބަންގިއަކާއި ގާމަތާ ދެމެދުގައި (ސުންނަތް) ނަމާދެއްވެއެވެ. ކޮންމެ ބަންގިއަކާއި ގާމަތާ ދެމެދުގައި (ސުންނަތް) ނަމާދެއްވެއެވެ.} ތިންވަނަ ފަހަރަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

{އެކަމަށް އެދޭ މީހަކަށްވެ.} (އެބަހީ: ބަނޑާއި ފަރުޖާ ދެމުދުގައި ސުންނަތް ކުރުމަށް އެދޭ މީހަކަށް އެ ނަމާދު ކުރެވިދާނެއެވެ. އެއީ ވާޖިބެއް ނޫނެވެ.)“

* * * * *

196- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެރަކުޢަތުގެ މަތިވެރިކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1100– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يَدَعُ أَرْبعًا قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރީގައި (ދެ ރަކުޢަތުން ސަލާމްދެއްވުމުން) ކުރައްވާ ހަތަރު ރަކުޢަތާއި، ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރީގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވުން ހަރަކާތްގައި ވެސް ދޫކޮށްލައް ނުލައްވައެވެ.“

1101– وَعَنْهَا، لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى شَيءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ تَعَاهُدًا مِنْهُ عَلَى رَكْعَتَى الْفَجْرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ސުންނަތް ނަމާދުތަކުގެ ތެރެއިން، ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތަށްވުރެ ބޮޑަށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ކަމަށް ރައްކާތެރިވެ ވަޒަނުކުރައްވާ އެހެން ސުންނަތްނަމާދެއް ނުވެއެވެ.“

1102– وَعَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.)

މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތް، ދުނިޔެ އާއި ދުނިޔޭގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيْعًا".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތް) ދުނިޔޭގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ލޯބިވެގެންވެއެވެ.}"

1103- وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، بِلاَلِ بْنِ رَبَاحٍ رضي الله عنه، مُؤَذِّنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَ نَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِيُؤْذِنَهُ بِصَلاَةِ الْغَدَاةِ، فَشَغَلَتْ عَائِشَةُ بِلاَلاً بِأَمْرٍ سَأَلَتْهُ عَنْهُ، حَتَّى أَصْبَحَ جِدًّا، فَقَامَ بِلاَلٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلاَةِ، وَتَابَعَ أَذَانَهُ، فَلَمْ يَخْرُجْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا خَرَجَ صَلَّى بِالنَّاسِ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ شَغَلَتْهُ بِأَمْرٍ سَأَلَتْهُ عَنْهُ حَتَّى أَصْبَحَ جِدًّا، وَأَنَّهُ أَبْطَأَ عَلَيهِ بِالْخُرُوجِ، فَقَالَ: يَعْنِي النَّبِيُّ ﷺ: "إِنِّي كُنْتُ رَكَعْتُ رَكْعَتَي الْفَجْرِ" فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّكَ أَصْبَحْتَ جِدًّا؟ فَقَالَ: "لَوْ أَصْبَحْتُ أَكْثَرَ مِمَّا أَصْبَحْتُ، لَرَكَعْتُهُمَا، وَأَحْسَنْتُهُمَا وَأَجْمَلْتُهُمَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫ ޢަބްދު ﷲ، ބިލާލް ބިން ރަބާޙް، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ މުއައްޒިނުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ފަތިސްނަމާދު ވަގުތު ވެއްޖެކަން ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވާލުމަށްޓަކައި ބިލާލްކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، (އުއްމުލް މުއުމިނީން) ޢާއިޝާގެފާނު ބިލާލުގެފާނާ ސުވާލުކުރެއްވި ކަމެއްގައި އެ ކަލޭގެފާނު މަޝްޣޫލުވެވަޑައިގެން، ވަރަށްބޮޑަށް ފަތިހުގެއަލިކަން ފާޅުވެއްޖައުމަށްދާންދެން ލަސްވިއެވެ. ދެން، ބިލާލުގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން އިތުރުއެކަލޭގެފާނަށް ނަމާދުވަގުތު ވެއްޖެކަމުގައި ދަންނަވިއެވެ. އަދި އެތައް ފަހަރަކު ދަންނަވިއެވެ. (ނަމަވެސް) ރަސޫލު ﷲ ﷺ ނިކުމެވަޑައެއް ނުގެންނެވިއެވެ. ދެން، (އެއަށް ފަހުގައި) އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެން، މީސްތަކުންނާއިގެން ނަމާދުކޮށްދެއްވިއެވެ. (ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތުމުން) ބިލާލުގެފާނު ދަންނަވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޢާއިޝާގެފާނު ބަލާފުޅުކުރެއްވި ކަމެއްގައި އަވަދިނެތިވެގެން، މާބޮޑަށް ފަތިސްވިއިރު ވެސް ނަމާދުވަގުތު ވީކަން ނުދަންނަވާ ލަސްވިއެވެ. އަދި މާބޮޑަށް ލަސްވިޔަސް ދަންނަވާލުމުން ވެސް ކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގަތުމަށް ލަސްފުޅުވީ (ކިއްވެތޯ) އެވެ. ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު (ތޭގައި) ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން ލަސްފުޅުވިއެވެ.} ބިލާލުގެފާނު

ދަންނަވިއެވެ. އޭ اللّٰهގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު މާބޯޖަހު ފަތިސްވަންދުނު ރަކުޢަތުގައި ތިލާވަތްކުރައްވަނީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަދިހެއްކަރުއްވިއެވެ. {އެއަށްލުތުގެ ރަސޫލުކުރަމުގައި ވިސްނަވާލާ ޖިމަން ކަލޭގެފާނު އެ ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވިހުރިއެވެ. އަދި މި އެންމެ ފުރިހަމައިއްޔާތް ވިދާޅުވެގަތް ކުރައްވާ ހިތިވެވެ.}"

* * * * *

197- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ލުއިކޮށް ކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ދެރަކުޢަތް ލުއިކޮށްކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވުމާއި، އެ ދެރަކުޢަތުގައި ކިޔަވާނީ ތަކެއްޗާއި، އެ ދެރަކުޢަތުގެ ވަގުތު ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1104– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَالإِقَامَةِ مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ފަތިސްނަމާދުގެ ބަންގި އާއި ޤަމަތުކިޔުމާ ދެމެދު، ލުއިލުއިކޮށް ކުރައްވާ ދެ ރަކުޢަތް އަދާކުރެއްވުން ކުރައްވާ އުޅުއްވައެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: "يُصَلِّي رَكْعَتَي الْفَجْرِ، فَيُخَفِّفُهُمَا حَتَّى أَقُولَ: هَلْ قَرَأَ فِيهِمَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ؟"

އަދި އެ ދެބޭކަލުންގެ (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.(ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) "(އިއްޒަތު އެކަލޭގެފާނު) ފަތިސްނަމާދުގެ (ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެ ދެ ރަކުޢަތްކުރައްވާލައްވައި

ލުއިކޮށް، ސޫރަތުލް ފާތިހާ ކިޔަވައިދެއްވިތޯބާ ތިމަންކަލޯ ހިޔާލު ކުރައްވަމެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "كَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَي الْفَجْرِ إِذَا سَمِعَ الأَذَانَ وَيُخَفِّفُهُمَا".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “(އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ބަންގީގެ އަޑު އިވިވަޑައިގަތުމުން، (އެބަހީ: ބަންގިދީ ނިމުމުން) އިތުރުއެކަކާގެ ކުރިން، ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އަދި އެ ދެ ރަކުޢަތް ވަރަށް ލުއިކޮށް ކުރައްވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: "إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ.

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، (ބަންގީގެ އަޑު އިވިވަޑައިގަތުމުން މި ލަފްޒުގެ ބަދަލުގައި) “ފަޖުރުދުވުމުން (އެކަލޭގެފާނު އެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ.)“ މިގޮތައިންނެވެ.

1105– وَعَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ لِلصُّبْحِ، وَبَدَا الصُّبْحُ، صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި (އުއްމުލްމުއުމިނީން ޙަފްޞާގެފާނުގެ) ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބަންގިދީ ނިމި، ފަތިސްނަމާދަށް ގޮވުމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް) ދެރަކުޢަތް ވަރަށް ލުއިކޮށް ކުރައްވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا طَلَعَ الفَجْرُ لاَ يُصَلِّي إِلاَّ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، ފަތިސް ވަގުތުވުމުން، ވަރަށް ލުއިކޮށް ކުރައްވާ ދެ ރަކުޢަތް ފިޔަވައި އެހެން (ސުންނަތް) ނަމާދެއް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނުކުރައްވައެވެ.“

1106– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ، وَيُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الْغَدَاةِ، وَكَأَنَّ الأَذَانَ بِأُذُنَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ
ﷺ ރޭގަނޑުގެ ރަކުޢަތް (އެބަހީ: ތަހައްޖުދު ނަމާދު) ދެ ރަކުޢަތުން ދެ ރަކުޢަތުން
ކުރައްވަވައެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ އެންމެ ފަހު ވަގުތުގައި، ވިތުރީގެ އެއް ރަކުޢަތް ކުރައްވަވައެވެ.
އަދި ފަތިސްނަމާދުގެ ކުރީގައި (ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވަވައެވެ. އަދި
އެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވާފައިވާ އަވަސްކަމުން އެކަލޭގެފާނަށް ތަކްބީރުއަޑު އިވިވަޑައިގަން
އުޅުއްވަނީ ހިފާކަހަލައެވެ."

1107– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتَي الْفَجْرِ فِي الأُولَى مِنْهُمَا: ﴿ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا ﴾ الآيَةُ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ (**136**)، وَفِي الآخِرَةِ مِنْهُمَا: ﴿ وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴾ (آل عمران: **52**)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ ރަކުޢަތުގެ ތެރެއިން
ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި (ސޫރަތުލްފާތިޙާއަށްފަހު) އަލްބަޤަރާ ސޫރަތުގެ 136 ވަނައާޔަތް

﴿ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴾

"ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ! ތިމަންމެން اللَّهُ އަށާއި ތިމަންމެންނަށް ބާވައިލައްވައިފައިވާ
ފޮތަށާއި، އަދި އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި، އިސްމާޢީލްގެ ފާނަށާއި، އިސްޙާޤުގެ ފާނަށާއި،
ޔަޢުޤޫބުގެފާނަށާއި، އަސްބާޠުންނަށް ބާވައިލައްވައިފައިވާ ފޮތްފޮތަށާއި، އަދި
މޫސާގެފާނަށާއި، ޢީސާގެފާނަށް ދެއްވައިފައިވާ ފޮތަށާއި، އަދި (އެހެނިހެން) ނަބިއްޔުންނަށް،
އެ ކަލާނގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ދެއްވައިފައިވާ ފޮތްފޮތަށް އީމާންވީމެވެ.
ތިމަންމެން އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކާދެމެދު ތަފާތެއް ނުކުރަމުއެވެ. އަދި ތިމަންމެންނީ،
އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންވެގެންވާ ބޭކަލުންނެވެ." (ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުން) ކިޔަވާވިދާޅުވެ
އެވެ. އަދި ފަހު ރަކުޢަތުގައި (ސޫރަތުލްފާތިޙާއަށްފަހު) އާލުޢިމްރާނު ސޫރަތުގެ 52 ވަނަ
އާޔަތް، ﴿ فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنۡهُمُ ٱلۡكُفۡرَ قَالَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ

ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ ”ފަހެ، އެއުރެންގެ ކިބައިން ކުފުރުވެރިކަން، ޢީސާގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. الله އަށްޓަކައި، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ނަސްރުދޭނީ ކޮންބައެއް ހެއްޔެވެ؟ ހަވާރީ ބޭކަލުންގެ ޖަވާބުން ދެންނެވީއެވެ. ތިމަންމެންނީ، الله އަށް ނަސްރުދޭ މީހުންނެވެ. ތިމަންމެން ވަނީ، الله އަށް އީމާންވެގެންނެވެ. އަދި، ތިމަންމެންނީ މުސްލިމުންކަމުގައި ކަލޭގެފާނު ހެކިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ!“ (ދުރުނިއްސުރު ނިޔަލަށް) ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ.“

وَفي رِوَايَةٍ: فِي الآخِرَةِ الَّتِي فِي آلِ عِمْرَانَ: ﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ (آل عمران: ٦٤) (رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި އާލުޢިމްރާން ސޫރަތުގެ 64 ވަނައާޔަތް، ﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ ٱشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ ”ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އޭ ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންނޯ! އަޅުގަނޑުމެންގެ ދެމެދުގައާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި، ހަމަހަމަވެ، އެއްގޮތްވެގެންވާ ކަލިމައަކަށް އަންނާށެވެ! (އެއީ) الله އަށް ފިޔަވައި، އަޅުގަނޑުމެން އަޅުކަން ނުކުރުމެވެ. އަދި، އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް އަޅުގަނޑުމެން ޝަރީކުނުކުރުމެވެ. އަދި، އަޅުގަނޑުމެންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު الله ފިޔަވައި ކަލާނގެއެއްކަމުގައި ނުހިފުމެވެ. ފަހެ، އެއުރެން (އެ ކަމާ) ދުރުވެހަދައި، ފުރަގަސްދީފިނަމަ، (އަޅުގަނޑުމެން) ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނީ މުސްލިމުން ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހެކިވާށެވެ!“ ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ.“

1108- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ فِي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ: ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴾ و ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ފަތިސްނަމާދުގެ (ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތުގައި (ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި އަލްކާފިރޫނާއި ވަރު)

”އަލްކާފިރޫނަ“ ސޫރަތް (ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި އަލްފާތިޙާއަށްފަހު) ”އަލްއިޚްލާޞް“ ސޫރަތް ކިޔަވާވަޑައިގަތުމެވެ.“

1109– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: رَمَقْتُ النَّبِيَّ ﷺ شَهْرًا يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ: ﴿ قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴾ و ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ ﴾ (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެއް މަސް ދުވަސް ވަންދެން ފަތިސްނަމާދުގެ (ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތުގައި ”އަލްކާފިރޫނަ“ ސޫރަތާއި ”އަލްއިޚްލާޞް“ ސޫރަތް ކިޔަވާވަޑައިގަންނަވަމުން ދިޔުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށެވަޑައިގަތީމެވެ.“

* * * * *

198- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ކުރުމަށްފަހު ކަނާތްފަރުން މުސްތަރީޙުވެލެއްވުން ނިދުމުގެ ބާބު

މިބާބުގައި ބަޔާންކުރެވޭނީ ކަންކުރުމުގެ ތެރެއިން، ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ކުރުމަށްފަހު ކަނާތްފަރުން މުސްތަރީޙުވުން ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އަދި ކަނާތްފަރާތް ފުރިހަމަ ކަންތައްތަކުގައި ކުރިއަށްލެވުމަށް ޝަރުޢު ހަދާފައިވާ ކަމެއް، އެއީ ތަރައްޤީ ނަމާދު ކުރި މީހާގެ މަސައްކަތް އެ ނަމާދު ނިމުނީ މީހާގެ ގަޔަށް ފަސޭހަވެ މުސްތަރީޙު ކުރުމަށް ހާލަތު ރަނގަޅުވުން ހިމެނެއެވެ.

1110– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَي الْفَجْرِ، اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާށި ޢާއިޝާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެ

ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ކަނާތްފުޅުފަރާތުގެ އަރިކަށިފުޅު ދަނޑިގަނޑުމަތީން އޮށޯވެވަޑައިގަންނަވައެވެ."

1111- وعَنْها، قَالَتْ: كَانَ النَّبيُّ ﷺ يُصَلِّي فِيْمَا بَيْنَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ صَلاَةِ الْعِشَاءِ إِلَى الفَجْرِ، إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ، وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ، فَإِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ مِنْ صَلاَةِ الْفَجْرِ، وَتَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ، وَجَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ، قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيْفَتَيْنِ، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ، هَكَذَا حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَذِّنُ لِلإِقَامَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލަނގެ ރިވާއިން، (އެބަހީ: ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލަނގާއަށް ހިތްހަމަޖެހިވޮޑިގެންވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޢިޝާނަމާދު ކުރެއްވުމަށްފަހު، ފަތިސްނަމާދާ ދެމެދުގައި އެގާރަ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. ކޮންމެ ދެ ރަކުޢަތެއްގެ ކުރެ ސަލާމްދެއްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު، ވިތުރުގެ އެއް ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. ފަހެ، މުއައްޒިނު ފަތިސްނަމާދަށް ގޮވައި ނިމުމުން، އަދި ފަތިސްވެއްޖެކަން، އިތުރަށް އެކަލޭގެފާނަށް ކަށަވަރުވެވަޑައިގަތުމުން، އަދި ފަތިސްވެއްޖެކަމުގެ ހަބަރު ދިނުމަށް މުއައްޒިނު ވަޑައިގަތުމުން، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ވަރަށް ލުއިކޮށް، (ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތުން) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އޭރުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުޅު އަރިކަށިފުޅު ދަނޑިގަނޑުމަތީން އޮށޯވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެ ކަލަނގެ އެ ގޮތުގައި ހުންނަވައެވެ. އަދި ފަތިސްނަމާދުގެ ޤާމަތުގެ ހަބަރު އެކަލޭގެފާނަށް އަރިހުގައި ދެންނެވުމަށް މުއައްޒިނު ވަޑައިގަތުމަކާ ހަމައަށް (އެގޮތަށް) އޮންނަވައެވެ."

1112- وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ رَكْعَتَي الفَجْرِ فَلْيَضْطَجِعْ عَلَى يَمِينِهِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ بِأَسَانِيدَ صَحِيْحَةٍ، قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ހިތްހަމަޖެހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ، ފަތިސްނަމާދުގެ (ސުންނަތުގެ) ދެ ރަކުޢަތް ކޮށްނިމުމަ، ކަނާތު އަރިކަށިމައްޗަށް (އެބަހީ: ކަނާތު އަރިކަށި ދަނޑިގަނޑުމަތީން) އޮށޯވެލާހުރިކަމެވެ.}"

* * * * *

1113– عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ދެ ރަކުޢަތާއި، އެ ނަމާދުގެ ފަހުން، ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވީމެވެ.“

1114– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يَدَعُ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަންފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަންފާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް (ނުކުރައްވައި) ދޫކޮށެއް ނުލައްވައެވެ.“

1115– وَعَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا، ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، وَكَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ، ثُمَّ يَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، وَيُصَلِّي بِالنَّاسِ العِشَاءَ، وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލަންފާގެ ކިބައިން، (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަންފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަންފާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ޢިމާންކަލަންފާގެ ގެގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މެންދުރުނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އޭރަފަހުން، އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެން، މީސްތަކުންނަށް (މެންދުރު) ނަމާދު ކުރައްވައެވެ. އޭރަފަހުން، އެކަލޭގެފާނު (ޢިމާންކަލަންފާގެ ގެއަށް) ވަދެވަޑައިގެން ދެ ރަކުޢަތް

ކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނާއިގެން މަޣްރިބް ނަމާދު ކޮށްދެއްވައެވެ. އެއަށްފަހު، ތިމަންކަމަނާގެ ގެއަށް ވަޑައިގެން ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާއިގެން ޢިޝާ ނަމާދު ކޮށްދެއްވައެވެ. އެއަށްފަހު، ތިމަންކަމަނާގެ ގެއަށް ވަޑައިގެން ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ.”

1116– وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ حَافَظَ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا، حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި (އުއްމުލްމުއުމިނީނަ) އުއްމު ޙަބީބާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރުމަކީ، އެ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރުމަށް އަދާކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) މާތް اللَّهُ، އެ މީހަކު ނަރަކައިގެ އަލިފާނަށް ހަރާމުކުރައްވާހުއްޓެވެ.}”

1117– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعًا بَعْدَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَقَالَ: "إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ، فَأُحِبُّ أَنْ يَصْعَدَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން އައްސާއިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އިރު މެދުން ފިލުމަށްފަހު، މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރީގައި، (އެބަހީ: މެންދުރު ނަމާދަށް ގޮވުމަށްފަހު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އުޑުގެ ދޮރުތައްހުޅުވާ އެ ވަގުތުގައި ހުޅުވޭ ވަގުތެކެވެ. އަދި އެ ވަގުތުގައި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހެޔޮޢަމަލު އުފުލިގެން ދިއުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިކުރައްވަމެވެ.}”

1118– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا لَمْ يُصَلِّ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ، صَلاَّهُنَّ بَعْدَهَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސުންފުއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއްވެސް ސަބަބަކާހުރެ) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް ނުކުރެއްވިއްޖެނަމަ، (މެންދުރު) ނަމާދުގެ ފަހުގައި، އެ ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ."

* * * * *

200- ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ސުންނަތްގެ ވާހަކަ ނަންގަންވާ ބާބު

1119– عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِالتَّسْلِيمِ عَلَى الْمَلاَئِكَةِ الْمُقَرَّبِيْنَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُؤْمِنِيْنَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުއްވި ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ކުރިން، ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ. އަދި ކުރުތަން ކުރެއްވިގެންވާ މަލާއިކަތުންނާއި، އެ ބޭކަލުންނާ ތަބާވެގެންވާ މުއުމިނުންނާއި މުސްލިމުންނަށް ސަލާމް ކުރެއްވުމުން، (އެބަހީ: ދެރަކުޢަތުން ސަލާމްދެއްވަވުން) އެ ދެމެދުގައި ވަކިކުރައްވައެވެ."

1120– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَحِمَ اللَّهُ امْرَءًا صَلَّى قَبْلَ العَصْرِ أَرْبَعًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އަސްރު ނަމާދުގެ ކުރީގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރުމަށް އާދަކޮށްފި މީހަކަށް، މާތް ﷲ ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ.}"

1121– وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ العَصْرِ رَكْعَتَيْنِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަސްރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ."

* * * * *

201- މަޣްރިބު ނަމާދުގެ އިސްފަހުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޭވާ ބާބު

تَقَدَّمَ فِي هَذِهِ الأَبْوَابِ حَدِيثُ ابْنُ عُمَرَ، وَحَدِيثُ عَائِشَةَ وَهُمَا صَحِيْحَانِ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْمَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ".

ރަވާތިބު ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޭވާ މި ބާބުތަކުގައި އިސްވެ ދެންނެވިފައިވާ، މާތް ﷲ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި (ޢަބްދު ﷲ) ބިން ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘް، (ނަންބަރު: 1098) އާއި، މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘް، (ނަންބަރު: 1115) ގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މަޣްރިބު ނަމާދަށް ފަހުގައި (ސުންނަތް) ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިކަން ހާމަވެފައިވެއެވެ. އެއީ ސައްޙަ ދެ ޙަދީޘެވެ.

1122– عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "صَلُّوا قَبلَ الْمَغْرِبِ" قَالَ فِي الثَّالِثَةِ: "لِمَنْ شَاءَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރާޟީ ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢަބްދު ﷲِ ބިން މުޣައްފަލްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ކުރިން (ސުންނަތް) ނަމާދު ކުރާށެވެ.} މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި ތިންވަނަ ފަހަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ބޭނުން މީހަކު އެ ނަމާދު ކުރާށެވެ.}”

1123– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ كِبَارَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِيَ عِنْدَ الْمَغْرِبِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރާޟީ ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މަޣްރިބު ނަމާދަށް ގޮވުމުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބެއިންކުރެ މަތިވެރިންގެ ބޭކަލުން، (ސުންނަތް ކުރައްވާލުމަށް ޓަކައި) މިސްކިތުގެ ތަނބުތަކާ ދިމާއަށް (ވަޑައިގަތުމުގައި) އަވަސްވެވަޑައިގަންނަވާތީ، (އެބަހީ: ތަނބުތަކަށް، ސުތުރާއެއްކަމުގައި ލައްވައި، އޭގެ ފަހަތުގައި އުޅޭކަލުން ތިއްބަވައި ނަމާދުކުރެއްވުމަށް އަވަސްވެވަޑައިގަންނަވާތީ) މިކަންކަލޭގެފާނު ދުށްވަޑައިގެންފިއެވެ.”

1124– وَعَنْهُ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، قَبلَ الْمَغْرِبِ، فَقِيْلَ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلاَّهُمَا؟ قَالَ: كَانَ يَرَانَا نُصَلِّيهِمَا، فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އިރުއޮއްސުމަށްފަހު، މަޣްރިބުނަމާދުގެ ކުރިގައި ތިމަންމެން (އަސްޙާބުން) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައިއުޅުއްވީމުއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. ރަސޫލުﷲِ ﷺ، އެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައި އުޅުއްވިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން، އެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވައިއުޅުއްވާތީ އެކަލޭގެފާނު ދުށްވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (ނަމަވެސް) އެކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންނަށް އެކަމަށް އަމުރެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އެ ކަން ނަހީއެއް ވެސް ނުކުރައްވައެވެ.”

1125- وَعَنْهُ، قَالَ: كُنَّا بِالْمَدِينَةِ، فَإِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ لِصَلاَةِ الْمَغْرِبِ، ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ، فَرَكَعُوا رَكْعَتَيْنِ، حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ الغَرِيبَ لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ، فَيَحْسَبُ أَنَّ الصَّلاَةَ قَدْ صُلِّيَتْ، مِن كَثْرَةِ مَنْ يُصَلِّيهِمَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: ރަޟި اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (އަސްޙާބުން) ދިރިއުޅުއްވި، މަދީނާގައެވެ. ދެން، ބަންގިދޭ މީހާ މަޣްރިބު ނަމާދަށް ބަންގިގޮވުމުން، މިސްކިތުން އަވަސްއަވަހަށް (މިސްކިތުގެ) ތަނބުތަކާ ދިމާއަށް ދުވެފައެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން ދެ ރަކްޢަތް ކުރައްވައެވެ. (މިއީ މިސްކިތުގެ ހާލަތެވެ.) އޭގެ ސަބަބުން، އަވަށް މިސްކިތަށް އަންނަ ބީރައްޓެހިއަކަށް ހީވާނީ، (މަޣްރިބު) ނަމާދުކޮށް ނިމުނީކަމަށެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުން ކުރަމުން އެ ގެންދަނީ، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ކުރީ ސުންނަތްތަކަމަށް ހިނގާދާކަމެވެ."

* * * * *

202- އިޝާ ނަމާދުގެ އިސްފަހުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަވާ ބާބު

فِيهِ حَدِيْثُ ابْنِ عُمَرَ السَّابِقُ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَحَدِيْثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ: "بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) كَمَا سَبَقَ.

އިޝާ ނަމާދުގެ އިސްފަހުގެ ސުންނަތާ ބެހޭގޮތުން، މިދެ ކުރިން އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވާ، (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ޙަދީޘް ހިމެނެއެވެ. (އެ ޙަދީޘްގައި ވެއެވެ.) "ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މިމަންނަކަލޭގެފާނު އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކްޢަތް ކުރެއްވީމެވެ." (ޙަދީޘް ނަންބަރު 1098 ބައްލަވާ!)

އަދި މީގެ ކުރިން އިސްވެގޮސްފައިވާ، ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން މުޣައްފަލުގެ ޙަދީޘް ވެސް އޭގެ ދަލީލުގައި ހިމެނިގެން ވެއެވެ. (އެ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ.) (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ކޮންމެ ބަންގިއަކާއި ޤަމަތާ ދެމެދުގައި ނަމާދެއްވެއެވެ.}" (ޙަދީޘް ނަންބަރު 1099 ބައްލަވާ!)

* * * * *

203- ޖުމުޢާ ނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑާ ބާބު

فِيهِ حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ السَّابِقُ" أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މި ކަމާ ބެހޭގޮތުން މީގެ ކުރިން އިސްވެގޮސްފައިވާ، (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ޙަދީޘް ހިމެނެއެވެ. (އެ ޙަދީޘްގައި ވެއެވެ.) "މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު، ޖުމުޢާ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވީމެވެ." (ޙަދީޘް ނަންބަރު 1098 ބައްލަވާ!)

1126– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ، فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ޖުމުޢާ ނަމާދު ކޮށްފިނަމަ، އޭގެ ފަހުގައި (ދެ ރަކުޢަތުން ސަލާމްދެމުން) ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރާށެވެ.}"

1127– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ، فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ޖުމުޢާ ނަމާދަށްފަހު ގެއަށްވަޑައިގަތުމުގެކުރިން

(މިސްކިތުގައި) އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވަމެވެ. ފަހު، އެކަލޭގެފާނު ގެއަށް ވަޑައިގަތުމަށްފަހު ގޭގައި، ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވަމެވެ.“

* * * * *

204- ސުންނަތް ނަމާދު ގޭގައި ކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ސުންނަތް ނަމާދު، ގޭގައި ކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެން ވާކަމާއި، މި ގޮތުން ފަރުޟު ފަސް ނަމާދުގެ އިސް ފަހުގައިކުރާ ރަވާތިބު ސުންނަތްތަކުގައި ވިޔަސް، އަދި އެ ނޫން ސުންނަތް ނަމާދެއް ކަމުގައި ވިޔަސް، ކޮންމެ ސުންނަތް ނަމާދެއް ވެސް، އެ މީހެއްގެ ގޭގައި ކުރުން މުސްތަޙައްބުކަމާއި، މިސްކިތުގައި ސުންނަތް ނަމާދު ކުރާހިނދު، ފަރުޟު ނަމާދުކުރުމަށް އެ މީހަކު ހުއްޓި ހުރި ތަން ނޫން އެހެން ތަނެއްގައި ސުންނަތްކުރުމާއި، ނޫންނަމަ ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު، ސުންނަތް ނަމާދު ކުރަން ފެށުމާދެމެދު، މީހަކާ އަނގައިންބުނެ ނުވަތަ އެނޫން ގޮތަކުން ވިޔަސް، އެ ދެމެދު ވަކިވާން ގޮތެއް ހެދުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1128– عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "صَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ الصَّلاَةِ، صَلاَةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ، إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުވެވި ޒައިދު ބިން ޘާބިތުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި (ސުންނަތް) ނަމާދުކުރާށެވެ. ފަހެ، ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި، އެންމެ މާއިތުރުވެގެންވާ ނަމާދަކީ، އެ މީހެއްގެ ގޭގައިކުރާ (ސުންނަތް) ނަމާދެވެ.}“

1129– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اجْعَلُوا مِنْ صَلاَتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلاَ تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަމާދުން ބައެއް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގައިން ވެސް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ގޭގޭތައް، ޤަބުރުސްތާނެއް ކަމުގައި ނުހައްދަވާށެވެ.}"

1130– وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ صَلاَتَهُ فِي مَسْجِدِهِ، فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلاَتِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلاَتِهِ خَيْرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، އޭނާގެ (މަސްޖިދުން ފަރުޟުވެއްޖާ) ނަމާދު މިސްކިތުގައި ކޮށް ނިމިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިމާގެ ގެއަށް އެ ނަމާދުން ބައެއް ހައްދާށެވެ! (އެބަހީ: ސުންނަތް ނަމާދު ތިމާގެ ގޭގައި ކުރާށެވެ.) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ އޭނާގެ އެ ނަމާދުގެ ސަބަބުން، އޭނާގެ ގެއަށް ބަރަކާތް ލައްވައިދެއްވާނެއެވެ.}"

1131– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ عَطَاءٍ، أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أَرْسَلَهُ إِلَى السَّائِبِ ابْنِ أُخْتِ نَمِرٍ، يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ رَآهُ مِنْهُ مُعَاوِيَةُ فِي الصَّلاَةِ، فَقَالَ: نَعَمْ صَلَّيْتُ مَعَهُ الْجُمُعَةَ فِي الْمَقْصُورَةِ، فَلَمَّا سَلَّمَ الإِمَامُ، قُمْتُ فِي مَقَامِي، فَصَلَّيْتُ، فَلَمَا دَخَلَ، أَرْسلَ إِلَيَّ فَقَالَ: لاَ تَعُدْ لِمَا فَعَلْتَ: إِذَا صَلَّيْتَ الْجُمُعَةَ، فَلاَ تَصِلْهَا بِصَلاَةٍ، حَتَّى تَتَكَلَّمَ أَوْ تَخرُجَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَنَا بِذَلِكَ، أَنْ لاَ نُوصِلَ صَلاَةً بِصَلاَةٍ حَتَّى نَتَكَلَّمَ أَوْ نَخْرُجَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ...) ޢުމަރު ބިން ޢަޠާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ) ޖުބައިރު (ބިން މުޠްޢިމު) ގެ ދަރިކަލުން ނާފިޢު، (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ) އައްސާއިބު (ބިން ޔަޒީދު) ބިން އުޚްތު ނަމިރުގެ އަރިހަށް ތިމަންނާ ފޮނުއްވިއެވެ. އެއީ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އައްސާއިބު ބިން ޔަޒީދު) ނަމާދުގައި ކުރެއްވި ކަމެއްގެ މުޢާވިޔާ (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ)

ދުނިޔަވީއިރުގެ ފަހުން އެ ކަލޭގެފާނުތަކުން ބަރަބަރު ދިޔައީ ވޭހަކާ އަވަސްކަމުގެ ކުރިއަށްދިޔައީ.

(ފަހެ، ތިމަންނާ އަހުރެންނާއި ބާރު ދަރަޖަގެ ތިމަންގެ ކޮންމެ، އެ ކަން ދަރަޖަގެ ދުވަހެއް ފަހުކޮށްލާށެވެ

ދެންނެވުމުން) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދެވެ. އެއީ ފަހަރެއް ތިމަންނާ،

ދުއާވިދަހުގެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މަޑު ސުވާލްގައި (އެބަހީ: މިސްކިތުގައި ހަދައިފައިވާ ހަރިގާއަށް

ހާއްސަކޮށްފައިވާ ކުގެ ކޮށިރިއްޔަކަށް ތަނެއްގައި) ހުކުރު ނަމާދު ކުރައްވިވެ. ފަހެ، އިމާމާ

ސަލާމް ދިނުމުން، ތިމަންނާ ޖުމުއަތުނަށް، ފަހުސަލާމު ކުރައްވަން ހުނީތިވި ތަނުގައި

(ސުންނަތް) ކުރައްވިވެ. ފަހެ، ދުއާވިއަދުގެފާނު، ގަސްތަށް އިސްލާހުކުރެއްވި، ތިމަންގެ ގާތަށް

ދިހަކު ވަޑައިގަތީ، އެންމެގިނައެވެ. ކަލޭގެފާނު ހުކުރު ނަމާދު ކުރައްވާފައިވާކަން، (މިއަދު)

ކަންތައް ތިމަކުރައްވާއިރު ދުވަ ފަހުން ނުކުރައްވާށެވެ. (ހުކުރު ނަމާދުކުރި) ދިހަކާ

ވާހަކައްކައިރުއްވުމަށް ފަހުކުރަން، ނުވަތަ މިސްކިތުން ނުކުންނަވައިގެން ފަހުން (އެބަހީ: ގަސްތު

ވެއިގަތުމަށްފަހު) ގައިފުޅުވި، ހުކުރު ނަމާދާ ގުޅުވައިގެން އެހެން ނަމާދެއް ނުކުރައްވާށެވެ.

ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ތިމަންމެންނަށް އެ ކަމަށް (އެބަހީ: ހުކުރުނަމާދު

ގުޅުވައިގެން އެހެންނަމާދެއް ނުކުރުމަށް) އަމުރު ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެއީ، ދިހަކާ

ވާހަކައްކައިރުވުމަށް ފަހުގައި، ނުވަތަ މިސްކިތުން ނުކުންނަވަކަށް ނުވެ، އެހެން ނަމާދެއް

ނުކުރުމަށެވެ."

* * * * *

205- ވިތުރުކުރުމަށް ބާރުލުމާއިވާކަން ހަނދާންވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ހަނދާންކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން، ވިތުރުކުރުމަށް

ބާރުލުމުގެ ހަދީސްތަކާއި، އަދި ސުންނަތްކަން ގަވާއިދާ ނަމާދުކުރާވަރާއި، ވިތުރު

ކުރުމުގެ ވަގުތު ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

1132– عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه، قَالَ: الْوِتْرُ لَيْسَ بِحَتْمٍ، كَصَلاَةِ الْمَكْتُوبَةِ، وَلَكِنْ سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ، فَأَوْتِرُوا، يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ވިތުރުނަމާދަކީ، ފަރުޟު ނަމާދު ފަދައިން (ލާޒިމް) ވާޖިބު ނަމާދެއް ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އެއީ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، ކަނޑައަޅުއްވައިދެއްވި ސުންނަތެކެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهއީ، އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެ ވިތުރަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އޭ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ވިތުރުކުރާށެވެ!}"

1133– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ قَدْ أَوْتَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ، وَمِن أَوْسَطِهِ، وَمِنْ آخِرِهِ، وَانْتَهى وِتْرُهُ إِلَى السَّحَرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ރޭގަނޑުގެ ކޮންމެ ވަގުތުތަކުގައި ވެސް ވިތުރު ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. (ޢިޝާ ނަމާދުން) ރޭގަނޑުގެ ކުރީކޮޅުގައި، ނުވަތަ ރޭގަނޑުގެ މެދުތެރޭގައި، ނުވަތަ ރޭގަނޑުގެ ފަހު ވަގުތުގައި ވެސް (ވިތުރު) ކުރައްވައެވެ. އަދި (އެންމެ ފަހުން) ރޭގަނޑުގެ ފަތިސްގަޑީގައި ވިތުރުކުރެއްވުމަށް، އެކަލޭގެފާނުގެ އާދަފުޅެއްކަމުގައި ހެއްދެވިއެވެ."

1134– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اجْعَلُوا آخِرَ صَلاَتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ރޭގަނޑު އެންމެ ފަހުން ކުރާ ނަމާދަކީ ވިތުރުކަމުގައި ހަދާށެވެ!}"

1135– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَوْتِرُوا قَبْلَ أَنْ تُصْبِحُوا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަޖްރުވުމުގެ ކުރިގައި ތިޔަބައިމީހުން ވިތުރުކުރާށެވެ!}“

1136– وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي صَلاَتَهُ بِاللَّيْلِ، وَهِيَ مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَإِذَا بَقِيَ الْوِتْرُ، أَيْقَظَهَا فَأَوْتَرَتْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރޭގަނޑު ތަހައްޖުދު ކުރައްވަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި އެ ކަމަނާ އޮށޯވެވަޑައިގެން އޮންނަވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ވިތުރުކުރައްވަންވުމުން، އެކަމަނާއަށް ވިދާޅުވެ، ނަންގަވައެވެ. އަދި އެކަމަނާ ވެސް ވިތުރުކުރައްވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: فَإِذَا بَقِيَ الْوِتْرُ قَالَ: "قُومِي فَأَوْتِرِي يَا عَائِشَةُ".

އަދި މުސްލިމްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ވިތުރުކުރައްވަންވުމުން، ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އޭ ޢާއިޝާއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ވިތުރުކުރައްވާށެވެ.}“

1137– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "بَادِرُوا الصُّبْحَ بِالْوِتْرِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފަޖްރުވުމުގެ ކުރިން ތިޔަބައިމީހުން ވިތުރުކުރުމަށް އަވަސްވާށެވެ.}“

1138– وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ خَافَ أَنْ لاَ يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ، فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ، وَمَنْ طَمِعَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ، فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ، فَإِنَّ صَلاَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ، وَذَلِكَ أَفْضَلُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި ނުހޭލިވިދާނެކަމަށް ބިރުވެތިވާ މީހާ، ރޭގަނޑުގެ

ކުރިޔާމުގައި ވިތުރިކުރާށެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި ހޭލުމަށްއޮތް މީހާ، ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި ވިތުރި ކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގެ ނަމާދަށް މަލާއިކަތުން ހާޒިރުވެވަޑައިގަންނައެވެ. އަދި އެއީ، އިތުރުކަންބޮޑު ކަމެކެވެ.}"

* * * * *

206- ސުބްޙާ ނަމާދުގެ ފަޟީލަތް ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވީ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ސުބްޙާނަމާދުގެ ފަޟީލަތާއި، އެ ނަމާދުގެ އެންމެ ގިނަ މިންވަރު، މެދު މިންވަރާއި، ކުޑަ މިންވަރު، އަދި އެ ނަމާދުކުރުމުގެ މައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވާ ޙަދީޘް ހާމަކުރައްވާފައިވާ ހިމެނިގެންވެއެވެ.

1139– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيْلِي ﷺ بِصِيَامِ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَي الضُّحَى، وَأَنْ أُوْتِرَ قَبْلَ أَنْ أَرْقُدَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ މިތުރު، ﷺ ތިމަންނާއަށް (ތިން ކަމަކަށް) ވަޞިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) ކޮންމެ މަހަކުން ތިން ދުވަހު (އެބަހީ: 13،14،15 މި ތިން ދުވަހު) ރޯދައަށް ހިފުމާއި، ސުބްޙާނަމާދުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމާއި، ތިމަންނާ ނިދުމުގެ ކުރިން ވިތުރިކުރުމަށް (ވަޞިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ.)"

وَالإِيْتَارُ قَبْلَ النَّوْمِ إِنَّمَا يُسْتَحَبُّ لِمَن لاَ يَثِقُ بِالاسْتِيْقَاظِ آخِرَ اللَّيْلِ فَإِنْ وَثِقَ، فَآخِرُ اللَّيْلِ أَفْضَلُ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ނިދުމުގެ ކުރިން ވިތުރިކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ، ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި ހޭލެވިދާނެކަމަށް ޔަޤީންނުވާ މީހަކަށެވެ. ފަހެ، ހޭލެވިދާނެކަމަށް ޔަޤީންވާ މީހާއަށް މާއިތުރުވެގެންވަނީ، ރޭގަނޑުގެ ފަހުބައިގައި ވިތުރިކުރުމެވެ."

1140- وَ عَن أَبِي ذَرٍّ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيْدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيْلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيْرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްވި އަބޫދައްރުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން ކޮންމެ މީހަކު ފަތިސްވުމާ ހިނދު، އޭނާގެ (ހަށިގަނޑުގެ) ކޮންމެ ހުޅުއެއްގެ މަތިން ސަދަޤާތެއް ދިނުންވެއެވެ. (އެބަހީ: އާދަމުގެ ދަރިކަލުން ސަލާމަތުގެ ނިޢުމަތަށް ޝުކުރު، ފަތިސްވެގެން ބަރަކާތުގެ ގޮތުން ކަލާނގެއަށް، އެ ކަމުގެ ޝުކުރުގެ ގޮތުގައި ހަށިގަނޑުގައި ހުރިހާ ކޮންމެ ހުޅުއެއްގެ މަތިން ސަދަޤާތެއް ދިނުމަކީ، ނުކުތާތަކުގެ ޝުކުރު ކަމުގައި ވެއެވެ. އެހެން ސަދަޤާތް ދިނުމަކީ، މުސްތަޙައްބު ބައިތަކުން ސަލާމަތުގެ ކަމެކެވެ. ހަށިގަނޑުގައި ހުރިހާ ހުޅުއެއްގެ ސަލާމަތް ފަސްކުރުމަށް ޝުކުރު ކުރުމުގައި ސަދަގާ ބަދަލުކުރުން ސަލާމަތުވެއެވެ.) ވީއެ، ކޮންމެ ތަސްބީހަކީ، (އެބަހީ: ސުބްޙާނަ اللهِ، ކިޔުން ކިޔުމަކީ) ސަދަޤާތެކެވެ. ކޮންމެ ތަޙްމީދަކީ، (އެބަހީ: އަލްޙަމްދު ލި اللهِ، ކިޔުން ކިޔުމަކީ) ސަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަހްލީލަކީ، (އެބަހީ: ލާއިލާހަ އިއްލަ اللهُ، ކިޔުންކިޔުމަކީ) ސަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަކްބީރަކީ، (އެބަހީ: اللهُ އަކްބަރު، ކިޔުން ކިޔުމަކީ) ސަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުމަކީ، ސަދަޤާތެކެވެ. އަދި މުންކަރުކަމެއް ނަހީކުރުމަކީ، ސަދަޤާތެކެވެ. މިކަންކަމުގެ ބަދަލުގައި ފުދިގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ދެ ރަކުޢަތް (ނަމާދެއް) ވެއެވެ. (އެއީ) ސުބުޙަވަގުތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމެވެ.}"

1141- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعًا، وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންގެއްވި ޢާއިޝާމެގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ސުބުޙަނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވަނީ، (ދެ ރަކުޢަތުން ސަލާމްދީގެންވާގޮތުން ކުރައްވާ) ހަތަރު ރަކުޢަތެވެ. އަދި اللهُ އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަކަށް އެ ނަމާދުގެ ރަކުޢަތް އިތުރުކުރައްވާފައެވެ."

1142– وَعَنْ أُمِّ هَانِيءٍ، فَاخِتَةَ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ، صَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ، وَذَلِكَ ضُحَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا مُخْتَصَرُ لَفْظِ إِحْدَى رِوَايَاتِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ހާނީ، ފާޚިތާ ބިންތު އަބޫޠާލިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވި އަހަރު، ތިމަންކަމަނާ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާއަށް ވަޑައިގެންފެނުނީ، އެކަލޭގެފާނު ހިނާއްވަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ހިނާއްވުން ނިންމަވައި އަވަދިވެވަޑައިގަތުމުން، އަށް ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ޟުޙާނަމާދެވެ."

* * * * *

207- ޟުޙާނަމާދުގެ ވަގުތާއި ކޮބައިކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކޮންސިފައެއްގެ މިންވަރަކަށް އިރުއަރާފައިވާއިރު، އިރު މެދުން ފެށިގެން ޟުޙާނަމާދު ކުރުން ހުއްދަކަމާއި، އެހެން ނަމަވެސް، އެ ނަމާދު ކުރުން އެންމެ ފުރިހަމަވެގެންވަނީ، ހޫނުގަދަވެ، ބިންމަތީގައި ރަނގަޅަށް ހޫނުކަން ވިހިދާ ބާރުކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1143– عَنْ زَيدِ بْنِ أَرْقَمَ ﷺ، أَنَّهُ رَأَى قَوْمًا يُصَلُّونَ مِنَ الضُّحَى، فَقَالَ: أَمَا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلاَةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "صَلاَةُ الأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޒައިދު ބިން އަރްޤަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ބައެއްމީހުން ޟުޙާނަމާދުކުރާތަން (އެ ކަލޭގެފާނު އެބައި: ޒައިދުގެފާނު) ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ނަމާދުކުރާ ގަޑިއަށްވުރެ، އެހެން ވަގުތެއްގައި ކަމަށް އެބައިމީހުން ނަމާދު

ހެއްދެވި؟ ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރިތޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {އައްވާބީން ނަމާދު (އެބަހީ: ސުބުހާނަމާދު) ކުރުން އެންމެ އިތުރުވެގެންވަނީ، ޖަމަލުގެ ގަދަރީގެ ފައިގައި ފިޔާވަރުވުމުންނެވެ.}
(އެބަހީ: ބިންމަތްޗަށް އަވިއަރައި، ރަނގަޅަށް ބިންމަތި ހޫނުވާވަރު ވުމުންނެވެ.)"

(ޝަރަހަ: އިސްލާމީދީނަ ދު ބޭބޭގައި ބައްޔާންވެގެންވާ، ސުބުހާނަމާދަކީ، ކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ ނަމާދުތަކެއްކަމާއި، އެ ނަމާދުގެ ރަކުޢަތުގެ އަދަދާއި، އެ ނަމާދު ކުރާނެ ވަގުތު. އެ ނަމާދުގެ ފަޒީލަތް އެދީ މިހަކު އެ ނަމާދު ކުރާފަރާތަށިން، މިހަކު އެ ނަމާދު ނުކުރަމީ، އެމިހަކު ފާފަވެރިވާނެ ކަމެއްނޫންކަމެވެ. ސުބުހާނަމާދުގެ ވަގުތު ފެށޭނީ، ވާޖިބުއަދާކުރަން، އިރުއަރައިގެން ކަމުގައިވާ ކަމެވެ. އަދި އިރު މެދުން ފިރަންދެން އެ ވަގުތު ދެމިއޮވެއެވެ. ނަމަވެސް، މުގެއިތުރުވެގެންވާ، އިރުއަރައި، ބިންމަތްޗަށް ރަނގަޅަށް ހޫނުވާވަރުވުމުން، ސުބުހާނަމާދު ކުރުމެވެ. އެގޮ، 1143 ވަނަ ބަރިތޮޅުގައި ވާފަދައިންނެވެ.

މި ނަމާދުގެ ރަކުޢަތުގެ އަދަދާމެދުގައި ބަލާއިރު، އެންމެ މަދުމިނަކީ، 2 ރަކުޢަތެވެ. އެއީ، އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުގެ ބަރިތޮޅުގައި، (1139ވަނަ ބަރިތޮޅު) އަބޫދަރްދާގެ ރިވާޔަތުގެ ބަރިތޮޅު (1140 ވަނަ ބަރިތޮޅު) ގައި ވާފަދައިންނެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަމަލުފުޅުން ސާބިތުވާގޮތުގައި، ސުބުހާނަމާދުގެ އެންމެ ގިނަ މިނަކީ، 8 ރަކުޢަތެވެ. އެއީ، އުއްމުހާނީގެ ބަރިތޮޅު (ނަންބަރު 1142) ގައި ވާފަދައިންނެވެ. އަދި އެއީ 12 ރަކުޢަތްކަމަށްވެސް ބުނެވެއެވެ. ކަންމައްޗަށް، އާއިޝަތުގެ ރިވާޔަތުގެ ބަރިތޮޅުން (ނަންބަރު 1141) ސާބިތުވާގޮތުގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ސުބުހާނަމާދު ކުރައްވަމުއްދުވެއްވީ، ދެ ރަކުޢަތުން ސަލާމުދެއްވަމުން ކުރައްވާ 4 ރަކުޢަތުންކަން އެނގެއެވެ. އަދި اللهُ އިތުރަށްކުރެއްވި މިންވަރަކަށް އެ ނަމާދުގެ ރަކުޢަތް އިތުރުކުރައްވާކަން ސާބިތުވެއެވެ. މިހާ، އެ މިހަކަށް ކުރެވޭނީވީ މިންވަރަކަށް ކުރުން ހަމަ އެންމެރަނގަޅުވާނެއެވެ. "ދަލީލުލް ފާލިހީން" (625/3) ނު ނަގައިފައި، "މުހައްރިމު")

* * * * *

208- މިސްކިތުގެ ސުންނަތް ކުރުމަށް
ބާރުލުއްވިގެންވާކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބައްލަވައިލެވޭނީ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، "ތަޙިއްޔަތުލް މަސްޖިދު" ނުވަތަ މިސްކިތުގެ ސުންނަތް ކުރުމަށް ބާރުލުއްވިގެންވާ ބޭކަލާއި، (ނަމާދުކުރުން މަކުރޫހު ވަގުތުތަކުގައިވެސް) މިސްކިތަށް ވަދެއްޖެ ކޮންމެ ހިނދަކު، މިސްކިތުގެ ސުންނަތްކުރުން ވުޖޫބުކުރައްވާފައިވަނީ ބައެއްބޭފުޅުންކަމާއި، މިސްކިތުގެ ސުންނަތް ނުކޮށް، މިސްކިތުގައި އިށީނުން މަކުރޫހުވެގެންވާކަމާއި، މިސްކިތުގެ ސުންނަތް ކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދުކުރުމުން، ނުވަތަ އިށީނުމުގެ ކުރިން ފަރުޟުނަމާދު، ނުވަތަ ރަވާތިބު ސުންނަތެއް ކުރުމުން، އެ މަކުރޫހަކަން ކަނޑައެޅެނީ ބައްލަވައިލުމުން ހިފެހެއްޓެވެ.

1144– عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ، فَلاَ يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޤަތާދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު މިސްކިތަށް ވަދެއްޖެނަމަ، (މިސްކިތުގެ ސުންނަތުގެ) ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމުގެ ކުރީގައި ނުއިށީންނާހުށިކަމެވެ.}"

1145– وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: "صَلِّ رَكْعَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިސްކިތުގައި އިންނަވަނިކޮށް، ތިމަންނަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނީމެވެ. (އެ ހިނދު) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ (މިސްކިތުގެ ސުންނަތުގެ) ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވާށެވެ.}"

* * * * *

1146- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِبِلاَلٍ: "يَا بِلاَلُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الإِسْلاَمِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ"

قَالَ: مَا عَمِلْتُ عَمَلاً أَرْجَى عِنْدِي مِنْ أَنِّي لَم أَتَطَهَّرْ طُهُورًا فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ، إِلاَّ صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطُّهُورِ مَا كُتِبَ لِي أَنْ أُصَلِّيَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: ''ދާމް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބިލާލުގެފާނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ބިލާލެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން، އިސްލާމްދީނުގައި ކަލޭގެފާނަށް އެންމެ މަތިވެރި އުއްމީދެއް ލިއްބައިދިން އަމަލަކީ ކޮބައިކަން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ! އެހެނީ ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގެއިން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތިން، ކަލޭގެފާނުގެ ފައިވާނުގެ އަޑު ތިމަންކަލޭގެފާނު އައްސަވައިފީމެވެ.}

އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ރޭގަނޑުގެ ވަގުތެއްގައި ނުވަތަ ދުވާލުގެ ވަގުތެއްގައި ވިޔަސް އަޅުގަނޑު ވުޟޫކޮށްފި ކޮންމެ ފަހަރަކު، އެއާވިދިގެން އަޅުގަނޑަށް ކުރުވުން ވަރަކަށް ސުންނަތް ނަމާދު ކުރުމަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް ވަކިން މަތިވެރި އުއްމީދެއް ލިއްބައިދޭ އަމަލަކެއް ކޮންމެހެން ނުވާނެއެވެ.''

* * * * *

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހުކުރުދުވަހުގެ މާތްކަމާއި، ހުކުރު ނަމާދަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ނަމާދެއްކަމާއި، އަދި ނަމާދަށްޖަހާކައި، ހިނައިގަތުމާއި، ސާފުތާހިރު ހެދުންލުމާއި، ހުވަނދުލުމާއި، އަދި ނަމާދަށްދިއުން އަވަސްކުރުމާއި، ހުކުރު ދުވަހަކީ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާ ދުވަހެއްކަމާއި، އަދި ދުވަހު މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ގިނަގިނައިން ސަލަވާތްކިޔުމުގެ މާތްކަމާއި، ހުކުރު ދުވަހުގައި ޚާއްޞަވަޤުތެއް ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާ ވަގުތެއް ކޮބައިކަމާއި، ހުކުރު ނަމާދަށްފަހުގައި ގިނަގިނައިން ﷲ ހަނދުމަކުރުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (الْجمعة: ١٠) މާނައީ: "ފަހެ، ނަމާދުކޮށް އަވަދިވެއްޖެ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި ފެތުރިގެންނާށެވެ! (އެބަހީ: ބާޒާރުގެ މައިދާނަށް ނުކުންނާށެވެ!) އަދި ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުން (ރިޒުޤުވެރިކަން) އެދޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ގިނަގިނައިން ﷲ ހަނދުމަކުރާށެވެ! އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ދީނުގައި ނަސީބުވެރިވުމަށްޓަކައެވެ."

1147– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ: فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ދުވަހުގައި އިރުއަރާ އެންމެ ހެޔޮކަންބޮޑު ދުވަހަކީ، ހުކުރު ދުވަހެވެ. އެ ދުވަހު، އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވުނީއެވެ. އަދި އެ ދުވަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވައިފިއެވެ. އަދި އެ ދުވަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެއިން ނެރުއްވިއެވެ.}"

1148– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ، فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةِ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ، وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى، فَقَدْ لَغَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު (އަސްލުގެ ގޮތުން) ވުޟޫކޮށްގެން އަދި ފުރިހަމަކޮށްދީގެން އެ ވުޟޫކުރުމަށްފަހު، ހުކުރު ނަމާދަށް އައިސް، ދެން، ޚުޠުބާއަށް ކަންލައި އަޑުއަހައި، އަޑުހަމަކޮށްގެން އިނދެއްޖެނަމަ، އެ ހުކުރުދުވަހާއި، އަނެއްހުކުރާއި ހުކުރާ ދެމެދު، އަދި އިތުރު ތިންދުވަހުގެ މުއްދަތަށް އޭނާގެ ކުށްފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ. އަދި (އިމާމު ޚުޠުބާ ކިޔާ ހިނދު) ކުދިކުދި ހިލަތަކާ ކުޅެ، ކަމެއްކޮށްފިނަމަ، އޭނާ ކަމެއްކޮށް ބާޠިލު ކަމެއްކޮށްފިއެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ، ޚުޠުބާއަށް ކަންލައި އަޑުއަހަން ހުރިކަމަށް ކަމެއް ކަމުގައިވާތީ، ހުކުރުގެ ޘަވާބު އުނިވާނެ ކަމެކެވެ.)" (**ނޯޓް:** ނަންބަރު 128 ގައި މިބަޔާން ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1149– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަސް ވަގުތު ނަމާދާއި، އެއް ހުކުރުން، އަނެއް ހުކުރަށާއި، އެއް ރަމަޟާންމަހުން، އަނެއް ރަމަޟާންމަހަށް، އެ ދެމެދުގެ ކުށްފާފަތަކަށް، އެއީ ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ދުރުހެލިވެއްޖެނަމަ، އެ ދެމެދުގައި ކުރެވޭ ކުދި ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއެކެވެ.}"

1150– وَعَنْهُ، وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ، أَنَّهُمَا سَمِعَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى أَعْوَادِ مِنْبَرِهِ: "لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ، أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِيْنَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) އަދި މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް

ރުހުންދެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ)އިބްނު އުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ މިންބަރުގެ ހަރުފަތްމަތީ ހުންނަވައި ބަސްފުޅުކުރެއްވީ ތިމަންމެން އަޑުއެއްސެވީމެވެ. {މީސްތަކުން ހުކުރުނަމާދު އަޅައިނުލުން ހަރުކަށިވާ ހުރިކަމެވެ. ނޫނީނަމަ، اللَّهُ ތަޢާލާ އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ސިއްކަގައްސަވައިދާނެއެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެމީހުންނީ ގާފިލުންގެ ތެރެއިންވާ ބަޔަކު ކަމުގައި ވެދާނެއެވެ.}"

1151– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: "إِذا جاءَ أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ، فَلْيَغْتَسلْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހުންދެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ)އިބްނު އުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިން މީހަކު ހުކުރުނަމާދަށް ހާޟިރުވާނަމަ، ހިނައިގަންނަންވާނެއެވެ.}"

1152– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ބާލިޣުވެފައިވާ ކޮންމެ ފިރިހެނެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރުދުވަހު (ހުކުރު ނަމާދަށްދާއިރު) ހިނައިގަތުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ.} (އެބަހީ: މުސްތަޙައްބުކަން ގަދަވެގެންވާ ކަމެކެވެ.)"

1153– وَعَنْ سَمُرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ، وَمَنِ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންދެއްވި ސަމުރަތު (އިބްނު ޖުންދުބު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. {ހުކުރުދުވަހު (ހުކުރު ނަމާދަށްދާއިރު) ވުޟޫކޮށްފި މީހާއަށް އެކަމަ ފުދިގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ އެންމެރަނގަޅުކަމެކެވެ. އަދި ހިނައިގަންފިމާ (ދަންނާށެވެ!) ހިނައިގަތުން، މާތްވެގެންވެއެވެ.}"

1154- وَعَنْ سَلْمَانَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ، وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَو يَمَسُّ مِن طِيبِ بَيتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الإِمَامُ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ސަލްމާން (އަލްފާރިސީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުކުރުދުވަހު (ހުކުރަށް ދިއުމަށްޓަކައި) ހިނައިގަނެ، އެ މީހަކަށް ކުޅަދާނަވީ އެންމެ ރަނގަޅަކަށް ސާފުތާހިރުވެ، ގައިގައި ތެލުލައި، އެ މީހެއްގެ ގޭގައިހުރި ހުވަނދަކުން ހުވަނދުލައި، އެއަށްފަހު، އޭނާގެ ގެއިން ނުކުމެ (މިސްކިތަށް އައިސް) މިސްކިތުގައި އިށީނދެތިބި ދެ މީހުންގެ ދެމެދަށް ވަދެ، އެ ދެ މީހުން ދުރުކޮށްނުލާ، އެއަށްފަހު، އެ މީހަކަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކަށް (ސުންނަތް) ނަމާދުކޮށް، އެއަށްފަހު، އިމާމު ހުތުބާދެއްވުމުން ހަމަހިމޭނުން، ހުތުބާއަށް ކަންލައި އަޑުއަހައިފިނަމަ، އެ ހުކުރުދުވަހާއި ވިދިގެން އަންނަ ހުކުރުދުވަހުގެ (ދެމެދުގައި) އޭނާގެ (ކުޑަ) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއެވެ.}”

1155- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ، ثُمَّ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الأُولَى، فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ، فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ، فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ، فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الإِمَامُ، حَضَرَتِ الْمَلاَئِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ހުކުރުދުވަހު ޖުނުބުވެރިކަމުން ހިނައިގަންނަ ފަދައިން ހިނައިގަނެ، (ދުވަހުގެ) ފުރަތަމަ ގަޑީގައި (މިސްކިތަށް) ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާ ޖަމަލެއް ސަދަޤާތްކޮށްފި މިސާލު އެއްފަދައެވެ. އަދި (ދުވަހުގެ) ދެވަނަ ގަޑީގައި (މިސްކިތަށް) ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާ ގެރިއެއް ސަދަޤާތްކޮށްފި މިސާލު އެއްފަދައެވެ. އަދި (ދުވަހުގެ) ތިންވަނަ ގަޑީގައި (މިސްކިތަށް) ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާ ސަވަރުއްމަތިރުކުރު، ދަޅުހުރި، ކަނބަލިބަކަރިއެއް ސަދަޤާތްކޮށްފި މިސާލު އެއްފަދައެވެ. އަދި (ދުވަހުގެ) ހަތަރުވަނަ ގަޑީގައި (މިސްކިތަށް)

ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާ ކުކުޅެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާ އެއްފަދައެވެ. އަދި (ދުވަހުގެ ފަސްވަނަ ގަޑީގައި (މިސްކިތަށް) ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާ (ކުކުޅު) ބިހެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާ އެއްފަދައެވެ. ފަހެ، އިމާމާ (ޚުޠުބާދެއްވުމަށްޓަކައި) މިސްކިތަށް އައުމުން، މަލާއިކަތުން (މިސްކިތަށް) ވަންނަވައި، ޛިކުރު (އެބަހީ: ޚުޠުބާ) އަޑުއައްސަވުމުގައި މަޝްޣޫލުވެ ތިއްބަވައެވެ.}"

(ނޯޓް: މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތްތަކެއްގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
"إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلاَئِكَةٌ يَكْتُبُونَ الأَوَّلَ فَالأَوَّلَ، فَإِذَا جَلَسَ الإِمَامُ طَوَوُا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ، وَمَثَلُ الْمُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى الْبَدَنَةَ، ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى بَقَرَةً، ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الْكَبْشَ، ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الدَّجَاجَةَ، ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الْبَيْضَةَ". މާނައީ: {ހުކުރުދުވަހު، މިސްކިތުގެ ކޮންމެ ދޮރެއްގެ ކައިރީގައި މަލާއިކަތުން ހުންނަވާހުއްޓެވެ. މިސްކިތަށް އެންމެކުރިން އަންނަ މީހުން އެންމެކުރިން، އެއަށްފަހު އަންނަ މީހުން އެއާ ވިދިގެން (މި ތަރުތީބުން) އެ ބޭކަލުން، ލިޔުއްވަމުން ގެންދަވާހުއްޓެވެ. ފަހެ، އިމާމާ (ޚުޠުބާދިނުމަށްޓަކައި މިންބަރަށް އަރައި) އިށީނުމުން، އެ ބޭކަލުން ދަފްތަރުތައް ލައްޕަވައިލައްވައި، ޚުޠުބާ އަޑުއައްސަވުމަށް ޖާގައި ޙާޟިރުވެވަޑައިގަންނަވާހުއްޓެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ (މިސްކިތަށް) އަންނަމީހާ، ޖަމަލެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާ ފަދައެވެ. އެއަށްފަހު (މިސްކިތަށް) އަންނަމީހާ، ގެރިއެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާފަދައެވެ. އެއަށްފަހު (މިސްކިތަށް) އަންނަމީހާ ކަންބަޅިއެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާފަދައެވެ. އެއަށްފަހު (މިސްކިތަށް) އަންނަމީހާ ކުކުޅެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާފަދައެވެ. އެއަށްފަހު (މިސްކިތަށް) އަންނަމީހާ (ކުކުޅު) ބިހެއް ޞަދަޤާތްކުރި މީހާފަދައެވެ.}"

މިފަދަ ޙަދީޘްތަކުން އެނގެނީ، ހުކުރު ނަމާދަށްދިއުން އަވަސްކުރުމުގެ މަތިވެރިކަމާއި، އެކަމުގެ ޘަވާބުގެ ބޮޑުކަމެވެ. "މުތަރުޖިމު")

1156- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: "فِيهَا سَاعَةٌ لاَ يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ، وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسأَلُ اللَّهَ شَيْئًا، إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاهُ" وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރެއްވުމުގައި އަބަދުހެއިރެއްގެ ކާރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހުކުރު ދުވަހުގެ (މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ)

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ހަމަ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެދުވަހު (ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވަނިވި) ގަޑިއެއްވެއެވެ. މުސްލިމުއަކާ ނަމާދަށް ކޮޅަށްހުރެ، އެ ވަގުތާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުން އޭނާ އެ ކަމަކަށްއެދި ދެންނެވި، (ހެޔޮ) ކޮންމެ ކަމެއް އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ހިނގަވައިދެއްވައި ނުދާހުއްޓެވެ.} (މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު) އެ ވަގުތުކޮޅުގެ ކުޑަކަން ދޭހަކޮށްދެއްވުމުގެގޮތުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޗިލުން އިޝާރާތް ކުރެއްވިއެވެ.”

1157– وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَسَمِعْت أَبَاكَ يُحَدِّثُ عَن رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي شَأْنِ سَاعَةِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބޫބުރުދާ (އަލްޙާރިޘުގެ) ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّٰهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ) މިމަންނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ހުކުރު ދުވަހުގެ (ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވަނިވި) ވަގުތާ ބެހޭގޮތުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ބަސްފުޅެއް، ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ އަޑުއައްސަވައިފައި ވޭތޯއެވެ؟ (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ބައްޕާ ވިދާޅުވާތީ މިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. (ބައްޕާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ އިމާމާ (ޚުޠުބާކިޔުއްވުމަށް މިންބަރުމައްޗަށް) އިށީންނެވުމުން، ހުކުރުނަމާދު ކޮށް ނިމިއްޖައުމަށް ދާންދެން އޮތް ވަގުތުކޮޅެވެ.}”

1158– وَعَنْ أَوسِ بْنِ أَوْسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އައުސް ބިން އައުސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ދުވަހަކީ، ހުކުރުދުވަހެވެ. ފަހެ، އެ ދުވަހު، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް

ތިޔަބައިމީހުން ސަލަވާތްކިޔުމުން ގިނަކުރާހިނދަކުވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަލަވާތް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދައްކުވާނެއެވެ.}"

* * * * *

211- ޝުކުރުގެ ސަޖިދަކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ޝުކުރުގެ ސަޖިދަކުރުމަކީ، މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމާއި، އެއީ ތިމާއަށް ނިޢުމަތެއް ލިބުންކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ގެއްލުމަކުން ސަލާމަތްވުންކަމުގައި ވިޔަސް، މިއިން ކޮންމެ ޙާލެއްގައި ވިޔަސް ކުރުވިދާނެ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

1159– عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِن مَكَّةَ نُرِيدُ الْمَدِينَةَ، فَلَمَّا كُنَّا قَرِيبًا مِن عَزْوَرَاءَ، نَزَلَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ، فَدَعَا اللَّهَ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا، فَمَكَثَ طَوِيلاً، ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا فَعَلَهُ ثَلاَثًا وَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي، وَشَفَعْتُ لأُمَّتِي، فَأَعْطَانِي ثُلُثَ أُمَّتِي، فَخَرَرْتُ سَاجِدًا لِرَبِّي شُكْرًا، ثُمَّ رَفَعْتُ رَأْسِي، فَسَأَلْتُ رَبِّي لأُمَّتِي، فَأَعْطَانِي ثُلُثَ أُمَّتِي، فَخَرَرْتُ سَاجِدًا لِرَبِّي شُكْرًا، ثُمَّ رَفَعْتُ رَأْسِي فَسَأَلْتُ رَبِّي لأُمَّتِي، فَأَعْطَانِي الثُّلُثَ الآخَرَ، فَخَرَرْتُ سَاجِدًا لِرَبِّي". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން މައްކާއިން، މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި ނުކުންނެވީމެވެ. ފަހެ، ޢަޒްވަރާއަށް ކައިރިވުމުން ވާދީއާ ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން، (ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ) ޢަކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރިން ފައިބައިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ޢަކަލޭގެފާނުގެ ދެ އަތްޕުޅު އުފުއްލަވައި، ހިނދުކޮޅެއް ވަންދެން اللّٰهُ އަށް ދުޢާކުރެއްވުމުގައި ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ޢަކަލޭގެފާނު ސަޖިދައަށް ތިރިވެވަޑައިގެންފި. ފަހެ، ސަޖިދައިގައި ވަރަށްގިނައިރު ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު

ތެދުވެވަޑައިގެންފެވެ. އަދި ދެއަތްޕުޅު އުފުއްލަވައި ހިނދުކޮޅަކު (ދުޢާކުރެއްވުމުގައި) ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު ސަޖިދައަށް ތިރިވެވަޑައިގެންފެވެ. ފަހެ، މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި (އެއަށްފަހު) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދިވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެ ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ ތިން ބައިކުޅަ އެއްބައި މީހުން ދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ:އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރެއްވިކަން އަންގަވައިފެވެ.) ފަހެ، އެ ކަމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ޝުކުރު އަދާކުރެއްވުމުގެގޮތުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ސަޖިދައަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އެއަށްފަހު ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްޕުޅު އުފުއްލަވައި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދިވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެ ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ ތިން ބައިކުޅަ އެއްބައި މީހުން ދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެބައި މީހުންނަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރެއްވިކަން އަންގަވައިފެވެ.) ފަހެ، އެ ކަމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ޝުކުރު އަދާކުރެއްވުމުގެގޮތުން ތިމަން ކަލޭގެފާނު ސަޖިދައަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އެއަށްފަހު، ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްޕުޅު އުފުއްލަވައި، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދިވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ޝަފާޢަތްތެރިވެ ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ އެންމެފަހުގެ ތިން ބައިކުޅަ އެއްބައި މީހުން ދެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ އެންމެންނަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރެއްވިކަން އަންގަވައިފެވެ.) ފަހެ، އެ ކަމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ޝުކުރު އަދާކުރެއްވުމުގެގޮތުން ތިމަން ކަލޭގެފާނު ސަޖިދައަށް ވަޑައިގަތީމެވެ.}"

* * * * *

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَتَهَجَّدۡ بِهِۦ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰٓ أَن يَبۡعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحۡمُودًا ﴾ (الإسراء: ٧٩) މާނައީ: "އަދި (ތަހައްޖުދު ކޮށް ނަމާދުގެ އިތުރަށް) ކަލޭގެފާނަށް ޚާއްޞަ ނަމާދެއްގެ ގޮތުގައި، ރޭގަނޑުގެ ބައެއްގައި އެ ޤުރުއާން ކިޔަވައިވިދާޅުވެވެ، ތަހައްޖުދު ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ! އެކަމުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، ޙަމްދުކުރެވިގެންވާ މަޤާމަކަށް ކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވައިފާނުއްޖެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ يَدۡعُونَ رَبَّهُمۡ خَوۡفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴾ (السجدة:١٦) މާނައީ: "އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަސްދަރަމަށް ބިރުވެރިކަމާއި އުންމީދުވެރިކަމާއެކު ދުޢާކުރާ ބާވަ، އެއުރެންގެ އަރިކަށިތައް (ރޭއަޅުކަން ކުރުމަށްޓަކައި) ތަންމަތިތަކުން ދުރުވެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ، އެއުރެންނަށް ދެއްވި ރިޒުޤުން، އެއުރެން ޚަރަދުކުރެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيۡلِ مَا يَهۡجَعُونَ ﴾ (الذاريات: ١٧) މާނައީ: "އެއުރެން ނިދައިއުޅުނީ ރޭގަނޑުން ވަރަށް ކުޑަ ވަގުތުކޮޅެއްގައެވެ."

1160- عَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ: لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ؟ قَالَ: "أَفَلاَ أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާމެދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ފައިފަތިފުޅު ފަޅަފޮޅިގެން ކަނޑެކަނޑައިގެން ހިނގަށްޖެހުމަށްދާނދާން އެކަލޭގެފާނު ރޭގަނޑުގެ ނަމާދަށް ކޮޅަށް ހުންނަވައެވެ. (ޢާއިޝާމެދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންކަމަނާ އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އިސްވެދިޔަ ފާފަތަކާއި ފަހުން

ފުއްސަވައިދެއްވައިފައި ނޫންތޯއެވެ؟ (އެހެންކަމާއެކު ވެސް) ކަލޭގެފާނު ތިހާހެން ތިހާހައްދަވަނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: އަޅުކަމާއިގެން ތިހާ ބޯޖެހި ކަލޭގެފާނު މަޝްޣޫލުވެ ވަޑައިގަންނަވަނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟) ބަދިހޯކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު (اللّٰهُއަށް) ޝުކުރުވެރިވާ އަޅަކުކަމުގައި ވެވަޑައިގަތުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޭނުން ނުވާނެތޯއެވެ؟}“

وَعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ نَحْوَهُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

އަދި (ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި) އަލްމުޣީރަތު ބިން ޝުޢުބަތުގެ ރިވާއިން ވެސް މާނަ މި އިބާރާތުން މި ބަދިހޯ ރިވާވެގެންވެއެވެ.

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘުގައި އަލްއިމާމުއްސަނަދު އިސްތިޝްހާދުކުރައްވައިފައިވާ އަލްމުޣީރާ ބިން ޝުޢުބާގެ ބަދިހޯ، އަލްބުޚާރީގެ ޞަޙީޙުގައި ތިން ތަނެއްގައި ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެގޮތުން، “ތަހައްޖުދުގެ ވާހަކަ” ނަންގަތް ފުޅުގެ 6 ވަނަބާބު “މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ތަހައްޖުދުކަން” މި ބާބުގައްޔާއި، “ތަފްސީރުގެ ފަތުޙުސޫރަ” ނަންގަނެވުން ފުޅުގެ އަލްފަތުޙު ސޫރަތުގެ ތަފްސީރުގެ 2 ވަނަބާބު “ކަލޭގެފާނުންގެ ކުރިފަހުގެ ފާފައިން އިސްވެ ދިޔަ ކަންތަކާއި، ފަސްވެފައިވާ ކަންތަކާ ފަދަ، ކަލޭގެފާނަށް اللّٰهُ ފުއްސަވައި ދެއްވުމަށްޓަކައެވެ.“ މި ބާބުގައްޔާއި، “ރިޤާޤުގެ ބާބު” ނުވަތަ ނަފުސުގެ މަސައްކަތް އާދަވެރިވުން މި ފުޅުގެ “اللّٰهُ ބަރަކާތްކުރައްވާ ކަންކަމުން އެކަމާ ވިޔަފާރިކުރުން” މި ބާބުގައެވެ. މިގެ ޙަދީޘުން “ތަފްސީރުގެ ފަތުޙުސޫރަ” ނަންގަނެވުން ފުޅުގައި އަންނަނިވި އިބާރާތުން އަލްބުޚާރީ، އެ ބަދިހޯ ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

عَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رضي الله عنه، يَقُولُ: قَامَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ، فَقِيْلَ لَهُ: غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ، قَالَ: "أَفَلاَ أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا." މާނައީ: “ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަލްމުޣީރަތު ބިން ޝުޢުބަތުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދެފައިންފުޅު ދުޅަވެގެން ކަކުލާ ކަކުލަށްޖެހެންދެން ހިނގައްޖައުމަށްދާންދެން ޤިޔާމުގައި ނަމާދުގައި ކަލޭގެފާނު ކޮޅަށް ހުންނަވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އިސްވުޒާ ހުރިހާ ފާފައެއްވެސް ރަޙްމަ اللّٰهُ، ފުއްސަވައިދެއްވާފައި ނުވޭތޯއެވެ؟ ބަދިހޯކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު (اللّٰهُ އަށް) ޝުކުރުވެރިވާ އަޅަކުކަމުގައި ވެވަޑައިގަތުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޭނުންނުވާނެތޯއެވެ؟}“ “މުތަފަޤުން”)

1161– وَعَنْ عَلِيٍّ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَرَقَهُ وَفَاطِمَةَ لَيْلاً، فَقَالَ: "أَلاَ تُصَلِّيَانِ؟" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، ށް ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްވި އަލިގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ރޭއަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ތިމަން ކަލޭގެފާނާއި، ފާޠިމަތުގެފާނާ ދެކަނބަލުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަ ދެކަނބަލުން ނަމާދުކޮށް ނުކުރައްވާނޮތޯއެވެ؟}"

1162– وَعَن سَالِمِ بْنِ عَبدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "نعْمَ الرَّجلُ عَبْدُ اللَّهِ لَو كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ" قَالَ سَالِمٌ: فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ لاَ يَنَامُ مِنَ اللَّيْلِ إِلاَّ قَلِيلاً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، ށް ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންގެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުން (ރަޟި اللَّهُ، ށް ކަލޭގެފާނަށް ރުޙްމަތްގެއްވި ސާލިމު ބާކަލުންކަމުގެއިވާ) ސާލިމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ (ޢަބްދު اللَّهِ ބިން ޢުމަރު)ގެ ކިބައިން ރިވާކުރައްވައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ރަޙްމަތްކަން ކުރައްވާ ކަމަށް ވާނަމަ، ޢަބްދު اللَّهِއަކީ، ހަނގަލު ބޭކަލުންކަމުގައި ވިއެވެ.} ސާލިމު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބަސްފުޅުގެ އިތުރަށް ކުރިމަތިކުރެއްވު، (ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ބޭކަލުން) ޢަބްދު اللَّهِ، ރޭގަނޑު ވަރަށް މަދު ވަގުތުކޮޅަކު މެނުވީ އަރާމުކުރެއްވުމަށް ވަޑައިނުގަންނަވައެވެ."

1163– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا عَبْدَ اللَّهِ لاَ تَكُن مِثْلَ فُلاَنٍ، كَانَ يَقُومُ اللَّيْلَ، فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، ށް ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންގެއްވި ޢަމްރުބްނުލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢަބްދުاللَّهِ އެވެ! އެވެނި މީހަކު ފަދައިން ކަލޭގެފާނު ވެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ. އޭނާ، ރޭގަނޑުގެ (ޤިޔާމުލް ލައިލް) ކޮށްއުޅުނެވެ. ނަމަވެސް، ފަހުން އޭނާ ރޭގަނޑުގެ ނަމާދު ދޫކޮށްލިއެވެ.}"

1164– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ نَامَ لَيْلَةً حَتَّى أَصْبَحَ، قَالَ: "ذَاكَ رَجُلٌ بَالَ الشَّيْطَانُ فِي أُذُنَيْهِ، أَوْ قَالَ: فِي أُذُنِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރޭގަނޑު ނިދުމަށްފަހު، ފަތިސްވަންދެން ނިދާފައިވާ މީހެއްގެވާހަކަ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ، އޭނާގެ ދެ ކަންފަތުގައި ޝައިޠާނާ ކުޑަކުދިކަން ކޮށްފައިވާ މީހެކެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވީ، {(އޭނާ) އޭނާގެ ކަންފަތުގައި (ޝައިޠާނާ ކުޑަކުދިކަން ކޮށްފައިވާ މީހެކެވެ.)}" މިފަދައިންނެވެ.

1165- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ، رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ، إِذَا هُوَ نَامَ، ثَلَاثَ عُقَدٍ، يَضْرِبُ عَلَى كُلِّ عُقْدَةٍ: عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ، فَإِنِ اسْتَيْقَظَ، فَذَكَرَ اللَّهَ تَعَالَى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقَدُهُ كُلُّهَا، فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ، وَإِلاَّ أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلاَنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ހަމަ ކޮންމެ މީހަކު ނިދާން އޮންނަ ހިނދު، ޝައިޠާނާ އަރިސް، އޭނާގެ ފުރޮޅުބައިގައި ތިން ގޮށްޖަހައެވެ. އޭނާ ކޮންމެ ގޮށަކަށް، އެ ކަލޭގެ ހިތްވެދިޔަތަވަށެވެ. (ބުނެއެވެ.) "ތިބާއަށް ދިގު ރޭގަނޑެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އަރާމުކޮށް ނިދައިލާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ ހޭލައިގެން ތެދުވެ، اللَّهُ ތަޢާލާ ހަނދުމަކޮށްފިނަމަ، އެކަލާނގެ ޛިކުރުކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ އެއް ގޮށް ދޫވެދެއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ވުޟޫކޮށްފިނަމަ، އަނެއް ގޮށް ދޫވެދެއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ނަމާދުކޮށްފިނަމަ، އެ ކަލޭގެ ޖަހައިފައިވާ ހުރިހާ ގޮށެއް ދޫވެދެއެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު އޭނާ ފަތިސްކުރާނީ، ފުރިހަމަ ހަރަކާތްތެރިކަމާއެކު، ހިތްހަމަޖެހިގެންނާ ހާލުގައެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، އޭނާ ފަތިސްކުރާނީ، ކަންނެތްކަމާއި، ހިތް ނުތަނަވަސްކަމާ އެކުގައެވެ.}"

(ނޯޓު: ފުރޮޅުބައިގައި ޝައިޠާނާ ގޮށްޖަހާކަމަށް އަންގަވައިފައިވާ ބަސްފުޅާ ގުޅިގެން ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އޭގެ ޙަޤީޤަތުގައިވެސް އެ ކަލޭގެ ކުރާ ކަމެއް ކަމުގައެވެ. އޭގެ ސިޙުރުވެރިން، އެބައިމީހުންގެ ސިޙުރުގެ އަމަލުތަކާ ފަދައިން ޝައިޠާނާކުރާ ކަމެއް ކަމުގައެވެ. އަދި އަނެއްބައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އޭގެ މަޖާޒީ މާނައިގައި އަރިސްކުރައިވާ ބަސްފުޅެއް ކަމުގައެވެ. ކޮންމެ ގޮތަކަށް މާނަކުރިކަމުގައި ވިޔަސް، މިއީން

ދޯހަވަނީ، އާދަމުގެދަރިޔާ، الله ހަނދުމަކުރުމުން އެހިލުކުރުވައި، ކަށްނެއްކަމާއެކު ނިންދުވުމަށް ޝައިޠާނާ، މަސައްކަތްކުރާކަމެވެ. އަދި އެގޮތުގައި އޭނާ ނިދައިގެން އޮވެއްޖިނަމަ، މަކުންވަރުގެއިޖީ ގެއްސުކާ އެއްވަރަށްން، ޝައިޠާނާގެ ދަތުރުގައި އެ މީހަކުގެ، ހަށިހުރެވޭތާކުވެ. ނަމަވެސް، އެހިމުވިދިޔަނަވެ، އޭނާ ތެދުވެ، الله ހަނދުމަކޮށް، ނަމާދުކޮށްފިނަމަ، ޝައިޠާނާގެ ގޮށިން ތެރައިވިދާ ނޭވައި އަސަރުތަކުން ސަލާމަތް ވާނެއެވެ. އެ ތިރަކު ފަހިސް ނަމާދަކީ ނަފްސުވިއްޖެ ރައްކާގައި އެ މީހާގެ ނަފްސަސަން ގުދުރަތު ކަންކަމުކާމި، ނުބަރަފަސްކުރާ ތެޔޮކަން ކަނޑު ފުސްމީދަކަން އަމިއްލަ ތަޖުރިބާއިން އެނގި ކަނަވަރުކުރުވާނެއެވެ. "ފަތުޙުލްބާރީ")

1166– وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلاَمٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلاَمَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلاَمٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދު الله ބިން ސަލާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމްކުރުން އާދަކޮށް، އެ ކާނާ ކާންދޭށެވެ. އަދި (ރޭގަނޑު ނިދާއިރުވަގުތު) މީސްތަކުން ނިދާހިނދު ނަމާދުކުރާށެވެ. އަދި މީސްތަކުން (އާއިލާކާއިއެކު) ނިދައިފައިވާ ހިނދު، ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދު ނަމާދުކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ތަހައްޖުދު ނަމާދުކުރާށެވެ!) އޭރުން ސަލާމަތްކަމާއެކު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ސުވަރުގެއަށް ވަދެވޭނެއެވެ.}"

1167– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ، وَأَفْضَلُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الفَرِيْضَةِ صَلاَةُ اللَّيْلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަ ފިޔަވައި އެންމެ އިސްވެގެންވާ ރޯދައަކީ، الله ގެ މުޙައްރަމްމަހުގެރޯދަ މުޙައްރަމްމަހު ހިފާ ރޯދައެވެ. އަދި ފަރުޟު ނަމާދުފިޔަވައި އެންމެ އިސްވެގެންވާ ނަމާދަކީ، ރޭގަނޑުގެ (ސުންނަތް) ނަމާދެވެ.} (އެބަހީ: ތަހައްޖުދު ނަމާދެވެ.)"

1168– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "صَلاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خِفْتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑުގެ ނަމާދަކީ، ދެ ރަކުޢަތުން ދެ ރަކުޢަތުންނެވެ. ފަހެ ތިބާއަށް ފަތިސް (ނަމާދުގެ) ވަގުތު ފޮތުމާނެކަމަށް ކަށަވަރުވާ ހިނދު، ވިތުރުގެ އެއް ރަކުޢަތް ކުރާށެވެ.}"

1169– وَعَنْهُ، قَالَ:كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރޭގަނޑުގެ ނަމާދު ކުރައްވަނީ، ދެ ރަކުޢަތުން ދެ ރަކުޢަތުން (ސަލާމްދެއްވަމުން) ނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އެއް ރަކުޢަތުން ވިތުރުކުރައްވައެވެ."

1170– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُفْطِرُ مِنَ الشَّهْرِ حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لاَ يَصُومَ مِنْهُ، وَيَصُومُ حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لاَ يُفْطِرَ مِنْهُ شَيْئًا، وَكَانَ لاَ تَشَاءُ أَنْ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّياً إِلاَ رَأَيْتَهُ، وَلاَ نَائمًا إِلاَّ رَأَيْتَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފުޅުއްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ މަހެއްގެ އެއްވެސް ދުވަހެއްގައި އިތުރަށް ކަލޭގެފާނު ރޯދަހިފުމުގެ ނިޔަތްގަތުމެއް ނެތްކަމަށް ހީވާހާވަރަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބައެއް މަސްމަހުގައި، ރޯދަހިފުމު ނުހިއްޕަވައި ދުވަސްތަކެއްވެއެވެ. އަދި އަނެއްބައި މަސްމަހުން އެ މަހުގެ އެއްވެސް ދުވަހެއް ދޫކޮށްލައްވައި، އެކަލޭގެފާނު ރޯދަހިއްޕަވާނެކަމަށް ތިމަންނަމެން ހީކުރާހާވަރަށް އެކަލޭގެފާނު މަސްދުވަހުގައި ރޯދަ ހިއްޕަވައެވެ. ހަމައެފަދައިން، އެކަލޭގެފާނު، ރޭގަނޑު ނަމާދުކުރަމުން ހުންނަވަނިކޮށް ބަލާލަން ބޭނުންވާނަމަ ފެނިގެންދާނެއެވެ. އެހެންމެ އެކަލޭގެފާނު ނިދާފައިވާ ހާލުގައިވެސް ފެނިގެންދާނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އަވަސްކުރުމަށް ...

ނުވިނަމަނަސް ވެސް ހިތްހަމަޖެހުނެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ހަވާލުކުރައްވައިވާ ކަމަކަށް ކުރިމަތިލައިފިނަމަ ވަނީ ކޮށް ވެސް ދެންނެވުނެއެވެ.“

1171– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً ــ تَعْنِي فِي اللَّيْلِ ــ يَسْجُدُ السَّجْدَةَ مِنْ ذَلِكَ قَدْرَ مَا يَقْرَأُ أَحَدُكُمْ خَمْسِينَ آيَةً قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ رَأْسَهُ، وَيَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الفَجْرِ، ثُمَّ يَضْطَجِعُ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُنَادِي لِلصَّلاَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ޢާއިޝާ ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުމަށްޓަކައި ދުޢާކުރަމުންނެވެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެގޮތަށް ރަކްޢަތް ކުރައްވައެވެ. އެބަހީ: ރޭގަނޑުގެ ނަމާދެވެ. އޭގެން ރަކްޢަތެއްގެ އެންމެ ސަޖިދައެއްގައި، ތިޔަބައިން މީހުން ކިޔަވާ ފަންސާސް އާޔަތް ކިޔުމުގެ ވަރަކަށް ބޯހިއްޓެވުމަށް ޑިގުކުރައްވައި ބޮލަވެގެން އެކަލޭގެފާނު ސަޖިދައިން ބޮލުއްސަވާ އަދި ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރިއަށް (ފަތިސް ނަމާދުގެ ސުންނަތް) ދެ ރަކްޢަތް އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވައެވެ. އަދި އޭގެފަހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރުގައި އޮށޯވެލައްވައެވެ. ނަމާދަށް ގޮވާ މީހާ ގެނައުމަށް ގެންދެވޭވަރަށް އަޛާނު ދޭ މީހާ އަންނާށެވެ. (ފަތިސްނަމާދަށް ގޮވާ އެބަހީ އެކަލޭގެފާނަށް އިޤާމަތް ދެއްވާ މީހާ) ގެންނަވަންދެން އަޛާނު (އަޒާނު) ކިޔަނީއެވެ.“

1172– وَعنْهَا، قَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلاَ فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً: يُصلِّي أَرْبَعًا فَلاَ تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلاَ تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلاَثًا. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ؟ فَقَالَ: "يَا عَائِشَةُ! إِنَّ عَيْنَيَّ تَنَامَانِ وَلاَ يَنَامُ قَلْبِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ޢާއިޝާ ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުމަށްޓަކައި ދުޢާކުރަމުންނެވެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަމަޟާންމަހުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ރަމަޟާންމަސް ނޫން މަހެއްގައި ވިޔަސް، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެގޮތަށް ރަކްޢަތްތަކަށް އިތުރުކޮށް (ވިތްރުނަމާދެއް) ނުކުރައްވައެވެ. (ހަރަމަށް) އެކަލޭގެފާނު ހަތަރު ރަކްޢަތް ކުރައްވައެވެ. އެރަކްޢަތްތަކުގެ ރީތިކަމާއި ދިގުމިނުގައި ސުވާލުނުކުރާށެވެ! އޭގެފަހުން އެކަލޭގެފާނު ހަތަރު ރަކްޢަތް ކުރައްވައެވެ. އެރަކްޢަތްތަކުގެ ރީތިކަމާއި ދިގުމިނުގައި ސުވާލުނުކުރާށެވެ! އޭގެފަހުން އެކަލޭގެފާނު ތިން ރަކްޢަތް ކުރައްވައެވެ. ދެން ކަމަނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިތުރު ކުރެއްވުމުގެ ކުރިން

ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަކުރުގެ ތައްބުވަވުމުގެއްތޯ؟ ބަރިކޮށްކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢާއިޝާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނިދަނީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ދެލޮލެވެ. އެކަމަކު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތެއް ނުނިދައެވެ.}”

(ޝަރަޙް: ސައްޙަ ހަދީޘްތަކުން އެނގޭގޮތުގައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ރަމަޟާން މަހުގައި ވިއަސް، ނުވަތަ އެނޫން މަހެއްގައި ވިއަސް، ރޭގަނޑުގެ ނަމާދު، ނުވަތަ ދަމުނަމާދު އެގާރަ ރަކުޢަތަށްވުރެ އިތުރަކަށް ނުކުރައްވައެވެ. މި ބާބުގައި މިވާ، ޢަބްދު ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ހުއްދަކުރެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ބަދިގެއަށް، އެކަމުގެ ސަބަބު ސާފުކޮށްދެއެވެ. އަދި، މި ހަދީޘުގައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަމުނަމާދުކުރުމުގައި ފުރަތަމަ ހަތަރު ރަކުޢަތްކުރައްވާކަމަށާއި، އެއަށްފަހު، އަނެއްކާވެސް، ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވާކަމަށާއި، އޭގެފަހުން ތިން ރަކުޢަތް ކުރައްވާކަމަށް އޮތުމުން، މި ބާބުގައި އިސްވެދިޔަ ހަދީޘުގައި، ޢަބްދު ﷲ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ހުއްދަކުރެއްވި ރިވާކުރެއްވި ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވާ 1168 ނަންބަރު ހަދީޘާއި، 1169 ނަންބަރު ހަދީޘާ އެއްވެސް ފުށުއަރާކަމެއް ނެތެވެ. އެހެނީ، އެ ދެ ހަދީޘުން ފުރަތަމަ ހަދީޘުގައި އެވަނީ، ރޭގަނޑުގެ ނަމާދުކުރެއްވުނުގޮތް، ދެ ހަދީޘުން ސާބިތުވެގެންވާކަމުގައި، ރަސޫލުﷲ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވައި އަންގަވައިފައިވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅެވެ. އަދި ދެ ވަނަ ހަދީޘުގައި އެވަނީ، ދަމުނަމާދުކުރުމުގައި ކުރެއްވުމުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޢަމަލުފުޅު ހުރިގޮތް ބަޔާންކޮށްދީފައެވެ. އެއީ، ދެ ހަދީޘުން ސާބިތުވެގެންވާގޮތުން، އެ ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.

ވީމާ، މި ބާބުގައި ބަޔާންކޮށްދިޔަ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ހަދީޘް ދޭހަވަނީ، ދެ ހަދީޘާއިން ސާބިތުވެގެންވާގޮތުން، ދަމުނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ހަތަރު ރަކުޢަތް ރަސޫލު ﷲ ﷺ ކުރެއްވުމަށްފަހު، ކުޑަ ހިނދުކޮޅަކު މަޑުކުރެއްވުމަށް ނިދާލެއްވިއެވެ. އެއީ، މި ބާބުގެ އިސްވެ ބަޔާންކޮށްދިޔަ ހަދީޘުން އެނގިގެންދާގޮތުގައި، އެކަލޭގެފާނު ދަމުނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިން ނިދާލައްވައި، ވިތުރު ދަރުކާތުން ކުރެއްވުމާއި، ތިން ހަތަރު ހަދީޘާއި، ހިނދުކޮޅަކު މަޑުކޮށްލައްވައި، އަނެއްކާވެސް ނަމާދަށް ފައްޓަވާ ކުރައްވައެވެ. އަދި އަނެއް ރަކުޢަތްތަކަށް، ވިތުރު ހަދީޘް ކުރައްވައެވެ. ”މުތަފަޤުން“)

1173– وَعَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، وَيَقُومُ آخِرَهُ فَيُصَلِّي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ރޭގަނޑުގެ ކިޔާމަށް ތެދުވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ނަމާދުގައި އެކަލޭގެފާނު (ލުއި ދެރަކުޢަތުން) ފަށްޓަވައިގަންނަވައެވެ."

1174– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةً، فَلَمْ يَزَلْ قَائِمًا حَتَّى هَمَمْتُ بِأَمْرِ سُوءٍ، قِيْلَ: مَا هَمَمْتَ؟ قَالَ: هَمَمْتُ أَنْ أَجْلِسَ وَأَدَعَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ރެއަކު) މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ (ރޭ) ނަމާދު ކުރީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ ނުބައިގޮތުން ކަމަކަށް ހިތްވަރުކޮށްލުމާހަމައަށް އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުގެ ތެދުވުމުގައި ދެމިހުންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދެންނެވުނެވެ. ކަލޭގެފާނު ހިތްވަރުކުރެއްވި ކޮންކަމެއް ހިތްވަރުކުރެއްވީތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ހިތްވަރުކުރީ، އެކަލޭގެފާނާ ވަކިވެލައިގެން، (އެބަހީ: މާތްރަސޫލާ ﷺ ދޫކޮށްލައި ހުންނަވާ ވަގުތު ދިޔަވެ، ވަރުބަލިވެގެން ނަމާދު ދޫކޮށްލައިގެން) އިށީނދެވަޑައިގަތުމަށެވެ!!"

1175– وَعَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيَّ ﷺ، ذَاتَ لَيْلَةٍ فَافْتَتَحَ الْبَقَرَةَ، فَقُلْتُ: يَرْكَعُ عِنْدَ الْمِائَةِ، ثُمَّ مَضَى، فَقُلْتُ: يُصَلِّي بِهَا فِي رَكْعَةٍ، فَمَضَى، فَقُلْتُ: يَرْكَعُ بِهَا، ثُمَّ افْتَتَحَ النِّسَاءَ فَقَرَأَهَا، ثُمَّ افْتَتَحَ آلَ عِمْرَانَ، فَقَرَأَهَا، يَقْرَأُ مُتَرَسِّلاً إِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ، وَإِذَا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ، وَإِذَا مَرَّ بِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ، ثُمَّ رَكَعَ، فَجَعَل يَقُولُ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْمِ، فَكَانَ رُكُوعُهُ نَحْوًا مِنْ قِيَامِهِ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، ثُمَّ قَامَ طَوِيلاً قَرِيبًا مِمَّا رَكَعَ، ثُمَّ سَجَدَ، فَقَالَ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى فَكَانَ سُجُودُهُ قَرِيبًا مِنْ قِيَامِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޙުދައިފާގެ (އިބްނުލް ޔަމާން)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ފަހަތުގައި އެއް ރެއަކު (ރޭ) ނަމާދު ކުރީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އަލްބަޤަރާ ސޫރަތް ކިޔަވާލައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. (ޙުދައިފާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންނާގެ ހިތަށްއެރިއެވެ. ސަތޭކަ އާޔަތް ކިޔަވާލައްވާފައި، އެކަލޭގެފާނު ރުކޫޢު ކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (ސަތޭކަ އާޔަތް ހަމަވުމުން ވެސް) ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާގެ

ހިތްޕުޅުއަރުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ދުނިޔަމާދުރު (ބޯ ކުޑަކުރައްވާ) އަސްތުރުކޮށް ފުރިހަމަ ކުރައްވައިފާނެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ކުރިއަށްވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ތިމަންގެ ހިތްޕުޅުއަރުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަސްސޫރަތުލްބަޤަރާ (މާނައީ: ސޫރަތް ނިސާފަށައިފައި ފުރަތަމަ ޤުރުއާނުގެ) ޤުރުއާން ވަޑައިގެންފާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު އަލްނިސާއު ސޫރަތް ކިޔަވައިދެއްވުން ފެށްޓެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ސޫރަތް ނިންމަވައި، އާލުޢިމްރާން ސޫރަތް ކިޔަވައިދެއްވުން ފެށްޓެވިއެވެ. އެ ސޫރަތް އެކުގައި ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިދެއްވަމުން، އަލުތަޅަހުގެ މަޢުނަދުގެ އާޔަތް ބައްދު އަދަރުކުރައްވަމުންނެވެ. އެ އާޔަތެއްގައި ތަސްބީހައިގެ ދިކުރު ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔަވައިދެއްވާއިރު، ތަސްބީހަ ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُއަށް ދަންނަވާން ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔަވައިދެއްވާ ހިނދު، އެކަލޭގެ ހަޞްރަތުން (އެދިވަޑައިގެން ދުޢާ) ދަންނަވައެވެ. އެކަލޭގެ ރައްކާއުޅުއްވާން އެދިވަޑައިގަންނަވާ އާޔަތެއް ކިޔަވައިދެއްވާ ހިނދު ރައްކާއުޅުއްވާން އެދިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ރުކޫޢުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރުކޫޢުގައި ދަންނަވައި ވިދާޅުވިއެވެ. "سُبحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ" (މާނައީ: އަޒީމް ވެރިރަސްކަލާނގެ ހުސްޖަރިކުވެރިކަމާއި އެކަލާނގެ މަތިވެރިކަމާއެވެ!) އެކަލޭގެފާނުގެ ރުކޫޢު (ގެ ދިގުމިން) އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިދެއްވި ވަގުތާ ގާތްކަމަށް ވިއެވެ. އެއަށްފަހު، "سَمِعَ اللَّهُ لِمَن حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" (މާނައީ: އެކަލާނގެއަށް ހަމްދުކުރާ އަޑުގެ އަޑު އެކަލާނގެ އަޑުއައްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމްދާ ހަމްދުކުރެއްވީ އިބާދަތްކަލާނގެއަށެވެ.) (މި ވަގުތު ވިދާޅުވެ) ގާތްގަނޑަކަށް ވަގުތުވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު ވަރަށް ދިގުކޮށް ގާތްގައި ހުންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ރުކޫޢުގައި ވީހާ ދިގުކޮށް ގާތްގައި ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު ސަޖިދަކޮށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، ސަޖިދައިގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހުސްޖަރިކުވެރިކަމާއި އެކަލާނގެ މަތިވެރިކަމާއެވެ!) އެކަލޭގެފާނުގެ ސަޖިދަ (އިގެ ދިގުމިން،) އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތާ ގާތްކަމަކަށް ވިއެވެ."

1176- وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الصَّلاَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "طُولُ الْقُنُوتِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "جَابِر اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާނދޭވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ނަމާދަކީ ކޮބައިތޯ

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރުންނުވުނެވެ. (އެކަލޭގެފާނު) ބަރިތޯކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އެ ނަމާދުގެ ޒިކުރު އެންމެ ދިގު ނަމާދެވެ.} (އެބަހީ: އެނަމާދުގައި އެންމެ ދިގަށް ކިޔަވާދެއްވާން ކިއުވުން ނަމާދެވެ.)"

1177– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَحَبُّ الصَّلاَةِ إِلَى اللَّهِ صَلاَةُ دَاوُدَ، وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ، كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَيَصُومُ يَومًا وَيُفْطِرُ يَومًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢަބްދު اللهُ، އެ ދަރަޖަވެރިކަލުންނަށް ރުހުންފުޅުވި ޢަމަލު ބޮޑުކަމުގެ ޙާޞިލުގެ ދަރަޖަކަމުން ޢަމްރު اللهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރިތޯކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވާ ނަމާދަކީ، ދާވޫދުގެފާނުގެ ނަމާދެވެ. އަދި اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޯބިވާ ރޯދައަކީ، ދާވޫދުގެފާނުގެ ރޯދައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގައި އޮވެނިކުރެއްވުމަށްވެއެވެ. އަދި (އަޅުކަން ކުރެއްވުމަށް ބާކީ) ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި (ކުރިއްޔާމު) ތެދުވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި (އަޅުކަމުން ފަރުގު) ރޭގަނޑުގެ ހަބައިކުޅަ އެއްބައިގައި އެކަލޭގެފާނު އޮވެނިކުރެއްވުމަށްވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު، އެއް ދުވަހު ރޯދައަށް ހުންނަވައެވެ. އަދި އަނެއް ދުވަހު ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވައެވެ.}"

1178– وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً، لاَ يُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاهُ، وَذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންފުޅުވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަރިތޯކުރައްވާތީ މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުމުވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަރިތޯކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ރޭގަނޑުގައި ހިނދުކޮޅެއްވެއެވެ. އެ ވަގުތުކޮޅާ ބައްދަލުވެ، މުސްލިމަކު ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ ހެޔޮކަން އެދިގެން اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި (ދުޢާ) ދަންނަވައިފިނަމަ، އެ މީހަކަށް އެކަން (ހިނގަވައި) ނުދެއްވައި ނުލައްވާނެއެވެ. އަދި މި (ވަގުތުކޮޅަކީ) ކޮންމެ ރެއަކުވެސް އޮންނަ ވަގުތުކޮޅެކެވެ.}"

1179– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَتِحِ الصَّلَاةَ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ރޭގަނޑު އަޅުކަމަށް ހޯއްދަވާނަމަ، ލުއިލުއި ދެ ރަކުޢަތުން އަޅުކަމަށް ފަށައިގަންނާށެވެ.}”

1180– وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ރޭގަނޑުގެ އަޅުކަމަށް ތެދުވެވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ ނަމާދުފެށުން ފައްޓަވަނީ، ލުއިލުއި ދެ ރަކުޢަތުންނެވެ.”

1181– وَعَنْهَا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلَاةُ مِنَ اللَّيْلِ مِنْ وَجعٍ أَوْ غَيْرِهِ، صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَي عَشْرَةَ رَكْعَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މިވަނީ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺއަށް ގެރުވިހިފިވަޑައިގެން ތަދުވުމެއް، ނުވަތަ އެހެން ވެސް ސަބަބަކާހުރެ (ރޭގަނޑުގައި ވެސް) ރޭގަނޑުގެ އަޅުކަން އެކަލޭގެފާނަށް ނުކުރެއްވިއްޖެނަމަ، (އޭގެ ބަދަލުގައި) ދުވާލު، އެކަލޭގެފާނު ބާރަ ރަކުޢަތް ކުރައްވައެވެ.”

1182–وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ، أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ، فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ، كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުބުނުލްޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު އާދަވެގެން ރޭގަނޑު ކިޔަވާ ޙިޒުބަކާއި ނުވަތަ އޭގެން ބައެއް ފިޔަވާ ދޫކޮށްލައި، ނިދައިފިމާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އަނެއް ދުވަހުގެ ފަތިސްނަމާދާއި މެންދުރުނަމާދާ

ދުލުގައި އެ ތަކެތި ކިޔަވައިދިނަމަ، އެ މީހަކު ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި އެކަން ކުރުމުގެ
އެއްޗެހިކަމަށް އަންނައަންބަކަނި ހުރެއްވީ ހުއްޓެވެ.}“

1183– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "رَحِمَ اللَّهُ رَجُلاً قَامَ مِنَ اللَّيْلِ، فَصَلَّى وَأَيْقَظَ امْرَأَتَهُ ، فَإِنْ أَبَتْ نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ، رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ، وَأَيْقَظَتْ زَوْجَهَا، فَإِنْ أَبَي نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަޅުގަނޑުމެންގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑު (ނިދިން ތެދުވެ) އަޅުކަމެއްގެން މަޝްއޫލުވެ ނަމާދުކޮށް، އަދި އޭނާގެ އަނބިމީހާ ވެސް ނިދިން ހޭލައްވައި (ދުވަނަމާދު ކުރުވާ) މީހެއްގެ މައްޗަށް اللَّهُ ރަޙްމަތްލެއްވުން ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެކަނބުލޭގެ ތެދުވުމަށް އިންކާރުކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ މޫނަށް ފެން ވިއްސައިލާ (ހޭލައްވާ) ނުވެ! ރޭގަނޑު (ނިދިން ތެދުވެ) އަޅުކަމެއްގެން މަޝްއޫލުވެ ނަމާދުކޮށް، އަދި އެ ކަނބަލާގެ ފިރިމީހާ ވެސް ނިދިން ހޭލައްވައި (ދުވަނަމާދު ކުރުވާ) އަންހެނާގެ މައްޗަށް اللَّهُ ރަޙްމަތްލެއްވުން ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެ ތެދުވުމަށް އިންކާރުކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ މޫނަށް ފެން ވިއްސައިލާ (ހޭލައްވާ) ނުވެ!}“

1184– وَعَنْهُ، وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا أَوْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا، كُتِبَ فِي الذَّاكِرِيْنَ وَالذَّاكِرَاتِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: “މިވަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަޅުގަނޑުމެންގެ ފާނުގެ ކިބައިން) އަދި މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ އޭނާގެ އަނބިމީހާ ހޭލައްވައި، އެ ދެ މީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކު، ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދުކޮށްފިނަމަ، އެ ދެ މީހުންނަކީ، ނުހަނުބޮޑަށް اللَّهُ ހަނދުމަކުރާ ފިރިހެނުންގެ ތެރެއިންނައި، ނުހަނުބޮޑަށް اللَّهُ ހަނދުމަކުރާ އަންހެނުންގެ ތެރެއިންވާ ބައެއްކަމުގައި ލިޔުއްވޭހުއްޓެވެ.}“

1185- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلاَةِ فَلْيَرْقُدْ، حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ، لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ، فَيَسُبَّ نَفْسَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭނާއަށް ރުއްސެވުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ނަމާދަށްހުރެ ތޮއްޑަށްޖެހިގެން ފަނަދިފިނަމަ، އޭނާ (ނަމާދު ދޫކޮށްލައި) ނިދިޖެހުން ފިލައްޖައުމަށް ނިދާލިޔަކަމެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މީހަކު ނިދިއައިސް، ތޮއްޑަށްޖެހިގެން ނަމާދުކުރާނަމަ، އޭނާ اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން އެދި އިސްތިޣްފާރުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، ތިމާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ހަޖޫހުތުރު ބަސް ދައްކުވުނަސް، އެކަން އެ މީހަކަށް ނޭނގެނެއެވެ.}”

1186- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ، فَلَم يَدْرِ مَا يَقُولُ، فَلْيَضْطَجِعْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ރޭގަނޑު (ރޭގަނޑު ނަމާދަށް) ތެދުވެ، ނަމާދުކުރައްވަމުން ހިނދު، ނިދީގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ދުލުގައި ކިޔަވާ ޤުރުއާން ދަތިކަމެއްކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، އަދި އޭނާއަށް ކިޔާތީ ނުކިޔާތީ އެއްކަމެއް ނޭނގިއްޖެނަމަ، (ނަމާދު ދޫކޮށްލައި) އޭނާ އޮށޯވެލައްވާށެވެ.}”

* * * * *

213- ތަރާވީޙު ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

1187– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނީސްވެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފުރިހަމަ އީމާންކަމާއެކު، ޘަވާބަށް އެދި ރަމަޟާންމަހު ޤިޔާމުކޮށްދިނީ މީހާ (އެބަހީ: ތަރާވީޙް ނަމާދުކޮށްދިނީ މީހާ) ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ (ކުދި) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ.}“

1188– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرَغِّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيْهِ بِعَزِيْمَةٍ، فَيَقُولُ: "مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނީސްވެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހު ތަރާވީޙު ނަމާދުކުރުމަށް އެ ކަން ވާޖިބު ކުރުއްވުމުގެ އަމުރު ކުރުއްވުމަކާނުލައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހިތްވަރުދެއްވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ފުރިހަމަ އީމާންކަމާއެކު، ޘަވާބަށް އެދި ރަމަޟާންމަހު ޤިޔާމުކޮށްދިނީ މީހާ (އެބަހީ: ތަރާވީޙް ނަމާދުކޮށްދިނީ މީހާ) ދަންނާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ (ކުދި) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ.}“

* * * * *

214- ލައިލަތުލްޤަދްރިވީދާ

ޤިޔާމްކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ލައިލަތުލްޤަދްރިވީދާ ޤިޔާމްކުރުމުގެ މާތްކަމާއި، އެ ރޭއަކީ ކޮބައިކަން ދެނެގަތުމުގައި އެންމެ ބޮޑަށް އުއްމީދުކުރެވޭ ރޭއަކީ ކޮބައިކަން ހާމަކުރައްވާފައިވެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ﴾ (القدر: ١ – ٥) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ، ލައިލަތުލްޤަދްރި ވިދާރޭގައެވެ. އަދި ލައިލަތުލްޤަދްރިވީދާރޭ، ކޮން ރެއެއްކަން ކަލޭގެފާނަށް އަންގައިދިނީ ކޮން އެއްޗެއްތޯއެވެ؟ ލައިލަތުލްޤަދްރިވީދާ، އެއީ ހާސް މަހަށްވުރެ ހެޔޮ ރޭއެކެވެ. މަލާއިކަތުންނާއި ޖިބްރީލްގެފާނު، އެބޭކަލުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އިދްނަށް ފަހު، ކޮންމެ ކަމަކާއި ގުޅޭގޮތުން އެރޭ ބާވައިލައްވައެވެ. އެއީ، ފަތިސް ގަޑިއާއި ހަމައަށް ދެމިހުރި، ސަލާމަތްކަމާއި، ސުލްޙަ މާތްކަން ލިބޭގޮތާ ރޭއެކެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ﴾ (الدخان: ٣ – ٦) މާނައީ: "ح م (މި އަކުރުތަކުގެ މުރާދު ދަންނަވީ ގެންވަނީ الله އެވެ.) ބަޔާންވެގެންވާ ފޮތް ގަސަމެއްވައި ވަޙީކުރައްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ފޮތް (އެބަހީ: ޤުރުއާން) ބާވައިލެއްވީ، ބަރަކާތްތެރިވެގެންވާ ރޭއެއްގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިންޒާރުކުރައްވާ ކަލާނގެއަކީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވެއެވެ. އެ ރޭ، ކަނޑައެޅިގެންވާ ކޮންމެ ކަމެއް ބަރާބަރުކުރައްވައެވެ. (އެއީ) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން އައި އަމުރެއް ކަމުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުން ފޮނުއްވާ ކަލާނގެއަކީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފެނިގެންވެއެވެ. (އެއީ) ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ފޮނުއްވާ ރަޙްމަތެއްކަމުގައެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެއީ، މާތްވެގެން އަޑުއައްސަވާވޮޑިގެންވާ، މާތްވެގެން ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.“

1189– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފުރިހަމަ އީމާންކަމާއެކު، ޘަވާބަށް އެދި ބާރުދަގައި ތަރާވީޙުގެ ނަމާދުކުރި މީހާ (އެބަހީ: ތަރާވީޙުނަމާދުކުރާނަމަ، އެކަމުގެ ހެޔޮކަމުގައި ދުވަހުކުރައްވާ މީހާ) ތަންނާނެއެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ (ކުދި) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވޭނެއެވެ.}“

1190– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رِجَالاً مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أُرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَأَتْ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ، فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّيهَا، فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ބައެއް ބޭކަލުންނަށް (ރަމަޟާންމަހުގެ) ފަހު ހަތްރޭގެ ތެރެއިން، ހުވަފެނުގައި ލައިލަތުލްޤަދުރި ދެއްކެވުނެވެ. ދެން، (މި ކަން އެނގިވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންނަށް ފަހު ހަތްރޭގެ ތެރެ ހުވަފެން އެއްކަލަ ހުވަފެނުން ފެނިވަޑައިގެންނެވީ ތިޔަބޭކަލުންގެ ހުވަފެން ދެކެވިއްޖެކަމަށްވާތީ. ދެން، އެކަން ލިބިގަތުމަށް އެދޭ މީހަކު، ފަހު ހަތްރޭގެ ތެރެއިން ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރާށެވެ.}“

1191– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، وَيَقُولُ: "تَحَرَّوْا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހު ދިހަރޭގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އިޢުތިކާފުކުރައްވައެވެ.އަދި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ރަމަޟާންމަހުގެ

ފަހު ދިހަރޭގެ ތެރެއިން ވިތުރުވާ ރޭތަކުގައި ލައިލަތުލްޤަދްރި ހޯއްދަވާށޭ ވިދާޅުވެ
ކުރެއްވިއެވެ.}"

1192– وَعَنْهَا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الوِتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާން މަހުން ހަމަ ސާބިތުވާގޮތުގެ ފަހުދިހަރޭގެ އޮތަރި ޢަދަދުގައި ވިތުރުވާ ރޭތަކުގައި، ލައިލަތުލްޤަދްރި ހޯއްދަވާށޭ ވިދާޅުވެކުރެއްވިއެވެ.}"

1193– وَعَنْهَا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ الأَوَاخِرُ مِنْ رَمَضَانَ، أَحْيَا اللَّيْلَ، وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ، وَجَدَّ وَشَدَّ الْمِئزَرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާން މަހުގެ ފަހު ދިހަރޭ އަރައިގަތުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ރޭގަނޑު އިޙްޔާކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: އަޅުކަމުގައި ހޭލާ ސަލާމަތްކޮށް ދެއްވައެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިން (ނިދިން) ހޭލައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އުނަގަނޑުފުޅުގެ ފޮތިގަނޑު ބާރުކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: އަޅުކަން ކުރުމުގައި ކުރިއަށްވުރެ ވަރަށް ބޮޑަށް، ހިތްވަރުގެން ވަޑައިގެން މަސައްކަތްތެރިވެލައްވައެވެ.)"

1194– وَعَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْتَهِدُ فِي رَمَضَانَ مَالاَ يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ، وَفِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْهُ، مَالاَ يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހު އަޅުކަންކުރެއްވުމުގައި، އެހެން މަސްމަސްތަކުގައި ބޮޑަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހިތްވަރުގެން މަސައްކަތްތެރިވެ ކުރައްވައެވެ. އަދި އެ މަހުގެ ފަހުދިހަރޭ އަރައިގަތުމުން، (އެ މަހުގެ އެހެނިހެން ދުވަސްތަކަށްވުރެ) ބޮޑަށް ގަދައަޅައިގެން މަސައްކަތްތެރިވެ ކުރައްވައެވެ."

1195– وَعَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيَّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيْهَا؟ قَالَ: " قُولِي: {اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي}" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައީމެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ލައިލަތުލްޤަދުރީ ވީރޭއަކީ ކޮންރެއެއްކަން އެނގިއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑު ކިޔާނީ ކީކޮންޗެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާ މިހަކައިން ވިދާޅުވާށެވެ! اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي. {އެބަހީ: އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގެވީ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާރަސްކަލާނގެއީ، ވިނަވިނައިން އަފުއްވާކުރައްވާ ފާފަފުއްސަވާ އަދި ޢަފުއްވާކުރެއްވުމަށް ލޯބިކުރައްވާ ރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ. ފަހެ، ތިބާރަސްކަލާނގެ މިއަޅާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ!}"

* * * * *

215- ދަތްއުނގުޅުމާއި ފިޠްރަތުގެ ސުންނަތްތަކުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

1196– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي أَوْ عَلَى النَّاسِ لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلاَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނަށް ނުވަތަ މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫކަމެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ، ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ދަތްއުނގުޅުމަށް އެބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރެއްވީމުހެވެ.}"

1197– وَعَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ النَّوْمِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޙުޛައިފަތު (އިބްނުލް ޔަމާން)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަވަހާރަވުމުން ތެދުވެވަޑައިގެންފިނަމަ (އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވާ ކަމަކީ) މިސްވާކުން (އަބަދު: ދަތްއުނގުޅުމަށް ބޭނުންކުރާ އިރާކު ދަނޑިގެކޮޅުން) އެކަލޭގެފާނުގެ އަނގަދުވުމު ސާފު ކުރައްވުމެވެ."

1198- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كُنَّا نُعِدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِوَاكَهُ وَطَهُورَهُ، فَيَبْعَثُهُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ، فَيَتَسَوَّكُ، وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ސިވާކާއި ވުޟޫކުރައްވާނެ ފެން ތައްޔާރުކޮށް އަރުވަމެވެ. ފަހެ، ރޭގަނޑު އެކަލޭގެފާނުގެ އަވަހާރަވުމުން ހޭލުއްވުމަށް اللهُ އިރާދަކުރައްވައިފި ވަގުތެއް ހިނދެއްގައި، އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން، ދަތްއުނގުޅުއްވައި ވުޟޫކުރައްވައި ނަމާދުކުރައްވައެވެ."

1199- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِي السِّوَاكِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންއުނގުޅައި އަނގަ ސާފުކުރުމުގެ މައްސަލަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަރަށްބޮޑަށް ބުނެދެއްވީމެވެ.}"

1200- وعَنْ شُرَيحِ بْنِ هَانِيءٍ، قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: بِأَيِّ شَيءٍ كَانَ يَبْدَأُ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ، قَالَتْ: بِالسِّوَاكِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) ޝުރައިޙް ބިން ހާނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ގެއަށް ވަދެވަޑައިގެންފިނަމަ، އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވާ ކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރައްވާ ކަމަކީ) އެކަލޭގެފާނުގެ ދަތްއުނގުޅުއްވުމެވެ."

1201– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَطَرَفُ السِّوَاكِ عَلَى لِسَانِهِ" (مُتَّفقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫމޫސަލް އަޝްޢަރީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ މިސްވާކުގެ އެއް ކޮޅުވަނީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދޫފުޅުގެ މަތީގައެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންނާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ މިސްވާކުން ދޫފުޅު ސާފުކުރައްވަމުން ގެންދަވައެވެ.)"

1202– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، وَابْنُ خُزَيْمَةَ فِي صَحِيْحِهِ بِأَسَانِيْدَ صَحِيْحَةٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދަތްއުނގުޅުމަކީ، އަނގަ ސާފުކުރާކަމެކެވެ. އަދި اللهُގެ ރުއްސުން ލިބޭކަމެކެވެ.}"

وَذَكَرَ الْبُخَارِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ، فِي صَحِيْحِهِ هَذَا الْحَدِيْثَ تَعْلِيْقًا بِصِيْغَةِ جَزْمٍ، فَقَالَ: وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا.

އަދި އަލްބުޚާރީ ރަޙިމަހު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި މި ޙަދީޘް ޖަޒްމުގެ ޞީޣާގައި މުޢައްލަޤުކޮށް (އެބަހީ: ސަނަދު ރިވާކުރެއްވި ކަމުގައި ކަނޑައެޅިގެން ކަށަވަރުކޮށް ގޮތުގައި، ނަމަވެސް ސަނަދުގައިވާ ސިލްސިލާކަމުގެ ނަސްރުގެ ފާހަގައި މުޢުސަނަދު ބަޔާން ނުކުރައްވައި) ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން މި ފަދައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ."

1203– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْفِطْرَةُ خَمْسٌ، أَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الْخِتَانُ، وَالاِسْتِحْدَادُ، وَتَقْلِيْمُ الأَظْفَارِ، وَنَتْفُ الإِبْطِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިޠްރަތުގެ ސުންނަތަކީ ފަހެއްކަމެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، ފިޠްރަތުގެ ސުންނަތުގެ ތެރެއިންވާ ފަސް ކަމެއްވެއެވެ. {(އެއީ) (ފިރިހެނުން) ޚިތާނުކުރުމާއި، ފުރެން

ތިރީގެ އިސްތިރި ބޭލުމުގައި، ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގައި، ކިހިލިފަތިގެ އިސްތިރި އުފުރުމުގައި، މަތިމަސް ކުޑުކުރުމެވެ.}“

1204– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "عَشْرٌ مِنَ الْفِطرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ، وَقَصُّ الأَظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَنَتْفُ الإِبطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ، وَانتِقَاصُ الْمَاءِ، قَالَ الرَّاوِيُّ: وَنَسِيْتُ الْعَاشِرَةَ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةُ، قَالَ وَكِيْعٌ وَهُوَ أَحَدُ رُوَاتِهِ : انْتِقَاصُ الْمَاءِ، يَعْنِي: الاسْتِنْجَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިޠުރަތުގެ ސުންނަތުގެ ތެރެއިންވާ ދިހަ ކަމެއް ވެއެވެ. (އެއީ) މަތިމަސް ކުޑުކުރުމުގައި، ތުނބުޅި ދިގުކުރުމުގައި، ދަތްއުނގުޅުމުގައި، ނޭފަތަށް ފެންލައި ސާފުކުރުމުގައި، ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގައި، އިނގިލިތަކުގެ ހުޅުތައް ސާފުކުރުމުގައި، ކިހިލިފަތިގެ އިސްތިރި އުފުރުމުގައި، ފޫޅުތިރީގެ އިސްތިރި ބޭލުމުގައި، އިސްތިންޖާކުރުމެވެ. (ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘްރިވާކުރެއްވި މީހާ، (މުސްޢަބް ބިން ޝައިބާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ދިހަވަނަ ކަންތައް ހަނދާންނެތުނެވެ. އެކަމަކު ބޭނުން ހަނދާންވަނީ، އެއީ (ވުޟޫކުރުމުގައި) ކޯޅުފުން ކަމުގައެވެ. ޙަދީޘްގެ ރާވީންކުރެ ވަކީޢު ވިދާޅުވިއެވެ. ”އިންތިޤާޞުލްމާއި“ ގެ މާނައަކީ އިސްތިންޖާކުރުމެވެ.“

(ނޯޓު: ފިޠުރަތުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރޭގައި، ބައެއް ކަންކަމީ، އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުންނަށް އާއްމު ގޮތެއްގައި އެކަންކަން ކުރަންޖެހޭ ކަންކަމެވެ. މިސާލަކަށް، ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި، ކިހިލިފަތިގެ އިސްތިރި އުފުރުމާއި، ފޫޅުތިރީގެ އިސްތިރި ބޭލުމާއި، އިސްތިންޖާކުރުމާއި މިފަދަ ކަންކަމީ، އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން ވެސް ކުރަންޖެހޭ ކަންކަމެވެ. ނަމަވެސް އަޅުގަނޑުމެން ދިވެހިންގެ ތެރެއިން ވަރަށްގިނަ ބަޔަކު މި ކަންކަމަށް ދޭންޖެހޭ ސަމާލުކަން ނުދޭކަން އެނގެއެވެ.

ފިޠުރަތުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންކަމީ، އެކަންކަމަކީ ވަގުތުކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންކަމެވެ. އޭގެ މާނައަކީ، އެ ވަގުތަށްވުރެ ފަސްކޮށްގެން އެކަން ނުކުރަސް ބެހެއްޓުން ހުއްދަނުވާނެ ކަންކަމެވެ. އަލްއިމާމު މުސްލިމުގައި، އަނަސް އެތަކެއް އިޙުރާމުގައިން ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޞައްޙަ ޙަދީޘަކުން މި ކަން ސާބިތުވެއެވެ.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: وُقِّتَ لَنَا فِى قَصِّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمِ الأَظْفَارِ وَنَتْفِ الإِبْطِ وَحَلْقِ الْعَانَةِ أَنْ لاَ نَتْرُكَ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މަތިމަސް ކުރުކުރުމަށާއި، ނިޔަފަތި ކަނޑުމަށާއި، ކިހިލިފަތީގެ އިސްތަށި އުފުރުމަށާއި، ފޫޝުންތިރީގެ އިސްތަށި ބޭލުމަށް ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށްވަނީ، ވަގުތު ކަނޑައަޅުއްވައިފިއެވެ. އޭގެ ސާޅީސް ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު އެކަނިކަން ނުކޮށް ނުބަހައްޓާށެވެ."

ހަދީޘްގެ އުސޫލުގެ އަލީގައި، ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށްވަނީ ވަގުތު ކަނޑައަޅުއްވައިފިއެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށް އަމުރުކޮށްވިގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށް ނަހީކޮށްވިގެންވެއެވެ. މިފަދައިން އަސްބާބު ބޭކަލަކު ވިދާޅުވެއްޖެނަމަ، އޭގެ މާނައަކީ، އެ ބޭނުން ކަމެއްގެ ވަގުތު ކަނޑައެޅުއްވީ، ނަމަވެސް އެކަމަކަށް އަމުރުކުރެއްވިއޭ، ނަމަވެސް އެކަމެއް ނަހީކުރެއްވިއޭ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ކަމުގައިވެއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް މުސްލިމު ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުން ވެސް އިސްތިސްނާއެއްނެތި، މިކަންކަން މިމަގަން ކުރަން ޖެހެއެވެ. ހަދީޘްގައި ކިޔައިދީފައިވާ އިސްތަށި އުފުރުމަށް އޮޅުވައި، ފޫޝުންތިރީގެ އިސްތަށި ބޭލުމަށާއި، އެކަމާގުޅޭގޮތުން އިޙުތިޔާރުން ދަށްކަވައިފައިވާ ވަރަކަށްވުރެން ބޮޑުވެ، މި ކަމުގެ ބާރުކަމަކު، އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައި އިސްތިރި ފުރުވައިދެން ކަމުގައިވާތީ، ނަމަވެސް ބާރުގެ ބާރުނުކުރެވެން ވިއަސް އެ އިސްތިރިއަށް ފުރުވައިދެމުން މަދު ސަބަބު ހުރިއެވެ. އަދި ކިހިލިފަތީގެ އިސްތަށިފެހި، އެ އިސްތަށި ފަރުވާލާ ހިސާބުން އުފުރުމަށް އާދަކުރުމަކީ މިހާރަށް އެއްވެސް ތަފާތެއް، ވާނަމަ ހިސާބުން ފަސްކަމެއްގެ އުފުރައިފިނަމަ އެއްޗެއްކަމުގައި ނިގުޅުމުން ވިދާޅުވެއެވެ.

ހަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ "ފަސްކަމަކީ ފިޠުރަތު"ގެ މާނައަކީ، އިންސާނިއްޔަތުގެ ހެޔޮކަން ސާފުކުރުން ކަމުގައި ވިޔަސް، ހަރުގަނޑެއްގެ ކަންތައް ވަންހަޑިކަމުގައި ވެސް ހިފާއިގެން މިދެ، ޖަމާވެ، ހަރުވާލުބަޔަކު ކަންތައްތަކެއް ސާފުކުރުން އެހެނިހެން ހިމެނޭކަމަށް އިސްލާމްދީން ވިދާޅުވެއެވެ. މިގޮތުން، ކަންތައްތަކުގެ އެކުގައި އާއި ބޭނުމަކީ، އަދި ނަހީކުރެވޭ އެތަކެއްކަމުގައި ޖަމާވެގެން ސާފުކުރެއްވި މިކަމަ ފުރުވައިދެމުން ސާފުކަމެއް ވެގެންވެއެވެ. "މުސްނަދު")

1205– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَأَعْفُوا اللِّحَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މަތިމަސް ކުރުކުރާށެވެ. އަދި ތުނބުޅި ދިގުކުރާށެވެ.}"

* * * * *

216- ޒަކާތްދިނުމަކީ ވާޖިބެއް ކަމާއި، އެ ކަމުގެ މާތްކަމާއި، އެ ކަމާގުޅޭ ޙުކުމްތަކާއި ނަންގަނޭ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ﴾ (البقرة: ٤٣)

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދު ޤާއިމުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޒަކާތްދޭށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ﴾ (البينة: ٥) މާނައީ: "ބާޠިލުތަކުން އެއްކިބާވެލައިގެ، اللهُއަށް އަޅުކަން ޚާލިޞްކޮށްފައި ހުރެ، اللهُ އަށް އަޅުކަންކުރުމަށާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ޒަކާތްދިނުމަށް ފިޔަވައި، އެއުރެންނަށް އަމުރުކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ސީދާވެގެންވާ ދީނަކީ، އެއީއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا ﴾ (التوبة: ١٠٣) މާނައީ: "އޭގެ ސަދަޤާތުން ކަލޭގެފާނު އެއުރެން ޠާހިރުކުރައްވާނޭހެއް، އަދި އެއުރެންނަށް ބަރަކާތް އިތުރުކުރައްވާނޭހެއް ސަދަޤާތެއް، އެއުރެންގެ މުދަލުން ކަލޭގެފާނު ނަންގަވާށެވެ!"

1206– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންއެދި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އިސްލާމްދީން ބިނާވެގެންވަނީ، ފަސް ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. (އެއީ) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމެއް ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާކަމަށާއި، އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ޝަހާދަތްދިނުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތްދިނުމާއި، (ކަޢުބަތުاللَّهِ)ގެ ޙައްޖުކުރުމާއި، ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމެވެ.}“

1207– وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ، ثَائِرُ الرَّأْسِ نَسْمَعُ دَوِيَّ صَوْتِهِ، وَلاَ نَفْقَهُ مَا يَقُولُ، حَتَّى دَنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ" قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُنَّ؟ قَالَ: " لاَ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ" فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:"وَصِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ " قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُ؟ قَالَ: " لاَ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ" قَالَ: وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الزَّكَاةَ، فَقَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: " لاَ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ" فَأَدْبَرَ الرَّجُلُ وَهُوَ يَقُولُ: وَاللَّهِ لاَ أَزِيدُ عَلَى هَذَا وَلاَ أَنْقُصُ مِنْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންއެދި ޠަލްޙަތު ބިން ޢުބައިދުاللَّهِގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) ނަޖުދުކަރައިގެ އަހުލުވެރިންކުރެ މީހަކު، ބޮ ހާވެފައިގެންހުރެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. ތިމަންމެންނަށް އޭނާ އެއްކޮށް ކިޔަމުންދާއަޑު އިވެއެވެ. މިގޮތުގައި އޭނާ އައިސް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި (ހުއްޓުނެވެ.) ދެން، އޭނާ (އެ ކިޔަމުންދިޔަ އެއްޗަކީ އޭގެންދިޔިއިކު އެއީ) އިސްލާމްދީނާގުޅޭގޮތުން ސުވާލުކުރަނީކަން އެނގުނެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ރޭދުވާލު ފަސް ނަމާދުކުރުން (ފަރުޟު) ވެގެންވެއެވެ.} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އެ ނޫން ނަމާދެއް އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވޭތޯ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނުވެއެވެ. އެކަމަކު، ތިބާ އިތުރަށްކޮށްދޭ ސުންނަތް ނަމާދެއް ކުރުމެވެ.} ދެން،

ރަސޫލުاللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަދި ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުން (ފަރުޟު) ވެގެން ވެއެވެ.} އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އެ ނޫން ރޯދައެއް އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވޭތޯ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ތިބާ އިޚްތިޔާރު ހިފައިފި ސުންނަތް ރޯދައެއް މެނުވީއެވެ.} (ޒަކާތުބަޔާންގެ ފާޅުން) ވިދާޅުވިއެވެ. ޒަކާތް ފަރުޟުވެގެންވާކަމުގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އޭނާއަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. ޒަކާތުގެ އިތުރަށް އެހެން ކަމެއް އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް (މުދަލުން އަދާކުރުން) ވާޖިބުވޭތޯ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ތިބާ ސުންނަތް ޞަދަޤާތެއްކުރުން މެނުވީއެވެ.} (ފަހެ، މި ބަސްފުޅު ރާވީ އަޑުއިވުމަށްފަހު) އޭނާ އެނބުރި ދިޔުމަށް ހިނގައިގަތެވެ. އޭނާ ބުނަމުންދިޔައެވެ. اللهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. މިއިން ކަމެއް ދެމަން އުނިއެއް ވެސް ނުކުރާނަމެވެ. އަދި މިއަށްވުރެ އިތުރެއް ވެސް ނުކުރާނަމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާގެ އެ ބަހުގައި ސާބިތުވެ ހުރެއްޖެނަމަ، އޭނާ ސުވަރުގެވަންނަހުށީއެވެ.}''

1208– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ مُعَاذًا ﷺ، إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: "ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى افْتَرَضَ عَلَيهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيهِمْ صَدقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މުޢާޛުގެފާނު ޔަމަނުކަރައަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ މެނުވީ އަޅުކަމްކުރުން ބައެއް ޙައްޤުވެގެންވާ އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، މިމަންކަލޭގެފާނީ، اللهُގެ ރަސޫލާކަމަށް އެއުރުން ހެކިވުމަށް ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ގޮވައިލައްވާށެވެ. ފަހެ، އެކަމުގައި އެބައިމީހުން ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ ދުވަހަކާއި ރޭއަކު، ފަސް ނަމާދުކުރުން އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް މާތް اللهُ ފަރުޟު ކުރެއްވިކަމަށް ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ. ފަހެ، އެކަމުގައި އެބައިމީހުން ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައިމީހުންގެ މުދަލުން ޒަކާތްނެގުން، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް މާތް اللهُ ފަރުޟުކުރެއްވިކަމަށް ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އަންގަވައިދެއްވާށެވެ. އެ ޒަކާތް ނަގާނީ، އެބައިމީހުންކުރެ މުއްސަނދިންގެ

ހަވާލުވެގެންނެވެ. އަދި އެ ކަމުގައި ކުރައްވާނީ، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައިވާ ވަކީލު ނިކަމެތިންނެވެ.}"

1209– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَن لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُم إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަޔަކާއިކުރިމަތިލާން ކުރައްސަވާފައިވާ އުމުރުގެ ތެރެއިން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހުން ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވަނީ، اللَّهُމެނުވީ ޙައްޤު ވުޖޫދެއް ނެތްކަމަށާއި މުޙައްމަދަކީ ނަބިއްޔާކަމަށް، ދީނައްތިމާގެ ފާނީ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް ޝަހާދަތްދޭން ޖެހޭނެ، ނަމާދުފާއިމުކުރުން، ޒަކާތް ދިނުމަށް އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވާށެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން މިކަންކަން ފުރިހަމަކޮށްފިނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ފުއްސަމަކާއި އެބައިމީހުންގެ މުދަލަށް ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކަން ލިބިގެންވެއެވެ. (އެއީ) اللَّهُގެ ޙައްޤުތަކެއް މެނުވީއެވެ. (އެބަހީ: ދީނުގެ ޙައްޤުތަކުން އަދާއިގެންފިނަމަ އެކަމުގައި اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ފުރަޔާކަން ޙައްދުތަކުފަ ހުއްޓެވެ.) އަދި އެބައިމީހުންގެ ޙިސާބު ބެއްލެވުންވަނީ اللَّهُ އަށެވެ.}"

1210– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: لَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ، فَقَالَ عُمَرُ ﷺ: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ فَمَنْ قَالَهَا، فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلاَّ بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ؟" فَقَالَ أَبُوبَكْرٍ: وَاللَّهِ لأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاَةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهِ لَو مَنَعُونِي عِقَالاً كَانُوا يُؤَدُّونَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهِ، قَالَ عُمَرُ ﷺ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلاَّ أَن رَأَيْتُ اللَّهَ قَدْ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޝަހީދުވުމާއި އަބޫބަކުރުގެފާނު، اللَّهُ ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫބަކުރުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އިސްކުރެވިވަޑައިގެން، ޢަރަބީންގެ ތެރެއިން ކާފިރުވި، ދިޔަތަން ބާޒިރުވުމުގައި ބަޔަކު ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޢަބްދުލްއަޒީޒުގެ ފާނަށް އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް ގަސްދުކުރެއްވުމާއި ހިނދު) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނާ

ހަނދުމަކުރައްވާނީ ކޮންފަދަ ކަންތައްތަކެއްތޯ؟ އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކޮށް ދެއްވައިފައިވަނީ، {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވަނީ، މިސްކީނުން ސަލާމަތްކުރުމުގެ ދެ ކަތިމަ ކިޔައި އިމާން ވެއްޖެއުމަށް ދޭންދޭން އެބައިމީހުންނާ ހަނދުމަކުރަށް ދެއްވައިފައިވަނީ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ ދެ ކަތިމަ ކިޔައި (އިމާންވެއްޖެއްނަމަ) އެބައިމީހުންގެ ފުރާނަތަކާއި، އެބައިމީހުންގެ މުދަލުތަކެއް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކުރެއްވޭނެއެވެ. (އެއި) اللهُ ގެ ބައްޔަތުކަމާއި މުސްލިމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިސާބު ބެއްލެވުންވަނީ اللهُ އަށެވެ.} (މިފަދައިން ނުހެޅޭތޯ؟ ޖަވާބުގައި) އަޅުގަނޑުމެން ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވެފައެވެ. ނަމާދާއި ޒަކާތު ދެމެހެއްޓުމުގައި ތަފާތުކުރުމާ މިހާރު ތިމަންކަލޭގެފާނު ހަނދުމަ ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޒަކާތަކީ މުދަލުން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައްޔެކެވެ. اللهُ ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވެފައެވެ. ޒަމާނުގައި ފަހެ އައްސަލާމުއަލައިކުމް ވާޖިބުކުރެވޭ ތަކެތި، އެބައިމީހުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް އެދުވުމަށްފަހު، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދިނުމަށް (އެބަޔަށް: ޒަކާތް ޖަމާކުރުމަށް ފޮނުއްވައިގެން ފޮނުވާ މާލުތަކާ ހާމަކުރިން ބަލާހުރުކުރުމަށް) އެބައިމީހުން އިންކާރުކުރިޔަ، އެ ދިނުމަށް އެބައިމީހުން އިންކާރުކުރާ ކަމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރައްވާނެއެވެ. (މި ބަސްފުޅު އައްސަލާމު) އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވެފައެވެ. މާތްالله، އަޅުގަނޑުގެފާނުގެ ހިތްފުޅު ބައްޔަ ދެއްކެވުމަށް ގެކިލެއްތޯ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެމެހެއްޓޭނެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެ ބަސްފުޅުން އެނގުނެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު އެހެންނެވީ، ބައްޔަތުކަމުން ތިމަންނާއަށް ކަށަވަރުވިއެވެ."

1211– وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ، قَالَ:" تَعْبُدُ اللَّهَ وَلاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި އަބޫއައްޔޫބުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައި މީހަކު ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަމެއް ކުރުމުން އަޅުގަނޑަށް ސުވަރުގެ ވަދެވޭނެ ކަމެއް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިބާ (ހަމައެކަނި) اللهُ އަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ. އެކަލާނގެއާ އެކަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު ނުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާ ނަމާދު ޤާއިމުކުރާށެވެ. އަދި ޒަކާތްދޭށެވެ. އަދި ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓާށެވެ.}"

1212- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ، دَخَلْتُ الْجَنَّةَ. قَالَ: "تَعْبُدُ اللَّهَ وَلاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ" قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لاَ أَزِيدُ عَلَى هَذَا. فَلَمَّا وَلَّى، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބަދަވިއެއްގެ ޖީހަކު އައިސް ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު އެ ކަމެއްކޮށްފިނަމަ، އަޅުގަނޑަށް ސުވަރުގެވަދެވޭނެ ކަމެއް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިބާ (ހަމައެކަނި) اللَّهُއަށް އަޅުކަން ކުރާށެވެ. އެކަލާނގެއާ އެއްޗެއް ވެސް ޝަރީކުނުކުރާށެވެ. އަދި ތިބާ ނަމާދު ޤާއިމުކުރާށެވެ. އަދި ފަރުޟު ޒަކާތްދޭށެވެ. އަދި ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަހިފާށެވެ.} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފުރާނަ އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ މާތް اللَّهُ ގެ ޙައްޤުގައި ގަސަމްކުރަމެވެ. އެ ކަންތައްތަކަށްވުރެ އިތުރަށް އެއްވެސް ކަމެއް އަޅުގަނޑު ނުކުރާނަމެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެނބުރި ދިޔުމުން ހިނގައިގަތުމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެވަސީންގެތެރެއިން ފިރިހެނަކު ދެކެން ބޭނުންވާނަމަ، މި މީހާއަށް ބަލައިލާހުށިކަމެވެ.}''

1213- وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: بَايَعْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި ޖަރީރު ބިން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށާއި، ޒަކާތްދިނުމަށާއި، ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަށާއި ދުރުހެލިވުމަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ތިމަންނާ ބައިޢަތުވީމެވެ.''

1214- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ، وَلاَ فِضَّةٍ، لاَ يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلاَّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ، فَأُحْمِيَ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ، فَيُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ، وَجَبِينُهُ، وَظَهْرُهُ، كُلَّمَا بَرَدَتْ أُعِيدَتْ لَهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرَى سَبِيلُهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ،

قِيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَالإِبلُ؟ قَالَ: وَلاَ صَاحِبِ إِبلٍ لاَ يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا، وَمِنْ حَقِّهَا، حَلْبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا، إِلاَّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ أَوْفَرَ مَا كَانَتْ، لاَ يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيْلاً وَاحِدًا، تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا، وَتَعَضُّهُ بِأَفْوَاهِهَا، كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولاَهَا، رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِيْنَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرَى سَبِيْلُهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ،

قِيْلَ: يَارَسُولَ اللَّهِ فَالْبَقَرُ وَالْغَنَمُ؟ قَالَ: وَلاَ صَاحِبِ بَقَرٍ وَلاَ غَنَمٍ لاَ يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلاَّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، لاَ يَفْقِدُ مِنْهَا شَيْئًا، لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ، وَلاَ جَلْحَاءُ، وَلاَ عَضْبَاءُ، تَنْطِحُهُ بِقُرُونِهَا، وَتَطَؤُهُ بِأَظْلاَفِهَا، كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولاَهَا، رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِيْنَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرَى سَبِيْلُهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ،

قِيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَالْخَيْلُ؟ قَالَ: "الْخَيْلُ ثَلاَثَةٌ: هِيَ لِرَجُلٍ وِزْرٌ، وَهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وِزْرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِيَاءً وَفَخْرًا، وَنِوَاءً عَلَى أَهْلِ الإِسْلاَمِ، فَهِيَ لَهُ وِزْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ، فَرَجُل رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي ظُهُورِهَا، وَلاَ رِقَابِهَا، فَهِيَ لَهُ سِتْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ لأَهْلِ الإِسْلاَمِ فِي مَرْجٍ، أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَكَلَتْ مِن ذَلِكَ الْمَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ مِنْ شَيءٍ إِلاَّ كُتِبَ لَهُ عَدَدَ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٌ، وَكُتِبَ لَهُ عَدَدَ أَرْوَاثِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٌ، وَلاَ تَقْطَعُ طِوَلَهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ إِلاَّ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدَ آثَارِهَا، وَأَرْوَاثِهَا حَسَنَاتٍ، وَلاَ مَرَّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ، وَلاَ يُرِيْدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلاَّ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدَ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ،

قِيْلَ: يَارَسُولَ اللَّهِ فَالْحُمُرُ؟ قَالَ: "مَا أُنْزِلَ عَلَيَّ فِي الْحُمُرِ شَيءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الْفَاذَّةُ الْجَامِعَةُ: ﴿ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ ﴾ (الزلزلة: ٧ – ٨)." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަނާއި ރިހީގެ މިލްކުވެރިޔަކު ވިޔަސް، އެ ތަކެތީގެ ޙައްޤު އަދާނުކުރަންޏާ ޤިޔާމަތް (އެބަހީ: ޒަކާތް) އަދާނުކުރާނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ ތަކެތި، އެ މީހާއަށް (އަލިފާނުގެ ފިލާތަކަކަށް) ޖަހައި އަލިފާނުގެ ފިލާތަކަކަށް ބަދަލުކުރެވޭނެއެވެ. ދެން، ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން އެ ތަކެތި ހޫނުކުރެއްވުމަށްފަހު، އެ މީހާގެ އަރިމަތިތަކާއި، ނިތުކުރިއާއި ބުރިކަށިގައި ފިއްސެވުމަށް ފަހަރު ކުރެއްވާނެތެވެ. އެ ތަކެތީގެ ހޫނު މަދުވެއްޖެ

ކޮންމެ ފަހަރަކު، އަލުން އެ ތަކެތި ދޫކޮށްލައްވައި، އެ ދުވަހުގެ މުއްދަތަކީ ފަންސާސް ހާސް އަހަރުގެ އެއް ދުވަސް ކަމުގައިވާ ދުވަހު، މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ނިޔާކުރައްވައި ނިމުމަކަށްގެނައުމަށް، އެ ކަން އެ މީހަކަށް އެ ގޮތުގައި ތަކުރާރު ކުރައްވާނެތެވެ. ފަހެ، (އެއަށްފަހު) އެ މީހާގެ ނަތީޖާ އޭނާ ދެކޭނެއެވެ. އެހެންނޫނީ އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ނަސީބު ކުރައްވައިދޭނެއެވެ. އެހެންނޫނީ އޭނާގެ އެންމެފަހުގެ ނިމުމަކަށްވާނީ، ނަރަކައެވެ.

ދަންނަވުނެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ފަހެ، ޖަމަލުގެ (ޖަނަވާރުގެ މީހާގެ) ކަންތައް ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޖަމަލުގެ މިލްކުވެރިންކުރެ، މިހަކު އެ ތަކެތީގެ ޙައްޤުއިން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައެއް (އެބަހީ: ޒަކާތް) އަދާނުކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) އަދި އެ ސޮރުދެންނަން ފެންބޮނިރިނުމަން ގެންދާވާ ދުވަހު، (ލިޔުއްރިފައިވާ ޖަމަލު ތިބިނަމަ) އެ ސޮރުމުންގެ ހިރުދުވަހަށް، ބޮންބިޔަ ހިޒަވާ މީސްތަކުންނަށް ދިނުމަށް ވެސް، އެ ތަކެތީގެ ބައެއްގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. ޒިޔާދަކޮށްދުވަހުން، ތަނަވަސް ހާމަ މައިދާނެއްގައި އެތަކެތީގެ ފައިތިލާ އެޖަމަލުތަކުގެ ކުރިމަތީގައި ބަސްޖެހުން (ނުވަތަ އުއްޖެހުން) ބާއްވާނެއެވެ. އެ ތަކެތި (ދުނިޔޭގައި ތިބި ވަރަށްވުރެ) މޮޅެތިވެ، ފަރަވެގެންވާ ބޮޑު، (އެ ތަކެތީގެ ފެނުމަށް ކުރިމަތިދަމައި) އަންނަނީއެވެ! އޭގެތެރެއިން ވެރުފިލާނުވާ ވިއްޔަސްއެއްވާ ގެދަރިއެއް ވެސް މަދުނުވާނެއެވެ. އެސޮރުމުންގެ ފައިން (ތަޅާފުން) އެ މީހާގެ ގައިމަތީގައި ހިނގައިފައި ދާނެއެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ގައިގައި އެ ސޮރުމުންގެ އަނގަތައިން ހިފައި، ދައިގަނޑަ ހުރެވެ. އެސޮރުމުންގެ އެއިންގެނު އެ މީހާގެ ގައިމަތިން ހިނގައި ގޮސް ނިމުނުއިރު، އޭގެ ކުރިގައި ތިބި ތަކެތި އަލުން ގައިމަތިން ދާން ފަށާނެއެވެ. އެ ދުވަހުގެ މުއްދަތަކީ ފަންސާސް ހާސް އަހަރުގެ އެއް ދުވަސް ކަމުގައިވާ ދުވަހު، މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ނިޔާކުރައްވައި ނިމުމަކަށްގެނައުމަށް އެ ކަން، އެ މީހަކަށް އެގޮތުގައި ތަކުރާރު ކުރައްވާނެތެވެ. ފަހެ، (އެއަށްފަހު) އެ މީހާގެ ނަތީޖާ އޭނާ ދެކޭނެއެވެ. އެހެންނޫނީ އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ނަސީބު ކުރައްވައިދޭނެއެވެ. އެހެންނޫނީ އޭނާގެ އެންމެފަހުގެ ނިމުމަކަށްވާނީ ނަރަކައެވެ.

ދަންނަވުނެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ފަހެ، ގެރި އާއި ބަކަރިގެ (ޖަނަވާރުގެ މީހާގެ) ކަންތައް ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ގެރި އާއި ބަކަރިގެ މިލްކުވެރިންކުރެ މިހަކު، އެ ތަކެތީގެ ޙައްޤުއިން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައެއް (އެބަހީ: ޒަކާތް)

އަދާނުކޮށްވާނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ތަނަވަސް ހާލު މައިދާނެއްގައި އެ ތަކެތީގެ ވެރިމީހާ އެ ތަކެތީގެ ހުރިމަތީގައި ބަންޓުން (ނުވަތަ އުއްޓުން) ބޭއްވޭނެއެވެ. އެ ތަކެތި (ދުނިޔޭގައި މިހެ ވަރަށް ފުޑު) ގާބޭޖިވެ، ފަރަވެގެންވާ ހާލު، (އެ ތަކެތީގެ ވެރިންނާ ކުރިމަތިލައި) އަންނަހުއްޓެވެ! އޭގެ ތެރޭގައި ދަރު ގުދުވާދާއިވާ އުއްކޮއް، އަދި ދަރު ނުމު އުއްކޮއް، އަދި ދަރު ބަނދުޖައިވާ އުއްކޮއް ނުވާހުއްޓެވެ. އެ ސޯރުމުގެ ދަރުން އެ މީހާގެ ގައިގައި ތަޅުން، އަދި އެ މީހާގެ ގައިގައި އެސޯރުމުގެ އަނގައިން ހިޔަލި ދައިގަނޑުން، އެސޯރުމުގެ އައިނގަނޑު އެ މީހާގެ ގައިމަތިން ހިނގައިގަސް ނުލާއިރަށް، އޭގެ ކުރިގައި މިބާ ތަކެތި އައިސް ގައިމަތްކޮށް އަރަނގަރާހުއްޓެވެ. އެ ދުވަހުގެ މުއްދަތަކީ ފަންސާސް ހާސް އަހަރުގެ އެއް ދުވަސް ކުރުގައިވާދުވަހެކެވެ، މިސްކީނުންގެ މުދުގައި ނިޔާކުރައްވައި ނިމުމަށްދާނދެން އެކަން އެ މީހަކަށް އެ ޒަމާނުގައި ތަކެތާއް ކުރައްވާނުހެވެ. ފަހެ، (އެއަށްފަހު) އެ މީހާގެ ނަމަޖާ އޭނާ ދަނޑާހުއްޓެވެ. އޭނާއާ އެ މީހަކަށް ސުވަރުގޭ ނުވަތަ ކުރައްވައިފަހުއްޓެވެ. އޭނާއާ އޭނާގެ އެނގޭ ފަހުގެ ނިމުމަކަށްވާނީ ނަރަކައެވެ.

ދަންނާވާށެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ފަހެ، އަހުގެ (ޖަކާތްނުދޭ މީހާގެ) ކަންތައް ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އަސް ބަހާގެނވަނީ ތިން ބާވަތެކެވެ. (ފުރަތަމައި) އޭގެ ވެރިމީހާއަށް ބުރަކާތް (އެބަހީ: ޘަވާބު) ކަމުގައިވާ އަސްއެވެ. (ދެވަނައި) އޭގެ ވެރިމީހާއަށް (އޭނާގެ ފަގީރުކަމާއި އަޅުމަތި ދަތިކަމުގައި) ނިވަލެއް ކަމުގައިވާ އަސްއެވެ. (ތިންވަނައި) އޭގެ ވެރިމީހާއަށް ދަރުމަވާއި ތެޔޮބަކުގައިވާ އަސްއެވެ. ފަހެ، އޭގެ ވެރިމީހާއަށް ބުރައެއް ކަމުގައިވާ އަސް ދަންނަށެ! އެއީ، އޭގެ ވެރިމީހާ، ބޭނުކުރާއި ކަންދެއްކުމަށްޓަކައި އަދި މުސްލިމުންނަށް ކަންކަން އޭނާގެ ދުކާޅުވެރިކަން ދެއްކުމުގެ ގޮތުން ބަލަހައްޓާ، ގެންގުޅޭ އަސްއެވެ. ފަހެ، އެއީ އެ މީހަކަށް ބުރައެއް (އަޒާބެއް) ކަމުގައިއުޅޭނީ ނުވާހުއްޓެވެ. އަދި އޭގެ ވެރިމީހާއަށް (އޭނާގެ ފަގީރުކަމާއި އަޅުމަތި ދަތިކަމުގައި) ނިވަލެއް ކަމުގައިވާ އަސް ދަންނަށެ! އެއީ، އޭގެ ވެރިމީހާ، اللّٰهُ ގެ މަގުގައި (އޭގެ ބޭނުންކަން، އޭނާގެ ފަގީރުކަމާއި އަޅުމަތި ދަތިކަމުން މިންޖެހިގެން މަސައްކަތު ކުރުމަށް) ބޭނުންކުރާ، އަދި އޭގެ ބުރިކަނެގައި އަހުކަކުގެ ހައްޤު ވެސް ފާހަގަ ކަނޑައަން ނައްސައިނުލައި (އެބަހީ: އަހުކަކުގެ ވެސް އުޅުމުގެކަން ޒަކާތްދީނުމުގައި) ބަރަޒަރަކާތް ބަލަހައްޓާ އަސްއެވެ. އެއީ އޭގެ ވެރިމީހާއަށް ހައްލަބުނާއި ނިވަލެކެވެ. އޭގެ

ފިރިމީހާއަށްޓަކައި ދަރުމަޔާއި ތަފާތުކަމުގެއިވާ އަސް ދަންނަވައެ! އައި، އޭގެ ފިރިމީހާ، اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރެއް، މުސްލިމުންނަށް މަންފާހިތަހުރިނުމަށްޓަކައި، ދަނޑެއްގައި ނުވަތަ ބަޔަކާއެއްގައި އެ ސޯރު ބަނދު (އެބަހީ: ބަލަހައްޓައި) ކާންދިނީ ތަރުބިޔަތުކޮށް ބޮޑުކުރާ މައްސަ. ފަހެ، އެ ދަނޑެއް ނުވަތަ އެ ބަޔަކާއިން އެ ސޯރު ކާ ކޮންމެ އެއްޗަކަށް (އެބަހީ: އެ ތަނުތަނުން ކާ ޗިކަ ކާއި އެއްޗެއްގައި) ޖަވަބަށް ބާއްޖެރަށްޓަކައި ދަރުމަ ކާއި ތަފާތު ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ސޯރު މާގެ ފިޔަލުގެ އަދަދަކަށް ލައިގެ ފިޔަލުގެ އަދަދަކަށް ފަސް، އަށްބާރެއްޓަކައި ދަރުމަ ކާއި ތަފާތު ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ސޯރުގެން އައްސަށް ފޮހާވާ ވަގުތު ކަކުރެއިގެންތިބުން، އެ ސޯރުގެން ވިއްސި، އުސް ފަސްގަކުރެކަން ނުވަތަ އުސް ދަ ފަސްގަކުރެކަން އެރިކަމުގައި ވިއަސް (އެ ހާލަތުގައި ފަސް) އެ ސޯރުގެންއާ ކޮންމެ ފިޔަވަކަށް އަދި އެ ސޯރު ނަޖިސްކަމި މިންވަރެއްގެ މައްޗަށް ފަސް، އޭގެ ފިރިމީހާއަށްޓަކައި މާތް اللهُ ދަރުމަ ކާއި ތަފާތު ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ސޯރުގެންއާއިގެން އޭގެ ފިރިމީހާ، ކާރެއްގެ އައްސަރިން ދޮރުނދު، އަދި އޭގެ ފިރިމީހާ އެ ސޯރަށް ފެންބޮނިދުމަށް ގަސްދުކޮށްފައި ނުވިއަސް، އެ ކާރުން އެ ސޯރުގެން ފެންބޯއިފިނަމަ، އެސޯރުގެން ފެންބޮއި ކޮންމެ ކޮވަރަކަށް އޭގެ ފިރިމީހާއަށްޓަކައި މާތް اللهُ ދަރުމަ ކާއި ތަފާތު ލިޔުއްވާނެއެވެ.

ދެންނެވުނެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ފަހެ، ހިމާރުގެ (ޖަނާވަރު މިހާގެ) ކަންތައް ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހިމަނައިދޭގޮތަށް ހިމާރުމުދާގައި މި (ބާބުގާ) ހުއްޖަތަ އަދި ޖާމިޢު އާޔަތް ޚާއްޞަ އޭނާ އައްލާހު އަންގަވައިދެއްވާފައި ނުވެއެވެ. (އެ އާޔަތަކީ، އަޒް ޒަލްޒަލާ ސޫރަތުގެ 7،8 ވަނަ އާޔަތެވެ.) ﴿ فَمَن يَعْـمَلْ مِثْقَـالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَـرَهُۥ ، وَمَن يَعْـمَلْ مِثْقَـالَ ذَرَّةٍ شَـرًّا يَـرَهُۥ ﴾ (އެބަހީ: ފަހެ ދަފްހަކުއްގެ މިންވަރުވިޔަސް، ހެޔޮކަމެއްކޮށްފި މީހާ، އޭނާ އެކަން ދެކޭނެތެވެ. އަދި ދަފްހަކުއްގެ މިންވަރުވިޔަސް، ނުބައިކަމެއްކޮށްފި މީހާ، އޭނާ އެކަން ދެކޭނެތެވެ.)}“

* * * * *

217- ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަހިފުމީ ވާޖިބުއްކަމާއި
އެކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަހިފުމީ ވާޖިބުއްކަމާއި، ރޯދައިގެ މާތްކަމާއި، ރޯދައާ ގުޅުންހުރި އެހެނިހެން ކަންތައްތައް ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَهُوَ خَيۡرٞ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ وَلِتُكۡمِلُواْ ٱلۡعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴾ (البقرة: ١٨٣ – ١٨٥) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީހުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރެއްވި ފަދައިން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވެސް ރޯދަ ފަރުޟުކުރައްވައިފިއެވެ. (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ތަޤްވާވެރިވުމަށްޓަކައެވެ. (ރޯދަހިފަންވީ) ޢަދަދު ކަނޑައެޅިގެންވާ ދުވަސްތަކެއްގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަލިވެއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދަތުރުގައިވާ މީހާ (ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަ ދޫކޮށްލައިފިނަމަ) އެހެން ދުވަސްތަކަކުން އެ ޢަދަދު ހަމަކުރާށެވެ. އަދި އުނދަގޫކަމާއެކު ކުޅަދާނަވާ މީހުންގެ މައްޗަށް ޙައްޤު (ރޯދަ ދޫކޮށްލާމީހާ) ފިދުޔާދިނުމެވެ. ފިދުޔާއަކީ މިސްކީނަކަށް ކާންދޭ މިންވަރެވެ. ފަހެ، ތަޠައްވުޢުގެ ގޮތުން އިތުރު ހެޔޮކަމެއް ކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ ކަންތައް އެ

މީހަކަށް ހެޔޮކަން ބޮޑެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ރޯދަހިފުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަންބޮޑެވެ. އެ ކަން ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަން ނަމައެވެ. ރަމަޟާންމަހަކީ، އެ މަހުގައި ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވި މަހެވެ. (އެ ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީ) މީސްތަކުންނަށް ހުރި ތެދުމަގެއް ކަމުގައްޔާއި، ހިދާޔަތާއި ބަޔާނާއި ބާޠިލު ވަކިކޮށްދެނިވި ހެކިތަކެއް ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ މައްސަރުގައި ހާޟިރުވެ ހުރެއްޖެ މީހާ، އެ މަހުގެ ރޯދަހިފާހުށިކަމެވެ! އަދި ބަލިވެއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދަތުރެއްގެ މަތީގައިވާ މީހާ، (އެ މައްސަރުގެ ރޯދަ ދޫކޮށްލައިފިނަމަ) އެހެން ދުވަސްތަކުން އެ އަދަދު ހަމަކުރުންހުއްޓެވެ. اللّٰهُ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފަސޭހަ ގޮތް އިރާދަކުރައްވައެވެ. އަދި ދަތި އުނދަގޫ ގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އިރާދައެއް ނުކުރައްވައެވެ. (މި ކަންތައްތައް މި ގޮތަށް ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވަނީ) ތިޔަބައިމީހުން އެ މައްސަރުގެ ދުވަސްތަކުގެ އަދަދު ފުރިހަމަ ކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ދެއްކެވިކަން މައްޗަށް اللّٰهُއަށް ތަކުބީރުކިޔައި ބޮޑުކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން (އެކަލާނގެއަށް) ޝުކުރުވެރި ވުމަށްޓަކައެވެ.“

މި މައްސަލާ ގުޅުންހުރި އެތަކެއް ޙަދީޘް މިދާކުރި ބާބުގައި ފަސް ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.

1215- عنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قَالَ اللَّهُ عزَّ وَجَلَّ: كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلاَّ الصِّيَامُ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ، فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَصْخَبْ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ، فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا: إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ بِفِطْرِهِ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَهَذَا لَفْظُ رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދްސީ ޙަދީޘެއްގައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެދަރިޔާގެ ކޮންމެ އަމަލަކީ އޭނާއަށްޓަކައިވާ ކަމެކެވެ. ރޯދަ ފިޔަވައެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (އެބަހީ: ރޯދައަކީ)

ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެކަމަށް ދަރުމަދެއްވާނީ ތިމަންރަސްކަލާނގެއެވެ.} އަދި (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) ރޯދައަކީ، ރައްކައުޅޭނިކަތެކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، ރޯދައަށް ހުންނަ ދުވަހު، ހަޑިހުތުރުބަސްތައް ނުބުނާހިނދެވެ. އަދި އަޑުގަދަކޮށް ހަޅޭއްލަވައި ނުހަދާށެވެ. ފަހެ، އެހެން މީހަކު އޭނާއާ އަރުއިރުންވެސް ހަޑިހުތުރު ބަހެއް ބުނެފިނަމަ، ފަހެ، އޭނާ ބުނާހިނދެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނައީ ރޯދަވެރިއަކުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޤުދުރަތުފުޅުގައި މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަފުޅުވާ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޤަސަމްފުޅު ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެވުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރޯދަވެރިޔާގެ އަނގައިގެ ވަސް، اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި މިސްކުގެ ވަހަށްވުރެ ވަސްމީރުވެގެންވެއެވެ. ރޯދަވެރިޔާއަށް ދެ އުފާވެރިކަން ވެއެވެ. އެއީ، ރޯދަވީއްލާހިނދު (ފުރިހަމަކުރުމުގައި ރޯދަފުރިހަމަކުރުމަށްޓަކައި) މިބުނީ އުފާވާއި، އަދި އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތާ ބައްދަލުވާދުވަސް (އެކަލާނގެ ދެއްވާ މަތިވެރި ދަރުމަދާއި ޘަވާބަށްޓަކައި) ދިމާވާ އުފާވެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "يَتْرُكُ طَعَامَهُ، وَشَرَابَهُ، وَشَهْوَتَهُ، مِنْ أَجْلِي، الصِّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެބަހީ: އިސްލާމީ ޙަދީޘްގައިވާ ޤުދުސީއްޔަ ޢިބާރާތުގެމަތިންވެއެވެ.) {(اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ރޯދަވެރިޔާ) އޭނާގެ ކާއެއްޗާއި އޭނާގެ ބޯއެއްޗާއި އޭނާގެ ޝަހުވަތްތެރިކަމުން ދުރުވެ ހުންނަނީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައެވެ. ރޯދައަކީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައިވާ ކަމެކެވެ. އެކަމުގެ ދަރުމަދެއްވާނީ ތިމަންރަސްކަލާނގެއެވެ.} އަދި ހެޔޮކަންތައްގެ ދަރުމަ ދިހަގުނައަށް އިތުރުވެގެންނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: "إِلاَّ الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ: يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ: فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ، وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ، وَلَخُلُوفُ فِيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ".

އަދި މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އާދަމުގެދަރިޔާގެ ކޮންމެ (ހެޔޮ) ޢަމަލެއްގެ ދަރުމަ އެއާ އެއްފަދަ ދިހަ ދަރަޖައިން ފެށިގެން ހަތްސަތޭކަ ދަރަޖައަށް އިތުރުކުރެވެއެވެ. މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ރޯދަމެނުވީއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (އެބަހީ: ރޯދައަކީ) ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި

އެކަމަން ދަރުމަދެއްވާނީ މިމަންޒަރުސްކަނޑާލާނެއެވެ. އޭނާގެ ސަރުވަތްތެރިކަމާއި އޭނާގެ ކައްތުން (ބެއިމުން) ދުރުވެހުންނަނީ، މިމަންޒަރުސްކަނޑާލެއްވުމަށްޓަކައެވެ.} ރަސޫލާއަށް ދީ އުޅުއްވާށެވެ. އެއީ، ރަސޫލުއްލާހުގެ ހިތްވަރާ އުޅުއްވައި، އަދި އޭނާގެ ވެރިމަންސަބާގެ ބަސްތަކާ ބައްދަލުވާ ދުވަހު ހިތްވަރާ އުޅުއްވެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލާގެ އަނގަތުގެ ވަސް، اللّٰهُ ގެ ބަސްތަކުގައި ކޮމަކަސްތޫރީގެ ވަހަށްވުރެ ވަސްމީރުވެގެންވެއެވެ.}"

(ނޯޓް: ކަންމަ އިމަތިކަންވެސް ޖަޒާދީއްވާނީ، اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއެވެ. އެއްނަކަމާއެކުވެސް، މިހަރިހުގައި ރަސޫލާ ހާއްސަކުރެއްވުމަކީ، އެއީ މިމަންޒަރުސްކަށާނެއްޓަކައިވާ ކަމެއްކަމުގައި، އަދި އެކަމަން ދަރުމަދީއްވާނީ މިމަންޒަރުސްކަށާނޭ އަންގަވައިދިނުމުން، ރަސޫލާގެ ހާއްސަކަން ވަޒަންކުރެއްވުމެވެ. އިސްލާމްދީން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ކާފިރުންނާއި މުޝްރިކުން އެބައިމީހުންގެ ބާޠިލު ކަލާނގެތަކަށް އަޅުކަންކޮށް ކަތިލުމުގެ ގޮތުން އެތަކެއްޗާއި ސަލާމަތެއް، އެ ތަކެތީގެ ނަމުގައި ސަލާމާރީތީގައި ހަދައެވެ. ނަމަވެސް މުޝްރިކުން އެބައިމީހުންގެ ބާޠިލު އިލާހުންނަށްޓަކައި ރަސޫލާއަށް ނުހޯއްދެވެ. ވީމާ، ރަސޫލާގެ ކަލާމުގެ އަޅުކަމެއްކަމުގައި މިކަމުން ވިސްނަށެވެ. "ތަފްސީރު ތާރީޚު" 26/4 ނަ ބަލައިލައި "މުހައްރިމު")

1216- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ نُودِيَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ: يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلاَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلاَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ" قَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلَى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ، فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ كُلِّهَا؟ قَالَ: "نَعَمْ وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން އެއްވާނދެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ.ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُ ގެމަގުގައި (އެއްކަހަލަ) ދެ އެއްޗެއް ހޭދަކުރެއްވި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެނާއަށް ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތަކުގެ ތެރެއިން ގޮވައިލެވޭނެއެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ އަޅާއެވެ. މި (ދޮރުތައް މިހާރަށްޓަކައި) ހެޔޮކަމެއްވެއެވެ. ފަހެ، އެނާއީ ނަމާދުކުރާ އެއްބަން މީހެއްނަމަ،

ނަމާދަށް ހާއްސަ ދޮރުކޮޅުން އޭނާއަށް ގޮވާލެވޭނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ޖިހާދުކޮށް އުޅުން މީހަކުނަމަ، ޖިހާދަށް ހާއްސަ ދޮރުކޮޅުން އޭނާއަށް ގޮވާލެވޭނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ރޯދަހިފައިއުޅުން މީހަކުނަމަ، އައްރައްޔާނުގެދޮރުން (ރޯދައަށް ހާއްސަ) ދޮރުކޮޅުން އޭނާއަށް ގޮވާލެވޭނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ސަދަޤާތްދީއުޅުން މީހަކުނަމަ، ސަދަޤާތަށް ހާއްސަ ދޮރުކޮޅުން އޭނާއަށް ގޮވާލެވޭނެއެވެ.} (މި ބަސްފުޅަށް އަޑުއައްސަވައި) މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މައިންބަފައިން ކަލޭގެފާނަށް ފިދާކުރަމެވެ. އެ މީހަކަށް މިއިން ކޮންމެ އެއް ދޮރުކޮޅަކުން ގޮވައިލެވުން ނަމަވެސް އެއީ އޭނާއަށްޓަކައި ފުދިގެންވާކަމެއްނޫންތޯއެވެ. (މަތީ ބަސްދަރީ ސުވަރުގެ ވަނުން ނޫންތޯއެވެ؟) ވީއިރު އެއްވެސް މީހަކަށް މި ހުރިހާ ދޮރުކޮޅަކުން އެއްފަހަރާ ގޮވައިލެވިދާނެތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާދޭހެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނީ އެފަދަ ބަޔަކުކަމުގައި ވާނެކަމަށް މިތަންކަލޭގެފާނު އުއްމީދުކުރައްވަމެވެ.}"

1217– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الرَّيَّانُ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، يُقَالُ: أَيْنَ الصَّائِمُونَ؟ فَيَقُومُونَ لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ."(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހްސުންދެއްވި ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގައި އައްރައްޔާނުގެ ކިޔުން ދޮރުކޮޅެއް ވެއެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ރޯދަވެރިން އެ ދޮރުކޮޅުން ސުވަރުގެ ވަންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ނޫން އެހެން އެއްވެސް މީހަކަށް އެ ދޮރުކޮޅުން ނުވަދެވޭނެއެވެ. ބުނެވޭނެއެވެ. ރޯދަވެރިން ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެއުރެން (އެ ދޮރުކޮޅުން ވަދެގަތުމަށްޓަކައި) ތެދުވާނެއެވެ. އެ ދޮރުކޮޅުން އެބައިމީހުން ނޫން އެހެން އެއްވެސް މީހަކު ނުވަންނާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެންމެން ސުވަރުގެ ވަނުމުން، އެ ދޮރުކޮޅު ބަންދުކުރެވޭނެއެވެ. އެ ނޫން އެހެން މީހަކު، އެ ދޮރުކޮޅުން (ސުވަރުގެއަށް) ނުވަދެވޭނެއެވެ.}"

1218– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ : "مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَومًا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ إِلاَّ بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَومِ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِيْنَ خَرِيْفًا." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަޅަކު اللَّهُ ގެ މަގުގައި އެކަލާނގެއަށްޓަކައި އެއް ދުވަހު ރޯދައަށް ހިފައިފިނަމަ، އެ ދުވަހުގެ ރޯދައަށްޓަކައި، ނަރަކައިގެ އަލިފާނާ އޭނާގެ މޫނު ހަތްދިހަ އަހަރުގެ ދުރުމިނަށް ދުރުކުރައްވާ ހުއްޓެވެ.}"

1219– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيْمَانًا واحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ."(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޔަޤީންކަމާއި އީމާންކަމާއެކު، (اللَّهُ ގެ ރުއްސެވުމާއި) ތަވާބަށް އެދިގެން، ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަހިފައިފި މީހާ (ކަށަވަރުން!) އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ (ކުޑަ) ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާހުއްޓެވެ.}"

1220– وَعَنْهُ، ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ ، فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، وَصُفِّدَتِ الشَّيَاطِيْنُ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާންމަސް އައުމާއެކު ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތައް ހުޅުވިގެންދެއެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ ދޮރުތައް ބަންދުކުރެވިއެވެ. އަދި ޝައިޠާނުންތައް ކަސްތަވަޅުއެޅުއްވިއެވެ.}"

1221– وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُبِّيَ عَلَيْكُمْ، فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلاثِيْنَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެ މަހުގެ (އެބަހީ: ރަމަޟާންމަހުގެ) ހަނދުފެނުމުން ރޯދަހިފާށެވެ. އަދި (ޝައްވާލުމަހުގެ)

ހަނދުފެނުމުން ރޯދަހިފުން ހުއްޓައިލާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިލާ ބޮވެއްޖެނަމަ (އެބަހީ: ހަނދު ނުފެނިއްޖެނަމަ) ޝަޢުބާންމަހުގެ ތިރީސްދުވަސް ފުރިހަމަކުރާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةِ مُسْلِمٍ : " فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَصُومُوا ثَلاَثِيْنَ يَوْمًا."

އަދި މުސްލިމުގެ އަނެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވިލާ ބޮވެއްޖެނަމަ (އެބަހީ: ހަނދު ނުފެނިއްޖެނަމަ) ތިރީސްދުވަހު ރޯދަހިފާށެވެ.}“

* * * * *

218- ރަމަޟާންމަހު ދީލަތިވުމާއި، ހެޔޮކަންތައް ގިނަކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ރަމަޟާންމަހު ދީލަތިވުން އިތުރުކުރުމާއި، ހެޔޮކަންތައް ގިނަކުރުމުގެ މާތްކަމާއި، ވަކިންޚާއްޞަކޮށް، ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހުދިހައިގައި މިފަދަ ހެޔޮއަމަލުތައް އިތުރުކުރުމުގެ މަތިވެރިކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1222– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِيْنَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ، وَكَانَ جِبْرِيْلُ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ،حِيْنَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންފައްވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަކީ މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ދީލަތިވުމުގެ ސާހިބާއެވެ. ރަމަޟާންމަހު، އެ ކަލޭގެފާނާ ޖިބްރީލުގެފާނު ބައްދަލުކުރައްވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ ދީލަތިވުމުކަން އިތުރުވެގެންދެއެވެ. އަދި ޖިބްރީލުގެފާނު ރަމަޟާންމަހުގެ ކޮންމެ ރެއަކު އެކަލޭގެފާނުގެ

އަރިހަށް ވަޑައިގެން، އިތުރުއުކަޅާގޮތުގެ އަރިހުން ދުރުވާން އެދުއަރުވަސަލާވަމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖިބުރީލުގެ ގޮތުން ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، އުނަގަދަގޮތުގެ ގެއްލިދަނިކޮށް އިތުރުވެ، ޤުރުއާނާ ވަޙީއެއްވެސް ޖެހުމާއި ދުވަސް އުނަގަދަގޮތުގެ ތިލަވިލުކަން އިތުރުވެފައެވެ.}“

1223– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ، ﷺ، إِذَا دَخَلَ العَشْرُ أَحْيَى اللَّيْلَ، وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ، وَشَدَّ الْمِئْزَرَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ޢާއިޝާ اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުމިއްޔާ ދާއިމީ ސަޢުދުގެ ގޮތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހުދިހައިރޭ އަރައިގަތުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ ރޭތައް އިޙްޔާކުރައްވައެވެ. އަދި އުނަގަދަގޮތުގެ އަހުލުން ވެސް (އަޅުކަމުގައި ބައިވެރިކުރުއްވުމަށް) އަވަދިކުރުން ނަންގަވައެވެ. އަދި އުނަގަދަގޮތުގެ އިނގަނޑުފުޅުގެ ފޮތިގަނޑުކޮޅު ބާރުކުރައްވައެވެ. (އުބައި: އެ ރޭތަކުގައި އަޅުކަންކުރުމުގައި ގަދައަޅުއްވައި މަސައްކަތްތެރިވުމަށް ކުރައްވައެވެ.)“

* * * * *

219- ސަވާބުގެބޮޑުކަން ދެރޭގެތެރެއިން

ރަމަޟާންމަހުގެ ކުރިން ރޯދަހިފުން ނަހީކުރެވިފައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ސަވާބުގެބޮޑުކަން ދެރޭގެތެރެއިން ރަމަޟާންމަހުގެ ކުރިން ރޯދަހިފުން ނަހީކުރެވިފައިވާކަމާއި، ނަމަވެސް އެއީ އާދިޔާގެ އާދަޔާއެއްގޮތަށް ކުރިއަށް ހިނގަމުންދާ އުމުރުގައި ރޯދަހިފުމާއިއެކު ނުވަތަ ކުރަ، ބަރަކާތެއްލިބޭކުރާ ރޯދަހިފުމަށް އާދަކޮށްހިފައިވާ މީހުންނަށް ހުއްދަވެފައިވާކަން ނުބައްދަލުކުރުމަށް ކަންތައްތައް ބަޔާންކުރުމެވެ.

1224– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يتقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَومِ يَومٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، إِلاَّ أَن يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ރަމަޟާންމަހުގެ ކުރިން އެއް ދުވަހު، ނުވަތަ ދެ ދުވަހު ރޯދައަށް ނުހިފާށެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އެ މީހެއްގެ އާދައިގެމަތިން (ވަކި ދުވަސްތަކެއްގައި) ރޯދައަށްހިފަން އޮންނަ މީހަކު، އެ ދުވަހު ރޯދައަށް ހިފާހުރިކަމެވެ.} (އެބަހީ: ރަމަޟާންމަހުގެ ފެށުމުގެ އެއް ދުވަސް، ނުވަތަ ދެ ދުވަސްކުރިން، އެއްވެސް ސަބަބެއްނެތި ރޯދަހިފުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެކެވެ، މި ޙަދީޘްގައި ހުއްދަކުރައްވައިފައިވާ ފަދައިން، ކޮންމެ ހަނދުމަހެއްގެ 13،14،15 މި ތިން ދުވަހު، ނުވަތަ ކޮންމެ ހަފުތާއެއްގެ ހޯމަ، ބުރާސްފަތިދުވަހު ރޯދައަށް ހިފުން އާދައެއްކަމުގައިވާ މީހަކަށް، ރަމަޟާންމަހުގެ އެއް ދުވަސް ނުވަތަ ދެ ދުވަސްކުރިން އެދުވަސް ދުވަހެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ އެ ދުވަހުގެ ރޯދައަށްހިފުމަކީ އެ މީހަކަށް މަނާވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ.)''

1225– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَصُومُوا قَبْلَ رَمَضَانَ، صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ حَالَتْ دُونَهُ غَيَايَةٌ فَأَكْمِلُوا ثَلاَثِيْنَ يَومًا." (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އިބްނުޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ރަމަޟާންމަހުގެ ކުރިން (އެބަހީ: އެ މަހަށް ހަނދުބެލުމުގެކުރިން ކައިރިވެފައިވާނެކަމަށް) ރޯދަނުހިފާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެ މަހުގެ (އެބަހީ: ރަމަޟާންމަހުގެ) ހަނދުފެނުމުން ރޯދައަށް ހިފާށެވެ. އަދި (ޝައްވާލުމަހުގެ) ހަނދުފެނުމުން ރޯދަވީއްލާށެވެ! ފަހެ، ހަނދުގެ ކުރިމައްޗަށް ވިލާގަނޑެއް ހުރެއްޖެ (ހަނދު ނުފެނުނުނަމަ) ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ތިރީސް ދުވަސް ހަމަކުރާށެވެ.}''

1226– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا بَقِيَ نِصفٌ مِنْ شَعْبَانَ فَلاَ تَصُومُوا." (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޝަޢުބާންމަސް ދެބައިވެއްޖެނަމަ، ދެން ރޯދަހިފުން ހުއްޓާލައްވާށެވެ.}"

1227- وَعَنْ أَبِي اليَقْظَانَ، عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "مَنْ صَامَ الْيَومَ الَّذِي يُشَكُّ فِيهِ، فَقَدْ عَصَى أَبَاالقَاسِمِ ﷺ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޔާސިރުގެ ދަރިކަލުން، އަބުލްޔަޤްޒާން، ޢައްމާރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދުވަހު ހަނދުފެނިފައިވާކަމާއިމެދު ޝައްކުވާ ދުވަހެއްގައި ރޯދަހިފައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ތިޔަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހާ އަބުލްޤާސިމް ﷺ އަށް (އެބަހީ: ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް) އުރުދުނެތްކަން ކަމަށްވެއެވެ."

* * * * *

220- ހުޅެވިހަނދު ފެނުމުން ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާއާއި ޒިކުރުތަކާއި ބެހޭ ބާބު

1228- عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلاَلَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالأَمْنِ وَالإِيْمَانِ، وَالسَّلاَمَةِ وَالإِسْلاَمِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، هِلاَلُ رُشْدٍ وَخَيْرٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޠަލްޙަތު ބިން ޢުބައިދުاللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ހުޅެވިހަނދު ފެނިވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، މިދުޢާއިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالأَمْنِ وَالإِيْمَانِ، وَالسَّلاَمَةِ وَالإِسْلاَمِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، هِلاَلُ رُشْدٍ وَخَيْرٍ" (އެބަހީ: އޭގެ ފަރަސްކަލާނގެ! އަހަރެމެންނަށް އަމާންކަމާއި، އީމާންކަމާއި، ސަލާމަތްކަމާއި، އިސްލާމްކަމާއެކު އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް އެ ހަނދު އަރުއްވާނދޭވެ! (އޭ ހަނދުއެވެ!) މިޔާ

އާއި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ރައްބަކީ اللهُއެވެ. (އޭ اللهُ!) މި ހަނދަކީ ހެޔޮކަމާއި ހިދާޔަތާއި ސަލާމަތުގެ ހަނދެއްކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ!)“

* * * * *

221- ސަޙޫރުކެއުމާއި، ސަޙޫރު ފަސްކޮށްކެއުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

1229– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "تَسَحَّرُوا، فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ހަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ސުޙޫރުކާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ސުޙޫރުކެއުމުގައި ބަރަކާތްތެރިކަން އެކަށީގެންވާ ކަމެކެވެ.}“

1230– وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ، قَالَ: تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ قُمْنَا إِلَى الصَّلاَةِ، قِيلَ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި ޒައިދު ބިން ޘާބިތުގެފާނުގެ ހަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (ބައެއް އަސްޙާބުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި (އެއް ދުވަހަކު) ސުޙޫރު ކެއްވީމެވެ. އޭގެފަހުން، ތިމަންމެން ނަމާދަށް ތެދުވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. އެ ދެކަންތައްގެ މެދުގައި ކިހާ ވަގުތެއް ހުރީ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ފަންސާސް އާޔަތް (ކިޔަވައިފާނެ ވަރަކަށް) ވަގުތު ހުރިކަމެވެ.“

1231– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ لِرَسُولِ اللَّه ﷺ مُؤَذِّنَانِ: بِلاَلٌ، وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ بِلاَلاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ" قَالَ: وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلاَّ أَنْ يَنْزِلَ هَذَا وَيَرْقَى هَذَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ލެވިއްޖެ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ހަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ރަސޫލުﷲ ﷺއަށް ދެ މުޢައްޒިނުން ވެއެވެ. (އުބައި: ބަންގި ގޮވައިލައްވާން ދެ ބޭކަލުން ތިއްބެވައެވެ.) އެއީ، ބިލާލުގެ ފުޅާއި (ޢަބްދު ﷲ) އިބްނު އުއްމުމަކްތޫމުގެ ފުޅާއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ބިލާލުގެ ފުޅާ ބަންގިދެއްވަނީ، ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައެވެ. (އުބައި: ފަތިސްނަމާދު ގަޑިވެއްޖެކަން އިޢުލާންކުރެއްވުމުގެ ކުރިން އެ ކަލޭގެފާނު ބަންގިދެއްވައެވެ.) ފަހެ، (އެއަށްފަހު) އިބްނު އުއްމުމަކްތޫމު ބަންގިދެއްވާ ހަމައަށް ތިޔަބައިމީހުން ކައި ބޯއިރުވާށެވެ.} (ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރުގެ ފުޅާ) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދެމެދުގައި މާގިނައިރެއް ނުވެއެވެ. އެއް ބޭކަލަކު (އުބައި: ބިލާލުގެ ފުޅާ ބަންގި ދެއްވުމަށްފަހު) ތިރިއަށް ފައިބައިގަންނަވައި އަނެއް ބޭކަލަކު (އުބައި: އިބްނު އުއްމު މަކްތޫމުގެ ފުޅާ) ބަންގިދެއްވުމަށްޓަކައި އަރާވަޑައިގަންނަވާހައި ވަގުތަށްވުރެ ގިނައިރެއް ނުވެއެވެ.“

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ފަދައިން މި ދެބޭކަލުން ބަންގިދެއްވާގޮތަކީ ހަމަޖެހިފައިވަނީ، ހަމައެކަނި ރަމަޟާންމަހުގައެއް ނޫނެވެ. އެހެންފަދައިން ކޮންމެ ރެއަކު ވެސް، އެ ދެ ބޭކަލުން ބަންގިދެއްވުން އެއީ، ރަސޫލުﷲގެ ޒަމާނުގައި ޢާދައަކަށްހުރިގޮތެވެ. މިގޮތު ވެސް މިއަދާ ހިސާބަށް ޙަރަމްފުޅުގައި ކޮންމެ ރެއަކު ފަތިސްނަމާދު ވަގުތުވުމުގެ ކުރިން ބަންގިގޮވައެވެ.

އިމާމު ތިރްމިޛީގެ ތަޙްގީގާއިން ދޭހަވާގޮތުގައި، މި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ފަދައިން ބިލާލުގެ ފުޅާ ބަންގިދެއްވަނީ، ފަތިސްވުމުގެ ކުރީގައެވެ. އެހެންކަމުން، އެ ކަލޭގެފާނު ދެއްވާ ބަންގިއަކީ އެންމެފަހުގެ ބަންގިއެއްގޮތުގައި ބަލައިގަނެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ފަތިސްވަގުތު އިޢުލާންކުރުމަށްވެސް ނުފުދޭނެއެވެ. ފަތިސްވަގުތުގެ ގޮތުގައިވުން، އެ ކަލޭގެފާނު ބަންގިދެއްވުމަކީ ސުންނަތްތަކެއް ކަމުގައިވާކަމުން، ކުރީގައި ބިލާލުގެ ފުޅާ ފަތިސްކުރައްވައިގެން، ބަންގިދެއްވުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައި ބަލައިގަނެވެއެވެ. އަދި ފަތިސްވަގުތުގެ ތެރެއިން، އެ ކަލޭގެފާނު ބަންގި ދެއްވައެވެ.

”ތަރުޖަމާ ޙަދީޘް“ (43/4)، ޝަރަޙާ ސަޙީޙް ބުޚާރީގެ ތަރުޖަމާ ”ފަތުޙުލް ބާރީ“ ގެ (142/2)

1232– وعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "فَصْلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ، أَكْلَةُ السَّحَرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައި: ''މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ގެ ރޯދައާއި، ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންގެ (އެބަހީ: ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންގެ) ރޯދައިގެ ތަފާތަކީ، ހާރުކެއުމެވެ.}''

* * * * *

222- އިފްޠާރުކުރުން، ރޯދަވީއްލުން އަވަސްކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޯ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނވާނީ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން، އިފްޠާރުކުރުމަށް ކަން ދެވުނުވުން، ރޯދަވީއްލުން އަވަސްކުރުމުގެ މާތްކަމާއި، ރޯދަވީއްލުމުގައި ބޭނުންކުރާނީ ކޮން އެއްޗެއްކަމާއި، ރޯދަވީއްލުމަށްފަހު ކިޔާން ދުޢާއަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1233– عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައި: ''މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ސަހްލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އިފްޠާރުކުރުމަށް، ރޯދަވީއްލުން އަވަސްކުރާހާ ހިނދަކު މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަމުގެ ތެރޭގައެވެ.}''

1234– وَعَن أَبِي عَطِيَّةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَمَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فقَالَ لَهَا مَسْرُوقٌ: رَجُلاَنِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ كِلاَهُمَا لاَ يَأْلُو عَنِ الْخَيْرِ: أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ الْمَغْرِبَ

وَالإِفْطَارَ، وَالآخرُ يُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ وَالإِفْطَارَ؟ فَقَالَتْ: مَنْ يُعَجِّلُ الْمَغْرِبَ وَالإِفْطَارَ؟ قَالَ: عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ، فَقَالَتْ: هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، يَصْنَعُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލެއް ކަމުގައިވާ) އަބޫޢަޠިއްޔާ (އަލްވާދިޢީ އަލްހަމްދާނީ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިމަންޏާ އާއި، (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލެއް ކަމުގައިވާ) މަސްރޫޤު (އިބްނުލް އަޖްދަޢު އަލްހަމްދާނީ) އާ ދެ ކަލުން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުޟުވާނުލެއްވި އާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހަށް (ދިޔުން އަޅުގަނޑުމެން ދެމީހުން) ވަދެވަޑައިގަތީމުއެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާއަށް މަސްރޫޤު ދަންނަވައިފިއެވެ. މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންކުރެ ދެ ބޭކަލެއްގެ ވާހަކަ ކަމަނާއަށް ދަންނަވަމެވެ. އެއިން އެއް ބޭކަލަކު ވެސް، ހެޔޮކަމުގެ ކަންކަމުގައި ފަސްޖެހިލެއްވުމެއް ނުކުރައްވައެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއް ބޭކަލަކު (ރޯދަ ހުސްކުރުން އިފްޠާރުކުރުން) ރޯދަވީއްލެވުމުގައްޔާއި މަޣްރިބް ނަމާދުކުރެއްވުމުގައި އަވަސްކުރައްވައެވެ. އަނެއް ބޭކަލަކު ރޯދަވީއްލެވުމާއި މަޣްރިބްނަމާދު ކުރެއްވުން ލަސްކުރައްވައެވެ. (މިދެބޭކަލުން ސުންނަތާ އެއްގޮތް ކަންތައްކުރައްވަނީ ކޮބައިތޯއެވެ؟) އެ ކަމަނާ އައްސަވައިފިއެވެ. ރޯދަވީއްލެވުމާއި، މަޣްރިބްނަމާދު ކުރައްވާން އަވަސްކުރައްވަނީ، ކޮންބޭކަލެއް ކޮބައިތޯއެވެ؟ (މަސްރޫޤު) ދަންނަވައިފިއެވެ. (އެއީ) (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދު އެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކުރައްވަނީ އެގޮތަށެވެ."

1235– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {أَحَبُّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فِطْرًا}. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާނުލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުން ޙަދީޘުލް ޤުދުސީއެއް ގޮތުގައި ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. {މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. {މިވެރިކަމާ އަޅުތަކުންކުރެ މަވެރިކަމާ ގާތްކުރެވޭނީ އެންމެ ބާރަށް ފުރަތަމަ، އިފްޠާރުކުރުން ރޯދަވީލުން އަވަސްކުރާ ބަޔެކެވެ.}}"

1236– وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهُنَا وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَهُنَا، وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަމީރުލްމުއުމިނީން ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑު އަންނަނިކޮން މި ފަރާތުން (އެބަހީ: އިރުމަތީ ފަރާތުން) އައުމުން، އަދި ދުވާލު އަނބުރާ އެ ފަރާތުން (އެބަހީ: ހުޅަނގު ފަރާތުން) ފިލައިދިޔުމުން، އަދި އިރުއޮއްސުމުން، ހަމަކަށަވަރުން، ރޯދަވެރިޔާ ރޯދަވީއްލާފައެވެ.}"

1237– وَعَنْ أَبِي إِبْرَاهِيْمَ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، قالَ لِبَعْضِ الْقَوْمِ: "يَا فُلاَنُ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا" فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمْسَيْتَ؟ قَالَ: "انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا" قَالَ: إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا، قَالَ: "انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا" قَالَ: فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُمْ فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَهُنَا، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ" وَأَشَارَ بِيَدِهِ قِبَلَ الْمَشْرِقِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އެ ދަބަފައިކަލުންނަން ރިއްސުންވެއްޖެ އަބޫއަވްފާގެ ދަރިކަލުން، އަބޫއިބްރާހީމް، ޢަބްދު اللهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނެން (ބައެއް އަސްޙާބުބެން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަތުރުކުރެއްވީމެވެ. އެ ހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ރޯދަވެރިވެގެންނެވެ. ފަހެ، އިރުއޮއްސުމުން، ދަތުރުގެ ބައިވެރިންކުރެ މީހަކަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އޭ މިވެނިމީހާއެވެ. ސަވާރީން ފައިބައިގެންވަޑައި، ތިމަންނަމެންނަށްޓަކައި (ޖަދަޙުކޮށްދެއްވާށެވެ) ސަވީޤު ތައްޔާރުކޮށް ދެއްވާށެވެ. އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަދި ފަސްކޮށްލައްވާނަމަ ރަނގަޅުވާނޫންހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ، ސަވާރީން ފައިބައިގެންވަޑައި، ތިމަންނަމެންނަށްޓަކައި، ސަވީޤު ތައްޔާރުކޮށް ދެއްވާށެވެ. އެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އަދި އިރުއެއް ނުއޮއްސޭހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ ސަވާރީން ފައިބައިގެންވަޑައި، ތިމަންނަމެންނަށްޓަކައި ސަވީޤު ތައްޔާރުކޮށްދެއްވާށެވެ. (ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބޭކަލަކު ފައިބައިގެންވަޑައި، އެބޭކަލުންނަށްޓަކައި ސަވީޤު ތައްޔާރު ކޮށްދިނެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ (ސަވީޤު) ހިއްލަވައި (ރޯދަ ވީއްލެވިއެވެ.) އެއަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގަނޑު އަންނަނިކޮން މިފަރާތުން (އެބަހީ: އިރުމަތީ ފަރާތުން) އައިސް ފެނިއްޖެނަމަ ދެން، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރޯދަވެރިޔާ ރޯދަވީއްލާފައިވާނެއެވެ.} އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތުގެން އިރުމަތީފަރާތަށް އިޝާރާތްކޮށްލެއްވިއެވެ."

(ނޯޓް: "فَاجْدَحْ لَنَا" ގެ މާނައަކީ، ތިމަންމެންނަށްޓަކައި ސަވީގު ތައްޔާރުކޮށް ދެއްވާށެވެ. ސަވީގު އުފެއްދެނީ، ފެންކައްކައި ހިއްކުމަށްފަހު، ނުވަތަ ހަގާކުރުމަށްފަހު މުގުރައި ފައިހުނބަ ހިމަގެތޮށްގެތެރެއަށް ފުށާއި ހަކުރުއަޅައިގެން ތައްޔާރުކުރާ ބުއިމަކަށެވެ. އެއީ ހާއްސަކޮށް ހޫނުމޫސުމުގެ ގަޑި ހޫނުގެ އުނދަގޫތަކުން ސަލާމަތްވުމަށް އަރާމުކަމެއްދޭ ހަރިގަނޑު ފިނިކޮށްދޭ ބުއިމަކަށް ވާހަކަވެ. "(މުތަރުޖިމު)

1238– وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرِ الضَّبِّيِّ الصَّحَابِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ، فَلْيُفْطِرْ عَلَى مَاءٍ فَإِنَّهُ طَهُورٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަލްޞަޙާބީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ ސަލްމާން ބިން ޢާމިރުއްޟައްބީގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ރޯދަ ވިއްލާނިނަމަ، ފަހެ، ކަދުރުން ރޯދަވިއްލާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ކަދުރުގެއްޔާ ނުލިބިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ފެނުން ރޯދަވިއްލާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ޠާހިރުކުރަނިވި އެއްޗެކެވެ.}"

1239– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٌ فَتُمَيْرَاتٌ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تُمَيْرَاتٌ، حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.މަޣްރިބު ނަމާދުކުރެއްވުމުގެކުރީގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ރުޠަބު ކަދުރުކޮޅަކުން ރޯދަވިއްލަވައެވެ. ފަހެ، ރުޠަބު ކަދުރުކޮޅެއް ނުލިބިއްޖެނަމަ، (ރޯދަވިއްލަވަނީ) ހިކި ކަދުރުކޮޅަކުންނެވެ. ފަހެ، ހިކި ކަދުރުކޮޅެއް ވެސް ނުލިބިއްޖެނަމަ، ދިޔަ ފެންކޮޅަކުން ހިއްލަވައެވެ."

* * * * *

223- ރޯދަވެރިޔާ އޭނާގެ ދުލާއި ގުނަވަންތަކަށް ރައްކާތެރިވުމަށް އަމުރުވެވިގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

1240– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ، فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَصْخَبْ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ، أَوْ قَاتَلَهُ، فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ރޯދައަށްހުންނަދުވަހު، ހަޑިހުތުރު ބަސްތައް ނުބުނާހުރިކަމެވެ. އަދި އަޑުގަދަކޮށް ހަޑިހަޑިވެ ނުހަދާހުރިކަމެވެ. ފަހެ، އެހެން މީހަކު ތިމާއަށް ހުތުރު ބަސް ބުނެ ނުވަތަ އަރައިރުންވެއްޖެ ފަހަރެއްވިޔަސް ފަހެ، އޭނާ ބުނާހުރިކަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިއަހަރެން ރޯދަވެރިއެކެވެ.}“

1241– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، ޢަ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ދޮގުހެދުން ފަދަ) ހަޑިހުތުރު ބަސްތައް ބުނުން، އެފަދަ އަމަލުތަކުން ދުރުނުވާ މީހާ (ރޯދަހިފައިފިނަމަ!) ފަހެ، އޭނާ ހަމައެކަނި ކާބޯތަކެތިން ދުރުހެލިވުމަކީ، އެކަލާނގެ اللّٰهُ އެދިވޮޑިގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

* * * * *

1242– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا نَسِيَ أَحَدُكُم، فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ، فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިން މީހަކު (ރޯދައަށް ހުންނުމުގައި) ހަނދާންނެތިގެން އެއްޗެއް ކައި ބޯއިފިނަމަ، ފަހެ، އެ މީހާގެ ރޯދަ ފުރިހަމަކުރާށިއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އެ މީހާކަށް اللَّهُ ދެއްވީ ކެއުމާއި ބުއިމެކެވެ.}''

1243– وَعَنْ لَقِيطِ بْنِ صَبِرَةَ ﵁، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْوُضُوءِ؟ قَالَ: "أَسْبِغِ الْوُضُوءَ، وَخَلِّلْ بَيْنَ الأَصَابِعِ، وَبَالِغْ فِي الاسْتِنْشَاقِ، إِلاَّ أَنْ تَكُونَ صَائِمًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި ލަޤީޠު ބިން ޞަބިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (ﷺ) އަޅުގަނޑަށް ވުޟޫކުރުމާބެހޭގޮތުން ވިދާޅުވެދެއްވުން އެދެމެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ފުރިހަމަގޮތުގައި ވުޟޫކުރާށެވެ. އަދި އަތުގެއިނގިލިތަކުގެ ވިނަވައިލާށެވެ. އަދި ތިބާ ރޯދަ ނުހުރި ހާލަތެއްގައިނަމަ، ނޭފަތަށް ފެންލުމުގައި، ނޭފަތުގެ ވީ އެތެރެއަށް ފެން ދަމައި ރަނގަޅަށް ސާފުކުރާށެވެ.}''

1244– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންފުޅުވި ޢާއިޝާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ބައެއް ފަހަރަށް) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބި ކައިރިބަޑުވުމުން އައްޑާނުވެވިގެން ޖުނުބުވެ ސަލާމްކުރެއްވުމުގެ ފަހުން) ދަންވަރު

ކުރުގައި ފަތިސްވުނުކަމަށްވެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުފުޅަށްވަޑައި، (އެބަހީ:
ހިނައިގަތުމަށްފަހުވަޑައިގެން) އަދި ރޯދަފުޅު ހިފެހެއްޓެވިއެވެ."

1245– وَعَنْ عَائِشَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، رَضيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتَا: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ، ثُمَّ يَصُومُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެ ބޭކަނބަލުންނާ ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ! ޢާއިޝާ
ފާނާއި، އުއްމު ސަލަމާއާ ދެ ބޭކަނބަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަނބަލުން
ވިދާޅުވިއެވެ. (ބައެއް ފަހަރަށް) ރަސޫލު اللهِ ﷺ އިޙްތިލާމުވެވަޑައިގަތުމަކާއިނުލައި
ޖުނުބުވެ ހުރެވުމުގައި ފަތިސްވުނުކަމަށްވެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ ރޯދަ ފުރިހަމަ
ކުރައްވައެވެ."

(ޝަރަޙަ: މިއީ ކުރިން އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘާއި މި ޙަދީޘުގައި ވާ ފަދަ، ރޯދައަށް
ހުރަސް ނުވާނެކަމުގައި، (ރޯދަވެރިޔާ) ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނާ
އެއްދާންކުރެއްވުމުގެ ސަބަބުން ޖުނުބުވެ ހުރެވާޖަގައި ފަތިސްވުރައްމާ ކަމަކު އެއްވެސް،
އެގޮތަށް، އެއްވެސް ހުރެއްގައި ފަތިސްނަމާދު އަދާކުރައްވައިފަހު އެކަލޭގެފާނު އެއްކަލާ
ވަހަކައެއްނޫނެވެ. އެކަމަކު، ފަތިސްވުމުގެ ކުރިން އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުފުޅަށްވަޑައި،
މިސްކިތުންނާއިގެން އިމާމުވެވަޑައިގެން ނަމާދުކުރައްވައެވެ. އިޙްތިލާމުވުމަކީ ދިނަވަހަކަށް
ޝައިޠާނީ ވަސްވާސްތަކުގެ ސަބަބުން ދުރުވެރިވާ ކަމެކެވެ. ނަބީބޭކަލުންނަކީ،
ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސްތަކުން ރައްކާތެރިކުރައްވާފައިވާ ބޭކަލުންނެވެ. މި ޙަދީޘުގައި
"އިޙްތިލާމުވެވަޑައިގަތުމަކާ" އަދިސްކުރައްވަނީ، އެހެންވެއެވެ.
ބާރީ ސަލާމަތުއްދީން ޙަސަނުގެ ތަރުޖަމާއިން (148/2) ނަގައިފައި،
"މުތަރުޖިމު")

* * * * *

މިބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މުޙައްރަމް މަހާއި، ޝަޢުބާން މަހާއި، އަދި އަށުރުވުސް ޙުރުމަތްތެރި މަހުސަރުތަކުގައި ސުންނަތްރޯދަ ހިފުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވުން ހިމެނެއެވެ.

1246– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَفْضَلُ الصِّيَامِ بعْدَ رَمَضَانَ: شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ، وَأَفْضَلُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الفَرِيْضَةِ: صَلاَةُ اللَّيْلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދަހިފުމަށްފަހު އެންމެ މާތް ރޯދައަކީ، اللَّهُގެ މަހުސަރުކަމުގައިވާ މުޙައްރަމްމަހުގެ ރޯދައެވެ. އަދި ފަރުޟުނަމާދަށްފަހު އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ނަމާދަކީ، ރޭގަނޑުގެ ނަމާދެވެ.} (އެބަހީ: ތަހައްޖުދުނަމާދެވެ.)“

1247– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ يَصُوم مِنْ شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْ شَعْبَانَ، فَإِنَّهُ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަމަޟާންމަސް ފިޔަވައި) ޝަޢުބާންމަހަށްވުރެން އެހެން މަހެއްގައި، އެ މަހުގެ ގިނައިން ދުވަހަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރޯދަހިފުއްވަވާކަމުގައެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު ޝަޢުބާން މަހުގެ ކޮންމެ ދުވަހަކު ރޯދަހިފުއްވަން ހުންނަވައެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلاَّ قَلِيلاً". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ”އެކަލޭގެފާނު ޝަޢުބާން މަހުގެ މަދު ދުވަހެއްގައި ފިޔަވާ ރޯދަހިފުއްވަން ހުންނަވައެވެ.“

1248– وَعَنْ مُجِيبَةَ البَاهِلِيَّةِ، عَنْ أَبِيهَا أَوْ عَمِّهَا، أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ انْطَلَقَ فَأَتَاهُ بَعْدَ سَنَةٍ، وَقَدْ تَغَيَّرَتْ حَالُهُ وَهَيْئَتُهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا تَعْرِفُنِي؟ قَالَ: "وَمَنْ أَنتَ؟" قَالَ: أَنَا

الْبَاهِلِيُّ الَّذِي جِئْتُكَ عَامَ الأَوَّلِ، قَالَ: "فَمَا غَيَّرَكَ، وَقَدْ كُنْتَ حَسَنَ الْهَيْئَةِ؟" قَالَ: مَا أَكَلْتُ طَعَامًا مُنْذُ فَارَقْتُكَ إِلاَّ بِلَيْلٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لِمَ عَذَّبْتَ نَفْسَكَ" ثُمَّ قَالَ: "صُمْ شَهْرَ الصَّبْرِ، وَيَومًا مِنْ كُلِّ شَهْرٍ" قَالَ: زِدْنِي، فَإِنَّ بِي قُوَّةً، قَالَ: "صُمْ يَومَيْنِ" قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: "صُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ" قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: صُمْ مِنَ الْحُرُمِ وَاتْرُكْ، صُمْ مِنَ الْحُرُمِ وَاتْرُكْ، صُمْ مِنَ الْحُرُمِ وَاتْرُكْ" وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ الثَّلاَثِ فَضَمَّهَا، ثُمَّ أَرْسَلَهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: ”(ރަޙިމަހުﷲ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސުންލައްވި) މުޖީބަތުލް ބާހިލިއްޔާ، އެ ކަލަނާގެ ބައްޕާ (ރަޙިމަހުﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވި ޢަބްދުﷲ ބިން އަލްޙާރިޘުލް ބާހިލީ) ނުވަތަ އެ ކަލަނާގެ ބޮޑުބޭބެގެ ކިބައިން ރިވާކުރައްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: މުޖީބަތުލް ބާހިލިއްޔާގެ ބައްޕާ ނުވަތަ ބޮޑުބޭބެ) ވަޑައިގަތެވެ. އެއަހަރުފަހުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ (ވަޒަނަށް އަސަރުކޮށް) ވަޑައިގަތެވެ. އޭގެ ފަހުގައި އެއް އަހަރު ފަހުން، އަނެއްކާ އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހާލަތުތަކަށް، ސިފަތުގެ ބަދަލުތަކެއް އައިސްފައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑު އަނގަބަޔައިސްނަގަމުހެއްޔެވެ؟ ނަބިއްޔާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާއީ ކާކު ބާވައިރިޔާމުހެއްޔެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާފައެވެ. އަޅުގަނޑަކީ، މިދިޔަ އަހަރު ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހާޒިރުވި އަލްބާހިލީއެވެ. ނަބިއްޔާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނަށް މިހާބަދަލު ބަދަލުއައީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟ ކަލޭގެފާނަކީ ނުހަނު ފުރިހަމަ ސިފައިގައި ހުންނެވި ސިފައިތަކުގެ ބޭފުޅަކު ނޫންތޯހެއްޔެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާފައެވެ. އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނާ ވަކިވި ދުވަހުން ފެށިގެން، ރޭގަނޑު އަޅުގަނޑު ކައިފިނަމަ ކާއެއްޗެއް ކައިނުވަމެވެ. އޭގެފަހުން ކާއެއްޗެއް ނުކައެވެ. (އެބަހީ: ރޭގަނޑު ކާންދޭ ދުވަހަކުވެސް ރޯދައަށް ހިފާފައި ހުންނަނީއެވެ.) ނަބިއްޔާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ޢަޛާބުދިނީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟} އޭގެފަހުން ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ކެތްތެރިކަމުގެ މަހު (އެބަހީ: ރަމަޟާންމަހު) ގެ ރޯދައާއި، އަދި އެހެން ކޮންމެ މަހަކުން އެއް ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހިފާށެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާފައެވެ. އަޅުގަނޑަށް ތިއަށްވުރެ އިތުރަށް ދެއްވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން (އިތުރަށް ރޯދަހިފުމުގެ) ބާރުހުރެއެވެ. ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {(ކޮންމެ މަހަކު) ދެ ދުވަހު ރޯދަހިފާށެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާފައެވެ. އަޅުގަނޑަށް ތިއަށްވުރެ އިތުރަށް ދެއްވާށެވެ. ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {(ކޮންމެ މަހަކު) ތިން ދުވަހު

ރޯދައަށް ހުންނަވާށެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް މިހާއަށްވުރެ އިތުރުކޮށްދެއްވާށެވެ. ނަބީﷺ ބުނުއްވިއެވެ. {ޙުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މައްސަރުތަކުގައި (ބައެއް ދުވަސް) ރޯދައަށް ހުންނަވާށެވެ. އަދި (އަނެއްބައި ދުވަސް) ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. ޙުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މައްސަރުތަކުގައި (ބައެއް ދުވަސް) ރޯދައަށްހުންނަވާށެވެ. އަދި (އަނެއްބައި ދުވަސް) ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. ޙުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މައްސަރުތަކުގައި (ބައެއް ދުވަސް) ރޯދައަށް ހުންނަވާށެވެ. އަދި (އަނެއްބައި ދުވަސް) ރޯދަ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ.} (ނަބީﷺގެ ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެކަލޭގެފާނު އަތްޕުޅުގެ ތިން އިނގިލިފުޅުން އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ތިން އިނގިލިފުޅު ކައިރިކޮށްލެއްވުމަށްފަހު ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ.“ (އެކަލޭގެފާނުގެ ތިން އިނގިލިފުޅު ކައިރިކޮށްލައްވައި އަދި އެއަށްފަހު ތިން އިނގިލިފުޅު ދުރުކޮށްލައްވައި ކުރެއްވި އިޝާރާތުން ހާމަވަނީ، ތިން ދުވަހު ރޯދައަށް ހުރުން، އަނެއް ތިންދުވަހު ރޯދަނުހިފައި ދޫކޮށްލުމަށް ބަޔާނެވެ.)“

* * * * *

226- ޙައްޖުމަހުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ ދުވަހުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ޙައްޖުމަހުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ ދުވަހީ، އެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަހިފުމާއި، އެހެނިހެން ހެޔޮކަންތައްތައް ކުރުމަށް މޮޅުވެގެންވާ ދުވަސްތަކެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1249– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ما مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهَا أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ هَذِهِ الأَيَّام" يَعْنِي: أَيَّامَ الْعَشْرِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلاَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَلاَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، إِلاَّ رَجُلٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ، وَمَالِهِ فَلَم يَرْجِعْ مِنْ ذَلِكَ بِشَيءٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ދުވަސްތަކަށްވުރެ، އެބަހީ: ދުލްހިއްޖާމަހުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ ދުވަހަށްވުރެ، ހެޔޮ އަމަލުކުރުމަށް اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ލޯބިވެވޭކަށްބޮޑު އެހެން ދުވަސްތަކެއް ނުވެއެވެ. (އަސްޙާބުބޭކަލުން) ދެންނެވީއެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްވުރެވެސް ލޯބިވޭތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްވުރެ ވެސް ބޮޑުވެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ ފުރާނައި އަމިއްލަ ނަފްސާއިގެން (اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި) ނުކުމެ، އެއިން އެއްޗަކާއިގެން އެނބުރިނުއައިސްފައިވާ މީހާގެންނުވިއެވެ. (އެބަހީ: އޭނާގެ އަމިއްލަނަފްސާއި މުދަލާއިގެން، ޖިހާދުކުރުމަށްނުކުމެ، اللهُގެ މަގުގައި ޝަހީދުވެދިޔަ މީހާ އެއީ ހަނގުރާމައިގައިވެސް، އެހެން ކަމެއްގެ ހެޔޮ އަމަލުތައް އެ ދުވަސްތަކުގައި އިބާދަތަށް ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.)"

* * * * *

227- ޢަރަފާތު ދުވަހާއި، ޢާޝޫރާ އަދި ތާސޫޢާ ދުވަހުގެ ރޯދައިގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1250– عَنْ أَبي قَتَادَةَ رضي الله عنه، قَالَ: سُئِل رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ؟ قَالَ: "يُكفِّرُ السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ وَالبَاقِيَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތު ދުވަހު ރޯދަހިފުމާބެހޭގޮތުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުދެންނެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެ

ދުވަހު) ރޯދަހިފުމަކީ، ފާއިތުވެދިޔަ އަހަރެއް، އަންނަން އޮތް އަހަރުގެ (ކުށި) ފާފަތައް ފުއްސަވާނެ ކަމުގައެވެ.}“

1251– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޢާޝޫރާ ދުވަހު (އެބަހީ: މުޙައްރަމްމަހުގެ ދިހަވަނަ ދުވަހު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ރޯދަފުޅު ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި އެ ދުވަހު ރޯދަހިފުމަށް (ޞަޙާބީބޭކަލުންނަށް) އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.“

1252– وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ: "يُكَفِّرُ السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ޢާޝޫރާ ދުވަހު ރޯދަހިފުމާމެދު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {(އެ ދުވަހު) ރޯދަހިފުމަކީ، ފާއިތުވެދިޔަ އަހަރު ކުރެވިފައިވާ (ކުށި) ފާފަތައް ފުއްސަވާކަމުގައެވެ.}“

1253– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَئِنْ بَقِيتُ إِلَى قَابِلٍ لَأَصُومَنَّ التَّاسِعَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިމަންކަލޭގެފާނު އަންނަ އަހަރު ދިރިހުރެއްވުން ހުންނެވި ކަމުގައި ވަނީނަމަ، (ތާސޫޢާ ދުވަހު، އެބަހީ: މުޙައްރަމްމަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހު) ރޯދަހިއްޕަވާ ހުންނާނެއެވެ.}“

* * * * *

1254– عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ، كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަބޫއައްޔޫބު (އަލްއަންޞާރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމަށްފަހު، އޭގާ ވިދިގެން ޝައްވާލްމަހުގެ ހަ ދުވަހު ރޯދަހިފައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ ހުރީ އަހަރުދުވަހު ރޯދަހިފުމާކާ އެއްފަދަކަމުގައެވެ.}”

(**ޝަރްޙު:** ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމާވިދިގެން، ޝައްވާލްމަހުގެ ހަ ރޯދަހިފުމަކީ، މުޅިއަހަރުދުވަހު ރޯދަހިފުމާކާ އެއްފަދަކަމުގެއްކަމުގައި ބަސްފުޅުގާތްދުގައި ދަންނައެ! ޞައްޙަ ޙަދީޘުން ޘާބިތުވާގޮތުގައި، “ކޮންމެ ހެޔޮކަމަކަށް ދިހަގުނައަށް އިތުރުވެގެންވެއެވެ.” އެހެންކަމުގައިވާނަމަ، ރަމަޟާންމަހުގެ ރޯދައަކީ، ދިހަމަސްދުވަހުގެ ރޯދައާކާ އެއްފަދަކަމެކެވެ. އަދި ޝައްވާލްމަހުގެ ހަދުވަހުގެ ރޯދައިގެ ޘަވާބު ފަސްދޮޅަސްދުވަސް ނުވަތަ ދެމަސްދުވަހުގެ ރޯދައާކާ އެއްފަދައެވެ. ވީމާ އޭނާ، ބާރަމަސްވެދިޔަ އުބްސޫރުން ބާރަމަސްދުވަހުގެ ރޯދައާކާ އެއްފަދަ، މަތިވެރިކަމާއި ދަރުމަވެރިބެނިވިކަމެކެވެ.

ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމާ ވިދިގެންނޭ އެމްބަސްތުކުގެ މާނައާމެދުގައި ބައެއް އިޚްތިލާފުން ވިދާޅުވަނީ، ޝައްވާލްމަހުގެ ފުރަތަމަގައި އެ ހަ ރޯދަހިފުން ފުރިހަމަކަމެވެ. ކޮންމެހެން ވިދިވިދިގެން ހަ ރޯދަހިފުމެއް ފުރިހަމަކަމެވެ. ނަމަވެސް، މުޅިއަށް މުޅިގެން ވެސް، ވިދިވިދިގެން ހިފުމަކުގައި ގޮތަ އިޚްތިލާފުން ވިދާޅުވެއެވެ.

އަންހެނުންބޫހުނާއި، އެކިއެކި މުރާދުފަތް ރަމަޟާންމަހު ދޫކޮށްލައިފައިވާ ރޯދަ، އަހަރުގެ އެހެން ދުވަސްކޮޅުގައި ހިފައި ނިންމައިލުމަށް ފުރިހަމަ އެއްވާއިކަ އެބައިމީހުން ފުރަތަމަ ހިފުން އަދާކުރުމަށްވުރެ ޝައްވާލްމަހުގެ ހަ ރޯދައެވެ. އަލްއިމާމް މުސްލިމް ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘްގެ މާނައިގައިވެއެވެ. “ރަމަޟާންމަހު ފާއިތުވައިވާ ރޯދަ

ހިއްޖުވުމަށް އާއިޝަތުގެފާނަށް ކުޅަދާނަކުރުވުމާއެކު ވެސް، ވިދިގެންއަންނަ އަހަރުގެ ޝަޢުބާންމަހު އުރުދު އެ ކަމަނާ ހިއްޖުވަމުއެވެ.“ “ޝަރުޙުއްސުންނަތި” (592/1) އިން ނަގައިފައި، “މުރްޢާތު”)

* * * * *

229- ކޮންމެ ހަފްތާއެއްގެ ހޯމަދުވަހާއި ބުރާސްފަތިދުވަހު ރޯދަހިފުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1255– عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الاثْنَيْنِ فَقَالَ: "ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ، وَيَوْمٌ بُعِثْتُ، أَوْ أُنزِلَ عَلَيَّ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّه، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ހޯމަދުވަހު ރޯދަހިފުމާގެ ސުވާލުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، އެ ދުވަހު، ތިމަންކަލޭގެފާނު އުފަންވެވަޑައިގެން ދުވަހެވެ. އަދި އެއީ އެދުވަހު، ތިމަންކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމާއިގެން ފޮނުއްވުނު ދުވަހެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، {އެއީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް (ކީރިތި ޤުރުއާން) ބާވައިލައްވަން ފެށި ދުވަހެވެ.}”

1256– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " تُعْرَضُ الأَعْمَالُ يَوْمَ الاثْنَيْنِ وَالْخَمِيْسِ، فَأُحِبُّ أَنْ يُعْرَضَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّه، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަންނަވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހޯމަދުވަހާއި ބުރާސްފަތިދުވަހު، (މީސްތަކުންގެ) ޢަމަލުތައް (اللَّهُގެ ޙަޟްރަތަށް)

އުފުއްދެވުއްވެ. ވަރަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ރޯދަފުރަތަން ހުންނަވަނިކޮށް، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ
ބަމަލުފުޅުވެއް (އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުތަކުން) އުފުއްދެވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޙީކުރައްވަމުއްވެ.}“

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ بِغَيْرِ ذِكْرِ الصَّوْمِ

މުސްލިމު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތުގައި ރޯދައިގެ ވާހަކަ
ނައިސްފައެއްނުވެއެވެ.

1257– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتحَرَّى صَوْمَ الاثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “ޢާއިޝާ اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންލިބިވޮޑިގެންވާ ތާއިޝަރުތިގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހޯމަދުވަހާއި
ބުރާސްފަތިދުވަހު ރޯދަހިފުމަށް ހުށަހަޅުއްވާ ހާއްސަ ސަމާލުކަމެއް ދެއްވައެވެ.

* * * * *

230- ކޮންމެ ހަނދުމަހަކުން ތިން ދުވަހު ރޯދައަށް ހިފުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކޮންމެ ހަނދުމަހަކުން ތިން
ދުވަހު ރޯދައަށްހިފުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘަށް، މި ތިންދުވަހު ރޯދަހިފުމަކީ
މާތްޚިޔާރުވެގެންވާ ދުވަސްތަކެއްކަމާއި، އެއީ ހަނދުމަހުގެ 13، 14، 15 މި
ތިން ދުވަސްކަމާއި، އަދި ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެއީ، ހަނދުމަހުގެ
12، 13، 14 ތިން ދުވަސްކަމާއި ހަމަވެސް ބޭނުން މަސްލަޙަތު އަދި ސަބަބަކާ ކުރިން
ބޭނުންވާނަމަ ބައްޓަންކުރެވޭން ހިމެނެއެވެ.

1258– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيْلِي ﷺ بثلاَثٍ: صِيَامِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ مِن كُلِّ شَهْرٍ، ورَكْعَتَي الضُّحَى، وَأَن أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ޚަލީލު، އެބަހީ: އެންމެ ގާތް ދޮސްތު ﷺ ތިމަންނާއަށް (ތިން ކަމަކަށް) ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެ މަސްދުވަހަކުން ތިން ދުވަހު (އެބަހީ: 13، 14، 15 ވީ ތިން ދުވަހު) ރޯދައަށް ހިފުމާއި، ޟުޙާ ނަމާދުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމާއި، ތިމަން ނިދުމުގެ ކުރިން ވިތުރި ކުރުމަށް (ވަސިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ.)"

1259– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، قَالَ: أَوْصَانِي حَبِيْبِي ﷺ بِثَلاَثٍ لَنْ أَدعَهُنَّ مَا عِشْتُ: بِصِيَامِ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ مِن كُلِّ شَهْرٍ، وَصَلاَةِ الضُّحَى، وَبِأَنْ لاَ أَنَامَ حَتَّى أُوتِرَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫދަރްދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ހަބީބު، އެބަހީ: އެންމެގާތް ލޯބިވެރިޔާ ﷺ ތިމަންނާއަށް (ތިން ކަމަކަށް) ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނާ ދިރިހުރިހާ ހިނދަކު ދުވަހަކު އެއިން ކަމެއް ދޫކޮށްނުލާނެކަން ވަސިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އެއީ، ކޮންމެ މަސްދުވަހަކުން ތިންދުވަހު (އެބަހީ:13، 14، 15 ވީ ތިންދުވަހު) ރޯދައަށް ހިފުމާއި، ޟުޙާނަމާދުގެ ދެރަކުޢަތް ކުރުމާއި، ތިމަންނާ ނިދުމުގެކުރިން ވިތުރި ކުރުމަށް (ވަސިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ.)"

1260– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "صَوْمُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ" . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަމްރު ބުނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ (މަސްދުވަހަކުން) ތިން ދުވަހު ރޯދައަށްހިފުމަކީ، (އެބަހީ: 13، 14، 15 ވީ ތިންދުވަހު ރޯދައަށްހިފުމަކީ) މުޅި އަހަރުދުވަހު ރޯދައަށް ހިފުންފަދަ ކަމެކެވެ.}"

1261– وَعَنْ مُعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ، أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُ مِن كُلِّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ ، فَقُلْتُ: مِنْ أَيِّ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ؟ قَالَتْ : لَمْ يَكُن يُبَالِي مِنْ أَيِّ الشَّهْرِ يَصُومُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރަޙުމަތްލައްވާ ތާބިޢީ ބޭކަނބަލަކު
ކަމުގައިވާ) މުޢާޛަތު ބިންތު (އަބްދު اللَّهِ) އަލްޢަދަވިއްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ
ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ޢާއިޝަތުގެފާނަށް (ރިޟަން
ދެއްނެވިމެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކޮންމެ މަސްދުވަހަކުން ތިން ދުވަސް ރޯދަހިފަވަން
ހުންނަވާތީއެވެ؟ އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ރިޔަންގާ ދެއްނެވިމެވެ. އެކަލޭގެފާނު
ރޯދަހިފަވަން ހުންނަވަނީ މަހުގެ ކޮން ދުވަހަކުތޯއެވެ؟ އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. މަހުގެ
ކޮންދުވަހަކުތޯ ބެއްލެވުމެއްނުކޮށް އެކަލޭގެފާނު ރޯދަހިފަވަން ހުންނަވައެވެ."

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘް ދޭހަވާގޮތުގައި، މަހުގެ ކޮން ދުވަހެއްކަން ބެލުމެއްނެތި،
ކޮންމެ މަސްދުވަހަކުން ތިން ދުވަސް ރޯދައަށްހިފުމުން، މަޤްބޫލު ވެދާނެއެވެ.
ނަމަވެސް، އެހެން ޙަދީޘްތަކުން ސާބިތުވާގޮތުގައި، މަސްދުވަހުގެ މެދުތެރޭގެ ތިން ދުވަސް،
(އެބަހީ: 13،14،15 މި ތިން ދުވަސް ރޯދައަށްހިފުން ރުއްސަވާފައިވެއެވެ. މި ޙަދީޘް
ޞަޙީޙްކަން މިވާ އަލްބާނީގެ ފޮތުގެ ޙަދީޘްގައި، އޭގެ ޢަދަދަކީ މި ފޮތުގައި ނަންބަރުކޮށްފައިވާ ގޮތަށް
ޙަދީޘްތަކުން އެކަން ސާބިތުކޮށް އަންގައެވެ. "މުތަރުޖިމު")

1262– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثًا، فَصُمْ ثَلَاثَ عَشْرَةَ، وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ، وَخَمْسَ عَشْرَةَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަބޫ ޛައްރުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{ކޮންމެ މަހެއްގެ ތިން ދުވަސް ރޯދަހިފަން ބޭނުންނަމަ، ފަހެ، ތޭރަވަނަ ދުވަހާއި،
ސާދަވަނަ ދުވަހާއި، ފަނަރަވަނަ ދުވަހު ރޯދައަށް ހުންނަހުށިކަމެވެ.}"

1263– وَعَنْ قَتَادَةَ بْنِ مِلْحَانَ ؓ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُنَا بِصِيَامِ أَيَّامِ الْبِيْضِ: ثَلَاثَ عَشْرَةَ، وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ، وَخَمْسَ عَشْرَةَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ޤަތާދަތު ބިން
މިލްޙާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބީޟްދުވަސްތަކުގެ
ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަހިފުމަށް، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަމުރުކުރައްވައެވެ. އެއީ، ތޭރަ، ސާދަ،
ފަނަރަ، މި ދުވަސްތަކެވެ."

1264– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لاَ يُفْطِرُ أَيَّامَ الْبِيضِ فِي حَضَرٍ وَلاَ سَفَرٍ". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަށުގައި ޙާޟިރުވެވަޑައިގެން ހުންނަވާފުޅުގައްޔާއި ދަތުރުފުޅުގައި ވިޔަސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަފުޅު ނުހިއްޕަވައި ދޫކޮށްނުލައްވައެވެ."

* * * * *

231- ރޯދަވެރިޔާ ރޯދަވިއްލުވައިދިނުމުގެ މާތްކަން ނަންގަންވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ރޯދަވެރިޔަކު ރޯދަވިއްލުވައިދިނުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘް، ރޯދައަށްހުރި މީހެއްގެ ގާތުގައި އެހެން މީހަކު އެއްޗެއް ކައިފިނަމަ، ރޯދަވެރިޔާއަށް އެކަމުގެ ސަވާބުން ދެމުން ޙުދުކުރައްވާ ކަމުއްސަލާ، ކާންދިން މީހާއަށް ކާންދޭން މިކަމަށް ސާބިތުން ކާކޮން ދުޢާކުރި ބަޔާންކުރައްވާން ހިމެނިގެންވެއެވެ.

1265– عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا، كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ، غَيْرَ أَنَّهُ لاَ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْءٌ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޚާލިދު ބިން ޒައިދުލް ޖުހަނީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޯދަވެރިޔަކު ރޯދަވިއްލުވައިދިނު މީހާ (އަދި: ރޯދަވެރިޔަކު ރޯދަވިއްލާނެ އެއްޗެއް ދިން މީހާ ދަންނަވާށެވެ!) އެންމެން، އެ ރޯދަވެރިޔާއަށް ލިބޭނީވެސް ހަމަހަމަ ލިބިގެން ވެއެވެ. އަދި، އެ ރޯދަވެރިޔާގެ ދަރުމައިން އެއްޗެއް އުނިވެއްނުންނެވެ.}"

1266– وَعَنْ أُمِّ عُمَارَةَ الأَنْصَارِيَّةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا، فَقَدَّمَتْ إِلَيْهِ طَعَامًا، فَقَالَ: "كُلِي" فَقَالَتْ: إِنِّي صَائِمَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ الصَّائِمَ تُصَلِّي عَلَيْهِ الْمَلاَئِكَةُ إِذَا أُكِلَ عِنْدَهُ حَتَّى يَفْرَغُوا" وَرُبَّمَا قَالَ: "حَتَّى يَشْبَعُوا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އުއްމުޢުމާރަތުލް އަންސާރިއްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެ ކަލަނގެ ގެއަށް ވަޑައިންނުވުބެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލަނގެ އެކަލޭގެފާނަށް ތަޢާމެއް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލަނގެ ތަޢާމުކުރައްވާށެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލަނގެ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު މިހިރީ ރޯދައަށެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ރޯދަވެރިޔާގެ ގާތުގައި، (މީހުން) ކާއެއްޗެއް ކައިފިނަމަ ދެންނާ ހިނދު، އެ މީހުން ކައިނިމެންދެން، އެ ރޯދަވެރިޔާއަށް މަލާއިކަތުން ޞަލަވާތް ކިޔައްވަމުން ގެންދަވާނެއެވެ.} އަދި އެހެން ވަހަކަ ބަސްފުޅުކުރެއްވި ކަމުގައިވެއެވެ. {އެ މީހުން ބޮޑުވެއްޖައުމަކަށް ދާނަދެން (އެ ރޯދަވެރިޔާއަށް މަލާއިކަތުން ޞަލަވާތްކިޔައްވަމުން ގެންދަވާނެއެވެ.)}"

1267– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَاءَ إِلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ رضي الله عنه، فَجَاءَ بِخُبْزٍ وَزَيْتٍ، فَأَكَلَ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلاَئِكَةُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ދުވަހަކު އިރުއޮއްސުން ކައިރިވެފައިވާ ވަގުތު) މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި ސަޢުދު ބިން ޢުބާދަތުގެފާނުގެ އަރިހަށް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، (ސަޢުދުގެފާނު) ރޮށްޓާއި ޒައިތޫނިތެޔޮ (އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް) ގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، (އިރުއޮއްސުމުން) އިރުއޮއްސުމުން އެ ކަލޭގެފާނު އޭގެން ތަޢާމުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلاَئِكَةُ" (އެބަހީ: ތިޔަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ރޯދަވެރިން ރޯދަވިއްލައިފިއެވެ. އަދި ހެޔޮލަފާ ބޭކަލުން، ތިޔަބޭކަލުންގެ ސުފުރާމަތިން ކައިފިއެވެ. އަދި މަލާއިކަތުން ތިޔަބޭކަލުންނަށް ޞަލަވާތް ކިޔައިފިއެވެ.)"

(ނޯޓު: މި ބަސްފުޅުގައި ބާއްވާފައިވާ ދުޢާއަކީ، ރޯދައަށްފަހު މިފަދަ ރޯދަވިއްލުމަށް ކާއެއްޗެހި ދޭ މީހާއަށް ކުރާނެ ދުޢާއެވެ. އަޅުގަނޑު ދުޢާގައި އެބަހީ އިދާމުން، އެ ބަސްފުޅުގެ ތަރުޖަމާއިން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ބަރަކާތް ދުޢާއަކީ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަރަކާ

މީހުންގެ ގާތުގައި ނޮރަދުދުވިއްޖައިވައިފިނަމަ، އެ ބަޔަކަށް މިފަދައިން ދުޢާކޮށްދެއްވައެވެ. މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމަށްޓަކައި އަރުވަސްވެގެން ކިބައިން މި ބަރަކާތް އަރުވާލާށި، އަރިހުއިރަސްދާތި، އިބުނުއުސޫލުންނާ ދިޔަވުމުގެ ބަރަކާތް ލައްވާދެއްވައެވެ. އަދި ހަމަ މިބަރަކާތް، މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސެވުމަށްޓަކައި އަބުދު ﷲ ބިނު އަބީ އައުފާގެ ކިބައިން އިބުން މާޖާއި، އިބުން ޙިއްބާނާއި، އަރުޖައިބާނީ ދިޔަވުމުގެ ބަރަކާތް ލައްވާދެއްވައެވެ.

"ދަރިދުލް ފަރީދު" (72/4) ނު ނަގައިފައި، "މުޢުތަރިފު")

* * * * *

232- އިޢުތިކާފުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަސްގަނޑުގެ ބާބު

1268– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހުދިހައިގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އިޢުތިކާފު ކުރައްވައެވެ."

1269– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި އާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހުދިހައިގައި އިޢުތިކާފުކުރައްވައެވެ. އެއީ މާތް اللّٰهُ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅު ގެންދަވައި (ސުވަރުގެވަޑައިގެން) ދުވަސްވަންދެންނެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބި ކަނބަލުން ވެސް އެ ދުވަސްތަކުގައި އިޢުތިކާފުކުރެއްވިއެވެ."

1270– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشَرَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْمًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، ކޮންމެ ރަމަޟާންމަހެއްގެ ފަހުދިހައިގެ ދުވަސްތަކުގައި އިޢުތިކާފުކުރައްވައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގެން އަހަރުގެ (ރަމަޟާންމަހު) ވިހި ދުވަހު އިޢުތިކާފުކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

233- ޙައްޖު ވާޖިބުކަމާއި އެ ކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ. ﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ (آل عمران: ٩٧) މާނައީ: "އެ ގެފުޅަށް ދަތުރުކުރެވޭން ތިބި، (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) اللَّهُ އަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް ވާޖިބެކެވެ. (އެ ކަމާމެދު) ދެކޮޅުހަދައިފި މީހާ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ، އެންމެހައި ޢާލަމްތަކުން ބޭނުންނުވެ، ފުދިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

1271– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: "بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުޟާވެވޮޑިއްވާ އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {އިސްލާމްދީން ބިނާވެގެންވަނީ، ފަސް ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. (އެއީ) ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމްކުރުމަށް ޙައްޤުވެގެންވާ އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މުޙައްމަދުގެފާނީ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމުގެ ޝަހާދަތާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތްދިނުމާއި، (ކަޢުބަތު اللَّهِ) ގެފުޅަށް ޙައްޖުވުމާއި، ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމެވެ."

1272– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا" فَقَالَ رَجُلٌ: أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَسَكَتَ، حَتَّى قَالَهَا ثَلاثًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ " ثُمَّ قَالَ: "ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ، وَاخْتِلاَفِهِم عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيءٍ فَأْتوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُم، وَإِذَا نَهَيْتُكُم عَن شَيءٍ فَدَعُوهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ޚުތުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުތުބާގައި) ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް اللَّهُ ތަޢާލާ ޙައްޖު ފަރުޟު ކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ޙައްޖުކުރާށެވެ.} ދެން، (އެ ހިނދު) ޞަޙާބީއަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! (ޙައްޖުވާނީ) ހަމަ ކޮންމެ އަހަރަކުތޯއެވެ؟ ދެން، އެކަލޭގެފާނު ހިމޭން ވަޑައިގަތުމުން އެ ސުވާލު ތިންފަހަރު ކުރެއްވުމުން ވެސް، ދެން އެކަލޭގެފާނު (ޙައްޖު ވާޖިބުވަނީ) ހަމައެކަނި ފަހަރެކެވެ. ދެން، (އެއަށްފަހު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {(މިބާގެ ސުވާލުގެ ޖަވާބުގައި) މިމަންކަލޭގެފާނު އާންމުކޮށް ވަޙީކުރެއްވިއިރަށް، އެކަން ވާޖިބުވެދާނެއެވެ. އަދި އޭރު (އެބަހީ: ކޮންމެ އަހަރަކު ޙައްޖުވުމަކީ) ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ކުޅަދާނަ ކަމެއްކަމުގައި ނުވާނެއެވެ.} އެއަށްފަހު، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް މިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލައްވާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން މިމަންކަލޭގެފާނު ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. (އެބަހީ: ދީނުގެ ކަމެއްގައި މިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވުމުގައި ގޮތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން އަމަލުކުރާށެވެ! ކަންކަމާ މެދު ސުވާލުކޮށް ކުރަން ނުހަދާށެވެ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގައި އުޅުނު މީހުން ހަލާކުވީ، އެބައިމީހުންގެ ސުވާލުތަށް ގިނަވުމުންނާއި، އެބައިމީހުންގެ (ގޮތަށް ފުރުއްވުނު) ނަބިއްޔުންނާ ދެބަސްވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. ދެން، މިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމަކަށް އަމުރު ކުރައްވައިފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން އެ ކަމެއް ކުރާށެވެ. ދެން، މިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުން ކަމެއް ނަހީކުރައްވައިފިނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމަކާ ދުރުހެލިވާށެވެ.}"

1273– وَعَنْهُ، قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ أَيُّ العَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ" قِيْلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" قِيْلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "حَجٌ مَبْرُورٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

"الْمَبْرُورُ" هُوَ الَّذِى لاَيَرْتَكِبُ صَاحِبُهُ فِيْهِ مَعْصِيَةٌ".

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ އިތުރުކަން ބޮޑު އަމަލަކީ ކޮބައިތޯ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ސުވާލުދެންނެވުނެވެ. (އެ ހިނދު) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވުމެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. ދެން ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ދެން) اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. ދެން ކޮން ކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ދެން) މަބްރޫރު ޙައްޖެއްކުރުމެވެ.}"

ނޯޓް: އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މަބްރޫރު ޙައްޖަކީ، ޙައްޖުވެރިޔާ އެ ކަމުގެ ތެރޭގައި اللهُ ނަހީކުރައްވާ އެއްވެސް ކަމަކާ އަރައިނުގަންނަ ޙައްޖެވެ."

1274– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرْفُثْ، وَلَمْ يَفْسُقْ، رَجَعَ كَيَومِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {މީހަކު ޙައްޖުވެ، (އެ ކަމުގެ ތެރޭގައި) ފާޙިޝަވެރިކަމާއި ވިޔަދާ ކަމެއް ނުކޮށް، ޙައްޖުގެ އަމުރުކަން ފުރިހަމަކޮށްފި މީހާ (ދަރިންނާވެ!) އޭނާ އުފެދި އަންނަށްފަހު، އޭނާގެ މަންމަ އޭނާ ވިހެއި ދުވަހަކާ އެއްފަދައިން (ފާފަތަކުން ޠާހިރުވެގެން) ވާ ޙާލަތަށެވެ.}"

1275– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ:"العُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلاَّ الْجَنَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ ޢުމްރާއިން އަނެއް ޢުމްރާއާ ދެމެދުގެ ވަގުތުތަކަކީ، އެ ދެމެދުގައި ކުރާ (ކުދި) ފާފަތަކުގެ ކައްފާރާއެކެވެ. އަދި މަޤްބޫލު ޙައްޖަކަށް ސުވަރުގެފިޔަވައި އެހެން ޖަޒާއެއް ނުވެއެވެ.}"

1276– وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَرَى الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْعَمَلِ، أفَلاَ نُجَاهِدُ؟ فَقَالَ: "لَكِنْ أَفْضَلُ الْجِهَادِ: حَجٌّ مَبْرُورٌ". (رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ދެކެނީ ޖިހާދުކުރުމަކީ އެންމެ އަފްޟަލު ޢަމަލުކަމުގައެވެ. (ވީމާ) އަޅުގަނޑުމެން (އަންހެނުން) ޖިހާދުކުރާކަށް ނުޖެހޭނަމުހެއްޔެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ރިޔާއާއި ފަޚުރުވެރިކަން ނުހިމެނޭ) އެންމެ އިޚްލާޞްތެރި، މަޤްބޫލު ޙައްޖުވެގެންނެވެ.}"

1277– وَعَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يَعْتِقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޢަރަފާތު ދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން اللهُ ތަޢާލާ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން ނަރަކައިން މިނިވަންކުރައްވާ އެހެން ދުވަހެއް ނުވެއެވެ.}"

1278– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً، أَوْ حَجَّةً مَعِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބައިމީހުންނަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަމަޟާންމަހު ޢުމްރާއެއްކުރުން ޙައްޖަކާ އެއްފަދައެވެ.} ނުވަތަ އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، {ރަމަޟާންމަހު ޢުމްރާއެއް ކުރުމީ، ތިމަންކަލޭގެފާނާއެކު ޙައްޖުކުރުމާ އެއްފަދަ ކަމެކެވެ.} މިފަދައިންނެވެ."

1279– وَعَنْهُ، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ فَرِيْضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ، أَدْرَكْتُ أَبِي شَيْخًا كَبِيْرًا، لاَ يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ أَفَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: "نَعَمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައި
ކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެން
ވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އަންހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ
ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ، އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟު
ކުރެއްވި ހައްޖު، އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕަގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވީ، ބައްޕަގެ ދުވަސްވެގެންވާހާލު
ސަވާރީއެއްގައި ހަމަޖެހި އިށީނދެ އިންނަކަށްވެސް ނުކުޅެދޭ. ވީމާ ބައްޕަގެ ބަދަލުގައި
އަޅުގަނޑު ހައްޖުކޮށްދީފާނަންތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {އާނއެކެވެ.}"

1280– وَعَنْ لَقِيْطِ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيْرٌ لاَ يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ، وَلاَ الْعُمْرَةَ، وَلاَ الظَعَنَ، قَالَ: "حُجَّ عَنْ أَبِيْكَ وَاعْتَمِرْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ލަޤީޠު ބިން ޢާމިރުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް
ވަޑައިގެންނެވި ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕައަކީ ވަރަށް
މުސްކުޅި ބޭކަލެކެވެ. (ބައްޕައަށް) ހައްޖުވެސް ކުރެއްވުމެއް، އަދި ޢުމްރާއެއް ވެސް ކުރެއްވުމެއް، އަދި
ދަތުރެއް ކުރެއްވުމަށް ވެސް ނުކުޅެދޭ. ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާގެ ބައްޕަގެ ބަދަލުގައި
ތިބާ ހައްޖު އަދި ޢުމްރާކުރައްވާށެވެ.}"

1281– وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيْدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: حُجَّ بِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِيْنَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އައްސާއިބު ބިން
ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަތުލް ވަދާޢުގައި،
ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާއާއިގެން ހައްޖުވެވުން އިރު، (އެބަހީ: ތިމަންގެ
ބައްޕަ (ޔަޒީދު) ތިމަންނާ ގެންވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހައްޖުވެވުމުގައި އިރު)
ތިމަންގެ އުމުރަކީ، ހަތް އަހަރެވެ."

(**ނޯޓް:** އައްސާއިބަކީ، އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕަ ޔަޒީދަކީ، މާތް اللَّهُ،
ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަސްޙާބުން ކަމުގައިވާ ބޭކަލުންނެވެ. ވީމާ، އައްސާއިބަކީ، އަސްޙާބުން ބޭކަލެއްގެ
ދަރިކަލަކު ކަމުގައިވާ އަސްޙާބުން ބޭކަލެކެވެ. އަލްއިމާމުމް ޖިޒިރީ މި ނަބިއްޔާ

ރިވާކުރައްވައިފައިވާތީ، އެކަން ސާފުވެއެވެ. އައްތިރުމިޛީގެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. "عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيْدَ، قَالَ: حَجَّ بِي أَبِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِيْنَ." މާނައީ: ”ޙައްޖަތުލް ވަދާޢުގައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާއާއިގެން، ތިމަންގެ ބައްޕާ ޙައްޖަށް ވަޑައިގެންނެވި އިރު، ތިމަންގެ އުމުރަކީ، ހަތް އަހަރެވެ.“

އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ވަނަވަރުގެމަޢްލޫމާތު އަލްއިމާމު އިބްނުޙަޖަރު ޢަސްޤަލާނީ ލިޔުއްވައިފައިވާ މަޝްހޫރު ފޮތް، ”އަލްއިޞާބާ ފީ ތަމްއީޒިއްޞަޙާބާ“ މިފޮތުގެ 6 ވަނަބައިގެ 658 ވަނަ ސަފުހާގައި އައްސާއިބުގެ ބައްޕާ ޔަޒީދު، އަޞްޙާބު ބޭކަލެއްކަމުގައި އެނގޭ ހެކިތަކާއެކުގައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ.

ނަމަވެސް، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، މި ޙަދީޘުގައި މާނަކުރަން އައްސާއިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ދެ ބަދަލު ގޮތަށްނަވައިފައިވާތީ ވެސް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕައަކީ، އަޞްޙާބުބޭކަލެއްކަން ދަންނަވާތޯއެވެ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) މިހެން ލިޔުއްވައިފައި ނުވެއެވެ. އެކަމަކު، އެހެން އެހެނަ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ބަދިގެއަށް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާތީ، މިސާލަކަށް، ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ، ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ، ޢަމްރުބްނުލްޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ، ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން އައްނުޢުމާން، ޢަބްދު اللَّهِގެ ދަރިކަލުން ޖާބިރު، ޢާއިޝާގެ ދަރިކަލުން އަލްޤާސިމް ފަދަ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘްތައް ލިޔުއްވާފައިވާ، އަދި އަޞްޙާބު ބޭކަލެއްގެ ދަރިކަލުންކަމުގައިވާ އަޞްޙާބު ބޭކަލެއްގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘްކަމުގައިވާތީ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި“ މިފަދައިން ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. ބަޔާންކޮށްދިނުމުގައި އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، ޙަދީޘްއިލްމުގެ އެންމެއިސް އިމާމުންގެ ފަރާތުގައި ގެނައިއްވާ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ފަދައިން، އެ ކަލޭގެފާނު މިކަން ފާހަގަކުރައްވާފައިވާނީ ޔަޤީންކަން ދެނެނޯވާގޮތް ނުވާތީއެވެ. ވީމާ މަޢުލޫމާތު ބެލެނިވި ފާހަގަކުރެއްވީއެވެ. އަދި މިކަން މާނަކުރާގޮތުގައި އެކަން ރަނގަޅުކުރަންވީ ފާހަގަކުރެވެއެވެ. ”މުޢުތަބަރު“)

1282– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ، لَقِيَ رَكْبًا بالرَّوْحَاء، فَقَالَ: "مَنِ القَوْمُ ؟" قَالُوا: الْمُسْلِمُونَ، قَالُوا: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: "رَسُولُ اللَّهِ" فرَفَعَتِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا، فَقَالَتْ أَلِهَذَا حَجٌّ؟ قَالَ: "نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (މަދީނާއާ ކައިރީގައިވާ) އައްރަވްޙާއާގުޅޭ ހިސާބުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ޤާފިލާއެއް ފެނިވަޑައިގެންފިއެވެ. ދެން، (އެބައިމީހުންނަށް ސަލާމްގޮވައިލެއްވުމަށް ފަހު) އެކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. {މިއީ ކޮންބަޔަކު ހެއްޔެވެ؟} އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. (އަޅުގަނޑުމެންނީ) މުސްލިމުންނެވެ. އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. މިއީ ކޮން ބޭކަލަކު ތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {މިވަނީ ކަލޭގެފާނީ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ.} ދެން، (އެހިނދު އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން) އަންހެނަކު، އެކަލޭގެފާނާ ދިމާއަށް ކުޑަ ކުއްޖަކު އުފުއްލާލައިފައި ދެންނެވިއެވެ. މި ކުއްޖާއަށް ޙައްޖުވެވޭނެތޯއެވެ؟ ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އާނއެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދަރުމަ ކަނބަލުންނަށް ލިބޭނެއެވެ.}"

1283– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَجَّ عَلَى رَحْلٍ، وَكَانَتْ زَامِلَتَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބައްޖަރުވަޅުގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަތުރުފުޅުގެ ބޭނުންފުޅުވާ ހުރިހާއެއްޗެއް އެއަށް އެޅުވިފައިވާ ޖަމަލުގަނޑު ސަވާރުކޮށްވަޑައިގެންނެވެ."

(ޝަރަޙަ: "ޒާމިލާ" އެވިދާޅުވީ، އެ ސަވާރީއަށް އެ މީހެއްގެ ކައިންބޮއިމާއި ދެނިހެން ކަންކަމަށް ބޭނުންވާ ދަތުރުގެ އެންމެހައި ސާމާނު އަޅުވައިފައިވާ ޖަމަލުގަނޑު ސަވާރީއަށެވެ.)

1284– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَتْ عُكَاظُ وَمِجَنَّةُ، وَذُو الْمَجَازِ، أَسْوَاقًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَأَثَّمُوا أَن يَتَّجِرُوا فِي الْمَوَاسِمِ، فَنَزَلَتْ: ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ ﴾ (الْبَقَرَة : 198) فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުކާޡާއި،

މިޖަންނާ އާއި، ދުލްމަޖާޒަކީ ޖާހިލިއްޔަވާންގެ (މަޝްހޫރު) ބާޒާރުތަކެވެ. ފަހެ، ޙައްޖު މޫސުމުގައި (އެ ތަންތަނުގައި) ވިޔަފާރިކޮށްއުޅުމަކީ، ފާފަވެރިވާން ކަމެއްކަމުގައި އެބޭފުޅުން ބޭކަލުން ހިތްޕުޅުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، (އެ ހިނދު) މާތް اللّٰهُ، މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ.

﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ﴾ (މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބާ ފަޟުލުވަންތަކުރިކަމެއް (އެބަހީ: ވިޔަފާރިކުރުންފަދަ ގޮތްގޮތުން ހޯދާ ތަނަވަސްކަމެއް) ހޯދުން އުޅުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނުވެއެވެ.) (އަލްބަޤަރާ: 198) އެބަހީ: ޙައްޖުމޫސުމުގައި (ވިޔަފާރިކުރުންފަދަ ގޮތްގޮތުން ހޯދާ ތަނަވަސްކަމެއްހޯދުން އުޅުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނުވެއެވެ.)“

* * * * *

234- ޖިހާދުކުރުމުގެ ފަޟީލަތް ބަޔާންކުރާ ބާބު

މާތް اللّه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَقَٰتِلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمْ كَآفَّةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ﴾ (التوبة:٣٦) މާނައީ: "އަދި އެންމެން މުޝްރިކުންނާ ތިޔަބައިމީހުން ހަނގުރާމަކުރާށެވެ! އެއުރެންވެސް އެންމެން އެކުގައި ތިޔަބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރާ ފަދައިންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللّه ވާޑުގެންވަނީ ތަޤްވާވެރިންނާ އެކުގައިކަން، ތިޔަބައިމީހުން ދަންނާށެވެ!"

މާތް اللّه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ٢١٦) މާނައީ: "ހަނގުރާމަކުރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވައިލެއްވިއެވެ. އެއީ، (އެ ކަމަކީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުރުހެވޭ ކަމެއްކަމުގައި ވީނަމަވެސް. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ނުރުހޭ ކަމެއް އެއީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަމުގެ ކަމަކަށް ވެދާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ރުހޭ ކަމެއް، އެއީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެއްލުންހުރި ކަމަކަށް ވެދާނެއެވެ. އަދި اللّه، ހުރިހާކަމެއްގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނޭނގެއެވެ."

މާތް اللّه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ٱنفِرُوا۟ خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ﴾ (التوبة: ٤١) މާނައީ: "ލުއިކަމާއެކުގައްޔާއި، ބުރަކަމާއެކުގައި، ތިޔަބައިމީހުން (ހަނގުރާމައަށް) ނުކުންނާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާތަކާއި

ނަފްސުތަކުން اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި، އެ ގޮތް ހެޔޮކަން ބޮޑުވެ. ތިޔަބައި މީހުންނަށް (އެ ކަން) އެނގޭކަމުގައި ވާނަމަށެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ ٱللَّهَ ٱشۡتَرَىٰ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَنفُسَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلۡجَنَّةَۚ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقۡتُلُونَ وَيُقۡتَلُونَۖ وَعۡدًا عَلَيۡهِ حَقّٗا فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ وَٱلۡقُرۡءَانِۚ وَمَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِۚ فَٱسۡتَبۡشِرُواْ بِبَيۡعِكُمُ ٱلَّذِي بَايَعۡتُم بِهِۦۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾ (التوبة: ١١١) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ، މުއުމިނުންގެ ކިބައިން އެއުރެންގެ ނަފްސުތަކާއި، މުދާތައް، އެއުރެންނަށް ސުވަރުގެ ހުރިކަން އަންގަވައި، ބަދަލުގައިގަތެވެ. އެއުރެން اللهُގެ މަގުގައި ހަނގުރާމަ ކުރެތެވެ. ދެން، އެއުރެން (ދުޝްމަނުން) ޤަތުލުކުރެތް، އަދި އެއުރެން ޤަތުލުވެވެތެވެ. (އެއުރެންނަށް ސުވަރުގެ ހުރިކަމީ) ތައުރާތުގައި، އިންޖީލުގައި، ޤުރްއާނުގައި، އެކަލާނގެ ޙައްޤުގޮތުގައި ކުރައްވައިފައިވާ ވަޢުދެކެވެ. އަދި ވަޢުދު ފުއްދެވުމުގައި، اللهُ އަށްވުރެ ފުއްދެވުންތެރިކަން ބޮޑީ ކާކުހެއްތޯ؟ ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ވިއްކި ވިއްކުމާމެދު އުފާކުރާހިނގާށެވެ! ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބުވެރިވުމަކީ ހަމަ އެއީއެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ غَيۡرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ وَٱلۡمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ عَلَى ٱلۡقَٰعِدِينَ دَرَجَةٗۚ وَكُلّٗا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلۡقَٰعِدِينَ أَجۡرًا عَظِيمٗا دَرَجَٰتٖ مِّنۡهُ وَمَغۡفِرَةٗ وَرَحۡمَةٗۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمًا﴾ (النساء: ٩٥ – ٩٦) މާނައީ: ”މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން (ޖިހާދު ނުކުރެވޭފަދަ) ޢުޛުރުތަކާގެ ވެރިން ފިޔަވައި، ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސްތިބޭ މީހުން، اللهُގެ މަގުގައި އެއުރެންގެ މުދާތަކާއި، ނަފްސުތަކުން ޖިހާދުކުރާ މީހުންނާ ހަމަހަމަ ވެގެންނުވެތެވެ. އެއުރެންގެ މުދާތަކާއި، ނަފްސުތަކުން ޖިހާދުކުރާ މީހުން، ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސްތިބޭ މީހުންނަށްވުރެ ދަރަޖައިގެގޮތުން اللهُ މާތްކުރައްވައިފިއެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބަޔަކަށްވެސް، ހެޔޮދަރުމަ ދެއްވުމަށް اللهُ ވަޢުދުވެވަޑައިގެންފިއެވެ. ހަނގުރާމައަށް ނުގޮސްތިބޭ މީހުންނަށްވުރެ ޖިހާދުކުރާ މީހުން ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމަ ދެއްވުމަށް اللهُ މާތްކުރައްވައިފިއެވެ. (އެއީ) އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުންވާ ދަރަޖަތަކެވެ. އަދި، ފާފަ ފުއްސެވުމެވެ. އަދި، ރަޙްމަތެވެ. އަދި،

ގިނަގިނައިން ޢުމުރާއްސަވާ ޙައިރުވެންތަ ކަމަށް ކަމުގައި اللّٰهُ ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ يَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ وَيُدۡخِلۡكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ وَأُخۡرَىٰ تُحِبُّونَهَاۖ نَصۡرٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتۡحٞ قَرِيبٞۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ (الصف: ١٠ – ١٣) މާނައީ: "އޭ އީމާންވީ މީސްތަކުންނޭވެ! ވޭންދެނިވި އަޒާބުން ތިޔަބައިމީހުން މިންޖުކޮށްދޭނޭ ވިޔަފާރިއެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިޔަނބަސްކަލާނގެ ދަލީލުކޮށްދެއްވާނަންތޯއެވެ؟ (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން اللّٰهُއަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވުމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާތަކުންނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުން اللّٰهُގެ މަގުގައި ތިޔަބައިމީހުން ޖިހާދުކުރުމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަނަމަ، އެކަމީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވާ ހެޔޮކަންތަކެވެ. އޭރުން އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި އޭގެ ދަށުން ކޯރުތައް ހިނގާހިނގައި ހުންނަ ސުވަރުގެތަކަށް އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ވައްދަވާނެއެވެ. އަދި ޢަދުނުގެ ސުވަރުގެތަކުގައިވާ ރަނގަޅު ގެދޮރުތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ވަޒަންވެރިކުރައްވާނެއެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބުވެރިކަމަކީ އެއީއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ލޯބިވާ އެހެން ނިޢުމަތެއް، އެކަލާނގެ ދެއްވާނެއެވެ. (އެއީ) اللّٰهُގެ ހަޟްރަތުން ދެއްވާ ނަޞްރުވެރިކަމާއި، އަދި ގާތްވެގެންވާ ފަތަހަކެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު މުއުމިނުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރު ދެއްވާށެވެ!"

މި މަޢުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކީ، ވަރަށް ގިނަކަމުގައި އެއްގޮތް ގިނަ ޙަދީޘްތަކެވެ.

އަދި ޖިހާދުގެ މާތްކަމާގުޅޭ ގޮތުން ވާރިދުވެފައިވާ ބަޔާންތަކީ ބައިވަރު އަދަދަކަށް ވަރަށްބޮޑު ގިނަ ބަޔާންތަކެކެވެ. އޭގެތެރެއިން އަންނަނިވި ބަޔާންތަކެވެ.

1285– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ" قِيْلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ" قِيْلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "حَجٌّ مَبْرُورٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ އިސްކަންދޭންޖެހޭ ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުދެންނެވުނެވެ. (އެ ހިނދު) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވުމެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{(ދެން) اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ދެން) މަޤްބޫލު ޙައްޖެއްވުމެވެ.}”

1286– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى؟ قَالَ: "الصَّلاةُ عَلَى وَقْتِهَا" قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: "بِرُّ الْوَالِدَيْنِ" قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިވަރަށް ދެންނެވީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. اللهُތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ އިސްކަންދޭންޖެހޭ ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ، ފަރުޟު ފަސް) ނަމާދު، އެ ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި ކުރުމެވެ.} މިވަރަށް ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މައިންބަފައިންނަށް ކަމުދިޔުމެވެ.} މިވަރަށް ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}”

1287– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الإِيْمَانُ بِاللَّهِ، وَالْجِهَادُ فِي سَبِيْلِهِ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫ ޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިވަރަށް ދެންނެވީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އެންމެ އިސްކަންދޭންޖެހޭ ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُއަށް އީމާންވުމާއި، އެކަލާނގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}”

1288– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ رَوْحَةٌ، خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ މަގުގައި ހެނދުނު ނުވަތަ ހަވީރުއްގައި ހިނގުން (އެބަހީ: އެ ދަތުރުކުރުމަކީ، اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި ހަރަކާތްތެރިވުމަކީ) ދުނިޔެއާއި، އެތަނުގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮކަން ބޮޑުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.}"

1289– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ" قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: "مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَعْبُدُ اللَّهَ، وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ މީހަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އޭނާގެ ނަފްސާއި މުދަލުން اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މުއުމިނު މީހާއެވެ.} ދެންނެވިއެވެ. ދެން ކާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(ދެން) ފަރުބަދަތަކުގެ ވާދީތަކެއްގެ ތެރެއިން ވާދިއެއްގައި (މީސްތަކުންނާ އެކަހެރިވެގެން) اللهُ އަށް އަޅުކަންކުރަމުންދާ، ތިމާގެ އުނދަގޫތަކުން މީސްތަކުން ސަލާމަތްކުރާ މީހާއެވެ.}"

1290– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: "رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَمَوْضِعُ سَوْطِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ، خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَالرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ تَعَالَى، أَوِ الْغَدْوَةُ، خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَما عَلَيْهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަހްލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމުގެ ގޮތުން) އެއްދުވަހަށް (އެ ބައެއްގެ) ސަރަޙައްދު ރައްކާތެރިކުރުމުގައި ބައިތިވުމަކީ ދުނިޔެއާއި، އެ ދުނިޔެގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އެކަކުގެ ކަސަބުއްޓާ މިންވަރު ސުވަރުގެއިން ލިބުން، ދުނިޔެއާއި، އެތަނުގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑެވެ. އަދި އަޅާ، اللهُ ގެ މަގުގައި ހެނދުނު ނުވަތަ ހަވީރުއްގައި ހިނގުން (އެބަހީ: އެ ދަތުރުކުރުމަކީ اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި ހަރަކާތްތެރިވުން) ދުނިޔެއާއި، އެތަނުގައި ވާހައި އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑެވެ.}"

1291– وعَنْ سَلْمَانَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَ قِيَامِهِ، وَإِنْ مَاتَ فِيْهِ جَرَي عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُ، وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الفَتَّانَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ ސަލްމާން (އަލްފާރިސީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. (ވިދާޅުވެއްވިއެވެ.) {اللَّهُގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމުގެ ގޮތުން) އެއްދުވަހާ އެއްރޭ ވަރަށް (އެ ބަހައްޓާ) ސަރަޙައްދު ރައްކާތެރިކުރުމުގައި ބައިތިއްބުމަކީ، އެއްމަސް ދުވަހު ރޯދަހިފުމާއި، އެ މަހުގެ ރޭތަކުގައި ނަމާދުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮކަމެކެވެ. އެ ޙާލުގައި އެ މީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ، އޭނާ ކުރަމުންދިޔަ ޢަމަލުގެ ދަރުމަ ދެމިހުންނާނެއެވެ. ހަމަ އޭނާއަށް ރިޒުގުދެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ ކަށްވަޅު ސުވާލު ކުރާ ދެމަލާއިކަތުގެ ފިތުނައިން ރައްކާތެރިވާނެއެވެ.}“

1292– وعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلاَّ الْمُرَابطَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ يُنَمَّى لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَيُؤَمَّنُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ ފަޟާލަތު ބިން ޢުބައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {މަރުވެއްޖެ ކޮންމެ މީހެއްގެ ޢަމަލު، އެ މީހާ މަރުވުމުން ނިމިދެއެވެ. اللَّهُގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމުގެ) ސަރަޙައްދު ރައްކާތެރިކުރުމުގައި ބައިތިއްބާ މީހާ ފިޔަވައެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތް ދުވަހާ ހަމައަށް، އޭނާގެ ޢަމަލު ބޮޑުވަމުން، އިތުރުވަމުން ދާނެއެވެ. އަދި ގަބުރުގެ ފިތުނައިން އޭނާ ރައްކާތެރިވާނެއެވެ.}“

1293– وَعَنْ عُثْمَانَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيْمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފައިވާ ޢުޘްމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިކަމަށް

ދިމަނުއެހިމެވެ. (ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {اللهُ ގެ މަގުގައި (މުސްލިމުންގެ) ސަރަޙައްދު ރައްކާތެރިކުރުމަށްޓަކައި ފާރަވެރިވުން، އެ ދުވަސް ދުނިޔެއާއި ދުނިޔޭގައިވާ އެއް ހާލެއް ދުވަހު ފާރަވެރިވުމަކީ ހެޔޮކަންތަކެވެ.}"

1294– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "تَضَمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيْلِهِ، لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ جِهَادٌ فِي سَبِيْلِي، وَإِيْمَانٌ بِي وَتَصْدِيْقٌ بِرُسُلِي، فَهُوَ عَلَيَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَنْزِلِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ، أَوْ غَنِيْمَةٍ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا مِنْ كَلْمٍ يُكْلَمُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، إِلاَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِيْنَ كُلِمَ، لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ، وَرِيْحُهُ رِيْحُ مِسْكٍ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ مَا قَعَدْتُ خِلاَفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيْلِ اللَّهِ أَبَدًا، وَلَكِنْ لاَ أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلَهُمْ، وَلاَ يَجِدُونَ سَعَةً، وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوَدِدْتُ أَنْ أَغْزُوَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، فَأُقْتَلَ، ثُمَّ أَغْزُوَ، فَأُقْتَلَ، ثُمَّ أَغْزُوَ، فَأُقْتَلَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَرَوَى الْبُخَارِيُّ بَعْضَهُ)

މާނައީ: "ފަތަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރުއްސުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

{اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމަށް) ނުކުމެއްޖެ މީހަކާގެ ކަންތައްތަކާމެދު اللهُ ތަޢާލާ ޒާމިންވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ.) {މިމަންޒަރުސްކަލާނގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި މެނުވީ، އަދި މިމަންޒަރުސްކަލާނގެއަށް އީމާންވެގެންވާ ބާވާގައި، އަދި މިމަންޒަރުސްކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އީމާންވެގެން ނުނިކުތީ، އޭނާ ގެއިން ނުނުކުންނަކަށްގައި ނުވެއެވެ. ދެން، އޭނާ ސުވަރުގެއަށް ވައްދުވުމަށް މިމަންޒަރުސްކަލާނގެ ޒާމިންވެ ވޮޑިގެން ވަޑައިގަތެވެ. ނުވަތަ އެ ތަނަކުން އޭނާ ނުކުތް އޭނާގެ ގެއަށް ތަވާބާއި، ޣަނީމާއާއެކު (ސަލާމަތުން) އޭނާ ރައްދުކުރެއް ދެއްވުމަށް، މިމަންޒަރުސްކަލާނގެ އެކަމަށް ޒާމިންވެ ވޮޑިގެންވާ ކަމެވެ.} (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަ ވުޖޫދު އެކަލާނގެ ހަތްދަންވެރިކަމުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤަސަމުކުރަން ގަސަމްވެވަޑައި ވިދާޅުވެވެ. اللهُ ގެ މަގުގައި އެ ޖިހާދުގެ ހަނގުރާމައިގައި ޒަޚަމްތެރިވެއްޖެ ނަމަ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާ ޒަޚަމްވެ ތިބި ހާލަތުގައި ބާއްވަމެވެ. އޭގެ ކުލައަކީ ލޭގެ ކުލައެވެ. (ނަމަވެސް) އޭގެ ވަހަކީ، ޒަވާހިރުގެ ވަހެވެ. މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަ ވުޖޫދު އެކަލާނގެ ހަތްދަންވެރިކަމުގައިވާ މާތްރަސްކަލާނގެ ޤަސަމުކުރަމެވެ. މުސްލިމުންނަށް ދަތި އުނދަގޫ

ކަމެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ، اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށް ނުކުންނަ ކޮންމެ ލަޝްކަރެއްގައި މިމަންކަލޭގެފާނު ބައިވެރިވެ ވަޑައިނުގެން ފަހަރެއްގައި ވެސް ފަސްޖެހިވަޑައި ނުގަތީމުހެވެ. ނަމަވެސް އެންމެހައި މުސްލިމުންނަށް ސަވާރީ ދެއްވުމަށް، މިމަންކަލޭގެފާނަށް ކުޅަދާނަވެގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އަމިއްލައަށް ވެސް އެ ކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންނެއް ނުވެއެވެ. އަދި (ކޮންމެ ލަޝްކަރަކާއެކުގައި މިމަންކަލޭގެފާނު ހިނގާވަޑައިގަން ނުކުރެވޭވަޑައިގަންނަވާނަމަ) މިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެބައިމީހުން ޖިހާދަށް ނުނުކުމެ ފަސްޖެހިހުރުމަކީ މިބަލާ، އެބައިމީހުންނަށް ވަރަށް ނުރުހުންވާ ކަމެއް ކަމުގައިނޫނީ ނުވާހުއްޓީމެވެ. މުޙައްމަދުގެ ފުރާނަވާ އެކަލާނގެ ހަތްފުޅުގައިވާ ވާތްތެރި ކަލާނގެ ދަތުފުޅު ގަސަމްކުރަމެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނު اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރައްވައި ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ. އެއަށްފަހު (ދިރުއްވާފައި) އަނބުރާ ވެސް اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރައްވައި ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމަށް އެދިވަޑައި ގަންނަވަމެވެ. އެއަށްފަހު (ދިރުއްވާފައި) އަނބުރާ ވެސް اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރައްވައި ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވަމެވެ.}“

1295– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ مَكْلُومٍ يُكْلَمُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ إِلاَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَكَلْمُهُ يَدْمَى: اللَّوْنُ لَونُ دَمٍ، وَالرِّيْحُ رِيْحُ مِسْكٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އަބޫހުރައިރާ:ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންގެއްލި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُގެ މަގުގައި ޒަޚަމްވާ އެއްވެސް މީހަކު، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާގެ ޒަޚަމާއެކުގެން (اللهُގެ ޙަޟްރަތަށް) އަންނާނެ ކަމުގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ. އެހިނދު އޭނާގެ ޒަޚަމުން ލޭ އޮހޮރިއެރަމުންނެވެ. އޭގެ ކުލައަކީ، ލޭގެ ކުލައެވެ. އެކަމަކު އޭގެ ވަސަކީ ކަސްތޫރީގެ ވަހެވެ.}“

1296– وَعَنْ مُعَاذٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: "مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَمَنْ جُرِحَ جُرْحًا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ أَوْ نُكِبَ نَكْبَةً، فَإِنَّهَا تَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغْزَرِ مَا كَانَتْ: لَوْنُهَا الزَّعْفَرَانُ، وَرِيْحُهَا كَالْمِسْكِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިވެއްވި މުޢާޛުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖަމަލުކަން ދުވަހަކަށް ކިރުދޭހާއިރުގެ ވަގުތުކޮޅަކަށް، މުސްލިމު ފިރިހެނަކު اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި، ބައިވެރިވެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ވާޖިބުވެގެންދެއެވެ. އަދި اللَّهُ ގެ މަގުގައި މީހަކު ޒަޚަމްވެ، ނުވަތަ ހަނިގަނޑެއް ތަންކޮޅެއް ކެތިގެއިފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ މީހާ (މަޙްޝަރަށް) އަންނާނީ، އެ ޒަޚަމް ނުވަތަ އެ ކެތި، އެ ހިނގަތަން ހުންނާހުށެވެ. އޭގެ ކުލައަކީ، ކުލަވުގެ ކުލައެވެ. އޭގެ ވަހަކީ، ކަސްތޫރީގެ ވަހެވެ.}"

1297- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، بِشِعْبٍ، فِيْهِ عُيَيْنَةٌ مِن مَاءٍ عَذْبَةٍ، فَأَعْجَبَتْهُ، فَقَالَ: لَواعْتَزَلْتُ النَّاسَ فَأَقَمْتُ فِي هَذَا الشِّعْبِ، ولَنْ أَفْعَلَ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: "لاَ تَفْعَلْ، فَإِنَّ مُقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِيْنَ عَامًا، أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ؟ اغْزُوا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބެންކުރު ބޭކަލަކު ފަރުބަދަތަކުގެ މެދުގައިވާ ހުޅަނގު ކަރައްވައި ވަޑައިގަތެވެ. އެ މެދުގައި ސާފު ފެންއާރެއްވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެ މެދުވަރަށް ހިތްފުރުނުމަޖާ ތަނެއްކަމުގައިވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (ގެ ހިތްފުރުން) ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުންނާ އެކަހެރިވެ، މި މެދުގައި ތިމަންނާ ދިރިއުޅުމަން (މިއީ) ހެޔޮނަ ރަނގަޅު ތަނެކެވެ. ނަމަވެސް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އިޒުނައާނުލައި އެހެން ނުހަދަމަވާހިމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެ ވާހަކަ ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއަކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އެކަން ނުކުރައްވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އެއްވެސް ވަގުތަކު اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށް ހުންނަހުރުމަކީ، އެ މީހެއްގެ ގޭގައި ހަތްދިހަ އަހަރު ވަންދެން ނަމާދުކުރުމަށްވުރެ ދަރަޖައިގައި މާރަނގަޅު ކަމެކެވެ. ފަހެ، اللَّهُ ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަފުއްސަވައި، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގެ ވެއްދެވުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުލޯބިވޭހެއްޔެވެ؟ ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާށެވެ. ޖަމަލުކަން ދުވަހަކަށް

ކިރުފުރެއިރާހި ވަގުތުކޮޅަކަށް، ﷲ ގެ މަގުގައި މީހަކު ޖިހާދުކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ވާޖިބުވެގެންދެއެވެ.}“

1298- وَعَنْهُ، قَالَ: قِيْلَ: يَارَسُولَ اللَّهِ، مَا يَعْدِلُ الْجِهَادَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ؟ قَالَ:"لاَ تَسْتَطِيعُونَهُ" فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: "لاَ تَسْتَطِيْعُونَهُ " ثُمَّ قَالَ: "مَثَلُ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ، الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ، لاَ يَفْتُرُ: مِنْ صِيَامٍ، وَلاَ صَلاَةٍ، حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ تَعَالَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރާޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަށް) ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާ އެއްވަރު އެހެން ކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންނެއް ނުވާނެއެވެ.} ފަހެ، އެ ބަޔަކު ދެ ފަހަރު ނުވަތަ ތިން ފަހަރު އެ ސުވާލު ތަކުރާރުކުރައްވައި އެކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭރުން ކޮންމެ ފަހަރަކުވެސް އެކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވީ، {ތިޔަބައިމީހުން އެކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންނެއް ނުވާނެއެވެ.} އެއަށްފަހު ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މުޖާހިދުގެ މިސާލަކީ، އޭނާ ޖިހާދުން އިނބުރި އަންނަންދެން، ނަމާދުކުރުމާއި، ރޯދަހިފުމާއި، ﷲ ގެ އާޔަތްތަކަށް (އެބަހީ: ކިޔަވުމަށް) ކިޔަމަންތެރިވާ އެއްވެސް ވަގުތެއްގައި ފޫހިކަމެއް ނުވާ (ދުވަހު ރޯދަ ހިފައި ރޭގަނޑު ނަމާދުކުރާ) މީހާގެ މިސާލެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ؟ قَالَ: "لاَ أَجِدُهُ" ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَسْتَطِيعُ إِذَا خَرَجَ الْمُجَاهِدُ أَنْ تَدْخُلَ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَلاَ تَفْتُرَ، وَتَصُومَ وَلاَ تُفْطِرَ؟" فَقَالَ: وَمَنْ يَسْتَطِيْعُ ذَلِكَ؟

އަދި ބުޚާރީގެ އެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “ހަމަކަށަވަރުން، ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާ އެއްވަރު އެއްކަމެއް އަޅުގަނޑަށް ބަލައިދެއްވުން އެދެމެވެ! ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު (އެފަދަ ކަމެއް) ދަންނަވާނެގޮތެއް ނުދަންނަވަމެވެ.} (އެބަހީ: ޖިހާދުކުރުމާ އެއްވަރު އެހެންކަމެއް ނުވެއެވެ.) އެއަށްފަހު ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ޖިހާދުކުރާ މީހާ، އޭނާގެ ގެއިން ނިކުމެވުމުން، ތިބާގެ ގޯތީގެ މިސްކިތަށްވަދެ، ނަމާދުކުރުމަށް ހުރެ، އެއްވެސް ފޫހިކަމެއް

ދުރުހެލިވެއްސެވި (އޭނާ އެނބުރި އަތުވެއްޖެއުމަށްދާންދެން) ނަމާދުކޮށްކޮށް، އަދި ރޯދަހިފެއްޓުވެއްސެވި ރޯދަހައްޓަވަހުރުވަމު، ފިތާއަށް ކުރެވިދާނެ ކަމެއްހުއްޓެވެ؟} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އެއި ހާކަށް ކުރަމާނަވާނެ ކަމެއްތޯއެވެ!"

1299- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مِنْ خَيْرِ مَعَاشِ النَّاسِ لَهُمْ رَجُلٌ مُمْسِكٌ بِعَنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، يَطِيْرُ عَلَى مَتْنِهِ كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً، أَوْ فَزْعَةً طَارَ عَلَى مَتْنِهِ، يَبْتَغِي الْقَتْلَ أَوِ الْمَوْتَ مَظَانَّهُ، أَوْ رَجُلٌ فِي غُنَيْمَةٍ أَوْ شَعَفَةٍ مِنْ هَذِهِ الشَّعَفِ، أَوْ بَطْنِ وَادٍ مِنْ هَذِهِ الأَوْدِيَةِ، يُقِيْمُ الصَّلاَةَ، وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَيَعْبُدُ رَبَّهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْيَقِيْنُ، لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلاَّ فِي خَيْرٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް އެންމެ ހެޔޮވާ (ބަރަކާތްތެރި) ދިރިއުޅުމެއްގައިވާ މީހަކީ، اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި، އެ މީހެއްގެ އަސްގެ ވަޅުގަނޑު ހިފައިގެން (ތައްޔާރުވެ) ހުންނަ މީހެކެވެ. އޭނާއަށް ހަނގުރާމައެއްގެ ނުވަތަ (ދުޝްމިނުންނާ) ކުއްލި ބިރުވެރިކަމުގެ ހަޑަހުގެ ފިޔަވަހިކު، އޭގެ ބޮޑުކަރުމަތީގައި އުދުހިފައިދާ ފަދައިން (އަސްގެ ގޮތުގައިކަން) އެ ދިމާއަކަށް ދަތުރުކޮށްގެން ދެއެވެ. (އެކަންތައް ގެންގުޅޭ) ޝަހީދުވުން ނުވަތަ މަރުވުން އެދި އޭނާގެ އެންމެ ބޮޑު އެދުންކަމުގައި ވެއެވެ. ނުވަތަ (އެގޮތަ ދެވަނަ މީހަކީ) އެ މީހެއްގެ މަދު ބަކަރިކޮޅަކާއިގެން ފަރުބަދަތަކުގެ ކުރުކުރުތަކުގެ ތެރެއިން ކުރުކުރެއްގެ މަތީގައި، ނުވަތަ ވާދީތަކުން ވާދީއެއްގައި ހުއްޓުވެހުރެ، ނަމާދުކޮށް، ޒަކާތްދީރިހުރުދުވަހު މަތީ އޭނާއާ ބައްދަލުކުރުމަށްޓަކައި ބަރަކާތްތެރިކަމުން ހުރިހާ ފަރާތަކުން އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމުގައި ދެމިހުންނަ މީހާއެވެ. އެކަލޭގެ ތެރެއިން ކަމެއްގައި ފިޔަވައި މީސްތަކުންނާ އެއްވެސް ގުޅުމެއްނުވެއެވެ.}"

1300- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގައި ސަތޭކަ ދަރަޖަ ވެއެވެ. ތައާލާ اللهُ، އެ ދަރަޖަތައް ތައްޔާރުކުރެއްވީ، އަށާރާނގެ މަގުގައި

ޖިހާދުކުރާ މީހުންނަށްޓަކައެވެ. އެއީން ކާމިލް ދީ ދަރަޖައެއްގެ ދަރުމަތަކައި، އޭގައި ބޮޑު ދަރުމަތަކީ ދަރުމަވަންތަވެއެވެ.}“

1301– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ رِضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلاَمِ دِيْنًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ" فَعَجِبَ لَهَا أَبُوسَعِيدٍ، فَقَالَ أَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "وَأُخْرَى يَرْفَعُ اللَّهُ بِهَا الْعَبْدَ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ" قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސުންވެއްޖެ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ އަށް މީހެއްގެ ރައްބަކުކަމުގައި، އަދި އިސްލާމްދީނަށް، ޤާނޫނުގެ ދީނަކުކަމުގައި، އަދި މުޙައްމަދުގެފާނު (اللَّهُ ގެ) ރަސޫލާކަމަށް އިމާންވެއްޖެ މީހާއަށް ސުވަރުގެ ލިބުން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.} ފަހެ، މި ބަސްފުޅުގެމައްޗަށް އަބޫސަޢީދު ޢަޖާއިބުވެ ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލާނގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑަށް އަދި އެއް ފަހަރު މިދަ ބަސްފުޅު ތަކުރާރުކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވެދެއްވުން އެދެމެވެ! ފަހެ، އިތުރު އެކަލާނގެ، އެ ބަސްފުޅު އެ ކަލާނގެއަށް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ބަޔާންކުރައްވައި އެވެ. {އަދި އެހެން ކަމެއްވެސްވެއެވެ. އެއީ ސަބަބުން، މާތް اللَّهُ، އެކަލާނގެއަޅާ ސުވަރުގޭގައި ސަތޭކަ ދަރަޖައެއް އުފުއްލަވައި މަތިވެރިކުރައްވައެވެ.} (އަބޫސަޢީދު) ދެންނެވިއެވެ. اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއީ، ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {(އެއީ) اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ. اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}“

1302– وَعَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي ﷺ، وَهُوَ بِحَضْرَةِ الْعَدُوِّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ" فَقَامَ رَجُلٌ رَثُّ الْهَيْئَةِ، فَقَالَ: يَا أَبَا مُوسَى أَأَنْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ هَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ، فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "أَقْرَأُ عَلَيْكُمُ السَّلاَمَ" ثُمَّ كَسَرَ جَفْنَ سَيْفِهِ فَأَلْقَاهُ، ثُمَّ مَشَى بِسَيْفِهِ إِلَى الْعَدُوِّ فَضَرَبَ بِهِ حَتَّى قُتِلَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސުންވެއްޖެ) އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީގެ ދަރިކަލުން، (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތިބޭ ބައްޕާކަލުންގެ ކުރިމަތީގައި) އަބޫބަކުރު

(ޖިހާދު)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާގެ ބައްޕާ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމި އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީ، ދުޝްމަނުންގެ ކުރިމަތީގައި ހުންނަވައި، ވިދާޅުވެއްޖެ ތިމަންނާ އަހީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތަކުގައި ވަނީ (އެބަހީ: އެ ދޮރުތަކުގައި ހުރެއްވުން ވަނީ) ކަނޑިތަކުގެ ހިޔަލްތަކުގައެވެ.} (އެބަހީ: اللهُ ގެމަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މީހަކީ ސުވަރުގެވަންތެރިޔެކެވެ.) ފަހެ، (މި ބަސްފުޅު އަޑުއަހައި) ބޮޑާވެފައި، އަދި ވިދި ހަސްފަސްނިވަމާވާ ގޮތުގޮސް ތަކައިގެން ހުރި މީހަކު ތެދުވެ، ދޮށްނިވިއެވެ. އޭ އަބޫމޫސާއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިޔަފުޅު ޙަދީޘްކުރެއްވީ ކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުއްވިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އާނއެކެވެ. ފަހެ، އެ މީހާ އޭނާގެ އެކުވެރިންގެ ގާތަށް އެނބުރި ދިޔައެވެ. އަދި ބުނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންނާ (ވަދާއީ) ސަލާމްކުރަމެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާ، އޭނާގެ ކަނޑިގެ އުރަ ކުޑިކުރިކޮށްލިއެވެ. އަދި ކަނޑި ހިފައިގެން މައިދާނަށްނުކުމެ ދުޝްމަނުންނަށް ޙަމަލާދިނެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުން، އޭނާ ޝަހީދުވަންދެން ހަނގުރާމަ ކުރިއެވެ.“

1303- وَعَنْ أَبِي عَبْسٍ، عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا اغْبَرَّتْ قَدَمَا عَبْدٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމި އަބޫޢަބްސް، އަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޖުބައިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُގެ މަގުގައި (އެބަހީ: ޖިހާދު ކުރުމުގައި ބައިވެރިވެ) އެއްވެސް އަޅެއްގެ ފައިތިލަ ހިރަފުސްވެގެންފަހެ، އެ ފައިތިލައަށް، (އެބަހީ: އެފަދަ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑަށް) ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުހިފާނެއެވެ.}“

1304- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنَ فِي الضَّرْعِ، وَلاَ يَجْتَمِعُ عَلَى عَبْدٍ غُبَارٌ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ކިރުވަޅުގަނޑުން ނުކުމެފައިވާ) ކިރު، އަނބުރާ ކިރުވަޅުގަނޑަށް ރުޖޫޢަ ވެއްޖެއަދުވަން ދާންދެން (އެބަހީ: އެއީ ވާނެކަމެއްނޫންކަމެއްގައި ނުވާފަދައިން) اللهُއަށް ބިރުވެތިވެ، ރޮއި

މީހެއްގެ ގައިގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ބީހުމަކީ ވާނޭކަމެއްނޫނެވެ. އަދި اللهُގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމުގައި) އެއްވެސް މީހެއްގެ ހަށިގަނޑަށް ބުރައިދީ ހިރަފުހާއެކުގައި ނަރަކައިގެ ދުން (އެ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގައި) ޖެހުމަކީ ވާނޭކަމެއްނޫނެވެ.}“

(ޝަރްޙު: މި ޙަދީޘުގައި މިވަނީ، ވުން އެކަށީގެންނުވާ ކަމެއްގެ މިސާލު ގެންނަވައި، މުޖާހިދުންނަށް ލިބޭނެ މަތިވެރި ދަރަޖަ ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ. މި ގޮތުން ކިރުވައްގަނޑުން ނުކުމެއްޖެ ހިނދު، އަނބުރައި އެ ވައްގަނޑަށް ޖަހާލުމަކީ ނުވާނެ ކަމެއްކަން ކަށަވަރުވާފަދައިން، اللهُއަށް ބިރުވެތިވެ ރޮއި މީހެއްގެ ގައިގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުބީހޭނެކަމީ ކަށަވަރު ކަމެކެވެ. ހަމަ އެފަދައިން، اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި މީހެއްގެ ހަށިގަނޑަށް ހިރަފުސް ބުރައިފައި ވަނިކޮށް، އޭނާގެ ހަށިގަނޑުގައި ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުބީހޭނެކަމީ ކަށަވަރުކަމެކެވެ. އެއީ، އެފަދަ މީހަކާ ހަމައަށް ނަރަކައިގެ ދުންވެސް ނާންނާނެ ކަމަށްޓަކައެވެ. ދުން ނުބީހެންޏާ އަލިފާން ނުބީހޭނެކަމީ ވަކިންބުނެވޭނެ އެކަން ކަށަވަރުކޮށްދޭ ކަމެކެވެ.

ޝާފީދު ސަލާހުއްދީން ރުސްތުމްގެ ތަރުޖަމާއިން (179/2) ނަގައިފައި، “ދުމަރުޖިދު”)

1305- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "عَيْنَانِ لاَ تَمَسُّهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ.) {ނަރަކައިގެ އަލިފާން ނުބީހޭނެ ދެ ލޯއެއް ވެއެވެ. (އެއީ) اللهُ އަށް ބިރުވެތިވެ ރޮއި (މީހެއްގެ) ލޯލެއް، އަދި اللهُގެ މަގުގައި ރޭގަނޑު ނުނިދައި ފާރައަށްހުރެއްޖެ (މީހެއްގެ) ލޯލެވެ.} (އެބަހީ: އެއިން މީހެއްގެ ލޯލުގައި އަލިފާން ނުބީހޭނެކަމަށްވާއިރު، އެފަދަ މީހެއްގެ ހަށިގަނޑުގައި އަލިފާން ނުބީހޭނެ އަރުވާކަމަށްބެލެވެ.)

1306- وَعَن زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَن جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންވެގެންވި ޖައިދު ބަސް ހުރިގޮތް ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި) މުޖާހިދަކު ތައްޔާރުކޮށްދެއްވައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއީ ޖިހާދުކުރިމީހެކެވެ. އަދި ހަނގުރާމަވެރިޔަކު (މައިދާނުގައި ވާރިދު) އެ ހަނގުރާމަވެރިޔާގެ ގޭގެ ކަންތައްތައް ހެޔޮގޮތުގައި ބަލަހައްޓައި، އެހީތެރިވެ، އަޅައިލައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއީ ޖިހާދުކުރި މީހެކެވެ.}''

1307– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ ظِلُّ فُسْطَاطٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، وَمَنِيْحَةُ خَادِمٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، أَوْ طَرُوقَةُ فَحْلٍ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންވެގެންވި އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުން މަންފާލިބޭގޮތަށްޓަކައި) ހިޔާބުދޭ ފާރުގެއްޖަހައިދިނުމާއި، اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރާމީހާ މަސްތޫ ޚިދުމަތްކުރުމަށްޓަކައި) ޚާދިމަކު ހަދިޔާކުރުމާއި، اللهُ ގެ މަގުގައި (ޖިހާދުކުރުން ބޭނުންކުރާ ސަވާރީ ދިނުމަށްޓަކައި) ފުރާވަރުވެއްޖެ އަންހެން ޖަމަލެއް ދިނުމަކީ އެންމެ ފުރިހަމަ ޞަދަގާތެވެ.}''

(**ޝަރަޙު:** "طَرُوقَةُ فَحْلٍ" މިބަސްގައި "فَحْل" ގެ މުރާދަކީ، ފިރިހެން ޖަމަލެވެ. އަދި "طَرُوقَةُ" ގެ މުރާދަކީ، ޖިންސީގުޅުން ފިރިހެން ޖަމަލު ގެންގުޅެވޭފަދަ ފުރައިގެ ޖަމަލު އަންހެން ޖަމަލެވެ. ޙަދީޘްގައި މި ޖުމްލައިގެ މަޤްޞަދަކީ، ހަނގުރާމަވެރި މުޖާހިދުން ބޭނުންވާ ސަވާރީ ދިނުމުގެ ބޭނުމުގައި، ފުރާވަރުވެއްޖެއަކަށްވާ އަންހެންޖަމަލު ވައްދައިދިނުމެވެ، އަދި ޒިރާޢަތްކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ ބޮޑު ޖަމަލެއް ވިއަސް، ޖިހާދުގައި ބޭނުންކުރުމަށް އެ ސަވާރީ ބޭނުންކުރުމަށް ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނަށް ނުކުމެވެ. ބައެއް ތަފުސީރުތަކުގެ ''ތަރިޔާޤް ޤާރިޢީން'' (112/4) އިން ނަގައިފައި، ''މުޙައްރިރު'')

1308– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ فَتًى مِنْ أَسْلَمَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيْدُ الْغَزْوَ وَلَيْسَ مَعِي مَا أَتَجَهَّزُ بِهِ، قَالَ: "ائْتِ فُلَانًا، فَإِنَّهُ قَدْ كَانَ تَجَهَّزَ فَمَرِضَ" فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُقْرِئُكَ

السَّلاَمَ وَيَقُولُ: أَعْطِنِي الَّذِي تَجَهَّزْتَ بِهِ، قَالَ: يَا فُلاَنَةُ! أَعْطِيهِ، الَّذِي كُنْتُ تَجَهَّزْتُ بِهِ، وَلاَ تَحْبِسِينَ مِنْهُ شَيْئًا، فَوَاللَّهِ لاَ تَحْبِسِي مِنْهُ شَيْئًا فَيُبَارَكَ لَكِ فِيهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އަސްލަމު ވަށްހަރިގެ ޒުވާނަކު ދަންނަވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު ޖިހާދުކުރުމަށް (ދަން) ބޭނުންވެއެވެ. ނަމަވެސް، އަޅުގަނޑުގެ އަތުގައި އެ ކަމަށް ބޭނުންވާ ސާމާނެއް ނެތެވެ. (ރަސޫލު ﷲ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، އެފަރި މީހެއްގެ ގާތަށް ދާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާވެސް، ޖިހާދަށް ތައްޔާރުވެފައިވަނިކޮށް ބަލިވެފައެވެ.} ފަހެ، އެ ޒުވާނާ އެ ބޭކަލެއްގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ، ތިބާއަށް ސަލާމްވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ، ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނުމަށްޓަކައި ތައްޔާރުކުރި ތަކެތި އަޅުގަނޑާ ޙަވާލުކުރައްވާށެވެ! ފަހެ، އެ ބޭކަލުން (އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ކަނބަލޭގެއާއެވެ. މިމަނާ ޖިހާދުކުރުމަށް ދިޔުމަށްޓަކައި ތައްޔާރުކުރި ތަކެތި މިނާއަށް ހަވާލުކުރާށެވެ! އަދި އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް (ގޭގައި) ނުބަހައްޓާށެވެ. ﷲ ގަސަމްބުނަމެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ގައި ތިބާއަށް ބަރަކާތްލެއްވުމަށްޓަކައި، އެއްޗެއް ވެސް (ގޭގައި) ނުބަހައްޓާށެވެ.}"

1309– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ إِلَى بَنِي لَحْيَانَ، فَقَالَ: "لِيَنْبَعِثْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا، وَالأَجْرُ بَيْنَهُمَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެވި އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ލިޙްޔާނުދަރިކޮޅުގެ މީހުންނާ (ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި) އެ ބައިމީހުންނާ ދިމާއަށް ރަސޫލު ﷲ ﷺ ލަޝްކަރެއް ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިޤަބީލާމީހުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ދެ މީހުންކުރެ އެކަކު ޖިހާދަށް ނުކުންނާށެވެ. އަދި (އަނެއް މީހާ، ޖިހާދަށްދިޔަ މީހާގެ ގޭގެކަންތައްތައް ބެލެހެއްޓުމަށް ހުންނާށެވެ.) އެ ކަމުގެ ދަރުމަ އެ ދެމީހުންގެ ދެމެދުގައިވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "لِيَخْرُجْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ" ثُمَّ قَالَ لِلْقَاعِدِ: " أَيُّكُمْ خَلَفَ الْخَارِجَ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ كَانَ لَهُ مِثْلُ نِصْفِ أَجْرِ الْخَارِجِ"

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބައީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ކޮންމެ ދެ މީހުންކުރެ އެކަކު (ޖިހާދަށް) ނުކުންނާށެވެ.} އެއަށްފަހު (ޖިހާދަށް ނުދެވޭ ތިބޭމީހުންނަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައުރެން ކޮންމެ މީހަކު ވެސް (ޖިހާދަށް) ނުކުތް މީހުންކުރެ މީހެއްގެ އަހުލުވެރިންނާއި މާލަށް ހެޔޮގޮތުގައި ބަލަހައްޓައިދީފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ޖިހާދަށްނުކުތް މީހަކަށް ލިބޭ ދަރުމައިގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި އެ މީހަކަށް ލިބޭނެއެވެ.}"

1310– وَعَنِ الْبَرَاءِ ﷺ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ، رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالْحَدِيْدِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أُقَاتِلُ أَوْ أُسْلِمُ؟ فَقَالَ: "أَسْلِمْ، ثُمَّ قَاتِلْ" فَأَسْلَمَ، ثُمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "عَمِلَ قَلِيلاً وَأُجِرَ كَثِيْرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި އަލްބަރާއު (އިބްނު އާޒިބު)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު ދަގަނޑު ދަށަށް އަޅައިގަންނައި މީހަކު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވައެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (އަޅުގަނޑު އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރަންވީ ކަމަކީ ކާބައިތޯއެވެ؟) ޖިހާދުކުރަނީތޯއެވެ؟ ނުވަތަ އިސްލާމްވުން ފުރަތަމަ ކުރަނީތޯއެވެ؟ ފަހެ، (ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ (ފުރަތަމަ) އިސްލާމްވާށެވެ. އެއަށްފަހުގައި ޖިހާދުކުރާށެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވުން ފުރަތަމަ ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ޖިހާދަށް ނުކުންނެވިއެވެ. އަދި އޭނާ ފަހުން އެ ކަލޭގެފާނު ޝަހީދުވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާ މަދުއަމަލެއްކޮށްފި ނުކުތަސްވެއެވެ. އެކަމަކު މަތިވެރި ދަރުމަ ލިބިގެންދިޔައެވެ.}"

(**ނޯޓް:** މި ޙަދީޘަކީ މި ބުނުއްވުން ބާކަރީ، ރަޟި اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނުއްވި، ޖުމްހޫރު ބުނު އިބްނުހުމާމަށް ބަލައިލާ. ޖުމްހޫރު މި ނަމަކީ، އެ ކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވުން ފުރަތަމަ ކުރެއްވިކަން ކުރިމަތި ކުރެވިފައިވާ ކަމަށް ބުނުއްވާފައިވާ، "އުސްދުލްޣާބާ" މި ނަން ބަދަލުކުރައްވައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވި ނަމެކެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (114/4) އިންނަގައިވާ، "މުޤައްރިބު")

1311- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَلَهُ مَا عَلَى الأَرْضِ مِنْ شَيءٍ إِلاَّ الشَّهِيْدُ، يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ، لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. {ސުވަރުގެއަށް ވަންނަ މީސްތަކުންކުރެ ޝަހީދުން ފިޔަވައި، ދުނިޔެއަށް އެނބުރި ދިޔުމަށްއެދޭނެ އެއްވެސް އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ (ދުނިޔޭގެ) ބިންމަތީގައި، އޮތްހައި ތަކެތިވީނަމަ ނިޢުމަތްތަކެއް ލިބިގެން ވިޔަސް ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. (ނަމަވެސް، ޝަހީދުން) ދެވަނަ ފަހަރަށް ވެސް ދުނިޔެއަށް ފޮނުއްވުމަށް އެދޭނެއެވެ. އަދި، ދިހަ ފަހަރަށް އޭނާ (اللَّهُގެ މަގުގައި) ޝަހީދުވުމަށް އެދޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާއަށް (ސުވަރުގޭގައި ދެއްވާ) ކަރާމާތްތެރި ދަރަޖަ ފެނި، އެކަމުގެ (އެބަހީ: އެކަން އިތުރުވުމުގެ) އެދުމުގައެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {(އެއީ ޝަހީދުންނަށް ދެއްވާ މަތިވެރިދަރަޖަ އެންމެހައި ފެނުމުންނެވެ.}“

1312- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إِلاَّ الدَّيْنَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނާމެދު ރުއްސެވުންވެއްވި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ޝަހީދުންނަށްޓަކައި (އެބައިމީހުން ދަރަނިވެރިވާ) ދަރަނި ފިޔަވާ އެހެން ކަންތައް ހުރިހާ ފާފަތައް ފުއްސެވިދާނެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُكَفِّرُ كُلَّ شَيءٍ إِلاَّ الدَّيْنَ".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {اللَّهُގެ މަގުގައި ޝަހީދުވުމަކީ މީހާގެ ދަރަނި ފިޔަވައި އެހެން ކަންތަކެއް ހުރިހާކަމެއް ފުއްސެވެއެވެ.}“

1313- وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ فِيهِمْ فَذَكَرَ أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالإِيْمَانَ بِاللَّهِ أَفْضَلُ الأَعْمَالِ، فَقَامَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ

أَتُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "نَعَمْ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ، مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ"

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "كَيْفَ قُلْتَ؟" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "نَعَمْ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ، إِلاَّ الدَّيْنَ، فَإِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ لِي ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރުއްސުންދެއްވި އަބޫޤަތާދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެ ބޭކަލުންގެ މެދުގައި (އެއް ދުވަހަކު) ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ދެން، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާއި، اللَّهُ އަށް އީމާންވުމަކީ، އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިންކަމާ ކަންތައްކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ދެން، (މި ބަސްފުޅު އަޑު އައްސަވައި) ބޭކަލަކު ތެދުވެވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. اللَّهُ ގެ މަގުގައި އަޅުގަނޑު ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑުގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެހެއްޔެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އާނއެވެ. ތިބާ اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޝަހީދުވާނަމަ، ތިބާއަކީ، (އެކަމުގައި ހިތްވަރާ ދެރަނުވެ) ކެތްތެރިޔާ، اللَّهُ ގެ ރިޟާއާއި ޘަވާބަށް އުއްމީދުކުރާ، އަދި ހަނގުރާމައަށް ފުރަގަސްނުދީ ކުރިމަތިލާ ސާބިތުކަމާއެކު ކުރިއަރައި ހަނގުރާމަކުރުމުގައި ފުރަގަސްނުދީބައި ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ ކަލޭގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ.}

އެއަށްފަހު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ތިބާ ދެންނެވީގައި ބުނި ކިހިނެއްތޯއެވެ؟} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. (އަޅުގަނޑު ދެންނެވީ) اللَّهُ ގެ މަގުގައި އަޅުގަނޑު ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑުގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެހެއްޔެވެ؟ ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އާނއެވެ. ތިބާއަކީ، (އެކަމުގައި ހިތްވަރާ ދެރަނުވެ) ކެތްތެރިޔާ، اللَّهُ ގެ ރިޟާއާއި ޘަވާބަށް އުއްމީދުކުރާ، އަދި ހަނގުރާމައަށް ފުރަގަސްނުދީ ކުރިމަތިލާ ސާބިތުކަމާއެކު ކުރިއަރައި ހަނގުރާމަކުރުމުގައި ފުރަގަސްނުދީބައި ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ ކަލޭގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ. ދަރަނި ފިޔަވައެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، (ދެންމެ) ޖިބްރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމު މިވާހަކަ ކަލޭގެފާނަށް އެ ވާހަކަ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.}"

1314– وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: أَيْنَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ قُتِلْتُ؟ قَالَ: "فِي الْجَنَّةِ" فَأَلْقَى تَمَرَاتٍ كُنَّ فِي يَدِهِ، ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. اللَّهُގެ މަގުގައި އަޅުގަނޑު ޝަހީދުވެއްޖެނަމަ، އަޅުގަނޑު ވާނީ ކޮންތާކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގޭގައެވެ.} ފަހެ، (މިބަސްފުޅު އަޑުއެހުމުން) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަދުރުކޮޅެއް އެއްލަވައިލައްވާފައި ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމާ ހަމައަށް (ދީނުގެ ދުޝްމަނުންނާ) ހަނގުރާމަ ކުރެއްވިއެވެ."

1315- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ انْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى سَبَقُوا الْمُشْرِكِيْنَ إِلَى بَدْرٍ، وَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَقْدُمَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَى شَيْءٍ حَتَّى أَكُونَ أَنَا دُونَهُ" فَدَنَا الْمُشْرِكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قُومُوا إِلَى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالأَرْضُ" قَالَ: يَقُولُ عُمَيْرُبْنُ الْحُمَامِ الأَنْصَارِيُّ ﷺ، يَا رَسُولَ اللَّهِ جَنَّةٌ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالأَرْضُ؟ قَالَ: "نَعم" قَالَ: بَخٍ بَخٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَولِكَ بَخٍ بَخٍ؟" قَالَ: لاَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِلاَّ رَجَاءَ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا، قَالَ: "فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا" فَأَخْرَجَ تَمَرَاتٍ مِنْ قَرَنِهِ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ، ثُمَّ قَالَ لَئِنْ أَنَا حَيِيْتُ حَتَّى آكُلَ تَمَرَاتِي هَذِهِ، إِنَّهَا لَحَيَاةٌ طَوِيْلَةٌ، فَرَمَى بِمَا مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ، ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން، މުޝްރިކުންނަށްވުރެ ކުރިން ބަދުރުގެ މައިދާނަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެއަށްފަހު، މުޝްރިކުން (އެ ތަނަށް) އައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނާ ބޭއްދުމުން ވަކިގޮތަކަށް ވިދާޅުވުމުން، ނުވަތަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަކިކަމެއް ކުރުމުގެ ކުރިން، ތިޔަބައިމީހުން އިސްވެ އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރާށެވެ.} ފަހެ، މުޝްރިކުން (ހަނގުރާމަކުރުމަށްޓަކައި ގަސްދުގައި މުސްލިމުންގެ ފަރާތަށް) ކައިރިވުމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެތަނުގެ ތަނަވަސްކަން އުޑުތަކާއި ބިމުގެ ތަނަވަސްކަންފަދަ ސުވަރުގެ ދިމާލަށް ތިޔަބައިމީހުން ކުރިއަރައި ދާށެވެ!} (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބަސްފުޅު އަޑުއެހުމުން) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމައިރު ބުނުލް ޙުމާމް އަލްއަންޞާރީ ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އުޑުތަކާއި ބިމުގެ ތަނަވަސްކަމާ އެއްފަދަ ސުވަރުގެއެއްހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

{އާދޭހެވެ.} އެކަލޭގެފާނު (ބައިޙާނުވެގެން) ވިދާޅުވިއެވެ. ވާހް ވާހް އެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަދީޤުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ވާހް ވާހް އެވެ ވިދާޅުވުމުގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟} (ދިވެހިބަހުގައި ވެސް ބައިޙާނުކަމުގެ މާނައިގައިއާއި މަޚާމާތުގެ މާނައިގައި ވާހް ވާހް އެވެ ބުނެއުޅޭ ޙަދަކިން ޢަރަބި ބަހުގައިވެސް بَخٍ بَخٍ މި ބަސް، އެ ދެމާނައިގައި ބޭނުންކުރެވެއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނާ އެ ސުވާލުކުރެއްވީ އެ ކަމަނާ ބަހަކުއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. اللهُގަސަމްކޮށްދަނީ ދަންނަވަމެވެ. އަދި، އެހެން އެއްޗެއް ކަމެއްވެގެންނެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އަހުގެ ނިޔަތަކީ، އެތާނގެ އަހުލުވެރިއަކުކަމުގައިވުމުގެ އުއްމީދުގައި އެހެން ބުނެވުނީއެވެ. ޙަދީޘްކުރައްވައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނީ، އެ ބިމުގެ އަހުލުވެރިއަކުކަ ކާކަތުރިޔާއެވެ.} (އަންނަނުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހެން ޙަދީޘްކުރައްވައްވައްދެން) އެ ކަލޭގެފާނުގެ މިތުރަހުގައްޔާ ކަމާނުގެ ތަށިއިން ކަދުރުކާށިތައް ނަންގަވައި ފަޅައިކޮޅުއްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަމަށް މި ކަދުރުތަށް ކައިނިމެންދެން ދިރިހުރުމަކީ ދިގުމުއްދަތެއް، އެއީ (ސުވަރުގެއަށްވަނުމާ ދެމެދު ހުރަސްއަޅާ) ދިގު ވަގުތުތަކެއްކަމަށް ވުމާއި ނުވާގޮތުގެ. ދެން ވިދާޅުވެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތުގައިހުރި ކަދުރުތަށް އެއްކޮޅަށްއެއްލެވީ އެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމަށްދާންދެން އަނބިމުށްޓާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވައިފިއެވެ.”

1316– وَعَنْهُ، قَالَ: جَاءَ نَاسٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنِ ابْعَثْ مَعَنَا رِجَالاً يُعَلِّمُونَا الْقُرْآنَ وَالسُّنَّةَ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ سَبْعِينَ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ، يُقَالُ لَهُمُ: الْقُرَّاءُ، فِيهِمْ خَالِي حَرَامٌ، يَقْرَؤُونَ الْقُرْآنَ، وَيَتَدَارَسُونَ بِاللَّيْلِ يَتَعَلَّمُونَ، وَكَانُوا بِالنَّهَارِ يَجِيئُونَ بِالْمَاءِ، فَيَضَعُونَهُ فِي الْمَسْجِدِ، وَيَحْتَطِبُونَ فَيَبِيعُونَهُ، وَيَشْتَرُونَ بِهِ الطَّعَامَ لأَهْلِ الصُّفَّةِ وَلِلْفُقَرَاءِ، فَبَعَثَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ، فَعَرَضُوا لَهُمْ فَقَتَلُوهُمْ، قَبْلَ أَنْ يَبْلُغُوا الْمَكَانَ، فَقَالُوا: اللَّهُمَّ بَلِّغْ عَنَّا نَبِيَّنَا أَنَّا قَدْ لَقِينَاكَ، فَرَضِينَا عَنْكَ وَرَضِيتَ عَنَا، وَأَتَى رَجُلٌ حَرَامًا خَالَ أَنَسٍ مِنْ خَلْفِهِ، فَطَعَنَهُ بِرُمْحٍ حَتَّى أَنْفَذَهُ، فَقَالَ حَرَامٌ: فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ إِخْوَانَكُم قَدْ قُتِلُوا، وَإِنَّهُم قَالُوا: اللَّهُمَّ بَلِّغْ عَنَّا نَبِيَّنَا أَنَّا قَدْ لَقِينَاكَ، فَرَضِينَا عَنْكَ وَرَضِيتَ عَنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިއްބެވި އަނަސްގެ ފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ނަޖްދުގެ އަހުލުވެރިންކުރެ) ބައެއް މީހުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޟްރަތަށް ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް އުނގަންނައިދޭނެ ބައަކު އަޅުގަނޑުމެންނާ

އުކުޅަކީ ޚާއްޞަވެގެން ދެއްވާފައެވެ. ދެން، (އިލްމު އުކާލާގެ ފަން) އެބައިމީހުންނާ އުކުޅަކީ
އަންނަބޮޑުންކަށް (ކިރިޔާ ފުރާއާން ހިފުޅުގެން ދަސްކުރައްވާ) ހަމައިރަ ބޭކަލުން ޚާއްޞަވީއެވެ. އެ
ބޭކަލުންނަށް ޤާރިޢުންނޭ ކިޔައިގަނެވިއެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ތަރަހައި ތިމަންގެ މައިފުރުގެ
ބޮޑުބޭބޭ "ހަރާމު" ފަދަ ހިމެނުނެވެ. މި ކުރިޔައި ބޭކަލުންނަށް ފަދަ، ކިރިތި ފުރާއާން
ކިޔަވައިދިނުމާ ބޭކަލުންނެވެ. އެ ބޭކަލުން ތަފްސީރު އެއް ބޭކަލުހު އަނބުރާ ބޭކަލުކަން
ފުރާއާން ކިޔަވައިދޭށެވެ، އަދި އަހުލުސުންނަތް ފަދަ ކިޔަވައިދިނުމާ (ފުރާއާން
އުނގެނިގަތުމަށް ދަސްކުރުމަށްޓަކައި. އަދި ދީނާގެ ވަގުތު، އެ ބޭކަލުން
ފަންނުއަދާކުރުމަށް ގެންނަވައި، މިސްކިތުގައި ބަހައްޓަވައެވެ. (އެބަހީ: މިސްކިތުން
ފުށްކަރުނަތައި، އެހެނިހެން ބޭނުންތައް ކުރުމަށް މިސްކިތުގައި ފަން
ވިޔަނުންނާއި އިންތިޒާމު ކުރައްވައެވެ.) އަދި (ސަހަރާ ތަރައިން) ދަރުސް ހިއްދަވައިގެން
ގެންނަވައި، އެ ތަކެތި ވިއްކަވައެވެ. އަދި އެއަށް ފަހުރުންނާއި، ޖުމްލަގެ އަދުވެރިންނަށް
ބޭނުންވާވައްޓާ ކާބަކެތި ބައްލަވައިގަންނަވައެވެ. ދަނީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެބައިމީހުންނާ
އުކުޅަކީ، އެ ބޭކަލުން ޚާއްޞަވީއެވެ. ދަނީ، އެ ބޭކަލުން ގޮވައިގެން ދިޔަ މީހުން، އެ
ބޭކަލުން ޝަހީދުކުރެއްވުމަށް ހަރަކާތްތެރިވިއެވެ، އެބައިމީހުންގެ ތަރަނަ ފުރުޅުގެ ކިބައި އެ އުންމަތް
ބޭކަލުން ޝަހީދުކުރެއްވިއެވެ. (ޝަހީދުވެވަޑައިގެންނެވި ކިބައި) އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.
އަހަރެމެންގެ ފިޔަވަޅުކުރަމާ! އަހަރެމެންގެ ނަބިއްޔާއަށް މި ހަބަރު ފޯރުކޮށް ދެއްވާށެވެ!
ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެމެން އިބަރަސްކަމާގެ ރަސްމީރަސް މި ދައްކާލުމަށް،
އިބަރަސްކަމާގެއަށް (އިމާނާ، އަހަރެމެންނަށް ދެއްވާން މަހިފުރު ދަރަޖައަށް ބަލައި)
ދެވިގެންވާ ރަޙްމަތެވެ. އަދި އިބަރަސްކަމާގެ އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް ރުއްސަވައިފިގެންވާ
ރަޙްމަތެވެ. (އެ ހިނދު) އަނަސްގެ ފަރާގެ ބޭބޭބޭ ބަރާގެ ފަހަރުބުހުން މިހާރު އަހިސް،
ފުރަގަހުން އުކާލާގެ ގައިދަގަން އާނާގެ ނަޖާއިން އެދިފަހަރު އެކަމެވެ. އަދި އެ
ކާފާގެ ހަނދާނު ފުއަށްވައިތަވައި އަނބުރާ ފަރާތުން އެ ނަޖާ ނުކުތެވެ. ދަނީ، ބަރާމު
ވިދާޅުވިއެވެ. ކަޢުބާގެ ﷲގެ ފުރުޅު ފިޔަ ރަސޫލާގެ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެދިނެވެ.
މިހަރުނާއަށް ކާމިޔާބު ފެށިއެވެ. ދަނީ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަރީކާތުރުކޮށްވިއެވެ.
{ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުން (މަކާރުފިރިގޮތުގައި) ޝަހީދުކުރެވިއްޖެއެވެ. އަދި
އެ ބޭކަލުން (ޝަހީދުވެވަޑައިގެންނެވި ކިބައި) ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެމެންގެ ފިޔަވަޅުކުރަމާ! އަހަރެމެންގެ

ނަބިއްޔާއަށް މި ހަބަރު ފޯރުކޮށް ދެއްވާނދޭތޯވެ! އަޅުގަނޑު އިބަރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް މި ދަތުރުކުރީމު، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް (އިލާހުން، އަޅުގަނޑުމެން ދެއްވާން މަރުޟީވި ދަރަޖައަށްޓަކައި) ރުހިގެންވާ ގޮތުގައެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ގޮތުގައެވެ.}“

1317–وَعَنْهُ، قَالَ: غَابَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ ﵁ عَن قِتَالِ بَدْرٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! غِبْتُ عَن أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلْتَ الْمُشْرِكِيْنَ، لَئِنِ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ الْمُشْرِكِيْنَ، لَيُرِيَنَّ اللَّهُ مَا أَصْنَعُ! فَلَمَّا كَانَ يَومُ أُحُدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ، يَعْنِي أَصْحَابَهُ، وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ يَعْنِي الْمُشْرِكِيْنَ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ، فَقَالَ: يَا سَعْدُ بْنَ مُعَاذٍ! الْجَنَّةَ وَرَبِّ النَّضْرِ، إِنِى أَجِدُ رِيْحَهَا مِنْ دُونِ أُحُدٍ.

قَالَ سَعْدٌ: فَمَا اسْتَطَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاصَنَعَ، قَالَ أَنَسٌ: فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعًا وَثَمَانِيْنَ ضَرْبَةً بِالسَّيفِ، أَوْ طَعْنَةً بِرُمْحٍ، أَوْ رَمْيَةً بِسَهْمٍ، وَوَجَدْنَاهُ قَدْ قُتِلَ وَمَثَّلَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ، فَمَا عَرَفَهُ أَحَدٌ إِلاَّ أُخْتُهُ بِبَنَانِهِ! قَالَ أَنَسٌ: كُنَّا نَرَى أَوْ نَظُنُّ أَنَّ هَذِهِ الآيَة نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَشْبَاهِهِ: ﴿ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا۟ مَا عَـٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ عَلَيْـهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا۟ تَبْدِيلًا ﴾ (الأحزاب: ٢٣) (مُتَّفقٌ عَلَيهِ، وَقَدْ سَبَقَ فِي بَابِ الْمُجَاهَدَةِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ބައްޕަފަރާތުގެ ބޮޑުބޭބެ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސް ބިން އައްނަޟްރު ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވެވޮޑިނުގެންނެވިގެން (އެކަމާ ދުރަކުގެ) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު މުޝްރިކުންނާ ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ހަނގުރާމަގައި އަޅުގަނޑު ނުވެވުނެވެ. މުޝްރިކުންނާ ކުރެވޭ ހަނގުރާމައެއްގައި މާތް اللَّهُ، އަޅުގަނޑު ބައިވެރިކޮށްދެއްވައިފިނަމަ (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އެދުވަހުން އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ) އެބައިމީހުންނާ ދެކޮޅަށް އަޅުގަނޑު ކަންކުރާނީ ކިހިނެއްކަން އެކަލާނގެ ދެކެވޭނެކަން ދައްކަވާނެއެވެ!! (އެބަހީ: ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހިތްޖެހުން އުފާވެރިކަން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނޭ ގޮތަށް އެބައިމީހުންނާ މުޤާބަލާ ކުރައްވާނޭކަމަށެވެ.) ފަހެ، އުޙުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު، (މުސްލިމުންނަށް ނިކަމެތިކަމެއް ފެނުނީމާ ފަހު، މުޝްރިކުންގެ ކުރިމަތީގައި) މުސްލިމުން ބައިބައިވެ ސިއްސުވާލައިގެން ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު

(އެބަހީ: އަނަސް ބިން އައްނަޟްރު) ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގެ ބޮޑުބޭބެކަލޭގެފާނެވެ! މިބައިމީހުން،
އެބަހީ: އިބުތިދާއުކަލޭގެފާނުގެ އަސްބާބު ބާކީވުންނަށް ކަންކުރެއްވުން ގޮތާލުދު
އިބުރަހަސްކަލޭގެ ހަމަސްތަރަހުން ޖިހާދުކުރުމާއި ދުވަސް މިއަށާއުދުމެވެ. އަދި މިބައިމީހުން، އެބަހީ:
މުޝްރިކުން ކަށްކުރި ގޮތާއިދު އިބުރަހަސްކަލޭގެ ހަމަސްތަރައްޤީގައި މިއަށާ ބަދުއަވުގެންވަމުވެ.
(އެބަހީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޔާއި މުސްލިމުންނަށް އުބައިދުމުންގެ ކިބައިން ޖިހާދުވަޑައިގަތުމ
އަނިޔާއި ގެއްލުމަށް ތިމަންނަށާ އުބައިދުމުންގެ މަށްޗަށް ނަފުރަތުކުރާ ޚިޔާނާތްތެރިވެ.)
އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ކުރިއަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނާ ސައުދު ބިން
މުޢާޛުގެ ބައްދަލުވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ސައުދު ބިން
މުޢާޛެވެ! ކައުބާގެ اللهِގެ ޤަސަމް ފުރިހަމަ ގާސްދޮވަރު ވިދާޅުވަމެވެ. އުހުދު
ފަރާތުގައި އަށްޑުވަރުގެ ގަދަ ވަސްއެއް ވަމުގެ ސުވަރުގެ ވަސް އަހަރެން ދެނެގަނެމެވެ!!

ސައުދުގެ ދަން، (އޭ ރަސޫލާ ދާޢިމަށް ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިދެން)
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު އުޅުއްވި ހިތްވަރު (ހަމަގައިމު
ވެސް) އަޅުގަނޑަކަށް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަނަސްގެ ދަން ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހު، (އެ ކަލޭގެފާނު
ޝަހީދުވެވަޑައިގަތުމުން) ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނު ފެނުނީއެވެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ
ހަށިގަނޑުގައި އަށްޑިހަ އެތައް ތަޅާ ހުރެއެވެ. އޭގެ ކަނޑިން ޖެހުމުން ވެފައިވާ ޖަހާފައި،
ތޮށިން ޖަހާފައި، ތިރީގެ ޖަހާފައެވެ. ތިމަންމެންނަށް އެ ކަލޭގެފާނު ފެނުނީ،
މުޝްރިކުންނަށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޝަރީރުފުޅަށާ ހަރުކަށި ގޮތަކަށް ކަނޑައި
ހަރުކަށް ގެއްލުމެއްދެއްވާފައެވެ. (ހަރުކަށް ގެއްލުމެއްދެއްވާފައި ބޮޑުކަމުން) ތިމަންމެންގެ
ތެރެއިން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުޚްތާކަށްނޫން އެހެކަށް ފެނުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަޅުކޮށްކަށް
ނޭނގުނެވެ. އެ ކަމަނާއަށް އެ ކަލޭގެފާނު އެނގިވަޑައިގަތީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލީގެ
އިސްލިތުވުންނެވެ. އަނަސްގެ ދަން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދެކެކެގެ ނުވަތަ އެ
ކަލޭގެފާނުވިދާޅުވި، ތިމަންމެން ހިތަށްއަރައިގެ، ކިބައިފުރިހަމައެއް އަށްނަނިވި އާޔަތް
ބާވައިލެއްވީ އެކަލޭގެފާނަށް، އެފަދަ އެހެން މީހުންނާމެދުގައެވެ. ﴿ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا۟ مَا
عَٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا۟ تَبْدِيلًا ﴾ (އެބަހީ: اللهُ އަށް
އެއްބަސް ވެވުނު ކަންތަކަށް ތެދުވެރިވި ފިރިހެނުންތަކެއް މުއުމިނުންގެ ތެރޭގައިވެއެވެ.

ފަހެ، އެއުރެންގެ ތެރެއިން (ޝަހީދުވެ) މަރުވެގެންދިޔަ ބައަކުވެއެވެ. އަދި (ޝަހީދުވުމަށް) އިންތިޒާރުކުރާ ބައަކުވެސް އެއުރެންގެ ތެރެއިން ވެއެވެ. އަދި އެއުރެން (އެ ޢަހުދުކަން) އެއްވެސްކަހަލަ ބަދަލެއް ނުގެނެއެވެ.) އަލްއަޙްޒާބުސޫރަތުގެ 23 ވަނައާޔަތް“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘުގެ 11 ވަނަ ބާބުގައިވާ، اللَّهُގެ ރުއްސެވުންއެދި ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ ފަޟީލަތް ނަންގަނޑުވާ ބާބުގައި މި ޙަދީޘް (ނަންބަރު 109) އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1318– وَعَنْ سَمُرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي، فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ، فَأَدْخَلاَنِي دَارًا هِيَ أَحْسَنُ وَأَفْضَلُ، لَمْ أَرَ قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهَا، قَالاَ: أَمَّا هَذِهِ الدَّارُ فَدَارُ الشُّهَدَاءِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަމުރަތު (އިބްނު ޖުންދުބު)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރޭގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދެ ބޭކަލުން ވަޑައިގެންފި (ހުވަފެންފުޅުގައި) ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. (އެބަހީ: ޖިބްރީލުގެފާނާއި، މީކާއީލުގެފާނު ވަޑައިގެންފި ހުވަފެންފުޅުގައި ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.) ފަހެ، އެ ދެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނާއިގެން (ވަރަށް ފުރިހަމަ ބަގީޗާއަކަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެތަނުގައި ވަރަށްބޮޑު ގަހެއްހުއްޓެވެ. ފަހެ، އެ ދެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނާއިގެން) އެ ގަހަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ދެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގެއަކަށް ވައްދައިފިއެވެ. އެއީ، އެފަދަ ފުރިހަމަ އާރާރީތި ގެއެއް، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށަކަށް ވެސް ދެކެވަޑައިގެންނުވާވަރުގެ ފުރިހަމަ ގެއެކެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ދެންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! މި ގެއަކީ، ޝަހީދުންގެ މަންޒިލެވެ.} (އެބަހީ: އެބައިމީހުންނަށް ޚާއްޞަވެގެންވާ ގެއެކެވެ.)“

وَهُوَ بَعْضٌ مِن حَدِيثٍ طَوِيلٍ فِيْهِ أَنْوَاعُ الْعِلْمِ سَيَأْتِي فِي بَابِ تَحْرِيْمِ الْكَذِبِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ”މިއީ، ވަރަށްދިގު ޙަދީޘެއްގެ ބައެކެވެ. އެ ޙަދީޘްގައި އިލްމުގެ އެތަކެއް ބައިބައެއް އެކުލެވިގެންވެއެވެ. اللَّهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ މި ބުނެވުނު ޙަދީޘް ދޮގުހެދުން ޙަރާމްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވޭނެއެވެ.“ (ބައްލަވާ! 1546 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

1319- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ أُمَّ الرُّبَيِّعِ بِنْتَ البَرَاءِ، وَهِيَ أُمُّ حَارِثَةَ بْنِ سُرَاقَةَ، أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ تُحَدِّثُنِي عَنْ حَارِثَةَ، وَكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ، فَإِنْ كَانَ فِي الْجَنَّةِ صَبَرْتُ، وَإِن كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ فِي الْبُكَاءِ، فَقَالَ: "يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جِنَانٌ فِي الْجَنَّةِ، وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الأَعْلَى". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތް اللَّهُ އެ ކަލަނގާއަށް ރުއްސެވުންދެއްވި) އުއްމު އައްރުބައްޔިޢު ބިންތުލްބަރާއު، އެ ކަލަނގީ (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި) ޙާރިޘާ ބިން ސުރާޤަތުގެ މަންމައެވެ. (އެ ކަލަނގާ) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށްވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (އަޅުގަނޑުގެ ދަރިފުޅު) ޙާރިޘާފުޅުގައި (ކަންހިނގިގޮތް) ތިމަންކަލަނގާއަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެދެއްވާނެތޯއެވެ؟ (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނުވަނީ، ބަދުރުހަނގުރާމައިގައި ޝަހީދުވެފައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަރާ ދެންނެވިއެވެ.) ފަހެ، އޭނާވަނީ ސުވަރުގޭގައިނަމަ، އަޅުގަނޑު ކެތްތެރިވާނަމެވެ. އެހެން ނޫންކަމަށްވާނަމަ، އަޅުގަނޑު ގަދައަޅައި ރޮއިލާނަމެވެ. ފަހެ، އިރުޝާދުކުރައްވާ ކަލޭގެފާނު ބަދުރިޔާކުރައްވިއެވެ.އޭ ޙާރިޘާގެ މަންމާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގައި އެތަކެއް ދަރަޖަވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލަނގާގެ ދަރިފުޅުވަނީ، ސުވަރުގޭގެ އެންމެ މަތިވެރި ދަރަޖަކަމުގައިވާ އަލްފިރްދައުސްގައެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައިވާ "އުއްމު އައްރުބައްޔިޢު ބިންތުލްބަރާއު" މި ނަން، މި ވަނީ ބައެއް ރާވީންނަށް އޮޅިގެން ނުބައިކޮށް ބުނެވިފައިކަމަށް އިޚްތިލާފުވެރިން ވިދާޅުވެފައެވެ. އޭގެ، އައްރުބައްޔިޢުގެ ކުރިޔަށް "އުއްމު" މިކަލިމަ އިތުރުވެފައި، އެ ކަލަނގާގެ ބައްޕައަކީ އަލްބަރާއު ކަމުގައި ބުނެވިފައިވުމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި އެ ކަލަނގާގެ ނަމަކީ، އައްރުބައްޔިޢު ބިންތު އައްނަޟްރު ކަލަނގާއި، އެއީ އަނަސް ބިން މާލިކު ބިން އައްނަޟްރުގެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދައި، އައްރުބައްޔިޢު ބިން މާލިކާ ދި ބޭކަލުންގެ ބޭބެއަރާމާ ކަލަނގާއި، މި އަޙްވާލު ދުރުވެރިވި ގޮތުބަޔަކަށްޓަކައި، އަލްބަރާއު އިބްނު ބަޖަރު ފޮތުބަޔަކާގޮތުގައި ޙިކުމަތުވައިފައި ވެއެވެ. ސަޙީޙުލްބުޚާރީގެ ޝަރަޙަ ފަތުޙުލްބާރީގައި "ކިތާބުލްޖިހާދު"ގެ ބާބު "މަންއަތާހު ސަހުމުން ޣަރްބުން ފަ ޤަތަލަހޫ" ގެ ދަށުގައިވާ ނަންގަނޑުގެ "ވިޔަފާރި ވަޅިގަނޑާ ނަންގެ ދަރިކަލުން" އެ މިހާރީގައިމަށް އައިސް އޭނާ އަށާ ދަރިފުޅުން" މި ބާބުގައި އިބްނުޙަޖަރު

ޝިޔައްވައިދިޔަވާ ތަކުޝީދުބައްޔަވާ! "ތަމުބުކޮށްބޭ" ޖާރުކުމަނާރުގެ ކުރަމަތަ ޅާދު 1419ހ.1999މ. (29/6) ން ނަގައިފައި "މުޖުތަމަޢު")

1320– وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جِيءَ بِأَبِي إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَدْ مُثِّلَ بِهِ، فَوُضِعَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَذَهَبْتُ أَكْشِفُ عَنْ وَجْهِهِ فَنَهَانِي قَوْمِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَا زَالَتِ الْمَلائِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޖާބިރު ބިން ޢަބްދުﷲގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންގެ ބައްޕާ (ޢަބްދުﷲ) ޝަހީދުވެފައިވާ ހާލު ބަދުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެނެސްފިއެވެ. (މުޝްރިކުންނަކީ) އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގެ ގުނަވަންތައް ކަނޑައި ގެއްލުންދީފައެވެ. ފަހެ، އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތީގައި ބައްޕާގެ (ހަށިކޮޅު) ބޭއްވިއެވެ. (ޖާބިރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ހިނދު) ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުމަތީގައި އަޅައިފައިވާ ފޮތިގަނޑު ނަގަމުން، ބައްލަވައިލުމަށް ގޮސްފުރަތަމަ ފަހެ، ތިމަންގެ ޤައުމުގެ މީހުން އެކަން މަނާކުރީއެވެ. ފަހެ، (އެހެންނަމަވެސް) ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މަލާއިކަތުން ތިބެނީ، އެ ބޭކަލުންގެ ފިޔަތަކުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ދުރުކަރުއްވާގެންނެވެ ހިޔާކޮށްދެއްވައިގެންނެވެ.}"

1321– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ سَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ، بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ސަހްލު ބިން ޙުނައިފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތެދުގައި ހިތްވަރާއިން، ﷲގެ ޙަޟްރަތުން ޝަހީދުވުމުގެ ދަރަޖަ ދެއްވުމަށް އެދި ދުޢާ ދަންނަވައިފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ މަރުވީ ތަންމަތީގައި އޮވެގެން ކަމަށް ވިޔަސް، މާތް ﷲ، އޭނާއަށް ޝަހީދުވުމުގެ ދަރަޖަ ދެއްވާނެއެވެ.}"

1322– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَو لَمْ تُصِبْهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘް

ކުރައްވައެވެ. {ތެދުވެރި ހިތަކާއިގެން ޝަހީދުންގެ ދަރަޖަ ދެއްވުމަށް އެދިއްޖެ މީހާ (ދަންނާނެވެ!) އޭނާ (ޖިހާދަށްނުނިކުމެ ޝަހީދުނުވިކަމުގައި ވިޔަސް) އެ ދަރަޖަ އޭނާއަށް ދެއްވާނެއެވެ.}“

1323– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ"مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ إِلاَّ كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”ރާމް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(اللَّهُގެ މަގުގައި) ޝަހީދުވާ މީހާ، ޤަތުލުވެގެންދާ ހިނދު، އެކަމުގެ ވޭން، ތިޔައިން މީހެއްގެ ގައިގައި ހިނޖެއް ދައިގަތުމުން އެވާ ތަދަކާ އެއްފަދައިން ކުޑަވި، އޭނާއަށް އިހުސާސް ނުވާނެއެވެ.}“

1324– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ، انْتَظَرَ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ فَقَالَ: " أَيُّهَا النَّاسُ، لاَ تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ" ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، وَمُجْرِيَ السَّحَابِ، وَهَازِمَ الأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރާމް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން އަބޫއަވްފާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ގެ ހަނގުރާމަ ތަކުގެ ތެރެއިން ހަނގުރާމައެއްގައި ޢަދުއްވުންނާ ބައްދަލުވި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި މެންދުރުން އަނބުރަނދުން އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވާވައި އެކަލޭގެފާނު ކެތްކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ތެދުވެވަޑައިގެން، މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި ޚުތުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުތުބާގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނޭވެ! ޢަދުއްވުންނާ ކުރިމަތިލުމަށް (އިސްވެ) ނޭދޭށެވެ. އަދި اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުން ޢާފިޔަތަށް އެދޭށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެ ބައިމީހުންނާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، ދެން، (ހަނގުރާމަކުރުމުގައި) ކެތްތެރިކަމާއެކު ސާބިތުވެ ތިބޭށެވެ. އަދި ސުވަރުގެ ލިބެންވަނީ، ކަނޑިތަކުގެ ހިޔަލުގައިކަން ދަންނާށެވެ!} (އެބަހީ: މުޖާހިދުންނަށް ސުވަރުގެ ލިބެންވަނީ، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި އިސްތިޤާމަތްތެރިންގެ

ބަދުއްވުންނާ ހައްދަރުވެއްޖެނަމަ، އިސްލާމީ ބަޔަކު ރައްކާތެރި ކުރުމަށްޓަކައި ހަނގުރާމަކުރުމުގައި ކޮށްތިރިކާވާނު ސާބިތުވެ، ދުވިމިބުދުގައިކަން ދަންނަވާށެވެ!) ދުޢާ އަހަންގަރު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، وَمُجْرِيَ السَّحَابِ، وَهَازِمَ الأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيهِمْ" (މާނައީ: އޭ ފޮތްބާވައިލެއްވި ރަސްކަލާނގޭ! ވިލާތައް ހިނގަވާ (ބިނދުވަމުވަނީ) ރަސްކަލާނގޭ! ލަޝްކަރުތައް ބަލިކުރައްވާ (ކާފިރުންވެރިން) ރަސްކަލާނގޭ! އެ ބައިވެރިން ބަލިކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އެ ބައިވެރިންގެ މައްޗަށް އަޅުގަނޑުމެން ނަސްރު ދެއްވާނދޭވެ!)“

1325- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ثِنْتَانِ لاَ تُرَدَّانِ، أَوْ قَلَّمَا تُرَدَّانِ: الدُّعَاءُ عِنْدَ النِّدَاءِ، وَعِنْدَ الْبَأْسِ حِيْنَ يُلْحِمُ بَعْضُهُم بَعْضًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ ވަގުތެއްގައި ކުރާ ދުޢާ ރައްދުނުކުރައްވާނެއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި، {މަދު ފަހަރަކުގައި މެނުވީ ރައްދުނުކުރައްވާނެއެވެ.} (އެއީ) ބަންގިދޭއިރު ކުރާ ދުޢާ އާއި، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ދެ ލަޝްކަރު ބައްދަލުވެ ހަނގުރާމަ ގަދަވާ ހިނދު ކުރާ ދުޢާއެވެ.}“

1326- وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا غزَا، قَالَ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضُدِي وَنَصِيْرِي، بِكَ أَحُولُ، وَبِكَ أَصُولُ، وَبِكَ أُقَاتِلُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޖިހާދުކުރައްވާހިނދު، މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضُدِي وَنَصِيْرِي، بِكَ أَحُولُ، وَبِكَ أَصُولُ، وَبِكَ أُقَاتِلُ" {އަޅުގެވެރިރަސްކަލާނގޭ! މިއަޅާއަށް ގަދަކަންދެއްވާ، އަދި މިއަޅާގެ ވާގިވެރިޔާ އިބަރަސްކަލާނގެއެވެ. މިއަޅާ ހަރަކާތްތެރިވަނީ ތިބާގެނަންމަތިން، އިބަރަސްކަލާނގެ މަދަދާއިއެކުއެވެ. އަދި (އިބަރަސްކަލާނގެ ދީނުގެ) ދުޝްމަނުންނާ ހަނގުރާމަކުރާނީ ރަސްކަލާނގެ މަދަދުން ބާރުލިބިގެން، އިބަރަސްކަލާނގެ ތައުފީޤާއި މަދަދާ އެކުގައެވެ.}“

1327– وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا خَافَ قَومًا، قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި އަބޫމޫސާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބައަކުމީހުންނާމެދު ބިރުގަންނަވާހިނދު (މިފަދައިން) ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ" {އަޅުގެވެރިރަސްކަލާނގޭ! އެބައިމީހުންގެ ނުބައިކަމުން އަހުރެން ސަލާމަތްކޮށްދެއްވާން ފަރާތަށް ތިބަރަސްކަލާނގެއެދުމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ނުބައިކަމުން އަހުރެން ތިބަރަސްކަލާނގެ ޙިމާޔަތަށް ރައްކާތެރިކަމަށް އެދުމެވެ.}"

1328– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ޤިޔާމަތާޖެހެންދެން އަހުގެ ނިތްކުރީގައި ހެޔޮކަން (އެބަހީ: ދަރުމައާއި ޣަނީމާ) ގުޅިގެންވެއެވެ.}"

(**ނޯޓް:** މި ޙަދީޘުގައި ފާހަގަކޮށްދެއްވާފައިވާ ނުކުތާއަކީ، ޖިހާދާ ބަރަކާތްތެރިކަމާއި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ދަރުމަ އާއި ޣަނީމާކަމެވެ. ޝަރުޢީ ސަބަބަކާހުރެ ޖިހާދުކުރުމަށް އަސްދޫކުރާ ހަމަ ހަނދު އަހަރެމެން އެދޭ ޖިހާދުގެ ތަކެތި ހާސިލްވެއެވެ. މި ބަސްފުޅުން އެނގެނީ، ދަރުމަ އާއި ޣަނީމާ ހާސިލްވެވޭނީ اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުން ކަމެވެ. މިކަން ވަރަށް ތަފުސީލުކޮށް މިޒަމާނުގެ 1214 ނަންބަރު ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

ބައްލަވާ ތަފުސީލަށްޓަކައި ބާރީގެ ޝަރަޙަކުރެއްވި ޢަސްޤަލާނީގެ ފަތުޙުލްބާރީން (192/2)

ނަމަކީފައި، "މުޤައްދިމާ")

1329– وَعَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ: الأَجْرُ، وَالْمَغْنَمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުންތެރިވި އުޅުވަމުން ބާރިދީގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަހުގެ ނިޢުމަތްތަކައި ޝުކުރުވެރިވުމާއި ހުރިހާ ޚުދިވެގެންވެއެވެ.
(އެއީ) ޖިހާދުގައި ހަނދާންވެއެވެ.}"

1330– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنِ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، إِيْمَانًا بِاللَّهِ، وَتَصْدِيقًا بِوَعْدِهِ، فَإِنَّ شِبَعَهُ، وَرِيَّهُ، وَرَوْثَهُ، وَبَولَهُ فِي مِيْزَانِهِ يومَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{اللَّهُ އަށް ތެދުވެރިވެ އީމާންވެގެން، އެކަލާނގެ ވަޢުދަށް ތެދުވުމުގެ ސަބަބުން ޖިހާދަށްޓަކައި އަސްބަކު،
(اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި ބަހައްޓައިފިމަ) އަހުރު ބަދަލު ބޭނުންކުރި މީހާ
(ދުނިޔޭގައި!) ހަމަކަށަވަރުން، އަސްބުގެ ކާއިން އިއްޔަކާއި، އަސްބުގެ ބޯއި އިއްޔަކާއި،
އަސްބުގެ ކުޑަކުއްޔާއި މާވިހުއްޔާއި ބޮޑުކާރު އިއްޔަށް ވެސް، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާގެ
މީޒާނުގައި (ހެޔޮޢަމަލުގައި) ލިޔެވޭނެއެވެ.}"

1331– وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ، فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُوْمَةٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުންތެރިވި އަބޫމަސްޢޫދުގެ ފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ލަގާމެއްލުވައިލެވިފައިވާ ޖަމަލެއް
ގެންގޮސް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. މިއީ اللَّهُގެ
މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި ބޭނުންކުރުމަށް ދޫކޮށް ޖަމަލެކެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް
ކުރެއްވިއެވެ. {އޭގެ ބަދަލުގައި ޤިޔާމަތް ދުވަހުން ތިބާއަށް ހަތް ސަތޭކަ ޖަމަލު ލިބޭނެއެވެ.
އެއިން ކޮންމެ ޖަމަލެއް ލަގާމު ލައިގެން ލިބިގެންވާނެއެވެ.}"

1332– وَعَن أَبِي حَمَّادٍ، عُقْبَةُ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، يَقُولُ: "﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٍ﴾، أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ، أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ، أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޙައްމާދު، ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުލްޖުހަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މިންބަރުމަތީގައި ހުންނަވައި، ބަޔާންކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ﴾ (އެބަހީ: އެއުރެންނާ ދެކޮޅަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީހާ ބާރެއް ތިޔަބައިމީހުން ތައްޔާރުކުރާށެވެ!) ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މި އާޔަތުގައި) ބާރަކީ އުކާ ބަސްތުރުގެ މާނައެވެ، ޝަކެއް ނުވިކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބާރަކީ އުކާ ބަސްތުރުގެ މާނައެވެ، ޝަކެއް ނުވިކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ބާރަކީ އުކާބަސްތުރުގެ މާނައެވެ، ޝަކެއް ނުވިކަމެވެ.}"

1333– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "سَتُفْتَحُ عَلَيكُم أَرَضُونَ، وَيَكْفِيكُمُ اللَّهُ، فَلاَ يَعْجِزْ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުލްޖުހަނީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ދާދިއަވަހަށް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް (އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްމަތީގައި) އެތައްއެއް ބިންތަކެއް ފަތަޙަކުރެއްވޭނެއެވެ. އަދި ދުޝްމަނުންނާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަކުރުމަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް اللهُ ފުދިވޮޑިގެން ވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ހުރިހާ ދަތިތަކުން ތިޔަބައިމީހުން އެކަލާނގެ ސަލާމަތްކުރައްވާނެއެވެ.) ފަހެ، އެ ހިނދަކުވެސް ހުސްވަގުތުތަކުގައި، އޭނާގެ ތިރިހުވިކަން ފަރުވާކުޑަކުރުމުގައި ތިޔައިން އެއްވެސް މީހަކު ފަރުވާކުޅަ ނުކުރާހުރިކަމެވެ.}"

1334– وَعَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ عُلِّمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تَرَكَهُ، فَلَيسَ مِنَّا، أَوْ فَقَدْ عَصَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުލްޖުހަނީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ތިރީގެ އުކުން ދަސްކުރުމަށްފަހު، އެ ކަން (ދޫކޮށްލައިފި) ހާލުގައިވާނަމަ، ފަހެ، އެމީހަކީ އަހަރެމެންގެ ތެރެއިންވާ

މިހެއްޓުނުނެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ހަމަކަށަވަރުން، ޤޫއްވާ އަކީ ރަމްޔުއެވެ.}
މިހެންނެވެ.

1335– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلاَثَةَ نَفَرٍ الْجَنَّةَ: صَانِعَهُ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّامِيَ بِهِ، وَمُنْبِلَهُ، وَارْمُوا وَارْكَبُوا، وَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا، وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْيَ بَعْدَ مَا عُلِّمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ، فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ تَرَكَهَا" أَوْ قَالَ: "كَفَرَهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ތަޢާލާ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢުޤްބާ ބުން ޢާމިރުލްޖުހަނީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާ ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، އެއްވަރު ތިރުގެ ސަބަބުން اللّٰهُ ތަޢާލާ، ތިން މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވައެވެ. (އެއީ) އެ ތިރު ތައްޔާރުކުރުމުގައި ހެޔޮ ޘަވާބު އުއްމީދުކުރާ، އެ ތައްޔާރުކުރި މީހާ އާއި، ތިރު އެއްލާ މީހާ އާއި، ތިރު އެއްލުމުގައި އެހީތެރިވާ މީހާއެވެ (ތިރު ދެއްކުމާއި) މިހާރެވެ. އަދި ތިރުއަޅައިލުން ތިޔަބައި ކޮށްލާށެވެ. އަދި ސަވާރުވުމުގެ ކޮށްލަން ދަސްކުރާށެވެ. ތިރުއަޅައިލުން އަދި ސަވާރުވުން ދަސްކުރުމަށްވުރެ، ތިރުއަޅައިލުން ތިޔަބައި ކޮށްލަން ދަސްކުރުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެންމެ ލޮބުވެތިވެއެވެ. އަދި އެ ދިނުމަށް ފަހު ތިރުއަޅައިލުން ދަސްކޮށްގެން ފަހުގައި އޭގެ ބޭނުން ނުކުރާ މީހާ ފަހަރެއް (ދެންނެވީ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ، އެ ދޫކޮށްލީ، ބޮޑު ނިޢުމަތެކެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއީ، ބޮޑު ނިޢުމަތަކަށް ކާފަރުވެ ކަނޑައެޅި މީހެކެވެ.} މިހެންނެވެ.

1336– وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﵁، قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى نَفَرٍ يَنْتَضِلُونَ، فَقَالَ: "ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ، فَإِنَّ أَبَاكُم كَانَ رَامِيًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ސަލަމާ ބުން އަލްއަކްވަޢު ރަޟިޔަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ބަޔަކު ތިރުއަޅައި ބަޔަކާ ވާދަކުރަމުން ތިރު އެއްލަމުން ދަނިކޮށް އެއްބަޔަކާ ދިމާލުން ނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {އޭ އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ ދަރިންނޭވެ! ތިރުއަޅައިލުން

ޖިހާދުގެ ހުނަރެއް އުނގެނޭށެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ޖިހާދުކުރުމުގެ ބާބުގައި ކަމުދާނަމަ
އިސްލާމީދީނުގެ ދުޝްމަނުންނަށް، ޖިހާދުގެ ހުނަރެކެވެ.}"

1337– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: "مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُو لَهُ عِدْلُ مُحرَّرَةٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالاَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމްރު ބިން ޢަބަސާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންނާއަށް އިވުނެވެ. (ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {اللَّهُ ގެ މަގުގައި ތިރެއް އެއްލައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އޭނާއަށް އަގަކީ މިނިވަންކުރުމުން ލިބޭނެ ދަރުމަފަދަ ދަރުމައެކެވެ.}"

(**ޝަރަޙަ:** އެ ޙަދީޘްގައިވާ ބާރުލާފައި ކަންކުރުމަށް ބައްޓަން، ޖިހާދުގެ ހުނަރުތަކާއި، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ބޭނުންކުރާ ތިރި ދެއްކުން އެކަށޭނެ ކަމެކެވެ. އޭގެން، އެ ކަމުގެ ބާރުގަދަކަމާއެކު، މި ބާބުގައި އަރިސްކުރިވާ ޙަދީޘްތަކުގައި، މާނަބައްޓާ ﷺ އެ ކަމުގެ ބާރުގަދަކަން އެއް ފަހަރަކުވެސް ދޫނުކުރައްވައެވެ، އެއް ގޮތަކުވެސް ދޫނުގޮތް ބަޔާން ކުރެވިފައިވެއެވެ.

މި އަދަދު މި ވަނީ، ހަނގުރާމައިގެ ވަރުބަލި އާއި ގޮތުގެ ބާވަތް ތޮޅުން ބަދަލުވެފައެވެ. ކުރީގެ އަސްލަޙަ އާއި ތޮރޮސް އާއި ޖިޔަ ވަދު އާލާތްތަކުގެ ބަދަލުގައި، މިއަދު ހަނގުރާމަތަކުގައި ގޮތްތަކުގެ ވަރުބަލިކަމާއި، މިސައިލާއި، ޓޭންކާއި ގަނަވަރުވަރުގަދައި، ސަބްމެރީނާއި ފަދަ ފަހުގެ ބަޔަކާއި، މިފަދަ ރަޙްމަތެއްވެސް ލިބިފައިވާ ހަނގުރާމައިގައި އަންނަނީ ބޭނުންކުރެވެމުންނެވެ. ވިދާޅު، ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٍ ﴾ (އެބަހީ: އެއުރެންނާ ދެކޮޅަށް ޖިހާދުކުރުމަށް ކުރެވެންވީހައި ބާރެއް ޖިހާދުކުރުން ތައްޔާރު ކުރާށެވެ!) މިފަދައިން ކިޔުމި ޤުރްއާނުގައި އަންގަވައި، އާދެ اللَّهُ އަމުރުކުރައްވައިފައިވާ ބަސްފުޅަށް ތަބާވުމުގެ ގޮތުން، މުސްލިމުން މިއަދު ހަނގުރާމައިގެ ޢާލަމީ ވަސީލަތްތަކަށް އަހުލުވެރިވެ، އެ ތަކެތި އުފައްދާ ބައިތަކުގައި ވެސް ކާމިޔާބުވުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި، މިއަދު އައިޓީގެ ދާއިރާއިން އެފަދަ ހަތިޔާރުތަކުގެ ޓެކްނޮލޮޖީއަކީ، މުޅިދުނިޔެއަށް ހަނގުރާމައިގެ ސިއްރު ހިފެހެއްޓުމުގެ ވަސީލަތް ކަމުގައި ވެގެންދާތީ، މުސްލިމުން ވަސީލަތްތަކަށް އަހުލުވެރިވުން
ހިތްހުރި، އެކަންކަން ހުއްޓުމުގެ، އަދި އިސްލާމްދީން ދަމަހައްޓައިގަތުން، ދުނިޔެގައި އެ ދީނުގެ

ދިރަ ވިހުރުވައިލެވޭނީ، އުޅަދިލުހުންނަކުރެ މުސްލިމުން މި ދާއިރާއިން ކުރިއަރައިގެން ކަމުގައިވާތީއެވެ.

ބައެއް ތަފުސީރާއެކު ޝާރިޙު ސަލާހުއްދީން ޔޫސުފުގެ ތަރުޖަމާއިން (194/2) ނަގައިފައި، “މުތަރުޖިމު”)

1338- وَعَنْ أَبِي يَحْيَى، خُرَيْم بْنِ فَاتِكٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيْلِ اللَّهِ كُتِبَ لَهُ سَبْعُمِائَةِ ضِعْفٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫ ޔަޙްޔާ، ޚުރައިމު ބިން ފާތިކުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ މަގުގައި (އެ ދީނަށް ޖިހާދުން) އެއްޗެއް ހޭދަކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އޭނާއަށްޓަކައި ހަތް ސަތޭކަގުނައަށް ހޭދަކަން ލިޔުއްވާނެއެވެ.}”

1339- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمًا فِي سَبِيْلِ اللَّهِ إِلاَّ بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَومَ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِيْن خَرِيفًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދުރީ)ގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ މަގުގައި އެއްވެސް ދުވަހަކު ޢަބްދަކު ރޯދަ ހިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ، އެދުވަސް ދުވަހަކަށްޓަކައި، اللّٰهُ ތަޢާލާ އޭނާގެ ކިބައިން ހަތްދިހަ އަހަރުގެ ދުރުމިނަށް ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ދުރުކުރައްވާނެއެވެ.}”

1340- وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا، كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫއުމާމާގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ މަގުގައި އެއްވެސް ދުވަހަކު ޢަބްދަކު ރޯދަ ހިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُތަޢާލާ އެ މީހާއާއި ނަރަކައާ ދެމެދުގައި އުޑާއި ބިމާދެމެދުގެ ދުރުމިނުގައި (ވަޅާ) ހަދައިދެއްވާނެއެވެ.}”

1341- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِغَزْوٍ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنَ النِّفَاقِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު މަރުވާހިނދު، އޭނާ ޖިހާދުކޮށްފައި ނުވާނަމަ، އަދި އޭނާގެ ހިތުގައި ޖިހާދުކުރުމުގެ ޝައުޤުވެރިކަން އުފެދިފައި ވެސް ނުވާނަމަ، އެ މީހާ މަރުވާނީ، މުނާފިޤުކަމުގެ ދަރަޖައެއްގައި ވާ ގޮތުގައެވެ.}"

1342- وَعَنْ جابرٍ ﵁، قالَ: كُنَّا مَعَ النَّبيِّ ﷺ فِي غَزَاةٍ، فقالَ: "إِنَّ بِالْمَدِيْنَةِ لَرِجَالاً مَا سِرْتُمْ مَسِيْرًا، وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِيًا إِلاَّ كَانُوا مَعَكُمْ، حَبَسَهُمُ الْمَرَضُ".

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން ހަނގުރާމައަކަށް (އެބަހީ: ތަބޫކުހަނގުރާމައަށް) ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަލްމަދީނާ މުނައްވަރާގައި (އެބަހީ މީހުންގެ އީމާންކަން ފުރިހަމަ) ފިރިހެނުންތަކެއްވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ހިނގާ ކޮންމެ ހިނގުމެއްގައި، އަދި ހުރަސްކުރާ ކޮންމެ ވާދީއެއްގައި (ކުރިގޮތްނާއި ފަޅާބު ދިގުދެގޮތަށް) ތިޔަބައި މީހުންނާއެކު އެބައިމީހުން ވެސްވެއެވެ. (ތިޔަބައިމީހުންނާއެކު) އެބައިމީހުންނަށް ބައިވެރި ނުވެވުނީ، ބަލިވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ"

އަދި (ޢުޛުރުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، {(ތިޔަބައިމީހުންނާއެކު) އެބައި މީހުންނަށް ބައިވެރިނުވެވުނީ، ޢުޛުރެއްގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةِ: "إِلاَّ شَرِكُوكُمْ فِي الأَجْرِ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، {އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައި މީހުންނާއެކު އެބައިމީހުން ވެސް ޘަވާބުގައި ބައިވެރިކުރައްވައެވެ.}"

1343- وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﵁، أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُذْكَرَ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانُهُ؟"

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ފަހަރަކު، ބަދަވީންގެ މީހަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށްއައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވައެވެ. އޭ اللهُގެ

ރަސޫލާއެވެ. ބައެއް މީހުން ޣަނީމާމުދަލު ހޯދުމަށްޓަކައި ޖިހާދުކުރެއެވެ. އަދި އަނެކަކު އޭނާގެ ވާހަކަ ދެކެވުންއެދިގެން ޖިހާދުކުރެއެވެ. އަދި އަނެކަކު އޭނާގެ ބިރުކުޑަކަމާއި ކެރުންތެރިކަން ދައްކުވުމަށްޓަކައި ޖިހާދުކުރެއެވެ.

وَفِي رِوَايَةٍ: يُقَاتِلُ شَجَاعَةً، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އޭނާ ދެންނެވިއެވެ.) އަދި ބައެއް މީހުން ހިތްވަރުގެދަށުން ޖިހާދުކުރަމުންދަނީއެވެ، އަދި ނަފްސީ ތަޢައްޞުބުގެ ކުރިއެރުވުމަށްޓަކައި ހަނގުރާމަކުރެއެވެ.

وَفِي رِوَايَةٍ: وَيُقَاتِلُ غَضَبًا، فَمَنْ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا، فَهُوَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އޭނާ ދެންނެވިއެވެ.) އަދި ބައެއް މީހުން (އަނެކުންނަށް އަނބުރާ) ރުޅިގެ ސަބަބުން ހަނގުރާމަކުރެއެވެ. މިގޮތުގައިން اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރީ މިއިން ކާކުތޯއެވެ؟ ދެން، ރަސޫލު اللَّه ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ހަނގުރާމަކުރީ، اللَّهُގެ ދީން މަތިވެރިކުރުމަށްޓަކައިނަމަ، އެއީ اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މީހާއެވެ.}“

1344– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ غَازِيَةٍ، أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو، فَتَغْنَمُ وَتَسْلَمُ، إِلاَّ كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثُلُثَيْ أَجُورِهِمْ، وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخْفِقُ وَتُصَابُ إِلاَّ تَمَّ لَهُمْ أُجُورُهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމްރުބްނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަނގުރާމަކުރާ ލަޝްކަރެއް ނުވަތަ ކުޑަ ޖަމާޢަތެއްގެ ބަޔަކު ހަނގުރާމަ ޖިހާދުކޮށް، ޣަނީމާ މުދަލު ލިބިގެން، ސަލާމަތުން އެނބުރި އަތުވެއްޖެނަމަ، އެ ބަޔަކު، އެބައިމީހުންނަށް (ދުނިޔޭގައި) ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ދަރުމައިގެ ތިންބައިކުޅަ ދެބައި މި ދުނިޔެމަތީގައި ލިބިގެން ބަޔަކު ކުރިގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ. އަދި ހަނގުރާމަކުރާ ލަޝްކަރެއް ނުވަތަ ކުޑަ ޖަމާޢަތެއްގެ ބަޔަކު ހަނގުރާމަ ޖިހާދުކޮށް، ޣަނީމާ މުދަލެއް ނުލިބި، އެކަމަކު އެބައިމީހުން ޝަހީދުވެ ނުވަތަ ޒަޚަމްވެއްޖެނަމަ، އެ ބަޔަކު، އެބައިމީހުންނަށް މިނިވަންކުރައްވައިފައިވާ އުޖޫރަ ހަމައަށް ލިބިގެން ބަޔަކުކުރިގައި ނޫނީ ނުވެއެވެ.}“

1345– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ائْذَنْ لِي فِي السِّيَاحَةِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّ سِيَاحَةَ أُمَّتِي الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބަޔަކު ދަންނަވިއެވެ. ޔާ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ފަތުރުވެރިކަމުގައި އުޅުން ހުއްދަ އެދުމަށް ހުއްދަ ދެއްވުމުގެ (ނުވަތަ ދުނިޔޭގައި ހިނގާ ނުކުމުގެ) ހުއްދަ ދެއްވުން އެދިފައެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ފަތުރުވެރިކަމަކީ، اللَّهُ ތަޢާލާގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.}"

1346– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "قَفْلَةٌ كَغَزْوَةٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކޮޅަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަމްރުބްނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖިހާދުން ނިމިގެން އެނބުރި ރަށަށްއައުމަކީ ވެސް ޖިހާދުކުރުމާ އެއްފަދަ ކަމެކެވެ.} (އެބަހީ: ޖިހާދުން ނިމިގެން އެ ބަޔަކު ރަށަށް އެނބުރި އައިސް، ދިރިއުޅުމުގެ ހަރަކާތްތަކުގައި اللَّهُ ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ތިމާގެމީހުންގެ ޙައްޤުތައް ބަލަހައްޓައި ދެކުމުގައި މަސައްކަތްކުރުމަކީ، ޖިހާދުކުރުމާ އެއްފަދަ ދަރުމައެއް ލިބިދޭ ކަމެކެވެ.)"

1347– وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيْدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ تَلَقَّاهُ النَّاسُ، فَتَلَقَّيْتُهُ مَعَ الصِّبْيَانِ عَلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ بِهَذَا اللَّفْظِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކޮޅަށް ރުއްސުންލެއްވި ޔަޒީދުގެ ދަރިކަލުން، އައްސާއިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތަބޫކު ހަނގުރާމައިން އެނބުރިވަޑައިގެން ހިނދު، (މަދީނާގެ ރައްޔިތުން ނުކުމެ) މީހުންތަކުން އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރިއެވެ. ދެން، ތިމަންވެސް ކުދިކުދިންނާއެކުގައި (ޘަނިއްޔަތުލްވަދާޢު) ކިޔާތަނުގައި ތިމަން އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރީމެވެ."

وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ قَالَ: ذَهَبْنَا نَتَلَقَّى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَعَ الصِّبْيَانِ إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ".

އަދި އަލްބުޚާރީ މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ.

(އައްސާއިބު ވިދާޅުވިއެވެ.) "ތިމަންނާ ކުޑަކުދިންކޮޅަކާއެކުގައި ވަދާޢުގެ ޘަނިއްޔާއަށް ވަޑައިގަތުމުން ހިސާބުން ރަސޫލު ﷲ ﷺ އާ އިސްތިޤްބާލުކުރީމުއެވެ."

1348- وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ لَمْ يَغْزُ، أَوْ يُجَهِّزْ غَازِيًا، أَوْ يَخْلُفْ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ، أَصَابَهُ اللَّهُ بِقَارِعَةٍ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީ ފަރާތަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫއުމާމާގެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ސަޙާބީ ފަރާތް ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ޖިހާދުނުކުރިނަމަ، ނުވަތަ ޖިހާދުކުރުމަށްދާ މީހަކަށް އެ ކަމަށް ތައްޔާރުނުކޮށްދިނަމަ، ނުވަތަ ޖިހާދަށް ދިޔަ މީހެއްގެ އަހުލުވެރިންގެ ކަންތައްތައް ހެޔޮގޮތުގައި ބެލެހެއްޓުމުގައި ނުހިނގިނަމަ، ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ ކުރިން، އެ މީހަކަށް ބޮޑު މުސީބާތެއް މާތް اللّٰهُ ކުރިމަތިކުރައްވާނެއެވެ.}"

1349- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "جَاهِدُوا الْمُشْرِكِيْنَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَأَنْفُسِكُمْ، وَأَلْسِنَتِكُم". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީ ފަރާތަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ސަޙާބީ ފަރާތް ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލުންނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފުސުތަކުންނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދޫތަކުން މުޝްރިކުންނާ ޖިހާދުކުރާށެވެ.}"

1350- وَعَنْ أَبِي عَمْرٍو، وَيُقَالُ: أَبُو حَكِيمٍ، النُّعْمَانِ بْنِ مُقَرِّنٍ ﵁، قَالَ: شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ، أَخَّرَ الْقِتَالَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ، وَتَهُبَّ الرِّيَاحُ، وَيَنْزِلَ النَّصْرُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ސަޙާބީ ފަރާތަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫޢަމްރު، ނުވަތަ އަބޫޙަކީމު، އައްނުޢުމާނު ބިން މުޤައްރިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ސަޙާބީ ފަރާތް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޖިހާދުގައި ބައިވެރިވެފައިވަމެވެ. ދުވާލު، އެކަލޭގެފާނުގެ އާދަކޮށްލެއްވީ، ހެނދުނު ހެނދުނާ ހަނގުރާމަ ނުފެއްޓެވިނަމަ، އިރުދަންފުށްވުމާއި، ވައިރޮޅިގެންދިޔުމާއި، އަދި (اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުން) ނަޞްރު ބާވައިލެއްވުމަށް ތަންދޮރުން (އެބަހީ: ހަވީރު ފިނިގެންދާއިރު މުޅި ދުނިޔެއަށް ހިތްހަމަޖެހުމެއް ބާވައިލެއްވުމަށް

އުދުމަރާއި، އަހަރި ޖަމަޢަތުގެ ޖަނަވާރުމަދުކަރަގެ އުފެދިގެން ހަދިވާކަރު ދެވެރިކަން
ނަސްރަށް، اللّٰهُ ގެ ވަޙީފުޅާއި އެބަދަހަކަށް ނަހަމަބުރުވިން ކަރަމަދުވަރުވަނިން) ހަނގުރާމަ
ފައްޓަވައިން ނަޞްރުދެއްވާނދޭވެ.}"

1351– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ العَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ، فَاصْبِرُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ޢަދުއްވުންނާ ކުރިމަތިލުމަށް (އިސްވެ) ނޭދޭހުރިކަށެވެ. އަދި اللّٰهُ ގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދޭހުރިކަށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، (ހަނގުރާމަކުރުމުގައި) ކެތްތެރިކަމާއެކު ސާބިތުވެ ތިބޭހުރިކަށެވެ.}"

1352– وَعَنْهُ، وَعَنْ جَابِرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْحَرْبُ خَدْعَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނާއި (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނާއި) މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނާ ދެ ކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަނގުރާމައަކީ، އޮޅުވައިލުމެކެވެ.}"

* * * * *

235- ޘަވާބު ލިބުމުގެ ގޮތުން
ޝަހީދުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ބައެއް ނަންގަނޑާ ބާބު

ޘަވާބު ލިބުމުގެ ގޮތުން އާޚިރަތުގެ ތެރޭގައި ކަންކުރާ ނަންގަނޑާ ބަޔަކީ މި

ޝަހީދުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ބައެއް ޤަބީލާތަކާއި، އެބައިމީހުންނަށް، ޝަހީދުން

ބޭނުންވާ ނަމާދުކުރުން، اللهُގެ މަގުގައި ހަނގުރާމަ ޖައްސަވާ ޝަހީދުންގެ ހުކުމް

ހާލަތެއް އެބައިމީހުންނަށް، ހިނަވައި ކަފުންކޮށް، އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ކަރަނަވާދު

ކުރަންޖެހޭނެ ބަޔަކަށް ބައިންކުރެވެން ހިމެނެއެވެ.

1353– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނު ރިއްސުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ

ހިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ.

{(އަބޫހުރައިރާގެ ތަވާބާއި ދިރުމައްޔާ ބަލާއި) ޝަހީދުންނަކީ ފަސް ބައިކަނެވެ. (އެއީ) ޠާއޫން

ބަލީގައި މަރުވާ މީހާ، ބަނޑުގެ ބަލީގައި (ގައިރުހާ ނުވަތަ ސިކުނޑިވެރިކަ

ބޭރަށްހިނގުމާއި އެފަދަ ބަނޑުގެ ބަލިތަކުގައި) މަރުވާ މީހާ، އަރާފިވާ ގޭހިޖެހިން

މަރުވާ މީހާ، އެއްކޮށްގެ ދަށުވެގެން މަރުވާ މީހާ، اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި

މަރުވާ މީހާ އެވެ.}"

1354– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا تَعُدُّونَ الشُّهَدَاءَ فِيكُمْ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَن قُتِلَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. قَالَ: "إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيْلٌ" قَالُوا: فَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَالْغَرِيقُ شَهِيْدٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އަ ކަލޭގެފާނުގެ ހިބައިން (އެބަހީ: ރަޙްމަ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް

ރިއްސުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ހިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ދެކޭގޮތުގައި ޝަހީދުންނަކީ

ކޮބައިހެއްޔެވެ؟} އަސްޙާބުބޭފުޅުން ދެންނެވީއެވެ. އާއެ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. اللَّهُގެ މަގުގައި
ޖިހާދުކޮށް މަރުވާ މީހުންނަކީ ޝަހީދުންނެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ
ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ އުއްމަތުގައި ޝަހީދުންނަކީ ވަރަށް މަދުބައެއްކަމަށްވާނެއެވެ!!} އަސްޙާބުބޭފުޅުން
ދެންނެވީއެވެ. އާއެ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އެހެންވިއްޔާ ޝަހީދުންނަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރަނިކޮށް މަރުވާ މީހުންނަކީ ޝަހީދުންނެވެ.
އަދި اللَّهُގެ މަގުގައިވަނިކޮށް މަރުވާ މީހުންނަކީ (މިސާލަކަށް ޢިލްމު ދަސްކުރުމުގައި ވަނިކޮށް
މަރުވާ މީހުންފަދަ މީހުން) ޝަހީދުންނެވެ. ޠާޢޫނުބަލީގައި މަރުވާ މީހުންނަކީ
ޝަހީދުންނެވެ. އަދި ބަނޑުގެ ބައްޔެއްގައި މަރުވާ މީހުންނަކީ ޝަހީދުންނެވެ. އަދި
ގެނބިގެން މަރުވާ މީހުންނަކީ ޝަހީދުންނެވެ.}“

1355- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ، فَهُو شَهِيْدٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އާ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ ޢަމްރު ބުނުގެ
ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދު اللَّهِގެފާނުގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ މުދަލާ ހިމާޔަތްކުރުމަށް
މަސައްކަތްކުރަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާއަކީ، ޝަހީދެކެވެ.}“

1356- وَعَنْ أَبِي الأَعْوَرِ، سَعِيْدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ، أَحَدِ الْعَشْرَةِ الْمَشْهُودِ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ: سَمِعتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيْدٌ، وَمَن قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيْدٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އާ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބުލްއަޢްވަރު،
ސަޢީދު ބުނު ޒައިދު ބުނު ޢަމްރު ބުނު ނުފައިލްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ
ކަލޭގެފާނަކީ، އެ ދިހަކަލުން ދުނިޔޭގައި ތިއްބަވަނިކޮށް، ސުވަރުގޭގެ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރު
ދެއްވުނު ދިހަ ކަލުންނަކު އެއް ކަލުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ
ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއެއްސެވީއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {އެ މީހެއްގެ
މުދަލާ ހިމާޔަތްކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާއަކީ ޝަހީދެކެވެ. އަދި އެ
މީހެއްގެ ފުރާނަސަލާމަތްކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާއަކީ ޝަހީދެކެވެ. އަދި

އެ މީހެއްގެ ދީން (އެބަހީ: އިސްލާމްދީން) ދިފާޢުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާއަކީ ޝަހީދެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަންބުދަރިން ދިފާޢުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާއަކީ ޝަހީދެކެވެ.}"

1357– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَرَأَيتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مَالِي؟ قَالَ: "فَلاَ تُعْطِهِ مَالُكَ" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي؟ قَالَ: "قَاتِلْهُ" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي؟ قَالَ: "فَأَنْتَ شَهِيْدٌ" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُهُ؟ قَالَ: "هُوَ فِي النَّارِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ބޭކަލަކު ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! މީހަކު އައިސް އަޅުގަނޑުގެ މުދަލު ގެންދިއުމަށް ގަސްދުކޮށްފިނަމަ އަޅުގަނޑު ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ނަސީހަތްކުރައްވިއެވެ. {ތިބާގެ މުދަލު އޭނާއަށް ނުދޭށެވެ.} ދެންނެވިއެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އެހެން އަޅުގަނޑާ ހަނގުރާމަކުރައްފިނަމަ، އަޅުގަނޑު ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ނަސީހަތްކުރައްވިއެވެ. {ތިބާ ވެސް އޭނާއާ ހަނގުރާމަކުރާށެވެ!} ދެންނެވިއެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އެހެން އަޅުގަނޑު ޤަތުލުކޮށްލައިފިނަމަ އެކަމުގެ ޙުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ނަސީހަތްކުރައްވިއެވެ. {ތިބާ ޝަހީދެކެވެ.} ދެންނެވިއެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އަޅުގަނޑު އޭނާ ޤަތުލުކޮށްލައިފިނަމަ އޭނާގެ ޙުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ނަސީހަތްކުރައްވިއެވެ. {އޭނާވާނީ ނަރަކައިގައެވެ.}"

* * * * *

236- އަޅުން މިނިވަންކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ (البلد: ١١ – ١٣) މާނައީ: "ފަހެ، ދަތިކަން ހުރި މަގަށް އެ އިންސާނާވަދެ، އެ މަގުން ނުނިކުމެ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟ ދަތިކަން ހުރި މަގަކީ، ކޮން މަގެއްކަން، ކަލޭގެފާނަށް އަންގައިދިނީ ކޮން އެއްޗެއްތޯއެވެ؟ (އެއީ) އަޅަކު މިނިވަންކުރުމެވެ."

1358– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُسْلِمَةً، أَعْتَقَ اللَّهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ، عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ حَتَّى فَرْجَهُ بِفَرْجِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމު އަޅަކު މިނިވަންކޮށްދީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ބަދަލުގައި އެ އަޅުގެ ކޮންމެ ގުނަވަނަކަށް އެ މީހާގެ (އެބަހީ: މިނިވަންކޮށްދިން މީހާގެ) ގުނަވަންތައް اللهُތަޢާލާ ނަރަކައިން މުއްތިޤުކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އެހެނިން އޭނާގެ ފަރުޖުވެސް ގުނަވަނުގެ ބަދަލުގައި، މިނިވަންކޮށްދިން މީހާގެ ފަރުޖުވެސް ގުނަވަން ވެސް (ނަރަކައިން) މުއްތިޤުކޮށްދެއްވާ ހުއްޓެވެ.}''

1359– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ: يَارَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الإِيْمَانُ بِاللَّهِ، وَالْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ" قَالَ: قُلْتُ: أَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "أَنْفَسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، وَأَكْثَرُهَا ثَمَنًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ޢަމަލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{(އެއީ) اللهُއަށް އީމާންވުމާއި، اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. (މިނިވަންކުރުމަށް) އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑީ ކޮންއަޅަކަ އަޅުއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ އޭނާގެ ވެރިބޭފުޅާގެ ގާތުގައި އެންމެ މަންފާބޮޑު، އަދި އެންމެ އަގުބޮޑު އަޅު މީހާއެވެ.}''

* * * * *

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ ﴾ (النساء: ٣٦) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން، اللَّهُއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ! އަދި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާހުރިކަމެވެ! އަދި، މައިންބަފައިންނަށާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށާއި، ޔަތީމުންނަށާއި، މިސްކީނުންނަށާއި، ގާތް އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ދުރު އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ކައިރި އެކުވެރިޔާއަށާއި، ދަތުރުވެރިޔާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިލްކުވެގެންވާ އަޅުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތާށެވެ!"

1360– وَعَنِ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ ﵁، وَعَلَيهِ حُلَّةٌ، وَعَلَى غُلاَمِهِ مِثْلُهَا، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَذَكَرَ أَنَّهُ سَابَّ رَجُلاً عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَعَيَّرَهُ بِأُمِّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ هُمْ إِخْوَانُكُمْ ، وَخَوَلُكُمْ، جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ، وَلاَ تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ، فَإِن كَلَّفْتُمُوهُم فَأَعِينُوهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ޞަޙާބީ ބާކަރުކަލުގައިވާ) އަލްމަޢްރޫރު ބިން ސުވައިދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ (އެއް ފަހަރަކު) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ތުނުކުރައްވައިގެން ހުންނެވި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޅުކޮއްޗާ ވެސް ލައިގެންހުރި ކަހަލަ ހެދުމެކެވެ. ދެން، އެކަން އެގޮތުން ސުވާލުކުރީމާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، އެއް ފިރިހެނަކު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ގޯހަކާ ދިމާވީއެވެ (އެބަހީ: އަޑު ގޯހާ ދިމާވީއެވެ) ހުތުރު ބަހެއް ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ދެން، އޭނާގެ މަންމައާ ގުޅުވައި، އެ ބަސް ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަށް (މިކަން އެނގިވަޑައިގެން) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޖާހިލީ، (އަދިވެސް) ޖާހިލީ ޒަމާނުގެ ނުބައި އާދައެއްވާ ބާކީވެފައިވާތީއެވެ؟ އޭގެމާނަކީ، (އެބަހީ: އަޅުންނާއި

ދީނުގެ އިންސާނިވަންތަކަމުގެ ގޮތުންނާއި (އެބަހީ: ޝަރުޢީ ގޮތުން) ޤާނޫނީ ގޮތުން ޤާނޫނުވެސް

ގޮތުން ވެސް ބަޔާންކުރެވުނެވެ.) އަދި އޭގެ ތެރެއިން ދިރިއުޅުމުގެ ގޮތްތައް ބަޔާންކުރެވުނެވެ. اللهُ ތަޢާލާ

ތެރޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ ޙުކުމްތަކަށް ނުކިޔަމަންތެރިވެއްޖެ މީހުންނަށް ވަކި ވެސް ދީފައިވެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހުންގެ ހުކުމުގެ

ތެރޭގައި ކަލާނގެ ޙުކުމް ތަކުރާރުކުރެއްވުމަށް (ޙުކުމްދެއްވާ!) ފަހެ، އެ މީހުން ކާފިރުންނަށް ކުރިމަތިވާނެ

ޢަޒާބަށް ފަރާތްފަރާތުން ފެނިގެންދާނެ ކަމަށް. އަދި އެ މީހުން ކުޑައިރު ފެނިގެންދާ ޢަޒާބަށް ވެސް ފެނުން

ފާނުވާނެއެވެ. އަދި އެބަހީ ޙުކުމްތަކަށް ކިޔަމަންތެރިވެ ތިބޭ މުއުމިނުން (ބޭރު) ދެވަނަ ކަމަކީ

ޝަރީޢަތަށް ތަބާވާނެއެވެ. ފަހެ، އެއިން ކުރީގެ ޙުކުމްތަކާއި ޙައްޤު ބަސް ފަހަރު، އެކަމުގައި

މުއުމިނުންނަށް އެކަށީގެންވާނެއެވެ.}“

(ނޯޓު: އިސްލާމްދީނަކީ، ދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ކަމަކަށް ގެންދާ އުސޫލެއް، އެ ޙަޤީޤަތް އަމަލުކުރާ ކަމެއްގައި ދީނެވެ. ދީނުގައި އަޚްލާޤީ ފަރާތުގެ، އިންސާނީ ކަންކަމުގެ ދުނިޔޭގެ މުޢާމަލާތުތައް ހިމެނޭ ދީނެއް ކަމުގައި ދީނުގެ ދިރިއުޅުމާ ބެހޭ ކަންކަމަކީ، މުސްލިމުންގެ ޙަޔާތްތަކަށް ޤާނޫނު ސާބިތުވެ ބޭނުންތަކެއް، އެއީ ޙުކުމްތައްކަމުގައި، ހިންގަވާ ޤާނޫނެވެ، ޙުކުމްތަކާމެދު ނިކަމެތި އަލްބައްދަލު ތަބާވުމަށް ދަށުވުމުގައި އުސޫލުތަކަކަށް އަމަލުކުރާނެ ބަޔަކު ކުރި ގޮތުގެ ހުރިހާ ޝަރީޢަތެއް ދީނުގެ ހުސްތައް ވާނީ ކުރިއަށް ތަބާވެގެން، މީގެ ސަބަބުން އަދުލުގެ ޙަޤީޤަތެއް ދެއްކެވުމަށް، ރަސޫލުﷲ ޞަލްއަﷲ ޢަލައިހި ވަސަލްލަމް ދެއްކެވި ތަރުބިއްޔަތު ދެކެ މުސްލިމުން ދިރިއުޅުމުގައި ބޭނުންވާކަމެއް ވެސް ދީފައިވެއެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ދީނުގެ ޙަޤީޤަތް ކަމަކީ، ޙަސަނާތު ދެއްވާ ކަލާނގެ ވަޙީއާއި، ޤާނޫނު ﷲ، އެ ކަލާނގެ ވަޙީގެ ޝަރީޢަތެއް ވާއިރު ފަހަރެއްގައި، އެ ކަލާނގެ ތަރުބިއްޔަތު ހުރި އަޚްލާޤީ ޙަޤީޤަތް ދިރިއުޅުމުގެ ޤަވާޢިދު މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ބަޔަކު ފެންނަނީ އެ ޝަރީޢަތެވެ.

އަޚްލާޤީ ޤާނޫނަކީ އެއް ކަމަށް ވީމައި "ހުކުމު ޝަރީޢަތް" ވަރުގަދަވުން

ގެންގުޅުމަށް ޙަޤީޤަތުގައި ދިރިއުޅުމަށް ވާހަކަ އަޚްލާޤީ ކަމެއްގައި ފަދަ ހުރިހާ ޤާނޫނެއް

ދިރިއުޅުމުގެ ސިޔާސީ ކަމަށް ދެއްކުމަށް ވެސް، އެކަމަކީ ޚިލާފު ދިނުން ގޮތަށް ބަޔާނަށް

ދިރިއުޅުމަށް ހުކުމު ޝަރީޢަތެއް ދެއްކުނެވެ. އެ ޝަރީޢަތް ޙަޤީޤީ

ބަޔާނެއް، ޤާނޫނު اللهُ، އެ ކަލާނގެ ވަޙީގެ ޝަރީޢަތެއް ބަޔާންކުރެވުނެވެ. ޙުކުމްތަކެއް،

ހަބަޝްކަރައިގެ ކަޅުނަސްލުގެ ބާކަލެކެވެ. އިސްލާމްވެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރީގައި އެ ކަލޭގެފާނުވީ، މައްކާގައި އުމައްޔަތުބްނު ޚަލަފްގެ މަޖުބޫރުކުރެވިފައިވާ ބާކަލަކުކަމުގައެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މުދަލުން ގަތުކުރައްވައި ބައްލަވައިގެން މިނިވަންކުރައްވައި އެތަކެއް ބާކަލުންގެ ތެރޭގައި ބިލާލުގެފާނުވެސް ބައްލަވައިގެން، اللهُއަށްޓަކައި މިނިވަން ކުރެއްވިއެވެ. ބިލާލުގެފާނާއި އަބޫދަރުގެފާނާ ދެމެދުގައި ހިނގި ދެބަސްވުމެއްގައި ބިލާލުގެފާނާ ދިމާއަށް، އަބޫދަރުގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވޭ "ކަޅުއަންހެނާގެ ދަރިޔާއެވެ." މިހެންނެވެ. ބަޔަކު ތަރުޖަމާކޮށްފައި އެއީ، ގޮތް ބަދަލުވެފައި ނޫނީ ނަމަވެސް، އެއީ ފުރައްސާރަ ކުރުމުގެ ގޮތުން އަންނަ ބަސްތަކެއް "ހަބަޝީ" ބަހެކެވެ. ވީމާ ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ ކަމާ ހިތްހަމަ ނުކުރައްވައިގެން، އަބޫދަރުގެފާނަށް ވިދާޅުވި ބަސްފުޅުގެ ނަތީޖާއަކީ، މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެފައިވާ ގޮތަށް އުޅުއްވުމަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުޅުއްވުން ބަދަލުވެގެން ދިޔުމެވެ. މިގޮތަށް ބަލާކަމުގައިވާނަމަ އިސްތަށް ތަރުބިޔަތުކޮށް ބަދަލުކުރުމުގައި ރަޙިމަ اللهُ، އަބޫދަރުގެފާނު ތަރްބިޔަތުވިއެވެ. "މުޢާމަލާތު")

1361– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإِنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ، فَلْيُنَاوِلْهُ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ، أَوْ أُكْلَةً أَوْ أُكْلَتَيْنِ، فَإِنَّهُ وَلِيَ عِلَاجَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހެއްގެ ޚާދިމު އޭނާގެ ކާތަކެތި ހިފައިގެން އަތުވެއްޖެނަމަ، (ތިމާގެ ޚާދިމާއި އެކީ ވެސް ބައިންދައިގެން އިށީނދެ ވެސް ދިނުން ކޮށެވެ.) ތިމާގެ ޚާދިމާއި އެކީ ނުބައިންދަވައިފިނަމަ، އޭނާއަށް ކާތަކެތީގެ އެއް ތުއްތުކޮޅެއް ނުވަތަ ދެތުއްތުކޮޅު ވެސް ދީފާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ތަކުލީފު ޖެހިލުވައި ދިނީ ޚާދިމުކަމުގައިވާތީ ކަމުގައެވެ.} ދެން ޢަމަލުކުރުމުގައި ވެސް އެގޮތަށެވެ."

(ޝަރަޙަ: އެ ދުވަސްވަރަކީ، މިޞްރުގެ ކާއިދާގައި ކާތަކެތި ހިސާބު ކުރާ ވަގުތު އޭނާގެ ބާވަތްތަކުގެ ކާތަކެތިން އިސްލާމްދީނުގެ ދުވަސްވަރުގެ ނޫނެވެ. ގިނަދުވަސްވަރު ހަދާ ހަމަކާއިދާ ގޮތަކީ ހަމަނުވާ ކަމަށް ބަލަހައްޓާ ނުވަތަ ޖައްސައި ތަނެއްގައި ވެސް ގަނޑުވިޔަސް، މަދު ފަހަރަކު، މި ގޮތުގައި އެތަކެއް ބަރުލުތަކުން އެކަން ކަނޑައެޅިއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ނުވަ އަސްބުއަސްބުކަން ތިޔަބައިމީހުން، އެއީ

އެއްވެސް ބާކީނުބަލާއްގެ ގޮތުގައި ބަދަލު އުނދުރުނަން އަދިވާންނުވާތީ، އެބަހީ: ކައްކައި ހޫނުގޮވާ

އެއްޗެއް އެއިން ގެއްލުގައި ބާކީންނުކުރުމަ މަސް ދޫމަސް ވާކަމި، ހަމައެކަނި

ބޯދޭން ފެންދޫރު ނޫން އެއްޗެއް އެއިން ގެއްލުގައި ނުހުނުނަކަން އެނގޭ ބަދަލުމާތްކަމި،

ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި އަބްދާބު ބާކުދުން އިސްލާމްދީނަށްކުރި ޖިހާދުކުރައްވަމުން

ގެނދަވާ ހިނދު ފަރިއްކުރުއްވާން އެއްޗެއް ނުލިބުން، ގަސްތަކުގެ ހިކިފަތް ބީނުނުވައި

ފުނަނަކުރުއްވައި ފޮކުރައްވައިގެން އެ ފަތްތަށް ފަރިއްކުރުއްވާކަމި، ބައެއް ފަހަރަށް އެންމެ

ކަދުރެއް އަނގަފަރަތުރައްވައި، އެ ކަދުރު ތާއީފަށްވަޑައިގެން ގެންދަވާކަން އެނގޭ ބަދަލުވެސް

ވެސް މި ފޮތުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. އަދުދުން އެކަމަ ދަރި ޙަޖްއަގައި ކައުންބެއިމުގެ

ކަންތައްތައް ހުރިއިރު ކާތަކުރީގެ ދުވަން ސުވާ ދިއްކާނުލުމަށް، ސާހިބު މިހާރު އަޅުމީހާގެ

ދުވުދުގައި ތަފާތެއްނެތި ހަމަހަމަކަން ކުރުވާ ކަމުއްކަލުގައި ނޫނީ ނުވާހެއްޖެވެ. އަދި ހާތަކެތި

ތެއްސާކުރުމުގައި އަޅުމީހާ އުފުއްލި ބަރު ހާއި، އެ ތަކެތި ގެންސޮދުނުގައި ބެހެއްޖެ

ޙާލަތުރަކަމަށް ޝުކުރުވެރިވުމުގެ ގޮތުގައި، ސާހިބުމީހާގެ ގޮތުގައި ޙާލާގެ ނުކަދުވެސް

ބައިނުދަތިވެގެން ޙާލަތަށް ވެސް ދިގެން އެތަކެތި ކައްމަވާ، އިންސާނީ ޙައްޤުގެ މިޒާނުގެ

ފިޔަވަޅުތަކުގައި ބާރުތުވެދީފާ ކަންތައްތަކަށްވުރެ ދާ މަތިވެރި އިޙްތިރާމްތެރި ކަމެއް

ކަމުގައިވާކަން ނުވެއެވެ. ’’މުތަފަޤުން‘‘)

* * * * *

238- ﷲ ގެ ޙައްޤުތަކާއި އެ މީހެއްގެ ސާހިބާގެ ޙައްޤު އަދާކުރާ
އަޅުންގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1362– عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا نَصَحَ لِسَيِّدِهِ، وَأَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ، فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ’’ވަﷲ، އެ ދަރަވަރާކަމުންނަން ކުރެއްސުންގެއްވި ޢުމަރުގެ ފާނުގެ

ދަރިކަމުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމާގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުވެރިޔާ، އޭނާގެ ސާހިބު މީހާއަށް ކަމޯޅުވެ، އަދި ހެޔޮގޮތުގައި اللهُ އަށް އަޅުކަން އަދާކުރަނީ، އޭނާއަށް އެކަމުގެ ދަރުމަ ދެގުނައަށް އިތުރުކޮށްދެއްވާނެއެވެ.}“

1363– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لِلْعَبْدِ الْمَمْلُوكِ الْمُصْلِحِ أَجْرَانِ". وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَة بِيَدِهِ لَوْلاَ الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ، وَالْحَجُّ، وَبِرُّ أُمِّي، لأَحْبَبْتُ أَنْ أَمُوتَ وَأَنَا مَمْلُوكٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {އ މީހާގެ ވެރިޔަސްކަލާނގެ ބަޔާންކުރެއްވި ޙައްގުތަކާއި ހެޔޮގޮތުގައި އަޅުކަން އަދާކުރާ، އަދި އޭނާގެ ސާހިބު މީހާއަށް ވަފާތެރި އަޅުވެރިޔާއަށް ދެފުށަށް ދަރުމަ އިތުރުވެގެންވެއެވެ.} (މި ބަސްފުޅު އަބޫހުރައިރާގެ، އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) އަބޫހުރައިރާގެ ފުރާނަ އޭނާގެ ދަށުގައިވާ ކަލާނގެ ޙައްޤުގައި ހުވައިކުރަމެވެ. اللهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާއި، ޙައްޖުވުމާއި، މަންމަގެ ޙައްޤުގައި ހެޔޮލޯބިވުން ނެތްނަމަ (އެބަހީ: އ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރުމަވަންތަ މަންމަ ދިރިތިބި ނަމަ) މިލްކެއްގެ، އަޅެއްގެ ގޮތުގައި މަރުވުމަށް އެދޭތީ މިލްކު އެދުނީމެވެ.“

1364– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الْمَمْلُوكُ الَّذِي يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ، وَيُؤَدِّي إِلَى سَيِّدِهِ الَّذِي عَلَيهِ مِنَ الْحَقِّ، وَالنَّصِيحَةِ، وَالطَّاعَةِ، لَهُ أَجْرَانِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަޔާންކުރެއްވި އަދާކުރަންޖެހޭ އަޅުކަން ހެޔޮގޮތުގައި އަދާކުރާ، އަދި އޭނާގެ ސާހިބުމީހާއަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްގުތައް، އަދި ވަފާތެރިކަމާއި ނަޞޭޙަތްތެރިކަމާއި އަދާކުރާ، ސާހިބުމީހާގެ ކިޔަމަންތެރިވެ، ނަޞޭޙަތްތެރިކަން އަދާކުރާ އަޅުވެރިޔާއަށް ދެ ދަރުމަ ލިބިގެންވެއެވެ.}“

1365– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ثَلاَثَةٌ لَهُمْ أَجْرَانِ: رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنَ بِنَبِيِّهِ وَآمَنَ بِمُحَمَّدٍ، وَالْعَبْدُ الْمَمْلُوكُ إِذَا أَدَّى حَقَّ اللَّهِ، وَحَقَّ مَوَالِيهِ، وَرَجُلٌ كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ فَأَدَّبَهَا فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَهَا، وَعَلَّمَهَا فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا، ثُمَّ أَعْتَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا، فَلَهُ أَجْرَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫމޫސަލް އަޝްއަރީގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ ގުނައަށް ދަރުމަ އާއި ބަދަލު ލިބިގެންވާ ތިން މީހަކުއެވެ. (އެއީ) ފޮތުގެ އަހުލުވެރިޔަކު، އެމީހެއްގެ ނަބިއްޔާއަށް އީމާންވެވަޑައިގެން، މުޙައްމަދު ﷺ ނަބިއްޔާކަމަށް އީމާންވި މީހާ، އޭނާގެ ވެރިމީހުންނާ ހަވާލުވާގޮތުގެ ބައްދަލުވުން، އޭނާގެ ސާހިބުކުރާގެ ބައްދަލުގައި ފުރިހަމަކޮށް އަދާކުރާ އަޅުވެރިޔާ، އެ މީހަކު އަޅުއަންހެނެއް މިލްކުވެގެންވާނަމަ، އެ ކުއްޖާ (އިސްލާމް) ތަރުބިއްޔަތުން އަދަބުވެރިކުރުމާ، އިލްމުތައް އަދަބުތައް ދަސްކޮށްދީ، އޭނާއަށް އިލްމުއުނގަންނައިދީ، ފުރިހަމަގޮތުގައި އޭނާގައި އިލްމުގެ ފާގަނޑު ގެއްލުވަނީވަ، އޭނާ މިނިވަންކޮށް، އަދި އޭނާ ކައިވެނިކޮށްދީ މީހާއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް (ވެސް) ދެ ގުނައަށް ދަރުމަ ލިބިގެންވެއެވެ.}"

* * * * *

239- ހަނގުރާމަ ގަދަވެފައިވާ ވަގުތުގައި ވެސް
ފުރިހަމަކަމުން އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ހަނގުރާމަގަދަވެފައިވާ ވަގުތުގައްޔާއި، މުޞީބާތާއި ފަސާދަ، ފިތުނަފެތުރިފައިވާ ވަގުތުގައްޔާއި، ބަޔާ މުސީބާތްތަކުގެ ވަގުތުގައިވެސް ފުރިހަމަކަމުން އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކޮށްފައި ހިމެނެއެވެ.

1366– عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "العِبَادَةُ فِي الْهَرْجِ كَهِجْرَةٍ إِلَيَّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިއްވި މަޢުޤިލު ބިން ޔަސާރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަނގުރާމައާއި ބޮޑެތި މުސީބާތްތަކުގެ ވަގުތުގައި ވެސް (ފިތުނަފަސާދުތަކުގައި) އަޅުކަން އަދާކުރުމަކީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިޖުރަކުރުން އަދުލުވާ އެއްފަދަ (ބަރާބަރު) ކަމެކެވެ.}"

* * * * *

240- ގަނެވިއްކުމުގައި ލުއިފަސޭހަ ގޮތް އިޚްތިޔާރުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަށްވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަށްވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ގަނެވިއްކުމުގައި ލުއިފަސޭހަގޮތް އިޚްތިޔާރުކުރުމާއި، ދިނުނެގުން ހަމަކުރުމުގެ މާތްކަމާއި، ވަޒަންކޮށް އިތުރަށް ދިނުމުގެ މަތިވެރިކަމާއި، އެ ކަމުގައި އޮޅުވައިލުމާއި މަކަރު ހެދުމުގެ ނުބައިކަމާއި، އަގުއަދާކުރާ ހިނދު، ދުރާވަޅި ތަނަވަސް މީހުން، އަތްމަތިދަތި މީހުންނަށް ލުއިފަސޭހަކަން ދުވަސްފަހު ދިނުމާއި، ދަރަނި މާފުކޮށްދިނުމުގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރެވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ٢١٥) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ކޮންމެ ހެޔޮކަމެއް ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ، އެކަން ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿وَيَٰقَوۡمِ أَوۡفُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ﴾ (هود: ٨٥) މާނައީ: "އޭ އަހަރެންގެ ޤައުމުގެ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މިނުމާއި، ކިރުން، ޢަދުލުވެރިން

ފުރިހަމަކުރާށެވެ! އަދި މީސްތަކުންނަށް އެއުރެންގެ ތަކެތި އުނިކޮށްނުދޭށެވެ! އަދި ފާސިދުންކަމުގައިވެ ތިބެ ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި ފަސާދަނުކުރާށެވެ!“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكْتَالُوا۟ عَلَى ٱلنَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ أَلَا يَظُنُّ أُو۟لَٰٓئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ (الْمُطَفِّفِيْن: ١ – ٦) މާނައީ: ”މިންކިރުމުގައި އުނިކުރާ މީހުންނަށް، ގެއްލުމާއި ހަލާކު ހުއްޓެވެ. އެއުރެންނީ، އެހެން މީހުންގެ ކިބައިން މިންކުރަމާ، ހަމަކުރަން އެދޭ މީހުންނެވެ. އަދި އެހެން މީހުންނަށް މިންދޭނަމަ، ނުވަތަ އެހެން މީހުންނަށް ކިރައިދޭނަމަ، ގެއްލުންކުރާ މީހުންނެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ދުވަހަކަށް އެއުރެން ފޮނުއްވޭނޭކަމުގައި އެއުރެން ހީވެސް ނުކުރަނީ ހެއްޔެވެ؟ (އެއީ) ޚަލްޤުތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މީސްތަކުން ކޮޅަށް ތެދުވެތިބޭނޭ ދުވަހެވެ.“

1367– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَتَقَاضَاهُ فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً" ثُمَّ قَالَ: "أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ نَجِدُ إِلاَّ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ، قَالَ: " أَعْطُوهُ فَإِنَّ خَيْرَكُم أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް (ބަދަވިއްސެއް) މީހަކު އައިސް އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ދަރަނިވެރިވުމުގައި ވަރަށް އަދަބުނުހުރި ގޮތަކަށް ކަމަކަށް ދެންނެވިއެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހާގެ އަތުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަންގަވައިފައިވާ ދަރަނިޖެހޭ، އެ ދަރަނި އަދާކުރައްވާށެވެ އެއްބަސްވެވުނު ވަގުތާއި ގުޅިގެން ކުރިން އަދާކުރައްވާށޭ ދެންނެވިއެވެ.) ފަހެ، އަސްޙާބުބޭކަލުން އެ މީހާ މަރައިދިނުމަށް ގަސްދުކުރެއްވިއެވެ. އެ ހިނދު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {(މިއަދު ބޭކަލުން) އަޅުއްވައިނުލައްވާ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. ފަހެ، ޙައްޤުގެ ވެރިޔާއަށް ބަސްބުނުމުގެ މިނިވަންކަން ލިބިގެންވެއެވެ.} އެއަށްފަހު، (އެކަލޭގެފާނުގެ ހަދިޔާ، އަބޫރާފިޢުއަށް މާތްނަބިއްޔާ ކުރެއްވި އަމުރު) ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {(މިމީހާއަށް ދޭންޖެހޭ) އޮށުގެ ޢުމުރާއި އެއް ޢުމުރުގެ ޖަމަލެއް ދެއްވާށެވެ.} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެންގެ އަތުގައި އެ ޢުމުރުގެ ޖަމަލެއްނެތެވެ. އެކަމަކު އެއަށްވުރެ ބޮޑު ޢުމުރެއްގެ، އެއަށްވުރެ ސަމާއްތަކުރާނޭ ޖަމަލެއް އިއްޔެވެ.

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާއަށް އެ ދެއްވާށެވެ. އެހެނީ ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު މީހަކީ، އަދާކުރާ ހިނދު، ވީހާވެސް ހެޔޮގޮތުގައި (ދަރަނި) އަދާކުރާ މީހުނެވެ.}"

1368– وَعَنْ جابِرٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "رَحِمَ اللَّهُ رَجُلاً سَمْحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى، وَإِذَا اقْتَضىَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވިއްކާ ހިނދުގައްޔާއި، ގަންނަ ހިނދުގައްޔާއި، ދަރަނި އަދާކުރުމަށް އެދޭ ހިނދުގައި މަޑުމައިތިރިކަން އިޙްސާންތެރިކަމާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) އޭނާއަށް اللهُ ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ.}"

1369– وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنَجِّيَهُ اللَّهُ مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَلْيُنَفِّسْ عَنْ مُعْسِرٍ أَوْ يَضَعْ عَنْهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫ ޤަތާދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ އިވުނީމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ދުސްވާރަތަކުން ރާޟީ اللهُ، އެ މީހަކު ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުމަށް އެދޭ މީހާ، އަނިޔާވެރި ދަރަނި (ދަރަނިވެރި) މީހާއަށް ފުރުޞަތު ދޫކޮށްލާށެވެ. ނުވަތަ އޭނާގެ ދަރަނި ކަނޑައި ދޫކޮށްލާށެވެ.}"

1370– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كَانَ رَجُلٌ يُدَايِنُ النَّاسَ، وَكَانَ يَقُولُ لِفَتَاهُ: إِذَا أَتَيْتَ مُعْسِرًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَلَقِيَ اللَّهَ فَتَجَاوَزَ عَنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އިސްވެދިޔަ ޒަމާނުގެ ބައެއް މީހުންގެ ތެރެއިން) މީހަކު، މީސްތަކުންނަށް ދަރަނިދީ ހުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޚާދިމު ކުއްޖާއަށް އޭނާ ބުނަމުންދިޔައެވެ. އަނިޔާވެރިޔަކު، ނިކަމެތި މީހަކު އަތުން ދަރަނި އަތުލުމަށް ދާ ހިނދުގައްޖެނަމަ، އޭނާއަށް

ވަޢުދަވައިތިރިކަމާއި އެގޮތުރިކަމާއެކު ފުއްދަވާތިލް ކުރާނިކަމެވެ. އެއީ، އެކަމަށްޓަކައި މާތް ﷲ،
ދީނުގައިވާ އެގޮތުމަޤްޞަދުގެ ނަތީޖާ އެކަމުގައެވެ. ފަހެ، (އަ މިހާ ނިޔަތުގެ) ﷲ ގެ
ރަޙްމަތަށް ތަރުޖަމާކުރި ހިނދު، އެކަލާނގެ އަޅާއަށް އެގޮތުގައިވާ ގޮތަށް ވީނުމުކުރެއްވިއެވެ.}“

1371– وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "حُوسِبَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَلَمْ يُوجَدْ لَهُ مِنَ الْخَيْرِ شَيْءٌ، إلاَّ أَنَّهُ كَانَ يُخَالِطُ النَّاسَ، وَكَانَ مُوسِرًا، وَكَانَ يَأْمُرُ غِلْمَانَهُ أَنْ يَتَجَاوَزُوا عَنِ الْمُعْسِرِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: " نَحْنُ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْهُ، تَجَاوَزُوا عَنْهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް ﷲ، އަ ކަލޭގެފާނުން ރުއްސެވުމަށްޓަކައި ތަޤުވާ ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި
ހަދިޔާ ރަނގަޅު ކުރެއްވިއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ އުއްމަތުގެ މީހަކު (ޙިސާބުކުރައްވާނެ) އޭނާގެ ހެޔޮ ޢަމަލެއް ނުފެނުނެވެ.
(އެބަހީ: ޤިޔާމަތުގެދުވަހުން އޭނާގެ ހެޔޮ ޢަމަލެއް ނުފެނުނެވެ.) ފަހެ، އޭނާއަކީ އެއްވެސް
ގޮތަކުން ހެޔޮ ޢަމަލެއް ކޮށްފައިވާ މީހެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އޭނާ، މުސްލިމުންނާ ވިޔަފާރިކުރާ
އަބަދުވެސް ތަކެތި ދީ އުޅެން މީހެކެވެ. އޭނާ ތެދުވެރި މީހެކެވެ. އަދި ވެރިޔާ
މީހެކެވެ. ފަހެ، މުސްލިމުންގެ ނިކަމެތި ފަގީރު މީހުންނަށް ލުއިކުރުމަށް އޭނާގެ
ގުޅުމުކުރުވާ އޭނާ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ.
{އިބަދަތުން ތިޔަ މީހުންގެ ތިމަން ތިމަންނާގެ ޢަޅުގެ ބަދަލުގައި ބުނެވިއެވެ. (ދަތިވާ ތަނުން
ދުރުހެލިވެވެ.) ތިޔަބައިމީހުން އޭނާއަށް ފުރުޞަތުދީފިއެވެ.}}“

1372– وَعَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه، قَالَ: أُتِيَ اللَّهُ تَعَالَى بِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِهِ، آتَاهُ اللَّهُ مَالاً، فَقَالَ لَهُ: مَاذَا عَمِلْتَ فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: وَلاَ يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا، قَالَ: يَارَبِّ آتَيْتَنِي مَالَكَ، فَكُنْتُ أُبَايِعُ النَّاسَ، وَكَانَ مِنْ خُلُقِي الْجَوَازُ، فَكُنْتُ أَتَيَسَّرُ عَلَى الْمُوسِرِ، وَأُنْظِرُ الْمُعْسِرَ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { أَنَا أَحَقُّ بِذَا مِنْكَ، تَجَاوَزُوا عَنْ عَبْدِي} فَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ، وَأَبُو مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيُّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: هَكَذَا سَمِعْنَاهُ مِنْ فِي رَسولِ اللَّهِ ﷺ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް ﷲ، އަ ކަލޭގެފާނުން ރުއްސެވުމަށްޓަކައި ޙުޛައިފާގެ ފާނުގެ
ހަދިޔާ ރަނގަޅު ކުރެއްވިއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ﷲ ގެ ރަޙްމަތަށް އެކަލާނގެ
އަޅުތަކުންނަށް ދިނުމަށް ބަލާއިރު ތަރުޖަމާކުރުމެވެ. އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ދުނިޔެތަކަށް ދެއްވިއެވެ.
ފަހެ، އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {(ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔޭގައި ދުނިޔެން)
ދިނީތީގައި ތިބޭކަށް ކޮންކަމެއްކުރީ؟} (ޙުޛައިފާގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ﴿وَلاَ يَكْتُمُونَ اللَّهَ

حَدِيثًا﴾ (މާނައީ: އަދި (އެ ދުވަހުން) އެއުރެންނަކަށް اللهُއަށް އެއްވެސް ކަމެއް ވަންހަނާއެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.) (އައްނިސާއު ސޫރަތުގެ 42 ވަނައާޔަތުގެ ބައެއްގެ މާނަ) އޭނާ ދަންނަވާހުއްޓެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މުދަލުން މި އަޅާއަށް ދެއްވީމުއެވެ. ދެން، އެއިން މި އަޅާ މީސްތަކުންނާއި ވިޔަފާރީގެ މުޢާމަލާތް ކުރައްވިމުއެވެ. އަދި އެކަމުގައި މި އަޅާގެ އާދައެއްކަމުގައި ވީ، ލުއި، މީސްތަކުންނަށް ލުއިކޮށްދިނުމެވެ. ދެން، މިއަޅާ އަތުގައި ތަނަވަސް މީހާއަށް ކަންތައްތަކުގައި ލުއިކޮށްދީމުއެވެ. (މާނައީ: އެމީހަކަށް ދިނުމަށް އޮތުމުން ނުބަލައި ދިން ކަމެއްގައިވިޔަސް މި އަޅާ އެ އެއްކަމަށް ދުރުކޮށްލަމެވެ.) އަދި ފަގީރު، އަތުގައި ތަނަވަސްކަން މަދުވާ މީހާއަށް ލުއިއެވެ ކުރުކަމުގައި ދީފީމެވެ. ދެން، اللهُ ވަޙީގެ ވަޙީ ކުރައްވާނެއެވެ. {މިބާރަށް ވުރެ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މާތް ވާޖިބުވުން ބޮޑުކަންވާނެއެވެ. (މަތިކަމުންނަށް އަންގަވާފައިވެއެވެ.) ތިޔަބަޔަކުމެން އޭނާއަށް މާފުކޮށްދީ ކަމެވެ.}} މާތް اللهُ، އެ ބަޔާކުނުނަށް ކުރައްސަވާފައި ބުރުބަޔާ ބަލާ އާދަޔާއި، އަބޫމަސްޢޫދު އަންޞާރީއާ ދެ ބަޔާކުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ދުލުދުން މިފަދައިން ބަޔާންކުރައްވައިދޭ ތިމަންމެން އަޑުއަހާފައިވެއެވެ.“

1373– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا، أَوْ وَضَعَ لَهُ، أَظَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ، يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގެންފައިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަތުމަތީގައި ދަތިކަމުން ފިޔަވަހިކަން ހުރިމީހާ އުފެދިވަކި (ދަރަނި) މާފުކޮށްދިނުމަ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އަރުޝީގެ ހިޔަވަހިކަންނުން އެހެން ހިޔަވަހިކަމެއްނުވާ ދުވަހުން އެކަލާނގެ އަރުޝީގެ ހިޔަވަހިކަމުގައި މާތް اللهُ، އޭނާއަށް ހިޔަވަހިކަން ދެއްވާނެއެވެ.}“

1374– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى مِنْهُ بَعِيْرًا، فَوَزَنَ لَهُ، فَأَرْجَحَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގެންފައިވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ،

އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުދުވެސް (އެބަހީ: ޖާބިރުގެފާނުގެ އަތްމުދުވެސް) ޤަމަދުއް ބައްލަވައިގަތުމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު އޭގެ އަގު އަދާކުރެއްވި ހިނދު އިތުރަށް ދެއްވިއެވެ.''

1375– وَعَنْ أَبِي صَفْوَانَ، سُوْيدِ بْنِ قَيْسٍ ﷺ، قَالَ: جَلَبْتُ أَنَا وَمَحْرَمَةُ الْعَبْدِيُّ بَزًّا مِنْ هَجَرٍ، فَجَاءَنَا النَّبِيُّ ﷺ فَسَاوَمَنَا بِسَرَاوِيْلَ، وَعِنْدِي وَزَّانٌ يَزِنُ بِالأَجْرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْوَزَّانِ: "زِنْ وَأَرْجِحْ" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޞަފްވާން، ސުވައިދު ބިން ޤައިސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އާއި މަޚްރަމަތުލް ޢަބްދިއްޔާ ދެ ކަލުން، (ވިޔަފާރިކުރުމުގައި) ހަޖަރުވެރިޔާއިން (ބަޙްރައިނުގެ) އަވަދުން ފޮތިމަކާއި ގެންނެވީމުއެވެ. ދެން، ތިމަންމެންގެ ގާތަށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ހަރުވާލުގަނޑެއް ބައްލަވައިގަތުމަށް ތިމަންމެންނާ އަގުއެއްސެވިއެވެ. (ޙާލު ވިދާޅުވިއެވެ.) އަދި ތިމަންމެންގެ ގާތުގައި އުޖޫރައަށް މިންކުރައިދޭ މީހަކު ހުއްޓެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިންކުރާ މީހާއަށް ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. {ކިރާށެވެ. އަދި ކުޑެކޮށް އިތުރަށް ބަރަށްޖެހޭށެވެ.} (އެބަހީ: ކިރައިގެން ނުވަތަ މިންގެން އަގުއަދާކުރާނަމަ، ހަމަ ވަޒަނަށްވުރެ ކުޑަކޮށްނުދީ އިތުރަށް އަދާކުރާށެވެ.)''

* * * * *

އިލްމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް

241- އިލްމުގެ މާތްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ (طه: ١١٤) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އަހުރެގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! މި އަޅާއަށް އިލްމު އިތުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (الزمر: ٩) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ދަންނަ މީހުންނާއި، ނުދަންނަ މީހުން ހަމަހަމަވާނެ ހެއްޔެވެ؟"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ﴾ (الْمُجَادلة: ١١) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އީމާންވި މީހުންނާއި، އިލްމު ދެވިގެންވާ މީހުން اللَّهُ ދަރަޖަތަކަށް އުފުއްލަވާނެތެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ﴾ (فاطر: ٢٨) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُއަށް ބިރުވެތިވާނީ ކަށަވަރު، އެކަލާނގެ އަޅުންގެ ތެރެއިން އިލްމުވެރިންނެވެ."

1376– عَنْ مُعَاوِيَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި މުޢާވިޔަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކާމެދުގައި اللهُ ހެޔޮކަމެއް އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ، ދީނުގެ ފިޤުހުވެރިކަން ދެއްވައެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް ކީރިތި ޤުރްއާނާއި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތް ނުވަތަ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ޢިލްމު އުނގެނުމުގައި ފަހުމްދެއްވައެވެ.)

1377– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ حَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا، وَيُعَلِّمُهَا". (مُتَّفقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ ކަމެއްގެމައްޗަކުން ފިޔަވާ ޙަސަދަވެރިވުން (އެބަހީ: ޙިލާފަކަށްވެސް އެކަކަށް ނިޢުމަތެއް ލިބުމުން އެ ނިޢުމަތް ޒަވާލުވުން އެދުން) ހެއްދަވާގެން ނުވެއެވެ. (ފުރަތަމަ ކަމަކީ) އެ މީހަކަށް اللهُ، މުދަލު ދެއްވައި ޚަރަދުކުރުމަށް ބާރުދެއްވުމުން، އެ މުދަލު ޙައްޤު ގޮތުގައި ހަރަދުކުރާ މީހެކެވެ. (ދެވަނަ ކަމަކީ) ޙިކުމަތް، اللهُ ދެއްވި އިލްމުވެރިކަން ބޭނުންކޮށް، ދެބަސްވުންތަކާ މީސްތަކުންގެ މެދުގައި އެއް ޙުކުމެއް ކުރައްވާ ހިތްވަރާއި ބާރުވެރިކަން، އަދި އަނގަގަނޑުން އެ އިލްމު މީސްތަކުންނަށް ދަސްކުރާ މީހެކެވެ.} (އެބަހީ: ބާރުނުވިޔަސް ދެ ބަޔަކުގެ މީހުންނަށް ޙަސަދަވެރިވާ ހިއްވަރު، އެ މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ފިޔަވައި ދުވަހަކު ހިއްވަރު ކަމެއް ފިޔަވައި އެކަކު ދިގުދެއްވުން އެދުމަކީ ކުށެއްނޫން ކަމެވެ.)"

1378– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ، كَمَثَلِ غَيْثٍ أَصَابَ أَرْضًا، فَكَانَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ طَيِّبَةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ، فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ، وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ، وَكَانَ مِنْهَا أَجَادِبُ، أَمْسَكَتِ الْمَاءَ، فَنَفَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا، وَأَصَابَ طَائِفَةً مِنْهَا أُخْرَى، إِنَّمَا هِي قِيعَانٌ، لاَ تُمْسِكُ مَاءً، وَلاَ تُنْبِتُ كَلأً، فَذَلِكَ مثلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينِ اللَّهِ، وَنَفَعَهُ بِمَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ، فَعَلِمَ وَعَلَّمَ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ". (مُتَّفقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި، އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަމަށާއިގެން اللهُ ތަޢާލާ ތިމަންކަލޭގެފާނު (ރަސޫލުކަލާއިގެން) ފޮނުއްވި ތެދުމަގާއި އިލްމުގެ މިސާލަކީ، ބިމަކަށްވެހުނު ވާރުތައްގެ މިސާލެވެ. ފަހެ، އެބިމުގައި ވަރަށްމޮޅު ރަނގަޅު ތަންތަންވެއެވެ. ފަހެ، އެ (ރަނގަޅު) ބިން، އެފެން ގަބޫލުކޮށް، އެބިމުން ގިނަގުނަ ވިނަތަކާއި، ގަސްތަށް ފެޅުވިއެވެ. އަދި އެ ބިމުގައި (ރަނގަޅު ނޫން ހިރަ) ބިންވެސް ވެއެވެ. އެ ތަންގައި ފެންގަނޑު ހިފެހެއްޓި (ނުހިނދި) ހުރެއެވެ. ފަހެ، اللهُ ތަޢާލާ އެއިން މީސްތަކުންނަށް މަންފާ ލިބިދެއްވައެވެ. މީސްތަކުން (ނާއި ޖަނަވާރުތަށް) އެއިން ފެންބޮއި، ދަނޑުތަކަށް ފެންދީ، ދަނޑުހައްދައި ހަދައެވެ. އަދި (އެ ވާރޭފެން) އެ ބިމުގެ އެހެން ހިސާބަކަށް ވެސް ޖެހިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އެ ތަންގައި ދަނޑުހައްދަމަކަށް އެކަށީގެންނުވާ ބިމެވެ. އެ ބިމުގައި ފެންގަނޑު ހިފެހެއްޓުމެއް ވެސް ނުވެއެވެ. އަދި އެ ބިމުގައި (އެ ފެން ޖެހުނުއަށްކަމުގަ) ވިނަ އާއި ގަސްތަކެއް ވެސް ނުހެދު ހެދޭނެއެވެ. ފަހެ، اللهُގެ ދީނުގެ ފިޤުހު ލިބިގަންނަ މީހުންގެ މިސާލަކީ ވެސް މިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއްމީހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަންކަމާއިގެން ފޮނުއްވުނު ކަންކަމުގެ އިލްމު އުނގެނި، އެބައިމީހުން އެއަށް ޢަމަލުކުރާއަށް، އެހެން މީހުންނަށް ވެސް އެ އިލްމު އުނގަންނައިދެއެވެ. އަދި އަނެއްބައެއްގެ މިސާލަކީ، (އެ ބިމުގައި ވާރޭފެން ހަރުލައި ހުރުމާއެކު ގަސްގަހާގެހި ފެޅުވުމުގެ ބަދަލުގައި މުޅިންނުހާއި ނަޑަވަސްފިތަކަށް އެ ފެންގެ މަންފާލިބިދޭ ބިމުގެ މިސާލެވެ.) އެބައިމީހުންނަކީ ލިބިގެންވާ އިލްމާއެކު އެބައިމީހުން ޢިސްތިފާދާކުރުމާއި ނުލާ މީހުންނެވެ. (އެބަހީ: އެ އިލްމު އުނގެނިގެން ތިބޭގޮތް، އެއަށް އެބައިމީހުން ޢަމަލުނުކުރާ) އަނެއްކުދިން އުނގަންނައިނުދޭ މީހުންނެވެ. އަދި اللهُ ތަޢާލާ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ކަންކަމާއިގެން ފޮނުއްވި ތެދުމަގު، އެބައިމީހުން ގަބޫލުނުކުރައެވެ.}“

1379– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِعَلَيٍّ رضي الله عنه "فَوَ اللَّهِ لأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِدًا، خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ވަﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެން ލުއްވި ސަރުޚަބެން ސަބަބުގެ ހިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ވަﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެން ލުއްވި އަލީގެފާނަށް މުޢާޛުބުނުރައްވައި، ވަޙީނަބިއްޔާ ﷺ ރަދިޔާކުރައްވިއެވެ. {اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. ވަﷲ، ތިބާގެ އަތްމަތީގައި މީހަކަށް ތެދުމަގު ދެއްކެވުން އެއީ، ރަތްކަލައިގެ ޖަމަލުތަކެއް ތިބާއަށް މިލްކުވެގެންވުމަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑު ކަމެކެވެ.“

(ނޯޓް: މިފަދަ ވަރަށްގިނަ ބަސްފުޅުތަކެއް، ރަސްމުއާދަތުގެ ޢަމަލުގެ ވާހަކަ ބާރަށްވުރެވެސް، ރަސްމުއާދަތުގެ ޢަމަލީ، އެ ދުވަސްވަރުގެ ޢަރަބިންގެ ގޮތުގައި އެންމެ އަދުރުހި މުދަރުގެކޮމުގައި ބުނުމުން އެއްޗެއްކަމުގައިވާތީ އެކަމަށް ނިސްބަތްކުރައްވާފައެވެ. ''މުޢަރިދު'')

1380- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيْلَ وَلاَ حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބްނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އެންމެ އާޔަތެއް ނަމަވެސް މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދީ އުނގަންނައިދޭށެވެ! އަދި ބަނޫއިސްރާއީލުގެ ކިބައިން އައިސްފައިވާ ވާހަކަތައްވެސް ބަޔާންކުރުން އެންމެރަނގަޅުވެ. އެކަމުގައި (ޙަދީޘް ހަމަކޮށްދިނުމާއެކު އެކަންކުރުމުގައި) މައްސަލައެއްނޯވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ގަސްދުގައި ދޮގެއްހަދައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކައިގައި އޭނާ އިންނާންތަނެއް ތައްޔާރުކޮށްފިއެވެ.}''

1381- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ޢިލްމާއި، ދުނިޔާވީ އާޚިރަތުގައި މުސްލިމުންނަށް މަންފާހުރި) ޢިލްމެއް ހާސިލުކުރުމުގެ މަގެއްގައި ހިނގައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން، އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ދިއުމަށް ފަސޭހަފުޅުން މަގެއް اللَّهُ ތަޢާލާ އެ މީހަކަށް ދައްކަވާ ހުއްޓެވެ.}''

1382- وَعَنْهُ، أَيْضًا رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ، لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمَ شَيْئًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެފާނުގެކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ޒަމާނެއްގައި މިވާ (ޞަޙާބީންނޭވެ!) ތަޢުލީމުދޭއި ފިޤްހުގެ ފުޤަހާއުން، އެ މީހަކަށް ތަޢުލީމާ ޙާޞިލްކުރެވޭ ތަޅުމާ ތަޢުލީމާ އާއި ފިޤްހާ އެއްޗަކާ ފިޤްހު، އޭނާއަށް މިއީގެންވެއެވެ. އެކަމަކު އެއީ އޭނާއަށް ތަޢުލީމު ދެނެނަން ދެއްވާ ފިޤްހުން އުނިވުމަކާ ނުލައެވެ.}"

1383– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެފާނުގެކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެދަރިއަކަށް މަރުވެއްޖެއްޔާ، ތިން ކަމެއް ފިޔަވައި އޭނާގެ ޢަމަލުތަކުގެ ޘަވާބު ދެނެސްކުރެވޭ ނެތިގެންދެއެވެ. (ދެނެސްކުރެވޭ ތިން ކަމަކީ) (އަބަދު ދަޢުވަތުގެ) ބޭނުންތެރި ސަދަޤާތެވެ. އަދި އަބަދު ބޭނުންހިފޭ ޢިލްމުގެ ބޭނުންތެރިވެ އިލްމެވެ. ނުވަތަ އަބަދު ދަޢުވަތުގެ ބޭނުންހިފޭ އަބަދުވާ ޞާލިޙު ދަރިއެއްގެ (ދުޢާއެވެ.)}"

1384– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلاَّ ذِكْرَ اللَّهِ تَعَالَى، وَمَا وَالاَهُ، وَعَالِمًا، أَوْ مُتَعَلِّمًا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ޞަޙާބީގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ޞަޙާބީގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ޞަޙާބީގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ މިގޮތަށް ޞަޙާބީގެފާނު އަޑުއެހުމެވީމެވެ. އެ ޞަޙާބީގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޞަޙާބީންނޭވެ! ދުނިޔެއަކީ ލަޢުނަތްލެއްވިގެން (އެބަހީ: ނުރުހުންލިބިގެން)ވާ ތަނެކެވެ. އަދި އެތަނުގައިވާ ތަކެއްޗަކީ ވެސް (އެތަކެއްޗަކީ) ނުރުހުންލިބިގެންވާ ތަކެއްޗެވެ. (އެތަނުގައި) اللَّهُ ތަޢާލާ ހަނދުމަކުރުމާއި ކުރެވޭ ކަންކަމާއި، އެކަލާނގެ ރުހުމަށްވާ ފަދަ އަދި، އެކަލާނގެ ރުހުމާކަންތައްތަކާއި ޢިލްމުވެރިޔާގެ ޢިލްމު ކުރެވޭ ކަންކަމާއި، (ދީނީ ޢާއި ޢާލިމުގެ ބޭނުންހިފާ ކުރި މަގުން) މިސާލަކަށްކަން ޢިލްމުލިބޭ ދިޔަ ތާއި، އިލްމުލިބޭ މިޔަ ފިޔަވައެވެ.}"

1385– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَن خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ، فَهُوَ فِي سَبِيْلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންވާށިއެވެ. އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޢިލްމު އުނގެނުމުގެ ބޭނުމުގައި (އެބަހީ: ސަވާބަށް ޢިލްމު އުނގެނުމުގެ ބޭނުމުގައި އެ މީހެއްގެ ރަށުން) ނުކުންނަ މީހާ، އެނބުރި (އޭނާގެ ރަށަށް) އަތުވެއްޖައުމަށް ދާނދެން އޭނާ އެ ވަނީ، اللَّهُގެ މަގުގައެވެ.}"

1386– وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَنْ يَشْبَعَ مُؤْمِنٌ مِنْ خَيْرٍ حَتَّى يَكُونَ مُنْتَهَاهُ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންވާށިއެވެ. އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކު ހެޔޮކަމަކުން ފުރިހަމަވުމުން، (އެބަހީ: ޢިލްމުން ޙާޞިލުކުރުމުން) ހަމަހުއްޓައި ވެސް ހިތްފުރުނުވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ޢިލްމު އުނގެނުމަކު، ދުވަހަކުވެސް ނުފުދޭނެއެވެ. އެކަމުގެ ކަމެއް ނުނިމޭ.) އެއީ އެމީހާގެ ނިމުން ފަހުގެ މަންޒިލުކަމުގައިވާ ސުވަރުގެއަށް ވަދެއްޖައުމަށް ދާނދެނެވެ.}"

1387– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ" ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ، وَأَهْلَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِهَا، وَحَتَّى الْحُوتَ لَيُصَلُّونَ عَلَى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންވާށިއެވެ. އަބޫއުމާމަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުކަންކުރާ މީހަކަށް ޢިލްމުވެރިޔާއަށް ލިބިގެންވާ މަތިވެރިކަމުގެ މިސާލަކީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ދަރަޖަ ދަށް މީހަކަށް، މިއަޅުގަނޑަށް ލިބިގެންވާ މަތިވެރިކަމުގެ މިސާލެވެ.} މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވުމަށްފަހު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނާއި، އުޑުތަކާއި ބިމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ހުޅުގައިވާ ހިނި، ކަނޑުގައިވާ

ދަސްވަރާތުގައި ވެސް މީސްތަކުންނަށް އުނގަންނައިދޭ މީހާއަށް ރަޙްމަތް ލެއްވުންއެދި ދުޢާކުރައްވެ.}“

1388– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَبْتَغِي فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ، وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ، حَتَّى الْحِيتَانُ فِي الْمَاءِ، وَفَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا وَلاَ دِرْهَمًا، وَإِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބުއްދަރުދާއުގެފާނުގެ ރިވާޔަތް ކުރައްވައިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންނާ އަޑުއެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ.) {(އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އިލްމާއި، ދީނީއާއި އާޚިރަތުގައި މުސްލިމުންނަށް މަންފާހުރި) އިލްމެއް ހާސިލްކުރުމުގެ މަގެއް އިޚްތިޔާރުކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހަކު ސުވަރުގެ ދިއުމަށް ފަސޭހަވާނެ މަގެއް اللَّهُ ތަޢާލާ އެ މީހަކަށް ދައްކަވާ ހުށްޓެވެ. އަދި މަލާއިކަތުން، އިލްމު ހާސިލްކުރާ މީހާގެ މަސައްކަތާމެދު ރުހިވަޑައިގެން، މަލާއިކަތުން އެ ފިޔަތަކުގެ ދަށުގައި އެފަރާތަކާ ބިރުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، (އިސްލާމީ ދީނުގެ) އިލްމުވެރިޔާ އަށްޓަކައި އުޑުތަކުގައިވާއި ބިމުގައި ވާހައި މަޚްލޫޤުން އޭނާގެ ފާފަފުއްސެވުންއެދި ދުޢާކުރައްވެއެވެ. މިހާމެން ކަނޑުގައިވާ ދަސްވަރާތްއަސަރް ގަނޑުން އިސްތިޣުފާރު ކުރައްވެއެވެ. އަދި އަޅުކަންކުރާމީހާގެ މައްޗަށް އިލްމުވެރިޔާއަށް ލިބިގެންވާ މަތިވެރިކަމުގެ މިސާލަކީ، އަނދިރިރޭގައި ތަރިތަކުގެ މައްޗަށް ހަނދަށް ލިބިގެންވާފަދަ މަތިވެރިކަމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، (އިސްލާމީ ދީނުގެ) އިލްމުވެރިންނަކީ، ނަބީބޭކަލުންގެ ވާރުތަވެރިންނެވެ. ނަބީބޭކަލުން، އެބޭކަލުންގެ ފަހަރަކުގައި ދީނާރެއް ދިރުހަމެއް ދޫކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު އެ ބޭކަލުން ދޫކުރައްވައިފައި (ވާރުތަކޮށް) އިލްމެވެ. ފަހެ، (ދީނުގެ) އިލްމު ހާސިލްކޮށްފި މީހަކީ، (ވާރުތަކަމުގެ) މަތިވެރިކަމުގެ ބޮޑު ބައެއް ލިބިގަތް މީހެކެވެ.}“

1389– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "نَضَّرَ اللَّهُ امْرَءًا، سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا، فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ، فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވީ މިމަސްއަލައާއިމެދުއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ބަޔާންވެއް އަޅުއަރައި، އެ މީހަކު އެ އަޅުއަރިތަމަން، އަނބުކުރުވަން އެކަން އަންގައިދިނީ މީހެއްގެ މަތިން، މާތް اللَّهُ އަރިހުގައި ބޮޑުގަދަރުގައި ގާތްވާނެކަމެއްގައި ބޮޑުކަމެއްވާނެއެވެ. ފަހެ، (ބޭއްވި ފަހަރަށް) އެ މީހަކު އެއްކޮށް ފުރިހަމަޔަށް މީހާއި، އެ ބަސް އަޅުއަރި (އެބަހީ: ފުރިހަމަޔަށް) މީހައަށްވުރެ ހަނދާނުކުރުން ގަދަ މީހަކާމެދުގައި ވެރިކަމެއްވެއެވެ.}“

1390– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ، أُلْجِمَ يومَ الْقِيامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ކިބައިން (ދީނުގެ) ޢިލްމުގެ އެއްޗެއްކަމުގައި ސުވާލުކުރެވިއްޖެ މީހާ، އެކަން ވަންހަނާކޮށް ބުނެދިނުމަށް ނުދީފިއްޔާ، (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން ނަރަކައިގެ އަލިފާނުން ވާގަނޑެއް އޭނާގެ (އަނގައިގައި) އެޅުއްވާނެއެވެ.}“

1391– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ تعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، لاَ يَتعَلَّمُهُ إِلاَّ لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". يَعْنِي: رِيْحَهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُގެ ރުއްސެވުން ހާސިލުވާފަދަ ޢިލްމެއް އުނގެނުމުގައި، އެ މީހަކު ދުނިޔޭގެ މަންފާއެއް ގަސްދުކޮށްގެން އެ ކަމެއް ހާސިލުކޮށްފި ނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ މީހަކު ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވެސް ނުދެކޭ ހުށްޓެވެ.} ބަޔާންގައިވާ ”ޢަރުފު“ މިބަހުގެ މާނަކަށްދެއްވައި، ބަޔާންގެ ރީއް، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ، އެ ބަހުގެ މާނައަކީ މީރުވަސް ކަމުގައެވެ.“

1392– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوسًا جُهَّالاً فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލިބިވާށި ޢަމްރު ބުނުލް ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާ ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންގެ ހިތްތަކުން އަތުލައިގަންނަވައިގެން اللهُ ތަޢާލާ ޢިލްމު ނުގެންދަވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އެކަލާނގެ ޢިލްމު އަތުލައިގަންނަވާނީ، ޢިލްމުވެރިން ޤަބުޟުކުރައްވައިގެންނެވެ. ދެން ގޮސް ޢިލްމުވެރިއަކު ނެތް ހިނދު، ބޮޑުބޮޑު ނުދަންނަ ޖާހިލުންނާ، އެއުރެންގެ އިސްވެރިންކަމުގައި މީސްތަކުން ބަލައިގަންނާނެ ހުއްޓެވެ. ދެން، އެއުރެންނާ ސުވާލުކުރާ ހިނދު، އެއުރެން އެނގުމެއްނެތި (ދީނުގެ ކަންކަމުގައި) މީސްތަކުންނަށް ގޮތް ބުނެދޭނެއެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން ވެސް އޭގެ ސަބަބުން މަގުފުރެދިދާނެއެވެ. އަދި އެހެން މީހުން ވެސް މަގުފުރައްދާނެއެވެ.}”

* * * * *

اللهُ އަށް ޙަމްދުކުރުމާއި އެކަލާނގެއަށް ޝުކުރުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވާ ފޮތް

242- ޙަމްދުކުރުމާއި ޝުކުރުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾ (البقرة: ١٥٢) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަ ކުރާށެވެ! އޭރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރައްވާހުށީމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ (إبراهيم: ٧) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ޝުކުރުކޮށްފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިތުރުކޮށްދެއްވާހުށީމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ﴾ (الإسراء: ١١١) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ޙަމްދުހުރީ اللهُ އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، ދަރިކަލަކު ނުހިއްޕެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ވެރިކަމުގައި އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. އަދި ނިކަމެތިކަމުން ސަލާމަތްކުރާނޭ ރައްކާތެރިއަކު އެކަލާނގެއަކަށް ނުވެވޭއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (يونس: ١٠) މާނައީ: "އަދި އެމީހުންގެ ދުޢާގެ ނިންމުމަކީ، "الْحمدُ لِلّهِ رَبِّ العالَمِيْن" އެވެ. ޙަމްދުހުރީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި اللهُ އަށެވެ."

1393- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِقَدَحَيْنِ، مِن خَمْرٍ وَلَبَنٍ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا، فَأَخذَ اللَّبَنَ، فقَالَ جِبْرِيلُ ﷺ "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَاكَ لِلْفِطْرَةِ، لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އިސްރާކުރެއްވުނު ރޭގައި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދެ ތަށިކޮޅު ގެނައުނެވެ. (އެބަހީ: ޚަމްރާއިކިރުން ގެންނެވިއެވެ.) އެއީ ބަނދުރާ ތަށިކޮޅަކާއި ކިރު ތަށިކޮޅެކެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެ ދެތަށިކޮޅަށް ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ކިރުތަށިކޮޅު އެކަލޭގެފާނު ނަންގަވައިފިއެވެ. ފަހެ، ޖިބްރީލު އަލައިހިއްސަލާމު ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ފިޠުރަތުގެ ސާފުމަގަށް މަގުދައްކަވައިދެއްވި اللهُއަށް ޙަމްދުހުށްޓެވެ. ކަލޭގެފާނު ބަނދުރާ ތަށިކޮޅު ނަންގަވައިފިނަމަ، ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތް މަގުފުރެދިއްޖައީހެވެ."

1394- وَعَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ، لاَ يُبْدَأُ فَيهِ بِــ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ". (حَدِيْثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ މުހިއްމު ކަމެއް (ފުރުޅުކަމި) اللهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން އެ ކަމެއް ނުފަށައިފިނަމަ، (އެބަހީ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيْمِ ނުކިޔައިފިނަމަ) އެއީ އުނި، ބަރަކާތްނެތް ކަމެއް ކަމުގައިހުށީ ނުވާހުށްޓެވެ.}"

1395- وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيُّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعبْدِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِمَلاَئِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: فَمَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫ މޫސަލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُގެ އަޅާގެ ދަރިއަކު މަރުވެއްޖެނަމަ، اللهُ ތަޢާލާ (އެ ކަން ކުރަށްވާ ދެންވާގެ މަލާއިކަތުންނަށް) އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނަށް ވަޙީކުރައްވާހުށްޓެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން

ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ ދަރިފުޅުގެ ފުރާނަ ހިފީހެއްޔެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެތެވެ. ލައްބައިކައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނުއްޗެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާގެ ހިތުގެ މޭވާ އަތުލީހެއްޔެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެތެވެ. ލައްބައިކައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެތެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާބުނީ ކީކޭހެއްޔެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެތެވެ. އޭނާ ތިޔަރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކޮށް، އިސްތިރްޖާޢު ކުރިއެވެ. (އެބަހީ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ދެންނެވިއެވެ.) ދެން، اللَّهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާނުއްޗެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާއަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުން ސުވަރުގޭގައި ގެފުޅެއް ބިނާކުރާށެވެ. އަދި އެ ގެފުޅަށް ބައިތުލްޙަމްދު ނަންދޭށެވެ!}}“

1396– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَي عَنِ الْعَبْدِ يَأْكُلُ الأَكْلَةَ، فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا، وَيَشْرَبُ الشَّرْبَةَ، فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ. (އެއީ) އޭނާ އެއްކާއެއް ކެއުމަށްފަހު، އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރުމުންނާއި، ނުވަތަ އެއްބޯއެއް ބޮއިމަށްފަހު އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރުމުންނެވެ.}“

* * * * *

ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ޞަލަވާތްކިޔުމުގެ
ވާހަކަ ނަންގަނނަ ޒުރެ

243- ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ޞަލަވާތްކިޔުމުގެ
މާތްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَـٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ ۚ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ صَلُّوا۟ عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٥٦) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ އާއި، އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން ނަބިއްޔާގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްލައްވަތެވެ. އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލާމްލެއްވުން އެދި ތިޔަބައިމީހުން ގިނަގިނައިން ދުޢާކުރާށެވެ!"

1397- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلاَةً، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދަރަބައިކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ގޮތުގައި ބޭނުމެ ޒާތުގެ ދަރިކަލުން ތަޢުރީ اللهގެފާނުގެ ކިބައިން ރަޙްމަތްލައްވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ރިވާޔަތް ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އެއް ފަހަރު ޞަލަވާތްކިޔައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް، އެ ކަމުގެ ސަބަބުން މާތް اللهُ، ދިހަ ފަހަރު ރަޙްމަތް ލައްވާނެއެވެ.}"

1398- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلاَةً". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން މީސްތަކުންކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހުކަންބޮޑީ ބައެއް، މީސްތަކުންނަކީ، މިކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުއްވުން އެންމެ ގިނަ ބަޔަކުވެ.}"

1399– وَ عَنْ أَوْسِ بْنِ أَوْسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلاَةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلاَتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ". فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ تُعْرَضُ صَلاَتُنَا عَلَيْكَ وَقَدْ أَرَمْتَ؟، قَالَ: يَقُولُ: بَلِيتَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَرَّمَ عَلَى الأَرْضِ أَجْسَادَ الأَنْبِيَاءِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އައުސް ބިން އައުސްގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން، އެންމެ މާތް ދުވަހަކީ ހުކުރުދުވަހެވެ. ފަހެ، އެދުވަހު، ތިޔަބައިމީހުން މިކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުއްވުން ގިނަކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައި މީހުންގެ ޞަލަވާތް މިކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރައްދުކުރައްވާނެއެވެ.} އަޞްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހުރެމެންގެ ޞަލަވާތް ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރައްދުކުރެއްވޭނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ވިރިފައި، ހަލާކުވެގެން ހިނގައިދާނެ ނޫންތޯއެވެ؟ (ޙަދީޘްގެ ރާވީ، އައުސްގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. "އަރަމްތަ" ގެ މާނައަކީ، "ބަލީތަ" އެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ވިރިފައި، ހަލާކުވެ ހިނގައިދާނެ ނޫންތޯއެވެ؟) ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެންމެހައި ނަބިއްޔުންގެ ހަށިކޮޅުތައް، ބިމުގެ ފަނިފަސްކަމަށް މާތް اللهُ ވަނީ ޙަރާމް ކުރައްވައިފައެވެ.}"

1400– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{އެ މީހެއްގެ ގާތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅު ގެންނެވިހިނދު، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ނުކިޔައިފިމާ، ދެއްކި ހަލާކުވެގެންވެއެވެ.}"

1401- وَعَنْهُ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيدًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّ صَلاَتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އާދަރީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރުފުޅަކީ، ޢީދެއްކަމުގައި (އާދަރީ: ނަޝާޠާއިންނާއި، ބޮޑަށް އަޅުކަންކުރާ މީހުން ޤަބުރަށް އިޖުތިމާޢުވާކަން، އުޅުދަރައިން ކުރިމަތިކުރާގޮތް ތަޝްއްކަމުގައި، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރުފުޅު ނުހަދާށެވެ!) އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ކިޔާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ ތަނެއްގައި ވިޔަސްވެސް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޞަލަވާތް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަރިސްކުރެވޭނެއެވެ.}"

1402- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ أَحَدٍ يُسلِّمُ عَلَيَّ إِلاَّ رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيهِ السَّلاَمَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އާދަރީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ދަންނަވައިފިނަމަ، اللَّهُ ތަޢާލާ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހަރިކަށަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅު ރައްދުކުރައްވާނެއެވެ. އެއީ، އެ މީހަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ސަލާމުގެ ޖަވާބު ދެއްވުމަށްޓަކައެވެ.}"

1403- وَعَن عَلِيٍّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الْبَخِيلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ، فَلَم يُصَلِّ عَلَيَّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދަހިވެތި މީހަކީ، އެ މީހެއްގެ ގާތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅު ގެންނެވި ހިނދު، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ނުކިޔާ މީހާއެވެ.}"

1404– وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ ﵁، قَالَ: سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلاً يَدْعُو فِي صَلاَتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّهَ تَعَالَى، وَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "عَجِلَ هَذَا". ثُمَّ دَعَاهُ، فَقَالَ لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ، "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ رَبِّهِ سُبْحَانَهُ، وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ يَدْعُو بَعْدُ بِمَا شَاءَ". (رَوَاهُ أَبُوْدَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالاَ: هَذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ޙަމްދުއަށްސުކުރުއްދައި ތަސްބީޙްކޮށް ބަސް ދެއްކުމުގެ ކިބައިން ދުރުވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަރާތަކު) މީހަކު ނަމާދުކުރަނިކޮށް ދުޢާކުރަމުންދަނީ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް އިވިވަޑައިގެންފިއެވެ. އޭނާގެ ދުޢާގައި، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއަށް ހަމްދު ޘަނާއެއް ނުދަންނަވައެވެ. އަދި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައްޗަކަށް ސަލަވާތެއް ނުކިޔަވައެވެ. (އެ ހިނދު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މިނާ އަވަސްވެގަތީއެވެ!} އެއަށްފަހު، އޭނާ އަނބުރާގޮވާލެއްވި އަރިހަށް ގެންނަވައި، އޭނާއަށް ނުވަތަ އެހެން މީސްތަކުންނަށް ވިދާޅުވެ އެންގެވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ދުޢާ ކުރާނަމަ، އެންމެ ފުރަތަމަ އޭނާގެ ރައްބު، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއަށް ހަމްދު ޘަނާ ދަންނަވާށެވެ. އެއަށްފަހު، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔަވާށެވެ. އޭގެފަހުގައި، އެ މީހަކު އެދޭ (ހެޔޮ) ކަންތައް ކަމަކަށް އެދި، (اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި) ދުޢާ ދަންނަވާށެވެ!}“

1405– وَعَن أَبِي مُحَمَّدٍ، كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﵁، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: " قُولُوا: {اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ}". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނު ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމުޙައްމަދު، ކަޢުބް ބިން ޢުޖްރަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންމެންގެ ގާތަށް ނުކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ. ދެން، ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ކަލާނގެފާނަށް ސަލާމް ދަންނަވާނީ ކިހިނެއްކަން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަނީ އެނގިފައެވެ. ދެން، އަޅުގަނޑުމެން ކަލާނގެފާނަށް ޞަލަވާތްކިޔަވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ". (އެބަހީ: އަޅުގަނޑުގެ

ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުފުޅު ބޭކަލުންގެ މައްޗަށް
ސަލަވާތްލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުފުޅު
ބޭކަލުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ސަލަވާތް ލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން،
އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ޙަމްދުލިބިވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ ރަސްކަލާނގެއިމުއެވެ! އަދުވުންގެ
ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުފުޅު ބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ބަރަކާތް
ލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުފުޅު ބޭކަލުންގެ
މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ،
ޙަމްދުލިބިވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ ރަސްކަލާނގެއިމުއެވެ!)}"

1406- وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَنَحْنُ فِي مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ رضي الله عنه، فَقَالَ لَهُ بَشِيْرُ بْنُ سَعْدٍ: أَمَرَنَا اللَّهُ أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، حَتَّى تَمَنَّيْنَا أَنَّهُ لَمْ يَسْأَلْهُ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قُولُوا: {اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَاصَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ} وَالسَّلَامُ كَمَا قَدْ عَلِمْتُم". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމަސްޢޫދުލް ބަދްރީގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުހިވޮޑިގެންވި ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާގެފާނުގެ މަޖިލީހުގައި (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެން
ތިއްބަވަނިކޮށް، ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެ ތަނަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެ ހިނދު،
ސަޢުދުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، (މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި) ބަޝީރުގެފާނު،
އިތުރުއެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް
ކިޔުމަށް، މާތް ﷲވަނީ، އަހަރެމެންނަށް އަމުރުކުރައްވައިފައެވެ. ފަހެ، އަހަރެމެން
ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލަވާތްކިޔާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ
(ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުނުވެ) ހަނުއިންނެވިއެވެ. (މި ސުވާލު ކޮށްފައި ނުވީނަމަ) ތިމަންމެން
ހިތްއެދުނިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ބަޝީރުގެފާނު އެ ސުވާލު ނުކުރެއްވިނަމަ
ރަނގަޅުވީސް ގޮއްސެވެ! އެއަށްފަހު، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި އެވެ.
{މިހެންބުނޭ، މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ

مَجِيدٌ". (އެބަހީ: އަޒަލުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުވެރި ބާކަތުންގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް ލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުވެރި ބާކަތުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ސަލަވާތް ލައްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުވެރި ބާކަތުންގެ މައްޗަށް ބަރަކާތް ލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުވެރި ބާކަތުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ޙަމްދުލިބިވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ ރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ!) (މިމަންކަލޭގެފާނަށް ސަލާމު ދަންނަވާނީ) މީގެކުރިން ވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަން އުނގެނިއްޖާ ގޮތައިންނެވެ.}“

1407– وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قالَ: "قُولُوا: {اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ}". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އަބޫޙުމައިދު ސާޢިދީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޞްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް ކިޔަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ" (އެބަހީ: އަޒަލުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލަވާތް ލެއްވިފަދައިން މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނާއި، ދަރިދަރި ކާއު ކަނބަލުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ސަލަވާތްލައްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ މައްޗަށް ބަރަކާތް ލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނާއި ދަރިދަރި ކާއު ކަނބަލުންގެ މައްޗަށް، އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ ޙަމްދުލިބިވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ ރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ!)}“

* * * * *

244- اللهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَذِكْرُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ﴾ (العنكبوت: ٤٥) މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ހަނދުމަކުރުމަކީ، އެންމެ ބޮޑު ކަންތަކެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَٱذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ﴾ (البقرة: ١٥٢) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރާށެވެ! އޭރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރައްވާހުށީމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱذْكُر رَّبَّكَ فِى نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ ٱلْجَهْرِ مِنَ ٱلْقَوْلِ بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْـَٔاصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْغَٰفِلِينَ﴾ (الأعراف: ٢٠٥) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހިތުތެރެއިން ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރައްވާށެވެ! ދެރަވެތިވެ، ބިރުވެތިވާ ހާލުގައެވެ. ބަސްބުނުމުގެ ތެރެއިން އަޑުހަރުކުރުމަށްވުރެ މަދުންނެވެ. ހެނދުނާއި ހަވީރު ވަގުތުތަކުގައެވެ. އަދި ގާފިލުވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ވެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الجمعة: ١٠) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ގިނަގިނައިން اللهُ ހަނދުމަކުރާށެވެ! އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ދިރުނަވައި، ނަސީބު ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلْمُسْلِمِينَ وَٱلْمُسْلِمَٰتِ وَٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ

وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ وَٱلْخَٰشِعِينَ وَٱلْخَٰشِعَٰتِ وَٱلْمُتَصَدِّقِينَ وَٱلْمُتَصَدِّقَٰتِ وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَٱلْحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب: ٣٥)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، މުސްލިމު ފިރިހެނުންނާއި، މުސްލިމު އަންހެނުންނާއި، މުއުމިނު ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނު އަންހެނުންނާއި، ކިޔަމަންތެރި އަޅުވެރި ފިރިހެނުންނާއި، ކިޔަމަންތެރި އަޅުވެރި އަންހެނުންނާއި، ތެދުވެރި ފިރިހެނުންނާއި، ތެދުވެރި އަންހެނުންނާއި، ކެތްތެރި ފިރިހެނުންނާއި، ކެތްތެރި އަންހެނުންނާއި، ބިރުވެތިވާ ފިރިހެނުންނާއި، ބިރުވެތިވާ އަންހެނުންނާއި، ޞަދަޤާތްދޭ ފިރިހެނުންނާއި، ޞަދަޤާތްދޭ އަންހެނުންނާއި، ރޯދަހިފާ ފިރިހެނުންނާއި، ރޯދަހިފާ އަންހެނުންނާއި، އެމީހުންގެ ފަރުޖުތައް ރައްކާތެރިވާ ފިރިހެނުންނާއި (އެމީހުންގެ ފަރުޖުތައް) ރައްކާތެރިވާ އަންހެނުންނާއި، ގިނަގިނައިން اللهُ ހަނދުމަކޮށް ޒިކުރުކުރާ ފިރިހެނުންނާއި، ޒިކުރުކުރާ އަންހެނުންނާއި، އެ އެންމެންނަށް ޖަޒާއި اللهُ ތައްޔާރުކުރައްވާފައި، ޤަބޫލުކުރެއްވުމާއި ބޮޑު ޘަވާބު ދެއްވާނެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴾ (الأحزاب: ٤١ – ٤٢) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ގިނަވެގެންވާ ހަނދުމަކުރުމަކުން اللهُ ހަނދުމަކުރާށެވެ! އަދި ހެނދުނާއި، ހަވީރު އެކަލާނގެއަށް ތަސްބީޙަކިޔައި ދޭށެވެ!

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އާޔަތްތައް ގިނަގިނައިން ޤުރުއާނުގައި ފެނެއެވެ.

1408- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެއާއި ބެހޭގޮތުން އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާ ކުރެއްވުމުން ހިތުން ދިލާވާގޮތުގައެވެ. އެ ކަލިމަތަކީ ތިޔާގުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهُ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ދުލަށް ލުއި، މީޒާނުގައި ބަރުދަނުބޮޑު، ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ލޯބިވެވިގެންވާ ދެ ކަލިމައެވެ. (އެއީ) "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ" (އެބަހީ:

އެންމެހައި ނުރަނގަޅު ސިފަތަކުން ސާފުވެވޮޑިގެންވާ اللّٰهُގެ ތަސްބީހަކުރެވެންތިކަމާއެވެ. اللّٰهُގެ ތަސްބީހަކުރެވެންތިކަމާއި ޙަމްދުކުރެވެންތިކަމުގެ ބޭކަލާއެވެ.)} މި ދެ ކަލިމައެވެ.“

1409– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لأَن أَقُولَ سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيهِ الشَّمْسُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އަ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، "سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ" (އެބަހީ: اللّٰهُގެ ތަސްބީހަކުރެވެންތިކަމާއެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއްވެސް اللّٰهُ އަށެވެ. އަދި ހުރިހާކަމަކަށް އެއްކޮށްކަލަކުވެސް اللّٰهُ މެނުވީ އިލާހެއް ނެތެވެ.) މި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވުން، އަ މަތިކޮށް އިރުއެރި ކޮންމެ އެއްޗަކަށްވުރެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ލޯބިވެރިކަން ބޮޑުވެއެވެ.}“

1410– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَالَ: {لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ.} فِي يَومٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عَدْلَ عَشْرَ رِقَابٍ وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيطَانِ، يَومَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمْسِيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلاَّ رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ".

وَقَالَ: "مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، حُطَّتْ خَطَايَاهُ، وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ البَحْرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އަ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {"لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ". (އެބަހީ: اللّٰهُ އެކަނި މެނުވީ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ މުލްކެއް އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް ވެސް އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ ކަލާނގެއެވެ.) ކޮންމެ ދުވަހަކު ސަތޭކަ ފަހަރު، މި ކަލިމަތައް ކިޔައިފި މީހާ، ދިހަ އަޅުން މިނިވަންކުރި މީހެއްގެ ފައިދާ ލިބޭނެއެވެ. އަދި އޭ މީހާއަށް ސަތޭކަ ހެޔޮކަން ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އޭ މީހާގެ

ކިބައިން ސަލާމަތަ ކުރާ ޙިމާޔަތެއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ދުވަހުގެ ހަވީރުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން އެ ކަލިމަތަށް އެއީ، ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން އޭނާއަށްވާ ރައްކާތެރި ކަމެއްކަމުގައި ވާނެ ހުރެއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެ ގިނައިން އެ ކަލިމަތަށް ކިޔާ މީހަކުފިޔަވައި އެއަށްވުރެ ފަހިން އިތުރުކަންބޮޑު ކަމެއްކޮށް އެއްވެސް މީހަކު ނުވާނެއެވެ.}“

އަދި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުވާލަކު ސަތޭކަފަހަރު سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ (އެބަހީ: اللّٰهُ ގެ ހުސްޠާހިރު ވަންތަކަމާއެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް މިލްކުވެ ވެގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިފި މީހާގެ ފާފަތައް ކަނޑުގެ ފޮނޑުގެ އެއްވަރަށް ހުރިނަމަވެސް، އެ މީހާގެ ފާފަތައް ފުހެލެވޭނެއެވެ.}“

1411– وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الأَنْصَارِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، عَشْرَ مَرَّاتٍ: كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ أَرْبَعَةَ أَنْفُسٍ مِن وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫއައްޔޫބު އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. { "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ". (އެބަހީ: اللّٰهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމަށްޙައްޤު އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިއަކު ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާކަމެއްގެ ވެރިކަން މިލްކުވެގެންވަނީ، އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް މިލްކުވެގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ، ހުރިހާކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުދުރަތްވަންތަ އިލާހެވެ.) މި ކަލިމަތް، މީހަކު ދިހަ ފަހަރު ކިޔައިފިނަމަ، އެ މީހާ އިސްމާޢީލް ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ދަރިފަސްކޮޅުން ހަތަރު އަޅުން މިނިވަންކުރާ މީހާ އެއްފަދައެވެ.}“

1412– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أُخْبِرُكَ بِأَحَبِّ الْكَلاَمِ إِلَى اللَّهِ؟ إِنَّ أَحَبَّ الْكَلاَمِ إِلَى اللَّهِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُ ގެ ބަސްތަކުގައި އެންމެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ ކަލިމައާ ޚަބަރުދޭން ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުދެއްވުން ބޭނުންވޭތޯއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ގެ ބަސްތަކުގައި އެންމެ

ޒާތުފުޅުކަށްބޭނުމުގެ ކަލިމަތަކީ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ މިއީއެވެ.} (އެބަހީ: اللَّهُ ގެ ހުސްތާހިރުވަންތަކަމާއެވެ. އަދި ހުރިހާ ބޮޑުކަމާއި މިލްކުވެރިކަންވެސްވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ.)}“

1413– وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيْمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيْزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلآنِ أَوْ تَمْلأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫމާލިކުލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސާފުތާހިރުކަމަކީ، އީމާންކަމުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައެވެ. އަދި الْحَمْدُ لِلَّهِ (މި ކަލިމަ ކިޔުން) މީޒާން ފުރައިލައެވެ. އަދި سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ (މި ދެ ކަލިމަ ކިޔުން) މީޒާން ފުރައިލައެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވީ، {(އެ ދެކަލިމަ ކިޔުމުން) އުޑުތަކާއި ބިމާދެމެދު (ހުރިހާތަން) ފުރައިލައެވެ.}“

1414– وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: عَلِّمْنِي كَلاَمًا أَقُولُهُ، قَالَ: "قُلْ: {لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيْرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيْرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيمِ}،

قَالَ: فَهَؤُلاَءِ لِرَبِّي، فَمَا لِي؟ قَالَ:" قُلْ: {اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަރުވާ) ބަދަވިއްޔެއްގެ މީހަކު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށްއައެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް އެ ކަލިމަތަކެއް ކިޔައިދެއްވުން (އެބަހީ: ދުޢާއެއް) އަޅުގަނޑު ދަސްކޮށްދެއްވާށެވެ! އޭރު އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ މިފަދައިން ކިޔާށެވެ! "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيْرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيْرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيمِ". (އެބަހީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަކީ އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިއަކު ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. اللَّهُ އީ އެންމެ މަތިވެރިވަންތަ އެންމެބޮޑު އިލާހެވެ. އަދި اللَّهُ އަށް އެންމެ ގިނައިން ޙަމްދު ގިނަގިނައިން މިލްކުވެރިވެގެން ވެއެވެ. اللَّهُ ގެ ހުސްތާހިރުވަންތަ ކަމާއެވެ. އެކަލާނގެއީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.

އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގެ ކުރިއަށްނުކަމެއް، އެއްވެސް ކަމެއްގެ ބާކީއެއް އެކަލާނގެ ހަނދުމަތުން ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަކީ ޙަޤީޤަތުގައި ބާޤީވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.)}

އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ތިޔަފުޅު ކަލޭގެފާނު، އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އަށް ގާތްބަލާލަމުން ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާނީ؟ އަޅުގަނޑު (ތިޔަ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާނީ ކީއް) ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ރަސޫލު ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މިހެން ދުޢާކުރުން ކިޔާށެވެ! "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ އަޅުގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅަށް ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް ލައްވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅަށް ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ތެދުމަގު ދައްކަވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅަށް ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ރިޒުޤު ދެއްވާނދޭވެ!)}“

1415– وَعَنْ ثَوبَانَ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلاَتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلاَثًا، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ، تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ". قِيلَ لِلأَوْزَاعِيِّ، وَهُوَ أَحَدُ رُوَاةِ الْحَدِيْثِ: كَيْفَ الاسْتِغْفَارُ؟ قَالَ: تَقُولُ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޘައުބާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަމާދުކުރައްވައި ނިމުމަށްފަހުގައި، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން ތިން ފަހަރު އިސްތިޣްފާރު ކުރައްވައެވެ. (އިސްތިޣްފާރު ކުރެއްވީ ކިހިނެއްކަން ފަހުން އެބަ ބާތުއެވެ.) އަދި މިފަދައިން ދެންނެވުކަމަށްވެއެވެ. {"اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ، تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ". (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިޔަ ރަސްކަލާނގެއީ، އެންމެހައި އުނިކަމަކުން ބަރީއަވެވޮޑިގެން ސަލާމަތްވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ސަލާމަތްކަން ލިބެނީވެސް، ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްތެރި ވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އޭ އެންމެހައި މަތިވެރިކަމާއި ޖަލާލާއި ޢަޒަމަތުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަދި ދީލަތިކަމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ!)} މި ބަސްފުޅުގެ ރާވީއެއް ކަމުގައިވާ (އަލްއައުޒާޢީ) އަށް ދެންނެވުނެވެ. އިސްތިޣްފާރު ކުރާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. (އާދެ) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން ފާފަތަކަށް ފުއްސެވުން އެދި ދަންނަވަމެވެ.) މިފަދައިން ކިޔާށެވެ.“

1416– وَعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلاَةِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيْرٌ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ދާއްމި اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންފެއްވި މުޣީރަތު ބިން ޝުޢުބަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ނަމާދުކުރައްވައި ނިމިވަޑައިގެން، ސަލާމްދެއްވައިފިނަމަ، މިފަދައިން ދެންނެވުއްވައެވެ. "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيْرٌ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ". (މާނައީ: اللّٰه ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ އެއްކަލުވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިއަކު ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާކަމެއްގެ ވެރިކަން މިލްކުވެރިވެވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ހަމްދުތައް މިލްކުވެރިވެވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެއީ ހުރިހާކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ އިލާހެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ ދެއްވި އެއްޗެއް މަނާކުރެވޭނެ އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ މަނާކުރެއްވި އެއްޗެއް ދިނުމަށް މީހަކުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ތަނަވަސްކަމުގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް (ތިބާރަސްކަލާނގެ މިންވަރުކުރުމާއި ތައުފީޤުވައިގެންނުވީ) އޭނާގެ ތަނަވަސްކަމުން ފައިދާއެއް ލިބިގެންނުވާނެއެވެ. ހުރިހާ ތަނަވަސްކަމާއި ދުއްސަސަރިކަށްވެސް ތިބާރަސްކަލާނގެ ބަސްދެއްވުމުންނެވެ.)"

1417– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ دُبُرَ كُلِّ صَلاَةٍ، حِيْنَ يُسَلِّمُ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ".

قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلاَةٍ مَكْتُوبَةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ދާއްމި اللّٰه، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފެއްވި އައްޒުބައިރު (ޢިބްނުޒުބައިރުގެ) ގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ނަމާދަކުން ސަލާމްދެއްވުމާ ވިދިގެން މިފަދައިން ދެންނެވުއްވައެވެ. "لاَ إِلَهَ

إلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاَّ بِاللَّهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَلاَ نَعْبُدُ إلاَّ إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ". (މާނައީ: اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއި އެއްކަލުވެރިޔަކު އިތުރެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބާރުވެރިކަމާއި ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ރަސްކަލާނގެކަމާ ވެރިކަން މިލްކުވާ ގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހަމްދާ ޙަމްދުގެ މިލްކުވާ ގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެއީ ހުރިހާކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުދުރަތުވެރިވަންތަ އިލާހެވެ. އެއްވެސް ކަމެއްގެ ކުޅަދާނަކަމެއް އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގެ ބާރެއް اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުން މެނުވީ ލިބިގެންނުވެއެވެ. اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި އެކަލާނގެ ނޫން އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް އަޅުކަމެއް ނުކުރަމުއެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެންމެހައި ނިޢުމަތްތަކާއި ފަޟްލުކަން ގެންވެއެވެ. އެންމެ ރިވެތި ތަނާ ތަޢުރީފު ގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަމުގެ އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި ދީން، އަޅުކަން ހާލިޞްކުރަމުއެވެ. (އެއީ) ކާފިރުން ކަމަށްވީ ނުރުހުނުކަމަށްވިޔަސްމެއެވެ.)"

(ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނުއައްޒުބައިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދަކަށްފަހުގައި މި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވެ، اللَّهُ ގެ އެއްކައުވަންތަކަމާއި، އެކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަމުގެ އިޤްރާރުކުރައްވައެވެ.

1418– وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﵁، أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجَاتِ العُلَى، وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ: يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَلَهُمْ فَضْلٌ مِنْ أَمْوَالٍ: يَحُجُّونَ، وَيَعْتَمِرُونَ، وَيُجَاهِدُونَ، وَيَتَصَدَّقُونَ، فَقَالَ: "أَلاَ أُعَلِّمُكُمْ شَيْئًا تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ، وَتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ، وَلاَ يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُمْ إِلاَّ مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُمْ ؟" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: " تُسَبِّحُونَ، وَتَحْمِدُونَ، وَتُكَبِّرُونَ، خَلْفَ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ".

قَالَ أَبُو صَالِحٍ، الرَّاوِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، لَمَّا سُئِلَ عَنْ كَيْفِيَّةِ ذِكْرِهِنَّ، قَالَ: يَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، حَتَّى يَكُونَ مِنْهُنَّ كُلِّهِنَّ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުހާޖިރު ފަޤީރުންގެ ޖަމާޢަތެއް ފަޤީރު ބޭކަލުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ

ބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. (އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ!) މުދާވެރިންވަނީ މަތިވެރި ދަރަޖަ އާއި، އަބަދަށް ދެމިހުންނަނިވި ނިޢުމަތް ލިބިގަތުމުގައި ކުރިއަރައި ގޮސްފައެވެ! (ހަމަ އެއާއެކު) އެބައިމީހުން ނަމާދުކުރަނީ، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް ނަމާދުކުރާ ގޮތަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ރޯދަހިފަނީ، އަޅުގަނޑުމެން ވެސް ރޯދަހިފާ ގޮތަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަތުގައިހުންނަ މުދަލުން އިތުރުކަން ލިބިގަންނަ ހެޔޮކަމުގެ މަތިވެރި ކަންތައްތަކެއް ވެއެވެ. (އެ މުދަލުން ޞަދަޤާތްކޮށްގެން) އެބައިމީހުން ޙައްޖުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޢުމްރާވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން اللّٰهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރައެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޞަދަޤާތްކުރައެވެ. ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެސް ކުރިއަރައި ދިޔަ މީހުންނާ ތިޔަބައިމީހުން ހަމަހަމަވާނެ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެސް ފަހަތުގައިވާ މީހުންނަށް ވެސް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުރިއަރައިދެވޭނޭ ކަމެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އުނގަންނައި ދެއްވަންތޯއެވެ؟ އަދި (އެ ހިނދު) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވުރެ ވަކިން ކުރިއަރައިގޮސްފައިވާ އެހެން ބައެއް ނުވާނެއެވެ. އެކަމަކު، ތިޔަބައިމީހުން ވެސް ކުރާ ފަދައިން އެ ކަން ކޮށްފި މީހަކު ފިޔަވައެވެ.} (އަސްޙާބުން) ދަންނަވައިފިއެވެ. އަދި ކިޔައްޔާއެވެ! އަވަހަށް ވިދާޅުވުއްޔާއެވެ! ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ (ފަރުޟު) ނަމާދަކަށްފަހު، ތެތްތިރީސް ފަހަރު ތަސްބީޙްކިޔާށެވެ. އަދި ޙަމްދުކުރާށެވެ. އަދި ތަކްބީރުކިޔާށެވެ. (އެބަހީ: ކޮންމެ (ފަރުޟު) ނަމާދަކަށްފަހު، ތެތްތިރީސް ފަހަރު سُبْحَانَ اللَّهِ، އަދި ތެތްތިރީސް ފަހަރު الْحَمْدُ لِلَّهِ ، އަދި ތެތްތިރީސް ފަހަރު اللَّهُ أَكْبَرُ، މިފަދައިން ކިޔާށެވެ!)

قَالَ أَبُو صَالِحٍ، الرَّاوِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، لَمَّا سُئِلَ عَنْ كَيْفِيَّةِ ذِكْرِهِنَّ ، قَالَ: يَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، حَتَّى يَكُونَ مِنْهُنَّ كُلِّهِنَّ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާ ބޭފުޅާ ކަލިމަތަކާ، އަބޫޞާލިޙުގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެ ކަލިމަތައް ކިޔަންވީ ގޮތް ސުވާލުކުރެއްވުމުން ދަންނަވާފައިވަނީ، އެ ކަލިމަތައް ކިޔަންވީ ގޮތް ވިދާޅުވިއެވެ. "އެ ކަލިމަތައް ކިޔަންވާނީ އެއް މިފަދައިން ކިޔާނީ سُبْحَانَ اللَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، اللَّهُ أَكْبَرُ މިފަދައިންނެވެ. އޭގެ އެއިން ކޮންމެ ކަލިމައެއް ތެތްތިރީސް ފަހަރު ވަނިކޮށެވެ."

وَزَادَ مُسْلِمٌ فِي رِوَايَتِهِ: فَرَجَعَ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِيْنَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: سَمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلُ الأَمْوَالِ بِمَا فَعَلْنَا، فَفَعَلُوا مِثْلَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ".

އަދި މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައި (މި ތަސްބީހައިދިނާ އިބާރާތުގެ) އިތުރަށް ބަޔާންވެފައިވެއެވެ. (އަބޫހުރައިރާގެ ބުނުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ބުނާ، (ރަސޫލު ﷲ ﷺ މި ބަސްފުޅު ވިދާޅުވެއްވުމުގެ ކުރިން އަނެއްކާ ފަހެ) މުހާޖިރު ބޭކަލުންގެ ފަގީރުން ރަސޫލާއާ ބުނެދޭ ބޭކަލުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންފެވެ. ބުނާ، އެ ބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޚުންކަމުގައިވާ މުދަލުވެރި ބޭކަލުންނަށް އަޅުގަނޑުމެން ކުރަމުންދިޔަ ކަންތައް އެނގިވަޑައިގެންފިއެވެ. ބުނާ، އަޅުގަނޑުމެން އެ ކަން ކުރާ ގޮތަށް އެ ބޭކަލުން ވެސް ކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. (މިހާ ދެން ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟) ބުނާ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، ﷲގެ ފަޟްލުވެރިކަމެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅުވާ މީހަކަށް އެ ކަން ދެއްވައެވެ.}"

1419– وَعَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ، وَحمِدَ اللَّهَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ، وَكَبَّرَ اللَّهَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ، وَقَالَ تَمَامَ الْمِائَةِ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، غُفِرَتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ ނަމާދަކުގެ ފަހުގައި، ތެއްތިރީސް ފަހަރު ﷲއަށް ތަސްބީޙަ ކިޔައި، ތެއްތިރީސް ފަހަރު ﷲއަށް ޙަމްދުކޮށް، ތެއްތިރީސް ފަހަރު ﷲ އަށް ތަކްބީރު ކިޔައި، އަދި ސަތޭކަ ހަމަކުރުމަށްޓަކައި، "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ" (އެބަހީ: ﷲ މެނުވީ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްބާރުވެރިޔަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިޔަކު ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާކަމެއްގެ ވެރިކަން މިލްކުވެގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް މިލްކުވެގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެއީ ހުރިހާކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ އިލާހެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ބުނާ، ކަނޑުގެ ފޮނޑުތަކާ އެއްވަރަށް އޭނާގެ ފާފަތައް ހުރިކަމުގައި ވިޔަސް، އެފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ.}"

1420- وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مُعَقِّبَاتٌ لاَ يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ أَوْ فَاعِلُهُنَّ، دُبُرَ كُلِّ صَلاَةٍ مَكْتُوبَةٍ: ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ تَسْبِيحَةً، وَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِيْنَ تَحْمِيدَةً، وَأَرْبَعًا وَثَلاَثِيْنَ تَكْبِيْرَةً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ކަޢުބު ބިން ޢުޖްރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި ތަކުރާރުކުރާ ކަލިމަތަކެއް ވެއެވެ. އެ ކަލިމަތަކީ ކިޔާމީހާއާ މީހަކު، އެކަމުގެ ބޭނުންތަކުން ނުލިބިގެން އެނބުރި ނުދާނޭއެވެ. އެއީ، ތެއްތިރީސް ފަހަރު ތަސްބީޙަކުރުމާއި، ތެއްތިރީސް ފަހަރު ޙަމްދުކުރުމާއި، ތިރީސްހަތަރު ފަހަރު ތަކްބީރުކިޔުމެވެ.} (އެބަހީ: ތެއްތިރީސް ފަހަރު سُبْحَانَ اللَّهِ، އަދި ތެއްތިރީސް ފަހަރު الْحَمْدُ لِلَّهِ ، އަދި ތިރީސް ހަތަރު ފަހަރު اللَّهُ أَكْبَرُ، މިފަދައިން ކިޔުމެވެ.)"

1421- وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّذُ دُبُرَ الصَّلَوَاتِ بِهَؤُلاَءِ الْكَلِمَاتِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި، އަންނަނިވި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ (اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން) ރައްކާތެރިކަން އެދިވަޑައިގަންނަވައެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ". (އެބަހީ: އޭ މާތްރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، ބިރުވެރިކަމުން، ދަހިވެތިކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ މިއަޅާ ރައްކާތެރި ކުރެއްވުން އެދިވަޑައިގަންނަމެވެ. އަދި މިއަޅާ މުސްކުޅިކަމުގެ އިންތިހާއަށް ފޮނުވުމުގެ ނުބައިކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ ހިމާޔަތް އެދިވަޑައިގަންނަމެވެ. އަދި ދުނިޔަވީ މުސީބާތްތަކުން އިބަރަސްކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމުގައި އެދިވަޑައިގަންނަމެވެ. އަދި ޤަބުރުގެ އަޒާބުން މިއަޅާ ސަލާމަތްކުރެއްވުން އެދިވަޑައިގަންނަމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އިލްތިޖާކުރަމެވެ.)"

1422- وَعَنْ مُعَاذٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ بِيَدِهِ، وَقَالَ: "يَا مُعَاذُ، وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ" فَقَالَ: "أُوصِيكَ يَا مُعَاذُ! لاَ تَدَعَنَّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ تَقُولُ: {اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ.}" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި މުޢާޛު (އިބްނު ޖަބަލް)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުޢާޛުގެފާނުގެ) އަތްޕުޅުގައި ހިއްޕަވައި ބަރިޔޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛެވެ! اللّٰهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު ދެކެ ތިމަން ކަލޭގެފާނު ލޯބިވާތީއެވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަރިޔޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ މުޢާޛެވެ! ކޮންމެ (ފަރުޟު) ނަމާދެއްގެ ފަހުގައި، މި ކަލިމަތައް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވުން ދޫކޮށްނުލައްވާށެވެ، ކަލޭގެފާނަށް މިގޮތަށް ކަލޭގެފާނަށް ވަޞިއްޔަތްކުރައްވަމެވެ. ވިދާޅުވާށެވެ: "اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމު (ގިނަގިނައިން) ހަނދުމަކުރުމަށާއި، އިބަރަސްކަލާނގެ އަށް ޝުކުރުވެރިވުމަށާއި، އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްތަރުން ފުރިހަމަގޮތުގައި އަޅުކަންކުރުމަށް މިއަޅާއަށް ވާގިވެރިވެ ދެއްވާނދޭވެ!)}''

1423- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ، يَقُولُ: {اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަރިޔޮޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކު ވެސް (ނަމާދުގައި) އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔައި އަވަހިވުމުން، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުން ހަތަރު ކަމަކުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދި ދަންނަވާށެވެ. މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ." (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިއަޅާ ނަރަކައިން ދުއްމިސާލު ރައްކާތެރިވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ، ޤަބުރުގެ ޢަޛާބުން މިންވަރު ރައްކާތެރިވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ، ދިރިހުރުމާއި މަރުވުމުގެ ފިތުނަތަކުން (އެބަހީ: اللّٰهُގެ ކާފަރުން ހުތުރުވެގެން ހިތަށް ދިމާވާ ކަމުގެ ފިތުނަތަކުން) ސަލާމަތްކުރެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ، އަދި ދައްޖާލުގެ ފިތުނައިގެ ނުބައިކަމުން

ފަދައިން ބިންމަތީގައި ދިރިއުޅުމުގެ ދަރުމަވެރިކަން ދިރުމުގެ ނުބައިކަމުން ދައްޖާލުގެ ކަންތައްތަކުން އެދި، އިބަދަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މިއަދާ އާދޭސްދަންނަވާށެވެ.)}“

1424– وَعَنْ عَلِيٍّ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ يَكُونُ مِنْ آخِرِ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނަމާދުކުރެއްވުމަށް ތެދުވެވަޑައިގެންފިނަމަ، (އެބަހީ: ނަމާދުކުރައްވާ ހިނދު) ތަޝައްހުދާއި (އެބަހީ: އައްތަޙިއްޔާތާއި) ސަލާމްދެއްވުމާ ދެމެދުގައި އެންމެފަހުން އެކަލޭގެފާނުވިދާޅުވާ ބަސްފުޅުތަކުގެތެރޭގައިވަނީ، (އަންނަނިވި ކަލިމަތަކެވެ.) {"اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ" (އެބަހީ: އަޅުގެވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާ އިސްކުރިކަންކަމާއި (އެބަހީ: ފާފަ އާއި) އަދި މި އަޅާ ފަސްކުރިކަންކަމާއި (އެބަހީ: ފަހުން ކުރުވިދާނެ ފާފަ އާއި) އަދި މި އަޅާ ސިއްރުކޮށްކުރި ކަންކަމާއި، (އެބަހީ: މިޚުލޫޤުންގެ ލޮލުން ސިއްރުކޮށް ކަންތައްކުރި ފާފަ އާއި) އަދި މި އަޅާ ފާޅުކޮށްކުރި ކަންކަމާއި (އެބަހީ: އެ ކަމެއް ކުރުމަށްފަހު، މިޚުލޫޤުންގެ ލޮލަށް ފާޅުކޮށްކުރި ފާފަ އާއި) އަދި އެ ކަމުގައި މި އަޅާ ހައްދުފަހަނައަޅައި ގޮސްފައިވާކަމާއި، (އެބަހީ: އެއްވެސް ފާފަކަމެއް) އަދި މި އަޅާއަށްވުރެ ބޮޑަށް އިބަދަސްކަލާނގެ ދަންނަވައްޖެހޭނޭވާ މި އަޅާގެ ފާފަކަމެއް، މި އަޅާގެ ނުރަހުމަތައް ފަރުވާމެދުވެ އިބަދަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މިއަދާ އިލްތިޖާކުރަމެވެ. އިބަދަސްކަލާނގެއީ، އިސްކުރައްވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ (އެބަހީ: އިބަދަސްކަލާނގެ ދެމެހެއްޓެވުމުގެ ކުރިމަތީގައި އެކަމެއް ވެސް ނުވާ) އަދި އިބަދަސްކަލާނގެއީ ފަސްކުރައްވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ (އެބަހީ: އިބަދަސްކަލާނގެ ދެމެހެއްޓެވުމުގެ ފަހުން އެކަމެއް ވެސް ނުވާނެ) ރަސްކަލާނގެއީމުއެވެ. އިބަދަސްކަލާނގެމެނުވީ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ.)}“

1425– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي.}" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ރުކޫޢުގައްޔާއި ސަޖިދަގައި ގިނަގިނައިން (އަންނަނިވި ދުޢާ) ވިދާޅުވެއެވެ. {"سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي" (މާނައީ: އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ ހުސްޖެހިވޮޑިގެންވަމަ ކަމުގައެވެ. ހުރިހާ ތަޢުރީފާއި ޝުކުރުވަނީ ތިބާރަސްކަލާނގެއަށެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ!)}"

1426– وَعَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: {سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަމަނާގެކިބައިން (މާނައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ރުކޫޢުގައްޔާއި ސަޖިދަގައި މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ. {"سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ" (މާނައީ: (އަޅުގެ ރުކޫޢާއި ސަޖިދަ) ވަނީ އެކަލާނގެއަށްޓަކައެވެ. (ހުރިހައި ޢައިބުތަކާއި އުނިސިފަތަކުން) ހުސްޖެހިވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ. މަލާއިކަތުންނާއި ޖިބްރީލުގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގެއެވެ.)}"

1427– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ عَزَّوَجَلَّ، وَأَمَّا السُّجُودُ، فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ، فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކޮޅުންނަށް ރުއްސުންފުޅުވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރުކޫޢުކުރުން ދަންނައެ! ފަހެ، (ރުކޫޢުގައި) ތިމާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަން ބޮޑުކުރާށެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރުން ދަންނައެ! ފަހެ، (ސަޖިދަގައި) (ތިމާގެ ނިކަމެތިކަން ހާމަކޮށް) ގަދައަޅައި ދުޢާކުރުމުގައި ނިކަމެވެ. ފަހެ، (ސަޖިދަގައި އަޅު ކުރާ ދުޢާ) ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި އިޖާބަކުރެއްވުމަކަން އެންމެ ޤަރީބުކުރުވައިދޭ ބޮޑެވެ.)}"

1428– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަޅާ އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތާ އެންމެ ކުއްރިވެގެންވާނީ، އޭނާ ސަޖިދާގައި އޮންނަ ހިނދުއެވެ. ފަހެ، (ސަޖިދާގައި) ދުޢާކުރުން ގިނަކުރައްވާށެވެ.}"

1429– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ، {اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّهُ وَجِلَّهُ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلاَنِيَتَهُ وَسِرَّهُ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާން ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ސަޖިދާގައި ވިދާޅުވެއެވެ. {"اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّهُ وَجِلَّهُ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلاَنِيَتَهُ وَسِرَّهُ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ އެންމެހައި ފާފަތައް ފުއްސަވައި ދެއްވާނދޭވެ! ކުދި ފާފަތަކާއި ބޮޑެތި ފާފަތަކެވެ. އަދި އިސްވެދިޔަ ފާފަތަކާއި، ފަސްވެދާނެ ފާފަތަކެވެ. އަދި ފާޅުގައި ކުރެވިފައިވާ ފާފަތަކާއި ސިއްރުގައި ކުރެވިފައިވާ ފާފަތަކެވެ.)}"

1430– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: افْتَقَدْتُ النَّبِيَّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَتَحَسَّسْتُ، فَإِذَا هُوَ رَاكِعٌ أَوْ سَاجِدٌ، يَقُولُ: {سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ.}

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ރެއަކު މިމަންޖަކަމަނާއަށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ފެނިވަޑައިނުގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ހޯއްދެވުމަށް ބައްލަވާލެއްވުމުން އެކަލޭގެފާނު ރުކޫޢުގައި ނުވަތަ ސަޖިދާގައި ތިއްބަވަނީ ފެނިވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވީއެވެ. {"سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ" (އެބަހީ: އިބަރަސްކަލާނގެ ހުސްޖަހިރުވަންތަކަމާއެވެ. އަންގެތައް ޙަމްދުކުރަން ގާތްވެ ޙައްޤުވެގެންވަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެއަށެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އިލާހަކު ނުވެއެވެ.)}"

وَفِي رِوَايَةٍ: فَوَقَعَت يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيهِ، وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، وَهُمَا مَنصُوبَتَانِ، وَهُوَ يَقُولُ: { اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) “ފަހެ، ރޭގަނޑަކަށްގެ އަތްޕުޅު އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިތިލަފުޅުގެ ދަށްފަރާތުގައި ޖެހުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު އޮންނެވީ ސަޖިދަފުޅުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ދެފައިތިލަފުޅު (ގެ އިނގިލިފުޅުތައް) ވަނީ، (ބިންމަތީގައި) ވިއްދަވާފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. {"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ" (އެބަހީ: އަހުރެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގަތުމާއެކު އިބަރަސްކަލާނގެ ކޯފާއިން މިއަޅާ ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުންއެދި އާދޭސްދަންނަވަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޢަފޫކުރެއްވުމާއެކު، އިބަރަސްކަލާނގެ އުޤޫބާތްތަކުން މިއަޅާ ރައްކާއުތެރި ކޮށްދެއްވުންއެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްތުރުބަން، އިބަރަސްކަލާނގެ ކޯފާއި ނުރުހުއްސުވުން މިންޖުކޮށްދެއްވުންއެދި އިޢްތިރާފު ކުރައްވަމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ތަޢުރީފުތަކުގެ ޢަދަދެއް އިބަރަސްކަލާނގެ ތަޢުރީފުގައި ޙަމްދާ އިޙްސާކުރެވޭ ވަރަށްވުރެ ބޮޑުކަން މިއަޅާއަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ބަސްތުރުބަން ތަޢުރީފުގައި ޙަމްދާ ދަންނަވާން ބަލާމެހުވެއް ނުވެއެވެ.)}“

1431– وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﵁، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَيَعْجِزُ أَحَدُكُم أَنْ يَكْسِبَ فِي كُلِّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ" فَسَأَلَهُ سَائِلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: كَيفَ يَكْسِبُ أَلْفَ حَسَنَةٍ؟ قَالَ: " يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيْحَةٍ، فَيُكْتَبُ لَهُ أَلَفُ حَسَنَةٍ، أَوْ يُحَطُّ عَنْهُ أَلْفُ خَطِيئَةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްޖެވި ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންމެން ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެދުވަހަކު އެއްހާސް ހެޔޮކަން ލިބިގަތުމަށް ނުކުޅެދޭނެ އެއްވެސް މީހަކު ތޯއެވެ؟} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވި ޖަލީސުންކުރެ އެއްބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ކޮންމެ ދުވަހަކު އެއްހާސް ހެޔޮކަން ލިބިގަންނާނީ ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {ސަތޭކަ ފަހަރު ތަސްބީޙު ކިޔާނީއެވެ. (އެބަހީ:

ސަތޭކަ ފަހަރު سُبْحَانَ اللَّهِ ކިޔާނީއެވެ.) ދެން، އެ މީހަކަށްޓަކައި، އެއްހާސް ހެޔޮކަން ލިޔުއްވޭނެއެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައި {އެމީހެއްގެ ކިބައިން އެއްހާސް ނުބައިކަން ފިލުއްވާ ދެއްވޭނެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ."

قَالَ الْحُمَيدِيُّ: كَذَا هُوَ فِي كِتَابِ مُسْلِمٍ: "أَوْ يُحَطُّ"

قَالَ: البَرْقَانِيُّ: وَرَوَاهُ شُعْبَةُ، وَأَبُو عَوَانَةَ، وَيَحْيَى الْقَطَّانُ، عَنْ مُوسَى الَّذِي رَوَاهُ مُسْلِمٌ مِنْ جِهَتِهِ، فَقَالُوا: "وَيُحَطُّ" بِغَيْرِ أَلِفٍ.

އަލްއިމާމު އަލްޙުމައިދީ ވިދާޅުވިއެވެ. (ޞަޙީޙު) މުސްލިމުގައި މިޙަދީޘް ރިވާވެފައިވާއިރު، އައިސްފައިވަނީ، "أَوْ يُحَطُّ" "ނުވަތަ ފިލުއްވާލެއްވޭނެއެވެ." މިފަދައިން (ސަވްއާލުގެ ރިވާޔަތުން) ނެވެ.

އަދި ބަޔަކު ވިދާޅުވިއެވެ. "މުސްލިމު ފޮތް އެބޭކަލުގެ ސަނަދުން މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި މޫސާ (އަލްޖުހަނީ)ގެ ކިބައިން ޝުޢުބާ އާއި، އަބޫޢަވާނާ އާއި، ޔަޙްޔާ އަލްޤައްޠާން މި ބޭބޭކަލުންގެ ރިވާޔަތްތަކުގައި މިޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އިބާރާތުގައި، އެ އަލިފެއް ނުވެއެވެ. އެހެން ބޭބޭކަލުންވެސް ވިދާޅުވެފައިވަނީ، އަލިފުނުލައި، "وَيُحَطُّ" މިފަދައިންނެވެ. (އޭރުން މާނަކުރެވޭނީ، {އެ މީހަކަށްޓަކައި، އެއްހާސް ހެޔޮކަން ލިޔުއްވޭނެއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ކިބައިން އެއްހާސް ނުބައިކަން ފިލުއްވާ ދެއްވޭނެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.

(**ނޯޓު:** މި ފޮތުގައި ބަޔާންކޮށްފައި މިވަނީ، ޞަޙީޙު ރިވާކުރުމުގައި އައިސްފައިވާ ބައެއް ތަފާތުގެ ވާހަކައެވެ. ޞަޙީޙު މުސްލިމުގެ ބައެއް ނުސްޚާގައި މިވާ ތަފާތު ފެންނަން އެބައޮތެވެ. ސަޢޫދީއަރަބިއްޔާގެ މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކްއެފެއާޒް، އައުޤާފު ދަޢުވާ އަދި އިރުޝާދުގެ ވުޒާރާއިން ޝާއިޢުކުރާ ކުތުބުޚާނާއަކުން "ދާރުއްސަލާމު"ގެ ފަރާތުން ހިޖުރައިން 1421، މީލާދީން 2000 ވަނައަހަރުގެ އެޑިޝަނުގައި ޝާއިޢުކޮށްފައިވާ ޞަޙީޙު މުސްލިމުގެ ދެވަނަ ބަޔުގެ 1173 ވަނަ ޞަފްޙާގައި މިބައި ބަޔާންވެފައިވެއެވެ. މިޙަދީޘްގެ ނުސްޚާގައިވެސް ވަނީ އެ އަލިފުނުލައި، "وَيُحَطُّ" މިފަދައިންނެވެ. މިއިން އެނގެނީ، އެއީ ރަނގަޅަށް ފިލުވައިލެވޭ ޢަދަދު ނުނާގަތެވެ. "وَيُحَطُّ" އެއީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައި އިބާރާތުގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ. "މުތަރުޖިމު")

1432– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ: فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން ކޮންމެ މީހަކު ފަތިސްވަމުންދާނީ، އާދާގެ (ހަށިގަނޑުގެ) ކޮންމެ ހުޅުވުމެއްގެ މަތިން ޞަދަޤާތެއް ދިނުންވެއެވެ. (އެބަހީ: އާދަމުގެދަރިން ބޮޑިތަކުން ސަތޭކަފަސްދޮޅަސް ހުޅު ތިމާސްވަމުން ބޭއްވުންތެރިކަމުގެ ކަމަށްބަލައި، އެކަމުގެ ޝުކުރުގެބޮޑުވަމި ހަހިގަނޑުވައި ތެއްވައިފަޅާ ކޮންމެ ހުޅެއްގެ މަތިން ޞަދަޤާތެއް ދިނުން ޝަރީޢަތް ނުކުތް ދޫކުރަނީވާތީ ކަމުދޫނުވެ. އެހެން ޞަދަޤާތް ދިނުމަކީ، މުސްލިމުގެ ހާލަތު ބަލަނީމެ ޞަދަޤާތް ކަމެވެ. ހަހިގަނޑުވައި ތެއްވައިފަޅި ޖިސްމާނީ ފަސްކޮޅުގެ ކެމިކަލް ޢާދަޔާ ޚިލާފު ބިރުވެރިކަން ސަލާމަތްކުރެވެ.) ފަހު، ކޮންމެ ތަސްބީހަކީ (އެބަހީ: سُبْحَانَ اللَّهِ، މިހެން ކިޔުމަކީ) ޞަދަޤާތެކެވެ. ކޮންމެ ތަޙްމީދަކީ (އެބަހީ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، މިހެން ކިޔުމަކީ) ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަހުލީލަކީ (އެބަހީ: لاَإِلَهَ إِلاَّاللَّهُ، މިހެންކިޔުމަކީ) ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަކްބީރަކީ (އެބަހީ: اللَّهُ أَكْبَرُ، މިހެން ކިޔުމަކީ) ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި މުންކަރުކަމެއް ނަހީކުރުމަކީ، ޞަދަޤާތެކެވެ. މި ކަންކަމުގެ ބަދަލުގައި ފުދިގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ދޭ ރަކުޢަތް (ނަމާދެއް) ވެއެވެ. (އެއީ) ޟުޙާ ވަގުތުގައި ދޭ ރަކުޢަތް ކުރުމެވެ.}"

1433– وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا بُكْرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ، وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أَنْ أَضْحَى وَهِيَ جَالِسَةٌ، فَقَالَ: "مَازِلْتِ عَلَى الْحَالِ الَّتِي فَارَقْتُكِ عَلَيْهَا؟" قَالَتْ: نَعَمْ: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكِ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ، ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيَومِ لَوَزَنَتْهُنَّ : {سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ މުއުމިނުންގެމަންމަ، ޖުވައިރިޔާ ބިންތުލް ޙާރިޘްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.)

ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ދުވަހަކު ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވުމުގެ ފަހުން، އެ ކަމަނާގެއަރިހުން މާތްރަސޫލާ ﷺ ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އެކަމަނާ އަދި އިންނެވީ، އެކަމަނާގެ މުސައްލާގެ މަތީގައެވެ. އެއަށްފަހު، ސުބާވަގުތުގައި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އޭރުވެސް އެކަމަނާ އިންނެވީ މުސައްލާގެ މަތީގައެވެ. ދެން، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާގެ އަރިހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނިކުމެވުނުފަހުން އިންނެވިގޮތުގައި ކަމަނާ އަދިވެސް މިއޮއިންނެވީތޯއެވެ؟} އެކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ދެން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާގެ އަރިހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންފަހުން، ހަތަރު ކަލިމައެއް ތިން ފަހަރު ވިދާޅުވެއްޖައީމުއެވެ. އެ ކަލިމަތައް ކިރައިލެވިއްޖެނަމަ، ބަރުދަނުގައި ކަމަނާ މިއަދު ވިދާޅުވި ކަލިމަތަކަށްވުރެ އެ ކަލިމަ ބޮޑުވާނެއެވެ. އެއީ، "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ." މި ކަލިމަތަކެވެ.} (އެބަހީ: އަޅުގަނޑު اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޠާހިރުވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެއީ، އެކަލާނގެ ޚަލްޤުކުރެއްވި ތަކެތީގެ ޢަދަދާ އެއްވަރަކަށެވެ. އެކަލާނގެ ޒާތުމުބާރަކު ރުހެއްސެވުން ލިބޭނެ މިންވަރަކަށެވެ. އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ ބަރުދަނާ އެއްވަރަކަށެވެ. އެކަލާނގެ ކަލިމަތްތައް ލިޔުމަށް ބޭނުންވާ ދެއްލާ އެއްވަރަކަށެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: {سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ.}"

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ" (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ޚަލްޤުކުރެއްވި ތަކެތީގެ ޢަދަދާއެއްވަރަކަށް اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޠާހިރުވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ޒާތުމުބާރަކު ރުހެއްސެވުން ލިބޭނެ މިންވަރަކަށް اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޠާހިރުވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ ބަރުދަނާއެއްވަރަކަށް اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޠާހިރުވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ކަލިމަތްތައް ލިޔުމަށް ބޭނުންވާ ދެއްލާ އެއްވަރަކަށް اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޠާހިރުވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ: "أَلَا أُعَلِّمُكِ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَهَا؟ {سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّه عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحان اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّه

رِضَا نَفْسهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ.}"

އަދި ތިރުމިޒީ ނަސާއީ ރިވާޔަތްކޮށްގައިވެއެވެ. {(އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި މާތްރަސޫލާ ﷺ އެއްސެވިއެވެ.) {ކަމަނާ ވިދާޅުވުމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަލިމަތަކެއް އުނގެނެއިދެއްވަންތޯއެވެ؟ (ދެން މިކަލިމަތައް ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ.) "سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّه عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسهِ، سُبْحان اللَّهِ رِضَا نَفْسهِ، سُبْحَانَ اللَّه رِضَا نَفْسهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِنَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ" (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ޚަލްޤުކުރެއްވި ތަކެތީގެ ޢަދަދާ އެއްވަރަށް އަޅަމެން اللّٰهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޕާކުތަރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ޒާތުފުޅުން ރުހިވޮޑިގަންނަވާ މިންވަރަށް އަޅަމެން اللّٰهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޕާކުތަރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ ޒީނަތާ އެއްވަރަށް އަޅަމެން اللّٰهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޕާކުތަރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ކަލިމަތްތަކުގެ ލިޔުމުގެ ދަދާ އެއްވަރަށް އަޅަމެން اللّٰهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި ޕާކުތަރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ.)“

(**ނޯޓު:** މި ޙަދީޘްގައިވަނީ، އެއީން ކޮންމެ ކަލިމައެއް ތިން ފަހަރު، ވިދާޅުވިގެން ތަކުރާރުކުރުން އަންގަވައިފައެވެ.)

1434– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لاَ يَذْكُرُهُ، مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ޛިކުރުކުރާ އަޅާއާއި ނުކުރާ އަޅުވެރިޔާގެ [illegible] ރިވާޔަތްކޮށްފައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޛިކުރުކުރާ މީހާއި، ޛިކުރުނުކުރާ މީހެއްގެ މިސާލަކީ، ދިރިހުރި މީހާއި، މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ މިސާލެވެ.}“

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ، فَقَالَ: "مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ، وَالْبَيْتِ الَّذِي لاَ يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ، مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ".

މި ޙަދީޘް އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާޔަތްކުރައްވާފައިވާ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. [illegible]، އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ގެއެއްގައި اللّٰهُ ހަނދުމަކުރެވޭ ގެއާއި،

އަދި އެ ގެއެއްގައި اللَّهُ ހަނދުމަކުރެއްވޭ ގެއެއްގެ މިސާލަކީ، ދިރިހުރި މީހަކާއި މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ މިސާލެވެ.}"

1435– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَقُولُ اللَّهُ تَعالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِن ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلإٍ، ذَكَرْتُهُ فِي مَلإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގޭގެ ޙަޟްރަތުގައި ޙުސްނުއްޒަންއެއްގައި އަޅުކަލުން ހުރެއްޖެނަމަ ޔަޤީނުން ދިމާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެކަލާނގޭގެ ވެރިކަލުންނާގެ ބަސްތަކުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސީ ޙަދީޘްއެއްގައި ބަޔާންފުޅުކުރައްވައެވެ. {މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {މިވަންހަރުސްކަލާނގެ އަޅަކު ކަންތައްތަކާ ހިނގާވައިދޭއްވުމުގައި މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ވާގިދެއްވަނީ، އެ މީހަކު، މިވަންހަރުސްކަލާނގެއާމެދު ހިފާ ގޮތެއްގެމަތީގައެވެ. އަދި އޭނާ މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރާ ހިނދު، (އޭނާއާއި މަދުދުއެއްވުމުގައި) މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ވާގިދެއްވަމެވެ. ފަހެ، އެ މީހެއްގެ ހިތުން މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ހަނދުމަކޮށްފިނަމަ، މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ދާތުފުޅުން އޭނާ ހަނދުމަކުރައްވާހުށީމެވެ. އަދި ޖަމާޢަތެއްގެ ތެރޭގައި އޭނާ މިވަންހަރުސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރި ނަމަ، އޭނާ، އެ ހަނދުމަކުރި ޖަމާޢަތަށްވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑު ޖަމާޢަތެއްގެ ތެރޭގައި މިވަންހަރުސްކަލާނގެ އޭނާ ހަނދުމަކުރައްވާހުށީމެވެ.}}"

1436– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "سَبَقَ الْمُفَرِّدُونَ" قَالُوا: وَمَا الْمُفَرِّدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيْرًا وَالذَّاكِرَاتُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގޭގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގޭގެ ޙަޟްރަތުން ޙުސްނުއްޒަންއެއްގައި އަޅުކަލުންތަކުގެ ކިބައިން) ދުރުވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަލްމުފައްރިދޫނާ ކުރިއަރައި ހިނގައްޖެއެވެ.} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަލްމުފައްރިދޫނަކީ ކޮން ބައެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، ގިނަގިނައިން اللَّهُ ހަނދުމަކުރާ ފިރިހެނުންނާއި، (ގިނަގިނައިން اللَّهُ ހަނދުމަކުރާ) އަންހެނުންނެވެ.}"

1437– وَعَنْ جابِرٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ:"أَفْضَلُ الذِّكْرِ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވި އަޑު ތިމަން އެއްސެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑު ޛިކުރަކީ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ މި ކަލިމައެވެ.}“

1438– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ شَرَائِعَ الإِسْلاَمِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ، فَأَخْبِرْنِي بِشَيءٍ أَتَشَبَّثُ بِهِ، قَالَ: "لاَ يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ބުސްރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިސްލާމްދީނުގެ ޝަރުޢީ ޙުކުމްތައް އަޅުގަނޑަށް ގިނަ ކަމެއްކަމުގައިވެއްޖެއެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑު އެ ކަމެއްގައި ގަދައަޅައި ހިފަހައްޓާނޭ (ކުރަން ފަސޭހަ) ކަމެއް ވިދާޅުދެއްވުން އެދެމެވެ! ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އަބަދާއިމަށް اللّٰهُ ހަނދުމަ ކުރުމުގައި ތިބާގެ ދޫ ތެތްކޮށް ބާއްވާށެވެ.} (އެބަހީ: އަބަދުވެސް އެކަލާނގެ ޛިކުރުކުރުމުގައި ތިބާ ހޭލުންތެރިވާށެވެ.)“

1439– وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ވިޔަކު، سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ މި ކަލިމައެއް ކިޔައިފިނަމަ، ސުވަރުގޭގައި އޭނާއަށްޓަކައި ކަދުރުގަހެއް އިންދުވާލެވޭނެއެވެ.}“

1440– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ ﷺ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَقْرِئْ أُمَّتَكَ مِنِّي السَّلاَمَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ، عَذْبَةُ الْمَاءِ، وَأَنَّهَا قِيعَانٌ، وَأَنَّ غِرَاسَهَا: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ

ތިމަންކަލާނގެފާނު ރޭގައި އިސްރާ ކުރެއްވުނު {ތިމަންކަލާނގެފާނާއިގެން ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ.
އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމާ ބައްދަލުވެވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔާ މުޙައްމަދުގެފާނޭވެ! ކަލާނގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނަށް އަޅުގަނޑުގެ ސަލާމު ކިޔުއްވައިދެއްވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުދެއްވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގެއަކީ، އެތާނގެ ބިންގަނޑު ނުހަނު ރީތި، އަދި ފޮނިފެނުގެ ހުރި ތަނެކެވެ. ފަސްބިމަކީ ތަނެކެވެ. އަދި އޭގެ ބިންގަނޑު ހަމަތަން އޮތްތަނެއްކަމުގައިވާ ތަނެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، "سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ". (މާނައީ: اللَّهُގެ ހުސްޠާހިރުވަންތަކަމާއެވެ. އަދި ހުރިހާ ހަމްދުތައްވަނީ، اللَّهُ އަށެވެ. އަދި اللَّهُ ފިޔަވައި އަޅުކަމްކުރުން ހައްގުވެގެންވާ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި ހުރިހާކަމަކާއި އެއްޗަކަށްވުރެ اللَّهُ މަތިވެރިވެ ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.) މި ކަލިމަތައް ކިޔުމަކީ، އެތަނުގައި އިންދާ ގަސްގަހެވެ.}"

1441– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أُنَبِّئُكُم بِخيْرِ أَعْمَالِكُمْ، وَأَزْكَاهَا عِندَ مَلِيكِكُمْ، وَأَرْفَعِهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ، وَخيْرٌ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ، فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ، وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُم؟" قَالُوا: بَلَى، قَالَ: "ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، قَالَ الْحَاكِمُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާޝާ اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަޅުކަމްތަކުގެ ކިބައިން ހިމެނިގެންނެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {ތިޔަބޭފުޅުންގެ އަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮކަމެއް، އަދި ތިޔަބޭފުޅުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ޠާހިރުވެގެންވާ، އަދި ތިޔަބޭފުޅުންގެ ދަރަޖަ އެންމެ ބޮޑަށް އުފުއްލަވައިދޭ، އަދި ރަނާއި ރިހި ހޭދަކޮށް ޞަދަޤާތްކުރުމަށްވުރެ ވެސް ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ހެޔޮވާކަމެއް، އަދި ތިޔަބޭފުޅުން (އިސްލާމްދީނުގެ) ދުޝްމަނުންނާ ބައްދަލުވެ، ތިޔަބޭފުޅުން އެއުރެންގެ ކަރުތައް، އެއުރެން ތިޔަބޭފުޅުންގެ ކަރުތައް ކަތިލުމަށްވުރެ ވެސް އިތުރުކަމެއް ބައްލަވާ، ކޮބައިކަން ތިމަންކަލާނގެފާނު ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ބަޔާންކޮށް ދީފާނަންތޯއެވެ؟} އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އޭރުން ވިދާޅުދެއްވިއެވެ. ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. {އެއީ اللَّهُ ހަނދާންކުރުމެވެ.}"

1442– وَعَن سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﵁، أَنَّهُ دَخَل مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى امْرَأَةٍ، وَبَيْنَ يَدَيْهَا نَوًى، أَوْ حَصًى تُسَبِّحُ بِهِ، فَقَالَ: "أَلاَ أُخْبِرُكِ بِمَا هُو أَيْسَرُ عَلَيْكِ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ" فَقَالَ:

{سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ.}" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ދުވަހަކު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި، އަންހެނެއްގެ ކައިރިންގައިވި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވެސް އިނީމެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާގެ ކުރިމަތީގައި ކަދުރު އޮށްޓަކައް ނުވަތަ ކުދި ހިލަކުޑަކޮށްޓަކައް ހުއްޓެވެ. އެ ތަކެތީން އަދަދުކުރައްވައިގެން އެ ކަމަނާ ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވަމުން ގެންދަވައެވެ. ދެން، އިރުޝާދު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާއަށް ތިޔައަށްވުރެ ފަސޭހަ، ނުވަތަ ތިޔައަށްވުރެ މަތިވެރިގޮތެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުދެއްވަންތޯއެވެ؟} ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަމަނާ، ކަމަނާ މިފަދައިން ވިދާޅުވާށެވެ.) "سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ" (އެބަހީ: އެކަލާނގެ އުޑުގައި ހެއްދެވުނުއެއްޗެހި ތަކެތީގެ އަދަދާ އެއްވަރަށް، އަޅުގަނޑު اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި، މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބިމުގައި ހެއްދެވުނުއެއްޗި ތަކެތީގެ އަދަދާ އެއްވަރަށް، އަޅުގަނޑު اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އަދި އުޑާބިމުދެމެދުގައި ވާހައިއެއްޗެއްގެ އަދަދާ އެއްވަރަށް، އަޅުގަނޑު اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަކަމާއި މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހެއްދެވުންވާހައި ތަކެތީގެ އަދަދާއެއްވަރަށް اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަ ކަމާއި މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކުރަމެވެ. އަދި މިހުރިހައި ތަކެއްޗާއި ކަމަކަށްވުރެ، اللَّهُ ގެ މާތްވަންތަ ކަމާއި މަތިވެރިވަންތަކަންބޮޑެވެ. އަދި މިހުރިހައި އެއްޗަކާއި ކަލާނގެ އަދަދަށްވުރެ ގިނައިން اللَّهُ އަށް ޙަމްދުހައްޤުވެގެންވެއެވެ. އަދި لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ވެސް މި ފަދައިންނެވެ. (އެބަހީ: އުޑުތަކުގައި ހެއްދެވުނުއެއްޗެހިތަކަށްވުރެ ބޮޑުކަމާއި، ބިމުގައި ހެއްދެވުނުއެއްޗެހިތަކަށްވުރެ ވާހައި ބޮޑުކަމާއި، އުޑާއި ބިމާއި ދެމެދުގައި ވާހައި ބޮޑުކަމާއި، އެކަލާނގެ ހެއްދެވި ކުރައްވާނަމަ ބޮޑުކަމާއި، މިހުރިހައި ކަމަކާއި ބޮޑުކަމާއި، އަދަދާ އެއްވަރަށް اللَّهُ ގެ އެއްކަލާނގެކަމުގެ އިޤްރާރު ވަމުއެވެ.) އަދި لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ ވެސް މި ފަދައިންނެވެ.

(އެބަހީ: އުޅުމުތަކުގައި އެކަލާނގެ ނަސްރުދެއްވުމާއި ދެއްވައިދެއްވައި ތައުފީގާއި، ބާރުގައި އެކަލާނގެ ނަސްރުދެއްވުމާއި ދެއްވައިދެއްވައި ތައުފީގާއި، އެއީ ބާރާއި ދަތުރުދަތުރުގައި އެކަލާނގެ ނަސްރު ދެއްވުމާއި ދެއްވައިދެއްވައި ތައުފީގާއި، އެކަލާނގެ ނަސްރުދެއްވުމާއި ދެއްވާނަމައި ތައުފީގާއި، މިހިސާބުން ކަމަކާއި ތައުފީގު އަރިހުން އެއްވަރަކުން، اللهُގެ ބަރަކާތުން މިހެން، އެއްވެސްކަމެއްގެ ކުރަމުންދާކަމެއް އަދި އެއްވެސްކަމެއްގެ ބާރެއް ލިބިގެންނުވާކަމުގައި އަޅުގަނޑު އިޤުރާރު ވަމުއެވެ.)}“

1443– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ؟" فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "لاَ حَولَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސަވާށެއްވި އަބޫމޫސާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަށް ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލުﷲ ﷺ ދަރިކޮޅުކޮށްލިއެވެ. {ސުވަރުގޭގެ ހަޖަނާތަކުގެ ތެރެއިން ހަޖަނާއެއް ކަލޭގެފާނަށް ދައްކަވަންތޯއެވެ؟} ހަމަ، ރަސޫލާ ދެއްނެވިމެވެ. އަށް اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަލަހަން ވިދާޅުވެ ދެއްވާނެވެ. ދަރިކޮޅުކޮށްލިއެވެ. {(އެއީ) لاَ حَولَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ މި ކަލިމައެވެ. (އެބަހީ: اللهُގެ ބަސްބަހުންގެންނުވި، އެއްވެސް ކަމެއްގެ ކުރަމުންދާކަމެއް އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގެ ބާރެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ.)}“

* * * * *

245- ބާބު ހިނދުއްގައިވެސް

اللهُ ހަނދުމަކުރުމާބެހޭ ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބޭރުން ހުރިގެންނާއި، އިހިނދު އިސްދުގެންނާއި، އޮތަވާ އޮވެގެން ވިޔަސް اللهُ ހަނދުމަކުރުވިދާނެކަމާއި، މިފޮތުން ވުސްނަވަސް އަދި ބަޔަކު ނިކުންވިދާ އާއި ޤުރުބުވިދާއަށް ފަސް ދުރުއާން ކިޔުން

ފިޔަވައި އެހެން ގޮތްތަކުގައި اللهُ ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައި، ޖުނުބުވެރިޔާ އާއި، ޙައިޟުވެރިޔާ އަދި އެ ޙާލަތުގައި ޤުރްއާން ކިޔުން ހުއްޓުވައިލެއްވުން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَـٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَأَيَـٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَـٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَـٰذَا بَـٰطِلًا سُبْحَـٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴾ (آل عمران: ١٩٠ – ١٩١)

މާނައީ: ''ހަމަކަށަވަރުން، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމުގައާއި ރޭދުވާ ތަފާތުވުމުގައި، ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކަށަވަރުވެގެންވާ ހެކިތަކެއްވެއެވެ. އެއުރެންނީ، ކޮޅަށް ތިބެގެންނާއި، އިށީނދެ ތިބެގެންނާއި، އޮށޯވެ ތިބެގެން، اللهُ ހަނދުމަކުރާ، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމާމެދު، ފިކުރުކުރާ އެއީ މީހުންނެވެ. (އެއުރެން ދަންނަވާނެތެވެ.) އަޅަގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މި ތަކެތި ހައްދަވައިފައިވަނީ، ބާޠިލުގޮތެއްގައެއް ނޫނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ހުސްޠާހިރުވެވޮޑިގެންވާކަލާނގެއެވެ! ފަހެ، ނަރަކައިގެ އަޒާބުން އަޅަގަނޑުން ދުރުކުރައްވާނދޭވެ!''

1444- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ اللَّه تَعَالَى عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢާއިޝަތުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކޮންމެ ހާލަތެއްގައި ވެސް اللهُ ހަނދުމަކުރައްވައެވެ.''

1445- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَوأَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَتَى أَهْلَهُ قَالَ: {بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيطَانَ مَارَزَقْتَنَا.}، فَقُضِيَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ، لَمْ يَضُرَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު އޭނާގެ އަނބިމީހާގެ ގާތަށް އެއްގާތްކުރުމަށްޓަކައި ދާހިނދު، މިގޮތަށް ކިޔައިފިނަމަ، "بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيطَانَ مَارَزَقْتَنَا" (އެބަހީ: اللهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން ފަށަމެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަގަނޑު ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން ދުރުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އަޅަގަނޑުންނަށް

އިބަރަސްކަލާނގެ ދެއްވާ ދަރިފަސްކޮޅު ވެސް ޝައިޠާނާގެ ހާނިއިން ދުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ!) އެ ބަރަކާތްތެރިކޮށްދެއްވާ ދަރިއަށް އުފަންވެއްޖެނަމަ އެ ކުއްޖަކަށް ޝައިޠާނާގެ އުނދަގުލެއް ނުޖެހޭނެއެވެ.}''

* * * * *

246- ނިދަން އޮތްނަމަ ހިނދުގައްޔާއި ނިދާ ހޭލާ ހިނދު ކިޔާތަކެތި ނަންގަނާ ބާބު

1446– عَنْ حُذَيْفَةَ، وَأَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالاَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، قَالَ: {باسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ.} وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ.}" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ޙުޛައިފާއާއި، އަބޫޛައްރުގެފާނާ ދެކަލުންގެ ރިވާއިން ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ އަރާމުކުރެއްވުމަށް އެކަމަށް ހާއްސަ ގޮނޑުމަތިވަޑައިގަތުމަށް އޮށޯވެވަޑައިގެންނެވިނަމަ މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ. "باسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން މިއަޅާ ދިރިހުންނަމެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން މިއަޅާ އަވަހާރަވަމެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު އަރާމުކުރެއްވުމުން ހޭލައްވައިފިނަމަ، މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ. "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ" (އެބަހީ: ހަމްދުހުރީ އަޅަމެން މަރުގެންދެވުމަށްފަހު (އެބަހީ: ނިދުމަށްފަހު) އަލުން ދިރުއްވި (ކަލޭދަންނަވާނަމަ) اللّٰهُ އަށެވެ. އަދި އަޅަމެން އެނބުރި ހުށަހެޅުއްވޭނީ، އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށެވެ.)''

* * * * *

247- ދިކުރުކުރުމުގެ މަޖިލިސްތަކުގެ ފަޟީލަތް ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުން، ދިކުރު ކުރުމަށްޓަކައި ޖިސްތަކުން ކޮޅިހަރައިވަޅައިގެން ތިބުމާ މަޖިލިސްތަކުގެ ފަޟީލަތާއި، އަދިހަމަ ބައްދަލުވުންތަކުގައި ބައިވެރިވުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމާއި، އުޒުރެއްނެތި އަދިހަމަ މަޖިލިހުން ތެދުވެގެން ދިޔުން ނަހީވެގެން ވާކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހިސާބެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ﴾ (الكهف: ٢٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުވުމު އެދިގެން، އެކަލާނގެއަށް ހެނދުނާއި، ހަވީރު ދުޢާކުރާ މީހުންނާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހިފެހެއްޓެވުމައި، ކެތްކުރައްވާށެވެ! އަދި ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ ޒީނަތްތެރިކަން އެދިވަޑައިގެން، ކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުގެ، އެއުރެން ފިޔަވައި ވާކަހަލަ ދިޔަނުދެއްވާށެވެ!"

1447– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَلاَئِكَةً يَطُوفُونَ فِي الطُّرُقِ، يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، تَنَادَوْا: هَلُمُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ، فَيَحُفُّونَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا،

فَيَسْأَلُهُم رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ: مَا يَقُولُ عِبَادِي؟ قَالَ: يَقُولُونَ: يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيَحْمَدُونَكَ، وَيُمَجِّدُونَكَ،

فَيَقُولُ: هَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ: لاَ وَاللَّهِ مَا رَأَوْكَ، فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟، قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً، وَأَشَدَّ لَكَ تَمْجِيدًا، وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا،

فَيَقُولُ: فَمَاذَا يَسْأَلُونَ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ. قَالَ: يَقُولُ: وَهَلْ رَأَوْهَا؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لاَ وَاللَّهِ يَارَبِّ مَا رَأَوْهَا، قَالَ: يَقُولُ: فَكَيْفَ لَو رَأَوْهَا؟، قَالَ: يَقُولُونَ: لَو أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا، وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا، وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً،

قَالَ: فَمِمَّ يَتعَوَّذُونَ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: يَتعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ، قَالَ: فيقُولُ: وَهَلْ رَأَوْهَا؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لاَ وَاللَّهِ مَا رَأَوْهَا، فيقُولُ: كَيْفَ لَو رَأَوْهَا؟، قَالَ: يَقُولُونَ: لَو رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا، وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً، قَالَ: فيَقُولُ: فَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غفَرْتُ لَهُمْ،

قَالَ: يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ: فِيهِمْ فُلاَنٌ لَيْس مِنهُمْ، إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ، قَالَ: هُمُ الْجُلَسَاءُ لاَ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާގެ މަލާއިކަތުންގެ ތެރޭގައި، އެކަލާނގެ ހަނދުމަފުޅުކުރުމުގެ މަޖިލީސްތައް ހޯއްދަވަމުން މަގުތަކުގައި ދަތުރުކުރައްވާ މަލާއިކަތުންވެއެވެ. ފަހެ، އެ ބަޔަކުންނަށް اللَّهُ ހަނދުމަކުރަމުން ބަހައްޓާފައިވާތަން އެއްވެފައިތިބިތަން ފެނިއްޖެއްޔާމު، އޭގެ އެއް ބަޔަކު، އަނެއް ބަޔަކަށް ގޮވާލައްވައި ވިދާޅުވެއެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ހޯދަމުންއުޅުއްވި ކަންތަކަށް އަވަހަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ފަހެ، (އާލާފުށި ވަޑައިގަތުމުގެ ސަބަބުން) އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އެ ބޭކަލުންގެ ފިޔަތަކުން ފޮރުވާލައްވައި، އުޑާއި ދުނިޔޭގެ ދެމެދުގައި ފުރާވައިލައްވައެވެ.

(ފަހެ، އެ މަޖިލީސް ނިމުމުން، އެ ބޭކަލުން اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތަށް ޢުރޫޖުވެ ވަޑައިގަނެއެވެ.) ފަހެ، އެ ބޭކަލުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް، އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާހާލު، އެ ބޭކަލުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެބޭކަލުންނާ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. މިއަޅުންތަކުންގެ އަޅުގަނޑުމެން ބުނަނީ ކީކޭތޯއެވެ؟ (މާތްރަސޫލާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އެއުރެން އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަސްބީހަދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަކުބީރުދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދުޘަނާ ދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަން ބަޔާންކޮށްކޮށް މިއުޅެއެވެ.

ފަހެ، އެކަލާނގެ ވިދާޅުވާނެއެވެ. އެއުރެންވީ، މިއަޅުންތަކުންގެ ތިމަކަލޭ ފެނިފައި ހުއްޓެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. اللَّهُ ގެ ޤަސަމްކުރަމުން ދަންނަވަމެވެ. އެއުރެންނަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަކަލޭ ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވާނެއެވެ. އެއުރެން މިއަޅުންތަކުންގެ ތިމަކަލޭ ފެނުނަމަ ކިހިނެއްވާނެތޯއެވެ؟ (މާތްރަސޫލާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އެއުރެން

އިބަރަސްކަލާނގެ ގާތުގުޑު ދުންނަވަ، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް އަހުރެން އަޅުކަންކުރާނަމެވެ ބޭޒާރުވެއެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ މަތިވެރިވަންތަކަން ބާރުނުކުރުން އިތުރުވިއެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ބަޝަރީތަކުން ތަސްބީޙަ ދަންނަވުން ގިނަވިއެވެ.

އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން އެދި ދަންނަވަނީ ކޮން ކަމަކަށް ހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. އެބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. އަހުރެން އެދި ދަންނަވަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ސޮވަރުގެދެއްވުން އެދިގެންނެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން އެ ސޮވަރުގެ ދެކެވިދާ ހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެ ބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. ނުނެކެވެ. އަޔަދުންގެ ފިރިރަސްކަލާނގެ ގާތުގުޑު ގަނދީ ދަންނަވަމެވެ. އަހުރެން އެ ކަމެއް ނުދެކެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން އެ ކަން ދެކެވިދާނަމަ، އަހުރެންގެ ޖަޒާއަށް ހާހިސާބުވާނެހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެ ބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. އަހުރެން އެކަން ދުންނަވަ، އެކަމާގެދު އަހުރެން ދަރިފުޅާ މިންވަރު ބޭޒާރުވެއެވެ. އަދި އެ ކަން ބޭނުންވާމިންވަރާއި، އެކަން ލިބެމުންދާ މިންވަރު އިތުރުވިއެވެ.

އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން ހެއްކަތުރުހިކަމަށް އެދުނީ ކޮން ކަމުކަމަކަށް ހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެ ބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. އަހުރެން ނަހަކަރިން ހެއްކަތުރުހިކަމަށް އެދުނީއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ވަރަ، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން އެ ކަން (އަޚީ: ނަހަރަކަ) ދެކެވިދާނަމަހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެ ބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. ނުނެކެވެ. اللهُ ގެ ގާތުގުޑުގަނދީ ދަންނަވަމެވެ. އަހުރެން އެ ކަމެއް ނުދެކެއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އަހުރެން އެ ކަން ދުންނަވަ އަހުރެންގެ ބަޔަށް ހާހިސާބުތަކުގެ ސޮވަރުގެ ހެއްޔެވެ؟ (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެ ބާކަލާން ދަންނަވާލުމުއްޖެވެ. އަހުރެން އެ ކަން ދުންނަވަ، އެ ކަމާގެދު އަހުރެން ބަރުފިޔަވާ މިންވަރުއި، އެ ކަމުން މިންޖެހުމަކަށް އަހުރެންނަށް މިންވަރު އިތުރުވިއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ވަރަ، ތިޔަބާކަލާން ހެޔޮކުރައްވައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަހުރެންނަށް ހެޔޮކުރެއްވުމަށް ވުހާވަށްޖެއެވެ.

(މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. މަޖާލިހަކުންގެތެރެއިން ބޭކަލުން ދަންނަވާހުއްޓެވެ. އެއުރެންގެ ތެރޭގައި އެވެނި މީހަކު ވެއެވެ. އެއީ، އެބައިމީހުންނާ ބައިވެރިވެގެންވާ މީހެއްނޫނެވެ. ހަމަކަހަލަވަރުން، އޭނާ އެ ތަނަށް އައީ، އޭނާގެ ބޭނުމެއްގައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އެއުރެން ބައްދަލުވެވިޔޭ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ. އެއުރެންނާ އެކުގައި އިށީނދެއިން މީހަކުވެސް ނަސީބުދެރަވެރި ނުވާނެއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ لِلَّهِ مَلاَئِكَةً سَيَّارَةً فُضُلاً، يَتَتَبَّعُونَ مَجَالِسَ الذِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا مَجْلِسًا فِيهِ ذِكْرٌ، قَعَدُوا مَعَهُمْ، وَحَفَّ بَعْضُهُم بَعْضًا بِأَجْنِحَتِهِمْ حَتَّى يَمْلأُوا مَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا،

فَإِذَا تَفَرَّقُوا عَرَجُوا وَصَعِدُوا إِلَى السَّمَاءِ، فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ أَعْلَمُ: مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: جِئْنَا مِنْ عِنْدِ عِبَادٍ لَكَ فِي الأَرْضِ: يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيُهَلِّلُونَكَ، وَيَحْمَدُونَكَ، وَيَسْأَلُونَكَ، قَالَ: وَمَاذَا يَسْأَلُونِي؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ جَنَّتَكَ، قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا جَنَّتِي؟ قَالُوا: لاَ، أَيْ رَبِّ: قَالَ: فَكَيْفَ لَو رَأَوْا جَنَّتِي؟

قَالُوا: وَيَسْتَجِيْرُونَكَ، قَالَ: وَمِمَّ يَسْتَجِيْرُونِي؟ قَالُوا: مِنْ نَارِكَ يَارَبِّ، قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا نَارِي؟ قَالُوا: لاَ، قَالَ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا نَارِي؟، قَالُوا: وَيَسْتَغْفِرونَكَ، فَيَقُولُ: قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، وَأَعْطَيْتُهُمْ مَاسَأَلُوا، وَأَجَرْتُهُم مِمَّا اسْتَجَارُوا،

قَالَ: فَيَقُولُونَ: رَبِّ فِيهِمْ فُلاَنٌ عَبْدٌ خَطَّاءٌ إِنَّمَا مَرَّ، فَجَلَسَ مَعَهُمْ، فَيَقُولُ: وَلَهُ غَفَرْتُ، هُمُ الْقَوْمُ لاَ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ".

އަދި މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން މުސްލިމު ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތްގައިވެއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދަތުރުތެރިކުރައްވާ މަލާއިކަތުން ފިޔަވައި، اللهُ ތަޢާލާގެ މަލާއިކަތުންގެ ތެރޭގައި، އެކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމުގެ މަޖިލީހެއް ހޯއްދަވަން ދަތުރުކުރައްވާ މަލާއިކަތުންވެއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންނަށް އެ މަޖިލީހެއްގައި اللهُ ހަނދުމަކުރާތަން ފެނިވަޑައިގެންފިނަމަ، އެ ބަޔަކާއެކުގައި އެ ބޭކަލުން ވެސް އިށީނދެވަޑައިގަންނަވައެވެ. ފަހެ، (އަގާވެރި ފިޔައްތެރޭގެ ގޮތުން) އެބައިމީހުންގެ މަތީގައި އެ ބޭކަލުންގެ ފިޔަތައް ފަތުރުއްވައި، އުޑާއި ބިމާދެމެދު ފުރުއްވައިލައްވައެވެ.

ފަހެ، އެ މަޖިލީސް ނިމިއްޖެނަމަ، އެ ބޭކަލުން މައްޗަށް އަރާވަޑައިގަންނައެވެ.

އަދި އުޑުތަކަށް ފޯރައިދެއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެއުރެންނަށްވުރެ މާރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވާއިރު، މާތް اللهُ ޢައްޒަވަޖައްލަ އެއުރެންނާ ސުވާލު ކުރައްވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިއައީ ކޮންތަނަކުންހެއްޔެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އަހަރުމެން މިއައީ، ބިންމަތީގައިވާ އިބަރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ބައެއްމީހުންގެ ގާތުންނެވެ. އެއުރެން އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަސްބީހަދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަކުބީރުދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަހުލީލުދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދުދަންނަވައި، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދި ދަންނަވާތީއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން އެދި ދަންނަވަނީ ކޮންކަމެއް ހެއްޔެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އެއުރެން އެދި ދަންނަވަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ސުވަރުގެދޮރުވުން އެދިގެންނެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ސުވަރުގެ ދުށީހެއްޔެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. ނޫނެކެވެ. އަހަރުމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އެއުރެން އެތަނެއް ނުދެކެއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ސުވަރުގެ ދުށިނަމަ އެއުރެންގެ ހާލު ކިހިނެއް ވާނެހެއްޔެވެ؟

އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަން އެދި ދަންނަވައެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން ރައްކާތެރިކަން އެދި ދަންނަވަނީ ކޮން ކަމަކުން ހެއްޔެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ އަލިފާނުންނެވެ. (އެބަހީ: ނަރަކައިގެ ޢަޛާބުންނެވެ.) އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަރަކަ ދުށީ ހެއްޔެވެ؟ އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އެއުރެން އެތަނެއް ނުދެކެއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. އެއުރެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަރަކަ ދުށިނަމަ އެއުރެންގެ ހާލު ކިހިނެއް ވާނެހެއްޔެވެ؟ އެބޭކަލުން ދަންނަވާނެއެވެ. އެއުރެން އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ޚައުފުވެރިކަން އެދި ދަންނަވައެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންނަށް ފާފަފުއްސަވައިފީމެވެ. އަދި އެއުރެން އެދި ދެންނެވި ކަންތައް އެއުރެންނަށް ދެއްވައިފީމެވެ. އަދި އެއުރެން ރައްކާތެރިކަން އެދުނު ކަންތަކުން އެއުރެން ސަލާމަތްކުރައްވައިފީމެވެ.

(މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން ދަންނަވާފުއްޔެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން ފިޔަވަޅުއެޅުއްވުމަށެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ތިބުމަކީ އެކަމަށް ހިނގާ އަޅުގަނޑުމެން ތިބީ އެކަމަށެވެ. އާދެ،
ވަރަށް ހަމަ ހުވާކުރަމުން ދަންނަވާ އާދޭހަކީ ހަމައެކަނި އެކަމަށްޓަކައި ތިބުމެވެ. ދެން،
އަޅުގަނޑުމެން ތިޔަ ހުވާކުރުވީ ތުހުމަތަކަށް ނޫނެވެ. ޖިބްރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމް އައިސް ވިދާޅުވީ، މާތް اللَّهُ
އެބޭކަލުން ޒިކުރުކުރާތީ މަލާއިކަތުންނަށް ފަޚުރުވެރިވެވަޑައިގަންނަވާ ކަމަށް،
ހަމަ ތިބީ އެ ކަމަށް ކަމަށް ތިޔަބޭކަލުންގެ ކިބައިން ފަޚުރުވެރިވާ ކަމަށް
ނަބީ ﷺ އަށް ދަންނަވައިފިއެވެ.}”

1448– وَعَنهُ، وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلاَّ حَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمْ السَّكِينَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރިވާކުރައްވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) އަދި މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރިވާކުރައްވާ އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދްރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން
ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބައެއް މީހުން އިށީނދެ، اللَّهُ
ހަނދުމަކުރުމުގައި ތިބެއްޖެނަމަ، އެމީހުން ވަށައިލައްވައިގަންނާނެ މަލާއިކަތުން ނިސްބަތްވާ
ގޮތުގައި އެމީހުން ނިވާކޮށްދޭނެއެވެ. އަދި (اللَّهގެ) ރަޙްމަތް އެމީހުންގެ މައްޗަށް ވެއްސަވައެވެ. އަދި
އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހިތްހަމަޖެހުން ބާވައިލައްވައެވެ. އަދި اللَّهُތަޢާލާ، އެކަލާނގެ
ޙަޟްރަތުގައިވާ ބައިތިކުގެ މަތީގައި (އެބަހީ: މަލާއިކަތުންނާއި، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން
ކައިރިވެވަޑައިގެންވާ ނަބީބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި) އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތަޢުރީފު
ކުރައްވާނެ ކަމެވެ.}”

1449– وَعَن أَبِي وَاقِدٍ، الْحَارِثِ بْنِ عَوْفٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ، وَالنَّاسُ مَعَهُ، إِذْ أَقْبَلَ ثَلاثَةُ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَهَبَ وَاحِدٌ، فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَةً فِي الْحَلْقَةِ، فَجَلَسَ فِيهَا، وَأَمَّا الآخَرُ، فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، وَأَمَّا الثَّالِثُ فَأَدْبَرَ ذَاهِبًا، فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَلاَ أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلاَثَةِ، أَمَّا أَحَدُهُمْ، فَأَوَى إِلَى اللَّهِ، فَآوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الآخَرُ، فَأَعْرَضَ، فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަބޫވާޤިދު،
އަލްޙާރިޘުބްނު ޢައުފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް
ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިސްކިތުގައި އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހުގައި އަޞްޙާބުބެން ތިއްބެވުނުއެވެ. އެ ހިނދު ކުއްލިއަކަށް ތިން މީހުން އެތަނަށް އައިއެވެ.
ފަހެ، އޭގެ ތެރެއިން ދެ މީހަކު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. އަދި އެކަކު
އެނބުރި ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ދެމީހުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިބެއްޖެއެވެ. ފަހެ،
ހަލަގައިގެތެރޭގައިވާ ޖާގަ ތެރެއިން އޭގެތެރެއިން އެކަކަށް ހުސް ތަނެއްފެނިގެން، އެ
ތަނުގައި އޭނާ އިށީނދެއްޖެއެވެ. އަދި އަނެއް މީހާ ދަންނަވާ! އޭނާ، އެ އެންމެންގެ
ފަހަތުގައި އިށީނދެއްޖެއެވެ. އަދި ތިންވަނަ މީހާ ދަންނަވާ! އޭނާ ފުރަގަސްދީ
އެނބުރި ދިޔައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މަޖިލިސް ނިންމަވާލެއްވުމުން ބަޔާންކުރައްވައި
އެވެ. {މި މީސް މީހުންނާމެދުގައި ކަންވީގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުދެއްވާނަންތޯއެވެ؟ އޭގެ ތެރެއިން އެކަކު ދަންނަވާ! ފަހެ، އޭނާ اللهُ ގެ ރަޙްމަތުން
ޖާގަ ދެއްވައިފިއެވެ. (އެބަހީ: اللهُ ރަޙްމަތުގެ މަޖިލީހުގައި އިށީންނެވީ، އެ
މަޖިލީހުން އޭނާއަށް ލިބުނު ތަނުގައި އިށީނދެއްވީ.) ފަހެ، اللهُ، އޭނާއަށް ޖާގަ ދެއްވައިފިއެވެ.
އަދި އަނެއް މީހާ ދަންނަވާ! ފަހެ، އޭނާ ލަދުގަތީއެވެ، (ފަހަތުގައި އިށީނދީ) އެވެ. ފަހެ،
އޭނާއާމެދުގައި اللهُ ވެސް ލަދުގަންނަވައިފިއެވެ. (އެބަހީ: ފަހަތުގައި އިށީނދެގެން ފުރުސަތު
ދެއްވައިފިއެވެ.) އަދި އަނެއް (ތިންވަނަ) މީހާ ދަންނަވާ! ފަހެ، އޭނާ ފުރަގަސްދީ އެނބުރި
ދިޔައީއެވެ. ފަހެ، اللهُ، އޭނާ ރަޙްމަތުން މަޙްރޫމުކުރެއްވިއެވެ.}"

1450- وَعَن أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: خَرَجَ مُعَاوِيَةُ رضي الله عنه، عَلَى حَلْقَةٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: مَا أَجْلَسَكُمْ؟ قَالُوا: جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ، قَالَ: آللَّهِ مَا أَجْلَسَكُم إِلاَّ ذَاكَ؟ قَالُوا: مَا أَجْلَسَنَا إِلاَّ ذَاكَ، قَالَ: أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُم تُهْمَةً لَكُم، وَمَا كَانَ أَحَدٌ بِمَنْزِلَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَقَلَّ عَنْهُ حَدِيثًا مِنِّي:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ عَلَى حَلْقَةٍ مِن أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "مَا أَجْلَسَكُمْ؟ "قَالُوا: جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ، وَنَحْمَدُهُ عَلَى مَاهَدَانَا لِلإِسْلاَمِ، وَمَنَّ بِهِ عَلَيْنَا، قَالَ: "آللَّهِ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلاَّ ذَاكَ؟ قَالُوا: وَاللَّهِ مَا أَجْلَسَنَا إِلاَّ ذَاكَ، قَالَ: "أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تُهْمَةً لَكُمْ، وَلَكِنَّهُ أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ يُبَاهِي بِكُمُ الْمَلاَئِكَةَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) މިސްކިތުގައި (ޙަލަޤާއެއްގައިގެން اللهُ ހަނދުމަކުރައްވަން) ތިބި ބައެއްގެ ތެރެއަށް، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޢާވިޔާގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އިށީނދެ ތިއްބެވީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އިށީނދެ ތިބީ، اللهُ ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަންދީ ބުނެބަލާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން މިތިބީ، ހަމައެކަނި އެކަމަށްޓަކައި ހެއްޔެވެ؟ އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އެކަމުން އެހެން ކަމަކާ އަޅުގަނޑުމެން އިށީނދެ ނުތިބީމުއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތުހުމަތުކުރައްވައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުވައިކުރެއްވީ، ތިޔަބައި މީހުންނާމެދު ތިމަންކަލޭގެފާނު ޝައްކުކުރާތީއެއްނޫނެވެ. އަދި ރަސޫލު اللهِ ﷺ އާ މިވަން ކަލޭގެފާނާ ދަރަޖައިގައި ގުޅުމުގެ ބޭފުޅަކާ ވެސް، ތިމަންކަލޭގެފާނާ މަދުން އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘް ރިވާކުރި މީހަކު ނުހުންނާނެއެވެ. (މާނައީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުގެ ކަމުގައި ވިދާޅުވެ އެއްވެސް ވާހަކައެއް ބަޔާން ކުރެއްވުމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުހަނު ބޮޑަށް ރައްކާތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ.)

ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފަހަރަކު މިސްކިތުގައި ޙަލަޤާއަކަށްވަށައިލައްވައިގެން اللهُ ހަނދުމަކުރައްވަން) އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ބަޔަކު ތިއްބެވިތަނަކަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެ ތަނަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުން އިށީނދެ ތިބީ ކީއްވެތޯއެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އިށީނދެ ތިބީ، اللهُ ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެކަލާނގެ އިސްލާމްދީނުގެ ހިދާޔަތްދެއްވުމާއި، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދެއްވި ނިޢުމަތްތަކަށް ޝުކުރުކުރުމަށް ޙަމްދުކުރުމުގެ މިންވަރުގެ ބޮޑުކަން ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުއްވިއެވެ. {اللهُ ގަންދީ ވިދާޅުވެބަލާށެވެ! އެ ނޫންބޭނުމެއްގައި ނުތިއްބެވީތޯއެވެ؟} އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. اللهُ ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އެ ނޫން ބޭނުމަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ނުތިބީމުއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭކަލުންނަށް ތުހުމަތުކުރައްވައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުވައިކުރެއްވީ، ތިޔަބޭކަލުންނާދޭތެރޭ ތިމަންކަލޭގެފާނު ޝައްކުކުރައްވާތީއެއް ނޫނެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައި

މިހުންނަށްޓަކައި މަގާއިކަތުންގެ ކުރިމަތީގައި اللهُ ތަޢާލާ ހަޟްރަތުގައިވެ ތޯބާވެގަންނަވާކަމުގައި، އެ ކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހަބަރުދެއްވިއެވެ.}“

* * * * *

248- ހެނދުނާއި ހަވީރު

اللهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ﴾ (الأعراف: ٢٠٥) މާނައީ: “އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހިތުތެރޭން ކަލޭގެފާނުގެ ވިރިހަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރައްވާށެވެ! މަޑުމަޑުވެ، ބިރުވެތިވާ ހާލުގައެވެ. ބަސްބުނުމުގެ ތެރެއިން އަޑުހަރުކުރުމަށް ވުރެ މަޑުންނެވެ. ހެނދުނާއި ހަވީރުގެ ވަގުތުތަކުގައެވެ. އަދި ޣާފިލުވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ވެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ!“

އަލްއިމާމުއަސްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ލުޣަތުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ﴿الآصَال﴾ އަކީ، ﴿أَصِيلُ﴾ މި ބަހުގެ ޖަމްޢެވެ. ދިސަތަމެވެ. މާނައަކީ، ޢަޞްރުވަގުތުން ފެށިގެން މަޣްރިބުވަގުތާހަމައަށް ވަގުތެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾ (طه: ١٣٠) މާނައީ: “އަދި އިރުއަރުމުގެ ކުރީގައްޔާއި އަދި އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރީގައި، ކަލޭގެފާނުގެ ވިރިހަސްކަލާނގެއަށް ހަމްދާއިއެކު ތަސްބީހަ ކިޔުއްވާށެވެ! (އެބަހީ: ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ!)“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ﴾ (غافر: ٥٥) މާނައީ: “އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވިރިހަސްކަލާނގެއަށް، ހަވީރާއި، ހެނދުނު ހަމްދާއިއެކު ތަސްބީހަ ކިޔުއްވާށެވެ!“

އަލްއިމާމުއަސްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ލުޣަތުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި،

﴿العَشِيِّ﴾ގެ މާނައަކީ، އިރުގުދުން ފިލިއްސުމަށް ޢަޞްރުވަގުތާ ދެމެދުގެ ވަގުތެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فِي بُيُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا ٱسْمُهُۥ يُسَبِّحُ لَهُۥ فِيهَا بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْءَاصَالِ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَٰرَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَإِقَامِ ٱلصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءِ ٱلزَّكَوٰةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ ٱلْقُلُوبُ وَٱلْأَبْصَٰرُ ﴾ (النور: ٣٦ – ٣٧) މާނައީ: “އެ މަސްޖިދުތަކީ، އެކަލާނގެ ނަންފުޅު ހަނދުމަކުރެވުމަށާއި، އެ މަސްޖިދުތައް މަތިވެރިކުރުމަށް، اللَّهُ އިޛުނަދެއްވައިފައިވާ ގެތަކުގައެވެ. (އެބަހީ: މިސްކިތްތަކުގައެވެ.) ހެނދުނާއި ހަވީރު، އެ ގެތަކުގައި އެކަލާނގެ ނަން ތަސްބީޙަކިޔައި އުޅެތެވެ. އެއީ ފިރިހެންމީހުންނެވެ. (އެބަހީ: ތަސްބީޙަކިޔައި ނަމާދުކުރާ އުޅެނީ ފިރިހެންމީހުންނެވެ.) ވިޔަފާރިއާއި ނުވަތަ އެހެން އެއްވެސް ވިއްކުމެއް اللَّهُ ގެ ޛިކުރު ހަނދުމަކުރުމާއި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމާއި، ޒަކާތްދިނުމުން، އެއުރެން މަޝްޣޫލު ދުރުކުރެއް ނުވާނެއެވެ. އެ ދުވަހަކީ، ހިތްތަކާއި، ލޮލާއި އެކުގައި އެނބުރިލާނޭ ދުވަހެވެ، އެއުރެން ބިރުވެތިވެއެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّا سَخَّرْنَا ٱلْجِبَالَ مَعَهُۥ يُسَبِّحْنَ بِٱلْعَشِيِّ وَٱلْإِشْرَاقِ ﴾ (ص: ١٨) މާނައީ: “ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ކަލޭގެފާނަށް ފަރުބަދަތައް ޚިދުމަތްތެރި ކުރައްވައިފީމެވެ. އެ ފަރުބަދަ، އެ ކަލޭގެފާނާ އެކުގައި ހަވީރާއި، ހެނދުނުގައި ތަސްބީޙަ ކިޔަނީއެވެ.“

1451– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قَالَ حِيْنَ يُصْبِحُ وَحِيْنَ يُمْسِي: {سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ} مِائَةَ مَرَّةٍ، لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ القِيَامَةِ بِأَفْضَلِ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إِلاَّ أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ، أَوْ زَادَ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެނދުނާއި ހަވީރު، "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ". (އެބަހީ: اللَّهُ ގެ ޙަމްދާއެކު ތަސްބީޙަ ކިޔަމެވެ! ހުރިހާ ޢައިބަކުން ޠާހިރުވެވޮޑިގެންވާ އެކަލާނގެއަށެވެ.) މިފަދައިން ސަތޭކަ ފަހަރު ކިޔައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާއަށްވުރެ ފަޟީލަތްތެރި ކަމެއް ގެނެސްދިނުމުގައި އެއްވެސް މީހަކު ޤިޔާމަތްދުވަހުން ނުފެނުނުހެއްޓެވެ. އެކަމަކު ހަމަ އެ ކިޔުމަށް އެ ބަދަލުން، ނުވަތަ އޭގެ އިތުރަށް ކިޔައި މީހަކު ފިޔަވައެވެ.}“

1452– وَعَنهُ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغَتْنِي البَارِحَةَ، قَالَ: "أَمَا لَو قُلْتَ حِيْنَ أَمْسَيتَ: {أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ.} لَمْ تَضُرَّكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޙާޟިރުވެ ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ރޭގައި އަޅުގަނޑަށް ގައިގައި ކަނޑިރި ނަގޫލުގަނޑެއްގެ ސަބަބުން ލިބުނުވަރު ވޭނެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ހަދިޔާކުރައްވައިފިއެވެ. {ދަންނާށެވެ! ހަވީރުވީހިނދު މިބަސް، މިގޮތަށް ދެންނެވިނަމަ މިބައިން އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުލިބޭނެއެވެ. "أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ". (އެބައީ: އެކަލާނގެ ހެއްދެވިހުރިހާ އެއްޗެއްގެ ނުބައިކަމުން اللَّهُ ގެ ފުރިހަމަ އިސްމުފުޅުތަކުން ގެދުވެރިކަމަށް މި އަޅާ ރައްކާތެރިކަން ދީވަޑައިގަންނަވާށެވެ.)}"

1453– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ: "{اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ.}

وَإِذَا أَمْسَى قَالَ: {اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيْرُ.} " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ހެނދުނުވާ ހިނދު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިގޮތަށް ދުޢާ ކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ" (އެބައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތްތެރިކަމާއެކު އަޅުގަނޑު ހެނދުނާއި ހަވީރު ކުރަމުއެވެ. (އެބައީ: އެ ދުވަހުގެ ބައްދަލުކުރަމުއެވެ.) އަދި އަޅުގަނޑު ދިރިއުޅޭނީ، އަދި އަޅުގަނޑު މަރުވެދާނީ ވެސް އިބަރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތްތެރިކަމާ އެކުގައެވެ. އަދި މަރުގެފަހުން ކުރެއްވުންވަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށެވެ.)

އަދި ހަވީރުވުމުން، އެކަލޭގެފާނު މިގޮތަށް ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيْرُ" (އެބައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތްތެރިކަމާއެކު އަޅުގަނޑު ހަވީރުކުރަމުއެވެ. (އެބައީ: ހަވީރުގެވަގުތާ

ބައްދަލުކުރައްވާށެވެ.) އަދި އަޅުގަނޑު ދިރިހުރީވެސް، އަދި އަޅުގަނޑު މަރުވާނީވެސް
އިބަރަސްކަލާނގެ ޤުދުރަތާއި އިރާދަފުޅުގައެވެ. އަދި އަނބުރައިގެންދާނީވެސް، އިބަރަސްކަލާނގެ
ހަޟްރަތަށެވެ.)“

1454– وَعَنهُ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ ﷺ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مُرْنِي بِكَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيتُ، قَالَ: قُلْ: {اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ عَالِمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيءٍ وَمَلِيكَهُ، أَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ.} قَالَ: "قُلْهَا إِذَا أَصْبَحْتَ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ، وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّه، އެ ކަލޭގެފާނަށް
ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި
އެވެ.) މާތް اللَّه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި އަބޫބަކުރުއްޞިއްދީޤު (އެއް ފަހަރަކު)
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللَّهގެ ރަސޫލާއެވެ. ހެނދުނުވުމުންނާއި ހަވީރުވުމުން، އަޅުގަނޑު ކިޔާނެ
ކަލިމަތަކާއި އަޅުގަނޑަށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވިދާޅުވާށެވެ. "اللَّهُمَّ فَاطِرَ
السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ عَالِمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيءٍ وَمَلِيكَهُ، أَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنتَ، أَعُوذُ بِكَ
مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އުޑުތަކާއި ބިން
ހެއްދެވި (ކަޅުދިންވަންތަ) ރަސްކަލާނގޭ! ސިއްރުގައިވާ ކަންތަކާއި ފާޅުގައިވާ ކަންތައް
ދަންނަވޮޑިގެންވާ މާތްރަސްކަލާނގޭ! ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ބަލަހައްޓަވާ އެ ތަކެތީގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ!
އިބަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އިލާހަކުނުވާކަމަށް އަޅު ހެކިވަމެވެ. އަޅުގެ ނަފްސުގެ
ނުބައިކަމުންނާއި، ޝައިޠާނާގެ ނުބައިކަމުންނާއި، އެ ޝައިޠާނާގެ ޝިރުކުގެ ނުބައިކަމުން
މިއާ ރައްކާތެރިކުރައްވާން ދެއްވުމަށްއެދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ.)
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ހެނދުނުކުރައްވާ ހިސާބުގައްޔާއި، ހަވީރުކުރައްވާ ހިސާބުގައްޔާއި،
ތިބާ ނިދަމަށްވަޑައިގެން އޮށޯންނަވާ ހިސާބުން، މި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވާށެވެ.}“

1455– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَمْسَى قَالَ: {أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ.}"

قَالَ الرَّاوِي: أَرَاهُ قَالَ فِيهِنَّ: {لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيلَةِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ، وَسُوءِ الْكِبَرِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، وَعَذَابٍ فِي القَبْرِ.}" وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا : { أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުސްދެއްވި (عَبْدُ اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُ ގެ ނަބިއްޔާ ﷺ ހަވީރުވެދުވާ ބައްދަލުކުރައްވާއިރު ވިދާޅުވެއެވެ. "أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ" (މާނައީ: އަހަރެމެން ހަވީރުގެ ވަގުތާ ބައްދަލުކުރީމެވެ. އަދި ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި ވެސް ވެރިކަން މިލްކުވެވޮޑިގެންވަނީ، اللَّهُ އަށެވެ. ޙަމްދާ ޘަނާ ލިބިވޮޑިގެންވަނީ، އެކަލާނގެއަށެވެ. اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވާ އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ.)“

ރިވާޔަތެއްގައި (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާގެފާނު ދެއްކެވި ދުޢާގައި މި ކަލިމަތަކާއެކު އަންނަނިވި ކަލިމަތައް ވެސް އިތުރުކުރައްވާފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ، وَسُوءِ الْكِبَرِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، وَعَذَابٍ فِي القَبْرِ" (މާނައީ: ހުރިހާ (ކަމަކާއި އެއްޗެއްގެ) ވެރިކަން މިލްކުވެވޮޑިގެންވަނީ، އެކަލާނގެއަށެވެ. ހުރިހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ، އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، ކޮންމެ ކަމަކަށް ކުޅަދުންވަންތަ އިލާހެވެ. އަޅުގެ ޕަރުވަރުދިގާރާ! މި ރޭގަނޑުގައިވާ ހެޔޮކަމާއި، އޭގެފަހުގައިވާ ހެޔޮކަން ދެއްވުންއެދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމެވެ. އަދި މި ރޭގަނޑުގައިވާ ނުބައިކަމާއި، އޭގެފަހުގައިވާ ނުބައިކަމުން އަހާ ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުންއެދި ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގެ ޕަރުވަރުދިގާރާ! ކަންނެތްކަމުންނާއި، މުސްކުޅިކަމުގެ ނުބައިކަމުން ދުޢާ ސަލާމަތްކަންދެއްވުންއެދި، ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމެވެ. ނަރަކައިގައި ދެއްވާނޭ ޢަޛާބުން މުއްމިނުކުރައްވާން އެދިގެންނާއި، ޤަބުރުގައި ދެއްވާނޭ ޢަޛާބުން ދިފާޢުކޮށްދެއްވުންއެދި، ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާ އާދޭސްދަންނަވަމެވެ.) އަދި ހެނދުނުވުމުން ވެސް އެކަލޭގެފާނު މި ދުޢާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ، "أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ" (މާނައީ: އަހަރެމެން ހެނދުނުގެ ވަގުތާ

ބައްދަލުކުރީމެވެ. އަދި ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި ވެސް، ވެރިކަން މިލްކުވެވޮޑިގެންވަނީ اللّٰهُ އަށެވެ.) މިގޮތަށް (ދުޢާގެ ކުރު އިބާރާތް) ބަދަލުކުރައްވައިގެންނެވެ.’’

1456– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُبَيْبٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اقْرَأْ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ حِيْنَ تُمْسِي، وَحِيْنَ تُصبِحُ، ثَلاَثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ’’މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަބްދު اللّٰهِ ބިން ޚުބައިބުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {ތިބާ ހެނދުނުގެ ވަގުތާ ބައްދަލުކުރައްވާ ހިނދުގައާއި، ހަވީރުގެ ވަގުތާ ބައްދަލުކުރައްވާހިނދު، قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ މި ސޫރަތާއި، الْمُعَوِّذَتَيْنِ (އެބަހީ: ރައްކާތެރިކަމަށް އެދުމާ ބެހޭ ސޫރަތްތަކުގައިވާ އަލްފަލަޤު، އައްނާސް މި ދެސޫރަތް) ކޮންމެ ސޫރަތެއް ތިން ފަހަރު ކިޔަވައިވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކޮންމެ (ނުބައި) ކަމަކުން މިންޖުވުމަށްޓަކައި ތިބާއަށް ފުދިގެންވާނޭ ކަމެކެވެ.}’’

1457– وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحِ كُلِّ يَوْمٍ، وَمَسَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ: {بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.} ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، إِلاَّ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ’’މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުޘްމާން ބިން ޢައްފާނުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަޅަކު ކޮންމެ ދުވަހެއްގެ ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައްޔާއި، ކޮންމެ ރެއެއްގެ ހަވީރުއަށްވާ ވަގުތުގައި، "بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" (އެބަހީ: اللّٰهُގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތާއެކު ބިމުގައިވާ އެއްޗެއް ވިޔަސް އަދި ޢުޑުގައިވާ އެއްޗެއް ވިޔަސް ގެއްލުމެއް ނުދޭނެއެވެ. އަދި އެ ކަލާނގެއީ، އައްސަވާވޮޑިގެންވާ ބައްލަވާވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ.) މި ކަލިމަތައް ތިން ފަހަރު ކިޔައިފިނަމަ، އެއްވެސް އެއްޗަކުން ގެއްލުމެއް އޭނާއަށް ނުވާނެއެވެ.}’’

* * * * *

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴾ (آل عمران: ١٩٠ –١٩١)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމުގައްޔާއި ރޭދުވާ ތަފާތުވުމުގައި، ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކަށަވަރުވެގެންހުރި ހެކިތަކެއްވެއެވެ. އެއުރެންނީ، ކޮޅަށް ތިބެގެންނާއި، އިށީނދެ ތިބެގެންނާއި، އޮށޯވެ ތިބެގެން، الله ހަނދުމަކުރާ، އުޑުތަކާއި ބިން ހެއްދެވުމާމެދު، ފިކުރުކުރާ އުޅޭ މީހުންނެވެ. (އެއުރެން ދަންނަވާނެއެވެ.) އަޅަގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މި ތަކެތި ހައްދަވައިފައިވަނީ، ބާޠިލުގޮތެއްގައެއް ނޫނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ހުސްޠާހިރުވަންތަކަމާއެވެ! ފަހެ، ނަރަކައިގެ އަޛާބުން ދިންނަވާނދޭވެ!"

1458– وَعَنْ حُذَيْفَةَ، وَأَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: {بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ.}" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ހުޒައިފާ (އިބްނުލް ޔަމާން) އާއި، އަބޫޛައްރުގެފާނާ ދެކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ [illegible] އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] އޮށޯވެވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު ވިދާޅުވެއެވެ. "بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ" (އެބަހީ: މިޔަން ދިރިހުންނަވަނީ، އަދި މިޔަން އަވަހާރަވަނީ، (އެބަހީ: އަވަހާރަވާނީވެސް) އިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތާ އެކުގައެވެ.}"

1459– وَعَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ وَلِفَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: "إِذَا أَوَيْتُمَا إِلَى فِرَاشِكُمَا، أَوْ إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا، فَكَبِّرَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِيْنَ، وَسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِيْنَ، وَاحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِيْنَ".

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ،

އެކަލޭގެފާނަށާއި (އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާ) ފާޠިމާގެފާނާ ދެކަނބަލުންނަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަ ދެކަނބަލުން، ތިޔަ ދެކަނބަލުންގެ ތަންމަތިއަށް ވަޑައިގެންފިއްޔާ، ނުވަތަ އެކަލޭގެފާން ބަޔާންކުރެއްވި، ތަންމަތީގައި އޮށޯންނަވާ ހިނދު، ތިރީސްތިން ފަހަރު ތަކުބީރު ކިޔުއްވާށެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُ أَكْبَرُ މިފަދައިން ކިޔުއްވާށެވެ.) އަދި ތިރީސްތިން ފަހަރު ތަސްބީހަ ކިޔުއްވާށެވެ. (އެބަހީ: سُبْحَانَ اللَّهِ މިފަދައިން ކިޔުއްވާށެވެ.) އަދި ތިރީސްތިން ފަހަރު ޙަމްދުކުރައްވާށެވެ. (އެބަހީ: الْحَمْدُ لِلَّهِ މިފަދައިން ކިޔުއްވާށެވެ.)}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "التَّسْبِيحُ أَرْبَعًا وَثَلاثِيْنَ".

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، ތިރީސް ހަތަރުފަހަރު ތަސްބީހަ ކިޔުއްވާށެވެ. (އެބަހީ: سُبْحَانَ اللَّهِ މިފަދައިން ކިޔުއްވާށެވެ.)

وَفِي رِوَايَةٍ: "التَّكْبِيْرُ أَرْبَعًا وَثَلاثِيْنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، ތިރީސް ހަތަރުފަހަރު ތަކުބީރުކިޔުއްވާށެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُ أَكْبَرُ މިފަދައިން ކިޔުއްވާށެވެ.)

1460- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَوَى أَحَدُكُم إِلَى فِرَاشِهِ، فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُ: {بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا، فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ.}" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އޭނާގެ ތަންމަތީގައި އޮށޯންނަން ހިނދު، އޭނާގެ އަންނަވާރާގެ އެތެރެބައިން ތަންމަތި ފޮޅައިލާށެވެ. އެހެނީ، އޭނާއަށް ނޭނގޭނެއެވެ، (އެބަހީ: ނުދަންނާނެއެވެ) ތަންމަތީގައިވަނީ ކޮން އެއްޗެއްކަން އެ މީހަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ. އެއަށްފަހު، (މިފަދައިން ކިޔާށެވެ! "بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا، فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެވެ! ތިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން މި އަޅާގެ އަރިކަށި ތަންމަތީގައި ޖެއްސީމެވެ. އަދި އަޅާގެ ހަށިގަނޑު (ތަންމަތިން) އުފުއްލަވައިލާނީ ވެސް، ތިބަރަސްކަލާނގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުންނެވެ. ތިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފުރާނަ ހިއްޕަވައިފިނަމަ، އެ ފުރާނައަށް

އޯގާވެރިވެވޮޑިގެންވާނދޯވޯ! އަދި (ފުރާނަ ނިދިއްޖެވަދައި އަވްސް ބަޔާމީކަން)
ދީނުގައްވައިފިޠަރަތަ، (އެބަހީ: ނިދިން ހާލުމަތް މަރުވަނުގައްވައިފިޠަރަތަ) އެ ފުރާނަ
ތަލްކުއްޔާ ކަންދައްވާސްނަވޯ! އެއީ އިބަތަސްކަރާނގެ ސުވާބުއަރުޔަކުން ތަލްކުއްޔާ
ކަންދައްވި ފަދައިނަންނަވޯ.}“
(ޝަރަޙަ: އަނބަފާދަރުގެ އެޅިޒާބައިން ޖަހައިވެރި ފާޅަލިކާނ އަނގަވައިފަދައިވަނީ،
އެ ދުވަސްވަރު، އެ ކަމަކު ހާއްސަ އެއްކޮޅު ނުޖޫމާއްކު، އެނގޭ ފަސޭހައިން އެކަކު
ކުރެވޭނީ، އެ މިހާރު އަނނަން ބަނދުކަރާ ފާހައިން ޖަހައިވެރި ފާޅަލިފުރުނުކަމުގައި ވާހިއްވޯ.
އަމުދުން އެ ދުވަސްވަރުގެ ދިރިއުޅުމުގެ ބާރަތް ހުރިހާކަން ބަޔާއިރު، ގެއްލުންދިނިވި އެކި
ބާވަތްބާވަތުގެ ސުފިޔާއް ޖަހަލިފަދައި ޔިބުމަލި، އެކަކިގެންވާ ކަރުއްކަމުގައި ވެފައި ޖަހަލިކީ
ފާޅައި ސަފާކަނުމުގަންފަދަ އަނގައިމަލި ބަރުކަރުއްޖިކަން ބަޖޭ ގެޔިކަވޯ. މި ބަހާނުގައި ވެސް
މިކަމަލި ކަނޑުމުގަން ވެސް ކުރުނުބަނުން ކަރުކަވޯ. “ފުޔުރުޓުމު”)
1461– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ نَفَثَ فِي يَدَيْهِ، وَقَرَأَ بِالْمُعَوِّذَاتِ، وَمَسَحَ بِهِمَا جَسَدَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)
މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންފައްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ،
އެކަލޭގެފާނުގެ ދާންމަތީކަށުގައި އޮށޯތުވަޑައިގަންނަވާހިނދު، الْمُعَوِّذَتَيْن ދެ ސޫރަތް (އެބަހީ:
ރައްކާއުތިރިކަމަށް އެދުމާ ދެ ސޫރަތްކަމުގައިވާ އަލްފަލަޤު ސޫރަތާއި، އައްނާސް ސޫރަތް)
ކިޔަވައިވިދާޅުވެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދެއަތްތިލަފަތުގަން ފުމެލައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ
ހަށިކުރުގައި، ދެއަތްތިލަފަތުން ފިރުމައްވައިލައްވައެވެ.}“
وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ، ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا: ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾، وَ ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ﴾ وَ ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ﴾، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِن جَسَدِهِ، يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ، وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ، يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)
އަދި އެ ދެބޭކަލުންގެ (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެއް
ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) “ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ކޮންމެ ރެއަކު ވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ދާންމަތީކަށުގައި އޮށޯތުވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ދެ

އަތްޕިޔަތުގެ އެއްކޮށްލައްވައި، ދެ އަތްޕިޔަތުގެމައްޗަށް ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ އަދި ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ﴾ އަދި ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ މި ތިން ސޫރަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވެ، ފުމެލައްވައެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގައި އަތްޕުޅުތަކުގައި ހުރިހާ ހިސާބެއްގައި ދެއަތްޕިޔަތުގެން ފިރުމައިލައްވައެވެ. އެކަމަށް ފެށްޓެވީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅާއި، މޫނުފުޅާއި، ހަށިކޮޅުގެ ކުރިމަތީގެ ހުރިހާ ހިސާބަކުންނެވެ. މިގޮތަށް ތިންފަހަރު ހައްދަވައެވެ."

قَالَ أَهْلُ اللُّغَةِ: "النَّفْثُ" نَفْخٌ لَطِيفٌ بِلاَ رِيقٍ.

އަހްލުއްލުޣަތުން ވިދާޅުވެއެވެ. "ޢަރަބިބަހުގެ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، "النَّفْثُ"ގެ މާނައަކީ، ކުޅުބައިގެން ނުލާގޮތުން ވަރަށް ލުއިލުއިކޮށް ފުމުމެވެ."

1462– وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَتَيتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاَةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الأَيْمَنِ، وَقُلْ: {اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَمَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَي مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ.}، فَإِنْ مِتَّ، مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި. އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޢުޡުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އަވަދިވުމަށް ތަންމަތީގައި އޮށޯންނަވާނަމަ، ކަލޭގެފާނު ނަމާދަށް ވުޟޫކުރައްވާފަދައިން ވުޟޫކުރައްވާށެވެ. އެއަށްފަހު، ކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފުށު އަރިކަށިމަތިން ދަށަށްވާގޮތަށް އޮށޯންނަވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. "اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَمَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَي مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅުގެ ނަފްސު އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވީމެވެ. އަދި އަޅުގެމޫނު (މާނައީ: މުޅިހަށިގަނޑު) އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށުވަރަށް (ކިޔަމަންތެރިކަމާއެކު) ކުރިމަތި ކޮށްފީމެވެ. އަދި އަޅުގެ އެންމެހައިކަމެއް އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލުކޮށްފީމެވެ. އަދި މި އަޅުގެ އެންމެހައި ކަމެއްގައި ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަން ލިބިގަންނަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށުވަރަށް ރުޖޫޢަވުމުންނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ދަށުވަރުން ޘަވާބައި ދެރުމަކަށް އެދި ބިރުން،

އިބްނު ސީރީން ކަލޭނގެ ކޮޅުމައި ޙަދީޘް ބުޚާރީގައެވެ. ސަޙީޙު މުސްލިމްގައި ރިވާވެގެންވަނީ
އެދޭން އެއްޗެއް ޚާދިމެއް އިބްނު ސީރީން ކަލޭނގެ ރިވާޔަތް ނުވެއެވެ. އިބްނު ސީރީން ކަލޭނގެ
ބަޔާންކުރުމުގައި ތަކްބީރު އަށް އިތުރުވެއްޖެކަމުގައެވެ. އަދި އިބްނު ސީރީން ކަލޭނގެ ތަސްބީޙު ހަތަރުތިރީސް
(ވަރު) އަށް އިތުރުވެއްޖެކަމުގައެވެ.") ވަނީ، (މި ދުޢާ ކިޔުމުގެ ބާބު) ގެ
އަދާކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، އަދާކުރާއިރު، ކިޔަވާދޭ ސާފުކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ
ދުޢާގެ ކިޔުމާ އެންމެ ފަހު ބާބު ކުޑަ ކަމެއް ހަދާފައިވެ!} (ޝަރަހަ: ނިދުމުގެ ވަގުތުގައި
ކިޔުމަށް އަންގަވައިފައިވާ ދުޢާތަކުގެ ތެރެއިން އެ މީހުންގެ ދުވަސްކޮޅާ އެންމެ ފަހު
ބަސްތަކަކީ، މި ދުޢާކަމުގައި ހަދާށެވެ.)"

1463- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، قَالَ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا، وَسَقَانَا، وَكَفَانَا، وَآوَانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لاَ كَافِيَ لَهُ، وَلاَ مُؤْوِيَ.}" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "އަނަސް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަނަސް ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ،
އެކަލޭގެފާނުގެ ތަންމަތީގައި އޮށޯވެލައްވާ ހިނދަކު، ވިދާޅުވެއެވެ. "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا،
وَسَقَانَا، وَكَفَانَا، وَآوَانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لاَ كَافِيَ لَهُ، وَلاَ مُؤْوِيَ" (ޝަރަހަ: އަޅުގަނޑުމެން ކާން ދިނުމާއި
އަދި އަޅުގަނޑުމެން ބޯން ދިނުމާއި (ޝަރަހަ: ކާބަފައި މިންވަރުކޮށްދެއްވުމާއި) اللّٰهُ އަށް
ހަމްދުހުއްޓެވެ. އަދި އެކަލޭގެ އަޅުގަނޑުގެ ކަންތައްތައް ހިފެހެއްޓެވުއްވިއެވެ. އަދި
އެކަލޭގެ އަޅުގަނޑުމެން (ދިރިއުޅުން ތަން) ދެއްވިއެވެ. މިސްކީންކަންވެ އެ ބައެއްގެ
ކަންތައްތައް ފުރިހަމަނުވާ އަދި އެ ބައިކަން މަދުދާދަރުކަނުވާ ކިބައިކަން މީހުން
ވާހައްދެވެ؟)}"

1464- وَعَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدَ، وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ، ثُمَّ يَقُولُ: {اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ، يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ.}" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ : حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "އަނަސް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ޙުދައިފާ (އިބްނުލް
ޔަމާން)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ އަދާކުރައްވަން އޮށޯވެލައްވާނަމަ ގަސްދުކުރައްވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ
ކަނާތްފަތް، (ކަނާތްފަތް ކޯތާފަތުގެ) ދަށަށް ލައްވައި (އޮށޯވެލައްވައެވެ.)

ދުއަންގަވާ ވިދާޅުވެއެވެ. "اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ، يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއޭ! ތިޔަރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުން (މަރުވުމަށްފަހު) ދިރުއްވާދުވަހު، ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޢަޛާބުން މި އަޅާ ދިންނަވާނދޭވެ!)}“

وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مِنْ رِوَايَةِ حَفْصَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَفِيهِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُهُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ.

އަދި މި ޙަދީޘް އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވަނީ، ރަޟީ اللَّهُ، ޢަ ކަލަނގެއަށް ރުއްސުންފުޅުއްވި (އުއްމުލްމުއުމިނީން) ބަރުސަބަޔާގެ ކިބައިންވާ ރިވާޔަތުގައި ތިންފަހަރެވެ. އެ ރިވާޔަތުގައިވޭ، ތިން ފަހަރު (އެ ދުޢާ) ވިދާޅުވާކަމުގައެވެ.

* * * * *

250- ދުޢާކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ ﴾ (غافر: ٦٠) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރާށެވެ! ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާހުށީމެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴾ (الأعراف: ٥٥) މާނައީ: "މަޑުމޮޅިކަމާއި، ވަންހަނާ ގޮތުގައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ހައްދުފަހަނަޅައިދާ މީހުންދެކެ އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެން ނުވެއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌۖ أُجِيبُ دَعۡوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِۖ فَلۡيَسۡتَجِيبُواْ لِي وَلۡيُؤۡمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمۡ يَرۡشُدُونَ ﴾ (البقرة: ١٨٦) މާނައީ: "އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއާމެދު ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުން ކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކޮށްފިނަމަ، (ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެއީ (އެއުރެންނާ) ކައިރިވެ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާ ކުރި މީހާގެ ދުޢާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިޖާބަ ކުރައްވަމެވެ. ފަހެ، އެއުރެން (އެބަހީ: ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުން) ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އިޖާބަދޭހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެން

ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އިމާންވެހުރިކަމެވެ! (އެއީ) އެދުޢާތަކަށް ޖަވާބު ދެއްވާނަމެވެ."

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ ٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴾ (النمل: ٦٢) މާނައީ: "ނުވަތަ ދަތިވި އުނދަގޫ ޙާލުގައިހުރި މީހާ، އެކަލާނގެއަށް ދުޢާ ކުރާހިނދު، އެ މީހާގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވައި، އަދި ނުބައިކަން ދުރުކުރައްވައި، އަދި ބިމުގެ ޚަލީފާއިން ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ލެއްވީ ރަސްކަލާނގެ ކޮންކާކު؟ اللّٰهُ އާއެކު އެހެން އިލާހަކު ވޭތޯއެވެ؟ ތިޔަބައިމީހުން ހަނދުމަކުރަނީ ވަރަށް ކުޑަ މަދުންނެވެ."

1465– عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الدُّعاءُ هُوَ العِبَادَةُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالاَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން، އައްނުޢުމާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދުޢާކުރުމަކީ، އަޅުކަމެވެ.}"

1466– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتَحِبُّ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ، وَيَدَعُ مَا سِوَى ذَلِكَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އާދަފުޅަކަށް ވެގެންވަނީ، ދުޢާތަކުގެ ތެރެއިން ޖަވާމިޢުތަކަށް، ސާބިތު ދުޢާއަކަށް ލޯބިކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެ ނޫން ތަކެތިން އެކަލޭގެފާނު ދުރުހެލިވެވަޑައިގަންނަވައެވެ."

1467– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ {اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الآخِرةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.}" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެންމެ ގިނައިން ދުޢާއެއްކަމުގައި އަންނަނިވި ދުޢާވިއެވެ. "اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الآخِرةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" (އެބަހީ: އަހުރެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެމެންނަށް ދުނިޔޭގައި ހެޔޮކަން، އަދި އާޚިރަތުގައި ވެސް ހެޔޮކަން ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ނަރަކައިގެ އަޒާބުން އަހަރެމެން ދުރުކުރައްވާނދޭވެ!)"

زَادَ مُسْلِمٌ فِي رِوَايَتِهِ: قَالَ: وَكَانَ أَنَسٌ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ بِدَعْوَةٍ دَعَا بِهَا، وَإِذَا أَرَادَ أَن يَدْعُوَ بِدُعَاءٍ دَعَا بِهَا فِيهِ.

މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތުގައި އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. "އަނަސްގެފާނު، ކޮންމެ ދުޢާއެއްކުރައްވި ނަމަވެސް (އެ ދުޢާގެ ތެރޭގައި) އިސްވެދިޔަ އިބާރާތްތައް ޝާމިލު ކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަކި ޚާއްޞަ ކަމަކަށް އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރައްވި ނަމަވެސް، (އެ ދުޢާގެ ތެރޭގައި) އިސްވެދިޔަ އިބާރާތްތައް ޝާމިލުކުރައްވައެވެ."

1468– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتُّقَى، وَالعَفَافَ، وَالغنَى". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައި އުޅުއްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتُّقَى، وَالعَفَافَ، وَالغنَى". (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާއަށް ތެދުމަގުދެއްކެވުމަށާއި، ތަޤުވާވެރިކަން ދެއްވުމަށާއި، ޢިއްފަތްތެރިކަން ދެއްވުމަށާއި، ފުދުންތެރިކަން ދެއްވުމަށް، (އަށްކުންގެ ކުރިމަތީގައި ނިކަމެތިވުމުން ސަލާމަތްވެޤަނާޢަތްތެރިވުން) އެދިވަޑައިގެން، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުޢާދަންނަވަމެވެ.)"

1469– وَعَنْ طَارِقِ بْنِ أَشْيَمَ ﵁، قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَسْلَمَ عَلَّمَهُ النَّبِيُّ ﷺ الصَّلاَةَ، ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَدْعُوَ بِهَؤُلاَءِ الْكَلِمَاتِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَعَافِنِي، وارْزُقْنِي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޠާރިޤު ބިން އަޝްޔަމުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު އިސްލާމްވެއްޖެނަމަ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެ މީހަކަށް ނަމާދުކުރައްވަން ދަސްކޮށްދެއްވައެވެ. އެއަށްފަހު، މި އަންނަނިވި ކަލިމަތައް (ބަސްތައް) ކިޔައި، ދުޢާކުރުމަށް އެ މީހަކަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَعَافِنِي، وارْزُقْنِي". (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މި އަޅާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާނދޭވެ! އަދި މި އަޅާއަށް ތެދުމަގުދައްކަވާނދޭވެ! އަދި މި އަޅާއަށް ޢާފިޔަތްދެއްވާނދޭވެ! (މާނައީ: ދުނިޔެއާއި

އާޚިރަތުގެ އަނދަވަހި ގެއްލުންތަކުން ސަލާމަތްކޮށް ދެއްވާނދޭވެ!) އަދި މި އަޅާއަށް ރިޒުޤު (ތަނަވަސްކޮށް) ދެއްވާނދޭވެ!)“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، عَنْ طَارِقٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ وَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ أَقُولُ حِيْنَ أَسْأَلُ رَبِّي؟ قَالَ: "قُلْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَعَافِنِي، وَارْزُقْنِي، فَإِنَّ هَؤُلَاءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ."

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެއް ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. (ދާމް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޠާރިޤު ބިން އަޝްޔަމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް މީހަކު އައިސް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ކަންތައްތަކަށް ދުޢާކުރަންވާ ހިނދު އަޅުގަނޑު ދަންނަވާނީ ކޮންގޮތަކަށްތޯއެވެ؟ ދެން، އެ މީހަކަށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަ މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَعَافِنِي، وارْزُقْنِي". (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މި އަޅާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާނދޭވެ! އަދި މި އަޅާއަށް ޢާފިޔަތު ދެއްވާނދޭވެ! (އެބަހީ:ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ އަނދަވަހި ގެއްލުންތަކުން ސަލާމަތް ކޮށްދެއްވާނދޭވެ!) އަދި މި އަޅާއަށް ރިޒުޤު (ތަނަވަސްކޮށް) ދެއްވާނދޭވެ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، މި ކަލިމަތްތަކުގައި މި ވަނީ، ތިބާގެ ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ ހެޔޮކަމާއި އެއްކުރައްވާ ޝާމިލުވާގޮތުގައި ތިބާއަށް ޖަމާކޮށްދެއެވެ.}“

1470– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ القُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ދާމް اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ القُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ". (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހިތްތައް އުފެއްދެވި ފަރާތް އަނބުރުއްވާ (ކުރެއްވުންވަންތަ) ރަސްކަލާނގެ! އަޅުގަނޑުގެ ހިތްތައް އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ފަރާތަށް އަނބުރުއްވާނދޭވެ!)“

1471- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جَهْدِ الْبَلاَءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {ގަދަ މަސައްކަތާ ކުރަންޖެހުމުގެ ވަރުބަލިކަމުންނާއި، އަބާއްޖަވެރި ވުމުންނާއި، ނުބައިމިންވަރުންނާއި، (މުސީބާތުގެ) ޝަމާތަތްތެރިން އުފާވާ ކަންކަމުން ދަރުކަށްތެރި ކޮށްދެއްވުން އެދި ތިޔަބައިމީހުން اللَّهُގެ ހަޟްރަތުގައި (ދުޢާ) ދަންނަވާށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ سُفْيَانُ: أَشُكُّ أَنِّي زِدْتُ وَاحِدَةً مِنهَا.

އަދި (ބުނެވި އާއި މުސީބާތުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. (މި ޙަދީޘުގެ ރާވީންގެ ތެރެއިން ހިފުނިބައިތާ) ސުފްޔާން (އިބްނު ޢުޔައިނާ) ވިދާޅުވިއެވެ. މި ޙަދީޘުގެ ކަލިމަތަކުގެ ތެރެއިން، ތިމަންނާއަށް ކަށަވަރެއް އިތުރުކުރެވިފައި ވާކަމަށް ތިމަންނައަށް ޝައްކުވެއެވެ. (އެއީ ކޮން ކަލިމައެއްކަން ތިމަން ހަނދާނެއްނެތެވެ.)

(ނޯޓް: ސަޙީޙުލް ބުޚާރީގައި މި ޙަދީޘް ދެތަނެއްގައި ރިވާކޮށްފައިވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން ފުރަތަމަ ތަންކަމުގައިވާ، "ކިތާބުލް ދަޢަވާތި" ދުޢާކުރުމުގެ ފޮތުގެ ނަންގެން ބާބުގެ 28 ވަނަ ބާބު: "ގަދަ މަސައްކަތާ ކުރަންޖެހުމުގެ ވަރުބަލިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށްއެދުން" މި ބާބުގައި، މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އިބާރާތަކީ، ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވުމާ ބަސްފުޅު އަޅައިގަތުމާ ބުނެވި ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

އެ ޙަދީޘުގެ ޝަރަޙަ ފަތުޙުލްބާރީ، އަލްއިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު، ފަތުޙުލްބާރީގެ 11 ވަނަ މުޖައްލަދުގެ 166 ވަނަ ސަފްޙާއިން ފެށިގެން، މި ކަން ދެންނެވިފައިވާ ގޮތުގައި، އެއްބާރު ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ބަޔާނަށް ބަލައިލުމުން އެނގެނީ، މި ޙަދީޘުގައި އިބްނު ޢުޔައިނާއަށް ކަށަވަރެއް އިތުރުކުރެއްވިކަމަށް ޝައްކުވީ ވިދާޅުވުމުގައި ވަނީ، ޙަދީޘުގެ އެންމެ ފަހަތަށް އައިސްވާ އިބާރާތްކަމެވެ. އެއީ، "شَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ". މި ޖުމްލައެވެ. ހަނދާންވުމުގައި، އެ ޖުމްލަ، މި ޙަދީޘުގެ އިބާރާތްތަކުގެ ތެރެއަށް އިތުރުވެފައި ވުމަކީ، ޙަދީޘުގެ ސައްޙަކަމަށް ކުޑަވެސް އަސަރުކޮށްދޭ ކަމެއްނޫނެވެ. އެއީ، އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ގަދަ މަސައްކަތާ ކުރަންޖެހުމުގެ ވަރުބަލިކަމާއި، އަބާއްޖަވެރިވުމާއި، ދުރަގޮތަށް ދެރަވެރިވުމާއި، މިއިން ކޮންމެ ކަމަކީ، މުސީބާތުންނަން އެވަގުތު ކަންކަން

ގަދަވެރިވުމުން، އެކަމަކަށްޓަކައި މުސްލިމުންގެ ޢަދާވަތްތެރިން އުފާކުރާނޭ ކަންކަމެވެ. ވީމާ، އެބައިމީހުން އުފާފުރެތަ ކަމެއް މުސްލިމުންނަށް ކުރިމަތިވުމުގެ ދުރަކަމުން ސަލާމަތް ކޮށްދެއްވުމަށް އެދުމަކީ އޮންނަކަމެކެވެ.

އަދި އެހެންނަމަވެސް، އެ ދުޢާގައި، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދުޢާތަކުގެތެރޭގައި ވިދާޅުވެއްވި ދުޢާކުރައްވާ ދުޢާ، އެ ދުޢާގަ ހިމެނޭ ބަސްތަކުން، އާދެ! "شَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ". މުސްލިމުންގެ ޢަދާވަތްތެރިން އުފާވާ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް ކޮށްދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުޢާކުރައްވާކަން، ޞައްޙަ ސަނަދުން ސާބިތުވެ، އެނގެން އެބައޮތެވެ.

އަލްއިމާމުއް ނަސާއީ، ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘެއްގައިވެއެވެ. "عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ".

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢަމްރުބްނުލް ޢާޞްގެދަރިކަލުން ޢަބްދުاللهގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވެ ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ" (އެބަހީ: އަހުރެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، ދަރަނިވެރިވުމުގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް ކޮށްދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މި އަޅާ ދުޢާދަންނަވަމެވެ. އަދި (މުސްލިމުންގެ) ޢަދާވަތްތެރިން އުފާވާ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް ކޮށްދެއްވުންއެދިވަޑައިގެން، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މި އަޅާ ދުޢާދަންނަވަމެވެ.}"

މިއީ، މުހިންމުކަމާ ސަނަދުރަނގަޅު ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘެކެވެ. މި ސަނަދުގައި ޝުޛޫޛާއި ޢިއްލަތާ ހިމެނިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އަލްޙާކިމް ވެސް މުސްލިމު ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘާ ސަނަދުގައިވާ އެއްވެސް ޝާޛުވާއިދުވެސް، މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައި ހިމެނިފައެއް ނުވެއެވެ. އަލްއިމާމުއް ޛަހަބީ މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީނުލް އަލްބާނީ، ވިދާޅުވަނީ، މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދަކީ ޞައްޙަ ސަނަދެއްކަމުގައެވެ. "މުޚްތަޞަރު")

1472- وَعَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ، الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައި ދެއްވައެވެ. "اللَّهمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ، الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާގެ ދުނިޔާއި އާޚިރަތުގެ ސަލާމަތްކަމުގައި ހިފުން، އަޅާގެ ދީނުގެ ކަންތައްތައް އަޅާއަށް ރަނގަޅުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅާގެ ދިރިއުޅުމުގެ ދުވަސްކޮޅު އެކަށައެގައި ހަދަކަރަތްތަކާއި ހިލޭ، އަޅާގެ ދުނިޔެ، އަޅާއަށް ރަނގަޅުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅާގެ އާޚިރަތުގެ ދާއިމީ ވަޒަންކުރެއްވިޔާ އާޚިރަތުގެ ޒިކުރު، އަޅާއަށް ރަނގަޅުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އަޅާގެ ދިރިއުޅުމަށް، ހެޔޮކަމެއް ގެނައުމަށް އަޅާއަށް އިތުރުވުމެއްކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ! އަދި އަޅާގެ މަރުވުމަށް، ހުރިހާ ނުބައިކަމަކުން މިއަޅާއަށް މިނިވަންވުން ކަމުގައި ލައްވާނދޭވެ!)''

1473– وَعَنْ عَلِيٍّ ﵁، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قُلْ: اللَّهُمَّ اهْدِنِي، وَسَدِّدْنِي".

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޢަލީގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ޙަދީޘްކުރައްވައިއެވެ. {މިހެން ދުޢާކުރާށެވެ} "اللَّهُمَّ اهْدِنِي، وَسَدِّدْنِي" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހިދާޔަތްލެއްވި މި އަޅާއަށް ތެދުމަގުގައި ތަރުކަލާނދޭވެ! އަދި އަޅާ (ގެ ކަންތައްތައް) ސީދާކުރުއްވާނދޭވެ!)''

وَفِي رِوَايَةٍ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالسَّدَادَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالسَّدَادَ". (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހިދާޔަތްލެއްވި މި އަޅާއަށް ތެދުމަގުގެ ދެއްކެވުމާއި، މި އަޅާގެ ކަންތައްތައް ސީދާކުރުއްވުމަށް (ދުޢާ) ދަންނަވަމެވެ.)''

1474– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْهَرَمِ، وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ".

މާނައީ: "ވާތީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައި އުޅުއްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْهَرَمِ، وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! (ހެޔޮކަންތައްތައް ކުރުމުގައި) ނުކުޅެދުންތެރިވުމާއި، (އެކަމަށް ހުރިހާ ޒާތަކުން އެކަށީގެން ވުމާއެކުވެސް، ހެޔޮއަމަލުތައް ކުރުމުގައި ނަފްސުގެ) ކަންނެތްކަމާއި، ބިރުގަނެކަމާއި، (އަޅުކަން ކުރަން ނިކަމެތިވާވަރަށް އުމުރުން ދުވަސްވުން) މުސްކުޅިކަމާއި، ދަހިވެތިކަމާއި، (މިކަންކަމުގެ ނުބައިކަމުން) މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. އަދި ޤަބުރުގެ އަޒާބުން މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. އަދި ދިރިހުރުމާއި މަރުވުމުގެ އެންމެހައި ފިތުނަތަކުން މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި (މި ކަންތައްތަކުގެ އިތުރަށް އައިސްފައި) ވެއެވެ. "وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ" (މާނައީ: އަދި ދަރަނިވެރިވުމުގެ ބުރަކަށްޓަށާއި، އަދި މީސްތަކުންގެ އަނިޔާވެރިކަމުން މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ.)"

1475- وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رضي الله عنه، أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلاتِي، قَالَ: قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيْرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِر لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫބަކުރުއް ޞިއްދީޤުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ނަމާދުކުރުމުގައި ކިޔުމަށް ދުޢާއެއް އަޅުގަނޑަށް އުނގަންނަވައި ދެއްވުން އެދެމެވެ. ރަސޫލާ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު (މިފަދައިން) ވިދާޅުވާށެވެ. اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيْرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِر لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، މި އަޅާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް މި އަޅާ ވަރަށް ގިނަގިނަ ޒާލިމުކަން ކުރީމެވެ. ފަހެ،

ތިބާރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނެ އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން މި އަޅާއަށް ޝާމިލުވެގެންވާ ގޮތެއްގައި ފާފަފުއްސަވައި ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ މި އަޅާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާރަސްކަލާނގެއީ، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ނުހަނު އޯގާވަންތަ ކަލާނގެއީމުއެވެ.)}”

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَفِي بَيْتِي"

އަދި (މުސްލިމުގެ) އަނެއް ރިވާޔަތެއްގައި، “އަދި ތިމަންގެ ގޭގައި” މިފަދައިން އައިސްފައިވެއެވެ. (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ އެއް ރިވާޔަތެއްގައި ވާގޮތުގައި، އަބޫބަކުރުގެފާނު ދެންނެވިކަމުގައި ވަނީ، އަޅުގަނޑު ނަމާދުތަކުގައާއި ގޭގައި ކުރާނެ ދުޢާއެއް އަޅުގަނޑަށް އުނގަންނަވައިދެއްވުން އެދުނެވެ.) މިފަދައިންނެވެ.

وَرُوِيَ: "ظُلْماً كَثِيْرًا" وَرُوِيَ " كَبِيْرًا" بِالثَّاءِ الْمُثَلَّثَةِ وَبِالبَاءِ الْمُوَحَّدَةِ، فَيَنْبَغِي أَن يُجْمَعَ بَيْنَهُمَا، فَيُقَالُ: كَثِيْرًا كَبِيْرًا.

(އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ.) “މި ޙަދީޘްގެ ތަފާތު ރިވާޔަތްތަކަށް ބަލާއިރު، "ظُلْماً كَثِيْرًا" ގިނަގިނަ ފާފަތައް ކުރެވިފައެވެ. މިހެން ރިވާކުރެވިފައިވާހިނދު، އަނެއް ބައި ރިވާޔަތްތަކުގައި، "ظُلْماً كَبِيْرًا" ބޮޑެތި ފާފަތައް ކުރެވިފައެވެ. މިހެންވެސް ރިވާވެގެން ވެއެވެ. ވީމާ، މި ދުޢާކުރިނދު، އެ ދެލަފުޒު އެއްކޮށް، كَثِيْرًا كَبِيْرًا" މިހެން ކިޔުމުން ކަށަވަރުން ވެސް ސަލާމަތްވާނެއެވެ.”

(ނޯޓް: މި ބުނެވިދިޔަ ދެ ކަލިމަ އެއްކޮށް، މުޅި ދުޢާ އަންނަނިވި ގޮތަށް، ތަރުތީބުކޮށްފައި އެވަނީއެވެ.

"اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيْرًا كَبِيْرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِر لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ".

“އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ހަމަކަށަވަރުން، މި އަޅާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް މި އަޅާއަށްވެސް ގިނަގިނަ، އަދި ބޮޑެތި ފާފަތައް ކުރެވިފައެވެ. ފަހެ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނެ އެއްވެސްފަރާތެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން، މި އަޅާއަށް ޝާމިލުވެގެންވާ ގޮތެއްގައި ފާފަފުއްސަވައި ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ މި އަޅާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން،

އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ގިނަގިނައިން ރަހުމަތްލެއްވާ ނުހަނު އޯގާވަންތަ ކަލާނގެއީމިއެވެ.“
”މުސްލިމު“)

1476- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ: "اللَّهمَّ اغْفِر لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطَئِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރެއްވުމުގައި އަބަދުވެސް ގިނައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އިލާހީ ދަރުބާރުގައި މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައި އުޅުއްވައެވެ. "اللَّهمَّ اغْفِر لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހުރެ ކުށްފުށްތަކާއި، އަހުރެން ގަސްދުކޮށްނުލައިކުރާ ކުށްތަކާއި، އަދި ކަންކަމުގައި މި އަހުރެގެކުރުން ވުރެ ހައްދުފަހަނަޅައި ދިޔުމުގެ ކުށާއި، އަދި އަހުރެންނަށްވުރެ ބޮޑަށް އިބަރަސްކަލާނގެ އެ ކަންކަން މާބޮޑަށް ދަންނަވޮޑިގެންވާ، އަޅުގެ ފާފަތައް އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަހުރެން އަށްފުއްސަވައިދެއްވާށި!

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطَئِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހުރެން ގަސްދުގައި ކުޅިވަރަކާ ކުށްތަކާއި، ސަމާސާއަކުން މި އަހުރެން ކުޅިވަރާ ކުށްތަކާއި، ގަސްދުކާނުލައި ނުވަތަ ގަސްދުގައި ކުޅިވުނު ކުށްތަކާއި، މި ހުރިހާކަމެއް ވަނީ، މި އަހުރެން ކުޅިވަރެވެ. މި ހުރިހާކަމެއް އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަހުރެން އަށްފުއްސަވައިދެއްވާށި!

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ". އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަހުރެގެ ކުރިން އިސްވެދިޔަ ކުށްތަކާއި، މި އަހުރެން ފަސްވެދާނޭ (އާޚިރު: މިއަހުރެގެ ކުރިން ވެދާނޭ ކުށްތަކާއި) އަދި އެ ކަންކަން މި އަހުރެ ސިއްރުކޮށްކުރަމުން ކުށްތަކާއި، މި އަހުރެ ފާޅުގައި ކުރަމުން ކުށްތަކާއި، އަދި އަހުރެންނަށްވުރެ ބޮޑަށް އިބަރަސްކަލާނގެ އެކަންކަން މާބޮޑަށް ދަންނަވޮޑިގެންވާ އަޅުގެ ކުށްތަކާއި އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަހުރެން އަށްފުއްސަވައިދެއްވާށި! އިބަރަސްކަލާނގެއީ، އިސްކުރައްވަވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއީ ފަސްކުރައްވަވޮޑިގެންވާ

އިލާހުމެވެ. (އެބަހީ: އިބަރަސްކަލާނގެއީ ފެށުމެއްނުވާފަދައިން، ނިމުމެއް ނިޔާވަތެއްނުވާ، އަބަދަށް ދެމިތިބޭގެންވާ އިލާހެވެ.) އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ކޮންމެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ޤުދުރަތްވަންތަ އިލާހެވެ.}"

1477- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޔާ اللّٰهُ، އަހަރެން ކަމަކާއަން ރުއްސުންލެއްވި ބާރުސަތުގެ ޓަހައިން ރައްކާތެރިވުމަށް. (އެ ކަމަށް ދިޔާޖުދިއުމެވެ.) ހަމަކަނަތަކުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ދުޢާގައި މިފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ." (އެބަހީ: އަހުރެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަހަރެން ކުރިކުރަމުންވާ ނުރަނގަޅު ކަންތަކުގެ ހަލާކުގެ ނުބައިކަމުން، އަދި މި އަހަރެން އެ ކަމެއް ކުރިކުރަމުންނުވާ ނުރަނގަޅު ހަލާކުތަކުގެ ނުބައިކަމުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމަށް ދަ އަޅާ ރައްކާތެރިކަން އެދި ދަންނަވަމެވެ.)"

1478- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ مِنْ دُعاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ، وَجَمِيعِ سَخَطِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޔާ اللّٰهُ، އެ ދެބަޔަކަށް ނުވާނެ ރައްކާތެރިކަމުގެ ހަވާސްތަކުގެ ދުޢާއެކުން (ޙަޟްރަތު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ ދުޢާގެ ތެރެއިންނެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ، وَجَمِيعِ سَخَطِكَ" (އެބަހީ: އަހުރެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތް ފިލައިދިއުމުގެ ނުބައިކަމުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ދެއްވި ސަލާމަތްތެރިކަން ނިގުޅިގެން ދިއުމުންނާއި، (އެބަހީ: މުސީބާތެއް ގެނުވިއްޖެނަމަ) ކުއްލިއަކަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ކޯފާ ހިއްލުވުމުންނާއި، އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ކޯފާވާ ގޮތްތައް ރައްކާތެރިކަން ކޮންމެ ކަމަކުން، މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމަށް ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ.)"

1479- وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالبُخْلِ وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ.

اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاَهَا.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لاَ تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لاَ يُسْتَجَابُ لَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި ޒައިދު ބުން އަރުޤަމުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالبُخْلِ وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ. {އަޅުގޭ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، ނުކުޅެދުންތެރިކަމުންނާއި، ކަންނެތްތެރިކަމުންނާއި، ދަހިވެތި ކަމުންނާއި، (އަށްނުކުޅެނުހަނު އުނދަގޫ ހާލަތަކަށް) މުސްކުޅިކަމުންނާއި، ޤަބުރުގެ އަޒާބުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މި އަޅާ ރައްކާތެރިކަމަށް އެދުމެވެ.

اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاَهَا. އަޅުގޭ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅުގޭ ނަފުސަށް، ތަޤްވާވެރިކަމުން ޙިއްސާވެރިކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ އެ ނަފުސް ޠާހިރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އެ ނަފުސް އެންމެ ހެޔޮގޮތުގައި ޠާހިރުކޮށްދެއްވާނީ ވެސް ރަނގަޅަށް އިބަރަސްކަލާނގެއެވެ. އެ ނަފުސުގެ އެހީތެރިޔާ ވެސް ރަނގަޅަށް އިބަރަސްކަލާނގެއިމެއެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއީ އެ ނަފުސުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއިމެއެވެ.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لاَ تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لاَ يُسْتَجَابُ لَهَا". އަޅުގޭ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ފައިދާއެއްނުކުރާ ޢިލްމުގެ ނުބައިކަމުންނާއި، (އިބަރަސްކަލާނގެ ބިރުވެރިކަމުން) ބިރުވެތިނުވާ ހިތުގެ ނުބައިކަމުންނާއި، ފުދުންތެރިނުވާ ނަފުސުގެ ނުބައިކަމުންނާއި، އިޖާބަނުދެއްވެވޭ ދުޢާގެ ސަލާމަތްކަމުން، މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދުމެވެ.}“

1480– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ".

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ" (އެބަހީ: އަޅުގޭ

ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް މި އަޅާ ކިޔަމަންތެރިވީމެވެ. އަދި މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެއަށް އީމާންވެއްޖައީމެވެ. އަދި މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ވަކީލު ކޮށްފީމެވެ. އަދި މި އަޅާ (ކޮންމެ ކަމެއްގައި ވާގިއްލި) ރުޖޫޢަވީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ. އަދި މި އަޅާ (އިބަރަސްކަލާނގެ ދީނުގެ) ދުޝްމަނުންނާ ޚަސްމުޖަދަލުކަރަނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ މަދަދާއެކުގައެވެ. އަދި މި އަޅާ (ކޮންމެ ކަމެއްގެ) ނިޔާއަށް އެދުނީ، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. ފަހެ، މި އަޅާ އިސްކުރަ ކޮންމެ ފާފައަކާއި، މި އަޅާއަށް ފަސްކޮށްފައިވާ ކޮންމެ ފާފައަކާއި، މި އަޅާ ސިއްރުގައި ކުރަ ކޮންމެ ފާފައަކާއި، މި އަޅާ ފާޅުގައި ކުރަ ކޮންމެ ފާފައެއް، އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާއަށް ބަޚްށާކުރައްވާނދޭވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއީ އިސްކޮށްވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެއީ ފަސްކޮށްވޮޑިގެންވާ އިލާހުގެއެވެ. (އެބަހީ: އިބަރަސްކަލާނގެއި ފެށުމެއް ނުވާފަދައިން، ނިމުމެއް ނިހާޔަތެއް ނުވާ އަބަދަން ދެމިވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ.) އިބަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ.}"

زَادَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: "وَلاَ حولَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

(ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގައިވާ) މި ޙަދީޘުގެ އެހެން ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި ބައެއް ރާވީން މީގެ ތެރޭގައި އަންނަނިވި ކަލިމަތަށް އިތުރަށް ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. "وَلاَ حولَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ" (އެބަހީ: އަދި ފާފަތަކުން ރައްކާތެރިވުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް، އަދި ހެޔޮއަމަލުކުރުމުގެ ގާބިލުކަމެއް، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފިޔަވައި ލިބިގެންނުވެއެވެ.)"

1481– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَدْعُو بِهَؤُلاَءِ الْكَلِمَاتِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ، وَعَذَابِ النَّارِ، وَمِن شَرِّ الغِنَى وَالفَقْرِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَذَا لَفْظُ أَبِي دَاوُدَ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދުޢާގައި އަންނަނިވި ކަލިމަތައް ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ، وَعَذَابِ النَّارِ، وَمِن شَرِّ الغِنَى وَالفَقْرِ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އަލިފާނުގެ ފިތުނައިން، އަލިފާނުގެ ޢަޛާބުންނާއި، މުދާވެރިކަމާއި ފަގީރުކަމުގެ ނުބައިކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މި އަޅާ ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ.}"

1482– وَعَن زِيَادِ بْنِ عِلاَقَةَ، عَنْ عَمِّهِ، وَهُوَ قُطْبَةُ بْنُ مَالِكٍ، ﷺ، قَالَ: كَانَ النَّبيُّ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِن مُنْكَرَاتِ الأَخْلاَقِ، وَالأَعْمَالِ وَالأَهْوَاءِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އޭ ކަލޭގެފާނަށް ހަރުދަނާކުރެއްވި ބަލިން ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވޭ) ކިބައިން އިޙްލާޤު، އޭ ކަލޭގެފާނުގެ ކުރިއްސާ، މާތް اللَّهُ އޭ ކަލޭގެފާނަށް ރުޅިއަތުމަށްފަހު ދުޢާގެ ބަސް މާތްކުރާ ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމަށް އެދެމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ (ގެ ދުޢާގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِن مُنْكَرَاتِ الأَخْلاَقِ، وَالأَعْمَالِ وَالأَهْوَاءِ". (އިބާރާ: އަޚްލާޤީ ފިޔަވަޅުތަކާއި! ހަމަކަށަވަރުން، ނުބައިކަމާއި ...)"

1483– وَعَنْ شكَلِ بْنِ حُمَيْدٍ ﷺ، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: عَلِّمْنِي دُعَاءً، قَالَ: "قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِن شَرِّ بَصَرِي، وَمِن شَرِّ لِسَانِي، وَمِن شَرِّ قَلْبِي، وَمِن شَرِّ مَنِيِّي". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އޭ ކަލޭގެފާނަށް ރުޅިއަތުމަށްފަހު ... ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމަށް އެދެމެވެ. އޭ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ... اللَّهُ ގެ ... {ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِن شَرِّ بَصَرِي، وَمِن شَرِّ لِسَانِي، وَمِن شَرِّ قَلْبِي، وَمِن شَرِّ مَنِيِّي" (އިބާރާ: ...! ...)}"

1484– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ، وَالْجُنُونِ، وَالْجُذَامِ، وَسَيِّءِ الأَسْقَامِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އޭ ކަލޭގެފާނަށް ރުޅިއަތުމަށްފަހު ... ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމަށް އެދެމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ގެ ދުޢާގައި ... ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ، وَالْجُنُونِ، وَالْجُذَامِ، وَسَيِّءِ الأَسْقَامِ"

(އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، ބަރަސްބައްޔާއި، މޮޔަވުމާއި، ޖުޒާމުބައްޔާއި، އެހެނިހެން ނުރައްކާތެރި ބަލިބަލީގެ ނުބައިކަމުން މިއަޅާ ތިބާރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތުން ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ.)“

1485- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ، فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّهَا بِئْسَتِ البِطَانَةُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ދުޢާގައި މިފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ، فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّهَا بِئْسَتِ البِطَانَةُ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، ބަނޑުހައިހޫނުކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތުން މި އަޅާ ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ނުބައިކަންބޮޑު އެކުވެރިއެކެވެ. (އެބަހީ: ބަނޑުހައިހޫނުކަމަކީ، އެކަމުގެ ގެއްލުން ބޮޑު ކަމެކެވެ.) އަދި ޚިޔާނާތްތެރިކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތުން މި އަޅާ ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ނުބައިކަން ބޮޑު ސިފައެކެވެ.)“

1486- وَعَنْ عَلِيٍّ ﵁، أَنَّ مُكَاتَبًا جَاءَهُ، فَقَالَ إِنِّي عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِي، فَأَعِنِّي، قَالَ: أَلاَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمَنِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَو كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ دَيْنًا، أَدَّاهُ اللَّهُ عَنْكَ؟ قُلْ: "اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلاَلِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَاغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّن سِوَاكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މުކާތަބު އަޅަކު (އެބަހީ: ވަކި ކަމެއް ފުރިހަމަ ކޮށްދިނުމުން މިނިވަންކޮށްދިނުމަށް އޭނާގެ ސާހިބު މީހާ އެއްބަސްވެފައިވާ އަޅަކު) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސް ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑު މިނިވަންވުމަށްޓަކައި، އެއްބަސްވެފައިވާ ފައިސާ، އެ ކަން ފުރިހަމަކުރުމަށް އަޅުގަނޑު މި ވަކި ނުކުޅެދިއްޖެއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު މި ކަމުގައި އަޅުގަނޑަށް އެހީތެރިވެދެއްވުން އެދެމެވެ. (އަލީގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު الله ﷺ އުނގަންނައިދެއްވައިފައިވާ ކަލިމަތަކެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާއަށް އުނގަންނައިދެއްވަން

ދެއްތޯ؟ ތިބާގެ ކަނދުގައި ޞީރު ފަރުބަދައްހާ ދަރަނިއެއް އެޅިފައިވިނަމަވެސް، ތިބާގެ ފަރާތުން އެދަރަނި އަދާކުރައްވާނީ މާތް الله ގެދުރުވެރިކަން ދެއްވާނެއެވެ. ތިބާ މިފަދައިން ދުޢާކުރާށެވެ. "اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلاَلِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَاغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّن سِوَاكَ" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހަލާލުކުރެއްވި ކަންކަމުން މި އަޅާ ކާފީކޮށްދެއްވައި، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަރާމްކުރެއްވި ކަންކަމުގައި މި އަޅާ ފުދުންތެރި ކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެންފަރާތްތަކަށް މުޙްތާޖުވުމުން މި އަޅާ ފުދުންތެރި ކޮށްދެއްވާނދޭވެ!)"

1487- وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ عَلَّمَ أَبَاهُ حُصَيْنًا كَلِمَتَيْنِ يَدْعُو بِهِمَا: "اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي، وَأَعِذْنِي مِن شَرِّ نَفْسِي". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަލްޙުސައިނުގެ ދަރިކަލުން އިމްރާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ ޙުސައިނަށް ދުޢާކުރެއްވުމަށް ޓަކައި، ދެ ކަލިމައެއް ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. (އެ ދެކަލިމައަކީ) "اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي، وَأَعِذْنِي مِن شَرِّ نَفْسِي" (މާނައީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ ހިތަށް ތެދުމަގު އިލްހާމުކުރައްވާ ދެއްވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާގެ ނަފްސުގެ ނުބައިކަމުން މިއަޅާ ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވާނދޭވެ!)"

1488- وَعَن أَبِي الفَضْلِ، العَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِب رضي الله عنه، قَالَ: قُلْتُ يَارَسُولَ اللَّهِ: عَلِّمْنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ تَعَالَى، قَالَ: "سَلُوا اللَّهَ العَافِيَةَ" فَمَكَثْتُ أَيَّامًا، ثُمَّ جِئْتُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: عَلِّمْنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ تَعَالَى، قَالَ لِي: "يَا عَبَّاسُ، يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ، سَلُوا اللَّهَ العَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބުލްފަޟްލު، އަލްޢައްބާސް ބިން އަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު الله އަށް ދުޢާ ދަންނަވާނެކަމެއް އަޅުގަނޑަށް ދަސްކޮށްދެއްވުން އެދީމެވެ. ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {الله ގެ ހަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަން ދެއްވުން އެދިވަޑައިގަން (ޢާފިޔަތު) ދަންނަވާށެވެ!} (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދުވަސްކޮޅަކު އެގޮތުގައި ތިބިހުރުމަށްފަހު، އަނެއްކާ

އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިމުއެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑު اللهއަށް ދުޢާ ދަންނަވަންވަނީކޮބައި އަޅުގަނޑެން ދުޢާއެއް ދަސްކޮށްދެއްވުން އެދުމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢައްބާސްއެވެ! އޭ اللهގެ ރަސޫލާގެ ބޮޑުބޭބެއެވެ. ކަލޭގެފާނު اللهގެ ހަޟްރަތުން ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ (ހުރިހާ ނުބައިކަމަކުން) ރައްކާތެރިކަން ދެއްވުން އެދިވަޑައިގަން ދަންނަވާށެވެ!}"

1489– وَعَنْ شَهْرِ بْنِ حَوشَبٍ، قَالَ: قُلْتُ لأُمِّ سَلَمَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، يَا أُمَّ الْمُؤمِنِيْنَ، مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُول اللَّهِ ﷺ إذَا كَانَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَائِهِ: "يَا مُقَلِّبَ الْقُلوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "(ރަޙްމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމުއެވެ) ޝަހުރުބު ބިން ޙަވުޝަބުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އުއްމުސަލަމާގެފާނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ މަންމަފުޅާއެވެ! ކަމަނާގެއަރިހުގައި ހުރެއްވިއިރާ ވަޑައިގެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެންމެ ގިނައިން ވިދާޅުވާ ދުޢާއަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެންމެގިނައިން ވިދާޅުވާ ދުޢާއަކީ، "يَا مُقَلِّبَ الْقُلوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ" (އެބަހީ: އޭ ހިތްތައް އެނބުރުވައިދެއްވާ (ބަދަލުކޮށްދެއްވާ) ރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ ދީނުގައި މި އަޅާގެ ހިތް ސާބިތުކޮށްދެއްވާނދޭވެ!) (މި ދުޢާއެވެ.)"

1490– وَعَن أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "كانَ مِن دُعَاءِ دَاوُدَ ﷺ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَن يُحِبُّكَ، وَالعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ، اللَّهُمَّ اجْعَل حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِن نَفْسِي، وَأَهْلِي، وَمِنَ الْمَاءِ البَارِدِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި އަބުއްދަރުދާއުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ދާއޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ދުޢާގައިވިއެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَن يُحِبُّكَ، وَالعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ، اللَّهُمَّ اجْعَل حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِن نَفْسِي، وَأَهْلِي، وَمِنَ الْمَاءِ البَارِدِ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! މި އަޅާގެ ހިތުގައި ތިބާރަސްކަލާނގެ (ހަޟްރަތަށް) ލޯބިވުން އިތުރުކުރަން ދެއްވުމަށާއި، ތިބާރަސްކަލާނގެ (ހަޟްރަތަށް) ލޯބިވާ މީހުން، ލޯބިވާ ފަރާތުން (މި އަޅާވެސް) ލޯބިވުމަށް ތައުފީޤުދެއްވުމަށާއި، (އެބަހީ: ތިބާރަސްކަލާނގެ ލޯބިވުމާ ގުޅޭނޭ ފަދަ

ހޯދަދެވު ކުރެއްވުމުގެ ތަރުޖަމާދެއްވުމަށާއި (މި އަށާ މަސްހަނގު) އިބަރަސްކަލާނގެ ބަންޑުވާރަވަނި ބައްޕަރެވި (ހޯދަ) އަމަރުކުރެއްވުމުގެ ތަރުޖަމާދެއްވުމަށެވެ، އިބަރަސްކަލާނގެ ބަނޑުތެރޭގައި ދުޢާކުރައްވަމުންނެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ބަނޑުތެރޭން މި އަޅުގެ ހިތްގައިވާ ކަރުބި، މި އަޅުގެ އަމިއްލަނަފްސާ ގުޅޭގޮތުން، މި އަޅުގެ އަހުލުވެރިންނާ ގުޅޭގޮތުން، (ހުސްގޮތު ދުވަހެއްގައި) ފިނި ވެސްކަމުދާ ވިސްނުމަށް ވާ ކަރާމަތްކުރެ، (މި އަޅުގެ ހިތްގައި) ވަރުވެރިކަން ދެއްވާނދޭވެ!}“

1491– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلِظُّوا بِيَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައި: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުގެއްލާހު އަނަސުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ޔާޛަލްޖަލާލި، "يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ" (އެބަހީ: އޭ ޖަލާލާއި އިކުރާމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ!) މިފަދައިން ގިނަގިނައިން ކިޔުމުގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: މިފަދައިން ދުޢާކުރުމުގެ މައްޗަށް) ގަދައަޅައި މަސައްކަތް ކުރާށެވެ!}“

وَرَوَاهُ النَّسَائِيُّ مِن رِوَايَةِ رَبِيعَةَ بْنِ عَامِرٍ الصَّحَابِيِّ، قَالَ الْحَاكِمُ: حَدِيثٌ صَحِيحُ الإِسْنَادِ)

އަދި މި ޙަދީޘް އަލްއިމާމުއްނަސާއީ ރިވާކުރައްވައިފައިވެ، (މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރުއްސުންލިބިވި) ރަބީޢާ ބިން ޢާމިރު އައްޞަޙާބީގެ ރިވާއިންނެވެ. އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވެ، މި ސަނަދު ސައްޙަކަންހާ ޙަދީޘެއްކަމުގައެވެ.

1492– وَعَن أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ، لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، دَعَوتَ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، فَقَالَ: "أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَجْمَعُ ذَلِكَ كُلَّهُ؟ تَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِن خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ ﷺ، وَأَعُوذُ بِكَ مِن شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ ﷺ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْكَ الْبَلاَغُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައި: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރުއްސުންލިބިވި އަބޫއުމާމާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވަރަށްގިނަ (ތަކެތި) ދުޢާއަށް ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެންނަކަށް (އެބަހީ: ތިމަންމެން އަސްޙާބުންނަކަށް

ބައެއް ބޭކަލުންނަށް) އެއިން ދުޢާއެއް ހަދާންނުވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމުއެވެ. އޭ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު (ތިމަންމެން ހިތުދަސްނުކުރެވޭ) ގިނަގިނަ ދުޢާތައް ކުރެއްވިއެވެ. (ނަމަވެސް) އަޅުގަނޑުމެން (ކުޑަ ބައެއް ވިޔަސް) ނަކަށް އެއިން ދުޢާއެއް ހަދާންނުވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ހުރިހާ ކަމެއް (އެބަހީ: އެ ހުރިހާ ދުޢާއެއް) ޝާމިލުވާފަދަ ކަލިމަތަކެއް އުނގަންނައި ދެއްވަންތޯއެވެ؟ ތިޔަ (ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުން) މިފަދައިން ދުޢާކުރާށެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِن خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ ﷺ، وَأَعُوذُ بِكَ مِن شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ ﷺ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْكَ الْبَلاَغُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ" (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ އެ ކަންކަމަށް އެދިވަޑައިގެން ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދަންނަވާ ހެޔޮ ކަމެއް އަޅުގަނޑު ވެސް ދެއްވުން އެދި، މި އަޅާ ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމުއެވެ. އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ އެ ކަންކަމުން، އެކަލޭގެފާނު ރައްކާތެރިކުރެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދަންނަވާ ކަމަކުން، އަޅާ ވެސް ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުން އެދި، މި އަޅާ، ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމުއެވެ. އެ ވަސީލަތުން އެހެންވެސް އެދި ދަންނަވާން ބައްދަލުވެދޭނެ ވަސީލަތި، ހަމައެކަނި ތިބާރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި މިސްކީނުންގެ އާދޭސްތައް އައްސަވައި، ހިނގަވައިދެއްވާ ވަސީލަތި، ހަމައެކަނި ތިބާރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ވާޖިބުކަމުން ރައްކާތެރިކުރުވުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް، އަދި ހެޔޮކަމެއް ކުރުމުގެ ގާބިލުކަމެއް ތިބާރަސްކަލާނގެ ހިތްޕުޅުވުމަކުން މެނުވީ ލިބިގެނެއް ނުވެއެވެ.)“

1493– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ مِن دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَالسَّلاَمَةَ مِن كُلِّ إِثْمٍ، وَالغَنِيمَةَ مِن كُلِّ بِرٍ، وَالفَوْزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ." (رَوَاهُ الْحَاكِمُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: ’’ރަޙުމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ (ޢަބްދު اللّٰهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ނަގާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ ދުޢާގެ ތެރެއިންވެއެވެ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَالسَّلاَمَةَ مِن كُلِّ إِثْمٍ، وَالغَنِيمَةَ مِن كُلِّ بِرٍ، وَالفَوْزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ." (އެބަހީ: އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! (މި އަޅާގެ މައްޗަށް) ތިބާރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތްލެއްވުން ވާޖިބުވާނެ ކަންތައް ކަމެއް މި އަޅާއަށް

(މިންވަރުކޮށް) ދެއްވުމަށާއި، (އެބަހީ: މި އަޅާގެ މަސައްކަތް އިބަރަސްކަލާނގެ ރަހުމަތްލެއްވުން ވާޖިބުވާފަދަ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތައުފީޤުދެއްވުމަށާއި) އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ފާފަފުއްސެވުން ހާސިލުވުމަށާއި (އެބަހީ: އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފާފަފުއްސެވުން ލިބެނިވި ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތައުފީޤުދެއްވުމަށާއި) އަދި ކޮންމެ ފާފައަކުން ރައްކާއުތެރި ކޮށްދެއްވުމަށާއި، އަދި ކޮންމެ ހެޔޮ ޢަމަލެއް (އޭގެ އެންމެ ފުރިހަމަގޮތުގައި އަދާކުރުމުގެ ތައުފީޤުދެއްވުމަށާއި) އަދި ސުވަރުގޭގެ ލިބުމުގެ މަތިވެރި ނިޢުމަތް ދެއްވުމަށާއި، އަދި ނަރަކައިން ދުރުކުރެއްވުން އެދި، މި އަޅާ އިބަރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާ ދަންނަވަމުއެވެ.)"

* * * * *

251- މުއުމިނުން ނޭނގޭގޮތުގައި
އެބައިމުއުމިނުން ދުޢާކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަހީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ﴾ (الْحَشر: ١٠) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ފަހުން އައި މީހުން ބުނެތެވެ. އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަމެންނަށާއި، އަދި އަޅަމެންނަށްވުރެ ކުރިން އީމާންވި، އަޅަމެންގެ އަޚުންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި އީމާންވި މުއުމިނުންނަށް އަޅަމެންގެ ހިތްތަކުގައި ޙަސަދަވެރިކަމެއް ނުލައްވާނދޭވެ! އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ނުހަނު އޯގާވަންތަ، ރަޙްމަތްވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަހީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مُتَقَلَّبَكُمۡ وَمَثۡوَىٰكُمۡ﴾ (مُحَمَّد: ١٩) މާނައީ: "ފަހެ، اللَّهُ ފިޔަވި

އިލާހަކު ނުވާކަން ކަލޭގެފާނު ދެނެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ފާފައަށާއި، މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނަށާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުންނަށް ކަލޭގެފާނު ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ހިނގާބިނގާއުޅޭ ތަނާއި، އަރާމުކުރަންތިބޭ ތަން اللهُ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.“

އެންމެހައި މުއުމިނުންތަކުންގެ ބައްޕާފުޅު، އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމް މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައިދެއްވިކަމަށް، މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ﴿ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴾ (إبراهيم: ٤١) މާނައީ: “އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ޙިސާބު ޤާއިމުވާދުވަހު، އަހަންނަށާއި، އަޅުގެ މައިންބަފައިންނަށާއި، މުއުމިނުންނަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ!“

1494– عَن أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا مِن عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو لأَخِيهِ بِظَهْرِ الغَيْبِ، إِلاَّ قَالَ الْمَلَكُ ولَكَ بِمِثْلٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް [illegible] އަޅުވެރިޔަކު އަޚާއަށް ކުރާދުޢާގެ ބަދަލުގައި ދަންނަވައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި އެއީ އެކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. (ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ.) {އެއްވެސް މުސްލިމަކު އޭނާގެ އަޚާއަށްޓަކައި އޭނާއަށް ނުފެންނަތަނުގައި ދުޢާކޮށްފިނަމަ، މަލާއިކަތާ (އެބަހީ: އެކަމަށްޓަކައި ހާސްކުރައްވައިފައިވާ މަލާއިކަތާ) ވިދާޅުވާނެއެވެ. ތިބައަށް ވެސް ތިޔައާ ދެއްކުންތަކެއް ހުއްޓެވެ.}“

1495– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ لأَخِيهِ بِظَهْرِ الغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ، كُلَّمَا دَعَا لأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ : آمِينَ ، وَلَكَ بِمِثْلٍ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޢުމްރުސްސެވުމުގެ އަބްދުއްދަރުދާއުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެންގުޅުއްވަނީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {މުސްލިމަކު އޭނާގެ އަޚާއަށްޓަކައި، އޭނާއަށް ނުފެންނަތަނުގައި ކުރާ ދުޢާއަކީ، އިޖާބަކުރައްވާނެ ދުޢާއެކެވެ. އޭނާގެ ބޮލުގައި ދެމެހެއްޓުމަށް ހާސްކުރައްވައިފައިވާ މަލާއިކަތާ ވާނެއެވެ. (އެބަހީ: އޭނާ އެ ކަރާ ދުޢާއަށް އާމީން ވިދާޅުވެ، އެ ކަމުގައި ބައިވެރިވުމަށް ހާސްކުރައްވައިފައިވާ

މަލާއިކަތަކު އޭނާގެ ބޯލާއިދިމާގައި ހުންނަވާހުށެވެ.) އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށްޓަކައި (އޭނާއަށް ނޭނގޭގޮތުގައި) ދުޢާކުރާ ކޮންމެ ފަހަރަކު، ޙަވާލުކުރެއްވިގެންވާ މަލާއިކަތާ އާމީން ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަދި (ވިދާޅުވާހުށެވެ.) ތިބާއަށް ވެސް ތިޔަ ދުޢާކުރިފަދައިން ހުށެވެ.}"

* * * * *

252- ދުޢާކުރުމާ ގުޅިފައިވާ ބައެއް މައްސަލަ ނަންގަނޑޭ ބާބު

1496– عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ، فَقَالَ لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޒައިދުގެ ދަރިކަލުން އުސާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެމީހަކަށް ހެޔޮ، ރަނގަޅު ކަމެއް ކޮށްދިނީމާ، އެކަން ކޮށްދިން މީހާ، "جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا" (އެބަހީ: ތިބާ މިހާ ކޮށްދިން ކަންތަކުގެ ބަދަލުގައި، މާތް اللَّهُ ތިބާއަށް ހެޔޮ ދަރުމަ ދެއްވާށިއެވެ.) (މިފަދައިން ކިޔައިދޭފައިދާއާނާ ކޮށްދިން ހެއުކަމަށް) ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ހެޔޮކަން ކޮށްދިން މީހާގެ މައްޗަށް ޘަނާކިޔުން ބޭނުންވާ ތަނާވަކުރި، އިޚްލާސްތެރި ކަމެއްކަމުގައި ވާހުށެވެ.}"

1497– وَعَن جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، وَلاَ تَدْعُوا عَلَى أَولاَدِكُمْ، وَلاَ تَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ، لاَ تُوَافِقُوا مِنَ اللَّهِ سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءً، فَيَسْتَجِيبَ لَكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖާބިރު (އިބްނު ޢަބްދު اللَّهِ)ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ބަދުދުޢާ ނުކުރާށެވެ. އަދި

ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންގެ މައްޗަށް ވެސް ބަދުދުޢާ ނުކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލުގެ މައްޗަށް ވެސް ބަދުދުޢާ ނުކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހަރުގައި اللهގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުން ކަމަކަށް އެދި ދަންނަވާފުމުން، އެކަލާނގެ، އެ ކަމެއް އިޖާބަކުރެއްވުމާ ވަގުތަކާ ބައްދަލުވެދާނެކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވައިފާނެއެވެ.} (އެބަހީ: ބައްދަލުވެ ދިޔަ ފަހަ އެއްވެސް ފަރާތަކަށް (އަދި އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ވެސް) ބަދުދުޢާއެއް ނުކުރަންވީ، އެ ދުޢާކުރުމުން ވަގުތަކީ، ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާނީ ވަގުތެއްކަމުގައިވެދާނެ، އެ ކުރުވުން ބަދުދުޢާ، މާތް الله އިޖާބަ ކުރައްވައިފާނެ ކަމަށްޓަކައެވެ.)“

1498- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَقْرَبُ مَا يَكُونُ العَبْدُ مِن رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުރެއްސެވުމެއް އަޅުކަލެއް ގާތްވާނީ ސުޖޫދުގައި ހުންނަ ހާލުގައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅާ އާދޭގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް އެންމެ ކައިރިވެގެންވާ ވަގުތަކީ، އޭނާ ސަޖިދަކުރައްވައި ހުންނަ ވަގުތެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން (ސަޖިދަކުރައިގައި) ގިނަގިނައިން ދުޢާކުރާށެވެ.}“

(**ނޯޓް:** ސަޖިދަކުރައިގައި ހުންނަ ހިނދު، ގިނަގިނައިން ދުޢާކުރުމަކީ އެދިވުން، އިލާހުވެރިންގެ ދެދެކައި ތަޤުވާ ޙަޤީޤަތްތެރިއެވެ. ބަޔަކު މަދުހަބުގެ އިލާހުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، ފަރުޟު ނަމާދުގެ ރުކޫޢުގައި، ސަޖިދަކުރައިގައި، އެ ދު ޝާފިޢީގައި ކިޔުމަށް ވާޖިބުވާފައިވާ ތަސްބީޙަ ނޫން އެއްޗެއް ނުކިޔާނެކަމަށެވެ. ނަމަވެސް، ސުންނަތް ނަމާދުގެއިންނަ ރުކޫޢުގައި ސަޖިދަކުރައި ދުޢާކުރުމަކީ ކުރެވިދާނެކަމަށެވެ.

މާލިކީ މަދުހަބުގެ އިލާހުވެރިން ދެކެނީއާއިގެ ތަރުޙީބުގައި، ސަޖިދަކުރައި ދުޢާކުރުމަށް އައިސްފައި ޙަދީޘްތަކާ، ދީނާއި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ޙާބައެއްގައިވެސް، ޖީވާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަނާއި އަންހެނުންނަށް ކަމަކާއި ހެޔޮވެދިނުމަށް އަދި އާއްމުކަމަށް ދުޢާކުރެވިދާނެއެވެ. އަދި މިކަމުގައި ވެސް ބަރަކާތް ނުވެއެވެ. އެ މިނަކަން الله ތަޢާލާގެ ސަޖިދަކުރުމުގައި މިންވަރަކަށް ދުޢާކުރުމަށް ކަމަށް، އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ.

ޙަންބަލީ މަދުހަބުގެ އިލްމުވެރިން ދެކެވަޑައްވަނީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ ދުޢާއެއް ނަމަ ސަޖިދަގައި ކިޔެދާނެކަމަށެވެ.

ޝާފިޢީ މަދުހަބުގެ އިލްމުވެރިން ވެސް ދެކެވަޑައްވަނީ، މި ބަރުހާ ދިހުން އާޚިރަތާ، ސަޖިދަގައި ދުޢާކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. އަދި އެ ބާވަތުގެ ދުނިޔޭގެކަންކަމުގައި މި މަޤްޞޫދުގައި ވާރިދުވެފައިވާ ބަސްތަކަށް ހުރަހެއްނެތެވެ.

٤٩. ވަހްބަތުއްޒުޙައިލީގެ "އަލްފިޤްހުލްއިސްލާމީ ވަ އަދިއްލަތުހޫ" މި ނަންކިޔުނު ފޮތުގެ (710/1) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

1499- وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: يُسْتَجَابُ لأَحَدِكُم مَا لَمْ يَعْجَلْ: يَقُولُ قَدْ دَعَوتُ رَبِّي، فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރުމުގައި އަވަސްނުކުރައްވާހާހިނދަކު ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން) ޤަބޫލުވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ހިތްއަވަސްވެ ނުގެންގުޅެނަމަ، ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ކަންތައް މިހުރީގެ ދުޢާ ވެސް އިޖާބަކުރައްވާނެއެވެ. އާންމުކޮށެވެ. މިމީހާ ތިމާގެ ދުޢާގެ ނަތީޖާ ބަލަން ދުޢާކުރުން ދޫކޮށްލައެވެ. ވީއެ، މިމީހާގެ ދުޢާ އިޖާބަނުކުރެވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "لاَ يزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ، أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ، مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ" قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الاسْتِعْجَالُ؟ قَالَ: "يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ، وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ، ويَدَعُ الدُّعَاءَ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފާފައަކަށް އަދި ގާތްތިމާގެ ގުޅުން ކަނޑާލުމަށް އެދިގެން ނޫނިއްޔާ ދުޢާއެއް ކުރާހާ ހިނދަކު، އަވަސްނުކުރާހާހިނދަކު (اللهُ) އަޅާ ކުރާ ދުޢާ، އިޖާބަކުރައްވާނެއެވެ. (އަސްހާބުން) ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އިސްތިޢުޖާލް (އެބަހީ: ހިތްއަވަސްވުން) ކިހިނެއް ވަނީ؟ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިމީހާ ދުޢާކުރީމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިމީހާ ދުޢާކުރީމެވެ. އެހެނަސް މިމީހާގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާތީ ނުފެނެއެވެ. ވީއެ، އެ ހިނދު އޭނާ އަލުން މާޔޫސްވެގެންނެވެ. އަދި ދުޢާކުރުން ދޫކޮށްލައެވެ.}"

1500- وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﵁، قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: "جَوْفُ اللَّيْلِ الآخِرِ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގަންނަވާށި! އަބޫއުމާމަތުގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. އެންމެ ބޮޑަށް ޤަބޫލުކުރައްވާނީ ކޮންވަގުތެއްގެ ދުޢާއެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ރޭދަންވަރުގެ ފަހުބައިގައި ކުރާ ދުޢާ އާއި، ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު ކުރާ ދުޢާއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު އައި، ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވަނީ ވަގުތެއްކަމަށް އައިސްފައި އޮތުމުން، އެ ވަގުތު ދުޢާކުރުން ސުންނަތްތެރިވެގެންވެ، ފަރުޟުގެ ތެރެއިންނެވެ. އައި، ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު ޚާއްޞަކޮށްގެން ދުޢާކުރުމަކީ ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަރިހުން ސާބިތު ބަޔާންކުރެއްވުން އިޝާރާތްކުރައްވާ އައިސްފައި ނެތިގެންނެވެ. ނަމަވެސް، ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު އައި، ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާ ވަގުތެއްކަމަށްވާތީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހު. ނަމާދުން ސަލާމްދިނުމުން، ކަންތައް ނިމުނު ފަހުން އިސްތިޣްފާރުކުރުން، ވަޒީފާއެއް އެ ނިމުމެއް ދުނިޔޭގައި އާޚިރަތުގެ ބާއްޖަވެރިކަމަށް އެދި ނަމާދަކީ މަހުބޫބުގެ ކަލާނގެއާއި މުނާޖާތުގެ އެންމެ ފަސޭހަ މަސްލަހަތުގެ ގުރުބާނީ ދުޢާކުރުން އައި، މި ބަޔާންތައް ނޫން އެހެން ބަޔާންތަކުން ސާބިތުވާ ކަމެކެވެ. ފަރުޟުނަމާދަށްފަހު ކިޔަވާ ދުޢާތަކާއި ވާހަކަތަކާ ﷺ ގެ އަރިހުން ސާބިތުވެގެން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައި ވާނެއެވެ. މި ފޮތުގައި ވެސް އެފަދަ ކިތައްމެ ދުޢާތަކެއް ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "މުރްޝިދު")

1501- وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا عَلَى الأَرْضِ مُسْلِمٌ، يَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى بِدَعْوَةٍ، إِلاَّ آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا، أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ، أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ" فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: إِذًا نُكْثِرُ، قَالَ: "اللَّهُ أَكْثَرُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގަންނަވާށި! ޢުބާދަތުބުނު ޞާމިތުގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު ކަމަކަށް އެދި اللهُ ގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާކުރުމުން، އެ ކަމެއް މާތް اللهُ އެ މީހަކަށް ހިނގަވައިދެއްވާނެ ނުވަތަ މުސީބާތަކުން ބަލާގަތުމަށް ނަގާއެވެ.

ނުވަތަ އެއާ އެއްފަދަ ނުބައިކަމެއް، އެ ކަލާނގެ މީހެއްގެ ކިބައިން ދުރުކޮށްދެއްވާ ހުއްޓެވެ. އެއީ ފާފައަކަށް އަރައިގަތުމަށް، ނުވަތަ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލުމަށް އެދިގެން ކޮށްފި ދުޢާއެއް މެނުވީއެވެ.} ފަހެ، އަޑުއައްސަވަން ތިއްބެވި ބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ.އެހެންވީއާ އަޅުގަނޑުމެން (ދުޢާކުރުން) ގިނަކުރާނީމެވެ. ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {ﷲ އީ، ގިނަގިނައިން ދެއްވައި، އަދި އިޖާބަކޮށްދެއްވާ ކަލާނގެއެވެ.}“

وَرَوَاهُ الْحَاكِمُ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي سَعِيدٍ، وَزَادَ فِيهِ: "أَوْ يَدَّخِرُ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلَهَا".

އަލްއިމާމުލްޙާކިމު، މިބަރީތަ ރިވާކުރައްވައިފައިވަނީ، މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދުރީ)ގެ ރިވާޔަތުންނެވެ. އަދި އެ ރިވާޔަތުގައި އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. {ނުވަތަ، އެ މީހަކަށްޓަކައި އެ ކަލާނގެ އެއާ އެއްފަދަ ދަރުމަ، ފަހަށް ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވައެވެ.}“

(**ޝަރަޙަ:** މި ބަރީތަކީ މި ވަނީ، ދުޢާކުރުމުގައި ރައްކާތެރިވާންޖެހޭ މުހިއްމު ކަންތައްތަކެއް ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވައެވެ. **ފުރަތަމައީ:** ފާފައަކަށް އަރައިގަތުމަށް ނުވަތަ ގާތްތިމާގެކަމުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލުމަށް ދުޢާއެއް ކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ނޫންކަމެވެ. **ދެވަނައީ:** ދުޢާކުރުމަށްފަހު ދުޢާ އިޖާބަވުން ލަސްވުމުން، އެ ކަމާމެދު މާޔޫސްވެ ނާއުއްމީދުވެގެން ނުވާނެކަމެވެ. ބައެއް މީހުންނަށް ވާގޮތަކީ، އެ ހިސާބުން ދުޢާކުރުން ހުއްޓައިލެވިދާނެއެވެ. ބަރީތުގައި އެއީ ﷲގެ ޙަޟްރަތުގައި ދޮރުތަޅުން ކުރާ ވަރަށްބޮޑު އިޙްސާނެއްކަމެވެ. އަދި ތިމާގެ އީމާންކަމުގެ ބަލިކަށިކަން ހާމަވާ، ކަމެއްކަމެވެ. އެހެނީ، ދުޢާއެއް ކުރުމުން އެއީ ގެއްލިދާނެ ކަމެއްނޫނެވެ. ﷲގެ އަރިހުން ބޭނުން ރަނގަޅުގޮތް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ، އެކަލާނގެއެވެ. އޭނާއަށް އެވެނިކަމެއް ނުލިބިގެން ކަންބޮޑުވުން އިބުލީހުގެ ވަސްވާސެއް، އެކަމަކު އެ މީހަކަށް ދިމާވެއްޖެނަމަ، އެއީ އެ ވަގުތީން ނުވަތަ ކޮންމެ ބާވަތެއްގައި ވެސް، އޭނާއަށް ރަނގަޅުވާނެ ނުބައި އެކަށީގެންވާ ކަމެއްކަން އެ މީހަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ. އެ ކަން ރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ﷲއެވެ. ވީމާ، ދުޢާ އިޖާބަވުން ފަސްކުރެވުނުކަމުގައި ވިޔަސް، އެއީ، ކަންބޮޑުވާންވީ ކަމެއް ނޫނެވެ. ސަބަބަކީ ބަރީތަކުން ސާބިތުވާގޮތުގައި، އެއީ އާދާ އެ އެދުނު ކަމާ އެއްފަދަ ނުބައިކަމެއް އެކަލާނގެ އެ މީހެއްގެ ކިބައިން ދުރުކޮށްދެއްވާނެ ކަމެވެ. ނުވަތަ އެ މީހަކަށްޓަކައި އެކަލާނގެ އެއާ އެއްފަދަ ދަރުމަ، ފަހަށް ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވާނެ ކަމެވެ. ”މިރްޤާތު“)

1502– وَعَن ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ:"لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ العَظِيمُ الْحَلِيمُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ رَبُّ العَرْشِ العَظِيمِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ، وَرَبُّ الأَرْضِ، وَرَبُّ العَرْشِ الكَرِيْمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުސީބާތްތަކާއި ކަންބޮޑުވުން ދެރުވެރިވެ ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (މިފަދައިން) ދުޢާކުރައްވައެވެ. "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ العَظِيمُ الْحَلِيمُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ رَبُّ العَرْشِ العَظِيمِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ، وَرَبُّ الأَرْضِ، وَرَبُّ العَرْشِ الكَرِيْمِ" (އެބަހީ: اللَّهُ މެނުވީ އެހެން އިލާހަކުނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ، ޢަޡީމުވަންތަ ޙަލީމުވަންތަ އިލާހެވެ. اللَّهُ މެނުވީ އެހެން އިލާހަކުނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ، މާތްވެގެންވާ ޢަރުޝީގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. اللَّهُ މެނުވީ އެހެން އިލާހަކުނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ، އުޑުތަކާއި ބިމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި މާތްވެގެންވާ ޢަރުޝީގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.)''

* * * * *

253- ވަލީވެރިންގެ ކަރާމާތްތެރިކަމާއި، މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۚ لَا تَبۡدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾ (يونس: ٦٢ – ٦٤) މާނައީ: ''ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ގެ ވަލީއުންގެ މައްޗަކަށް އެއްވެސް ބިރެއްނެތެވެ. އަދި އެއުރެންނީ ހިތާމަކުރާނޭ ބަޔަކު ކަމުގައިވެސް ނުވާނޭއެވެ. އެއުރެންނީ އީމާންވެ، ތަޤުވާވެރިވެއުޅުނު މީހުންނެވެ. ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައާއި، އާޚިރަތުގައި އެއުރެންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ

ޒަބަރުދުއްޓެވެ. اللهގެ ކަރީމުކަމުގެ ބަރަކާތުގެއް ނާންނަހުށްޓެވެ. ބޭފުޅެއްގެ ނަހީވެ ދިބެމަޔާ ހަމަ އެއީއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَهُزِّيٓ إِلَيۡكِ بِجِذۡعِ ٱلنَّخۡلَةِ تُسَٰقِطۡ عَلَيۡكِ رُطَبًا جَنِيّٗا فَكُلِي وَٱشۡرَبِي وَقَرِّي عَيۡنٗاۖ فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ ٱلۡبَشَرِ أَحَدٗا فَقُولِيٓ إِنِّي نَذَرۡتُ لِلرَّحۡمَٰنِ صَوۡمٗا فَلَنۡ أُكَلِّمَ ٱلۡيَوۡمَ إِنسِيّٗا﴾ (مريم: ٢٥ – ٢٦) މާނައީ: "އަދި ކަމަނާއާ ދިމާއަށް ކަދުރުދުރުކާގެ ގަސްގަނޑު ހުޅުވާލައްވާށެވެ! އެކަމުން ދުރުވެ ހުއްޓާވުހުރިމާ ކަދުރުތަކެއް ކަމަނާގެ އަރިހަށް ވެއްޓޭނެތެވެ. ފަހެ، ކަމަނާ ފަރިއްކޮށްލައްވައި، ފެންފޯރަ ހިއްޕަވައި، އަދި ހިތްފުރި ހަމަޖެއްސަވާށެވެ! ފަހެ، އިންސާނުންކުރެ އެއްވެސް މީހަކު ކަމަނާއަށް ފެނިވަޑައިގެންފިނަމަ، ވިދާޅުވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއަށްޓަކައި، ރޯދައަށް ހުރުމަށް (އެބަހީ: ހަނދުރުމަށް) އަހުރެން ނަދުރުގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، މިއަދު އަހުރެން އެއްވެސް އިންސާނަކާ ވާހަކައެއް ނުދައްކާހުރީމެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيۡهَا زَكَرِيَّا ٱلۡمِحۡرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزۡقٗاۖ قَالَ يَٰمَرۡيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَاۖ قَالَتۡ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ﴾ (آل عمران: ٣٧) މާނައީ: "ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރިވެތިވެގެންވާ ގަބޫލުކުރެއްވުމަކުން އެ ކަމަނާ ގަބޫލުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި، ރިވެތިވެގެންވާ ބޭނުންކުރެއްވުމަކުން، އެ ކަމަނާ ބޭނުންކުރެއްވިއެވެ. އަދި، އެ ކަމަނާ ބެލެހެއްޓެވުން ޒަކަރިއްޔާގެފާނަށް، ޙަވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް މިޙްރާބުގެ ތެރެއަށް ޒަކަރިއްޔާގެފާނު، ވަދެވަޑައިގެންނަވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު، އެ ކަމަނާގެ އަރިހުގައި، ކާތަކެތިވާތީ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މަރްޔަމްގެ! ކަމަނާއަށް މި ތަކެތި ލިބިވަޑައިގެންނެވީ ކޮންތާކުންތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ، اللهގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، الله، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް އެއްވެސް ހިސާބެއްނެތި ރިޒްޤު ދެއްވައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَإِذِ ٱعۡتَزَلۡتُمُوهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأۡوُۥٓاْ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ يَنشُرۡ لَكُمۡ رَبُّكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ وَيُهَيِّئۡ لَكُم مِّنۡ أَمۡرِكُم مِّرۡفَقٗا وَتَرَى ٱلشَّمۡسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَٰوَرُ عَن كَهۡفِهِمۡ ذَاتَ ٱلۡيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقۡرِضُهُمۡ ذَاتَ ٱلشِّمَالِ وَهُمۡ فِي فَجۡوَةٖ مِّنۡهُۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِۗ مَن يَهۡدِ

ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴾ الكهف: ١٦ – ١٧) މާނައީ: “(އެ ޒުވާނުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ބުނުއްވެ.) ތިޔަބައިމީހުން އެއުރެންނާ ވަކިވެ، އަދި اللّٰهُ ފިޔަވައި އެއުރެން އަޅުކަންކުރާ ތަކެއްޗާ ވަކިވެގަންނަ ހިނދު، ތިޔަބައިމީހުން ހޮހަޅައިގެ ހިޔާވަހިކަން ލިބިގަންނާށެވެ! އޭރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަލާނގެ ރަޙުމަތް ތަނަވަސްކޮށްދެއްވައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަންތައް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފަސޭހަކޮށްދެއްވައި، ބޭނުންތައް ޙާޞިލުކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އިރުއަރައިގެން އަންނަ ހިނދު، އެއުރެންގެ ހޮހަޅައިގެ ކަނާއަތްފަރާތުން، އިރު ކަނޑައިލައިގެން ދާތީ، ތިބާއަށް ފެންނާނެއެވެ. އަދި އިރުއޮއްސޭނަ ހިނދު، ވާތްފަރާތުން އެއުރެން ދޫކޮށް ފަހަނަޅައިދެއެވެ. އަދި އެއުރެންވަނީ، ހޮހަޅައިގެ ތަނަވަސް ތަނެއްގައެވެ. އެ ކަންތައް ވަނީ، اللّٰهُ ގެ އާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. اللّٰهُ ތެދުމަގު ދައްކަވާ މީހާ (ދަންނާނެވެ!) ދަށް، އެ މީހާއީ ތެދުމަގު ލިބިފައިވާ މީހާއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަގުފުރެއްދަވައިފި މީހާ (ދަންނާނެވެ!) ދަށް، އެމީހަކަށް ތެދުމަގު ދައްކާނެ އެހީތެރިޔަކު ތިބާއަށް ނުފެންނާނެއެވެ.”

1503– وَعَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ، عَبْدِ الرَّحْمَن بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ أَصْحَابَ الصُّفَّةِ كَانُوا أُنَاسًا فُقَرَاءَ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَال مَرَّةً "مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامُ اثْنَيْنِ، فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ، وَمَنْ كَانَ عِنْدهُ طَعَامُ أَرْبَعَةٍ، فَلْيَذْهَبْ بِخَامِسٍ، وَبِسَادِسٍ "أَوْ كَمَا قَالَ، وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ، جَاءَ بِثَلاَثَةٍ، وَانْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَشْرَةٍ، وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ لَبِثَ حَتَّى صَلَّى العِشَاءَ، ثُمَّ رَجَعَ، فَجَاءَ بَعْدَ مَا مَضَى مِنَ اللَّيلِ مَا شَاءَ اللَّهُ،

قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: مَا حَبَسَكَ عَنْ أَضْيَافِكَ؟ قَالَ: أَوَ مَا عَشَّيتِهِمْ؟ قَالَتْ: أَبَوْا حَتَّى تَجِيءَ، وَقَدْ عَرَضُوا عَلَيْهِمْ!! قَالَ: فَذَهَبْتُ أَنَا، فَاخْتَبَأْتُ، فَقَالَ: يَا غُنْثَرُ، فَجَدَّعَ وَسَبَّ، وَقَالَ: كُلُوا لاَ هَنِيئًا، وَاللَّهِ! لاَ أَطْعَمُهُ أَبَدًا، قَالَ: وَايْمُ اللَّهِ، مَا كُنَّا نَأْخُذُ مِنْ لُقْمَةٍ إِلاَّ رَبَا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا، حَتَّى شَبِعُوا، وَصَارَتْ أَكْثَرَ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ،

فَنَظَرَ إِلَيْهَا أَبو بَكْرٍ، فَقَالَ لا مْرَأَتِهِ: يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ مَا هَذَا؟ قَالَتْ: لاَ وَقُرَّةِ عَيْنِي، لَهِيَ الآنَ أَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ ذَلِكَ بِثَلاَثِ مَرَّاتٍ، فَأَكَل مِنْهَا أَبُو بَكْرٍ، وَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ، يَعْنِي يَمِينَهُ، ثُمَّ أَكَلَ مِنْهَا لُقْمَةً، ثُمَّ حَمَلَهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ، وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَومٍ عَهْدٌ، فَمَضَى الأَجَلُ، فَتَفَرَّقْنَا اثْنَي عَشَرَ رَجُلاً، مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُم أُنَاسٌ، اللَّهُ أَعْلَمُ كَمْ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ، فَأَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ".

މާނައީ: ''މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫބަކުރުއް ޞިއްދީގުގެ ދަރިކަލުން އަބްދުއްރަޙްމާނު، އަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން) ޞުއްފާގެ އަހުލުވެރިންނަކީ، ފަގީރުބޭކަލުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެއްފަހަރަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަތްގައި، ދެ މީހުންގެ ކާތަކެތި ހުރެއްޖެނަމަ، ޙާލަތުގައި ތިންވަނަ މީހަކު ގެންދަވާށެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަތްގައި ހަތަރު މީހުންގެ ކާތަކެތި ހުރެއްޖެނަމަ، ޙާލަތުގައި ފަސްވަނަ އަދި ހަވަނަ މީހަކު ގެންދަވާށެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، މިފަދަޢަދަދަކަށެވެ. އަދި (ތިމަންގެ ބައްޕާ) މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު ތިން މީހުން ގެންނެވިއެވެ. އަދި (ހުދު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ދިހަ މީހުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި އަބޫބަކުރުގެފާނު ރޭގަނޑު ވަރިއްކަލުއްވި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އިޝާނަމާދު ކުރައްވައި ނިމިވަޑައިގެންނެވުނުން މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ގެއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ގެއަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރު، ﷲ އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަކަށް ރޭގަނޑު ފާއިތުވެފައެވެ.

އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު (ގެންނެވި) މެހުމާނުންނަށް ކާބޯތަކެތި ދެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނަށް ހުރަސްއެޅީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ކަމަނާ އެބައިމީހުންނަށް ކާން ނުދެއްވީކީއްވެތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުމަށްދާންދެން އެމީހުން ކެއުމަށް އިންކާރުކުރެއްވީއެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނަށް ކާތަކެތި ހުށަހެޅީމެވެ. (މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫބަކުރުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. (ބައްޕާ ކޯފާވެފާނެކަމަށް ހިތައި) ތިމަންނާ އަވަސްއަވަހަށް އެއްފަރާތަކަށް ފިލައިގެން ފިއްލިވީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ބައްޕާ) ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އޭ ޣުންތަރުއެވެ! އަދި (ބައްޕާ) ހިތްޕުޅު ހަމަޖެހިލައިގެން ބަސްބުނެ ކުށްވެރިކުރެއްވިއެވެ. އަދި (މެހުމާނުންނަށް) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ކާށެވެ! އެކަމަކު ބަރަކާތެއްނުލިބޭ ދުވަހެކެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު މީހުން ވިދާޅުވި، ވަލްލާހި ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުވަހަކު، އެ ކާނާ ހަމަގައިމުވެސް ނުކައްވާނަމެވެ.) ﷲ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ.

ތިމަންނާ ފަރިޔާއަށް ނުކުރެވުނުވާހަކަޔެވެ. (ޢަބްދުއްރަޙްމާން) ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُ ގަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. ތިމަންނަމެން ކާތަކުތީގެ ތެރެއިން ސުވަރުއްސަރައިފިނަމަ، (އެ ނަބި ބޮޑުގެ ދަރިން) އެއަށްވުރެ ގިނަވެގެން އަންނަނަކުގައިވާނީ ނުވެއެވެ. މި ގޮތުގައި އަހުރެމެން އެންމެން ބަނދުބޮޑުވެންދެން ކައިފީމުއެވެ. އާރުވިސް އެ (ޙަރަނުގޮއިވާ ކާތަކުތި) އެންމެ ފުރަތަމަ އާގައި ހުރި (ކާ) ތަކެއްޗަށްވުރެ ގިނަކަމުގައިވިއެވެ.

ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ކާތަކުތި އަގައިފައިވާ ޙަރަނގަށް ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ފިރާސްގެބޭފުޅާގެ މީހުންގެ އުޚުތާއެވެ. މިވަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ލޯތްކުގެ ފިނިކަން ދަންނަވަމެވެ. (އެ ކަމަނާ ލޯތްކުގެ ފިނިކަމާ ވިދާޅުވެފައި މިވަނީ، އެ ކަމަނާގެ ފިރިކަލުން، އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ނިސްބަތްވެގެންނެވެ. އަދި މިއީ اللَّهُ ފިލުވައި އެދެންފަދަވާ ގަނޑި ހުވައިކުރުން ނަފީކުރައްވާ ޙާލަތުގައި ބުނާކަމުގެ ގޮތުގައި ލޯތްކުރާ ބަސްތަކެއްގެ ތެރެއިން ވިދާޅުވިއެވެ.) މި ކާތަކުތި މިވަނީ، އެންމެ ފުރަތަމަ (އެ ޙަރަނގުގައި ހުރި ވަރަށް ވުރެ) ތިން ގުނައަށް އިތުރުވެފައެވެ. ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ވެސް އެއިން ފަރިއްކަވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން ގުނދެވިގެން ކަމެއްކަމެވެ. (އެބަހީ: އެކަލޭގެފާނު ފަރިއް ނުކުރައްވާނެކަމަށް ހުވައިކުރެއްވިކަމަކީ، ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން ގުނދެވިގެން ކަމެކެވެ.) އެއަށްފަހު ސުވަރެއް ނަންގަވައި ފަރިއްކަވައިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ޙަރަނގު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެންދެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި (އެ ޙަރަނގު) ބާކީއޮތީއެވެ.

އަދި އެދުވަސްވަރަކީ ތިމަންނަމެންނާއި ކާފިރުންނާ ދެމެދުގައި އެއްބަސްވުމެއް އޮތް ދުވަސްވަރެވެ. ފަހެ، އަހުރެމެން (މުސްލިމުން)ގެ ތެރެއިން ބާރަ މީހަކު (އިސް ސަރުދާރުންގެ ގޮތުގައި މުޝްރިކުންގެ ޤަބީލާތައް ހޯދުމަށް) އެކި ފަރާތްތަކަށް ދިޔައެވެ. އެއިން ކޮންމެ މީހަކު އެކަކުގައި ވެސް އެތައް ބައެއް ތިއްބެވެ. އެއިން ކޮންމެ މީހަކު އެކަކުގައި ތިބި މީހުންގެ އަދަދު ގާތަށް ދަންނާނީ اللَّهُ އެވެ. އެ ހުރިހާ އެންމެން ވެސް އެ ޙަރަނގުން (އެބަހީ: މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެނދެވުނު ކާތަކުތިން) ކެއްޔެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: فَحَلَفَ أَبُو بَكْرٍ لاَ يَطْعَمُهُ، فَحَلَفَتِ الْمَرْأَةُ لاَ تَطْعَمُهُ، فَحَلَفَ الضَّيفُ أَوِ الأَضْيَافُ أَن لاَ يَطْعَمَهُ، أَوْ يَطْعَمُوهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: هَذِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَدَعا بِالطَّعَامِ، فَأَكَلَ وَأَكَلُوا، فَجَعَلُوا لاَ يَرْفَعُونَ لُقْمَةً، إِلاَّ رَبَتْ مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا، فَقَالَ: يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ، مَا هَذَا؟ فَقَالَتْ: وَقُرَّةِ عَيْنِي إِنَّهَا الآنَ لأَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ أَنْ نَأْكُلَ، فَأَكَلُوا، وَبَعَثَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرَ أَنَّهُ أَكَلَ مِنْهَا".

އަދި (ބުޚާރީގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "ފަހެ، އަބޫބަކުރުގެފާނު ތަރީއްނުކުރެއްވާނަކަމަށް ވިދާޅުވެ ހުވައިކުރެއްވިއެވެ. އަދި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ވެސް ތަރީއްނުކުރެއްވާނަކަމަށް ވިދާޅުވެ ހުވައިކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބޫބަކުރުގެފާނު) ތަރީއްނުކުރެއްވާ ހިނދަކު މެހުމާނު ނުވަތަ މެހުމާނުން ވެސް ތަރީއްނުކުރެއްވާނަކަމަށް ވިދާޅުވެ ހުވައިކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، (މިހެން ދިމާވުމުން) އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ، (އެބަހީ: ތަރީއްނުކުރެއްވާނަކަމަށް ވިދާޅުވެ ހުވައިކުރެއްވުނުކަމީ) ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުން ގެނުވި ކަމެކެވެ. މިހެން ވިދާޅުވެ، ކާތަކެތި ގެނައުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ތަރީއްކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެހެން އެންމެން ވެސް ކައިފިއެވެ. ފަހެ، އެބޭކަލުން ކާތަކެތީގެ ސުފުރާއިން ނަގާކަށް ވީއިރުވެސް، އެ ނަގާ ތަނުން އެއަށްވުރެ ގިނަވެގެން އަންނަނަކުރުގައިވާ އެންމެ ސުފުރާއި ވެސް ނުނަގަނީގަވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ބަނޫފިރާސްގެ މީހުންގެ އުޚުތާއެވެ. މިއީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ލޯތަކުގެ ފިނިކަން ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. މި ކާތަކެތި މިވަގުތު، އަޅުގަނޑުމެން އެއިން ކާންފެށި އިރަށްވުރެ ގިނަވެ، އިތުރުވެފައެވެ. ފަހެ، އެ އެންމެބޭކަލުން އެއިން ތަރީއްކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ (ކާތަކެތި) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވިއެވެ. (ރިވާޔަތުގެ ރާވީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާން) ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތުގައި އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ވެސް އެއިން ތަރީއްކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: دُونَكَ أَضْيَافَكَ، فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَافْرُغْ مِنْ قِرَاهُم قَبْلَ أَنْ أَجِيءَ، فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، فَأَتَاهُم بِمَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: اطْعَمُوا، فَقَالُوا: أَيْنَ رَبُّ مَنْزِلِنَا؟ قَالَ: اطْعَمُوا، قَالُوا: مَا نَحْنُ بِآكِلِينَ حَتَّى يَجِيْءَ رَبُّ مَنْزِلِنَا، قَالَ: اقْبَلُوا عَنَّا قِرَاكُمْ، فَإِنَّهُ إِنْ جَاءَ وَلَمْ تَطْعَمُوا، لَنَلْقَيَنَّ مِنْهُ، فَأَبَوْا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ يَجِدُ عَلَيَّ،

فَلَمَّا جَاءَ تَنَحَّيْتُ عَنْهُ، فَقَالَ: مَاصَنَعْتُم؟ فَأَخْبَرُوهُ، فَقَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، فَسَكَتُّ، ثُمَّ قَالَ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، فَسَكَتُّ، فَقَالَ: يَا غُنْثَرُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إِن كُنْتَ تَسْمَعُ صَوتِي لَمَا جِئْتَ، فَخَرَجْتُ، فَقُلْتُ: سَلْ أَضْيَافَكَ، فَقَالُوا: صَدَقَ، أَتَانَا بِهِ، فَقَالَ: إِنَّمَا انْتَظَرْتُمُونِي، وَاللَّهِ لاَ أَطْعَمُهُ اللَّيْلَةَ، فَقَالَ الآخَرُونَ: وَاللَّهِ لاَ نَطْعَمُهُ حَتَّى تَطْعَمَهُ، فَقَالَ: وَيْلَكُم مَالَكُمْ لاَ تَقْبَلُونَ عَنَّا قِرَاكُم؟ هَاتِ طَعَامَكَ، فَجَاءَ بِهِ، فَوَضَعَ يَدَهُ، فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، الأُولَى مِنَ الشَّيطَانِ، فَأَكَلَ وَأَكَلُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫބަކުރުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބްދުއްރަޙްމާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ދަރިފުޅު މި މުސާފިރުންގެ ކަންތައްތައް ބަލަހައްޓައިދޭށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާ މި ވަޑައިގަންނަވަނީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށެވެ. ތިމަންނާ އެނބުރި ގެއަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރީގައި މުސާފިރުންނަށް ޒިޔާފަތްކުރުއްވައި ނިންމައިލައްވާށެވެ. ފަހެ، އަބްދުއްރަޙްމާނު ގޮވާލައިގެން ވަންނަވައިފިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ގާގައި ހުރި ކާއެއްޗެހި އެ މުސާފިރުންގެ ގާތަށް ގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބްދުއްރަޙްމާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ހުށައަޅުއްވާށެވެ. އެބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ގޭގެ ވެރިޔާ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ހުށައަޅުއްވާށެވެ. އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ގޭގެ ވެރިޔާ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރީގައި ތިމަންނަމެން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުކާހުށީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަބްދުއްރަޙްމާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފަރާތުން މިއުޅުއްވި މުސާފިރުންދެކޭ، ތިޔަބޭކަލުން ޤަބޫލުކުރައްވައި، ތިޔަބޭކަލުން ހުށައަޅުއްވާށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނު ގޭއަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން ތިޔަބޭކަލުން ހުށައެޅުއްވުމުގައި ތިމަންބަވައިފިނަމަ، ތިމަންނާދެކެ އެކަލޭގެފާނު ކޯފާއިސްކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، (މި ވަރުން ވެސް) އެބޭކަލުން އިންކާރުކުރައްވައިފިއެވެ. (އަބްދުއްރަޙްމާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، މިހެންވުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ތިމަންގެ ބައްޕާ) ތިމަންނާދެކެ ހިތްހުރުގެ ހަމަޖެހިވަޑައިނުގަންނަވާނެކަން ތިމަންނާއަށް ކަށަވަރުވިއެވެ.

(އަބްދުއްރަޙްމާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ގޭއަށް ވަޑައިގަތުމުން، ތިމަންނާ (ބިރުންގޮސް) އެއްފަރާތަކަށް ހިނގައްޖައީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (މުސާފިރުންނާ) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުންނާމެދު ކަންތައް ކިހިނެއްކަމަށްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ކަންހިނގިގޮތް ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (ތިމަންނާއަށް) ގޮވައިލައްވިއެވެ. އާ

ބަސްދުއްކަރުވާނެތޯ. ވީމާ، ތިމަންނާ ހިތާނުން ހުރެއްޖެއިމާވެ. އެއަށްފަހު ގޮވައިލުމުވިއެވެ. އޭ
ބަސްދުއްކަރުވާނެތޯ. ވީމާ، (ދުންޓޮސް) ތިމަންނާ ހިތާނުން ހުރެއްޖެއިމާވެ. އަށްއޮށާ އެ
ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލުމުވިއެވެ. އޭ ރޯކުރުއްޖާއެވެ. ތިމަން ހުވައިކުރައްވައި ވިދާޅުވެފައެވެ.
ތިމަންގެ އަޅުއިވާ ނަމަ މިތަނުގައި އަނބުރާވެ! ވީމާ، (މިހެން ވިދާޅުވުން) ތިމަންނާ
(ވިޔަފާރި) ހުރިތަނުން ނުކުމެގެން (ބަހާލާ އަރިހަށް) އަޅުވާލައިގެންވެ. އަދި ދަންނަވާލެވެ.
ކަލޭގެފާނުގެ މުޅިމާނުންނާ ސަލާމްކުރައްވައިބައްލަވާނެވެ. (އެކަމަނާ އެ ބާކަލުންނާ މުދަލަށް
ވަރުވާކުރުއްސާ ނުކުރަމެވެ.) އެ ބާކަލުން ދަނަންތީތޯ. އެއީ ތިޔަކަނާވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ތިމަންމެންގެ ގޯތިން ކާޓަކާ ގެންނަވިއެވެ. ވީމާ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބާކަލުން
ތިމަންގެ އިންޖީލުގައި (ވަރިއަށްނުކުރުއްވައި) މިހާރުބޭރުން ވަސްކަރުއްވިހާރުތޯ؟ اللهُ
ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެވެ. މިތަ ތިމަން ނުކާނުލެވެ. ވީމާ، އެ ބާކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.
ތިމަންމެން ފެސް ހުވައިކުރައްވައި ވިދާޅުވެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަރިއަށްނުކުރުއްވާނަމަ ތިމަންމެން
ފެސް ނުކާނުލެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަސް: އަބޫބަކުރުގެ ފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރުބާކަލުން
އަޅުގަނޑު މުރާދާރުގެ ވަބޯލުންކުރުއްވިކަމުގެ ހިތްވަކުރުއްވެވޭ. ކާމާކަށް ގެންނެވެ!
ވީމާ، އެކަލޭގެފާނު (އެބަސް: އަބޫބަކުރުގެ ފާނު) އެ ތަކާއި ގެންނެވިއެވެ. ވީމާ، އެ
ކަލޭގެފާނު، ސުބްޙާنَ اللّهِ ވިދާޅުވެ، ވަރިއަށްނުކުރުއްވަން ފައްޓެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރީގައި
އެ ބޭނުން އެއްކޮށް ބޭނުވޭ، ސަލާމާތުގެ ވަރުމުންނެވެ. (އެބަސް: ވަރިއަށްނުކުރުއްވާނަ
ކަމަށް ވިދާޅުވެ، ހުވައިކުރައްވައިބޭނުވަނީ ސަލާމާތުގެ ވަރުމުންނެވެ.) ވީމާ، އެ ކަލޭގެފާނު
ވަރިއަށްނުކުރުއްވިއެވެ. އަދި އެ ބާކަލުންފެސް ވަރިއަށްނުކުރުއްވިއެވެ."

1504– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَقَدْ كَانَ فِيمَا قَبْلَكُمْ مِنَ الأُمَمِ نَاسٌ مُحَدَّثُونَ، فَإِن يَكُ فِي أُمَّتِي أَحَدٌ، فَإِنَّهُ عُمَرُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޙްމަ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޙަޟްރަތު ނަބިއްޔާ ﷺ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.
{ތިޔަބައިމީހުން، ކުރީގެ ޒަމާނުގެ އުއްމަތްތަކުގެ ތެރޭގައި މީހުންގެ
ތެރޭގައި ހިތަށް އިލްހާމްލިބޭ މީހުން ވިއެވެ. ވީމާ، ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ
އުއްމަތުގައި އެފަދަ މީހަކު ވާނަމަ ވީމާ، އެ މީހަކީ، ޢުމަރުގެ ފާނު، އެވަނީ ވާނެއެވެ.}"

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ مِنْ رِوَايَةِ عَائِشَةَ.

އަދި އަތުއިމާމު މުސްލިމު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައި ވެސް، (ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމެވި) ޞަޙީޙުމުސްލިމްގެ އަދިހެން ރިވާވެގެންވާ ރިވާޔަތްތައްގެ ޚުލާޞާއެވެ.

1505– وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: شَكَا أَهْلُ الكُوفَةِ سَعْدًا، يَعْنِي: ابْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ، إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ، فَعزَلَهُ وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَمَّارًا، فَشَكَوْا حَتَّى ذَكَرُوا أَنَّهُ لاَ يُحْسِنُ يُصَلِّي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَاأَبَا إِسْحَاقَ، إِنَّ هَؤُلاَءِ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ لاَ تُحْسِنُ تُصَلِّي، فَقَالَ: أَمَّا أَنَا وَاللَّهِ فَإِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي بِهِمْ صَلاَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لاَ أَخْرِمُ عَنْهَا، أُصَلِّي صَلاَةَ العِشَاءِ فَأَرْكُدُ فِي الأُولَيَيْنِ، وَأُخِفُّ فِي الأُخْرَيَيْنِ،

قَالَ: ذَلِكَ الظَنُّ بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ، وَأَرْسَلَ مَعَهُ رَجُلاً أَوْ رِجَالاً إِلَى الْكُوفَةِ، يَسْأَلُ عَنْهُ أَهْلَ الْكُوفَةِ، فَلَمْ يَدَعْ مَسْجِدًا إِلاَّ سَأَلَ عَنْهُ، وَيُثْنُونَ مَعْرُوفًا، حَتَّى دَخَلَ مَسْجِدًا لِبَنِي عَبْسٍ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، يُقَالُ لَهُ أُسَامَةُ بْنُ قَتَادَةَ، يُكَنَّى أَبَا سَعْدَةَ، فَقَالَ: أَمَا إِذْ نَشَدْتَنَا فَإِنَّ سَعْدًا كَانَ لاَ يَسِيْرُ بِالسَّرِيَّةِ، وَلاَ يَقْسِمُ بِالسَّوِيَّةِ، وَلاَ يَعْدِلُ فِي القَضِيَّةِ،

قَالَ سَعْدٌ: أَمَا وَاللَّهِ لأَدْعُوَنَّ بِثَلاَثٍ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ عَبْدُكَ هَذَا كَاذِبًا، قَامَ رِيَآءً، وَسُمْعَةً، فَأَطِلْ عُمُرَهُ، وَأَطِلْ فَقْرَهُ، وَعَرِّضْهُ لِلْفِتَنِ، وَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا سُئِلَ يَقُولُ: شَيْخٌ كَبِيْرٌ مَفْتُونٌ، أَصَابَتْنِي دَعْوَةُ سَعْدٍ.

قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ الرَّاوِي عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، فَأَنَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ قَدْ سَقَط حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ مِنَ الْكِبَرِ، وَإِنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ لِلْجَوَارِي فِي الطُّرقِ فَيَغْمِزُهُنَّ". (مُتَّفقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ދެކަލުންނާކުރިމަތިން ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާ ސަޢުދުބްނު އަބީވައްޤާޞް ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ ވާހަކަ ނަގާފައި ޝަކުވާކޮށްފިއެވެ. ދެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޢުމަރުގެ އިބްނު ކަޢުބު (ޚަލީފާކަމުގެ) ދަރުބާރަށް، ކޫފާގެ އަހުލުވެރިން، (އެރަށުގެ ގަވަރުނަރުކަމުގައިވާ) ރަޙްމަ اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ސަޢުދު (އިބްނު އަބޫވައްޤާޞް)ގެ ވާހަކަ ޝަކުވާ ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އުމަރުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނު އެ މަޤާމުން ދުރުކުރައްވައި، (ރަޙްމަ اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި) ޢައްމާރު (އިބްނު ޔާސިރު)ގެފާނު އެ މަޤާމަށް ޢައްޔަން ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، (ސަޢުދު ބިން އަބޫވައްޤާޞްގެފާނުގެ ވާހަކައިގައި) އެބައިމީހުން ކުރަ ޝަކުވާގައި، މިހާ ވަރަށް ކަށަވަރުކަމާއިއެވެ. އެއީ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަނގަޅަށް ނަމާދުކުރައްވަން ވެސް

އުނގަޅިއިނުގަންނަވާކަމުގައި ދަންނަވައިފައިވެއެވެ. ފަހު، (ޢުމަރުގެފާނު) އެ ކަލޭގެފާނަށް (ފަތުވާޔެއް) ދޫކުރެއްވިއެވެ. އާދޭހެ ވެއެވެ. އޭ އަމީރުލްމުއުމިނީނެވެ! ކަލޭގެފާނު، އެބައިމީހުންނަށް ހުއްދަ ނަގާދެއްވުމަށް ކާކުތޯ ހުރިކޮންމެ ތަނެއްގައި އެބައިމީހުން ސުވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ސަޢުދުގެފާނު، ޢަލީބުގައި) ދަންނަވައިފިއެވެ. އަދިވެސް ކުރެއްވިއެވެ! ﷲގަސްދުއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނާއިގެން ނަމާދުކުރުމުގައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ނަމާދު ކުރެއްވި ގޮތް ނޫން ގޮތަކަށް ކަން ކުރެވޭތޯ ނުވާނެއެވެ. އެކަމުގައި އުނިއިތުރުވާ ވެސް ދެއް ނުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންނާއިގެން އިޝާނަމާދު ކުރުމުގައި ފުރަތަމަ ދެ ރަކުޢަތް (އެކަމަކު ނުވާނެފަދައިން) ދިގުކޮށް ކުރަމެވެ. އަދި ފަހު ދެ ރަކުޢަތް ކުރުކުރަމެވެ.

(ޢުމަރުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަބޫއިސްޙާޤެވެ. ކަލޭގެފާނާމެދުގައި އަޅުގަނޑު ދެކެމުންގެ ގޮތް ވެސް ހަމަ މިއީއެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މީހަކު، ނުވަތަ ބައެއް ކޫފާއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އެއީ، އެ ކަލޭގެފާނާމެދުގައި ކޫފާ އަހުލުވެރިންނާ ސުވާލުކޮށް އެހުން ޚާއްޞަކޮށް ބަލައިލުމަށެވެ. ފަހު، (އެބައިމީހުން) ދެ ކަމަށް މިސްކިތެއް ދޫކޮށްނުލައި (ޚާއްޞަ ފޮނުވި އެންމެ) ކޮންމެ ކަމެއް ސުވާލުކުރަމުން ދިޔައެވެ. ސުވާލު ކުރަމުންދިޔައީ. ދެ ގޮތަކީ (އެބައިމީހުން) ބަލާ އެބޭސްފުޅުން ދަންނަވާ ރޭގެ މިނޫން މިސްކިތަށް އައުމެވެ. ފަހު، އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އަބޫސަޢުދާ، އުސާމާ ބިން ޤަތާދާ ނަމަކަށް ކިޔުނު މީހަކު ތެދުވެއްޖެއެވެ. ޢިމްރާނުގެ ދަރިކޮޅުން ސުވާލުކުރެއްވި މީހާ ކަލޭގެފާނަކީ ސަޢުދުގެފާނު، ތަރުސޯކާ ދާނުއްވައި ފައި އަހަރެމެން ކަރުދާސް ބެލެހެއްޓުމުގައި (ޖިހާދުން) ނުކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި މިސްކީނުން ޚައްޤު ދޫކޮށްލައްވައި، ހުކުމްކުރެއްވުމުގައި އިންސާފު ނުކުރައްވައެވެ.

(އާނާ މިހުން ބުނުމުން) ސަޢުދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲގަސްދުއްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން ވެސް، މިކަމަށް ބަދުދުޢާކުރާނަމެވެ (އަހުލުވެރިއިން) ދުޢާކުރައްވައި ދެއްވުން ކުރައްވާފައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ދުޢާގައި ވިދާޅުވިއެވެ.) އޭ އަހަރެން ރަބ్బުލްޢާލަމީނެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެ އަޅަކު މި މީހާއަކީ (އެބަހީ: އުސާމާ ބިން ޤަތާދާ) ދޮގުހަދައިކިޔާމީހެއް ވާނަމަ، ދަންނަވާމުންދާ އެއިން

އޭނާ ތެދުވެ ތެދުވެވެއްކަމުގައި ވަނީނަމަ (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އެ ކުރަ ތުރުމަތީޔާ ދޮގެއްކަމުގެއްޓާއި، އެއީ އޭނާ މީސްތަކުންނަށް އޭނާގެ ގޮވުކަން ދެއްކުމަށާއި، މަޝްހޫރުވުން އެދިގެން ދެއްކި ވާހަކައެއްކަމުގައި ވަނީނަމަ) އޭނާގެ އުމުރު ދަންމަވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ ފަޤީރުކަމާއި ނިކަމެތިކަން އިތުރުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާއަށް ފިތުނަތައް ދެކުވެރިކުރައްވާނދޭވެ! (ކޮންމެއަކަސް، އެކަމަކު ސަޢީދުގެފާނު ދުޢާކުރެއްވިފަދައިންނެވެ.) އެއަށްފަހު، އޭނާއާ ސުވާލުކުރެވިއްޖެނަމަ އޭނާ ބުނެއެވެ. ތިމަންނާއަކީ، ވަރަށް މުސްކުޅި މީހެކެވެ. އަދި ފިތުނަތަކުގައި ހައްޔަރުވެއްޖެ މީހެކެވެ. ތިމަންނާއަށް މި ވަނީ ސަޢުދުގެފާނުގެ (ބަދު) ދުޢާ ދެކުވެރިވެވުނެވެ.“

ޖާބިރު ބިން ސަމުރަތުގެ އަރިހުން މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީކަމުގައިވާ ޢަބްދުލްމަލިކު ބިން އުމައިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހުން (ހުރި) ތިމަންނަވެސް، އޭނާ (އެބަހީ: އުސާމާ ބިން ޤަތާދާ) ދެކިފީމެވެ. އޭރު އޭނާ ހުންނަނީ، މުސްކުޅިވުމުގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ބުމަ ލޮލުގެ މަތިބުޑު ދުރުދުރުގެ ވެއްޓިފައެވެ. އަދި އެ ބާޒާރުގައި ވެސް އޭނާ މަގުމަތީގައި ޖަވާން އަންހެންކުދިންނަށް، އޭނާ ދިމާކުރަމުން ކަށްޓަވާކޮށް އުޅެއެވެ.“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި އުމަރުގެފާނުގެ ދުރުވިސްނުމާއި އިޖުތިހާދުގެ ބޮޑުކަމާއި، ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެ މަތިވެރިކަން ބާރުއަޅައިދެއެވެ. އަދި އުމަރުގެފާނު އެކަލޭގެފާނު މަޤާމުން ވަކިކުރެއްވީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިހުމާލުވުމުގެ ސަބަބުން ނޫންކަން ފާހަގަވެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ އެންމެ އިސް ވެރިޔަކުގެ ގޮތުން އޭނާގެ ރައްޔިތުންގެ ޝަކުވާ އަޑުއެހުމަށް އަތުވެއްޖެނަމަ، އެއީ ޖާހިލު މީހަކުކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ކިތަންމެ މަތީ މަޤާމެއްގައި ހުރި މީހަކުކަމުގައި ވިޔަސް، އެއްވެސް ތަފާތުކުރުމެއްނެތި ބަޔާނާތޮކޮށްދޭ، ތަޙްޤީޤުކުރަން ޖަވާބުކަން މި ޙަދީޘުން އެނގެއެވެ. އަދި ސަޢުދުގެފާނުގެ ހިނގުން ހަރުދަނާކުރުމުގެ ގޮތުން، އެކަމުގެ ބޭނުންޖެހިއްޖެނަމަ، ދަންނަވަން ޖައްވަރުކުރާ ފުރިހަމައި، އޭރުން މަޤާމުތަކުގެ މުވައްޒަފުން އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް، ނުވަތަ އެއް މަޤާމުން އަނެއް މަޤާމަށް ބަދަލުކުރުމުގެ ބާރުވެރިޔަކަށް މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ. އަދި، މި ޙަދީޘުން ސަޢުދުގެފާނުގެ ކަރާމާތްތެރިކަން ވެސް ހާމަވެއެވެ.

ބުޚާރީ ބަޔާންކުރެއްވި ޙަދީޘުގެ ތަރުޖަމާއިން ނަގައިފައި، (299/2)

”މުތަރުޖިމު“)

1506- وَعَنْ عُرْوَةَ بْن الزُّبَيْرِ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ ﷺ، خَاصَمَتْهُ أَرْوَى بِنْتُ أَوْسٍ إِلَى مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ، وَادَّعَتْ أَنَّهُ أَخَذَ شَيْئًا مِنْ أَرْضِهَا،

فَقَالَ سَعِيدٌ: أَنَا كُنْتُ آخُذُ مِنْ أَرْضِهَا شَيْئًا، بَعْدَ الَّذِي سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ أَخَذَ شِبْرًا مِنَ الأَرْضِ ظُلْمًا، طُوِّقَهُ إِلَى سَبْعِ أَرَضِيْنَ" فَقَالَ لَهُ مَرْوَانُ: لاَ أَسْأَلُكَ بَيِّنَةً بَعْدَ هَذَا، فَقَالَ سَعِيدٌ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ كَاذِبَةً، فَأَعْمِ بَصَرَهَا، وَاقْتُلْهَا فِي أَرْضِهَا، قَالَ: فَمَا مَاتَتْ حَتَّى ذَهَبَ بَصَرُهَا، وَبَيْنَمَا هِيَ تَمْشِي فِي أَرْضِهَا، إِذْ وَقَعَتْ فِي حُفْرَةٍ فَمَاتَتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(ރަޙިމަހު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ) ޢުރުވަތު ބިން އައްޒުބައިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މަދީނާގެ ގަވަރުނަރު) މަރުވާން ބިން އަލްޙަކަމުގެ އަރިހުގައި، ނުފައިލުގެ ފުޅު ޢަމްރުގެ ފުޅު ޒައިދުގެ ފުޅު، ރަޟިޔަ اللَّهُ ޢަ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި، ސަޢީދުގެފާނުގެ މައްޗަށް އަރުވާ ބިންތި އައުސް ދައުވާކުރިއެވެ. އެ ކަނބަލުގެ ދައުވާގައި ވެއެވެ. ސަޢީދުގެފާނު، އެކަނބަލުގެ ބިމުގެ ބައެއް، ގަދަކަމުން އަތުލިއެވެ.

(މަރުވާން، ޝަރީޢަތްކުރެއްވުމުގެ މަޖިލިސް ހާޒިރުކުރެއްވުމުން، އެ މަޖިލީހުގައި) ސަޢީދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘުކުރެއްވި ބަސްފުޅެއް ތިމަންނާ އަޑުއަހައިގަތުމަށްފަހު، އެ ކަނބަލުގެ ބިމުން ބައެއް ޒަބަރުދަސްތުން އަތުލަމުތަ، ތިމަންނާ ކޮށްފާނެ ކަމެއްނޫނެވެ. (މަރުވާން) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺގެ އަރިހުން ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވައިގަތީ ބަސްފުޅަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ސައީދު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވަނީ ތިމަންނާ އަޑުއެހީމެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު އަނިޔާގެ ބިމުން އިންޗެ ކައިވެއްޓެއް، ޒަބަރުދަސްތުން އަތުލިނަމަ ވެސް، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ މީހާގެ ކަރުގައި (ގިރާކުރެވޭ ފަރިއްކޮށް) ހަތް ބިން އެޅުވާނެއެވެ.} (މި ބަސްފުޅު އަޑުއެހުމަށްފަހު ނުވެ) އެ ކަލޭގެފާނަށް މަރުވާން ދެންނެވިއެވެ. ދެން އިތުރު ހެކިކަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޑުގަނެ ނުލާނަމެވެ. ފަހެ، ސައީދު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އެ ކަނބަލުގެ ދަޢުވާއަކީ، ދޮގުހަދައިގެން ކުރާ ދަޢުވާއެއް ކަމުގައި ވާނަމަ، އޭނާގެ ދޮލޯލުގެ އަލިކަން ފިލުވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އޭނާގެ ބިމުގައި އޭނާ

މަރުވެސްނަމަވާނޭތޯވެ! (ޝަރީޢަތުގެ ރަގަޅު އުސޫލަކުން) ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަނބަލުންގެ މަރުވުމުގެ ކުރީގައި، އޭނާގެ ދެލޯލުގެ އަލިކަން ގެއްލިއްޖެއެވެ. (އެބަހީ: ލޯލު ކަނުވެއްޖެއެވެ.) އަދި އެ ބާރުގައި އޭނާގެ ބިމުގައި އުޅެނިކޮށް، ވަޅުގަނޑަކަށްވެއްޓި މަރުވިއެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بِمَعْنَاهُ، وَأَنَّهُ رَآهَا عَمْيَاءَ تَلْتَمِسُ الْجُدُرَ، تَقُولُ: أَصَابَتْنِي دَعْوَةُ سَعِيدٍ، وَأَنَّهَا مَرَّتْ عَلَى بِئْرٍ فِي الدَّارِ الَّتِي خَاصَمَتْهُ فِيهَا، فَوَقَعَتْ فِيهَا، وَكَانَتْ قَبْرَهَا".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި މުޙައްމަދު ބިން ޒައިދު ބިން ޢަބްދުﷲބިން ޢުމަރުގެ ރިވާޔަތުން މި މާނައިގައި، މި ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. "އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: މުޙައްމަދު) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަނބަލުންގެ ލޯލު އަނދިރިވެފައިވާ ޙާލުގައި ފާރުތަކުގައި އަތްޖައްސަމުން ހިނގައިއުޅުނުކަން، ތިމަން އޭނާ ދުށީމެވެ. އޭނާ ބުނަމުންދިޔައެވެ. ތިމަންނައަށް ސަޢީދުގެ ދުޢާ ޖެހުނީއެވެ. އެ ބިމާބެހޭގޮތުން، އެ ކަނބަލުންގެ ދައުވާކުރި ބިމުގައި (އެގެއްގައި) ހިނގައިދާއިރު ވަޅުކޮޅަކަށް، އެތެރެއަށް ކަނބަލުން ވެއްޓިގެން ދިޔައެވެ. ދެން އެ ކަނބަލުންގެ ވަޅުވީއެވެ. އަދި އޭރު، އޭނާގެ ކަށްވަޅަކަށް ވެގެންދިޔައީއެވެ.“

1507- وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أُحُدٌ، دَعَانِي أَبِي مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ: مَا أُرَانِي إِلاَّ مَقْتُولاً فِي أَوَّلِ مَنْ يُقْتَلُ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَإِنِّي لاَ أَتْرُكُ بَعْدِي أَعَزَّ عَلَيَّ مِنْكَ، غَيْرَ نَفْسِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَإِنَّ عَلَيَّ دَيْنًا فَاقْضِ، وَاسْتَوْصِ بِأَخَوَاتِكَ خَيْرًا: فَأَصْبَحْنَا، فَكَانَ أَوَّلَ قَتِيلٍ، وَدَفَنْتُ مَعَهُ آخَرَ فِي قَبْرِهِ، ثُمَّ لَمْ تَطِبْ نَفْسِي أَنْ أَتْرُكَهُ مَعَ آخَرَ، فَاسْتَخْرَجْتُهُ بَعْدَ سِتَّةِ أَشْهُرٍ، فَإِذَا هُوَ كَيَوْمِ وَضَعْتُهُ غَيْرَ أُذُنِهِ، فَجَعَلْتُهُ فِي قَبْرٍ عَلَى حِدَةٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޖާބިރު ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު ﷲގެ ދަރިކަލުން ޖާބިރުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އުޙުދު ހަނގުރާމަ ކުރިމަތިވި ހިނދު އެރޭ (އެބަހީ: އުހަނގުރާމަ ހިނގި ދުވަހުގެ ކުރީ ރޭ) ތިމަންނާގެ ބައްޕާ (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ފާނު ތިމަންނައަށް ގޮވާލައްވާ އަރިހަށް ގެންދެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާގެ ހިތަށް ފެންނަގޮތުގައި (މާދަމާ) ހަނގުރާމަ ފެށިހިނދު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަހީދުވާ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ބައްޕާފުޅު ހިމެނޭނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާ ދުނިޔެއާ ވަކިވެދާނަމަ ބައްޕާގެ

ގޮތުގައި އަޖިޒު ތަބާވުމި އެހެންވެރިކަމެއް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ދާތް ފުރާނަފުޅަށް ވުރެގައި ދަރިފުޅު މެންދު ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާ ދަރަނިވެރިޔާ ދަރަންޏަށް ވެއެވެ. (ބައްޖާ ޝަރީފުވުމުން) ދަރިފުޅު އާ ދަރަނި އަދާކޮށްދެއްވެ. އަދި ދަރިފުޅުގެ އަންހެން ކައިކަމުންނަށް ހެއްކާއި ހިތްޕުރިހަމަވެ. (ޞަޙީޙުލް ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންމެން ވަޒީފާކުރިމެވެ. (އަދި ހަންގުރާމަ ފުރި) އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަރީޢަތު ބާކީވުންގެ ތެރޭގައި އެ ކަތީގެފާން ހިމެނިފައިވިއެވެ. (ޞަޙީޙުލް ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ އެ ކަތީގެފާނާކަ (އެއްވެރުގައި) އެހެން ބާކަލާ ވަސް ފަސްދާރުގައިވިމެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަތީގެފާނާކަގައި އެހެން ބާކަލާ ވަސް ފަސްދާރުގައިވިއެވެ، ތިމަންނާގެ ހިތަށް ނުލަފައިހަވަސްކަން ދިފާރުވެރިއެވެ. ވާގޮތަކީ ހަ މަސް ފަހުން ތިމަންނާ، އެ ކަތީގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު (ވަގުން) ނަންގަވިއްޖެވެ. (ޞަޙީޙުލް ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެހަރު ދުވަސްވީއިރު ވަސް، އެ ކަތީގެފާނުގެ ކަން ފަޅުލިގެއް ފިޔަވައި ހަށިކޮޅާ، އެންމެ ފުރަތަމަ ދުވަހު، ތިމަންނާ އެކަތީގެފާނު ވަސްދާރުގައިވާ ދުވަހާކާ އެއްވަސް ތަފާތެއް، ބަދަލެއް އަހިސްފައެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ކަތީގެފާނު ގިނަކަންތަ އެހެންވެގެއްގައި ފަސްދާރުގައިވިމެވެ.“

(ޝަރަޙު: މި ހަދީޘުން އެނގޭ ކަންތަކުގެ ތެރޭގައި އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ހިތްތުރުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ވާ ލޯބީގެ މަތިވެރިކަން ހާމަވެއެވެ. އެއީ، "لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ، وَوَالِدِهِ، وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ" (އެބަހީ: އެ މީހެއްގެ ގޮތުގައި އޭނާގެ ދަރިންނާއި، އޭނާގެ މައިންބަފައިންނާއި، އަދި އެންމެހައި މީސްތަކުންނަށްވުރެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިވެވޭނޭހާ ވަރަށް ދެރެއް، ޔަގީން އެކަކުވެސް އީމާންކަން ފުރިހަމަނުވާނެއެވެ.) މި ޙަދީޘުގައި ވާފަދައިންނެވެ. ދުވަސްކަމުން، އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ހިތްތުރުގައި ޝަރީފުވުމުގެ ޝަރުޢީ ޤަދަރުކަމާއި ބޮޑު ކަން ހާމަވެއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ އެދިލައްވުން، ދާތް اللهُ ފުރިހަމަކަމުގައްޔާ މިންވަރުވެސް މިއިން އެނގެއެވެ. އަދި ޤަބުރުގެ ބަސް، ކުރު اللهِ ގެ ފާނަށް އެ ކަތީގެފާނު ޝަރީފުވުމުގެ ކުރިން އިލާހީ ވުޖޫދު، ހަ މަސްވަރަން އެ ކަތީގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ނަގަވަމުން ވަސް، ހަށިކޮޅު ބަދަލެއް އަހިސްފައިނުވުމުން، އެ ބޭކަލުންނަށް ލިބިވަޑައިގަތް ކަރާމާތުގެ ބޮޑުކަން ފާހަގަވެއެވެ. ހަމައެހެންމެ، ކަންތައްތައް ނަހަމަވުމުގެކުރިން ކަނޑައެޅުމަކަށް، އަދި މައިތިރި ކަނޑައެޅުމަކަށް ރުހުންވާނެ، ދުޢާ ކުރުން، މައިތިރި ބޮޑުކަން ހުށަހަޅުން މި ޙަދީޘުން އެނގެއެވެ.

ބައެއް އުނިއިތުރާއެކު، ބާރީޝަރަހުކުރެއްވިން ތަރުޖަމާއިން (301/2)
ނަގައިފައި، "ފަތުޙުލްބާރީ")

1508- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، "أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ، وَمَعَهُمَا مِثْلُ الْمِصْبَاحَيْنِ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا، فَلَمَّا افْتَرَقَا، صَارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَاحِدٌ حَتَّى أَتَى أَهْلَهُ."

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަރާމާތާއިން ދެއްކެވުމުގައި އަނަސް ބޭކަލާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަރާމާތުން ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންކުރެ ދެ ބޭކަލުން ވަރަށް އަނދިރި ރެއަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބެވުމަށްފަހު (ގެއަށް ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި) ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ބޭރަށް ނުކުންނެވުމާއެކު، އެ ދެ ބޭކަލުންގެ ކުރިމަތިމަތީގައި، ބައްތީގެ އަލިކަންފަދަ އަލިކަމެއް ފެންނާންހުރެއްޖެވެ. ފަހު، (ވަކި ރިސްތާކަށް) އެ ދެ ބޭކަލުން ވަކިވެލެއްވުމުން، އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލެއްގެ ކުރިމަތިމަތީގައި އެ އަލިކަން ހުރެއްޖެއެވެ. އެ ގޮތުގައި އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކު، އެ ބޭކަލެއްގެ ގެއަށް ވަޑައިގެންނެވުމަށް ދާންދެން އެ އަލިކަން ހުރެއްޖެވެ."

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ مِنْ طُرُقٍ، وَفِي بَعْضِهَا أَنَّ الرَّجُلَيْنِ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ، وَعَبَّادُ بْنُ بِشْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا.

އަލްއިމާމުން ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަލްއިމާމުލްބުޚާރީ އެޙަދީޘް ސަނަދުން، މި ޠަރީޤް ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެއިން ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި، އެ ދެބޭކަލުންގެ ނަންފުޅު އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ، މާތް اللهُ، އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ދެއްކެވުމުގައި، އުސައިދު ބިން ޙުޟައިރުގެ ނަމާއި، ޢައްބާދު ބިން ބިޝްރުގެ ނަމާ ދެބޭކަލުންނެވެ."

1509- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشَرَةَ رَهْطٍ عَيْنًا سَرِيَّةً، وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ الأَنْصَارِيَّ ﵁، فَانطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْهَدْأَةِ، بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ، ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُذَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُوا لِحْيَانَ، فَنَفَرُوا لَهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَجُلٍ رَامٍ، فَاقْتَصُّوا آثَارَهُمْ، فَلَمَّا أَحَسَّ بِهِمْ عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ، لَجَأُوا إِلَى مَوْضِعٍ، فَأَحَاطَ بِهِمُ الْقَوْمُ، فَقَالُوا: انْزِلُوا، فَأَعْطُوا بِأَيْدِيكُمْ، وَلَكُمُ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ أَنْ لاَ نَقْتُلَ مِنْكُمْ أَحَدًا،

فَقَالَ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ: أَيُّهَا الْقَوْمُ، أَمَّا أَنَا، فَلاَ أَنْزِلُ عَلَى ذِمَّةِ كَافِرٍ. اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ ﷺ فَرَمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ فَقَتَلُوا عَاصِمًا، وَنَزَلَ إِلَيْهِمْ ثَلاَثَةُ نَفَرٍ عَلَى الْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ، مِنْهُمْ خُبَيْبٌ، وَ زَيْدُ بْنُ

الدَّثِنَةِ، وَرَجُلٌ آخَرُ، فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ أَطْلَقُوا أَوْتَارَ قِسِيِّهِمْ، فَرَبَطُوهُمْ بِهَا، قَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ: هَذَا أَوَّلُ الغَدْرِ، وَاللَّهِ لاَ أَصْحَبُكُمْ إِنَّ لِي بِهَؤُلاَءِ أُسْوَةً، يُرِيدُ القَتْلَى، فَجَرُّوهُ وَعَالَجُوهُ، فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَقَتَلُوهُ، وَانْطَلَقُوا بِخُبَيْبٍ، وَزَيْدِ بْنِ الدَّثِنَةِ، حَتَّى بَاعُوهُمَا بِمَكَّةَ بَعْد وَقْعَةِ بَدْرٍ، فَابْتَاعَ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرِ بْنِ نَوْفَلِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ خُبَيْبًا، وَكَانَ خُبَيبُ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ يَوْمَ بَدْرٍ، فَلَبِثَ خُبَيْبٌ عِنْدَهُم أَسِيْرًا، حَتَّى أَجْمَعُوا عَلَى قَتْلِهِ،

فَاسْتَعَارَ مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ مُوسَى يَسْتَحِدُّ بِهَا فَأَعَارَتْهُ، فَدَرَجَ بُنَيٌّ لَهَا وَهِيَ غَافِلَةٌ حَتَّى أَتَاهُ، فَوَجَدَتْهُ مُجْلِسَهُ عَلَى فَخِذِهِ وَالْمُوسَى بِيَدِهِ، فَفَزِعَتْ فَزْعَةً عَرَفَهَا خُبَيْبٌ، فَقَالَ: أَتَخْشَيْنَ أَنْ أَقْتُلَهُ، مَا كُنْتُ لأَفْعَلُ ذَلِكَ، قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَسِيْرًا خَيْرًا مِنْ خُبَيبٍ، فَوَاللَّهِ لَقَدْ وَجَدْتُهُ يَوْمًا يَأْكُلُ قِطْفًا مِنْ عِنَبٍ فِي يَدِهِ، وَإِنَّهُ لَمُوثَقٌ بِالْحَدِيدِ وَمَا بِمَكَّةَ مِنْ ثَمَرَةٍ، وَكَانَتْ تَقُولُ: إِنَّهُ لَرِزْقٌ رَزَقَهُ اللَّهُ خُبَيبًا،

فَلَمَّا خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ فِي الْحِلِّ، قَالَ لَهُم خُبَيبٌ: دَعُونِي أُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، فَتَرَكُوهُ، فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَوْلاَ أَنْ تَحْسَبُوا أَنَّ مَابِي جَزَعٌ لَزِدْتُ: اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا، وَاقْتُلْهُمْ بَدَدًا، وَلاَ تُبْقِ مِنْهُم أَحَدًا. وَقَالَ:

فَلَسْتُ أُبَالِي حِيْنَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا   عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ لِلَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ   يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

وَكَانَ خُبَيْبٌ هُوَ سَنَّ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قُتِلَ صَبْرًا الصَّلاَةَ، وَأَخْبَرَ يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ أَصْحَابَهُ يَوْمَ أُصِيبُوا خَبَرَهُمْ، وَبَعَثَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَى عَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ حِيْنَ حُدِّثُوا أَنَّهُ قُتِلَ أَنْ يُؤْتَوا بِشَيءٍ مِنْهُ يُعْرَفُ، وَكَانَ قَتَلَ رَجُلاً مِنْ عُظَمَائِهِمْ، فَبَعَثَ اللَّهُ لِعَاصِمٍ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ، فَحَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَقْطَعُوا مِنهُ شَيْئًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ كَثِيْرَةٌ صَحِيحَةٌ سَبَقَتْ فِي مَوَاضِعِهَا مِنْ هَذَا الْكِتَابِ، مِنْهَا حَدِيثُ الغُلاَمِ الَّذِي كَانَ يَأْتِي الرَّاهِبَ وَالسَّاحِرَ، وَمِنْهَا حَدِيْثُ جُرَيجٍ، وَحَدِيثُ أَصْحَابِ الْغَارِ الَّذِيْنَ أَطْبَقَتْ عَلَيْهِمُ الصَّخْرَةُ، وَحَدِيثُ الرَّجُلِ الَّذِي سَمِعَ صَوتًا فِي السَّحَابِ يَقُولُ: اسْقِ حَدِيْقَةَ فُلاَنٍ، وَغَيْرُ ذَلِكَ وَالدَّلاَئِلُ فِي البَابِ كَثِيْرَةٌ مَشْهُورَةٌ، وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ .

މާނައީ: ”ރަޙިމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންގެއްވި އަހުރުތަކުގެތެރެއިން ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭފުޅުން ދިޔަ ބޭކަލުންގެ (ކާޤ) ޚަބަރުދެއްވިއެވެ (ޤުރައިޝުގެމީހުން ގަބުރުމަތީ ކުރެއްވުމަށް) ޤުރައިޝުގެއެއްވެސް ބޭކަލުންގެ ބިރުވެރިކަމުގައި ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ ވެރިޔަކުކަމުގައި، ރަޙިމަ اللهُ، އެ

ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި، ޢާޞިމު ބިން ޘާބިތު އަލްއަންޞާރީ ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. ދެން، މި ބޭކަލުން ކުރިއަށްވަޑައިގެން، މައްކާ އާއި ޢުސްފާނާ ދެމެދުގައިވާ "ހަދައަތު" އަށް ކިޔުން ހިސާބަށް ވަޑައިގަތެވެ. (އެހަރައިތަކުން މުސްލިމުންނަކީ މި ކަން އެނގިގެން) ހުޒައިލް ވަންހަރައިގެ ޤަބީލާއެއްކަމުގައިވާ ބަނޫލިޙްޔާނުން ކިޔާ ޤަބީލާގެ މީހުންނަށް މި ޚަބަރު ފޯރުކޮށްދިނެވެ. ދެން، އެ ބައިމީހުން ސަތޭކަ މީހުންގެ ޖަމާޢަތަކާ އެ ބޭކަލުންގެ ހަބަރުހޯދުމަށްޓަކައި ނިކުތެވެ. އެ އެންމެންނަކީ ވެސް ތިރީގެ ހުނަރުގެ މާހިރުންނެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން އެ ބޭކަލުންގެ ހަބަރުހޯދުމަށް ފިޔަވަޅުގެ އަސަރު ބަލަމުން ދަތުރުކުރަމުން ދިޔައެވެ. ދެން، ޢާޞިމުގެފާނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިންނަށް ބައިމީހުންގެ ހިޔަން ފެނިއްޖުމުން (ފަރުބަދަތަކުގެ ތެރެއިން) ރައްކާއުޅޭ ތަނެއްގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، ދުޝްމަނުންގެ މީހުން އަރައިސް، އެ ބޭކަލުން ތިއްބެވިތަން ވަށައިލިއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެފިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ތިރިއަށް ފައިބަވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި ތިމަންމެންނަށް އަމާންދެއްވާނަމެވެ. ތިމަންމެން ތިޔައިގެ އެއްވެސް ބޭކަލަކު ޤަތުލުކޮށްނުލާނަމުގައި ޢަހުދުވަޢުދުކުރަމެވެ.

ދެން، (ލަޝްކަރުގެ ވެރިޔަކަށް ހުންނެވި) ޢާޞިމު ބިން ޘާބިތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޤައުމުގެ މީހުންނޭވެ! ތިމަންނާ ކާފިރު ބައެއްގެ އަމާން ޤަބޫލުކޮށް، އެބައިމީހުންނާ އަމިއްލަ ނަފްސު ހަވާލުކޮށް ނުދޭނަމެވެ. (ދެން ވިދާޅުވިއެވެ.) އަލްލާހ ފިރިހަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން މި ދިމާވެގެންދާ ޙާލަތު، ކަލޭގެފާނުގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ހަބަރުދެއްވާނދޭވެ! ދެން، (އެހެން ޤައުމުން) އެބައިމީހުން ތީރުން ހަމަލާދިނީ، ޢާޞިމު ޝަހީދުކޮށްލައިފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދިން އަމާން ޤަބޫލުކޮށްލައި، ތިން ބޭކަލުން އެބައިމީހުންނަށް (އަމާންދެއްވައި) ފައިބަވައިފިއެވެ. އެއީ (ރަޙިމަހުﷲ، އެ ބޭކަލުންނަކީ ޚުބައިބުއަލްއަންޞާރީ) ޚުބައިބު (އިބްނު ޢަދިއްޔު) އާއި، ޒައިދު ބިނުއްދަޘިނާ އާއި، އެހެން ބޭކަލެކެވެ. (ނަމަކީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން ޠާރިޤެވެ.) ދެން، އެ ބޭކަލުން އެބައިމީހުންނާ ހަމައަށް ވަޑައިގަތުމުން، އެބައިމީހުންގެ ދުނިދަނޑިތަކުގެ ވަޅު ކަނޑާލައި، އެ ވަށްތަކުން އެ ބޭކަލުންގެ އަތްޕައި ބަނދެފިއެވެ. އެ ހިނދު ތިން ވަނައަށް ހުންނެވި ބޭކަލާ (ނަމަކީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން ޠާރިޤު) ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ، ތިޔަބައިމީހުން ދެއްކި ހިޔާނާތްތަކުގެ ފުރަތަމަ ކަންތައްކަމެވެ. اللهُ ގަސަމް ވިދާޅުވަމެވެ. ތިމަންނަ ކަލޭމެންނާއެކު ވަޑައިގެންނަވާ

ހުރިމެވެ. މިބައިމީހުންނާ މެދުގައި ކަލޭމެން ކަންކުރި ގޮތް އަހަރެންނަކަށް ފެނުނެވެ. (އެބަހީ:
އެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ސަލާމަތްކަމާ ބޭކަލުންނާމެދު ކަން ހިނގި ގޮތެވެ.) ފަހެ، އެބައިމީހުން
އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތާމަ (ބިރުވެރިކަމާއި) ދެރަކަމާއި، އެތަކެއް އަދުވަ ދެއްކެވުމަށްފަހު،
އެންމެފަހުން އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް ސަރިދުކޮށްލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ޔޫސުފު އާއި،
ޔަޢުޤޫބުއާއި ދަރިކަލުންނާ ދެބޭކަލުން މަރުހަބާ ކިޔުއްވައިދެއްވަތުން، އެ ދެ ބޭކަލުން (އަވީނާގެ
ގޮތުގައި) ވިދާޅުވިއެވެ. އާއި ބަލަށް ނަސޭހަތްތެރިކަން ދައްކައެވެ. (އެބަހީ: މި ބާރުތަކާ
ހިނދު ދެއްވަސް ބަލަށް ނަސޭހަތްތެރިކަން ދައްކައެވެ.) އެބައިމީހުންގެ އަދުން ޔޫސުފު ގޮތް،
ޖަލްދުމަސްލަ ގޮތް ނައުރަވެރި ގޮތް އާދޭސްކުރި ގޮތް އަލްބާރީގެ ދަރިންނެވެ. ބަދުރު
ހަސަދަވެރިވި ދުވަސް، އަލްބާރީގެ ދެކުނުތަކުރިން ޔޫސުފުގެ އަޚުންނަށެވެ. ފަހެ،
އެބައިމީހުންގެ އަޚުންނަށް ޔޫސުފު އަސްލުއެއްގެ ގޮތުގައި ހަނގުރާމައެވެ. އެއަށްފަހު،
އެބައިމީހުން ސަޢުދާބާދު އެއްބަސްވި (ޖުމްލަތަކީ ވަޢުސަލްބަމަ ފާޔިތުވެވުން،
އެބައިމީހުންގެ ބައްޕާގެ ބަދަލުގައި) ޔޫސުފު ޝަރީޢަތްފުރުމަށެވެ.

ފަހެ، (އެބައިމީހުންގެ އަޚުންގައި ޔޫސުފު ހަނދާންކުރެއްވިއިރުވެސް
ދުވަސްވަރު) އެއް ދުވަހަކު، އަލްބާރީގެ އަޚުންނަކަށްވާ ކުޑަކުދީގެ އަޚުން އަންބާރާ
ދެއްވުމަށް، ކުރަފަތް ދިނުމަށް ޔޫސުފު އެދުނުކޮށްދިނެވެ. ފަހެ، އެ ކުއްޖާ އެކަލޭގެފާނަށް
ކުރަފަތް އެރުވިއެވެ. އޭނާގެ ކުޑަ ފިރިހެން ކުއްޖަކު އެހީދެ، ޔޫސުފުގެ އަރިހަށް އައެވެ.
އެ ކުއްޖާގެ މަންމައަށް ކުއްލިއަކަށް ފެނުނީ، އޭނާގެ ދަރިފުޅު، ޔޫސުފުގެ ކައިރިމަގުގައި
އިރިނދު އިންތިޒާރެވެ. އޭރު ޔޫސުފުގެ އަޚުޔުގައި އޭނާ އެރުވި ކުރަފަތް ތޮއްޓެވެ. މި
މަންޒަރު ފެނުމުން، ކުއްޖާގެ މަންމަ ބިރުން، ފިޔަވަހި ގެނެސްދިނެވެ. އޭނާގެ މަންމަތިން
އެކަން ޔޫސުފަށް އަނގައިދިނުން ފިލުވާލިއެވެ. ކަނބަލާގެ ތިޔަ ބިރުގަތީ މި ދުވަސްވަރު ފެނު
އަހަރެން މަރުއިރުގައި ފެންކަމުން ހިފައި ކުރެއްވެ؟ ތިމަންނާއަށް އެކަހަލަ ފިނި ކަލާއް ކުރާނެ
މިހާރުވެސް ނޫނެވެ. އެ ކަނބަލާގެ ބަނދުވައިލެވެ. اللهُ ގެންދިޔަ ބޭނުމެވެ. ޔޫސުފުބައިން ވަކިން
ހުރިހާ ޚިޔާރާތް ފަރުވާއަކީ ވެސް ތިމަންނާ ދެކުނުވާއް ނުވެއެވެ. اللهُ ގެންދިޔަ ބޭނުމެވެ.
އެއްދުވަހު ޔޫސުފުގެ އަޚުންގައި އޮތް މާބަސްކަދުރު ކެވިއަކުން މާބަސްކަދުރު
ފެތުރިކުރާނެވެ ތިމަންނާ ދުރިމެވެ. އޭރު އެ ކަލޭގެފާނުވަނީ، ދަރަނި ހިލޭހާ އަޖަލަ

ހިއްދުކާންފެނުއެވެ. އަދި މައްކާގައި މޭވާއެއް ލިބެން ވެސް ނެތެވެ. އެ ކަނބުލޯގެ ބުނެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ޚުބައިބަށް اللهُ ތަޢާލާދެއްވި ރިޒްޤެކެވެ.

ދެން، އެބައިމީހުން ޚުބައިބު ގޮވައިގެން، ޙަރަމުން ބޭރު ހިއްލުގައި (އެބަހީ: ޙުދޫދުކުރުން ހެއްދަ ސަރަހައްދުގައި) އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުކުރުމަށްޓަކައި، ނެރުނު ހިނދު، އެބައިމީހުންނަށް ޚުބައިބު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދެރަކުޢަތް (ނަމާދެއް) ކޮށްލުމަށް ފުރުޞަތުދިނުން އެދެމެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން އެ ކަލޭގެފާނަށް ފުރުޞަތު ދިނުމުން މިނިވަންކޮށްލިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު (މަރަށް) ބިރުން ލަސްކުރަނިކަމަށް ތިޔަބައިމީހުން ހިތަށްގެންނާނެކަމަށް ނުވާނަމަ، ނަމާދު ދިގު ކުރައްވާމުންދާނެވެ. (ދެން މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.) އޭ އަދުގެ ފެތުރިފަސްކަވާލާށެވެ. އިބަރަސްކަފުނުގެ މިބައިމީހުންގެ އަދަދު ގުނާލެއްވުމަށްވާށެވެ! އަދި އެބައިމީހުން ކަނޑިކަނޑި ކުރައްވާށެވެ! އަދި އެބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް ދިރިހުރިހާލު ދޫކޮށްނުލައްވާށެވެ! އަދި، އަންނަނިވި ޅެންބައިތް ވިދާޅުވިއެވެ.

"އެކަލާނގެ މަގުގައި މުސްލިމުއެއް ގޮތުގައި ޝަހީދުވާ ހާލުގައި،
ނިކަމެތިއަކާ އަހަރެން ވެއްޖޭ އަޅައި ބަލާލައެއްނުލަމޭ
ކުރިކުރިތް ގިނަވަންތަ ދިޔަސް އެކަލާނގެ އެދިވޭގޮތަކަށް ހިނދުން
އޭގައި ނުނޭނގެ ބަރަކާތް އެނގެން ހުރިހާ ތަނެއްގައިވާނޭ"

(ނޯޓް: ޚުބައިބު ވިދާޅުވި ޅެންބައިތްތަކުގެ މަޢުނާ ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވުމުން، ދިވެހިބަހުން ޅެންބައިތެއްގެ ސިފައިގައި އެ ބަސްތައް އަރުވަންނަލާފައެއް ނުވެއެވެ، އަދުގަނޑުމެންގެ އެކުވެރި އަޚް، ޅެންވެރިކަމާއި ދިވެހި އަދަބިއްޔާތުގެ ފުނަންފުޅުކަމުގެ އެދުރެއްކަމުގައިވާ، ސ. އާދުފީގޭ އަލިފާސްފަތި އަޙުމަދު ޝާފިޢީ ފުރުޞަތު ފޯނުކުރުމުން ޝުކުރުއަދާކުރަމެވެ. "މުތަރުޖިމު")

ހެއްދެވުނީ ބަނޑުގައިބަހަވަޅާއިގެން މަރައިލީތީ ކޮންތާ މުސްލިމުކަމެއް، ދެރަކާތަށް ނަމާދުއް ކުރުމުގެ ސުންނަތް ޚުބައިބު މި ފަށާ ދެއްކެވީއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންނަށް މި މުސީބާތް ގެނުވާ ދުވަހު، (އެބަހީ: އާސިމު ޝަހީދުކުރެވުނު، ޚުބައިބު އާއި އަޅުގެ ދެ ބޭކަލުން ހެއްދެވުނު ދުވަހު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް މި ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުންނަށް، އާސިމު ބޭނުން ބާރިދެ

ޝަރީދުކުރެވުނު ޚަބަރު ލިބުމުން، އެއީ އެ ކަލޭގެފާނަކަށް ކަރަދަރުކުރެވޭގޮތެއް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގެ ގުނަވަންތައް ކަސައިގެން ގެނައުމަށްބަލާކަމި، ބަރަހުގެ ފޮނުވިއެވެ. އެއީ، އެބައިމީހުންކުރު ބާރަކު، އެ ކަލޭގެފާނު ގަދަފަދަކަމުން ކަލޭގެފާނަށް ޖަހާލުމުގެ ކުރިން ބޮޑަކަށް ވެއިރުގެ ގޮތްހުރިއެވެ. ހަމަވެސް، (އެ ބައިމީހުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު އިސްތިއުބާރު ކުރެއްވީ) މާތް اللَّهُ، އާސިމާ ދީލާއަށް ވިލާގަނޑެއް ފޮނުއްވައި މާލިކުގައިދަރުކުރު ބޭނު ފަސްކަރުއް ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހު، އެސްތަހުގެން (ބަމަރާތި) ޖެހިއްޖެސްފޮނުވި މީހުންގެ ހިސާބުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ސަލާމަތްކުރިއެވެ. ފަހު، އެބައިމީހުންނަށް އެ ހަށިކޮޅުގެ ގުނަވަންތައް ކަސައިގެން ނުވިއެވެ.''

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ''މި ބާބާ ގުޅުންހުރި އެތަކެއް ސައްޙަ ހަދީޘް މިގެ ކުރީގެ ބައެއް ބާބުތަކުގައި ވަނީ އިސްވެ ދެއްސެވިފައެވެ. އެގޮތުގައި، ސޫރަތުލްޖިންނާ އާއި ތަރުތީބުގެ ގޮތުން އަދިވެސް ގޮސްއުނދުން ޖިނާގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވާ (30ވަން) ބަޔާއި، އަޞްޙާބުލް ޖުމުޢާގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވާ (259ވަން) ބަޔާއި، ހުރަޢައިގައި ތިބިމީ ހުން މީހުންގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވާ (12ވަން) ބަޔާއި، އުވައިލި މީހާގެ ބަޔާއާއި ދެންފަހަސްގޮތް ވިދާޅުވެން ގޮވައިލެވުން އަދިއަރި މީހާގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވާ (562 ވަން) ބަޔާއި، މިނޫން ވެސް އެތަކެއް ބަޔާއި ދަލީލުތަކެއްވެއެވެ. އެއީ މަޝްހޫރު ކަންތައްތަކެކެވެ. ތައުފީޤުދެއްވުންވަނީ، اللَّهُ ގެ ހަތުރުގައިންނެވެ.''

1510– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَا سَمِعْتُ عُمَرَ ﷺ، يَقُولُ لِشَيءٍ قَطّ: إِنِّي لأَظُنُّهُ كَذَا، إِلاَّ كَانَ كَمَا يَظُنُّ". (رَوَاهُ البُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަކީ ރުއްސުންތެރިއެއް ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ) ގެ ހިތައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންތެރިއެއް ޢުމަރުގެފާނު ކަމަކާމެދުގައި، ހިމަނާނާ ދެކެލައްވައި މިވެނި ގޮތަކަށް ވިދާޅުވެއްޖެނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެކެލެއްވި ގޮތަކަށް އެކަމެއް ވެގެންދާ އެއްވެސް ކަމެއްގެ ވާހަކަ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއަޅެއް ހިމަނާނާ އައްސަވައި ފައެއްނުވެއެވެ.''

* * * * *

254- ގީބަތުން ހަރާމުކަމާއި
ދޫ ރައްކާތެރިކުރުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًاۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ (الْحُجْرَات: ١٢) މާނައީ: "އަދި ތިޔަ ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކަށް ގީބަތުނުދައްކާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް އޭނާގެ އަޚާގެ މަސް ދުޔަކޯން ކެއުމަށް ލޯބިކުރާނެ ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަމަކަށް ނުރުހޭނޫނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން اللهއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللهއީ، ގިނަގިނައިން ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ ރަޙީމުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا﴾ (الإسراء: ٣٦) މާނައީ: "އަދި ތިބާއަށް އެ ކަމަކާމެދު އެނގުމެއް ނުވާކަމަކަށް ތިބާ ތަބާނުވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިވުމާއި، ފެނުމާއި، ހިތާއި، މިއިން ކޮންމެ ކަމަކީ، އެއާ ގުޅޭ ސުވާލުކުރެއްވޭނެ ކަމެއްކަމުގައިވިއެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ (ق: ١٨) މާނައީ:" (ކުރާ ބަހަކުން) ބަހެއްވެސް އޭނާގެ ކައިރީގައި ހާޟިރުވާ މަލާއިކަތުންގެ، ޙާޟިރުކަން އެއްވެސް ބަހެއް ނުބުނެވެއެވެ."

اعْلَمْ! أَنَّهُ يَنْبَغِي لِكُلِّ مُكَلَّفٍ أَنْ يَحْفَظَ لِسَانَهُ عَنْ جَمِيعِ الْكَلاَمِ إِلاَّ كَلاَمًا ظَهَرَتْ فِيـــهِ

الْمَصْلَحَةُ، وَمَتَى اسْتَوَى الْكَلاَمُ وَتَرْكُهُ فِي الْمَصْلَحَةِ، فَالسُّنَّةُ الإِمْسَاكُ عَنْهُ، لأَنَّهُ قَدْ يَنْجَرُّ الْكَلاَمُ الْمُبَاحُ إِلَى حَرَامٍ أَوْ مَكْرُوهٍ، وَذَلِكَ كَثِيرٌ فِي الْعَادَةِ وَالسَّلاَمَةُ لاَ يَعْدِلُهَا شَيءُ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަންނަވަމުންނުއްޓެވެ! ކޮންމެ މުކައްލަފެއްގެ މައްޗަށް އޮންނާނީ ދޫ ގުޅުގުޅުގެ ވާހަކަދެއްކުން ރައްކާތެރިކުރުން ހުއްޓެވެ. ހަމައެކަނި، އެ ވާހަކައަކީ، މަސްލަޙަތެއްހުރި ވާހަކައެއްކަމުގައި ހުރި ވާހަކައެއްނަމަ، އެ ވާހަކައެއް ދެއްކޭނެއެވެ. މަސްލަޙަތުގެ ގޮތުން އެ ވާހަކައެއް ދެއްކުމާ ނުދެއްކުން ހަމަހަމަވެއްޖެނަމަ، އެފަދަ ވާހަކައެއް ނުދައްކައި ހުއްޓުން ސުންނަތެވެ. އެއްގޮތަކީ އެހެން ވާހަކައަކީ މުބާޙު ވާހަކައެއް ކަމުގައި ވިޔަސް (ދެއްކުން) ޙަރާމު ނުވަތަ މަކްރޫހު ވާހަކައެއްކަމުގައި ވެދާނެއެވެ. އަދި މިއީ، ގިނަފަހަރަށް ހިނގާ ކަމެކެވެ. ސަލާމަތްކަމާ އަޅާކިޔޭނެ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ."

1511– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ، فَلْيَقُلْ خَيْرًا، أَوْ لِيَصْمُتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "އަބޫ هُرَيْرَةَ ﵁، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {(މިދުނިޔޭގައި) اللَّهُ އަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ މީހާ، (ދެންނަށް!) ހެޔޮ، އެއްޗެއް، (ބުނެވޭނަމަ) ބުނާ ނޫނީ ހަމަ ނުބުނެ ހިމޭނުންތިބޭށެވެ.}"

وَهَذَا الْحَدِيثُ صَرِيحٌ فِي أَنَّهُ يَنْبَغِي أَن لاَ يَتَكَلَّمَ إِلاَّ إِذَا كَانَ الْكَلاَمُ خَيْرًا، وَهُو الَّذِي ظَهَرَتْ مَصْلَحَتُهُ، وَمَتَى شَكَّ فِي ظُهُورِ الْمَصْلَحَةِ، فَلاَ يَتَكَلَّمُ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މި ޙަދީޘް، އެއްވެސް މީހަކު ދައްކާ ވާހަކައަކީ (ދީނީގޮތުން ދުނިޔަވީގޮތުން) މަސްލަޙަތު ހުރި، ހެޔޮ ވާހަކައެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުދައްކަވާށެވެ، އަދި އެ ވާހަކައިގެ މަސްލަޙަތު ހާމަނުވާކަމުގައި އެނގޭ ވާހަކައެއް ނުދައްކަވާށެވެ. އެ ވާހަކައެއް ދެއްކުމުން ހުރި ސަބަބު ދަލީލު ހާމަނުވާނަމަ ވެސް، އެފަދަ ވާހަކައެއް ދައްކައިގެން ނުވާނެކަން މި ޙަދީޘް އަންގައެވެ."

1512– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْمُسْلِمِيْنَ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِن لِسَانِهِ وَيَدِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ).

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމޫސާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. މުސްލިމުންނަކީ އެންމެ އިތުރުކަންބޮޑީ ކާކުތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) އޭނާގެ ދުލުގެ ނުބައިކަމާއި، އޭނާގެ އަތުގެ ނުބައިކަމުން އެހެން މުސްލިމުން ސަލާމަތްވެގެންވާ މީހާއެވެ.}''

1513– وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ، وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ، أَضْمَنْ لَهُ الْجَنَّةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ދެ ކޯކަށިގަނޑުގެ ދެމެދުގައިވާ ތަނާއި (މާނައީ: ދުލާއި) އެ މީހެއްގެ ދެ ފައިގެ ދެމެދުގައިވާ ތަން (މާނައީ: ފަރުވާތި ގުނަވަން) ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވާނަމަ (ދުލާއި ފަރުޖު) ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމާނާތްތެރިކަމާއެކު ރައްކާތެރިކޮށްދޭ މީހަކަށް ސުވަރުގެ ދޭނެކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ޒާމިންވެވަޑައިގަންނަވާނަމެވެ.}''

1514– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مَا يَتَبَيَّنُ فِيهَا، يَزِلُّ بِهَا إِلَى النَّارِ، أَبْعَدَ مِمَّا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އަޑު ތިމަންކަލޭގެފާނު އައްސަވައިފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، އަޅާ، ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ. އެކަމަކު އެއީ، ދައްކަންވީ ކަމަކީ ވާހަކައެއްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯ އޭނާއަށް ނޭނގެއެވެ. (ވީ، އެކަމުގެ ސަބަބުން) މަޝްރިޤާއި މަޣްރިބާ ދެމެދުގެ ދުރުމިނަށްވުރެ ވެސް ދުރަށް، އޭނާ ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ސޮއްސަވައިލެވިގެން ދެއެވެ.}''

1515– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالَى، مَا يُلْقِي لَهَا بَالاً يَرْفَعُهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَاتٍ، وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ تَعَالَى، لاَ يُلْقِي لَهَا بَالاً يَهْوِي بِهَا فِي جَهَنَّمَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަޅާ، اللَّهُގެ ރުއްސެވުމަށްވާ ގޮތުން ލިބޭނޭ ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ. އެކަމަކު އޭރު، އޭނާ އެ ކަމަށް ގަސްދުކޮށްގެން ދެއްކި ވާހަކައެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. (ނަމަވެސް) އެ ކަމުގެ ސަބަބުން اللَّهُތަޢާލާ އޭނާ އުފުލާ ދަރަޖައަކަށް މަތިވެރިކުރައްވައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަޅާ، اللَّهُގެ ނުރުއްސެވުން ލިބޭނޭ ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ. އެކަމަކު އޭރު، އޭނާ އެކަމަށް ގަސްދުކޮށްގެން ދެއްކި ވާހަކައެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމުގެ ސަބަބުން އޭނާ ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް ވެއްޓިގެންދެއެވެ.}"

1516– وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحمَنِ، بِلاَلِ بْنِ الْحَارِثِ الْمُزَنِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالِى، مَا كَانَ يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ، يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ، مَا كَانَ يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ، يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا سَخَطَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ". (رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمُوَطَّإِ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާން، ބިލާލް ބިން އަލްޙާރިޘް އަލްމުޒަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އާދަމުގެ ދަރިއަކާ، اللَّهُގެ ރުއްސެވުމަށްވާ ގޮތުން ލިބޭނޭ ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ. (އެ ވާހަކަ ދައްކާ ހިނދު) އޭރު، އޭނާއާއިގެން ކިޔާ މަތިވެރި މަގާމަކަށް ފޯރާނެ ވާހަކައެއްކަމާމެދު އޭނާގެ ކުރެވުނު ޚިޔާލެއް ނުކުރެއެވެ. ފަހެ، އެކަމުގެ ސަބަބުން، އޭނާއާނގެ ބަރުޒަޚަށް އެ ދުވަހު ދަރުމަތެރިކޮށްދެއްވާނެ ތާނދާން (އެބަހީ: އޭނާ މަރުވެއްޖައުމަން ތާނދާން ނުވަތަ ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާއާނގެ ދަރުބާރަށް ހާޒިރުވެއްޖައުމަން ތާނދާން) اللَّهُތަޢާލާ އޭނާއާނގެ ރުއްސެވުމާ ދިމާ ގޮތުން އެ ވާހަކައެއް މަތިކޮށް ލިޔުއްވާ ގޮތުގައިވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އާދަމުގެ ދަރިއަކާ، اللَّهُގެ

ނުކުރެއްސެވުން ޚިޠާބުން ވާހަކައެއް ދައްކައެވެ. (އެ ވާހަކަ ދައްކާ ހިނދު) އެއީ، އާންމާއިގެން ކާފަރު ދަރުނ ދަރަޖަޢަކަނަ ފުރާނަ ވާހަކައެއްކަމާދެރާ އާންމާގެ ކުޅަވަސް ޙާލަތުގައި ނުހުރެއެވެ. ދެން، އެކަމުގެ ސަބަބުން، އެކަލާނގެ ރަސޫލަކަށް އެ މީހާ ދަރުމަދުކޮށްކޮށްފުމަށް ތާނގެން، اللّٰهُ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ނުކުރެއްސެވުން އެ މީހުގެ މައްޗަށް ޙިތްރަވަމުން ގެންދަވާހުށީވެ.}"

1517– وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَدِّثْنِي بِأَمْرٍ أَعْتَصِمُ بِهِ، قَالَ: "قُلْ رَبِّيَ اللَّهُ، ثُمَّ اسْتَقِمْ" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَخْوَفُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ؟ فَأَخَذَ بِلِسَانِ نَفْسِهِ، ثُمَّ قَالَ: "هَذَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "ވަޙީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސަވައިގެން ސުފްޔާނު ބިން ޢަބްދުاللّٰهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑު އެކަމެއްގައި ސާބިތުވެހުރުމަށް އަޅުގަނޑަށް ގޮތަކަށް ވިދާޅުވެދެއްވުން އެދެމެވެ. ނަބިއްޔާ ޤައުލުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ވިދާޅުވާށެވެ! "رَبِّيَ اللَّهُ" (އެބަހީ: اللّٰهُއީ އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.) އެއަށްފަހު، އެބަހުގެ މަތީގައި ސާބިތުވެ، ދެމިހުންނަވާށެވެ.} (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑާމެދުގައި ކަލޭގެފާނު އެންމެބޮޑަށް ބިރުގަންނަވާ ވަގުތަކީ ކޮންކަމަކާ މެދުގައިތޯއެވެ؟ (މިހެން ދެންނެވުމުން) އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ ދޫގައި ހިފަހައްޓަވައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު ނަބިއްޔާ ޤައުލުކުރެއްވިއެވެ. {މިއީއެވެ.} (އެބަހީ: ކަންތައް މިހާމެދުގައި ވިޔަސް، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެންމެ ބޮޑަށް ބިރުގަންނަވަނީ ކަންބޮޑުވެވޭގޮތަށް ތިބާގެ ދޫ ނުބައިކަމާ މެދުގައެވެ.)"

1518– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تُكْثِرُوا الْكَلاَمَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلاَمِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى، قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ! وَإِنَّ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: "ވަޙީ اللّٰهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސަވައިގެން ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޤައުލުކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ ގޮތުން ނޫން ބަސްތަކު ބަސްމަގު ގިނައިން، ތިޔަބައިމީހުން ނުބުނާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ ގޮތުން ނޫން ގޮތަކުން ބަސްތަކު ގިނަ ބަސްމަގަކީ، އެކަމުގެ ސަބަބުން

ހިތް ހަރުކަށިކުރުވާނޭ ކަމެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންކުރެ ﷲއާ (އެބަހީ: އެކަލާނގެ ރަޙްމަތާ) އެންމެ ދުރުވެގެންވާ މީހަކީ، މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ހިތްހަރު މީހާއެވެ.}“

1519- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ وَقَاهُ اللَّهُ شَرَّ مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ، وَشَرَّ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ، دَخَلَ الْجَنَّةَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ދެ ކަތިރިގަނޑުގެ ދެމެދުގައިވާ ތަނާއި، (އެބަހީ: ދުލާއި) އެ މީހެއްގެ ދެފައިގެ ދެމެދުގައިވާ ތަނުގެ (އެބަހީ: ޖިންސީ ގުނަވަނުގެ) ނުބައިކަމުން މާތް ﷲ ރައްކާތެރިކުރެއްވި ކަނޑައެޅިގެން މީހާ، ސުވަރުގެއަށް ވަންނާނެއެވެ.}“

1520- وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﵁، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسولَ اللَّهِ! مَا النَّجَاةُ؟ قَالَ: "أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُكَ، وَابْكِ عَلَى خَطِيئَتِكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. (ނަރަކައިން) ނަޖާތްލިބުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާގެ ދޫ ތިބާގެ ބާރުދަށުގައި ބަހައްޓާށެވެ! (އެބަހީ: ތިބާގެ ދުލުން ބުނާ ބަސްތައް ނުބައިކަމުން ރައްކާކުރާށެވެ.) އަދި ތިބާގެ ގެއްލުމެއްވާފަދަ ކަންކަމުން ތިބާގެ ގޭގައި ހުންނާށެވެ. (އެބަހީ: ގެއްލުމެއްވާފަދަ ކަންކަމުގައި ﷲއަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމުގެ ގޮތުން، ގޭގައި ނުލަފާ މިސްކިތުގައިވެސް ވުމާ ހުރުމަށެވެ.) އަދި ތިބާގެ ކުށްތަކާމެދު ހިތާމަކޮށް (ކަރުނަ އޮހޮރުވައިގެން) ރޯށެވެ!}“

1521- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ، فَإِنَّ الأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسَانَ، تَقُولُ: اتَّقِ اللَّهَ فِينَا، فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ: فَإِنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا، وَإِنِ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنَا". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލް ޚުދުރީގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އާދަމުގެދަރިޔާ (ކޮންމެ އިންސާނަކު) ހެނދުނަށް އަރާއިރު އޭނާގެ ހަށިގަނޑުގެ އެންމެހައި ގުނަވަންތައް (ނިކަމެތިކަމާއެކު) ދުލަށް މުނާޖާތްކުރާނެއެވެ. ބުނާނެއެވެ.

ދިމަސްދުންނަންޖަކާއި ތިޔާ اللَّهُއަށް ބިރުވެރިވާނެއެވެ. ދޯ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނީ، އަހުރެމެން ސާކްރުވުމަށް ބެހެއްޓުނީއެވެ. ތިޔާ (اللَّهُގެ ދަޝުގަހި) ސާޙިބުވެއްޖެނަމަ، އަހުރެމެން ސާޙިބުކުރާއްޖެވެ. އަދި ތިޔާ މަލެން ކަސާރުރުވެއްޖެނަމަ، އަހުރެމެން ހަމަމަލެން އެއްކިބާވެރުންޖެވެ.}"

1522– وَعَنْ مُعَاذٍ رضي الله عنه، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ، وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ؟ قَالَ: "لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيهِ: تَعْبُدُ اللَّهَ لاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيْلاً" ثُمَّ قَالَ: "أَلاَ أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِيءُ الْخَطِيئَةَ، كَمَا يُطْفِيءُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلاَةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ" ثُمَّ تَلاَ: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾ (السجدة: ١٦، ١٧).

ثُمَّ قَالَ: "أَلاَ أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الأَمْرِ، وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ" قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "رَأْسُ الأَمْرِ الإِسْلاَمُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاَةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ" ثُمَّ قَالَ: "أَلاَ أُخْبِرُكَ بِمِلاَكِ ذَلِكَ كُلِّهِ؟" قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ، قَالَ: "كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّا لَمُؤَاخَذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلاَّ حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ سَبَقَ شَرْحُهُ.

މާނައީ: "މުޢާޛު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ.) ޔާ ރަސޫލުﷲ! އަހުރެން ސުވަރުގެއަށް ވައްދައިދޭނެ، އަދި ނަރަކައިން ދުރުކޮށްދޭނެ ޢަމަލެއް ކިޔައިދެއްވާށެވެ. ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރީ ބޮޑު ކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ. އެހެނަސް، އެއީ اللَّهُ ފަސޭހަކޮށްދެއްވާ މީހަކަށް، ފަސޭހަ ކަމެއްގައެވެ. ތިބާ اللَّهُއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ! އެކަލާނގެއާ އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރާށެވެ. އަދި ނަމާދު ޤާއިމުކުރާށެވެ. އަދި ޒަކާތް ދޭށެވެ. އަދި ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފާށެވެ. އަދި ތިބާ އެކަމަށް ކުޅަދާނަވާނަމަ ބައިތުﷲ އަށް ޙައްޖުކުރާށެވެ.} ދެން ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހެޔޮކަމުގެ ދޮރުތައް އަހުރެން ކަލޭގެފާނަށް ދައްކައިދޭންވީތޯއެވެ؟ ރޯދައަކީ ދިފާޢުވާ ތަކެއްޗެކެވެ. ޞަދަޤާތަކީ ފާފަތައް ނިވާލާ ތަކެއްޗެކެވެ. ފެނުން އަލިފާން

ނިއްވައިލެވޭ ފަދައިންނެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ދަންވަރުގައި މިހާ ކުރާ ނަމާދެވެ.} މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު، (އައްސަޖިދަ ސޫރަތުގެ 16، 17 ވަނަ އާޔަތް) ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ މިތަންފަށައިގެން ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾ މިހާ ހިސާބަށް ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ. (މި ދެ އާޔަތުގެ މާނައީ: {އެމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ބިރުވެތިކަމާއި އުންމީދާއެކު ދުޢާކުރާ ހާލު، އެމީހުންގެ އަރިކަށިތައް (ނިދާލުމަށް ހުންނަ ތަކަތި) ތަންމަތިތަކާ ދުރުވެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ، އެމީހުންނަށް ދެއްވި ރިޒުގުން، އެމީހުން ހޭދަކުރެތެވެ. ފަހެ، އެމީހުންނަށްޓަކައި ފޮރުވިފައިވާ ލޮލުގެ ފިނިކަން (އެބަހީ: ލޮލަށް ފިނިކަންދޭނިވި، ސިފަތަކުގެ ނިޢުމަތްތަކެއް) އެއްވެސް ނަފްސަކަށް ނޭނގެތެވެ. (އެއީ) އެމީހުން ކުރަމުންދިޔަ ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާއެއްކަމުގައެވެ.}

އެއަށްފަހު ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. ދީނުގެ އަސްލަކީ، އަދި ތަނބަކީ، އަދި އެންމެ އުސް ކުރިއްބޮޅި ކޮބައިކަން ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟ (މުޢާޛުގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިމެވެ. އާދޭހެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. {ދީނުގެ ބޮލަކީ، ނުވަތަ އަސްލަކީ އިސްލާމްކަމެވެ. (އެބަހީ: اللّٰهُއަށް ފުރިހަމައަށް ކިޔަމަންވުމެވެ.) އަދި ދީނުގެ ތަނބަކީ ނަމާދެވެ. އަދި ދީނުގެ އެންމެއުސް ކުރިއްބޮޅި ނުވަތަ އުސްކޮޅު ކަމުގައިވާކަމީ، (اللّٰهُ ގެ މަގުގައި) ޖިހާދުކުރުމެވެ.} އެއަށްފަހު ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {މި ހުރިހައިކަމެއް ބިނާވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށްކަން ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންތޯއެވެ؟} (މުޢާޛުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިމެވެ. އާދޭހެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. (އަދިވެސް) އެކަލޭގެފާނުގެ އަތިއްލަފުޅު ދޫފުޅުގައި ހިއްޕަވައިލެއްވިއެވެ. ދެން ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު މި، ހިފަހައްޓަވާށެވެ.} (އެބަހީ: ދޫ ރައްކާތެރިކުރައްވާށެވެ.) (މުޢާޛުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިމެވެ. ޔާ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއިން (އެބަހީ: ދުލުން) އަޅުގަނޑުމެން ދައްކާ ވާހަކައަކީ، އެއާ މެދުގައި އަޅުގަނޑުމެން ސުވާލުކުރެއްވޭނެ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ މަންމައަށް ތިބާގެއްލިއްޖެއެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު ހަދާހާ ނުވިސްނާނަމަ ތާއެވެ!) މީސްތަކުން މޫނުމަތިން (ތިމާ ގެންގޮސް) ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭނީ، އެބައިމީހުންގެ ދޫތަކުން ހާސިލުވިގެން ކަންތައް ފިޔަވައި އެހެން ކޮންކަމަކުންހެއްޔެވެ؟}“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަ މީގެ ކުރީގައި ބާރަސްވެރިޔާއިމާކަމުގެ އަޑުއިވާމުން ނަމަވެ ލިޔުއްވައިގެން ނަމަވެސް، މީގެކުރިން މި ޙަދީޘް ބާރަސްކުރައްވައިގެން އުޅުނެވެ. އަދިވަޔަ ޝަރަޙައް އަޑުއަހަނަށް ތަރުޖަމާކުރައްވި ނުސްޚާއިން (ސ/572) ނަގައިގަނެ، "މުޤައްދިމާ")

1523– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَتَدْرُونَ مَا الغِيبةُ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ" قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِن كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ؟ قَالَ: "إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُن فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهَتَّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުން އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުމެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ޣީބަތްވުމަކީ ކޮބައިކަން ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަވަތޮއްތޯ؟} (އަސްޙާބުން) ދަންނަވައިފިއެވެ. މާތްކަން ދަންނަވާ ގޮތަކީ، اللَّهُއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދަންނަވައި ގެތުން ބޭނުވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ) ތިބާގެ އަޚާ ނުރުހޭކަމެއް، އޭނާ ނުރުހޭކަމެއްގައި ސިފަކުރުމެވެ. ތިބާ ވާހަކަދައްކާލުމެވެ.} ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ އަޚާގެ ކިބައިގައި އަޅުގަނޑު ދައްކާވާހަކަ އޮތްކަމުގައިވާނަމަ ކަންހުރިގޮތަކީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: އެހެނެއް، އެއީ ޣީބަތްކުރުމުގައި ވަންނާނެތޯ؟) ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިބާ، އޭނާގެ ކިބައިގައި އެވާ އެބަސްކަމެއް ހުރިނަމަ، ތިބާ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ޣީބަތްކުރީއެވެ. އަދި އެވާ އެ ބަސް ކަމެއް، އޭނާގެ ކިބައިގައި ނެތިނަމަ، އެވާހި އޭނާގެ މައްޗަށް ދޮގުހަދައި ބޭނުމެއް ނެތް ތުހުމަތެއްކަމުގައިވެއެވެ.}"

1524– وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ يَوْمَ النَّحْرِ بِمِنَى فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ:" إِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَومِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުން އަބޫބަކްރާ (ނުފައިއްބުނުގެ ބޭކަލެއް)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުމެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގައި، މިނާގައި، ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު (އެބަހީ: އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދެއްވި ޚުޠުބާގައި ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ލޭއާއި (އެބަހީ: ފުރާނަތަކާއި) ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި،

ތިޔަބައިމީހުންގެ އަބުރަކީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ދުވަހުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދައިން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި މައްސަރުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދައިން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ރަށުގެ ހުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދައިން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހަރާމްވެގެންވާ ތަކެއްޗެވެ. ދަންނާށެވެ! (اللّٰهُ ގެ މި ހުކުމްތައް) ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށް ދެއްވައިފީމުހެއްޔެވެ؟} (އެބަހީ: މި ކަންކަމާމެދުގައި اللّٰه އަންގަވައިފައިވާ ގޮތް ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް މި ބަޔާންކޮށްދެއްވީމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަންކަމަށް ހައްކައުތެރިވާނުހިކަމެވެ.)“

1525– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: تَعْنِي قَصِيرَةٌ، فَقَالَ: "لَقَدْ قُلْتِ كَلِمَةً لَو مُزِجَتْ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمَزَجَتْهُ"

قَالَتْ: وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا، فَقَالَ:"مَا أُحِبُّ أَنِّي حَكَيْتُ إِنْسَانًا وَإِنَّ لِي كَذَا وَكَذَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

وَمَعْنَى: "مَزَجَتْهُ" خَالَطَتْهُ مُخَالَطَةً، يَتَغَيَّرُ بِهَا طَعْمُهُ، أَوْ رِيحُهُ لِشِدَّةِ نَتْنِهَا وَقُبْحِهَا، وَهَذَا مِنْ أَبْلَغِ الزَّوَاجِرِ عَنِ الْغِيبَةِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ﴾ (النجم: ٣ – ٤)

މާނައީ: ”މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި (އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިން އަނބިކަނބަލުންގެތެރެއިން އެއް ކަނބަލަކު) ތިމަންކަމަނާ ދަންނަވާފީމެވެ. “ސަފިއްޔާ ގެ (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، ސަފިއްޔާ ބިންތު ހުޔައްޔު ބިން އަޚްޠަބުގެ) އެވަރިމިވަރި ސިފައާމެދުގައި ކަލޭގެފާނަށް ފުދޭނެއެވެ.“ ޙަދީޘުގެ ބައެއް ރާވީން، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވި ބަސްކުރުކަމާ ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރައްވައި ވިދާޅުވެފައިވަނީ، އެ ކަމަނާގެ (އެބަހީ: ސަފިއްޔާކަމަނާގެ) އިސްކޮޅުކުރުކަން ތުއްތުކަމުގެ ވަރަށް އެ ކަމަނާ (އެބަހީ: ޢާއިޝަތުގެފާނު) ދަންނަވާފައިވަނީއެވެ. ފަހެ، އިތުރުކަލޭގެފާނު ރަސޫލާކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަމަނާ ތިޔަވިދާޅުވީ، ވަރަށް ނުރަނގަޅު ބަސްފުޅެކެވެ. އެ ބަސްފުޅު އެއީ (އިހްސާސްކުރެވޭ އެއްޗެއްނަމަ) މި ކަނޑުގެ ފެނާއި އެއްކޮށްލެވިއްޖެނަމަ، އެ ކަނޑު ތަޣައްޔަރު ވެއްޖެއެވެ.}

(ޖާއިޝަކުރެވޭނެ) ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ ފަހަރަކު) އިތުރުއެކަށީގެންވާގޮތުގެ ކުރިފުޅު މަތީގައި ތިމަންކަމަނާ ކޮންމެވެސް މީހެއްގެ ނަކަލުކުރެއްވީމެވެ. (އެބަހީ: އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައިހުރި ގޮތަކަށް ތިމަންކަމަނާ އެ ސިފަ ދެއްކެވީމެވެ.) ފަހެ، އިތުރު އެކަށީގެން ބަދިގެކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެފަދަވިޔަސް ވަރަކަށް މުދަލެއްކަމެއް ލިބިވަޑައިގެން ކަމުގައި ވިޔަސް އެއްވެސް އިންސާނެއްގެ ނަކަލުކުރެއްވުމަކީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ރުހިވަޑައިގަންނަވާ ކަމެއްނޫނެވެ.}"

(ނޯޓް: ވިސްނުވުންހުއްޓެވެ! މިހަކަ އިސްކޮޅުން ކުރުވުމަކީ، ނުވަތަ މިހަކަ ވަކިގޮތަކަށް ހިނގުމަކީ، ނުވަތަ މީހެއްގެ ކިބައިގައި އުފެދުމުގެ އެފަރާތަކާއި ހުރުމަކީ، އެ މިހަކަ އަމިއްލައަށްކުރި ކަމެއްނޫނެވެ. އެފަދަ ކަންކަމާ މުނާސަބު މަޢާފެއްކުރުމުން، ބަދުގޮތުގައި އެ މަޢާފެއް ހައްދުވަނީ، ތިބާ އެއި އަނގާފަސް ގެއްލި ގެތިބުވަނަވި ﷲ އަށް. މިކަން އެހެން ނުބައި ކަމަކަށްވެސް، އެދުވަ ކަންކަމާ ވާހަކަދައްކައި މަނާމުކަށްދުރުން، އެހެން ﷲގެ ޤުދުރަތުން ނިސްބަތްވާ ކަމަކަށްވެއެވެ. އަދި އެއީ، އެ މަނާމު ބައްދުވި މިހަކަ އެ ކަމާ ދުރަށް، ތަދުވެފައިވާން ކަމާކަމާބެހޭކަމެވެ. ނަމަވެސް، ހިތާމައެއްޖެއްސެވެ. މިއަދު ފަންނުގެ ނަމުގައި، މިހުން ހިނގާމޮތު ހިނގުމައި، މިހުން ވާހަކައެއްކާމޮތު ވާހަކަދައްކަމުއި، ނުވަތަ އެނޫން ގޮތްގޮތުގައި ވެސް މިސްމިހުނުނު މަނާމުކަރުމަށް، ދިނުބައިހަރު އެއްވެސް ކަމެއްނޫނުކަމަކަށް ކަންފަސޭކަންތަކެއް ފަހިވާ ކަމެކެވެ. "މުހިދުޖެހު")

އަޙުއިމާމުއް ނަވަވީ، ވިދާޅުވެފައިވާ. "މި ބަދިޑިގައިވާ "مَزَجَتْهُ"ގެ މާނައަކީ، އެއްޗެއް އަނބައްޗަކާ އެއްކަލުމެވެ. އޭގެ ސަބަބުން، އެ އެއްކަލުވުން އެއްޗެއްގެ ވަސް، ނުވަތަ ރަހަ ބަދަލު އައުމެވެ. އެއީ، އެ އެއްކަލުވުން އެތިގައިވާ ކަނޑުފަރުގެ ނުވަތަ ނުބައިކަމުގެ ބޮޑުކަމާހުރުއެވެ. މިއީ، ޣީބަތެން، ނޭދެވުނުގެ ނުބައިކަން ވަރަށް ގާދަކަށްބޮޑުއެއްގައި ބަޔާންވެގައިވާ ބަސްފުޅެކެވެ. އަދި މިއީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަދިއްޔަތުލެގެތިން ބަޔާންކުރައްވާ ކަލާމުތަކުގެ ކަނަވަރު ކޮށްދެއްވުމުގެ ބޮޑުން، ކިރިކި ފުރާނުގެ އަޙްސަނުގު ސޫރަތުގެ 4،3 ދަ އާޔަތް އަލްއިމާމުއްނަވަވި ގެންނަވައިފައިވެއެވެ. އެ ދެއާޔަތުގެ މާނައަކީ، {އަދި އެކަލޭގެފާނު އަމިއްލަ އެދުންފުޅަކަށް ވާހަކަފުޅެއް ނުދެއްކެވޭމެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނަށް އިއްވާ ވަޙީއެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވެތެވެ.}"

1526- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ، لَهُمْ أَظْفَارٌ مِن نُحَاسٍ يَخْمِشُونَ بِهَا وُجُوهَهُمْ، وَصُدُورَهُمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلاَءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلاَءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ، وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނާއިގެން މިޢުރާޖު އަރައިވަޑައިގެންނެވުނު ތާ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ބަޔަކުމީހުންގެ ކައިރިން ވަޑައިގަތީމެވެ. އެ ބަޔަކުމީހުންގެ ނިޔަފަތިތައް ވަނީ، ރަތްލޮއިންނެވެ. އެއިން އެބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި މޭތެރެއަށް (ވަޔާއަޅައި) ނިޔަފަތިން ދަމަނީއެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީމެވެ. މިއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ އޭ ޖިބްރީލުގެފާނެވެ! އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިބައިމީހުންނަކީ، މީސްތަކުންގެ (މަސް) ކައިފައި، އެބައިމީހުންގެ އަބުރަށް އަރައިގަތް މީހުންނެވެ.}"

1527- وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "كُلُّ الْمُسَلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَعِرْضُهُ، وَمَالُهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް އަނެއް މުސްލިމެއްގެ ލޭއާއި، އޭނާގެ އަބުރާއި، އޭނާގެ މުދަލު ހަރާމްވެގެންވެއެވެ.}"

* * * * *

255- ޣީބަތްކުރުމުގެގޮތުން ދައްކާވާހަކަ އަޑުއެހުމަކީ ވެސް

ހަރާމްކަމެއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ޚުލާޞާގައި، އެއްވެސް މީހެއްގެ ޣީބަތް، ނަމީމާކުރުމުގެ ގޮތުން ދައްކާވާހަކަ އަޑުއެހުމަކީ ވެސް ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، ޣީބަތްކުރުމުގެގޮތުން ދައްކާ ވާހަކައެއް އަޑުއިވިއްޖެނަމަ، އެކަމާ އިންކާރުކުރުމާއި، އެ ވާހަކަދައްކާ މީހަކަށް ނުވަތަ ބަދަލަށް އެކަން ނުކުރުމަށް އަމުރުކުރުމާއި، އަދި އެއްވެސް ސަބަބަކާހުރެ މިފަދައިން އެކަން ނުކުރެވޭނަމަ، ނުވަތަ އެކަން މަނާކުރުމުން ވެސް ހުއްޓައިނުލެވޭނަމަ، އެތަނުން މަޖިލީހުން ދުރުވުން ގޮސް އެއްނަމަ، އެ މަޖިލީހުން ވަކިވެ ދިޔުމަށް އަމުރުކުރައްވާފައިވާކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَإِذَا سَمِعُواْ ٱللَّغْوَ أَعْرَضُواْ عَنْهُ وَقَالُواْ لَنَآ أَعْمَـٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَـٰلُكُمْ سَلَـٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى ٱلْجَـٰهِلِينَ ﴾ (القصص: ٥٥) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންނަށް ބާޠިލު ވާހަކަ އިވުނުހިނދު، އެއުރެން އެއިން އެއްކިބާވެގަތެވެ. އަދި އެއުރެން ބުނެތެވެ. ތިމަންމެންނަށް، ތިމަންމެންގެ ޢަމަލުތަކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކެވެ. ތިމަންމެންނާ ތިޔަބައިމީހުންނާ ވަކެވެ. (އެހެނީ) ތިމަންމެން، ޖާހިލުންނާއެކު އުޅުމަކަށް ނުއެދެމެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنِ ٱللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴾ (الْمُؤْمِنُون: ٣) މާނައީ: "އަދި އެއުރެންނީ، ބާޠިލު ވާހަކަތަކާއި، ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވެތިބި މީހުންނެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴾ (الإسراء: ٣٦) މާނައީ: "އަދި ތިބާއަށް އެ ކަމެއްގެ ޢިލްމު ނެތް ކަމަކަށް، ތިބާ ތަބާނުވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިވުމާއި، ފެނުމާއި، ހިތާއި، މިއިން ކޮންމެ ކަމަކީ، އެއާމެދު ސުވާލުކުރައްވާނޭ ކަމެއްކަމުގައިވިއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾ (الأنعام: ٦٨) މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކާމެދު ތޫރުވާހަކަ ދައްކައިދާ މީހުން ކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގެންފިނަމަ، އެއުރެން އެ ނޫން ވާހަކައެއް ދައްކަން ފަށަންދެން އެއުރެންގެ ކައިރިން ވަކިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ! އަދި ޝައިޠާނާ ކަލޭގެފާނު ހަނދުމަނެތި ކޮށްފިނަމަ (އެކަން) ހަނދުމަފުޅުވުމުން ފަހު، އަނިޔާވެރި މުޝްރިކުންނާއެކު ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ނިށީނުގަންނަވާށެވެ!"

1528– عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيْهِ، رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ القِيَامَةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބުއްދަރްދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ މުސްލިމު އަޚާގެ އަބުރާއި ޢިއްޒަތް ދިފާޢުކޮށްދިނީ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މާތް الله، އޭނާގެ މޫނު (އެބަހީ: އެ މީހާ) ނަރަކައިން ދުރުކުރައްވާ ހުއްޓެވެ.}"

1529– وَعَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ ﵁، فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ الْمَشْهُورِ الَّذِي تَقَدَّمَ فِي بَابِ الرَّجَاءِ، قَالَ: قَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي، فَقَالَ (رَجُلٌ): "أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخْشُمِ؟" فَقَالَ رَجُلٌ: ذَلِكَ مُنَافِقٌ، لاَ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "لاَ تَقُلْ ذَلِكَ، أَلاَ تَرَاهُ قَدْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ، وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢިތުބާން ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ މަޝްހޫރު ދިގު ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. އެ ޙަދީޘްގައިވެސް، "ކަންކަމާ މެދުގައި ރަނގަޅުގޮތް އުއްމީދުކުރުމުގެ ބާބު"ގައި އިސްވެ ބަޔާންކޮށްދިޔައެވެ. (އެ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. ޢިތުބާން ބިން މާލިކު) ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަމާދަށް ހުއްޓެވިގެންވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ހިނދު (މީހަކު) ބުންޏެވެ. މާލިކުބުނުދުޚްޝުމު ކޮބައިހެއްތޯ؟ އެހެން މީހަކު ބުންޏެވެ. އޭނާއީ މުނާފިޤެކެވެ. އޭނާ، الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ލޯބިނުވެއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތިޔައެއް ނުބުނާށެވެ! އޭނާ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ވިދާޅުވާތީ، (އެބަހީ: ޝަހާދަތުގެ

ދޭ ކަލިމަ ވިދާޅުވުމީ) އަދި އެކަމުގައި، اللّهُ ގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު އިޤްރާރުވުމީ ތިޔަބައިމީހުން ނުދެނެގަނެއްތޯވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، اللّهُ ގެ ވަޙްދާނިއްޔަތު އެއީ ބާރު، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔައިދީ މީހަކު ވާތީ اللّهُ ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގެ މައްޗަށް ޙަރާމުކުރައްވާފައެވެ.}

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘް މި ރިވާޔަތުގައި ބަޔާންކުރެއްވި އިރު، މި ފޮތް ލިޔުއްވި ކާތިބަށް މި ވަނީ، ވަރަށްބޮޑު އުޅުނުކުރައްވާފައިވާކަންތައްތަކެއް. އެއީ، މާލިކު ބޮޑުވި ދެރުޝުމު ކަބަރީ ސުވާލުކުރެއްވި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ކަމުގައި ހިތްވިފައިވުމެވެ. ނަމަވެސް، އެ ސުވާލު ކުރެއްވީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެއް ނޫނެވެ. ހިމާރުން ބަލް މާލިކުގެ ގެއަށް އައިސްކީބި މީހުންކުރު މިހެއްވެ. ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަކުރެއްވި ޢިބްނު ޙަޖަރު ފަދަ ބޭކަލުން، އެސުވާލު ކުރި ނަމަކުރިޔާ މީހެއްކަމަށް ނޫނީ ނަބަވީ ހިތްއްވަމުގައި ވެއެވެ. ކަނޑައަޅާފައެވެ، ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގައިވާ މި ޙަދީޘްގެ ތަފްޞީލު ރިވާޔަތްތަކުގައި ވެސް، އެ ސުވާލުކުރެއްވީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނޫންކަން އެނގެން އޮތެވެ. ވީމާ، މި ޙަދީޘްގައި އަޅުގަނޑުގެ މި ވަސް، ޙަދީޘްގެ އަރަބި އިބާރާތުގެ ތަރުޖަމާ ގެ (رَجُلٌ) މި ބަސް ބަދަލުކުރުމުގެ ތަރުޖަމާގައި އިތުރުކޮށްފައެވެ. އަދި، ތަރުޖަމާކޮށްފައިވެސް، އެއާ އެއްގޮތަށެވެ.

މި ޙަދީޘް ޞަޙީޙްމުސްލިމުގައި އަލްއިމާމުއަންނަވަވީ އިޝާރާތްކުރައްވާފައިވާ ބާބުގައި، ފޮތުގެ 417 ނަންބަރު ޙަދީޘްގެ ގޮތުގައި، މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާއިރު، މި ކުރައް ނަގާއެވެ. އެމީހަކުއިވެސް، "فَقَالَ رَجُلٌ: مَافَعَلَ مَالِكٌ، لاَ أَرَاهُ". މިހެންނެވެ. މާނައީ: "ފަހެ، މީހަކު ބުންޏެވެ. މާލިކު (އިބްނުއް ދުޚްޝުމު) ކޮބައިހެއްތޯވެ؟ ތިމަންނާއަކަށް އޭނާއެއް ނުފެނެއެވެ."

މި ކަން ފާހަގަކުރެވުމުން، މި ތަރުޖަމާކުރުމުގައި ބަލަމުންދިޔަ "ރިޔާޟުއް ޞާލިޙީން"ގެ ތަފާތު ނުސްޚާތަކުގައި މިކަން އޮތީ ކިހިނެއްތޯ ބެލުމުން، ޙައިދަރާބާދުގެ މި ފޮތުގެ އެންމެ ފަހުގެ ޗާޕަށް ޝަރަޙަ ކުރުމުގައިވާ "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" މި ނަންކިޔުން ފޮތް ލިޔުއްވި، އަލްޢަލްލާމާ މުޙައްމަދު ބިން އައްލާނާއި، ޙާފިޡް ޞަލާޙުއްދީން ޚަލީލު އުދުރުބަހަން ތަރުޖަމާ ކުރެއްވި ނުސްޚާގައިވެސް މިބައްސަ، ޙަދީޘް މާނަކުރައްވާފައިވަނީ ވެސް، އެއީ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި ބަސްފުޅެއްގެ ގޮތުގައި ކަމަށްވެއެވެ. އަދި އަލްޝައިޚް މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްބާނީ ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި ނުސްޚާގައި، ޢ.ރ. މާލިކު ޙާސިން އަލްފަރީދު ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި ނުސްޚާގައި، އައްޝައިޚު މުޙައްމަދު ޞާލިޙު

އައްސާބިތުވި ތަޙްޤީޤުކުރުމުގައި ނުސީދާގޮތެއްގައި، އައްސަލާމު ސުވާލުބެ އަޅާ އަޑުއަހައްޖެ ތަޙްޤީޤުކުރުމުގައި ނުސީދާގޮތުގައި ވެސް މި ކަން އިސްލާމްދީނުގައި ނުވާނެއެވެ. އަދި ގޮސް ތަކާމަލުގައި އެހެން ދިމާވެގެންދިޔަ، ތިޔާސުއްސާލިހީނުގެ އަސްލު ނުސީދާގައި، މި ބާބުގައި ބަޔާން ކުރެއްވިއިރު، މި ކަން ޔަޤީންގައި އެމްމާމްއަކު، މި ކުރިން ބާކަށްނުގެ މަސައްކަތްކުރުގައި، އަސްލުމަތްގައި ޔަޤީންގައިވާ އެއްލެއްގެ މައްޗަށް، އެ ބާކަށްނުން ބަޔާނާ ކުރެއްވިގައިވާގޮތް ބޭނުންކުރެވެ. ”މުތްތަފަޤުން“)

1530– وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ فِي قِصَّةِ تَوْبَتِهِ، وَقَدْ سَبَقَ فِي بَابِ التَّوْبَةِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ: "مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ؟" فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ، وَالنَّظَرُ فِي عِطْفَيْهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ ﷺ: بِئْسَ مَا قُلْتَ، وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلاَّ خَيْرًا، فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ވާތް اللَّهُ، އެ ކަޢުބުގެ ރަސޫލާ ތަބޫކުހަނގުރާމައިގައި ކަޢުބު ބިން މާލިކުގެ ޤިއްޞާ އިޖާބަދެއްވާ، އެ ކަޢުބުގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރެއްވުން ބޭއްވި ވާޤިޢާ ބަޔާންވެގެއިވާ ތިޔާ ބަޔާންކުރީ ވެއެވެ. މިގެ ކުރިން ”ތައުބާވުމުގެ ވާޤިޢާ ނަންގަނޑުން ބާބު“ގައި އެ ބަޔާންވާ، ބަޔާންކުރެވިގެންވެއެވެ. (އެއީ މިޖިލްދުގެ 21 ނަންބަރު ބަޔާންވެ.) ކަޢުބުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ތަބޫކަށް ވަޑައިގެން، އެ ކަޢުބުގެ އަސްހާބުންގެ މެދުގައި އިންނަވައި، ސުވާލުކުރައްވިއެވެ. {ކަޢުބު ބިން މާލިކަށް ކިހިނެއްވީ؟} ދެން، އެ ބޭނުގައި ތިއްބެވި ބަޔަކުންކުރު ބޭނު ސަލިމާ ދަރިކަލުގެ (ކަނޑުވެރިޔާ) ބަޔަކުދު ދެންނެވިއެވެ. اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާވަނީ، އޭނާގެ ހެދުމަށް ޖެހިލި، އަނގައިން ބެލު ބޭގާވެ، ދެކުރެކިރިވެ ތިބެއެވެ. ދެން، އެ ވަގުތު މާތް اللَّهُ، އެ ކަޢުބުގެ ރަސޫލުގެ ހުރުމަތުގައި، މުޢާޛުބިން ޖަބަލުގެ ދެކެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ކިޔާ ކިއެއްޗެއް ތިޔަހުރިނިތޯ! اللَّهُ ގަސްދުކުރައްވާ ހަމަތަކެވެ. ހޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އޭނާގެ ކިބައިން އަދިވެސް ހެޔޮކަމެއް ނޫނިކަމެއް އަހަރެމެންނަށް ނުވެއެވެ. ދެން، (މި ބަސްފުޅު އަޑުއެހުމުގައި)، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަމަ އިންނަވައިފިއެވެ.“

* * * * *

256- އަނގާ ނުލާ ތަނުގައި
ދެއްކުން ހުއްދަ ވާހަކަތައް ކޮބައިކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަނދާންކުރައްވާށެވެ! ކަނޑައެޅިގެން ޝަރުޢީގޮތުން ކޮންމެހެން ކުރަންޖެހިއްޖެނަމަ، އަދި އެއާނުލައި އެ ކަމެއްގެ ބަޔާންކުރުމަކަށް ފުރުސަތެއް ނެތްނަމަ، ނޭޅިދާނުން، ނުވަތަ ދިމާވުމުން (އެބަހީ: އަނގާ ނުލާތަނުގައި އެ މީހެއްގެ ވާހަކަ ދެއްކުން) ހުއްދަވާ ސަބަބުތަކަކީ ހައެކެވެ. އެއީ ހަ، ކަމެކެވެ.

ފުރަތަމައީ: އަނިޔާވެރިޔާގެ ޝަކުވާކުރުމެވެ. ފަހެ، އަނިޔާލިބޭ މީހަކަށް އަނގާރާގެ ފަރާތުން އަނިޔާއާއި ދިމާވެއްޖެނަމަ، އަނިޔާ ދިނުމުގެ ތެރެއިން، އެ މައްސަލަ އިންސާފުގެ ކުރިމައްޗަށް ގެނައުމުގެ ބާރު، ފަރުމާނު ލިބިފައިވާ ސުލްޠާނާ، ނުވަތަ ޤާޟީ، ނުވަތަ އެފަދަ މީހަކަށް އެ މައްސަލަ އިންސާފުކުރުމަށް ހުށަހެޅުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި އޭނާ މިހެން ބުނުމެވެ. މިވެނި މީހަކު މިވެނި ގޮތަކަށް އަހަރެންނަށް އަނިޔާކޮށްފިއެވެ، ހުއްދަކަމެކެވެ.

ދެވަނައީ: މުންކަރާތެއް ހުއްޓުވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމެވެ. ނުވަތަ ހުއްދަނުން ކުށެއް ކުރާ، ހަމަ މަގަށް އެނބުރި އައުމަށް މަސައްކަތްކުރުމެވެ. މި ގޮތުން އެބުނި ހުއްޓުވުމުގެ ޤުދުރަތް ލިބިގެންވާ މީހަކަށް ބުނުމެވެ. ފުލާނާ މިވެނި ކަމެއް ކުރެއެވެ، އޭނާ މަނާކުރެއްވުމަށް ދެންނެވުމެވެ. ނުވަތަ މި ނޫން ފަދަ ބަސްތަކެއް ބުނުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި މި ކަމުގައި، އެ ފަރާތެއް ބުނުމުގެ ނިޔަތަކީ ފާޑުކިޔުން، މުންކަރާތް ނައްތާލުމެވެ. އެ ނޫން އުސޫލެއްގައި އެ ފަރާތް ގީބަތް ބުނުމަކީ ހަރާމްކަމެކެވެ.

ތިންވަނައީ: ފަތުވާ ހޯދުމެވެ. މި ގޮތުން ފަތުވާދެއްވާ މުފްތީގެ ކައިރީގައި، ބައްޕަ، މުންނަށް، ނުވަތަ ބޭބެ، ނުވަތަ ފިރިމީހާ، ނުވަތަ އެހެން މީހަކު ތިމަންނަށް މިވެނި ކަމެއް ކުރީއެވެ، އެގޮތަށް ކުރުމުގެ ޙައްޤު އެ މީހަކަށް ހުރިހެއްޔެވެ؟ އަދި އެ ކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް މަގެއް ހުރިހެއްޔެވެ؟ އަދި އަނިޔާވެރިކަން

ހުއްޓުވައި ތިމަންގެ ބައްޔު ލިބިގަތުމަށް ހަދާންކޮށްދެއްވި ކަލާނގެ؟ މިފަދަ ގޮތަކަށް ސުވާލުކުރުން
އެދުންތެރިވެވަޑައި، އެ ކަމަށް ބޭނުންވާގޮތާ އެއްގޮތަށް ހުށަހަޅުއްވައެވެ. އެހެންނަމަ ވެސް، މި
ކަމުގައި ވެސް އެންމެ ރަނގަޅުގޮތަކީ، ސުވާލުކުރާމީހުގައި، މިފެންވަރުގެއްލުނު ފިޔަވަހިކަމާ
ގުޅިގައި، ނުވަތަ މިފެންވަރުގެއްލުނު މިހާރާގުޅިގައި، ނުވަތަ މިފެންވަރުގެއްލުނު ފިޔަވަހިކަމާގުޅިގައި
ކަލާގެއާން ފިޔަވަލާފައި ކަލާނގެ؟ މިފަދަ ގޮތަކަށް ފަރިތަކަމާ ކަނޑައެޅުން ބޭނުންކުރުމުގެއިން
ސުވާލު ހުށަހެޅުމެވެ. އެހެން، ފަރިތަކަމެއް ހާމަކުރާ ބޭނުންކުރުމުގައި ފިޔަވަސް އޭނާގެ
މަތީ ސަބަބު ހާސިލުކުރަންޖެހުނެވެ. ހަމަ އެކަން އެގޮތަށް އޮޅުންކުރުމުގައި ފިޔަވަސް، ފަރިތަކަމާ
ކަނޑައެޅުން އެންގެވުމަށް ސުވާލުކުރުމުގެ ހުއްދަވެސް ހުއްޓުވައެވެ. ވާތީ ﷲ، އެ ކަމަށްވާއަން
ރުއްސުންތެރިވުމުގެ ހިދުމަތާ ބަޔާނުން (ނަންބަރު: 1535) އެކަން އެނގެންދެއެވެ.
އިރުޝާދުރައްވިއިރާ އެ ބަޔާނު ފަހުކޮށް އަޅުގަނޑު ބަޔާންކުރާނެއެވެ.

ހަތަރުވަނައީ: ނުބައި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލުން ސަލާމަތްތެރިކަމުން،
އިންސާފުވެރިވުމާއި ނަސޭހަތްތެރިވުމެވެ. އާދޭސްކުރައްވައި އެއްގޮތަކަށް ވިދާ ގޮތްކަމެވެ.

އާދޭ އެއް ގޮތަކީ، ތަރުތީބުކުރުވިފައިވާ ހަރަކާތް ރިވެތިކަމާ ބަދަލުވެ
ބާރުއަޅުއްވާށެވެ. މިއީ، މުސްލިމު އިތުރުފެށުމުގެ އިޙްސާނުން ހުށަހަޅުއްވައެވެ. އަދި
ކިހާހާރެވެ؟ އެއީ ބައެއް ބާރުއަޅުއްވާ ކުރަން ވާޖިބުވާފައިވާ ކަމެއްކުރެވެ. ހަމައެކަމަކީ،
މިހާރު އިންމަން ބާރުބާރު ހިނދު، ނުހުންނަ މިހާރު އެކަމުގައި ފިޔަވަހިކަމުގެ މުސްލިމުންގެ ފަހަރު
ބާރުބާރު ހިނދު، ނުވަތަ މިހާރުގެ އަޅުގަނޑުމެން ބާރުއަޅުއްވާ ބާރުބާރު ހިނދު، ނުވަތަ
މިހާރުގެ އަލްމުޖްތަމަޢުގެ ގޮތުގައި ދިރިއުޅުން ބާރުބާރު ހިނދު، އެއީ ކަންކަމުގައި މިހާރު
އެދުންތެރިވެވަޑައިގަތުން ވާހަކަދައްކައި، މުސްލިމުގެ ސަލާމަތްކުރުން ފަދަ ކަންކަމެވެ. މިފަދަ
ކަންކަމުގައި އެ މިހާރު މަސްލަހަތްތަކުގެ މިހާރުގެ މުސްލިމް ފަރިތަކަމުގެ ސަބަބުން، އަޅުގަނޑު
އެނގި ހުރި މަޢުލޫމާތު، އެއްވެސް ފަރުދުތަކެއް ވަކިކަމެއްކުރެއްވުމުގެ ތަފާސްހިސާބު ސާފުކުރަން
ބާރުއަޅަން ދިނުމެވެ. އާދޭ އަމިއްލަތަކު، ހިތާވަތްޖެހޭ އިތުރު ބާރުއަޅުއްވާ މުސްލިމުކަމާއި
ބަދަލުވެރިވެއެއް، ނުވަތަ ފުރުސަތުގެ ގޮތަށް ގޭގެ އެއްކަން އެއަށް ހިނދު، އާދޭގެ ނުބައި
އަސަރު، އެ ކަލެއްކަން ފުރުޞަތު ކިރިޔާ، އެ ކަމުން އެކަށޭ މިންޖެހޭ ކަންކަމުގައި
ވާހަކަދެއްކުން. ފަހު، އެފަދަ ނުރައްކާތެރި ބާރުގެ ފަރާތުން އެ ކަލެއްކަން ކުރިމަތިވެދާނެ
ގެއްލުންތައް ހަމަޖެހުމަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަކީ، އެކަން އެނގިވާނެ ބާރުގެ މައްޗަށް

ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެކަމުގައި ނިޒާމަކަށް ވާންވާނީ ހަމައެކަނި އިސްތިޤްރާރުކުރުމެވެ. މިއީ، ބައެއްފަހަރަށް އެކަމުގައި މުހިންމަށް ގޯސްޓެރިޓާން ކަމެކެވެ. ބައެއްފަހަރަށް ޝަރީޢަތުގެ ވަސީލަތުގައިޖެހި، ބަސަރަތުވެރިކަމުގެ ސަބަބުން މިފަދަ ވާހަކަދައްކާތަން އާދެއެވެ. ވީމާ، މިކަމުގައި ދެކެވޭ ވާހަކައިގެ މައްސަލަ ސަވާލުވުން ހުއްޓެވެ. އާގެ އަނެއްގޮތަކީ، ބައިނަލްއަޤުވާމީ މައްސަލަ އިސްލާމިކްފިޤުހާ ފިރިހެނުންގެ ކިބައިގައި ހުރި އަދުލާއި ގޮތުން ނުރައްކަލު ސިފަތަކުގެ ވާހަކަ، ނުވަތަ އާންމު އެފަދަ މަސްލަހަތު އެކަށީގެންވާ ކަން ހުރުމަކީ ގޮތުން، އެއާގެ މައްސަލަ ހުރި ފިރިހެނުންގެ ގޮތުގައި ނުވަތަ ޒައުމުގެ އެންމެ އިސް ފިރިހާލަތް އެ މައްސަލަ ހުރަހެޅުމަށް ކަންކަމެވެ. މިއީން ކޮންމެ ޖަމާއަތުގައި ފުސް މަޤްޞަދަކަށް ވާންވާނީ، ދެސްވިމުންނަށް ކުރެއްވުމެވެ. އެބައިމީހުން ނަސޭހަތްތެރި ވުމެވެ.

ފަސްވަނައީ: ގަސްދުގައި އަދި ފާޅުގައި ކުރާ ކުށްތައް ހުއްޓުވުމެވެ.

މިސާލަކަށް، ދީނުގައި ބަރާބަރުކަމާއި ފައިދާ ބަސްގުރުބާނީން، ނުވަތަ އެއްޗެއް ފުސް އެފަދަކަމެއް ފާޅުގައިކުރުން، ނުވަތަ އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ބިދުޢައެއް ނުވަތަ ފާސިޤު ކަމެއް ފެތުރި، އާއްމުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުން، ނުވަތަ މިސްކިތްތަކުގެ ދުވަސް ފާޅު، ނުބައްޓަން އަޚުލާޤު، މިފަދަ ކަންތައްތައް ކުށެއްގެ މުސްލިމުންގެ ނުބައި ޖަމާޢަތް ހުއްޓުވުމަށް ޚާއްޞަ، ހަމައެކަނި ކަމާބެހޭ ފަރާތްތަކަށް އެފަދަ މިސްކިނުންގެ ވާހަކަ އުފުއްލުން ހުއްޓުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، އެފަދަ މުސްލިމުންގެ ސިއްރުތައް ހިފައި ހާމަކުރުން ބަރާބަރު ވާނެއެވެ.

ހަވަނައީ: މީހަކު މަސްތުވާ ބުއިމާއި ވަސަނަކުން އެ މީހެއްގެ ވާހަކަ ބުނުމެވެ.

ބައެއް މިސާލުން، އެބައިމީހުންގެ ބަޔަކު ނަމަކަށްވުރެ ވަސަނަކުން މަސްތުބުއިމެއް އާދައެވެ. މިސާލަކަށް، "ދޮޅު އަނދިރި މީހާ" "ކުރު މީހާ" ނުވަތަ "ބިރު މީހާ" ނުވަތަ "މަނަމަން މީހާ" މިފަދަ ލަގަބުކަން މީހަކު މަސްތުވުމާއި ވަސަނަން، އެފަދަ ލަގަބުތައް ބޭނުންކުރުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް މީހަކު ނިކަމެތިކަން ލަދުގަންނަވައިލުމުގެ ނިޔަތްތެރިއަކަށް، އެއީ ބަރާބަރު ކަމެކެވެ. އަދި މިފަދަ ލަގަބުތައް ބޭނުންނުކުރެވޭ، އެ މީހަކު ދަންނަގޮތުން އެކަށީގެންވާނަމަ، އެފަދަ ލަގަބުތައް ބޭނުންކުރުމަށްވުރެ ނުކުރުން ރަނގަޅެވެ.

އަސްލާ ނަމާ ތަންކައި އާންމުގެ ވާހަކަދެއްކުމުގައި، އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައިވާ ޢައިބެއް ބައިންސާރުކުރުން ހުއްދަވާން ސަބަބުތަކުގެ ގޮތުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ބައިންސާރުކުރެވިފައިވާ

ހަ ސަލަބު، މި ނަންގަނެވުނީއެވެ. މިގޮތުގައިން ގިނަ ކަންކަމުގައި، އެމަނިކުފާނު އިޙްތިރާމްވެރިން

އިއްޒަތްތެރިކަމާއި ކަންކަމެވެ. އަދި މި ކަންކަމުގެ މަތިކަމަށް ސަބަބު ހަދައިގެން ތަރުޖަމާކުރެވިއްޖެއެވެ.

އާދެ ތަޢުރީފް ބަހާއި ހަދިޔާ، ތަރިކައި މި ބަޔާންކުރަނީއެވެ.“

1531– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَجُلاً اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "ائْذَنُوا لَهُ، بِئْسَ أَخُو الْعَشِيْرَةِ؟" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ޢާއިޝާ اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް ރިވާވެގެންވެ ވޭ ހެއްދެވިކަމުގެ ކުރިއަށް

ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް

އަދި މީހަކު ހުއްދަ އެދިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ހުއްދަ ދެއްވާށެވެ. {އެއީ،

އެއްބަޔަކު އަދި ހުއްދަ ދެއްވެވިއެވެ. މީހަކަށް އެއީގެ ޤަބީލާގެ މީސްކަލާ ނުބައިކަންބޮޑު

މީހާއެވެ.}“

احْتَجَّ بِهِ الْبُخَارِيُّ فِي جَوَازِ غِيْبَةِ أَهْلِ الْفَسَادِ وَأَهْلِ الرِّيب.

ބުޚާރީ މިހަދީސް ބާރުވެރިވާ ވިދާޅުވިއެވެ. ”ނުބައިމީހުން ޤީބަތު މީސްހުން، އެ

މީސްމީހުންގެ ތިންވެރިކަމާއި ފާސާދުގެ ފާސިޤުންނާއި ސަބަބުތަކާ ބަލާގެ މީސްމީހުން ނަފްސު

ތަކުގެއިތުރު އެފަރާތްތަކާއި ފަސާދުވެރިކަން ހުއްދަވާނީ، މި ބަރިއްޓާ ބުޚާރީ ބާރީ

ދަލީލުކުރެއްވިއެވެ.“

1532– وَعَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا أَظُنُّ فُلانًا وَفُلانًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِيْنِنَا شَيْئًا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

قَالَ اللَّيثُ بْنُ سَعْدٍ، أَحَدُ رُوَاةِ هَذَا الْحَدِيثِ: هَذَانِ الرَّجُلاَنِ كَانَا مِنَ الْمُنَافِقِيْنَ.

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލަނގެ ރިވާވެގެން (އެބަހީ: ޢާއިޝާ اللَّهُ، އެ ކަލަނގެއަށް

ރިވާވެގެންވެ ވޭ ހެއްދެވިކަމުގެ ރިވާވެގެން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.)

ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ފަލާނާއާއި ފުލާނާ އަޅުގަނޑުމެންގެ ދީނުގައި، އެއްޗެއް

އެނގޭ ބޭފުޅަކު ކަމަކަށް، ތިމަންނަ ދެކެވަޑައެއް ނުގަނެވޭ އެއްޗެއް ކަމެއް

ނުދެކެމެވެ.}“

މި ބަރިއްޓާ ރާވީންގެ އެއް ޤާނޫނުތަކުގައި އަސްލެއް ބޭނު ސަބަބު

ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދެ މީހުންނަކީ، މުނާފިޤުންގެ ތެރެއިންނާ ދެ މީހުންނެވެ.

1533– وَعَنْ فَاطِمَةَ بنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: إنَّ أَبَا الْجَهْمِ، وَمُعَاوِيَةَ خَطَبَانِي؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَمَّا مُعَاوِيَةُ، فَصُعْلُوكٌ لاَ مَالَ لَهُ، وَأَمَّا أَبُو الْجَهْمِ، فَلاَ يَضَعُ العَصَا عَنْ عَاتِقِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ފާޠިމާ ބިންތު ޤައިސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އައިސް ދަންނަވައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑާ ކައިވެނިކުރުމަށް ހުށަހެޅިއިރު، އަބޫޖަހުމު އާއި މުޢާވިޔަތުގެފާނާ ދެ ބޭކަލުން ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. (ވީމާ، އަޅުގަނޑަށް ކޮބާތޯ ދެއްވުން އެދުނީމެވެ.) ދެން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މުޢާވިޔަތުގެފާނު ދަންނަވަށް! އެ ކަލޭގެފާނަކީ ފަޤީރު ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްމުދަލެއް މުޅިއަކު ނެތެވެ. އަދި އަބޫޖަހުމު ދަންނަވަށް! އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެކަލޭގެ ކަނދުލުން އަސާ ބޭރުކުރައްވާ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ.}" (މިބަސްތުގެމާނަ ވިދާޅުވާ ރިވާޔަތުގައި އެވަނީއެވެ.)"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "وَأَمَّا أَبُو الْجَهْمِ فَضَرَّابُ لِلنِّساءِ". وَهُوَ تَفْسِيرٌ لِرِوَايَةِ: "لاَ يَضَعُ العَصَا عَنْ عَاتِقِهِ". وَقِيلَ: مَعْنَاهُ: كَثِيرُ الأَسْفَارِ.

އަދި މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އަދި އަބޫޖަހުމު ދަންނަވަށް! އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އަނބިންގެ ގައިގައި ވަރަށް ބޮޑަށް ތަޅާ ބޭކަލެކެވެ.}" މިއީ، ކުރި ރިވާޔަތުގައިވާ، {އެ ކަލޭގެފާނަކީ، އެކަލޭގެ ކަނދުލުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަސާ ބޭރުކުރައްވާ ބޭކަލަކު ނޫނެވެ.} މިބަހުގެ ތަފްސީރުގެ މާނައެވެ. އަދި އެހެން މާނައެއް، ގިނައިން ދަތުރުކުރައްވާ ބޭކަލަކުކަމުގައި ވެސް ބުނެވިގެންވެއެވެ.

1534– وَعَن زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ﷺ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ أَصَابَ النَّاسَ فِيهِ شِدَّةٌ، فَقَالَ عَبْدُ اللّهِ بْنُ أُبَيٍّ: ﴿لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟﴾ وَقَالَ: ﴿لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ﴾، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ بذلِكَ، فَأَرْسَلَ إِلَى عَبْدِ اللّهِ بْنِ أُبَيٍّ، فَاجْتَهَدَ يَمِينَهُ: مَا فَعَلَ، فَقَالُوا: كَذَبَ زَيْدٌ رَسُولَ اللّهِ ﷺ، فَوَقَعَ فِي نَفْسِي مِمَّا قَالُوهُ شِدَّةٌ حَتَّى أَنْزَلَ اللّهُ تَعَالَى تَصْدِيقِي: ﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ﴾ ثُمَّ دَعَاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ لِيَسْتَغْفِرَ لَهُمْ فَلَوَّوْا رُؤُوسَهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްސެވުނުއްވީ ޒައިދު ބަސް އަރުވަދުގެ ކިބައިން ދިފާގެންފުއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިމަންމެން ދެމެދަކު ނުކުތީމުއެވެ. (އެބަހީ: ބަނޫ މުސްޠަލިޤު ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނަނީމު އެވެ.) އެ ދަތުރުގައި މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް ބޮޑު ދަތިތަކެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. ފަހެ، (މުނާފިޤުންގެ ސަރުދާރު) ޢަބްދު ﷲ ބިން އުބައްޔު ބުންޏެވެ. ﴿لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟ ﴾ (އެބަހީ: އެއުރެން (ﷲ ގެ ރަސޫލާގެ އަރިހުން) ވަކިވެ ހިނގައްޖައުމަށް ދާންދެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ އަރިހުގައި ތިބި ބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން ޚަރަދުނުކުރާށެވެ.) އަދިވެސް އޭނާ ބުންޏެވެ. ﴿لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ﴾ (އެބަހީ: ހަމަކަށަވަރުން، މަދީނާއަށް އެނބުރި ދިޔައީމާ އަތުވެއްޖެނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އެންމެ ޢިއްޒަތްތެރި މީހާ، އެންމެ ދެރަ، ނިކަމެތި މީހާ އެ ތަނުން ބޭރުކޮށްލާނެތެވެ.) (ނޯޓް: މި ބުނުމުގައި އެ ކަލޭގެ، އެންމެ ޢިއްޒަތްތެރި މީހާ ބޭނުންކުރީ، އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް މުޚާޠަބުކޮށެވެ. އަދި އެންމެ ދެރަ، ނިކަމެތި މީހާ ބޭނުމުގައި އެ ކަލޭގެ ގަސްދުކޮށްފައިވަނީ، ރަސޫލުއްލާ ﷺ ގެ މަތިވެރި ޝަޚުޞިއްޔަތެވެ. "މަޢާޛަﷲ") (މި ނުބައި ވާހަކަ އިވިވަޑައިގެން، ޒައިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިކަންކަން ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނަށް މިޚަބަރު އަރުވައިފިއެވެ.

ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު (އެކަން ޔަގީންކުރެއްވުމަށްޓަކައި) ޢަބްދު ﷲ ބިން އުބައްޔުގެ ގާތަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ގަސަމްކުރަމުން ބުނީ، އޭނާ އެފަދަ ބަހެއް ނުބުނާކަމަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، މުސްލިމުން ބުނާންފެށިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޒައިދު، ދޮގު ދަންނަވައިފިއެވެ! (ޒައިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، މުސްލިމުން މިހެން ބުނާން ފެށުމުން، މިކަމުގެ ހިތުގައި ހާސްކަމެއް ވަރަށްބޮޑުވިއެވެ. އެންމެފަހުން، މިކަމުގެ ތެދުވެރިކަން ހާމަކޮށްދެއްވުމަށް، މާތް ﷲ ވަޙީފުޅު ބާވައިލެއްވިއެވެ. ﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ﴾ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މުނާފިޤުން އަތުވެއްޖެހިނދު، އެއުރެން ބުނެތެވެ.) މި ސޫރަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. (މި ސޫރަތުގައި، ޢަބްދު ﷲ ބިން އުބައްޔު ދޮގުހެދި ވާހަކަތައް މާތް ﷲ ބަޔާން ކުރައްވައިފިއެވެ.) ފަހެ، އެ ބައިމީހުންގެ ގޮވައިލުމުގެސަބަބުން އަރިހަށްވަޑައިގެން ދޮގުކުރުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ރަސޫލުއްލާ ﷺ

އެންގެވިއެވެ. ނަމަވެސް، އެ ބައިމީހުން އެކަމަކު އިންކާރުކުރީ، އެ ބައިމީހުންގެ މޫނު އަނބުރައިލިއެވެ.“

1535– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَتْ هِنْدُ، امْرَأَةُ أَبِي سُفْيَانَ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحُ، وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِيْنِي وَوَلَدِي إِلاَّ مَا أَخَذْتُ مِنهُ، وَهُوَ لاَ يَعْلَمُ؟ قَالَ: "خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكِ بِالْمَعْرُوفِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫސުފްޔާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ހިންދު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަބޫސުފްޔާނަކީ، ވަރަށް ދަހިވެތި ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، އަޅުގަނޑާއި އަޅުގަނޑުގެ ދަރިންގެ ޚަރަދުބަރަދު ފުދޭވަރަކަށް ނުދެއްވައެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ މުދަލުގެ ތެރެއިން އޭނާއަށް އެނގުމެއްނެތި އަޅުގަނޑު ނަގާ އެއްޗެއް މެނުވީއެވެ. ބަދީފޫކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެއަށާއި ކަލޭގެ ދަރިންނަށް ފުދޭ ވަރަށް (އާދައާ މުވާފިޤު ގޮތުގައިން) ހެޔޮގޮތުގައި ނަންގަވާށެވެ.}“

* * * * *

257- ދަބަދުޖެހުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

ދަބަދުޖެހުމަކީ، ދެ މީހެއްގެ ނުވަތަ ބައެއްގެ ދެމެދުގައި ފިތުނައަޅުވާލައި، ފަސާދަކުރުމުގެގޮތުން، އެއް ބައެއްގެ ވާހަކަ އަނެއް ބައަކަށް އިއްވުމެވެ. މިއީ، ކަނޑައެޅިގެން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެކެވެ.

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ هَمَّازٍ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٍ ﴾ (القلم: ١١) މާނައީ: ”(އެއީ) ޢައިބުނަގާ، ދަބަދުޖެހުމުން ހިނގައިއުޅޭ މީހާއެވެ.“

މާތް ﷲ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴾ (ق: ١٨) މާނައީ: ”(ކޮންމެ ބަހަކުންވެސް) ބަހެއްބުނެވިޔަސް އޭނާގެ ކައިރީގައި ހާޟިރުވެ މަލާއިކަތެއް ނެތި،

ޙަސާދަކަން އެއްވެސް ބަޔަކު ނުބުނެވެއެވެ.“

1536- عَنْ حُذَيْفَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޙުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެބަސްއެޅުވާ މީހަކު ސުވަރުގެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ.}“

1537- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِقَبْرَيْنِ، فَقَالَ: "إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيْرٍ، بَلَى إِنَّهُ كَبِيْرٌ: أَمَّا أَحَدُهُمَا، فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ، وَأَمَّا الآخَرُ فَكَانَ لاَ يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ إِحْدَى رِوَايَاتِ الْبُخَارِيِّ)

قَالَ العُلَمَاءُ: مَعْنَى: "وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيْرٍ" أَيْ كَبِيْرٍ فِي زَعْمِهِمَا، وَقِيلَ: كَبِيْرٌ تَرْكُهُ عَلَيْهِمَا.

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، ދެ ޤަބުރެއްގެ ކައިރިން ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، (އެ ހިނދު) އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި ދެ މީހުންނަށް ޢަޛާބުދެއްވެވެމުން ދަނީއެވެ. އަދި މި ދެ މީހުންނަށް ޢަޛާބުދެއްވެވެންދަނީ، (އެ މީހުންގެ ނަޒަރުގައި އެހާ ބޮޑު ކަމަކާ ގުޅިގެން ނޫނެވެ. ނުވަތަ އެ ކަމުން ސަލާމަތްވުން އުނދަގޫ) މާ ބޮޑު ކަމަކާ ގުޅިގެން ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ކަމަކީ ބޮޑުކަމެކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެކަކީ، ނަމީމާތެރިކަމުގައި އެއް ބައެއްގެ ވާހަކަ ހިފައިގެން އަނެއް ބައެއްގެ ގާތަށް ހިނގައިއުޅުން ދެބަސްއެޅުވާ މީހެކެވެ. އަދި އަނެކަކީ، ކުޑަކަމުދާއިރު (ބުރައިގެންތާ ތިޔާވަކުން) ރައްކާތެރިވި މީހެއް ނޫނެވެ.}“

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު، "وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ" ގެ މާނައަކީ، އެއީ، އެ ދެ މީހުންގެ ނަޒަރުގައި ބޮޑު ކަމެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ. ނުވަތަ، ޝަރީޢަތުގައި އެއީ ބޮޑުކަމެކެވެ. ބަޔަކު ބުނާގޮތުން މި ބަސްފުޅު މާނަކުރައްވައިފައިވަނީ، އެކަމުން ދުރުހެލިވުމަކީ ދަތިކަމެއްނޫނެވެ. (އެއުރެން ބޭނުންނަމަ ކަމަކީ، ނުހަނު ފަސޭހައިން އެކަމުން ރައްކާތެރިވެވިދާނެ ކަމެކެވެ.)“

1538– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَلاَ أُنَبِّئُكُم مَا العَضْهُ؟ هِيَ النَّمِيمَةُ، القَالَةُ بَيْنَ النَّاسِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި (ޢަބްދު الله) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންނަށް "އަލްޢަޟްހު" އަކީ ކޮބައިކަން ތިމަންކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވަންތޯއެވެ؟ އެއީ ދޮބައެޅުވުމެވެ. މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި ފަސާދަ އުފެއްދުމަށް އެންގޭ ވާހަކަ ނަގުލުކުރުމެވެ.}"

* * * * *

258- މީސްތަކުންގެ ވާހަކަ ނަގުލުކުރުން ޙަރާމްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޝަރުޢީގޮތުން ހުއްދަ ކަމަކާ ފިޔަވައިގެންނުވީ، މީސްތަކުންގެ ވާހަކަ އެންމެންގެ ގާތުގައިދެއްކުމާއި، ނަގުލުކުރުން ޙަރާމްކަމާއި، ނަމަވެސް އެ ކަމަކީ، އޭގެ ސަބަބުން ޢާއްމު ލިބިދާނެ ގެއްލުމެއް، ނުވަތަ ފަސާދައެއް އުފެދިދާނެތީ ކަމެއްނަމަ، ވާޖިބުވާނީ، ކަމާބެހޭ ބަރަކަށް އެފަދަ ވާހަކައެއް އެންގުން ހުއްދަކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ﴾ (الْمَائِدَة: ٢)

މާނައީ: "އަދި ފާފަވެރިވުމާއި ޢަދާވާތްތެރިވުމުގެ މައްޗަށް، ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވެ، ވާގިވެރި ނުވާށެވެ!"

މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ބައެއް ޙަދީޘް މީގެ ކުރީގެ ބާބުގައި ވާނީ ބަޔާންވެފައެވެ.

1539- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يُبَلِّغْنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا، فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ، وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންކުރެ އެއްވެސް ބޭކަލަކު، އެހެން ބޭކަލެއްގެ އެއްވެސް ވާހަކައެއް ތިމަންކަލޭގެފާނާ ހަމައަށް ނުގެންނަވާށުރިކަމެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންބޭކަލުންގެ ތެރެއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގެން، ތިމަންބޭކަލުންނާ ބައްދަލުކުރައްވާ ހިނދު، (ތިޔަ އެންމެ ބޭކަލުންގެ މައްޗަށް) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅު ސާފުވެގެންވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިކުރައްވަމެވެ.}”

* * * * *

259- ދެމޫނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ނުބައިކަން ނަންގަނޭވެ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَسْتَخْفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ ٱلْقَوْلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۞ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴾ (النساء: ١٠٨ – ١٠٩) މާނައީ: “އެއުރެން މީސްތަކުންނަށް ވަންހަނާވެގަންނަތެވެ. އެކަމަކު، اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން އެއުރެންނަކަށް ވަންހަނާވެއެއް ނުވެގަނެވޭތެވެ. އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިނުގަންނަވާ ބަސްތަކަށް، އެއުރެން ވަންހަނާގައި ތަދުބީރުކުރަން އުޅޭ ހިނދު، އެއުރެންނާ އެކުގައި އެކަލާނގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ. އެއުރެން ކުރާ ޢަމަލުތަކަށް، ފުރިހަމައަށް ދަންނަވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެކަމުގައި اللَّهُ ވޮޑިގެންވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި އެއުރެންގެ ފަރާތުން، ތިޔަބައިމީހުން ޖަދަލު ކުރީއެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެއުރެންގެ ފަރާތުން اللَّهُ އާ ޖަދަލުކުރާނީ ފަހެ، ކާކުހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ، އެއުރެންގެ ކަންތައް ބަލަހައްޓާ ދިފާޢުކުރާނޭ ވަކީލަކަށް ވާނީ ފަހެ، ކާކުހެއްޔެވެ؟”

1540- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ: خِيَارُهُم فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الإِسْلاَمِ إِذَا فَقُهُوا، وَتَجِدُونَ خِيَارَ النَّاسِ فِي هَذَا الشَّأْنِ أَشَدَّهُمْ لَهُ كَرَاهِيَةً، وَتَجِدُونَ شَرَّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ، الَّذِي يَأْتِي هَؤُلاَءِ بِوَجْهٍ، وَهَؤُلاَءِ بِوَجْهٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭފުޅުން، މީސްތަކުންގެ ކިބައިގައިވާ މާއްދާ ދަރަޖަތުގެ ތަފާތު ދެކޭނެއެވެ. އެއުރެންކުރެ ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި ވެސް ހެޔޮ މީހުންނަކީ، އެއުރެން އިސްލާމްދީނުގެ އިލްމު ދަސްކޮށްފި ކަމުގައިވާނަމަ، އިސްލާމްދީނުގެ ޒަމާނުގައިވެސް ހެޔޮ މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންކުރެ، ފިޤުހުގައި ރަގަޅުކުރުމަށް އެންމެ އެކަށޭނަ ބައެއް، އެއުރެންކުރެ، ފިޤުހުގައި އެންމެ ނުރުހޭ ބަޔަކުކަމުގައި ތިޔަބޭފުޅުން ދެކޭނެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންކުރެ އެންމެ ނުބައިބަޔަކީ، ދެ މޫނުގެ އަހުލުވެރިންކަމުގައި ތިޔަބޭފުޅުން ދެކޭނެއެވެ. އެއުރެންނަކީ، މިބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަކިމޫނަކާއިގެން، އަދި އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަކިމޫނަކާއިގެން އަންނަ މީހުންނެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ދެ މޫނުގެ އަހުލުވެރިޔާ ބުނެފައިވަނީ، ދެ ފަރާތެއްގެ، ނުވަތަ ދެ ދިމާގެ ބައެއްގެ ގާތަށް އެކަހަލަ މީހުން ގާތް ވެ، އެބައިމީހުންނާ ވާހަކަދައްކައިދޭ ގުޅުމުގައި، މިއައުރެންނީ އެބައިމީހުންނާ އެއްބައިވަންތަ ބަޔަކުކަމުގައި ދެއްކުމަށްޓަކައި އެބައިމީހުންނާ އެއްބައިވުމެވެ، އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ވާހަކަދައްކައި، އެހެން ކުރުމުގައި، އެބައިމީހުންގެ ޢައިބު ހާމަކޮށް ދިނުމެވެ. ދެމީހުންގެ ދެ ބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދެއްކެވިފައި ބެލެނީ، އޭނާ އަދި މަޢުލޫމާތު، ހަމަ ކަލޭގެފާނާ އެއްބައިވާ ތަރުހީބުގައި ދަރިއްކުރަމުންނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބައްދަލުވުމެއް، ދީނީގޮތުން އިސްލާމްގައި ތަރައްޤީވެފައި، ހަމަހަމަ ކަންކަމުގައި އެޅުއްވުމުގެ މިންވަރު. އެއީ، ކަންތައް އެހެން ގޮތަކަށް ފެނޭ ސިފައެވެ. ކާނުގެ ބަޔަކަށް ވެސް އެފަދަ މީހުންގެ ބަޔާން ދެކެވަޑައިގަތުން ވާނީ، އެންމެ ކަލޭގެ ނުބައި މީހުންނެވެ، މުޤީމުވެފައި ނުކުން ގޮތުގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޙަދީޘް ދެއްވާފައި، މާތް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގައި، އެފަދަ މީހުންގެ ނުބައިކަން

ހާމަކުރައްވައި، އެއުރެންގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިވުމަށް ވެސް، ގިނަގުނަ އިރުޝާދު ދެއްވައިފައެވެ.

މުނާފިޤުންގެ ސިފަތައް ބަޔާންކުރައްވައި، އަލްބަޤަރާ ސޫރަތުގެ 14 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނަގައިވެއެވެ. „އަދި އީމާންވި މީހުންނާ އެއުރެން ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ، އެއުރެން ބުނެއެވެ، ތިމަންމެން މިތިބީ އީމާންވެގެންނެވެ. އެއުރެންގެ ޝައިޠާނުންނާ (އެބަހީ: ދޮގުވެރިކަމާއި ކުފުރުވެރިކަމުގައި އެއުރެންގެ ތެރެއިން ކުރިއަށް ތިބި މީހުންނާ) އެއުރެން އެއްކަންވެއްޖެނަމަ، އެއުރެން ބުނެއެވެ، ތިމަންމެން ވެސް، ކަލަވަރުންވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާ އެކުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނީ، ފުރައްސާރަކުރާ ބަޔަކުމެއެވެ.“

މިއަދު އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރެއިން ވެސް މިފަދަ މީހުން ފެންނަކަށް މަދެއްނޫނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ފުރުން މުޖުތަމަޢަށް ލިބޭގެއްލުން ގެއްލުންތައް ވެސް ކުޑައެއް ނޫނެވެ. މާތް اللهُ، މިފަދަ ނުބައިބަޔުގެ ޢަމަލުތަކުން އަޅުގަނޑުން ސަލާމަތް ކުރައްވާށިއެވެ. „މުތަފަޤުން ޢަލައިހި“)

1541– وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ نَاسًا قَالُوا لِجَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى سَلَاطِينِنَا، فَنَقُولُ لَهُمْ بِخِلَافِ مَا نَتَكَلَّمُ إِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمْ، قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ هَذَا نِفَاقًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: „(މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޮޑުކަލުންކަމުގައިވާ) މުޙައްމަދު ބިން ޒައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކާފާފުޅު، މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ އަރިހުގައި ބައެއްމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ވެރީންގެ ދަރުބާރަށް ދާހިނދު، އެ ބޭފުޅުންގެ އަރިހުގައި އަޅުގަނޑުމެން ދައްކާ ވާހަކަ، އެ ބޭފުޅުންނާ ވަކިވުމަށްފަހު އަޅުގަނޑުމެން ދައްކައިއުޅޭ ވާހަކައާ ޚިލާފެވެ. (މިއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން އުމަރުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، މިއީ މުނާފިޤުކަން ކަމުގައި ތިމަންމެން ދެކެމުއެވެ.

* * * * *

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ﴾ (الإسراء: ٣٦)

މާނައީ:“ އަދި ތިބާއަށް އެ ކަމަކާ ގުޅޭ އެނގުމެއް ނުވާ ކަމަކަށް، ތިބާ ތަބާނުވާށެވެ!“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ (ق: ١٨)

މާނައީ: “(ކުރާ ޢަމަލުތައް) ބަލަހައްޓަވަން، އޭނާގެ ކައިރީގައި ޙާޟިރުވެ ތިބޭ މަލާއިކަތުން ނެތި، އޭނާއަކަށް އެއްވެސް ބަހެއް ނުބުނެވެއެވެ.“

1542- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرِّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُل لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدّيقًا، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރުއްސެވުންވެވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަގީގަތުގައި، ތެދުވެރިކަން ހެޔޮކަމަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަގީގަތުގައި، ހެޔޮކަން، ސުވަރުގެއަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަގީގަތުގައި، ތެދުވެރި މީހާ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުގައި ޞިއްދީޤުކަމުގައި (އެބަހީ: ތެދުވެރިކަން ބޮޑު މީހެއްކަމުގައި) ލިޔުއްވިއްޖައުމަށް ދާނދެން، ތެދުބުނުން އާދަކޮށް، އެކަމުގައި ދެމިހުރެއެވެ. އަދި ހަގީގަތުގައި، ދޮގުވެރިކަން ނުބައިކަންތަކަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަގީގަތުގައި، ނުބައިކަންތައް، ނަރަކައަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަގީގަތުގައި، ދޮގުވެރި މީހާ، اللَّهُގެ ހަޟްރަތުގައި ކައްޛާބުކަމުގައި (އެބަހީ: ދޮގުވެރިކަން ބޮޑު މީހެއްކަމުގައި) ލިޔުއްވިއްޖައުމަށް ދާނދެން، ދޮގުބުނުން އާދަކޮށް، އެކަމުގައި ދެމިހުރެއެވެ.}“

1543- وَعَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ، كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ، كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަމްރު ބްނުލް ޢާޞްގެދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ހަތަރު ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އޭނާއަކީ ކަނޑައެޅިގެން ހުރި މުނާފިޤެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި އޭގެ ތެރެއިން ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކީ، އޭނާ އެ ކަން ދޫކޮށްލައިފުމަށް ދާންދެން، މުނާފިޤުކަމުގެ ސިފައެއް ހުރި މީހެކެވެ. (އެއީ) އަމާނާތެއް ޙަވާލުކުރެވިއްޖެނަމަ ޚިޔާނާތްތެރިވުމާއި، ވާހަކަދައްކާއިރު ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދުވެއްޖެނަމަ، ޚިލާފުވެރިވުމާއި (އެބަހީ: ވަޢުދާ ޚިލާފުވުމާއި) ދެބަސްވުމުގައި ހިނގާ ހިނދު ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުމެވެ.}"

وَقَدْ سَبَقَ بَيَانُهُ مَعَ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ بِنَحْوِهِ فِي "بَابِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ".

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މީގެ ކުރިން، "ޢަހުދަށް ވަފާތެރިވުން" މި ބާބުގައި، މި ޙަދީޘާ ގާތް އެއްގޮތަށް ރިވާވެފައިވާ، (ރަޟީ اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި) އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘާއެކުގައި، މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރެވިފައި ވާނެއެވެ." (ބައްލަވާ، 689 އަދި 690 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

1544- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ، كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ، وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، صُبَّ فِي أُذُنَيْهِ الآنُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً، عُذِّبَ وَكُلِّفَ أَنْ يَنفُخَ فِيهَا الرُّوحَ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ނުފެންނަ ހުވަފެނެއް ފެނުނުކަމަށް ބުނާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ދެ ގޮދަނޑުފުން ގޮށްޖެހުމަށް، އެ މީހަކަށް ޖެއްސެވޭނެއެވެ. އަދި އޭނާ، ފަހަރެއްގައިވެސް ކުރެވިދާނެ ކަމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެ ކަމަށް އެބަޔަކު ނުރުހޭ ހާލުގައި، ބަޔަކުމީހުންގެ ވާހަކަ އަޑުއަހަން ކަންފަތްދީފިނަމަ، އެ ވާހަކަ އަޑުއަހާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާގެ ދެ ކަންފަތަށް (ވިރުވައިލައިވާ) ތިމަރަ އެޅުއްވާލެވޭނެއެވެ. އަދި (ފުރާނައެއްވާ) އެއްވެސް އެއްޗެއްގެ ސޫރަ ހަދާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާއަށް (ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އަޒާބުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ސޫރައަށް

ޖުރުމަނާއެޅުވުމަށް ޖެއްސޫރުއްޖެވެ. އަދި އެއީ، ޒަރަތެއްގައި ވެސް ކުރެވޭނެކަމެއް ނުވެދޫނެއެވެ.}"

1545– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَفْرَى الْفِرَى أَنْ يُرِيَ الرَّجُلُ عَيْنَيْهِ مَا لَمْ تَرَيَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ވަﷲ، އެ ދޮގުހަދައިކުރުންނަކީ ބޮޑުއްސުންތެރިކަމެވެ އެމީހާގެ ދެލޯ ދެކިފައިނުވާ (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރުޤްޔާ ކިބައިން ދެކޮށްފައިވާކަމަށް ބުނުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {އެންމެބޮޑު ދޮގަކީ، އެ މީހެއްގެ ދެ ލޯލަން ނުދެކޭނަ އެއްޗެއް އެ ދެ ލޯލަން ދައްކުމެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް ނުފެނުނަ އެއްޗެއް ފެނުނުކަމުގައި ބުނުމެވެ.)"

(**ނޯޓް:** މިއީ، މިގޮތް ކުރިމަތީގައި ވެސް ބަޔާންވެފައިވާ ފަދައިން، އެ މީހަކު ނުދެކޭ ހުވަފެނެއް ފެނުނުކަމުގައި ބުނާ މީހާކު އެއްޗެއްފަދައިންނާ ކަމުކުވެ. ބައެއްފަހަރަށް ހުވަފެނުގައި ނުރަނގަޅު، މިސްމީހުން ފާޅުކުރާ ދިރިއުޅުމުގައި ވެސް، އެ މީހަކު ދެކެއިފައިންނާ ކަމެއް، ދެންކަމުގައި ބަލައި މީހުން ބުނުމެވެ. މިފަ، މި ޙަދީޘްގައި މި ވަނީ، މި ދެ ބައި ސާބިތުކުރުމަށްޓަކައެވެ. މިއީން ކާންދު ސިފައިގައި ވެސް އެ ކަންވާނީ، އެންމެ ބޮޑު ދޮގުގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވާ ކަމެއްކަމުގައެވެ. "ވައްލާހު އަޢްލަމު")

1546– وَعَن سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُب ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِمَّا يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ لأَصْحَابِهِ: "هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنْ رُؤْيَا؟" فَيَقُصُّ عَلَيهِ مَنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُصَّ، وَإِنَّهُ قَالَ لَنَا ذَاتَ غَدَاةٍ: "إِنَّهُ أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ، وَإِنَّهُمَا قَالاَ لِي: انطَلِقْ، وَإِنِّي انْطَلَقْتُ مَعَهُمَا، وَإِنَّا أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ، وَإِذَا آخَرُ قَائِمٌ عَلَيْهِ بِصَخْرَةٍ، وَإِذَا هُوَ يَهْوِي بِالصَّخْرَةِ لِرَأْسِهِ، فَيَثْلَغُ رَأْسَهُ، فَيَتَدَهْدَهُ الْحَجَرُ هَاهُنَا، فَيَتْبَعُ الْحجَرَ فَيَأْخُذُهُ، فَلاَ يَرْجِعُ إِلَيْهِ حَتَّى يَصِحَّ رَأْسُهُ كَمَا كَانَ، ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ، فَيَفْعَلُ بِهِ مِثْلَ مَا فَعَلَ الْمَرَّةَ الأُولَى"

قَالَ: قُلْتُ لَهُمَا: "سُبْحَانَ اللَّهِ، مَا هَذَانِ؟ قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُسْتَلْقٍ لِقَفَاهُ، وَإِذَا آخَرُ قَائِمٌ عَلَيهِ بِكَلُّوبٍ مِنْ حَدِيدٍ، وَإِذَا هُوَ يَأْتِي أَحَدَ شِقَّيْ وَجْهِهِ، فَيُشَرْشِرُ شِدْقَهُ إِلَى قَفَاهُ، وَمَنْخِرَهُ إِلَى قَفَاهُ، وَعَيْنَهُ إِلَى قَفَاهُ، ثُمَّ يَتَحَوَّلُ إِلَى الْجَانبِ الآخَرِ، فَيَفْعَلُ بِهِ مِثْلَ مَا فَعَلَ بِالْجَانبِ الأَوَّلِ، فَمَا يَفْرُغُ مِنْ ذَلِكَ الْجَانبِ حَتَّى يَصِحَّ ذَلِكَ الْجَانبُ كَمَا كَانَ، ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ، فَيَفْعَلُ مِثْلَ مَا فَعَلَ فِي الْمَرَّةِ الأُوْلَى"

قَالَ: قُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ، مَا هَذَانِ؟ قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا عَلَى مِثْلِ التَّنُّورِ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ قَالَ: فَإِذَا فِيهِ لَغَطٌ، وَأَصْوَاتٌ، فَاطَّلَعْنَا فِيهِ فَإِذَا فِيهِ رِجَالٌ وَنِسَاءٌ عُرَاةٌ، وَإِذَا هُمْ يَأْتِيهِمْ لَهَبٌ مِنْ أَسْفَلَ مِنْهُمْ، فَإِذَا أَتَاهُمْ ذَلِكَ اللَّهَبُ ضَوْضَوْا، قُلْتُ مَا هَؤُلاَءِ؟

قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ حَسِبْتُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "أَحْمَرُ مِثْلُ الدَّمِ، وَإِذَا فِي النَّهْرِ رَجُلٌ سَابِحٌ يَسْبَحُ، وَإِذَا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ قَدْ جَمَعَ عِنْدَهُ حِجَارَةً كَثِيْرَةً، وَإِذَا ذَلِكَ السَّابِحُ يَسْبَحُ مَا يَسْبَحُ، ثُمَّ يَأْتِي ذَلِكَ الَّذِي قَدْ جَمَعَ عِنْدَهُ الْحِجَارَةَ، فَيَفْغَرُ لَهُ فَاهُ، فَيُلْقِمُهُ حَجَرًا، فَيَنْطَلِقُ فَيَسْبَحُ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيهِ، كُلَّمَا رَجَعَ إِلَيهِ، فَغَرَ لَهُ فَاهُ ، فَأَلْقَمَهُ حَجَرًا، قُلْتُ لَهُمَا: مَا هَذَانِ ؟

قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ كَرِيْهِ الْمِرْآةِ، أَوْ كَأَكْرَهِ مَا أَنْتَ رَاءٍ رَجُلاً مَرْأًى، فَإِذَا هُوَ عِنِدَهُ نَارٌ يَحُشُّهَا وَيَسْعَى حَوْلَهَا، قُلْتُ لَهُمَا: مَا هَذَا؟

قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا عَلَى رَوْضَةٍ مُعْتَمَّةٍ فِيهَا مِنْ كُلِّ نَوْرِ الرَّبِيعِ، وَإِذَا بَيْنَ ظَهْرَي الرَّوْضَةِ رَجُلٌ طَوِيلٌ لاَ أَكَادُ أَرَى رَأْسَهُ طُولاً فِي السَّمَاءِ، وَإِذَا حَوْلَ الرَّجُلِ مِنْ أَكْثَرِ وِلْدَانٍ مَا رَأَيْتُهُمْ قَطُّ، قُلْتُ: مَا هَذَا؟ وَمَا هَؤُلاَءِ؟

قَالاَ لِي: انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، فَأَتَيْنَا إِلَى دَوْحَةٍ عَظِيمَةٍ، لَمْ أَرَ دَوْحَةً قَطُّ أَعْظَمَ مِنْهَا، وَلاَ أَحْسَنَ، قَالاَ لِي: ارْقَ فِيهَا، فَارْتَقَيْنَا فِيهَا، إِلَى مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبِنِ ذَهَبٍ وَلَبِنِ فِضَّةٍ، فَأَتَينَا بَابَ الْمَدِينَةَ فَاسْتَفْتَحْنَا، فَفُتِحَ لَنَا، فَدَخَلْنَاهَا، فَتَلَقَّانَا رِجَالٌ شَطْرٌ مِنْ خَلْقِهِمِ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ، وَشَطْرٌ مِنهُمْ كَأَقْبَحِ مَا أَنْتَ رَاءٍ، قَالاَ لَهُمْ: اذْهَبُوا فَقَعُوا فِي ذَلِكَ النَّهْرِ، وَإِذَا هُوَ نَهْرٌ مُعْتَرِضٌ يَجْرِي كَأَنَّ مَاءَهُ الْمَحَضُ فِي الْبَيَاضِ، فَذَهَبُوا فَوَقَعُوا فِيهِ ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَيْنَا قَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ، فَصَارُوا فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ،

قَالَ: قَالاَ لِي: هَذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ، وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ، فَسَمَا بَصَرِي صُعُدًا، فَإِذَا قَصْرٌ مِثْلُ الرَّبَابَةِ الْبَيْضَاءِ، قَالاَ لِي: هَذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ لَهُمَا: بَارَكَ اللَّهُ فِيْكُمَا، فَذَرَانِي فَأَدْخُلَهُ، قَالاَ: أَمَّا الآنَ فَلاَ، وَأَنْتَ دَاخِلُهُ،

قُلْتُ لَهُمَا: فَإِنِّي رَأَيْتُ مُنْذُ اللَّيْلَةَ عَجَبًا، فَمَاهَذَا الَّذِى رَأَيْتُ؟ قَالاَ لِي: إِنَّا سَنُخْبِرُكَ، أَمَّا الرَّجُلُ الأَوَّلُ الَّذِي أَتَيْتَ عَلَيهِ، يُثْلَغُ رَأْسُهُ بِالْحَجَرِ، فَإِنَّهُ الرَّجُلُ يَأْخُذُ الْقُرْآنَ فَيَرْفُضُهُ، وَيَنَامُ عَنِ الصَّلاَةِ الْمَكْتُوبَةِ،

وَأَمَّا الَّذِي أَتَيْتَ عَلَيْهِ يُشَرْشَرُ شِدْقُهُ إِلَى قَفَاهُ، وَمَنْخِرُهُ إِلَى قَفَاهُ، وَعَيْنُهُ إِلَى قَفَاهُ، فَإِنَّهُ الرَّجُلُ يَغْدُو مِنْ بَيْتِهِ، فَيَكْذِبُ الْكَذْبَةَ تَبْلُغُ الآفَاقَ،

وَأَمَّا الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ الْعُرَاةُ الَّذِينَ هُمْ فِي مِثْلِ بِنَاءِ التَّنُّورِ، فَإِنَّهُمُ الزُّنَاةُ وَالزَّوَانِي،

وَأَمَّا الرَّجُلُ الَّذِي أَتَيْتَ عَلَيْهِ يَسْبَحُ فِي النَهْرِ، وَيُلْقَمُ الْحِجَارَةَ، فَإِنَّهُ آكِلُ الرِّبَا،

وَأَمَّا الرَّجُلُ الْكَرِيهُ الْمَرْآةِ الَّذِي عِندَ النَّارِ يَحُشُّهَا وَيَسْعَى حَوْلَهَا، فَإِنَّهُ مَالِكٌ خَازِنُ جَهَنَّمَ،

وَأَمَّا الرَّجُلُ الطَّوِيْلُ الَّذِي فِي الرَّوْضَةِ، فَإِنَّهُ إِبْرَاهِيمُ، وَأَمَّا الْوِلْدَانُ الَّذِينَ حَوْلَهُ، فَكُلُّ مَوْلُودٍ مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ" وَفِي رِوَايَةِ الْبَرْقَانِيِّ: "وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ" فَقَالَ بَعْضُ الْمُسْلِمِيْنَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِيْنَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِيْنَ"

وَأَمَّا الْقَومُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرٌ مِنْهُمْ حسَنٌ، وَشَطْرٌ مِنْهُمْ قَبِيْحٌ، فَإِنَّهُم قَومٌ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَآخَرُ سَيِّئًا، تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُمْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ސަމުރަތު ބިން ޖުންދުބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނާ މުޚާޠަބުކުރައްވައި، ވަރަށް ގިނައިން، ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ތިޔައިން އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ހުވަފެނެއް ފެނިލައްވާށޯއެވެ؟} ފަހެ، (އެއިން ބޭކަލަކަށް ހުވަފެނެއް ފެނިލައްވައިފިނަމަ) ﷲ އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަކަށް، އެ ބޭކަލުންނަށް ފެނިލެއްވި އެއްޗެއްގެ ވާހަކަ، އެކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވެދެއްވައެވެ. އަދި ހަމަކަހަލަ ދުވަހެއް، އެއް ދުވަހަކު ފަތިހުގެ ވަގުތުގައި (އެބަހީ: ފަތިސްނަމާދުކުރެއްވުމަށް) ތިމަންމެންނަށް ބަޔާންކުރެއްވި އެވެ. {ހަމަކަހަލަ ދުވަހެއް، ރޭގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް (ހުވަފެނުގެ ތެރޭގައި) ދެ ބޭކަލުން ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެ ދެބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންމެންނާއެކުގައި) ހިނގާވަޑައިގަންނަވާ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ، ދެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި ހަމަކަހަލަ ދުވަހެއް، ތިމަންމެންނަށް އޮށޯވެގެން އޮތް މީހެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. އަދި އެހެން މީހަކު، އޭނާގެ ކައިރީގައި ހިލަގަނޑެއް ހިފައިގެން ކޮޅަށް ހުއްޓެވެ. އަދި އެ ހިލަގަނޑުން، އެ (އޮށޯވެ އޮތް) މީހާގެ ބޮލުގައި ޖަހަމުއެވެ. (އޭގެ ސަބަބުން) އެ މީހާގެ ބޯ، ފުނޑުފުނޑުވެގެންދެއެވެ. އަދި އެ ހިލަގަނޑު އެއްކޮޅަށް ގޮސްފައި ދުރަށް ވެއްޓިގެންދެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހާ (އެބަހީ: ކޮޅަށް ހުރި މީހާ) އެ ހިލަގަނޑުގެ ކައިރިއަށް ގޮސް އެ ނަގައެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އެ ހިލަގަނޑު ހިފައިގެން އަނބުރާއިރު، އެ މީހާގެ (އެބަހީ: އޮށޯވެ އޮތް މީހާގެ ފުނޑުފުނޑުވެފައިވާ) ބޯ، ކުރިއާ އެއްގޮތަށް ރަނގަޅުވެފައިވެއެވެ. އެއަށްފަހު (އެ ހިލަގަނޑު ހިފައިގެން ކޮޅަށް ހުރި) އޭނާގެ ކައިރިއަށް އެނބުރިއެވެ. އަދި ކުރީ ފަހަރު ކަންކުރިފަދައިން މި ފަހަރު ވެސް ކަންކުރެއެވެ.}

(ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެ ދު ބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ސުބްޙާނަ اللهِއެވެ! އެބަހީ: اللهُގެ ހުސްޓާރިޔުވަންތަކަމާއެވެ! މިއީ ކަލޭ، ކޮންފަދަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ އެ ދު ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިޔަށް ހިނގާވާށެވެ! ކުރިޔަށް ހިނގާވާށެވެ! ކަލޭ، ޤިޔާމަތުން ކުރިޔަށް ހިނގާވާ ވަޢުދެއްވީމެވެ. ކަލޭ، ޤިޔާމަތުންނަށް އުޅެދިޔަކަމުން އަށްވަ އެއް މީހެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޢުދުގެންނެވުނެވެ. އަދި އެހެން މީހަކު، އެހާގެ ކައިރިގައި ދަރަނިވެރިވާ ބެލެނިވެރިޔާ ހިފެހެއްޓުން ކޮއްޓަށް ހުއްޓެވެ. އަދި އެހާ، އެ އަށްވަ އެއް މީހާގެ ފުރާނގެ އެއްފަހަރުން (ކައިރިއަށް) އާދެއެވެ. (އަދި އެ ބެލެނިވެރިން އަޑުވައި) އެ މީހާގެ އަނގަ، ފުށްޖެހޭނާ ހަމައަށް ފަޅައިލައެވެ. އަދި އެހާގެ ނާފުޅުގެ ހިނދުކޮޅާއި، އެހާގެ ލޮލުސް ފުށްޖެހޭނާ ހަމައަށް ފަޅައިލައެވެ. އެއަށްފަހު، އަނެއް ފަހަރަށް ޖެހެއެވެ. އަދި ކުރިފަހަރު ފަދައިން އެ ފަހަރުގައި ވެސް ކަންކުރެއެވެ. ކަލޭ، މި ފަހަރުގައި އެހާ އެ ކުރާ ކަންތައް ކޮން ނިމުމެއް، އަނެއް ފަހަރު އެންމެނާގެ އެއްމީހާ ކުރިއަށް ގެނައުމަކީ ކޮބައިކަމެވެ. (އެ މީހާ) އެ ފަހަރަކަށްދެއެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ފަހަރު ކަން ކުރި ފަދައިން އަނެއްކާވެސް ކަންކުރެއެވެ.

(ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން ވިދާޅުވާނެއެވެ. ސުބްޙާނަ اللهِއެވެ! މިއީ ކަލޭ، ކޮންފަދަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ އެ ދު ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިޔަށް ހިނގާވާށެވެ! ކުރިޔަށް ހިނގާވާށެވެ! ކަލޭ، ޤިޔާމަތުން ކުރިޔަށް ހިނގާވާ ވަޢުދެއްވީމެވެ. ކަލޭ، ޤިޔާމަތުންނަށް ޤަބޫލުކުރެއްވުން ހުރި އެއްޗެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޢުދުގެންނެވުނެވެ.}

(ސަޙީޙު ބުޚާރީ ޖަނާޒާގެ ފޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ޤިޔާމަތުގައި ހަނދުމަފުޅުވަނީ، އެކަކާގެ ފޮތުން ޙަދީޘްކުރެއްވި {އާދަމް (އެބަހީ: ޤިޔާމަތު ފަދަ އެއްޗެއް) ގަދަ އަޑު ފަރުގަނޑުގެ ކައިރި ހަޑިކަމުގެ އަޑު އިވޭކަހަލެވެ. ކަލޭ، ޤިޔާމަތުން ގުދުވެވަޑައިގެން، އާގެ ތަޅުއަށް (އެބަހީ: ޤިޔާމަތު ފަދަ އެއްޗެގެ ތަޅުއަށް) ބައްލަވައިލެއްވީމެވެ. ކަލޭ، އާގެ ތަޅާގައި ވެސް، ދުނިޔޭއަށް އުފަންކުރެއްވި ގޮތަށް ޤިޔާމަތަށް ފިޔަވަޅުއަޅާފައިވާކަން އަންނަނިވި ގޮތަށެވެ. އެބައިމީހުން ޤިޔާމަތުގެ އަށާނެކަމުގެ ބޮޑުޤިޔާ ހުވަފެނުގައި އެބައިމީހުންނާ ދިމާއަށް އަރައިގެން އާދެއެވެ. އެ ހުވަފެނުގައި އެބައިމީހުންގެ ގައިގާ ހުރުން، ޙަޤީޤީ ހަގީއްލަވައެވެ. ޤިޔާމަތުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟

(ނޯޓް: ތަންދޫރުގެ ކިޔުނީ، ރޮށިފިހުން ފަދަ ކަންކަމަށް ބޭނުންކުރާ ބޮޑެތި މަޑުތަބާން ފަދަ އެއްޗެކެވެ. އޭގެ ބޮޑުމިނާ އަގައިބަހާއިރު އަނގަ ހުންނާނީ ކުޑަކޮށެވެ. އަދި އެ ހުންނަނީ، އަނގަމަތީން ވަކި ހިސާބެއް މައްޗަށް ހުންނަގޮތަށް ބިންމަތީގައި ވަޅުލައިފައެވެ. އޭގެ ތެރެއަށް ގަދަ ދަރުއަޅައި، ރޯކޮށް އެންދުމުން، އަނގުރު އަލިފާންތައް ނުނިވި، އެތައްއިރަކު ހޫނުވެއެވެ. އަދި އޭރު، އެ ހުންނަގޮތުން ހޫނުގަދަކަމުން މަސްތޫރު އެއްޗެކެވެ. “މުތަރުޖިމު”)

އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިއަރާ ހިނގާށެވެ! ކުރިއަރާ ހިނގާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންމެން ކުރިއަރާ ހިނގާލާ ވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެންނަށް ކޮއްކުގެ އައްސޭރިއަން ވަޑައިގެންނެވުނެވެ.} (ސަލުކުރަމުގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާއަން ހަނދުމަފުޅުވަނީ، އެކަލޭގެފާނު ބަދިޔާކުރުއްވި، {(އެ ކޮއްކު) ފުރާނަ އެއްކަލައިން ބަޑިކުރައްވައިގެންފިއެވެ. އަދި އެ ކޮއްކު ފަތަފަތާ އޮތް މިހާރު އޮތެވެ. އަދި ކޮއްކުގެ އައްސޭރިގައި މިހާރު ހުރެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޒީރު ހިތަށް ސަލާމަތްވީ ދަރިއަކު ކެތްތެރިކަމާއި ޖަވާބުދާރީ ހުރެއެވެ. އަދި އެ ފަތަފަތާ އޮތް މިހާ ފަތަމުން ގޮސް، ހިތަމައް އެއްކޮޅަށް ހުރި މިހާގެ ކައިރިއަށް އާދެއެވެ. އަދި އޭނާއާ ދިމާއަށް އަނގަ ހުޅުވައިލައެވެ. ފަހެ، އެ މިހާ، އެ ތަނުން ހިލަގަނޑެއް (ކަތަކުރީގެ ސޫފާއް ފަދައިން) އޭނާގެ އަނގައިގެ ތެރެއަށް އެއްލައެވެ. ފަހެ، އެ މިހާ ފަތަމުން އެނބުރިދެއެވެ. ފަހެ، (ކުރިއާލާ އެއްފަދައިން ފަތަމުންފަތަމުން ގޮސް) އަނބުރާފައިސް އެ މިހާގެ ކައިރިއަށް އާދެއެވެ. އެ މިހާގެ ކައިރިއަށް އަނގަ ހުޅުވާ ފަހަރަކު އޭނާ ދިމާއަށް އަނގަ ހުޅުވައިލައެވެ. ފަހެ، އެ މިހާ އެ ތަނުން ހިލަގަނޑެއް ސޫފާއް އޭނާގެ އަނގައިގެ ތެރެއަށް އެއްލައެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާކާރީގެ ފަހަރަ އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ކޮން ދެ މީހުންނެއްތޯއެވެ؟

އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިއަރާ ހިނގާށެވެ! ކުރިއަރާ ހިނގާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންމެން ކުރިއަރާ ހިނގާލާ ވަޑައިގެންފިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެންނަށް ވަރަށް ބޮޑު ސިފަ ހުތުރު މީހެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވުނެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަދިޔާކުރުއްވި، {ތިބާ ދުވަހަކު ބޮޑު ދެކެން، އެންމެ ސިފަ ހުތުރު މީހާގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ކައިރީގައި އަލިފާނެއް ހުރެއެވެ. އޭނާ، އެ އަލިފާން ރޯކުރަމުން ވަށައިގެން

ހިނގަމުން، އަލިފާންގަނޑު ރޯކޮށް، ބޮޑުކޮށް އަނދަމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވީމެވެ. މިއީކާކުތޯއެވެ؟

އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިއަށް ހިނގަވާށެވެ! ކުރިއަށް ހިނގަވާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކުރިއަށް ހިނގަވާ ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުމެން ބަގީޗާއަކަށް ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. އެ ބަގީޗާގައި ގަސްތަކެއް ވަރަށް ގިނައެވެ. އަދި ރަބީޢު މޫސުން ފަދައިން ގާގާފިލިގެ ފުރިހަމަކަން ވަރަށް ބޮޑުކޮށް އޮތެވެ. އަދި އެ ބަގީޗާގެ މެދުތެރޭގައި، އިސްކޮޅުން ވަރަށް ދިގު މީހަކު ހުއްޓެވެ. އޭނާގެ އިސްކޮޅު ދިގުކަމުން އުޑާ ދިމާއަށް ބައްލަވާލުމުން ވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެ މީހާގެ ބޯ، ފެނިވަޑައިގަންނަވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ވަށައިގެން ދުވަހަކު ވެސް ތަނަކުން އެހާ ގިނަ ކުދިންތަކެއް ދެކެވަޑައިގެންފައި ނުވާހާ ގިނަ ކުދިންތަކެއް ހުއްޓެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީމެވެ. މިއީ ކާކުތޯއެވެ؟ އަދި މިއީ ކޮން ކުދިންތަކެއްތޯއެވެ؟

އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިއަށް ހިނގަވާށެވެ! ކުރިއަށް ހިނގަވާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ކުރިއަށް ހިނގަވާ ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުމެން ވަރަށްބޮޑު ގަހެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. އެފަދަ ބޮޑު އަދި އެހާ ރީތި ގަހެއް، ދުވަހަކު ވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންފައެއް ނުވެއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ގަހަށް އަރާވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ގަހަށް އަރާވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުމެން ރަނާއި ރިހީގެ އިޓުން ބިނާކުރެވިފައިވާ ރަށަށް ފުރާވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ރަށުގެ (ކައި) ދޮރާށި ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި (އެ ދެ ބޭކަލުން) ދޮރާށި ހުޅުއްވުމަށް އެދިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުންނަށްޓަކައި ދޮރާށި ހުޅުވުނެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޮރާށިން އެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނުންނަށް (އެ ރަށުން) ބައްދަލުވި، އެބައިމީހުންގެ (ހަށިގަނޑުގެ) އެއް ފަޅި ފަދައިން ފެންނާން އެންމެ ރީތި މީހެއްގެ ސިފައިގައި، އަދި އަނެއް ފަޅި ފެންނާން އެންމެ ހުތުރު މީހެއްގެ ސިފައިގައިވާ ފިރިހެނުންތަކެކެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގޮސް، މިއޮތް ކޯރަށް އެއްލޭށެވެ. އަދި އެ ބަގީޗާގައި އެއް ފަރާތުން އަނެއް ފަރާތަށް ދިގުވެގެންވާ ކޯރެއް އޮތެވެ. އެ ކޯރުގެ ފެން، ކިރާ އެއްފަދައިން ހުދުކަމުގައިވިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގޮސް އެ ކޯރުގައި އެރިއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު

ތިމަންމެންގެ ކައިރިއަށް އެނބުރި އަތުވެއްޖެއްޔެވެ. އެ ހިނދު އެބައިމީހުންގެ (ހަށިގަނޑުގެ އެއް ފަޅީގައިވާ) ހުތުރު ސިފަ ފިލައިގޮސް، އެންމެ ފުރިހަމަ ސިފައިގައިވާ ބަޔަކުގައި ވެއްޖެއެވެ.}

(ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ، ޢަދުނު ނަމަކަށްވާ ސުވަރުގެއެވެ. މިއީ، ކަލޭގެފާނުގެ ވަޒަނެވެ. ދެން، ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްތަށިފުޅު އުފުއްލަވައިލެއްވީމާ މައްޗަށް ބައްލަވައިލެއްވިމެވެ. ދެން، ހުދުކުލައިގެ ވިލާގަނޑެއް ފަދައިންވާ ގަސްރުވަރެއް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީމެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ، ކަލޭގެފާނުގެ ގަސްރުވަރެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވީމެވެ. ތިޔަ ދެބޭކަލުންނަށް اللهُ ބަރަކާތްލައްވާށިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ގަސްރު އެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތުމަށް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މި ވަގުތަކު ނޫނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ގަސްރަށް ވަދެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ.

(ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ ދެބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ރޭގަނޑު މި ފެނިވަޑައިގެންނެވި، ޢަޖައިބު ވާހަކަ ކަންތައްތަކެކެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް މި ފެނިވަޑައިގަތީ ކަންތަކަކީ ކޮންކަންތައްތަކެއްތޯއެވެ؟ އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެން ކަލޭގެފާނަށް އެކަންކަން އަންގައިދެއްވައި ދަންނަވާނަމެވެ. އެންމެފުރަތަމަ، އެ މީހާގެ ކައިރިއަށް ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވި، އެ މީހާގެ ބޮލު، ފިސްފިސް ކުރަމުންދިޔަ މީހާ ދުށްވަޑައިގެންނެވީއެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ކީރިތި ޤުރުއާން އުނގެނުމަށްފަހު، (އެބަހީ: ޤުރުއާން ހިތުން ދަސްކުރުމަށްފަހު، ނުވަތަ ޤުރުއާނުގެ ޢިލްމު ލިބިގަތުމަށްފަހު) އެ ހަނދާންނައްތައިލި، ނުވަތަ އެއަށް ޢަމަލުނުކުރި މީހާއެވެ. އަދި ފަރުޟު ނަމާދުތަކަށް (ފަރުވާކުޑަކޮށް) ނިދާ މީހާއެވެ.

އަދި އެ މީހާގެ ގާތަށް ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވި، އޭނާގެ އަނގަމައި، އޭނާގެ ނޭފަތައި، އޭނާގެ ލޯ، ކުރިބަތާ ހަމައަށް ފަޅައިގަނެގެންދިޔަ މީހާ، ދުށްވަޑައިގެންނެވީއެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ފަތިހު އޭނާގެ ގެއިން ނުކުމެގެންގޮސް، ދޮގުހަދަމުން ދިޔަ މީހާއެވެ. އޭނާގެ އެ ދޮގުތައް ދުނިޔޭގެ ކަންކޮޅުތަކަށް ފެތުރެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ދޮގު ވާހަކަތައް މީސްތަކުން ފަތުރައެވެ.)

އަދި ދުނިޔެއަށް އުފެންކުރެއްވި ގޮތަށް ތަންދޫރެއް ފަދަ އެއްތަނެއްގައި ތިބި ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުން ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެބައި މީހުންނަކީ، ޒިނޭކޮށްއުޅުނު ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުންނެވެ.

އަދި ކޯރެއްގައި ފަތަމުންދާކަސް، އޭނާގެ އަނގައަށް ހިލަތަށް އުކުމުން ދިޔަ މީހާ ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ރިބާކައިއުޅުނު މީހާއެވެ.

އަދި އަލިފާންގަނޑެއް އަންދަމުން، އޭގެ ވަށައިގެން ހިނގަމުންދިޔަ ވަރަށް ވޯސް ސިފަ ހުތުރު މީހާ ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ، ޖަހަންނަމައިގެ ބަނޑޭރި، މާލިކުގެފާނެވެ.

އަދި ބަގީޗާގައި ހުންނެވި އިސްކޮޅުން ދިގު ކަލޭގެފާނު ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ، އިބްރާހީމްގެފާނެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވަށައިގެންވާ ކުޑަކުދިންތައް ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ ފިޠްރަތުގެ ގޮތުގައި އުފަންވީ، (ބާލިޣުވުމުގެކުރީގައި) ނިޔާވެވި ކުދިންނެވެ.} އަދި އަލްބަރުޤާނީގެ ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، {ފިޠްރަތުގެ ގޮތުގައި އުފަންވި ކުދިންނެވެ.} މިފަދައިންނެވެ. ފަހެ، (މީހުން ބާލިޣުވުމުގެކުރިން) މުސްލިމުންކުދި ބައެއް މީހުން ދެންނެވިއެވެ. ޔާ اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. މުޝްރިކުންގެ ކުދީ ކުދިން ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {މުޝްރިކުންގެ ކުދީ ކުދިން ވެސް މެއެވެ.}

އަދި އެބައިމީހުންގެ އެއްފަޅި ރީތި ސިފައިގައި އަދި އަނެއްފަޅި ހުތުރު ސިފައިގައި ތިބި މީހުން ދޭންވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ، ހެޔޮކަމާ އަމަލާ އެކުއެކުގައި ނުބައި އަމަލު ކުރި މީހުންނެވެ. ފަހެ، اللّٰهُ ތަޢާލާ އެބައިމީހުންނަށް މަޢާފުކުރެއްވިއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "رَأَيتُ اللَّيلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى أَرْضٍ مُقَدَّسَةٍ" ثُمَّ ذَكَرَهُ، وَقَالَ: "فَانْطَلَقْنَا إِلَى نَقْبٍ مِثْلِ التَّنُّورِ، أَعْلاَهُ ضَيِّقٌ وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ، يَتَوَقَّدُ تَحْتَهُ نَارًا، فَإِذَا ارْتَفَعَتْ ارْتَفَعُوا حَتَّى كَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا، وَإِذَا خَمَدَتْ، رَجَعُوا فِيْهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ عُرَاةٌ".

وَفِيهَا: "حَتَّى أَتَينَا عَلَى نَهْرٍ مِن دَمٍ، ـــ وَلَمْ يَشُكَّ ـــ فِيْهِ رَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى وَسَطِ النَّهْرِ، وَعَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ، وَبَيْنَ يَدَيهِ حِجَارَةٌ، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ، رَمَى

الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ، فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ، فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ جَعَلَ يَرْمِي فِي فِيهِ بِحَجَرٍ، فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ".

وَفِيهَا: "فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ، فَأَدْخَلاَنِي دَارًا لَمْ أَرَ قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شُيُوخٌ وَشَبَابٌ".

وَفِيهَا: "الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فَكَذَّابٌ، يُحَدِّثُ بِالْكَذْبَةِ فَتُحْمَلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الآفَاقَ، فَيُصْنَعُ بِهِ مَا رَأَيْتَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ".

وَفِيهَا: "الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشْدَخُ رَأْسُهُ، فَرَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَنَامَ عَنْهُ بِاللَّيْلِ، وَلَمْ يَعْمَلْ فِيهِ بِالنَّهَارِ، فَيُفْعَلُ بِهِ إِلَى يَومِ الْقِيَامَةِ، وَالدَّارُ الأُولَى الَّتِي دَخَلْتَ دارُ عَامَّةِ الْمُؤْمِنِيْنَ، وَأَمَّا هَذِهِ الدَّارُ فَدَارُ الشُّهَدَاءِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيْكَائِيلُ، فَارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا فَوقِي مِثْلُ السَّحَابِ، قَالاَ: ذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ: دَعَانِي أَدْخُلْ مَنْزِلِي، قَالاَ: إِنَّهُ بَقِي لَكَ عُمْرٌ لَمْ تَسْتَكْمِلْهُ، فَلَو اسْتَكْمَلْتَ، أَتَيتَ مَنْزِلَكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.) {ދެމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގަހަށް އަރުވައި (ގަހަށް އަރުވައި) ދެ ބޭކަލުން ވަޑައިގެންފި ގެއަކަށް ވަދެވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން، އެ ދެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގޮވައިގެން ބޭނުންވާތަނަކަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.} ދެން އެއަށްފަހުގައި، ކުރީ ބަޔާންކުރެވުނު ގޮތަށް އެ ގެއްލެވި ބޭނުންކުރެއްވިއެވެ. އަދި (ރަސޫލުﷲ ﷺ) ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. {ދެން، މިމަންޒިލުގައި ވެރިން އަދި ވެރިޔަކު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެގެ މީހުން އިރުގައި ...}

އެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. (ރަސޫލުﷲ ﷺ) ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. {މިމަންޒިލު (ހިތްގައިމު) ...} މި ރިވާޔަތުގައި މި ...

ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ...

ނުގެންނަވައެވެ. އެހެންވެ ރާމި ވިދާޅުވެފައިވަނީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވި {ވަނީ،
ތިމަންމެންނަށް ކާތެއްގެ އަށްސަތޭކަށް ވަގުތެއްގެންނަވައެވެ.} (ސަމުރަތުގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ތިމަންނާއަށް ހަނދުމަފުޅުވަނީ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވި، {(އަ ކާތު) ވެރިކަ
އެއްފަރާތުން ރަށްކަލާއިގަނޑުއެވެ.} މިފަރާތުންނެވެ.) {އަ ކާތުގެ މުދަލުޔާގައި (ފަތުފާ
އަށް) މިހަކަ އަޅުވެ. އަދި ކާތުގެ އަށްސަތޭގައި މިހަކަ ހުއްޓެވެ. އޭނާގެ ކަރުމަތީގައި
ހިފަތަކާއް ހުއްޓެވެ. ފަހެ، ކާތުގައި (ފަތުފާ އަށް) މިހާ، ކަރުދަނު އަޅިސް، ކާތުނ
އެތުމަން ދިމާކުރާއިރަނު، އަށްސަތޭގައި ހުރި މިހާ، އޭނާގެ އަނގައިގެ ތެރެއަށް ހިފަހަށްޖެއް
އެއްލައެވެ. އަދި އޭނާ ކަރިނ އަތް ތަނަށް އަނބުރާ ފޮނުވައިލައެވެ. ފަހެ، އޭނާ
ކާތުނއެތުމަން އަނގަ ކަށްމު ފަހަރަކު، އޭނާގެ އަނގައިގެ ތެރެއަށް ހިފަހަށްޖެއް
އެއްލައެވެ. އަދި އޭނާ ކަރިނ އަތް ތަނަށް އަނބުރާ ފޮނުވައިލައެވެ.}

އަ ބިރާހުރައިރާގެ ފުޅެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އަ ދު
ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގޮވައިގެން ގަހަކަށް އަރާވަޖައިގަތެވެ. ފަހެ، އަ ދު ބޭކަލުން
ތިމަންކަލޭގެފާނު ގެއަކަށް ވައްދުވިއެވެ. އެއަށްވުރެ ވަޔާސްކުރިހަމަ ގެއެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު
ދުށްވަޖައިގެންފައެއް ނުވެއެވެ. އަ ތަނުގައި މުސްކުޅިންނާއި ޒުވާނުންގެ ބައެއްކުރިއެބެވެ.}

އަ ބިރާހުރައިރާގެ ފުޅެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(އަ ދު
ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) އަމިއްލަ ކާކަހަލަކަމެއް ފަޖައިލެވޭތީ، ކަލޭގެފާނު ދުށްވަޖައިގެން
މިހަކު، ގެނގެންއިން ދޮގުހަދައިއުޅުން މިހާއެވެ. އޭނާ ދޮގުހަދައިގެން ދައްކާ ވާހަކަ
(މިސްތަކުން ތެދުކުރެ) ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގެ ކަނޑުވެރިޔާއެވެ. (އަ ދު ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.)
އޭނާއާ މުދަގައި ކަންކަށްވެމުންދާތީ ކަލޭގެފާނު ދުށްވަޖައިގެންފައިން ޤިޔާމަތްދުވަހާހެއް
ކަންހިނގަމުން ދާހުއްޓެވެ.}

އަ ބިރާހުރައިރާގެ ފުޅެވެ. (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(އަ ދު
ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) އަ މިހާގެ ބޮލުގައި ހިފަހަށްޖެއްޗަހައި، ބާ ފިސްފިސްކުރެވޭ
ކަލޭގެފާނު ދުށްވަޖައިގަތީ، މާތް اللهُ، އަ މިހާއަށް ޤުރުއާން އުނގަންނަވައި ދެއްވުމުން، (އަ
ހަދާންނެތްވައިލައި) ޤުރުއާން ދުކާނުލައި (އެބަހީ: ރޭއަހުކަންކުރުން ދުކާނުލައި) ނިދައި،
އަދި ދުވާލުގެ ފަރުދުގައި އެއާ އެއްގޮތަށް ޢަމަލުނުކުރާ މިހާއެވެ. އޭނާއާ މުދު
ކަންކުރުމުން އަ ދާ ވަރަކުން ޤިޔާމަތްދުވަހާހެއް އެކަން އެގޮތުގައި ކުރިއަށްދާހުއްޓެވެ.

އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގެންނެވި ގެއަކީ، ޢާއްމު މުސްލިމުންތަކުންގެ ވަޒަންވެ. އަދި މި ގެއަކީ (އެބަހީ: ކަޢުބާ ޝަރީފްގައި އަޅުކަމާ ގުޅޭ ބަޔާން ބިނާކުރެވިފައިވާ ތަނަކީ) ޝަރީޢަތުން ހުއްދަކޮށްދީފައިވާ ވަޒަންވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު، ޖިބްރީލުގެފާނުމެދުވެ. އަދި މި ހެންނެވި މިނާއީލުގެފާނުވެ.} (އަދި ވެސް އެ ޝަރީޢަތުގައިވެއެވެ. އެ ދީ ބާކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތިޤުބާލު އުފުއްލަވާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު އިސްލާމްފުއްލަވައި (މަރުޙަބާ) ބައްލަވައިލައްވާލެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް މަރުން ފުނިވަޑައިގަތީ، (ހުދުކަލަޔާ) ވިދާޅުނޭއްފަދައިންނާ ގަނޑުވަރުކަވެ. އެ ދީ ބާކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނަށް ހެއްބަ މަންޒިލެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިލެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މަންޒިލަށް ވަދެވަޑައިގެންލައްވާށް ހުއްދަދެއްވާށެވެ. އެ ދީ ބާކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ފުރިހަމަކަން ތަންކޮޅެއް އެބައެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ހަމަވުމުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވަޒަނަށް ވަޑައިގެންނަވާނޫއެވެ.}"

* * * * *

261- ދޮގު ބުނުއިން ހުއްދަކަންތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު

އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ދޮގަކީ ހަރާމްކަމެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ދޮގުހެދުމަކީ، އެއީ ޖާހިލުކަމާއި ކަނޑައެޅިގެން ހުރި ބަލާމަކަށްވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ވަކި، އެއީ، ބައެއް ޙާލަތްތަކުގައި ވަކި ޝަރުޠުތަކާއެކު ހުއްދަ ކަމެއްވެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފޮތް "އަލްއަޛްކާރު" ގައި އެކަމުގެ ތަފްސީލު ބަޔާންކޮށްފައިވާނެއެވެ.

ކުރުކޮށް ދަންނަވާނަމަ، ވާހަކަދެއްކުމަކީ، މަޤްޞަދު ޙާޞިލުކުރުމުގެ ވަސީލަތެއްކަމުގައެވެ. ފަހެ، ދޮގެއްނުހެދުމާއެކު ޙާޞިލުކުރެވިދާނެ ކޮންމެ ރަނގަޅު މަޤްޞަދެއް ޙާޞިލުކުރުމަށްޓަކައި ދޮގުހެދުމަކީ، ހަރާމްކަމެކެވެ. ނަމަވެސް ދޮގެއްހެދުމެއްނުލާ، ޝަރުޢީ ގޮތުން ހުއްދަކަމެއް ޙާޞިލުކުރަން ނުކެރޭނަމަ ޙާޞިލުކުރެވޭ ކަމުގައި ނަމަ ދޮގު ހެދުން ހުއްދަވާނެއެވެ.

އަދި ދަންނާށެވެ! އެ މަޤުބޫލު ޙަދީޘުތަކުގައި، ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައި ވަނިކަމަ އެހިނދު، ދޮގުހެދުން ވެސްވާނީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައެވެ. އަދި އެ މަޤުބޫލު ޙަދީޘުތަކުގައި ދިނީގޮތުން ވާޖިބު ކަމެއްނަމަ، އެކަމަށްޓަކައި ދޮގުހެދުން ވެސް ވާނީ ވާޖިބު ކަމެއްކަމުގައެވެ. (މިގެ މިސާލަކީ) މިހެން މަޢުޞޫމު މީހަކު ނުވަތަ އޭނާގެ މުދަލު ހަލާކުން ސަލާމަތްކުރުމަށް، އަނިޔާވެރިޔަކު މަސައްކަތްކުރާ ހިނދު، އެ މީހާ ފިލައިފިނަމަ، އަދި އޭނާގެ މުދަލު ވެސް އެ މީހަކު ފޮރުވައިފިނަމަ، އެ މީހާ ނުވަތަ މުދަލު (ފޮރުވައިފައި) ހުރި ތަނެއް އެނގިގެންވާ އެ އަނިޔާވެރިޔާ އެއްވެސް މީހެއްގެ ގާތުން ސުވާލުކޮށްފިނަމަ، އެ ކަން އޭނާއަށް ނޭނގޭ ކަމަށް ބުނުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ.

ހަމައެފަދައިން މީހެއްގެ އަތުގައި އަމާނާތެއްގެ ގޮތުގައި އެއްޗެއް ބަހައްޓައިފައި ވަނިކަމަ، އަނިޔާވެރިޔަކު އެ އަމާނާތް ނެގުމަށް މަސައްކަތްކުރާނަމަ، އެ އެއްޗެއް އޭނާއަށް ފޮރުވުމަކީ، ވާޖިބުކަމެކެވެ. މިފަދަ ކަމެއް ބޭނުމެއްގައި ދޮގުހެދުމުގެ ބަދަލުގައި ހިނދު، އެކަމަށް ތަޢުރީޟުކުރުމަކީ، ވަނީ އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު ދޮގުކަމެއް ނުވާނެއެވެ.

އެ ބައިގައި ބުނެވިދާނެ މިސާލަކީ، އެ ބުނާ ބަސް ތަޢުރީޟެއްގެ ގޮތުގައި ބުނުމެވެ. އެކަމަކު ބޭނުމެއްގައި ދޮގުހެދުމަކީ ބަސްތަކަށް ދޮގެއް ނުވަނީ ކަމެއްގައި، ކަނޑައެޅިގެން ދޮގުހެދުމަކީ ވެސް ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައެވެ.

މި ބައިގައި ބުނެވުނު ހުކުމުގެ ދަލީލަކީ ބުނެވިދާނެ ކަމާމެދު ޢިލްމުވެރިން ބައިނީ ގޮތުގައި ވަނީވެސް، މީގެތެރޭގައި އާންމުކޮށް ހިފޭ (އެނގިވޭތޯ ދެކެވޭ ބަސް އަދި) ގެ ޢަމަލުން ދީ ދަލީލުން (އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމު) ނަގައިފައިވާ އަންނަނިވި ޙަދީޘެވެ.

عَنْ أمِّ كُلْثومٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَيْس الكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ، فَيَنْمِي خَيْرًا، أَو يَقُولُ خَيْرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

زَادَ مُسْلِمٌ فِي رِوَايَةٍ: "قَالَتْ: أُمُّ كُلْثُومٍ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ يُرَخِّصُ فِي شَيءٍ مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ إِلاَّ فِي ثَلاَثٍ: تَعْنِي: الْحَرْبَ، وَالإِصْلاَحَ بَيْنَ النَّاسِ، وَحَدِيثَ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ، وَحَدِيثَ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا."

މާނައީ: "އުއްމު ކުލްޘޫމާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހަރެން އަޑުއިވުނެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

{މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ސުލްޙަ ގާއިމުކުރުމުގެގޮތުން ދޮގެއް ބުނާ މީހާ، ދޮގުވެރިއެއް ނޫންނެވެ. ވަހެ، އޭނާ އެ ބަހުގައި ޤަސްދުކުރަނީ، ހެޔޮކަމަކަށެވެ. ނުވަތަ އޭނާ ބުނަނީ، ހެޔޮބަހެކެވެ.}

މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައި އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. އުއްމުކުލްޘޫމްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މީސްތަކުން ބުނާ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން ތިން ކަމެއްގައިމެނުވީ (ދޮގެއް ބުނުން) އިޖާޒަތުދެއްވާފައިވާކަމަށް، ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވިއެވެ. ހިމަނުކަމާ އައްސަވައިދޭކަށް ނުވެއެވެ. އެ ތިން ކަމަކީ، ހަނގުރާމައިގެ ގޮތުގައިބުނާބަސް، މީސްތަކުން ސުލްޙަ ކުރުވުމުގެގޮތުގައި، ފިރިމީހާ އަނބިމީހާ ބުނެދޭބަސް އަދި އަނބިމީހާ ފިރިމީހާ ބުނެދޭބަސް ބުނާބަހެވެ."

* * * * *

262- ބުނާ ބަހާއި ބަޔާންކުރާ ޚަބަރު ތެދުތޯ ކަށަވަރުކުރުމުގެ ވާޖިބު ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ﴾ (الإسراء: ٣٦)

މާނައީ: "އަދި ތިބާއަށް އެ ކަމަކާމެދު ޢިލްމެއް ނުވާ ކަމަކަށް، ތިބާ ތަބާނުވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴾ (ق: ١٨)

މާނައީ: "(ކުރާ ޢަމަލުތައް) ބަލަހައްޓަވާން އޭނާގެ ކައިރީގައި ރަޤީބުވެ ތިބި މަލާއިކަތަކު ނޫނީ، އޭނާ އެއްވެސް ބަހެއް ނުބުނެއެވެ."

1547– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ :"كَفَي بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެވޭ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ

ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ. {އެ މީހަކީ އަޅުގަނޑާ ވާހަކައެއް ދައްކަވަނީ، އެ މީހަކީ ދޮގުވެރިއަކު ކަމުގައި ވުމަށް ޔަޤީންކަމުދާނެވެ.}"

1548– وَعَنْ سَمُرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ، فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِيْنَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެވަޑައިގަތުމުގެ ސަމުރާގެ (އިބްނު ޖުންދުބު)ގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ. {މިވަނީކަލޭގެފާނުގެ ހަވާލާއިން ބަޔާންވެއް ބަޔާންކުރާ މީހަކީ އެއީ، ދޮގެއްކަން އެނގިހުރެ (މިވަނީކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެއްކަމުގައި ބުނެ) ބަޔާންކުރާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއަކީ ދޮގުވެރިންކުރެ އެކަކެވެ.}"

(**ޝަރަޙަ:** "މި ޙަދީޘްގައިވާ "فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِيْنَ". މި ބަސްފުޅު ޖަމްޢުގެ ސީގާގައިއާއި ތަސްނިޔާގެ ސީގާގައި ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ. އެ ދެ ގޮތުންކުރެ ބޮޑަށް މަޝްހޫރީ، ޖަމްޢުގެ ސީގާގައި ރިވާކުރެވިފައިވާ ބަޔާންކަމަށް އިމާމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. ޖަމްޢުގެ މާނަކުރެވިދާނީ އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކަށްވާނީ، "އޭނާއަކީ ދޮގުވެރިންކުރެ އެކަކެވެ." (އެބަހީ: އޭނާއަކީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މައްޗަށް ދޮގުހަދައިގެން ވާހަކަދައްކާ މީސްތަކުންކުރެ އެކަކެވެ.) އަދި ތަސްނިޔާގެ ސީގާގައި މާނަކުރެވިދާނީ، އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކަށްވާނީ، "ފަހެ، އޭނާއަކީ ދޮގުވެރި ދެ މީހުންކުރެ އެކަކެވެ." (އެބަހީ: އެ މީހަކާއި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާ ބަސްފުޅުތަކާ އެއްގޮތަށް، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވާ ބަސްފުޅެއްކަމުގައި ބުނާ ބުނުން، އޭނާ އެއީ، ދޮގުހަދައިގެން އެބަސް އުފައްދައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ނިސްބަތްކުރި މީހާ ދެމީހުންނަށް އެ ދޮގުގައި އެއްވެރިކަން ޝާމިލުވާ ދެމީހުންނެވެ.) ކަންމު ޙާލުގައިވެސް، މި ކަމަކީ އެކަށީގެން މިހާރަ، އޭނާއަކީ މިއްލަ ނަފްސަށް ޚާއްޞަ ކަމަކަށްވުމުގެ ކަނޑައެޅުމެއް ނެތް ދުލުން ދެކިފައިވާ ވަރަށް ފޯރުކޮށް ނުލިބޭނެ ކަމެކެވެ. ބައްލަ ތުހުފަތުލް އަޙްވަޒީ، "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (401/4) ނޫ ނަގައިވާ "މުތަރުޖިމު")

1549– وَعَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي ضَرَّةً، فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ إِنْ تَشَبَّعْتُ مِن زَوجِي غَيْرَ الَّذِي يُعْطِينِي؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ، كَلَابِسَ ثَوْبَي زُورٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި އަސްމާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އަންހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ފިރިމީހާގެ ދެވަނަ އަނބިކަނބަލު އިނދެއެވެ. ފަހެ، އަޅުގަނޑުގެ ފިރިމީހާގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑަށް ލިބޭ އެއްޗަކަށްވުރެ ގިނަ އެއްޗެހި ލިބޭ ކަމުގައި އެ އަންހެނާއަށް ދައްކުން އެއީ، އަޅުގަނޑު ގުނާހެއްވާނެ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ނުލިބޭ އެއްޗެއް ލިބުނުކަމަށް ދަޢުވާގޮތުގައި ހާމަކުރާ މީހާ، ދޮގުވައިދުމުގެ ދެފޮތްޓާ މީހަކު ފަދައެވެ.} (އެބަހީ: ހަޤީޤަތުގައި ތަނަވަސްކަން ލިބިގެން ނުވިއަސް، މީހުންނަށް ދޮގުވައިދުމަށްޓަކައި ދުއްސަރިންގެ ގޮތަށް ހެދުންލައިގެން މީހަކު ފަދައެވެ.)

"الْمُتَشَبِّعُ": هُوَ الَّذِي يُظْهِرُ الشَّبَعَ، وَلَيسَ بِشَبْعَانَ، وَمَعْنَاهَا هُنَا: أَنَّهُ يُظْهِرُ أَنَّهُ حَصَلَ لَهُ فَضِيْلَةٌ وَلَيْسَتْ حَاصِلَةً". "وَلَابِسَ ثَوْبَي زُوْرٍ" أَي: ذِي زُورٍ، وَهُوَ الَّذِي يُزَوِّرُ عَلَى النَّاسِ، بِأَنْ يَتَزَيَّى بِزِيِّ أَهْلِ الزُّهْدِ أَوِ الْعِلْمِ أَوِ الثَّرْوَةِ، لِيَغْتَرَّ بِهِ النَّاسُ، وَلَيْسَ هُوَ بِتِلْكَ الصِّفَةِ، وَقِيلَ غَيْرُ ذَلِكَ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

އަޙްމަދު އަލްބަނާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މި ޙަދީޘްގައިވާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު، "الْمُتَشَبِّعُ" ގެ މާނައަކީ، ބަނޑުހައިކަން މަތީގައި ފުރާއިރު ފެނުނު މީހުންނަށް ދޮގުވައިދުމުގެ ގޮތުން، ޝާނާއި ބަނޑުފުރައި ކައިގެންހުރި މީހަކުކަމަށް ދައްކާ މީހާއެވެ. މި ތަނުގައި އެ ބަސްފުޅުގެ މާނަކުރުމުގައި، އެ މީހަކަށް މާބޮޑު ތަނަވަސްކަމެއް ލިބިގެން ނުވާއިރު ވެސް، އެ ތަނަވަސްކަން ލިބިގެންވާކަމަށް ހާމަކުރާ މީހާއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު، "وَلَابِسَ ثَوْبَي زُوْرٍ" ގެ މާނައަކީ، މިސްކީނުންނަށް އެ މީހާގެ ޒުހުދުކަމް ދޮގުވައިދުމުގެ ގޮތުން، އިލްމުވެރިން، ނުވަތަ އަޅުވެރިން، ނުވަތަ މުއްސަނދިން، ލައިއުޅުން ފާޚަރުގައި އުޅޭ މިސާލެވެ. އެކަމުގެ ބޭނުމަކީ، ހުރި އެ މިސާލަކީ، އެމީހުން ސިފަތައް ލިބިގެންވާ މީހާކަމުގައި ނުވާއިރު ވެސް، އަނެކުންނަށް އެގޮތް ދެއްކުމެވެ. އަދި މިނޫން ގޮތްގޮތަށް ވެސް ބުނެވިފައިވެއެވެ. ރަނގަޅު ދެނެވޮޑިގެންވަނީ، اللَّهُ އެވެ."

* * * * *

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱجۡتَنِبُواْ قَوۡلَ ٱلزُّورِ﴾ (الْحَجُّ: ٣٠) މާނައީ: ”އަދި ދޮގު ހެކިބަސް ދިނުމުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލިވާށެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌ﴾ (الإسراء: ٣٦) މާނައީ: ”އަދި ތިބާއަށް އެކަމަކާމެދު އެނގުމެއް ނުވާ ކަމަކަށް، ތިބާ ތަބާނުވާށެވެ!“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿مَّا يَلۡفِظُ مِن قَوۡلٍ إِلَّا لَدَيۡهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ (ق: ١٨) މާނައީ: ”(ކުރާ ހަމަލުތައް) ބަލަހައްޓަވަން އޮތްގޮތުގެ ކައިރީގައި ޙާޟިރުވެ މަލާއިކަތަކު ނެތި، އޭނާއަކަށް އެއްވެސް ބަހެއް ނުބުނެވޭނެއެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ﴾ (الفجر: ١٤) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ (އެއުރެން ކުރާ ކަންތައް) ބައްލަވާވޮޑިގަތުމުގައި ވޮޑިގެންވާކަން ކަށަވަރެވެ.“

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ لَا يَشۡهَدُونَ ٱلزُّورَ﴾ (الفرقان: ٧٢) މާނައީ: ” އަދި އެއުރެންނީ ދޮގު ހެކިނުދޭ މީހުންނެވެ.“

1550- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ" وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ، فَقَالَ: "أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ" فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވާ އަބޫބަކުރާ، (ނުފައިޢު ބިން ޙާރިޘް)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަންނަ ބޮޑެތި ގުނާތަކާ ކަބާއިރަކުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައި މީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވަންހެއްޔެވެ؟} ތިމަންމެން (އަބޫބަކުރު) ދަންނަވައިފީމެވެ. ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللهُ އާއި ޝަރީކު ކުރުމެވެ. އަދި މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމެވެ.} މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވިއިރު

އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ (ތަށްޓެއްގައި) ލޮނުގިރުވާފައިގެންނެވީ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ރަނގަޅަށް އިރުނދުވަޤުއިގަޑިއެއްވަންދެން ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ދަންނާށެވެ. އަދި ތޫގެ ބޮޑުމީން ވާހަކަދެއްކުމެވެ. އަދި ތޫގެހަރިދިނުމެވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު މި ބަސްފުޅު ހުއްޓަވައި ނުވަތައި ތަކުރާރުކުރައްވަމުން ގެންދަވައެވެ. އެހީ (އެކަމުގެ ސަބަބުން އެކަލޭގެފާނަށް އުނދަގޫވެއްޖެ ވެދާނެކަމަށްބަލައި) ދެން ހުއްޓަވައިލައްވާނެކަމަށް ކަންފަތަށްއެދޭ ތިމަންމެން ހިތައިފުމަށް ދާނދެނެވެ.“

* * * * *

264- އެއްވެސް މީހަކަށް ނުވަތަ ޖަނަވާރަކަށްވިޔަސް ލަޢުނަތްދިނުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1551– عَنْ أَبِي زَيْدٍ، ثَابتِ بْنِ الضَّحَّاكِ الأَنْصَارِيِّ ﷺ، وَهُوَ مِن أَهْلِ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ حَلَف عَلَى يَمِيْنٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الإِسْلاَمِ كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا، فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيءٍ، عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لاَ يَملِكُهُ، وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރާޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޒައިދު، ޘާބިތު ބިން އައްޟަޙްޙާކު އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަކީ ބައިޢަތުއް ރިޟްވާންގައި ބައިވެރިވެވޮޑިގެންވި ބޭކަލެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު ގަސްދުގައި އިސްލާމްދީން ފިޔަވައި އެހެން ދީނެއްގެ މައްސަލަ ހުވައެއްކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކު ވާނީ، އެ ހުވައިކުރި ފަދަ އަކުންނެވެ. އަދި އެއްވެސް އެއްޗެއް ބޭނުންކޮށް އަމިއްލަފަހަރު މަރުވެވޭނެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އެ އެއްޗަކުން ޤިޔާމަތްދުވަހުން އަޒާބުދެއްވޭނެއެވެ. އަދި އެ މީހަކަށް ނުކުރެވޭނެކަމާ ކަމަކަށް

ނަދުރުއެޅުއްވުން މިހާ އެކަން ފުއްދުމަށް ނުވެއެވެ. އަދި މުއުމިނުންނަށް ހަރާމްކުރައްވާފައިވާ، އާންމު ހުކުމްތަކުންވެސް ކަލޭގެފާނު ކަމެއްނޫނެވެ.}”

(ނޯޓު: ބައިބަލުމުގެ ރިސާލާތު، ހިޖުރައިން ހ ވަނައަހަރު، ހިނގައިދިޔަ މަޝްހޫރު ބުރައިބައްޔާގެ ސުވާލުބަޔެއް ތަފްސީލުގައި ހިމެނިގެން ބައިއަރަކާވެ. އެކަންވެގެންދިޔައީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ސަފަރުއެއްގެ ތެރޭގައި، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމާބެހޭގޮތުން ބުރުސްސުރުވި އިލްޒާމުގެ މަގުސަދު ކަލޭގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ތަސްލީމުކުރަން، ފުރިހަމަކުރުމަށް، އެ ކަމާބެހޭގޮތުން މަޢުލޫމާތު ފިޔަވައިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެ ކަމާބެހޭގޮތުން ވަޙީއެއްގެ ބަސްފުޅުފުޅުތަކުން، މުސްލިމުންގެ ދުށުގައި، ނަބަވީ ޙަދީޘްތައް ނުކުއްޔެވެ. އެ ހިނދު، އެއީ ތެދު ނަބަވީ ކަމެއްކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، އިބަރިއްޔާ ހިއްވަކަމަށް ކިޔައިދެއްވައެވެ، އެއްލަވަ ބާކަމަށް ފުރަގަހުގައި ވަޙީގެ ގުރުއާނުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު، އަސްލުބާކަބަލުކޮށް ހިބައިން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބައިއަމޮ ހިއްޖުވިއެވެ.

އެންމެފަހަކަށް ބައިއަމޮހިއްޖުވި، އަބްސުލޫތު އަސަރިއްޔާ ކިއުން ބާކަލުކަވެ. އަދި ސަލާމަތުން ނަންގާލާ ކުރެއްވުމުގެ މަސްއޫލު ސަފަރަމޮ ބެސްޓުއަކަވުނު ތިން ފަހުމަކީން ބައިއަމޮހިއްޖުވިއެވެ. މި ބައިއަމޮގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެކަކާގެ ފާނުގެ އެއް އަބުދުލްން އަނުރު އަބުދުލްގައި ހިއްޖަވައި ބައިއަމޮހިއްޖުވިއެވެ. އަދި ބަދިޝުކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ ދުޝްމަނުގެފާނުގެ ފަރާބުދުލްން ހިއްޖުވި ބައިއަމޮވެ.} އެއަށްފަހު ދުޝްމަނުގެފާނު ވަގުތީގައި، އެ ކަމާގެފާނު ވެސް ބައިއަމޮހިއްޖުވިއެވެ. މުނާފިޤުންކުރު ޖެއްދު ބޮޑު ޕާކިސް ނަމަކާންކުރުން މިހާރު މަނިވި، މި ބައިއަމޮން އެއްކޮށްފައިވެއެވެ. މި ބައިއަމޮ ހިއްޖުވުން އޮތީ ގެހެއްގެ ދިރުމުގައެވެ. ދުމަރުގެފާނު ހުރިނުވީ، އިތުރުއެކަކާގެފާނުގެ އަބުދުލްގައި ހިފަހައްޓައިގެންނެވެ. އަދި އެ ގެހެގެ އޮޑިގަނޑު، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ގައިކަކުގައި ޖެހިނިދައްވައި، އެފުއްޔަކުވައިގެން މަޖުބޫރު ބޮޑު ތަސްލީމު، ހިނދުކޮޅެއް އުޅުއްވިއެވެ. މި ބައިކަމައިރު ބައިއަމޮގެ ފަހަކާ، އަލިފަށް ސޫރަތުގެ 18ވަނަ އާޔަތުގައި މާތް اللَّهُ ބައްދަލުކުރައްވައިފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނަގައިވެއެވެ. ”ހަމަކަށަވަރުން، ގަސްދުކުރުގައި އެއުރެން ކަމާގެފާނަށް ބައިއަމޮހިފައިނުވު، އެ މުއުމިނުންނަށްޓަކާ اللَّهُ ރަޙްމަތް ލެއްވިއެވެ.“ މި ބައިއަމޮން ”ބައިއަމޮހިއްޔާން“ ނުވަތަ ”ރަޙްމަތްލެއްވީ ބައިއަމޮ“ގެ ނަންދީފައި، މި އާޔަތުގައިވާ ބަސްފުޅުގައި އެކަމަށް اللَّهُ ރަޙްމަތްލެއްވިކަމަށް އެންގެވައިފައިވާނެއެވެ.

”އަލްއަރަބިއްޔާ މަޖައްލާ“ ބަލާ ”ދަޢުވަތުލްއިސްލާމް“ 1422ހ. / 2002މ.
ސަފަރު 341ވަނަ ޢަދަދު،

މި ޙަދީޘްގައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވާ {ގަސްދުގައި އިސްލާމްދީން ފިޔަވައި އެހެން ދީނެއްގެ މައްޗަށް ހުވައިކޮށްފި ނަމަ، އެ މީހަކު ވާނީ، އެ ހުވައިކުރި ފަދައިންނެވެ.} މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ތިމަން އެވީ ކަލޭ ޔަހޫދީނަމަ، ތިމަންނާއަކީ ނަޞްރާނީއެއް. ނުވަތަ ނަޞާރާއެއް. މިފަދަ ގޮތަކަށް މީހަކު ބުނެ، ހުވައިކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކު ވާނީ، އެ ބުނި ފަދައިން ކަމަށް ވެއެވެ. އެކަމުގައި ޢާއްމު ނިޔަތަކީ، އިސްލާމްދީން ފިޔަވައި އެހެން ދީނެއް އިޚްތިޔާރުކުރުން ކަމުގައިވިނަމަ، އެ ހިސާބުން އެ ވީ، ދީނުން ބޭރުވީއެވެ. އެހެނީ، ދީނުބަދަލުކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި ވެސް، ކާފިރުވާން ކަމުގައެވެ. އަދި އެހެން ބުނި އިރު އާއްމު ނިޔަތަކީ، ކާފިރުވުން އިސްލާމްދީން ދޫކޮށްލުމުގައި ނޫނީ ނުބުނެ، އެ ބުނީ ޖިސްމާނީ ކަމަކަށް ބުނުމުންނެވެ. އެ ބުނުމުގައި އާންމުގޮތުން، އިސްތިޣްފާރުކުރުން، ތަޢުބާވުން އަދި ދަންނަވާށެވެ.

”ދަލީލުލް ފާލިޙީން“ (405/4) ން ނަގާފައި، ”މުޚްތަޞަރު“)

1552– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَنْبَغِي لِصِدِّيقٍ أَنْ يَكُونَ لَعَّاناً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޞައްޙާބީ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޞިއްދީޤެއްގެ (އެބަހީ: ފުރިހަމަ މުއުމިނެއް) ގެ ޝަރުޢީ ހައިސިއްޔަތު އަޑުއަހަން ނުޖެހޭ ގޮތަކީ، ލަޢުނަތްދޭ މީހަކު ކަމުގައި ވުމެވެ.}“

1553– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ، وَلاَ شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޞައްޙާބީ އަބުއްދަރްދާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާށިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް ލަޢުނަތްދެއްވާ މީހުން (ދަންނަވާށެވެ.) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެއްބަޔަކު ޝަފާޢަތްތެރިވާ ބަޔަކުކަމުގައި އެއްވެސް ގޮތަކުން ނުވާނެ ކަމަށްވެއެވެ.}“

1554– وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَلاَعَنُوا بِلَعْنَةِ اللَّهِ، وَلاَ بِغَضَبِهِ، وَلاَ بِالنَّارِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالاَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ސަމުރަތު ބިން ޖުންދުބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް اللهُގެ ލަޢުނަތާއި، އޭނާގެ ކޯފާ އާއި، އަދި ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގެ (އަޒާބުދެއްވުންއެދި) ލަޢުނަތް ދެވައި ނުހަދާށެވެ.}"

1555– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلاَ اللَّعَّانِ، وَلاَ الْفَاحِشِ، وَلاَ الْبَذِيِّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ)ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކީ، މީހުންގެ އަބުރާބަހި، އަނެކުންނަށް ލަޢުނަތްދެނި، ހަޑިހުތުރު ބަސްބުނުމަށް، ބޭކާރު ވާހަކަދައްކައިހެދުން މިހާކަންކަމުގައި ނުވެއެވެ.}"

1556– وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَعَنَ شَيْئًا، صَعِدَتِ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ، فَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ دُونَهَا، ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الأَرْضِ، فَتُغْلَقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا، ثُمَّ تَأْخُذُ يَمِينًا وَشِمَالاً، فَإِذَا لَمْ تَجِدْ مَسَاغًا، رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي لُعِنَ، فَإِنْ كَانَ أَهْلاً لِذَلِكَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބުއްދަރްދާއުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އަޅާ އެއްވެސް އެއްޗަކަށް ލަޢުނަތްދިނީމަ، އެ ލަޢުނަތް އުޑަށް އުފުއްލެވެއެވެ. ދެން، އުޑުގެ ދޮރުތައް އޭގެ ކުރިމަތީގައި ބަންދުކުރެވެއެވެ. އޭރުން، (އެ ލަޢުނަތް) ބިމަށް ފައިބައެވެ. ދެން، ބިމުގެ ދޮރުތައްވެސް، އޭގެ ކުރިމަތީގައި ބަންދުކުރެވެއެވެ. އޭރުން ކަނާތްފަރާތާއި ވާތްފަރާތަށް ދަތުރުކުރެއެވެ. ދެން، އެ ގޮތުން ވެސް (ކުރިއަށް ދާން) މަގެއްނުފެނުނުމުން، އެ ފަރާތަކަށް ލަޢުނަތްދެވުނު ފަރާތަށް ކުރިމަތިލައެވެ. ދެން، އެއީ، ލަޢުނަތް ހައްޤުވާ ފަރާތެއްނަމަ (އެ ފަރާތަކަށް) ލަޢުނަތް ލިބެއެވެ. އެނޫންނަމަ، އެ ބަސް ބުނި މީހަކަށް އަނބުރާ (ލަޢުނަތް) ރައްދުވެއެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ހަނދާންކުރަންވާނެއެވެ. އެއްވެސް އިންސާނަކަށް ލަޢުނަތްދިނުމަކީ، (އެބަހީ: އެ މީހަކު اللَّهُ ގެ ރަޙުމަތުން ދުރުކުރައްވައި، އެކަލާނގެ ކޯފާ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވުންއެދި ބަދު ދުޢާކުރުމަކީ) އެ ދުޢާ ކުރަ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެކަން އެނބުރި އަތުވެދާނެ ކަމެކެވެ. އެހެނީ، މީހަކާ ދެކޮ، ތިމާގެ ހިތުގައި ރުޅިވެރިކަން އުފެދިގެން، އެފަދަ ބަދު ދުޢާއެއް ކުރިޔަމަވެސް، އެ މީހަކީ، اللَّهُ ގެ ބަސްތަރުތަކުގައި ކުރިސަވާވާޒިގެންވާ، ހުރިހާ ލަނގަދު މިހުރިކަމުގައި ވެދާނެއެވެ. އެހެންގޮތަކަށް ބަލާނަމަ، އެއްވެސް މީހަކަށް އަނބާގެ ބަދު ދުޢާއެއް ނުނެގޭނެއެވެ. ވީމާ، އެހެން ބަލައި އެއްވެސް އިންސާނަކަށް ލަޢުނަތްދިނުމަކީ ކާފަރުކަމަށް ކަމެއްނޫނެވެ. މިއީ، އެކަކު އަނެކަކަށް ކާފިރު ކިޔުންވެސް ކަމެކެވެ. އެހެނީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. "إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لأَخِيْهِ: يَاكَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا". (رَوَاهُ الْبَزَّارُ) މާނައީ: {މުސްލިމަކު އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާއަށް ކާފިރާ ބުނެފިނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަން އެ ދެ މީހުންކުރެ އެކަކުގެ މައްޗަށް އެނބުރި އަންނާނެއެވެ.} (އެބަހީ: އެ މީހަކަށް ކާފިރާ ބުނެވުނު މީހާ، އެއީ މީހަކުކަމުގައި ނުވަނީނަމަ އެ ބަސްބުނި މީހެއްގެ މައްޗަށް އެކަން ރައްދުވާނެއެވެ.)" ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، އެކަކު އަނެކަކަށް ލަޢުނަތްދިނުމާއި، ކާފިރާ ބުނުންފަދަ ކަންކަމަކީ، ފުރިހަމަ މުއުމިނުން ކުރާނޭ ކަންކަމެއްނޫނެވެ.

އިތުރު ބަޔާންކުރެވިފައިވާ "ތަރްޣީބު ވައްތަރްހީބު" (407/4) އަދި، ޝާރިޙް ސަނާއުއްދީންގެ ތަރުޖަމާ (343/2) އިންނަގައިލައި، "ފައިޟުލް ޤަދީރު")

1557– وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَينَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، وَامْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ عَلَى نَاقَةٍ، فَضَجِرَتْ، فَلَعَنَتْهَا، فَسَمِعَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "خُذُوا مَا عَلَيهَا وَدَعُوهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ". قَالَ عِمْرَانُ: فَكَأَنِّي أَرَاهَا الآنَ تَمْشِي فِي النَّاسِ مَا يَعْرِضُ لَهَا أَحَدٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި އަލްޙުޞައިނުގެ ދަރިކަލުން އިމްރާންގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ވަރަކަށް) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދަތުރުފުޅެއްގައި ވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، (އެ ޤާފިލާގައި) އަންސާރީންގެ ތެރެއިން އަންހެނެއް ޖަމަލެއްގެ މަތީގައި ދަތުރުކުރަމުން ދިޔައެވެ. ފަހެ، އެ ޖަމަލު (ޖައްސަނާވަށް) ކުރިއަށް ދިޔުން އެކަށީގެން އުނދަގޫވެގެން، އަންހެނާ ލަޢުނަތުގެ ބަހެއް

ރައްދުކުރިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ﷺ އަށް އެ އަޑު އިވިވަޑައިގެން، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަހެ، އެ ސަވާރީގެ ބުރިކަރިމައްޗަށް އަރުވައިލައި ހުރި ސާމާނުތައް ބާލާށެވެ! އަދި އެ ސަވާރު ދޫކޮށްލާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، (މިޖަނަވަރު) އެއީ، ލަޢުނަތްލެވިފައިވާ އެއްޗެކެވެ.} (ހަދީޘްގެ ރާވީ) އިމްރާން ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުންގެ މެދުގައި އެ ސަވާރު އެކަނިހިނގާތަން ދެކެން އައިސްފާވަނީ މިހާރުވެސް ތިމަންނަށް ފެންނަހެންވެއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު، އެއާ ކައިރިވެއެއް ނުވެއެވެ.“

1558– وَعَن أَبِي بَرْزَةَ، نَضْلَةَ بْنِ عُبَيْدٍ الأَسْلَمِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: بَيْنَمَا جَارِيَةٌ عَلَى نَاقَةٍ، عَلَيهَا بَعْضُ مَتَاعِ الْقَوْمِ، إِذْ بَصُرَتْ بِالنَّبِيِّ ﷺ وَتَضَايَقَ بِهِمُ الْجَبَلُ، فَقَالَتْ: حَلْ، اللَّهُمَّ الْعَنْهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "لاَ تُصَاحِبْنَا نَاقَةٌ عَلَيهَا لَعْنَةٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫބަރްޒާ، ނަޟްލަތު ބިން ޢުބައިދުލް އަސްލަމީ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ފަހަރަކު، ޖާރިޔާ އަންހެންކުއްޖަކު ޖަމަލެއްގައި ސަވާރުވެގެން ހުއްޓެވެ. އެ ޖަމަލުގެ މައްޗަށް މީސްތަކުންގެ ބައެއް ތަކެތި އަރުވައިލައިފައިވެއެވެ. އެ ކުއްޖާ ނަބިއްޔާއާ ﷺ އާ ދިމާއަށް ބަލަހައްޓާލިއެވެ. އަދި އެ ހިސާބު ފަރުބަދަތަކުގެ ސަރަޙައްދުން މީސްތަކުންނަށް (ކުރިއަށް ދިޔުމަށް) މަގު ދަތިވެ، އުނދަގޫވެގަތީއެވެ. ފަހެ، އެ ކުއްޖާ، އެ ޖަމަލަށް އަވަހަށް ކުރިއަށް ހިނގުމަށް މަސައްކަތްކުރިއެވެ. އަދި ބުންޏެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މި ސަވާރަށް ލަޢުނަތްލައްވާނދޭވެ! ފަހެ، (މި އަޑު އިވިވަޑައިގެން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ސަވާރަށް ލަޢުނަތްލެވިފައިވާ ޖަމަލެއް، ތިމަންމެންނާއެކު ނުގެންނަންވާނެއެވެ.}“

قَوْلُهَا: "حَلْ" بِفَتْحِ الْحَاءِ الْمُهْمَلَةِ، وَإِسْكَانِ اللاَّمِ، وَهِيَ كَلِمَةٌ لِزَجْرِ الإِبِلِ.

وَاعْلَمْ أَنَّ هَذَا الْحَدِيثَ، قَدْ يُسْتَشْكَلُ مَعْنَاهُ، وَلاَ إِشْكَالَ فِيهِ، بَلِ الْمُرَادُ النَّهْيُ أَنْ تُصَاحِبَهُمْ تِلْكَ النَّاقَةُ، وَلَيسَ فِيهِ نَهْيٌ عَنْ بَيْعِهَا وَذَبْحِهَا وَرُكُوبِهَا فِي غَيْرِ صُحْبَةِ النَّبِيِّ ﷺ بَلْ كُلُّ ذَلِكَ وَمَا سِوَاهُ مِنَ التَّصَرُّفَاتِ جَائِزٌ لاَ مَنْعَ مِنْهُ، إِلاَّ مِنْ مُصَاحَبَتِهِ ﷺ بِهَا، لأَنَّ هَذِهِ التَّصَرُّفَاتِ كُلَّهَا كَانَتْ جَائِزَةً فَمُنِعَ بَعْضٌ مِنْهَا، فَبَقِيَ الْبَاقِي عَلَى مَا كَانَ". وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

އަޅުއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "އެ ކުއްޖާ ބުނެފައިވާ "حَلْ" މި ބަސް ކިޔާނީގޮތަކީ، ޙާގައި އަބަޖީހީ، އަދި ލާމުގައި ސުކޫނާއެކު "ޙަލް" މިގޮތަށެވެ. މިއީ، ޖަމަލުގޮތިން، އެސްތަރުދަކާ ހިތްހަމަޖެހިގެން (ބާރަށް ހިނގުމަށް) ބުނެއުޅޭ ބަހެކެވެ.

އަދި ދަންނާށެވެ! ބައެއްމީހުންނަށް މިޙަދީޘުގެ މަޢުނާ، އޮޅުންފިލުވާކަމަށް ބުނެލަމެވެ. ނަމަވެސް، ބަޔާނުގައި މިއީ، އެއްޗެއް ޤައުމުގެ އުޅުނުހިސާބު ބަދިޔާއެއްސްނަވެ. ބަދިޔާގައިވާ ނަހީގެ މުރާދަކީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހިފެހެއްޓެވިގަންނަވާ ޖަމާޢަތާއެކު އެ ސޯރު ނުގެންދިއުމެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، އެ ސޯރު ވިއްކައިލުމަށް، ނުވަތަ ކަތިލުން، ނުވަތަ އޭއަށް ސަވާރުވުން ފަދަ އެއްވެސް ކަމެއް މަނާވެގެންނެއް ނުވެއެވެ. އަދި ޖާއިޒުއެވެ. މިފަދަ ހުރިހާ ކަމެއް ހުއްދަކުރެވިފައިވެއެވެ. މަނާވީ އެކަނި ކަމެކެވެ. އެއީ، ލަޢުނަތްލެވިގެންވާ ޖަމަލާއި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހިފެހެއްޓެވިގަންނަވާ ޤާފިލާއާއެކު ގެންދިޔުމެވެ. އެހެނިހެން ކަންތައްތައް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ވަރަށްރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ الله އެވެ."

* * * * *

265- ފާފަވެރިންނަށް ލަޢުނަތް ދެއްކުރުން ހުއްދަވާގޮތް ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާގޮތުގައި، ޢާންމުކޮށް ނުކިޔަމަންތެރިންނަށް ލަޢުނަތް ދެއްކުރުވިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެހިނދުގައި ވަކި ލަޢުނަތެއްގެ ބަސް ދެއްކުރުން ހުއްދަވާނީ، ވަކިމީހަކު ޖައްސަން ދެއްކުމެއް ނޫނެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ (هود: ١٨) މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! އަނިޔާވެރިންގެ މައްޗަށް اللهގެ ލަޢުނަތް ހުށްޓެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ (الأعراف: ٤٤) މާނައީ: "ފަހެ، (އެ ހިނދު) ގޮވައިލައްވާ ބޭކަލަކު އެއުރެންގެ މެދުގައި

ޒަވައިދުއްވާނެތެވެ. އަނިޔާވެރިންގެ މައްޗަށް اللهގެ ލަޢުނަތް ހުއްޓެވެ.“

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ސަވާބަ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ސާބިތުވެފައި ހުރީ ގޮތުގައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަނީ (ކަނޑައެޅިގެން ވަކި މީހަކު ޚާއްޞަކޮށްނުލައްވައި، އާންމުކޮށް ސިފައިގެންނެވެ) ލަޢުނަތް ރައްދުކުރައްވަވައިފައެވެ. އެގޮތަށް ބަޔާންކުރެއްވި ތަންތަނުގައި އެންނަނީ ބަޔާންކޮށް ހިމެނެއެވެ.

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ الوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوصِلَةَ". މާނައީ: {އެހެން މީހެއްގެ އިސްތަށިގަނޑާ ގުޅުވާ އަންހެނުންނާއި، ގުޅުވައިދޭ އަންހެނުންނަށް މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތްލައްވައެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ آكِلَ الرِّبَا". މާނައީ: {ރިބާ ކާ މީހުންނަށް މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ.}

އެހެން ބަޔާންކުރައްވައެވެ. "وَأَنَّهُ لَعَنَ الْمُصَوِّرِينَ". މާނައީ: {އަދި ހަމަކަހަލަވަރުން، (ދިރޭތަކެތީގެ) ސޫރަ ހަދައިދޭ މީހުންނަށް (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ.}“

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الأَرْضِ". މާނައީ: {ބިމުގެ އިންތަކެއް ބަދަލުކުރާ މީހުންނަށް މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ". މާނައީ: {ބިހެއް ވަގަށްނަގައިފި މީހާއަށް ވެސް، މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ". މާނައީ: {އެ މީހެއްގެ މައިންބަފައިންނަށް ލަޢުނަތްދޭ މީހާއަށް މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ" މާނައީ: {اللَّهُ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތެއްގެ ނަމުގައި އެއްޗެއް ކަތިލައިފި މީހާއަށް މާތް اللَّهُ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا، أَوْ آوَى مُحْدِثًا، فَعَلَيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ". މާނައީ: {އެތަނުގައި (އެބަހީ: އަލްމަދީނަތުލް މުނައްވަރާގައި) ބިދުޢައެއް އުފައްދައިފި މީހާ، ނުވަތަ ބިދުޢަވެރިއަކަށް ހިމާޔަތްދީ ރައްކާތެރިކަން ދީފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް اللَّهُއާއި، (އެކަލާނގެ) މަލާއިކަތުންނާއި، އެންމެހައި މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތް ހުއްޓެވެ.}

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ الْعَنْ رِعْلاً، وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ، عَصَوُا اللَّهَ وَرَسُولَهُ". މާނައީ: {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ރިޢުލާއި، ޛަކްވާނާއި، ޢުޞައްޔާއާގެ މީސްތަކުންނަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ލަޢުނަތް ލައްވާނދޭވެ! އެއުރެން ވަނީ އިބަރަސްކަލާނގެއާއި، އިބަރަސްކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވެގެންނެވެ.}

މިތާނގައިމިވަނީ ބަނޫސުލައިމްގެ ތިން ޤަބީލާއެއްގެ ވާހަކައެވެ.

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ". މާނައީ: {މާތް اللَّهُ ޔަހޫދީންނަށް ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ. އެއުރެނީ، އެބައިމީހުންވަނީ، އެބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔުންގެ ޤަބުރުތައް، އަޅުކަންކުރާ ތަންތަންކަމުގައި ހަދައިފައެވެ.}

އެހެން ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. "لَعَنَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ". މާނައީ: {ފިރިހެނުންކުރެ އަންހެނުންވިގެން އުޅޭ ފިރިހެނުންނާއި، އަންހެނުންކުރެ ފިރިހެނުންވިގެން އުޅޭ އަންހެނުންނަށް (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ.}

މި ބަޔާންވެރިޔަ ހުރިހާ ޙަދީޘްތަކުގައި، ފަސް ސަވާބަ ޙަދީޘްތަކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ޙަދީޘްތަކުގައި، ސަރީޙަކޮށް ބުނާނީ އަދި ސަރީޙު މުސްލިމު ނޫ ޖުމްލައި ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. އަންނަބައި ޙަދީޘްތަކުގައި، އޭގެ ތެރެއިން ކަންތައްތަކަށް އެއް ޚާއްޞަކޮށްދީފައިވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. މި ބާބުގައި އެ ޙަދީޘްތަކަށް ހަމަޖެހިފައި އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ، ވަކި ސަލާމަތްކުރުމުގެ ކަންތައްތަކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ގިނަ ޙަދީޘްތައް، އެ މަޢުޞިޔަތްތަކުގެ ބާބުގައި، اللَّهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ އަޅުގަނޑު ބަޔާންކުރާނީމެވެ.

(ނޯޓު: މި ބާބުގައި އަލްއިމާމް އަންނަވަވީ ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘްތައް ރައްދުވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ އިތުރުން ފަސް އެހެން ބައެއް ކަންތައްތައް ހިމެނެއެވެ. އެއީތެރެއިން އެއްކަމަކީ، ޝަރީޢަތުގެ ބައިވެރިވުން. މިއީ އިސްލާމްދީނުގައި ކަނޑައެޅިގެން ރަނގަޅު ކުރައްވައިދޭ ކަމެކެވެ. މި ފުރަކަތްއަދިސް، މިއީ ދީނީގެ ވަރުގެ ފައިދާތަކުގައި ފުރަފުރަނިކަމުގެ ކަންތައްތައް ކަމެކެވެ. ހެއްސަކަތް ޖާހިލުންގެ ފުރުގައި މި ކަން ވަނީ، ވަރަށްގިނަ ނާއިންސާފުގައި ފުރިހަ، އިއްފިރިކަވެ. ނައްޖެހެ ޖާހިލުން ފަސް މިކަމުގެ ތެރެއިން ވަންނަމުން ދާކަމީ ހިތާމަކުރުން ބައްޔާކަމެކެވެ.

ޗޮޗޫޖެހުން ހަރާމްވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވައި، އަދި އެއީ اللهُ ގެ ލަޢުނަތް ހައްޤުވާ، އެބަހީ: اللهُ ލަޢުނަތްކުރެއްވުން އެ މީހަކު ދުރުކުރައްވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންވެފައިވާ ސަބަބު ބަޔާންކޮށްދޭ ޙަދީޘް އެއް ބަޔާންކޮށްދެނީ މިއެވެ. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ، وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަމާގެފާނަށް ދެއްވުމުން ލިބޭނެ ... ރިވާޔަތް ކުރެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަމާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެހެން މީހެއްގެ އިސްތަށިގަނޑު އެ މީހެއްގެ އިސްތަށިގަނޑާ ގުޅުވާ އަންހެނުންނަށާއި، ގުޅުވައިދިނުމަށް އެދޭ އަންހެނުންނަށާއި، ޗޮޗޫ ޖަހާދޭ އަންހެނުންނަށާއި، ޗޮޗޫ ޖަހައިދިނުމަށް އެދޭ މީހުންނަށް، މާތް اللهُ ލަޢުނަތްކުރައްވައިފިއެވެ.} މާތް اللهُ މިފަދަ ނުބައިކަމުގެ ކަންކަމުން އަޅުގަނޑުމެން މުސްލިމުން ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ. އާމީން! "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

266- ހައްޤުނާހައްޤުގައި މުސްލިމުންނަށް އުދަގޫ ދިނުން ހަރާމްކަމާއި ނަހީކުރެވޭ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކުރިއެއް ނުކޮށް ހުރިހާ މުއުމިނު ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނު އަންހެނުންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ބޮޑުތުހުމަތާއި ފާފައެއް ބަރޯސާވެ އުފުލައިގަންނަ މީހުންނެވެ."

1559- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުމެވި (އަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {މުސްލިމަކަށް ހުތުރުބަސްބުނުމަކީ ފާސިޤުކަމެކެވެ. (އެބަހީ: اللَّهُގެ އަމުރުފުޅާ ޚިލާފުވުމެކެވެ.) އަދި އޭނާ ޤަތުލުކުރުމަކީ، ކާފިރުވުމެކެވެ.}"

1560- وَعَنْ أَبِي ذرٍّ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لاَ يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلاً بِالْفِسْقِ، أَوِ الْكُفْرِ، إِلاَّ ارْتَدَّتْ عَلَيهِ، إِنْ لَمْ يَكُن صَاحِبُهُ كَذَلِكَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުމެވި އަބޫ ޛައްރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް އެ ކަލާނގެ އަޑުއެހިއްވީމެވެ. (ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ.) {އެއްވެސް މީހަކު އަނެއްމީހަކު ފާސިޤުކަމުގެ ނުވަތަ ކާފިރުކަމުގެ ތުހުމަތު ނުކުރާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ އެއީ، އެ މީހާ އެފަދަ ޒާތެއް ނޫން ކަމުގައިވާނަމަ، އެ ބަސް ބުނި މީހާގެ މައްޗަށް އެކަން އެނބުރި އަންނާނެއެވެ.}"

1561- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْمُتَسَابَّانِ مَا قَالاَ فَعَلَى الْبَادِي مِنْهُمَا، حَتَّى يَعْتَدِي الْمَظْلُومُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޑައިގަތުމެވި އަބޫ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. {ދެ މީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ހުތުރު އެއްޗިހި ކިޔައިފިނަމަ، އެ ދެ މީހުން އެކަކު ހުތުރުބަސްބުނުމުގެ ފާފަވެރިކަން ފަށައިގަތް މީހާއަށެވެ. އެ ކަމުގައި އިސްނެގި މީހާގެ މައްޗަށެވެ. (އެ ދެމީހުންކުރެ) އަނިޔާވެރިވެގެންވާ މީހާ، (އެބަހީ: އިސްނެގި މީހާ ނޫން އަނެއް މީހާ) ހައްދުފަހަނައަޅާ ދިޔައިން ނުދާހާހިނދަކުއެވެ.}"

1562- وَعَنْهُ، قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ، قَالَ: "اضْرِبُوهُ" قَالَ: أَبُوهُرَيْرَةَ: فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ، وَالضَّارِبُ بِنَعْلِهِ، وَالضَّارِبُ بِثَوبِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ، قَالَ بَعْضُ الْقَومِ: أَخْزَاكَ اللَّهُ، قَالَ: "لاَ تَقُولُوا هَذَا، لاَ تُعِينُوا عَلَيهِ الشَّيطَانَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. ބަނދުރާބޯއިގެންހުރި މީހަކު، (އެއް ފަހަރަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތަށް ގެނެވުނެވެ. (ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭނާގެ ގައިގައި ތަޅާށެވެ.} އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، ތިމަންމެންގެ ތެރޭގައި އެ ބައެއްގެ އަތްތިލައިން ތަޅައިފި ބައެއްމީހުންނާއި، އެ ބައެއްގެ ފައިވާނުން ތަޅައިފި ބައެއްމީހުންނާއި، އެ ބައެއްގެ ފޭރާމުން ތަޅައިފި ބައެއްމީހުން ތިއްބެވިއެވެ. ދެން، އޭނާ އެނބުރި ދާންފެށުމުން، ބާސްކުރެއްވި ބައެއްމީހުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، ތިބާ ނިކަމެތިކުރައްވާށި އެވެ! (މި އަޑު އައްސަވައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ) ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބަހައިގެން މިފަދަ ބަސްތައް ނުބުނާށެވެ! އޭނާއާމެދު ޝައިޠާނާއަށް ތިޔަބަހައިގެން އެހީތެރިނުވާށެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: "އޭނާއާމެދު ޝައިޠާނާއަށް ތިޔަބަހައިގެން އެހީތެރިނުވާށޭ" އޭގެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ އިޙުތިމާލުކުރެވޭން ވިދާޅުވެއެވެ. ޝައިޠާނާ މަސައްކަތްކުރަނީ، މީސްތަކުންގެ ކުރިމަތީގައި އުޅުއްވުންތައް ޖެހޭވަރުކުރުވަމަށް، އޭކަމަށް އަރައިގަތުމަށް ބަރުކަތުގައި ނެތުމަށެވެ. اللَّهُ ހަމަޖެއްސެވި ކަމަކަށް އަރައިގަތުމަށް، އޭނާގެ ސަބަބުން އެ ޙާލު اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުގައި ނިކަމެތިވާން ކަމެކެވެ. އޭނާ ނޫނީ، ޙާލު ނިކަމެތިކުރައްވާން އެދި، اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުގައި ދުރުކުރުން ލިބުމަށް، ޝައިޠާނާއަށް ވަރަށް އެހީތެރިކަމެވެ. އެހެންކަމަށް ފާފައެއް ކުރުމުގެ ޙާލު، އޭނާވެސް ތަޢާލާގެ ރަޙްމަތުގެ ތެރޭގައި ދުޢާކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވެއެވެ. އޭގެއިތުރު އަބޫދާވޫދު މި ބަސްފުޅު ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. "وَلَكِنْ قُولُوا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ". {ނަމަވެސް މިހެން ބުނާށެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާކޯ! އޭނާއަށް ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާކޯ! އޭނާއަށް ރަޙުމަތްލައްވާނދޭވެ!}

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (415/4) އިންސާނަގައި ފަދައި، "ފަތުޙުލްބާރީ")

1563– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ بِالزِّنَى، يُقَامُ عَلَيهِ الْحَدُّ يومَ القِيَامَةِ، إِلاَّ أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަޅާ (އަޅުއަންހެންކުއްޖާ ނުވަތަ ފިރިހެންކުއްޖާ) ޒިނޭކުރިކަމަށް ތުހުމަތުކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ އެ ބުނި ފަދައިން ކަން ހިނގައިފައިނުވާނަމަ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން (އެ ބަސް ބުނި) ސައިދުވެރިޔާގެ ގައިގައި (ޙައްދު) ހިންގުއްވާނޭއެވެ.}"

* * * * *

267- މައްޔިތުންނަށް ހުތުރުއެއްޗިހި ކިޔުން ހަރާމްވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް ހައްޤަކާނުލައި، އަދި ޝަރުޢީ މަސްލަޙަތެއްނެތި، މަރުވެފައިވާ މީހުންނަށް ހުތުރު ބަސްބުނުމަކީ ރައްދުކުރެވިފައިވާ ބާވަތު ކަމެއްކަމާއި، މައްޔިތަކަށް ނިސްބަތުން އެފަދަ ބަހެއް ބުނުން ހުއްދަވާނީ، އޭނާގެ ކިބައިގައިވާ ބިދުޢަތްތެރިކަމެއް، ނުވަތަ ފާސިޤުކަމެއްގައި ދިރިއުޅުމުން އޭނާއަށް ތަބާވުންފަދަ ބާވަތްތަކުގައި، އެބައިމީހުން އެފަދަ ކަންކަމުން ސަލާމަތްކުރުމުގެ ގޮތުން ބަހެއް ބުނަންޖެހިއްޖެ ހިނދުގައިކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މި ބާބުގެ ކުރިން އިސްވެދިޔަ "މުސްލިމުންނަށް ހުތުރު އެއްޗިހި ކިޔުން ހަރާމްވެގެންވާކަން" ނަންގަނޑުވާ ބާބުގައިވާ އާޔަތާއި، ހަދީޘްތަކާއި، މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި އާޔަތާއި ހަދީޘްތަކެވެ."

1564– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَسُبُّوا الأَمْوَاتَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިގެންވާ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

{ތިޔަބައިމީހުން ވައްތަރުވެރިޔަކު ހުރުދު ބަސްތައް ނުބުނާހުރިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން،
އެބައިމީހުން އިސްކުރަ (ހެޔޮ ނުވަތަ ނުބައި) ޢަމަލުތަކުގެ ބަދަލު އެއުރެންނަށް ލިބި
ދެއްވާނެއެވެ.}"

* * * * *

268- މުސްލިމުންނަށް އުނދަގޫކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް الله ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَـٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކުރިއެއް ނުކޮށްހުއްޓައި މުއުމިނުންނާއި މުއުމިނާތުންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ބުހުތާނެއްގެ ބާރު އުފުލައިގަނެގެން ފާފައެއް ހިތްގަނެފައި ބޮޑުކަމެވެ."

1565- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢަބްދު الله، އާ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށިވި ޢަމްރު ބިން ޢާސްގެދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމަކީ، އޭނާގެ ދުލުގެ ނުބައިކަމާއި އަތުގެ ނުބައިކަމުން، އެހެނިހެން މުސްލިމުން ސަލާމަތްވެގެންވާ މީހާއެވެ. އަދި މުހާޖިރަކީ، (އެބަހީ: ހިޖުރަކުރާ މީހާ) الله ނަހީކުރެއްވި ކަންކަމާ ދުރުހެލިވާ މީހާއެވެ.}"

1566- وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ أَحَبَّ أَن يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ، وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ، وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَي إِلَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

وَهُوَ بَعْضُ حَدِيثٍ طَوِيلٍ سَبَقَ فِي بَابِ طَاعَةِ وُلاَةِ الأُمُورِ.

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢަމްރު ބިންޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެފާނުގެ ރިވައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަރަކައިން ދުރުކުރެއްވުމާއި، ސުވަރުގެ ވަދެވުމަށް އެދޭ މީހާ (ދަންނާށޭވެ!) އޭނާގެ މަރު، އޭނާއާ ބައްދަލުކުރާނީ ހިނދު، އޭނާއަކީ اللهُގެ އެއްކަލާނގެކަމާއި، އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވެގެންވާ މީހަކުކަމުގައިވާ ފަދައިން، ގޮތަށް މަސައްކަތްކުރާހުރިކަމެވެ. އަދި އެ މީހަކު އަމިއްލަ ނަފްސަށް (އެހެން ކަންތައްތައް ލިބިދާނެ) އެދޭ ގޮތަށް މީސްތަކުންނާއެކު މުޢާމަލާތްކުރާހުރިކަމެވެ.}"

މިއީ، ވެރިންނަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ބާބުގައި، ބައްލަވާލެވުނު ދިގު ޙަދީޘެއްގެ ބައެކެވެ. (ބައްލަވާ! 668 ވަނަ ޙަދީޘް)

* * * * *

269- މުސްލިމުންނާ ދުށްމަނުވެރިވެ، ގުޅުންކަނޑައިލުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނާވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ﴾ (الْحجرات: ١٠) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާކަން ހަމައެކަނި، އަޚުންތަކެއް ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެ އަޚުން ދެމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުލްޙަކުރާށެވެ!"

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴾ (الْمائدة: ٥٤) މާނައީ: "އެއީ މުއުމިނުންގެ މައްޗަށް ނިކަމެތި، މަޑުމައިތިރި ބައެކެވެ. ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަ އިއްޒަތްތެރި ބައެކެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ

بَيْنَهُمْ ﴾ (الفتح: ٢٩) މާނައީ: "މުޙައްމަދުގެފާނީ، اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައިވާ މީހުންނީ، ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ގަދަފަދަވެގެންވާ ބައެކެވެ. އެއުރެންގެ މެދުގައި، އޯގާތެރި ރަޙްމަތްތެރި ބައެކެވެ."

1567– عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ تَقَاطَعُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوقَ ثَلاَثٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ރުޅިނުގަނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ޙަސަދަވެރިނުވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ފުރަގަސްނުދޭށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ގުޅުން ކަނޑައިނުލާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނީ، اللهُ ގެ އަޅުންކަމުގައިވާ ބަޔަކު، އަޚުންކަމުގައި ވާށެވެ. އަދި އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާ އަނގައިންނުބުނެ ތިން ދުވަހަށްވުރެ އިތުރަށް ހުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ނޫނެވެ.}"

1568– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الاثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ، فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لاَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلاَّ رَجُلاً كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاء، فَيُقَالُ: أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا، أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا"، (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟްވާންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތައް ހުޅުވެނީ ހޯމަދުވަހާއި ބުރާސްފަތިދުވަހު ހުޅުވާލެވޭ ހުއްޓެވެ. ދެން، اللهُ އާއިއެކު އެއްޗެއް ވެސް ޝަރީކުކޮށްނުލާ ކޮންމެ މީހެއްގެ ފާފަ ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ. ނަމަވެސް އެ މީހަކާއި އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާއާދެމެދު ދުށްމަނުކަމެއްވާ ބަޔަކަށްވެނީމައެވެ. ދެން، ބުނެވޭނެއެވެ. އެ ދެމީހުން ސުލްޙަވެވަންދެނަކަށް އެބައިމީހުންނަށް މުހުލަތުދޭށެވެ! އެ ދެމީހުން ސުލްޙަވެވަންދެނަކަށް އެބައިމީހުންނަށް މުހުލަތުދޭށެވެ!}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: "تُعْرَضُ الأَعْمَالُ فِي كُلِّ يَومِ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ" وَذَكَرَ نَحْوَهُ.

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުންގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ،
{ކޮންމެ ހޯމަދުވަހަކާއި ބުރާސްފަތި ދުވަހަކު އަމަލުތައް އުފުއްލެވޭއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.
ދެން އިސްލާޙުވަން ބަދަލުގައިވާ މާނަ ދޭހަވާގޮތަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ.

* * * * *

270- ހަސަދަވެރިވުން ހަރާމުވެގެންވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަސަދަވެރިކަމަކީ، ދީނީގޮތުން ނުވަތަ ދުނިޔަވީގޮތުން މީހަކަށް ލިބިގެންވާ ނިޢުމަތެއް އެމީހެއްގެ ކިބައިން ފިލައިދިއުމަށް އެދުމެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ ﴾ (النساء: ٥٤) މާނައީ: "ނުވަތަ، اللَّهُގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުގެ ތެރެއިން، އެކަލާނގެ މީސްތަކުންނަށް ދެއްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކާމެދު އެއުރެން (އެބަހީ: ޔަހޫދީން) މީސްތަކުންނަށް ހަސަދަވެރި ވަނީހެއްޔެވެ؟"

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން މީގެ ކުރީ ބާބުގައި އިސްވެ ދިޔައިމާ، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ޙަދީޘްވެއެވެ. (ޙަދީޘް ނަންބަރު: 1567)

1569- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ،كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ، أَوْ قَالَ: العُشْبَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ

ބަދިޔާ ކުރުއްވިއެވެ.{ތިޔަބައިމީހުން ބަސްމަގުފިޔަކާ ދުރުހެލިވާށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން،
އަލިފާނުން ދަރު އަންދާފާދަމިން ބަސްމަގުފިޔަކުން ހުރޭކަންތައް ނިތިކޮޅުވައެވެ.}"

* * * * *

271- ޖާސޫސްކުރުން ހަރާމުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މިބާބުގައި ނަހަމަގޮތުގެ ކަންކަމުގެ ތަފާސީލް ހޯދުމާއި، ޖާސޫސްކުރުމުގެ އިބާރާތް، ތިމާ އެ ބަޔަކު ދަރަނި މާރާކަ އަޅުއްގަނޑަން، އެ ބަޔަކު ނުބައި ބަޔަކުމީހުން ދަރަނި މާރާކައަށް ކަންތައް އަޅުއްގަނޑުވެ ހަރާމުވެގެންވާކަން ބަޔާން ކުރުއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރުއްވިއެވެ. ﴿ وَلَا تَجَسَّسُوا۟ ﴾ (الْحجرات: ١٢) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ޖާސޫސްނުކުރާށެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރުއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ހެދިގަތް ކަމަކާނުލައި މުއުމިން ފިރިހެނުންނާއި މުއުމިން އަންހެނުންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ދަށް، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ބޮޑުބޯހިތަކާއި، ފާފަވެގެންވާ ފާފައެއް ވިއްސައިގެ ބަރާކެވެ."

1570– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلاَ تَحَسَّسُوا، وَلاَ تَجَسَّسُوا، وَلاَ تَنَافَسُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمْ، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ: لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ وَلاَ يَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَهُنَا ، التَّقْوَى هَهُنَا" وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ، "بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ

عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ : دَمُهُ، وَعِرْضُهُ، وَمَالُهُ، إنَّ اللَّهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلاَ إِلَى صُوَرِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ".

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނު އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކުރު ހިތަކާ ދުރުހެލިވާށެވެ. ޔަ، ހަމަކަށަވަރުން، ކުރު ހިތަކީ، އެންމެ ބޮޑު ދަރަޖެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާއެކު ޙަސަދު ހަސަދުކުރުން ނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ގަސްދުގައި ސޫނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާއެކު ބައްދަލުވުން އަޅުގަނޑު ވަސްއަޅާތި ނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ބަސްމަދުކުރި ނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ރުޅިވެރިނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ފުރަގަސްދީނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، އަޅުތަކުންގެ ވާހަކައިން، ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، اللّٰهُގެ އަޅުން ކަލުގައިވާ ބަރު، އަޚުންނަކަލުގެއިވާށެވެ! އެއް މުސްލިމަކީ، އަނެއް މުސްލިމުއްގެ އަޚާކެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އަނިޔާވެރިވެއެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާއަށް އެހީތެރިނުވެ ދޫކޮށްނުލާނެއެވެ. އަދި އޭނާ، އޭނާގެ އަޚާ ނިކަމެތިކޮށް ނުބަލާނެއެވެ. ތަޤްވާވެރިކަންވަނީ މިތާނގައެވެ. ތަޤްވާވެރިކަންވަނީ މިތާނގައެވެ} (އެބަހީ: ހިތުގައެވެ.) މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވީ، އެކަލޭގެފާނުގެ މާތްވަން އިސްތަރުކުރެއްވިއެވެ. (އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އެ މީހެއްގެ މުސްލިމު އަޚާއަށް ޙަޤީރުކޮށް ހިތުމަކީ، މިހާކަށް ކުރެވޭ ނުބައިކަމެއްކަމުގައި ފުދޭކަމެވެ.} (އެބަހީ: އޭރު ނުބައިކަމުގެ ކަމެވެ.) އެއް މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް، އަނެއް މުސްލިމެއްގެ ފުރާނަ އާއި، އޭނާގެ އަބުރާއި މުދަލާއި، އޭނާގެ މުދަލު ވަނީ ޙަރާމުވެގެންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰهُ ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ހަށިތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ސޫރައަށް ބައްލަވާނުވޮޑިގެންނަވައެވެ. އެހެންނަކަމަކު އެ ކަލާނގެ ބައްލަވާވޮޑިގެންނަވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކަށެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ تَحَسَّسُوا وَلاَ تَنَاجَشُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إخْوَانًا".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ހަސަދަވެރި ނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ރުޅިނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ޖާސޫސުކަންކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކުގެ ޢައިބު ހޯދުމަށް ނުދާށެވެ! އަދި އަނެކާއަށް ގެއްލުންދިނުމަށްޓަކައި، މުދަލުގެ އަގު ބޮޑުނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، اللّٰهُގެ އަޅުން ކަމުގައިވާ ބޭބެ، އަޚުންކަމުގައިވާށެވެ!}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "لاَ تَقَاطَعُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ގުޅުންކަނޑައިނުލާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ފުރަގަސްނުދޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ރުޅިނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ހަސަދަވެރި ނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، اللّٰهُގެ އަޅުން ކަމުގައިވާ ބޭބެ، އަޚުންކަމުގައިވާށެވެ!

وَفِي رِوَايَةٍ: "لاَ تَهَاجَرُوا وَلاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ވާހަކަދައްކައިކަން ނުހިއްޓާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އެއްބަޔަކު ގަންނަން އުޅެނިކޮށް (އެ ތަކެތި ވަކި) އެ އެއްބަޔަކު ގަންނަން ނުޖެހޭށެވެ!}“

(رَوَاهُ مُسْلِمٌ: بِكُلِّ هَذِهِ الرِّوَايَاتِ، وَرَوَى الْبُخَارِيُّ أَكْثَرَهَا)

މި ހުރިހާ ރިވާޔަތެއްވަނީ، މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައެވެ. އަދި، އަލްބުޚާރީވަނީ، މީގެ ތެރެއިން ގިނަ ރިވާޔަތް އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.

1571– وَعَنْ مُعَاوِيَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّكَ إِنِ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِيْنَ أَفْسَدْتَهُمْ، أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި މުޢާވިޔާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާ މުސްލިމުންގެ ޢައިބުތައް ހޯދުމުގެ ފަހަތުގައި ދިޔަނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާ އެއުރެންގެ

މުދަލައި ހަމަނުޖެހުން އުފެއްދާނުކަން ކަނޑަވަރުވެ. ނުވަތަ އެ ބައިމީހުންގެ މުދަލައި ހަމަނުޖެހުން އުފެއްދުމަކީ ގޯސްކަމެކެވެ.}"

1572– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّهُ أُتِيَ بِرَجُلٍ، فَقِيلَ لَهُ: هَذَا فُلاَنٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمْرًا، فَقَالَ: إِنَّا قَدْ نُهِينَا عَنِ التَّجَسُّسِ، وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرْ لَنَا شَيْءٌ، نَأْخُذْ بِهِ". (حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللهِ)ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް މީހަކު ގެނެވުނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ. މިއީ އެވެނި މީހެކެވެ. އޭނާގެ ތުނބުޅިން އެ ރާ، ބަނގުރާ ތިރިޔަށް ތިކިޖަހައެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަހަރެމެން ޖާސޫސްކުރުން މަނާކުރެވިފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް ކަމެއް ފާޅުވެއްޖެނަމަ (މީހާގެ ކިބައިން) ޒާހިރުވެއްޖެނަމަ ކަމެއް ކަނޑައެޅޭނެކަމުގައި، އެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް އެ މީހާ މުދަލައި ޝަރީޢަތުގައި ގޮތަށް އަމަލުކުރައްވާނީމުއެވެ."

* * * * *

272- ބާބު ސަލަފުސާލިހުން

މުސްލިމުންނާ މެދު ކުރާ ހިތުން ނަރަކާގެ ގޮތް ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱجْتَنِبُواْ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ﴾ (الْحجرات: ١٢) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މުއުމިނުންނޭވެ! ގިނަބައިމީހުން ހިތު ޝައްކު ކުރުމަކާ ދުރުވެގަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ބައެއް ހިތަކީ ފާފައެކެވެ."

1573– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޔާއަބާހުރައިރާ، ކަންހިތާ ދުރުހުރިފަރާތުގައިވާނދޭވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ކަންހިނާ، އެންމެބޮޑު ތަޤުވާ.}"

* * * * *

273- މުސްލިމުންނަށް ނިކަމެތިކޮށްލުން
ހަރާމުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَـٰبِ ۖ بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَـٰنِ ۚ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ﴾ (الْحجرات: ١١) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ފިރިހެނުންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ފުރައްސާރަ ނުކުރާހުށިކަމެވެ! އެހެނީ އެ ފުރައްސާރަކުރާ މީހުންނަށްވުރެ، އެ ފުރައްސާރަކުރެވޭ މީހުން މާތްކަމުން ބޮޑުވެދާނެތީއެވެ. އަދި އަންހެނުންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ފުރައްސާރަ ނުކުރާހުށިކަމެވެ! އެހެނީ އެ ފުރައްސާރަކުރާ މީހުންނަށްވުރެ، އެ ފުރައްސާރަކުރެވޭ މީހުން މާތްކަމުން ބޮޑުވެދާނެތީއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފުސުތަކަށް ޢައިބު ނުކިޔާށެވެ! (އެބަހީ: އެކަކު އަނެކަކަށް ޢައިބު ނުކިޔާށެވެ!) އަދި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ނުބައި ނަންތަކުން ގޮވައި ނުލާށެވެ! އީމާންވުމަށްފަހު ފާސިޤުކަމުގެ ނަން ކިޔުމަކީ، ނުބައި ނަމެކެވެ. އަދި (އެ ކަންތައްތަކުން) ތައުބާނުވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އެއުރެންނީ، ހަމަ އަނިޔާވެރިންނެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾ (الْهُمَزة: ١) މާނައީ:

"ޣީބަކޮށް، ފުރައްސާރަކޮށް، ވައްތަރުޖައްސާ ކޮންމެ މީހަކަށް، ގެއްލުމާއި ހަލާކުހުރިއްޖެވެ."

1574- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَقَدْ سَبَقَ قَرِيبًا بِطُوْلِهِ)

މާނައީ: "ރާޟީ اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ މުސްލިމު އަޚާއަށް އިހާނެތިކޮށް ހިތުމަކީ، މީހަކަށް ކުރެވޭ ނުބައިކަމުގެއްކަމުގައި ފުދޭކަމުގެ ގޮތެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ ނުބައިކަމުގެކަމެވެ.)" މި ޙަދީޘް އެކަށައި މީގެކުރިން (1570 ނަންބަރުގައި) ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.

1575- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ" فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا، وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟ فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) وَقَدْ سَبَقَ بَيَانُهُ، أَوْضَحَ مِنْ هَذَا فِي بَابِ الْكِبْرِ.

މާނައީ: "ރާޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވި (ޢަބްދު اللَّهِ)ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ހިތުގައި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ތިރިއިން ފަދައެއްގެ މިންވަރު ހުރި މީހަކު ވެސް ސުވަރުގެއަށް ނުވަންނަހުއްޓެވެ.} ފަހެ، ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު، އެކަލޭގެ ހެދުން ރީތިކޮށް ހުރުމަށާއި، އެކަލޭގެ ފައިވާން ރީތިކޮށްހުރުމަށް އެދެއެވެ، ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُތަޢާލާއީ، ހުރިހާ ފުރިހަމަކަމާއި ރީތިކަމެއްގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ރީތިކަމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ. ކިބުރުވެރިކަމަކީ، ޙައްޤު ދޫކޮށްލުމެވެ. އަދި (ތިމާއަށްވުރެ) އަނެކާ ނިކަމެތިކަމުގައި ދެކުމެވެ.}" މިގެ ކުރިން ކިބުރުވެރިކަމުގެ ނުބައިކަން ބަޔާންވެފައިވާ ބާބުގައި ވެސް މި ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވާނެއެވެ. (ޙަދީޘްނަންބަރު 612 ބައްލަވާ!)

1576- وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلاَنٍ، فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لاَ أَغْفِرَ لِفُلاَنٍ؟ إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޖުންދުބް ބިން އަބްދުاللهِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު (އެހެން މީހަކަށް ނިސްބަތްކޮށް) ބުނެއެވެ. اللهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ. اللهُ ތަޢާލާ ފުލާނި މީހެއްގެ ފާފަތައް ނުފުއްސަވާނެއެވެ. ފަހެ، اللهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުލާނި މީހެއްގެ ފާފަ ނުފުއްސަވާނެކަމަށް ބުނާ (ތިމަންރަސްކަލާނގެ ގުދުރަތަށް އަރައިގަތުމުގެ ގޮތުން) ހުވައިކުރަނީ، ފަހެ، ކާކުހެއްޔެވެ؟ (އެބަހީ: އެއީ ކާކަން ކުރުވާން ކަމުގައިވާއްޔާތޯ؟) ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އޭނާގެ (އެބަހީ: ފާފަ ނުފުއްސަވާނެކަމަށް ބުނެވުނު މީހާގެ) ފާފަފުއްސަވައިފީމެވެ. އަދި ކަލޭގެ (އެބަހީ: އެ ބަސް ބުނިމީހާގެ) އަމަލުތައް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބާޠިލުކުރައްވައިފީމެވެ.}}"

* * * * *

274- މުސްލިމުންނަށް ދިމާވާ އުނދަގޫތަކުގައި އުފާކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾ (الْحجرات: ١٠) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވަނީ ހަމައެކަނި، އަޚުންތަކެއް ކަމުގައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَـٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ ﴾ (النور: ١٩) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވި މީހުންގެ ތެރޭގައި ހުތުރުކަން ފެތުރުމަށް ލޯބިވާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގައި ވޭންދެނިވި އަދަބެއް އެ މީހުންނަށް ހުއްޓެވެ."

1577– عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الأَسْقَعِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لأَخِيكَ، فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ވާހިލަތު ބޮނޑު އަސްދަރުގެ ކިބައިން ދިޔާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ އަޚާއަށް ގެއްލުމެއް ދިމާ، އުފަލުގެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ނުބާ އުފާނުކުރާށެވެ. (އެއީ) اللهُ އޭނާއަށް ރަޙްމަތްކުރައްވައި، (އެބަހީ: އޭނާ އެ އުފަލުން ސަލާމަތް ކުރައްވައި) އެ ކަމުގައި އެކަލާނގެ ތިބާ ޙަރަދުކުރައްވައިފާނެ ކަމަށެވެ.}"

وَفِي الْبَابِ حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ السَّابِقُ فِي بَابِ التَّجَسُّسِ: "كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَعِرْضُهُ، وَمَالُهُ".

އަދި މި މައުޟޫޢާ ގުޅޭ ހަދި ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން ޖާސޫސްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ބާބުން ކުރެވުނު ބާބުގައި އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވާ، (މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި) އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތް ދިޔައީ ދިޔާވެގެންވާ، ޙަދީޘް ހިމެނިގެންވެއެވެ. {އެއްމުސްލިމަކު އަނެއްމުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް އޭނާގެ ލޭ، އަދި، އޭނާގެ އަބުރު ދިއްޔާތައި، އޭނާގެ މުދަލު ވެސް ޙަރާމްވެގެންވެއެވެ.}" (މިއީ 1570 ނަންބަރުގައި ބާބުންކުރައްވައިފާ ދިނު ޙަދީޘްގެ ބާބުކެވެ.)

* * * * *

275- ޝަރުޢީގޮތުން ސަބަބެއްވެގެނޭ ނުލާހިނގައި
ޝަރުޢުކުރުން ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَـٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކޮށްދީގެން ކުރަކާންތައް މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުންނަށް އުނދަގޫކުރާ

މިހެން (ދަންނާށެވެ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނަށް ބޮޑުވާން ދަރަނިއެއް، ފާފަވެގެންވާ ފާފައެއް ޙިމެލުން ވަނީއެވެ."

1578– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمِ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އާ ކާފަރުވާނަން ދެއުސޮންފަތުވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އާ ކާފަރުވާން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންގެ ގޮތުގައި (އަރަފުވުމާ) ދެ ކަމެއް ވެއެވެ. އެއީ، އެގެ ސަބަބުން މިވާ ކާފިރުވެރިކަމަ ދެ ކަމެކެވެ. (އެއީ) މީސްތަކުންގެ ނަސަބަށް ގަޓަލުކުރުމާއި، މަރުވީމީހާގެ މަތިން ނިޔާޙަކުރުމެވެ.} (އެބަހީ: މިވާ މަރުވުމުން، އަޑުގަދަކޮށް ރޮއިހެދި، ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑާއި އަންހެނުން ފިޔައިދެއުމެވެ."

* * * * *

276- މަކަރުހީލަތްހަދައި އޮޅުވައިލުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނާވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب: ٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކުރިއަމަލެއް ކަމަކާއިނުލައި މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނަށާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުންނަށް އުނދަގޫކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނަށް ބޮޑުވާން ދަރަނިއެއް، ފާފަވެގެންވާ ފާފައެއް ޙިމެލުން ވަނީއެވެ."

1579– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : " مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ ، فَلَيْسَ مِنَّا ، وَمَنْ غَشَّنَا ، فَلَيْسَ مِنَّا." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންމެންނާ ދެކޮޅަށް ހަތިޔާރު އުފުއްލައިފި މީހާ، ތިމަންމެން (މުސްލިމުން)ގެ ތެރެއިންނާ މީހެއްނޫނެވެ. އަދި ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށް މަކަރުހަދައިފި މީހާ، ތިމަންމެން (މުސްލިމުން)ގެ ތެރެއިންނާ މީހެއްނޫނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلاً، فَقَالَ: "مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟" قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: "أَفَلاَ جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا".

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކާނާބޮއްޗެއްގެ ކައިރިން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު، އެ ކާނާބޮއްޗެއްގެ ތެރެއަށް ލުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިފުޅުތަކަށް ތެތްކަމެއް އިހުސާސްކުރެއްވުނެވެ. (އެ ހިނދު) ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ކާނާއިގެ ވެރިޔާ! މިއީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟} އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. ވާރޭވެހިއްޖެއެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.{އެހެންކަމުގައި ވިޔަސް، އެ (ތެމިފައިހުރި ކާނާތަކެއް) ސަރަހައްދުހުރި ކާނާތަކުގެ މަތީގައި ފެންނާނެހެން ތިބާ ނުބެހެއްޓީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟ ތިމަންމެން (މުސްލިމުން) ނަށް އޮޅުވާލައިފި މީހާ، ތިމަންމެން (މުސްލިމުން)ގެ ތެރެއިންނާ މީހެއް ނޫނެވެ.}"

1580– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " لاَ تَنَاجَشُوا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެއް ބައަކު އަނެއް ބައަކަށް (ގެއްލުންކުރުމުގެ ގޮތުން) އަގުބޮޑުކޮށް މުދަލުގެ އަގުކިޔައި ނުހަދާށެވެ.}

1581– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ النَّجَشِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

ހަމަކަށަވަރުން، އަނެކުންނަށް ޖެއްސުންކޮށް އޮޅުވައިލުމުގެ ގޮތުން، މުދަލުގެ އަގު އުފުއްލުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ.“

(ޝަރަޙު: އިސްލާމްދީނާ ދި ބަރިތުގައި އައިސްތަހިވާ "النَّجَش" ގެ މާނައަކީ، އެއްޗެއްގެ ހަމަ އަގަށްވުރެ ބޮޑުކޮށް އެ އެއްޗެއްގެ އަގުކިޔުމެވެ. އެއީ، އަގުކިޔާ މީހާ ގަންނަމުން އެ އެއްޗެއް ގަތުމުގެ ބޭނުމުގައި ކިޔާ ކަމެއްނޫނެވެ. އެކަމަކު އެއީ، އެ އެއްޗެއް ގަންނަން ބޭނުންވާފަރާތާ ކޮންމެވެސް އެހެން މީހަކަށް ކުރިދިނުމަށް، އޭނާއަށް ޖެއްސުންކުރުމަށް ކުރާކަމެކެވެ. ހަމަ އުފަތާއިން ކައިވެނިކުރުންފަދަ ކަންކަމުގައިވެސް ބައްޕަރުން މިގޮތް ކަންކުރެއެވެ.

“ތަޙުޒީރު ފާރިޟިން“ (434/4) ން ނަގައިފައި، “މުޢަތަބިޟު“)

1582– وَعَنْهُ، قَالَ: ذَكَرَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ يُخْدَعُ فِي الْبُيُوعِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ بَايَعْتَ، فَقُلْ لاَ خِلاَبَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ އެ ދެބަފައި ކަލޭނނަށް ރުއްސެވުމެއް އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ އަރިހުގައި ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ވިޔަފާރީގެ މުޢާމަލާތްތަކުގައި ހިނދު (ވަރަށް ގިނަ ފަހަރަށް) އެ ކަލޭގެފާނަށް އޮޅުވާލެވެ ވެއެވެ. ބަޔަކުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ ވިޔަފާރީގެ މުޢާމަލާތްތައް ކުރައްވާ ހިނދު، ވިދާޅުވާށެވެ. މިގައި އެއްވެސް މަކަރެއް، އޮޅުވައިލުމެއް އޮވެގެން ނުވާނެއެވެ.}“

1583– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ خَبَّبَ زَوْجَةَ امْرِيءٍ، أَوْ مَمْلُوكَهُ، فَلَيْسَ مِنَّا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެއް އަބޫ ހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އަނެއް މީހެއްގެ އަނބިކަނބަލުން، ނުވަތަ އަނެއް މީހެއްގެ ނޯކަރަކަށް (އޮޅުވައިލައިގެން ހެދުމުގެ) ފާސިދުކޮށްދީ މީހަކު، ތިމަންމެން (މުސްލިމުން)ގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްނޫނެވެ.}“

(ޝަރަޙު: މި ބަޔާންކުރެއްވުމުގައި މި ވަނީ، ވަރަށް ގިނައިން ދުރުވެރިވާ ދި ކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ. އޭގެ ސަބަބުން، މީސްމީހުންގެ ދެރައިގެން ބަރުބާދުވެ، މުޖުތަމަޢުގައި ހަމަނުޖެހުން އުފެދި ދި ކަމެއްގެ ވާހަކައެވެ. މީހެއްގެ އަނބިކަނބަލުން، އޭނާގެ

ފިރިމީހާ ގެދޮރު ސަލާމަތްކުރުމަށްޓަކައި، އެ ދެމެދުގައި ހަމަޖެހުން އުފެއްދުމަށްޓަކައި، އެ އަންހެނުންނާ އެކުވެރިވެގެންނަ ފިރިހެނުން، މި މުޖުތަމަޢުގައި ވެސް މަދެއްނޫނެވެ. ހަމަ އެ ފަދައިން މީހެއްގެ ނުކަތަރާކަތް އޮޅުވައިލައި، އާއިލާގެ ސާފުތެރިކަމާ ޖެއްސުމަށް، އެ މީހާގެ ގޮތުން ވަރިކުރުވާ މީހުން ވެސް އުޅެއެވެ. ނަމަވެސް މި ދީން ކަންތައްކަމަކީ ވެސް އިސްލާމް ދީނުގައި ކަނޑައެޅިގެން ނަހީކުރައްވާފައިވާ ދެ ކަންތައްކަމެވެ. އެއީ، މިސްކީނުންގެ މުދަލުގައި ފަސާދަ އުފެދޭ ދެ ކަންތައްކަމެވެ. މުސްލިމު މުޖުތަމަޢުއްގައި ހުރެގެން ނުވާނެ ދެ ކަންތައްކަމަށް ވެއެވެ. "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

277- ވަޢުދާފުރިހަމަކުރުމާއި ޢަހުދުފުއްދުން
ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ނަންގަނޑުތަކާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِ﴾ (الْمائدة: ١) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މުސްލިމުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ޢަޤްދުތަކަށް ފުއްދާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ إِنَّ ٱلۡعَهۡدَ كَانَ مَسۡـُٔولٗا﴾ (الإسراء:٣٤) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން، ޢަހުދު ފުއްދާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ޢަހުދަކީ (އެއާ ބެހޭ) ސުވާލުކުރެވޭނެ ކަމެއްކަމުގައި ވިއެވެ."

1584– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ، كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ، كَانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ ވިދާޅުވިކަމަށް ޢަމްރު ބިން އަލްޢާޞްގެދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ. ހަމަކަހަލަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ހަތަރު ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އޭނާއަކީ ކަނޑައެޅިގެން ހުރި މުނާފިޤެކެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި އޭގެ ތެރެއިން ސިފައެއް ހުރެއްޖެނަމަ، އެ މީހަކީ، އޭނާ އެ ކަން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ މެނުވީ، މުނާފިޤުކަމުގެ ސިފައެއް ހުރި މީހެކެވެ. (އެއީ) އަމާނާތެއް ބަރޯސާވެއްޖެނަމަ ޚިޔާނާތްތެރިވުމާއި، ވާހަކަދައްކާއިރު ދޮގުހެދުމާއި، ވަޢުދެއްވެއްޖެނަމަ، އަދި ޢަހުދުވެރިވުމާއި (އެބަހީ: ވަޢުދާ ޚިލާފުވުމާއި) ދެބަސްވުމެއް ހިނގާ ހިނދު ހުތުރު އެއްޗެހި ކިޔުމެވެ.}"
(މުސްލިމް، 1543 ނަންބަރުގައި ވެސް މި ޙަދީޘް ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1585– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَنَسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالُوا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُقَالُ: هَذِهِ غَدْرَةُ فُلاَنٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ އެ އެންމެންގެ ކިބަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި (ޢަބްދު ﷲ)ބިން މަސްޢޫދުގެފާނާއި، (ޢަބްދު ﷲ)ބިން ޢުމަރުގެފާނާއި، އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވަޢުދާޚިލާފުވާ ކޮންމެ ޣަދަރުވެރިއަކަށް ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ދިދައެއް ޙަވާލުކުރެވޭނެއެވެ. ބުނެވޭނެއެވެ. މިއީ، އެވެސް މީހާ ވަޢުދާޚިލާފުވުމުގެ ނިޝާނެވެ.}"

1586– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؓ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ عِندَ اسْتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ، أَلاَ وَلاَ غَادِرٍ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرِ عَامَّةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަހަލަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވަޢުދާޚިލާފުވާ ކޮންމެ ޣަދަރުވެރިއަކަށް އެ މީހާގެ ފުރަގަސްފަރާތް ދިމާގައި، ޤިޔާމަތްދުވަހުން ދިދައެއް ޙަވާލުކުރެވޭނެއެވެ. އެ މީހެއްގެ ޣަދަރުވެރިކަމުގެ މިންވަރަކުން، އެ ދިދަ އުފުލޭނެއެވެ. ދަންނާށެވެ! މުސްލިމުންގެ ޢާއްމަ އިސްވެރިޔަކަށް، ވުރެ ބޮޑަށް ވަޢުދާޚިލާފުވާ ޝަޚްޞެއް ނުހުރެއެވެ. ޣަދަރުވެރިކަމެއް ނުވެއެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘާ، މިޞްރުގެ ވެރިން ވަޢަދުބެހެން ވިސްނުންތެރިވާ ކަމުގައި ހަމަ ޢިބާރާތް ދެއްވާފައިވާ ބަޔާންކުރެވުނެވެ. ފަރުމާގެ އެންމެ އިސްވެރިޔާ ވެސް، ބައްޔަކާ، އޭނާގެ ރައްޔިތުންނަށް ޚިޔާނާތްތެރިވާކަން ހުއްދައެވެ. އޭގެ އިތުރަށް

އެކިފަރާތްތަކުގެ މަޢުލޫމާތު ބަލާލުމަށްޓަކައި ވެރިން ވެސް، ޤާނޫނީ ގޮތުން ކަމަށާއި އަމަލުކުރާނެ ތަރުތީބާ ހިމެނޭ ޢިބާރާތް ބޭނުންކުރެވޭ، މިފަދަ މުޢާމަލާތުގައި ޢަދުލުވެރިކަން ކަށަވަރުކުރުން. އަދި، އެއް ގޮތަކަށް މުޢާމަލާތް ކުރުމަށް ހުށަހަޅާ ކަމާއި ޙައްޤުތައް ހިފެހެއްޓުމަށް ބާރުއަޅާފައިވެ. އެ ޢިލްމުގެ އެކަކު ޙައްޤުނުނަގާ ކަމުގައި އެހެން ފަރާތެއް ބަލައި ނުބަލާ ހަމަޖެހުމަށްވެ، ޝަރީޢަތުގެ އުސޫލު ފަރާތްތަކުގެ ޙައްޤު ހިމާޔަތްކުރާނެ ގޮތަކަށް، އެއްބަސްވުން ކަށަވަރުކުރުމަށް ބާރުއަޅާފައިވެ. އެ މިންވަރު ޤާނޫނީ ގޮތުގައި ހުރިހާ ފަރާތަކަށް ޢަދުލުވެރި ގޮތުން އެކަން ހަމަޖެހުމަށް ފަސޭހަކުރެވޭނެ.

ބަލާށް އިސްތިއުމާރުގެ "ފަތުޙުލް ބާރީ" ގެ (437/4) ން ނަގައިފައި،
"މުޢުޖަމު")

1587– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ثَلاَثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެ ޙަދީޘް ޤުދުސީގައި ޤިޔާމަތް ދުވަހު ތިން މީހުންގެ ދެކޮޅުގައި ވާނެކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލާނގެ ޙަދީޘްގައި ﷺ އެކަލާނގެ ދެއްވާ ވަޢުދު ކަމުގައި ބަޔާންކުރައްވަމުން ދެއްވާ ރަސޫލާ ބަޔާންވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ.
{اللَّهُ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެބައިމީހުންނާ ދެކޮޅުގައި ވާނޭ. (އެއީ) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަމުގައި ވަޢުދުވެ ހުއްޓަ ދޮގުހަދައި ޚިޔާނާތްތެރިވާ މީހާ އާއި، އަދި މިނިވަންކަން (އަޒާދީ ގޮތުގައި) ވިއްކައިލައި، އެ އަގު ބޭނުންކުރާ މީހާ އާއި، އަދި ކުއްލިން މަސައްކަތްކުރުމަށް މީހަކު ގެންގޮސް، ޙައްޤު މަސައްކަތް ނިންމުމުން، އޭނާއަށް ދިނުން ބޭނުންވާ އުޖޫރަ ނުދިން މީހާ އެވެ.}}"

(ނޯޓް: ހަދީޘްއިން ބަލާފައިވާ ބަދަލުތަކެވެ! އެ މިހާރު ހިތާމަން ކުރު ޢާދަކަމުގެ ޤިޔާމަތްދުވަހު، اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ދެކޮޅުގައި ވާނެ ބައިމީހުން ހުރި ގޮތުގެ ބަދަލުތަކެވެ! މިގޮތުން ތިރީގައި ބަޔާންވާ ކަމެއް ޢަމަލުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން ޝަރީޢަތުގައި ވާވީ، ހަމަ ގައިމުވެސް އެއް ކަމެއް ވަރަށް ގިނަކަމުގައި ދަންނަވާލާނެވެ. މިސްކީނުންނަށް އެކިއެކި މަސައްކަތް ކުރުވުމަށް، އެބައިމީހުންނަށް ދިނުން

ވާޖިބުވެފައިވާ ޙައްޤުތަކާއިން، މިދިޔަރުނުން ދުނިޔެއިވާ ބަރަކާތް ހުއްޓުވާ ނުދީ، އެބައިމީހުން ގަނޑުވާ މީހުން، މި މުޖުތަމަޢުގައި ވަރަށްނޫނެވެ. އެހެން ބައެއް ޙަރާމްތަކުން މަސައްކަތް ނަންދޫކުރުން ދިނުމަށް އެއްބަސްވެފައިވާ ހައިސިއްޔަތުގައެވެ. އަށާރަބަރަކަ ބައިނަސް ...

* * * * *

278- ކަވާޒުވުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް މީހަކު ކަންކަމަކަށް އެއްބާރުލުންދީފައި، ނުވަތަ މަސައްކަތެއްކޮށްދީފައި ކަވާޒުވުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ ﴾ (البقرة: ٢٦٤) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ކަވާޒުވުމުންނާއި، އުނދަގޫ ދިނުމުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ޞަދަޤާތްތައް ބާޠިލުނުކުރާށެވެ!"

މާތް اللّٰهُ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى ۙ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾ (البقرة: ٢٦٢)

މާނައީ: "އެއުރެންގެ މުޅި، اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތައި ހާޒިރުކަން، ދުވަސް އެއަށްފަހު، އެއުރެން ހާޒިރުކުރި އެއްކަލާ ގޮތުގެން ކަލާމްކުރެއްވުމެއްނުވާ، އަދި (ބަހެއް ނުވަތަ ޢަމަލެއް ވިޔަސް) އުނދަގުލެއް ނުދޭ މީހުންނަށް އެއުރެންގެ އުޖޫރަ (އެބަހީ: ޘަވާބު) އެއުރެންގެ ފަރިހަސްކަމާގެ ޙަސަދުތެރިކަމުގައި އެއުރެންނަށް ވެއެވެ. އަދި، އެއުރެންގެ ޢަމަލުތައް އެއްވެސް ބޭނުމެއް ނުވާނެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް ހިތާމަކުރާނޭ ބޮޑުކަމުގައި ވެސް ނުލިބޭނެއެވެ."

1588– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: " ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ" قَالَ: فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، قَالَ أَبُوذَرٍّ: خَابُوا وَخَسِرُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْحِلْفِ الْكَاذِبِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ތިން ބަޔަކާ اللَّهُ ކަލާމްކުރައްވާނެ ނުވާނެއެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ކިބައިން ނިޔާވާގެންނުވެއެވެ. އެ ކަލާމްކުރައްވާނެ ނުވާނެއެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ކިޔަވާދެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ ބަޔަކަށް اللَّهُ، (ރަޙްމަތުގެ) ބެލުމެއް ނުބައްލަވާނެ، އަދި (ރަޙްމަތުގެ) ބަލާއެއް ވެސް ނުލައްވާނެ، އަދި އެބައިމީހުން (ކުށްތަކުން ސާފު) ޠާހިރު ނުކުރައްވާނެ ވެސް މިހެން ވާނެ. އެބައިމީހުންނަށް ވޭންދެނިވި އަޒާބެއް ވާނެއެވެ.} ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ކިޔަވާދެއްވިއެވެ. އަބޫޛައްރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއުރެން އަބާއްޖަވެރިވެ، ގެއްލުންވެއްޖެއެވެ. އެއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ރަސޫލާ ވިދާޅުވިއެވެ.{ (އެއީ، އެ މީހާގެ އިޒާރު ނުވަތަ އަންނައުނު ބޯޅަކަށުގެ ސަރަހައްދުން ތިރިއަށް ދަމައިގެން ހިނގާ މީހާ، (އެބަހީ: އެހެން މީހުންނާ އެއި) ކަލޭގެ ކަމާ ޙާޖަތް ފުއްދައިދީފައި ދޮގު ވީމާ މީހާ އެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: " الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ" يَعْنِي: الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَثَوْبَهُ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ لِلْخُيَلاَءِ.

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {އޭނާގެ އިޒާރު، ނުވަތަ އަންނައުނު ބޯޅަކަށުގެ ސަރަހައްދުން ތިރިއަށް ދަމައިގެން ހިނގާ މީހާއެވެ.} (އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.) "އޭގެ މާނައަކީ، އެ މީހެއްގެ އިޒާރު ނުވަތަ އަންނައުނު ބޯޅަކަށުގެ ސަރަހައްދުން ތިރިއަށް ދަމައިގެން ހިނގާ މީހާއެވެ."

* * * * *

279- އަނެކުންނަށްވުރެ ތިމާ ބޮޑާކަން ދެއްކުން ނަހީކުރެއްވައިފައިވާކަން ނަސްގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އަނެކުންގެ މައްޗަށް ފަޚުރުވެރި ވުމާއި، އެއްވެސް ގޮތަކުން އަނިޔާއެއްކަމަށް ބާރުލުމާ ފަދަ ކަމެއް ކުރުމަކީ ނަހީ ކުރެއްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ހާމަކުރައްވައިފައެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَلَا تُزَكُّوٓا۟ أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ﴾ (النجم: ٣٢) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް ތާރީފުކޮށް ފަޚުރުވެރިނުވާށެވެ! ތަޤްވާވެރިވި މީހުންގެ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވަނީއެވެ."

މާތް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (الشورى: ٤٢) މާނައީ: "އެކަމަކު، ކުށްވެރިކުރެވޭނީ މަގެއް ޙައްޤުކަން ކަނޑައެޅި، މީސްތަކުންނަށް އަނިޔާކޮށް، އަދި ބިމުގައި ޙައްޤުނެތިކަމުގައި ބަޣާވާތްކޮށް، ފަސާދަކުރާ މީހުންގެ މައްޗަށެވެ. އެއުރެންނަށް ވޭންދެނިވި ޢަޛާބު ހުންނާނެއެވެ."

1589– وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا، حَتَّى لاَ يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَلاَ يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله އަ ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުން ބިއްލޫނުވެ ނިކަމެތިވާން ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. އަ ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ތަވާޟުޢުވުމަކީ، ތިޔަބައިމީހުން (އަނެކުންގެ މައްޗަށް) ތަކައްބުރުނުވެ، (އެކުވެރިވެ) اللهތަޢާލާ ތިމަންކަލާނގެއަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. އެއީ، އެކަކުވެސް އަނެކަކުގެ މައްޗަށް ބަޣާވާތް ނުކުރުމަށާއި، އެކަކުވެސް އަނެކަކުގެ މައްޗަށް ފަޚުރުވެރި ނުވުމަށްޓަކައެވެ.}"

1590– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا قَالَ الرَّجُلُ: هَلَكَ النَّاسُ، فَهُو أَهْلَكُهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްމީހަކު ގެއްލިހަލާކުވެއްޖެއޭ މީސްތަކުން ބުނެފިނަމަ، (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެ އެންމެންނަށްވުރެ ގެއްލިހަލާކުވެފައިވާ މީހަކީ އޭނާ ވާހުއްޓެވެ.}"

الرِّوَايَةُ الْمَشْهُورَةُ: "أَهْلَكُهُمْ" بِرَفْعِ الْكَافِ، وَرُوِي بِنَصْبِهَا، وَهَذا النَّهْيِ لِمَنْ قَالَ ذَلِكَ عَجْبًا بِنَفْسِهِ، وَتَصَاغُرًا لِلنَّاسِ، وَارْتِفَاعًا عَلَيْهِمْ، فَهَذَا هُوَ الْحَرَامُ، وَأَمَّا مَنْ قَالَهُ لِمَا يَرَى فِي النَّاسِ مِنْ نَقْصٍ فِي أَمْرِ دِينِهِمْ، وَقَالَهُ تَحَزُّنًا عَلَيْهِمْ، وَعَلَى الدِّينِ، فَلاَ بَأْسَ بِهِ، هَكَذَا فَسَّرَهُ الْعُلَمَاءُ وَفَصَّلُوهُ، وَمِمَنْ قَالَهُ مِنَ الأَئِمَّةِ الأَعْلاَمُ: مَالِكُ ابْنُ أَنَسٍ، وَالْخَطَّابِيُّ، وَالْحُمَيدِيُّ وَآخَرُونَ، وَقَدْ أَوْضَحْتُهُ فِي كِتَابِ "الأَذْكَارِ".

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. " ދަންނައެވެ! މި ޙަދީޘްގައިވާ "أَهْلَكُهُمْ" މި ކަލިމަ ރިވާވެފައިވާ މަޝްހޫރު ގޮތަކީ، ކާފު އުފުލިފައިވާގޮތަށް "އަހްލަކުހުމް" މި ގޮތަށެވެ. ކާފުގައި ނަޞަބުޖެހިގެން "އަހްލަކަހުމް" މިހެން ވެސް، ރިވާވެގެންވެއެވެ.

މި ޙަދީޘްގައި ނަހީކުރައްވާފައިވަނީ މި ވަނީ، އެ މީހާގެ އަމިއްލަނަފްސަށް ބޮޑާވެގެން، އަނެކުން ނިކަމެތިކުރުމުގެ ގޮތުން، އަދި ތިމާއަކީ، އޭނާ މީސްތަކުންނަށް ވުރެ މާ މަތިވެރި މީހަކަމުގައި ދެކިގެން، މީސްތަކުންނަށް ހަލާކު ބުނުމެވެ. މިއީ ޙަރާމްކަމެކެވެ.

ނަމަވެސް، އެ ބަސްއެއް ބުނީ ދީނީ ކަންތައްތަކުގައި ފަރުވާކުޑަކުރާ ބަސްއެއް މީސްތަކުން ހިތާމަކުރާ ގޮތް، އަދި ދީނަށް ދެރަވާތީ އިޙްސާސްކޮށްގެން ކަންބޮޑުވެގެން، މިފަދަ ބަހެއް ބުނުމަކީ މައްސަލައެއް ނޫނެވެ. މި ކަލިމައިގެ މާނަ އިލްމުވެރިން ތަފްސީރުކުރައްވާފައިވަނީ މި ގޮތަށެވެ. މި ކަލިމައިގެ މާނަ އިލްމުވެރިން މަޝްހޫރު ބޭކަލުން ބަޔާންކުރައްވާ އަލްއިމާމު މާލިކު ބިން އަނަސް، އަލްޚައްޠާބީ، އަލްޙުމައިދީ، އަދި އެ ނޫން ވެސް އެތައް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު "އަލްއަޛްކާރު" މި ނަންދީފައިވާ ފޮތުގައި މިކަން ތަފްޞީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައި ވާނެއެވެ."

* * * * *

280- މުސްލިމުން އެކަކުއަނެކަކާ އަނގައިނުބުނުން ދިޔުން

ނަފްރަތުކުރުމާއި ފުރަގަސްދިނުމާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، މުސްލިމުން އެކަކުއަނެކަކާ އަނގައިނުބުނުން ދިޔުން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު ދިޔުމަކީ، ނަފްރަތުކުރުމާއި ކަރުހިއްކުރުމާއި، އެ މީހެއްގެ ކިބައިގައި ބިރުއެރުވިކަމެއް، ފާސިޤުކަމެއް ފިޔަ، ދުނިޔާ ކަމެއް ދުނިޔަވީ ސަބަބަކާ އަނގައިން ނުބުނުމަކީ، މައްސަލައެއް ނެތްކަން ހާމަކުރެވިފައި ހުންނެވެ.

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ﴾ الْحجرات: ١٠) މާނައީ: "މުއުމިނުން ވާކަށްނަމަ، އަޚުންނެކެއް ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެ އަޚުން ދެމެދު ތިޔަބައިމީހުން ސުލްހަކުރާށެވެ!"

މާތް اللّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ﴾ (الْمائدة: ٢) މާނައީ: "އަދި ފާފައަށާއި އަނިޔާވެރިވުމުގެ މައްޗަށް، ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީ، ތެދުވެރި ނުވާށެވެ!"

1591- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " لاَ تَقَاطَعُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوقَ ثَلاَثٍ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން އެދެވިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ގުޅުން ކަނޑައިނުލާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ފުރަގަސްނުދޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ނުރުހުން ނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ޙަސަދަވެރިނުވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން، اللّهُގެ އަޅުންކަމުގައިވާ ހާލު، އަޚުންކަމުގައި ވާށެވެ! އަދި އެއްވެސް

މުސްލިމަކު އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާއާ ތުރުވެ، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު އަނގަބަސްނުބުނެ ހުރުމަކީ ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ.}"

1592– وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ: يَلْتَقِيَانِ، فَيُعْرِضُ هَذَا، وَيُعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلاَمِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޙްމަތު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫ އައްޔޫބު (އަލް އަންޞާރީ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމަކު އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާއާ ތުރުވެ، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު އަނގަބަސްނުބުނެ ހުރުމަކީ ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެ ދެ މީހުން ދެކޮޅު އަނބުރާ ބައްދަލުވާހިނދު، އޭނާ ވެސް ނުފެނުނަކަމަށް ހަދައެވެ. އަދި މިއާ ވެސް ނުފެނުނަކަމަށް ހަދައެވެ. އެ ދެމީހުންކުރެ އެންމެ ހެޔޮ މީހަކީ، ސަލާމްކުރުމުގައި އިސްނަގާ މީހާއެވެ.}"

1593– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " تُعْرَضُ الأَعْمَالُ فِي كُلِّ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ، فَيَغْفِرُ اللَّهُ لِكُلِّ امْرِيءٍ لاَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلاَّ امْرَءًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ، فَيَقُولُ: اتْرُكُوا هَذَينِ حَتَّى يَصْطَلِحَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަތު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކޮންމެ ހޯމަ ދުވަހަކާއި ބުރާސްފަތި ދުވަހަކު، ޢަމަލުތައް ދެއްކުއްވާނެއެވެ. ފަހެ، اللهُ އާއްޒަ އެކަލާނގެއަށް ވެސް ޝަރީކުނުކުރާ ކޮންމެ މީހަކާއި ގާތު اللهُ ފުއްސަވާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެ މީހަކާއި، އޭނާ ގެ (މުސްލިމު) އަޚާއާ ދެމެދު ދުޝްމަނަކަމެއްވާ ބަޔަކު ފިޔަވައެވެ. ފަހެ، ބުނާނެ ހުއްޓެވެ. އެ ދެ މީހުން ސުލްޙަވެވަޑަތުމަށްދާ އެބައިމީހުންނަށް ދޫކޮށްލާށެވެ!}"

1594– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ،قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَئِسَ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَلَكِن فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙްމަތު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް އަޑު އިވުނުކަލޭގެފާނު އެއްސެވީމެވެ. (ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާވެސް،

ނަމާދުކުރާއިރުވެސް، ޙިރުޞުކަމާގައި އެ ކަލޭގެއަށް އަޅުކަންކުރުމުގެ މައްސަލަ މާޔޫސްވެ، ނާއުއްމީދުވެއްޖެވެ. ނަމަވެސް، އެބައިމީހުންގެ ދެމެދު ފަސާދަކުރުމުގައި އެ ކަލޭގެ ކާމިޔާބުކަމުގެ ޖެހިލެއް.}“

"التَحْرِيشُ" الإِفْسَادُ، وَتَغْيِيرُ قُلُوبِهِمْ، وَتَقَاطُعُهُمْ.

މި ޙަދީޘްގައިވާ "التَحْرِيشُ" މި ބަހުގެ މާނައަކީ ފަސާދަކުރުމާއި ގޮތްތަކަށް، އަދިއިތުރު އެހެންގޮތް ބަދަލުކުރުމަށް ހިތްތަކަށް. ”އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، ފަސާދަ އުފެއްދުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ވަކިވަކިކުރުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައިވާ ގުޅުން ކަނޑުވުމެވެ.“

1595– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثٍ، فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلاَثٍ، فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތް ކުރެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާ ތިންދުވަހަށް ވުރެ ގިނަދުވަހު އަނގައިންނުބުނެ ހުރުމަކީ ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު އަނގައިންނުބުނެ ހުރެއްޖެ މީހާ (ދުންނާނެވެ!) އެ ގޮތުގައި ހުރެ، އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ އޭނާ، ނަރަކައަށް ވަންނަހުށީއެވެ.}“

1596– وَعَنْ أَبِي خِرَاشٍ، حَدْرَدِ بْنِ أَبِي حَدْرَدٍ الأَسْلَمِيِّ الصَّحَابِيِّ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫ ޚިރާޝް، ޙަދްރަދު ބިން އަބީ ޙަދްރަދު އަލްއަސްލަމީ އައްޞަޙާބީގެ ރިވާޔަތް ކުރެވިގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވުމުގައި އަޑު އިވިވަޑައިގަތުމުން އަޑުއެހީމެވެ. (ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އެ މީހެއްގެ (މުސްލިމު) އަޚާ ދުރުވެ، އަނގައިންނުބުނެ އެއް އަހަރު ދުވަހު ހުރެއްޖެ މީހާ (ދުންނާނެވެ!) އޭނާ، އޭނާގެ ލޭއޮހޮރުވާލި ކަހަލަ ކަމެކެވެ.}“

1597– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَهْجُرَ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلاثٍ، فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلاثٌ، فَلْيَلْقَهُ، وَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ رَدَّ عَلَيهِ السَّلامَ، فَقَدِ اشْتَرَكَا فِي الأَجْرِ، وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ، فَقَدْ بَاءَ بِالإِثْمِ، وَخَرَجَ الْمُسَلِّمُ مِنَ الْهِجْرَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: إِذَا كَانَتِ الْهِجْرَةُ لِلَّهِ تَعَالَى فَلَيْسَ مِنْ هَذَا فِي شَيْءٍ.

މާނައީ: ”ރަޙްމު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މުއުމިނަކު އޭނާގެ މުއުމިން އަޚާއާ ދުރުވެ، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަ ދުވަހު އަނގައިންނުބުނެ ހުރުމަކީ ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، އެ ގޮތުގައި ތިން ދުވަސްވެއްޖެނަމަ، އޭނާއާ ބައްދަލުކުރާ ހުރިކަމެވެ. އަދި އޭނާއަށް ސަލާންގޮވައިލާ ހުރިކަމެވެ. ފަހެ، އޭނާ، ސަލާމުގެ ޖަވާބުދިނީނަމަ، ފަހެ، އެ ދެ މީހުންވެސް އެކަމުގެ (އެބަހީ: ސަލާމްކުރުމުގެ) ދަރުމަ އާއި ޘަވާބުގައި ބައިވެރިވިއެވެ. އަދި އޭނާ، ސަލާމުގެ ޖަވާބު ނުދިނީނަމަ، ފަހެ، އެ މީހާ އެވަނީ ފާފަވެރިކަން އުފުލައިގެންނެވެ. އަދި ސަލާންކުރި މީހާ ގުޅުންކަނޑައިލުމުގެ ފާފަވެރިކަމުން ސަލާމަތްވިއެވެ.}“

އަބޫދާވޫދު ވިދާޅުވިއެވެ. ”ގުޅުންކަނޑައިލުމަކީ، اللَّهُގެ ރުހުމަށްޓަކައިކަމަށް ވާނަމަ، އެއީ ފާފަވެރިވާން ކަމެއްނޫނެވެ.“

* * * * *

281- ތިން މީހުންތިބި މަޖިލީހެއްގައި، ތިން ވަނަ މީހާއަށް ނޭނގޭގޮތަށް ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަދެއްކުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ދަލީލަކީ، ތިން މީހުންތިބި މަޖިލީހެއްގައި، އޭގެތެރެއިން އެކަކަށް ނޭނގޭ ގޮތަށް، އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި، ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަދެއްކުމަކީ، މަނާކަމެއްކަމާއި، ނަމަވެސް ކަންމަތީން އަނެކާއަށް އެނގޭން ބޭނުންނުވާ ވާހަކައެއް ސިއްރުން ބުނުވިދާނެކަމާއި، އަނެކާއަށް ނޭނގޭ ބަހަކުން ދެ މީހުން

ވާހަކަދެއްކުމަކީ ވެސް ހުއްދަކަމެއް ނޫންކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ﴾ (الْمجادلة: ١٠) މާނައީ: ”އީމާންވީ މީހުންނަށް ހިތާމަ ދިނުމަށްޓަކައި ސިއްރު ސައްޖާކަން އުޅުމަކީ، ޝައިޠާނާގެ ކިބައިން ވާކަމެއްކަން ކަށަވަރެވެ.“

1598– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا كَانُوا ثَلاَثَةً، فَلاَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ތިން މީހުން (ތިން ތަނެއްގައި) ތިބެންނަމަ މީގެ އެކަކު ދޫކޮށްލައިގެން (އެބަހީ: ތިން ވަނަ މީހާއަށް ނޭނގޭގޮތަށް) ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަ ނުދައްކާހުށިކަމެވެ.}“

وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَزَادَ: قَالَ أَبُو صَالِحٍ: قُلْتُ لاِبْنِ عُمَرَ: فَأَرْبَعَةً؟ قَالَ: لاَ يَضُرُّكَ".

އަދި އަބޫދާވޫދު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. (އަބޫޞާލިޙުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ރާވީ) އަބޫޞާލިޙް (ދެންނެވިން) ވިދާޅުވިއެވެ. ”ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނަށް ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ހަތަރު މީހުން ތިބި ތަނެއްގައި ނަމަ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: ހަތަރު މީހުން ތިބި ތަނެއްގައި، ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަދެއްކުމަކީ، ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ”އެއީ ތިބާއަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް އޮތް ކަމެއްނޫނެވެ.“

وَرَوَاهُ مَالِكٌ فِي "الْمُوَطَّأ": عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ عِنْدَ دَارِ خَالِدِ بْنِ عُقْبَةَ الَّتِي فِي السُّوقِ، فَجَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يُنَاجِيَهُ، وَلَيْسَ مَعَ ابْنِ عُمَرَ أَحَدٌ غَيْرِي، فَدَعَا ابْنُ عُمرَ رَجُلاً آخَرَ حَتَّى كُنَّا أَرْبَعَةً، فَقَالَ لِي وَلِلرَّجُلِ الثَّالِثِ الَّذِي دَعَا: اسْتَأْخِرَا شَيْئًا، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لاَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ وَاحِدٍ".

އަދި މި ޙަދީޘް، މާލިކުގެފާނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ”އަލްމުވައްޠާ“ގައި (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި! ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) ޢަބްދު اللَّهِ ބިން ދީނާރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ތިމަންނާ) ތިމަންނާއާއި، ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِގެފާނާ ދެ ކަލުން، ޚާލިދު ބިން ޢުޤްބާގެ،

ބާޒާރުމަތީގައި ހުރި ގޭގެ ކައިރީގައި ތިއްބެވީމެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު މީހަކު އައިސް، އެ ކަލޭގެފާނާ (އެބަހީ: ޢަބްދު اللّٰهِ ގެ ފާނާ) ސިއްރުން ވާހަކައެއް ދައްކަން އެދުނެވެ. އަދި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުންގެ އަރިހުގައި، މިމަންނާފުޅުނޫން އެހެން މީހަކު ނުހުރެވެ. ފަހެ، ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އެހެން މީހަކަށް ވިދާޅުވެ، އަރިހަށް ގެންނެވިއެވެ. އެއީ މިމަންނާފުން ހަތަރު މީހުން ހަމަކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، މިމަންނާފުންނާއި، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެގެން އަރިހަށްގެންނެވި ހަމަކުރަސް މީހާއަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔައިގެ ދެބޭކަލުން ތަންކޮޅެއް ފަހަތަށް ޖެހިވަޑައިގަންނަވާ!" ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިވާ މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {އެކަކު އެކަހެރިކޮށްލައިގެން، ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަ ނުދައްކާ ހުރިކަމެވެ.}"

1599– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا كُنْتُمْ ثَلاَثَةً، فَلاَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الآخَرِ، حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ، مِنْ أَجْلِ أَنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢަބްދު اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟްވާންލައްވާށި (ޢަބްދު اللّٰهِ)ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތިން މީހުން ތިބި ތަނެއްގައި، އެހެން ބަޔަކާ އެއްތަންވުމާ ހިނދަކު، އެކަކު އެކަހެރިކޮށްލައިގެން ދެ މީހުން ސިއްރުން ވާހަކަ ނުދައްކާ ހުރިކަމެވެ. އެއީ، އެކަމުން އޭނާގެ ހިތް ނުތަނަވަސްވާތީ ކަމަށްޓަކައެވެ.}"

* * * * *

282- އަސްބިދަރިންނާއި ޖަނަވާރުތަކަށް ވެސް އަނިޔާއެއްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް އިންސާނަކު، މީހާގެ އަސްބިމާއަށް، ނުވަތަ ދަރިންނަށް، އަދި ޖަނަވާރުތަކަށް ވެސް އަނިޔާއެއްކުރުމާއި އެއްވެސް ކަމެއް ކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި،

ޝަރުޢީގޮތުން އަދަބުވެރިކުރުވުންކަމުގައި ބެލެވޭ މިންވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް ތަޅައި، ހާނިއްކަކޮށް ހަދައިގެން ނުވާނެކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَـٰنًا وَبِذِى ٱلْقُـرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُـرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ (النساء: ٣٦) މާނައީ: "އަދި މައިންބަފައިންނަށާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށާއި، ޔަތީމުންނަށާއި، މިސްކީނުންނަށާއި، ގާތް އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ދުރު އަވަށްޓެރިޔާއަށާއި، ކައިރި އެކުވެރިޔާއަށާއި، ދަތުރުވެރިޔާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިލްކުވެގެންވާ އަޅުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމާގެ މޮޅުކަން ދައްކަން ވެސް، ބޮޑާވެގެން އުޅޭ މީހުންކަމުގައި ވެއްޖެ މީހަކުނަމަ، اللّٰهُ ލޯބިވެވޮޑިގެނެއް ނުވެއެވެ."

1600– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ، حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ، لاَ هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا، إِذْ هِيَ حَبَسَتْهَا، وَلاَ هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ރިވާއަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބުޅަލަކާ ހުރެ އަންހެނަކަށް ޢަޛާބުދެއްވުނެވެ. އެއީ، އެބުޅާ ބަނދެ މަރުވެއްޖެއުމުން ބަނޑުހައިވެ އެ ކަނބަލުގެ އެ ސޫރު ހައްޔަރުކޮށް ބާއްވިކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، އެކަމުގެ ސަބަބުން އެ ކަނބަލުގެ ނަރަކައަށް ވަދެވިއެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަނބަލުގެ ނަރަކައަށް ވަދެވިއްޖެއެވެ.) އެ ކަނބަލުގެ އެސޫރަށް ކާނާ ބޯން ނުދިނެވެ. އެ ސޫރު ހައްޔަރުކޮށްލައި ބާއްވިއެވެ. އަދި ބިމުގެ ފަނިފަނިކަސްތޮމާއި ކައިގެންފަދަކަން އެ ސޫރު ދޫކޮށްނުލިއެވެ.}"

1601– وَعَنْهُ، أَنَّهُ مَرَّ بِفِتْيَانٍ مِنْ قُرَيْشٍ، قَدْ نَصَبُوا طَيْرًا وَهُمْ يَرْمُونَهُ، وَقَدْ جَعَلُوا لِصَاحِبِ الطَّيْرِ، كُلَّ خَاطِئَةٍ مِنْ نَبْلِهِمْ، فَلَمَّا رَأَوُا ابْنَ عُمَرَ تَفَرَّقُوا، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَنْ فَعَلَ هَذَا؟ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ فَعَلَ هَذَا، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ مَنِ اتَّخَذَ شَيْئًا فِيهِ الرُّوحُ غَرَضًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލައްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ފަހަރަކު ފުރައިސްވުމުގެ ޒުވާން ކުދިންކުޑަކޮށް ކަލޭގެ މިކަލޭގެފާނަށް މަޢުލޫމާތުވެގެންވެއެވެ. (އެއިރު) އެ ކުދިން ދޫކޮށް (ކިހިނެއް ކަނޑުއްސަކާއިރު) އެއްސުރު ޖެހިޖެހި ކަލައި، އެއަށް (ދުނި) އެކަމުންދުއްވެ. އަދި ޖެހިޖެހެން ތައްވައިނަށްވައި ކޮންމެ ދުނިޔޭ، އެ ދުނިޔޭގެ ވަރުގަދަކަން ލިބުނު އެއްޗެއްކަމަށް އެކުދިން ހަދައިފައިވެއެވެ. ފަހު، އެ ކުދިންނަށް އުމަރުގެފާނު ދަރިކަލުން ފަސްގަޑިއަކު ފަހަތުގަފަހަށް ދަހަނާފިއެވެ. ފަހު، އުމަރުގެފާނު ދަރިކަލުން (އެކުދިންނާ) ސުވާލުކުރައްވާ އެވެ. މިއީ ގާކު ކުރަ ކަމެއް ހެއްދެވީ؟ މި ކަން ކުރި މީހަކަށް މާތް اللَّهُ ލައްނަތް ލައްވާނެއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ފުރާނަހުރި އެއްޗެއް ހަދަފަކަން ހަދައިފި މީހަކަށް ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ލައްނަތްލައްވައިފިއެވެ. (އެބަހީ: އެކަން ކުރި މީހަކަށް اللَّهُ ލައްނަތްލައްވާން އެދި ދުޢާކުރައްވައިފިއެވެ.)"

1602– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ تُصْبَرَ الْبَهَائِمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

وَمَعْنَاهُ: تُحْبَسَ لِلْقَتْلِ.

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަނަވާރުތައް މަރުމަށް ބަހައްޓައި، ނުވަތަ ހަރުކޮށްގެން ބަހައްޓައި، ފަހުން މަރާލުމަށް އަޅުވައިގެ ޖަނަވާރެއް ހައްޔަރުކުރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ."

1603– وَعَنْ أَبِي عَلِيٍّ، سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ ﵁، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مِنْ بَنِي مُقَرِّنٍ، مَالَنَا خَادِمٌ إِلاَّ وَاحِدَةٌ، لَطَمَهَا أَصْغَرُنَا، فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُعْتِقَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވި އަބޫޢަލީ،ސުވައިދު ބިން މުޤައްރިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަކީ، މުޤައްރިނުގެ ހަތް ދަރިދަރިކަލުންނުގެ ތެރެއިން ހަތްވަނައެވެ. ތިމަންމެންނަށް އެންމެ ހެދިކާރަކު ނުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހަގު ކުއްޖާ އެ ކަނބަލުންގެ މޫނުމަތީގައި އަތުފުހަރަކުން ތަޅައިފިއެވެ. ފަހު، (މިކަން އެނގިވަޑައިގެން) އެ ކަނބަލުންގެ މިނިވަންކަމަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "سَابِعَ إِخْوَةٍ لِي".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ، "ތިމަންމެންގެ ހަތް އަޚުން ވެއެވެ." މިފަދައިންނެވެ.

(ޝަރަޙް: މިޙަދީޘްގެ ރާވީ، ރަޟި اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަކީ ޙުއްސުންޖެއްވި ސުވައިދު ބިން މުޤައްރިން އާއި އަ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚުންކަމުގައިވާ ހަ ޞަޙާބުންނާއެކު އަ ހަތް ޞަޙާބުންނަކީ، ރަޟި اللهُ، އަ އެންމެ ޞަޙާބުންނަށް ޙުއްސުންޖެއްވި އަސްޙާބު ޞަޙާބުންނެވެ. އަދި އަ ހަތަރި ޞަޙާބުންނަކީ، މުހާޖިރުންގެ ޞަޙާބުންގެއެވެ. މި ޞަޙާބުންހިޖުރަވައި، އެކަށޭގެ މުޒައިނާ ޤަބީލާއަށް މި ޢަރަބި ޝަރަފު ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. އަ ޞަޙާބުންގެ ނަންތަކުގައިވަނީ: (ހ) ސުވައިދު ބިން މުޤައްރިން، (ށ) އަންނުޢުމާން ބިން މުޤައްރިން، (ނ) މަޢުޤިލު ބިން މުޤައްރިން، (ރ) ޢަޤީލު ބިން މުޤައްރިން، (ބ) ސިނާން ބިން މުޤައްރިން، (ޅ) ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މުޤައްރިން، (ކ) ޢަބްދު اللهِ ބިން މުޤައްރިން، މިއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (453/4) ށް ނަޒަރުކުރައްވާ، "މުޢުޖަމުލް")

1604- وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ أَضْرِبُ غُلاَمًا لِي بِالسَّوطِ، فَسَمِعْتُ صَوتًا مِنْ خَلْفِي: "اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ "فَلَمْ أَفْهَمِ الصَّوْتَ مِنَ الْغَضَبِ، فَلَمَّا دَنَا مِنِّي إِذَا هُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا هُوَ يَقُولُ: "اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ، أَنَّ اللَّهَ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلاَمِ" فَقُلْتُ: لاَ أَضْرِبُ مَمْلُوكًا بَعْدَهُ أَبَدًا".

މާނައީ: "ރަޟި اللهُ އަ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި އަބޫމަސްޢޫދުލް ބަދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެން ފަހަރަކު) ތިމަންނާގެ އަތުގެ ގުލާމަކަށް ގައިގަ ތިމަންނާ ހަންޑިރިން ތަޅަން ހުރީމެވެ. ފަހެ، އެހިނދު ތިމަންގެ ފުރަގަހުން، {ހަބަރުދާރުވާށެވެ! އަބޫމަސްޢޫދެވެ.} (މިފަދައިން ބުނާތަން) އަޑު އިވުނެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އައިސްފައިވާ ރުޅީގެ ގަދަކަމުން، އެއީ ކާކުގެ އަޑެއްކަން ފަހުމުކުރުމަށް ވިސްނައެއް ނުދެވުނެވެ. ފަހެ، އަ ކަލޭގެފާނު ތިމަންނާ ކައިރިއަށް ވަޑައިގަތުމުން، އެއީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކަން އެނގުނެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވަމުން ގެންދަވައެވެ. {ހަބަރުދާރުވާށެވެ! އަބޫމަސްޢޫދެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާގެ އަތުގެ ގުލާމާއި ދިމާއަށް ތިބާ ލިބިގެންވާ ކުރެވިދާނަކަމަށްވިޔަސް، ތިބާއަށް ބޮޑު ބާރުވެރިވެވޮޑިގެންވަނީ اللهُ ތަޢާލާގެ ކުދުރަތްތެރިކަން މާބޮޑެވެ.}

ފަހެ، ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. މީގެފަހުން ދުވަހަކުވެސް ޣުލާމެއްގެ ގައިގަ އަތްގަނޑު ނުޖަހާހުރީމެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: فَسَقَطَ السَّوْطُ مِنْ يَدِي مِنْ هَيْبَتِهِ.

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އަބޫމަސްޢޫދުގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ”އެކަލޭގެފާނުގެ ހައިބަތުވިކަންތަކުން، ތިމަންގެ އަތުން ދޫވެގެން ހަންދުރި ބިންމައްޗަށް ވެއްޓުނެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هُوَ حُرٌّ لِوَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى، فَقَالَ: "أَمَا لَوْ لَمْ تَفْعَلْ، لَلَفَحَتْكَ النَّارُ، أَوْ لَمَسَّتْكَ النَّارُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِهَذِهِ الرِّوَايَاتِ)

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. އޭނާ އެ ވަނީ، اللهُ އަށްޓަކައި މިނިވަން ކޮށްފައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އޭނާ މިނިވަން ނުކޮށްފިނަމަ، އަލިފާން ތިބާގެ ހަށިކޮޅުގައި ފަތުރިދީހެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ހަމަކަށަވަރުން، (ނަރަކައިގެ) އަލިފާން ތިބާގެ ހަށިގަނޑުގައި ބީހިލާނެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.“

1605- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ ضَرَبَ غُلَاماً لَهُ حَدًّا لَمْ يَأْتِهِ، أَوْ لَطَمَهُ، فَإِنَّ كَفَّارَتَهُ أَن يُعْتِقَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللهُ އެ ދެބަފައިކޮޅުންނަށް ރުއްސެވުއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެމީހެއްގެ އަޅަކު ކޮށްފައިނުވާ ކަމަކާހުރެ އޭނާގެ ގައިގައި ޙައްދެއްޖަހައިފި ވިޔަސް، ނުވަތަ އޭނާގެ މޫނުމަތީގައި ތަޅައިފި ވިޔަސް (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަމުގެ ކައްފާރާއަކީ، އޭނާ މިނިވަން ކުރުމެވެ.}“

1606- وَعَنْ هِشَامِ بْنِ حَكِيْمِ بَنِ حِزامٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ مَرَّ بِالشَّامِ عَلَى أُنَاسٍ مِنَ الأَنْبَاطِ، وَقَدْ أُقِيمُوا فِي الشَّمْسِ، وَصُبَّ عَلَى رُؤُوسِهِمُ الزَّيْتُ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قِيلَ: يُعَذَّبُونَ فِي الْخَرَاجِ".

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ހިޝާމް ޙަކީމު ބުން ޙިޒާމުގެ ދަރިކަލުން ހިޝާމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ޝާމުކަރައިގައި، މަސައްކަތްކުރަމުންދިޔަ ބޭރުބަރުގެ ދަނޑުވެރިންތަކެއްގެ ކައިރިން، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެބައިމީހުން ގަދަހަވީގައި ކޮޅަށް ބައިތިއްބައިގައި ތިއްބެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ބޮލުތަކަށް، ތެޔޮތަކެއް އަޅައިފައެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. މިއީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ދެންނެވުނެވެ. އެބައިމީހުން ދައްކަންޖެހޭ ޚަރާޖުގެ މައްސަލައިގައި (އެ ނުދައްކާ ޙާލުގައި) އަދަބުދެވެނީއެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: حُبِسُوا فِي الْجِزْيَةِ، فَقَالَ هِشَامٌ: أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا" فَدَخَلَ عَلَى الأَمِيرِ، فَحَدَّثَهُ، فَأَمَرَ بِهِمْ فَخُلُّوا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ބައިމީހުން ހައްޔަރު ކުރެވިފައިވަނީ، ޖިޒުޔާގެ މައްސަލައިގައެވެ. ފަހެ، ހިޝާމު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހުނުކަމަށް ތިމަންނަހެކިވަމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ދުނިޔޭގައި މީސްތަކުންނަށް އަނިޔާދޭ އަދަބުދޭ އުޅޭ މީހުންނަށް ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ (ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އަދަބުދެއްވާހުށްޓެވެ.} ފަހެ، (މި ބަސްފުޅު ބަޔާންކުރެއްވުމަށްފަހު) އެ ބަރާބަރު ގަވަރުނަރު (ޢުމައިރު ބިން ސަޢުދު)ގެ އަރިހަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް މި ޙަދީޘް ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދޫކޮށްލުމަށް (ގަވަރުނަރު) އަމުރުކުރެއްވުމުން އެބައިމީހުން ދޫކޮށްލެވުނެވެ.“

1607- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا مَوسُومَ الْوَجْهِ، فَأَنْكَرَ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ لاَ أَسِمُهُ إِلاَّ فِي أَقْصَى شَيْءٍ مِنَ الْوَجْهِ، فَأَمَرَ بِحِمَارِهِ، فَكُوِيَ فِي جَاعِرَتَيْهِ، فَهُوَ أَوَّلُ مَنْ كَوَى الْجَاعِرَتَيْنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ބުނުޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ސޫރުގެ މޫނުމަތީގައި (ދޫން ދަގަނޑުން) ފާހަގަކޮށްފައިވާ ޙިމާރެއް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެކަމާ ނުރުހުން ހާމަކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ބައްޕާގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُ ގަންދީފައި ވިދާޅުވަމެވެ.

(ބިމަންކަލޭގެފާނު އެވަރަ ވާހަކައެއް ޖެއްސެވިނަމަ) އެ ސޫރަތުގެ މޫނާ އެންމު ދުރުގެ ހިސާބެއްގައި މެނުވީ، ވާހަކައެއް ނުޖެއްސެވާނެތެވެ. ވަން، އެއަންނަވަނު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބިރުތުގައި ވާހަކަޖެހުމަށް ވިދާޅުވެ ގެންނެވިއެވެ. އަދި އެސޫރަތުގެ ވަރަށް ތޮރުވައިގެ ވަރުމަސްގަނޑުގައި ނިމުނުކަލެއްގައި ވާހަކަޖެއްސެވި އެވެ. ވަން، ޖަނަވާރުގެ ވަރަށް ތޮރުވައިގެ ވަރުމަސްގަނޑުގައި އެންމު ފުރަތަމަ ވާހަކަޖެއްސެވި ބޮކަވަރު، އެ ކަލޭގެފާނެވެ."

1608– وَعَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ عَلَيهِ حِمَارٌ قَدْ وُسِمَ فِي وَجْهِهِ، فَقَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الَّذِي وَسَمَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބިރުއިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ އެ ދޮބަވައިކަލުންނަން ހުއްސުންވުއްވި ބައްޕަސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އިބްރާ ﷲގެފާނުގެ ބިރުއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ސޮރުގެ މޫނުމަތީގައި ދޮންދަރަގަނޑުން ވާހަކަޖަހައިވައިވާ ބިހާރުއެގެ ކައިރިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވެދެއިގަތެވެ. ވަން، (އެކަމާ ހިތްޕުރު ހަމަޖެހިވަގެއިންގެން) ބަރިތުކުރެއްވިއެވެ. {އެ ސޮރުގެ މޫނުމަތީގައި ވާހަކަޖެހި މިހާކަށް ﷲގެ ލަޢުނަތް ހުއްޖެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ أَيضًا: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الضَّرْبِ فِي الْوَجْهِ، وَعَنِ الْوَسْمِ فِي الْوَجْهِ".

އަދި މުސްލިމުގެ އަނެއް ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. "(އެއްވެސް އިންސާނެއް ނުވަތަ ޖަނަވާރެއްގެ) މޫނުމަތީގައި ޖެހުމާއި، މޫނުމަތީގައި ވަސްމުއަޅުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

283- އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އަލިފާނުން ޢުޤޫބާތެއް ދިނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް ދިރޭ އެއްޗަކަށް އެންމެކުޑަމިނުން ހިނިޔަކަށް ވެސް އަލިފާނުން ޢުޤޫބާތެއް ދިނުމަކީ ނަހީ ކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1609- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْثٍ، فَقَالَ: "إِن وَجَدْتُم فُلاَنًا وَفُلاَنًا" لِرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيشٍ سَمَّاهُمَا" فَأَحْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ" ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَرَدْنَا الْخُرُوجَ: "إِنِّي كُنْتُ أَمَرْتُكُمْ أَن تُحْرِقُوا فُلاَنًا وَفُلاَنًا، وَإِنَّ النَّارَ لاَ يُعَذِبُ بِهَا إِلاَ اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުނު އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއް ފަހަރަކު ލަޝްކަރެއްގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތިމަންމެން ފޮނުއްވިއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ޤުރައިޝުންކުރެ ދެ (މުޝްރިކުއެއްގެ) ނަންވިދާޅުވެ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެވެސް ފުލާނާއި މިވެސް ފުލާނާ ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ، އެ ދެ މީހުން އަލިފާނުން އަނދައިލާށެވެ.} އަދި ދެން ތިމަންމެން ނުކުންނަންވެގެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންކަލޭގެފާނު، އެވެސް ފުލާނާއި މިވެސް ފުލާނާ އަލިފާނުން އަނދައިލުމަށް ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރެއްވީމެވެ! ނަމަވެސް އަލިފާނުގެ ވެރި اللَّهُ ތަޢާލާ ފިޔަވައި އަލިފާނުން ޢަޛާބުދެއްވުމެއްނުވެއެވެ. ދެން، ތިޔަބޭފުޅުންނަށް އެ ދެ މީހުން ފެނިއްޖެނަމަ، އެ ދެ މީހުން ޤަތުލުކުރާށެވެ.}“

1610- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَانْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ، فَرَأَيْنَا حُمَّرَةً مَعَهَا فَرْخَانِ، فَأَخَذْنَا فَرْخَيْهَا، فَجَاءَتِ الْحُمَّرَةُ تَعْرِشُ فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا" وَرَأَى قَرْيَةَ نَمْلٍ قَدْ حَرَّقْنَاهَا، فَقَالَ: "مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ؟" قُلْنَا: نَحْنُ. قَالَ: "إِنَّهُ لاَ يَنْبَغِي أَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إِلاَّ رَبُّ النَّارِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން (އަސްޙާބުބޭކަލުން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދަތުރުކޮށްގައި ވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ފެސްވާރުވެވަޑައިގެންނެވި އެއްފަހަރުވަގުތަކުން ވަޅައިގަތެވެ. ފަހެ، (އެހިނދު) ތިމަންމެންނަށް ރަތްކުލައިގެ ކުޑަކުޑަ ދޫނިބައެއް ފެނުނެވެ. އެ ސޫރައަކު އޭގެ ކުދި ދަރިން ދެ ވެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން، އެ ދެ ދަރިން ހިފީމެވެ. އަދި އެ ސޫރަތުމެންގެ މައިދަރި، އޭގެ ދަރިންކޮޅުގެ ވަށައިގެން އުދުހެމުން ދިޔައެވެ. އެ ވަގުތުގައި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ދޫނި، އެ ސޫރަގެ ދަރިންކޮޅާ ވަކިކޮށް، ދެރަކޮށްލީ ކޮންބައެއްބާއޭ؟ އޭގެ ދަރިންކޮޅު އެ ސޫރައަށް ދޭށެވެ!} އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ހިނގޭ އާބާދީއެއް ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ތިމަންމެންވަނީ، އެ ތަނަގައި އަލިފާންޖަހައިފައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ތަނުގައި އަލިފާންޖެހީ، ކޮންބައެއްބާއޭ؟} (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. "އާދެ، އަޅުގަނޑުމެން ކުރީ ކަމުނާވެ." އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަރަކައިގެ ރަސްކަލާނގެ، އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އަލިފާނުން ޢަޒާބުދެއްވުމަކީ، އަލިފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ހުއްދަ ކަމެއް ނޫނެވެ.}"

* * * * *

284- ރައްދުވެރިޔާއަށް ރައްދު އަދާކުރުން

ބަހައްޓާފައިވާ ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا ﴾ (النساء: ٥٨) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އަމާނަތްތައް، އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަދާކުރުމަށް، الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَإِنۡ أَمِنَ بَعۡضُكُم بَعۡضٗا فَلۡيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤۡتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ ﴾

(البقرة: ٢٨٣) މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކު އަނެކަކާ އަމާނާތެއް ބަލާފުކޮށްދިނަމަ، ފަހެ، އެ އަމާނާތާ ބަލާފުވި މީހާ، އޭނާގެ އަމާނާތް ރައްދުކުރާ ހުށިކަމެވެ!"

1611- عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيءٍ فَلْيَتْبَعْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުޟްވާންލައްވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުދާވެރި ތަނަވަސް މީހާ، އެކިފަހަރު އެކިގޮތަކަށް ވާހަކަ ބަދަލުކުރުމަކީ، އަނިޔާވެރިކަމެކެވެ. (އެބަހީ: ޝަރުޢީގޮތުން ނަޞީބުކުރުވާފައިވާ ބަޔަކު އުފުލައިދިނުމުގެ، މުދާވެރި، ތަނަވަސް، މީހާ އޭނާ މިހާރަށް އަދާކުރަންޖެހޭ ބައްޔެއް (ނުވަތަ ދަރަންޏެއް) އަދާކުރުން ފަސްކުރުމުގެގޮތުން އެކިފަހަރު ވާހަކަ ދައްކައި ބަހަނާ ދެއްކުމަކީ، އަނިޔާވެރިކަމެކެވެ.) ފަހެ، މުދާވެރިޔަކުގެ އަތުން ލިބެންޖެހޭ އެއްޗެއް ހޯދުމަށް، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ހަވާލުކުރެވިއްޖެނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ ފަރާތުން ހިނގައިގެންވިއަސް، އެއެއްޗެއް ހޯދާހުށިކަމެވެ.}"

* * * * *

285- ދަރަނިއަދާކުރުން ލަސްކުރުން

...

ކަމުގައި ބާރުކުރުމުން ހިފުމެވެ.

1612- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الَّذِي يَعُودُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَرْجِعُ فِي قَيْئِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަދިޔާކުރުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހިބަކޮށްދީފައި އަނބުރާ އަތުލާ މީހާ، ކުއްތާ ހޮޑުލުމަށްފަހު، އެ ހޮޑު ކައިލާ ކުއްތާއެއްހެން މީހެކެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "مَثَلُ الَّذِي يَرْجِعُ فِي صَدَقَتِهِ، كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَقِيءُ، ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ فَيَأْكُلُهُ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެމީހަކު ކުރި ޞަދަޤާތެއް އަނބުރާ އަތުލާ މީހާ، ކުއްތާ ހޮޑުލުމަށްފަހު އެ ހޮޑު އަލުން ކާ ކުއްތާއެއްފަދަ މީހެކެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "العَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ".

އަދި (އަލްބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެ މީހަކު ދޭ ހިބައެއް އަނބުރާ މީހާ، އެ މީހަކީ ހޮޑު އަނބުރާ ކާ މީހާ ކުއްތާއެއްފަދަ މީހެކެވެ.}"

1613- وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ، قَالَ: حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَضَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: "لاَ تَشْتَرِهِ وَلاَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، وَإِنْ أَعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ، فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

قَوْلُهُ: "حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" مَعْنَاهُ: تَصَدَّقْتُ بِهِ عَلَى بَعْضِ الْمُجَاهِدِينَ.

މާނައީ: "ވާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި ޢުމަރު ބުނު ޚައްޠާބުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްޓަކައި މީހަކަށް ކަލޭގެފާނު މިހާރު އަސްއެއް ޞަދަޤާތުގެ ގޮތުގައި ދެއްވީމެވެ. ފަހެ، އެ މީހާގެ ކިބައިން އެ އަސް ގެއްލި ދިޔަ އެވެ. (އެބަހީ: އެ އަސް އެކަށީގެންވާ އަޅާލުމެއް ނުބަލައިގެން، އެ އަސް ނިކަމެތިވެއްޖެއެވެ.) ފަހެ، އެއަސް އަލުން އެ އަސް ބައްލަވައިގަތުމަށް ކަލޭގެފާނު ހިތްވެއްޖެއެވެ. އަދި ކުޑަ އަގެއްގައި އެއީ، އެ ވިއްކާލާނެކަމަށް ކަލޭގެފާނު ހިތަށްއެރިއެވެ. ފަހެ، (އެކަމާ ގުޅިގެން) މާތްނަބިއްޔާ

ﷺ ގެ އަރިހުން ހަގޫގުތަކަށް ތިމަންނާ އެދިލައިގަތުމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަދިގުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު އަށް، ބޭއްވަވައިދެކަންނަވާނަމަ! ދެން ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވި ސަދަގާތް އަނބުރާ އަތުންދެއްވާނަމަ. އެއީ އެންމެ ދިރުހަމަކަން އޮތީ ކަލޭގެފާނަށް އެ، ވިޔަނަމަވެސްވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މިހަކު ކުރަ ސަދަގާތެއް އަނބުރާ އަތުލާ މިހަކު، ޒޭތުމަންދެން، އެ ޒޭ ކައިއްޔާ މިހަކު ދަރައްވެ.}"

* * * * *

286- ޔަތީމުކުދިންގެ މުދަލުގެ ޙުރުމަތްތެރިކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلۡيَتَٰمَىٰ ظُلۡمًا إِنَّمَا يَأۡكُلُونَ فِي بُطُونِهِمۡ نَارٗاۖ وَسَيَصۡلَوۡنَ سَعِيرٗا﴾ (النساء: ١٠) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އަނިޔާވެރިކަމުގެ ގޮތުން، ޔަތީމުންގެ މުދާ ކައިއުޅޭ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) އެމީހުން ކައިއުޅޭކަން ކަނަވަރީ (ނަރަކައިގެ) އަލިފާނެވެ. އަދި، އަނދައަނދާ ހުންނަ ނަރަކަތަކަށް އެމީހުން ނިކަންހުރި ވަންނާނެތެވެ."

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ﴾ (الأنعام: ١٥٢) މާނައީ: "ރަނގަޅުގޮތެއް ނޫނީ، ޔަތީމުކުދިންގެ މުދަލާ ގާތްނުވާށެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡيَتَٰمَىٰۖ قُلۡ إِصۡلَاحٞ لَّهُمۡ خَيۡرٞۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمۡ فَإِخۡوَٰنُكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ ٱلۡمُفۡسِدَ مِنَ ٱلۡمُصۡلِحِۚ﴾ (البقرة: ٢٢٠) މާނައީ: "އަދި ޔަތީމުންނާ ބެހޭގޮތުން އެމީހުން ކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރެއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެމީހުންގެ ކަންތައްތައް އިޞްލާޙުކުރުމީ ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައި ވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންނާ ގުޅިގެން އުޅޭނަމަ އެމީހުންނީ ވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުންނެވެ. އަދި

ހިޔާވެރިކުރާ މުއުމިނާތުން ތުހުމަތުކުރާ މީހުން، اللَّهُ ލަޢުނަތްދެއްވައެވެ."

1614- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަލާކުކުރަނިވި (ބޮޑެތި) ހަތް ފާފައިން ދުރުހެލިވެ ތިބޭށެވެ!} އަސްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ: ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއީ ކޮންކޮން ކަންތައްތަކެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {(އެއީ) اللَّهُ އަށް ޝަރީކުކުރުމާއި، ސިޙުރުހެދުމާއި، ހުރުމަތްތެރިކަމެއްލައްވައިގެންވާ ނަފްސެއް ޙައްޤުގޮތަކަށް މެނުވީ މެރުމާއި، ރިބާކެއުމާއި، ޔަތީމުންގެ މުދަލުކެއުމާއި، ޖިހާދުގެ ދުވަހު ފުރަގަސްދީ ދުވުމާއި، (އެބަހީ: މުސްލިމުން اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރާއިރު މުޝްރިކުންގެ ލަޝްކަރާ ބައްދަލުވާހިނދު، މަގަން ބިރުން ފުރަގަސްދީފައި ފިލައިގެން ދިއުމާއި) އިއްފަތްތެރި، ހަނދާނެއްނެތި (އެބަހީ: ފާފައާއި ކަމުގެ ހިޔާލުވެސް ނެތި) މުއުމިނު އަންހެނުންނަށް ތުހުމަތުކުރުމެވެ.} (އެބަހީ: ޒިނޭކުރިކަމަށް ތުހުމަތުކޮށް އެފަދަ ބަހެއް ބުނުމެވެ.)"

* * * * *

287- ރިބާގެ ހަރާމުކަމުގެ ބޮޑުކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ

ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ (البقرة: ٢٧٥ – ٢٧٨)

މާނައީ: "ރިބާކާ މީހުން، ޖިންނި މީހަކުގެން، ޝައިޠާނާ ތަޅުވަމުން ތޫޅުވަމުން ގެންދާ މިހާރު ތެދުވާ ފަދައިން ގެންގޮ، (ޤިޔާމަތް ދުވަހުން އެއުރެން ކަށްވަޅުން) ނުތެދުވާނެތެވެ. އެހެނީ، އެއުރެން ބުނެއުޅެނީ، ވިޔަފާރި ވާކަން ކަހަލަވަރީ، ރިބާ ކަހަލަ ކަމެއް ކަމުގައެވެ. (ނަމަވެސް) ވިޔަފާރި ހަލާލްކުރައްވައި، اللّٰه، ރިބާ ހަރާމްކުރައްވައިފައެވެ. އަދި، ރިބާ ވަނީ ހަރާމްކުރައްވައިފައެވެ. ފަހެ، އެ މީހާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ދެއްވާ ވަޢުޡާއި ނަޞޭހަތް، އެ މީހާ ހަމައަށް އައުމުން، އެ ކަން (އެބަހީ: ރިބާ ކެއުން) ހުއްޓުވައިލައިފި މިހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އިސްވެދިޔަ އެއްޗެއް އެ މީހާކަށް ހުއްޓެވެ. (އެބަހީ: ރިބާގެ ޙުކުމް އައުމުގެ ކުރިން އޭނާ ބޭނުންކުރި ތަކެތި މާފުކުރައްވައިފައި ވެއެވެ.) އަދި، އޭނާގެ ކަންތައްތައް، اللّٰهއަށް ހަވާލުވެގެންނެވެ. އަދި، އަލުން (އެ ކަމަށް) އެނބުރި އަނބުރައިފި މިހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެއުރެންނީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެއުރެންނީ، އެ ތަނުގައި ދެމިތިބޭނެ ބައެކެވެ. اللّٰهُ، ރިބާ އުނިކުރައްވައި، އޭގެ ބަރަކާތް ނަމޯދުކުރައްވައެވެ. އަދި، ޞަދަޤާތް އިތުރު ކުރައްވައެވެ. (އެބަހީ: ދުނިޔޭގައި ޞަދަޤާތުގެ ބަރަކާތް އިތުރު ކުރައްވައެވެ، އާޚިރަތުގައި އޭގެ ދަރުމަ ގިނަގުނަ ކުރައްވައެވެ.) އަދި، ކާފަރުވެރި، ކޮންމެ ކާފިރުކުރުވެރިޔަކު، اللّٰهُ، ލޯބިވެ ވޮޑިގެނެއް ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވެ، ޞާލިޙު ޢަމަލުތައް ކޮށް، ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް، ޒަކާތްދީ އުޅޭ މީހުންނަށް އެއުރެންގެ ދަރުމަ، އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ވެއެވެ. އަދި، އެއުރެންގެ މައްޗަކަށް އެއްވެސް ބިރެއް ނެތެވެ. އަދި، އެއުރެންނަކީ، ހިތާމަކުރާނޭ ބައެއްކަމުގައި ވެސް ނުވެތެވެ. އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޫ! اللّٰهއަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ! އަދި، ތިޔަބައިމީހުން މުއުމިނުން ކަމުގައިވާނަމަ، ރިބާގެ ތެރެއިން ބާކީ (ބާޤީވާ) ހުރި އެއްޗެއް ތިޔަބައިމީހުން ދޫކޮށްލާށެވެ!"

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކާއި ވަރަށް ގިނަ، އޭގެ މަޝްހޫރު ބައެއް ޙަދީޘްތަކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން މި ބާބުގެ ކުރިން އިސްލާމީ ބާބުގައިވާ، މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވާ (1614

ނަސްރަތު) ބަދީލާ ހިފުނެއެވެ.

1615– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ".

(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ރަސްކަލާނގެ ލަޢުނަތްލެއްވި (لعنة اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތުގައި ރިބާ ކައިދިނުމަށް ކުރިއަރާ ފަރާތް ކެއްވުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރިބާ ކާ މީހާއަށާއި، އަދި އެ (އެކަމީ: ރިބާ) ކާނުކާ މީހާއަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ލަޢުނަތް ލެއްވިއެވެ."

زَادَ التِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ: "وَشَاهِدَيْهِ، وَكَاتِبَهُ".

އަދިއިތުރުން ތިރުމިޒީ، މި ރަދީފާ ރިވާކުރެއްވި ވެރިވިއިރު ރިވާޔަތްކުރައްވައި އިތުރަށް އައިސްފައިވެއެވެ. "އަދި ރިބާގެ މުޢާމަލާތުގެ ހެކިވާ ދެމީހުންނާއި، އެ މުޢާމަލާތު ލިޔާ ކާތިބަށް ވެސް (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ލަޢުނަތް ލެއްވިއެވެ.)"

* * * * *

288- ކަންތައްކުރުމުގައި ރިޔާވުމަކީ ނަހީކުރެވިފައިވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ ﴾ (البينة: ٥) މާނައީ: "ބައިތުލްމުން އެއްކިބާވެ ތިބެ، اللهُއަށް އަޅުކަން ހާލިސްކޮށް ދީ، اللهُއަށް އަޅުކަން ކުރުމަށްޓަކައި، ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށްޓަކައި، ޒަކާތްދިނުމަށް ފިޔަވައި، އެއުރެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިކަމެއް ނުވެއެވެ."

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައިއެވެ. ﴿ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ كَٱلَّذِي يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ ﴾ (البقرة: ٢٦٤) މާނައީ: "ކަލޭމެންނޭވެ، އެހެނިހެން މީސްތަކުން ދެކުމަށްޓަކައި ...

ﷲ ﷺ ... މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾ (النساء: ١٤٢)

މާނައީ: "(މުނާފިޤުން) މީސްތަކުންނަށް ... އަދި، ވަރަށް މަދުން ނޫނީ، އެއުރެން اللّٰهُ ހަނދާނެއް ނުކުރެއެވެ."

1616– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِى، تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ ... اللّٰهِ ﷺ ... {اللّٰهُ ...} ...

1617– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتُشْهِدَ، فَأُتِيَ بِهِ، فَعَرَّفَهُ نِعْمَتَهُ، فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتُشْهِدْتُ: قَالَ كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ، فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ، حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ،

وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ، وَقَرَأَ الْقُرْآنَ، فَأُتِيَ بِهِ، فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ، وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ، قَالَ: كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ، وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ، فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ، فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ، حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ،

وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ، فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ، فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: مَا تَرَكْتُ مِن سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلاَّ أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ، قَالَ: كَذَبْتَ،

وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ، فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޖުއްސުންގައްވި އަބުދުރަހިރަމީގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިޟާވެދެންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައި ޢަދު ތިމަންނާ އެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ.) {ހަމަކަހަލަޖަހުން، މުސްތަޤްބަލުގަ ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ ބަޔަކުގެ ހިސާބު އެންމެ ފުރަތަމަ ބެއްލެވުމުގައި، ޝަހީދުވެދިޔަ މީހަކާ ގުޅިގެންނެވެ. ފަހެ، (اللَّهُގެ ތަރުޙާބަރަން) އޭނާ ގެންނަވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ދޭއްވި ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންކޮށްދެއްވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެ ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންވާނެއެވެ. އެކަލާނގެ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. އެ ނިޢުމަތްތައް ލިބުމުން ކަލޭ ކުރީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. މި އަޅާ، އިބަދަހިކަމާގެ މަގުމަގުގައި ޖިހާދުކުރީން، އެ މަގުމަގުގައި ޝަހީދުވީމެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ކަލޭ ދޮގު ހެދީ ތެދެކެވެ. ނަމަވެސް ކަލޭ ހަނގުރާމަކުރީ، މުސްތަޤްބަލުން އެވެސް މިހާ ހިތްވަރުގަދަ މީހެކޭ ބުނުމަށް އެކަމު އެދުނުމަށެވެ. ފަހެ، އެ ގޮތަށް ބުނެވިފައިވެއެވެ. އެއަށްފަހު، އޭނާއާ ދެކޮޅަށް ނުކުތުމަށް ކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާ މޫނުމަތީން ދަމާފައި ގެންގޮސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭ ނެއެވެ.

ޢަދި (އިސްލާމްދީނުގެ) ޢިލްމު ދަސްކުރި، މުސްތަޤްބަލުންނަށް އެ ޢިލްމު ދަސްކޮށްދިނީ، ޢަދި ޤުރުއާން ކިޔެވި (އެބަހީ: ތަޖްވީދުގަވާއިދު ޤުރުއާން ކިޔަވައިން ދަސްކުރި) މީހަކާ ގުޅިގެންނެވެ. ފަހެ، (اللَّهُގެ ތަރުޙާބަރަން) އޭނާ ގެންނަވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ދޭއްވި ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންކޮށްދެއްވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެ ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންވާނެއެވެ. އެކަލާނގެ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. އެ ނިޢުމަތްތައް ލިބުމުން ކަލޭ ކުރީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. މި އަޅާ (ޢިބާދަހިކަމާގެ ވަޖުހުލް ކަރީމްގެ، އިސްލާމްދީނުގެ) ޢިލްމު ދަސްކުރީ، މުސްތަޤްބަލުންނަށް އެ ޢިލްމު ދަސްކޮށްދިނީމެވެ. ޢަދި އިބަދަހިކަމާގެ ވަޖުހުލް ކަރީމްގެ، ޤުރުއާން ކިޔަވައިން ދަސްކޮށްދިނީމެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ކަލޭ ދޮގު ހެދީ ތެދެކެވެ. ނަމަވެސް ކަލޭ ޢިލްމު ދަސްކުރީ، ކަލޭއަކީ ޢިލްމުވެރިއެކޭ މުސްތަޤްބަލުން ބުނުމަށް އެކަމު އެދުނުމަށެވެ. ޢަދި ކަލޭ ޤުރުއާން ކިޔެވީ، ކަލޭއަކީ ގާރީވެރިއެކޭ މުސްތަޤްބަލުން ބުނުމަށް އެކަމު

އުޅުނުގައެވެ. ފަހެ، އެގޮތަށް ބުނެވިއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާއާމެދުގައި ޙުކުމްކުރައްވާ ހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ މޫނުވަތަށް ދަމާފައި ގެންގޮސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭހުއްޓެވެ.

އަދި އެ މީހަކަށް الله ތަނަވަސްކަން ދެއްވައި މީހާ ގެނެވޭނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އޭނާއަށް މުދަލުގެ ތެރެއިން ތަފާތު ބާވަތްތައް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، (اللهُގެ ދަރުބާރަށް) އޭނާ ގެންނަވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެކަލާނގެ ދެއްވި ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންކޮށްދެއްވާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް އެ ނިޢުމަތްތައް ހަނދާންވާނެއެވެ. އެކަލާނގެ ސުވާލުކުރައްވާހުއްޓެވެ. އެ ނިޢުމަތްތައް ލިބުމުން ކަލޭ ކުރީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ އެ ކަމަކަށްދުގައި ޚަރަދުކުރުން ލޯބިވާ ކޮންމެ މަގެއްގައި، ތިބާރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުގެ އުފެދިގެން، މި އަޅާގެ މުދަލުން ޚަރަދުކޮށް ނުވާހުއްޓެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާހުއްޓެވެ. ކަލޭ ދޮގު ބުނީއެވެ. ނަމަވެސް ކަލޭ ޚަރަދުކުރީ، ކަލޭއަކީ ވަރަށް ދީލަތި މީހެކޭ މީސްތަކުން ބުނުމަށެވެ، އެކަމަށް އުޅުނުގައެވެ. ފަހެ، އެގޮތަށް ބުނެވިއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާއާމެދުގައި ޙުކުމްކުރައްވާހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ މޫނުވަތަށް ދަމާފައި ގެންގޮސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލާ ހުއްޓެވެ.}"

(ޝަރަހަ: މި ޙަދީޘްގެ އިބާރާތްތަކުގެ ތެރެއިން، وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ މި ޢިބާރާތުގައި މިވާ، الْعِلْمَ މި ކަލިމަ އާއި، وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ، މި ޢިބާރާތުގައި މިވާ، كُلِّهِ މި ކަލިމަ މި ވަނީ، ސަބަބު މަންޞޫބުގައި. މި ޙަދީޘް ރިވާވެފައިވާ ރިވާޔަތް އެއްގޮތަށް މި ޢިބާރާތުގައި ލިޔެފައެވެ. ރިޔާޟުއްޞާލިޙީންގެ އަޞްލުގައި ޝުރޫޙުގައި މި ޙަދީޘް ލިޔެފައިވާ އިރު، އެ ދެ ކަލިމައެއް ނެތެވެ. ނަމަވެސް ޙަދީޘްގެ، މަޞްދަރު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘްގެކިތާބުތަކުގައި، މަންޞޫބުގައިވާ ގޮތަށް މި ޢިބާރާތުގައި ލިޔުން ހަމަޖެހިގެން ފެންނާތީ، އެ ގޮތަށް ލިޔުނީއެވެ. "މުޙައްރިރު")

1618– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ نَاسًا قَالُوا لَهُ: إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى سَلاَطِينِنَا فَنَقُولُ لَهُمْ بِخِلاَفِ مَا نَتَكَلَّمُ إِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمْ ؟ قالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: كُنَّا نَعُدُّ هَذَا نِفَاقًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ފަހެ اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވި. މީސްތަކުންގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ބައެއް މީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން

ވެރިންގެ ދަރުބާރަށް ހާޒިރުވެ، އެ ބޭފުޅުންގެ އަރިހުގައި އަޅުގަނޑުމެން ދައްކާ ވާހަކަ، އެބޭފުޅުންނާ ވަކިވުމަށްފަހު، އަޅުގަނޑުމެން ދައްކައިއުޅޭ ވާހަކައާ ތަފާތުވެއެވެ. (މިއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) ޢަބްދު اللهِ ބިން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި، މިއީ މުނާފިޤުކަން ކަމުގައި ތިމަންމެން ދެކެމުއެވެ."

1619– وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ سُفْيَانَ ﵁، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَن سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّهُ بِهِ، وَمَنْ يُرَائِي يُرَئِى اللَّهُ بِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖުންދުބު ބިން ޢަބްދުاللهِބިން ސުފްޔާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް ކަންތައްތައްދައްކަން ކަމެއްކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެ ކަމުގެ ސަބަބުން މާތް اللهُ، އޭނާ ފަޟީޙަތްކުރައްވާ ހުއްޓެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް (ހެޔޮލަފާ މީހަކުކަމުގައި) ދައްކުމުގެ ގޮތުން ކަމެއް ކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އެކަމުގެ ސަބަބުން، ހެޔޮނިޔަތްކުރުމުގެ ކުރިމަތީގައި މާތް اللهُ، އޭނާގެ ބަދުނިޔަތް ހާމަކުރައްވާ ހުއްޓެވެ.}"

وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ أَيضًا مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

އަދި މި ޙަދީޘް، މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކޮޅުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ފާނުގެ ކިބައިން އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ.

1620– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ تَعَلَّم عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، لاَ يَتَعَلَّمُهُ إِلاَّ لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". يَعْنِى: رِيْحَهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އޭގެ ސަބަބުން اللهُގެ ރިޟާފުޅު ލިބިގަނެވޭ ޢިލްމެއް ޙާޞިލުކުރާ މީހާ، އެ ޢިލްމު ޙާޞިލުކުރީ، ދުނިޔޭގެ ވަސީލަތެއް ހޯދުމަށްޓަކައި ކަމަށްވާނަމަ، ޤިޔާމަތް ދުވަހުން އޭނާއަށް ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވެސް ނުލިބޭނެއެވެ.} ބަދީޢުގެ ރާވީ، މާތް اللهُ،

އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. عَرْفَ الْجَنَّةِ ގެ މާނައަކީ، ސުވަރުގޭގެ މީރުވަހެވެ.

وَالأَحَادِيثُ فِي البَابِ كَثِيْرَةٌ مَشْهُورَةٌ.

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުންހުރި ޙަދީޘްތަކީ ވަރަށްގިނަ، އަދި ވަރަށް މަޝްހޫރު ޙަދީޘްތަކެކެވެ.

* * * * *

289- ކަންދެއްކުންކަމުގައި ހީވާނެ،

އެހެނަސް ކަންދެއްކުންކަމުގައި ނުހިމެނޭ ކަންތައްތައް ނަންގަނޑު ބާބު

1621– عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ الَّذِى يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنَ الْخيْرِ، وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيهِ؟ قَالَ: "تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫދައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺއަށް ދަންނަވުނެވެ. ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން ހެޔޮ ކަމެއް ކުރާ މީހަކަށް، މީސްތަކުންގެ ތަޢުރީފު ލިބޭނަމަ، އެއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: އެއީ ދެއްކުންތެރިކަމެއްކަން ވާނީތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރައްވައި އެވެ. {އެއީ، މުއުމިނުން އަވަހަށް ދުނިޔޭގައި އިސްވެ ލިބޭ އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރެވެ.}"

* * * * *

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހިލޭއަންހެނުންނަށް ބެލުމާއި ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، އަންހެނުން ނޫނަސް ތުނބުޅި މަތިމަސް ނުފާ، ގަދުރަހައިގެ ސަމާލުކަމާ ފިރިހެންކުދިންނާ ދިމާއަށް ވެސް ޝަރުޢީގޮތުން ބަލަންޖެހިއްޖެ ބެލުމުގެ ހާލަތުގައި، (ޝަރުޢީ ސަބަބެއްނެތި) ބެލުންވެސް ހަރާމްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

ބާރީ اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ (النور: ٣٠) މާނައީ: "މުއުމިން ފިރިހެނުންނަށް، އެއުރެންގެ ބެލުންތައް ތިރިކުރުމަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ!"

ބާރީ اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴾ (الإسراء: ٣٦) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އިވުމާއި، ފެނުމާއި، ހިތާއި، މި އިން ކޮންމެ ކަމަކީ، އެއާމެދު ސުވާލުކުރެއްވޭނެ ކަމެއްކަމުގައި ވިއެވެ."

ބާރީ اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾ (غافر: ١٩) މާނައީ: "ލޮލުގެ ޚިޔާނާތްތެރި ބެލުންތަކާއި، ހިތްތަކުގައި ފޮރުވިފައިވާ ކަންތައް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ."

ބާރީ اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ (الفجر: ١٤) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ (އެމީހުން ކުރާ ކަންތައް) ބެއްލެވުމުގައި ވޮޑިގެންވާކަން ކަށަވަރެވެ."

1622– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كُتِبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيبُهُ مِنَ الزِّنَى مُدْرِكٌ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ: فَالْعَيْنَانِ زِنَاهُمَا النَّظَرُ، وَالأُذُنَانِ زِنَاهُمَا الاِسْتِمَاعُ، وَاللِّسَانُ زِنَاهُ الْكَلاَمُ، وَالْيَدُ زِنَاهَا الْبَطْشُ، وَالرِّجْلُ زِنَاهَا الْخُطَا، وَالْقَلْبُ يَهْوَى وَيَتَمَنَّى، وَيُصَدِّقُ ذَلِكَ الْفَرْجُ أَوْ يُكَذِّبُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ، وَرِوَايَةُ الْبُخَارِيِّ مُخْتَصَرَةٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އާދަމުގެ ދަރިޔާގެ މައްޗަށް އާނާގެ ޒިނާގެ ހިއްސާވަސް ލިޔުއްވިގެންނެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއާ ބައްދަލުވާނޭ ކަމެކެވެ. ޔަނީ، ދެ ލޮލުގެ ޒިނާއަކީ (ބެލުން ހަރާމްކުރެއްވި ތަންތަނަށް) ބެލުމެވެ. އަދި ދެ ކަންފަތުގެ ޒިނާއަކީ، (އެހުން ހަރާމްކުރެއްވި އަޑުތަކަށް) އެހުމެވެ. އަދި ދުލުގެ ޒިނާއަކީ، (ދެއްކުން ހަރާމްކުރެއްވި ހުތުރު) ވާހަކަ ދެއްކުމެވެ. އަދި އަތުގެ ޒިނާއަކީ، (ހިއްޕުން) ހިފުމެވެ. އަދި ފައިގެ ޒިނާއަކީ، (ހަރާމްކުރެއްވި ކަމަކަށް ހިނގުން) ހިނގައިފައި ދިޔުމެވެ. އަދި ހިތް، މި ކަންކަމަށް އެދުންވެރިވެ އުންމީދު ކުރެއެވެ. އަދި ފަރުޖުވެރިކަން އެކަން ތެދުކުރެއެވެ. ނުވަތަ ދޮގުކުރެއެވެ.}"

1623– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَالَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدٌّ: نَتَحَدَّثُ فِيهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلاَّ الْمَجْلِسَ، فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ" قَالُوا: وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الأَذَى، وَرَدُّ السَّلاَمِ، وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، (މިސްކިތަން ހިނގައިދާ) މަގުމަތީގައި އިށީނދެތިބުމުން ދުރުހެލިވާށެވެ.} ދެން، އަސްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން މަގުމަތީގައި ނޫނީ ވާހަކަދައްކާކަށް ތަނެއްނުވެއެވެ. އެ ތަނަކީ ތިބޭ، އަޅުގަނޑުމެން، އެކަކު އަނެކަކާ ވާހަކަދައްކަނީ އުޅެނީއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މަގުމަތީގައި ނޫނީ ވާހަކަދައްކާކަށް ނުތިބެވޭނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން މަގުމަތިކަމަށް އޭގެ ޙައްޤު އަދާކުރާށެވެ.} އެ ޞަޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. މަގުމަތީގެ ޙައްޤަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ލޯބައްދާ ތިރިކުރުމާއި، (އެބަހީ: ބެލުން ހަރާމްކަމެއްގައިވާ ތަންތަން ނުބެލުމާއި) ތަކުލީފުގެ އުނދަގޫކަމުން އަނެކުން ސަލާމަތްކުރުމާއި، ސަލާމް ރައްދުކުރުމާއި، ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި، މުންކަރާތް ނަހީކުރުމެވެ.}"

1624– وَعَنْ أَبي طَلْحَةَ، زَيْدِ بْنِ سَهْلٍ ﵁، قَالَ: كُنَّا قُعُودًا بالأَفْنِيَةِ نَتَحَدَّثُ فِيْهَا، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ عَلَينَا، فَقَالَ: "مَالَكُمْ وَلِمَجَالِسِ الصُّعُدَاتِ؟"، فَقُلنَا: إنَّمَا قَعَدْنَا لِغَيْرِ مَا بَأْسٍ: قَعَدْنَا نَتَذَاكَرُ، وَنَتَحَدَّثُ، قَالَ: "إِمَّا لاَ، فَأَدُّوا حَقَّهَا: غَضُّ الْبَصَرِ، وَرَدُّ السَّلاَمِ، وَحُسْنُ الكَلاَمِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ އެ ސަޙާބީއާ ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫޠަލްޙާ، ޒައިދު ބިން ސަހުލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ސަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންމެން ގޭގެ ދޮރުމަތީގައި (މަގުމަތީގައި) އިށީނދެ ތިބީ ވާހަކަދައްކަން ތިބީމެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު الله ﷺ ތިމަންމެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެން ބީހިއްސެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެންގެ ކައިރީގައި ކޮޅަށް ހުންނަވައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މަގުމަތީގައި އިށީނދެ ތިބީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟} ފަހެ، ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ތިބީ ގެއްލުމަކަށްނުވާތީއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ތިބީ، އެއް ބަޔަކު އަނެއް ބަޔަކާ ވާހަކަދައްކައިލުމައި، އެނގިހުރިހާ އެއްޗެހި ހަނދާންކޮށްދިނުމަށް، އެކަކު އަނެކަކާ ސުވާލުކުރުމަށްޓަކައި ދެކޮޅުގަނޑުތަކުގައެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން މަގުމަތީގައި އިށީނދެ ތިބެން ދޫކޮށްނުލާނަމަ، ފަހެ، މަގުގެ ޙައްޤު އަދާކުރާށެވެ! (އެއީ) ލޯތަށް ތިރިކޮށްލުމާއި، (އެބަހީ: ބެލުން ނުހުއްދަކަމެއްގެ ތަކެއްޗަށް ނުބެލުމާއި) ސަލާމް ރައްދުކޮށްދިނުމާއި، ހެޔޮ ރަނގަޅު ވާހަކަދެއްކުމެވެ.}”

1625– وَعَنْ جَرِيْرٍ ﵁، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ نَظَرِ الْفَجْأَةِ، فَقَالَ: "اصْرِفْ بَصَرَكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ އެ ސަޙާބީއާ ރުހިވޮޑިގެންވި ޖަރީރު (އިބްނު ޢަބްދުاللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ސަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. ކުއްލިއަކަށް ބަލައިލެވޭ ބަލައިލުމާމެދު، ރަސޫލު اللهِ ﷺގެ އަރިހުގައި ތިމަންނާ ދެންނެވީމެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާ އަވަހަށް، އަނެއްފަރާތަށް ތިބާގެ ލޯ އެނބުރުވާލާށެވެ.}”

1626– وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدَهُ مَيمُونَةُ، فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، وَذلِكَ بَعْدَ أَنْ أُمِرْنَا بالْحِجَابِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "احْتَجِبَا مِنْهُ"، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَلَيْسَ هُوَ أَعْمَى، لاَ يُبْصِرُنَا، وَلاَ يَعْرِفُنَا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَفَعَمْيَاوَانِ أَنْتُمَا؟ أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ؟" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (އުއްމުލް މުއުމިނީނަ) އުއްމުސަލަމާ ކަމަނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) ތިމަންކަމަނާ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ހަޟްރަތުގައި އިންނެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހަޟްރަތުގައި (އުއްމުލް މުއުމިނީނަ) މައިމޫނާކަމަނާ ވެސް އިންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ތަނަށް (މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި) އިބްނު އުއްމު މަކްތޫމު ވަޑައިގަތެވެ. އެއީ، ހިޖާބުއަޅައި، ނިވައިކުރުމަށް އަންގެވުމުގެ ފަހުގައެވެ. ފަހެ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަ ދެބޭކަނބަލުން (އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ނުތިއްބަވައި) ފަރުދާކުރައްވައި، ނިވައިވެލައްވާށެވެ.} ފަހެ، ތިމަންމެން ދެންނެވީމުއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނީ، ލޯކަނު ބޭކަލެއް ނޫންތޯއެވެ؟ އޭނާއަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ފެނިއެއްނުވާނެ ނޫންތޯއެވެ؟ އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެނގިއެއްވެސް ނުކުރައްވާނޭނޫންތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަހެ، ތިޔަ ދެބޭކަނބަލުންނަކީ، ލޯކަނު ބޭކަނބަލުންނެއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، ތިޔައިގެ ދެބޭކަނބަލުންނަށް އޭނާ ފެނިއެއް ނުފެންނާނޭތޯއެވެ؟}“

1627- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، وَلاَ الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ، وَلاَ يُفْضِي الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ فِي ثَوبٍ وَاحِدٍ، وَلاَ تُفْضِي الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިހެނަކު ފިރިހެނެއްގެ ޢައުރަތަށް ނުބަލާހުށިކަމެވެ. އަދި އަންހެނަކު ވެސް، އަންހެނެއްގެ ޢައުރަތަށް ނުބަލާހުށިކަމެވެ. އަދި ފިރިހެނަކު އެއްފޮތިގަނޑެއްގެ ތެރޭގައި ފިރިހެނަކާއެކު އޮށޯވެ ނުނިދާހުށިކަމެވެ. އަދި އަންހެނަކު ވެސް، އެއްފޮތިގަނޑެއްގެ ތެރޭގައި އަންހެނަކާއެކު އޮށޯވެ ނުނިދާހުށިކަމެވެ.}“

* * * * *

291- ފިރިހެނުން، ހިލާއަންހެނުންނާއެކު އެކަހެރިވެ ބައްދަލުވުމަކީ

ހަރާމްކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ﴾ (الأحزاب: ٥٣) މާނައީ: "އަދި ތި ކަނބަލުން (އެބަހީ: ނަބިއްޔާގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުން)ގެ ކިބައިން ތިޔަބޭފުޅުން އެއްޗެކަން އެދޭނަމަ، ފަހެ، ފަރުދާއެއްގެ އަނގޮޅުފަރާތުން ތިޔަބޭފުޅުން އެ ކަނބަލުންނާ ސުވާލުކުރާށެވެ!"

1628- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ"، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ أَفَرَأَيْتَ الْحَمْوَ؟ قَالَ: "الْحَمْوُ الْمَوْتُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، ގެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢުޤްބަތު ބިން ޢާމިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބޭފުޅުން ހިލާ އަންހެނުންގެ ކައިރިއަށް ދިއުމުން، ދުރުހެލިވެހުރިކަމެވެ. (އެބަހީ: ހިލާއަންހެނުންނާ އެކަހެރިވެ ބައްދަލުވުން ނުކުރާށެވެ.)} ފަހެ، އަންސާރުންނުގެ ބޭކަލަކު ދެންނެވިއެވެ. ފިރިމީހާގެ ގާތްތިމާގެ ފިރިހެނުން، (އެފިރިހެނާގެ) އަނބިމީހާއާ ބައްދަލުވުމުގެ ޙުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދިރަނުންނަކީ، މަރުފަދަ ބަލާށެވެ.} (އެބަހީ: އެފަދަ ނުބައްކަމުން ބަލާށެވެ.)"

" الْحَمْوُ " قَرِيبُ الزَّوْجِ كَأَخِيهِ، وَابْنِ أَخِيهِ، وَابْنِ عَمِّهِ.

"الْحَمْوُ" އަކީ، ކޮބައިކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވައި، އަލްއިމާމްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އެއީ ފިރިމީހާގެ ގާތްތިމާގެ ފިރިހެނުންނެވެ. މިސާލަކަށް، އޭނާގެ (އެއްބަނޑު އެއްބަފާ، ނުވަތަ އެއްބަފާ، ނުވަތަ އެއްބަނޑު) އަޚުންނާއި، އޭނާގެ އަޚުގެ ފިރިހެންދަރިންނާއި، އޭނާގެ ބޮޑުބޭބެގެ ފިރިހެންދަރިންނެވެ."

(ނޯޓް: އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ފިރިމީހާގެ ގާތްތިމާގެ ފިރިހެނުންނަކީ ބަލާންވެދިޔަ ފިރިހެނުން، އެހެންގޮތަކުން ބުނާނަމަ، އަންހެނުންމީހާގެ ދިޔަރުންނަޔާ، އެހެން

ދިހަލުނުމި، އެ ކަނބުލޭގެއާ އެކަހެރިވާން ބައްދަލުވުމުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ބައެކެވެ.
އެބައިމީހުންގެ ގެއްލުން ބޮޑުކަން ހާމަކުރައްވައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި
{ޖިހާދުނުކުރަނި، މަރުވެދިޔަ ބައެކެވެ.} ސަބަބަކީ ކޮށްކެވެ. އެއަށްވުރެ ބޮޑުއަޅުކަމެއް ގޮތުގައި
ޖިހާދުގެ ނުރައްކާ ސިފަކުރައްވާ ނިޔަތުގައެވެ. އަދި ގަސްދުފުންގެ ތަރުޙީބުގައި ފާސް، ކިބައިން
ޙައިޟުއެއްގައި ޖިހާދުގެ ފަރުޟުން ފުދުވުރި މަތިންތަކުގައި އަނބިމީހާ ވަރިވުން ފަދަ
އެއްބައިބައި ކަނބަލުކަން ކުރިމަތިވުމާ ޙައިޟާއި މަދަލުކުރެވެ. "މުތަފަޤުން")

1629– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَخْلُوَنَّ أَحَدُكُمْ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތަ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރަސްޖެހުމުގެ ޒައްބާސްގެ ފާންގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)
ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {މިއަހަރުމީހުންކުރު މިހާރު
ހިލާނެހެނަ، އެކަނބަލާގެ މަޙްރަމުގެންނާއި އެކަހެރިކަން ބައްދަލުނުކުރާހިކަމެވެ.}"

1630– وَعَن بُرَيْدَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ، كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، مَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ، يَخْلُفُ رَجُلاً مِنَ الْمُجَاهِدِيْنَ فِي أَهْلِهِ، فَيَخُونُهُ فِيهِمْ إِلاَّ وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَأْخُذُ مِنْ حَسَنَاتِهِ مَا شَاءَ حَتَّى يَرْضَي" ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: " مَا ظَنُّكُمْ؟". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ވާތަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ބުރައިދާގެފާނުގެ
ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.
{ޖިހާދަށް ނުކުންނަ މީހުންގެ އަނބީންގެ ޙުރުމަތްތެރިކަން، ޖިހާދަށް ނުގޮސް (ރަށުގައި)
ތިބޭ ފިރިހެނުންގެ މައްޗަށް، އެބައިމީހުންގެ މައިންގެ ޙުރުމަތްތެރިކަމާ އެއްފަދަވެގެންވެއެވެ.
ރަށުގައި ދެމިތިބޭ މީހުންކުރު މިހާރު، ޖިހާދަށްގޮސްފައިވާ މީހެއްގެ ގެއާއި އަހުލުވެރިންގެ
ބެލުމައްބަލާ ބެލެހެއްޓުމަށް ޖެހިނުވެފައިވާ ބަލާގައި އޭނާ، އެބައިމީހުންގެ ގެދަރުގައި
ޚިޔާނާތްތެރިވެއްޖެނަމަ (އެބަހީ: ޖިހާދަށްގޮސްފައިވާ މީހާގެ އަނބިމީހާ، ނުވަތަ އޭނާގެ
އަންހެންދަރިންގެ އިއްޒަތްތެރިކަމަށް އަރައިގަންނަވަނަމަ) (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އޭނާ
އެ މީހާޔާދުގެ ކުރިމަތީގައި ހުންނަންނުޖެހި ނުދާހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ (އެބަހީ:
ޚިޔާނާތްތެރިވި މީހާގެ) ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން، އޭނާ (އެބަހީ: އޭނާގެ އަނބިދަރިންގެ

ފުދުގައި ހިޔާނާތްކޮށްފުން މުޖާހިދު) ހިތްއެދޭ މިންވަރަކަށް، އޭނާގެ ހިތް ހަމަޖެހެންދެން އެ މީހާގެ ހައްޤު ބަދަލުގައި އަތުލައްވާނެއެވެ.} (ބުރައިދާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިހެން ބަޔާންކުރެއްވުމަށް ފަހު) މިކަންތަކާ ދިމާއަށް އެނބުރިވަޑައިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކިތަހައިމީހުން ހިތްނަހަރިހި ކިޔާނުދޭނެހޭ؟} (އެބަހީ: އެ އަނިޔާވެރިވުން މީހާ، އަނިޔާވެރިން މީހާގެ އެއްޗެސް ހުރިހާ ދުނިޔޭގައި ދޫކުރާނެއްތޯ؟ އިންސާފުވެރިކަން، ހިތުގެ ދަރަޖައިކަށް ބޮޑުކަމަށްވިއިދީ، އޭނާ ބޭނުން މިންވަރަކަށް އެ މީހާގެ ހަޤީގަތުގައި ސާބިތުކަމަށް ނުގެފައި اللهُގެ ހަށިސަރަޙައްދުގެ ހައްދުތަކުން ބޭރު، އެކަކުވެސް ދުނިޔޭގައިވަނީ ކިތަންމެހުރިން ހިތްވަރު ހުއްޓެވެ؟)"

* * * * *

292- ފިރިހެނުން އަންހެނުންދުގާވުމާއި، އަންހެނުން ފިރިހެނުންދުގާވުމަކީ، ހަރާމުކަމުދުއްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހެދުންއެޅުމާއި، ބަހާކޮތަކުގެއްޓާއި، އެހެން ފަދަ ކަންކަމުގައި، ފިރިހެނުން އަންހެނުންދުގާވުމާއި، އަންހެނުން ފިރިހެނުންދުގާވުމަކީ، ހަރާމުކަމުދުއްކަން ބަޔާންކުރުމުން ހިމެނެއެވެ.

1631– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ، وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ.

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނާ ރިވާވެގެންވާ ޢިބްނު ޢައްބާސްގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންގެ ސިފަޖެހިގެންއުޅޭ ފިރިހެނުންނާއި، ފިރިހެނުންގެ ސިފަޖެހިގެންއުޅޭ އަންހެނުންނަށް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

އަދި (ބުޚާރީގައިވާ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފިރިހެނުންގެ ތެރެއިން އަންހެނުންހެދިގެން އުޅޭ މީހުންނަށާއި، އަންހެނުންގެ ތެރެއިން ފިރިހެނުންހެދިގެން އުޅޭ އަންހެނުންނަށް ރަސޫލު الله ﷺ ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ.''

1632– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ''ރަޟީ الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުން އަޅާ ހެދުން އަޅައިގެ ފިރިހެނުންނަށާއި، ފިރިހެނުން އަޅާ ހެދުން އަޅައިގެ އަންހެނުންނަށް، ރަސޫލު الله ﷺ ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ.''

1633– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا: قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ، يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ، مُمِيلاَتٌ، مَائِلاَتٌ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ، لاَ يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ، وَلاَ يَجِدْنَ رِيحَهَا، وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަރަކަވަންތަ ފިރިންގެ ތެރެއިންވާ ދެ ބަޔަކު ވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުން ދުށްވަޑައިގެންފައި ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: އެއީ ފަހުން އުފެދޭ ބައެކެވެ.) އޭގެތެރެއިން އެއް ބައަކީ، އެބައިމީހުންގެ އަތުގައި ގެރިގެ ނިގޫފަދަ ޗާބުކުތަކެއްވާ ބައެކެވެ. އެބައިމީހުން، މީސްތަކުންގެ ގައިގައި އެއިން ތަޅައި (އަނިޔާކުރާ ހުއްޓެވެ. އަދި އަނެއްބައަކީ، ހެދުންލި ނަމަވެސް، ޢުރިޔާނުވާ އަންހެނުންނެވެ. އެ ކަނބަލުންގެ ފަރާތަށް ފިރިހެނުން ޖަޒްބުވައި، ހުރި އެ ކަނބަލުން، ފިރިހެނުންގެ ފަރާތަށް ޖަޒްބުވެގެންދާ (އަންހެނުންނެވެ.) އެ ކަނބަލުންގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ބޮޑުކޮށްލާފާ ބާވަތުގެ (ބުޚްތީ) ޖަމަލުގެ ކޮނޑު ފަދައިން އެއްފަރާތަކަށް ފެންބިގެންވާ ވާނެއެވެ. (ދަންނާށެވެ!) އެ ކަނބަލުން ސުވަރުގެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ. އަދި ވަހެއްވެސް؟

އެކަނބަލުން ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވެސް ނުލިބޭނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ތަނުގެ މީރުވަސް، އެވެނިމިވެނި [illegible] ދުރުމިނަކުން ހުންނާނެއެވެ.}“

مَعْنَى "كَاسِيَاتٌ" أَيْ: مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ "عَارِيَاتٌ" مِنْ شُكْرِهَا وَقِيلَ: مَعْنَاهُ: تَسْتُرُ بَعْضَ بَدَنِهَا، وَتَكْشِفُ بَعْضَهُ إِظْهَارًا لِجَمَالِهَا وَنَحْوِهِ. وَقِيلَ: تَلْبَسُ ثَوْبًا رَقِيقًا يَصِفُ لَوْنَ بَدَنِهَا. وَمَعْنَى "مَائِلاَتٌ" قِيلَ: عَنْ طَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَا يَلْزَمُهُنَّ حِفْظُهُ، "مُمِيلاَتٌ" أَيْ: يُعَلِّمْنَ غَيْرَهُنَّ فِعْلَهُنَّ الْمَذْمُومَ، وَقِيلَ مَائِلاَتٌ يَمْشِيْنَ مُتَبَخْتِرَاتٍ، مُمِيلاَتٍ لأَكْتَافِهِنَّ، وَقِيلَ: مَائِلاَتٌ يَمْتَشِطْنَ الْمِشْطَةَ الْمَيْلاَءَ: وَهِيَ مِشْطَةُ الْبَغَايَا. وَ "مُمِيلاَتٌ": يُمَشِّطْنَ غَيْرَهُنَّ تِلْكَ الْمِشْطَةَ. "رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ" أَيْ: يُكَبِّرْنَهَا وَيُعَظِّمْنَهَا بِلَفِّ عِمَامَةٍ أَوْ عِصَابَةٍ أَوْ نَحْوِهِ.

މި ޙަދީޘްގައިވާ ބައެއް އުނދަގޫ ބަސްތައް މާނަކުރައްވައި، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

”ޙަދީޘްގައިވާ "كَاسِيَاتٌ" މި ބަހުގެ މާނައަކީ، اللَّهُ ގެ ނިޢުމަތުގެ ހެދުން ލައިގެން ތިބޭހުށީމެވެ.

"عَارِيَاتٌ" ގެ މާނައަކީ، اللَّهُ އަށް ޝުކުރުއަދާކުރުމުން އެކަނބަލުން އެއްކިބާވެގެންވާހުށީމެވެ. އަދި އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، ހަށިގަނޑުގެ ބައެއް ނިވާކޮށް، އެކަނބަލުންގެ ރީތިކަން މީސްތަކުންނަށް ދައްކުމަށްޓަކައި، ހަށިގަނޑުގެ އަނެއް ބައި ހާމަކޮށްލައި ވުންކަމުގައި ބުނެވިގެންވެއެވެ. ނުވަތަ އާގެ މާނައަކީ، ހަށިގަނޑުގެ ކުލަ ފެންނަ އަނގާ ތުނި ފޭރާނަކުން ހަދުގައި ވެސް ބުނެވިގެންވެއެވެ.

"مَائِلاَتٌ" ގެ މާނައަކީ، اللَّهُއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުން އެއްކިބާވެގެންވާނަކަމަށާއި، އެ ކަންތައްތަކަށް އެކަނބަލުން ރައްކާތެރިވާންޖެހޭ ކަންތައްތަކަށް ފަރުވާކުޑަކަން، އެއްފަރާތްކޮށްގެން ވުންކަމުގައި ބުނެވިގެންވެއެވެ.

"مُمِيلاَتٌ" ގެ މާނައަކީ، އެކަނބަލުން ކުރާހުށި ވިއްސާރަ ކަންތައްތައް އެހެނުންނަށް އުނގަންނައިދީ ދަސްކޮށްދިނުމެވެ. އަދި އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، ބޭރުކަމާކު ފާރަފާރަތަށް ކޮނޑުބުރުން، ބަނޑުބަނޑު ގައިވަރުން ހިނގުންކަމުގައި ވެސް ބުނެވިގެން ވެއެވެ. އަދި އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، ޒިނާކާރު އަންހެނުން، އެބައިމީހުންގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ޖަހާކޮށްލާ ގޮތަކަށް، ފިޔަވަރުން ތަރުތީބުކޮށް ދެއްސާނާ ކޮތަރޭގޮތަށް، އެކަނބަލުންގެ އިސްތަށިގަނޑު ޖަހާކޮށްދޭކަމުގައި ވެސް ބުނެވިގެންވެއެވެ.

"مُمِيلاَتٌ" ގެ މާނައަކީ، އެހެން އަންހެނުންގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ވެސް އެފަދައިން ޖިންސީގޮތްތެރިކުރުން ކަމުގައި ވެސް ބުނެވިގެންވެއެވެ.

"رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ" ގެ މާނައަކީ، އެކަނބަލުންގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑުގައި އެއްކޮށް ހޯދައިގެން، ނުވަތަ އެނދުން ގޮތަކުން ވިއްސާ އިސްތަށިގަނޑު ވާބޯޖެހިކަން ބޮޑުކޮށްދޭން މަސައްކަތްކުރާ ހުރިހާ." އަންހެނުން މިނޫނަސް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘްގައި، ނަބަވީ މުޢުޖިޒާތްތަކެއްކަމުގައިވާ ޙަދީޘްއެއްކަމުގައި އިތުރުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. އެހެނީ، އެ ބަޔަކު އަދި ދުނިޔޭގައި އުފެން ނުވަނީސް، އެ ޒަމާނުގައި އެބައިމީހުންގެ ވުޖޫދުއްވެސް ނެތީސް، މާފަހުން އުފެން ބައެއްގެ ސިފަތައް ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައިވާ ކަމަށްޓަކައެވެ. މިގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ ބައި، މީސްތަކުންގެ ގައިގައި އަނިޔާވެރިކަމުގެ ގޮތުން ގާބިލުން ޖަހައި، މީސްތަކުންނަށް އިހާނެތިކޮށް ހިފާން ބައެކެވެ. މިޒަމާނަށް ދުނިޔެ ދަތުރުކުރައްވާ މިއީ ދުނިޔެ ދެކެއްވާ، އަދި ކާނާގެ ޒަމާނުގައި ވެސް އުފެދިއްޖެއެވެ.

ދުވަސް ބައިވަރު، އަންހެނުން ހެދުންއަޅައިގެން އިސްލާމްދީނުގައި އަންގަވައިފައިވާ ގޮތަށް ގޮށް ދޫކޮށް، اللهُ ތަޢާލާ ނިޔަމަކުރެއްވި ޙިޖާބު ދޫކޮށްލާފައި، އެކަށީގެންވާ ޝަރުޢީ ޙިޖާބުގެ ބަދަލުގައި ހަށިގަނޑު ދައްކާ ހެދުން އަޅައިގެން ދުނިޔޭގައި ހިނގާ ނުވަތަ ހަދާ ނިވައެއް ނުވާނެއެވެ. ބައެއް ފަހަރު ހަށިގަނޑުގެ ނިވާކުރަންޖެހޭ އެތައްތަނެއް ނިވައިނުވާ ހެދުންނައިރު، އަންނައިގެ ފަހަރު ހެދުމުގެ ތެރިކާރުގެ، އެތެރެއިން ހަށިގަނޑު ފެންނާނެއެވެ. އަދި އިތުރަށް އެބައިމީހުންގެ ފެހާރަށް ފިރިހެނުން ފެސްބުކުމަށް ބާނީ، ބޭނުމަށް އިސްތަށިގަނޑު އަލަކު ޖިންސީ ރަމްޒެއް، ހިނގުމުގައި މީސްތަކުންގެ ހިތްތައް އުދުއްސައިގެންދާފަދަ ބަސްބަސް ބުނުމުގައި، އެކިއެކި ގޮތަށް އިސްތަށި ކަޑައި އިޖާބަތްކޮށް، އަންހެނުންނާ އެ ކަންކަން އުނގަންނައިދީ ހަދާށެވެ. މިއަދު، މިކަންކަން ދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ހިސާބެއްގައި ނުހަނު ފުޅާ ދާއިރާގައި ކުރިއަރާފައެވެ.

އިތުރުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މި ޒަމާނުގައި މިފަދަ "ކަޓްވާކް" ހިނގުންތަކާއި، ތަފާތު ހެއިރާސްބަޔާ ތަކާއި، ފެޝަން ހެދުންތަކާއި، ރަނގަ މާބޮޑު ތަކާއި ފެޝަން ޝޯތަކާއި، މި ޙަދީޘްގައި އިޝާރާތްކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. ސުބްޙާނަﷲ!)

އެފަދަ އަންހެނުން ސުވަރުގެވަނުން ހީއްކުރަންހެއްޔެވެ. ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވެސް އެބައިމީހުންނަށް ނުފޯރާނެކަމުގައި އަންގަވައިފައިވަސް ކުރެވިގަޔާރާނއްނެތެވެ. މާތް اللَّهُ، މުސްލިމު ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުންނަށް، މިފަދަ އިންޒާރުދެއްވާކަން ހާމަވާ ބަސްފުޅުކަމުގައި ތައްވާރިއެވެ! "(މުތަރުޖިމު")

* * * * *

293- ޝައިޠާނާ އާއި ކާފިރުންނާ އެއްގޮތް ސިފަތަށް ދިމާވާގޮތުން ދުރުވެގެންވާކަން ނަންގަނާވާ ބާބު

1634– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَأْكُلُوا بِالشِّمَالِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންފުޅުވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ވާތުން ނުކާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާ ކައިއުޅެނީ، އަދި ބޮއިއުޅެނީ އެ ސޮރުގެ ވާތުންނެވެ.}"

1635– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَأْكُلَنَّ أَحَدُكُمْ بِشِمَالِهِ، وَلاَ يَشْرَبَنَّ بِهَا، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟި اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހުންފުޅުވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މިހަކު އޭނާގެ ވާތުން ކަނޑައިގެން ވެސް ނުކާހުށިކަމެވެ. އަދި ވާތުން (ހިފައިގެން) ކަނޑައިގެން ވެސް (އެއްޗެއް) ބޮއި ނުހަދާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާ ކައިއުޅެނީ، އަދި ބޮއިއުޅެނީ އެ ސޮރުގެ ވާތުންނެވެ.}"

1636– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لاَ يَصْبِغُونَ، فَخَالِفُوهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެރިވެ ވޮޑިގަތުމެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން ކުލައެއް ނުޖައްސައެވެ. (އެބައިމީހުންގެ ނުރަވެފައިވާ ބޮލާއި، ތުނބުޅީގައި ކުލައެއްނުޖައްސައެވެ.) ވީމާ، ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވެރިވާށެވެ.}''

الْمُرَادُ: خِضَابُ شَعْرِ اللِّحْيَةِ وَالرَّأْسِ الأَبْيَضِ بِصُفْرَةٍ أَوْ حُمْرَةٍ، وَأَمَّا السَّوَادُ، فَمَنْهِيٌّ عَنْهُ كَمَا سَنَذْكُرُ فِي الْبَابِ بَعْدَهُ، إِن شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

މި ޙަދީޘްގައި އަންގަވައިފައިވާ، "لاَ يَصْبِغُونَ" މި ބަސްފުޅު މާނަކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ''{ހަމަކަށަވަރުން، ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން ކުލައެއް ނުޖައްސައެވެ. ވީމާ، ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވެރިވާށެވެ.} މި ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، ނުރަވެފައިވާ ބޮލާއި ތުނބުޅީގައި ރީނދޫކުލަ، ނުވަތަ ރަތްކުލައިން ކުލަޖެއްސުމެވެ. އަދި ކަޅުކުލަ ޖެހުން ޙަރާމްވެއެވެ! ވީމާ، އެއީ ނަހީކުރައްވާފައިވާ ކަމެކެވެ. اللَّهُ ރުއްސަވައިފިނަމަ މި ބާބުގެ ފަހުން އަންނަ ބާބުގައި އެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެވިގެންދާނެއެވެ.''

* * * * *

294- އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން ވެސް

އިސްތަށި ކަޅުކުލަޖެހުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

1637– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: أُتِيَ بِأَبِي قُحَافَةَ، وَالِدِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَومَ فَتْحِ مَكَّةَ وَرَأْسُهُ وَلِحْيَتُهُ كَالثَّغَامَةِ بَيَاضًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "غَيِّرُوا هَذَا وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްޖެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. މައުނާ ފަތަޙަކުރެއްވިދުވަހު، މާﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްޖެ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު، އަބޫޤުޙާފާގެފާނު، (ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ހަޟްރަތަށް) ގެނެވުނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިގަނޑާއި ތުނބުޅިފުޅުގެ ހުދުކަން ހުދުކުލައިގެ މަލެއްފަދަގައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެކަލޭގެފާނުގެ ހުދުއިސްތަށިތަކުގެ ކުލަ ބަދަލުކުރާށެވެ. އަދި ކަޅުކުލަޖެއްސުމުން ދުރުހެލިވާހުރިކަމެވެ.}"

(ނޯޓް: ބޮލާއި ތުނބުޅީގެ ހުދު އިސްތަށިގަނޑަށް ރަތްކުލަ ނުވަތަ ރީނދޫކުލަ ޖެއްސުމަށް އަމުރުކުރައްވައިފައިވުމާއި، ކަޅުކުލަ ޖެއްސުމުން ދުރުހެލިވުމަށް އަންގަވައިފައި ވާތީ، ސަބަބަކީ ސިފަ ބަދަލުކުރުމަށްވާތީ، "ފަތުޙުލްބާރީ" ގައި އަލްއިމާމު އިބްނު ހަޖަރު ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ.

"{ހަމަކަށަވަރުން، ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން ކުލައެއް ނުޖައްސައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.} މިފަދައިން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަންގަވައިފައިވުމުން، އެއީ ބޮލާއި، ތުނބުޅީގެ ހުދު އިސްތަށިގައި ކުލަޖެއްސުންކަން ދޭހަވެއެވެ. އަދި މިއީ، ހުދު އިސްތަށި ފުރުވައިލުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ބަސްފުޅާ އެއްވެސް ތަޢާރުޟުވާކަމެއް ބަސްފުޅުގައެއް ނުފެންނާނެއެވެ. ސަބަބަކީ، ހުދުއިސްތަށިގައި ކުލަޖެހުމަކީ، އެ، މުޅިން ފުރުވައިލުމާއި، ނަހީކުރެއްވުމުގައި ނުވާނެތީއެވެ.

ދަންނަވަމެވެ. ހުރިހާ ހުއްދަދެއްވައިފައިވަނީ، ކަޅުކުލަ ނޫން ކުލައެއް ޖެއްސުމަށެވެ. އެއީ، އަލްއިމާމު މުސްލިމު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައި، {ހުދު އިސްތަށިތަކުގެ ކުލަ ބަދަލުކުރާށެވެ. އަދި ކަޅުކުލަޖެއްސުމުން ދުރުހެލިވާހުރިކަމެވެ.} މިހެން އަންގަވައިފައިވާތީއެވެ، (މި ފޮތުގެ 1637 ގައި، އިބްނު ހަޖަރު އެ އިޝާރާތްކުރައްވާ ބަޔާނާ އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، ބަޔާންކުރައްވައިފައި އޮވެއެވެ.) ޢައްބާސުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން، މަރުފޫޢުކޮށް (އެބަހީ: ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ބަސްފުޅެއްގެ ގޮތުގައި) އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައި، އިބްނު ހިއްބާނު ޞައްޙަ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ "يَكُونُ قَومٌ فِى آخرِ الزَّمَانِ يَخْصَبُونَ كَحوَاصِلِ الْحَمَامِ لاَيَجِدُونَ رِيْحَ الْجَنَّةِ". މާނައީ:
{ޒަމާނުގެ ކަޅުދަނޑާ އެއްފަހަރިން (ބަނޑު ކުލަވަރު) އިސްތަށިގަނޑުގައި ޖެއްސާ އުޅޭން

ބަޔަކު ފަހުޒަމާނުގައި އުޅޭނެއެވެ. އެބައިމީހުން، ސުވަރުގޭގެ މީރުވަސް ވެސް ނުދެކޭ ހުއްޓެވެ.} މި ޙަދީޘްތަކަށް ރިޢާޔަތްކުރައްވައި، އަލްއިމާމް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވަނީ، ކަޅުކުލަ ޖެއްސުމަކީ، ކަނޑައެޅިގެންހުރި ޙަރާމްކަމެއްކަމުގައެވެ.

އަލް ޙަލީމީ (އަލްޙުސައިން ބިން އަލްޙަސަން ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޙަލީމު 403،338ހ.) ވިދާޅުވަނީ، ކަޅުކުލަ ޙަރާމުވަނީ، ޖިހާދުންނޫނީކަމުގައެވެ. އަންހެނުން، އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިންނަށްޓަކައި، އެ ކަނބަލުންގެ ހުދު އިސްތަށި ކަޅުކުލަޖެހުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައެވެ.

އަލްއިމާމު މާލިކު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ހިނާފަތާއި ކަތުމަކީ (އިސްތަށިގައި ކުލަޖެއްސުމަށް) ފުރަގަސް ދާއިރާއެއްގައި ބޭނުންކުރާ ދެ ބާވަތެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޚާއްޞަކަމެއްނުވާ ކަމެއް، ކަޅުކުލަ ނޫން ކުލައެއް ޖެއްސުމެވެ. (ކަތުމަކީ، ކުރިޔަ ފަތްފިޔާވިލުގެ ބާވަތެކެވެ. އެއީ ލިޔާ ދަވާދު ހެދުމަށާއި، އަންހެނުންނާއި އިސްތަށިގައި ކަޅުކުލަ ޖެއްސުމަށް ބޭނުންކުރާ އެއްޗެކެވެ.)

މުޖާހިދުން، އެބައިމީހުންގެ ބޮޑާއި ތުނބުޅީގެ އިސްތަށި ކަޅުކުލަން ހުއްދަކަމުގައި އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ. އަދި އަންނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘެއްގައި މި ކަންކަމުގެ އިތުރު ތަފްޞީލު އަންނަނީއެވެ. "ފަތްޙުލްބާރީ" (546/6) ޙަދީޘް ނަންބަރު: 3462، ނަބީބޭކަލުންގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑުވުން ފޮތް، ބާބު: "ބަނޫ އިސްރާއީލުންގެ ގުޅޭގޮތުން އައިސްފައިވާ ބައެއްވާހަކަ"

މިގޮތުން، އަންނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘެއްގައި، ބާބު: "އަލްޚިޟާބު" އިސްތަށިގައި ކުލަޖެއްސުން މި ބާބުގައި ބުޚާރީ ނަންބަރު: 5899 ގެދަށުގައި އިބްނު ޙަޖަރު ރިވާކޮށްދެއްވައިވެއެވެ. "{ޔަހޫދީން، ނަޞާރާއިން ކުލައެއް ނުޖައްސައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވާށެވެ.} މިޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވަނީ، މިފަދައިން މުޢާމަލާތު ގުޅޭކަން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވުމުގެ ވާޖިބެވެ. އެބަހީ: ޚިލާފުވުމުގެ ގޮތުން ކުރަންވީ ކުލަޖެއްސުމެވެ. މި ޙަދީޘްގައި ބާރުއަޅުއްވައިފައިވާ ކަމެވެ. އަދި އަލްއިމާމު އަޙްމަދު ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައި، ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެއްގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى مَشْيَخَةٍ مِنَ الأَنْصَار بيضٌ لِحَاهُمْ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الأَنْصَار حَمِّرُوا وَصَفِّرُوا وَخَالِفُوا أَهْلَ

الْكِتَابِ". މާނައީ: "އެއް ފަހަރަކު އަންސާރުންނަކަށް އޭ ބޭކަލުންގެ ތުނބުޅިފުޅުތައް ހުދުވެފައިވާ، ދުވަސްވީ ބޭކަލުންތަކެއް (މިސްކިތުގައި) ތިއްބަވަނިކޮށް އޭ ބޭކަލުންގެ އަރިހަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަންސާރުންގެ ބޭކަލުންނޭވެ! ތިޔަބޭކަލުންގެ ތުނބުޅިފުޅުތަކުގައި ރަތްކުލަ ނުވަތަ ރީނދޫކުލަ ޖައްސަވާށެވެ. އަދި ފޮތުގެ އަހުލުވެރިންނާ ޚިލާފުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.}" އަދި އައްޠަބަރާނީ އެކަލޭގެފާނުގެ "އަލްމުޢުޖަމުލްކަބީރު" މިނަންކިޔުނު ފޮތުގައި، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާތި އުމާމާ ބިން ސަހުލުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُ بِتَغْيِيرِ الشَّعْرِ مُخَالِفَةً لِلأَعَاجِمِ". މާނައީ: "ޢަޖަމިންނާ ޚިލާފުވުމުގެ ގޮތުން، (ހުދު) އިސްތަށިގެ ކުލަބަދަލުކުރުމަށް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަމުރު ކުރައްވަތެވެ." ކަޅުކުލައިން ހުދުއިސްތަށިގައި ކުލަޖެއްސުން ހުއްދަކަމަށް ދެކެވަޑައިގަންނަވާ ޢިލްމުވެރިން މި ބަޔާނުން އެކަމަށް ދަލީލުނަންގަވައެވެ.

މިގޮތުން "ބަޢުޟުއްސަލަފުންނާ ގުޅޭގޮތުން އަހުލުވެރިންނާ ބައްލަވާލަކަ" ނަންގަނެފައިވާ ބޭބޭކަލުން ކަޅުކުލައިން ކުލަޖެއްސުން އަންގަވައިދެއްވާކަން ބާރުއަޅުއްވާ ވާހަކަ ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި ކަޅުކުލައިން އިސްތަށިގައި ކުލަޖެއްސުން ބައެއް ޢިލްމުވެރިން މަކްރޫހުކުރެއްވިނަމަވެސް، އެ ބޭބޭކަލުން ބާރުއަޅުއްވައިފައިވާކަމެވެ. ޢިލްމުވެރިންނަކީ ބައެއް ބޭކަލުން ކަޅުކުލައިން ކުލަޖެއްސުން މަކްރޫހުކަމަށް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ނަމަވެސް، އެކަމުގައި އެންމެ ރަނގަޅުގޮތަކީ، އެއީ މަކްރޫހުކަމަކަށް ނުވުމެވެ. އަލްއިމާމު ނަވަވީ ބުނެވެ ވާހަކަ ދައްކަވައިފައިވެއެވެ، އެއީ ޙަރާމްކަމެއްކަމަށެވެ.

ސަލަފުގެ ޢިލްމުވެރިންނަކީ ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ބޭކަލުން، ކަޅުކުލައިން ކުލަޖެއްސުން ހުއްދަކަމަށް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި، މާތް اللَّهُ، އެ އެންމެ ބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާތި ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެފާނާއި، އުޤުބާ ބިން ޢާމިރުގެފާނާއި، ޙަސަނުގެފާނާއި (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ ދަރިކަލުންގެ ދަރިކަލުންނަކީމަވާ) ޙުސައިނުގެފާނާއި، ޖަރީރުގެފާނާއި، އަދި އެހެން ބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އިބްނު އަބީޢާޞިމް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ "އަލްޚިޟާބު" މި ނަންކިޔުނު ފޮތުގައި މި ރައުޔު އިސްކަންދީވަޑައިގަތެވެ.

ނުރައިސްތިރީގައި ކަށުކުޅައިން ބަޖެހުވަސް، އިބްނު މިވާހަކަތަކުރު،
ކުރެވޭއިސްވެސް ހުއްދަކުރައްވާ ބޯކަޅުންގެ ދަރިފުޅުގެ ބައްޕަކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަދި
އަބޫބަކުރުގެ ހިތާމައި ކަމުގެ ބޭނުންކުރައްވައިގެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ތިރިބެހި ފުޅުގައި
ކުރެވޭއިސްލާމްކަމާއި، އެ ދަރިވަރު އެއްކުރުމުން ހުންނާނީ ކަލުރަމުކުރަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
ވެއެވެ. އަދި އުމަރުގެފާނު ހަބީބު ތިރިކުރައްވަން ހަމައެކަނި ހިނގާތިން ކަމަށްކަމަށްވެސް
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެއަށްފަހު އަސްމާއު ބިންތު ބަކުރުކުރި ބައްއާބަކުރުން އެ ބަކުރުންގެ
ތިރިބެހި ފުޅުގައި އެއްގޮތަށްވެސް ހަބީބު ތިރިކުރައްވާކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެ
ބަކުރުންގެ ތިރިގައި މާތް اللَّهُ، އެ އަށްގެ ބަކުރުންނަށް ރައްސޫލާއްލާހު އަލުގެ ފާނާއި،
އުބައިދު ބިން ކައުބުގެ ފާނާއި، ސަލަމަތު ބިންތު އަބޫސުފްޔާނާއި، އަނަސްގެ ފާނާއި އެއްކޮށް
އެކަކު އަސްމާއުބަކުރުން ހިލޭގަސްދަކުރުމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

އަދި މި މައްސަލައިގައި އިޚްތިލާފުވެއެވެ ދަރުކަވައިވެއްޖެ ވާހަކައެއް
ނަޤުލުކުރައްވައިފައިވާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އައްޖަބަރީ (ޖާބިރު ބިން އަބްދު اللَّهِ ބިން ޖާބިރު
އަބްދުއްރަޙްމާން) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އެ ދިނުގެ ބަޔާ ތިރިބެހި އިސްލާމީ ނުކުތާއި
ހުރުމަ، އެ މިހާރު ފޫހިވާ އަދި ހުރުމަތް ހިނގާ ދޫކޮށްލުން، އެ މީހުގެ ނުކުތާއިސްލާމީގެ
ކުރެވޭއިސްލާމަކީ އެއްގޮތަށްވެސް ވެއްޖެކަމެވެ. އަދި އެއީ އެ މިހާރު ހުރުމަތް ކަމުގައިވާ އަދި
އެކަމުގެ ފޫހިވާނަމާ މިހާރު ކުރަނީ އިސްލާމީ އެއީ އެއްގޮތަށްވެސް ވެއްޖެކަމެވެ. މިއަދު
އަބޫބަކުރުގެ ވަރަ ބޮޑުހުރުމަތާ މިހާރު ކުރެވޭއިސްލާމް މުސްލިމުން ބަލައިގަންނައެވެ. އަދި
އެވަރަ ބޮޑުހުރުމަތާ މިހާރު ކުރެވޭއިސްލާމް މުސްލިމުން ބަލައިގަންނައެވެ ނުވެއެވެ.
ނުކުތާއިސްލާމީގައި ކުރަމުން ޖެއްސުމަކީ، ދޫކޮށް އަޅުވާލުންނާ ހިފާލުމަށް އަނގައިވެއްޖެ
ބަލާލަން އަބަދުވެސް ކަރުނަ ހިފެހެއްޓުމެއް، ނުކުތާއިސްލާމީ ކުރަމުން ޖެއްސުމަށް އަދި ބަލައިގަން
ބޭނުން. ނަހަމަ އެ ކަނޑައޭ އަޅުވާލުމުގެ ފަރާތުން ހިފެހެއްޓުމަކީ ނުކުތާއިސްލާމީގައި
ކުރެވޭއިސްލާމުނާ ބަޔާނީ ވެރިކަމައި އެކަކު ފުރިހަމަ ވަރުވަރު، ހަމަހެޔޮކަމަށް ވެއްޖެނަމަ
އެއީ މިހާ މަޤްބޫލުވޭ (އަދި ސަލަފުން ބޭނުން ވިސްނާލުމަށް ހަރުކަށި ފާހަގަކުރަނީ)
އެވަރު ބައްޕާގެ މެދުގައި ހިފެހެއްޓުމަށް، އެބަހީ: ބޭނުމީ ނުކުތާއިސްލާމީ ނުކުތާއިސްލާމީގައި
ކުރެވޭ ނުރައިސްތިރީ އަޅުވާލާނެކަމެވެ." އައްޖަބަރީ ވިދާޅުވެފައިވާ އިބްނު ބަޖެހު
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ފަތުޙުލްބާރީ" (418-417/10) އިން ނަގައިފައި،

މި ވާހަކަތަކުން އެނގެނީ، މިކަމަކީ އިލްމުވެރިންގެމެދުގައި އެއްބަސްވެވިފައިވާ
ކަމެއް ނޫންކަމެވެ. އަދި އެއީ މާތްބޭއްވުން ނޫންކަމެވެ. އަސްލާމްގެ ބައެއް ބޭކަލުން
ކެތްކުރެއްވި ރަސޫލުގެ ޒަމާނުގައި ކެތްކުރާ ޤަދީމް ސަލަފުންނާއި އަސްލާމްގެ ބޭކަލުންނާ
ކެތްކުރެއްވި ޒަމާނުގެ ޤަދީމް ސަލަފުންނެވެ. އަންހެނުންގެ ބޭކަލުން އެއްކޮށް ކެތްކުރި
ނުޖެހޭނެކަމެވެ. ވީމާ، އެ މިކަމަށް ބޭނުން ހިތްވަރުދޭ ގޮތަކަށް ކަންކުރުން
ރަނގަޅުވާނެކަމެވެ. "މުޤައްރިރު")

* * * * *

295- ބޮލުގެ ބައެކުން އިސްތަރިބޭލުމަކީ
ހަރާމުކަމުގެ ނަހީގެންނެވި ބާބު

މި ބާބުގައި ނަހީގެންނެވިގެންވާ ކަންތައްތައް ބަޔާންކޮށް، އެއްބަޔަކު ނުލާހަށް ބޭލުން
ބައެކުން އިސްތިރި ބޭލުމަކީ، ހަރާމުކަމެއްކަމާއި، މުޅި ބޮލުގެ އިސްތިރި ބޭލުމަކީ،
ފިރިހެނުންނަށް ހުއްދަ ކަމެއްކަމާއި، އަންހެނުންނަށް އެކަށީގެންވާ ބޮލުގެ ބޭލުމަކީ ހުއްދަކަމެއް
ނޫންކަން ބަޔާންކުރެވިގެން ހިނގައެވެ.

1638– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْقَزَعِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތޮ اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން
(ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮލުގެ
އިސްތިރިގަނޑުން އެއްބައި ނުބާލައި ބައެއްޗަށްދޫކޮށް، އަންހެނަށް ބޭލުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ
ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ."

1639– وَعَنْهُ، قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَبِيًا قَدْ حُلِقَ بَعْضُ شَعْرِ رَأْسِهِ، وَتُرِكَ بَعْضُهُ، فَنَهَاهُمْ عَنْ ذَلِكَ، وَقَالَ: "احْلِقُوهُ كُلَّهُ، أَو اتْرُكُوهُ كُلَّهُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކުއްޖާގެ ބައިން (އެބަހީ: ޢަބްދުﷲ، އެ ދަރިކަލުން ކުރިންނަން ނުވެސް ދަންނަވައިދޭ ދަރިކަލުން ޢަބްދު ﷲގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކުއްޖާގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ ބޮލުގެ ބައެއް ބާލައި، އަނެއްބައި (ނުބާލައި) ދޫކޮށްލެވިފައިވާތީ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންނަށް އެކަން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ބާލަން ބޭނުންނަމަ) މުޅިބޮލުގެ އިސްތަށި ބާލާށެވެ. (ނުބާލައި ބަހައްޓަން ބޭނުންނަމަ) މުޅިބޮލުގެ އިސްތަށި ނުބާލައި ބަހައްޓާށެވެ.}"

1640– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمْهَلَ آلَ جَعْفَرٍ ﷺ، ثَلاَثًا، ثُمَّ أَتَاهُمْ فَقَالَ: "لاَ تَبْكُوا عَلَى أَخِي بَعْدَ الْيَوْمِ" ثُمَّ قَالَ: "ادْعُوا لِي بَنِي أَخِي" فَجِيءَ بِنَا كَأَنَّنَا أَفْرُخٌ، فَقَالَ: "ادْعُوا لِي الْحَلاَّقَ" فَأَمَرَهُ، فَحَلَقَ رُؤُوسَنَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ)

މާނައީ: "ޢަބްދުﷲ، އެ ދަރިކަލުންނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު ޖަޢުފަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކުއްޖާގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޖަޢުފަރުގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ތިންދުވަހު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޒަމާން ދިނެވެ. (އެބަހީ: ޖަޢުފަރުގެފާނު ޝަހީދުވުމުން، އެކަމުގެ ހިތާމަކުރުމަށް، އެ ކުއްޖާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޒަމާން ދިނެވެ. ތިން ދުވަހު ފަހުން އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު، އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިއަދުން ފަހު، ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޚާގެ މައްޗަށް ތިޔަ ހިތާމަކުރުން ހުއްޓާލާށެވެ. އަދި ރަނގަޅު ކިޔައިދިނުމަށް ފަހު ނަހީކުރެއްވިއެވެ.} އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޚާގެ ކުދިން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ގެނެސްދޭށެވެ.} (ޖަޢުފަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ގެންދެވުނެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން ފިޔަ ނުޖެހޭ، ދޫނިތަކެއްހެން ފެނުނެވެ. (އެބަހީ: އެ ބައްޕާފުޅުގެ މަރުގެ ޝަހީދުވުމުގެ ހިތާމައިގައި އެބައްޕާފުޅުގެ ކުޑަކުދިންގެ އަސަރުކޮށްފައި ފިޔަ ނުޖެހޭ އެހެން ދޫނިތަކެއްހެން

ސިފުރުންތެރި ގޮތުގައެވެ.) ދެން، އެކަލޭގެފާނު ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. {ހިމަނަށްކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް ބޭބޭފުޅުގަނޑަށް ގެންދެވުނެވެ. (އެކާ އަހުރުވުން) ދެން، އެކަލޭގެފާނު އެކާއަރަށް
(ހިމަނަށްވުމުގެ ބޭ ބޭފުޅުން) އަވަދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކާ، ހިމަނަށްވުމުގެ ބޭ ބޭފުޅެވެ.“

(ނޯޓު: މި ބަޔާންވާ މިބާބުގައި ބައްދަލުކުރެއްވި ބޭފުޅުން، ބޭ ބޭފުޅަކީ، މުހިއްމު އިސްލާމީ ތާރީހުގެ ބޭފުޅުން ދަރިވަރުވި ކަލަންތަކެވެ. އެއީ، ޖިބްރީލުގެފާނު ދަރިކަލުން އިބްރާހީމް އަލައިހިއްސަލާމު "ދެން، އެކާ، ހިމަނަށްވުމުގެ ބޭ ބޭފުޅެވެ." މިބަސްފުޅުގައި އެ ވަނީއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ޝަރީޢަތުގައި ހިމެނޭ ދަރިދަރިކަލުންނަށް، މުބާރަކު، އިބްރާހީމް، އަދި މި ހިންގެވުނެވެ.

"ދަރުމަވަންތަ ހަމަހަމަ" ގައި ބައްލަވައިލެއްވި ބިއްލަވުމުގައި، އެ ބޭކަލުން
އިސްލާމީ ބޭފުޅުން ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަދުރު ކުރެއްވުމުގެ ދުވަސްވަރު، އެ ބޭކަލުންގެ
ބައްޕާ، ޝަރީޢަތުގެ ސަލަފުން، އެ ބޭކަލުންނަށް ކުރިމަތިވި ހިތާމަ އާއި ހިތްދަތި
ދަތިކަމާއި ކަސްބޮޑުވުމާއިގެ ތުނބުން، ފިޔަވައިދިނުމުގެ ހުރި ފާޚާގެ ގޮތުން އިސްލާމީ
ބޭފުޅުން އެންގެވިއެވެ.

ޖިބްރީލުގެފާނު، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ގެ ބޮޑުބޮޑު ބޭފުޅު، އަބޫބަކުރުގެ ދަރިކަލުންނެވެ.
ބިލާލުގެ އެއްބަނޑު އެއްބަފާ ބޭކަލުން ދެއްވެ. ޖިބްރީލުގެފާނު ޝަރީޢަތް، މުއްސަ
ހަނދުވަރުކަމުގެ ވެ. އެ ހަނދުވަރު ވާހަކަ ގޮތުގައި ރަސޫލު ﷲ ﷺ ހިނގާ ބޭކަލުން
ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ، ވަކި ﷲ އެ ބޭކަލުންނަށް ދެއްސެވުމުގައި ޖައިދު ބޭނު
ބާރިތަކުން، ޖިބްރީލު ބޭނު އަބޫބަކުރު، ބޭފުޅު ﷲ ބޭނު ދަހާބާ އެވެ. އަދި، އެއީ ބޭކަލުން
ޝަރީޢަތްވެގެންދަވަހަ، އަނެއް ބޭކަލުން ތަސްވަރުގެ ފެށިކަމާ ބާރަތުވެފައިވާކަން އެންގެވިއެވެ.
އެ ހިނގި ބޭކަލުން ފެށި، އެ ހަނދުވަރު ވާހަކަ ޝަރީޢަތުގައެވެ. ޖިބްރީލުގެފާނު މުސްލިމު
ތަސްވީރުގެ ދިރި ހިއްފަވައި، ދުސްވަހުންނާ ހަނދުވަރުގެ ފޮނުވުމުން، އެބައިމީހުން، އެ
ކަލޭގެފާނު އެއް އަޅުގަނޑަށް އަނެއް އަޅުގަނޑު ހަދިކާ ވަކިކޮށްލިއެވެ. ނަމަވެސް،
ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބައްދަލުކުރެއްވި ދިރިއުޅުމާ، ބިންމައްޗަށް ވެއްޖެނަ ނުދެއްވައި، ދު
އަޅުގަނޑުން، ދިރިއުޅުމުގައި ހިއްފަވައި ހަނދުވަރު ކުރައްވަމުން ގެނދިޔައެވެ. އެއްޗެއް ފަހުން
އެ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ޝަރީޢަތުގައެވެ.

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ބަސްފުޅެއްގެ މާނައިގައިވެއެވެ. {މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދެ އަތްޕުޅުގެ ބަދަލުގައި، ސުވަރުގޭގައި އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެ ފިޔަތުގެ ދެއްވާފައެވެ. މަލާއިކަތުންގެ އަރިހުގައި ސުވަރުގޭގައި ބޭނުންފުޅު ތަނަކަށް އެ ކަލޭގެފާނު އުދުހިވަޑައިގަންނަވާފައެވެ.} އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުޅުގެ ފަހަތުން "އައްޠައްޔާރު" އުދުހޭ މީހާ، އަދި "ދުލް ޖަނާޙައިނި" ދެ ފިޔަގަނޑުގެ ވެރިޔާ، މި ފަދަ ލަޤަބުތައް ކިޔައިދެނީވެސް، މި ސަބަބުން ކަމުގައިވެއެވެ.

އުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި ޖަޢުފަރުގެފާނުގެ ހިތާމަކުރާގައި، ކަނޑު އާއި ފީނަން ދަތުރު ކުރައްވާ ވަޑައިގަންނަވާނަން، އެ ބޭކަލުން ދެކެވިއްޖެއެވެ.

"ތަހްޒީބު ތާރީޚު" (489/4) "އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރުގެ އަލްއިސްތީޢާބު ފީ މަޢުރިފަތިލް އަޞްޙާބި" (71/1) ދެ ފޮތުން ނަގައިފައި "ތުޙްފަތުލް މުޙިއްބު")

1641– وَعَن عَلِيٍّ ﵁، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تَحْلِقَ الْمَرْأَةُ رَأْسَهَا". (رَوَاهُ النَّسَائِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުން، އެ އަންހެނުންގެ ބޮލުގެ ބޯ ބޭލުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

296- އިސްތިރިހެނުގައި ބޭރުގެ ދުލުފާއި ޓެޓޫޖަހައިދިނުމާއި ދަތްތަށް ކުޑަކުރުން ހަރާމުކަމުގެ ބާބު

މި ބާބުގައި ބާރުކުރައްވައިދެއްވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން، ބޮލުގެ އިސްތިރިހެނުގައި އެހެން މީހެއްގެ ނުވަތަ މަސްނޫޢީ (އާރޓިފިޝަލް) އިސްތިރި ގުޅުވުމާއި، ޓެޓޫޖެހުމާއި، ވަޝްމުކުރުން އެބައި: ދަތްތަށް ގާނައިގެން ހިމަކުރުމުގައި ކަނޑައި ކުރުން، ހަރާމުކަމާއި ބާރުކުރައްވައިދެއްވާކަން ހިމެނެއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ۝ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَءَامُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ ءَاذَانَ ٱلْأَنْعَٰمِ وَلَءَامُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ ٱلشَّيْطَٰنَ وَلِيًّا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴾ (النساء: ١١٧ – ١١٩) މާނައީ: ”އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އަންހެނުން (ނަންތަކަށް ކިޔައިގެންވާ ބުދުތަކަކަށް) މެނުވީ، އެއުރެން އަޅުކަމެއް ނުކުރެތެވެ. އަދި، ނުބައިކަމާއި ނުކިޔަމަންތެރިކަން ބޮޑުވެގެންވާ ޝައިޠާނާއަށް މެނުވީ، އެއުރެން އަޅުކަމެއް ނުކުރެތެވެ. الله، އެ ޝައިޠާނާއަށް ލަޢުނަތް ލައްވަވައިފި ވެއެވެ. އެ ޝައިޠާނާ ބުންޏެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން ކަނޑައެޅިގެންވާ ބައެއް، ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ހިފާނުމެވެ. އަދި، ތިމަން ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެން މަގުފުރައްދާނުމެވެ. އަދި، ތިމަން އެއުރެން ލައްވައި، ބޭކާރު އުއްމީދުތަކުގައި ތަކެއް ވެސް ކުރުވާނުމެވެ. އަދި، ގެރި، ބަކަރި، ޖަމަލުގެ ކަންފަތްތައް ކަނޑުމަށް ވެސް އެއުރެންނަށް ތިމަން އަމުރު ކުރާނުމެވެ. އަދި، اللهُ ގެ ދީން ބަދަލުކުރުމަށްވެސް އެއުރެންނަށް ތިމަން އަމުރު ކުރާނުމެވެ. اللهُ ފިޔަވައި ޝައިޠާނާ އެއީ އެކުވެރިއަކު ކަމުގައި ހަދައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަ، ބަޔާންވެގެންވާ ގެއްލުމަކުން އެ މީހާ ގެއްލުމެއްވެއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ.“

1642– عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنَتِي أَصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ، فَتَمَرَّقَ شَعْرُهَا، وَإِنِّي زَوَّجْتُهَا ، أَفَأَصِلُ فِيهِ؟ فَقَالَ: "لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمَوصُولَةَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލައްވާ އަސްމާއުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އަންހެނަކު ސުވާލުދަންނަވައިފިއެވެ. (އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ.) އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ އަންހެން ދަރިފުޅަކަށް މި އުޅުނި ހަށިގެ ބައްޔެއް ޖެހިގެންނެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ދަރިފުޅުގެ (ބޮލުގެ) އިސްތަށިގަނޑު ވަދަންބޮލިން ފައިބައިފިއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު އެ ދަރިފުޅު މީހަކާ ކައިވެނިކޮށްދީފީމެވެ. އަޅުގަނޑު ދަރިފުޅުގެ ބޮލުގައި އިސްތަށިގަނޑުގައި އިސްތަށިގަނޑެއް

ގުޅުވުން ހުއްދަތޯއެވެ؟ ނަހީފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {(ނުގުޅާށެވެ!) އިސްތަށިގަނޑު ގުޅައިދޭ މީހާއަށާއި، ގުޅުވައިދޭތޯ މީހާއަށް ﷲ ލަޢުނަތްކުރެއްވިއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: " الوَاصِلَةَ، وَالْمُسْتَوصِلَةَ".

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {(ނުގުޅާށެވެ!) އިސްތަށިގަނޑު ގުޅައިދޭ މީހާއަށާއި، (އެބަހީ: ގުޅައިދިނުމަށް އެދޭމީހާގެ އަމުރުގަ އިސްތަށި ކުރުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ އެހެން މީހެއްގެ އިސްތަށިކުރުގައި ވިޔަސް އިސްތަށިގަނޑު ގުޅައިދޭ މީހާއަށާއި) ގުޅުވައިދިނުމަށް އެދޭ މީހާއަށް (ﷲ ލަޢުނަތްކުރެއްވިއެވެ.)}“

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نَحْوُهُ، (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން، މި ހަދީޘް ދާދިއެއްގޮތް ރިވާޔަތެއް އަލްބުޚާރީ އާއި މުސްލިމު، ރިވާކުރައްވައިފައި ވެއެވެ.

1643– وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ ﵁، عَامَ حَجَّ، عَلَى الْمِنْبَرِ، وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعْرٍ،كَانَتْ فِي يَدِ حَرَسِيٍّ، فَقَالَ: يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ، وَيَقُولُ: "إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِيْنَ اتَّخَذَ هَذِهِ نِسَاؤُهُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”(ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލައްވާށި ތާބިޢީ ބޭކަލެއްކަމުގައިވާ) ޙުމައިދު ބިން ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި މުޢާވިޔާގެފާނު ޙައްޖަށްވަޑައިގެން އަހަރު، (އެބަހީ: ހިޖުރައިން 51 ވަނައަހަރު) މިންބަރު މަތީ ހުންނަވައިގެން، ވިދާޅުވި އަޑު މިޢަންނާ އައްސަވައިފިއެވެ. އޭރު އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަރަސްވެރިއެއްގެ އަތުގައިވާ އިސްތަށިގަނޑެއް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުގައި ހިފައްވައިގެންނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢިލްމުވެރިން ދެން، ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ މި ފަދަ އިސްތަށިގަނޑު (ގުޅުވުން) ނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވި އަޑު މިންނާކަލޭގެފާނު އައްސަވައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ނަހީފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ބަނޫއިސްރާއީލުގެ މީސްތަކުން ހަލާކުވީ، އެބައިމީހުންގެ އަންހެނުން، މިފަދަ އިސްތަށިގަނޑު ބޭނުންކުރަން ފެށުމުންނެވެ.}“

1644- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوصِلَةَ ، وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوشِمَةَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުﷲ)ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަދުދުޢާކުރެއްވިއެވެ. {އިސްތަށިގަނޑު ދިގުއިތުރުކުރާ އަންހެނާ، (އެބަހީ: ދިގުއިތުރުކުރަން އެހެންމީހާގެ އަމިއްލަ އިސްތަށިކޮޅުގައިވިއަސް ނުވަތަ އެހެން މީހެއްގެ އިސްތަށިކޮޅުގައި ވިއަސް އެ ދިގުއިތުރު މީހާއަށް) ދިގުކޮށްދިނުމަށް އެދޭ މީހާއަށް، ޗެޗޫޗަކަހައިދޭ މީހާއަށް، ޗެޗޫޗަކަހައިދިނުމަށް އެދޭ މީހާއަށް މާތް اللهُ، ލަޢުނަތްލެއްވިއެވެ.}"

1645- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوشِمَاتِ، وَالْمُتَنَمِّصَاتِ، وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ، الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقِ اللَّهِ، فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَةٌ فِي ذَلِكَ. فَقَالَ: وَمَا لِي لاَ أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ ﴾ (الْحَشْر: ٧) " (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި (ޢަބްދުﷲ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޗެޗޫޗަކަހައިދޭ އަންހެނުންނަށް، ޗެޗޫޗަކަހައިދިނުމަށް އެދޭ އަންހެނުންނަށް، ބުމަގެ އިސްތަށި އުފުރައިދޭ އަންހެނުންނަށް، ރީތިވުމުގެ ބޭނުމުގައި ދަތްތަކުގެ ދެމެދު ދުރުކުރުވާ އަންހެނުން، (ދަންނާށެވެ!) މި ކަންކަމަކީ، اللهُ ހެއްދެވުނުކުރެއްވިގޮތް ބަދަލުގެނައުމެވެ. މި ބައިމީހުންނަށް މާތް اللهُ ވަކި، ލަޢުނަތް ލައްވައިފައެވެ. ދެން، (އެ ކަލޭގެފާނު މިހެން ވިދާޅުވުމުން) އަންހެނަކު، އެ މަސްއަލާގައި އެ ކަލޭގެފާނާ (ޢަބްދުލްލާހު) ވާހަކަދެއްކިއެވެ. (އެބަހީ: އަންހެނުންނަކު ބައްޔަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ލަޢުނަތްދެއްވީ ކިހިނެއްތޯ ސުވާލުކުރެއްވެއެވެ.) ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބައްޔަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ލަޢުނަތްލައްވައިދީފައިވާ ބައްޔަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ލަޢުނަތް ނުދެއްވާނީ ކީން ސަބަބަކާހުރެ ހެއްޔެވެ؟ އަދި އެ ކަމަކީ، اللهُ ގެ ފޮތުގައި ވެސް އެންގަވައިފައިވާ ކަމެކެވެ. މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ ﴾ (އެބަހީ: އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވައިފި

ކޮންމެ އެއްޗެއްގައި، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމަކުން، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވެގަންނާށެވެ!)" (އަލްޙަޝްރު:7)

"الْمُتَفَلِّجَةُ": هِيَ الَّتِي تَبْرُدُ مِنْ أَسْنَانِهَا لِيَتَبَاعَدَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ قَلِيلاً وَتُحَسِّنُهَا وَهُوَ الْوَشْرُ، وَ "النَّامِصَةُ": هِيَ الَّتِي تَأْخُذُ مِنْ شَعْرِ حَاجِبِ غَيْرِهَا، وَتُرَقِّقُهُ لِيَصِيْرَ حَسَنًا، وَ"الْمُتَنَمِّصَةُ": الَّتِي تَأْمُرُ مَنْ يَفْعَلُ بِهَا ذَلِكَ.

މި ޙަދީޘްގައިވާ ބައެއް އުނދަގޫ ބަސްތަކުގެ މާނަ ބަޔާންކުރައްވައި، އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "الْمُتَفَلِّجَةُ"ގެ މާނައަކީ، ދަތްތަކުގެ ދެމެދު ދުރުކުރުމާ އަންހެނުންނެވެ. އެއީ، ރީތިވުމުގެ ބޭނުމުގައި އެއްދަތް އަނެއްދަތާ ދެމެދުން ހުސްޖާގައެއް ހެދުމެވެ. މިކަމަށް "الْوَشْرُ" މިހެންވެސް ކިޔައެވެ. އަދި "النَّامِصَةُ"ގެ މާނައަކީ، އަންހެނާގެ ބުމައިން އިސްތަރި އުފުރައިދޭ އަންހެނާއެވެ. އެއީ ވެސް ރީތިވުމުގެ ބޭނުމުގައި، ބުމަ ހިމަކުރުވުމަށް ކުރާ ކަމެކެވެ. އަދި "الْمُتَنَمِّصَةُ" ގެ މާނައަކީ، ބުމަހަދައިދިނުމަށް އެދޭ އަންހެނާއެވެ.

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައި މިވާ ކަންތައްތަކަކީ، މިޒަމާނުން
1633 ވަނަ ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެފައިވާ ކަންކަމާ ވަރަށްބޮޑަށް ގުޅުންހުރި ކަންތައްތަކެކެވެ. އެހެނީ، ބުމަހަދުމާއި އިސްތަރިގަނޑު އެކި ގޮތްގޮތަށް ބައްޓަންކުރުމާއި، ވެކްސްކުރުމާއި މިބާވަތުގެ ކަންތައްތަކާއި، އަންހެނުންގެ ޓެޓޫކުރުމާއި ފެޝަނުގެ ނަމުގައި މިއަދު މުޅި ދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ހިސާބެއްގައި ޢާއްމުކޮށް ހިނގާ ކަންތައްތަކެކެވެ. އެކަމަކު ޖާހިލުކަމާއި ބޮޑާކަމަށް އަންހެނުންފިޔަން ދިރިއުޅުމުގައިވެސް މިބާވަތުގެ ކަންކަމާޖެހި ބައެއް އަންހެނުންނަށް ހިތްހަމަޖެހޭކަހަލަކަން ނުވެއެވެ. ކަމަކީ، اللّٰهُގެ ކަލާމާއި ތަޢުލީމް ބައްޔިތާ ކަމެއްކަމުގައި ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަންގަވައިފައިވާއިރު ވެސް އެއަށް ސަމާލުކަމެއްދެވޭނީ މަދު މީހަކަށެވެ. "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

297- ބޮލާއި ތުނބުޅީން ނުރަ އުފުރާލުމާއި، ފުރާވަރުކުދިންގެ ތުނބުޅީގެ ތޮށި އިސްތަށި އުފުރާލުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފިރިހެނުން، އެބައިމީހުންގެ ބޮލާއި، ތުނބުޅިއާއި، ހަށިގަނޑުގެ އެހެން ތަންތަނުން ނުރަ އުފުރާލުމަށް ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި، ބާލިޣުވެފައިވާ ކުއްޖެއްގެ ތުނބުޅި ފުރަތަމަ ފެންނަން ފަށާއިރު، އެ ހެދުނު ތޮށި އިސްތަށި އުފުރުން ފަދަ ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާކަން ހިމެނެއެވެ.

1646- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَن أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَنْتِفُوا الشَّيْبَ، فَإِنَّهُ نُورُ الْمُسْلِمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ بِأَسَانِيدَ حَسَنَةٍ، قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ''ޢަމްރު، ޢަމްރުގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބުގެ އަރިހުން، ޝުޢައިބުގެ ބައްޕާގެ ކާފަ، މާތް اللّٰه، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި، ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللّٰهގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. (އެ ކާފާގެ ނަން، އެބަހީ: ޢަބްދު اللّٰهގެ ކާފަ ވިޔާވެއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ނުރަ އިސްތަށި ނުއުފުރާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ޤިޔާމަތްދުވަހުން، މުސްލިމުންގެ ނޫރުކަމުގައި ވާހުށްޓެވެ.}''

1647- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰه، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންމެންގެ މިދީނުގައި ހިމެނިގެންނުވާކަމެއް ކޮށްފިމާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަމެއްވާނީ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ރައްދުވެގެންނެވެ.}''

(**ނޯޓު:** ދިރިއުޅުމަކީ، ތިމާ ހިތަށްއެރިހައިކަމެއް، ހިތަށްއެރިހައި ގޮތަކަށް ކުރުމަކަށް ހުއްދަކުރެވިފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި ދީނާއި ދުނިޔެއަކީ ވަކިކުރެވިގެންވާ ދެ

ކަމެއް ވެސް ނުވެސްދޫނުދޭއެވެ. ދީނީ އުޅުމުގެ ހިމެނުމާ ކުޅަ ކަމެއްވެސް، اللّٰهُ ތަޢާލާ ގެންނެވި ޒަމާނަށް ކުރިމަތިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެ ކަން ދީނުގައި އޮތްގޮތް ބަލައި، ވަކިގޮތަކަށް ދީނުގެ އަސްލުތަކުން ސާބިތުވެފައިވާނަމަ، އެ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރުން، އަދި ވަކިކަމެއް ނުކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާނަމަ އެ ކަމަކުން ދުރުހެލިވުން، އަދި އެ ކަމެއްގެ ބާރުކަމެއް ގެންނަނީ ކަންކަމުގައި ވެސް، ދީނުގެ އަސްލާ ހިލާފުވާކަމެއް އެ ކަން ކުރުމުގައި ހިމެނިގެންވާނަމަ، އެ ކަމާ ދުރުހެލިވުން، ޙަޤީޤަތުގައި ކަމުގެ އަސްލަކީ ދީނުގެ އަސްލުތަކަށް މުސްލިމުންގެ ގޮތެވެ.

ދީނުގައި اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ފަރާތުން ވަކިގޮތަކަށް އަމުރުފުޅު އައިސްފައިވާ ކަމެއްގައި، އެ ނޫން ގޮތަކަށް އެ ކަން ކުރުމުގެ އެއްވެސް އިޚްތިޔާރެއް، މުސްލިމު ފިރިހެނަކަށް ވެސް އަދި މުސްލިމު އަންހެނަކަށް ވެސް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވަޙީކުރެއްވައިފައެވެ. ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا﴾ (الأحزاب: ٣٦) މާނައީ: "އަދި اللّٰهُ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަކަށް ނިންމަވައިފި ހިނދު، މުއުމިން ފިރިހެނަކަށްވެސް، އަދި މުއުމިން އަންހެނަކަށްވެސް، އެއުރެންގެ އެ ކަމުގައި އިޚްތިޔާރު އޮތުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި اللّٰهُ އަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އުރެދިއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހާމަވެގެންވާ މަގުފުރެދުމަކުން އެ މީހަކު ފުރެދިއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވައިފައެވެ. "فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) މާނައީ: {ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމަކަށް އަމުރުކުރައްވައިފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެވުނު އެންމެ ބޮޑަކަށް، އެކަމެއް ގެންގުޅުއްވާށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމެއް ނަހީކުރައްވައިފިނަމަ، (ތިޔަބައިމީހުން ވީ އެންމެ ބޮޑަކަށް) އެ ކަމަކުން ދުރުހެލިވާށެވެ!}

ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، މިއަދު، އަޅުގަޑުމެންގެ ދިރިއުޅުމުގައި ދިމާވަމުންދިޔަ ހުރިހާ މައްސަލަތަކެއްގެ އަސްލަކީ، اللهُއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺގެ އެންގެވުންތަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ބޭރު ކަންތަކާއި ދިނުމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަފުސުގެ އެދުންތަކުގެ ކުރިމަތީގައި، އެ ދެފަރާތުގެ އެއްވެސް ބަހައްޓަކަށް ނުނުކުމެވެ. اللهُއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺގެ އެންގެވުންތަކަށް، ޒަމާނީ ތަރައްގީގެ ނަމުގައި ކަމެއްކަމުގައި ބަލައިނުގަތުމެވެ. މި ކަމުގެ ހިތި ނަތީޖާގެ ބައެއް، މިއަދު ދުނިޔޭގައި ފެންނަމުން މި ދަނީއެވެ. މާތަލާ، އާދެ! ޒިނާކަމްތަކުން ދެން އިތުރު ބައި ވެސް ފެންނާނެއެވެ. މާތް اللهُ އަޅުގަނޑުމެން، މިފަދަ ދެރަ ނިމުނިދުމުން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ! "ޢުމަރުޢިމު")

* * * * *

298- އިސްތިންޖާ ނެގުމާއި ކަނާތުން ޛަކަރުގައި ހިފުމާއި، ކަނާތުން ތަހާރަތްވުމަށްޓަކައި ބޭނުންކުރުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ބަޔާންކުރާ ބާބު

1648- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلاَ يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ، وَلاَ يَتَنَفَّسْ فِي الإِنَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިފައިވާ އަބޫޤަތާދާގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، ކުޑަކަމުދާނަމަ، އޭނާގެ ޛަކަރުގައި ކަނާތުން ނުހިފާހުށިކަމެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ކަނާތުން އިސްތިންޖާ ނުކުރާހުށިކަމެވެ. އަދި (އެއްޗެއް ބޯނީނަމަ) ތަށީގެ ތެރެއަށް ނޭވާނުލާހުށިކަމެވެ.}"

وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ كَثِيْرَةٌ صَحِيحَةٌ.

އަދި މި ބާބުގެ މައުޟޫއާ ގުޅުންހުރި އެތަކެއް ޞައްޙަ ޙަދީޘްވެއެވެ.

* * * * *

299- ޢުޒުރެއް ނެތި އެއްފައިވާންލައިގައި ހިނގުމާއި، ކޮޅަށް ހުރެ ފައިވާނަން އަޅުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޢުޒުރެއް ނެތި އެއްފައިވާންލައިގައި، ނުވަތަ ފުއްތުގެ އެއްފުޅިގައި ހިނގުމާއި، ކޮޅަށް ހުރެ ފައިވާނަން އަޅުމާއި، ކޮޅަށް ހުރެ ފުއްތު އެޅުމަކީ، މަކުރޫހުކަމެއްކަން ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ހިމެނެއެވެ.

1649– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَمْشِ أَحَدُكُم فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ، لِيَنْعَلْهُمَا جَمِيعًا، أَوْ لِيَخْلَعْهُمَا جَمِيعًا".

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސަވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިންމީހަކު އެއް ފައިވާންލައިގައި ނުހިނގާށެވެ. ފައިވާނަން އަޅާނަމަ ދެ ފައިތަކުން އަޅާށެވެ. ފައިވާން ބާލާނަމަ، ދެފައިން ވެސް ފައިބާލާށެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَوْ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "{ނުވަތަ ދެ ފައިން ވެސް ފައިވާން ބާލާށެވެ.}"

1650– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا انْقَطَعَ شِسْعُ نَعْلِ أَحَدِكُمْ، فَلاَ يَمْشِ فِي الأُخْرَى حَتَّى يُصْلِحَهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސަވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާ އަޑު ތިމަންނާއަށިވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހެއްގެ ފައިވާނުގެ ވަޅު ކަނޑިއްޖެނަމަ، އެ ރަނގަޅުކޮށްލެވެންދެން އަނެއް ފައިވާން އެކަނި އަޅައިގެން ނުހިނގާށެވެ.}"

1651– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِمًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މީހަކު، ކޮޅަށްހުރެގެން ފައިވާނަށް އަރުން ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

300- ނިދާ ވަގުތު ގޭގައި އަލިފާންރޯވާފަދަ އެއްޗެއް ބަހައްޓުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ނިދާ ވަގުތު، ނުވަތަ އެ ނޫން ވެސް، އެ މައްޗަކަށް ސަމާލުކަމެއް ނުދޭފަދަ ވަގުތުގައި، ގޭގައި އަލިފާން ރޯވާފަދަ އެއްވެސް އެއްޗެއް، އީ ބައްތިއެއް ފަދަ އެއްޗެއް ކަމުގައިވިޔަސް، ނުނިއްވައި ބަހައްޓުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1652– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَتْرُكُوا النَّارَ فِي بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنَامُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ނިދާއިރު ތިޔަބައިމީހުންގެ ގޭގޭގައި އަލިފާން ނުނިއްވައި ނުބަހައްޓާށުނުކަމެވެ.}"

1653– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، قَالَ: احْتَرَقَ بَيْتٌ بِالْمَدِينَةِ عَلَى أَهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا حُدِّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَأْنِهِمْ، قَالَ: "إِنَّ هَذِهِ النَّارَ عَدُوٌّ لَكُمْ، فَإِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޙުމައިދުއައްސާޢިދީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް [illegible]) މަދީނާގައި [illegible] ގެ، [illegible] [illegible]. ފަހެ، މި ވާހަކަ ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ދެންނެވުނުހިނދު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި [illegible]، [illegible] [illegible]. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަމެވެ.}“

1654- وَعَنْ جَابِرٍ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "غَطُّوا الإِنَاءَ، وَأَوْكِئُوا السِّقَاءَ، وَأَغْلِقُوا الْبَابَ، وَأَطْفِئُوا السِّرَاجَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لاَ يَحِلُّ سِقَاءً، وَلاَ يَفْتَحُ بَابًا، وَلاَ يَكْشِفُ إِنَاءً، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إِلاَّ أَنْ يَعْرُضَ عَلَى إِنَائِهِ عُودًا، وَيَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ فَلْيَفْعَلْ، فَإِنَّ الفُوَيْسِقَةَ تُضْرِمُ عَلَى أَهْلِ الْبَيتِ بَيْتَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކަންފުޅިތައް (ތަށި) ބަންދުކުރާށެވެ! އަދި ފެންއަޅާ ހަމުގެ ތުންއައްސާށެވެ! އަދި ދޮރުތައް ބަންދުކުރާށެވެ! އަދި ބައްތިތައް ނިއްވައިލާށެވެ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާ (ތުން އައްސައިފައިވާ) ހަމެއް ނުހުޅުވާނެއެވެ. އަދި (ބަންދުކޮށްފައިވާ) ދޮރެއް ނުހުޅުވާނެއެވެ! އަދި (ބަންދުކޮށްފައިވާ) ކަންފުޅިއެއްގެ ތަށި ނުނަގާނެއެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިން މީހަކަށް (އެ ތަކެތީގެ މަތީ ބަންދުކުރާނެ) އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެނަމަ، އޭގެ މަތީގައި، ހުރަހަށް ދަނޑިގަނޑެއް (ނަމަވެސް) ބާއްވާލާށެވެ. އަދި اللهُ ގެ އިސްމުފުޅު ކިޔާށެވެ. ފަހެ، އެކަން އެގޮތަށް ކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، މީދާ ގޭގެ އަހުލުވެރިން ނިދައިފައިވީއިރު ގޭގައި އަލިފާން ރޯކޮށްލާ އެއްޗެކެވެ.}“

* * * * *

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ގޮތުގައި، މަސްވަރާކޮށް އުޅުއްވިގެންނާ ކަންކުރުމުގައި، ބަލާއި ދަތިކުރުން ފިޔަސް ކަންބޮޑުކަންގަތުމާއި، ނަހީކުރެއްވިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴾ (ص: ٨٦) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އަޅުގަނޑު ދައްކަވަން (އުޖޫރަ: ރަސޫލުކަން އިއްވުމުގެ މަޢާވަޟާ) މިކަންކަމާ ގުޅިގެން އަޅުގަނޑު ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ސުވާލެއް ނުކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑަކީ ހިތުން ހެދިގެން ދޭހަކަމެއް ދައްކާނޭ ބައެއްގެ މީހެއް ނޫނެވެ."

1655– عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نُهِينَا عَنِ التَّكَلُّفِ". (رَوَاهُ البُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށިއެވެ. އިބްނު ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ކަންތައްތަކުގައި ބޮޑުކަންގަތުމަށް، މިކަންކަމަކީ ނަހީކުރެވިފައިވާ ކަމެކެވެ."

1656– وَعَنْ مَسْرُوق، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ شَيئًا فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَن تَقُولَ لِمَا لاَ تَعْلَمُ: اللَّهُ أَعْلَمُ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ ﷺ ﴿ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴾ (ص: ٨٦) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި) މަސްރޫޤު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އަހުރެމެން) މިކަންތަކަށް، މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޢަބްދު اللَّهِ ބިން މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ގާތަށް ވަދެވުނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! އެ މީހަކަށް ކަމެއްގެ (ޢިލްމެއް) އެނގޭނަމަ، ބުނާހުށިކަމަށް ބޭނުންކުރާށެވެ. އަދި އެ މީހަކަށް ކަމެއްގެ ޢިލްމެއް ނެތްނަމަ، (އެކަމަކު) ބުނާނީ "اللَّهُ އަކީ ދަންނަވާތެރިވެފައި اللَّهُ އެވެ." އެހެނީ، ކަމެއްގެ ޢިލްމެއް ނެތް ކަމަށް ހުސްވެގެން، "އެ ކަން ދަންނަވާތެރިވެފައި اللَّهُ އެވެ." މިހެނައީ ޢިލްމެއް ކަމެވެ. ދެން

އިތުރުވެރިކަމެވެ. މާތް اللَّهُ، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް (މުހާޖިރުބުނުއްވައި) ވަޙީ ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ﴿ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴾ (މާނައީ: ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެކަމުގެ މައްޗަށް (އެބަހީ: ރަސޫލުކަން އިއްވުމުގެ މައްޗަށް) ތިމަންކަލޭގެފާނު އެއްވެސް އުޖޫރައެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން ނުއެދެމެވެ. އަދި އަމިއްލައަށް ހެދިގެންގެންދޭ މީހުންގެ ތެރެއިންކަމުވެސް އަހުރެން ނުވަމެވެ.)“

* * * * *

302- މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ރޮއިހި، ހަޅޭއްލެވުމަކީ ޢަޛާބުކަމެއްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، މައްޔިތާގެ މައްޗަށް އަޑުގަދަކޮށް ރޮއިހި، ހަޅޭއްލެވުމާއި، މޫނުގައި ތަޅައި، ހެދުން ފަޅައި އިސްތަށިގަނޑު ހޮޅައި، ނުވަތަ ބޮޑުގެ އިސްތަށިކަށް ބާލައިގަތުމާއި، ތިމާގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް ބަދު ދުޢާ ކުރުންފަދަ ކަންތައްތަކީ ޢަޛާބުކުރައްވައިދޭ ކަންތައްކަމުގައި ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1657– عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ".

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މައްޔިތާގެ މައްޗަށް އަޑުގަދަކޮށް ރޮއިލުމުގެ ސަބަބުން، އޭނާގެ ކަށްވަޅުގައި އޭނާއަށް ޢަޛާބުދެއްވޭއެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "مَا نِيحَ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަޑި (ބޯނިޔާއި ފުސްޓިފުގެ) އެނގޭ ރިވާޔަތެއްގައިވޭ، {މައްޔިތާގެ މައްޗަށް އަޑުގަދަކޮށް ރޯއި ހިނދަކު އޭނާއަށް ޢަޒާބުދެއްވޭ} ކަމުގައެވެ.

1658- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ދިރުމާ މަރުވުމުން) ތިމާގެ ކޯނުގައި ތަޅައި، ހެދުން ފަޅައި، ޖާހިލިއްޔާގެ ގޮވުމަކުން ގޮވައި ހަދައިފި މީހަކީ، ތިމަންމެންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްނޫނެވެ.} (އެބަހީ: އެއީ، ތިމަންމެންގެ ފުސްޓިދުގެ ގޮތްމަގުގައިވާ މީހެއްނޫނެވެ. "ޖާހިލިއްޔާގެ ގޮވުމަކުންގޮވުން" އެއީ ބަސްތަކުގެ މާނައެވެ، އެ ހުރި ހިތާމައެއްގެ ބޭނުކަމެވެ. އެ ކުރިއްސަބަ އިވާލުހައްކި މަރާވެ. އަނބިން ހުވަފެންކަމުގައި މަރާވެ. މިފަދަ ބަސްތައް ގޮވައި، ހަޅޭއްލަވައި ގޮވުމެވެ.)

1659- وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: وَجِعَ أَبُو مُوسَى الأَشْعَرِيُّ ﷺ، فَغُشِيَ عَلَيْهِ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ امْرَأَةٍ مِنْ أَهْلِهِ، فَأَقْبَلَتْ تَصِيحُ بِرَنَّةٍ، فَلَمْ يَسْتَطِعُ أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهَا شَيْئًا، فَلَمَّا أَفَاقَ، قَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ بَرِيءَ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، بَرِيءَ مِنَ الصَّالِقَةِ، وَالْحَالِقَةِ، وَالشَّاقَّةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ އާމިރު) އަބޫބުރުދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ތިމަންގެ ބައްޕާ) މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީގެފާނަށް އާރާސްކަންފުޅެއް ޖެހުނެވެ. ފަހެ، އެކަމުގެ ސަބަބުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހޭފުށްފިލުނެވެ. (އެވަގުތު) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުއޮތީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންކުރެ އަންހެނެއްގެ ދަށްގަ މަތީގައެވެ. އެހިނދު، އެ ކަމަނާ ގަދައަޑުން ރޮއިގޮވައިކިޔަން ފެށީއެވެ. ނަމަވެސް (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހޭފުށް ނެތުމާއެކު) މަނާކުރެއްވުމަށް ނުކުޅެދުނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ހޭފުޅުލެއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެ ކަމަކުން ބަރީއަވެވަޑައިގެން ކަމަކުން ތިމަންވެސް ބަރީއަވެގެންވެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މުސީބާތުގެ ވަގުތުގައި ހަޅޭއްލަވައި ގޮވާ އަންހެނުންނާއި، އެފަދަ ވަގުތުގައި ބޮ ބާލައި، ހެދުމަ ބޮލުގެ

އިސްތަށިތައް ކޮށާއި، އަމިއްލަ ހެދުން ފަޅައި ހަދާ އަންހެނުންގެ ކިބައިން ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަރީއަވެވަޑައިގެންފައެވެ."

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީޘްގައިވާ "އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިރުމުގޮތީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ އުނގުމުގެ މަތީގައެވެ." މި ޖުމްލައިގައި އެބުނާ ބާކަނބަލަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން، އުއްމު ޢަބްދު، ސަފިއްޔާ ބިންތު ދޫމާ ކަމަށް އަލްއިމާމުއްސުޔޫޠީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ "އައްތަވްޝީޙު" މިނަސްބަތުން ގޮތުގައި ލިޔުއްވާފައި ވެއެވެ. "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (504/4) ން ނަގައިފައި،

މިތަނުގައި މުސީބާތުގެ ވަގުތުގައި ހަޅޭއްލަވައި ރޮއިހަދާ އަންހެނުންނާއި، އެފަދަ ވަގުތުގައި ބޯ ބާލައި، ނުވަތަ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ކޮށާއި، އަމިއްލަ ހެދުން ފަޅައި ހަދާ އަންހެނުންގެ ވަރަކަ އައިސްވެފައިވަނީ، އެއީ ޖާހިލިއްޔަތު ދުވަސްވަރުގެ އަންހެނުންގެ އާދައަކަށް ވެފައިވީ، ފިރިހެނުންނަށްވުރެ އަންހެނުންނަކީ މުސީބާތްތަކުގައި ކެތްތެރިކަން ކުޑަ ބަޔަކުކަމުގައިވާތީއެވެ. ކަމަކީ އަންހެނުންނާ އެއްފަދައިން ފިރިހެނުންނަށްވެސް ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެކެވެ. "މިރްޤާތު")

1660- وَعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟިﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަލްމުޣީރާ ބިން ޝުޢުބާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އަޑު ތިމަންނަ އަހާފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އެ މީހެއްގެ މަރުވުމުން ނިޔާޙަތް ގަދަކޮށްގެން ރޮއި ހަޅޭއްލަވައިހަދައިފިނަމަ، އޭނާގެ މައްޗަށް ނިޔާޙަތްކުރުމުގެ ކަމަށްޓަކައި ޤިޔާމަތްދުވަހުން، އޭނާއަށް ޢަޛާބުދެވޭނެއެވެ.}"

(ޝަރަޙް: ޖާހިލިއްޔަތުގައި ބައެއްމީހުން މަރުވުމުގެކުރިން، އޭނާ މަރުވުމުން ނިޔާޙަތްކުރުމަށް، ނުވަތަ ގަދައަޑުން ހަޅޭއްލަވައިގެން ދިރިތިބިމީހުންނަށް ވަޞިއްޔަތްކުރަން ހަދައެވެ. އެއްވެސްމީހަކު މަރުވުމުން، ނިޔާޙަތްކުރުމަކީ އިސްލާމްދީނުގައި ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެކެވެ. މުސްލިމުންނަކީ މިހާރު އެފަދަ ވަޞިއްޔަތްތަކެއް ކުރާނަމަ، މަރުވުމުން، އޭނާގެ އަހުލުވެރިން ނިޔާޙަތް ހަދައިފިނަމަ އެކަމަށްޓަކައި ޢަޛާބުދެވޭނެކަމުގެ އިންޒާރު މިޙަދީޘްގައި ދައްކަވައިދެއްވާފައެވެ. "މިރްޤާތު")

1661– وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ، نُسَيْبَةَ ــ بِضَمِّ النُّونِ وَفَتْحِهَا ــ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَخَذَ عَلَينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ البَيْعَةِ أَنْ لاَ نَنُوحَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''ރަޙްމަ اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އުއްމު ޢަޠިއްޔާ، ނުސައިބާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މި ނަން، ނޫނުގެ އުބުފިލިއާއެކު ނުވަތަ ނޫނުގެ އަބަފިލިއާއެކު ވެސް ކިޔެއެވެ. (އެބަހީ: ނުސައިބާ ނުވަތަ ނަސީބާ މިހެންނެވެ.) އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ ކިބައިން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބައިޢަތު ހިއްޕެވިއިރު، މަރުޙޫމާގެ މައްޗަށް ރޮއިހަރި ނުހަޅޭއްލެވުމަށް، ތިމަންމެންގެ ކިބައިން ޢަހުދުކަށަވަރުކުރެއްވިއެވެ.}''

1662– وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أُغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ ﷺ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ تَبْكِي، وَتَقُولُ: وَاجَبَلاَهُ، وَاكَذَا، وَاكَذَا: تُعَدِّدُ عَلَيْهِ. فَقَالَ حِيْنَ أَفَاقَ: مَا قُلْتِ شَيْئًا إِلاَّ قِيلَ لِي: أَنْتَ كَذَلِكَ؟". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''ރަޙްމަ اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ބަޝީރުގެ ދަރިކަލުން އަންނުޢުމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ރަޙްމަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދުاللَّهِ ބިން ރަވާޙާ އާޚިރުކަންކުރުމުގައި ހޭނެތިގެންވިއެވެ. ފަހެ، (އެކަމަނާ) އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުޚްތި، ޢަމްރާގެ ދަރިކަނބަލުން ރޮއިގަންނަވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވަމުން ގެންދިޔައެވެ. ''ހޭ (މަތިވެރިކަމުގައި) ފަރުބަދައެއްފަދަ އަޚާއެވެ. އަދި މިފަދަ މިފަދަ ބަސްތަކުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ މަތިވެރިކަން ބަޔާންކުރައްވައިގެންނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ހޭއަރުއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭބުނި އެއްޗަކީ ކޮންމެ ބަހެއް ބުނުމުން، ތިމަންނާއާ ސުވާލުކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާއީ، ހަމަ އެފަދަ މީހެއްތޯ ހެއްޔެވެ؟''

1663– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: اشْتَكَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ ﷺ، شَكْوَى، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ، وَجَدَهُ فِي غَشْيَةٍ، فَقَالَ: "أَقَدْ قَضَى؟ قَالُوا: لاَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَبَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَكَوْا، قَالَ: "أَلاَ تَسْمَعُونَ؟ إِنَّ اللَّهَ لاَ يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ، وَلاَ بِحُزْنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا" ــ وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ ــ "أَوْ يَرْحَمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''ރަޙްމަ اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

ސަޢުދު ބްނު ޢުބާދާގެދަރިކަލުން (އަންޞާރުންގެ ޒުޢަމާއެއްވީ) ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް ކަލޭގެފާނުގެ ބާރު ބައްލަވައިލެއްވުމަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުގައި، މާތް اللهُ، އެ އެންމެ ބޮކަޑުނަނަން ރައްސުވެރިކަމާއި އަބަދުއްރަޙްމާން ބޮޑު އަވަހުގެފާނާއި، ސަޢުދު ބޮޑު އަބަދުވަޞީލުގެފާނާއި، އަބަދު اللهِ ބޮޑު މަސްއޫދުގެފާނު ވެސް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަން (އެ ބޭކަލުން) ވަދުވަޙީކުރެއްވި ހިނދު، އެ ކަލޭގެފާނު އެންމެ ހާމަކޮށްލެއްވިއެވެ. ފަހެ، (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވީ ހެއްދެވީ؟} އެއުރެން ދެންނެވިއެވެ. ނުނަކައެވެ. އާ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބާރުކަލޭ ދަރުވަޢީގެން) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޔަޤީނު ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޔަޤީނުކުރެއްވި ދުވަހު، އެހެން މީސްމީހުން ވެސް ނަހަމަކުރިއެވެ. އެހިނދު ބަދުރުގައި ކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އަޅައިގަތުމަށް ހުކުރުއެއްވީތޯ؟ ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮޑީން ކަރުނަތެރިކަމުގެ ކަލާނގެ، ހުވަޔަ ހިތަށް ޓެބީ ކުރުމުގައި، މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ ބަދަލުދެއްވާނީ ހަޤީޤަތުގައި ހެޔޮވީ. ނަމަވެސް، އެކަލާނގެ ބަދަލުދީއްވާނީ މިޔާރުކުރެއްވިއެވެ.} މިހެން ބަދުރުކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ދުޢާގަނޑު އިސްލާމްގެ ކުރެއްވިއެވެ. (އެދި ބަދުރުކުރެއްވިއެވެ.) ހުވަޔަ ރަޙްމަތްތަކުގައި ވެސް (މިއާ ހުރިއެވެ.)}"

(ނޯޓް: މި ބަދުރު މިގެ ކުރިގަޔަސް "އަޖުގަދަކަން ހަވާލުކުރުމާނަލައި، މައްޗަށްގެ މައްސަލަ ބަޔާން ހުކުމުގެ ހަނދުމަވުން ބޮޑު" ގައި (ބަދުރު ނަންބަރު: 926) ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. މިއީ އަޙްކާމާއި ފުޅުގައި ޢުލަމާގެ ވަރަށްގާ ބަދުރުކުރެއްވެވެ. ސަރަހައްދު ބޮޑުކަމުގައި މި ބަދުރު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ، ކިތަބުތަކުގެ ފޮތުގައި، "މައްސަލައެއް ކުރިމަތިގަނޑު" މި ބާބުގައި އެކަށައިފައެވެ. އަލްބުޚާރީގެ އާދައިގެމަތީން، މަރުޙަލާ ގުޅުންހުރި އެހެން ބާބުގައި ރިވާކުރައްވައިފައި ނުވެއެވެ. މުސްލިމު ވެސް ރިވާކުރައްވައިފައިވާ، ކިތަބުތަކުގެ ފޮތުގައި، "މައްސަލައެއް ކުރިމަތިގަނޑު" މި ބާބުގައެވެ. މި ދެ ފޮތުގައި ވެސް މިއުން ބަދުރުގައި މި ބަދުރު ރިވާކުރައްވައިފައި ނުވެއެވެ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ، ރިޔާޟުއްޞާލިޙީންގެ ދެ ބާބެއްގައި މި ބަދުރު ގެނައިމައިވޭ، މި ބަދުރު ރިވާވެފައިވާ އަސްލު މަސްދަރުތަކުގައި ވާހަކަ ދޭހެން އެއްކަމަށް ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ، މި ބަދުރުގައެވެ. މިގެ ކުރިން، ބަޔާންކުރައްވައިފައި

ވާއިރު، ހަޑިހުޅު ކިޔައިދޭ އިބާރާތް، އެ ދުވަސްވަރުގެ ޖާހިލުންގެ ވާހަކަ (އެބަހީ: ސަވާރީގެ ބޮޑުކަމާ އެއްވަރަށް މުޞީބާތް) އެއްގޮތަށް ނުކިޔެވެ. “މުތަފަޤުން ޢަލައިހި”)

1664– عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا، تُقَامُ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَعَلَيْها سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ، وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ރަޟިﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމާލިކުލް އަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނިޔާހިތާމަ ބުނާ އަންހެނާ (އެބަހީ: މަރުވެދިޔަ މީހަކަށް އަޑުގަދަކޮށް ރޮއިހަދާ އަންހެނާ) މަރުވުމުގެ ކުރިން ތައުބާ ނުވެއްޖެނަމަ، ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާ (މަރުކަލުގެ މައްޗަށް ބާރަށް ގިނަގުނަ ހަރުގަތްކިލަ ގޮއްވާލެވޭ ލަގެޑިކުރި، ކަހިވެރިކަމުގެ ގަމީހެއް ލައިގެން ތެދުކުރެވޭނެއެވެ.}“

1665– وَعَنْ أُسَيدِ بْنِ أَبِي أُسَيدٍ التَّابِعِيِّ عَنِ امْرَأَةٍ مِنَ الْمُبَايِعَاتِ قَالَتْ: كَانَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَعْرُوفِ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ لاَ نَعْصِيَهُ فِيهِ: "أَنْ لاَ نَخْمِشَ وَجْهًا، وَلاَ نَدْعُوَ وَيْلاً، وَلاَ نَشُقَّ جَيْبًا، وَأَنْ لاَ نَنْشُرَ شَعْرًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: “(ރަޟިﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ) ތާބިޢީ ބޭފުޅެއްކަމުގައިވާ އުސައިދު ބުނު އަބޫއުސައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަތްޕުޅުގައި ބައިޢަތުވެއްޖެ ބޭކަނބަލުންނަށް ބޭކަނބަލެއްގެ ކިބައިން އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ އަށް ޢަހުދުވެވަޑައިގަތުމަށް އެދިވަޑައިގަތް މަޢުރޫފު ކަންތައް ތަކުގެ ތެރެއިން، ޢަހުދުވެވަޑައިގަތް މާތްކަމެއްގައި ބޭއަމުރު ނުވުމަށް އެ ކަލޭގެފާނު ބައިޢަތު ހިއްޕެވީ، ކަންކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިގައި، (މަރުވެދިޔައިމީހާ ނިޔާވުމުން ރޮވުމުގެ ގޮތުން) މޫނުގައި ވަޅިއަޅައި ނުކޮށުމާއި، އެކަމުގެ ތެރޭގައި ހަޑިހުޅުކޮށް ގޮވައިނުލުމާއި، ދުންމުކުރުކޮށްލާ ނުކުޅުމާއި، ގަމީހުގެ އިސްތަށިގަނޑު ނަގައި ނުލާހުން ވެއެވެ.“

1666– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ بَاكِيهِمْ، فَيَقُولُ: وَاجَبَلاَهُ، وَاسَيِّدَاهُ، أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ إِلاَّ وُكِّلَ بِهِ مَلَكَانِ يَلْهَزَانِهِ: أَهَكَذَا كُنْتَ؟". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: “ރަޟިﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން،

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު މަރުވުމުން، އޭނާގެ މައްޗަށް ރޮވިގެން އޭނާގެ ގޮތުގައި ކޮށްލެވިދާނެގެން އޭ (އަހުރެމެންގޭ) ފަރުބަދަ (އެއްފަދަ ހަރުކަށިކަމާއި ރާނަގަތް މީހާ) ހާއެވެ! އޭ (އަހުރެމެންގޭ) ސައްޔިދާއެވެ. ނުވަތަ މިހެން ފަދަ މި ބާވަތުގެ ބަސްތައް ކިޔައި ހަޑިކަމުގައި ފަސިހަލަ، އޭނާއަށް (އެބަހީ: މައްޔިތާއަށް) ދެ މަލާއިކަތުން ކަނޑައަޅުއްވާ ހުއްޓެވެ. އެބަކަމުން، އޭނާގެ ފުޅަމުގައި ގޮސްދުރުން ޖަހައިލާ ހުއްޓެވެ. އަދި އައްސަވާށެވެ. ތިބާއަށް ކުށެއް ނުކުރާށެވެ! ކަލޭއަކީ ހަމަ، އޭ ބުނާފަދަ މީހަކީ ހެއްޔެވެ؟}“

1667– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި (އާދަމުގެ ދަރިންގާ) ދެ ކަމެއް ވެއެވެ. އެއީ، އެ ދެ ކަމުގެ ސަބަބުން މީހާ ކާފިރުވެދާނެ ކަމެކެވެ. (އެއީ) މީސްތަކުންގެ ނަސަބަށް ޢައިބުކުރުމާއި، މައްޔިތާގެ މައްޗަށް ނިޔާބަހެއްކުރުމެވެ.} (އެބަހީ: މީހާ މަރުވުމުން އަޑުގަދަކޮށް ރުއި، ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އަންނައުން ފަޅައިލުމެވެ.“

(ނޯޓް: މި ބާބުގައި އައިސްފައިވާ ގިނަ ހަދީޘްތަކުގައި އަންގަވައިފައިވާ ގޮތުގައި، މީހަކު މަރުވުމުން އަޑުގަދަކޮށް ރުއި، އަންނައުނާއި ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ފަޅައިލުމާއި، މައްޔިތާއަށް ތަޢުރީފު ބަދުއްދޭ ކިޔުމަކީ. މިއިން އެނގެނީ، މައްޔިތާގެ މައްޗަށް އަޑުގަދަކޮށް ރުއިރުން އިސްލާމްދީނުގައި ހަރާމްކަމެއްކަމުގައިވާކަން، އެ ކަމުގެ ގޮތުން ބޮޑުކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ކުރިން، ޖާހިލިއްޔަތުގެ ޒަމާނުގައި މީހުން މަރުވުމުން، އެބައިމީހުންގެ މުޑުދާރުކަމަށް، ހިތާމަކޮށް، އަޑުގަދަކޮށް ރުއިރުމާއި، މުސީބަތުގެ އާދައެކެވެ. އެދުވަސްވަރު، މައްޔިތުންގެ ގޮތުގައި އުޅުނުހަމަ ހުރިއަދު އަންހެނުން އުޅުނުކަމުގައިވެއެވެ.

މި ބާބުގައި އައިސްފައިވާ ހަދީޘްތަކުގެ މާނައާމެދުގައި އިޚްތިލާފްވެރިވެވަނީ، ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ހިއްޓަވާފައެވެ. އިޚްތިލާފްވެރިވެވަނީ މި ބާބުގެ ދަލީލުތަކެވެ، އެ މިހާރު ދުނިޔޭގައި ހުރި، އޭނާ މަރުވުމުން ނިޔާބަހެއް، ގަދައަޅުން ހުއްޓުވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްފައި ވާނަމަ، އަދި އެ ވަޞިއްޔަތް ފުރިހަމަކުރުމުގެ ބަދަލުން

ޚިޔާރުކުރަނަމަ، މި ބަޔާންކުރެވުނު ބަރަކާތްތަކާއި، މައްޔިތާއަށް ހަގުބުދުއްވާން ކަމުގައެވެ. ނަމަވެސް، އޭނާގެ ވަޞިއްޔަތެއް، އެދުމެއްނެތި، ބަރަކާތުން ޚިޔާރުކުރުމަކީ، އެކަމުގެ ސަބަބުން މައްޔިތާއަށް ހަގުބުދުއްވާން ކަމެއްނޫނެވެ. އެއީ ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ (الزمر: ٧) މާނައީ: "އަދި ފާފަވެރި އެއްވެސް ނަފްސެއް، އެހެން ނަފްސެއްގެ ފާފައެއް ނުއުފުލާނެތެވެ." މި އާޔަތުގައި މާތް الله އަންގަވައިފައިވާ އެވާފަދައިންނެވެ. އަދި މިހާރުގައިވެސް، ނިޔާބަތް، އަދުޢާކުރުން ޚިޔާރުކުރަނީ އެއްޗެހިކަން ވެސް ކުރުން ޖަނަވަރުކަމެއް ނޫނެވެ.

ބަލާއިރު ބާކީވާނީ ނަފުރުގައި، މި ބަޔާންކުރެވުނު މައްޔިތާއަށް ހަގުބުދުއްވާންކަމަށް އަންގަވައިފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މައްޔިތާގެ އަހުލުވެރިން، އޭނާގެ މައްޗަށް ގެރިއަދުން ޚިޔާ ހިމަނަލައިރާއްޖެ އެހާއަށް އެވެ، އެކަމުގެ ސަބަބުން މައްޔިތާގެ ހިތްދަތިވުން ކަމުގައެވެ. އިބުން ޢުމަރުއްޔަބިރީ ވާއި އެހެން ބައެއް ބާކީވުން ދަކުރައްވާގޮތަކީ، މިއެވެ. އަލްހާފިޡު ބަދަރުއްދީން މިކަމުގެ ދަކުރައްވާފައިވާ ފަދަ ހިތްދަތިކަމެއް އެހެން މުޙާސަބާ ބަލަ، ޚިޔާރު މިބައިންފަދައިން ބައެވެ.

"ތަލްޚީޞު ފާތިޙާ" (503/4) އިން ނަކަލުކޮށްފައި، "މުފީދު")

* * * * *

303- ކާހިނުންނާއި ނުޖޫމީ އިލްމުވެރިންނަށް މީހުންގެ ބަސްދޭޖޫތުކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކާހިނުންނާއި، ނުޖޫމީ އިލްމުވެރިންނާއި، އަތްބަލާމީހުންނާއި، ރަމަލާއި، ފާލުބަލާ މީހުންނާއި، އަނބިރިޔާގެ ނުވަތަ ގަރަންފުކާއި އެއްޗައި، ދުރިސްޓޫފަސްޓީ ފެއްސައިޗުމަންފަރު، އަސްޓްރޯ ދިރި ދިމާއެއްގެ ސަލަބަން، ސުންފާކަން ނުވަތަ ބާއްޖަވެރިކަން އުނގެނިގެންވާކަމަށް ބުނާ މީހުންފަދަ މީސްމީހުންގެ ގާތަށް ކަންކަން އޮޅިގެން ދިއުމާއި، އަދި ކަންތައްތައް ސުވާލުކުރުމާއި، އެފަދަ މީހުން ބުނާ ބަސް ޤަބޫލުކުރުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1668– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَأَلَ رَسُولَ اللَّه ﷺ أُنَاسٌ عَنِ الْكُهَّانِ، فَقَالَ: "لَيْسُوا بِشَيْءٍ" فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَا أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ، فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ، فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللّٰهُ، އާ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވެ ޙާއިޝާތުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ކާހިނުންގެ ކަމަށް ގޮސްއުޅުމާމެދު ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބައެއްމީހުން ސުވާލުދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ އެއްވެސް ބައެއް ނޫނެވެ.} (އެބަހީ: އެއުރެންނަކީ، ޤަބޫލުކުރުން އެކަށީގެންވާފަދަ ވަރަކަށްއެކަ ބައެއް ނޫނެވެ.) ފަހެ، އެ ބައިމީހުން ދެންނެވޫއެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެބައިމީހުން ބައެއްފަހަރަށް ބުނާ ބަސްތަކެއް ދިމާވެފައި ވެސް ހުރެއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެފަދަ ބަސްތަކަކީ، (ޣައިބުގެ ވަޙީކަންކުރާ) ޙައްޤުން އަޑުއަހައިގަންފައިވާ ވާހަކަތަކެވެ. އަދި އެ ޖިންނީ އޭނާގެ އެހީވެރިޔާގެ ކަންފަތަށް އެ ބަސް ވައްދައެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އޭގެ ތެރެއަށް ސަތޭކަ ދޮގު އެއްކުރައެވެ.} (އެބަހީ:

ކާހިނުންނާއި ރަމަލުބަލާ މީހުންގެ އެކުވެރި ޖިންނީން ވާހަކައެއް ހޯދައިގެން ގެނެސް އެބައިމީހުންނަށް ކިޔައިދިނުމުން، އެބައިމީހުން އެ ވާހަކަތަކުގެ ތެރެއަށް ދޮގުތައް އެއްކޮށް މީސްތަކުންނަށް ދިއްވައެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ لِلبُخَارِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي العَنَانِ، وَهُوَ السَّحَابُ، فَتَذْكُرُ الأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ، فَيَسْتَرِقُ الشَّيْطَانُ السَّمْعَ، فَيَسْمَعُهُ، فَيُوحِيهِ إِلَى الْكُهَّانِ، فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ".

އަދި ބުޚާރީގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. “(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި) ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވި މަލާއިކަތުން އަޑު އެއްސެވިމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، މަލާއިކަތުން ވިލާގަނޑުގައި ފައިބާވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި އުޑުމަތީގައި ނިމިފައިވާ (ބައެއް) ކަންތައްތަކުގެ ވާހަކަ، އެ ބޭކަލުން ދައްކަވައެވެ. ދެން، (އެހެރީ ވަހުތަކުންނާ) ޝައިޠާނުން ސިއްރުން އެ ވާހަކަ އަޑުއަހައި، ކާހިނުންނަށް ކިޔައިދެއެވެ. ދެން، އެބައިމީހުން އޭގެތެރެއަށް ސަތޭކަ ދޮގު އެއްކޮށްލައެވެ.}“

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘްގައި އުޅުނު ވަހުކަންނާ ޝައިޠާނުން، ބައެއް ވާހަކަތައް ސިއްރުން އަޑުއަހާލަމުން އައިސްފައި މިވަނީ، އިސްލާމްދީން ފެށުނުއްވުމުގެ ކުރީގެ ވަގުތުއެވެ. އިސްލާމްދީނާއިގެން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ފެނުއްވައި، ކިޔަވިދެއްވާން ބޭއްވުމުގައި އެއްވެރުން، އެ ޝައިޠާނުންނަށް ކުރިންނަށް ލިބޭ ފުރުޞަތުގައި، މުޅިން ގެއްލިގެއްޖެއެވެ.

“ދުމަތުރީދު”)

1669– وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيدٍ، عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ وَرَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، فَصَدَّقَهُ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޞަފިއްޔާ ބިންތި އަބޫ ޢުބައިދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވާ އަދި މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބައެއް އަނބިކަނބަލުންގެ ކިބައިން އެ ކަލާނގެ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޢައްރާފެއްގެ ގާތަށް (އެބަހީ: ފަލިބަލާ ކަންތައް އެނގޭކަމަށް ދައުވާކުރާ މީހެއްގެ ގާތަށް) ގޮސް،

އޭނާގެ ގޮތުން ކަލޭގެ އަޑުއިވިގެންނެވިކަން އަހައި، އޭނާ ބުނާއެއްޗެއް ޤަބޫލުކުރެވިއްޖެ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ސާޅީސް ދުވަސް ވަންދެން އޭނާގެ ނަމާދު ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ.}"

(ޝަރަޙް: ޖާހިލިއްޔަތުގެ ޒަމާނުގައި، އަރަބިންގެ މީހުންނައި، ރަމަލުޖަހާ މީހުންނައި، ތަރިތަކުގެ ޢިލްމު ގުޅުވައިގެން އިލްހާމުކަންކަން ވާހަކަދައްކާ ބައި މީހުންނައި، ފާލުބަލައިގެން މި ބާވަތުގެ ކަންތައްތައް އެބައިމީހުން ކުރަމުން ގެންދިޔަކަން ބުނެ، މިސްކީނުންނަށް އުނގަންނައިދެނީ ކާހިންވެރި މީހުން ހިފެހެއްޓުމާއި ގުޅިގެން ރަމަލު ޖަހައިގެން އިލްމުފޮރުވިފައިވާ ކަންތައްތައް ވިދާޅުވިއެވެ. މިފަދަ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަންކަމުގައި އިލްމުގެ ފާރާން ލައްވައިގެން އެ ކަން ކުރެއްވޭ މިހެން ވެސް މަޤްބޫލުކުރެވުނެވެ. މިސާލަކަށް، ޤުރުސްއާނީ ނުވަތަ އަސްބާބުން، ޙަރަސްކާތް، ނުވަތަ ރަޙިމުބުދުން ފަދަ ކަންކަމެއް މިއަދުގެ ޤުދުރަތުގެ ކަމެއްގައި ވަނީ ވަރަށް މަދުބަޔަކު ކަންކަމުގައިވެފައިވެއެވެ. އެފަދަ ކަންކަމެއް މިސްކީނުން އުނގެނި، ދަސްކުރާ ޢިލްމުގެ ގޮތުގައި ބެލެވެއެވެ. އެއީ ޢިލްމުކަމުގައި ބުނީ ނަމަވެސް، ކުރެވޭ ޢިލްމެއް އުނގެނުން ފެއްސިއްޖެ ނަމަ ދުވަހެއް ނުވެއެވެ. މިސާލަކަށް ޢިލްމުއްނުޖޫމްގައި ބައްޓަން ކުރެވޭ ސިޔާސީ ބަދަލުން ޢިލްމާ ތަރީޚަށް ބަލާފައިވެއެވެ. އަދި އެއީ، ބަލާއި ތަރުތީބުގެ ޝަރުޢީގައި ހިޔާލު ކުރުމުގައި ފެއް ވަކި އަންގަވައިދިނެވެ.

ޖާހިލިއްޔަތުގެ ގޮތުން ކަލޭގެ އަޑުއިވިގެންނެވިކަން ސުވާލުކުރުން، އޭނާ ބުނާ ބަސް ޤަބޫލުކުރިއަސް، ސާޅީސް ދުވަސް ވަންދެން އެ މީހާގެ ނަމާދު ޤަބޫލުނުކުރައްވާނެކަމަށް އަންގަވައިދެއްވާފައިވެއެވެ، މިކަމަކީ ކާހިނާ ބައްދަލުކުރުމުގެ ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. "މުސްލިމް")

1670– وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ الْمُخَارِقِ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الْعِيَافَةُ، وَالطِّيْرَةُ، وَالطَّرْقُ، مِنَ الْجِبْتِ".

(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ) وَقَالَ: الطَّرْقُ: هُوَ الزَّجْرُ، أَيْ: زَجْرُ الطَّيْرِ، وَهُوَ أَنْ يَتَيَمَّنَ أَوْ يَتَشَاءَمَ بِطَيْرَانِهِ، فَإِنْ طَارَ إِلَى جِهَةِ الْيَمِيْنِ تَيَمَّنَ، وَإِنْ طَارَ إِلَى جِهَةِ الْيَسَارِ تَشَاءَمَ: قَالَ أَبُو دَاوُدَ: "وَالْعِيَافَةُ": الْخَطُّ.

قَالَ الْجَوْهَرِيُّ فِي "الصِّحَاحِ": الْجِبْتُ كَلِمَةٌ تَقَعُ عَلَى الصَّنَمِ، وَالكَاهِنِ، وَالسَّاحِرِ وَنَحْوِ ذَلِكَ.

މާނައީ: "ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިވާ ޤަބީޞާ ބިން މުޚާރިޤުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ

ބަޔާންކުރެއްވިއީ ތިމަންނާ އަޑު އެއްސެވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {އަކަ ކުރަހައިގެން ފޮރުވާލުމާއި، ދުނިޔެއާ އުދުހިދާގޮތުން ސުވަރުގެކަން ޒަވާލުކުރުމާއި، ދުނި އުދުއްސައިގެން ފޮރުވާލުމާއި، މިކަންތައްތަކަށް، ސަހީފާގެ ރަސޫލުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ބަރާތު ކަންކަމެވެ.}

އަލްއިމާމުއަންނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މިއީ ޙަސަނު ސަނަދަކުން އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އަބޫދާވޫދު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އަލްބަޣަވީ" ގެ މަސްއަލާ، ދުނިޔޭ ސިއްސުވުމެވެ. އެބަހީ: ދުނިޔެއާ ސިއްސުވައިފިމުން، އުދުހިގެންދާ ދިޔުމުން ބައްޓަންވެރިކަން ނުވަތަ އަބައްޓަންވެރިކަން ކަނޑައެޅުމެވެ. އެ ދުނިޔެ އުދުހިގަތީ ކަލާނގެފަރާތުން ހިނގައްޖެނަމަ، ބައްޓަންވެރިކަމަށް ޒަވާލުކުރުމާއި، ވާގިފަރާތުން ހިނގައްޖެނަމަ އަބައްޓަންވެރި، ސުވަރުގެއަށް ޒަވާލުކުރެވެއެވެ. އަބޫދާވޫދު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަލްއިމާމަތު" ގެ މާނައަކީ، ތަނބުކަމެއް ކުރެވުނެވެ. (އެބަހީ: ފޮރުބަލައިގެން ބަޔާއި މިހެން ތަނބުކަމެއް ކުރަހައި، ވަޢުދުތަކުން އެތަނބުކަމެއް ކަނޑައި ހުރުމަށް ނިސްބަތްވެ ނަފީޖެއްސަ، ނިސްބަތްވެ ވަހި ކަލާމް އެޖެންހިޔަކަން ބުނާ ބުނެވެ.)

(އަހަރެ ބަހުގެ އިމާމުއަބޫދާވޫދު އިސްލާމީ ބުނު ބައްލާހު) އަލްޖަޒުރީ، އެ ކަލާމުގެ "އައްސިޔާދު" މި ނަސްރިލާހު ޖަރީރާ ކުރުއްވައިފައިވެއެވެ. "އަލްޖަބުރު" މިއީ ބުރަހާއި، ކަރިނުންނަހާއި، ސިޔާރަތްތެރިންނަހާއި، މި ނުނަސް މިބާވަތުގެ ތަކެއްޗަހާއި މިސްމިރުނަން ނިސްބަތުކުރާ ބަހެކެވެ."

(ނޯޓު: އަޅުގަނޑުމެންގެ ތަރުގަމާ ވެސް މި ބާވަތުގެ ހުރިހާ ދިފާޢީކުރުމަށް މަދުއްނަނާ. ގޮތްޕަރާ ޢިލްމުކުރާކަށް، ނަބަވީ ބަގަންތަކަށްވެސް ކިޔުމަކީ ސުންނަތުގެ ކަމާއި، ކަށި ބަޔަކު ހަރަސްކުރުމުން ދަރަ ގޮތްގޮތް މުދުވެރިވާކަމަށް ވަދުވެރިކަމާއި، ހަރަކާތް ބަހުރު ގަނަވަނު ތޮގެގޮތުން ވެސް މިޒަރަ ކަންތަކެއް ދުދުވެރިވާކަމަށް ވަދުވެރިކަމާއި، އެކިއެކި ކަންކަން ކުރުމަށް ފަރާދަގުމަށް އިޙުވަރުބުރުމާއި، މިހެންގޮސް މި ބާވަތްގެ އަތަށް ކަލަށް ވަދުވެރިކާ މިހެން މި ރައްޔިތަށް ވެސް އެބައޮތެވެ. ނަމަވެސް، މިފަދަ ކަންކަމަކީ ވަދުވެރިން އެއްޗެކަށްވީސް ތަރިކަށް ނުން ކަންތަކެއްގެ ތެރެއިން އިސްލާމްދީނާއި ވަޢައިގެންނެވި، އެނގޭ ތަދުވެރި ސާބިތު މި ވަނީ އިބުރާހީމު

ދެއްވައިފައެވެ. މިބަސްފުޅުގައި ޤަބޫލުކުރުންކަން ދެން ޤަބޫލުކުރަންވީ ކާކު ބުނާ ބަސްތަކެއްތޯ؟
“މުސްލިމު”)

1671- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنِ اقْتَبَسَ عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ، اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ زَادَ مَا زَادَ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيْحٍ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތަރިތަކުގެ ޢިލްމުން މިންވަރެއް (އެބަހީ: ތަރިތައް ފެދުވެރިކޮށް، ގުޅުވިފައިވާ ކަމެއް އަޢިންނިޔާނެކަމަށް ދަލީލުން އޭރުގެ) ދަސްކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއީ، ސިޙުރުގެ ބައިން ބައެއް އުނގެނިއްޖެ މީހެކެވެ. އޭނާ އިތުރަށް އުނގެނުނު ވަރަކަށް (ސިޙުރުގެ ބައިން) ދަސްކުރިއެއްކަމެއް އިތުރުވެއެވެ.}“

(ނޯޓް: މިތާނގައި ނަހީކުރައްވައިފައި މި ވަނީ، ތަރިތަކުގެ ޢިލްމުގެ ބައިން ވަކި ބާވަތެއް އުނގެނުމެވެ. އެއީ، އެ ކަންތައްތައް ދުރުވެރިކޮށް، ހިނގައިދާނެ ކަމެއް، ނުވަތަ ކުރިއަށް އޮތް ތާރީޚަކީ ދުރުވެރިވާނެ ކަމަކަށް ބަލައިހުރުން ޤަބޫލުކުރާ އުނގެނުމެވެ. ނަމަވެސް، އިރުމަތިދާ ތަރިތައް އުފެދިފައިވާގޮތާއި، އޭގެ ދައްކުވާއި، އަރައިއޮއްސުވާއި، އޭގެ ސަބަބުން ވަގުތު ދަނޑުވެރިކަމާއި، މިފަދަ ކަންކަން އުނގެނި ދަސްކުރުމަށް، ފަދައިން ތަރިތަކުގެ ޙާލަތު، ހުއްދަކަންކަމެވެ.

“ދަލީލުލް ފާލިޙީން” (514/4) ން ކުރުކޮށް ނަގައިފައި، “މުސްލިމު”)

1672- وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ ﷺ، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي حَدِيثٌ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ، وَقَدْ جَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بِالإِسْلاَمِ، وَإِنَّ مِنَّا رِجَالاً يَأْتُونَ الْكُهَّانَ؟ قَالَ: "فَلاَ تَأْتِهِم" قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ؟ قَالَ: "ذَلِكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلاَ يَصُدُّهُمْ" قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ؟ قَالَ: "كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الأَنْبِيَاءِ يَخُطُّ، فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ، فَذَاكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި މުޢާވިޔަތު ބިން ޙަކަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللّٰهُގެ ރަސޫލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑަކީ ޖާހިލިއްޔާ ކައިރިގައިވާ މީހެކެވެ. (އެބަހީ: އަޅުގަނޑު އިސްލާމްވީ ގާތްގަނޑަކަށް އަދި މާދަމަ ދުވަހަކު ނުވެއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުމެންނަށް اللّٰهُ ތަޢާލާ އިސްލާމްދީން ނިޢުމަތްތެރިކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންކަހަލަ

ބައެއްމީހުން (އަރިފުސް) ކާހިނުންގެ ގާތަށް ގޮސް ސުވާލުކުރެއެވެ. (މިއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ގޮސް ނުފުދޭނެވެ.} ތިމަންނާ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންކުރު ބައެއްމީހުން (އަރިފުސް) ދޫނި އުދުހިދާ ގޮތުން ސުންޕާކަން ގަބޫލުކުރެއެވެ. (މިއީ ކޮންކަހަލަ ކަމެއްތޯއެވެ؟) ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {އެއީ، އެބައިމީހުންގެ ހިތުތެރޭގައި އުކަޅުގެ ވަހްމަން ހިތުހަމަޖެހުން ލިބިގަންނަ ކަމެކެވެ. އެކަމަކު އެއީން އެބައި މީހުންނަށް ހުރަސް ކަމެއް ނުވާނެވެ.} ތިމަންނާ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެންކުރު ބައެއް މީހުން (އަރިފުސް) ޚަތު ކުރަހައިގެން ޣައިބު ބަޔާންކުރެއެވެ. ބަދަލުދެއްވިއެވެ. {ނަބީބޭކަލުންކުރު ބޭކަލަކު ޚަތުކުރެއްވި ކުރައްސަވައި އުޅުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ޖަހާޚަތުގެބޭނުގައި، އެ (ނަބީ) ކަލޭގެފާނު ކަންކުރެއްވިގޮތާ އެއްގޮތް ކަމެއްކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، އެއީ އެންމެ ރަނގަޅުކަމެކެވެ.}“

(ނޯޓް: ބުނެވުނުގޮތުގައި އެ ނަބީބޭކަލޭގެ ސަލާމްފުޅުއްވި އިދުރީސްގެފާނެވެ. ނަމަވެސް މި ޙަދީޘްގައި ތަފްސީލުކުރަންޖެހޭ ކަމަކީ، އެ ކަލޭގެފާނު އެކަން ކުރުއްވި ގޮތް، ކަށަވަރުކަން އެނގޭ އިންސާނަކު މިއަދު ނެތްކަމެވެ. އެހެންކަމުން، އެ ގޮތުގައި ކުރެވޭ ކަންކުރުކަމަށް، ވަހުމުތަކާއި ޝައްކުތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާވެގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ވުމުން ނުވާ ނުދާނެއެވެ. ”މުޣްނިލްމުޙްތާޖު“)

1673– وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވުމެއްވި އަބޫމަސްޢޫދުލްބަދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވަނީ، ކުއްތާ (ވިއްކައިގެންލިބޭ) އަގާއި، ޒިނޭކުރާއަންހެނާ ހޯދާ އާމްދަނީ އާއި، ކާހިނުންނަށްދޭ އުޖޫރަ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: މި ކަންކަމުން ލިބޭ އެއްޗެއްގެ ބޭނުންކުރުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ.)“

* * * * *

304- ސުންގާކަން ފަޅުވެރިކުރުމާއި،
ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. "މި ބާބުގެ މައުޟޫޢާ ގުޅުން ހުރި ހަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން، މި ބާބުގެ ކުރިން އިސްވެދިޔަ ބާބުގައިވާ ހަދީޘްތައް ހިމެނެއެވެ."

1674– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ عَدْوَى، وَلاَ طِيَرَةَ، وَيُعْجِبُنِى الفَأْلُ". قَالُوا: وَمَا الْفَأْلُ؟ قَالَ: "كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ގައިންގައިއަށް ބައްޔެއްނުފެތުރެއެވެ. އަދި ސުންގާކަމީ ނުބައި ކަމެކެވެ. އަދި މިކަލޭގެފާނު (ﷺ) ފާލަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވެ.} ދެންނެވުނެވެ. ފާލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) ހެޔޮބަހަކަށެވެ.} (އެބަހީ: ރަނގަޅުބަހެއް ބުނުމާއި ކުރެޔާދޭކަން އިވުމެވެ. މިސާލަކަށް، ވަކިކަމަކަށް ގަސްދުކޮށްގެންވަޑައިގަންނަވާނެ، ކާމިޔާބީ ބާއްޖަވެރިކަމަށް އިޝާރާތްކުރާ ޔާރިޙު ފަދަނަމެއްގެ އާދަމެއް ކިޔާ އަޑު އިވުން ފަދަ ކަންކަމެވެ.)

(ނޯޓް: ގައިންގައިއަށް ބައްޔެއް ނޯޔާ ބަޔާންކުރެއްވި ބަސްފުޅުގެ މާނައާމެދު އިޚްތިލާފުވެފައިވާ، އެއްވެސް ބައްޔެއް، އެ ބަލީގެ އަމިއްލަ ޤުދުރަތުން ފެތުރިދާ ކަމެއް ނޫންކަމުގައެވެ. ބައްޔަކީ ބަލިތީ ކޮންމެ ކަމެއް ވެސް އިންސާނުންނަށް ފެތުރިދާނީ، اللهُގެ މަޝީއަތާއި ޙުކުމާއި އެކުގައެވެ، ބައްޔެއް ޖެހިއްޖެނަމަވެސް ބޭނުން ވެސް، އެ ކަމަކީ اللهُ، މަޝީއަތުގެ ދަށުން ވާ ކަމެއް މެއެވެ. އަދި اللهُ، މަޝީއަތުގެ ދަށުން ވާ ކަމެއްގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް އިންސާނަކަށް އެންގެން ނުވާނެއެވެ. ވީމާ، ގައިންގައިއަށް ބައްޔެއް ވަކިގޮތް ފެތުރިދާނެ، އިމާނުގެ ދިމާގައި ބުނެކަމުގެ މަގަކުން އިމާންތެރިވާ ޖެހެއެވެ. ސަބަބަކީ އެންމެގިނަ ބައި ބަލިމަތީގެ ބަލިބައްޔަށް، މިސްކީނުންނަށް ވެސް އަސަރު ކުރެން އަވަސް، ނުރައްކަލަކީ ބޭނުން ބަލިބައްޔެވެ. އެހެން ބައްޔެއް މިހާރު

ޖެހިފައިވާހިނދު، އަނެކަކަށް ވެސް އެ ބަލި ޖެހުނީ، އެއީ ގައިންގަޔަށް އަރާ ބައްޔެއްކަމުގައި ވާޖިބެއް ނޫނެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، އެކަމަށް اللهُ، މިންވަރުކުރައްވައިފައިވާތީ މެދުވެރިވި ކަމުނެވެ. ބަލިބައްޔާމެދުގައި އުސޫލުއްގެގޮތުން މުސްލިމުން ދެކޭގޮތަކީ މިއެވެ.

ބާރުބޮޑިޔަ އުސޫލު އެހެން އެކުވެރިކަ ވެސް، އިސްލާމްދީނުގައި އަންގަވައިފައިވޭ، ބަލިބަލިން ރައްކާތެރިވުމަށް އުޅުއްވާށެވެ. ހުރިހާ ގޮތަކަށް. ހުރިހާ މަންފާއެއްގައެވެ. މިގޮތުން ސާފުތާހިރުކަމުގެ އުސޫލުތަކަށް ތަބާވުމަށް އަންގަވައިފައިވެއެވެ. މިޒަމާނުގެ ބަލާއިރު އިސްލާމްދީނުގައި ގެންގުޅުމަށް އަންގަވައިފައިވާ ސާފުތާހިރުކަމުގެ ނިޒާމަކީ، ދުނިޔޭގެ އެހެން އެއްވެސް ދީނެއްގައި، އެހެން އެއްވެސް ނިޒާމެއްގައި ނެތް ފުރިހަމަ ނިޒާމެކެވެ. ހަށިގަނޑާއި، ފޭރާމާއި، ތިމާވެށީގެ ސާފުކަމެވެ. މިއީ، ކަމުގެ ހުރިހާ ފަރާތަކަށް އިންސާފުކުރަންވީއެއްޗެކެވެ. ހަމައެއާއެކު، އިސްލާމްދީނުގައި އަންގަވައިފައިވޭ، ބައެއް ބާވަތުގެ ބަލިޖެހިފައިވާ މީހުންނާ، ސަލާމަތުން ދިމާ ދިރުން ގައިގައިވެ ނުޖެހޭނެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަޔާތުގައި ވެސް ސާބިތުކޮށްދެއްވާފައިވާ ވަނީ މިގޮތެވެ.

އަލްއިމާމު މުސްލިމާއި އެހެން ބައެއް ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްއެއްގައިވެއެވެ.

كَانَ فِي وَفْدِ ثَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْذُومٌ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ". މާނައީ: “ޘަޤީފުވަފްދުގެ ފަރާތުން ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ގެ އަރިހަށްވަޑައިގެންނެވި ވަފްދުގައި ޖުޒާމްބަލި ޖެހިފައިވާ މީހަކު ހުރެއެވެ. ފަހެ، ނަބިއްޔާ ﷺ އޭނާގެ ގާތަށް މީހަކު ފޮނުއްވައި އަންގަވާފައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާއާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ބައިޢަތު ހިއްޕަވައިފީމެވެ. (އެބަހީ: ތިބާގެ ހިތައިން ބައިޢަތު ޤަބޫލު ކުރައްވައިފީމެވެ.) ތިބާ އެނބުރި (ގެއަށް) ދާށެވެ!}”

އަލްއިމާމު އަލްބުޚާރީ އެ ނޫން އެހެން ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްއެއްގައި ވެއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘް ވިދާޅުވިއެވެ. "فِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ فِرَارَكَ مِنَ الأَسَدِ" މާނައީ: {ތިބާ ސިންގާއަކުން ބިރުގަނެ ފިލާފަދައިން، ޖުޒާމްބަލި ޖެހިފައިވާ މީހާގެ ކިބައިން ތިބާ ދުރުހެލިވާށެވެ.}

އަލްބުޚާރީއާއި އެހެން ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްއެއްގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘް ވިދާޅުވިއެވެ. "إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلاَ تَدْخُلُوهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلاَ تَخْرُجُوا مِنْهَا". މާނައީ: {ރަށެއްގައި ޠާޢޫން ބަލި (ނުވަތަ ވަބާގެ) ފެތުރިފައިވާ

ޚަބަރު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބިއްޖެނަމަ، އެ ރަށަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުވަންނާނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިބި ރަށެއްގައި އެ ބަލި ފެތުރިއްޖެނަމަ، އެ ރަށަކުން ތިޔަބައިމީހުން ނުނިކުންނާނެވެ.}

ޝަވްކާއުންތެރިކަމެއް، މިއީ މިޒަމާނުގެ ކަރަންޓީނު އުސޫލަށް ޢަމަލުކުރުމަށް ފަރަހިގަތުމުގެ މާކުރިން، އިސްލާމްދީނުގައި ގެނެސްދެއްވައިފައިވާ ރައްކާތެރިކަމުގެ ވަރަށް ފުރިހަމަ އުސޫލުތަކެވެ. ހުޅަނގުގެ ޑޮކްޓަރު ރަނގަޅުވާ މިހުން، މިފަދަ އެއްވެސް ކަމެއްގައި އިސްލާމްދީން އިސްނަގައިފައިވާކަން ދަބުދުކުރާކަން ބޭނުމުގެއްސަވެއެވެ.

މި މައްސަލާގައި، އާދެ! ގައިންގަދަންއަރާ ބަލިބައްޔާބެހޭގޮތުން، އިސްލާމްދީން ދެކޭގޮތް ވަރަށް ސާފުކޮށްދީފައިވޭ ބާރުތެރިވެފައެވެ، މާތް الله އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ބާރުކޮށްދެއްވައިފައިވާ ދުވަސްތަކެއްގައި ތަފުސީލުކޮށްދެއްވައިފައިވާ ރަސޫލުގެ ދަރިކޮޅުވެރިޔާ ފަރަސްވަރު ވިޔަފާރިކުރެއެވެ. ރިޢާޔަތް 17 ވަނަ އަހަރު، އެ ކަލޭގެފާނު ސަލާމަތްވާން ކުރައްވާ ދަރުބާރުވެރިކަމުގައި، ސަލާމަތްވާގޮތް ރަސްރަސްކަމުގައި ވެފާ ބަލިމީހުންގެ ފެތުރިފައިވާ ޚަބަރު ލިބިވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރުބާރުވެރި ގޮތުކަށް އެވެއިލާއްވައި، މަދީނާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށް ނިންމެވިއެވެ. އެ ހިނދު، އަބޫޢުބައިދާ ބިން އަލްޖައްރާޙު ވަރަށް އިސް ބާރުކޮށްލުއްވައިވާ އަބޫބަކުރުގެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ.

"ކަލޭގެފާނު ތިޔަ ވަޑައިގަންނަވަނީ، الله ގެ މިންވަރުން ފިލައިވަޑައިގަތުމަށް؟" ޖަވާބުގައި އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އާދޭހެވެ! އަބޫޢުބައިދާ މި ދަނީ، الله، މިންވަރުން ފިލައިގެން ކަމަކުން ސަލާމަތް ވުމަށް އެދިގެންނެވެ، الله މިންވަރުން ފިލައިގެން ކަލޭގެ ބޭބޭގޮތްކުރެވޭ."

މި އިސްލާމްކުރުވުން ބުޚާރީ ތަރުޖަމާކުރެއް، މި ފޮތުގެ 361 ވަނަ ޞަފުޙާގައިވާ، "ބަލި ޖެހިގެންފައި ފެތުރިފައިވާ ރަށަކަށް ދޭތެ އަރައިސްކުރުމަކީ މަކުރުކަމުގެއްޗަކަށް ނަންގަނާފަ ބަޔެ" ގައި (1791 ވަނަ ޙަދީޘް) ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

ބަޔާންވެ ދިޔަ ވާހަކަތަކުން އެނގެނީ، ގައިންގަދަންއަރާ ބައްޔެއް ނަހަކަމަ އިސްލާމްދީނުގައި ދުރުކުރީ، ބައްޔެއް ޖެހުނީ ޖެހުނުހެނީ، الله ގެ މިންވަރުން ވަރިގެންކަމަށް ވާޖިބު އެގޮތުންނެވެ. އެއީ އެ ބައްޔެއްގެ ޖެހުން ފެތުރުވެރިވާ ކަމެއް ނުންކަމުގައެވެ. އެހެންކަމާއެކު ފެށި، ޔައުމު ސަޢުދާއިރުކަމަން ސަލާމަތްކަންދިނުމާއި، ނުރައްކާތެރި ވަބާއެއް ފެތުރި ހިނދު ހުއްޓަ ރައްކާތެރި ފިޔަވަޅުތަކެއް އެޅުމަކީ، އިސްލާމްދީނުގައި އަންގަވައިފައިވާ އުސޫލުކަމެވެ. "ދުރަރުޖުމު")

1675– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ عَدْوَى، وَلاَ طِيَرَةَ، وَإِنْ كَانَ الشُّؤْمُ فِي شَيْءٍ، فَفِي الدَّارِ، وَالْمَرْأَةِ، وَالفَرَسِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ގައިންގައަށްއަރާ ބައްޔެއްނުވެއެވެ. އަދި ސުންބާކަމެއް ނެތް ކަމެކެވެ. އަދި އެއްވެސް އެއްޗެއްގައި ސުންބާކަމެއްވާނަމަ އެ ކަމެއްވަނީ، އަންހެނުންނާއި އަސްގައެވެ.}"

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘް ވެސް ގައިންގައަށްއަރާ ބައްޔެއް ނުވާކަމާއި، ސުންބާކަމަކީ ޙަޤީޤަތުގައި އޮތް ކަމެއް ނޫންކަން ބާރުއަޅުއްވައިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އިތުރަށް ބާރުލެވިފައިވަނީ، ސުންބާކަމަކީ، އާދޭސް ގޮތުން އެއްވެސް ޙަޤީޤަތެއްވާ ކަމެއް ނޫންކަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ބައެއް ޚާލަތްތަކުގައި އެއްޗެއް ނުވަތަ ކަމެއްގެ ސަބަބުން މީހަކަށް ނުތަނަވަސްކަމެއް ނުވަތަ "ސުންބާކަމެއް" ފެނުވިދާނެ ކަމެވެ. މިސާލަކަށް ދިރިއުޅެން ރަނގަޅު ގެއެއްނޫން، ހޯދިޔަ އަވަށްޓެރިޔަކު ނުލިބުން، އަނބިމީހާއަކީ ދަރިންނުލިބޭ އަންހެނަކު ކަމުގައިވުން، ނުވަތަ އަނބިމީހާއަކީ، ހުޅުޑުންބައި އުޅުން ހުތުރު މީހަކު ކަމުގައިވުން މިފަދަ ކަންތައްތަކަކީ އަންހެނުންގެ ރިވާއިގައިވާ "ސުންބާ" ކަމެވެ.

މި ޙަދީޘްގައި "ސުންބާކަމެއްވާނަމަ އެ ކަމެއްވަނީ، އަންހެނުންގެ ރިވާއިގައޭ" އަންގަވައިފައިވަނީ، މި ބާރުލެވިފައި އުސޫލުންނެވެ. ދަރިންލިބޭ، ނުވަތަ ވާރުތާ އަންހެނަކާ ޚިޔާލު މިހާރު ހެއްދުރު ވަރިކުރުމަށް ސުންބާކަމެއް ނެތްނަމެވެ. ހަމައެކަނި، އަހަރެ، އެ ދުވަސްވަރުގެ ދިރިއުޅުމުގައި ވަރަށް ވެސް ބޭނުންތެރި ވަސީލަތެއްކަން ކަނޑަވަރު. ދެމުނު ގުޅުން ދޭކަލުމުގައި އަހުރުލުގައިވާ ދިރިއުޅުމަށް. ޖެހޭގޮތުގެ މައިދާނުގައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން ޖެހޭގޮތުގެ މައިދާނުގައި ބޭނުމެއް ނުކުރޭ، އަދި އާދައިގެ ދިރިއުޅުމުގެ ޒާތީ ބޭނުންތަކުގައި ވެސް އޭގެ ބޭނުން ކަނޑައެޅޭގޮތުގައި ނުކުޅެދޭނަމަ އޭގެ ބޭނުންތެރި ކަމެއްކުރުމުގައިވެސް ނުވާނެއެވެ. އެ ޙަދީޘްއަށްވުރެން އެއީ ސުންބާ ކަމެއްކަމުގައިވާ ބަޔާންކުރުމުގެ ބަހައިފާނެއެވެ.

"ޙާފިޒު ސަޢާދުއްދީން ތަފްތާޒާނީ" ގެ ތަޢުލީޤާތުން (419/2) ނަގައިފައި، "މުޚްތަޞަރު")

1676– وَعَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يَتَطَيَّرُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސުންލެއްވި ބުރައިދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އެއްވެސް އެއްޗަކާމެދު ސުންގަޑިކަމެއް ނުހިއްޕަވައެވެ."

1677– وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، قَالَ: ذُكِرَتِ الطِّيَرَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَحْسَنُهَا الْفَأْلُ، وَلاَ تَرُدُّ مُسْلِمًا، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ لاَ يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلاَّ أَنتَ، وَلاَ يَدْفَعُ السَّيِّئاتِ إِلاَّ أَنْتَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِكَ". حَدِيثٌ صَحِيحٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސުންލެއްވި އުރްވަތު ބިން އާމިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދޫނި އުދުއްސައިގެން ނަސީބު ދެނެގަތުމާބެހޭގޮތުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އެހިނދު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭގެތެރެއިން އެންމެރަނގަޅީ ފާލެވެ. (މިގެ ކުރިން 1674 ނަންބަރު ބަޔާނުގައި، ފާލުގެ ތަފްސީލު ބަޔާންވެގެންވާނެއެވެ.) އަދި ސުންގަޑިކަމުގެ ސަބަބުން، އެއްވެސް މުސްލިމަކު، އޭނާ ކުރަންއުޅޭ ކަމަކުން ދުރުވެގަންނަހެއް ނުކުރާނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔައިން މީހަކު އެ އެއްޗަކާ ދިމާވެގެން ނުރުހޭކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ ދެން، އޭނާ (މިފަދައިން) ކިޔާހުރިކަމެވެ. "اللَّهُمَّ لاَ يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلاَّ أَنتَ، وَلاَ يَدْفَعُ السَّيِّئاتِ إِلاَّ أَنْتَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِكَ" (އަޅަމީ: ތަގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހެޔޮކަންތައްތައް ގެނުވުމަކީ ކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ފަރާތަކުން ނުވެއެވެ. އަދި ނުބައިކަންތައްތައް ފިލުވައިދެއްވުމަކީ ވެސް ކަލޭގެފާނު ނޫން ފަރާތަކުން ނުވެއެވެ. އަދި ހުރިހައި ހެޔޮކަމަކަށް ބާރުލިބުމާއި ނުބައިކަމުން ދުރުވުމުގެ ބާރުލިބުމަކީ، ކަލޭގެފާނުގެ ވަސީލަތުން ނޫނީ ނުވެއެވެ.)"

* * * * *

305- ދިރޭތަކެތީގެ ސޫރަ ކުރުމަކީ، ހަރާމުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެތެރޭގައި، ތަންމަތީގައި އަދި ފޮތިގަނޑެއްގައި، ނުވަތަ ހިލައިގައި ނުވަތަ ފޮތީގައި، ނުވަތަ ރަންރިހީގެ ސިއްކައިގައި، ނުވަތަ ކުށަންފަދަ ތަކެތީގައި ދިރުންހުރި އެއްޗެއްގެ ސޫރަ ކުރުމާއި، ފޮޓޯގައި ނުވަތަ ފިލްމުގައި، ނުވަތަ ފުރުތުރުގައި ސޫރައެއް ހަރުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމާއި، ފުރޭގައި ނޫނަސް ފޮތިގަނޑެއްގައި ދިރޭއެއްޗެއްގެ ސޫރަ ކުރުމަކީ ހަރާމުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި، ބާރަންފޮތިފަދަ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވަތަ ތަށެއްގައި ސޫރައެއް ހުރިނަމަ އެފަދަ ތަކެތި ނައްތައިލުމަށް އަމުރުކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1678– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : "إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هَذِهِ الصُّوَرَ، يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، يُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އަ ދެބަފައިކަލުންނަން ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތަސްވީރުހަދާ މީހުންނަން ޤިޔާމަތްދުވަހުން ޢަޛާބުދެއްވޭނެއެވެ. އެމީހުންނަން އަންގާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ހެދި ތަކެއްޗަށް ފުރާނައަޅުވާށޭ!!}"

1679– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، قَالَتْ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ سَفَرٍ، وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فِيهِ تَمَاثِيلُ، فَلَمَّا رَآهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَلوَّنَ وَجْهُهُ، وَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللَّهِ". قَالَتْ: فَقَطَعْنَاهُ، فَجَعَلْنَا مِنْهُ وِسَادَةً أَوْ وِسَادَتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އަ ކަމަނާއަން ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދަތުރަކު) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ތަޝްރީފުފުޅު ގެންނެވުން އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ. (އަހަރު) ތިމަންކަމަނާވެސް، ގޭގެ ކުޑަދޮރެއް ނުވަތަ އާސަގަވަށެއްފަދަ

ތަސްވީރުގައި ސޫރަތްކުރަނިވެރިޔާ ޗިމިގަސްޖެކަން ދަސްދަވާފައެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ

ﷺއަށް އެ ފަތުވާ ދެނިވަޖެހިގަތުމުން، އެކަލޭގެފާނުގެ މުސްތަފާގެ ކަލަޔާތު ބަރުލަވާގެން

ދިނެއެވެ. އަދި ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {"އޭ އާދަމުގެދަރިން! ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހު ﷲގެ

ހަޟްރަތުގައި އެންމެ ގަދަފަދަ އަޒާބު ދެއްވާނެ ބައަކީ، ﷲ ހެއްދެވުމަށްވަމުވިޔާ ތަކެތީގެ

ސަކަލުކުރާ މީހުންނެވެ.} (އެބަހީ: ސޫރަ ކުރާ ނުވަތަ ބުރަހަރި އެޅޭ މީހުންނެވެ.)

(އާދަމުގެދަރިން) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގާ އެ ޗިމިގަސްޖެ ވީއްދަވައިލައްވައި،

އެއިން ބޭނުމެއް ނުވަތަ ދެ ބާވަތް ފުއްސުވީމެވެ."

(ޝަރަޙަ: އާދަމުގެދަރިން ދަންމަވައިފައިވާ ފަތުވާގައި ދިރޭތަކެތީގެ ސޫރަ

ހުރުމުން އެކަމާ ރަސޫލު ﷲ ﷺ ހަޟްރަތު ހަމަލިބިލައިގެންގަތުމުން، އެ ޗިމިގަސްޖެ

ވީއްދަވައިލައްވައި، އެއިން ބޭނުމެއް ނުވަތަ ދެ ބާވަތް ފުއްސުވީކަމަށް އާދަމުގެދަރިން

ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅާފަދަގައި އިޝާރާތްކުރެއްވި ވިދާޅުވެދީ، އެ ޗިމިގަސްޖެ ވީއްދަވައި

ފުއްސުވުމުން، އާދައިގެ ސޫރަތަށް ވެސް ހަލާކުވުމައި ވާކަމަށެވެ. އަދި އެއިން އެއްވެސް

ބާވަތެއްގައި ފުރިހަމަ ސޫރައެއް ފުންނަން ނުރިކަމުގައެވެ. އަދި ބާވަތްތަކަށް އެއްޗެއްގައި

މުހުން ބެއްޔަކީ، އާދައި ފުރިހ ހުރުމަކީ، އެ ސޫރައަކަށް ހިފެހެއްޓުމަށް އެކަށީގެންވާ

ކަމެއްނޫންކަމަށްވެސް އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ. ވީމާ، ޗިމިގަސްޖެއް ފަދަ އެއްޗެއްގައި

ދިރޭއެއްޗެއްގެ ސޫރައެއް ހުރުމުން، ޗިމިގަސްޖެ އެއްލައިލުމުގެ ބަދަލުގައި އާދައިގާ ސޫރައަށް

ފުރިހަމައަށް ނުހުންނާނެހެން ބައިބައިކޮށްގެން އޭގެ ބޭނުންކުރުމަކީ، އެންމެ ރަނގަޅު

ކަމެއްކަން މި ހަދީޘުން ދައްކައެވެ.

ބައްލަވާ އުނިއިތުރުކުރެއްވި، "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (520/4) އާއި، ޝާފިޢީ

މަޛްހަބުގެ ޢުލަމާއުގެ ތަރުޖަމާ (421/2) އިން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

1680– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ، يُجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسٌ، فَيُعَذِّبُهُ فِي جَهَنَّمَ".

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَإِنْ كُنْتَ لاَ بُدَّ فَاعِلاً، فَاصْنَعِ الشَّجَرَ، وَمَا لاَ رُوحَ فِيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ވާތި ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ ޢަބްދުﷲ ބިން

ޢައްބާސް (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ރަސޫލުﷲ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވާ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ދިރޭތަކެތީގެ ސޫރަ ކުރަހާ ނުވަތަ އެފަދަ ސޫރަ ހަދައިދޭ މީހުން) ވާނީ ނަރަކައިގައެވެ. އޭނާ ހެދި ކޮންމެ ސޫރައެއްގެ ބަދަލުގައި ނަފްސެއް އުފެއްދިގެން ވާހުއްޓެވެ. އަދި ނަރަކައިގައި (އެ ނަފުސުތައް މެދުވެރިކުރައްވައި) އޭނާއަށް އަޛާބުދެއްވާ ހުއްޓެވެ.}“

ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުالله) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ތިބާ ކަންކުރަން ތަސްވީރެއް ކުރަހަން ބޭނުންނަމަ، ގަސްގަހާގެއްސާއި އެ އެއްޗެއްގައި ކަނޑައެޅިގެން ފުރާނައެއްނެތް، ތަކެތި ކުރަހާށެވެ.“

1681– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا، كُلِّفَ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟިاللهُ، އެ ދެބަފައި ކަލުންނަށް ރުހުންލެއްވި އިބްނުޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ދުނިޔޭގައި (ދިރޭ އެއްޗެއްގެ) ސޫރައެއް ކުރަހައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ޤިޔާމަތްދުވަހުން އޭނާ ފުރާނައެޅުވުމަށް އޭނާއަށް ޖެއްސެވުއްޓެވެ. އަދި ފުރާނައެޅުވުމަކީ، ވަގުތެއްގައިވެސް އޭނާއަށް ކުރެވިގެން ވާނެ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

1682– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟިاللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލެއްވި (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ޤިޔާމަތްދުވަހު އެންމެ ގަދަފަދަ އަޛާބުދެއްވާނީ (އެއީ) ބަރި ތަސްވީރު ހަދައިދޭ މީހުންނެވެ.}“

1683– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَب يَخْلُقُ كَخَلْقِي، فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً.}" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ މާތްރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ރިވާކުރެއްވި ޤުދުސިއްޔަ ޙަދީޘްގައި ޙަދީޘްކުރެއްވީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހެއްދެވުންތަކާވައްތަރަށް އެއްޗެއް އުފެއްދުމަށް ދިޔަކަ މީހަކަށްވުރެ އަނިޔާވެރިކަންބޮޑީ ފަހެ، ކާކުހެއްޔެވެ؟ (އަދި ފަހެ، ކުޅަދާނަވިއްޔާ) ނިކަން ޛައްރާއެއް އުފައްދައި ބަލާށެވެ! ނުވަތަ އެތި ޙައްބައެއް އުފައްދައިބަލާށެވެ! ނުވަތަ ގޮދަންފުޅެއް އުފައްދައިބަލާށެވެ!}}"

1684– وَعَنْ أَبِي طَلْحَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ تَدْخُلُ الْمَلاَئِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ، وَلاَ صُورَةٌ ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫޠަލްޙާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ގެއެއްގައި ކުއްތާއެއް ހުރި ގެއަކަށް، އަދި އެ ގެއެއްގައި ސޫރަތެއް ހުރި ގެއަކަށް (ރަޙުމަތުގެ) މަލާއިކަތުން ވަދެވަޑައިނުގަންނަވާނެއެވެ.}"

1685– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: وَعَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جِبْرِيلُ أَنْ يَأْتِيَهُ، فَرَاثَ عَلَيْهِ حَتَّى اشْتَدَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَخَرَجَ فَلَقِيَهُ جِبْرِيلُ فَشَكَا إِلَيْهِ، فَقَالَ: إِنَّا لاَ نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلاَ صُورَةٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާނެ ކަމަށް، އެ ކަލޭގެފާނު (އެއް ވަގުތަކު) ވަޢުދުވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިނުގެން ލަސްވެލައްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަން ރަސޫލު اللهِ ﷺއަށް ބޮޑުވެލައްވިއެވެ. ފަހެ، އިތުރުއެކަލޭގެފާނު ގޭކޮޅުން ބޭރަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. (އެ ހިނދު) ޖިބްރީލުގެފާނު އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުން ލަސްވުމުގެން އިތުރުއެކަލޭގެފާނު އެކަމުގެ ޝަކުވާދަންނަވައިފިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޖިބްރީލުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ގެއެއްގައި

ކުއްތާއެއް އޮތް ގެއަކަށް، އަދި އެ ގެއެއްގައި ސޫރައެއް ހުރި ގެއަކަށް މަލާއިކަތުން ވަދެވަޑައެއް ނުގަންނަވާނެވެ.}"

1686– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: وَاعَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فِي سَاعَةٍ أَنْ يَأْتِيهِ فِيهَا، فَجَاءَتْ تِلْكَ السَّاعَةُ وَلَمْ يَأْتِهِ، قَالَتْ: وَكَانَ بِيَدِهِ عَصًا، فَطَرَحَهَا مِنْ يَدِهِ، وَهُوَ يَقُولُ: "مَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَلاَ رُسُلُهُ" ثُمَّ الْتَفَتَ، فَإِذَا جِرْوُ كَلْبٍ تَحْتَ سَرِيرِهِ، فَقَالَ: "مَتَى دَخَلَ هَذَا الْكَلْبُ؟" فَقُلْتُ: وَاللَّهِ مَا دَرَيْتُ بِهِ، فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ، فَجَاءَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَعَدْتَنِي، فَجَلَسْتُ لَكَ وَلَمْ تَأْتِنِي" فَقَالَ: مَنَعَنِي الْكَلْبُ الَّذِي كَانَ فِي بَيْتِكَ، إِنَّا لاَ نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ، وَلاَ صُورَةٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ ﷲ، އެ ކަލަނގެއަށް ރުއްސެވުން ލެއްވުން އެދެމެވެ. ޖިބްރީލްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ވަގުތެއްގައި އެތެރެވަޑައިގަތުމަށް ޖިބްރީލްގެފާނާ އަހުރެން ވަޢުދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލް ޢަލައިހިއްސަލާމް (އެއް ވަގުތެއް) ވަޢުދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ވަގުތު ޖެހުނެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިނުގެންނެވެ. (ޖިބްރީލްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އިތުރަށް ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުގައި އަސާތަކެއް އޮތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު، އެ އަސާތަކެއް އަތުން ވައްޓާލައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. {ﷲ، އެކަލާނގެ ވަޢުދު ޚިލާފުވެވޮޑިނުގަންނަވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލުން ވެސް ވަޢުދު ޚިލާފުވެވޮޑިނުގަންނަވާނެއެވެ.} އޭނަފަހުން، އެކަލޭގެފާނު އެއްފަރާތަކަށް އަނބުރިވަޑައިގަތެވެ. ކުއްތާއަކަށް އެކަލޭގެފާނު ފެނިވަޑައިގަތީ، އެކަލޭގެފާނުގެ އެނދުފަންސާކޮޅުގެ ތަޅުންދަށުގައި، ކުއްތާގެ ވަށަފޮއް އޮތީއެވެ. އެ ހިނދު ބަސްފުޅުކުރައްވައިފިއެވެ. {މި ކުއްތާ މި ތަނަށް ވަނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟} (ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންކަލޭގެ ދަންނަވައިފީމެވެ. ﷲގަންދެއްވަމާއި ވިދާޅުވީމެވެ. އަހުރެންނަކަށް އެ ކުއްތާ އޮތްކަން ވެސް ނޭނގޭނެއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅުގެމަތިން އެ ކުއްތާ ނެރުއްވިއެވެ. އޭނަފަހުން، ޖިބްރީލް ޢަލައިހިއްސަލާމު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުން ކަމަށް ވަޢުދުކުރައްވައިފިން، ކަލޭގެފާނުގެ އިންތިޒާރުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުންނެވީމެވެ. ނަމަވެސް (ވިދާޅުވީ ވަގުތަށް) ކަލޭގެފާނު ވަޑައިނުގަތީމުއެވެ.} ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގަތުމަށް ހުރަސްއެޅީ، ކަލޭގެފާނުގެ ގެގައި އޮތް ކުއްތާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ގެއެއްގައި ކުއްތާއެއް

ޚޫފާއްޖެ ގެއަކަށް، އަދި އެ ގެއެއްގައި އެއްފަހަރު (ދިރުން ހުރި) އެއްޗެއްގެ ސޫރަތެއް ހުރެއްޖެ ގެއަކަށް މިމަންޒިލް (ރަޙްމަތުގެ މަލާއިކަތުން) ނުވަންނަވާނެއެވެ."

1687– وَعَنْ أَبِي الْهَيَّاجِ، حَيَّانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه: أَلاَ أَبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِي عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ أَنْ لاَ تَدَعَ صُورَةً إِلاَّ طَمَسْتَهَا، وَلاَ قَبْرًا مُشْرِفًا إِلاَّ سَوَّيْتَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(ރަޙްމަ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ޢަލީބުނު އަބީ ޠާލިބުކަލޭގެފާނު) އަބޫލްހައްޔާޖް، ޙައްޔާން ބިން ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫލްހައްޔާޖްގެ ދަރިކަލުން، ރަޙިމަ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ޢަލީއްސަލާމްއާއި އަލިގެފާނު، މިމަންނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ، އެ ކަމަކާއިގެން މިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވި ކަމެއް ކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވަންތޯއެވެ؟ އެއީ، އެއްފަހަރު (ދިރޭ) އެއްޗެއްގެ ސޫރައެއް ފެނިއްޖެނަމަ، އެ އެއްޗެއް ނައްތައިލުމަށާއި، ފޮށިމަތީ ކަސްކަން ބިންކަންފައިވަނިކަން ފެނިއްޖެނަމަ، އެ ތަން ބިމާހަމަކޮށްލުމަށެވެ."

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘްގައި ބައްޕަފުޅުގެންވާ ދެ ކަމެކް، އިސްލާމްދީނުގެ ޙަރާމްކަމެއް މުސްލިމުންގެ ފަރިތަ ނުކަން ސަރުކާރުތަކާއި މުސްލިމުން ކުރަންވާނެކަން ދެ މުސްކުރާތް ކަލޭގައި އިޝާރާތްކުރައްވައިފައެވެ. އަދި "ފޮށިތަ ބިމާހަމަކުރުމަށް" އާއި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ދެ ގޮތަކަށް އިޝާރާތްކުރައްވައިފައެވެ. ސުންނަތުގެ މަޛްހަބުގެ ހުކުރު މަޤާމުގެ އިޝާރާތްކުރެއްވި ދެކަތްމަނިގެން، ކާފިރުންގެ ބަނދު ފޮށިތަ ކަލޭގެފާނު ނަގައިފެނަކުރާ ބަރު ނަމޫނާ، ބިމުހަމަކުރުން ކައިރިކަޅުކުރާ އެއްކަމުގެން ހުރިހައިނެތެވެ. އެ ބަކަރުން ވިދާޅުވަނީ، އެއީ ފޮށިތައްކަން ބިމުހަމަކޮށްކަމެއް، އެމެހެން ފޮށިކޮށްކަން ޖެހެއްދަގައިތޯސް ބިންމަތިއް ހިމެނޭކަމުގައެވެ.

ސުންނަތު މަޤާމުގެ މިނަ އިތުރުވެދާން ދެކެކެމެއެއް ދެއްވެއްޖާ، ހަމަބިމަކޮށްލުން ބިމާހަމަކުރުމަށް ގޮތަކުނަށް ހާއެއްވެ އެމީ، އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ދެކަލުމާދުގެ ރައިސާކުރުން އަރިހަށް ޤުރްއާނުގެ ބަރަޙަތު ފޮށިގެ ރިވާވެފައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

" أَنَّ عَمَّتَهُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَشَفَتْ لَهُ عَنْ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَبْرِ صَاحِبَيْهِ، فَإِذَا هِيَ مُسَطَّحَةٌ مَبْطُوحَةٌ بِبَطْحَاءِ الْعَرْصَةِ الْحَمْرَاءِ". (رَوَاهُ أَبُودَاوُدُ)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭދުރައިތާރުވު، މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ދުއްސުންތެރިއްވި ޖާއިޝަތުގެފާނު، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޤަބުރުފުޅާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ދި މިންބަރުގެ ޤަބުރުފުޅު ދަށްކަވައިދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ޤަބުރުފުޅުތަކަށް ވަނީ، ގެއެއްގެ ދޮރުމައްކަލާ އެއްވަރަކައިން ބިމާ ހަމަހަމަކޮށް ރަނގަ ކުރައިގަތެވެ. (އެބަހީ: ސަވަރުގާގެ ރަތް ވެލި ފަރަށިޔަނުނެވެ.)"

"އަލްމުއްސަނަދު ފިޤްހިއްޔާ" ކޮޅުގެ (362/11) ވަނަ ޞަފްޙާއިން ނަގައިފައި،

ކަންމަޢަނާ، މި ބާބުން ފުރިޔަ ޙަދީޘާއި، މި ބާބުގައި ބާބަށްފުރައިވާ މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންތެރިއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ޙަދީޘާގެ އަރިހުގައި ދަންނަވަންޖެހުނީ، ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ދިނަ އިލްމުވެރިން ދަނޑިވަޅުވާގޮތް އެއީ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ގޮތަކަށްވެއެވެ. އެއީ ބިމާހަމަކޮށް، ގަބުރު ބަރާބަރުކޮށް ގޮތަކަށެވެ. އަސްލަކީ ނުބަރާބަރުކުރުމެވެ. އަދި ޤަބުރުމަތީގައި އެއްވެސް ބިނާއެއް ނުހެދުމެވެ.

މިސާލަކީ ވަރަގަނޑުން މުރައްމު ދީ ނުކުތާއެއްފެނެވެ.

ފުޤަހާއި: ހާއްޖަވަރ ފުނޑިލަ، އަދިވަސްގަނޑުމަޖެ އަދި ސަނދުކެގައި މިހެން ވަޒުދުމަން މަޖުބޫރުވަރަ ފަހުމުއްސަގައި، މަސްދިޔާ ވަށްވުމަށްފަހު، ޤަބުރުމަތީގައި ފަސްގަނޑު ކުޑަކޮން އުފުއްލާއިފައިބަހައްޓަނީ، ސަނގުރަށް ފިލާ، ބިންދައިގެންފަން ވަކިވެގެން އެއްވެސް މިހަކަން ނާނގަކަމުގެ ރައްކާއުތެރިކަމާއި ގޮތްނުނުވެ. އެ ފަސްކަށް ނިމިއްޖެނަމަ، ސަނދުވަރު ބިނދައިގެނދާނިނދު، މައްރިޔާ ހާމަވެ، ދުރު ގޮތް މުދުވެރިވުން އަންނާނީ، ވަރަށް ވަސް ގޮތަކައެވެ. ޤަބުރުމަތީގައި ފަސްކަށް ހުންނައިރު ވަސް، މަދުނުން ފަހަރުފަހަރަށް ސަނދުލާ ބިނދައިގެންގޮސް ވަދުވަނިގޮތް ހަދަގޮތްވެފައި ހުރެއެވެ. ޙާއްޖަގައި އެ ގޮތަށް ބަހައްޓަނީ، ފަހަރުއެގައި ވަސް ޤަބުރު، އަސްލަކީ ބަހައްޓާ މިހުން، އެކަނި ކުރާ ބޭނުމުގައި ނުހެދެވެ. ބައެއްމީހުން ޤަބުރުމަތީ ޖެއްސާލާ އަރުވައި، ވަރައިގެން ބިސްތާނު ހާނައި ހަދާދުވަހު، އެއްގޮތަކަށް ވަސް ހުއްދަ ކަންކަމުއްނުނެވެ.

ދުވަނައީ: "ޤަބުރުމަތީ އަސްލަކީ ބިނާކުރަމުވަނީކަން ފުނިއްޖިނަމަ، އެ ތަން ބިމާހަމަކުރުމަށް" އަންގަވައިފައިވުން، މުންކަރުތަކް ނަހިކުރުމުގެ ނަމުގައި، އަމިއްލަ

ފަރުދުން މިފަދަ ކަންތައް ކުރަންވެއްޖެނަމަ، މަނާކުރަން ގަސްދުކުރި މުންކަރާތް މަނާވުމަށްވުރެ ބޮޑެތި ފިތުނަތައް ކުރިމަތިވެދާނެއެވެ. މި ހަދީޘުން އަންގަވައިދެއްވައި ވެސް އެކަންކަން ނަހީކުރުމަކީ އަމުރުކުރައްވައި، އެ ކަމަށް މުޅިން ޒާތުއްވައިފައިވާނެ، ވާޖިބުކަމުގެ ދަރަޖަތަކެވެ. އަދިއްޔާ ފަރުދަށް ނޫނެވެ.

މިހެން ބުނެވުނީއެވެ. މުންކަރާތް ނައްތައިލުމަށް، ދުރުކުރުމުން ހަދީޘުން އަންގަވައިދެއްވައި މި އުސޫލުތަކުގެ ސިފައާއިއެކުއެވެ. މި އުސޫލު، އެހެން އުސޫލުތަކަށްވުރެ މާތްވީ، އެކަމާ ހުރިއެވެ. އެއީ، ކުރަން ޖެހޭ ކަމެކެވެ.

އިސްލާމީ ދީނުގެ ބަސްފުޅުތަކަށްތަބާވެ، އެއްވެސް މުންކަރާތެއް ނަހީކުރުމުގައި ތިންގޮތެއް އިސްލާމްދީނުގައި ދައްކަވައިދެއްވައެވެ. އެއީ، އަތުން އެ ކަމެއް ފިލުވައިލުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހާ، އަތުން ފިލުވައިލުމެވެ. އެ ކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެންނުވާ މީހާ ދުލުންބަސް، އެކަން ފިލުވައިލުމުގެ މަސައްކަތްކުރުމެވެ. އެ ވަރުވެސް ނުވާ މީހާ، އޭނާގެ ހިތުން އެކަމަށް އިންކާރުކުރުން، އެ ކަމާ ދުރުހެލިވުމެވެ. އެއީ އީމާންކަމުގެ އެންމެ ދެރަ މިންވަރުކަމުގައި ވެސް އަންގަވައިފައިވެއެވެ. އެއީ، މި އަންނަނިވި ހަދީޘްގައި ބަޔާންވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ. "مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيْمَانِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އިސްލާމީ ވިދާޅުވާގޮތުގައި، ޙައްޤު ޤާއިމުކުރުމުގައި ހިނގާ އިސްލާމްދީނާ ޚިލާފު މުންކަރާތްތަކެއް، އެ މީހެއްގެ އަތުން ފިލުވައިލެވޭނީ، ވާޖިބުގެ ފަރާތުން އެކަމަށް ޙައްޤުންކުރާ ބަޔަކަށެވެ. ނޫނީ އެ މީހެއްގެ އަދިއްޔަ ގާގައި، ގާގެ ވާޖިބުވާނެއެވެ. މިގޮތް، އިސްލާހުކުރުމަށް އުޅޭ މަސައްކަތްކުރާ މީހުންނަށް، މުސްލިމުން މި ދަޢުވާ އުސޫލު ހަނދާންކުރުވެއްޖެނަމަ، މިހާރުވެސް މުޖުތަމަޢުގެ ޙާލަތު ނުބައިވާނެކަން ހަނދާންނެތި ކޮށްގެން ދިޔަނުދިނުން ހުއްޓެވެ. "މުޖުތަމަޢު")

* * * * *

306- ޝަރުޢީގޮތުން ހުއްދަ ބޭނުމެއްގައިމެނުވީ ކުއްތާ ގެންގުޅުމަކީ ހަރާމުކަރުއްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޝިކާރަކުރުމަށްޓަކައި، ނުވަތަ ހިރާސްތު ޖަނަވާރާއި ދަނޑުވަރުގެ ބެލެހެއްޓުން ފިޔަވައި އެހެން ބޭނުމެއްގައި ކުއްތާ ގެންގުޅުމަކީ ހަރާމުކަރުއްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1688– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا إِلاَّ كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ހަބަރިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް މިކަންކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވާފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށެވެ.) {ޝިކާރަކުރުމަށްޓަކައި، ނުވަތަ ހިރާސްތު ޖަނަވާރު ބެލެހެއްޓުމަށް ނޫން ކަމަކަށް ކުއްތާއެއް ގެންގުޅެއްވިޔަ، ގެންގުޅޭ މީހާ (ދަރުމަހުރިމެކަން!) ހަމަ ކޮންމެ ދުވަހަކު، އޭނާގެ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ދުވަހަކު ދެ ޤީރާޠު އުނިވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "قِيرَاطٌ"

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ {ޤީރާޠެއް} (އުނިވާނެ) ކަމުގައެވެ.

1689– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ، إِلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ، أَوْ مَاشِيَةٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާށި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ހަބަރިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ދަނޑުވަރުގެ ބެލެހެއްޓުމަށްޓަކައި، ހިރާސްތު ޖަނަވާރު ބެލެހެއްޓުމަށްޓަކައި ނޫން އެހެންކަމަކަށްޓަކައި މީހަކު ކުއްތާއެއް ގެންގުޅެއްވިޔަ (ދަރުމަހުރިމެކަން!) ފަހެ، ހަމަ ކޮންމެ ދުވަހަކު، އޭނާގެ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ދުވަހަކު ޤީރާޠެއްގެ މިންވަރު އުނިވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ، وَلاَ مَاشِيَةٍ، وَلاَ أَرْضٍ، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ قِيْرَاطَانِ كُلَّ يَوْمٍ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެއް ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {މީހަކު ކުއްތާއެއް އަޅުކޮށް ގެންގުޅެނީ، ޝިކާރަކުރުވުމަށް، ނުވަތަ ހެއިހުރުމަށް ޖަނަވާރު ބެލެހެއްޓުމަށް، ނުވަތަ (ދަނޑުވެރިކަމުގެ) ބިމުގެ ރައްކާތެރިކަމަށްޓަކައި ނޫންނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ ހެޔޮ އަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ދުވަހަކު ދެ، ޤީރާޠު އުނިވެގެންދެއެވެ.}“

(ނޯޓު: ޤީރާޠަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރައްވައި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަންގަވައިދެއްވަނީ، އެއީ އުހުދު ފަރުބަދަކާ ބޮޑު މިންވަރެއްކަމުގައެވެ. ބައްލަވާ 930 ނަންބަރު ހަދީޘް! ”މުތަރުޖިމު“)

* * * * *

307- ޖަނަވާރުގެ ކަރުގައި ރަނގަބީލު އެޅުވުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ޖަމަލާއި އެހެނިހެން ޖަނަވާރުގެ ކަރުގައި ރަނގަބީލު އެޅުވުމާއި، އެއްތަނުން އަނެއްތަނަށް ދަތުރުކުރާއިރު، އެކުގައި ކުއްތާ އާއި ރަނގަބީލު ގެންދިއުމަކީ، މަކުރޫހުކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1690– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَصْحَبُ الْمَلاَئِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ أَوْ جَرَسٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ރަޟިޔަ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހުންލިބިއްޖައިވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ޤާފިލާއެއްގައި ކުއްތާ އާއި ރަނގަބީލު ވާ ޤާފިލާއަކާއެކުގައި (ރަޙުމަތުގެ) މަލާއިކަތުން ބައިވެރިވެވަޑައި ނުގަންނަވާނެއެވެ.}“

1691– وَعَنْهُ، أَنَّ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْجَرْسُ مِن مَزَامِيْرِ الشَّيْطَانِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ، عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޖަރަސްބީލަ، ޝައިޠާނާގެ ދުންމާރިތަކުގެ ތެރެއިންވާ އެއްޗެކެވެ.}“

* * * * *

308- ކުނިފަޔިވާ ތަކެތި ކައިފާ ޖަމަލަށް ސަވާރުވުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކުނިފަޔިވާ ތަކެއްޗާއި ނަޖިސް، އާދަވެގެން ކައިފާ ޖަމަލަށް ސަވާރުވުމަކީ، މަކުރޫހުކަމެއްކަމާއި، ނަމަވެސް، އެފަދަ ޖަމަލު ސާފުޖާހިލު ވިޔަކައި، އޭގެ ސަބަބުން އެތަކެތީގެ މަސް، ޗާރިހުވުމަކުން ދަހަރު، ސަވާރުވުން ހުއްދަކަން ބާކީން ކުރެއްވުން ހިފެހެއްޓެވެ.

1692– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْجَلاَّلَةِ فِي الإِبِلِ، أَنْ يُرْكَبَ عَلَيْهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ކުނިފަޔިވާ އެއްޗެހިއްސާއި ނަޖިސް، އާދަވެގެން ކައިފާ ޖަމަލަށް ސަވާރުވުން، ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ.}“

(ނޯޓް: "އަލްޖައްރާރާ" އަށް ކިޔުނީ، ނަޖިހާއި، ކުނިވެލިއާދިނަ ތަކެތި ޖާއްމުކޮށް ކައިރިވާ ތަމަތަކަށެވެ. އިބްނުމުލައްޤިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، އެ ސޮރުކުތުގެ ޖާއްމު ކައުމަކީ، ނަޖިސްކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، އޭގެ ނުބައިވަސް އެ ސޮރުކުތުގެ ހަރިގަނޑުން ވެސް ދުވާނެއެވެ. އަދި އޭގެ ސަބަބުން އެހެރަ ޖަނަވާރުގެ މަސް ވެސް ހުންނާނީ ނުބާރުވެފައެވެ. އަދި ކާނުގެ ކަރަހަ ޖަނަވާރެއް ވެސް ކާނުމުވެސް ވަރަކަށް ނަޖިސްކަމުއްދެއެވެ. މަދުވިނުމަރަކަން ނަޖިސްތަކުގެ ކައުމަކުން އެސޮރުކުތުގެ ވަސް ނުބައިރުއް ނުވާނެއެވެ. ވީމާ، ޖާއްމުކޮށް ނަޖިސްކަމުއްދެ ޖަނަވާރުއް، އެ ބާވަތުގެ ތަކެތި ނުކާވާތަން ބަރުދުކުރު، ދުވަސްކޮޅަކު ޖެހިގެ ވިނަ ހާއި އެފަދަ ތަކެތި ކާންދިނުމަށްފަހު، އެއަށް ސަވާދުވުން ވެސް އަދި އޭގެ މަސް ކައުން ވެސް ހުއްދަވާނަކަމަށް އިބްނުމުލައްޤިން ވިދާޅުވެއެވެ.

"ޢުމްދަތުލް ޤާރީ" (529/4) އާއި، ބާރިޤު ސަޢާދުއްދީން ތަފްތާޒާނީ ތޮހުފަތު (427/2) އިން ނަގައިފައި "މިރްޤާތު")

* * * * *

309- މިސްކިތު ތެރެއަށް ކުޅުޖެހުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މިސްކިތު ތެރެއަށް ކުޅުޖެހުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި، ކުޅުގަނޑެއް ފެނިއްޖެނަމަ، އެ ނަގައި، މިސްކިތް ސާފުކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާކަމާއި، ކުނިބުނިން މިސްކިތް ސާފުތާހިރުކޮށް ބެހެއްޓުމަށް އަމުރުކުރެއްވިގެންވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1693– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْبُصَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ، وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا" (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވިއެވި އަނަސް ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.

{މިސްކިތު ތެރޭގައި ކުޅުނބުޅުމަކީ، (ކުޑަ ފާފަތަކުގެ ތެރެއިން) ފާފަ އެކެވެ. އެ ކަމުގެ ކައްފާރާއަކީ، އެ (ކުޅުގަނޑު) ވަޅުލުމެވެ.}"

وَالْمُرَادُ بِدَفْنِهَا إِذَا كَانَ الْمَسْجِدُ تُرَابًا أَوْ رَمْلاً وَنَحْوَهُ، فَيُوَارِيهَا تَحْتَ تُرَابِهِ، قَالَ أَبُو الْمَحَاسِنِ الرُّويَانِى فِي كِتَابِهِ "البَحْرِ"، وَقِيلَ: الْمُرَادُ بِدَفْنِهَا إِخْرَاجُهَا مِنَ الْمَسْجِدِ، أَمَّا إِذَا كَانَ الْمَسْجِدُ مُبَلَّطًا أَوْ مُجَصَّصًا، فَدَلَكَهَا عَلَيْهِ بِمَدَاسِهِ أَو بِغَيْرِه، كَمَا يَفْعَلُهُ كَثِيرٌ مِنَ الْجُهَّالِ، فَلَيسَ ذَلِكَ بِدَفْنٍ بَلْ زِيَادَةٌ فِي الْخَطِيئَةِ، وَتَكْثِيرٌ لِلْقَذَرِ فِي الْمَسْجِدِ، وَعَلَى مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ، أَنْ يَمْسَحَهُ بَعْدَ ذَلِكَ بِثَوْبِهِ أَو بِيَدِهِ، أَوْ غَيْرِهِ أَوْ يَغْسِلَهُ.

އަލްއިމާމުއް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އެ ކުޅުގަނޑު ވަޅުލުމާ އެންގެވި ބަސްފުޅުގެ މަޢުނަކީ، މިސްކިތަކީ، ހިރަފުސްވެލި ނުވަތަ ކަނިވެލި ފަދައިފަދަ މިސްކިތެއްނަމަ، ނުވަތަ އެ ބޭވަތުގެ އެއްޗެއް ބިންމަތީގައިވާ މިސްކިތެއްނަމަ، އެ ކުޅުގަނޑު މިސްކިތުގެ ތެރޭގައި ވަޅުލުމެވެ. އަބޫލްމަހާސިނުއް ރޫޔާނީ އެ ކަލޭގެފާނުގެ "އަލްބަޙުރު" އޮތްކިތާބު ފޮތުގައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކުޅުގަނޑު ވަޅުލުމަށް އޮތް ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، އެ ކުޅުގަނޑު، މިސްކިތުން ބޭރަށްނެރުން، މިސްކިތު ސާފުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް އެ މިސްކިތުގެ ތަޅުންގަނޑު ހިލައިން ނުވަތަ ޖަވައިން ގަރައިފަދަ މިސްކިތެއްގައި އޮތަ ކުޅުގަނޑެއް ފުހެއްޖެނަމަ، ޖާހިލު ބައެއްމީހުން ކުރާގޮތަށް ފައިވާނުން ނުވަތަ އެ ތަނުން އެއްކޮށްލުން ހާލައިގެން ފޫނުމަކީ، ވަޅުލުމަކަށް އެންގެވުނު ގޮތަށް މަދުކުރުމާއި ކުޑަ ބަޔާނެއް ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި ކިއްޔެއްތޯ؟ އެއީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ފާފަތަކު އިތުރުވެ، މިސްކިތު ބޮޑަކަށް ހަޑިވާން ކަމުގެވެ. ވީމާ، ފައިވާނުން ނުވަތަ އެހެން އެއްޗަކުން ކުޅުގަނޑުގައި ހާކައިގެން ފޫހުމަކީ މިހެންގެ މައްޗަށް ވެސް، ފޮތިގަނޑަކުން، ނުވަތަ އަތުން، ނޫނީނަމަ އެހެން އެއްޗަކުން ފޮހެ ސާފުކުރުމެވެ. ނުވަތަ ދޮވެން ޖެހޭ ސާފުކުރުމެވެ."

1694– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى فِي جِدَارِ الْقِبْلَةِ مُخَاطًا، أَوْ بُزَاقًا، أَوْ نُخَامَةً، فَحَكَّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރިވާވެގެންވަނީ، ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާކަރަމުން، މިސްކިތުގެ ގިބްލަފަރާތު ފާރުގައި ނަމާދުކުރައްވާ ފަރާތުގައި ހުރި ކުނދިރު، ނުވަތަ ކުޅުގަނޑު ނުވަތަ އަނގަދޮވުން ކުޅުގަނޑު

(ހިކިފައި) ހުއްޓައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ވީމާ، އެކަލޭގެފާނު އެ (ކުޅުގަނޑު ނުވަތަ އަރިދަފުސްގަނޑު، އޮއްބަކުން) ކަށްސަވައި ސާފުކުރައްވިއެވެ.“

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްގައި، ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ރާވީއަކުން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ޒިޔާދަ ރާވީއަކުން މިވަނީ، އެ ކަމަށްވިދާޅުވި ޞަޙާބީން ކަނޑައެޅިގެން ނޭނގިގެންވެއެވެ. އެހީ އެ ކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވަނީ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގެންނެވި، ނުހަމަތަކެތިވައިވާ ހަޑިއެއްކަމެއް، ނުވަތަ ކުޅުގަނޑެއްކަމެއް، ނުވަތަ އަރިދަފުސް ކުޅުގަނޑެއްކަން ރާވީއަށް ޝައްކުވުމެވެ. ކަންތައްކަމެއް، މި މައްސަލައިގައި، ރާވީއަށް ޝައްކުވެފައި ނުވާ ޙަދީޘްތައް ދަލީލުގެންވެއެވެ.

ދުރަތަށް ޙަދީޘް، އަދުބުލްކިބާ އާއި މުސްލިމުގެ ދިޔެތްކޮށް ދަލީލުވެވިއެވެ ޙަދީޘްގެވެ. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى بُصَاقًا فِى جِدَارِ الْقِبْلَةِ، فَحَكَّهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: "إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّى فَلاَ يَبْصُقْ قِبَلَ وَجْهِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ إِذَا صَلَّى". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ”ޢަބްދު اللَّهُ އަ ދުވަހަކު ނަމާދު ކުރައްވަން ވަޑައިގަތުމުން ރަސޫލު ބަރަކާތް ހެދުމަކާއި، ޢަބްދު اللَّهِގެފާނުގެ ކިބައިން ދަލީލެއްކުރައްވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކިތުގެ (އެބަހީ: ޤިބްލަތުގެ ފަރާތުގެ) ފާރުގަ ފާޅަށް ފެނުނުކަމެއް، އަރިދަފުސްގަނޑެއް (ހިކިފައި) ހުރިތީ ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ވީމާ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން އެ ކުޅުގަނޑު (އޮއްބަކުން) ކަށްސަވައި ސާފުކުރައްވިއެވެ. އެއަށްފަހު މިސްކިތުގައި ތިބި މީހުން އަރިހަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު ނަމާދަށް ހުންނަ ހިނދު، އެކަލާގެ މޫނު ތިމާގެ ކުރިމަތީގައި ނުވަތަ ކަނާތްފަރާތުން ކުޅުނުޖަހާށެވެ. ވީމާ، ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ ތިބޭ ކަމަށް ހުންނަ ހިނދު، އެކަލާގެ ކުރިމަތީގައެވެ.}“

ދެވަނަ ޙަދީޘް އަޙްމަދު އަދުގައި ދަލީލުކޮށްދިނުމަށް ޙަދީޘްކެވެ. އެ ޙަދީޘްގައި ދީނީގޮތް ވަކިނުކުރެވިފަވެއެވެ. عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵁، قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَرَأَى فِي الْقِبْلَةِ نُخَامَةً، فَلَمَّا قَضَى صَلاَتَهُ قَالَ: "إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى فِي الْمَسْجِدِ، فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ، وَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَسْتَقْبِلُهُ بِوَجْهِهِ، فَلاَ يَتَنَخَّمَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْقِبْلَةِ، وَلاَ عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ دَعَا بِعُودٍ فَحَكَّهُ، ثُمَّ دَعَا بِخَلُوقٍ فَخَضَبَهُ". (رَوَاهُ أَحْمَدُ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (އަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ، މިސްކިތުގައި (އެބަހީ: އަލްމަސްޖިދުއްނަބަވީގައި) ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، މިސްކިތުގެ ޤިބްލަފަރާތުގެ (ފާރުގައި) އަރިމަތުގައި ގަނޑެއް (ހިކިފައި) ހުރިތީ އެކަލޭގެފާނު ދުށުވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގެން ހަރިތްކޮށްލެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔައިން މިހާރު މިސްކިތުގައި ނަމާދަށް ހުންނަ ހިނދު، އޭނާ އެ ވަނީ، އޭނާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަސްބުރަހަމަން މުނާޖާ ދަންނަވަމުންދާތީއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަބާރަކަވަތަޢާލާ ވާދޭގެންވެސް، އޭނާއާ ކިބްލައާ ދެމެދުގައެވެ. ދެން، އެހިނދު ތިޔައިން އެކަކުވެސް އޭނާގެ ކުރިމަތިފަރާތަށް ނުވަތަ ކަނާތްފަރާތަށް ކެޅުނުޖަހާހުށިކަމެވެ. އެއަށްފަހު ދަނޑިކޮޅެއް ގެންނަން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ދަނޑިކޮޅުން އެކަލޭގެފާނު އެ (ކުޅުގަނޑު) ކައްސަވައި، ސާފުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ޒަޢުފަރާނު ކިޔާ މީރުވަސްދުވާ ބާވަތެއްގެ އެއްޗެއް ގެނައުމަށް އެންގެވިއެވެ. ދެން، އެއިން އެތަނުގައި އުނގުޅުއްވިއެވެ.}”

މި ހަދީޘްޝަރީފުން ދޭހަވަނީ، މިސްކިތަށް ކެޅުޖެހުމަކީ، ފާފަވެރިވާން ކަމެއްކަމެވެ. އަމުދުން މިޒަމާނުގެ މިސްކިތްތަކުގައި ހަދަރިފަރުވުންނަ ގޮދަން ބަގާއިރު، އެއީ ކުރިއަށްވުރެވެސް ކަމުގެ ނުބައިކަން ބޮޑު ކަމެކެވެ. ވީމާ އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި މިސްކިތް ތެރެއަށް ކެޅުޖެހުމަކީ ކޮށްގެންވާނެ ކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އެފަދަ އެއްޗެއް މިސްކިތުން ފެނިއްޖެނަމަ، އެ އެއްޗެއް ނަގައި، މިސްކިތް ސާފުކުރުމަކީ، ކޮންމެ މީހަކު ވެސް ކުރަން ވާނެކަމެކެވެ. އެހެނީ، ދެ ދުނިޔެއަށް ކައުނުކުރުވި ސާރިބާ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަފުޅު އަތްޕުޅުން މިސްކިތް ސާފުކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ވީމާ އެހެން މީހުންނަށް އެއީ އަދަބާރުކަހަރެ ކަމެކެވެ. މިސްކިތުގައި ހަޑިއެއް ފެނިފައި، އެ އެއްޗެއް ނުނަގައި ދޫކޮށްލުމަކީ، މިހާރު ކުރާ ނުބައިކަމުގެ ޢަމަލުކަމެވެ.

عَنْ أَبِى ذَرٍّ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: "عُرِضَتْ عَلَىَّ أَعْمَالُ أُمَّتِى حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا، فَوَجَدْتُ فِى مَحَاسِنِ أَعْمَالِهَا الأَذَى يُمَاطُ عَنِ الطَّرِيقِ، وَوَجَدْتُ فِى مَسَاوِى أَعْمَالِهَا، النُّخَاعَةَ تَكُونُ فِى الْمَسْجِدِ لاَ تُدْفَنُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.

{ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ (މީހުން ކުރާ) ހެޔޮއަމަލުތަކާއި ނުބައި އަމަލުތަކެއް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްކެވުނެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ހެޔޮއަމަލުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެއްކަމުގައި މަގުމަތީގައި މީހުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތަށް ހުންނަ ތަކެތި ނަގައި އެއްފަރާތްކޮށްލުން ވާކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ނުރަނގަޅު އަމަލުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެއްކަމުގައި މިސްކިތުގައި ކުޅުގަނޑެއް ވަޅުނުލެވި ހުރުން ވާކަމުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ.}“ ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، ކުޅުގަނޑެއްވިޔަސް އަދި އެހެން ހަޑި އެއްޗެއް، މިސާލަކަށް ކުނިކޮޅެއް ވިޔަސް މިސްކިތުން ފޮހެލައިދީ މިހެން އެ އެއްޗެއް ނަގައި، ސާފުކުރުމަށް ގައްބަ ސަމާލުކަން ކުރަންވާނެއެވެ.
(”މުސްލިމު“)

1695- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لاَ تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلاَ الْقَذَرِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ". أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.
(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މި މިސްކިތްތަކަކީ، ކުޑަކަމު ނަޖިސްތަކާއި ކުނިމަން، ނުވަތަ އެހެން ހަޑިއެއްޗެހި އެޅުމަށް ހެދިފައިވާ ތަންތަނެއްނޫނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ اللَّهُގެ ޛިކުރުކުރުން، ނަމާދުކުރުމާއި ކީރިތި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް ތަންތަނެވެ.}“ ނުވަތަ ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި މިފަދަ ގޮތަކަށެވެ.

* * * * *

310- މިސްކިތުގައި ދެބަސްވެ އަޑުއުސްކުރުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މިސްކިތުގައި ދެބަސްވެ، އަޑުއުސްކުރުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއް ކަމާއި، ގެއްލިފައިވާ އެއްޗެއް ހޯދުމަށް އިޢުލާންކުރުމާއި، މިސްކިތުގައި ގަނޑުވިއްކުމުގެ މުޢާމަލާތްކުރުމާއި، މިފަދަ އެންމެހައިކަމެއް ނަހީކުރެއްވިގެން ވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1696– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ سَمِعَ رَجُلاً يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ: لاَ رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ، فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {އެއްވެސްމީހަކު އެއްޗެއް ގެއްލިގެން، މިސްކިތުގައި އިޢުލާންކުރާތީ އަޑުއިވިއްޖެ މީހަކު މިފަދައިން ބުނާހުރިކަމެވެ. لاَ رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ މާނައީ: اللَّهُ ތަޢާލާ އެ އެއްޗެއް ކަލޭއަށް ދިނުނުދެއްވާށިއެވެ!" އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކިތްތަކަކީ، އެފަދަ ބޭނުމަކަށް ބިނާކުރެވިފައިވާ ތަންތަނެއް ނޫނެވެ.}"

1967– وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا رَأَيتُم مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقُولُوا: لاَ أَرْبَحَ اللَّهُ تِجارَتَكَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ ضَالَّةً، فَقُولُوا: لاَ رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيكَ." (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (މާނައީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު މިސްކިތުގައި އެއްޗެއް ވިއްކާތީ، ނުވަތަ ގަންނާތީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެކެވިއްޖެނަމަ، ދެން، ތިޔަބައިމީހުން މިފަދައިން ބުނާހުރިކަމެވެ. لاَ أَرْبَحَ اللَّهُ تِجارَتَكَ "މާތް اللَّهُ، ތިބާގެ ތިޔަ

ވިޔަފާރިގައި ބަރަކާތެއްނުލައްވާށިއެވެ!" އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެއްޗެއް ގެއްލިގެން، މިސްކިތުގައި އިޢުލާންކުރާތީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް މީހަކަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން މިފަދައިން ބުނާށިކަމެވެ. لاَ رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيكَ "اللَّهُ ތަޢާލާ އެ އެއްޗެއް ކަލޭއަށް ރައްދުނުކޮށްދެއްވާށިއެވެ!""}

1698– وَعَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً نَشَدَ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: مَنْ دَعَا إِلَيَّ الْجَمَلَ الأَحْمَرَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَوَجَدْتَ، إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވަޑައިގަންނަވާ ބުރައިދާގެފާނުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު އެއްޗެއް ގެއްލިގެން މިސްކިތުގައި އެ ކަން އިޢުލާންކުރިއެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ. ތިމަންގެ (ގެއްލިފައިވާ) ރަތްކުލައިގެ ޖަމަލު ތި ބޮޑު ތިމަންނާއަށް ބުނެދީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ދެން، (މި ވާހަކަ އިވިވަޑައިގެން) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. {ކަލޭއަށް އެ ނުފެންނާށިއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކިތްތައް ބިނާކުރެވިގެންވަނީ، އެ ކަމަކަށްޓަކައި ބިނާކުރެވުނު ކަންތައްތަކަށް ޓަކައެވެ.} (އެބަހީ: ނަމާދުކުރުމާއި، ޛިކުރާއި ކިޔެވުންފަދަ ކަންކަމަށްޓަކައެވެ.)"

1699– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الشِّرَاءِ وَالبَيْعِ فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ ضَالَّةٌ، أَوْ يُنْشَدَ فِيهِ شِعْرٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ޢަމްރު، އޭނާގެ ބައްޕަ ޝުޢައިބު އަރިހުން، ޝުޢައިބު އޭނާގެ ކާފަ، اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވަޑައިގަންނަވާ ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللَّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިސްކިތުގައި ގަނެވިއްކުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި، އެއްޗެއް ގެއްލިގެން އިޢުލާންކުރުމާއި، (މިސްކިތުގައި) ޝިޢުރު ކިޔުން ފަދަ އެ ކަންކަން ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

1700– وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ الصَّحَابِيِّ (رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَبَنِي رَجُلٌ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّاب ﷺ، فَقَالَ: اذْهَبْ فَأْتِنِي بِهَذَيْنِ، فَجِئْتُهُ بِهِمَا، فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ أَنْتُمَا؟ فَقَالاَ: مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ، فَقَالَ: لَوْ كُنْتُمَا مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ، لأَوْجَعْتُكُمَا، تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمَا فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

ވާނީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި ޔަޒީދުގެ ދަރިކަލުން
އައްސާއިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) ތިމަންނާ މިސްކިތުގައި އިންނެވީމެވެ. ފަހެ، މީހަކު ކުޑަ ހިލަކޮޅަކުން ތިމަންގެ ގައިގަ ޖަހައިލުމުން، ތިމަން ބަލައިލީމު އޭރު، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން، އެ ތިބި ދެ މީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ގެނެސްދޭށެވެ. (އައްސާއިބު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު، އެ ދެ މީހުން ގޮވައިގެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ހާޟިރުވީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަ ދެ މީހުންނަކީ ކޮން ރަށެއްގެ ބަޔަކުތޯއެވެ؟ އެ ދެ މީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން، ޠާއިފުގެ ބަޔަކުމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަ ދެ މީހުންނަކީ، މި ރަށުގެ (އެބަހީ: އަލްމަދީނަތުލް މުނައްވަރާގެ) ބަޔަކުކަމުގައި ވީނަމަ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަ ދެ މީހުންނަށް އަދަބުދެއްވާނެކަން ކަނަވަރެވެ. ތިޔަ ދެ މީހުން (އެއްވެސް އަދަބުދެއްވިކަމެއް ނެތި) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މިސްކިތުގައި އަޑުގަދަކުރަމުދަނީ ދޫނުވާނެހެއްޔެވެ؟"

(ނޯޓު: މިއީ މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ދުވަސްވަރުގެ ހާދިޘާއެކެވެ. އަދި މިސްކިތުގައި އަޑުގަދަކުރުމަކީ، މިސްކިތުގެ އަދަބާ ޚިލާފު، އަދި އެ ކަމަކީ އަދަބުދިނުން އެކަށީގެންވާ ކަމެއްކަން، މި ހާދިޘާއިން އެނގެއެވެ. އަދި މުންކަރުތަކާއި ދިމާވެއްޖެ ހިނދެއް، އެކަން ހުއްޓުވުމުގެ ބާރު ލިބިގެންވާނަމަ އެކަން ހުއްޓުވުން ޖެހޭނެކަން މި ހަދީޘުން އެނގެއެވެ.

"ފަތުޙުލް ބާރީ" (535/4) ން، އަދި ބަޣަވީ ޝަރަޙުއްސުންނާ ތޫސުނުގެ ތަޙްޤީޤާ (431/2) އިން ނަގައިފައި "މުތްތަފަޤުން ޢަލައިހި")

* * * * *

311- ލޮނުމެދާއި ފިޔާފަދަތަކެތި ރޯވާ ކައިގެން
މިސްކިތަށް އައުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ލޮނުމެދާއި ފިޔާއާއި ލީކުފަދަ ނުބައިވަސްދުވާތަކެތި ރޯވާ ކައިގެން ރަނގަޅަށް ވަސްނުކެނޑެނީސް، ކޮންމެހެން ވަންނަންޖެހިއްޖެ ޖަމާޢަތްގައިގެންނުވި، މިސްކިތަށް ވަންނަމާ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމުގެކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1701– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ يَعْنِي الثُّومَ، فَلاَ يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަން ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފުޅުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މި ގަހުން ކައިފިމީހާ އެބަހީ: ލޮނުމެދު (ބޮޑު ކައިފި މީހާ) ތިމަންމެންގެ މިސްކިތާ ކައިރިއަށްވެސްނުދާހުށިކަމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "مَسَاجِدَنَا"

އަދި މުސްލިމްގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، {ތިމަންމެންގެ މިސްކިތްތަކާ} (ކައިރިއަށްވާހުށިކަމެވެ.) މިފަދައިންނެވެ.

1702– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلاَ يَقْرَبَنَّا، وَلاَ يُصَلِّيَنَّ مَعَنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު މި ގަހުން ކައިފިނަމަ، (އެބަހީ: ލޮނުމެދު ފަދަ ބޮޑުގަން ކައިފިނަމަ) އެ މީހަކު ތިމަންމެންގެ ކައިރިއަކަށް ނާންނާހުށިކަމެވެ. އަދި ތިމަންމެންނާ އެކުގައި ނަމާދު ވެސް ނުކުރާހުށިކަމެވެ.}“

1703- وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَنْ أَكَلَ ثُومًا، أَوْ بَصَلاً، فَلْيَعْتَزِلْنَا، أَوْ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ޖާބިރު اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނުމުގެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު ތޫނުމުށި ނުވަތަ ފިޔާ (ބަޞަލު) ކައިފިނަމަ، އެ މީހަކު ތިމަންމެންނާ ދުރުހެލިވާހުރިކަމެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވި {އެ މީހަކު ތިމަންމެންގެ މިސްކިތްތަކާ ދުރުހެލިވާހުރިކަމެވެ.}” މިފަދައިންނެވެ.

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ، وَالثُّومَ، وَالْكُرَّاثَ، فَلاَ يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدمَ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އެއްވެސް މީހަކު ތޫނުމުށި ނުވަތަ ލީކުގަސް ނުވަތަ ފިޔާ (ބަޞަލު) ކައިފިނަމަ، އެ މީހަކު ތިމަންމެންގެ މިސްކިތްތަކާ ކައިރިނުވާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އާދަމުގެ ދަރިންނަށް އެ ކަމަކުން އުނދަގޫވާ ކަންތައްތަކުން މަލާއިކަތުންނަށް އުނދަގޫވެއެވެ.}”

1704- وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ، أَنَّهُ خَطَبَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ، لاَ أُرَاهُمَا إِلاَّ خَبِيثَتَيْنِ: هَذَا الْبَصَلَ، وَالثُّومَ، لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنَ الرَّجُلِ فِي الْمَسْجِدِ أَمَرَ بِهِ، فَأُخْرِجَ إِلَى الْبَقِيعِ، فَمَنْ أَكَلَهُمَا، فَلْيُمِتْهُمَا طَبْخًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ޢުމަރު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނުމުގެ އުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއް ހުކުރުދުވަހު އެ ކަލޭގެފާނު ހުތުބާދެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުތުބާގައި ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން (ތަކުރާރީގެ) ދެ (ބާވަތްތައްގެ) ގަހަކުން ކަމުއެވެ. އެއީ (ބަޞަލު ކަޅުން) ނުބައިވެގެންވާ ތަކެތިކަމުގައި މެނުވީ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިނުގަންނަވަމުއެވެ. އެއީ ފިޔާ އާއި ތޫނުމުށިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ (ގެ ޒަމާނުގައި) އެކަލޭގެފާނަށް މިސްކިތުގައިވާ މީހެއްގެ ކިބައިން އެ ދެތަކެތީގެ ވަސް އިޙްސާސްކުރެއްވިއްޖެނަމަ، އެ މީހަކު މިސްކިތުން ނެރުމަށް އެކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ، އެ މީހަކު ބަޤީޢާއި ހަމައަށް

ބޭރަށް ނުދެވުނެވެ. ފަހެ، އުހުދު ވެސް އެ ދުވަހު ގާތްބޭނުންނަމަ، ތިޔުތުވައި، އޭގެ
ވެސް ކަނޑުވައިގެން ގެނުދިޔަކަމެވެ."

(ނޯޓް: ތަންމުދާރީ ފާޅު، އަދި ތިލާވަތް، ތަރަންކައިގެން މިސްކީނަށް
ނަފުސާނީ، މިސްކީނާ ކައިރިވެސް ނުވެވަން އަންގަވައި، އަދި އިންސާނުންނަށް އުނދަގޫ
ކަންތައް ކަމުގެ މަކާރާތުން ނެތް ވެސް އުނދަގޫދޭނެކަމަށް އަންގަވައިފައިވާ ހިނދު،
މިފަދަ ކަންކަމުގައި އަޅުގަނޑުމެން އަދަބުކަނޑުވާނަ ކަން ގޯސްކަމާ ބަލައިލުމުން ހާމަވެއެވެ.
އެންމެ ފުރަތަމަ، މަދުނޫން ބަރަކާ ތަރަންކައިގެން، އެބައިމީހުންގެ
އަނގައިން އޭގެ ވެސް ރަނގަޅަށް ނުކުނޭނެ މިސްކީނަށް އައިސްއުޅުއްވެވެ. އަދި
ޔާއުމުރާއްޖޭގައި ބޭނު ސުއާލާ ސަލަވާތްތަކާ ބައިއުޅޭ މީހުން، އޭގެ ނުބައިވެސް
ނުކުނޭނެސް، މިސްކީނަށް އަނގަނި މަޤާމުކަމުންނުވެ. އަޅުދިން ރޭވަވަމުން، މަޖުރިބުވަގުތު
މިސްކީނު ދޫކުރައިރު ތިބޭ ސުވާލުވާ ހުރިކަންތަކުވައި، ފެންފޫދިކަން ކާޅުވުވައިގެން މިސްކީނަށް
އަދާ މިހުން ވަރަށްގިނައިން ފެނިވައާވާނެވެ. ޔާއުމުރަން ދުންފަތުގެ އިސްތިއުމާލުކުރާ
މިހާރުގެ ނަފުހުގެ ހިނދުރު އާއި ޝަރުޢާ ނުޖާއިޒުގެ ތެރޭގައި ދުންފަތުގެ ވެސް ހުރިހާވައްދައި
ހުންނާނީ، އަނބުރައި އެއި މަޢާޝު އުނދަގޫވުމަކުގައި އިޖްތިމާޢީ ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް
އެކަން ނުކުރާ މިހާރު އެއިން ވާނެ އުނދަގޫ އެއް، ދުންފަތުގެ އިސްތިއުމާލުކުރާ މިހާރު
ތަރިކަތުވެރިވެސް ހުރެވިން ކަމުއިންނުވެ.

އިޖުތިމާޢީ ވަޒީފާތަކުގައި، ތަންމުދާރީ ފާޅު ނުނަސް، އެ އެއްޗެހިން
ނުބައިވަސްދުވާ ކަންތު އެއްޗެއް ކައިގެން ނުވަތަ ބޯއިގެން، އޭގެ ވަސް ނުކުނޭނެސް،
މިސްކީނަށް އަޅުވަނީ، އެއްގޮތަކަށް ވެސް ބަރަދަ ކަމުއް ނުނުވެ. ހަމައެފަދައިން އެ
މިހާރުގެ ގައިގަހި ފެހެގަނޑެކުން ކުރިވަސް ދުވާހިނދު، ނުވަތަ މާބޮޑަށް ހަރަގަނޑާއި
ފަރާން ދުވެ، ގައިން ދުވާ ޖަބަޔާ ނުބައިވަސް ދުވާ ނަމަވެސް، އެފަދަ މީހުން، އެ
ބައިމީހުންގެ ގައިންދުވާ ނުބައިވަސް ކަނޑުވައިގެންނުވި، މިސްކީނަށް ނަމަދަން
އިޖުތިމާޢީ ވަޒީފާއެވެ. ނަމަވެސް، ހިތާމަޔަކީ، މިގެ ތެރެއިން ގިނަ ކަންކަމަށް
އަޅުގަނޑުމެންނަކީ ސަމާލުކަން ނުދެވޭކަމެވެ. އެހެން މީހުންނަށް، މަކާރާތުންނަށް ތިބޭގެ
ފުރުން އުނދަގޫ ޖެހެއްސާކަން ވެސް ނުދާނޭކަމެވެ. "މުޚްތަޞަރު")

* * * * *

312- ހުކުރު ޖުމްޢާ އަޑުއަހަންތިބޭއިރު އިޙްތިބާކޮށްގެން ތިބުން

ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހުކުރު ޖުމްޢާ އަޑުއަހަމުންތިބޭއިރު އިޙްތިބާކޮށްގެން ތިބުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަމާއި، އެއީ ނިދިއައުން ކައިރި ގެނެއްކަމާއި، ވުޟޫގެއްލިދާނެކަމުގެ ސަބަބުވާ ކަމެއްކަމުގައި ބަޔާންކުރައްވުން ހިމެނެއެވެ.

(ޝަރަޙް: އިޙްތިބާކުރުމަކީ، އިރިއްނދުއިންނަ އިށި، ފިނދުމަސްގަނޑު ބިންމަތީގައި ޖެހެއްޓުމަށް އިރިއްނދި، ދެ ކަކޫ ކޮޅަށްޖަހައި، ދެއައްތޯ، ދެ ކަކޫ ވަށައިލައި، ދެ ކަކޫ ބަނޑުގައި ޖެހިފައިހުންނާން ގޮތަށް ބަހައްޓައިގެން ތިބުމެވެ. ނުވަތަ ފޮތިގަނޑަކުން ދެކަކޫ ވަށައިލައި، ދެ ކަކުލާއިކު ބަނޑުގައި ދެ ކަކޫ ޖެހޭގޮތަށް އައްސައިލައި ބަހައްޓައިގެން ތިބުމެވެ. ”މުރުޝިދު“)

1705– عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ، ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْحِبْوَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالإِمَامُ يَخْطُبُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالاَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ."

މާނައީ: ”މުޢާޛު اللَّهُ، އަށް ކަލޭގެފާނަށް ހުކުރުސުންނަތުގައި މުޖާދު ބުން އަނަސްޖުހަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އަށް ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ހުކުރުދުވަހު އިމާމު ޚުޠުބާ ކިޔާ ވަގުތު، ދެ ކަކޫ އުފުއްލައި ބަނޑުގައި ޖެހޭގޮތަށް ދެ އަތުން ހިފަހައްޓައިގެން ތިބުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ.“

(ޝަރަޙް: މި ޙަދީޘަށް މިގޮތް ކުރިޔަ ބާބެއްގައި އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އެ ބާބުގައި ވާހަކަ، އިޙްތިބާކޮށްގެން އިރިއްނދުމަކީ ހުއްޓަ ކަމެކެވެ. މި ބާބުގައި އެކަން ނަހީކުރެއްވިކަމަށް އައިސްފައިވުމުން، ބައެއް ޢާލިމުންނަށް ސަބަބު އުޅުނުކަމަށް ވެސް ހުރެވުނަމަވެ.

”ޙަދީޘް ކަށަވަރުނުކުރެވޭ ބިރުއްނދުނަމަ، އެއްފަހަރަކު ބާއް އަށް

ލައިގެން އޯގާވެ ޢަމަލާއި، އިހުސާނު އިންސާފު އިންސާފުގައި، ދެ ފައި ވަރުކަށާގެން އިހުސާނު

އިންސާފާ، ދެ ކަކޫ އުފުއްލައިގެން، ދެއަތުން ދެ ކަކޫވަރައިލައި، ހިފަހައްޓައިގެން އިސްނޯ

ހުއްޓަކަން ނަހަރުގަދުވުން ބާބު“ ކަމުގައިވާ މި ބާބުގެ 128 ވަނަ ބާބުގައި، ޙަދީޘުގެ 822

ވަނަ ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެގެންވާ ޙަދީޘްގައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ކަޢުބަތު ﷲ ގެ ފުރާގެ އަރިހުގައި،

މަޤާމުގައި، އެކަށޭގެންވާގެ ދެ ކަކޫ އުފުއްލަވައި، ދެއަތުން ފުރާ ދެ ކަކޫގައި

ހިފަހައްޓަވައިގެން އިންސާފުވެވަޑައިގެން ދެކެވޭ ކަމަށް، މާތް ﷲ އެ

ދެބަފައިކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ނަބިއްޔާއަށް ޓަކައި ދަރިކަލުން (ރަޟީ ﷲ)ގެ ކިބައިން

އަޙްމަދުބިން ޙަންބަލުއްލާހު ބަޔާންކުރައްވައި އަޙްލާތު ވިދާޅުވެއެވެ.

ޖާބިރު ބިން ޢަބްދުﷲގެ، އިހުސާނު އިންސާފުގައި، ފުރާގެ ކޮޅުމަތީގައި ބަރަކާތްތެރި

ތަކުރާރުކޮށް އިހުސާނު، ދެ ކަކޫ ކަކުރަކުރަށް، ދެއަތުން، ދެ ކަކޫ ވަރައިލައި، ދެ ކަކޫ

ބަރަކާތް ތިބޭ ހުރިހާ ކަމެއް ހިފަހައްޓައިގެން، ނަމާދު ފަރުޟު ފަރާތުން އެއްކޮށް

އިންސާފު ވަރައިލައި، ދެ ކަކޫ އަތުރައި ބަދަލުކޮށް ހިފުމަށް ހުއްޓަ ކަޅުކުރެވެ.

އަދި އެއީ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވެސް އިހުސާނުވެއިގެން އިންސާފާ ގޮތުގައި ބަލާފައިވަނީ

ބަޔާންވެ ސަރަޙައްދުގައެވެ.

މި ބާބުގައި މިވަނީ، ހުރިހާ ބަރަކާތެއް ހާސިލުވާނެ ނަބިއްޔާ ތިޔައިވާހަކަ

ބަޔާންވެފައެވެ. އެއީ، ހުކުރު ދުވަހު ނަމާދަށް ޙާޟިރުވުން، އެފަދަ ގޮތަކަށް އިހުސާނު

ޙާޟިރުވާ، އެއީ ނަބިއްޔާ ގޮތް، އެގޮ ސަލަވާތް ދުވަހުގައި ކިޔާ އުސްތަކަށް

ސަލާމުކަރުދާސްތައް ކުޅި، އަދި ވެސް ގެންގުޅުމުގެ ބަރަކާތް ކަމަށްކުރުގައިވާތީ، ހުކުރު ދުވަހު

ނަމާދަށް ޙާޟިރުވުމަށް އެ ގޮތަށް އިހުސާނުވުމަށް ނަބިއްޔާ ގޮތަށްވެއްޖެއެވެ. ”މުސްލިމު“)

* * * * *

313- އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުން އުޅޭ މީހަކު، ޛުލްޙިއްޖާމަހަށް ހަނދުބެލުމަށްފަހު، ނިޔަފަތިކޮށުން ފަދަ ކަންތައްތަކުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ދަންނަވަނީ ހަމަވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުމަށް އުޅޭ މީހަކު، ޛުލްޙިއްޖާމަހަށް ހަނދުބެލުމަށްފަހު، އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުމުގެ ކުރީގައި، ބޮލުގެ ނިޔަފަތި ކޮށުން ފަދަ ކަންކަމުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމާއިބެހޭ ބަޔާންތަކެއްވެސް ހިމެނެއެވެ.

1706– عَنْ أُمِّ سَلَمةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ كَانَ لَهُ ذِبْحٌ يَذْبَحُهُ، فَإِذَا أُهِلَّ هِلاَلُ ذِي الْحِجَّةِ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ مِنْ شَعْرِهِ، وَلاَ مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئًا حَتَّى يُضَحِّيَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "އުއްމު ސަލަމާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހާ ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކަށް ކަތިލާނެ ޤުރުބާނީއެއް ވާނަމަ، އެ ޤުރުބާނީ ކަތިލުމަށް އުޅޭ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) ވާނަމަ، ޛުލްޙިއްޖާމަހަށް ހަނދުބެލުމަށްފަހު، ޤުރުބާނީ ކަތިލުމުގެ ކުރީގައި އޭނާ ހަމަގައިން އިސްތަށި ފަދަ ބޮލުގެ ފަހެއްނުކުރާނެވެ. އަދި ނިޔަފަތި ވެސް ނުކަނޑާނެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: މި ޙަދީޘްގައި އަޙްކާމާ ގުޅޭ ބަޔާނެއް، ބައްޕުވިރިންނަށް އެނގޭ މިންވަރަށް ކަމެއް ގުޅޭގޮތެވެ. ޤުރުބާނީ ބަޔާންކޮށް، އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލާނަމަ، އެބަހުރަނީ ޛުލްޙިއްޖާމަހަށް ހަނދުބެލުމަށްފަހު، އިސްތަށިފަދަ ބޮލުގެ ފަހެއް ނުކުރާށެވެ، އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުމުގެ ކުރީގައި، އޭނާ ދޫކޮށް ބޮލުގެ ހަމަގައިން އިސްތަށި ފަދަ ބޮލުގެ ފަހެއް، ނިޔަފަތި ކަނޑާލުން ދުރުވާން ޖެހެއެވެ. އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުމަށްފަހު، އެ ކަންކަމަށް ހުއްދައެވެ.

ޙަދީޘްގައި އޮތް މިގޮތް ވެސް، އެ ޙިކުމަތުގެ ތެރެއަކީ، އުޟްޙިއްޔާ ކަތިލުމަށް ގެންދާނެ މީހާ، މި ޙަދީޘްގައިވާ ޙުކުމް ޢަމަލުކުރާނެއެވެ. އަދި

އުސްބިޔާގެގޮތުގައި ކަލިމާން އެއްޗެއް ލިބިފައިނުވާ މިހަކު ވެސް، ބައްޖުމަހަށް ހަނދުވެރިކުރުން، މި ބަރުޅިގައި ވާގޮތަށް އަޙްކާމުތަކުން ތަނަވަސްކަމުގައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އެ ބާކީހުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މިއީ ވާޖިބު ކަމެއްކަމެވެ.

ބާރީގެ ސަރަޙަދީން ދުސްތޫރުގެ ތަރުޖަމާއިން (434/2) ނަގައިފައި، “މުތަރުޖިމު”)

* * * * *

314- އެއްވެސް މަޚްލޫޤަކު ގަންދީ ހުވައިކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެއްވެސް މަޚްލޫޤަކު ގަންދީ ހުވައިކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި، މިސާލަކަށް ނަބީބޭކަލުންނާއި، ކަޢުބަތު اللَّهِގެ ޙައްޤާއި، މަލާއިކަތުންނާއި، ނުވަތަ އުޑާއި، ކާބަފައިންނާއި، ދަރިކުދިންނާއި، ފުރާނައާއި، މީހެއްގެ ބޮލާއި، ޒަމާނުގެ އިސްލާމީރާގެ ފުރަގަސް ހާއި، ވެރިމީހާގެ ފަރާތުންލިބޭ ނިޢުމަތްތަކާއި، އެވެނި ބޭކަލެއްގެ ޙަޔާތާއި، އަމާނާތްތެރިކަމާއި، މިފަދަ އެއްވެސް އެއްޗަކާ ގަންދީ ހުވައިކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަމާއި، އޭގެތެރެއިން ވެސް އަމާނާތްތެރިކަންގަންދީ ހުވައިކުރުމުގެ ނުބައިކަން ބޮޑުކަން ބާރުންކުރައްވައިން ހިމެނެއެވެ.

1707– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، فَمَنْ كَانَ حَالِفًا، فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ، أَوْ لِيَصْمُتْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (އަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.)

މާތްރަސޫލާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާބަފައިން ގަންދީ ހުވައިކުރުން، މާތް الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރައްވައެވެ. ފަހެ، ހުވައެއްކުރަން ބޭނުންނަމަ، الله ގަންދީ ހުވައިކުރާށެވެ. ނުވަތަ ހަނުހުރެ ހުންނާށެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيحِ : "فَمَنْ كَانَ حَالِفًا، فَلاَ يَحْلِفْ إِلاَّ بِاللَّهِ، أَوْ لِيَسْكُتْ".

އަދި ޞަޙީޙު (މުސްލިމު) ގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "{ފަހެ، ހުވައެއްކުރަން ބޭނުންނަމަ، الله ފިޔަވައި އެހެންފަރާތަކާއި ގަންދީ ހުވައި ނުކުރާށެވެ. ނުވަތަ ހަނުހުރެ ހުންނާށެވެ.}"

1708– وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ، رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَحْلِفُوا بِالطَّوَاغِي، وَلاَ بِآبَائِكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކާފަރުންނަށް ކުއްލިސްތިރުއްވި އަޅުކަންކުރާ ބުދު ސަނަމްތަކުގެ ނަމުގައި ހުވައިކުރުމަކީ ޙަރާމްކުރެއްވިއެވެ. އެ ކާފަރުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ބުދުތަކާއި ގަންދީ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާބަފައިން ގަންދީ ހުވައިނުކުރާށެވެ.}"

"الطَّوَاغِي": جَمْعُ طَاغِيَةٍ، وَهِيَ الأَصْنَامُ، وَمِنْهُ الْحَدِيثُ: "هَذِهِ طَاغِيَةُ دَوْسٍ": أَيْ: صَنَمُهُمْ وَمَعْبُودُهُمْ، وَرُوِيَ فِي غَيْرِ مُسْلِمٍ: "بِالطَّوَاغِيتِ" جَمْعُ طَاغُوتٍ، وَهُوَ الشَّيْطَانُ وَالصَّنَمُ.

މި ހަދީޘްގައިވާ ބަސްއެއް އުނގެނުމަށް މާނަކޮށްދެއްވައި، އަލްއިމާމް ނަވަވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "الطَّوَاغِي" އަކީ، طَاغِيَةٌ މި ބަހުގެ ޖަމްޢުލަފުޒެވެ. އޭގެ މާނައަކީ، ބުދުތަކެވެ. މި ބަސް ހިމެނޭ ޙަދީޘް އައިސްފައިވާ ހަދީޘްގައިވެއެވެ. {މިއީ ދައުސްވަންހައިގެ ބުދެވެ.} އެބަހީ: އެބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާ ފަރާތެވެ. މުސްލިމު ފިޔަވައި އެހެން ޓޮތްތޮތުގައި މި ހަދީޘް ރިވާވެވުނު އިބާރާތުގައި "بِالطَّوَاغِيتِ" (އެބަހީ: "لاَ تَحْلِفُوا بِالطَّوَاغِيتِ" {ތިޔަބައިމީހުން ޝައިޠާނާ އާއި ބުދުތަކާ ގަންދީ ހުވައިނުކުރާށެވެ.}" މިފަދައިން ރިވާވެފައިވެއެވެ. "الطَّوَاغِيتُ" އަކީ، طَاغُوت މި ބަހުގެ ޖަމްޢުލަފުޒެވެ. طَاغُوت ގެ މާނައަކީ، ޝައިޠާނާ ނުވަތަ ބުދެވެ."

1709–وَعَنْ بُرَيْدَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَن حَلَفَ بِالأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ބުރައިދަތުލްއަސްލަމީގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {އަމާނާތްތެރިކަން ގަންދީ ހުވައިކޮށްފި މީހަކީ، ތިމަންމެންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއްނޫނެވެ.}"

(ނޯޓު: އަމާނާތް ގަންދީ ހުވައިކުރުން ނަހީކުރެއްވީ ސަބަބަކީ އެކަމުގައި އިޚުލާޞްތެރިން ވިދާޅުވަނީ، ހުވައެއް ހުވައިކުރަންވާނީ، ހަމައެކަނި اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅު، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ސިފަފުޅެއް ގަންދީ ހުވައިކުރުމުންނެވެ. އަމާނާތަކީ، އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅެއް އަދި ސިފަފުޅެއް ވެސް ނޫނެވެ. އަދި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅެކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފަރުޟުކުރައްވައި ފަރުޟުކަމެކެވެ. މިހާ އަމާނާތް ގަންދީ ހުވައިކުރުން ހުއްޓުވައްވަނީ، އަދި، اللَّهُ ގެ އިސްމުފުޅާއި، ނުވަތަ އެކަލާނގެ ސިފަފުޅާ އެއް ދަރަޖައަށްގެއްލާ ކަމުގައި މީހުންނަން ހީވާނެކަމަށްބިރުވާތީ އެކަން ނަހީކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ.

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (4/542) ގެ ހަމަޝިއްޔާ "މުޙައްޤިޤު")

1710– وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ حلَفَ، فَقَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الإِسْلاَمِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا، فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَإِنْ كَانَ صَادِقًا، فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الإِسْلاَمِ سَالِمًا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ބުރައިދަތުލްއަސްލަމީގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {މީހަކު ހުވައިކުރައްނަމަ، ތިމަންނާ އިސްލާމްދީނުން ބަރީއަވެގެންމެ ވެއްޖެ ހުވައިކޮށްފިނަމަ (ދަންނާނަވެ!) ފަހެ، އޭނާ ދޮގުހެދުމަކަށްވެއްޖެނަމަ، އޭނާ ބުނި ފަދައިން، އެ ހުވައިކުރީފަދައިންނެވެ. (އެބަހީ: އޭނާ ދޮގުހަދައިގެން އޭނާ ބުނި ގޮތަށް ކަމުގައިވިޔަސް، އޭނާ ބުނި އިސްލާމްދީނުން ބަރީއަވެއެވެ.) އަދި އޭނާ ތެދުއްކަމުގައި ވިއަސް، (އެއަށް ފަހު) އޭނާއަށް ސަލާމަތުން އިސްލާމްދީނަށް އެނބުރި ނާދެވޭނެއެވެ.}"

1711– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلاً يَقُولُ: لاَ وَالْكَعْبَةِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لاَ تَحْلِفْ بِغَيْرِ اللَّهِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ، فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيْثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެއް ފިރިހެނަކު) ވިޔަސް،

"ކައުބާގަންދި ބުނަމެވެ." މިހެން ބުނި އަޑު، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ފަހެ، އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (އެ މީހަކަށް) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ اللَّهُ ނޫން އެހެން ފަރާތެއް ގަންދީ ހުވައިނުކުރާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިހެންކަލޭގެފާން އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިއެވެ.) {اللَّهُ ނޫން އެހެން ފަރާތެއް ގަންދީ ހުވައިކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ ޝަރީކުކޮށްފިއެވެ.}"

وَفَسَّرَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ قَوْلَهُ: "كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ" عَلَى التَّغْلِيظِ،كَمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الرِّيَاءُ شِرْكٌ".

ބައެއް ޢާލިމުންނަކީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މި ޙަދީޘްގައިވާ "كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ" "އޭނާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ ޝަރީކުކޮށްފިއެވެ." މިބަސްފުޅު، ބާރުއަޅާ އިތުރުކުރުމަށް، ތަޝްދީދުކުރުމަށްޓަކައި ވިދާޅުވެފައިވާއެވެ. މިގޮތަށް ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވާފަދައިން، އެ ކަމުގެ ނުބައިކަން ހަރުކަށިކޮށްދެއްކުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެއީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ އެހެން ޙަދީޘެއްގައި، " الرِّيَاءُ شِرْكٌ". {ދައްކައުމަށްކުރުމަކީ ޝަރީކުކުރުމޭ} ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވާ ފަދައިންނެވެ.

* * * * *

315- ގަސްދުގައި ދޮގުހުވައިކުރުމުގެ ނުބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

1712– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى مَالِ امْرِيءٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقِّهِ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ" قَالَ: ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَـٰنِهِمۡ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴾ (آل عمران: ٧٧) إِلَى آخِرِ الآيَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމެއްގެ މުދަލު، ޙައްޤުނުވާ ގޮތެއްގައި އަތުލުމަށްޓަކައި ހުވައިކޮށްފިމީހާ (ދަންނާށެވެ! ޤިޔާމަތްދުވަހުން) އެ މީހަކު اللهُގެ ޙަޟްރަތާ ބައްދަލުކުރާނީ، އެކަލާނގެ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންވާ ޙާލުގައެވެ.} (އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނުގެ މިބަސްފުޅުގެ ހެކި، اللهُ ޢައްޒަވަޖައްލަގެ ފޮތް ކިބައިން ދެއްކެވުމުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ތިމަންމެންނަށް ކިޔަވައިވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. (އެއީ) އާލުޢިމްރާނު ސޫރަތުގެ 77 ވަނަ އާޔަތެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾ "ހަމަކަށަވަރުން، اللهُގެ ޢަހުދާއި، އެމީހުންގެ ހުވައިކަން ކުޑަ އަގެއް ގަންނަ މީހުން، އާޚިރަތުގައި އެމީހުންނަށް އެއްވެސް ނަސީބެއް ނެތް ބައެކެވެ. އަދި، ޤިޔާމަތްދުވަހުން، اللهُ، އެމީހުންނަކާ ބަސްފުޅެއް ނުކުރައްވާނެތެވެ. އަދި، އެމީހުންނަކަށް ބައްލަވާވޮޑިގެން ވެސް ނުގަންނަވާނެތެވެ. އަދި (ފާފައިން) އެމީހުން ޠާހިރުކޮށް ނުދެއްވާނެތެވެ. އަދި، އެމީހުންނަށް ވޭންދެނިވި ޢަޛާބުހުއްޓެވެ."

1713– وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ، إِيَاسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ الْحَارِثِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنِ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِيءٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ، فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ" فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيْرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَإِنْ كَانَ قَضِيبًا مِنْ أَرَاكٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫއުމާމާ، އިޔާސްބިން ޘަޢުލަބާ ޙާރިޘީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު (ދޮގު ހުވައެއް ކުރުމުން) މުސްލިމެއްގެ ޙައްޤެއް އަތުލައިފި މީހަކު (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކަށް މާތް اللهُ ނަރަކަ ވާޖިބުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެ މީހަކަށް އެކަލާނގެ ސުވަރުގެ ޙަރާމްކުރައްވައިފިއެވެ.} ފަހެ، އެކަލޭގެފާނަށް ފިރިހެނަކު ދެންނެވިއެވެ. އެއީ ކިތަންމެ ކުޑަ އެއްޗެއްކަމުގައި ވިޔަސްތޯއެވެ؟ އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، (ދަތްއަސްގެ ގަހަކުން ބުރިކޮށާ) އިރާކުދަރިއެއްކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.}"

1714- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْكَبَائِرُ: الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންދެއްވި ޢަމްރު ބްނުލް އާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބޮޑެތި ފާފަތަކަކީ: اللَّهُއަށް ޝަރީކުކުރުމެވެ. އަދި މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. އަދި (ޙައްޤަކާނުލައި) މީހަކު މެރުމެވެ. އަދި ދޮގުހުވައިކުރުމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: أَنَّ أَعْرَابِيًّا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْكَبَائِرُ؟ قَالَ: "الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ" قَالَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "الْيَمِينُ الْغَمُوسُ" قُلْتُ: وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ؟ قَالَ: "الَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِيءٍ مُسْلِمٍ" يَعْنِي بِيَمِينٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ.

އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ (އެބަހީ: އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ބަދަވީންގެ މީހަކު މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ބޮޑެތި ފާފަތަކަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) اللَّهُއަށް ޝަރީކުކުރުމެވެ.} އޭނާ ދަންނަވިއެވެ. ދެން ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {"الْيَمِينُ الْغَمُوسُ" (އެބަހީ: ދޮގުހުވައި ކުރުމެވެ.} (ޢަމްރު ބްނުލްއާޞްގެ ދަރިކަލުން) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ދަންނަވީމެވެ. الْيَمِينُ الْغَمُوسُ އަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ މުސްލިމެއްގެ މުދަލު އޭގެ ސަބަބުން ނިގުޅައިގަންނާ ދޮގުހުވައެވެ.}“

* * * * *

316- ވަކިކަމަކަށް ހުވައިކޮށްފައިވަނިކޮށް

އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު ގޮތެއްފެނިއްޖެނަމަ އަމަލުކުރުން ނަދުބުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ވަކިކަމެއް ކުރުމަށް ނުވަތަ ނުކުރުމަށް ހުވައެއްކޮށްފައި ވަނިކޮށް، އެއަށްވުރެ ރަނގަޅުގޮތެއް ފެނިއްޖެނަމަ، ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދިނުމަށްފަހު، ރަނގަޅުކަމުގައި ފެނުނު ގޮތަށް އަމަލުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1715– عَنْ عبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِيْنٍ، فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَكَفِّرْ عَن يَمِينِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ސަމުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ތިމަންނާއަށް ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. {ތިބާ ކަލެއްގެ މައްޗަކަށް ހުވައެއްކޮށްފި ހިނދު، އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު އެހެންކަމެއް ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ، އެ ކަމެއް ރަނގަޅުކަމުގައި ތިބާއަށް ފެނުނު ކަންތައް ކުރިއަށްގެންދާށެވެ. (އެބަހީ: އެ ކަމެއް ކުރުމަށް ހުވައިކުރި ކަންތައް ނުކޮށް ދޫކޮށްލައި، ރަނގަޅުކަމުގައި ފެނުނު ކަންތައް ކުރިއަށްގެންދާށެވެ.) އަދި ތިބާގެ ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދޭށެވެ.}“

1716– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِيْنٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَفْعَلِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ވަކި ކަމެއް ކުރުމަށް ހުވައެއްކޮށްފި މީހަކު އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު އެހެން ކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ، އޭނާގެ ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދޭހުރިކަމެވެ. އަދި އެ މީހަކު ރަނގަޅުކަމުގައި ފެނުނު ކަމެއް ކުރާހުރިކަމެވެ.}“

1717– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنِّي وَاللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهَ لاَ أَحْلِفُ عَلَى يَمِيْنٍ، ثُمَّ أَرَى خَيْرًا مِنْهَا إِلاَّ كَفَّرْتُ عَنْ يَمِيْنِي، وَأَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ބުއްސުންލެއްވި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާނުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މިމަންކަލޭގެފާނު اللهُ ގަންދެއްވައި ހުވައިކުރައްވަމެވެ. اللهُ ބުއްސެވިއްޔާ މިމަންކަލޭގެފާނު ވަކި ކަމެއް ކުރެއްވުމަށް ހުވައި ކުރެއްވުމަށްފަހު، މިމަންކަލޭގެފާނަށް އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު އެހެން ކަމެއް ފެނިވަޑައިގެންފި ނަމަ، މިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދެއްވުމަށްފަހު، އެ ރަނގަޅު ކަމުގައި ފެނިވަޑައިގެން ކަންތައް ކުރައްވާހުރީމެވެ.}"

1718– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لأَنْ يَلَجَّ أَحَدُكُمْ فِي يَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ، آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ބުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ބަޔާނުކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިން މީހަކު އެ މީހެއްގެ އަހުލުވެރިންނާމެދުގައި ހުވައިކުރުމަށްފަހު، އެ ކަމުގެ މަތީގައި ގަދަކަމުގައި ދެމިހުރުމަކީ، اللهُ ފަރުޟުކުރައްވައިފައިވާ ހުވައިގެ ކައްފާރާ އަދާކުރުން، އެ ކަމުން މިންޖުވުމަށްވުރެ، اللهُ ގެ ހަޟްރަތުގައި އެ މީހެއްގެ ފާފަވެރިކަން ބޮޑުވާނެ ކަމެކެވެ.}"

(ޝަރަޙ: މި ބަޔާނުގައި "އަހުލުވެރިންނާމެދުގައި" އޮތް ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، އަނބިދަރިންނާއި އެކުވެރިން ގާތްމީހުންނެވެ. މި ބަސްފުޅުގައި ބަޔާންކޮށްދޭން އެނގެނީ، މީހަކު ހުވައެއްކުރުމަށްފަހު، އެ ހުވައިކުރި ގޮތުގައި ދެމިހުރުމަކީ ރަނގަޅު ގޮތެއް ނޫން ކަން ފެނިއްޖެނަމަ، ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދިނުމަށްފަހު، އެ ކަމެއް ނުކުރުމަށް ހުވައިކުރި ކަންތައް ކުރުން ހެޔޮ ކަމެވެ. މިސާލަކަށް މީހަކު އާއިލާގެ އަނބިމީހާގާތު ކުރިމަތިވެއްޖެން ހުވައިކުރެ، އަނބިމީހާއާ އެއް މަޖިލިސްގައި ނުކުއްމަށް. ނަމަވެސް އެއީ، ރަނގަޅުކަމެއް ނޫންކަން ކުރި ފިޔަވައި ހިނދު ޢާއިލާގެ އެނގެމުންދާނެއެވެ. ވީމާ، ހުވައިގެ ކައްފާރާ ދިނުމަށްފަހު، އަނބިމީހާއާ އެއްމަޖިލިސްގައި ކައިބޮއިއުޅެނީއެވެ.

ހުވައިގެ ކައްފާރާއަކީ، ކޮބައިކަން ވިދާޅުވެއްވުން 317 ވަނަ ބާބުގައިވާ އާޔަތުގައި ބަޔާންވެފައި އެވަނީއެވެ.

ކައްފާރާ ދިނުމަށްފަހު، އެ ކަލޭގެ ނުކުރުމަށް ހުވައިކުރި ކަންތައް ކުރުމާއި، އެކަން ކުރުމަށްފަހު ކައްފާރާދިނުމާ މި ދެގޮތުންކުރެ އިޚުތިޔާރުގެ ދިނަ ބާކީވުން ބުރަވެވަޑައިގަތީ، އަދި މި ބާބުގެ ޙަދީޘްތަކުން ދޭހަވޭ، އެކަން ކުރުމުގެ ކުރިން ކައްފާރާ ދިނުން ބާރުނުކުރާކަމުގައެވެ.

ޝާފިޢީ ސަލަފުންނާއިން ޖުމްހޫރުގެ ޢުލަމާއިން (439/2) ފަތުޙުލްބާރީ ނަގައިފައި، "މުޚުތަޞަރު")

* * * * *

317- ގަސްދެއްނެތި ހުވައިގެ ބަހެއް ބުނުމަކީ

އަޅުއްވާތެރިވެގެންވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ހުވައިކުރުމުގެ ގަސްދެއްނެތި، ހުވައިގެ ބަހެއްބުނުމާއި، އެ ކަމުގެ ކައްފާރާ ދޫކުރާނެ ކަމެއް ނުންނަކަމާއި، އޭގެ އަޅުއްވާތެރިވުމާ ކަމެއްކަމާއި، އެފަދަ ބަސްތަކަށް، އާދައިގެ ވާހަކަދައްކާއިރުގައި މިސްކީނުން ބުނުމަކީ "اللّٰهُ ގަންދެއްބުނަމެވެ." މިފަދަ އިބާރާތަކުން ކަމުގައި ބަޔާންކުރެއްވިން ހިމެނޭއެވެ.

މާތް اللّٰهُ ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِيٓ أَيْمَٰنِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ ٱلْأَيْمَٰنَ ۖ فَكَفَّٰرَتُهُۥٓ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَٰكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّٰرَةُ أَيْمَٰنِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَٱحْفَظُوٓا۟ أَيْمَٰنَكُمْ ﴾ (المائدة:

٨٩) މާނައީ: "ގަސްދަކާނުލައި، ހުވާ ހަސްތިކޮށްލުން، اللهُ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޢުޤޫބާތެއް ނުދެއްވާނެތެވެ. (އެބަހީ: އާދައިގައި ވާހަކަދައްކާ އުޞޫލުން، ހުވާކުރުމުގެ ގަސްދެއްނެތި، ހުވާގެ ޢިބާރާތުގައި ބުނެވޭ ބަހެއް ބޭނުންކުރުމަކީ ކުށެއް ނޫނެވެ.) އެހެންނަމަވެސް، ގަސްދުކޮށްގެން ކުރާ ހުވާތަކާމެދު، އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޖަޒާ ދެއްވާނެތެވެ. ފަހެ، ހުވާގެ ކައްފާރާއަކީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކާންދީ އުޅޭ ގޮތުމިނުން، ދިހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެއުރެންނަށް އަންނައުނު ދިނުމެވެ. ނުވަތަ އަޅަކު މިނިވަންކުރުމެވެ. ފަހެ، (އެއިން ކަމެއް ކުރަން) ނުލިބުނު މީހާ، ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފަން ހުރުމެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ހުވާކޮށްފި ހިނދުގައި (އެބަހީ: ހުވާކޮށް، އެ ހުވަޅާ ޚިލާފުވެއްޖެ ހިނދުގައި) ތިޔަބައިމީހުންގެ ހުވާގެ ކައްފާރާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ހުވާތަކަށް ރައްކާތެރިވާށެވެ!"

1719– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ : ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِىٓ أَيْمَٰنِكُمْ ﴾ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لاَ وَاللَّهِ، وَبَلَى وَاللَّهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِىٓ أَيْمَٰنِكُمْ ﴾ {ގަސްދަކާނުލައި، ހުވާ ހަސްތިކޮށްލުން، اللهُ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޢުޤޫބާތެއް ނުދެއްވާނެތެވެ.} ކީރިތިޤުރުއާނުގެ މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވީ، (ވާހަކަދައްކާއިރު ހުވައިކުރުމުގެ ގަސްދެއްނެތި) اللهُ ގަންދީ ބުނަމުންނެވެ. އަދި ޔާއްހައްތެވެ. اللهُ ގަންދީ ބުނަމުންނެވެ. މިފަދަ ހަސްތިކޮށް ބުނެއުޅޭ މީހުންނާ ދުރުގައެވެ.

* * * * *

318- ވިޔަފާރީގައި އެ ވިއްކާގެ ބަސް ތެދުކަމުގައިވިޔަސް، ހުވައިކުރުން މަކުރޫހުކަން ނަންގަވާ ބާބު

1720– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "الْحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ، مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެހުންވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ.) {ހުވައިކުރުމަކީ، ވިޔަފާރިމުދަލު ގިނައިން ވިއްކުމަށް ސަބަބެކެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، ވިޔަފާރީގެ ބަރަކާތް އުނިކުރަނިވި ކަމެކެވެ.}”

1721– وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَلِفِ فِي الْبَيْعِ، فَإِنَّهُ يُنَفِّقُ ثُمَّ يَمْحَقُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫޤަތާދާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެހުންވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން ވިޔަފާރީގައި ގިނަގިނައިން ހުވައިކުރުމުން ދުރުހެލިވެގަންނާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ގިނައިން މުދަލު ވިއްކޭނެ ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، ވިޔަފާރީގެ ބަރަކާތް ނެތިކުރާ ކަމެކެވެ.}”

* * * * *

319- اللّٰهُ ގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ސުވަރުގެ ނޫން އެއްޗަކަށް އެދުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި اللّٰهُ ގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ސުވަރުގެނޫން އެއްޗަކަށް އެދުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަމާއި، اللّٰهُގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ތިމާގެ ކިބައިން އެއްޗެއް އެދިއްޖެ މީހަކަށް އިންކާރުކުރުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1722– عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلاَّ الْجَنَّةُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "ޢަބްދު اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރުއްސުންކުރެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ސުވަރުގެނޫން އެހެން އެއްވެސް އެއްޗަކަށް އެދި، ދެންނެވުމެއް ނުވެއެވެ.}"

1723– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنِ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ، فَأَعِيذُوهُ، وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ، فَأَعْطُوهُ، وَمَنْ دَعَاكُمْ، فَأَجِيبُوهُ، وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُونَهُ بِهِ، فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ". (حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ بِأَسَانِيدِ الصَّحِيحَيْنِ)

މާނައީ: "ޢަބްދު اللّٰهُ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ރުއްސުންކުރެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللّٰهُގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިއްޖެ މީހަކަށް ރައްކާތެރިކަން ދެއްވާށެވެ. އަދި اللّٰهُގެ ވަޖުހުގެންބަކައި ކަމަކަށް އެދިއްޖެ މީހަކަށް ދީ، އެ ކަމެއް ކޮށްދޭށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދަޢުވަތުދީފި މީހާއަށް ދީ، ތިޔަބައިމީހުން އިޖާބަދޭށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަމެއް ކޮށްދިނު މީހަކަށް

އެ ކަމުގެ ބަދަލު ތިޔަބައިމީހުން ޤަބޫލުކުރާށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަމުގެ ބަދަލުގައި ދޭން އެއްބަސް ނުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އޭނާއަށްޓަކައި ހައްޤު އަދާކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ ކަމުގެ ބަދަލުދިނުމުގެ ކަމުގައި ހިތްހަމަޖެހޭނަމަ ދޫކޮށްލާށެވެ.}“

* * * * *

320- ރަސްރަސްކަލުންނަށް ޝާހަންޝާހުގެ ލަޤަބުދިނުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ރަސްރަސްކަލުންނަށް ނުވަތަ އެހެން މީހަކަށް ވެސް “ޝާހަންޝާހު”ގެ ލަޤަބު ދިނުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، އެހެނީ، އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، ރަސްރަސްކަލުންގެ ރަސްގެފާނު ކަމަށްވުމާއެކު، އަދި، اللَّهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާ ނޫން ފަރާތަކަށް އެ ނަން ކިޔުން ހުއްދަވާނެ ނަމެއް ނޫންކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1724– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ أَخْنَعَ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الأَمْلاَكِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިއެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ދެރަ ނިކަމެތި ނަމަކީ، އެ މީހަކަށް ރަސްރަސްކަލުންގެ ރަސްގެފާނޭ ނަންކިޔުމެވެ.}“

قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ "مَلِكُ الأَمْلاَكِ" مِثْلُ شَاهِنْشَاهِ.

މި ޙަދީޘްގެ ރާވީއަކުކަމުގައިވާ ސުފްޔާން ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސްރަސްކަލުންގެ ރަސްގެފާނު މިއީ، ޝާހަންޝާހު ފަދަ ލަޤަބެކެވެ.

* * * * *

321- ފާސިޤުންނާއި ބިދުޢަތުވެރިންނަށް، ސައްޔިދާފަދަ ނަންނަމުން މުޚާޠަބުކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަށުވާ ބާބު

1725– عَن بُرَيْدَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدٌ، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ سَيِّدًا، فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި ބުރައިދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުނާފިޤުންނަށް ތިޔަބައިމީހުން ސައްޔިދާއޭ ނުބުނާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ސައްޔިދުންކަމުގައި ވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ކޯފާއިސްކުރުވައިފިއެވެ.}“

(ނޯޓު: ފާސިޤުންނަކީ، އިޙްތިރާމުކުރުން ހައްޤު ބައެއް ނޫނެވެ. އެފަދަ މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނޭ، އިޙްތިރާމު ކުރުމަކީ، ﷲ ތަޢާލާ ނުރުހުންވާނެ ކަމެކެވެ. ފާސިޤުންނާ އެފަދައިން މުނާފިޤުންނާއި، ބިދުޢަތުވެރިންނާއި، ކާފިރުންނާއި، މުޝްރިކުންނާއި، މުލްޙިދުންނާއި، ﷲއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ނުކިޔަމަންތެރި ކޮންމެ މީހަކު، އެ މީހަކަށް އިޙްތިރާމުކޮށް، ޤަދަރުކުރުން އެކަށީގެންވާ މީހުންނޫނެވެ. މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އިޙްތިރާމާއި ޤަދަރުކުރުން ހައްޤުވެގެންވާ ބަޔަކީ، ހަމައެކަނި ތަޤްވާވެރި މުއުމިނުންނެވެ.

ބާރިޒު ސަފާރުއްރީޙު ޙޫޞުފުގެ ތަރުޖަމާއިން (444/2) ނަގައިފައި، ”މުތަރުޖިމު“)

* * * * *

322- ހުންއައުމުން އެއަށް ނިސްބަތްކޮށް ބަދުބަސް ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1726- عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى أُمِّ السَّائِبِ، أَوْ أُمِّ الْمُسَيَّبِ، فَقَالَ: "مَالَكِ يَا أُمَّ السَّائِبِ أَوْ يَا أُمِّ الْمُسَيَّبِ تُزَفْزِفِيْنَ؟" قَالَتْ: الْحُمَّى لاَ بَارَكَ اللَّهُ فِيهَا، فَقَالَ: "لاَ تَسُبِّي الْحُمَّى، فَإِنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ، كَمَا يُذْهِبُ الْكِيْرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، (އެއް ފަހަރަކު) އުއްމުއްސާއިބު ނުވަތަ އުއްމުލްމުސައްޔިބު ނަމަކަށްކިޔުނު ބޭކަނބަލެއްގެ އަރިހަށް ރަސޫލުاللّهِ ﷺ ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ބަރިހުކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އުއްމުއްސާއިބު ނުވަތަ އުއްމުލްމުސައްޔިބެވެ. ކަލޭނާ ތިހާ ބޭނުން ތުރުތުރުއަޅަނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭނާ ދެންނެވިއެވެ. "ހުންއައިއްޔެވެ. އޭގައި اللّهُ ބަރަކާތްނުލައްވާށިއެވެ!" ބަރިހުކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭނާ ހުމަށް ބަދުބަސް ނުދޭށެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ހުމަކީ، އާދަމުގެ ދަރިންގެ (ކުށި) ފާފަތައް ފިލުވައިދޭ ކަމެކެވެ. އެއީ، ދިރުނބާއިން ދަގަނޑުގެ ކުނި ފިލުވާ ފަދައިންނެވެ.}"

* * * * *

323- ވައިން ބަދުބަސް ބުނުން
ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ވައިން ނިސްބަތްކޮށް ބަދުބަސް ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަމާއި، ވައިޖެހޭ ހިނދު ކިޔުމަށް އަންގަވައިފައިވާ ދުޢާއާއި ޗާބައިކަން ހާމަކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1727– عَنْ أَبِي الْمُنْذِرِ، أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَسُبُّوا الرِّيْحَ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ، فَقُولُوا: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ، وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أُمِرَتْ بِهِ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُمِرَتْ بِهِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބުލްމުންޛިރު، އުބައްޔުބްނު ކަޢުބުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ވައިން ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޖެހިލުންވާފަދަ ގަތަ ވައިޖެހުނީ ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން މިފަދައިން ކިޔާށެވެ. "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ، وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أُمِرَتْ بِهِ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُمِرَتْ بِهِ (އެބަހީ: އަޅަމެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގޭ! ހަމަކަށަވަރުން، މި ވައިގެ ރަނގަޅުކަމާއި، މި ވައިގައިވާ ރަނގަޅުކަންތައްތަކާއި، އަދި އެ ކަމަކަށް އެއަށް އަމުރުކުރެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ރަނގަޅުކަން އަޅަމެންނަށް ދެއްވުން އެދެމު، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޅަމެން ދުޢާދަންނަވަމުއެވެ. އަދި މި ވައިގެ ނުބައިކަމާއި، މި ވައިގައިވާ ނުބައިކަމުންނާއި، އަދި އެކަމަކަށް އެއަށް އަމުރުކުރެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ނުބައިކަމުން އަޅަމެން ސަލާމަތްކުރެއްވުން އެދެމު، ތިބާރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޅަމެން ދުޢާދަންނަވަމުއެވެ.)}"

1728- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الرِّيحُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ، تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ، وَتَأْتِي بِالعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلاَ تَسُبُّوهَا، وَسَلُوا اللَّهَ خَيْرَهَا، واسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެ ރަޙްމަތުން ރުއްސުނުދުއްވި އަޅުރުކަރިހަރުމުގެ ހާލުގެ ކިބައިން ރިވެތިވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވީ މިވަނީކަލާނގެ އަޒު އެއްސެވިއެވެ. (އެކަލާނގެ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ.) {ވަޙީ، اللَّهُގެ ރަޙުމަތުކެވެ. އެ (ވައި) އަންނަނީ، ރަޙުމަތާއިގެންނެވެ. އަދި އެ (ވައި) ޢަޛާބާއިގެން ވެސް އާދެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެ (ވައި) ފެނިއްޖެ ހިނދަކު، އެއަށް ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. އަދި އޭގެ ހެޔޮކަމާއި ހެޔޮގޮތް اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވާށެވެ. އަދި އޭގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތް ކުރެއްވުން اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވާށެވެ.}"

1729- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَصِفَتِ الرِّيحُ، قالَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެ ރުއްސުނުދުއްވި ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ވައި ގަދަވެއްޖެހިނދަކު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިގޮތަށް ދުޢާކުރައްވައެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ" (މާނައީ: އޭ ގެވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، އޭގެ ރަނގަޅުކަމާއި، އޭގައިވާ ރަނގަޅުކަމާއި، އަދި އެކަމަކަށްޓަކައި އެ ފޮނުއްވުނު ކަންތައްގެ ރަނގަޅުކަން އަޅުގަނޑު ދެއްވުން އެދި، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޅުގަނޑު ދުޢާ ދަންނަވަމެވެ. އަދި އޭގެ ނުބައިކަމާއި، އޭގައިވާ ނުބައިކަމާއި، އަދި އެކަމަކަށްޓަކައި އެ ފޮނުއްވުނު ކަންތައްގެ ނުބައިކަމުން އަޅުގަނޑު ސަލާމަތްކުރެއްވުން އެދި، އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޅުގަނޑު ދުޢާ ދަންނަވަމެވެ.)"

* * * * *

324- ކުކުޅަށް ބަދުބަސްބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1730– عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَسُبوا الدِّيكَ، فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلاَةِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި ޒައިދު ބްނު ޚާލިދުލް ޖުހަނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކުކުޅަށް ބަދުބަސް ނުބުނާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (ފަތިސް) ނަމާދަށް ހޭލައްވާ އެއްޗެކެވެ.}“

* * * * *

325- ވާރޭވެހުނީ އެވެނި ތަރިއެއްގެ ސަބަބުންކަމަށް ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1731– عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ ، قَالَ: صَلَّى بنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلاَةَ الصُّبْحِ بالْحُدَيْبِيَةِ فِي إِثْرِ سَمَاءِ كَانتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: "هَلْ تَدْرُون مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: {قَالَ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي، وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا، فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ}". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންފެއްވި ޒައިދު ބިން ޚާލިދު (އަލްޖުހަނީ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންނާއިގެން ޙުދައިބިއްޔާގައި ރަސޫލު ﷲ ﷺ ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ) ރޭގަނޑު ވާރޭވެހުނު ރޭގައެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެފާނު ނަމާދުން ނިމުމަށްފަހުގައި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވީ ކީކޭކަން ތިޔަބައި މީހުންނަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟} އަޞްޙާބުބޭން ދަންނަވާފިއެވެ. މޮޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ﷲއާއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދެނެވޮޑިގަތުން ބޮޑެވެ. ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ﷲ ވަޙީކުރައްވައެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުން ފަތިސްކުރީ އެއްބަޔަކު ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އީމާންވެގެންނާ ޙާލުގައެވެ. އަދި އަނެއްބަޔަކު ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ކާފިރުވެގެންނާ ޙާލުގައެވެ. ފަހެ، ދަންނައެ! ވާރޭވެހުނީ، ﷲގެ ރަޙުމަތްވަންތަކަމާއި، އެކަލާނގެ ދީލަތިވަންތަކަމުންނޭ ބުނި މީހުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އީމާންވެގެންނާ އަދި ތަރިތަކަށް (ކަންކަން ނިންމުމުގެ ބާރުވެރިކަން ލިބިގެންވާކަމަށް) ކާފިރުވެގެންނާ މީހުންނެވެ. އަދި ދަންނައެ! ވާރޭވެހުނީ، އެވެސް މިވެސް ތަރިއެއްގެ ސަބަބުންނޭ ބުނި މީހުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ކާފިރުވެގެންނާ، އަދި ތަރިތަކަށް އީމާންވެގެންނާ މީހުންނެވެ.}"

* * * * *

326- މުސްލިމަކާ ދިމާއަށް ކާފިރޭ ބުނުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަން ދަންނަވާ ބާބު

1732– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، فَإِنْ كَانَ كَمَا قَالَ وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންފެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚަކަށް "ކާފިރާ"

ބުނެވިނަމަ، އެ ދުލިހުންނުކުތް އެބަހުގެ މައްޗަށް އެ ކަން އަންނަހުއްޓެވެ. ދަހެ، އެއީ އޭނާ ބުނިފަދައިން ކާފިރެއްނަމަ، އެގޮތަށެވެ. އެހެން ނޫންނަމަ، އެ ބަސް ބުނި މީހެއްގެ މައްޗަށް އެކަން އެނބުރި އަންނަހުއްޓެވެ.}"

1733– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ دَعَا رَجُلاً بِالْكُفْرِ، أَوْ قَالَ: عَدُوَّ اللَّهِ، وَلَيْس كَذَلِكَ إِلاَّ حَارَ عليْهِ." (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {މީހަކު އަނެކާއަށް ކާފިރާ ބުނެވިނަމަ، ނުވަތަ اللَّهُ ގެ ޢަދުއްވާ ބުނެވިނަމަ، އަދި އޭނާ އޭގާ ބުނިފަދައިންނާ ކަމެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ (ދަންނާށެވެ!) އެ ކަން އެ ބަސް ބުނި މީހެއްގެ މައްޗަށް އެނބުރި އަންނަހުއްޓެވެ.}"

* * * * *

327- ލަޢުނަތް އަދި ހަޖޫދުބަސްތައް ބުނުން ނަހީކުރެއްވިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1734– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَيْس الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلاَ اللَّعَّانِ، وَلاَ الْفَاحِشِ، وَلاَ الْبَذِيِّ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މުއުމިނަކީ (އެހެން އަނެކުންނަށް) ހަޖޫދު ބަސްތައްބުނެ، އަދި (އެހެން އަނެކުންނަށް) ލަޢުނަތްދީ، އަދި ބޭކާރު ފާޙިޝް ބަސްކިޔައިދޭ މީހަކުކަމުގައި ނުވެއެވެ.}"

1735– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ إِلاَّ شَانَهُ، وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلاَّ زَانَهُ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަމެއްގައި ފާޙިޝް ބަސްތަކެއް އެކުލެވިގެންވާ ކަންތައްތަކެއް އެއީ، ޢައިބުތަކުން ފުރިގެންވާ ކަމެއްކަމުގައި ވާހުއްޓެވެ. އަދި އެ ކަމެއްގައި ލަދުވެތިކަން އެކުލެވިގެންވާ ކަންތައްތަކެއް، ޒީނަތްތެރި ކަމުގައިވާހުއްޓެވެ.}"

* * * * *

328- ވާހަކަދެއްކުމުގައި ކަންތެރެއްކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ވާހަކަދެއްކުމުގައި ކަންތެރެއްކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަމާއި، ތަކައްލުފުކަން ދެއްކުމަށް ގަދަކަމުން މަސައްކަތްކުރުމާއި، އާއްމުންނާ މުހާތަބުކޮށް ވާހަކަދައްކާ ހިނދު، މުޅިންހެން ނުވިސްނޭފަދަ އުނދަގޫ ބަސްތަކާއި ޣަރީބުބަސް ބޭނުންކުރުމަކީ ވެސް މަކުރޫހަ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1736– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ". قَالَهَا ثَلاَثًا. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ކަންބޮޑުކޮށްގަނެ، ކަންތެރެއްކުރަމުން (ވާހަކަދައްކައި އުޅޭ މީހުން) ހަލާކުވެއްޖެއެވެ.} މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ."

1737- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ، الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ ޢަމްރު ބިން އާޞްގެދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މީސްތަކުންނަށް އުޅުނުގެ ދޫގެސޯރަކަން ދެއްކުމަށްޓަކައި (ގެރިގަނޑެއް) ވާހަކަދައްކާ މީހުންދެކެ اللهُ ތަޢާލާ ރުހިވޮޑިގެންނުވެއެވެ. އެބައިމީހުންނީ، (ވާހަކަދައްކާއިރު) ގެރި، އެ ސޯޅުގެ ދޫ ހަރުވާލަތައިން ދޫހިންގާ މީހުންނެވެ.}“

1738- وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَومَ القِيَامَةِ، أَحَاسِنُكُم أَخْلاَقًا، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي يَومَ الْقِيَامَةِ، الثَّرْثَارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيْهِقُونَ ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ ޢަބްދު اللهِ ގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޖާބިރުގެފާނު ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެންމެ ލޯބިވާ މީހަކީ، އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ތިމަންކަލޭގެފާނާ އެންމެ އަރިހު މީހަކު ކައިރިވާނީ މީހާ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އަޚުލާޤު ރަނގަޅު މީހުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ މީހަކަށް އެންމެ ރުޅިވެއްޖެ ގަޔާނަވާން މީހާ، އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން ތިމަންކަލޭގެފާނާ އެންމެ ދުރުގައިވާނެ މީހާ، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ބަސްގިނަ، އެންމެ ދޫދިގު އަދި ބޮޑާކަމާއެކު ހަދަހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާ މީހާއެވެ.}“

* * * * *

329- ތިމަންގެ ނަފުސް ނުބާރިކުވެއްޖެއޭ ބުނުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަވާ ބާބު

1739– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي، وَلَكِنْ لِيَقُلْ: لَقِسَتْ نَفْسِي". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލަނގާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް، ތިމަންގެ ނަފުސް ނުބާރިކުވެއްޖެއޭ ނުބުނާހުށިކަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ތިމަންގެ ނަފުސް ގެ ޙާލަތު ނުބައިވެއްޖެއޭ ބުނާށެވެ.}“

قَالَ الْعُلَمَاءُ: مَعْنَى خَبُثَتْ غَثَتْ، وَهُوَ مَعْنَى "لَقِسَتْ" وَلَكِنْ كَرِهَ لَفْظَ الْخُبْثِ.

އަލްޢިލްމާވެރިންނަވަނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ”އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، خَبُثَ ގެ މާނައަކީ، غَثَتْ އެވެ. لَقِسَتْ ގެ މާނައަކީ ވެސް އެއީއެވެ. ނަމަވެސް، ސާފުކޮށް ނަފުސް ނުބާރިކުވެއްޖެއޭ ބުނުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަމުގައި ވަނީއެވެ.

(ޝަރަޙަ: އަލްޢަލްބާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މި ވަނީ، މުސްލިމުންނަށް ވާހަކަދެއްކުމުގައި އަދަބުވެރިވުމަށް ދަސްކޮށްދެއްވައިދެއްވިއެވެ. އަދި ބަސްމަގު ބޭނުންކުރުމުގައި، މާނައިގެ ގޮތުން އެއްގޮތްވިޔަސް ވެސް، ނުބައި ބަސްމަކުގެ ބޭނުން ނުކުރުމަށާއި، ރަނގަޅު ބަސްމަގު ބޭނުން ކުރުމަށް އިރުޝާދުދެއްވައިދެއްވިއެވެ.

”ތަޢުލީޤު ޙިސާން“ (567/4) ސަލީމުލްހިލާލީން ނަގައިފައި، ”މުޢައްލިފު“)

* * * * *

330- ދާބިސްކަދުރަށް ކަރުމު ގެ ނަން ކިޔުމަކީ މަކްރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1740– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لا تُسَمُّوا الْعِنَبَ الْكَرْمَ، فَإِنَّ الْكَرْمَ الْمُسْلِمُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ދާބިސްކަދުރަށް ކަރުމާ ނުކިޔާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ކަރުމަކީ، މުސްލިމުންނެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَإِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ކަރުމަކީ، މުއުމިނާގެ ހިތެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ : "يَقُولُونَ الْكرْمُ، إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ".

އަދި ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އެއުރެން (ދާބިސްކަދުރަށް) ކަރުމާ ކިޔަތެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ކަރުމަކީ މުއުމިނާގެ ހިތެވެ.}"

1741– وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَقُولُوا: الْكَرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: الْعِنَبُ، وَالْحَبَلَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި ވާއިލު ބިން ޙުޖުރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން (ދާބިސްކަދުރަށް) ކަރުމާ ނުކިޔާށެވެ. އެކަމަކު އަލްޢިނަބު، ނުވަތަ އަލްޙަބަލަތު މިހެން ނަމެއް ކިޔާށެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: "އަލްކަރުމު" ގެ މާނައަކީ، ދީލަތިކަމެވެ. އެހެންކަމާހުރި ދާބިސްކަދުރަށް "އަލްކަރުމު" މިހެން ނުކިޔުމަށާއި، "އަލްޢިނަބު" ނުވަތަ "އަލްޙަބަލަތު" މިފަދަ ނަމެއް ކިޔުމަށް އަންގަވައިފައިވަނީ، ދީލަތިކަން އެއީ ނިސްބަތްކުރުން

ތަސަގެނޫނިމައެވެ. ބަޔާންކޮށްގައި ދިރިއުޅުއްވާކަމަށް، ﷲ އަށް ޙައްޤު ސިފަފުޅުތަކެވެ.
އެއަށްފަހު، އެ ސިފަ ނިސްބަތްވަނީ، މުއުމިނާއަށެވެ. އެއީ މުއުމިނާގެ ހިތް ނުވަތަ އެއީ
މުސްލިމު މީހާ އަންގަވައިފައިވަނީ އެހެންނެވެ.

އަލްއިމާމު އިބްނުޙަޖަރު، “ފަތުޙުލްބާރީ” މިނަންކިޔުން ޝަރުޙުގައި
ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. “މުޙްސިނުކަމަކީ، ކަލޭގެ ހިތުން ނަފްސުކުރުމެވެ، ފާހަގަކުރުމުގެ ބަރަބަރު
އެނގެން އެއަރެން ހިއްޖާތީއެވެ. އެއީ، ބަސްދަރު އުޖާލާކުރުމަށް އަބްދުލްޤާދިރު ބޭނުންކުރައްވާ އިބާރާތާ،
މުބާރަކްކުރައްވައިގެން، ބަސްދަރު ބޭރުގަވާ މުސްތަޤިއްލު ގޮތުގައި ދީނީ އަކަމުގެ
މަސްތޮގައިވާ އަޚްލާޤީ ވައިސާތަކާއި މުދަލާއި ރަދުކުރައްވަމުންދާކަމައި، އެ ގޮތުން
މުބާސަރަތުކުރަން ކަރުމު، ނުވަތަ ދިރިއުޅުކަމުގެ ނަން، އެބައިމީހުން ދިރިއުޅުމެވެ. އެހެންވެ،
އެފަދަ ނުބައި އަދި ބަރާމު އެއްޗަކަށް ނިސްބަތްކުރެވޭ މުބާސަރަތުކުރަން އެ ނަން
ދިރިއުޅާކަމުގެ ދައްކާ، އެފަދަނަމުގެ އަމުލުން ނަފްސުކުރުއްވިއެވެ. އަދި މުއުމިނާގެ ހިތް،
އިމާންކަމުގެ ނޫރުން އުޖާލާވެ ދިރިއުޅާކަމުގެ ކަމާއި މިފަދަ ނަމުގެ އަމުލުން އެއްކޮށް އެކަށީގެންވާ
މުއުމިނާއަށް ނުވަތަ އެހެން ހިތްކަން އަންގަވައިދިނުމެވެ.

ބައްޓަން އެނގޭނެއެވެ “ދަރިދުވަ ފިލާސްގެ” (568/4) އާއި ބާރީގެ
ސަރަޙައްދުން ތަސްވީރު ތަރުޖަމާ (451/2) ނަ ނަތީޖާއި، “މުތަރުޖިމު”)

* * * * *

331- ފިރިހެނުންގެ ގޮތުގައި އަންހެނުންގެ ތިބިކަން ސިފަކޮށްދިނުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތަރުޖަމާ، ކައިވަނިކުރުމަކީ
ބޭނުންފުޅުވާ މީހުގެ ގޮތުގައި އަންހެނުންގެ ހެދުމާ ސިފަ ބައްޓަންކުރުމުގައި
ޝަރުޢީގޮތުން ހުއްދަ ބޭނުމެއްގައި މެނުވީ، ފިރިހެނުންގެ ގޮތުގައި އަންހެނުންގެ ތިބިކަން
ސިފަކޮށްދިނުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބައްޓަންކުރައްވާފައި ހުރުމެވެ.

1742– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ، فَتَصِفَهَا لِزَوْجِهَا، كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް އަންހެނަކު، އަނެއް އަންހެނާގެ ހަށިގަނޑު (ފޭރާމާ ނުލައި ނުބަލާހުށިކަމެވެ. އަދި އެއަންހެނުން، އެ އަންހެނާގެ ހިތިކަމުގެ ވާހަކަ ތިމާގެ ފިރިމީހާގެ ކައިރީގައި ނުދައްކާހުރިކަމެވެ. އެއީ، (އެ ގޮތަށް ސިފަކޮށްދިނުމަކީ) އޭނާއަށް އެ ކަނބަލުގެ ހަމަޖެހުން ބެލުންފެނުނުހެން ސިފަކުރެވޭން ކަމުގެވެ.}"

(ނޯޓް: މުބާޝަރަތު ގެ މާނައަކީ، އެކެއްގެ ހަށިގަނޑު އަނެކާގެ ހަށިގަނޑުގައި ހުރަހަކާނުލައި ބޭނުމެވެ. މިތަނުގައި އެ ބަހުގެ މާނައަކީ، އަނެކާގެ ހަށިގަނޑު ފޭރާމަކާނުލައި ބެލުމެވެ. "لا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ" އޭ ޙަދީޘްކުރެއްވުމުން އޭގެ މާނައަކީ، އެއްވެސް އަންހެނަކު އަނެއް އަންހެނާގެ ހަށިގަނޑު ފޭރާމަކާނުލައި ނުބެލުމެވެ. އަދި އޭނާގެ ހަށިގަނޑުގައި ތިމާގެހަށިގަނޑު ނުބެއްސުމެވެ. އެގޮތަށް ބެލުން، އެ އަންހެނުންގެ ހަށިގަނޑުގެ ހުރިހާ ފިރިހެނަކަށްވެސް އެނގޭނެއެވެ. އަދި ތިމާގެ ފިރިމީހާއަށް އެ ކަން ބަޔާންކޮށްދިނުމުގެ ނަތީޖާއެއްގޮތުން، ފިރިމީހާ އެ އަންހެނާގެ ފިތުނަވެރިކަމުގައި ޖެހި، އޭނާ ބަޔާންކޮށްދިން އަންހެނާގެ ދިރިއުޅުން ބަރުބާދުވެދިއުން އޭނާއާ ވަރަށް ގާތްވެއެވެ. އަދި މިއީ، ފިތުނަފަސާދަ އުފެދިދާނެ ހުރިހާ މަގެއް ބަންދުކުރުމަށް، އިސްލާމްދީނުގައި ކަނޑައެޅުއްވި ފަރުވާ ދޮރެއް ބަންދުކުރުމުގެ ޝަރުޢީ ހުކުމެއްކަމުގައި އަޅުގަނޑު ބަޔާން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

އިސްލާމީ ދިރިއުޅުން ބިނާވެފައިވާ މަޤްޞަދު ރައްކާތެރިކަމާއި މިއީކަމުގައިވާއިރު، އަޚްލާޤީ ނިޒާމު އަދަބުގެ ބިނާއެއް ސަލާމަތްކަމާ ރައްކާތެރިކަމެވެ. ހަމަބައިކަން އަދަބީ ރޫހުގައި ތަރައްޤީކުރުމުގެ ނަމުގައި ވިސްނާނުލެވޭ ދިރިއުޅުމުގެ ނިޒާމެއް، އިސްލާމްދީނުގައި މުސްލިމުންގެ ދިރިއުޅުން ބަރުބާދުކުރުވާ އަޅުގަނޑުމެންގެ ޢަމަލުތަކުގެ ގޮތުގައި ޤާނޫނު ބަދަލުކުރެވިއްޖެއެވެ. އެކަމުގެ ނަތީޖާ ނަފްސާނީ މުޖުތަމަޢުގެ ހާލަތު ފެންނަނީ ސިޔާސީ ފަސާދަތަކެވެ. ޚާއްޞަ ދިރިއުޅުން ބަރުބާދުވުމާއި، އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުންގެ މެދުގައި އުޅުން ގިނަވެ ބޭރުއަރާފައި މުޖުތަމަޢުގައި ފާޙިޝް ޢަމަލުތައް ފެތުރިފައި ދިރިއުޅުން،

މުސްލިމުން ދިރިއުޅުމަށްބަލައި އިސްލާމްދީނުގައި ކުރައްސަވައިދެއްވައިފައިވާ އިމުން ބާރުވުމުގެ ނަތީޖާއެވެ.

ބައްލަވާ [illegible] (452/2) އަދި "ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (569/4) ން ނަގައިފައި، "މުޙައްޤިޤު")

* * * * *

332- ދުޢާކުރާއިރުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފާނަމަ މި އަޅާގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވޭ ކިޔައި ދުޢާކުރުމީ މަކްރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ދުޢާކުރުމުގައި، އިބަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފާނަމަ މި އަޅާގެ ފާފަފުއްސަވައި ދެއްވާށޭ ކިޔައި ދުޢާކުރުމީ މަކްރޫހުކަމެއްކަމާއި، ދުޢާކުރަންވާނީ، ﷲގެ ހަޟްރަތަށް ފުރިހަމަ އިތުބާރާއި ޔަޤީންކަމާ އެކުގައިކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1743– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ، فَإِنَّهُ لاَ مُكْرِهَ لَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް ދުޢާކުރުމުގައި، އިބަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފާނަމަ މި އަޅާގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވޭ، އިބަރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފާނަމަ މިއަޅާއަށް ރަޙުމަތްލައްވާނދޭވޭ، ކިޔައި ދުޢާނުކުރާހުށިކަމެވެ. (އަދި ކީއްވެތޯއެވެ؟) ދުޢާކުރުމުގައި ފުރިހަމަ އިތުބާރާއި ޔަޤީންކަމާއެކު ދަންނަވާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ، އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ކަމެއް މަޖުބޫރުކުރުވާނެ އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "وَلَكِنْ، لِيَعْزِمْ، وَلْيُعْظِمِ الرَّغْبَةَ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لاَ يَتَعَاظَمُهُ شَيْءٌ أَعْطَاهُ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {އަދި ކީއްހެއްޔެވެ! ދުޢާ ދެންނެވުމުގައި އިތުބާރާއި ޔަޤީންކަމާއެކު ދަންނަވާހުށިކަމެވެ. އަދި ރަޣުބަތް ބޮޑުކޮށްދެއްވުން ކަމާއި ބޭނުންތެރިކަން ވިޔާ ބޮޑުކޮށް ހަމަކަށަވަރުކުރާހުށިކަމެވެ. ޙަޤީ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުގައި އެއްޗެއް ދިނަކަސް އެ އެއްޗެއް ދެއްވުމަކީ، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ބޮޑުކަމެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ.}"

1744– وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ، فَلْيَعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ، وَلاَ يَقُولَنَّ: اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ، فَأَعْطِنِي، فَإِنَّهُ لاَ مُسْتَكْرِهَ لَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔައިންކުރިކަނު ދުޢާކުރާނަމަ، ޤަޠްޢީކޮށް ދުޢާކުރާށެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތްދޭނަމަ، މި އަޅާއަށް އެދެނިކަމެއް ހިއްވަރުގެއިރުވާނޭ ކިޔައި ދުޢާނުކުރާށެވެ. ޙަޤީ، ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެ ބަޔަކުލާމުން އެއްޗެއްދިނުމަށް މަޖުބޫރުކުރާނެ ބަރާބަރު ނުވެއެވެ.}"

* * * * *

333- اللهُ އިރާދަފުޅާ ގުޅުވައި، އަދި އެހެން މީހެއް އެދޭ ގޮތަށް ބުނުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

1745– عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ اليَمَانِ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَقُولُوا: مَاشَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلاَنٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ شَاءَ فُلاَنٌ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ ޙުދައިފާ ބިންޔަމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. { (އެހެންކަމުން) اللهُ އިރާދަކުރައްވާފައި އަދި އެހެން މީހަކު އެދޭ ގޮތަށް،

ތިޔަބައިމީހުން ނުބަލާހުރިކަމެވެ. އެކަމަކު، اللهُ އެދިވަޑައިގެންވާގޮތެވެ. އެއަށްފަހު އެވަނީ މިހާރު ވެސް އެދޭގޮތެވެ. މިފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ.}“

(ނޯޓް: މި ހަދީޘްގައި ބަޔާންވެގެންވާ ދެ ގޮތުންކަމަ ފުރަތަމަ ގޮތް، އެބަހީ: އެވަނީ ކަމެއްވި، “اللهُ އެދިވަޑައިގެންވާ ގޮތަށް އަދި އެވަނީ މިހާރު އެދޭގޮތަށް” މިފަދައިން ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވުމީ، އެހެންބުނުމުން، اللهُ އެދިވަޑައިގެންވާގޮތައި އިންސާނާ އެދޭގޮތް އެއްވަރުވާކަމަށްޓަކައެވެ. އެއީ އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި އެކަން ވާން ގޮތެއް ނުވާނެވެ. އޭގައި ޝިރުކުގެ އަސަރު އެކުލެވިގެންވެއެވެ. ވީމާ، ޝިރުކުގެ ބަލާއިން ސަލާމަތް ވުމަށްޓަކައި އެހެން ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވަނީއެވެ. ނަމަވެސް، ދެވަނަގޮތް، އެއީ، އެވަނީކަމެއްވި، “اللهُ އެދިވަޑައިގެންވާ ގޮތަށް އެއަށްފަހު އެވަނީ މިހާރުވެސް އެދޭގޮތަށް” މިހެން ބުނުން ހުއްދަކުރައްވައިފައިވަނީ، ކޮންމެ ކަމެއް ވެސް ވާނީ اللهُ އެދިވަޑައިގެންވާ ގޮތަށްކަމުގައިވުމާ ކަމުގެ ޙަޤީޤަތް އޮޅިގެން ކަމެއްނުވާތީ، އެގޮތަށް ބުނުން ހުއްދަކުރައްވައިފައި ވަނީއެވެ. އަދި މިހެން ބުނުމުގައި ޝިރުކުގެ އެއްވެސް އަސަރެއް އެކުލެވިގެންނުވެއެވެ. ބާޒުގެ ސިލްސިލާޔަތު ތުރުފާގެ ތަޢުލީޤާއިން (454/2) ނަގައިފައި، “ޢުޘުޢިމާ”)

* * * * *

334- ޢިޝާނަމާދަށްފަހު، ބޭކާރު ވާހަކަދެއްކުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނާ ބާބު

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ބޭކާރު ވާހަކަ ބުނެވުނުބަހުގެ މާނައަކީ، އެ ވަގުތު ފިޔަވައި އެހެން ވަގުތުތަކުގައި އެ ވާހަކައެއް ދެއްކުން ނުވަތަ ނުދެއްކުން ހުއްދަވުމުގައި ހަމަހަމަވެގެންވާ ވާހަކައެވެ. އަދި ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި ވެސް ދެއްކުން ބާރުވެގެންވާ ނުވަތަ މަކުރޫހުވެގެންވާ ވާހަކަ، އެ ވަގުތުގައި ދެއްކުމަކީ، އެކަމުގެ ބާރުމުކަން ނުވަތަ މަކުރޫހުކަން އިތުރުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

[illegible]

1746– عَنْ أَبِي بَرْزَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ، وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "[illegible]

1747– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى العِشَاءَ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ، قَالَ: "أَرَأَيْتَكُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ؟ فَإِنَّ عَلَى رَأْسِ مِئَةِ سَنَةٍ لاَ يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الأَرْضِ اليَوْمَ أَحَدٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "[illegible]

[illegible]

ރޭއެއްގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަތީ، ހިޖްރައިން 11 ވަނައަހަރުއެވެ. އަދި އެ ވާހަކަފުޅު ވިދާޅުވެދެއްވިކަމުން، ސަތޭކައަހަރު ފުރިހަމަވީއިރު، އެންމެހައި އަސްޙާބުބޭކަލުން ވެސް އަވަހާރަވެއްޖެއެވެ. އަސްޙާބު ބޭކަލުންކުރެ އެންމެ ފަހުން އަވަހާރަވީ ބޭކަލަކީ، އަބުއްޠުފައިލް، ޢާމިރު ބިން ވާޘިލާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެވަޑައިގަތީ، ހިޖްރައިން 110 ވަނައަހަރުއެވެ.

މި ހަދީޘާ، އިސްލާމްދީނުގެ ފުރުޞަތުގައިވެސް ބައްދަލުވުމުގެ ވާހަކަދައްކާކަން ހުއްދަކަން ބަޔާންވެގެންވާ ހަދީޘެކެވެ.

ބަލާ އުޘައިމީނުގެ، "ޝަރަޙު ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން" (574/4)ން ނަގައިފައި "މުޚްތަޞަރު")

1748– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّهُم انْتَظَرُوا النَّبِيَّ ﷺ فَجَاءَهُمْ قَرِيبًا مِنْ شَطْرِ اللَّيْلِ فَصَلَّى بِهِمْ، يَعْنِي العِشَاءَ، قَالَ: ثُمَّ خَطَبَنَا فَقَالَ: "أَلاَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا، ثُمَّ رَقَدُوا، وَإِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي صَلاَةٍ مَا انْتَظَرْتُمُ الصَّلاَةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) (އެއް ރޭއަކު) އަސްޙާބުބޭކަލުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އިންތިޒާރުގައި (އިޝާނަމާދު ނަމާދުކުރެއްވުމަށް) ތިއްބެވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު މެންދަމުއްސާރިއަށް، އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހަށް (ނުކުމެ) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނާއިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެބަހީ: އިޝާނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) އެއަށްފަހު ތިމަންމެންނަށް ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޑުއަހާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ބައެއްމީހުން ނަމާދުކޮށްގެން ނިދައިފިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައި ތިބޭހާ ހިނދަކު، ނަމާދުގައި ތިބި ތިބުމެއް ކަމުގައެވެ.}"

* * * * *

335- ސަބަބު އުޒުރަކާނުލައި ފިރިމީހާގެ އެދުމަށް އިޖާބަނުދިނުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ފިރިމީހާގެ ތަންމައްޗަށް އައުމަށް އަނބިމީހާގެ ކިބައިން ފިރިމީހާ އެދޭ ހިނދު، (އެބަހީ: އަނބިފިރިކަމުގެ ގުޅުމަށް އެދޭހިނދު) ސަބަބީގޮތުން އެ ކަމަށް ހުރަސްއެޅުން އުޒުރެއްނެތި، ފިރިމީހާގެ އެދުމަށް އިޖާބަނުދިނުމަކީ، ހަރާމުކަމެއްކަމުގައި ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1749- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فأَبَتْ، فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا، لَعَنَتْهَا الْمَلاَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ އޭނާގެ ތަންމައްޗަށް އައުމަށް (އެބަހީ: އަނބި ފިރިކަމުގެ ގުޅުމަށް) އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެދޭހިނދު، (ސަބަބީ އުޒުރެއްނެތި) އަނބިމީހާ އެކަމަށް އިންކާރުކޮށްފިނަމަ، (ދަންނަވާ!) ވަގު، ފިރިމީހާ އެކަމާހިތްހަމަނުޖެހި ރޭގަނޑުގެ ވަގުތު ހޭދަކޮށްފިނަމަ، ފަތިސްވެއްޖައުމަށް ދާންދެން މަލާއިކަތުން އެ ކަނބަލުންނަށް ލަޢުނަތު ލައްވާހުށްޖެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "حَتَّى تَرْجِعَ".

އަދި (ބޭނުމީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، {އެ ކަނބަލުންގެ އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން} މިހެންނެވެ. (އެބަހީ: {ފަތިސްވެއްޖައުމަށް ދާންދެން} މިހެންއޮތީ ބަސްފުޅުގެ ބަދަލުގައިވެސް، އެކަނބަލުންގެ (ފިރިމީހާގެ ގާތަށް) އަތުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން މަލާއިކަތުން އެ ކަނބަލުންނަށް ލަޢުނަތު ލައްވާހުށްޖެވެ.) މިފަދައިންނެވެ.

(**ނޯޓު:** ފިރިމީހާގެ ތަންމައްޗަށް އައުމަށް އަނބިމީހާގެ ކިބައިން އެދުމުގެ މާނައަކީ، އެއްގަންނުކުރުމަށް އެދުމެވެ. ޝަރުޢީގޮތެއްގައި އެ ވާހަކަވީއިރު ދެއްކެން އޮވެ، ހަދާފައިވާ ކަލޭގެފާނުގެއިތާ އެތަށް ކަލޭގެ ވަޒަނަ ރިޢާޔަތް ޤަބޫލުކުރާ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ

ސުންނަތުގައި ކިޔާއަތުގެ ނަމުން، ނުސީދާބަހުން ބާރުއްދީފައިވެއެވެ. މިއީ ވެސް އެފަދަ ވާހަކައެކެވެ.

ފިރިމީހާގެ އެދުމަށް އަނބިމީހާ އިޖާބަދިނުން ޝަރުޢީގޮތުން ހުއްދަވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އަނބިމީހާ ބަދިގޭތެރޭގައިވިޔަސް، ނުވަތަ އަނބިމީހާ ބަލިވެއްޖެނަމަވެސް ކަމެއް މެދުވެރިވެފައިވާނަމަ، އެވާހަކަ ބުނުމަށްފަހު އެކަމުން އެއްކިބާވެވިދާނެއެވެ. ފިރިމީހާގެ އެދުމަށް އަނބިމީހާ އިޖާބަދިނުމަކީ ބާރުކަމެއްވިޔަސް، ފިރިމީހާ، ވާޖިބު ކަންތައްތަކުން އެއްކިބާކުރު، ހިތްއަނގަނޑުނުގެ ގޮތަށް ހިނގާ މީހަކު ކަމުގައި ވިޔަސްނިޔަމަށް އެއްގޮތްތަކަށް އެހީތެރިވެދޭން އަނބިމީހާއަށް ކަމުގައިވާކަމަށްބަލައެވެ.

ބާރީ ސަލާމްއިރުން ދުސްތޫރުގެ ތަރުޖަމާއިން (456/2) ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

336- ފިރިމީހާ ރަށުގައިހުންނައިރު، އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި ސުންނަތް ރޯދަހިފުން އަނބިމީހާގެ މައްޗަށް ހަރާމްވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1750– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ، وَلاَ تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އަބޫ ހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާޔަތްކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘެއްގައިވާ ގޮތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އަބޫ ހުރައިރާ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ފިރިމީހާ ރަށުގައިހުރި، އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި އަނބިމީހާ ސުންނަތް ރޯދަހިފުމަކީ، ހުއްދަކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އޭނާގެ ގެއަށް (އެބަހީ: ފިރިމީހާގެ ގެއަށް) އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި އެއްވެސް މީހަކު ވަދެވުމަކީ ވެސް، އަނބިމީހާއަށް ހުއްދަކަމެއްނޫނެވެ.}"

(ނޯޓް: ރޯދައިގެ ފާޑުފާޑުގައި ވެސް ބަސްބަސް، ގޮތްތަކެއްވޭ، ބުރުމަތީގެ ފަރާތުގެ ތަންތަން ކުރުމެވެ. ނަމަވެސް، އެ ބުރުމަތީގެ ކަމަކީ ހާބަށްކަން ކަނޑަނޑުކުރުމެވެ

ކިހާވަރަކަށްތޯ މިއީ ސުވާލުއުފެދޭ ކަމެކެވެ. މިސުވާލަކަށް، މުޙައްމަދު ކޮދުމަންބަކައި، ކޮންމެވެސް މިހަކު މުޙައްމަދުގެ ގައިން އަންނައިރު، އެއީ ދުވަހަކު އެ ގައިން ވަން މިހަކުކުގައި ނުވިއަސް، އަދި އޭގެ އަދުލުވެރިން ދަންނަ މިހަކުކުގައި ނުވިއަސް، ބައެއް ފަރާތަކުން ކަންތިރާވާގޮތަށް، އެ މިހަކު ގޮތެއްޔަން ވަދެގެން އައިސް، ކާބިރުއެއްގެ ތެރޭގައިހުރި ދެރު ހުކުމްތިލާމަށްހަރުގެ، މުޙައްމަދު ކާބިލުގެ އަހަރާ ހިސާބަށް ގޮތުން "މިނިވަން" ފަހަރުގެވެ.

އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ގޮތްތަކެއް، އެއަށްވުރެ އަމާން ތަނެއްކަމުގައި ތަށްވައިފަހަފެވެ. އަނބިމީހާއަށް އާންމު މަރުކަޒުން ވެސް (އެބަހީ: ކައިވެނި ބަރާބަރު މިހެން ވެސް) ފިރިމީހާގެ ގައިން ވެއްދުމުގައި ފިރިމީހާގެ ހުއްދަ ހޯދަންޖެހެއެވެ. އެހެންކަމުގައި ވާއިރު، ކައިވެނިހެދާ ހިފާފިރުހުން އަމުދުން ގޮތެއްގައި ނުވެއްދޭނެކަމަށް އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައެވެ.

ބައްލަ: ދަލީލުލް ފާލިހީން" (576/4) އަދި ޝަރަޙު ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން ލިއްބުނު ޝައިޚް އުޘައިމީން (456/2) ނަގައިފައި "މުޙަރޭޒަތު")

* * * * *

337- އިމާމާއަށްވުރެ ކުރިން، މައްޗަށް ނަގާދޭ އެއް ރުކޫޢަށް އަރައި ރުކޫޢަށް ބޮލުޑިގެން ކުރުމަކީ ކަށަވަރުކޮށް ހަރާމްކަމެއް

1751– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ، أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ، أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "އަބޫ هُرَيْرَة ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: ކަލޭމެންގެ ތެރެއިން އިމާމާއަށްވުރެ ކުރިން ބޮލު އުފުލާ މީހާ، (އެ ކަލޭމެން ވިޔާނުވެއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސްކަލާނގެ ބަދަލުކޮށްލައްވާނެއެވެ. {މިޙަދީޘްގައި އިމާމާއަށްވުރެ ކުރިޔަށް (ރުކޫޢުން ނުވަތަ ސަޖިދައިން)

ތިމާގެ ބޯއްޓުވެއްޖެހިނދު، (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ އޭނާގެ ބޯ، ހިމާރެއްގެ ބޯއަށް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެ ކަމަށްޓަކައި، ނުވަތަ اللهُތަޢާލާ އޭނާގެސިފަ ހިމާރެއްގެ ސިފައަށް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެ ކަމަށްޓަކައި ބިރުވެރި ނުވަނީކީއްވެ؟

* * * * *

338- ނަމާދުގެ ތެރޭގައި އުނގުގައި އަތްތިބުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޭ ބާބު

1752– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَي عَنِ الْخَصْرِ فِي الصَّلاَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދުގެ ތެރޭގައި އުނގުގައި އަތްއެޅުމުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

(ޝަރަޙަ: ނަމާދުގެ ތެރޭގައި ޚާއްޞަގޮތުން ބަހުގެ މާނައަކީ، ނަމާދުކުރަން ހުންނަ ހުރުން އުކަނޑުއައްސަވާ. ނަމާދަށް ހުންނަ ހުރުމުގައިނަމަ އެއީ އަމުދުން ފެށި ކަންތައްތަކެއް ކަމެއްނެތެވެ. ނަމާދުގެ އިންތިޒާރުގައި މިސްކިތުގައިތިބޭ ތިބުމަކީ ފެށި، ނަމާދުގެ ތެރޭގައިތިބޭ ތިބެމެއްކަމުގައި ވެއްޖައިފާނަކަމެވެ. ނަމާދަށް ހުންނަހުރުމަކީ، ތިމާގެ ނަފްސުދެނެވިދާނެ ނިކަމެތިކަމާއި ނުކެރޭތަކުގެ ރެއެން ހުސްއިރުތެރިކަން ހާމަކުރަންޖެހެން ވަގުތެވެ. އުނގުގައި އަތްއެޅުއައިގެން ހުރުމަކީ، ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަން ފާޅުވާ ކަމެއްކަމުގައި ވާހާއެކު އެއީ، ނަމާދުގެ ތެރޭގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް، އެ މީހެއްގެ އަޑުކަޑުގައި ދުއްސާވި، އަތުން ހިފައިއޭޖޭއިޒުމަކީ، މަކުރޫހުކަމެއްނޫނެވެ.

ބާރީ ޝަރަހުއްދީން ރިޔާޟުއްޞާލިޙީން (458/2) ނަގައިފައި،

"ދުލީލުލްފާ")

* * * * *

339- ކާބޯތަކެތި ކުރިމަތީގައި ހުރި، ކާހިތްވެފައިހުރުމުގެން

ނަމާދުކުރުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވެގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބަނޑުހައިވެ، ކާހިތްވެފައިވާހިނދު، ކާބޯތަކެތި ކައިރީގައިހުރި، ނަމާދުކުރުމަކީ މަކުރޫހު ކަމެއްކަމާއި، ކުޑަކަމު ނުވަތަ ބޮޑުކަމު ދާންވެފައިހުރި އެކަން ހިފަހައްޓައިގެން ނަމާދުކުރުމަކީ ވެސް، މަކުރޫހު ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1753– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لاَ صَلاَةَ بِحَضْرَةِ طَعَامٍ، وَلاَ وَهُوَ يُدَافِعُهُ الأَخْبَثَانِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭފާނަށް ރުއްސެވުންލިބިއްވި އާއިޝާބެގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި ތިމަންކަލަނާ އަޑު އައްސަވިފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ކާބޯތަކެތި ކައިރީގައި ހުރި (ބަނޑުހައިވެގެންވާ ޙާލު) ނަމާދު ނުކުރާހުރިކަމެވެ. އަދި އެ މީހަކު ކުޑަކަމު ނުވަތަ ބޮޑުކަމު ދާންވެފައިހުރި، (އެކަން ހިފަހައްޓައިގެންހުރި) ނަމާދު ނުކުރާހުރިކަމެވެ.}"

(ޝަރަޙަ: ނަމާދަކީ އެ ކަލާނގެއާއި ހިތްނިކަމެތި ހާޟިރުކޮށްގެން ކުރަންޖެހޭ އަޅުކަމެކެވެ. މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވާ އަސްލެއްގޮތަކީ، ވަރަށްބޮޑަށް ބަނޑުހައިވެފައިވާ މީހެއްގެ ކައިރީގައި ކާބޯތަކެތި ހުރެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ކުޑަކަމު ނުވަތަ ބޮޑުކަމު ދާންވެފައިވާ މީހެއްގެ ހިތުގެ ...

ދަސްވާބައިބަޔަކުން ބޭނުންވެހުރި ކިތާނަރާދަރި، ފުރިހަމަ ނަމާދެއްކަމުގައި ނުވާހުށީމެވެ.
ބާރިޢު ސަލާހުއްދީން ޙުސޫނުގެ ތަޢުލީގާއިން (458/2) ނަގައިފައި،
"މުތަރުޖިމު")

*   *   *   *   *

340- މައްޗަށް ބަލަހައްޓައިގެންނުވާ ނަމާދުކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1754– عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلاَتِهِمْ" فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قَالَ: "لَيَنْتَهُنَّ عَنْ ذَلِكَ، أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ވުމެވި އަނަސް ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {އެބައިމީހުން ނަމާދަށް ތިބެގެން، މައްޗަށް ބަލާމީހުންގެ ހާލަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟} (އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މިކަމާގުޅޭގޮތުން އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ރުޅިވަޑައިގެން، ގަދަފަދައަށް ނަހީކުރައްވައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެބައިމީހުން އެކަން ހުއްޓައިލައިފާނުމި ކަމެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ލޮލުގެ ފެނުން އަތުލެވިގެންދާނެކަމެވެ.}"

*   *   *   *   *

341- ނަމާދަށް ހުރެ ޢުޛުރުނެތިކަމުގައި ފަރާތްފަރާތަށް ބެލުމަކީ މަކްރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަންވާ ބާބު

1755– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الالْتِفَاتِ فِي الصَّلاَةِ، فَقَالَ: "هُوَ اخْتِلاَسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلاَةِ الْعَبْدِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: ''ދާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި ޢާއިޝަތުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަމާދަށްހުރެ ފަރާތްފަރާތަށް ބެލުމާބެހޭގޮތުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން މިކަމާ ސުވާލު ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއީ، ޝަޔިޠާނާ ޗަހައިގަންނަ ޗަހައިގަތުމެކެވެ. އޭގެ ސަބަބުން، އަޅާގެ ނަމާދުން ބައެއް އެ ކަލޭގެ ޗަހައިގަންނައެވެ.}''

1756– وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِيَّاكَ وَالاِلْتِفَاتَ فِي الصَّلاَةِ، فَإِنَّ الالْتِفَاتَ فِي الصَّلاَةِ هَلَكَةٌ، فَإِنْ كَانَ لاَبُدَّ، فَفِي التَّطَوُّعِ، لاَ فِي الْفَرِيضَةِ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: ''ދާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލިބިވި އަނަސްގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިފަދައިން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ކަލޭމެން ނަމާދަށްހުރެ، ފަރާތްފަރާތަށް ބެލުމުން ދުރުހެލިވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ނަމާދުގައި ފަރާތްފަރާތަށް ބެލުމަކީ، ހަލާކުވުމެކެވެ. ފަހެ، ކަންވެގެން ބަލައިލެވެން ޖެހިނަމަ، ސުންނަތް ނަމާދުގައި ބަލައިލުމަށް ވާނެއެވެ. ނަމަވެސް ފަރުޟު ނަމާދުގައެއް ނޫނެވެ.}''

* * * * *

342- ޤަބުރަކަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނަމާދުކުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1757– عَنْ أَبِي مَرْثَدٍ، كَنَّازِ بْنِ الْحُصَيْنِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لا تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ، وَلاَ تَجْلِسُوا عَلَيْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫމަރުޘަދު، ކައްނާޒުބުނުލް ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވީމި ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން ޤަބުރަށާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނަމާދު ނުކުރާށެވެ. އަދި ޤަބުރުމަތީގައި އިށީނދެ ނުތިބޭށެވެ.}"

* * * * *

343- ނަމާދަށް ހުރި މީހެއްގެ ކުރިކަނޑައި ދިޔުމަކީ ޙަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1758– عَنْ أَبِي الْجُهَيْمِ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الصِّمَّةِ الأَنْصَارِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِيْنَ، خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ" قَالَ الرَّاوِي: لاَ أَدْرِي: قَالَ أَرْبَعِيْن يومًا، أَو أَرْبَعِيْنَ شَهْرًا، أَوْ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބުލްޖުހައިމު، ޢަބްދު اللَّهِ ބުނުލް ޙާރިޘް ބުނު އައްޞިއްމަތުލް އަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللَّهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަމާދަށް ހުރި މީހެއްގެ ކުރިކަނޑައިދާ މީހަކަށް ހުރި ފާފައިގެ ބޮޑުކަން އެ މީހަކަށް

އެނގޭނަމަ، އާދަ ސާބިތުވެފައިވަނީ (ގޮއިރުވައި) ކޮށްގަނެ ހުރުން، އާދައާ ޚިލާފަށްވީން
ހުރަސްކޮށް ދިއުމަށްވުރެ ރަނގަޅުކަމުގައި ދެކިލެވެ.} ބަލިމީހާގެ އެއް ރޯގާކަމުގައިވާ
ހަބަށްސެރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަލިމީހުންނަށް، ސާބިތު ދުވަސްކަމެއް، ނުވަތަ
ސާބިތު މަސްކަމެއް، ނުވަތަ ސާބިތު އަހަރުކަމެއް ނުނިގޭއެވެ."
(ނޯޓު: ނަބީއަކާހުރި މީހާގެ ކުރިކަނޑައި ދިއުމަކީ، ވަރަށްބޮޑު
ގޯނާއެއްކަމުގައި އިސްލާމްދީން ދެކެއެވެ. ކަން މިހެން ހުރުމާއެކު، ނަބީދުކުރާ
މީހަކު ވެސް މިސްމަކުން ވަރުގަދަކުރުން ދަޅުވާލަން ދޫކޮށްލައިދެއްވަނީ ނަބީކަން ނިމިދިޔަ
ސަލާމްވުން ހުއްޓެވެ. ސުޝްރާއެއް، އެބަހީ: ނަބީކަށްހުރި މީހާގެ ކުރިމަތިގައި ހުރެހުރެ
ނަމާދަކު، އާދަ ސަލާމްދިނުމަށް ދާނދެކުމަށް ކުރިކަނޑައި ނުދާށެވެ ވަޢުދުކުރަނޑާގަތުމެވެ.
ނަމަވެސް ހުރެހުރެ ހުރެއްޖެނަމަ، ހުރެހުރެ ދުރުވަހާކުން ދިއުމަކީ މައްސަލައެއް ނޫނެވެ.
އަދި ހުރެހުރެ ނުވަތަ ސުތުރާއެއް ނެތްނަމަ، ދުރުން ސަލާމްކަށް ދުރުން ހުރަސްކޮށް ދިއުން
އެކަށީގެންވާކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.
"ފަތުޙުލް ބާރީ" (582/4) އަދި ޝަރަޙު ސަޙީޙް މުސްލިމް ނަވަވީގެ
(461/2) ނަ ނަވަވީގެ "މިންހާޖު")

* * * * *

344- ފަހުން ނަބީގަން ޒަވްޖުކުރުން، ސުންނަތްކުރަން ޒަވްޖަށް މަޢުލޫމާތުކަން ނަސީހަތަށް ބާބު

މި ބާބުގައި ނަސީހަތްދެއްވާ ކަންތަކުގެ ތެރޭގައި، ބަންދުކާވާ މިނާ، ނަބީގަން ޒަވްޖުކުރުން، ސުންނަތްކުރަން ޒަވްޖަށް، މަޢުލޫމާތުކަމާއި، އެއީ، އެ ސުންނަތް ނަބީގަށް، އެ ވަގުތުގެ ފަހުން ނަބީގެ ސުންނަތް ކަމުގައިވާކަން، ނުވަތަ އެހެން ސުންނަތެއް ކަމުގައިވާކަން ބަޔާންކުރުމަށް ބާބެއް ހިމެނުމެވެ.

1759- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : " إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ ، فَلاَ صَلاَةَ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةُ." (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނަމާދަށް ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން، ފަރުޟު ނަމާދުފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ކުރުމެއްނެތެވެ.}"

(ޝަރްޙު: ފަރުޟު ނަމާދަށް ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން، އިމާމު އެއްވެސް ނަމާދެއް ކުރުމެއް ނުވެއެވެ. އެއީ، އެ ފަރުޟުގެ ސުންނަތްކުރުމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ އެހެން ސުންނަތެއްކުރުމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. ނަމާދަށް ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން ވެސް، ޖަމާޢަތާ ބައިވެރިވެ ބައްދަލުވުން، ކުރަމުންދާ ސުންނަތް ފުރިހަމަކުރުމަށްޓަކައި ދެމިހުރުމަކީ، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތާ ޚިލާފަށް އެބައިމީހުން ކުރާކަމެކެވެ. އެފަދަ މީހުން ދެކޭގޮތުގައި ފުރަތަމަ ރަކުޢަތް ނުގެއްލޭނެކަން ޔަޤީންވާނަމަ، ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން ވެސް، ސުންނަތް ކުރުމިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ، މި ޙަދީޘްގައި ސާބިތުވާ އަންގަވައިފައިވާ ގޮތާ ދެކުން ޚިލާފު ގޮތެކެވެ.

ފަރުޟު ނަމާދަށް ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން ސުންނަތް ނުކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާކަމުގެ ބަލާއިރު، ފަރުޟު ނަމާދަކީ، އަސްލުކަމުގައިވާތީ، ސުންނަތަކީ، ފަރުޟުން އިތުރުވާބައި ފުރިހަމަކުރާ ކަމެއްކަމުގައިވާތީއެވެ، ޤަމަތްދޭން ފެށުމުން ވެސް ސުންނަތް ކުރުމުގައި ދެމިހުރުމުން، އިމާމާއާއި ބައްދަލުވާ ނަމާދަށް ބަރަކަތްތެރިވުމުގެ މާތްކަމުން މަޙުރޫމްވާނެ، އެހެންވީމާ ނަމާދުވުމެވެ. އަދި ފަރުޟަށް ރައްކާތެރިވުމަކީ، ސުންނަތަކަށް ރައްކާތެރިވުމަށްވުރެ މުހިއްމުކަމެއްކަމުގައިވާތީއެވެ. އަލްޤާޟީ ޢިޔާޟް ވިދާޅުވެފައިވާގޮތުގައި، މިކަމުގެ އެންމެ ބޮޑުމަޤާމު، ތެރިޔާ ހިފާނުވުމެވެ.

"ތަޙީފުލް ޤާރިއީން" (583/4) ން ނަގައިފައި "މުޙައްރަރު")

* * * * *

345- ހުކުރުދުވަހު ރޯދަހިފުމާއި، އޭގެ ސުންނަތް ނަމާދެއްކުރުމަށް ހާއްސަކުރުމީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

1760– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَخُصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي، وَلاَ تَخُصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الأَيَّامِ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ހުކުރުވިލޭރޭ އެހެނިހެން ރޭރޭއާ ތަފާތުކޮށް ވަކި ނަމާދެއްކުރުމަށް ހާއްސަނުކުރާށެވެ. އަދި، އެ މީހެއްގެ އާދައިގެމަތިން ހުކުރުދުވަހު ރޯދަހިފާ މީހަކުވެސްނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން ހުކުރުދުވަސް ރޯދަހިފުމަށް ހާއްސަނުކުރާ ދުވަހެއް ކަމުގައި ނުހަދާށެވެ.}"

1761– وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لاَ يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلاَّ يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވާފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް ހަމައެކަނި ހުކުރުދުވަހު ރޯދައެއް ނުހިފާހުށިކަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއާގުޅިގެން އޭގެ އެއް ދުވަސް ކުރިން، ނުވަތަ އޭގެ އެއް ދުވަސްފަހުގެ ރޯދައާއެކު ހިފާށެވެ.}

1762– وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ، قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرًا ﷺ، أَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކުކަމުގައިވާ) މުޙައްމަދު ބިން ޢައްބާދުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހިމަނާ ދެންނެވީމެވެ. ހަމައެކަނި ހުކުރުދުވަހު ރޯދައަށްހުރުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރައްވައިފައިވޭތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ.”

1763– وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهِيَ صَائِمَةٌ، فَقَالَ: " أَصُمْتِ أَمْسِ؟" قَالَتْ: لاَ، قَالَ: " تُرِيدِينَ أَنْ تَصُومِي غدًا؟" قَالَتْ: لاَ، قَالَ: "فَأَفْطِرِي". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި، މުއުމިނުންގެ މައިކަނބަލުންކަމުގައިވާ ޖުވައިރިއްޔާ ބިންތުލްޙާރިޘްގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަނަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހުކުރުދުވަހު، އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވެ. އޭރު އެ ކަމަނާ އިންނެވީ ރޯދަފުޅުގައެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ކަމަނާ އިއްޔެ ރޯދައަށް ހުންނެވިތޯއެވެ؟} އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މާދަމާ ރޯދައަށް ހުންނެވުމަށް ކަމަނާ ގަސްދުކުރައްވަމުންތޯއެވެ؟} އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ ކަމަނާ ރޯދަ ވިއްޔަވާލައްވާށެވެ.}”

* * * * *

346- ރޯދަހިފުމުގައި ވިޞާލުކުރުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަން ނަސްގަސްވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަސްގަސްވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ރޯދަހިފުމުގައި ވިޞާލުކުރުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަމާއި، ވިޞާލުކުރުމާ ބެހޭގޮތުން، ވިދިވިދިގެން ދެ ދުވަހު ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ދުވަހު ރޯދައަށްހުރުމަކީ އެ ދުވަސްތަކުގައި ދުވާލާއި ރޭގަނޑު އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުކައި ނުބޮއި ހުރުންކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1764- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْوِصَالِ".

(مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނާއި، މާތް اللَّهُ އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ދެބޭފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރޯދަރައްނުކުރުމުގައި ވިޞާލުކުރުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުކައިނުބޮއި ދެ ދުވަސް ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ދުވަހު ރޯދަރައްނުކުރުން ނަހީކުރެއްވިއެވެ.)

1765- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ، قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ؟ قَالَ:"إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ، إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންވެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރޯދަރައްނުކުރުމުގައި ވިޞާލުކުރުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވުއެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިޞާލުކުރައްވަމު ނޫންހޯއްޔެވެ؟ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު ކަން ކުރައްވާ ގޮތް ދެކެ، އެ ގޮތަށް އަހަރެމެންނަށް ކަމެއްނުކުރެވޭނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟) ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނީ، ތިޔަބައިމީހުންނާ އެއްގޮތް ބޭކަލަކު ނޫނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (اللَّهُގެ ހަޟްރަތުން) ކާންދޭން ދެއްވެވެއެވެ.} (އެބަހީ: ކާއެއްޗެހި ހުރިހާ މިފަދަ ކިބައިގައި ވާފަދަ، އަދި ކެއުމާ އެއަށްވުރެ މާ މަތިވެރި ކާއެއްޗެހިކަން، މާތް اللَّهُ، ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވައިފައިވެއެވެ.)“

*(**ޝަރަޙު**: މި ޙަދީޘްގައި ފާހަގަކުރެވޭ ކަންތައްތައް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.*

ފުރަތަމަކަމީ: *މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ނަފްސާއެއްކަމުގައި ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދެކެ، އެކަލޭގެފާނު ޢަމަލުކުރައްވާ ގޮތަށް އެބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތައް ބޭއްވުމަށް ކިރިޔާދެއްކެވުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން އަންގަވައިދެއްވާއެކު، އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާވުމަށް ޝަރީޢަތުގެ ދަތިތަކާ އެކަލޭގެފާނަށް ހާއްޞަވެފައިވާ ކަންކަން ފާހަގަކުރައްވާ އެހެން ހުރިހާ ކަމެއްގައިކަން މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވެއެވެ.*

ޝަރީޢަތުގެ ބައެއް ކަންކަމުގައި، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ވަކި ހާއްސަ ޙުކުމްތައް ކަނޑައަޅުއްވައި ދީފައިވެއެވެ. މިގޮތުގެ އެކަލޭގެފާނު ޢަމަލު ކުރައްވާ

ކުރައްވާގޮތަށް އުއްމަތުގެ އެހެނިހެން މީސްތަކުން އެކަން ކުރާކަށް ނުޖެހެއެވެ. މިގޮތުންބަލާއިރު، ބައެއްކަންތައް އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެއްކަމުގައިވެއެވެ. ނަމަވެސް އުއްމަތުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެއްނުވެއެވެ. މިކަމުގެ މިސާލަކީ، ތަހައްޖުދު ނަމާދެވެ. ނުވަތަ ރޭއަޅުކަމެވެ. އަންހެބައި ކަންތަކާ އެކަށޭގޮތަށް ހުއްދަކަށްކަމުދެވެ. ނަމަވެސް އުއްމަތުގެ އެހެން މީސްތަކުންނަށްޓަކައި އެކަން ހުއްދަކުރައްވާއެއްނުވެއެވެ. އަދި ކީއްވެގެންތޯއެވެ. އެއީ އުއްމަތުގެ މީސްތަކުންނަށް ބަރާބަރުކަމުގައި ވެދެއެވެ. މިކަމުގެ އެއް މިސާލަކީ، އެއް ވަގުތެއްގައި ހަތަރު އަނބިކަނބަލުންނަށްވުރެ ގިނަ އަނބިއަނބިކަނބަލުން އެކަލޭގެފާނު ހުއްދަ ކުރައްވާފައެވެ. އަދި އަނެއް މިސާލަކީ، މި ވާހަކަދެކެވޭ ބަދުރުގައި މިވާގަޑިއިން ވިޞާލުކުރައްވައިގެން ރޯދަހިއްޕެވުމެވެ. މިފަދަ ކަންކަމުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް ޚާއްޞަ ކަންކަމުގެ ނަންދީފައިވެއެވެ. މިފަދަ ކަންކަމުގައި އެކަލޭގެފާނު ޢަމަލުކުރައްވާގޮތަށް އުއްމަތުގެ މީހަކު ޢަމަލުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ މީހަކު އެގޮތަށް ކަންކޮށްފިނަމަ، އެ މީހަކު ގުނެވޭނީ ފާފަވެރިވާނެއެވެ.

ދެވަނައީ: "إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ" "ތިމަންކަލޭގެފާނީ ތިޔަބައިމީހުންނާ އެއްފަދަ ބޭކަލެއްނޫނެވެ." މިބަސްފުޅުގައި އެ ވަނީއެވެ. މިބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މާތް اللَّهُ، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ޚާއްޞަ ބާރުތަކެއްވަނީ ދެއްވައިފައެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އެފަދަ ބާރުތަކެއް ދެއްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. ބިދުޢަތްވެރިންކަކު ބައެއްމީހުން ބުނާގޮތުގައިން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަކީ އެހެން އިންސާނުން ފަދަ އިންސާނަކު ނޫންކަމަކަށް މި ބަސްފުޅުން ދަލީލެއް ނުކުރެއެވެ. އެހެނީ އެ މީސްތަކުންގެ އެ ވިސްނުމަކީ، ޔަހޫދީނަޞާރާއިންގެ ބަޔަކަ ބަސްފުޅާ ވެސް ޤުރުއާނާ ވިސްނުމެކެވެ. މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވާފައިވާފަދައިނެވެ. ﴿ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ ﴾ (الكهف: ١١٠) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނީ ވާކަންކަރަވިރު ތިޔަބައިމީހުންކަހަލަ އާދަމުގެދަރިއަކު ކަމުގައެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވަޙީ އިއްވެވެއެވެ." ވީމާ، "ތިމަންކަލޭގެފާނީ ތިޔަބައިމީހުންނާ އެއްފަދަ ބޭކަލެއްނޫނެވެ." ބަސްފުޅުގެ މާނަ، މި އާދަތްތަކުގައި ވެސް ބަރާބަރުވެފައި އެވަނީއެވެ.

ތިންވަނައީ: "إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى" "ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (اللَّهُގެ ޙަޟްރަތުން) ކާންބޯން ދެއްވައެވެ." މިބަސްފުޅުގައި އެ ވަނީއެވެ. މި ބަސްފުޅުގެ

މާނައަކީ، ކައިގެން ބޮއިގެން ހުންނަ މީހެއްގެ ކިބައިގައިވާ ފަދަ، އަދި ކިޔެއްތަ ދެއަތްފުޅު މާ މަތިވެރި ކެތްތެރިކަން، މާތް الله، ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ވީމާ، ކަންބޮޑުވުމާއި ޙަދީޘްކުރެއްވި ބަސްފުޅުގެ މާނަކުރާނީ މިގޮތަށެވެ. ބަޔަކު މާނައިގައި ކަންބޮޑު ދެއްވުމުގެ މާނައެއްގައެއްނޫނެވެ.

ބައްލަވާ އިތުރު ތަފުސީލަކަށް "ދަލީލުލް ފާލިހީން" (578/4) އަދި ނުޒްހަތުލްމުއްތަގީން ދުސްތޫރުގެ ތަރުޖަމާ (464/2) ން ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

* * * * *

347- ގަބުރުމަތީގައި އިށީނުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ދަންނަވާ ބާބު

1766– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ، فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ، فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އަނގުރު އަލިފާންގަނޑެއްގެ މަތީގައި އިށީނދެ އޭގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ހެދުން އަނދައިގެންގޮސް، އަދި އަލިފާނުގެ އަސަރު އޭނާގެ ގައިގެ ހަމަށް ފޯރުން އެއީ، ގަބުރެއްގެ މަތީގައި އޭނާ އިށީނުމަށްވުރެ އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެކެވެ.} (އެބަހީ: އަނގުރު އަލިފާންގަނޑެއްގެ މަތީގައި އިށީނދެ، އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހެއްގެ ހެދުން އަނދައިގެންގޮސް ގައިގެ ހަމަށް އަލިފާނުގެ އަސަރުކުރުން އެއީ ގަބުރެއްގެ މަތީގައި އިށީނުމަށްވުރެ ގޯސްކަން ކުޑަ ކަމެކެވެ.)"

* * * * *

348- ގަބުރު ފައްޅާކޮށް ހެދުމާއި، ގަބުރުމަތީ ބިނާއެއް ހެދުމަކީ
ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1767– عَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ، وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيهِ، وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އާ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ގަބުރު ފައްޅާކޮށް ހެދުމާއި، އަދި ގަބުރުމަތީގައި އިށީނުމާއި، އަދި ގަބުރުމަތީގައި ބިނާއެއް ހެދުން ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

349- އަޅަކު އާނާގެ ސަރަޙައްދުން ފިލައިގެން ދިޔުމަކީ
ބަރާމުކަން ބޮޑު ކުށެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1768– عَنْ جَرِيرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَيُّمَا عَبْدٍ أَبَقَ، فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ، އާ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި ޖަރީރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަޅުވެރިކަމުގައިވާ އެއްވެސް މީހަކު، (އާނާގެ ސަރަޙައްދުން) ފިލައިގެން ހިނގައްޖެނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އެ މީހާ، ޒިންމާއިން (އެބަހީ: އިސްލާމްދީނުގެ ރައްކާތެރިކަމުން) ބަރީއަވެގެންފައެވެ.}"

1769– وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ "إِذَا أَبَقَ الْعَبْدُ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلاَةٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ ޖަރީރުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.{އަޅުވެރިޔާކުރެވިފައިވާ މީހަކު ފިލައިގެން ހިނގައްޖެނަމަ، އޭނާގެ ނަމާދު ޤަބޫލުކުރެއްވުމެއް ނުވާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَقَدْ كَفَرَ".

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ، {ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ.} މިފަދައިންނެވެ.

* * * * *

350- ޙައްދުތައް މާފުކުރުމަށް ޝަފާޢަތްތެރިވުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަން ނަންގަވާލާ ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِي فَٱجۡلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٖ مِّنۡهُمَا مِاْئَةَ جَلۡدَةٖۖ وَلَا تَأۡخُذۡكُم بِهِمَا رَأۡفَةٞ فِي دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ ﴾ (النور: ٢) މާނައީ: "ޒިނޭކުރި އަންހެނާއާއި، ޒިނޭކުރި ފިރިހެނާ އާއި ދެ މީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކަށް ސަތޭކަ ހަރުކަށި (ޒިކުރު) ޖަހާށެވެ! އަދި اللهއަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް ތިޔަބައިމީހުން އީމާންވާކަމުގައިވަނީނަމަ، اللهގެ ދީނުގައި އެ ދެމީހުންނާމެދު އޯގާތެރިކަމެއް ތިޔަބައިމީހުން ނުހިފާށެވެ! އަދި އެ ދެމީހުންނަށް ދެވޭ އަދަބާ، މުއުމިނުންގެ ބަޔަކު ދެކެން ހުރިހާށެވެ!"

1770- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِيءُ عَلَيْهِ إِلاَّ أُسَامَةُ بْنُ زَيدٍ، حِبُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ تَعَالَى؟" ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: "إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ، أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَايْمُ اللَّهِ! لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللهُ، ދެ ކަމަނާއަށް ކުރެއްސުންދެއްވި ޤުރައިޝަވުމުގެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ދިމާވެގެންވެއެވެ. ދެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މަޚްޒޫމީ ޤަބީލާގެ އަންހެނަކު ވައްކަންކުރުމުން، (އޭނާގެ މައްސަލަ ޙައްދު ޤާއިމުކުރުމުގައި ދޫނުކުރަންޓަކައި) ހަމަކަށަވަރުން، ޤުރައިޝުން ކަންބޮޑުވިއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން (އެއް ބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް) ބުނަންފެށިއެވެ. ދެ ކަމަނާގެ މައްސަލައާމެދު، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ވާހަކަދައްކާނީ ކާކުތޯ ކާކަށްތޯއެވެ. ފަހެ، އޭގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ބުނެފިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދެ ބޭކަލަކުދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެން އުސާމާ ބިން ޒައިދު ނޫން ބޭކަލަކު މިކަމަކަށް ހިއްވަރުދެއްވައިދެއްވާކަށް ކެރުމެއް ނުކުރެއްވޭނެއެވެ. ފަހެ، އުސާމާ އެކަމާބެހޭ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ތިޔަ ޝަފާޢަތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވަނީ، اللهُ ގެ ހައްދުތަކުގެ ތެރެއިން ހައްދެއް ޤާއިމުކުރުމުގައި ހުރަސް އަޅައިދެއްވާތޯއެވެ؟} އޭރުން، ކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގެން ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އޭރުން ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުން ހަލާކުވީ، އެބައިމީހުންކުރެ މާތްމީހަކު ވައްކަންކޮށްފިނަމަ، އެބައިމީހުން އެ މީހަކު ދޫކޮށްލައި، އަދި އެބައިމީހުންކުރެ ނިކަމެތި މީހަކު ވައްކަންކޮށްފިނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުން ޙައްދު ޤާއިމުކުރުމުންނެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ހުވައިކުރައްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން ފާޠިމާ ވައްކަންކުރައްވައިފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، ދެ ކަމަނާގެ އަތްފުޅު ވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަނޑުއްވައިލައްވާނަމެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟" قَالَ أُسَامَةُ: اسْتَغْفِرْ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: ثُمَّ أَمَرَ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ، فَقُطِعَتْ يَدُهَا".

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އުސާމާ ދެ ވާހަކަދެއްކެވުމުން) ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ މޫނުފުޅުގެ ކުލަ ބަދަލުވެގެންދިޔައެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނު ތިޔަ ޝަފާޢަތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވަނީ، اللهُ ގެ ހައްދުތަކުގެ ތެރެއިން ހައްދެއް ޤާއިމުކުރުމުގައި ހުރަސް އަޅައިދެއްވާތޯއެވެ؟} (މިފަދައިން ވިދާޅުވުމުން) އުސާމާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަޅުގަނޑަށް ފާފަފުއްސެވުމަށް ކަލޭގެފާނު ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ! ޙަދީޘުގެ ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭރުން (ރަސޫލު اللهِ ﷺ) ދެ އަންހެނާގެ މައްސަލަ (އަތްކެނޑުމަށް) ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަމަނާގެ އަތްކަނޑައިލެވުނެވެ."

* * * * *

351- މަގުމައްޗަށް ފާޚާނާކުރުމާއި، ހިޔަނި ލިބޭތަންތަނުގައި ފާޚާނާކުރުމާއި ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމުގެ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މިސްކިތުން ހިނގާބިނާވާ އުޅޭ މަގުމައްޗަށާއި، ހިޔާވެރިވާ ތަންތަނަށާއި، މިސްކިތުން ނުވަތަ ޖަނަވާރު ފެންބޮއިމަށް ފެންނަގައިއުޅޭ ފެންގަނޑުގަނޑާއި، އެފަދަ އެހެނިހެން ތަންތަނަށް ބޭކަލު ނުވަތަ ކެކަލުދޮށް ނުލާހިކުރުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމުއްކަން ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ހަދީސް ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ بِغَيۡرِ مَا ٱكۡتَسَبُواْ فَقَدِ ٱحۡتَمَلُواْ بُهۡتَٰنًا وَإِثۡمًا مُّبِينًا ﴾ (الأحزاب:٥٨) މާނައީ: "އަދި އެއުރެން ކުށެއްކޮށް ކުރާކަށްނޫނީ މުއުމިން ފިރިހެނުންނާއި، މުއުމިން އަންހެނުންނަށް އަނިޔާކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ބުހުތާނުގެކަމާއި، ފާޅުވެގެންވާ ފާފައެއް އުފުލިއްޖެ ބައެކެވެ."

1771– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "اتَّقُوا اللاَّعِنَيْن" قَالُوا: وَمَا اللاَّعِنَانِ؟ قَالَ: "الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ فِي ظِلِّهِمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ލަޢުނަތްލިބޭ ދެކަމުން ރައްކާތެރިވުން ތިޔަބޭފުޅުން ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ. (އެ ލަޢުނަތްލިބޭ މީހުންނަކީ ކާކުތޯއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުން ހިނގާ މަގުމައްޗާއި ނުވަތަ ހިޔާވެރިވާ ތަނުގައި ފާޚާނާކުރާ މީހާއެވެ.} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. މީސްތަކުން ތި ލަޢުނަތަށް ކިހިނެއްވެއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އެއީ) މިސްކިތުން ހިނގާބިނާވާ މަގުމައްޗަށާއި، އެބައިމީހުން ހިޔާވެރިވާތަން ތަންތަނަށް ފާޚާނާކުރާ ކުދިކުދިވެވެ.}

* * * * *

352- ހުއްޓިފައިހުންނަ ފެންގަނޑުގަނޑެއް ކުޑަކަމުދިޔުމަކީ ނަހީކުރެއްވިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

1772– عَنْ جَابِرٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލައްވާށި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހުއްޓިފައިހުންނަ ފެންގަނޑުގަނޑެއް، ކުޑަކަމުދިޔުން ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ.''

* * * * *

353- އެދިޔައްގެ ދަރިންނަށް ހިބައެއް ދިނުމުގައި ދަރިންގެމެދުގައި ތަފާތުކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނވާ ބާބު

1773– عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلاَمًا كَانَ لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَهُ مِثْلَ هَذَا؟" فَقَالَ: لاَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " فَأَرْجِعْهُ".

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލައްވާށި ބަޝީރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އައްނުޢުމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، އެއް ފަހަރަކު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާ، (ބަޝީރުގެފާނު) އެ ކަލޭގެފާނު ގެންގޮސް ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު

ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގަނޑުގެ މި ދަރިފުޅަށް ހިބައިގެގޮތުގައި އަޅުކުއްޖެއް ދިނީމުއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ ކޮންމެ ކުއްޖަކަށް ވެސް ހަމަ އެފަދަ އަޅަކު ދެއްވިންތޯއެވެ؟} ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ އެ ހިބަ، އަނބުރާލައްވާށެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟ "قَالَ: لاَ، قَالَ: "اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلاَدِكُمْ". فَرَجَعَ أَبِي، فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ކަލޭގެފާނުގެ ކޮންމެ ކުއްޖަކާމެދުގައި ވެސް، ހަމައެފަދައިން އަމަލުކުރެއްވިންތޯއެވެ؟} ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވީމާ اللَّهُ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި ތިޔަބާގެ ދަރިންގެމެދުގައި ހަމަހަމަކަމާ ކަންކުރާށެވެ.} (އަންނުޢުމާން ވިދާޅުވިއެވެ.) ދެން، ތިމަންގެ ބައްޕާ އެ ހިބަ އަނބުރާލިއެވެ.“

وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَا بَشِيْرُ أَلَكَ وَلَدٌ سِوَى هَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: "أَكُلَّهُمْ وَهَبْتَ لَهُ مِثْلَ هَذَا؟" قَالَ: لاَ، قَالَ: "فَلاَ تُشْهِدْنِي إِذًا، فَإِنِّي لاَ أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ބަޝީރެވެ! ކަލޭގެފާނަށް މިކާ ނޫން އެހެން ކުއްޖަކު އުޅެނީތޯއެވެ؟} އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެއިން ކޮންމެ ކުއްޖަކަށް ވެސް ހަމަ މިފަދައިން ހިބައެއް ދެއްވިންތޯއެވެ؟} ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެހެންވިއްޔާ އެ މައްސަލަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ޝަހާދަތްނުދެއްވާނަމެވެ! ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އަނިޔާވެރިކަމުގެ މައްސަލަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ޝަހާދަތުގައި ނުވަދެވޭނަމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: " لاَ تُشْهِدْنِي عَلَى جَوْرٍ".

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) { އަނިޔާވެރިކަމުގެ މައްސަލަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ޝަހާދަތްނުދެއްވާނަމެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ: "أَشْهِدْ عَلَى هَذَا غَيْرِي" ثُمَّ قَالَ: "أَيَسُرُّكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي الْبِرِّ سَوَاءً؟" قَالَ: بَلَى، قَالَ: "فَلاَ إِذًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (މުސްލިމްގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (ދެން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {މިކަމުގެ މައްސަލަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން މީހަކު ޝަހާދަތްދެއްވާށެވެ.}

އެއަށްފަހު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ ދަރިން، ތިބާއަށް ކަލޭހިތުމުގައި ހުރިހާ ކުރިން ހަމަހަމަކުރުމަށް ތިބާ އުޅުއްވަމުތޯއެވެ؟} ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އަހަރެންނަށް މިކަން ނުކުރައްވާށެވެ.} (އަޙްމަދު: އެހެން ކުރިންނަން ނުދެއްވާ އެއްޗެއް ވިކުއްޖަކަށް ނުދެއްވާށެވެ.)”

* * * * *

354- ތިންދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން މައްޔިތެއްގެ މައްޗަށް ހިތާމަކުރުމީ ޙަރާމްކަމެއްކަން ނަންގަނދާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނޑުވީގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން މައްޔިތެއްގެ މައްޗަށް ހިތާމަކުރުމީ ޙަރާމްކަމެއްކަމާއި، ނަމަވެސް، ފިރިމީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ، ހަތަރު މަހާއި ދިހަ ދުވަސްވަންދެން، އަނބިމީހާ ހިތާމަކުރުން ޢިއްދަކަން ވާޖިބުކަމެއްކަން ހިމެނެއެވެ.

1774– عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ حِيْنَ تُوُفِّي أَبُوهَا أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ ﵁، فَدَعَتْ بِطِيبٍ فِيهِ صُفْرَةُ خَلُوقٍ أَوْ غَيْرِهِ، فَدَهَنَتْ مِنْهُ جَارِيَةً، ثُمَّ مَسَّتْ بِعَارِضَيْهَا، ثُمَّ قَالَتْ: وَاللَّهِ مَالِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ، غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: "لاَ يَحِلُّ لاِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا"

قَالَتْ زَيْنَبُ: ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا حِيْنَ تُوُفِّيَ أَخُوهَا، فَدَعَتْ بِطِيبٍ فَمَسَّتْ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَتْ: أَمَا وَاللَّهِ مَالِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ، غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: " لاَيَحِلُّ لاِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަނބަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަލަމާގެ ދަރިކަނބަލުން ޒައިނަބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަނބިކަނބަލުން، މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވި

އުއްމުޙަބީބާގެ ބައްޕާ، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންދެއްވި އަބޫސުފްޔާނު ބިން ޙަރުބު އަވަހާރަވުމުން، (ތައުޒިޔާ ދެންނެވުމަށް) އެ ކަމަނާގެ އަރިހަށް ތިމަންކަމަނާ ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، (އެ ހިނދު) އޭގައި ރީނދޫކުލައިގެ ޚަލޫޤާއި ބާވަތެއް ނުވަތަ އެހެން އެއްޗެއް އެއްކޮށްލައިފާ ހުވަނދެއް ގެނައުމަށް އެކަމަނާ އެންގެވިއެވެ. ފަހެ، އޭގެތެރެއިން ބައެއް، (އެ ކަމަނާގެ) ޖާރިޔާއެއްގެ ގައިގާ ތިއްލެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަމަނާގެ ދެ ކޯތާފަތްފުޅުގައި އެ (ހުވަނދު) ފުރުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެފަހުގައި އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. ތިމަންކަމަނާއަށް (މިވަގުތު) ޚާއްޞަކޮށް ހުވަނދެއް ބޭނުންތެރިކަމެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިންބަރުގައި ހުންނަވައި، ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަމަނާ އަޑު އެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {اللهُ އަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ އަންހެނަކަށް، އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިމީހާމެނުވީ އެހެން އެއްވެސް މީހަކު މަރުވެގެން، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު ހިތާމަކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. (ފިރިމީހާ މަރުވެގެން) ހަތަރު މަސްދުވަހާއި ދިހަ ދުވަސް ހިތާމަކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.}“

ޒައިނަބުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު، މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންދެއްވި ޒައިނަބު ބިންތި ޖަޙްޝްގެ އަރިހަށް، އެ ކަމަނާގެ އަޚާ (ޢުބައިދު اللهِ ބިން ޖަޙްޝް) އަވަހާރަވުމުން، (ތައުޒިޔާދެންނެވުމަށް) ތިމަންކަމަނާ ވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާވެސް ހުވަނދެއް ގެނައުމަށް އެންގެވިއެވެ. އަދި އެއިން، އެ ކަމަނާގެ ގައިކޮޅުގައި ފުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ ގަސަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. ތިމަންކަމަނާއަށް (މިވަގުތު) ޚާއްޞަކޮށް ހުވަނދެއް ބޭނުންތެރިކަމެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މިންބަރުގައި ހުންނަވައި، ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންކަމަނާ އަޑު އެހީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {اللهُ އަށާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް އީމާންވާ އަންހެނަކަށް، އެ ކަނބަލުންގެ ފިރިމީހާމެނުވީ އެހެން އެއްވެސް މީހަކު މަރުވެގެން، ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަދުވަހު ހިތާމަކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. (ފިރިމީހާ މަރުވެގެން) ހަތަރު މަސްދުވަހާއި ދިހަ ދުވަސް ހިތާމަކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.}“

* * * * *

355- ތަޢުކުސްބުމާއި، މިހާ އިންސާން އުއްބަސްވުފަދާ އަންހުނަކާ

އިންސާން އުރުމި، ބަރާބަރުކުރުމުގައި ނަންގަނޑު ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނެވިގެންވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ތަޢުކުސްބުމާއި، އެބަހީ: ބާޒާރު ބަންބަހަން ވިޔަފާރިކުރަން ހިފައިގެން އަންނަ ބިޔަރުބުރިންނަން، ބާޒާރުގައި ރަކާތުގެ އަގުއްތަރީގެން އެނގުމުގެ ކުރީގައި، އުބައިމިހުނާ ބައްދަލުކޮށް، ނުއަގުގައި މުދަލުކަރާ ގަތުން، ނުވަތަ އެ މުދަލު ވިއްކައިދިނުމާ ބަލާދުވުމާއި، ހަމަ މި ބިދޭސީން ވިޔަފާރި ހާޒިރުކަރާ ބައްދަލުކުރެއްވި، އުބައިމިހުން ގެންނަ މުދަލުވެސް ވިއްކައިދިނުމާ ބަލާދުވުމާއި، މުދަލުއް ވިއްކާ މިހާކު އެއްޗަކީ އެއްކަމަކަށް، އުހެން މިހާކު އެ އަގާ ރުހި ހިބަދުލުވެގެން ވިޔަފާރި ނިސްބަތްވުފަދާ ހިނދު، އެ ދުމަތުރަން ވަދި ބާޒާރަގާކުރުމާއިމާ، މިހާ އިންސާން ބަޔަކުގެ ވިޔަފާރި، އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ އެއްގޮތަށް ގުޅުމުގަވެ ބަލަހަތުން، އަންހުނަކާއުސްޖާގެ ވަހިފައިރާ ފަހަކަށް ދަރުމުރަތާއި، ދަރުމުރުވުމާ އުޅުއްޖެހޭ ކަނގަރުދަށް ބަރަދޭނެ ކަންތަކުގެބަހުގެ އެރުއްގާއި، މި އުންދުކައި ކަންތަކުތަކަށް، ބަރާބަރު ކަންތަކުތަކުގައިތަރި، ނަމަވެސް އިންސާން އުއްބަސްވުފަދާ ވިހެޔުންވިހާ، އެ ކައިވަނިކުރަން ބާޒާރުގެއްވުނަކަން ބުނުފަދާ ހިނދު، އެ ކަނބޮޑަށް އިންސާން އުރިހާސަކަން ބަރާބަރުކުރެއްވުން ހިފެހެއްވި.

1775– عَنْ أَنَسٍ ﵁، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لأَبِيهِ وَأُمِّهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަށުގެ އަހުލުވެރިއާ، ރަށްފުށުމީހާގެ މުދަލު ވިއްކައިދިނުމާ ބަރާބަރުވުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އޭނާގެ އުއްބަނޑު އުއްބަފާ އެއްކަލޭގައިވިޔަސްމެއެވެ."

1776– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَتَلَقُّوا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إِلَى الأَسْوَاقِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. {ވިޔަފާރިމުދަލު ބާޒާރަށް ނުރުމުގެ ކުރީގައި ހިޔަބައި ދިޔުން އެމީހަކާއި ކުރިމަތިލުމަށްޓަކައި ދާކަށް ނުވާނެއެވެ.} (އެބަހީ: މުދަލާ ފިޔަވަޅު ބާޒާރަށް އައިސް ބައްދަލު ކުރެވޭނީ ބާޒާރުގައި ވަންނަ ބައިމީހުންނާ ބާޒާރުގައި އެކަކު ނަގަންނާށެވެ.)''

1777– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لا تَتَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ، وَلاَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ"، فَقَالَ لَهُ طَاوُوسُ: مَا قَوْلُهُ: "لاَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبادٍ؟" قَالَ: لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. {ވިޔަފާރިވެރިން (މުދަލާ) ދިމާވެގެން ބައްދަލުކުރަން ނުދާށެވެ! އަދި ރަށުގެ އަހުލުވެރިޔަކު ރަށްފުށު މީހެއްގެ މުދަލު ވިއްކައިނުދޭށެވެ!} (ޢަބްދު اللهِ ބުނެ ޢައްބާސްގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ބޭފުޅާ) ޠާއޫސް، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. "لاَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبادٍ؟" މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ޢަބްދު اللهِގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާގެ މުދަލު ވިއްކައިދޭ ދަލާލަކަށް ނުވުމެވެ (ދައްލާލަކަށް މުދަލު ވިއްކައިނުދިނުމެވެ.)''

1778– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلاَ تَنَاجَشُوا، وَلاَ يَبِعِ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلاَ يَخْطُبْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ، وَلاَ تَسْأَلُ الْمَرْأَةُ طَلاَقَ أُخْتِهَا لِتَكْفَأَ مَا فِي إِنَائِهَا".

މާނައީ: ''މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަށުގެ އަހުލުވެރިޔަކު ރަށްފުށު މީހެއްގެ މުދަލު ވިއްކައިދިނުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. (އަދި އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {އަންނަނިވި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވާށެވެ. އެއީ ބޭނުންކުރުން. އަދި ވިޔަފާރިވެރިއަކު ބޮޑު ކިޔާ މުދަލަކަށް އަގުބޮޑުކޮށް ކިޔުމެވެ، އެ މުދަލެއް ގަތުމަށް ނިޔަތެއް ނެތި ކިޔާ އަގެވެ. އަދި މީހަކު ވިއްކި މުދަލެއް އަނެއްކާވެސް އަލުން ވިއްކުމެވެ. އަދި އެއްވެސް އަންހެނަކު ހުރި މީހެއްގެ ކައިވެނިކުރުމަށް ހުށަހަޅައިފައިވާ އަންހެނަކާ އިނުމަށް ކުރިއަށް ނުދާށެވެ. އަދި އެއްވެސް އަންހެނަކު މީހަކު އިނދެގެން ހުރި އެހެން އަންހެނެއްގެ މިހާރުގެ ފިރިމީހާ ވަރިކުރުމަށް ނުދެންނެވޭށެވެ، އޭނާ ވަރިކުރުމަށް

ނުޖެހޭނެވެ.} (އެބަހީ: އޭނާ ވިއްކާފައިވާނެ އެ ފިހާރަތުގައި ގަތުވިއްކުމުގައި އެނގޭ ފިހާރަތުގައި ހިފާ ވިއްކުމުގައި ނުޖެހޭނެވެ.)“

وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ التَّلَقِّي، وَأَن يَبْتَاعَ الْمُهَاجِرُ لِلأَعْرَابِيِّ، وَأَنْ تَشْتَرِطَ الْمَرْأَةُ طَلاَقَ أُخْتِهَا، وَأَنْ يَسْتَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ، وَنَهَى عَنِ النَّجَشِ وَالتَّصْرِيَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ރަސޫލުﷲ ގެ ކަލޭގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ”ފާރިވެރިކަން ބޭއްވުމަށް ކުރުމާއި، (އެބަހީ: މުދަލު ފިހާރައަށް ބާނާ ބެހިފައިވާ ތަކެތި ގަނެ ތާށިކޮށް ގެންދިޔުން އެއްގޮތް ބޭއްވުމަށް، ނުވަތަ އެމުދަލު ހުރިގޮތް) ތަރުގެ އަގުފަހިކުރުމަށް ތަނަވަސް މީހެއްގެ މުދަލު ވިއްކައިދިނުމައި، އަންހެނަކު އެ ކަނބަލުގެ މުސްލިމު އުޚްތާ ވަރިކުރުމަށް ޝަރުޠުކުރުމައި، މީހާގެ އަގުކަ ވިއްކާރިއަކާ ގުޅި ގަތުމުގެ ފާގަތިކަމުގައި ނިކަމެ، އެ ގުދަރަށް ވަގު އަގުކަރުމާއި، އަނެހެނަކު ކަރުބޯނުގެ ގަތުމުގެ އަގުބޮޑުކުރުމައި، ކުރުއަރިފައިވާ ޖަނަވާރުތަކުން ކިރު ނުގުޅައި އެތައް ދިރަކު ތަސްކުރުމަކަށްފަދަ އެ ޖަނަވާރު ވިއްކައިލުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވި އެވެ.“

1779– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَلاَ يَخْطُبْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ، إِلاَّ أَنْ يَأْذَنَ لَهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ދުޝަމަނިކުރެއްވުން ރަސޫލުﷲގެ ފަރުވާގެ ނުފާޅުކުރެއްވުން (ޢަބްދު اللَّهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވިއެވެ. {މީހަކު ބިޔަހަކުން އެހެން ކަޑަވަހުގެ މީހަކު ވިޔަފާރިއަކާ ގުޅި ދުބާރުވެރިއާ ހިނދު، އެ ދުވަހުން ވަކި އަޅުގަނޑުންނަށް ނުހިނގާނެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ އަރަކު ދޮންނަން އެއްބަސްވުމަށް ކައިރިކަށް ދޮންނަން ކާވެނިކޮށްގެވެ. އޭނާ (ދޮންނަން ބަރުތާވާ) ހުއްދަދިނުމުން މެނުވީއެވެ.}“

1780– وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، فَلاَ يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَبْتَاعَ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلاَ يَخْطُبْ علَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَذَرَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވެއްޖެ އުޤުބަތު ބިން ޢާމިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން،

ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްމުއުމިނަކީ، އަނެއް މުއުމިނެއްގެ އަޚާއެވެ. ޔަޢުނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އަޚާގެ ވިޔަފާރިގެ ތެރެއަށް ވަދެ (ވިޔަފާރި ޚަސާރަކުރުމުގެ ގޮތުން) އަގުކިޔުމަކީ، އަދި ތިމާގެ މުއުމިނު އަޚަކު އިންނަން އެދިފައިވާ އަންހެނަކާ އޭނާ އިންނަން ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައިމެނުވީ، ތިމާ އިންނަން އެދުމަކީ، އެއްވެސް މުއުމިނަކަށް ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ.}“

* * * * *

356- ޝަރީޢަތުގައި ހުއްދަކޮށްދެއްވާފައިވާ ގޮތުގެ ބޭރުން މުދާ ނަގައިލުން ނަހީކުރެއްވުމުގެ ބަޔާންވާ ބާބު

1781– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْضَي لَكُمْ ثَلاَثًا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلاَثًا: فَيَرْضَي لَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ، وَلاَ تُشرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ: قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَتَقَدَّمَ شَرْحُهُ)

މާނައީ: “މާތް اللهُ، ތި ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސަވާށިއެވެ. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިން ކަމަކާމެދު ރުއްސަވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިން ކަމެއް ނުރުއްސަވައެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ ރުއްސަވާނޭ ތިން ކަންތައް ދަންނާށެ! އެއީ، ތިޔަބައިމީހުން ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކުރުމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެންމެން އެކުގައި އެކަލާނގެ ދީނުގައި ސާބިތުކަމާއެކު ހިފެހެއްޓުމާއި ތިޔަބައިމީހުން ބައިބައިވެ ނުދިއުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނުރުއްސަވާނޭ ތިންކަންތައް ދަންނާށެ! އެއީ، ޤީލަވަޤާލަކުރުމާއި، ބޭކާރު ސުވާލުތައް ގިނަކުރުމާއި، މުދާ ނަގައިލުމެވެ.}“

1782– وَعَنْ وَرَّادٍ ،كَاتِبِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: أَمْلَى عَلَيَّ الْمُغِيْرَةُ بْنُ شُعْبَةَ فِي كِتَابٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيِّ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ مَكْتُوبَةٍ: "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ" وَكَتَبَ إِلَيْهِ أَنَّهُ "كَانَ يَنْهَى عَنْ قِيلَ وَقَالَ، وَإِضَاعَةِ الْمَالِ، وَكَثْرَةِ السُّؤَالِ، وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عُقُوقِ الأُمَّهَاتِ، وَوَأْدِ الْبَنَاتِ، وَمَنْعٍ وَهَاتِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَسَبَقَ شَرْحُهُ)

މާނައީ: ”މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި މުޣީރަތު ބިން ޝުޢްބަތުގެ ކާތިބު، (މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި މުޢާވިޔާ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވި) ވައްރާދު ސިޓީއެއް ލިޔަވާލެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި މުޢާވިޔާގެފާނަށް ފޮނުއްވުމަށް ލިޔެވުނުކަމަށް، މުޣީރަތު ބިން ޝުޢްބަތުގެފާނު މުޢާވިޔާއަށް ސިޓީއެއް އިމްލާކޮށްދެއްވިއެވެ. (އެ ސިޓީގައި ލިޔުއްވިއެވެ.) ކަލޭގެފާނު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި މިފަދައިން ދަންނަވާފައިވެއެވެ. "لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ" (އެބަހީ: اللّهُ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެއީ، އެއްކައުވަންތަ އިލާހެވެ. އެކަލާނގެއަށް ބައިވެރިއަކު ޝަރީކަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ ކަމެއްގެ ވެރިކަން ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެއީ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ އިލާހެވެ. އޭ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ ދެއްވި އެއްޗެއް މަނާކުރެވޭނެ އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި އިބަރަސްކަލާނގެ މަނާކުރެއްވި އެއްޗެއް ދެވޭނެ އެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ބޮޑުކަމުގެ ވެރިޔަކަށް (އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި) އޭނާގެ ބޮޑުކަމުން ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. ހުރިހާ ބޮޑުކަމެއް ވެރިޔާއަށް (ދީނުން) މެނުވީ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ.) އެ ސިޓީގައި އިތުރަށް ލިޔުއްވިއެވެ. {ބިން ... (އެ ކަމުގެ ތަފްސީލު ސާބިތުވެގެން) ޤީލަ ވަޤާލަ ދުރުކުރުމާއި، އަދި ބޭކާރުގޮތުގައި މުދާ ނަގައިލުމާއި، އަދި ބޭކާރު ސުވާލުކުރުން ގިނަކުރުން އެކަލޭގެފާނު ނަހީކުރައްވައެވެ. އަދި މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމާއި، އަދި އަންހެންކުދިން ދިރިހުރިހާލު ވަޅުލުމާއި، އަދި އެ މީހަކު

އަދާކުރަންޖެހިފައިވާ ޙައްޤުތައް އަދާކުރުމުން ދުރުވެގަތުމާއި، ތިމާއަށް ޙައްޤުނޫނު އެއްޗެއް ލިބިގަތުން ވެސް އެ ކަލޭގެފާނު ނަހީކުރެއްވިއެވެ.}"

ދީނުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނުވުން ބާބުގައި (ރިޔާޟް ނަންބަރު 1416) މިޙަދީޘްގައިވާ ދުޢާގެބައި އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.

* * * * *

357- އެއްވެސް ބާވަތެއްގައި މުސްލިމަކާދިމާއަށް ހަތިޔާރެއް މަޑައިގަތުން ނަހީކުރެއްވައިފައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ނަންގަނުވައިދެނީ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ގަސްދުގައި ވިޔަސް، ސަމާސާއަށްކަމުގައި ވިޔަސް، މުސްލިމަކާދިމާއަށް އެއްވެސް ބާވަތެއްގެ ހަތިޔާރެއް މަޑައިގަން އިސްތިޢުމާލުކުރުމާއި، އުރައިން ނުކުޅައި ކަނޑިހިފައިގެން އުޅުމަކީ، ނަހީކުރެއްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1783– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ يَشِرْ أَحَدُكُمْ إِلَى أَخِيهِ بِالسِّلاَحِ، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ، فَيَقَعَ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް އޭނާގެ (މުސްލިމު) އަޚާ ދިމާއަށް ހަތިޔާރެއް މަޑައިގެން އިޝާރާތެއްނުކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާގެ އަތުން ޝައިޠާނާ އެ ހަތިޔާރު އެއްލުވައި، ފަސާދަކުރުވާނީ، ކޮންހިނދަކުކަމެއް އޭނާއަކަށް އެނގިގެންނުވެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ހަތިޔާރުން އޭނާއަށް ޙަމަލާދީނުމަށް ޝައިޠާނާ އޭނާއަށް ވަސްވާސްކޮށްދީފާ، އެކަން ކުރުވާނީ ކޮން ވަގުތަކުކަމެއް ނޭނގޭނެއެވެ.) ފަހެ، އޭގެ ސަބަބުން އޭނާ، ނަރަކައިގެ ފުން ވަޅުގަނޑަކަށް ވެއްޓިފައިދާނެއެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ "مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِحَدِيدَةٍ، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَنْزِعَ، وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لأَبِيهِ وَأُمِّهِ".

އަދި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (އަބުލްޤާސިމްއަކީ ކުންޔާ) ވިދާޅުވި އެވެ. އަބުލްޤާސިމު ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހެއްގެ އަޚާ ދިމާއަށް ދަގަނޑުކޮޅަކުން އިޝާރާތްކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ، އެ ހަތިޔާރު ދުރުކޮށްލުމަށް ފަހުން މަލާއިކަތުން އޭނާއަށް ލަޢުނަތްދެއްވައެވެ. އެއީ، އޭނާގެ އެއްބަފާ އެއްބަޔާ އަޚަކު ކަމުގައި ވިޔަސްވެއެވެ.}"

1784–وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُتَعَاطَى السَّيْفُ مَسْلُولاً". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "ޖާބިރު اللَّهُ، އެ ކަނޑިގެނޑުން ދެއްކުންހުރުމާއި ގުޅޭގޮތުންގެ ހުކުމުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަނޑިގެނޑު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނޑި އުރައިން ނަގައިގެންގެން ހިފައިގެން އުޅުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

358- ބަންގިދޭނދު، މިސްކިތުގައި ހުރި މީހަކާ މިސްކިތުން ނުކުމެގެން ވާނީ ކަލޭގަނޑެއް ނަމާދު ކުރުމަށްފަހު

މިޒާބުގައި ބަޔާންކުރައްވަނީ ގޮތަކީ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ބަންގިދޭނދު މިސްކިތުގައި ހުރި މީހަކު، އެ މީހަކާ ގުޅޭގޮތުން ފަރުޟު ނަމާދުކުރުމަށްފަހު މިސްކިތުން ނުކުމެވިދާނެ ކަމަށް ބަޔާންކޮށްދީފައެވެ.

1785– عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ، قَالَ: كُنَّا قُعُودًا مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، فِي الْمَسْجِدِ، فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ يَمْشِي، فَأَتْبَعَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ بَصَرَهُ حَتَّى خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "(މާތް اللهُ އާ ކަލާނގެ ރަޙުމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަލަކު ކަމުގައިވާ)
އަބޫ ބުރައިދާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللهُ އާ
ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވެއްޖައީ ސާޙިބުކަމުގައި (އެބަ ތާލާރާކަ)
މުނާފިޤުގައި ސެއްޔިދު ނުކިޔާށެވެ. ފަހެ، އެކަސް އެ ސެއްޔިދު ވެއްޖެނަމަ ފަހެ، އެކަސް
މުނާފިޤުގައި އެބަ ބޭނުންކުރެއްވީ ހިތާމައިގެ ސަބަބުން. ފަހެ، އެވާ ކަލާނގެ ކަރުހަ
ނުފޫސްކުރީމާ އަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ކަރުހަވާނެތީ ކަމަށް ދަސްކުރެވޭނެއެވެ. (އޭނަ ސައްޔިދު)
އަދި ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަވާތާއި ސަލާމް، މީ ދީނާ ކަށްވާ ﷺ ކަށް
ގެނެސްދެއްވާށެވެ."

* * * * *

359- ރީތި ވަސްދުވާ އެއްޗެއް ދޭން ގެނެސްފިނަމަ، އޭގެ ބަދަލުގައި
ކަނޑައެޅިގެން ރައްދުނުކުރުމަށް ބާބު

1786– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ رَيْحَانٌ، فَلاَ يَرُدَّهُ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ، طَيِّبُ الرِّيحِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.
{އެ މީހަކަށް ގެނެސްދެވޭ ރައިޙާން (މީރުވަސް) ރައްދުނުކުރާށެވެ، އެ ރައްދުނުކުރާށެވެ. ފަހެ،
ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ، ހިފުން ފަސޭހަ ވަސް ރީތި އެއްޗެކެވެ.}"

1787– وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يَرُدُّ الطِّيبَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަނަސް ބިން މާލިކުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ވަސް ދުވާ (ރީތި އެއްޗެއް ދޭނަމަ) ރައްދުނުކުރައްވައެވެ."

* * * * *

360- ކުރިމަތީގައި ތާރީފުކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، އެ މީހަކު އަމިއްލަނަފުސު މޮޅުކަމަށް ދެކެ، ބޮޑާވެގެންފާނެކަމަށް ބިރުވެރިވާ މީހެއްގެ ކުރިމަތީގައި ތާރީފުކުރުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަމާއި، އެފަދަ ބިރުވެރިކަމުން އެ މީހަކު މިންޖުވެގެންވާކަމަށް ފެންނަ މީހެއްގެ ކުރިމަތީގައި ތާރީފުގެ ބަސްބުނުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ކަމުގައި ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1788- عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يُثْنِي عَلَى رَجُلٍ، وَيُطْرِيهِ فِي الْمِدْحَةِ، فَقَالَ: "أَهْلَكْتُمْ، أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމޫސާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު އެހެން މީހަކަށް ތާރީފުކުރަނިކޮށް، އަދި ތާރީފުކުރުމުގައި ހައްދުފަހަނައަޅައިގެން (ވަރަކަށްވުރެގިނައިން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ އަޑު އިވިވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން އޭނާ ހަލާކުކޮށްލައިފީމުއެވެ.} ނުވަތަ ވިދާޅުވީ، {ތިޔަބައިމީހުން އޭނާގެ ބުރަކަށި ބިންދައިލައިފީމުއެވެ.}'' މިހެންނެވެ.

1789- وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﵁، أَنَّ رَجُلاً ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ" يَقُولُهُ مِرَارًا "إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا لاَ مَحَالَةَ، فَلْيَقُلْ: أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا، إِنْ كَانَ يَرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ، وَحَسِيبُهُ اللَّهُ، وَلاَ يُزَكَّى عَلَى اللَّهِ أَحَدٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫބަކްރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ކޮންމެވެސް މީހެއްގެ ވާހަކަ ދެކެވުނެވެ. ދެން، އެހެން މީހަކު އޭނާއަށް ބޮޑަށް ތާރީފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހިތާމަހުރިއެވެ. ތިބާ އޭނާގެ ކަނދުރާ ބިންދައިލައިފީމުއެވެ.} މިފަދައިން އެތައްފަހަރަކު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއަށްފަހު

ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ.) {ތިޔައިންމީހަކު އަނެކާގެ ތަޢުރީފުކުރަން ކަށަވަރުން ބޭނުންނަމަ، މީހާޔާ އެވެނި ދެކޭކަމުގައި މިހެންނާ ބުނާހުރިކަމެވެ. أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا މިހެންނާ ދެކޭކަމުގައި އެވެނި މީހާޔާ، އެވެނިމީހަކީ ތަނަވަސް ސިފަތަކެއް ވެރިއެކެވެ. އަދި އެކަމަކު، އެ ސިފަތަކެއް ވެރިޔަކުކަމުގައި އޭނާ ދެކެނީވެސް، އޭނާގެ ހިސާބުކޮށްދެނީ ތަޤުވާ ﷲއެވެ. ﷲގެ ބަސްތަކަމުގައި އެކަކަށްވެސް ތިމަންނާ ކަށަވަރު ނުކުރަމެވެ. ޤަބޫލެ ނުކުރަވާށެވެ.}"

1790– وَعَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ الْمِقْدَادِ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً جَعَل يَمْدَحُ عُثْمَانَ ﷺ، فَعَمِدَ الْمِقْدَادُ، فَجَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ، فَجَعَلَ يَحْثُو فِي وَجْهِهِ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ: مَا شَأْنُكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَّاحِيْنَ، فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ" . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

ޝަރަޙަ: "(ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަޢުރީފުކޮށްދިނުމަށް ތިބޭ ބޭކަލުންނަކީ މިތަނުގައި ބޭކަލުންނަށް ހަދިޔާ) ހައްދުން ބޭނުންވާނީ، ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތައްސުބުއްޔާއި އަދިކުރުކުރުމުގެ ކުރިއަށް ނިކުތްކޮށްއެވެ. އެއްފަހަރު، ރަޟިޔަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތައްސުބުއްޔާއި ޖެހިގެންގޮސްގެ ކުރިމަތިލެވުމުގައި ކަންތައްވެސް މިހެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަޢުރީފުކުރަން ފެށިއެވެ. ފަހެ، އެހިސާބު އަދިކުރުކުރުމުގެ ބިންމަތިގައި ދޫކޮށްލާފައި ޖެއްސަވައިގެން އިށީންނަވައި، އެ (ތަޢުރީފުކުރަމުންދިޔަ) މީހާގެ މޫނަށް ހިލަތުން ވެލި ޖެއްސަވަން ފެށްޓެވިއެވެ. ފަހެ، އެހިސާބު ޖެހުމަށްފަހު އެ ކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު މިހާރުކުރައްވަނީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އަދިކުރުކުރު) ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. {(އެއްވެސް މީހެއްގެ ކުރިމަތީގައި) މީހުން ތަޢުރީފުކުރާ މިޔަބައިމީހުންނަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ، މިޔަބައިމީހުން އެ މީހެއްގެ މޫނަށް ހިލަބޮޑުން ވެލި ޖަހާށެވެ!}"

فَهَذِهِ الأَحَادِيثُ فِي النَّهْيِ، وَجَاءَ فِي الإِبَاحَةِ أَحَادِيثُ كَثِيْرَةٌ صَحِيحَةٌ.

قَالَ الْعُلَمَاءُ: وَطَرِيقُ الْجَمْعِ بَيْنَ الأَحَادِيثِ أَنْ يُقَالَ: إِنْ كَانَ الْمَمْدُوحُ عِنْدَهُ كَمَالُ إِيْمَانٍ وَيَقِيْنٍ، وَرِيَاضَةُ نَفْسٍ، وَمَعْرِفَةٌ تَامَّةٌ بِحَيْثُ لاَ يَفْتَتِنُ، وَلاَ يَغْتَرُّ بِذَلِكَ، وَلاَ تَلْعَبُ بِهِ نَفْسُهُ، فَلَيْسَ بِحَرَامٍ وَلاَ مَكْرُوهٍ، وَإِنْ خِيفَ عَلَيْهِ شَيءٌ مِنْ هَذِهِ الأُمُورِ، كُرِهَ مَدْحُهُ فِي وَجْهِهِ كَرَاهَةً شَدِيدَةً، وَعَلَى هَذَا التَّفْصِيلِ تُنَزَّلُ الأَحَادِيثُ الْمُخْتَلِفَةُ فِي ذَلِكَ.

وَمِمَّا جَاءَ فِي الإِبَاحَةِ قَوْلُهُ ﷺ لأَبِي بَكْرٍ ﵁، " أَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ " أَيْ: مِنَ الَّذِينَ يُدْعَوْنَ مِنْ جَمِيعِ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ لِدُخُولِهَا، وَفِي الْحَدِيثِ الآخَرِ: "لَسْتَ مِنْهُمْ" أَيْ: لَسْتَ مِنَ الَّذِينَ يُسْبِلُونَ أُزُرَهُمْ خُيَلاَءَ. وَقَالَ ﷺ لِعُمَرَ ﵁، "مَا رَآكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلاَّ سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ" ، وَالأَحَادِيثُ فِي الإِبَاحَةِ كَثِيْرَةٌ، وَقَدْ ذَكَرْتُ جُمْلَةً مِنْ أَطْرَافِهَا فِي كِتَابِ: "الأَذْكَارِ"

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. "މި ހަދީޘްތަކަކީ، ދިޔަރުގެ ކުރިމަތީގައި އޭނާއަށް ބޭނުންކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ހަދީޘްތަކެވެ. އަދި ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަން އެންގިފައިވާ ނުހަނު ގިނަ އަދި ސައްޙަ ހަދީޘްތައް ވެސް ވާރިދުވެގެންވެއެވެ.

އިޖުތިހާދުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި، މި މައްސަލައިގައި ވާރިދުވެފައިވާ ހަދީޘްތަކުގެ މެދުގައި ދެ ގޮތަކަށް މާނަކުރުވޭ ސަބަބަކީ ހަދީޘްތަކުގެ ތަޢާރުޟެއް، އެ ހަދީޘްތަކުގެ މެދުގައި ތަތްބީޤުކުރުން ޖާއިޒުވެއެވެ. (މި ގޮތަކަށް މާނަކުރުވޭ ހަދީޘްތައް ތަތްބީޤުކުރުމަކީ، އެ ހުރިހާ ހަދީޘްތަކަށް ވެސް ޢަމަލުކުރުވޭނެ ގޮތެއް އެކަށައެޅުމެވެ.) މިގޮތުން ބަޔާނުކޮށް، އެ މީހުންގެ ކުރިމަތީގައި ބޭނުންކުރުން މަނާ، އޭނާގެ އިމާންކަމާއި، اللهُ ދެކުމުގައި އޭނާގެ ތަޤުވާއަށް ފުރިހަމަ، އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު ކިބުރުވެރިކަމުގެ ސަބަބުން ކުރިމަތީގައި ބޭނުންކުރުމަށް ބޭނުންވާ ބޭފުޅުންނާ، ކުރިހަމަ އިސްކޮށްލުމާ ފަހަރުގެ ޚިޔާލުތަކެއް ނުހުރި ބޭފުޅުން މިގޮތުގެ ތެރޭގައި ކަމެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އަދަބުގެ ދާއިރާގައި ވާ ބޭފުޅުންގެ ގޮތުގައި ހިތްހަމަޖެހުން ގެނެވޭ ކަމެއް ނެތެވެ. އަދި އޭރުގެ ކުރިމަތީގައި އޭނާއަށް ބޭނުންވާ ގޮތުން ބޭނުންކުރުމަށް، ހަދާފައިވާ ގޮތަށް ދޭއްކުމުގައި ކުޑަކޮށް ވެސް ނުކުރެވޭ. ނަފްސުގެ ބޮޑާކަމާއި ކިބުރުވެރިކަމުގެ ދުރުން ތަކަބުރުގައި އޭނާއަށް ބޭނުންވާ (އިޙްސާނުގެ) ބޭނުމަށް ކުރިމަތީގައި، އަދި ކުރިމަތީގައި އެ ފަރާތެއް ބޭނުންކުރުމަށް، ވަކިން ބާވަތް ނުވަތަ ޝަރުޠުތަކެއް ނެތެވެ. މި މައްސަލައިގައި ވާރިދުވެފައިވާ ތަފާތު ހަދީޘްތައް ޖަމާކުރުވޭ މި ބަޔާންކުރުމަށް ތަފްސީލު އެކަށީގެންވެއެވެ.

ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި، ކުރިމަތީގައި ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަމުގެ ދަލީލަކީ ހަދީޘްތަކުގެ ތެރޭގައި، ޞައްޙަ اللهُ އެ ކަލާނގެ ކީރިތި ފޮތުގައި ވިދާޅުވެފައިވާ އާޔަތެކެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވި ވާހަކަ {ކަލާނގެ ވާހަކަ، އަދި ބާރުގެ ބައިގައި (އެބަހީ: ހިފަހައްޓާ ގޮތް ދިރިހުރުމަށް ހިފަހައްޓާ ފޮނުވުމަށް

ޗޯވާން ބޭކަލަކަކުދުގައި) ވާނެކަމަށް މިފަދަކަލޭގެފާނު އުއްމީދުކުރައްވަމުވެ.} މި ބުޚާރީވެއެވެ. (ބުޚާރީ ނަންބަރު: 1216) އަދި ހަމައެފަދައިން، {ކަލޭގެފާނީ އެދުވަހުބަސްކަލޭގެކަމަށް ނުނިމުނެވެ.} (އެބަހީ: ބޭކަލުގެ ސަބަބުން އަންނައުމީ ތަރުބިޔަތުގެ މިރިއާސަތުބަޔަށް މިހުންގެތެރޭގައި ކަލޭގެފާނު ނުވަތުމެވެ. ބުޚާރީ ނަންބަރު:791) މި ބުޚާރީ ހިމެނުއްވިއެވެ. އަދި މާތް اللهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ހަރުއްސަސްކުރައްވާ އިލްހާމްކުރެއްވިކަން މުޙައްދަޘުކުރައްވައި، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ބަސްފުޅު، "مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلاَّ سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ." (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) {ކަލޭގެފާނު ހިނގަވައިފައި ވަޑައިގެންނަވާ މަގުން ޝައިޠާނާ ދުރުވިއަކަ، އެ ކަލޭގެ، އެ މަގު ދޫކޮށް، އެހެން މަގަކާ ދިމާއަށް ދުވެ ހިނގައިދާނެއެވެ.} މި ބުޚާރީ ހިމެނުއްވިއެވެ. ކޮންމެއަކަސް، އެ މިހެންގެ ކުރިމަތީގައި ތާރީޚުކުރުން ހުރިކަން ދޭހަވާ ބުޚާރީގައެއް ވެސް ވަރަން ގިނައެވެ. އަދި ގިނަ ބުނުއްވުން "އަލްއަމީރުލް" މި ނަންކިޔުން ފެށުނީ އޭގެ ތެރެއިން އެކަކު ބުޚާރީ ބައްޕަކޮށްގައި ފެނެއެވެ."

* * * * *

361- ބާބު: ރޯގާއެއް ފެތުރިފައިވާ ރަށަކަށް ގޮސް އައިސްވުމަކީ، މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި، ރަށެއްގައި އަވަހަށް ފެތުރޭ ބާވަތުގެ ނުރައްކާތެރި ރޯގާއެއް ފެތުރިފައިވާ ހިނދު، އެ ރޯގާ ނުޖެހި ތިބި މީހުން، ބޭރުން ސަލާމަތްވުމުގެ ނިޔަތުގައި އެ ރަށް ދޫކޮށް އެހެން ރަށަކަށް ދިއުމަކީ، އަދި ބޭރު ރަށްރަށުގެ މީހުން އެ ރަށަށް އައުމަކީ ވެސް މަކުރޫހަކަމެއްކަން ބަޔާންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ أَيۡنَمَا تَكُونُواْ يُدۡرِككُّمُ ٱلۡمَوۡتُ وَلَوۡ كُنتُمۡ فِي بُرُوجٖ مُّشَيَّدَةٖۗ ﴾ (النساء: ٧٨) މާނައީ: "އުސްވެގެންވާ ގަނޑުވަރު ކިއްލާތަކެއްގެ ތެރޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ތިބިކަމުގައިވިޔަސް، ތިޔަބައިމީހުން ތިބި ކޮންމެ ތަނަކުން މަރު، ތިޔަބައިމީހުން

އަތުލާނުލާށެވެ.“

މާތް اللَّهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ﴾ (البقرة: ١٩٥)
މާނައީ:“ އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތަކުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތައް ހަލާކުގެތެރެއަށް އެއްލައިނުލާށެވެ!“

1791– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﵁، خَرَجَ إِلَى الشَّامِ، حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْغَ، لَقِيَهُ أُمَرَاءُ الأَجْنَادِ، أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ، فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقَالَ لِي عُمَرُ: ادْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ الأَوَّلِينَ فَدَعَوتُهُمْ، فَاسْتَشَارَهُم، وَأَخْبَرَهُم أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ، فَاخْتَلَفُوا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: خَرَجْتَ لأَمْرٍ، وَلاَ نَرَى أَنْ تَرْجِعَ عَنْهُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلاَ نَرَى أَنْ تُقْدِمَهُم عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي،

ثُمَّ قَالَ: ادْعُ لِي الأَنْصَارَ، فَدَعَوتُهُم، فَاسْتَشَارَهُمْ، فَسَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ، وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلافِهِمْ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: ادْعُ لِي مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ مَشْيَخَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْفَتْحِ، فَدَعَوْتُهُمْ، فَلَمْ يَخْتَلِفْ عَلَيهِ مِنْهُمْ رَجُلاَنِ، فَقَالُوا: نَرَى أَنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلاَ تُقْدِمَهُم عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ،

فَنَادَى عُمَرُ ﵁، فِي النَّاسِ: إِنِّي مُصْبِحٌ عَلَى ظَهْرٍ، فَأَصْبِحُوا عَلَيْهِ: فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ ابْنُ الْجَرَّاحِ ﵁، أَفِرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عُمَرُ ﵁، لَوْ غَيْرُكَ قَالَهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ، وكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُ خِلاَفَهُ، نَعَمْ نَفِرُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ، فَهَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ عُدْوَتَانِ، إِحْدَاهُمَا خَصْبَةٌ، وَالأُخْرَى جَدْبَةٌ، أَلَيْسَ إِنْ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ، وَإِنْ رَعَيْتَ الْجَدْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ، قَالَ: فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ ﵁، وكَانَ مُتَغَيِّبًا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ، فَقَالَ: إِنَّ عِنْدِي مِنْ هَذَا عِلْمًا، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ، فَلاَ تَقْدَمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلاَ تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ". فَحَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى عُمَرُ ﵁، وَانْصَرَفَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދުރަވެރިކަމުންނަން ކުރެއްސެވުމުގެ ޖައްބާސުގެ ފާނުގެ ތަރިކަމުން (ޤަދަރު اللَّهِ)ގެ ކަބަލުން ދިމާވެގެން ފުރުއްވާށެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ އެ ކަލޭގެފާނަން ކުރެއްސެވުމުގެ ޤުދުރަތުގެ ފާނު (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުކުމާކުރުމަށް) ޝާމުކަރައަށް ދަތުރުފުޅުއެއްކުރައްވައިފިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނަށް (ޝާމުކަރަށާ ވަރަށްކައިރިގައިވާ) ސަރުޣު ނަމަކަށްކިޔުން ރަށަށްވަޑައިން ވެފައިގެންނެވުނުއިރު، (ޝާމުކަރައިގައި ތިއްބަވި އިސްލާމީ ލަޝްކަރުތަކުގެ ވެރިންކަމުގައިވާ، (މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ) އަބޫޢުބައިދާ ބިން ޖައްރާޙާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުގައި ތިއްބެވި އިސް ބޭކަލުން

ޢުމަރުގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޝާމުކަރައިގައި ވަބާގެ ބޯޖެހުނުގާއެއް ފެތުރިފައިވާ ކަމުގެ ޚަބަރު، އެ ކަލޭގެފާނަށް އެރުވިއެވެ. ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަށް ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުހާޖިރުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިފައިވާ، ޤިބުލަ ބަދަލުކުރެއްވުމުގެ ކުރިން ހިޖުރަކުރެއްވި ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެއްކޮށް ދެއްވާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ބޭކަލުންނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން މަޝްވަރާކުރައްވަން އެދިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޝާމުކަރައިގައި ނުރައްކާތެރި ވަބާއެއް ފެތުރިފައިވާކަމަށް އެ ބޭކަލުންނަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ތަފާތުވިއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވީއެވެ. ކަލޭގެފާނު ރަށުން ނުކުމެވަޑައިގަތީ، މުހިއްމު ބޭނުންތެރިކަމަކަށެވެ. އެހެންވީމާ އެނބުރިވަޑައިގަތުން ރަނގަޅުވާނެކަމަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ނުދެކެމެވެ. އަނެއްބައި ބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުންގެ ބާކީ އެތައް ބަޔަކާއި، ރަސޫލު الله ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ގިނަ ބޭކަލުންތަކެއް ތިއްބަވާތީ އެ އެންމެ ބޭކަލުންނާއިގެން މިފަދަ ވަބާއެއް ފެތުރިފައިވާ ތަނަކަށް ވަޑައިގަތުން ރަނގަޅުކަމަކަށް އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެރަނގަޅެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ.

ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަންސާރީންގެ ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެއްކޮށްދެއްވާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ބޭކަލުންނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން މަޝްވަރާކުރައްވަން އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ބޭކަލުން ވެސް މުހާޖިރުންނާ އެއްގޮތަށް ހިލާފު ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. އަދި މުހާޖިރުންނާ އެއްފަދައިން ދެބަސްވެލެއްވިއެވެ. (އެބަހީ: އެބޭކަލުންނާ އެއްގޮތަށް ދެ ހިލާފު ހުށަހެޅުއްވިއެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެރަނގަޅެވެ. ތިޔަބޭކަލުން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުހާޖިރުންނަކީ މައްކާ ފަތުހުވުމުން ފަހު، ހިޖުރަކުރެއްވި ޤުރައިޝުން ދިރި ބޭކަލުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އެއްކޮށްދެއްވާށެވެ. ފަހެ، ތިމަންނާ އެ ބޭކަލުންނަށް ދަންނަވައިފީމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުން މަޝްވަރާކުރައްވަން އެދިވަޑައިގަތެވެ.) ފަހެ، އޭގެތެރެއިން ދެ ބޭކަލަކުގެ ތެރޭގައި ތަފާތުކަމެއް ނުވިއެވެ. އެ އެންމެ ބޭކަލުން ދެންނެވީއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ފެންނަނީ،

މީސްތަކުންނާއިގެން ކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގަތުމެވެ. މިފަދަ ބޮޑު ޣަނީމާތް ފޮނުއްވިއިރާ ތަނަކަށް އެބައިމީހުންނާއިގެން ވަޑައިނުގަތީވެ.

ފަހެ، މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ޢުމަރުގެފާނު އިޙްސާނުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، މިސްކީނުން އެނބުރި (މަދީނާއަށް) ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި ތިމަންކަލޭގެފާނުން ސަވާރުވެވަޑައިގަންނަވާހިނދުވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ވެސް ފަހިރަށް ތައްޔާރުވާ ހިނގައްޖެވެ. ފަހެ، މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސަވަސްތެއް އަބޫބަކުރަށް ބޭނުމް ޢަލީއާ ދެއްކެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ތިޔަވަޑައިގަންނަވަނީ، اللهُގެ މިންވަރުފުޅަށް ފުއްދަވާއްކަމަށްޓެވެ؟ އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. އާ އަބޫބަކުރާއެވެ! ތިޔައީ ކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔާ އެކެން ބޭކަލުން ވިދާޅުވި އެއްކޮއްމަކަމުވެ! (އެބަހީ: ޤިބަލޮށުގެ ރަސޫލާ ހާޖަތްވިކަމަށްޓަކައި، އެކެން ބޭކަލުން ވިދާޅުވި އެއްކޮއްމަކަ އެބޭކަލަކަން އެދުނުބަދުދިގެވެ.) (އިބްނު އަބްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ.) އުމަރުގެފާނު، އަ ކަލޭގެފާނާ (އެބަހީ: އަބޫބަކުރާއާގެފާނާ) ދެބަސްވުވަޑައިގަތުމަށް ރުހިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (ދެން ވިދާޅުވިއެވެ.) އާދަމެވެ! އަހުރެމެން މި ދަނީ، اللهُ، މިންވަރުކުރެއްވި ކަމަކުން ސަލާމަތްވުން އެދިގެން، اللهُ، މިންވަރުކުރެއްވި ކަމެއް ހާސިލުކުރުމަށެވެ. ނިކަން ވިދާޅުވެބަލައްވާށެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ މިހާރުގައި ޖަމަލުތަކާ ހުރި، އެތައްކޮޅަކާއިގެން ކަލޭގެފާނު ވާދީއަކަށް ފައިބަށްފަވަމުއެވެ. އެ ވާދީގެ އެއްފަރާތްގައިވަނީ، ނުހަނު ތަނަ ފުރިކަންމަތަ ވިނަ ހުރިފައެވެ. އަނެއް ފަރާތްގައިވާ ބިންގަނޑުވަނީ ހަނަފަސް ވެފައެވެ. އަދި ފަހެ، ކަލޭގެފާނު، އެ ތަނަ ވިނަ ހުރިފައިވާ ބިމުގައި ކަލޭގެފާނުގެ ޖަމަލުތައް ހުއްޓުވައިލެއްވިޔަސް އެއީ، اللهُ މިންވަރުކުރެއްވި ގޮތް އެއްގޮތަށް ކުރައްވާ ކަމެއް ނޫންތޯއެވެ؟ އަދި އެ ހަނަފަސް ބިމުގައި ޖަމަލުތައް ހުއްޓުވައިލެއްވިޔަސް އެއީވެސް اللهُ މިންވަރުކުރެއްވި ގޮތް އެއްގޮތަށް ކުރައްވާ ކަމެއް ނޫންތޯއެވެ؟ (ފަހެ، މިވާހަކަ ދެކެވެމުންދަނިކޮށް) މާތް اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނުބްނު ޢައުފުގެފާނު އެ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުއްގައި އެއްވެސްތަނަކަށް ވަޑައިގެންފައިވުމުން ގައިބުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ކަމުގައި އަހުރެންގެ އެއްޗެއް އެނގިފައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ އަހުރެން އަޑު އެހީމެވެ. (ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ރޯގާއެއްގައި ވަބާ ބޮޑުވެއްޖެކަން ފޮނުއްވިއިރާ ހަބަރު ތިޔަބައި މީހުންނަށް ލިބިއްޖެނަމަ، އެ ރަށަކަށް

ފެތުރިއްޖެނަމަ، ބަލި އެ ތިބިރަށެއްގައި ތިޔަބައިމީހުން އަދި ނުވަންނާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން
ފަހެ، ނުނިކުންނާށެވެ.} ރަށަކުން އެ ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި އެރަށުން
އުމަރުގެ ފަރާތުން، اللّٰه އަށް ހަމްދުކުރައްވައި، މަދީނާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ.“

1792– وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمُ الطَّاعُونَ بِأَرْضٍ، فَلاَ تَدْخُلُوهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ، وَأَنْتُمْ فِيهَا، فَلاَ تَخْرُجُوا مِنْهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّٰه، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އުސާމަތުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޒައިދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރަށެއްގައި ޠާޢޫނުބަލި ފެތުރިފައިވާ ޚަބަރު ތިޔަބައި މީހުންނަށް ލިބިއްޖެނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ރަށަކަށް ނުވަންނާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިބިރަށެއްގައި އެ ބަލި ފެތުރިއްޖެނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ރަށަކުން ނުނިކުންނާށެވެ.}“

* * * * *

362- ސިހުރުހެދުމުގެ ހަރާމުކަމުގެބޮޑުކަން ނަންގަނޑާ ބާބު

މާތް اللّٰه ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُوا۟ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ ۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ۚ وَلَقَدْ عَلِمُوا۟ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ١٠٢) މާނައީ: “އަދި ސުލައިމާނުގެފާނުގެ ވެރިކަމުގެ ޒަމާނުގައި ޝައިޠާނުންތަކު ކިޔަވައިދިން ތަކެއްޗަށް އެމީހުން ތަބާވިއެވެ. ސުލައިމާނުގެފާނު ކާފިރުވެވަޑައެއް ނުގަންނަވައެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އެ ޝައިޠާނުން ކާފިރުވިއެވެ. އެމީހުން މީސްތަކުންނަށް ސިޙުރު

އުނގަންނައި ދިނުމުންނެވެ. އަދި ބާބިލުގައިވާ ހާރޫތާއި، މާރޫތާއި، ދެ މަލާއިކަތުންގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވި ތަކެއްޗާ ވެސް (އެއުރެން ތަބާވޫއެވެ.) ތިމަންމެން ވާކަން ކަށަވަރީ (އިމްތިޙާނަކަށްޓަކައި މިންވަރުކުރެއްވި ބައެއްގެ ގޮތުން ދެފުޅުވެރި ކުރައްވައިފައިވާ) އިލްމުވެރިޔާއި ކަލޭގެފާނު، ތަނަ (އެ ދަސްކޮށްދޭން) ކާފިރުވެގެން ވިދާޅުވެ (ނަސީހަތްދެއްވުމަށް ފަހުގައި) ފުރާދީ، އެއްވެސް މީހަކަށް، އެ ދެ މަލާއިކަތުން އުނގަންނަވައެއް ނުދެއްވައެވެ. ހަމަ، މިހާރު އެ މީހާގެ އަނބިމީހާއާ ދެމެދު ދުރުކުރާ ވަކިކުރާނެކަމެއް، އެ ދެ މަލާއިކަތުންގެ ކިބައިން އެއުރެން އުނގެނި އެވެ. اللّٰه ގެ އިޒުނަ ހުއްދައިގެން މެނުވީ، އެއްވެސް މީހަކަށް އެއިން ގެއްލުމެއް ދެނިވި ބަޔަކުކުރުމަކީ އެއުރެން ނޫވެއެވެ. އެއުރެން އެ އުނގެނީ އެއުރެންނަށް ގެއްލުންދޭ، އަދި އެއުރެންނަށް މަންފާއެއް ނުދޭ ކަންތައްތަކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އޭގެކަމި ގަތް މީހަކަށް އާޚިރަތުގައި އެއްވެސް ނަސީބެއް ނެތްކަން، އެއުރެންނަށް ކަށަވަރުކަމުން އެނގިވައިވެއެވެ. އެއުރެންގެ ނަފްސުތައް އެ އެއްޗަކަށް އެ ވިއްކައިލި އެއްޗެއްގެ ނުބައިކަން ބޮޑުކަމާއެވެ! އެއުރެން އެކަން ދަންނަ ކަމުގައި ވިނަމައެވެ.“

1793– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ ؟ قَالَ: "الشِّرْكُ بِاللَّهِ، السِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޙްމަ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލެއްވާށި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަލާކުކުރަނިވި (ހަތް) ކަމް ތިޔައިން ދުރުހެލިވުން ދުރުހެލިވޭ، ތިޔަބައިމީހުން ދުރުހެލިވާށެވެ!} އަސްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ! އޭ اللّٰه ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެއީ ކޮންކޮން ކަންތަކެއްތޯއެވެ؟ ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. {(އެއީ) اللّٰهُ އަށް ޝަރީކުކުރުމާއި، ސިޙުރުހެދުމާއި، ޙައްޤުން މެނުވީ ކަތިލުން ޙަރާމްކުރައްވާފައިވާ ނަފްސު ކަތިލުމާއި، ރިބާކެއުމާއި، ޔަތީމުންގެ މުދަލުކެއުމާއި، ދެ ލަޝްކަރު ބައްދަލުވާދުވަހު ފުރަގަސްދިނުމާއި، (އެބަހީ: މުސްލިމުން اللّٰهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރަން ކާފިރުންގެ ލަޝްކަރާ ބައްދަލުވާ ހިނދު، މައިދާން ދުރުކޮށް ފުރަގަސްދިނުމާއި) ޢިއްފަތްތެރި، މުއުމިނާ (އެބަހީ: ފާޙިޝް ކަންތަކުގެ ޚިޔާލުވެސް ނެތް)

މުއުމިނު އަންހެނުންނަށް ޤަދުރުކުރުމެވެ.} (އެބަހީ: ޒިނާކުރިކަމުގެ ތުހުމަތުކޮށް އެފަދަ ބަހެއްބުނުމެވެ.)"

(ނޯޓް: މި ޙަދީޘްވަނީ، "ޔަތީމުކުދިންގެ މުދަލުގެ ޙުރުމަތްތެރިކަން ނަންގަނުވުން ބާބު" ގައި (1614 ވަނަ ޙަދީޘް) އިސްވެ ބަޔާންވެފައެވެ.

* * * * *

363- މުސްލިމުން ނޫން ބައެއްގެ ތެރެއަށް ކީރިތިޤުރުއާން ހިފައިގެން ދިއުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، މުސްލިމުން ނޫން ބައެއްގެ ތެރެއަށް ކީރިތިޤުރުއާން ހިފައިގެން ދަތުރުކޮށް ދިއުމަކީ، އެބައިމީހުންގެ ފަރާތުން އެ ފޮތަށް ގެއްލުމެއްދިނުމުގެ ކަމުގެ ބިރުއޮތްނަމަ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ބަޔާން ކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.

1794- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُسَافِرَ بِالقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ އިބުނުޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّٰهِ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަދާވާތްތެރިންގެ ރަށްރަށަށް ކީރިތިޤުރުއާން ހިފައިގެން ދިއުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ." (އެބަހީ: މުސްލިމު ނޫން މީހުންގެ ފަރާތުން ކީރިތިޤުރުއާނަށް ގެއްލުމެއް ކުރިމަތިވެދާނެކަމުގެ ބިރު އޮތްނަމަ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއަށް އެފޮތް ގެންދިއުން ވަނީ ނަހީކުރައްވައިފައެވެ.)"

* * * * *

364- ރަންރިހީގެ ކަންވާރުގެ ބޭނުންކުރުން ހަރާމު ކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަށްވާ ބާބު

މި ބާބުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ކެއުން ބުއިމާއި، ސާފުތާހިރުވުމުގެ ކަންކަމުގައްޔާއި، އަދި މި ނޫނަސް އެހެނިހެން ބޭނުންކުރުމުގެ ކަންކަމުގައި ރަންރިހީގެ ކަންވާރުގެ ބޭނުންކުރުން ހަރާމު ކުރައްވައިފައިވާކަން ބަޔާންކުރައްވާފައި ހިމެނެއެވެ.

1795– عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "الَّذِي يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ، إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “މާތް اللّهُ، އެ ކަލަނބާއަށް ރުއްސެވުންވާށި! އުއްމުސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލަނބާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ރިހީގެ ކަންވާރުގައި (އެއްޗެހި) ބޮ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑަށް އަޅާކަމުގައިވަނީ ޖަހަންނަމައިގެ އަލިފާނެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "إِنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ".

އަދި މުސްލިމުގައިވާ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ {ހަމަކަށަވަރުން، ރަން ނުވަތަ ރިހީގެ ކަންވާރުގައި ކައިބޮއިހަދާމީހާ} އެވެ.

(ނޯޓް: މުސްލިމުގެ ބަޔާންވެދިޔަ ރިވާޔަތެއްގައިވާ ބަދަލުއެއްކޮށްގެން މުޅި ޙަދީޘްގެ މާނަ އަންނަނީ ތިރީގައި އެވަނީއެވެ.

{ހަމަކަށަވަރުން، ރަން ނުވަތަ ރިހީގެ ކަންވާރުގައި ކައި ބޮއިހަދާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑަށް އަޅާކަމުގައިވަނީ ޖަހަންނަމައިގެ އަލިފާނެވެ.}“)

1796– وَعَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه، قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَانَا عَنِ الْحَرِيرِ، وَالدِّيبَاجِ، وَالشُّرْب فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَقَالَ:"هُنَّ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الآخِرَةِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ހުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންނަށް ތުނި ހަރީރާއި، ހަރުހަރީރު ހެދުމާއި (ދީބާޖާއި) ލުމާއި، ރަނާއި ރިހީގެ ތަށިތަކުން ބުއިމާއި ކެއުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ތަކެއްޗަކީ، ދުނިޔެމަތީގައި އެބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ކާފިރުންގެ) ތަކެއްޗެވެ. އަދި އާޚިރަތުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހުރި ތަކެއްޗެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ فِي الصَّحِيحَيْنِ عَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لاَ تَلْبِسُوا الْحَرِيرَ وَلاَ الدِّيبَاجَ، وَلاَ تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلاَ تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا".

އަދި އެންމެ ސަޙީޙު ދެ ފޮތުގެ (އެބަހީ: ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. މާތް اللّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި ހުޛައިފާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވައިފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ.) {ތިޔަބައިމީހުން ތުނި ހަރީރާއި، ހަރުހަރީރު ހެދުން ނުލާށެވެ. އަދި ރަން ރިހީގެ ކަންވާރުގައި އެއްޗެއް ބޮއި ނުހަދާށެވެ. އަދި އެ ތަށިން ހަކަތައިގައިވާ ތަށިގައި ނުކާށެވެ.}"

1797– وَعَنْ أَنَسِ بْنِ سِيْرِينَ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، عِنْدَ نَفَرٍ مِنَ الْمَجُوسِ، فَجِيءَ بِفَالُودَجٍ عَلَى إِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ، فَلَمْ يَأْكُلْهُ، فَقِيلَ لَهُ حَوِّلْهُ، فَحَوَّلَهُ عَلَى إِنَاءٍ مِنْ خَلَنْجٍ، وَجِيءَ بِهِ فَأَكَلَهُ". (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "(މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި. ތާބިޢީ ބޭކަލުކަލޭގެއިވާ) އަނަސް ބިން ސީރީން ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللّهُ އެކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަނަސް ބިން މާލިކުގެ އަރިހުގައި މަޖޫސީންގެ ބަޔަކާއެކުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު އިންނެވީމެވެ. ފަހެ، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް) ރިހީގެ ތަށްޓެއްގައި ފާލޫދަ ގެނެވުނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ފާލޫދައިން ނުބޭނުންކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެންގެއެވެ (އެބަހީ: އެއިރުފަހުގެ ބަދަލުގައި މީހަކު ބުނެވުނެވެ.) އެހެން ތަށްޓަކަށް އެ ތަކެތި އަޅާށެވެ. ފަހެ، ދަނޑިން ހަދައިފައިވާ ތަށްޓަކަށް އެ ތަކެތި ބަދަލުކުރިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެނެވުނެވެ. (އެ ހިނދު) އެ ކަލޭގެފާނު އެ ފާލޫދަ ބޭނުންކުރެއްވިއެވެ."

* * * * *

1798– عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (ފިރިހެނުން) ކުކުންކުލައިގެ ހެދުންލުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ."

1799– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: رَأَى النَّبِيُّ ﷺ عَلَيَّ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَينِ، فَقَالَ: " أُمُّكَ أَمَرَتْكَ بِهَذا؟" قُلْتُ: أَغْسِلُهُمَا؟ قَالَ: "بَلْ أَحْرِقْهُمَا".

وَفِي رِوَايَةٍ ، فَقَالَ: "إِنَّ هَذَا مِنْ ثِيَابِ الْكُفَّارِ، فَلاَ تَلْبَسْهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާ ޢަމްރު ބިން ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ ޢުސްފުރުން ކުލަޖެއްސައިފައިވާ (ރަތް ރީނދޫކުލައިގެ) ދެ ހެދުން ލައިގެން ހުންނަނިކޮށް މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ދުށުއްވައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. {ތިޔަ ހެދުންލައްވުމަށް ތިބާއަށް އަމުރުކުރީ ތިބާގެ މަންމަތޯއެވެ؟} (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑު، އެ ދެ ހެދުން ދޮވެ ސާފުކޮށްލަންތޯއެވެ؟ ބަދަލުފުޅުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. {އަލިފާނަށްލާށެވެ. އެ ދެ ހެދުން އަނދައިލާށެވެ.}"

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ވިދާޅުވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ (އެބަހީ: ކުކުންކުލައިގެ ހެދުމަކީ) ކާފިރުންގެ ހެދުމުގެ ތެރެއިންވާ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އެ ނުލައްވާށެވެ.}"

(ނޯޓު: މި ބާބުގައިވާ ޙަދީޘްތަކުގައި މިވަނީ، ކުކުންކުލައިގެ (ރަތް ރީނދޫ ކުލައިގެ) ހެދުން، ފިރިހެނުންނަށް ނަހީކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އޭގެ ސަބަބު ވެސް، މި ޙަދީޘްތަކުން އެނގެއެވެ. އެއީ، ކާފިރުންގެ ހެދުމުގެ ބާވަތެއް ކަމުގައިވާތީއެވެ. ބުދުދީނުގެ ހަމަދުރުންނާއި، ހިންދޫ ދީނުގެ ބައެއް މީހުން، އެ ކުލައިގެ ހެދުން އަބަދުވެސް

ހަދިއުޖޫމަން ފެނެއެވެ. ވީމާ، މުސްލިމުން އެފަދަ ފޭރާން ނުލުމަށް އަންގަވައިފައިވަނީ ކާފިރުންނާ އެއްގޮތް ނުވުމަށްޓަކައެވެ.

ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ مُعْصَفَرَيْنِ މި ބަސް ނިގުޅައިވަސް، އުޞްފުރުވެ ކިޔާ ތަކްރާރުވިގެ ބާވަތަކުން ކުލަޖައްސައިފައިވާ ގޮތަށް. "އުޞްފުރު" އަކީ، ކުކުމާ އެއްގޮތް، ރަތް ރީނދޫކުލައެއް އެރުވޭ، ވެއްޖެހިފައިވާ ބާވަތަކަށް ކިޔާނަމެއްކަމަށް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. "މުޢަރިބު")

* * * * *

366- ދުވާލު ހަމަރުދަރު ވާހަކަނުދައްކައިހުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ދަންނަވާ ބާބު

1800– عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ "لاَ يُتْمَ بَعْدَ احْتِلاَمٍ، وَلاَ صُمَاتَ يَوْمٍ إِلَى اللَّيْلِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ)

މާނައީ: "ޢަލީ اللَّهُ، އާ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލައްވާށި. އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އާ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން މިވަނިކަލޭގެފާނު ދަސްކޮށްގެންނެވިކަމުގައި ވެއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ހިތުދަށުކުރެއްވިއެވެ.) {ބާލިޣުވުމަށްފަހު ޔަތީމުކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި މުޅި ދުވާލު ވާހަކަނުދައްކާ ހުރުމެއް ވެސް ނުވެއެވެ.}"

قَالَ الْخَطَّابِيُّ فِي تَفْسِيْرِ هَذَا الْحَدِيثِ: كَانَ مِنْ نُسُكِ الْجَاهِلِيَّةِ الصُّمَاتُ، فَنُهُوا فِي الإِسْلاَمِ عَنْ ذَلِكَ، وَأُمِرُوا بِالذِّكْرِ وَالْحَدِيثِ بِالْخَيْرِ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަލްޚައްޠާބީ (އަބޫސުލައިމާން، ޙަމަދު ބިން މުޙައްމަދު) މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަ ކުރައްވަމުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ޖާހިލިއްޔާގެ އަޅުކަމުގެ

ތޯރާގައި، އިބާދަތެއްގެ ގޮތުގައި އަނގައިންނުބުނެ ހުރުން ހިމެނެއެވެ. ދެން، އިސްލާމްދީނުގައި މިކަން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެ ބަދަލުގައި ﷲ ހަނދުމަކޮށް ޛިކުރުކުރުމާއި، ހެޔޮކަންކަމުގެ ވާހަކަދެއްކުން އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.“

1801– وَعَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ ﷺ، عَلَى امْرَأَةٍ مِنْ أَحْمَسَ، يُقَالُ لَهَا زَيْنَبُ، فَرَآهَا لاَ تَتَكَلَّمُ، فَقَالَ: مَالَهَا لاَ تَتَكَلَّمُ؟ فَقَالُوا: حَجَّتْ مُصْمِتَةً، فَقَالَ لَهَا: تَكَلَّمِي فَإِنَّ هَذَا لاَ يَحِلُّ، هَذَا مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَكَلَّمَتْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "(މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙުމަތްލައްވާ ބަރަކާތްލައްވާދޭވިއެވެ) ޤައިސް ބިން އަބޫޙާޒިމްގެ ރިވާޔަތުން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތް ﷲ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާނދޭވެ އަބޫބަކުރުގެފާނު، އަޙްމަސްޤަބީލާގެ ޒައިނަބުއޭ ކިޔުނު ބޭކަނބަލެއްގެ (ގެކޮޅަށް) ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީ، އެ ކަމަނާ އެއްވެސް ވާހަކައެއްނުދައްކަވައި ހުންނެވި ފެނުނެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވާހަކަނުދައްކަވައި ހުންނަވަނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟ އެބައިމީހުން (އެބަޔަ: އެ ކަމަނާގެ ގާތްމީހުން) ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަމަނާ (ޙައްޖު) ހަމަހިމޭނުން އުޅުއްވުމަށް ގަސްތުކުރައްވައިގެން ވަނީއެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާއަށް، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަމަނާ ވާހަކަދައްކަވާށެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، މިއީ ހުއްދަކަމެއް ނޫނެވެ. މިއީ ޖާހިލިއްޔާގެ ޢަމަލެކެވެ. ދެން، (މި ބަސްފުޅު އައްސަވައި) އެ ކަމަނާ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ.“

* * * * *

367- މީހަކު އޭނާގެ ބައްޕަނޫން މީހަކަށް ނިސްބަތްވުމާއި، އަޅަކު އޭނާ މިނިވަންކުރި ސާހިބާ ނޫން މީހަކަށް ނިސްބަތްވުމަކީ، ހަރާމްވެގެންވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު

1802– عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ، فَالْجَنَّةُ عَلَيهِ حَرَامٌ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞްގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެއްވެސް މީހަކު، އޭނާގެ ބައްޕަ ފިޔަވައި އެހެން މީހަކަށް، އެ މީހަކީ ތިމާގެ ބައްޕަ ނޫންކަން ދަނެހުރެ ނިސްބަތްވެއްޖެނަމަ (އެބަހީ: ބައްޕަކަމުގައި ދައުވާކޮށްފިނަމަ) (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ މީހާގެ މައްޗަށް ސުވަރުގެ ހަރާމްވެގެންވެއެވެ.}"

1803– وَعَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لاَ تَرْغَبُوا عَنْ آبائِكُمْ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ أَبِيهِ فَهُوَ كُفْرٌ". (مُتَّفقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ބަފައިންގެ ބައްޕައިން ބޭރުވެގެންނުވާނެއެވެ. ފަހެ، އެ މީހެއްގެ ބައްޕަގެ ބައްޕައިން ބޭރުވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާ ކުފުރުގެ ޢަމަލުކޮށްފިއެވެ.}"

1804–وَعَنْ يَزِيْدَ بْنِ شَرِيكِ بْنِ طَارِقٍ، قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيًّا ﷺ، عَلَى الْمِنْبَرِ يَخْطُبُ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: لاَ وَاللَّهِ مَا عِنْدَنَا مِنْ كِتَاب نَقْرَؤُهُ إلاَّ كِتَابَ اللَّهِ، وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ، فَنَشَرَهَا فَإِذَا فِيهَا أَسْنَانُ الإِبلِ، وَأَشْيَاءُ مِنَ الْجِرَاحَاتِ، وَفِيهَا: قَالَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةُ حَرَمٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى

ثَوْرٍ، فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا، أَوْ آوَى مُحْدِثًا، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ، لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَة صَرْفًا وَلاَ عَدْلاً،

ذِمَّةُ الْمُسْلِمِيْنَ وَاحِدَةٌ، يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ، فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ، لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَة صَرْفًا وَلاَ عَدْلاً،

وَمَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، أَوِ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ، لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَة صَرْفًا وَلاَ عَدْلاً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "(ކަރަމު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށި ތާބިޢީ ބާކީވެލައްވާފައިވާ) ހަދީޘް ބުނު ސަޙީފާ ބުނު ޖަރީދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަރަމު اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންވެއްޖެއްވި އަޅުގެފާނު، މިންބަރުގައި ހުންނަވައި ހުޖުބާއެއް ދެއްވަނިކޮށް ތިމަންނާ ދެކެވުއްވިފައެވެ. ވަރު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހުޖުބާގައި ވިދާޅުވި އަޅު ތިމަންނާ އެއްސެވިފައެވެ. اللَّهُ ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި اللَّهُ ގެ ފޮތް ކިޔަވިދެއްވާން ފިޔަވައި، ތިމަންމެން ކިޔަވައިދެއްވާން އެހެން ފޮތެއް ނުވެއެވެ. ދެން މި ފޮތްކޮޅުގައިވާ އެއްޗެކެވެ. ވަރު، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ފޮތްކޮޅު ހުޅުއްވައިލެއްވިއެވެ. އޭގައިވޭ، ޖަމަލުގެ ޢުމުރުތަކާ (އެބަހީ: ޒަކާތުގެ ދިޔަވާތަކާ ބެހޭ ޙުކުމްތަކާއި އަނިޔާތަކަށް ޖަޒާގައި ކުރެވޭ) ޖަރީމާގެ ޙުކުމްތަކާ ބެހޭ ތަފުސީލެވެ. އަދި އެ ފޮތްކޮޅުގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަރާމްކުރައްވައިފައެވެ. {ޢައިރު ފަރުބަދައިން ޘައުރު ފަރުބަދަޔާ ދެމެދުގައިވާ ސަރަޙައްދަކީ މަދީނާގެ ޙަރަމް ފަޅެވެ. ވަރު، އެ ތަނުގައި ބިދުޢައެއް އުފައްދައިފި މީހާ، ނުވަތަ ބިދުޢަވެރިއަކަށް ހިމާޔަތްދީފި މީހާ (ދަންނާނުވާ!) ވަރު، އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް اللَّهُ ގެ ލަޢުނަތްހުއްޓެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންނާއި އެންމެހައި މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތްހުއްޓެވެ. އެ މީހެއްގެ ކިބައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللَّهُ ތަޢާލާ ފަރުޟު އަޅުކަމެއް، އަދި ސުންނަތް އަޅުކަމެއް ވިއަސް ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވާހުއްޓެވެ.

މުސްލިމުންގެ ޛިއްމާ ނުވަތަ ޢަހުދަކީ، ހަމަހަމަވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެބައިމީހުންކުރެ އެންމެ އާދައިގެ މީހަކަށް ވެސް ޢަހުދެއް ވެވިދާނެއެވެ. (އެބަހީ: މުސްލިމަކު އެހެން މީހަކަށް އަމާންކަމެއް ދިނުމަކީ އެއީ ތަންފީޛުކުރަންވީ ކަމެކެވެ. އަމާންދިނީ ފިރިހެނަކަށް އަންހެނަކަށް، އަޑުއެއް ކަމުގައިވާ މީހަކު ކަމުގައިވިޔަސް އެއީ މުސްލިމަކު ދިން ހިމާޔަތެއް ނުވަތަ އަމާންކަމެއްނަމަ، އެކަން ތަންފީޛުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ،

އެންމެހައި މުސްލިމުންގެ މެއްކަން ލާޒިމުވާނެއެވެ.) ފަހެ، މުސްލިމެއްގެ ޙައްޤު އުވައިލައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭ މީހެއްގެ މައްޗަށް ﷲގެ ލަޢުނަތްކުރެއްވޭ. އަދި މަލާއިކަތުންނާއި އެންމެހައި މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތްކުރެއްވޭ. އޭ މީހެއްގެ ކިބައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުން ﷲތަޢާލާ ފަރުޟު އަޅުކަމެއް އަދި ސުންނަތް އަޅުކަމެއް ވިއަސް ގަބޫލެއް ނުކުރައްވާހުށްޓެވެ.

އަދި އޭ މީހެއްގެ ބައްޕަފުޅުން އެހެންފަރާތަކަށް ނިސްބަތްވެއްޖެ މީހާ (އެބަހީ: ބައްޕަފުޅުން އެހެން މީހަކު އެއީ ބައްޕަކަމުގައި ބަލައިގަންނަ މީހާ) ނުވަތަ ތިމާ މިނިވަންކޮށްދިން މީހާ ނޫން އެހެން މީހަކަށް ނިސްބަތްވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭ މީހެއްގެ މައްޗަށް ﷲގެ ލަޢުނަތްކުރެއްވޭ. އަދި މަލާއިކަތުންނާއި އެންމެހައި މީސްތަކުންގެ ލަޢުނަތްކުރެއްވޭ. އޭ މީހެއްގެ ކިބައިން ޤިޔާމަތްދުވަހުން ﷲތަޢާލާ ފަރުޟު އަޅުކަމެއް އަދި ސުންނަތް އަޅުކަމެއް ވިއަސް ގަބޫލެއް ނުކުރައްވާހުށްޓެވެ.}“

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ޝީޢީންގެ ބައްދުފަހަނަޅައިގެންވާ ޢަމަލުތަކާ ކަމުގައިވާ ރާފިޟީންނަށް ރައްދު ބައެއްގެ ޢަޤީދާގެ ބާޠިލްކަން ޢަލީގެފާނުގެ ދުލުން ވިދާޅުވި ސާބިތުވެފައެވެ. ޢަލީގެފާނު މަޢުލޫމާތުދިނުމުގެ ގޮތުން ރާފިޟީން ބުނާކަމުގައިވަނީ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ޢަލީގެފާނަށް ޚާއްޞަކޮށް އިލްމެއް ވަޞިއްޔަތް ޢަލީގެފާނަށް ދެއްވިކަމަށެވެ. އަދި އެހެން އެއްވެސް ޞަޙާބީއަކަށް އެ ވަޞިއްޔަތާ އެއްކަލަ، ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވެދެއްވައިފައި ނުވާކަމަށާއި، ހަމައެކަނި ވިދާޅުވެދެއްވީ ޢަލީގެފާނަށްކަމުގައި އެބައިމީހުންގެ ބާޠިލު ދައުވާގައި ބުނެއެވެ.

މި ޙަދީޘުގައި ޢަލީގެފާނުގެ ދުލުން ފާޅުކޮށްދެއްވުން ﷲގަންދެއްވައި، އެބައިމީހުން އެ ކުރާ ބާޠިލު ދައުވާއަށް އިންކާރުކުރެއްވުން، ވިދާޅުވެފައިވޭ، ކީރިތި ޤުރްއާނުގައިވާ އެއްޗެއް، އޭ ކަރާމާތާ ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކުގައި ނޫނީ ނުވާނެއެވެ. މި މައްސަލައާބެހޭން ސަޙީޙު ބުޚާރީގައިވާ އެއްޗެއް ރިވާވާފައިވެއެވެ. އަބޫޖުޙައިފާ ވިދާޅު ބުނީ ޢަލީގެފާނާ ޝާތިލާ ރާފިޟީން ސުވާލުކުރެއްވީ ކަމަށެވެ. ކަރާމާތާ ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކުގައި އެބައިމީހުން ބުނާގޮތުގެ ޙުކުމާއި ނޫނިއްޔާ، އަދި ކީރިތި ޤުރްއާނުގައި ނޫން އެއްޗެއް ވޭތޯއެވެ؟ ޖަވާބުގައި ޢަލީގެފާނު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ مَا عِنْدَنَا إِلاَّ مَا فِي الْقُرْآنِ ރޫޙެއް ދޫކުރައްވައިގަތުމާއި، އަދި ފުރާނަދީ އުފެއްދެވީ ކަލާނގެއަށް ހުވަކުރަމެވެ. ޤުރްއާނުގައިވާ އެއްޗެއް

ދުރުވީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤުގައި ނުވެއެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤުގައި އޮތް އެއްޗަކީ، މަރުދޭކަމާ އާއި، އަނިޔާވެރި ގޮތުގައި ކުރުވާ ޖަޒާގެ ދުކުތަކާބެހޭ ބަދަލު ތަކުލީފާއި، މި ބަދަލުގައި ބައްޕަނޫން މީހަކާ ނިސްބަތްވާ މީހާގެ ހުކުމުގައި ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި ކަނޑައެޅިފައިވާ ބައްޕަ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އެއީ އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤުގައި އޮތް ޤަބޫލުގައި ނުހަނު އެނގޭ ބާވަތްތަކުން އެކަމެއް ދެއްކޭ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.

މި ބަޔާންގައި ބައްޕަނޫން ކަނޑައެޅިކަމާ ތަކުރާރުން، މިކަމުގެ ބައްދަލުވުން މިނިވަންކަމާ ނިސްބަތްވުމުގައިވާ ފާފަވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމާ އެއްފަދައިން، މިފަދަ މިނިވަންކަމުގެ ސަބަބުން މިޔާރުން އެހެން މިނިވަން ނިސްބަތްވުމަކީ ވެސް، އެހެނިހެން ބޮޑު ފާފަތަކުން ބައްޕަފުޅުވެއެވެ. އެއީ އެބައްޔާއި ފާރާތުން ތިމާއަށް ގެނބުނު ނިސްބަތްވެ ކުޅިފައިވާ ބައްޕައާ މައްޗަށްވާ ހަލާކުގެ ދުރުވުމެވެ. މިކަމުގެ ފާފައިގެ ބޮޑުކަން ބަޔާންކުރުމުގައި ބައްޕަ ފާފައިވެ އުވިއްޖެއެވެ.

މިބަޔާނުން އެނގޭ ކަނޑައެޅުމުގެ ތަކުރާރު މަދީނާގެ ބަރަކާތްތެރި މަރުވެރިކަން ބައްޕަކަށް ހެދުނެވެ. އަދި އެ ބަރަކާތްތެރި ދިން ކަނޑައެޅުމުގައި ދައުރު ފަރުބަދައިގެ ނަން އަހުސަފައިވާތީ، އާއި، މައްކާގައިހުނަ ދައުރުފަރުބަދަ ޙުނުކަމާއި، އެދުނުގައި ވެސް އެ ނަންކިޔާ ފަރުބަދައެއް ހުނުނަނިކަން އެނގެއެވެ.

ބައްލަވާ އިރުޝާދު ތަރުޖަމާއާ، މުރައްބަޢު ދިނީ އައްސާލިހީނުގެ ތަރުޖަމާ (ސ/601) އާއި، ޝަރަޙު ސަޙީޙު މުސްލިމުގެ ތަރުޖަމާ (490/2) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

1805– وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ، وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلاَّ كَفَرَ، وَمَنِ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ، فَلَيْسَ مِنَّا، وَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، وَمَنْ دَعَا رَجُلاً بِالْكُفْرِ، أَوْ قَالَ: عَدُوَّ اللَّهِ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ إِلاَّ حَارَ عَلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ، وَهَذَا لَفْظُ رِوَايَةِ مُسْلِمٍ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللّهُ އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށިއެވި އަބޫޛައްރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ.) {އެ މީހަކު އެނގިހުރެ އޭނާގެ ބައްޕަނޫން އެހެން މީހަކާ ނިސްބަތްވެއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އޭނާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެއީ، އެ މީހެއްގެ މިލްކެއްކަމުގައިނުވާ އެއްޗެއް، ތިމާގެ މިލްކު

އުއްކަތުކަމުގެ ދަރުވާޒާކުރި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާއާ މިމަންމެންގެ ފޮރުއިންނާ މިހުރި ނުކުރެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކައިން އޭނާ އިންސާނުންތަށް ހުދައިގެން މިހާރުވެ. އަދި މިހާރާ ދިމާއަށް ގާޖެހޭ ނުވަތަ اللَّهُ ގެ ދުރުވަންޏާ ބޮޑިކު މީހާ (ދަންނާށެވެ!) އައި، އޭނާ އެ ބިންގަނޑަށް ކަމުއްކަމުގައި ނުވާނަމަ، އެ ކަން، އެ މީހުގެ ގަތްކަން އެހެނިހެން އަންނަނީއެވެ. (އެބަހީ: އެ މިހާރާ ދިމާއަށް ގާޖެހޭ ނުވަތަ اللَّهُ ގެ ދުރުވަންޏާ ބޮޑުވެން މިހާރު، އެދަނޑަ މިހާރުކަމުގައި ނުވަނީނަމަ، އެ ބަޔަށް ބޮޑި މިހާރާ ދިމާއަށް އެ ކަން، އެހެނިހެން އަންނަނީއެވެ.)"

* * * * *

368- اللَّهُ އާއި، އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނވާ ބާބު

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (النور: ٦٣) މާނައީ: "ފަހެ، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅާ ޚިލާފުވާމީހުންނަށް ބަލާއެއް ނުވަތަ ވޭންދެނިވި ޢަޛާބެއް ޖެހިދާނެކަމަށް، އެމީހުން ބިރުވެތިވާހުށިކަމެވެ!"

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ﴾ (آل عمران: ٣٠) މާނައީ: "اللَّهُ، އެކަލާނގެ ބިޒާތަށް ތިޔަބައިމީހުން ބިރުވެރިކުރައްވަތެވެ."

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ﴾ (البروج: ١٢) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހިއްޕެވުމަކީ، ގަދަފަދަގޮތްގެންވާ ހިއްޕެވުމެއްކަން ކަށަވަރެވެ."

މާތް اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾ (هود: ١٠٢) މާނައީ: "ރަށްތައް (އެބަހީ: ރަށްތަކުގެ އަހުލުވެރިން)

އަނިޔާވެރިވެގެންވާ ބާރު، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އާ ދަރުމަވެރި ހިތްޖަލާލުކުރުނު، އުކަލާނގެ ހިތްޖެހުން އޮތީ، އުފެދިއިރުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އުކަލާނގެ ހިތްޖެހުމަކީ، ވޭންދުނިވި، ގަދަފަދަ ކަމެކެވެ.“

1806– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغَارُ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَ الْمَرْءُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އާ ކަލޭގެފާނަށް ދުއްސުންފުޅުއްވި އަޅުކަމާއިދަރުމަތަކުގެފާނުގެ ކިބައިން ދިމާވެގެންވެއެވެ. (އާ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްރަސޫލާ ﷺ ބަރީއޫކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ޣައިރަތްތެރިވެ ވޮޑިގެންނެވެއެވެ. (އެބަހީ: އުކަލާނގެ ގާތުވާގޮތެވެ.) އަދި އުކަލާނގެ ގާތުވާގޮތެވެ، އާދަމުގެދަރިކޮޅުން އުކަލާނގެ ހަރާމުކުރެއްވި ކަމެއް އޮޅާކުރުމެވެ.}“

* * * * *

369- ހަރާމުކުރެއްވި ކަމެއް ކުރުވިއްޖެ ތިޔަރަ ކަންތައް ކުރާނޭގޮތް ނަސޭހަތް ބާބު

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ ﴾ (فصلت: ٣٦) މާނައީ: ”އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުން ވަސްވާސްތެރިކަމެއް އައިސް ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޖެހިއަށް ވަންނަނަމަ، اللهُ ގެ ރައްކާތެރިކަމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ!“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ ٱلشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا۟ فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴾ (الأعراف: ٢٠١) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ތަޤުވާވެރިވި މީހުންގެއަށް ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުން އަންނަ އަސަރެއް ބިހިއްޖެނަމަ، އެއުރުން (اللهُ) ހަނދުމަކުރެތެވެ. ދެން، އެހިނދު ޙަޤުވިދާވާ ބަޔަކު ކަމުގައި އެއުރެންވެއެވެ.“

މާތް اللهُ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟

ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ يَعْلَمُونَ أُو۟لَـٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّـٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَـٰمِلِينَ ﴾ (آل عمران: ١٣٥ – ١٣٦) މާނައީ: "އަދި، އެއުރެންނީ ހުތުރުކަން ބޮޑުވެގެންވާ ފާފައެއްކޮށްފިނަމަ، ނުވަތަ، އެއުރެންގެ ނަފްސުތަކަށް އަނިޔާވެރިވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: ކުޑަކުޑަ ފާފަތަކުން ފާފައެއް ކޮށްފިނަމަ) الله ހަނދުމަކޮށް، އެއުރެންގެ ފާފަތަކަށް ފުއްސެވުންއެދި ދުޢާކޮށް އުޅޭ މީހުންނެވެ. الله ފިޔަވައި ފާފަފުއްސަވާނީ ދެން، ކާކުހެއްތޯ؟ އަދި، އެއުރެން ދަންނަތިބެ ހާލު އެއުރެން ކުރި ކަމެއްގައި ދެމި ނުތިބެއެވެ. އެއުރެންގެ ޖަޒާއަކީ އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުމެވެ. އަދި، އެތަންތާނގެ ދަށުން ކޯރުތައް ހިނގަހިނގާ ހުންނަ ސުވަރުގެތަކެވެ. އެތަންތާނގައި އެއުރެން ދެމިތިބޭ ބަޔަކުކަމުގައެވެ. ހެޔޮ ޢަމަލުކުރާ މީހުންނަށް ހުރި ދަރުމައިގެ ބޮޑުކަމާއެވެ!"

މާތް الله ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَتُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (النور: ٣١) މާނައީ: "އޭ މުއުމިނުންނޯއެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އެންމެން اللهއަށް ތައުބާވާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުން ދިނުނަވައި، ނަސީބު ލިބިވަޑައިގަންނާތީއެވެ."

1807- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ: بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى، فَلْيَقُلْ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ، تَعَالَ أُقَامِرْكَ، فَلْيَتَصَدَّقْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް الله، އެ ކަލޭގެފާނާ ރުއްސެވުންއެދިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުވައެއްކުރާ މީހަކު، އޭނާގެ ހުވައިގައި ލާތާ އާއި ޢުއްޒާ ގަންދީ ހުވައިކޮށްފިނަމަ، ފަހެ، އޭނާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ކިޔާހުށިކަމެވެ. އަދި، އެ މީހާގެ އެކުވެރިޔަކަށް ޖުވާކުޅެން އަންނާށޭ ބުނެފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އޭނާ ޞަދަޤާތެއްދޭހުށިކަމެވެ.}"

* * * * *

ވަކި ބާބެއްގެދަށުގައި ނުހިމެނޭ ޙަދީޘްތަކާއި، ޒިޔާދަތްފުރުގެ އަޖާއިބާތްތަކެއް ބަޔާންކުރެވޭ ބާބު

370- ވަކި ބާބެއްގެދަށުގައި ނުހިމެނޭ ޙަދީޘްތަކާއި، ޒިޔާދަތްފުރުގެ އަޖާއިބާތްތަކެއް ނަސްރަނާވާ ބާބު

1808– عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ ﵁، قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الدَّجَّالَ ذَاتَ غَدَاةٍ، فَخَفَّضَ فِيهِ، وَرَفَّعَ حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ، فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ، عَرَفَ ذَلِكَ فِينَا، فَقَالَ: "مَا شَأْنُكُمْ؟ "قُلْنَا: يَارَسُولَ اللَّهِ! ذَكَرْتَ الدَّجَّالَ الْغَدَاةَ، فَخَفَّضْتَ فِيهِ وَرَفَعْتَ، حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ!! فَقَالَ: "غَيْرُ الدَّجَالِ أَخْوَفَنِي عَلَيْكُمْ، إِنْ يَخْرُجْ وَأَنَا فِيكُمْ، فَأَنَا حَجِيجُهُ دُونَكُمْ، وَإِنْ يَخرُجْ وَلَسْتُ فِيكُمْ، فَامْرُؤٌ حَجِيجُ نَفْسِهِ، وَاللَّهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، إِنَّهُ شَابٌ قَطَطٌ، عَيْنُهُ طَافِيَةٌ، كَأَنِّي أُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قَطَنٍ، فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ، فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ، إِنَّهُ خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّامِ وَالْعِرَاقِ، فَعَاثَ يَمِينًا وَعَاثَ شِمَالاً، يَا عِبَادَ اللَّهِ فَاثْبُتُوا"

قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَالُبْثُهُ فِي الأَرْضِ؟ قَالَ: "أَرْبَعُونَ يَوْمًا: يَوْمٌ كَسَنَةٍ، وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ، وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ، وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُم" قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَسَنَةٍ، أَتَكْفِينَا فِيهِ صَلاَةُ يَوْمٍ؟ قَالَ: "لاَ، اقْدُرُوا لَهُ قَدْرَهُ" قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَمَا إِسْرَاعُهُ فِي الأَرْضِ؟ قَالَ: "كَالْغَيْثِ اسْتَدْبَرَتْهُ الرِّيحُ، فَيَأْتِي عَلَى الْقَوْمِ، فَيَدْعُوهُم، فَيُؤْمِنُونَ بِهِ، وَيَسْتَجِيبُونَ لَهُ، فَيَأْمُرُ السَّمَاءَ فَتُمْطِرُ، وَالأَرْضَ فَتُنْبِتُ، فَتَرُوحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَتُهُم، أَطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرًى، وَأَسْبَغَهُ ضُرُوعًا، وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ، ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعُوهُم، فَيَرُدُّون عَلَيهِ قَوْلَهُ، فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ، فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ، لَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَيءٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ،

وَيَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ لَهَا: أَخْرِجِي كُنُوزَكِ، فَتَتْبَعُهُ، كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيبَ النَّحْلِ، ثُمَّ يَدْعُو رَجُلاً مُمْتَلِئًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ، فَيَقْطَعُهُ، جَزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ، ثُمَّ يَدْعُوهُ، فَيُقْبِلُ، وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ،

فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ تَعَالَى الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ﷺ، فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَآءِ، شَرْقِيَّ دِمَشْقَ، بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ، وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلَى أَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ، إِذَا طَأْطَأَ رَأْسَهُ، قَطَرَ، وَإِذَا رَفَعَهُ تَحَدَّرَ مِنْهُ جُمَانٌ كَاللُّؤْلُؤِ، فَلاَ يَحِلُّ لِكَافِرٍ يَجِدُ رِيحَ نَفَسِهِ إِلاَّ مَاتَ، وَنَفَسُهُ يَنْتَهِي حَيْثُ يَنْتَهِي طَرْفُهُ، فَيَطْلُبُهُ حَتَّى يُدْرِكَهُ بِبَابِ لُدٍّ، فَيَقْتُلُهُ، ثُمَّ يَأْتِي عِيسَى ﷺ قَوْمًا قَدْ عَصَمَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ، فَيَمْسَحُ عَنْ وُجُوهِهِمْ، وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِم فِي الْجَنَّةِ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى عِيسَى ﷺ إِنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي، لاَ يَدَانِ لأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ، فَحَرِّزْ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ، وَيَبْعَثُ اللَّهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ، وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ، فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ، فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا، وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ: لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مَرَّةً مَاءٌ، وَيُحْصَرُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى ﷺ وَأَصْحَابُهُ، حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لأَحَدِكُمُ الْيَوْمَ، فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى ﷺ وَأَصْحَابُهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، فَيُرْسِلُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِي رِقَابِهِمْ، فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ،

ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى ﷺ وَأَصْحَابُهُ إِلَى الأَرْضِ، فَلاَ يَجِدُونَ فِي الأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلاَّ مَلأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ، فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى ﷺ وَأَصْحَابُهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، فَيُرْسِلُ اللَّهُ تَعَالَى طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُخْتِ، فَتَحْمِلُهُمْ، فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مَطَرًا، لاَ يُكِنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ وَلاَ وَبَرٍ، فَيَغْسِلُ الأَرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كَالزَّلَفَةِ، ثُمَّ يُقَالُ لِلأَرْضِ: أَنْبِتِي ثَمَرَتَكِ، وَرُدِّي بَرَكَتَكِ، فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ مِنَ الرُّمَّانَةِ، وَيَسْتَظِلُّونَ بِقِحْفِهَا، وَيُبَارَكُ فِي الرِّسْلِ، حَتَّى أَنَّ اللِّقْحَةَ مِنَ الإِبِلِ، لَتَكْفِي الْفِئَامَ مِنَ النَّاسِ، وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ، لَتَكْفِي الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاسِ، وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْغَنَمِ لَتَكْفِي الْفَخِذَ مِنَ النَّاسِ، فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ، إِذْ بَعَثَ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً، فَتَأْخُذُهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ، فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ، وَكُلِّ مُسْلِمٍ، وَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ فِيهَا تَهَارُجَ الْحُمُرِ، فَعَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ވާތި اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަންނައްވާސް ބިން ސަމްޢާނުގެ ރިވާޔަތެއް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއް ދުވަހަކު ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދައްޖާލުގެ ވާހަކަ ދެއްކެވުމަށްފަށްޓެވިއެވެ. ދެން، އޭނާ ވަރަށް ދަށުދަރަޖައިގެ ނުބައިކަންތައްތަކެއް އެކުލެވިގެންވާ ކަމެއް ކަމުގައްޔާއި، އޭނާގެ ނުރައްކަލުތެރި، ބޮޑުވެގެންވާ ފިތުނަތައްކަމުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅު އަހުރެމެން ދެން، (އެބަހީ: ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ތަފްސީލުކަމުން) ތިމަންމެންނަށް

ހިލުކުރުވެސް، ކަދުރުދުރުއްވިކަލޭ މުއްދަތުގައި (ހަމަ މިހާރުވެސް) އެ ކަލޭގެ ވެދާނެކަމަކަށްވެ. ފަހެ،
ތިމަންމެން (ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި) އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ދިޔުމުން، ތިމަންމެންގެ
ހިތުގައި އުފެދިފައިވާ ނުތަނަވަސްކަން، އެކަލޭގެފާނު ވަދަންކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު
ބަދިގެކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކާނާކުރީމުތޯ؟} ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ ﷲ ގެ
ރަސޫލާއެވެ! ހުކުރުގެ ވަގުތުގައި ކަލޭގެފާނު ދަރުދާރުގެ ވަރަކަ ބައްލަވައިލެއްވުމެވެ.
ފަހެ، އެއީ ވަރަށް ދަރުދަރުޖައިގެ ނިޔަމަކަށްތަކޮށް އުފުލާވިގެންވާ ކަމަށް ކަލޭގެފާނަށް ކަމެއްކުރައްވާތީއެވެ،
އެކަމު ނުރަޢުކާއުމިރު، ބޭފުޅުން ފާގަތިވިޔަ އަހަރެމެންގެ ކަލޭގެފާނު ބާރަކާތްތެރިވެވޮޑިގެންވާ. އެ
ވަރަކަށް ފާރަތް އަދުއްވޭރެވެ، (އެބަހީ: ބާރަކާތްތެރިވެވޮޑިގެން ފުރިހަމަކަމުން) އަދުގަނޑު
މެނުވީ ހިލުކުރުވެސް، ކަދުރުދުރުއްވިކަލޭ މުއްދަތުގައި އެ ކަލޭގެ ވެދާނެކަމަކަށް!! ފަހެ،
އެކަލޭގެފާނު ބަދިގެކުރެއްވިއެވެ. {ދަރުދާރު ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ކަލޭގެ މަތްޗަށް
ތިޔަބައިމީހުންނާދުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ބާރުވެރިވެވަޑައިގަންނަވާނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު
ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢުދުރުގައިވަނީކަން، ދަރުދާރު ފާގަލްޖެހުމަ، ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން،
ތިޔަބައިމީހުން ފިޔަވައި، އެ ކަލޭގެ ކުރިމަތިވެއްޖައި، އާންމުގެ ބާރުޖެހުމެއް ތިމަންކަލޭގެފާނު
ބާޣީކުރައްވާނުލެވޭނެ. އަދި އެ ކަލޭގެ ފާރުވާއިރު، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންގެ
ޢުދުރުގައި ނުތިއްޖެހޭނަމަ، ފަހެ، އެ ހިނދު، ކާންދު މިހާރު، އެ މިހާރު އަމިއްލައަށް އެ
މިހާރުގެ ނަފުސް ދިފާއުކުރާނެކަމުވެ. އަދި (އެ ހިނދު) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ
ބަދަލުގައި، ކާންދު މުސްލިމުންގެ މަދަދުގައި ބަރަކާތްލެއްވުމަކީ ﷲ، ވަޢުދުވެވޮޑިގެންވެ. ހަމަކަށަވަރުން،
ދަރުދާރު، ބާރުގެ އިސްތިޢުމާލު (އަސްލުހާސް ފުރުޞަތުއަރުވާ) ބާރުވެރިޔާ ޖަވާބުދާރީކުރުމަށް
ވާހަކަވެ. އާދަގެ އެއް ގޮ، މަތިވެސްކަމުގައިވާ ބާރަކަ ނުލާގެ ފާގައިވާ މިހާރުގައިވެ. އެ ކަލޭގެއާ
އެކުގެ ވަގުތު މިހާރުކާގައި ތިޔަބައިމީހުން ސިފަކާތްތެރިވެސް، ބަސްދަރުބާރުޖޭ ބަދު
ފާޅުން ކަމުގައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން މިހާރު އެ ކަލޭގެއާ ބައްދަރުފައްޖެހުމަ، އެ
ކަލޭގެ ކުރިމަތިގައި އަރިހަށްދު ސްދަތުގެ ފުރަތަމަ އާންމުތަކު (އެބަހީ: ފުރަތަމަ ދިހަ އާދަތް)
ކިއުވަންހުރިވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެ ފާރުވާހިސް، ސަފުރުކުރާއި އިރާދާ
ދުވުދުންނަވެ. އަދި ކާންތަފާތަގައި ވަތަފާތަކަށް ފަސާދަ ބައްދަލުކާން ފަތާހަމަވެ. އޭ ﷲ ގެ
އަޅުތަކުންނެވެ! އެ ވަގުތު ތިޔަބައިމީހުން (ދިހަގައި) ސަބަބުތަ ތިބޭހިނަވެ.}

ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ކަލޭގެ، މި ބިންމަތީގައި
ކިހާ ދުވަހަކު ދެމިހުންނާނީތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސާޅީސްދުވަހުއެވެ. އެއިން އެއް
ދުވަސް އަހަރެއްވަރު ވާނެއެވެ. އަދި އެއް ދުވަސް، އެއް މަސްދުވަސްވަރު ވާނެއެވެ. އަދި
އެއް ދުވަސް ހަފްތާއެއްވަރު ވާނެއެވެ. އެހެން ދުވަސްތައް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުވަސްތަކާ
އެއްފަދަވާހުށްޓެވެ.} (އެބަހީ: އެ ކަލޭގެ ފާޅުވުމަށްފަހު، ބިމުގައި ފަސާދަކުރުމަށް ސާޅީސް
ދުވަހު ހުންނާނެއެވެ. އެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން އެއް ދުވަހަކީ، އެއް އަހަރުދުވަސްވާ ދިގު
ދުވަހެކެވެ. އަދި އެއް މަސްދުވަހާ އެއްވަރުގެ ދުވަހަކާއި، އެއް ހަފްތާއާ އެއްވަރުގެ ދުވަހެއް
ވާހުށްޓެވެ. އެހެން ދުވަސްތަކަކީ، ޢާއްމު ދުވަސްތަކާ އެއްފަދަ ދުވަސްތަކެއްކަމުގައި
ވާހުށްޓެވެ.) ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ދުވަހަކީ، އެއް އަހަރާ
އެއްވަރުގެ ދުވަހުގައި، އަޅުގަނޑުމެން އެއް ދުވަހުގެ ނަމާދު (އެބަހީ: ފަސްނަމާދު) ކުރުމުން
ފުދޭނޭތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ނުފުދޭނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށްޖެހޭ، ނަމާދުތަކަށްޓަކައި
ވަގުތު އަންދާޒާކުރާށެވެ.} ތިމަންމެން ދެންނެވީމެވެ. އޭ اللهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ކަލޭގެ،
ބިންމަތީގައި ދަތުރުކުރައްވާނީ ކިހާ ހަލުވިކަމާއިއެކުތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ވާރޭގެ
މިސާލުގައެވެ. ވައިރޯޅިގައި ވާރޭވިލާގަނޑު، އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް ގެންދާފަދައިންނެވެ.
ފަހެ، އެ ކަލޭގެ ބަޔަކު މީހުންގެ ގާތަށް އަންނަވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އޭނާއަށް
އީމާންވުމަށް ދަޢުވަތުދޭހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އީމާންވާނޭހުށްޓެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެ ބަސް
އެއްގަނޑަށް ޤަބޫލުކުރާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެ، އުޑަށް އަމުރުކުރައްވާހުށްޓެވެ. ހަމަ އެ ވަގުތު،
ވާރޭވެހެން ފަށާހުށްޓެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެ، ބިމަށް އަމުރުކުރައްވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެތަންވަޅު ބިމުން
ގަސްތައް ފެޅިއެރުން ހުރިގޮތްވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންގެ ޖަނަވާރުތައް ހަވީރުގެ
ވަގުތުގައި އެ ބިމަށް އަރައި ހިނގާ، އެ ސޫރުމެންގެ ގޮނޑުދޮށްތައް ކުރިއަށްވުރެ
އުސްމިނުގައިވާހުށްޓެވެ. އެ ސޫރުތަކުގެ ކިރުވަޅުތައް ފުރިބޮޑުވެގެންވާހުށްޓެވެ. އަދި
އެ ސޫރުތަކުގެ އަރިކަށިތައް ކުރިއަށްވުރެ ފުރިފުރިގެންވާހުށްޓެވެ. (އެބަހީ: ޖަނަވާރުތައް ތިބޭނީ
ސިއްބަތި ތަނަވަސްވުމުގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ދަރަޖައިގައެވެ.) އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެ، އެހެން
ބައެއްގެ ގާތަށް އަންނަވާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން އެ ކަލޭގެ އިމާންވުމަށް ދަޢުވަތުދޭހުށްޓެވެ. ފަހެ
އެބައިމީހުން، އެ ކަލޭގެ ބަސް ގަބޫލުނުކޮށް ރައްދުކުރާހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެ،
އެބައިމީހުންގެ ގާތުން ހިނގައިދާނެހުށްޓެވެ. ފަހެ، (އެއިރު) އެބައިމީހުން ހަނަގަސްކަމުގެ

ސިޔާރަތަކަށް ވަދެއްޖެވެ. އެބައިމީހުންގެ މުދަލުތަކުން އެކަށޭގޮތް ވެސް އެބައިމީހުންގެ
އަތުލާ ނުހުންނަހުއްޓެވެ. (އެބަހީ: ކާފަރުކާއި ގަދަފަދަކަމުގައި ހަމަހަމަވާކަށް ހުރި
ތަކެތިވެސް އެމީހުން ވިޔަނުވޭ، ފަނާވެދިއުމެވެ.) ފަހެ، އެ ކަލޭގެ، ވިޔަނުވެ މުޅިން
ހަލާކުވެގެންދާ ބިރުއްގެ ކައިރިން ދާނުއްޖެވެ. ފަހެ، އެ ބިލަން އެ ކަލޭގެ އަދުއްވުމާ ހެދުނުއްޖެވެ.
ތިބާގެ ހަޖޯނަތް ބޭރަށް ނުނިކުމެވެ. ފަހެ، ބިލުގެ ހަޖޯނަތް ނުކުމެ އާންމުގެ
ކާރަންގައި ވެދުނުއްޖެވެ. އެއީ މާލުއިކަރަނުރުތަށް، އެސްކަރުއްގެ ސަރުދާރުންގެ ފަހަތުން
ދަތުރުކުރާ ބެދައިނަނެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެ ޖަމާކަތުގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ބާރުގެއިވާ
ޖަމާއަތް ގެންގޮސްފިއްޖެވެ. ފަހެ، ކަސްރާން އާންމުގެ ގައިގާ ޖަހާލުއްޖެވެ. ތިރުގެހުވިން،
އެބައިމީހުންގެ ހުރިކަމުގެ ކަމަށްނަކަމުން، އަޅާޖަހާގަނޑުގައިވާ އެތި ދުފަދިޔާރޯޅިފަރައިން،
އެ ޖަމާގެ ގައިގައި ކަސްރާންޖަހައި ދުފަދިޔަން ފަގައިލާހުއްޖެވެ. ދުން އެއަށްފަހު، އާއްމަން
ތިރުފެގެން އަދުމަން ބޮޑުކުއްޖެވެ. ފަހެ، އާންމުގެ މުން ވިދަބަޔާ ހަރުގައި ހުދުން ހުދުން
އަރަނިހުއްޖެވެ.

ފަހެ، އެ ކަލޭގެ، އެ ހަރުބަގައި ވަރިކަން (އެބަހީ: މިސްތަކުން ފަސާދަކުރުމުގެ
މަސައްކަތްގައި ވަރިކަން) اللّٰهُތަޢާލާ، އިސާ ބުން މަރުޔަމް އަލައިހިއްސަލާމް، (ބިމަން
ފޮނުއްވާހުއްޖެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ފައިބާވަޑައިގަންނަވާހުރި، މަޖް ރިސާލަތުފައިގެ ދި
ފާރޮސްކުރު ތިރުކަރައްވައިގެންވާ ހަރުކަތްގައި، ދި މަޖާއިކަތްމުންގެ ފިޔަފުޅުތަކުގައި އެ
ކަލޭގެފާނުގެ ދިޔައިތިރިފުޅު އަރުއްވައިގެން ހުންނަވައި، ދިމިސްކުގެ އިރުމަތީ ފަރާތުގައިވާ
ހުދުކުލައިގެ މުނާރާގެ ކައިރިންވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ތިރިކޮށްލައްވާ ހިނދު،
އިސްތަށިފުޅުން ފެންތިކިތަކެއް ފައިބައިގެންދާހުއްޖެވެ. އަދި އިސްތަށިފުޅު އުފުއްލަވައިލައްވާ
ހިނދު ވެސް، ރަންމުށިތަކެއް ފަދަފައިން، ވިދަބަހުރާ ސާފު ފެންތިކިތަކެއް ފައިބައިގެންދާހުއްޖެވެ.
ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނޭވާފުޅުގެ ވަސް ފާރަވެއްޖެ ކާންމު ކާފިރަކާމު މަރުވެދާހުއްޖެވެ. އަދި،
އެ ކަލޭގެފާނުގެ ތިލުފަތް ފެނިވަޑައިގަންނަވާ ހިސާބަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ނޭވާފުޅު ފާރާނި
މެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު، ދައްޖާލު ހޯއްދަވަން ފައްބަވާހުއްޖެވެ. އެންމެ ފަހުން، ލުއްދުވާ
ދޮރުން ބަރުގެ ދައްޖާލުކައިރިން އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ސޯރު އަތުލުއްވައި ޤަތުލުކުރައްވާހުއްޖެވެ.
(ލުއްދު: ބައިތުލްމަޤްދިސްކައިރީގައިވާ ކުޑަރަށެކެވެ.) އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެ ކިބައިން
اللّٰهُތަޢާލާ ސަލާމަތްކުރައްވާފައިވާ ބައެއް ކައިރިއަށް އީސާ އަލައިހިއްސަލާމް ވަޑައިގަންނަވާ

ހުއްޓެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންގެ މޫނުގައި އަތްޕުޅުން ފިރުންމަވާހުއްޓެވެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންނަށް ދައްޖާލުގެ ކިބައިން ފޮރުވައިފައިވާ ބިރުވެރިކަމާއި ނުހަނުވަސްކަން ފިއްލުވުން އެދިވަޑައިގެން އެބައިމީހުންގެ މޫނުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ފިރުންމަވާހުއްޓެވެ.) އަދި އެބައިމީހުންނަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގައި ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ މަތިވެރި ދަރަޖައިގެ އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވާހުއްޓެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެ ހާލުގައި ވަނިކޮށް، اللهُ ތަޢާލާ ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމަށް ވަޙީކުރައްވާފައެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުންކޮޅު ބަޔަކު ނެރުއްވައިފީމެވެ. އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަން އެއްވެސް ބަޔަކަށް ލިބިގެންނުވާހުއްޓެވެ. ދެން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ (އަށް ޢިބާދަތްކުރާ) އަޅުތަކުންނާއިގެން ކަލޭގެފާނު ޠޫރުފަރުބަދައާ ދިމާއަށް ވަޑައިގެން، އެ ބައިމީހުން ރައްކާތެރިކަމުގައި ހިފެހެއްޓެވުމަށް ދަތުރުކުރައްވާށެވެ.} ދެން، اللهُ ތަޢާލާ ޔައުޖޫޖު މައުޖޫޖު ބައިމީހުން ފޮނުއްވާހުއްޓެވެ. ދެން ހުރިހާ އުސްތަންތަނުން ފައިބައިގެން، ތިރި ބިންތަކާ ދިމާއަށް ސައިލުފަދައިން އުއްރުން ފެތުރިގެންވާހުއްޓެވެ. ދެން، އެއުރުގެ ކުރީގައި ހުރި ބައި ބަޙުރު ޠަބަރިއްޔާ ފެންގަނޑުގެ ކައިރިން ދުވާދަނިކޮށް، އެ ފެންގަނޑުގެ ފެންތައް ބޮއެ ހިސްކޮށްލާފައި ހުއްޓެވެ. އަދި އެ އުރުންކޮޅު ފަހުން އައިރު ދެން، އެ ހިސާބަށް އައިސް، ބުނާނެއެވެ. މިއީ އިހަށް ކުރިން ފެން ހުރި ތަނެއްބާވައެވެ؟ ދެން، އެ ހާލަތު ހިނގަމުންދާ ހިނދު، اللهُގެ ނަބިއްޔާ ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ޙިޞާރުކުރެވިގެންވާނެއެވެ. ޙިޞާރުކުރެވިގެންވާ ހާލަތުގައި ބާރުކަލާގައި. އެ ބާރުކާލުގައި (ތިމާގެ ކާނާ ނެތުމުން) އެބައިމީހުންގެ ދެރަކަމުގެ ބޮޑުކަމުން (ގެރިބޮލެއް) ވެސް، މިއަދު ތިޔަބައިމީހުންގެ ސައްތަ ދީނާރަށްވުރެ ހެޔޮ ކަމުގައި ވާނެއެވެ. ދެން، اللهُގެ ނަބިއްޔާ ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން، اللهُ، ބުރުސްކޮށްލައްވާ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުން، اللهُގެ ހަޟްރަތަށް ކުރިމަތިލައްވައި (ކުރިމަތިލައްވައިގެން ދުޢާކުރައްވައި ސިފަކުރެވޭނެ މިންވަރަށް އެދިވަޑައިގެން) އިލްތިޖާކުރައްވައި ދުޢާކުރައްވާނެއެވެ. ދެން، އޭރުން އެއްކޮށް ކަކުނު ބުޑުތަކުގައި ފުށޭތެރޭ ދެކެ ވަރަށް ގިނަ، اللهُ ތަޢާލާ ދަޅުދަޅު ބޮޑެތި މީހުންގެ ކަރުތަކުގައި ފުރާކޮށްލައްވާ ފޮނުއްވާހުއްޓެވެ. ދެން، އެހެން އެއްވެސް މަރުވެ، އެ މީހުން ކުޑަ ކަމެއް ފިޔަވައި މަރުވެގެންދާހުއްޓެވެ.

އެއަށްފަހު، اللّٰهُގެ ނަބިއްޔާ ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމު އާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ
އަޞްޙާބުން (ޠޫރު ފަރުބަދައިން) ތިރިއަށް ފައިބައިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. ފަހު، ދުނިޔޭގެ
މަތީގައި ބޭގައިގެ މިނުންގެ ކުނިވެރިކަމާ ސަރުބީދަމްކަމާއި، ނުބައިވަރުން
ސަލާމަތްވެގެންވާ ކަށިވަޅެއްހާ ހުސްތަނެއްކަށެއް ވެސް، މުޅި ބިންމަތީގައި ނުފެންނާނެއެވެ. ފަހު،
اللّٰهُގެ ނަބިއްޔާ ޢީސާ ޢަލައިހިއްސަލާމު އާއި އެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް اللّٰهُ، ރަޙްމަތްލައްވައި
އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތަށް ކުރިމަތިލައްވައި، ދުޢާކުރައްވާނެއެވެ.
ފަހު، އެގޮތުން ރަތްކުޅައިގެ ބޮޑުތީ ޖަމަލުގެ ކަނދުރާ ދިގު ކަނދުރާތަކެއް ހުރި
ބޭބި ދޫނިތަކެއް، اللّٰهُތަޢާލާ ފޮނުއްވާނެއެވެ. ފަހު އެއްސުރުގެން އަހިސް، އެ ކަނބަލުން
އުފުއްލައިގެން ގެންދާނެއެވެ. އަދި اللّٰهُ، އެދިވޭގެން ތަނަކަށް އުކައިލައިފާނެއެވެ.
އެއަށްފަހު، اللّٰهُއަށްޓަކައި ވާރޭއެއް ވެއްސަވާނެއެވެ. އެއްވެސް ގެއެއް، ނުވަތަ
ފޮތިގެއެއް ވިޔަސް، އެ ވާރޭގެ ފެން ނުފޯރާ ނުވާނެއެވެ. ފަހު، އޭގެ ސަބަބުން،
އެއްވެސް އެއްޗެއްނެތި އާދޭސް ހިލަމެއް ހުސްވިއްޔާ، ނުވަތަ ސާފު ބިއްލޫރިގަނޑެއްހެން ބިންގަނޑު
ދޮވެ ސާފުކޮށްލައިފާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، ބިމަށް އެންގެވޭނެއެވެ. މިބާގެ މޭވާތައް
ފަޅުވާށެވެ. އަދި ދިބާގެ ބަރަކާތް (އަނބުރައި) ބަރަކަތްތެރިކުރާށެވެ. ފަހު، އެ ދުވަހުން، ބޮޑު
ޖަމާޢަތެއްގެ މީހުންނަށް އެންމެ އަނާރެއް ފުދޭނެއެވެ. އަދި އޭގެއިމުރުން ހިޔާވީހިގެތުން
އޭގެ ތޮށިގަނޑު (ފަރާދެއްކަމުގައި) ފުދޭނެއެވެ. އަދި ކިރުގެ ބަރަކާތް އިތުރުކުރައްވާނެ
ހުއްޓެވެ. ފަހު، ކިރުއެރިފައިވާ އެއްޗެ ޖަމަލެއް، މީސްތަކުންގެ ބޮޑު ޖަމާޢަތަކަށް ފުދިގެންވާ
ހުއްޓެވެ. ކިރުއެރިފައިވާ އެއްޗެ ގެރިއެއް، ޤަބީލާއެއްގެ މީހުންނަށް ފުދިގެންވާހުއްޓެވެ.
ކިރުއެރިފައިވާ އެއްޗެ ބަކަރިއެއް، ގެއެއްގެ މީހުންނަށް ފުދިގެންވާހުއްޓެވެ. ފަހު،
އެބައިމީހުން މިފަދަ ނިޢުމަތްތަކުގައި ވަނިކޮށް، اللّٰهُތަޢާލާ ބާރަކަތްތި ވައްޓެއް ފޮނުއްވައިފާ
ހުއްޓެވެ. ފަހު، އެ ވައިރޯޅި އައިސް، އެބައިމީހުންގެ ކަނދުރާތަކުގެ ދަށްތަކުގައި ބޭރިޔާހުއްޓެވެ.
އެހެރަން ކޮންމެ މުއުމިނެއްގެ އަދި ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ ފުރާނަ އަތުލައިފާހުއްޓެވެ. (އެބަހީ:
ފުރާނަ ހިއްޕަވައިފާހުއްޓެވެ.) އަދި ނުބައިމީހުންގާ މީހުން ދިރިހުރިބާކީވާނެއެވެ. އެމީހުން
ހިމާރުތަކެއް ފަދައިން ފާޅުގައި މީސްތަކުންގެ ކުރިމަތީގައި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ
ޖިމާޢުކުރުން ދިމާވާނެއެވެ. ފަހު، ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވާނީ އެފަދަ ނުބައިމީހުންގެ މައްޗަށެވެ.}“

1809- وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ قَالَ: انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ إِلَى حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَقَالَ لَهُ أَبُو مَسْعُودٍ، حَدِّثْنِي مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فِي الدَّجَّالِ قَالَ: "إِنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ وَإِنَّ مَعَهُ مَاءً وَنَارًا، فَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ مَاءً فَنَارٌ تُحْرِقُ، وَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ نَارًا، فَمَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ، فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ ، فَلْيَقَعْ فِي الَّذِي يَرَاهُ نَارًا، فَإِنَّهُ مَاءٌ عَذْبٌ طَيِّبٌ". فَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ: وَأَنَا قَدْ سَمِعْتُهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "(މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްފުޅުލައްވާ ރޫޙަށް ބާރަކާތްލައްވާދޭވާ) ރިބްޢީ ބިން ހިރާޝްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اللَّهُ، އެ ބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމަސްޢޫދުލް އަންޞާރީގެ އަރިހުގައި، ޙުޛައިފާ ބިން ޔަމާނުގެ އަރިހަށް ދިޔަމުން ދިޔައީމެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަބޫމަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ދައްޖާލާއިބެހޭގޮތުން ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވައިލެއްވި ބަސްފުޅެއްވާނަމަ ބަޔާންކޮށްދެއްވުން އެދުނެވެ. (ހުޛައިފާ) ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، ދައްޖާލު ނުކުތުމާ ހިނދު، އެ ކަލޭގެއާއެކުގައި ފެނަކާއި އަލިފާނެއް ވާނެއެވެ. ދެން، މީސްތަކުން ފެނެއްކަމުގައި ދެކޭ ތަކެތި އެއީ ތަންނަރާ! ދެން، އެއީ އަންދައިލަނިވި އަލިފާނެވެ. އަދި މީސްތަކުން އެއީ އަލިފާނެއްކަމުގައި ދެކޭ ތަކެތި އެއީ ތަންނަރާ! ދެން، އެއީ ފިނި، މީރު ފެނެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެ ކަލޭގެ ދެކޭ މީހާ (ތަންނާނާށެވެ!) އޭނާ އަލިފާނެކަމުގައި ދެކޭ އެތިގެމަތަށް ވެއްޓިގެންދާށެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ފިނި، މީރު ފެނެވެ.} ދެން، (މި ވާހަކަ އަޅުއަހައްސަވައި) އަބޫމަސްޢޫދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންނާ ވެސް ތިބަސްފުޅު އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ."

1810- وعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فِي أُمَّتِي فَيَمْكُثُ أَرْبَعِينَ - لاَ أَدْرِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ أَرْبَعِينَ شَهْرًا أَوْ أَرْبَعِينَ عَامًا - فَيَبْعَثُ اللَّهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ﷺ فَيَطْلُبُهُ فَيُهْلِكُهُ، ثُمَّ يَمْكُثُ النَّاسُ سَبْعَ سِنِينَ، لَيْسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ عَدَاوَةٌ، ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، رِيحًا بَارِدَةً مِنْ قِبَلِ الشَّامِ، فَلاَ يَبْقَى عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ إِيمَانٍ، إِلاَّ قَبَضَتْهُ، حَتَّى لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ دَخَلَ فِي كَبِدِ جَبَلٍ، لَدَخَلَتْهُ عَلَيْهِ حَتَّى تَقْبِضَهُ، فَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ فِي خِفَّةِ الطَّيْرِ، وَأَحْلاَمِ السِّبَاعِ، لاَ يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا، وَلاَ يُنْكِرُونَ مُنْكَرًا، فَيَتَمَثَّلُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ، فَيَقُولُ: أَلاَ تَسْتَجِيبُونَ؟ فَيَقُولُونَ: فَمَا تَأْمُرُنَا؟

فَيَأْمُرُهُمْ بِعِبَادَةِ الأَوْثَانِ، وَهُمْ فِي ذَلِكَ دَارٌّ رِزْقُهُمْ، حَسَنٌ عَيْشُهُمْ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ، فَلاَ يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلاَّ أَصْغَى لِيتًا وَرَفَعَ لِيتًا، وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ رَجُلٌ يَلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ، فَيُصْعَقُ وَيُصْعَقُ النَّاسُ حَوْلَهُ، ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ أَوْ قَالَ يُنْزِلُ اللَّهُ مَطَرًا كَأَنَّهُ الطَّلُّ أَوِ الظِّلُّ، فَتَنْبُتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى، فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَلُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ، وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ، ثُمَّ يُقَالُ: أَخْرِجُوا بَعْثَ النَّارِ، فَيُقَالُ مِنْ كَمْ؟ فَيُقَالُ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ، فَذَلِكَ يَوْمَ يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا، وَذَلِكَ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންދެއްވި ޢަމްރު ބުނު ޢާޞްގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللهِގެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މިމަނިކުފާނުގެ އުއްމަތުގެތެރެއަށް ދައްޖާލު ނިކުމެގެންވާނެއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެ، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ސާޅީސް، ވަންދެން ދެމިހުރުން ހުންނަހުއްޓެވެ. (ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވީ) ސާޅީސް ދުވަސްކަމުގައި، ސާޅީސް މަސްކަމުގައި، ސާޅީސް އަހަރުކަމުގައި ޔަގީންކަމަކަށް ނޭނގެއެވެ. (**ނޯޓް:** އިބްނު ޙަޖަރު، ފަތްޙުލްބާރީގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މި ޝައްކެއްނެތި ސާޅީސް ދުވަސްކަމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި ބަސްފުޅަކުން އިސްކަންދެއްވާފައިވެއެވެ. "ފަތުޙުލް ބާރީން" (646/4) ން ނަގައިފައި) ދެން، اللهُ ތަޢާލާ، ޢީސާބުނު މަރްޔަމް ޢަލައިހިއްސަލާމު (ބިމަށް) ފޮނުއްވާނެއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު، ދައްޖާލު ހޯއްދަވައި ޤަތުލުކުރައްވާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، މީސްތަކުން ހަތް އަހަރު ވަންދެން ދިރިއުޅޭނެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ދެ މީހުންގެ ދެމެދުގައި ޢަދާވާތްތެރިކަމެއް ނުހުންނާނެއެވެ. އެއަށްފަހު، اللهُ ޢައްޒަވަޖައްލަ ޝާމުކަރައިން މި ފިނި ވައެއް ފޮނުއްވައިފާނެއެވެ. ދެން، އެ މީހެއްގެ ހިތުގައި ހެޔޮކަން ނުވަތަ އީމާންކަމުގެ ޛައްރާއެއްގެ މިންވަރުވާ އެކަކުވެސް ބިންމަތީގައިނުބަހައްޓައި، (އެ ވައިރޯޅި އައިސް) އެ އެންމެން މަރުވެގެންދާނެއެވެ. އެއިން މީހަކު ފަރުބަދައެއްގެ ދެމެދަށްވަދެއްޖެނަމަވެސް (އެބަހީ: ފަރުބަދައެއްގެ ފުންމައިގައި ހުރިކަމުގައިވިޔަސް) ވަދެ އޮތަސް، އެ ވައިރޯޅި އެ ތަނަށްވަދެގެން، އެ މީހާ ނަގާނެއެވެ. ދެން، އެމީހުން ދުނިޔޭގެ ބިންމަތީގައި ނުބައިމީހުން މީސްތަކުން ތިބިހުންނާނެއެވެ. އެމީހުންގެ ޝަހުވަތްތެރިކަން ދޫނިތަކުގެ ލުއިކަމާއި، ނުބައިކަންކަމާއި ފަސާދައާއި އަނިޔާވެރިކަމުގައި، ދޫނިސޫފާސޫޓި އުދުހިގެންދާފަދަ ހަލުއިކަމާއި އެކަށީގެންވާ އަނިޔާވެރިވާނެއެވެ. އަދި

ޖަމާޢަތްތެރިކަމާއި، އެކަކުއަނެކަކާއެކުގެ ތާނާއި ތާރަން ގެއްލުން ދިނުމުގައި، މިނިވާ
ސޯފިތަކެއް ފަދަ ވަޒީފާތަކާއި ނުބައިކަން ހުންނަހުށީއެވެ. އެއުރެން ހޫނުކަމުކަން ހޫނުކަމުއް
ކަމުގައި ނުދާކާހުށީއެވެ. އަދި މުންކަރުތަކާއިކަމުގައި މުންކަރުތަކާއިކަމުގައި ދެކޭ ނަހީއެއްނުކުރާހުށީއެވެ.
ފަހެ، (އެހިނދު) ޝައިޠާނާ އިންސާނުންގެ ސިފައިގައި އެއުރެންނަށް ފާޅުވާހުށީއެވެ. އެ
ކަލޭގެ ބާނަތިވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންގެ ބަސް ނާހާނުހުއްޓެވެ؟ ފަހެ، އެއުރެން
ބާނަތިވެ. ތިމަންމެންނަށް އަމުރުކުރައްވާ ކަން ކޮމަކަށް ހުއްޓެވެ؟
ފަހެ، ބިދުއަތުގެކަންކަމުގައި ޝައިޠާނާ އުބައިދުނުންނަށް އަމުރުކުރާހުށީއެވެ.
(އެއުރެން އޭނާއަށް އިޖާބަދޭހުށީއެވެ.) އެ ކަމުގެ ބަދަލުގައި އުބައިދުނުންގެ ތިޖޫ
އުބައިދުނުންނަށް ތިނަވަސްވެގެންދާހުށީއެވެ. ދިރިއުޅުން ފަސާދަވެގެންދާހުށީއެވެ. އަހަރެންފަހު
ތާރީޚީ ފެނުމުގެ ހުށީއެވެ. ފަހެ، އެއަޑުއަހާކަށް ބިރުން ސިހި، އެ މިހާރު އިސްތިޢާނަތްނުކުރާ،
އަދި އަހަރެންފަހު ބަޔަކާއި އިސްތިޢާނަތްނުކުރާ އެކަކުވެސް ނުހުންނާހުށީއެވެ. އަދި
އެންމެ ފުރަތަމަ އެ އަޚް އިބްނުހި، އެނގޭ ޢަމަލުތަކަށް ފެންބޮނީ ބަޔުސާއި
މަރާމާތުކުރުގެ މަސައްކަތުގައިވާ މިހަކަށެވެ. ފަހެ، (ތާރީޚުގެ އަޑުން) އެ މިހާ
ހަކަނިގެން ފެއްޖިދާހުށީއެވެ. އަހަރެންފަހު އެނގޭ ވަރަފަރާއިގެންވާ މިސްތަކުން، ހަކަނިގެން
ފެއްޖިދާހުށީއެވެ. އަހަރެންފަހު، اللّٰهُ، ވަޙްދަހު ޝަރީކަވާހުށީއެވެ. ނުވަތަ ބަދިރުޤަތުލްވެ اللّٰهُ،
ވަޙްދަހު ބާވައިލާފަވާހުށީއެވެ. (މިހުންނެވެ.) ފެނިފައިވާ ފަދައިން ނުވަތަ ހިމަނުފު ވަޙްދަހު
ފަދައިން އެ ވަޙީ ވެހާހުށީއެވެ. ފަހެ، އެ ވަޙީގެ ސަކަބުން (ޓޭރުން ގަސްފަށާފަދައިން)
މިސްތަކުންގެ ހަރިތައް ބިމުން ފަޅައިގެން ނުކުމެދާހުށީއެވެ. އަހަރެންފަހު، ދުވަސް ފަހަރަށް
ތާރީޚީ ފެނުމުގެ ހުށީއެވެ. "ފަހެ، އެހާރުން އެއުރެން ތެދުވެ (މަބްޝަރުބިމުގައި) ބަލަބަލައި
ތިބޭނެތެވެ." އަހަރެންފަހު ނިދާ އިރުވާހުށީއެވެ. "އޭ މިސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ
ވެރިރަސްކަލާނގެ ބަޝްރަތަކަށް ހިނގާށެވެ. (މަޙްޝަރުބިމުގެ އެންމެ ކުރިއަށެވެ.) "އަދި
އެއުރެން ހުއްޓުވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެންނީ ސުވާލުކުރެވޭނެ ބައެކެވެ." އަހަރެންފަހު
ނިދާއިރުވާހުށީއެވެ. މިބައިމީހުންކުރެ ނަރަކަވަށްޓަށްދިޔުން ވަކިކުރާށެވެ! ފަހެ،
ދެންނެވީހުށީއެވެ. ކިހާ ބައިއްގެތެރެއިން ކިތައް މީހުންތޯއެވެ؟ ނިދާއިރުވާހުށީއެވެ. ކޮންމެ
ހާހަކުން، ނުވަސަތޭކަ ނުވަދިހަ ނަވަ މީހުންނެވެ. އެ ދުވަހަކީ، "(އެ ދުވަހުގެ

ބިރުވެރިކަމުން) ލުޔެކުރިން މުސްލިމުންނަށް ހަރުއަޅާ ދުވަހެވެ." އަދި އެއީ، ކަންތައްތައް ބޮޑުވެ، ހުރިހާ ކަމެއްގެ ޙަޤީޤަތް ހާމަވާ ދުވަސް ވެއްޖެ.}"

1811– وَعَنْ أنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلاَّ سَيَطَؤُهُ الدَّجَّالُ، إِلاَّ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ، وَلَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أَنْقَابِهِمَا، إِلاَّ عَلَيْهِ الْمَلاَئِكَةُ صَافِّيْنَ تَحْرُسُهُمَا، فَيَنْزِلُ بِالسَّبَخَةِ، فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ ثَلاَثَ رَجَفَاتٍ، يُخْرِجُ اللَّهُ مِنْهَا كُلَّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި އަނަސް ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {މައްކާއާއި މަދީނާ ފިޔަވައި، ދައްޖާލު ވަދެނުވަދޭނޭ އެއްވެސް ރަށެއް ނުވެއެވެ. (އެބަހީ: އެ ދެ ރަށް ފިޔަވައި، އެ ރަށަކަށް ދައްޖާލު ނުވަދޭނޭ އެއްވެސް ރަށެއް ނުވެއެވެ.) އެ ދެރަށުގެ ފުރަބަދަމަތިގެ ދޮރުދޮރުވާ މަގުތަކުގެ ތެރޭގައި މަލާއިކަތުންގެ ސަފުތައް އަތުރައިލެވިފައިވާނެ މަގެއް ނުވާނެއެވެ. އެބޭކަލުން އެ ދެ ރަށް ހިމާޔަތްކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ، މަދީނާގެ ރަށްބޭރުގައިވާ ސަބަޚާއަށް ކިޔުން ހަނދުވަސް ހިސާބަށް އެ ކަލޭގެ ފައިބާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ހިނދު ތިން ފަހަރަށް، ގަދަ ބިންހެލުމުން މަދީނާ ހެލިގެންދާނެއެވެ. (އޭގެ ސަބަބުން) އެ ރަށުގައި ތިބި ކާފިރުންނާއި މުނާފިޤުން اللّٰهُތަޢާލާ އެ ރަށުން ނެރުއްވާނެއެވެ.}"

1812– وَعَنْهُ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يَتْبَعُ الدَّجَّال مِنْ يَهُودِ أَصْبَهَانَ سَبْعُونَ أَلْفًا عَلَيْهِمُ الطَّيَالِسَةُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި އަނަސް ބިން މާލިކުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. {އަޞްބަހާނުގެ ޔަހޫދީންކުރެ ހަތްދިހަ ހާސް މީހުން، ދައްޖާލާ ތަބާވާނެއެވެ. އެއުރެން ތިބޭނީ، ޠައިލަސާއަށް ކިޔާ ބާވަތުގެ ފޮތިކޮޅެއްގެ ސާލެއް ގައިގާ ލައިގެންނެވެ.}"

1813– وَعَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "لَيَنْفِرَنَّ النَّاسُ مِنَ الدَّجَّالِ فِي الْجِبَالِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލަނގާއަށް ރުހިވޮޑިގަތުމެވި އުއްމު ޝަރީކު (ޝަރިއްކާ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. (އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާތީ ތިމަންކަލަނގާ އަޑު އެއްސެވިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ.)

{މިސްކީނުން ދައްޖާލުގެ ފިތުނައިން ބޮޑުން ފަރުބަދަތަކުގެ ބޮޑުތަން ފިލަން ވަންނަހުއްޓެވެ.}“

1814- وَعَن عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَم إِلَى قِيَامِ السَّاعةِ أَمْرٌ أَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ޢިމްރާނުބްނު ޙުޞައިނުގެ ދަރިކަލުން ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ ރިވާއިން ޙަދީޘްވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަމުން ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.) {އާދަމު ޢަލައިހިއްސަލާމް ހެއްދެވީއްސުރެ ޤިޔާމަތް ޤާއިމުވުމާއި ދެމެދު ދައްޖާލުގެ ފިތުނައަށްވުރެ ބޮޑު އެހެން އެއްވެސް ކަމެއް ނުވެއެވެ.}“

1815- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِي ﷺ قَالَ: "يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فَيَتَوَجَّهُ قِبَلَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، فَتَتَلَقَّاهُ الْمَسَالِحُ، مَسَالِحُ الدَّجَّالِ، فَيَقُولُونَ لَهُ: إِلَى أَيْنَ تَعْمِدُ؟ فَيَقُولُ: أَعْمِدُ إِلَى هَذَا الَّذِى خَرَجَ، فَيَقُولُونَ لَهُ: أَوَ مَا تُؤْمِنُ بِرَبِّنَا؟ فَيَقُولُ: مَا بِرَبِّنَا خَفَاءٌ، فَيَقُولُونَ: اقْتُلُوهُ، فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ، أَلَيْسَ قَدْ نَهَاكُمْ رَبُّكُمْ أَنْ تَقْتُلُوا أَحَدًا دُونَهُ، فَيَنْطَلِقُونَ بِهِ إِلَى الدَّجَّالِ، فَإِذَا رَآهُ الْمُؤْمِنُ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَذَا الدَّجَّالُ الَّذِى ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَأْمُرُ الدَّجَّالُ بِهِ فَيُشَبَّحُ، فَيَقُولُ: خُذُوهُ وَشُجُّوهُ، فَيُوسَعُ ظَهْرُهُ وَبَطْنُهُ ضَرْبًا، فَيَقُولُ: أَوَمَا تُؤْمِنُ بِى؟ فَيَقُولُ: أَنْتَ الْمَسِيحُ الْكَذَّابُ! فَيُؤْمَرُ بِهِ، فَيُؤْشَرُ بِالْمِنْشَارِ مِنْ مَفْرِقِهِ حَتَّى يُفَرَّقَ بَيْنَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ يَمْشِى الدَّجَّالُ بَيْنَ الْقِطْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَقُولُ لَهُ قُمْ، فَيَسْتَوِى قَائِمًا، ثُمَّ يَقُولُ لَهُ: أَتُؤْمِنُ بِى؟ فَيَقُولُ مَا ازْدَدْتُ فِيكَ إِلاَّ بَصِيرَةً، ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لاَ يَفْعَلُ بَعْدِى بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ، فَيَأْخُذُهُ الدَّجَّالُ لِيَذْبَحَهُ، فَيَجْعَلُ اللَّهُ مَا بَيْنَ رَقَبَتِهِ إِلَى تَرْقُوَتِهِ نُحَاسًا، فَلاَ يَسْتَطِيعُ إِلَيْهِ سَبِيلاً، فَيَأْخُذُ بِيَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ، فَيَقْذِفُ بِهِ، فَيَحْسَبُ النَّاسُ أَنَّمَا قَذَفَهُ إِلَى النَّارِ، وَإِنَّمَا أُلْقِىَ فِى الْجَنَّةِ". فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "هَذَا أَعْظَمُ النَّاسِ شَهَادَةً عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވެވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ރިވާއިން ޙަދީޘްވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިޟާވާށިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދައްޖާލު ނިކުމެވުމުން، މުއުމިނުންކުރެ މީހަކު އެ ކަލޭގެއާ ދިމާއަށް ދާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއާ ހަތިޔާރުއަޅައިގެންތިބޭ ދައްޖާލުގެ ސިފައިންނާ ބައްދަލުވާނެއެވެ. (އެއީ) ދައްޖާލުގެ ސިފައިންނެވެ. އެބައިމީހުން އޭނާއަށް ބުނާނެއެވެ. ކަލޯ ތިޔަ ދަނީ ކޮން ދިމާއަކަށް

ހެއްދެވީ؟ އޭނާބުނާހުއްޓެވެ. ތިމަން މި ދަނީ، މި ނުކުމެގެންއުޅޭ ކަލޭގެއާ ބައްދަލުކުރުމަށެވެ. އެއުރުން ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭ ތިމަންމެންގެ ކަލާނގެއަށް އީމާންވެވުނުހެއްދެވީ؟ އޭނާ ބުނާހުއްޓެވެ. ތިމަންމެންގެ ރައްބަކީ ވަންހަނާވެފޭގެންވާ ކަލަކުކަމުގައި ދޭގެންނުވެއެވެ. (އެބަހީ: اللّٰهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާއި އެކަލާނގެ އެއްކަލުވަންތަކަމާއި ކުރަދުންވަންތަކަން އެކަލާނގެ ހަޔާތުކުރެއްވުމާއި އަންގަހައިތަކުތިގައި ޒާލިކުރުއްވުމާއި ކުރަދުންވަންތަކަމާ ރަސޫލާކަލާނގެ އެވެ.) އެއުރުން ބުނާހުއްޓެވެ. އޭނާ ޒަމާނުކަށްވެދާނެވެ. ވީނަ، އޭގެތެރެއިން އެއްބައިކު އަނެއްބައިކަށް ބުނާނެއެވެ. ތިމަންމެންގެ ކަލާނގެ ހުއްދައާނުލައި، އެއްވެސް މީހަކު ޒަމާނުކުރުމަކީ ތިބަބައިމީހުންގެ ކަލާނގެ ތިބަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރައި ނުވޭހެއްދެވީ؟ ވީނަ، އެބައިމީހުން އޭނާ ގޮވައިގެން ދަރުބާރުގެ ގާތަށް ދާހުއްޓެވެ. ވީނަ، އެ ދުއްމިނާއަށް އެ ކަލޭގެ ޚަބަރުދިން، (ގަދައަޑުން) ގޮވާހުއްޓެވެ. އޭ މުސްތަޢުކިބުނާވޭ! މިއީ އެ ކަލޭގެ ސިފަތައް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބައްޕަށްކަށްދެއްވައިފައިވާ ދަރުބާރު ފިޔަވައި އެހެން މީހެއްނޫނެވެ. ވީނަ، (އޭނާ) އަހަރެން ބަރުޖަން ވައްޓައިލުމަށް ދަރުބާރު އަމުރުކުރާހުއްޓެވެ. ވީނަ، އެ ކަލޭގެ ބުނާހުއްޓެވެ. އޭނާގެ ދޫނިގެއްސާއި ބޮލުގައި ބަލަމުންދިނެވެ. ވީނަ އޭނާގެ ބުރިކަށިގެއްޓާއި ބަނޑުގައި ބަލަމުންދިޔަ ބޮޑުބަޑިކޮށް އޭނާގެ ބަނޑާއި ބުރިކަށި ފުގާވެގެންދާހުއްޓެވެ. ވީނަ، އެ ކަލޭގެ ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭ ތިމަންނާއަށް އީމާންވެވޭނޫނެހެއްދެވީ؟ އެ ޖުވާނާ ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭއަކީ ބޮޑު ދަގޮވާލި މަސްޚުރައްދައްޗެވެ. ވީނަ، އޭނާގެ ބޮލުގެ މެދުން ބޮޑުކިރުން ކަރަލައިލައި، ދެފައިގެ ދެމެދުން ދެފަޅިކޮށް ވަކިކޮށްލުމަށް އެ ކަލޭގެ އަމުރުކުރާހުއްޓެވެ. އެއަށްފަހު ދަރުބާރު، އެ ދެ ފަޅި ދެމެދުން ހިނގައިފައި ދާހުއްޓެވެ. ދެން އޭނާއަށް އެ ކަލޭގެ ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭ (ދިރިގެން) ތެދުވާށެވެ! ވީނަ، އެ ހިނދު، އެ ދެފަޅި ގުޅިގެން ފުރިހަމައިގެން އެ މީހާ ތެދުވާހުއްޓެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަލޭގެ އޭނާއަށް ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭ ތިމަންނާއަށް އަދިވެސް އީމާންނުވާނޫނެހެއްދެވީ؟ އެ ޖުވާނާ ބުނާހުއްޓެވެ. ކަލޭއާމެދުގައި ތިމަންގެ ބަޞީރަކަން އިތުރަށްވުމެ ބޭނުންވިއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު މުސްތަޢުކިބުނަށް ބުނާނެއެވެ. އޭ މުސްތަޢުކިބުނާވޭ! ތިމަންނާއަށްފަހުގައި އެއްވެސް މީހަކަށް މި ކަލޭގެއަށް، މިފަދަ އަނިޔާއެއް ނުދެވޭހުއްޓެވެ. ވީނަ، ދަރުބާރު (ޖުވައިރިސްގެން) އޭނާ ކަނޑައިލުމަށް ގަސްދުކުރާހުއްޓެވެ. ވީނަ (އޭނާގެ) މަތި اللّٰهُ ސުބުޙާނަހޫވަތަޢާލާ އޭނާގެ ކަނދުރާއާއި ބޮލާނޑުވަރަށްދާދު ރަތްޕޫއަކަލުގައި ރައްބާވަލާހުއްޓެވެ. ވީނަ އޭގެ ސަބަބުން އެ ކަލޭގެއަން އޭނާ

ޤަތުލުކުރަން އެއްވެސްމީހަކަށް ނުކުޅެނޭނެއެވެ. ދެން ދައްޖާލު، އޭނާގެ ދެއަތާއި ދެފައިގައި ހިފައި ފުރައިލާނެއެވެ. މީސްތަކުން ހިތަށްއަރާނީ، އޭނާ އެއްލައިލެވުނީ އަލިފާނުގެ ތެރެއަށްކަމުގައެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާ އެއްލައިލެވުނީ ސުވަރުގެއަށެވެ.} ދެން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ޝަހީދުވެރިޔާ މީސްތަކުންކުރެ، ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި އެންމެ މަތިވެރި މީހަކަށް ވާނީ މި މީހާއެވެ.}“

وَرَوَى الْبُخَارِيُّ بَعْضَهُ بِمَعْنَاهُ.

އަދި އަލްބުޚާރީވެސް، މި ޙަދީޘުގެ ބައެއް، މާނަ މި ބަސްކަމާ އެއްގޮތަށް ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.

1816– وعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﵁، قَالَ: مَا سَأَلَ أَحَدٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الدَّجَّالِ أَكْثَرَ مِمَّا سَأَلْتُهُ، وَإِنَّهُ قَالَ لِي: "مَا يَضُرُّكَ؟ "قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَقُولُونَ: إِنَّ مَعَهُ جَبَلَ خُبْزٍ وَنَهْرَ مَاءٍ، قَالَ: "هُوَ أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ ذَلِكَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާލުމަށްވުރެ އަރުވަޔިރަތް ބޮޑު ސުވާލުކުރެއްވި ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދައްޖާލު ބޭނުންކަމުން އެއްވެސް ދުވަހަކަށް، ތިމަންނާއަށްވުރެ ވަކިން ގިނައިން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލުކުރެއްވި އެހެން މީހަކު ނުވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އަ ކަލޭގެފާނު ތިމަންނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. {އަ ކަލޭގެއަށް، ކަލޭގެފާނަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުދެވޭނެއެވެ.} (އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ ދަންނަވައިފީމެވެ. މީސްތަކުން ބުނާގޮތުގައި، އަ ކަލޭގެއާއެކު ރޮށީގެ ފަރުބަދައާއި، ފެނުގެ ކޯރެއް ވާނެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއީ اللهُއަށް ދަތި ކަމެއް ނޫނެވެ.} (އެބަހީ: މީސްތަކުން މަގުފުރެއްދުމަށް، އަ ކަލޭގެ ދަތިކަމަކަށް ބާރުއިރު، އަ ތަކެތި އޭނާއަށް ދެއްވައިދެއްވީ ފިތުނައަކަށް، ތަދުވެރި ގޮތުގައިކަމުން، އަ ކަލޭގެ އަތްދަށުން ސަލާމަތްކުރައްވާނީ އެއީ اللهُއަށް ދަތި ކަމެއް ނޫނެވެ.)“

(**ޝަރަޙަ**: މި ޙަދީޘުގައި ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވިދާޅުވެފައިވާ "هُوَ أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ ذَلِكَ" މި ބަސްފުޅުގެ މާނައާމެދު، މަޝްހޫރު އިމާމުނަވަވީގެ ޤާޟީ ޢިޔާޟު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. “އަ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ދައްޖާލުއާ ހުރި ޝައްކުތަކާއި ވަސްވާސްތައް ދުރުކުރުމަށް އަ ތަކެތި ދެއްވީ ދަތިކަމަކަށް، ދައްޖާލުގެ ދޮގުވެރިކަމާއި މަކަރުވެރިކަން މީސްތަކުންނަށް ހާމަކޮށްދެއްވުމަށެވެ، އަ ކަލޭގެ ކިބައިން އެއްޗެއް

ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުން އެދި اللهއަށް ދުޢާ ކުރައްވާށެވެ. އޭގެ ސަބަބުން މުއުމިނުންގެ ހިތުގައި އީމާންކަމުގެ ގަދަކަން އީމާންކަން އިތުރުވެދެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިތުގައި ޝައްކުކުރެއްވާ މީސްތަކުންގެ ޝައްކުތައް އިތުރުވެއެވެ. އަދި މިބަސްފުޅުން ދޭހަވަނީ، އެ ކަލޭގެ އަސްލުގައި އެތަކަ އެކަކަށްވެސް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއީން ކާފިރު ކަލޭ، اللهގެ ކުޅަދާނަވަންތަކަމުގެ ހެއްކެއްކަމުގައެވެ. އެ ކަލޭގެއަށް ބޮޑު ދުވަސްވެދިޔައިރުކަމުގެ ބަޔާންކޮށްފައެވެ. ހުދު، އެ ކަލޭގެ ހަރިގަސްދެގައި، އޭނާގެ ދުވަސްތަކުގައި اللهގެ އެކަކުމަންމަކަމުގެ ފާދަކަންބޮޑު ހުރެކައި ބަޔަކުގެފައެވެ. (އެބަސް: ދައްޖާލުގެ ނިޝާނަކީގައި "ކާފިރު" މިފަދައިން ލިޔެވިފައި ވާހުއްޓެވެ.) އެ އަކުރުތައް ކިޔުމަށް ތައުލީމު ނުލިބޭ މީހަކަށް ނުވިއަސް، ތައުލީމުލިބުނު މީހަކު ކިޔާނެއެވެ."

އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އެ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ކަލޭގެއިން އެކަށީގެންވާ، ދައްޖާލުގެ އަސްލުގައިވާ އެއްޗެއްސެއް ބަޔާންކުރެއްވީ ނުކުންނަވަނިކުގައި ފާހަގަވުން އެއީ، اللهއަށް ދުޢާކުރައްވާށެވެ. އެހެން، އެ ކަލޭގެ ދަލީލު ކަނޑައެޅިގެނަ، މީސްތަކުންނަށް ހުކުމާ ހިކުމަތްކުރެއްވި. ފާރަވެރިކަން އެއްވެސްފަރާތަކުން. އެއީ ބަޔާންކުރިއަށް ނުނާރެވެ. ފަހު، މުޅިދުނިޔެ އެ ކަނޑައެޅިއަށް، އެބައިމީހުންގެ ސާބިތުކަމާއި އީމާންކަން އިތުރުވެއެވެ. ކާފިރުން އެ ކަނޑައެޅި ތެދުކަން ދަތުރުކުރުން އިތުރުވެދެއެވެ."

("ތުޙްފަތުލް އަޙްވަޒީ" (655/4)ން ނަގައިފައި، "މިރްޤާތު")

1817- وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ وَقَدْ أَنْذَرَ أُمَّتَهُ الأَعْوَرَ الْكَذَّابَ، أَلاَ إِنَّهُ أَعْوَرُ، وَإِنَّ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޙިމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރިވާކުރެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ހަދީސް ދަނޑިވަޅުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {ކޮންމެ ނަބިއްޔަކު ދައްޖާލުގެ ފިތުނައިން އުއްމަތަށް އިންޒާރުދެއްވައެވެ. ބަލާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެއް ލޮލުގެ ކަނަކަށް ނުވާނެއެވެ. އޭނާގެ ދެލޮލުގެ ދެމެދުގައި (ك ف ر) "ކާފިރު" މިހެން ލިޔެވިފައިވާނެއެވެ.}"

1818– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَلاَ أُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا عَنِ الدَّجَّالِ مَا حَدَّثَ بِهِ نَبِيٌّ قَوْمَهُ، إِنَّهُ أَعْوَرُ، وَإِنَّهُ يَجِيءُ مَعَهُ بِمِثَالِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَالَّتِي يَقُولُ إِنَّهَا الْجَنَّةُ هِيَ النَّارُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. {ދައްޖާލާބެހޭގޮތުން އެއްވެސް ނަބިއްޔަކު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވައިފައިނުވާ ވާހަކައެއް، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެދެއްވަން ހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެއަކީ (އެއް) ލޯ އަވަދު މީހެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ ކަލޭގެ އަންނަ ހިނދު، އޭނާގެ އަތުގައި ސުވަރުގެ އާއި ނަރަކައާ އެއްފަދަ އެއްޗެއް ވާނެއެވެ. އޭގެ ސުވަރުގެކަމުގައި އެ ކަލޭގެ ބުނާ ތަނަކީ ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ނަރަކައެވެ.}"

1819– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ الدَّجَّالَ بَيْنَ ظَهْرَانَي النَّاسِ، فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، أَلاَ إِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ރަޟީ اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އިބްނުޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި ދައްޖާލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާއީ އަވަދު ކަލާކަލާނގެ ކަމުގައި ނުވެވޮޑިގެންވެއެވެ. ހަމަގައިމުން ނުވެއެވެ! މަސީޙު އަލްދައްޖާލަކީ، އޭނާގެ ކަނާތްފަރާތު އަވަދު މީހެކެވެ. އޭނާގެ (ކަނާތް) ލޯ ވާނީ މަތިބުޑުވެފައިވާ އަނގޫރު ކަށިގަނޑެއް ފަދައިންނެވެ.}"

(ޝަރަހަ: އަލްއިމާމު އިބްނު ޙަޖަރު ފަތުޙުލްބާރީގައި ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. "ދައްޖާލުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ ލޮލަކީ ބަދިގޮތެއްކަމުގައި އަޙްމަދުގެ ރިވާޔަތުގައި ވާކަމާއި، ކަނާތު ނޫނީ ވާތްފަރާތުގައި ނޫންކަމާއި ބެހޭ ރިވާޔަތްތަކާއި ސަލާމަތްކަމަށް ދެންނެވުމަށް ހަމަޖެހިފައިވުމާއި، އެ ކަލޭގެއާދޭ އެއްވެސް ނަބިއްޔަކު އޭނާގެ ވާހަކަ ދެއްކެވުމެއް ނުދައްކަވާކަށް ނުވޯ، ޚަބަރު ދެއްވާނެ ކަމަށްވާތީ އޭނާގެ ވާހަކަ

ބަޔާންކުރައްވައިގައި ނުވުމުގެ ހިކުމަތަކީ ކޮބައިތޯ ކުރެވޭ ސުވާލަކީ ވަރަށްގިނަފަހަރު ކުރާ ސުވާލެކެވެ.

މި ސުވާލުގެ ޖަވާބު އެއާޔަތުގައިވާން ދެވިފައިވެއެވެ.

ފުރިހަމަވަނީ: ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ވެސް ދަލީލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. އެއީ، ﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ﴾ (الأنعام: ١٥٨) މި އާޔަތުގައި އެވަނީއެވެ. މާނައީ: "އެއުރެންގެ ގާތަށް، މަލާއިކަތުން ވަޑައިގަތުމަށް، ނުވަތަ ކަލާނގެފުޅުގެ ފިރިހެސްކަލާނގެ (އަމުރުފުޅު) އައުމަށް ފެނުމި، ނުވަތަ ކަލާނގެފުޅުގެ ފިރިހެސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް އާޔަތް އައުމަށް ފެނުމި، އެއުރެން އިންތިޒާރު ކުރަނީހެއްޔެވެ؟ ކަލާނގެފުޅުގެ ފިރިހެސްކަލާނގެ، ބައެއް އާޔަތް (އެބަހީ: ޤިޔާމަތުގެ ޢަލާމާތްތަކެއް) އަންނަ ދުވަހު، އޭގެކުރިން އީމާންވެފައި ނުވާނަމަ، ނުވަތަ އީމާންވެ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކެއް ކޮށްފައި ނުވާނަމަ، އެއްވެސް ނަފްސަކަށް، އެ ނަފްސެއްގެ އީމާންކަން މަންފާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. ކަލާނގެފުޅު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން އިންތިޒާރު ކުރާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެންވެސް އިންތިޒާރު ކުރަންނަމެވެ."

މި އާޔަތުގައި އަންގަވައިދެއްވާ އެއްޗެހީގެ ތަފްސީރު ރަސޫލުއްލާ ﷺ ޙަދީޘްތަކުގައިވެއެވެ. އަޙްމަދުމެން ޞަޙީޙު ރިވާޔަތުގައި ސިޔާދަ ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައިވެއެވެ.

"عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْنَ ﴿لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ﴾ الآيَة، الدَّجَّالُ، وَالدَّابَّةُ، وَطُلُوعُ الشَّمْسِ مِنَ الْمَغْرِبِ أَوْ مِنْ مَغْرِبِهَا". މާނައީ: "ރަޙިމަهُ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނު ރިވާކުރައްވައިފައިވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލުއްލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިންކަމެއް ފާޅުވެއްޖެނަމަ، {އޭގެކުރިން އީމާންވެފައި ނުވާނަމަ، ނުވަތަ އީމާންވެ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކެއް ކޮށްފައި ނުވާނަމަ، އެއްވެސް ނަފްސަކަށް، އެ ނަފްސެއްގެ އީމާންކަން މަންފާއެއް ނުކުރާނެއެވެ.} (ހާމަ ވިދާޅުވެމެވެ.) އެކަލޭގެފާނު މިއާޔަތް ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ. (ދެން އެ ތިންކަމަކީ ތިބައިކަން ޙަދީޘްތަކުގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) (އެއީ) ދައްޖާލު، ދާއްބާއި، ދާއްބަ

ނުކުތުމާއި، ހުޅަނގުފަރާތުން އިރުއަރުވުމެވެ.} ނުވަތަ ބަޔާންކުރެއްވި، އިރު އޮއްސޭފަރާތުން އެ އިރުއަރުވުމެވެ.“

ދެވަނައީ: ޤިޔާމަތް ދުވަހާގައި އިންސާ ބަލައިއިއްސަވާލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފައި ވުމުގައި، ދައްޖާލުގެ އިސްތިރާމުކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެ ދުނިޔެ ބޭނުނުހިނދު، އޭގެތެރެއިން އެއް ކަލޭއް ބާރުންވެފައިވުމަކީ ފުރިގެންވާނެ ކަލޭކަމެވެ. ފަހެ، އިސްލާމްގެ ދީނުގެބައިގެ ގޮތުގަ ޤިޔާމަތް ދުވަހުގައި، އެ ކަލޭގެ ވާހަކަ “އަލްމަސީހު” މިނަން ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ސަލްކާރުތެވެ. އެ ކަލޭގެ ހިފާނުމަކީ ތެދުމަގާއިގެން މިސްކީނުންގެ މެދުގައި ހިންގާވަން ބޭކަލުކަލެވެ. އެކަމަކު ދައްޖާލަކީ، ކާފިރުކަމާއި މަގުފުރެދުމާއިގެން މިސްކީނުންގެ މެދުގައި ހިނގާނޭ މީހެކެވެ.

ތިންވަނައީ: ކަނޑުއެޅިގެން އެ ކަލޭގެ ނަސްގުނާވައި ޤިޔާމަތް ދުވަހުގައި ދައްޖާލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފައި ނުވުމީ، އޭނާގެ އިހާނަތްކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

އަދިވެސް އަލްޙާފިޡު (އިބްނު ޙަޖަރު) ވިދާޅުވެއްވައިފައިވެއެވެ. “އަލްބަޣަވީ (ޙުސައިން ބިން މަސްޢޫދު ބިން މުޙައްމަދު) އެ ކަލޭގެ ވާހަކަ ތަފްސީރު (މައާލިމުއްތަންޒީލު) ގައި ވިދާޅުވެއްވައިފައިވެއެވެ. ޤިޔާމަތް ދުވަހާންގެ ﴿ لَخَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ ٱلنَّاسِ ﴾ (غافر: ٥٧) މާނައީ: “ހަމަކަށަވަރުން، އުޑުތަކާއި، ބިން ހެއްދެވުމަކީ، މިސްކީނުން ހެއްދެވުމަށްވުރެ މާބޮޑު ކަމެކެވެ.” މި އާޔަތުގައި ދައްޖާލުގެ ވާހަކަ ބަޔާންވެފައިވެއެވެ. އެހެނީ، މިސްކީނުންނާ ދެކޮޅަށްހުރުމީ، އެކަލާގެ ބަލަކަށްވެސް، އެ އެކަލާގެ ނަން ނިސްބަތްވާ އުސްތާދުގެމީން ދައްޖާލުގެ ވާހަކަވެ.“

“ފަތުޙުލް ބާރީ” (658/4) ން ނަގައިފައި، “މުތަރުޖިމު”)

1820– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ، حَتَّى يَخْتَبِيءَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ، فَيَقُولُ الْحَجَرُ وَالشَّجَرُ: يَا مُسْلِمُ هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي تَعَالَ فَاقْتُلْهُ، إِلاَّ الْغَرْقَدَ فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މުސްލިމުންނާއި، ޔަހޫދީންނާ ދެމެދު (ހަނގުރާމަ ކުރެވިގެން ނުވާނަމަ) ޤިޔާމަތް ނުވާނެއެވެ. ކަނޑުފަތުގެ ހަނގުރާމަ ނިމިގެން ގެއްލުންވާހާއްޖެވެ. (އެ

ހަނދުމަފުޅުގައިވަނީ) ދާދިއަދު ހިތަށްއެރޭ ފުރަތަމަ ގޮތެއް ފުރަތަމަ ނިވައިލް،

ފިލިކުރުގައިވާނަމަ (ދަންނާށެވެ!) އެ ހިތަށްއެރޭ ފެށި އަދި އެ ގެށި ފެށި ބޭނުމެއްޖެވެ.

އޭ މުސްލިމުންނެވެ! މިހާރު ފުރަތަމަ ދާދިއަދު ފިލައި އުޅުނެވެ. މިބާ އަންނާނެވެ! އެ

ކަލާނގެ ފެނުފިލުވާނެއެވެ. އެކަމަކު އަލްއަރުޟު (ގަސް) ފިލާނެއެވެ. ފަހު، ހަމަކަލަނޑެން، އެއީ

ދާދިއަރުގެ ގަސްކަމެވެ.}"

1821– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِالْقَبْرِ، فَيَتَمَرَّغَ عَلَيْهِ، وَيَقُولُ: يَالَيْتَنِي مَكَانَ صَاحِبِ هَذَا الْقَبْرِ، وَلَيْسَ بِهِ الدِّيْنُ ، وَمَا بِهِ إِلاَّ الْبَلاَءُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ).

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެފާނުގެ ހުވައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ޤުދުރަތުގެ އަތްޕުޅުގައި އަހުރެންގެ ފުރާނަ ހުވައިން) ހުވަފުޅުކުރައްވައެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޙީފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު ކަބުރެއްގެ ދޮށުން ފާއިތުވާ ދުވަހަކުން ދުނިޔެ ނިމިގެން ނުދާނެއެވެ. މީހަކު ގަބުރުމައްޗަށް ހޮވާ ގަޑިއިރު، ބިރު ވެރިކަމާއި ބިޔަވެގެން، އެހެން މީހާގެ ތަނުގައި ހުރުމަށް ނުވެވުނު ކަމަށް ދަންނަވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ބޭނުންވާނެއެވެ. އޭ ހުރި ހިތާމައިގެ ބަދަލުގައެވެ! މި ގަބުރުގެ ވެރިޔާ މިހާރު މިތަނުގައި އެކަނި ކަމަށް ހުންނަނީއެވެ! އޭނާ އެހެން ބޭނުން، ދީނަށް ތަބާވުމުގެ ގޮތުން ނޫނެވެ. އޭނާ އެހެން ބޭނުންވީ ކެތްމަދުކަމާއި މުޞީބާތްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ.}"

1822– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَحْسرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ منْ ذَهَبٍ، يُقْتَتَلُ عَلَيْهِ، فَيُقْتَلُ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ، فَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ: لَعَلِّي أَنْ أَكُونَ أَنَا أَنْجُو".

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެފާނުގެ ހުވައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނުގެ ޤުދުރަތުގެ އަތްޕުޅުގައި އަހުރެންގެ ފުރާނަ ހުވައިން) ހުވަފުޅުކުރައްވައެވެ. އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ވަޙީފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ފުރާތު ކޯރުން ފޮނިވެ، އެ ރަނުން ފަރުބަދައެއް ފާޅުވުމާއި ކިބައިން ޤިޔާމަތް ޤާއިމުނުވާނެއެވެ. އެ ފަރުބަދަވުރެ ކައި މީސްތަކުން އެއްބަރަކާ ހަނގުރާމަކުރާނެއެވެ. މި ހަނގުރާމައިގައި، ކޮންމެ

ސަތޭކަ މީހުންކުރެ ނުވަދިހަނުވަ މީހުން މަރުވާނެއެވެ. އެއިން ކޮންމެ މީހަކު ހީކުރާނީ، ސަލާމަތްވާނީ މިހިރީ، އޭނާ ކަމުގައެވެ.}“

وَفِي رِوَايَةٍ "يُوشِكُ أَنْ يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَن كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَمَنْ حَضَرَهُ فَلاَ يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {ފުރާތު ކޯރުން (ފެންހިކި) ރަނގެ ޚަޒާނާއެއް ފާޅުވެގެންދާނެކަމަށްވެއެވެ. ފަހެ، ދިމާއިގެތެރެއިން އެ ތަނަށް ހާޒިރުވެއްޖެ އެއްވެސް މީހަކު، އެ ތަނުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުނަގާހުށިކަމެވެ.}“

1823– وَعَنْهُ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلَى خَيْرِ مَا كَانَتْ، لاَ يَغْشَاهَا إِلاَّ الْعَوَافِي ــ يُرِيدُ: عَوَافِي السِّبَاعِ وَالطَّيْرِ ــ وَآخِرُ مَنْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ، يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا فَيَجِدَانِهَا وُحُوشًا، حَتَّى إِذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ خَرَّا عَلَى وُجُوهِهِمَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވަމުން ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވައިފީމެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރައްވައިފައިވެއެވެ.) {މަދީނާ، އެ ރަށުގެ ރަނގަޅު ހާލަތުގައިވީނަމަވެސް މުސްލިމުން އެތަން ދޫކޮށް އެހެން ފަރާތްތަކަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. (އެބަހީ: ޚިލާފަތުގެމަރުކަޒުގެ ވަގުތު ކައިރިވާހިނދު، މަދީނާގައި މީހުންނެއް ނުހުންނާނެއެވެ.) ވަޙުޝީ ޖަނަވާރުތަކާއި އަދި ދޫނިތައް ފިޔަވައި އެ ތަނުގައި އެއްވެސް އިންސާނަކު ނުހުންނާނެއެވެ. އެންމެ ފަހުން މަޙްޝަރުކުރެއްވޭނީ ބަކަރިބަލާމީހުން، މުޒައިނާ ޤަބީލާގެ ބަކަރިބެލެހެއްޓުންތެރި ދެ މީހުންނެވެ. އެ ދެ މީހުންގެ ބަކަރިތަކާއިގެން މަދީނާއަށް ދިއުމަށް ގަސްދުކޮށްގެން ދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ދެ މީހުން ދެކޭނީ، އެ ތަނަކީ ވަޙުޝީ ޖަނަވާރުތަކުގެ ހުރިތަނެއްކަމުގައެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބަކަރިތަކާއިގެން، އެ ދެ މީހުންނަށް ޘަނިއްޔަތުލްވަދާޢަށް ވާޞިލުވުމުން ހިނގާފައިދާއިރު، އެ ދެ މީހުން (މަރުވެގެން) މޫނުމަތިން ވެއްޓިގެންދާނެއެވެ.}“

1824– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "يَكُونُ خَلِيفَةٌ مِنْ خُلَفَائِكُمْ فِي آخِرِ الزَّمَانِ يَحْثُو الْمَالَ وَلاَ يَعُدُّهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފަހުޒަމާނުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ޚަލީފާއިންކުރެ އެކަކު ފުރުއްވަފުރުއްވައި، މީސްތަކުންނަށް މުދަލުތައް ބައްސަވަމުން ގެންގުޅުއްވާނެއެވެ. އެ ޚަލީފާގެ އަދަދު ވެސް ނުބައްލަވާނެއެވެ.}“

1825– وَعَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ، فَلاَ يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ، وَيُرَى الرَّجُلُ الْوَاحِدُ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً، يَلُذْنَ بِهِ، مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫމޫސަލްއަޝްޢަރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މީސްތަކުންނަށް އެދުވަރު ޒަމާނެއް އަންނާނެއެވެ. (އެދުވަސްވަރު) މީހާ، ރަންގެ ދަރުމަގެ ޞަދަޤާތް ހިފައިގެން އޭނާ ބަލައިގަންނަ މީހަކު ހޯދުމަށް މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ހިނގާނެއެވެ. ނަމަވެސް، އޭނާގެ އަތުން އެއާ ބަލައިގަންނަ އެއްވެސް މީހަކު އޭނާއަކަށް ނުފެންނާނެއެވެ. އަދި އެ ދުވަސް ވެސް (މީސްތަކުން) ދެކޭނެއެވެ. އެންމެ ފިރިހެނެއްގެ ބެލުމުގެދަށުގައި އޭނާގެ ކިބައިން އެ ކަނބަލުން ބަރަކާތްއިރުކަން ފަހަތުގައިގެން (އޭނާގެ އަނބިންކަމުގައިވާގޮތުން) ސާޅީސް އަންހެނުން ތިބޭ ދެކޭނެއެވެ. އެއީ ފިރިހެނުން މަދުވެ އަންހެނުން ގިނަވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.}“

(ނޯޓް: ފަހުޒަމާނުގައި ދުނިޔެ ނިމުމަށްކައިރިވާ ގާތްވާހިނދު، ދުނިޔޭގައި ތަނަވަސްކަން އިންތިހާއަށް ބޮޑުވެ، މުދަލުގެ އަގުމުގައި މީސްތަކުންގެ ދުލުގައި ހަނގާމާތަކާއި ހަނގުރާމަތައް ގިނަވުމުން، ފިރިހެނުން މަދުވާ މިންވަރު އިތުރުވުމުން، ނުވަތަ ފިރިހެނުންނަށްވުރެ އަންހެނުން އެތައްގުނަ އަދަދު ގިނަވުމުގެ ސަބަބުން، އަންހެނުންގެ އަދަދު ދުނިޔޭގައި ގިނަވާނެކަމަށް މިއީން ބަޔާންކުރެއްވުން ވެސް ފާޅުވެއެވެ. މިކަމުގެ އަސަރު ނަތީޖާއަކަށްވާނީ، ފާޙިޝް އަމަލުތަކާއި ވެސް އިތުރުވެގެން ދިއުމެވެ. ނަތީޖާގެ ގޮތުން ނަގާ ކުރިމަތިވެގެން ދިޔުމެވެ. ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މިހާރުވެސް ތަކުރާރުން މި ބަޔަކު ފެންނަމުން އެބަދެއެވެ. އެއީ، ދުނިޔޭގެ ބައެއް ހިސާބުތަކުގައި ފިރިހެނުންނަށްވުރެ އަންހެނުން އުފަންވާނިސްބަތް ގިނަވުމާއި، ފިރިހެނުން އަރާރުންތަކާ މިހެންގެ އާބާދީގައި ވެސް

ފިރިހެނުންނަށްވުރެ އަންހެނުން ގިނަ ބައެއް ދައުރުތައް މިހާރު ވެސް ފެންނަމުން ދިޔުމާއި، މީސްތަކުންގެ މުދަލުގައި އަރުވާދީގެން އެންމުންބައި ރަހުމަތް ކުރިގެ ދުވަސްތަކުގެ ނިސްބަތުން މިހާރު އިތުރުވަމުންދާކަމަށްޓަކައެވެ. މާތް اللهُ، މިފަދަ ނުބައި ކަންތައްތަކުން މުސްލިމުން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ. ''މުތަރުޖިމު'')

1826– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عقَارًا، فَوَجَدَ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ، فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارُ: خُذْ ذَهَبَكَ، إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الأَرْضَ، وَلَمْ أَشْتَرِ الذَّهَبَ، وَقَالَ الَّذِي لَهُ الأَرْضُ: إِنَّمَا بعْتُكَ الأَرْضَ وَمَا فِيهَا، فَتحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ، فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ: أَلَكُمَا وَلَدٌ؟ قَالَ أَحَدُهُمَا: لِي غُلامٌ، وَقَالَ الآخَرُ: لِي جَارِيَةٌ، قَالَ أَنْكِحَا الْغُلاَمَ الْجَارِيَةَ، وَأَنْفِقَا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَتَصَدَّقَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާނދޭވެ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި އެވެ. {މީހަކު އެހެން މީހާއެއްގެ އަތުން ބިމެއް ގަތެވެ. ދެން، އެ ބިން ގަތް މީހާއަށް އެ ބިމުން ރަންއަޅައިގައިވާ ދުނބައެއް ފެނުނެވެ. ދެން، އޭނާ އެ ބިން ވިއްކި މީހާއަށް ބުންޏެވެ. ތިބާ ތި ރަންތައް ބަލައްޓާށެވެ! ތިމަން، ތިބާގެ އަތުން ގަތީ އެ ބިމެވެ. އަދި ތި ރަންތައް ނުގަންނަމެވެ. ދެން، އެ ބިން ވިއްކި މީހާ ބުންޏެވެ. ޔަޤީނުންވެސް، ކަލޭއަށް ތިމަންނާ ވިއްކީ އެ ބިމާއި، ބިމުގައިވާ އެއްޗެކެވެ. ދެން، އޭނާ (އެބަހީ: އެ ބިން ގަތް މީހާ) އެހެން މީހެއްގެ ގާތުގައި އެ މައްސަލަ އިންސާފުކޮށްދިނުން އެދި ބުންޏެވެ. ދެން، އެ އިންސާފުކުރި މީހާ ބުންޏެވެ. ތިޔައީގެ ދެ މީހުންގެ ދަރިން އެބަތިބިހެއްޔެވެ؟ އޭގެ ތެރެއިން އެކަކު ބުންޏެވެ. ތިމަންނާގެ ފިރިހެން ދަރިއަކު އެބައޮތެވެ. އަދި އަނެކަކު ބުންޏެވެ. ތިމަންނައަށް އަންހެން ދަރިއަކު ލިބިފައިވެއެވެ. ދެން، އެ މީހާ ބުންޏެވެ. އެ ފިރިހެން ކުއްޖާއާ އެ އަންހެން ކުއްޖާގެ ކައިވެނިކޮށްދޭށެވެ. އަދި މި ރަންތައް އެ ދެ ކުދިންނަށް ޚަރަދުކޮށްދޭށެވެ. އަދި އެއިން ޞަދަޤާތް ވެސް ކޮށްދޭށެވެ.}''

1827– وَعَنْهُ ﵁، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كَانَت امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا، جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا، فَقَالَتْ لِصَاحِبَتِهَا: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ، وَقَالَتِ الأُخْرَى: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ، فَتحَاكَمَا إِلَى دَاوُدَ ﷺ، فَقَضَي بِهِ لِلْكُبْرَى، فَخَرَجتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ ﷺ ، فَأَخْبَرَتَاهُ، فَقَالَ :

ائْتُونِي بِالسِّكِّيْنَ أَشُقُّهُ بَيْنَهُمَا، فَقَالَتِ الصُّغْرَى: لاَ تَفْعَلْ، رَحِمَكَ اللَّهُ، هُوَ ابْنُهَا، فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަނބަލުންގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަނބަލުންނަށް ދެއްސެވުނުފައިވި އަބުދުރައިރަމާގެ ދަރިންގެ ކިބައިން) ރޮވެވިގެންފައެވެ. އެ ކަނބަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(އިސްވެދިޔަ ޙަމްނަގައި) ދާ އަންހެނަކު ދުވެނެވެ. އެ ދާ އަންހެނުންނާއެކުގައި، އެ ދާ އަންހެނުންގެ ކުޑަ ދަރިކަލުން ވެސް ވެއެވެ. ދެން، ވިހިނާވަގެއް އައިސް، އޭގެ ތެރެއިން އެކައްޗެއް ޗަހައިގަނެގެން ގެންދިޔައެވެ. އެ ބޮޑުން އެއް އަންހެނަކު، އޭނާގެ އެކުވެރިޔާއަށް ބުނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ވަގު އެ ގެންދިޔައީ، ކަލޭގެ ދަރިފުޅެވެ. އަނެއް އަންހެނާ ބުނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެ ވަގު ގެންދިޔައީ، ކަލޭގެ ދަރިފުޅެވެ. ދެން، އެ ދެ އަންހެނުން (اللَّهُގެ ނަބިއްޔާ) ދާވޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ އަރިހަށް މި މައްސަލަ ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އެ ކަނބަލުން، އެއީ (އެބަހީ: ވިހިނާވަގު ގެންދިޔައީ) އެ ދާ އަންހެނުންނަކަށް ކަމުގައި ވާގެ ޙުކުމްކުރެއްވުމަކަށް ބުނެވުނުއެވެ. ދެން، އެ ދާ އަންހެނުން، ދާވޫދު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ޙަޟްރަތުން ސުލައިމާން ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެ ދާ އަންހެނުން ވެސް، މި ކަން ހިނގި ގޮތް، އެ ކަނބަލުން ދަންނަވައިލިއެވެ. ދެން، އެ ކަނބަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޯގެ އަރިހަށް ވަޅިއެއް ގެނެސްދޭށެވެ. މި ކުދި ކުއްޖާ އެ ދާ މީހުންގެ ދެމެދުގައި ދެފަޅިކޮށްދެއްވާނީމެވެ. ދެން، އެ ކުޑަ އަންހެނާ ބުނެފިއެވެ. ތިހެން ނުކުރައްވާށެވެ! މާތް اللّه، ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! އެއީ އޭނާގެ ދަރިއެވެ. ދެން، (މި ވާހަކަ އައްސަވައި) އެ ކުއްޖާއީ (އެބަހީ: ސަލާމަތުވި ކުއްޖާއީ) ހަދު އަންހެނާގެ ދަރިފުޅުކަމުގައި އެ ކަނބަލުން ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ.}"

1828– وَعَنْ مِرْدَاسٍ الأَسْلَمِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "يَذْهَبُ الصَّالِحُونَ الأَوَّلُ فَالأَوَّلُ، وَتَبْقَى حُثَالَةٌ كَحُثَالَةِ الشَّعِيْرِ، أَوْ التَّمْرِ، لاَ يُبَالِيهِمُ اللَّهُ بَالَةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަނބަލުންނަށް ދެއްސެވުނުފައިވި މިންވަރުން ފުއްދައިސްކަމުގެ ކިބައިން ރޮވެވިގެންފައެވެ. (އެ ކަނބަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހެޔޮލަފާ މީހުން، އެކަކަށްފަހު އަނެކަކު (މަރުވެ) ނިކުމެދާނެއެވެ. އަދި ކޮޅުންގެ

ޝަރީޢަތާއި ނުވަތަ ހުކުމްތަކާ ކުރުމަކާއި ފަރާތުން، ނުބައިންނާއި މީހުން ދުރުވުމަށް ހުއްޓެވެ. އެއީ، اللهُ ގެ ރަސޫލާގެ އެއްވެސް ގަޑިއެއްގައި ބަރަކާތުގެ ސިފަވެރިކަމެވެ.}“

1829– وَعَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الزُّرَقِيِّ ﷺ، قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ؟ قَالَ: "مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِيْنَ" أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا، قَالَ: "وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ ރިފާޢަތު ބުން ރާފިޢު ޒުރަޤީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ފަހަރަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އަ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ބަދުރުހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވިއްޔާ ބޭކަލުންގެ ދަރަޖައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {އެއީ، މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތް ބޭކަލުންނެވެ.} ނުވަތަ ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވީ މިފަދަ ބަސްފުޅެކެވެ. ޖިބްރީލުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މަލާއިކަތުންގެ ތެރެއިން ބަދުރުހަނގުރާމައިގައި ބައިވެރިވިއްޔާ ބޭކަލުން ވެސް ހަމަ އެފަދައެވެ.“

1830– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِذَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْمٍ عَذَابًا، أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ، ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ދެބައިމީހުންނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللّهِ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުاللّهِ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {اللّهُ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ބައެއް ޤައުމުތަކަށް ޢަޛާބު ބާވާލައްވައިފިނަމަ، އެ ޢަޛާބު، އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައިވާ އެންމެންގެ މައްޗަށް އަރައިގަނެއެވެ. އެއަށްފަހު، އެއުރެންގެ ޢަމަލުތަކާ އެއްގޮތަށް ދުވަހު، އެއުރެން މަރުން ހުޅުވައިލައްވާ ކުރެއެވެ.}“

1831– وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ جِذْعٌ يَقُومُ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ يَعْنِي فِي الْخُطْبَةِ، فَلَمَّا وُضِعَ الْمِنْبَرُ، سَمِعْنَا لِلْجِذْعِ مِثْلَ صَوْتِ الْعِشَارِ، حَتَّى نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ فَسَكَنَ".

މާނައީ: “ރަޟީ اللهُ، އަ ކަލޭގެފާނަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ، (ގެ މިންބަރު ހެދުމުގެ ކުރިން) އަ ކަލޭގެފާނު ޚުޠުބާދެއްވުން ހުންނެވީ، ކަދުރު ގަހެއްގެ ކަނޑުގެ ތަކެއްޗަށެވެ. (އެބަހީ: އަތުމަސްޖިދުއްނަބަވީ ބިނާކުރެއްވުމުގައި ޖަހައްސަވައިފައިވާ

ކަދުރުތަކުގެ ތަނބެއްގެ ކައިރީގައެވެ.) ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ މިންބަރުކޮޅު ބައްޓަންކުރެވުނު ހިނދު، މާބަނޑު ޖަމަލެއް ރޮއްފަދައިން، އެ ރުއްގަހުން ރުއިމުގެ އަޑު ތިމަންމެންނަށް އިވުނެވެ. އެންމެފަހުން މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިންބަރުން ފައިބާވަޑައިގެން އެ ރުއްގަހާ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން، އޭގައި އަތްލުއްވާ ބައްސަވައިދެއްވުމުން، އެ އަޑު ކެނޑުނެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَلَمَّا كَانَ يَومُ الْجُمُعَةِ قَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَصَاحَتِ النَّخْلَةُ الَّتِي كَانَ يَخْطُبُ عِنْدَهَا، حَتَّى كَادَتْ أَنْ تَنْشَقَّ".

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ދެން، ހުކުރުދުވަހު، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިންބަރުގައި އިށީންދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެތަނުގައި އެކަލޭގެފާނު، އެ ރުއްގަހާ ކައިރިގައި ހުތުބާދެއްވުމަށް ހުރެވަޑައިގެންނެވި ކަދުރުރުކުގެ ރުއްގަހުން ރުއިމުގެ އަޑު އިވެންފެށިއެވެ. ރުއިމުގެ ސަބަބުން، އެ ރުއްގަހު ފަޅައިގެން ހިނގައިދާނެހާ ކައިރިވިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: فَصَاحَتْ صِيَاحَ الصَّبِيِّ، فَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى أَخَذَهَا فَضَمَّهَا إِلَيْهِ، فَجَعَلَتْ تَئِنُّ أَنِينَ الصَّبِيِّ الَّذِي يُسَكَّتُ حَتَّى اسْتَقَرَّتْ، قَالَ: "بَكَتْ عَلَى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

އަދި (ބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ކުޑަކުއްޖަކު ރޮއިރޮއިހެން، އެ ރުއްގަހުން ރުއިމުގެ އަޑު އިވުނެވެ. ދެން، (މި އަޑު އިވިވަޑައިގަތުމުން) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މިންބަރުން ފައިބައިވަޑައިގެން، އޭގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފަތުގައި ޖެހެއްޓެވުމުން އެއާލާވަޑައިގެން ހިފަހައްޓައިލެއްވިއެވެ. ދެން، ރޮއިނުޖެހޭ ކުޑަކުއްޖަކު ހުއްޓުވައިލުމަށް ތަސައްލީކޮށްދިނީހެން، ދެސްކެބަސްކޮށް ހީކޮށް ރުއިންމަސް ކުޑަކުރެވުނެވެ. ދެން، ފަހުން އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ، ޒިކުރުކުރުމާއި ޚުތުބާގެ ބަސްތައް، ކައިރީގައި އިވޭތޯ ރޮއިރޮވުން އޭ ރުއިއެވެ.}"

1832– وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ، جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُودًا فَلاَ تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلاَ تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نِسْيَانٍ، فَلاَ تَبْحَثُوا عَنْهَا". (حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ފަރުޟުތަކެއް ފަރުޟުކުރައްވައިފި ދުވާލަކުވެ، ޤަވާޢިދު ބަލާ ނާސްތިކުރެއްވުމަކުން ދުވާލަކުވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ ތަޢާލާ ކަންތައްތަކެއް

ފަރުޟުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަންތައްތައް ނަގައިނުލާހުރިކަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙައްދުތަކެއް ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަންތައްތައް ފަހަނަޅައި ނުދާހުރިކަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބައެއް ތަކެތި ހަރާމްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަމުގެ ޙުރުމަތް ކަނޑައިނުލާހުރިކަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހަނދުމަނެތިވުމެއްގެ ގޮތުން ނޫނީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތެއްގެ ގޮތުގައި ބައެއް ކަންކަމުގެ ޙުކުމް ބަޔާންނުކުރައްވައި ދޫކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަންކަމާމެދު ސުވާލުކުރުމަށް ނުހަދާހުރިކަމެވެ.}"

1833– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ نَأْكُلُ الْجَرَادَ".

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބީއައުފާގެ ދަރިކަލުން އަބްދު اللّٰهގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (އަސްޙާބުން) ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ގެ އަރިހުގައި ހަތް ހަނގުރާމައެއްގައި ބައިވެރިވީމުއެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން ގޮނޑުފަނި ކައިއުޅުނީމުއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "ތިމަންމެން އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ގޮނޑުފަނި ކައިއުޅުނީމުއެވެ."

1834– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لاَ يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {މުއުމިނުންގެ ގައިގާ އެއް ހޮޅިކަން ދެ ފަހަރަކަށް ކަތިއެއް ނުޖެހޭނެއެވެ.}"

1835– وَعنْهُ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلاَةِ، يَمْنَعُهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ، وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلاً سِلْعَةً بَعْدَ الْعَصْرِ، فَحَلَفَ بِاللَّهِ لأَخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا، فَصَدَّقَهُ وَهُوَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لاَ يُبَايِعُهُ إِلاَّ لِدُنْيَا، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وَفَي، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللهُ ތަޢާލާ އެ މީހަކަށް ބަސްވަރިނުކުރައްވާނެ، އަދި އެ މީހަކު ކަންހަރަދައިން ޖެހިދެކޭން ނުދެއްވާނެ، އަދި އެ މީހަކަށް (އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ބެއްލެވުމުން) ނުބައްލަވާނެ ތިން މީހަކުވެއެވެ. އެއުރެންނަށް ގަދަވެގެންވާ އަޒާބުހުއްޓެވެ. (ފުރަތަމައީ) އެ މީހަކަށް، ޖަންގަލީގެ ސަރަހައްދުގައި ބޭނުން މީންވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ފެން ހިފަހައްޓައިގެންވާއެކު، ދަތުރުވެރިންނަށް އެއިން ފެންދޫކޮށް ދިނުމަށް މަނާކުރާ މީހާއެވެ. (ދެވަނައީ) އަސްރުގެ ފަހުން މީހަކާ އެއްޗެއް ވިއްކާ ހުށަހަޅާ، ތިމަންނަ އެ ތަކެތި ގަތީ، އެވެނިވެނި ވަރަކަށް ކިޔައި، اللهُ ގަންދީ ހުވައިކޮށް އެ ތަކެތި ވިއްކާ މީހާއެވެ. އެ ގަންނަމީހާ، އެއްވަރަށް ބަސް މޮޅުކުރެއެވެ. ނަމަވެސް އޭނާ ހުވައިކުރީ ދޮގު ހުވާއެވެ. (ތިންވަނައީ) ހަމައެކަނި ދުނިޔޭގެ އުފާގައި ވެރިމީހާއަށް ބައިޢަތްވެފައި ހިފަހައްޓާ މީހާއެވެ. ފަހެ، ވެރިޔާ ދުނިޔޭގެ (ޒިޔާއިދަނިވި) މުދަލުން އެއްޗެއް ދީފިނަމަ އޭނާގެ ބައިޢަތު ފުރިހަމަކުރެއެވެ. އަދި އެއިން އެއްޗެއް ނުދީފިނަމަ، ބައިޢަތު ފުރިހަމަކޮށްދެއް ނުކުރެއެވެ.}“

(ނޯޓް: މި ބަޔާންގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވާ ތިން ކަންތަކަކީ ވެސް، ބޮޑެތި ފާފައިގެ ތެރެއިންވާ ތިން ކަންތަކެވެ. ފުރަތަމައީ، އެ މީހަކަށް ކާންދުރުން ބޭނުންވާ ފެނުގެ އިތުރު ފެން، ޖަންގަލީގައި ދަތުރުވެރިންނަށް ދޫނުކޮށް ހިފަހައްޓައިގެން ދޫކޮށްނުދިނުމެވެ. ވީއިރު ހަމައެކަނި اللهُ ގެ ރަޙްމަތުން ލިބިގެންވާ އެއްޗެއް ތިމާގެ އަތުގައި ހުރުމުން، ބޭނުންވާ މީހުންނަށް ނުދީ ހިފަހައްޓާ ކަމެވެ. ދެވަނައީ، ހަމައެކަނި ދުނިޔޭގެ ތަކެތި ހޯދުމަށްޓަކައި، ގަންނަމީހާ ހުވައިކޮށް ދޮގު ހުވާއެއް ކުރުމެވެ. ނަމަވެސް އެ ވިއްކާ މީހާ ނިކަމެތިކަމުގެ ސަބަބުން، ދުނިޔޭގެ އުނދަގޫތަކުން ސަލާމަތްވުމަށް ކަމަށް ވެދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން، ނިކަމެތިކަމާ ބޮޑުކަމަކީ، ކެތްކުރުމެވެ. ތިންވަނައީ، ވެރިޔާއަށް ބައިޢަތުވުމުގައި، އެހެން މީހުންނަށް ވުރެ ކަމެއްނުވާ ކަމެވެ.)

ބުނު އެއްބަސްވެސް، ހަމައެކަނި އަމިއްލަ މަސްލަހަތަށްޓަކައި، ދުނިޔަވީ ފައިދާއަށްޓަކައި ހެދި މިހާރު. ފިރިކަލުގެތެރެއިން އަންހެނަކު ބޭނު މަތިލުން ނުވަތަ ނާޖާއިޒު ފައިދާއެއް ލިބިދިނު ނަމަ، ފިރިމީހާއާކުރެވޭ އެއްބަސްވުން ދޫކޮށްލަދެއެވެ. އެފަދަ ކަމެއް ނުލިބޭނެއެވެ، ތިމާގެ ހެދުން ގޮވައިލައި، ފިރިމީހާ ދޫކޮށްލިޔަސް ޖާއިޒެވެ. މި މީސްމީހުންނަކީ، ޝައިތާނުގެ ދުވަހުން اللّٰهُ ތަޢާލާ އެބަޔަކު ނުރުހިވަޑައިގަންނަވާނެ ބަސްވަރުކުރާ ބައެއްކަމުންނެވެ. އަދި އެ މީސްމީހުންގެ ކަންތައްތަކުން ޖަހަނަމަށް ނުދެވޭނެއެވެ. އަދި އެފަދަ މީހަކަށް އަކަލާނގެ ތަރުހީބުގެ ބޮޑުތަކުން ނުލިބޭނެއެވެ. އެއުރެންނަށް ގަދަބާރުނާ ޖަހާބުރުއްޖެވެ. މާތް اللّٰهُ، މިފަދަ ނުބައިކަމުގެ ކަންކަމުން އަޅުގަނޑު ސަލާމަތްކުރައްވާށިއެވެ.

"ތަފްސީރު ފަތުހިލް" (674/4) އަދި ޝަރަހަ ބުލޫޣުލްމަރާމް ކިތާބުގެ ތަރުޖަމާ (514/2) ން ނަގައިފައި، "މުޚްތަޞަރު")

1836– وَعَنْهُ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ" قَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، قَالُوا: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَبَيْتُ، قَالُوا: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ" وَيَبْلَى كُلُّ شَيءٍ مِنَ الإِنْسَانِ إِلاَّ عَجْبَ الذَّنَبِ، فِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ، ثُمَّ يُنَزِّلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَآءِ مَاءً، فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަށްޓޭގޮތުގެ ދިހައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰهُ، އެ ކަށްޓޭގޮތުން ތެއްސަނޑުއްޕި އަބޫހުރައިރާގެ ކޮތުގެ ދިހައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަށްޓޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެ ފުންމުވުމުގެ ދެމެދުގައި (އެބަހީ: ފުރަތަމަ ޞޫރުގައި ފުންމުވުމާއި، ދެވަނަ ފަހަރަށް ޞޫރުގައި ފުންމުވުމާ ދެމެދުގައި) ސާޅީސް ވެއެވެ.} (އަބޫހުރައިރާއަށް މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވުމުން އެ އަޅުގަނޑު އެހީ) މީސްތަކުން، އެ ކަށްޓޭގޮތުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ. (އެއީ) ސާޅީސް ދުވަސްތޯއެވެ؟ އެ ކަށްޓޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަކަށް ޔަގީނެއް ނުކިޔަމެވެ. އެއުރެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އެއީ ސާޅީސް އަހަރުތޯއެވެ؟ އެ ކަށްޓޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަކަށް ޔަގީނެއް ނުކިޔަމެވެ. އެއުރެން ދަންނަވައިފިއެވެ. އެއީ ސާޅީސް މަސްދުވަސްތޯއެވެ؟ އެ ކަށްޓޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާއަކަށް ޔަގީނެއް ނުކިޔަމެވެ. (މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {އިންސާނާގެ ހަށިގަނޑުގެ ހުރިހާ ބައެއް ފަނާވެ، ނެތިގެން ދާނެއެވެ. މަހިކަށީގެ އެންމެ ފަހުގައި ހުންނަ ބައި ނުވިއެވެ. އެންމެހައި ހަދާވަރުކަން އޮތީ އެބައިގައި ބިނާކޮށެވެ. ދެން،

މާތް اللهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އުޑުން ފެނެއް ވެއްސަވާފުއްޖެވެ. ފަހެ، އެ ފެނުގެ ސަބަބުން، ބިމުން ގޮވާމުގެ ގަސްތަށް ފަޅައިގެން ހެދިގެންނަ ފަދައިން މީސްތަކުން އުފެދިގެން (ބިންގުގެ ތޮށިއިން) ނުކުންނަހުއްޖެވެ.}"

(ނޯޓް: ތަޢަފިލި ފުއްމަވުމަށް ބަޔާނުކުރައްވައިފައިވާ މަލާއިކާތުގެ ނަންފުޅަކީ، އިސްރާފީލު ޢަލައިހިއްސަލާމެވެ. ސަހީހަ ޙަދީޘްތަކުން އެނގޭގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ހަވާލު ކުރެއްވިއްސުރު، އެކަލޭގެފާނު ހުންނަވަނީ، ތަޢަފިލި ހިއްފަވައިގެން އެ ފުމުމަށް އަންގަވާން ވަގުތުގެ އިންތިޒާރުގައެވެ. ތަޢަފިލި ފުމުމަށް، މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވުމުން، ފުރަތަމަ ފުމުން ފުއްމަވާނެއެވެ. މި ފުމަށް ކިޔާ ނަމަކީ، "ނަފްޚަތުލްފަޒަޢު" ނުވަތަ "މީސްތަކުން ހާސްވެ ބިރުގަންނަ ފުމުން" މިއެވެ. އެއަށްފަހު، ދެވަނަ ފަހަރަށް ތަޢަފިލި ފުމުމަށް އަމުރުފުޅު އައުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު ފުންމަވާނެއެވެ. އެ ފުމުމުގެ ނަމަކީ، "ނަފްޚަތުއްޞަޢިޤު"، "މީސްތަކުން މަރުސަކަރާތުގެ ފުންމަވުމެވެ." މި ފުންމަވާލާއިރު، މީސްތަކުން ގަޔާއި ރޫޙު ވަކިވެގެން ހުރިހާ ދިރުންތަކެއް ބިމުގެ ތޮށިއިން ނުކުމެގެން އަންނަހުއްޖެވެ. ތަޢަފިލީގެ މި ދެ ފުންމަވުމުގެ ދެމެދުގައިވެސް، ކިހާ ދުވަހެއްކަން މި ބަޔާންކޮށްދީފައި ކަނޑައެޅިގެން އެނގޭކަމެއް ނެތެވެ. ނަމަވެސް، އެކަން ބަޔާންވާ ޙަދީޘްގައި އެ މުއްދަތު ސާޅީހެއްގެ ގޮތުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

"އިންސާނާގެ ހަށިގަނޑުގެ ހަމަ ކަށިކޮޅު އެއްކޮޅު ފިޔަވައި، ނިމިގެންދާނެއެވެ."

މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާންވެގެން މި ވަނީ، ނަބަވީ ސުންނަތުން ފުޅާވެ އެއްޗެއް އިންސާނާގެ ވާހަކައެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހަށިގަނޑުގެ އެންމެ ތިރީގައިވާ ކުޑަ ކަށިކޮޅު ޑިވެގެން ނުދޭނެ، ފަނާވެގެން ނުދާނެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ފުރިހަމަ މަޢުލޫމާތު اللهُގެ ބަރަކާތުގައެވެ. ނަމަވެސް، ނަބަވީ ސުންނަތުގެ ހަދީޘްތަކުގެ ފަހަތުގައި، އެ ހަދީޘްތަކުގެ ހުރިހާ ސުންނަތުގެ އެ ބައްޔަކަށް ތަބާވެވޭނެ ގޮތުގައި ވާހަކަދައްކަވާފައެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަރަކާތް ކުރެއްވުމާއި ބަސްފުޅުތަކުގެ މުސްނަދުގައިވާ {ހަމަކަށަވަރުން، އަންހެނަށް ނަބަވީ ސުންނަތުގެ ހަދީޘްތައް، ބިމުގެ ތަރިތަކުގެ ގޮތުގައި މާތް اللهُ، ވަކި ބަޔަކު ކަށަވަރު ކުރައްވައިފައެވެ.}" (ބައްލަވާ ބަރަކާތް ނަބަވީ 1399) އިބްނު ކަސީރު، އެ ސުންނަތުގެ ހަދީޘްތައް ބިމުގެ ގޮތުގައި ހަމައެކަނި ދުނިޔެއަށް، އެއްވެސް ހަގީގަތެއް، ގެއްލުމެއް ނެތެވެ. ދެން ތަޢަފިލި

ކުނޑުވުމުން، މީސްތަކުން ދިރުއްވާރިނދު، އެބޭކަލުންގެ ހަރަކާތްތަކަށް ވެސް ފުރާނައަޅުއްވައި ނަންގަވާލުއްޖެވެ. ދުވަސަ ތާގަރިތި ފުރާނައުވެއްސަކަށް، މާތް ﷲ، އުދޭން ވާރުއައް ވެއްސަވާނުކަމަށް އެތަކާއް ބަރިޔާން ސާބިތުވެއެވެ. އެ ވާހަކަގެ ސަބަބުން، މީސްތަކުންނަށް ދިރުންދެއްވައި، ގަސްތަގާތަކައިން މީސްތަކުން ބިމުގެ ތެރެއިން ނުކުންނަވާނެއެވެ.

(ބައްލަވާ 1810 ނަންބަރު ޙަދީޘް)

އިޢުރު ތަފްސީރުއްނާ ޙާފިޒު ސަފާރުއްދީން ޤުރްޠުބީގެ ތަރުޖަމާއިން (514/2)

ނަގައިފައި "މުތަރުޖިމު")

1837– وَعَنْهُ ﷺ، قَالَ بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ فِي مَجْلِسٍ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ، جَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحَدِّثُ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: سَمِعَ مَا قَالَ، فَكَرِهَ مَا قَالَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ لَمْ يَسْمَعْ، حَتَّى إِذَا قَضَى حَدِيثَهُ قَالَ: "أَيْنَ السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ؟" قَالَ: هَا أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِذَا ضُيِّعَتِ الأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ" قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا؟ قَالَ: "إِذَا وُسِّدَ الأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ، فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާށި. އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ. (އެއް ދުވަހަކު) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ މީސްތަކުންނާ ވާހަކަދައްކަވަމުން މަޖިލިސް ކުރައްވައިގެން އިންނެވިއެވެ. އެ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ބަދަވީއެއްގެ މީހަކު އައެވެ. ދެން، އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. ޤިޔާމަތްވާނީ ކޮންއިރަކުންތޯއެވެ؟ ދެން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ، އެކަލޭގެފާނު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން، މީސްތަކުންކުރެ އެއްބައިމީހުން ބުނެއެވެ. އޭނާ ދަންނަވި އެއްޗެއް އެކަލޭގެފާނަށް އިވިވަޑައިގެން ނަމަވެސް، އޭގެ އެކަލޭގެފާނު ރުހިވަޑައިގެން ވާހަކަފުޅުކުރައްވަމުން ނުގެންދެވީއެވެ. އަނެއް ބައެއް ބުނެއެވެ. އެހެންނަކުންނޫނެވެ. އެ ވާހަކަ އޭނާ ދަންނަވިކަން އެކަލޭގެފާނަށް އިވިވަޑައެއް ނުގަތެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަފުޅު ނިންމަވައިލެއްވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްވާނީ ކޮންއިރަކުތޯ ސުވާލުކުރި މީހާ ކޮބައިހޭއެވެ؟} އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑު މި ހުރީއެވެ. ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ. {އަމާނާތް ނަގައިލެވިއްޖެނަމަ، ދެން ތިބާ ޤިޔާމަތްވުމަށް އިންތިޒާރުކުރާށެވެ.} އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. އަމާނާތް ނަގައިލެވޭނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. {(ކަންތައް

ދުނިޔޭގެ ކަންތައްތައް) އެ ކަންކަމަށް އަހުލުވެރިޔާން މިސްކީނުންނާ މެދުކުރެވޭނިދު، ދުނިޔ ތިޔަބައިމީހުން ޒިޔާދަތްވުމަށް އިންޒާރުދެއްވާފައިވަނީއެވެ.}"

1838– وَعَنْهُ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "يُصَلُّونَ لَكُمْ، فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ، وَإِنْ أَخْطَئُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللّٰه ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެބައިމީހުން (އެބަހީ: ވެރިން) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަމާދު ކޮށްދޭނެއެވެ. ފަހެ، އެ ބައިމީހުން ރަނގަޅަށް ނަމާދުކޮށްދީފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވެސް އެކަމުގެ ދަރުމަ ހުންނާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން ނުބައިކޮށް ކޮށްފިނަމަ، ދެންވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް (ނަމާދުކުރުމުގެ) ދަރުމަ ހުންނާނެއެވެ. އަދި ނުބައިކޮށް ކުރުމުގެ ގޯސްކަން ހުންނާނީ އެބައިމީހުންނަށެވެ.}"

1839– وَعَنْهُ ﷺ: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ قَالَ: خَيْرُ النَّاسِ لِلنَّاسِ يَأْتُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الإِسْلَامِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ "މިސްކީނުންނަށްޓަކައި ނެރުއްވި، އެންމެ ހެޔޮ އުއްމަތަކީ ތިޔަބައިމީހުން ވީމެވެ." މި އާޔަތުގެ ތަފްސީރުގައި ވިދާޅުވެގެން ވެއެވެ. މިސްކީނުންނަށްޓަކައި، އެންމެ ހެޔޮ ބަޔަކީ، ބަޔަކުމީހުންގެ ކަރުގައި ހިލިހިލާޒަންޖީރުގައިގެން ގެނެސް، އެބައިމީހުން އިސްލާމްދީނަށް ވައްދާ މީހުންނެވެ. (އެބަހީ: ކުފުރުގެ މަގުގައި އެބައިމީހުން ވަނިކޮށް، އެބައިމީހުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ، ހައްޤު ތަރުހީބުދީގެން ގެންގޮސް ބަދަލުވެދިޔައިން، އެބައިމީހުން ކުފުރުގެ ސިފައިން އެއްބާރުލުމާއި އިސްލާމްދީނުގެ މަގަށް އަނބުރާ މީހުންނެވެ.)"

1840– وَعَنْهُ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "عَجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَوْمٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ فِي السَّلَاسِلِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللّٰه، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި

އެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހިތިހިލާ ޤަބޫލުވެގެން ގެތުވި، ސުވަރުގެއަށް ވެއްދުން މިހުންނަނީ اللهُ، ރުއްސަވައިފާނެ ގެންވެއެވެ.}"

(ނޯޓް: މި ދެ ޙަދީޘްގެ ތެރި އެއް މާނައެއްގެ ދެ ޙަދީޘްއެވެ. މިގެ ކުރިން އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘްގައިވާ، "މިސްކީނުންނަށްޓަކައި، އެންމެހާ ބައްޔާ، ބައްޔަކުމީހުންގެ ކުރުގައި ހިތިހިލާޤަބޫލުވެގެންގެން، އެބައިމީހުން އިސްލާމްދީނަށް ވެއްދުވާ މިހުންނެވެ." މި ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ، މިސްކީނުންނަށްޓަކައި އެންމެ ގާތްބަޔާ، އެބައިމީހުންނަށް މުންކުރާތްތަކަށް ނަހީކޮށް، ގާތްކޮށްކަމަށް އަމުރުކޮށް، އެއުރުންނަށް ސުވަރުގޭގެ މަގު ދައްކައިދީ މިހުންނެވެ. މި ޙަދީޘް، އަޅުކަމުގައި ގަދަކަމުގެ ފެންވަރު ވިދާޅުވެދިނުމާ ބަސްފުޅެއް ނަމަވެސް، އެއީ މާނައިގެ ތެރެއިން މަރުދޫދު، އެބަހީ: ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަދީޘްއެއްގެ މާނައިގައިވާ ބަސްފުޅެކެވެ. ދެވަނަޙަދީޘްގައި ވެސް މިފަދަ، އެބައިކަ ކުޅުރުގެ ބާޒާރުގައި ވަނިކޮށް، އަސިދުކުރުވުމަށްގެންދިޔުމާ، އެއަށްފަހު އެބައިމީހުންނަށް އިސްލާމްދީން ހާމަކޮށްދީފައި ދިނުމުން، އެ ދީން ޤަބޫލުކޮށް، اللهُއަށް އިމާންވެ، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން ކަމުގައި ވެއްޖެ ބަޔަކުގެ މައްޗަށް اللهُ، ރުއްސަވައިފާނެ ގެންވާކަމުގައެވެ."

"ދަލީލުލް ފާލިޙީން" (4/677-678) ން ނަގައިފައި، "މުތަރުޖިމު")

1841– وَعنْهُ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَحَبُّ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا، وَأَبْغَضُ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަންތައްތައްގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަންތައްތަކަށް ރުއްސުންލެއްވި އަޅުކަމުގައި ކަންތައްތައްގެ ކިބައިން) ދިމާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަންތައްތައް ވިދާޅުވި އެވެ. މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ބިމުގެ ހުރިހާ ތަންތަނުގެ ތެރެއިން اللهُގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ލޮބުވެތި ތަނަކީ، އެ ބިމުގައިވާ މިސްކިތްތަކެވެ. އަދި ބިމުގެ ހުރިހާ ތަންތަނުގެ ތެރެއިން އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ ނުރުހުންތެރިވާ ތަނަކީ، އެ ބިމުގައިވާ ބާޒާރުތަކެވެ.}"

1842– وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ﷺ، مِنْ قَوْلِهِ قَالَ: "لاَ تَكُونَنَّ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ السُّوقَ، وَلاَ آخِرَ مَنْ يَخْرُجُ مِنْهَا، فَإِنَّهَا مَعْرَكَةُ الشَّيْطَانِ، وَبِهَا يَنْصُبُ رَايَتَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ هَكَذَا)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަންތައްތަކަށް ރުއްސުންލެއްވި ސަލްމާނުލް ފާރިސީގެ ކިބައިން، އެ ކަންތައްތަކާ ވިދާޅުވިކަމުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. "ތިބާއަށް

ވެގެންވަނީނަމަ، މިސްވަކަންކުރު އެންމެ ފުރަތަމަ ބާޒާރަށް ވަދޭ މީހަކު ކަމުގައިނުވާށި، އަދި އެންމެ ފަހުން ބާޒާރުން ނުކުންނަ މީހަކުކަމުގައި ނުވުމަށް ތިބާ ގަދައަޅައި މަސައްކަތް ކުރައްވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ ޝައިޠާނާގެ ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެ ދިދަ ނަގަނީ، އެ ތަނުގައެވެ.“

وَرَوَاهُ البَرْقَانِيُّ فِي صَحِيحِهِ، عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لاَ تَكُنْ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ السُّوقَ، وَلاَ آخِرَ مَنْ يَخْرُجُ مِنْهَا، فِيهَا بَاضَ الشَّيْطَانُ وَفَرَّخَ".

އަލްބަރްޤާނީ، (އަބޫބަކުރު، އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު) އެ ކަލޭގެފާނުގެ “އައްސަޙީޙު” ގައި މި ޙަދީޘް ހަމަ ސަލްމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން މަރްފޫޢުކޮށް (ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ބަސްފުޅެއްގެ ގޮތުގައި) ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާއަކީ ވެގެންވަނީނަމަ، މިސްވަކަންކުރު އެންމެ ފުރަތަމަ ބާޒާރަށް ވަދޭ މީހަކު ކަމުގައިނުވާށި، އަދި އެންމެ ފަހުން ބާޒާރުން ނުކުންނަ މީހަކުކަމުގައި ނުވުމަށް ތިބާ ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރައްވާށެވެ. ފަހެ، އެ ތަނުގައި ޝައިޠާނާ ބިސްއަޅައި (އެބަހީ: އެ ކަލޭގެ ނަސްލު އިތުރުކޮށް) އެކަލޭގެ ދަރިންފަޅުވައި ބޮޑުކުރެއެވެ.}“

1843– وَعَنْ عَاصِمِ الأَحْوَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسَ رضي الله عنه، قَالَ: قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَا رَسُولَ اللَّهِ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ، قَالَ: "وَلَكَ"، قَالَ عَاصِمٌ: فَقُلْتُ لَهُ: أَسْتَغْفَرَ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَكَ، ثُمَّ تَلاَ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ﴾ (مُحمد: ١٩) (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “(ރަޙިމަހު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ބާރީ ބަރަކާތްތެރިކަމާ) ޞަޙާބީ އަބޫބަކުރުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު، ރަޙިމަހު اللهُ، ރިވާކުރައްވައިވެ ޢަބްދު اللهِ ބިން ސަރްޖިސްގެ ރިވާޔަތުން ރިވާކުރައްވައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން ސަރްޖިސް) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަށް މިގޮތަށް ދެންނެވީމެވެ. “ރަޙިމަ اللهُ، ކަލޭގެފާނުގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ.” ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިބާގެ (ފާފަފުއްސަ ދުއްސަވާނި) ދެއެވެ.} ޙާލަތު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ އެ ކަލޭގެފާނަށް (އެބަހީ: ޢަބްދު اللهِ ބިން ސަރްޖިސްއަށް) ދެންނެވީމެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުޢާކުރެއްވީމުތޯއެވެ؟ (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނުގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ދުޢާކުރެއްވައިފައިވާނަމަ، ކަލޭގެފާނަށް ހެދުނަމައިވާ

ނަސޭހަތްދެއްވި ބޭކަލަކީ މުޢާޛެވެ.) އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އާދޭހެވެ. ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ. އަދި ތިބާއަށް ވެސް އެކަލޭގެފާނު ދުޢާކޮށްދެއްވީމެވެ." ދެން ވިދާޅުވި، މި އާޔަތް ކިޔަވައިވިދާޅުވިއެވެ. ﴿وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ އެބަހީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ކުށަށާއި، މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނަށާއި، މުއުމިނުން އަންހެނުންނަށް ކަލޭގެފާނު ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ!" (މުޙައްމަދު ސޫރަތުގެ 19 ވަނައާޔަތުން ބައެއްގެ މާނަ.)

1844– وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلامِ النُّبُوَّةِ الأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫމަސްޢޫދުލް އަންޞާރީގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އިސްވެދިޔަ ނަބިއްޔުންގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ތެރެއިން މީސްތަކުން ލިބިގެންފައި (ވާ މި އިރުޝާދު) ވެއެވެ. "ތިބާ ލަދުނުގަންނަނީނަމަ ބޭނުން ކޮންމެ ކަމެއް ތިބާ ކުރާށެވެ."}"

(ޝަރަޙަ: މި ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، ލަދުނުގަތް މިހާ ބޭނުން ކަމެއް ކުރާށޭ ކިޔާނުއެވެ. އެ ކަމަކީ މިއީ ހަބަރެއްގެ މާނައިގައިވާ ނަހީގެ ބަސްފުޅެކެވެ. މިބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، އިންސާނާގެ ކިބައިގައިވާ ލަދުވެތިކަމުގެ ޖެޖުބާތީ، އޭނާގެ ހިތުން ފުރަތައިގެން ހިނގައެއްޖެނަމަ، އޭނާ އެއްވެސް ކަމެއްކުރުމަކުން ފަހަތަށްނުޖެހޭނެއެވެ. ވީމާ، އެއީ މުސްލިމަކު ކަންކަންކުރުމުގައި ގެންގުޅެނެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ދަސްކަމަށް، މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ދީނުން ބާރުކަތްތެރި ކުރުމުގެ ނަތީޖާއަކީ ހަލާކުގަމަދުކަމެއް އެއްވެސް ނަތީޖާ ނުވަތަ ހުރިހާ ފަރާތުން، ދުޝް، އެބައިމީހުން ފުރި، ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ޝުޖާޢަތްވުން ދުރުކުރާނެ، މުސްލިމުން ކަރާހިޔަތްތެރިކަމާ ތަޖްރިބާ ދުރަށް ގެންދިޔުމުގެ މަސައްކަތްތަކެވެ. މިގޮތުން އެންމެ އިސްކަމެއްދީގެން އެއްޗެން ކުރުމުގައި މަސައްކަތްތަކަށް، މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ފަރުބަދަވެ ކަނޑާލިޔަ ގޮތުން ވިސްނައި، އެގޮތުން މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ދީނާ ދުރުކުރުވުމުގެ މަސައްކަތްތަކެވެ. ހަމަމައި، ހުޅަނގުގެ ޤައުމުތަކުގެ މި މަސައްކަތްތަކާ ވަރަށް ބާރުގަދައެވެ. ކާފިރުގެ ބާރުލިބުން ދުރާކަވެ. މިގެ ސަބަބުން، އިސްލާމްދީނުގައި އަންހެނުންނާމެދުވާ ބަޔާނެއް އެކު، ތަރުޖަމާގެ މި ޖަވާބު ނުވިޔަ، ކަމެއްކުރުމުގައި މުސްލިމުންކުރާ ގިނަތަނަތްކަން ގަބޫލުކުރުވަމުގައި އެވެ. އިސްލާމީ އަގުތައް އެބައިމީހުންނަށް ޗޭރަމެއްކުރާނެއެވެ. ހުޅަނގުގެ ދިރިއުޅުމުގެ ވަހްޝިޔަނިކަމުގައި،

ތަރުބިޔަތުދޭ ކަމުގެކަމުގައިވެއެވެ. ނަތީޖާއެއްގެގޮތުން، ހުޅަނގުގެ މުޖުތަމަޢުތަކުގެ ތަރުކާ ދިރިއުޅުން އިސްލާމީ ޘަޤާފަތަށް ވެސް ފެންނަމުންދަނީއެވެ. މިއީ، މިކަމަށްޓަކައި މުއުމިނުންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އިންޒާރުކުރައްވައިފައިވާ ކަމެކެވެ. "عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﵁، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ، شِبْرًا بِشِبْرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّى لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرِ ضَبٍّ لاَتَّبَعْتُمُوهُمْ". قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى قَالَ: "فَمَنْ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ''މާނައީ: '' މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަބޫ ސަޢީދުލްޚުދުރީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ އުއްމަތްތަކުގެ މީހުންގެ ގޮތްތަކުން، ފަރިތަކުން ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވާނެއެވެ. އަސްތަކުން އަތްވައިމީހުން ސަލާމަތް ދޫކޮށް ވެދުމަކަށް، އެ ކަމުގައިވެސް ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންނާ ތަބާވާނެއެވެ.} އަޞްޙާބުން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! (ކުރީގެ މީހުންނާ ތިޔަ ޙަދީޘްކުރައްވަނީ) ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންގެ ވާހަކަތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ދެން އެހެން ކާކުތަކު ހެއްޔެވެ؟} ކަންތައްތަކަށް، ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިންގެ ގޮތަށް މުސްލިމުން ތަބާވުމުގެ ނަތީޖާއަކަށްވީ، މުސްލިމުންގެ މަރުކަޒުން އެބައިމީހުން ވިއްސަވިރިވި ވެއެވެ. ޝަރުޢުގެ ޙިކުމަތްއެކު ވެސް، ބަސްނުވިޔާ ބައިކަނޑުވެއެވެ. މާތް اللَّهُ، މި ބައިގެ ނިކަމެތިކަމުން މުސްލިމުން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ. އާމީން!

އިތުރު ތަފްސީލުތަކަށް، ޝާފިޢީ ޝަރަޙައްދިނުމް ފުރުސަތުގެ ތަރުޖަމާއިން
(518/2) ނަގައިފައި ''މުތަރުޖިމު'')

1845– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: ''މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވެވޮޑިގެންވި (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ޙައްޤުތަކާއި ތަޙުޤީޤު) އެންމެ ފުރަތަމަ، މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ޙުކުމްކުރައްވާނީ، ލޭއާ ބެހޭގޮތުންނެވެ.} (އެބަހީ: ޙައްޤުނާޙައްޤުގައި މީސްތަކުންގެ ހަރަކާތާއި ދޭތެރޭ ކަންތައްތަކާ ގުޅުން ހުރި ކަންކަމެވެ.)''

1846– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މަލާއިކަތުން ހެއްދެވިގެންވަނީ، ނޫރުންނެވެ. އަދި ޖިންނީން ހެއްދެވިގެންވަނީ، އަލިފާންގެ ހުޅުގަނޑުންނެވެ. އަދި އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވިގެންވަނީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވިގެންވާ ތަކެއްޗިން (މެށިން) ނެވެ.}”

1847– وَعَنْهَا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَ خُلُقُ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ الْقُرْآنَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي جُمْلَةِ حَدِيثٍ طَوِيلٍ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލާނގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. اللَّهُގެ ނަބިއްޔާ ﷺގެ ޚުލްޤުތެރިކަމަކީ، ޤުރްއާނެވެ. (އެބަހީ: ކީރިތި ޤުރްއާނުގައި އަންގަވައިފައިވާ ގޮތަށް، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚުލްޤުތައް ހުރީ އެއްގޮތަށެވެ.)”

1848– وَعَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ" فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ؟ فَكُلُّنَا نَكْرَهُ الْمَوْتَ، قَالَ: "لَيْسَ كَذَلِكَ، وَلَكِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا بُشِّرَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ، وَرِضْوَانِهِ وَجَنَّتِهِ، أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ، فَأَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا بُشِّرَ بِعَذَابِ اللَّهِ وَسَخَطِهِ، كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ، وَكَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “ހަމަ އެ ކަލާނގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު اللَّهُތަޢާލާއާ ބައްދަލުވުމަށް ލޯބިވާ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللَّهُތަޢާލާ އެ މީހާއާ ބައްދަލުވުމަށް ލޯބިވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެ މީހަކު اللَّهُތަޢާލާއާ ބައްދަލުވުމަށް ނުރުހޭ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) اللَّهُތަޢާލާ އެ މީހާއާ ބައްދަލުވުމަށް ނުރުހިވޮޑިގަންނަވައެވެ.} (ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللَّهُގެ ރަސޫލާއެވެ! އީގެ މާނައަކީ، މަރުވުމަށް ނުރުހުން ހުންނަނީތޯއެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެންނަކީ ހަމަ ކޮންމެ މީހަކު ވެސް، މަރުވުމަށް ނުރުހޭ ބަޔެކްތޯއެވެ؟ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެގޮތަކަށް ނޫނެވެ. ނަމަވެސް މުއުމިނަކަށް (މަރުވާއިރު) اللَّهُގެ

ސުވަރުގޭގެ އުނަގަނޑުގެ ދެއްސަވާލެއްވުމާއި، އުނަގަނޑުގެ ދަށުވަމުންގޮސް ބައެއްކަމާއި، ބަރުވެތިކޮށްގެންވުމާއި،
އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދީ ހިނދު، އޭނާ ﷲ ތަޢާލާއާ ބައްދަލުވުމަށް، އުއްމީދުވެރިވެއެވެ. ދެން،
ﷲ ތަޢާލާ އެ މީހާއާ ބައްދަލުވެވަޑައިގަތުމަށް ލޯބިވެވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި ކާފިރު މީހާއަށް
(މަރުވުމުގައި) ﷲ ގެ ޢަދާބާއި އުނަގަނޑުގެ ޚަބަރު ދޭ (ނަރަކައިގެ) ބިރުވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދީ
ހިނދު، އޭނާ ﷲ ތަޢާލާއާ ބައްދަލުވުމަށް، ނުރުހެއެވެ. ދެން، ﷲ ތަޢާލާ އެ މީހާއާ
ބައްދަލުވެވަޑައިގަތުމަށް ނުރުހިވޮޑިގަންނަވައެވެ.}"

1849– وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مُعْتَكِفًا، فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلاً، فَحَدَّثْتُهُ ثُمَّ قُمْتُ لأَنْقَلِبَ، فَقَامَ مَعِي لِيَقْلِبَنِي، فَمَرَّ رَجُلاَنِ مِنَ الأَنْصَارِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا رَأَيَا النَّبِيَّ ﷺ أَسْرَعَا، فَقَالَ ﷺ "عَلَى رِسْلِكُمَا، إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنتُ حُيَيٍّ" فَقَالاَ: سُبْحَانَ اللَّهِ يَارَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِن ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرًا، أَوْ قَالَ: شَيْئًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް ﷲ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި މުއުމިނުންގެ
މައިކަނބަލުންކަމުގައިވާ ޞަފިއްޔާ ބިންތު ޙުޔައްޔުގެ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ރޭގަނޑު) ރަސޫލުއްލާހު ﷺ އިޢުތިކާފުގައި އިންނެވިއެވެ. ދެން،
ތިމަންކަމަނާ، އެކަލޭގެފާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށްޓަކައި ރޭގަނޑެއްގައި ވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން،
ތިމަންކަމަނާ އެކަލޭގެފާނާ ދަންނަވަން ހުރި ވާހަކަ ދަންނަވައި ނިމުނު ހިނދު، އެނބުރި
ގެއަށް ވަޑައިގަތުމަށްޓަކައި ތެދުވެވަޑައިގަތީމެވެ. ދެން، ތިމަންކަމަނާ ގެއަށް ގެންދެވުމަށް
ޓަކައި، އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް ތެދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. (ތިމަންކަމަނާ ހިނގައިވަޑައި
ވަޑައިގެންނެވިއިރު) މާތް ﷲ، އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރުހިވޮޑިގަންނަވާށި އަންސާރީންގެ ދެ
ބޭކަލުން (މަގު) ހުރަސްކޮށްލައްވައި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް
ރަސޫލުއްލާހު ﷺ ފެނިލެއްވި ހިނދު، އެ ދެ ބޭކަލުންގެ ހިނގުން އަވަސްކޮށް ލެއްވިއެވެ.
އެ ހިނދު، ރަސޫލުއްލާހު ﷺ ޙުކުމްކޮށްލެއްވިއެވެ. {ތިޔައީ ދެ ބޭކަލުން މަޑުކޮށްލައްވައި
ބައްލަވާށެވެ! މިއީ، (ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން) ޞަފިއްޔާ ބިންތު ޙުޔައްޔެވެ.}
ދެން، އެ ދެބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ސުބްޙާނަ اللَّهِ އެވެ. (އެބަހީ: ﷲ ގެ ހުސްޖެހިވުމާއި
ކަމާއެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭގެފާނާމެދު ޝައްކުކުރާނަމާ ކިހިނެއްތޯއެވެ!)
ޙުކުމްކޮށްލެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އިންސާނާގެ ނާރުތަކުގެ ތެރޭގައި ލޭ ހިނގާފަދައިން

އާދަމުގެ ދަރިކޮޅުގެ ހިތްތަކަށް ޝައިޠާނާ (ގެ ވަސްވާސްތައް) ދަށުދަށުކުރެއެވެ. އެހެންކަމާއެކު،
ތިޔައިގެ ދީ ބާކީކުރުމުގެ ހިތްޖެހުން، އެ ކަލޭގެ ނުބައިކަމެއް ވެއްދައިދޭނެކަމާމެދުގައި
ތިމަންކަލޭގެފާނު ބިރުގެންފުޅުވަޑައިގެންނެވެ.} (ރޫމީ ވިދާޅުވިއެވެ.) ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު
ބަދަލުކުރެއްވި {(ތިޔައިގެ ދީ ބާކީކުރުމުގެ ހިތްޖެހުން އެ ކަލޭގެ) އެއްކޮށް ވެއްދައިދޭނެ
ކަމާމެދުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ބިރުގެންފުޅު ވަޑައިގެންނެވެ.} މިހެންނެވެ."

1850– وَعَنْ أَبِي الفَضْلِ، العبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَلَزِمْتُ أَنَا وَأَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ نُفَارِقْهُ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ بَيْضَاءَ.

فَلَمَّا الْتَقَى الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ، وَلَّى الْمُسْلِمُونَ مُدْبِرِينَ، فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قِبَلَ الْكُفَّارِ، وَأَنَا آخِذٌ بِلِجَامِ بَغْلَةِ رَسُولِ اللَّه ﷺ أَكُفُّهَا إِرَادَةَ أَنْ لاَ تُسْرِعَ، وَأَبُو سُفْيَانَ آخِذٌ بِرِكَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَيْ عَبَّاسُ نَادِ أَصْحَابَ السَّمُرَةِ" قَالَ العبَّاسُ، وَكَانَ رَجُلاً صَيِّتًا: فَقُلْتُ بِأَعْلَى صَوْتِي: أَيْنَ أَصْحَابُ السَّمُرَةِ، فَوَ اللَّهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةَ الْبَقَرِ عَلَى أَوْلاَدِهَا، فَقَالُوا: يَالَبَّيْكَ يَالَبَّيْكَ، فَاقْتَتَلُوا هُمْ وَالْكُفَارُ، وَالدَّعْوَةُ فِي الأَنْصَارِ، يَقُولُونَ: يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ، يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ، ثُمَّ قَصُرَتِ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ.

فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ كَالْمُتَطَاوِلِ عَلَيْهَا إِلَى قِتَالِهِمْ، فَقَالَ: "هَذَا حِينَ حَمِيَ الْوَطِيسُ" ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَصَيَاتٍ، فَرَمَى بِهِنَّ وُجُوهَ الْكُفَّارِ، ثُمَّ قَالَ: "انْهَزَمُوا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ" فَذَهَبْتُ أَنْظُرُ فَإِذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْئَتِهِ فِيمَا أَرَى، فَوَاللَّه مَا هُوَ إِلاَّ أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصَيَاتِهِ، فَمَازِلْتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلاً، وَأَمْرَهُمْ مُدْبِرًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޙިމަހު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރައްވައި އަބޫ ޢަބްދުﷲ،
އަލްޢައްބާސް ބިން ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ޙުނައިން ހަނގުރާމަގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު
ބައިވެރިވެވަޑައިގެންފީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނާއި، އަބޫސުފްޔާނުބްނުލް ޙާރިޘުގެ ފުޅު އަލްމުއްޠަލިބުގެ
ދަރިކަލުން އަބޫސުފްޔާނާ ދެކަލުން ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަރިހުން ދުރަށްނުވެ ވަޑައިގެން،
އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދެމިތިއްބެވީމުއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ހުދުކުލައިގެ
ބަޣުލަތަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެން އިންނެވިއެވެ.

ފަހެ، މުސްލިމުންނާއި މުޝްރިކުންނާ ދެބައިމީހުންގެ ލަޝްކަރު ބައްދަލުވީ ހިނދު، (ފުރަތަމަވަގުތު) މުސްލިމުން ފުރަގަސްދިނީ ފިލަން ދުއްވައިގަތީއެވެ. ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ކާފިރުންނާ ކުރިމަތިލެއްވުމަށްޓަކައި، އަވަހަށް ކުރިއަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ބޭނުންފުޅުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަޣުލާގައި ހަނގުރިން ޖެއްސަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. މިހެންކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަރާވަޅައިގެން އިންނެވި ބަޣުލު، ބާރަށް ދިޔަނުދެއްވުމަށްޓަކައި، އެ ސަޙާބީ ތަގެނަށް ދަންމަވައި، ހިފަހައްޓަވައިގެންނެވެ. އަދި އަބޫސުފްޔާން ހުންނެވީ، ރަސޫލުاللهِ ﷺ ގެ ރިކާބުގައި (އެބަހީ: އަސްގަނޑު ގޮނޑީގެ ފައިތިލައްވާތަނުގައި) ހިފަހައްޓަވައިގެންނެވެ.

ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ ޢައްބާސްއެވެ! ގަސްދަށުގައި ބައިޢަތުދެއްވި ބޭކަލުންނަށް ގޮވައިލައްވާށެވެ! (އެބަހީ: ބައިޢަތުއްރިޟްވާނުގައި ބައިވެރިވެ ވެއްވި ބޭކަލުންނަށް ގޮވައިލައްވާށެވެ!) ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަލޭގެފާނަކީ އަޑުގަދަ ބޭކަލެއްކަމުގައެވެ. މިހިސާބުން ގަދައަޑުން ގޮވައިލެއްވިއެވެ. ބައިޢަތުއް ރިޟްވާނުގައި ބައިވެރިވެލެއްވި ބޭކަލުން ކޮބައިތޯއެވެ؟ (ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ފަހެ، اللهُ ގަސަމްދެއްވައި ވިދާޅުވަމެވެ. އެބޭކަލުންނަށް މިކަލޭގެފާނުގެ އަޑު އިވިވަޑައިގަތުމާއެކު، ގެރިއަކަށް އެ ސަރުގެ ގަދަރިންގެ އަޑުއިވިގެން އަންނަހަދަ ހަލުއިކަމާއެކު، އެ ދިމާއަށް ދުވެލައި ވަޑައިގަތީއެވެ. ފަހެ، އެބޭކަލުން ވިދާޅުވަމުންގެންދެވީއެވެ. ލައްބައިކާއެވެ. (އަޅުގަނޑުމެން ހާޒިރުވީމެވެ.) ފަހެ، އެބޭކަލުންނާއި ކާފިރުންނާދެމެދު ގަދަފަދަކަމަށް ހަނގުރާމަ ހިނގައިގަތެވެ. އެ ވަގުތު އަންސާރުންގެ ގޮވައިލެއްވުމުގައި އެކަމުގައިވީ، (އެބަހީ: އެބޭކަލުން އެއްބަސްވެލާ އަށްބަހަރާ ވާގޮތަށް ގޮވައިލެއްވުމުގެ ގޮތުން ގޮވައިލެވުނީ) އޭ އަންސާރުންގެ ޖަމާޢަތެވެ! އޭ އަންސާރުންގެ ޖަމާޢަތެވެ! އެއަށްފަހު އެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އަލްޙާރިޘު ބިން ޚަޒްރަޖުގެ ބޭކަލުންނަށް އެކަނި ގޮވައިލެވުނެވެ.

ފަހެ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަޣުލުގެ މަތީގައި ސަވާރުވެވަޑައިގެން އިންނަވައި ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނަށް ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އިސްތިރިފުޅު ދުރުއްޓަވައި، އެބޭކަލުން ހަނގުރާމަކުރައްވަމުން ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީއެވެ. އެހިނދު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މިއީ ހަނގުރާމަ ގަދަފަދަވީ ވަގުތެވެ، އޭގެ ހޫނު ގަދަ ބޮޑުވެގެންދާ ވަގުތެވެ.} އެއަށްފަހު، ކުޑަ ހިލައިގެ މުށްވަރެއް ނަންގަވައިފިއެވެ. އަދި ކާފިރުންނާ ދިމާއަށް އެ

ހިޔަމަށް ދުއްކަވައިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ބަދީޢާކުރެއްވިއެވެ. {މުޙައްމަދުގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. ކާފިރުން ބަލިވެއްޖެކަން ކަށަވަރުވެ.} (ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ޙިމަސްވެސް މައިދާނުގައި ކަން ހިނގަމުންދާ ގޮތް ބައްލަވަމުން ގެންދެވީމެވެ. ޙިމަސް ދުރުގޮތުގައި، ރަސްގެފާނަ، އޭގެ އެންމެ ގަދަފަދަ ގޮތުގައި ހިނގަމުންދިޔައެވެ. اللهُ ގަންދެއްވައި ވިދާޅުވަމުވެ. އިބްނުއަބީކަބްޝާގެކަން ދުއްކަވައިލެއްވި، ހިތުންވަރު ހަމަ ދުއްކަވައިލެއްވުމާއެކުގައި، ކާފިރުންގެ ބާރު ދެރަވާނީ ފެންނަންފެށިއްޖެއެވެ. އެންމެފަހުން، އެބައިމީހުން ފެށިގަސްތިރި ދުވަރިއްދަން މަޤްބޫލުވިއެވެ.“

(ޝަރަޙަ: މި ބަދީޢާ، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ ޙަބަރުގައިވާ އެފަދަ ދުވަސްތަކެއްނޫނާ ހިއްވަރުދުގެދަރަކަތުގެ އަތިމަތީ ދަރިވަރުކަވެ. އެހެން، ރަސޫލާގެ ފޮނުއްވާއެކު، މުޝްރިކުންގެ ފަރާތުން ކުރިމަތިވި ތިރީގެ ބަޔަކާގެ ގަދަފަދަކަމުން، އަސްބާބް ބާކަލުންނަކަށް އަޅުއްވާގެން، ކޮންމެވެސް ވަރަކަށް ސިހިވަޑައިގެން، ފަހަތަށް ޖެހިވަޑައިގަތުމަށް މަޖްބޫރުވި ހިނދުގައި ވެސް، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގިނަކަންކަން ކާފިރުންނާ ކުރިމަތިލައްވައި، ކުރިއަރާވަޑައިގަތުމަށް މަސައްކަތްތެރިކަމާއި ކުރިއަށްދިޔާ ކަމަކާއި، އެކަންތައްތަކަކީ ފިޔަވަޑައިގެންނެވި ގާއިމްކަމުން ސަލާމަތް ކުރައްވަމުންދެއްވަލާ، އެކަންތައްތަކުގެ ބޯޅަޅަ... ޙައްޤުބާތިލް، އެހެން ބޯޅަޅަބޫދު ދަރިކަމުން ކަމުގަޔާ އަބޫސުފްޔާނުގެ ދަކަތުން، އިސްލާމް އެކަންތައްތަކުން އަރާވަޑައިގެން އިންސާނީ ބަޔާނުގެ ތަކުރާރުއްވައި ހިފުވަރަބްވައި، އެ ސޯދާ ބާރަށް ދިއަ ނުދަލުގައި ތަދަރަން ދަރުމަވަޅުގެ ނުދާނަށް ސާބިތުވެއެވެ.

ޖަނަރަލް ރަސޫލާގެއަށް، މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވީ ވިދާޅެން، ގާތްގަނޑަކަށް އޭގެ 19 ދުވަސްފަހުން، ހިނގައިފައިވާ ރަސޫލާގެއަށް. މި ރަސޫލާގެއަށް މުސްލިމުން ނުކުމެއްޖެ، އެބައިމީހުންގެ ޖަދަލު ބާރަހަށްވެރި ގިނައެވެ. އޭގެ ތެރެގައި މައްކާއިން މުސްލިމުންނާ ގެޅުން ހަމައިސްލާމުންގެ ދާރަހަށްވެރި ގިނަ މީހުން ތިއްބެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މުސްލިމުންނަށް އިމާންކަން ހަރުދަނާވެއިންނާ ބައެއް މީހުން ބޮނަމުންދިޔައީ، މިފަދަ ބޭޖަ ތަޝްކަރުން ބަލިނުވާނުކުމުގައެވެ. އޭއީ، އެހައިތަނަށް އެބައިމީހުން ދުވަހަކުވެސް ދުކަޅައިނުވާފަދަ ބޭޖެ، އަދި ހަޙީޙުރަށް ގިނަ ތަޝްކަރުއްކަމުގައި ވިޔަމަރުޖަކައެވެ. މި ރަސޫލާގެއި ކަނޑިނިގޮތަށް އިސްތިރާކުރައްވައި، އައްލަށްބާ ސޫރަތުގެ 24، 25 ދަރާޖަތުގައި މާތް اللهُ، ވަޙީކުރައްވައިފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައިވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން،

އެތައްއެތައް ތަންތަނުގައި، ﷲ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަސްރުދެއްވިއެވެ. އަދި ޙުނައިން (ހަނގުރާމައިގެ) ދުވަހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ބައިގިނަކަމުގެ ސަބަބުން، ތިޔަބައިމީހުން ހައިރާންވެފައިވީ ހިނދު، ހަނދުމަކުރާށެވެ! ދެން، އެ ބައިގިނަކަން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް ކަމަކަށް ފައިދާއެއްނުކުރިއެވެ. އަދި (އެ ހިނދު) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބިން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދަތިވެގެންދިޔައެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން، ފުރަގަސްދީ، ފިލާން ދުއްވައިގަތީމުއެވެ. ދެން ﷲ، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށާއި، އީމާންވި މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ (ބަސްތަކުޑުން) ހިތްހަމަޖެހުން ބާވައިލައްވައި، އަދި ތިޔަބައިމީހުން ނުފެންނަ ލަޝްކަރުތަކެއް ބާވައިލައްވައިފިއެވެ. އަދި ކާފިރުވި މީހުންނަށް އެކަލާނގެ ޢަޛާބު ދެއްވިއެވެ. އެއީ ކާފިރުންގެ ޖަޒާއެވެ.}

ހަނގުރާމައިގެ ކުރީކޮޅު އަސްބާބުތަކުރުމުން ކުއްލި ސިލްސިލާއެއް މެދުވެރިވުމުން ކަންތައްތަކެއް ވަރަކަށް އެ ބާރުލުން ފަހަރެއްގައި ވަޒަން ނަމަވެސް، އެއީ، މުސްލިމުން ދުޝްމަނުންނަށް، މަރަދު ފިއްލުމުގެ ގޮތުން އެ ބާރުލުން ވަޒަނުގައި ވަޒަންކޮށްލީ ނުންކަން މި ބަދުރުން ސާބިތުވެއްޖެއެވެ. އެއީ، މުސްލިމުން ދުޝްމަނުންނަށް، އެހެންވީ ދަރަން އެއްބާރުން ނުކުންނަވައި ފަހިވީނަމަ، ޖުމްހޫރިއްޔާގެ ސިފައިން ދުވައިފިއްޔާ، އެ ހުރިހާ ބާރުލުންނަން އިސްބާއިވެ ނުވަތަ ނުވެނެވެ. އެ ކަމަކީ މުޅި ގަބީލާތައް އެކުވެގެން އެއްވެރިކަން އޮތެވެ، އެ އަތުވުވެ އެ ހުރިހާ ބާރުލުންނަން ފުރުޞަތު ލިބުނު މުސްލިމުންނަށް ކަމެއް ފެނިގެންވިއެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަލާނގެ ފާރަން ގެނެސްދެއްވީން، އެ ހުރިހާ ބާރުލުން ދުޝްމަނުން ވަޒަނުކަމާ ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

މި ހުނައިނުގައި، ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ މުޢުޖިޒާތެއް ފެނި ސާބިތުވެގެންވިއެވެ. އެއީ، އެކަލޭގެފާނު ކާފިރުންނާ ދިމާއަށް އަތްކަލަ ވެލިއަށް ހިފުއްވައިފައި، އަތްކަލަވެލިއެއް ފަތުރުއްވައިލެއްވިއެވެ، އެ ބައިމީހުންގެ ބަލަކާތަށް މައިތިރިވެ، އެންމެ ތަނުން ފުރަގަސްދީ، ފިލަން ދުއްވައިގަތުމުގެ މަޖުބޫރުވެވޭ ފަދަކޮށްލެއްވީއެވެ.

މި ހާދިޘާއަކީ، މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް މުހިއްމު އިބްރަތްތެރިކަމާއި ނަޞީޙަތްތަކެއް ލިބިދޭ ހާދިޘާއެކެވެ. ކޮންމެ ކަމެއްގައި ވެސް މުސްލިމުން އިޖުތިމާޢީގޮތުން ވާޖިބުތައް ފުއްދުމާއި، ހަމައެކަނި ﷲތަޢާލާގެ ބަރަކާތްތަކަށް ސާބިތުކޮށްދިނުން

ބާޠިލުވެއެވެ. އެއީ، {އަހުރެން އަހުރެންގެކަންކުރަނި، ހަމައެކަނި އިޚްލާސްތެރިކަމާއެކުއެވެ. އަދި އަހުރެން ވާހަކައެއް ދެކެމި، ހަމައެކަނި އިޚްލާސްތެރިކަމާއެކު ބަރުނަޑުވެރިންނެވެ.} (އަލްމާއިދާ: 5) މި އާޔަތުގައި އެންގެވިގޮތުގައި އެވާ ގޮތުގައިވެއެވެ. މާއްދި ސަޤާފަތުގެ ޒުވާނުންނަށް، ކަނޑައެޅޭ އެންމެ ޒުވާނުން ނަރުގެއާކަމުއަން ދިރުން ވާރިސުން ކަނޑައެ ނޫނުކަން ކަނަވަރު ކަރުދާސްފަހިވުމާ ބާޠިލުވެއްޖެއެވެ.

ބަޔައް އިލްމު ތަރުޖަމާކުރީ، ބާޠިލް ސަލަފުއްދީން ރަސޫލުގެ ތަރުޖަމާއިން ނަގައިފި، "މުތަރުޖިމު") (522/2)

1851– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لاَ يَقْبَلُ إِلاَّ طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِيْنَ، فَقَالَ تَعَالَى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُواْ صَٰلِحًاۖ ﴾ (الْمُؤْمِنون: ٥١) وَقَال تَعَالَى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ ﴾ (البقرة: ١٧٢) ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَارَبِّ يَارَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަކީ ރައްސުންނަށްވުރެ އަޅުގަނޑުމެންގެ ވާހަކަ ލިބައިން ރިވާވަގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން اللهُތަޢާލާ (ޠާހިރު އަނިކަމަކާއި ބައިވެރިތަކުން) ޠާހިރުކަމުގައި ޤަބޫލުކުރަނީއެވެ. އެކަލާނގެ ބާރުތު ރަނގަޅު އެއްޗެއް މެނުވީ ޤަބޫލު ނުކުރައްވާ ޚިލާފެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ، އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށް އަމުރުކުރައްވި ކަންތަކަށް މުއުމިނުންނަށް ވެސް އަމުރުކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُواْ صَٰلِحًاۖ ﴾ {އޭ ރަސޫލުންނޭވެ! ޙަލާލު ރަނގަޅު ތަކެތިން ތިޔަބައިމީހުން ކެއުމަށްފޮނުވާ! އަދި ޞާލިޙު އަމަލުކުރައްވާށޭވެ!} (އަލްމުއުމިނޫން: 51) އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ ﴾ {އޭ އީމާންވީ މީސްތަކުންނޭވެ! މިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައި މީހުންނަށް ދެއްވި ރަނގަޅު ތަކެތިން ތިޔަބައިމީހުން ކައިއުޅޭށެވެ!} (އަލްބަޤަރާ:172) (ދެން އެއަންގަވާ އެކަލޭގެފާނު ބައްޔަކު ދަތުރުކުރާ ފަރާތް ބަޔާންކުރައްވައެވެ.) {މީހަކު ދުރު ދަތުރުތަކުގައި އަންނަ

އިރު، އޭނާ ހުންނަހުރި ބޯހާވިފައެވެ. ދުޅި މީހާގެ ގައިން ހިރަފުސްބުރައިފައެވެ. އެ ބާރުގައި އޭނާ އުޑުދިމާއަށް މައްޗަށް ދެއަތް އުފުއްލައިގެން ހުރެ، އޭ އަޅުގެވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ! އޭ އަޅުގެވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ! (މި އަޅާއަށް އެހީތެރިކަމެއް ހިންގަވައިދެއްވާށްދޭވެ.) ކިޔައި ދުޢާކުރެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ ކެއުމަކީ، ޙަރާމް ތަކެއްޗެވެ. އޭނާގެ ބުއިމަކީ، ޙަރާމް ތަކެއްޗެވެ. އޭނާ ލައިގެން ހުރި އަންނައުނަކީ ޙަރާމުގެ މުދަލުން ލިބިފައިވާ ތަކެއްޗެވެ. އޭނާގެ ހަށިގަނޑުގައިވަނީ، ޙަރާމް ތަކެތިން އުފެދިފައިވާ ލޭއެވެ. ފަހެ، އެފަދަ މީހަކަށް އިޖާބަދެއްވުމަކީ ކޮންފަދައަކުންހެއްޔެވެ؟}“

1852– وَعنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ: شَيْخٌ زَانٍ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން اللَّهُتَعَالَى އެ މީހުންނާ (ރުއްސަވައިދޭ ގޮތުން) ބަސްފުޅު ނުކުރައްވާނެއެވެ، އަދި އެ މީހުން ކުށުން ޠާހިރުކުރައްވާ ނުދެއްވާނެއެވެ، އަދި އެ މީހުނަށް (އޯގާތެރި ރަޙުމަތުގެ ބެއްލެވުމުން) ނަޒަރުފުޅެއް ވެސް ނުލައްވާނެއެވެ. އެއުރެންނަށް ގަދަފަދަ އަދަބެއް ވެއެވެ. (އެއީ) މުސްކުޅިވެފައިވާ ފިރިހެނެއްގައި ވެސް ޒިނޭކުރާ މީހާ އާއި، ދޮގުހަދާ ރަސްމީހާ އާއި، ފަޤީރުކަމާއެކުގައި ބޮޑާ ކިބުރުވެރިވާ މީހާއެވެ.}“

1853– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "سَيْحَانُ، وَجَيْحَانُ، وَالْفُراتُ، وَالنِّيلُ، كُلٌّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: ރަޟީ اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންނެވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސައިޙާނާއި، ޖައިޙާނާއި، ފުރާތާއި، ނީލާއި (މި ހަތަރު ކޯރަކީ) ސުވަރުގޭގެ ކޯރުތަކުގެ ތެރެއިންވާ ހަތަރު ކޯރެވެ.}“

(ނޯޓު: ބަލާށެވެ. އިތުރުވާހަކަ ތަފުސީލުކޮށްދެވިފައިވާ މި ބަސްފުޅުގެ މާނައިގައި، މި ހަތަރު ކޯރަކީ، ސުވަރުގޭގެ ފެންކޯރުތަކުގެ ތެރެއިން، އޭގެ ބަރަކާތްތެރިކަމާއި މަންފާ ބޮޑުކަމުގައި ހަތަރު ކޯރެވެ. އަދި މި ކޯރުތަކުގެ ވަރަށްވަރަށްގެންވާ ސަރަޙައްދުތަކުގައި

އިސްލާމްދީން ފެތުރިފައިވުމާއެކު، މި ކޮރުހަކަށް، ސަފަރުގެ ގޮތުގައި ކޮރުމަކާއް ފަރައިން ސިފަކުރައްވައިފައިވަނީއެވެ.

ޒިނާ އިޢުލާނުކޮށް ވިދާޅުވަނީ، މި ބަދިޔާގައި މި ވަނީ، ހަމައެކަނި ސިފަކުރައްވުމުގެ ނޫންކަމުގައެވެ. ތިމަންމެންނަށް ކަމުގެ ބަޔާންކޮށް އާސްސޫރިއަކަށް ނުވިކަމުގައިވިއަސް، މި ބަދިޔާގައި ވަނީ، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންކޮށް ހަމަކުރައްވާފައިވާ ކަމަށް އެބަކަބުން ދޭހަވާތީއެވެ.

ސައިބާނާއި، ޖައިބާނަކީ ހުރާސާނުގައިވާ ދެ ހަރުކަމަކީ މިނަ އިބްރާހީމް ވިދާޅުވެއެވެ. ފުރާތުހަރީ ސޯލުކަރާއި އަރަބި ޖަޒީރާ ވަށައިގާ ހުރަހެއްގެ ގޯތި އެންނަ ހަރުކަށެވެ. ނިޔަލަކަށް، ދުވި ދުނިޔޭގެ އެންމެ ދިމާ ކަރެވެ.

"ތަޙްފުތުލް އަޙްވަޒީ" (694/4) އާއި، ބާރިދުބްލާލިރިޝިން ޝަރަހުގެ މިރްޤާތު (524/2) ން ނަގައިގައި "މިރްޤާތު")

1854– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِي فَقَالَ: "خَلَقَ اللَّهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الأَحَدِ، وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الإِثْنَيْنِ، وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ ﷺ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَومِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخَلْقِ فِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيلِ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާށި އަބޫހުރައިރާގެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުގައި ހިއްޕަވައިގެން ހުންނަވައި، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. {ﷲ ތަޢާލާ ބިން ހެއްދެވުއްވީ ހޮނިހިރު ދުވަހުއެވެ. އަދި އެ ބިމުގައި ފަރުބަދަތައް ހެއްދެވުއްވީ އާދީއްތަ ދުވަހުއެވެ. އަދި ގަސްގަހާގެހި ހެއްދެވުއްވީ ހޯމަ ދުވަހުއެވެ. އަދި މަކުރޫހު ތަކެތި (އެބަހީ: ގެއްލުންދެނިވި ނުބައި ހުރިހާ އެއްޗެއް) ހެއްދެވުއްވީ އަންގާރަ ދުވަހުއެވެ. އަދި އަލިކަން ހެއްދެވުއްވީ ބުދަ ދުވަހުއެވެ. އަދި އެ ބިމުގައި ޖަނަވާރުތައް ހެއްދެވުއްވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހުއެވެ. އަދި ހުކުރުދުވަހުގެ ޢަޞްރުގެ ފަހުން އާދަމު ޢަލައިހިއްސަލާމު ހެއްދެވުއްވީއެވެ. އެއީ ޢަޞްރު ވަގުތާއި އިރުއޮއްސުމާ ދެމެދުގައިވާ ދުވާލުގެ އެންމެފަހު ވަގުތުގައެވެ.}"

1855– وَعَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ، خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ ﷺ، قَالَ: "لَقَدِ انْقَطَعَتْ فِي يَدِي يَوْمَ مُؤْتَةَ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، فَمَا بَقِيَ فِي يَدِي إِلاَّ صَفِيحَةٌ يَمَانِيَّةٌ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސުލައިމާން، ޚާލިދު ބިންވަލީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުއުތާ ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު މިޔަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ނުވަ ކަނޑި ބިންދިގެންދިޔައެވެ. (އެއަށްފަހު) މިޔަންކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި ހުރީ، ޔަމަނުކަރައިގެ ފުޅާ ކަނޑިއެކެވެ."

1856– وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ، فَاجْتَهَدَ، ثُمَّ أَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِنْ حَكَمَ وَاجْتَهَدَ، فَأَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢަމްރު ބިންޢާޞްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް މިޔަންކަލޭގެފާނު އަޑު އައްސަވައިފިއެވެ. (އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ޙާކިމާ (އެބަހީ: ފަނޑިޔާރު ނުވަތަ ދީ ހުކުމްކުރާ ދުވަހު ފައިސަލާކުރާ ބޭފުޅަކު ކަނޑައަޅާ ކަމެއްގައި ވިޔަސް) ނިޔާއެއް އިޖްތިހާދު، މަސައްކަތްކުރައްވައި ކުރެވޭ އިޖްތިހާދުގެ މަށްފަހު އެ ޙުކުމެއް ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ (ތަންނާނެވެ!) ފަހެ، އޭނާއަށް ދެ ދަރުމަ ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އޭނާ ނިޔާއެއް އިޖްތިހާދު މަސައްކަތްކުރައްވައި ކުރެވޭ އިޖްތިހާދުގައި ކުށެއް، އެ ޙުކުމެއް ނުބައިވެއްޖެނަމަ (ތަންނާނެވެ!) ފަހެ، އޭނާއަށް އެއް ދަރުމަ ލިބިގެންވެއެވެ.}"

1857– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާ މަންމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހުމަ، ނަރަކައިގެ ގަދަ ހޫނުގެ ތަރުކީބާ ކަމެކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ހުން (އައްޔުން) ފެނުން އެ ހިމޭނުކޮށްދޭށެވެ.}

1858– وَعَنْهَا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ، صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާ މަންމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މީހަކު

މަރުވާހިނދު، އޭނާ ހިފުން ވާޖިބުވެފައިވާ ރޯދައެއް ނުހިފާވާނަމަ، އޭނާގެ ވަލީވެރިން (އެބަހީ: ގާތް ތިމާގެ މީހުން) އެ ރޯދަ ހިފައިދޭހުށިކަމެވެ.}“

وَالْمُخْتَارُ جَوَازُ الصَّوْمِ عَمَّنْ مَاتَ، وَعَلَيْهِ صَوْمٌ لِهَذَا الْحَدِيثِ، والْمُرَادُ بِالْوَلِيِّ: الْقَرِيبُ وَارِثًا كَانَ أَوْ غَيْرِ وَارِثٍ.

އަލްއިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. “ބޮޑަށް ރަނގަޅުކަމަށް ޤަބޫލުކުރާ ބަހަކީ، މީހަކު މަރުވާ ހިނދު، އޭނާގެ ޛިއްމާގައި ހިފަންޖެހިފައިވާ ރޯދަތަކެއްވާނަމަ، މި ޙަދީޘުގެ އަލީގައި، އޭނާގެ ޤަރާބަތްތެރިން ރޯދަހިފުން ހުއްދަކަމުގައި ބުނެވިފައެވެ. ޙަދީޘުގައި “ވަލިއްޔު” އޭ އޮތް ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ، މައްޔިތާގެ ގާތް މީހުންނެވެ. އެއީ، ވާރުތަވެރިންކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ވާރުތަވެރިއެއް ނޫން ގާތް މީހެއްކަމުގައި ވިޔަސްވެއެވެ.“

(ނޯޓް: މީހަކު މަރުވާއިރު، އޭނާ ހިފަންވެފައިވާ ރޯދަތަކެއް ހުރެއްޖެނަމަ، މި ޙަދީޘުގެ އަލީގައި ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ އިމާމުވެރިންކުރެ ގިނަ ބޭކަލުންނާއި، އެ ނޫން ވެސް ބައެއް އިމާމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އޭނާގެ ވާރުތަވެރިން، އެބަހީ، ވާރުތަވެރިން ނުވަތަ ގާތްތިމާގެ މީހުން، އެ ރޯދަ ހިފުން ހުއްދަވާނެކަމަށެވެ. އިމާމުވެރިންކުރެ ގިނަ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ވީއެވެ.

ނަމަވެސް، ޙަންބަލީ މަޛްހަބުގެ އިމާމުވެރިންނާއި އެ ނޫން ބައެއް ބޭކަލުން، އަދި އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީގެ ފަހުގެ ރައުޔަކީ، މީހަކު މަރުވެއްޖެ، އެ މީހާގެ ޛިއްމާގައި ނުހިފާ ހުރި ފަރުޟު ރޯދަ އެހެން މީހަކަށް ނުހިފޭނެކަމުގައެވެ.

މި ޙަދީޘުގައި ރޯދަހިފުމަށް އަންގަވައިފައިވާ ޢާއްމު ޙުކުމަކީ، ނަދުރު ރޯދަތަކެއް ނުހިފާ މީހަކު މަރުވުމުން، އެކަމާބެހޭގޮތުން ރަސޫލުއްލާހު ﷺ އަށް ސުވާލުދެންނެވުމުން، އެ ރޯދަ ހިފުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ، އަދި اللّٰهُ ގެ ޙައްޤުގައިވާ ދަރަނި އަދާކުރުން އައުލަވިއްޔަތުވެގެންވާކަމަށް ޙަދީޘުކުރައްވައި އަސްލުގައިވާ ބަސްފުޅުތަކުގެ މައްޗަށް، އެ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. މިގޮތަށް އަލްއިމާމު އަބޫޙަނީފާ، ޝާފިޢީގެ ފަހުގެ ރައުޔުގައި، އެ ޤާޢިދާގައި އަދި އެހެން ބައެއް ބޭކަލުން ވެސް ވިދާޅުވަނީ، މީހަކު މަރުވެއްޖެ ޙާލަތުގައި ނިސްބަތްވާ ފަރުޟު ރޯދަތަކެއް ނުހިފާ ހުރިނަމަ، ވާރުތަވެރިން އެ ރޯދަ ހިފަން ނުޖެހޭނެ

ކަމުގައެވެ. އެއީ، މިހަކަ މަރުވާއިރު، އޭނާއަށް ނުހެދިވުނު ނަމާދުތަކެއް ދިރިއުޅެނިން ހެދަން ނުޖެހޭ ކަމަކަށް ނުވެ.

“އަޙްކާމުލް އިސްލާމީ ފަ އަޤީދަތުލް” ޖ.ނ. ފަހްބަދުއް ޖިބްރީނީ، ޤާހިރާ، މިސްރަށް ޗާޕު 1996 (681/3) “ފިޤްހުއް ސުންނަތި” އައްސައިދު ސައްބިޤު، ޤާހިރާ، ދާރުލް ފަތަޙު ޗާޕު 1998 (593/1) ނާ މަޖްލިސް ނުވެއްޓި ލިބުނުނަރަ ނަމައިގައި، “މުއައްލިމު”)

1859– وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكِ بْنِ الطُّفَيْلِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حُدِّثَتْ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ فِي بَيْعٍ أَوْ عَطَاءٍ أَعْطَتْهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا: وَاللَّهِ لَتَنْتَهِيَنَّ عَائِشَةُ، أَوْ لأَحْجُرَنَّ عَلَيْهَا،

قَالَتْ: أَهُوَ قَالَ هَذَا؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَتْ: هُوَ، لِلَّهِ عَلَيَّ نَذْرٌ، أَنْ لاَ أُكَلِّمَ ابْنَ الزُّبَيْرِ أَبَدًا، فَاسْتَشْفَعَ ابْنُ الزُّبَيْرِ إِلَيهَا حِيْنَ طَالَتِ الْهِجْرَةُ، فَقَالَتْ: لاَ وَاللَّهِ لاَ أُشَفِّعُ فِيهِ أَبَدًا، وَلاَ أَتَحَنَّثُ إِلَى نَذْرِي، فلَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَى ابْنِ الزُّبيْرِ، كَلَّمَ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ، وَقَالَ لَهُمَا: أَنْشُدُكُمَا اللَّهَ لَمَا أَدْخَلْتُمَانِي عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَإِنَّهَا لاَ يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَنْذِرَ قَطِيعَتِي، فَأَقْبَلَ بِهِ الْمِسْوَرُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَتَّى اسْتَأْذَنَا عَلَى عَائِشَةَ،

فَقَالاَ: السَّلاَمُ عَلَيْكِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، أَنَدْخُلُ؟ قَالَتْ عَائِشَةُ: ادْخُلُوا، قَالُوا: كُلُّنَا؟ قَالَتْ: نَعَمْ، ادْخُلُوا كُلُّكُمْ، وَلاَ تَعْلَمُ أَنَّ مَعَهُمَا ابْنَ الزُّبَيْرِ، فَلَمَّا دَخَلُوا، دَخَلَ ابْنُ الزُّبَيْرِ الْحِجَابَ، فَاعْتَنَقَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَطَفِقَ يُنَاشِدُهَا وَيَبْكِي، وَطَفِقَ الْمِسْوَرُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ يُنَاشِدَانِهَا، إِلاَّ كَلَّمَتْهُ وَقَبِلَتْ مِنْهُ،

وَيَقُولاَنِ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَمَّا قَدْ عَلِمْتِ مِنَ الْهِجْرَةِ، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ، فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَى عَائِشَةَ مِنَ التَّذْكِرَةِ وَالتَّحْرِيجِ، طَفِقَتْ تُذَكِّرُهُمَا وَتَبْكِي، وَتَقُولُ: إِنِّي نَذَرْتُ وَالنَّذْرُ شَدِيدٌ، فَلَمْ يَزَالاَ بِهَا حَتَّى كَلَّمَتِ ابْنَ الزُّبَيْرِ، وَأَعْتَقَتْ فِي نَذْرِهَا أَرْبَعِيْنَ رَقَبَةً، وَكَانَتْ تَذْكُرُ نَذْرَهَا بَعْدَ ذَلِكَ فَتَبْكِي، حَتَّى تَبُلَّ دُمُوعُهَا خِمَارَهَا". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: “(މާލިކުގެ ދަރިކަލުން ޢައުފުގެ ކިބައިން، ދަރިކަލުން ޢަބްދު ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޭބެ ކަމުގައިވާ) އަލްޙާރިޘް ބިން ޒުބައިރުގެ ބަލަންސް ކަމަކާ ގުޅޭގޮތުން (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި އެވެ.) ހަދިޔާދެއްވުމެއް، ޢާއިޝާ ﷲ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ޢަބްދުﷲގެ (މިހާރަށް ނަރުދިއިތަ ވިދާޅުވި ދަރިކަލުން ދަރިއެއްކަމަށް، (ޙުކުމްގެ ހަވާލުކުރެއްވިއްޔާއި)

ރާޟީ ﷲُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންފައްވި، ޒުބައިރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުﷲِ ގެފާނު، ވިދާޅުވިބަސްފުޅެއް، ހައިޝަމްގެފާނުގެ ކަރިހުގައި ދެންނެވުނެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ﷲُގަންދެއްވައި ވިދާޅުވެއްޖެވެ. (ތިމަންގެ ބޭބެ ކަޑިއާ ހުރުގެ) ހައިޝަމްގެފާނު މި ކަން (އެބަހީ: އޭނާއިދާ މުދަލުގައި މުސްލިމުންނަށް ބައްސަވުން) ހުއްޓުވައިލައްވުން ހުއްޓެވެ. އޭނާނީ، އެ ކަލަނާއަށް (ބޭނުންވާ ގޮތްކަމަށް ދުލުގައި ތަބާއްޓަރު ކުރައްވުމަށް) ތިމަންކަލޭގެފާނު މަޝްވަރާކުރައްވާނެއްވެވެ.

އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ހަމަ ތިޔައީން ވިދާޅުވިހެއްތޯ؟ މުސްތަޤްބަލުން ދެންނެވުނީއެވެ. އާދޭހެވެ! (އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲُގެ ޤަސަމްފުޅު ހިކުރަށްވައި ތިމަންކަލަނާ ނަގަހަވިދާޅުވެވަޑައި. މިގެ ފަހުގައި ތިމަންކަލަނާ (ޢަބްދުﷲِ) އިބްނުއު ޖުބައިރާ ދުވަހަކު ވެސް ވާހަކަދެކު ނުދައްކަވާނަމެވެ. ފަހެ، (ބޭބެ ކަޑިއާ ހުރުގެ) ވާހަކަދެއްކެވުމަށްކަވައި ދިނަދުވަސްތަކުން، (ޢަބްދު ﷲِ) އިބްނުއު ޖުބައިރު، އެ ކަލަނާގެ އަރިހަށް މިހާރު ފޮނުއްވައި، ވާހަކަދެއްކެވުމަށްކަމަށް އެދިވަޑައިގަތް ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲُގަސްދުކޮށްފައި ވިދާޅުވެއްޖެވެ. ތިމަންކަލަނާ، އެ ކަލޭގެފާނާ މުދަލުގައި އަމުލެއް މިހުރިގެ ޝަރުޢީ ބޯދުހުރިންކަރުދާކުރައްވާނަމެވެ. އަދި ތިމަންކަލަނާގެ ނަދުރާ ހިފާފުޅުވެފައިވީ އިރުގެން، ފަރާފުރިޔާވެ އިންގަސްނަވާނަމެވެ. ފަހެ، މިގޮތުގައި (ޢަބްދުﷲِ) އިބްނުއު ޖުބައިރަށް ދުވަސްކޮޅެއް ގިނަވެނިނިދު، (ރާޟީ ﷲُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުން ފެއްވި) އަހުމިސްކީނު ބޭނު ކަލަރަމާ އާއި، (ރާޟީ ﷲُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރަހުމަތްފުޅުވި ގާތިބޭކަލަކުވީ ކަމަށްވާ) އަބްދުއްރަހުމާން ބޭނު އަސްވަދު ބޭނު އަބްދުޔަޣޫޘާ ދަރިކަލުންނާ އެ ކަލޭގެފާނު ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އެ ދެބަކަލުންނަށް އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲُގެ ވަޢުދުވެރިކަމާއި މަގަނާއަށް، (ތިމަންކަލޭގެފާނާ ބޭބެ ކަޑިއާ ހުރުގެ) ޙައިޝަމްގެފާނުގެ ކަރިހުގައި ދެވަނަދުވަހުއްދެވެއްސެވެ ތިއަޅުގަނޑު ބޭކަލުންގެ ކަރިހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު އަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވަމުވެ. އޭނާ ނަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނާ ވާހަކަދެއްކެވުމަށްކަމަށް ގެންގޮސް ނުފުރުއްދައިޖައްވުން، އެ ކަލަނާއަށް ހުއްދަވެދީނީ ނަޒަރުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ، މިސްވަރާއި އަބްދުއްރަހުމާނާ ދުރަކުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުން ހޮޅިދުލާރައްވިއެވެ. އެންމެފަހުން އެ ދުރަކުން ޙައިޝަމްގެފާނުގެ ކަރިހުން އިދުނާއަށް އަރިހަށް ވަޑައިގަންނަވިއެވެ.

ފަހެ، އެ ދަރިކަލުން (އާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ.)
މާތް اللهُގެ ރަސޫލާއަށް ކަލޭގެފާނަށް ސަލާމާއި ރަޙްމަތާއި ބަރަކާތް ހުށްޓަވާށިއެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން އެތެރެއަށް ވަންނަންތޯއެވެ؟ އާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ވަންނަވާށެވެ! އެ
ދަ ބޭކަލުން ދަންނަވާށެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެންމެންތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގާ ވިދާޅުވިއެވެ.
އާދޭހެވެ! އެންމެބޭކަލުން އެތެރެއަށް ވަންނަވާށެވެ! އެ ކަލޭގާއަކަށް އެ ދަ ބޭކަލުންގެ
އަރިހުގައި (ޢަބްދުﷲ) އިބްނު ޢުބައިދު ވަޑައިގެން ހުންނެވިކަން އެނގިވަޑައެއް
ނުގަންނަވައެވެ. ފަހެ، އެ އެންމެބޭކަލުން ގޮޅިއެތެރެއަށް ވަންނެވިހިނދު، (ޢަބްދު ﷲ
އިބްނު ޢުބައިދު، ފަރުދާކޮޅުގެ އަނެއްފަރާތަށް ވަޑައިގެން، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުދައިތާފުޅު)
އާއިޝަތުގެފާނުގެ ގައިގޮޅުގައި ބާރުބާވާލައިގެން، ރޮއިރޮއިކުރައްވައި، އެ ކަލޭގާގެ ހިތްފުޅު
ހުއްޓުކުރައްވައި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމަށް އެދިވަޑައިގެންނެވުމަށް ގޮވުންވިއެވެ. އަދި (ފަރުދާކޮޅުން
ބޭރުގައި ތިއްބެވި) އަލްމިސްވަރާއި އަބްދުއްރަޙްމާނު ދަރުކަލުން ވެސް، އެ ކަލޭގާގެ އަރިހުން
އެ ކަލޭގެފާނަށް މާފުކުރައްވައި ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމަށް އެދިވަޑައިގެންނެވުމަށް ގޮވުންވިއެވެ.

އެ ދަރިކަލުން ދަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ
ވެސް، އެކަކު އަނެކަކާ ވާހަކަ ނުދައްކައިމަށް ނަހީކުރައްވައި ފާޑުކުރައްވާފައި ކަލޭގެއަށް
އެނގިވަޑައިގެން ވޭތޯއްތޯއެވެ! އަދި އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް އޭނާގެ މުސްލިމު އަޚާއާ
ވާހަކަނުދައްކާ، ތިން ރެއަށްވުރެ ގިނަދުވަހު ހުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ނޫނެވެ. ފަހެ، އެކަކު
އަނެކަކާ ވާހަކަނުދައްކާ ދިމާވުމުގެ ފަހުވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަން ހަނދުމަކޮށްދެއްވައި، އެ ބޭކަލުން
އާއިޝަތުގެފާނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ، ހަނދުމަކޮށްދެއްވުން ގިނަކުރެއްވި ހިނދު، އެ ކަލޭގާ
ވެސް އެ ބޭކަލުންނަށް ވަޢުޒާއި ނަސޭހަތް އިއްވަވައި ރޮއިރޮއިކުރައްވައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގާ
ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޔަމީނެއްކަމުގާ ވެސް، ނަދުރެއްވިދާޅުވެފައެވެ. އަދި ނަދުރަކީ
ވަރަށް ބޮޑު ކަމެކެވެ. ފަހެ، އެ ދަރިކަލުން އެ ކަލޭގާއަށް ހަނދުމަކޮށްދެއްވައި،
ނަސޭހަތްތެރިވުމުގައި ދެމިހުރިއްޖެވެ. އެންމެފަހުން އެ ކަލޭގާ (ޢަބްދު ﷲ) އިބްނު
ޢުބައިދާ ބަސްފުޅު ވިދާޅުވެ، ހިތްފުޅު ހުއްޓުކުރައްވައިވެ. އަދި އެ ކަލޭގާގެ ނަދުރާ
ހިލާފުވުމަށްޓަކައި ކައްފާރާއެއްގެ ގޮތުން، އެ ކަލޭގާ ސާޅީސް އަޅުން މިނިވަންކުރެއްވި
އެވެ. އަދި އޭގެ ފަހުންވެސް އެ ކަލޭގާގެ ނަދުރުގެ ވާހަކަ ހަނދުމަކޮށްލައްވައި، އެ ކަލޭގާގެ
ބޮޑުގައިގޮޅު ތެމިގެންދާނދެން ރޮއިރޮއިކުރައްވައި އުޅުއްވިއެވެ."

(ޝަރްޙު: ޢާއިޝަތުގެފާނަކީ، ޢަބްދު اللهِ ބިނު ޒުބައިރުގެ ހެއްބޭބެ ދަރިއާ ގުޅޭގޮތް.
ޢުމްރީ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ މައިކަނބަލޭ، ޢާއިޝަތުގެފާނާ އެއްބަފާފުޅުގެ އުޚުތު އަސްމާއުގެފާނެވެ. ޢަބްދު اللهِ ބިނު ޒުބައިރުގެ މައްކަނީ ޢާއިޝަތުގެފާނު ކާލައިސްކުރެއްވި، އެ ކަމަނާގެ ޒާއިޒު މުދަލުން އެކަމަނާ ބޭނުންވުގެ ގޮތްކާޒެކަން ހުރަދުކުރައްވައި، މިހުނަނަން އެހެތިރިވެ ދެއްވުމުގެ ޚަރުދުކުރަނަކަމައި ފަޒާއިގެންނަވިކަމަން ޢަބްދު اللهِ ބިނު ޒުބައިރު ދެކެވޭއިގެން، އެ ކަމަނާ އެކަން އެމްހަރު ކުރެއްވުން ހުއްޓުވިއްޖެވުމަށާއި، ނުހުއްޓުވިނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނު އެކަން މަނާކުރައްވާނަމަ ޙަޖުކުރުވުމުގެ ވާހަކައި ވިދާޅުވިކަމަށް އެ ކަމަނާއަށް ހަބަރުލިބިވަޑައިގަތުމުންނެވެ. ކަންމައްކަސް، އެ ކަމަނާ ޢަބްދު اللهِ ބިނު ޒުބައިރާ ވާހަކަދެއް ނުދެއްކެވުމުގެ މައްޗަށް اللهُ ގަންދެއްވައި ނަދުރުއް ވިދާޅުވުން، ޢަބްދު اللهِ ބިނު ޒުބައިރު އެކަމާ ދުރަށްވެވޭ، އަދި އެ ކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވުވި ރަނގަޅު ވާހަކައިގެއް ނުނުކުމުގައި ޞަލްޙުވެރިވެއްވި، ދެ ބޭކަލުން ގުޅިވަރިކުރައްވައި، އެކަލޭގެފާނުގެ ބޭޒާރީއަށް ސިޔާރަތްކުރައްވައިދެއްކެވީއެވެ އަނގަބަސްކޮށްކުރައްވައި، އެންމެފަހުން އެ ދެމީދު ސިޔާރަތް ހަމަޖެހިގެންދިޔައެވެ.
ނަދުރާ ހިލާފުވުމުގެ ކައްފާރާއަކީ، ހުވާ ހިލާފުވުމުގެ ކައްފާރާއެވެ. އެއީ
އަގަކު މިނިވަންކުރުން، އެކަކު ނުވެވުން މިހާ، ދިހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުން، ނުވަތަ އެބައިމީހުންނަށް އަންނައުނު ދިނުމެވެ. އެކަން ނުވެވުނަމަ، ތިން ދުވަހު ރޯދައަން ހިފުމެވެ. ނަމަވެސް، އެ ކަމަނާ ސާޅީސް އަގުން މިނިވަންކުރައްވައިފާއިވާކަމާއި، އެ ކަމަނާގެ ތޭރަފާރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހުން މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފާއިވާ ރޫޙު، ޢައުފު ބިން ޠުފައިލް ބިން ޙާރިޘް ބިނު ޠުފައިލް، ޢާއިޝަތުގެފާނާ އެއްމަންމަފުޅުގެ ބޭބޭފުޅެކެވެ. އަދި (ދާރު اللهُ، އެ ދަރިފުޅެއްކުރިއަސްވެސް ރަސޫލުވީމެވެ) އަލްމިސްވަރު ބިން މަޚްރަމާ އާއި، (ދާރު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަސް ރަޙްމަތްލުއްވާށިވެ) ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން އަލްއަސްވަދު ބިން ޢަބްދުޔަޣޫޘް ދެ ބޭކަލުންނަކީ، ބަނީ ޒުހްރާ ދެބޭނުގެ ދަރިކޮޅުމީހުން ވެސް އެއް ޤަބީލާގެ ދަރިން، އަދި މިއިރު ޤުރައިޝިން ދެބޭނުގެ ދަރިކޮޅުގެ ބަޔަކު ކަމަށްނެވެ.
ބައްލަވާ އިރްޝާދު ސާރީ ޝަރަޙަ ޞަޙީޙު ބުޚާރީގެ ޚުލާޞާ ޢުމްދަތުލްޤާރީއޭ
(528/2) ނަގައިފައި "ޢުމްދަތުލްޤާރީ")

1860- وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى قَتْلَى أُحُدٍ، فَصَلَّى عَلَيْهِمْ بَعْدَ ثَمَانِ سِنِينَ كَالْمُوَدِّعِ لِلأَحْيَاءِ وَالأَمْوَاتِ، ثُمَّ طَلَعَ إِلَى الْمِنْبَرِ، فَقَالَ: إِنِّي بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فَرَطٌ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنَّ مَوْعِدَكُمُ الْحَوْضُ، وَإِنِّي لأَنْظُرُ إِلَيهِ مِنْ مَقَامِي هَذَا، وَإِنِّي لَسْتُ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا، وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوهَا". قَالَ: فَكَانَتْ آخِرَ نَظْرَةٍ نَظَرْتُهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ވާމް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އުހުދު ހަނގުރާމައިންފަހު، އަށް އަހަރު ފަހުން، އެ ހަނގުރާމައިގެ ޝަހީދުން ވަފާތުވެވަޑައިގަތް ތަނަށް ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ވަޑައިގެން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އެއީ، ދިރިދިރިތިބި މީހުންނާއި، ނިޔާވެފައިވާ ބަޔަކާ ވަކިވާ މީހަކު ދުޢާކުރާ ފަދައިންނެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު (އެންބަރަށް އަރައިވަޑައިގެން) މިންބަރަށް އަރުވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ޚުޠުބާކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަން ކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިހުރިބާރާގޮތް ބާއްޖަވެރިކަމުގެ އިންތިޒާރު ކުރައްވާނެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިއެއް ވެސް މެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނާއި ވަޢުދުކުރެއްވިގެންވާ ތަނަކީ، ކައުޘަރުގެ ކިނާރު އާރެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު މިހާރު ވެސް އެތަނަށް ބަލަމުން އެ ތަން (އެބަހީ: ކައުޘަރު) ފެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ޝަރީކުކުރުމަށް ކަލާމެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ބިރުގެންއ ނުގަންނަވައެވެ. (އެބަހީ: ތިމަނަކާއި ވަކިވެ ތިޔަބައިމީހުން އަނބުރާ ޝިރުކަށް، اللّٰهُ އަށް ޝަރީކުކުރާ ބަޔަކުނުވާނެއެވެ.) ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާމެދު ތިމަންކަލޭގެފާނު ބިރުވެތިވެ ވަޑައިގަންނަވަނީ، ދުނިޔޭގެ ތަނަވަސްކަން އިތުރުވެ، އެ ކަމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުން އެއްބައިމީހުން އަނެއްބައިމީހުން ވާދަވެރިކުރުމުގައި ވަކިކަމޭކަލެއެވެ.}" (ބުޚާރީ އާއި މުސްލިމް) ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، އެއީ ތިމަނާ ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ފެނުނު އެންމެ ފަހު ފަހަރު އެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ: "وَلَكِنِّي أَخْشَى عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا، وتَقْتَتِلُوا فَتَهْلِكُوا كَمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ". قَالَ عُقْبَةُ: فَكَانَ آخِرَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ.

އަދި (މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "(ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ.) {އަހަރެންނަކީ ތިޔަބައިމީހުންނާ ކުރީގައި މިވަންނަކަށްދާ ފަރާތެވެ ބިރުވެރިވެ ވަޑައިގަންނަވަނީ، ދަނީތާގެ އެދުރުބަޔަކާ މަސައްކަތް ތިޔަބައިމީހުން މާތްބަޔަކު ހަރުދަނާކުރި ވެރިންނަށް ހަމަޖެހޭނެއެވެ. އަދި އަ ކަލޭގައި އެއްބަޔަކު އަށްރުބަރުކާ ހަނގުރާމައިން ތަވާތަރީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިގެ މިސްރަކުން ހަވާލުވިޔަފާރިވެރިން ތިޔަބައިމީހުން ފެށި ހަވާލުވެދާން ކަމަށްބަލައެވެ.} އުޙުދުގެ (އިބްނު ހާމިދު) ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ މިންބަރުގައި ހުންނަވައިގަތީ މިތަނުގައެވެ ފެނުނު އެކަމު ފަހު ފަހަރާ ޝައިއެވެ."

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: "إِنِّي فَرَطٌ لَكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الآنَ، وَإِنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الأَرْضِ، أَوْ مَفَاتِيحَ الأَرْضِ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا".

އަދި (އަލްބުޚާރީގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "(ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.) {ހަމަކަށަވަރުން، މިވަން ކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންގެ އުޅުނުވިޔަފާރި ބާއްޖަވެރިކުރެއްވުމުގެ އިންޒާރުދީ ކުރައްވަމެވެ. އަދި މިވަންކަލޭގެފާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްސަލަ ހެކިވެރިޔާވެއެވެ. އަދި اللَّهُގަންދެއްވައި ބަޔާންކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މިވަންކަލޭގެފާނުގެ ފެންއާރު މިހާރު އެބަ ފެނިވަޑައިގަންނަވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިވަންކަލޭގެފާނަށް ބިމުގެ ޚަޒާނާތަކުގެ ތަޅުދަނޑިތައް ދެއްވުނެވެ.} ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، {ބިމުގެ ތަޅުދަނޑިތައް ދެއްވުނެވެ.} މިފަދައިންނެވެ. {އަދި ހަމަކަށަވަރުން، މިވަންކަލޭގެފާނަށް ވުރެގައި ތިޔަބައިމީހުން ޝަރީކުކުރާނޭކަމުގެ ބިރެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްސަލަ މިވަންކަލޭގެފާނަށް ބިރުވެރިއެއްނުގަނެއެވެ. (އެބަހީ: ވަގުތުއްގައި ވެސް ތިޔަބައިމީހުން އެހެންމީހަކު اللَّهُއަށް ޝަރީކުކުރާނޭ ބައްލަވަނީއެވެ.) ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާމެދުގައި މިވަންކަލޭގެފާނު ބިރުވެރިވާވަޑައިގަންނަވަނީ، ދުނިޔެ ބައްލަވުމުގައި ތިޔަބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ވާދަކުރުމަށްވުރެއެވެ.}"

1861- وَعَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَمْرِو بْنِ أَخْطَبَ الأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْفَجْرَ، وَصَعِدَ الْمِنبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ، فَنَزَلَ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنبَرَ فَخَطَبَ حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ، ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنبَرَ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَأَخْبَرَنَا مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ ، فَأَعْلَمُنَا أَحْفَظُنَا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބޫޤިލާބާ، ޘާބިތުބިން
އަޟްޙާކުއްލައިން ސާބިތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް
ދުވަހަކު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޒަމާނުގައި ފިރިހެނަކު ނަޒުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަންހެނަކު
އެކަލޭގެފާނު މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގެން ޒަމާނުގެ ނުބައިކަން ފާޅުކުރެއްވިއެވެ. ދެން،
ކޮންތާކުގައިތޯ ހަމައެކު އެކަލޭގެފާނު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާފައި ގެންދިޔައެވެ. ދެން،
(ކޮންތާކުގައިތޯވާފައި) އެކަލޭގެފާނު މިންބަރުން ފައިބައިވަޑައިގެން (މިސްކިތުން ނާރާއިރު
ނަމާދުކުރައްވައެވެ. އެއަންނަމަ، އެކަލޭގެފާނު މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. ދެން،
ޖަސްރުސާމާދު ވަގުތު ވެއްޖައުމަށް ދުސްދުން އެކަލޭގެފާނުގެ ޒުހާ ކުރިއަށް ގެންދިޔައެވެ.
އެއަންނަމަ، އެކަލޭގެފާނު މިންބަރުން ފައިބައިވަޑައިގެން (މިސްކިތުން ނާރާއިރު) ނަމާދު
ކުރެއްވިއެވެ. އެއަންނަމަ އެކަލޭގެފާނު މިންބަރަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޢިބާދަތްސީއްޖައުމަށް
ދުސްދުން އެކަލޭގެފާނު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާފައި ގެންދިޔައެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު (ގެ
ޒުހާގައި) މާސްލެ ދިޔަ މުހިއްމު ކަންތައްތަކާއި، މުސްތަޤުބަލުގައި ވާނުހި (ބަޔަކު)
ކަންތައްތަކުގެ ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ދެން، ތިމަންމެންނަކު އެންމެ ބޮޑަށް ދަންނަ މީހަކީ،
ތިމަންމެންނަކީ އެ ވާހަކަފުޅުތައް އެންމެ ބޮޑަށް ހަނދާންހުރި މީހާއެވެ."

1862– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَنْ نَذَرَ أَن يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعْهُ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللَّهَ، فَلاَ يَعْصِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {اللهُ، އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ގޮތުން ކަމެއްކުރުމަށް ނަޒުރުކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އޭނާ اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. އަދި اللهُ އަށް އުރުދުމަށް ނަޒުރުކޮށްފިނަމަ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އެ މީހަކު އެކަލާނގެއަށް ނުއުރުދޭށެވެ.}"

1863– وَعَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ، وَقَالَ: "كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ޝަރީކު
(އަލްޢާމިރިއްޔާ) ގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.
ހަވަކަރަވަޅުން، ހޯނު މެރުމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އެކަމަނާއަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމް އަލިފާނަށްއެޅުއްވުނު ހިނދު އެ އަލިފާންގަނޑު ކެއްކެއްވަން ދެ ސޫރު ފުމެނީވެ.}"

1864- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ، فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً، وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ، فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً دُونَ الأُولَى، وَإِنَّ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ، فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً".

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަށިގަނޑުވާނަން ރުއްސެވުންވެއްޖެ އަބޫހުރައިރާގެ ވާހަކަ ކިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަށިގަނޑު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ފުރަތަމަ ފަހަރު ތަޅައިގެން ހުނުއް މަރައިފި މީހަކަށް، އެވަނިވަރަކަށް ހެޔޮކަން ހުށްޓެވެ. އަދި ދެ ފަހަރަށް ތަޅައިގެން އެ ސޫރު މަރައިފި މީހަކަށް، ފުރަތަމަ މީހާއަށްވުރެ މަދުން އެވަނިވަރަކަށް ހެޔޮކަން ހުށްޓެވެ. އަދި ތިން ފަހަރަށް ތަޅައިގެން އެ ސޫރު މަރައިފި މީހަކަށް ދެވަނަ މީހާއަށްވުރެ މަދުން އެވަނިވަރަކަށް ހެޔޮކަން ހުށްޓެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ، كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

އަދި އެހެން ރިވާވާތެއްގައިވެއެވެ. {ފުރަތަމަ ފަހަރު ތަޅައިގެން ހުނުއް މަރައިފި މީހަކަށް ސަތޭކަ ހެޔޮކަން ލިޔުއްވޭހުށްޓެވެ. އަދި ދެ ފަހަރަށް ތަޅައިގެން އެ ސޫރު މަރައިފި މީހަކަށް، ފުރަތަމަ މީހާއަށްވުރެ މަދުވާހުށްޓެވެ. އަދި ތިން ފަހަރަށް ތަޅައިގެން އެ ސޫރު މަރައިފި މީހަކަށް އެއަށްވުރެ މަދުވާހުށްޓެވެ.}"

(**ނޯޓް**: ހުނު މެރުމަށް ރަސޫލު اللهِ ﷺ އަންގަވައިފައިވާ މި ބާރުއެރުވުމަކީ ދަ ބަޔާންކުރި އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމްގެ ވާހަކައިގެ ސަބަބުން ވެސް އެވެ. މި ވާހަކައަށް ބާރުއެރުވުމަކީ ދަ ބަޔާންކުރި އޭގެ ސަބަބު ވަކިން ބަޔާންކުރެވޭ ހަދީޘް ތިލާވަތް ކުރެވޭ ހަދީޘެކެވެ. ނަމަވެސް އެހެން ބަޔާންތަކުގައި އެއަށްވުރެ ގާ ސާފުކޮށް އެ ހަދީޘް ބާރުއެރުވިއެވެ. "عَنْ سَائِبَةَ مَوْلاَةٌ لِلْفَاكِهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَرَأَيْتُ فِي بَيْتِهَا رُمْحًا مَوْضُوعًا، قُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مَا تَصْنَعُونَ بِهَذَا الرُّمْحِ؟ قَالَتْ: هَذَا لِهَذِهِ الأَوْزَاغِ نَقْتُلُهُنَّ بِهِ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَنَّ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، لَمْ تَكُنْ فِي الأَرْضِ دَابَّةٌ إِلاَّ تُطْفِئُ النَّارَ عَنْهُ غَيْرَ الْوَزَغِ،كَانَ يَنْفُخُ عَلَيْهِ" فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقَتْلِهِ". (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه وَ أَحْمَدُ)

މާނައީ: ''މާތް ﷲ، އެކަލާނގެއަށް ރަޙްމަތްލެއްވި ތާބިޢީ ބޭކަނބަލެއްކަމުގައިވާ ސާއިބަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާއަކީ، އަލްފާކިހު ބިން މުޣީރާ މިނިވަންކުރައްވައި ބޭކަނބަލެކެވެ. (އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.) ތިމަންނާ، މާތް ﷲ، އެ ކަލާނގެއަށް ރުއްސެވުންލެއްވި އާއިޝާގެފާނުގެ އަރިހަށް (އެއް ދުވަހަކު) ވަޑައިގެންފީމެވެ. ދެން، އެ ކަމަނާގެ ގޭކޮޓަރިތެރޭގައި، ފޯސްސިވާއް ބަހައްޓަވައިފައިހުރުއްބައި ތިމަންނާ ދެކެފައިވީމެވެ. ދެން، ތިމަންނާ ދަންނަވާލީމެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ މަނިކަމަނާއެވެ! މި ފޯސްސިވން ކުރައްވަނީ ކޮން ބޭނުންތެރިކަމަކަށްތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ މި ދިލަބަ އުޅޭ ހުނަކަށް ބަރަށްބިޔަވައި ހުރި އެއްޗެކެވެ. އެއިން ތިމަންނަމެން ހުނު މަރަމެވެ. ދެން، ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މާތް ﷲ، އެ ކަލާނގެ ޚަލީލު ބޭފުޅާއީ ސަލާމީގެ ތެރެއިން އިބްރާހީމްގެފާނު އަލިފާނަށް އެއްލައިލެވުނު ހިނދު، ކޮންމެ ޖަނަވާރެއް އެ އަލިފާނަށް ނިއްވައިލަން މަސައްކަތްކޮށްފައި އެވެ. ހުނު، އެ އަލިފާނަށް ފުމެން ކުރިކަމުގައި ވިޔަސް ހުނު މަރަމެވެ.} (އާއިޝަތުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، ތިމަންނަމެން ހުނު މަރުމަށް ރަސޫލު ﷲ ﷺ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.''

މިފަދަ އެހެން ރިވާޔަތެއްވެއެވެ. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اقْتُلُوا الْوَزْغَ، وَلَو فِي جَوفِ الْكَعْبَةِ". (رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِى الْكَبِيْرِ)

މާނައީ: ''މާތް ﷲ، އެ ދެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވުންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު ﷲ)ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ތިޔަބައިމީހުން ކަޢުބަތު ﷲ ގެފުޅުގެ ތެރޭގައި ވިޔަސް ހުނު މަރައިލާށެވެ.}''

ކޮންމެއަކަސް، ޙަދީޘްފުޅުގައިވާ އެ ނޫން ރިވާޔަތްތަކުގައި ވެސް ދެއްކެން ހުނު މަރުމަށް އަމުރުކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތްތައް ސާބިތުވެފައިވެއެވެ. ހުނު މަރުމުގެ ސަބަބަކީ އެއީ ނުރައްކާތެރި އެއްޗެކެވެ. އަދި އިބްރާހީމްގެފާނު އަލިފާނަށް އެއްލައިލެވުނު ހިނދު، ހުނު އެ އަލިފާނަށް ފުމެން ނިއްވައިލަން މަސައްކަތްކުރި ކަމަށް ވެސް ޙަދީޘްފުޅުގައި ވެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ހުނު މަރުމަށް ޘަވާބު ލިބޭނެ ކަމަށް ވެސް ރިވާޔަތްތަކުގައި އަންގަވާފައިވެއެވެ.

ވެސް، އެކަމީހަކަށް ވަރަށްގަދައި މަރައިދިނުން ބާރުދެއްވުމުގެ ގޮތުން ނިކުމެ، އެހެން އެކަށްނުވެ،
ދެވަނަ ވަރަކަށް ނުވަތަ ތިންވަނަ ވަރަކަށް ޖަހަންވާއިރަށް އަސްކުރު ހަމަނުޖެހި
ހިތައިގެން ކަމަކަށް ބަދަލުނުވާނެ ކަމުގެ ގޮތުންނެވެ. “ތިރުމިޛީ”)

1865- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "قَالَ رَجُلٌ لأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ، تُصُدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، لأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ، تُصُدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ؟، لأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصُدِّقَ عَلَى غَنِيٍّ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ، وَعَلَى زَانِيَةٍ، وَعَلَى غَنِيٍّ، فَأُتِيَ فَقِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ عَلَى سَارِقٍ، فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعِفَّ عَنْ سَرِقَتِهِ، وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا تَسْتَعِفَّ عَنْ زِنَاهَا، وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَعْتَبِرَ، فَيُنْفِقَ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ بِلَفْظِهِ ، وَمُسْلِمٌ بِمَعْنَاهُ)

މާނައީ: “ރަޟި اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުމެވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. {(އިސްރާއީލު ޤައުމުގެ) މީހަކު (އަހަރެން ސަދަޤާތެއް) ދޭނަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މިރޭ) ސިއްރުން ސަދަޤާތެއް ދޫކޮށްލާނަމެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އޭނާގެ ސަދަޤާތް ހިފައިގެން ބޭރަށް ނުކުމެވެ. ފަހެ، (އޭނާއަށް ނޭނގި) ވައްކަންކުރާ މީހެއްގެ އަތަށް އެ ހަވާލު ކުރެވުނެވެ. ފަހެ، ދުވާލު ހެނދުނު މީސްތަކުން ބުނަމުން ދިޔައެވެ. ރޭގައި ވަގަކަށް ސަދަޤާތް ދެވުނެވެ. ފަހެ، ސަދަޤާތްދިން މީހާއަށް އެ ހަބަރު ލިބުމުން ބުންޏެވެ. އޭ އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގޭ! ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދު ޝުކުރުވެރިވަމެވެ. (ފަހެ، އޭނާގެ ހިތަށް އެރި) ބުންޏެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މިރޭ ވެސް) ސިއްރުން ސަދަޤާތެއް ދޫކޮށްލާނަމެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އޭނާގެ ސަދަޤާތް ހިފައިގެން ބޭރަށް ނުކުމެވެ. ފަހެ، (އޭނާއަށް ނޭނގި) ޒިނޭކުރާ އަންހެނެއްގެ އަތަށް އެ ހަވާލު ކުރެވުނެވެ. ފަހެ، ދުވާލު ހެނދުނު މީސްތަކުން ބުނަމުން ދިޔައެވެ. ރޭގައި ޒިނޭކުރާ އަންހެނަކަށް ސަދަޤާތް ދެވުނެވެ. ފަހެ، ސަދަޤާތްދިން މީހާއަށް އެ ހަބަރު ލިބުމުން ބުންޏެވެ. އޭ އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގޭ! ޒިނޭކުރާ އަންހެނަކަށް ސަދަޤާތް ދެވުނު ކަމަށް ޓަކައި ވެސް، ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދު ޝުކުރުވެރިވަމެވެ. (ފަހެ، އޭނާގެ ހިތަށް އެރި) ބުންޏެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، (މިރޭ ވެސް) ސިއްރުން ސަދަޤާތެއް ދޫކޮށްލާނަމެވެ. ފަހެ، އޭނާ، އޭނާގެ ސަދަޤާތް ހިފައިގެން ބޭރަށް ނުކުމެވެ. ފަހެ، (އޭނާއަށް

ޝާނުގެ) މުއްސަނދި މީހުންގެއަތަށް އެ ތަކެތި ދެއްވާނެވެ. ފަހެ، ފަރިސްވީ ހިނދު މީސްތަކުން ބޭނުމެއްނުވާނެވެ. ދުވަހު މުއްސަނދި މީހަކަށް ސަދަޤާތްދެއްވުނުވެ. ފަހެ، ސަދަޤާތްދީން މީހާއަށް އެ ހަބަރުދިނުމުން ބޭނުމެކެވެ. އޭ އަދުގެވެރި ރަސޫލާއާ! ވީއެކަނުމާ މީހަކާއި، ޖިންނީތަކާ އިންސާނުންނާއި، މުއްސަނދި މީހަކަށް ސަދަޤާތް ދެއްކުނުކުރަނިބެހުނާއި، އިބުރަޝާހީމުގެ ރަސޫލުހަތަން ޝޫކުރުއްޖެވެ. ފަހެ، ދުވަހުގެ އާދަމަން ހުވަފެންއި ފެނުނެވެ. (ހިތާގެ ސަދަޤާތް ބާކީވެގެންނުއް ނުދެއްވެ.) ވީއްލާހުންނާ މުއްސަނދި ދެއްވުނު ސަދަޤާތް ދަންނަވާލެވެ! އޭގެ ސަބަބުން އާދާ ވީއްލާހުންނާ ހުއްޓިއިރުން އެކަކިގެންވާއެވެ. އަދި ޖިނީތުންނާ އިންސާނުންނާއި ދެއްވުނު ސަދަޤާތް ދަންނަވާލެވެ! އޭގެ ސަބަބުން އާދާ، އެ ފޮނިކުރީ ހަވާލު ހުއްޓިއިރުއި، ދިނެއްކަމެއްދިނުމަށްފަހުއްވެ! އަދި މުއްސަނދި މީހަކަށް ދެއްވުނު ސަދަޤާތް ދަންނަވާލެވެ! އޭގެ ސަބަބުން އާދާ އިބުރަހީމީގެ ބާޝާ، އާދާއަށް اللّهُ، ދެއްވައިފައިވާ ތަނަވަސްކަމުން، އެކަލޭގެ ވަގުތުގައި ރާދަކުރަން ފަހަރެއްވާހުއްޓެވެ!}“

1866– وَعَنْهُ، قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي دَعْوَةٍ، فَرُفِعَ إِلَيهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجبُهُ، فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً، وَقَالَ: "أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يومَ الْقِيَامَةِ، هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ ذَاكَ؟ يَجْمَعُ اللَّهُ الأَوَّلِيْنَ وَالآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَيُبْصِرُهُمُ النَّاظِرُ، وَيُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي، وَتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ، فَيَبْلُغُ النَّاسُ مِنَ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَالاَ يُطِيقُونَ وَلاَ يَحْتَمِلُونَ، فَيَقُولُ النَّاسُ: أَلاَ تَرَوْنَ إِلَى مَا أَنْتُمْ فِيهِ، إِلَى مَا بَلَغَكُمْ؟ أَلاَ تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ ؟

فيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ: أَبُوكُمْ آدَمُ، فَيَأْتُونَهُ فَيَقُولُونَ: يَا آدَمُ، أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ، خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وأَمَرَ الْمَلاَئِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، وَأَسْكَنَكَ الْجَنَّةَ، أَلاَ تَشْفَعُ لَنَا إِلَى رَبِّكَ؟ أَلاَ تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ، وَمَا بَلَغَنَا؟ فَيَقُولُ: إِنَّ رَبِّي غَضِبَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلاَ يَغْضَبُ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ، فَعَصَيْتُ، نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ،

فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ، أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ الأَرْضِ، وَقَدْ سَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا، أَلا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا بَلَغَنَا، أَلاَ تَشْفَعُ لَنَا إِلَى رَبِّكَ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ رَبِّي غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَأَنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ، دَعَوْتُ بِهَا عَلَى قَوْمِي، نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ،

فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ فَيَقُولُ لَهُمْ: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنِّي كُنْتُ كَذَبْتُ ثَلاَثَ كَذَبَاتٍ، نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى،

فَيَأْتُونَ مُوسَى، فَيَقُولُونَ: يَا مُوسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، فَضَّلَكَ اللَّهُ بِرِسَالاَتِهِ، وَبِكَلاَمِهِ عَلَى النَّاسِ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنِّي قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أُومَرْ بِقَتْلِهَا، نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى،

فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُونَ: يَا عِيسَى، أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلاَ تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ، فَيَقُولُ: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ ذَنْبًا، نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّدٍ ﷺ فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا ﷺ،

وَفِي رِوَايَةٍ: "فَيَأْتُونِي فَيَقُولُونَ: يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، وَخَاتَمُ الأَنْبِيَاءِ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ فَأَنْطَلِقُ، فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ، فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّي، ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ مَحَامِدِهِ، وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ، شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى أَحَدٍ قَبْلِي، ثُمَّ يُقَالُ: يَا مُحَمَّدُ! ارْفَعْ رَأْسَكَ، سَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ، فَأَرْفَعُ رَأْسِي، فَأَقُولُ أُمَّتِي يَارَبِّ، أُمَّتِي يَارَبِّ، فَيُقَالُ: يَامُحَمَّدُ أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لاَ حِسَابَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبَابِ الأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ، فِيمَا سِوَي ذَلِكَ مِنَ الأَبْوَابِ، ثُمَّ قَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ، كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرَ، أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ރިވާއިން (އެބަހީ: މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޤިޔާމަތް ދުވަހުން (އަސްބާބު ޝަފާޢަތްކުރުމުގެ ޝަފާޢަތް ޝަފާޢަތުން) ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދަތުރުވެރިޔާން ވަޑައިގަތީމުއެވެ. ފަހެ، އިސްވެދިޔަ ކަލޭގެފާނުން ޝަފާޢަތުގެ އަމުރާ މަސްލަހަތާ އަރިހުން ޝަފާޢަތެވެ. އަދި އަދި، އެކަލޭގެފާނަށް ވަރަށް މުހިންމު މަޤާމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ދަރަޖަފުޅުން، އެ މަސްލަހަތު ވިއްދަވައިގެން މަސްއޫލުއް ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. {ޤިޔާމަތްދުވަހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާނީ، އެންމެހައި

މީސްތަކުންގެ ސާހިބާ ކަމުގައެވެ. އެ ވެރިކަން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނީ ކޮންގޮތަކުންކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟ (އެ ވެރިކަން ލިބިވަޑައިގަންނަވާނީ ގޮތަކީ) اللّٰهُތަޢާލާ ހާމަ މައިދާނަކަން އިސްވެރިޔަކައި ބަދަލާއި، ދަހުން އަންނަން މިބިހައި ބަދަލު އެއްކަލަ ތިމާވެށްޓެވެ. ބަލާ މީހަކަށް، އެ އެނގޭ ތަކުން ފެންނަހުރިހެވެ. އަދި އެ މީސްތަކުންނަށް ގެވައިލަވާ މީހެއްގެ ޙައްޤު، އެ އެނގޭ ތަކުންނަށް އިއްވަހުރިހެވެ. އިތުރު ހުންނަހުރި، އެބައިމީހުންނާ ކައިރިކުރިވީވެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހިތާމަ އާއި ކަންބޮޑުވުން ހަރުދަނާކަމުގައި ގޮސް، އެބައިމީހުންގެ ކުރިމަތިކަން ކަލާންޏައިވައި ވާހަކަވެ. (އެފަދަ ބާރުގައި މީސްތަކުން ތިބޭނީ ދިނީ ދުލުސްވެގެން) ފަހު، މީސްތަކުން ބަރާބަރެވެ.

ތިޔަބައިމީހުން ކުރިމަތިވެފައިވާ ދަތި އުނދަގޫތައް ކިހިނެއްބާވައި ވަހަރެއްހެއްޔެވެ؟ ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަތިބީ ނަބިއްޔާ، ތިޔަބައިމީހުން ނުފެންނަހެއްޔެވެ؟ ތިޔަބައި މީހުންނަށްކަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަސްތަރުތަކުގައި ސަލާމްތިބުރާދާން އެއްވެސް މީހަކުވެސް ނުބައިކުރަނީއެވެ؟

ފަހު، މީސްތަކުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ބަރާބަރެވެ. (އެ ބޭކަލުން ތިޔަބައިމީހުންގެ (އެބަހީ: ތިމަންމެންގެ) ބައްޕާ، އާދަމު (ޢަލައިހިއްސަލާމު) ނޫނުހެއްޔެވެ؟ ފަހު، އެބައިމީހުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންނަހުރިހެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އާދަމުގެ ފާނެވެ! ކަލޭގެފާނަކީ، އެންމެހައި އިންސާނުންގެ ބައްޕަ ނޫންހެއްޔެވެ؟ اللّٰهُތަޢާލާ ކަލޭގެފާނު ހެއްދެވީ އުފައްދަވައި، އެކަލާނގެ ރޫޙުގެ ތެރެއިން ފުމެވުނީ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އަދި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުން ކަލޭގެފާނަށް ސަޖިދަ ކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވީ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އަދި އެކަލާނގެ ސުވަރުގެ ދޫކުރެއްވުމަށް ނޫނީ، ފަހު، ކަލޭގެފާނަށް އެބަކަލުން ސަޖިދަކުރިއޭ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އަދި އެކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ސުވަރުގޭގައި ވަޑައިގަތުމުގެ ނޫންހެއްޔެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެން ބޮކައި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވެ ދެއްވާނޫންހެއްޔެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެން މި ތިބި ނިކަމެތި ހާލު، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދިމާވެފައިވާ މުސީބާތަށް ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަމުންނޫންހެއްޔެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މިއަދު ވަނީ، ވަރަށް ބޮޑަށް ކޯފާވެވަޑައިގެންނެވެ. މީގެ ކުރިއަކުން އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވަޑައިގެން ނުވެއެވެ. އަދި މީގެފަހުން ވެސް އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވަޑައިގެން ނުވާނެއެވެ.

އެކަލާނގެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (ސުވަރުގޭގެ) ގަހެއް (އެބަހީ: ސުވަރުގޭގެ ހާއްސަ ގަހަކުން [illegible]) ނަހީކުރެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް، ތިމަންކަލޭގެފާނުވަނީ އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅަށް އުރުދުޅިވެވަޑައިގެންނެވިފައެވެ. ނަފްސީ، ނަފްސީ، ނަފްސީ އެވެ. (އެބަހީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު މި ވަނީ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ ފިކުރުގައި ކަންބޮޑުވެގެން ގޮތެއް އެނގިވަޑައި ނުގެން، [illegible].) ތިޔަބޭފުޅުން ނޫޙުގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. އެހެން ބޭކަލެއްގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ނޫޙުގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ.

ފަހެ، އެބައިމީހުން ނޫޙުގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ ނޫޙުގެފާނެވެ! ބިމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށް ފޮނުއްވުނު އެންމެ ފުރަތަމަ ރަސޫލާ ކަލޭގެފާނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނީ ޝުކުރުވެރި ވަޑައިގަންނަވާ އަޅަކުކަމުގައި اللّٰهُ ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނަށް ނަންދެއްވައިފައިވެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ތިބި ނިކަމެތި ހާލު ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދިމާވެފައިވާ މުސީބާތަށް ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވެ ނުދެއްވާނެތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މިއަދު ވަނީ، ވަރަށްބޮޑަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންނެވެ. މީގެ ކުރިއަކުން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެންނުވެއެވެ. އަދި މީގެ ފަހުން ވެސް އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެންނުވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހާއްސަ ދުޢާއެއް ކުރެއްވުމުގެ [illegible] ލިބިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ވަނީ، އެ ދުޢާކުރެއްވުމުގައެވެ. ނަފްސީ، ނަފްސީ، ނަފްސީ އެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ބޭކަލެއްގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ.

ފަހެ، އެބައިމީހުން، އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އިބްރާހީމްގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނީ اللّٰهُ ގެ ނަބިއްޔާއެވެ. އަދި ބިންމަތީގައިވާ އެކަލާނގެ ޚަލީލުފުޅެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވެދެއްވާށެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދިމާވެފައިވާ މުސީބާތަށް ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ ފަހެ، އެ

ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މިއަދު ވަނީ، ވަރަށް ބޮޑަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންނެވެ. މީގެ ކުރިއަކުން އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެންނެއް ނުވެވޮޑިގެންނެވެ. އަދި މީގެ ފަހުން ވެސް އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެން ނުވެވޮޑިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަނީ، (ބުރުވުރުން ގެންނަވާފައިވާ ބަޔާންކުރެވޭ ހިތްވަރު) ތިން ދޮގެއް ހައްދަވާފައެވެ. ނަފްސީ، ނަފްސީ، ނަފްސީ އެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ބޭފުޅެއްގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން މޫސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ.

ފަހެ، އެބައިމީހުން މޫސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. ފަހެ، އެ ބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ މޫސާގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނީ، اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އެކަލާނގެ ރަސޫލުކަމާއި ކަލޭގެފާނާ ދެއްކެވުމުގައި، ކަލޭގެފާނު، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައި ބަލަންޖެހޭ ދަރަޖައެއްގައި ހުރުއްވާ، ކަލޭގެފާނަށް، اللّٰهُ ވަނީ މަތިވެރިކަމެއް ދެއްވާފައެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވެދެއްވާށެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދިމާވެފައިވާ މުޞީބާތްތައް ކަލޭގެފާނު ދެކެވޮޑިނުގަންނަވަނީހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މިއަދު ވަނީ، ވަރަށް ބޮޑަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންނެވެ. މީގެ ކުރިއަކުން އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެން ނުވެވޮޑިގެންނެވެ. އަދި މީގެ ފަހުން ވެސް އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެން ނުވެވޮޑިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވަނީ، އެ މީހަކު މެރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިފައި ނުވާ ނަފްސެއް މަރާލެވިފައެވެ. ނަފްސީ، ނަފްސީ، ނަފްސީ އެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ބޭފުޅެއްގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ޢީސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ދާށެވެ.

ފަހެ، އެބައިމީހުން ޢީސާގެފާނުގެ އަރިހަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ ޢީސާގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނީ، اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނީ، އެކަލާނގެ ކަލިމަފުޅެވެ. އެ ކަލިމަފުޅު އެކަލާނގެ، މަރްޔަމްގެފާނަށް ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލިމަފުޅު ވެސް އެކަލާނގެ ފަރާތުން ރޫޙެކެވެ. އަދި، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ލިބިވަޑައިގެންނެވި ރޫޙެކެވެ. ކަލޭގެފާނު، ކުޑަކުދިކަމުގައި ދަރިކޮޅުގައި އޮންނަވަނިކޮށް މީސްތަކުންނާ ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށްޓަކައި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވެދެއްވާށެވެ.

ދެއްވާނެވެ. އަދި ގަސްދުގެންނަން ކުދިވެރިވެފައިވާ މުސްލިމަކަށް ކަލޭގެފާނު ދުޢާކުރައްވައި ނުގަސްނަވަމުޑާއެވެ؟ ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މިއަދު ވަނީ، ވަރަށް ބޮޑަށް ކޯފާވެވޮޑިގެންނެވެ. މީގެ ކުރިއަކުން އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެން ނުވޮޑިގެންނެވެ. އަދި މީގެ ފަހުން ވެސް އެފަދައިން އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެން ނުވޮޑިގެންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެއްވެސް ފާފައެއްކުރެއްވުމުގެ ކުރިން ފާފައިއްހަރުވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ (އަދި ވިދާޅުވިއެވެ.) ނަފްސީ، ނަފްސީ، ނަފްސީ އެވެ. މިއަދު ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ނޫން އެހެން ބޭކަލަކު އަރިހަށް ދާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަރިހަށް ދާށެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަރިހަށް އަންނަހުށްޓެވެ.}“

އަދި (ބުޚާރީގެ މުސްލިމުގެ) އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. {ފަހެ، އެބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންނަހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނަކީ، ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނީ ނަބީކަން ޚަތިމުކުރައްވާ މީހާ ސާބިތެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ކަލޭގެފާނުގެ ކުރިއާއި ފަހުގެ ހުރިހާ ފާފައެއް އެކަލާނގެ ކަލޭގެފާނަށް ފުއްސަވައިދެއްވައިފިއެވެ. އަދި ގަސްދުގެންނަން ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ޝަފާޢަތްތެރިވާ ދެއްވާށެވެ. އަދި ގަސްދުގެންނަން ކުދިވެރިވެފައިވާ މުސްލިމަކަށް ކަލޭގެފާނު ދުޢާވަޑައި ނުގަސްނަވަމުޑާއެވެ؟ ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަންނަވާހުށީމެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ޢަރުޝުގެ ދަށަށް ވަޑައިގަންނަވާހުށީމެވެ. ފަހެ، (އެތަނުގައި) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ސަޖިދައަށް ވެރިވެވަޑައިގަންނަވާހުށީމެވެ. އެއަންފަހު، ﷲތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ޙަމްދުއާއި ތަޢުރީފާ ބެހޭ ތަކެތިން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އިލްހާމުކުރައްވާނެއެވެ. އެއީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން އެއްވެސް މީހަކަށް އެކަލާނގެ އެގޮތަށް އިލްހާމުކުރެއްވި ތަޢުރީފެއް ނޫނެވެ. އެއަންފަހު ނިދާއެއްވާނެއެވެ. އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ ބޮލު އުފުއްލަވާށެވެ. ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަ ކަމެއް ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާނެއެވެ.) އަދި ކަލޭގެފާނު ޝަފާޢަތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރެއްވޭނެއެވެ. ފަހެ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޮލު އުފުއްލަވާހުށީމެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވާހުށީމެވެ.

އަޅުގެވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅުގެ އުއްމަތެވެ. އަޅުގެވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅުގެ އުއްމަތެވެ. (އެބަހީ: އުއްމަތުންނަށް ރަޙުމަތްކުރެއްވުމަށް ދަންނަވަމެވެ.) ދެން، ނިކަމެތިވެވަޑައިގެންނެވެ. އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންކުރެ ހިސާބުބެއްލެވުމެއްނެތް މީސްތަކުން، ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތަކުގެތެރެއިން ކަނާތްފަރާތު ދޮރުން ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާށެވެ. އަދި އެހެނިހެން ދޮރުތަކުން މީސްތަކުންނާއެކު، އެމީހުން ދޮރުތަކުން ވެސް ސުވަރުގެއަށް ވަދެވޭނެ ބައެވެ.} އެއަރުވައި އެ ކަލޭގެފާނު ހިދުމަތްކުރައްވާއެވެ. {އެކަލާނގެ ނަފްސު ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ ހަމަކުރައްވާ ކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ ހުރި ރަސްކަލާނގެ ޤަސަމްކުރަމެވެ! ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތަކުގެ ދެ ދޮރުފަތުގެ ދެމެދުގެ ދުރުމިން، މައްކާއިން (ބަޙްރައިނުގެ) ހަޖަރާ ދެމެދު، ނުވަތަ މައްކާއިން (ޝާމުކަރައިގެ) ބުޞްރާ ދެމެދު ދުރުމިނެވެ.}"

1867– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَاءَ إِبْرَاهِيمُ ﷺ بِأُمِّ إِسْمَاعِيلَ، وَبِابْنِهَا إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهَا عِنْدَ الْبَيْتِ، عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، فَوَضَعَهُمَا هُنَاكَ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ، وَسِقَاءً فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قَفَّي إِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقًا، فتبعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ! وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي لَيْسَ فِيهِ أَنِيسٌ وَلاَ شَيْءٌ؟ فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا، وَجَعَلَ لاَ يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا، قَالَتْ لَهُ: آللَّهُ أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَتْ: إِذًا لاَ يُضَيِّعُنَا!! ثُمَّ رَجَعَتْ، فَانْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ ﷺ، حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ لاَ يَرَوْنَهُ، اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهَؤُلاَءِ الدَّعَوَاتِ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ،

فقَالَ: ﴿رَّبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيۡرِ ذِي زَرۡعٍ﴾ حَتَّى بَلَغ ﴿يَشۡكُرُونَ﴾ وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السِّقَاءِ، عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى أَوْ قَالَ: يَتَلَبَّطُ، فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتِ الصَّفَا أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا؟ فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَطَتْ مِنَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْوَادِيَ، رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا، ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ الإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِيَ، ثُمَّ أَتَتِ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا، فَنَظَرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا؟ فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ". قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "فَذَلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا". "فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوتًا، فَقَالَتْ: صَهْ ــ تُرِيدُ نَفْسَهَا ــ ثُمَّ تَسَمَّعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا فَقَالَتْ: قَدْ أَسْمَعْتَ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غَوَاثٌ، فَإِذَا هِيَ بِالْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ أَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ ،

حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ، وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تَغْرُفُ الْمَاءَ فِي سِقَائِهَا وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَ مَا تَغْرِفُ".

وَفِي رِوَايَةٍ: "بِقَدَرِ مَا تَغْرِفُ". قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "رَحِمَ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ، لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا". قَالَ: "فَشَرِبَتْ، وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا". فَقَالَ لَهَا الْمَلَكُ: لاَ تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فَإِنَّ هَهُنَا بَيْتًا لِلَّهِ يَبْنِيهِ هَذَا الْغُلاَمُ وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لاَ يُضَيِّعُ أَهْلَهُ، وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُولُ، فتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمٍ، أَو أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمٍ مُقْبِلِيْنَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءَ، فَنَزَلُوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا،

فَقَالُوا: إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهَذَا الْوَادِي، وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرِيَّيْنِ، فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ، فَأَقْبَلُوا، وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ، فَقَالُوا: أَتَأْذَنِيْنَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لاَ حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ، قَالُوا: نَعَمْ" قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "فَأَلْفَى ذَلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الأُنْسَ، فَنَزَلُوا، فَأَرْسَلُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ، فَنَزَلُوا مَعَهُمْ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِهَا أَهْلَ أَبْيَاتٍ، وَشَبَّ الغُلاَمُ وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ وَأَنْفَسَهُمْ، وَأَعْجَبَهُمْ حِيْنَ شَبَّ، فَلَمَّا أَدْرَكَ، زَوَّجُوهُ امْرَأَةً مِنهُمْ، وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إِسْمَاعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ، فَلَم يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ، فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا". وَفِي رِوَايَةٍ: يَصِيدُ لَنَا، ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِم، فَقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍّ، نَحْنُ فِي ضِيقٍ وَشِدَّةٍ، وَشَكَتْ إِلَيْهِ، قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ، اقْرَئِى عَلَيْهِ السَّلاَمُ، وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِهِ،

فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، كَأَنَّهُ آنَسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا، فَسَأَلَنَا عَنْكَ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا، فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ، قَالَ: فَهَلْ أَوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ أَمَرَنِي أَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلاَمَ وَيَقُولُ: غَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِكَ، قَالَ: ذَاكِ أَبِي، وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أُفَارِقَكِ، الْحَقِي بِأَهْلِكِ، فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَ عَنْهُ، قَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا، قَالَ: كَيْفَ أَنْتُمْ، وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ، فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ، وَأَثْنَتْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى، فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟ قَالَتْ: اللَّحْمُ، قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ؟ قَالَتِ: الْمَاءُ، قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَلَمْ يَكنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ" قَالَ: فَهُمَا لاَ يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلاَّ لَمْ يُوَافِقَاهُ.

وَفِي رِوَايَةٍ: فَجَاءَ، فَقَالَ: أَيْنَ إِسْمَاعِيلُ؟ فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: ذَهَبَ يَصِيدُ، فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: أَلاَ تَنْزِلُ، فَتَطْعَمَ وَتَشْرَبَ؟ قَالَ: وَمَا طَعَامُكُمْ، وَمَا شَرَابُكُمْ؟ قَالَتْ: طَعَامُنَا اللَّحْمُ، وَشَرَابُنَا الْمَاءُ، قَالَ:

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي طَعَامِهِمْ وَشَرَابِهِمْ، قَالَ: فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ "بَرَكَةُ دَعْوَةِ إِبْرَاهِيمَ ﷺ" قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ، فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلاَمَ، وَمُرِيْهِ يُثَبِّتْ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنَ الْهَيْئَةِ، وَأَثْنَتْ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْكَ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيفَ عَيْشُنَا؟ فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا بِخَيْرٍ، قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلاَمَ، وَيأْمُرُكَ أَنْ تُثَبِّتَ عَتَبَةَ بَابِكَ، قَالَ: ذَاكَ أَبِي وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمَرَنِي أَنْ أُمْسِكَكِ، ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ،

ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْلاً لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ، فَلَمَّا رَآهُ، قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَ كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ، وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ! إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ، قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ؟ قَالَ: وَتُعِينُنِي، قَالَ: وَأُعِينُكَ، قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِيَ بَيْتًا هَهُنَا، وَأَشَارَ إِلَى أَكَمَةٍ مُرْتَفِعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا، فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ، جَاءَ بِهَذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ، وَهُوَ يَبْنِي وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُولاَنِ: ﴿ رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴾ (البقرة: ١٢٧)

وَفِي رِوَايَةٍ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَرَجَ بِإِسْمَاعِيلَ وَأُمِّ إِسْمَاعِيلَ، مَعَهُمْ شَنَّةٌ فِيهَا مَاءٌ، فَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تَشْرَبُ مِنَ الشَّنَّةِ، فَيَدِرُّ لَبَنُهَا عَلَى صَبِيِّهَا حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، فَوَضَعَهَا تَحْتَ دَوْحَةٍ، ثُمَّ رَجَعَ إِبْرَاهِيمُ إِلَى أَهْلِهِ، فَاتَّبَعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، حَتَّى لَمَّا بَلَغُوا كَدَاءَ، نَادَتْهُ مِنْ وَرَائِهِ: يَا إِبْرَاهِيمُ إِلَى مَنْ تَتْرُكُنَا؟ قَالَ: إِلَى اللَّهِ، قَالَتْ: رَضِيتُ بِاللَّهِ، فَرَجَعَتْ، وَجَعَلَتْ تَشْرَبُ مِنَ الشَّنَّةِ، وَيَدِرُّ لَبَنُهَا عَلَى صَبِيِّهَا حَتَّى لَمَّا فَنِيَ الْمَاءُ، قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ، فَنَظَرْتُ لَعَلِّي أُحِسُّ أَحَدًا، قَالَ: فَذَهَبَتْ فَصَعِدَتِ الصَّفَا، فَنَظَرَتْ وَنَظَرَتْ هَلْ تُحِسُّ أَحَدًا، فَلَمْ تُحِسَّ أَحَدًا، فَلَمَّا بَلَغَتِ الْوَادِي، سَعَتْ، وَأَتَتِ الْمَرْوَةَ، وَفَعَلَتْ ذَلِكَ أَشْوَاطًا، ثُمَّ قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ مَا فَعَلَ الصَّبِيُّ، فَذَهَبَتْ وَنَظَرَتْ، فَإِذَا هُوَ عَلَى حَالِهِ، كَأَنَّهُ يَنْشَغُ لِلْمَوْتِ، فَلَمْ تُقِرَّهَا نَفْسُهَا، فَقَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ، فَنَظَرْتُ لَعَلِّي أُحِسُّ أَحَدًا، فَذَهَبَتْ فَصَعِدَتِ الصَّفَا، فَنَظَرَتْ وَنَظَرَتْ، فَلَمْ تُحِسَّ أَحَدًا، حَتَّى أَتَمَّتْ سَبْعًا، ثُمَّ قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ، فَنَظَرْتُ مَا فَعَلَ، فَإِذَا هِيَ بِصَوْتٍ، فَقَالَتْ: أَغِثْ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ خَيْرٌ، فَإِذَا جِبْرِيْلُ ﷺ فَقَالَ بِعَقِبِهِ هَكَذَا، وَغَمَزَ بِعَقِبِهِ عَلَى الأَرْضِ، فَانْبَثَقَ الْمَاءُ، فَدَهِشَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، فَجَعَلَتْ تَحْفِنُ". وَذَكَرَ الْحَدِيْثَ بِطُولِهِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ بِهَذِهِ الرِّوَايَاتِ كُلِّهَا)

މާނައީ: ”ރަޙްމަ اللّهُ، އަށް ދެއްވައިކުރެއްވިނަމަ ... އިސްމާޢީލުގެ މަންމަގެ
... (އިބްރާހީމް اللّهِ)ގެ ... ... އަށް ... ...
(ރަސޫލުاللّهِ ﷺ ...) {(ރަޙްމަ اللّهُގެ ...) ...

ޢަލައިހިއްސަލާމު، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން)، އިސްލާމްދީނުގެ މައިކަމަނާ (ޚަދީޖާ) އާއި، އެ ކަމަނާގެ ދަރިކަލުން އިސްލާމްދީނުގެ ގޮވައިގެން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އޭރު އެ ދަރިކަލުންނަކީ، އެކަމަނާ ކިރުދޫކުރައްވާފައިވާ (ތުއްތުކުދި) ބޭފުޅެކެވެ. (ކަޢުބަތު اللهِ ގެ ފުރަގަހު އަރިހުގައި، (އެބަހީ: އެ ތަނުގައި ގޮތުގެ ބިނާކުރެވިފައިވާ ތަނުގެ ކައިރީގައި) މަސްޖިދުލްޙަރާމުގެ އުސް ހިސާބުގައި، ޒަމްޒަމްވަޅު ހުރި ތަނުގައި ހުރި ގަހެއްގެ ކައިރީގައި، އެ ދަރިމައިކަނބަލުން ބޭތިއްބެވިއެވެ. އޭރު މައްކާގައި އެއްވެސް އިންސާނަކު ދިރިއުޅުއް ނެތެވެ. އަދި އެ ކަންތައް ފެނުނު އެއްވެސް ނުހުރެއެވެ. ފަހު، އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ދަރިމައިކަނބަލުން އެ ތަނުގައި ބޭތިއްބެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެ ދަރިމައިކަނބަލުންގެ އަރިހުގައި ކަޑުދު އަރައިފައިވާ ކޮބަވާކާއި، ފުރާނައަރައިފައިވާ ހަމަ ބޭރުއްޖެހިއެވެ. އެއަށްފަހު (ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވުން) އިބްރާހީމްގެފާނު ފުރަގަސްފުޅުވައި، އަނބިރިވަޑައިގަތުމުން ހިނގަވައިގަތެވެ. ފަހު، އެ ހިނދު އިސްލާމްދީނުގެ މައިކަމަނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުން ހިނގަވައިގަތެވެ. ފަހު، އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އިބްނުޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެފާނެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިޔަވަޑައިގެންނެވީ ކޮންތަނަކަށް ތޯއެވެ؟ އަދި އަޅުގަނޑުމެން ތި މަގުން، މި އެކަނިވެރި ވާހަކަ ދުރުކޮށްލެއްވީމައެވެ؟ މިތަނުގައި ކުރިއަށްވަޑައިގެން އިންސާނާ، އަދި އެކަން އެއްކޮށް ވެސް ނުވެއެވެ. އެ ކަމަނާ އެ ކަލޭގެފާނަށް އެދެކުން ފަހަރު މި ބަސްފުޅު ތަކުރާރުކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު، އެ ކަމަނާއާ ދިމާއަށް އަނބިރިވަޑައިގެން ކިޔައިދެއްވައިގަތެވެ. (އަލްމުޙައްމަދު) އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނަށް اللهُ، ކިޔުއްވި އަމުރުފުޅެއްތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ! އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންކަމުގައިވާނަމަ، އެކަލާނގެ އަޅުގަނޑުމެން ގެއްލުވި ނުކުރައްވާހުށިކަމެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަމަނާ އަނބުރާ (ދަރިކަލުންގެ އަރިހަށް) ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. މިބާޝާގެ ޢަލައިހިއްސަލާމު ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހެންމަދުން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅާއި ފެނިވަޑައިގެންނެވި ހިތްވަރާއި ބަސްއެނގޭފާއިދުން ހިތްވަރަކަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން، އެ ކަލޭގެފާނު (ރަސޫލު اللهِ)ގެ ފުޅާމި ދިމާއަށް އަނބުރާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުނާ އެކުއްލިޔަވަޑައިގެން ހުންނަވައި، މި ފަރާތުން ދެއާކުރައްވާފައިވިއެވެ.

އެ ކަޢުބާގެފާނުގެ ދިމާގައި މިދުޢާކުރިއެވެ. ﴿رَّبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيۡرِ ذِي زَرۡعٍ عِندَ بَيۡتِكَ ٱلۡمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱجۡعَلۡ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهۡوِيٓ إِلَيۡهِمۡ وَٱرۡزُقۡهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡكُرُونَ﴾ {އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން، އަޅުގެ ދަރިންކުރެ ބަޔަކު، ގަހެއް ހެދޭ ނޫން ވާދީއެއްގައި، ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ތިބާރަސްކަލާނގެ ގެފުޅު އަރިހުގައި، ވަޒަންވެރިކޮށްދިނީމެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އެއުރެން ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށް އުޅުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، މީސްތަކުންކުރެ ބައެއްގެ ހިތްތައް އެއުރެންގެ ދިމާލަށް ޖައްސަވާނދޭވެ! އަދި މޭވާތަކުން އެއުރެންނަށް ރިޒުޤުދެއްވާނދޭވެ! (އެއީ) އެއުރެން ޝުކުރުވެރިވުމަށްޓަކައެވެ.} (އިބްރާހީމް:37) އިސްމާޢީލްގެފާނުގެ މައިކަމަނާ، އެ ދަރިކަލުންނަށް ކިރުދޫކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި އެ ފެންހުސްވުމުން، އެ ކަމަނާ ފެންފުޅި ހިއްކިއެވެ. އެންމެފަހުން، އެ ކަމަނާގެ ފެންބޯނު ހުސްވުމުން، އެ ކަމަނާ ކަރުހިއްކާވެއިގަތެވެ. އަދި ތުއްތު ދަރިކަލުން ވެސް ކަރުހިއްކާވެއިގަތެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ، އެ ތުއްތު ދަރިކަލުން ފަޅަން ހާސްވެވަޑައިގެން، ބިންމަތީގައި ދުރުހައިރުބުރުން ބަލާލަން މަންޖެހި ހިތާމަވެރިކަމާއި ބައްޓަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެންމެފަހުން، އެ މަންޖެހި ދޫކޮށްވަޑައިގަތުމަކުން ކެތްނުކުރެއްވިގެން ފެނިވަޑައިގަނޭތޯ އެ ކަމަނާ ޞަފާފަރުބަދަ ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެންމެ ކައިރިގައި ހުރި ފަރުބަދައަކީ، ޞަފާ ފަރުބަދައެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ، އެ ފަރުބަދައަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. އެއަރުވަމުން، ވާދީ ދިމާއަށް އެނބުރިވަޑައިގެން، އެއްވެސް އިންސާނަކު ފެނިވަޑައިގަނޭތޯ ބަލައިލެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާއަށް އެކަކުވެސް ފެނިވަޑައިނުގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ ޞަފާ ފަރުބަދައިން ފައިބައިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ވާދީއާ ހަމައިން ވެވަޑައިގެންނެވުމުން، އެ ކަމަނާގެ ހެދުންފޮތުގެ ފަސްބައި މަތިކޮށް އުފުއްލަވައިލައްވިއެވެ. އަދި މުސީބާތްތެރިއަކު ދުވާފަދައިން ހަލުއިކަމާއި އެ ކަމަނާ ދުވެވަޑައިގަތެވެ. އެ ގޮތުގައި ވާދީ ފަހަނައަޅައި، މަރުވާ ފަރުބަދަޔަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ އެ ފަރުބަދައިން ވެސް އަރާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެއްވެސް އިންސާނަކު ފެނިވަޑައިގަނޭތޯ ބަލައިލެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސް މީހަކު ފެނިވަޑައިނުގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ މިފަދައިން ހަތް ފަހަރު ބުރުޖެއްސެވިއެވެ.} (އެބަހީ: ޞަފާއިން މަރުވާއަށް، އަދި މަރުވާއިން ޞަފާއަށް، މި ގޮތަށް ހަތް ފަހަރު އަރާވަޑައިގެން، އެ ދެފަރުބަދައިގެ ވާދީގައި

ދުވެވަޑައިގެން ހެއްދެވިއެވެ.) މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުޟުވާންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ކަމަނާގެ މި ޢަމަލުފުޅަށް ތަބާވުމުގެ ގޮތުން، މީސްތަކުން، އެ ދެ ފަރުބަދައިގެ ދެމެދުގައި ސަޢުޔުކުރުމަކީ ޢަމަލުކުރެވިގެން ވެއެވެ.} ފަހެ، (އެންމެ ފަހު ފަހަރަކު) އެ ކަމަނާ މަރުވާ ފަރުބަދައަށް އަރާވަޑައިގެން ހިނދު، އެ ކަމަނާއަށް އަޑެއް އިވިވަޑައިގަތެވެ. އެ ހިނދު އަމިއްލަފުޅު ނަފުސަށް މުޚާޠަބުކުރައްވައި އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަނުހުންނާށެވެ. (އެހެނީ، އެ ތަނުން އަޑެއް އިވިވަޑައިގަތުމުން، އެ ކަރިގެންނުވާ ކަމެއްކަމުގައި އެކަމަނާ ދެކެވަޑައިގަތެވެ.) އެއަށްފަހު، އެ ކަމަނާ އެ އަޑަށް ސަމާލުވެވަޑައިގެން، އެ އަޑު އިވިވަޑައިގަންނަވާ ބަލައިލެއްވިއެވެ. ފަހެ، ދުވަސް ފަހަރަކު ފުސޯ، އެ އަޑު އިވިވަޑައިގަތެވެ. އެ ހިނދު އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަ މިހާރުގެ އަޑު ތިމަންކަމަނާއަށް އިވިވަޑައިގެންފިއެވެ. ތިބާގެ ކިބައިގައި އެހީތެރިކަމެއް ފުރުޞަތުދިނުން ހުރިނަމަ، އަވަހަށް އެހީތެރިވެދެއްވާށެވެ! އެ ހިނދު ކުއްލިއަކަށް އެ ކަމަނާއަށް ފެނިވަޑައިގަތީ، ޒަމްޒަމްވަޅުގެ އެ ހުރި ތަނުގައި މަލާއިކަތާ (އެބަހީ: ޖިބްރީލް ޢަލައިހިއްސަލާމް) ހުންނެވި އެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފުންނާބުފުޅުން، ނުވަތަ ބަރިޔާކުރެއްވި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަތަކުން ބިންގަނޑު ހާރައްވަމުން (އެބަހީ: ވެލިގަނޑު އެއްފަރާތްކުރައްވަމުން) ފެން އަރާއޮއްސައިގެން ދިޔުމުން ގެންދިޔައިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ، އެ ފެނުގެ ވަށައިގެން ބަނދުކުރައްވައިން ހައްދަވަމުން ގެންދިޔައިއެވެ. އަދި ފެންގަނޑުގެ ވަށައިގެން ދާގަނޑުފުރުވުމަށްޓަކައި، ރިފުޅަށް ފެން ބޭއްލެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ އަތްދިޔަފުޅުން ފެން ނަގައްވައި، ފެން ހަމަށް އުދުއްސުމުން ދިޔައިއެވެ. އެ ކަމަނާގެ އަތްޕުޅު ނަގައްވާލާފަހުން ފެނުގެ ގަދަކަމުން އުބުރައިގެން ދިޔައީއެވެ.}"

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ، {އެ ކަމަނާގެ އަތްޕުޅުން ނަގަވާ ފެނާ އެއްވަރަކަށް ފެން އުބުރައިގެންދިޔައެވެ.} މާތް اللهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުޟުވާންލެއްވި ޢައްބާސްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދުاللهِ) ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {މާތް اللهُ، އިސްމާޢީލްގެފާނުގެ މަންމަކަލެފާނަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! އެ ކަމަނާ ޒަމްޒަމް ފެނަށް ނުހިފެއްޓެވިނަމަ، (އެބަހީ: ފެންގަނޑު ހިފެހެއްޓުމަށްޓަކައި، އޭގެ ވަށައިގެން ބަނދު ނުކުރައްވާނަމަ) ދުނިޔޭގެ ނުވަތަ އެކަމަނާ އަތްގަނޑުން ބަރިޔާކުރެއްވިއެވެ، އިސްތިޢުމާލުކޮށްފި ފެން ނުނަގައިފިނަމަ، ބިމުގައި ފައިބަހައިގެންދާ ޒަމްޒަމްފެނަކީ

ވިޔެވެ.} އެ ކަލޯގެފާނު (އުބައީ: ޢަބްދު اللهِ ބުނު ޢައްބާސްގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލުاللهِ ﷺ ބަރީޢަކުރެއްވިއެވެ.) {ފަހެ، އެ ކަލަނގާ ފެންފޮދު ހިއްޖުވިއެވެ. އަދި އެ ކަލަނގެ ދަރިކަލުންނަށް ވެސް ފެންފޮދުއަޅުއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލަނގައަށް މަޖާއިކަތާ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލަނގާ ގެއްލުމެއް ތިބިވަޑައިގެންފާނުކަމަށް ބުރުޤުގެންވަޑައިގެންނަވާނެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، މިތަނުގައި، اللهُގެ ގުޅުމެއްވެއެވެ. އެ ގުޅުމަކީ ބިނާކުރައްވާފައި، މި ތޯއްޖެއް ދަރިކަލުންނާއި، އެ ކަލޯގެފާނުގެ ބައްޖެއްގާ ދަރިކަލުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އެ ގުޅުމު ރައްކާއުތިރިކަމް ބަލަހައްޓަވާބަޔަކު اللهُތަޢާލާ ގެއްލުވިނުކުރައްވާހުއްޓާ. (އެ ވަގުތު ގުޅުގެ ތަކަރަ އުސް ފަސްގަނޑެއްފަދައިން ފާޅުވެފައިވެއެވެ. (ވަރަށްޖެހިގެން) ފާނުގެ ސައިލުއް އަތުވެއްޖެނަމަ، އެ ފަސްގަނޑުގެ ކަނާތްފަރާތާއި ވާތްފަރާތުން ފައިބައިގެންދެއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލަނގާ އާއި، އެ ކަލަނގެ ދަރިކަލުން އެ ގޮތުގައި އުޅުއް ދުވަހަކު ތިއްބެވިއެވެ. އުޅެން ތިއްބަވަނިކޮށް، ޖުރްހުމު ފަޅިތަކުގެ ޤާފިލާއެއް ނުވަތަ އެ ބައިތިރުންގެ އާއިލާއެއްގެ މީހުން ކަދާއުވާ މަގުންލައިފައި ދަތުރު، އުތުރުމައްކަސްބަލުން ތިއްބެވި ހިސާބާ ކައިރިން ހުރަސްކޮށް ދިޔައެވެ. ފަހެ، އުބައިދުރުން މައްކާގެ ތިރި ބިމުގައި މަޖުކުރިއެވެ. އެ ބިންގައި އުބައިދުރުން ތިއްބައި، ހުރަފަރަށުދިރިޔަ ދޫނިތްއެ އުބައިދުރުންނަށް ފެންނަށެވެ.

ފަހެ، އުބައިދުރުން (އެއް ބަޔަކު އަނެއްބައަކާ) ބުނޫއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މި ދޫނި އެ ހުރަހަށްދާ، ފެންގަނޑެއްގެ މަތީގައިނޫންކަމަކަށް ނުވާނުއްޖެވެ. ނަމަވެސް އަހުރެމެން މި ވާދީގެ ތެރެއިންދަވައިފައި އެއް ދިމަދިމާއަށް ދަތުރުކުރައްވާގަތާ އެތައް ޒަމާނެއްވެއްޖެއެވެ. މި ވާދީގައި ފެނުގެ ނިޝާނެއް ވެސް އަހުރެމެންނަކު މީގެ ކުރިން ދުކެވެއް ނުވެމުއެވެ. ފަހެ، އުބައިދުރުން ހަބަރުދަށަށު އޮޅުން ފޮނުވުމަށް ބަކަރި، އެކަކު ނުވަތަ ދެ މީހުން ފޮނުވިއެވެ. ފަހެ، އުބައިދުރުންނަށް އެ ތަނުގައި ފެންގަނޑެއްވާތީ ފެނުނެވެ. ފަހެ، އެ ދެމީހުން އެނބުރި އައިސް، އުބައިދުރުންނަށް އެ ހަބަރުދިނޫއެވެ. ފަހެ، އުބައިދުރުން އެ ދިމާއަށް ދިޔައޫއެވެ. އޭރު އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ މަންމައިކަލަނގާ އެ ފެންގަނޑުގެ ކައިރީގައި އިންނެވިއެވެ. އުބައިދުރުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަހުގަނޑުމެން ކަލަނގާގެ އަރިހަށް ފައިބައި، މަންޒިލުކުރުމަށް ހުއްދަދެއްވާނަންތޯއެވެ؟ އެ ކަލަނގާ ވިދާޅުވިއެވެ. އާނއެކެނޑޭއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، ތިޔަބައިމީހުންނަކީ މި ފެނުގެ މައްޗަށް ބާރުވެރިކަމެއް، އެއްވެސް ޙައްޤެއް

ނޫންނަހުރެއްޖެވެ. އުބައިދުހުން ދަންނަވައިފީއެވެ. ޞިއްދީޤާ އަޅުގަނޑުމެން ތިބި ޤަބީލާގެމެވެ.}

(ޢަބްދު ﷲ) އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ﷺ ބަރީއްޔާކުރެއްވިއެވެ. {ފަހެ، މިކަން އިސްލާމީދީނުގެފާނުގެ މައިކަލަނާގެ އެދިވަޑައިގަތުމާ އެއްޗެހެއް ހަމަޖެހިގެން ދިޔައެވެ. އެ ކަލަނާ، މިހުންނާ އެކުވެވައި، ގެދިވަޑައިގެން އުޅުއްވުމަށް ފޮނުއްވައެވެ. ފަހެ، އުބައިދުހުން އެތެރެގައި ބަނޑަހަޅަހައިގެން ފެއިބެއްޖެއްޔެވެ. އަދި އުބައިދުހުންގެ ޤަބީލާގެ އެހެން މީސްތަކުންނަށް އެ ހަބަރު އެނގިއްޖެވެ. އަދި އުބައިދުހުން ވެސް އައިސް، އެ އެންމެން އެކުގައި އެ ތަނުގައި ވަޖެހުނުތެރެވެއްޖައްޔެވެ. މިގޮތުން، އެ ތަނުގައި ވަޖެހުނުތެރެ ދިރިއުޅޭ އެތައްބަޔަކު ފެއްޖެއެވެ. އަދި އިސްލާމީދީނުގެފާނުގެ ބޭކަލުންތަކާއި ވަޑައިގެންފައިވާތީއެވެ. އަދި އުބައިދުހުންގެގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރަތިބަސަބަސް ދަސްކުރެއްވުމަށް. އެ ކަލޭގެފާނު ބާކީވެ ބޮޑުކުރު ހިމެނިވަޑައިގަތީ، އެ އެންމެންކުރި އެންމެ ފުރިހަމަ، އަދި އެންމެ މަޤްބޫލު ސަލަސްބީލަށްދަރުމަވަންތަކަމެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު ބާރުއެވެ ފުރިހުމާވަރުވެ ވަޑައިގަތުމުން، އުބައިދުހުންގެ ޤަރާރީން ޖާގާ އަންހެނުންނާއިޖަހާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކައިވެނިކުރެއްވި އަރުވައިދީފައެވެ. އެހެނިހެން އިސްލާމީދީނުގެފާނުގެ މައިކަލަނާ އަވަހާރަ ވެއްޖައެވެ. ފަހެ، އިސްލާމީދީނުގެފާނުގެ ކައިވެނިކުރިއްވި ފަރާތުން، އިބްނާހިމް ޝަރަޢީގޮތުން ސަލާމަތް އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރުކަރިއްޔާ ބޮޑު ބަހަރުވެހިއްޖެ ވަޑައިގެން ހިތްވަރުދެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަށުގެފުރާނަގެ ބަދަލުވެހިއްޖެ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކަވާލިހާގެ އަވަހާރަ ހާސިލްކުރެއްވީ، އެ ކަލޭގެފާނު ގެ އާއިލާއާ އަރާރުން ދިއުމުން، ސަލާމަތް ކުރުއްވައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލަނާ ދަންނަވައިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވީ، އަލުގަނޑުމެންގެ ތިޖޫހާއިރުވަމެވެ.}

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެސް، (އެ ކަލަނާ ދަންނަވި) {(އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވި) މިމަންމަންނަށްޖެހިގެން ސިފަކުރެއްވުމެވެ. ދެން އެ ކަލަނާގެ އަރިހުން އެ ދަރިކަލުންގެ ޤުރުބާ ދިރިއުޅުއްވުމާއި ގުޅުއްވާފައިވާ ބައެއް އެ ކަލޭގެފާނު ސަލާމުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލަނާ ދަންނަވިއެވެ. މިމަންމަންގެ ގޮތް ހަނދަވެއްދުނެވެ. މިމަންމަންގެ ދިރިއުޅުންވެސް، ވަރަށް ތަޤުވާ އަންދަދު ގޮތުގައެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެ ކަލަނާ ސަލާމާ ދަންނަވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނބަލާގެ ފުރިހަމަ ގެއްލުވައިގަތުމެން މިމަންގެ ވަޒަންޏަންނަވައިދޭނެވެ. އަދި ދަންނަވާނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގެ އާދިގަނޑު ބަދަލުކުރައްވާނެވެ!}

ދެން، އިސްލާމްދީނާއި ވަޙީއާ ގުޅިގެން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ކުރެއްވި ކަމެއްގެ ސުވާލުތަކެއް އިބްރާހީމް ކަލޭގެފާނުގެ ދީނާއި ގުޅިގެން ސުވާލުކުރިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އަނބިކަނބަލުންނާ އެއްސެވިއެވެ. ތިމަން މިދައި ނަބިއްޔާ، އެއްވެސް ދިނަކު އަހުރެއްހެވެ؟ އެ ކަލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! އެވަނީ ވަރަޤާ ސިފައިގައި ހުރި މުސްކުޅި ރަސޫލާއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުމެދުގައި ތިމަންނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. ތިމަންނާ އާދަމް ކަލޭގެފާނުގެ ބަނދީނުދުން، އަދި ނަބީބުނު ދުނިޔޭގެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިނގުމެއް އާދަމް ކަލޭގެފާނުގެ ސުވާލުކުރިއެވެ. އަދި ނަބީބުނު މި ވަރަ ވަރުން ދަރި އުނދަގޫ ބާރުތަކެއްގައި ކަމަކު އަދި ނަބީ ބުނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. އެ މިހާ ކަމަނާގެ ގޮތް އެއްވެސް ކަމެކު އެދުނުކުރެއްވީ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ކަލޭގެފާނަކު ވެދުނުދަންނަވާ ބުނެއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ގޮތް އާދަމްގެ ބަދަލުކުރައްވަން ދަންނަވާ ބުނެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅެވެ. ބައްޕާ ތިމަންނާއަށް އެ އަމުރުކުރެއްވި، ކަމަނާ ވަކިވުމަކީ. ކަމަނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތަށް ކަމަނާ ދޫކޮށެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އަނބިކަމަނާ ވަރިކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުންކުރު އެހެން އަނހެނަކާ އެ ކަލޭގެފާނު ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމް، اللهُ އެދިވަޑައިގެން މުއްދަތަކަށް ވަޑައިނުގެން ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އަނބިކަނބަލާ ވެސް ދަރިކަލުންގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. މި ފަހަރު ވެސް، ދަރިކަލުންނާ ބައްދަލުވެވަޑައިނުގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާގެ އަރިހަށް އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު ކޮބައިތޯ އެކަމަނާއާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވީ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ރިޒްޤު ހޯދުމަށެވެ. ދެން އެ ކަމަނާގެ އަރިހުން އެ ދި ކާނބޮޅުގެ އާއްމު ދިރިއުޅުއްވުމާއި ބޭނުންތަކާބެހޭގޮތުން އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން މި ވަނީ، ވަރަށް ތަނަވަސްކަމުގައި، ވަރަށް ހެޔޮކަމެއްގައެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ اللهُގެ ޙަމްދުކުރަމުން ޝުކުރުވެރިވާ ގޮތް ދެންނެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާއެއްޗަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ކާއެއްޗަކީ މަހެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯއެއްޗަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ބޯއެއްޗަކީ ފެނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އައްޔާ މިބަރަކާތްލައްވާށިއެވެ!

އެއުރެންގެ އެއްގަމު މަހުގަނޑާއި، އެއުރެންގެ ފެންގައި އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. އެދުވަސްވަރު، އެބައިމީހުންނަށް އެއްވެސް އޮންޏަރެއް ލިބިގެންނެއް ނުވެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އޮންޏަރެއް ލިބިގެންވިނަމަ، އެ ކަލޭގެފާނު އޭގައި އެބައިމީހުންނަށް ބަރަކާތްލެއްވުން އެދިވަޑައިގެން ދުޢާކުރެއްވީހެވެ.}

(ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާ ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް ރަށެއްގައި ބަރަކާތް ހަމައެކަނި ހަވާލުކުރެވޭ ގޮތަކަށް ނުވެވޭނެއެވެ. ޢާއިޝާބިނ

ހަމަޖެއްސުނީމަ، އެބަރަކާތް އެކަން އެއީ މުޅިސަރަ ކަލޭގެކާގައި ނުވެއެވެ.

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އިބްރާހީމުގެފާނު) ވަޑައިގެން، އިސްމާޢީލުގެފާނު ކޮބައިތޯ އެއްސެވިއެވެ. ދެން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންވީ ޝިކާރަ ކުރައްވަމަށެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނަށް އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ގެއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވުމަށް ނުވޭތޯއެވެ؟ އެއްވެސް އެއްޗެއް ފެނުއްވައިގެން ބަރަކާތް ދެއްވާނެ ކާބޯތަކެތި ކޮބައިތޯއެވެ؟ ދެން، އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާއުމަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ބުއިމަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ކާއުމަކީ އެއްގަމުމަހެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ބުއިމަކީ ފެނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަލްލާހުއްމަ ބަރަކާތްލައްވާނދޭވެ! އެއުރެންގެ އެއްގަމު މަހުގަނޑާއި، އެއުރެންގެ ފެންގައި އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ!} (ޢަބްދު اللَّهِ) އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން، އަބުލްޤާސިމު ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {(މައްކާގައި އެވަގުތު ތިބި ބައެއް ރަސްކަލުން އެ ވަނީ) އިބްރާހީމު ޚަލީލުއްލާހުގެ ދުޢާގެ ބަރަކާތުންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަމަނާގެ ފިރިކަލުން ގެއަށް ވަޑައިގެންފުމުން، އެ ކަލޭގެފާނަށް ވާހަކަ ދައްކަވައިދޭށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދޮރު ހިފަހައްޓާލުމަށް އެ ކަލޭގެފާނަށް ދަންނަވައި ދޭށެވެ. ދެން، އިސްމާޢީލުގެފާނު ގެއަށް ވަޑައިގެން އަނބިކަނބަލުންނާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަމަނާގެ އަރިހަށް އެއްވެސް މީހަކު އައިހެއްޔެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާއެކެވެ. ވަރަށް ހެޔޮބޮޑު ސިފަތިރި މުސްކުޅި ބޭކަލަކު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ތަޢުރީފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން، އެ ބޭކަލަކު ކަލޭގެފާނު ކާބައިމީ އެއްސެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދެންނެވީމެވެ. (ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންވީ ޝިކާރަކުރައްވަމަށެވެ.) ދެން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ދިރިއުޅުމާބެހޭގޮތުން ވެސް އެ

ބާކަލަކު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންވެސް، ވަރަށްވެސް ހައްރާދުގައިކަމަށް އަޅުގަނޑު ދެންނެވީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. އެ މީހާ ކަމަނާގެ ގާތުން އެއްވެސް ކަމަކަށް އެދިވަޑައިގެންނެވީތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ވެދުންދަންނަވާށޭ އެ ބާކަލު ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ގޭގެ އޮޅުގަނޑު ހިފަހައްޓަވާ ދަންނަވާށޭ އެ ބާކަލު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ މިކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕައެވެ. ގޭގެ އޮޅުގަނޑަކީ، ކަމަނާއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު މިކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވީ، ކަމަނާއާއި ކައިވެނި ދުރުކުރުމަށެވެ. ދެން އެ ކަމަނާ ވަރިކޮށްލެއްވިއެވެ. ދެން އެހެން ކަމަނާއަކާ ﷲ، އެދިވަޑައިގަތް މުއްދަތަކަށް ވަޑައިނުގެން އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވިއެވެ.

އެއަށްފަހުގައި، އެ ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވުމުން، އިސްމާޢީލުގެފާނު ނުފެނި، ޢަނބިކަނބަލުން ވަތަކުރުމުގެ ކައިރިގައި ހުރި ގަހެއްގެ ހިއްޕާގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދިރުމަށް ބަލަހައްޓާ ކުރުއްވުމަށެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ބައްޕާފުޅު ފެނިވަޑައިގެން ފައިވާ، ތެދުވެވަޑައިގެންނެވެ. އަދި ދަރިފުޅު ބައްޕާފުޅަށް ވަޑައިގެންނެވުމުގެ، އިބްރާހީމުގެފާނު ފަދަ ބައްޕައަކު ދަރިފުޅަކަށް ޤަދަރުކުރާ ގޮތަށް، އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ފަދަ ދަރިފުޅު ބައްޕައަކަށް ބައްދަލުވާ ގޮތަށް ކަންކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކޮބާ ދަރިފުޅާ އިސްމާޢީލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ تَعَالَى މިކަލޭގެފާނަށް ކަމެއް އަމުރު ކުރައްވައިފިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބައްޕާގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އަމުރުކުރެއްވި ކަމެއް ބައްޕާ ކުރައްވާށެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދަރިފުޅު ބައްޕައަށް އެހީތެރިވެދޭނަންތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ބައްޕައަށް އެހީތެރިވެދޭނަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، اللَّهُ تَعَالَى މިކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ، މިތަނުގައި (اللَّهُ، އަށް އަޅުކަންކުރާނެ) ގެއެއް ބިނާކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި އެ ހިސާބުގެ މާ ދުރުނޫން ރަށްފުށެއްގައިވާ އުސް ތަނަކަށް އެ ކަލޭގެފާނު އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ، އެހިނދު، (އެ ދެބޭކަލުން) ގެގެ ބިން އުފުއްލަވައި ބިނާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ފަހެ، އިސްމާޢީލުގެފާނު ހިލަ ގެންނަވައެވެ. އަދި އިބްރާހީމުގެފާނު ބިނާކުރައްވަމުން ގެންދަވައެވެ. އެންމެ ފަހުން ބިނާ އުސްވިހިނދު، (މަޤާމު އިބްރާހީމު ނަމުން) ހިލަ ގެންނަވައި އެ މަތިގައި ބަހައްޓައިދިނެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: އިބްރާހީމުގެފާނު) އެ ހިލައިގެ މަތީގައި އަރާވަޑައިގެން ހުންނަވައި، ބިނާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި

އިސްމާޢީލުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި ހިލަތައް ދެއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި އެ ދެބޭކަލުންވެސް ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ﴿ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴾ {އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅަމެންގެ ކިބައިން (މިކަން) ޤަބޫލު ކުރައްވައިދެއްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ މާޔަދު އައްސަވާވޮޑިގެންވާ މާޔަދު ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.}}" (އަލްބަޤަރާ: 127)

އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، އިބްރާހީމު ޚަލީލުއްސަލާމު އިސްމާޢީލުގެފާނާއި، މައިކަމަނާ ގޮވައިގެން ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އެ ދެބޭކަލުންނާއެކުގައި ފެންއަޅައިފައިވާ ހަޅުއް ގެންދެވިއެވެ. ފަހެ، އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ މައިކަމަނާ، އެ ފެންހަމަދުން ފެންފުޅު ހިއްޕަވައިގަތެވެ. އަދި އެ ކަމަނާގެ ތުއްޕުޅު ދަރިކަލުންނަށް އެ ކަމަނާގެ އަރިހުން ކިރުބޯއްވަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުގައި އެ ދެބޭކަލުން މައްކާއަށް ވަޑައިގެންނެވުނެވެ. ފަހެ، އެތަނުގައި ހިޔާރު ގަހެއްގެ ދަށުގައި އެ ދެބޭކަލުން ބަހައްޓަވާފައި، އެ ކަލޭގެފާނު އެނބުރިވަޑައިގަތުމަށް ހިނގަވައި ގެންނެވިއެވެ. އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ މައިކަމަނާ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުން ދުއްވަމުން ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ކަދާ އާރަމަން ވަޑައިގަތުމުން، (އެ ކަލޭގެފާނުގެ) ފަހަތުން ދުއްވަމުން، (އެ ކަމަނާ) ދަންނަވައިލެއްވިއެވެ. އޭ އިބްރާހީމުގެފާނޭވެ! އަޅުގަނޑުމެން ކިހާ ދޫކޮށްލެއްވީ ކާކުގެ ބެލުންވެރިކަމުގެ ދަށުގައިތޯއެވެ؟ އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲގެ ބަރަސްވަރަށެވެ. އެ ކަމަނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ﷲއަށް (ރާޟީވެގެންނެވެ) ރުހިއްޖައީމެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ފެންހަމަދުން ފެންފުޅު ހިއްޕަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އަދި އެ ކަމަނާގެ ތުއްޕުޅު ދަރިކަލުންނަށް އެ ކަމަނާގެ އަރިހުން ކިރުބޯއްވަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެންމެފަހުން އެ ފެން ހުސްވިއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ (ހިތްޕުޅުން) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާ ވަޑައިގެން އެކިފަރާތްފަރާތުން މިހާރު ފެނޭތޯ ބައްލަވާލައްވާނަމެވެ.} (ޢަބްދު ﷲ އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. (ރަސޫލު ﷲ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.) {ފަހެ، އެ ކަމަނާ ވަޑައިގެން ޞަފާ ފަރުބަދައަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކިފަރާތްފަރާތަށް އެ ކަމަނާ ބައްލަވާލެއްވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު ފެނިވަޑައިގަނެތޯ ބައްލަވާލެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސް މީހަކު ފެނިވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ (ފަރުބަދައިން ފައިބައިވަޑައިގެން) ވާދީއާ ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރު، އަވަސް ހިނގުމުގައި

ދުވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި މަޑުވާ ފަޑުބަދަލުން އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި މިފަދައިން ހަތް ފަހަރު ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަމަނާގެ (ހިތްޕުޅުން) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާގެ ދަރިފުޅުގެ ޚަބަރުބައްލަވަން ވަޑައިގަންނަވަންވީތޯއެވެ! ފަހެ، އެ ކަމަނާވަޑައިގެން ބެއްލެވިއިރު، އެ ކަލޭގެފާނުވަނީ ކުރީގެ ގޮތުގައި ބާރުކަށްދުގައެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ނޭވާލެއްވުމުގައި، އެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވުމާ ގާތްވެފައިވައެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ ހިތްޕުޅަށް ކެތްނުވެގެން، އަނބުރާލެވުނީ (ހިތްޕުޅުން) ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރު ޚަބަރުއޮތްތޯ ބައްލަވާލުމަށް ވަޑައިގަންނަވަންވީތޯއެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާ ވަޑައިގެން ސަފާ ފަރުބަދައަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެކިފަރާތްތަކަށް އެ ކަމަނާ ބެއްލެވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު ފެނިވަޑައިގަންނަވާތޯ ބެއްލެވިއެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސްމީހަކު ފެނިވަޑައެއްނުގަތެވެ. އަދި މިފަދައިން ހަތް ފަހަރު ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެ ކަމަނާގެ (ހިތްޕުޅުން) ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަމަނާގެ ދަރިފުޅުގެ ޚަބަރުބައްލަވަން ވަޑައިގަންނަވަންވީތޯއެވެ! އެހަނދު، އެ ކަމަނާއަށް އަޑެއް އިވިވަޑައިގަތެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަ މީހާގެ ކިބައިގައި އެއްވެސް ހެޔޮކަމެއްވާނަމަ، ތިމަންމެންނަށް އެހީތެރިވެދެއްވާށެވެ. ފަހެ، އެ ތަނުން ޖިބުރީލު ޢަލައިހިއްސަލާމު ފެނިވަޑައި ގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ފުންނާބުފުޅުން ބިންމަތީގައި ޖެއްސެވުމުން އެ ތަނުން ފެންއަރައިގެން އައެވެ. ފަހެ، އެމަން ދުވެވަޑައިގެން އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ މައިކަމަނާ ސިހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ، އެ ކަމަނާގެ އަތްޕުޅުން ފެންފެންގަވައި ހަމަނުއަރުއްވާންފެށިއެވެ.} ދެން (ކުރީ ބަރިޔާގައި ވާފަދައިން) މުޖުބަރިޔާ ނިމުންދެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. މި ހަދީޘާ ރިވާކުރެއްވި ވެސް ވަނީ، އަލްބުޚާރީ ރިވާކުރައްވައިފައެވެ.

(**ނޯޓު:** މި ހަދީޘާ، اللَّهُ ގެ ޚަލީލު އިބްރާހީމު ޢަލައިހިއްސަލާމުން މުދުވެރިކުރެއްވި ބޭޒާތި އިސްމާޢީލުގެފާނާއި ހުރިކަމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންވެގެންވާ ބަރިއްޔާކަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅުން އަނެއްކަ އަހަރުފުޅުންފަހު، ތިބެވަޑައިގެން ނުހަރަ ފެށިފުޅުގާ ބެއްޖުރު ދަރިކަލުން އިސްމާޢީލުގެފާނާއި، ޒަމްޒަމް، މަޤާމު، ކަޢުބަތުއްލާހި އަސްބި ކަނބަލުން ހާޖަރު، اللَّهُ ގެ އަމުރުފުޅަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީނާ އެތައް ހާސް ކިޔުމިބުރު ދުރުގައިވާ އެއްވެސް އިންސާނަކު ނުހުންނަ ހަނަފަސް ފަޑުބަދަލުތަކުގެ މެދުގައި ދޫކޮށްލެއްވި އަސަރުގަދަ ވާހަކައެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ހާދަރަނގަބީލުކަމާއި،

اللهُއާ އެ ކަމަނާގެ ހިތްދުރުގައިވާ އިޙްސާންކަމާއި، ލޯބީގެ ޖަމާލުކަމުގެ ވާހަކައެވެ. ދަރިކަލުން އިސްލާމީދީނުގެ ކިއްސަންތެރިކަމާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބާއްޖަވެރިކަން، އެ ބާކަލުންނާއި ކަނބަލުންގެ އަމަލުތަކުން މުސްލިމުން ތަބާވުމުގެ ޙުކުމް ސާބިތު އާއި މަތިވެގައި ސަލާމުކުރުން، އަދި އިބްރާހީމް އަލައިހިއްސަލާމުގެ ދުޢާގެ ބަރަކާތުން މައްކާއަށް ދެއްވައިފައިވާ ތިޔާގިކަމާއި ތަނަވަސްކަން، އިސްމާޢީލު އަލައިހިއްސަލާމާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކޮޅު މައިކަނބަލުންގެ ބަރަކާތްތެރިކަމުގެ ސަބަބުން މާތް اللهُ، މިސްކިތުލްޙަރާމް ޒަމްޒަމް ފެނުގެ މުޢުޖިޒާ، اللهُގެ އަމުރުފުޅަށް އިބްރާހީމް އަލައިހިއްސަލާމް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރެއްވި ފުރިހަމަކަމާއި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިޚްލާސްތެރިކަމާއި، ހަދުދަނާކަމާއި، އަޚުލާގު ވަރުގަދަކަން، މުސްލިމުން ކޮންމެ ހާލެއްގައި ވެސް اللهُއަށް ވަކީލުކުރަން ޖެހޭނެކަމާއި، އެކަލޭގެ ހަސްބުރަބޮން ވަކީލުކޮށްލި މިހަކަ ގެއްލި ނުދާނެކަން، ފިރިހެނުގެ ދަރިންނާގެ ބާއްޖަވެރިކަން ބިނާވެގެންދިޔ، ވަފާތެރި، ކިޔަމަންތެރި، އެހީތެރި، ސަބުރުވެރި، އަތޮޅުބެއްގެ އެއްބަޔަކާ ޙައިގެންކަން، މިފަދަ އެތައް ކަމެއް، މި ޙަދީޘްގައި ބާރުވެގެން ވެއެވެ. "މުތަރުޖިމް")

1868– وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "الْكَمْأَةُ مِنَ الْمَنِّ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ ސަޢީދު ބިން ޒައިދުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهُ ﷺ ވިދާޅުވަނިކޮށް މިކަން އެކަލޭގެފާނު އަޑުއިވިމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) {އަލްކަމްއާ (ނުވަތަ ބިންހަޑިފުށް) އަކީ މަންނުގެ ބާވަތެކެވެ. އޭގެ ފެނަކީ، ލޮލަށް ޝިފާއެކެވެ.}"

* * * * *

މާތް اللَّهُ، ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۗ﴾ (مُحمد: ١٩) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނު އެއުރެންގެ ތެރޭގައި ހުންނަވަނިކޮށް، الله، އެއުރެންނަށް ޢަޛާބު ނުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެއުރެން އިސްތިޣްފާރުކުރަމުންދާހިނދު، الله، އެއުރެންނަށް ޢަޛާބު ނުދެއްވާނެއެވެ."

މާތް اللَّهُ، ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿وَٱسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾ (النساء: ١٠٦) މާނައީ: "އަދި، ފާފަފުއްސެވުން އެދި، اللّهُގެ ހަޟްރަތުން ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ ރަޙީމުވަންތަ ކަލާނގެ ކަމުގައި اللّهُ، ވޮޑިގެން ވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ، ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا﴾ (النصر: ٣) މާނައީ: "ފަހެ، ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ޙަމްދާއެކު ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވާށެވެ! އަދި ފާފަފުއްސެވުން އެދިވަޑައިގެން އޭނާގެ ހަޟްރަތުން ދަންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ގިނަގިނައިން ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ ކަލާނގެކަމުގައި އޭނާގެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

މާތް اللَّهُ، ވަޙީކުރައްވައެވެ. ﴿لِلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ عِندَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلۡقَٰنِتِينَ وَٱلۡمُنفِقِينَ وَٱلۡمُسۡتَغۡفِرِينَ بِٱلۡأَسۡحَارِ ﴾ (آل عمران: ١٥ – ١٧) މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެއުރެނަށް ތިޔަކަންތައްތަކަށްވުރެ ހެޔޮ ތަކެއްޗެއް ކަލޭގެ ފަރާތުން، ތިޔަބައިމީހުންނަށް މާތްގައި ތިޔަކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާނަމުތޯއެވެ؟ (އެއީ) ތަޤުވާވެރިވި މީހުންނަށް އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި، ސުވަރުގެތަކެއް ވެއެވެ. އެ ތަނުގެ ދަށުން ކޯރުތަކެއް ހިނގައިހިނގައި ހުރެއެވެ. އެ ސުވަރުގެތަކުގައި، ދެމިތިބޭ ބައެއްގެއެވެ. އަދި، ޠާހިރުވެގެންވާ

އަނބިންނަކާއި ވެސް (ތިޔަބައިމީހުން) ހުށަހެޅުން. އަދި، اللهގެ ރަސޫލާގެ ނަމުގައިވެސް (ތިޔަބައިމީހުން) ހުށަހެޅުން. اللهއީ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ކަންތައް މާލިކު ބައްޔަވެރިވެގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ދަންނަވާ މިންވަރު. އަހަރެންގެ ފިރިހަސްކަލާނގޭ! ހުރިހާ ކަމެއްގައި، އަހަރެން ޔަގީންކުރަމުން ދެކެމުންދެއެވެ. ފަހެ، އަހަރެންގެ ދުވަހެއް، އަހަރެންނަށް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި، ނުހަނު ބޮޑު އަހަރެން ދީނުގެ ނިޔަތުގައި ތިބޭށެވެ! (ތިޔަބައިމީހުން ކަންތައްތަށް ވިސްނާށެވެ. އަދި، އުޅޭއިރު ހުރިހާ. އަދި، اللهއަށް ޚާލިޞްކޮށް މިންވަރެވެ. އަދި، (ހުރިހާ ކަމެއްގައި) ތަޤުވާ މިންވަރެވެ. އަދި، ހެޔޮކަމުގައި ފާފަފުއްސެވުން އެދި ދުޢާކުރު މިންވަރެވެ.“

މާތް اللهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾ (النساء: ١١٠) މާނައީ: ”ނުބައިކަމެއް ކުރާ، ނުވަތަ، އަމިއްލަ ނަފްސަށް އަނިޔާވެރިވި، ދެން (އޭނާގެ) ފާފަފުއްސެވުން އެދި اللهގެ ރަޙްމަތަށް ދަންނަވާ މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) اللهއީ، ގަދަފަދަ ފާފަފުއްސަވާ ރަޙްމަތްތެރި ކަލާނގެ ކަމުގައި އޭނާ ދެކޭނެއެވެ.“

މާތް اللهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمۡ وَأَنتَ فِيهِمۡۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ مُعَذِّبَهُمۡ وَهُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ﴾ (الأنفال: ٣٣) މާނައީ: ”އަދި ކަލޭގެފާނު އެމީހުންގެ ތެރޭގައި ހުންނަވަނިކޮށް، الله، އެމީހުންނަކަށް އަޒާބެއް ނުދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުން އިސްތިޣްފާރުކުރަމުން ތިބިހިނދު، الله، އެމީހުންނަކަށް އަޒާބެއް ނުދެއްވާނެއެވެ.“

މާތް اللهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوۡ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ لِذُنُوبِهِمۡ وَمَن يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ﴾ (آل عمران: ١٣٥) މާނައީ: ”އަދި، އެމީހުންނީ ހުތުރުކަން ބޮޑުވެގެންވާ ފާފައެއް ކުރިނަމަ، ނުވަތަ، އެމީހުންގެ ނަފްސުތަކަށް އަނިޔާވެރިވެއްޖެނަމަ، (އެބަހީ: ކުޑަކުޑަ ކަމެއްގެ ފާފައެއް ކުރިނަމަ) الله، ހަނދުމަކޮށް، އެމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސެވުން އެދި ދުޢާކުރާ މީހުންނެވެ. الله، ފިޔަވައި ފާފަފުއްސަވާނީ ކާކު؟ އަދި، އެމީހުން ދަންނައިރު ބާރު އެމީހުން ކުރަ ކަމުގެ މައްޗަކަށް ދެމިއޮތް

ނުލިބޭއެވެ.“

މި ޙަދީޘާ ގުޅުންހުރި ފާއިދާތައް ވަރަށް ގިނައެވެ.

1869 – عَنِ الأَغَرِّ الْمُزَنِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِئَةَ مَرَّةٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: “މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަލްއަޣައްރުލް މުޒަނީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ބައެއް ފަހަރަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅަށް ވެސް ބައެއް ކަހަލަ ހިޖާބުތަކެއް ވެރިވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުވާލަކު ސަތޭކަ ފަހަރު اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތަށް އިސްތިޣްފާރު ކުރައްވަމެވެ.}“

(**ނޯޓް:** މި ޙަދީޘުގައި އައިސްފައިވާ "يُغَانُ" މި ބަހުގެ މާނައަކީ، ވިލާގަނޑެއް އުޅުމަކީ ބައްދަލުކުރުމެވެ. އަލްޤާޟީ ޢިޔާޟު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މި ތަންގައި އެ ބަސް އައިސްފައިވަނީ، ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އަށް، އެކަލޭގެފާނުގެ އުންމަތުގެ ކަންތައްތަކާއި މާތް اللَّهُ، ފުއްސަވައި، އެއްވެސް ފާފައެއް ނެތް، މަޢުޞޫމު ކަމުގައިވާ ބާކަތަކުންވާކަމުގައިވެފައި، އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ، އަބަދުވެސް اللَّهُ، ހަނދުމަކުރައްވަމުންވީގައި ދުރުހުންނަވާ ބާކަތަކުމުގައި ވާހަކަފުޅުވެސް، ބައެއް ފަހަރަށް ކުރިމަތިވެވަޑައިގަންނަވާ ކަމެއްގެ ސަބަބުން، اللَّهُ، ހަނދުމަކުރައްވަމުން ހުންނަވާ މިންވަރުގެ މަދުވެރިވުމުގެ މާނައިގައެވެ. ނުވަތަ ކުރީ ހިނދުކޮޅަކަށް ނަމަވެސް މަދުކޮޅުވެގެން މާނައިގައެވެ. އެ ހިނދު ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ދުށުވަޑައިގަންނަވަނީ، އެއީ އެކަލޭގެފާނަށް ކުށެއްވުން ފާފައަކަށްކުރުމެވެ. އެހެންވެ އިސްތިޣްފާރު ކުރައްވަނީއެވެ.

މި ބަރީޙާ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަރަށް މަތިވެރި ޕްރާވަސެއް އުނގަންނައިދީ ބަރީޙެކެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނާ، ކުށްފާފަތަކުން ދުވަހުގައިވާ، އަބަދުއިއަބަދު ކުށްފާފަތަކަށް އަރައިގަންނަ ބަޔަކުކަމުގައިވިއްޔާ، ގިނަގިނައިން اللَّهُ، ހަނދުމަކޮށް އިސްތިޣްފާރުކުރުމުގެ މުހިއްމުކަން މި ބަރީޙުން އަންގައިދެއެވެ.

“ދަލީލުލް ފާލިޙީން” (732/4)، ބާރިދު ސަލާމްއިރީޙް ޔޫސުފުގެ މަދަޖަމާ (547/2) ނުން ނަގައިފައި، “މުމަދަޖަމު”)

1870– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "وَاللَّهِ إِنِّي لأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ޤަސަމު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ދުވަސްދުވާލެއްގައި ހަތްދިހަފަހަރަށްވުރެ ގިނައިން ތައުބާވެގެންވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވީމީ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑު އެއްސެވީމެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިމެވެ.) {اللهُ، ގަންދެއްވައި ޙަދީޘްކުރައްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުވާލަކު ހަތްދިހަ ފަހަރަށްވުރެ ގިނައިން اللهُގެ ހަޟްރަތަށް އިސްތިޣުފާރުކުރައްވައި، އަދި އެ ކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ތައުބާވެވަޑައިގަންނަވަމެވެ.}"

1871– وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا، لَذَهَبَ اللَّهُ تَعَالَى بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ تَعَالَى فَيَغْفِرُ لَهُمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ގިނައިން (އެބަހީ: ޤަސަމު اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަން ދުވަސްދުވާލެއްގައި ހަތްދިހަފަހަރަށްވުރެ ގިނައިން) ހުވާކުރައްވަމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިމެވެ. {އެ ކަލާނގެ އުފެއްދެވި ގޮތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ ހުރިގޮތާ މާތްރަސްކަލާނގެ ދަށުގައި ގަންދެއްވައި ޙަދީޘްކުރައްވަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ފާފަތަކާ ބެހޭކަމުގައިވިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ތިޔަބައިމީހުން ނެތިކުރައްވައި ފޮނުވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ފާފަކުރާ ބަޔަކު އެކަލާނގެ ގެންނަވައި ފޮނުއްވާނެއެވެ. ފަހެ، އެއުރެން އެ ބަޔަކު اللهُގެ ހަޟްރަތަށް އިސްތިޣުފާރުކުރާނެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުމަށް އެދޭނެއެވެ. ފަހެ، އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާ ހުއްޓެވެ.}"

(ނޯޓު: މި ޙަދީޘްގެ މަޤްޞަދަކީ، އެއްގޮތަކަށް ވެސް ފާފަކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައި ނޫނެވެ. އަދި ފާފަކުރާ މީހުންނަށް اللهُ، ލޯބިވެވޮޑިގެންވާވާނެ ވެސް ނޫނެވެ. އެއާއިއެކު، މި ޙަދީޘްގެ މަޤްޞަދަކީ، اللهُގެ ހަޟްރަތަށް ތައުބާވުމާއި އިސްތިޣުފާރުކުރުމުގެ މުހިއްމުކަމާއި އެކަމުގެ ބޮޑުފަޟީލަތް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާކަމެވެ. އެހެނީ، ފާފައަކީ ކޮންމެ އިންސާނަކު ވެސް ކުރާފަދަ ކަމެކެވެ. އެ ބަޔަކު ފާފަކުރައްވާފައިވާ ފަރާތުން اللهُ، ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި ނަޢޫޛުބިއްލާހި ރަސޫލުން ފާފައިން ސާފުވެވޮޑިގެންވާ އެއްވެސް އިންސާނަކު ނުވެއެވެ. މި ޙަދީޘުން އަންގަވައިދެއްވައިފައި ވަނީ، އިންސާނުންގެ ޠަބީޢީ ނިކަމެތިކަމުގެ، މިހާރަށް ފާފައެއްކުރުމަށްފަހުގައި ވިއަސް، ފާފަކުރުމުގައި

ދެމިހުރުމުގެ ބަރަކަތުގައި، ކުށުގެ އިސްތިޣްފާރުކުރުވި، اللهُ ގެ ރަޙްމަތާއި ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދި
ދަންނަވާ ޤައުމެއް، އުފައްދަވާނެކަން اللهُ، ޙަދީޘްގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. އަދި ތައުބާވެ
އިސްތިޣްފާރުކުރުމަކީ، މަތިވެރިވަންތަ اللهُ އާ އަޅުގަނޑު އަޅާގެ ގާތްވުން ލިބޭނެ
ދުރުއްވައިދެއްވާ ސަބަބެއްކަމެވެ.
ބަލާ: ނުޒްހަތުލްމުއްތަޤީން ޝަރަހައަށް (548/2)ން ނަގައިފައި،
"މުޚްތަޞަރު")

1872– وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَجْلِسِ الْوَاحِدِ مِائَةَ مَرَّةٍ: "رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދުރަބަލައިލެއްވުންތަން ރަޟިޔަލްލާހު ޢަންހުމާ ވިދާޅުވިއެވެ.
ޢަބްދުﷲ (ބިން ޢުމަރު اللهُ) ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ރަސޫލު اللهِ ﷺ (މިޖުލިހުން ވިދާޅުވި، އިސްތިޣްފާރު ކުރައްވާކަމުގައި
ތިމަންމެން ގުނައި ޑަޑަބެޑެށްހައިވެއެވެ. "رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ"
(މާނައީ: {އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެ މިއަޅާގެ ފާފަފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި
މިއަޅާގެ ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާރަސްކަލާނގެއީ، ގިނަގިނައިން
ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ، ނަހަން އޯގާވަންތަ ރަސްކަލާނގެއިމުއެވެ.}"

1873– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "مَنْ لَزِمَ الاسْتِغْفَارَ، جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا، وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދުރަބަލައިލެއްވުންތަން ރަޟިޔަލްލާހު ޢަބްބާސްގެ ފާނުގެ
ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللهِ)ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު
اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ މީހަކު އަބަދުއަބަދު އިސްތިޣްފާރުކުރުމަށް ދެމިހުރުމަން
އާދަކޮށްފި މީހާ (ދަންނަވާށެވެ!) އެ މީހަކަށް ކޮންމެ ދަތި އުނދަގޫތަކުން ސަލާމަތްވާން
މަގެއް، اللهُ، ދެއްކަވާދެއްވާނެއެވެ. އަދި ކޮންމެ ހިތާމައަކާއި ކަންބޮޑުވުމަކުން އެކަލާނގެ ފާސް
ސަލާމަތްކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ފާސް ހިތްވަސްނުކުރާ ގޮތްގޮތުން ފާސްއަށް އެކަލާނގެ
ރިޒުޤުދެއްވާނެއެވެ.}"

1874– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " مَنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّومَ وَأَتُوبُ إِلَيهِ، غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنَ الزَّحْفِ". (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ، وَقَالَ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާނދޭވެ (عَبْدُ اللَّهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّومَ وَأَتُوبُ إِلَيهِ". (އެބަހީ: މިއީ اللَّهُ ގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން އެދުމެވެ. އެ ކަލާނގެއީ، އެ ކަލާނގެ ފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ޙައްޤު އިލާހަކު ނުވާ، ދިރިއުޅުއްވާ، ހުރިހާ އެއްޗެއް ހިފެހެއްޓެވި ކަލާނގެއެވެ. މިއީ އެ ކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ތައުބާވުމެވެ.) މިފަދައިން ކިޔައިފި މީހެއްގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ. އެހެނީ، ހަނގުރާމައިން ފިލައިގެން ދިޔަކަމުގައިވިޔަސް ފުއްސަވައިދެއްވެއެވެ.}"

1875– وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "سَيِّدُ الاسْتِغْفَارِ أَنْ يَقُولَ الْعَبْدُ: {اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ } مَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا، فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا، فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ". (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާނދޭވެ ޝައްދާދު ބިން އައުސުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސައްޔިދުލް އިސްތިޣްފާރު، (އެބަހީ: އެންމެ މާތް އެންމެ މަތިވެރި އިސްތިޣްފާރު،) ހަމަކަށަވަރުން، އަޅާ މިފަދައިން ކިޔުމެވެ. "اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ" (އެބަހީ: ހެއްދެވިގޮތުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެއީ އަޅުގަނޑުގެ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. މި އަޅާ (ނުބުއްދީގެ ތެރެއިން) ހެއްދެވީ ތިބާރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި މި އަޅާ އީ، ތިބާރަސްކަލާނގެ އަޅާއެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް މި އަޅާ ވެވުނު ވަޢުދާއި ޢަހުދުގައި މި އަޅާއަށް ފުދިދާވަރަކަށް މި އަޅާ ސާބިތުވެގެންވަމެވެ. މި

އަޅާއަށް ކުރުވިފައިވާ ކަންކަމުގެ ނުބައިކަމުން އިބަރަސްކަލާނގެ ރައްކައުތެރިކަމަށް މި އަޅާ އެދެމެވެ. މި އަޅާގެ މައްޗަށްވާ އިބަރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކަށް މި އަޅާ އިޢުތިރާފުވެ އިޤުރާރުވަމެވެ. އަދި މި އަޅާގެ ކުށްފާފަތަކުގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި މިއަޅާ އިޤުރާރުވަމެވެ. ފަހެ، އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާ! ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނެ އެހެން ފަރާތެއް ނުވެއެވެ.)
މިހާރު މި ކަލިމަތައް ދުވާލުގެ ވަގުތުގައި އެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ޔަޤީންކަމާއި އިތުބާރާއެކުގައި ކިޔައިގެންފާނަމަ އެ ދުވަހުގެ ހަވީރުވުމުގެ ކުރިއަށް އެ މީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، އެ މީހާ ވާނީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި މީހާ މި ކަލިމަތައް ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި އެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ޔަޤީންކަމާއި އިތުބާރާއެކުގައި ކިޔައިގެންފާނަމަ އެ ރޭގެ ފަތިސްވުމުގެ ކުރިއަށް އެ މީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، އެ މީހާ ވާނީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ.}"

(ޝަރަހަ: މި ދުޢާ އާއި، މިފަދަ އެހެނިހެން ދުޢާތައް ކިޔައިއުޅޭ މީހުން، އެ ދުވަހު ނުވަތަ އެރޭ މަރުވެއްޖެނަމަ ސުވަރުގެ ވަންނާނެކަމަށް އަންގަވައިފައިވުމުގެ މާނައަކީ، اللّٰهُ، އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަންގަވައިފައިވާ އެންމެހައި ކަންތައްތައް ކުރުމާއެކު، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ އެންމެހައި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވެ ހެޔޮނިޔަތުގައި އެ މީހާ ދީނާކޮށްގެންހުރެއި އެ ދުވަހު ނުވަތަ އެ ރޭ އޭނާ މަރުވެއްޖެނަމަ ސުވަރުގޭގެ މަތިވެރި ދަރަޖަ އެ މީހަކަށް ލިބޭނެ ވާހަކައެވެ. اللّٰهُ، އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތައް ހުއްޓާލައި، އެ ދީ ޙަރާމުން ކުރުމަން އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް ނުކޮށްދޫކޮށްލާނަމަ، މި ފަދަ ދުޢާއެއް ކިޔުމުން ދީން އެ ހުރިހާ ކަމެއް ނިމުނިކަމުގައި، އޭގެ ސަބަބުން އެ މީހަކަށް ސުވަރުގޭގެ ލިބޭނެކަމަށް އުއްމީދުކުރުމަކީ ޖާހިލުކަމުގެ އިންތިހާގައިވާކަމެކެވެ. "މިރުޤާތު")

1876– وَعَنْ ثَوْبَانَ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلاَتِهِ، اسْتَغْفَرَ اللَّهَ ثَلاَثًا، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ، تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ" قِيلَ لِلأَوْزَاعِيِّ ، وَهُوَ أَحَدُ رُوَاتِهِ : كَيْفَ الاسْتِغْفَارُ؟ قَالَ: يَقُولُ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "ރަޟި اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވިއެވުން ޘައުބާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ނަމާދުކުރައްވައި

ނިމުވަޑައިގެންފިނަމަ، اللّٰهُ ގެ ރަސޫލާ ތިން ފަހަރަށް އިސްތިޣުފާރު ކުރައްވައެވެ. އަދި މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވައެވެ. {"اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ، تَبارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ". (އެބަހީ: އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! ތިބާރަސްކަލާނގެއީ އުނިކަމާއި ކުށްތަކާއި ޢައިބުތަކުން ހުސްވެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ. އަދި ސަލާމަތްތެރިކަން ލިބިދެނީ ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްތެރި ވަންތަކަމާއެވެ. އޭ އުނދުގުލި މަތިވެރިވަންތަކަމާއި ޢަޒަމަތްތެރިވަންތަކަމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގޭ! އަދި ދީލަތިވަންތަ ރަސްކަލާނގޭ!)} މިހަދީޘްގެ އެއް ރާވީކަމުގައިވާ (އަލްއިމާމް) އަލްއައުޒާޢީ އާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. އިސްތިޣުފާރުކުރައްވަނީ ކޮންގޮތަކަށްތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (اللّٰهُ ގެ ރަސްކަލާނގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުން އެދި ދަންނަވަމެވެ.) މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ކިޔުމެވެ."

(ޝަރަޙް: މި ހަދީޘް 1415 ނަންބަރުގައި އިސްވެ ބަޔާންވެފައިވެއެވެ.)

1877– وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ قَبْلَ مَوْتِهِ: "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ޢާއިޝާ اللّٰهُ، އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސެވުންވާނދޭވެ! ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިއަށް (އެބަހީ: މިދުނިޔެ ދޫކުރައްވާ ކުރައްވަން ކައިރިވެގެން) ގިނަގިނައިން މި ދުޢާ ވިދާޅުވެއެވެ. "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ" (އެބަހީ: ތިބާރަސްކަލާނގެ ހަމްދުކުރުމާއެކު ތަސްބީހަކުރަމެވެ! އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެއަށް ރުޖޫޢަވަމެވެ. ތިބާރަސްކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެން ފާފަފުއްސެވުން އެދެމެވެ. އަދި ތިބާރަސްކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެއަށް ތައުބާވަމެވެ.)"

1878– وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { يَاابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلاَ أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ، ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلاَ أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الأَرْضِ خَطَايَا، ثُمَّ لَقِيتَنِي لاَ تُشْرِكُ بِي شَيْئًا ، لأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً}". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ)

މާނައީ: "އަނަސް اللّٰهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާނދޭވެ! ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެން ރިވާކުރައްވައި ދެއްސެވި ހަދީޘްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {اللَّهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ތިބާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާކޮށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ހޯދާދަން އެދިހިނދު، ތިބާގެ ކިބައިން ކުރެވުނު ކަމެއް ފުހެލައްވައި ފުއްސަވާނަމެވެ، އެކަމަކު އެއްވެސް ފަރުވާއެއްބެހެއްނުހުރެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާއަށް އަފޫކުރައްވާނަމެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ތިބާގެ ކުށްފާފަތައް އުޑުގެ ވިލާތަކާހަމައަށް އަރާފައިވިނަމަވެސް، (އެބަހީ: އުޑާއި ބިމާ ދެމެދު ފާފަތައް ފުރިފައިވިނަމަވެސް) ދެން އެއަށްފަހު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުންއެދި ތިބާ ދަންނަވައިފިނަމަ، އެކަމަކު އެއްވެސް ފަރުވާއެއްބެހެއްނުހުރެ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިބާއަށް އަފޫކުރައްވާނަމެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ތިބާ މުޅި ބިން ފުރިހަމަޔާ (ބިން) ފާފަތަކާއިގެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް އައިސްފައި، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތާ ބައްދަލުކުރެވުނީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކުނުކޮށްނަމަ، މުޅި ބިން ފުރިހަމަޔާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން ތިބާއަށް ގެނެސްދޭނަމެވެ.}}"

(ނޯޓް: މި ހަދީޘް މިޝްކާތުން، 52 ވަނަބާބުގައިވެސް ވަނީ ބަޔާންކުރެއްވިފައެވެ. އެއީ ޓޯމުގެ 442 ވަނަ ހަދީޘެވެ. "ދުޢާގެ ބާބު")

1879– وعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ، وَأَكْثِرْنَ مِنَ الاسْتِغْفَارِ، فَإِنِّي رَأَيْتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ "قَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ: مَالَنَا أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: " تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ، وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيْرَ، مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ، أَغْلَبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُنَّ " قَالَتْ: مَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ؟ قَالَ: "شَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ بِشَهَادَةِ رَجُلٍ، وَتَمْكُثُ الأَيَّامَ لاَ تُصَلِّي". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައި: "މާތް اللَّهُ، އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސެވުންވާށި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢަބްދު اللَّهِ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތުގެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަކަލުންބޭފުޅުން ޞަދަޤާތްދެއްވާށެވެ. އަދި ތިޔަކަލުންބޭފުޅުން ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދި، އިސްތިޣްފާރުކުރުން ގިނަކުރައްވާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކަވަންތަކަމަށްތެރިން ގިނަބަޔަކުކަމުގައި ތިޔަކަލުންބޭފުޅުންނާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުށީމެވެ.} އަންހެނުންކުރެ ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންނީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކަމު ގިނަބަޔަކުކަމުގައިވީ ކޮން ސަބަބަކާހުރެތޯއެވެ؟ ބަދީހުކުރުއްވިއެވެ. {ތިޔަކަލުނބޭފުޅުން، ގިނަގިނައިން ލަޢުނަތްދެއްވުމެވެ. އަދި ފިރިންގެ ހައްޤަކަށް ހަނދާންނައްތައިލަވުމެވެ. ބުއްދި އުނިކަމާއި، ދީނުގައި އުނިކަން ހުރުމާއެކުގައިވެސް، ބުއްދި ފުރިހަމަ މީހުންގެ ވަރުގަދަކަން ތިޔަކަލުނބޭފުޅުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް ގަދަފަދަކަން އެހެންބޭފުޅަކު ތިމަންކަލޯގެފާނު ދެކެވަޑައެއް ނުގަންނަވަމުއެވެ.} އެ ކަމަނާ (އެބަހީ: ކުރިންވެސް ސުވާލުކުރި އަންހެނާ) ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އަންހެނުންގެ ބުއްދީގެ އުނިކަމަކީ، އަދި ދީނުގެ އުނިކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަދީހުކުރުއްވިއެވެ. {(ތިޔަކަލުނބޭފުޅުންގެ ބުއްދީގެ އުނިކަމަކީ) ދެ އަންހެނުންގެ ހެކިބަހަކީ، ފިރިހެނެއްގެ ހެކިބަހާ އެއްވަރުވުމެވެ. (އެއީ، ބުއްދީގެ އުނިކަމެވެ.) އަދި އަންހެނުން ނަމާދުނުކުރެވި ދުވަސްތަކެއް ފާއިތުވުމެވެ. (އެއީ، ދީނުގެ އުނިކަމެވެ.)}"

* * * * *

372- މުއުމިނުންނަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގައި اللّٰهُ ތަޢާލާ ތައްޔާރުކުރައްވާފައިވާ މަތިވެރި ކަންތައްތައް ނަންގަނޑުވާ ބާބު

ޤާލް اللّٰهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴾ (الْحِجر: ٤٥ – ٤٨) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތަޤުވާވެރިން ވަނީ ސުވަރުގެތަކާއި، ފެންއާރުތަކުގެ ނިޢުމަތުގައެވެ. (އެއުރެންނަށް އަންގަވާނެތެވެ.) ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމަތްކަމާއެކު، އަމާންކަމާ ވިހެގެންވާ ބާރު އެތެރެ ވަންނާށެވެ! އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ، އެއުރެންގެ ހިތްތަކުގައިވާ ޙަސަދަވެރިކަން ވަކިކުރައްވައިފީމެވެ. ގޮނޑިތަކެއްގެ މަތީގައި އެކަކު އަނެކަކާ ކުރިމަތިލައި ތިބޭ އަޚުންތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ.

އެއުރެންނަކަށް އާޚިރަތުގައި އެއްވެސް ވަރުބަލިކަމެއް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެ ތަނުން ނުކުތުމާއި ބޭނުން ކަމުގައިވެސް އެއުރެން ނުވާނެއެވެ."

މާތް اللهُ، ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿ يَـٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ ٱلْيَوْمَ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ لَكُمْ فِيهَا فَـٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴾ (الزخرف: ٦٨ – ٧٣) މާނައީ: "އޭ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް މިއަދު އެއްވެސް ބިރެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހިތާމަކުރާނޭ ބޭނުންކަމުގައިވެސް ތިޔަބައިމީހުން ނުވާހުށީއެވެ. އެއުރެންނީ، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކަށް އީމާންވީ، މުސްލިމުން ކަމުގައިވީ މީހުންނެވެ. އުފާވެރިކަމުން ފުރިގެންވާ ހާލު، ތިޔަބައިމީހުންނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބިން ސުވަރުގެ ވަންނާށެވެ! އެއުރެންގެ ގާތުގައި ރަނުގެ ކަންނޮޅުތަކާއި، ތަށިތަކާއިގެން ބުރުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އޭގައި ހިތްއެދޭ، އަދި ލޯތަކަށް ފިނިކަން ލިބޭ ހުރިހާ ތަކެތި ވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އޭގައި ދެމިތިބޭނޭއެވެ. އަދި އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ކުރިއަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިރާތަކޮށްދެއްވި ސުވަރުގެއެވެ. އޭގައި ތިޔަބައިމީހުން، އޭގެން ކައިތުވުމަށް ގިނަގިނަ މޭވާތައް ވެއެވެ."

މާތް اللهُ، ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ أَمِينٍ فِى جَنَّـٰتٍ وَعُيُونٍ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَـٰبِلِينَ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَـٰهُم بِحُورٍ عِينٍ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَـٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ (الدخان: ٥١ – ٥٧) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ތަޤުވާވެރިން ތިބޭނީ އަމާންކަން ލިބިގެންވާ ތަނެއްގައެވެ. ސުވަރުގެތަކާއި، ފެންއާރުތަކުގެ ތެރޭގައެވެ. އެއުރެން ލައިއުޅޭނީ، ސުންދުސާއި، އިސްތަބްރަޤު ފޭރާމެވެ. ތިބޭނީ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާ ކުރިމަތިލައިގެންނެވެ. (ކަންހުރީ) އެގޮތައިންނެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެން ޙޫރުލްޢީނުންނާ ކައިވެނިކޮށްދެއްވާހުށީމެވެ. އޭގައި އަމާންކަމާއިގައި ތިބޭ ހާލު، ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ މޭވާ ގެންނަވުން އެއުރެން އެދޭނެއެވެ. ފުރަތަމަ ފަހަރު މަރުވި މަރުވުން

ފިޔަވައި، އެތާނގައި އެއުރެން މަރުގެ ރަހަލައް ނުދެކޭނެތެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ ޢަޛާބުން، އެކަލާނގެ އެއުރެން ސަލާމަތްކުރައްވާނެތެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އަދި ފަޟްލުވަންތަވެރިކަމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބުވެރިވުމަކީ ހަމަ އެއީއެވެ.“

މާތް اللَّهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخۡتُومٍ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ عَيۡنًا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ﴾ (الْمطففين: ٢٢ – ٢٨) މާނައީ: ”ހަމަކަށަވަރުން، ހެޔޮވެރި މީހުންވަނީ، ނިޢުމަތުގެ ސުވަރުގޭގައިކަން ކަށަވަރެވެ. ގޮނޑިތަކުގެ މަތީގައި (ނިޢުމަތްތަކަށް) ބަލަބަލައެވެ. އެއުރެންގެ މޫނުތަކުގައިވެސް، ނިޢުމަތުގެ އުފާވެރިކަން ފެނިގެން އެނގޭނެތެވެ. ސިއްކަގައްސަވައި ބަންދުކުރައްވައިފައިވާ (މަސްތުވުމެއްނުވާ) ސާފު ރާގެ ބުއިމަކުން، އެއުރެންނަށް ބޯންދެއްވާނެތެވެ. އެ ބުއިން ނިމޭހިނދު، ކަސްތޫރީ ވަހުންނެވެ. ވާދަކާން ކުރިއަރައިދާ މީހުން އެއާމެދުގައި ވާދަކާށް ކުރިއަރައިދާ ހުރިކަމެވެ! އެއާ އެއްކުރައްވައިދޭ ވަނީ ތަސްނީމުންނެވެ. (އެއީ) ކުއްތަންވެގެންވާ އަޅުން އެއިން ބޯނީ އާދަކެވެ.“

މި މައުޟޫޢާ ގުޅުން ހުރި އާޘާރުތައް ކިޔަވާލެވޭނީ ގިނައެވެ.

1880– عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "يَأْكُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فِيهَا، وَيَشْرَبُونَ، وَلاَ يَتَغَوَّطُونَ، وَلاَ يَمْتَخِطُونَ، وَلاَ يَبُولُونَ، وَلَكِنْ طَعَامُهُمْ ذَلِكَ جُشَاءٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ، يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّكْبِيرَ، كَمَا يُلْهَمُونَ النَّفَسَ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް اللَّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންލައްވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން އެތަނުގައި ކާއިބޯއިއުޅޭނެއެވެ. ނަމަވެސް އެބައިމީހުންނަކީ (ބޮޑުކަމު) ދަސްވާރަޖަހައިކުރާކަން ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ނޭފަތުން އަރިދުވަރެއް ވެސް ނުނަންނާނެއެވެ. އަދި ކުޑަކަމުދާކަށް ވެސް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެ ބައިމީހުން ކާތަކެތި، ގޭގަކަސްތޫރީގެ ވަސްދުވާ އަސްލު ދިޔާނެއެވެ. ނޭވާލުން ހަރަކާތްތެރިވާފަދައިން، އެތަނުގައި ތަސްބީހާއި ތަކުބީރުގެ ބަސްތައް (ތަކުރާރުކުރުން) އެބައިމީހުންނަށް ހަރަކާތްތެރިވާނެއެވެ.}“

1881- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِيْنَ، مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ، وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَاقْرَؤُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿ فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٌ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ (السجدة: ١٧) ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللَّهُ، އެ [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] {މާތް اللَّهُ، [illegible]} (ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ [illegible]) {[illegible]} ﴿ فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٌ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ "[illegible] ([illegible]: 17)"

1882- وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أَوَّلُ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلَى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً: لاَ يَبُولُونَ، وَلاَ يَتَغَوَّطُونَ، وَلاَ يَتْفُلُونَ، وَلاَ يَمْتَخِطُونَ، أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ الأُلُوَّةُ عُودُ الطِّيبِ، أَزْوَاجُهُمُ الْحُورُ الْعِيْنُ، عَلَى خَلْقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمُ سِتُّونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "[illegible] (މާނައީ: މާތް اللَّهُ، އެ [illegible]) [illegible] ރަސޫލު اللَّهِ ﷺ [illegible]

ވިދާރުބަދުގާ ބާވަތުގައެވެ. އެތާނގައި އެބައިމީހުންނަށް ކުޑަކަމުދާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ބޮޑުކަމު ދާކަށްވެސް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ކުޅުޖެހާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ނޭފަތުން އަރިދަފުރާށް ނުނިކުންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ފުނާގަނޑު ހުންނާނީ ރަނުންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ގައިގެ ދަހު ކަސްތޫރީގެ މީރުވަސްވެރިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދުމުދާތަކުގައި މީރުވަސްދުވާ ޢޫދުގެ ބޮވަތްތަކުން ދުންއަރާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ އަނބިންނަކީ ޙޫރުލްޢީނުންނެވެ. އެންމެން ވެސް ވާނީ އެއް މީހެއްގެ ސިފައިގައި. އެބައިމީހުންގެ ބަފައިކަލުންނާވި އާދަމުގެފާނާ އެއްފަދައިން، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިސްކޮޅުގެ އެއްވަރަކީ ފަސްދޮޅަސް ރިޔަން ދިގުމިނުގައެވެ.}"

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ: آنِيَتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ، يُرَى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ، لاَ اخْتِلاَفَ بَيْنَهُمْ، وَلاَ تَبَاغُضَ: قُلُوبُهُمْ قَلْبُ رَجُلٍ وَاحِدٍ، يُسَبِّحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا".

އަދި ބުޚާރީއާއި މުސްލިމުގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. {އެތަނުގައި އެބައިމީހުންގެ ކަށްތާރުތައް ހުންނާނީ ރަނުންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ގައިގެ ދަހު ކަސްތޫރީގެ މީރުވަސްވެރިއެވެ. އެއިން ކޮންމެ މީހަކަށް ވެސް ދެ އަނބިން ވާހުށިއެވެ. އެ އަނބިންގެ ރީތިކަމުގެ ސަބަބުން، ފައިތިލަފަތުގެ މަސްތަކުގެ ބޭރުންވެސް އެ އަނބިންގެ ކަށިގެ މަދު ފެންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި އެއްވެސް ދެބަސްވުމެއް ދެކޮޅުވެރިކަމެއް ނުވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން އެންމެންގެ ހިތްތައްވާނީ އެކަކުގެ ހިތްފަދައިން އެކުވެރިކަމުގެ މަތީގައެވެ. ހެނދުނާއި ހަވީރު، އެ ބައިމީހުން اللّٰهއަށް ތަސްބީހަ ދަންނަވާނެއެވެ.}"

1883– وَعَنِ الْمُغِيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "سَأَلَ مُوسَى ﷺ رَبَّهُ، مَا أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فَيُقَالُ لَهُ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ : أَيْ رَبِّ كَيْفَ؟ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنَازِلَهُمْ، وَأَخَذُوا أَخَذَاتِهِمْ؟ فَيُقَالُ لَهُ: أَتَرْضِي أَنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: رَضِيتُ رَبِّ، فَيَقُولُ: لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ، فَيَقُولُ فِي الْخَامِسَةِ: رَضِيتُ رَبِّ، فَيَقُولُ: هَذَا لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ، وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ، وَلَذَّتْ عَيْنُكَ، فَيَقُولُ: رَضِيتُ رَبِّ،

قَالَ: رَبِّ فَأَعْلاَهُمْ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: أُولَئِكَ الَّذِينَ أَرَدْتُ، غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِي، وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا، فَلَمْ تَرَعَيْنٌ، وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ، وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

ވާނަމަ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުޟުވާންދެއްވި އަލްމުޣީރަތު ބްނު ޝުޢުބަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {މޫސާ ޢަލައިހިއްސަލާމު، އެ ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. ސުވަރުގެވަންތަވެރިންކުރެ އެންމެ ދަށްދަރަޖައިގައިވާ މީހަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (اللهُ) ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ސުވަރުގެވަންތަވެރިން ސުވަރުގެއަށް ވަދެ ނިމުމުން ގެންނަވާ މީހެކެވެ. އޭނާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ. ތިބާ ސުވަރުގެއަށް ވަންނާށެވެ. އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އޭ އަޅުގެވެރިރަސްކަލާނގެ! މީހުން ސުވަރުގެއަށް ވަންނަނީ ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ މީސްތަކުންވަނީ، އެ ބައިމީހުންނަށް ހުއްޓަ ތަންތަން ލިބިފައި، އެ މީހުންނަށް ކަނޑައެޅުނު ހިއްސާ ލިބިގަނެފައިވާއިރުތޯއެވެ؟ ބުނޭ، އޭނާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ރަސްރަސްކަލުންގެތެރެއިން ރަސްކަލަކަށް ލިބިގެންވާ ފަދަ (ތަނަވަސްކަން) ތިބާއަށް ލިބިގެންދިޔަކަމަށް ތިބާ ރުހޭނޭތޯއެވެ؟ ބުނޭ، އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅު ރުހިގެންވަމެވެ. ބުނޭ، (اللهُ) ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާއަށް އެއާ އެއްފަދަ ތަނަވަސްކަންވެއެވެ. އެއާ އެއްފަދަ ތަނަވަސްކަންވެއެވެ. އެއާ އެއްފަދަ ތަނަވަސްކަންވެއެވެ. އެއާ އެއްފަދަ ތަނަވަސްކަންވެއެވެ. ފަސްވަނަ ފަހަރު (މިފަދައިން އެންގެވުމުން) އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅު ރުހިގެންވަމެވެ. ބުނޭ، (اللهُ) ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާއަށް އެފަދަ ދިހަ ދަރަޖައަށް (ތަނަވަސްކަން) ލިބިގެންވާނެއެވެ. އަދި ތިބާއަށް ތިބާގެ ހިތްއެދޭ، އަދި ތިބާގެ ލޮލަށް ފެނިކަން ލިއްބައިދިނީ، ކޮންމެ ކަމެއް ލިބިގެންވާނެއެވެ. އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އަޅު ރުހިގެންވަމެވެ.

(މޫސާގެފާނު) ދަންނަވައިފިއެވެ. އަޅުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ! އެ މީހުންކުރެ އެންމެ މަތިވެރި ދަރަޖައިގައިވާ ބަޔަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ (اللهُ) ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިޚްތިޔާރުކުރެއްވި ބަޔެކެވެ. އެ ބައިމީހުންގެ ކަރާމާތްތެރިކަމުގެ އިންސާނުންގެ (އަތްޕުޅުން ހައްދަވައި އޭގެ މަތީގައި ނުފެންނަ ފަދަ ގޮތަށް) ސިއްކަޖެއްސަވައި ބަންދުކުރެއްވީމެވެ. އެފަދަ ފެނިފައިނުވާ ތަކެއްޗެން ދެލޮލަކަށް

ނުވާނެއެވެ. އެފަދަ ވާހަކައެއް ކަންފަތަކުން އަޑުއަހާފައެއް ވެސް ނުވާނެއެވެ. އަދި އިންސާނެއްގެ ހިތަކަށް ތަޞައްވުރުކޮށްލެވިފައި ވެސް ނުވާނެއެވެ.}”

1884– وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنِّي لأَعْلَمُ آخرَ أَهْلِ النَّار خُرُوجًا مِنْهَا، وَآخرَ أَهْلِ الْجنَّةِ دُخُولاً الْجَنَّةَ، رَجُلٌ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجنَّةَ، فَيَأْتِيهَا، فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلأَى، فَيَرْجِعُ، فَيَقُولُ: يَارَبِّ وَجَدْتُهَا مَلأَى، يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَيَأْتِيهَا، فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلأَى، فَيَرْجِعُ، فَيَقُولُ: يَارَبِّ وَجَدْتُهَا مَلأَى،

فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهَا، أَوْ إِنَّ لَكَ مِثْلَ عَشْرَةِ أَمْثَالِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ: أَتَسْخَرُ بِي، أَوَ أَتَضْحَكُ بِي وَأَنْتَ الْمَلِكُ" قَالَ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ فَكَانَ يَقُولُ: "ذَلِكَ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”ރަޟީ اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވާށި (ޢަބްދު اللّهِ) ބިން މަސްޢޫދުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންކުރެ އެންމެ ފަހުން ނަރަކައިން ނުކުތުމާއި، އަދި ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންކުރެ އެންމެ ފަހުން ސުވަރުގެއަށް ވަންނަވާ މީހަކުގެ ކަންހިނގާނެ ގޮތް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިދެއްވާނަމެވެ. (އެއީ) ފުރޮޅިފައި ނަރަކައިން ނުކުމެވާނެ މީހެކެވެ. ފަހެ، اللّهُ ތަބާރަކަ ވަތަޢާލާ އެމީހަކަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ. ދޭ ގޮސް ސުވަރުގެއަށް ވަންނާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ ސުވަރުގޭގެ (ދޮރުކޮޅު) ކައިރިއަށް އަންނާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ހިޔާލަށް އެރާނީ، ސުވަރުގެ ވަނީ މީސްތަކުންނާއިގެން ފުރިފައިވާކަމަށެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެނބުރި ދާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އޭވެރި ރަސްކަލާނގޭ! މި އަހުރެން ދުށީ ސުވަރުގެ ފުރިފައިވާކަމަށެވެ. ފަހެ، اللّهُ ތަބާރަކަ ވަތަޢާލާ އޭނާއަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ. ދޭ ގޮސް ސުވަރުގެއަށް ވަންނާށެވެ! ފަހެ، އޭނާ ސުވަރުގޭގެ (ދޮރުކޮޅު) ކައިރިއަށް އަންނާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާގެ ހިޔާލަށް އެރާނީ، ސުވަރުގެ ވަނީ މީސްތަކުންނާއިގެން ފުރިފައިވާކަމަށެވެ. ފަހެ، އޭނާ އެނބުރި ދާނެއެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. އޭވެރި ރަސްކަލާނގޭ! މި އަހުރެން ދުށީ ސުވަރުގެ ފުރިފައިވާކަމަށެވެ.

ފަހެ، اللّهُ ތަބާރަކަ ވަތަޢާލާ އޭނާއަށް ވިދާޅުވާނެއެވެ. ދޭ ގޮސް ސުވަރުގެއަށް ވަންނާށެވެ! ފަހެ، ތިބާއަށް ދުނިޔެއާ އެއްފަދަ ދިހަގުނަ މިންވަރު ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އެފަދަ ދިހަގުނަ އިތުރަށް ތިބާއަށް ލިބިގެންވާނެއެވެ. ނުވަތަ އަންގަވާނީ، ތިބާއަށް

ދުނިޔޭގެ ދިރިހުރުން ތަނަވަސްކަން ލިބިގެންވާހުއްޓެވެ. ފަހެ، އޭނާ ދަންނަވާހުއްޓެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ މި އަޅާ މާތަހަށްދަރުވަސްލީއެވެ؟ ނުވަތަ މި އަޅާއަށް ދަރަޖާތް ކުރައްވަސްލީއެވެ؟ އިބަރަސްކަލާނގެއި ހުރިހާ އެއްޗެއްގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއިލުމެވެ.} (ޢަބްދު اللهِ) އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (މިހެން ޙަދީޘުކުރެއްވުމަށްފަހު) ރަސޫލު اللهِ ﷺ ހިނިވަރުނަރުކުރެއްވީ މިމަންނަކޮށްގެ ފާނު ދެކެވަޑައިގަތީވެ. (އޭގެ ސަބަބަކީ) އެކަލޭގެފާނުގެ ދާޑިދަތްފެނުނު ފެނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީޘުކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެވަންތަވާނީ ކުރި އެންމެ ދަރަޖަޔަކީ މިއަޅާ، އޭނާއެވެ.}"

1885– وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ لِلْمُؤْمِنِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْمَةً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ وَاحِدَةٍ مُجَوَّفَةٍ، طُولُهَا فِي السَّمَاءِ سِتُّونَ مِيلاً، لِلْمُؤْمِنِ فِيهَا أَهْلُونَ، يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ فَلاَ يَرى بَعْضُهُمْ بَعْضًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވޭވި އަބޫމޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ)ގެ ފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، މުއުމިނާއަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގައި އެތެރެ ހުސްކޮށްލާފައިވާ ލޮލުގެއެއް ވެއެވެ. އޭގެ އުސްމިނުގައި ފަސްދޮޅަސްމޭލު ހުންނާނެއެވެ. އެ ތަނުގައި މުއުމިނާގެ އަހުލުވެރިން ވާނެއެވެ. އެ މުއުމިނާ އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް އައިސްދާނެއެވެ. ނަމަވެސް އޭގެ އެއްބަޔަކަށް އަނެއްބަޔަކު ނުފެންނާނެއެވެ.}"

1886– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيْرُ الرَّاكِبُ الْجَوَادَ الْمُضَمَّرَ السَّرِيعَ، مِائَةَ سَنَةٍ مَا يَقْطَعُهَا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންވޭވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘުކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގައި ގަހެއްވެއެވެ. ބަނޑު ހިނދި، ހަލުއި އަސްކަން ސަވާރުވެގެންވާ އަސްވާރަކު، އެ ގަސްދުރުގައި ސަތޭކައަހަރު ދުއްވިކަމުގައިވިޔަސް އޭނާއަށް އެ ގަހުގެ ހިޔަލުން ނުނިކުމެވޭނެއެވެ.}"

وَرَوَيَاهُ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" أَيْضًا مِنْ رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: "يَسِيْرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ سَنَةٍ مَا يَقْطَعُهَا".

އަދި އައްސަބިޔަކީ (އަލްވުބޫރީ އާއި ދުސްތުރުގައި) މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން، މި ޙަދީޘް، ރިވާކުރެއްވިފައި ވެއެވެ. (އެ ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ. މާތްނަބިއްޔާ ﷺ) ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {އެ ގަހުގެ ހިޔަނުގައި ސަވާރަކު ސަތޭކަ އަހަރު ދަތުރުކުރާ އިރުވެސް އެ ހިޔަނުން އޭނާއަށް ނުނިކުމެވޭނެއެވެ.}"

1887– وَعَنْهُ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ،كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ، الْغَابِرَ فِي الأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ الأَنْبِيَاءِ لاَ يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ؟ قَالَ: "بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِيْنَ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލާނގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން، އެބައިމީހުންގެ މަތީގައިވާ ދަރަޖައިގެ ގޮތުން މަތިވެރި މީހުންގެ ގޮޅިތައް ބަލާނީ، އިރުމަތީފަރާތުގެ ނުވަތަ ހުޅަނގުފަރާތުގެ އުފުގުގައިވާ އަލިގަދަ ތަރިއަކަށް ބަލާފަދައިންނެވެ. (އެބަހީ: ދިއްލޭ ތަރިއެއް ފަދައިންނެވެ.) އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައިވާ ދަރަޖައިގެ ތަފާތުގެ ސަބަބުންނެވެ.} އަސްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ނަބިއްޔުންގެ ދަރަޖައިތަކެއްކަމުގައި ނޫނީ ނުވާނެ ނޫންތޯއެވެ؟ އެބައިމީހުންނޫން ބަޔަކަށް އެ ދަރަޖައަށް ނުވިއްދޭނެ ނޫންތޯއެވެ؟ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ނޫނެކެވެ. އަހަރެންގެ ނަފްސު ...}"

1888– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَقَابُ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ، خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَمْسُ أَوْ تَغْرُبُ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެފާނަށް ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލާނގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ

ބަޔާންކުރައްވައެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގެއިން އެންމެ ދުނިޔޭގެ މިންވަރުވެސް އެ މައްޗަން އިތުރަށަރި ނުވަތަ އިތުރުއްސާ ކާނެގެ އެއްކަކާނުވެދާ ކައްޔާނުބޭޖެވެ.}"

1889- وَعَنْ أَنَسٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ سُوقًا يَأْتُونَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ، فَتَهُبُّ رِيحُ الشَّمَالِ، فَتَحْثُو فِي وُجُوهِهِمْ وَثِيَابِهِمْ، فَيَزْدَادُونَ حُسْنًا وَجَمَالاً، فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ، وَقَد ازْدَادُوا حُسْنًا وَجَمَالاً، فَيَقُولُ لَهُمْ أَهْلُوهُمْ: وَاللَّهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ حُسْنًا وَجَمَالاً، فَيَقُولُونَ: وَأَنْتُمْ وَاللَّهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالاً". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުން ލިބިވި އަނަސްގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގެގައި ބާޒާރެއްވެއެވެ. ސުވަރުގެ ވަސިލުވެރިން ކޮންމެ ހުކުރު ދުވަހަކު، އެ ބާޒާރަށް ޖަމާވާނެއެވެ. އަދި އުތުރު ފަރާތުން ވައިޖެހިގެން ޖެހޭނެއެވެ. އެ ވައިޖެހިގެން އެ ބާޒާރުގެ މޫނުތަކާއި ހެދުންތަކުގައި ބިސްއޫރި ހިފާނެއެވެ. ދެން އެމީހުން ސުވަރުގެ އެމީހުންގެ ރީތިކަމާއި ޒީނަތްތެރިކަން އިތުރުވެގެން ގެއަށް އެނބުރި ދާނެއެވެ! އެމީހުންގެ އަނބިންގެ ގާތަށް އެނބުރި އައުމުން، އެމީހުން ބުނާނެއެވެ. ކަލޭމެންގެ ރީތިކަމާއި ޒީނަތްތެރިކަން އިތުރުވެއްޖެއެވެ. އެމީހުންގެ އަނބިން ބުނާނެއެވެ! اللهُގަންދީބުނަމެވެ. ތިމަންމެންނާ ވަކިވުމުން ދުރައިގެންވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ރީތިކަމާއި ޒީނަތްތެރިކަން އިތުރުވެއްޖެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ އަނބިންނަށް އެބައިމީހުން ބުނާނެއެވެ. اللهُގަންދީބުނަމެވެ. ތިމަންމެން ވަކިވުމުން ދުރައިގެންވެސް ކަލޭމެންގެ ރީތިކަމާއި ޒީނަތް އިތުރުވެއްޖެއެވެ.}"

1890- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ الْغُرَفَ فِي الْجَنَّةِ، كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ فِي السَّمَاءِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ކަލާނގެ ރުއްސެވުން ލިބިވި ސަހުލު ބިން ސަޢުދުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލާނގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން އެ ތަނުގެ ކޮޓަރިތައް ދެކޭނީ، ތިޔަބައިމީހުން އުޑުމަތީގައިވާ ތަރި ދެކޭ ގޮތަށެވެ.}"

1891- وَعَنْهُ ﵁، قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ مَجْلِسًا، وَصَفَ فِيهِ الْجَنَّةَ حَتَّى انْتَهَى، ثُمَّ قَالَ فِي آخِرِ حَدِيثِهِ: "فِيهَا مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ، وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، ثُمَّ قَرَأَ

﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ إلى قَوْلِهِ تعالَى: ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ (السجدة: ١٦ – ١٧) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މާނައީ: "ހަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން (އެބަހީ: މާތް اللهُ، އެ ކަލޭގެފާނަށް ރުއްސެވުންތެރިވެ ސަހްލު ބިން ސަޢްދުގެފާނުގެ ކިބައިން) ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މަޖިލީހެއްގައި އިންނެވީމެވެ. ފަހެ، އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެ ސިފަކޮށްދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އެކަލޭގެފާނު އެންމެފަހުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {އެ ތަނުގައި ލޮލަކަށް ފެނިފައިނުވާ، އަދި ކަންފަތަކަށް އަޑުއިވިފައިނުވާ، އަދި އިންސާނެއްގެ ހިތަށް ޚިޔާލުވެސް ކުރިވިފައި ނުވާ، މަތިވެރި ނިޢުމަތްތައް ވެއެވެ. އެއަށްފަހު ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ މިއާޔަތް ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ ހިސާބަށް ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ. އެ ދެ އާޔަތުގެ މާނައީ: "އެއުރުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ބިރުވެތިކަމާއި އުންމީދާއެކު ދުޢާކުރައްވަތި، އެއުރުންގެ އަރިކަށިތައް (ރޭއަޅުކަންކުރުމަށްޓަކައި) ތަންމަތިތަކާ ދުރުވެއެވެ. އަދި ތިމަންނަކަލާނގެ، އެއުރުންނަށް ފޮރުވި ތަކެތިން، އެއުރުން ނުދަނެތެވެ. ފަހެ، އެއުރުންނަށްޓަކައި ފޮރުވައިލެވިފައިވާ ލޮލުގެ ފިނިކަން (އެބަހީ: ލޮލުގެ ފިނިކަމަށްވާ، ސުވަރުގޭގެ ނިޢުމަތްތައް) އެއްވެސް ނަފްސަކަށް ނޭނގޭނެތެވެ. (އެއީ) އެއުރުން ކޮށްއުޅުނު ޢަމަލުތަކުގެ ޖަޒާއެއް ކަމުގައެވެ."" ވިއެވެ.

1892– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، يُنَادِي مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا، فَلاَ تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا، فَلاَ تَسْقَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلاَ تَهْرَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا، فَلاَ تَبْأَسُوا أَبَدًا". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللهُ، އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސެވުންތެރިވެ އަބޫސަޢީދު (އަލްޚުދްރީ) އާއި އަބޫހުރައިރާގެފާނާ ދެބޭކަލުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު اللهِ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެވަންތަވެރިން ސުވަރުގެއަށް ވަދެ ނިމުމުން، ގޮވައިލާ މީހަކު ގޮވައިލާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުން އަބަދުގެއަބަދަށް ދިރިހުރެވޭނެއެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދުވަހަކުވެސް މަރުއެއްނުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަބަދުގެއަބަދަށް ޞިއްޙަތުގައި ހުރެވޭން

ހުއްޓެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ދުވަހަކުވެސް ބަލިއެއްނުވާހުއްޓެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަބަދުގެ އަބަދަށް ޒުވާންކަންމަތީ ދެމިތިބޭނެހުއްޓެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ދުވަހަކުވެސް މުސްކުޅިވެއް ނުވާހުއްޓެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އަބަދުގެއަބަދަށް ނިޢުމަތްތެރިކަންމަތީ ދެމިތިބޭނެހުއްޓެވެ. ދެން، ތިޔަބައިމީހުން ދުވަހަކުވެސް ތަކުލީފުއް ނުފުދުއްވާހުއްޓެވެ.}“

1893– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ أَدْنَى مَقْعَدِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ، أَنْ يَقُولَ لَهُ: تَمَنَّ فَيَتَمَنَّي وَيَتَمَنَّي، فَيَقُولُ لَهُ: هَلْ تَمَنَّيْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيَقُولُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَّيْتَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: ”މާތް الله، އެ ކަލާނގެ ރުއްސުން ލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ސުވަރުގެވަންތަވާ އެންމެ ދަށުމީހާގެ މީހާގެ ވެސް ދަރަޖައަކަށްވާނީ، ހަމަކަށަވަރުން، އޭނާއަށް ބުނެވޭނެހުއްޓެވެ. މިއީ ބޭނުން ތަމަންނާއެއް މިޔާގެ ހިތްއަރުވާށެވެ. ދެން، އޭނާ ހިތްއަރުވާނެހުއްޓެވެ. އެއަށްފަހުވެސް އޭނާ ހިތްއަރުވާނެހުއްޓެވެ. ދެން، އޭނާއަށް ބުނެވޭނެހުއްޓެވެ. މިއީ އޮތީދުންތައް ހިތްއަރުވައިފީ ހުއްތޯ؟ ދެން، އޭނާ ދަންނަވާނެހުއްޓެވެ. އާދެއްޖެ. ދެން، އޭނާއަށް ބުނެވޭނެހުއްޓެވެ. މިބައިން މިއީ ތިބާ އެދުނު ހުރިހާއެއްޗާއި، އެއާ އެއްވަރު އިތުރު ދަރަޖައެއް ލިބިގެންވެއެވެ.}“

1894– وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ لأَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُونَ: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَا لَنَا لاَ نَرْضَي يَا رَبَّنَا، وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: أَلاَ أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُونَ: وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي، فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: ”މާތް الله، އެ ކަލާނގެ ރުއްސުން ލެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން، ރަސޫލު الله ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ ތަޢާލާ ސުވަރުގެ ވަންތަވެރިންނަށް ވަޙީކުރައްވާ ހުއްޓެވެ. އޭ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ދެން، އެބައިމީހުން ދަންނަވާނެތެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅުގަނޑު ޙާޟިރުވެއްޖެމެވެ. އަދި ހެޔޮގާ ހުރިހާކަމެއް ބާރުވެރިކަލާނގެ އިޚްތިޔާރުގެ ދަށުގައެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާ

ހުއްޓެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ރުހިއްޖައިމުހެއްޔެވެ؟! ދެން، އަހުރެމެން ދަންނަވާނެއެވެ.
އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އަޅަމެން ނުރުހުންވީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ! ތިޔަރަސްކަލާނގެ
ޚަލްޤުތަކުންކުރެ އެއްވެސްބަޔަކަށް ނުދެއްވާ ތަކެތި ތިޔަރަސްކަލާނގެ އަޅަމެންނަށް
ދެއްވީމުއެވެ. ދެން، އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާހުއްޓެވެ. އެއަށްވުރެ ރަނގަޅުކަމެއް
ތިޔަބައިމީހުންނަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދެއްވަންހެއްޔެވެ؟ ދެން، އަހުރެމެން ދަންނަވާނެއެވެ.
އެއަށްވުރެ ރަނގަޅުވާނެ ކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ދެން، އެކަލާނގެ ވިދާޅުވެއްވާހުއްޓެވެ.
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރުހުންވެވަޑައިގަތުން ހައްގުކުރައްވައިފީމެވެ.
މިއަދުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ދުވަހަކުވެސް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކޯފާވެރިވެވަޑައިނުގަންނަވާ
ހުށީމެވެ.}"

1895– وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَنظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَقَالَ: "إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ عِيَانًا، كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ، لاَ تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ". (مُتَّفَقٌ عَلَيهِ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރުހިވޮޑިގެންވާ ޖަރީރު ބިން ޢަބްދު اللّهِ ގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއް ރެއަކު) ތިމަންމެން
(އަލިބޮޑުވާ) ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ތިއްބީމެވެ. ދެން، އެކަލޭގެފާނު ސަނދުވަރުގެ
ހަނދަށް ބައްލަވައިލައްވަމުން ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ހަމަކަށަވަރުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ
ވެރިރަސްކަލާނގެ ދުށުމަކުން ފާޅުކޮށް ތިޔަބައިމީހުން ދެކޭނެއެވެ. އެއީ، މިހިރަ
ހުރި ހަނދު ތިޔަބައިމީހުން މިއަދު ދެކޭހެންނެވެ. (އެ ހަނދު ބެލުމުގައި ތިޔަބައި
މީހުންނަށް އެއްވެސް ދަތިކަމެއް އަންނާނެ ނުވާނެއެވެ) ތިޔަބައިމީހުންގެ
ވެރިރަސްކަލާނގެ ދުށުމުގައި ބެލުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތަށް އަނިޔާވާކަށް
ނުވާނެއެވެ.}"

1896– وَعَنْ صُهَيْبٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا دَخَلَ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، يَقُولُ اللَّهُ تَبارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ". (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

މާނައީ: "މާތް اللّهُ، އެ ކަލޭގެފާނުން ރުހިވޮޑިގެންވާ ޞުހައިބު (އިބްނު
ސިނާނުއްރޫމީ) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (އެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން،
ރަސޫލު اللّهِ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {ސުވަރުގެވަންތަ ބޭކަލުން ސުވަރުގެއަށް ވަދެ ނިމުނީމާ،

اللّٰهُ ތަބާރަކަވަތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާހުއްޓެވެ. {ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެއްވެސްކަމެއް އިތުރަށް ދެއްވުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އެދިވަޑައިގަންނަވަތޯ؟} ބުނޭ، އެބައިމީހުން ދަންނަވާހުއްޓެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަންމެންގެ މޫނުތައް އަލިކޮށްދެއްވާފައިނުވަނީތޯ؟ އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަންމެން ސުވަރުގެއަށް ވައްދަވާފައިނުވަނީތޯ؟ އިބަރަސްކަލާނގެ ތިމަންމެން ނަރަކައިން މިންޖުކޮށް ނުދެއްވަނީތޯ؟ (އަދިވެސް އެހެން އިތުރުކަމެއް ވޭތޯ؟) ބުނޭ، އެ ހިނދު އެކަލާނގެ ޙިޖާބު ކަޝްފުކުރައްވާހުއްޓެވެ. ބުނޭ، އެބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ދީދާރު ބެލުމަށްވުރެ އެބައިމީހުން އުފާވާ އެހެން އެއްވެސްކަމެއް އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވިފައެއް ނުވާހުއްޓެވެ.}"

މި اللّٰهُ، ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ ۖ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ دَعْوَىٰهُمْ فِيهَا سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ۚ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ (يونس: ٩ – ١٠) މާނައީ: {ހަމަކަށަވަރުން، އީމާންވެ، ސާލިޙު އަމަލުތައް ކުރި މީހުންނަށް، އެބައިމީހުންގެ އީމާން ކަމުގެ ސަބަބުން، އެބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ދައްކަވާނެތެވެ. ނިޢުމަތުގެ ސުވަރުގެތަކުގައި، އެބައިމީހުންގެ ދަށުން ކޯރުތަކެއް ހިނގަހިނގާ ހުންނާނެތެވެ. އެ ސުވަރުގޭގައި، އެބައިމީހުންގެ ދުޢާއަކީ "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ" އެވެ. އާ "ހައްދަވާ ތިބާ ޕާކުވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ! އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ތަސްބީޙަ ދަންނަވަމެވެ." އަދި އެ ސުވަރުގޭގައި، އެބައިމީހުންގެ ތަޙިއްޔާތަކީ، "ސަލާމް" އެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ ދުޢާގެ ނިންމުމަކީ، "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ العَالَمِيْن" އެވެ. "ހުރިހާ ތަޢުރީފެއް ޚާއްޞަވެގެންވަނީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި اللّٰهُ، އަށެވެ."}

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا، وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلاَ أَنْ هَدَانَا اللَّهُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

ބަލުދުވަހު، އިސްލާމްދީންގެ ތަޢުލީމަށް މަގުދެއްކެވި اللّٰهُ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އަށެވެ. اللّٰهُ، ތަޢުލީމުގެ ނިޢުމަތްދެއްވީމަ، އަޅުގަނޑަށް، އަދިއެހެން ތަޢުލީމުގެ ދީނުގެ ބަރަކާތް ލިބުމަށް ނުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ! އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ދޭތެރޭގައި، އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ޢަމަލުކުރުމާއި އިބަރަސްކަލާނގެ ސަވާބު ލިބިދެއްވައިން،

މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ޞަލަވާތް ލައްވާނދޭވެ! އަދި އިބްރާހީމްގެފާނުގެ މައްޗަށާއި، އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުންގެ މައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލެއްވިފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ މައްޗަށާއި މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންގެމައްޗަށް އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، އިބަރަސްކަލާނގެއީ، ޙަމްދުލިބިވޮޑިގެންވާ މާތްވަންތަ، ކީރިތި ވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ!

قَالَ مُؤَلِّفُهُ يَحْيَى النَّوَاوِيُّ غفَرَ اللَّهُ لَهُ: "فَرَغْتُ مِنْهُ يَوْمَ الاثْنَيْنِ رَابِعَ عَشَرَ رَمَضَانَ، سَنَةَ سَبْعِيْنَ وَسِتِّمِائَةٍ، بِدِمَشْقَ."

މިފޮތުގެ މުއައްލިފު، ޔަޙްޔާ އައްނަވަވީ، ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނާ މި ފޮތް ލިޔެ ނިމުނީ، ހިޖުރައިން ހަސަތޭކަ ހަތްދިހަވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ ސާދަވަނަދުވަހު، ދިމިޝްޤުގައެވެ. اللَّهُ، އެކަލާނގެ ފާފަފުއްސަވާށިއެވެ!

* * * * *

ނިންމުން

اللّٰهُގެ ހެޔޮރަޙްމަތާއި، އެކަލާނގެ ތައުފީޤާއެކު، މި ޤުރުއާނގެ ތަރުޖަމާ ނިންމައިލެވުނުކަމަށްޓަކައި، اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތަށް ޙަމްދާއި ޝުކުރުކުރަމެވެ. އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ނަބިއްޔާއަށް ޞަލަވާތްކިޔަވައި ސަލާމްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރަމެވެ. ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މަސައްކަތްފެށީ، 12 ޞަފަރު 1431، 27 ޖެނުއަރީ 2010 ވީ ބުދަ ދުވަހުއެވެ. ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މަސައްކަތް ނިންމައިލެވުނީ، 10 ޝަޢުބާން 1431، 22 ޖުލައި 2010 ވީ ބުރާސްފަތި ދުވަހުގެ 4.47 ގައެވެ. މިއަށްފަހު ދެންއޮތީ، އިސްލާހުކޮށް ލިޔުމާއި، ޤުރުއާނގެ ކުރިޔަށްދިއުމުގެ މަސައްކަތެވެ. اللّٰهُގެ ޙަޟްރަތުން މިކަމުގެ ތައުފީޤު ދެއްވުމަށްއެދި ދުޢާކުރަނީމެވެ.

ތަރުޖަމާކުރުމުގެ މަސައްކަތް ނިމުމަށްފަހު، ކުރިއިރުވެސް ގޮތުން ބަލައިލައި ތަރުޖަމާކުރުވިޔަސް ގޮތް ރަނގަޅުތޯ ބެލުމުގެ ގޮތުންނާއި، ލިޔުމުގެ ކުރިން ފާހަގަކުރި އިބާރާތްތަކުގެ ގޯސްތައް، ފަސް ފަހަރު ކުރިއަށް އެއްކޮށް އަނބުރާ ކިޔަވައިލައި، ކުރިޔަށް އިބާރާތްތަކުގެ މަސައްކަތް ކުރުމުގައި ވާނެއެވެ. އެހެންކަމާއެކުވެސް، ކުރެވޭ ޢަމަލުތަކަކީ، އެކަށީގެންވާ ކަމުކަމެވެ. ފުރިހަމަކަމަކީ اللّٰهُއަށް ހާއްޞަ ސިފަތަކެވެ. އިންސާނުންނަކީ، އުނިކަމާއި ފަށާވެރިވުން، އެބައިމީހުންގެ ކުޑަމަސްކުރުމުގެ އެއްގޮތަށްވާ ނިކަމެތި ބައެކެވެ. ވުމާއެކު ކިބައިގެ ފޮރުވާލީރިކަމާއެކު ކުރާ މަސައްކަތްތަކުގައި ވެސް، އުނިކަމާއި ކުރިމަތި އެކުލެވިގެން ވާނެކަމީ ޝައްކެއްނެތް ކަމެއްކަމުންނެވެ. އަދިވެސް ކިރިޔާ ޤުރްއާނާއި، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތައް ތަރުޖަމާކުރުމަކީ، އިޖުތިހާދުކުރުން ލާޒިމުވާ ޢަމަލު ތަރުޖަމާކުރުމުގައި ފަސޭހަކަމެއް ނޫނެވެ. ޤުރްއާނާއި ޙަދީޘްގެ ބަލާޣަތުގެ މާނައީގެ ފުންކަމާ، އެ މައްސަލަ ވިސްނައި ފިކުރުކުރާ ބައިނަލް ބައިއަޅާފައި އަސްލު ޙިސާބަށް ބޭނު ކުރެވެ. ވީމާ، އަޅުގަނޑު ފަރަ ޤަރީބު އިބާރާތްތަކުގައި ވިޔަސް، މާތްނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތައް ތަރުޖަމާކުރުމަކީ، އެހާ ފަސޭހަ ކަމެއްކަމުގައި އަޅުގަނޑު ނުދެކެމެވެ. އެހެންކަމާއެކު، މި ތަރުޖަމާގައި ބައިވެރިވާ ގޯސްތަކާއި އަޅުގަނޑު ޢާޖިޒުވެރިކަމައި،

ނުބައިކޮށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާނަމަ، އަޅުގަނޑަށް ޢިނާވިފައިވާ ކުރަން، اللهُ ގެ ރަޙްމަތުން އަފޫކުރެއްވުން އެދެން ހަޤު، މިފޮތް ވިދާޅުވާ ބޭފުޅުންގެ ފަރާތްތެރިން ވެސް ދުޢާއި މަޢާފުކަން އެދެމެވެ. އަދި މި ފޮތް ވިދާޅުވާ ބޭފުޅުންގެ އަރިހުން އަޅުގަނޑު އެދޭ އެދުމަކީ، މި ފޮތުން އެއްވެސް ކުށެއް ފެނިވަޑައިގެންފިނަމަ، އެ ކަމެއް އަޅުގަނޑަށް، ނުވަތަ މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒަށް އަންގަވައިދެއްވުމެވެ. އަދި، اللهُ އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި މި ފޮތުގެ ދަރުމަ ޤަބޫލުކަން ދިރުމުގެ ކުރިން، އެ ކުރެއް އިސްތިޤާމަތު ނަޞީބުކުރައްވާށިއެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ އިޙުތިރާމްތެރި ދުޢާއަށް، މި ފޮތުން ރަސްމީގެ ދަރިންނަން މަންފާކުރުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދިރިއުޅުމުގައިވާ ނުރަނގަޅު އާދަތައް ފިލައި، މި ފޮތުގައި ބަޔާންކުރެއްވިފައިވާފަދަ ފުރިހަމަ ދިރިއުޅުމެއް ފިރިބަރަކަށްވުމަކީ އަޅުގަނޑު ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ލޯބިވާ ސަރީޒާ، މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ޝަރީޢަތަށް ތަބާވެވަޑައިގެން އުޅުން ރަނގަޅު ބަދަލުކުރުމުގައި އަޅުގަނޑު ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ. އަދި މި މަސައްކަތްތަކަށް، اللهُ ގެ މަޤުބޫލު އަދާއިގެން ކުރުވުން ހިމާޔަތްކުރުމުގައި ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ. ފޮތުގެ މުރާޖަޢާ ކުރައްވައިދެއްވި އަޚުރި ޒުހުރުދީނަށާއި، އެކާޓޫގެ ފަހަރަ ސަލީމްގެ މައިދާން ނަޢީމާ މިންވަރުކުރުމުގައި، އަޅުގަނޑުގެ އުސްތާޒުންނާއި، މައިންބަފައިންނާއި، އަނބިދަރިންގެ ފަރަފުއްސަވައި، ސަލީމާގެ އަހުލުވެރިންކަމުގައި އަޅުގަނޑު ޝުކުރުދަންނަވަމެވެ.

މި ބަސްތަރު ނިންމައިލުމުންވެސް، މި ފޮތް މުރާޖަޢާކުރައްވައިދެއްވި އެހީތެރިންނަށް ގޮވާލުމުގައި މި މަސައްކަތުގައި އަޅުގަނޑަށް އެހީތެރިވެދެއްވި ބޭފުޅުންގެ އިސްތިޤާމަތް ހަވާލުކޮށް ދަސްކޮށްދެއްވި ބޭފުޅުންނަށް ވަރަށް ބޮޑަށް ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. މާތް اللهُ، އެ ހުރިހައިބޭފުޅުން ކުރައްވަމުގެންދަވާ ހެޔޮ މަސައްކަތްތަކުގެ ހަރުދަނާކަމާއި ބަރަކާތް ލައްވައި، ސުވަރުގޭގެ ބާއްޖަވެރިކަން ދެއްވާށިއެވެ.

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ". وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى بِنِعْمَتِهِ تَتِمُ الصَّالِحَاتِ.

05 ރަޖަބު 1432ހ.

06 ޖޫން 2011މ. (ބުދަ) 23.45

އަޙްމަދު ޒާހިރު މުޙައްމަދު

މައުޟޫޢުތަކުގެ ފިހްރިސްތު

މިނިސްޓަރ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް

ޑރ. އަބްދުލްމަޖީދު އަބްދުލްބާރީގެ ހިޔާލު. I

މިނިސްޓަރ އޮފް ސްޓޭޓް ފޯރ އިސްލާމިކް އެފެއާޒްގެ ހިޔާލު. V

ފޮނުވުމުގެބަސް. X

އަލްއިމާމު އައްނަވަވީގެ ތަޢާރުފު. XXII

މުއައްލިފުގެ މުޤައްދިމާ 1

1- ބަސާއި އަމަލުތަކާއި އިޚްލާޞްތެރިވުމާއި، ނިޔަތްތަކުގެ
މުހިއްމުކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 9

2- ތައުބާވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު. 26

3- ކެތްތެރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 57

4- ތެދުވެރިކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 91

5- އަބަދާއި އަބަދު الله ބައްލަވާވޭގެންވާކަން
ހަނދާންބެހެއްޓުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 96

6- ތަޤްވާވެރިކަމުގެމާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 109

7- الله މިންވަރުކުރެއްވިގޮތައްނޫނީ ނުވާނެކަމަށް ޔަޤީންކުރުމާއި،
الله އަށް ވަކީލުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު. 113

8- الله ގެމަގުގައި ސީދާވެހުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 125

9- الله ގެމަޚްލޫޤުންނާމެދު ފިކުރުކުރުމާއި، ދުނިޔޭގެ މަގުގައި
ނަފްސު ސީދާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނޑު ބާބު. 127

10- ހެޔޮކަންތަކުގައި އިސްނެގުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނޑު ބާބު. 128

11- ﷲ ގެ ރުއްސެވުންއެދި، ގަދަރަކައި މަސައްކަތްކުރުމުގެވާހަކަ
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 135

12- ޚާއްޞަކޮށް އުމުރުގެ ފަހުކޮޅުގައި ހާލަތުގެ މުއްދަތުގައި ވިސްނުންކުރުމުގެ
ބޭނުންތެރިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 150

13- ހާލަތުގެ މުއްދަތު ވިސްނުން ގާތްކުރުމުގެ ބާބު. 156

14- އަމަލުތައް ފުރިހަމަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 176

15- ހާލަތުގެ މުއްދަތު ވިސްނުންތެރިކަމާއި، އެކަމަށް ކަންކޮށް
ފަރުވާތެރިކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 192

16- ސުންނަތަށް ތަބާވުމާއި،
އެކަމުގެ އަދަބުތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 194

17- ﷲ ގެ ހުކުމް ބާތިލުކުރުމަށް ވާޖިބުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 209

18- ބިދުޢަތާއި ދީނުގައި އާރަށް އުފެއްދުން ކަންކަންވެސް،
ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 214

19- ދީނުގައި ތަނަވަސް ކަމެއް ނުވަތަ ނުބައިކަމެއް އުފައްދައިދޭ
މީހާގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 217

20- ހެޔޮކަން މަގުދައްކައިދޭ މީހާގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 223

21- ހެޔޮކަމާއި ތަޤްވާގެ މަގުގައި އެއްބަދަލުވުން އަންގައިދޭކަން އަދި ބާޠިލު
ވާހަކަތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 226

22- ނަސޭހަތްތެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 229

23- ހެޔޮކަމަށް އަމުރުކުރުމާއި މުންކަރުން
ނަހީކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 231

24- ހެޔޮކަން އަމުރުކޮށް، މުންކަރުން ނަހީކުރާމީހާ،
އަދިހެއްގެ އަމަލު އެކަމާ ޚިލާފުވުމުގެ
ޚިޔާނާތްތެރިކަން ބޮޑުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 244

25- އަމާނާތް އަދާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 245

-26 އަނިޔާވެރިކަން ބަރާމުވެގެންވުމާއި، ބައިޢަތް އަދާކުރުމަށް
އަމުރުކުރެވިގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 258

-27 މުސްލިމުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް އަދާކުރަންޖެހޭ
ބައިޢަތް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 274

-28 މުސްލިމުންގެ ސިއްރުތައް ފުރުވުމާއި، ކާފިރުން
ހާމަކުރަން ޖިހާދުކުރުމީ އެއިންކަމެއް ހާމަކުރުމި
ނުހުކުރައްވާފައިވާ ކަމުއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 285

-29 މުސްލިމުންގެ ބޮޑުބަޔަކު ފުރުޞަތިއްޔުޤުމުގެ
އިސްތިސްނާގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 287

-30 ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 289

-31 މުސްލިމުންގެ ޚަލީފާ ޝަރުޢީކޮށް ކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 292

-32 މުސްލިމުންގެ ޤަބީލާތައް ނިކަމެތިކުރުން، ފުރިހަމަކުރުމުގެ
މަޤާމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 297

-33 އަންހެން ދަރިންނަށް، ހަމަހަމަކަމާއި، އަދި ޚާއްޞަކޮށް
ނިކަމެތިންނަށް މިސްކީނުންނަށް ކަރާމާތުގެ
މަޤާމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 311

-34 އަންހެނުންނަށް ކަރާމާތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 321

-35 އަނބިމީހާގެ ޙައްޤުތަށް ފިރިމީހާގެ ބައްޔަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 340

-36 އަނބިދަރިންނަށް ހަރަދުކުރުމުގެ ފަޟީލަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 344

-37 ޙަދީޘް ކުރާނީ، އެ މީހަކު އެންމެ ލޯބިވާ އަދި ރަނގަޅު
މުދަލުން ކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 348

-38 ޢިލްމުގެ ބޮޑުކަމާއި ބަރަކާ اللهُ ތަޢާލާ ޚިދުމަތްތެރިކަމަށް
އަމުރުކުރުމާއި، އެކަލާނގެ ނުރުހުމުގެ ކަންކަމުން
އެއްކިބާ ދުރުހެލިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 350

-39 އަވައްޠިރީން ބައްޔަތުކައި، އެބައިމީހުންނަށް
ކަރާމާތުގެ ފަޟީލަތުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 354

-40 މައިން ބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމާއި، ގާތްތިމާގެކަމުގެ
ގުޅުން ދެމެހެއްޓުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 358
-41 މައިންބަފައިންނަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމާއި، ގާތްތިމާގެކަމުގެ
ގުޅުންކަނޑައިލުމަކީ ހަރާމްކަމެއްކަން ނަންގެނެވޭ ބާބު. 377
-42 މައިންބަފައިންނާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންގެ ރަހުމަތްތެރިންނަށް
ކަދޭހިތުމުގެ މުހިއްމުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 381
-43 ރަސޫލު اللهِ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުންނަށް ކަދޭހިތުމާއި،
އެ ބޭފުޅުންގެ މާތްކަމުގެވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 386
-44 އިލްމުވެރިންނާއި، އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުންނަށް
ކަދޭހިތުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 390
-45 ހެޔޮލަފާ މީހުން ދެކެ ޒިޔާރަތްކުރުމާއި، އެއުރެންނާ އެކުވެރިވެ އުޅުމާއި،
ހެޔޮކަންތަކުގައި އެކުވެރިވުމާއި ތަންތަނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ
މުހިއްމުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 400
-46 اللهُ އަށްޓަކައި އެކަކުއަނެކަކު ދެކެ ލޯބިވުމުގެ މާތްކަން ނަންގެނެވޭ ބާބު. 413
-47 އަޅާދެކެ اللهُ ތަޢާލާ ލޯބިވެވޭކަމުގެ އަލާމާތް
ސިފަތައް ނަންގެނެވޭ ބާބު. 421
-48 ޞާލިޙު ތަޤުވާވެރިންނާއި، ނިކަމެތި މީހުންނާއި، މިސްކީނުންނަށް
ދުށްމުނާތޮށް އުނދަގޫކުރުމުގެ ނުބައިކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 425
-49 މީސްތަކުންނާމެދު ޙުކުމްކުރަންވާނީ، ބޭރުފުށުން ބަލައިގެންކަމާއި
އެބައިމީހުންގެ ސިއްރުތައް ދަންނަވާގެންވަނީ
الله ކަލާގެއި ނަންގެނެވޭ ބާބު. 427
-50 اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 433
-51 ކަންކަމުގައި ރަނގަޅުގޮތަށް އުއްމީދުކުރުމުގެވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 445
-52 ހެޔޮގޮތަށް އުއްމީދުކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގެނެވޭ ބާބު. 477
-53 ހެޔޮގޮތަށް އުއްމީދުކުރުމާއި، اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުން
ގުޅިވައި ވާންވާނެކަން ނަންގެނެވޭ ބާބު. 480

-54 اللّٰهُ ދެކެވިރުވެވިގެންނާއި، އެކަލާނގެ ބައްދަލުވުމަށް
484 ޝަރުތުވެރިވެ ރުއިމުގެ މާތްކަމުގެވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
491 -55 ދެނިޔާއާގެދު ހެއްލުންތެރިވުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-56 ބަނޑުހައިކަމާއި، ދަތި އުނދަގޫ ދިރިއުޅުމުގެ
516 މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
546 -57 ލިބޭމިންވަރަށް ފުދެންތެރިވުމުގެ މުއްސަނދިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-58 އެތަކެއްޗަށް ހިތްވައި އެދުމެއްނެތި އަތް ސުވާލުކުރުމަކާނުލައި،
558 ލިބޭއެއްޗެ އެއްޗެއްގެ ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަމުގެއި ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-59 އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަ މަސައްކަތުން ހޯދާ ތަކެތި ކައިބޮއިހެދުމުގެ
559 މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-60 ދީލަތިވުމާއި، ދީލަތިވުމާއި، اللّٰهُއަށް ވަކިލުކޮށްގެން އުޅުމާއި،
562 ހެޔޮކަމުގެ މަގުގައި ޚަރަދުކުރުމުގެ މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-61 ދަހިވެތިކަމާއި، އަނިޔާވެރިކަން ހުރުމަތްކުރެވިފައިވާކަން
576 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-62 އަނިޔާވެރިކަން އިސްކަންދިނުމާއި، އަޚައިފުމުގެ
577 މާތްކަމުގެވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-63 އާޚިރަތުގެ ދަރުމަބަދަލު އެދި، ގަދަރުގައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ
583 މާތްކަމުގެވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-64 އަމިއްލަ ނަފުސުގެ ފުދެންތެރި، ޝުކުރުވެރި އަތާގެ މާތްކަމާއި،
585 އެފަދަ މީހުންނަކީ ކޮބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-65 މަރު ހަނދުމަކުރުމާއި، އެދުންތައް މަދުކުރުމުގެ
590 މުހިންމުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-66 ފިރިހެނުން ޒިޔާރަތްކުރުން ޖާއިޒުކަމާއި ގަބުރުސްތާނަށް ދިޔުމުގެ ވާހަކައާއި،
598 ޖާއިޒުކަމާއި ވާޖިބު ކަމެއް ނަންގަނެވޭ ބާބު.
-67 މުސީބާތެއް ކުރިމަތިވާ ހިނދު މަރުވެދާން އެދުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަމާއި،
601 އެ ކަން ހުއްދަވާގޮތް ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-68 ޗާފައިން ދުރުވެހުރުމާއި، ޝުބުހަތަކުން ސަލާމަތްވުމުގެ
މިނިވަންކަމުގެ ވާހަކަ ނަންބަރަށް ބަލާ. 605

-69 މިސްކީނުންނާ ވަޅިވެ އުޅެފައިވާ ކަސްރާގައި އަޑުކަމާއިގެން މަސްތޫރުވެ
ހުރުން ހުއްދަވެފައި، ކޮން ބާވަތްގައިކަން ނަންބަރަށް ބަލާ. 611

-70 މިސްކީނުންނާ އުޅުވާލުވެ ގުޅުގެންއުޅުމުގެ
މިނިވަންކަން ބައްޔަށްގޮވޭ ބަލާ. 615

-71 މުއުމިނުންނަށް ހިތްޕިހާވުން މަޤާމިޔާތިއްޔާމުގެ
މާތްކަން ނަންބަރަށް ބަލާ. 618

-72 ބާޒާރާއި އަތިއްލަނުބުރުން ރުޖުލާރުގައި ދުލުހި
ނަރާރުކަޔާއިކަން ނަންބަރަށް ބަލާ. 625

-73 ރިވެތި އަޚްލާޤުގެ މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ ނަންބަރަށް ބަލާ. 633

-74 މަޖާޒުކުރުމާއި، ކަންކަމުގައި އަވަސްވެގަތުމާއި، މަޤާމިޔާތިއްޔާމުގެ
މާތްކަމުގެ ވާހަކަ ނަންބަރަށް ބަލާ. 638

-75 ޤާނޫނު، ތަންދޮރުތަކަށް މީހުންގެ ޙައްޤު ބެހެއްޓުމާއި،
އަޅުކަންކަން މަޖާޒުކުރުމާއި، ބެހެއްޓުމުގެ
މާތްކަން ބައްޔަށްގޮވޭ ބަލާ. 644

-76 މިސްކީނުންނަށް މަޖާޒުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންބަރަށް ބަލާ. 650

-77 اللّٰهُ ގެ ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެއްގެ
ޙުކުމް ކަނޑައެޅުމުގައި ރުޅިއައުމާއި، اللّٰهُ ގެ ދީނަށް
ނަސޭހަތްތެރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންބަރަށް ބަލާ. 652

-78 ވެރިން، ރައްޔިތުންގެ ޙައްޤުތަކަށް ރައްކާތެރިވުމާއި،
އެމީހުންގެ ކަންކާމުގައި ފުރުޞަތު ދެކުރުން ނަޞޭޙަތްދޭންވާކަން
ނަންބަރަށް ބަލާ. 660

-79 ވެރިން ޢަދުލުވެރިވުމުގެ މާތްކަން ނަންބަރަށް ބަލާ. 665

80- ﷲ އަށް އުރެދުމެއްނުވާ ކަންކަމުގައި ވެރިންނަށް ކިޔަމަންވެގެންވުމާއި،
އުރެދުމެއްކަމުގައިވާ ކަންކަމުގައި އެއުރެންނަށް ކިޔަމަންނުވުން
ބަޔާންކުރާ ކަންކަމުގެ ބާބެވެ. 668

81- ވެރިކަންބޭނުންވެގެން އަމިއްލައަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީ
މަނާކަމެއްކަމާއި، މަޝްވަރާއަށްޓަކައި ވެރިކަމުން
އިސްތިއުފާދިނުމުގެ ޙާލަތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 675

82- ވެރިންނާއި ގާނޫނުތަކަށް މީހުންގެ އުރިހުރިކަމެއްގައި
ހައްޤުތަކާ މީހުން ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ، ނުބައިވެރިޔާ މީހުންގެ ޙަޤުތާއި
އިޖުތިމާޢު ޒަރޫރީ ނުކުރަމަށް ދެއްކިފައިވާ
އިންޒާރުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 678

83- ވެރިކަމާއި ފަސޭހަކުރުންކަށް މަޤާމުތަކަށް އަމިއްލައަށް އެދި
މީންނަށް އެކަން ހަވާލުނުކުރުން
ނަހީކުރެއްވިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 680

އަދަބުތަކުގެ ވާހަކަ ނަންގަނަ ފޮތް 681

84- ލަދުވެތިކަމުގެ މާތްކަމާއި، އެ ސިފަ ލިބިގަތުމަށް
ބާރުލިއައިވާ މިންވަރު ބަޔާންކުރާ ބާބެވެ. 681

85- މިސްކީނުންގެ ސިއްރުތަކަށް ރައްކާތެރިވުމުގެ
މުހިއްމުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 683

86- ޢަހުދުތަކަށް ވަފާތެރިވުމާއި، ވަޢުދުފުއްދުމުގެ
މުހިއްމުކަމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 688

87- އެ މީހަކު ކުރުމަށް އާދަކޮށްގަތީ ހެޔޮ ކަމެއް
ހުއްޓައިނުލުމުގެ މުހިއްމުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 690

88- ރީތިބަހުން ވާހަކަދެއްކުމާއި، އުފާވެރި އަތުކުރުމުގެ
މުސްލިމުން، އުފާވެރިކަމާއެކު ބައްދަލުވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބެވެ. 693

89- މިންސަރު އަޅުއްޗިޔާއަތުން ފަރަކަށްތައްކުރުމުގެ ދުވިއްދުކަން
ބަޔާންކުރާ ބާބު. 695

90- ދެކޭވޭ ވަރަކައަށް ކަންތައި އަޅުއްހާއި، އިލްމީ މަޖިލިސްތަކުގައި
ހަރުމަށްކަށްމަހި ބިޔަމުގެ ޙާމްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 696

91- އަޢުއަހާމިހުން ފުހިންވާގޮތްގެމަހިން ވައްޖެއި
ނަސީހަތްދިނުމުގެ ޙާމްކަން ބަޔާންވެގެންވާ ބާބު. 697

92- ހިބަފުޅުކުރުމާއި، މަޢުރޫފުކުރުމުގެ ޙާމްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 700

93- ނަފާދުގެ ޖަމާޢަތްތެރިއާއި، ދިނީ އިލްމު އުނގެނުންނާއިދޭ މަޖިލިހާއި،
އަޅުކަމުގެ ކަންކަމަށް މަޢުމިނިންކަމާއި ހިއްބަފުޅުކުރާއިކަމާއި އަދުލަށް
އަމުރުވެވިގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 701

94- ގުރުމާނުންނަށް ކަމާހިމުގެ ޙާމްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 703

95- މުސްލިމުންނަށް އުފުލިކަމުގެ ހަޤީޤަތްތަކާއި، އެޒަދަކަމަށް
ގޮތުފުދުވުން މަހުނިޔާދުން ސުންނަތުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 705

96- ފުރަތަމައިގެންދާ ހިނދު، ނުވަތަ ވަކިވަމުން އެކުލިނުގަން ވަގުތުކޮށް،
ވަސީލަތުތަކާއި، ހަރަކާތްތަކާއި، އެއްބަސްވެކަޅިން
ދުޢާކުރިދުރަން އެދުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 717

97- އިސްތިޣުފާރުކުރުމާއި، މަސްވަރާ އެކުމުގެ ޙާމްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 722

98- އަޅުކަމާއި ހުކުމްތަކާބެހޭ ދީނީ ގޮތްތަކާ ދުވަހު އިލްމުވުމުގެ
ބޭނުމަށްޓަކައި، އެ ކަންކަމަށް ފުރި އައިސްވާ މަދު ބަދަލުކުރުމަކީ
މުސްލިމުންގެ ކައިރިމަތިވާން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 725

99- ޝަރީޢަތް ފަންތި ކަމުގެ ކުރުމުގައި ކަނޑައެޅޭ އިސްލާހުކުރުމުގެ
ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 726

ކައިބާއިހުރުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނެވިފައި ފޮތް 731

100- ފުރުމުގެ ކުރިން ބިސްމިއްލާހާއި،
ނިމިގެން ހުސްމުދާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 731

101- ކާ ބޮޑަކާއްޗަކީ ޤުރައިޝުންނާއި، ދެ ބަޔަކީ
ޙަސަނގެ ވާހަކަ ދެއްކެވުމުގެ ސުވާލަށް ޖަވާބުދެއްވި ގޮތް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 736
102- ކުރުމުގެ މަޖިލިސަކީ ރަސޫލާ ޙަޟްރަތުގެ ޙަދީޘްތަކުގެ މަގުން،
އާދޭސް ކުރުން ނަންބަރުގައި ބަލާ. 737
103- ކުރުމަކީ ދަޢުވަތުދިނުން އަޅުގަނޑު މުހިންމު ފަރުވާ
ދިނުން މިފަދަ ވަސީލަތުގަ، ދަޢުވަތު ދިނުން މުޅި ދުނިޔެ
ހިލާފަށް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 738
104- ކުރާގޮތް ތިބޭނެ ގޮތުގެ ބާރުތަކާއި ނަމަލެއް ކުރުމަށް،
ކުރުމުގެ އަދަބުތަކާ ހުރިހާ ފަރާތެއް މަގުގައި ނަސޭހަތްތެރިވެ،
ބުނެދިނުމަށް ނަޞޭޙަތް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 739
105- އެކަށީގެން ކޮންމެ ބަލިމީހަކަށް، އެކަމުގެ ފަރުވާދިނުމުގައި
ނަޞޭޙަތްތެރިވުމަށް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 740
106- ކަލެއް ބަލިވެ ދުނިޔެ މިފަދަ ކުރުމަށް ހިތްވަރުގައި،
އާދޭސް ކުރުން ނަންބަރުގައި ބަލާ. 742
107- ކާރިސާ ހުރިހާ ބާރުތަކާ ނަމަލެއް ކުރުމަށް، ތިބޭ ގޮތުން ނަމަލެއް
ކުރުން ނަޞޭޙަތްތެރިވުމަށް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 743
108- ތިޔައުމަތް ޝަރީޢަތް އިސްލާމް ކުރުމަށް
މަސައްކަތްކުރަނިވި ނަންބަރުގައި ބަލާ. 745
109- ކުރުމަށް އަޅުގަނޑު އިސްލާމީ ބާރުތަކަށް ބުރަވެވޭ ކުރުމަކީ
އިސްލާމީ ތަރިކަ ބޮޑު ސަރުކާރުތަކަށް، ތިބޭ ބާރުތަކުގައި
ކާރިތަކުގެ އެއްބަސްވުމަކަށް ވާހަކަ ނަންބަރުގައި ބަލާ. 746
110- ކުރުމުގެ މަޖިލީހަށް ފެނުނުގޮތް ބަލާބަލަމުން
މަސައްކަތް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 752
111- ބަލާކުރެ އަދަބުތަކާ އެކަމުގެ ދަރަޖަތަށް ނަންބަރުގައި ބަލާ. 753

112- ބަނީޤުރައިޡާއާ ދެކޮޅަށް މުސްލިމުން ޖަމާޢަތްވެގެން
ބުއިން ދަތުރުކުރެއްވުމާއި، މި ދަތުރުކުރެއްވި ބަޔާނުގެ
ދަރަޖައިގައިވާ ދަތުރުކުރެއްވުމުގެ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 756

113- ބުއިމަން ބާނުންކުރާ އުއްޗަކަށް ޒުވުމަށް،
ދަތުރުކުރެއްވުން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 758

114- ޣަޒްވާތުގެ އުއްޗާއި ބުއިން ހުރުމަތާއި،
ނަމަވެސް މޫސާއިންކުރުވެގެން އިރީނު އިނގިރޭސިން
ބުއިންކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 759

115- ބަރަކާތްހުންނަން އުއްޗާއި ބުއިމަންދާ މިހާ އުސްމާޒަހުން
އެ އުއްޗާއި ބުއިން މުސްލިމުންގެ މަސައްކަތްތަކުން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 763

116- ރަސް ރިޔާ ޓަރިޒުރުވައި ހުރިހައި ބާވަތްތައް ޖަހާލު ރިޔާޓަރިގައި
ބުއިން ހުރިހަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 763

އަސްނަދުން ޒުވާނާ އަދަބުތަކަށް ނަންގަނޭ ޒުރީ **767**

117- ހުރިކަމުގައި ޒުރާން މުސްލިމުންގެ މަސައްކަތްތަކުން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 767

118- ޒިރާސްމަން ގަވާއިދުން މުސްލިމުންގެ މަސައްކަތްތަކުން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 773

119- ގަވާއިދު، އަތުކުރިއާއި، އަސްނަދުއްޓަކައި، ޒުލުމާ ކަނޑައަޅާ
ސިފައިން ދެކުމުން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 773

120- ތަފާސްހުރި ދުއްޔާވާއިން، ރޫޙު، ދުރުޒުވާނުން ދުވަސްތަކުގައި
މުސްލިމުން ކަމުގައި ނަންގަނެވޭ ބާބު. 786

121- ހުރިންދުވަސްގައި ގަބޫލުކުރުމުގައި ހިފުމަށް މުސްލިމުން ކަމުގައި
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 787

122- ޒަރީ ޒުރާންދުވަސް ޒަރީގެ ބަހުރި ބާނުންކުރުމުގެ
ބުހުރު ނަންގަނެވޭ ބާބު. 787

123- ގައިކަރުން ޒަދަ ބައްދަލުގެ ސަބަބުން (ޒިރާސްމަން)
ޒަރީޒުރާންދުވަސް ހުރިހަމަގައިވާ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 790

124- މިނިކާވަގުގެ ހަމުގެ މަތީގައި އިށީނުމާއި، އެ މައްޗަށް ސަވާރުވުން
ނަހީވެގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 790
125- އައުފޭރާމެއް އަޅާނަމަ، ނުވަތަ އަދި ފައިވާނެއް އަޅާނަމަ،
ނުވަތަ އެހެން އެއްޗެއް އަޅާނަމަ
ކިޔާނީ ކަލިމަކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 791
126- ހެދުންލުމުގައި ކަނާތްފަރާ އިސްކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 792

ނިދުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ފޮތް 793

127- އޮށޯވުމާއި، ނިދުމާއި، އިށީނުމާއި، މަޖިލީހުގެ އަދަބުތައްފަދަ
ކަންތައްތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 793
128- އުޑުމަތިވެރިން އޮށޯތުން ހުއްދަކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 796
129- މަޖިލީހުގެ އަދަބުތަކާއި، އެކުގައިތިބޭ މީހުންގެ
އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 800
130- ހުވަފެނާއި އޭކާގުޅޭ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 807

ސަލާންކުރުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ފޮތް 811

131- ސަލާންކުރުމުގެ ފަޟީލަތާއި، ސަލާންކުރުން ފެތުރުމަށް
އަމުރުކުރެވިގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 811
132- ސަލާންކުރާނީ ކިހިނެއްކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 816
133- ސަލާންކުރުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 820
134- ބައްދަލުވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު ސަލާންކުރުން
މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 821
135- އެ މީހެއްގެ ގެއަށް ވަންނަމުން ސަލާންކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 823
136- ކުޑަކުދިންނަށް ސަލާންކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނުވާ ބާބު. 823

-137 ފިރިމީހާ އަނބިމީހާއަށް ސަދަޤާތްކުރުމާއި، ހިތާ އަންހެނުންނާއި
ފިރިހެނުން އެއްބަދަލު އަންހެނުބަދަލަށް ސަދަޤާތްކުރުމުގެ
އަދަބުތައް ބަޔާންކުރެވޭ ބާބު. 824

-138 ކާފިރުންނަށް އިސްލާމްސަދަޤާތްކުރުމަށް ބަރަކާތްލެއްވުމާއި،
އެއްޗެއް ސަދަޤާތްވެއިލައިފިނަމަ،
ސަދަޤާތްތަކުގެ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 826

-139 މަޑުމަހެއް އިދިނަށް ތިބޭފަރާ ދާންދެވުން،
އެކަމުގެ ތިރިކު މިހުންނަން ސަދަޤާތްކުރުން
މުސްތަޙައްބުވާންޖެހޭތަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 829

-140 ދޭއަންތަނުގެ އިދިނައަންހުރުމާއި އެކަމުގެ
އަދަބުތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 829

-141 ދެމަކަން ވަނދުމަށް އެދި ހުއްދަތައް އެދޭ މިހާކަން ތިބައި ކާކުތޯ
އެހެވިއްޖެނަމަ، އެ މިހާއެގެ ނަން ބުނުން
ސުންނަތްވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 831

-142 ކިއިބިއްޔުމާއި، އާދެވުމާއި އެ ކަންކަމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 834

-143 ބައްދަލުވުމަށް އަތާއަޅުވެކޮށް ސަދަޤާތްކުރުމާއި، އެކަކުއަށްކަކާ
ބައްދަލުވުމެއް ހިފަހައްޓަންދޭ އަދަބުތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 837

ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިނުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނެވޭ ފޮތް **843**

-144 ބަލި މީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ދިނުމުގެ ވާޖިބު ނަންގަނެވޭ ބާބު. 843

-145 ބަލިމީހުންނަށް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ކިޔައިދިނުމުގެ ހުކުމް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 847

-146 ބަލިމީހާގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތުން އަހާގެ ހާލުއަހުންފުރުޞަތު
މުސްތަޙައްބުވާންޖެހޭތަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 853

-147 ތިމާ ދިރިހުރުމުގެ އުއްމީދުގެއްލިއްޖެ މީހާ ބުނާނީ
ކިޔާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 853

-148 ބަލި މީހާއަށް ޢިޔާދަތުކުރުން އާންމު އަޅުގަނޑުމެންނާއި
ޒުވާނުންނާއި ކުޑަކުދިންނަށް ވެސް ނުވަތަ ...
ނުސްކުރާތަކާއި ... ބާބު. 855

-149 ބަލި މީހާ، ... ...

... ...

... ... ބާބު. 856

-150 ... ...

... ... ބާބު. 858

-151 ... ... ބާބު. 859

-152 ... ...،

... ... ބާބު. 860

-153 ... ...

... ...

... ... ބާބު. 864

-154 ... ... ބާބު. 867

-155 ... ... ބާބު. 867

-156 ... ... (...)

... ... ބާބު. 869

-157 ... ... ބާބު. 870

-158 ... ... ބާބު. 877

-159 ... ...

... ... ބާބު. 878

-160 ... ... ބާބު. 882

-161 ... ... ބާބު. 883

-162 ... ...، ...

... ... ބާބު. 886

163- މިސްކީނުންގެ ތަރިކަ އަސަރު މައްޗަށާއި ކުރާކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 887
164- އެ މިހުރިގެ ދަރިން ގެފާތާއި މަރުވެއްޖެ މީހާގެ
މަލަފުދިކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 889
165- ކާފަރުންނާއި ބޭނުމުގެ ރުޖޫޢުކުރިން ހުރަސްހުރިކަން
اللّٰهُ އަން ބިރުވެރިވެ ރުއިމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނަވާ ބާބު. 891

ދަރުރަދަރުކުރުމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނަވާ ފޮތް 893

166- ބުރަސްފަތިދުވަހުގެ ހެނދުނުހެނދުނާ ދަރުރަން ފަހައިގަތުން
މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 893
167- ދަރުރުގެ ބައިވެރިޔަކު ހުދުމާއި، ކާންފެތުރުމަށް އެކަކު
ވެރިޔަކުކުމާއި ހަމަޖެއްސުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 894
168- ދަރުރުމަތީގައި އަރާމުކުރުމާއި ރާގަނޑުވެރިކަމާއި،
ނިދުމާއި މިފަދަކަންކަމުގެ އަދަބުތައް ނަންގަނަވާ ބާބު. 896
169- ދަރުރުގެ ބައިވެރިޔާއަށް އެހީތެރިވެދިނުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނަވާ ބާބު. 902
170- ދަރުރުކުރާ ސަވާރީއަށް ސަވާރުވާހިނދު ކިޔުމަށް ވާޖިބުވާގޮތް ދުޢާއަކީ
ކޮބައިކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 904
171- ދަރުރުކުރަމުންދާހިނދު ކަންތައްކުރަންވީގޮތް ނަންގަނަވާ ބާބު. 908
172- ދަރުރުމަތީގައި ގިނަގިނައިން ދުޢާކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 911
173- ދަރުރުމަތީގައި ބައަކުމީހުންގެ ނުވަތަ އެއްޗެއް އެއްޗެހިގެ
ބިރުވެރިކަން އޮތުމަ ކިޔާނެ ދުޢާއަކީ ކޮބައިކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 912
174- ދަރުރުމަތީގައި މަންޒިލަކަށް ފައިބާހިނދު ކިޔާނެ ދުޢާއަކީ
ކޮބައިކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 912
175- ދަރުރުގެ ބޭނުންފުރިހަމަވުމުން ވަގުތުން، އަނބިދަރިންގެ
ގާތަށްއައުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންގަނަވާ ބާބު. 914
176- ދަރުރުންއެނބުރި އައުމުގައި ކަންތައްބަރާބަރުވީގޮތް ނަންގަނަވާ ބާބު. 914

177- ދަރުމަތެރިކަމާއި ނަސޭހަތްދިނުމާއި ކީރިތި ރަސޫލާގެ ދަރިކަލުން ރަސޫލާގެ ކާބަފައިން 915
ގާބިލުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.
178- ދަރުމަތެރިކަމާއި އެހީތެރިކަމާއި ގުޅުންތައް ގާތްކުރުމާއި މީހުންނަށް ހެޔޮކަން ދީ ކުރެއްވުމާއި ނަމާދުއްލިކުރުން މުސްލިމުންގެ ބާބު 916
179- ބަރަކާތް (މަހުރަމަކާނުކުރައްވައި) އެކަކު ދަރުމަތެރިކަމާ ހިތުވަތްވެދިނުމުގެ
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 917

މާތްކަން ނަންގަނނަ ފޮތް 919

180- ކީރިތި ރަސޫލާގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 919
181- ކީރިތި ރަސޫލާގެ ދަރިކަލުންނާއި ރަސޫލާގެ ދަރިކަލުން ދަރުމަތެރިވެ ހިތާމަކަން
ހާމަކުރުމުގެ ނަބިއްޔާގެ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 924
182- ރަސޫލުގެ ކީރިތި ރަސޫލާގެ ކިބައިން
މުސްލިމުންނަށް ދެއްވި ނަސޭހަތް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 925
183- ބަރަކާތް ސުލޫކު ބަރަކާތް އާދަމް ކިބައިން ބަރަކާތް ވަޒީފާ ނަސޭހަތް
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 928
184- ކީރިތި ރަސޫލާގެ ކިބައިން އެކުވެރިން މުސްލިމުންނަށް ދެއްވި ނަސޭހަތް
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 937
185- ފުސްޓަތުދުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 938
186- ބަނޑީގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 944
187- ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 950
188- ޒަކާތް ނަމާދާއި، އަޞްލު ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 952
189- ހިނގައިޒައި މުސްލިމުން ދިރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 955
190- ނަމާދަން އިންސާފުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 960
191- ޢަމަލުތަކަށް ނަމާދުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 961
192- ޒަކާތްނަމާދާއި، އިސްލާމްނަމާދުގެ ޢަމަލުތައް ބާސިލުވުމުގެ
މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 966

193- ފަރުޟު ނަމާދަށް ރައްކާތެރިވުމުގެ މާތްކަމާއި،
ނަމާދަށް ފަރުވާކުޑަކުރުމުގެ ނުބައިކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 967
194- ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ސަފުގެ މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 971
195- ފަރުޟު ނަމާދުގެ އިސް ފަހުގައި ކުރެވޭ ރަވާތިބު ސުންނަތުގެ
މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 978
196- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ދެރަކުޢަތުގެ މަތިވެރިކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 980
197- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ލުއިކޮށް ކުރުމަށް އަންގަވައިފައިވާކަން
ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 982
198- ފަތިސްނަމާދުގެ ސުންނަތް ކުރުމަށްފަހު އޮށޯވެލުން
މުސްތަޙައްބުކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 986
199- ޒުހުރު ނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 988
200- ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 990
201- މަޣްރިބު ނަމާދުގެ އިސްފަހުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 991
202- ޢިޝާ ނަމާދުގެ އިސްފަހުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 993
203- ހުކުރު ނަމާދުގެ ސުންނަތުގެ ވާހަކަ ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 994
204- ސުންނަތް ނަމާދު ގޭގައި ކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 995
205- ވިތުރިކުރުމަށް ބާރުލުއްވިފައިވާކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 997
206- ޟުޙާ ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1000
207- ޟުޙާނަމާދުގެ ވަގުތަކީ ކޮބައިކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1002
208- މިސްކިތު ސުންނަތް ކުރުމަށް ބާރުލުއްވިގެންވާކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1004
209- ވުޟޫކުރުމަށްފަހު، ދެ ރަކުޢަތްކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1005
210- ހުކުރުދުވަހުގެ މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1006
211- ޝުކުރުގެ ސަޖިދަކުރުން މުސްތަޙައްބުކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1012
212- ރޭއަޅުކަމުގެ މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1014
213- ތަރާވީޙު ނަމާދުގެ މާތްކަން ނަންނަގަނެވޭ ބާބު. 1028

214- ޖައިވަމްތޮގެދުރިވިލާތް އިބްރާހީމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1029

215- ދަބުއްސަދުމާއި ޖުޒުރަތުގެ ސުންނަތްތަކުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1032

216- ޢާއިޝާ ރަޟިޔަ ލާހު ޢަންހާ ކަމާއި، އަކަމުގެ މާތްކަމާއި،

އަކާމުގެ ހުކުމްތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1037

217- ރަސޫލުﷲގެ ނަބިއްޔާއާ ފާޠިމާއަކާއި

އަކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1047

218- ރަސޫލުﷲ ދަރިކަލުންނާއި، ހުކުމްކުރެއްވި ފިޔަވަޅުތަކުގެ

މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1053

219- ޝަރީޢަތުގައި ދުޢާކުރުން ރަސޫލުﷲގެ ކަރުން

ނަބިއްޔާ ނަމާދުގެމާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1054

220- ހުތުބާއަށް ފުރުސަތު ކުރުމަކީ ވަރަށްފުޅާމާ ދުޢާއަކީ

ކޮބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1056

221- ހުރުކާއުމާއި، ހަރު ފަސްކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1057

222- އިތުރުއަސްލުން ނަބިއްޔާއާއެކު އަވަސްކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1059

223- ނަބިއްޔާ އާންމު ދުޢާއި ގެނބުނުތަކަށް ރައްކާއުޅުއްވުމަށް

އަމުރުފުޅުގެންނެވި ކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1063

224- ނަބިއްޔާބޭ ބައެއް މައްސަލަތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1064

225- ބުރުމަތީގައި މައްސަލަތަކުގެ ނަބިއްޔާގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1066

226- ބައްޔަކުގެ ފުރަތަމަ ދިނަ ދުވަހުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1068

227- އަރަފާތު ދުވަހާއި، އާޝޫރާ އަދި ތާސޫޢާ ދުވަހުގެ

ނަބިއްޔާގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1069

228- ޝައްވާލުމަހުގެ ހަ ދުވަހު ހިފުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1071

229- ކޮންމެ ހަފްތާއެއްގެ ހޯމަދުވަހާއި ބުރާސްފަތިދުވަހު

ނަބިއްޔާ ފުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1072

230- ކޮންމެ ހަނދުމަހަކުން ތިން ދުވަހު ނަބިއްޔާ ހިފުމުގެ

މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1073

231- ޝަރަފުވެރިޔާ ޝަރަފުއްލުވައިދިނުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1076

އިޚުތިލާފުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1079

232- އިޚުތިލާފުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1079

ރައްޔިތުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1080

233- ރައްޔިތު ވާޖިބުކަމާއި އެ ކަމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1080

ޖާދުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1088

234- ޖާދުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1088

235- ތަވާބު ލިބުމުގެގޮތުން ސަލާމްދެއްވާ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ބައިތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1128

236- އަޅުން މިނިވަންކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1130

237- އަޅުންނަށް ކާންދިނުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1132

238- اللهُގެ ރަސޫލާއާއި އެ މީހުންގެ ސަހާބީންގެ ރަސޫލު އަދުލުވެރި އަޅުންގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1135

239- ހަނދުވަރު ގަދަވެފައިވާ ވަގުތުގައި ފަސް ފުރިހަމަކުރުން އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1137

240- ގަނޑުއަޅުވައި ތުއްފަސްކަމުގެ ތެރޭ އިޖުތިމާޢީކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1138

ޙިޖްރުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1144

241- ޙިޖްރުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1144

اللهُ އަށް ރަމަޟާނުމަހުގެ ދުވަސްތަކުގައި ސުންނަތްކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ފޮތް 1153

-242 ބަދަލުކުރުމާއި ސުވާލުކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1153

ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަށް ސަލަވާތްކިޔުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1156

-243 ރަސޫލު اللّٰهِ ﷺ އަށް ސަލަވާތްކިޔުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1156

اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1162

-244 اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1162

-245 ކޮންމެ ހިނދެއްގައިވެސް اللّٰهُ ހަނދުމަކުރެވޭނެކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1186

-246 ނިދަން އޮތްނަމަ ހިނދުގައްޔާއި ނިދާ ހޭލާ ހިނދު ކިޔާނެ ޛިކުރު
ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1188

-247 ޛިކުރުކުރުމުގެ މަޖިލިސްތަކުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1189

-248 [illegible] اللّٰهُ ހަނދުމަކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1197

-249 ނިދާހިނދު ކިޔާނެ ދުޢާގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1203

ދުޢާކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނަ ފޮތް 1209

-250 ދުޢާކުރުމުގެ މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1209

-251 [illegible] ދުޢާކުރުމުގެ
މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1228

-252 ދުޢާކުރުމާ ގުޅޭގޮތުން ބައެއް މައްސަލަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1230

-253 [illegible]، މާތްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1235

ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތައް ނަންގަންނަ ފޮތް 1255

-254 [illegible] ކުރުމުގެ
[illegible] ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1255

-255 [illegible]
[illegible] ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1267

-256 އަނގާ ނެމް މަސްގައި ދެއްކުން ހުއްދަ ވާހަކައާއި
ކޮބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1271

-257 ދެބައޮޖުވުމަހި ބަގާރުކަދައްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1277

-258 މިސްތަކުންގެ ވާހަކަ ނަޒުރުކުރުން ބަގާރުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1280

-259 ދެމުންގެ އަހުރުވެރިންގެ ނުބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1280

-260 ޤަބުރުޒިޔާރަތް ބަގާރުކަދައްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1283

-261 ޤަބުރު މެރުއިން ހުއްދަކަންތައް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1295

-262 ބުނާ ބަހައި ބަދަނުކުރާ ހަބަރު ވެދުމް ކަނަވަރުކުރުގެ
ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1297

-263 ޤަބުރުކަރިންގުގެ ބަގާރުކަދުގެ ބޮޖެކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1300

-264 އެއްވެސް މީހަކަށް ނުވަތަ ޖަނާޒާކަންވިއަސް ޖައްސަބިހުގަހި
ބަގާރުކަދައްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1301

-265 ޖަނާޒާ ވިއްސަބް ކަށްދުކުރުން ހުއްދަވާގޮތް ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1307

-266 ބައްޔާކުރަހި މުސްލިމަކަން ހުމުރު ބަހައް ބުނުގަހި
ބަގާރުކަދައްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1310

-267 ޔަހޫދީންނަން ހުރުރުއެއްގެ ހިމުން ބަގާރުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1313

-268 މިސްތަކުންނަން އެނދުގަތުކުރުން ނަހިކުރަށްވައިޖައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1314

-269 މިސްތަކުންނާ ދިކޮށްވެރިވެ، ގެޔެންކަނޖެއިލިން
ނަހިކުރަށްވައިޖައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1315

-270 ބަސަދަފެރިފުން ބަގާރުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1317

-271 ޖާސްކުރުން ބަގާރުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1318

-272 ޝަރުއީ ސަބަބަކާނުލައި މުސްލިމުންނާ ގެދު ކުރު ހިކުރުން
ނަހިވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1321

-273 މުސްލިމުންނަން ނިކަމެތިކަމާ ހިމުން ބަގާރުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1322

-274 މުސްލިމުންނަން ދިމާވާ އެނދުގެހާގެދު އެޖާކުރުވަހި
ނަހިކުރަށްވައިޖައިވާ ކަމުއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1324

275- ޝަރުޢީގޮތުން ސާބިތުވެފައިވާ ނައްސެއްގައި ޝައްކުކުރުން
1325 ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1326 276- މަކަރުހެދުމަކީ އޮޅުވާލުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
277- ވައްދަނިގޮތުމާއި އަދަބުވެރިވުން
1329 ނަހީކުރައްވާފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު
1332 278- ކަލިމަތުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
279- އަނގަސްނަރުވެރި ހިފާ ފަޅުކަމުގައިދުރުން
1334 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
280- ވުސްޠީމުން އުކަކުއަށްކާ އަނގައިންނުބުން ހިތުން
1336 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
281- ހިން މިހުނިތި މަޖިލިހެއްގައި ހިން ފަނަ މިހާރު
ނުނަގާހަރު ދި މިހުން ސިއްރުން ވާހަކަދެއްކުން
1339 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
282- އަނބިދަރިންނަށާއި ޖަނަވާރުކަން ލަޢުނަތް އަނބިޔާއެއްކުރުން
1341 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
283- އެއްލަޢު އެއްޗަކަށް އަލިފާނުން އުޅުބާހިއް ދިނުން
1348 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
284- ބަޔަކުބުރިޔާއަށް ބައްޔަ އަދިނުކަތަ ބަދުވެއްކުން
1349 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1350 285- ހިބަކުރުމަށްދާނެ އަޅުފުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1352 286- ހިމާޔަތްދިނުމުގެ މުދަލުގެ ބުރަމަށްޓެރިކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1353 287- ރިބާގެ ބައިވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1355 288- ކަންތައްތަކުގެ ބަލާވެރިކަމުގެ ކަންތައްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
289- ކަންތައްތަކުގެ ހިތްވަރު، އެހެނަސް ކަންތައްތަކުގެ ކަމުގައި ނުހިފުން
1360 ކަންތައްތައް ނަންގަނޑުވާ ބާބު.
1361 290- ހިޔާނަތްތެރިވުން ބޭނުމަކީ ރަނގަޅު ކަންތައްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-291 ފިރިހެނުން، ހިލޭއަންހެނުންނާއިކު އުކާހަރާދާން ބައްދަލުވުމަކީ
1365 ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-292 ފިރިހެނުން އަންހެނުންދެވުމާއި، އަންހެނުން ފިރިހެނުންދެވުމަކީ،
1367 ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-293 ސަރީޢަތާ އާއި ހާދިރުންނާ އެއްގޮތް ސިފަތައް އިހުތިޔާރުކުރަން
1371 ބަޔާންވެގެންވާކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-294 އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން ވެސް އިސްތިރި ކަލުކުރުމަކީ
1372 ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

1377 -295 ބޮޑުގެ ބައަކުން އިސްތިރިބޭނުމަކީ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-296 އިސްތިރިގަނޑުގައި ބައެއް ގުޅުމާއި ޖެހޭގުޅުންތަކަ ކަންތައް ކުރުމަކީ
1380 ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-297 ބޮޑާއި ތިނބުޑުން ނުބަ އުފުރުމާއި، ފުރާވަރުކުރިންގެ ތިނބުޑުގެ ތާރީ
1385 އިސްތިރި އުފުރުމަކީ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-298 އުދުރުއް ނޫޅި ކަނާޅުން ތާރީރުވުމާއި، ކަނާޅުން ވަދެވިޑުނަވަނޑައި
1387 ބޭނުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-299 އުދުރުއް ނޫޅި އެއްފައިވާނުކަބައިގައި ހިނގުމާއި، ކޮއްޓަން ހުރު
1388 ފައިވާނަށް އެޅުމަކީ މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-300 ނިދާ ވަގުތު ގޭގައި އަލިފާންރޯވެދޫފަ އެއްލައް ބޭއްޖެހުމަކީ
1389 ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

1391 -301 ކަންބޮޑުކަންގަޑުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-302 މައްޗަށްގެ މައްސަލަ ރޮއިގުޅި، ހަޑުއްލުވުމަކީ
1392 ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-303 ގަހަނޑާއި ނޫޅެ އިއްމުލިޔަންފަގަ މިހުންގެ ބަސްފުޅުކުރުމަކީ
1400 ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

-304 ސިއްރާކަން ފަޅުވުރުމަކީ، ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން
1406 ނަސްނަގެންނާވާ ބާބު.

305- ދިރާސާކުރެވޭ ސޫރަ ކުރުމުގެ، ބަރާމުކުރައްވައިފައިވާ ކަމުގެ ހަބަރު
1411 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

306- ސަރުދާރުން ހުށަހަޅައިދެއްވުމުގެ ކާމިލު ގޮތުގެމަތިން
1419 ބަރާމުކުރައްވައިފައިވާ ކަމުގެ ހަބަރު ނަންގަނެވޭ ބާބު.

307- ޖަނަވާރުގެ ކަރުގަލި ރަނގަޅުވުމުގެ އުޅުއްވުމުގެ މަކުރާހަކަމުގެ ހަބަރު
1420 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

308- ކުނިވެރިއާ ތަކެތި ކައިއުޅޭ ޖަމާޢަތް ސަލާމަތްވުމުގެ
1421 މަކުރާހަ ކަމުގެ ހަބަރު ނަންގަނެވޭ ބާބު.

309- މިސްކިތު ތެރެއަށް ކުރުޖެހުމުގެ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމުގެ ހަބަރު
1422 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

310- މިސްކިތުގައި ދުރަސްވެ އަރާރުންވުމުގެ މަކުރާހަކަމުގެ ހަބަރު
1427 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

311- ޖުންމާދުވަހު ފިޔާފަދަތަކެތި ޚާއްޞަ ކައިގެން މިސްކިތަށް އައުން
1430 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

312- ހުކުރު ހުޅުބާ އަޑުއަހަންތިބޭހިނދު ދުވަހު އުފެއްދެވި ބޮޑުކަށްޗާ
1433 ފާޑުކު އައްސަވައިގެން ތިބުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

313- އުސްކުރައްވާ ކަތިލުން އުޅޭ މީހަކު، ބައްޕަމަހަކު ހަނދުބެލުމަށް ފަހު،
ނިފާސްތަކުނެޖެން ފަދަ ކަންތައްކުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން
1435 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

314- އެއްވެސް މަޢްލޫމާތު ގަނޑީ ހުވައިކުރުން
1436 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

315- ގަސްދުގައި ދޮގުހުވައިކުރުމުގެ ނުބައިކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1439

316- ވިޔަފާރިކަން ހުވައިކޮށްފައިވިއްކުން އެއަށްވުރެ ރަނގަޅު ގޮތެއްފިޔަވައިޖެހެނަމަ
1442 އިމާމުކަމާގުޅޭ ނަންގަނެވޭ ބާބު.

317- ގަސްދުއެއްނޫ ހުވައިގެ ބަދަލު ބުނެފައިވާ އަޅުކަންކުރެވިދާނެ ކަމުގެ ހަބަރު
1444 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-318 ވިޔަފާރިގައި އެ ދީނެއްގެ ބަސް ތެދުކަމުގައިވިޔަސް،
ހުވައިކުރުން މަކުރޫހުކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1446

-319 اللّٰهُ ގެ ވަޢުދުފުޅުކުރެއްވުމާއި ސުވަރުގެ ދީން އެއްބަސްކަން އެދުވަހީ
މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1447

-320 ރަސްރަސްކަލުންނަށް ޝަފާޢަތުގެ ދަރަޖަ އެދުމަކީ
ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1448

-321 ޒާނީންނާއި ބަދުއަޚުލާގުވެރިންނަށް ޝަރީޢަތުގެ ނަސްރުކުރުން މުޢާޖިޒުކުރުން
ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1449

-322 ޒަމާނަށް އެއަށް ނިސްބަތްކޮށް ބަދުބަސް ބުނުން
ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1450

-323 ވަޔަށް ބަދުބަސް ބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1451

-324 ހުމަށް ބަދުބަސްބުނުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1453

-325 ވާރޭވެހުނީ އެވެނި ތަރިއެއްގެ ސަބަބުންކަމަށް ބުނުން
ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1453

-326 މުސްލިމަކާ ދިމާއަށް ކާފިރާ ބުނުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1454

-327 ޖާހިލު އަދި ހަޑިހުތު ބަސްތަކެއް ބުނުން
ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1455

-328 ވާހަކަދެއްކުމުގައި ކަސްތައްކުރުމަކީ މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު 1456

-329 ތިމަންގެ ނަފްސު ނުބައިވެއްޖެއޭ ބުނުމަކީ
މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1458

-330 ވާބިސްކަދުރަން ކަރުމު ގެ ނަން ކިޔުމަކީ
މަކުރޫހުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1459

-331 ފިރިހެނުންގެ ގޮތުގައި އަންހެނުންގެ ރިވެކަން ސިފަކޮށްދިނުމަކީ
ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު. 1460

332- ދުޢާކުރާހިނދު، އިބަރަސްތޯނާގެ އެދިވޮޑިގެންވާނަމަ މި އަދާގެ
ފާފަފުއްސަވާނދޭވޭ އޭ ކިޔައި ދުޢާކުރުމީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1462

333- ﷲ އެދިވޮޑިގެންވާ ގޮތަށް، އަދި އެހެން މީހަކު އެދޭ ގޮތަށް ބުނުމަކީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1463

334- ޢިޝާނަމާދަށްފަހު، ބޭކާރު ވާހަކަދެއްކުމަކީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1464

335- ޝަރުޢީ ޢުޛުރަކާނުލައި ފިރިމީހާގެ އެދުމަށް އިޖާބަނުދިނުމަކީ
ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1467

336- ފިރިމީހާ ގޭގައިހުންނައިރު، އޭނާގެ ހުއްދައާނުލައި ސުންނަތް
ރޯދަހިފުން އަނބިމީހާގެ މައްޗަށް ހަރާމުވެގެންވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1468

337- އިމާމަށްވުރެ ކުރިން، މައްމޫމުން ނަމާދުގެ އެއް ރުކުނުން
އަނެއް ރުކުނަށް ބަދަލުވުމަކީ ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1469

338- ނަމާދުގެ ތެރޭގައި އުކުޅުގައި އަތްޖެހުމަކީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1470

339- ކާބޯތަކެތި ހާޒިރުވެފައި ހުރި، ކާހިތްވާއިރުގައި ނަމާދުކުރުމަކީ،
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1471

340- މައްޗަށް ބަލައިގެންހުރެ ނަމާދުކުރުމަކީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1472

341- ނަމާދަށް ހުރެ ޙާޖަތަކާނުލައި ފަރާތްފަރާތަށް ބެލުމަކީ
މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1473

342- ޤަބުރުތަކަށް ކުރިމަތިލައިގެން ނަމާދުކުރުމާއި،
ނަހީކުރައްވާފައިވާ ކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1474

343- ނަމާދަށް ހުރި މީހެއްގެ ކުރިމަތީގައި ހިނގުމަކީ
ހަރާމުކަމެއްކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު. 1474

-344 ފަރުޟު ނަމާދަށް ފަހުގެ ތަކުބީރުން ފުރުމުން،

1475 ސުންނަތްކުރަން ފުރުމަށް މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-345 ހުކުރުދުވަހު ޢަރަފާތުގައި އެކި ސުންނަތް ނަމާދުއްކުރުމަށް ހުއްބަކުރި

1477 މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

1478 -346 ޢަރަފާތުގައި ވިސްނުކުރުމަށް ބަރާބަރުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

1481 -347 ޤަބުރުމަތީގައި އިށީނުމަށް ބަރާބަރުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-348 ޤަބުރު ފެއްކޮށްކުރުމާއި، ޤަބުރުމަތި ބިނާއަށްކުރުމަށް

1482 ނަހީކުރެއްވިއެވެ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-349 އަޑުކޮށް އާންމު ސާބިތުހާލަތް ފިލުވުމަށް ދިޔުމަށް

1482 ބަރާބަރުކަން ބޭނު ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-350 ބައްދަލު މާފުކުރުންއެދި ސަލާމްބުނެވުމަށް

1483 ބަރާބަރުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-351 މަގުމައްޗަށް ފަސާދަޖެހުމަށް، ނަހީކުރެއްވިއެވެ

1485 ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-352 ހުއްޖަތާހުނަރ ފެންމަސްމަސް ކެކުމަށް ދިޔުމަށް

1486 ނަހީކުރެއްވިއެވެ ކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-353 އުމުރާގެ ދަރިންނަށް ހިބައް ދިނުމުގައި ދަރިންގެމެދުގައި

1486 ތަފާތުކުރުމަށް މަކުރޫހަކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-354 ތިންދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން މައްޗަށްއެ މަސްކަން ހިތާމަކުރުމަށް

1488 ބަރާބަރުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-355 ފުރަތަމަބޭފުޅާ، މިހާރު އިންނަން އެއްބަސްވެފައިވާ އަންހެނަކާ

1490 އިންނަން އެހެން، ބަރާބަރުކަމެއްކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-356 ސަރީރާއްޖެގައި ހުއްދަކަންކަމުގެމަތިން މުދަލުގެދަރަނި ނަގައިދުން

1493 ނަހީކުރެއްވިއެވެކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-357 އެއްވެސް ބާރުއެޅުމަކާ ނުލައިމަކާމިދާއަށް ހިތާރައް މަގުއިދުން

1495 ނަހީކުރެއްވިއެވެކަން ނަންގަނޑުވާ ބާބު.

-358 ބަންޑާރިނުދު މިސްކީންގެއި ހިސް މިހާ، އުޚުރަތާނުގައި
1496 މިސްކީނުން ނުކުންމަކާ މަކުރުކުރަކަމްއަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-359 އުޚުރަތާނުގައި މިރުވަސްދުވާ ދެއްކެއް ޒަބޫރުނުކުރުމަކާ
1497 މަކުރުކުރަކަމްއަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-360 1498 ކަރިމަރިގައި ތަރިފުކުރުމަކާ މަކުރުކުރަކަމްއަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-361 ބަޒު ރިގާއެއް ފުރިރިފައިވާ ރަރަކަން ގޮސް އައިސްވުމަކާ،
1501 މަކުރުކުރަކަމްއަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-362 1505 ސިއްރުރުދުމުގެ ބަރާބަރަކަމުގެބޮޑުކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-363 މުސްލިމުން ނޫން ބައެއްގެ ތެރެއަށް ކިރިޔާތެރިޔާން ހިފައިގެން ދިޔުން
1507 ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-364 ރަނގަޅިގެ ކަންތަކުގެ ބޮޑުނުކުރުން ބަރާބަރު ކުރައްވައިފައިވާކަން
1508 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-365 ފިރިހެނުން ކުރެން ކުރަގައިގެ ފާރަންފުން ބަރާބަރު ކުރައްވައިފައިވާކަން
1510 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-366 ދުވަހު ހަމަރަދު ވާހަކަނދައްކައިހުރުން ނަހީކުރައްވައިފައިވާކަން
1511 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-367 މިހެން އާނގެ ބައްޔަށްމިހަކަން ނިސްބަތްވުމާއި، އަވަހަ،
އާނާ މިނިވަންކުރި ސާރިބާ ނޫން މިހެކަން
1513 ނިސްބަތްވުމަކާ ބަރާބަކަމްއަކަން ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-368 اللّٰهُ އާއި އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ނަހީކުރައްވައިފައިވާ ކަންކަމުން
1517 ރައްކާއުޅުރިވުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވޭ ބާބު.

-369 ބަރާބަރުކުރައްވި ކަމެއް ކުރިވިއްޖެ މިހެން ކަންތައް ކުރާނެގޮތް
1518 ނަންގަނެވޭ ބާބު.

ވަކި ބާބެއްގެދަށުގައި ނުހިމެނޭ ޙަދީޘްތަކާއި،

ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ އަދާބްތައް ބަޔާންކުރުވޭ ފޮތް 1520

370- ވަކި ބާބެއްގެދަށުގައި ނުހިމެނޭ ޙަދީޘްތަކާއި،

ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ އަދާބްތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 1520

371- އިސްތިއުޖާރުކުރުމުގެ ވާހަކަ ނަންގަނުވާ ބާބު. 1596

372- ދުއްދިނުންނަރުޖެހޭކައި ސުވަރުގޭގައި اللّٰهُތަޢާލާ ޙަޟްރަތުގައިވާ

މަލިކުގެ ކަންތައްތައް ނަންގަނުވާ ބާބު. 1605

ނިންމުން 1620

* * * * *